

ORHAN HANÇERLİOĞLU

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

*EKONOMİ TERİMLERİ VE
EKONOMİ İLE İLGİLİ
TİCARET VE HUKUK TERİMLERİ*

Remzi Kitabevi

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

ORHAN HANCERLİOĞLU

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

Türkçe, Osmanlıca, Fransızca, Almanca, İngilizce

Ekonomi Terimleri ve
Ekonomi ile ilgili Ticaret ve Hukuk Terimleri

5. Basım

Remzi Kitabevi

YAZARIN ÖTEKİ YAPITLARI

- KARANLIK DÜNYA (Roman)
BÜYÜK BALIKLAR (Roman)
İNSANSIZ ŞEHİR (Hikâyeler)
OYUN (Roman)
EKILMEMİŞ TOPRAKLAR (Roman)
ALİ (Roman) (TDK Edebiyat Ödülü)
KÜTÜ KÜTÜ İÇİNDE (Roman)
YEDİNCİ GÜN (Roman)
BORDAMIZA VURAN DENİZ (Roman)
BAŞKA DÜNYALAR (3 Roman)
BÜTÜN ROMANLARI (Toplubaşım, 2 cilt)
MUSAHİPZÂDE CELÂL (İnceleme)
ERDEM DÜŞÜNCESİ (Düşünce Tarihi'nin 1. cildi)
MUTLULUK DÜŞÜNCESİ (Düşünce Tarihi'nin 2. cildi)
ÖZGÜRLÜK DÜŞÜNCESİ (Düşünce Tarihi'nin 3. cildi)
DÜŞÜNCE TARİHİ
FELSEFE SÖZLÜĞÜ
FELSEFE ANSİKLOPEDİSİ (Kavramlar-Akımlar, 7 cilt)
FELSEFE ANSİKLOPEDİSİ (Düşünürler, 2 cilt)
TİCÂRET SÖZLÜĞÜ
İNANÇ SÖZLÜĞÜ
İSLÂM İNANÇLARI SÖZLÜĞÜ
TOPLUMBİLİM SÖZLÜĞÜ
RUHBİLİM SÖZLÜĞÜ
TÜRK DİLİ SÖZLÜĞÜ

ISBN 975-14-0405-3

KTB 93.34.Y.0030.0611

Remzi Kitabevi A.Ş.
Selvili Mescit S. 3 34440 Çağaloğlu-Istanbul
Tlf: 522 7248 - 522 0583, Fax: 522 9055

Evrin Matbaacılık Ltd. Şti.
Selvili Mescit S. 3 34440 Çağaloğlu-Istanbul, 1993

ÖNCE
(Birinci Baskı İçin)

Bu sözlük, gerçekte, özel bir alanda düzenlenmiş bir felsefe sözlüğüdür. Başlıklar, ilkin, çağdaş düşüncenin genel yapısı üstündeki çalışmalarımızdan seçilmişti. Sonra, olanaklarının zorlamasıyla genişledi. Genel bilgiler veren yerli ve yabancı yapıtlar dışında hiçbir sözlükten de yararlanılmadı.

Sözlük bilgiyi parçalar. Parçalanabilen bilgi metafizik bilgidir. Diyalektik bilgide bir şeyi söylemek için her şeyi söylemek gerekir. Diyalektik bilgiyi metafizik bir yapıda vermek söz konusuydu. Eksikler, bunlara ve böyle bir sözlüğün dilimizde ilk kez yapılmış olmasına bağışlanmalıdır.

Çağımız düşüncesi bütün bilimleri, özellikle de ekonomi bilimini içerir. İnsan yaşamı üretimle başlamış, toplumsal yapı üretimle belirlenmiştir. Ekonomi bir altyapı bilimidir ve felsefeyle kökten bağımlıdır. Felsefeyle, artık, pratikle kaynaşarak, bir uzmanlık işi olmaktan çıkmış, çağdaş insanın en gerekli temel bilgisi olmuştur. Bizi böylesine çalışmalara iten de budur.

1972
O. H.

BU BASKIDAN ÖNCE

Birinci baskısından sonra yapıtın sonunda özeti verilen birçok sözlüklerden de yararlanılarak her baskısında biraz daha geliştirilen bu sözlük, son baskıda, ekonomi edebiyatına yeni katılmış terimleri de kapsamaya çalışmıştır. Ülkemizi ilgilendiren terimlerin açıklanışında değerli Türk aydın ve bilginlerinin katkılarından da yararlandık.

Mayıs 1985
O. H.

ANAHTAR

1. Bu sözlük, ekonomik düşüncenin temel kavramlarını açıklamak ve ekonomi dilinde Türkçeleştirilmeden ya da Türkçeleriyle birlikte kullanılan başlıca terim ve deyimlerin anlamlarını; Türkçe, Fransızca, Almanca, İngilizce karşılıklarını vermek için düzenlenmiştir. Ekonomiyle ilgili hukuk terimlerinin Latince de eklenmiştir.
2. Terim ve deyimlerin dizininde ölçü, Türkçedeki kullanımdır.
3. Açıklama başlıklarının seçiminde ölçü, Türkçe ekonomi yapıtlarının çoğunluğundaki kullanımdır. Birden çok sözcüklerle dile getirilen terim ve deyimlerin az kullanılanları açıklama başlıklarına iletilmiştir.
4. Açıklamalar, terim ve deyimlerin ekonomik anlamlarına özgüdür.
5. *Diyalektik ekonomi* deyimini, diyalektik dünya görüşüne bağlı ekonomi anlayışını; *metafizik ekonomi* deyimini, metafizik dünya görüşüne bağlı ekonomi anlayışını dile getirir.
6. Sözlüğe Osmanlıca kavramlar dizini, Fransızca kavramlar dizini, İngilizce kavramlar dizini, Almanca kavramlar dizini ve Kişi adları dizini eklenmiştir. Metinde açıklanan terim ve deyimler, bu dizinlerden bulunabilir.
7. Aşağıdaki kısaltmalardan yararlanılmıştır:

Türkçe	<i>Tr.</i>
Osmanlıca	<i>Os.</i>
Fransızca	<i>Fr.</i>
Almanca	<i>Al.</i>
İngilizce	<i>İng.</i>
Arapça	<i>Ar.</i>
Farsça	<i>Fa.</i>
Lâtinçe	<i>Lâ.</i>
Bakınız	<i>Bk.</i>

İÇİNDEKİLER

Ekonomi Sözlüğü	9
Osmanlıca Dizin	497
Fransızca Dizin	525
Almanca Dizin	553
İngilizce Dizin	575
Kişi Adları Dizini	602
Özet Kaynaklar	607

A

ACENTE (*Os. Acente, Fr. Agent, Al. Agent, İng. Agent*) Başkaları hesabına bir ticâret işini yapan kişi ya da kurum... Dilimizde *mümes-sillik* denir. Bağımsız bir ticâretevi olarak çalışır, başka işletme ya da firmalarla sözleşmeler yaparak onların işlerini onların adına görür. Acenteye temsilcisi bulunduğu firma arasındaki ilişki hukuk açısından *ticâri vekâlet hükümleriyle* yürütülür. Bu kuruluşlara *acentelik* (*Fr. Agence, İng. Agency*) de denir. Bu deyim her türlü *temsil* ilişkisini dilegetirir. Herhangi bir ticâretinin vekillîği de bu deyimle adlanır. Başkasının adına komisyon karşılığında iş gören simsar ve aracılar da bu deyim kapsamı içindedir. Bunlara *yüzdeliikle çalışan acente* (*İng. Commission agent*) denir. Her iki deyim de ekonomi ve ticâret dillerinde çeşitli kullanımları vardır: *Ticâri mümessil* (*İng. Agent with power of procuration*), *ticâret acentesi* (*İng. Commercial agent*), *banka acentesi* (*İng. Agent bank*), *borsa acentesi* (*İng. Agent on change*), *anamalci* (kapitalist) terminolojide toprak, emek, anamal ve teşebbüs'ün tümünü dilegetirmek üzere *üretim etmenleri* (*İng. Agents of production*), *satın alma acentesi* (*İng. Buying agent*), *kirâlama acentesi* (*İng. Chartering agent*), *genel acente* (*İng. Chief agent, Principal agent*), sâdece belli bir işlemi yapmakla yetkili kılınan *özel acente* (*İng. Special agent*), *yasal temsilci* (*Os. Kanûnî mümessil, İng. Statutory agent*), *genel temsilci* (*Os. Umûmî vekil, İng. Universal agent*), *tahsilât acentesi* (*İng. Collecting agent*), *sigorta acentesi* (*İng. Insurance agent*), *nakliye acentesi* (*İng. Forwarding agent*), *ödeme şubesi* (*İng. Paying agent*), *armatör acentesi* (*İng. Owner's agent*), *ilâncılık ya da reklâmcılık acenteliği* (*İng. Advertising agency*), iş görme sözleşmesi (*İng. Agency by contract*), *temsil yetkisi* (*İng. Power of agency*), *acentelik ücreti* (*İng. Agency fee*), *acentelik fonu* (*İng. Agency fund*), *yetkisiz temsil* (*İng. Agency without authority*), *genel acentelik* (*İng. Managing agency*), *Bk. Temsil, Temsilci, Yüzdeliği*.

ACYO (*Os. Sarrafiye, Fr. Agio, Al. Agio, İng. Agio*) Banka ücreti... Bu deyim eskiden paranın mâdânsel değeriyle saymaca değeri arasındaki farkı dilegetirirdi. Sonra, bir senedin üstünde yazılı değerden daha çok değer kazanması durumunda eski değeriyle kazandığı değer arasındaki farkı dilegetirdi. Daha sonra anlamı genişledi, bir banka ya da bankerin sat-

tığı yabancı paralar karşılığında aldığı ücreti adlandırdı. Günümüzde, bankalarca yapılan işlemler üzerinden alınan tüm ücretleri (fâiz, komisyon, haberleşme ücreti vb.) dilegetiriyor. *Bk. Acyo fâiz kuramı.*

ACYO FÂİZ KURAMI (*Os. Acyo fâiz nazariyesi, Fr. Théorie de l'agio de l'intérêt, Al. Agiotheorie des Zinses, İng. Agio theory of interest*) Böhm-Bawerk'in fâizin nedenini acyoyla açıklayan kuramı... *Avusturya okulu* ya da *psikolojik okul* adıyla anılan ekonomi okulundan Avusturyalı Böhm-Bawerk, borç olarak verilen paraya karşı fâiz alınmasının nedenini, temelde, ruhbilimsel etkenlerle açıklamaya çalışmıştır. Bawerk'e göre insan geleceği bilemez, yaşam her an son bulabilir. Bundan başka insanın gençlikteki gereksileri yaşlılıktaki gereksilerinden daha çoktur. Bundan ötürüdür ki insan için bugünkü para gelecekteki paradan daha değerlidir. Her iki para arasındaki değer farkı, eşdeyişle acyo, fâiz adı altında alınan bir ek parayla kapatılmalıdır. Böhm-Bawerk, bu ruhbilimsel etkenlere, kendisinden önce birçok economicilerce işlenmiş bulunan anamalin üretkenliği kuramını da katmıştır. Ona göre de anamal üretkendir ve ne kadar önce üretime yatırılırsa o kadar daha çok gelir elde eder. Bu yüzden de bugün elde bulunan para, üretime hemen yatırılabilme olanağını taşımakla, gelecekteki paradan daha değerlidir. *Bk. Fâiz, Psikolojik okul, Anamalin üretkenliği kuramı.*

AÇIK (*Os. Noksan, Fr. Déficit, Al. Defizit, İng. Deficit*) Gelirin gideri karşılama durumu gelire gider arasındaki fark... Herhangi bir hesapta meydana çıkan eksikliği, zararı, alacakla borç arasındaki farkı, bütçe ve anamal (sermâye) açığını dilegetirir. *Hesap açığı* (*İng. Deficit account*), *pasif bilanço* (*İng. Deficit balance*), *bütçe açığı* (*İng. Deficit spending*) vb. gibi deyimlerde kullanılır. *Bk. Açık bono, Açık finansman.*

AÇIK BONO (*Os. Açık bono, Fr. Billet en blanc, İng. Blank bill*) Değerlendirilmesi verilene bırakılmış ve hiçbir değer yazılmadan imzalanmış bono... *Bk. Bono.*

AÇIK FİNANSMAN (*Os. Mâliye açığı, Fr. Finances déficitaires, Al. Defizitfinanzierung, İng. Deficit financing*) Devlet gelirlerinin devlet giderlerini karşılama nedeniyle meydana gelen açık... Bu açık, bir yandan vergi oranlarını yükseltmek ve daha çok gelir sağlamaya çalışmak, öte yandan harcamaları kısma ile kapatılmaya çalışılır. Bununla beraber John Mynard Keynes, Beveridge vb. gibi eko-

AÇIK İŞSİZLİK

nomciler açık finansmanı toplam talebi arttırmak bakımından yararlı olacağı kanısıyla bir siyasa olarak ilerletirler. Onlara göre açık bütçe harcamaları işsizliği önler ve piyasayı canlandırır. Anamalı devletler, ekonomik çöküntü dönemlerinde, bu economicilerin öğütlerini tutarak bu siyasaya başvurlar. *Bk. Enflasyon, Finans.*

AÇIK İŞSİZLİK *Bk. Gizli işsizlik.*

AÇIKLANMIŞ TERCİHLER *Bk. Seçmeler teoremi.*

ÂDÎ ŞİRKET (*Os. Âdî şirket, Fr. Société simple, Al. Einfache Gesellschaft, İng. Ordinary partnership*) İki ya da daha çok kişinin ortak bir amacı gerçekleştirmek için emek ya da mallarını birleştiren bir sözleşmeyle kurdukları ortaklık... *Ticârî şirket* deyimini karşılığında kullanılır. Âdî şirket Borçlar Kanunu'na göre, ticârî şirkete Türk Ticaret Kanunu'na göre kurulur. Âdî şirket, tüzelkişiliğe sahip olamaz. *Bk. Şirket, Ticâret şirketleri.*

AFTALİON KURAMI *Bk. Toplumcu köktençilik.*

AĞIR SANÂİYİ (*Fr. L'Industrie lourde*) Üretim araçlarını üreten büyük sanâiyi... Makineler, traktörler, petrol, mâdenler, yapı gereçleri vb. gibi üretim için gerekli malları üreten sanâiyi adlandırır. Bu tür sanâiyi bilimsel ekonomi dilinde *birinci seksiyon*'un kapsamı içindedir. Ağır sanâiyin dışındaki sanâйлere *hafif sanâiyi* (*Fr. L'Industrie légère*) denir. *Bk. Sanâiyi, Birinci kesim.*

AĞNAM VERGİSİ (*Os. Ağnam vergisi, Fr. Impôt sur le bétail, Al. Viehsteuer, İng. Cattle tax, Livestock tax*) Sürü hayvanlarından baş hesabıyla alınan sâbit vergi... Ülkemizde eskiden sâdece koyun ve keçilerden alınır, 1950 yılından sonra kaldırıldı. *Bk. Vergi.*

ÂİDÂT (*Os. Âidât, Fr. Contribution, Cotisation, Redevance; Al. Beitrag, Lizenzgebühren; İng. Contribution, Royalties*) Belli sürelerde para ya da mal olarak verilmesi gereken yüküm... *Ödenti* deyimiyile özleştirilmiştir. Çeşitli anlamlarda kullanılır. Örneğin bir dernekte işlerin yürütülmesi için dernek üyeleri tarafından aydan aya ya da yıldan yıla verilen parayı dilegetirir ki Medenî Kanun'un 63 ve 64. maddelerinde bu anlam *iştirâk hissesi* (katılma payı) deyimiyile dilegetirilmiştir. Bu anlamda yakın bir anlamda *herkesin payına düşen masraf bölümü*'nü de adlandırır, örneğin bu anlamda tek elden harcanan bir paranın bir grupça bölüşülmesi sırasında "benim ödentim

ne kadar?" denir. Feodal üretim düzeninde mirâs yoluyla çocuklara da geçen toprak kirâcılığı *redévans* ve *angarya* yoluyla gerçekleşirdi, eşdeyişle toprak kirâcıları toprak sahiplerine hem bir âidât öderler, hem de onlar hesabına bedâva çalışırlardı. Bir şeyi kullanmadan ötürü ödenen bir çeşit vergi de bu deyimle dilegetirilir ki konuşma dilimizde örneğin buna *radio parası* (*Fr. Redevance radiophonique*) denir. Bir berat, bir lisans hakkı ya da tecimsel bir marka sahibinin bunu devrettiği firmalardan aldığı para da *ödenti* (*Fr. Redevance, Al. Lizenzgebühren, İng. Royalties*) deyimiyile dilegetirilir. Bu para, belli sürelerde bir çeşit kirâ olarak alınabileceği gibi, üretim birimi üzerinden de alınabilir, örneğin bir plâk şirketine şarkısını satan bir şarkıcı her ay ya da her yıl belli bir para alabileceği gibi satılan her plâk üzerinden bir ödenti de alabilir. Özellikle petrol şirketlerinin imtiyâzını aldıkları petrol kuyularından ötürü devlete ödedikleri para böylesine bir ödentidir. Bu anlam *bulgu belgesi parası* deyimiyile özleştirilmiştir. İngilizce *royalty* deyimiyile *imtiyâz ya da berat ücreti, telif hakkı, mâden işletmek için mülk sahibine verilen pay* anlamlarını da dilegetirir. *Mâden hisse senedi fâizi* (*İng. Royalty interest*) deyiminde de kullanılır. *Bk. Angarya, Feodalite.*

AJAN *Bk. Acente.*

AJANS *Bk. Acente.*

AKAR (*Os. Akar, Fr. Immeubles destinés à location, Al. Immobilien, İng. Real estate*) Kirâya verilip gelir getiren taşınmaz mal... Arapça *akar* deyimiyile halk dilinde bu anlamda kullanılırsa da fıkıh dilinde *gayrimenkul mal* demektir. *Bk. Gelir, Rant.*

AKARET *Bk. Akar.*

AKARYAKIT (*Os. Mâyi mahrukât, Fr. Combustible liquide, Al. Flüssiger Brennstoff, İng. Liquid fuel, Fuel oil*) Yanıcı sıvı... Petrol ve mazot gibi yanıcı sıvılar, odun ve kömür gibi yanıcı katılardan ayrılarak bu deyimle dilegetirilir.

AKÇA Sultan Orhan zamanında kullanılmaya başlanan ilk Osmanlı parası... Belli bir paranın üçte bir değerini taşıyan ufak parayı dilegetirir. *Para* demektir. Osmanlıcada *nakit* ve *sikke* deyimleriyle de dilegetirilmiştir. Bir kese akça, beşyüz kuruş demektir. İlkın Orhan Gazi adına Bursa'da kesilmiştir. Üç akça, yaklaşık olarak bir dirhem gümüşe denk geliyordu. Kanûnî Süleyman zamanında akçanın yerine *kuruş* temeli kabul edildi; eşdeyişle para birimi akçayken kuruş oldu. *Bk. Para.*

AKÇE *Bk.* Akça.

AKİT *Bk.* Sözleşme.

AKORD ÜCRET *Bk.* Götürü ücret.

AKREDİTİF (*Os.* Tediye emri, *Fr.* Accréditif, *Al.* Akkreditiv, *İng.* Letter of credit) Bir kimseye para ödenmesi için bir bankanın kendi şubesine ya da bir başka bankaya verdiği emir... *Kredi mektubu* da denir, bu emir bir mektupla verildiğinden *akreditiif mektubu* deyimiyile anlamdaştır. Bir satış sözleşmesinden ötürü satıcıya para ödenmesi için alıcının bir bankaya verdiği emir de bu deyimle dilegetirilir. *Bk.* Kredi, Banka.

AKSAK REKABET *Bk.* Eksik rekabet.

AKSİYON *Bk.* Hisse senedi.

AKSİYONER *Bk.* Paydaş.

AKTİF *Bk.* Varlık.

AKTİF İŞSİZLİK (*Os.* Aktif işsizlik, *Fr.* Chômeage actif) Çalışabilecek durumda olanların iş bulamamalarından doğan işsizlik... *Gizli işsizlik* deyimini karşılığında kullanılır. *Bk.* İşsizlik.

ALACAK (*Os.* Matlup, *Fr.* Créance, *Al.* Forderung, *İng.* Claim) Bir kimsenin başka bir kimseyi belli bir zamanda bir şey yapmaya ya da yapmamaya ya da kendisine bir şey vermeye zorlayabilme hakkı... *Borç* deyimini karşıttır, genellikle alınması gereken para ya da malı dilegetirir. *Bk.* Borç.

ALACAKLI (*Os.* Dâyin, Mukriz; *Fr.* Créancier, *Al.* Glaebiger, *İng.* Obligee) Alacağı olan... *Borçlu* deyimini karşıttır. *Bk.* Alacak, Borçlu.

ALÂMETİ FÂRİKA (*Os.* Âlâmeti fârîka, *Fr.* Marque déposée, *Al.* Warenzeichen, *İng.* Trade mark) Bir girişimin yaptığı malları, aynı malı yapan başka girişimlerden ayırmak için önceden saptadığı işaret... Batı dillerinden Türkçeleştirilmiş olarak *marka* da denir. 28 Nisan 1304 tarihli nizamnamede "mal üzerine konulan isim, mühür, resim, harfler, sayılar gibi ayırmak için kullanılan her nevi işaret ve damga" olarak tanımlanmıştır.

ALIM (*Os.* İştirâ, *Fr.* Achat, *Al.* Bezug, *İng.* Purchase) Mal ya da hizmetlerin para karşılığında satın alınması... Peşin alım, taksitle alım, kredili alım, alivre alım, veresiye alım vb. gibi çeşitleri vardır. Alım, malların değiştirme değerlerine bağlı olan satımın tersine, malların kullanma değerlerine bağlıdır. *Bk.* Alışveriş.

ALİŞVERİŞ (*Os.* Ahzu itâ, *Fr.* Achat et vente) Alıp satma işlemi... Halk dilinde genellikle sâdece *satın almak* anlamında kullanılır.

ALİVRE (*Os.* Alivre, *Fr.* Vente à livrer, *Al.* Zeitkauf, *Terminkauf, Lieferungskauf; İng.* Time bargain, Agreement to sell future goods) Bir ürünün üretildiğinde teslim edilmek üzere önceden yapılan satışı... Borçlar Kanunu'nun 184. maddesine göre satıcının satılan malı belli bir süre sonunda teslim etmeyi taahhüt etmesidir. *Dalında satış* deyimiyile özleştirilmiştir. Örneğin meyve yetiştirenler meyvelerini henüz olgunlaşmadan böylece dalında satarlar.

ALLEU Tımar... Feodalite düzeninde VI. ve VII. yüzyıllar arasında Frank komünal toplu-munda toprak mallaşmıştı, alınıp satılabiliyordu. Toprağın serbestçe alınıp satılmasına Fransızca *alleu* denildi. Toprak, böylelikle, belli ellerde toplanmaya başladı ve büyük toprak mülkleri doğdu. IX. ve X. yüzyıllarda yeni de-ğişikliklere uğrayan *alleu*, ömür boyu kullanılmak şartıyla askerlere verilen gediklerin mirâs yoluyla babadan oğula geçme niteliğini de elde etmeleri üzerine *franc-alleu* biçimine dönüştü. Bu biçime dönüşmeden önce asker gedikleri, askerlik görevini yerine getirmeyen ya da bu görevde başarı gösteremeyen askerlerin elinden her an geriye alınabilirdi. *Franc-alleu* bu biçimi kökten değiştirmiş oldu ve bir kez verilen gedik bir daha geri alınamadı. *Bk.* Franc-alleu.

ALMAN TARİHÇİ OKULU (*Os.* Alman tarihiçi mektebi, *Fr.* École historique Allemande, *Al.* Deutsche Historische Schule, *İng.* German historical school) Ekonomik süreci tarih incelemeleriyle açıklamaya çalışan okul... Kurucusu Alman economicisi W. Rosher'dir (*Bk.* Rosher kuramı). Ekonomik kurama hiçbir yenilik getirmedikleri halde ekonomik olayların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuşlardır. Liberal ekonomi anlayışının eleştirisiyle işe başlayan bu economiciler ekonomi düşüncesine göreliliği getirmişler, ekonomik yasaların ve eğilimlerin geçerliliğinin belli tarihsel koşullara bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ne var ki bu tarih incelemelerinden toplumsal gelişmenin ekonomik yasalarına çıkaracakları yerde oportünist düşünceler çıkarmışlardır. Sombart gibi, tarihsel incelemelerden ırkçılığı çıkarana-lar da olmuştur (*Bk.* Sombart kuramı). Tarihsel özdokçülüğe de, liberalizme olduğu kadar, karşı çıktıkları halde toplumcu öğütler veren ve Bismarck'ın oportünist politikasını destekleyen bu Alman profesörlerine *kürsü toplumcuları* adı verilmiştir (*Bk.* Kürsü toplumculu-ğu). Tarihiçi yöntemle ekonomi politiğin aras-

ALMAŞIK EKİM

tırılmasında W. Rosher'i B. Hildebrand, K. Knies, G. Schmoller, F. Knapp, W. Sombart, Max Weber, Spiethoff (*Bk.* Spiethoff kuramı), Wagner, Brentano, Schaeffle, Took, Leslie ve Ashley gibi economiciler izlemişlerdir. Bütün bunların çalışmaları, ekonomi biliminden çok, ekonömi tarihine yararlı olmuştur. Toplum-bilimsel ve ruhbilimsel araştırmalar da, tarih araştırmalarının yanında, bu okulun ekonomi alanına getirdiği yeniliklerdir. Örneğin Sombart, bütün bunlara biyolojik araştırmayı da katmaktadır: *Der Bourgeois* (Münih 1913) adlı yapıtında toprak soylularından bir ailenin anamalcı oğlunu inceler ve onun dükkân işle-ten büyük dedelerinden birini meydana çıkararak anamalcılığın bu toprak soylusuna soya-çekim yoluyla gelmiş bulunduğunu ileri sürer. Rosher izdüşürlerinin arasında en ilginç, genç tarihçi okulun lideri sayılan G. Schmoller'dir. Schmoller, ekonömi bilimini dogmatik kadercilikten kurtarmaya çalışmış ve ekonömi kurumların göreliliğini ileri sürmüştür. Ne var ki anamalcılığın da göreliliği ge-rektiğini görememiştir. *Bk.* Ekonomi.

ALMAŞIK EKİM (*Os.* Zirai mütenavibe, *Fr.* Culture alterne) Ekin değiştirerek yapılan ekim.... Anamalcılık öncesinde toprağı dinlendirme bırakarak (nadas) yapılan ve toprağı güçlendirmek amacıyla güden tarım yöntemi, anamalcılıkta gübrelemek yoluyla bu amacı sağladığından yerini *alışık ekim* yöntemine bıraktı. Toprağı güçsüzleştirmeden önden en çok ve en iyi ürün almak amacıyla gerçekleştirilen bu yöntem, belli bir anamalı toprağı yatırmayı gerektirir. *Bk.* Anamal, Tarım.

ALTILAR (*Os.* Altılar, *Fr.* Les six, *Al.* Die Sechser, *İng.* The six) Avrupa ortak pazarını ve kömür-çelik birliğini kuran altı Avrupa ülkesi... Bu ülkeler Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'tur. *Bk.* Ortak pazar.

ALTIN (*Os.* Zer, Zeheb; *Fr.* Or, *Al.* Gold, *İng.* Gold) Doğada az bulunduğundan ötürü para olarak kullanılan ya da devletlerce para karşılığında saklanan madden... Uzun bir süre para olarak kullanılmıştır. Günümüzde de değer ölçütü, gömüleme ve biriktirme aracı olma niteliğini sürdürmektedir. *Bk.* Altın para, Altın para dizgesi, Altın kambiyo dizgesi, Altın külçe dizgesi.

ALTIN ANAPARASI (*Os.* Altın fonu, *Fr.* Pool d'or, *Al.* Goldpool, *İng.* Gold pool) Altın fiyatını istikrarda tutmak için sekiz anamalcı ülkenin üye olduğu uluslararası kuruluş... Bu kuruluşun anamalcının yüzde elli Amerika'nın, yüzde onu Fransa'nın ve geri

kalan yüzde kırkı öteki altı üye ülkenindir. *Bk.* Altın kambiyo dizgesi.

ALTIN ENFLASYONU (*Os.* Altın enflasyonu, *Fr.* Inflation d'or) Altın üretiminin çoğalmasıyla altın değerinde meydana gelen düşme... Mal ve ücret fiyatlarının yükselmesini doğuran bu düşme en tipik örneğini XV. yüzyılda vermiştir. Günümüzde de piyasaya altın sürme yoluyla altının değeri zaman zaman düşürülmekte, ne var ki son çözümlemede daima yükselmektedir. *Bk.* Enflasyon.

ALTIN KAMBİYO DİZGESİ (*Os.* Altın kambiyo sistemi, *Fr.* Étalon de change-or, Change étalon d'or; *Al.* Golddevisenwahrung, *İng.* Gold exchange standart) Altını saklayarak banknot karşılığının yabancı parasıyla ödemesi sistemi... Banknot ya da kâğıt para sisteminin temeli, istenildiğinde karşılığı olan değerli madenle değiştirilebilmesidir. Paralarını altın temeline dayayan ülkeler çıkardıkları banknot karşılığında altın ödemesi garanti ederler. Uygulamada banknot karşılıkları altın para, altın külçe ya da yabancı ülke parasıyla ödenmektedir. *Bk.* Altın para dizgesi.

ALTIN KÜLÇE DİZGESİ (*Os.* Altın külçe sistemi, *Fr.* Système d'or métallique, *Al.* Goldkernwahrung, Goldbarrenwahrung; *İng.* Gold bullion standard) Banknot karşılığında külçe halinde altın verilmesi sistemi... Kimi ülkelerde altın para basmak ve kullanmak yasaktır. Bu yasağın gerekçesi altının piyasa dolaşımına girerek aşınmamasını ve ülkenin böylelikle altın kaybına uğramamasını sağlamaktır. Bu yüzden kimi ülkelerde banknot karşılıkları altın külçeyle ödenir. Altın, merkez bankalarında külçe halinde bulundurulur. Külçeler, genellikle uluslararası ödemelerde kullanılır. *Bk.* Altın para dizgesi.

ALTIN PARA (*Os.* Altın sikke, *Fr.* Pièce d'or, *Al.* Goldmünze, *İng.* Gold coin) Para olarak kullanılan altın... İ.Ö. 2900 yılından Birinci Dünya Savaşı'na kadar altın, para olarak kullanılıyordu. Günümüzde de özellikle gömüleme (iddihar) ve süs işlemlerinde kullanılmakta, sarraflarca alınıp satılmaktadır. *Bk.* Altın para dizgesi.

ALTIN PARA DİZGESİ (*Os.* Altın sikke sistemi, *Fr.* Système de pièces d'or, Système de monnaie d'or; *Al.* Goldmünzwahrung, *İng.* Gold species standard, Gold coin system) Altın para olarak kullanılması sistemi... Altının genel eşdeğer, eşdeyişle para olarak kullanılmaya başlaması İ.Ö. 3000 yılında Mezopotamya ve Mısır'da gerçekleşmiştir. Altın külçelere devletçe damga vuruluyor, ağırlıkla-

rı belirtiliyordu. Altın külçeye uzak yerlere taşınabilecek bir biçim verme düşüncesiye İ.Ö. 700 yılında doğmuştur. İlkın, Lidya kralı birkaç gram ağırlığında altın paralar bastırmıştır. Altın, gümüşten önce üretilmiş ve üretimi daha az masraflı olmakla üstünlük kazanmıştır. Altının para olarak kullanılması Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. Bu sistemde maddesel ve kâğıt paralar eşit değerdeydi, her ikisiyle de ödeme yapılabilirdi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra külçe altın sistemi yenilenmiştir. *Bk.* Altın para, Altın külçe dizesi.

ALTİYAPI (*Os.* Alt bünye, *Fr.* Infrastructure, *Al.* Unterbau, *İng.* Infrastructure) Bir toplumun sosyo-ekonomik temeli... Eyişimsel ve tarihsel özdekliliğe göre insanlığın ilk hareketi, insanların yaşayabilmek için yaptığı üretim hareketidir. Hayvanlar doğada bulduklarıyla yaşarlar, insanlara yaşayabilmek için üretirler. Bu üretim sürecinde insanlar arasında zorunlu ilişkiler kurulur. Altyapı, bu üretim ilişkilerinin tümüdür. Üretim ilişkileri, toplumun ekonomik yapısını meydana getirir. İnsanların bütün öteki davranışları, bu ilk insanca davranışlarının üstünde yüklenirler. İnsanlar önce yaşarlar, sonra yaşadıklarının düşüncelerini edinirler. Hem de nasıl yaşıyorlarsa öyle düşünceler edinirler, bir kulübede bir saraydakinden başka türlü düşünülür. Çiftçi, çiftçi gibi düşündüğünden çiftçi olmuş değildir, tersine, çiftçi olduğu için çiftçi gibi düşünmektedir. Demek ki siyasal, hukuksal, dinsel, felsefesal, estetik, ideolojik vb. üstyapı oluşumları hep bu *altyapı* oluşumuna göre biçimlenir. Köleci üretim ilişkilerinin, eşdeyişle köleci üstyapının siyasal, hukuksal, ahlâksal vb. düşünceleri köleci düzenin gereklerine uygun olarak; feodal üretim ilişkilerinin, eşdeyişle feodal üstyapının siyasal, hukuksal, ahlâksal vb. düşünceleri feodal düzenin gereklerine uygun olarak meydana gelir. Altyapı temel belirleyicidir, ama üstyapı da üstyapıyı etkiler ve değiştirir. Örneğin köleci üretim ilişkilerinde anamalı hukukun, anamalı üretim ilişkilerinde feodal ahlâkın gerçekleşmesi ve geçerliliği olanaksızdır. Metafizik'in sonsuz, saltık, her zaman ve her yerde geçerli sandığı üstyapı oluşumları (Siyasa, hukuk, ahlâk, din vb.) üstyapı oluşumuna uygun olarak hep değişmiştir ve değişmektedir. Ne var ki bu değişimler aynı hızda değildir. Altyapı değişirken üstyapı kurumları daha bir süre devam eder. Bundan başka üstyapı kurumları birtürden değildir. Örneğin anamalı üretim ilişkilerinde siyasal, ahlâksal, felsefesal görüşler iki uyusturulamaz sınıfın karşıtlığını yansıtır. Proletaryanın siyasal, ahlâksal, felse-

fesal görüşleriyle burjuvazinin siyasal, ahlâksal, felsefesal görüşleri sürekli olarak birbirleriyle çatışır. Toplumun ilerici yanının üstyapı oluşumları, üstyapıyı etkiler ve değiştirir. Buna karşı toplumun gerici yanının üstyapı oluşumları üstyapının değişmesine karşı koymaya çalışır, onu engellemeye ve durdurmaya çabalar. Altyapıyla üstyapıdaki değişmelerin birbirine uygunluğu, ancak, sosyo-ekonomik bir biçimin başka bir sosyo-ekonomik biçime dönüşmesiyle gerçekleşir. Altyapıyla üstyapının karşılıklı etkileşimi üstüne tarihsel ve eyişimsel özdekliliğin kurucularından Engels, Joseph Bloch'a, 21 Eylül 1890'da Londra'dan şunları yazmıştır: "Maddecî tarih görüşüne göre, tarihin belirleyici etkeni, son çözümlemeye, gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ama biri çıkar da bu deyiş, ekonomik etken tek belirleyici etkindir anlamını yamamaya kalkışsın onu soyutlaştırır ve saçmaya indirger. Ekonomik üstyapı etkindir ama ideolojik üstyapı da etkindir. Bütün bu etkenler, karşılıklı etki hâlinindedir. Ekonomik hareket, sonsuz rastlantılar arasında beliren bir zorunluk gibi, bu etkenler içinde kendi yolunu açar... Kendi tarihimizi kendimiz yapıyoruz ama bunu belirlenmiş öncüller ve koşullar içinde yapıyoruz. Bütün bu öncüller ve koşullar içinde, son çözümlemeye, belirleyici olanlar ekonomik koşullardır. Ama siyasal vb. koşullar, hattâ insan beyinlerine yapışan gelenekler bile, temel olmamakla beraber bunda rol oynarlar... Yoksa Kuzey Almancasının ses uyumundaki değişikliği, güllünç olmadan, ekonomik açıdan açıklamak mümkün değildir... Düşmanlarımızın yadsımaya çalıştıkları başlıca ülkede direnmek zorundaydık. Bu yüzden karşılıklı etkiye katılan bütün etkenlere lâıyk oldukları yeri vermeye fırsat bulamadık". *Altyapı'ya temel* (*Fr.* Base) de denir. Bu temel, eşdeyişle *üretim ilişkileri* insan bilincinden bağımsız olarak kurulmuştur. *Bk.* Üstyapı, Üretim ilişkileri, Tarihsel özdeklilik.

AMBALAJ (*Os.* Ambalaj, *Fr.* Emballage, *Al.* Packen, *İng.* Packing, Package) Herhangi bir şeyi kutulara, sandıklara koyma ya da paketleme... Eşyayı sarmalayarak taşınabilir kılmayı dilegetirir. *Bk.* Ambalaj Sanayii.

AMBALAJ SANAYİİ (*Os.* Ambalaj sanayii, *Fr.* Industrie d'emballage) Sanayicilik iddiasında bulunan geribıraktırlmış ülkelerde kimi girişimlerin başka ülkelere getirtilenleri sanayi mallarını sadece paketleyerek ya da kutulayarak piyasaya çıkarmalarını dilegetirmek için kullanılan deyim... Örneğin yabancı ülkelere ithâl edilen ilaçlar geribıraktırlmış ülkelerde sadece kutulara ya da şişelere kona-

AMBARGO

rak piyasaya çıkarılır, bunun adına da *ilâç sanâyii* denir. Ya da yabancı ülkelerden getirilen motorlar ve parçalar sâdece monte edilerek piyasaya çıkarılır, bunun adına da *otomobil sanâyii* ya da *buzdolabi sanâyii* denir. *Sanâyii* adı altında çok kârlı bir *ithalâtçılık* yapılır, üstelik de o ülkenin sanâyie tanıdığı her türlü teşvik primlerinden, vergi bağışıklıklarından yararlanır. Ülkeye döviz kazandırmak gösterişi altında yoksul ülkelerin binbir güçlükte elde ettikleri sınırlı dövizler *ithalâtçıların* kârları uğruna su gibi dışarıya aktılır. *Bk.* Sanâyii, Sanâyileşme, Ambalaj, Montaj sanâyii.

AMBARGO (*Os.* Tevkifi sefâin, *Ambargo*; *Fr.* Embargo, *Al.* Beschlag, *Embargo*; *İng.* Embargo) Bir malın alım-satımını ve taşınmasını önleme... Devletler hukuku dilinde bir ülkenin limanında bulunan düşman gemilerine elkonulmasını dilegetirir. Düşman sayılan ya da savaş kurallarına uymayan bir ülkenin mallarına da uygulanır. Düşman sayılan ya da savaş kuralına uymadığı kabul edilen ülkeye mal göndermeme biçimindeki mânevî ambargo, Amerikan başkanı Roosevelt tarafından icâdedilmiş ve ilkin 1938 yılında Japonya'ya uygulanmıştır. Kıbrıs'a çıkarma yapılması üzerine ülkemize de uygulanan bu ambargo, özellikle savaş silâhları ve gereçlerini engellemiştir. Çağdaş economiciler, altın ve döviz kaybına karşı hükûmetlerce konulan yasakları da bu deyimle nitelendirmektedirler. Bir ülkeyi zor duruma düşürmek için alınan önlemler de bu deyimle dilegetiriliyor.

AMELE *Bk.* Emekçi, İşçi.

AMERİKANCILIK Ticâret ve iş alanlarında Amerikan tutumu... İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra anamalcı kampın liderliğini İngiltere'nin elinden alan Amerika, dünya pazarlarına geniş çapta egemen olmuş ve birçok ülkelerde büyük ortaklıklar kurmuştur. Amerika'nın ticâret ve iş alanlarındaki bu tutumu ve bu tutuma hayranlık ve ayrıca Amerika'dan yana olmak eğilimleri Fransızca *Americanisme* deyiimiyle dilegetirilmektedir.

AMOROSO-ROBINSON FORMÜLÜ (*Os.* Amoroso-Robinson formülü, *Fr.* Formule d'Amaroso-Robinson) Marjinal hâsılayla fiyat ve istem (talep) elâstikliği arasındaki bağıntıyı belirten formül... Herhangi bir malın istem elâstikliği biliniyorsa, Amoroso-Robinson formülüyle onun ortalama fiyatı ve marjinal değerleri bulunur. *Bk.* Fiyat, Marjinal değer.

AMORTİSMAN (*Os.* İtfâ, *Amortisman*; *Fr.* Amortissement, *Al.* Abschabung, *Amortisation*, *Tilgung*; *İng.* Amortization, *Redemption*) Es-

kime ve aşınma için ayrılan pay... Herhangi bir malın (binâlar, makineler, âletler vb.) kullanılmaz bir duruma gelinceye kadar güçten düşmesini, yıpranıp eskimesini tanımlar. Mâlîye dilinde anamalin bölüm bölüm kazançtan çekilerek yerine konmasını, bir borcun periyodik ödemelerle kapatılmasını da dilegetirir. Bundan başka *amortisman* deyiimi, sâdece fiziksel yıpranmayı değil, teknik yıpranmayı da kapsar. Yeni icâdedilmiş bir makine, eski makineyi üretim dışına atar ve kullanılamaz bir duruma getirebilir. Bu, aynı zamanda, bir şeyin yerine yenisinin konulması için önceden kabul edilen *kullanma süresi* (*Os.* Miât, *Fr.* Délai)'ni de dilegetirir. Örneğin genellikle taşıtların miâdı beş yıl, makinelerin on yıldır. Bu süre, devletsel kullanımlarda, mal eskimesine bile geçerli olur. Yasalar, her hesap dönemi sonunda, kârın belli bir miktarının *amortisman* olarak ayrılmasını gerektirir. Gerçekte binâlar, makineler, âletler vb. gibi iş araçları işleyişleri sırasında kaybettikleri değeri ürettikleri ürüne geçirirler. On bin liralık bir makine on yılda eskiyip üretim dışı kalıyorsa her yıl kendi değerinden bin lirayı ürettiği ürüne geçiriyor demektir. Makine ve benzerleri olan tüm binâlar, âletler ve hammaddeler, ürettikleri ürüne kendi değerlerinden başka hiçbir ek değer katmazlar, daha açık bir deyişle sâdece kendi değerlerini geri getirirler ve kendilerini yenilerler. Bu da *kâr* adı verilen artık-değerin sâdece ve sâdece insan emeğinin ürünü olduğunu açıkça gözler önüne serer. Anamalcı üretim düzeninde *amortisman*, anamalcılar için özel bir kâr kaynağıdır. Örneğin bir milyon liralık gerçek bir *amortisman* yerine iki milyon lira ayırırlar ve bu parayı vergiden kaçırarak yeni yatırımlarda kullanırlar. Bu durum, ayrıca, gerçek kârları da gözlerden saklar. Daha açık bir deyişle *amortisman* oyunları, anamalcılara bir taşla birkaç kuş vurdurur. Kâr, vergiden olduğu kadar hisse senedi sâhibi küçük tasarruf sahiplerinden de kaçırılır. Ayrıca, kaçırılan bu kâr, işçilerin ücret yükseltimi isteklerini de önler. *Amortisman* deyiiminin ekonomi ve ticâret dillerinde şu kullanımları vardır: *Amortisman ihtiyatları* (*İng.* Amortization reserves), *Amortisman fonu* (*Os.* İtfâ fonu, *İng.* Amortization fund), *Bir borcun amortismanı* (*İng.* Amortization of a loan), *Hisse senetlerini yokelemek için geri satın alma* (*İng.* Redemption of shares), *Tahvillerin ödenmesi* (*İng.* Redemption of securities).

ANAMAL (*Os.* Sermâye, *Fr.* Capital, *Al.* Kapital, *İng.* Capital) Artık-değer elde etmek için kullanılan para ve mal... Anamal (sermâye)

deyimi, ilkçağlarda fâiz karşılığı olarak ödünç verilen para ve malı dilegetiriyordu. Çağdaş medenî hukukta da bu anlamda kullanılmakta ve *anapara* (Os. Re'sülmal)'yı dilegetirmektedir (Bk. Anapara). Klâsik ekonomide, elde edilmiş olan her türlü *zenginlik* (Os. Servet)'i dilegetirir, gelir elde etmek için işletilebilecek her türlü mal ve paradır. Ticâret hukukunda, bir girişime ya da ortaklığa yatırılan her türlü mal ve parayı dilegetirir. Anonim ortaklıklarda üç anlamda kullanılmaktadır: 1. Ortaklığın kuruluşu sırasında kurucuların ya da ortakların vermeyi yükümlendikleri para ve her türlü hakları dilegetirir, 2. Ortaklık statüsünde dilegetirilen ve birbirine eşit paylara bölünmüş olan önceden saptanmış saymaca anamalı dilegetirir. 3. Ortaklığın kullanılan ya da kullanılmaya hazır (fiilî) varlığını dilegetirir. Gerçekte anamal, *birikmiş insan* emeğidir. Anamal, anamalcılık düzenine özgü bir kavramdır ve dilegetirdiği üretim araçlarıyla para ancak artık-değer yaratmak için kullanılmakla anamal niteliğini kazanırlar. Yoksa bir ailenin kötü günler için biriktirdiği para, başını sokmak için aldığı ev, bir köylünün bizzat ekip biçtiği toprak anamal değildir; bütün bunlar ancak artık-değer üretmek için kullanılırsa anamala dönüşürler. Anamal; anamalcılık düzeninde, bir toplumsal ilişkidir. Her anamal iki bölümden meydana gelir: Makine, hammadde, binâ, âletler gibi üretim araçlarına yatırılan değişmeyen bölüm ve emek gücünün alınmasına harcanan değişken bölüm. Bk. Artık-değer, Emekgücü, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Değişken anamal, Değişmeyen anamal, Değer, Emek, Tarihsel özdekçilik, Anapara, Gerekli emek.

ANAMAL BİRİKİMİ (Os. Sermâye terâkümü, Fr. Accumulation du capital, Al. Kapitalakkumulation, İng. Accumulation of capital) Artık-değerin tüketilmeyen bölümünün anamala eklenmesi yoluyla gerçekleşen birikim... Diyaletik ekonomi anlayışına göre artık-değerin *ilk birikim'e* eklenmesi *anamal birikimi'*ni gerçekleştirir. Anamalci, emekgücünü yeniden üretmesi için gereken zamandan daha çok çalıştırdığı emekçinin emeğinden artık-değer elde eder. Bunun bir parçasını da anamalına ekler. Anamalı çoğaldıkça daha çok emekçi çalıştırır, daha çok emekçi çalıştırdıkça da anamalına daha çok artık-değer eklenir. Anamal, böylece, gittikçe büyüyen bir süreçle birikir. Bk. İlk birikim.

ANAMALCI BİRİKİMİN GENEL YASASI (Os. Sermâyeci terâkümün umûmî kanunu, Fr. Loi général de l'accumulation capitaliste) Anamalin artması oranında işsizliğin de ar-

tacağını ilerisüren yasa... Tarihsel özdekçi öğretinin ilerisürdüğü bu yasaya göre "anamalın genişleyici gücünün gelişmesini sağlayan nedenlerle emek gücünün boşa kalmasına yol açan nedenler aynıdır". Bu anlayışa göre anamalin gelişmesi, anamalı yaratıcıların işsizliği temeline dayanır. Bk. Anamal, Anamal birikimi, Anamalcılık, Gerekli emek.

ANAMALCILIK (Os. Sermâyecilik, Fr. Capitalisme, Al. Kapitalismus, İng. Capitalism) Anamala dayanan ve kâr amacı güden üretim düzeni... Tarihsel özdekçiliğe göre anamalcılık, tarihsel süreçte birbirlerinden toplumsal-ekonomik yasalar gereğince zorunlu olarak türemiş beş üretim düzeninden dördüncüsü, üç sınıflı toplumun da üçüncüsü ve sonuncudur. Üretim araçlarına sâhibolanların üretim araçlarından yoksun bırakılanlara egemenliği kölelik düzeniyle başlamış, feodal düzenden geçerek son ve en büyük aşamaya olan anamalcılığa dönüşmüştür. Bu düzen, XVII. yüzyılın sonlarına doğru oluşmuştur. Anamalcılık düzeninde bütün üstyapı kurumları, anamalcılık gereklerine göre belirlenir. Bu düzenin güdücüsü *kâr* etkenidir, bütün toplum mekanizması bu amaca göre düzenlenir. Bu düzenin kaçınılmaz ve uyusturulamaz çelişkisi de anamalci-emeççi çelişkisidir. Çünkü anamalci, zorunlu olarak, *en az geçim-en çok iş saati'*ni gerçekleştirilmeye çalışır. Bu emekçiye verilecek ücretin mümkün olduğu kadar kısılması ve emekçiden alınacak verimin mümkün olduğu kadar çoğaltılması demektir. Ama bunu gerçekleştirmek belli bir çizgiden öteye mümkün değildir. Çünkü, emekçinin en az geçimiyle en çok işi, gücüyü sınırlıdır; belli bir çizgiden daha çok çalışmaya gücü yetmeyeceği gibi, belli bir çizgiden daha az yiyip içmekle de güçten düşer. Anamalcılık, tarihsel süreçte; sanayi anamalcılığından finans anamalcılığına ve rekâbet anamalcılığından tekeli anamalcılığa dönüşmüştür. Anamalcılığın bu yeni aşaması zorunlu olarak emperyalist bir niteliktedir. Anamal birikimiyle ilgili olarak anamalin organik bileşimindeki zorunlu büyüme tekeliçiliği ve emperyalizmi zorunlu kılmıştır. Anamalcılığın bu aşamadaki gelişmesi sanayi ile tarım arasında, sanayiinin çeşitli kolları arasında, bir ülkenin çeşitli bölgeleri arasında ve çeşitli ülkeler arasında eşit olmayan gelişmeye dayanır. Tarihsel özdekçiliğe göre anamalci üretim düzeninin uyusturulamaz çelişkisi bireysel olanla toplumsal olan arasında çatışmadır, üretim araçları bireysel mülkiyette toplanırken emek toplumsallaşmıştır. Bu bakımdan üretim ilişkileri üretim güçlerinin gelişmesine engel olmakta ve her ikisi ara-

ANAMALCI PLÂNLAMA

sındaki uyuşturulamaz çelişki gittikçe keskinleşmektedir. *Bk.* Kâr, Değer, Anamal, Anamalin organik bileşimi, Üretim güçleri, Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Emek-gücü, Artık-değer.

ANAMALCI PLÂNLAMA (*Os.* Kapitalist plânlama, *Fr.* Planification capitaliste) Daha çok kâr elde etme, anamalı geliştirme ve anamalcılığın zorunlu bunalımlarını hafifletmek amacıyla yapılan plânlama... Tarihsel özdekçiliğe göre *toplumcu plânlama* deyimini karşılığında kullanılır. Anamalcı plânlama anamalcıların yararı için, toplumcu plânlama toplumun yararı için yapılır. Bu ayırım, her iki plânlama biçimini birbirinden kesinlikle ayırır. *Bk.* Plânlama, Anamalcılık, Bunalım.

ANAMALCI TOPLUM (*Os.* Kapitalist cemiyet, *Fr.* Société capitaliste) Anamalla belirlenen toplum biçimi... *Toplumcu toplum* karşılığında kullanılır. Bu toplum biçimi antagonist sınıfların varlığını gerektirir. Aynı birer sınıf halinde örgütlenmiş anamalcı sınıfı olmadan emekçi sınıfı ve emekçi sınıfı olmadan anamalcı sınıfı ve bu iki sınıf olmadan da anamal ve anamalcılık olmaz. *Bk.* Anamalcılık.

ANAMALCI ÜRETİM BİÇİMİ (*Os.* Kapitalist istihşâl şekli, *Fr.* Forme de production capitaliste) Üretim araçlarının özel mülkiyetiyle belirlenen ve artık-değer elde etmek amacıyla güden üretim... Bu üretim biçiminde üretim araçlarının özel mülkiyetine sâhip olmak ve onlardan yoksun bulunmakla beliren üretim ilişkileri kendilerine uygun düşen üleşimi belirler. Daha açık bir deyişle, üretim ilişkileri hangi biçimdeyse üleşim de zorunlu olarak ona uygun olur. *Bk.* Anamalcılık, Üretim biçimi, Üleşim.

ANAMALIN DEVRİ (*Os.* Sermâyenin devri, *Fr.* Rotation du capital) Anamalin üretim ve dolaşım süresi... Anamalin *devir* (*Fr.* rotation) süresi, üretim süresiyle dolaşım süresini kapsar. Ölçü birimi, yıldır. Örneğin bir makine bütün değerini on yılda yitiriyorsa ona yatırılan anamalin devri on yıl sürmüş demektir. Bu makine eğer yüz bin liraya alınmışsa demek ki her yıl değerinden on bin lirayı imâl ettiği mallara geçirecek, buna karşı anamalcı da her yıl on bin lirayı -on yıl sonra o makineyi yenilemek üzere- bir yana ayıracaktır. Görüldüğü gibi makine, devir süresinde, ancak kendini üretmektedir ve hiçbir artık-değer, eşdeyişle kâr getirmemektedir. Artık-değer kavramının iyice anlaşılması için, anamalin devrinin daima göz önünde tutulması gerekir. *Bk.* Anamal, Artık-değer.

ANAMALIN İLK BİRİKİMİ (*Os.* İptidâî sermâye terâkümü, *Fr.* Accumulation primitive du capital) Anamalcı üretime geçilebilmesi için zorunlu bulunan öncel zenginlik... Anamalcı üretime geçilmesi için, zenginliklerin kimi ellerde toplanması ve kimi ellerin de emek gücü haline dönüştürülmesi gerekiyordu. Tarihsel özdekçiliğe göre bu olay, özellikle İngiltere ve Fransa'da, köylülerin soylular tarafından zorla topraklarından atılarak mülksüzleştirilmeleri sonucunda gerçekleşmiştir. Böylelikle hem anamala dönüştürülecek gerekli para, hem de emekçi orduları sağlanmıştır. *Bk.* İlk birikim.

ANAMALIN MARGİNAL VERİMLİLİĞİ (*Os.* Sermâyenin nihâî müsmiriyeti, *Fr.* Productivité marginale du capital, *Al.* Grenzproduktivitaet des Kapitals, *İng.* Marginal productivity of capital) Üretim etmenlerinin niceliklerinde hiçbir artış bulunmadığı halde sâdece anamal birimlerinin artışı nedeniyle elde edilen verim... *Bk.* Marjinalcilik.

ANAMALIN MERKEZLEŞMESİ (*Os.* Sermâyenin temerküzü, *Fr.* Centralisation du capital, *Al.* Zentralisation des Kapitals) Anamalin giderek daha az sayıda ellerde toplanma eğilimi... Rekabetle ezilen küçük anamalların ortadan kalkması ve zorunlu olarak büyük anamallara katılmasıyla gerçekleşir. Anamalcılığın gelişmeleri gereği bu süreç zorunludur. Nitekim anamalcılığın gittikçe tekelleşmesi, bu yasayı doğrulamaktadır. Toplumsal anamal, fizikte olduğu gibi, önce bir itme hareketiyle bireysel anamallara ayrılır. Sonra da bunun tam karşıtı olan bir çekme hareketiyle birbirini çeker ve gittikçe az sayıda ellerde toplanmaya başlar. "Bu dönüşüm süreci, eski toplumu tepeden tırnağa kadar çözüp ayırır ayırmaz, emekçiler proletaryaya ve onlara ait iş araçları anamala çevrilir çevrilmez, anamalcı üretim biçimi kendi ayakları üzerinde duracak hale gelir gelmez, emeğin daha geniş ölçüde toplumsallaşması, toprakla öteki üretim araçlarının toplumsal olarak ve dolayısıyla ortak üretim araçları olarak geniş ölçüde kullanılan üretim araçları haline dönüştürülmesi ve özel mülk sahiplerinin daha çok mülksüzleştirilmesi yeni bir biçim alır. Bu mülksüzleştirme, anamalcı üretim düzeninin kendi iç yasalarının işlemesiyle, *anamalın merkezleşmesi* olarak gerçekleşir". *Bk.* Tekelci anamalcılık, Rekabet, Anamalin yoğunlaşması.

ANAMALIN ORGANİK BİLEŞİMİ (*Os.* Sermâyenin uzvî terkibi, *Fr.* Composition organique du capital) Anamalin değişmeyen bölümüyle değişen bölümü arasındaki oran... Ana-

malm organik bileşiminin çözümlenmesi, özellikle geribırakılmış ülke ve firmaların, gelişmiş ülke ve firmalarca, gelişmelerine yardım etmek şöyle dursun, nasıl büsbütün geriye itildiklerini matematik kesinlikle saptayan ve gösteren çok önemli bir bulgudur. Anamalcı üretim düzeni, gelişme farklarına dayanan bir düzendir. Firmalar ve ülkeler arasındaki gelişme farkları da anamalin organik bileşimindeki değişikliklerden doğar. Her anamal bir *değişen*, bir *değişmeyen* bölümden meydana gelir. Makineler, binalar, hammaddeler, ısıtma ve aydınlatma masrafları vb. gibi emekçi ücretleri dışındaki bütün harcamalara yatırılan anamal *değişmeyen anamal* (Al. Konstantes kapital)'dir; çünkü üretim sürecinden çoğalmadan, eşdeyişle değişmeden çıkar. Dokunan bir kumaşa katılan on liralık iplik, üretim süreci sonunda gene on liralık ipliktir. On yılda eskiyen bin liralık bir makine her yıl üretimine yüz liralık eskimesini katıyor ve üretim süreci sonunda her yıl yüz lira amorti ederek on yılda sâdece kendisini üretiyor ve başkaca hiçbir değer sağlamıyordu. Sâdece emekçi ücretlerine ayrılan anamal bölümü *değişken anamal* (Al. Variables kapital)'dir, çünkü üretim sürecinden artık-değer yaratarak, eşdeyişle çoğalarak ve değişerek çıkar. "Anamalin, üretim araçları, yani hammaddeler, yardımcı maddeler ve iş âletleri hâlini alan bölümü, üretim süreci boyunca değer hacmini değiştiremez. Bunun için biz buna, anamalin değişmeyen bölümü ya da kısaca *değişmeyen anamal* diyoruz. Anamalin emekgücü hâline girmiş bölümüyse, tersine, üretim süreci boyunca değerini değiştirir. Anamalin bu bölümü, öz değerine eş bir değeri yeniden ürettikten başka, üstelik, kendisi de değişebilen ve az ya da çok olabilen bir artık-değer üretir. Anamalin bu bölümü, durmaksızın, değişmeyen hacimden değişen hacime dönüşür. Bunun için biz buna, anamalin değişen bölümü ya da kısaca *değişen anamal* diyoruz". Değişken anamalin getirdiği ek değer (artık-değer, kapitalist deyimle: kâr), büyük parçası değişmeyen anamala (örneğin makinelere, hammaddelere) olmak üzere toplam anamala katılır. Çünkü gelişmemiş ülke ya da firmamın yarattığı değerden de pay alacak olan *gelişmişlik rantı* ancak bu yolla sağlanabilir. Bunun nasıl olduğu şu örnekte açıkça görülür: Diyelim biri gelişmiş, öbürü gerikalmiş iki ülke ya da firma üretimlerine yüzer liralık anamal yatırıyorlar. Gelişmişin makinesi çok, gerikalışın da işçisi çok. Artık-değer oranının yüzde yüz olduğunu (eşdeyişle işçilerin dört saat kendilerini üretmek, dört saat de artık-değer üretmek üzere sekiz saat

çalıştıklarını) varsayalım. Diyelim gelişmiş ülke ya da fabrikanın elde ettiği malın üretim değeri 80 (*değişmeyen anamal*) + 20 (*değişken anamal*) + 20 (*değişken anamal oranında elde edilen artık-değer*) = 120 (malın üretim değeri) olsun. Buna karşı gelişmemiş bir fabrika ya da ülkenin üretim değeri 20 + 80 + 80 = 180 olsun. Bu örnekte gelişmemiş fabrikanın üretimi 80, gelişmiş fabrikanın üretimi 20 artık-değer, eşdeyişle kâr sağlayacaktır. Ne var ki her iki fabrikanın malı pazarda ortalama satış değeriyle 120 + 180 = 300 : 2 = 150'ye satılır. Böylece gelişmemiş fabrika ya da ülkenin yarattığı değerden 30'u gelişmiş fabrika ya da ülkenin kasasına akar. Bu demektir ki gelişmişlik gelişmemişliğin varlığıyla mümkündür ve gelişmemişlik gelişmişliğin zorunlu koşuludur. *Bk. Değer, Artık-değer, Gerekli emek, Değişken anamal, Değişmeyen anamal.*

ANAMALIN ÜRETKENLİĞİ KURAMI (Os. Sermâyenin müsmiriyeti nazariyesi, *Fr. Théorie de productivité du capital*) Anamalin kendiliğinden üretken olduğunu ilersüren kuram... *Prodüktivite teorisi* adıyla anılan bu bilim dışı ve gerçeklere açıkça aykırı kurama göre anamal üretkendir ve fâiz bu üretkenlikten doğmaktadır. Malthus, J. B. Say, Thünner, Leroy Beaulieu ve Rocher gibi birçok ekonomiler bu kanıdadırlar. Özellikle W. Rocher'in bu konuda verdiği şu örnek ünlüdür: Issız bir adaya düşen bir adam, her gün elle riyle üç balık yakalıyor. Her gün tuttuğu bu üç balığı yiyip bitirirse bu adada kaldığı sürece her gün balık tutmak zorunda kalacaktır. Oysa balıklardan her gün ikisini yiyip birini artırırsa üç günde bir gün boş kalabilir ve bu boş günde kendisine günde otuz balık sağlayacak olan bir balık ağı örebilir. Rocher bundan anamallı üretimin anamalsız üretimden daha verimli olduğu sonucunu çıkarıyor ve her gün fazladan tutulan yirmi yedi balığın bunu tamtladığını ileri sürüyor. Rocher'ye göre bu fark anamalin (eşdeyişle balık ağının) sağladığı farktır ve bu yüzden de anamal üretkendir. *Bk. Anamal, Fâiz.*

ANAMALIN YOĞUNLAŞMASI (Os. Sermâyenin tekâsüfî, *Fr. Concentration du capital*) Artık-değerin bir bölümünün katılmasıyla anamalin gittikçe büyümesi... Bu büyüme, *anamalin merkezleşmesi*'yle ilişkilidir. Anamal, yoğunlaştıkça, gitgide daha az sayıda ellerde toplanır. *Anamalin birikimi yasası* da bu yoğunlaşma ve merkezleşmeyi açıklar. Genel olarak bu böyle olduğu gibi özel olarak da böyledir. Daha açık bir deyişle anamal, genel olarak yoğunlaşıp daha az ellerde toplanma eğilimi gösterdiği gibi her anamal biriminde

ANAMAL İHRÂCI

de yoğunlaşır. Bireysel anamallar da büyürler ve büyüdükçe de birbirlerini çekerler ve birleşirler. Bu, anamalin yapısı gereğidir. Anamal durmadan çoğalma eğilimindedir. Çünkü anamalin çoğalması anamalcı gelişmeyi sağladığı gibi anamalcı gelişme de anamalı çoğaltır ve eşdeyişle yoğunlaştırır. Anamal kimi zaman bölünebilir, dağıtılabılır; ama ana eğilimi durmaksızın birikme ve yoğunlaşma yolundadır. *Bk.* Anamalin merkezleşmesi, Anamalcı birikimin genel yasası.

ANAMAL İHRÂCI (*Os.* Sermâye ihrâcı, *Fr.* Exporter du capitale) Birikimle elde edilen anamal fazlasının gerikalmış ülkelerde kullanılması... Anamalcılığın serbest rekâbet döneminde ayrıca niteliği mal ihrâcıydı, tekelcilik aşamasındaysa *anamal ihrâcı*'dir. Birikimle elde edilen anamal fazlası, anamalcılığın birkaç ülkede çok gelişmiş olması ve kendi ülkesinde kârlı yatırım alanı kalmaması yüzünden zorunlu olarak *anamal ihrâcı*'ni doğurmuştur. Çünkü gerikalmış ülkelerde kâr oranı yüksektir; anamal azdır, toprak fiyatı ve işçi ücreti düşüktür, hammaddeler ucuzdur. *Bk.* Anamal, Anamalcılık, Emperyalizm.

ANAMAL ŞİRKETLERİ (*Os.* Sermâye şirketleri, *Fr.* Société de capitaux, *Al.* Kapitalgesellschaft, *İng.* Company with liability, Limited to its capital) Kooperatif, anonim, hisseli komandit ve limited şirketler... Âdi komandit ve kollektif şirketler dışındaki şirketler bu adla da anılırlar. *Bk.* Şirket.

ANAPARA (*Os.* Re'sülmâl, *Fr.* Capital, *Al.* Kapital, Hauptsumme; *İng.* Capital, Principal) Ödünç verilen ve fâiz getiren para... Bir borcun fâiz, temettü vb. gibi nedenlerle eklenmiş bölümleri çıkarıldıktan sonra geriye kalan temel bölümünü dilegetirir. Borç verme işlemi dışında da kullanılır, örneğin cezalı bir verginin de anaparası vardır, verginin ceza bölümü çıkarıldıktan sonra kalan ve cezaya esas olan bölümüdür. *Anamal* başlığında da değinildiği gibi Batı dillerindeki *kapital* deyiminin çok ve çeşitli kullanımları vardır. Bu kullanımlara örnek olmak üzere şu deyimler verilebilir: Anamalcılar, müteşebbisler, hissedarlar tarafından yatırılan paraları dilegetirmek üzere *anamal hesâbı* (*İng.* Capital account, *Fr.* Compte-capital), *sâbit anamal* (*İng.* Capital asset), *mütedâvil anamal* (*İng.* Circulating capital), *anamal değerleri* (*Os.* Sermâye kıymetleri, *İng.* Capital assets), *anamal tahvilleri* (*Os.* Sermâye tahvilleri, *Fr.* Capital obligations, *İng.* Capital bonds), *anamal kârı* (*Os.* Temettü, *İng.* Capital bonus), yıllık üretim kapasitesine ekle-

nen bir ünitenin mâliyetini dilegetiren *anamal katsayısı* (*Os.* Sermâye sâbitesi, *İng.* Capital coefficient), bütçenin normal gelir ve giderlerinin dışında olarak anamal hareketlerini dilegetiren *anamal bütçesi* ya da *yatırım bütçesi* (*İng.* Capital budget), *anamal kârı* (*İng.* Capital dividend), çeşitli yollardan elde edilen anamal birikimini dilegetiren *anamal oluşumu* (*İng.* Capital formation), sâbit anamala ya da yatırımlara yapılan ekler anlamında *anamal malları* (*İng.* Capital expenditure), yapımda harcanmayan *sâbit değerler* (*İng.* Capital facility), ekonomik bir değerin satın alındığı tarihle satıldığı tarih arasında geçen sürede artan değerini dilegetiren *anamal kazancı* (*İng.* Capital gain), toprağın dışında anamal olarak kullanılan her türlü mal dilegetiren *anamal malları* (*İng.* Capital goods), *anamal sigortası* (*İng.* Capital insurance), *güçlü anamal* (*İng.* Capital leverage), *anamal vergisi* (*Os.* Servet vergisi, *İng.* Capital levy), anamalin bir girişimden öbürüne ya da bir ülkeden başka bir ülkeye geçişini dilegetiren *anamal hareketi* (*Os.* Sermâye hareketi, *İng.* Capital movement), *uzun vâdeli borç* (*İng.* Capital liability), bir paranın uzun vâdeli sâbit tesislere yatırılmasını dilegetiren *anamalin borç verilmesi* (*Os.* Sermâye ikrâzı, *İng.* Capital loan), *değişmeyecek anamal* (*Os.* Sâbit sermâye, *İng.* Fixed capital), *değişen anamal* (*Os.* Dalgalı sermâye, *İng.* Floating capital), *işlemeyen anamal* (*Os.* Semeresiz sermâye, *İng.* Barren capital, Dead capital), *kişisel anamal* (*Os.* Şahsî sermâye, *Fr.* Capital personnel, *İng.* Capital of a sale proprietor), *amortî edilmemiş anamal* (*Fr.* Capital non amorti, *İng.* Capital not yet redeemed), *anamal gideri* (*İng.* Capital outlay), bir girişimin anamalıyla gelirini birlikte dilegetiren *anamal niceliği* (*Os.* Sermâye miktarı, *İng.* Capital sum), ödenmiş anamalin hisse senetleriyle temsil edilmeyen bölümünü dilegetiren *anamal fazlası* (*İng.* Capital surplus), *anamalin devri* (*İng.* Capital turnover), *ödenmiş anamal* (*İng.* Capital receipts), *toprak geliri* (*İng.* Capital rent), *anamal yedek akçesi* (*Os.* Sermâye ihtiyatları, *İng.* Capital reserve), *başlangıç anamalı* (*Fr.* Capital improductif, *İng.* Unproductive capital), *ana anamal* (*Os.* Esas sermâye, *İng.* Capital stock), hisse senetlerinin nominal ya da piyasa değerleri üzerinden alınan vergiyi dilegetiren *taşınır değerler vergisi* (*Os.* Menkul kıymetler vergisi, *İng.* Capital stock tax), *tümüyle ödenmiş anamal* (*İng.* Fully paid up capital), *anamal çoğaltımı* (*Os.* Sermâye tezâyüdü, *İng.* Increase of capital), *anamal yatırımı* (*İng.* Investment of capital). *Bk.* Anamal.

ANGAJMAN (Os. Taahhüt, Fr. Engagement, Al. Engagement, Berufung; İng. Engagement) Söz verme... Bir işi üzerine almayı dilegetirir, bu anlamda dilimizde *üstlenme* deymi de kullanılıyor. Türk Dil Kurumu'nca *bağlaşma* deyiimiyle özleştirilmiştir. *Ticaret sözleşmesi* ve *rehin* anlamlarında da kullanılır. *Bk.* Yükle-nici, Sözleşme, Rehin.

ANGARYA (Os. Angarya, Fr. Angarie, Al. Angarie, İng. Angary) Zorla ve karşılığı ödenmeden gördürülen iş... Devlet, kent ve köy yönetimlerinde bir çeşit *vergi* yerini tutmuştur. Tarihsel süreçte, örneğin bir Eflâk köylüsü, yılın yarısını toprak ağasının (Boyar'ın) işinde angarya çalışarak geçirirdi.

ANLAŞMA (Os. İtilâf, Fr. Convention, Arrangement, Entente, Accord; Al. Konvention, Abkommen, Übereinkommen, Vertrag, Verstaendigung, Übereinkunft; İng. Convention, Understanding, Agreement, Treaty, Pact, Capitulation, Protocol) Düşünce ve amaç bakımından birleşip uyuşma... Tecimsel alanda yazılı anlaşmalara *sözleşme* (Os. Akit, Mükavele) denir. Ekonomi alanında rekabeti ortadan kaldırarak tekel durumu yaratmak için eşgüdüm sağlayan firmaların *anlaşma* (Os. Muhâdenet, Fr. Entente)'larına da *kartel* denir. Devletler arasında yapılan anlaşmalar da *antlaşma* (Os. Muâhede) deyiimiyle dilegetirilir. Anlaşma, çok geniş anlamalı bir terimdir, *uyuşma* (Os. Mutâbakat) ve *onama* (Os. Muvâfakat)'yı da kapsar. *Bk.* Sözleşme.

ANLAŞMA KARTELLERİ (Os. Şart kartelleri, Fr. Cartel de contrat) Birçok konulardaki çıkarların uyuturulmasıyla anlaşmalar imzalanarak kurulan kartel... Eskiden *şart kartelleri* denirdi. Çünkü bu gibi kartellerin başarıya ulaşması için birçok şartların, en başta da başkaca rakiplerin bulunmaması şartının gerçekleşmesi gerekir. Örneğin kartelin ürettiği malın, yerine başkası konulamayacak bir mal olması şarttır. Çünkü tüketiciler o mal alırlar ve kartelin fiyatı yüksek tutma amacı gerçekleşmez. Kartele katılan firmalar arasında tam *anlaşma*, kartelin temel şartıdır. *Bk.* Kartel.

ANLIKSAL YOKSULLAŞMA (Os. Sefâleti zihniye, Fr. Paupérisation intellectuelle) Manüfaktür döneminde bir malı tek başına yapan işçinin parça işçisi durumuna düşürülmesi... Örneğin İngiltere'de bir iğne imalâthanesinde bir iğnenin doksan iki parça işçisinin elinden geçtiği saptanmıştır. İşçi, böylelikle, ustalığını yitirmiş ve anlıksal yoksullaşmaya düşmüş olmaktadır. *Bk.* Yoksullaşma.

ANONİM ŞİRKET (Os. Anonim şirket, Fr. Société anonyme, Al. Aktiengesellschaft, İng. Share company, Joint-stock company) Anamalı paylara bölünmüş şirket... Ortaklarının sorumluluğu paylarıyla sınırlı olan şirket tipidir. *Anonim* sözcüğü Yunancadır ve *adsız* anlamına gelir. Birbirlerini tanımayan çok sayıda küçük tasarruf sahipleri, eşdeyişle adsızlar, bu şirket tipiinde paralarını işletirler. Paylar kolaylıkla başkalarına aktarılabilir. *Bk.* Şirket.

ANTİKAPİTALİST (Os. Sermâyecilik aleyhtârı, Fr. Anti-capitaliste) Anamalcılığı yadsıyan ve ona karşı çıkan her türlü davranış... *Bk.* Anamalcılık, Antikapitalist okul.

ANTİKAPİTALİST OKUL (Os. Sermâyeciliğe aleyhtâr mektep, Fr. École anti-capitaliste) Anamalcılığa karşı çıkan yazarlar grubu... Marksçılık dışında anamalcılığa karşı çıkan yazarlar bu adla nitelenirler. Bu ekonomi yazarları birbirlerinden bağımsız oldukları gibi kimi Marx'tan önce ve kimi de Marx'tan habersizdir. Büyük İngiliz economicisi Ricardo'yla başlayan bu akım Robert Owen, John Gray, William Thompson, Ravenstone, Thomas Hodgkin vb. gibi yazarları kapsar. Bu yazarlar, sorunun özünü bilimsel olarak kavrayamamak ya da açıklayamamakla beraber birçok bilimsel gerçekleri sezmişler ve sergilemişlerdir. *Bk.* Anamalcılık.

ARACI (Os. Mutavassit, Fr. Intermédiaire, Revendeur; Al. Vermittler, Makler, Mittelperson, Zwischenhaendler; İng. Middleman, Intermediary) İki taraf arasındaki bir ticâret işini kolaylaştıran kişi... Özellikle üretici ve tüketicî arasındaki araçları dilegetirir.

ARAÇ (Os. Vâsıta, Fr. Moyen, Al. Mittel, İng. Means, Instrument) Herhangi bir şeyi elde etmek için kullanılan şey... *Bk.* Aracı.

ARANİM *Bk.* İstem.

ARDİYE (Os. Ardiye, Fr. Entrepôt, Al. Lagerhaus, İng. Warehouse) Mal deposu... Dilimizde bu depoda mal saklamak için verilen parayı, eşdeyişle *ardiye ücreti* (Fr. Magasinage, Al. Lagergeld, İng. Warehousing)'ni de dilegetirir.

ARMATÖR (Os. Mücehhiz, Fr. Armateur, Al. Reeder, İng. Ship-owner) Gemi işleten kişi... *Donatan* da denir. Türk Ticâret Kanunu'na göre geminin sahibidir (Alman hukukunda da böyledir). Fransız hukukunda geminin sahibi olabildiği gibi, olmayabilir de. *Gemi sahibi* ve *armatör* deyimleri arasındaki fark, *anamalcı* (kapitalist) ve *girişimci* (müteşebbis) de-

ARTIK

yimleri arasındaki fark gibidir. 19. yüzyılla 20. yüzyılın ilk dönemi anamalcılığında para sahipleri gibi gemi sahipleri de bizzat iş görmezlerdi, para sahipleri paralarını işletilmek üzere nası bir müteşebbise verilerse gemi sahipleri de gemilerini öylece bir armatöre ya da donatana verirlerdi.

ARTIK *Bk.* Sweezy kuramı.

ARTIK-DEĞER (*Os.* Fazlai kıymet, *Fr.* Plus-value, *Al.* Mehrwert, *İng.* Surplus value) Emekçilerin kendi emekgüçlerinin değerini ürettikten sonra fazladan ürettikleri değer... Diyalektik ekonomi terimidir, üretilen malların değeriyle bunların üretimi için ödenen ücretlerin tutarı arasındaki farkı dilegetirir. Diyalektik ekonomiye göre anamalcılık düzeninde bir malın değeri, onda billurlaşan insan emeğiyle belirlenir. Anamalcı düzende insan emek gücü de mallaşmıştır ve pazarda öteki mallar gibi değiştirme değeriyle alınıp satılmaktadır. Her mal gibi insan-mal da değiştirme değeriyle satın alınır ve kullanma değerinden yararlanır. Bir malın değiştirme değeri, onun yeniden üretilmesi için gereken emek süresiyle belirlenir. İnsan-mal kendisini yeniden üretecek eşdeyişle ertesi günü aynı güçle çalışabilecek bir duruma gelmek için gereken ihtiyaçlarını gidermeye yetecek bir süreden fazla çalıştırılmakla ayrıca bir de *artık-değer* üretmektedir. Bu durumda, diyalektik ekonomiye göre, emekçiye emeğinin karşılığı ödeniyormuş gibi gerçekte emek gücünün karşılığı ödenmektedir. Örneğin sekiz saatlik bir çalışma süresinde, emekçinin kendisini yeniden üretmesi için dört saatlik bir çalışma süresinin yeteceğini varsayarsak geriye kalan dört saatlik çalışma süresi *artık-değer* üretimini gerçekleştirir. Bu örnekte emekçi ancak dört saatlik emeğinin karşılığını ücret adı altında alarak geri kalan dört saatte ücretsiz çalışmış olmaktadır. Çünkü her malın değeri gibi insan-malın da değiştirme değeri kendisini yeniden üretmek için gerekli süreyle belirlenir. Örneğin yüz bin lira değerindeki bir makine on yılda tükeniyor ve yerine bir yenisinin alınmasına gerektiriyorsa her yıl on bin liralık değeri amorti ediyor ve böylelikle on yılda ancak kendisini yeniden üretiyor demektir. Makine ve başkaca hiçbir üretim malı *artık-değer* sağlamaz. *Artık-değer* sağlayan tek mal, insan-maldır. "Artık-değer üretimi, anamalcı üretim biçiminin, saltık yasasıdır". "Anamalcıyı emek gücünü satın almaya götüren bu malın sahip olduğu spesifik kullanma değeridir ki, bu da sadece bir değer kaynağı olmasından değil, kendi sahip bulunduğu değerden

daha fazla bir değer kaynağı olmasından doğar". *Bk.* Değer, Emek-değer, Göreli artık-değer, Saltık artık-değer, Emek, Emekgücü, Gereklilik, Kâr, Anamal, Anamalcılık.

ARTIK-DEĞER ORANI (*Os.* Fazlai kıymet nispeti, *Fr.* Taux de plus-value, *Al.* Mehrwertstrate, *İng.* Rate of surplus value) Ödenmiş emekle ödenmemiş emek arasındaki oran... *Artık-değer payı* da denir. Ücretle artık-değer arasındaki nispeti dilegetirir. *Bk.* Artık-değer.

ARTIK-EMEK (*Os.* Fazla sâ, *Fr.* Surtravail, *Al.* Mehrarbeit, *İng.* Surplus labour) Emekçinin, kendini üretmek için gerekenden çok ve artık-değer üretimine harcadığı emek... Diyalektik ekonomi terimidir. *Bk.* Gereklilik, Emek, Emekgücü, Emek, Artık-değer.

ARTIK-EMEK SÜRESİ (*Os.* Fazla mesâi zamanı, *Fr.* Temps de surtravail, *Al.* Mehrarbeitzeit, *İng.* Surplus labour time) Emekçinin artık-değer üretimi için çalıştığı süre... *Bk.* Artık-değer, Artık-emek.

ARTIK-ÜRÜN (*Os.* Mahsûl fazlası, *Fr.* Surproduit, *Al.* Mehrprodukt, *İng.* Surplus product) Üreticilerin kendi tüketimlerine gerekenden çok ürettikleri ürün... Üretim olanaklarının az ve sınırlı bulunduğu ilkel komünal toplumda insanlar ancak varlıklarını sürdürebilecek, eşdeyişle yaşayabilecek kadar üretebiliyorlardı, *artık-ürün* yoktu. Üretim güçlerinin gelişmesiyle emeğin verimi arttı ve toplumun özel mülkiyete, dolayısıyla da sınıflara bölünmesine yolaçan artık-ürün elde edilmeye başladı. Köleci toplumda gerçekleşen artık-ürün yeni ilişkiler gerçekleştirdi. Köleci toplumda başlayan ve feodal toplumla kapitalist toplumda gelişen artık-ürün, tüm sınıflı toplumları ıralar (karakterize eder). Sosyo-ekonomik oluşumlar (köleci, feodal, anamalcı), artık-ürünün elde edilmiş biçimiyle belirlenmiştir. Örneğin feodal toplumda *artık-ürün* açıkça görülür, çünkü *zorunlu-ürün* elde edildikten sonra üreticilere yaptırılan ek çalışmayla, eşdeyişle angaryayla elde edilir. Buna karşı kapitalist toplumda artık-ürün, toplumsal ürünün içinde gizlenir ve görünmez. Artık-ürün, anamalcı toplumda artık-değerin kaynağıdır. *Bk.* Artık-değer.

ARTIRMA (*Os.* Müzâyede, *Fr.* Enchère, *En.* Vente aux enchères, *Sur* enchère Adjudication; *Al.* Auktion, *Steigern*; *İng.* Bid, Higher bid, Auction, Public sale) Alıcılar arasında yarışma sağlayarak mal değerinin artırılması yoluyla yapılan satış... Mal ve hizmet satış ve kiralamaalarında kullanılan bir yöntemdir. Devlet ve devletsel (resmî) kuruma-

rm satışlarında zorunludur. Açık artırma, kapalı zarf usulüyle artırma vb. gibi çeşitli biçimleri vardır. *Bk.* Artırma ve eksiltme.

ARTIRMA VE EKSİLTME (*Os.* Müzâyede ve münâkaşa, *Fr.* Enchères, *Al.* Versteigerung, *İng.* Auction, Sale by auction) Alıcıları ve satıcıları yatıştırarak satılacak malın değerini yükseltme ve alınacak malın değerini düşürme... Özellikle devletin ve devletsel kurumların alacağı ya da satacağı mallarda en uygun koşulları sağlamak için yasalaştırdığı yöntemdir. Devlet, alacağı malları eksiltme yöntemiyle alır, satacağı malları da artırma yöntemiyle satar. *Bk.* Artırma.

ARZ *Bk.* Sunu.

ARZ VE TALEP KANUNU *Bk.* Sunu ve istem yasası.

ASIL RANT (*Os.* Asli rant, Asli irâd; *Fr.* Rente principale) Bir toprağı kiralarken ona çeşitli yatırımlar yapılmışsa bu harcamalar çıktıktan sonra kalan asıl toprak geliri... Bir toprağı kiraya vermek için ona duvar çekmek, kanallar açmak vb.-gibi birçok yatırımlar yapılmış olabilir. Asıl rantı hesaplamak için bu yatırımların fâiz ve amortismanına kiradan düşmek gerekir. *Bk.* Rant.

AŞINMA-ESKİME PAYI *Bk.* Amortisman.

AŞIRI BİRİKİM (*Os.* İfrât terâküm, *Fr.* Suraccumulation) Yatırım ya da işleme sınırlarına aşan birikim... *Aşırı anamal birikimi* (*Os.* İfrât sermâye terâkümü, *Fr.* Suraccumulation de capital) de denir. Bu durumda, yatırıma ya da işletmeye konulmuş olan anamala eklenen anamal ya pek az kâr getirir, ya da hiç kâr getirmez. *Bk.* Aşırı kapitalizasyon, Kâr oranının düşme eğilimi yasası, Aşırı kâr, Tekelci anamalcılık.

AŞIRI ENFLASYON (*Os.* İfrât enflasyon, Hiperenflasyon; *Fr.* Hyperinflation, *Al.* Hyperinflation, *İng.* Hyperinflation) Paranın değerini büsbütün yitirdiği en şiddetli enflasyon biçimi... Buna *dörtnala enflasyon* da denir. Çoğunlukla savaş içinde ya da savaş sonrasında olur ve yeni bir para sistemini gerektirir. Eski para, artık kullanılamayacak kadar değerden düşmüş durumdadır. Örneğin Macaristan'da İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki bir pengö, savaştan sonra önünde yirmi yedi sıfır bulunan pengöye eşit olmuştur. Fransızların deyimiyle bu *berbat enflasyon* (*Fr.* Inflation gatopante)'un en tipik örneklerinden biri de Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'sında

gerçekleşmiştir, 1920'de koca bir fabrikayı satın alabilen bir milyon markla 1923'te sadece bir sabah gazetesi satın alınabildi. *Bk.* Enflasyon.

AŞIRI KAPİTALİZASYON (*Os.* İfrât sermâyeleştirme, *Fr.* Surcapitalisation, *Al.* Überkapitalisierung, *İng.* Over capitalization) Yatırım alanlarının daralması yüzünden aşırı kârların zorunlu olarak anamala eklenmesi... Tekelci anamalcılıkta yatırım alanlarının daralması ya da çeşitli nedenlerle büsbütün yitilmesi aşırı kapitalizasyonu doğurur. Bu anlamda *aşırı kapitalize edilmiş ülkeler* ve *noksan kapitalize edilmiş ülkeler* de kullanılmaktadır. Aşırı kapitalize edilmiş ülkelerin başında Amerika ve İsviçre gelmektedir. Anamal birikiminin amacı, onu kârlı işlere yatırmaktır. Yatıracak yer bulunmazsa aşırı bir anamal birikimi olur. Bu deyim, malsal anamalin (aynı sermâyenin) gerçek değerinden yüksek gösterilmesini de dilegetirmektedir. Özellikle anonim şirketlerde büsbütün bir aşırı anamallaştırma, şirkete mal koyanların yararına ve para koyanların zararına olur. Ama son çözümlemede şirket de bundan zarar görür, çünkü anamala göre kârı az olacağından hisse senetlerinin değerini düşürür ve ortaklığı batıkya sürükler. *Bk.* Aşırı birikim.

AŞIRI KÂR (*Os.* Fâhiş kâr, *Fr.* Bénéfice excédentaire, *Al.* Übermaessige Gewinne, *İng.* Excess profits) Tekelci anamalcılığın gerikalmış ülkelerden elde ettiği ek ya da artık-kâr... Tekelci anamalcılığın amacı, kâr oranını yükseltmektir. Bunu gerikalmış ülkelere anamal ihraç ederek bu ülkelerdeki işçi ücretlerinin ve hammadde fiyatlarının düşüklüğü yüzünden kolaylıkla gerçekleştirdiği gibi kendi iç yapısında da gerçekleştirebilir. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Anamalin organik bileşimi, Kâr.

AŞIRI ÜRETİM (*Os.* Fazla istihsâl, İfrât istihsâl; *Fr.* Surproduction, *Al.* Überproduktion, *İng.* Over production) Tüketime yetenden çok üretim... Alıcı bulamayan üretimi dilegetirir. Anamalcı üretimin kaçınılmaz hastalığı ve ekonomik bunalmaların temel nedenidir. Anamalcı birikimin genel yasası gereğince üretim tüketimden daha çabuk artar. Anamalcı üretim kâr etmeniyle düzenlenir, anamalin özel ve üretimin toplumsal karakterde olması onu zorunlu olarak *plânlanamaz* kılar. Ekonomik bunalmaların başlıca nedeni üretimle tüketim arasındaki bu dengesizliktir. Bundan başka anamalcı üretim, geliştiği oranda daha çok sayıda insanları işsizliğe itmek çelişkinsini zorunlu olarak taşımaktadır. Bu da satın al-

AŞIRI ÜRETİM BUNALIMI

ma gücünü azaltarak tüketimi kısar ve harcanamayan bir üretim, eşdeyişle aşırı üretim yaratır. *Bk.* Bunalm, Yeniden üretim, Anamalcı birikimin genel yasası.

AŞIRI ÜRETİM BUNALIMI (*Os.* Fazla iş-tühsâl buhrânı, *Fr.* Crise de surproduction) Anamalcı üretim düzeninin doğal bunalmı... *Bk.* Bunalm, Aşırı üretim.

AŞIRI YIPRANMA FONU (*Os.* İfrât amortisman ihtiyâtı, *Fr.* Excés de fonds d'amortissement) Gerçek yipranma fonu yerine örneğin iki katının amorti edilmesi... Amortisman fonuyla eşanlamdadır. Gerçekte bu fon, ilk değeri üzerinden kullanılmış olan duran (sâbit) anamalı yerine koymak için kurulur. Ama birçok tekeller aşırı kârlardan doğan gizli ihtiyatlarını gizlemek için bilânçolarında aşırı yipranma fonları kurarlar. *Bkz.* Amortisman.

ATATÜRKÇÜLÜK *Bk.* Kemalizm.

ATIF KURAMI *Bk.* Menger kuramı.

AVADANLIK (*Os.* Âlât ve edevât, *Fr.* Outils, *Al.* Tischler, *İng.* Equipment) Bir zenaatçının işini görmesi için gerekli el âletleri... Örneğin bir marangozun keser, testere, bıçkı vb. gibi âletleri bu niteliktedir. Manüfaktür döneminde bu avadanlıklar özeleşmiş, eşdeyişle her âlet belli ve tek bir işe yaramaya yönelmişti. Bu özelleşme, basit âletlerin birleşimi olan makineyi doğurdu. *Bk.* Makine.

AVANS (*Os.* Alelhesâp, Avans; *Fr.* Avance, *Al.* Vorschuss, Abschlagszahlung; *İng.* Advance) Bir işin karşılığı olan paranın peşin verilmiş bölümü... Dilimizde *öndelik* deyimiyle özleştirilmiştir. Alacaktan bir bölümünün vaktinden önce ödenmesini dilegetirir. İş yapıldıktan ya da alacak tahakkuk ettikten sonra avans olarak verilen para, tahakkuk eden paradan düşülür (mahsûp edilir). Kimi durumlarda avans olarak verilen para, işin yapılması için harcanmış olan giderden fazla olabilir; bu halde de avansı alan, artan parayı geri verir, buna *avansın kapatılması* denir. Bankacılık dilinde *inanca* (teminât) karşılığında verilen kredilere de *avans* denir. Örneğin konut yapımı ya da alımı için bankaca konuta konulan ipotek karşılığında verilen avanslar böyledir, buna *inancalı öndelik* (*Os.* Teminâtlı avans, *Fr.* Avance sur garantie, *Al.* Vorschuss gegen Sicherheit, *İng.* Advances on guaranties) denir. Kimi durumlarda bankalar teminatsız olarak da avans verebilirler, buna da *inancasız öndelik* (*Os.* Teminatsız avans,

Fr. Avance sans garantie, *Al.* Blankovorschuss, *İng.* Advance in blank) denir.

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU. *Bkz.* Ortak Pazar.

AVUSTURYA OKULU (*Os.* Avusturya mektebi, *Fr.* École autrichienne, *Al.* Österreichische Schule, *İng.* Austrian School) Değerin nesnel karakterini yadsıyıp değeri ruhbilimsel etmenlerle açıklamaya çalışan marjinalci okulun Viyana kolu... *Bk.* Marjinalcilik, Psikolojik okul.

AYLÂK (*Os.* Muattal, *Fr.* Chômeur) İşsiz... Kimi Türk yazarlarınca bu anlamda kullanılmaktadır. Ekonomi kuramcıları bir işçi için aylâklığın çekiciliği ile ücret haddi arasında ilişkiler aramışlardır. Bu araştırmalara göre çalışma isteği, ücretin yararıyla işin sıkıcılığı arasında ikame haddine göre belirlenir. *Bk.* İşsizlik.

AYNÎ RANT *Bk.* Malsal rant.

AYNÎ ÜCRET *Bk.* Malsal ücret.

AZALAN MARJİNAL YARAR İLKESİ (*Os.* Azalan marjinal fayda mebdei, *Fr.* Principe d'utilité décroissant marginal) Bir ihtiyacı karşılayan bir mal nicelikçe ne kadar çoğalursa o mala karşı olan isteğin o oranda azalacağı ilkesi... Ekonomik olguları ruhbilimsel açıdan ele alan metafizik düşünce yapılı ekonomilerden Gossen'e göre herhangi bir mala karşı istek sonsuz olarak artmaz, istek giderildikçe azalma eğilimi gösterir. Ekonomici Marshall, Gossen'in bu yasasından *azalan marjinal fayda* kavramını çıkarmıştır. Azalan marjinal fayda ilkesine göre bir malın tüketilen miktarı arttıkça o malın marjinal faydası azalma eğilimi gösterir. Buradaki *marjinal fayda*, o malın son biriminin faydasıdır. Bunu daha iyi anlamak için şu basit örnekten yararlanılabilir: Diyelim ki karnınız açtır. Bu açlığınızı gidermek için bir ekmek satın alıyorsunuz. İlk lokmanın ruhbilimsel faydası sizin için çok büyüktür. Ama yediğiniz lokmaların sayısı çoğaldıkça bu ruhbilimsel fayda azalacaktır. Buysa ekmeğin son lokmasının getirdiği ek faydanın gittikçe azalmakta olduğunu gösterir. Amerikalı ekonomi profesörü Paul Samuelson, *İktisat* adlı yapıtında şu örneği vermektedir: "Farz edelim ki insanın gözlerini kapatıp elini, avcunun içi yukarı bakacak şekilde tutmasına söylüyorsunuz. Avcuna bir ağırlık koyduğunuz takdirde şüphesiz ki bunu hissedecektir. Ağırlığı artırdığımız takdirde ek ağırlıkları da hissedecektir. Fakat ağırlık epeyce arttıktan sonra, deneye başlarken koyduğunuz ağırlığa eşit bir ağırlık koyduğunuz takdirde

bu eki hissetmediğini söyleyecektir. Eşdeyişle, avcun taşıdığı *toplam* ağırlık ne kadar *çoksa* ek veya *marjinal* ağırlık o kadar *az olacaktır*". (*Ibid*, İstanbul 1970, çev. Demir Demirgil, s. 479). Marjinalciler yorumlarını bu gibi bilim dışı veriler üstüne kurmuşlardır. *Bk.* Marjinalcilik.

AZALAN VERİM YASASI (*Os.* Azalan mürmiriyet kanunu, *Fr.* Loi des rendements décroissants, *Al.* Gesetz des abnehmenden Ertrages, *İng.* Law of diminishing returns) Verimin, emek gücünün artması oranında artmayacağını saptayan yasa... Örneğin bir dönümlük tarlada çalışan bir işçi 10 verim elde ediyor. İki işçi çalışırsa 20 verim elde edecektir. Azalan verim yasasına göre verim, bir noktadan sonra düşmeye başlayarak ve örneğin üç işçi aynı tarlada 30 verim yerine 25 verim alacaklardır. Toplam verim artacaktır ama ek verim her seferinde biraz daha azalacak ve örneğin dört işçi 30 verim elde edecektir. Metafizik düşünce yapılı economiciler bunun nedenini emegücü artarken anamalin sâbit kalmasına, eşdeyişle emegücü başına anamalin gittikçe azalmakta olmasına bağlamaktadırlar. Marjinalciler bu yasayı azalan marjinal fayda ilkesiyle ilişkili bulurlar. Onlara göre marjinal fayda nasıl nicelikçe çoğalmalarla azalıyorsa, marjinal verim de öylece azalmaktadır. Bu anlayışa göre eğer toprak da emegücüyle birlikte ve onunla aynı oranda artırılıyadı verim azalmayacaktı. Azalan verimi önlemek için üretimin değişmeyen etmeni (toprak), değişken etmenine (emegücü) göre azalmamalıdır. Metafizik düşünceli economiciler bu yasadaki önemli sonuçlar çıkarmaktadırlar. Örneğin onlara göre işçilere ödenen reel ücret son işçinin meydana getirdiği ek verime eşit olmaktadır ve Hindistan'da yaşama standartlarının düşük olması nüfuslarının çokluğu yüzündendir. Çünkü az toprağı çok insan işlemektedir. Bu yüzden de son işçinin verimi sifıra yaklaşmakta, demek ki ücreti de sifıra yaklaşmaktadır. Bir bakıma marjinalciler, bu yasayı ilkin ortaya atan 18. yüzyıl Fransız economicisi Jacques Turgot'un kuramını bütünüyle ele almamaktadırlar, çünkü Turgot, verimin belli bir noktada sifıra düşeceğini ve artık toprağı emek ve tohum eklemenin hiçbir kazanç sağlamayacağını ilersürmekteydi. Marjinalciler, Turgot'un bu savımı görmezlikten gelmeselerdi Hindistan'daki bütün işçilerin bedava çalışmaları gerektiğini ilersürmek zorunda kalırlardı. *Bk.* Marjinalcilik, Azalan marjinal yarar ilkesi.

AZGELİŞMİŞLİK (*Os.* Az terakki etmişlik, Az müterakkilik; *Fr.* Sous-développé, *Al.* Un-

terentwicklung, *İng.* Underdeveloped) Geribıraktırlanmış ülkelere anamalcı economicilerin yakıştırdıkları nitelik... Anamalcı üretim düzeninin eşitsiz gelişme yasasına göre zorunlu olarak geribıraktırlanmış (çünkü bunlar geribıraktırlanmasaydı, öbürleri ilerleyemezdi) ülkeler anamalcı yazarlarca bu deyimle niteleniyor. Bu deyim ilkin *geri ülke* deyiminin bu durumdaki ülkeleri gücendireceği düşüncesiyle Birleşmiş Milletler Kurulunca *eksik gelişmiş* (*İng.* Less developed) biçiminde kullanılmıştır. Daha sonra *azgelişmiş* (*İng.* Underdeveloped) biçimine dönmüştür. Ulusal gelir ölçüsüyle belirlenir ve *kişi başına düşen gelirin azlığıyla* tanımlanır. Birçok yazarlar bu deyim *gelişebileceği nitelikte olmayı* da içerdiğini ilersürmektedirler. Oysa azgelişmişlik, çokgelişmişliğin zorunlu koşuludur. Çünkü anamalcılık, bir ülkenin kendi sınırları içinde olduğu gibi, dünya ülkeleri arasında da gelişme farklarına dayanır. Azgelişmişlik olmazsa çokgelişmişlik de olmaz. 1964 yılı istatistiklerine göre, dünya nüfusunun altıda birinden azı çokgelişmiş, altıda birinden biraz fazlası ortagelişmiş, üçte ikisi ise azgelişmiş ülkelerde yaşamaktadır. Aynı istatistiklere göre gelişme çizgisinin en üstünde Amerika, en altında Pakistan vardır. Amerika'da adam başına düşen ulusal gelir 30002 dolar, Pakistan'da ise 79 dolardır (*Bk.* *The Future of Underdeveloped Countries*, New York 1964). Birleşmiş Milletler Kurumu, azgelişmiş ülkelere yapılan yardımların varlıklı ülkeleri daha varlıklı, yoksul ülkeleriye daha yoksul ettiğini belirtmektedir (*Bk.* Myrdal, *An International Economy*, s. 150). Gelişmiş ülkelerin yardımları ve tröstleri, azgelişmiş ülkelerde büyük egemenlikler kurmaktadırlar. İran Başbakanı Musaddık'ın Lahey Adalet Divanı'nda söylediği şu sözler özelliikle bu egemenliği belirtmektedir: "Güvenlik bahanesiyle Anglo-İranean tröstü, sadece kendi bölgesi olan Huzistan'da değil, bütün ülkede faaliyet gösteren, bütün sosyal sınıflarla bağlantısı bulunan, basını etkileyen, kamuoyunu işleyen bir teşkilât kurmuştu. Böylece, hileli seçimlerle kurulmuş meclisin ve onun arzusuna göre teşkil edilmiş hükümetin mukavemetiyle karşılaşmayan A.I.O.C. devlet içinde devlet haline gelmiş ve ülkenin kaderine hâkim olmuştur. İşte otuz yıl boyunca ülkenin içinde bulunduğu durum budur" (*Bk.* *Déclaration de M. Mossadegh, devant la Cour Internationale de Justice*, s. 439). Amerikalı ekonomi profesörü Paul A. Samuelson, dünya nüfusunun % 70'inin dünya gelirinin ancak % 20'sini paylaştığını ve buna karşı dünya nüfusunun % 30'unun dünya gelirinin % 80'ine sahip olduğunu anlattıktan

AZGELİŞMİŞ ÜLKELER

sonra gerikalmiş ülkelerin bu duruma başkaldıramayacaklarını söylemekte ve şöyle demektedir: "Sefalet içinde olan insanlar isyan edemezler. Geçmişin büyük ihtişamları belirli bir iktisadi gelişme başarıldıktan sonra olmuştur" (Bk. Samuelson, *İktisat*, İstanbul 1970, çev. Demir Demirgil, s. 842). Ekonomi bilgini Ernest Mandel de azgelişmiş ülkelerdeki anamalcılığın "sanâyii geliştirmekten dikkatle sakınan bir anamalcılık" olduğunu belirttikten sonra şöyle demektedir: "Azgelişmiş ülkelerin ekonomilerinin temel hastalığı, sınıf azgelişmişliktir. Bunun da iki kaynağı vardır: Birincisi yabancı sermayenin manüfaktür sanâyiinin gelişmesine hiçbir yatırım ya da hemen

hemen hiç yatırım yapmaması, ikincisi yerli para sahiplerinin bir sanâyi kuruluşu yerine gayri menkullere, ticârete ya da tefeciliğe para yatırmaları" (Bk. Mandel, *Traité d'Économie*, bölüm 13). Bk. Emperyalizm, Anamanın organik bileşimi.

AZGELİŞMİŞ ÜLKELER (Os. Az terakki etmiş memleketler, Fr. Pays sous-développés, Al. Unterentwickelte Laender, İng. Underdeveloped countries) Geribıraktırılmış ülkeler. Afrika, Asya ve Güney Amerika ülkeleri genellikle bu durumdadır. Başka bir açıdan yapılan istatistiklere göre de dünyanın dörtte üçü azgelişmiştir. Bk. Azgelişmişlik.

B

BABACILIK (Os. Pedercilik, Fr. Paternalisme) Babalık etme siyasası... Sınıflar üstünde devletin, işçiler üstünde işverenin, sömürge halkları üstünde sömürgecinin siyasası, anamalcı yazarlarca bu deyimle dilegetiriliyor. Bu yazarlara göre yetkin olmayanların üstünde, onları görüp gözetecek ve yönetecek yetkin bir güç gereklidir. Yetkin gücün tutumu da *baskı* değil, *babalık etme*'dir.

BAĞIT *Bk. Sözleşme.*

BAĞITÇILAR (Os. Taraflar, Tarafeyn; Fr. Parties, Al. Vertragsparteien, Parteien, Prozessparteien; İng. Parties) Bir sözleşmeyi yapan ya da bir dâvada karşılaşan kişiler... Hukuk dâvasında dâvalı ve dâvacı, icrâ tâkibinde alacaklı ve borçlu böyledir. *Bağıtçılar* (Os. Âkit taraflar, Fr. Parties contractantes, İng. Contracting parties) deymi, daha çok ve daha yerinde olarak, sözleşme yapanları dilegetirir. *Bk. Sözleşme.*

BAĞIT EĞRİSİ (Os. İtilâf münhanîsi, Fr. Courbe de convention) Bir anlaşmada taraflardan her birinin çıkarlarının karşı tarafın çıkarını zedelemeksizin birleştikleri en uygun noktadan geçen eğri... Ekonomi kuramcıları ekonomik bir anlaşmanın en uygun noktasını saptamışlar ve bunu bir eğriyle göstermişlerdir. Bu kuramcılara göre ekonomik bir anlaşma, ancak bu eğri üstünde olabilir.

BAĞLI İSTEM (Os. Merbut talep, Fr. Demande conjointe, Al. Verbundene Nachfrage, İng. Joint demand) Bağlı malların talebi... Örneğin gaz sobası istemi, gazın da istemini gerektirir. Gaz bulunmuyorsa gaz sobası da istenmez. *Bk. Bağlı mallar, Bağlı üretim.*

BAĞLI KÂR (Os. Merbut kâr, Fr. Profit conjointe, Al. Verbundene Profit, İng. Joint profit) Tekelleşen firmaların kârı... Tekelleşen firmalar, aralarındaki rekabeti kaldırmak için, maksimum bir ortak kâr üstünde anlaşır. Bu kârın maksimumunu Fellner incelemiştir. *Bk. Tekel, Tekelci anamalcılık.*

BAĞLI MALLAR (Os. Merbut mallar, Fr. Biens conjoints, Al. Verbundguten, Kuppelprodukte; İng. Joint products) Birinin satışı için ötekilerin de satılması gerekli olan mallar... Örneğin gaz sobası ve gaz, otomobil ve benzin, fotoğraf makinesi ve fotoğraf filmi vb. böyledir. *Bk. Bağlı istem.*

BAĞLI ÜRETİM (Os. Merbut istihâl, Fr. Production conjointe, Al. Verbundene Produktion, Kuppelproduktion; İng. Joint production) Birinin üretimi ötekinin de üretimini gerektiren üretim... Örneğin koyun ve yün üretimleri böyledir, yün üretmek için koyun üretmek gerekir. *Bk. Bağlı malar.*

BANKA (Os. Banka, Fr. Banque, Al. Bank, İng. Bank, Lâ. Mensa argentaria, Argentaria taberna) Para ticâreti yapan kurum... İlk bankalar tapınaklardı. Tarihsel süreçte para yerine kullanılan değerli mâdenlerin taşınması ve saklanmasıdaki güçlük, onların tapınaklara emanet edilmesi geleneğini doğurmuştu. Bu açıdan ilk banka, ortalama fâiz oranını da saptayan, İ.Ö. 3400 yılında, Şamaş tapınağıdır. Bu durum, hemen ortaçağın sonlarına kadar sürmüştür: XII. yüzyılda Templier tarikatı mevduat, transfer ve ipotekli kredi işlemlerinin yapıldığı uluslararası bir banka durumundaydı. Bir yandan da, özellikle antikçağ Yunanistan'ında, ellerindeki değerli mâdenleri teminat karşılığında güvenilir bir yere bırakmak isteyenler için bir çeşit *emanetçi* durumunda bulunan sarraflar türemeye başlamıştı. İlk bankerler, bu sarraflardır. *Banka* sözcüğü de, onların üstünde para saydıkları *tezgâh* anlamındaki İtalyanca *banco* sözcüğünden alınmıştır. Renaudot der ki: "İlkin sadece bir ödeme konusu olan alacak, zamanla bizzat alınıp satılabilen bir değiştirme nesnesi haline geldi" (*Peuples et Civilisations*, c. VIII, s. 346). Tapmaklar ve sarraflar *emanetçilik* ve *aracılık* görevlerine karşı belli bir ücret almaktaydılar. Kendilerine para bırakanlara *fâiz* adı altında üstelik para veren bankalar bu aşamada meydana gelmiştir. Bu anlamda ilk bankalar Venedik Rialto Bankası (1587), Amsterdam Bankası (1609), Hambourg Bankası (1619), İsveç Bankası (1659) ve İngiltere Bankası (1696)'dır. Bu bankalar devletlere de borç vermeye başlamışlardı. "Devlet borçlarıyla ilgili esham ve tahvilâtın yanında ticarî senetler de ciro ve iskonto edilmeye başlamıştı" (*Bk. Roover, L'Évolution de la Lettre de Change*, s. 350). Anamalcılığın emperyalizm döneminde bankalar yoğunlaşmış ve küçük bankalar eriyerek büyük bankalarda merkezleşmişlerdir. Bu evrede bankalar da tekelleşmişler, sanâyi ve banka anamalları birleşerek mâlî anamal doğmuştur. Sanâyciler ve bankacılar, artık banker-sanâycilerdir. Bugün dünya pazarlarına bu mâlî sermâye grupları egemendir. "Bankaların temel görevi ödemelerde aracılık etmektir. Böylece işlemeyen anamalları işleyen anamal durumuna getirirler. Bu, paranın kâr jeneratörü durumuna gelmesi demek-

BANKA ANAMALI

tir. Bankalar her çeşit geliri biraraya toplayarak anamalcıların emrine verirler". *Banka* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde en genel kullanımları şunlardır: *Merkez bankası* (İng. Central bank), *Ziraat bankası* (İng. Agricultural bank), *Kredi bankası* (İng. Credit bank), *Mevduât bankası* (İng. Deposit bank), *İskonto bankası* (İng. Discount bank), *Emlâk bankası* (İng. Land bank), *Denizcilik bankası* (İng. Maritime bank), *Ulusal banka* (İng. National bank), *Devlet bankası* (İng. State bank), *Tasarruf bankası* (İng. Savings bank), *Banka işlemleri* (İng. Bank's affairs), *Bankaya para yatıranlar* (Os. Mevduât müdürleri, İng. Bank's depositors), *Banka mevduât cüzdanı* (İng. Bank pass book), Bankaya çekilen senet ya da poliçeyi bankanın kabul etmesini dilegetiren *kabul kredisi* (Fr. Acceptation de banque, İng. Bank acceptance), *Banka havâlesi* (İng. Bank post remittance), *Uluslararası ödeme bankası* (İng. Bank for international settlement), para olarak kullanılacak banknot çıkaran bankayı dilegetiren *İhraç bankası* (İng. Bank of issue), bankaya para yatıranlara açılan hesâbı dilegetiren *banka hesâbı* (Fr. Compte de banque, İng. Bank account), *banka cüzdanı* (İng. Bank book), *banka iskonto haddi* (Fr. Escompte de banque, İng. Bank rate), *banka ihtiyatları* (İng. Bank reserves), *banka binâsı* (İng. Bank building), *banka hisse senedi* (Fr. Action de banque, İng. Bank share), *banka şirketi* (İng. Bank society), *banka hissesi* (İng. Bank stock), *banka parası* (Os. Kaydî para, İng. Bank money), *banka fâizi* (İng. Bank interests), *banka kredisi* (İng. Bank loan), *banka zimmeti* (Fr. Frais de banque, İng. Bank charge), *banka çeki* (İng. Bank cheque), *banka hesap durumu* (İng. Bank statement), bir senedin banka tarafından kırılmasını dilegetiren *banka iskontosu* (İng. Bank discount), bir bankanın kendi şubesine ya da bir başka bankaya gönderdiği ödeme emrini dilegetiren *poliçe* (İng. Bank draft), bankadaki bir hesâba yatırılan ve çekilen paraları dilegetiren *mevduât* (İng. Bank deposit). *Bk.* Kredi, Banknot, Bankacı, Tekelci anamalcılık.

BANKA ANAMALI (Os. Banka sermâyesi, Fr. Capital de la banque, Al. Bankkapital, İng. Bank capital) Bir bankanın kurulması için gerekli para... Banka kurucularının ya da ortaklarının vermeyi yükümlendikleri anamala *yükümlenilmiş anamal* (Os. Taahhüt edilmiş sermâye, Fr. Capital souscrit, Al. Gezeichnetes Kapital, İng. Subscribed capital, Issued capital) denir. Bankanın kuruluş tüzüğünde gösterilen anamala, toplumla hiçbir il-

gisi bulunmamakla beraber, *toplumsal anamal* (Os. İçtimâî sermâye, İng. Social capital, Partnership capital) adı veriliyor. Bu anamala *saymaca anamal* (Os. İtibârî sermâye, İng. Nominal capital) ya da *kütiğe geçirilmiş anamal* (Os. Tescil edilmiş sermâye, İng. Registered capital) ya da *onaylanmış anamal* (Os. Tasdik edilmiş sermâye, İng. Authorised capital) da deniyor. *Bk.* Anamal, Banka.

BANKACI (Os. Banker, Banka memuru; Fr. Banquier, Al. Bankier, İng. Banker) Banka işiyle uğraşan... Dilimizde bu konuda şöyle bir ayırım yapıyor: Bankacı deyince bankada çalışan memur ve uzmanlar anlaşılıyor; *banker* deyimiye daha çok banka sahiplerini ve büyük sarrafları dilegetiriyor; hattâ mecaz yoluyla *çok zengin adam* anlamına da geliyor. İlk İtalyan sarrafları *tahta sıra* (İt. Banco)'larda oturarak para bozularmış, *banka* deyimini de buradan geliyor. Kök anlamında bankerlik, bankacılıktan ayrı bir iş koludur. Özellikle pây ve borç belgileri (hisse senedi, tahvil, bono) alıp satarlar ve aradaki fiyat farklarından büyük kazançlar sağlarlar. Bireysel olarak bankerlik edenler olduğu gibi, banker şirketleri de vardır. Son yıllarda hisse senedi, tahvil, bono gibi değerleri toplayarak işleten ve bunlara dayanarak kendi adlarına tahvil çıkaran ve fâiz veren banker şirketler de oluşmuştur. *Banker* deyimini, Türk Ticâret Kanunu'nun 612. ve 926. maddelerinde *banka* anlamında da kullanılmıştır. *Bk.* Banka.

BANKA ÇEKLERİ (Os. Banka çekleri, Fr. Chèques de Banque, İng. Bank cheques) Bankada parası olan bir kimsenin bu paradan bir bölümünün ya da tümünün dilediği bir kimseye verilmesini sağlamak için yazdığı çekler... Bankaya para yatıranlar, dilerlerse, bankalardan birer çek defteri alıp kullanabilirler. Çek defterleri, para sahiplerini yanlarında para taşıma yükünden kurtarır. *Bk.* Çek.

BANKA HADDİ *Bk.* Banka oranı.

BANKA İFLÂSİ (Os. Banka iflâsı, Fr. Faillite de banque) Para yatıranların paralarını çekmek istedikleri zaman bankanın bu isteği karşılayamaması durumu... Tekeller öncesi bankacılıkta çok görülmüştür. Örneğin Amerika'da 1929 yılında toplam mevduâtı iki yüz milyon dolar olan 659 banka iflâs etmiştir. *Bk.* Banka, İflâs.

BANKA KÂRİ (Os. Banka kârı, Fr. Bénéfice de banque) Yatırılan paraya verilen az fâizle borç verilen paradan alınan çok fâiz arasındaki fark... Buna komisyon, borsa simsarlığı,

acyo vb. gibi daha birçok gelirler de eklenir. *Bk.* Banka.

BANKA MEVDUATI (*Os.* Banka mevduâtı, *Fr.* Dépôts de banque, *İng.* Bank deposits) Bankaya yatırılmış olan ve istenildiğinde ya da vâdeli yatırılmışsa vâdesi geldiğinde çekilebilen paralar... *Bk.* Banka.

BANKA ORANI (*Os.* Banka haddi, *İng.* Bank rate) İskonta oranı... Özellikle İngiltere'de *iskonto oranı* deyimi yerinde kullanılmaktadır. *Bk.* Banka.

BANKA PARASI *Bk.* Banknot.

BANKER *Bk.* Bankacı.

BANKNOT (*Os.* Banknot, Temsilî para; *Fr.* Billet de banque, *Al.* Banknote, Note, Kassenschein; *İng.* Bank note, Bank bill) Devlet tarafından çıkarılan kâğıt para... Bu tanım, *banknot* deyiminin günümüzdeki tanımıdır. Eskiden "tedâvül bankaları tarafından çıkarılan ve üstünde yazılı olan meblâğı banknotu getirene derhal ödemeye bankayı zorunlu kılan senet" olarak tanımlanırdı. Nitekim bir zamanlar ülkemizde de Merkez bankasıyla birlikte Osmanlı bankası da banknot çıkarıyordu ve onun çıkardığı banknotların geçerliği de yasalarla zorunlu kılınmıştı. Tarihsel süreçte *banknot*, kâğıt paranın ilk biçimidir. Bankalar, kendilerine para yatıranlara bu parayı teslim aldıklarına dair *banknot*, eşdeyişle bir çeşit senet (*Fr.* Billets de banque) verirdi. Banknot, onun elinde bulunduranın dediği zaman bunun karşılığını bankadan derhal alabilmesini sağlar. Değeri garantilenmiştir. Bu bakımdan banknotlar da mâden paralarla birlikte kullanılmaya başlanmışlardır. Bu banknotların elden ele kullanılması ve hep birden karşılıkları çekilmek için bankalara götürülmemesi, karşılıksız olarak da banknot çıkarma olanağını sağlamıştır. Önceleri banknotlar, derhal mâden paraya çevrilebilme niteliğini taşıyorlardı. Sonraları devlet, yasalarla, bunları karşılığı istenmeksizin zorunlu olarak geçerli kıldı. Bu bakımdan devlet tarafından çıkarılan ve zorunlu olarak geçerli kılınan paraya da *banknot* denilir. Sözcük, İngilizce *banker's notes* deyiminden türemiştir. Kulischer'in anlattığına göre, eskiden İngiliz tüccarları mücevherlerini ve mallarını krala emanet ederlermiş, 1640'ta İngiltere Kralı Charles I. bunlara elkoymuş. Bunun üzerine tüccarlar servetlerini kuyumculara emanet etmeye ve karşılığında *emanet makbuzu* (*İng.* Goldsmith notes) almaya başlamışlar. Kuyumculara *banker* denilmeye başlandıktan sonra da bun-

ların adı *banker's notes*, eşdeyişle *banknot* olmuş. *Bk.* Para.

BARAN KURAMI *Bk.* Sweezy kuramı.

BARATARYA (*Os.* Kasdî zarar, Baratarya; *Fr.* Baraterie, *Al.* Barraterie, *İng.* Baratry, Truck) Gemi adamlarının gemiye ve taşıdığı yüke bilerek yaptıkları zarar... *Hilekâr* anlamına gelen *barat* deyiminden türemiştir. Alman ve Türk hukukuna göre barataryadan kaptan sorumludur.

BAREM (*Os.* Cedâvili hesâbiye risâlesi, *Fr.* Barême, *Al.* Barem, *İng.* Wage table, Tariff schedule, Ready reckoner) Ücret ve aylık derecelerini ve tutarlarını saptayan cetvel... Fransız matematikçisi Bertrand François Barrême (1640-1703) tarafından yapıldığı için onun adıyla anılıyor. Gerçekte sadece ücret ve aylıkları değil, her türlü hesâbın önceden yapılmış formüllerini adlandırır. Böylelikle ne ödeneceği ve ne alınacağı barem cetveline bakarak bilinir. Örneğin bir otobüs işletmesinin kilometre başına artan oranlı taşıma tarifi de bir barem cetvelidir. İlk 1682 yılında uygulanmış.

BASİT EMEK (*Os.* Basit sây, *Fr.* Travail simple, *Al.* Einfache Arbeit, *İng.* Simple labour, Unskilled labour) Gelişme bakımından herhangi bir özelliği olmayan ve her insanın fizik yapısında ortalama olarak bulunan güç... *Karmaşık emek* ya da *hünerli emek* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Emek, Karmaşık emek.

BASİT YENİDEN ÜRETİM (*Os.* Basit tekrâr istihsâl, *Fr.* Reproduction simple) Başlangıçtaki anamala eşit bir anamalla yapılan yeniden üretim... Diyalektik ekonomi terimidir. *Genişletilmiş yeniden üretim* deyimi karşılığında kullanılır. *Yeniden üretim* konusu, diyalektik ekonominin temel bilgilerinden biridir. Üretim, insan yaşamında sürekli olması zorunlu bir olgudur. İnsanlar sürekli olarak üretmezlerse yaşayamazlar. Anamalcılık düzeninde bu sürekliliğin özel bir anlamı vardır. Anamalcı, elde ettiği artık-değerin tamamını kişisel ihtiyaçlarına harcayarak üretim için daima başlangıçtaki anamala eşit bir anamal kullanırsa bu *basit yeniden üretim* olur. Ama böylesine basit bir yeniden üretim anamalcılık düzeninde mümkün değildir. Anamalcı sürekli olarak işini genişletmek ve artık-değerin daima çoğalan büyük bir bölümünü üretim sürecine katmak zorundadır. Bu genişletilmiş yeniden üretimse anamalcılığın temel çelişmelerini doğurur: «Üretim güçleri geliştiğçe tüketim ilişkilerinin dar temeliyle daha keskin bir

BAŞABAŞ

çatışma haline girer". Bu durum, üretimle tüketim arasındaki zorunlu dengesizliğin başlıca kaynağıdır ki anamalcılığın temel çelişkilerinin çoğu bu dengesizliğin ürünüdür. Bu anlayışa göre "sürekliliği içinde ve yeniden üretim olarak anamalcı üretim süreci, ne yalnız mal ne de yalnız artık-değer üretir. O, bunlara ek olarak, anamalcıyla ücretli işçi arasındaki toplumsal ilişkiyi üretir ve ebedileştirir". *Bk.* Yeniden üretim, Genişletilmiş yeniden üretim, Birinci kesim, İkinci kesim, Anamalcının organik bileşimi.

BAŞABAŞ (*Os.* Tesâvî fiyat, *Fr.* Au pair, *Al.* Pari, *Zum Nennwert*; *İng.* At par) Saymaca değerle piyasa değerinin eşit olması durumu... Örneğin yüz liralık bir hisse senedi borsada da yüz liraya alınıp satılıyorsa *başabaş noktası*'nda demektir. Genellikle piyasa fiyatları *başabaş noktasının* altında ya da üstünde olur. Ticâret dilinde, kârla zararın bulunmadığı nokta bu deyimle anılır. Buna *sıfır noktası* da denir. Bu durumda üretim miktarında parça başına mâliyet, parça başına kazanç eşittir. Deyim, özellikle *en uygun kâr noktası*'nı bulmak için yapılan hesaplarda kullanılır. Kimi firmalar belli koşullarda ve bir süre için *başabaş noktasında* çalışmayı yeğleyebilirler, çünkü bu noktadaki fiyat kısa dönemlerde zarar etmemeyi garanti eder. Bundan başka rekabet halinde rakip firmaların da yıkılmasını ve dayanamayip ortadan çekilmelerini sağlar.

BAŞLANGIÇTAKİ BİRİKİM (*Os.* İptidâen terâküm, *İng.* Previous accumulation) İlk birikim... Ünlü İngiliz ekonomisi Adam Smith tarafından kullanılmıştır. Adam Smith, anamalcılığın oluşmasını açıklamak için bir ilk birikimin açıklanması gerektiğini sezmişti. Marx, *Kapital*'inde şöyle der: "Anamal birikimi artık-değerin varlığını, artık-değer anamalcı üretimin varlığını, anamalcı üretim de üretimin varlığını ve üreticilerin elinde büyük anamal ve emekgücü kütlelerinin varlığını bir önkoşul olarak gerekli kılar. Bu dolanın, bir kısır döngüdür. Bundan ancak, anamalcı birikime öngelen ve anamalcı üretimin sonucu olacağı yerde onun çıkış noktası olmuş bulunan, Adam Smith'in deyimle bir *previous accumulation* tasarımıyla kurtulunabilir". *Bk.* İlk birikim.

BAYRAK (*Os.* Sancak, Bandıra; *Fr.* Pavillon, Drapeau; *Al.* Flagge, Fahne; *İng.* Flag) Devleti simgeleyen renkli bez... Bayrağa saygısızlık cezayı gerektirir, devletler genel hukuksunda da bayrağa saygıyı gerektiren hükümler vardır. *Bandıra* deyimî, gemilerin uyruklu-

ğunu belirten bayrağı dilegetirir, *gemi bayrağı* demektir, örneğin "İngiliz bandıralı bir gemi" denir. Savaş sırasında *yanız bir bayrak altında* (*Os.* Tarafsız bir sancak altında, *Fr.* Sous pavillon neutre, *Al.* Unter neutraler Flagge, *İng.* Under neutral flag) dolaşan ticâret gemilerine, devletler hukukuna göre, dokunulmaz. Buna "bayrak yükü korur" kuralı denir. Bir ülkenin bayrağını taşıyan gemi, o ülkemiş gibi işlem görür.

BEDÂVA (*Os.* Bâd-ü hevâ, *Fr.* Gratuit, *Al.* Kratis, *İng.* Gratuitous) Karşılığında para almadan... Parasız yapılan ya da verilen dilegetirir.

BEDENÎ SÂY *Bk.* Kol emeği.

BEĞENİ (*Os.* Zevk, *Fr.* Goût, *Al.* Geschmack, *İng.* Taste) Hoşlanma... Marjinalciler değeri beğeniyle açıklamaya çalışırlar, onlara göre değerli olan, beğenilendir. *Bk.* Değer, Marjinalcilik.

BEKLEME (*Os.* İntizâr, *Fr.* S'attendre, Être dans l'attente; *Al.* Gefasst sein, Gevaertig sein; *İng.* To be waiting, To be prepared) Bir iş oluncaya kadar oyalanma... Ekonomi dilinde uzun bir süre bozulmadan saklanabilen mallara *bekletilebilir mal* denir. Örneğin piyano bekletilebilir mal, meyveyse bozulan ve bundan ötürü de bekletilemeyen maldır. Malların bu niteliği ticâret ekonomisinde çok önemlidir, her iki çeşidin fiyat mekanizmaları başkadır. Bekletilebilir mallar stok yapılabilir ve satış için fiyatların yükselmesi beklenbilir.

BEKLEME SÜRESİ (*Os.* İntizâr müddeti *Starya*; *Fr.* Staries, Jours de planche; *Al.* Liegetage, Wartezeit; *İng.* Lay days, Demurrage) Gemiyi kiralayanın mal yükletilmesi ya da boşaltılması için yasayla ya da sözleşme gereğince beklemek zorunda olduğu süre... Bu sürenin taşınmasına da deniz hukukunda *sürastarya* denir. Ne var ki sürastarya sözleşmede gözönüne alınmamışsa ve kararlaştırılmamışsa bekleme süresine katılır.

BEKLENMEYEN DURUM (*Os.* Nâgehzuher vaziyet, Gayrı me'mûl vaziyet; *Fr.* Imprévision, *Al.* Erschütterung der Geschaeftsgrundlage, *İng.* Frustration) Sözleşmenin yapıldığı sırada düşünülmesi olanaksız bulunan engelleyici neden... Bu neden, sözleşmelere sözleşmenin değiştirilmesini ya da feshini istemek ve dâvâ açabilmek hakkını verir. Sözleşme, ilke olarak *sözleşmenin yapıldığı zamandaki koşulların devamı süresince* (*Lâ.* Clâusula rebus sic stantibus) geçerlidir. Yargıçlar buna göre, borçlunun ya da yükümlünün sözleş-

meyi yerine getirdiği takdirde ekonomik ve malsal açıdan bir *felâket içine düşeceği* ölçütünü gözönünde tutmaktadırlar. Kimi ülkelerin yargıçları, örneğin paranın değerinin düşürülmesini bile malın sözleşmedeki fiyatla teslim edilemeyeceğine gerekçe saymaktadırlar.

BEKLETİLEBİLİR MAL *Bk.* Bekleme.

BELEDİYE (*Os.* Şehremâneti, *Fr.* Municipalité, *Al.* Stadtverwaltung, Stadtgemeinde; *İng.* Municipality) İl ve ilçelerle nüfusu iki binden fazla olan köylerde halkın oylarıyla kurduğu yerel yönetim örgütü... Belediye kanunuyla yetkilendirilmiş ve görevlendirilmiştir, tüzelkişiliği vardır. Sınırları içinde yol, su, elektrik, taşıma vb. gibi kamu görevlerini yerine getirir. Ne var ki devletin denetimi ve güdümü altındadır, görevlerini yerine getirebilmek için gereken özgürlüğü yoktur.

BELEDİYE KOLLUĞU (*Os.* Zâbitai belediye, *Fr.* Police municipale, *Al.* Gemeindepolizei, Ortspolizei; *İng.* Local police, City police, County police) Belediye sınırları içinde belediyenin yasa, tüzük, yönetmelik ve buyruklarının yerine getirilmesini sağlayan özel polis örgütü... *Bk.* Belediye suçları.

BELEDİYE MECLİSİ (*Os.* Şehremâneti meclisi umûmisi, *Fr.* Conceil municipal, *Al.* Stadtverordnetenversammlung, Stadtrat; *İng.* Town council) Belde halkının kendi arasından dört yıllık süre için seçtiği kişilerden kurulu kurul... *Bk.* Belediye.

BELEDİYE SUÇLARI (*Os.* Beledî cürümler, *Fr.* Infraction aux lois municipales, Contraventions municipales; *Al.* Übertretungen ortspolizeilicher Vorschriften, *İng.* Infringements against municipal statutes) Belediye yasa, tüzük, yönetmelik ve buyruklarına aykırı davranışlar... Özellikle de belediye zâbita tâlimatnâmesine aykırı hareketleri dilegetirir. *Bk.* Belediye kolluğu.

BELİRLİ MAL (*Os.* Ferdiyle muayyen mal, *Fr.* Corps certain, *Al.* Speziessache, *İng.* Specific goods, Specific chattels, Ascertained goods) Özellikle türünden ayırđedilen mal... Örneğin alıcı "bu masayı satın alıyorum" demekle belirli bir malı seçmiş olur. "Bir masa almak istiyorum" demişse masa türünden herhangi bir masayı (eşdeyişle, nev'iyle muayyen bir malı) istemiş olur. Bu konu, özellikle borçlar hukukunda önemlidir.

BELİRLİYİ SEÇME (*Os.* Muayyeni tercih, *Fr.* Préfère le certain) Rizikolu durumlarda güven vereni seçme... Örneğin evini sigorta

ettiren kişi, belirsiz karşı belirliyi seçmiş olur. Çünkü evin sigorta süresi içinde yanıp yanmayacağı belirsizdir, yanmadığı takdirde sigorta primi bir zarar konusudur. Ama evini sigorta ettirmeseydi, ev yandığı takdirde sigorta primiyle kıyaslanamayacak büyüklükte bir zarara uğradı. Demek ki belirsiz karşı belirliyi seçme daha kârlıdır. Bu konu, özellikle Neumann'ın oyun kuramında işlenmiştir. Anamalcı ekonominin rekabet piyasasında önemle gözönünde tutulur. Bu kurama göre zarar etme olanakları arasında en az zarar vereni seçmek gerekir. *Bk.* Oyun kuramı.

BENTHAM OKULU (*Os.* Bentham mektebi, *Fr.* École de Bentham, *Al.* Bentham Schule, *İng.* Bentham school) Ekonomi alanında kişisel çıkarların yerine toplumsal mutluluğu sağlayacak yasaların egemen olması gerektiğini ileri süren görüş... Klasik okulun lideri Adam Smith'e göre ölçü bireysel çıkarlardı. Toplumsal çıkar, bireysel çıkarların toplamından ibarettir. XIX. yüzyıl İngiliz düşünürü Bentham, köktenci bir görüşle, bu anlayışa karşı çıkmış ve devletin toplumsal mutluluğu sağlayacak biçimde ekonomiyi düzenlemesi gerektiğini savunmuştur. Bentham'ın bu düşüncesinin en güçlü izleyicileri baba ve oğul Mill'lerdir. Özellikle John Stuart Mill, ekonomide toplumsal anlayışı geliştirmiştir. Bentham ve Mill savları, bireycilik dünya görüşünün kapsamı içinde bulunan romantik bir toplumsallık anlayışıdır.

BENZER PARA (*Os.* Nakde müşâbih, *Fr.* Quasi-monnaie, *Al.* Quasi-Geld, *İng.* Quasi-money) Bankalardan derhal çekilebilecek nitelikteki mevduatla derhal paraya çevrilebilen devlet tahvilleri... Ekonomi edebiyatında bunlara *para benzeri* denir. *Bk.* Para.

BERNOUİLLİ KURAMI (*Os.* Bernouilli nazarıyesi, *Fr.* Théorie de Bernouilli) Rizikolu hallerde en çok yararın hesaplanabileceği savı... XVIII. yüzyıl matematikçilerinden Bernouilli'nin bu kuramından ekonomiler çok yararlanmışlardır. Olasılıklar hesabı üstünde önemli buluşları olan Bernouilli'ye göre riziko ölçülebilir. Örneğin, gelir arttıkça gelirin marjinal yararı azalacağı görüşüne göre, yüzde elli kazanç ve kayıp olanağı bulunan bir kumar, kumar niteliğinde değildir; çünkü kazancın artı yararı, kaybın eksi yararından azdır. Ticâret spekülasyonları da bir çeşit kumar olduğuna göre Bernouilli'nin bu hesaplarından yararlanılmaktadır. Bu konuda çalışan başhca ekonomiler Savage, Friedman, Morgenstern, Neumann vb.'dir. *Bk.* Belirliyi seçme, Oyun kuramı.

BESİN SORUNU

BESİN SORUNU (*Os. Gıdâ meselesi, Fr. Problème des nourritures*) En az parayla gerekli besinin nasıl sağlanacağı hesabı... Çeşitli besinler ve bunların çeşitli kalori değerleri ve çeşitli fiyatları vardır. Bunun karşısında da çeşitli kalori ihtiyaçları ve çeşitli gelirler yer almıştır. Bunların arasında nasıl bir denge kurulacağı ve en az parayla gerekli kaloringin ne miktarda ve hangi besinlerden alınacağı hesap edilebilir. Bu hesaplara ekonomide *besin sorunu* denir.

BEŞERİ KAYNAKLAR *Bk. İnsansal kaynaklar.*

BEY *Bk. Satış.*

BEYYİE *Bk. Satış değeri.*

BIRAKINIZ YAPSINLAR, BIRAKINIZ GEÇSİNLER Dilimizde de terimleşmiş olan fizyokratların ünlü formülü... *Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler* (*Fr. Laissez faire, laissez passer*) deyimini, ilkin fizyokratlardan Jean Claude Vincent de Gournay tarafından ilersürülmüştür. Ekonomik gelişmenin her türlü sınırlamadan arınmış serbest alışverişle olanaklı bulunduğu savını dilegetirir. Fizyokratlar bir doğal düzenin varlığına inanıyorlar ve bu düzenin Tanrı tarafından yürütüldüğü varsayımını ilersürüyorlardı. Bireyci ve liberal okulun kurucusu sayılan Adam Smith, Tanrısız gücü bireyin kişisel teşebbüs gücüne çevirerek formülü olduğu gibi benimsedi. Bu anlayışa göre ekonomik doğrultuyu en iyi saptayacak olan bireyin kişisel çıkarlarıdır. Genel çıkar, bu kişisel çıkarların toplamından başka bir şey değildir. Bu yüzden bireyleri her türlü ekonomik davranışlarında serbest bırakmalı ve onlara asla engel olmamalıdır. Liberal ekonomi anlayışının bu ilkesi bir süre geçerli kalmış, liberalizmin çelişkileri keskinleşmeye başlayınca devletin işe el koyması bizzat anamalcılar tarafından istenmiştir. Özellikle Keynes kuramı bu isteği yansıtır. Bu çelişkiler ayrıca serbest rekabeti, tam karşılığı bulunan tekelleşmeye dönüştürmüştür. *Bk. Liberalizm.*

BIÇİME BAĞLI SÖZLEŞMELER (*Os. Şekle tâbi akitler, Fr. Contrats solennels, Al. Formgebundene Verträge, İng. Formal contracts*) Geçerli olmaları yasaların belirttiği biçimlere bağlı olan sözleşmeler... Örneğin Borçlar Kanunu'nun 163. maddesinde alacağın temliki, 213. maddesinde taşınmaz mal satışı, 484. maddesinde kefâlet biçime bağlanmıştır. *Bk. Sözleşme.*

BIÇME DEĞER (*Os. Ecri misil, Fr. Prix a déterminer par equivalent, Al. Angemessene*

Vergütung, İng. Adequate price, Lâ. Justum poetium) Bir malın kullanılmasından doğan yararın paraca değerlendirilmesi... Örneğin kira saptanmadan bir yer kullanılırsa yargıç, o yere benzeyen başka yerlerin kira bedellerini gözönünde tutarak o yere değer biçer. Genellikle bu değeri bilirkişiler saptar. *Bk. Kira.*

BİLÂNÇO (*Os. Muvâzene defteri, Bilânço; Fr. Bilan, Al. Bilanz, İng. Balance*) Alacak ve borçları saptayan çizelge... Bir şirketin bilançosu o şirketin malî durumunu gösterir. *Bilanço*, muhasebe biliminin temelidir. Yıllık olarak ya da daha kısa sürelerde yapılabilir. Teşebbüsün belli bir gündeki hesap durumunu, eşdeyişle borçlarını ve alacaklarını saptar. Bilançonun aktif, eşdeyişle alacak bölümü, borçlarla sahip olunan malların safî değeri toplamına eşit olur. Derhal paraya çevrilebilecek nitelikte olan alacaklar *cari alacaklar*, hemen paraya çevrilemeyenler *sabit alacaklar*; buna karşı vadelerinin süresine göre bir yıl içinde vadesi gelen borçlar *cari borçlar* ve bir yıldan uzun vadeli borçlar *uzun vadeli borçlar* adı altında sıralanır. Muhasebe tekniğinde bilançoyla birlikte önem taşıyan ikinci çizelge (cedvel) *kâr ve zarar hesâbı*'dır. *Bilanço* deyimini ekonomi ve ticâret dilinde genel olarak şu terimlerde kullanılır: Dışalım ve dışsatım arasındaki para değeri farkını dilegetiren *ticâret bilançosu* (*İng. Balance of trade, banka bilançosu* (*İng. Bank statement balance*), dış ödemeler dengesini dilegetiren *ödeme bilançosu* (*İng. Balance of payment*), *bilanço defteri* (*Fr. Livre de bilan, İng. Balance book*), *kâr bilançosu* (*İng. Balance of advantage*), bir hesaptaki aktif ve pasif toplamı arasındaki farkı dilegetiren *hesap bakiyesi* (*İng. Balance of an account*), *alacak bakiyesi* (*İng. Credit balance*), *borç bakiyesi* (*İng. Balance due*), *kasa durumu* (*İng. Balance of cash on hand*), borç bakiyesini dilegetiren *hesap farkı* (*İng. Balance of order*), *bilanço hesâbı* (*İng. Balance sheet account*), hesapların denetimini dilegetiren *bilanço muhâsesesi* (*İng. Balance sheet audit*), aktif toplamıyla pasif toplamının eşitliğini dilegetiren *bilanço eşitliği* (*İng. Balance sheet equation*), *mizan* (*İng. Trial balance*), *ödenmemiş bakiye* (*İng. Unpaid balance*), *banka bakiyeleri* (*İng. Balance with banks*), *çek defteri bilançosu* (*İng. Cheque book balance*).

BİLATERAL MONOPOL *Bk. İkiyanlı tekelleşme.*

BİLDİRGE (*Os. Beyannâme, Fr. Déclaration, Al. Deklaration, Erklarung, Erklarungsurkunde, Manifest; İng. Declaration, Lâ. Edic-*

tum) Resmî bir kuruluşa herhangi bir durumu bildirmek için yazılıp verilen belge... Yetkili makamlara, örneğin vergi bildirgeleri vergi dairelerine verilir. Kimi bildirgelerin verilmesi yasalarla zorunlu kılınır.

BİLDİRİ

1. (Os. Haber, Mesaj; Fr. Message, Al. Botschaft, İng. Message) Topluluğa duyurulmak için yazılan haber... Önemli bir kişiden geldiği takdirde Osmanlıcada *beyânât* deyiimiyle de dilegetirilirdi.

2. (Os. İhbâr, Fr. Avertissements, Avis, Dénonciation; Al. Benachrichtigung, Anzeige, Bescheid, Mitteilung; İng. Warning, Notice, Demand note; Lâ. Denuntiatio, Nuntiatio, Communicatio) Herhangi bir şeyi haber verme... Hukuk açısından yasa gereği bildiriler zorunludur, örneğin bir sözleşmenin feshini ihbâr böyledir. Ticâret ve iş ilişkilerinde de zorunlu bildiriler vardır. Bk. Bildirim.

3. (Os. Tebliğ, Tebligat; Fr. Notification, Signification; Al. Zustellung, Anzeige, Bekanntmachung; İng. Notification, Citation, Service) Hukuksal bir işlemin ilgiliye duyurulması... İlgilinin bilgisini belgeleme işlemidir. Birçok işlemlerin ilgililere bildirilmesinde yasal zorunluk vardır. Ne var ki yasal bildiri biçiminin yerine getirilmesi, birçok işlemlerde, ilgili o haberi almamış ve duymamış olsa bile, yeter görülür.

BİLDİRİM (Os. İhbârname, Fr. Lettre d'avis, Al. Avisbrief, İng. Advice letter) Bildirinin yazılı olduğu kâğıt... Bk. Bildiri, Bildirimci banka.

BİLDİRİMCİ BANKA (Os. Muhâbir banka, Fr. Banque correspondante, İng. Correspondant bank) Bir bankanın ilişki kurduğu bir başka banka... Yurt içinde ya da dışında olabilir. Bk. Banka.

BİLEŞİK FÂİZ (Os. Fâizi mürekkep, Fr. Intérêt composé, Anatocisme; Al. Zinseszinsen, Anatozismus; İng. Compound interest, Anatozism, Interest on interest; Lâ. Usurae usurum) Fâize de fâiz yürütme... Alacaklının, borçlusunun zimmetindeki fâizi de borcun üstüne ekleyip ikisine birden fâiz işletmesini dilegetirir. Borç, böylelikle, hızla büyür ve ödemekle tükenmez. Özellikle bankalar, uzun vâdeli kredilerinde bu yöntemi uygularlar. Bireysel ilişkilerde yasalarca yasaklanmış olan bu yöntem, ticâret ilişkilerinde serbesttir. (Bk. Borçlar Kanunu 104, 161, 308. maddeleri, Ticâret Kanunu 788. madde). Bk. Fâiz.

BİLEŞİK YARAR (Os. Fâidei müstereke, Fr. Utilité collective) Bir malın ortaklaşa yararı...

Edgeworth tarafından ilerisürülmüştür. Edgeworth'a göre toplumun refâhı, bileşik yararlarla olanaklıdır. Bir maldan kimler ve ne ölçüde yararlanmaktadırlar? Toplumsal gönenc (içtimâî refâh) kavramının çözümü bu sorunun karşılığına bağlıdır. Edgeworth'a göre gönenc, bir maldan en çok kişinin en büyük ölçüde yararlanması demektir. Bk. Yarar, Bentham okulu.

BİLGİ SATIMI (Os. Mâlûmât satışı, Fr. Savoir faire, Al. Gewusst wie, İng. Know-how) Bir işletmenin kendi bilgilerini aynı işi yapmaya hazırlanan bir başka işletmeye satması... İngilizce terim hemen bütün Avrupa dillerinde kullanılmaktadır. Bu konuda bilgi kiralamaları da olur.

BİLİMSEL ÖRGÜTLENME (Os. İlmî taazuv, Fr. Organisation scientifique) Bir girişimin rasyonelleşmesi için gereken bilimsel kural ve yöntemlerin tümü... Ekonomi dilinde bu deyim özellikle Taylor, Fayol vb. gibi emeğin verimini yükseltmek amacını güden ve böylelikle de artık-değer oranını artırarak daha çok kâr sağlamayı garantileyen kişilerin yöntemlerini dilegetirir. Bk. Taylorculuk, Fayolculuk.

BİLİMSEL TOPLUMCULUK (Os. İlmî sosyalizm, Fr. Socialisme scientifique, Al. Wissenschaftlicher Sozialismus, İng. Scientific socialism) Karl Marx'ın Friedrich Engels'le birlikte bilimsel olarak açıkladıkları toplumculuk öğretisi... Bu deyim Marksçı toplumculuğu, öteki tüm toplumculuk öğretilerinden, özellikle de ütopyacı ve gerici toplumculuklardan ayırır. Marksçılığa göre Marksçı toplumculuk bilimseldir, çünkü toplumsal ve tarihsel yasalara dayanır ve bu yasalarla açıklanır. Öteki toplumculuk öğretilerinin hiçbirinde bilimsellik yoktur: Kimileri romantik düş ürünleridir, kimileri de kasıtlı saptırmalar ve yanıltmalar dır. Bk. Toplumculuk.

BİLİMSEL VE UYGULAYIMSAL DEVRİM (Os. İlmî ve teknik inkılâp, Fr. Revolution scientifique et technique, Al. Wissenschaftlich-Technische Revolution) Teknik gelişme sonucunda emeğin ırasını değiştiren dönüşme... Bu devrim, bilimin üretim sürecinin içinden çıkıp yanında yer alması ve yaratıcı etkinliklere yönelmesi sürecini dilegetirir. Bu devrim, sadece üretimin değil, üretimsel yönetimin de otomatikleştirilmesiyle gerçekleşir. Doğal hammaddeler yerlerini, gittikçe daha büyük ölçüde yapay hammaddelere bırakırlar. İnsan zihni tüm şematik çalışmalardan kurtularak üretimin

BİLİRKİŞİ

sınırsızca gelişmesini sağlayacak yaratıcı çalışmalarına yönelir. Geleceğin toplumu böylesine bir devrimle gerçekleşecektir.

BİLİRKİŞİ (Os. Ehli vukuf, Ehli hibre, Ekspert; Fr. Expert, Al. Sachverstaendiger, Gutachter, Fachmann, Experte; İng. Expert, Lâ. Artis peritus) Belli bir konu üstündeki bilgi ve uzmanlığından yararlanılan kişi... Hukuk dâvâlarında *ehlivukuf*, ceza dâvâlarında *ehlihibre*, yargı dışı konularda da *ekspert* denir. Yargı dışı konularda hesap eksperti, bütün eksperti, gümrük eksperti vb. gibi birçok alanlardaki uzmanları dilegetirir. Yargıç ya da yetkili makamlar, uzmanlığı gerektiren konularda bu uzmanlardan yararlanırlar. Örneğin bir malın değerini saptamak ya da bir imzanın sahte olup olmadığını anlamak için o konunun uzmanına başvurmak gerekir.

BİLLURLAŞMA (Os. Billurlaşma, Tebellür; Fr. Cristalisation) Bir şeyin bir başka şey içinde biçim değiştirerek yoğunlaşması... Bk. Billurlaşmış emek.

BİLLURLAŞMIŞ EMEK (Os. Mütebellir sây, Fr. Cristalisation du travail, Al. Kristalisierte Arbeit) Mala dönüşmüş insan emeği... Karl Marx tarafından ileri sürülmüştür. Marx'a göre bir malın değeri, o malda billurlaşmış insan emegidir. Bk. Değer, Emek.

BİNDİRİM (Os. Zam, Fr. Supplément, Hausse, Augmentation, Élévation, Renchérissement; Al. Nachtrag, Zuschlag, Aufschlag; İng. Supplement, Riserising, Raising, Increase) Fiyatı artırma... Bk. Fiyat.

BİREYÇİLİK (Os. Ferdîyetçilik, Fr. Individualisme, Al. Individualismus, İng. Individualism) Bireyin çıkarını düzenleyen ekonomi görüşü... *Bireycilik* geniş kapsamlı bir dünya görüşüdür, metafizik düşünce sitemi içinde yer alır. Bu görüşe göre gerçek varlık, toplum değil, bireydir. Ekonomi de bireyin çıkarına göre düzenlenmelidir. Çünkü toplum onu meydana getiren bireylerin topları olduğu gibi toplumsal çıkar da bireysel çıkarların toplamıdır. Bireyler tek tek başarıya ve gönence ulaşırlarsa toplum da başarılı ve gönencil olur. Fizyokratların "bırakınız yapsınlar" ilkesi bu düşüncenin ürünüdür. Rönesans düşüncesi olan bireycilik, ekonomi alanında *klasik okul* adı altında toplanan Adam Smith, Malthus, Ricardo ve izdaşlarıncı savunulmuştur. Adam Smith'e göre her birey doğal olarak kendi çıkarına göre davranır ve böylelikle de zorunlu olarak toplumun yıllık gelirini en çok artıracak biçimde çalışmış olur. Birey, böyle davranırken, toplumun çıkarını düşünmemektedir

ama ister istemez bu çıkarı hizmet eder. Bireyin kendi çıkarını gözetmesi, toplumun çıkarını gerçekleştirilmesi demektir. Smith'in özel deyişiyle *gizli bir el*, bireysel çıkarla toplumsal çıkarı daima uyuşturur. Bk. Liberalizm, Anamalcılık.

BİREYSEL DEĞER (Os. Ferdî kıymet, Fr. Valeur individuel, Al. Individueller Wert, İng. Individual value) Kullanma değeri... *Toplumsal değer* deyişi karşılığında kullanılır. Diyaletik ekonomide ekonomik değer, bireysel değer değil, toplumsal değerdir; eşdeyişle kullanma değeri değil, değiştirme değeridir. Her değiştirme değeri elbette bir kullanma değeri de taşır. Kullanılmayan şey değiştirilmez. Bk. Değer, Kullanma değeri, Değiştirme değeri.

BİREYSEL İSTEM (Os. Ferdî talep, Fr. Demande individuelle) Mal piyasasında kişisel talep... Anamalcı economicilere göre kişisel talepte kişinin zevkleri, geliri ve malların fiyatı rol oynar. Bunların değişmesi, bireysel talebi de değiştirir. Bu yüzden anamalcı ekonomi, bireysel talebin bu üç önemli etmenini dikkatle izler ve üretimini bireysel talep eğrisine göre düzenler. Bk. İstem, Anamalcılık.

BİREYSEL ÜCRET (Os. Şahsî ücret, Fr. Salaire individuel) Bireyin emekgücü karşılığında aldığı para... Toplumcu ekonomi deyimidir ve *toplumun bireye sağladığı olanakların tümü* anlamındaki *toplumsal ücret* (Sosyal ücret, İçtimâî ücret) deyişi karşılığında kullanılır. Bk. Ücret.

BİRİKİM (Os. Terâküm, Fr. Accumulation, Al. Akkumulation, Anhaefung; İng. Accumulation) Değerlerin toplanıp çoğalma süreci... Mal ya da paranın toplam çoğalma sürecini dilegetirir. İnsanlık *birikim*'le başlamıştır. İnsanı hayyandan ayıran, birikimi gerçekleştirebilmiş olmasıdır. İnsan birikimi çeşitli alanlarda gerçekleştirmiştir. İlk deney ve bilgilerini dil aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarıp biriktirmiştir, ikinci olarak topladığı besinleri bozulmadan saklayıp biriktirmenin yolunu bulmuştur. Bilgilerini gelecek kuşaklara aktarma yoluyla biriktirmeseydi böylesine bir hızla gelişemezdi, besinlerini bozulmadan saklayıp biriktirmeseydi her gün besin sağlama zorunda kalacağından yeni âletler keşfetmeye zaman bulamazdı. Değiştirme yoluyla ekonomik sürecin başlayabilmesi için ürünlerin birikimi gerekmiştir, feodal üretim düzeninin anamalcı üretim düzenine dönüşebilmesi için de bir para birikimi gerekmiştir. Bk. İlk birikim, Anamal birikimi.

BİRİKMİŞ EMEK (Os. Müterâkim sây, Al. Materializierte Arbeit, Vergaenstaendliche

Arbeit; *İng.* Stored-up labour, Materialized labour) Özdekleşerek mal biçimine dönüşmüş emek... Diyalektik ekonomi deyimidir. *Bk.* Emek, Mal; Billurlaşmış emek.

BİRİM (*Os.* Vâhid, *Fr.* Unité, *Al.* Einheit, *İng.* Unity) Bir büyüklüğü ölçmek için önceden saptanan örnek bir büyüklük... Örneğin metre, kilo, sâniye vb. böylesine ölçü birimleridir. Ölçü, ölçülenin bu birimlerden kaç tanesini kapsadığını saptar. Matematikte birim (I) sayısızdır, bütün sayılar (I)'in kendisine sınırsızca (I) katılmasıyla oluşurlar.

BİRİNCİ KESİM (*Os.* Birinci sektör, *Fr.* Secteur primaire, *Al.* Primaeres Sektor, *İng.* Primary sector) Üretim mallarının üretimi... Diyalektik ekonomi deyimidir ve *tüketim mallarının üretimi*'ni dilegetiren *ikinci kesim* deyi mi karşılığında kullanılır. Anamalcı ekonomiler bu deyi mi, tarım ve mädencilik gibi temel üretim kesimini dilegetirmek için kullanırlar. Onlara göre *ikinci kesim* inşaat ve imâlât, sanâyi; *üçüncü kesim* de ulaştırma, turizm, büro hizmetleri vb. gibi ilk iki kesimin dışında kalan tüm işlerdir. Bilimsel olan ayırım, diyalektik anlayışın ilerisürdüğü ayırımdır. Çünkü anamalcılığın en büyük hastalığı olan bunalımların nedenini açıklar. Örneğin makine üretim malı, ekmekse tüketim malıdır. Diyalektik ekonomide bu iki tür mal ve bunları üreten seksiyonlar titizlikle birbirinden ayrılmıştır. Düzenli bir ekonomide bu iki seksiyonun birbiriyle dengeli olarak üretim yapması gerekir, bu dengenin bozulması bunalım yaratır. Diyalektik anlayışa göre anamalcılık bu dengeyi yapısı gereği kuramaz ve bu yüzden de bunalıma zorunlu olarak düşer. "Anamalcı üretimin gerçek sınırı bizzat anamalın kendisidir. Anamal değerlendikçe üretimin hem başlangıcı hem sonu, hem nedeni hem de amacı olur". "Bütün bunalımların sonuç olarak nedeni, daima, anamalcı üretimin üretim güçlerini sürekli olarak geliştirme zorunluğuyula karşıt durumda bulunan toplumun sınırlı tüketimidir". Diyalektik anlayışa göre *basit yenden üretim* için birinci seksiyondaki değişken anamalla artık-değerin toplamı, ikinci seksiyonun değişmeyen anamalına eşit olmalıdır. Bu durumda üretim, hiçbir bunalımla karşılaşmaksızın kolaylıkla yenilenir. Ama bu ideal bir durumdur ve anamalcı düzende hiçbir zaman gerçekleşemez. Anamalcılıkta artık-değerin bir bölümü, üretimi artırmak için biriktirilir. Bu durumda da iki seksiyon arasında denge kurmak ve bunalıma düşmemek mümkündür. Bunun için de, eşdeyle *genişletilmiş yenden üretim* için de, birinci seksiyondaki değişken anamalla artık-değer toplamının ikin-

ci seksiyondaki değişmeyen anamaldan daha büyük olması gerekir. Örneğin birinci seksiyonda 4.000 (değişmeyen anamal) + 1.000 (değişken anamal) + 1.000 (artık-değer) = 6.000 üretim malına karşı ikinci seksiyonda 1.500 (değişmeyen anamal) + 750 (değişken anamal) + 750 (artık-değer) = 3.000 tüketim malı olmalıdır. Buysa ancak plânlı bir ekonomide mümkün olup kâr amacıyla düzenlenen anamalcı ekonomide anamalcılığın yapısı gereği gerçekleşemez. Üretim malları, tüketim mallarını üretmek için üretilir. Bu yüzden üretim malları hacmiyle tüketim malları hacmi arasında zorunlu bir ilişki vardır. Tüketim malları üretimini gerekli sayıda tutabilmek için üretim mallarının gerekli sayıda üretimi zorunludur. Diyelim ki çok otomobil (birinci seksiyon) ve az benzin (ikinci seksiyon) üretildi, bu halde denge bozuktur ve birçok otomobil satılmadan kalır. Öyleyse her iki seksiyonu dengeli kılabilmek için üretilen malların hem niceliğini, hem de niteliğini göz önünde tutmak gerekir. İkinci seksiyonun birinci seksiyondan daha yavaş büyümesi olgusu, *anamalın organik bileşimindeki artışa* uygun düşer. Diyalektikçi ekonomi bilgini Ernest Mandel şöyle demektedir: "Ekonomide daha yüksek bir büyüme oranı sağlamak için *üretim araçları sektörünün tüketim araçları sektöründen daha hızlı büyümesi gerektiğini* ilerisüren kûram kaba bir anlayışsızlığa dayanmaktadır, yeniden üretim şemalarının açıkça gösterdiği gibi, genişletilmiş yenden üretimi sağlamak için *birikim oranının* birinci sektörde ikinci sektördekinden daha yüksek olması değil, birinci sektörde birikmiş *mutlak meblağın* (toplamın) ikinci sektörde birikmiş mutlak meblağdan daha yüksek olması gerekmektedir" ve "hemen hatırlatalım ki genişletilmiş anamalcı yeniden üretim şemaları *mallar* arasındaki ilişkiyi değil, *değer* ilişkilerini yansıtır" (*Traité d'Economie*, bölüm XVI). *Bk.* Bunalım, Yenden üretim, Değişken anamal, Değişmeyen anamal, Artık-değer, İkinci kesim.

BLOKE ETMEK (*Os.* Muhâsara, *Fr.* Bloquer, *Al.* Sperren, *İng.* To close) Bir şeyin kullanılmasını ya da harcanmasını yasaklamak... Bir parayı bloke etmek, onun harcanmasını yasaklamaktır. Bu anlamda para, bekletime alınır. Örneğin bloke edilmiş bir hesaba *bekletime alınmış hesap* (*Fr.* Compte bloqué, *İng.* Blocked account) denir. Bir ülkenin dışındaki ile olan ilişkisini kesmek anlamındaki *kuşatma* (*Os.* Abluka, *Fr.* Blocus, *İng.* Blocade) deyi mi de bu kökten gelir.

BOLLUK (*Os.* Mebzûliyet, Kesret; *Fr.* Abondance, *Al.* Überfluss, *İng.* Abundance) Üre-

BONO

timin tüketime yetenden daha çok olması durumu... *Kıtlık* deyimini karşılığında kullanılır. Gerekli tüm malların sıkıntıya düşmeksizin pek çok bulunduğu ekonomik durumu dilegetirir.

BONO (*Os. Sened, Bono; Fr. Bon, Al. Schuldverschreibung, İng. Bond*) Üstünde yazılı olan paranın belli bir süre sonunda adı yazılı kişiye ya da onun göstereceği kimseye ödeneceğini bildiren senet... *Bono*, bir kredi aracıdır. Ciro edilebilir. Vadesinin gerektirdiği fâizi ve tahsil masraflarını düşmek yoluyla bonoda yazılı paranın vadesinden önce alınmasına *bonoyu kırdırmak* denir. Bonoyu kıran, vadesi geldiği zaman parayı tahsil edemezse bonoyu kırdırana rücu eder ve paranın tümünü ondan alır.

BOOM Tüm anamalin ortalama kâr oranının artmasından yararlanmak için üretim ve ticâret alanına doluşmasından doğan refah... Bu durumun tersini dilegetiren *krach* deyimini karşılığında kullanılır. Yatırımlar hızla artar, yeni işletmeler türer. Kâr oranının artması yeni yatırımları teşvik eder, krediyi ve spekülasyonu geliştirir. *Bk. Krach.*

BORÇ

1. (*Os. Vecibe, Fr. Obligation, Al. Obligation, Schuldverhaeltnis, Verpflichtung, Schuld; İng. Obligation*) Yerine getirilmesi gereken yükümlülük... Dilimizde bu anlamda *boyun borcu* deyimini kullanılır. Medenî Kanun'un 5. maddesi ilkin bu deyimini kullanmıştı, sonradan *vecibe* deyimini değiştirilerek yerine *borç* deyimini konuldu. Batı dillerinde kullanılan *obligasyon* deyimini aynı zamanda *borç belgiti* (Tahvil) anlamına da gelir.

2. (*Os. Karz, Fr. Prêt, Al. Leihen, Ausleihen; İng. Loan*) Ödünç verilen para.

3. (*Os. Deyin, Fr. Dette, Al. Schuld, İng. Debt, Lâ. Debitum, Pecunia debita*) Borçlunun alacaklına vermekle yükümlü olduğu para... Ödeme yükümlülüğü anlamındadır. Bu yüküm yasalardan, sözleşmelerden, haksız fiil ya da iktisaplardan doğabilir. Örneğin bir ödemede yanlışlıkla verilmiş olan fazla para, alan için haksız iktisaptır ve verene ödenmesi gereken bir borçtur. *Bk. Alacak.*

4. (*Os. Garâmet, Fr. Débit. Al. Soll, İng. Debit*) Ödenmesi gereken para ya da mal.

5. (*Os. Zimmet, Fr. Doit, Al. Debet, Lastschrift; İng. Charge, Debit*) Tecimsel bir işletmenin ya da girişimin borçlarının tümü.

BORÇ ALMA (*Os. İstikrâz, Fr. Emprunt, Al. Anleihe, İng. Loan, Lâ. Mutuum, Pecunia mutua, Versura*) Belli bir süre sonunda geri ver-

mek üzere para ya da benzeri şeyleri ödünç alma... *Borçlanma* da denir. Ödünç vermeyi dilegetiren *borç verme* (*Os. İkrâz*) deyimini karşılığında kullanılmıştır. Borçlar Kanunu ödünç alıp verme ilişkisine de *borç* (*Os. Karz*) der. Mâliye hukukunda bu deyim, devlet borçlanmalarını dilegetirir. Devlet ya da bir kamu tüzelkişisi, harcamalarını karşılamak için fâizli senetler çıkararak karşılığında borç para alır. Böylelikle aldığı paralara *iç borçlanma* (*Os. İstikrâzı dâhilî*), fâiz karşılığında başka devletlerden aldığı paralara da *dış borçlanma* (*Os. İstikrâzı hâricî*) denir. Borç alma, ticâret alanında, fâiz karşılığında olanaklıdır. Süreleri açısından kısa, orta ve uzun *sürelî* (*Os. Vâdeli*) borçlanmalar vardır. *Bk. Borç verme.*

BORÇ ERTELEME (*Os. Moratorium, Te'cili düyûn; Fr. Moratoire, Al. Moratorium, Allgemeiner Zahlungsaufschub; İng. Moratory*) Savaş ya da olağanüstü ekonomik bunalımlar sırasında süresi gelmiş ödemeleri durdurmak için yasayla yapılan erteleme... Genellikle devlet bir yasa çıkararak kendi borçlarını erteler. Yasanın yapılışına göre biçim ve koşulları çok çeşitlidir.

BORÇ KAPAMA (*Os. İtfâ, Fr. Amortissement, Al. Amortisation, Tilgung, Abschreibung; İng. Redemption, Amortisation*) Borcun ödenerek ortadan kaldırılması... Bir anlamda borcun sönümü olmakla beraber aynı deyim *sönüm* (Amortisman) anlamıyla karıştırılmamalıdır. Anonim şirketlerde hisse senetlerinin saymaca değerlerinin paydaşlara ödenmesini dilegetirir. *Bk. Amortisman.*

BORÇ KAYNAKLARI (*Os. Menâbii düyûn, Fr. Sources des obligations, Al. Entstehungsgründe der Schuldverhaeltnisse, İng. Sources of obligations, Lâ. Cause obligationum*) Bir borcu meydana getiren nedenler... Borçlar Kanunu'na göre borçların üç kaynağı vardır:

1. Sözleşme (Borçlar Kanunu 1-40 maddeleri), 2. Haksız muâmele (Borçlar Kanunu 41-60 maddeleri), 3. Haksız bir fiille mal edinme (Borçlar Kanunu 61-66 maddeleri). Bununla beraber bu üç biçimin dışında da birçok borç kaynağı vardır, örneğin kasdı olmaksızın (kazâyla) başka birine zarar veren bir kimse o zararı ödemekle yükümlenir, eşdeyişle borçlanır. Bu ve buna benzer borçlara da *yasadan doğan borçlar* (Kanundan münbais borçlar) denir. *Bk. Borç.*

BORÇLANDIRMA (*Os. Zimmetine kaydetme, Fr. Débit, Al. Belastung, İng. Debit*) Bir hesabı ya da bir açığı birinin borçlarına katmak... Bir kimseyi borçlu çıkarmayı ya da

onun üstüne bir borç yazmayı dilegetirir. Örneğin bir görevli çalıştığı yerde kasdı olmaksızın bir zarar meydana getirdiği zaman bu zarar onun *zimmetine* kayıt edilir, eşdeyişle o kişi borçlandırılır. Mâlîye dilinde buna *kişilerin borçları* (Os. Eşhas zimemi) denir. *Bk. Borç.*

BORÇLANMA (Os. İstikrazda bulunma, *Fr. Endettement, Al. Verschuldung, İng. Public borrowing*) Belli bir süre sonra ödemek üzere para ya da benzeri değerli şeyleri ödünç alma... Anamalcı economicilerce kamu harcamalarını karşılamak üzere özellikle öğütlenir. Piyasayı durgunluktan kurtarmak için bütçe açıklarının finansmanı borçlanmayla yapılır. Ne var ki bu borçların kapatılması için de yeniden borçlanmak gerekir. Borcun yükü böylelikle gittikçe büyür. *Bk. Borç.*

BORÇLANMA GÜCÜ (Os. İstikraz tâkati, *Fr. Capacité d'endettement, Al. Verschuldungskapazität, İng. Borrowing capacity*) Borçtan yararlanabilme sınırı... Üretim ve dışatımın artması, bir devletin borçlanma gücünü arttırır, bunun tersi de azaltır. Borçlanma sınırının aşılması devleti de, kişiyi de batıkya sürükler. *Bk. Borçlanma.*

BORÇLU (Os. Medyûn, *Fr. Débiteur, Al. Schuldner, Debitor; İng. Debtor*) Borç alan... Borcu olanı dilegetirir. *Bk. Borç.*

BORÇLUNUN DİRENMESİ (Os. Medyûnun temerrüdü, *Fr. Demeure du débiteur, Al. Schuldnerverzug, İng. Default of debtor, Demure of the debtor; Lâ, Mora debitoris*) Borcun bitiminde borçlunun borcunu ödemekten kaçınması... Bundan bir zarar doğmuşsa zararı ve geçmiş günler fâizini ödeme yükümü doğurur. Karşılıksız yükümlenmelerde de karşı tarafa sözleşmeyi bozma hakkını verir (*Bk. Borçlar Kanunu'nun 101, 102, 108 maddeleri*). *Bk. Borç.*

BORÇ VE ALACAK (Os. Deyin ve matlûp, *Fr. Doit et avoir, Al. Soll und Haben, İng. Debit and credit*) Bir tecimsel girişimin defterinde yazılı borçları ve alacakları... Ödenmesi gereken borç ve yükümlülüklerin tümünü dilegetiren *aktif ve pasif* (*Fr. Passifs et créances, İng. Debts and liabilities*) deyimiyle karıştırılmamalıdır. *Bk. Alacak, Borç.*

BORÇ VEREN (Os. Mukriz, Mûir; *Fr. Prêteur, Prêteur de fonds, Bailleur de fonds; Al. Leihher, Geldleihér, Geldgeber; İng. Lender, Money lender, Silent partner*) Belli bir süre sonra geri almak üzere ödünç veren... Alacaklıyı dilegetirir. *Bk. Alacaklı, Ödünç, Borç.*

BORÇ VERME (Os. İkrâz, *Fr. Prêt, Al. Darlehen, Beleihung; İng. Loan*) Belli bir süre sonra geri almak üzere bir başkasına ödünç verme... *Bk. Borç, Borç veren.*

BORÇ VERMEK (Os. İkrazda bulunmak, *Fr. Prêter, Al. Leihen, Verleihen; İng. To lend*) Ödünç vermek... *Bk. Borç verme.*

BORDRO (Os. Müfredât cedveli, *Fr. Bordereau, Al. Aufstellung, İng. Bordereau*) Bir hesabın tüm ayrıntılarını gösteren çizelge... Bunun özel bir biçimi de perakende satış mağazalarında faturaya eklenen ve faturada yazılı toplam paranın ayrıntılarını gösteren *satımca çizelgesi* (Os. Müfredât listesi; *Fr. Coutre-et-rare, İng. Apron*)'dir.

BORSA (Os. Muâmelâtı sarrâfiye mahalli, Borsa; *Fr. Bourse, Al. Börse, İng. Exchange, Stock exchange, Exchange market, Bourse*) Söz ya da örnek üzerinden alımsatım yapılan yer... Adı, ortaçağda *Van der Bourse* adlı bir bankerin *Bruges*'te işlettiği *Hôtel des Bourges* adlı ve armasında üç tâne para kesesi bulunan hanından geliyormuş. Tüccarlar bu handa toplanıp, ortada mal olmaksızın, nümüne üzerinden alışverişi yapıyorlardı. *Soyut pazar* olarak nitelendiriliyor. Eşdeyişle bir tüccar borsada malı görmeden ve hattâ malın parasını bile ödmeden "aldım" diyebilir ve yükümlenebilir. Bu kadar da değil. Aynı mal, borsada, maddî varlığı ortada olmadığı halde, birkaç kez alınıp satılabilir ve soyut olarak el değiştirilebilir. Bu ilk mal borsalarından sonra para borsaları, eshâm ve tahvilât borsaları, taşıma işleri borsaları, emekçi borsaları kurulmuştur. Borsalar sözcüğün tam anlamıyla bir spekülasyon yeridir. Borsalarda hisse senetleri, tahviller ve esham üzerinde bir çeşit kumar oynanır. Şirketlerce dağıtılacak olan temettü, üzerindeki tahminler, bunların borsa fiyatlarında büyük dalgalanmalar gerçekleştirir. Bu fiyatların alçalıp yükselmesine göre tam bir spekülasyon başlar, çoğunlukla yapma fiyat hareketleri yaratılır. Örneğin bir şirketin batmak üzere olduğu yolunda çıkarılan uydurma söylenti o şirketin hisse senetleri fiyatlarına hızla düşürür. Bu düşük fiyatlı hisse senetlerini toplayan spekülâtörler milyonlarca lira kâr ederler. *Borsa kuru* adı verilen borsa fiyatları, yıllık temettünün ortalama fâiz oranına göre kapitalizasyonudur. Borsalar anamalcı üretim düzeninin yapısından doğan kurumlardır ve anamalcılık var kaldığı sürece de var kalacaklardır.

BORSA ARACISI (Os. Borsa tellâli, Borsa simsarı, Borsa acentesi; *Fr. Agent de change, Coulissier; Al. Börsenmakler, İng. Stock bro-*

BORSA KİRASI

ker, Exchange broker) Borsalarda yapılan alım-satımlarda aracılık eden... Resmî ve özel olanları vardır. Resmî borsa aracıları, Menkul Kıymetler ve Kambyo Borsaları Kanunu'na göre borsanın temel (aslı) üyesidirler. Yaptıkları aracılıktan belli bir yüzdelik alırlar. Örneğin tahvil ya da hisse senedi almak ya da satmak isteyen bir kişi bu borsa aracılara başvurur, bunlar onun adına alırlar ve satarlar.

BORSA KİRASI (Os. Depor, Borsa ücreti; Fr. Déport, Al. Deport, Kursabschlag; İng. Deport, Backwardation) Borsada esham için verilen kira... Vurguncular (spekülâtörler) diyelim on beş gün sonra fiyatının düşeceğini tahmin ettikleri bir hisse senedini on beş gün sonra teslim etmek üzere o günkü yüksek fiyatla satarlar. Ama on beş gün sonra sattıkları kimseye teslim etmek üzere yeteri kadar o hisse senedinden bulamayabilirler. Bu durumda *depor* yapmak zorunda kalırlar, eşdeyişle o hisse senetlerini başka bir satıcıdan kiralarlar, eşdeyişle belli bir süre sonra eksik fiyatla îade edeceklerini taahhüt ederek alırlar ve müşterilerine zamanında teslim ederler. Bu işlem, bir çeşit kira işlemidir. Çünkü bugün alınan diyelim on hisse senedi belli bir süre sonra ikinci satıcıya geri verilecektir. Diyelim hisse senedini ikinci satıcıdan yüz liradan aldılar ve doksan liradan geri vermeyi taahhüt ettiler. Aradaki on lira *depor*'dur, eşdeyişle *kira parası*dır. *Depor* deyimini, bu kira parasını dilegetirdiği gibi bu işlemi de dilegetirir.

BORSA OYUNCUSU

1. (Os. Cober, Fr. Jobber, Al. Jobber, İng. Stock jobber) Borsada kendi hesaplarına değerli kâğıt alıp satanlar... Başka biri hesabına alımsatımdan yasayla yasaklanmışlardır. Kambyo işleri de yapamazlar. *Bk.* Kambyo.

2. (Os. Borsa muâamelecisi, Acyocu; Fr. Agioteur, Joueur; Al. Börsenpieler, İng. Gambler) Borsalarda fiyatları düşürmeye ya da yükseltmeye çalışarak kazanç sağlayan kişi... Borsa vurgunlarıyla kazanç sağlayan bu kişilere dilimizde *borsa oyuncusu* ya da *hava oyuncusu* denir. Eski sözlüklerimizde *alavereci* deyimile karşılanıyor. *Vurguncu*, (Fr. Spéculateur) deyimini de kullanılmıştır. *Bk.* Borsa oyunu.

BORSA OYUNU (Os. Borsa muâamelesi, Acyoculuk; Fr. Agiotage, Jeu de bourse; Al. Agiotage, Börsenspiel; İng. Agiotage, Stock Jobbing, Stock gambling) Borsalarda fiyatları düşürmeye ya da yükseltmeye çalışarak kazanç sağlama işi... Dilimizde *borsa oyunu* ve *hava oyunu* da denir. Eski sözlüklerimizde *alavere* deyimile karşılanıyor. Bu anlamda

vurgunculuk (Fr. Spéculation) deyimini de kullanılmıştır. Sözcük, töredışı ve yasadışı bir anlam taşıyor. Deyimi, pahalıya satılması için düzen kurma anlamında, Fransız düşünürü Mirabeau kullanmış. *Bk.* Borsa oyuncusu.

BORSA VURGUNCUSU (Os. Borsa spekülâtörü, Fr. Boursier, Al. Börsenspekulant, İng. Jobber) Borsalarda fiyatları düşürüp yükselterek kazanç sağlayan... *Bk.* Borsa oyuncusu, Borsa.

BORSA VURGUNU (Os. Borsa spekülasyonu, Fr. Spéculation de bourse, Al. Börsenspekulation, İng. Stock-exchange operation) Borsada fiyatları düşürüp yükselterek kazanç sağlama işi... Ya uydurma haberler çıkararak fiyatlar etkilenir, ya da gerçek fiyat iniş çıkışları önceden tahmin edilir. Özellikle vâdeli alımsatımlarda bu ikinci yol çok kazanç sağlar. Bir vurguncu cebinde beş parası olmadığı halde yirmi gün sonra kesinlikle yükseleceğini tahminlediği belli bir hisse senedini o günkü fiyattan yirmi gün sonra parası ödenmek üzere satın alır, bu süre içinde fiyatlar yükselince beş para harcamadan, senetleri yeni fiyattan devreder ve aradaki farkı cebine atar. *Bk.* Borsa oyunu, Borsa oyuncusu, Borsa, Borsa kirâsı.

BOŞALTIMA (Os. Tahliye, Fr. Déchargement, Al. Ausladung, Abladung, Löschung; İng. Discharge, Unloading, Unlivery, Unlading) Herhangi bir yükün bir taşıttan çıkarılması işlemi... Genellikle gemiler için kullanılır. Ticâret alanında yükleme ve boşaltma özellikle navlun sözleşmesi açısından çok önemlidir. Zamanında yüklememek ve zamanında boşaltmamak surastarya tazminatı doğurur.

BOŞALTIMA SÜRESİ (Os. Tahliye müddeti, Fr. Délai de déchargement, Al. Löschungszeit, İng. Time allowed for discharging, Days for discharging, Duration of unloading, Lay-days, Duration of discharge) Boşaltma işlemi için tazminat istenmeksizin beklenmesi zorunlu süre... Bu süre genellikle sözleşmeyle saptanır ve ücreti navluna dâhildir. Sözleşmeyle saptanmamışsa töreye (örf ve âdete) göre hesaplanır. Buna *boşaltma staryası* da denir.

BOŞ ZAMAN (Os. Serbest vakit, Fr. Loisir, Al. Freizeit, İng. Leisure) Çalışma süresi dışında kalan zaman... Sınıflı toplumlarda meydana çıkmış tarihsel bir olgudur. Anamalcı üretim düzeninde iki açıdan ele alınır: Emekçiler açısından çalışma süresi dışında kalan zaman *boş* sayılır ve bunun ekonomik mâliyeti hesaplanır; oysa bu zaman hiç de boş değildir, uyku, yemek ve işyerine gidipgelmekle

doludur. Çalıştıranlar açısından bütün zaman boş olduğundan *boş zamanları değerlendirme sorunu* ortaya çıkar ve çeşitli öneriler ileri sürülür. *Bk. Emek.*

BOWLEY KURAMI (*Os. Bowley nazariyesi, Fr. Théorie de Bowley*) Düopson durumunda kâr ve üretim miktarının ilişkilerini saptayan kuram... İngiliz economicisi ve istatistikçilerinden Arthur Lyon Bowley (1869-1957) tarafından ileri sürülmüştür. Çeşitli geometrik düopol kuramlarından biridir. Bir malın iki satıcısı bulunması durumunda, bunların arasındaki rekabetin bir ölüm kalım savaşına varması için fiyatları nasıl saptamaları gerektiğini açıklar. *Bk. Düopson.*

BOYKOT *Bk. Direniş.*

BOYKOTAJ *Bk. Direniş.*

BOZULABİLEN MALLAR (*Os. Bozulabilen mallar, Fr. Marchandises périssables, Al. Dem verderb ausgesetzte Ware, İng. Perishable goods*) Bozulup değerini yitirmeden bekletilmeyen mallar... *Bekletilebilir mallar* deyiimi karşılığında kullanılır. Örneğin meyveler, sebzeler, kimi ilaçlar vb. belli bir sürede bozulurlar ve bekletilmezler. Buna karşı buzdolabı, soba, piyano vb. bozulmadan uzun süre bekletilir. Bozulabilen malardan stok yapılamaz. Örneğin bir ev kadını şeker stoku yapabilir, ama domates stoku yapamaz. Bozulabilen malar belli sürede gereken değeri bulamazlar sa fiyatları sıfıra düşer. *Bk. Bekleme, Mal.*

BÖLEK (*Os. Taksit, Fr. Tauç, Al. Rate, İng. Installment*) Parça parça ödenmesi kabul edilen bir borcun belli sürelerde ödenen her parçası... Bu anlamda *bir borcu bölikle ödemek* (*Os. Bir borcu taksitle tediye etmek, Fr. Payer une dette par paiements partiels, Al. Eine Schuld abbezahlen, İng. To pay of a debt by installments*) ten söz edilir. *Bk. Bölekli satış.*

BÖLEKLİ SATIŞ (*Os. Taksitli fûruht, Fr. Vente à tempérament, Vente par acomptes; Al. Abzahlungskauf, Ratenkauf; İng. Sale of the installment plan, Installment sale*) Mal bedelinin belli sürelerde parça parça ödenmesi koşuluyla yapılan satış... Satıcının çeşitli bakımlardan yararına olan bir satıştır. İlk çok satmak, hattâ para kıtlığı dönemlerinde de satmak olanağını sağlar. İkinci olarak büyük oranda bir fâiz alınmasını gerçekleştirir. Peşin fiyatla taksitli fiyat arasındaki fark, satıcının genellikle dilediği gibi saptadığı bu fâizî teşkil eder. Üçüncü olarak peşin parayla o malı alamayacak olan birçok yoksullar taksitli malların pazarına katılırlar ve pazarı sa-

tıcı yararına genişletirler. Taksitli satış, genellikle dayanıklı ve seri olarak yapılan tüketim malarında kullanılır, tüketim kredisinin modern biçimidir, satıcıların genel masraflarını da alıcılara yükletir. *Bk. Bölek.*

BÖLÜMSEL BUNALIM (*Os. Kısmî buhrân, Fr. Crise partielle*) Genelleşmeyip birkaç sanâyi dalına özgü kalan bunalım... *Bk. Bunalım.*

BÖLÜMSEL DENGE (*Os. Kısmî muvâzene, Fr. Équilibre partiel*) Tam rekabet durumunda, bir malın arzıyla talebi arasındaki denge... Sunu (arz) etmenleriyle istem (talep) etmenlerinin birbirlerini etkilemedikleri durumlarda bu dengeye *bölümsel denge* denir. Bu etmenler birbirlerini etkilerlerse *genel denge*' den söz edilir. Bu denge, belli bir malın arz ve talebinin belli bir fiyatta birbirlerine eşit olmalarıyla gerçekleşir. *Bk. Denge.*

BÖLÜŞÜM (*Os. Taksim, Fr. Répartition*) Toplumsal ürünün sınıflar arasında parasal olarak bölüştürülmesi... *Üleşim ve gelir dağılımı* (*Os. Tevzii vâridât, Fr. Distribution des revenus, Al. Einkommensverteilung, İng. Income distribution*) da denir. Bununla beraber economiciler *bölüşüm* ya da *üleşim* deyimini, *üleştim* ya da *dağıtım* (*Os. Tevzi, Fr. Distribution*) deyiminden titizlikle ayırırlar; *Üleşim* ya da *bölüşüm*, toplumsal ürünün sınıflar arasında para olarak paylaşılmasını; *üleştim* ya da *dağıtım*, toplumsal ürünün tecinsel etkinlikler aracılığıyla tüketicilere dağıtılmasını dilegetirir. Bu arada *toplumsal-ürün* (*Os. İçtimâî hâsıla, Fr. Produit social*) deyimini de *ulusal gelir* (*Os. Vâridâtı millîye, Fr. Revenu national*) deyimine karıştırmamak gerekir. Toplumsal ürün, bir yıl içinde bir toplumda üretilen özdeksel malların yığını; ulusal gelir, toplumsal ürünün bir yıl içinde harcanan ve aşınan üretim araçlarının değeri ve amortismanı çıkarıldıktan sonra geriye kalan değeridir. *Üleşim*, üretimle tüketim arasında bir *uğrak* (*Fr. Moment*)'tır. Metafizik ekonomi kuramcılarına göre ulusal geliri toprak, emek, anamal ve teşebbüs sağlamaktadır. *Bölüşüm* de ulusal geliri meydana getiren toprağa *rant*, emeğe *ücret*, anamala *fâiz* ve teşebbüse *kâr* adları altında gerçekleşmektedir. En büyük payı kimlerin alacağı tartışılmakta ve *bölüşümün sosyal adalet* ilkelere göre yapılması önerilmektedir. Bu kuramcılara göre sosyal adalet, üretim güçlerine üretime yaptıkları katkı oranında bölüştürmekle gerçekleşebilir. Diyalektik ekonomi kuramcılarına göre değer, bütünüyle emeğin verimidir. Emeğin verimi, plânlı ve toplumcu bir ekonomi düzeninde,

BÖLÜŞÜM KURAMI

herkesin ihtiyaçlarını bütünüyle karşılayabileceği bir bölüşüm sağlayabilir. Emeğin verimi bu aşamaya yükselinceye kadar herkesten çalışmasına göre elde edilecek verim, bölüşümün ölçütü olmalıdır. Bu evrede herkes yeteneklerine göre çalışacak ve verdiği kadar alacaktır. *Bk.* Bölüşüm kuramı, Rant, Ücret, Fâiz, Kâr.

BÖLÜŞÜM KURAMI (*Os.* Taksim nazariyesi, *Fr.* Théorie de répartition) Bir işletmede üretilen mala üretim etmenlerinin katkısını ve bu katkı karşılığını saptayan neo-klasik ekonomi kuramı... Neo-klasik ekonomistlerin bu konuda ilerisürdükleri kuramlar bu ad altında toplanır. Özellikle J. B. Clark, A. Marshall, C. W. Cobb, P. H. Douglas gibi ekonomistler bu kuram üstünde çalışmışlardır. Bu kuramcılara göre üretilen bir malın geliri, o malın üretilmesine katkıda bulunanlara katkıda buldukları oranda bölüştürülmelidir. Katkıda bulunanların paylarının toplamı, üretilen mala eşittir. Bundan ötürü de her katkıda bulunanın payı onun marjinal ürünüyle o ürünün kullanılan miktarının çarpımına eşit olmalıdır. Bu kuramcılara göre bir malın üretimine ancak iki etmen katkıda bulunmaktadır: Anamal ve emek. *Bk.* Bölüşüm.

BRONFERBRENNER KURAMI (*Os.* Bronferbrenner nazariyesi, *Fr.* Théorie de Bronferbrenner) Anamalcı ekonomide eksik rekabeti oligopson durumunda inceleyen kuram... *Bk.* Oligopson.

BRÜT *Bk.* Kesintisiz.

BRÜT KÂR *Bk.* Kesintisiz kâr.

BUHAR MAKİNESİ (*Os.* Buhar makinesi, *Fr.* Machine a vapeur) Basıncılı su buharı gücüyle işleyen makine... Manüfaktürün anamalcı büyük sanâye dönüşmesi, buhar makinesinin keşfiyle gerçekleşmiştir. İlk buhar makinesi, 1775 yılında İngiliz fizikçisi James Watt tarafından yapılmıştır. Çok sayıda makineler grubu olan fabrikaların gerçekleştirilmesi için büyük bir güç gerekmiştir. Tarihsel zorunluk, ne zaman bir güç gerekmişse, hemen o gücü meydana çıkarmıştır. Nitekim buhar makinesi ya da buhar gücü, çok daha önceleri de biliniyordu. Ne var ki o çağlarda buharın kullanılması tarihsel bir zorunluk değildi. Buhar gücüyle çalışan anamalcı büyük sanâyi, ilkin, İngiltere'nin kuzeyinde gerçekleşti. *Bk.* Makine.

BUHRAN *Bk.* Bunalım.

BULGU (*Os.* Keşif, *Fr.* Découverte, *Al.* Entdeckung, *İng.* Discovery) Varolduğu halde

bilinmeyi bulup meydana çıkarma işlemi ve bu işlem sonunda elde edilen... *Buluş* (*Os.* İcât) ve *yaratma* (*Os.* İhtirâ) deyimlerinden farklı bir anlam taşır. Konuşma dilinde her ne kadar her üç terim de aynı anlamda kullanılıyorsa da *buluş*, varbulunan öğeleri birleştirerek varbulunmayı meydana getirme; *yaratma* da yoktan varetme anlamındadır. Bununla beraber ekonomi dilinde de bu üç deyim, çoğunlukla anlamdaş sayılmaktadır. Ekonomik gelişmede keşifler ve icâtlar büyük çapta etkindir. Örneğin Vasco de Gama'nın 1498 yılında Hindistan'a giden deniz yolunu keşfetmesi tecimsel gelişmenin nedeni olduğu gibi Kristof Kolomb'un 1492 yılında Amerika'yı keşfetmesi Avrupa'ya altın ve gümüş akımını sağlamıştır. James Watt'ın 1775 yılında buhar makinesini icâdı sanâyi devriminin başlıca etkenidir. *Bk.* Bulgu belgesi, *Buluş*.

BULGU BELGESİ (*Os.* İhtirâ berâti, *Fr.* Brevet d'invention, *Al.* Patent, Erfindungspatent; *İng.* Patent, Patent right) Sanâyide kullanılabilir araç ve gereçlerin yeni bir biçimini ya da yeni bir kullanma yöntemini bulanlara ya da bunları düzeltenlere belli bir süre bu buluşlarından sadece kendilerinin yararlanabilmesi için devletçe verilen belge... Bu konuda İhtirâ Berâti Kanunu vardır. Çoğunlukla yeni bir bulgu için verilir. Lisans ve bilgi gibi *özdeksel olmayan haklardan* ya da Samuelson'un deyişle, *elle tutulmayan alacaklardandır*. Ne var ki bu elle tutulmayan patent hakları, her yıl gerikalımış ülkelerden, elle tutulabilen milyonlarca lirayı yurt dışına transfer etmektedir. Örneğin yurdumuzda bu transfer, 1968 yılında 14 milyon liradır. Bu transferin büyük bölümü Aspirin, Coca-Cola vb. gibi uluslararası ünlü bir adın kullanılması imtiyazından, yani *patent* hakkından ibarettir. *Patent* kurumu, aynı zamanda, buluşların kullanımını bulucusuna bırakmakla bilginin yayılmasını da önleyen bir nitelik taşır. Anamalcı ekonomide *patentler* de amorti edilir, örneğin yirmi yıl için verilen bir *patent hakkının* her yıl 1/20 oranında eskidiği ve aşındığı kabul edilir. *Bk.* Bulgu belgesi parası, *Buluş*.

BULGU BELGESİ PARASI (*Os.* Hakkı ihtirâ, Patent hakkı; *Fr.* Redevance, *Al.* Lizenzgebühren, *İng.* Royalty) Herhangi bir bulgu belgesi, lisans hakkı ya da marka sahiplerinin bunları devrettikleri firmalardan aldıkları para... Bir çeşit kiradır, sâbit bir miktar olarak alınabildiği gibi üretim birimi üzerinden de alınabilir. Yabancı bir petrol şirketinin petrolünü işletme imtiyazını aldığı ülke hükümetine ödediği para da bu deyimle dilegetiriliyor. Bu durumda örneğin petrolü bulan Suudi

Arabistan hükümeti oluyor, Amerikan petrol-cüleri de Suûdi Arabistan'a bu bulgusuna karşılık *royalti* ödüyorlar. Gerçekte bu ilişki, bir bulgu ve işleten ilişkisi değil düpedüz bir sömürü ilişkisidir; *royalti* de bu anlamda bir *sömürülme karşılığı*'dır ki halkımız 'buna çok yerinde bir deyimle *sus payı* der. *Bk.* Bulgu belgesi.

BULUŞ (*Os.* İcâd, *Fr.* Invention, *Al.* Erfindung, *İng.* Invention) Doğasal verilerden yararlanarak doğada bulunmayan meydana getirme... *Bulgu* (*Os.* Keşif) deyimile karıştırılmamalıdır. Buluşlar da, bulgular gibi, ekonomik gelişmenin başlıca etkenidir. Sadece teknik alanda değil, kültürün bütün alanlarında gerçekleşir. Eytışimsel özdekçiliğin kurucularından Engels, *Doğanın Diyalektiği* adlı yapıtına çalışırken şu ilginç icâtları not edip bırakmıştır: Yangın tulumbası, su saati, kaldırım taşı (İ.Ö. 200), parşömen (İ.Ö. 160), su değirmeni (İ.S. 340), pencere camının ilk biçimi (İ.S. 370), yazı kalemi (İ.S. VI. yüzyıl), pamuk kâğıt (İ.S. VII. yüzyıl), suyla çalınan org (İ.S. VIII. yüzyıl), yeldeğirmeni (İ.S. X. yüzyıl), müzik notası (İ.S. X. yüzyıl), çarklı saat (İ.S. XII. yüzyıl), manyetik iğne (İ.S. XII. yüzyıl), gözlük, cam aynalar, ringa balığı konservesi, su savağı, çalar saat (İ.S. XIII. yüzyıl), paçavradan kâğıt (İ.S. XIV. yüzyıl), ağaç oyma ve basma, bakır oymacılığı (İ.S. XV. yüzyıl), pedallı piyano, cep saati, hava tüfeğı, flinta (İ.S. XV. yüzyıl), çukruk, dalgıç kuşbesi (İ.S. XVI. yüzyıl). *Bk.* Buluşlar kuramı, Göreli artık-değer, Bulgu.

BULUŞLAR KURAMI (*Os.* İcâtlar nazariyesi, *Fr.* Théorie des inventions) Konjonktür hareketlerinin teknik yeniliklerden doğduğu savı... Avusturyalı ekonomici Joseph Schumpeter'e göre -ekonomici Hansen de bu düşüncededir- ekonomik bunalımları icâtlar doğurur. Teknik bir yenilik, önce ekonominin gelişmesini sağlarsa da bir süre sonra bu yenilik nedeniyle artan üretim, tüketim hacmiyle gerekli dengesini yitirir, ekonomik durgunluk başlar. Bu anlayışa göre konjonktürel ekonomik hareketlerin nedeni icâtlardır. Bu sav da, metafizik savların çoğu gibi, yanlıştır. *Bk.* Bunalım.

BULYONİZM *Bk.* Külçecilik.

BUNALIM (*Os.* Buhrân, *Fr.* Crise, *Al.* Krise, *İng.* Crisis) Tüketilemeyen üretimin doğurduğu ekonomik çöküntü... Bunalımların anamalcı üretim düzeninin yapısından doğan kaçınılmaz bir hastalığı olduğu diyalektik ve tarihsel özdekçi öğretisi tarafından keşfedilmiş ve

açık seçik sergilenmiştir. Devresel olmasının nedeni de, değişmeyen anamalcı devresel olarak yenilenmesi zorunluluğudur. Anamalcı birikim yasasına göre üretim, tüketimden daha hızlı artmak zorundadır. Anamalcılık öncesi bunalımlar büsbütün başka nedenlerle olurdu. Savaşlar, salgın hastalıklar, su baskınları, depremeler vb. gibi doğal ve toplumsal çöküntüler yüzünden tüm üretim azalırdu. Bundan ötürü de anamalcılık öncesi bunalım, kullanma değerlerinin noksan üretiminden doğan bir bunalımdı. Anamalcılık bunalımlarıysa, bunun tam tersine, değiştirme değerlerinin aşırı üretiminden doğan bunalımlardır. "Malın ilk başkalaşması, aynı zamanda hem satış hem alış olduğu için, bağımsız bir süreçtir. Alıcı mala, satıcı da paraya -demek ki her an dolaşıma katılabilecek bir mala- sahip olur. Hiç kimse bir başkası alıcı olmadan satıcı olamaz. Ama kendisi satıyor diye de hiç kimse onun malına hemen alıcı olmak zorunda değildir. Dolaşım, ürün değişimini, *satış* ve *alış* çelişmesi olarak parçalar ve ikiye ayırır. Bu iki bağımsız ve biri ötekine karşıt sürecin bir bütünlük meydana getirmesi ve bu *iç bütünlüğün*'se *dış çelişmeler* içinde hareket etmesi şu sonucu doğurur: Bir malın tam başkalaşmasının birbirini tamamlayan bu iki evresi arasındaki zaman süresi çok uzayacak, *satışla alış arasındaki ayrılma çok açık ve belli bir hâle gelecek olursa* bunların arasındaki bağımlılık, kendisini bir *bunalım* yaratarak zorla ortaya koyar. Malın özünde varolan, kullanım değeriyle değiştirme değeri arasındaki çelişme, özel emeğin aynı zamanda kendisini toplumsal emek olarak ortaya koyması zorunluğu, özel soyut emeğin aynı zamanda genel soyut emek olması, doğal şeylerin bireyselleşmesi, kişilerin nesnelleşmesi, işte bütün bu mala özgü çelişme ve zıtlıklar, malların başkalaşmaları sırasında doğan çelişmelerde en gelişmiş hareket biçimlerini bulurlar. Bundan ötürüdür ki bu hareket biçimlerinde *bunalım* ihtimâli, ama ancak ihtimâl olarak, saklıdır. Bu ihtimâlin gerçekleşmesi, basit mal dolaşımı açısından henüz kendilerini göstermeyen, uzun bir ilişkiler zincirinin varlığını gerektirir". Bunalımın nedeni, anamalcı üretimde gittikçe ve zorunlu olarak artan malların, halk tarafından gittikçe ve zorunlu olarak satın alınamamasıdır. "Bütün bunalımların son nedeni, anamalcı üretimin, üretim güçlerini sanki bunların önünde toplumun mutlak tüketim yeteneğinden başka sınır yokmuş gibi geliştirme eğilimi karşısında halk yığınlarının yoksulluğu ve sınırlı tüketimidir". Bunalım, çok üretilip az tüketilme olayından doğar, buyşa, anamalcı sistemin zorunlu çelişkisidir. Para,

BURJUVA

belli ellerde toplandıkça öbür ellerde zorunlu olarak azalır. Halk yığınlarının tüketimi, ihtiyaçlarıyla değil, satın alma güçleriyle sınırlıdır. Bundan ötürüdür ki her anamalcı *yükselişi* zorunlu olarak bir anamalcı *alçalış* kovalar. Bu alçalış, eşdeyişle bunalım döneminde, *savaş*'ın her türü *zorunludur*. Kumaş sanâyiî silâh sanâyiine dönüşür, buğday ve kahve yakıt olarak kullanılır, süt veren inekler kesilir, yeni makineler hizmete konulmasın diye ihtirâ berâtları satın alınır, birçok ürünler denize dökülür, tarlalar yakılır ve fabrikalar yıkılır. Ve bütün bunların sonunda anamalcı sistem yeni bir dengeye yönelir, bunalımların devresel karakterinin nedeni de budur. Buna karşı metafizik düşünceli ekonomistler bunalımların nedenlerini açıklamak için uşaykırı ve gülünç kuramlar ileri sürmektedirler. Örneğin bunların en ünlülerinden Stanley Jevons'a göre bunalımların nedeni güneş lekeleridir. Bunalımlar her on yılda bir zorunlu olarak tekrarlanır, çünkü her on yılda bir güneş üstünde lekeler meydana gelir ve bundan ötürü doğa koşulları değişir. Güneş lekelerinden doğan sıcak dalgalar üretimi çoğaltır. Ekonomik gelişme başlar ve yatırımlar artar, bunun sonunda da bunalım meydana gelir. Bu kuramı ileri süren Prof. Stanley Jevons (1835-1882) marjinalciliğin kurucularındandır ve çağdaş anamalcı ekonominin önemli düşünürlerinden sayılmaktadır. Güneş lekeleri kuramı, birçok metafizik yapıtı ekonomistler özellikle Beveridge tarafından savunulmuştur. Bu sözde bilimsel kuram, ekonomistlerin anamalcılığı savunmak için en akla hayale sığmaz varsayımları bile ileri sürmekten çekinmediklerinin en belli kanıtlarından biridir. Belçikalı ekonomi bilgini diyalektikçi Ernest Mandel şöyle demektedir: "Anamalcı devresel hareketi ortalama kâr oranının eğilimli düşüşünü sağlayan mekanizmadan başka bir şey değildir, sistemin bu düşüşe karşı gösterdiği bir tepkidir. Bu tepki bunalımlar sırasında anamalcı üretiminde harcanan emek niceliğinin toplumsal bakımdan gerekli emek niceliğine, tek tek her mal değerinin toplumsal bakımdan belirlenmiş değere ve bu malların içerdiği artık-değerin de ortalama kâra periyodik olarak uymasını sağlar. Anamalcı üretim bilinçli olarak plânlanmış ve örgütlenmiş bir üretim olmadığından bu ayarlamalar önceden değil, sonradan yapılır. Bundan ötürü de şiddetli sarsıntılara yol açar" (Mandel, *Trâitê d'Économie*, bölüm XI). Bunalım, devresel olarak şu evrelerden geçer. Bu evreler ortalama kâr oranının evreleridir: 1. Ekonomik canlanma (*Fr. Animation*), 2. Refah (*Fr. Prospérité*), 3. Aşırı üretim (*Fr. Surproduc-*

tion), 4. Bunalım ve çöküntü (*Fr. Crise et dépression*). Refah evresi *boom* ve aşırı üretim evresi *krach* deyimleriyle de nitelenir. *Bk.* Kâr oranının düşme eğilimi yasası, Yeniden üretim, Birinci kesim, İkinci kesim, Değişmeyen anamalcı, Değişken anamalcı, Anamalcı organik bileşimi, Plânlama.

BURJUVA Bk. Kentsoylu.

BURJUVA EKONOMİ POLİTİĞİ Bk. Kentsoylu siyasal ekonomisi.

BURJUVAZİ Bk. Kentsoylu sınıfı.

BUYRUK (*Os. Ordino, Emir, Tâlimât; Fr. Ordre, Al. Zahlungsanweisung, Bordzettel, Matrecept, Steuormannsquitung, Vorlaeufiger Empfangsschein; İng. Ordèr, Mate's receipt; Lâ. Ordo*) Bir senedin arkasına ciro edilen kişiye ödenmesi için yazılan buyruk... Aynı zamanda, konşimentoya karşılık olarak malın gümrükten çekilmesi için verilen buyruğu da dilegetirir. Deniz yoluyla yapılan mal taşımacılığında acenteden alınan belge de bu deyimle dilegetirilir, bu belge yük gemiye yükletilirken yükü teslim alan gemiciye verilir, ordinonun bir kopyası gemide kalır, ikinci kopyası gemici tarafından imza edilerek yükletene geri verilir. Konşimento, ordinonun bu kopyası karşılığında düzenlenir. Gemi yükü ordinosuna *gemi ilmühaberi* ve *yükleme ruhsatnâmesi* de denir.

BÜTÇE (*Os. Bütçe, Mîzan; Fr., Al., İng. Budget*) Belli bir sürenin gelir ve giderlerini tahmin ederek karşılaştıran cetvel... Sözcük olarak ilk kez İngiltere'de Fransızca *küçük çanta* anlamına gelen *bougette* deyiminden dönüştürülerek *mâliye bakanının çantası* anlamında kullanılmıştır, XVII. yüzyılda mâliye bakanları yıllık hesapları parlamentoya küçük bir çanta içinde getirirlermiş. Deyim, bugünkü anlamıyla XIX. yüzyılda yayılmıştır. Deyimden genellikle *devlet bütçesi* anlaşılır. Oysa malsal, tecimsel ve tecimsel olmayan her türlü kurum ve kuruluşlarda bütçe yapıldığı gibi aile bütçeleri de vardır. Para işlerini önceden saptanmış bir plânla yürütmek için yapılır. Devlet bütçeleri malsal bir plân olduğu kadar, siyasal bir program niteliğindedir. Çünkü devlet yapacağı işleri bütçede belirtir ve bunu meclislerin tartışmasına sunar. Devlet bütçesi, gelir toplamaya ve bu gelirleri belli işlere harcamaya yetki veren bir yasadır, buna *genel bütçe* (muvâzeneî umûmîye) denir. Harcamaları genellikle kendi gelirleriyle sağlanan demiryolları, tekelle, posta ve telegraf, vakıflar vb. gibi devlet kuruluşlarının bütçelerine de *katma bütçe* (mülhak bütçe)

BÜYÜK EKONOMİ ÇÖZÜMLEMESİ

adı verilir. Belediyeler, köyler, il özel idareleri ve bunlara bağlı kuruluşlar (sular idaresi, elektrik idaresi, taşınmaz idaresi vb. gibi) bütçeleri de *özel bütçe* (hususî bütçe) adıyla anılır. *Bütçe* deyimini ekonomi ve ticâret dilinde genellikle şu terimlerde kullanılır: *Genel bütçe* (İng. General budget), *katma bütçe* (İng. Annexed budget), *yönetim bütçesi* (İng. Administration budget), *tahmini bütçe* (İng. Forecast budget, Fixed budget), *belediye bütçesi* (İng. Municipal budget), tasarımılanan satış niceliğini karşılamak için gereken *üretim bütçesi* (İng. Production budget), *bütçe yasası* (İng. Budget act), *bütçe tasarısı* (İng. Budgetary draft), *bütçe denkliliği* (İng. Budgetary equilibrium), *bütçe denetimi* (İng. Budget control), *bütçe görüşmeleri* (İng. Budget discussion), *bütçe siyasası* (İng. Budgetary policy), *bütçe belgeleri* (İng. Budget documents), *bütçe uygulaması* (İng. Budgetary practice), *bütçe ilkeleri* (İng. Budgetary principles), *bütçe açığı* (İng. Budgetary deficit), *bütçe fazlası* (İng. Budgetary surplus), *bütçe dizgesi* (İng. Budgetary system), *bütçe hesapları* (İng. Budgetary accounts), *bütçe tahminleri* (İng. Budget estimates), *bütçe dönemi* (İng. Budget period), *budget yılı* (İng. Budget time), *bütçenin hazırlanması* (İng. Budget preparation), *bütçe yöntemleri* (İng. Budgetary methods). *Bk.* Açık finansman.

BÜYÜK ÇÖKÜNTÜ (Os. İnhidâmı âzam, *Fr.* Grande dépression, *Al.* Weltwirtschaftskrise, *İng.* Great depression) 1929 yılında Amerika'da başlayıp bütün dünyaya yayılan büyük bunalım... 1932 yılının sonuna kadar sürmüştür. 1929 *bunalımı* (Os. 1929 buhranı, *Fr.* Crise de 1929) adıyla anılan bu bunalım, Amerika ve Avrupa'yı öylesine dehşete düşürmüştür ki bir çeşit tanrılık korkumu saygı içinde onun adına büyük harfle yazmaktadırlar. *Bk.* Bunalım.

BÜYÜK DEFTER (Os. Defteri kebir, *Fr.* Grand livre, *Al.* Hauptbuch, *İng.* General ledger) Tecimsel bir işletmenin türlerine göre sınıflandırılan ana hesaplarının yazıldığı defter... Muhâsebe terimidir. İşletme hesapları önce tarih sırasıyla *günlük defter* (Os. Yevmiye defteri)'e yazılır, sonra borç ve alacaklar türlerine göre sınıflandırılarak büyük deftere işlenir. Ne var ki günümüzde artık bu hesaplar elektronik aygıtlarla yapılmaktadır, büyük defterin yerini manyetik bantlar almaya başlamıştır.

BÜYÜK DEVLETLER (Os. Düveli muazza-ma, *Fr.* Grandes puissances, *Al.* Grossmächte, *İng.* Great powers) Ekonomik açıdan güçlü

ve dünya pazarlarını paylaşmış devletler... Anamalcı üretim düzenine özgü bir sınıflamadır. İki dünya savaşı arasında (1918-1939) İngiltere, Amerika, Rusya, Almanya, Fransa, İtalya, Japonya büyük devlet sayılıyordu.

BÜYÜK EKONOMİ (Os. Makro ekonomi, *Fr.* Macroéconomie, *Al.* Makroökonomie, *İng.* Macroeconomics) Ekonomik olayları bir bütün olarak inceleyen ekonomi... Ekonomik olayları bireysel olarak inceleyen ekonomiyi diletiren *küçük ekonomi* (Mikro ekonomi) deyimini karşılığında kullanılır. Örneğin bir ülkenin çelik sanayiinin incelenmesi *makro* bir inceleme, çelik sanayiiyle uğraşan bir firmanın incelenmesi *mikro* bir incelemedir. Mikro ekonomiden makro ekonomiye geçiş, rekabetçi anamalcılıktan tekelci anamalcılığa geçişin ürünüdür. Bu deyimler, fizikçi Heisenberg'in *makrofizik* ve *mikrofizik* deyimlerinden esinlenerek anamalcılığın büyük kurtarıcısı sayılan İngiliz ekonomisi John Maynard Keynes tarafından kullanılmıştır. Kimi ekonomiler de makro ekonominin kurucusu olarak Karl Marx'ı gösterirler ve ona *makro ekonominin babası* derler (Örneğin *Bk.* Raymond Firth, *Primitive Polynesian Economy*, s. 37-8; Hobhouse Wheeler, *Material Culture of the Simpler Peoples*, s. 16-8; Sumer et Keller, *Science of Society*, c. I, s. 163-4; Hershkovitz, *The Economic Life of Primitive People*, s. 47-8). Keynes, birey için doğru olan toplum için doğru olamayabilir ve toplum için doğru olan da birey için doğru olmayabilir, diyordu. Bundan ötürü bireysel incelemelerle (mikro) global inceleme (makro) sonuçları birbirine karıştırılmamalıdır. Örneğin bir bireyin kazancından tasarruf edip bir kenara saklaması kendisi için yararlıdır, ama toplumun bütün bireylerinin aynı şeyi yapmaları toplum için çok zararlıdır. Liberal klasik okulu mikro-ekonomici olmakla suçlayan ve eleştiren Keynes'in getirdiği makro-ekonomik yeni liberal anlayışa bu yüzden *Keynes liberalizmi* adı verilmiştir. *Bk.* Keynesçilik, Büyük ekonomi çözümlemesi.

BÜYÜK EKONOMİ ÇÖZÜMLEMESİ (Os. Makro ekonomi tahlili, *Fr.* Analyse Macro-économique, *Al.* Makroökonomische Analyse, *İng.* Macroeconomic analysis) Ekonomik olayları ülke çapında çözümleme... Örneğin bir ülkenin ulusal gelirinin incelenmesi böylesine bir çözümlemedir. Keynes, zaman ögesini dikkate almadan yapılan bu gibi çözümlemelere *makro statik* (*Fr.* Macrostatique, *Al.* Makro Statik, *İng.* Macrostatics), zaman ögesini dikkate alarak yapılan bu gibi çözümlemelere *makro dinamik* (*Fr.* Macrodynamique, *Al.* Makro Dynamik, *İng.* Macrodynamics) adını

BÜYÜK SATIŞYERİ

verir. Daha açık bir deyişle, *statik* durumun değişmeden kaldığını varsayan bir çözümleme biçimi, *dinamik*'se durumun her an değişmekte olduğunu gözönünde tutan bir çözümleme biçimidir. *Bk.* Büyük ekonomi, Keynesçilik.

BÜYÜK SATIŞYERİ (*Os.* Büyük mağaza, Bonmarşe, Süpermarket; *Fr.* Grand magasin, *Al.* Warenhaus, Kaufhaus; *İng.* Department store) Satılabilecek her şeyi bulduran ve perakende satış yapan büyük mağazalar... Çeşit çokluğuna dayanarak sürümü arttıran ve kimi önemsiz mallardaki ucuzluğunu başka önemli mallardaki pahalılığıyla birkaç kat olarak kapatın anamalcı ticaretin gelişmiş bir biçimidir. İçinde sucuktan gece tuvaletine kadar hemen her şey bulunur. Avrupa ve Amerika'da bir günde gezilip bitirilemeyecek kadar büyükleri vardır. İçlerinde lokantaları, barları ve sinema gibi çeşitli eğlence yerleri bulunanları da vardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan *süpermarket*'ler büyük mağazaların daha gelişmiş bir biçimidir. Kimilerinde müşteri *kendi kendine hizmet* (*İng.* Self-service) eder, eşdeyişle dilediklerini bizzat alıp torbasına koyar ve kapıdan çıkarırken parasını öder.

BÜYÜME (*Os.* Tevessü, *Fr.* Croissance, *Al.* Wachstum, *İng.* Growth) Gelir ve üretim

artışı... Toplumcu ekonomi dilinde *büyüme* deyimi niceliksel artışları dilegetirdiği gibi niteliksel artışları da dilegetirir. Toplumcu ekonomi dilinde *ekonomik gelişme* (*Os.* İktisâdî tekâmül, *Fr.* Développement économique)'nin niceliksel yanına *ekonomik büyüme* (*Os.* İktisâdî tevessü, *Fr.* Croissance économique) ve niteliksel yanına *toplumsal gelişme* (*Os.* İctimâî tekâmül, *Fr.* Développement social) demir. Anamalcı ekonomi dilindeyse büyüme; *ulusal gelirin çoğalması* olarak tanımlanır. Oysa ekonomik gelişme böylesine bir büyümeyle, özellikle burjuva ekonomisinde yanlış varsayımlara dayanan ve gerçekleri gizleyen ulusal gelir hesaplarıyla açıklanamaz. Ekonomik büyümeyle toplumsal gelişme birbirlerine sıkıca bağlıdır, toplumsal gelişme gerçekleşmiyorsa ekonomik büyüme de gerçekleşmiyor demektir. *Bk.* Ulusal gelir.

BÜYÜME HIZI (*Os.* Tevessü nisbeti, *Fr.* Taux de croissance, *Al.* Wachstumsrate, *İng.* Growth rate) Ulusal gelirin bir önceki yıla göre artış oranı... *Bk.* Büyüme.

BÜYÜTME (*Os.* Tevsi, *Fr.* Agrandissement, *Al.* Vergrößerung, *İng.* Enlargement) Çoğaltma ve genişletme... Örneğin bu anlamda "falan firma işi büyüttü" denir.

C

CAMBRIDGE OKULU (Os. Kembric mektebi, *Fr.* École de Cambridge, *Al.* Cambridge-schule, *İng.* Cambridge school) İngiltere'deki Kembric Üniversitesi'nden yetişen profesör ve ekonomistlerin oluşturdukları okul... Alfred Marshall başta olmak üzere A. C. Pigou, J. Robinson, D. H. Robertson, John Maynard Keynes gibi ekonomistler bu adla anılırlar. Ne var ki Keynes, daha sonra bu okul ekonomistlerinin kimi görüşlerine katılmamış ve karşılarında yer almıştır. Okulun özelliği klasik okulla marjinalcilik arasında arabulucu rolü oynamasıdır. *Bk.* Cambridge formülü, Keynesçilik, Marjinalcilik.

CAMBRIDGE FORMÜLÜ (Os. Kembric muâdelesı, *Fr.* Formule de Cambridge, *Al.* Cambridge-Gleichung, *İng.* Cambridge equation) Keynes'in gelir kuramını açıklayan formül... Klasik gelir kuramına göre piyasa fiyatları insanların satın alma güçleriyle, eşdeyişle gelirleriyle belirlenir. İngiliz ekonomisti John Maynard Keynes bu görüşe katılmakla beraber halkın sakladığı, bankalara yatırdığı paralarla bankaların kasa ihtiyatı olarak sakladıkları paraların da piyasa fiyatlarını belirlemede önemli bir rol oynadıklarını ileri sürmüş ve bu görüşünü *Kembric formülü* adı verilen şu formülle dile getirmiştir: M (tedavüldeki para miktarı) = K (halkın evlerinde sakladığı para) P (fiyat) + K' (halkın bankalarda sakladığı para) P (fiyat) R (bankaların kasa ihtiyatı olarak sakladıkları para)'dır. Bu, $M = P(K + K'R)$ demektir. Öyleyse $P = M : K + K'R$ 'dir. *Bk.* Cambridge okulu, Keynesçilik.

CANLANDIRMA (Os. Hayâtiyet verme, *İng.* Pump priming) Ekonomik durgunluk dönemlerinde piyasaya para çıkarma ve kamu harcamalarını artırma siyasası.

CANLI EMEK (Os. Hayâtâr sây, *Fr.* Travail vivant, *Al.* Lebendige Arbeit, *İng.* Living labour) Emekçinin çalışma sürecinde harcadığı emek... Diyalektik ekonomi terimidir. *Geçmişte harcanmış emek* ya da *ölü emek* deyimleri karşılığında kullanılır. Emekçinin bir değer yaratırken fiilen kullandığı emek, canlı emektir. Örneğin bir kumaş dokuyan işçinin dokumak için harcadığı emek *canlı emek*, hammadde olarak kullandığı dokuma ipliğinde eskiden kullanılıp billurlaşmış olan emekler de *ölü emektir*. Canlı emek değeri yarattıktan sonra yarattığı değer de *ölü emek* olarak kalır. Artık-değer yaratıcısı olan emek, canlı

emekdir. Emekğin çözümlenmesi alanında bu ayrımın büyük önemi vardır. Büyük liberal ekonomici David Ricardo, ölü emeği gördüğü halde canlı emeği göremediği için yanlışlara düşmüştür. *Bk.* Emek.

CÂRÎ HESAP (Os. Hesâbı cârî, *Fr.* Comptes courant) Alacak ve borçların hemen ödenmeyip istenildiğinde mahsup edilmek üzere kayda geçirilmesi... Bankalarda halkın, arada bir çekilip arada bir yatırılan, küçük ve değişken nitelikli paralarına da bu ad altında hesap açılır.

CEHENNEM ÇEMBERİ KURAMI (Os. Cehennemî dâire nazariyesi, *Fr.* Théorie de cycle infernal) Ücretlerdeki artışın derhal fiyatlara yansiyarak ücret artışını yokedeceğini ileri sürülen bilim dışı kuram... Bu anlayışa göre ücretleri arttırmak işçiye hiçbir yarar sağlamaz, çünkü hemen fiyatlar da o oranda artar ve işçinin ek ücreti piyasa tarafından derhal emilir. Eşdeyişle işçi on lira ücretiyle on mal alabiliyorsa zamlı on beş lira ücretiyle de aynı on malı alabilecektir. Oysa fiyat artışı yeni zamları ve yeni zamlar yeni fiyatları gerektirecek ve bu *cehennem çemberi* işçiye hiçbir yarar sağlamadan böylece dönmekte devam edecektir. Metafizik anlayışta ekonomistlerce ileri sürülen bu kuram, diyalektik ekonomi anlayışıyla çürütülmüş bulunmaktadır. Bu anlayışa göre ücret yükselişleri artık-değer oranını azaltır ve bu oran sifıra düşünceye kadar fiyatlarda hiçbir yükseliş gerektirmeksizin ücretleri arttırmak mümkündür. Örneğin dört saatlik bir çalışmayla kendini yeniden üretebilen bir işçi, sekiz saatlik bir çalışma karşılığında yüz lira alıyorsa bu işçi yüz liralık bir artık-değer üretiyor demektir. Bu artık-değerin bir kısmının anamalcıya kalması kabul edildiği takdirde bile, fiyatlarda hiçbir artışı gerektirmeksizin, örneğin yüz liralık ücret yüz doksan dokuz liraya kadar çıkarılabilir. *Bk.* Ücret, Gereklî emek, Artık-değer, Fiyat, Değer.

CF (Os. Nakliyesi dâhil mal bedeli, *Fr.* Coût et fret, *Al.* Kosten und Fracht, *İng.* Cost and freight) Fiyatın malın bedeliyle belli bir yere kadar taşıma ücretini kapsadığını dile getiren kısaltma... *Bk.* Cif, Fob.

CHİCAGO OKULU *Bk.* Stigler kuramı, Friedman kuramı.

CİF (Os. Nakliye ve sigortası dâhil mal bedeli, *Fr.* Coût-assurance-fret, *Al.* Kosten-Ver-sicherung-Fracht, *İng.* Cost-insurance-freight) Fiyatın malın bedeliyle navlun ve sigorta masraflarını da kapsadığını dile getiren kısaltma... Fransızlar *caf* derler, Almanlar İngilizce kısaltmaya uymuşlardır. Bizde *sif* de denir. *Bk.* Fob, Cf.

CİRANTA (Os. Ciranta, Fr. Endosseur, Endossateur; Al. Indossant, Girant, Cedent, Zedent; İng. Endorser, Indorser; Lâ. Indossator) Ciro yapan kişi... Bk. Ciro.

CİRO (Os. Zahriye, Ciro; Fr. Endossement, Al. Indossament, Giro; İng. Endorsement, Indorsement; Lâ. Indossamentum) Bir alacak senedinin arkasına yazılarak ya da sadece imza edilerek başkasına aktarılması... Ciro eden, böylelikle, o senedin tahsili için ciro edilene yetki vermiş olur. Senedin borçlusu artık o senedin yeni alacaklısına ödemede bulunmak zorundadır. Senetler, ciro edilme olanaklarıyla, para değerini kazanırlar ve piyasada para gibi dolaşmaya başlarlar. Cironun nitelik ve biçim bakımlarından birçok çeşitleri vardır. *Ciro* deyimini, ekonomi ve ticâret terminolojisinde özellikle şu deyimlerde kullanılır: *Açık ciro* (Fr. Endossement en blanc, İng. Indorsement in blank, Blank endorsement), *Özel ciro* (İng. Special indorsement), *Tam ciro* (İng. Indorsement in full, Fr. Endossement régulier), *Vekâleten yapılan ciro* (İng. Indorsement by procuration), *Tahsil cirosu* (İng. Indorsement for collection), *Şarta bağlı açık ciro* (İng. Bank qualified indorsement), *Şartlı ciro* (İng. Qualified indorsement), *Sınırlı ciro* (İng. Restrictive indorsement), *Terhîni ciro* (Fr. Endossement en garantie en gage, İng. Indorsement for pledge), *Protestodan sonra yapılan ciro* (İng. Indorsement supra protest). Bk. Ciranta.

CİZYE Müslüman olmayan erkeklerden müslüman devletlerin aldığı vergi... İslâm hukukunda buna *harâc-ür-rüûs* ya da kısaca *haraç* ve *câliye* de deniyor. *Câliye* deyimini, ilkin halife Ömer'in Ceziretül-araptan sürüp çıkardığı kişileri adlandırmış, daha sonra bunlardan alınan vergiye de *câliye* denmiş.

CLARK BÖLÜŞÜM KURAMI Bk. Bölüşüm kuramı.

COBB-DOUGLAS BÖLÜŞÜM KURAMI Bk. Bölüşüm kuramı.

COBER Bk. Borsa oyuncusu.

COĞRAFYASAL İŞBÖLÜMÜ (Os. Coğrafi taksimî âmâl, Fr. Division du travail géographique) Coğrafya farkları yüzünden üretimde bölgesel uzmanlaşma... Özellikle tarım ürünlerinin iklim, toprak vb. gibi coğrafya farkları nedeniyle belli bölgelere bağlılıkları vardır. Kahve, çay, mısır vb. her bölgede yetişmez. Bu bakımdan örneğin Rizeliler çay üretiminde, Adapazarlılar patates üretiminde uzmanlaşmışlardır. Coğrafya zorunlukları da üreticiler arasında doğal bir işbölümü gerçekleştirebilir. Bk. İşbölümü.

COĞRAFYASAL MERKEZLEŞME (Os. Coğrafi temerküz, Fr. Concentration géographique, Al. Geographische Konzentration, İng. Geographical concentration) Aynı mah üreten işletmelerin birçok etmenlerin etkisiyle aynı bölgede toplanmaları... Örneğin şeker fabrikaları pancar ya da şeker kamışı üreten bölgelerde kurulur. Bundan başka enerji, piyasa, yardımcı hammadde vb. gibi birçok etmenler de aynı mah üreten işletmeleri bir bölgede toplamaya zorlar. Alıcıların kendilerini kolaylıkla bulabilmeleri önlemi de bunda etken olabilir. Örneğin kazancılar, kuyumcular, kitapçılar vb. bu etkenden ötürü belli yerlerde toplanmışlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu merkezleşme birçok sakinleri de görülmeyle dağılmaya yüz tutmuştur. Bu sakinler arasında toplanma merkezlerindeki binâ ve arsa fiyatlarının artması, kiralardan yükselmesi, havanın ve suyun kirlenmesi başta gelenlerdir.

COĞRAFYASAL ORTAM (Os. Coğrafi muhit, Fr. Milieu géographique) Üretimin doğal koşullarının tümü... Toprak, iklim, hava ve su, mâdensel ve bitkisel doğal kaynaklar vb. gibi doğal koşulların tümü coğrafyasal ortamı oluşturur. Coğrafyasal ortam üretime etkindir, ama hiçbir zaman üretimin belirleyicisi değildir. İnsan, coğrafyasal ortamın çıkardığı engelleri her zaman aşabilir ve aşmıştır. Tarihsel süreç, aynı ortamda, verimsiz verimli kılan örneklerle doludur. Bk. Üretim biçimi.

COLBERT'ÇİLİK (Os. Colbert'in mesleki iktidâdîsi, Fr. Colbertisme, Al. Colbertismus, İng. Colbertism) Colbert'in XVII. yüzyıl Fransa'sında izlediği ekonomi politikası... Fransa kralı XIV. Louis'nin mâliye bakanı olan Jean Baptiste Colbert (1619-1683)'in ekonomik politikası sıkı bir himâyecilik, sanâyileşme ve ekonominin devlet eliyle düzenlenmesi anlamında bir devletçilik politikasıdır. Colbert'in amacı, Fransa'yı Avrupa'nın en güçlü ülkesi yapmak ve yaptı. Colbert'çiliğe, kendine özgü niteliklerinden ötürü *Fransız merkantilizmi* (Fr. Mercantilisme français) ve *sınâî merkantilizm* (Fr. Mercantilisme industriel) de denir. Bk. Merkantilizm.

COURNOT FORMÜLLERİ (Os. Cournot muâdeleleri, Fr. Formules de Cournot). Ricardo kuramlarının matematik formüllerle dilegetirilişi... Matematikçi ekonomi okulunun kurucusu Fransız düşünürü Augustin Antoine Cournot (1801-1877), başta Ricardo olmak üzere klasik okulun ekonomi kuramlarını matematik formüllerle dilegetirmiştir. Monopol ve oligopol fiyatlarıyla aranın arasındaki ilişkiler üstünde çalışmalarıyla ünlüdür.

Ç

ÇALIŞAN NÜFUS (Os. Faal nüfus, Fr. Population active, Al. Aktive Bevölkerung, İng. Active population) Bir ülkenin işler ve etkin durumunda bulunan insanları... Çalışan nüfusun genel nüfusa oranı ekonomik açıdan önemlidir. Bu konuda birçok açılardan istatistikler yapılır ve başka ülkelerdeki benzerleriyle karşılaştırılır. Örneğin geribıraktırlmış ülkelerde çalışan nüfusun büyük çoğunluğu tarım kesimindedir, ülke geliştikçe bu ağırlık sanayi kesimine doğru kayar. *Bk.* Nüfus.

ÇALIŞAN ORTAK (Os. Faal şerik, Fr. Associé actif, Al. Aktive Teilhaber, İng. Active partner) Ortaklıkta sadece paydaş olmayıp ayrıca bir görev yapan ve bu hizmeti karşılığında ayrıca ücret alan ortak... *Bk.* Ortak.

ÇALIŞMA (Os. Faaliyet, Fr. Activité, Al. Geschaefitigkeit, Taetigkeit, İng. Activity) Bir şey elde etmek için emek harcama... İnsanın çevresiyle olan ilişkisinde etkin davranışını dilegetirir. İnsan üretimsel çalışmasıyla hayvandan farklılaşmış, insanlaşmıştır. Ekonomi ve ticâret dillerinde *muhâsebe çalışması* (İng. Activity accounting), *çalışma hesâbı* (İng. Activity account) vb. gibi deyimler kullanılır. Çalışmayı gerçekleştirene de *çalışan* (Os. Faal, Fr. Actif, İng. Active) denir. Bu deyim, aynı zamanda devimliliği (hareketliliği) de dilegetirir. Bu anlamlarda, örneğin *çalışan ortak* (Os. Faal şerik, İng. Active partner), *etkin çalışma* (Os. Faal hizmet, İng. Active duty) gibi deyimler kullanılır. *Bk.* Emek, Emekgücü, Çalışan nüfus, Çalışan ortak.

ÇALIŞMA ALANI (Os. Faaliyet sâhası, Fr. Sphère d'activité, Champs d'action; Al. Wirkungskreis, İng. Line of business, Business circle) Üstünde çalışılabilecek iş... *Bk.* Çalışma, Emek, İş.

ÇALIŞMA ÂLETLERİ (Os. Mesâî âlatı edevâtı, Fr. Instruments de travail) Çalışabilmek için gereken âletler... Ekonomi biliminin en önemli terimlerindedir. İnsanın çalışabilmesi için âlet gereklidir. İnsan, âlet yapmakla hayvanlıktan ayrılmış ve insanlaşmıştır. Âletleri elinden alınmakta da köleleşmiş ve emekgücünü satmak zorunda bırakılmıştır... *Bk.* Üretim araçları, Emek, Emekçi.

ÇALIŞMA SÜRESİ (Os. Mesâî müddeti, Fr. Durée de travail, Al. Arbeitszeit, İng. Working hours) Bir malın üretimi için gerekli süre...

Diyalektik ekonomi deyimidir. Daha doğru olarak *emek zamanı* deymiyle de dilegetilmektedir. Diyalektik ekonomide *zaman* ögesi çok önemlidir. Değeri, eşdeyişle değiştirme değerini yaratan, toplumsal ortalama iş süresidir. Bir malın değiştirme değeri, o malın *çalışma süresiyle* doğru orantılıdır. Çeşitli emekler, birbirleriyle, bu emekler için harcanan *zamanla* kıyaslanırlar. Kimi işçinin tembel, kiminin çalışkan ya da kiminin hünere ve kiminin hünersiz oluşu bireysel olarak *çalışma süresini* uzatıp kısaltabilir, eşdeyişle çeşitlendirebilir. Ne var ki *değiştirme değerinin* belirlenmesinde bu farklar rol oynamaz. Saatte iki kundura yapan bir kundura fabrikasının maliyle saatte dört kundura yapan bir kundura fabrikasının malı pazarda aynı fiyata satılır. Bu bakımdan çalışma süresi, *toplumsal ortalama* bir süredir. Malın değeri, çeşitli üreticilerin ortalama koşulları tarafından belirlenir. *Bk.* Emek, Değer, Emek zamanı, Ortalama.

ÇALIŞMAYAN YEMEZ (Os. Çalışmayan yemez, Fr. Celui qui ne travaille pas ne mangera aussi) Üleşimden pay almak için çalışmak gerektiğini belirten toplumcu ekonomi ilkesi... Bu ilke; yaşlılar, küçükler, öğrenciler, hastalar ve sakatlar dışında bütün bireyleri kapsar. Toplumcu toplumlarda çalışmadan yiyebilmek için sayılan niteliklerde bulunmak gerekir. Bu ilkedeki *çalışma* deymi, bireylerin yeteneklerine göre topluma yararlı olmaları anlamındadır. Bir müzikçinin beste yapması, bir öğretmenin ders vermesi vb. bu deyimden kapsamı içindedir. *Bk.* Bölüşüm.

ÇALIŞTIRMA (Os. İstihdâm, Fr. Emploi, Al. Beschaeftigung, İng. Employment) Hizmete koşma... Emekçinin ve emekgücünün kullanılmasını dilegetirir. Bir ülkede hiçbir işçinin işsiz kalmaması, herkesin bir işe koşulmuş olması durumuna *tam istihdam* denir. Böyle bir ekonomi, sağlam bir ekonomidir; çünkü üretim etmenlerinin tümü üretime katılmıştır. Bir ülkedeki insan gücü tümüyle işe koşulamıyorsa, eşdeyişle işsizlik varsa, bu duruma da *noksan istihdam* denir. Böyle bir ekonomi, hasta bir ekonomidir; çünkü ulusal gelir bu yüzden düşüktür. *İstihdam* deymi, sadece insan gücünün hizmete koşulmasına özgü değildir; toprak, fabrika, makine vb. gibi bütün üretim güçlerini kapsar. Eğer bir ülkede ekilmemiş topraklar, çalışmayan fabrikalar, işletilmeyen makineler varsa gene *noksan istihdam* sözkonusudur. Ne var ki üretim güçlerinin her bakımından, en önemlisi insan gücüdür. Çalışmayan bir fabrika ulusal gelir bakımından bir zarar doğurur; ama çalışmayan

ÇAPRAZ ESNEKLİK

insan ulusal gelir bakımından zarar doğuracağı gibi toplumsal düzeni de kökünden sarsar. Bu bakımdan ünlü iki ekonomici, Lord Keynes'le Lord Beveridge, işsizliğin önlenmesi ve istihdamın sağlanması için öneriler ileri sürmüşlerdir. *Çalıştırma* deyimi ekonomi ve ticâret dilinde özellikle şu terimlerde kullanılır: *Çalıştırma kararlılığı* (Os. İstihdam istikrarı, İng. Employment stabilization), *İş ve işçi bulma kurumu* (İng. Employment service, Employment agency), *Çalıştırma sözleşmesi* (İng. Employment contract), *Tam çalıştırma* (İng. Employment full), *Eksik çalıştırma* (İng. Underemployment), *Günün bir bölümünde çalıştırma* (İng. Employment part time), *Garantili çalıştırma* (İng. Employment guaranteed), *Çalıştırma görüşmesi* (İng. Employment interview). *Bk.* İşsizlik, Eksik çalıştırma, Tam çalıştırma, Keynesçilik.

ÇAPRAZ ESNEKLİK (Os. Çapraz elastikiyet, Fr. Élasticité croisée, Al. Kreuzelastizitaet, İng. Cross elasticity) Bir malın fiyatındaki değişikliğin başka malların aranımadaki değişiklikleri gerektirmesi... Elâstiklik, sözcük anlamıyla *esneklik* demektir. Bir malın fiyatındaki esneklik, kimi koşullarda öteki malları da etkiler. Örneğin havagazi fiyatlarının artması, bütangazı aranımasını arttırır. Otomobil fiyatlarının yükselmesi benzin talebini azaltır. Bu durum, daha çok, ikame mallarıyla birbirine bağlı mallarda gerçekleşir. *Bk.* Esneklik.

ÇARPAN (Os. Madrûbu fih, Fr. Multiplicateur Al. Multiplikator, İng. Multiplier). Gelirle yatırım arasındaki Keynes'in bulduğu belli oran... Çarpan, bir çarpma işleminde çarpılanın kaç kez tekrarlanacağını gösteren sayıdır. Keynes'e göre yatırımlar, ulusal geliri bu kat sayı oranında etkiler. Eşdeyişle ulusal gelir, yatırımların bu çarpanla çarpımı kadar artar. Keynes, çarpanı saptamak için, marjinal tüketim eğilimi $2/3$ ise (yani bireyler kazandıkları her 300 liranın 100 lirasını biriktirip 200 lirasını harcıyorlarsa) bu katsayı, eşdeyişle Keynes çarpanı 3'tür. Bu halde 500 liralık bir yatırım $500 \times 3 = 1500$ liralık bir ulusal gelir artışı sağlayacaktır. Keynes çarpanına *çoğaltan* da denir. *Bk.* Keynesçilik, Yatırım, Ulusal gelir.

ÇEK (Os. Çek, Fr. Chèque, Al. Scheck, İng. Check) Bir kimsenin bankadaki parasının dediği kimseye ödenmesi için bankaya gönderdiği yazılı buyruk... İlk 1694 yılında İngiltere'de kullanılmaya başlanmıştır. Çek, yanlarında para bulundurmamak istemeyenler için elverişli bir ödeme aracıdır. *Nâma* (çekin üstünde adı yazılı kimseye) düzenlenebileceği

gibi *hâmiline* (çeki bankaya götüren kimseye) de düzenlenebilir. Hâmiline düzenlenen çeklerin belli bir süre içinde para gibi tedâvül etme (para olarak bir başkasına verme) olanakları bulunduğu gibi, bankaya herhangi bir kimseyi göndererek parayı tahsil ettirme kolaylığı vardır. Bununla beraber kaybetme ya da çalışma olasılığına karşı nâma yazılı çekler de yeğlenir. Bu türlü çeklere *açık çek* (Fr. Chèque ouvert, İng. Open check) ya da *çizgisiz çek* (Fr. Chèque non-barré, Al. Ungekrenzter Scheck, İng. Uncrossed check) denir. Bir de iç yüzüne birbirine paralel iki çizgi çekilmiş *çizgili çek* (Fr. Chèque barré, Al. Gekrenzter Scheck, İng. Crossed check)'ler vardır ki sâdece bir bankaya ödenebilir. Türk Ticâret Kanunu'nun 626. maddesine göre iki çizgi arasına hiçbir şey yazılmamış ya da sâdece *banka* ve buna benzer bir söz yazılmış olan çeklere *genel çizgili çek* (Fr. Chèque a barrement général, Al. Allgemein gekrenzter Scheck, İng. General crossed check), iki çizgi arasına belli bir bankanın adı yazılmış olan çeklere (Örneğin İş bankası, Ziraat bankası vb.) *özel çizgili çek* (Fr. Chèque a barrement spécial, Al. Besonders gekrenzter Scheck, İng. Special crossed check) denir. Genel çizgili çekler herhangi bir bankaya ödenebilir, özel çizgili çeklerse sâdece çekin üstünde adı yazılı olan bankaya ödenir. Türk Ticâret Kanunu'nun 627. maddesine göre de içyüzüne "hesâba geçirilecektir" ya da buna benzer bir söz yazılmış olup ancak çek hâmilinin (çeki tahsil edecek olanın) bankadaki hesâbına geçirilmek suretiyle ödenebilen çeklere *takas ve mahsup çeki* (Fr. Chèque a porteur en compte, Al. Verrrechnungsscheck, İng. Check only for account) denir. Çekler Türk Ticâret Kanunu'nun 608, 610 ve 612. maddelerinde yazılı olduğu biçimde düzenlenmiş olmalıdır. Örneğin çeki yazanın çekin üstüne çeki yazdığı tarihi koyması şarttır, çünkü çek düzenlenme tarihinden başlayarak ancak on gün içinde tahsil edilebilir (başka yerde ödenecek çekler için bu süre otuz gün, başka bir kıta üzerinde ödenecek çekler için üç aydır). Süresinde tahsil edilmeyen çeklerden çeki veremeyen çayabilir ya da ödemeyi durdurabilir. Bankada karşılığı bulunmayan çeklere *karşılıksız çek* denir, böyle bir çek veren kişi çeki alanın her türlü zararını ödemekle yükümlüdür. Nâma yazılı bir çek hâmiline ciro edilebilir, ama hâmiline yazılı bir çek nâma yazılı ciro edilemez. Bir de gezi (seyâhat) çekleri vardır ki gezileri sırasında yanlarında büyük para taşımak istemeyenlere kolaylık sağlar, gezi çekleri *provizyon* (çekin para olarak karşılığı) sorulmadan ödenir, çünkü gezi çeklerini veren banka

bu çekleri satarken parasını tahsil etmiş bulunmaktadır. Gezi çeklerinin bir bankaya verilerek paraya çevrilmesi de gerekmez, otel ve lokantalara çek olarak verilebilir.

ÇEKEN (Os. Keşideci, Fr. Tireur, Al. Aussteller, İng. Drawer) Çek, police, bono vb. gibi tecimsel senetlerin ödenmesini emreden... Herhangi bir tecimsel senedi "falana ödeyiniz" diye yazarak imzalayan kişi keşidecidir. *Bk. Çekiliş.*

ÇEKİCİ *Bk. Çeken.*

ÇEKİLİŞ (Os. Keşide, Fr. Tirage, Al. Ziehung, İng. Drawing) Tecimsel bir senedi ya da bir piyangoyu işleme koyma... Bunu yapana da *çeken* ya da *çekici* (keşideci) denir. Bir senedin tedâvüle çıkarılmasına *senet keşidesi* dendiği gibi bir piyanonun çekilişine de *piyango keşidesi* denir. *Bk. Çeken.*

ÇEKİNCE

1. (Os. Muhâtarâ, Riziko; Fr. Risque, Al. Risiko, İng. Risk) Zarara uğrama tehlikesi... Ekonomik alanın denetim altına alınamayan *râstlantı* (Os. Tesâdüf, Fr. Hasard)'sıdır, hukuk açısından tarafların irâdeleri dışında oluşan belirsiz ve geleceksel bir olay olarak tanımlanır. Bir sigorta konusudur, her türlü sigorta bu belirsiz geleceksel tehlike için yapılır. Ölüm, hastalık, yangın, eşya kaybı vb. biçiminde olabilir. F. B. Hawley ve F. H. Knight gibi Amerikalı economiciler kârın, *riziko* karşılığında hak edilmiş bir gelir olduğunu ileri sürerler. Onlara göre bir müteşebbis bir işe girişirken zararı göze aldığı içindir ki kâr edebilir, çünkü bir müteşebbis işin sonucunu kesin olarak bilmeden birçok masraflar yapar ve *rizikoyu* göze alır. Bir çeşit kumar oynamaktadır, kaybetmeyi göze aldığı içindir ki kazanmak hakkıdır. Marjinalciler de *zararı* rizikolu hallerde kardinal olarak ölçmeye çalışmışlardır. Onlara göre *riziko*, gelecekteki yarardır. *Bk. Kumar, Oyun kuramı.*

2. (Os. Kaydı ihtirâzi, Fr. Clause de réserve, Al. Vorbehaltsklausel, İng. Reservation, Lâ. Reservatio) Belli bir hakkı kullanmada serbest olma isteğini bildirme... Herhangi bir kabulde ilerisürülen bir koşuldur. Örneğin bir alacaklı, borçlusunun verdiği parayı alabilir ve karşılığında ona bir makbuz verebilir, ama bu makbuz "bana başkaca borcun varsa onu da istemek hakkımı koruyorum" diye bir çekince yazar, bunu yazmadığı takdirde borçlunun alacağından aldığı "ödenmiştir" makbuzu borçluyu bütün borçlarından kurtarır.

ÇEŞİT (Os. Nevî, Fr. Sorte, Al. Art, İng. Kind) Aynı türden olan şeylerin kimi özellik-

lerle ayrılan öbeklerinden her biri... Örneğin bu anlamda "her çeşit (Os. Her nevî, Fr. Toute sorte, Al. Jeder Art, İng. Of all kind) kunduramız bulunur" denir. *Bk. Çeşitlilik.*

ÇEŞİTLİLİK (Os. Tenevvü, Fr. Variété, Abondance; Al. Reichhaltigkeit, İng. Abundance, Copiousness) Çeşitli olanın niteliği.

ÇEVRE EKONOMİLERİ (Os. Muhit iktisâdiyâtı, Fr. L'économie périphérique, Al. Peripherienwirtschaft, İng. Peripheral economy) Geribiraktırılmış ekonomiler... Arjantinli ekonomi profesörü Raul Prebisch tarafından ilerisürülmüştür. Prebisch, gelişmiş ekonomilere de *merkez ekonomileri* der. Prebisch'e göre merkezde olubitenler çevreye daha geniş ölçüde yansır. Örneğin merkez ekonomilerinde gelirlerde düşme başlamışsa, çevre ekonomilerinde bu düşme daha büyük ölçüde olur. *Bk. Prebisch kuramı.*

ÇEVİRİMSSEL AKIM Tüketim giderlerinin üretim gelirleriyle karşılanması... İngilizce aynı anlamda *circular flow* deyiminin çevirisidir. Her türlü gelir, son çözümlemede üretim gelirlerinin paylaşılmasından doğar. Oysa bu gelirler gene o üretimin tüketilmesine harcanır. Para, böylece, çevrimsel olarak akar. *Bk. Para, Ekonomi.*

ÇIKAR (Os. Menfaat, Fr. Intérêt, Al. Interesse, İng. Interest, Lâ. Utilitas) Gizlenerek gözetilen kazanç... *Kişisel yarar* anlamını da dilegetirir. Toplumcu dilde çıkar, toplumsal kümelerce benimsenen gereksinimlerdir. "Belli bir toplumun ekonomik ilişkileri ilk bakışta kendilerini çıkarlar olarak gösterirler". Hukuk dilinde *özel değer* (Os. Enfüsî kıymet) anlamında kullanılır, örneğin tazmine konu olan değer, ilgilinin çıkarıdır.

ÇIKTI (Os. Sâdır, Fr. Exrant, Al. Ausstoss, Ausbringung; İng. Output) Bir firmanın pazara çıkardığı her türlü mal ve hizmet... *Bk. Girdi.*

CIRAKLIK (Os. Şâkirtlik, Fr. Apprentissage, Al. Lehrzeit, İng. Apprenticeship) Üretici olmayan enerji harcanması evresi... Bir malın değeri o mala katılan bütün emek miktarlarının toplamıdır ve belli bir maldaki çiraklıkta harcanan emek miktarı da pillurlaşır. Çiraklık evresinde harcanan ve doğrudan doğruya üretici olmayan insan enerjisi, bu eğitimin sonunda gerçekleşmeye başlayan üretime katılmaktadır. Çiraklıkta öğrenme için gerekli enerji harcanmasaydı üretim o enerjiden yoksun bulunurdu. Birtakım işler, yetişmiş ve bilgili emekçileri, teknisyenleri, mühendisleri ge-

CIRAKLIK SÖZLEŞMESİ

rektirir. Bunların yetişme ve öğrenme evrelerinde öğrenen kadar öğreten de enerji harcar. Bu enerji çıraklık evresinde üretici değildir ama bir üretim için harcanmıştır ve sonunda yapılacak olan üretime değer katacaktır. *Bk.* Emek, Değer, Billurlaşma.

CIRAKLIK SÖZLEŞMESİ (*Os.* Çıraklık mukavelesi, *Fr.* Contrat d'apprentissage, *Al.* Lehrvertrag, *İng.* Contract of apprenticeship) Ustanın çırağıyla yaptığı sözleşme... Borçlar Kanunu'nun 318. maddesine göre küçüklerle yapılan çıraklık sözleşmesi yazılı olmalıdır. Bundan başka ustanın çırağına mesleksel okul ve kurslara katılmaya ve sınav vermeye izin vermesi de yasa gereği zorunludur. *Bk.* Çıraklık.

ÇİFTÇİLİK (*Os.* Rençberlik, *Fr.* Agriculture, *Al.* Feldbestellung, Ackerbau; *İng.* Agriculture) Tarımsal üreticilik... İnsanların ilk üretimi çiftçilikle başlamıştır. Bu bakımdan sanayi üretiminin temeli tarımsal üretimdir. Sanayi için gerekli birikim de tarımdan sağlanmıştır. Çiftçilikte, büyük işletmelerle küçük işletmeler arasındaki verim farkı, sanayide olduğundan çok daha büyüktür. Bu aşırı oranlılık üretimin tarım kesiminde pek çok sorunlar doğurmaktadır. Bu yüzden küçük çiftçilik bütün dünya ülkelerinde ortadan kalkmaya yüz tutmuştur. Diyalektik ekonomi anlayışına göre bunun nedeni, toprak üstündeki mülkiyet tarzıdır. *Bk.*, Tarım, Toprak, Toprak reformu.

ÇİFTE SİGORTA (*Os.* Muzâaf sigorta, *Fr.* Double assurance, *Al.* Doppelpersicherung, *İng.* Double insurance, Multiple insurance) Aynı konu üstünde aynı tehlikeye karşı ve aynı zaman için çeşitli sigorta şirketlerince sigorta yapılması... Çeşitli sigorta bedelleri toplamı, malın değerini aşmamak koşuluyla yapılabilir. *Bk.* Sigorta.

ÇİFT MÂDEN DİZGESİ (*Os.* Muzâaf mâden sistemi, *Fr.* Bimétallisme, *Al.* Bimetallismus, Doppelwahrung; *İng.* Bimetallism, Double standard) Altın ve gümüşün birlikte kullanıldıkları para sistemi... Özellikle XIX. yüzyılın başlarında Fransa'da uygulanmıştır. Bunun için her iki mâden arasında değişmez bir değer oranı saptanmıştır. Ne var ki bu oran, önce gümüşün ve sonra altının çok üretimiyle bozulmuş ve yerini tek mâden sistemine bırakmıştır. *Bk.* Para, Tek mâden dizgesi.

ÇOBANLIK (*Os.* Râiyye, *Fr.* Élevage, *Al.* Hirtenum, *İng.* Pastoralism) Hayvan yetiştirme... Et ve süt veren hayvanların evcilleştirilmesiyle oluşmuştur.

ÇOCUK ÇALIŞTIRMA (*Os.* Çocuk istihdâmı, *Fr.* Emploi des mineurs, Main d'oeuvre infantile; *Al.* Kinderarbeit, *İng.* Child labour) Küçük çocukların işçi olarak çalıştırılması... Çocuklara az ücret verildiğinden özellikle geçerlidir. *Bk.* Emekçi, Emek.

ÇOĞALTAN *Bk.* Çarpan.

ÇOK BÖRÇLÜ (*Os.* Müstağrakı düyûn, *Fr.* Surchargé de dettes, *Al.* Überschuldet, *İng.* Deeply involved) Ödeyemeyeceği ölçüde borçlanmış... *Bk.* Borç.

ÇOK İSTEM (*Os.* Fazla talep, *Fr.* Demande de plus, *Al.* Nachgeschaeft, *İng.* Call of more) Bir mala karşı aşırı istekli bulunması durumu... *Bk.* İstem.

ÇOK KISA DÖNEM (*Os.* Çok kısa devre, *Fr.* Période infracourte, *Al.* Mindesfrist, *İng.* Market period) Arzın değiştirilmesinin olanaksız bulunduğu satış dönemi... Bu pazar döneminde fiyatı sadece talebin azalması ya da çoğalması etkiler. Malın arzında hiçbir değişiklik yapılamaz. *Bk.* Uzun dönem.

ÇOK ÜRETİM *Bk.* Aşırı üretim.

ÇOK ÜRETİM BUHRANI *Bk.* Aşırı üretim bunalımı.

ÇOKYANLI DEĞİŞTOKUŞ (*Os.* Çok taraflı takas, *Fr.* Compensation multilatérale, *Al.* Multilateraler Clearing-Verkehr, *İng.* Multilateral clearing) Mahsup işleminin genel toplam üzerinden yapıldığı birden çok firma ya da ülkelerle yapılan takas... İç ve dış piyasalarda yapılır. İkiyanlı takasta verilenle alınan arasındaki fark parayla ödenir. Çokyanlı takastaysa birinin borcu öbüründeki alacağına mahsup edilir. *Bk.* Değıştokuş.

ÇOKYANLI SÖZLEŞMELER (*Os.* Çok taraflı akitler, *Fr.* Contrat multilatéral, Contrat plurilatéral; *Al.* Mehrseitiger Vertrag, *İng.* Multilateral contract, *Lâ.* Contractus multilateralis) İki den çok kişinin tek bir sözleşme konusunda birleşmeleriyle oluşan sözleşme... Örneğin ortaklık (şirket) sözleşmeleri böyledir. *Bk.* Sözleşme.

ÇÖKÜNTÜ (*Os.* İnhidâm, *Fr.* Dépression, *Al.* Depression, *İng.* Krach, Depression) Bunalımın batık evresi... Ekonomik çöküntüyü dilegetirir. Borsada değerler birdenbire ve hızla düşer. Konjonktürel dalgalanmanın bunalıma yol açan üçüncü dönemidir. Aşırı refâh anlamındaki *yükselme* (*İng.* Boom) deyimini kar-

şılığında kullanılır. Aşırı tüketimin ve dolaşısıyla talebin azalmasından doğar. Kısa dönemde gerçekleştiğinden birden sezilememesi ya da hızlanmış bulunan üretimin yeni koşullara hemen uydurulamaması nedeniyle âni çöküntüyle meydana çıkar. İflâslar hızla artar ve yaygınlaşır, üretkenlik düzeyleri düşük olan

işletmeler tümüyle yıkılıp giderler. Bu deyim, bir ülke ekonomisinin bunalımına dilegetirdiği gibi bireysel firma ve işletmelerin özel bunalımlarını da dilegetirir. Örneğin bir firma borçlarını vadesinde ödeyemiyor ya da taahhütlerini zamanında yerine getiremiyorsa çöküntüye girmiş demektir. *Bk. Bunalım.*

D

DAĞILIM

1. (Os. İnhilâl, Fr. Dissolution, Al. Auflösung, İng. Dissolution) Bir aradayken birbirinden ayrılma... *Dağılma* da denir.

2. (Os. Ademi merkezîyet, Fr. Décentralisation, Al. Dezentralisierung, İng. Decentralisation) Parçalanarak yayılma... Ekonomide merkezîyet ya da *temerküz* deyiminin karşısı olarak kullanılmaktadır, *dağılma* da denir. Örneğin bir sanâyiin çeşitli bölümlerinin ayrı tüzelkişilikler halinde çalışması böylesine bir dağılımdır. Anamalcı üretim düzeni bu dağılımdan birçok yararlar umar, örneğin kumaş fabrikasında çıkan grev kumaş satış işletmesini bir süre etkilemez, satış işletmesi bir süre stoklarını satabilir. Sanâyi işletmelerinin coğrafya bakımından dağılımları da bu terimle dilegetirilir. *Bk.* Coğrafyasal merkezleşme.

3. (Os. İntişâr, Fr. Dispersion, Al. Streuung, İng. Dispersion) Ekonomi istatistiği açısından birimlerin ortalamaya olan uzaklıkları... Örneğin bir ülkedeki kazançları incelemek istiyorsak ilkin tüm kazançların ortalamasını hesaplarız. Ama birçok kazanç kümeleri bu ortalamamın altında ya da üstünde yer alacaklardır. İşte bu bir dağılımdır, *dağılma* da denir. *Bk.* Gelir dağılımı.

DAĞILMA Bk. Dağılım.

DAĞITIM

1. (Os. Tevzi, Fr. Distribution, Al. Verteilung, Zuteilung; İng. Distribution) Üretilen malların tüketicinin eline geçinceye kadar geçirdiği tecimsel işlemlerin tümü... *Dağıtım* ve *üleştirim* de denir. Toplumsal ürün toptancı, yarı toptancı ve perâkencedi tüccarlar aracılığıyla tüketicilere dağıtılır.

2. (Os. Taksim, Fr. Répartition, Al. Verteilung, İng. Apportionment) Bölüşüm... Kimi yazarlarımızca *bölüşüm* deyimıyla anlamdaş olarak kullanılmaktadır. *Bk.* Bölüşüm.

DAĞITMA Bk. Dağıtım.

DAĞITMAK (Os. Tevzi etmek, Fr. Distribuer, Al. Verteilen, Zuteilen; İng. To deliver) Kâr payı, mektup vb. gibi dağıtılabilecek olan tüm şeyleri ilgililere vermek... *Bk.* Dağıtım.

DALGALANMA (Os. Temevvüç, Fr. Fluctuation, Variation; Al. Schwankung, İng. Fluctuation, Variation) Mal fiyatlarının çeşitli etmenlerin etkisiyle iniş ve çıkışı... Önceden tahmin edilebilen dalgalanmalar olduğu gibi

tahmini olanaksız dalgalanmalar da vardır. Fiyat dalgalanmalarının yanında ve buna bağlı olarak arz ve talep dalgalanmaları da gerçekleşir. *Bk.* Konjonktür, Dalgalanma vurgunu.

DALGALANMAK (Os. Temevvüç etmek, Fr. Varier, Osciller; Al. Schwanken, İng. To fluctuate) Fiyatlarda düşmek ve yükselmek deyimini... *Bk.* Dalgalanma.

DALGALANMA VURGUNU (Os. Temevvüç ihtikârı, Fr. Spéculation de fluctuation) Bir malı ucuzken alıp pahalıyken satma vurgunu... Fiyat dalgalanmaları genellikle vurgunculara (spekülâtörlere) yarar sağlar. Spekülâtörler, tahmini olanaksız bulunan dalgalanma durumlarında bir çeşit kumar oynarlar, doğru tahmin ettikleri oranda da fiyatların kararlılığını ve dalgalanmanın durulmasını sağladıkları kimi economicilerce ilerisürülmüştür.

DALGALI BORÇLAR (Os. Müttemevviç borçlar, Fr. Dette flottante, Al. Schwebende Schuld, İng. Floating debt, Unfunded debt) Devletin bir bütçe dönemindeki gelir ve gider denksizliğini kapatmak için piyasaya çıkardığı kısa vâdeli bono ve tahvillerden doğan borçlar... Devlet bütçesinde bir masrafı hemen yapmak gerekebilir, buna karşı onu karşılayacak olan gelir diyelim altı ay sonra elde edilebilecektir, bu durumda devlet kısa vâdeli borçlanma yoluna başvurur.

DALGALI SİGORTA (Os. Müttemevviç sigorta, Fr. Assurance courante, Assurance flottante; Al. Laufende Versicherung, İng. Floating policy) Önceden belli olmayan değerler üstüne yapılan sigorta... Bu sigortada sigorta edilen değerler önceden belli değildir, ancak hasar meydana gelince kaç paraya giderilebileceği belli olacaktır, sigorta devam ettiği sürece bu değerler değişebilir, bu yüzden bu çeşit sigortaya *dalgali sigorta* denir. *Abonman sigortası* da deniyor, bu deyimle de kastedilen arayerde kimi hasarlar meydana gelse bile sigortanın belli bir süre sonuna kadar devam edeceğidir. Örneğin bir fabrikacı, işçilerini uğrayacakları kazalara karşı sigorta ettirir, bu dalgali bir sigortadır, çünkü kaç işçinin kazâya uğrayacağı önceden belli olmadığı gibi kazânın türü de önceden belli değildir, bundan başka birkaç işçi kazâya uğramakla sigorta sona ermez, devam eder.

DAMGA PULU (Os. Damga pulu, Fr. Timbres mobiles, Al. Stempelmarke, İng. Revenue stamp) Evrâk, sözleşme, senet ve benzerlerine yapıştırılması devletçe zorunlu kılınan pul... Bir çeşit vergidir, matrahı o işlemle ilgili

yasalarca saptanır, örneğin "şu kadar parayı içeren senede şu kadar pul yapıştırılır" denir. *Bk. Damga resmi.*

DAMGA RESMİ (*Os. Damga resmi, Fr. Droit de timbre, Al. Stempelsteuer, Stempelabgabe, Stempelgebühr; İng. Stamp duty*) Pul yapıştırma yoluyla alınan vergi... Damga resmi kanunıyla konulmuştur. Her çeşit resmî evrak, senetler, ilânlar ve benzerlerine pul yapıştırılmak yoluyla kesin (maktû) ya da görelî (nispi) bir ölçüde alınır. Pul yapıştırma yoluyla alındığı gibi sadece damga vurmak (buna *soğuk damga* denir) yoluyla da alınabilir. *Bk. Vergi, Damga pulu.*

DAMPİNG (*Os. Damping, Fr., Al., İng. Dumping*) Anamalcı üretim düzeninde normal rekabet koşullarına aldırılmayarak malların dış pazarlarda zararına satılması... Dampingin amacı rakipleri piyasadan kaçırmak, elverişli durumlarda onları yoketmek ya da aşırı mal birikimini tasfiye etmektir. Genellikle devletin yardımıyla yapılır. Devlet iç pazarda o malın fiyatını yükselterek dumping yapanın zararını kapatır, ya da bu zararı bütün üreticilere yayar ve dumping yapanın zararını azaltır. Ülkeleri içinde dumping yapan firmalar da vardır, bunlar bir maldan ettikleri zararı başka mallarından kat kat çıkarırlar ki buna *paylaştırma dampingi* (*Fr. Dumping de péréquation*) denir. Damping, rakipleri yoketme amacıyla yapıldığında *fetih dampingi* (*Fr. Dumping de conquête*) ya da *hazine dampingi* (*Fr. Dumping de trésorie*) adıyla niteleniyor. Bu tür dumpingin altında, zararın ileride giderileceği hesapları yatar. Anamalcılığın tekelcilik aşamasında dampingler tekeleşmeleri hızlandırır. Teksözle damping, ekonomik bir savaştır ve anamalcılar bu yolla da kendilerinden daha güçsüz anamalcıları yokederler.

DARA (*Os. Dara, Fr. Tare, Al. Tara, İng. Tare*) Tartarken malın konulduğu kap ve benzerlerinin ağırlığı... Önce bunlar tartılır ve daha sonra bunlarla birlikte tartılan malın gerçek ağırlığını bulmak için bunların ağırlığı tartıdan düşülür.

DAR BOĞAZ (*Os. Dar boğaz, Fr. Goulot d'étranglement, Al. Engpass, İng. Bottleneck*) Anamalcı üretim pazarlarındaki sıkıntılı durum... İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kullanımı moda olmuş bir deyimdir. Örneğin döviz yokluğundan ötürü ithalât yapılamaması bir dar boğazdır. Deyim, "aşılması gerekli" anlamını da içerir. Anamalcı üretim pazarlarında her an dar boğazlar gerçekleşir. Genellikle de yönetsel hatâlardan ilerigilir. *Bk. Bunalım.*

DARDANİZM (*Os. Tahrîp, Fr. Dardanisme, Al. Dardanariat, İng. Dardanism*) Fiyatları yükseltmek için stok fazlalarını yoketmek... Anamalcı üretimin plansızlığından doğar. Mal bollaşınca fiyatlar düşer, kâr da azalır. Bu yüzden anamalcılar fazla malı yakarlar ya da denize dökerler. Bir yanda milyonlarca aç insan o malı bekleyedursun, kârı arttırmak uğruna mallar yok edilir. *Bk. Bunalım.*

DAR GELİR (*Os. Akallı vâridât, Fr. Revenu restreint*) Sınırlı gelir... Sınırlı geliri olana da *dar gelirli* denir. Anamalcı toplumda sınırlı geliri olanlar bizzat çalışarak yaşayanlardır, başkalarını çalıştıranların geliri sınırsızdır. Bizzat çalışanların içinde özellikle dargelirli olanlar, aynı zamianda değişmez geliri olan memur ve işçilerdir. Küçük köylüler ve küçük esnaf da dargelirlidir, ama değişmez gelirli değildir. *Bk. Değişmez gelir.*

DAY GELİRİN ELDE EDİLMESİYLE HARCANMASI arandaki zaman farkını dilegetirmek için kullanılan uluslararası terim... 1933 yılında Robertson tarafından ilerisürülmüştür. Örneğin bir çiftçinin *day'ı* bir yıla, bir aylıkçınının otuz güne yayılır.

DAYANIKLI MAL *Bk. Bekleme.*

DAYANIŞMA İŞBIRAKIMI (*Os. Tesânüd grevi, Fr. Gréve de solidarité, Al. Solidaritaestreik, İng. Sympathy strike*) Başka bir grevin başarıya ulaşması için yapılan grev... *Bk. İşbirakımı.*

DAYANIŞMA İŞKAPATIMI (*Os. Tesânüd lokavtı, Fr. Gréve patronale de solidarité, Al. Solidaritaesarbeiteraussperrung, İng. Sympathy lockout*) Başka bir lokavtın başarıya ulaşması için yapılan lokavt... *Bk. İşkapatımı.*

DAYANIŞMALI ALACAKLILAR (*Os. Müteteselsil dâyinler, Fr. Créanciers solidaires, Al. Gesamtgläubiger, İng. Joint creditors, Lâ. In solidum creditores*) Borçludan borcun tümünü tek tek isteyebilecek durumda olan alacaklılar... Bu durumda her alacaklı öteki alacaklılardan bağımsız olarak alacağın tümünü isteme hakkına sahiptir. Borçlu da bu alacaklılardan herhangi birine borcunu ödemekle borcundan kurtulmuş olur. Alacaklılar arasındaki bu dayanışma (teselsül) bir sözleşmeden doğar. Borçlar Kanunu'nun 259. ve 391. maddelerinde kaydedildiği gibi bu dayanışmalı yasadanda doğabilir. *Bk. Alacak, Dayanışmalı borçlular, Dayanışmalı sorumluluk.*

DAYANIŞMALI BORÇLULAR (*Os. Müteteselsil medyânlar, Fr. Débiteurs solidaires, Al. Gesamtschuldner, İng. Joint debtors, Lâ. In*

DAYANIŞMALI SORUMLULUK

solidum debitores) Alacaklıya karşı her biri borcun tümünden sorumlu olan borçlular... Borçlular arasındaki bu dayanışma (teselsül) Borçlar Kanunu'nun 141. maddesinde kaydedildiği gibi yasadın doğabilirdir. Borçlar Kanunu'nun 144. maddesine göre de müteselsil borçlulardan hiçbiri öteki borçluların durumunu ağırlaştıramaz, daha açık bir deyişle fâiz oranını yükseltmesi ya da vâdeyi kısaltması vb. öteki borçluları mükellef kılmaz. Bu borçlular, borcun tümü ödeninceye kadar alacaklıya karşı tek tek sorumludurlar. *Bk.* Borç, Dayanışmalı alacaklılar, Dayanışmalı yükümlenme.

DAYANIŞMALI SORUMLULUK (*Os.* Mes' uliyeti müteselsile, *Fr.* Responsabilité solidaire, *Al.* Gesamtschuldnerische Haftung, *İng.* Joint liability) Birden çok kişinin bir zararın tümünden ayrı ayrı sorumlu olmaları... Örneğin Borçlar Kanunu'nun 50. maddesine göre birlikte bir zarara meydan veren birçok kişi bu zararın tümünden ayrı ayrı sorumludur.

DAYANIŞMALI YÜKÜMCÜ (*Os.* Müteselsil kefil, *Fr.* Caution solidaire, *Al.* Solidarbürge, *İng.* Joint guaranties) Borçluyla birlikte borcun ödenmesini yükümlenen kişi... Borçlar Kanunu'nun 487. maddesine göre alacaklı, borçluya başvurmaksızın, alacağının tümünü müteselsil kefilden isteyebilir. *Bk.* Dayanışmalı yükümlenme.

DAYANIŞMALI YÜKÜMLENME (*Os.* Kefâleti müteselsile, *Fr.* Garant solidaire, *Al.* Mitbürge, *İng.* Joint surety) Birçok kimsenin birbirlerine kefil olmaları... Bu kefâlet biçiminde borçlulardan birinin borcu ödememesi durumunda müteselsil kefillerden herhangi birine başvurulabilir, her biri o borcun tümünü ödemek zorundadır.

DEFLASYON (*Os.* Deflasyon, *Fr.* Déflation, *Al.* Deflation, *İng.* Deflation) Para değerini azaltma yoluyla tüketimin kısıtlanması... *Enflasyon* deyiminin karşıtıdır. Piyasadaki para, devlet eliyle çekildiği gibi bankaların krediyi kismeleri ya da iskonto fâizlerini yükseltmeleriyle de azaltılır. Paranın ve kredinin azaltılması fiyatları ve ücretleri düşürür. Buysa sonuç olarak *aranımın kısılmasını sağlar*. Ekonomik yaşamı rahatsız eden fazla satın alma gücünün kısılması için kimi hükümetler *deflasyonist bir politika* izlerler. Oysa bu işlem, üretimin azalması ve işsizliğin çoğalması sonuçlarını da doğurur. *Bk.* Enflasyon, Devallasyon.

DEFTER TUTMA (*Os.* Deftere kayıt, *Fr.* Inventaire, *Al.* Buchführung, *İng.* Furnishing of

an inventory) Yasalara göre zorunlu bulunan defterlere gereken bilgileri yazma... Tüccarların işletme defteri, ambar defteri vb. gibi çeşitli defterler tutmaları yasalarla zorunludur. Bu defterler bir tüccarın ya da firmanın bütün mali durumunu gösterirler. Özellikle, tutulması zorunlu olan büyük defter, eski deyimle *defteri kebir* bütün kâr ve zararı gösterir. *Bk.* Büyük defter.

DEĞER (*Os.* Kıymet, *Fr.* Valeur, *Al.* Wert, *İng.* Value, Worth) İnsan emeği... Metafizik ekonomi anlayışına göre değer, bir şeyin yararlıdır. Örneğin Adam Smith'e göre değer, bir malın başka malları satın alabilme gücüdür. Değerin insan emeğinden doğduğunu ve mal üretimiyle ilgili tarihsel bir kategori olduğunu diyalektik ekonomi anlayışı ortaya koymuştur. Bu anlayışa göre değer, malda maddeleşmiş toplumsal emektir. Değerin, *kullanma ve değiştirme* işlemleriyle ilgili iki yönü bulunduğunu binlerce yıl önce Aristoteles de görmüştü. Ekonomik değer, kullanma değeri değil, değiştirme değeridir. Örneğin bir kunduracının somut emeği kunduranın kullanma değerini yaratır, kullanma değeri kunduranın kullanılmasıyla gerçekleşir ve kundura malının dolaşımı sürecinde hiçbir rol oynamaz. Kundura malının dolaşımı sürecinde rol oynayan sadece değiştirme değeridir. Bu değeryse belli bir toplumdaki bütün kunduracıların toplumsal ortalama soyut emekleri belirler. Bir malın değeri, o malın üretilmesi için gereken toplumsal ortalama emek miktarıyla belirlenir. Bu mal öteki maldan daha değerliyse, bu onun daha iyi kullanımını olduğundan değil, bu mala öteki maldan daha çok emek harcandığı içindir. Ancak bu emek, bir işçinin somut emeği değil, o malı üreten bütün işçilerin toplumsal ortalama soyut emekleridir. Değiştirme sürecinde, eşdeyişle mal pazarında, kullanma değerleri gibi somut emeklerin de hiçbir rolü yoktur. Bir mal elbette, bir kullanma değeri taşıyacak ve elbette bir somut emeğin ürünü olacaktır. Ne var ki değiştirme ilişkilerinde iki saatte yapılan bir kundurayla yarım saatte yapılan bir kundura aynı fiyata satılır, pazarda geçerli olan toplumsal ortalama soyut emeğin değeridir. Ekonomik değer kavramı, tarihsel süreçte değiştirme olayının başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bir kimse kendisi giymek için bir kundura yaparsa onun kullanma değerini gerçekleştirmiş olur, ama o kundurayı kendisine gerekli olan başka bir malı elde etmek için değiştirme amacıyla yaparsa bu halde üretim işlemine yepyeni bir işlem, bir değiştirme işlemi katmış demektir. Kullanma değerleri aynı olan

mallar değiştirilemezler, değiştirme işleminde geçerli olan kullanma değerinden başka bir değer -değiştirme değeri-dir. Kimse bir kundura verip yerine başka bir kundura almaz, bir kundura verip örneğin karşılığında bir kilo pirinç alır. Kullanma değerleri farklı olan bu mallarda ortak olan şey, onların değiştirme değerleridir. Fiyat, değer in para dilile dile getirilişinden başka bir şey değildir. Fiyat, çeşitli piyasalardan gelenlerle yükselip alçalabilir; ama uzun bir sürede yapılan son çözümlemede bütün mallar -fazla ve eksik fiyatlar birbirini götürerek- toplumsal ortalama emek değerleriyle satılırlar. Değer teriminin ekonomi, ticaret ve hukuk dillerinde pek çok ve çeşitli kullanımları vardır; bunların en önemlileri şunlardır: *Para değeri* (Os. Nakdi kıymet, *İng.* Monetary value), *artık-değer* (Os. Fazla-i kıymet, *İng.* Surplus value), *tüketilen değer* (Os. İstihlak edilen kıymet, *İng.* Consumed value), *pazar değeri* (Os. Piyasa fiyatı, *İng.* Value in exchange), *doğal değer* (Os. Tabii kıymet, *İng.* Normal value), *saymaca değeri* (Os. İtibari kıymet, *İng.* Nominal value, Face value), *inancalı değeri* (Os. Teminatlı kıymet, *İng.* Value insured), *değer yargısı* (Os. Kıymet hükmü, *İng.* Value judgment), *şimdiki değeri* (Os. Hâli hazır kıymeti, *İng.* Value of the present time), *işletme değerleri* (*İng.* Value owed by the business), *özel değeri* (Os. Enfusi kıymet, *İng.* Subjective value), *nesnel değeri* (Os. Âfaki kıymet, *İng.* Objective value), *elde edilen değeri* (*İng.* Value received), *değer değişikliği* (Os. Fiyat tahayvülâtı, *İng.* Value variance), *katma değeri* (*İng.* Added value), *takdir edilen değeri* (Os. Muhammen değeri, *İng.* Appraised value), *yaklaşık değeri* (Os. Takribi kıymet, *İng.* Approximate value), *ana değeri* (Os. Esas kıymet, *İng.* Basis value), *defter değeri* (*İng.* Book value), *peşin değeri* (*İng.* Cash value), *değeri bildirim* (Os. Kıymet beyanı, *İng.* Declaration of value), *bildirilmiş değeri* (Os. Beyan edilmiş kıymet, *İng.* Declared value), *sigorta değeri* (*İng.* Insurable value), *yenilik değeri* (*İng.* New value), *değeri fazlalığı* (*İng.* Over value). *Bk.* Emek, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Artık-değer, Değer kuramları, Değer yasası.

DEĞER HADDİ *Bk.* Değer oranı.

DEĞER KURAMLARI (Os. Kıymet nazariyeleri, *Fr.* Théorie de la valeur, *Al.* Werttheorie, *İng.* Value theory) Değerin ne olduğunu araştıran ve açıklamaya çalışan kuramlar... Ekonomi alanındaki değer kuramları *nesnel* ve *özel* olmak üzere iki grupta toplanırlar. Nesnel kuramlar değer in bir değiştirme

işleminde, özel kuramlarsa bir kullanma eşdeyişle yarar işleminde doğduğunu ileri sürmektedirler. Antik çağın büyük düşünürü Aristoteles, değer in bu iki yönünü görmüş ve ayırmış olmakla beraber, değer in kaynağı olarak her ikisini birden ileri sürmüş ve ancak değiştirilip kullanılabilen şeylerin değer taşıdığını söylemiştir. Aristoteles'in, çağın sınırlı bilgileri içinde vardığı bu sezi çağdaş metafizik kuramcılarının görüşlerinden çok üstün bir görüştür. Gerçekten de kullanma değeri olmayan hiçbir şey in değiştirme değeri de yoktur. Ne var ki değer, kullanma işlemiyle değil, değiştirme işlemiyle ilgili bir kavramdır ve ancak değiştirme olayının başlamasıyla meydana çıkmıştır. Değiştirme olayından önce insanların ürettikleri ürünlerin kullanma değerleri vardı ama ekonomik değerleri, eşanlamda değerleri yoktur. Bunu ilk sezen de ortaçağın ünlü düşünürü Buridanus olmuştur. Buridanus'a göre değer, kişisel ihtiyaçtan değil, o ürünü değiştirme zorunluğunda bulunan bütün insanların ortak ihtiyaçlarından doğar. Daha sonra fizyokratlar değeri sadece toprağın yarattığını ileri sürmüşlerdir. Bundan sonra atılan adım, toprak ögesine emeği de katmıştır. Richard Cantillon'a göre bir malın değeri, o malın üretimi için gerekli toprakla insan emeğinin niceliksel ve niteliksel ölçüsüdür. Cantillon, bu savıyla, toprağın miktarı ve verim gücüyle onu işleyen insanın emek miktarı ve verim gücünün değeri belirlediğini ileri sürmektedir. Değer in insan emeğinden doğduğunu açık seçik ortaya koyan ilk düşünür İngiliz filozofu John Locke'tur. Ne var ki Locke, değerlerinin insan emeğiyle açıklanamayacağını sandığı birtakım malları kuraldışı tutmuştur. Onun bu yanlılığı ekonomik değerle, eşdeyişle *gerçek değeri* kavramıyla, ruhbilimsel değerleri birbirine karıştırmaktan doğmaktadır. İngiliz düşünürü ve economicisi John Stuart Mill de değeri, değiştirilen iki şey in miktarlarıyla açıklar. Örneğin Mill'e göre bir çift kunduranın değeri üç metre kumaştır. Nesnel değer kuramcılarının en önemlileri Adam Smith, David Ricardo ve Karl Marx'tır. Ekonomi biliminin kurucusu sayılan Adam Smith'e göre, değer in üç kaynağı vardır: Emek, toprak ve anamal... Adam Smith, değer in insan emeğinden doğduğunu görmüş, ancak bunun ilkel toplumlarda geçerli olduğunu ve gelişmiş toplumlarda emekle birlikte anamal ve toprak öğelerinin de değeri belirlediğini ileri sürmüştür. Bundan başka Adam Smith değeri ikiye ayırmış ve bir malın hem bir *doğal değeri* hem de bir *pazar değeri* bulunduğunu ileri sürmüştür. Adam Smith'in bu yanlılığı *değeri* ve *fiyat*

kavramlarını birbirine karıştırmaktan doğmaktadır. Smith'e göre bir malın değeri o malın maliyetiyle, pazar değeriye sürüm-aranım yasasıyla belirlenir. Malın pazar değeri, doğal değerinin eksenini çevresinde döner; yükselip alçalır. Liberal ekonomi anlayışının öteki büyük düşünürü David Ricardo'ysa değerini bütünüyle insan emeğinden doğduğunu ve insan emeğinin toprak rantıyla anamal kârının da kaynağı olduğunu açıklayarak konuyu Locke ve Smith yanılığlarından temizlemiştir. Ancak David Ricardo da *emek*'le *emekgüçü*'nü birbirinden ayıramamak ve *ücret-kâr*la *kâr-rant* karşıtlıklarının, en yetkin biçimde işlediklerini söylediği doğal yasaların gereği olduğunu ilerisürmekle yeni yanılığlara düşmüştür. Metafizik ekonomi anlayışı kapsamında bulunan bütün bu nesnel değer kuramcıları gibi öznel değer kuramcıları da aynı anlayışı sürdürerek sorunu tekyanlı görüşlerle açıklamaya çalışmışlardır. Öznel değer kuramcıları, Aristoteles'in kullanma değeri kavramına dayanırlar ve değerini yararlarla belirlediğini ilerisürerler. XVIII. yüzyılda Galiani, Turgot, Condillac vb. gibi düşünürler bu kanıdadırlar. Bu grubun en önemli düşünürleri *marjinalciler* adı altında toplanırlar. Bunlar çeşitli okullara bağlı bulunan Hermann Heinrich Gossen, Stanley Jevons, Léon Walras, Karl Mengler, Alfred Marshall, J. B. Clark, F. von Weiser, G. Pigou, Vilfredo Pareto vb. gibi aynı öznel anlayışı çeşitli biçimlerde ilerisüren düşünürlerdir. Marjinalcilikğin temel savına göre bir malın değeri o malın marjinal yararıyla, eşdeyişle o malın son biriminin yararıyla belirlenir. Örneğin bol su kaynakları bulunan bir köyde su değersizdir, buna karşı bir kova su bulunan ıssız bir çölde su çok değerlidir. Çünkü ilkinde son birimin yararı sıfırın altına düşmekte, ikincisindeyse son birimin yararı çok büyük kalmaktadır. Bu örneği mal piyasasına çevirirsek klasik *nedret kuramıyla* karşılaşırız: Pazara sürülen malın miktarı ne kadar azsa değeri o kadar büyük, ne kadar çoksa değeri o kadar küçük olacaktır. (Ne var ki uyuz eşeğin de çok az olduğu, ama hiç de değerli olmadığı unutulmamalıdır). Buradaki azlık ve çokluk ihtiyaçla ve bundan ötürü de yararlar ilgilidir. Görüldüğü gibi marjinalcilik, klasik nedret ve yarar kuramlarını birleştirerek bundan bir malın kullanma değerini hesaplamakta, bu hesaptan da o malın değiştirme değerini bulmaya çalışmaktadır. Bu yarar, öznel, kişilere ve ihtiyaçlara göre değişmektedir. Örneğin çöl sıcağında yaşayan insanlar için kürkün, miktarı ne kadar az olursa olsun, hiçbir değeri yoktur. Marjinalcilere göre bir malın değiştirme de-

ğeri, o malın son biriminin yararıyla belirlenen bütünüdür. Örneğin piyasada on tane bulunan bir malın birinci birimi, onuncu ve sonuncu birimiyle belirlenerek, 10 marjinal yarar taşır. Buna göre ikinci birim dokuz, üçüncü birim sekiz, dördüncü birim yedi vb. marjinal yarar taşımaktadır. Onuncu ve sonuncu birimse 1 marjinal yarar, ama $10 + 9 + 8 + 7 + 6 + 5 + 4 + 3 + 2 + 1 = 55$ toplam yarar taşıyacaktır. Bu hesaba göre pazarda on tane bulunan bir malın toplam yararı 55'tir. Bu sayı o malın kullanma değeri ölçüsüdür. Marjinalciler göre değiştirme, değiştirilen malların kullanma değerlerinin eşit olduğu noktaya kadar sürer ve o noktada durur. Marjinalciler değiştirme değerini böylece saptamaya çalışmaktadırlar. Nesnel ve öznel bütün bu metafizik değer kuramlarının karşısında diyalektik değer kuramı yer alır. Diyalektik düşünce, yapısı gereği, metafizik düşüncenin tam tersine, *değer* kavramını tarihsel bir kategori olarak ele alır. Bir kavramın çeşitli tarih dönemlerinde, o dönemlerdeki maddesel koşullara uygun düşen, çeşitli anlamları vardır ve bu anlamlar maddesel koşullarla birlikte ve gene onlara uygun olarak değişirler. Bu yüzden ki metafizik dünya görüşünün her zaman ve her yerde geçerli olmak iddiasını taşıyan saltık tanımları yanlışır. Diyalektik ekonomi anlayışına göre değer, anamalcı ekonomide pazara sürülen *mal değeridir* ve bu da o malın üretimi için gerekli toplumsal ortalama insan emeği miktarıdır. Değiştirmeye temel olan değer ölçüsü budur. "Bir şey, değiştirme değeri, yani genel anlamıyla *değer* olmadan da kullanma değeri olabilir. Şeyin yararı emeği gerektirmiyorsa böyledir. Hava, el sürülmemiş topraklar, kendi kendine yetişen ağaçlar vb. için durum budur. Bir şey, mal olmadan da, yararlı ve insan emeğinin ürünü olabilir. Emeğinin ürünüyle kendi ihtiyacını karşılayan bir kimse bir kullanma, eşdeyişle bir yarar değeri yaratmıştır ama bir mal yaratmamıştır. Mal üretmek için o kimse için yalnız kullanma değeri değil, bir başkası için kullanma değeri, toplumsal kullanma değeri üretmesi gerekir. Sadece başkası için üretmesi de yetmez, ortaçağların köylüsü derbeyi için tahıl üretti ama bu tahıl bir başkası için üretti diye mal demek değildi. Mal olabilmek için ürünün, onu, kullanma değerinden yararlanacak kişiye değiştirme yoluyla devretmek için üretilmesi gerekir". Mallar, kullanma değeri olarak birbirinden farklı niteliklerdir, değiştirme değeri olarakta ancak birbirinden farklı nicelikler olabilirler ve bundan ötürü de bir zerre bile kullanma değeri taşımazlar. Birbirlerinden farklı nicelik-

ler olarak malların çeşitli değiştirme değerleri vardır. Örneğin belli bir miktar pamuk, belli bir miktar tütün ve belli bir miktar altınla vb. değiştirilir. Demek ki belli bir malın geçerli değiştirme değerleri eşit bir şeyi dilegetirirler. İki mal arasında, değiştirme oranları ne olursa olsun, onları eşitleştiren bir şey vardır. Bu, çeşitli mallar aralarında ortak olan bir üçüncü şeye eşittir. Her malın indirgenebileceği bu üçüncü şey *emek miktarı*dır. Bütün mallar arasında ortak olan tek şey budur. Çünkü "malların maddî özellikleri yalnız ve ancak malları yararlı kıldıkları, yani kullanma değerleri haline getirdikleri sürece söz konusu olurlar. Malların değiştirme ilişkileriye, onların kullanma değerlerinin bir yana bırakıldığını gösterir. Bundan ötürü emek ürünlerinin yarara ilişkin yanıyla birlikte bunlarda biçimlenmiş emeğin yarara ilişkin yanı da ortadan kalkar. Böylece bu emeklerin değişik somut biçimleri yok olur. Bunlar artık birbirlerinden ayırt edilemezler. Tersine, topu birden aynı insan emeğine, soyut insan emeğine indirgenirler". *Bk. Değer, Emek.*

DEĞER ORANI (*Os. Kıymet haddi, Fr. Taux de valeur*) Emekçinin harcadığı emek miktarıyla emekçiye ücret olarak verilen paranın karşılığını üretmek için zorunlu olan emek miktarı arasındaki fark... İnsanın kendisini üretmesi, ertesi günü aynı güçle çalışabilmesi için yemesi, içmesi, barınması, çoluk çocuğunu geçindirmesi için gerekli parayı kazanması demektir. Diyelim ki işçi günde on lirayla kendisini yeniden üretebiliyor. Sekiz saatlik bir çalışma günü için on liraya kiralınmıştır. Oysa bu on liralık değeri dört saatte üretmektedir. İşte bu dört saatlik emek miktarı *değer haddi*dir. Bu had ya da sınırın ötesinde işçi artık-değer üretmek için çalışmaktadır. *Değer haddine* ekonomi dilinde *artık-değer sınırı* (*Os. Kıymet fazlası hududu, Fr. Taux de la plus-value*) da denir. *Bk. Gerekli emek, Artık-değer, Değer.*

DEĞER YASASI (*Os. Kıymet kanunu, Fr. Loi de la valeur, Al. Wertgesetz, İng. Law of value*) Bir malın değerini, o malın üretimi için toplumsal olarak zorunlu olan emek süresinin belirlediğini saptayan yasa... Diyalektik özdekçi öğretti kuramcılarının ilerisürülmüş ve bilimsel olarak tanıtılmış olan bu sosyo-ekonomik yasa, anamalcı mal üretiminin tek düzenleyicisidir. Bu yasaya göre bir malın değeri, o malı üretmek için toplumsal olarak gerekli emek süresiyle belirlenir. *Bk. Değer, Emek, Gerekli emek.*

DEĞER YÜKSELTİMİ (*Os. Tezyidi kıymet, Revaluasyon; Fr. Révaluation, Al. Aufwertung,*

İng. Revaluation) Bir paranın değerini altına ve yabancı paralara göre yükseltme... *Yeni-den değerlendirme* de denebilir, *değer düşürümü* (devaluasyon) deyiminin karşıtıdır. Bu işlem, dışarıya mal satmanın dışardan mal almayı astığı (eşdeyişle, dış ödemeler dengesinde fazlalık olduğu) zaman ulusal paranın değerini arttırmak için yapılır. Bu arttırma paranın değerinde kendiliğinden bir artmayı da gerçekleştirir. Çünkü değeri artan paraya karşı talep artar ve para bir de bu yolla değerlendirilmiş olur. Ne var ki bu yola ancak büyük çapta sanâyileşmiş ülkeler başvurabilirler, geribıraktırılmış ülkeler sürekli para düşürümü yoluyla altının ve yabancı paraların değerini arttırmaları.

DEĞİŞEN (*Os. Mütchavvil, Fr. Variable, Al. Veraenderlich, İng. Variable*) Sâbit tutulan büyüklüklere göre hareket edebilen büyüklük... *Değişken* de denir. Öteki bütün öğeler aynı kalırken hareket eden öğeyi dilegetirir: Siyasal ekonomide çeşitli incelemeler açısından özellikle önem kazanmış bir deyimdir. Ekonomik incelemeler, bütün koşulların aynı kaldığı varsayılarak yapılır ve böylelikle sadece incelenecek konu değişken olarak ele alınır. Örneğin kâr oranının değişmesi, anamalin organik bileşimi değişmez sayılarak incelenir. Anamalcılığın kurtarıcısı sayılan İngiliz ekonomisi John Maynard Keynes, bir ekonomik olgunun gelişmesini belirleyen değişkenlere *stratejik değişkenler*, bir ekonomik olgunun gelişmesini belirlemeyen değişkenlere *stratejik olmayan değişkenler* der. Örneğin iskonto haddi, fâiz haddi gibi değişkenler Keynes'e göre stratejiktir ve devletçe kumanda edilmeleri gerekir. *Bk. Keynesçilik.*

DEĞİŞKEN ANAMAL (*Os. Mütchavvil sermaye, Fr. Capital variable, Al. Variables Kapital, İng. Variable capital*) Anamalin ücretlere ayrılan bölümü... Bunu, klasik ekonominin *döner anamal* (*Os. Mütchavvil sermaye*) deyimiyile karıştırmamalıdır. Ekonomi dilinde *değişken anamal*, sadece *ücretlerdir*. Çünkü anamalin sadece ücretler bölümüdür ki üretim sürecinden artık-değer üretmek suretiyle çoğalmış bir hacimle, eşdeyişle *değişerek* çıkmaktadır. Klasik ekonomi anlayışının *döner anamal* deyimiyse ücretlerle birlikte hammadeler, yardımcı maddeler, ısıtma, aydınlatma harcamalarını da kapsar. *Döner anamalla* duran anamal ayrımı kârların hesaplanmasında önemlidir, ama değer üretimi olayını gözlerden gizlemektedir. *Değişken anamal* deyiminin karşılığı *değişmeyen anamal* deyimidir ki bu da klasik ekonominin *duran anamal* (*Os. Sâbit sermaye*) deyiminden farklı bir anlam ta-

DEĞİŞMEYEN ANAMAL

şır. "Anamalin, üretim araçları -yani hammaddeler, yardımcı maddeler ve iş aletleri-halini alan bölümü üretim sürecinde değer hacmini değiştirmez. Bunun için biz buna anamalin değişmeyen bölümü, ya da kısaca *değişmeyen anamal* diyoruz. Anamalin işgücü haline giren bölümüyse, tersine, üretim sürecinde değerini değiştirir. Anamalin bu bölümü, öz değerine eşit bir değeri yeniden ürettikten sonra üstelik kendisi de değışebilen ve az ya da çok miktarda olabilen bir artık-değer üretir. Anamalin bu bölümü, durmadan, değişmeyen hacimden değışen hacme dönüşür. Bunun için biz buna anamalin değışen bölümü ya da kısaca *değişken anamal* diyoruz". Bu tanım, şu olayı dilegetirmektedir: Binalara, makinelere, hammaddelere, aydınlatma, ısıtma vb.'na örneğin 100 lira yatırılmışsa anamalin bu bölümü üretim sürecinden ancak kendini üreterek ve gene 100 lira olarak çıkar, *hacmi değışmez*. Çünkü bütün bu üretim araçları ancak kendi değerlerini üretirler, ürettikleri mala yeni bir değer eklemeyiz. Örneğin 10 kuruşluk iplik hammaddesi kumaş haline dönüşürken meydana getirilen bu üretime ancak kendi değeriyle, yani 10 kuruşluk değerle katışır, 10 liralık bir makine eğer on yılda yıpranıyor ve on yıl sonunda bir yenisiyle değıştiriliyorsa her yıl katıldığı üretime 1 liralık değerini geçiriyor demektir ve on yıl sonunda ancak kendi değerini üretmiş olmaktadır. Aynı üretim sürecinde emek gücü ücretlerine yatırılan 100 liraysa kendi değerini ürettikten başka örneğin 40 liralık da artık-değer üreterek 140 lira olarak çıkar, *hacmi değışir*. *Değişmeyen* ve *değişken* terimlerinin kapsadığı anlam budur ve bu anlam özellikle *anamalin organik bileşimi* kavramının anlaşılması için önemlidir. *Bk. Değişmeyen anamal*, *Anamalin organik bileşimi*, *Gerekli emek*.

DEĞİŞMEYEN ANAMAL (*Os. Gayri müte-havvil sermaye, Fr. Capital constant, Al. Konstantes Kapital, İng. Constant capital*) Anamalin üretim araçlarına harcanan ve üretim sürecinden hacmi değışmeden çıkan bölümü... *Bk. Değişken anamal*.

DEĞİŞMEZ GELİR (*Os. Sâbit gelir, Fr. Re-venu fixe*) Maaş, ücret, kira ve benzerleri gibi belli bir dönemde aynı kalan ve değışmeyen gelir... Böyleşine geliri olanlara da *değişmez gelirli* denir. Bu deyim, fiyat hareketlerine uyamamayı dilegetirir. Değişmez gelirli olan büyük halk yığınları genellikle enflasyon, devalüasyon vb. nedenleriyle gittikçe yoksullaşır. *Bk. Dar gelir*.

DEĞİŞTİRİLEBİLİR PARA (*Os. Kabili tahvil nakid, Fr. Monnaie convertible*) Karşılığın-

da her istenildiği zaman altın alınabilen para... Altın karşılığı temeline dayanan kâğıt paralar bu niteliktedir, her istenildiğinde altınla değıştirilebilirler. Bu değıştirmenin yasaklandığı evreler ve ülkeler de vardır. *Bk. Değıştirilemez para*.

DEĞİŞTİRİLEMEZ PARA (*Os. Gayri kabili tahvil nakid, Fr. Monnaie inconvertible*) Altınla değıştirilmesi yasaklanmış olan kâğıt para... Olağanüstü durumlarda hükümetler, altını, zorunlu harcamaları için kendi ellerinde tutmak isterler ve paranın *değıştirilebilir* olma niteliğinin kaldırıldığını ilân ederler. Örneğin 1914 savaşı başlayınca Fransa hükümeti kâğıt paranın altınla değıştirilmesini yasaklamıştı. *Bk. Değıştirilebilir para*.

DEĞİŞTİRME (*Os. Mübâdele, Fr. Échange, Al. Tausch, Austausch, Umtausch; İng. Exchange, Interchange*) Bir ürün vererek başka bir ürün alma... Eşdeğerli iki malın sahipleri arasında ekonomik ilişki kuran davranışı dilegetirir. Temel anlamında tecimsel bir işlemdir. İlkel toplumlarda insanlar kendi ürünlerini kendileri tüketirlerdi, değıştirmeyiz. Topluluk üyeleri topluca üretirler ve topluca tüketirlerdi. İnsanlar ilk işbölümü olarak geziciliği gerektiren çoban ve yerleşmeyi gerektiren çiftçi topluluklarına ayrılınca et, süt, deri, yün vb. gibi hayvancılık ürünleriyle tahıl, sebze vb. gibi tarım ürünlerinin değıştirilmesi bir zorunluk oldu. Bu değıştirme olayı, çok daha sonra gerçekleşecek olan pazar ekonomisinin ilk adımıdır. İlk değıştirmeler, ürüne karşı ürün olarak, eşdeyişle değıştokuş (trampa) biçiminde yapıldı. Örneğin eti veren karşılığında tahıl alıyordu. Daha sonra bu değıştirme, bir genel eşdeğerle yapılmaya başladı. Çünkü tuz verenin almak istediği deri, tuz almak isteyenin vermek istediği tahılla uyusmuyordu, değıştirme güçlükleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Sonunda para biçimine dönüşen bu genel eşdeğer, ortaya çıkan güçlükleri çözmüştür. Değıştirme olayı, insanlık tarihinde çok önemli bir aşamadır. *Ekonomik değer kavramı*, bu değıştirme olayı ile oluşmuştur. Ekonomi dilinde değer demek, değıştirme değeri demektir. *Değıştirme* deyiminin ekonomi ve hukuk dillerinde çok ve çeşitli kullanımları vardır, bu kullanımların en önemlileri şunlardır: *Borsa işlemi* (*İng. Stock exchange transaction*), *borsada kayıtlı değerler* (*Os. Kote edilmiş kıymetler, İng. Stock exchange securities*), *borsa kurları* (*Os. Kambiyo ve nükud kurları, İng. Stock exchange rates*), *borsa vurgunu* (*Os. Borsa spekülasyonu, İng. Stock exchange operation*), *borsa* (*Os. Kambiyo ve nükud ve menkul*

kıymetler borsası, *İng.* Stock exchange), *borsa ajanı* (*İng.* Exchange broker), *kasa çekti* (*İng.* Exchange check), *kambiyo denetimini* (*İng.* Exchange control), *borsa fiyatı* (*Os.* Kambiyo râyici, *İng.* Rate of exchange), *borsa oyunu* (*İng.* Exchange gambling), *poliçenin ikinci nüshası* (*İng.* Second of exchange), *kambiyo kârı* (*İng.* Profites of exchange), *kur çizelgesi* (*İng.* Exchange list), *borsada kayıtlı* (*Os.* Kote edilmiş, *İng.* Quoted on exchange), *mal değişimi* (*Os.* Emtia mübâdelesine, *İng.* Exchange of commodities), *yer değiştirme* (*Os.* Becâyiş, *İng.* Exchange of offices or posts), *kambiyo piyasası* (*İng.* Place of exchange), *düşünce alışverişi* (*Os.* Fikir teâtisi, *İng.* Exchange of ideas), *borsa değeri* (*Os.* Kambiyo paritesi, *İng.* Par of exchange), *zahîre borsası* (*İng.* Product exchange), *ticâret borsası* (*İng.* Commercial exchange, Merchandise exchange), *değiştirme aracı* (*Os.* Mübâdele vâstası, *İng.* Means of exchange), *halk değişimi* (*Os.* Nüfus mübâdelesine, *İng.* Exchange of population), *kambiyo zararı* (*İng.* Loan on exchange), *poliçenin birinci nüshası* (*İng.* First exchange), *iç kambiyo* (*İng.* Internal exchange), *mal borsası* (*Os.* Emtia borsası, *İng.* Goods exchange), *kur değişimleri* (*İng.* Fluctuation of exchange), *günlük kur* (*İng.* Exchange of the day), *döviz kuru* (*İng.* Foreign exchange), *zorunlu fiyat* (*Os.* Mecbûrî râyic, *İng.* Forced exchange), *tartışı* (*Os.* Münâzara, *İng.* Exchange of theories), *kambiyo işlemleri* (*İng.* Exchange operations), *borsa fiyatı* (*İng.* Exchange price), *döviz kuru* (*İng.* Exchange rate), *kur farkı* (*İng.* Difference of exchange), *borsa hukuku* (*İng.* Exchange regulations), *kambiyo kararlılık fonu* (*Os.* Kambiyo istikrâr fonu, *İng.* Exchange stabilization fund). *Bk.* Değiştirme değeri, Para, Değiştokuş.

DEĞİŞTİRME ARACI (*Os.* Mübâdele vâstası, *Fr.* Moyen d'échange, *Al.* Tauschmittel, *İng.* Means of exchange) Değiştirme işleminde araç olarak kullanılan... Genel eşdeğer ve para birer değiştirme aracıdır. *Bk.* Değiştirme, Genel eşdeğer, Para.

DEĞİŞTİRME DEĞERİ (*Os.* Mübâdele kıymeti, *Fr.* Valeur d'échange, *Al.* Tausch wert, *İng.* Exchange-value) Bir malın ekonomik değeri... *Kullanma değeri*, eşdeyişle, yarar karşılığında kullanılır. Ekonomi dilinde *değer* demek, değiştirme değeri demektir. Ekonomik değer kavramı tarihsel süreçte değiştirme olayı ile meydana çıkmıştır. Değiştirme olayından önce *değer* söz konusu değildi, ürünlerin sadece fizik niteliklerinden yararlanırdı. Di-yalektik ekonomi anlayışına göre anamalcı bir biçimde üretilen ve piyasaya sürülen her nes-

ne, bir *kullanma değeri*yle bir *değiştirme değeri* taşır. Kullanma değeri olmayan hiçbir nesne değiştirilemez, ama aynı kullanma değerine sahip olan nesnelere de değiştirilemezler. Hiç kimse bir ton buğdayı aynı nitelikte bir ton buğdayla değiştirmez, ama örneğin bir giyeciyle değiştirir, eşdeyişle kullanma değeri başka olan bir nesneyle değiştirir. Değiştirilebilmek için kullanma değerinin farklı olması gereklidir. Öyleyse mallar hangi ortak yanlarına göre değiştiriliyor? Bu ortak yan, bir temel, bir malın gerektirdiği *emek miktarıdır*. Pazarda birbirleriyle değiştirilenler *eşit emek miktarlarıdır*. *Bk.* Değer, Değiştirme, Kullanma değeri, Artık-değer.

DEĞİŞTOKUŞ

1. (*Os.* Trampa, *Fr.* Troc, *Al.* Tausch, *İng.* Barter, *Lâ.* Permutatio) Para kullanılmadan değiştirme... Malın malla değiştirilmesini diler getirir. Dolaysız değiştirme biçimidir. Hukuksal açıdan bir hak da başka bir hakla para kullanılmadan değiştirilebilir, Borçlar Kanunu'nun 232. maddesine göre satış hakkındaki hükümler trampada da geçerlidir. Değiştirme olayının ilk ve en yalın biçimi budur. Değiştokuşta değer ölçüsü nesnel değil, özeldir; fiyat ya hiç yoktur ya da bu işlemde rol oynamaz. Eski çağlarda Fenikeliler, İspanya yerlilerine zeytinyağı verip yerine gümüş alırlardı, günümüzde de ev kadınları örneğin eski kunduralarını verip yerine plastik leğen alırlar. Farklı kullanma değerleri olan mallar değiştokuş edilir. *Bk.* Değiştirme, Kullanma değeri.

2. (*Os.* Takas, *Fr.* Compensation, *Al.* Aufrechnung, Verrechnung; *İng.* Clearing, *Lâ.* Compensatio) Vereceğini alacağına tutmak yoluyla ödeşme... Dış ticârette malın malla ödemesini diler getirir. Hukuk açısından muaccel alacakların birbirini yoketmesi durumudur. Borçlar Kanunu'na göre ancak borçlunun takas yapma istediğini alacaklıya bildirmesiyle olanaklıdır. *Bk.* Değiştirme.

DEKONT *Bk.* Hesap bildirgesi.

DENGE (*Os.* Muvâzene, *Fr.* Équilibre, *Al.* Gleichgewicht, *İng.* Equilibrium) Etkileyici güçlerin toplamının sıfıra eşit olduğu durum... Ekonomi dilinde çok kullanılan bir deyimdir. Bir malın sürümüyle aranımlar birbirine eşitse o mal piyasada denge halindedir. Fiyatların denge halinde oluşu, o fiyatları etkileyen etmenlerin birbirini sıfıra indirgemelerinden meydana gelir.

DENİZ DOKUNCASI (*Os.* Avarya, *Fr.* Avarie, *Al.* Havarei, *İng.* Average) Gemide ve ta-

DENİZ SİGORTASI

şiddetli yükte meydana gelen zarar ve bu zarardan doğan olağanüstü harcamalar... Bu zarar ya da hasar, geminin ve yükün yıpranmasından ya da fırtına, buz, sis vb. gibi doğal güçlerden ya da kaptan, tayfa, yükle ilgililer gibi insanların eylemlerinden ya da savaş sırasında uluslararası deniz ticareti hukukunun mülkiyeti korumasından ileri gelebilir. Büyük (genel) avaryadan doğan zararlar Ticaret Kanunu'na göre gemi, yük ve navlun arasında paylaşılır. Küçük (özel) avaryadan doğan zararlara aynı yasaya göre gemiye ait olan gemi sahibine, yüke ait olan yük sahibine düşer. *Bk.* Deniz sigortası.

DENİZ SİGORTASI (*Os.* Deniz sigortası, *Fr.* Assurance maritime, *Al.* Seeversicherung, See-transportversicherung; *İng.* Marine insurance) Deniz tehlikelerine ve zararlarına karşı yapılan sigorta... *Bk.* Sigorta.

DENİZ TAŞIMACILIĞI (*Os.* Deniz nakliyatı, *Fr.* Transport maritime, *Al.* Seetransport, *İng.* Sea transport) Denizyoluyla yapılan taşıma işleri... *Bk.* Taşımacılık.

DENİZ TAŞIMACILIĞI ARACISI (*Os.* Deniz nakliyatı simsarı, *Fr.* Courrier maritime, *Al.* Schiffsmakler, *İng.* Ship broker) Deniz taşımacılığı işlerinde aracılık eden kişi... *Bk.* Aracı.

DENİZ VARLIĞI (*Os.* Deniz serveti, *Fr.* Fortune de mer, *Al.* Schiffservmögen, *İng.* Property on sea) Kendisiyle hak kazanılan navlunla birlikte gemi... Hukuk açısından bir gemi sahibinin kaç gemisi varsa o kadar da deniz serveti var demektir. Bu servetler birbirinden bağımsızdır, her biri ayrı ayrı olarak yasalarla belirli durumlarda gemi sahibinin sınırlı sorumluluğunu meydana getirir. Bir gemiye, eşdeyişle bir *gemi varlığı*'na nazaran gemi sahibinin öteki gemileri ve başkaca mal ve mülkleri onun *kara varlığı* (*Os.* Kara serveti, *Fr.* Fortune de terre, *Al.* Landvermögen, *İng.* Property on land)'ını teşkil eder.

DENİZ YÜKÜ ALMA BELGESİ (*Os.* Tesellüm konşimentosu, *Fr.* Connaissance reçu pour être chargé, *Al.* Übernahmekonnossement, *İng.* Received for shipment) Malların yükletilmek üzere alınmış, ama henüz gemiye yükletilmemiş olması durumunda verilen konşimento... *Bk.* Deniz yükü belgesi.

DENİZ YÜKÜ BELGESİ (*Os.* Konşimento, *Fr.* Connaissance, *Al.* Konnossement, Seefrachtbrief; *İng.* Bill of lading) Taşınmak üzere gemiye teslim edilen mala karşılık verilen senet... Mal, boşaltılacağı limanda bu senet

karşılığında mal sahibine ya da adamlarına teslim edilir. Bir çeşit makbuz ve değerli evraktır. Hukuk açısından, malın varma limanında ancak bu senet karşılığında teslim edileceği yolunda bir taahhüt beyanıdır. Nâma, hâmiline ve genellikle de emre yazılı olarak düzenlenir.

DEPO *Bk.* Koruncak.

DEPOR *Bk.* Borsa kirâsi.

DEPOZİTO *Bk.* Önödence.

DEPRESYON *Bk.* Çöküntü.

DEREBEYİ (*Os.* Zâim, *Fr.* Seigneur) Feodal üretim düzeninin egemen sınıfından toprak ağası... Batı feodalitesine bağlı bir deyimdir Osmanlı düzeninin *derebeyi*'yle karıştırılma malıdır. Senyör, kendi koruyuculuğuna bırakılmış toprak üzerinde kralın ya da daha büyük bir senyörün vasalidir. Toprak köleleri üstünde geniş hak sahibidir. *Bk.* Feodalite, Derebeylik, Toprak kölesi.

DEREBEYLİK (*Os.* Derebeylik, *Fr.* Seigneurie, Seigneurie) Ortaçağın sosyo-ekonomik üretim ve örgütlenme biçimi... Aslında Osmanlı İmparatorluğu'na özgü bir deyimdir ve *feodalite* karşılığında kullanılmaktaysa da doğru değildir. Osmanlı derebeyleriyle Batı feodalleri arasında çeşitli ayrılıklar vardır. (*Bk.* Niyazi Berkes, *Az Gelişmişliğin Tarihsel Nedenleri*, Yön dergisi, 21 ekim ve 18 kasım 1966; Doğan Avcioğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, 1968, s. 35, 36; *İslâm Ansiklopedisi*, c. III, s. 540). Engels, 22 aralık 1882 tarihli mektubunda Osmanlı derebeylerini *yarı-feodal* olarak niteler ve şöyle der: "Hiç şüphe yok ki serflik ve toprağa bağımlılık sadece ortaçağa özgü feodal bir biçim değildir. Fatihlerin toprağı yerli halka kendi hesaplarına işlettikleri her yerde buna rastlıyoruz. Eski Türk yarı-feodal sisteminin en yüksek anında bulunduğu sırada Türkiye'deki Hıristiyanların durumu buna benzer bir durumdu". *Bk.* Feodalite.

DERNEK (*Os.* Cemiyet, *Fr.* Association, *Al.* Verein, *İng.* Association, Corporation; *Lâ.* Corpus, Collegium, Universitas) Kazançdışı bir amaçla ikiden çok kişinin bilgilerini ve çalışmalarını birleştirerek bir ana tüzüğe göre tüzelkişilik kazandırdıkları kuruluş... Medenî Kanun'un 55. maddesine göre kişilik kazanması yasalarca olanaksız bulunan bir dernek âdî şirket hükümlerine bağlıdır, bunlara *kişisiz dernek* (*Fr.* Association sans personnalité, *Al.* Verein ohne Persönlichkeit, *İng.* Unincorporated association) denir. Kimi der-

nekler de danıştay kararı ve bakanlar kurulunun onayıyla *genel yarar için çalışan dernek* (Os. Menfaatî umumiyeye hâdim cemiyet, Fr. Association reconnue d'utilité publique, Al. Gemeinnütziger Verein, İng. Utility corporations) adını alır ve birtakım ayrıcalıklar kazanır. Dernekler Yasası'na göre gizli dernek kurmak yasaktır. *Bk.* Dernek birlikleri.

DERNEK BİRLİKLERİ (Os. Cemiyetler itti-hâdı, Fr. Union d'associations, Al. Zentralverband, İng. Joint associations) Aynı amaçla kurulmuş derneklerden meydana gelen birlikler... *Bk.* Dernek.

DERNEKÇİ TOPLUMCULUK (Os. Cemiyetçi sosyalizm, Fr. Socialisme associatiönniste) Anamalcı-yönetici-emekçi ortaklığına dayanan dernekler kurarak anamal-emek ilişkilerini düzenlemeyi amaçlayan ütopyacı toplumbuluk... Fransız toplumbucusu Charles Fourier'nin öğretisi bu adla anılır. İngiliz toplumbucusu Robert Owen de buna benzer düşünceler ilerisürmüştür. Özellikle Fourier, Fransızca *Phalanstère* adını verdiği bu topluluklarda çıkar çatışmalarının uyuşturulacağı kanısındaydı. Her iki düşünür de, metafizik düzeyde kalmak ve temel sorunları çözememekle beraber, değerli düşünceler ilerisürmüşlerdir. Bu düşüncelerin bugün, bilimsel toplumbuluğa öncülük etmeleri bakımından, sadece tarihsel değerleri vardır. Bilimsel olmayan ve düşsel toplum yapıları tasarlayan bütün bu toplumbuluk savları *ütopyacı toplumbuluk* adı altında toplanır. Toplumbucu dernek hayalleri kurmakla beraber Fourier, yoksulluğu bolluktan doğduğunu sezmişti. *Dört Devrim Kuramı* (Fr. Théorie de Quatre Mouvements) adlı incelemesi XIX. yüzyıl ekonomik düzeninin çok başarılı bir eleştirisisidir. *Bk.* Toplumbuluk.

DERNEKEVİ (Os. Mahfil, Fr. Local, Al. Lokal, İng. Business-premises) Dernek üyelerinin özel buluşma yeri... *Bk.* Dernek.

DETERMİNİZM EKONOMİK *Bk.* Ekonomik gereklilik.

DEVALÜASYON (Os. Tenezülü kıymet, Devalüasyon; Fr. Dévaluation, Al. Abwertung, İng. Devaluation) Paranın satın alma değerinin azaltılması... Gerçekte bu işlem, satın alma değeri azalmış bir paranın yeni bir değer kazanması için yapılır ve ulusal para değerinin eşdeyişle resmî kurun- yabancı paralar cinsinden düşürülmesi anlamındadır. Yabancı paraların gerçek değerleri resmî kurların üstüne çıktığı zaman *devalüasyon* yapılır ve böylelikle ithal malların ulusal para cinsinden fiyatları yükseltilir, buna karşı ihraç mal-

larının yabancı para cinsinden fiyatları düşürülür. Bununla ithalâtı azaltarak ihracatı arttırmak amacı güdülür. Ne var ki bu amacın gerçekleşmesi birçok koşullara bağlıdır ve özellikle az gelişmiş tarım ülkelerinde bu amaç kolaylıkla gerçekleşemez. Tarımsal malların aranımı, fiyatların düşük olmasından çok, hammadde ihtiyacıyla ilgilidir. Fiyatı düşmüş olan tarım malları dış pazarlarda her zaman alıcı bulamaz. Buna karşı ithal mallarının fiyatlarının yükselmiş bulunması, o ülkedeki genel fiyatların yükselmesini gerektirir. Bu da yeni bir enflasyonu oluşturur. Kaldı ki az gelişmiş ülkelerde ithal mallarının fiyatlarının yükselmesi ithalâtı azaltmamaktadır. Özellikle sanâyileşerek kalkınma zorunda bulunan ülkeler devalüasyondan sonra pahalıya almakta devam ederler. *Bk.* Enflasyon, Değer yükseltimi.

DEVİNGEN ÇÖZÜMLEME (Os. Tahlili harekî, Fr. Analyse dynamique, Al. Dynamische Analyse, İng. Dynamic analysis) Zaman ögesini de gözönünde tutan çözümleme... Ekonomi edebiyatında zaman ögesini gözönünde tutmayan ve herhangi bir ekonomik olayın belli bir andaki durumunu inceleyen *statik çözümleme* deyimi karşılığında kullanılır. Zaman ögesini gözönünde tutmak demek; fiyat, sürüm ve aranım vb. gibi ögelerin zaman içindeki değişimlerini gözönünde tutmak demektir. Örneğin üretim işlemi ancak *dinamik çözümleme*yle incelenebilir, çünkü üretim zamana bağlıdır. *Bk.* Duruk çözümleme; Devingen ekonomi.

DEVİNGEN EKONOMİ (Os. Harekî iktisât, Fr. Économie dynamique, Al. Dynamische Ökonomie, İng. Dynamic economy) Zaman içinde ele alınan ekonomi... Ekonomik olayları somut olarak inceleyen ekonomiyi dile getirir, zaman ögesinden soyutlanmış ekonomik olayları inceleyen *statik ekonomi* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin planlama, bir dinamik ekonomi konusudur, zaman içindeki değişme ve gelişmeleri de gözönünde tutmak zorundadır. *Bk.* Devingen çözümleme.

DEVİNGEN KAZANÇ (Os. Dinamik kâr, Fr. Profit dynamique) Kârın, ekonomik gelişme ve yeniliklerden doğduğu savı... Ekonomici Schumpeter tarafından ilerisürülmüştür. Schumpeter'in bu kuramına göre kâr ancak, yenilikler ve ilerlemeleri gerçekleştiren müteşebbisler sağlar. Örneğin bir müteşebbis yeni bir buluşla yepyeni bir mal ortaya sürer, ya da eski bir malı yepyeni bir biçimde piyasaya çıkarır. Schumpeter'e göre kâr, ancak müteşebbislerin bu buluşlarından doğmaktadır. Bu kuram da, birçok metafizik yapı-

DEVLET ALACAKLARININ ALINMASI YASASI

kuramlar gibi, hem temelden hem de biçimsel açıdan yanlıştır. Temelden yanlıştır, çünkü kâr teşebbüsten değil, insan emeğinden doğar. Biçimsel olarak yanlıştır, çünkü hiçbir yenilik gerçekleşmeden elde edilen kârları açıklaamaz. *Bk.* Kâr.

DEVLET ALACAKLARININ ALINMASI YASASI (*Os.* Tahsilî emvâl kanunu, *Fr.* Loi sur le recouvrement des impôts et créances publiques, *Al.* Gesetz über die Einziehung von Steuern und Abgaben, *İng.* Law on the recovery of revenues) Devlet alacaklarının alınması konusunda genel hükümler dışında uygulanan özel alma ve elkoyma yöntemini saptayan yasa... 5 Ağustos 1909 (1325) tarihinden beri ülkemizde de uygulanmaktadır. Devletin genellikle her türlü alacakları bu yasaya göre tahsil olunur. Sadece sözleşmelerden ya da haksız bir fiilden doğan devlet alacaklarında İcrâ ve İflâs Kanunu hükümleri uygulanır.

DEVLET ANAMALCILIĞI (*Os.* Devlet sermayeciliği, Devlet kapitalizmi; *Fr.* Capitalisme d'état, *Al.* Staatskapitalismus, *İng.* State capitalism) Devletin tüm üretici güçleri elinde toplaması ve anamalcılarla aynışması... Anamalcılık emperyalizm aşamasında devleti anamalcılarla büsbütün aynıştırmıştır, buna da *tekelci devlet anamalcılığı* denir ki *emperyalizm* deyimıyla anlamdaştır. Bu evrede devlet, büyük anamalcı tekellerle kaynaşmıştır. Öyle ki artık büyük anamalcılar devleti, tekel öncesi anamalcılığında olduğu gibi adamları aracılığıyla değil, bizzat yönetirler. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Tekelci devlet anamalcılığı, Emperyalizm.

DEVLET BANKASI (*Os.* Devlet bankası, *Fr.* Banque d'État, *Al.* Staatsbank, *İng.* State bank) Devlet parasıyla kurulan banka... Aynı zamanda banknot çıkarma ayrıcalığı bulunan bankayı da dilegetirir, bu banka devlet parasıyla kurulmuş olmayabilir. Nitekim ülkemizde bu ayrıcalığı taşıyan Merkez Bankası devlet parasıyla kurulmuş değildir, bir anonim şirkettir. *Bk.* Banka, Merkez bankası.

DEVLET BORCU (*Os.* Düyünü umûmiye, *Fr.* Dette publique, *Al.* Staatsschulden, Öffentliche Schulden; *İng.* Public debt, National debt) Devletçe ülke içinden ya da dışından alınan borç para... Anamalcı ekonomistler devlet borçlarını, vergiden sonra devletin en önemli gelir kaynağı sayarlar. Oysa ister özel, ister tüzel kişilik olsun, borç daima kişiyi batırır. *Bk.* Borç, Devlet borçlanması.

DEVLET BORCUNUN KALDIRILMASI (*Os.* Devlet düyününün reddi, *Fr.* Répudiation de

la dette publique, *Al.* Schuldabwehr, *İng.* Repudiation of public debt) Devletin tekyanlı bir kararla borçlarını tanımayacağını bildirmesi... Köklü rejim değişikliklerinde yapılmıştır. Eski devletin yerine geçen yeni devlet, eski devletin borçlarını tanımadığı ilân eder. Ne var ki yeniden borç alması da bu yüzden olanaksızlaşır. Bu işlem *borç erteleme* (Moratoryum)'yle karıştırılmamalıdır, çünkü ertelemeye borç ortadan kalkmaz. Kâğıt para düzeninde ülke içi borçların kaldırılması gereksizdir, çünkü devlet dilediği an kâğıt para değerinde yapacağı işlemlerle iç borçlarını sıfıra indirebilir. Dış borçların ortadan kaldırılması silahlı çatışmaya yolaçma gibi çeşitli güçlükleri yüzünden pek uygulanamamakla birlikte iç borçların ortadan kaldırılması bu kolaylığandan ötürü genellikle uygulanır. *Bk.* Borç erteleme.

DEVLET BORÇLANMASI (*Os.* Devlet istikrâzı, *Fr.* Emprunt public, *Al.* Staatssanleihe, *İng.* State loan) Devletçe ülke içinden ya da dışından borç para alınması... *Bk.* Devlet borcu.

DEVLETÇİLİK (*Os.* Devletçilik, *Fr.* Étatisme, *Al.* Etatismus, *İng.* Statism, Etatism) Liberalizme karşı çıkarak ekonomi siyasasının devlet eliyle yürütülmesi gerektiğini ilersüren ekonomi anlayışı... Anamalcı liberalizmin *serbest teşebbüs* ve *serbest rekabet* ilkelere yadsıyan anamalcı devletçilik, anamalcılığın ancak devlet eliyle yürütüldüğü takdirde gelişebileceğini ilersürer. Çeşitli anlamlarda kullanılır. Genel olarak büyük yatırımların devletçe yapılması anlamındadır. Kişisel çıkarlara dayanan ve toplum çıkarını kişisel çıkarların toplamı sayan liberalizme karşı bir yöntem olarak da ilersürülür. Gerçekte her ikisi de anamalcılık düzeyindedir. Devletler, genellikle özel teşebbüsün kârsız bulduğu alanlara bizzat yatırım yapmaktadırlar. Gerek bu yatırımlar ve gerek ekonominin genel denetimi kimi özel teşebbüsleri dizginlese bile sonuç olarak büyük anamalcılığın yararınadır. Örneğin Japonya'da modern sanayi devlet kesesinden ve devlet eliyle kurulmuş, hemen bedava denemek fiyatlarla anamalcılara devredilmiştir. Sanayi, güçsüz olduğu zamanlarda ve güçsüz bulunduğu alanlarda devletin müdahalesini bizzat aramış ve istemiştir, İngiliz ekonomisi Keynes'in önerdiği devletçilik, halkın her türlü gelirlerinin devlet eliyle anamalcılara aktarılmasını sağlar. Özel sanayi gelişmesinde devletin oynadığı bu rol, Birleşmiş Uluslar Kurumu'nun bir yayınında da belirtilmiş ve övülmüştür (*Bk.* U.N., *Processes and Problems of Industrialisation in underdeveloped countries*, s.

37). Anamalcı devletçilik anlayışının karşısında bulunan toplumcu devletçilik anlayışı, özel girişimlerin yararı değil kamu yararı gözetilerek, sanâyi ve ticâretin geniş çapta devletleştirilmesini önerir. *Bk.* Liberalizm.

DEVLETLEŞTİRME (*Os.* Devletleştirme, *Fr.* Étatisation, *Al.* Verstaatlichung, *İng.* Nationalization) Kamu yararının gerektirdiği durumlarda özel girişimler elinde bulunan her türlü sanâyi, ticâret ve hizmetlere devletçe el konulması ve bunların devlet eliyle yürütülmesi... *Bk.* Devletçilik.

DEVLET MÜLKİYETİ (*Os.* Devlet mülkiyeti, *Fr.* Propriété de l'état) Devletin üretim araçları üstündeki mülkiyeti... Anamalcılık ya da toplumculuk düzeyinde gerçekleşebilir. Anamalcı düzeyde devlet, özel girişimlere devretmek için üretim araçlarına malik olur. Toplumcu düzeydeyse üretim araçlarına toplum adına el konulur ve devlet bu araçlara toplum adına malik olur. *Bk.* Devletçilik.

DEVLET PLÂNLAMA ÖRGÜTÜ (*Os.* Devlet plânlama teşkilâtı, *Fr.* Organisation de la planification nationale, *Al.* Staatsplanungssamt, *İng.* State planning organization) Geribıraktırılmış ve kalkınma çabası içinde bulunan ülkelerde ekonominin belli bir plana göre yürütülmesi için kurulan örgüt... Ülkemizde de kurulmuştur ve beş yıllık kalkınma planları hazırlamaktadır. Türkiye Anayasasının 129. maddesine göre, "kalkınma, plana göre gerçekleştirilir". Ülkemizde ilk beş yıllık plan 1962 yılında uygulanmaya başlamıştır. *Bk.* Planlama.

DEVLET TOPLUMCULUĞU (*Os.* Devlet sosyalizmi, *Fr.* Socialisme d'état, *Al.* Staatssozialismus, *İng.* State socialism) Toplumculuğun devlet eliyle gerçekleştirileceği savı... *Devlet toplumculuğu* deyimini çeşitli anlamlarda kullanılmış, ne var ki daima bilimsel toplumculuk dışındaki toplumculuk iddialarını dile getirmiştir. Bu anlayışın kaynağı Alman toplumcusu Ferdinand Lasalle'dir. XIX. yüzyıl Almanya'sında Lasalle-Bismark anlaşması bu anlayışın ürünüdür. Seçimlerde çoğunluk sağlayarak işbaşına gelinebileceği ve toplumculuğun devlet yönetimiyle parlamenter sistem içinde gerçekleştirilebileceği tezini savunan sosyal demokratlık akımının kaynağı da bu anlayıştır. Kimi yazarlar, işçi partilerinin hükümet kurduğu ülkeler için de bu deyimini kullanmaktadırlar. Hildebrand Schmoller, Schoenberg vb. gibi birçok Alman profesörlerinin savunduğu ve *kürsü toplumculuğu* adıyla anılan anlayış da bu deyimle dilegetirilmiştir. *Bk.* Toplumculuk, Kürsü toplumculuğu.

DEVLET YARDIMI (*Os.* Devlet muâveneti, *Fr.* Subventions, *Al.* Subventionen, *İng.* Negative taxes) Devletin özellikle işadamlarına karşılıksız olarak verdiği para... İngilizce terimde görüldüğü gibi, *olumsuz vergi* de deniyor. Gerçekte bu terim devletin her türlü ekonomik ve toplumsal yardımlarını dilegetirir; ne var ki uygulamada teşvik primi, vergi îadesi vb. gibi çeşitli adlar altında anamalcılara yapılan yardımları adlandırır. Ekonomi dilinde *devletin karşılıksız giderleri* olarak nitelenir. *Bk.* Yardım.

DIŞALIM (*Os.* İthâlât, *Fr.* Importation, *Al.* Einfuhr, *İng.* Import) Yabancı bir ülkeden satın alınan malı yurt içine sokma... Dış ülkelerden getirilen tüm mallar ve hizmetleri dilegetirir. Bir ülkede eksik olan ya da hiç bulunmayan mal ya da hizmetleri yurda sokmak için gerçekleştirilen uluslararası bir işlemdir. Dışalım, kimi durumlarda zorunludur; örneğin petrolü bulunmayan bir ülke petrolü dış ülkelerden almak zorundadır. Ne var ki dışalım, bu nedenden çok, daha kârlı bulunduğu için yapılır ve iç üretimle rekabet ederek zararlı olur; işsizliğe de yolaçar, ülke parasının dış ülkelere göçmesini gerçekleştirir. Bundan ötürüdür ki dışalının ve dışatımın niteliği, bir ülkenin ekonomik bağımlılığını ya da bağımsızlığını gösterir. Özellikle geribıraktırılmış ülkeler, egemen ülkelerce dışalma zorlanır. Geribıraktırılmış ülkeler, dışalım yapma zorunluğunda kalmaları için geribıraktırırlar. *Dışalım* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde çeşitli kullanımları vardır, bu kullanımların en önemlileri şunlardır: *Dışalım vergisi* (*İng.* Import taxes), *dışalım kurumu* (*İng.* Import house), *dışalım tecimi* (*Os.* İthalât ticâreti, *İng.* Import trade), *dışalım malı* (*Os.* İthalât emtiası, *İng.* Import article), *dışalım resmi* (*Os.* İthal resmi, *İng.* Import duty), *dışalım târifesi* (*İng.* Import tariff), *dışalım izni* (*Os.* İthal lisansı, *İng.* Import license), *dışalım gider vergisi* (*İng.* Import excise tax), *dışalım finansmanı* (*İng.* Import financing), *dışalım kotası* (*İng.* Import quota), *dışalım çizelgesi* (*İng.* Import list). *Bk.* Dışatım.

DIŞALIM EĞİLİMİ (*Os.* İthalât meyli, *Fr.* Propensité de l'importation, *Al.* Hang zum Import, *İng.* Propensity to import) Bir ülke ticâretinin kârlı bulunduğu dışalma karşı duyduğu eğilim... İstatistiksel ekonomide ulusal gelirle dışalım arasındaki ilişkiyi belirten bir katsayıdır. Dışalının herhangi bir ulusal gelir düzeyine oranı dışalım eğilimini verir. Ulusal gelirdeki değişmeler, dışalının çoğalma ve azalmasında etkindir. *Bk.* Dışalım, Ulusal gelir.

DIŞALIM ENFLASYONU

DIŞALIM ENFLASYONU (Os. İthâlât enflasyonu, Fr. Inflation d'importation) Yabancı mallar isteminin artmasından doğan enflasyon... Yabancı mallara karşı istek artınca bunların fiyatları yükselir, bu fiyat yükselişi yerli malların fiyatlarını da etkiler, yabancı mallardaki fiyat yüksekliğini yerli mallardaki fiyat yükselmeleri izler. Böylelikle de ülkede bir para şişkinliği (enflasyon) başgösterir. Bk. Enflasyon.

DIŞALIM KOTALARI (Os. İthâlât kotaları, Fr. Quota d'importation, Al. Importquote, İng. Import quota) Dışalım için ayrılan parayla alınacak malın çeşidini ve her çeşidin oranını gösteren liste... Dışalım kontenjanı (Fr. Contingentement, Al. Einfuhrkontingent) da denir. Kimi ülkeler dışalımını tümüyle serbest bırakırken kimi ülkeler de böylelikle sınırlarlar. Bk. Dışalım.

DIŞALIM MALI (Os. İthâlât metâ, Fr. Article d'importation, Al. Einfuhrartikel, İng. Import article) Dışalımın yurda getirilen mal... Bk. Dışalım, Mal.

DIŞALIMSATIM (Os. Dış ticâret, Ticâreti hâriciye; Fr. Commerce extérieur, Al. Aussenhandel, İng. Foreign trade) Bir ülkenin başka ülkelere mal satması ve bunlardan mal alması... Dış tecim de denir. Bir ülkeye dışardan giren ve bu ülkeden dışarıya çıkan mal toplamına da dışalimsatım oylumu (Os. İthâlât hacmi) denir. Bk. Dışalım, Dışsatım.

DIŞALIMSATIM KURAMI (Os. Dış ticâret nazariyesi, Fr. Théorie des valeurs internationales, Al. Theorie der internationalen Werte, İng. Theory of international values) Dışalımın ve dışsatımın hangi oranlarda kârlı olacağını araştıran kuram... David Ricardo'nun karşılaştırmalı harcamalar kuramı (Mukayeseli masraflar nazariyesi)'ni tamamlamak için İngiliz ekonomisi ve düşünürü John Stuart Mill tarafından ileri sürülmüştür. Klasik okulun kurucusu Adam Smith dışalimsatımda kesin üstünlüğü ileri sürmüştü. Her ülke, ucuz üretmekte kesin üstünlüğe sahip olduğu malların üretiminde uzmanlaşmalıydı. David Ricardo, bu konuda, görece üstünlüğü yeter görüyordu. Bir ülke birçok malların üretiminde üstünlüğe sahip olabilir, ama en üstün olduğu mal üretiminde uzmanlaşmalı ve öteki malların üretimini başka ülkelere bırakmalıydı, böylelikle daha kârlı çıkardı. Klasik okulun bu iki kuramı dışalimsatımın nedenlerini açıklıyor, ama dışalimsatımın hangi oranlarda yapılması gerektiğini açıklamıyordu. John Stuart Mill, klasik okulun büyük ustalarının

eksik bıraktığı bu oranları saptamaya çalışmıştır. Mill'e göre en yüksek dışalimsatımın hacmi, kazancın her iki tarafa da elverişli olduğu fiyat düzeyinde gerçekleşir. Kazanç sadece bir ülkede kalırsa dış ticâret gelişmez. Edgeworth, Mill'in bu kuramını matematik bir modelle göstermiştir. Bu modele göre dışalimsatımda en uygun fiyat, arz ve talep eğrilerinin kesiştikleri noktadaki fiyattır. Bütün bu kuramlar, liberal görüşe uygun olarak, uluslararası ticâretteki serbestliğin yararlılığını tanıtlama amacını güder.

DIŞALIM VERGİLERİ (Os. İthâlât vergileri, Fr. Impôts sur les importations, Al. Einfuhrsteuer, İng. Import duties) Dışalımdan alınan çeşitli vergiler... Dışalımın getirilen mallardan ilkin gümrük resmi alınır. İkinci olarak gümrük resminin yüzde 15 tutarında belediye payı alınır. Üçüncü olarak alınan vergi, damga resmidir; matrahı malın saf değerinin yüzde 21'dir. Dördüncü olarak, yerli malları korumak gerekçesiyle, istihsâl vergisi alınır; bunun matrahı da malın saf değeriyle o maldan alınan damga resmi dışındaki tüm vergi ve resimlerin toplamıdır. Deniz yoluyla gelen mallardan ayrıca bir de rihim resmi alınır; matrahı malın gümrüklü değerinin yüzde beşidir. Bütün bu vergiler ithâlâtçıdan alınmıyormuş gibi görünür, gerçekteyse tüketicinin, eşdeyişle halkın cebinden çıkar, çünkü bütün bu vergilerin tümü malın satış fiyatına eklenir. Bk. Vergi, Dışalım vergisi.

DIŞALIM VERGİSİ (Os. İthâlât resmi, Fr. Droit d'entrée, Al. Einfuhrzoll, Einfuhrgebühren; İng. Import duty, Lâ. Portorium) Yabancı ülkelere gelen mallardan yurda girerken alınan gümrük resmi... Bk. Dışalım vergileri.

DIŞALIM YASAKLARI (Os. İthâlât memnûniyeti, Fr. Prohibitions à l'importation, Al. Einfuhrverbot, İng. Import prohibitions) Belli malların dışalımının devletçe önlenmesi... Belli ülkelere yapılan dışalımın önlenmesini de dile getirir. Genellikle ülke üretimini korumak için yapılır, siyasal anlaşmazlıklar sonucu da olabilir; uyuşturucuların dışalımının yasaklanması gibi sağlık gerekçesine de dayanabilir. Bk. Merkantilizm.

DIŞARIDAN ALMA İZİNİ (Os. İthâlât lisansı, Fr. Permis d'importation, Al. Einfuhrschein, İng. Bill of entry) Dış ülkelere mal getirebilmek için devletten alınması gerekli izin... Bk. İzin, Dışarıya satma izni.

DIŞARIDAN ALMAK (Os. İthâl etmek, Fr.

Importer, *Al.* Einführen, *İng.* To import) Dış-alım yoluyla mal getirmek... *Bk.* Dışalım.

DIŞARIYA SATMA İZİNİ (*Os.* İhrâc lisansı, *Fr.* Acquit d'exportation, *Al.* Ausfuhrzoll-schein, *İng.* Permit) Dış ülkelere mal satabilmek için devletten alınması gerekli izin... *Bk.* İzin, Dışarıdan alma izni.

DIŞARIYA SATMAK (*Os.* İhrâc etmek, *Fr.* Exporter, *Al.* Ausführen, *İng.* To export) Dışsattım yoluyla mal satmak... *Bk.* Dışsattım, Dışarıdan almak.

DIŞ BORÇLANMA (*Os.* İstikrâzî hâricî, *Fr.* Emprunt extérieur, *İng.* External loan) Bir ülkenin yabancı ülkelere borç para alması... *Bk.* Borçlanma, İç borçlanma.

DIŞ EKONOMİLER (*Os.* Hâricî iktisatlar, *Fr.* Économies externes, *İng.* External economies) Bir firmanın yararına o firmanın dışında gerçekleşen ekonomî... Firmanın kendi dışındaki ekonomilerden dolayı olarak yararlanması olayını dilegetirir. Örneğin bir sanâyiin çevresinde yollar yapılması, köprüler kurulması vb. o sanâyiin mâliyetini düşürür, o sanâyie dolayı olarak bir kazanç sağlar. Bir başka örnek olarak, gaz fiyatlarının düşmesi, gaz sobası satışını artırır; demek ki bir dış ekonomi gaz sobası firmasına yarar sağlar. Bu deyim, bu anlamda, ekonomîci Marshall tarafından önerilmiştir. Almanlar, İngilizce de-yimi kullanıyorlar. *Bk.* Eksi ekonomi, Dış etki.

DIŞ ETKİ (*Os.* Hâricî tesir, *Fr.* Exogène, *Al.* Exogen, *İng.* Exogenous) Belli bir ekonominin dışındaki öğelerin o ekonomiyi etkilemesi... Örneğin hava ve yağmur öğesi tarımda bir dış etkidir. *Bk.* İç etki, Dış ekonomiler.

DIŞ ÖDEMELER DENGELİMİ (*Os.* Hâricî tediye bilânçosu, *Fr.* Balance des paiements, *Balance des comptes*; *Al.* Zahlungsbilanz, *İng.* Balance of payments) Yabancı para gelir ve giderlerinin belli bir süredeki bilânçosu... Bir ülkenin döviz gelir ve giderleri bu bilânçoda yer alır. Genel olarak bir yıllık süreyi kapsar. Temelde, bir dışalım ve dışsattım bilânçosudur. Turizm gelirleri ve fâizler de buna eklenir. Ülkemize ve ülkemiz gibi geribırakılmış ülkelere özgü olarak yabancı ülkelerde çalışan işçilerin gönderdikleri dövizler de bu bilânçoda yer alır.

DIŞ PAYDAŞLAR (*Os.* Hâricî hissedarlar, *İng.* Outsiders stockholders) Büyük ortaklıkların yönetimi üstünde hiçbir etkileri bulunmayan ve kupon kesip paylarını almakla yetinen paydaşlar... İngiliz ekonomîcisi Jean Ro-

binson tarafından *The Accumulation of Capital* (s. 8) adlı yapıtında önerilmiş bir deyimdir. *Bk.* İç paydaşlar, Kesilge.

DIŞSATTIM (*Os.* İhrâcât, *Fr.* Exportation, *Al.* Export, *Ausfuhr*; *İng.* Export) Ülkede üretilen bir malı yabancı ülkelere satma... Anamalcı düzende bir ülke için en önemli gelir kaynağıdır, bir ülkenin ekonomik gücünü dışalımına karşı dışsattımın büyüklüğü belirtir. Dışsattımın dışalımdan az olması o ülkenin ekonomik güçsüzlüğünü gösterir, buna *dış ticâret açığı* denir. Bu konuda özellikle dikkat edilmesi gereken nokta, dışsattımın ulusal kökenli mallarla yapılmasıdır. Ulusal kökenli olmayan (örneğin dış ülkelere gelen parçaların monte edilmesiyle elde edilen) malların dışarıya satılması, temelde bir dışsattım değil, dış-alım konusudur. Ayrıca her türlü bedelsiz mal transferleri de dışsattım istatistiklerinde yer alır ki bu da yanıltıcı bir noktadır. Bir ülkenin gerçek dışsattımı, ulusal kökenli mallarının para karşılığında yabancı ülkelere satılmasıdır. *Dışsattım* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde çeşitli kullanımları vardır, bunların en önemlileri şunlardır: *Dışsattım pazarları* (*İng.* Export markets), *dışsattım mevsimi* (*İng.* Export season), *dışsattım kredisi* (*İng.* Export commercial credit), *dışsattım malları* (*Os.* İhrâcât emtiası, *İng.* Export articles), *dışsattım resmi* (*Os.* İhrâcât gümrük resmi, *İng.* Export duty), *dışsattım izni* (*Os.* İhrâcât lisansı, *İng.* Export license), *dışsattım vergisi* (*İng.* Export tax), *dışsattım tecimi* (*Os.* İhrâcât ticâreti, *Fr.* Commerce d'exportation, *İng.* Export trade), *dışsattımcı* (*Os.* İhrâcâtçı, *Fr.* Exportateur, *İng.* Exporter), *dışsattım çizelgesi* (*Os.* İhrâc listesi, *İng.* Export list), *dışsattım tecimevi* (*Os.* İhrâcât ticârethânesi, *İng.* Exporting house, *Fr.* Maison d'exportation), *dışsattım ülkesi* (*Os.* İhrâc memleketi, *Fr.* Pays exportateur, *İng.* Exporting country). *Bk.* Dış-alım.

DIŞSATTIM YASAĞI (*Os.* İhrâcât memnûyeti, *Fr.* Prohibition d'exportation, *Al.* Ausfuhrverbot, *İng.* Export prohibition) Kimi ülkelerde dışsattımına konan yasak... Dışalım yasaklarıyla aynı niteliktedir ve aynı gerekçelere dayanır. *Bk.* Dışalım yasakları.

DIŞ TECİM *Bk.* Dışalımsattım.

DIŞ TECİM DEĞİŞTOKUŞU (*Os.* Hâricî ticâret takası, *Fr.* Clearing bilatéral, *Al.* Bilateral Clearing Verkehr, *İng.* Bilateral clearing) Ülkeler arasında mala karşı mal verme yoluyla yapılan ticâret... *Takaslı ticâret* deyi-miyle de dilegetiriliyor. *Bk.* Değiştokuş.

DIŞ TECİM DENGELİMİ

DIŞ TECİM DENGELİMİ (Os. Hâricî ticâret bilânçosu, Fr. Balance commerciale, Al. Handelsbilanz, Ing. Trade balance) Dışalmsatım niceliklerinin belli bir süredeki durumunu saptayan bilânço... Kısaca *ticâret bilânçosu* da denir. Bk. Dış ödemeler dengelimi.

DIŞ TECİMİN DEVLETLEŞTİRİLMESİ (Os. Hâricî ticâretin devletleştirilmesi, Al. Verstaatlichung des Aussenhandels, Ing. State monopoly of foreign trade) Dışsatım ve dışalımın devletçe yapılması... Toplumcu ülkelerde dışalmsatımı devlet yapar. Bk. Devletleştirme.

DIŞ TECİM KURAMLARI (Os. Hâricî ticâret nazariyeleri, Fr. Théories des échanges internationaux, Al. Aussenhandelstheorien, Ing. International trade theories) Dış ticâretin gerekçelerini, nasıl olması gerektiğini ve kâr oranlarını araştıran kuramlar... Bu konuyla uğraşan temel ekonomi okulu, klasik okuldur. Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill ve daha sonra onların izleyicileri olarak Marshall, Öhlin, Heckscher vb. bu alanda kuramlar ileri sürmüşlerdir. Bunların içinde en önemli sayılan Ricardo'nun karşılaştırmalı mâliyetler kuramıdır. Bk. Karşılaştırmalı mâliyetler kuramı, Dışalmsatım kuramı.

DIŞ TİCÂRET Bk. Dışalmsatım.

DIŞ YARDIM (Os. Muâveneti hâriciye, Fr. Aide extérieure) Geribakırılmış bir ülkenin gelişmiş ülkelerden aldığı yardım... Bu yardım, az gelişmiş ülkelerin ödeme dengelerinde gitkiye büyüyen açığı kapatmak için yapılmaktadır ve yardım alanın çok yardım edenin yararınadır. Ödeme dengelerindeki açık, az gelişmiş ülkelerin mal satın alma olanaklarını yok eder. Yardımın amacı bu olanağı sağlamak ve ihrâç edilecek donatım mallarına pazar bulmaktır. Yardım yoluyla ticâret, normal ticâretten birçok bakımlardan daha kârlı ve daha elverişlidir. Yardım eden ülkelerin altın rezervleri ve yabancı dövizleri artarken, yardım gören ülkelerin altın rezervleriyle yabancı dövizlerinin hızla azaldığı açıklanmıştır (Bk. GATT: 'International Trade in 1959). Açıklanan bu istatistiklerin belirttiğine göre dış yardımlar, çoğunlukla iç ekonomik depresyonlara engel olmak için yapılmaktadır. Bu yardımların, yardım eden ülkelere ekonomi dışı yararları da vardır. Örneğin Amerikalı ekonomici Samuelson şöyle der: "Amerika'nın dost memleketlere verdiği modern silâhlar onların savunmalarını sağladığı gibi, Amerikan askerlerinin hayatlarını da kurtarmaktadır" (Samuelson, *İktisat*, İstanbul 1970, çev. Demirgil, s. 779). Dünyanın en gelişmiş ül-

kesi olan Amerika, *Marshall Planı* adıyla ünlenen geniş çaplı yardım programıyla Avrupa pazarlarına egemen olmuştur. Yardım, genellikle borç vermeden ibârettir. Bk. Az gelişmişlik, Anamalin organik bileşimi, Yenisömürgecilik.

DIŞ YEDİLER (Os. Hâricî yediler, Fr. Septs extérieur) Ortak Pazar'ın dışında kalan yedi Avrupa ülkesi... Serbest ticâret temeline dayanan bir federasyon kurarı bu yedi ülke İngiltere, Danimarka, Avusturya, İsveç, İsviçre, Norveç ve Portekiz'dir. Ne var ki bunlardan pek çoğu 1972 yılında ve daha sonra Ortak Pazar'a katılmışlardır. Bk. Ortak Pazar.

DİFERANSİYEL RANT (Os. Tefâzül rant, Fr. Rente différentielle, Al. Differentialrente, Ing. Differential rent) Toprakların verim farkından doğan rant... Verim farkından doğan toprak geliri kuramının ileri süren ekonomik İngiliz klasik okulundan David Ricardo'dur. Ricardo, *rant* adı verilen toprak gelirinin esasen verim farklarından doğduğunu ileri sürmüştür. Ona göre hiçbir toprak kendiliğinden bir gelir sağlamaz, geliri sağlayan, topraklar arasındaki verim farklarıdır. Bir toprak ürününün fiyatı, en verimsiz toprak ürünü maliyetiyle belirlenir. Çünkü böyle olmasaydı verimsiz toprağa yatırım yapılmazdı, bu halde de üretim yetersizliği yüzünden fiyatlar yükselirdi. Verimsiz toprağın işletilmesi toplumsal ihtiyaçlar için zorunludur. Verimsiz toprağın yüksek maliyetiyle verimli toprağın düşük maliyeti arasındaki fark *diferansiyel rant*'tir. Diyelim ki verimli bir tarlayla verimsiz bir tarlaya 1000'er liralık yatırım yapılmıştır. Ortalama kâr oranı da diyelim % 20'dir. Her iki tarla ürününün de üretim fiyatı 1000 + 200 = 1200 lira olacaktır. Verimli tarlanın 5 kental, verimsiz tarlanın da 4 kental buğday verdiğini varsayalım. Buğdayın fiyatı verimli tarlada 1200:5 = 240 lira; verimsiz tarladaysa 1200:4 = 300 lira olacaktır. Buğday pazarında verimsiz tarla fiyatıyla satılacağından verimli tarla 300 - 240 = 60 lira *diferansiyel rant* elde edecek demektir. (Bk. Ricardo, *Essay on the Application of Capital to Land*). Bk. Rant, Saltık rant.

DİKEY KARTEL (Os. Şâkulf kartel, Fr. Cartel vertical) Belli bir malın meydana getirilmesi için gerekli bütün endüstrileri bir yönetim altında toplayan kartel biçimi... Örneğin bir kumaş karteli yün, iplik, boya vb. gibi kumaşla ilgili bütün sanâyileri bir yönetim altında toplayarak bir *dikey kartel* kurar. Bu tür kartel, örneğin kumaş yapmak için gerekli işletmeleri de toplayabilir, konfeksiyon fabrikalarını ve satış işletmelerini de toplayarak

maliyetini düşürür ve kâr oranını artırır. Gerçekte *düşey kartel* adıyla anılması gerekirken ekonomi edebiyatımızda *düşey* yerine *dikey* (Os. Amudî, Fr. Perpendiculaire) deyimine yerleşmiştir. *Bk.* Kartel.

DİNAMİK KÂR *Bk.* Devingen kazanç.

DİNAMİK TAHLİL *Bk.* Devingen çözümleme.

DİNSEL ALDATMA (Os. Hiylei şer'îye, Fr. Dol religieux) Din kurallarına uydurulan hiyle... İslâm hukukunda özellikle fâiz alınmasında kullanılmıştır. Müslümanlıkta fâiz yasak (harâm) olduğundan ve anamalcı düzende fâizsiz borç vermek de olanaksız olduğundan fâiz alımı bir dinsel aldatmayla şöyle gerçekleştirilir: Borç para veren borç alana fâiz tutarı kadar para karşılığında değersiz bir şey (örneğin bir kurşun kalem) de satar, böylelikle fâizini peşin olarak almış olur. Dinsel hukukta bu deyim, *câret şer'îye* deyimine anılır. Dinsel hukukta şöyle denilmiştir: "Başkasının hakkını ortadan kaldıran hiyle yasağa da bir işlemi fesattan kurtarmak için hiyleye cevâz verilmiştir". Bu cevâz, eşdeyişle izin, toprak sahipleri düzeninin (feodalite) para adamları düzenine (kapitalizm) dönüşmesi üzerine zorunlu olmuştur. Dinsel aldatma, daha sonra, dinsel hukukun tüm alanlarına yayılmıştır. Örneğin 1000 lira eden bir evi 2000 liraya kiralamak harâm'dır, ama kiracı ikinci bin lirayı örneğin evin onarılması için verdiğini söylerse helâl olur. *Bk.* Fâiz.

DİREKT MAL *Bk.* Doğrudan mal.

DİRENİŞ (Os. Boykot, Boykotaj; Fr. Boycottage, Al. Sperre, Boykott; İng. Boycott) Bir varlığı malca zarara sokmak amacıyla onunla her türlü ilişkiyi kesmek işlemi... Bu varlık; bir tüccar, bir kurum ya da bir devlet olabilir. *Boycott*, aslında, İrlandalı zengin bir toprak ağasının adıdır. 1880 yılında toprak kirasının indirilmesi kararına karşı çıkmış, bu yüzden de çevresindekiler onunla bütün ilişkilerini keserek, onu yalnız bırakmışlardı. *Boycott* deyimini, hizmetçilerinin bile kendisini bırakmalarından ötürü aç kaldığı söylenen bu inatçı İrlandalının adından kalmadır. Boykot etme işleminde *boycottaj* denir. İşe karşı boykot *işbirakımı* (grev) ve *işkapatımı* (lokavt) biçiminde olur. Mal boykotuysa *mal vermeme* (Al. Abnahmesperre) biçimlerinde gerçekleşir. *Bk.* İşbirakımı, İşkapatımı.

DİRİJİZM. *Bk.* Güdümcülük.

DİSPAŞ *Bk.* Hesaplaşma belgesi.

DİSPEÇ *Bk.* Hesaplaşma belgesi.

DİZİ (Os. Seri, Sıra, Silsile; Fr. Série, Al. Reihe, İng. Serie) Herhangi bir bakımdan bir bütün meydana getiren şeylerin tümü... *Bk.* Dizi yapım.

DİZİ YAPIM (Os. Seri imâlât, Fr. Fabrication en série) Birbirinin aynı olarak pek çok yapılan parçaların birleştirilmesiyle elde edilen yapım... Örneğin bir otomobil fabrikasında otomobiller tek tek yapılmaz, *dizi yapım*'la yapılır. Örneğin birbirinin aynı olan bin motor, bin şasi, bin karoser yapılır ve bunlar birleştirilerek bin otomobil elde edilir. Hattâ bütün bu parçalar da seri olarak yapılan daha küçük yüzlerce parçanın birleştirilmesiyle meydana gelir. *Bk.* Yapım.

DİYALEKTİK EKONOMİ (Os. Cedeli iktisat, Fr. Économie dialectique) Ekonomi sorunlarını diyalektik yöntemle çözümleme anlayışı... Ekonomi sorunlarını metafizik yöntemle çözümleme anlayışını dilegetiren *metafizik ekonomi* deyimini karşılığında kullanılır. Metafizik ve diyalektik, birbirine tümüyle karşıt yapıda, iki dünya görüşüdür. Her ikisinin de felsefesal kaynağı antik çağ Yunan düşüncesindedir. Metafizik, spekülâtif olduğundan hızla gelişmiş ve insan düşüncesine yirmi beş yüzyıl egemen olmuştur. Buna karşı diyalektik, bilimsel olduğundan ancak bilimlerin gelişmesiyle gelişebilmiş ve temel yasaları XIX. yüzyılın ikinci yarısında keşfedilmiştir. Doğa ve son çözümlemeye doğanın ürünü olan insan bilinci ve toplum, diyalektik olarak işlenmektedir. Öyleyse doğasal, bilinçsel ve toplumsal tüm olguların iç gerçeğini kavrayabilmek için, onları işleyiş yöntemleriyle incelemek gerekir. Herhangi bir olguyu diyalektik yöntemle incelemek demek, onu bütünselliği, bağımlılığı, çok yanlılığı, çelişmeleri, devimliliği, değişkenliği ve gelişkenliği içinde incelemek demektir. Metafizik incelemeye bunun tam tersidir ve olguları bütünlüklerinden ayırıp soyutlayarak, durgun, değişmez ve gelişmez olarak ele alır. Metafizik anlayış kavramlara kesin ve sonsuz anlamlar anck belli diyalektik anlayışta kavramlar anck belli koşullar içinde belli anlamlar kazanır. Bu anlamlar, sürekli olarak değişmekte olan koşullarla birlikte sürekli olarak değişirler. Bundan başka diyalektik, anlayışta ekonomi temel bilgidir, insanlık tarihi hayvanı insan eden üretim hareketiyle eşdeyişle ekonomik hareketle başlamıştır. İnsanlar önce düşünüp sonra bu düşüncelerine uygun olarak yaşamış değillerdir, tersine, önce yaşamış ve sonra bu yaşayışlarına uygun olan düşünceler edinmiş-

lerdir. Demek ki insansal düşünce ve ilişkiler, maddî ve ekonomik temel ilişkilerle belirlenmiştir. Ne var ki bu, çoğunlukla yanlış anlaşıldığı gibi, her şeyin ekonomi tarafından belirlendiği anlamını vermez. İnsanlar elbette maddî ve ekonomik ilişkilerine uygun düşünceler edinmişlerdir, ama edindikleri düşüncelerle de maddî ve ekonomik ilişkilerini etkileyip değiştirmişlerdir. Bir diyalektik ustası şöyle der: "Bu etkenler, karşılıklı etki halindedir. Ekonomik hareket, sonsuz rastlantılar arasında beliren bir zorunluk gibi, bu etkenler içinde kendi yolunu açar. Yoksa kuzey Almancasının ses uyumundaki değişikliği, gü-lünç olmadan, ekonomik açıdan açıklamak elbette mümkün değildir. Kendi tarihimizi kendimiz yapıyoruz, ama bunu belirlenmiş öncüller ve koşullar içinde yapıyoruz. Bütün bu öncüller ve koşullar içinde son çözümlemede, belirleyici olanlar ekonomik koşullardır. Ama siyasal vb. koşullar, hattâ insan beyinlerine yapışan gelenekler bile, temel olmakla beraber, etkindirler". *Bk. Ekonomi, Metafizik ekonomi.*

DOĞA (*Os. Tabiat, Fr. Nature, Al. Natur, İng. Nature*) Klasik anlayışa göre üç değer yaratıcısından biri... Üretim ögesi olarak kullanılan toprak, mâdenler, sular vb. gibi birçok doğal varlıklar *doğa* kavramının kapsamı içindedir. Klasik anlayış değer yaratan üretim etmeni olarak doğa, emek ve anamalı gösterir. Çağdaş metafizik economiciler bu etmenlere müteşebbisi de eklemiştir. Fizyokratlara göre doğa, tek değer yaratıcısıdır. Bütün değerler topraktan çıkar. Diyalektik anlayışa göre insan, emeği geçmemiş doğanın hiçbir ekonomik değeri yoktur. *Bk. Değer, Üretim.*

DOĞAL DEĞER (*Os. Kıymeti tabiiye, Fr. Valeur naturelle*) Bir malın üretim değeri... Adam Smith deyimidir. Smith'e göre değiştirmeye konu olan her malın bir *doğal değeri*, bir de *piyasa değeri* vardır. Malın doğal değerini onun üretim maliyeti belirler, piyasa değeriye sürüm-aranım yasasına göre gerçekleşen fiyatla belirir. Bir malın piyasa değeri, böylece, onun doğal değerinden daha çok ya da daha az olabilir. Ama piyasa değeri daima doğal değer çevresinde dönüp durur. Adam Smith'in bu anlayışı, gerçek değer anlayışından farklıdır ve metafizik düşünce sisteminin temel yanlışını taşır. *Bk. Değer, Liberalizm.*

DOĞAL DÜZEN (*Os. Tabii nizâm, Fr. Ordre naturel, Al. Natürliche Ordnung, İng. Natural order*) İnsan irâdesinden bağımsız olarak doğa tarafından kurulan düzen... Fransız fizyokratları ve İngiliz klasik liberalleri, eko-

nominin böylesine doğal bir düzenle işlediğine inanıyorlardı. Ne var ki onlar bu deyimden ekonomik yasaların nesnellliğini değil, ekonomik yaşamı düzenleyen bir Tanrı gücünü anlıyorlardı. Bu anlayışın temeli dinseldir. Adam Smith, bu anlayışı benimsemekle beraber, bu Tanrısal düzene, insan bencilliğiyle işleyen insansal bir düzeni de katmıştır. Smith'in doğal düzeni, Tanrısal olmaktan çok, insansal çıkarlarla gerçekleştirilen bir düzendir. Smith'e göre, insanların *rasyonel* davranışları bu bencilliklerinin gereğidir. *Bk. Liberalizm.*

DOĞAL FİYAT (*Os. Tabii fiyat, Fr. Prix naturel, Al. Natürlicher Preis, İng. Natural price*) Üretim maliyetince belirlenen fiyat... İngiliz klasik okulunun kurucuları Adam Smith ve David Ricardo tarafından ileri sürülmüştür. Bu economiciler fiyatı, *doğal* ve *normal* olmak üzere ikiye ayırıyorlardı. Arz ve talep yasasına belirlenen fiyata da *normal fiyat* ya da *piyasa fiyatı* diyorlardı. Onlara göre normal fiyat ya da pazar fiyatı, doğal fiyatın altında ya da üstünde dolışıyordu ama rekabet koşullarında ve uzun dönemde piyasa fiyatıyla birleşme ve eşleşme eğilimindeydi. *Bk. Fiyat, Liberalizm.*

DOĞAL EKONOMİ (*Os. Tabii iktisat, Fr. Économie naturelle*) Üretimin üreticilerce tüketildiği ekonomi... Ürünlerin ticâret konusu olmadığı *mal-öncesi* ekonomiyi dilegetirir. Başlıca irası, tarımsal oluşudur. Bununla beraber insanın doğaya gereği gibi egemen olamadığı bir ekonomi evresidir. Doğal ekonomide üretim bir değiştirme konusu olmaz ve üreticilerce tüketilir. Köleci ve feodal üretim genellikle doğal bir ekonomiydi. Köle köleci için, serf feodaller için tahıl üretti. Köleci ve feodal ekonomi biçimlerinde ancak ürün fazlası olağandışı bir değiştirme konusu olurdu. *Bk. Ekonomi.*

DOĞAL İŞBÖLÜMÜ (*Os. Tabii taksimî ve zâif, Fr. Division du travail naturel*) İlkel toplumda üretici güçlerin gelişmesiyle kendiliğinden meydana gelen işbölümü... Gelişmiş toplumda, işin verimini arttırmak için, bilinçli ve planlı olarak gerçekleştirilen *işbölümü'* ne karşı kullanılır. *Bk. İşbölümü, Üretim güçleri.*

DOĞAL KAYNAKLAR (*Os. Menâbiî tabiiye, Fr. Sources naturelles*) Toprak ve mâdenler, petrol gibi toprakta bulunan zenginlikler... Emperyalist felsefe, az gelişmişliğin nedeni olarak, doğanın bu ülkelerde cömert davranmadığı propagandasını yayar. Bu sav, kesin olarak yanlıştır. Emperyalist propaganda, bundan

başka, gelişmiş ülkelerin ürettiği sunî maddelerin doğal kaynaklara üstün olduğunu ve bunların yerini aldığını da savunur. Bu sav da, emperyalizmin az gelişmiş ülkelerin doğal kaynaklarını hâlâ sömürmekte olmasından da belli olduğu gibi, yanlıştır. Bununla beraber ekonomi edebiyatında şöyle bir söz geçerlidir: "Topraklarında petrol bulunup da zenginleşmeyen hiçbir ülke yoktur". *Bk.* Az gelişmişlik, Toprak, Emperyalizm, Dünya işbölümü.

DOĞAL MÜLKİYET (*Os.* Tabii mülkiyet, *Fr.* Propriété naturelle) İnsanın, emeğinin ürününe sahip çıkması... Liberal ekonomici Adam Smith'in ilerisürdüğü bir deyimdir, Smith, "Her insanın emeğine sahip çıkması bütün öteki mülkiyetlerin kaynağıdır, en vazgeçilmez ve Tanrısal hakkıdır" der. Özel mülkiyetin kutsallığını ve dokunulmazlığını bu *doğal mülkiyet* hakkından çıkarır. *Bk.* Mülkiyet, Liberalizm.

DOĞAL TEKEL (*Os.* Tabii inhisâr, *Fr.* Monopole naturel, *Al.* Natüralmönopol, *İng.* Natural monopoly) Malın kaynağının ancak belli bir bölgede bulunmasından doğan tekel... Devletlerce imtiyaz verilmek suretiyle meydana gelen *kanunî monopol* (yasal tekel) deymi karşılığında kullanılır. Örneğin, rakıyı herkes yapabilir, ancak devlet bir yasayla bunun üretimini kendi tekeline almıştır. Buna karşı elmas, ancak belli bir bölgede bulunur; bundan ötürü de doğal olarak tekeldir. Ekonomi edebiyatında bir avukatın ya da bir doktorun belli bir konuda uzmanlaşarak rakipsiz kalması da doğal tekele örnek olarak gösterilir. *Bk.* Tekel.

DOĞAL ÜCRET (*Os.* Tabii ücret, *Fr.* Salaire naturel, *Salaire normal*; *Al.* Natural lohn, *İng.* Natural wage) Sunu ve istem yasasına göre oluşan ve emekçiyle ailesini öldürmeyecek oranda yaşatabilen ücret... Klasik okulun büyük economicilerinden David Ricardo tarafından tanımlanmıştır. Bu tanımdan pek açık olarak şu sonuç çıkıyor: Demek ki, başkaca hiçbir dış etki olmaksızın, sunu ve istem (arz ve talep) yasasıyla oluşan ücret, emekçiyle ailesini ancak yaşatabilecek bir ücret olur. Ücret, doğal ücretin üstüne çıkarsa işçiler evlenip çocuk yaparlar. Böylece emek piyasasında emekçi sunusu artar, rekabet başlar ve ücretler yeniden doğal çizgiye dönerler. Klasiklerin bu görüşü, emekçiyi bir pazar malı sayma anlayışından kaynaklanıyor. *Bk.* Emek, Emekçi, Ücret, Doğal ücret kuramı.

DOĞAL ÜCRET KURAMI (*Os.* Tabii ücret nazariyesi, *Fr.* Théorie de salaire naturel)

Ücretin işçinin geçimini sağlamak için yapmak zorunda bulunduğu harcamalardan meydana geldiği savı... Bu kuram, klasik değer anlayışının ürünüdür. Özellikle Adam Smith'in anlayışına göre, nasıl her malın doğal değeri onun maliyetine eşitse, işçi malının doğal değeri olan doğal ücreti de onun maliyetine eşittir. İşçinin maliyetiye, onun geçinmek için yapmak zorunda bulunduğu harcamaların toplamıdır. Öyleyse doğal ücret, bu harcamaları karşılayacak çizgide olmalıdır. Doğal ücret kuramı, klasik ekonomi okulunun öncülerinden David Ricardo tarafından ilerisürülmüştür. Alman ütopyacı toplumcusu Lasalle'in ünlü *Tunç Yasası* da bu anlayışa dayanır. *Bk.* Tunç yasası, Ücret.

DOĞRUDAN MAL (*Os.* Bilâvâsıta mal, *Fr.* Marchandise directe) Hiçbir değişime uğramadan bir ihtiyacı gideren mal... *Dolaylı mal* deymi karşılığında kullanılır. Örneğin kundura doğrudan maldır, hiçbir işleme bağlı olmaksızın bir ihtiyacı giderir. Buna karşı kumaş dolaylı maldır, ihtiyacı karşılaması için biçilip dikilmesi gerekir. Bununla beraber ekonomi dilinde dolaylı maldan, daha çok, hammaddeler anlaşılır. Dolaylı mal, doğrudan mal üretimini gerçekleştiren yardımcı bir maldır. *Doğrudan mal* deymi, *direkt mal* deymiyle de dilegetiriliyor. *Bk.* Dolaylı mal, Mal.

DOĞRUDAN TOPLUMSAL EMEK (*Os.* Bilâvâsıta içtimâî sây, *Fr.* Travail social direct) İlkel toplumda üretime ortaklaşa katılan insan emeği... Değiştirme yoluyla toplumsallık niteliğini kazanan insan emeğini dilegetiren *dolaylı toplumsal emek* deymi karşılığında kullanılır. *Bk.* Toplumsal emek, Dolaylı toplumsal emek.

DOĞRUSAL EKONOMİLER (*Os.* İktisâdiyâtı riyâziye, *Fr.* Économies linéaires, *Al.* Lineare Ökonómie, *İng.* Linear economies) Matematiksel denklemlerle çözümlenen ekonomiler... Anamalcı ekonomi edebiyatında özellikle oyun kuramı, girdi-çıkıtı (Input-Output) çözümlenmeleri, matematiksel programlamalar bu deyimle dilegetirilir. Doğrusal deymi, matematikte, bir doğrunun denklemi birinci dereceden olduğu için, birinci derece ifâdeleri dilegetirir. *Bk.* Oyun kuramı, Doğrusal izlenceleme.

DOĞRUSAL İZLENCELEME (*Os.* Riyâzi programlama, *Fr.* Programmation linéaire, *Al.* Lineare Programmierung, *İng.* Linear programming) Ekonomik kaynakları ve etmenleri en verimli biçimde kullanmak için yapılan programlama... L. V. Kantoroviç tarafından

DOĞU DESPOTİZMİ

ilerisürülmüştür. Kantoroviç'in dinamik denge modelini ortaya attığı 1942 yılından bu yana Von Neumann, George Dantzig, Robert Dorfman, Paul A. Samuelson vb. gibi burjuva economicileri bu alanda çalışmışlardır. *Bk. Doğrusal ekonomiler, izleneceme.*

DOĞU DESPOTİZMİ (*Os. İdârei müstebidei şarkîye, Fr. Despotisme orientale*) Doğu buyrukçuluğu... Egemen sınıfın temsilcisi olarak devletin, üretim koşullarına doğrudan doğruya el attığı Doğu toplumlarında gerçekleştirilen yönetime XVII. yüzyıldan beri *Doğu despotizmi* denmektedir. Bu sistemde artık değer, vergi biçiminde, devletin elinde toplanır. Toplumsal otorite despotik bir biçime dönüktür. Bu sistemde bireylerin özel mülkiyeti yoktur, sadece kullanma hakları vardır. Toprağın mülkiyeti devlettir. Bu gibi toplumlarda özel mülkiyet bulunmadığı halde toplumsal gelişmenin gerçekleşmemesi kimi economicilerin dikkatini çekmiş ve bu sistemin üretim biçimine *Asya tipi üretim biçimi* adı verilmiştir. Sistemin incelenmesi, böylesine bir despotizmle gelişmenin bağdaşamaya çağı sonucunu vermiştir. Bu sistemde toplumun egemen sınıfı, *despot*'un yönetimi altında, yönetici memurlardır. Tüccar, burada, bir devlet memuru olarak ortaya çıkar. Devletçe alınan vergi, devleti temsil edenler yararına alınan toprak rantına dönüşür. Toplumun fazladan çalışma yükümü, *devlet angaryası* adını almıştır. Bu sistemde ticâret, bir pazar üretimi konusu değil, bir devlet gelişmesi ve savunması konusudur. Burada birey, başka bir bireye tek başına bağlı değil, topluluk halinde kendilerinden daha üstün bir azınlığa topluca bağlıdır. Bu sistemde köleciliği de devlet gerçekleştirmektedir, üretimde çalışan köleler devletin malıdır. Yönetici zengin sınıfın köleleri üretime katılmamaktadır. Üretimi kamçılayan hiçbir etken ve yatırım yoktur, elde edilen artık gelir ya savunma araçlarına ya da zevk ve sefâ-âlemlerine harcanarak çarçur edilmektedir. Buysa, toplumu, gelişme bir yana, gündün güne daha kötüye götürmektedir. Daha açık bir deyişle, böylesine bir sistemde, özel mülkiyetin yokluğu anamalcı bir gelişmeye engel olmak bakımından daha kötü bir sonuç vermiştir. Çünkü anamalcı gelişmede hemen herkes, en yoksulları bile genel gelişmeden az da olsa paylarını alırlar. Ama *Doğu despotizmi*'nde ezilenler en kötü durumdadırlar ve Hint paryaları gibi sürünmektedirler. İlkel toplumdaki feodal topluma geçilmeden, böyle bir sisteme dönüşülmesinin nedeni dış baskılarla, bir *despot*'u gerektiren iç gelişmelerin

kaçınılmaz biçimde çoğalmış olmasıdır. *Bk. Osmanlı ekonomisi.*

DOĞUM (*Os. Tevellüt, Fr. Naissance, Al. Geburt, İng. Birth*) Ekonomi açısından bir üretici ve tüketicinin dünyaya gelmesi... Ekonomide Malthus kuramıyla önem kazanmıştır. Malthus'a göre doğumlar hızla artmaktadır, aynı hızla artmayan besin üretimiyle hızla çoğalan insanlara yetmeyecektir. Bu bakımdan doğumları kısıtlamak gerekir. İnsanları öldürerek bu dengesizliğe engel olan savaşlar, salgın hastalıklar, cinayetler vb. yararlıdır. Papaz Malthus'tan başka daha birçok metafizik yapılmış economici nüfus çoğalmasının, azalan verim yasasının işlenmesine yol açtığını ve hayat standardının yükselmesine engel olduğunu ileri sürmüşlerdir. Örneğin Amerikalı ekonomi profesörü Samuelson bu konuda şöyle demektedir: "Salvador, Cava ve diğer birçok memleket şu ikiz sonuca örnek olmaktadır: Teknolojik ilerlemenin mümkün kıldığı istihsal artışı artan nüfusa dağılmaktadır, diğer taraftan modern fen, hastalıklara karşı mücadelede gıda maddelerini arttırma konusuna nazaran daha hızlı neticeler almaktadır. Bu bakımdan gelecekte insanlar mikroplardan ölmekten kurtulacaklar, fakat gıda maddelerinin yetersizliği sonucu açlıktan öleceklerdir" (Samuelson, *İktisat*, İstanbul 1970, çev. Demirgil, s. 851). Buna karşı, *doğum kontrol hapları* alınması önerilmektedir, böylelikle nüfus artışına engel olunması öğütlenmektedir. Bu düşüncelerin tümüyle yanlış ve kimilerinin de kasıtlı olarak çelişkileri gizlemek amacıyla gütmekte olduğu tanıtlanmıştır. Doğada sayısız insanlara yetecek kadar besin vardır. Kaldı ki insanlığın evrimiyle birlikte besinler ve besin biçimleri de değişmekte ve gelişmektedir. *Bk. Malthüsçülük.*

DOKUMA (*Os. Mensûcât, Fr. Textiles*) Dokunmuş mal... İngilizce kökenli bir deyim olan ve bütün dillerde kullanılan *tekstil* deyimleriyle de dile getirilir. Dilimizde *dokumacılık* anlamında da kullanılıyor, dokuma üretimine de *tekstil sanayi* (mensûcât sanayi) deniyor.

DOKUNCA

1. (*Os. Zarar, Fr. Dommage, Préjudice; Al. Schaden, İng. Damage, Prejudice; Lâ. Damnum*) Bir ekonomik birimin kazandığı parayla harcadığı para arasındaki olumsuz fark... *Kazanç* (kâr) deymi karşılığında kullanılır, anamalda ya da kazançtaki eksiltmeyi dile getirir. Genellikle maliyet fiyatının satış fiyatından daha yüksek olmasıyla gerçekleşir. Ayrıca, birdenbire ve beklenmedik bir anda gerçekleşen harcamaları nitelenecek için de kulla-

nılır, örneğin bir yangın böylesine bir zarar doğurur.

2. (Os. Ziyân, Fr. Perte, Al. Verlust, İng. Loss) Boşuna harcanmış olan... Genellikle zarar deyimiyle anlamdaş olarak ya da zarar ve ziyân biçiminde birarada kullanılır. Zarar deyiminin ekonomî, ticâret ve hukuk dillerinde çok ve çeşitli kullanımları vardır, bu kullanımlardan en önemlileri şunlardır: *Zararâ karşı sigorta* (Fr. Assurance dommage, İng. Damages insurance), *zarar tazminâtı* (İng. Loss indemnity), *zarar ve kâr* (İng. Loss and gain), *yıllık zarar* (İng. Loss of the year), *zarar oranı* (İng. Loss ratio), *yatırım zararı* (İng. Loss on investments), *zarar saptanımı* (Os. Zarar tâ-yini, İng. Assessment of damages), *kesin zarar* (Os. Maktû zarar, İng. Liquidated damages), *saymaca zarar* (Os. İtibârî zarar, İng. Nominal damages), *mânevî tazminât* (İng. Damages for mental anguish), *ölüm tazminâtı* (İng. Damages for wrongful death), *gecikme tazminâtı* (İng. Damages for delay in performance), *zararın takdiri* (İng. Loss assessment), *kirâ zararı* (İng. Loss of rent), *tam zarar* (İng. Total loss), *zarar istatistiği* (İng. Loss statistics), *kısmî zarar* (İng. Partial loss), *zararına satış* (İng. Loss leader), *medenî haklardan mahrumluk* (İng. Loss of civic rights), *tazminât hakkının kaybı* (İng. Loss of claim), *kârdan zarar* (İng. Loss of profit), *zarar kanıtı* (İng. Proof of loss), *zararın yüzdesi* (İng. Percentage of loss), *zarar olasılığı* (İng. Probability of loss), *uğranılan zarar* (İng. Loss suffered), *değer kaybı* (İng. Loss in value), *kazanç mahrumiyeti* (İng. Loss of earnings), *iş görme yeteneğinin zararı* (İng. Loss of the working capacity), *gerçek tam zarar* (İng. Actual total loss), *önceki zarar* (İng. Anterior loss), *zarar nedeni* (İng. Cause of loss), *zarar veren kişi* (İng. Person causing the loss). Bk. Dokunca sigortası.

DOKUNCA SİGORTASI (Os. Zarar sigortası, Fr. Assurance contre les dommages, Al. Schadensversicherung, İng. Damages insurance) Herhangi bir zarar olasılığına karşı yapılan sigorta... *Mal sigortası* ya da *eşyâ sigortası* da denir. Sigortalı, bu sigortayla uğradığı zararı karşılar. Bk. Sigorta, Dokunca.

DOLANIM Bk. Dolaşım.

DOLAŞIM (Os. Tedâvül, Fr. Circulation, Al. Zirkulation, Umlauf; İng. Circulation) Mal ya da paranın elden ele geçmesi... Örneğin para-anamalin dolanımı şöyle gerçekleşir: Önce parayla iş araçları ve işgüçleri satın alınır, para başka ellere geçer. Sonra üretime başlanır, para üretim giderlerine harcanır. Üretim

sonunda elde edilen mal gene parayla satılır, eşdeyişle parayla değiştirilir. Bu halde ilkin elden çıkan para-anamal daha büyümüş olarak dolanım sürecinden geriye döner. Para-anamal dolanım deviminin tam devresi böylelikle kapanır. *Dolaşım* deyiminin ekonomi dilindeki başlıca kullanımları şunlardır: *Anamal dolaşımı* (Os. Sermâye tedâvülü, İng. Circulation of capital), *döner anamal* (Os. Mütedâvil sermâye, Fr. Capitale circulant, İng. Circulating capital), *dolaşımdaki para* (Os. Tedâvüldeki nakid, İng. Active circulation), *para dolaşımı* (Os. Para tedâvülü, Fr. Circulation monétaire, İng. Circulation of money), *dolaşım senedi* (Os. Tedâvül senedi, İng. Bill of circulation), *dolaşan değer* (Os. Mütedâvil kıymet, İng. Circulating asset), *dolaşım aracı* (Os. Tedâvül vâsıtası, İng. Circulating medium), *dolaşan para* (Os. Mütedâvil nakid, İng. Circulating money), *giderlerin dolaşımı* (Os. Masrafların devri, İng. Circulation of costs). Bk. Para, Değişken anamal.

DOLAŞIMA ÇIKARMAK (Os. Tedâvüle çıkarmak, Fr. Mettre en circulation), Al. In Kurs setzen, İng. To put in circulation) Parayı ya da malı piyasaya sürmek... Bk. Dolaşım.

DOLAŞIMDA BULUNMAK (Os. Tedâvülde bulunmak, Fr. Être en circulation, Courir; Al. Laufen, İng. To run) Paranın ya da malın piyasadaki durumu... Bu anlamda örneğin "bu senet dolaşımda bulunuyor" denir. Bk. Dolaşım.

DOLAŞIMDAKİ BELGİTLER (Os. Tedâvüldeki senetler, Fr. Les effets en circulation, Al. Die umlaufenden Wechsel, İng. The running bills) Piyasada elden ele geçen senetler... Bk. Dolaşım.

DOLAŞIMDAKİ PARA (Os. Tedâvüldeki nakid, Fr. Monnaie en circulation, Al. Umlaufendes Geld, İng. Currency) Piyasada elden ele geçen para... Bk. Dolaşım, Para.

DOLAŞIMDAN ÇEKMEK (Os. Tedâvülden çekmek, Fr. Retirer de la circulation, Al. Ausser kurs setzen, İng. To withdraw from circulation) Piyasada dolaşan mal, senet ya da parayı arak dolaşımına son vermek... Örneğin bu anlamda "devlet mâdânsel paraları dolaşımdan çekti" denir. Bk. Dolaşım.

DOLAŞIM HIZI (Os. Tedâvül sür'ati, Fr. Vitesse de circulation, Al. Umlaufgeschwindigkeit des Geldes, İng. Velocity of circulation) Paranın el değiştirme hızı... Ortalama el değiştirme hızı, ödemeler oylumunun (hacminin) toplam paraya bölünmesiyle elde edilir. Bk. Dolaşım.

DOLAŞIM İLKESİ

DOLAŞIM İLKESİ (Os. Tedâvül mebdci, *Fr. Principe de circulation, Al. Golddeckungsprinzip, İng. Currency principle*) Piyasaya para çıkarılmasının sınırlanmasını ve bunun için de altın karşılığı bulunmayan kâğıt para çıkarılmamasını ileri süren Ricardo görüşü... Liberal okulun büyük ekonomîcisi David Ricardo tarafından *High Price of Bullion* (1810) adlı yapıtında ileri sürülmüştür. Ricardo'nun ölümünden sonra tartışma konusu olan bu ilke yandaşlarına (R. Torrens, C. W. Norman, Overstone, W. Ward) *dolaşım okulu* (*İng. Currency school*) denir. Bu ilkenin karşısına da *banka ilkesi* (*İng. Banking principle*) denir. Thomas Tooke ve izdaşlarının savundukları banka ilkesine göre de bankaların görevi, piyasaya ihtiyaç duyulan parayı sürmektir. Altın karşılığı ilkesi, para darlığına yol açar. Buysa çok zararlıdır. Kâğıt para çıkarılmasının amacı, piyasanın ihtiyacını karşılamak olmalıdır. *Bk. Para.*

DOLAŞIM KREDİSİ (Os. Tedâvül kredisi, *Fr. Crédit de circulation*) Malın değerini satıştan önce gerçekleştirmek için verilen kredi... Ticâret kredileri birer *tedâvül kredisidir*. Genellikle üç ayı geçmeyen kısa vadeli bir kredidir. XIX. yüzyılda tedâvül kredisini, ticâret senetlerinin kırdırılması biçiminde işliyordu. Örneğin bir fabrikacı, hammadde satın aldığı bir tüccara para yerine üç ay vadeli bir senet veriyordu. Tüccar bu senedi bir bankaya kırdırıyor, üç ay sonunda bir banker senedin tutarını fabrikacıdan tahsil ediyordu. Tedâvül kredisinin amacı, anamalin devir süresini kısaltmak ve böylelikle anamalin daima artan bir bölümünün duran anamala dönüşmesinden ötürü kâr oranında meydana gelen düşüşü önlemektir. *Bk. Dolaşım.*

DOLAYLI MAL (Os. Bilvâsita mal, *Fr. Marchandise indirecte*) Bir gereksinimi birçok işlemlerden geçerek karşılayan mal... Bu anlamda *endirekt mal* deyimi de kullanılıyor. *Bk. Doğrudan mal.*

DOLAYLI MÂLİYETLER (Os. Bilvâsita mâliyetler, *Fr. Coûts indirects, Al. Indirekte Kosten, İng. Indirect costs*) Bir üretimin bütünüünün gerçekleştirilebilmesi için gerekli mâliyet öğeleri... Bir üretim biriminin içine girmiş olan (örneğin hammadde, işçi ücreti gibi) *dolaysız mâliyetler* deyimi karşılığında kullanılır. Makinelerin normal bakımı, ısı, ışık, binâ vergileri gibi öğeler dolaylı mâliyetlerdir. *Bk. Dolaysız mâliyetler.*

DOLAYLI TOPLUMSAL EMEK (Os. Bilvâsita içtimâi sây, *Fr. Travail social indirect*)

Değiştirme yoluyla toplumsallık niteliğini kazanan insan emeği... Diyalektik ekonomi deyimidir, *doğrudan toplumsal emek* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin küçük mal üretiminde bireysel emek, toplumsal emek niteliğini dolaylı olarak, değiştirme yoluyla kazanır. Buna karşı değiştirme işleminin gerçekleşmediği ilkel toplumlarda insan emeği *doğrudan toplumsal emektir*. *Bk. Emek, Değer yasası, Doğrudan toplumsal emek.*

DOLAYLI VERGİLER (Os. Bilvâsita vergiler, Vâsitalı vergiler; *Fr. Impôts indirects, Al. Indirekte Steuern, İng. Indirect taxes*) Tüketim malları aracılığıyla alınan vergiler... Doğrudan doğruya vergi yükümlüsünden alınan vergileri dilegetiren *dolaysız vergiler* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk. Vergi, Dolaysız vergiler.*

DOLAYSIZ MÂLİYETLER (Os. Bilvâsita mâliyetler, *Fr. Coûts directs, Al. Direkte Kosten, İng. Direct costs*) Bir üretim biriminin içine girmiş olan mâliyet öğeleri... O üretim biriminin içindeki hammadde, işçi ücreti dolaysız mâliyetlerdir. *Bk. Dolaylı mâliyetler.*

DOLAYSIZ VERGİLER (Os. Bilvâsita vergiler, Vâsitasız vergiler; *Fr. Impôts directs, Al. Direkte Steuern, İng. Direct taxes*) Doğrudan doğruya vergi yükümlüsünden alınan vergiler... *Bk. Dolaylı vergiler, Vergi.*

DONATIM (Os. Teçhiz, *Fr. Armement, Équipement; Al. Ausrüstung, İng. Outfit, Ship's outfitting; Lâ. Exercitio navis*) Bir şeyin iş görebilmesi için gereken nesnelere sağlama... Dar anlamda bir geminin denize çıkarılması için gereken tüm araç ve gereçlerle belgeleri dilegetirir. Geniş anlamda, deniz ticâretindeki tüm işletme faaliyetini adlandırır (*Al. Reedereigewerbe*). Ayrıca, bu işletme ya da kurum (*Al. Reederei*) anlamında da kullanılır. *Donatım* deyimiyle de dilegetirilir. Bundan ötürü de gemiyi donatana *donatan* (*Fr. Armateur*) deniyor. Ne var ki Türk ve Alman hukukunda donatan, geminin sahibidir, Fransız ve öteki ulusların hukuklarında da sahiplik önemli değildir, gemiye sahip olmadan da armatör olunabilir; donatan, kiralağı bir gemiyi donatır ve ticâret için denize çıkarır. *Bk. Donatım ortaklığı.*

DONATIM ORTAKLIĞI (Os. Teçhiz iştrâki, *Fr. Armement collectif, Al. Partenreederei, İng. Association of shipowners*) Ortak çıkar güden birden çok kişinin ortaklaşa sahip oldukları bir gemiyi deniz ticâretinde kullanmaları durumunda oluşturdukları ortaklık... Gemi bir ticâret şirketinin malı olursa Ticâ-

ret Kanunu'na göre donatım ortaklığı hükümleri uygulanmaz. *Bk.* Donatım.

DONATMA *Bk.* Donatım.

DONATMA İŞTİRÂKİ *Bk.* Donatım ortaklığı.

DOUGLAS KURAMI *Bk.* Bölüşüm kuramı.

DOYAN İSTEKLER YASASI (*Os.* Tatmin edilmiş ihtiyaçlar kanunu, İşbâ kanunu; *Fr.* Loi des besoins satisfait) İsteklerin doyurulduca azalma eğilimi gösterdiklerini saptayan yasa... Ekonomici Gossen tarafından ileri sürülmüştür. Örneğin aç bir insanın ekmeğin ilk lokmasına duyduğu istek çok şiddetlidir. Lokmaların sayısı çoğaldıkça bu istek azalır, çünkü doyma başlamıştır. Marjinalcilerin dayandığı temel yasa, Gossen'in bu yasasıdır. Bütün istekler eşdeyişle ihtiyaçlar giderildikçe azalır ve bir noktada sifıra inerler. Alman ekonomisi Hermann Heinrich Gossen'in 1858 yılında ileri sürdüğü bu yasaya eskiden *işbâ kanunu* denirdi. Para ihtiyacının doyma noktasına erişmemesi, bu yasayı bütün ihtiyaçlara generalleştirmek isteyen metafizik yapıli ekonomileri bir hayli zor durumda bırakmıştır. Bununla beraber marjinalciler, doymak bilmez para ihtiyacını görmezlikten gelerek, değer yasasını bu çürük temel üstüne kurarlar. *Bk.* Marjinalcilik, Azalan marjinal yarar ilkesi.

DÖKÜM (*Os.* Müfredât cedveli, *Envanter*; *Fr.* Inventaire, *Al.* Inventar, Inventarverzeichnis, Bestandsbuch; *İng.* Inventory) Malların sayısını, değerlerini ve mâliyetlerini gösteren ayrıntılı liste... Geniş anlamda bir işletmenin belli bir andaki tüm varlıklarıyla (mal ve mülkleriyle) borç ve alacaklarını ayrıntılı olarak gösteren listeyi dilegetirir. Yapılmış ve yapılmamış bütün malları kapsar. Mal stokunun, yarı mâmüllerin, hammaddelerin ve tüm gereçlerin (malzemenin) sayılıp değerlendirilmesini dilegetirir. Demirbaş eşyâ defterlerini de adlandırır. Sürekli olarak tutulabildiği gibi bir hesap dönemi sonunda da çıkarılabilir. Ticâret Kanunu'nun 70. maddesine göre tüccarlarca tutulması zorunludur. *Döküm* deyiminin ekonomi dilindeki başlıca kullanımları şunlardır: *Döküm denetimi* (*İng.* Inventory control), *döküm çözümlemesi* (*Os.* Envanter analizi, *İng.* Inventory analysis), *dökümün değerlendirilmesinden elde edilen kârı dilegetiren döküm kârı* (*İng.* Inventory profit), *döküm değerlendirmesi* (*İng.* Inventory valuation), *nicelik dökümü* (*Os.* Miktâr envanteri, *İng.* Inventory by quantity), *döküm belgesi* (*Os.* Envanter vesikası, *İng.* Inventory certi-

ficat), *yılbaşı stoku* (*İng.* Inventory at beginning of the year), *ortalama mal stoku* (*İng.* Average inventory), *döküm işlemleri* (*Fr.* Opérations d'inventaire, *İng.* Inventory procedures), *döküm farkı* (*Fr.* Différence d'inventaire, *İng.* Inventory difference), *döküm finansmanı* (*İng.* Inventory financing), *döküm çizelgesi* (*İng.* Inventory sheet), *stok devir hızı* (*Fr.* Rotation des stocks, *İng.* Inventory turnover), *mal stoku siyaseti* (*İng.* Inventory policy). *Bk.* Dökümünü çıkarma.

DÖKÜMÜNÜ ÇIKARMA (*Os.* Envanter tanzimi, *Fr.* Dressement de l'inventaire, Établissement de l'inventaire; *Al.* Inventaraufnahme, *İng.* Stocktaking) Bir işletme mallarının sayılarını, niteliklerini, değerlerini ve ayrıntılarını saptama... *Bk.* Döküm.

DÖNEM (*Os.* Devre, *Fr.* Période, *Al.* Periode, *İng.* Period) Birbiri ardınca gelen başı ve sonu belli zaman süresi... Hukuk dilinde yasalarla belirlenmiş olan seçimli ve seçimsiz görevlerin süreceği zamanı belirtir ve bu anlamda hesap dönemi, seçim dönemi, yasama dönemi vb. gibi deyimler kullanılır. Ekonomik çözümlemeler belli dönemler için yapıldığı gibi, gelirlerin, zevklerin, fiyatların, sürüm ve aranımın değiştiği dönemler için de yapılmak gerekir. Çünkü bütün bu ekonomik etmenler değişmeden kalamazlar. Bunun için ekonomici A. Marshall çözümlemelerin çok kısa, kısa ve uzun dönemler için üç biçimde gerçekleştirilmesini önermiştir. Çok kısa dönemde bütün etmenler değişmez sayılır. Kısa dönemde değişen ve değişmeyen etmenler ayrı ayrı gözönünde tutulur. Uzun dönemdeyse bütün etmenler değişirler.

DÖNEM MÂLİYETLERİ (*Os.* Devre mâliyetleri, *Fr.* Coûts périodiques, *Al.* Periodenkosten, *İng.* Period costs) Belli bir dönemde mâliyete katılan giderler... Kirâlar, fâizler, vergiler gibi giderler ancak belli bir dönemde mâliyete katılırlar. Bunun karşısı *üretim mâliyetleri* (*İng.* Product costs)'dir. *Bk.* Mâliyet.

DÖNER ANAMAL (*Os.* Mütedâvil sermâye, *Fr.* Capital circulant, Fond de roulement; *Al.* Umlaufendes Kapital, Bewegliches Kapital, Arbeitskapital, Umlaufende Mittel; *İng.* Working capital, Circulating capital, Floating capital, Revolving fund) Kullanılmakla tüketilen anamal... Kullanılmakla tüketilmeyen anamalı dilegetiren *durağan anamal* (*Os.* Sâbit sermâye) deymi karşılığında kullanılır. Anamalı ekonomi deyimidir ve diyalektik ekonominin *değişken anamal* deymiyle asla karıştırılmamalıdır. Bu iki kavram arasında uç-

DÖNGÜ

rumsal anlam ayrılığı vardır. Anamalcı ekonomi dilinde örneğin ham ve yardımcı maddelere; yakacak, aydınlatacak, ısıtacak araçlara ve işçi ücretlerine harcanan anamal *döner anamal* deyimiyle dilegetirilir. Neden dönüyor? Çünkü hem harcadığı anda tükenmektedir, hem de mal yapılıp satıldığında geri gelecektir. Buna karşı binâlar, makineler vb. gibi araçlara harcanan anamal *durağan anamal* deyimiyle dilegetirilir. Neden duruyor? Çünkü harcadığı anda tükenmemektedir, tersine, değeri kimi zaman daha da artarak elde kalmakta, eşdeyle olduğu yerde durmaktadır. Bunu da diyalektik ekonominin *değişmeyen anamal* deyimiyle asla karıştırmamalıdır, çünkü aralarında uçurumsal anlam ayrılığı vardır. Kamu kesiminde, sürekli bir amaç için genel ya da katma bütçeden ayrılıp ek-siltilememek koşuluyla kamu işletmelerine verilen paralara da *döner anamal* denir. Çünkü bu para, kamu işletmelerine ilke olarak bir kez veriliyor ve artık işletme onu harcayıp yeniden kazanarak, eşdeyle döndürerek işletiyor. Özel işletmeler de bu deymi kamu kesimindeki anlamına uygun bir anlamda kullanmakta ve harcayıp yeniden kazanabilecekleri paraları bu deyimle adlandırmaktadırlar. Daha açık bir deyişle bu deyim, gerek özel ve gerek kamu kesimlerinde, uzun süreli varlıklara bağlanmayan ve dönüp doluşarak kendini çoğaltan paraları dilegetirmektedir. Gerçek, bunun tam tersidir. Örneğin ne hammaddeye ve ne de yakacak ya da ısıtacağı harcanan paralar kendilerini çoğaltamazlar. Sadece işçi ücretlerine harcanan paradır ki üretim sürecinden çoğalarak çıkar. Anamalcı ekonominin döner ve durağan anamal deyimleri, bu anlamları vermez. Bundan başka anamalcı ekonomi dilinde aynı şey kimi yerde durağan ve kimi yerde döner anamal da olabilir; örneğin çift sürmek için alınan öküze yatırılan para durağan anamal, mezbahaya götürülüp kesilmek ve satılmak için alınan öküze yatırılan para döner anamaldır. *Bk.* Anamal, Durağan anamal, Değişken anamal, Değişmeyen anamal, Anamalin organik bileşimi.

DÖNGÜ (*Os.* Devir, *Fr.* Cycle, *Al.* Kreis, *İng.* Cycl) Anamalcı ekonominin dönemsel olarak oluşan ve sürekli olarak yinelenen üretim çokluğu, bunalım ve çöküntüden ibaret devrimi... *Bk.* Bunalım.

DÖNÜŞ HIZI (*Os.* Devir sür'ati, *Fr.* Taux de renouvellement des stocks, *Al.* Umschlagsgeschwindigkeit, *İng.* Rate of turnover) Bir işletme varlığının genellikle bir yıl içinde yenilenme sayısı... Bu varlık hammaddeler ola-

bildiği gibi işçiler de olabilir. Örneğin iki yüz liralık mal stoku bulunan bir firma yılda bin liralık mal satışı yapıyorsa iki yüz liralık malını beş kez yeniliyor demektir, malının dönüş hızı beştir. *Bk.* Gerçek değer.

DÖRTLER (*Os.* Dörtler, *Fr.* Les Quatres, *Al.* Die Vierer, *İng.* Group of Four) 1972 yılında Ortak Pazar'a girmeleri kesinleşen İngiltere, Danimarka, Norveç ve İrlanda... *Bk.* Ortak pazar.

DÖVİZ (*Os.* Döviz, Nukudu ecnebiye; *Fr.* Devises, *Al.* Devisen, *İng.* Foreign currency, Exchange) Yabancı para... Yabancı bir ülkeye ödemede bulunmak için kullanılacak her türlü değerli kâğıtlar (çek, bono, poliçe, senet, eshâm ve tahvilât vb.) da döviz niteliğindedir. *Bk.* Değiştirme.

DUPUIT KÂRI (*Os.* Dupuit kârı, *Fr.* Profit de Dupuit) Tüketicinin ödemeyi göze aldığı yüksek fiyatla ödediği düşük fiyat arasındaki fark... Ekonomici Dupuit tarafından ileri sürülmüş ve *tüketici kârı* deyimiyle nitelenmiş, ekonomici Marshall tarafından geliştirilmiştir. Örneğin bir kimse ihtiyacı olan bir malı yüz liraya almayı tasarlar, ama o malı piyasada seksen liraya bulur. Aradaki yirmi liralık fark Dupuit'ye göre tüketicinin kârıdır. *Bk.* Kâr.

DURAĞAN ANAMAL (*Os.* Sâbit sermâye, *Fr.* Capital, fixe, Capital constant; *Al.* Festes Kapital, Konstantes Kapital, Anlagevermögen; *İng.* Fixed capital, Fixed assets) Makineler ve binâlar gibi uzun süreli varlıklara bağlanan anamal... Anamalcı ekonomi deyimidir ve diyalektik ekonominin *değişmeyen anamal* deyimiyle asla karıştırılmamalıdır. *Duran anamal* da denir ve *döner anamal* (*Os.* Müteddâvil sermâye) deymi karşılığında kullanılır. Anamalcı ekonomide durağan anamal firma aktifinde yer alır ve amortisman hesabına girer. Sürekli olarak yıpranır ve yıprandığı oranda değerini ürüne aktarır. Bundan ötürüdür ki en küçük bir kâr sağlamaz ve ürünün satışıyla geri gelen değeri ancak kendisini yeniler (kendi amortismanıdır). Örneğin on yılda eskiiyip üretim sürecinden çıkan bir makine, her yıl ürettiği ürüne değerinin onda birini katıyor demektir. Bu değer getirdiği parayla on yıl sonra bir yenisinin alınarak üretim sürecine sokulması zorunludur, çünkü bu yapılmazsa üretim durur. Ürettiği ürünün değerini arttırmadığı gibi artık-değer üretimine de en küçük bir katkısı yoktur. *Bk.* Döner anamal, Anamalin organik bileşimi, Değişken anamal, Değişmeyen anamal.

DURAĞAN GEÇERDEĞER (*Os.* Sâbit kur, *Fr.* Cours fixe) Hükümetçe saptanmış kur...

Sunu ve istem (arz ve talep) yasasına göre fiyat bulan *serbest kur* deyimi karşılığında kullanılır. *Sabit kur* sisteminde hükümetçe saptanan yabancı para (döviz) kurlarının dışında işlem yapmak yasaktır. Bu sistemde hükümet tarafından saptanan kura *resmî kur* denir. Ne var ki dövizlerin resmî kurlarıyla gerçek kurlar ve özellikle de karaborsa kurları arasında büyük farklar vardır. Bu farklar, dış ticâret ilişkilerinde dengesizlikler meydana getirir. *Bk.* Geçerdeğer.

DURAGAN MÂLİYET (*Os.* *Sabit mâliyet*, *Fr.* *Coût constant*, *Al.* *Konstante Kosten*, *İng.* *Constant cost*) Üretim miktarıyla azalıp çoğalmayan mâliyet... Üretim miktarıyla azalıp çoğalan *değişir mâliyet* deyimi karşılığında kullanılır. Her iki deyim de kısa döneme özgüdür. Örneğin bir fabrika az da üretse çok da üretse binâ kirâsı, ısıtma-aydınlatma ve yönetim harcamaları, sigorta primleri ve vergiler değişmez. Fabrika, üretim miktarı ne olursa olsun, bu sabit mâliyete katlanmak zorundadır. *Bk.* Mâliyet.

DURUK ÇÖZÜMLEME (*Os.* *Statik tahlil*, *Fr.* *Analyse statique*, *Al.* *Statische Analyse*, *İng.* *Static analysis*) Belli bir andaki durumu çözümleme... *Dinamik çözümleme* deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin yeni klasik okulu çözümleme yöntemi statiktir, zaman ögesini çözümlenmenin dışında tutarlar ve ekonomik sürecin dengeye gelinceye kadar geçen süresini almazlar. *Statik çözümleme*, bütün ayrıntılara inme bakımından daha elverişlidir. *Dinamik çözümleme*, zaman içindeki bütün değişimleri de gözönünde tutmak zorunda bulunduğundan genişliğine bir çözümlene gerçekleştirir ama derinliğine bir çözümlene yapamaz. *Bk.* Devingen çözümlene.

DURUK DENGE (*Os.* *Statik muvâzene*, *Fr.* *Équilibre statique*) Belli bir andaki denge... Zaman ögesinden soyutlanmış bir denge durumunu dilegetirir. Statik çözümlenmede böyle bir denge durumu incelenir. Örneğin herhangi bir malın belli bir andaki aranımı ve sürümü, onun denge fiyatını ve denge miktarını belirler. Bu bir *statik denge* durumudur. Zaman içinde sürüm ve aranım, değişme hızları birbirine uygun olmayarak, değişirler. Çünkü üretim işi zamana bağlıdır, belli bir süre içinde gerçekleşir. Gelirlerdeki ve fiyatlardaki değişmeler de *denge noktasını* sürekli olarak değiştirirler. Denge, sürüm ve aranımın, fiyatı değişmeyecek biçimde uyumasıdır. Piyasaya bol olarak sürülen bir malın fiyatı düşer, fiyat düşünce tüketim artar ama üretim azalır, yani aranım çoğalır ama sürüm

azalır ve fiyatlar yeniden yükselir. Sürüm ve aranımın dengeye gelmesi ve fiyatların bir zaman için aynı çizgide kalması böylelikle gerçekleşir. Tam rekabet şartları içinde dengeyi sağlayan fiyat mekanizmasıdır. Sürüm ve aranım eşitliği bir *denge fiyatı* belirler. Yani tüketicilerin satın almaya devam etmek istedikleri mal miktarıyla üreticilerin satmaya devam etmek istedikleri mal miktarı belli bir fiyatta eşitlenir. Böyle bir denge durumunda artık fiyat ne yükselir, ne de düşer. Dengeyi böyle bir anda saptayıp onun ayrıntılarını çözümlenmeye *statik denge çözümlenmesi* denir. Neo-klasiklerde, denge, ister kısmî (örneğin Marshall) ister genel (örneğin Walras) bir çözümlene konusu olsun daima *statiktir*. *Bk.* Denge, Duruk çözümlene.

DURULMA (*Os.* *İstikrâr*, *Fr.* *Stabilisation*, *Al.* *Stabilisierung*, *İng.* *Stabilization*) Sürekliğe kavuşma... Örneğin fiyatların durulması (istikrarı) demek, fiyatların sürekli olarak aynı kalmaları demektir. Bir paranın satın alma gücünü belli bir düzeyde saptamak yoluyla satın alma gücündeki değişikliklere son verme işleminde *durulma sağlama* (*Os.* *İstikrâr temini*) ya da kısaca *saptama* (*Os.* *Tesbit*) denir. Geribıraktırmış ülkeler bunu yapamazlar, çünkü sürekli olarak yabancı paralara muhtaçtırlar ve onların etkisi altındadırlar. Bundan ötürü de kimi durumlarda fiyatlar her gün yükselir ve değişir.

DUYURU (*Os.* *İlân*, *Fr.* *Avis*, *Annonce*, *Publication*, *Insertion*, *Promulgation*; *Al.* *Anzeige*, *Annonce*, *Veröffentlichung*, *Inserat*, *Verkündung*, *Bekanntmachung*; *İng.* *Advertisement*, *Announcement*, *Publication*, *Promulgation*, *Notice*; *Lâ.* *Publicatio*) Herkesin bilmesi için yapılan yayma... Gazete, radyo, televizyon, sinema, elden dağıtılan kâğıt, meydanlarda adam bağırma vb. gibi çeşitli yollarla yapılabilir. *Tanıtım* (reklâm) deyimiyle yakın anlamlıdır. Ne var ki yasaların ilânı, mahkeme kararlarının ilânı vb. gibi tanıtım dışında da duyurular yapılabilir. Hukuksal anlamda bir işlem ya da bir kararın ilgililerce öğrenilmesini sağlamadır, yayım araçlarıyla yapılabildiği gibi özel kütüğüne (sicilli mahsûsuna) kayıt ya da genel bir yere asmak yoluyla da yapılabilir. Hukuksal ilân, sadece bildirme amacıyla yapılmaz, belli bir sürede itiraz edilmezse ilgililerce kabul edildiği anlamını da taşır. *Bk.* Tanıtım, Duyuruculuk.

DUYURUCULUK (*Os.* *İlâncılık*, *Fr.* *Publicité*, *Al.* *Werbung*, *İng.* *Advertising*) Duyuru yapma ticâreti... *Reklâmcılık* (*Al.* *Informative-Reklame*) deyimiyle yakın anlamlıdır. Özel

DÜNYA BANKASI

likle tüketiciyi mal piyasasına çekmek amacıyla yapılan ilânlar, anamalcı üretimin vazgeçilmez koşulu durumuna girmiştir. Bu yüzden ilâncılık ve reklâmcılık, çok kârlı bir iş olmuştur. Anamalcı dünyada ilâncılık şirketlerinin her gün biraz daha çoğalmakta olması bunun en belli kanıtıdır. Gazete, radyo ve televizyonlardaki ilânlar da bu aracı şirketler eliyle yapılır. *Bk. Duyuru, Tanıtım.*

DÜNYA BANKASI (*Os. Dünya bankası, Fr. Banque internationale, Al. Weltbank, İng. World Bank*) Savaş sonrası onarım ve kalkınma hareketlerine kredi sağlamak ve yabancı özel anamal yatırımlarını teşvik etmek için kurulan dünya çapındaki banka... Gerçek adı *Uluslararası İmâr ve Kalkındırma Bankası* (*Fr. Banque Internationale de Reconstruction et de Développement, Al. Internationale Bank für Wiede aufbau und wirtschaftliche Entwicklung, İng. International Bank of Reconstruction and Development*)'dir ve 1944 yılında Bretton Woods konferansında alınan bir kararla kurulmuştur. Gerçek amacı, büyük emperyalist amaçlara aracı olmak ve geribırakılmış ülkelere ağır koşullu borçlar vererek onları tekeli anamalcılığa bağımlı kılmaktır. Üye ülkelere yaptığı hisse senedi satışlarıyla bôno satışlarından kaynaklanır, Muhâtabı hükümetlerdir, hükümet garantisini karşılığında özel firmalara da kredi verir.

DÜNYA İŞBÖLÜMÜ (*Os. Dünya taksimi ve zâifi, Fr. Division du travail mondiale*) Geribırakılmış ve sömürge durumundaki ülkelerin zorunlu olarak bir ya da birkaç madde üretimine itilmelerinden doğan ülkelerarası işbölümü... Anamal ihracıyla gerçekleştirilen *dünya işbölümü*, mamul madde üretimini gelişmiş ülkelere hasrederken, bitkisel ve mâdânsel hammadde üretimini de az gelişmiş, yarı sömürge ya da sömürge ülkelere bırakmaktadır. Örneğin Bolıvyâ ihracatının % 70'i kalya, Kolombiya ihracatının % 69'u muzdur. Fildişi kıyısı ihracatının % 85'i kahve ve kakaodur. Anamal ihraç eden ülkeler bu durumun o ülkelerin doğal koşullarından doğduğunu iddia ederler. Oysa aynı doğal koşullara sahip bulunan, örneğin İngiltere'de hiçbir hammadde üretilmemektedir. Bu konuyu inceleyen bir ekonomici şunları yazmaktadır: "Sadece bir ürünün işlenmesi yüzünden bir ülkenin kendi doğal zenginliklerini ve işe imkânlarını ihmal ettiği görülmektedir. Brezilya'nın kuzeydoğusunda sadece şeker kamışı ekilmesi bunun tipik örneğidir. Toprağın çok bereketli, iklimin çok elverişli olduğu ve bir zamanlar toprağın meyve ağaçlarıyla kaplı bulunduğu olağanüstü bölgelerden biri olan bu böl-

ge, bütün toprakları şeker kamışı dikmek için ele geçiren anamal ihraççısı bir sanâyi yüzünden bugün bir açlık bölgesi haline gelmiştir. Sebze ve meyve yetiştirilmesi, hayvancılıkla uğraşılması kolay ve mümkün olan bu bölgede beslenme sorunu çok acıklı bir durum göstermektedir" (Josué de Castro, *Géopolitique de la Faım*, s. 118). *Bk. İşbölümü, Az gelişmişlik, Sömürge, Emperyalizm, Sömürgecilik.*

DÜNYANIN PAYLAŞILMASI (*Os. Dünyanın taksimi, Fr. Partage du monde*) Anamalcı üretimin emperyalizm aşamasında anamalcı ülkelerin dünyayı aralarında bölüşmeleri... Dünyanın paylaşılması olayı 1873 ekonomik bunalımından sonra başlamıştır. Bu paylaşma, serbest rekabet anamalcılığının tersine, tekeli anamalcılığın zorunlu gereğidir. Anamal ihraç edilecek sömürgeler elde etme zorunluğu, hammadde kaynaklarını tekellere bağlamak ve ânavatan işçilerine sömürden küçük bir pay ayırmak zorunluğuna eklenmiştir. Toplumcu anlayışa göre anamalcılık çağındaki savaşların tek nedeni, dünyanın paylaşılmasıdır. Bu paylaşma, önceleri gerikalmiş ülkeleri doğrudan doğruya sömürgeleştirmekle başlamış ve giderek bayrak dikme yerine ekonomik bağımlılık biçimindeki yeni sömürgeciliğe dönüşmüştür. Dünyanın paylaşılması, gelişme farkları yüzünden -ki anamalcılık bu gelişme farklarına dayanan bir düzendir- payının arttırılmasını isteyenlerce sık sık tekrarlanmış ve dünya birçok kez yeniden paylaşılmıştır. Son paylaşma 1939 İkinci Dünya Savaşıyla gerçekleşmiştir. Bu paylaşmalar, her zaman, anamalcı ülkelerin görünüşteki güçlerine uygun değildir. Örneğin hiç de güçlü görünmedikleri halde Hollanda, Belçika, Portekiz vb. gibi ülkeler büyük sömürge imparatorluklarına sahip olmuşlardır. Buna karşı yeni sömürgecilik aşamasında bu ülkeler, büyük anamalcı ülkelere mal ve paraca bağlanarak sömürge imparatorluklarıyla birlikte yarı sömürge durumuna düşmüşlerdir. Yüzyılımızın ikinci yarısında eski anlamda sömürge hemen hiç kalmamış gibidir. Günümüzde gelişmemiş küçük ülkeler yurtlarında kendi bayraklarını dalgalandırmakta, oysa tümüyle bağımlı bir durumda bulunmaktadırlar. *Bk. Yeni sömürgecilik, Emperyalizm.*

DÜNYA PAZARI (*Os. Dünya piyasası, Fr. Marché mondial, Al. Weltmarkt, İng. World's market*) Tekelci ülkeler için alım satım yapılabilen bütün dünya... *Bk. Pazar.*

DÜOPOL (*Os. Düopol, Fr. Duopole, Al. Duopol, İng. Duopoly*) Bir pazarda aynı malı

üreten sadece iki satıcı bulunması durumu... Bu halde hem rekabet, hem de tekel durumu var demektir. Birçok alıcıya karşı sadece iki satıcı bulunması bir tekel görünümüdür, ne var ki bu satıcılar arasında anlaşma olmadıktan birbirleriyle rekabet etmeleri de zorunludur. Ekonomi kuramcıları, böyle bir durumda, bu iki satıcının kendilerine en az zarara malolacak bir rekabeti nasıl gerçekleştirebileceklerini hesaplarlar. *Bk.* Düopson, Tekel, Düopol kuramları.

DÜOPOL KURAMLARI (*Os.* Düopol nazarıyeleri, *Fr.* Théories de duopole) Bir pazarda sadece iki satıcı bulunması durumunda fiyatın nasıl gerçekleşeceğini inceleyen kuramlar... Bu kuramların en ünlüleri Bowley, Cournot, Fellner Stackelberg, Neumann gibi economicilerce ileri sürülmüştür. Düopolcu firmalar fiyat, mal sayısı, mal niteliği bakımlarından birbirlerini kollamak zorundadırlar. Her iki firmanın çatışan çıkarları karşısında birbirlerine oynadıkları oyunlar özellikle Neumann-Morgenstern'in oyun kuramında incelenmiştir. Bu oyun, bir çeşit kumardır. İki kişiyle oynanan kumarlar ekonomideki düopolun tam benzerleridir. Bu durumda düopolcular, kumarçılar gibi, karşılarındakinin oyununa göre sürekli olarak oyun değiştirirler. *Bk.* Oyun kuramı.

DÜOPSON (*Os.* Düopson, *Fr.* Duopson, *Al.* Duopson, *İng.* Duopsony) Bir piyasada aynı malı arayan iki alıcı bulunması durumu... Bir malın sadece iki alıcısı bulunması durumu, iki satıcısı bulunmasına (düopol) benzer bir durum yaratır. Söz konusu olan mal bu iki alıcıya satılmak zorundadır, başka alıcı yoktur. Bu iki alıcı arasında anlaşma olsaydı fiyatları bir dereceye kadar isteklerine uygun bir düzeyde tutabilirlerdi. Aralarında anlaşma olmaması *düopson piyasasını* gerçekleştiren ve bir çeşit alıcı rekabeti doğurur. Piyasaya sürülen malın miktarı da bu rekabette önemli bir rol oynar. *Bk.* Düopol, Monopson, Oligopson.

DÜŞELGE (*Os.* Ristorno, *İade*; *Fr.* Ristourne, *Al.* Ristorno, Rückbuchung, Schmiergeld; *İng.* Ristorno, Return, Kickback) Geri verilen para... Bu deyim kullanıldığı alana göre çeşitli anlamları vardır. Örneğin kimi kooperatiflerde görüldüğü gibi kooperatif ortaklarının satın aldıkları şeylere ödedikleri paranın bir bölümü, daha sonra kâr payı olarak onlara geri verilir. Sigortacılıkta, sigorta anlaşmasının yürürlükten düştüğü süreye ait primin sigortaya geri verilmesini dilegetirir. Sigortacının sigortalanan için tümünden ya da bir

bölümünden vazgeçmesi durumunda ödediği primleri geri isteme hakkı da bu deyimle dilegetirilir. Muhâbecilikte, deftere yanlış geçirilmiş bir paranın gerçek yerine iletilmesini adlandırır. Alınan gümrük resimlerinden bir bölümünün ya da tümünün dışalmıya ya da dışatımcıya geri verilmesi de bu deyimle dilegetirilir. Özetle deyim, *geri verme* işlemini dilegetirir. Ekonomi dilinde genellikle şu deyimlerde kullanılır: *Satış iâdesi* (*İng.* Returned sales), *anamal amortismanı* (*İng.* Return of capital), *iâde hesâbı* (*İng.* Return account), *prim iâdesi* (*İng.* Return of premium), *iâde yüzdeliği* (*İng.* Return commission), *iâde nedeni* (*İng.* Cause of return), zarfın üstüne yazılan gönderenin adresini dilegetiren *iâde adresi* (*İng.* Return address), *gemi sevk yükü* (*İng.* Return cargo, Return shipment), *gemi sevk gideri* (*İng.* Return carriage), *dönüş bileti* (*İng.* Return ticket), *ödenmeyen poliçeler* (*İng.* Returned bills of exchange), *geziden dönüş* (*İng.* Return journey).

DÜŞERGE (*Os.* Hisse temettü, *Garâmet*; *Fr.* Dividende, *Al.* Dividende, *İng.* Dividend) Şirketlerin ortaklarına dağıttıkları kâr payı... Ayrıca iflâs eden ya da tasfiye edilen şirketlerde alacaklılara alacakları oranında verilen parayı da dilegetirir. *Temettü* deyiminin ekonomi, ticâret ve hukuk dillerinde çeşitli kullanımları vardır, başlıcaları şunlardır: *İntifâ senedi* (*İng.* Dividend share), *hisse senedi* ve *tahvil kuponu* (*İng.* Dividend warrant), *kâr hesâbı* (*İng.* Dividend account), *dağıtılacak kâr* (*İng.* Dividend declared), *temettü fonu* (*İng.* Dividend equalization reserve), *parasal kâr* (*İng.* Cash dividend), *kâr dağıtımı* (*Os.* Temettü teyziâtı, *İng.* Distribution of dividend), *kârların saptanımı* (*Os.* Kâr tesbiti, *İng.* Fixation of the dividend), *talebedilmemiş kârlar* (*İng.* Unclaimed dividends), *kazanç defteri* (*İng.* Dividend book), *kâr kuponu* (*İng.* Dividend coupon), *birikmiş kâr* (*Os.* Müterâkim temettü, *İng.* Dividend in arrears), *malsal kâr* (*Os.* Aynî temettü, *İng.* Dividend in kind), *hisse senetleri kâr payı* (*İng.* Dividends of shares), *kârdan kesilen vergi* (*İng.* Consent dividend), *ödenecek kâr payı* (*İng.* Dividend payable). *Bk.* Kâr, Hisse senedi, Tahvil.

DÜŞEY BAĞLANTI (*Os.* Şâkulî irtibat, *Fr.* Communication verticale, *Al.* Vertikale Verbindungsweg, *İng.* Vertical channel building) Pazarlama tekniğinde müşterilerle ve satış olanaklarıyla kurulan bağlantı... Piyasaya yeni bir mal çıkarıldığında müşterilerin bunu nasıl karşıladıkları, ne kadar değer verdikleri, nesinden yakındıkları vb. gibi konularda araştırmalar yapılır. Pazarlama tekniği dilinde bu-

DÜŞEY KARTEL

na *aşağıdan yukarıya bağlantı* denir. Sanâ-yiciler bir de *yukardan aşağıya bağlantı* kurarlar ve malın toptancıdan alıcının eline geçinceye kadar geçirdiği tüm evreleri (toptancılar, yarı toptancılar, aracılar, perâkendecilerden geçme evrelerini) ve reklâm, propaganda, eşantiyon, prospektüs gibi işleri de incelerler. *Bk.* Pazarlama.

DÜŞEY KARTEL *Bk.* Dikey kartel.

DÜŞEY YIĞIŞMA (*Os.* Şâkulî temerküz, *Fr.* Concentration verticale, *Al.* Vertikaler Zusammenschluss, *İng.* Vertical combination, Integration) Birbirleriyle ilgili işlerin tek şirket ya da holdingte toplanması... Bir işletmenin, ihtiyaçlarını karşılamak için başka işletmelere bağlı kalmak istememesinden ve kendi üretimleriyle ilgili yan faaliyetlere el atmasından doğar. Örneğin büyük anamallı bir gazete bir de basımevi kurar, kâğıt fabrikası da kurabilir ya da kâğıt dışalım şirketi oluşturur, reklâmcılık işlerine girer, kitap ve dergi de basmaya başlar, dağıtım şirketi de kurar. Bütün bu işlerin kazancını başkalarına kaptırmamaya çalışır. Düşey yığışma, bir çeşit holdingleşmedir. *Bk.* Holding, Dikey kartel.

DÜŞÜK MALLAR (*Os.* Âdi mallar, *Fr.* Pacotille) Tüketicinin geliri arttıkça istemi azalan mallar... Kimi malların aranımı, tüketicilerin geliri arttıkça azalmakta ve artık o mallar yerine başka mallar aranmaktadır. Bu gibi mallara *düşük mallar* denir. Bu olaya ekonomi dilinde *Giffen paradoksu* da denilmektedir. Örneğin tüketicinin geliri arttıkça simit yerine pasta yemeye başlar, çarık yerine kundura satın alır. Gelir artışı simit ve çarık tüketimini çoğaltmaz, tersine azaltır. *Bk.* Mal.

DÜŞÜNSEL MÜLKİYET (*Os.* Fikrî mülkiyet, Edebî mülkiyet; *Fr.* Propriété intellectuelle, *Al.* Geistiges Eigentum, *İng.* Intellectual property) Sanat ve edebiyat eserleri yaranatların eserleri üstündeki mülkiyet hakları... Resim, müzik, heykel vb. gibi eserler üstündeki hak-

lar da bu deyim kapsamında. Bunlara *teîlif hakları* da denir. Düşünsel mülkiyet haklarını korumak için ilk uluslararası sözleşme 1886 yılında Bern kentinde yapılmış, 1908 yılında Berlin'de ve 1928 yılında Roma'da geliştirilmiştir.

DÜZGEÇİŞ (*Os.* Hakkı mürûr, Transit; *Fr.* Transit, *Al.* Durchfuhr, *İng.* Transit) Bir ülkeden gümrük resmi vermeksizin geçme hakkı... Bir ülkeden başka bir ülkeye giderken yol üstünde bulunan ülke ya da ülkelerden eğleşmeden geçmeyi dilegetirir. Mal geçişlerinde gümrüksüz geçişi dilegetirir. Bir ülkenin karasularında hiçbir limana uğramadan geçmeyi de adlandırır. Kimi ülkeler transit mallarından küçük bir gümrük resmi alırlar ve bu mallar ülkede kaldıkları sürece transit depolarında saklanır. *Bk.* Düzgeçiş malları.

DÜZGEÇİŞ MALLARI (*Os.* Transit emtiası, *Fr.* Marchandises en transit, *Al.* Transitwaren, Transitgüter; *İng.* Transit goods) Yabancı bir ülkeden gelip gümrük resmi ödemeksizin başka bir ülkeye geçen mallar... *Bk.* Düzgeçiş.

DÜZGEÇİŞ YAZISI (*Os.* Transit tezkeresi, *Fr.* Passavant, Acquit a caution; *Al.* Zollfreischein, Begleitschein; *İng.* Permit, Cocket, Custom house bond) Düzgeçmek için gereken belge... Bu deyim, yurt sınırı dışında tarlası ve bahçesi olan kimselere serbestçe gidip gelmeleri için verilen belgeyi de dilegetirir, özellikle bu anlamda *pasavan* deyimini kullanılır. *Bk.* Düzgeçiş, Düzgeçmek.

DÜZGEÇMEK (*Os.* Transit geçmek, *Fr.* Passer en transit, Transiter; *Al.* Durchgehen, *İng.* To pass in transit) Bir ülke topraklarından ya da sularından gümrük ödemedi geçmek... *Bk.* Düzgeçiş.

DÜZMECE PARA (*Os.* Sahte para, *Fr.* Fausse monnaie, *Al.* Falsches Geld, *İng.* False coin) Gerçek olmayan para... *Kalp para* da denir. *Bk.* Para.

EDGEWORTH KURAMI (Os. Edgeworth nazariyesi, Fr. Théorie de Edgeworth) Marjinal faydanın ölçülebileceğini ilersüren kuram... Ekonomici Edgeworth, marjinal faydanın fiyatlarla ölçülebileceğini savunmuştur. Marjinalcilik anlayışına göre bir malın değeri, o malın marjinal faydasına eşittir. Öyleyse bir malın değerini bulmak için o malın marjinal faydasını ölçmek gerekmektedir. Neo-klasiklerle marjinalciler bunun ölçülebileceğini ilersürmüşlerdir. Bu ölçü, genellikle, azalan marjinal faydayla o malın aranımındaki azalmayı özdeş saymakla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bk. Azalan marjinal yarar ilkesi, Marjinalcilik, Yarar.

EFEKTİF (Os. Nakdi mevcûd, Fiili; Fr. Effectif, Al. Effektiv, Effekten; İng. Effective money) Hazır para... Kredi ve kaydı para deyimleri karştı olarak kullanılır. Çek, poliçe, bono vb. yerine kâğıt ya da mâdensel para bu deyimle nitelenir. Örneğin borcunu çekle ödemek istediğiniz alacaklınız size "çek istemem, efektife ihtiyâcım var" derse, bununla elinde hemen kullanabileceği paraya ihtiyâcı bulunduğunu bildirmiş olur. Örneğin *efektif fiyat*, satışı gerçekleştiren fiyattır. Bir mal kaç paraya satılırsa o fiyata *efektif fiyat* denir. Bu deyim, firmanın önceden yaptığı tahminlerle malına koyduğu *virtüel fiyat* karşılığında kullanılır. Bir mal, çeşitli etkenlerle, virtüel fiyatla satılmayabilir. Bk. Fiyat, Para.

EGEMENLİK (Os. Hâkimiyet, Fr. Hégémonie) Ekonomik egemenlik... Hemen bütün Batı dillerinde kullanılan Yunanca kökenli *hegemonya* deyimini, sözcük olarak bir devletin başka devletlere egemenliğini, ekonomi dilinde ekonomik egemenliği dilegetirir. Bk. Sömürgecilik.

EGEMENLİK ETKİSİ (Os. Hâkimiyet tesiri, Fr. Effet de domination, Al. Herrschaftswirkung, İng. Domination effect) Ekonomik yaşamda egemen olanın kendisine bağımlı bulunanlar üstündeki etkisi... Anamalcı ekonomi, yapısı gereği eşitsiz bir ekonomi olduğu ve eşitsizce geliştiği halde, economiclerce yakın zamanlara kadar bir eşitlik varsayımı içinde ele alınmış ve yapılan bütün ekonomik çözümler bu eşitlik temelinde dayandırılmıştır. Eşitlik varsayımına dayanan hesapların yanlış sonuçlar verdiği nihâyet sezilmeye başlanmış ve anamalcı ekonominin eşitsiz bir ekonomi olduğu yüz yıl sonra Fransız ekonomicisi Fran-

çois Perroux (1903-) tarafından yeniden keşfedilmiştir. Perroux, yüzyıldanberi bildiğimiz bir gerçeği yeni bir buluş olarak ilersürmekte ve gerek uluslararası ekonomide, gerek ulusal ekonomide egemenlerle bağımlılar bulunduğunu, yapılacak ekonomik inceleme ve çözümlerinde bunların etki ve tepkilerini de gözönünde tutmak gerektiğini söylemektedir. Perroux'ya göre egemen ekonomideki küçük bir değişiklik, bağımlı ekonomilerde büyük değişiklikler doğurur. Örneğin egemen ekonominin ulusal gelirindeki yüzde on oranında bir artış bağımlı ekonomiden yaptığı dışalım (ithâlât) yüzde on'un altında bir oranda arttırırken bağımlı ekonomideki yüzde on'luk bir ulusal gelir artışı egemen ekonomiden yaptığı dışalım yüzde on oranının üstünde çoğaltır.

EGEMEN SATICI (Os. Hâkim firma, Fr. Entreprise dominante, Entreprise en vedette; Al. Führende Firma, İng. Leading firm) Aldığı kararlarda bağımsız olan ve öteki firmaları kendine uymaya zorlayabilen firma... Bk. Egemenlik etkisi.

EĞİLİM YASASI (Os. Temâyül kanunu, Fr. Loi tendancielle) Ekonomik yasaların ortak ve genel karakterini saptayan yasa... Ekonomik yasalar, doğa yasalarından farklı olarak, insansal etkinliği içerirler. İnsansal etkinlik, bütün toplumsal yasaların çok önemli bir ögesidir. Bu etkinlik, bilinçli ya da bilinçsiz olabilir. Bilinçli ya da bilinçsiz olsun, sınıflı toplumlarda karşıt eğilimler ortaya çıkar. Bu eğilimler birbirleriyle çatışırlar. Örneğin emekçi sınıfının eğilimi ücretleri yükseltmek, anamalcı sınıfın eğilimi ücretleri düşürmektir. Karşıt eğilimlerin çatışması genel eğilimi ortaya koyar. Eğilim yasası, bu genel eğilimi saptayan yasadır. Bk. Kâr oranının düşme eğilimi yasası.

ÖĞRETİ VERME (Os. Âriyet, Fr. Prêt à usage, Al. Leihe, İng. Loan for use, Gratuitous loan, Gratuitous bailment; Lâ. Commodatum) Para karşılığı olmaksızın yararlanmak üzere belli bir süre için başkasına bir şey verme... Borçlar Kanunu'nun 299 vd. maddelerine göre taşınır bir malın karşılıksız olarak kullanılmasının başkasına bırakılmasını ve kullanıldıktan sonra geri verilmesini içeren bir sözleşmedir.

EĞRİ (Os. Münhanî, Fr. Courbe, Al. Kurve, İng. Curve) Ekonomik grafiklerde herhangi bir ekonomik olgunun evrimini sürekli olarak gösteren çizgi... Eğri, erişilmiş olan düzeyleri gösteren noktaları birbirine bağlayan çizgidir.

EKONOMETRİ

Ekonomik olgunun bir bakışta görülmesini sağlar. Doğrusal, kırık, parabol ya da hiperbol biçimlerinde olabilir.

EKONOMETRİ (*Os.* Ekonometri, *Fr.* Économétrie, *Al.* Ökonometrie, *İng.* Econometrics) Ekonomik olayların ölçümü... İstatistiklerden yararlanarak ekonomik olayların ölçülmesini dilegetirir. Böylelikle ekonomik yasaları bulma yöntemi olarak kullanılır. Ekonomik ölçüm, matematikten geniş çapta yararlanarak yapılır. Ekonometride ekonomik kuramlar ve sorunlar matematik formüllerle dilegetirilir.

EKONOMİ (*Os.* İktisat, *Fr.* Économie, *Al.* Ökonomie, *İng.* Economy) Üretim ilişkilerini inceleyen bilim.

1. *Etimoloji:* Antikçağlı büyük düşünür Aristoteles tarafından ilerisürülen *ekonomi* deyimini, Yunanca *ev* ve *yönetim* anlamlarını dilegetiren *oikos* sözcüğüyle *yasa* anlamını dilegetiren *nomos* sözcüğünden kurulmuştur. *Siyasal ekonomi* (Ekonomi politik) deyimini ilkin 1615'te Montchrétien kullanmıştır (Montchrétien, *Traité de l'Économie Politique*, 1615). Montchrétien bu deyimini, ele aldığı konunun devlet ekonomisi olduğunu anlatmak için kullanmıştır. Daha sonra bu deyim, ekonomik alanın toplumsal yönünü dilegetirmek için kullanıldı ve bu anlamda *toplumsal ekonomi* (*Fr.* Économie sociale)yle anlamdaş kılındı. Ekonomik alanın teknik yönü fizik, kimya, metalürji, tarım bilgisi vb. gibi bilimlere bırakıldı. *Ekonomi sosyal* deyimini de ilkin 1862'de Polonyalı bilgin Supinski kullanmıştır. Günümüzde bu anlamda genellikle kullanılan *siyasal ekonomi* (*Fr.* Économie politique, *Al.* Politische Ökonomie, Volkswirtschaftslehre; *İng.* Political economy, Economics) terimidir. Ünlü Marksist Rosa Luxembourg da bu anlamda ilkin *ulusal ekonomi* (*Al.* Nationalökonomie) deyimini kullanmıştır. *Ekonomi* terimi Türkçeye ilkin XVI. yüzyılda *menzil* terimiyle Taşköprülüzâde Ahmet ve Kınalızâde Ali tarafından getirilmiştir. *Ekonomi politik* terimini de ilk kez 1859'da Şehak Efendi kullanmıştır. Ahmet Mithat da 1879'da yayımladığı yapıtına bu adı vermiştir. Günümüzde ekonomi, ekonomi politik, ekonomi sosyal ve ulusal ekonomi terimleri genellikle anlamdaş olarak kullanılmaktadır.

2. *Antikçağ:* Eski Yunan düşüncesinde bu alanda düşünen tek düşünür, ekonomi teriminin kurucusu Aristoteles'tir. Aristoteles her malın iki değeri bulunduğunu görmüş ve *kullanma* değeriyle *değiştirme* değerini birbirinden ayırmıştır. Ayrıca, fâizin parayı üretici kıldığını da sezerek yasaklanmasını öğütlemiştir.

Aristoteles kazanç için yapılan ticâretî de doğaya aykırı bulur ve erdemsizlik sayar. Fiyat doğru olmalıdır, der. Doğru fiyat (*Fr.* Juste prix), ona göre, değiştirilen mallar ve hizmetlerin eşit değerinde olmasıyla gerçekleşir. 3. *Roma:* Yunan uygarlığını kovalayan Roma uygarlığında ekonomi üstünde en küçük bir seziş görülmemektedir. Sadece Cato ve Varo gibi yazarlar tarım tekniği üstünde düşünmüşlerdir.

4. *Ortaçağ:* Bu çağda ekonomiye din açısından bakılmıştır, amaç, kurulu düzenin korunmasıdır. Ortaçağın ünlü din düşünürü Aquino'lu Thomas, toplumun dayandığı ekonomik ilişkilerle din kurumunu bağdaştırma çabası içindedir. Hıristiyanlık gereğince bütün insanların eşitliğini savunmak zorunda bulunduğu halde köleliği yararlı ve gerekli bulur, mal edinmeyi uygun bulur, ama sınırlandırması gerektiğini ilerisürer, ona göre mal edinme "kişilerin sosyal durumunu koruyacak kadar" olmalıdır. Narh sistemini önerir, bir şeyi gerçek değerinden pahalıya satmanın ve ucuz almanın yasaklanmasını ister. Bu çağda, biri İslâm düşüncesine bağlı olan üç önemli düşünür ekonomiye katkıda bulunmuşlardır. Jean Buridanus, değer, bir malı değiştirenin kişisel ihtiyacından değil, değiştirme zorunluğunda bulunan bütün insanların ortak ihtiyaçlarından doğduğunu ilerisürmüştür. Paranın cevher değeriyle değiştirme değerini (kur) ayırmış, değiştirme değerinin devletçe onanması gerektiğini savunmuştur. Onu izleyen Nicolaus Oresmius, para üstüne başı başına bir deneme yaparak ekonomi'yi dinden ayırmış ve bağımsızlığa kavuşturmuştur. İslâm düşünürü İbni Haldun, tarihsel olaylarda doğal zorunluğu ve insan etkisini sezmiş, bu yüzden ekonomik alanda liberalizmi savunmuştur. Devletin bu alana el atmasının ticâret düşüncesi ve girişkenliğini baltalayacağı kanısındadır. Bundan başka, memur maaşlarının azaltılmasının satınalma gücünü düşüreceğini savunmakla satınalma gücü kuramına öncülük etmiştir.

5. *Rönesans:* Rönesans; ekonomiye, burjuva düzenine uygun yeni düşünceler getirmiştir. İlk anamalcı düşünce Fransız Protestanlığının kurucusu Jean Calvin, ilk merkantilist ve devletçi düşünce Jean Bodin, ilk fizyokrat ve tarımcı düşünce Sully taraflarından ilerisürülmüştür. İlk kez Calvin, insan emeğini ekonomik bir değer olarak ilerisürüyor ve onu "Tanrısal bir buyruk" olarak niteliyor. Bodin de, tarihte ilk kez, köleliğin kaldırılması gerektiğini savunuyor. Ekonomi politik terimini ilk kullanan Antoine de Montchrétien çok önemli bir görüş getiriyor: "Ekonomik bağli-

lık siyasal bağlılığı gerektirir". Büyük adıyla anılan Colbert, *Colbertisme* adı verilen sıkı himayeciliği Fransa'da pekiştiriyor. Merkantilizm, artık XVI, XVII ve XVIII. yüzyılların baş ekonomisi siyasası olacaktır. Ekonomi, bağımsız bir bilim olarak ilk kez XVIII. yüzyılda Napoli'de bir kürsüye kavuşacak ve bu kürsünün başına da Profesör Genovesi getirilecektir.

6. *Çağdaş ekonomi*: Modern ekonomi XVIII. yüzyılda liberallerle başlar, Adam Smith ve David Ricardo, *klasik okul* deyişiyle nitelenen bilimsel (nesnel) ekonominin iki büyük bilginidir. Marksçı ekonomi bu iki büyük bilginin temellendirdiği bilimsel alanda oluşmuştur. Anamalcı ekonomi Marjinalci okulla özenelana kaymış ve *yeni klasik okul* deyişiyle nitelendiği halde büyük klasikler Smith ve Ricardo'nun bilimselliğinden tümüyle uzaklaşmıştır. Daha sonra İngiliz economicisi John Maynard Keynes'in oluşturduğu Keynesçilik anlayışı, anamalcılığın kurtarıcısı sayılmıştır. Günümüzde ekonomi, metafizik ve diyalektik olmak üzere iki karşıt alanda gelişmektedir. *Ekonomi* deyiminin başlıca kullanımları şunlardır: *Bolluk ekonomisi* (İng. Economy of abundance), *kitlik ekonomisi* (İng. Economy of scarcity), *siyasal ekonomi bilimi* (İng. Political economy), *ekonomik dizge* (Os. İktisâdi sistem, İng. Economic system), *ekonomik düzen* (Os. İktisâdi nizâm, İng. Economic order), *ekonomi kurulu* (İng. Economic council), *ekonomik etkinlik* (Os. İktisâdi faaliyet, İng. Economic activity), *savaş ekonomisi* (İng. Economic warfare), *ekonomik birlik* (İng. Economic union), *ekonomik bütçe* (İng. Economic budget), *ekonomik plânlama* (İng. Economic planning), *ekonomik gelişme* (Os. İktisâdi tekâmül, İng. Economic progress), *ekonomik kitlik* (İng. Economic scarcity), *ekonomik birim* (Os. İktisâdi ünite, İng. Economic unit), *ekonomik yaptırımlar* (Os. İktisâdi müeyyideler, İng. Economic sanctions), *ekonomik haklar* (İng. Economic rights), *ekonomik hız* (Os. İktisâdi sür'at, İng. Economic clause), *ekonomik durum* (Os. İktisâdi vaz'iyet, İng. Economic condition), *ekonomik gerileme* (Os. İktisâdi tereddî, İng. Economic recession), *ekonomik iyileşme* (İng. Economic recovery), *ekonomik kararsızlık* (Os. İktisâdi istikrarsızlık, İng. Economic instability), *ekonomik rant* (İng. Economic rent), *ekonomik bütünlük* (İng. Economic integration), *ekonomik merkezleşme* (Os. İktisâdi temerküz, İng. Economic concentration), *ekonomik mâliyet* (İng. Economic cost), *ekonomik kalkınma* (İng. Economic development), *ekonomik eşitlik* (Os. İktisâdi müsâvât, İng. Economic equality), *ekonomik se-*

ferberlik (İng. Economic mobilization), *ekonomik denge* (Os. İktisâdi muvâzene, İng. Economic equilibrium), *ekonomik genişleme* (Os. İktisâdi tevessü, İng. Economic expansion), *ekonomik gerekircilik* (İng. Economic determinism), *ekonomik aşınma* (İng. Economic depreciation), *ekonomik ulusçuluk* (Os. İktisâdi milliyetçilik, İng. Economic nationalism), *ekonomik alan* (Os. İktisâdi saha, İng. Economic field), *ekonomik egemenlik* (Os. İktisâdi emperyalizm, İng. Economic imperialism), *ekonomik kuruluş* (Os. İktisâdi tesis, İng. Economic foundation), *ekonomik bağımsızlık* (Os. İktisâdi istiklâl, İng. Economic independence), *ekonomik uyumsuzluk* (İng. Economic friction), *ekonomik uyum* (Os. İktisâdi âhenk, İng. Economic harmonies), bir ülkenin başka bir ülkede ekonomik nüfuz kazanmasını dilegetiren *ekonomik sızma* (İng. Economic penetration), *ekonomik adam* (İng. Economic man), *ekonomik mallar* (İng. Economic goods). *Bk.* Liberalizm, Marjinalcilik, Keynesçilik, Metafizik ekonomi, Diyalektik ekonomi, Ekonomiçi, Ekonomik öğretiler.

EKONOMİCİ (Os. İktisatçı, Fr. Économiste, Al. Volkswirtschaftslehrer; İng. Economist) Ekonomi bilimiyle uğraşan... *Bk.* Ekonomi.

EKONOMİCİLİK (Os. İktisatçılık, Fr. Économisme, Al. Ökonomismus, İng. Economism) Her şeyin ekonomik nedenlerle belirlendiği ve sendikal mücadelenin sadece ekonomik bir mücadele olduğu görüşü... Prokovoviç ve Muskoviç gibi ekonomistlere göre emekçi mücadelesi bir ekmeğe kavgasından ibarettir, siyasal ve toplumsal yanı yoktur. Deyim Fransızcadır. Bir vakitler Fransızların *siyasal olmayan sendikacılık* anlamında kullandıkları *sendikalizm* deyişiyle anlamdaş olarak da kullanılmıştır. Ekonomizm, diyalektik anlayışın özünü yadsır, bilimdisidir. *Bk.* Ekonomik gerekircilik, Ekonomi, Altyapı, Diyalektik ekonomi.

EKONOMİ DALLARI (Os. Şuabâtı iktisâdiye, Fr. Branches économiques) Ekonomik yaşamda işbölümüyle çeşitlenen ekonomik uğraşlar... Örneğin kimya sanâyii, tekstil sanâyii deri sanâyii, elektrik sanâyii, makine sanâyii vb. *sanâyi* genel adı altında toplanan bir birimin çeşitli dallarıdır. Bunun gibi, tarım alanında da hayvancılık, ormancılık, bağcılık vb. gibi çeşitli dallar vardır. *Bk.* Ekonomi, Ekonomik alanlar.

EKONOMİK (Os. İktisâdi, Fr. Économique, Al. Ökonomische, İng. Economic) Ekonomiyle ilgili... *Bk.* Ekonomi.

EKONOMİK ALANLAR

EKONOMİK ALANLAR (Os. İktisâdî saha- lar, *Fr. Espaces économiques, Al. Wirtschafts- gebiete, İng. Economic spaces*) Ekonomik et- kinlik bölgeleri... Fransız ekonomisi François Perroux'a göre günümüzde ülkeler coğrafya- sal sınırlarla sınırlanmaz, örneğin Ame- rika'nın ekonomik alanı dünyanın dörtte üçü- nü kaplar. *Bk. Egemenlik etkisi.*

EKONOMİK ARTIK *Bk. Sweezy* kuramı.

EKONOMİK BASKI (Os. İktisâdî tazyik, *Fr. Prèssion économique, Al. Wirtschaftslicher Druck, İng. Economic pressure*) Ekonomide egemen olanların uyruk ya da uydularına bas- kısı.

EKONOMİK BÖLGEÇİLİK (Os. İktisâdî mıntakacılık, *Fr. Régionalisme économique*) Ekonominin bölgeler bakımından örgütlenme- si görüşü... 1929 yılında ekonomisi Lucien Brocard tarafından ileri sürülmüştür. Bro- card'a göre insanlar üç ayrı ilişki içindedir- ler: Bölge, ulus ve dünya ilişkileri. Bu bakımdan ekonominin bölge temelinde örgütlen- mesi gerekir ki ulusal ekonomilerle uluslara- rası dünya ekonomisi sağlam bir temel üstün- de yükselbilsin. Brocard, bunun için, bölge- sel bir himayeciliği ve Avrupa gümrük bir- liği kurulmasını önermektedir.

EKONOMİK BUHRÂN *Bk. Ekonomik buna- lım.*

EKONOMİK BUNALIM (Os. İktisâdî buh- rân, *Fr. Crise économique, Al. Wirtschaftskrise, İng. Economic crisis*) Anamalcı üreti- min zorunlu gereği olarak üretimle tüketimin dengelenememesinden doğan bunalım... *Bk. Bunalım.*

EKONOMİK BÜYÜME (Os. İktisâdî neşvü- nümâ, *Fr. Croissance économique*) Ekonomik gelişmenin niceliksel yanı... *Ekonomik gelişme'* nin niceliksel yanına *ekonomik büyüme* ve niteliksel yanına *toplumsal gelişme* (Os. İçti- mâî tekâmül, *Fr. Développement social*) denir. Klasik ekonomide *büyüme* (Os. Neşvünümâ, *Fr. Croissance, Al. Wachstum, İng. Growth*) olayı *ulusal gelirin uzun dönemli çoğalması* olarak tanımlanır. Oysa ekonomik gelişme, böylesine bir büyümeyle, hele çoğunlukla yan- lış yapılan ve gerçekleri gizleyen ulusal gelir hesaplarıyla açıklanamaz. Ekonomik büyümeyle toplumsal gelişme birbirlerine sıkıca bağı- dır, toplumsal gelişme gerçekleşmiyorsa ekono- mik büyüme de gerçekleşmiyor demektir. *Bk. Toplumsal gelişme.*

EKONOMİK CANLANMA (Os. İktisâdî kes- bi hayât, *Fr. Animation économique*) Anamalcı

ekonominin devresel ilerleyişinin birinci ev- resi... Anamalcı üretim, kâr etmek amacıyla yapılan bir üretilimdir; eşdeyşle anamalcılığın itici gücü *kâr* etmenidir. Kâr oranı kimi za- man artar ve kimi zaman azalır, ama uzun bir sürede kesin olarak düşme eğilimi göste- rir. Anamalcı ekonomi *ortalama kâr* oranın- daki dalgalanmalarla belirlenir. Bu dalgalan- manın ilk evresi olarak çoğunlukla *ekonomik canlanma* evresi incelenir. Bu evre, birikmiş stokların satışa çıkarılmasıyla başlar. Üretim kapasitesinin bir bölümü bir süreden beri kul- lanılmadığından mal aramını artar, mal sürü- müyse azalmıştır. Bu durum fiyatları ve do- layısıyla kâr oranını yükseltir. Kârın artması yatırımları teşvik eder ve artırır. Bütün bun- lardan ötürü malların da dolaşım süresi aza- lır. Mal hemen satılmakta ve karşılığını ge- tirmektedir. Bu hâlde kapanan fabrikalar ye- niden açıldığı gibi yeni fabrikalar da kurulup üretime katılırlar. Böylelikle ekonomi canla- nır. Bu evreyi, zorunlu olarak, durgunluk ve çöküntü evreleri izler. Plânsız üretimin kaçır-ılmaz hastalığı budur. *Bk. Bunalım.*

EKONOMİK ÇÖZÜMLEME (Os. Tahlili ikti- sâdî, *Fr. Analyse économique, Al. Wirtschafts- analyse, İng. Economic analysis*) Ekonomik sorunları inceleme yöntemi... Ne var ki ekono- miciler genellikle bu verimli yöntemi me- tafizik bir anlayışla kullanırlar, gerçeği ya- hınlaştırırlar ve çoğunlukla da toplumsal bi- reysele indirgerler. Bundan ötürü de yanlışlı- sonuçlara varırlar. *Bk. Robenson.*

EKONOMİK DALGALANMALAR (Os. Te- mevvücâtı iktisâdiye, *Fr. Fluctuations écono- miques, Al. Fluktuation, Konjunkturschwan- kungen; İng. Economic fluctuations, Cyclical fluctuations*) Anamalcı üretimde döngüsel ola- rak süregelen inişler ve çıkışlar, yavaşlamalar ve hızlanmalar... Bu dalgalanmalar anamalcı üretimin iç yapısından zorunlu olarak doğar. Örneğin elektrik tüketiminin belli saatlerde çoğalıp belli saatlerde azalması gibi günlük dalgalanmalardan otuz kırk yıl süren dalga- lanmalara kadar çeşitli süreli dalgalanmalar vardır. Günlük, mevsimlik ve yıllık dalgalan- malara kısa süreli, dalga uzunlukları 3-10 yıl arasında olan dalgalanmalar orta süreli ve 30 yılı aşan dalga uzunluklarına da uzun sü- relî dalgalanmalar denir. Örneğin Kondratieff' in saptadığına göre 1780'lerde başlayan bir dalganın yükseliş süresi 35 yıl, alçalış süresi 24 yıl sürmüştür. En büyük dalgalanmaların içinde kısa ve orta süreli dalgalanmalar da ayrıca gerçekleşirler. Anamalcılık tarihinin en büyük bunalımı olan 1929 bunalımının baht- sızlığı, çeşitli dalgalanmaların alçalış dönem-

lerinin aynı zamanda birleşmiş olmasıdır. Bu, anamalcı düzeni korkudan çılgına döndüren bir çöküntüydü. *Bk.* Bunalım, Konjonktür.

EKONOMİK DAVRANIŞLAR (*Os.* Etvári iktisâdiye, *Fr.* Comportement des sujets économiques, *Al.* Verhaltensbeziehungen, *İng.* Behavioural relations) Ekonomik yaşamda halkın toplumsal ve ruhbilimsel davranışları... Değerin kaynağını ve tüm ekonomik yaşamı öznel alana çekmek isteyen ekonomilerce incelenmektedir. *Bk.* Marjinalcilik, Değer kuramları.

EKONOMİK DEĞER (*Os.* İktisâdi kıymet, *Fr.* Valeur économique) Değiştirme değeri... Değer kavramının ekonomik anlamı *ekonomik değer* deyimiyle de dile getirilerek törebilimsel, ruhbilimsel, sanatsal vb. gibi değerlerden ayrılır. Örneğin atalardan kalma bir saatin anısal, eşdeyişle ruhbilimsel bir değeri de vardır; ama onun ekonomik değeri -pazardaki değiştirme değeridir. Bunun gibi ahlâk değeri yüksek bir insanın; sanat değeri büyük bir tablounun, kullanma değeri fazla bir eşyanın sözü edilebilir. *Değer* kavramı çok farklı nesnelere için kullanılır. *Bk.* Değer.

EKONOMİK DENGEM (*Os.* İktisâdi bilanço, *Fr.* Bilan économique, *Al.* Lieferpflichtsaldo, *İng.* External assets and liabilities) Bir ülkenin yabancı ülkelere olan alacak ve borçlarını gösteren bilanço... Dış ödemeler dengesiyle karıştırılmamalıdır. Dış ödemeler dengesi bir yıl sürelidir, ekonomik bilançoysa yapıldığı güne kadar tüm geçmiş yılları kapsar. *Bk.* Bilanço.

EKONOMİK EŞİK (*Os.* Atabei iktisâdiye, *Fr.* Seuil économique, *Al.* Wirtschaftliche Schwelle) İstikrarlı bir ekonominin sınırı... Bu sınır, eşdeyişle eşik aşılmıca istikrar bozulur. Örneğin bir hükümet para değerini düşürünce ekonomik eşik aşılır, fiyatlar yükselir ve karaborsa oluşur. Bu kavram, bütünsel bir ekonomik sınır dile getirdiği gibi, ekonomik etkinliğin çeşitli alanlarında da kullanılmaktadır. Örneğin dışalımdaki sınırların kaldırılarak serbestliğe dönüşmesi, bu alandaki ekonomik eşğin aşılması demektir.

EKONOMİK FAZLA (*Os.* İktisâdi ziyâde, *Fr.* Excédent économique) Toplumsal ürünün topluma yetecek olandan daha çok üretilmesi... Toplumsal işbölümünün gerçekleşmesi, tarımla zanaatın ve köyle kentın ayrılması ve toplumun sınıflara bölünmesi *ekonomik fazla* nedeniylerdir. Bu anlayışa göre sürekli bir ürün fazlası sağladığı zaman toplumun bir bölümü öteki bölümünün sırtından geçinmeye başlar. Bir yazar şöyle demektedir: "İlkel ko-

şullarda köle yoktur. İki elin ancak bir kişiyi doyurabilecek kadar üretim yaptığı ve daha çoğunu sağlayamadığı bir devirde kölelik ekonomik temellerden yoksundur. Kölelik, birikmiş emek ürünleri saklanmaya başlanmakla doğar" (Malinovski, *Freedom and Civilisation*, s. 301). Değerli bilgin Ernest Mandel bu konuda şöyle der: "Toplumsal ürün fazlasının birikimini ve yoğunlaşmasını sağlamanın dışında bu yeni egemen sınıflar, toplumsal bakımdan gerekli ve ilerici diğer fonksiyonları da yerine getirdiler. Sanatlar geliştirdi ve yeni senyörler için lüks eşya yapımı başladı. Birikim sayesinde toplumsal bir ürün fazlasının farklılaşması sağlandı. Bu da üretimin farklılaşmasına yol açtı. Öte yandan tarımsal üretim güçlerinin devamını ve gelişmesini sağlayan tekniklerin, bilgilerin birikmesine imkân verdiler" (Mandel, *Ekonomi Elkitabı*, İstanbul 1970, çev. Orhan Suda, c. I, s. 36). Gordon Childe de şöyle demektedir: "Tek bir ailenin kendi üretim ihtiyacının dışında elde ettiği ürün fazlası son derece geri bir tarım ekonomisinde öylesine yetersizdi ki her mevsim danaların büyük bir kısmını yemek gerekiyordu. Böyle bir toplumun yeterli miktarda başka ürünler -örneğin tuz ya da maddenler- elde etmesi için ailelerin bu ürün fazlalarını bir araya toplamak zorunluğunda kalması. Eski Doğu'da tunç devri uygarlıklarıyla ilgili tarihsel araştırmalar ve Polinezya ile Kuzey Amerika hakkında etnografların ilerisürdükleri kanıtlar başkanlık kurumunun bir temerküz tarzı ve bir Tanrı'ya tapmanın da başka bir temerküz tarzı olduğunu göstermiştir. Gerçek başkan ya da düşsel Tanrı, her ailenin kendi ürün fazlasından bağış ya da kurban olarak verdiklerini esaslı bir *ekonomik fazla* haline getirebilirdi" (Childe, *Scotland Before the Scotts*, s. 48). *Bk.* Üretim.

EKONOMİK GELİŞME (*Os.* İktisâdi tekâmül, *Fr.* Développement économique) Üretim biçimlerinin evrimi... Tarihsel süreçte her üretim biçiminin (komünal, kölecî, feodal ve anamalcı) evrimi, kendinden daha üstün yeni bir üretim biçimine dönüşmeyle sonuçlanmıştır. Bu deyim, *ekonomik büyüme* deyimiyle yakın anlamlıdır. *Bk.* Ekonomik büyüme, Ekonomik gelişme yasası.

EKONOMİK GELİŞME YASASI (*Os.* İktisâdi tekâmül kanunu, *Fr.* Loi de développement économique) Üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki uygunluk... Her sosyo-ekonomik oluşumun kendine özgü yasaları vardır, ama bütün sosyo-ekonomik oluşumlarda geçerli olan genel ekonomik gelişme yasası, *üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki*

EKONOMİK GENİŞLEME

uygunluk yasasıdır. Bu genel yasa da, özel ekonomik gelişme yasaları gibi, neseldir; eşdeyişle insan iradesinden ve düşüncesinden bağımsızdır, insanlarca bilinebilir ve kullanılabilir ama, değiştirilemez, yaratılamaz ve yok edilemez. Bu genel ekonomik gelişme yasasına göre üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki uygunluk sürdürükçe ekonomik gelişme gerçekleşir. Ekonomik gelişme önce üretici güçlerde, bunların içinde de ilkin üretim araçlarında başlar. Daha açık bir deyişle, önce üretim araçları değişir ve gelişir. Üretim ilişkileri bu gelişmeyi destekleyebilmek için bu değişime ve gelişmeye uygun olmalı; eşdeyişle o da üretim güçleriyle birlikte ve onlara uygun olarak değişmeli ve gelişmelidir. Üretim güçlerinin değişmesi ve gelişmesi üretim ilişkilerinin değişmesi ve gelişmesini aşarsa -ki tarihsel sürecin belli sosyo-ekonomik formasyonlarında böyle olmuştur- üretim ilişkileri üretim güçlerinin gelişmesini engellemeye ve kösteklemeye başlar. Daha açık bir deyişle, önce üretim güçlerinin gelişmesine destek olan üretim ilişkileri, sonra köstek olur. Örneğin köleci düzende ilkin üretim güçleriyle üretim ilişkileri birbirine uygundu ve düzen gittikçe geliyordu. Bu gelişme yeni üretim araçları meydana getirdi ve efendiyle köle arasındaki üretim ilişkileri bu yeni araçların kullanımına köstek olmaya başladı. Köleler bu yeni ve pahalı üretim araçlarına hiçbir ilgi duymuyorlar ve onları kırıyorlardı. Ekonomik gelişme bundan ötürü durdu ve bunalmış başladı. Bu çıkmazı çözmek için köleleri yeni araçlarla ilgilendirmek ve sorumlu kılmak, eşdeyişle üretimden onlara da pay vermek gerekti. Böylelikle köleyle efendi arasındaki üretim ilişkileri de değişmek zorunda kaldı ve köleci toplum yeni bir sosyo-ekonomik formasyon olan feodalizme zorunlu olarak dönüştü. Köle, üretimden az da olsa pay alan toprak kölesine dönüştüğü gibi köle sahibi efendi de toprak kölesine pay veren toprak sahibi bey oldu. Bu yeni ilişkiler ekonomik gelişmeye yol açtılar ve feodal düzeni bir süre geliştirdiler. Üretim güçleri hızla gelişmeye başladı ve bu gelişme de daha yeni üretim ilişkilerini gerektirdi. Anamalcı düzene zorunlu dönüşme de böylelikle gerçekleşti. *Bk.* Ekonomik yasalar, Kendiliğindenlik, Yasa.

EKONOMİK GENİŞLEME (*Os.* İktisâdî tevessü, *Fr.* Expansion économique) Ekonominin ulusal gelirdeki hızlı artış evresi... *Bk.* Ekonomik büyüme, Ulusal gelir.

EKONOMİK GEREKİRCİLİK (*Os.* İktisâdî icâbiyye, *Fr.* Déterminisme économique) Toplumsal olayları sadece ekonomik nedenlerin be-

lirlediğini ilersüren görüş... Özellikle Charles Beard tarafından ilersürülmüş olan bu görüş metafizik düşünce sisteminin bütün yanlışlarını taşıyor, eytişimsel anlayıştan yoksundur. Ekonomik gerekirciliğin tipik bir biçimi de *ekonomizm*'dir, Bu yanlış anlayışın tarihte bireyin rolünü yadsınarak yanlışlarından başka tarihi bireysel ekonomik çatışmalara indirgemek gibi gülünçlükleri de vardır. Örneğin ekonomici Charles Beard, tarihi, bireysel ekonomik çıkarların çatışmasıyla açıklar. Bu kuram, hem toplumsal yapıda olan ekonomiyi bireysel çıkarlara indirgemek, hem de kör bir kadercilik anlayışını dilegetirmek bakımlarından iki yanlış taşımaktadır. "Her şey ekonomiyi belirler" savı yanlış olduğu kadar "insanlar bilinç ve iradeleriyle bu ekonomik belirlenmeyi değiştiremezler" savı da yanlıştır. Her şeyden önce şu bilinmelidir ki diyalektik ekonomi anlayışının savı olsaydı bu anlayış ekonomik yapının insan iradesiyle değiştirilmesi gerektiğini önermezdi. Bu büyük yanlış, diyalektik bilimsel olarak bilmemek ve tanımamaktan doğmaktadır. *Ekonomik gerekircilik* yanlış anlayışı, *ekonomizm* ve *ekonomik materyalizm* deyimleriyle de dilegetilir. *Bk.* Economicilik.

EKONOMİK GEREKSİNME (*Os.* İktisâdî ihtiyaç, *Fr.* Besoin économique) Beslenme, giyinme, barınma ihtiyaçları... Ekonomici Otto Sık, ihtiyaçları ekonomik ihtiyaçlara ve ekonomik olamayan ihtiyaçlara olmak üzere ikiye ayırır. Örneğin ona göre ekmek bir ekonomik ihtiyaç, piyano bir kültürel ihtiyaçtır. *Bk.* Gereklenme.

EKONOMİK GÖZERİMİ (*Os.* İktisâdî ufuk, *Fr.* Horizon économique, *Al.* Ökonomische Horizont, *İng.* Economic horizon) Anamalcıların geleceği tahmin sınırı... Bu deyim ekonomi diline ekonomici Jean Tinbergen (1953) tarafından sokulmuştur. Tinbergen'e göre bu gözerimi (ufuk)'nin ötesi tahmin edilemez. *Bk.* Ekonomik öngörü.

EKONOMİK HESAP (*Os.* İktisâdî hesap, *Fr.* Calcul économique, *Al.* Ökonomischer Kalkül, *İng.* Economic calculus) Üretim ve tüketimde en az masraflarla en çok mal elde etme hesabı... Bu hesap, mal fiyatları üstünde yapılır. Mal ve hizmetlerin gerek sürümünü gerek ararını fiyatlar belirler. Mal ve hizmetlerin üretim miktarları da fiyatlarla belirlenir. Bu yüzden üretici bir ekonomik hesap yapmak zorunda bulunduğu gibi tüketici de bir ekonomik hesap yapma zorundadır. *Bk.* Üretim, Tüketim.

EKONOMİK İLİŞKİ (*Os.* İktisâdî âlâka, *Fr.* Relation économique) Belli bir toplumdaki

insanların yaşama araçlarını üretme ve ürünleri aralarında bölüşme, değiştirme ve tüketme işlemlerinden doğan ilişkilerin tümü... Engels, 25 Ocak 1894'te, Heinz Starkenburg'a Londra'dan yazdığı mektupta şöyle der: "Üretimin ve ulaştırmanın bütün tekniği buna dahildir. Görüşümüze göre bu teknik, aynı zamanda ürünlerin değiştirme ve bölüşüm tarzını ve dolayısıyla egemenlik ve kölelik ilişkilerini, devleti, siyaseti, hukuku vb. belirler". *Bk. Ekonomi, Üretim ilişkileri, Altyapı.*

EKONOMİK İNSAN (*Os. İktisâdî insan, Fr., Al., İng., Lâ. Homo economicus*) Sadece ekonomik çıkarlarına göre davranan insan... Bu terim klasiklerin ekonomi anlayışından, özellikle de Adam Smith'in anlayışından türemiştir. Bir çeşit *çıkarıcı* demektir. Adam Smith, insanların çıkarlarına göre davrandıklarını, böyle davranmakla da ekonomik açıdan çok iyi ettiklerini düşünüyordu. Çünkü bireysel çıkarlar sağlanmakla, Smith'e göre bunların toplamından ibâret bulunan genel çıkar da sağlanmış oluyordu. *Bk. Liberalizm.*

EKONOMİK İNSANCILIK (*Os. İktisâdî muhabbeti insanîye mezhebi, Fr. Humanisme économique, Al. Ökonomische Humanismus, İng. Economic humanism*) İnsanlığı geliştirecek ve mutlu kılacak bir ekonomik düzen anlayışı... Üretimin, bireysel çıkarlara göre değil, bütün insanlığın yararına uygun olarak gerçekleştirilmesini dilegetirir.

EKONOMİK İŞSİZLİK (*Os. İktisâdî işsizlik, Fr. Chômage économique*) Ekonominin yapısal değişikliklerinden doğan işsizlik... Eskiden *bünyevî işsizlik* denirdi. Örneğin teknolojik değişiklikler, tüketici zevk ve ihtiyaçlarındaki değişimler bu türlü bir işsizlik yaratır. Yeni icat edilen bir makine birçok işçiyi işsiz bırakır, şapkasız gezme modası şapka fabrikalarındaki işçileri işsiz bırakır. Bu işsizlik biçimi, ekonominin yapısından doğan bir biçimdir. *Bk. İşsizlik.*

EKONOMİK LIBERALİZM *Bk. Liberalizm.*

EKONOMİK MAL (*Os. İktisâdî mal, Fr. Marchandise économique*) İnsan emeğiyle elde edilen mal... Metafizik ekonomide *serbest mal* deyimini karşılığında kullanılır. Bu anlayışa göre su, hava, güneş vb. gibi insan ihtiyaçları serbest maldır. Bunlar ancak insan emeğiyle elde edilirse *ekonomik mal* niteliğini kazanırlar. Diyalektik anlayışa göre bu tanım yanlıştır, çünkü *mal* esasen ekonomiktir ve ekonomik olmayan hiçbir şey *mal* değildir. *Bk. Mal.*

EKONOMİK ÖĞRETİLER (*Os. İktisâdî mezhepler, Fr. Doctrines économiques, Al. Wirt-*

schaftsdoktrine, İng. Economic doctrines) Ekonomi alanında ileri sürülmüş ve savunulmuş görüşler... Ekonomik doktrinlerin tarihsel serüveninde ilkin antikçağın büyük düşünürü Aristoteles'i buluyoruz. Aristoteles, her malın iki değeri bulunduğunu görmüş ve kullanma (istimal) değeriyle değiştirme (mübadele) değerini birbirinden ayırmıştır. Bundan başka, faizin, parayı, değiştirmeyi kolaylaştırma görevinden ayırarak *üretici* (kapital, sermaye) kıldığını da sezmiştir. Bu bakımdan faizin yasaklanmasını öğütlemektedir. Kazanç için yapılan ticâreti de doğaya aykırı bulmakta, erdemsizlik saymaktadır. Fiyat, doğru olmalıdır, der. Doğru fiyat (*juste prix*), değiştirilen mallar ve hizmetlerin eşit değerde olmasıdır. Özgür vatandaşları kaba işlerde çalıştırmaktan kurtaran köleliği gerekli bulur ve köleyi canlı bir makine sayar. Görüldüğü gibi, Aristoteles, çok önemli birkaç buluşla konuya girmektedir. Buna karşı, Yunan uygarlığını kovalayan Roma uygarlığında en küçük bir ekonomik sezgi yoktur. Sadece Cato ve Varro gibi birkaç yazar, tarım tekniği üstünde düşünmüşlerdir. Ortaçağda ekonomiye din açısından bakılmıştır. Bu çağda da amaç, kurulu düzenin titizlikle korunmasıdır. Karşımıza, Aristoteles'ten sonra ekonomiye eğilen ikinci yazar olarak Aquinolu Thomas (1225-1274) çıkmaktadır. Thomas, dinle dünyayı uzlaştırma çabası içinde, birçok çelişmelere düşmüştür. Örneğin, bütün insanların eşitliğini savunduğu halde, -ki Hıristiyanlık açısından bunu savunmak zorundadır- köleliği zorunlu ve yararlı bulur. Mal edinmeyi uygun görür, ama sınırlamaya kalkar, mal edinme (mülkiyet) kişilerin sosyal durumunu koruyacak kadar olmalıdır, der. Burada, kurulu düzenin korunması pahasına, ayrıca, Hıristiyanlıkla da çelişmeye düşmektedir. Bilindiği gibi, Hıristiyanlık mal edinmeye karşıdır. Thomas'ın ekonomik düşünceye getirdiği tek yenilik, *narh* statüsüdür, bir şeyi gerçek değerinden pahalıya satmayı ya da ucuzla almayı yasaklamaktadır. Bununla beraber ortaçağ, iki önemli düşünürüyle, ekonomik düşünceye yeni güçler katmıştır. Bu düşünürlerden biri Buridanus, öteki Oresmius'tur. Jean Buridanus (1300-1358), değer, bir malı değiştiren bir insanın kişisel ihtiyacından değil, değiştirme zorunluğunda bulunan bütün insanların ortak ihtiyaçlarından doğduğunu sezmiştir. Bundan başka paranın cevher değeriyle değiştirme değerini (kur) ustaca ayırarak paranın değiştirme değerinin devletçe onanacağını ileri sürmektedir. Nicolaus Oresmius (1323-1382) da para konusunda başlı başına bir deneme yazmakla ekonomiyi, ilk kez, dinden ayırmış ve bağım-

EKONOMİK ÖĞRETİLER

sızlığa kavuşturmuştur. Kronolojik sırada İslâm düşüncesi, ekonomik alanda Aristotelesçiliği sürdürmektedir. Kurulu feodal düzenin titizlikle korunması söz konusudur. Sadaka ve zekât yasaları, varlıkla yoksul ayrılığını onaylamaktadır. Bununla beraber çok önemli bir İslâm düşünürü, İbn-i Haldun (1332-1406), ekonomik alana yeni düşünceler katmıştır. İbn-i Haldun, kadercilğe karşıdır. Tarihsel olaylarda doğa ve insan etkisini sezmiş, tarihsel zorunluğu görmüştür. Liberaldir, devletin ekonomik alana karışmasını yasaklar. Devletin bu alana el atmasının ticaret düşünce ve girişkenliğini baltalayacağı kanısındadır. Bu baltalamanın, dolayısıyla ämme ekonomisini de sarsacağını ilerisürer. Bundan başka, memur maaşlarının indirilmesinin satın alma gücünü azaltacağını ilerisürmekle çağdaş satın alma gücü kuramına öncülük etmektedir. Ekonomi tarihinde İbn-i Haldun'u ilk liberal saymak doğru olur. Buna karşı, bir din devrimcisi sayılan Luther, bir hayli gerici bir yüzle karşımıza çıkmaktadır. Sosyal eşitsizlik düzeninin Tanrı işi olduğunu ve bu yüzden olduğu gibi korunması gerektiğini savunmaktadır. İlk kapitalist Calvin de bu çağda (reformation çağı) karşımıza çıkıyor. Calvin, ilk kez, kapitalist bir anlayışı kuramsal olarak savunmakla önem kazanmaktadır. Ayrıca, Calvin'de, ilk kez insan emeğinin ekonomik bir değer olarak belirmeye başladığını görüyoruz. Emek, Tanrısal bir buyruktur. Calvin, yepyeni görüşler getiriyor: Uluslararası ticaret yararlıdır, genel yoksulluğu azaltır. Üretim için alınacak kredide faiz gereklidir ve dinsel yasalara aykırı değildir. İlk merkantilist (devletçi ve himayeci) düşünceye de bu çağda rastlıyoruz. Montesquieu'nün öncüsü sayılan J. Bodin (1530-1596), hammaddelerin çıkışıyla yapılmış maddelerin girişini ağır gümrük resmine, bunun tersini de hafif gümrük resmine bağlamak gerektiğini ilerisürüyor. Bundan başka, Bodin, tarihte ilk kez köleliğin kaldırılmasını savunmaktadır. Ayrıca, para miktarıyla fiyat arasındaki kökten ilişkiyi (çağdaş *théorie quantitative*) de sezmiştir. Bodin, ekonomik olayları dogmatik açıdan değil, deneysel açıdan değerlendirmektedir ki, bu davranış ekonomi biliminin gelişmesinde çok büyük bir adımdır. Yeni zamanlarda da kurulu düzenin korunması yolundaki titizlik devam etmektedir. Ancak, bu çağda ekonomik düşünce, felsefe (erdem ve töre) ve din etkilerinden kurtularak ulusal ve siyasal etkiler altına girmiştir. İlk merkantilist düşünceyi ortaya atmış bulunan Bodin'i merkantilist yazarlar kovalamaktadırlar. Bunların arasında Antoine de Montchrétien (1576-1621) ilk kez ulusal

ekonominin önemi üstünde durmuştur. Çok önemli bir görüş getiriyor: *Ekonomik bağıllık siyasal bağıllığı gerektirir. Montchrétien* ayrıca insan emeğiyle işbölümünün önemi üstünde de durmuş, bu yüzden, dış ticârette sıkı himayeciliği savunurken, iç ticârette tam bir serbestliği önermiştir. Gene bu yüzden, tembellerin iş evlerinde zorla çalıştırılmaları gerektiğini savunmuştur. İlk fizyokrat seziyle de bu çağda karşılaşmaktayız. IV. Henri'nin bakanlarından Sully (1559-1640), ticâret ve sanâyii öngören merkantilist bir düzen içinde, ilk kez, şu düşünceyi ilerisürüyor: Toprağı sürmek ve hayvan beslemek Fransa'nın iki memesidir. XIV. Louis'nin bakanlarından "büyük" adıyla anılan Colbert (1619-1683), ekonomi alanına çok önemli yeni bir düşünce getiriyor: Ulus, ekonomik bir örgüttür. Colbert'e göre, iç pazar kurulmalı ve iç gümrükler kaldırılarak dış ticâret gümrükleri konulmalıdır. Devlet sanâyii kurulmalı, kredi ve vergi kolaylıkları sağlanmalıdır. Colbert, sorumlu bir bakan olarak, bütün bu düşüncelerini gerçekleştirerek Fransa'yı kalkındırmıştır. Fizyokrat (doğa gücü) düşünce, sanâyie verilen bu büyük önemin tepkisi olarak doğacaktır. Örneğin, İtalyan merkantilisti papaz Galiani (1728-1787) şöyle demektedir: Önemli olan sanâyidir. Buğday ucuz olmalıdır ki, manüfaktür sanâyii gelişsinsin. Bu arada, Platon ve Thomas Morus'nün yollarını koyalayan, katıksız devletçi olmak bakımından merkantilist sayılabilecek bir büyük ütopyacı yetiyor: Tommaso Campanella (1567-1639). Parasız, ticâretsiz, eşit yurttaşların örgütlediği bir devlet düşlüyor. Ekonomik eşitlik (özgürlük) henüz ütopya alanındadır. Tarihte ilk kez Napoli'de bağımsız bir ekonomi kürsüsü kuruluyor, ilk ekonomi profesörü de Genovesi (1712-1769)'dir. Genovesi, bir de yeni düşünce getiriyor: Altın ve gümüş, değerlerini, para olarak kullanılmalarından alırlar... Koyu merkantilist düzen, bir yandan fizyokrat tepkiyi hazırlarken, öbür yandan da liberal tepkiyi kotarmaktadır. İngiliz merkantilisti Dudley North (1641-1691), uluslararası ticâret serbestliğini savunmak ve gümrük yasaklarına karşı çıkmakla liberalizme öncülük etmektedir. İtalyan merkantilisti Ortes (1713-1791), Malthus'ten önce, nüfusun artma eğiliminde olduğunu ve buna karşı ulusal gelirin artmadığını savunmuştur. *Ulusal ekonomi* deyimini ilk kez kullanan yazar Ortes'tir. Bullionizm adıyla anılan İspanyol merkantilizmi ulusal zenginliği değerli mâden stoklarının artmasında görmüştür. Bu yüzden, değerli mâdenlerin yurt dışına çıkması yasaklanmıştır. Oysa, bu mâden stokları, geldikleri yoldan dışarıya çık-

makta gecikmemişlerdir. İngiliz merkantilisti Thomas Mun (1641-1671) da ticaret dengesi sağlamak için ithalatın azaltılıp ihracatın çoğaltılmasını, yiyecek maddeleri üretiminin artırılmasını öngörmektedir. Yüz yıl arayla yetişen iki İngiliz filozofu, Locke ve Hume, ekonomi alanına değerli görüşler getirmişlerdir. John Locke (1632-1704), malların yüzde doksan dokuzunun değerinin insan emeğinden doğduğunu ilerisürmekle değer kuramının öneüsüdür. David Hume (1716-1776) da, enflasyonun etkilerini incelerken genel fiyat yükselişinin çeşitli mallarda farklı hız ve oranda belirlediğini yakalamakla ekonomik devre kuramının temelini atmaktadır. Kameralist (hazineci) adıyla anılan Alman merkantilistleri de devlet kasasına, yapabildikleri kadar çok, gelir sağlama yolundadırlar. Stokçuluğu öngören Hornigk (1638-1712), devletin çıkarı halkın çıkarıdır, diyen Schröder (1640-1688), ulusal zenginliği altın stoklarından ibaret bulan Sechendorff (1626-1692) bunların en önemlileridir. Merkantilist yazarlardan, parayı altın ve gümüşten kurtararak toprak karşılığına dayamak isteyen John Law (1671-1729), ulusal zenginliğin kaynağını tarımda bularak fizyokrat düşüncüyü hazırlayan R. Cantillon (1680-1734), fiyat hareketlerini tümüyle arz ve talep karşılaşmasına bağlamak isteyen James Steuart (1712-1780), parayla para maddesini birbirinden ayırarak para değerini yasa gücünde bulan Nicholas Barbon (1640-1698), istatistik biliminin kurucusu William Petty (1623-1687) ekonomik düşüncenin gelişmesine yararlı olmuş kişilerdir. Ekonomi dünyasını XVI., XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yöneten merkantilizm, devlet sosyalizminin öncüsüdür. Merkantilist yazarların ortak düşünceleri devletçilik, ulusal ekonomiyi koruyuculuk ve sanayicilik sorunlarında toplanır. Enflasyoncu bir düşünceyle ulusal zenginliği (millî servet), devlet kasasındaki altın ve gümüş stokunun çoğalmasında bulmuşlar; altın ve gümüşü yurt içinde tutmak için giriş kolaylıkları ve çıkış zorlukları koymuşlardır. Zengin madenleri ele geçirmek yolundaki sömürgecilik de bu düşüncenin zorunlu sonucu olmuştur. Yurt sanâyi ve ticaretini içte ve dışta koruyuculuk (himâye), merkantilizmin başlıca özelliğidir. Örneğin, İngiltere'de ölümlerin yünlû kumaşla kefenlenerek gömülmelerini zorunlu kılan yasalar yapılmış, çeşitli gümrük statüleri uygulanmıştır. İnsan sayısı çok olan memleketlerin insan sayısı az olan memlekete üstün olacağı düşüncesi de çocuk düşürmeyi yasaklamak, evlenmeyi ve çok çocuk yapmayı zorlamak, göçmen getirmeyi kolaylaştırmak ve dışarıya çıkışları zorlaştırmak sonucunu doğurmuştur.

Ülke sınırları içinde kapalı ve kendi yağıyla kavrulan (otarsık) bir ekonomi düşüncesi, merkantilist görüşün ürünüdür. 1914-1918 I. Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülkeler yeniden merkantilizme döneceklerdir (neo-merkantilizm). Sanâyi ve ticarete önem veren merkantilizm, Fransız tarımını yönetmek üzere dir. Kronolojik sıra, bu durumun tepkisi olarak fizyokrasinin kurucusu Dr. François Quesnay'î (1694-1774) karşımıza çıkarmaktadır. Fizyokrasi, bir yandan aşırı sanâyiciliğe karşı tarımın önemini belirtilirken öbür yandan aşırı yasakçılığa karşı tam serbestliği savunmuştur: *Bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler* (laissez faire, laissez passer). Yunanca kökünde doğa gücü anlamına gelen fizyokrasi, evrende bir doğal düzenin (ordre naturel) varlığı düşüncesi üstünde oturmaktadır. Doğal düzen, doğal yasalarla kurulmaktadır. Ekonomi de bu doğal yasalara bağlıdır. Fizyokrasi, XVI. yüzyıldan beri ortaya atılmış bulunan doğal hukuk (droit naturel) sistemi içindedir. Ancak, sosyal eşitsizliği yararlı ve gerekli, mülkiyet hakkının titizlikle korunması gereken en güçlü bir hak saymakla çalışmaya yönelmiştir. Bununla beraber, ekonomik yaşamı bir bütün olarak ele alan ilk bilimsel çalışma, fizyokrasi çalışmasıdır. Fizyokrat düşünce şöyle özetlenebilir: 1. Tek üretici güç toprak, tek üretici sınıf çiftçi sınıfıdır. Sadece topraktır ki yatırımını aşabilen ürün verir. Ulusal zenginliğin temeli, toprağın verdiği bu artıkdeğer (kıymet fazlası)'dir. Toprak dışı emek, sanâyi ve ticâret, toprak ürünlerine sadece biçim değiştirir, yeni ve artık bir değer eklemmez. Biçim değiştirtmek (fizyokratların' deyiminde, toplamak), çoğaltmaz (fizyokratların' deyiminde, çarpmaz). Toprak dışı bütün emekler, ancak, hammaddenin değerine emekçinin yaşaması için gerekli toprak ürünlerinin değerini ekler: Buysa, bir çoğalma, yeni bir değer elde etme değildir. Bu ekleme değer, doğal düzen gereği, yeniden toprağa dönmek zorundadır. 2. Ekonomik alanı doğal yasalar yönetir. Topraktan çıkan artıkdeğer, zorunlu olarak, gene toprağa dönecektir. Üretici sınıfın, örneğin beş milyar lira ürettiği düşünülse bu beş milyarı iki milyarı tohum, gübre, çiftçinin ve hayvanlarının beslenmesi karşılığı olarak üretici sınıfın (çiftçinin) elinde kalacaktır. Geriye kalan üç milyarı bir milyarı sanâyi ürünleri satın almak için kısır sınıfa (sanâyi ve ticâret işçileri, sermayedarlar, memurlar, serbest meslekçiler), iki milyarı da mülkiyet hakkı olarak toprak sahipleri sınıfına verilir. Toprak sahipleri sınıfı eline geçen bu iki milyardan bir milyarı beslenmek için gerekli toprak ürünlerini satın almak üzere gene üretici sı-

EKONOMİK ÖĞRETİLER

nıfa, bir milyarını da gerekli sanâyi ürünlerini satın almak üzere kısır sınıfa verir. Kısır sınıf; bir milyarı üretici sınıftan, bir milyarı toprak sahipleri sınıfından gelerek eline geçen iki milyarın bir milyarını beslenme, bir milyarını da hammadde için gene üretici sınıfa verir. Böylece, topraktan çıkan beş milyar gene toprağa dönmüş olmaktadır (ekonomik hareketin cyclique karakteri). 3. Toplumda üç sınıf vardır: Üretici sınıf, toprak sahipleri sınıfı, kısır sınıf... Toprakten elde edilen artıdeğer, topraklarını tarımın emrine vererek ilk avansı yapmış olan toprak sahiplerinin hakkıdır. Bu hak, tarıma elverişli bir toprak hazırlamak için birtakım masrafların yapılmasıyla olduğu düşüncesine dayanır. Bununla beraber, bu hak da Dr. Quesnay'ın yukardaki tablosunda görüldüğü gibi zorunlu olarak gene toprağa dönecektir. Kısır sınıfın yaptığı dış ticâret, kaçınılmaz bir kötülüktür. Bir memleket kendi topraklarının yetiştirmediği bir ürünü başka bir memlekettten almak zorundadır. Bununla beraber, dış ticâret bir memleketi zenginleştirmez, tersine yoksullastırır. İç ticâret ve iç pazarlar çoğaldıkça dış ticâret azalır ki amaç da budur. Kişilere özel çıkarlarını gütmeleri imkânını sağlamak yeter, karışmak gerekmez (doğal düzen düşüncesinin zorladığı liberalizm). Fizyokrasi, başta Mably olmak üzere, birçok yazarlarca eleştirilip bir hayli hırpalanacaktır. Kaldı ki, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru büyük kapitalizm doğmakta, uluslararası geniş bir sanâyileşme tarım alanını silip süpürmektedir. Kumaş fabrikalarına yapağı yetiştirebilmek için çiftçiler tarlalarından atılmakta, tarlalar otlaştırılmaktadır. Uluslararası sanâyiin kaçınılmaz gereği olan emperyalizm gücünü duyurmaya başlamıştır (Bk. W. Sombart, *L'Apogée du Capitalisme*, Paris, 1932). Din (Calvinizm ve püritanizm), kapitalist düşüncüyü desteklemektedir. Kapitalizm, bir yandan büyük zenginlikler sağlayarak genel yaşama çizgisini yükseltirken, öbür yandan sosyal eşitsizliği arttırmaktadır. Tam bu sırada karşımıza İskoçyalı Adam Smith (1723-1790) çıkıyor. Klasik okulun kurucusu olan bu büyük İskoçyalı, liberal ve anamalcıdır. Ulusal zenginliğin tek kaynağı olarak, fizyokratların *toprak*'ına karşı *insan emeği*'ni çıkarıyor. Öyleyse sadece çiftçiler değil, bütün çalışanlar üreticidirler. Çalışanlar arasında sıkı bir işbirliği bağlantısı vardır. Bu işbirliği (coopération) sosyal işbölümünün sonucudur. İşbölümü, emeğin ürününü artırır. Adam Smith, bunu iyice belirtmek için bir iğne fabrikası örneği veriyor. İğne fabrikasında her işçi, bir iğnenin meydana gelmesi için gerekli on sekiz işten birini

yapmaktadır. Eskiden tek başına iğne yapan işçi, şimdi on sekize bölünmüş, parçalanmış, önemsizleşmiştir. Uzmanlığı yokolmuştur, yaptığı o on sekiz işten birini artık kim olsa yapabilir. İşbölümü zaman kazandırıyor ama, işçinin kişiliğini de yok ediyor. Eskiden tek başına herhangi bir şeyi yapabilen sanatçı işçi, artık kocaman bir makinenin küçük bir vidadası kadar önemsizleşmiştir. Smith, ekonomi alanına, çok önemli bir düşünce getiriyor: *Değeri yaratan, emektir...* Smith, işçinin, ilkel ekonomi çağında emeğinin tam karşılığını aldığı, şimdiyse bunu alamadığını söylemektedir. 'Eskiden, işçi ya da çiftçi, emeğiyle ürettiği bütün ürünlerin tek sahibiydi. Şimdiyse, sermayenin yardımı olmaksızın üretmesi mümkün bulunmadığından, elde ettiği ürünün bir kısmını sermayeye bırakmak zorundadır. Bununla beraber Smith, bu durumu, tüzeye ve töreye (adalet ve ahlâk) aykırı buluyor. Smith'e göre üç türlü fiyat vardır: Gerçek (Réelle), doğal (naturelle) ve piyasa (courant) fiyatları... Gerçek ve doğal fiyatlar, yerine göre ad alan aynı özü taşırlar ve piyasa fiyatını doğururlar. Piyasa fiyatı, arz ve talebin karşılaşmasıyla belirir. Smith, ilk kez, sermayeyi durgun ve değişir (sabit ve mütehavvil) olmak üzere ikiye ayırmakta ve aralarındaki farkı göstermektedir. Makineler, avadanlıklar, işletme yapıları ve çeşitli bilgiler durgun sermaye; ham ve yapılmış maddelerle para değişir sermayedir. Kazanç, müteşebbisin kârıyla sermayenin faizidir. Smith'e göre zenginleşmiş memleketlerde kazanç azalır, işçi ücretleri yükselir. Bundan başka, işçi ücreti en az geçim çizgisiyle sınırlanır ve bunun altına düşemez. Üç türlü gelir vardır: Kâr, rant, ücret... Bütün öteki gelirler bu üç gelirin değişik görünüşlere bölünmesinden başka bir şey değildirler. Üretimde bir denge eğilimi vardır, bu dengeyi sağlayan, kazançtır. Sermaye ve işgücü, kazanç getirmeyen alandan kaçarak ve denge böylelikle sağlanmış olur. Adam Smith, nüfus sorunlarında da yeni görüşleri ileri sürmektedir: Nüfus azsa, piyasaya, işçi arzı da azdır. O zaman işçi ücretleri yükselir, bu da doğumları artırır. Nüfus çoksa bu olayın tersi gerçekleşir. Smith, para konusunda da bu dengenin sözünü etmektedir. Ona göre para da bir maldır ve mal değiştirme (emtia tedavülü) yasaları para alanında da geçerlidir. Devlet, ekonomik alana karışmamalı, kişisel çıkarları serbest bırakmalıdır. Devletin bu konudaki tek görevi, mülkiyeti savunmaktır. Kapitalistler işçilere insanca davranmalı, onlara iyi ücretler vermelidirler. Ulusların zenginliği böylelikle gerçekleşebilir. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* (The Wealth of Nations) adlı

EKONOMİK ÖĞRETİLER

dir; Smith, sermayenin birikmiş emek olduğunu sezmemiştir. Bu kural, *yeniden üretilen mallar için doğrudur*, diyor Ricardo. Sanat ürünleri, antika eşya, eskitilmiş şarap gibi *bir daha üretilmeyecek malların değerini nedret yasası düzenler*. Her malın tek fiyatı vardır, bu tek fiyat da o malın en kötü ortamda üretilmesi için gerekli emeğin karşılığıdır (çünkü, en kötü ortamdaki emeğin değeri karşılanamazsa, o mal bir daha üretilmeyecektir). Rant, fiyatı belirlemez. Çünkü rant, salt bir değer değildir (Anderson ve Malthus gibi yazarlar rantın, doğanın verim gücüyle belirlenen salt bir değer olduğunu söylemişlerdi). Rantı ancak yüksek verimli topraklar elde edebilir, çünkü rant bu verim farkından doğan görece (izafi, tefazulî) bir değerdir. Piyasaya yakın olmak, daha verimli bulunmak gibi avantajlardan yararlanan işletmelerin maliyet fiyatı, kötü durumdaki işletmelerin maliyet fiyatından elbette daha düşük olacaktır. Oysa, her malın tek fiyatı vardır ve piyasa fiyatı, en kötü durumdaki emeğin fiyatıdır. İyi işletme, piyasa fiyatıyla kendi maliyeti arasındaki farktan yararlanacaktır ki işte bu fark ranttır (rant kuramı da Ricardo'nun büyük başarılarından biridir). Ricardo, sermayeciye pek önem verdiği ve onu ekonomik yaşamın yöneticisi saydığı halde toprak sahiplerini toplumun parazitleri olarak adlandırmaktadır. Bu parazitlerle burjuva sınıfı arasındaki büyük çatışmayı da açıkça ortaya koyuyor: Endüstrinin gelişmesi şehirleri genişletir ve besin ürünleri gereğini artırır. Bu yüzden, besin ürünlerinin fiyatlarıyla toprak kirası sürekli olarak artar. Sonundaysa kapitalin ve işçi gelirlinin (kâr ve ücret) büyük bir parçası toprak sahiplerinin cebine girer, hem de sadece topraklarını kiraya vermek zahmetine katlanıp en küçük bir iş görmedikleri halde... Besin ürünlerinin fiyatları artarsa işçi ücretlerinin artması zorunlu olur, çünkü işçi ücretleri en az geçim çizgisinin altına düşemez. İşçi yaşayabilmeli ki çalışabilsin. İşçi ücretlerinin artmasıysa anamalcının kazancının azalması demektir, çünkü işçi ücretleriyle anamalcı kazancı ters orantılıdır. Öyleyse sanayi gelişmesi, kapitalistlerin değil, parazit toprak sahiplerinin cebini dolduruyor demektir. İşte 1789 Fransız burjuva devrimini gerektiren neden de budur. Görüldüğü gibi, David Ricardo, düştüğü yanlışlara rağmen çok büyük bir ekonomi kuramcısıdır. Kapitalizmin bütün sırlarını çözen ve ekonomik gerçeği açık seçik gözler önüne seren Karl Marx için, felsefede Hegel neyse, ekonomide de Ricardo odur. Birçokları, Ricardo gibi dâhî bir doktrincinin üniversite kürsülerinden gelmemiş ol-

masına şaşarlar (borsacı ve işadamıydı). İşçi ücretiyle kapitalist kârının ters orantılı olduğunu (eşdeyişle, birinin çoğalması için ötekini mutlaka azalması gerektiğini) kavramış bulunan Ricardo'ya göre ücret, işgücünün yeniden kazanılması için harcanması gereken insan emeğinin tam karşılığıdır. Böyle olunca da, ücret, besin ürünleri fiyatlarına bağlıdır. Yukarıda anlatılan sermaye kazancının çoğalmasını değil, tersine, azalmasını gerektirir. Bu gelişme, sonunda kazancı sifıra indirecektir. Kazancın sifıra inmesi de şu sonuçları doğurur: Sermaye birikimi ortadan kalkar, nüfus çoğalması durur, tarım yeni topraklara yayılmaz, toplum yerinde saymaya başlar (etat stationnaire). Ricardo'nun bu düşünceleri, ileride, tam ters bir açıdan, ama bilimsel temellerine oturmuş olarak yeniden karşımıza çıkacaklardır. Burada, bir zamanlar ekonomi dünyasını bir hayli uğraştıran pek ilginç bir tartışmayı da belirtmemiz gerekir: Geleceğin neo-merkantilistleri klasik okulun İngiltere'nin dünya egemenliğini sağlamak için kasıtlı olarak yanlış kuramlar kurduklarını ileri sürmüşler, geleceğin neo-klasikleri de neo-merkantilistleri Almanya'nın dünya diktatörlüğünü hazırlamakla suçlamışlardır. Bir bakıma, yukarıda sayılan klasik okul kurucularının tümü (Smith, Malthus, Ricardo) İngiliz, neo-merkantilistlerin tümü Almandır. Ancak, anlatılmak üzere bulunduğunuz bir de Fransız klasiği vardır ki, bu açıdan, durumu bir hayli zorlaşmaktadır. Bu klasik, Jean Baptiste Say'dır (1767-1832). Say, koyu bir devletçilik düşmanı, aşırı bir serbestçilik dostudur. Ona göre arzın tümü, talebin tümüne eşittir. Öyleyse, ekonomik çöküntüyü gerektirecek bir üretim çoğalması (surproduction) söz konusu olamaz. Olsa olsa, herhangi bir malın satışında gevşeklik olabilir ki bu da piyasanın tam serbestliği halinde hemen dengesini bulur. Çünkü, her mal, karşılığı olan bir malla değiştirilmek için üretilir. Her üretim, bir başka üretimin hem nedeni, hem sonucudur. Daha açık bir deyişle, karşılığı üretilmeyen mal, esasen üretilmez, bu yüzden de üretim çokluğu olayı imkânsız bir kuruntudur. Say'ın getirdiği bir başka yenilik de, Adam Smith'in birbirine karşırdığı sermaye geliri faizle müteşebbis geliri kârı kesinlikle ayırmasıdır. Bu Fransız klasiğini, hemen ardından, gene bir İngiliz klasiği izliyor. John Stuart Mill (1806-1873), kendinden sonrakileri felsefe açısından da etkileyen (örneğin, pragmatisme) önemli bir düşünürdür. Mill, gelirlerin bölüşümünü kıyasıya eleştirmiş, miras hakkının kaldırılmasını önermiştir. Ancak, insan eşitliğinin miras kurumunun kaldırılmasıyla hemen

gerçekleşeceğini sanmaktadır. Bundan başka Mill, üretim kooperatifleri kurulmasını önermekte, toprak rantının devletleştirilmesini (socialisation) savunmakta, hiç değilse yüksek bir toprak vergisi alarak rantın ortadan kaldırılmasını istemektedir. Bu pek ileri düşüncelerini, tam bir serbestlik düşünceleriyle nasıl bağdaştırdığı ilk bakışta yadırganabilir. Burada, Mill'in felsefeci kişiliği işe karışmaktadır. Mill, faydacıdır. Bireylerin çıkarını toplumun çıkarında, toplumun çıkarını da bireylerin çıkarında bulmaktadır. Sonraları, pragmatçı felsefenin bir hayli geliştirdiği gibi, Mill'e göre insanları, kişisel çıkarları yönetir. Mill'i, gerektiği hallerde toplumsallaştırma düşüncelerine götüren işte bu temel anlayışı olmuştur: Gerçekten Stuart Mill, ekonomik dengenin tam bir rekabet serbestliği içinde gerçekleşebileceğine inanmaktadır. Bu açıdan, fiyat ve uluslararası ticâret konularında, yeni görüşler ortaya atmıştır: Arz ve talep fiyat dalgalanmalarını, fiyat dalgalanmaları da arz ve talebi etkilemektedir. Arz biraz fazlalaşınca fiyat düşer, fiyatın düşmesi talebi çoğaltır ve dolayısıyla, arzın gereken çizgiye inmesini sağlar. Talebin biraz fazlalaşması halinde de durum aynıdır. Öyleyse, diyor Mill, fiyat, arz ve talebi dengede tutan bir güçtür. Bununla beraber, arz ve taleple fiyat arasındaki yükseliş ya da alçalışlar aynı oranda değildir, oranın derecesi (nispetin mikyâsı) malların cinsi ve karşılayacağı ihtiyaç gibi çeşitli etmenlere bağlıdır. Uluslararası ticârette de faydayı, ihracatta değil, ithalatta bulmaktadır (merkantilistleri hatırlayınız). Çünkü, diyor Mill, ihracat, bir memlekette üretilemeyen ya da çok pahalı üretilebilen malların ithalini sağlamak için yapılır. Öyleyse, bu konuda önemli olan, tüccarların hangi malı getirmekten daha çok kâr edebilecekleri sorunu değil, tüketmek için hangi malın gerekli bulunduğu sorunudur. Klasik okul adıyla anılan liberal ekonomi görüşü, genel diyalektik gereği, birçok tepkilerle karşılaşmıştır. Her düşünce, karşıt düşüncesini de beraberinde getirmektedir. Birçok yazarlar, ütopycacı ve bilimsel sosyalizmi de, liberal düşünceye karşı çıkan tepkiler arasında saymaktadırlar. Oysa, ütopycacı ya da bilimsel olsun sosyalist düşünce, bu bölümde özetlemeye çalıştığımız devletçi ya da liberal olsun özel mülkiyete dayanan ekonomik görüşün tümüne karşıdır. Başka türlü söylemek gerekirse, sosyalist görüş, ilkçağlardan beri, ortak temelleri üstünde birbirleriyle çatışarak ilerleyen bütün bu akımların her devresinde ve onların tümüyle çatışarak gelişmiştir. Bu bakımdan klasik okulun tepkilerini neo-merkantilist görüşlerde aramak

gerekir. Kök anlamında *ticâret* kavramı bulunan merkantilizm, daha XVI. yüzyılda devletçi bir sistem olarak belirmeye başlamıştı (Bodin'i hatırlayınız). Bütün serbestçi sistemlerin karşısında, çeşitli kılıklara bürünmüş de olsa, onu bulmak mantık gereğidir. Şimdi de karşımıza neo-merkantilizm adı altında iki yeni kılıkla çıkmaktadır: Romantik ve ulusçu... Her iki kılık da Alman düşüncesinin ürünüdür. Romantik neo-merkantilist okulun en ünlü yazarı Adam Müller (1779-1829), örnek bir devletin yüceliğini öne sürmektedir. Ona göre devlet, töresel ve organik bir birliktir ve her alanı kapsamaktadır (l'état totaliste). İnsanın varlığı devletin varlığına bağlıdır. Ekonomi, serbest bir alanda at oynatamaz. Ekonominin düzenleyicisi devlettir. Ulusal zenginlik (milli servet), sadece maddesel ürünleri değil, düşüncel ürünleri de kapsar. Bütün düşünce alanlarında çalışanlar da, tarımcı ve sanâyciler kadar, üreticidirler. Sermaye kavramında, sadece maddesel sermaye değil (capital physique), düşüncel sermaye (capital intellectuel) de vardır. Müller ve F. V. Baader (1765-1841) gibi düşünürlere romantik denmesinin nedeni, rasyonalist felsefeye karşı ve mistik eğilimli olmalarıdır. Bu bakımdan bir çeşit gerici sayılmaları da doğru olur. Nitekim bu düşüncenin ürünleri, faşizm ve Hitler nasyonal sosyalizmi gibi gerici siyasal akımlar olmuştur. Ulusçu neo-merkantilist okulun en ünlü düşünürü Frederic List (1789-1846), klasikleri, bireyci olmakla ve tarihsel gelişmeye önem vermemele suçlandırmaktadır. List'e göre, bireyle insanlık arasında tarihsel bir gelişimi olan bir de ulus vardır ki, ekonomik alan asıl onun gerekleriyle düzenlenir. Çünkü uluslar arasında sürekli bir barış düşünülemez, klasik okulun bütün yazarları böylesine düşsel bir barışın varlığına kurulmuştur, bu varlık gerçekleşmeyeceğine göre, o yasaların hiçbir değeri yoktur. List'e göre tarihsel gelişim şu sırayı izlemiştir: İlkçağ (vahşet), çobanlık çağı, tarım çağı, tarım-manüfaktürü çağı, tarım-manüfaktür-ticâret çağı... Ulusları bu son ve yetkin çağa ancak devlet eristirebilir. Uluslararası ilişkiler, klasik mekanizmanın işlemesine engel olurlar. Ekonomik düzen, ancak ulus içinde ve devlet yöneticiliğiyle gerçekleştirilebilir. Devlet korumaz ya da koruyamazsa, gelişmiş bir yabancı sanâyi, gelişmemiş ya da az gelişmiş ulusların ilerlemesine kesinlikle engeldir. List, sadece sanâyi ve ticâret alanında kalmamakta, bu konuda ulusun bütün üretici güçlerinin seferber edilmesini öğütlemektedir. Bununla beraber, List için de amaç, ticâretin tam bir serbestliğe kavuşacağı uluslararası sonsuz bir

EKONOMİK ÖĞRETİLER

barıştır. Devlet koruyuculuğu, bu amaca götürecektir olan bir araçtır. Kişi, bugünün çıkarını geleceğin yararı uğruna harcamaz. Bunu ancak devlet yapabilir. Sanâyisiz, tarımsal bir devlet tek bacakla yürümeye çalışan bir insana benzer. Bu bakımdan, herhangi bir ulusu, tarım çağından sanâyi çağına geçirebilecek bir savaş bile, mutlu bir olaydır. Romantik ve ulusçu neo-merkantilizm -ki görüldüğü gibi, eski merkantilizmden bir hayli farklıdır- gerçekte, ünlü Alman filozofu Johann Gottlieb Fichte'nin (1762-1814) kurduğu kapalı ticaret devleti (l'état commercial fermé, 1800) temeli üstünde yükselmektedir. Fichte, otarşik ekonominin en yetkinini meydana koymuş bir düşündürür. Fichte'ye göre para, bütün gücünü devletten alır. İnsan, ancak toplum içinde bir varlıktır. Öyleyse devlet, insan varlığına anlam veren bir kuruluştur. Ulusal gelişme, kapalı bir ticaret devleti içinde mümkündür. Müller ve List'in kökleri büyük düşünür Fichte'de bulunmaktadır. Fichte, ünlü yapıtını yayımladığı zaman, Müller 21, List 11 yaşındaydılar. Neo-merkantilizmin tepkisini de neo-klasizmde göreceğiz ki, bu da mantığa uygun bir sonuçtur. Aynı temel üstünde oturan iki büyük akım, devletçilik ve serbestçilik, birbirleriyle çatışa çatışa kendi yapılarını yenileyerek kendi yapıları içinde gelişmektedirler. Bu akımlar için *temel*'i değiştirmek mümkün değildir. Her iki akım için de ortak temel, *özel mülkiyet*'tir. Gelişmeleri de elbette bu temelin üstünde, bu temele uygun ve birbirlerinden bir şeyler alıp vermek yoluyla olacaktır. Neo-klasizmde geçmeden önce, ekonomik kurumlar alanına hiçbir yenilik getirmeyen, ama yaptıkları tarihsel araştırmalarla ekonomik olayların çok daha kökten anlaşılmasına yol açan bir de tarihci okul vardır ki, özellikle göz önünde tutmak gerekir. Pek önemli ve titiz araştırmacı olan bu okul düşünürleri, ekonomi alanına göreciliği (relativisme, izafilik) getirmişlerdir. Altı çizilmesi gereken bir düşünce olarak, özetle şunu söylemektedirler: Ekonomik yasaların ve eğilimlerin geçerliği belli tarihsel devrelere bağlıdır. Her eğilim, belli tarihsel koşullar içinde geçerlidir. Öyleyse, gerçeklerin meydana çıkarılması için, karşılaştırmalı bir yöntem (mukayese usulü) kullanmak gerekir... Tarihci okul düşünürlerine örnek olarak W. Roscher, C. Schmoller, B. Hildebrand, F. Knapp, K. Knies, G. Gohn, Vagner, Schaeffle, L. Brentano, Took, Leslie ve Ashley gösterilebilir. Tarihci okul, Alman üniversitelerinde büyük etkiler yapmıştır. Örneğin, Schmoller (1838-1917), ekonomi bilimini dogmatik kadercilikten (liberalilerin doğal, ezeli ve ebedi ya-

salarından) kurtarmaya çalışmıştır. Şunu da söylemek gerekir ki, tarihci okul, liberalizme karşıdır ve devletçilikten yanadır. Sosyalizme pek yararlı tarihsel olayları meydana çıkardıkları halde sosyalist de değildirler. Özellikle Brentano'nun iş ve işçi ilişkilerine ışık tutan tarihsel incelemeleri, bu bakımdan, önemlidir. Tarihselliğin dışında, psikolojik araştırma da bu okulun getirdiği bir yeniliktir. Neo-klasizm, neo-merkantilizmle birlikte tarihci okula da karşı çıkmaktadır. Marjinalistler adı altında toplanan neo-klasiklerin klasik anlayışa getirdikleri yenilikler şöyle özetlenebilir: Değer, ne malın kendisinde ne de o malı üreten insan emeğindedir. Değer, o malın marjinal faydasındadır. Daha açık bir deyişle, değeri psikolojik etmen belirler. Fayda ihtiyacın karşılanması oranında azalır. Önce, çok önemli ihtiyaçlar için istenilen bir mal, piyasada çoğaldıkça, önemsiz ihtiyaçların giderilmesinde de kullanılmaya başlar ve böylece değeri düşer. Öyleyse, ihtiyacın psikolojik şiddeti mal miktarıyla orantılıdır. Malın değerini de, işleyen bu mekanizmanın sonucu, marjinal birimin faydası belirler. Bu kuramı, serbest ekonomi düşüncesine, hemen aynı zamanda bularak (1871), Carl Menger (1840-1921), Léon Walras (1834-1910) ve Stanley Jevons (1835-1882) getirmişlerdir. Bir bakıma bu kuram yeni sayılmamalıdır. Daha XVIII. yüzyılda ünlü Fransız filozofu Condillac (1715-1780), değerın sonuç faydada (utilité finale ou marginale) belirceğini söylemişti. Condillac'a göre değer, o mala yükletilen psikolojik bir fayda düşüncesinden doğar (estimation subjective). Fayda da ihtiyaca dayanır. Öyleyse değer, ihtiyacımızın şiddetiyle orantılıdır. İhtiyacımızın şiddeti de hemen el uzatabileceğimiz, piyasada hazır malların sayısıyla ilgilidir. Bu sayının gerçek bir sayı olup olmaması önemli değildir, önemli olan, o malın umulan sayıda bulunduğu kanısındır... Condillac'ın 1776'da yayımlanan *Le Commerce et le Gouvernement, Considérés Relativement l'Un à l'Autre* adlı yapıtı ortada dururken, neo-klasik yazarların ne yenilik getirdikleri, haklı olarak sorulabilir. Marjinal fayda, daha birçok yazarların (örneğin, Gossen, *Lois des Communications Humaines*, 1853) gözünden kaçmamış olan şu gerçeği belirtmekten başka hiçbir özellik taşıyor: Bir malın stoku ne kadar çok olursa ihtiyacın psikolojik şiddeti o kadar azalır ve değer son satılacak malda belirlenir. Nitekim stokun azlığı halinde de psikolojik ihtiyaç öylesine artar ki, o malı ilk alan bile sonuncuyu almırmış gibi değer biçer. Carl Menger'i Böhm Bawerk (1851-1914) ve Von Wieser

(1831-1926) izlemektedir. Menger'in bu iki öğrencisi, kuramı genişletmeye çalışmışlardır. Bawerk'e göre de değer, bir malın faydalılığı kanısındadır. Mal stoku ne kadar büyükse, o malın faydalılığı kanısı o kadar azalır. Bir başka deyişle, zevk azalır çünkü. Sevdiğiniz bir yemeğin son yudumu, ilk yudumunun verdiği zevkle kıyaslanamayacak kadar azalmıştır. O malın değeri üstündeki kanı, son yudumun (nihât faydanın) zevkine göredir. Bir mal için, kıtlık yoksa, son fayda da yok demektir. Bu konuyu daha iyi anlamak için çesmelere bol su akan bir ılıkedeki su değerini düşünmek yeter (bu kuram, eski nedret kuramıyla da kökten ilgilidir). Böhm Bawerk, kuramı sermayeye uygulamakta ve sermaye değerini o sermayenin gelecekte ne getireceği düşüncesine bağlamaktadır. Bawerk, şimdiki malların, gelecekteki mallardan, bu psikolojik nedenden ötürü, daha değerli olduklarını ileri sürüyor. Öyleyse, şimdiki malı gelecekte geri almak için bir başkasına veren kişi, aradaki değer farkını istemekte haklıdır ki, bu fark faizdir. Sonuç faydanın azalacağı halde de faiz, elbette düşük olacaktır. Marjinalistlerden Léon Walras ve onun yerini alan (Lozan'da) Vilfredo Pareto (1848-1925) da dört elle matematik yönteme sarılmışlardır. Matematik yöntemin kurucusu Augustin Cournot'dur (1801-1877). Matematik yöntem, ekonomiyi bir miktarlar bilimi olarak ele almakta ve kuramları matematik denklemlerle göstermektedir. Schumpeter, Barone, Fisher gibi yazarlar da bu yöntemi kullanmışlardır. Ekonominin matematikten pek yararlanacağı doğrudur ama, matematsiz bir ekonomi yapılamayacağı doğru değildir. Nitekim, matematiğin kimi yerde aldatıcı sonuçlar da verebileceği ileri sürülmektedir. Léon Walras biraz daha ileriye giderek, yeni bir genel denge kuramı ortaya atmaktadır. Bu duruma göre, ekonomik alışveriş, üç piyasa arasında olur: Mal piyasası, emek piyasası, sermaye piyasası... Bu piyasalardan birindeki fiyat değişikliği hemen öbürlerini de dalgalandırır. Genel denge, bu üç piyasa arasında müteşebbis denilen kapitalizmin doğurduğu yeni bir tip eliyle düzenlenir. Çünkü bu yeni tip, her üç piyasayla da ilgili bulunan tek tiptir. Her üç piyasadaki fiyat, aslında aynıdır ve malın (arz edilen ister mal, ister emek, ister sermaye olsun, bu açıdan hepsi maldır) maliyet masrafına eşittir. Müteşebbis genel dengeyi, dağıtılan gelirleri tam olarak kullanmakla sağlar. Her üç piyasaya toplu (global) bir bakış, arzların kendi taleplerini yarattıklarını ortaya koymaktadır (Say'ın mahreçler kanununu hatırlayınız). Dağıtılan gelirler, her üç piyasa-

dan herhangi birinde biraz duraklaması -ki genel dengeyi bozmaktadır- müteşebbisin hatasıdır. Müteşebbis, gelirleri gereği gibi kullanırsa bu denge bozulmaz. Neo-klasiklerin bütün bu kuramlarına orta bir yol tutturarak, çekidüzen vermek de Cambridge Okulu Profesörü Alfred Marshall'a (1842-1924) düşmüştür. Görüldüğü gibi John Maynard Keynes'e gelinceye kadar, yüzyılımızda, kapitalist ekonomiye katılmış önemli bir yenilik yoktur. İngiliz düşünürü Keynes (1883-1946), konuya alışlagelmış düşünceleri altüst eden yeni görüşlerle girmektedir. Bu yüzden de, ünlü yapıtını yayımladığı (*Para, Faiz ve Kullanma Genel Kuramı*) 1936 yılından beri bir Keynes ihtilâlinin sözü edilmektedir. Keynes'in düşüncelerinden birçoğunun, ondan çok önce, İsveçli Knut Wicksell'in (1851-1926) yapıtlarında yer aldığı da unutulmamalıdır. John Maynard Keynes'in getirdiği yenilikler şunlardır (bu konuda bk. Osman Okyar, *Neo-klasik Teoriden Keynes Teorisine*, İstanbul, 1954; Aziz Köklü, *İktisat Derslerine Giriş*, Ankara, 1965; Orhan Oğuz, *Genel İktisat Teorisi Dersleri*, İstanbul, 1964; A. Piettre, *Pensé Economique et Theories Contemporaines*, Paris, 1961); 1. Birey için doğru olan toplum için doğru olmayabilir, toplum için doğru olan da birey için doğru olmayabilir. Bu yüzden, bireysel incelemeyle (mikro) global inceleme (makro) sonuçları birbirlerine karıştırılmamalıdır. Bireysel incelemeleri genelleştirmek klasikleri yanıltmıştır. Örneğin, bir kişinin kazancının bir bölümünü biriktirmesi (tasarruf) kendisi için yararlıdır, ama toplumun bütün kişileri bu yola giderirse toplum için zararlı olur, çünkü tüketim azalır ve bununla orantılı olarak gelir çizgisi düşer, sonuç olarak bireyler de para biriktiremez olur. 2. Ekonomi alanında doğal yasaların yerine, insan iradesi konmuştur. İnsan, daha iyi yaşamak için ekonomik gidişi etkileyebilir. İnsanın bu etkisi, ekonomik mekanizmanın bilgisini elde etmekte güçlenir ve gerçekleşir. 3. Otomatik tam kullanma (istihdam) dengesi yoktur. Bütün üretici güçlerin tam olarak kullanıldığı haller nadirdir, bunun yanında düşük ya da aşırı kullanma hali üstüne kurulan kuram genel olarak yanlıştır. Talebi yaratan arz değil, tersine, arzı yaratan gelecekteki taleptir (effektif talep). Bu talep, müteşebbisin gelecek için tahmin ettiği taleptir. Müteşebbisin yatırım yapması, tahmin ettiği bu marjinal verimin faiz haddinden büyük olmasına bağlıdır. Faiz de, sanıldığı gibi, sermaye arz ve talebinin fiyatı değildir. Faizi belirleyen, insanların para biriktirme tutkularıdır. Bu tutku büyükse, onları bu tutkularından vazge-

EKONOMİK ÖĞRETİLER

çirmek için yüksek faiz vermek gerekecektir. Bu tutku büyük değilse düşük faizle de para bulunur. Öyleyse faiz, psikolojik bir etmenle alçalıp yükselir. Bu psikolojik etmene, müteşebbisin geleceği tahmini gibi ikinci bir psikolojik etmen de eklenir. Yatırımı gerektiren, tam kullanma dengesi kuramı değil, bu psikolojik etmenlerdir. Klasikler, parayı sadece bir değiştirme aracı olarak görüyorlar ve ekonomik olayları etkilemediğini sanıyorlardı. Oysa, görülüyor ki, para miktarını ayarlayarak faizi düzenlemek ve böylelikle de üretimi azaltmak ya da çoğaltmak mümkündür. Yatırımlar, para miktarıyla etkilenebilirler, çünkü faizi düşürerek marjinal verimi çekici göstermek para ayarlamasıyla düzenlenebilecektir. Görüldüğü gibi tüketim ve biriktirme eğilimleri, klasiklerin zannettikleri gibi, fiyat ve faiz hareketleriyle değil, psikolojik etmenlerle biçimlenmektedir. Yatırımlar da öyle. 4. Keynes, klasiklerin fiyat kuramının yerine gelir kuramını koymaktadır. Klasikler, yatırım yapabilmek için önce para biriktirmek gerektiğini sanıyorlardı. Keynes, tersine, para biriktirmek için önce yatırım yapmak gerektiğini göstermiştir. Çünkü yatırım gelir doğurur, gelir de tüketim ve biriktirme eğilimlerine yol açar. Bu gelir, dağıtılan ulusal gelirdir (millî gelir). Öyleyse yatırımlarla biriktirmeler arasındaki dengeyi ulusal gelir kuracaktır. Devre başında mümkün olmayan denge, devre sonunda mümkündür. Yatırımlarla biriktirmeler birbirlerine, devre sonunda (yatırım, üretim, gelir, gelirin dağılımı, biriktirme devresi) eşit olurlar. Bu eşitliği (denge) sağlayan, klasiklerin zannettiği gibi, fiyat hareketleri değil, gelir hareketleridir. Açık bir deyişle, gelirin tüketime gitmeyen kısmı, devre sonunda yatırımlara harcanır. 5. Keynes, Engels ve Schwabe yasalarını geliştirerek, gelirlerle tüketimler arasındaki ilişkilerin psikolojik nedenlerini ortaya çıkarmıştır. Genel olarak, gelirleri artanların tüketimleri de artar, tersi de öyle. Ancak tüketimde azalış ya da çoğalış, gelirdeki azalış ya da çoğalışla aynı oranda değildir. Çünkü, burada; alışılmış olan yaşama biçimini bozmama ya çalışmak, gelecekte gelirin artacağını ummak gibi psikolojik etmenler rol oynar. Bu yasa, bir bakımdan, yoksulların asla biriktirme yapamayacakları, biriktirmenin de tüketim gibi zenginlere özgü bulunduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Düşük gelirlerdeki zorunlu tüketim harcamaları, yüzde olarak, yüksek gelir gruplarındaki zorunlu tüketim harcamalarından çok daha yüksektir. Ev kirası, bunun en belirgin örneğidir. Yoksullar, varlıklara göre çok daha yüksek kira öderler. Bir

varlıkların gelirin örneğin, yüzde birini götüren ev kirası, bir yoksulun gelirin örneğin, yüzde altmışını götürebilir. 6. Keynes, yukarıda özetlenen görüşleri gereği, devletin ekonomi alanını düzenlemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Ulusal geliri belirleyen tüketim ve yatırım harcamaları arasındaki optimal ilişkiyi ancak devlet bu çizgide tutabilir. Öyleyse devlet, özel sektörün yetersiz bulunduğu yerlerde yatırım yapmalıdır ki, tam kullanma (istihdam, bütün üretici güçlerin üretim alanına sürülebilmesi) gerçekleştirilsin. Az gelirli sınıfları koruyarak tüketimi arttırmak ve böylelikle yatırımlara imkân hazırlamak da devletin görevi olmalıdır. Para miktarını, gerektiğinde azaltıp, gerektiğinde çoğaltarak, üçüncü maddede özetlenen mekanizmayı düzenlemek de devletin işidir. Düşük kullanma (istihdam) halinde işsizlere iş bulmak için koruyucu bir dış ticaret politikası uygulamak da devletin yüklenebileceği bir görevdir. Keynes'in bu görüşleri, çağdaş karma ekonomi sistemini doğurmuştur. Gerçekte, ekonomi, hiçbir zaman ne tam devletçi, ne de tam serbestçi olmuştur. Ekonomi alanı, anamalcılığın doğuşundan beri karma bir sistem içinde sürüp gelmiştir ve çağdaş sistemin bu açıdan hiçbir yeniliği yoktur. Karma ekonomi, serbest rekabetle işleyecek olan özel sektörün yararı için devletin kontrolünü kabul etmektedir. (Keynes'in görüşlerini özetleyen yukarıdaki altıncı mademiz bunu iyice belirtmiştir). Amaç, özel sektördür ve serbest rekabetle sağlanacak olan özel sektörün çıkarıdır. Ancak, Amerikalı ekonomi profesörü Samuelson'un dediği gibi, örneğin New York'a sürekli bir mal akımı olmasa, şehir bir hafta içinde aç kalır. New York'ta yaşayan on milyon kişinin, sistemin günün birinde bozulacağını düşünerek, uykuları kaçmaz mı?.. (Paul A. Samuelson, *İktisat*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi yayını, D. Demirgil çevirisi, altıncı baskı, s. 41). Görüldüğü gibi, New Yorkluların rahat bir uyku uyumalarını sağlamak için karma ekonomi gerekmektedir. Devlet ya da belediyeler, serbest rekabet alanına asla karışmaksızın, bu mal akımını garantimelidirler. Adam Smith, daha 1776'larda şöyle yazıyordu: Kişiler, sermayelerini kendilerine en çok verim sağlayacak biçimde kullanırlar. Kamu yararını geliştirmek niyetinde olmadıkları gibi, kamu yararının nasıl geliştiğini de bilmezler. Her insan, kendi güvenliğinden, kendi kazancından başka bir şey düşünmez. Ama kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışırken, *gizli bir el* niyetiyle ilgili olmayan amaçlara hizmet etmesini sağlar. Kendi çıkarını izlerken toplumun çıkarına da yararlı olur. Doğrudan doğruya

kamuya yararlı olmak amacına dayansaydı çok daha az yararlı olurdu (Adam Smith, *Wealth of Nations*). Özel sektörü güçlendiren bu gizli el, acaba kimin elidir?.. Ortaçağ düşüncesine göre bu el, Tanrı'nın eliydi. Yani çağ, başka bir biçimde de olsa, gene bu kamuyu sürdürmektedir. Fizyokratlara göre bu gizli el, nedenleri bilinmeyen bir doğal düzendir. Klasik okul da aynı kanıdadır. Çağdaş karma ekonomiyse bu gizli eli devlete yüklemektedir. Şu farkla ki, artık elin gizliliği kalmamıştır, apaçık ortadadır. Ulusal geliri belirleyen tüketim ve yatırım harcamaları arasındaki optimal dengeyi devlet, özel sektörün kârsız bulduğu alanlara yatırımlar yaparak sağlayacaktır. Son yıllarda varlıklı daha varlıklı ve yoksulu daha yoksul yapacak yeni öneriler de ilerletülmüştür. Bunların en belli temsilcilerinden biri de Amerikan ekonomisi, Chicago Üniversitesi ekonomi profesörü Milton Friedman (Doğumu: 1912)'dir. Kendisinin *monetarizm* adını verdiği öğretisine göre devlet para siyasetiyle tüm ekonomik yaşamı özel sektöre yararına yönlendirecektir. Fiyatlar serbest bırakılacak, esnek (fleksibel) kambiyo kurları uygulanacaktır. Güçlü ülkelerin paraları böylelikle her an değer kazanırken güçsüz ülkelerin paraları her an değer kaybedecektir. Bu değer kaybı güçsüz ülkelerin ucuza mal satmalarını sağlayarak dışsatımı arttıracaktır. Ne var ki dışsatımdan elde edilen döviz dışalım harcanarak güçlü ülkelere yeni pazarlar açılacaktır. Dünya ekonomisi tam rekabet koşulları içinde işleyecektir. Metafizik ve idealist düşünce yöntemine bağlı ekonomi anlayışının vardığı sonuç budur. Bu anlayışın karşısında William Petty, Adam Smith, David Ricardo gibi gerçek ekonomi bilginlerince tohumları atılan bilimsel ekonomi yer alır. *Bk.* Ekonomi, Diyalektik ekonomi, Metafizik ekonomi, Ekonomik yasalar.

EKONOMİK ÖNGÖRÜ (Os. İktisâdî tahmin, *Fr.* Prévision économique, *Al.* Wirtschaftspronose, *İng.* Economic forecasting) İleride olacak ekonomik gelişmeleri önceden tahmin etme... Kâr motoruyla işleyen, bu yüzden geleceği daima önceden kestirmek zorunda bulunan anamalcı ekonomide öngörü, bir teknik olarak geliştirilmektedir. Örneğin bütçeler kısa dönemli, dört beş yıllık planlamalar orta dönemli öngörülerdir. Uzun dönemli öngörülere yirmi yıla kadar uzatılmakta ve ekonominin gelişme düzeyini genel çizgileriyle saptamaya çalışmaktadır.

EKONOMİK ÖZDEKÇİLİK (Os. İktisâdî maddecilik, *Fr.* Matérialisme économique, *Al.*

Ökonomische Materialismus, İng. Economic materialism) Toplumsal gelişmeyi sadece ekonomik etkene bağlayan metafizik yapılı özdekçi anlayış... *Bk.* Ekonomik gerekircilik, Alt-yapı, Üst-yapı, Economicilik.

EKONOMİK SAVAŞ (Os. İktisâdî harp, *Fr.* Guerre économique, *Al.* Wirtschaftskrieg, *İng.* Economic warfare) Bir ülkenin ekonomik kaynaklarını kurutmak ve onu dize getirmek amacıyla başka ülkelere yapılan ekonomik ve tecimsel eylem... *Bk.* Savaş.

EKONOMİK SORUN (Os. İktisâdî mesele, *Fr.* Problème économique) Anamalcı üretimde nelerin, ne kadar, nasıl ve kimler için üretileceği sorunu... Anamalcı ekonomide bu sorun fiyat mekanizmasıyla çözümlenir, eşdeyişle bütün bu sorunların karşılıklarını fiyatlar saptar. Bundan ötürüdür ki daha çok kâr getiriyorsa kanser ilacı yerine köpek maması yapılır. Uluslararası çapta ünlü Amerikalı ekonomisi Samuelson buna *fiyat mekanizması mucizesi* der. *Bk.* Anamalcılık.

EKONOMİK SÜREÇ (Os. İktisâdî vetire, *Fr.* Processus économique) Aralıksız olarak yinelenen üretim... İnsansal gereksinimler tükenmez, bundan ötürüdür ki insansal faaliyet de tükenmez. İnsansal faaliyetin meydana getirdiği ekonomik süreç evrimsel ve gelişimseldir. Süreç kavramı hem sürekli yinelenmeyi, hem de gelişimsel bir dönüşümü dile getirir. *Bk.* Ekonomi, Yeniden üretim.

EKONOMİK TABLO (Os. İktisâdî tablo, *Fr.* Tableau économique, *Al.* Ökonomische Tabelle, *İng.* Economic tableau) Ekonomik, değerlerin tümüyle topraktan elde edilerek sonunda toprağa döndüğünü gösteren tablo... Fizyokratlığın kurucularından Fransız Dr. François Quesnay'nin *ekonomik tablosu*, tüm değerlerin topraktan elde edildiğini ve çiftçi sınıfı dışındaki bütün toplum sınıflarının ellerine geçen bu değeri hammadde ve yiyecek karşılığında gene çiftçi sınıfına devredecekleri varsayımına dayanır. Üretici tek sınıf sayılan çiftçi sınıfının örneğin beş milyar lira ürettiği düşünülse Dr. Quesnay'nin *ekonomik tablosuna* göre bu beş milyarın örneğin iki milyarı tohum, gübre, beslenme masrafları olarak üretici sınıfın elinde kalır. Geriye kalan üç milyarın bir milyarı sanayi ürünleri satın almak için Dr. Quesnay'nin *kısr sınıf* dediği sanayiciler, tüccarlar, memurlar, serbest meslek sahipleri vb. sınıfına verilir, iki milyarı da toprak kirası olarak toprak sahipleri sınıfına verilir. Oysa toprak sahipleri sınıfı eline geçen bu iki milyardan bir milyarını beslenmek için

EKONOMİK TABLOLAR

gerekli toprak ürünlerini satın almak için gene çiftçi sınıfına, bir milyarını ise gerekli sanayi ürünlerini satın almak için kısır sınıfa verecektir. Kısır sınıf, bir milyar üretici sınıftan ve bir milyar da toprak sahipleri sınıfından gelen iki milyarın bir milyarını beslemek, bir milyarını da hammadde satın almak için gene çiftçi sınıfına vermek zorundadır. Böylece topraktan çıkan beş milyar dönüp doluşup gene toprağa dönmüş olmaktadır.

EKONOMİK TABLOLAR (*Os.* İktisâdî tablolar, *Fr.* Tableaux économiques) Ekonomik süreçlerin matematiksel şemaları... Ekonomik hareketleri sayılarla göstermek için yapılır. Bunun en ünlü örneklerinden biri Dr. Quesnay'nin ekonomik tablosudur. Bunun dışında, özellikle sektörler arasındaki ilişkileri göstermek için Marx tarafından da birçok ekonomik tablolar yapılmıştır. Anamalcı edebiyatta Leontiev'in ekonomik tabloları da çok ünlüdür. *Bk.* Ekonomik tablo, Birinci kesim, İkinci kesim, Yeniden üretim, Leontiev'in tablosu.

EKONOMİK TEMEL (*Os.* İktisâdî temel, *Fr.* Base économique) Altyapı... Diyalektik ekonomi dilinde *altyapı* deyimine anlamdaş olarak kullanılır, aynı anlamda *ekonomik yapı* (*Fr.* Structure économique) deyimini de kullanılıyor. Kimi economiciler, *ekonomik temel* kavramına özel bir anlam vermekte ve üstyapıyla ilişkileri içinde ele alınan altyapıyı dilegetirmektedirler. Ne var ki altyapı, üstyapıyla olan ilişkileri dışında (eşdeyişle, soyut olarak) zaten ele alınmaz. *Bk.* Altyapı, Üstyapı.

EKONOMİK ULAMLAR (*Os.* İktisâdî makuleler, *Fr.* Catégories économiques) Ekonomi biliminin genel olgularını dilegetiren kavramları... Bu kategoriler, toplumsal ilişkileri yansıttıkları ölçüde nesnel bir gerçeği bulunan düşünüş biçimlerini dilegetirirler. Bu toplumsal ilişkilerin değişik biçimlerinde bütün bu kavramların anlamları değişir. Bu bakımdan *ekonomik kategoriler* metafizik ekonomi anlayışına özgüdür, her zaman ve her yerde geçerli sayılmaktadır. Diyalektik ekonomi anlayışı bu kavramları tarihsel ekonomik ilişki dönemlerine göre anlamlandırır. Örneğin bir çiftçinin tahılının bir kısmını satmasıyla elde ettiği para *kâr* değildir, aynı çiftçinin sattığı tahıl *mal* değildir. *Kâr* ve *mal* kavramları, anamalcı üretimin toplumsal üretim tarzı olduğu belli bir tarih dönemine özgüdür. *Bk.* Diyalektik ekonomi.

EKONOMİK ULUŞÇULUK (*Os.* İktisâdî milliyetçilik, *Fr.* Nationalisme économique, *Al.* Wirtschaftlicher Nationalismus, *İng.* Economic

nationalism) Uluslararası liberalizme karşı çıkarılan ulusal himayecilik öğretisi... Klasik okulun uluslararası serbestçiliğinin, XIX. yüzyılda Almanya ve Amerika'daki tepkisidir. Alman economiciler Carey ve Patten'e göre serbestçilik, İngiltere'nin dünya pazarlarına egemen olmasını sağlamıştır. Oysa ekonomik birim ulustur. Güçsüz ulusal ekonomiler güçlü ulusal ekonomilere karşı himaye edilmelidir. Uluslar, İngiliz rekabetine karşı kendilerini korumadan sanayilerini geliştiremezler. Özellikle Tübingen Üniversitesi profesörü Friedrich List, *Politik Ekonomi Ulusal Sistemi* adlı yapıtında bir *ekonomik ulusçuluk* kuramı geliştirmiştir. Ona göre tarımı, sanayi ve ticareti birbirleriyle uyumlu olan ulus, *normal ulustur*. Ne var ki uluslar bu aşamaya erişmek için birçok evrelerden geçmek zorundadırlar. İnsanlığın vahşilik, çobanlık ve tarım evrelerinde serbest değiştirme bir gelişme aracı olabilir. Ama endüstrileşme evresinde ulusun başka uluslara karşı sıkıca korunması gerekir. Endüstrileşme gereği gibi geliştikten sonra gene serbestçiliğe dönmelidir. Çünkü ekonomiyi geliştirecek olan tek düzen serbestçiliktir. Görüldüğü gibi List, temelde liberaldir, ancak endüstrileşme evresiyle sınırlı olarak himayeciliği zorunlu bulmaktadır. Amerikalı economici Carey ise serbestçiliğin Amerika'yı İngiltere'nin sömürgesi haline getirdiğini ileri sürmüştür.

EKONOMİK VE TOPLUMSAL BİÇİMLENME (*Os.* İktisâdî ve içtimâî teşekkül, *Fr.* Formation économique et sociale, Formation socio-économique; *Al.* Ökonomische Gesellschaftsformation, *İng.* Socio-economic formation) Üretim biçimiyle belirlenen ve tarihsel gelişme sürecinde birbirlerine dönüşen toplum biçimleri... Bu deyim, dilimizde *toplumsal-ekonomik oluşum* deyimini de dilegetiriyor. Tarihsel özdçeklilik öğretisinde; *ilkel komünal toplum*, *kölecî toplum*, *feodal toplum* ve *anamalcı toplum* olmak üzere nesnel yasaların zorunluğuyula gelişimsel olarak birbirlerine dönüşen dört toplum biçimi saptanmıştır. *Bk.* Ekonomik yasalar, Ekonomik gelişme yasası.

EKONOMİK VE TOPLUMSAL EŞİTLİK (*Os.* İktisâdî ve içtimâî müsâvât, *Fr.* Égalité économique et sociale) İnsanların aynı üretim olanaklarına sahip olmalarıyla sağlanan eşitlik... Ekonomik ve toplumsal eşitlik, insanların aynı gelişme olanaklarına sâhip olmalarını dilegetirir. Bireysel gelişme, toplumsal gelişmeyle bağlıdır. Bir insanın gelişebilmesi için bütün toplumun gelişmesi gerekir. Buysa

ancak ekonomik ve toplumsal eşitlikle sağlanır.

EKONOMİK YAPILAR (*Os. İktisâdî bünyeler, Fr. Structures économiques*) Bir sosyo-ekonomik biçime özgü üretim ilişkileri... Özdeksel yaşamlarının üretiminde insanlar arasında zorunlu olarak kurulan ilişkiler, her sosyo-ekonomik biçimde o biçime özgü bir karakter taşır. Örneğin, köleci üretim düzeninde başka, feodal üretim düzeninde başka, anamalcı üretim düzeninde başka ve toplumcu üretim düzeninde başkadır. İşte bu ilişkiler, toplumun ekonomik yapısını oluşturur. *Bk. Üretim ilişkileri, Ekonomik temel, Ekonomik ve toplumsal biçimlenme.*

EKONOMİK YAPTIRIMLAR (*Os. İktisâdî müeyyideler, Fr. Sanctions économiques, Al. Wirtschaftliche Sanktionen, İng. Economic sanctions*) Bir devletin bir başka devleti herhangi bir konuda zorlamak için uyguladığı ambargo, abluka, boykot vb. gibi ekonomik önlemler... *Bk. Kuşatma, Engelleyim, Direniş.*

EKONOMİK YASALAR (*Os. İktisâdî kanunlar, Fr. Lois économiques*) Ekonomik olguların gelişmesini belirleyen zorunlu, nedensel ve nesnel iç ilişkiler... Ekonomik olguların da yasalara bağlı bulunduğu keşfedilmiş ve ekonomi böylelikle bilimselleşmiştir. *Ekonomik yasalar'a* geniş anlamda *toplumsal yasalar* ya da *tarihsel yasalar* da denir. Toplumun gelişmesi, temelde, ekonomik gelişmeye bağlıdır. Bu gelişmeyle, tarihin belli dönemlerindeki üretim sürecinde o dönemlere özgü tekil, birkaç döneme özgü tikel ve tüm üretim sürecinde geçerli genel yasalarla belirlenmiştir. Bundan ötürüdür ki ekonomik yasalar, aynı zamanda, toplumsal ve tarihsel bir karakter taşırlar. Her sosyo-ekonomik formasyonun kendine özgü yasaları vardır, örneğin artık-değer yasası sâdece, anamalcı üretim biçimine özgüdür, öteki üretim biçimlerinde yoktur, tekil bir yasadır. Buna karşı sınıf savaşımı yasası köleci, feodal ve anamalcı sosyo-ekonomik formasyonlarda geçerlidir, tikel bir yasadır. Üretim ilişkilerinin üretim güçlerine uygunluğu yasası tüm üretim biçimlerinde (ilkel komünal, köleci, feodal, anamalcı, toplumcu) işler, genel bir yasadır. Bütün bunların üstünde ve tümünü kapsayan evrensel yasalar da vardır ki doğada, toplumda ve bilinçte olmak üzere evrenin tüm sferlerinde etkindirler. Bunlar nicelikten niteliğe geçiş, olumsuzlamanın olumsuzlanması ve karşıtların birliği ve savaşımı yasalarıdır. Tekil, tikel ve genel ekonomik yasalar son çözümlemede bu evrensel yasaların güdümü altındadırlar. Belli üretim biçim-

lerine özgü tekil yasaların kimileri temel ve kimileri de onlara bağlı olarak türev (müştak) yasalarlardır. Türev yasalar, bir temel yasadandır, türeyen ve o yasayı somutlaştıran yasalarlardır; temel yasanın egemen olduğu tüm tikel alanlarda işlerler ve temel yasaya bağlı olmalarından ötürü bütün bu tikel alanları birbirlerine bağlayıp somutlaştırırlar. Belli bir ekonomik alanı, o alanın temel yasasına bağlı olan bir türev yasalar hiyerarşisi işletir. Örneğin anamalcı üretim düzeninin temel yasası artık-değer yasasıdır. Ama bu temel yasanın türevleri olan değer yasası, emek yasası, yeniden üretim yasası vb. anamalcı üretim biçiminin tikel ekonomik olaylarını belirleyerek tüm anamalcı üretim biçiminde geçerli temel yasa olan artık-değer yasasını bütünler ve somutlarlar. Türev yasalar, somut olaylara temel yasadandır daha yakındırlar. Ekonomik süreç bu tekil (ferdî), tikel (cüz'î) ve genel (umûmî) ekonomik yasalarla belirlenir. Ekonomik yasalar da, doğa yasaları gibi nesnel-dirler, eşdeyle insan bilincinden ve irâdesinden bağımsızdırlar. Ne var ki tüm toplumsal-tarihsel süreçte olduğu gibi ekonomik yasaların işleyişinde de insan etkinliği büyük bir rol oynar. İnsanlar bu yasaların bilgisine ve bilincine varmakla onları yönlendirebilirler, yavaşlatıp hızlandırabilirler, daraltıp genişletebilirler. Yasaların nesnel karakteri, insanların onlara etkin bir biçimde el atmalarını engellemez. Ekonomik yasalar, birçok engellerle karşılaşsalar da, ergeç kendilerine işleyebilecekleri yolu açarlar. Ama bu, ekonomik yasaların gereken yollarını kendiliklerinden açacağı anlamına gelmez, yasaların işleyişinde çıkarları olan toplum güçlerini ergeç oluşturacakları ve kendilerini işletebilecekleri bilinçli insansal etkinliği ergeç meydana getirecekleri anlamına gelir. Doğa yasalarının kendiliğinden işlemeleriyle oluşan ve gelişen evrende insanın varlaşmasıyla insan ögesi de bu sürece katılmış bulunmaktadır. Bundan ötürüdür ki toplumsal-tarihsel-ekonomik yasaların işleyişinde, doğa yasalarından farklı olarak, nesnel etmenlerin (objektif faktörlerin) işlemesine önel etmenler (sübjektif faktörler) de katılmıştır. İnsan bilincinden ve irâdesinden bağımsız nesnel etmenler (doğa koşulları), belli bir üretim düzeyi, gelişmenin doğrultusunda beliren tarihsel ödevler vb.) ancak önel etmenlerin (bireylerin, sınıfların, devletlerin bilinçli etkinlikleri) işlemesiyle meydana çıkabilir. Belirleyici olan nesnel etmenlerdir, ama bu nesnel etmenler önel etmenlerin katkısı olmadan işleyemezler. Buna karşı önel etmenler de ancak nesnel etmenler hazır olduğu zaman bir rol oynayabilirler. İnsansal kat-

EKONOMİK YETERLİK

ki, doğanın kendiliğinden gelişmesine karşı, toplumsal gelişmenin temel özelliğidir. Ne var ki insansal bilinçlilik, günümüzün bilimsel aydınlığından önce kör bir bilinçlilikti. Toplumsal ve ekonomik gelişmenin yasaları bulunup insanlarca kavranmadan önce onlara egemen olunamazdı. İnsanın kendi ürününün kendine egemen olması ve onu köleleştirme bu yüzden. Bundan ötürüdür ki bu kavrayıştan önceki insan bilinçliliği, kendiliğinden gelişmenin yönlendirdiği çok dar ve bilgisiz bir bilinçlilikti. Bu tarihsel kendiliğindenliğin karşısında tarihin bilgili bir bilinçle yaratılması çağı, XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlayan büyük aydınlığın ışığında oluşmuştur. Yüzyılımızın bilgili insanları için artık bütün ekonomik-toplumsal gerçekler apaçıktır. Bilgili bilinçlilikleriyle günümüz insanları artık nesnel yasaları kendi mutlulukları doğrultusunda yönlendirebilirler. Nesnel yasaların kendiliğinden işlemeyle insan mutluluğunu sağlayacağını düşlemek, insan zekâsı olmaksızın örneğin ampulün kendiliğinden oluşacağını düşlemekten farksızdır. İnsanlar nasıl doğa yasalarının bilgisini edinerek Ay'a ayak basmayı başarmışlarsa, toplumsal-ekonomik yasaların bilgisini edinerek öylece kendi mutluluklarını yaratmayı da başarabilirler. *Bk.* Ekonomik gelişme yasası, Kendiliğindenlik, Yasa.

EKONOMİK YETERLİK (*Os.* İktisâdî kifâyet, *Fr.* Autarcie, Autarchie; *Al.* Autarkie, *İng.* Autarchy) Bir ülkenin kendi ekonomisini kendi kaynaklarıyla düzenlemesi ve dış ekonomilere kapılarını kapamaması durumu... Alman ekonomi bilgini Fried'in öğretisidir. 1938-1939 yıllarında Almanya'da ve İtalya'da uygulanmıştır. Temelde, her ülkenin savaşta kendi kendine yetebilmesi için, buna barışta hazırlanması gerektiği düşüncesini içerir. Bu anlayışa *kudret ekonomisi* denmiştir. Kökü, *merkantilizm* anlayışındadır. Hitler, bu öğretiden yola çıkarak, dünyayı üçe bölmeyi düşünmüş ve bu bölgeler arasında sıkı bir *otarşik* ekonomi siyasası uygulamayı amaçlamıştı. Bu üç bölgenin sahipleri Amerika, Japonya ve Almanya olacaktır. Bu düş, kendi kendine yeterlik siyasasıyla gelişerek, bir dünya imparatorluğu amacını taşıyordu. *Bk.* Merkantilizm.

EKONOMİ POLİTİK (*Os.* Siyâsî iktisat, *Fr.* Économie politique, *Al.* Politische Ökonomie, *İng.* Political economy) Üretimin toplumsal yapısını inceleyen bilim... *Ekonomi politik*, üretimin ve bölüşümün toplumsal ilişkilerini tarihsel gelişmeleri içinde inceler ve bu bakımdan *ekonomi* deyiminden çok farklı bir anlam taşır. Eski *ekonomi* üretim, tüketim

ve bölüşüm gibi ekonomik olayları insan ilişkilerinin dışında ve soyut olarak incelerdi. XVII. yüzyılda kullanılmaya başlayan *ekonomi politik* deyimini, Yunancadan gelen *oikonomia* sözcüğüyle *toplumsal örgüt* anlamındaki *politeia* sözcüklerinden yapılmıştır. *Ekonomi politik*, çeşitli gelişme aşamalarında üretimin ve bölüşümün özel yasalarını araştırır ve bu özel yasalardan üretim ve bölüşümün genel yasalarını çıkarır: *Burjuva ekonomi politik* ve *bilimsel ekonomik politik* deyimleri de metafizik ve diyalektik ekonomi anlayışlarını birbirinden ayırmak için kullanılmaktadır. Toplumcuların *burjuva ekonomi politik*ı adını verdikleri bilim, toplumsal değil, bireysel ekonomik faaliyetleri inceler ve bunları her zaman ve her mekânda geçerli sonsuz ve değişmez yasalara bağlamaya çalışır. *Bk.* Ekonomi.

EKONOMİ SİYASASI (*Os.* İktisat siyaseti, Siyâseti iktisâdiye; *Fr.* Politique économique, *Al.* Wirtschaftspolitik, *İng.* Economic politic) Hükümetlerin ekonomi alanında uyguladıkları siyasa... Hükümetlerin ekonomik amaçlarını ve bu amaçlara ulaşmak için aldıkları önlemleri dilegetirir. Gerçekte siyasa demek, ekonomi siyasası demektir. *Bk.* Ekonomi, Ekonomik öğretiler.

EK ÖDENEK (*Os.* İlâve tahsisât, *Fr.* Gratification, *İng.* Perquisit) Aylık ve ücretlere eklenen prim, ikramiye, fazla çalışma ücreti, kasa tazminatı vb. gibi ödenekler... Ayrıca bir bütçede belli bir işe ayrılan paranın yetmemesi durumunda o paraya eklenen ödeneği de dilegetirir. *Bk.* Ödenek.

EKSİ EKONOMİ (*Os.* Nâkıs iktisat, *Fr.* Déséconomie, *Al.* Unwirtschaftlichkeit, *İng.* Diseconomics) Verimi düşmüş ve mâliyeti artmış ekonomi... Anamalcı economiciler tarafından kullanılan bir deyimdir. Anamalcı economiciler verimin düşmesi ve mâliyetlerin artması durumunu, iç ve dış etkenlere göre ayrı ayrı incelerler. *Bk.* Dış ekonomiler, Dış etki.

EKSİK ANAMALLAŞTIRMA (*Os.* Noksan sermâye vaz'ı, *Fr.* Capitalisation insuffisante) Yeteri kadar anamal konulmamış olanın durumu... Anamalcı ekonomide üretkenlik düzeyi dünya ortalamasının altında olan ülkeler *noksan kapitalize edilmiş* ve üretkenlik düzeyi dünya ortalamasının üstünde olan ülkeler *aşırı kapitalize edilmiş* deyimleriyle nitelenir. *Bk.* Anamal.

EKSİK ÇALIŞTIRMA (*Os.* Noksan istihdâm, *Fr.* Sous-emploi, *Al.* Unterbeschaeftigung, *İng.* Underemployment) Üretim etmenlerinden bir bölümünün üretime katılmadıkları durum...

Tam çalıştırma deyimi karşılığında kullanılır. Genellikle, aradıkları halde çalışacak iş bulamayan işçilerin meydana getirdiği işsizliği dilegetirir. Klasik economicilere göre emek pazarında serbest rekabet koşulları geçerli oldukça tam çalıştırma gerçekleşir, tam rekabet koşulları değişirse eksik çalıştırma başgösterir. *Bk. Çalıştırma, İşsizlik.*

EKSİK REKABET (*Os. Noksan rekabet, Fr. Concurrence imparfaite, Al. Unvollkommener Wettbewerb, İng. Imperfect competition*) Firmaların bir dereceye kadar fiyatları etkileyebildikleri rekabet durumu... Aynı anlamda *aksak rekabet* deyimi de kullanılmaktadır. Firmaların fiyatlar üstünde hiçbir etkileri bulunmaması durumunu dilegetiren *tam rekabet* deyimi karşılığında kullanılır. Eksik rekabetin en aşırı biçimi *monopol* durumudur. Ama bu durum, eksik rekabetten çok, rekabetsizlik durumunu gerçekleştiren. Ekonomi dilinde her ne kadar monopol durumu da *eksik rekabet* kapsamına giriyorsa da bu duruma daha çok düopol ve oligopol piyasaları örnek olabilir. *Bk. Rekabet.*

EKSİK TÜKETİM (*Os. Noksan istihlâk, Fr. Sous-consommation, Al. Unterkonsumption, İng. Underconsumption*) Satınalma gücünün eksikliğinden doğan az tüketim... Bu konuda çeşitli economicilerce çeşitli kuramlar ileri sürülmüştür. C. H. Douglas, W. F. Foster, W. Catchings, J. A. Hobson gibi kuramcılarının ileri sürdükleri varsayımlar, eksik tüketimin nedenlerini kredi ve faiz değişmelerine bağlar. Kimileri de eksik tüketimin aşırı tasarruftan doğduğunu ileri sürer. *Bk. Tüketim.*

EKSİK ÜRETİM (*Os. Noksan istihlâk, Fr. Sous-production*) Üretici güçlerin eksik kullanımından doğan az üretim... Yetersiz üretimi dilegetirir. Genellikle de yüksek fiyatları korumak için büyük anamalcı tekeller tarafından yapay olarak meydana getirilir. *Bk. Üretim.*

EKSİLTME (*Os. Münâkasa, Fr. Adjudication au rabais, Al. Vergebung an das niedrigste Angebot, İng. Allocation to lowest tenderer*) Satıcıları fiyat indirme yolunda yarıştırmak mal satın alma yöntemi... Genellikle devlet alımlarında uygulanır, açık ya da kapalı zarfla yapılabilir. Mal, fiyatı en çok eksiltene, eşdeyişle azaltan satıcıdan alınır. Açık eksiltmede satıcılar birbirlerinin yüzüne karşı yarışır ve fiyatları yapabilecekleri ölçüde düşürürler. Kapalı zarf yöntemindeyse satıcılar rakiplerinin indirimini bilmeden fiyat önerme durumundadırlar, bundan da malını mutlaka

satmak isteyen satıcının açık eksiltmeden daha çok indirimde bulunacağı umulur. *Bk. Artırma, Artırma ve eksiltme.*

EKSİNLİK (*Os. Mâlfüliyet, Fr. Invalidité, Infirmité, Al. Invalidität, Siechtum, İng. Disablement, Infirmary*) Bir insanın iş görebilme gücünü bütünüyle ya da bir bölümüyle yitirmesi durumu... Bir kazâ, dışsal herhangi bir etki, bir hastalık vb. gibi nedenlerden olabilir. Memurlukta emekliliğe yolaçar, Borçlar Kanunu'nda *cisimsel zarar* deyimiyle nitelenmiştir (46. madde) ve tazminat isteme hakkı doğurur.

EKSİNLİK SİGORTASI (*Os. Mâlfüliyet sigortası, Fr. Assurance invalidité, Al. Invalidenversicherung, İng. Insurance of the disabled*) Bir eksinlikle karşılaşma olasılığına karşı yapılan sigorta... Böyle bir durumda çalışmayacak olan ya da çalışma gücü azalan kişi sigortadan belli bir para alır. *Bk. Eksinlik.*

EKSPERTİZ (*Os. Takdiri kıymet, Fr. Expertise, Al. Schaetzung, İng. Appraisal*) Herhangi bir şeye o şey üstünde bilgisi olan bir ya da birçok kişi tarafından değer biçilmesi... Bu değer kimi durumlarda bir fiyattır, örneğin bir binanın değerlendirilmesi bir fiyatla dilegetirilir. Kimi durumlarda da bir nitelik olabilir, örneğin tütün eksperleri tütünün niteliğini saptarlar.

EK ÜCRET (*Os. İlâve ücret, Fr. Suppléments de salaire, Al. Lohnebenleistungen, İng. Fringe benefits*) Ücrete ek olarak verilen para ya da menfaat... Anamalcı üretim düzeninde emekçilere verilen ücreti belli bir çizgide tutmak ve yükseltmemek için başvurulan bir yöntemdir. Çeşitli koşullarla verilen ikrâmiye, prim, yiyecek ve giyecek, yakacak, hattâ işçiler için yapılan sosyal tesisler *ek ücret* deyimiyle nitelenir. *Bk. Ücret.*

ELÂSTİKİYET *Bk. Esneklik.*

ELÂSTİKLİK *Bk. Esneklik.*

ELÂSTİK TALEP *Bk. Esnek istem.*

ELATMA (*Os. Müdâhale, Fr. Intervention, Al. Intervention, Einmischung, İng. Intervention*) Herhangi bir işe engelleyici yönde karışma... Hukuk dilinde bir mal üstünde hak iddiasında bulunmayı dilegetirir. Bir dâvâya *katılma* anlamında da kullanılır. Örneğin kamuyu da ilgilendiren bir suçtan zarar gören kişi, kamu dâvâsına müdâhale eder ve dâvâcı olarak tazminat ister. Arapça *müdâhale* deyimi (*girme* anlamına gelen *dühâl* deyiminden türemiştir),

ELATMACILIK

yerine göre *karışma* ve *araya girme* deyimleriyle de dilegetirilir. *Bk.* Elatmacılık.

ELATMACILIK (*Os.* Müdâhalecilik, *Fr.* Interventionisme, *Al.* Interventionismus, *İng.* Interventionism) Devletin ekonomik yaşama el atmasını öneren Sismondi'nin öğretisi... *Devletçilik* ve *himayecilik* deyimleriyle karıştırılmamalıdır. *Müdâhalecilik*, ütopyacı toplumculuk amacıyla ilerisürülmüştür. Fransız düşünürü ve economicisi Simon de Sismondi (1773-1842), sanayi anamalılığının çok küçük bir azınlığı zenginleştirirken çok büyük bir çoğunluğu yoksullaştırdığını görmüş ve devletin bu duruma *müdâhale* etmesini önermiştir. Sismondi'ye göre devlet büyük kazançlar için yapılan üretimi frenlemeli, mülkiyetle emeğin aynı kişide birleşmesini sağlamalı, kadınlarla çocukların fabrikalarda çalışmalarını yasaklamak, işsizliği önlemeli ve işçilerin sosyal haklarını korumalıdır. Sismondi bu safca öneriyi ilerisürerken devlet kurumunun niteliğini ve görevlerini, nasıl işlediğini düşünemiyordu. Daha sonra burjuva economicileri Sismondi'nin bu bilim dışı önerisinden yararlanmakta gecikmediler ve deyimini *liberalizm* karşıtı ve *devletçilik* anlamdaşı olarak kullandılar. Çünkü devletin kimi alanlara el atmasını bizzat anamalıcılar istemektedir ve anamalılığın kuramcısı John Maynard Keynes de az kârlı işletmelerin devlette devredilip vergilerle güçlendirildikten sonra yeniden anamalıcılara devredilmesini öneriyordu. *Bk.* Devletçilik, Keynesçilik.

EL İŞİ (*Os.* El işi, *Fr.* Travail manuel, *Al.* Handarbeit, *İng.* Manual labour) Anamalılığın atölye döneminde elle yapılan iş... Mal üretiminde feodal düzenin zenaatkârlık döneminden sonra gelen ve anamalılığın ilk dönemi olan atölye dönemi el işiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemde malın bütünü, birçok işlerin ayrı işçilerce görülmesiyle meydana geliyordu. Zenaatkârlık döneminde tek işçinin ürünü olan mal, el işi döneminde işbirliğinin ürünüdür. *Bk.* İşbirliği, İşbölümü.

ELKOYMA

1. (*Os.* Vaz'ı yed, *Fr.* Réquisition, Séquestre, Arrêt; *Al.* Beschlag, Beschlagnahme, Requisition; *İng.* Seizure, Arrest) Herhangi bir şeye ya da işe elkoyma.

2. (*Os.* Haciz, *Fr.* Saisie, *Al.* Pfändung, *İng.* Distraint) Alacağı karşılamak için borçlunun mallarını tutma... Hukuksal bir işlemdir. Borçlu borcunu ödemezse, taşınır ve taşınmaz tüm mallarının ve alacak haklarının alacağa (fâiz ve tüm masraflar da dâhil olmak üzere) yetecek miktarda adli makamların emrine ve-

rilmesini dilegetirir. Mahkemeden karar almak yoluyla uygulanır. Borçlunun yaşaması için gerekli mallar haczedilemez. *Bk.* Elkoymak, Elkoyulmaması gereken mallar, Elkoymanın kaldırılması.

ELKOYMAK (*Os.* Haczetmek, *Fr.* Saisir, *Al.* Pfaenden, *İng.* To seize) Alacağı karşılamak için borçlunun mallarını elde tutmak... *Bk.* Elkoyma.

ELKOYMANIN KALDIRILMASI (*Os.* Haczin fekki, *Fr.* Mainlevée de saisie, *Al.* Aufhebung der Pfändung, *İng.* Raising of arrest, *Lâ.* Solvere pignus) Haczin ortadan kaldırılması işlemi... Haciz, hukuk açısından, birçok nedenlerle kaldırılır. Bu nedenlerin başında borcun ödenmiş olması durumu gelir. Haciz, başka bir mal üstüne aktarılarak da kaldırılabilir. Haczedilen malın elkoyulmaması gereken mallardan olduğu anlaşılınca da haciz kaldırılır. Haczedilen malın borçlunun malı olmadığını istihkak dâvâsı sonunda anlaşılmasıyla da haciz kaldırılır. Haczedilen malın satılması yasal süre içinde istenmez ya da talep geri alınıp da bu süre içinde yenilenmezse haciz kendiliğinden kalkar. *Bk.* Elkoyma, Elkoyulmaması gereken mallar.

ELKOYULMAMASI GEREKEN MALLAR (*Os.* Haczi câiz olmayan mallar, *Fr.* Objets insaisissable, *Al.* Unpfändbar Gegenstaende, *İng.* Non-distrainable chattels) Yasalarca haciz dışı tutulmuş mallar ve alacaklar... Genel olarak borçlunun yaşaması için gerekli mallar ve paralar haczedilemez. Bundan başka devlet malları da haczedilemez. *Bk.* Elkoyma.

ELKOYULMUŞ MAL (*Os.* Mahcûz mal, *Fr.* Patrimoine saisie) Kullanılması mahkeme kararıyla yasaklanmış mal... Borcunu ödemeyen borçlunun malları haczedilir. Borçlu borcunu ödeyerek bu haczi kaldırabilir. Ödemese mahcûz mallar satılır ve parasıyla borç ödenir. *Bk.* Elkoyma.

EMEĞİN MARJİNAL VERİMLİLİĞİ (*Os.* Sâyin nihâi müsmiriyeti, *Fr.* Productivité marginale du travail, *Al.* Grenzproduktivitaet der Arbeit, *İng.* Marginal productivity of labour) Ücretin, son kullanılan işçinin verimine göre saptanacağını ilerisüren sav... Bu bilim dışı sav, azalan verim yasasına dayanır ve Alman economicisi Johann Heinrich von Thünen (1785-1850) tarafından ortaya atılıp Amerikan economicisi John Bates Clark (1847-1938) tarafından geliştirilmiştir. Bu sava göre, bir işletmede öteki üretim etmenlerini değişmemiş saymak koşuluyla üretime katılan her işçi

belli bir işçi sayısına kadar üretimin verimini artırır, ama o belli sayıdan sonra alınan her işçi üretimin verimini azaltmaya başlar. Daha açık bir deyişle, belli bir sayıdan sonra yeni işçi çalıştırmak üretime hiçbir yarar sağlamaz. Marjinal verimlilik deyimi, son işçinin üretime yaptığı katkırı dilegetirmektedir. Bunu şöyle bir örnekle gösterirler: Bir işletmede on işçi elli verim birimi elde ediyor, ortalama verim (toplam üretimin işçi sayısına bölünmesiyle bulunan verim) beş, onuncu işçinin üretime katkısı da beştir. Bu işletmeye bir işçi daha alınırsa verim altmış altıya çıkıyor, ortalama verim (altmış altı birim üretimin on bir işçiye bölünmesiyle bulunan verim) altı, ama son işçinin (on birinci işçinin) katkısı (marjinalcilerin ünlü deyimiyle; marjinal verim) on altıdır (çünkü on işçinin elli birim verimi bir işçi daha katılmakla altmış altı birim verime yükselmiş, eşdeyişle on altı birim verim artmıştır). Bu işletmeye bir işçi daha alınmakla, yâni on iki işçi çalıştırmakla doksans verim birimi elde ediliyor, ortalama verim yedi buçuğa yükselirken marjinal verim yirmi dörde çıkıyor. İşçi sayısını arttırmanın kârlı olduğunu gören patronlar bir işçi daha alıyolar ve verimi doksandan yüz on yediye çıkarıyolar, ortalama verim dokuz ve marjinal verim yirmi yediye yükseliyor. Ama üretime bir işçi daha kattıkları zaman (eşdeyişle, on dört işçi çalıştırdıkları zaman) verim yüz on yediden yüz kırka yükseliyor, ortalama verim de ona çıkıyor, ama marjinal verim yirmi yediden yirmi üçe düşüyor. İşçi almakta devam ederlerse verim de yükselmekte devam ediyor (on beş işçide yüz elliye, on altı işçide yüz elli altıya, on yedi işçide yüz altmış bire, on sekiz işçide yüz altmış ikiye yükseliyor), ama marjinal verim birdenbire düşmeye başlıyor (on beş işçide ortalama verim on birimde kaldığı halde, marjinal verim yirmi üçten ona düşüyor, on altı işçide ortalama verim de düşmeye başlıyor ve on birimden 9.8'e düşüyor, marjinal verimse on birimden altıya iniyor; on yedi işçide ortalama verim 9.5'e düşerken marjinal verim, altıdan beşe iniyor, on sekiz işçide ortalama verim birimi dokuzda inerken marjinal verim bire düşüyor). Üretime bir işçi daha katmak, eşdeyişle işçi sayısını on sekizden on dokuz çıkarmak üretimi de düşürmeye başlıyor, üretim yüz altmış iki birimden birdenbire yüz elli ikiye düşüyor. Ortalama verim de (yüz elli iki birim verimin on dokuz işçi sayısına bölünmesiyle bulunan verim de) sekize düşüyor (on sekiz işçide ortalama verim dokuzdu). Marjinal verimse düşmekle kalmıyor, eksiye geçiyor ve —10 oluyor (Çünkü on sekiz işçi

yüz altmış iki verim elde ederken on dokuz işçi yüz elli iki verim, eşdeyişle on birim verim daha az elde ediyor). Marjinalciler bu mantıktan işçi ücretlerinin marjinal işçi (son işçi) verimine göre saptanması gerektiği sonucunu çıkarmaktadırlar. *Bk. Ücret, Emek, Azalan verim yasası, Emekgücü, Artık-değer.*

EMEĞİN ÜRETKENLİĞİ (*Os. Müsmiriyeti sây, Fr. Productivité du travail*) İnsan çalışmasının verimi... Emegün üretkenliği ya da verimi, özellikle teknik yeniliklerin uygulanmasıyla artar. Anamalcı düzende artık-değer elde etmenin iki yolundan biri de budur. Teknik yenilikler uygulanarak emekgücü değerinin yaratılması için gerekli emek zamanı kısaltılır, eşdeyişle emekçi iki saatte yaptığı işi teknik bir yeniliğin uygulanmasıyla bir saatte yapmaya başlar, böylelikle artık-değer elde etmek için gerekli ek çalışma süresi bir saat daha uzatılmış olur, eşdeyişle ek çalışma süresi gerekli çalışma süresindeki azalma kadar çoğalır. Emegün üretkenliğini arttırarak elde edilen artık-değere *görelî artık-değer* denir. *Bk. Emek, Değer, Artık-değer, Saltık artık-değer, Görelî artık-değer.*

EMEĞİN ÜRÜNÜ (*Os. Sâyin mahsûlü, Al. Produkt der Arbeit*) Emegün yarattığı şey... *Bk. Emek, Mal.*

EMEĞİN YABANCILAŞMASI (*Os. Sâyin yabancılaşması, Fr. Aliénation du travail*) Mal biçimine dönüşen emegün emekçiden koparak emekçiyle karşıtlaşması... Diyalektik ekonomi terimidir. *Emegün yabancılaşması* deyimiyle dilegetirilen, emekçinin kendi emegünün kendisine egemen olması durumudur. Emekçi mal yapar, ürettiği maldaki emegünü meydana koyar. Mal biçimine dönüşen bu emek piyasada satılır ve anamalcıyı güçlendirir. Anamalcı güçlenmekle emekçiye daha çok egemen olur, demek ki, kendi emeği emekçiye egemen olur. *Bk. Emek.*

EMEĞİN YOĞUNLAŞMASI (*Os. Tekâsüfî sây, Fr. Concentration du travail*) Emekçinin belli bir üretim süresinde daha çok üretime zorlanarak emegün veriminin arttırılması... Diyalektik ekonomi deyimidir. Emegün yoğunlaştırılmasıyla artan bu artık-değere *saltık artık-değer* denir. Bu deyim, *görelî artık-değer* deyimi karşılığında kullanılır. Bu olguya *emegün yeğînleşmesi* (entansifleştirilmesi, şiddetlendirilmesi) de denir. Örneğin bir saatte bir metre kumaş dokuyan bir emekçi aynı üretim aletleriyle bir saatte iki metre kumaş dokumaya zorlanırsa, sekiz saatlik bir üretim süresi içinde daha önce on altı saatte üreti-

EMEK

lebilen bir değer yaratır. Emeği yoğunlaştırmanın çeşitli yolları vardır. Örneğin parça başına ücret vermek emeği yoğunlaştırır. Emeği yoğunlaştırma yoluyla veriminin artırılmasıyla teknik yenilikleri uygulayarak emeğin veriminin artırılmasını birbirine karıştırmamalıdır. *Bk.* Emek, Değer, Artık-değer, Saltık artık-değer, Görelî artık-değer, Emeğin üretkenliği.

EMEK (*Os.* Sâ-y, *Fr.* Travail, *Al.* Arbeit, *İng.* Labour) İnsanın doğayı değiştirmek için gerçekleştirdiği bilinçli ve yararlı çalışma... İnsanlaşma *emek*'le başlamıştır, yüksek dereceli hayvanların tarihsel gelişme sürecinde içlerinden bir bölümü emeğiyle ötekilerden ayrılıp insanlaşmıştır. Hayvan doğadan toplar; insansa doğayı emeğiyle üretir, değiştirir ve hizmetine koşar. "Önce emek" vardır; sonra el, dil ve bunların ürünü olan düşünce. "El, emeğin ortaya koyduğu bir üründür", düşünce ve onun özdeksel iskeleti olan dil de emek sürecinde insanların birbirleriyle zorunlu olarak kurdukları ilişkilerden doğmuştur. Emek, insan ve insan toplumunu yaratmış, bunun sonucunu olarak da insan beynini ve bilincini oluşturmuştur. İnsan emeğiyle, doğayı değiştirirken kendisini de değiştirmiştir. Değişme süreci, hayvanken insan olmayla başlar, balatalı insandan günümüzün uzaya ayak basmış atomlu insanına kadar sürer, şimdiden hayâl bile edilemeyecek çok üstün aşamalara doğru sürmekte de devam edecektir. İnsani insan eden ve doğaya egemen kılan emeğin özü ve nitelikleri diyalektik felsefeyle açıklığa kavuşturulmuştur. Emeğin tarihsel serüveni, insanlık tarihinin serüvenidir. İnsanın bir *emekçi* olarak, emekçiliği dışında bütün öteki niteliklerinden arınmış bir emekçi olarak ortaya çıkması bu tarihsel serüvenin sonucudur. İnsanın ilk mükiyeti, emekçisi de kendi emeğinin sahibi olmakla başlar, insanın üretici emeğinden bağımsız varlığı her şeyden önce kendi üretici emeğinin malikidir. *Bk.* Emekgücü, Gereklî emek, Soyut emek, Somut emek, Emek araçları.

EMEK ARAÇLARI (*Os.* Mesâi vâsıtaları, *Fr.* Moyens de travail, *Al.* Arbeitsmittel, *İng.* Means of labour) Emeğin gerçekleşebilmesi için gerekli âletler... *Üretim araçları* deyimiyle karıştırılmamalıdır. İnsan, âlet kullanmayı becererek hayvanlıktan kopmuş ve insanlaşmıştır. Bundan ötürüdür ki "insan, âlet kullanan hayvandır" diye tanımlanır. İnsan, emekgücünü harcayabilmek için üstünde çalışacağı nesnelere ve emek araçlarına muhtaçtır: "Çalışan kişi, başka kimi maddeleri kendi

amaçlarına koşmak için başka kimi maddelerin mekanik, fizik ve kimyasal özelliklerini kullanır. İnsanın kendi kollarını emeğinin araçları olarak kullanıp topladığı meyveler gibi hazır ihtiyaç maddelerini bir yana bırakırsak, çalışan bir kimsenin malik olduğu ilk şey çalışma nesnesi değil, fakat çalışma aracıdır. Doğa, onun faaliyet örgenlerinden biri haline gelir, o da doğayı kendi vücut örgenlerine katar. Toprak nasıl onun ilk kileriye aynı biçimde onun ilk araç deposudur. Örneğin ona fırlatması, öğütmesi, bastırması, kesmesi vb. için taşlar sağlar. Toprağın kendisi de bir emek aracıdır, ama tamda bu niteliğiyle kullanıldığında bir dizi başka araçlar gerektirir. Emek, geliştikçe, özel olarak hazırlanmış araçları gerekli kılar". "Farklı ekonomik çağları birbirinden ayırabilmemizi sağlayan, emekle yapılan değil, hangi emek araçlarıyla nasıl yapıldıklarıdır". Taş, sopa, vb. gibi ilk emek araçlarını doğanın bağrında hazır bulan insan emek süreci geliştikçe *emek aracı* (*Fr.* Instrument du travail)'nı kendisi üretmeye başlamıştır. İnsanın doğaya karşı eleri ve dişleriyle yaptığı amansız ilkel mücadelenin sonucu olan bu nitelik, insanı insan eden bir niteliktir. Âletsiz insan, insan değildir ve bundan ötürüdür ki emek araçlarından yoksun bırakılan insan, insan olarak yaşayamaz. *Bk.* Emek nesnelere, Emek, Üretim araçları.

EMEK BORSASI (*Os.* Amele borsası, *Fr.* Bourse travail, *Al.* Arbeitsbörse, *İng.* Labour exchange) İşsiz emekçilerle işveren patronların buluşup sözleşme yapabilecekleri kurum... Emek borsaları, XIX. yüzyılın ortalarında işsiz emekçilerle işveren patronların buluşup sözleşme yapabilmeleri amacıyla kurulmuş, ama kısa zamanda işçi sendikalarının konfederasyonu biçimine dönmüşlerdir. Günümüzde, özellikle Fransa'da, emek borsaları ortak hizmetlerle ilgili sendikaların toplanma ve ortak sorunları görüşme yerleridir. Sendikalar bu kurumlarda sendikal öğretim de yaparlar. *Bk.* Emek pazarı, Sendika.

EMEKÇİ (*Os.* Amele, *Fr.* Proletaire, *Al.* Proletarier, *İng.* Proletarian) Kullanma değeri harcanırken değiştirme değeri üreten işçi... *Emekçi* (Proleter) deyimi, kullanma değeri yaratan üreticileri dilegetiren işçi (*Fr.* Ouvrier, Travailleur) deyiminden çok farklı bir anlam taşır, bu iki terim arasındaki fark çok önemlidir ve kullanma değeri yaratan çalışmayı dilegetiren iş terimiyle değiştirme değeri yaratan çalışmayı dilegetiren *emek* terimleri arasındaki farka uygun düşer. Her işçi, emek-

çi değildir. Emekçi, anamalcı üretim düzenine özgü ve bu üretim biçiminin doğurduğu yeni bir işçi tipidir. Emekçi, artık-değer üreticisidir. Sadece kullanma değeri üreten bir işçi artık-değer üretmez. Örneğin bir çiftlikte çalışan yavaşma ya da ırgat, bir evde çalışan hizmetçi de işçidir ama emekçi değildir; çünkü artık-değer üreticisi değildir. (Bk. İş, İşçi, Emek). *Proleter*, ellerinde emeğinden başka satacak bir şeyi bulunmayan ve bundan ötürü de kendisine *emekçi* denen *insan-mal*'dir. Ne var ki bu mal, anamalcı üretim düzeninin bütün öteki mallarından farklı olarak iki yanlı bir özellik taşır: Bu mal belli bir değer taşır ve başka mallarla değiştirilir ve taşıdığı değer mal süreci içinde kendisini üretmek ve yeniden üretmek için gerekli ortalama toplumsal emek miktarı tarafından belirlenir. (Bu, onun öteki bütün mallarla ortak yanındır). Ama bu mal, öteki bütün mallardan farklı olarak, tüketildikçe (eşdeyişle kullanıldıkça) kendi taşıdığı değerden çok daha büyük bir değer yaratır (Bu özellik başkaca hiçbir malda yoktur). Anamalcılar bu malı bu özelliğinden ötürü satın alırlar ve ona artık-değer üretirirler. Diyalektik terminolojide *emekçi* "işinde hiçbir bağımsızlığı olmayan, kendisinin ve ailesinin yiyeceğini sağlamaktan başka hiçbir ihtiyacını sağlayamayan, durumundan kurtulmak umudunu da taşımayan" nitelikleriyle tanımlanır. Bu tanım, bir dereceye kadar, ortaçağın ünlü Hıristiyan düşünürü Aquinolu Thomas'ın "yoksul oldukları için emekçi ve emekçi oldukları için yoksul olan insanlar" tanımına uygundur. Diyalektik anlayışa göre emekçinin işinde hiçbir bağımsızlığı yoktur, çünkü üretim araçlarına sahip olmadığından emekçilikten başka hiçbir iş yapamaz; kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamaktan başka hiçbir ihtiyacını karşılayamaz, çünkü emekçinin payını ancak emek gücünü sürdürebilecek ölçüye indirmek anamalcı üretimin zorunlu yasasıdır; durumundan kurtulmak umudunu da taşıyamaz, çünkü anamal birikimi arttıkça emekçinin bağımlılığının artması anamalcı üretimin değişmez yasasıdır. Oysa anamalcılık öncesi toplumlarda hayatlarını çalışmakla kazananların durumu böyle değildir. Tarih, zengin ailelerin yanında belli bir süre çalıştıktan sonra bağımsızlığa kavuşabilen yoksul insanların örnekleriyle doludur. (Örneğin Bk. M. Herskovitz, *Economic Life Primitive Peoples*, s. 93). Bk. Emek, İşçi, Emekgücü, Gerekli emek.

EMEKÇİDEN YANALIK (Os. Amele taraf-tarlılığı, Fr. Ouvriérisme) Emekçi olmadıkları halde emekçi sınıfının sorunlarına düşünsel

olarak katılanlar ve eylemsel olarak destekle-yenler... Bk. Solculuk, Emekçi, Emekçi sınıfı.

EMEKÇİLEŞME (Os. Ameleşme, Fr. Proletarisation) Anamalcı düzende küçük burjuvazinin rekabet vb. gibi nedenlerle mülksüzleştirilerek para sahipliğinden işgücü sahipliğine dönüşmeleri süreci... *Proleterleşme* deyimi de kullanılmaktadır. Anamal, yapısı gereği, gittikçe merkezleşir ve daha az ellerde toplanır. Bu demektir ki küçük anamal sahipleri anamalcı düzende gittikçe yokolurlar ve para sahipliğinden emekgücü sahipliğine geçerler. *Historical statistics of the U.S.A.*'dan alınan şu istatistiğe göre, ücretlilerin aktif nüfusa oranı 1880 yılında 62, 1890 yılında 65, 1900 yılında 67.9, 1910 yılında 71.9, 1920 yılında 73.9, 1930 yılında 76.8, 1950 yılında 79.8, 1957 yılında 84.3 olmuştur. Buna karşı müteşebbislerin aktif nüfusa oranı 1880 yılında 36 iken 1920 yılında 23.5'e ve 1957 yılında 14'e düşmüştür. Fransız istatistiklerine göre de ücretliler aktif nüfusa oranla 1906 yılında yüzde 47 iken 1931 yılında yüzde 57.6 ve 1963 yılında yüzde 65 olmuştur. Bk. Emekçi.

EMEKÇİ SINIFI (Os. Amele sınıfı, Fr. Proletariat, Al. Proletariat, İng. Proletariat) Hiçbir üretim aracına sahip olmayan ve emekgücünü satmak zorunda bırakılarak artık-değer üreten emekçilerden meydana gelen sınıf... Marksçı ekonomi terimidir ve *anamalcı sınıfı* deyimi karşılığında kullanılır. Marksçı ekonomiye göre bu iki sınıf arasındaki zorunlu çelişki, anamalcı toplumun temel çelişkisidir. Bk. Emekçi.

EMEK-DEĞER KURAMI (Os. Sâyü kıymet nazariyesi, Fr. Théorie de travail et valeur) Değerin emekten doğduğunu saptayan kuram... *Emek-değer* deyimi, *kullanım yararıyla belirlenen ekonomik değer* anlamındaki *yarar-değer* deyimi karşılığında kullanılır. Değerin insan emeğinden doğduğu ve değer tek kaynağının insan emeği olduğu ekonomi tarihinde klasiklerce de sezilmiş ve dilegetirilmiştir. Örneğin, bir malın değerinin bu malın üretimi için harcanan emekten doğduğunu ve bu değer kendisini meydana getiren emeğin harcanma süresiyle ölçülmesi gerektiğini ilkin ortaya atan economicinin William Petty (1623-1687) olduğu bilinmektedir. Ama Petty rant ve kâr birbirinden ayıramamakla konuyu açıklığa kavuşturamamıştı. Daha sonra büyük economiciler Adam Smith'le David Ricardo da eksik ve yanlış emek-değer kuramları geliştirmişlerdir. Ekonomi tarihinde *emek-değer kuramları* nesnel ve bilimsel bir anlayışı, *yarar-değer kuramları* öznel ve bilimsel bir anlayışı

EMEKGÜCÜ

şı dilegetirirler. Tarihsel süreçte öznelcilik ve yararcılık bu konuda yeterli bilgilere sahip olamamaktan doğuyordu, çağımızdaysa kasıtlı ve amaçlıdır. Marjinalciliğin kurucularından Prof. William Stanley Jevons (1835-1882), *The Theory of Political Economy* adlı yapıtında bu kasdı ve amacı açıkça itiraf etmektedir, şöyle der: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfı siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişmesini durdurmaya yönelebilir. Bu yüzden, emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz" (Bk. Jevons, İbid, 4. baskı, s. 164-5). Bk. Emek, Değer, Değer kuramları, Gereklilik emek.

EMEKGÜCÜ (Os. İş kuvveti, Fr. Puissance du travail, Al. Arbeitskraft, İng. Labour-power) Çalışma yeteneği... Emekgücü, insanın canlı varlığında bulunan ve onun herhangi bir kullanma değeri üretirken kullandığı fiziksel ve ussal yeteneklerinin tümüdür. İnsanın ürünü, onun emekgücüsüyle elde edilir. Üretim sürecinde üretim araçlarından yoksun bırakılan insan emekgücünü pazara çıkarmak ve satmak zorunda kalmıştır. Emekgücü böylelikle mal durumuna dönüşür ve fiyatı da, onun yeniden üretilmesi için gerekli zamanla belirlenen, *değiştirme değeri* olur. Oysa, pazardaki bütün mallar gibi, *değiştirme değeri*'yle satın alınan bu malın *kullanma değeri*'nden yararlanır. Ne var ki, emekgücünden başka bütün mallar kullanılırken yeni bir değer yaratmadıkları halde emekgücü kullanılırken değer yaratmak gibi bir olağanüstülüğe sahiptir. Bunun nedeni, *zaman* ögesidir. Emekgücü de, *kendisinin yeniden üretilmesi için gerekli zaman* süresiyle sınırlı olarak kullanılıydı artık bir değer yaratmazdı. Oysa, bir malı satın alanın onu dilediği gibi kullanmak hakkına dayanılarak, emekgücü, kendisinin yeniden üretilmesi için sosyal olarak gerekli *zaman*'dan daha uzun bir süre kullanılarak artık-değer üretir. Bir sütçü sütünü satarken sütünü değiştirme değerini alır ve sütünü kullanma değerinden ayırır, artık sütü alan o sütü dilediği gibi kullanabilecektir. Emekçi de emekgücünü satarken onun değiştirme değerini alır ve kullanma değerinden ayırır, anamalıcı da bu emekgücünün kullanma değerini dilediği gibi kullanabilmektedir. Diyalektik anlayışın dilegetirdiği anlam budur. Bu anlayışa göre emekgücü de kendisinin yeniden üretilmesi için gerekli zaman süresiyle sınırlı olarak kullanılıydı artık-değer yaratmayacaktı. Bk. Emek, Değer, Artık-değer, Gereklilik emek.

EMEKLİ (Os. Mütেকait, Fr. Retraité, Al. Pensioniert, İng. Pensioner) Yasalarla saptanan görev süresinin bitiminden sonra işinden ayrılmış bulunan görevli... Emekli, yasaların saptadığı belli bir aylık alır. Bk. Emekli aylığı, Emeklilik, Emekli sandığı.

EMEKLİ AYLILIĞI (Os. Mütেকait maaşı, Tekaüdiye; Fr. Indemnité de retraite, Al. Pension, İng. Pension allowance) Emeklinin yasalar gereğince yaşamı süresince her ay aldığı para... Bu aylık, emeklinin ölümü durumunda bir işte çalışmayan karısıyla çocuklarına da verilir. Bk. Emekli, Emeklilik.

EMEKLİLİK (Os. Tekaüt, Fr. Retraite, Al. Pensionierung, İng. Retirement) Belli görevlerde çalışan memur, ücretli ve işçilerin yasal çalışma süresi sonunda elde ettikleri hak... Bu hak, ülkemizde belli bir yaşa (örneğin memurlarda altmış beş yaşına) ulaşmakla elde edilir. Ama bunun dışında yasaların saptadığı sürece çalışan her görevli kendi emekliliğini isteyebilir. Hastalık, sakatlık gibi durumlarda ve ceza olarak da emekli olunabilir. Bk. Emekli, Emekli aylığı, Emekli sandığı.

EMEKLİ SANDIĞI (Os. Tekaüt sandığı, Fr. Caisse de retraite, Al. Pensionkasse, İng. Pension fund) Kamu kuruluşları memurlarının emeklilik işlemlerini yürüten ve emekli aylıklarıyla ödencelerini veren kuruluş... Bu kuruluşlar, özel yasalara göre kurulur. Bu kuruluşların geliri memur ve hizmetlilerin aylıklarından her ay kesilen emekli âdatlarından sağlanır. Bk. Emekli, Emeklilik.

EMEK NESNELERİ (Os. İş maddeleri, Fr. Objets de travail, Al. Arbeitsgegenstand) İnsanların dönüştürüp üretmek için üstlerinde çalışabileceği nesnelere... İnsanın üretime geçebilme için her şeyden önce emeğiyle etkileyip değiştirebileceği nesnelere ihtiyacı vardır. Bu nesnelere başında, insan eli değmemiş ilkel biçimiyle doğa gelir. Doğanın ayırdedici özelliği, insandan bağımsız oluşudur. İnsan, doğayı üretmemiş, tersine, onun bağrından çıkmakla kendi varlığının önkoşulu olarak hazır bulmuştur. Doğa, bir *üretim nesnesi* olarak bizzat hazır bulunduğu gibi taş, sopa vb. gibi ilk *emek araçları*'ni de bağrında hazır bulundurmaktadır. Ne var ki bütün bu nesne ve araçlar üretim sürecinin gelişmesiyle insana yetmez olur. O zaman insan *emek araçları*'ni olduğu gibi *emek nesneleri*'ni de bizzat üretmeye başlar. Pamuk, iplik, deri vb. böylesine üretilmiş emek nesnelere'dir. Emek nesneleriyle emek araçları, *üretim araçları* (Al. Produktionsmittel)'nin birbirlerini tamamlayan

vazgeçilmez iki yanındır. *Bk.* Emek araçları, Üretim araçları, Üretim, Emek.

EMEK NİCELİĞİ (*Os.* Emek miktarı, *Fr.* Quantité du travail) Bir maldaki billurlaşan insan emeğinin niceliği... Çeşitli malların değıştirme değerleri eşdeyişle değerleri- bu mallarda maddeleşmiş soyut insan emeği miktarına eşittir. Diyalektik ekonomi anlayışına göre bir mal on kuruş ve başka bir mal yirmi kuruş ediyorsa birincisi on kuruşluk emek miktarı ve ikincisi yirmi kuruşluk emek miktarı taşıyor demektir. Harcanan emeğin miktarı emek zamanıyla hesaplanır. On kuruşluk değer taşıyan mal örneğin bir saatlik emek miktarı kapsıyorsa yirmi kuruşluk değer taşıyan mal iki saatlik emek miktarı kapsıyor demektir. *Bk.* Emek, Emek-değer kuramı, Soyut emek.

EMEK PAZARI (*Os.* Amele piyasası, *Fr.* Marché du travail, *Al.* Arbeitsmarkt, *İng.* Labour market) Emekgücü-mal'ın alınıp satıldığı pazar... Gerçekte bu pazar, emek pazarı değil, *emekgücü pazarı* (*Fr.* Marché de la force de travail)'dır. Bu pazar, çeşitli biçimlerde olabilir. Bölgesel emekgücü pazarları vardır, belli işkollarına özgü emekgücü pazarları vardır. Bunların dışında yüzüylümüzde ülkesel emekgücü pazarları da oluşmuştur. Örneğin geribıraktırılmış kimi ülkeler emperyalist ülkeler için açık birer emekgücü pazarıdır. Mal ihrâç edemeyen ülkeler, yabancı ülkelere emekgücü ihrâç ederler, eşdeyişle insan-mal ihrâç ederler. *Bk.* Emekgücü, Emek borsası.

EMEK SUNUSU (*Os.* İş arzı, *Fr.* Offre de travail, *Al.* Arbeitsangebot, *İng.* Labour supply) Emekgücü-mal'ın pazardaki niceliği... Gerçekte *emekgücü sunusu* (*Fr.* Offre de la force de travail)'dır. Klasiklere göre emekgücünü de (ki onlar *emek* derlerdi) öteki mallar gibi sunu ve istem yasasına (arz ve talep kanununa) göre fiyat bulur. Alıcı azsa fiyatı düşer, alıcısı çoksa fiyatı yükselir. Alıcının azlığı ve çokluğu, emek sunusunun niceliğine göredir. *Bk.* Sunu ve istem yasası, Emekgücü.

EMEK SÜRESİ (*Os.* İş müddeti, *Fr.* Durée du travail, *Al.* Arbeitszeit, *İng.* Labour-time) Bir mah üretmek için toplumsal olarak gerekli emekgücü harcama süresi... Bir malın değeri, onun üretimi için gerekli toplumsal *emek zamanıyla* belirlenir. "Bir kullanma değerinin ya da kullanmaya yarayan bir şeyin, sırf ve ancak, bu şeyde nesneleşmiş, madde haline gelmiş soyut insan emeği bulunduğu için bir değeri vardır. Öyleyse bu şeyin değerinin sahip olduğu ve olacağı büyüklükler nasıl ölçülür?

Bu şeyde var olan değer yaratıcı özün, yani emeğin miktarıyla. Harcanan emeğin kendisi, kendi devam süresiyle hesaplanır. Bu emek harcama süresinin de ölçütü saat, gün vb. gibi belli zaman parçalarıdır." Toplumsal olarak gerekli *emek zamanı*, belli bir dönemde genellikle kullanılan üretim araçlarıyla, orta derecede bir ustalıklarla ve orta derecede bir hızla çalışan emekçinin harcadığı zamandır. Bu konuda dikkat edilmesi gereken teorik özellik şudur: Emek zamanı, kunduracı Hasan'ın ya da dokumacı Hüseyin'in harcadıkları somut çalışma süreleri değil, bir malın üretimi için belli bir toplumdaki bütün üreticilerin harcadıkları *toplumsal ortalama emek zamanıdır*. Yoksa bir dokumacı, modern bir dokuma fabrikasında beş saatte üretilen bir dokumayı üretmek için yirmi saat harcamışsa onun dokuması fabrika dokumasından dört kez daha değerli olmaz. Biri uzun ve biri kısa sürede üretilen her iki dokuma da pazarda aynı değerde eşitleşir. Bu eşitliği sağlayan *toplumsal ortalama emek zamanıdır*. Bir malın değerini saptarken onun üretiminde harcanan emek zamanı için ölçü *ortalama hızdır*. Bu ortalama hız, belli bir dönemde ve belli bir toplumdaki genellikle kullanılan üretim araçlarıyla ve orta derecede bir ustalıklarla belirlenir. Çeşitli somut ustalıklar, çeşitli somut hızlar analıca üretimde *toplumsal ortalama*da soyutlaşır ve eşitleşir. *Bk.* Emek, Soyut emek, Değer, Gerekli emek, Emekgücü.

EMEK SÜRECİ (*Os.* İş vefresi, *Fr.* Procés de travail, *Al.* Arbeitsprozess, *İng.* Labour process) Üretimin gelişmesi... Emek süreci, insanlar tarafından doğanın değışime ve dönüşüme uğratılmasının gelişmesi sürecidir. Bu süreç, insan emeğini, insanın emeğini harcayabileceği nesnelere ve bu nesnelere üstünde emek harcayabilmek için gereken araçları gerektirir. Tüm sosyo-ekonomik toplum biçimlerinde var bulunan emek süreci, her üretim biçiminde o üretim biçimine özgü bir karakter taşır. Tarihsel emek süreci, bir dizi emek süreci bölümlerini kapsar. Bir emek süreci bölümünde başka bir emek sürecinin başlatıcısı olan yeni bir ürün elde edilir. İnsanın doğayı dönüşüme uğratması böylelikle gelişir ve gittikçe ilerler. Böylelikle ki ilkin bir balta yapabilen insan, bir zaman sonra kendisini uzaya götürecektir uçaklar da yapar. *Bk.* Emek araçları, Emek nesnelere, Üretim araçları, Üretim, Emek.

EMEK VERİMİ (*Os.* Sây müsmiriyeti, *Fr.* Productivité du travail) Belli bir emeğin belli bir sürede belli bir ürün meydana getirme gücü... Verim, fiziksel bir niceliktir. Örneğin

EMEK YARARI

bir otomobil fabrikasının bir saatte ürettiği otomobil sayısı o fabrikanın verimini açıklar. Anamalcı üretimde sorun, bu verimin nasıl arttırılacağıdır. Verim, her şeyden önce, emeğin yoğunlaştırılmasıyla artar. Verimin her artışı, belli bir üretimde toplumsal olarak zorunlu sürede bir eksilmeyi ortaya koyar. Örneğin bir saatte elli otomobil üreten bir otomobil fabrikası bir saatte yüz otomobil üretmeye başlarsa demek ki bir saatte üretilen elli otomobil artık yarım saatte üretilmektedir. Emek veriminin ölçüsü, teknik gelişmedir. *Bk.* Görelili artık-değer.

EMEK YARARI (*Os.* Mesâinin faydası, *Fr.* Utilité du travail, *Al.* Nützlichkeit der Arbeit, *İng.* Utility of labour) Emekgücü harcanmasının sağladığı kazançla verdiği sıkıntı arasındaki oran... Anamalcı ekonomiciler, özellikle marjinalciler, bu konuda kuramlar ileri sürmüşlerdir. Örneğin, Profesör Stanley Jevons'a göre emekçinin çalışmasını, bu çalışmanın sağladığı kazancın, verdiği sıkıntıdan daha fazla olması belirler. Emekçi, çektiği sıkıntının elde edeceği kazançta değmeyeceği düşüncesine varırsa işi bırakır ve çalışmaz. Bundan ötürüdür ki anamalcılar işlerine sıkıntılarını düşünemeyecek koşullar hazırlamaya çalışırlar. *Bk.* Emek, Emekgücü, Emekçi.

EMEK YOĞUNLAŞTIRILMASI (*Os.* Sâyin teksifi, *Fr.* Intensification du travail) Emekçi gittikçe daha çok verimli kılma süreci... *Bk.* Emek yoğunluğu.

EMEK YOĞUNLUĞU (*Os.* Sâyin kesâfeti, *Fr.* Intensité du travail, *Al.* Arbeitsintensität, *İng.* Labour intensity) Belli bir sürede harcanan emeğin verimi... Bu deyim, anamalcı ekonomide, kullanma oylumunu (istihdam hacmini) genişletmek amacıyla çok işçi gerektiren basit üretim tekniklerini yeğleme anlamında kullanılıyor. *Bk.* Emeğin yoğunlaşması, Anamalin organik bileşimi.

EMLÂK ALIM VERGİSİ (*Os.* Emlâk alma vergisi, *Fr.* Impôt sur les transactions immobilières, *Al.* Grundwerbsteuer, *İng.* Real estate purchase-tax) Taşınmaz mal alımsatımlarından alınan vergi... Bir bina, bir tarla, bir arsa vb. gibi taşınmaz malların alımsatımlarından alınır. Matrahı, taşınmaz malın satış bedelidir. *Bk.* Vergi, Emlâk vergisi.

EMLÂK BANKASI (*Os.* Emlâk bankası, *Fr.* Banque de hypothécaire, *Al.* Hypothekenbank, *İng.* Mortgage bank) Emlâk rehini karşılığında kredi veren banka... Bina yapımı için kredi veren bankalar da bu adı taşır. *Bk.* Emniyet sandığı, Banka, Emlâk kredisi, Rehin bankası.

EMLÂK KREDİSİ (*Os.* Emlâk kredisi, *Fr.* Crédit foncier, *Crédit immobilier*; *Al.* Bodenkredit, *Immobilienkredit*, *İng.* Territorial credit, *Real property credit*, *Real estate credit*) Bina ve arazi alımı ya da yapımı için verilen kredi... İpotek (tutu) karşılığında verilen bir kredi biçimidir. İlk 1770 yılında Silezyalı çiftçilerin aralarında anlaşarak ve birbirlerine zincirleme (müteselsil) kefil olarak uyguladıkları bu kredi biçimi çağımızda çok gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu krediler, çok uzun vadeli (genellikle yirmi yıl) kredilerdir. Bu krediyi veren bankaların ilki Fransa'da Napoléon III. çağında kurulan *Crédit foncier* bankasıdır. İnşaat kooperatifleri de bu tür bir kredi sistemiyle çalışırlar. Bu kooperatiflerin ilki de 1781 yılında Birmingham'da kurulmuştur. Mesken kredilerinde genellikle mürekkep fâiz uygulanmaktadır, bununla beraber para değerinin gittikçe düştüğü ülkelerde aylık taksitlerin gittikçe önemsizleşmesi bu krediyi kullananları gene de kârlı duruma getirmektedir. *Bk.* Emlâk bankası, Verenek.

EMLÂK VERGİSİ (*Os.* Emlâk vergisi, *Fr.* Impôt foncier, *Al.* Grund-und Gebaudesteuer, *İng.* Property tax) Bina ve arazi vergilerinin birleştirilmiş biçimi... Ülkemizde 1970 yılına kadar bina vergisi ve arazi vergisi adları altında binalardan ve araziden ayrı ayrı vergiler alınıyordu. 1970 yılında 1319 sayılı yasayla bu vergiler kaldırılmış ve yerine *emlâk vergisi* konmuştur. 1972 yılında çıkarılan 1610 sayılı yasayla da bu vergiye yeni hükümler getirmiştir. Matrah, mükellef tarafından bildirilen taşınmaz mal değeridir. Ne var ki bu bildirim râyice uygun değilse aradaki fark cezalı olarak alınır. Emlâk vergisi, gerçekte, vergi düzensizliğinin en belli örneklerinden biridir. Örneğin hükümetler para değerini düşürürler, böylelikle halkın hem cebindeki paranın değeri azalır, hem de içinde oturduğu evin vergisi çoğalır. Ölmüş kocasından kalan bir evde barınan dul kadın, barındığı evin değerinin arttığı gerekçesiyle (ki bu değer artışı ona hiçbir yarar sağlamaz) ödeyemeyeceği bir vergi yükünün altına girer, vergi borcundan ötürü evi haczedilip satılır. *Bk.* Vergi.

EMNİYET SANDIĞI (*Os.* Emniyet sandığı, *Rehin sandığı*; *Fr.* Maison de prêt, *Al.* Leihhaus, *İng.* Pawnhouse) Rehin karşılığında kredi veren sandık... Ülkemizdeki *emniyet sandığı* Ziraat bankasına bağlı devletsel bir kuruluştur. Rehin karşılığında kredi verir, bir çeşit banka görevi görür. *Bk.* Emlâk bankası.

EMPERYALİZM (*Os.* Emperyalizm, *Fr.* Impérialisme, *Al.* Imperialismus, *İng.* Imperia-

lism) Anamalcılığın tekellilik aşaması... Eski sözlüklerde *bir devletin genişleme ve öteki devletlere egemen olma isteği* biçiminde tanımlanan *emperyalizm* deyimini ilkin 1880'lerde İngilizce olarak *imparatorluk rejimi yandaşlarının öğretisi* anlamında kullanılmıştır. Sözcük olarak *imparatorluk* anlamındaki *Lâtince imperium* deyiminden türemiştir, etimolojik kökü Hint-Avrupa dil grubunun *elde etme* düşüncesini dilegetiren *per* sözcüğüdür. *Emperyalizm*, gelişmiş bir anamalcılıktır. Anamalcılığın temel niteliği olan serbest rekabet kendi zıddı olan tekelliliğe dönmüş ve anamalcılığı daha yüksek ve gelişmiş bir ekonomik düzeye ulaştırmıştır. "Serbest rekabet, anamalcılığın ve genel olarak mal üretiminin temel niteliğidir. Tekellilikse serbest rekabetin tam zıddıdır. Ne var ki serbest rekabet büyük ölçüde bir sanayi yaratarak ve küçük sanayii saf dışı ederek, büyük ölçüde sanayiini yerine daha büyük ölçüdeki sanayii koyarak ve kartelleri, sendikaları, tröstleri meydan getirip milyarları kullanan bir düzine kadar bankanın anamalı bunlarla birleştirip kaynaştırarak tekeller haline dönmüştür". Emperyalizm aşamasında anamal ve anamalcı üretim çok yüksek bir çizgide yoğunlaşarak tekelleri doğurmuştur. Banka anamalı sanayi anamalıyla birleşerek *finans kapital* deyimıyla dilegetirilen *malsal anamal* doğmuştur. Bankerlerin ve sanayicilerin yerini banker-sanayici olan yeni bir anamalcı tipi almıştır. Artık sanayi ürünleri yerine anamal ihraç edilmektedir. Uluslararası bir nitelik kazanan anamalcılık, uluslararası tekeller kurup dünyayı paylaşmıştır. Az gelişmişlik olgusu emperyalizmin ürünüdür. Çünkü anamalcılık ve onun yüksek aşaması emperyalizm gelişme farklarına dayanan ekonomik bir sistemdir, kimi ülkelerin bu gelişmeye ulaşabilmesi için kimi ülkelerin olduklarından da daha geriye itilmeleri gerekir. Toplumcu ekonomi anlayışına göre yüksek kârlar, eşdeyişle emperyalist kârlar, çeşitli ülkelerdeki anamalin organik bileşimindeki farklardan doğar. *Bk.* Anamalcılık, Anamalin organik bileşimi, Tekelci anamalcılık.

EMRE YAZILI SENET (*Os.* Emre muharrer senet, *Fr.* Billet à ordre, *Al.* Eingenwechsel, Trockener Wechsel; *İng.* Promissory note) Borçlunun alacaklısına ya da onun emrine yazdığı senet... Bu senetlere *bono* (Borç belgiti) da denir. Tıpkı para gibi, ciro yöntemiyle, piyasada elden ele dolaşabilirler. Poliçe ve çekler de bu deyimden kapsamına girer. *Emre yazılı* deyimini, alacaklının senedin tutarını bizzat tahsil etmeyip "falancaya ödeyiniz" diye ciro edebileceğini dilegetirir. Türk Ticâ-

ret Kanunu'na göre emre yazılı senetlerin üstünde *bono* ya da *emre yazılı senet* deyimlerinin yazılması şarttır. Bundan başka ödenecek miktarın, vâdenin, ödeme yerinin, ödenecek kişinin ad ve soyadının, senedin düzenlendiği gün ve yerin, senedi verenin imzasının da bu senetlerde bulunması yasa gereğidir. Bu deyim, Ticâret Kanunu'nda bono, poliçe ve çekler dışında da kullanılmıştır. *Bk.* Senet, Bono, Poliçe, Çek.

EMRE YAZILI SENETLER (*Os.* Emre muharrer senedât, *Fr.* Titres à ordre, *Papiers à ordre*; *Al.* Orderpapiere, *İng.* Instrument payable to ordre) Üstünde *emre* ya da *emir ve havâlesine* sözcükleri yazılı bulunan ve ciro yöntemiyle devir ve temlik edilebilen değerli kâğıtlar... *Buyruğa yazılı belgit* deyiminin kapsamına giren bono, poliçe ve çekler dışında bu değerli kâğıtlar Ticaret Kanunu'nun 804, 890, 926, 991. maddelerine göre konşimentolar, nakliye senetleri, sigorta poliçeleri ve varantlardır. *Bk.* Emre yazılı senet.

EN AZ (*Os.* Asgarî, *Fr.*, *Al.*, *İng.* Minimum) Değişken bir niceliğin inebildiği en alt basamak... *Bk.* En çok, En uygun.

EN AZ GEÇİM İNDİRİMİ (*Os.* Asgarî matşet tenzilâtı, *Fr.* Déduction d'existence minimum, *Al.* Steuerfreiheit des Existenzminimums, *İng.* Minimum living allowance, Exemptions for dependents, Minimum vital reduction) Gelir vergisi yükümlülerinin geçinmelerine yetecek kadar gelirlerini vergi dışı tutma... *En az geçim* kavramı, değişken ve tartışmalı bir kavramdır. Ülkeden ülkeye değiştiği gibi, bir ülkenin çeşitli zaman ve mekânlarında da değişir. Uygulamada genellikle götürü bir indirim saptanmakta ve derinlemesine hesaplara girilmemektedir. *Bk.* Vergi.

EN AZ ÜCRET (*Os.* Asgarî ücret, *Fr.* Salaire minimum, *Salaire de vie*; *Al.* Minimallohn, *İng.* Minimum wage, Life salary) Ücretlinin ancak geçinebileceği en düşük ücret... İlke olarak anamalcılar ve emekçiler, yasaların saptadığı bu en az ücretin altında anlaşamazlar ve sözleşme yapamazlar. *Bk.* Ücret.

EN ÇOK (*Os.* Âzamî, *Fr.*, *Al.*, *İng.* Maximum) Değişken bir niceliğin çıkabildiği en yüksek basamak... *Bk.* En az, En uygun.

EN ÇOK BİRİKİM ORANI (*Os.* Âzamî terâküm nisbeti, *Fr.* Taux d'accumulation maximum) Ekonomik büyümenin varabileceği en üst sınırdır... Ekonomik büyümenin varabileceği en uygun sınırı dilegetiren *optimal birikim oranı* deyimini karşılığında kullanılır. Anamalcı

ENDÜSTRİ

ve toplumcu ekonomilerde değişik anlamdadır. *Bk.* Ekonomik büyüme, En uygun birikim oranı.

ENDÜSTRİ *Bk.* Sanayi.

ENFLASYON (*Os.* Enflasyon, *Fr., Al., İng.* Inflation) Dolaşımdaki paranın dolaşımdaki mal hacmine göre artmasından ilerigelen para şişkinliği... Aslı, Lâtincenin *şişkinlik* anlamındaki *inflare* sözcüğüdür. Ekonomi diline 1838 yılında Amerikalı bir devlet adamının söyleyişle girmiştir. Para ve para yerine geçen her türlü senedin mal hacmine göre şişkinliğini dilegetirir. Ne var ki bu şişkinlik belli bir ölçüye kadar *enflasyon* doğurmaz. Enflasyondan söz edebilmek için para değerinin düşmesi ve fiyatların yükselmesi gerekir. Bu olay, paranın dolaşımdaki mal miktarına oranla çoğalmasıyla gerçekleşebildiği gibi, mal miktarının dolaşımdaki para miktarına oranla azalmasıyla da gerçekleşebilir. *Enflasyon* deyimi, *deflasyon* deyiminin karşıtıdır. Para değerinin düşürülmesi, çoğunlukla devletlerin para ihtiyacından doğar. Devletler, ihtiyaçlarından ötürü, dolaşıma karşılıksız para çıkarırlar. Enflasyonun en eski biçimi değerli maddenlere değersiz maddenler karıştırmakla gerçekleşmiştir. Madenlikten kurtulmuş olan kâğıt para enflasyona daha da yatkındır. Enflasyon, önlenemediği halde ve genellikle, bir kısır döngü yaratır; fiyatların artması yeni karşılıksız paraların basılmasını ve dolaşıma çıkarılmasını, bu durum da fiyatların daha çok artmasını gerektirir. Bu yüzden ekonomi dilinde "enflasyon, kendisini emzirir" denir. Devlet giderleri devletin gelirlerinin çok üstüne çıkarsa paranın değeri saatten saate düşebilir, buna *dörtüncü enflasyon* adı verilmiştir. Böyle bir enflasyon 1922 Almanyasında gerçekleşmiştir. Kimi economicilerce enflasyon "vebadan da daha korkunç" sayıldığı halde (*Bk.* Eisler, *Das Geld*, s. 178) kimi economicilerce ekonomiyi düzelterek bir tedbir olarak ilerisürülmüştür. (*Bk.* Keynes, *General Theory*, s. 311). Enflasyonun çeşitli biçimleri vardır. *Bk.* İlimli enflasyon, Örtülü enflasyon.

EN KAYRILMIŞ ÜLKE KOŞULU (*Os.* En ziyâde mazharı müsâade memleket şartı, *Fr.* Clause de la nation la plus favorisée, *Al.* Meistbegünstigungsklausel, *İng.* Most-favoured nation clause) Bir ülkenin mallarına ya da uyruklarına gösterilen kolaylıkların başka bir ülkeye de tanınması için ticâret anlaşmalarına konulan koşul... Bu koşul genellikle gümrük tarifeleri için konur. Çoğunlukla da en az gümrük tarifesinin uygulanmasını taahhüt eder. Başka ülkeler için yapılan indirimlerden bu

koşulu ticâret anlaşmasına koyduran ülke de otomatik olarak yararlanır.

EN UYGUN (*Os.* En muvâfık, *Optimum*; *Fr.* Optimum, *Optimal*; *Al.* Optimum, *Optimal*; *İng.* Optimum) En elverişli koşul... Ekonomi dilinde en elverişli ekonomik ya da malsal durumu dilegetirir. Değişken birçok niceliğin sonucu etkileyen en uygun değeridir. Örneğin bir malın fiyatı, talebi ve kârı azaltmadan ne kadar yükseltilebilir? Talebi ve kârı azaltacak fiyatın hemen altındaki fiyat böylesine bir fiyat, eşdeyişle optimal fiyattır. *Bk.* En az, En çok.

EN UYGUN BİRİKME ORANI (*Os.* En muvâfık terâküm nisbeti, *Fr.* Taux d'accumulation optimum) En uygun değer birikimi... En yüksek değer birikimi oranını dilegetiren *maksimum birikim oranı* deyimi karşılığında kullanılır. En çok birikim, hiçbir zaman en hızlı büyümeyi sağlamaz. Üreticilerin yaşama seviyelerini azaltan aşırı bir birikim oranı, işçilerin üretici çabalarını azaltacağı gibi, toplumsal artık-ürünün bir bölümünün üretici olmayan amaçlar için israf edilmesi sonucunu doğurur. *Optimum birikim oranı*, mümkün olan en hızlı büyümeyi sağlayan orandır, çünkü en çok birikim oranının güçsüzlüklerini taşımaz. *Bk.* En çok birikim oranı, En uygun büyüme oranı.

EN UYGUN BÜYÜME ORANI (*Os.* En muvâfık inkişâf nisbeti, *Fr.* Taux de croissance optimum) En uygun ekonomik büyüme... Kimi economicilere göre bir ülkenin büyüme oranındaki her artış ancak yaşama seviyesinin azaltılmasıyla mümkündür. Öyleyse *optimal büyüme oranını* iyi saptamak gerekir. *Optimum büyüme oranı*, mümkün olan en hızlı büyümeyi sağlayan orandır. Bu büyüme, *optimum birikim oranıyla* belirlenir. Kimi economiciler ulusal gelirin yüzde beşinden fazlasının yatırımlara harcandığı zaman ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini ilerisürmedirler. *Bk.* Ekonomik büyüme.

EN UYGUN DAĞILIM (*Os.* En muvâfık tevzî, *Fr.* Distribution optimum) Bütün kaynakların üretim ve tüketim alanlarına en uygun biçimde dağıtılması... Metafizik ekonomi anlayışına göre *optimum dağılımı* sağlayan fiyat mekanizmasıdır. *Bk.* Walras kuramı.

ENVANTER *Bk.* Döküm.

ENVESTİSMAN *Bk.* Yatırım.

ERSATZ Doğal bir maddenin laboratuvarda yapılan benzeri... Almancadır. Özellikle savaş

ekonomisinde *ersatzlara* başvurulur. İkinci Dünya Savaşı içinde Almanya'da birçok besin maddelerinin *ersatzları* yapılmıştır.

ESHÂM *Bk.* Hisse senedi.

ESHÂM VE TAHVİLÂT (*Os.* Eshâm ve tahvilât, *Fr.* Action et obligation, Valeurs mobilières, Fonds publics; *Al.* Effekten, *İng.* Stocks fund, Public fund) Hisse ve borç senetleri... Arapçadır. Başlangıçta sadece bir ödeme konusu olan *alacak*, zamanla, bizzat alınıp satılabilen bir değişirme nesnesi olmuştur. Özellikle XVI. yüzyıldan itibaren devlet borçlarıyla ilgili *eshâm ve tahvilâtın* alınıp satılabilmesi kredi tarihinde bir dönüm noktasıdır. Böylelikle anamal haline getirilmemiş büyük çapta para anamala dönüşmüştür. *Eshâm ve tahvilât*, Fransa Kralı François I.'in buluşudur. Çok para harcayan bu kral, Paris belediyesi aracılığıyla halktan % 8 fâizle borç alarak karşılığında *tahvilât* vermiştir. *Bk.* Hisse senedi, Tahvil.

ESKİME-AŞINMA PAYI *Bk.* Amortisman.

ESNÂF (*Os.* Esnâf, *Fr.* Artisans, Petits commerçants; *Al.* Kleingewerbetreibender, *İng.* Arts and crafts) Anamalnya emekgücünü de ekleyerek yaşamını sürdüren el zenaatçıları ve küçük satıcılar... Arapça *sınıflar* anlamındadır. Eskiden küçük çapta dükkân işletenler ve el zenaati yapanlar birer sınıf olarak nitelenirdi. Örneğin bu anlamda kunduracı esnâfi, leblebici esnâfi vb. denir. Esnâf odaları yasa-sının birinci maddesinde şöyle tanımlanmıştır: "İster gezici olsunlar, ister bir dükkânda ya da bir soğanın belli bir yerinde sâbit bulunsunlar, ticâretleri parasal sermayeden çok bedensel çalışmalarına dayanan ve kazançları ancak geçimlerine yeten zenaat ve ticâret erbâbı". Özellikle ortaçağda ekonomik temel, esnâf sınıfıydı. *Esnâflık* (*Fr.* Artisanat), toplum-bilimde başlı başına bir inceleme konusudur. *Esnâf loncaları* (*Fr.* Corporations), *esnâf odaları* (*Fr.* Chambres des métiers) ve *esnâf kuruluşları* (*Fr.* Syndicats des métiers) bu çok önemli sınıfın çeşitli aşamalarda kurdukları birliklerdir. Ülkemiz gibi birçok toplumlarda bu sınıfın sendika kurmalarına izin verilmiş, sadece dernek kurabilecekleri yasalaştırılmıştır. *Esnâf kredisi* (*Fr.* Crédit à l'artisans) de başlıbaşına bir sorundur, bu sınıfın bankalardan kredi alması olanaksız kılınmış ve kredi ihtiyaçları kendilerince kurulacak kefalet kooperatiflerince sağlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik gücü de, fetih talanları dışında, bu sınıfça sağ-

lanırdı. Osmanlı düzeninde önemli bir yeri olan *ahilik* örgütü bir esnâf loncasıdır. *Bk.* Esnâf dernekleri.

ESNÂF DERNEKLERİ (*Os.* Esnâf cemiyetleri, *Fr.* Corporations d'artisans, *Al.* Gilden, Zünfte; *İng.* Guilds, Corporations of artisans; *Lâ.* Corpus, Collegium) Esnâfi denetim altında tutabilmek için hükümetçe kurulan kamu kuruluşları... Adlarına rağmen gerçek bir dernek niteliğinde değildirlir. Temel görevleri, çoğunlukla dağılık ve yerleri belli olmayan esnâfın hükümetle ilişkilerinde aracılık etmektir. Örneğin gezici esnâftan birine yapılması gereken yasal bir bildiri (tebligat) bu dernek aracılığıyla yapılır, bunlardan alınması gereken bir para bu dernekler aracılığıyla tahsil edilir. Bu temel görevlerinin dışında sakatlanan esnâfa yardım etmek, esnâflık sorunlarını çözümlenmek vb. gibi ek görevler de görürler. *Bk.* Esnâf, Esnâf kuruluşları.

ESNÂF KURULUŞLARI (*Os.* Esnâf müesseseleri, *Fr.* Syndicat de métier, *Al.* Berufsgewerkschaft, *İng.* Craft-union) Esnâf dernekleri; birlikleri ve federasyonu... Ülkemizde 1964 tarihli Esnâf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu'yla kabul edilmiştir. Bu yasaya göre esnâfın dernek kurabilmesi Ticâret Bakanlığının iznine bağlanmıştır. Daha açık bir deyişle, Dernekler Kanunu'yla tanınan serbestçe örgütlenme hakkı esnâfa tanınmamıştır. Ayrıca, esnâf niteliğini taşıyan en az elli kişinin isteği de şart koşulmuştur. Bundan başka, bu dernekler ancak buldukları belediye sınıri içinde çalışabilirler, bu sınıri aşamazlar. Her il merkezinde de bu derneklerden meydana gelecek sadece bir tane esnâf birliği kurulabilecektir. Derneklerin bu birliğe katılmaları adı geçen yasaya göre zorunludur. Bu birlikler de birleşerek ülke çapında bir esnâf ve küçük sanatkârlar federasyonu kurabileceklerdir. Çeşitli konularda kurulabilecek olan bu federasyonların (aynı konuda birden çok federasyon kurulması yasaklanmıştır) birleşmesiyle de Türkiye Esnâf ve Küçük Sanatkârlar Konfederasyonu oluşturulabilecektir. *Bk.* Esnâf, Esnâf dernekleri.

ESNÂF KREDİSİ (*Os.* Esnâf kredisi, *Fr.* Crédit à l'artisanat, *Al.* Kleingewerbekredit, *İng.* Craftsmanship credit) Esnâfa kendi kefalet kooperatifleri aracılığıyla sağlanan kredi... Ülkemizde kefalet sandıklarının ilki 1951 yılında kurulmuş, 1954 yılında Türkiye Esnâf Kefalet Kooperatifleri Birliği oluşmuştur. Bu birliğin finansman kaynağı Türkiye Halk Bankası'dır. Bu banka, esnâfa 6-9 ay vâdeli küçük krediler verir. Esnâfın kredi ihtiyacı ge-

ESNÂF LONCASI

nellikle tefeciler tarafından karşılanır, çünkü bu bankadan kredi alabilmek için yıllarca sıra beklemek gerekmektedir. *Bk. Esnâf.*

ESNÂF LONCASI (*Os. Esnâf loncası, Fr. Corporation, Al. Korporation, İng. Corporation*) Ortaçağda ve Osmanlı İmparatorluğu'nda esnâf ve zenaatkârların kurdukları örgüt... *Bk. Lonca, Esnâf.*

ESNEK İSTEM (*Os. Elâstikî talep, Fr. Demande élastique*) Fiyatın azalıp çoğalması sonucunu talep miktarında daha büyük oranda gerçekleşen azalıp çoğalma... Örneğin bir malın fiyatı % 10 artmışken bu malın talebi % 20 azalırsa $20/10=2$ oranında bir esnek istem gerçekleşir. Bu deyimim karşıtı, *esnek olmayan istem* deyimidir. *Bk. Esneklik, Esnek olmayan istem.*

ESNEKLİK (*Os. Elâstikîyet, Fr. Élasticité, Al. Elastizitaet, İng. Elasticity*) Bir dış gücün etkisiyle biçim değişikliklerine uğradıktan sonra etkinin kalkmasıyla eski biçimini alabilme özelliği... Dış etkenlerle nicelik değiştirme olgusunu dilegetirir, bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerdeki artma ve azalmalara karşı gösterdiği duyarlıktır. Örneğin bir malın fiyatı yüzde on artarsa o malın talebi yüzde on azalır. Ama piyasa koşulları her zaman böylesine normal bir esneklik göstermez. *Bk. Esnek istem, Esnek olmayan istem.*

ESNEK OLMAYAN İSTEM (*Os. Gayrı elâstikî talep, Fr. Demande inélastique*) Fiyatın azalıp çoğalmasıyla aranım miktarında daha küçük oranda gerçekleşen azalıp çoğalma... Örneğin bir malın fiyatı yüzde 20 arttığı halde aranımı yüzde on azalmışsa bu malın aranımı inelastiktir. Çünkü aranım elastikliği *normalin altındadır*. Aranım elastikliği *normalin üstünde olan elastik aranım* deyimini karşılığında kullanılır. Normal aranım elastikliği örneğin bir malın fiyatının yüzde on düşmesi üzerine aranımının hemen yüzde on artmasıyla gerçekleşir. *Bk. Esneklik, Esnek istem.*

EŞDEĞER (*Os. Muâdil kıymet, Fr. Équivalent, Al. Aequivalent, İng. Equivalent*) Değerleri eşit olan... *Eşdeğerli, eşit değer* ve *özdeş değer* deyimleriyle de dilegetirilir. *Denk* (*Os. Mütêsâviyül kıyem, Mütêhhidül mânâ; Fr. Équipollent, Al. Aequipollent, İng. Equipollent*) deyimiyile anlamaştır. Mantıkta, fizikte, matematikte ve ekonomide kullanılır. Bir başka değerın yerine konabilen değeri dilegetirir, aynı ölçüde bulunan iki niceliğin birbirlerine karşı durumları ve harcanana karşı elde edilenin değerce eşitliği olarak tanım-

lanır. Birinci anlama örnek olarak matematiksel eşdeğerlilik (eşbiçimli olmadıkları halde yüzölçümleri aynı olan iki tarla), ikinci anlama örnek olarak fiziksel eşdeğerlilik (tümüyle ısıya dönüşmüş güç) gösterilebilir. Ekonomide para *genel eşdeğer* (*Os. Umûmî muâdil, Fr. Équivalent générale*)'dir. Ekonomik değiştirme olayının genel yasası eşdeğerlerin değiştirilmesidir. İki malı eşdeğerli kılan şey de onların üretimleri için toplumsal olarak gerekli emek süresidir. İnsanlar ilk değiştirme işlemlerinde bile, kimi economicilerin hâlâ anlayamadıkları ya da anlamazlıktan geldikleri, bu gerçeği biliyorlardı. Örneğin eski Hint kabilelerinde bıçak almak isteyenler o bıçakları yapan demircilerin tarlalarında bıçağın yapılması için gerekli zaman boyunca çalışmak zorundaydılar (*Bk. Huart et Delaporte, L'Iran Antique, s. 83*). İki ürün ya da mal arasındaki eşdeğerliği belirten tek ölçü budur. Diyalektik ekonomi anlayışı, emeğin soyut ve toplumsal karakterini meydana çıkararak *eşdeğerlik* sorununu bilimsel olarak açıklamıştır. Diyalektik düşünceye ulaşınca kadar A'nın iki saatte yaptığı ürünle B'nin iki saatte yaptığı ürün eşdeğerli sanılıyordu (Örneğin Fransız düşünürü Proudhon ve izdaşları bu kanadaydı). Oysa A ve B güç ve yetenek bakımlarından birbirlerinden farklıydılar. Eşdeğerlikte ölçü, A'nın ya da B'nin somut ve bireysel çalışma süreleri değil, o malın belli bir toplumda üretimi için gerekli *ortalama çalışma süresidir* ki bu da *soyut ve toplumsal emektir*. *Bk. Değer, Eşdeğerlik, Genel eşdeğer, Emek.*

EŞDEĞERLİK (*Os. Muâdelet, Teâdül; Fr. Équivalence, Al. Aequivalenz, İng. Equivalency*) İki şeyin birbiriyle aynı değerde olması durumu... Ekonomik değiştirme olayının genel yasası eşdeğerlerin değiştirilmesidir. Bu bakımdan paraya da *genel eşdeğer* denir. İki malı aynı değerde kılan şey, onların üretimleri için *toplumsal olarak gerekli emek süresidir*. İnsanlar ilk değiştirme işlemlerinde bile bu gerçeği sezmişlerdi. *Bk. Değer, Gerekli emek, Eşdeğer.*

EŞEL MOBİL *Bk. Oynak ölçü.*

EŞİTÇİLER (*Os. Mûsâvatçılar, Fr. Les égalitaristes*) İşçi ücretlerinde eşitlik isteyenler... Metafizik ütopyacı ve bilim dışı bir anlayışı dilegetirir. *Eşitçilik* anlayışını sadece işçi ücretleri bakımından savundukları için *eşitçiler* deyimiyile anılmışlardır. *Eşitçiler* adı, Lasallecilik temeline dayanan ve Bolşevik Rusya'da yakın zamanlara kadar güçlü bir akım olarak

sürüp gelen işçi ücretlerinde eşitlik isteyenleri dilegetirir. *Bk. Eşitçilik.*

EŞİTÇİLİK (*Os. Müsâvatçılık, Fr. Égalitarisme*) İnsanların ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. bakımlardan eşit olmalarını isteyen öğretilerin genel adı... Metafizik ve ütopyacı düşünce sisteminin ürünüdür. Toplumculuk kesiminde de Proudhon, Lasalle gibi ütopyacılar böylesine hayâli bilimdisi bir eşitçiliği savunmuşlardır. Diyalektik ekonomi anlayışı, örneğin Lasalle'ın önerdiği gibi herkese eşit pay ayrılmasının gerçekte eşitliğe tümüyle aykırı olduğunu göstermiştir. *Bk. Eşit hak, Eşitçiler.*

EŞİT HAK (*Os. Müsâvî hak, Fr. Droit égal*) Ekonomik bakımdan eşit pay alma... Diyalektik ekonomi anlayışı, Lasallecilğin savı olan eşit hakkın gerçekte eşitsizlik olduğunu göstermiştir. Yetenekli ve yeteneksiz, tembel ve çalışkan, evli ve bekâr, tek çocuklu ve beş çocuklu gibi çeşitli bakımlardan birbirlerinden farklı bulunanlara aynı kuralın uygulanması eşitliği değil, eşitsizliği dilegetirir. *Eşit hak, özünde eşitsizliğe dayanan bir haktr. "Bireyler eşit olsalardı ayrı ayrı bireyler olmazlardı, gerçek eşitliği sağlayabilmek için hak eşit olmamalıdır". Bk. Eşitçilik, Eşitçiler.*

EŞİTSİZ GELİŞME (*Os. Gayrı müsâvî inkişâf, Fr. Développement inégal*) Anamalcı üretim düzenine özgü zorunlu gelişme süreci... Köleci üretim düzeninden bu yana bütün toplumlardaki gelişme, eşitsiz bir gelişmedir. Özellikle anamalcı toplumda bu eşitsiz gelişme iç çelişkinin son aşamasına varır. Bireysel olarak anamalcıların gelişmeleri birbirlerine göre eşitsiz olduğu gibi, anamalcı toplumlar da birbirlerine göre eşitsiz gelişirler. Dünyanın paylaşılması ve yeniden paylaşılması için patlak veren emperyalist savaşların nedeni budur. Anamalcılığın özellikle emperyalizm aşamasında birinin gelişmesi bir başkasının gerilemesine bağlıdır. Bu eşitsiz gelişme sonucu anamalcı ülkeler ve kıtalararası anamalcı bloklar arasındaki ilişkiler değişir ve çelişkiler keskinleşir. *Bk. Anamalcı organik bileşimi, Anamalcılık, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık, Dünyanın paylaşılması, Toplumculuk, Savaş.*

EŞ MARJİNAL YARAR YASASI (*Os. Müsâvî nihâi fayda kanunu, Fr. Loi d'utilité marginale*) Azalan marjinal fayda ilkesinin, lira başına marjinal faydayı bütün mallar için eşitletiğini ileri süreren yasa... Marjinalcilik anlayışının ilerisürdüğü bir yasadır. Bu anlayışa göre marjinal faydası lira başına yük-

sek olan mal tüketilir. Bir malın lira başına marjinal faydası öteki mallardan daha azsa o maldan daha az tüketilecek ve böylelikle o mala harcanan son liranın faydası ortak ve eşit seviyeye çıkacaktır. Daha açık bir deyişle, mallar arasındaki marjinal fayda eşitliğini tüketim miktarları düzenler. Faydası az olanın tüketimi de azalacağından marjinal faydası lira başına yükselir ve öteki malların marjinal faydalarıyla aynı seviyeye gelir. Ekonomici Samuelson, "Marjinal denge şartı, sadece bir ekonomi yasası değil, aynı zamanda bir mantık yasasıdır" demekte ve şunları eklemektedir: "Bu denge şartının doğruluğunu sağduyu ile de göstermek mümkündür: Şekerin marjinal faydası fiyatının iki misli, tuzun marjinal faydası fiyatının üç misli ise denge halinde olamaz mıyım? Olamaz, çünkü tuza harcanan son para biriminden daha fazla fayda sağlanmaktadır. Bu şartlar altında bir miktar parayı düşük marjinal fayda sağladığım şekerden geri alıp daha yüksek marjinal fayda sağladığım tuza kaydırırsam netice ne olacaktır? İki marjinal fayda arasındaki farkı kazanmış olacağım. Fakat daha fazla tuz satın almakla bu mal üstünde sarfedilen son doların getirdiği marjinal fayda azalmış bulunmaktadır (azalan marjinal fayda kanununun esaslarını göz önünde bulundurunuz). Daha az şeker tüketmekle bu mala harcanan paranın getirdiği marjinal fayda artmış bulunmaktadır. Demek ki eşitliğe doğru hareket etmekteyim. Marjinal eşitlikte dengede oluncaya kadar ufak bir toplam fayda kazanmakta devam edeceğim. Bütün bu açıklamalarımız yalnızca paranın harcanmasıyla ilgili değildir. Farz edelim ki sınavlara hazırlanmak için şu kadar saatiniz vardır, net ortalamanızı maksimize etmek için çeşitli dersler arasında zamanınızı nasıl bölersiniz? Her derse eşit saat mi ayırırsınız? Hayır. Her derse ayırdığınız son dakikadan aynı marjinal not avantajını elde edinceye kadar zamanınızı tarih dersinden kimya dersine, kimya dersinden ekonomi dersine kaydırırsınız" (Samuelson, *İktisat*, çev. Demirgil, İstanbul 1970, s. 481). *Bk. Marjinalcilik, Azalan marjinal yarar ilkesi.*

EŞ ÜRÜN (*Os. Müsâvî mahsûl, Fr. Produit égal*) Birbirinden farklı etmen birleşimleriyle aynı miktarda elde edilen ürünler... Anamalcı üretimin önemli terimlerindenidir. Anamal ve emek bileşimlerinin hangi halde ne miktar ürün üreteceği ince ince hesaplanmaktadır. Eğer on liralık anamal on liralık emekle birleştiğinde tanesi beş kuruştan satılan 10 ürün elde ettiği gibi tanesi yedi kuruştan satılan başka bir üründen de 10 tane elde ediyorsa

ETKİNLİK ÇÖZÜMLEMESİ

bu anamal-emek bileşimi hemen daha çok kâr getiren mala kaydırılır. Bunun gibi birbirinden farklı etmen bileşimleriyle aynı miktarda elde edilen ürünlere *eş ürün* denir. *Eş maliyetler* daha fazla kâr getiren alanlara kaydırıldığı gibi *eş ürünler* de daha az maliyetlere kaydırılır. Bir maldan aynı miktarı elde etmek için çeşitli faktör birleşimlerinde daha az anamal ve daha çok emek kullanılabilir. Bu durumda ucuz faktör pahalı faktörün yerine geçirilir. Anamalcı üretimde bütün bu hesaplar, belli bir hâsıla elde etmek için en az maliyeti sağlayan etmen bileşimlerinin saptanması için yapılır. *Bk.* Anamalcılık.

ETKİNLİK ÇÖZÜMLEMESİ (*Os.* Faaliyet tahlili, *Fr.* Analyse d'activité, *Al.* Aktivitaetsanalyse, *İng.* Activity analysis) Anamalcı üretimde ucuz ve bol olan etmenlerden yararlanmak için yapılan çözümleme... Anamalcı üretimde anamalcı, pahalı olan etmeni kısip ucuz olan etmeni çoğaltarak da aynı üretimi sağlayabilir. Ne var ki bunun için inceden inceye hesaplar yapmak gerekir. İşte etkinlik çözümlemesi bunun için yapılır.

ETMEN (*Os.* Âmil, *Fr.* Facteur, *Al.* Faktor, *İng.* Factor) Bir sonucun meydana çıkmasını sağlayan öğelerden her biri... Özellikle ekonomi dilinde *üretim etmenleri* (*Fr.* Facteurs de production, *Al.* Produktionsfaktoren, *İng.* Factors of production)'ni dilegetirir. Metafizik yapılı klâsik ekonomi anlayışına göre bu üretim etmenleri doğal kaynaklar, emek, anamal ve müteşebbisin çabası olmak üzere dört tanedir. Anamalcı kuramcılar, faktörlerin yüksek kazançlara akmalarına *faktör akıcılığı* (*Fr.* Mobilité des facteurs, *Al.* Faktormobilität, *İng.* Factor mobility) derler. *Faktör payları* (*Fr.* Rémunération des facteurs, *Al.* Faktoranteile, *İng.* Factor shares) da toprağın payına *rant*, emeğin payına *ücret*, anamalin payına *fâiz*, müteşebbisin payına *kâr* adı verilerek ayrılır. Aslında bunların tümü artık-değer'in çeşitli ellerce bölüşümüdür. *Bk.* Artık-değer.

ET VE SÜT (*Os.* Lâhm ve leben, *Fr.* Viande et lait) İnsanlığın gelişmesinde etken olan iki besin... Barbarlık çağının orta aşaması, evcil hayvanların yetiştirilmesiyle başlamıştır. Bol proteinli et ve sütle beslenme, insanlığın ge-

lişmesine büyük bir hız vermiştir. Aryen ve Semit ırkların üstün gelişmesi bu besinlere bağlanır. Bitkiyle beslenenlerin, et ve sütle beslenenlere göre, daha küçük beyinli oldukları saptanmıştır. İnsanlığın bu evresinde yamyamlık da yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır.

EULER TEOREMİ (*Os.* Euler dâvâyı nazârîsi, *Fr.* Théorème d'Euler) Ürünün, üretim sürecinde marjinal verimine göre pay alan üretim etmenleri arasında bölüşüleceğini ve geriye bir şey kalmayacağını tanımlayan teorem... Anamalcı ekonominin ünlü denklemlerindedir. Bir üretimde o üretimi gerçekleştiren bütün etmen paylarının o ürüne eşit bulunduğu düşüncesine dayanır. Marjinalciliğe göre her etmenin payı, onun marjinal ürünüyle kullanılan miktarının çarpımıdır. Bunu tanımlamak için, üründen, etmenler arasında paylaştırıldıktan sonra geriye hiçbir şey artmadığını göstermek gerekiyordu. *Euler teoremi* adıyla adlandırılan denklem, anamalcı ekonomi anlayışına göre, bu gerçeği doğrulamıştır. *Bk.* Bölüşüm kuramı, Bölüşüm.

EVCİLLEŞTİRME (*Os.* Ehlileştirme, *Fr.* Domestication) Eve ve insana alıştırma... Toplumbilimsel anlamda evcilleştirme, sadece hayvanlara özgü bir anlam taşır. Örneğin insan da tarımsal üretime geçerek evcilleştirilmiştir. Bunun gibi yabanî bitkiler, tahıllar, çiçekler, meyveler vb. insan eliyle üretilmekle evcilleştirilmiş olurlar. Evcilleştirme, hayvan ve bitkilerde yapı değişiklikleri doğurur. Gerek-siz örgenler körelir ve eve değgin gerekli örgenler gelişir. Örneğin bir yabanî kedinin tırnakları bir ev kedisinin tırnaklarından çok uzundur. Evcilleştirme olayında *çevreye uyum* (*Os.* İntibâk, *Fr.* Adaptation) yasası işler.

EV SANAYİİ (*Os.* Ev sanayii, *Fr.* Industrie à domicile, *Al.* Hausindustrie, *İng.* Home industry) Kendi evlerinde üretim yapan zenaatkarların gerçekleştirdikleri sanayi... XV. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan *ev sanayii* özellikle İtalya, Fransa, İngiltere ve Belçika gibi ülkelerde gerçekleşmiştir. Zenaatkar loncalarının yüklediği yüksek zenaatkar ücretlerinden kurtulmak isteyen tüccarlar, *ev sanayii*ni geniş çapta desteklemiş ve finanse etmişlerdir.

F

FABİANCILIK (Os. Fabianizm, Fr. Fabianisme, Al. Fabianismus, İng. Fabianism) İngiliz reformculuğu... Londra'da Edward R. Pease tarafından 1883 yılında kurulan *Fabian derneği*'nin güttüğü sözde toplumculuğa *Fabian toplumculuğu* denir. İngiltere'de kolektivistimin öncüsü sayılmıştır. Adını, *Cunctator* (Lâ. savaşı ılımlı kılan) diye anılan ılımlı ve törebilimci siyasa adamı Roma'lı Fabius'tan almıştır. Amacı, Roma'lı Fabius'un ılımlı yöntemleriyle oportünist bir toplumculuğu gerçekleştirmektir. Burjuva aydınlarınca desteklenen bu dernek, 1906 yılında İngiliz İşçi Partisi'ni doğurdu. Bernard Shaw ve Wels gibi ünlü yazarlarla Sidney Webb, Béatrice Webb, O. Lodge gibi ünlü economicilerin katıldıkları bu dernek 1889 yılında *Fabian Denemeleri* (İng. Fabian Essays)'ni yayımladı. Anamalı ve anamalcıyı toplum için gerekli sayıyor, sınırsız kazançların kötü sonuçlarını engellemek için devletin işe el koymasını öneriyordu. Fabian'cılara göre anamalcının rolü toplum için yararlı ve zorunludur, anamal anamalcının işçiden aldığı emek birikimi değildir. Anamalcı, sanayi devriminde önemli bir görev başarmıştır ve bu yüzden de yarattığı değişim değerinin büyük bir parçasına hak kazanmış bulunmaktadır. Ne var ki sanayi işletmesini bizzat yürütmediği ve onu zamanla ücretli işletmecilere bıraktığı için artık hiçbir hakkı kalmamıştır. Toplum, zenginliğin yaratılması için bireyle her an işbirliği yapan canlı bir varlık olarak ele alınmalıdır. Birey, toplumun yardımı olmadan tek başına zenginlik yaratamaz. Gerçekte değeri yaratan da, ücreti ödeyen de toplumdur. Örneğin yeni bir kent yapılması, yeni bir demiryolu döşenmesi toprağın değerini artırır. Toplum, değer yaratıcı olduğuna göre, kendi yarattığı değeri denetlemesi ve ondan yararlanması gerekir. Marx'ın düşündüğü değişim değerinin dışında başka değerler de vardır. Toprak bu değerlerden biridir. Toprağı değerlendiren, toplumun toprak ihtiyacıdır. Bu yüzden toprak geliri olan rantın da topluma maledilmesi gerekir. Toprak sahipleri, kendilerinin değerlendirmedikleri toprak gelirini haksız olarak almaktadırlar. Gelişme mekaniktir, kendiliğinden ve yavaş yavaş olur. Bu yüzden bir parti kurulması bile gerekmez. Anamalcılık, nasıl olsa, küçük dönüşümlerle derece derece toplumculuğa dönecektir. Sınıf mücadelesi diye bir şey yoktur. Fabianların *toplum*'dan anladıkları anlam *devlet*'tir, ekonomik sürecin dizginleri

daima devletin elinde bulunmalıdır. Fabian'cılar İngiltere'de işçi koşullarının düzeltilmesine çalışmışlar, *Factory Act* ve *Trade Boards Act* gibi yasalarla sağlık, yaşlılık, işsizlik sigortalarının gerçekleştirilmesinde etken olmuşlardır. Toplumculuk anlayışında Marx'a açıkça karşıdirlar, Stuart Mill ve W. S. Jevons'un düşüncelerini güderler. İşçi partisi kurulduktan sonra bu partiye katıldılar ve bu parti içinde eridiler. Fabian'cılık, 1938 yılında İşçi Partisi milletvekilleri tarafından kurulan *Yeni Fabian Araştırma Bürosu* (İng. New Fabian Research Bureau)'yla yeniden canlandırılmaya çalışıldı. Alman tarihçisi Isaac Deutscher *Sürlâhsız Sosyalist* adlı yapıtında (Bk. Rasih Güran çevirisi, s. 233) bunu şöyle anlatır: "Troçki, kısa ve keskin darbelerle Fabianizm'in sosyalist maskesini yüzünden atmış, muhafazakâr ve liberal geleneğe bağlılığını, bayatlığını, modası geçmişliğini, ampirik dar kafalılığını, barış sahtekârlığını, monarşi ve imparatorluk karşısındaki fetişizmi açığa vurmuştu... Fabianizm, bu saldırı karşısında uzun bir süre kendisini toparlayamadı". Bk. Toplumculuk.

FABİAN CEMİYETİ Bk. Fabiancılık.

FABİAN SOSYALİZMİ Bk. Fabiancılık.

FABRİKA (Os. Fabrika, Fr. Fabrique, Al. Fabrik, İng. Factory) Makinelerle mal üretilen yer... Mal üretiminde makinelerin kullanılması sanâyide bir devrim niteliğini taşır. Böylelikle manüfaktür sanâyinden büyük sanâyie geçilmiş oldu. Gerçekte fabrikalar, manüfaktür sanâininin bağrında ve onun zorunluğuyula oluşmuşlardır. Mal üretiminin parçalara bölünmesi, bu parçaların otomatik âletlere yaptırılmasını olanaklı kılmıştı. Bundan başka hünerlik işçiyeye bir dereceye kadar boyun eğmek zorunda bulunan manüfaktür sanâyii bu yükten de kurtulmak istiyordu. Tarihsel süreçte teknik icat ve keşifler daima toplumsal ihtiyaçlardan doğmuşlardır. Manüfaktürün açtığı ve genişlettiği pazarlar artık manüfaktür üretimiyle yetinemiyordu. Fabrika üretimi anamalcılığı her bakımdan güçlendirmiş ve ekonomik yaşamda yeni bir çağı başlatmıştır. Fabrikaların sağladığı büyük sanâyie devrimi ilkin İngiltere'de gerçekleştirmiştir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında insanın ayrılmaz parçası olan *âlet* insan elinden ayrılarak *makine*yle birleşmiştir. Bk. Makine, Anamalcılık.

FÂİZ (Os. Fâiz, Fr. Intérêt, Al. Zins, İng. Interest) Kiralanan paranın kira ücreti... Borç para verene borç para alan arasındaki anlaşmadan ya da yasalardan doğar. Yıllık olarak belli bir orana göre hesaplanır. Anamalcı

ekonomide fâiz anamalı, kâr da teşebbüsün geliri sayılır. Ulusal gelirin bölüşümünde *anamalıcının payı* deyimıyla tanımlanır. Bu tanım, fâizin, sâdece alacak ve borç ilişkilerinde değil, herhangi bir işe yatırılan öz anamal için de hesaplanması gerektiğini dilegetirir. Buna *öz anamal fâizi* denir ve böylelikle *ödünç anamal fâizinden* ayrılır. Nominal, reel, gayri safi ve safi vb. gibi çeşitli biçimleri vardır. Büyük dinler, paranın gittikçe artan gücüne karşı toprak sahipleri sınıfını korumak için fâizi yasaklamışlardır. Büyük dinlerin meydana çıktığı çağlarda egemen sınıf, toprak sahipleri sınıfıydı. Toprak sahipleriye topraklarını işletebilmek için daima borç para almak zorundaydılar. Egemenlik, toprak sahipleri sınıfından anamal sahipleri sınıfına eşdeyişle borç para veren para sahipleri sınıfına geçince değişmez yasalar koydukları ilerisürülen dinler önce zor durumda kaldılar, sonra da değiştiler. Fâizi yasaklayan katoliklik bu yüzden fâize izin veren protestanlığa dönuştü. Bu dönuşmeyi gerçekleştiremeyen dinler de *hilei şeriye* (Arapça *dine uygun hile* anlamındadır)lerle fâize göz yumdular. Yahudi düşmanlığının da fâiz sorunundan doğduğu birçok incelemecilerce ilerisürülmüştür. Çünkü katolikler İsa'nın yasağına boyun eğerken Yahudiler, Musa'nın yasağına aldırılmayarak fâizle para veriyorlardı. Fâizin gerekliliğini tanıtmaya çalışan metafizik yapıda birçok fâiz kuramları vardır. Banka ve kredi kurumları fâiz temeline dayanırlar, halkın biriktirmek amacıyla kendilerine yatırdığı paraları fâiz aracılığıyla anamala dönuştürürler. Fâiz karşılığında borç verilen anamala eski deyimle *fâizci ikraz sermayesi* denir. Fransız ekonomcisi Jean Baby bu konuda şöyle yazmaktadır: "Fâiz biçimi, kendi başına, mantıksız ya da hiç değilse mucizevi görünür. Çünkü ödünç veren için o, bir miktar parayı hiç emeksiz daha büyük bir miktar para haline getirir. Burada ticâretin konusu bizzat paradır, para parayı doğurmaktadır. Gerçekteyse bu büyük paranın pek belli bir kaynağı olup bu kaynak bir kez daha artık-değerdir. Nitekim ödünç para alan anamalı, muhtaç olduğu bu parayı elde etmek için, normal olarak kâr biçiminde ele geçirdiği artık-değerin bir bölümünden vazgeçmek zorundadır. O, eğer borç almak zorunda olmasaydı, bu kârı bütünüyle elde edecekti. Fakat paraya ihtiyacı olduğuna göre bu kârın bir bölümünü kendisini müşkül durumdan kurtaran kimseye bırakmaktadır. Demek ki fâiz, dış görünüşüne karşın, *artık-değerin özel bir biçiminden başka bir şey değildir*". Son yıllarda anamalı kesimde uygulanmaya başlayan Milton Friedman'ın *para-*

salıcılık (İng. Monetarism) öğretisi, *yüksek fâiz siyasası* adıyla da anılmaktadır. Yüksek fâiz siyasası, Friedmancılığın bir başka adı olan *sıkı para siyasası* (İng. Tight moneretry policy)'nın belli bir bölümüdür. Özellikle IMF (Uluslararası para fonu) örgütü aracılığıyla geribıraktırmış ülkelere borç verme karşılığında şartkoşulan bu siyasâ, bir taşla birkaç kuş vurmaktadır. Yüksek fâiz, ilkin *kara para* adı verilen vergidışı paraları bankalara çeker ve vergi kapsamına alır. Yüksek fâiz ikinci olarak kredileri kısar, hattâ bankalardan kredi almayı kimi durumlarda olanaksızlaştırır. Buysa otofinansman (kendi parasını kullanma) olanağına sâhibolmayan firmaları holdinglere bağlanmaya zorlar ve dışa bağımlılığı gerektirir. IMF'ye borçlanma böylelikle gerçekleşir. Yüksek fâiz siyasasının sarmalında kıvranan firmalar için tek kurtuluş yolu dış finansman aramaktır. Bir IMF yetkilisinin dediği gibi, "tekerleğin icâdından sonra en büyük buluş, ülkeleri borç tuzacağına düşürmek olmuştur". Borçlanma sürecine zorunlu olarak giren ülkeler bağımsızlıklarını yitirirler. IMF'nin özellikle geribıraktırmış ülkelere kabul ettirdiği Friedmancı reçetelerin altında bu gerçekler yatmaktadır (Bk. Friedman kuramı). Adı açıklanmayan bir Türk yetkilisi IMF'yle yapılacak olan son anlaşma için 9 Mayıs 1985 tarihli *Hürriyet* gazetesinde şöyle demiştir: "IMF'yle anlaşsaksak parayı alabildiğine sıkacağız. Kredi diye bir şey kalmayacak. Plânlanmış temel yatırımlar dışında yatırım da kalmayacak. Bakanlıkların değil makam odası, çatı onarımı bile tehlikeye girecek. Halkımızın yararına sosyal harcama asgariye incek. Yani herkes başının çaresine bakacak. Zam üstüne zam yapmak zorundayız. Devlet yardımı (sübvansiyon) kalmayacak. Tarım üretimini teşvik etmek de pek mümkün olmayacak. Yüksek taban fiyatı veremeyeceğiz. Sonra, vergi toplamak için ağır denetim yolları koyacağız. Vergiler enflasyon oranında artacak, 48 katsayısı bile hayâl olacak. Kısacası halkın yaşamı zorlanacak". Görüldüğü gibi bu yetkili sıkı para siyasasıyla yüksek fâiz siyasasının sonuçlarını bütün açıklığıyla sergilemektedir. Yüksek fâiz siyasası, bir başka açıdan da, halkın yoksullaşmasını gerçekleştirir. Yüksek fâizin çekiciliği halka malını mülkünü sattırmakta ve onu banka fâiziyle geçinmeye yöneltmektedir. Oysa bu politikanın gereği olan sürekli devalüasyon ve onun zorunlu sonucu olan enflasyon (Bk. Devalüasyon) bankalarda biriken ana parayı her an biraz daha eriterek getirdiği fâizi de yoketmektedir. Bu sarmala girmiş olan halk zorunlu olarak her an biraz daha yoksullaşmaktadır.

Dilimize *ürem* deymiyle özleştirilerek aktarılan *fâiz* deymiyle ekonomi, ticâret ve hukuk dillerinde şu deyimler yapılmıştır: *Mürekkep fâiz* (İng. Interest on interest), *yıllık fâiz* (İng. Annual interest), *fâizli senet* (İng. Interest being note), *vâdesi gelmiş fâiz* (İng. Arrears interest), başka tahvillerin fâizlerini ödemek için çıkarılan tahvili dilegetiren *fâiz tahvili* (İng. Interest bond), *tahvillerin ödenmesi gereken fâizi* (İng. Interest on bonds payable), *sâfi kâr* (İng. Net interest, Pure interest), *fâiz kuponu* (İng. Interest coupon), *alınan fâiz* (İng. Carried interest), *verilen fâiz* (İng. Interest expense), *birleşik fâiz* (İng. Compound interest), *fâiz oranı* (İng. Interest rate), *ortak çıkar* (Os. Müşterek menfaat, İng. Community of interest), *yasal fâiz* (İng. Interest prescribed by law), *banka kredilerine ödenen fâiz* (İng. Interest expense on bank overdrafts), *gecikme fâizi* (İng. Interest for default), *çıkâr kümesi* (Os. Menfaat grubu, İng. Interest group), *sigorta fâizi* (İng. Insurable interest), *birleşmiş fâiz* (İng. Accumulated interest), *devlet tahvilleri fâizi* (İng. Interest of government securities), *banka hesapları fâizi* (İng. Interest income on bank accounts), *fâiz kârı* (İng. Surplus interest), *yasal sınırın üstündeki fâiz* (İng. Jewish interest), *fâizli borç* (İng. Loan of interest), *gelir sigortası* (İng. Insurance of interest), *sözleşmeye bağlı fâiz* (Os. Akdî fâiz, İng. Interest prescribed by contract), *mevduât fâizi* (İng. Deposit interest). *Bk.* Acyo kuramı, Anamalin üretkenliği kuramı, Kredi, Banka, Artık-değer.

FÂİZCİ *Bk.* Tefeci.

FATURA (Os. Fatura, Fr. Facture, Al. Faktur, İng. Invoice) Satılan malın fiyatını, miktarını, niteliğini ve başkaca açıklamaları içeren ve satıcı tarafından alıcıya verilen hesap pusulası... Sekiz gün içinde itiraz edilmeyen fatura kabul edilmiş sayılır.

FAYDA *Bk.* Yarar.

FAYOLCULUK (Os. Fayolizm, Fr. Fayolisme, Al. Fayolismus, İng. Fayolism) İşletmelerin örgütlenme yöntemi... Fransız mühendisi Henri Fayol (1841-1925) tarafından *Administration Industrielle et Générale* (Sınâî ve Genel Yönetim, 1916) adlı yapıtında ileri sürülen işletme yönetimi ilkelerini dilegetirir. Fayol, işletme yönetimi biliminin kurucusu sayılmaktadır. Fayol'e göre her işletme, randımanını arttırmak için teknik, tecimsel, malsal, güven sel, hesap ve yönetim olmak üzere altı bölüme ayrılarak örgütlenmelidir. Bu bölümlerin

içinde en önemlisi yönetimdir. Fayol, yönetimde, genel çıkarın özel çıkarlara üstünlüğüne öncelik tanır. *Bk.* Taylorculuk.

FEDERALİZM (Os. Devletler ittihâdı, Fr. Fédéralisme) Devletler federasyonu yöntemi... Avrupa açısından ekonomik ulusçuluğa karşı ileri sürülen Avrupa'nın ekonomik birliği tasarrımını dilegetirir. Bu düşüncenin amacı birleşmiş bir Avrupa pazarının kurulmasıdır. *Ortak Pazar* adıyla anılan anlaşma bu düşüncenin ürünüdür. Bu düşünceye göre, "kıtanın tarım, mâden ve endüstri alanlarındaki bütün kaynakları birleştirilecek ve ortak duruma getirilecektir". Böylelikle anamalin ve malların serbestçe dolaşımının sağlanacağı umulmaktadır. Bu görüş, siyasal açıdan da, bir Avrupa birleşik devletleri meydana getirmek ve bütün Avrupa devletlerini tek parlamentoda toplamak amacını güder. Deyim Fransızcadır ve *devletler birliği yönetimini* dilegetirir. *Bk.* Ortak pazar.

FELLNER KURAMI (Os. Fellner nazariyesi, Fr. Théorie de Fellner) Düopolcuların, aralarında anlaşamadıkları takdirde, en büyük kârı nasıl sağlayabileceklerini saptayan kuram... Bu kurama göre düopolcular, aralarında bir monopol kuramazlarsa bile, kendilerini zarara sokacak bir rekabetten kaçınmak için gene de küçük çapta anlaşmalara varmak zorundadırlar. Çünkü kârları birbirlerine bağlıdır. Fellner, düopol durumunda en yüksek kârı elde etmek için piyasanın paylaşılmasını önermektedir. Bu halde düopolcular arasında bir denge kurulabilecektir. *Bk.* Düopol.

FELSEFESEL SENDİKACILIK (Os. Felsefi sendikacılık, Fr. Syndicalisme philosophique) Sorel'ci sendikacılık... Bergson'un sezgiciliğine dayanan Fransız düşünürü Georges Sorel (1847-1922)'in sendikacılık anlayışı bu deyimle de adlandırılır. Sözde Marx'la Bergson'u uzlaştırma denemelerine girişen -gerçekte böyle bir uzlaşma olanaksız olduğu kadar gereksizdir de- Georges Sorel'in bilimsellikten yoksun düşünceleri, sonunda Mussolini İtalya'sının ünlü faşist *korporatif devlet*'ini oluşturmuştur. *Bk.* Sendika, Sorelcilik.

FEODALİTE (Os. Feodalizm, Fr. Féodalité, Al. Feudalismus, İng. Feudalism) Toprak mülkiyetine ve toprak kölesi emeğine dayanan ekonomik düzen... Tarihsel süreçte köleci üretim düzeninin zorunlu dönüşümüyle oluşmuştur ve sınıflı toplum biçimlerinin ikincisidir. Özellikle IX. yüzyıldan XIII. yüzyılın ortalarına kadar en yoğun biçimiyle ortaçağ Avrupa'sına damgasını vuran bu düzene bu adı

FEODALİTE

yakıştıran 1727 yılında Conte de Boulainvilliers'dir, daha sonra Montesquieu bu adı yaymıştır. Fransızlar özellikle *feodalite* deyimini kullanırlar. Türkçe yazımıyla dilimizde de kullanılan *feodalizm* (Fr. Féodalisme) deyimini, Fransızcada *féodal ıra* (Fr. Caractère féodal) anlamını dile getirir. Aynı sözcük Almanca, İngilizce ve İtalyancada Fransızcadaki *féodalité* anlamını karşılar ki *ortaçağın siyasal ve toplumsal örgütlenme biçimi* (Fr. Forme. d'organisation politique et sociale médiévale)'ni dile getirir. Lâtince *feodalis* deyiminin karşılığı olan Fr. *féodal* deyimini *fief sahibi* demektir, bu da Osmanlıcada *mâlikâne* deyimiyile dile getirilen *yurtluğa sahibolan* (Fr. Qui appartient à un fief) anlamındadır. *Feodalite* sözcüğü, Lâtince *birtakım askerlik hizmetlerini yerine getirmek şartıyla hükümdardan alınan toprak* anlamına gelen *feodum* sözcüğünden türetilmiştir. *Senyör* adı verilen (Fr. Seigneur, Os. Zeâmet sahibi) bu asker toprak beyleri, *serf* adı verilen toprak köylüsü üstünde birtakım haklara sahip bulunuyorlardı (Fr. Seigneurie). Bu düzenin ana karakteri, toprak beylerinin toprak üstündeki mülkiyet haklarıyla belirlenmişti. Bu düzenin üretim ilişkileri, emeğinin veriminden *serf'e* de bir pay ayırır. *Serf*, eşdeyişle toprak kölesi, ilkel köleden farklı olarak, toprağın ya da iş süresinin küçük bir parçasında kendisi için çalışır. Böylelikle ödenmiş emekle ödenmemiş emek, zaman (iş süresi parçası) ve mekân (toprak parçası)'ca birbirlerinden ayrılarak gün ışığına çıkmış bulunmaktadır. "Daha düne kadar bütün Doğu Avrupa'da varolduğunu söyleyebileceğimiz biçimiyle toprak kölesi (serf) olan köylüyü ele alalım. Bu köylü örneğin üç gün kendi tarlasında ya da kendisine kiralanmış tarlada kendisi için çalışır. Üç gün de senyörünün mâlikânesinde karşılıksız angarya yapar. Öyleyse burada ödenmiş emek'le ödenmemiş emek, görünür bir biçimde, zaman ve mekân bakımından birbirlerinden ayrılmıştır" (*Ücret, Fiyat ve Kâr*, çev. Erdoğan Başar, s. 67, 68). *Féodalité* sözcüğü her ne kadar Türkçeye *Derebeylik* sözcüğüyle çevrilmişse de, Osmanlı derebeylerinin durumu Batı feodallerinden farklıdır, bizzat Engels, Osmanlı derebeylerini *yarı-feodal* olarak nitelemiştir. Engels, 22 Aralık tarihli mektubunda şöyle der: "Hiç şüphe yok ki serflik ve toprağa bağımlılık, sadece ortaçağa özgü feodal bir biçim değil. Fâtihlerin, toprağı, yerli halka kendi hesaplarına işlettikleri her yerde buna rastlıyoruz... Eski Türk yarı-feodal sistemi'nin en yüksek ânında bulunduğu sırada Türkiye'deki Hıristiyanların durumu buna benzer bir durumdu". Profesör Niyazi Berkes de bu konuda şöyle demektedir:

"Hükümdârın askerî gücü, mâlî darlığı yüzünden düştüğü için, mülkünün birçok yerlerinde mâlikliği lâfta kalmaya, yâni toprak gelirlerini alamamaya başlıyor. Yer yer sonradan *derebeyi* dediğimiz ve etimolojisini hâlâ bugün de bilmediğimiz bir adla tanınan Batı feodalından farklı bir tip ortaya çıkıyor. Bunların bazıları mahallin âyanı ve eşrafı, bazıları hükümete dirsek çeviren memurlar; bazıları bir yere yerleşmiş muhassil ve mültezimler. Derebeyini derebeyi yapan menşeyi değil, yaptığı şeydir. Menşeyi bakımından geleneksel düzenin ayrı ayrı kategorilerinden gelmeleri mümkündür. Bu sözcüğün menşeyini bilmiyoruz, sözcükteki *dere* onun su işleriyle ilgili olan daha eski bir zümre adına mı delâlet eder de sonraları Osmanlı tarihlerinde çok çeşitli vasıflarla zikredilen bu tipe genel sıfat olmaya başlamıştır?.. Eski tarihçilerin bunlardan, böyle çok çeşitli düzensiz şekilde sıfatlarla sözetmeleri bunların eski düzende yerleri olmadığını gösterir; çünkü eski düzende her unsurun gayet belirli bir adı ve tanınması vardı. Sırf koparabildiği gelirleri alabilmek için devlet bunları ister istemez tanıyor... Derebeyi, Avrupa feodali değildir ve eğer belirli tarihsel şartlar olsaydı mümkün olabilecek olan kapitalizmin gelişmesinin meydana gelmesinde onun feodal değil, derebeyi olmasının büyük rolü vardır" (Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Ankara 1968, s. 35). *Feodalizm* ya da *feodalite* tarihsel süreçte köleci toplumun dönüşmesiyle oluşmuş bulunan sosyo-ekonomik bir düzendir. Daha sonra kendisi de anamalcılık tarafından dönüşüme uğratılmış ve yerini anamalcılığa bırakmıştır. Bu düzende egemen sınıf feodal beyler, bağımlı sınıf da köylülerdi. Genellikle bütün ülkelerde görülmüş olan feodal düzen, köleci toplum düzenini geçirmemiş ülkelerde ilkel komünal toplumun dağılmasından doğmuştur. Asker şefler ve eski köleci soylular toprağı ellerine geçirmişler ve köylüleri köleleştirmişlerdir. Feodal beyler arasında da belli bir sıra düzeni vardı, küçük toprak beyleri büyük toprak beylerine bağıydılar ve bu düzenin Tanrısal koruyucuları olan din adamları en yüksek feodaller arasındaydı. Çin'de Konfüçyüs, Ortaçağ Avrupa'sında Aquino'lu Thomas vb. gibi feodal düzen ideologları, ezilen halkın feodalere saygı göstermesini sağlamak için ellerinden geleni yapmışlardır. Konfüçyüs, "halk soylulara boyun eğmelidir, küçük insanların üstün kişilere itaatsizliği kargaşalık yaratır" der. Thomas, toprak köleliğini onaylıyor "feodal sıradüzeni içinde toprak beyleri durumlarının kendilerine verdiği servete sâhibolmaları ve onu dilediğince kullanmaları" diyordu. Bu

düzende, ezilen çoğunluğun ezen azınlığa karşı verdiği savaş hep din savaşları biçimindedir. Köylüler, kendilerini ezenlerden kurtuluşları için dinden medet ummakta devam ediyor ve çeşitli mezhepler türüyordu. Katolik kilisesi ve engizisyon bu başkaldırmaları ezmenin başlıca araçlarıydı. Thomas More ve Campanella gibi büyük ütopyacılar da halkın çektiği büyük acıların zorunluğu olarak feodal düzenin ürünleridir. Köylü savaşları, feodal düzenin bütün tarihi boyunca sürmüştür. Feodal ekonomik düzenin temel yasası bir artık-ürün elde edilmesidir. Bu artık-ürün senyörün ve adamlarının ihtiyaçlarına harcanır. Feodal beyin mâlikânesi kapalı bir ekonomik birimdir. Bu birim içinde kumaş dokunur, şarap yapılır, âletler ve silâhlar imal edilir. Ticâretin sınırları pek dardır, hemen hemen komşu mâlikânelerle değiştirmelere inhisar eder. Bu değiştirme işlemlerinin dışında ziyet eşyaları ihtiyacını da duyan senyörler, bunun karşılığını savaşlarda ele geçirdikleri altınla ödemektedirler. Bu ekonomi, bir para ekonomisi değildir, artık-ürün ya ihtiyaçlara harcanmakta ya da şarap, silâh vb. ile değiştirilmektedir. Bu yüzdendir ki köle emeği senyörü zenginleştirir ama, hiçbir zaman bir anamalcı durumuna getirmez. Çünkü bu üretim sürecinde bir para dolaşımı ve onun doğurduğu artık-değer yoktur. Para ekonomisi ve anamalcılık, feodal üretim düzeninin bağrında oluşmuştur. Feodaliteyi nasıl barbar akınları gerçekleştirmişse, anamalcılığın ilk tohumlarını atan burjuvaziyi de Normand, Arap ve Macar akınları gerçekleştirmiştir. Bu akınlardan korunmak için, dağınık yaşayan köle-köylüler toplanıp şehirleşmeye başlamışlar ve zamanla senyörlerden birçok haklar kopararak burjuva (şehirli)laşmışlardır. Şehirlerin doğuşu, ticâreti ve para ekonomisini geliştirmiştir. *Bk. Derebeylik, Feodal mülkiyet, Feodal üretim biçimi, Angarya.*

FEODAL MÜLKİYET (Os. Feodal mülkiyet, Fr. Propriété féodale) Toprak kölelerinin emeğiyle değerlendirilen toprak mülkiyeti... *Feodal mülkiyet*, mülkiyet tarihinin üçüncü biçimi olarak nitelenmiştir. Roma fetihlerinin ve buna bağlı olarak tarımın yayılmasının hızlandığı çok daha geniş bir alan üstünde ortaya çıkmaktadır. Geniş bir bölgeye dağılmış olan nüfusun seyrekliği, kentlerin gelişmesine uygun bulunmadığı yerlerde, yeni bir mülkiyet biçimi olarak *feodal mülkiyet*'i geliştirmiştir. Bu mülkiyet biçiminde mülkiyeti emekleriyle değerlendiren toprağa bağlı köylü (serf) sınıfıdır, kentlerde de buna paralel olarak usta esnaf ve tüccar loncalarında kalfa ve çırakla-

rın emekleri sömürülmektedir. *Feodal mülkiyet, rütbeye göre mülkiyet* (Al. Staendisch) adıyla da adlandırılmıştır. "Üçüncü özel mülkiyet biçimi, feodal ya da mâlikâne mülkiyetidir. Antikçağın siteden ve sitenin bir avuç toprağından başlamış olmasına karşılık, ortaçağ köyden başlamıştır. Bu başlangıç noktasının değişik olduğunu belirleyen şey, geniş bir alana dağılmış bulunan ve fetihlerin de kayda değer ölçüde artışı sağlamadığı nüfusun seyrekliğidir... Çökmekte olan Roma imparatorluğunun son yüzyılları ve bu imparatorluğun barbarların istilâsına uğrayışı bir miktar üretim güçlerinin tahribine yol açtı; tarım azalmıştı, sanayi parasızlık yüzünden çürüme halindeydi, ticâret yavaş yavaş yok olmuştu ya da şiddetle yasaklanmıştı, şehir ve köy nüfusu azalmıştı. Bu şartlardan ve bu şartların belirlediği fethin örgütlenme tarzından Cermen askerî yasasının etkisi altında *feodal mülkiyet* gelişti. Tıpkı kabile mülkiyeti ya da komünal mülkiyet gibi bu da bir komün üstünde kuruludur; ama doğrudan doğruya üretimde bulunan sınıf, eski komünde olduğu gibi köleler değil, serfleşmiş küçük köylülerdir. Feodalizm tam gelişmeye ulaşınca kasabalarda çatışma da ortaya çıkar. Toprak mülkiyetinin hiyerarşik sistemi ve bununla ilgili olarak senyörlerin silâhlı adamları, soyluların serfler üstündeki egemenliğini sağladı. Bu feodal örgütlenme, eski komünal mülkiyet kadar, boyunduruk altında tutulmuş bir sınıfa karşı kurulmuş bir ortaklıktı. Ama üretim şartları değişik olduğu için, ortaklığın biçimi ve doğrudan doğruya üreticilere ilişki de değişti. Toprak mülkiyetinin bu feodal örgütlenmesinin, kasabalarda lonca mülkiyeti biçiminde, zenaatların feodal örgütlenmesi biçiminde bir karşılığı vardı. Burada mülkiyet, başlıca birey olarak her kişinin emeği üstündeki mülkiyetten ibaretti... Böylece feodal dönemde başlıca mülkiyet biçimi (Al. Hauptei-gentum), bir yanda serf emeğinin zincirle bağlı bulunduğu toprak mülkiyeti, öte yanda gündelikçilerin emeğine hükmeden küçük sermayeli bireysel emektir. Her ikisinin de örgütlenmesini belirleyen, *üretimin sınırlı şartları*: Toprağın küçük ölçüde ve ilkel olarak işlenmesi ve sanayiın zenaat tipinde oluşuydu. Feodalizmin altın çağında pek az işbölümü vardı. Her toprağın kendi içinde, şehir ile köy çelişkisi barınıyordu... Daha geniş bölgelerin, feodal krallıklar olarak, gruplaşmaları, toprak sahibi soylular için olduğu kadar kasabalılar için de zorunluktur. Onun için egemen sınıfın örgütü olan soyluların başında her yerde bir kral vardı" (*Kapitalizm Öncesi Ekonomi Şekilleri*, Ankara 1967, s. 137, 138,

FEODAL TOPLUMCULUK

139). *Bk.* Feodalite, Tarihsel özdekçilik, Feodal üretim biçimi.

FEODAL TOPLUMCULUK (*Os.* Feodal sosyalizm, *Fr.* Socialisme féodale) Feodal soyluların kendi egemenliklerine son veren burjuva sınıftan öç almak için işçi sınıfını tutmaları olgusu... Toplumculuğun çeşitli görünüşlerinden biridir. Özellikle Fransız ve İngiliz soylularınca ilerisürülmüştür. Bilimsel toplumculukla hiçbir ilgisi yoktur, *gerici toplumculuk* deyimiyle nitelenir. *Bk.* Toplumculuk.

FEODAL ÜRETİM BİÇİMİ (*Os.* Feodal istihşâl şekli, *Fr.* Forme de production féodale) Toprak mülkiyetine ve toprak kölesi emeğine dayanan üretim biçimi... Bu üretim biçiminin ayırıcı niteliği; toprağın ya da iş süresinin belli bir bölümünde kendisi için de çalışan ve buna bağlı olarak kullandığı üretim araçlarıyla ilgilenen toprak kölesi emeğine dayanması, toprağın küçük ölçüde ve ilkel olarak işlenmesi, sanâyiin zenaat tipinde oluşudur. "Toplumsal tabakalar halinde farklılaşma olayı açıkça görülmektedir. Ama köyde hükümler prenslerin, soyluların, din adamların ve köylülerin farklılaşması; şehirlerdeyse usta, kalfa, çirak ve az bir zaman sonra ortaya çıkan gündelikçilerin farklılaşması istisna edilecek olursa başkaca önemli bir işbölümü ortaya çıkmamıştı. Tarımda küçük parçaların ayrı ayrı işlenmesi ve bunun yanı sıra köyde ev sanâyiinin bulunması dolayısıyla işbölümünün gelişmesi güçleşmişti. Sanâyideyse, belli bir zenaat içinde işbölümü olmadığı gibi, farklı zenaatlar arasındaki işbölümü de pek az gelişmişti. Sanâyi ve ticâretin birbirinden ayrılması olayı, eski şehirlerde daha önceleri ortaya çıkmıştı, yeni şehirlerdeyse bu ayrılma daha sonraları, yani bu şehirler birbirleriyle karşılıklı ilişkiler kurdukları zaman gelişti". Bu üretim biçiminde toplumsal karşıtlık, bir yanda egemen sınıf olarak toprak beyleri (senyörler) ve öbür yanda toprak köleleri (serfler) olarak uçlaştı. Sömürü, kölelik rejiminde olduğu gibi ekonomi dışı baskıya dayanıyordu. Toprak beylerinin silâh gücü, toprak kölelerinin başkaldırmasını önliyordu. Buna rağmen bu evrede de büyük köylü ayaklanmaları olmuştur. Üstyapı (din, hukuk, eğitim, ideoloji vb.), bu üretim biçimine göre biçimlenmiştir. *Bk.* Feodalite, Tarihsel özdekçilik, Üretim biçimi, Feodal mülkiyet.

FIRSAT (*Os.* Fırsat, *Fr.* Opportunité, Occasion; *Al.* Gelegenheit, *İng.* Opportunity, Occasion) Amacın gerçekleşmesini sağlayan olanak... Ekonomi dilinde, ekonomik elverişliliği dilegetirir. Anamalcı ekonomi bir fırsat

ekonomisidir. Kâr etme fırsatı neredeyse hemen oraya yönelinir, bu yüzden de kanser ilâcı yerine eğer daha çok kâr fırsatı varsa dudak ruju yapılır. Amerikan economicisi profesör Samuelson şöyle der: "Amerika daima yeteneği olan herhangi bir insanın dünyada herkesi geçebileceği bir fırsatlar ülkesi olarak sayılagelmıştır... Bizim uygarlığımız, başarımın daha çok iş âlemi terimleriyle yorumlandığı maddeci bir uygarlıktır. Çünkü *konuşan* paradır, dışarda bulunanların daha üst tabakalara katılması, geleceğe büyük ağırlık veren bir kültürde olabilecekten daha kolaydır" (*İktisat*, çev. Demirgil, s. 139-140). Ne var ki bu fırsat, bir piyango fırsattır ve milyonda bir kişiye isabet etmektedir, yetenek anlayışı da eytişimsel yetenek anlayışından çok farklıdır. *Bk.* Anamalcılık, Anamal, Fırsat maliyeti.

FIRSATÇILIK (*Os.* Oportünizm, *Fr.* Opportunisme) Geribıraktırılmış ülkelerden elde edilen büyük kârların gelişmiş ülkeler işçilerinin üst tabakasına da paylaşılması... Diyalektik ekonomi deyimidir. Diyalektikçiler geri kalmış ülkeler sömürüsünün gelişmiş ülkeler işçilerinin üst tabakalarından da yararına olduğunu ve özellikle İngiliz işçileri üst tabakaları *fırsatçılarının* bunu bildiklerini ilerisürmüşlerdir. Emperyalist ülkeler işçilerinin üst tabakaları, bu sömürüden hisselerine düşen payları almaktadırlar. Diyalektik görüşe göre gelişmiş ülke işçilerinin durumunun iyileşmesi, az gelişmiş ülke işçilerinin daha çok yoksullaşmaları yüzündendir. *Oportünizm* deyimini, diyalektik dilde, aynı zamanda, *günlük çıkarlara göre ilkelere sapma* anlamını da dilegetirir. *Bk.* Fırsat.

FIRSAT MÂLİYETİ (*Os.* Fırsat mâliyeti, *Fr.* Coût d'opportunité, *İng.* Opportunity cost) Belli bir işi yapıp öteki işleri yapamamanın ve bu yüzden kaçırılan fırsatların mâliyeti... Anamalcı ekonomi deyimidir. Anamalcı mâliyet hesaplarında tam mâliyet, *fırsat mâliyeti* ni de kapsar. Rekabet koşulları altında bir saniyelik işgücüne ödenen fiyat, başka sanâyilerde kullanma imkânları bakımından kaybolan fırsatlara bağlıdır. Ekonomici Samuelson bu deyimini, *başka bir iş yapma fedakârlığı* olarak tanımlamaktadır. *Bk.* Fırsat, Mâliyet.

FİYAT *Bk.* Fiyat.

FİDÜSYER PARA *Bk.* Saymaca para.

FİEF Yurtluk... Osmanlı tarihinde *tımar* ve *has* sözcükleriyle dilegetirilen *fief*, daha sonra *malikâne* sözcüğüyle karşılanmıştır. Feodal üretim düzeni deyimidir. Feodal düzende senyörlere bağlı vasallar, senyörlerinden bir *yurtluk*

olarak silâh güçlerini onun emrine verirlerdi. *Bk.* Feodalite, Feodal mülkiyet.

FİFO Bk. Son içeri-ilk dışarı.

FİNANS Bk. Mâliye.

FİNANS ANAMALI (*Os.* Mâlî sermâye, *Fr.* Capital de finance) Banka ve sanâyi tekellerinin birleşmiş anamalı... Anamalcılığın emperyaliz'm aşaması *finans kapitali* çağıdır. Hilferding'in aynı adı taşıyan yapıtıdan alınıp geliştirilen bu terimle anamalcılığın emperyalizm aşamasında bankalarla sanâyi anamallarının kaynaşması dilegetirilir. Bu aşamada bankacı ve sanâyici tipleri, banker-sanâyici tipine dönüşmüştür. Bankalar sanâyi şirketlerinin ve sanâyi şirketleri de bankaların hisse senetlerini satın alarak kaynaşmış ve çok güçlü bir *finans kapital* meydana getirmişlerdir. Emperyalizmin dev tekellerinin anamalı bu anamalıdır. Bu anamalı dünya pazarlarına egemenliği, finans oligarşisinin egemenliğidir. *Bk.* Finans oligarşisi.

FİNANS KAPİTAL *Bk.* Finans anamalı.

FİNANS OLİGARŞİSİ (*Os.* Mâlî oligarşi, *Fr.* Oligarchie de la finance) Finans anamalcıları azınlığın devletlere ve dünya pazarlarına egemenliği... Fransızca *oligarchie* deyimini küçük bir azınlığın takım halinde egemenliğini dilegetirir. Anamalı üretim düzeninin emperyalizm aşamasında finans anamalıyla dev tekeller kurulmuş ve bu tekelleri ellerinde bulunduran çok küçük bir azınlık, sadece ekonomik yaşama değil, devletlerin iç ve dış siyasalarına da egemen olmuştur. Bu güçlü azınlığa *finans oligarşisi* denir. Finans oligarşisi, devletleri nüfuzu altında tutmakla da kalmaz, büyük anamalı devletlerde görüldüğü gibi hükümetlerin bizzat kurucusu ve fiili olarak başkan ve bakanlarıdır. Hükümetlerin siyasası bu oligarşinin çıkarlarına göre düzenlenir. Savaşlar, bu oligarşinin dünyayı yeniden paylaşmak gereğini duydukları zaman yapılır. Bunun dışında da çok kârlı olan savaş sanâyinin sürümü için dünyanın birçok kesimlerinde soğuk ya da küçük savaşlar sürdürülür. *Bk.* Emperyalizm, Finans anamalı.

FİRMA (*Os.* Ticârethâne, *Fr.* Firme, *Al.* Firma, *İng.* Firm house) İçinde ticâret işiyle uğraşılan yer... Dükân, mağaza, büro vb. olabilir. Borçlar Kanunu'nun 179. ve Ticâret Kanunu'nun 46-49 ve 126. maddelerine göre hukuk açısından bir tüccârın işini görmeye yarayan her türlü tesisât, ad ve ünvan, âlâmeti fârika, ihtirâ beratları, müşteriler gibi maddesel ve maddesel olmayan birçok öğelerden

oluşan hukuksal bir bütündür. Ticâret unvanıyla birlikte bir başkasına devredilebileceği gibi unvansız olarak da temlik edilebilir. *Firma* deyimini, sözcük anlamında, bir işletmenin adını dilegetirirse de *işletme* anlamında, genellikle de tüzelkişiliği olmayan bireysel teşebbüs ya da âdi ortaklık anlamında kullanılmaktadır. Daha açık bir deyişle, bir ticârethânenin sâhip ya da sâhiplerinden ayrı bir kişiliği vardır, ama firmanın yoktur. Anamalı mikroekonomik çözümlenelerde ekonomik faaliyet birimi olarak genellikle firma ele alınır. Bir kişinin mülkiyetinde olabildiği gibi bir şirket de olabilir. Anamalı ekonomide tüketicilerin aradığı mal ve hizmetleri üreten birime *firma* denir. Ekonomi kuramcıları deyimini bu anlamda kullanırlar. Anamalı üretimde karar birimi de odur. Amacı kârdır. Firmanın kararı, kârını en yüksek çizgiye çekebilme ereğiyle verilir. Bunu sağlamak için de ne üreteceğini ve nasıl üreteceğini firma kararlaştırır.

FİYAT (*Os.* Fiyat, *Fr.* Prix, *Al.* Preis, *İng.* Price, Cost) Para diliyle dilegetirilen değer... Türkçemizde *eder* deyimini önerilmiştir. Klasik ekonomi anlayışına göre ekonomi bilimi, bir *fiyat bilimi* olarak tanımlanır. Metafizik ve diyalektik anlayışlar *fiyatın* tanımında birleşirler. *Fiyat*, parayla dilegetirilmiş değiştirme değeridir. Bununla beraber fiyat, değer değildir ve bir malın gerçek değerini dilegetirmez. Pazarda on kuruş fiyatla satılan bir malın gerçek değeri bu fiyatın altında ya da üstünde olabilir. Aranım ve sürümün dalgalanmaları, para hareketleri fiyatı etkiler ve gerçek değerinin altına indirip üstüne çıkarabilir. Fiyat, bir miktar malla bir miktar para arasında kurulan bir ilişkiden ibarettir. Bu ilişki, insanlar arasında, gerçek değeri belirtmeye eğilimli koşullarda kurulabileceği gibi istek ve ihtiyaç gibi psikolojik ve fizyolojik etmenlerin etkisiyle de kurulabilir. Ekonomi dışı psikolojik ve fizyolojik etmenlerin rol oynadığı hallerde toplumsal bir gerçek olan *değer*, mallarla paralar arasında bir ilişkinin dilegetirilişi olan *fiyatı* belirlemez. Elinde eşsiz bir pul bulunan bir pul satıcısıyla o pul koleksiyonunda eksik bulunan bir pul koleksiyoncusu arasında kararlaştırılan fiyat, bu durumdadır ve satıcının spekülasyon yeteneğiyle alıcının istek ve ihtiyacına bağlıdır. Bu örnekte fiyat, o pulun gerçek değeriyle belirlenmemiştir. Ekonomi dışı etmenlerin rol oynadığı haller dışında fiyat, gerçek değerle sıkıca ilişkilidir. Bir ayna bir kalemden on misli fiyata satılıyorsa o aynaya harcanan toplumsal emek o kaleme harcanan toplumsal emekten on misli

FİYAT ENDEKSLERİ

fazla demektir. Değer, toplumsal olarak belli bir miktar iş saatidir. Mallar, pazarda sürüm ve aranımın dengede bulunduğu hallerde, gerçek değeriyle satılırlar. "Kendi başına fiyat, değer in parayla ifadesinden başka bir şey değildir. İngiltere'nin bütün mallarının değerleri örneğin altın esası üzerinden fiyatlarla dile getirilir. Altının değeri, bütün öteki mallarda olduğu gibi, çıkarılmaları için gerekli emek miktarıyla belirlenir. Siz içinde ulusal emeğinizin belli bir miktarının billurlaştığı ulusal üretiminizin belli bir miktarına, altın üreten ülkelerin, içinde onların emeğinin belli bir miktarının billurlaştığı ürününe karşılık değıştirirsiniz. Bütün malların değerlerini, yani onlara katılmış bulunan emek miktarlarını, altınla dilegetirmeyi böylece, aslında trampa ile öğrenirsiniz. Değer in parayla dilegetirilmesine ya da aynı şey demek olan değer in *fiyata* çevrilmesine daha yakından bakarsanız bunun bütün malların değerlerine bağımsız ve tek çeşitli bir biçim verdiğiniz ya da onları eşit sosyal emek birimleri ile dilegetirdiğiniz bir süreç olduğunu görürsünüz. Sadece emeğin parayla dilegetirilmesi olduğu sürece fiyat, Adam Smith tarafından *doğal fiyat*, Fransız fizyokratları tarafından *zorunlu fiyat* diye adlandırılmıştır. Öyleyse *doğal fiyatla piyasa fiyatı* arasındaki ilişki nedir?.. Arz ile talep birbirini dengede tutarsa, malların piyasa fiyatlarının onların doğal fiyatlarına uyacağını söylemek yeter. Fakat arz ile talep ancak bir dalgalanmanın başka bir dalgalanmayla, bir düşüşün bir yükseliş ya da bir yükselişin bir düşüşle telâfi edilmesi yoluyla birbirlerini dengeledikleri halde gene de sürekli olarak doğal fiyatı yansıtmak zorundadırlar. Sadece gündelik dalgalanmaları düşünmek yerine, örneğin Tooke'un *Fiyatlar Tarihi*'nde yaptığı gibi, daha uzun dönemler içinde piyasa fiyatının hareketini izlerseniz piyasa fiyatları dalgalanmalarının, yükselme ve alçalmalarının birbirini giderdiğini görürsünüz". Anamalcı ekonomi düzeninde fiyat, özel mülkiyet ve kâr amacıyla yapılan teşebbüs serbestliğiyle birlikte üç temel etmenden biridir. Anamalcı üretim, bu üç temel üstünde gerçekleşir. *Bk.* Fiyat mekanizması, Değer, Para, Üretim fiyatı, Pazar fiyatı, Mâliyet fiyatı.

FİYAT ENDEKSLERİ (*Os.* Fiyat endeksleri, *Fr.* Indices des prix, *Al.* Preisindex, *İng.* Price indexes) Belli bir sürede bir mal fiyatının azalıp çoğalışını saptayan çizelge... Fiyat endeksleri aylık, üç aylık, altı aylık, yıllık gibi belli zaman sürelerine göre düzenlenir. Endeksler özellikle hayat pahalılığının saptanmasında önemli bilgiler verirler. Örneğin 1950

yılında ortalama 80 kuruşa satılan bir mal 1955 yılında ortalama 90 kuruşa satılmışsa 1950 yılında 100 kuruş kabul edilen nispi fiyatı 1955 yılında ortalama 112,5 ve aynı biçimde 1960 yılında ortalama 112 kuruştan satılmışsa nispi fiyatı 140 kuruş olmuş demektir. Demek ki bu mal on yılda % 40 oranında pahalalanmıştır. Endeks düzenlenirken malların satış fiyatlarının ortalaması alınır ve yapılacak karşılaştırmalar için belli bir yıl temel olarak kabul edilir. *Bk.* Fiyat.

FİYAT KARTELLERİ (*Os.* Fiyat kartelleri, *Fr.* Cartels des prix) Bir malın satış ya da alış fiyatında anlaşan firmaların meydana getirdikleri karteller... Bir kartel biçimidir. Bu kartelde firmalar sadece fiyatlar üstünde anlaşılır ve bir malı belli bir fiyattan aza satmamak ya da bir malı belli bir fiyattan yukarı almamak için uyuşurlar. Bu anlaşma firmalar arasındaki rekabeti yok eder ve onların rekabet yüzünden fiyat kırarak zarar etmelerini önler. *Bk.* Kartel.

FİYATLARA GÖRE AKÇALAMA (*Os.* Fiyatlara göre finansman, *Fr.* Financement par prix) Tekelci anamalcılıkta fiyatların önceden saptanarak yatırım yapılması... Almanca *Reichsfinanzierung* deyimiyle dilegetirilmiştir. Tekelci anamalcılıkta kâr artık bir rastlantı olmaktan çıkmış ve fiyatlar, ücretler ve faizler gibi, önceden saptanmaya başlanmıştır. S. Lurie, *Private Investment in a Controlled Economy* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Fiyatlar, mâliyetlerin ve normal bir kârın dışında, aynı zamanda o sanâiyin gelişmesini de sağlaması gereken bir amortisman payını kapsayacak biçimde saptanmıştır. Fiyatlar, biçimsel olarak mâliyete göre hesaplanmış olur, gerçekte mâliyet biçimine dönüşmüş otofinansman gelirlerini sağlayacak biçimde hesaplanmış bir tekel fiyatı durumundadır. Bu tekniğe *fiyatlara göre finansman* denir" (*İbid.*, s. 179-182). Ünlü ekonomici Ernest Mandel, tekelci anamalcılığın bu tekniğine *aşırı kapitalizasyon* adını vermektedir. *Bk.* Fiyat.

FİYAT MEKANİZMASI (*Os.* Fiyat mekanizması, *Fr.* Mécanisme des prix) Anamalcı üretimde hangi malların, ne miktarda, nasıl ve kimler için üretileceğini en doğru olarak saptayan hesap... Anamalcı ekonomide fiyat mekanizması çok önemlidir ve *en dikkatli hesap makinesi* olarak nitelenir. Bu anlayışa göre fiyat mekanizması, toplumda kaynakların dağılımını ve gelirin bölüşümünü en doğru biçimde sağlar. Üreticiler fiyatlara göre üretirler, tüketiciler fiyatlara göre tüketirler.

FİYAT MEKANİZMASI MÜCİZESİ (Os. Fiyat mekanizması mücizesi, *Fr. Miracle de mécanisme des prix*) Toplumda aranan her mal ve hizmeti derhal sağlayan fiyatlar olduğu savı... Deyim, Amerikalı ekonomici Paül A. Samuelson'undur. Bir toplumda fiyatlar hangi malın üretilmesi gerektiğini, o maldan ne miktarda üretilmesi gerektiğini ve o malın nasıl üretilip kimlere dağıtılması gerektiğini hemen belli etmektedir. Samuelson bu olguyu *mücadele* olarak nitelemektedir. Cebinde parası olan kişi diletiği malı, hiçbir üreticiye ismarlamadığı halde, bu yüzden pazarda hazır bulur, çünkü o malın fiyatı üreticisine kâr getirdiği sürece o malın üretilmesi kaçınılmazdır. Anamalcı üretim bu mekanizmayla işler. *Bk. Fiyat.*

FİYAT SINIRI (Os. Fiyat haddi, *Fr. Limite de prix, Al. Preislimitum, İng. Price limit*) Kimi durumlarda hükümet ve belediyelerce saptanan bir malın satılabileceği en yüksek fiyat... Bu durumda o mal, bu sınırın üstünde satılmaz. *Bk. Narh.*

FİYAT SİSTEMİ (Os. Fiyat sistemi, *Fr. Système de prix, Al. Preissystem, İng. Price system*) Anamalcı ekonomiyi düzenleyen sistem... Metafizik dünya görüşüne bağlı, economiciler anamalcı üretimi *doğal bir düzen ve uyum* bulunduğunu savunmuşlar ve bu düzeni gerçekleştiren etmenin de *bilinçsiz otomatik fiyatlar* olduğunu ileri sürmüşlerdir. Modern anamalcı ekonominin ilk büyük kuramcısı sayılan Adam Smith, bu bilinçsiz fiyat sistemini *gizli el* olarak nitelmiştir. Amerikalı çağdaş ekonomici Samuelson da bunu *mücadele* olarak tanımlamaktadır. Gerçekte bu mucizenin ya da gizli elin güdücüsü sürüm ve aranın yasasıdır, bir malın fiyatı yükseldikçe aranını azalır ve fiyatı azaldıkça aranını çoğalır. Fiyatla aranın arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi, anamalcı üretimin sadece kâr amacıyla yapılmış olması gerçekleştirmiştir. Toplumcu üretimde fiyatlar sadece bir muhasebe işleminden ibarettir, bu rolü oynamazlar. Sürüm ve aranın yasası, anamalcı üretimde, üretim malları piyasasında olduğu kadar üretim etmenleri piyasasında da geçerlidir. Badanacıdan çok sıvacıya ihtiyaç varsa sıvacının ücreti yükselir, badanacının azalır, badanacılar sıvacılık etmeye yönelirler. Samuelson şöyle demektedir: "Toplumda trafik işareti vazifesini gören fiyat sistemidir. Uluslararası ekonomide de bu böyledir. Mister Jones, Amerika'da emek birimi başına çok toprak kullanır, Mösyö Pierre ise Fransa'da hektar başına çok emek birimi kullanır. Fransa'daki nüfus yoğunluğunun Amerika'dakinden daha fazla olduğunu hesaba

katan kimdir? Hükümet mi, Büyük Millet Meclisi mi, yoksa Birleşmiş Milletler kurumu mu?.. Fiyat sisteminin sebep olduğu kâr ve zararı eşğini yürütmeye çalışan köylünün yönemine benzetebiliriz: Köylü, eşğinin önüne bir demet otu bir değnekle sarkıtmış ve aynı zamanda hayvanı dövmüş. Hayvan, hem dayaktan kurtulmak hem de ota kavuşmak için yürümüş de yürümüş. İşte fiyat sistemi, kâr ve zarar mekanizmasıyla, nelerin, nasıl ve kimler için istihsal edileceğini aynı biçimde tayin etmektedir" (Samuelson, *İktisat*, çev. Demirgil, s. 45).

FİYAT SİYASASI (Os. Fiyat siyaseti, *Fr. Politique des prix*) Firmanın, mallarının fiyatını yüksek tutmak için izlediği politika... Bu politika birçok ön tedbirleri gerektirir. Örneğin malların tümünü satışa çıkarmayarak depolamak, yavaş yavaş piyasaya sürmek, döviz farklarından yararlanmak vb. gibi birçok tedbirler fiyat politikasının temelleridir. *Bk. Fiyat.*

FİZYOKRATLAR (Os. Fizyokratlar, *Fr. Physiocrates, Al. Physiokraten, İng. Physiocrats*) Ekonomik düzenin doğal yasalarla işlediğini savunan görüş... Yunanca *doğa* anlamındaki *physis* ve *güç* anlamındaki *krates* sözcüklerinden yapılmıştır. Ekonomi bilimi alanında ilk bilimsel kuramıdır. XVIII. yüzyılda Fransa'da ileri sürülen bu görüşün başında XV. Louis'nin özel doktoru François Quesnay vardı. Rahip Baudeau, Turgot, Mirabeau, Dupont de Nemours, Le Trosne, Mercier de la Rivière vb. gibi birçok değerli economiciler onu izlemişlerdir. Fizyokratlık akımı, ekonomik yaşamı devlet eliyle ve birtakım yapma yasalarla düzenlemeye çalışan merkantilizme karşı felsefe temeline dayanan bir tepki olarak meydana çıkmıştır. Fizyokratlar, eski Yunanlılar gibi, evrensel yaşamın *insanın koyduğu yasalarla* değil, *doğanın koyduğu yasalarla* yönetildiğini ileri sürdüler. Bu doğal düzene insanlarca karışılmamak gerekirdi, "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler, dünya kendi kendine gider" (*Fr. Laissez faire, laissez passer, le monde va de lui-même*) diyorlardı. Onlara göre bu doğal düzen, Tanrısal bir gücün ürünüydü. İnsan iradesi bunu değiştiremezdi. Daha sonra liberal okulun geliştireceği liberalizmin temelleri böylelikle atılmış oluyordu. Savlarını doğa temeline oturtan fizyokratlara göre tek üretici güç toprak ve tek üretici sınıf çiftçi sınıfıdır. Sadece topraktır ki yatırımın aşabilen ürün verir. Ulusal zenginliğin temeli toprağın verdiği bu ürün fazlasıdır, fizyokratlar bu fazlaya *net ürün* (Os. Safi hâsıla) demektedirler. Toprak dışı emek, toprak ürünlerine sadece biçim değiştirir ve yeni bir de-

ger eklemeyiz. Biçim değiştirmek -fizyokratlar buna matematik diliyle *toplamak* derler- çoğaltmaz -fizyokratlar buna da matematik diliyle *çarpmak* derler- ve yeni bir değer eklemeyiz. Toprak dışı bütün emekler ancak hammaddenin değerine emekçinin yaşaması için gerekli toprak ürünlerinin değerini ekler; buy- sa bir çoğalma, yeni bir değer elde etme değildir. Bu ekleme değer, doğal düzen gereğince, yeniden toprağa dönme zorundadır. Fizyokratlar, topraktan çıkan bütün değerlerin dönüp dolaşıp gene toprağa dönmesine *ekonomik hareketin cyclique karakteri* demektedirler. Bu konuda ünlü bir *ekonomik tabloları* vardır. Onlara göre tek üretici sınıf olan çiftçi sınıfının dışında toprak sahipleri sınıfıyla kısır sınıf adını verdikleri iki sınıf dışında kalan bütün toplum tabakaları tek bir sınıf halinde yer almaktadır. Toprakta elde edilen değer, toprakların tarımın emrine vererek ilk avansı yapmış olan toprak sahipleri sınıfının hakkıdır. Bu sav, o çağın Fransa'sının toplum düzenini uygun bir savdır; kral XV. Louis toprak sahipleri sınıfının kralıdır ve güçlenmeye başlayan burjuvazi 1789 ihtilâline hazırlanmaktadır. Fizyokratlar bu hakkı tanımakla bir kollarını feodal düzene atıkları gibi liberalizmi savunmakla ikinci kollarını geleceğin anamalcılığına uzatmaktadırlar. Fizyokratlara göre toprak sahiplerinin bu hakkı toprağı tarıma elverişli kılmak için birtakım masraflar yaptıkları düşünçesine dayanır. Bununla beraber bu hak da sonunda gene doğaya ve toprağa dönmektedir. Doğal düzenin temeli özel mülkiyettir, özel mülkiyet kutsaldır ve titizlikle korunmalıdır. Devletin ekonomik alandaki tek görevi budur ve devlet başkaca hiçbir ekonomik işe karışmamalıdır. *Bk.* Ekonomik tablo, Liberalizm.

FOB (*Os.* Geminin güvertesine kadar nakliye vesâir masrafları dâhil mal bedeli, *İng.* Free on board) Bir malın yükleme gemisine teslim koşuluyla saptanan satış fiyatı... *Geminin güvertesine kadar* demek olan İngilizce deyim kısıltmasıdır. Malın deniz yoluyla gönderilmesi istenen satışlarda kullanılır. *Bk.* Fob satış, Cf, Cif.

FOB SATIŞ (*Os.* Fob satış, *Fr.* Vente fob, *Al.* Kauf oder Fob, *İng.* Sale of purchase fob) Bir malı satın alan ülkeye gönderilmek üzere gemiye yükleme koşuluyla yapılan satış... Fob satışlarda malı gemiye teslim edinceye kadar yapılacak bütün masraflar ve zararlar satıcıya aittir; eşdeyişle malın nakliyesi, vergileri ve başkaca bütün masrafları satış fiyatına dahildir. Ama satıcı malı gemiye teslim ettikten sonra malla ilişkisi kesilir; bundan sonrası

için malın nakliyesi, sigortası, vergileri ve her türlü zararları alıcıya aittir. Türk Ticâret Kanunu'nun 1138. maddesi bu koşulları hükme bağlamıştır. Sif fiyat, bir malın deniz yoluyla nakil (navlun) ve teslim edileceği ülkeye kadar tüm masraf ve zararlarını (sigorta) kapsayan fiyattır. Dilimizde *sif* olarak söylenen deyim de İngilizce bir kısıltmadır, aslında *cif* biçiminde yazılır, aynı anlamda *caş* kısıltması da kullanılır. *Cif*, İngilizce *masraf* anlamına gelen *cost*, *sigorta* anlamına gelen *insurance* ve *navlun* (geminin yük taşıma ücreti) anlamına gelen *freight* sözcüklerinin ilk harflerinden meydana gelmiştir. *Caş* da aynı anlamların sırasıyla Fransızca karşılıkları olan *coût*, *assurance*, *fret* sözcüklerinin ilk harflerinden yapılmış bir kısıltmadır. *Sahile kadar parasız* (*İng.* Free on board) anlamındaki *fob* kısıltması karşılığında kullanılır. *Fob* fiyat, malın, alıcı tarafından bildirilen bir limanda gemiye teslimi Şartıyla saptanan fiyattır ve sadece gemiye kadar olan ulaştırma ve sigorta masraflarını kapsar. *Sif fiyat* ise malın gemiyle taşınma ücretini ve deniz sigortasını da kapsayan bir fiyattır. Her iki fiyat verilirken bir *teslim yeri* gösterilir; *fob'da* teslim yeri bir yükleme limanı, *sif'teyse* alıcının bulunduğu şehirdir. Örneğin bir İngiliz firmasına satılan Türk malında *fob İstanbul beş lira* demek, mal İstanbul limanında, gemiye teslim Şartıyla beş lira demektir. Buna karşı aynı mal için *sif Londra on lira* demek, mal Londra'da firmanıza on liraya teslim edilecektir demektir. *Bk.* Fob, Cif, Cf.

FON (*Os.* Fon, *Fr.* Fonds, *Al.* Fonds, *İng.* Funds) Sermâye... Fransızcadır, sözcük olarak *dip* (*Os.* Zemin) anlamını verir. Ekonomi dilinde anamal, yatırım, ödenek vb. gibi çeşitli anlamlarda kullanılır. Bütün bu anlamlar *bir işin temelinde yatan anamalı* dile getirirler. Belli bir iş için *bir fon kurmak* o işe para yatırmak demektir. *Devlet fonu* deyimide devlet yatırımlarını dile getirir.

FORSMAJÖR *Bk.* Kaçınılmaz nedenler.

FOURIER'CİLİK (*Os.* Fourierizm, *Fr.* Fourierisme) Fourier'nin ütopyacı toplumculuğu... Fransız toplumcusu Charles Fourier (1772-1837), ütopyacı toplumculuk döneminin en ilginç düşünürlerindedir. 1808 yılında yayınladığı *Dört Devimin Kuramı* adlı yapıtında, "o günkü toplumsal koşulların heyecanlı, ama aynı zamanda derine inen bir eleştirisi"ni yapmıştır. Yoksulluğun bolluktan doğduğunu görmüş, bu iki olayın birbirlerini belirleyen çelişkisini sezmiştir. Toplumunu, anamalcı-yönetici-işçi ortaklıkları kurarak düzeltmeyi düşün-

düğü için öğretisine *derneği toplumculuk* denir. Bu ortaklıklara *fanster* adını veriyordu. Fourier'nin toplumculuğu, Saint-Simon ve Robert Owen'in toplumculuk anlayışlarıyla birlikte bilimsel toplumculuğun üç kaynağından biri olmuştur. Önerileri ütöpik ve gerçekdışı olmakla beraber görüş ve sezileri çok güçlüdür. Özellikle kafa emeğiyle kol emeği, kentle köy arasındaki çelişmeleri ve bunların her halde kaldırılması gerektiğini sezmişti. Ona göre çalışma, doğal bir uğraşı ve zevk kaynağı olduğu zaman toplumu ve bireyi geliştirir. Emeğin yaratıcı gücü böylelikle artar ve toplumu bolluğa kavuşturur. Anamalcılık, zorunlu olarak ters yolda yürüdüğü içindir ki bireyi ve bundan ötürü de toplumu geliştirememekte, bütün insanlar için bir bolluk yaratamamaktadır. *Bk.* Ütopycı toplumculuk.

FRANC-ALLEU Toprak gediği... Feodal üretim düzeni deyimlerindedir. Osmanlı dönemindeki *umar* kurumuna benzer. Kılıcından yararlanan askerlere verilir. *Alleu* kurumundan farklı olarak verildikten sonra geri alınmaz ve babadan oğula geçer. *Bk.* Alleu, Feodalite.

FRANSIZ MERKANTİLİZMİ (Os. Fransız merkantilizmi, *Fr.* Mercantilisme français) Uluşu, müdahaleci ve himayeci ekonomi anlayışı... *Fransız merkantilizmine endüstriyalizm* (Os. Sınaf merkantilizm) ya da ona en eksiksiz biçimini veren XIV. Louis'nin mâliye bakanı Colbert'in adıyla *Colbertizm* de denir. Fransız merkantilizminin amacı ulusal ekonomiyi geliştirmek için yurda değerli mâdenlerin girmesini sağlamak, ulusal sanayi geliştirerek ihracatı arttırmak ve buna karşı ağır gümrük resimleriyle ulusal imalâtı ithalât rekabetinden korumaktı. Bu ekonomik siyasa süresince Fransız devleti ulusal fabrikaları sistemli olarak gözetmiş, güçlendirmiş ve teşvik etmiştir. Fiyatların para miktarıyla ilgili bulunduğu gerçeği de, bu siyasa sırasında, bilgin Jean Bodin'le Fransa darphane müdürü arasında çıkan bir tartışma sırasında ortaya atılmıştır. Darphane müdürü fiyat yükselişinin paranın değer değiştirmesinden ileri geldiğini ve itibarı olduğunu savunurken Jean Bodin fiyat yükselişinin Amerika'dan gelen değerli mâdenler yüzünden paranın bollaşması nedeğine dayandığını ve fiyat seviyesinin tedavüldeki para miktarına bağlı bulunduğunu tanımlamıştır. Özellikle Colbert, Fransa'nın bir sanayi ülkesi haline getirilmesini sağlamıştır. Colbert'e göre devletin, ekonomi alanında, sınırsız yetkisi olmalıdır; ulusal ekonomi ancak devlet gücüyle düzenlenebilir. Colbert bu görüşünü uygulayarak Fransa'yı aç bırakma-

mak için tahlil ihracatını yasaklamış, rekabet edebilecek ithal mallarına ağır gümrük resimleri koyarken ithal edilen hammaddelerden gümrük almamıştır. Önceleri çok başarılı olan bu siyasa koşulların değişmesiyle tersine dönüşmüş ve Fransa'yı yeni ekonomik sarsıntılara sürüklemiştir. Önemli sayılan Fransız merkantilistleri başta Colbert olmak üzere Jean Bodin, Jean Law, Sully, Antoine de Montchrétien, Vauban, Fénélon, Forbonnais, Melon, Dutod ve Boisguillebert'dir. Bunların arasında Jean Bodin (1530-1596) ilk merkantilist düşüncüyü ilersüren kişidir. Hammaddelerin çıkışıyla yapılmış maddelerin girişini ağır gümrük resmine bağlamak gerektiğini önermekle Colbert'e öncülük etmiştir. Bundan başka Bodin köleliğin kaldırılmasını savunmuş ve paranın nicel kuramını (*Fr.* Théorie quantitative) ortaya atmıştır. Antoine de Montchrétien (1576-1621), ekonomik bağlılığın siyasal bağlılığı gerektirdiğini ilersürmüş ve ulusal ekonominin önemi üstünde durmuştur. IV. Henri'nin bakanlarından Sully (1559-1640) merkantilist bir siyasa gütmüş ve özellikle tarımın önemi üstünde durmuştur. İskoçyah bir banker olan Jean Law (1671-1729) da kral naibi Philip d'Orléan'ın para politikasını düzenlemiş, kâğıt parayı altın ve gümüşten kurtararak toprak karşılığına dayamıştır. Law'a göre paranın değerini devletin itibarı belirler, paranın dayandığı değer önemli değildir. Enflasyonist para politikasının kurucusu, Keynes'ten iki yüzyıl önce, Jean Law olmuştur. *Bk.* Merkantilizm.

FRANSIZ TOPLUMCULUĞU Os. Fransız sosyalizmi, *Fr.* Socialisme français) Toplumun ekonomik yapısını toplumcu ilkelerle düzenlemek gerektiğini ilersüren Fransız akımı... Bilimsel nedenlere inememek ve bunun zorunlu sonucu olarak da bilimsel çözümlere varmamakla beraber Babeufçülükle başlayan Fransız toplumculuğu Saint-Simon ve Fourier gibi düşünürlerce bir hayli geliştirilmiş ve bilimsel toplumculuğun kurulmasına kaynaklık etmiştir. Fransız toplumcu anlayışı, ütopyacı bir karakterdedir. *Bk.* Fouriercilik, Saint-Simonculuk.

FRİEDMAN KURAMI Os. Friedman nazariyesi, *Fr.* Théorie de Friedman) Parasal önlemlerle ekonomiyi yönlendirme öğretisi... Amerikan ekonomisi, Chicago Üniversitesi ekonomi profesörü Milton Friedman (1912 -), *monetarizm* (*Tr.* Parasalcılık, *İng.* Monetarism) adını verdiği öğretilerinde ekonomiyi parasal önlemlerle yönlendirmeyi önermektedir. Friedman'a göre piyasa dengesini sadece parasal önlemler sağlar. *Sıkı para siyasası*

FRIEDMAN KURAMI

(İng. Tight monetary policy) adı verilen bu siyasa göre özel sektör tümüyle serbest bırakılacak, devlet müdahalesi ekonomik alanda en aza indirilecek, rekabet koşulları titizlikle korunacaktır. Altın fiyatları serbest bırakılacak, esnek (fleksibl, hemen boyun eğen) kambiyo kurları uygulanacaktır. Merkez bankaları piyasaya para arzını kısıtlayacak, önceki bankaları sıkı bir denetim altına alacak, bankaların merkez bankasına yatracakları mevduât munzam karşılıkları oranı arttırılırken bu karşılıklara verilen fâizler azaltılacak, buna karşı *kara para* adı verilen (Bk. Kara para) vergidişi paraları piyasaya çekmek için bankaların mevduât fâizleri arttırılacak, kredi istemi (talebi) kısıtlanacak, bankaların reeskont limitleri azaltılarak krediyi genişletici her türlü kurtarma operasyonlarına ve bunlara bütçe fonlarından destek sağlanmasına son verilecek, vergi tahsilâtı hızlandırılacaktır. Ücretler ve maaşlar en aza indirilerek ucuz üretim sağlanacak ve böylelikle de dışsattım (ih-râcât) arttırılmış olacaktır. Bu önlemler dolaylı olarak işsizliği de arttıracığından emek piyasasında da rekabet koşulları işleyecek ve ucuzluk sağlanacaktır. Ne var ki bu ucuzluk, içsattımda pahalılığı her gün biraz daha körükleyip arttıran bir dışsattım ucuzluğudur. Özellikle geribıraktırlmış yoksul ve bağımlı ülkelere Friedman, IMF aracılığıyla, dışalım ve dışsattım üstündeki tüm denetimlerin kaldırılmasını, serbest döviz kurları uygulanmasını, ülke paralarının Amerikan dolarına bağlanmasını ve bu temel üstünde sürekli devallüasyon yapılmasını, kamu sektörünün özel sektöre devredilmesini önermiştir. Bu önerilerse sürekli borçlu ve bağımlı yoksul ülkeleri büsbütün borçlandırıp büsbütün bağımlı kılmıştır. Friedman öğretisinin güçlü ülkelere özgü bölümünü uygulayan, örneğin İngiltere gibi sanâyii güçlü ve mâliyesi sağlam ülkelere bile başta büyük boyutlara ulaşan işsizlik olmak üzere birçok ekonomik sorunlara yol açan bu para siyaseti birçok economicilerce eleştirilmiştir. Örneğin Kanadalı ekonomici John Kenneth Galbraith şöyle demektedir: "Friedman okulunun deney tavşanı İngiltere'ye teşekkür borçluyuz. Çünkü gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Serbest pazarlarla dolu bir dünya varolabilseydi Friedman bir peygamber olurdu. Çünkü Friedman'ın düşündüğü piyasa ekonomisinde bütün firmalar hemen hemen eşit güçtedirler. Oysa gerçek dünyada böyle bir piyasa yoktur, büyük firmalar vardır ve bunlar işlerini bankalarla yürütürken küçükler ezilip yokolur". Friedman öğretisi, özellikle geribıraktırlmış güçsüz ülkelere varlıklıyı daha varlıklı ve yoksulu daha

yoksul ederek ekonomik bunalımlar yaratmaktadır. 24. Ocak kararları (1980) adı verilen ekonomi siyasetiyle ülkemizde de uygulanmaya başlayan Friedman'ın monetarizmi Türk aydınlarımızda da eleştirilmektedir. Örneğin Amiral Vedii Bilget 22 Nisan 1985 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Friedman'cı sıkı para siyasetini "bağımsızlık savaşımızla kazandığımız zaferin geri alınması" olarak nitelemiş ve "bağımsızlık savaşını kazananların çocukları ve torunlarının bu oyuna gelmeyeceklerini" vurgulamıştır, değerli yazar İlhan Selçuk da 3 Ekim 1984 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde "Sistem içinde boğulmak" başlıklı yazısında IMF (Tr. Uluslararası para fonu, İng. International monetary fund) aracılığıyla uygulanan Türk Friedmancılığını şöyle suçlamaktadır: "IMF'nin patronu ABD'dir. IMF'nin Türkiye'ye dayatıp uygulattığı ekonomi siyaseti 'Ekonomik Sev' adıyla anılmıyor mu? Türk Lirasını puğa çevireceksin, Türk halkını yoksullaştıracağını, ulusal geliri Amerika'ya bağlı bir avuç holdiğin ihracatını arttırmak için kullanacağını; ülke üretimini ucuz satarak yabancı ekonomileri payandalayacağını, sonra artan dışsattımdan gelen dövizleri süresi dolan dış borçlara yatırıp yeniden borçlanacağını. Borç sarmahında kıvrana kıvrana sanâyleşmekten vazgeçeceksin. 'Şikago Okulu'nun ekonomik reçetesi, ekonomi biliminin gereklerinden kaynaklanmıyor. Sistemin efendilerine yarayan sömürü siyasetinin yasası olarak belirginleşiyor". 12 Eylül 1980 dönemi Ulusu hükümeti bakanlarından, "Ekonomik Görüşüyle Atatürk" adlı yapıtın yazarı Profesör Mustafa Aysan da 1 Mayıs 1985 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde şöyle demektedir: "Atatürk'ün kendine özgü yöntemleri ile ekonomimize verdiği yön şükranla karşılamamız gereken şartırcı bir büyük olaydır. Bütün devrimlerinde de gördüğümüz gibi bunu da millet sevgisi ile milletten aldığı ilharhla yapabildiğini sanıyorum. O'nun enflasyon karşısındaki açık ve kesin davranışı ile Türk Lirası'nın değeri konusundaki titiz özenini başka türlü açıklamaya olanağı yoktur sanıyorum. Kitabı yeniden yazarken, bu konuda O'nun önderliğinde başladığımız ekonomi politikası noktasından ne kadar uzakta olduğumuzu yine şaşırarak görüyordum. O'nunki de bir "pazar ekonomisi" idi. Bugünkü iddia da öyle olduğu konusundadır. Ama ikisinin ülkeyi farklı yerlere götürdüğü kuşkusuzdur. Türk Lirası'nın idarî kararlarla sürekli değer düşmesine tabi tutulacağı bir düzeni de hiç beklemiyordum. Böyle gidersek, ekonomi içinde enflasyonu ebedileştirecek ve ondan hiç kurtulamayacağız. Oysa son 50 yıl bize göstermiş olmalıdır ki, Türk

milleti enfâsyonla kalkınamıyor. Sürekli enfâsyon onu sürekli geriliğe mahkûm ediyor. Bugün lâiklikte Atatürk'e dönmeye ne kadar muhtaç isek, ekonomik uygulamalarda da buna muhtacız. Dilerim çok gecikmeyiz". Milton Friedman gelir vergisi konusunda da tek ve nisbî bir oran uygulanmasını önermiştir. Paranın değeri konusunda Savage'la birlikte ilerisürdüğü bir varsayım göre (İng. Friedman-Savage hypothesis) bireylerin gelirleri belli bir düzeyden aşağı düştüğünde paranın marjinal yararı da azalır, yoksul sınıflarda gereksiz harcamaların nedeni budur. *Bk.* Fâiz, Liberal siyasa, Uluslararası para fonu, Reagonomi.

FUAR *Bk.* Panayır.

FÜTÜVVET Kardeşlik örgütü... Arapça *sertlik* anlamına gelen *fütüvvet*, melâmîlik inancının esnafın örgütlenmesinde gerçekleşmesidir. Fütüvvet örgütleri, toplumcu yapıda bir çeşit esnaf loncalarıdır ki Anadolu Türklerinde de *ahîlik* adı altında yayılmıştır. *Ahî*, Arapçada *kardes* anlamındadır, bu örgütün bağları ortak sofralarda yemek yiyip birbirlerine kardeş derler. Kazançlarını birleştirip ortak bir keseden para harcarlar. Şalvar giyip belle-

rinde her zaman bir bıçak bulundurlar, bu bıçak kardeşlerini savunmak içindir. Bir ahî'nin saldırıya uğraması bütün örgütü ayağa kaldırır. Başlarındaki serpuşun üstünde sallanan yetmiş santimetre uzunluğundaki ak şerit birbirlerini tanımalarını sağlayan bir simgedir. Bektâşilik, fütüvvet yolundan türemiştir. Örgüt, zorbalığa uğrayan güçsüzleri koruması bakımından bir çeşit Batı şövalyeliğini andırır. Osmanlı devletinin kuruluşunda Selçuklu ahîlerinin büyük yardımı olmuştur. Gizemsel açıdan *melâmet* inancını güderler, her esnaf loncasının ayrı bir *pîr*'i vardır. VIII. ve IX. yüzyıllarda özellikle Türklerden meydana gelen fütüvvet örgütleri bütün İslâm ülkelerinde büyük bir güç kazanmışlardır. Abbâsî halifelerinden Nâsır Dinibillâh, kendisini bu örgütlerin imamı tanıtmış ve onları desteklemiştir. Osmanlı imparatorluğundan Tanzimat hareketine kadar süren bütün esnaf loncaları *fütüvvet ehli*'dir. Dükkân açma izni bu örgütçe verilir. Meslek suçlarından ötürü bir esnafı kendi locası yargılar ve cezalandırır. Bu güçlü örgüt, Osmanlı imparatorluğunda, Tanzimattan sonra Batı'ya açılan kapılardan akan Avrupa fabrika malları karşısında yavaş yavaş çökmüştür. *Bk.* Esnaf.

G

GANGSTERCİLİK (Os. Eşkiyâlık, Fr. Gangsterisme) Gerikalmiş ülkelerde uygulanan kaba sömürü düzeni... *İng. azılı haydut* anlamına gelen *gangster* sözcüğünden türetilmiştir. Kimi geri ülkelerdeki apaçık talancılığı dilegetirir. Amerikan generali Stillwell, Milliyetçi Çin adı verilen ülkedeki Çang Kay-Şek rejimini *gangsterism* olarak nitelmiştir. *Bk. Emperyalizm.*

GANTT DİZGESİ (Os. Gantt'ın ücret târifi, Fr. Systéme de Gantt, Al. Ganttsches System, *İng. Gantt system*) Emekçileri daha çok çalıştırarak artık-değer oranını çoğaltmak için kullanılan dizge... Amerikalı mühendis ve Taylorcu Henri Laurence Gantt (1861-1919) tarafından önerilen bu ücret dizgesine göre belli üretim normları saptanır, bu normlara erişen emekçilere normlara uyma derecesine göre prim verilir, emekçileri yönetenlere de buna göre primler saptanır, bütün emekçileri prime hak kazanan yöneticiye iki kat prim verilir. *Bk. Ücret, Artık-değer, Taylorculuk, Fayolculuk.*

GARÂMET *Bk. Borç.*

GARANTİ *Bk. Güvence, İnanca.*

GARANTİZM (Os. Garantizm, Fr. Garantisme) Fransız ütopyacı toplumcusu Fourier'nin ilerisürdüğü inancılık... Fourier'ye göre insanlık tarihi yedi evreye ayrılır, bu yedi evreden altıncısı insanların birbirlerine inanca vermek zorunda kalacakları *garantizm* evresidir. Fourier, bu evrenin, insanları birbirlerine rakip ve düşman eden anamalcılık evresinden sonra gerçekleşeceğini ve bu evreyi de toplumculuk evresinin izleyeceğini ileristirer. *Bk. Fourier'cilik, Fransız toplumculuğu.*

GAYRI MADDİ MALLAR *Bk. Özdeksel olmayan mallar.*

GAYRIMENKUL *Bk. Taşınmaz.*

GAYRI SÂFİ *Bk. Kesintisiz.*

GEBELİK YARDIMI (Os. Hâmîlelik yardımı, Fr. Indemnité de grossesse, *İng. Pregnant indemnity*) İşçi kadınların ya da işçi karılarının gebeliklerinde sosyal sigortalar kurumunca yapılan yardım... Paraca, yapılan bu yardımın dışında *gebelik* (Fr. Grossesse, Al. Schwangerschaft, *İng. Pregnancy, Lâ. Praegnatio*) hukuk açısından da birçok ayrıcalık

ları gerektirir. Örneğin hapis ve ölüm cezaları doğumdan sonraya ertelenir.

GECE ÇALIŞTIRMA YASAĞI (Os. Gece iştihdâm memnuiyeti, Fr. Interdiction de travail pendant la nuit, *İng. Prohibition at night working*) On sekiz yaşını doldurmuş erkek çocuklarla her yaştaki kadın işçilerin gece çalıştırılmamaları için iş yasaınca konan yasa... *Bk. Gece süresi.*

GECE SÜRESİ (Os. Müddeti leyl, Fr. Délai de nuit, *İng. Night delay*) En geç saat yirmide başlayan ve en erken saat altıda sona eren ve en çok on bir saatlik süre... İş yasasıyla saptanmıştır. On sekiz yaşını doldurmuş erkek işçilerle her yaştaki kadın işçiler sanâyide gece saat yirmiyile sabahın altısı arasında çalıştırılmaz. *Bk. Gece çalıştırma yasağı, Gece vakti.*

GECE VAKTİ (Os. Gece vakti, Fr. Nocturne, Al. Nachtzeit, *İng. Night time, Lâ. Tempus nactis*) Güneşin batışından doğuncaya kadar geçen süre... Hukuk açısından saptanmıştır. Örneğin İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre bu süre içinde haciz yapılamaz.

GECİKME FÂİZİ (Os. Teehhür fâizi, Cezâ fâizi; Fr. Interêt de retard, Interêt moratoire; Al. Verzugszinsen, *İng. Interest for default, Interest on arriers, Penal interest*) Vâdesi geldiğinde yapılmayan ödemenin alınan fâiz... Yasalardan doğabileceği gibi sözleşmeden de doğabilir, borcun vâde günüyle ödemenin yapıldığı gün arasını kapsar. Örneğin ekim ayının onunda yapılması gereken bir ödeme yirmi beşinde yapılmışsa on beş günlük fâiz alınır. *Bk. Fâiz.*

GECİKTİRİLMİŞ ÖDEMELER (Os. Tehir edilmiş tediyât, Fr. Payements arriérés, Al. Rückstaendige Zahlung, *İng. Payments in arrear*) Türkiye'nin 1952 yılında yabancı ülkelere satın aldığı ve parasını ödeyemediği malların bedelleri... Dünya ekonomi edebiyatında ilk kez ülkemiz için kullanılmış bir deyimdir. O tarihteki "nurlu ufuklar" edebiyatının içyüzünü açıklar.

GEÇERDEĞER

1. (Os. Kur, Fr. Cours, Al. Kurs, *İng. Quotation*) Yabancı paraların ulusal para cinsinden değeri... *Döviz kuru* deyiminde, başlıktaki anlamıyla kullanılır. Paranın dolaşım değerini dilegetirir. *Resmî kur* ve *karaborsa kuru* olarak çeşitlenir. Ayrıca *katlı kur* sisteminde aynı para için çeşitli kurlar uygulanır. *Serbest kur sistemi* ve *sabit kur sistemi* olmak üzere iki türlü döviz kuru sistemi vardır. Birincide

döviz kurunun, bir malın fiyatı gibi, sürüm-
aranım yasasıyla belirlenmesine izin verilir.
İkincide döviz kuru hükümetçe saptanır, sap-
tanan bu kurların dışında para alım satımı
yasaklanır.

2. (Os. Râyiç, Fr. Prix courant, Al. Laufender
Preis, İng. Current price) Bir malın pazarda
alınip satıldığı fiyat... Osmanlıca deyim *ge-
çerli olan* anlamındaki *Ar. revâç* sözcüğünden
türemiştir. Ticâret Kanunun'un 701. maddesi-
sine göre râyiç fiyat, bir malın pazarda alı-
nıp satıldığı sürece sözkonusudur.

GEÇERDEĞER AYRIMI (Os. Kur farkı, Fr.
Différence du cours, Al. Kursdifferentenz, İng.
Difference of exchange) Katlı kur sistemin-
de aynı para için uygulanan çeşitli kurlar ara-
sındaki farklar... Ülkeler arasındaki kur ay-
rıklarını da dilegetirir, örneğin bu anlamda
"gezimiz ucuza mal oldu, kur farkından yarar-
landık" denir. *Bk. Geçerdeğer.*

GEÇERDEĞER DEĞİŞİKLİKLERİ (Os. Kur
tahavvülâtı, Fr. Fluctuations du change, Al.
Kursschwankungen, İng. Fluctuation of ex-
change) Yabancı paraların ulusal para cinsin-
den değerlerindeki değişiklikler... *Bk. Geçer-
değer.*

GEÇİCİ BİLÂNÇO (Os. Muvakkat bilânço,
Fr. Bilan provisoire, Al. Probe bilanz, İng.
Preliminary balance sheet) Gerçek bilânço
hazırlanıncaya kadar kaba çizgileriyle saptan-
an bilânço.

GEÇİCİ BÜTÇE (Os. Muvakkat bütçe, Fr.
Budget provisoire, Al. Vorlaefufiger Haushalt,
İng. Provisional budget) Bütçe yılı başına yeti-
ştirilemeyen bütçe yapılmıncaya kadar uygu-
lanmak üzere düzenlenen bütçe... Genellikle
bütçelerin yetkili meclislerce reddedilmesi üze-
rine yapılır. Bu durumda geçmiş yıl bütçesinin
belli bir süre için uygulanmaya devam edil-
mesi de geçici bütçe niteliğindedir. Geçici
bütçenin uygulanma süresi genellikle üç ayı
aşmamaktadır.

GEÇİCİ ÇALIŞMAMA (Os. Muvakkat tâtili
faaliyet, Fr. Non-travail temporaire, İng. Tem-
porary unworking) Hastalık, geçici sakatlık,
doğum gibi nedenlerle işçilerin bir süre çalış-
maması... *Bk. Geçici çalışmama ödencesi.*

GEÇİCİ ÇALIŞMAMA ÖDENCESİ (Os. Mu-
vakkat tâtili faaliyet tazminatı, Fr. Indemnité
de non-travail temporaire, İng. Indemnity of
temporary unworking) Geçici olarak çalışma-
yan işçilere işçi sigortaları kurumunca ver-
ilen tazminat... *Bk. Geçici çalışmama.*

GEÇİCİ İNANCA (Os. Muvakkat teminât,
Fr. Garantie provisoire, Al. Vorlaeufige Sic-
herheit, İng. Provisional warrant) Arttırma
ve eksiltme yoluyla yapılan alimsatımlarda ya-
rışmayı kazanacak olanı sözleşme yapmaya
ve kesin teminât yatırmaya zorlamak için öni-
ceden alınan belli bir para... Böyle bir geçici
teminât alınmazsa fiyatı olağanüstü düşüren
satıcı ya da fiyatı olağanüstü arttıran alıcı
arttırma ve eksiltmenin sonunda işten caya-
bilir ve böylelikle alan ya da satan idârenin
zararına neden olabilir. Bundan başka, art-
tırma ve eksiltmeye girenlerin ciddi olup ol-
madıklarını, malsal güçlerini saptamak için de
böyle bir teminât alınması gereklidir. Geçici
teminât, arttırma ve eksiltmeyi yapanlar için
bir çeşit sigortadır. Arttırma ve eksiltmeye
katılıp da hem arttırma ve eksiltmeyi yapan
kurumu, hem de başkaca katılanları oyala-
dıktan sonra işten cayanların geçici teminât-
ları kendilerine geri verilmez; arttırma ve ek-
siltmeyi yapan kuruma gelir kaydedilir. *Bk.
Arttırma ve eksiltme, İnanca, Kesin inanca.*

GEÇİCİ İŞSİZLİK (Os. Muvakkat işsizlik,
Fr. Chômage provisoire) İş arama süresinde
beliren işsizlik... Bir işten ayrılıp başka bir
iş arayanların doğurduğu işsizliği dilegetirir.
Bu türlü işsizliğin en gelişmiş ülkelerde bile
toplam işçi sayısının yüzde ikisinden aşağı dü-
şürülemediği hesaplanmıştır. *Bk. İşsizlik.*

GEÇİCİ ÖDENEK (Os. Muvakkat tahsisât,
Fr. Crédit provisoire, Al. Provisorische Haus-
hattsmittel, İng. Temporary appropriations)
Bütçenin zamanında meclisten çıkmaması du-
rumunda hükümete verilen ödenek... Ne var
ki bütçenin meclisten çıkması bir ay ya da
daha fazla gecikirse bu ödenekle işler yürü-
tülemez ve bir *geçici bütçe* yapılır.

GEÇİM (Os. Maişet, Fr. Coût de la vie, Al.
Lebenshaltungskosten, İng. Cost of living)
Yaşamak için gerekli araçları sağlama işlemi...
İnsanlar, her şeyden önce yaşamak ve bu-
nun için de yemek, içmek, barınmak vb. gibi
gereksilerini karşılamak zorundadır. Çünkü
"insanlar önce yaşayacak durumda olmalıdır-
lar ki tarih yapabilsinler". Bu yüzden ki
insanların ilk ve temel faaliyetleri, ekonomik
faaliyettir. Eytışimsel ve tarihsel özdekçiliğin
altyapı kavramıyla dilegetirdiği gerçek budur.
Bk. Altyapı.

GEÇİM ARAÇLARI (Os. Vâsıtai maişet, Fr.
Subsistances) Yaşamak için gereken tüm araç-
lar... Bu araçların başında besin ürünleri gel-
ir. Tarihsel gelişme geçim araçlarını da ge-
liştirmiş ve giderek insanların yaşamlarını sür-

GEÇİM DARLIĞI

dürebilmeleri için daha başka ve daha çok şeyler gereksemiştir. *Bk. Geçim.*

GEÇİM DARLIĞI (*Os. Müzâyaka, Fr. Gêne, Al. Bedraengnis, İng. Scarcity*) Geçime yetmeyen kazanç... Para darlığını ve geçinmek için sıkıntı çekmeyi dilegetirir. *Bk. Geçim.*

GEÇİMLİK (*Os. Nafaka, Fr. Aliments, Al. Unterhalt, İng. Maintenance, Lâ. Alimenta*) Yoksul kişiye yapılması gereken para yardımı... Medenî Kanun'un 315. maddesi bir kimsenin kimlerden nafaka istemeye hakkı bulunduğunu saptar. *Nafaka* deyimini sözlük anlamında, bir kimsenin beslemekle yükümlü bulunduğu kişilere sağlamak (*Ar. İnaak*) zorunda olduğu nesnelere ki bunlar da yiyecek, giyecek ve barınaktan ibârettir. *Bk. Geçimlik yükümlülüğü.*

GEÇİMLİK YÜKÜMLÜLÜĞÜ (*Os. Nafaka mükellefiyeti, Fr. Action en demande de pension alimentaire, Al. Unterhaltspflicht, İng. Duty as to maintenance*) Karı ve kocanın birbirini, ana ve babanın küçük çocuklarını, usûlün fûrûunu ve fûrûun usûlünü, varlıklı kardeşin kardeşlerini yoksulluğa düştükleri takdirde beslemek zorunluğu... *Bk. Geçimlik.*

GEÇİNME GÖSTERGESİ (*Os. Geçim endeksi, Fr. Indice du coût de la vie, Al. Index der Lebenshaltungskosten, İng. Cost of living index*) Yaşamak için gerekli maddelerin fiyatlarını karşılaştırmalı olarak gösteren cetvel... Bu cetveller başlıca yiyecek ve içecek, giyecek, yakacak, barınacak (ev) maddelerinin fiyatlarına izler ve alçalıp yükselişlerini saptar. Bu endekslerden belli bir ailenin kaç parayla geçinebileceği hesaplanır. Ne var ki bu hesapların gerçeği yansıttığı hemen hiçbir ülkede görülmemiştir. *Bk. Geçim.*

GEÇİRME (*Os. Ferâğ, Fr. Transmissibilité, Transférer, Céder; Al. Übertragbarkeit, İng. Transmissibility*) Bir mülkün tasarrufunu başkasının üstüne çevirme... Hukuk deyimidir, genellikle aşağı yukarı aynı anlamda bulunan *intikal* (geçiş) deyimiyile birlikte *ferâğ* ve *intikal* biçiminde kullanılır. *Ferâğ*, sözcük olarak hiçbir işle uğraşmayıp boş durmak anlamındadır, hukuk terimi olarak bir kimsenin gayrimenkulündeki tasarruf hakkını başkasına bırakması demektir. *Bk. Geçiş.*

GEÇİŞ

1. (*Os. İntikal, Fr. Transition, Al. Rechtsübergang, İng. Transition, Lâ. Transitus, Translatio*) Bir maldaki tasarruf hakkının yasa gereği başka kimselere geçmesi... Aşağı yukarı aynı anlamda olan *geçirme* (*Os. Ferâğ*) deyi-

niyle birlikte kullanılır. Örneğin bir yazarın yazı hakkının (telif hakkının) ölümü halinde mirasçılara geçmesi bir *intikal* olgusudur, bunu yasa buyurur. *Bk. Geçirme.*

2. (*Os. Mürûr, Fr. Passer, Al. Vorübergehen, İng. To pass*) Bir yandan girip öte yandan çıkma... *Bk. Geçişlik, Geçiş belgesi.*

GEÇİŞ BELGESİ

1. (*Os. Pasaport, Mürûr vesikası; Fr. Passeport, Al. Pass, İng. Pasaport*) Yabancı bir ülkeye gidebilmek için alınan kimlik belgesi... *Bk. Geçişlik.*

2. (*Os. Vize, Fr. Visa, Al. Visum, İng. Visa*) Bir ülkeden geçmek isteyenine o ülkenin konsoloslughunca verilen izin... Aynı zamanda, kimi resmî yazıların görüldüğü ve uygun bulunduğunu tanıtlamak için yetkili kişilerce konulan işareti ya da imzayı da dilegetirir. Kimi yerlerde bu kâğıtlara "görüldü" tümcesi de (örneğin sayıştay vizesi) eklenir.

GEÇİŞ DÖNEMİ (*Os. İntikal devresi, Fr. Période de transition, Al. Übergangszeit, İng. Period of transition*) Anamalcı ekonomiden toplumcu ekonomiye geçilirken geçirilmesi zorunlu dönem... Marksçı ekonomi deyimidir. Bu dönemin ekonomisine de *geçiş ekonomisi* denir. Bu anlayışa göre toplum birdenbire değişmez, yeni toplum zorunlu olarak daha bir süre eski toplumun izlerini taşımakta devam edecektir. Bu konuda toplumculuğun ustalarından biri şöyle der: "Ashnda yeni toplum bir soyutlamadır. Eski toplumun bağrında oluşacak ve uzun doğum sancıları çekecektir. Ancak şu ya da bu toplumcu toplumu kırmayı gözetken bir dizi somut, çeşitli ve yetkin olmayan girişimlerle gerçekleşecektir". *Bk. Toplumculuk.*

GEÇİŞLİK (*Os. Mürûr tezkeresi, Pasavan; Fr. Passavant, Acquit de transit, Laisser-passer; Al. Durchfuhrschein, Passierschein; İng. Transit pass, Lese-pase, Permit*) Yurt sınırı dışında tarla ya da bahçesi olan kimselere kendi topraklarına serbestçe gidip gelebilmeleri için verilen izin belgesi... *Bk. Geçiş belgesi.*

GEÇMİŞTE HARCANAN EMEK (*Os. Mâzide sarfedilmiş sây, Fr. Travail passé, Al. Vergangene Arbeit, İng. Labour of pass agens*) Mal ve anamal biçimine dönüşmüş emek... Diyalektik ekonomi terimlerindedir, *ölü emek* (*Al. Tote Arbeit*) de denir. Gereksinimlerimizi karşılayan tüm mallar insan emeğinin ürünüdür. Mal biçimine dönüşmüş her şeyde bulunan emek, geçmişte harcanmış insan emegidir, ölü bir emektir. Bu ölü eme-

ği makine biçiminde, iplik biçiminde, çivi biçiminde vb. kullanır ve üretime sokarız. Ne var ki geçmişte harcanmış olan bu emek, üretimde bilfiil kullanılmakta olan canlı emek gibi yeni bir değer üretmez. Eşdeyişle, canlı emeğin yaratmakta olduğu artık-değeri yaratmaz ve bundan ötürü de onu üretime sokan anamalçıya hiçbir kâr sağlamaz. Çünkü o, sağlayacağı kârı, eşdeyişle artık-değeri bir zamanlar canlı emek olarak kullanılırken sağlamış bulunmaktadır. Şimdi artık sadece kendi değerini yeniden üretir, ek bir değer üretmez. *Bk. Canlı emek, Gerekli emek.*

GEDİK (*Os. İmtiyâz, Fr. Droit exclusif d'exercice d'un métier dans une certaine zone, Al. Gewerbemonopolrecht, İng. Trade monopoly*) Belli bir zenaat ya da ticâret yapmak için devletçe verilen imtiyâz... Osmanlı imparatorluğu düzeninde esnafa *gedik* verilir, bu imtiyâz karşılığı olarak devletin aldığı paraya (bir çeşit vergi) da *gedik* denirdi. Zenaat ve ticâret sınırlandırılmıştı; her isteyen bunları yapamıyordu. *Gedikler 1327 (1911) tarihli bir yasayla kaldırılmıştır. Bk. Esnâf, Fütüvvet.*

GELECEĞİ KESTİRME (*Os. Tahmin, Fr. Estimation, Al. Vermutung, İng. Estimation*) Gelecekteki gerçeği us yoluyla bulmaya çalışma... Anamalçılar ve spekülâtorler, teşebbüslerinde başarıya ulaşmak için geleceği tahmin zorundadırlar. *Tahmin yöntemi* olarak ilgililerin sık sık yoklanması, ulusal gelir hesaplarının incelenmesi, istatistik bilgilerinden yararlanılması vb. gibi birçok öneriler öğütlenir. Samuelson, "ama bütün bu tahminler pek az isabetli olmaktadır" der.

GELİR (*Os. Vâridât, Fr. Revenu, Al. Einkommen, İng. Income*) Bir ekonomik birime çeşitli yollardan sağlanan para... Anamalçı ekonomide toprak, emek, anamal ve girişim (teşebbüs) olmak üzere dört üretim etmeni (âmili, faktörü) varsayılır ve bunlardan her birinin geliri ayrı bir deyimle dilegetirilir: Toprağın geliri *rant*, emeğin geliri *ücret*, anamalin geliri *fâiz* ve girişimin geliri *kâr* adıyla anılır. Bir memurun maaşı, bir işçinin ücreti, bir ev sahibinin aldığı kira, ödünç verenin aldığı fâiz onların *geliridir*. *Gider* deyimi karşılığında kullanılır. Ekonomik denge, *giderin gelire* uygunluğuyla sağlanır. Masraf ve vergiler çıkarılmadan göz önüne alınan gelire *brüt gelir* denir. Net gelir, bir ekonomik birimin satın alma gücünü dilegetirir. *Bk. Bölüşüm, Gelir dağılımı, Gelir kuramı, Gelir etkisi.*

GELİR BAĞLAMA (*Os. Tahsisi vâridât, Fr. Indemnisation, İng. Indemnisation*) İş kazası

ve meslek hastalıklarından ölenlerin dul ve yetimlerine yasa gereğince aylık verilmesi... *Bk. Gelir.*

GELİR BELGİTİ (*Os. İrât senedi, Fr. Lettre de rente, Al. Rentenschuld, İng. Annuity change bond*) Taşınmaz malların rehin edilmesi karşılığında alınan borç için verilen senet... Medenî Kanun'un 817. vd. maddeleri gereğince ipotekli borç senedinden farklıdır, borçlunun kişisel sorumluluğunu ortadan kaldırmaz, borçlunun bütün taşınmaz malları (gayrimenkulleri) üstünde icrâ tâkibine hak kazandırır. İpotekli borç senedindeyse sadece ipotek edilen mal üzerinde icrâ tâkibi yapılabilir. Buna karşı irât senedi de, ipotekli borç senedi gibi, bir değerli senet niteliğindedir ve dolaşıma girerek elden ele geçebilir.

GELİR BÖLÜŞÜMÜ *Bk. Bölüşüm.*

GELİR ÇOKLUĞU (*Os. Vâridât fazlahğı, Fr. Excédent des recettes, Al. Mehreinnahme, İng. Surplus receipts*) Gelirin artan bölümü... *Bk. Gelir.*

GELİR DAĞILIMI (*Os. Tevezzü-ü vâridât, Fr. Distribution des revenus, Al. Einkommensverteilung, İng. Income distribution*) Bir ülkenin toplam gelirinin o ülkenin bireyleri arasında dağılım oranı... Bir ülkenin refahı, zenginliğinden çok, gelir dağılımıyla ölçülür. Örneğin aynı toplam geliri elde eden iki ülkeden birinde öbürüne göre daha âdil bir gelir dağılımı uygulanıyorsa o ülke öbüründen daha refahlı demektir. Bir ülkenin bireyleri arasındaki gelir farkları, anamal farkıyla eğitim farkından doğar ki her iki fark da anamalçı üretimin ayırdedici niteliğindedir. *Bk. Bölüşüm, Gelir.*

GELİR DOLAŞIMI (*Os. Tedâvülü vâridât, Fr. Flux de revenu, Al. Einkommenstrom, İng. Circular flow of income*) Toplumsal gelirin elden ele geçerek dolaşması... Fizyokratların kurucusu Dr. Quesnay gelir dolaşımını kanın vücuttaki dolaşımına benzetir. Gelir, üretimden doğar. Anamalçı ekonominin üretim etmenleri olarak nitelediği toprak, emek, anamal ve girişim (teşebbüs) arasında paylaşılır. Daha sonra çeşitli hizmetler karşılığı olarak firmalar, kamu kuruluşları ve bireyleri dilegetiren *ekonomi birimleri* (*İng. Household*)'ne dağılır. Sonunda, bunların piyasada yapmak zorunda buldukları harcamalarla, yeniden üretim alanına döner. *Bk. Dolaşım, Gelir.*

GELİR DOLAŞIMI HIZI (*Os. Vâridâtın tedâvül sür'ati, Fr. Vitesse de circulation re-*

GELİR ESNEKLİĞİ

venu, *Al.* Umlaufgeschwindigkeit des Einkommens, *İng.* Income velocity of money) Paranın elden ele geçme hızı... Ekonomide hız (*Os.* Sür'at, *Fr.* Vitesse) deyiimi, belli bir nesnenin belli bir sürede kaç kez el değiş-tirdiğini dilegetirir. Belli süre, genellikle bir yıldır. Daha açık bir deyişle, hız hesapları genellikle bir yıl için yapılır. Gelir dolaşım hızı, ulusal gelir değerini piyasadaki para miktarına bölerek bulunur. Örneğin ulusal gelir bir milyon lira ve piyasadaki para iki yüz elli bin liraysa paranın dolaşım hızı 4'tür. *Bk.* Gelir dolaşımı, Ulusal gelir.

GELİR ESNEKLİĞİ (*Os.* Vâridât elâstikiyeti, *Fr.* Élasticité de revenu, *Al.* Nachfrageelastizität des Einkommens, *İng.* Income elasticity) Gelir değişikliklerinin talep üstündeki etkisi... Gelir arttıkça piyasadaki istem (talep) de artar. Ama ne kadar artar? Anamalcı ekonominin esneklik hesapları bu sorunun karşılığını bulmaya çalışır. Örneğin gelir yüzde on arttığı zaman belli bir malın istemi yüzde beş artıyorsa gelirdeki bir birimlik artış, o malın istemini yarım birim arttırıyor demektir. *Bk.* Esneklik.

GELİR ETKİSİ (*Os.* Tesiri vâridât, *Fr.* Effet de revenu) Fiyatların yükselmesiyle tüketime azalışı olgusunda gelirin rolü... Bu etki, gelirin durağan (sâbit) olmasıyla gerçekleşir. Ancak geliri durağan olanın, geliri değişmeyen kişinin tüketimi fiyatların yükselmesiyle azalır. *Bk.* Gelir kuramı.

GELİR KAYNAĞI (*Os.* Menbaı vâridât, *Fr.* Source de revenu, *Al.* Einnahmequelle, *İng.* Source of income) Gelir sağlayan şey... Örneğin bu anlamda "şu toprağı satın alın, size iyi bir gelir kaynağı olur" denir. *Bk.* Gelir.

GELİR KURAMI (*Os.* Vâridât nazariyesi, *Fr.* Théorie de revenu, *Al.* Einkommens-theorie, *İng.* Income theory) Fiyatların, para miktarından çok, gelir miktarıyla belirlendiğini ileri süren kuram... Birçok economiciler XVIII yüzyıldan beri bu görüşü ileri sürmüşlerdir, bunların en önemlileri Keynes'le Aftalion'dur. Aftalion'a göre gelirlerdeki artış, para hacminde hiçbir değişiklik olmadığı halde, fiyatların genel çizgisini yükseltir. Ortalama fiyatların üretim hacmiyle çarpımı ulusal gelire eşittir: R (para olarak ulusal gelir) = P (ortalama fiyatlar) \times Q (üretim hacmi). *Bk.* Cambridge formülü.

GELİR SAĞLARLIK (*Os.* Müsmiriyet, *Fr.* Rentabilité, *Al.* Rentabilität, *İng.* Rentability) Herhangi bir yatırım konusunun yatırılan anamala gelir sağlama olanağı... Anamalla sâfi

kâr arasındaki oranı dilegetirir. Örneğin bir işletmeye yatırılan anamalla o işletmenin sağladığı kâr arasındaki oran büyükse (açık deyişle, işletme kâr getiriyorsa) o işletmeye *gelir sağlar* (rantabl), oran küçükse (açık deyişle, işletme kâr getirmiyorsa) o işletmeye *gelir sağlamaz* (rantabl değil) denir.

GELİR SİGORTASI (*Os.* İrât sigortası, *Fr.* Assurance de rente, *Al.* Rentenversicherung, *İng.* Insurance of interest) Sigortalıya belli bir gelir sağlayan sigorta... Hayat sigortasının bir çeşididir.

GELİR VERGİSİ (*Os.* Vâridât vergisi, *Fr.* Impôt sur le revenu, *Al.* Einkommensteuer, *İng.* Income tax) Gerçek kişilerin tüm gelirlerinden alınan vergi... Vergi düzeninin en temel vergisidir, devlet gelirin en büyük bölümünü sağlar. Ülkemizde bu anlamda ilk vergi 1907 yılında yürürlüğe konan *temettü vergisi*'ydi, ticâret ve sanâyi kazançlarıyla serbest meslek kazançlarından ve ücretlerden alınıyordu. 1926 yılında bu vergi kaldırılarak yerine aşağı yukarı aynı nitelikte olan *kazanç vergisi* kondu. Kazanç vergisi 1934 yılında birçok değişikliklere uğradı ve vergi yükümlüleri (mükellefleri) beyânameliler, karîneyle vergilendirilenler, götürü vergilendirilenler üzere üçe ayrıldı. Daha sonra 1949 yılında 5421 sayılı yasayla *gelir vergisi* yürürlüğe girdi. *Bk.* Vergi.

GELİŞME AŞAMALARI (*Os.* İnkışâf devreleri, *Fr.* Stades de développement) Belli bir gelişme düzeyindeki kesimler... Tarihsel süreçte gelişme, bir üretim biçiminin daha etkin bir üretim biçimine dönüşmesiyle gerçekleşir. İlkel komünal toplum biçiminden toplumsu toplum biçimine böylelikle ulaşılmıştır. Ama her gelişme biçiminin içinde de kendi yapısını daha etkinine dönüştüren kesimler vardır. İşte bu kesimlere gelişme aşamaları denir. Örneğin feodal gelişme biçiminden anamalcı (kapitalist) gelişme biçimine geçilmiştir, anamalcı biçim feodal biçimle kıyaslanamayacak kadar gelişmiş bir biçimdir. Ama bu anamalcı biçim de kendi düzeyinde öz yapısını çeşitli aşamalarla geliştirmiştir. Örneğin ticâret anamalcılığı aşamasından sanâyi anamalcılığı aşamasına, sanâyi anamalcılığı aşamasından tekelci devlet anamalcılığı aşamasına yükselmiştir. *Bk.* Gelişme biçimi, Gelişme evreleri.

GELİŞME BİÇİMİ (*Os.* Şekli inkışâf, *Fr.* Mode de développement) Tarihsel gelişme sürecinde gittikçe etkinleşerek birbirlerini izleyen sosyo-ekonomik oluşumlar... Gelişme bi-

çimi, bir önceki üretim biçimine göre daha gelişmiş olan üretim biçimidir. Tarihsel ve toplumsal gelişme sürecinde, bir sonraki-bir öncekinden çok daha yetkin olan, beş gelişme biçimi saptanmıştır: İkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, anamalcı toplum, toplumcu toplum. *Bk.* Üretim biçimi, Gelişme aşamaları, Gelişme evreleri.

GELİŞME EVRELERİ (*Os.* İnkışaf safhaları, *Fr.* Phase de développement) Belli bir gelişme biçiminin belli bir gelişme aşamasında bir öncekine göre daha gelişmiş olan gelişme uğrakları... Tarihsel-toplumsal-ekonomik gelişme sürecinde (bu üç deyim, gelişme açısından aynı anlamdadır) gelişme genel olarak kendini büyük çaptaki gelişme biçimlerinde gösterir, her gelişme biçiminin içinde o biçime özgü çeşitli gelişme aşamaları bulunduğu gibi her gelişme aşamasının içinde de o aşamaya özgü çeşitli gelişme evreleri vardır. Örneğin feodal düzenden gelişerek dönüşen anamalcı düzen bir gelişme biçimi; anamalcı gelişme biçiminin içindeki ticâret anamalcılığı, sanâyi anamalcılığı, emperyalizm dönemleri kapitalist gelişme biçiminin aşamaları; emperyalizm aşamasındaki basit tekeli anamalcılıkla tekeli devlet anamalcılığı dönemleri de emperyalizm aşamasının evreleridir. *Bk.* Gelişme biçimi, Gelişme aşamaları.

GELİŞME YASASI (*Os.* Kanunu inkışaf, *Fr.* Loi de développement) Ekonomik yaşamın diyalektik, çok yönlü, eşit olmayan, sıramalı bir evrimle gelişmesi... Ekonomik yaşamın ve ekonomik kategorilerin evrimi de, doğanın ve insanlığın evrimi gibi, diyalektik bir gelişme yasasına bağlıdır. Günümüzde, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan çeşitli halklar çeşitli ekonomik evrim safhalarında bulunmaktadırlar: "Yeryüzünün hiçbir yerinde meyve toplama safhalarından başlayıp en ileri kapitalist ya da sosyalist safhaya kadar uzanan düzgün bir evrim yoktur". Evrim, farklılaşmanın ve aynı doğrultuya yönelmenin bir karışımıdır. Kapitalizmi gerçekleştiren İngiltere'dir, ama o evrimine bu ülkede değil başka bir ülkeye sıçrayarak -Amerika- devam etmiştir. Günümüzde hâlâ meyve toplama safhasında kalmış, ilkel tarım safhasına geçememiş halklar vardır. Demek ki gelişme, düzgün bir ilerleme değil, diyalektik bir ilerlemedir. Diyalektik gelişme yasası, belli ödemeksel koşullar altında eşit olmayan bir gelişmeyi gerçekleştirir. Değerli ekonomici Ernest Mandel şöyle der: "İktisat tarihini bir dizi safhaya indirmek ya da kategorilerin birbiri ardı sıra ortaya çıktığını ilersürmek, onu mekanik bir şekilde anlamak ve tanınamayacak hale getir-

mektir". *Bk.* Ekonomi, Harrod-Domar gelişme kuramı.

GEMİ İŞLETİMİ (*Os.* Kabotaj, *Fr.* Cabotage, *Al.* Kabotage, Küstenhandel, Küstenschiffahrt; *İng.* Cabotage) Bir ülkenin kıyılarındaki deniz ulaştırması... Osmanlı düzeninde *kabotaj*, bir ayrıcalık (imtiyâz) konusuydu ve kapitülasyonlarla yabancı gemilere bağışlanmıştı. 1923 Lozan antlaşmasıyla bu bağış kaldırılmıştır. Bu deyim günümüzde hava ve karayolları için de kullanılmaktadır. Bu anlamda kabotaj hakkı, bir ülkenin kendi sularında, kendi göklerinde ve kendi karayollarında ulaşımı kendi vatandaşlarının yapması hakkını dilegetirir.

GEMİ KİRÂSİ (*Os.* Navlun, *Fr.* Fret, Prix du loyer d'un navire; *Al.* Fracht, Miète, Schiffsfracht; *İng.* Freight, Charter) Mal taşınması için gemiye verilen ücret... Deniz yoluyla mal taşımacılığında kullanılan ve yeğlenen bir deyimdir, bir anlamda *gemi taşıma ücreti* deyimiyse anlamdadır. Navlun sözleşmesine ve böyle bir sözleşme bulunmadığı durumda Türk Ticâret Kanunu'na göre verilir. Bu yasaya göre kirâlayanın navlundan ötürü taşınan mal üstünde rehin hakkı vardır.

GEMİ KİRÂSİ SÖZLEŞMESİ (*Os.* Navlun mukavelesi, *Fr.* Contrat d'affrètement, *Al.* Seefrachtvertrag, Schiffsvertrag; *İng.* Contract of affreightment, Charter-party; *Lâ.* Conductio navis) Geminin tümünü ya da bir bölümünü kirâlamak ve yük taşımak için yapılan sözleşme... Ülkemizde geminin tümünün kirâlanmasına *ıskarça* denir. Geminin yarısını ya da baş ya da kış ambarlarını da kirâlamak olanaklıdır. *Parça mal* (Kırkambar) taşımak için de sözleşme yapılabilir, bu durumda konşimento da düzenlenir. Gemi kirâsı sözleşmeleri *zaman* (Time charter) ve *yolculuk* (Trip charter) üzerine yapılabilir, eşdeyişle gemi ya üç ay için ya da *örneğin* İstanbul'dan Napoli'ye koşuluyla kirâlanabilir.

GEMİ REHİNİ (*Os.* Gemi rehni, *Fr.* Hypothèque maritime, *Al.* Schiffspfandrecht, Schiffshypothek; *İng.* Mortgage on ship) Alaktan ötürü gemi üzerine konulan rehin... Türk Ticâret Kanunu'na göre sözleşme ve sicille geçirme yoluyla konulur. Alacaklıya koşturma (tâkip) ve üstünlük (rüçhân) hakkı verir. Gemiye ve gemi takımlarını bağlar, ama navlunu ve sigortayı etkilemez. *Bk.* Rehin.

GEMİ TONAJI (*Os.* Sefine tonajı, *Fr.* Tonnage du navire, *Al.* Schiffstonnage, *İng.* Tonnage of ship) Bir geminin hacmini ve taşıma

GENEL DENGE

yeteneğini dilegetiren sayı... Bir taşıtan alabil-
diği ton miktârını dilegetirir (Ton, bin kilo-
gramlık ağırlık birimidir). Savaş gemilerinde
tonaj, geminin yerinden oynattığı su oylumu-
na (hacmine) eşit olan ağırlığıdır. Ticâret ge-
milerinde önemli olan, uluslararası Moorson
sistemine göre bulunan gayrisâfi (brüt, kesin-
tisiz) ve sâfi (net, kesintili) ölçüdür. Deniz
vergilerinin ton üzerinden saptanması genel-
likle bu ölçüyle yapılır. Geminin mal ve can
güvenliği bakımından denetimi, alabileceğinden
(istiâp haddinden) çok yük almamasında
esas ton ölçüsüdür. Navlun ve sigorta sözleş-
meleri de ton üzerinden düzenlenir. *Muâyene*
ve mesâhai sefâin tâlimatnâmesi'ne göre gemi
ölçülür ve bir *yüzölçümü belgesi* (*Os. Mesâ-*
ha şahâdetnâmesi, Fr. Certificat du jauge,
Al. Schiffsvermessungsurkunde, İng. Certifi-
cate of measurement) verilir.

GENEL DENGE (*Os. Umûmî muvâzene, Fr.*
Équilibre général, Al. Totales Gleichgewicht,
İng. General equilibrium) Çeşitli piyasaların
birbirlerini etkilemeleri sonucunda bunlar ara-
sında fiyatlar aracılığıyla kurulan denge... Pi-
yasa dengesi konusu XVII. yüzyıldan beri ka-
pitalist ekonomiyi ilgilendirmiştir. Genel denge
kavramı üstünde ilkin 1690 yılında Nicholas
Barbon'un durduğu bildiriliyor. Çağımızda
özellikle Walras ve Pareto gibi metafizikçi
economiciler genel denge çözümlemeleriyle uğ-
raşmışlardır. Bu çözümlemelere göre dünya
pazarları arasında genel bir denge kurulma-
sının başlıca etkeni fiyat sistemidir. *Bk. Den-*
ge, Fiyat sistemi.

GENEL EŞDEĞER (*Os. Umûmî muâdil, Fr.*
Équivalent générale) Çeşitli mallar arasında
ortak değer ölçütü... İlkel toplumda işbölümü
gerçekleşip değiştirme olayı başlayınca, önce-
leri mala karşı mal trampasıyla yapılan de-
ğiştirme daha sonra bir *genel eşdeğer* bulunma-
sını gerektirdi. Genelleşmiş değiştirme olayın-
da eşdeğerlilik ilişkileri basit değiştirme iliş-
kilerinden farklıydı. Artık, çeşitli ürünler de-
ğil, binlerce farklı işin üretimi birbirleriyle
değiştiriliyordu. Bütün malların değiştirme de-
ğerlerini dilegetirebilen bir mal gerekiyordu,
bu da *genel eşdeğer maldı*. Bu mal, karşılı-
ğında her türlü malın satın alınmasını sağla-
yabilen bir maldır. Artık buğday veren kahve
almak isterse pazarda kahve verip buğday
almak isteyen birini aramak zorunda değildir.
Bu genel eşdeğer malın değiştirme değeri de,
bütün öteki malların olduğu gibi, üretimi için
toplumsal bakımdan gerekli emek süresiyle
belirlenir. Bütün malların değiştirme değerleri,
bu genel eşdeğer malın değiştirme değeriyle
dilegetirilmektedir. Kimi yerde hayvan, kimi

yerde tuz, başka bir yerde kürk olan bu ge-
nel eşdeğer mal; sonunda gümüş, altın ve
para olmuştur. Örneğin eski Mısır'da genel
eşdeğer mal sığırdı; bir hasır, beş ölçek bal,
on bir ölçek zeytinyağı bir sığır değerindeydi.
İ.Ö. 2000 yılına ait Mezopotamya bulguları
genel eşdeğer olarak gümüşün kullanıldığını
göstermiştir. Tel Hama'daki kazılarda bir
koyun, bir ölçek yağ, bir öküz derisi, yirmi
kuzu derisi, iki ölçek şarap ve yarım ölçek
zeytinyağının bir gram gümüş değerinde sayıl-
dığını gösteren belgeler bulunmuştur. Bu ko-
nuda ilginç bir bulgu da Sus kentinde bulu-
nan Samî dilinde yazılmış defterlerdir. Bu
defterlere göre İ.Ö. 3000 yılında insan emeğin-
in özgüllüğüne bakılmaksızın eşdeğer kabul
edildiği anlaşılmaktadır. Bu defterlerde bir
prens evindeki aşçının, berberin, dülgerin,
demircinin, terzinin ve çobanın ücretleri eşit
olarak 60 ölçek arpa kabul edilmiştir. *Bk.*
Değer, Para.

GENELGE (*Os. Tâmin, Sirküler; Fr. Cir-*
culaire, Al. Zirkular, Erlass, Rundschreiben;
İng. Circular letter) Birçok kişilere gönderil-
mesi gereken çoğaltılmış yazı... Herhangi bir
konuyu çeşitli yerlere bildirmek ya da yay-
mak için yazılır, genellikle de devlet dairele-
rine üst makamların alt makamlara yazdıkları
buyrukları dilegetirir.

GENEL İŞBIRAKIMI (*Os. Umûmî grev, Fr.*
Grève générale, Al. Generalstreik, İng. Ge-
neral strike) Tüm işyeri ve işkollarında aynı
zamanda yapılan grev... Birçok anamalcı ül-
kelerde ve bu arada ülkemizde de yasalarla
yasaklanmıştır. Özellikle Sorelci sendikacılığa
önem kazanan bu terim, Fransız economicisi
ve toplumbilimcisi Georges Sorel (1847-1922)
'in dilinde sendikacılığın tek amacı olarak
ilerisürülür. *Bk. İşbirakımı.*

GENEL KARTELLER (*Os. Umûmî karteller,*
Fr. Cartels généraux) Anamalcılığın emperya-
lizm aşamasında kurulan meslek birlikleri...
Genel kartelleşme, Birinci Dünya Savaşı'ndan
sonra gerçekleşmeye başlamıştır. Bunlara İngil-
izce *trade associations* (ticâret birlikleri) da
denir. Tekelleşmiş sektörler kâr oranlarını
koruyabilmek için gruplaşmak zorundaydılar.
Economici Jacques Housiaux şöyle demektedir:
"1900-1950 devresinin ikinci özelliği ekono-
mik faaliyetin çeşitli sektörlerinde antantlar
politikasının genellikle benimsenmesidir.
İşletmeler, çeşitli sebeplerden dolayı, her ne
kadar bazen kontuvarlar kurmuşsa da, 1914'
ten önce sınaî antantlar bir istisna idi. 1918'
den sonra, özellikle de 1932'den 1936'ya ka-
dar ekonomide kartelleşme, kontuvarlar, kon-

sorsiyumlar, ürünlerin dağılımı ya da transformasyonu için müşterek şubeler gibi çeşitli yollarla gerçekleşti... Üretim kapasitesi artmakta devam etti ve ekonomide antantlar sistemine istikrarlı hale getirdi. Antantlar geçici iken sürekli oldular" (*Le Pouvoir de Monopole*, s. 290). *Bk.* Kartel.

GENEL KURUL (*Os.* Hey'eti umûmiye, *Mec.* lisi umûmî; *Fr.* Assemblée générale, *Al.* Generalversammlung, *İng.* General assembly) Oy hakkı taşıyan bütün üyelerden meydana gelen kurul... Dernek ve şirketlerin en yetkili organıdır, uygulanması gereken kararları o verir ve alt kurulları (yönetim kurulu, denetim kurulu, onur kurulu vb.) o seçer.

GENEL PAZAR (*Os.* Umûmî piyasa, *Fr.* Marché général, *Al.* Marktgeneral, *İng.* General market) Bir bölgedeki pazarların tümü... *Bk.* Pazar.

GENEL PAZAR DALGALANMASI (*Os.* Umûmî piyasa temevvücâtı, *Fr.* Fluctuation de marché général, *İng.* General market fluctuation) Genel pazar fiyatlarının istikrarsızlığı... *Bk.* Dalgalanma.

GENEL PAZAR FİYATI (*Os.* Umûmî piyasa fiyatı, *Fr.* Cours de marché général, *İng.* General market price) Bütün pazarlarda aynı olan fiyat... *Bk.* Fiyat, Pazar fiyatı.

GENEL SATIMEVLERİ (*Os.* Umûmî mağazalar, *Fr.* Magasins généraux, *Al.* Lagerhauss, *İng.* Banded warehouses) Gümrük resmi henüz ödenmemiş olan malları saklayan ve bu mallar karşılığında rehin senedi (varant) ve makbuz senedi (resepise) vermeye yetkili bulunan kurumlar.

GENEL SİGORTA (*Os.* Umûmî sigorta, *Fr.* Assurance générale, *İng.* Blanket insurance) Her alanı ve konuyu kapsayan sigorta... *Bk.* Sigorta.

GENEL SÖZLEŞME (*Os.* Umûmî mukavele, *Fr.* Contrat collectif de travail, *Al.* Kollektivvertrag) Genel çalışma koşullarını saptamak üzere işverenler topluluğu ile işçiler topluluğu arasında yapılan sözleşme... Borçlar Kanunu'nun 316. ve 317. maddelerine göre yapılır. *Bk.* Sözleşme.

GENEL TEMSİLCİ (*Os.* Umûmî mümessil, *Fr.* Représentant général, *Al.* Generalvertreter, *İng.* General representative) Bir firmanın bütün işlerinde yetkili kılınan temsilcisi.

GENEL TOPLAM (*Os.* Umûmî yekûn, *Fr.* Montant total, *Al.* Gesamtbetrag, *İng.* Total amount) Birçok toplamların toplamı.

GENEL TÜKETİM VERGİSİ (*Os.* İstihlâki umûmiye vergisi, *Fr.* Impôt général sur consommation, *Al.* Allgemeine Verbrauchsteuer, *İng.* General tax on consumption, Excise tax) Tüketicinin ödediği vergilerin tümü... *Bk.* Vergi.

GENEL YAPIM GİDERLERİ (*Os.* İmâlâtı umûmiye masarîfâtı, *Fr.* Frais générales de fabrication, *İng.* General manufacturing charges) Ücretlerin ve hammadde harcamalarının dışında kalan tüm imâlât masrafları... *Bk.* Gider.

GENEL YARARLI DERNEKLER (*Os.* Menfâati umûmiyeye hâdim cemiyetler, *Fr.* Associations de l'utilité publique, *Al.* Gemeinnützige Vereine, *İng.* Associations of public utility) Kamu yararına hizmet etmek için kurulan dernekler... Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yeşilay, Dil Kurumu, Tarih Kurumu vb. gibi dernekler bu niteliktedir. Bu nitelik, bir derneğe bakanlar kurulu kararıyla verilir. Öteki derneklerden farklı ayrıcalıkları (imtiyazları) ve bağışıklıkları (muâfiyetleri) vardır.

GENEL YETKİDEŞLİK BELGESİ (*Os.* Umûmî vekâletnâme, *Fr.* Procuration générale, *Al.* Generalvollmacht, *İng.* General power of attorney) Tüm işlemlere yetki veren vekâletnâme... Genellikle dâvâcı ve dâvâlılar tarafından avukatlarına verilir. Belli bir işe ve işleme özgü vekâletnâmeye de özel yetkideşlik belgesi (Husûsî vekâletnâme) denir. *Bk.* Yetkideşlik belgesi.

GENEL YÖNETİM GİDERLERİ (*Os.* Umûmî idâre masrafları, *Fr.* Frais générales d'administration, *İng.* General expenses of management) Bir firmanın üretim, pazarlama ve satış işlerine yapılan harcamalarının dışında kalan yönetsel giderleri... *Bk.* Gider.

GENGÜDÜM (*Os.* Sevkülceys, *Fr.* Stratégie, *Al.* Strategie, *İng.* Strategies) Herhangi bir işi yürütmek için önceden saptanan plan... *Strateji* deyimini, Yunancadır ve *savaş yönetme sanatı*'nı dilegetirir. Ekonomi dilinde, serbest rekabet piyasası da bir çeşit savaş alanı olduğundan, bir firmanın rakip firma ya da firmalar karşısında onları altetmek amacıyla önceden yaptığı planları dilegetirir.

GENİŞLEME (*Os.* İnbisât, *Fr.* Expansion, *Al.* Ausdehnung, *İng.* Expansion) Ticâret işini büyütme... Kuramsal ekonomi dilinde, ulusal gelirin sürekli artmakta olduğu ekonomik evreyi dilegetirir. Kapitalist ekonomide kârların sürekli artışı da bu deyimle dilegetirilir.

GENİŞLETİLMİŞ YENİDEN ÜRETİM

GENİŞLETİLMİŞ YENİDEN ÜRETİM (Os. Genişletilmiş tekrar istihşâl, *Fr.* Reproduction expansive) Artık-değerden bir bölümünün üretimini artırılmasına ayrılması halinde gerçekleşen üretim... *Basit yeniden üretim* deyimi karşılığında kullanılır. "Artık-değerin anamaldan nasıl doğduğunu gördük. Şimdi anamaldan nasıl doğduğunu göreceğiz. Artık-değer harcanacak yerde avanse edildiği ve anamal olarak kullanıldığı takdirde yeni bir anamal teşekkül ederek eskisine katılır. Bundan böyle birikiş, artık-değerin anamala dönüşmesiyle sağlanır". Örneğin 20.000 liralık artık-değer üreten 100.000 liralık bir anamal varsayalım. Bu artık-değerin 10.000 lirasını anamalcı kendi yaşamı için ayırır. Öteki 10.000 lirasının örneğin 2.000 lirası değişen anamal ve 8.000 lirası değişmeyen anamal olmak üzere tümünü anamal yapar. Artık-değer oranı % 10 olduğu takdirde bu yeni anamal 2.000 liralık artık-değer üretecek ve bu yeni artık-değer, 100.000 liralık anamaldan vermekte olduğu 20.000 liralık artık-değere eklenecektir. Bu defa, anamalcının gene 10.000 lirasını kendi ihtiyaçlarına ayırdığını varsayarsak, 12.000 liralık bir anamalla genişletilmiş üretim yeni artık-değerler verecek ve bu genişleme böylece devam edecektir. *Bk.* Basit yeniden üretim, Yeniden üretim, Anamaldan organik bileşimi.

GEORGİZM (Os. Corcizm, *Fr.* Georgisme, *Al.* Georgismus, *İng.* Georgism) En büyük gelirin toprak değerindeki artıştan geldiğini savunan görüş... Amerikalı Henry George (1839-1897)'un varsayımlarını izleyenleri dile getirir. Amerika'da kapitalizmin feodalite düşmanlığını temsil eden (çünkü toprak geliri olan rant, sermaye geliri olan kâr engeller ve azaltır) Henry George her türlü bilimsel bilgiden yoksun olarak toprak sahipleriyle savaşmıştır, ona göre "toprak sahipleri tüyürken bile para kazanırlar, çünkü toprağın değeri durduğu yerde kendi kendine artar". Henry George, *Toprağımız ve Toprak Siyaseti* (1871) adlı yapıtında zenginlik ve fakirliğin sadece toprak rantından ileri geldiğini, toprak rantının ortadan kalkmasıyla aşırı servet diye bir şey kalmayacağını ve insanların denk gelirli olacağını ileri sürmüştür. Henry George eğitimin de insanlara hiçbir yararı olmadığını, en büyük eğitimin yaşama deneyleri olduğunu savunur. *Bk.* Rant, Toprak reformu.

GERÇEK DEĞER (Os. Hakikî kıymet, Kıymeti hakikîye; *Fr.* Valeur intrinsèque, *Al.* Innerer Wert, *İng.* Intrinsic value) Anamaldan devir sürelerini de katarak yapılan hesap so-

nunda bulunan değer... Anamalcı üretimde *devir* (*Fr.* Rotation) Bir malın gerçek değerinin hesaplanmasında çok önemlidir. Anamaldan devir süresini göz önüne almadan yapılan hesaplar yanlış sonuçlar verir. Devir süresi, anamaldan tükenme süresidir. Örneğin bir makine değerini on yılda yitiriyorsa ona yatırılan anamaldan devir süresi on yıldır. Bu makine eğer yüz bin liraya alınmışsa demek ki her yıl değerinden on bin lirayı ürettiği mallara geçirecek ve anamalcı da her yıl bu on bin lirayı -on yıl sonra o makineyi yenilemek üzere- bir yana ayıracaktır. Görüldüğü gibi makine, devir süresi göz önüne alındıkta, ancak kendini üretmekte ve hiçbir artık-değer, eşdeğerle kâr getirmemektedir. İnsan emeğinden başka hiçbir malın artık-değer, eşdeğerle kâr getirmediği bu örnekte açıkça görülür. Demek ki bir üretimde malın gerçek değerinin bulunabilmesi için anamaldan yatırıldığı bütün makinelerin, âletlerin, binaların, ham ve yardımcı maddelerin vb. devir sürelerinin bilinmesi ve hesaba katılması gerekir. *Gerçek değer*'in bulunması için yapılması gereken hesabı şöyle bir örnekle gösterebiliriz: Örneğin bir sanayi işine 640.000 lira yatırıldığını varsayalım. Diyelim ki bu 640.000 liralık anamaldan 10.000 lirası binâlara, 250.000 lirası makinelere, 140.000 lirası âletlere, 100.000 lirası ham ve yardımcı maddelere, 50.000 lirası da işçi ücretlerine yatırılmıştır. Gene diyelim ki binâlar yirmi yılda, makineler on yılda, âletler iki yılda, ham ve yardımcı maddeler altı ayda, ücretler de üç ayda devretmekte, eşdeğerle tükenmektedir. Bir yılda üretilen malların gerçek değerini şöyle hesaplamamız gerekir: 100.000 liranın yirmide biri 5.000 lira + 250.000 liranın onda biri 25.000 lira + 140.000 liranın yarısı 70.000 lira + 100.000 liranın iki katı 200.000 lira + 50.000 liranın dört katı 200.000 lira + yüzde yüz oranında varsaydığımız artık-değer. (İşçi ücretlerine eşit olarak) 200.000 lira = 700.000 lira. Demek ki bu sanayi işinde yılda gerçek değeri 700.000 lira olan mal üretilmiştir. *Bk.* Değer, Artık-değer, Emek, Mal.

GERÇEK GELİR (Os. Vâridâtı hakikîye, *Fr.* Revenu réel, *Al.* Realeinkommen, *İng.* Real income) Satılma gücü... *Saymacı gelir* (Os. Vâridâtı itibârîye, *Fr.* Revenu nominal, *Al.* Nominaleinkommen, *İng.* Monetary income) deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin geçen yıl yüz lira kazanan bir kimsé, bugün iki yüz lira kazanıyorsa, ama yüz lirayla on ekmeğe alırken iki yüz lirayla beş ekmeğe alabiliyorsa geliri yüzde yüz artmış değil, tersine, yüzde elli azalmış demektir. Örneğimizde iki yüz

lira onun saymaca geliridir, gerçek geliriye elli liradır. *Bk. Gelir.*

GERÇEK HARCAMALAR (*Os. Masarifâtı hakikiye, Fr. Dépenses réelles, Al. Realausgaben, İng. Reel expenditures*) Devletin emek, doğa ve anamal kullanarak yaptığı harcamalar... Anamalcı economiciler devlet harcamalarını böylelikle ikiye ayırırlar ve devletin tıpkı bir anamalcı gibi yaptığı harcamaları bu deyimle dilegetirirler. Örneğin devlet bizzat bir şeker fabrikası kurar; işçi çalıştırır, hammadde satın alır ve bu işe bir anamal yatırır. Anamalcı economicilere göre bu harcamalar, devletin gerçek harcamalarıdır. Devletin bunun dışındaki harcamalarına *transfer harcamaları* denir.

GERÇEK KASA VARLIĞI ETKİSİ (*Os. Hakiki ankes tesiri, Fr. Effet d'encaissees réelles, İng. Real balance effect*) Elde bulunan paranın talebe etkisi... *Kasa varlığı* (ankes), elde bulunan harcamaya hazır para demektir. Kimi anamalcı economicilere göre istem (tâlep) değişmelerini meydana getiren bu harcamaya hazır paranın etkisidir. Her insan, gelirin bir bölümünü gerektiğinde harcamak için bir yere saklar. Fiyatlar düşerse bu hazır paranın gerçek değeri artmış olur (*Bk. Gerçek gelir*), eşdeyişle bu parayla eskisinden daha çok mal satın alınır. Bundan ötürü hazır para tutanlar fiyatlar düşünce hemen piyasaya koşup paralarını harcarlar, demek ki mallara olan talep artar: Talep artınca mal fiyatları da yükselmeye başlar. Mal fiyatları yükselince gerçek kasa varlığı miktârı azalır, bu halde de para harcayanlar harcamalarını, eşdeyişle taleplerini azaltırlar. *Bk. İstem.*

GERÇEK KİŞİLER (*Os. Eshâsı hakikiye, Hakiki şahıslar; Fr. Personnes physiques, Al. Natürliche Personen, İng. Natural persons, La. Persona*) İnsanlar... Hukuk dilinde *tüzel kişiler* (*Os. Hükmî şahıslar*) deyimini karşılığında kullanılır. Örneğin Ahmet de borçlanır, Ahmet'in kurduğu anonim şirket de borçlanır. Ana Ahmet'in borcu bir gerçek kişinin, kurduğu anonim şirketin borcuysa bir tüzel kişinin borcudur. *Bk. Tüzel kişiler.*

GERÇEKLEŞME (*Os. Hakikat olma, Fr. Réalisation, Al. Realisieren, İng. Realization*) Mal-anamaldan para-anamala geçiş aşaması... Ticâret dilinde, paranın alınarak malın verildiği, eşdeyişle satışın tamamlandığı zamanı dilegetirir. Mâlsal (mâli) dilde, değerli bir senedin parası alınarak satıldığı zamanı dilegetirir. Mâliye dilindeyse, verginin tahakkuk edip tahsil edilebilir duruma geldiği zamanı

anlatır. Marksçı ekonomi dilinde de, malın paraya dönüşme basamağını dilegetirir. *Bk. Mal, Para, Anamal.*

GERÇEK MÂLİYET (*Os. Hakiki mâliyet, Fr. Prix de revient réel, Al. Realkosten, İng. Real cost*) Anamal ve emek mâliyetlerinin toplamı... İngiliz economicisi Alfred Marshall'ın deyimidir. Marshall, *Principles of Economics* adlı yapıtında (Londra 1938, 8. baskı, s. 338-9) şöyle demektedir: "Bir malı meydana getirmek için kullanılan her türlü emek ve anamal, bunların elde edilmesi için gerekli perhiz zahmeti ve fedakârlığıyla birlikte, malın *reel üretim mâliyeti*dir. Bu zahmet ve fedakârlıklar için gerekli para tutarı da *nakdî üretim mâliyeti*dir". Marshall'ın bu *reel mâliyeti*, Seinor'un *perhiz kuramına* dayanır ve öznel niteliktedir. Daha açık bir deyişle Marshall, *reel* deyimini burada *parasal* (nakdî) deyimine karşı tutmakta ve onunla perhiz sonucu çekilen zahmet ve katılan fedakârlıkları dilegetirmektedir. Marshall'ın bağlı olduğu marjinalcilik öğretisine göre değer öznel, ihtiyaç ve faydayla açıklanır. Bu değer mâliyeti de öznel olacak ve böylece zahmetler ve fedakârlıklarla açıklanacaktır. Burada, emeğin zahmeti ve fedakârlığı vazgeçilen aylıklığı dilegetirir; yani emekçi boş oturup rahat edeceğine fedakârlık etmiş, zahmete katlanmış ve çalışmıştır. Görüldüğü gibi Marshall, sadece anamalcının değil, emekçinin de zahmet ve fedakârlığını değerlendirmek gibi bir yüksek gönüllülük göstermektedir ve bütün bunları da anamalcı üretimde mâliyeti açıklamak için bilimsel bir kuram olarak ilerisürmektedir. *Bk. Mâliyet, Perhiz kuramı, Marjinalcilik.*

GERÇEK ÜCRET (*Os. Hakiki ücret, Fr. Salaire réel, Al. Reallohn, İng. Real wage*) Saymaca ücretle satın alınabilecek mal miktârı... Bir kimsenin geliri ya da ücreti para (nakit) olarak saymacadır (nominaldir). Aşıl sorun, bu parayla ne ve ne kadar alınacağıdır. 1923 Almanya'sında bir işçiye günde dört milyon mark verdiler, ama bir milyon marka sadece bir sabah gazetesi satın alınabiliyordu. O işçinin saymaca ücreti günde dört milyon lira, ama gerçek ücreti yarım ekmektir. *Bk. Ücret, Gerçek gelir.*

GEREKLİ EMEK (*Os. Muktezâ mesâî, Fr. Travail nécessaire, Al. Notwendige Arbeit, İng. Necessary labour*) Emekçinin kendisini yeniden üretmek için harcadığı emek... Bu emek gereklidir, çünkü üretim sürecine giren her mal gibi insan-mal olan emekçi de kendisini yeniden üretmek zorundadır. Diyalektik ekonomi anlayışına göre anamalcı üretim, süre-

GEREKLİ EMEK SÜRESİ

li bir üretim, eşdeyişle bir *yeniden üretim*dir, durduğu an yok olur. Örneğin bir kumaş üretiminde nasıl iplik bitince yerine aynı ölçüde yeni iplik sağlanması gerekirse emekgücü bitince de yerine aynı ölçüde emekgücü sağlanması gerekir. Malın kendisini üretmesi bu demek olduğu gibi, emekçinin kendisini üretmesi de bu demektir. Hammadde malı kendisini üretime katıldığı miktarda geri getirerek üretir, örneğin yüz bin liralık iplik mallaşıp satılınca yüz bin lirası geri gelir, bununla da, aynı miktarda yeni iplik alınıp üretim sürecine sokulur. Bunun gibi, yüz bin liralık emekgücü malı da mallaşıp satılınca yüz bin lirası geri gelir, bununla da aynı miktarda emekgücü üretime sokulur. Çünkü nasıl yeni iplik üretim sürecine sokulmadığı takdirde üretim durursa, yeni emekgücü de üretim sürecine sokulmadığı takdirde üretim öylece durur. Yeni emekgücü demek, işçinin ertesi işgününde aynı güçle çalışmaya başlayabilmesi demektir. İşçinin aynı güçle ertesi işgününde çalışmaya başlayabilmesi için yemesi, içmesi, uyuması, giyinmesi, ısınması, barınması vb. gereklidir. Bunları sağlamak için de emekçiye belli bir miktarda para gereklidir. İşte işçiye *ücret* adı altında verilen para, bu paradır. İşçi ürettiği mala kattığı emekgücünün bu değerini geri almak, eşdeyişle *gerekli emek süresinde* çalışmak zorundadır. Ama emekgücü biçimindeki insan-malın, dünyadaki bütün hammadde mallarından farklı olarak, çok büyük ve önemli bir özelliği vardır: Tüketilmekle hemen bitmez, bir süre daha devam eder. Yüz bin liralık iplik kumaş olup satılınca tümüyle yok olur, ama yüz bin liralık emekgücü kumaş olup satılınca tümüyle yok olmaz, geriye bir süre daha çalışabilecek emekgücü kalır. İşte bu, *gerekli emek süresi*'nin dışındaki fazla sürede çalıştırılan emekgücüdür ki, kendisini yeniden üretebilecek değerden daha fazla bir değer, kapitalistlerin *kâr* adını verdikleri bir *artık-değer* üretir. Bundan ötürüdür ki, yüz bin liralık iplik mallaşıp satılınca kapitaliste sadece kendi değerini (yüz bin lira) getirdiği halde yüz bin liralık emekgücü mallaşıp satılınca kapitaliste kendi değerinden çok fazlasını (örneğin gerekli emek süresinin bir katı kadar fazla çalıştırılırsa iki yüz bin lira) getirir. Dünya üstünde insan-maldan başka hiçbir hammadde malı yoktur ki kendisinin yeniden üretimi için gereken değerden fazla bir değer, bir *artık-değer* getirsin. Kapitalizm, *emekgücü* denilen bu hammadde malından doğmuştur. *Bk.* Emek.

GEREKLİ EMEK SÜRESİ (*Os.* Muktezi mesâî zamânî, *Fr.* Temps de travail nécessaire,

Al. Notwendige Arbeitszeit, *İng.* Necessary labour-time) İşgünü'nün, emekçinin kendisini yeniden üretmek için çalıştığı bölümü... Bu çalışma süresinde emekçi, ertesi günü kendisini yeniden çalışabilecek bir duruma getirecek olan değeri üretir, eşdeyişle kendisini ertesi günü yeniden çalışabilecek duruma getirmek için gerekli yemek, içmek, ısınmak, barınmak vb.'nı sağlayacak parayı kazanır. *Bk.* Gerekli emek, Emekgücü.

GEREKİNSİNME (*Os.* İhtiyaç, *Fr.* Besoin, *Al.* Bedarf, Bedürfnis; *İng.* Want, Need) İnsanların yaşayabilmeleri için doğal ve toplumsal gerekliliklerin tümü... Gereksinmeler mal ve hizmetlerle karşılanır. Bundan ötürüdür ki insanlar bunları üretmek zorundadır. Üretim sürekli, çünkü gereksinmeler sürekli, her an yeniden giderilmek ister. İnsan bir kez yemekle, bir kez ısınmakla, bir kez giyinmekle vb. ömrü boyunca yaşayamaz. Kuramcılar, gereksinmeleri çeşitli açılardan sınıflandırmışlardır: Örneğin zorunlu olan ve zorunlu olmayan gereksinmeler ayırdedilmiştir; beslenme zorunlu bir gereksinme, eğlenme zorunlu olmayan bir gereksinme sayılmıştır (İnsan, beslenmeden yaşayamaz, ama eğlenmeden yaşayabilir). Örneğin doğal gereksinmeler ve sonradan edinilmiş gereksinmeler ayırdedilmiştir; beslenme doğal bir gereksinme, sigara içme sonradan edinilmiş bir gereksinmedir. Örneğin fizyolojik ve kültürel gereksinmeler ayırdedilmiştir; beslenme fizyolojik bir gereksinme, müzik dinleme kültürel bir gereksinmedir. İnsanların gereksinimleri, evrimleriyle birlikte nitelik değiştirir (Eşdeyişle, insanlarla birlikte gereksinimleri de evrimleşir). Örneğin bugünkü konut gereksinmesi, birkaç yüzyıl önceki konut gereksinmesinden başka niteliktedir. İnsanların gereksinimleri evrimleriyle birlikte nicelikçe de çoğalır. Örneğin bugünün gereksinmeleri, birkaç yüzyıl önceki gereksinmelerden çok daha fazladır. Alfred Marshall, gereksinmelerin sonsuzca artacağını ve bundan ötürü de hiçbir zaman tümüyle giderilemeyeceğini ileri sürerek dolaylı yoldan sosyalizme karşı kurulu düzeni savunmaya girişmiştir. Demek ister ki, gereksinmeler giderilemiyorsa bunun nedeni ekonomik düzensizlikler değildir, çünkü gereksinmeler hiçbir zaman bütünüyle giderilemez. Gereksinmelerin sonsuzca artacağı doğrudur, ama sonsuzca giderileceği de doğrudur. Kaldı ki Alfred Marshall'le Von Mises'in ilerisürdükleri bu kurama anamalıcı yazarlar da karşı çıkmışlardır. Ashley Montagu şöyle demektedir: "İnsanbilimsel ve tarihsel incelemeler gereksinlerin tutarlı olduğunu göstermektedir: Beslenme, giyinme, konut, kimi iklim-

lerde ısınma, vahşi hayvanlardan ve kötü halvalardan korunma, konutları süsleme, vücut adalelerini çalıştırma, türün sürdürülmesi gibi yarım düzine kadar *temel gereksinmeler* hominid'ten beri değişmemiş görünmekte, bugün bile tüketim harcamalarının en büyük bölümünü kapsamaktadır" (*The Direction of Human Development*, s. 131). B. Malinovski de aynı düşüncededir (*A Scientific Theory of Culture*, s. 91-95). Kaldı ki, gereksinmelerin her zaman giderilebileceğini tanımlamak için onları sınırlamaya çalışmak gerekmez, insanlar elbirliğiyle kendileri için üretime başlayınca daha da artması pek doğal ve hattâ gerekli bulunan bütün gereksinmelerini bol bol karşılayacak nicelikte madde ve hizmet üreteceklerdir. Bu gerçek, bilimsel olarak kesindir. İnsanların gereksinimleri üretim biçimlerinden ayrılmaz. Bu yüzden ki ilkel toplumda ya da köleci toplumda kağıyla, feodal toplumda at arabasıyla yapılan yolculuklar bugün otomobiller ve uçaklarla yapılmaktadır. İlerde, şimdiden adlandıramayacağımız çok daha başka araçlarla da yapılacaktır. Diyalektik öğretisi, *gereksinme* ve *çıkart* (menfaat) kavramlarının kökten birliğini ortaya koymuştur. Gereksinme, bireylerin ve toplumun gelişebilmek için gerekenlere duyduğu iştir. *Gereksinme* bireyler ve toplum tarafından benimsendiği ölçüde *çıkart* niteliğini taşır. Temel olan gereksinme ve çıkarlar, özdeksel (maddî) gereksinme ve çıkarlardır. Bilimsel, felsefesal, estetik, siyasal vb. gibi gereksinme ve çıkarlar da özdeksel gereksinme ve çıkarlarca belirlenir. Metafizik düşünce sistemine bağlı ekonomi anlayışında *gereksinme* çok önemli bir kavram sayılmakta ve birçok ekonomik olaylar *gereksinim* şiddetiyle açıklanmaktadır. Marjinalci ekonomi, özellikle bu öznel yapıya dayanır. Bu alanda *gereksinme* kavramı yarar kavramıyla bağımlıdır. *Bk.* Azalan marjinal yarar ilkesi, Marjinalcilik.

GERİ ALMA HAKKI (*Os.* Vefâ hakkı, *Fr.* Droit de réméré, *Al.* Rückkaufsrecht, *İng.* Right to repurchase, *Lâ.* Redemptio) Taşınmaz malını bir başkasına devretmiş olan kimseye o malı yeniden satın almak yetkisini veren hak... Medenî Kanun'un 660. ve Borçlar Kanunu'nun 213. maddelerine göre bu hak tapu siciline kaydedilmekle aynı hak (malsal hak) niteliğini alır. *Bk.* Geri alma satışı.

GERİ ALMA SATIŞI (*Os.* Bey'i, bilvefâ, *Fr.* Pacte de réméré, *Al.* Widerkauf, *İng.* Repurchase, Sale with power of redemption; *Lâ.* Pactum retroemendi, Remditio) Kararlaştırılan süre içinde satılanı geri almak koşuluyla

yapılan satış sözleşmesi... Medenî Kanun'un 660. ve 883. ve Borçlar Kanunu'nun 213. maddelerine göre satan aldığı parayı satın alana, satın alan da aldığı malı satana geri verir. *Bk.* Geri alma hakkı.

GERİCİ TOPLUMCULUK (*Os.* Muhâlifi terakki sosyalizm, *Fr.* Socialisme réactionnaire) Toplumculuk adı altında toplumculuğa direnen akımlar... Bilimsel toplumculuk, feodal toplumculuğu, kilise toplumculuğunu, küçük burjuva toplumculuğunu, Alman kürsü toplumculuğunu *gerici toplumculuk* deyimiiyle niteler. *Bk.* Toplumculuk.

GERİKALMIŞ BÖLGE (*Os.* İnkişaf etmemiş mıntaka, *Fr.* Région non-développé, *İng.* Backward area) Ekonomik açıdan güçsüz bölge... *Bk.* Gerikalmışlık.

GERİKALMIŞLIK (*Os.* İnkişaf etmemişlik, *Fr.* Rester sous-développé, Rester en arriére, Rétrograder, Être arriére; *İng.* To lag, Remain behind, To be retarded) Bir ülkenin toplumsal bakımdan öteki ülkelere göre geride bulunma durumu... Aynı anlamda *az gelişmişlik* terimi de kullanılmaktadır. Her iki terim de temelde ekonomik yoksulluğu ve bunun zorunlu sonucu olan toplumsal yoksulluğu dile getirir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürücü ülkeleri *gelişmişlik* ve sömürülen ülkeleri de *gerikalmışlık*'la adlandırmak âdet olmuştur. Adam başına düşen ulusal gelir hesabına dayanan 1964 yılı istatistikleri bu grafiğin en üstünde Amerika'yı ve en altında da Pakistan'ı göstermektedir. Samuelson'un istatistiklerinde ülkemiz sondan üçüncüdür. *Bk.* Az gelişmişlik.

GEZGİN ESNAF (*Os.* Seyyâr esnaf, *Fr.* Marchand ambulant, *Al.* Wandergewerbe, *İng.* Pedlar's trade, Hawker's trade) Yollarda gezerek mal satan esnaf... *Bk.* Esnaf.

GEZGİN SATICI (*Os.* Seyyâr satıcı, *Fr.* Voyageur de commerce, Voyageur de commande; *Al.* Geschäftsreisender, Handelsreisender; *İng.* Commercial traveller) Bir firma adına ev ev dolaşarak satış yapan kişi.

GEZİ (*Os.* Seyyâhat, *Fr.* Voyage, *Al.* Reise, *İng.* Travel, Journey) Görmek ve dinlenmek için ülkeler arasında dolaşmak. *Bk.* Gezim.

GEZİCİ SATIŞ GÖREVLİSİ (*Os.* Seyyâr satış memuru, *Fr.* Commis voyageur, *Al.* Handlungsreisender, *İng.* Commercial traveller) Bir firmanın mektup, ilân, sirküler vb. gibi araçlarla yetki verip firma adına ticâret işlemleri yapmak üzere başka yerlere gönderdiği görev-

GEZİM

li... Bir anlamda *gezgin satıcı* deyiimiyle anlamdadır. Borçlar Kanunu'nun 454. ve Ticâret Kanunu'nun 97. maddelerine göre bunlar satıkları malların bedellerini bizzat alabildikleri gibi taksitle bağlamak yetkisine de sahiptirler. *Bk. Gezgin satıcı.*

GEZİM (*Os. Turizm, Fr. Tourisme, Al. Reiseverkehr, Fremdenverkehr; İng. Tourism*) Gezmek, görmek ve dinlenmek amaçlarıyla yapılan gezi... Özellikle ticâret ya da iş için yapılan gezilerden ayırılır. Ulusal ekonomiye gelir sağlamasından ötürü XX. yüzyılın başlarında ekonomik bir olgu olarak ele alınmıştır. Genellikle "para kazanma amacı maksızın ve bir yerde sürekli olarak kalmadan anavatan dışında yapılan gezi" olarak tanımlanır. *Yerli gezim ve yabancı gezim* olarak ikiye ayrılır. Yerli gezim ulusal ekonomiye döviz sağlamaz, ama gezilen bölgeye para bırakır. *Bk. Gezimci, Gezi.*

GEZİMCİ (*Os. Turist, Fr. Touriste, Al. Vergnügungstreisen, İng. Tourist*) Gezim amacıyla ülkeleri gezen kişi... Geldikleri ülkede yirmi dört saatten az kalanlar (eşdeyişle, transit geçenler) turist sayılmaz. *Bk. Gezim.*

GEZİMİN EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ (*Os. Turizmin ekonomik tezâhürü, Fr. Aspects économiques du tourisme, Al. Wirtschaftliche Funktionen des Fremdenverkehrs, İng. Economic aspects of tourism*) Turizmin ekonomik etkisi... Turizm, bir ülke ekonomisini tüketimi ve bundan ötürü de üretimi arttırarak etkiler. Ayrıca döviz (yabancı para) getirdiği için de ulusal ekonomiye büyük katkısı vardır. Kuşkusuz, bütün bunlar, turistik ülkelerde gerçekleşen etkilerdir. Yoksa her türlü güvenlik ve temizlikten yoksun geri ülkelerde turist çekme hayalleri, boşuna para harcatarak ülke ekonomisini olumsuz yönde etkiler. *Bk. Gezim.*

GEZİMİN SINIFLANDIRILMASI (*Os. Turizmin tasnifi, Fr. Classification des activités touristiques, Al. Klassifizierung des Fremdenverkehrs, İng. Classification of touristic activities*) Turizm hareketinin çeşitli anlamları... Turizm, önce iç (yerli) ve dış (yabancı) olmak üzere ikiye ayrılır. Dış turizmi de *pasif* ve *aktif* olarak ikiye ayırırlar. Aktif dış turizm, ülkeye döviz getiren yabancıların turizmidir. Pasif dış turizmse, ülkenin ulusal parasını dışarıya götüren ülke halkının turizmidir. Bir ülkenin turizm geliri, bu pasifle aktif arasındaki değer farkıdır. Daha açık bir deyişle, bir ülkede turizm için beş milyon lira dışarıya çıkıyor ve üç milyon lira içeriye giriyorsa bu ülkenin turizm gelirinden değil, tu-

rizm giderinden sözetmek gerekir. Turizm yol açısından da sınıflandırıldığı gibi (havayolu turizmi, karayolu turizmi, denizyolu turizmi) spor turizmi, kongre turizmi, dinsel turizm, sağlık turizmi vb. gibi pek çok açıdan da sınıflandırılır. Bireysel turizm ve toplu turizm, klâsik turizm (zenginlerin turizmi) ve sosyal turizm (dar gelirliilerin turizmi) vb. gibi açılardan da turizmi incelemek olanaklıdır. *Bk. Gezim.*

GEZİ ÇEKİ (*Os. Seyâhat çeki, Fr. Chèque de voyage, Al. Reisescheck, İng. Traveller's cheque*) Yanında para taşımak istemeyen gezicilerin bankalardan aldıkları çek... İngiliz ve Amerikan bankaları tarafından ortaya atılmış ve bütün dünya bankalarının benimsenmiştir. Çekin karşılığı, bankanın şubesinin bulunduğu her ülkede ödenir. Çeki kullanmadan geziden dönenler onu bankaya geri verebilirler. Kimi ülkeler (örneğin Fransa) turizmi teşvik için bu çeklerle yapılan alışverişlerde yüzde yirmi (*Fr. Vingt pour cent*) oranında bir indirim uyguluyorlar, bu indirim aslında vergi indirimidir ve satıcıya devlet tarafından ödenir. Ne var ki her gidilen otelde ya da lokantada bu çekleri kabul etmezler, kullanımı pek de kolay değildir. *Bk. Gezi.*

GİDER (*Os. Masraf, Fr. Dépense, Al. Ausgabe, İng. Expenditure*) Harcanan para... Kazanılan parayı dilegetiren *gelir* deyiimi karşılığı olarak kullanılır. *Bk. Gelir.*

GİDERLİ (*Os. Masraflı, Fr. Coûteux, Al. Kostspielig, İng. Expensive*) Çok harcatan... Örneğin bu anlamda "masraflı bir gezi" denir. *Bk. Gidersiz.*

GİDERSİZ (*Os. Masrafsız, Fr. Sans frais, Al. Ohne Kosten, İng. Without cost*) Harcatmayan... Örneğin bu anlamda "masrafsız bir gezi" denir. *Bk. Giderli.*

GİDER VE GELİR (*Os. Sarfiyât ve vâridât, Fr. Dépenses et recettes, Al. Ausgaben und Einnahmen, İng. Expenditures and receipts*) Yapılan harcamalar ve bu harcamaları karşılamak için sağlanması gerekli paralar... Ekonomi, ticâret ve mâliye bilimlerinin temel kavramlarıdır. *Bk. Gider, Gelir.*

GİDER VERGİLERİ (*Os. Sarfiyât vergileri, Fr. Impôts des dépenses*) Mal ve hizmet üretimi ve satışından alınan vergiler... *Muâmele vergileri* ve *satış vergileri* deyimleriyle anlamdadır, ülkemizde bu ad altında yasalaştırılmış ve başlıca dolaylı (vâsıtalı) vergileri kapsamı içine almıştır. *Gider vergileri kanunu* içinde yer alan vergilerden en önemlisi *tüketim vergisi* (İstihlâk vergisi)'dir. Nakliyat vergisi; posta,

telefon ve telgraf hizmetleri vergisi; banka ve sigorta muâmeleleri vergisi gibi vergiler de aynı yasa içinde yer almaktadır. Buna karşı pek çok vâsıtalı vergiler (işletme vergisi, binâ inşâât vergisi, taşıt alım vergisi gibi) bu yasanın kapsamı dışında kalmıştır. Dışta kalan bu vergiler 1970 tarihli *finansman kanunu*'nun kapsamı içindedir. *Bk. Vergi.*

GİFFEN PARADOKSU (Os. Havâriki Giffen, Fr. Paradoxe de Giffen, Al. Giffen Paradox, İng. Giffen paradox) Ekmeğin fiyatının artmasıyla tüketiminin de arttığını saptayan Giffen'in ilerisürdüğü çelişki... İngiliz ekonomisi Robert Giffen (1837-1910) tarafından ilerisürülmüştür. Giffen, fiyatı artan tüketiminin azalacağı genel kuralına aykırı bulduğu bu gözlemini bir paradoks olarak niteler. Gerçekte bu bir paradoks değildir, çünkü ekmeğin fiyatıyla birlikte öbür besinlerin fiyatları da artmakta ve yoksul insanlar öbür besinlerden kıstıklarını (eşdeyişle, genel kurala uygun olarak fiyatı artan besinlerin tüketmedikleri bölümünü) çok ekmeğe yiyerek tamamlamaktadırlar.

GİRDİ (Os. Mevrûd, Fr. Intrans, Al. Einsatz, İng. Input) Mal ve hizmet üretimine yapılan tüm harcamalar... *Çıktı* deyimini karşılığında kullanılır. Bu iki deyim, genellikle tüm dillerde İngilizce *input-output* olarak kullanılmaktadır. Daha açık bir deyişle, üretim yapmak için bir firmaya bütün girenlerle üretim sonunda firmadan bütün çıkarları dilegetiriyor. *Fr. Çıktı, Girdi-çıktı çözümlemesi.*

GİRDİ-ÇIKTI ÇÖZÜMLEMESİ (Os. Mevrûd ve sâdir tahlili, Fr. Analyse des intrants et des extrants, Al. Einsatz-Ausstoss Analyse, İng. Input-output analysis) Bir firmanın ne satın aldığını ve ne sattığını gösteren çözümleme... Bu çözümlemenin amacı, sağlam bir planlama yapılabilmesidir. *Bk. Girdi, Çıktı.*

GİRENLER DEFTERİ (Os. Vâride defteri, Fr. Livre des entrées, Al. Eingangsbuch, İng. Receiving book) Herhangi bir firma ya da kuruluşa giren bütün evrâkın kaydedildiği defter... Herhangi bir firma ya da kuruluşun çıkan bütün evrâkın kaydedildiği *çıkanlar defteri*'yle birlikte kullanılır. Bu iki defter, resmî ve özel, bütün kuruluşlarda vardır.

GİRİŞİLEN (Os. Teşebbüs edilen, Fr. Entreprenant, Al. Unternehmend, İng. Undertaking) Gerçekleştirilmeye başlanan... Örneğin bu anlamda "girişilen bu iş, iyi bir iştir" denir. *Bk. Girişim.*

GİRİŞİM (Os. Teşebbüs, Fr. Entreprise, Al. Unternehmen, İng. Enterprise) Bir işe giriş-

me... Anamalçı ekonomi edebiyatında *üretim etmenleri birimi* olarak tanımlanır. Anamalçı ekonominin temel konusu *özel girişim* (Os. Husûsî teşebbüs)'lerdir, ama bunun yanında *kamu girişimi* (Os. Âmme teşebbüsü)'nden de söz edilir. Eskiden *bireysel girişim*'lere *ferdî teşebbüs* denirdi. Klâsikler ekonomik yaşamda da, doğadaki gibi, doğal bir düzen olduğuna inandıkları için *ferdî teşebbüsü* insanın yeteneklerini geliştiren en iyi yöntem sayarlardı. *Teşebbüs özgürlüğü*, liberal düşüncenin temel ilkesidir. Toplumcu yazarlara göre bu özgürlük, özel mülkiyet hakkının istenildiği gibi kullanılmasını anlamını taşır. Üretim araçlarının özel mülkiyetine sâhibolanlar nerede kâr görürlerse o işe *teşebbüs* ederler, kâr ummadıkları işlere girişmemek de onların hakkıdır. Örneğin, anamalçı üretimde bir müteşebbis, kâr ölçüsüne göre bu özgürlüğünü kullanarak, kanser ilacı yerine güzellik kremi yapabilir. Çünkü onun amacı ve bağı olduğu üretim düzeninin itici gücü sadece kâr etmektir. *Bk. Girişimci.*

GİRİŞİMCİ (Os. Müteşebbis, Fr. Entrepreneur, Al. Unternehmer, İng. Entrepreneur) Para kazanılacak bir işe girişen... Ekonomi edebiyatına Jean Baptiste Say tarafından sokulmuştur, bir firmayı kuran ve yöneteni dilegetirir. *Anamalçıdan* başkadır. Klâsik economiciler üretim öğeleri arasına (emek, anamal, toprak) *müteşebbisi* de sokmuşlardır. Bu anlayışa göre *teşebbüs*; emek, anamal ve doğa öğelerini birleştirir ve verimli kılar. Bunu yapan becerikli işadama da *müteşebbistir*. Müteşebbis bulunmazsa bu öğeler birleşmeyecek ve üretim gerçekleştirilmeyecektir. Müteşebbis bu teşebbüsünde, rizikoyu göze almakta, yani zarar etme olanağını önceden kabul etmektedir. Anamalçı kendi anamalıyla bizzat girişime girerek müteşebbis olabilir, ama her anamalçı müteşebbis olmadığı gibi bir müteşebbisin de anamal sahibi olması şart değildir. Metafizik anlayışa göre müteşebbis anamalı kirâlar, üretim ve tüketim alanlarında birtakım yenilikler ilerisürer ve bunların rizikolarını da yüklenir. İşte müteşebbise *kârını* hak ettiren bu girişkenliği ve becerikliliğidir, anamalçıysa sadece anamalinin *fâizini* alır, çünkü *kâr* kavramı *anamalın* değil *zararın* karşıtıdır ve zarara katlanan da *müteşebbistir*. *Bk. Girişim.*

GİRİŞİM ANAPARASI (Os. Teşebbüs sermayesi, Fr. Apport, Al. Kapitaleinlage, İng. Capital funds) Bir girişime konulan para ve mal... Mal biçimindeki anapara (sermaye) da bilançolara para diliiyle yazılır, eşdeyişle girişime bir milyon liralık bir binâ konmuşsa defterlere bir milyon lira olarak yazılır. Türk

GİRİŞİM KREDİSİ

Ticâret Kanunu'nun 125. maddesine göre para, alacak, eşyâ, hayvan, imtiyaz ve ihtirâ beratları, alâmeti fârika ve ruhsatnâmeleri gibi haklar, her nevi taşınmaz mallar (gayri menkuller), taşınır ve taşınmaz bütün hakların menfaatleri ve kullanma hakları, emek (sâyü amel, bizzat çalışma) tecimsel itibâr ve ticâret-hâne anamal olarak bir girişime konulabilir. *Bk.* Anapara, Anamal, Girişim.

GİRİŞİM KREDİSİ (*Os.* Müteşebbis kredisi, *Fr.* Crédit de entrepreneur) Müteşebbisin teşebbüse geçmek için muhtaç olduğu anamal... İncelemeci Glotz, *Le Travail dans la Grèce Antique* adlı yapıtında, bu kredinin ilk biçimi olarak, kârı paylaşmak şartıyla bir kaptanın eski Yunan'da para sahibi birinden borç alarak kurduğu ortaklığı anlatır (s. 73). "İpotekli gemi karşılığında ödünç verme" böylece eski Yunanistan'da yayılarak ortaçağda Avrupa komandit şirketlerini doğurmuştur.

GİRİŞİM DÜŞÜNCESİ (*Os.* Teşebbüs fikri, *Fr.* Esprit d'entreprise, *Al.* Unternehmungsgest, *İng.* Entreprising spirit) Çok kazanç sağlamak için para yatıracak alanlar bulma zekâsı... Klasiklere göre girişimciyi anamalçıdan ayıran da budur. *Bk.* Girişimci, Girişim.

GİRİŞİMGÜCÜ (*Os.* Kuvvei teşebbüs, *Fr.* Initiative, *Al.* Initiative, *İng.* Initiative) Bir işi başkalarından önce yapabilme gücü... *İnsiyatif* biçiminde Türkçe yazımıyla da kullanılıyor. *Öncecilik* diyenler de var. Kişinin gerekli kararı kendiliğinden alabilme yeteneğini dilegetirir. *Bk.* Girişim düşüncesi.

GİRİŞMEK (*Os.* Teşebbüs etmek, *Fr.* Entreprendre, *Al.* Unternehen, *İng.* To undertake) Bir işe başlamak için hazırlık yapmak... *Bk.* Girişim.

GİRİŞTEN ÇIKIŞA ÜCRET (*Os.* Dühûlden hurûca kadar ücret, *Fr.* Salaire pour la période comprise entre l'entrée et la sortie de la mine, *Al.* Arbeitszeitrechnung von Einfahrt bis Ausfahrt, *İng.* Portal-to portal pay) İşyerine girme zamanından çıkma zamanına kadar olan süre için verilen ücret... Genellikle maden işletmelerinde uygulanan bir ücret biçimidir. *Gerçek çalışma süresi* (*Fr.* Fiilî mesâî müddeti) deyimi karşıttır. *Bk.* Ücret.

GİRİŞ VERGİSİ (*Os.* İthâl resmi, Dühûliye resmi; *Fr.* Octroi, *Al.* Oktroi, *İng.* Octroi, City toll) Bir kente ya da kasabaya giren insan ve mallardan yerel idârelerce alınan vergi... Hemen bütün dünyada kaldırılmış bir vergi türüdür. Temel anlamında, bayındırlık (yol, su vb.) hizmetlerini görebilmeleri için

hükümetçe belediyelere verilen vergi alma yetisini dilegetirir. Anadolumuzda *ayakbastı parası* denir ve hâlâ hiçbir yasaya dayanmadığı halde kimi kasabalarımızda uygulanmaktadır. Bundan altmış yıl önce *oktruva* biçiminde Türkçe yazımıyla dilimizde de kullanılırdı.

GİRME FİYATI (*Os.* Dühûl fiyatı, *Fr.* Prix de pénétration, *Al.* Durchdringungspreis, *İng.* Penetration price) Piyasaya ilk kez çıkarılan bir mala konan fiyat... Genellikle her keseye elverişli ucuz bir fiyat saptanır. Ama henüz rakipsiz olan bu yeni mala yüksek bir fiyat da konabilir ki buna *kaymak fiyat* denir. Anamalçı economiciler, ucuz girme ederinin daha kârlı olacağını ileri sürerler, çünkü geniş bir tüketici yığını bu yeni mala alıştırdır ve sürümünü arttırarak mâliyeti düşürür.

GİŞE (*Os.* Bilet mahalli, *Fr.* Guichet, *Al.* Schalter, *İng.* Booking office) Bilet ya da para alınıp verilen küçük pencere... İstasyon, sinema, banka, stadyum, mağaza vb. gibi yerlerin giriş kapılarında bulunur.

GİZ (*Os.* Sır, *Fr.* Secret, *Al.* Geheimnis, *İng.* Secret, *Lâ.* Secretum) Bir kimsenin bildiği ve gizli tutmak zorunda bulunduğu bilgi... Meslek sırrı, banka sırrı, hekimlik sırrı, devlet sırrı, askerlik sırrı gibi çeşitli biçimleri vardır. Kimi surların açıklanması suçtur ve yasalarca cezalandırılır.

GİZLEM (*Os.* Cefere, *Fr.* Chiffre, *Al.* Chiffre, *İng.* Cipher) Başkalarının anlamaması için düzenlenen haberleşme dizgesi... Türkçe yazımıyla *şifre* de denir, gerçekte Arapça *sayı* anlamındaki *cefer* (rakam) deyiminden türemiştir.

GİZLEMAÇAR (*Os.* Cefere miftahı, *Fr.* Clef de chiffre, *İng.* Cipher key) Şifredeki işaretlerin harf ya da söz olarak karşılıklarını gösteren liste... *Bk.* Gizlem.

GİZLEMLİ TELGRAF (*Os.* Şifreli telgraf; *Fr.* Télégramme chiffré, *Al.* Chiffriertes Telegramm, *İng.* Cipher telegramm) Şifreyle çekilmiş telgraf... *Bk.* Gizlem.

GİZLİ ARTICILIK (*Os.* Hafî müterakkilik, *Fr.* Progression indirecte, *Al.* Versteckte Progression, *İng.* Disguised progressivity) Düz oranlı görüldüğü halde indirimler ve bindirimlerle artan oranlı durumuna giren vergi... *Dolaylı artıcılık* (*Os.* Vâsıtah müterakkilik) da denir. Diyelim yüzde on oranında düz oranlı (mütenâsip) bir vergi uygulanıyor, ama gelirden beş bin lira indirim yapılıyor (En az geçim indirimi, aile indirimi vb.). Bu durumda on bin liralık bir gelirden vergi oranı yüzde

beş, yirmi bin liralık bir gelirden vergi oranı yüzde yedi buçuk olur. *Bk. Vergi.*

GİZLİ ARTIK (*Os. Meknî fazla, Fr. Surplus potentiel*) Toplumsal artık-ürün... Paul A. Baran, *The Political Economy of Growth* adlı yapıtında (s. 163-200) az gelişmiş ülkelerde yeterli bir potansiyel fazlası bulunduğunu, ancak bu fazlanın üretici birikim fonu haline getirilmeyip üretici olmayan biçimlerde kullanıldığını ve kalkınmanın da bu yüzden gerçekleşemediğini ileri sürmektedir. Baran, bu savıyla, az gelişmiş ülkelerin ulusal gelirlerinden yüzde 5-6'sından fazlasını yatırım alanlarında kullanmadıkları için az gelişmişliğin kısır döngüsü içinde kalmak zorunda buldukları savına karşı çıkmaktadır. Baran'a göre "kısır döngü savı" yanlıştır, çünkü az gelişmiş ülkelerin çoğunda tarımsal artık-ürün, tarımsal ürünün yüzde 30-35'ini teşkil etmekte ve bu da ulusal gelirin yüzde 50'sini aşmaktadır. Bu potansiyel fazlası toplumcu bir tarım reformuyla daha da artırılabilir. Mevcut fazla bile sanayi yatırımları için üretici birikim fonu haline getirildiği takdirde hızlı bir kalkınmayı gerçekleştirir. Baran'a göre az gelişmiş ülkelerdeki bu potansiyel fazlasını şöylece israf edilmektedir: 1. Bu potansiyel fazlasının bir bölümünü toprak sahipleri ele geçirmekte, ya Avrupa gazi-nolarında yiyip içerek ya da bir yana saklayarak üretim alanından çekmektedirler. 2. Bu potansiyel fazlasının bir bölümünü de tefeci ve tüccarlar ele geçirmekte, ya arsa satın almak, ya tefeci-tüccar anamalı artırmak, ya da lüks tüketim için kullanılmaktadır. 3. Bu potansiyel fazlasının büyük bir bölümünü de yabancı şirketler ele geçirmekte ve kendi ülkelerine transfer etmektedirler. 4. Bu potansiyel fazlasının son bölümünü de lumpen burjuvazi'yle devlet bürokrasisi ellerine geçirmekte ve tüketimde kullanarak çarçur etmektedirler. Geriye de gelişmenin tek koşulu olan sanayi yatırımı için hiçbir şey kalmamaktadır. *Bk. Az gelişmişlik.*

GİZLİ ENFLASYON (*Os. Gizli enflasyon, Fr. Inflation larvée, Al. Unsichtbare inflation, İng. Hidden inflation*) Açıkça belirmeyen nedenlerden ötürü para değerinin yavaş yavaş düşmesi ve fiyatların hafif bir hızla yükselmesi... Buna yavaş para şişkinliği (*Fr. Inflation latente, Al. Schleichende inflation, İng. Creeping inflation*) da denir. *Bk. Enflasyon.*

GİZLİ İŞSİZLİK (*Os. Hafif işsizlik, Fr. Chômage déguisé, Al. Verborgene Arbeitslosigkeit, İng. Disguised unemployment*) Belli bir sürede ya da yoğunlukta verimi düşürmeden daha az çalışmaktan doğan işsizlik... Örneğin beş

kişinin yapabileceği bir işte sekiz kişi çalıştırılıyorsa burada gizli işsizlik gerçekleşir. Açık işsizlik deyimi karşılığında kullanılır. Bu durumda işsiz kalan, boşta gezen yoktur. Yukardaki örnekte üç kişi gizli işsiz durumundadır. Özellikle devlet dairelerinde bu türlü işsizlik vardır. Bir kimsenin zevkle çalışıp verimli olabileceği bir işte çalıştırılmayıp zevk almadığı ya da anlamadığı bir işte çalıştırılması da gizli işsizliği gerçekleştirir, bu örnekteki gizli işsizlik, iki iş arasındaki verim farkıdır. Gerikalmış ülkelerde hiçbir insanı tam verimli çalıştıracak koşullar bulunmadığından sürekli olarak gizli işsizlik vardır. *Bk. İşsizlik.*

GİZLİ YATIRIM ANAPARASI (*Os. Gizli yatırım fonu, Fr. Fonds d'investissement caché*) Ulusal brüt hasılamın; üretici değişmeyen anamalı yenileme fonu, üretici tüketim fonu, üretici olmayan tüketim fonu, zorunlu minimum rezerv fonu çıkarıldıktan sonra kalan bölümü... Belçikalı ekonomici Ernest Mandel'in kalkınmada başlangıç şeması olarak önerdiği bu şemada üretici tüketim fonu, üreticilerin ve ailelerin tüketimi, konutların yenilenmesi; üretici olmayan tüketim fonu, üretici olmayanların tüketimi, devlet ve ordu vb. aylık ve harcamaları; zorunlu rezerv fonu, stoklar vb.'dir. *Bk. Kalkınma, Yatırım.*

GİZLİ YEDEK (*Os. Mektûm ihtiyat, Fr. Réserve occulte, Al. Stille Reserven, İng. Hidden reserve*) Varlık değerlerini olduğundan düşük ya da borçları olduğundan yüksek gösterme yoluyla gizlenen anamalı... Bu anamalı bilançoda görünmez. Diyelim bir işletmenin iki milyon lira borcu var, bilançoda bunu üç milyon lira olarak göstermişse bir milyon liralık anamalı gizlemiş ve yedeğe almış demektir.

GİZSÖMÜRÜ (*Os. İşşâyı esrâr ile tehdit, Fr. Chantage, Al. Erpressung, İng. Blackmail, Chantage*) Başkalarının gizli durumlarını açıklamaya tehdidiyle onlardan para alma... Hukuk açısından suç tehdidiyle çıkar sağlamaktır. Şantaj biçiminde Türkçe yazımıyla da kullanılmaktadır.

GOSSEN KANUNU *Bk. Doyan istekler yasaı.*

GÖÇ (*Os. Tebdilî mekân, Fr. Migration, Al. Auswanderung, İng. Migration*) Bir yerden başka bir yere geçme... Ulusça yapılan ülke değiştirme göçlerine toptan göç (*Os. Hicret, Fr. Exode*) denir. Göçetme (*Os. Muhaceret, Fr. Immigration*) olayı, ruh göçünden bireysel

GÖÇEBELİK

ve toplumsal yer değiştirmelere kadar çeşitli biçimlerde olabilir. Türk Dil Kurumunca yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde toplumbilim terimi olarak Prof. Dr. Özer Ozankaya tarafından "bireylerin ya da toplumsal kümelerin yerleşmek üzere bir yerden başka bir yere gitmeleri" deyişle tanımlanmıştır.

GÖÇEBELİK (Os. Bedevilik, Fr. Nomadisme) Yaşamak için gerekli koşulları bulma amacıyla sürekli yer değiştirme zorunda kalan toplulukların yaşam biçimi... Örneğin avcı ve hayvan yetiştirici topluluklar av ve otlak bulmak için sürekli olarak göçetmek zorundadırlar. Bu gibi topluluklar bir toprağa yerleşmezler.

GÖLGE FİYATLAR (Os. Gölge fiyatlar, Fr. Prix fictifs, Al. Schattenpreise, İng. Shadow prices) Malın belli bir teknoloji içinde emekle anamalin birleşim oranlarına göre saptanan fiyatı... Malın önemini belirten kuramsal bir fiyattır. *Bk.* Fiyat.

GÖMÜ (Os. Define, Fr. Trésor, Al. Schatz, İng. Treasure) Bulunmalarından çok zaman önce gömülmüş ya da saklanmış ve sahipsiz oldukları kesin görünen değerli şeyler... Medenî Kanun'un 696. maddesinde tanımlanmıştır.

GÖMÜLEME (Os. Hazineleştirme, İddihar; Fr. Thésaurisation, Al. Geldhortung, İng. Hoarding) Parayı dolaşımdan çekerek devimsiz kılma... Para biriktirme olayını dilegetirir. Para, bir tedavül aracı olarak, sürekli devim halindedir. Paranın bu devimi durdurulduğu, eşdeyişle biriktirildiği zaman bir tedavül aracı olmaktan çıkar ve *hazine* (Fr. Trésor) olur. "Böylelikle toplumsal güç, bireysel güç haline gelir". Parayı hazinelestiren *hazineci* (Fr. Thésauriseur) denir. *Hazineleştirmenin* ekonomide önemli bir rolü vardır: Tedavüldeki para kitlesinin piyasanın ihtiyaçlarına uygun olarak her an daralıp genişlemesi bireysel hazinelerin varlığıyla gerçekleşir. Bir ülkedeki para miktarı, tedavülü zorunlu olan para miktarından daima daha çoktur. *Bk.* Para.

GÖNDEREN (Os. Mürsil, Fr. Expéditeur, Envoyeur; Al. Absender, Spediteur; İng. Sender, Remitter, Forwarding agent) Herhangi bir şeyi ya da bir kimseyi bir şey iletmek için bir başkasına yollayan... Bu anlamda örneğin "bu malları gönderen kim?" denir. *Bk.* Gönderilen.

GÖNDERİLEN (Os. Mürsel-ün-ileyh, Fr. Destinataire, Receveur; Al. Empfaenger, İng. Recipient, Receiver, Consignee, Addressee)

Kendisine herhangi bir şey iletilen kişi... Nakliye işlerinde malı tesellüm etmeye yetkili kişiyi dilegetirir. *Bk.* Gönderen.

GÖNDERİM (Os. Havâle, Fr. Mandat, Al. Anweisung, İng. Mandate, Money order) Herhangi bir şeyi birine vermek için bir kişinin bir başka kişiyi yetkili kılması... Gönderim işi genellikle postaneler ve bankalar tarafından yapılır, eşdeyişle gönderilen bunlar verir. *Bk.* Gönderen, Gönderilen.

GÖNDERİMLİ MAL (Os. Havâleli emtia, Fr. Marchandises encombrantes, Al. Sperrgüter, İng. Bulky goods) Havâle yoluyla gönderilen mal... Havâle hükümleri, Borçlar Kanunu'nun 457-462. maddelerinde yazılıdır. *Bk.* Gönderim.

GÖNDERMELİK (Os. İrsâliye, Fr. Feuille d'expédition, İng. Forwarding paper) Gönderilen malları saptayan ve mallarla birlikte gönderilen liste.

GÖNDERME SÜRESİ (Os. Sevk müddeti, Fr. Délai d'expédition, Al. Abfertigungsfrist, İng. Despatching term) Sipariş edilen bir mahn gönderilmesi için tanınan süre.

GÖNENC (Os. Refâh, Fr. Aisance, Al. Wohlstand, İng. Welfare) Geçim rahatlığı.

GÖRELİ ARTIK-DEĞER (Os. İzâfi kıymet fazlası, Fr. Plus-value relative, Al. Relativer Mehrwert, İng. Relative surplus value) Üretim şartlarını değiştirmek yoluyla elde edilen artık-değer... Diyalektik ekonomi terimidir. Üretim koşulları aynı kaldığı halde işgünüün uzatılmasıyla elde edilen *salık artık-değer* terimi karşılığında kullanılır ve çalışma yöntemlerinde malın üretimi için toplumsal olarak zorunlu iş süresini kısaltan bir değişmeyi dilegetirir. Daha açık bir deyişle, gerekli iş süresini uzatarak elde edilen artık-değere *salık artık-değer* ve gerekli iş süresini kısaltarak elde edilen artık-değere *görelî artık-değer* denir. Yeni makineler, yeni icatlar ve yeni yöntemler uygulayarak elde edilen bu kısaltma, görelî bir kısaltmadır. Buna *emeğin üretimi gücünün ya da verimliliğinin artması* da denir. Gerçekte işgünü kısaltılmamıştır; yeni icat edilmiş bir makine kullanılarak daha az miktarda emek, daha fazla kullanma değeri üretmek gücünü kazanmıştır. Örneğin bir işçi yeni bir makine ya da yöntem uygulanmadan önce 10 çorap, bunlar uygulandıktan sonra aynı süre içinde 20 çorap üretiyorsa bu süre içinde yaratılan değer 10 yerine 20 çoraba dağılmaktadır. Böylelikle çorabın üretim değeri düşer ama artık-değer görelî olarak artar.

Diyelim ki çorabın üretim değeri böylelikle 50 kuruştan 40 kuruşa düşmüştür, ama çorap aynı makine ya da yöntemi henüz uygulayamayan piyasanın öteki çorap fabrikatörlerinin üretim fiyatı olan 50 kuruşa satılmakta devam edecektir. Bu demektir ki, emeğin verimliliğinin artması yüzünden bu üretimde 10% kuruşluk bir *olağanüstü artık-değer* elde edilmiştir. *Bk. Artık-değer, Saltık artık-değer.*

GÖRELİ ARTIK-NÜFUS (*Os. İzâfî nüfus fazlası, Fr. Surpopulation relative, Al. Relative Übervölkerung, İng. Relative surplus population*) Teknik ilerlemeler sonucunda işsiz kalan işçilerin doğurduğu nüfus fazlalığı... *Bk. Nüfus, Yedek sanayi ordusu.*

GÖRELİ ARTIK-ÜRETİM (*Os. İzâfî istihşâl fazlası, Fr. Surproduction relative*) Talepten ya da genel satınalma gücünden çok üretim... Gerektiğinden çok üretim (*Fr. Surproduction*)'e fazla üretim dendiği gibi, aşırı üretim de denir. Bu çok üretim, ihtiyaçtan çok olursa *saltık çok üretim* (*Fr. Surproduction absolue*), talepten çok olursa *görelî çok üretim* deyimleriyle nitelenir. Görelî çok üretim, görelî eksik tüketimden ötürüdür. Her iki çok üretim de bunalım yaratır. *Bk. Bunalım, Üretim, Tüketim.*

GÖRELİ FİYAT (*Os. Nisbî fiyat, Fr. Prix relatif, Al. Relative Preise, İng. Relative price*) Bir malın pazar fiyatı... Bir malın üretim fiyatı olan *gerçek fiyat* ya da *normal fiyat* deyimleri karşılığında kullanılır. Görelî fiyatı, sunu ve istem (arz ve talep) yasası belirler. Bu deyim, *herhangi iki mal fiyatının birbirine oranı* (Kahve fiyatı, şeker fiyatının on katıdır gibi) anlamında da kullanılmaktadır. *Bk. Fiyat.*

GÖRELİ GEREKSİNME (*Os. Nisbî ihtiyaç, Fr. Besoin relatif*) Zorunlu olmayan ihtiyaç... Zorunlu ihtiyacı dilegetiren *saltık gereksinme* deyimî karşılığında kullanılır. Örneğin sinema seyretme, kitap okuma, iyi giyinme vb. gibi ihtiyaçlar anamalcı ekonomide *görelî* sayılmıştır. *Bk. Gereksinme.*

GÖRELİ HAKLAR (*Os. İzâfî haklar, Fr. Droits relatifs, Al. Relative Rechte, Lâ. İura in personam*) Sadece borçluya karşı ilerisürülebilir haklar... Borç ilişkisinden doğan hakları dilegetirir.

GÖREV

1. (*Os. Hizmet, Fr. Service, Al. Bedienung, İng. Service*) Başkasının işini yapmak... Ekonomi dilinde *hizmet* bir maldir. Bununla beraber özdeksel bir türünde gerçekleşmiş değil

dir, eşdeyişle özdeksel bir mal değildir. Örneğin bir otobüs işletmesi bir *hizmet* görür, ama özdeksel bir mal üretmez. Hizmetler ekonomiye fayda sağlarlar ama "kendi bölgelerinde yeni para yaratmazlar ve son çözümlenmede bu parayı yaratan işlemlere ve tarıma bağlidırlar" (William H. Whyte Jr., *The Organisation Man*, s. 19). Ulusal gelirin hesabında mallar gibi hizmetler de para diliyle değerlendirilir. Kiralanan mallar, *hizmet üreten mallardır*. Kiralama işlemi, malın değil, o malın hizmetinin satılmasıdır. Kimi economiciler hizmetleri de mallar gibi *tüketim hizmetleri* ve *yatırım hizmetleri* olmak üzere ikiye ayırırlar. Örneğin eğlence hizmetini bir tüketim hizmeti, eğitim hizmetini bir yatırım hizmeti sayarlar. *Bk. Mal, Ulusal gelir.*

2. (*Os. Vazife, Fr. Fonction, Al. Funktion, İng. Function*) Görüle gelen iş... *İşlev* (*Os. Ufûle*) de denir, herhangi bir varlıktan beklenen işi dilegetirir. *Ödev* (*Os. Vazife*) deyimîyle karıştırılmamalıdır. Örneğin gözün görevi görmektir, ama gözün hiçbir ödevi yoktur. Ücretliler belli görevler görürler. Hukuk dilinde *görev* (*Os. Vazife, Fr. Compétence d'attribution, Al. Sachliche Zustaendigkeit, İng. Jurisdiction, Lâ. Legitimus iudex*) bir mahkemenin yargılama hakkını dilegetirir ve *yetki* (*Os. Salâhiyet*) deyimî karşılığında kullanılır. Mahkeme, kendisinin ve dâvânın niteliğine göre kimi dâvâlara bakmakla görevlidir.

3. (*Os. Memûriyet, Fr. Emploi, Al. Anstellung, İng. Employ*) Memurun gördüğü iş... Örneğin bu anlamda "bakanlıktaki göreviniz nedir?" denir.

GÖREVDEN ALMA (*Os. Azil, Fr. Révocation, Al. Zurückziehung, Abberufung, Entlassung; İng. Dismissal, Withdrawal*) Verilen yetkinin kaldırılması... Hukuk açısından temsil yetkisinin kaldırılmasını dilegetirir. Borçlar Kanunu'nun 34. ve 396. maddelerine göre bu hak temsil olunan kimseye aittir ve bundan vazgeçilemez. *Bk. Görev.*

GÖREVDEN ALMAK (*Os. Azletmek, Fr. Revoquer, Al. Zurückziehen, İng. To withdraw*) Verilen bir yetkiyi kaldırmak... *Bk. Görevden alma.*

GÖREVE ALMAK (*Os. Memuriyete almak, Fr. Employer, Al. Anstellen, İng. To employ*) Herhangi bir memurluğa tâyin etmek... *Bk. Görev.*

GÖREV GÖRMEK (*Os. Hizmet ifâsı, Fr. Rendre un service, Al. Einen Diens leisten, İng. To render a service*) Görevlendirildiği işi yapmak... *Bk. Görev.*

GÖREV KUSURU

GÖREV KUSURU (*Os. Hizmet kusuru, Fr. Faute de service, Al. Amtspflichtverletzung, İng. Negligence of public officer*) Hizmet öğeleri nedeniyle meydana gelen kusur... *Kişisel kusur* deyimini karşılığında kullanılır. Örneğin bir belediye otobüsü şoförü, frenlerin bozuk olması nedeniyle bir yere çarpmışsa bu bir görev kusurudur. Kusursuz bir otobüsü kullanırken bir yere çarpmışsa bu, onun kişisel kusuru olur.

GÖREVLİDİRİLEN (*Os. Muvazzaf, Fr. Mandataire, Al. Beauftragte, İng. Mandatary*) Kendisine bir görev verilen... *Bk. Görev.*

GÖREVLİDİRMEK (*Os. Tazvif, Fr. Charger, Al. Beauftragen, İng. To charge*) Birine herhangi bir görev vermek... *Bk. Görev.*

GÖREVLİLERDEN YARARLANMAK (*Os. Hizmetlerden istifade, Fr. Utiliser les services, Al. Dienste benutzen, İng. To employ services*) Bir görevin görülmesinden çıkar sağlamak... Örneğin bu anlamda "kuruluşumuzun hangi görevlerinden yararlandınız?" denir. *Bk. Görev.*

GÖREVLİLERİN AYRISIIMI (*Os. Tefriki ve zâif, Fr. Décomposition des tâches*) Bir işi çeşitli bölümlere bölerek her bölümü ayrı işçilere gördürme işlemi... Anamalcı üretim düzeninin manüfaktür döneminde gerçekleşmiş, fabrika döneminde daha da gelişmiştir. Emekğin verimiyle birlikte sömürü oranını da arttırır. Çelişik bir karakter taşır, emekçi kendisine verilen bölümde ustalaşır ama işin tümünü gerçekleştirme yeteneğini de yitirir ve önemsizleşir. Bu konuya ilk kez ünlü ekonomici Adam Smith eğilmiştir. *Bk. İşbölümü, Taylorculuk.*

GÖREVLİ

1. (*Os. Müstahdem, Fr. Commis, Al. Ladendiener, İng. Clerk*) Herhangi bir görev yapan... *Bk. Görev.*

2. (*Os. Memur, Fr. Employé, Fonctionnaire; Al. Beamter, Angestellte; İng. Employee, Official, Lâ. Magistratus*) Memurluk görevi yapan... Dar anlamda devlet hizmeti göreni dilegetirir, geniş anlamda *buyruk* (emir) altında çalışan tüm görevlileri adlandırır. *Buyurucu* (âmir) durumunda olanlar da kendi üstlerine göre *buyurulan* (memur)'dırlar. Devlet kurumunda en büyük memur *danışman* (müsteşar)'dır, çünkü ona bir memur değil, sadece *bakan* (vekil) buyurur. 788 sayılı Memurlar Kanunu *memur*'u, "kendisine devlet hizmeti verilen ve özel sicilinde kayıtlı olarak genel ya da özel bütçeden maaş alan kimse" olarak

tanımlamıştır. Ceza hukukunda (memurlukla ilgili suçlar açısından) kamu görevi yapan her görevli memur sayılmıştır. *Bk. Görev.*

GÖREVLİ KÜTÜĞÜ (*Os. Memur sicilli, Fr. Dossier de fonctionnaire, Al. Personalakten, İng. Civil servant's register*) Her memur için ayrı ayrı düzenlenen ve memurlukla ilgili bütün özelliklerini saptayan resmî belge... Memurlar Kanunu'nun 10. ve bunu izleyen maddelerine göre örneğine uygun olarak genellikle bakanlıklarda tutulur. İçinde o memurla ilgili her türlü bilgi bulunur. *Bk. Görevli.*

GÖREVLİLER

1. (*Os. Hey'eti memûrîn ve hidmetkârân, Personnel; Fr. Personnel, Al. Personal, İng. Personnel*) Bir göreve bağlı kişilerin tümü... İtalyanca kökenli bir deyim olan *kadro* deyimiyile anlamdaştır. Kadro, devletin belli hizmetlerinin yapılması için gerekli memur ve müstahdemlerin sayısını, derece ve sınıflarını saptayan cetveldir. *Bk. Görevli.*

2. (*Os. Müstahdemîn, Fr. Employés*) Üretken olmayan emekçiler... *Emekçi* deyimini, gerçekte, üretim sürecinde emekgücünü satarak çalışanları dilegetirir. Ne var ki üretim süreci sadece üretmekle bitmez; üretilenlerin depolanması, taşınması, satılması, hesaplanması vb. gibi daha birçok emekgücünü gerektirir. Bunlar taşıma işçisi, depocu, muhâsip, veznedâr, tezgâhtar vb.'larıdır. Bizzat üretken değildirler, üretim sürecinin üretken olmayan alanlarında çalışırlar. Bunlar da emekgüçlerini satarlar ve karşılığında bir ücret alırlar. Bizzat artık-değer üretmezler, tersine, artık-değerin anamalcılar tarafından elde edilmesine yardımcı olurlar. Emekçi sınıfından değildirler, ama görüldüğü gibi emekçi sınıfıyla hem ortak yanları hem de ortak çıkarları vardır. Anamalcı economiciler bunlara *üçüncüler* adını verirler. *Bk. Görevli, Ücretli.*

GÖREVLİNİN KİŞİSEL KUSURU (*Os. Memûrün şahsî kusuru, Fr. Faute personnelle du fonctionnaire, Al. Persönliches Verschulden des Beamten, İng. Civil liability for misfeasance by public officer*) Memurun, memurluk gerek ve öğeleriyle ilgili bulunmayan kusuru... *Bk. Görev kusuru.*

GÖREV SÖZLEŞMESİ (*Os. Hizmet akdi, Fr. Contrat de service, Louage de service, Contrat de travail, Contrat d'engagement; Al. Dienstvertrag, Anstellungsvertrag; İng. Contract of service, Contract of engagement; Lâ. Locatio conductio operarum*) Bir işi yapanla yaptırın arasındaki anlaşma... *Borçlar Kanu-*

nu'nun 313. ve onu izleyen maddelerine göre bu sözleşmeyle taraflardan biri hizmet görmeyi, öteki de o hizmete karşı bir ücret ödemeyi yükümlenir. *Bk.* Görev, Sözleşme.

GÖREV YERİ DEĞİŞİMİ (*Os.* Becâyış, *Fr.* Permutation de poste, *Al.* Aemtertausch, *İng.* Exchange of offices or posts) İki memurun aralarında anlaşarak yer değiştirmeleri... Bu değişiklik, ikisini de tâyine yetkili makamın oluruyla gerçekleşebilir. *Bk.* Görev.

GÖRÜMLÜK (*Os.* Ücreti ziyâret, *Vizite*; *Fr.* Honoraires, *Al.* Honora, *İng.* Feet) Gördüğü iş karşılığında hekime verilen ücret.

GÖRÜNMEYEN EL (*Os.* Yeddi nâbedîd, *Fr.* Main invisible, *Al.* Unsichtbare Hand, *İng.* Invisible hand) Ekonomik sistemi düzenleyen güç... Modern ekonominin kurucusu sayılan İngiliz bilgini Adam Smith'in deyimidir. Smith, 1776 yılında yayınladığı *Wealth of Nations* adlı ünlü yapıtında şöyle demektedir: "Her fert kendi sermayesini bir sanâyi işinde kullanırken bundan en çok değer elde etmek ister. Herkes, ister istemez, toplumun yıllık hâsılasını en büyük kılaçak şekilde çalışır. Ama böyle davranırken ne kamu yararını ve ne de bu davranışının sonunun nereye varacağını düşünür. Sadece kendi çıkarını düşündüğü halde, hiç de böyle bir niyeti olmaksızın, *görünmeyen elin* yardımıyla, bu sonucun gerçekleşmesini sağlamış olur. Fert, kendi çıkarının peşinde koşmakla toplumun çıkarını da gerçekleştirir". Adam Smith'in bu anlayışı, günümüzün metafizik düşünce sistemine bağlı bütün ekonomi bilginlerince paylaşılmakta ve bundan ekonomik yasaların doğal ve sonsuza kadar değişmez nitelikte olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Adam Smith'in bu *görünmeyen eli* diyalektik incelemeler sonunda *görünmüş* ve ne olduğu anlaşılmıştır. Her üretim biçiminin kendine özgü yasaları bulunduğu gibi, bütün üretim biçimlerinde de geçerli olan ekonomik yasalar vardır. İnsan bu yasaları bilebilir ve böylelikle de onlara egemen olabilir. Nitekim bireyin, kendi çıkarını sağlarken toplumun çıkarını da sağlamış olmadığı artık anlaşılmış ve bunun nedenleri sergilenmiş bulunmaktadır. *Bk.* Ekonomik yasalar, Anamalcı birikimin genel yasası, Anamalcı organik bileşimi.

GÖRÜNMEYENLER (*Os.* Gayrı mer'î olanlar, *Fr.* Invisibles, *Al.* Unsichtbare Posten, *İng.* Invisible items) Ödemeler dengesinde hizmet alım satımıyla ilgili bölümler... *Görünmeyen işlemler* (*Os.* Gayrı mer'î muâmelât) de denir. Bunlar genellikle dış borçların faiz-

leri, ülkeye gelen turistlerin bıraktıkları dövizler, yurt dışında çalışan işçilerin gönderdikleri dövizler, yabancı sermayenin yurt dışına transfer ettiği kârlardır. Görünmezler, çünkü mallar gibi gümrüklerden ve bundan ötürü de resmi kayıtlardan geçmezler. Örneğin bir turist lokantada, otele, çarşıda vb. ne kadar döviz bırakır? Bunu saptamak olanaksızdır. *Bk.* Ödemeler dengesi.

GÖRÜŞME

1. (*Os.* Müzâkere, *Fr.* Délibération, Débat, Négociation; *Al.* Beratung, Verhandlung; *İng.* Debat, Negotiation, Discussion) Bir karara varmak üzere görüşlerin ortaya atılması... Karar verecek olanlar arasında yapılır.
2. (*Os.* Mülâkaat, *Fr.* Entrevue, *Al.* Zusammenkunft, *İng.* Interview) Buluşarak konuşma.
3. (*Os.* Ziyâret, *Fr.* Visite, *Al.* Besuch, *İng.* Visit) Gidip görerek konuşma.
4. (*Os.* Musâhabe, *Fr.* Conférence, Conversation; *Al.* Besprechung, *İng.* Conference, Conversation) Toplanarak belli bir konu üstünde konuşma.

GÖSTERGE (*Os.* Müş'ir, *Fr.* Indice, *Al.* *İng.* Index) Zaman içindeki değişimleri gösteren liste... Fiyat, gelir, gider vb.'nin zaman içindeki değişimlerini saptar. Bir kitaptaki adların alfabetik sıralanmasını dilegetirdiğinde *dirizin* (*Os.* Fihrist) adıyla anılır.

GÖSTERGELEME (*Os.* İş'âr, *Fr.* Indexation, *Al.* Kursfixierung, *İng.* Indexing) Paranın değer kaybetmesinden alacaklıları korumak için borcun zaman zaman yeni değerlendirmelere bağlanması... *Bk.* Göstergeli borç belgileri.

GÖSTERGELİ BORÇ BELGİTLERİ (*Os.* Endekli tahviller, *Fr.* Obligations indexées, *Al.* Index Effekten, *İng.* Indexed bonds) Borcu ve faizi her yıl yeniden değerlendiren tahvil... Bunun için her tahvilin bir ölçütü vardır. Örneğin bir demiryolu şirketi tahvilinde ölçüt, yolcu bilet ücretleridir. Bilet ücretleri artınca tahvilin borcu da o oranda artar. *Bk.* Gösterge.

GÖSTERGE SAYILARI (*Os.* Müş'ir rakamları, *Fr.* Nombres indices, *Al.* Indexzahlen, *İng.* Index numbers) Ekonomik bir olgunun nicelik, boyut ve değer bakımlarından eriştiği düzeyi belli bir yıl ve sayıya göre dilegetiren sayılar... Temel olarak genellikle 100 sayısı alınır. Örneğin bir sigara fabrikası 1975 yılında beş milyar, 1976 yılında on milyar, 1977 yılında on beş milyar, 1978 yılında yirmi milyar sigara üretti. 1975 yılını temel yıl olarak alırsak o yılın üretimi olan beş milyar

GÖSTERİŞ

sigarayı göstergede 100 sayısıyla gösteririz. Bu hâlde gösterge sayıları 1976 yılında 200, 1977 yılında 300, 1978 yılında 400 olur. 400 gösterge sayısı sigara fabrikasının 1978 yılı üretiminin 1975 yılına göre dört katına ulaştığını gösterir. *Bk. Gösterge.*

GÖSTERİŞ

1. (Os. *Âlâyiş*, Fr. *Feinte*, Al. *Zeigen*, İng. *Demonstration*) Olduğundan üstüm görünme çabası... Amacı, çevreyi etkilemektir. *Bk. Gösteriş tüketimi.*

2. (Os. *Tantana*, *Debdebe*; Fr. *Luxe*, Al. *Luxus*, İng. *Luxury*) Süslemede aşırılık ve taşkınlık... *Değerce pahalı olan* anlamını da verir. Osmanlı felsefesinde *böbürlenmek için para harcama* (Os. *Tefâhür* maksadıyla istihlâki servet) deyimleriyle tanımlanmıştır. *Ekonomie lüks mallar ve lüks gereksiler* deyimleri kullanılır. Ekonomi edebiyatında neyin lüks olduğu hakkında belli bir ölçüt bulunmadığı kanısı vardır, örneğin yoksul bir kimse için lüks sayılan şapka, varlıklı bir kimse için bir ihtiyaçtır. Bir de, lüksün, az bulunma ölçütüyle belirlendiği ve herhangi bir mal bollasınca lüks olmaktan çıkacağı ilerisürülür. Buna örnek olarak bir zamanlar sadece İngiltere kralında bulunan ipek çorap gösterilir. Başbakan, yabancı elçileri kabul edeceği zaman bu ipek çorapları kraldan ödünç almış. *Bk. Gösteriş vergisi.*

GÖSTERİŞ TÜKETİMİ (Os. *Âlâyiş* istihlâki, Fr. *Consommation improductive*, Al. *Demonstrativer Konsum*, İng. *Conspicuous consumption*) Bir gereksinmenin karşılanması için değil, çevreyi etkilemek amacıyla yapılan tüketim... Ekonomici *Thornstein Veblen* tarafından kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu'na yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde *Fr. Consommation apparente* deyimini karşılığında *gösterişçi tüketim* deyimini önerilmiş ve Dr. *Özer Ozankaya* tarafından "kimi bireylerin, büyük ekonomik güçleri bulunduğunu ya da yukarı sınıftan olduklarını göstermeye yönelik biçimde tüketim yapmaları" olarak tanımlanmıştır. *Bk. Gösteriş.*

GÖSTERİŞ VERGİSİ (Os. *Lüks vergisi*, Fr. *Taxe de luxe*, Al. *Luxussteuer*, İng. *Tax on luxury expenditures*) Lüks sayılan malların tüketiminden ve büyük servet parçalarından alınan vergi... Kimi ülkelerde bağımsız bir vergi olarak, kimi ülkelerde de tüketim (istihlâk) ve işlem (muâmele) vergileri içinde alınır. *Bk. Gösteriş.*

GÖSTERMELİK (Os. *Mostra*, Nümunelik; Fr. *Échantillon*, Al. *Muster*, İng. *Pattern*) Ör-

nek olarak vitrine konan mal... *Mostralık* ve *örneklik* de denir.

GÖTÜRÜ (Os. *Cüzâf*, Fr. *A forfait*, En bloc; Al. *Bausch*, İng. *In the lump*, *By the job*) Herhangi bir satın almada ya da bir işin yapılmasında ayrıntılara girilmeksizin toptan biçilen fiyat... *Bk. Götürü pazarlık, Götürü satış.*

GÖTÜRÜ DİZGESİ (Os. Akord sistemi, Fr. *Salaire au pièces*, Al. *Akkordlohn*, İng. *Piece work wages*) Emekçinin ürettiği mal birimi başına verilen ücret sistemi... *Götürü ücret sistemi* de denir. Gerçekte *parça başına ücret* deyimleriyle dilegetirilen bir ücret verme sistemidir. Anamalcılar bu sistemi bir küme işçiye uyguladıklarında buna *grup akordu* derler. İlkın İ.Ö. V. yüzyılda Yunan kölecî düzeninde duvarcı işçilerine uygulanmış. *Bk. Ücret, Götürü.*

GÖTÜRÜ FİYAT (Os. *Götürü fiyat*, Fr. *Prix a forfait*, Al. *Bauschpreis*, İng. *Price for the lot*) Bir satın almada ya da bir işin yapılmasında toptan biçilen fiyat... *Bk. Götürü.*

GÖTÜRÜ GÖREV (Os. *Götürü hizmet*, Fr. *Travail a la tâche*, İng. *Job work*) Belli bir sürede yapılan hizmet... Örneğin "on günlük bir işim var, on gün bende çalış, sana şu kadar para vereyim" denir. Bu bir *götürü hizmet anlaşmasıdır*. *Bk. Görev, Götürü.*

GÖTÜRÜ İŞ (Os. *Götürü mesâî*, Fr. *Travail a la pièce*, İng. *Piece work*) Toptan biçilen bir ücretle yapılan iş... *Bk. Götürü görev, Götürü işçilik.*

GÖTÜRÜ İŞÇİLİK (Os. Akort işçilik; Fr. *Travail payé a la tâche*, İng. *Work at price rates*) Ücreti üretim birimi başına saptanan işçilik... *Bk. Götürü dizgesi.*

GÖTÜRÜ PAZARLIK (Os. *Yekûnen pazarlık*, Fr. *Marché forfait*, Al. *Akkordvertrag*, *Akkordpreis*; İng. *Contract work*) Satılan malın ya da görülen hizmetin paraca karşılığının *götürü* olarak saptanması... *Borçlar Kanunu*'nun 322 ve 365. maddelerine göre görülen işin ya da satılan mal değerinin fazla ya da eksik olduğu anlaşılrsa bile saptanan para miktarı değişmez. *Bk. Götürü.*

GÖTÜRÜ SATIŞ (Os. *Bey'i cüzâf*, Fr. *Vente a forfait*, Al. *Kauf in Bausch*, *Ramschen*; İng. *To sell by the bulk*) Ağırılık ya da sayıya bağlı olmaksızın toptan biçilen fiyat karşılığında yapılan satış... Örneğin "şu arabada bulunan karpuzların hepsine beş yüz lira veririm, satar mısın?" denirse ve karpuzcu da

bunu kabul ederse bu bir götürü satış olur. *Bk. Götürü fiyat.*

GÖTÜRÜ ÜCRET (*Os. Akord ücret, Fr. Accord de salaires, Prix fait, Salaire fait; İng. Accord wages*) Bir işin yapılması için toptan verilen ücret... Buna ekonomi dilinde *akort ücret* denir. İşe göre verilen ücret parça başına verilebildiği gibi götürü olarak da verilebilir. Götürü ücret tek bir işçiye verilirse *tek akort*, grup halindeki işçilere verilirse *grup akordu* adını alır. Götürü ücret emeğin verimini artırır, çünkü ücret işe göre verildiğinden işçiler işi bir an önce bitirmek isterler. Buysa işçinin kendini aşırı derecede yıpratması sakıncasını taşır. *Bk. Ücret, Götürü.*

GÖTÜRÜ VERGİ (*Os. Götürü vergi, Fr. Impôt forfait, Al. Pauschalbesteuerung, İng. Lump-sum*) Gerçek matrah aranmaksızın kararlamadan takdir olunan vergi... *Takdir yöntemi*yle karıştırılmamalıdır. Örneğin binâlar bir komisyonca teker teker incelenip gayri safî gelirleri takdir edilirse bu takdir yöntemiyle yapılan bir vergilendirme olur. Ama bütün bir mükellef grubunun ödeyebileceği miktar toptan takdir edilirse bu götürü vergilendirmedir. *Bk. Vergi.*

GÖZDENGEÇİRİCİ (*Os. Revizyonist, Fr. Révisionniste, Al. Revisionisten, İng. Revisionist*) Bir yasanın, bir öğretinin, bir antlaşmanın ve bir mahkeme kararının yeniden gözden geçirilerek düzeltilmesini isteyenler... Bu deyim Marksçı dilde Marksçılığı bozanları (tahrif edenleri) dilegetirir. *Bk. Gözdengeçiricilik.*

GÖZDENGEÇİRİCİLİK (*Os. Tashihcilik, Tahrifçilik; Fr. Révisionisme, Al. Revizionismus, İng. Revisionism*) Marksçılığı yeniden gözden geçirmek ve düzeltmek gerektiğini ileri süren tutum.

GÖZDENGEÇİRME (*Os. Tekrar tahkik, Fr. Révision, Al., İng. Revision*) Yeniden inceleme... Marksçı dilde *Marksçılığı düzeltme* anlamında kullanılır ve bilimsel oportünist tutumu dilegetirir, *ilkelerin yeniden gözden geçirilip değiştirilmesi* olarak tanımlanır. Bu tutumun izdaşlarına *gözdengeçirici* (*Fr. Révisionniste*) denir. Bu tutumu nitelendirmek için *ideolojik sapma* deyimini de kullanılmaktadır.

GÖZETİM (*Os. Nezâret, Fr. Surveillance, Al. Überwachung, İng. Watch*) Herhangi bir şeyi denetim altında tutmak... Gözetme işini dilegetirir. Örneğin bu anlamda "bu çocuklar bu

iş kendi kendilerine beceremezler, başlarında durup gözetiniz" denir.

GÖZETMEK (*Os. Nezâret etmek, Fr. Surveiller, Al. Überwachen, İng. To watch over*) Denetim altında tutmak... *Bk. Gözetim.*

GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURMAK (*Os. Göz önünde bulundurmak, Fr. Avoir sous les yeux, Al. Vor Augen haben, İng. To have before one'sself*) Dikkat etmek... Örneğin bu anlamda "şu sirküleri daima göz önünde bulundurunuz" denir.

GÖZ ÖNÜNDE TUTMA (*Os. Nazarı itibâra alma, Fr. Considération, Al. Berücksichtigung, İng. Consideration*) Dikkatle inceleme... Örneğin bu anlamda "yapacağımız her işte bu sirküleri göz önünde tutunuz" denir. *Bk. Göz önünde bulundurmak.*

GRAFİK (*Os. Eşkâl ile tasvîr, Fr. Graphique, Al. Graphisch, İng. Graph, Chart*) Bir olayın gidişini göstermeye ya da birkaç şey arasında karşılaştırma yapmaya yarayan nokta, çizgi ve yüzeylerden oluşan resim... *Çizge* deyimıyla özleştirilmiştir. Özellikle istatistik sonuçlarını gösterir, kolaylıkla anlaşılmasını sağlar. Diyagram, kartogram, stercogram vb. gibi çeşitleri vardır.

GREGARİZM (*Os. Gregarizm, Fr. Grégarisme, Al. Gregarismus, İng. Gregarism*) Topluluk halinde yaşayan canlıların bireysel bilinçten yoksun kümesel tepkileri... Ekonomi diline Wilhelm Röpke tarafından sokulmuştur.

GRESHAM YASASI (*Os. Greşam kanunu, Fr. Loi de Gresham, Al. Greshamsches Gesetz, İng. Gresham's law*) Kötü paranın iyi parayı tedavülenden kaldıracığını saptayan yasa... Thomas Gresham (1519-1579) tarafından ileri sürüldüğü için bu adlanırlar. Kısaca "kötü para iyi parayı kovar" (*İng. Bad money drives out good*) formülüyle dilegetirilir. İnsanların değerli parayı piyasadan çekip saklayacaklarını ve ortada değersiz para kalacağını anlatır. Bu gerçeği eski Yunanlılar da görmüşlerdi. Antik çağ Yunanlılarının ünlü tiyatro yazarı Aristophanes de *Kurbağalar* adlı oyununda bu gerçeği dilegetirmiş bulunmak tadır. Bu ekonomik olay sadece mâden paralarının değer farkları gösterdiği hallerde değil, kâğıt paralarda bile görülür, temiz ve yeni çıkarılmış kâğıt paralar halkça toplanıp biriktirilir ve piyasada eskimiş kâğıt paralar kalır. Değeri düşük para, değeri yüksek parayı sadece iç piyasadan uzaklaştırmakla kalmaz, yurt dışına da kaçırr. *Bk. Para.*

GREV *Bk. İşbrakımı.*

GÜCEM

GÜCEM (Os. İcbar, Fr. Contrainte, Obligation; Al. Zwang, İng. Constraint) Zorlama... Zorunda bırakmayı dilegetirir. *Bk.* Gücemsel alım.

GÜCEMSEL ALIM (Os. Müsâdere, Fr. Saisie, Capture, Confiscation, Arrêt; Al. Beschlagnahme, Einziehung, Arrest, Wegnahme; İng. Confiscation, Seizure, Capture, Arrest) Bir kimsenin malını hükümet kuvvetleri aracılığıyla zorla elinden alma... Anayasa, yasal bir nedene dayanmayan gücemsel alımı yasaklar. Yasal nedene dayananlar mahkeme kararıyla yapılır.

GÜCÜL FİYAT (Os. Virtüel fiyat, Fr. Prix virtuel, Al. Virtuelpreise) Firmanın ya da tüccarın dilediği fiyat... Tüketicinin verdiği fiyatı dilegetiren *efektif fiyat* deymi karşılığında kullanılır. Fransızca *virtüel* sözcüğü *güç halinde* (Os. Bilkuvve) demektir. Satış, virtüel fiyat üstünden olabileceği gibi, bu fiyatın üstünde ya da altında da olabilir.

GÜÇ KURAMI (Os. İktidâr nazariyesi, Fr. Théorie de la capacité contributive, Al. Leistungsfaehigkeitsprinzip, İng. Ability to pay approach) İnsanların parasal güçleri oranında vergi vermelerini öneren kuram... Adam Smith' in ünlü vergi ilkelerinde ileri sürülmüş, A. C. Pigou tarafından geliştirilmiştir. *Bk.* Vergi.

GÜÇ KURAMLARI (Os. İktidâr nazariyeleri, Fr. Théories de pouvoir, Al. Machttheorien, İng. Power theories) Ekonomik sorunları bir iktidâr savaşı olarak gören ve bu açıdan ele alan çok çeşitli kuramlar... Ekonomi edebiyatında çok geniş kapsamlı bir deyimdir. Bu anlayışa göre, örneğin rekâbet, bir iktidâr savaşıdır (mücâdelesidir). Bu kuramlar, çeşitli ekonomik konularda iktidâr savaşımını nasıl yürüttüğünü incelerler. *Bk.* Ekonomik öğretiler, Güçler oranı.

GÜÇLER ORANI (Os. Kuvvetler nisbeti, Fr. Rapport de forces) Karşıt güçlerin belli bir anda birbirlerine göre durumu... Bu durum ekonomik, toplumsal, siyasal açılardan saptandığı gibi eylem araçları, ittifak olanakları vb. gibi çokyönlü alanları da kapsar. Her savaşımında bu oranı önceden iyice saptamak gerekir. Savaşımın kazanılması, bu saptamanın sağlanmasına bağlıdır. *Bk.* Güç kuramları.

GÜÇSÜZ (Os. Zaif, Fr. Faible, Al. Schwach, İng. Slack) Yapabilecek güçte olmayan.

GÜÇSÜZLÜĞE KARŞI SİGORTA (Os. İtibâr sigortası, Fr. Assurance crédit, Al. Kreditversicherung) Bir tüccarın, borçlularının aciz

haline düşüp borçlarını ödeyememeleri tehlikesine karşı yaptığı sigorta... *Bk.* Sigorta.

GÜÇSÜZLÜK

1. (Os. Aciz, Fr. Insolvabilité, Déconfiture; Al. Zahlungsunfaehigkeit, İng. Insolvency, Lâ. Solvendo non esse) Bir kimsenin borçlarını ödeyemeyecek durumda bulunması... Bir tüccarın aczi, iflâsı ânında gerçekleşir. İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre, bir borçlunun varlığı haczedilmişse ve kalan öbür yarı varlığı öteki borçlarını karşılamıyorsa borçlu hemen aczini bildirerek iflâsını istemek zorundadır.

2. (Os. Ademi iktidâr, Fr. Incapacité, Al. Kraftlosigkeit, İng. Inability) Yapabilme yeteriği olmayanın niteliği.

3. (Os. Zaafiyet, Fr. Faiblesse, Al. Schwäche, İng. Weakness) Yapabilecek güçte olmamanın niteliği.

GÜÇSÜZLÜK BELGESİ (Os. Aciz vesikası, Fr. Certificat de défaut de paiement, Al. Besserungsschein, İng. Insolvency) Haciz uygulanan bir borçludan alacağını alamayan alacaklıya ödenmeyen alacak için verilen belge... İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre, borçlunun haczedilebilecek malı bulunmazsa bunu saptayan haciz tutanağı da güçsüzlük belgesi niteliğindedir. *Bk.* Güçsüzlük.

GÜÇSÜZLÜK HAKKI (Os. Acizlik def'i, Fr. Défense d'impuissant, İng. Defence of powerless) Ödeme gücü bulunmayan borçluya bunu ilerisürerek ödemedi kurtulması için yasaca tanınan hak... *Bk.* Güçsüzlük.

GÜÇSÜZ PARA (Os. Zayıf para, Fr. Monnaie faible, Al. Schwache Geld, İng. Soft currency) Satın alma gücü resmî değerinden düşük olan para... Geribırakılmış ülkelerin paraları daima böyledir, bunların dış ödeme hesapları her zaman açık verir. Bu gibi ülkelerde her türlü karaborsayla birlikte döviz karaborsası da önlenemez. *Bk.* Para.

GÜDÜMCÜLÜK (Os. Dirijizm, Fr. Dirigisme, Al. Dirigismus, İng. Dirigism) Ekonomiye yön verme anlayışı... Liberalizm karşıtı olarak ekonomiye bir üst yetke tarafından yön verilmesi anlayışını dilegetirir. Böylece yönetilen ekonomiye *ekonomi diriye* denir. Genellikle ekonomi alanındaki devlet müdahalelerini kapsar. Fransızca *diriger* sözcüğü, eski deyimle *tevcih etmek* anlamında *yöneltmek* demektir. Ekonomiye devlet eliyle yön verilmesi, çeşitli koşullarda başvurulan bir yöntemdir. *Bk.* Devletçilik, Güdümlü ekonomi.

GÜDÜMLÜ EKONOMİ (Os. Dirijizm, Fr. Économie dirigée, Al. Gelenkte Wirtschaft, İng. Dirigism) Güdümcülük... *Güdümcülük*

deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Güdümcülük, Devletçilik.

GÜMRÜK (*Os.* Gümrük, *Fr.* Douane, *Al.* Zoll, *İng.* Customs, *Lâ.* Vectigal portorium) Bir ülkeye giren ya da ülkeden çıkan mallardan alınan vergi... Gümrük işiyle uğraşan devlet dairesini ve gümrük muayenesi yapılan bölgeyi de dilegetirir. Çağdaş anlamda merkantilist ekonomi düşüncesinin ürünüdür, özellikle ulusal sanayi yabancı sanayiye karşı korumak amacıyla alınır. Tarihi çok eski olmakla beraber bir ekonomi politikası olarak ilkin XVII. yüzyılda Fransa maliye bakanı Colbert tarafından uygulanmıştır. Sözcük olarak kökeni Arapça *divân* deyimidir. İslâm ülkelerinde kervanların ve gemilerin getirdikleri mallar bir divân önünde sayılır ve vergilendirilirdi. İtalyanlar bu sözcüğü *dogana* biçimine sokmuşlar, bu yolla da Fransızcaya *douane* biçiminde geçmiştir. Osmanlı imparatorluğunda ilk gümrük idaresi 1860 tarihinde kurulmuştur, ondan önce gümrük resmi iltizam yöntemiyle alınıyordu. Günümüzde gümrük idareleri sadece gümrük resmini değil, yabancı ülkelere gelen mallardan alınan tüm vergileri (örneğin istihlak vergileri, belediye payları vb.) tahsil eder. *Bk.* Merkantilizm, Gümrük dairesi, Gümrük bölgesi, Gümrük politikası, Gümrük yöntemleri.

GÜMRÜK AMBARI (*Os.* Gümrük ambarı, *Fr.* Entrepôt des douanes, *Al.* Zolllagerhaus, *İng.* Bonded warehouse) Gümrüğe gelen malların depolandığı ambar... *Bk.* Genel satım evleri, Gümrük.

GÜMRÜK ANTLAŞMASI (*Os.* Gümrük muahedesi, *Fr.* Convention douanière, *Al.* Zollvertrag, *İng.* Custom's treaty) Ülkeler arasında yapılan gümrük vergileriyle ilgili anlaşma... *Bk.* Gümrük bildirmeliği, Gümrük.

GÜMRÜK BAĞIŞIKLIĞI (*Os.* Gümrük muafiyeti, *Fr.* Franc de droits de douane, *Al.* Zollfrei, *İng.* Free from duty) Kimi mallardan gümrük vergisi alınmaması... *Gümrükten bağışık* (Gümrükten muaf) anlamını da dilegetirir. *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK BEYANI *Bk.* Gümrük bildirgesi.

GÜMRÜK BEYANNAMESİ *Bk.* Gümrük bildirgesi.

GÜMRÜK BİLDİRGESİ (*Os.* Gümrük beyannamesi, *Fr.* Déclaration en douane, *Al.* Zolldeklaration, *Zollerklärung*, *Zollabgaben*; *İng.* Custom's declaration, *Custom's entry*, *Bill of entry*) Yabancı ülkelere mal getiren ya da yabancı ülkelere mal gönderenlerin

gümrük idarelerine verdikleri beyannâme... Bu beyannâme, eşyanın nitelik, tür, kaynak, değer ve niceliğini gümrük tarifesindeki fasillara göre bildirir. Eşya sahibinin ya da veklinin ad ve adresini de içerir. *Bk.* Gümrük, Gümrük bildirmeliği.

GÜMRÜK BİLDİRMELİĞİ (*Os.* Gümrük tarifesi, *Fr.* Tarif douanier, *Al.* Zolltarif, *İng.* Customs tariff) Yabancı malların bir ülkeye girişinde hangi matrah üzerinden ve ne oranda vergi ödeyeceklerini bildiren tarife... Gümrük tarifeleri, malların cinsiyi her malın vergi oranını kapsar. İki türlü gümrük tarifesi vardır: *Antlaşmalı bildirmelik* (*Os.* Ahdi tarife, *Fr.* Tarif conventionnel, *Al.* Konventionaltarif, *İng.* Tariff made or applied under treaty), kendileriyle ticaret antlaşması bulunan ülkelere gelen mallar için yapılır ve genel tarifeye göre daha uygun bir tarifedir. *Genel bildirmelik* (*Os.* Umumi tarife, *Fr.* Tarif général, *Al.* Einheitszolltarif, *İng.* General tariff)'se, kendileriyle ticaret antlaşması bulunmayan ülkeler mallarına uygulanan tarife-dir. *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK BİRLİĞİ (*Os.* Gümrük ittifakı, *Fr.* Union douanière, *Al.* Zollverein, *İng.* Customs union) Birbirlerinden gümrük vergisi almamak için ülkeler arasında kurulan birlik... Bunun en iyi örneklerinden biri Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında yapılan Benelux antlaşmasıdır. Birlik üyeleri, birlik dışında kalan ülkelere tek ve ortak bir gümrük vergisi uyguladılar. Bunun nedeni, birlik ülkelerinin birbirlerine yabancı mal satmalarını sağlamaktır. Farklı tarifeler uygulasalardı yabancı mallar en ucuz tarifeli ülkeden içeri girer ve ucuz tarifeli ülkeye ek bir gümrük geliri sağlamış olurdu, daha açık bir deyişle, öbür birlik ülkelerinin gümrüklerinden hiçbir yabancı mal girmezdi. Ortak Pazar da Avrupa ülkeleri arasında böylesine bir gümrük birliğidir. *Bk.* Gümrük, Ortak pazar.

GÜMRÜK BÖLGESİ (*Os.* Gümrük muntakası, *Fr.* Zone douanière) Ülkemizde kıyı hattından denize doğru dört mil, kara sınırlarında gümrük hattından ülke içine doğru on kilometre ve müşterek nehirlerde nehirlerin Talveg hattıyla ayrılan ülkemize ait bölümü... *Bk.* Gümrük sınırı, Gümrük.

GÜMRÜK DÂİRESİ (*Os.* Gümrük dairesi, *Fr.* Bureau de la douane, *Al.* Zollamt, *İng.* Customs house, *Lâ.* Tolonium) Gümrük işiyle uğraşan devlet dairesi... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK GÖREVLİSİ

GÜMRÜK GÖREVLİSİ (*Os.* Gümrük memuru, *Fr.* Douanier, *Emloyé de la douane*; *Al.* Zollbeamter, *İng.* Custom house officier) Gümrük işlerini görmekle görevlendirilmiş devlet memuru... *Bk.* Gümrük dairesi.

GÜMRÜK İŞLEMİNİN BİTİRİLMESİ (*Os.* Gümrük muâmelesinin intâcı, *Fr.* Dédouanement, *Al.* Zollabfertigung, *İng.* Clearance at the custom house) Tüm işlemlerini tamamlayarak malı gümrükten geçirmek... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK KAÇAKÇILIĞI (*Os.* Gümrük kaçakçılığı, *Fr.* Fraude douanière, *Al.* Schmuggelci, *İng.* Smuggling) Yabancı malları gümrük vergisi ödemedi yurt içine sokma... Ülkemizde ilkin 1932 yılında yapılmış ve sonra 1936 yılında değiştirilmiş *Kaçakçılığın Men ve Tâkibine Dâir Kanun* (1918 ve 6829 sayılı yasalar) vardır. Bu yasaya göre, gümrükten muâf olarak yurda sokulmuş bir malı bağışıklık (muâfiyet) hakkı olmayana devretmek ya da amaç dışında kullanmak da gümrük kaçakçılığıdır. *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜKLEME (*Os.* Gümrük muâmelâtını ifâ, *Fr.* Payement des droits de douane, *Al.* Verzollung, *İng.* Clear through the customs, Payment of the duty customs) Malın gümrüğe giriş işlemlerini yapma... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜKLEMEK (*Os.* Gümrük muâmelâtını ifâ etmek, *Fr.* Dédouaner, *Al.* Verzollen, *İng.* To clear goods at the custom house) Malın gümrüğe giriş işlemlerini yapmak... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜKLENMEMİŞ MAL (*Os.* Gümrüklenmemiş emtia, *Fr.* Marchandise non dédouanée, *Al.* Unverzollte Ware, *İng.* Bonded goods) Gümrüğe giriş işlemleri yapılmamış mal... *Bk.* Gümrükleme.

GÜMRÜKLENMESİ OLANAKLI (*Os.* Gümrüklenmesi kaabil, *Fr.* Soumis aux droits, *Al.* Verzollbar, *İng.* Taxable) Gümrükten geçirilebilir... *Bk.* Gümrük, Gümrükleme.

GÜMRÜKLENMESİ OLANAKLI MALLAR (*Os.* Gümrüklenmesi kaabil emtia, *Fr.* Marchandises soumises aux droits de douane, *Al.* Verzollbare Waren, *İng.* Taxable goods) Gümrükten geçirilebilecek nitelikteki mallar... *Bk.* Gümrüklenmesi olanaklı.

GÜMRÜKLÜ (*Os.* Gümrüğe tâbi, *Fr.* Soumis aux droits de douane, *Al.* Zollpflichtig, *İng.* Dutiable) Gümrük vergisi ödemekle yükümlü... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK KORUNMASI KURAMI (*Os.* Gümrük himâyesi nazariyesi, *Fr.* Théorie de douane protectionniste) Genç sanâyileri güçlü sanâyiler seviyesine getirinceye kadar geçici olarak uygulanması önerilen gümrük korunması... Alman economicisi F. List (1789-1846) tarafından ileri sürülmüştür. List, 1841 yılında yayımladığı *Das Nationale System der Politischen Ökonomie* adlı yapıtında İngiliz liberalizmini İngiliz çıkarlarına uygun kuramları evrensel geçerli olarak ileri sürmekle suçlamış ve Almanya için koruyucu bir ekonomi siyaseti önermiştir. *Bk.* Koruyuculuk.

GÜMRÜK ÖZGÜRLÜĞÜ (*Os.* Gümrük serbestiyeti, *Fr.* Exemption de droits, *Al.* Zollfreiheit, *İng.* Exemption from duty) Gümrük muâfiyeti... Bu anlamda (*Fr.*, *İng.* Franchise) deyimleri de kullanılır. *Bk.* Gümrük bağışıklığı.

GÜMRÜK RESMİ *Bk.* Gümrük vergisi.

GÜMRÜK SATIMCASI (*Os.* Gümrük faturası, *Fr.* Facture certifiée, *Al.* Zollrechnung, *İng.* Certified invoice) Gümrük vergisinin ödendiğini saptayan fatura... *Bk.* Gümrük.

GÜMRÜK SINIRI (*Os.* Gümrük hudûdu, *Fr.* Frontière douanière, *Al.* Zollgrenze, *İng.* Customs frontier) Siyasal sınır... Siyasal sınır, aynı zamanda gümrük sınırır. *Bk.* Gümrük bölgesi, Gümrük.

GÜMRÜK SİYASASI (*Os.* Gümrük siyaseti, *Fr.* Politique douanière, *Al.* Zollpolitik, *İng.* Customs policy) Yerli malları yabancı malların rekâbetinden koruma siyaseti... Bu siyasetin belli bir amacı da devlete gelir sağlamaktır. *Bk.* Koruyuculuk.

GÜMRÜK SİYASETİ *Bk.* Gümrük siyaseti.

GÜMRÜKSÜZ MALLAR (*Os.* Kaçak emtia, *Fr.* Marchandises de contrebandé, *İng.* Contreband goods) Gümrük vergisi ödenmeden ülkeye sokulmuş kaçak mallar... Gümrük vergisi ödemesi gerekmeyen anlamında da (*Fr.* Exempt de douane, *İng.* Duty free exempt from customs) deyimleri kullanılır ki *gümrükten bağışık* (gümrükten muâf) demektir. *Bk.* Gümrük kaçakçılığı, Gümrük bağışıklığı, Gümrük özgürlüğü.

GÜMRÜK TÂRİFESİ *Bk.* Gümrük bildirme liği.

GÜMRÜK VERGİSİ (*Os.* Gümrük resmi, *Fr.* Droit de douane, *Taxe douanière*; *Al.* Zollgebühren, *Zollabgaben*, *Zölle*; *İng.* Customs duty) Bir ülkeye giren yabancı ülke mal-

larından ya da bir ülkeden çıkan yerli mallardan alınan vergi... Bu vergi, mallar gümrük sınırından geçerken alınır. Genellikle yurda sokulan yabancı mallara uygulanır, yurttan çıkarılması sakıncalı görülen yerli mallardan da alındığı olur. Osmanlı devletinin kuruluşundan beri *amelîye*, *refîiye* ve *masdariye* adları altında alınır. Tanzimatta (1839) çeşitlendirildi ve *dışalım vergisi* (Os. İthalât rüsümü, Fr. Droits d'entrée, Al. Einfuhrzoll, İng. Import duties), *dışsatım vergisi* (Os. İhrâcât rüsümü, Fr. Droits d'exportation, Al. Ausfuhrzoll, İng. Export duties), *transit vergisi* (Os. Mürûriye, Fr. Droits de transit, Al. Durchfuhrzoll, İng. Transit duties), *iç tecim vergisi* (Os. Ticâreti dâhiliye rüsümü, Oktruva; Fr. Droits d'octroi, Al. Binnenzoll, İng. Octroi duties) adları altında dört biçimde alındı. Çağımızda ülkeler, gümrük vergisi oranlarını değiştirmekle kendi paralarının dış değerlerini de ayarlamaya çalışmaktadırlar. *Bk.* Vergi, Gümrük.

GÜMÜŞ (Os. Sim, Fr. Argent, Al. Silber, İng. Silver) Paslanmaz, kolay işlenir, parlak, ak renkli, tel durumuna gelebilen mâden... Yoğunluğu 10,5'tur ve 960 dereceye doğru sıvılaşır. Yüzyıllardır birçok ülkelerde para olarak kullanılmıştır. *Bk.* Gümüş para.

GÜMÜŞ PARA (Os. Nakdi sim, Fr. Monnaie d'argent, Al. Silbergeld, İng. Silver money) Gümüş mâdeninden yapılan para... *Bk.* Gümüş, Gümüş para dizgesi.

GÜMÜŞ PARA DİZGESİ (Os. Nakdi hâlis sistemi, Fr. Monométallisme argent, Al. Silberwahrung, İng. Silver currencey) Dünyanın en eski para sistemi... Para olarak kullanılmak için yüzyıllar boyunca altından daha elverişli sayılmıştır. Kimi ülkelerde bu sistem XX. yüzyıla kadar sürmüştür. Osmanlılar da Bursa'da ilk paralarını gümüşten bastırmışlardı. *Bk.* Altın para dizgesi.

GÜNCEL DEĞER (Os. Kıymeti hâzıra, Fr. Valeur actuelle, İng. Actual value) Herhangi bir malın bugünkü değeri... *Bk.* Değer.

GÜNDELİK (Os. Yevmiye, Fr. Salaire d'un jour, Argent au jour le jour; Al. Taegliches Geld, İng. Wage of one day, Call money) Bir hizmet karşılığında gün hesabıyla ödenen para... Gündelikte çalışan kişiye *gündelikçi* (Os. Yevmiyeli, Fr. Journalier, Al. Tagelöhner, İng. Journeyman) denir.

GÜNDELİKÇİ *Bk.* Gündelik.

GÜNDELİKÇİLİK (Os. Ecirlik, Yevmiyecilik; Fr. Salariat, Système quotidien) Ücretlilik...

Gündelikçilik, aslında, her gün ya da gün hesabıyla alınan bir para karşılığında satılan hizmeti dilegetirir. *Bk.* Gündelik, Ücret.

GÜNDELİK DEFTER (Os. Yevmiye defteri, Fr. Livre journal, Al. Tagebuch, İng. General journal, Day book) Ticâret işlerinde günlük işlerin günü gününe ve kalem kalem yazıldığı defter... Bir tüccarın yasa gereği tutmak zorunda bulunduğu defterlerdendir.

GÜNDELİK KESİNTİSİ (Os. Kistelyevm, Fr. Retenue journalière, İng. Reduction of salaries) Herhangi bir nedenden ötürü ücretlilere ceza olarak yapılan günlük ücret kesintisi... Bu kesinti, bir ya da birçok günler için yapılabilir. *Bk.* Gündelik ücret.

GÜNDELİKSİZ İŞÇİLER (Os. Yevmiyesiz müstahdem, Fr. Ouvriers sans journée) Aldıkları bahşış karşılığında çalışan işçiler... Genellikle sinema ve tiyatrolarda yer gösteren işçiler, berber çırakları vb. böyledir. Belli bir gündelik ya da aylıkları yoktur, örneğin bir dolmuş kâhyasının günde ne kazanacağı bilinemez.

GÜNDELİK ÜCRET (Os. Yevmi ücret, Fr. Journée, Al. Tagelohn, İng. Daily wage) Gün hesabıyla ya da her gün alınan ücret... *Bk.* Gündelik.

GÜNDEM (Os. Ruznâme, Fr. Ordre du jour, Al. Tagesordnung, İng. Order of the day) Kurul toplantılarında görüşülecek konuları sırasıyla önceden saptayan cetvel... Gündemlerin düzenlenmesi, uygulanması ve uyulması zorunluğu ilgili yasa ve tüzüklerde gösterilir. Kimi kurullarda ilân edilmemiş gündem dışı konularda görüşme açılmaz.

GÜNLÜK (Os. Yevmi, Fr. Quotidien, Par jour, Journallement; Al. Tagelich, İng. Daily) Her gün olan... Bu anlamda *gündelik* de denir. *Bk.* Günlük gazete.

GÜNLÜK ÇALIŞMA (Os. Yevmi mesâf, Fr. Travail par jour, İng. Day work) Her gün yapılan çalışma... *Bk.* Günlük çalışma süresi.

GÜNLÜK ÇALIŞMA SÜRESİ (Os. Yevmi mesâf müddeti, Fr. Durée de travail par jour, İng. Daily working duration) Yasalara göre bir günde çalışılabilecek süre... Bu süre, işin niteliğine göre çeşitlenir. Özellikle işçiler için ülkemizde günde sekiz saat çalışılabileceğini saptayan bir tüzük vardır. *Bk.* Emek.

GÜNLÜK GAZETE (Os. Yevmi çeride, Fr. Journal quotidien) Her gün yayımlanan gazete... Batı dillerinde genellikle kısaca *günlük* deyimıyla dilegetirilir. *Bk.* Günlük.

GÜNLÜK GEÇERDEĞER

GÜNLÜK GEÇERDEĞER (Os. Yevmî kür, Fr. Change du jour, Al. Tageskurs, İng. Exchange of the day) Her gün için saptanan kur... Bk. Geçerdeğer.

GÜNLÜK GELİR (Os. Yevmî vâridât, Fr. Recette journalier, Al. Tageseinnahme, İng. Daily receipts) Her gün gelen gelir... Örneğin bu anlamda "bu gazetenin günlük geliri nedir?" denir. Bk. Gelir.

GÜNLÜK GEREKSİNME (Os. Yevmî ihtiyâç, Fr. Besoin journalier, Al. Tagesbedarf, İng. Daily want) Her gün yinelenen gereksinme... Örneğin yemek, içmek, giyinmek, barınmak vb. günlük gereksinimlerdir. Bk. Gereksinme.

GÜNLÜK PARA (Os. Yevmî nakid, Fr. Argent au jour le jour, Al. Tagesgeld, İng. Call money) Bankaların birbirlerine yirmi dört saat için açtıkları kredi... Bankacılık terimidir. Fâizi de özeldir.

GÜNLÜK SATIŞ (Os. Yevmî satış, Fr. Vente journalière, Al. Tagesumsatz, İng. Daily sale) Bir günde yapılan satış... Ticâret dilinde buna *günlük devir* de denir.

GÜVEN

1. (Os. İtimâd, Fr. Confiance, Al. Vertrauen, İng. Confidence) Bir şeyin niteliğine inanarak davranma... Örneğin bu anlamda "bu işi yapabilir, ona güvenim var" denir.

2. (Os. Emniyet, Fr. Sécurité, Al. Sicherheit, İng. Security) İnanılır olma... Tehlikesiz olma'yı da dilegetirir. Örneğin, birinci anlamda "paramı ona bırakabilirim, güvenirim", ikinci anlamda "bu bölge güvenlidir" denir.

GÜVENCE (Os. Teminât, Fr., Al. Garantie, İng. Guaranty) Güven sağlayan... Örneğin bu anlamda "size güvence veriyorum, bu iş kesinlikle bitirilecektir" denir. Bk. İnanca, Güvencesiz.

GÜVENCESİZ (Os. Teminâtsiz, Fr. Sans garantie, Al. Ohne oblige, İng. Without guarantees) Güvenceden yoksun... Güven sağlamayı dilegetirir. Bk. Güvence, İnanca.

GÜVENCE VERMEK (Os. Teminât vermek, Fr. Offrir des garanties, Al. Sicherheit bieten, İng. To give guaranty) Güven sağlamak... Bk. Güvence, İnanca, Güven.

GÜVENDİRİCİ BELGE (Os. İstîshâd, Tavsiye mektubu; Fr. Référence, İng. Reference) Bir iş ya da bir kişi hakkında gereken bilgi-

leri veren yazı... Örneğin bir kimse hakkında daha önce çalıştığı yerden bilgi istemeye *referans almak*, bu bilgileri vermeye *referans vermek* denir.

GÜVENE DAYANAN HUKUKSAL İŞLEM (Os. İtimâda müstenid hukukî muâmele, Fr. Actes fiduciaires, Al. Fiduziarische Rechtsgeschaeft, İng. Fiduciary acts, Lâ. Negotium fiduciarium) Hukuksal sonucunda taraflarca kasedilen ekonomik amacı aşan ve böylelikle hak sahibi kişiyi üçüncü şahıslar karşısında daha uygun bir duruma getiren hukuksal işlemler... Örneğin alacaklıya karşı herhangi bir malı rehin etmek yerine borç ödünceye kadar o malı ona vermek ve onda bırakmak böyledir. Hukuk açısından bu gibi güvene dayanan işlemler danışıklı iş (muvaazaa) sayılmaz. Ama bunun istisnaları da vardır. Örneğin Medenî Kanun'un 690. maddesine göre örneğimizdeki işlem başkasını zara sokmak amacıyla yapılmışsa mülkiyetin intikali üçüncü şahıslar hakkında geçerli değildir.

GÜVENİ KÖTÜYE KULLANMA (Os. Emniyeti suiistimâl, Fr. Abus de confiance, Al. Unterschlagung, Vertrauensbrauch; İng. Abuse of confidence, Embezzlement; Lâ. Furtum improprium) Kendisine güven gösteren bir kişiyi zarara sokmak... Çeşitli biçimlerde olabilir. Örneğin bir kimsenin kendisine güvenerek saklaması için verdiği bir malı satmak böyledir. Cezâ kanununa göre kovuşturulması zarar görenin şikâyetine bağlı bir suçtur, eşdeyişle şikâyet olmazsa savcılıkça kovuşturulmaz. Bk. Güven.

GÜVENİLİR (Os. Mûteber, Fr. Respectable, Al. Anstaendig, İng. Respectable) Saygın... Bu deyim, güvenilen insanlar için kullanılır. Bir senedin güvenilirliği sözkonusu olduğunda (Os. Makbûl, Fr. Valable, Al. Güftig, İng. Available), bir paranın güvenilirliği sözkonusu olduğunda (Os. Cârî, Fr. Courant, Al. Gangbar, İng. Current), bir yasanın güvenilirliği sözkonusu olduğunda (Os. Sâlim, Fr. Valide, Al. Rechtsgültig, İng. Valid) deyimleri kullanılır.

GÜVENİLİR KİŞİ (Os. Yeddi adil, Fr. Consignataire, Séquestre; Al. Treuhaender, Sequester; İng. Consignee, Sequester, Depository) Anlaşmazlık konusu olan şeyin saklanması ve yönetimi kendisine bırakılan kişi... Hukuk dilinde bu anlamda *yeddi emin* ve *emîni adl* deyimleri de kullanıldığı gibi Hukuk ve cezâ muhâkemeleri usûlü kanunlarında kısaca *emîn* ve *adil* deyimleri de kullanılmıştır.

H

HABER (Os. Haber, Fr. Information, Avis, Nouvelle; Al. Bericht, Avis, Benachrichtigung; İng. Information, Advice, Notice) Olmuş ya da olacak bir olay üstünde edinilen bilgi... Bk. Haber alma.

HABER ALMA (Os. İstihbârât, Fr. Renseignement, Al. Hören, Erfahren; İng. Intelligence) Olmuş ya da olacak bir olay üstünde bilgi edinme... Bk. Haber.

HABER ALMA İŞEVİ (Os. İstihbârât bürosu, Fr. Bureau de renseignement, Agence de renseignement, Office de renseignement; Al. Auskunft, Auskunftsbureau; İng. Intelligence service, Information bureau, Inquiry office) Bilgi toplayıp ilgililere vermeyi meslek eden işyeri... Özellikle ticâret ve sanâyi işlerinde bu işyerlerinin büyük önemi vardır. Ticâret kanununa göre verilen bu haberlerden ötürü haberi verenler sorumludur ve bir tüccarın bu yüzden uğradığı zararı ödemekle yükümlüdürler. Bk. Haber alma.

HABERCİ (Os. Muhbir, Fr. Messenger, Al. Bote, İng. Messenger) Haber ulaştırıcı... Haber vereni dilegetirir, ulak da denir. Bk. Haber alma işevi.

HABERLEŞME GİZİ (Os. Muhâberât sırrı, Fr. Secret des lettres, Al. Briefgeheimnis, Postgeheimnis; İng. Secrecy of the postal service) Postaya verilen mektup ve her türlü evrâkın yetkili yargıç kararı olmadan açılmaması, telefon konuşmalarının dinlenmemesi durumu... Haberleşme sırrına aykırı davranış Cezâ kanununa göre suçtur ve cezâyı gerektirir. Bk. Giz, Haber.

HABER VERME (Os. İstihbârât, Fr. Communication, Al. Mitteilung, Kommunikation; İng. Communication) Haber iletimi... Haberleşme anlamında da kullanılır. Haber (enformasyon) alışverişini dilegetirir. İletişim deyimiyile özleştirilmiştir. Bk. Haber.

HACİZ Bk. Elkoyma.

HAFİF SANÂYİ (Os. Hafif sanâyi, Fr. Industrie légère) Tüketim malları üreten sanâyi... Üretim malları üreten ağır sanâyi (Fr. Industrie lourde) deyimî karşılığında kullanılır.

HAFİF PARA (Os. Hafif nakid, Fr. Monnaie légère, Al. Leichtes Geld, İng. Light coin)

Satın alma gücü az olan para... *Güçsüz para* deyimiyile anlamdaştır. Bk. Güçsüz para.

HAFTA DİNLENCESİ (Os. Hafta tâtili, Fr. Repos hebdomadaire, Repos dominical; Al. Sonntagsruhe, İng. Week-end) Cuma akşamından pazartesi sabahı sona ermek üzere cumartesi ve pazar günleri yapılan tâtil... Genellikle her türlü tâtil günlerinde çalıştırılan ücretlilere *fazla çalışma ücreti* verilmesi zorunluğu vardır.

HAFTALIK ÜCRET (Os. Haftalık ücret, Fr. Salaire hebdomadaire, Al. Wochenlohn, İng. Weekly wages) Haftadan haftaya ödenen ücret... Haftada bir ödenen ücreti dilegetirir. Bk. Ücret.

HAFTA TÂTİLİ Bk. Hafta dinlencesi.

HAKEM (Os. Hakem, Fr. Arbitre, Al. Scheidsrichter, İng. Arbitrator, Lâ. Arbitrer) Hukusal anlaşmazlıkları çözümlenmesi için özel olarak seçilen kişi... *Yargıcı* deyimiyile özleştirilmiştir. Tarafların isteklerine bağlı olmayan sorunlar (örneğin boşanma) hakem tarafından çözümlenemez, hâkim (yargıç) kararını gerektirir. Bir anlaşmazlığın hakem tarafından çözümlenebilmesi, tarafların bu konuda yazılı bir sözleşme yapmış olmalarına bağlıdır. Hakem, dâvâyı görmeye yetkili hâkim tarafından seçilir. Kimi durumlarda yasalar, anlaşmazlığın çözümünü hâkeme vermeye tarafları zorunlu kılmıştır (Örneğin devlet dâireleri arasındaki anlaşmazlıklar böyledir). Kimi özel durumlarda da taraflar hakemlerini kendileri seçerler. Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 516-536. maddelerinde bu konuda hükümler vardır.

HAKEM KARÂRİ (Os. Hakem kararı, Fr. Décision arbitrale, Sentence arbitrale; Al. Schiedsrichterliche Entscheidungen, Schiedsrichterspruch; İng. Arbitral award, Lâ. Arbitrium, Arbitratus) Hakem tarafından verilen karar... *Arabuluculuk kararı* (Os. Tahkîm kararı) da denir. Bir anlaşmazlığın hakem ya da hakemlerce çözümlenip çözümlenemeyeceği yolundaki anlaşmazlıklar, yetkili hâkim tarafından çözümlenir. Hakem kararlarının ilk toplantıdan itibaren altı ay içinde verilmesi zorunludur, bu süre ancak tarafların yazılı olurlarıyla ya da hâkim kararıyla uzatılabilir. Hakemlerin çoğunlukla verdikleri kararlar geçerlidir, ancak bu kararlara karşı belli ve sınırlı nedenlerden ötürü yargıtaya (temyiz mahkemesine) gidilebilir. Yargıtay bu kararlara bozabilir, bu kararlara karşı muhâkemenin iâdesi yolu da açıktır. Temyiz süresi geçmek

HAKEM KURULU

yoluyla kesinleşen kararlar, yetkili yargıcın tasdikıyla yürürlüğe girerler. *Bk.* Hakem.

HAKEM KURULU

1. (*Os.* Hakem hey'eti, *Fr.* Tribunal arbitral, *Al.* Schiedsgericht, *İng.* Chamber of arbitrage) Seçilmiş hakemlerden kurulu hakemler topluluğu... Bu deyim, *hakem mahkemesi* anlamında da kullanılır. *Bk.* Hakem, Hakem mahkemesi.

2. (*Os.* Hakem encümeni, *Fr.* Commission arbitrale, *Al.* Schiedskommission, *İng.* Arbitral commission) Kamulaştırma işlerinde kamulaştırma bedelinin azlığı ya da çokluğu konusunda açılacak dâvâlarda gerçek bedeli saptamak için kurulan kurul... *Bk.* Kamulaştırma, Hakem.

HAKEM MAHKEMESİ

1. (*Os.* Hakem mahkemesi, *Fr.* Tribunal d'arbitrage, *Al.* Schiedsgerichtschof, *İng.* Arbitral tribunal) Devlet dâireleri arasındaki anlaşmazlıkları çözümlenmek üzere görevli mahkeme... *Bk.* Hakem, Hakem kurulu.

2. (*Os.* Beynelmîl hakem mahkemesi, *Fr.* Tribunal international d'arbitrage, *Al.* Internationaler Schiedsgerichtshof, *İng.* International arbitral tribunal) Devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözümlenmek üzere devletlerce serbestçe seçilen hakemlerden kurulu mahkeme... *Bk.* Hakem.

HAKEM SÖZLEŞMESİ (*Os.* Tahkimnâme, *Fr.* Compromis, *Al.* Schiedsvertrag, *İng.* Arbitration agreement, *Lâ.* Compromissum) Aralarındaki anlaşmazlığın hakem tarafından çözümlenmesi için tarafların önceden yaptıkları sözleşme... *Bk.* Hakem.

HAKETME (*Os.* İstihkak, *Fr.* Demande de restitution, *Al.* Anspruch, *İng.* Recovery of property) Hak sâhibi olma... Hak istemeyi de dilegetirir. Hukuk dilinde "bir şeyin bir kimse için kesin bir hak olmasının meydana çıkması" olarak tanımlanır. *Bk.* Haketme dâvâsı.

HAKETME DÂVÂSİ (*Os.* İstihkak dâvâsı, *Fr.* Action en revendication, *Al.* Herausgabenspruch, Rückforderungsklage; *İng.* Action for recovery of property, *Lâ.* Rei vindicatio) Taşınır ve taşınmaz mallar üstünde hak savı... Bu hak iddiâsı, mülkiyet olabildiği gibi başkaca bir hak da olabilir. Medenî Kanun'un 618, 902, 903. maddeleri bununla ilgilidir. Haczedilmiş mala karşı istihkak dâvâsı, üçüncü bir kişinin haczedilmiş mal üstünde mülkiyet ya da başka bir aynı hak iddiasıdır ki İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre özel bir yargılama yöntemine bağlanmıştır. *Bk.* Haketme.

HAKKIN DÜŞMESİ (*Os.* Sukutu hak, *Fr.* Déchéance, Forclusion; *Al.* Rechtsverwirkung, Praejudizierung, Rechtsausschluss, Praekclusion; *İng.* Forfeiture, Foreclausure, Forclosure; *Lâ.* Committere, Commissum) Yasa, sözleşme ya da yargıç tarafından saptanan süre içinde kullanılmayan hakkın ortadan kalkması... Bu süreye, *düşürücü süre* (*Os.* İskat edici müddet) denir, belli koşullar altında düşen bir hakkın eski duruma getirilmesine mahkemece karar verilebilir. *Bk.* Hakkın düşme süresi.

HAKKIN DÜŞME SÜRESİ (*Os.* Sukutu hak müddeti, *Fr.* Délai préfix, Délai de déchéance, Délai de forclusion; *Al.* Verwirkungs, Ausschlussfrist; *İng.* Period of forfeiture, *Lâ.* Dies committendi) Bir hakkın kullanılabilceği süre... Bu süre yasa, sözleşme ya da yargıç tarafından saptanır. Bu süre içinde kullanılmayan hak düşer, eşdeyişle ortadan kalkar. Örneğin Medenî Kanun'un 897. ve Borçlar Kanunu'nun 198. 502. maddelerine göre satın aldığı şeyin kusurunu (ayıbını) gördüğünde bunu derhal satıcıya bildirmeyen alıcının satıcıya rücu hakkı düşer. *Bk.* Hakkın düşmesi.

HAKKIN KÖTÜYE KULLANILMASI (*Os.* Hakkın suiistimâli, *Fr.* Abus du droit, *Al.* Rechtsmissbrauch, *İng.* Abuse of right, *Lâ.* Jure abuti) Bir hakkın dürüstlük kurallarına aykırı bir biçimde kullanılması... Hakkın kötüye kullanılmasını yasalar korumaz, çünkü bu türlü hak kullanımında kötü niyet vardır. Medenî Kanun'un 2. maddesine göre "bir hakkın başkalarına zarar veren kullanımını yasa korumaz". Hakkın kötüye kullanılmasının en açık örneklerinden biri *haset duvarı* adıyla ünlü hukuksal durumdur, bir toprağın sahibi mülkiyeti altında bulunan toprağında dileğini yapmakta özgürse de komşusunun manzarasını kapatmak amacıyla arsasına duvar çekemez.

HAKKIN ORTADAN KALKMASI (*Os.* Hakkın sâkit olması, *Fr.* Être périmé, *Al.* Verfallen sein, *İng.* To be overdue) Bir hakkın zaman aşımına uğraması... Süresinin geçmiş olmasından ötürü hakkın ortadan kalkmasını dilegetirir. *Bk.* Süre aşımı, Hakkın düşmesi, Hakkın düşme süresi.

HAKLARIN BİRLEŞMESİ (*Os.* Hakların içtimâ, *Fr.* Cumul d'actions, *Al.* Anspruchsmehrheit, Klagenhaftung) Hakların birbirlerine eklenmesi... Hakların birleştirilebilmesi (yekdiğerine zammedilebilmesi) için aynı nitelikte olmamaları (eşdeyişle, birinin yerine getirilmesinin ötekini ortadan kaldırmaması) gere-

kir. Örneğin Borçlar Kanunu'nun 106. maddesine göre borçlunun ödemede gecikmesi durumunda alacaklı hem alacağını, hem de gecikmeden ötürü zararının ödenmesini ister. Bu iki hak birleştirilir, çünkü aynı nitelikte değildir. Kimi durumlardaysa haklının birçok hakları onun tek çıkarını korur, bu gibi durumlarda haklar birleştirilemez, içlerinden sadece biri seçilip kullanılır. Örneğin borçlunun ödemede gecikmesi durumunda (temerrüdü halinde) alacaklı hem sözleşmeyi feshedip hem de zarar ve ziyan isteyemez, ya sözleşmeyi fesheder ya da zarar ve ziyan ister, eşdeyle kendisini aynı amaca götürecektir (demek ki aynı nitelikte) olan bu iki haktan birinin kullanımını seçmek zorundadır.

HAKLARIN İÇTİMÂİ *Bk. Hakların birleşmesi.*

HAKLARIN TEKELDE TOPLANMASI (*Os. Hakların telâhuku, Fr. Concours de droits, Cumul de droits; Al. Anspruchskonkurrenz, Konkurrenz von Rechten; Lâ. Concursus actionum*) Bir hak sahibinin birden çok hakkı bulunması durumunda gerçekleşen hakların toplanması... Tek hakkın aynı konuda birbirinden bağımsız iki ayrı hukuksal nedene dayanmasını dilegetirir. Bu durumda bu iki hak arasında *birbirine katılma* (telâhuk) olgusu gerçekleşir. Örneğin bir kimse kendi malını eline geçirmiş olan bir kişiye karşı Medeni Kanun'un 618. maddesine göre haketme dâvâsı (istihkak dâvâsı) açabileceği gibi, Borçlar Kanunu'nun 266. maddesine göre kiracısına karşı kiralananın geriverilmesi (me'curun iadesi) dâvâsı da açabilir. Bu, öznel hukukta olagelen bir örnektir. Nesnel hukukta *hakların tekelde toplanması* (*Fr. Conflit de normes, Al. Rechtsnormenkollision, İng. Conflict of legal rules, Lâ. Collisio legum*) deyimi aynı hukuksal olay hakkında iki ayrı hukuk kuralının yasalarda yer almış olmasını dilegetirir. Bu durumdaysa haklı olan için birbirine katılmış (telâhuk etmiş) iki ayrı hak doğmuş olmaz, olaya bu kurallardan hangisinin uygulanacağına yargıç karar verir. *Bk. Hakların birleşmesi.*

HAKLARIN TELÂHUKU *Bk. Hakların tekelde toplanması.*

HAKLI

1. (*Os. Hak sahibi, Fr. Titulaire du droit, Ayant droit, Ayant cause; Al. Berechtigter, Rechtsnachfolger, Rechtsinhaber; İng. Subject owner, Holder of a right, Person entitled; Lâ. Ad quem ius pertinet*) Belli bir öznel hakkı olan.

2. (*Os. Muhik, Fr. Légitime, Al. Rechtmässig, Berechtig; İng. Legitimate*) Yasaya uygun... Yasal olanı dilegetirir.

HAKLI KİŞİLER (*Os. Hak sâhibi şahıslar, Fr. Ayants droit, İng. Persons entitled*) Bir memurun ya da bir işçinin ölümünde dul ve yetim maaşı alma hakkına sâhibolan kişiler... *Bk. Haklı.*

HAK SÂHİBİ *Bk. Haklı.*

HAKSIZ (*Os. Nâhak, Fr. Injuste, Al. Ungerecht, İng. Unjust*) Hakka dayanmayan... Örneğin bu anlamda "haksız bir işlem" denir.

HAKSIZ EYLEM (*Os. Haksız fiil, Fr. Acte illicite, Al. Unterlaubte Handlung, İng. Tort, Lâ. Delictum*) Yasalarca saptanan ya da buyrulana karşı davranış... Eylemciyle zarar gören arasında başkaca hiçbir hukuksal ilişki bulunmadığı halde sadece bu davranış, ikisi arasında bir borç ilişkisi doğurur. Örneğin Borçlar Kanunu'nun 41. maddesine göre gerek kasıtlı olarak, gerek ihmâliyle ya da tedbirsizlikle başkalarına zarar veren, bu zararı ödemekle yükümlüdür.

HAKSIZ FİİL *Bk. Haksız eylem.*

HAKSIZ İKTİSAP *Bk. Haksız maledinme.*

HAKSIZ MALEDİNME (*Os. Haksız iktisap, Sebepsiz iktisap; Fr. Enrichissement sans cause, Al. Ungerechtfertigte Bereicherung, İng. Unjustifiable enrichment, Lâ. Conductio sine causa*) Bir kimsenin hakkı bir nedene dayanmaksızın başkasının zararına maledinmesi... *Nedensiz maledinme* de denir. Borçlar Kanunu'nun 61. maddesine göre bir nedene dayandığı halde geçersiz sayılan işlemler, nedeni gerçekleşmeyen işlemler ve nedeni ortadan kalkmış bulunan işlemler nedensizdir ve bunlardan ötürü gerçekleştirilen maledinmeler de nedensiz maledinmedir. Nedensiz maledinen, malsal varlığında gerçekleşen fazlalığı geri vermek zorundadır. Borçlar Kanunu, *haksız maledinme* anlamında *haksız fiille mal iktisabı* deyimini kullanmıştır. *Bk. Haksız eylem.*

HAKSIZ REKABET (*Os. Gayrikanunî rekabet, Fr. Concurrence illicite, Concurrence déloyale; Al. Ungesetzlicher Wettbewerb, İng. Unfair competition*) İyiniyet kurallarına aykırı ya da hileli olarak ya da yasalarda yasaklanmış davranış ve işlemlerle yapılan rekabet... Borçlar Kanunu'nun 48. maddesinde *haksız rekabet* deyimiyile nitelenir. Ticâret Kanunu'nun 56-65. maddelerinde de bu konuda hükümler vardır. Anamalcı üretim, temelinde

HAKTANIR FİYAT

serbest rekabet ilkesini taşır ve ancak bu rekabetle gelişir. *Rekabet* ve *iyiniyet* kavramları kökten çelişik olmakla beraber yasalar kötü niyetli *haksız rekabeti* yasaklamışlardır. Örneğin bir tüccar, rekabet maksadıyla, başkalarının ticâretine zarar verecek yalan yayında bulunamaz. Yasalar "benim ürettiğim mal piyasadaki malların en üstünüdür" demeye izin verdikleri halde, aynı anlamı içeren "falanın ürettiği mal benimkinden kötüdür" demeyi *haksız rekabet* saymaktadırlar. *Bk. Rekabet.*

HAKTANIR FİYAT (*Os. Âdil fiyat, Fr. Juste prix, Al. Gerechter Preis, İng. Just price*) Bir malı üretmek için harcanan emek miktarıyla belirlenen değer... Deyimi ilk kez kullanılan ve 'bu anlamı veren antikçağın büyük ökesi Aristoteles'tir. Lâtinler onun bu deyimini *justum pretium* deyimiyile kendi dillerine çevirdiler. Ortaçağ Hıristiyan düşünürü ermiş Augustinus da bu deyim kullanmış, ama ne demek olduğunu açıklamamıştır. Daha sonra Aquino'lu Thomas, Aristoteles'in tanımına satış mâliyetini ve satıcının toplumsal durumunu (satıcının bağlı olduğu sınıfın yaşama düzeyine uygun bir yaşam sürdürebilmesi için gereken kazancını) da katmıştır. Daha açık bir deyişle, Kutsal Kitap'a göre insanın insanı sömürsüyle savaşması gereken papaz Thomas, malın üretimi için harcanan emek miktarına satış harcamalarıyla birlikte satıcının iyi yaşaması için gereken parayı da katarak oluşan fiyata *âdil fiyat* demiş ve Tanrı'yi bir yana bırakıp çağının düzenine uymuştur. Bu deyim, gerçekte metafizik bir deyimdir ve ekonomik anlamdan çok ahlâksal bir anlam taşır. *Bk. Haktanir değer, Değer, Fiyat.*

HAKTANIR DEĞER (*Os. Âdil kıymet, Fr. Valeur équitable, Al. Gerechter Wert, İng. Fair value*) Bir malın mâliyetine kâr payı da eklenecek bulunan değeri... Bilimsiz ve yanlış bir deyimdir, değer hakla ve haklılıkla (eşdeyişle, ahlâkla) hiçbir ilgisi yoktur. *Bk. Değer.*

HAKTANIR ÜCRET (*Os. Âdil ücret, Fr. Juste salaire, Al. Gerechter Lohn, İng. Just wage*) İşçiye, toplumsal yaşama düzeyine göre, ailesiyle birlikte geçimini sağlayabilecek ücret... XIX. yüzyılda Hıristiyan ermiş ve papazı St. Antonius tarafından tanımlanmıştır. Antonius ücretin, mal olarak ya da âyarı bozuk parayla ya da eksik ödenmesini adâlete aykırı sayar. Papa Leon XIII. de 1891 genelgesiyle âdil ücreti şöyle tanımlamaktadır: "Çalışkan ve dürüst işçiye yaşamayı için yeterli ücret". Gerçekte bu kavram da âdil fi-

yat, âdil kıymet vb. kavramları gibi bilim dışıdır. Çünkü ekonomik değil, ahlâksaldır. *Bk. Ücret.*

HAK YOKSUNLUĞU (*Os. Kaasıryet, Fr. Pupillarité, Al. Mündelstand, İng. Wardship, Lâ. Pupillatus*) Medenî haklarını kullanamayan kişilerin durumu... Medenî Kanun'un 14. maddesine göre medenî haklarını kullanmaya ehliyetsiz olanlar hiçbir hukuksal işleme girişemezler. *Hak yoksunları* (kaasırlar)'nı ve lileri ya da vasileri temsil ederler: *Kaasırlık* deyimini Türk Ticâret Kanunu'nun 6. ve 844. maddelerinde kullanılmıştır. Medenî Kanun'un 14. maddesindeyse bunun yerine *medenî hakları kullanmaya ehliyetsizlik* deyimini yeğlenmiştir.

HAL (*Os. Kapan, Fr. Halle*) Üstü kapalı pazar yeri... Sözcük, kökeninde Cermencedir ve pazar anlamındadır, Osmanlı imparatorluğunda böylesine pazarlara *kapan* denirdi (İstanbul'daki Unkapanı semtinin adı da bundan gelir). Bu deyim, dilimizde, sebze ve meyve toptancılarının toplandığı ve satış yaptığı belli yerleri dilegetirmektedir. Ülkemizde haller genellikle belediyelerce kurulur ve toptancılara kiralanır, hal müdürlüğü aracılığıyla denetim altında tutulur. *Bk. Pazar.*

HALK ANAMALCILIĞI (*Os. Halk kapitalizmi, Fr. Capitalisme populaire*) Hisse senedi satın alma yoluyla halkın anamalcı üretime katılabileceği savı... Amerikan economicileri buna *halk kapitalizmi* adını vermişlerdir. Bunların en ünlülerinden Paul A. Samuelson, *İktisat* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Bu dev şirketlerden birinin iç çalışmalarını inceleyelim. En göze çarpan özellik, mülkiyetin binlerce ve binlerce hissedar arasında yayılmış oluşudur. 1964'te 2.200.000'den fazla değişik şahsın AT and T'de hissesi vardı. Muhakkak ki bu insanların yarısının adam başına hisse sayısı 10'dan azdı, hisselerin dörtte biri 100 hissedan az blok halinde bulunuyordu. Ve hiç kimse tek başına toplamın yüzde biri gibi bir miktara sahip bulunmuyordu. New York Borsası, kitlelerin toplam sermayesinde göze çarpar yeri olan *fert sermayeciliği*'nin yaratılmasını kendisine gaye edinmişti. Bugün on sekiz milyon insan hiç değilse bir miktar adi hisse senedine sahiptir. Fakat günümüzün insanların ancak onda birinden azı halen göze çarpan mülkiyet kazancı elde edebilmektedir" (*Ibid*, İstanbul, 1970, çev. Demirgöl, s. 101). *Halk anamalcılığı* deyimini Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde *İng. popular capitalism* deyimini karşılığında Prof. Dr. Özer

Ozankaya tarafından şöyle tanımlanmaktadır: "Üretim araçları iyeliğini elbirliklerine, halka açık ortaklıklara kazandırarak halkı özel anamalcılara ve devlet görevlilerine karşı korumayı amaçlayan siyasal-ekonomik görüş". Gerçekte bu girişim, halkı *mülkiyet kazancı*'na ortak etmeyi değil, halkın küçük para biriktirmelerinden anamalcılık adına yararlanmayı amaçlar. Amerikalı Prof. Samuelson'un da söylediği gibi, halk hiçbir zaman anamalcı şirketlerde söz sahibi olacak bir payı elde edemez. Kaldı ki, bu sav, bilimsel açıdan kökten çelişiktir. Çünkü anamalcı üretimin gerçekleştirilmesi için anamalcı olmayan, tüketici bir halkın varlığı gereklidir. *Bk.* Anamalcılık.

HALK KAPİTALİZMİ *Bk.* Halk anamalcılığı.

HALK SİGORTASI (*Os.* Halk sigortası, *Fr.* Assurance populaire, *Al.* Volksversicherung, *İng.* Insurance people) Az gelirli kişilere yapılan hayat sigortası... Sigortalının hekim muayenesinden geçirilmemesi, primlerin haftada ya da ayda bir ödenmesi, daha ucuz olması vb. gibi özelliklerinden ötürü bu adla anılmaktadır.

HAMAL (*Os.* Hammâl, *Fr.* Porteur, Portefaix, Débardeur; *Al.* Packtraeger, *İng.* Porter) Ücret karşılığında yük taşıyan... *Yükçü* de denir. *Bk.* Hamal parası.

HAMAL PARASI (*Os.* Hammâliye, *Fr.* Portage, *Al.* Traegerlohn, *İng.* Porterage) Yük taşıyana verilen para... *Bk.* Hamal.

HÂMİLİNE MUHARRER *Bk.* Taşıyana yazılı.

HAMMADDE *Bk.* İşlenmemiş özek.

HANSA (*Os.* Hansa, *Fr.* Hanse, *Al.* Hansa, *İng.* Hanseatic league) Ortaçağda dışalım ve dışsatım yapan âdi şirketlere yerilen ad... 1241 tarihinde Hamburg ve Lübeck'in bir dayanışma antlaşması yapmaları üzerine bu şirketler birleşmişler ve özellikle 1370'lerde çok güçlü bir *birlik* (Lig) oluşturmuşlardır. Bu birliğe o zaman Almanya'nın yetmişten fazla kent-ülkesi katılmış bulunuyordu. XVII. yüzyılın sonlarına doğru dağılmıştır. Çağdaş tröst ve holdinglerin ortaçağa özgü ilkel bir biçimi oldukları söylenebilir. *Bk.* Anamalcılık.

HANSENCİLİK (*Os.* Hansenizm, *Fr.* Hansenisme, *Al.* Hansenismus, *İng.* Hansenism) Devletin anamalcılara paraca yardım etmesi ve onları güçlendirmesi gerektiği savı... Keynes'in izleyicisi olan Amerikalı ekonomici Alvin Harvey Hansen (1887-) anamalcılığı geliştirmek için, devletin ona yardımcı olması

gerektiğini ileri sürmüştür. Hansen'e göre devlet, yatırımları güçlendirmek için anamalcı üretime büyük siparişleri vermeli ve bütçe harcamalarıyla istihdamı sağlamalıdır. Bunalar ancak devlet giderlerini artırmakla atlatılabilir. *Bk.* Devletçilik, Keynesçilik.

HAPİS HAKKI (*Os.* Hapis hakkı, *Fr.* Droit de rétention, *Al.* Verfolgungsrecht, Retentionsrecht; *İng.* Right of stoppage, Right of retention; *Lâ.* İus retentionis) Alacaklının alacağını almadan elinde rehin olarak bulundurduğunu geri vermeme hakkı... Bir çeşit rehin hakkıdır, öteki rehinlerden farkı, borçlunun teminat göstererek üstünde hapis hakkı gerçekleşen malını alacaklısının elinden geri alabilmesidir. Medenî Kanun'un 865. maddesine göre nitelikleri gereği paraya çevrilemeyen şeyler üstünde hapis hakkı kullanılmaz. Hapis hakkının koşulları da Medenî Kanun'un 864. maddesinde yazılıdır.

HAPİSLE BASKI (*Os.* Hapsen taziyik, *Fr.* Contrainte par corps, *Al.* Schuldhaf, Zwangshaft; *İng.* Arrest for debt) Bir kimseyi yapmak zorunda bulunduğu bir şeyi yapmaya zorlamak için yasal olarak hapsedmek... Özellikle borçlunun borcunu ödemesi için yapılır. Türk icrâ hukukunda yoktur. Ne var ki, kötü niyetli borçlunun kötü davranışı hapisle cezalandırılır, mal bildiriminde bulunmayan borçlular da bildirimde bulunmaya hapisle zorlanabilirler.

HARAÇ (*Os.* Harâc, *Fr.*, *Al.* Tribut, *İng.* Tribute) İslâm ülkelerinde alınan bir vergi... Kişilerden, topraktan ve toprak ürününden çeşitli biçimlerde alınır. İslâm hukukunda *harâcî rûûs*, *harâcî arâzî*, *harâcî mukassame*, *harâcî muvazzaf* vb. gibi çeşitli adlar altında çeşitli biçimleri saptanmıştır. Müslüman olmayan erkeklerden alınan haraca *cizye* de denir. *Bk.* Cizye, Vergi.

HARCAMA (*Os.* Sarf, *Fr.* Paiement, *Al.* Ausgabe, *İng.* Payment) Herhangi bir iş ya da mal için para verme... *Gider* deyiimiyle anlamdaştır. *Os.* *masraf* karşılığında da kullanılmakta, örneğin bu anlamda *devlet masrafları* yerine *devlet harcamaları* denmektedir. *Bk.* Gider.

HARCAMA VERGİSİ (*Os.* Sarfiyât vergisi, *Fr.* Impôt progressif sur la dépense, *Al.* Verbrauchsteuer, *İng.* Expenditure tax) Kişinin bir yıl içinde yaptığı harcamaların toplamından alınan vergi... Kimi ülkelerde gelir vergisi yerine uygulanmıştır. Özellikle İngiliz ekonomisi Nicholas Kaldor (1908-) tarafından önerilmiş ve savunulmuş bir vergi

HARÇ

çeşididir. 1963 yılında ülkemiz için de bir arazi vergisi projesi hazırlayan Macar asıllı profesör Kaldor'a göre vergi, kişilerin tasarruflarından değil, harcamalarından alınmalıdır. Çünkü tasarruflar, bireylerin ulusal servete kattıkları değerlerdir, bunlardan vergi almak saçmadır. Harcamalar, tıpkı gelir vergisi gibi, bildirim (beyâna) dayanır. Bir kimenin yılbaşındaki servetine yıl içindeki kazancını ekleyerek bundan yıl sonundaki servetini çıkarmakla yıl içindeki harcamaları saptanmış olur. *Bk. Vergi.*

HARÇ (*Os. Harç, Fr. Taxe, Droit; Al. Gebühren, İng. Fee, Duty, Customs duties*) Kamu hizmetleri karşılığında alınan vergi... Hiçbir hizmet karşılığı olmaksızın alınan *vergi* den bu niteliğiyle ayrılır. Örneğin, tapu hizmeti karşılığında tapu harcı, mahkeme hizmeti karşılığında mahkeme harcı vb. alınır. Bu hizmetlerden yararlanmayanlar bu harçları da ödemezler. Harçlar, vergiden farklı olarak, belli hizmetlerle bağlantılıdır. Eşdeyişle, tapu harcı tapu dairesinin masraflarını karşılar. *Bk. Harç bildirmeliği, Harç pulu, Vergi.*

HARÇ BİLDİRMELİĞİ (*Os. Harç târifesi, Fr. Tarif des taxes, Al. Gebührenordnung, İng. Customs tariff*) Hangi işler karşılığında ne kadar harç alınacağını gösteren târife... Genel bir anlam taşıdığı halde ülkemizde daha çok mahkeme harçları târifesi anlamında kullanılır. *Bk. Harç.*

HARÇ PULU (*Os. Harç pulu, Fr. Timbres des taxes*) Özellikle mahkeme ve noter işlemlerinde harç alındığını belirtmek için evrâka yapılandırılan pul... *Bk. Harç.*

HARROD-DOMAR GELİŞME KURAMI (*Os. Harrod-Domar inkişâf nazariyesi, Fr. Théorie développement de Harrod-Domar*) Anamalcı gelişmenin dengeli olabilmesi için ne kadar tasarruf ve yatırım yapılması gerektiğini saptayan kuram... Metafizik düşünce sistemine bağlı birçok ekonomi bilginleri, anamalcı gelişmenin *dinamik faktörünü* aramışlardır. Örneğin Avusturyalı ekonomisi Joseph Schumpeter'e göre bu faktör, yenilikler getiren müteşebbislerdir. İngiliz ekonomisi R. F. Harrod'a göre bu faktör, bilimsel üretim yöntemlerinin gelişmesi ve daha iyi bir eğitim sonucu olarak işgücü etkinliğinin artmasıdır. Gelişmiş anamalcı ülkelerdeki ekonomik gelişmenin gözlemlenmesinde genellikle şu olgular saptanmıştır: Nüfusun artış hızı, anamalcı artış hızından daha düşük olmuştur. Ücret ve maaşların mülkiyet gelirine oranı uzun dönemlerde aynı kalmıştır. Reel ücret hadlerinde yüksel-

me görülmüştür. Anamalcı hâsılâya oranı sabit kalmış, buna karşı tasarrufun hâsılâya oranı konjonktürel değişimler göstermiştir. Fâiz ve kâr hadlerinde bariz bir yükselme ve alçalma görülmemiştir... *Towards a Dynamic Economics* (1948) adlı yapıtında İngiliz ekonomisi R. F. Harrod ve *Essays in the Theory of Economic Growth* (1957) adlı yapıtında Amerikalı ekonomisi E. D. Domar, anamalcı ekonomide gelişme örnekleri vermişlerdir. Bu örneklerde dengeli bir gelişme için -anamalcı ve hâsılâ hızının doğal gelişme hızına eşit olması için- gerekli tasarruf ve yatırım miktarları saptanmaktadır. Harrod ve Domar'ın birbirlerini tamamlayan savlarına göre *tasarrufun getire oranı = doğal gelişme haddi × anamalcı/hâsılâdır*. Bu formül, dengeli bir gelişme için gereken yatırım miktarını saptar. *Bk. Gelişme yasası, Yatırım, Anamalcılık.*

HARVARD BAROMETRESİ (*Os. Harvard barometresi, Fr. Baromètre de Harvard, Al. Harvardbarometer, İng. Harvard index chart*) Bunalmaları önceden haber vermek üzere Harvard Üniversitesi'nde 1919 yılından beri tutulan istatistikler... *Bk. Bunalım.*

HAS Osmanlı imparatorluğu toprak düzeninde bir vergilendirme biçimi... Osmanlı devleti, kimi büyük asker ve memurlarına, vergi toplayıp maaş vereceği yerde, verginin kendisini bırakırdı. Onları bu biçimde gelirlendirip savaş ve barışta hizmetlerinden yararlanırdı. Geliri yüz bin akçeden çok olan (yıllık) topraklara *has* ve bunları işletenlere *erbâbı has*, geliri yirmi bin akçeyle yüz bin akçe arasında olan topraklara *zeamet* ve bunları işletenlere *erbâbı zeamet*, geliri yirmi bin akçeye kadar olan topraklara *timar* ve bunları işletenlere *erbâbı timar* denirdi. Osmanlı toprak düzeninin başlıca özelliği *toprak özel mülkiyeti*'nin bulunmasıdır. Toprağın mülkiyeti devletindi. Has, zeamet ve timar sahipleri gibi toprağı işleyen ve reâyâ adıyla anılan köylüler de sadece toprağı kullanma (tasarruf) hakkına sahiptiler. Köylüler, has, zeamet ve timar sahiplerine *haraç* ve *öşür* adları altında bir çeşit payımsı vergi verirdiler. *Bk. Osmanlı ekonomisi, Toprak, Haraç, Öşür, Cizye.*

HÂSILA *Bk. Gelir, Ürün.*

HÂSILAT *Bk. Ürün.*

HASTALIK SİGORTASI (*Os. Hastalık sigortası, Fr. Assurance maladie, Al. Krankenversicherung, İng. Health insurance*) Belli hastalıklardan birine tutulma sonunda gerçekleştirilecek olan bir sakatlığa ya da çalışma gü-

cünün eksilmesine karşı yapılan sigorta... *Bk. Sigorta.*

HAVA ALANI

1. (*Os. Tayyâre meydanı, Fr. Aérodrome, Port aéronautique; Al. Flughaben, Flugplatz; İng. Aerodrome, Aviation course*) Uçakların iniş ve kalkışları için özel olarak yapılan meydan... Yolcu ve yük iniş ve binişleri için bu meydanlarda yapılan uçak istasyonlarını da kapsar.

2. (*Os. Hava sahası, Fr. Espace aérien, Al. Luftraum, İng. Air space*) Bir ülkenin göğünde hak konusu olan alan... Her ülkenin top-rağı gibi göğü de o ülkenin malıdır ve ege-menliği altındadır. Açık denizler üstündeki gök boşluğu serbesttir, eşdeyişle hiçbir ülke-nin malı değildir. Ülkelerde böyle olduğu gibi toprak sahiplerinin göğü de ilke olarak böy-ledir, eşdeyişle o toprağın sayılır. Ne var ki hava sahasındaki mülkiyet hakkı, hava ula-şımına olanak sağlama açısından, Medenî Ka-nun'un 644. maddesiyle kimi kayıtlarla sınırlandırılmıştır.

HAVA SİGORTASI (*Os. Hava sigortası, Fr. Assurance aérienne, Al. Luftversicherung, İng. Insurance respecting, Aerial transportation*) Uçak yolculuğu ve taşımacılığı konusundaki tehlikelere karşı yapılan sigorta... Bu konuda Türk hukukunda özel hükümler yoktur. *Bk. Sigorta.*

HAVA PARASI (*Os. Peştemâliye, Fr. Pas de porte, Al. Façonwert, İng. Goodwill*) Ün kar-şılığı alınan para... Çoğunlukla bir firmanın satışından alınır. Bu ün, ya firmanın adından ya da devredilen ticâret evinin bulunduğu yerin (semtin) değerinden doğar. Bu deyim, ayrıca, yasalarla dondurulan fiyat sınırını aş-mak için açıktan alınan paraları da dilegetir-miştir. Örneğin ev sahipleri, kirâ olarak ala-madıkları parayı *hava parası* adı altında açık-tan alırlar.

HAVA TAŞIMACILIĞI (*Os. Hava nakliyatı, Fr. Transport aérien, Al. Lufttransport, İng. Aerial transportation*) Hava yoluyla yapılan yolcu ve yük taşımacılığı... *Bk. Taşımacılık.*

HAWTREY KURAMI (*Os. Hawtrey nazariyesi, Fr. Théorie de Hawtrey*) Ekonomik bu-nalımların nedenini para hareketlerinde bu-lan sav... İngiliz ekonomisi Ralph G. Haw-trey (1879-)'e göre ekonomideki konjonk-türel hareketler, kredi kurumlarının fâiz had-lerini önce düşürüp sonra yükseltmelerinden meydana gelmektedir. Çünkü fâiz hadleri dü-şünce yatırımlar çoğalır, aşırı üretim gerçek-leşir, ama bundan ötürü de kredi hacmi da-

ralır ve büsbütün durur, böylelikle ekonomik bunalım başgösterir. İsveçli ünlü ekonomici Gustav Cassel (1866-1945) de bu sava katıl-maktadır. *Bk. Bunalım.*

HAYAT SİGORTASI *Bk. Yaşam sigortası.*

HAYVAN ALIMSATIMI (*Os. Hayvan ticâ-reti, Fr. Vente a cheptel, Vente de bétail; Al. Viehkauf, İng. Sale of livestock*) Hayvan alıp satarak yapılan ticâret... Ülkemizde her türlü hayvan alımsatımı, Borçlar Kanunu kap-samı içindedir.

HAYVAN DOKUNCALARI SORUMLULU-ĞU (*Os. Hayvan zararları mes'uliyeti, Fr. Responsabilité du gardien d'animaux, Al. Tierhalterhaftung, İng. Liability of the keeper for animals, Lâ. Actio de pauperis*) Bir hay-van tarafından yapılan zararın o hayvanın güdücüsü tarafından tazmin edilmesi yükü-mü... Borçlar Kanunu'nun 56. maddesine göre tazmin ettirilir.

HAYVAN HIRSIZLIĞI (*Os. Hayvan sirkati, Fr. Vol d'animaux, Vol de bétail; Al. Viehdiebstahl, İng. Theft of livestock, Cattle theft; Lâ. Abigeatus*) Evcil hayvanların çalınmasıyla gerçekleşen suç... Ülkemizde özel bir cezâyı ve tazmini gerektirir. *Hayvan sirkatinin men'i hakkında, kanun*'la hayvan çalınmasına engel olmak için birçok önlemler de alınmıştır.

HAYVAN İCÂRİ *Bk. Hayvan kirâlanması.*

HAYVAN KİRÂLANMASI (*Os. Hayvan icâ-rı, Fr. Bail a cheptel, Al. Viehpacht, Viehver-stellung; İng. Hire of cattle*) Evcil hayvanla-rın para karşılığında ve belli bir hizmet için kirâlanmaları... Hukuk dilinde hayvanlara *me-vâşi* denir. Borçlar Kanunu'nun 46. maddesine göre aksine bir anlaşma ya da yerel bir ge-lenek olmadıkça kirâlanan hayvanların bütün ürünü kirâcıya aittir, kirâlayan hayvanları iyi beslemek ve onlara iyi bakmak zorundadır, hayvan sahibine de mal ya da para olarak bir bedel ödemekle yükümlüdür.

HAYVAN SİGORTASI (*Os. Hayvan sigor-tası, Fr. Assurance du bétail, Al. Viehver-sicherung, İng. Insurance of livestock*) Ölüm, kazâ, hastalık ve yangın tehlikelerine karşı hayvanlara yapılan sigorta... Ticâret Kanunu'na göre hayvan hırsızlığına karşı da sigorta yapılabilir. Türk Ticâret Kanunu'nun 1010. maddesi bu konuyla ilgilidir. *Bk. Sigorta.*

HAYVAN SİRKATİ *Bk. Hayvan hırsızlığı.*

HAYVAN TİCÂRETİ *Bk. Hayvan alımsatımı.*

HAYVAN REHİNİ

HAYVAN REHİNİ (Os. Hayvan rehini, Fr. Gage sur le bétail, Al. Viehverpfandung, İng. Pledge of cattle, Pledge of livestock) Hayvanlar üstüne yapılan rehin... Medenî Kanun'un 813. maddesine göre sahibinin, eşdeyişle borçlunun elinde kalmaları koşuluyla hayvanlar da rehin edilebilirler. Hukuk dilinde buna *kabzedilmeksizin rehin tesisi* denir. Bk. Rehin.

HAYVAN ZARARLARI MES'ULİYETİ Bk. Hayvan dokuncaları sorumluluğu.

HAZCILIK (Os. İstîlâziyye, Fr. Hédonisme, Al. Hedonismus, İng. Hedonism) Değerin sağladığı tatmin duygusuyla belirlendiği savı... Değer kavramının nesnel ve bilimsel kaynağını gözlerden gizlemek amacıyla güden economiciler bu antikçağ felsefesinden de yararlanmanın yollarını denemişler ve ne idüğü belirsiz bir *hedonistik ilke* (Al. Hedonistisches Prinzip) ilerisürmüşlerdir. Onlara göre ekonomik faaliyet en çok rahata ve hazzâ ulaşmayı amaçlamış. Bilimsiz olan bu sav özellikle marjinalcilerce ilerisürülmüştür. Jeremy Bentham'ın yararlılığından (faydacılık öğretisinden) ve Hermann Gossen'in doyan istekler yasasından yola çıkan marjinalcilere göre değer belirleyen bu hedonistik ilkedir, daha açık bir deyişle bir malın değeri alıcısına verdiği hazla saptanır. Demek ki *değer* kavramının kökeni üretim alanında (nesnel alanda) değil, tüketim alanında (öznel alanda) aranmalıdır. Marjinalciliğin kurucularından ünlü profesör William Stanley Jevons, *The Theory of Political Economy* adlı yapıtında şöyle diyor: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenime güçlerini geliştiren işçi sınıfı, siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişmesini durdurmaya yönelebilir. Bundan ötürü, emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz" (*Ibid.*, 4. baskı, s. 164-5). Bilim adamı geçinen bu ve bunun gibi profesörlerin kimi zaman dayanamayıp yapıverdikleri bu gibi itiraflar ibret vericidir. Oysa artık okul çocukları bile bilmektedirler ki ruhsal yapı (ihtiyaç, tatmin; zevk, haz, fayda vb. gibi ruhbilimsel öğeler) hiçbir zaman özdeksel temeli açıklayamaz, çünkü onunla belirlenir; tam tersine, ruhsal yapı ancak özdeksel temelle açıklanabilir. Bk. Marjinalcilik; Yararlılık, Doyan istekler yasası, Azalan marjinal yarar ilkesi, Altyapı, Değer, Emek.

HAZIR GİYİM (Os. Hazır elbise, Fr. Confection, Al. Konfektion, İng. Ready to wear) Standart ölçülere göre ve seri halinde giyim eşyası yapımı... İsmarlama ve ölçü alınarak tek tek yapılan giyim eşyası karşıtıdır.

HAZIRLAMA GİDERLERİ (Os. İhzârât sarfiyatı, Fr. Dépenses de préparation, İng. Preparation expenses) Üretime, yapımına, işletmeye ya da satışa hazırlamak için harcanan paralar... Bk. Gider.

HAZIR MAL (Os. Hazır emtea, Fr. Marchandise prête) İhtiyacı derhal giderebilecek olan mal... İhtiyacı bir süre sonra karşılayabilecek olan *gelecek mal* (Os. Müstakbel emtea) deyimini karşılığında kullanılır. Örneğin hazır elbise bir hazır maldır, ismarlama elbise bir gelecek maldır. Bk. Mal.

HAZIR PARALAR (Os. Seyyâl nukud, Fr. Liquidités) Başkasına derhal verilmesi olanaklı bulunan paralar... Derhal kullanılabilir nitelikteki paraları dilegetirir. Türkçe yazımıyla dilimizde de kullanılan *likidite* deyimini, belli bir anlamda borçtan kurtarırlığı dilegetirir. Bk. Hazır parayı yeğleme, Para.

HAZIR PARA VARLIĞI (Os. Seyyâl kıymetler aktifi, Fr. Actif disponible, Al. Verfügbare Mittel, İng. Liquid asset) Derhal kullanılabilir nitelikteki para ve para değerindeki belgilerin tümü... Bir işletmenin kasasındaki derhal harcayabileceği para, tahvil, hisse senedi ve benzerlerini dilegetirir. Kimi economiciler, işletmenin alacaklarını da bu deyimden kapsama sokarlar. Bk. Hazır paralar, Hazır parayı yeğleme.

HAZIR PARAYI YEĞLEME (Os. Likidite tercihi, Fr. Préférence pour la liquidité, Al. Liquiditätspraferenz, İng. Liquidity preference) Bireylerin, firmaların, işletmelerin varlıklarını hazır para halinde tutma eğilimi... Anamalcılığın kurtarıcısı olarak nitelenen İngiliz economicisi John Maynard Keynes tarafından ilerisürülmüştür. Keynes'e göre hazır para üç bakımdan yeğlenir: Bir işe harcamak için, birdenbire ortaya çıkan umulmadık harcamaları karşılamak için, vurgunculuk (spekülasyon) için. Keynes ilk ikisini normal sayar, piyasanın gerekleri olduğunu söyler. Ama üçüncüsü, eşdeyişle vurgunculuk için para talebi, Keynes'e göre faiz oranlarının alçalıp yükselmesinden doğmaktadır. Keynes bu üçüncü likidasyonu uzun uzun inceler. Keynes'e göre faiz oranı yükselince vurgunculuk için para istemi azalır, faiz oranı düşüncü artar. Dahası, faiz oranı henüz değişmeden yükselme ya da alçalma olasılığının sezilmesi bile vurguncu piyasasında dalgalanmalar meydana getirir. Bu vurgunculuk, faiz oranı yüksek tahvil ve hisse senetleri alıp faiz oranı düşüncü bunları satmakla yapılır. Çünkü faiz oranları düşüncü yüksek faizli

tahvil ve hisse senetlerinin değeri yükselir. Örneğin fâiz oranı yüzde 5'ten yüzde 4'e düştü diyelim, yüzde beş fâizli yüz liralık bir tahvilin değeri hemen 125 liraya yükselir. Bunlardan elinizde diyelim iki milyon liralık tahvil var, bir anda havadan yarım milyon lira kazanırsınız, işte vurgunculuk (spekülasyon) budur. Keynes'e göre vurgunculuk amacıyla yeğlenen hazır para işte bu havadan kazanç için bekletilir. Keynes'e göre fâiz sürekli olarak düşmez, bir noktada durur, bu noktaysa daima sıfırın üstündedir (daha açık bir deyişle, fâiz hiçbir zaman sıfıra düşmez, çünkü hiç fâiz vermeyen bir tahvil ya da hisse senedini kimse almaz). Keynes'e göre bu en düşük fâiz (asgarî fâiz) durumunda tahvil ve hisse senedi alımsatımı da durur. Çünkü herkes düşük fâizli tahvil ya da hisse senedi almaktansa hazır parasını elinde tutmayı tercih eder. Ama bu durum, tahvil ve hisse senedi kurlarını düşürmez. Çünkü ellerinde tahvil ve hisse senedi bulunanlar bunları zararına satmaktansa ergeç nominal değerleri üzerinden ödeneceğini bildikleri tahvil ve hisse senetlerini ellerinde tutarlar. İşte Keynes'e göre bu noktada piyasa durur, hiçbir alışveriş olmaz. Keynes bu ölü noktaya *hazır para tuzağı* (Os. Likidite tuzağı, Fr. Trappe de liquidité, Al. Liquiditätsfalle, İng. Liquidity trap) adını veriyor. Keynes'e göre bu durumda para arzının genişletilmesi likidite tuzağını çözmez, likidite tuzağından ancak fâiz oranını yükseltmekle kurtulunabilir. Ne var ki bu konuda Keynes'in bilmediği ya da bilip de söylemediği küçük, ama çok önemli, bir nokta var: Hazır para (likidite) hiçbir zaman bir genel eşdeğer değildir. Bundan ötürüdür ki Keynes'in likidite tercihi görüşü, paranın genel eşdeğer olma niteliğini gizler ve para üstündeki düşünceleri yanıltır. *Bk.* Para, Genel eşdeğer, Keynesçilik.

HAZİNE (Os. Hazine, Fr. Fisc, Trésor public; Al. Fiskus, Schatzamt; İng. Treasury, Lâ. Fiscus) Devletin para işleriyle uğraşan organı... Mâlîye Bakanlığı ve özellikle de Hazine Genel Müdürlüğü, Merkez Bankası gibi devletin para işlerini yürüten örgütünü dilegetirir. Bir başka anlamda da *devletin kasası* demektir. Örneğin İngiltere gibi kimi ülkelerde Mâlîye Bakanlığı, Hazine Bakanlığı adını taşır. Bununla beraber "devletin hazinesinde yetmiş sent yok" derken de devletin kasası kasdedilir. İki anlamlı Arapça bir deyimdir ve henüz özleştirilmemiştir.

HAZİNE BONOSU *Bk.* Hazine borç belgileri.

HAZİNE BORÇ BELGİTLERİ (Os. Hazine tahvilâtı, Fr. Obligations du trésor, Al. Staatssobligationen, İng. Treasury bonds) Devletin halktan borç para almak için çıkardığı fâizli tahviller... Bunlara *devlet tahvili* ya da *hazine bonusu* (Fr. Bon du trésor, Al. Schatzanweisung, İng. Exchequer) de denir. Devlete bunları çıkarma yetkisi her yıl bütçe kanunuyla verilir. Genellikle bir yıl vadeli dirler, eşdeyişle fâizleri yıldan yıla alınır. Fâizleri vergisizdir.

HAZİNELEŞTİRME *Bk.* Gömüleme.

HAZİNE TAHVİLÂTI *Bk.* Hazine borç belgileri.

HEDİYE (Os. Hediye, Fr. Cadeau, Présent; Al. Geschenk, Anstandsschenkung; İng. Gift, Present; Lâ. Munus, Donum) Karşılıksız verilen şey... Hukuk açısından *bağış* (Os. Hibe) niteliğindedir. *Bk.* Hibe.

HEDİYELİK EŞYÂ (Os. Tuhafiyeye, Fr. Bonneterie, Al. Kurzwaren, İng. Haberdasher) Hediyelik mallar... Çorap, mendil, kurdele, dantel vb. gibi küçük çapta giyim ve süs eşyasını dilegetirir. Bunları satana da *armağanlık satıcısı* (Os. Tuhafiyeci, Fr. Bonnetier) denir. Özellikle bu amaçla yapılan birçok mal var, hediyelik eşyâ yapımı mal yapımının özel bir koludur. Örneğin turistlere satılmak için yapılan bebekler bu tür mallardandır. Her ülkenin kendi özelliklerini belirten hediyelik malları vardır.

HEDONİSTİK İLKE (Os. Lezzetiyeye mebdai, Fr. Principe d'hédonistique, Al. Hedonistisches Prinzip, İng. Hedonistic principle) Ekonomik faaliyetin en çok rahata ve hazzâ ulaşmayı amaçladığını ilersüren görüş... Yaşamın amacının haz olduğunu ilersüren *hazcılık* (Fr. Hédonisme) bir felsefe öğretisidir. Ekonominin insan iradesinden bağımsız nesnel yasalarını insansal öznelliğe indirgeyen metafizik yapıli ekonomi öğretileri, özellikle tarihçi ve marjinalist ekonomi okulları, ekonomik eylemleri de bu *haz ilkesiyle* açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu anlayışa göre değer, nesnel bir öge değil, yararlılık gibi öznel bir ögedir. Bu demektir ki değer, artık, üretim alanında değil, tüketim alanında incelenmeli ve aranmalıdır. Dayanıkları temel, bireysel ruhbilimdir. Oysa ruhsal yapı hiçbir zaman özdeksel temeli açıklayamaz, çünkü onunla belirlenmiştir; tersine, ruhsal yapı özdeksel temelle açıklanabilir. Tarihiçi ve marjinalci okulların hedonistik ekonomi ilkelerine göre bireyler, en az çabayla en çok hazzâ elde etmek istedikleri için ekonomik faaliyette bulunmaktadır.

HEGEMONYA

lar. *Bk.* Tarihçi okul, Marjinalcilik, Altyapı, Hazcılık.

HEGEMONYA *Bk.* Egemenlik.

HESÂBİ KAT'I *Bk.* Kesin hesap.

HESAP (*Os.* Hesap, *Fr.* Compte, *Al.* Rechnung, *İng.* Account) Miktarlar üstünde matematik işlemler yapılması... Genel anlamda *sayma* demektir. *Toplam* anlamında da kullanılır, örneğin bu anlamda "defterimdeki hesabınız iki yüz lira oldu" denir. Dilimizde *arimetik* anlamını da karşılar. *Sayışma* ya da *sayışım* deyimleriyle özleştirenler de var. Ekonomi ve ticâret, hesap işlemlerine dayanır. *Hesap* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Yıllık hesap* (*İng.* Annual account), *günlük hesap* (*İng.* Daily account), *borçlu hesap* (*Os.* Zimmet, *İng.* Debit account), *kapanmış hesap* (*İng.* Account closed), *iade hesâbı* (*İng.* Account of return), *aktif hesaplar* (*İng.* Asset accounts), *satış hesâbı* (*İng.* Sales account), *hesap özeti* (*Os.* Dekont, *İng.* Extract of account), *baakaayâ hesâbı* (*İng.* Account in arrear), *uyuşulmuş hesap* (*İng.* Account agreed upon), *hesap defteri* (*İng.* Account book), *muhâsebe defterleri* (*İng.* Account books), *hesap numarası* (*İng.* Account number), *ödeme hesâbı* (*İng.* Account payable), *fatura tutarı* (*İng.* Account of invoice), *kasa hesâbı* (*İng.* Cash account), *hesap kapanışı* (*İng.* Closing of account), *anamal hesâbı* (*İng.* Capital account), *banka hesâbı* (*İng.* Bank account), *câri hesap* (*Os.* Hesâb-ı câri, *İng.* Current account), *vadesiz hesap* (*Os.* Mevduât, *İng.* Drawing account), *hesap mutâbakatı* (*İng.* Adjustment of account), *karşılıksız hesap* (*İng.* Overdrawn account), *açık hesap* (*İng.* Open account), *pasif hesaplar* (*İng.* Liability accounts), *mal hesâbı* (*İng.* Goods account), *alhelhesap ödeme* (*İng.* To pay on account), *hesap verme* (*İng.* To give account).

HESAP AÇILMASI (*Os.* Hesap keşidesi, *Fr.* Ouverture de compte, *Al.* Kontoeröffnung, *İng.* Opening of account) Belli bir para işlemi için hesap defterinde yer ayrılması... Genellikle *para yatırma* anlamındadır, örneğin bankada hesap açmak, bankaya para yatırmak ve bankada hesabı olmak, bankada parası olmak demektir. Ama para yatırmadan da hesap açılabilir, örneğin bu anlamda "bakkalda bir hesap açtırdım, ay sonlarında ödeyeceğim" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP BİLDİRGESİ (*Os.* Hesap hülâsası, *Dekont*; *Fr.* Décompte, *Al.* Rechnungs, *Kon-*

toauszug; *İng.* Render of account) Gün, hafta, ay, yıl gibi belli dönemler sonunda ya da bir hesabın kapatılması durumunda borçlu ya da alacaklı hesabının ilgiliye gönderilen örneği... Her yılbaşında böyle bir bildirge gönderilmesi Bankalar Kanunu'nun 41. maddesine göre zorunludur. Ama bankalar, ülkemizde bu zorunluğa genellikle uymazlar. Başkaları tarafından bankadaki belli bir hesaba yatırılan paralar da böyle bir bildirgeyle ilgiliye bildirilir. Bu bildirgeler bankadaki hesabın genellikle son durumunu gösterirler. Gerçekte her para yatırılışından ya da çekilişinden sonra bankaların ilgiliye bir dekont göndermeleri gerekir. *Bk.* Banka.

HESAP CÜZDANI (*Os.* Hesap cüzdanı, *Fr.* Carnet de banque) Banka defteri... Bankada hesabı olanlara verilir. Yatırılan ya da çekilen paralar bu deftere yazılır. Belli bir hesaba başkaları tarafından yatırılan ya da belli bir hesaptan başkalarınca (çekle) çekilen paraların da sonradan bu deftere işletilmesi gerekir. *Bk.* Banka.

HESAP ÇIKARMA (*Os.* Hesap çıkarma, *Fr.* Établissement du compte, *Al.* Aufstellung der Rechnung, *İng.* Making out of the account) Hesap defterinden belli bir hesabı ayırarak başka bir kâğıda yazma... Örneğin bu anlamda "benim hesabımı çıkarınız" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP DEFTERİ (*Os.* Hesap defteri, *Fr.* Livre des comptes, *Al.* Kontebuch, *İng.* Account book) Hesap yazılan defter... *Bk.* Hesap.

HESAP DEVRESİ *Bk.* Hesap dönemi.

HESAP DÖNEMİ (*Os.* Devrei hesâbiye, *Fr.* Période de compte, *Al.* Rechnungsperiode, *İng.* Accounting period) Birbirini izleyen iki bilânço arasındaki zaman dönemi... Muhâsebe terimidir. Bu dönem ticâret alanında genellikle bir yıldır, bundan ötürü bu anlamda *hesap yılı* ya da *tecimsel yıl* deyimleriyle anlamdaştır. Ticâret Kanunu'nun 70. maddesine göre ülkemizdeki hesap dönemi bir yılı aşamaz, çünkü ticâret bilânçolarının yılda en az bir kere düzenlenmesi zorunludur. Bu deyim, mâliye terimi olarak da iki bütçe arasındaki zaman dönemini dilegetirir, *malsal yıl* (Mâlî sene) 'den farklıdır, malsal yıl on iki aylık bir dönem olduğu halde, bütçe açısından hesap dönemi (örneğin yeni bütçenin hazırlanamaması gibi durumlarda) on iki aydan çok da sürebilir. *Bk.* Hesap, Hesap yılı.

HESAP DURUMU (*Os.* Hesap vaziyeti, *Fr.* Aperçu de compte, *Al.* Rechnungsübersicht,

İng. Abstract of account) Ayrılmış ve saptanmış hesap... Hesaba toplu bir bakışı ya da hesabın genel bir özeti dilegetirir, örneğin bu anlamda "kumaş satışının hesap durumu nedir?" denir. *Bk.* Hesap, Hesap özeti.

HESAP DÜZENLEMEK (*Os.* Hesap tanzim etmek, *Fr.* Établir un compte, Dresser une facture; *Al.* Rechnung aufstellen, *İng.* To make out an account) Bir hesabı saptayıp ortaya koymak... *Fatura düzenlemek* anlamında da kullanılır. *Bk.* Hesap.

HESAP ETMEK *Bk.* Hesaplamak.

HESAP İNCELEMESİ (*Os.* Hesap tetkiki, *Fr.* Vérification du compte, Examen du compte; *Al.* Rechnungsprüfung, *İng.* Examination of account; *Verification of account*) Bir hesabı ayrıntılarıyla gözden geçirip doğrulama... Örneğin bu anlamda "bu hesapta bir yanlışlık olmalı, iyice bir inceleyiniz" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP İSTEMEK (*Os.* Hesap istemek, *Fr.* Demander compte, *Al.* Rechenschaft fordern, *İng.* To call one to account) Belli bir hesabın çıkarılıp saptanmasını istemek... Bu anlamda *hesap sormak* demektir. Örneğin bir otelden ayrılırken "hesabımı istiyorum, lütfen odama gönderiniz" denir. *Bk.* Hesap çıkarma.

HESAP KALINTISI İÇİN ALINAN (*Os.* Bakiye hesap için ahzolunan, *Fr.* Quittance pour solde, *Al.* Generalquittung, *İng.* Receipt full) Hesap sonunda ortaya çıkan açık için alınan... *Bk.* Hesap.

HESAP KAPANIŞI (*Os.* Hesap kapanışı, *Fr.* Réglement de compte, Arrêté de compte; *Al.* Rechnungsabschluss, *İng.* Closing of account) Bir hesabın sona ermesi... Örneğin bu anlamda bir bankaya "paranın tümünü çekiyorum, hesabımı kapatınız" denir. *Bk.* Hesap, Hesap kapatılması.

HESAP KAPATILMASI (*Os.* Hesap kapatılması, *Fr.* Clôture du compte, *Al.* Kontoschluss, *İng.* Closing of the account) Bir hesabın sona erdirilmesi... Örneğin bu anlamda bankadan bütün parasını çeken birine "hesabınız kapatılmıştır" denir. *Bk.* Hesap, Hesap kapanışı.

HESAP KAZANCI (*Os.* Hesap kârı, Hesâben kâr; *Fr.* Profit de comptabilité, *İng.* Book profit) Hesap defterlerinin gösterdiği kâr... Bu kâr gerçekte daha fazla ya da daha az olabilir. *Bk.* Hesap.

HESAP KESİMİ (*Os.* Kat'ı hesap, *Fr.* Arrêté de compte) Belli aralıklarla ya da belli bir tarihte fâiz, komisyon vb. saptayıp bir hesabın açık ve kesin bakiyesini ortaya koyma... Borçlar Kanunu'nun 115. ve Türk Ticâret Kanunu'nun 780. maddesinde tanımlanmıştır, *hesap kapanışı* deyiimiyle anlamdaştır, *hesap kesme* de denir. *Bk.* Hesap kapatılması.

HESAPLAMA (*Os.* Hesâbetme, *Fr.* Calcul, *Al.* Rechnung, Kalkulation; *İng.* Calculation, Estimate) Hesap işlemi yapma... *Sayma* demektir. Örneğin bu anlamda "bu iş kaç paraya çıkacak, hesapladınız mı?" denir. *Bk.* Hesap.

HESAPLAMAK (*Os.* Hesâbetmek, *Fr.* Calculer, Compter; *Al.* Rechnen, Berechnen; *İng.* To calculate, To count) Hesap işlemi yapmak... *Bk.* Hesaplama.

HESAPLANMIŞ (*Os.* Mahsup, *Fr.* Compté, *Al.* Verrechnet, *İng.* Counted) Hesap işlemi yapılmış... *Hesabına sayılmış* ya da *hesabına geçirilmiş* anlamını dilegetirir. *Avans kapatmak* anlamında da kullanılır. *Mahsup etmek*, bir paranın hesabı yapılarak fazla ya da eksikliğini *hesaba geçirmek* demektir. Örneğin bu anlamda "size yüz lira borcum var, ama sizden iki yüz lira da alacağım yar, borcumu alacağıma mahsûbediniz" denir. *Bk.* Hesaplanmış olarak.

HESAPLANMIŞ OLARAK (*Os.* Mahsûben, *Fr.* En acompte, Acompte; *Al.* Auf Konto, *İng.* On account) Hesap işlemi yapılmış olarak... *Hesabına sayarak* anlamını dilegetirir, hesaba sayarak önceden verilen paraya da *öndelik* (*Avans*) denir. Örneğin bu anlamda "gelecek aylığımıza mahsûben bana beş yüz lira veriniz" denir. *Bk.* Hesaplanmış.

HESAPLAŞMA (*Os.* Tesviyei hesap; *Fr.* Réglement de compte, Décompte, Compensation; *Al.* Abrechnung, Aufrechnung; *İng.* Settlement of account) Karşılıklı olarak borç ve alacakların hesabını görme... İki ya da daha çok kişiler, firmalar vb. arasında yapılır. Örneğin bu anlamda "onunla hesaplaştık, benim ona hiç borcum kalmamış" denir. *Bk.* Hesaplaşma belgesi.

HESAPLAŞMA BELGESİ (*Os.* Hasârâtı bahriye garâmesi, Dispeç; *Fr.* Dispatch, Réglement d'avaries; *Al.* Dispatch, Havarie aufmachung; *İng.* Average adjustment, Average statement, Appraisalment of the average) Her büyük avarya sonunda gemi, yük ve navlun sahiplerinin kendilerine isabet eden alacak ve vereceği saptadıkları kâğıt... Bu deyim,

HESAPLAŞMA BELGESİNİ DÜZENLEYEN

küçük avaryalarda (deniz dokuncası) sigortacıyla sigortalı arasındaki hesaplaşmaları saptayan kâğıt için de kullanılmaktadır. Türk Ticâret Kanunu'nun 1288. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk.* Hesaplaşma, Hesaplaşma belgesi-ni düzenleyen.

HESAPLAŞMA BELGESİNİ DÜZENLEYEN (*Os.* Dispeççi, *Fr.* Al. Dispacheur, *İng.* Average adjuster) Dispeççi düzenleyen memur ya da kişi... *Bk.* Hesaplaşma belgesi.

HESAP MAKİNESİ (*Os.* Hesap makinesi, *Fr.* Machine a calculer) Hesap işlemlerini yapan makine... Anamalcı ekonomi edebiyatında *fiyat mekanizmasını* dilegetiriyor. Birçok burjuva economicileri piyasada fiyatların gör-düğü işi bir hesap makinesinin gördüğü işe benzetirler. Onlara göre fiyatlar, nelerin ne kadar üretileceğini ve bu üretimin nasıl dağıtılacağını bir hesap makinesi düzenliğiyle hesap etmektedir.

HESAP MÜFETTİŞLERİ *Bk.* Hesap uzmanları.

HESAP MÜTEHASSISLARI *Bk.* Hesap uzmanları.

HESAP ONANMASI (*Os.* Hesap tasvibi, *Fr.* Compte approuvé, *İng.* Account stated) Alacaklı ya da borçluların kendilerine çıkarılan alacak ya da borç hesabını kabul etmeleri... *Bk.* Hesap.

HESAP ÖZETİ (*Os.* Hesap hülâsası, *Fr.* Extrait de compte, *Al.* Rechnungsauszug, *İng.* Extract, Statement of account) Belli bir günün hesap sonucunu gösteren özet... *Bk.* Hesap durumu.

HESAP ÖZETİ ÇIKARMAK (*Os.* Hesap hülâsası çıkarmak, *Fr.* Faire l'extrait d'un compte, Faire le relevé d'un compte; *Al.* Ausziehen, *İng.* To draw out an account, To make a statement of account) Belli bir günün hesap sonucunu özet olarak düzenlemek... *Bk.* Hesap özeti.

HESAP PARASI (*Os.* Hesap parası, *Fr.* Monnaie de compte, *Al.* Rechnungswahrung, Rechnungsgeld; *İng.* Money of account) Sadece hesap işlemlerinde kullanılıp dolaşıma girmeyen para... Tarihsel bir kavramdır, paranın icadından önce genel eşdeğer olarak kullanılan hayvanlar böyleydi. Örneğin eski Roma'da iki öküz değerinde bir tarla karşılığında iki öküz değerinde dokuma kumaş alınıyordu, öküzün sadece hesap parası olarak adı kullanılıyordu. Mâden para ve banknot rejimlerinde de hesap parası kullanılmıştır.

Örneğin İngiltere'de *gine* (*İng.* Guinea) altınları tedavilden kaldırıldıktan sonra 21 Şilin değerinde bir hesap parası olarak kullanılmıştı. Belçika, yakın zamanlara kadar (1946 yılına kadar) 5 Frank değerinde saydığı *Belga* adlı bir para birimini kambiyo işlemlerinde kullanmıştır. *Bk.* Para, Genel eşdeğer, Hesap.

HESAP SAHİBİ (*Os.* Hesap sahibi, *Fr.* Titulaire de compte, *İng.* Holder of account) Adına hesap açılan kişi... Örneğin bankada parası olan bir kişi bu adla anılır. *Bk.* Hesap.

HESAP SENESİ *Bk.* Hesap yılı.

HESAP SORMAK (*Os.* Hesap sormak, *Fr.* Demander compte, *Al.* Zur Rechenschaft ziehen, *İng.* To call one to account) Birisinden belli bir hesabın çıkarılmasını istemek... Örneğin bu anlamda "hesabımı sordum, iki bin lira borcum kalmış" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP SORUMLULUĞU (*Os.* Hesap mes'uliyeti, *Fr.* Responsabilité de comptabilité, *İng.* Accountability) Hesap verme zorunluğu... Bir hesaba ait bilgi verme zorunluğunu dilegetirir. *Bk.* Hesap, Hesap verme.

HESAPTAN DÜŞMEK (*Os.* Hesaptan tenzil, *Fr.* Déduire, Défalquer; *Al.* Absetzen von einer Rechnung, *İng.* To deduct, To defalcate) Bir hesaptan indirim yapmak... Örneğin bu anlamda "bu masrafı benim hesabımdan düşünüz" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP TUTMAK (*Os.* Hesap tutmak, *Fr.* Tenir un compte, *Al.* Eine Rechnung führen, *İng.* To keep account) Giderleri hesaplayarak yazmak... Örneğin bu anlamda "birçok masrafımız oluyor, hesabını tutuyor musunuz?" denir. *Bk.* Hesap.

HESAP UZMANI (*Os.* Hesap mütehasşısı, *Fr.* Expert comptable, *İng.* Chartered accountant) Hesap işlerinde uzmanlaşmış ve yetkilendirilmiş kişi... Özellikle muhâsebe işlerinde uzmanlaşmış kişileri dilegetirir. Bunlar mâliye bakanlığı örgütlerinde görevlendirildikleri gibi serbest olarak da çalışırlar. Tüccârların defterleri serbest çalışan bu uzmanlarca tutulur. *Bk.* Hesap uzmanları.

HESAP UZMANLARI (*Os.* Hesap müfettişleri, *Fr.* Commissaires aux comptes, *Al.* Buchprüfer, Bücherrevisoren, Abschlussprüfer; *İng.* Auditors) Yasalarca denetim altında tutulması zorunlu kılınan kurum ve şirketlerin hesaplarını denetleyen mâliye bakanlığı denetçileri... Bunlar da birer hesap uzmanıdır, ama *hesap denetçileri* deyimiyile dilegetirmek daha uygun olur. *Bk.* Hesap uzmanı.

HESAP VERME (Os. Hesap verme, Fr. Reddition de comptes, Al. Rechnungsablage, Rechnungslegung; İng. Rendering of account) İstenilen bir hesabı çıkartıp bildirme... Yönettiği bir malın ya da işin sonucunu göstermeyi dilegetirir. *Bk.* Hesap.

HESAP VERMEK (Os. Hesap vermek, Fr. Rendre compte, Al. Rechenschaft ablegen, Rechnung ablegen; İng. To render account, To give account) İstenilen bir hesabı çıkartıp bildirmek... *Bk.* Hesap verme.

HESAP YANLIŞLIĞI (Os. Hesap hatâsı, Fr. Erreur de calcul, Al. Rechnungsfehler, Verrechnung; İng. Error in calculation, Mistake in calculation) Herhangi bir hesap işleminde yapılan yanlışlık... *Bk.* Hesap.

HESAP YANLIŞLIĞI YAPMAK (Os. Hesap hatâsı yapmak, Fr. Faire une erreur de calcul, Al. Sich verrechnen, İng. To miscalculate) Herhangi bir hesap işleminde yanlışlık yapmak... *Bk.* Hesap yanlışlığı.

HESAP YILI (Os. Hesap senesi, Fr. Année commerciale, Année d'exercice; Al. Rechnungsjahr, İng. Trading year, Financial year) Kurum ve şirketlerin bir yıllık gelir ve giderlerini kapsayan hesap dönemi... Türk Ticâret Kanunu'nun 361. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk.* Hesap dönemi.

HESİODİK (Os. Hesiod tarzı, Fr. Hésiodique, Al. Hesiodische, İng. Hesiodic) Toprağa bağlı tarımsal toplum düzeni... C. C. Zimmermann'ın bir toplum sınıflandırmasında ayırdığı üç toplum tipinden birini dilegetirir. Zimmermann bu tipi, antikçağ Yunan ozanı Hesiod (İ.Ö. VIII. yüzyıl)'un yapıtlarından saptamıştır. Hesiod tipi toplum bir köy düzenini dilegetirir. *Bk.* Homerik.

HİRİSTİYAN SENDİKACILIK (Os. Hıristiyan sendikacılık, Fr. Syndicalisme chrétien) Mülkiyetin ve üretimin hıristiyanlık açısından ele alınmasını ve denetlenmesini isteyen hıristiyan görüşü... Bu görüşü özellikle Fransız Hıristiyan Emekçiler Konfederasyonu (C.F. T.C.) temsil etmektedir. İlk bakışta da görüldüğü gibi saçmasapan bir anlayıştır. *Bk.* Kilise toplumculuğu, Sendikacılık.

HİRİSTİYAN SOSYALİZMİ *Bk.* Kilise toplumculuğu.

HİRSİZLİK (Os. Sirkat, Fr. Vol, Al. Diebstahl, İng. Larceny, Theft; Lâ. Furtum) Başkasının taşınabilir bir malını yararlanmak amacıyla onun rızası olmadan almak... Ceza Ka-

nunu'nun 491. ve onu izleyen maddelerinde yazıldığı gibi, cezâyı gerektiren bir suçtur. Bu suç özellikle mülkiyet temeline dayanan köleci, feodal ve anamalcı toplumlarda en ağır cezâlarla cezâlandırılmıştır.

HİRSİZLİK SİGORTASI (Os. Sirkat sigortası, Fr. Assurance contre le vol, Al. Einbruchdiebstahlversicherung, İng. Insurance against theft) Hırsızlıktan zarar görecekt kişilerle bu hırsızlık yüzünden malsal sorumluluğa uğrayacak kişilerin zararlarını karşılamak için yapılan sigorta... *Bk.* Hırsızlık.

HİSİMLİK (Os. Sıhriyet, Akribâlık; Fr. Parenté, Al. Verwandtschaft, İng. Kinship, Relationship; Lâ. Cognatio, Agnatio, Propinquitas, Necessitudo) Birbirine kan, evlilik ya da evlâtlık sözleşmesi gibi bir bağla bağlanmış olan kişilerin aralarındaki ilişki... Hisimlik, hukuk açısından ikiye ayrılır: 1. *Kan hisimliği* (Os. Kan hisimliği, Fr. Parenté de sang, Al. Blutsverwandschaft, İng. Blood relationship, Lâ. Consanguinitas) ki birbirine kan bağıyla bağlanmış olan (aynı soydan doğma olan) kişilerin arasındaki doğal ilişkidir. 2. *Sözleşmeden doğan hisimlik* (Os. Akdî hisimlik, Fr. Parenté contractuelle) ki iki türüdür: *Kayındaşlık* (Os. Sıhriyet, Fr. Alliance, Al. Schwaegerschaft, İng. Affinity relationship by marriage, Lâ. Affinitas) ki evlenmede karının kan hisimleriyle koca ve kocanın kan hisimleriyle karı arasındaki ilişkilerdir. *Evlât edinme hisimliği* (Os. Evlât edinme mukâvelesinden münbais hisimlik, Fr. Parenté adoptive, Al. Adoptivverwandschaft, İng. Adoptive relationship, Lâ. Familia adoptiva) ki yasalar-daki koşullarla evlât edinilen kişinin evlât eden kişiyle kurduğu ilişkidir. Bu ilişki, Medenî Kanun'un 17, 18, 253 ve 257. maddeleri gereğince kan hisimliğine yakın hukuksal sonuçlar elde eder. Kan hisimliği da hukuk açısından ikiye ayrılır: *Anababalarla çocuklar arasındaki hisimlik* (Os. Usûl ve fîrû hisimliği, Fr. Parenté en ligne directe, Al. Verwandtschaft in gerader Linie, İng. Kinship in the direct line, Direct relationship; Lâ. Cognatio in linea directa) ki biri ötekinden doğmuş olanlar arasındaki ilişkidir; babalar, büyük babalar, analar, büyük analar, çocuklar ve torunlar arasındaki hisimlik böyledir. Hukuk dilinde ana-baba yönünden geriye doğru olanlara *usûl* ve çocuklar yönünden ileriye doğru olanlara *fîrû* denir (Örneğin bir büyük baba, babaya ve çocuklara göre usûl; bir torun, babaya ve anneye göre fîrûdur). Kan hisimliğinin ikinci biçimi *civar hisimliği* (Fr. Parenté collatérale, Al. Verwandtschaft in

der Seintennlinie, *İng.* Kinship in the collateral line, Collateral relationship; *Lâ.* Cognatio in linea obliqua) ki doğrudan doğruya biri ötekinden doğmamış olmakla beraber ortak bir atada birleşenlerin ilişkileridir. Kardeşler, hala, dayı, teyze, amca ve onların çocukları arasındaki hısımlık böyledir. Bu hısımlıklardan her birinin hukuksal statüleri ayrıdır.

HIZ (*Os.* Sür'at, *Fr.* Vitesse, Accélération, Promptitude; *Al.* Beschleunigung, Schnelligkeit, Geschwindigkeit; *İng.* Respatch, Promptness, Speed) Çabukluk... Ekonomi açısından ekonomik büyümenin çabuklaşmasını dilegetirir. Örneğin para stokunun bir yıl içinde kaç kez devrettiğini gösteren sayıya *paranın dolaşım hızı* denir. Para stoku yavaş devrediyorsa yıllık *gelir harcama hızı* da düşük olur. *Bk.* Hızlandırma kuramı.

HIZLANDIRAN (*Os.* Mütesserri, *Fr.* Accélérateur, *Al.* Akzelerator, *İng.* Accelerator) Uyarılmış yatırımlar... Amerikalı ekonomici P. Samuelson tarafından ileri sürülmüştür. Samuelson bu deyimle bir *dürtücü güç*'ü dilegetirmektedir. Ona göre bu dürtücü güç ya da hızlandırıcı, tüketim harcamalarında bir dönemden öteki döneme meydana gelen değişimlerdir. *Bk.* Hızlandırma kuramı.

HIZLANDIRMA KURAMI (*Os.* Nazariyei müteserria, *Fr.* Théorie d'accélération, *Al.* Akzelerationstheorie, *İng.* Acceleration theory) Tüketim malları artışının üretim mallarının artışını kendisinden çok daha fazla hızlandırdığını saptayan kuram... Ekonominin yükselme devresinde fabrikalar tam kapasiteyle çalışmaya başlarlar. Tüketim mallarında daha çok aranım umutları belirlediği için üretim hızlanır. Oysa bu hız yeni makineleri ve yeni fabrikaları gerektirir. Bu, tüketim malları üretimindeki hızlanmanın üretim malları üretimindeki hızlanmayı gerektirmesi demektir. *Hızlandırma kuramına* göre tüketim malları hızlanması üretim malları hızlanmasını kendisinden çok daha fazla arttırmaktadır. Örneğin 100.000 liralık daha fazla tüketim, mal üretmek isteyen bir firma, diyelim 500.000 ya da bir milyon liralık yeni tesis ve makineyi gerektirecektir. Ekonomi kuramcıları bu olayı konjonktürün dürtücü gücü saymaktadırlar. Bu hız, ekonomik bir çöküntünün başlangıcı olur. Çünkü üretim malları üretimiyle tüketim malları üretimi arasındaki denge bozulur ve bir süre sonra bunalım başlar. *Bk.* Bunalım.

HİBE (*Os.* Hibe, *Fr.* Donation, *Al.* Schenkung; *İng.* Gift, Donation, Grant; *Lâ.* Donatio)

Bir malı karşılıksız olarak bir başka kişiye verme... Bu bağışlamadan bir *bağışlama vergisi* (*Os.* Hibe vergisi, *Fr.* Tax de donation) alınır. Hukuk açısından bağışlama, kendisine mal verilen kişinin kabulüne bağlıdır.

HİCRÎ YIL (*Os.* Senei hicriye, *Fr.* L'année de l'hégire, *Al.* Jahr der Hedschra (Hidschra), *İng.* The year of the hegira) İslâm peygamberi Muhammed'in Mekke kentinden Medine kentine gidişi tarihinden başlatılan yıl... İslâm tarihinde bu *hicret* (Göç) yılıyla başlayan takvim kullanılır. Ticâret ilişkilerindeki gerekliliğinden ötürü yabancı diller bu Arapça deyimini *hegir* biçiminde kendi dillerine almışlar. Bu takvime ayın yörüngesi üstünde dönüşüne göre hesaplandığından *kamerî yıl* (*Os.* Senei kameriye) da denir. Hicrî yılı *milâdî yıl* (*Os.* Senei milâdiye, İsa'nın doğumundan başlayan ve çağımızda her ulusun kullandığı takvim)'a çevirmek için hicrî yılın yüzde 3'ü çıkarılır ve kalan sayıya 621 sayısı eklenir. Örneğin Hicrî 1000 yılı, bugünkü milâdî takvime göre hangi yıldır? 1000 sayısının yüzde üçü 30'dur. bu 30'u 1000'den çıkarırsak 970 sayısını buluruz, bu 970 sayısına 621 sayısını (çünkü hicrî takvim milâdî olarak 16 Temmuz 622 tarihinden başlar) eklersek 1591 sayısını buluruz ki bu da hicrî 1000 yılının milâdî karşılığıdır. Bir de *rûmî yıl* (*Os.* Senei rûmiye) vardır ki İ.Ö. 46 yılında Roma imparatoru Jül Sezar adına düzenlenen takvime dayanır, yılbaşı 1 Mart tarihidir. 1678 tarihinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayıp son yıllara kadar ülkemizde *mâlî yıl* (*Os.* Senei mâliye) olarak kullanılmıştır. Hâlâ da kullanılmaktadır, günümüzde de mâlî yılbaşı 1 Mart tarihidir. Hicrî sene 354 gündür, rûmî seneyse 365 gündür, bundan ötürü her 33 yılda bir rûmî sene hicrî seneyi bir yıl geçer. Rûmî seneyi bulmak için milâdî seneden 584 sayısı (Çünkü rûmî sene, milâdî 584 yılından başlatılmıştır) çıkarılır. Örneğin milâdî 1980 senesinin rûmî karşılığı 1396'dır. Yaşlanmış yurttaşlarımızın nüfus cüzdanlarında doğum tarihi olarak rûmî yıl kaydedilmiştir, örneğin 1916 yılında doğan bir Türk'ün nüfus cüzdanında doğum yılı olarak rûmî 1332 tarihi yazar.

HİMÂYECİLİK *Bk.* Koruyuculuk.

HİNTERLANT (*Os.* Hinterlant, *Fr.*, *Al.*, *İng.* Hinterland) Ekonomik bir merkeze bağlı olan yerler... Bütün dillerde Almancası kullanılmaktadır. Örneğin Trakya, ekonomik açıdan İstanbul'un hinterlandıdır.

HİSSE *Bk.* Pay.

HİSSEDÂR *Bk.* Paydaş.

HİSSE SENEDİ (Os. Hisse senedi, *Fr. Action, Al. Aktie, İng. Share, Stock*) Bir şirket ortaklarının şirket sermayesine katılma paylarını saptayan senet... Türkçe yazımıyla *aksiyon* ve Arapça *eshâm* deyimleriyle de dile getiriliyor. Kooperatif, komandit ve anonim şirketlerin ortaklık payları bu senetle saptanır. Bunların dışındaki şirketler hisse senedi çıkaramazlar. Şirketin sermayesi, bu hisse senetlerinin üzerine yazılmış paraların toplamıdır. Hisse senetleri, kıymetli evrak niteliğindedirler ve elden ele geçebilirler. Ticâret Kanunu'nun 399. maddesine göre ada yazılı (nâma muharrer) olabilecekleri gibi taşıyana yazılı (hâmiline muharrer) da olabilirler. Kurucu hisse senetleri, âdî hisse senetleri, imtiyâzlı hisse senetleri vb. olmak üzere çeşitli biçimleri vardır. Bir şirketin paydaşları (hissedarları) ancak hisse senetlerinin üstünde yazılı olan değer oranında (çünkü hisse senetlerinin değeri zamanla yükselebilir ve râyîç değerleri nominal değerlerinin çok üstüne çıkabilir) sorumludurlar. Her hisse senedi, genel kurul toplantılarında bir oydur (Kimi ülkelerde oy hakkı vermeyen hisse senetleri de vardır). Şirket sermayesi artırılıp yeni hisse senetleri çıkarıldığında eski hisse senedi sahiplerinin öncelik (rüçhan) hakları vardır, eşdeyişle yeni hisse senetleri bunlar almadığı takdirde başkalarına satılabilir. Hisse senedi sahiplerinin bu ortaklığa bağlı yeni ortaklıklar kurulmasında ve bu yeni ortaklıkların hisse senetleri üzerinde de hak sahibi olmalarına *İng. call of more* işlemi deniyor. *Hisse senedi* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Anamalı hisse senetlerine bölünmüş ortaklık* (Os. Sermayesi *eshâma* mümkün şirket, *İng. Stock company*), *kâr payı* (*İng. Share bonus, Share of profit*), *hisse senedi çıkarma* (*İng. Issue of shares*), *hisse senedi muhâsebesi* (*İng. Stock accounting*), *taşınabilir değerler* (Os. Menkul kıymetler, *İng. Stock and shares*), *ada yazılı hisse senetleri* (Os. Nâma muharrer hisse senetleri, *İng. Registered shares*), *taşıyana yazılı hisse senedi* (Os. Hâmiline muharrer hisse senedi, *İng. Transferable share*), *hisse senedi kârı* (*İng. Stock dividend*), *hisse senedi piyasası* (*İng. Stock market*), *hisse satın alma yetkisi* (*İng. Stock option*), *hisse senedi satın alma imtiyaz belgesi* (*İng. Stock purchase warrant*), *hisse senedi makbuzu* (*İng. Stock receipt*), *hisse senedi hesâbı* (*İng. Shares account*), *çok oylu hisse senedi* (*İng. Share with multiple votes*), *oy bakımından ayrıcalıklı hisse senedi* (*İng. Share carrying voting power*), *anamala katılma payı* (*İng. Share*

of capital), *garantili hisse senedi* (*İng. Share deposited as security*), *gider payı* (Os. Masraf hissesi, *İng. Share of expenses*), *mirâs payı* (*İng. Share in the inheritance*), *para yerinè çıkarılan hisse senedi* (*İng. Share issued for cash*), *taşınmazlar hisse senedi* (Os. Gayri menkul hisse senedi, *İng. Share issued for property*), *ayrıcılık hisse senedi* (*İng. Deferred share*), *âdî hisse senedi* (*İng. Ordinary share*), *ödenmiş paylar* (*İng. Paid up shares*), *kurucu hisse senedi* (Os. Müessis hisse senedi, *İng. Founders's share*), *Bk. Pay, Paydaş, Şirket.*

HİYLE (Os. Hile, Hud'a; *Fr. Dol, Fraude, Ruse, Falsification; Al. List, Kniff, Trick, Betrug, Arglistige Taeschung, Rechtswridge Absicht; İng. Defraudation, Wilful fraud, Wilful misrepresentation*) Çıkar sağlamak için bilerek yanlış bir kanı uyandırma ve bir malı değersizleştirme... Örneğin bir kimsenin bir başkasında yanlış bir kanı uyandırarak onu bir sözleşme imzalamaya yöneltmesi bir hile olduğu gibi, sütçünün süte su karıştırarak onu değersizleştirme yoluyla kazanç sağlaması da bir hiledir. Hukuk ve dine uygun sayılan hileler de vardır. *Bk. Dinsel aldatma.*

HİYLEİ SER'İYYE *Bk. Dinsel aldatma.*

HİYLELİ İFLÂS (Os. Hileli iflâs, *Fr. Banqueroute fraudaleuse, Al. Betrögerischer Bankrott, İng. Fraudulent bankruptcy*) Alacaklılarını zarara sokmak amacıyla hileli işlemler yaparak gerçekleştirilen iflâs... İcra ve İflâs Kanunu'yla Cezâ Kanunu'na göre, iflâsından sonra hileli işlemler yaparak alacaklılarını zarara sokan kişinin durumu da bu deyimden kapsama içindedir. Hukuk açısından suçtur.

HİZMET *Bk. Görev.*

HOLDİNG (Os., *Fr., Al., İng. Holding*) Tröst kurma amacıyla gerçekleştirilen şirketler şirketi... Tröst kurma düşüncesini ilkin ortaya atan Amerikalı hukukçu C. T. Dood'tur. Rockefeller'in ortaklarından olan Dood, 1870'lerde düşüncesini gerçekleştirmiş ve petrol şirketlerinin yüzde doksanını ele geçirerek bir petrol tröstü kurmuştu. Tröst dışı kalan firmaların direnci üzerine bu tröst ticâret özgürlüğüne aykırı görülerek mahkeme kararıyla kapatıldı. *Holding* onun yerine düşünülen çeşitli tröst biçimlerinden biridir, sanki tröstten farkıymuşcasına mahkemelerce de kurulmasına izin verilmiştir. Bir ad değişikliğinden başka tröstten hemen hiçbir ayrımı olmayan holding birçok şirketi içinde toplayan ve onların hisse senetlerine sahip olarak

HOLLANDA MERKANTİLİZMİ

onları yöneten şirketi dilegetirir. *Holding trust* adı verilen bu dev şirket, kapsadığı bütün şirketlerin sahibidir. Holdinge bağlı şirketler biçimsel olarak bağımsız görünürler, gerçekte holdingin malî denetimi altındadırlar. Tekelci anamalcılığın en büyük kurumları olan *holding*'lere *konzern*'ler de demir. Örneğin 1911 yılında Paris ve Hollanda bankalarının kurduğu *Compagnie Générale de Maroc* holdingi; bankaları, nakliyat kumpanyaları, petrol, elektrik, çimento ve kömür işletmeleriyle hemen bütün Fas'ı egemenliği altına almış ve uzun yıllar denetimi altında tutmuştur. Holdingler, aynı zamanda, büyük bir anamal tasarrufu da sağlarlar: "Bankalar, kurdukları holdingin hisse senetlerinin büyük kısmını muhafaza ederler. Sadece bu ana şirketin aracılığıyla, kendi kaynaklarını kullanmaksızın, holdingin bütün kollarını kontrol ederler ve bundan ötürü de büyük bir sermaye tasarrufu sağlarlar. Gerçi holdingin genel toplantılarında çoğunluğu sağlamak için hisse senetlerinin yüzde kırkma sahip olmak gerekir ve holding şirket de aynı oranda bir iştirakle şubeleri kontrol eder, ama banka bu şubelerin sermayesinin yüzde on altısına eşit bir meblâğı işletmeden tuttuğu için gruba bağlı şirketlerin yönetimine egemendir" (Petit et De Veyrac, *Le Crédit et l'Organisation Bancaire*, s: 518). Holding'ler para babalarının çeşitli para oyunlarını kolaylıkla oynayabilecekleri alanlardır. Holding'ler, çok sayıda şirketi denetlemek için gereken anamalin en aza indirilmesini olanaklı kılar. Diyelim bir şirketi egemenlik altına almak için yüzde kırk oranında hissesine sahip olmak gerekmektedir. Holding hiçbir zaman bu hisseyi satın almaz, yüzde elli bir oranında anamalina katıldığı yeni bir şirket kurar ve öbürünün yüzde kırk oranındaki hisse senetlerini bu yeni şirkete aldırır. Böylelikle de o şirketi egemenliği altına almak için bağlaması gereken para miktarı yüzde yirmiye düşer. Bu yolla plasmanlarını yüzde beşe kadar düşüren holdingler saptanmıştır. Holdinglerin küçük hisse sahipleriye bankaya para yatıran kişilerden farksız olarak paralarının nasıl işletilmişinden habersizdirler. Bu habersizlik de holdingin gerçek yöneticileri olan sermayedarlara çok geniş bir sömürü olanağı sağlar, payların dağıtımını diledikleri gibi sınırlarlar ve kârın büyük bölümünü yeni girişimlere yatırırlar. Böylelikle de büyüdükçe büyürler, çok büyük tekelci imparatorluklar kurarlar. Günümüzde kapitalist dünyayı bu para imparatorlukları yönetmektedir. *Bk.* Emperyalizm, Tekelci anamalcılık, Tekelci devlet anamalcılığı.

HOLLANDA MERKANTİLİZMİ (Os. Hollanda merkantilizmi, *Fr.* Mercantilisme hollandais, *Al.* Hollaendischer Merkantilismus, *İng.* Dutch mercantilism) Sanâiyin ticâreti güçlendirmek ve beslemek için gerekli olduğu savı... Hollanda'da gerçekleştirilen bu merkantilist anlayışa göre ülkeyi zenginleştiren, döviz ya da değerli mâdenleri ülke içine çeken sadece ticârettir. Sanâyi yetmez, çünkü asıl sorun sanâiyin ürettiklerini satabilmeğidir. *Bk.* Merkantilizm.

HOME COLONIES *Bk.* Yurt içi koloniler.

HOMERİK (Os. Homerik, *Fr.* Homérique, *Al.* Homerische, *İng.* Homeric) Göçebe, baba yetkesine bağlı, çoban toplum... Zimmermann'ın toplum sınıflandırmasında üç toplum tipinden biridir. Zimmermann, bu tipi, ünlü Yunan ozanı Homeros'un yapıtlarından saptamıştır. Yunan yazarı Aristofan'ın komedilerinden saptadığı kazanç ve çıkar toplumuna *Aristofanik* (*Fr.* Aristophanique, *Al.* Aristophanisch, *İng.* Aristophanic) ve Yunan ozanı Hesiodos'un yapıtlarından saptadığı kırsal topluma da *Hesiodik* adını verir. *Bk.* Hesiodik.

HOMO ECONOMİCUS *Bk.* Ekonomik insan.

HUD'A *Bk.* Hiyle.

HUKUKSAL ANAMAL (Os. Hukukî sermaye, *Fr.* Capital juridique, *Al.* Juristisches Kapital, *İng.* Juridical capital) Emek ürünü olmayan bir gelir getiren anamal... Avusturyalı ünlü ekonomici Böhm-Bawerk tarafından ileri sürülmüştür. Büyük ününe karşın, anamalin ne demek olduğundan habersiz bulunan Bawerk, anamalı *teknik* ve *hukuksal* olarak ikiye ayırıyor. Ona göre üretime bağlanan anamal teknik; tahvil, hisse senedi, ev, apartman, otomobil vb. gibi gelir getiren her türlü üretim dışı değere bağlanan anamal hukuksaldır. *Bk.* Anamal.

HUMAN ENGINEERS *Bk.* İnsan mühendisleri.

HUMAN RELATIONS *Bk.* İnsan ilişkileri.

HÜKMÎ ŞAHİSLAR *Bk.* Tüzel kişiler.

HÜNERLİ EMEK (Os. Mûdil sây, *Al.* Komplizierte, Potenzierte einfache Arbeit, Multiplizierte einfache Arbeit, Arbeit auf höherer Potenz, *İng.* Skilled labour, Intensified simple labour, Multiplied simple labour) Özel bir eğitimin, bilgi ve yeteneklerin sonucu olan emek... Basit emeğe karşı olarak kullanılır, *karmaşık* ya da *kompleks emek* deyimleriyle de dilegetirilmektedir. *Hünerli emek*,

gücünü, hünersiz emeklerin sosyal ortalaması üstüne çıkaran başka emek öğelerini içeren emektir. Kimi işler ustalaşmış işçiler, teknisyenler ve mühendisler gerektirir. Hüner elde edebilmek için, öğrenen ve öğreten enerji harcamışlardır. Uzun bir eğitim ya da çıraklık evresi geçirilmiştir. Bu emek, hünerli emektir. Hüner elde etmek için harcanan çeşitli enerjiler hemen üretici olmamışlardır, ama daha sonra yapılacak üretime tüm güçleriyle katılacaklardır. *Bk.* Hünersiz emek, Emek.

HÜNERSİZ EMEK (*Os.* Basit sâý, *Al.* Einfache Arbeit, *İng.* Simple labour) Gelişme bakımından herhangi bir özellik göstermeyen

her insanın fizik örgenliğinde ortalama olarak bulunan basit gücün harcanmasıyla gerçekleşen emek... Gelişme bakımından herhangi bir özellik göstermeyen emeği dilegetirir, örneğin iki saatlik emek bir saatlik emeğe göre iki kat değer üretir derken *hünersiz emek* kastedilir. Emek süresi bakımından biri öbürüyle kıyaslanabilecek emek, bu türlü bir emektir. Yoksa hünersiz emeğin örneğin bir saatte yaptığı işi hünerli bir emek hünerin derecesine göre daha kısa sürelerde yapabilir. Ne var ki bütün bu emekler *toplumsal ortalama*da birleşirler. *Bk.* Hünerli emek, Ortalama.

I

ILIMLI ENFLASYON (*Os. Mûtedil enflasyon, Fr. Inflation modérée*) Para değerinin ağır bir tempoyla düşmesi... *Örtülü enflasyon* da denir. *Hükümet enflasyonu* bu türlü bir enflasyondur. Mal ve işgücü satın alınak amacıyla yapılır. Bunun için hükümetler ya karşılıksız para bastırırlar ya da para stokunu çeşitli yöntemlerle artırırırlar. *İlimli enflasyon*, genellikle, istihdam ve üretim hacminin kısa bir sürede artabileceği koşullar içinde gerçekleştirilir. Anamalcı üretimde hükümetler, mal ve hizmet ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bu yola başvururlar. Ne var ki üretimin artması para stokundaki bu artmayı kısa bir süre sonra karşılayamazsa ilimli enflasyon, gerçek enflasyona yönelir ve fiyatlar -sıkı hükümet denetimine rağmen- hızla artmaya başlar. *Bk. Enflasyon.*

ILIMLI İSTEM (*Os. Mûtedil talep, Fr. Demande modérée, Al. Maessige Nachfrage, İng. Moderate demand*) Ölçülü ve ussal istem... *Bk. İstem.*

IRGAT (*Os. Amalei zirâiye, Rençber; Fr. Ouvrier agricole*) Tarım işlerinde çalışan işçi... Anamalcı üretim düzeninin tarım kesiminde çalışan işçileri dilegetirir. Köleci üretim düzeninin *kölesi*'nden ve anamalcı üretim düzenindeki sanâyi kesiminin *emekçi*'sinden, aynı ortak yapıya sahip olmakla beraber, farklıdır. Kimileri *yanaşma* adı altında boğazı tokluğuna çalışır, kimileri ücret olarak kendi üretiminden bir tahıl payı (örneğin on teneke buğday) alır, kimileri de günlük ya da aylık olarak belli bir ücret alır. Ka-

pitalist tarımda bunlar da artık-değer yaratır. *Bk. Köle, Toprak kölesi, Tarım.*

IRMAK TAŞIMACILIĞI (*Os. Nehir nakliyatı, Fr. Transport fluvial, Al. Flusstransport, İng. River transport*) Nehirlerde nehir taşıtlarıyla yapılan yolcu ve yük taşımacılığı... Hukuksal açıdan deniz taşımacılığındaki hukuk kurallarına bağlıdır. *Bk. Deniz taşımacılığı, Taşımacılık.*

ISKARTAYA ÇIKARILAN MALLAR (*Os. Iskarta edilen emtea, Fr. Marchandises de rebut, Al. Ausschusswaren, İng. Waste matter, Job-lot*) Değersizleşmelerinden ötürü satıştan çekilip bir yana atılan mallar... *Bk. Mal.*

ISKONTO *Bk. İndirim.*

ISMARLAMA (*Os. Sipariş, Fr. Commande, Al. Auftrag, İng. Command*) Bir şeyin yapılmasını bu işe yapana söyleme... *Bk. Hazır giyim.*

ISMARLAMA DEFTERİ (*Os. Sipariş defteri, Fr. Livre de commandes, Al. Bestelbuch, İng. Order book*) İsmarlananların yazıldığı defter... *Bk. İsmarlama.*

ISMARLAMAYI GERİ ALMA (*Os. Siparişten nükûl, Fr. Décommander, Contre ordre, Annuler un ordre; Al. Abbestellung, İng. Counterorder*) İsmarlamaktan vazgeçme... *Bk. İsmarlama.*

İŞIKLI TANITIM (*Os. Işıklı reklâm, Fr. Rec-lame lumineuse, Al. Lichtreklame, İng. Illuminated sign boards, Advertising illumination*) Işıklı yazılar ya da biçimlerle yapılan reklâm... *Bk. Tanıtım*

I

İCÂT *Bk. Buluş.*

İCÂTLAR KURAMI *Bk. Buluşlar kuramı.*

İCRÂ *Bk. Yerine getirme.*

İÇ ALIMSATIM (*Os. Dahilî ticâret, Fr. Commerce intérieur, Al. Inlaendischer Handel, Binnenhandel; İng. Inland trad*) Bir ülkenin sınırları içinde yapılan ticâret... *İç tecim* de denir. Bir ülkenin sınırları dışında yapılan *dış alimsatım* ya da *dış tecim* (*Os. Hâricî ticâret*) deyimini karşılığında kullanılır.

İÇ BELGİT (*Os. Dâhilî senet, Fr. Effet sur l'intérieur, Al. Inlaendischer Wechsel, İng. Inland bill*) Bir ülke içinde çekilen ve çekildiği ülkede ödenen poliçe.

İÇ BORÇLANMA (*Os. İstikrâzı dâhilî, Fr. Emprunt intérieur, İng. Internal loan*) Bir devletin kendi halkından aldığı borç... Devlet bunun için hazîne bonoları (devlet tahvil-leri) çıkarır ve belli bir fâiz öder. *Bk. Dış borçlanma.*

İÇ DENİZ (*Os. Bahrı dâhilî, Fr. Mer intérieure, Al. Binnenmeer, İng. Inland sea, Lâ. Mare internum*) İki kıyısı da aynı devletin olan deniz... Örneğin Marmara denizi, Azak denizi böyledir. Bununla beraber, uluslararası genel hukukta "kara sularının iki katını aşmama" koşuluyla sınırlandırılmıştır.

İÇ DENİZCİLİK (*Os. Dâhilî deniz seyrü-seferi, Fr. Navigation intérieure, Al. Binnenschiffahrt, İng. Inland navigation*) İç denizlerde yapılan deniz taşımacılığı... *Bk. İç deniz.*

İÇ EKONOMİLER (*Os. İktisâdî dâhilî, Fr. Économies internes, Al. Interne Einsparungen, İng. Internal economies*). Bir işletme ya da firmanın içinde gerçekleşen ekonomiden doğan yararlanmalar... *İç yararlanmalar* da denir. Ekonomici Marshall deyimidir ve firma dışında gerçekleşen ekonomiyi dilegetiren *dış ekonomi* deyimini karşılığında kullanılır. Örneğin maliyet, firma içinde gerçekleşen ekonomik hareketlerle düşebileceği gibi, firma dışında gerçekleşen ekonomik hareketlerle düşer. Firma, bu iç ve dış ekonomik hareketlerden yararlanır. Firmanın gelişmesi, uzmanlaşması, güçlenmesi ve bunlardan ötürü maliyetinin düşmesi bir *iç ekonomi* hareketidir. Marshall, firma içinde firmanın zararını doğuran ekonomik harekete de *iç ekşi-ekonomi*

adını verir ve ters yönde işleyen bu iç ekonomi hareketinin nedeni olarak kötü örgütlenme, gereğinden çok genişleme ve yayılmayı gösterir. *Bk. Ekonomi.*

İÇ EKŞİ-EKONOMİ *Bk. İç ekonomiler.*

İÇ ETKİ (*Os. Tesiri dâhilî, Fr. Endogène, Al. Endogen, İng. Endogenous*) İçerden etki-leyen... Ekonomi dilinde *dışardan etkileyen* anlamında *dış etki* deyimini karşılığında kullanılır. Örneğin para değerinin değişmesinde iç etki paranın miktarının azalıp çoğalması, dış etki siyasal çalkantılardır. Anamalcı ekonomi edebiyatında bu deyimler özellikle konjonktür hareketlerinin incelenmesinde kullanılmaktadır. *Bk. Konjonktür, Dış etki.*

İÇ KAMBIYO (*Os. Dâhilî kambiyo, Fr. Change intérieur, Al. Inlandskurs, İng. Inland exchange*) Ulusal paranın yabancı paralarla ülke içinde değiştirilmesi... *İç değiştirme* (*Os. Dâhilî mübâdele*) de denir. *Bk. Kam- biyo.*

İÇ KAPİTÜLASYONLAR *Osmanlı* imparatorluğunun ekonomik düzeninde kimi kişilere tanınan tarımdan, sanâyiden, ticâretten ve dış ticâretten ayrıcalıklı gelir toplama hakkı... Profesör Dr. Niyazi Berkes tarafından *Türkiye İktisat Tarihi* (Gerçek Yayınevi, iki cilt) adlı yapıtında ileri sürülmüştür. Osmanlı düzeninin ekonomik yapısı üstünde değerli bir inceleme olan bu yapıtta Berkes, *kapitülasyon* (*Bir anlaşmanın koşulları* anlamına gelen *Fr. capituler* deyiminden türemiştir. Berkes bunu *Os. tefviz* deyimiyile çeviriyor ki *kimi hakları bir başkasına vermek* demektir) ların gerekçelerini, bunun Osmanlıların kendilerini güçlü görmelerinin güvencinden ileri gelmeyip o çağın Avrupa ekonomisinde de uygulanan bir ekonomi siyasası olduğunu, ne var ki Batı Avrupa'da dış ticâret siyasetinin merkantilizme dönüşerek kapitülasyon siyasetine ters bir tutum aldığı zaman Osmanlıların kapitülasyon siyasetinde direndiklerini anlatıyor ve Osmanlı düzeninin *mukataa, iltizam, emânet* ve *temlik* sistemlerini *iç kapitülasyonlar* deyimiyile niteliyor. Şöyle diyor: "Bu terimlerin Osmanlı düzeni içinde genel olarak ne ifade ettiğini görelim. Çünkü iltizam usulü bizim genel tanımımız hilâfına toprak gelirlerini toplama mekanizması değildir sadece. Mukataa ve iltizam sırf mâlî bunalım zorunluğunun sonucu da değildir. Çok daha önce var olan, yani Osmanlı sisteminin kendisinde bulunan bir nitelikten doğan bir şeydir. Bunalım karşısında timar sisteminin yerine başka bir usulün uygulanışı, zaten daha önce

İÇ SİGORTA

ticâret alanında uygulanan bir yöntemin bu alana da şümullendirilmesinden başka bir şey değildir. Hepsini birlikte *İç kapitülasyonlar* dediğim ekonomik siyaseti teşkil eder... Genel usul, bazı kişilere gelirleri toplama imtiyazını devlete ait bir hakkı geçici ve devredilmiş bir *mülkiyet* imiş gibi ve bir tekül olarak vermektedir. Bu imtiyazı, devletin verdiği *berât* ile alan kişi, kısa bir süre içinde devlete ait bazı yetkileri kullanma tekeli de alıyor demektir ki bu da ya *para*'yla ya da *nüfuz*'la sağlanır. Burada iki güç kaynağı, ekonomik ve politik iki öge, karşı karşıya geliyor... Eğer kapitülasyon imtiyaz ve muâfiyeti verilen kişiye: Buna karşı sen şu işe bak, gelirlerini topla, hazîneye getir, dersensiz bu *emânet* usulü olur ve bugünkü *memurluk* şekline pek yaklaşır. Eğer o kişiye müzâyedeyle bir geliri toplama imtiyazı verilirse buna *iltizâm* denir ve bugünkü *müteahhitlik* şekline yaklaşır. Eğer kişiye: Şu işe bakmanı isterim, ama sana kısa süre için verirsem gelirlerin üretim güçlerine aldırış etmeyerek onları sıkboğaz edeceğin için bu işi benimseyesin diye sana bu imtiyazı kullanma hakkını ömrünün sonuna kadar sürecek bir *mülkiyet* olarak veriyorum dersensin o zaman bu *mâlikâne* ya da *gedik* olur ki babadan oğula geçme eğilimi gösterdiğinde bugünkü *özel mülkiyet*'e pek yaklaşır, nitekim Osmanlı tarihinde bu eğilim boyunca kendini göstermiştir" (*İbid*, c. II, s. 214-221). *Bk.* Derebeylik, Has, Timar, Zeâmet, Kapitülasyon.

İÇ SİGORTA (*Os.* Dâhili sigorta, *Fr.* Assurance de lui-même, *İng.* Insurance by himself) Bir işletme ya da kurumun kendi bütçesinden ayırdığı parayla kendi kendine yaptığı sigorta... *Bk.* Sigorta.

İÇ PAYDAŞLAR (*Os.* Dâhili hissedarlar, *İng.* Insiders stockholders) İşletmeyi yöneten ve ona egemen olan paydaşlar... John Robinson, *The Accumulation of Capital* adlı yapıtında (s. 8) büyük tekellerin hissedarlarını *Insiders hissedarlar* ve *Outsiders hissedarlar* olmak üzere ikiye ayırmıştır. İç hissedarlar, az hisseye sahip olsalar bile, büyük kapitalistlerdir ve tekelin genel tutumuna egemendirler. Dış hissedarlarsa pasif kişilerdir, sadece kupon keserek paylarını alırlar. Çoğunlukta ne olup bittiğinden habersizdirler. Bunların sadece adı *hissedar*dır, genellikle şirketlerin yönetimi üstünde hiçbir nüfuzları yoktur. *Bk.* Dış paydaşlar.

İÇ PAZAR (*Os.* Dâhili piyasa, *Fr.* Marché intérieur, *Al.* Inlaendische, Markt, *İng.* Home market) Bir ülkenin kendi sınırları içindeki

alışverişi... Bir ülkenin kendi sınırları dışındaki alışverişi dilegetiren *dış pazar* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Pazar.

İÇ PAZAR İÇİN VERİLMİŞ BELGİT (*Os.* Dâhili piyasaya keşide edilmiş senet, *Fr.* Effet sur l'intérieur, *Al.* Inlaendischer Wechsel, *İng.* Home bill) İç pazarda ödenmek üzere düzenlenmiş senet... *Bk.* Senet.

İÇSEL EKONOMİLER *Bk.* İç ekonomiler.

İÇ SULAR (*Os.* Dâhili sular, *Fr.* Eau intérieures, *Al.* Binnengewasser, *İng.* Inland waters, *Lâ.* Aquae internae) Bir ülkenin sınırları içinde taşımacılığa elverişli olan sular... Nehirler ve göller iç sulardır. Bu sular da taşımacılık Ticâret Kanunu'nun 887. ve bunu izleyen maddelerine göre kara taşımacılığı hükümlerine bağlıdır. *Bk.* İç deniz, Taşımacılık.

İÇ TİCÂRET *Bk.* İç alımsatım.

İÇTÜZÜK (*Os.* Dâhili nizamname, *Fr.* Règlement intérieur, *Al.* Hausordnung, *İng.* Standing orders, House regulations) Herhangi bir kuruluşun iyi işlemesini sağlamak ve sadece o kuruluşu özgü bulunmak üzere saptanmış kurallar... Bu kuruluş büyük millet meclisi, herhangi bir kurum ya da şirket olabilir.

İFLÂS (*Os.* İflâs, *Fr.* Faillite, Banqueroute; *Al.* Konkurs, Bankrott; *İng.* Bankruptcy, Failure; *Lâ.* Concursus creditorum, Processus concursus, Processus cridae, Processus conturbationis) Borçlarını ödeyemeyecek durumda olduğu mahkemeye saptanan borçlunun durumu... İcrâ ve İflâs Kanunu'yla Ticâret Kanunu'na göre sadece tüccarların iflâsına hükümlenabilir, hukuk açısından tüccar olmayanların iflâsı sözkonusu değildir. Bu genel hukuk kuralının istisnaları da vardır, örneğin Ticâret Kanunu'na göre yasal yasağa rağmen ticâret yapmış olan yargıç, noter ve memurların da iflâsına hükümlenabilir. İflâs edenin bütün mallarına elkonulur ve bu mallar satışa çıkarılarak borçları ödenmeye çalışılır. Buna hukuk dilinde, *genel haciz* ve *cebrî icrâ yöntemi* denir. Hiyleli iflâslar da vardır. *Bk.* Hiyleli iflâs.

İFLÂS BİLÂNCOSU (*Os.* İflâs bilançosu, *Fr.* Bilan de faillite) İflâs kararından sonra borçlarla alacakları göstermek üzere düzenlenen bilanço... *Bk.* Bilanço.

İFLÂS DUYURUSU (*Os.* İflâs ilanı, *Fr.* Déclaration de faillite, *Al.* Bankrotterklärung, *İng.* Declaration of bankruptcy) İflâs edenin kendi iflâsını bizzat açıklaması... Asıl duyuru

ru, *mahkemece batkı duyurusu* (Os. İflâsın mahkemece ilânı, Fr. Jugement déclaratif de faillite, Al. Bankrotterklaerung durch das Gericht, İng. Adjudication in bankruptcy)'dur.

İFLÂS EVİRMELİĞİ (Os. İflâs dâiresi, Fr. Office de faillite, Al. Konkursamt, İng. Bankruptcy office) İflâs edenin mallarının defterlerini tutmak, işyeri ve mallarını mühürlemek, alacaklılarını toplantıya çağırarak vb. gibi batkı işlerini yürüten daire... İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre her asliye mahkemesinin bulunduğu yerde iflâs memurunun başkanlığı altında kurulur.

İFLÂS HUKUKU (Os. İflâs hukuku, Fr. Législation sur la faillite, Al. Konkursrecht, İng. Law of bankruptcy, Lâ. Ius concursus) Batkıyla ilgili hukuksal kuralların tümü... Ülkemizde bu hukuk dalı İcrâ ve İflâs Kanunu'yla oluşmuştur.

İFLÂS İŞLEMİ (Os. İflâs muâmesi, Fr. Procédure de la faillite, Al. Konkursverfahren, İng. Bankruptcy proceedings) Bir kimse'nin iflâsı için gerekli hukuksal işlemler.

İFLÂS İŞODASI (Os. İflâs bürosu, Fr. Bureau de faillite, Al. Gläubigerausschuss, İng. Committee of inspection, Board of bankruptcy) İlk alacaklılar toplantısına başkanlık eden iflâs memurunun seçeceği iki alacaklı ya da temsilcilerinden oluşan kurul.

İFLÂS KARARI (Os. İflâs kararı, Fr. Déclaration de faillite) Bir kimsenin iflâsı için mahkemece verilen karar.

İFLÂS MASASI (Os. İflâs masası, Fr. Masse en faillite, Al. Konkursmasse, İng. Bankrupt's estate, Total estate, Defaulter's assets; Lâ. Massa concursus) İflâs edenin tüm mallarıyla hakları... Alacakların ödenmesi için saptanan bu mallarla haklara hukuk dilinde *masa* denir. İflâs edenin alacaklıları alacaklarını bu masadan alırlar.

İFLÂS MASASI GÖREVLİSİ (Os. İflâs masası memuru, Fr. Syndic de la faillite, Syndic; Al. Konkursverwalter, Verband; İng. Syndic, Assignee of the bankrupt's estate) İflâs edenin tüm mallarıyla haklarını saptamak için görevlendirilen memur... Bk. İflâs masası.

İFLÂS SÖZLEŞMESİ (Os. İflâs mukavelesi, Konkordato, Muvafakatname; Fr. Concordat, Al. Konkordat, Nachlassvertrag, Praeventivakkord, Zwangsvergleich; İng. Composition, Contract imposing liability upon a third Bankrupt's certificat) İflâs edenin alacaklıla-

ıyla yaptığı anlaşma... Bu sözleşmenin yapılabilmesi için alacaklıların sayı ve alacak miktarı bakımından üçte iki çoğunluğu şarttır, eşdeyişle bu çoğunluğun oluru sağlanmazsa konkordato yapılamaz. Sözleşme, icrâ tetkik mercii'nin tayin ettiği bir komiserin başkanlığı altında yapılır. Bk. İflâs, Sözleşme.

İFLÂS YÖNETİMİ (Os. İflâs idâresi, Fr. Administration de la faillite, Syndic de la faillite; Al. Konkursverwaltung, İng. Administration of bankruptcy, Trustee in bankruptcy, Assignee of a bankrupt's estate) Birinci alacaklılar toplantısının kararıyla alacaklıların incelenip sıralarının saptanması için bir ya da birkaç kişiden oluşturulan kurul... Bu kurul, ilk alacaklılar toplantısında, alacaklılar tarafından bilgili ve deneyli Türk vatandaşları arasından seçilir. İflâsı arındırmakla görevli olan bu kurul, iflâs dairesinin denetimi altında çalışır.

İHÂLE Bk. Üsterme.

İHRÂCÂT Bk. Dışsatım.

İHTİKÂR Bk. Vurgunculuk.

İHTİRÂ Bk. Bulgu.

İHTİSÂS Bk. Uzmanlık.

İHTİYÂÇ Bk. Gereksinme.

İHTİYAT AKÇESİ Bk. Yedek akçe.

İKAME Bk. Yerine koyma.

İKİCİ EKONOMİ (Os. Sünâi iktisat, Fr. Économie dualiste, Al. Dualistische Wirtschaft, İng. Dual economy) Gerikalmış ülkelerde kapitalizmin uygulanamayacağını ilerisüren kuram... Hollandalı ekonomici Julius H. Boeke (Böke) tarafından ilerisürülmüştür. Geribakırlanmış yoksul ülkelerde anamalcı üretim düzeninin belli kurallarına göre yükseltilecek fiyatların yerli üreticileri, üretimi arttırmaya değil, tam tersine, azaltmaya yönelttiğini ilerisüren Böke, yerli üreticilerin sadece geçimlerini sağlamaya çalıştıklarını ve daha fazla kazanmak için hiçbir çaba harcamadıklarını söyler. Böke'ye göre bundan ötürü de istemin (talebin) ve dolayısıyla fiyatların artması onları daha çok çalışmaya değil, tersine, daha az çalışmaya yöneltir. Demek ki anamalcılık, geribakırlanmış ülkelerde göze diken gibi batan bir *yama* (Fr. Transplantation)'dır. Batı'dan yapma (sun'î) bir organ gibi getirilip takılmıştır ve ekonomik gelişmenin yolunu büsbütün kapatmaktadır. Geribakırlanmış ülkelerde gerikalmışlık ekonomisiyle anamalcı ekonomi tam bir *ikici* (İng. Dual) durum içinde-

İKİLER

dir ve asla birbiriyle bağdaşamaz. Gerikalmışlığın zorunlu sonucu olarak özellikle köylü ve işçi sınıfıyla anamalcılar arasında bir bağlantı kurulmakta, anamalcılığın ünlü fiyat mekanizması işleyememektedir.

İKİLER (Os. İkiler, Fr. Les deux, Al. Die Zweier, İng. The two) Belli bir deneme döneminden sonra Ortak Pazar'a üye olarak alınacak olan Türkiye'yle Yunanistan... Bu adla anılıyor. Bk. Ortak Pazar.

İKİLİ İNDİRİM (Os. Mükerrer iskonto, Fr. Réescompte, Al. Rediskontierung, İng. Rediscounting) İskonto edilmiş bir senedin yeniden iskonto ettirilmesi... Reeskont işlemi pratikte Merkez Bankası'nca yapılır. Bir tüccar aldığı mal karşılığında kısa vadeli ticarî bir senet verir, alıcı bu senedi bir bankaya götürerek vadesinden önce parayı elde edebilmek için kırdırır (eşdeyişle, iskonto ettirir). Senedi iskonto eden bankanın parası bolsa o senedi vadesi gelinceye kadar bekletir, aksi halde Merkez Bankası'na götürerek ikinci kez kırdırır (reeskont) ve parasını tahsil eder. Reeskont işlemleri, bir ülkede mal miktarına göre para miktarının darlığını belirler. Merkez bankaları bu darlığı karşılamak için yeni para çıkarırlar, çünkü senetlerin vadeleri geldiğinde mallar satılmış olacağından senet tutarları ödenmiş ve bu çıkarılan para yeniden Merkez Bankası'na dönmüş olacaktır. Reeskont işlemleri, bütün anamalcı ülkelerde banknotların ve genel fidüsyer paranın meydana çıkmasında başlıca etken olmuştur. Bk. İndirim.

İKİLİ PARA ÖLÇÜSÜ (Os. Müşâbih âyârlar, Fr. Étalons parallèles) Altın ve gümüşün, aralarında bir değer ilişkisi kurulmaksızın, ayrı ayrı olmak üzere birlikte geçerlikleri... 1663-1695 yılları arasında İngiltere'de *paralel etalonlar* adı verilen bu çift para ölçüsü uygulanmıştır. Bu süre içinde İngiltere'de her malın hem altın hem gümüşe göre olmak üzere ikişer fiyatı vardı. Bu sistem, *çift mâden sistemiyle* karşılaştırılmamalıdır. Çift mâden sisteminde, altının gümüşün arasında yasayla saptanmış sabit bir oran vardır. *Paralel etalonlar*'daysa böyle bir oran yoktur ve birbirleriyle değiştirilmemektedirler. Satış ve kredi işlemlerinde kullanılacak paranın bunlardan hangisi olduğu taraflar arasında önceden sözleşmeyle saptanmaktadır. Daha açık bir deyişle, *paralel etalonlar* sisteminde mal fiyatları için iki ayrı ölçü vardır, çift mâden sistemindeyse bu ölçü tektir. Örneğin birincisinde bir malı almak için diyelim iki altın ya da üç gümüş lira vermeniz gerektir, ikincisinde ister altın ister gümüş ol-

mak üzere iki lira vereceksiniz. Bk. Çift mâden dizgesi.

İKİLİ SİGORTA (Os. Mükerrer sigorta, Fr. Réassurance, Al. Rückversicherung, İng. Reinsurance) Bir sigorta şirketinin sigorta ettiği şeyi başka bir sigorta şirketine sigorta ettirmesi... Ticâret Kanunu'nun 968. maddesi bu anlamda *tekrar sigorta* deyimini kullanmıştır.

İKİNCİ ELDEN SATINALMA (Os. İkinci elden satınalma, Fr. Acheter de seconde main, Al. Aus zweiter Hand kaufen, İng. To buy second hand) Bir malı başka bir satıcıdan satın almış olanlardan satınalma... Doğrudan satıcıdan satınalmayı dilegetiren *birinci elden satınalma* (Os. Acheter de première main, Al. Aus erster Hand kaufen, İng. To buy at first hand) deyimini karşılığında kullanılır.

İKİNCİ KAZANÇ (Os. İkinci temettü, Fr. Super dividende, Second dividende; Al. Superdividende, İng. Super dividend) İlk temettüden sonra alınan temettü... Şirket ana sözleşmesinde paydaşlar arasından kimilerine tercihli olarak bir ilk temettü verilmesi kabul edilmiş olabilir. Bu ilk temettü, bütün paydaşlarca paylaşılacak olan fazla kârın dağıtılmasından önce verilir. Bu durumda bütün hak sahipleriyle birlikte paylaşılan fazla kâr hissesine *ikinci temettü* denir.

İKİNCİ KESİM (Os. İkinci sektör, Kısmi sâni; Fr. Secteur secondaire, Al. Sekundäres Sektor, İng. Secondary sector) Tüketimde kullanılan malları üreten sanâyi... Üretimde kullanılan malları üreten sanâyii dilegetiren *birinci sektör* (Os. Kısmi evvel, Fr. Secteur primaire) deyimini karşılığında kullanılır. Ekonomi dilinde *ikinci seksiyon* (Fr. Section secondaire) deyimiyile de dilegetirilen bu deyim *ikinci kesim* deyimiyile özleştirilebilir. *Sektörler* (Al. Sektoren) anamalcı ekonomide büsbütün başka bir anlam taşırlar. Anamalcı ekonomi dilinde tarım ve mâdencilik kesimine *birinci sektör* (Fr. Secteur primaire, İng. Primary sector), inşaat ve imâlât sanâyii kesimine *ikinci sektör* (Fr. Secteur secondaire, İng. Secondary sector), ulaştırma-ticâret-borsalar-bankacılık ve eğlence sanâyii kesimine *üçüncü sektör* (Fr. Secteur tertiaire, İng. Tertiary industry) adları verilir. Gerçekte bu anlamlar bilimseldir. Örneğin bir makine üretim malı, ekmekse tüketim malıdır. Düzenli bir ekonomide bu iki seksiyonun birbiriyle dengeli olarak üretim yapması gerekir, anamalcılık bu dengeyi yapısı gereği kuramaz ve bu yüzden de bunalıma zorunlu olarak düşer. "Bütün bunalımların sonuç olarak nedeni, daima, ana-

malcı üretimin üretim güçlerini sürekli olarak geliştirme zorunluğuyla karşı durumda bulunan toplumun sınırlı tüketimidir". *Bâsît yeniden üretim* için birinci seksiyondaki değişken anamalla artık-değerin toplamı, ikinci seksiyonun değişmeyen anamalına eşit olmalıdır. Bu durumda üretim, hiçbir bunalımla karşılaşmaksızın, kolaylıkla yenilenir. Ama bu ideal bir durumdur ve anamalcı düzende hiçbir zaman gerçekleşemez. Anamalcılıkta artık-değerin bir bölümü üretimi artırmak için biriktirilir. Bu durumda da iki seksiyon arasında denge kurmak ve bunalıma düşmemek mümkündür. Bunun için de, eşdeyişle *genişletilmiş yeniden üretim* için de, birinci seksiyondaki değişken anamalla artık-değer toplamının ikinci seksiyondaki değişmeyen anamaldan daha büyük olması gerekir. Örneğin birinci seksiyonda 4.000 (değişmeyen anamal) 1.000 (değişken anamal) + 1.000 (artık-değer) = 6.000 üretim malına karşı ikinci seksiyonda 1.500 (değişmeyen anamal) + 750 (değişken anamal) + 750 (artık-değer) = 3.000 tüketim malı olmalıdır. Buysa ancak planlı bir ekonomide mümkün olup kâr amacıyla düzenlenen anamalcı ekonomide anamalcılığın yapısı gereği gerçekleşemez. Üretim malları, tüketim mallarını üretmek için üretilir. Bu yüzden üretim malları hacmiyle tüketim malları hacmi arasında zorunlu bir ilişki vardır. Tüketim malları üretimini gerekli sayıda tutabilmek için üretim mallarının gerekli sayıda üretimi zorunludur. Diyelim ki çok otomobil (birinci seksiyon) ve az benzin (ikinci seksiyon) üretildi, bu halde denge bozuktur ve birçok otomobil satılmadan kalır. Öyleyse her iki seksiyonu dengeli kılabilmek için üretilen malların hem niceliğini, hem de niteliğini göz önünde tutmak gerekir. İkinci seksiyonun birinci seksiyondan daha yavaş büyümesi olgusu, *anamalın organik bileşimi*'ndeki artışa uygun düşer. Diyalektikçi ekonomi bilgini Ernest Mandel şöyle demektedir: "Ekonomide daha yüksek bir büyüme orantı sağlamak için üretim araçları sektörünün tüketim araçları sektöründen daha hızlı büyümesi gerektiğini ilersüren kuram kaba bir anlayışsızlığa dayanmaktadır, genişletilmiş yeniden üretimi sağlamak için birikim oranının birinci sektörde ikinci sektördekinden daha yüksek olması değil, birinci sektörde birikmiş *mutlak meblâğın* (toplamanın) ikinci sektörde birikmiş mutlak meblâğdan daha yüksek olması gerekmektedir" ve "hemen hatırlatalım ki genişletilmiş anamalcı yeniden üretim şemaları *mallar* arasındaki ilişkiyi değil, değer ilişkilerini yansıtır" (Mandel, *Traité d'Économie* XVI. Bölüm). *Bk.* Bunalım, Yeniden üretim, Birinci

kesim, Anamalın organik bileşimi, Üretim, Tüketim, Değişmeyen anamal, Değişken anamal.

İKİNCİL PARAYA ÇEVİRİLİR DEĞER (*Os.* İkinci derecede likidite, *Fr.* Liquidité de second ordre, *Al.* Sekundäerliquidität, *İng.* Second degree liquidity) Vâdesi gelmeden önce az bir fâiz karşılığında kırdırılabilir nitelikte olan değerler... Örneğin bir bankaya yatırılmış bulunan, ama vâdesi gelmeden de çekilebilecek olan vâdeli mevduât; vâdesi gelmek üzere bulunan alacaklar; kırdırılabilir bonolar vb. böyledir. Bunlara *para benzeri* (*İng.* Near money) de deniyor.

İKİNCİL RANT (*Os.* Tâli irât; Müstak rant; *Fr.* Rente accessoire, *İng.* Accessory rent) Kirâ biçiminde alınan rant... Toprağa yapılan bütün masraflar (fâiz ve amortisman) çıktıktan sonra hesaplanan net (sâfi) geliri dilegetiren *asıl rant* deyimini karşılığında kullanılır. *Bk.* Rant.

İKİNCİ ÖDEK (*Os.* İkinci poliçe, Retret; *Fr.* Retraite, *Al.* Rückwechsel, *İng.* Redraft, Cross bil) Elindeki poliçeyi tahsil edemeyenin senet bedeline masraf ve fâizleri de ekleyerek sorumluya çektiği ikinci poliçe... Ticâret Kanunu'nun 578. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk.* Ödek.

İKİNCİ SEKSİYON *Bk.* İkinci kesim.

İKİNCİ SEKTÖR *Bk.* İkinci kesim.

İKİNCİ TOPLUMSAL İŞBÖLÜMÜ (*Os.* İkinci içtimâî taksimi âmâl, *Fr.* Deuxième division de travail sociale) İş âletleri yapımı için çeşitli zenâatların meydana çıkması ve özelleşmesiyle gerçekleşen işbölümü... *Bk.* İşbölümü.

İKİNCİ ÜSTENCİ (*Os.* Taşeron, *Fr.* Tâcheron) Müteahhidin müteahhidi... Müteahhitler, üstlendikleri işi daha az bir fiyatla ikinci bir müteahhide, taşerone gördürebilirler. Taşeron, bir işi belli bir sürede belli bir fiyata (çoğunlukla götürü olarak) üstlenen ikinci müteahhittir.

İKİNCİ YÜKÜMLENME (*Os.* İkinci kefâlet, *Fr.* Arrière caution, *Al.* Rückbüschaft, *İng.* Counter security) Kefile kefil olma... *Bk.* Kefâlet.

İKİYANLI TECİM (*Os.* İki tarafı ticâret, Ticâreti zülcânbeyn; *Fr.* Échanges bilatéraux, Bilatéralisme; *Al.* Bilateral Handel, Bilateralismus; *İng.* Bilateral trade, Bilateralism) Anlaşılmalı iki ülke arasında yapılan ticâret... Ekonomik bunalım ya da savaş sırasında ya

İKİYANLI TEKEL

pılan bir ticârettir. Her iki ülke, birbirlerine, kendi ihtiyaçlarından artan üretimlerini satarlar. Mal malla değiştirilir, eşdeyişle *takas* ve *kliring* yöntemi kullanılır.

İKİYANLI TEKEL (Os. İki taraflı inhisâr, İnhisârî zülcânibeyn; Fr. Monopole bilatéral, Al. Bilaterales Monopol, İng. Bilateral monopoly) Bir pazarda sadece tek alıcıyla tek satıcının bulunması durumu... Böyle bir durumda fiyat; alıcının ve satıcının içinde buldukları koşullarla belirlenir, bir pazarlık konusudur. *Bk.* Tekel.

İKİYANLI SÖZLEŞMELER (Os. İki taraflı akitler, Akdi zülcânibeyn; Fr. Contrats bilatéraux, Al. Zweiseitige Verträge, İng. Bilateral contracts, Lâ. Contractus bilaterales) Her iki tarafa da borç yükleyen sözleşmeler... Sözleşmeyi yapan her taraf, ötekine karşı, hem alacaklı hem de borçlu durumundadır. *Bk.* Sözleşme.

İKRÂZ *Bk.* Borç.

İKTİSÂDÎ BUHRAN VERGİSİ Yakın zamana kadar ülkemizde ücretlerden alınan bir vergi... İktisâdî Buhran Vergisi Kanunu'yla yüzde ondan yüzde yirmi dörde kadar artan bir oranda alınıyordu. Birkaç yıl önce Mâlî Denge Vergisi kapsamına alındı. *Bk.* Vergi.

İKTİSAT *Bk.* Ekonomi.

İLK BİRİKİM (Os. İptidâî sermâye terâkümü, Fr. L'accumulation primitive du capital, Al. Ursprüngliche akkumulation, İng. Previous accumulation) Artık-değer üretimi için gereken ilk para ve mal... Ekonomi edebiyatında kısaca *ilk birikim* (Os. Terâkümü evvel, Fr. Première accumulation) deyimiyle dilegetirilir. Diyalektik ekonomi anlayışına göre bu bir mülksüzleştirme işlemidir ve tarihsel süreçte kaba güç kullanarak zorla gerçekleştirilmiştir. Paranın anamala dönüşmesi ve artık-değer yaratarak yoğunlaşmaya başlaması için bir *ilk birikim* gerekliydi. Paranın tutumlu bir hayat yaşamakla biriktirildiği ve bundan sonra anamal olarak kullanıldığı yolundaki metafizik sava karşı diyalektik ekonomi kuramı şöyle der: "İlk günahın Tanrıbilimdeki rolü neyse ilk birikimin politik ekonomideki rolü de odur. Âdem baba elmayı aşırması, insan ırkı da günahı yüklenmiş. Günahın kaynağı, böylece, geçmişe ait bir masal gibi anlatılır. Bunun gibi, bir zamanlar birbirinden farklı iki halk takımı varmış. Birinci takım çok akıllı, çok tutumlu, çok çalışkan; ikinci takımsa çok budala, çok müsrif, çok tembelmış. Sonunda çalışkanlar takımı bütün

zenginliklerin sahibi olmuş, tembel ve ayyaş takımınaysa emeklerinden başka satacak bir şey kalmamış. İşte bu ilk günah yüzündendir ki halkın büyük bir çoğunluğu ne kadar çalışırsa çalışsın emeklerinden başka hiçbir şeye sahip olmamaya ve sonsuza kadar yoksul kalmaya mahkûmdur. Artık hiç çalışmayacak olan ötekilerse günden güne daha çok zenginleşeceklerdir. Bu çocukça safsatalar tekrarlanır durur". İlk birikim Hindistan'dan, Afrika'dan, Amerikalı yerlilerinden gaspedilen altınlarla ve özellikle İngiltere'de toprak kapama yasalarıyla köylülerin topraklarının zorla gaspedilmesiyle gerçekleşmiştir. "Anamaln ilk birikimi, yani tarihsel doğuşu nasıl olmuştur? Bu, sadece, üreticilerin mülksüzleştirilmesi, yani sahibinin emeği üzerine dayalı olan özel mülkiyetin ortadan kaldırılması anlamını taşır... Bireysel ve dağınık üretim araçlarının toplumsal olarak temerküz etmiş üretim araçlarına dönüşmesi, büyük halk yığınlarının topraktan, geçim araçlarından ve çalışma araçlarından yoksun kılınması, halk yığınlarının bu korkunç mülksüzleştirilişi anamal tarihinin başlangıcını teşkil eder. Böylelikle, çalışmayla kazanılması özel mülkiyetin yerine başkalarının çalışmasıyla kazanılan kapitalist özel mülkiyet geçmiştir". Ortaçağ İngiltere'si, yünlerini, Flandres'in yünlü kumaş üreticilerine satıyordu. Yün fiyatları yükselince İngiliz soyluları köylüleri topraklarından kovarak tarlaları koyunları için otlak haline getirdiler. "Amerika'nın gümüş ve altın alanlarının keşfi, yerlilerin köle durumuna sokulması, bunların mâdenlere tıklması ya da büsbütün yok edilmesi, Hindistan'da fetihlerin ve yağmacılığın başlaması, Afrika'nın zenci avı için bir çeşit kapalı ticâret alanı haline getirilmesi: İşte, *ilk birikim* yöntemleri bunlardır". *Bk.* Anamal birikimi.

İLKEL ANAMALCILIK (Os. İptidâî sermâyecilik, Fr. Capitalisme primitif) Gelişmemiş ülkelerin anamalcılığı... Gerikalınmış ülkelerde uygulanmaya çalışılan anamalcılık ekonomi edebiyatında bu adla anılır. *Bk.* Anamalcılık.

İLKEL EKONOMİ (Os. İptidâî iktisat, Fr. Économie primitive) İkel toplumun ekonomisi... Bu ekonomi avcılık, balıkçılık, doğa ürünlerini toplamakla belirmiştir. İlk teknik, ateşin bilinmesidir. "Sürtünmeyle ateşin yakılması, insanların ilk kez cansız doğa gücünü kendi hizmetlerine sokmalarının ilk aşamasıdır. Bu dev ilerlemenin ölçülemeyecek kadar büyük olan önemini insanları ne kadar etkilediğini, bugün, halk arasındaki boş inançlar da gösteriyor. İlk âlet olarak taş bir

çağın keşfi, bronz ve demirin kullanılmaya başlamasından çok sonraları bile kutlanıyor, bütün dinsel kurbanlar taş bıçakla kesiliyor. Yahudi efsanesine göre Yahova, çölde doğan erkek çocukları taş bıçaklarla sünnet ettiriyordu. Keltler ve Cermenler, insanları kurban ederken yalnız taş bıçak kullanıyorlardı. Bunlar çoktan unutulup gitti. Ama sürtünmeyle ateşin yakılması bakımından iş böyle değil. Ateş elde etmenin başka yöntemlerinin öğrenilmesinden çok sonraları, insanların çoğunluğu arasında *kutsal ateş* sürtmeyle elde ediliyordu. Bugün bile birçok Avrupa ülkelerinde mucize gücü taşıyan ateşin sürtmeyle elde edileceğine inanılır. Böylece, insanın ilk büyük zaferinin minnet dolu anısı, halkın inançlarında, yarı bilinçli olarak günümüze kadar yaşamıştır". Daha sonra yontma taştan âletler yapılmaya başladı. Bıçak, balta, gürz ve mızrak yapıldı. Ok ve yayın keşfi büyük bir insansal ilerlemedir. "Barbarlık çağı için demir kılıç, uygarlık çağı için ateşli silah neyse vahşilik çağı için de ok ve yay odur". İlkel ekonomide yaş ve cinsiyete göre bir işbölümü gerçekleşmiştir ki işbölümünün ilk biçimi budur. İlkel ekonomide bireysel mülkiyetle ortak mülkiyet bir arada bulunuyordu; âletler onları yapanların ve kullananların malıydı, buna karşı av alanları ve ürünleri toplumdur. *Bk.* Ekonomi.

İLK TOPLUMSAL İŞBÖLÜMÜ (*Os.* İlk içtimâî taksimî vezâif, *Fr.* Division du travail primitif) Tarım ve hayvancılık alanlarındaki işbölümü... İlk işbölümü yaş ve cinsiyet bakımından ayrılan işler arasındaki işbölümüdür. Oysa toplum çapındaki ilk işbölümü, çobanlıkla çiftçiliğin ayrı işler olarak belirlenmesiyle gerçekleşmiştir. Her iki alanın ürünlerini birbirleriyle değiştirme zorunluğu da ekonomik gelişmeyi hızlandırmıştır. *Bk.* İşbölümü, İkinci toplumsal işbölümü, Üçüncü Toplumsal işbölümü.

İLTİZAM (*Os.* İltizam, *Fr.* Fermage, *Al.* Steuerverpachtung, *İng.* Tax farming) Devlet gelirlerinin toplanmasını pay karşılığında üstlenme... Osmanlı toplumunda tımar sisteminin bozulması sonunda meydana çıkan bir vergi toplama yöntemidir. Bir çeşit müteahhit durumunda bulunan bu vergi toplayıcılarına *mültezim* denirdi. Bu yöntem, Osmanlı ekonomisinde özellikle köylülerin aşırı sömürsünü ve yoksullaşmasını doğurmuştur. Devlet, iltizâmı bu işi yapan adamlara belli bir para karşılığında veriyordu ve bu belli paradan fazla toplayabildikleri mültezimlerin kârlarıydı. Bu yüzden mültezimler üretici halkı zorluyorlar ve iliklerine kadar sömürüyorlar-

dı. Devlet bu yöntemle bir tahsilât örgütü kurmak için gereken parayı harcamaktan kurtuluyordu, ama mültezimlerin halkı ezmesine de engel olmuyordu. Devlet mültezimlere de para vermiyordu, örneğin bir bölgenin vergi gelirini diyelim beş milyon lira tahmin etmişse o bölgenin vergi toplama işini mültezime beş milyon lira getirmesi karşılığında bırakıyordu. Daha açık bir deyişle, mültezimin kazancı ancak bu beş milyondan fazla toplayabildiği paraydı. Beş milyondan az toplarsa zarar etmekteydi. Devlet, mültezimin kârına da zararına da karışmıyordu. Ama mültezimler öbür yandan devleti de zarara sokuyorlardı. Aralarında anlaşarak bölgelerin vergi gelirini az gösteriyorlar ve ucuza kapatıyorlardı. Örneğin rahatça beş milyon lira vergi geliri getirecek bir bölgeyi, aralarında anlaşıp fiyat kırdırarak, iki milyona kapatıyorlar ve üç milyon da buradan elde ediyorlardı. Bundan ötürüdür ki Osmanlı devletinin geliri, üretim ne kadar artarsa artımsın, hiç değişmiyor ve artmıyordu. Osmanlı devletinin çöküşünde bu yöntemin de büyük payı vardır. Bu yöntem ortaçağın sonlarına doğru Fransa ve Almanya'da da uygulanmıştır. Ekonomi kuramcıları, bütün bu kötülüklerine karşın, bu yöntemde bir yarar da görürler. Çünkü devletin geliri, tüm ekonomik dalgalanmalara karşı, değişmez kalır ve kesinlikle bellidir. Diyelim bir bölgeyi elli milyon lira toplama koşuluyla üstlenmiş bir mültezim, o yıl ancak otuz beş milyon lira toplayabildi. Devlete elli milyon lira vermek zorundadır, ilerki yıllarda bunu kat kat çıkarır, ama o yıl on beş milyon lira zarar eder. Devletse zarar etmez ve bu yüzden de geliri değişmez. *Bk.* Tımar, Zeâmet, İç kapitülasyonlar, Osmanlı ekonomisi.

İMÂLÂT *Bk.* Yapım.

İMECE Köylülerin belli bir işi birbirlerine yardım amacıyla ortaklaşa yapmaları... Köylüler genellikle kalabalık insan gücü gerektiren işleri imece yöntemiyle yaparlar. Bu yöntem, köy kanununda da yer almış ve kimi köy işlerinin bu yöntemle yapılması yükümlülüğü (imece mükellefiyeti) konulmuştur. Bu, bir beden yükümlülüğüdür; köysel para yükümlülüğüne de *salma* (köy vergisi) denir.

IMF *Bk.* Uluslararası Para Fonu.

İMTİYÂZ (*Os.* İmtiyâz, *Fr.* Concession, Privilège, Prérrogative, Licence, Patente; *Al.* Konzession, Vorrecht, Vorzugrecht, Privilegium; *İng.* Concession, Grant; Privilege, Licence; *Lâ.* Concessio, Privilegium) Devletçe ya da

İMTİYAZLI HİSSE SENETLERİ

yasalarca yabancı ve yerli özel ve tüzel kişilere tanınan özel haklar... Yabancı şirketlere verilen işletme ayrıcalıkları (örneğin İstanbul'da elektrik üretimi) olduğu gibi kimi kişilere tanınan ayrıcalıklar (örneğin milletvekillerinin dokunulmazlığı) da vardır. *İmtiyâz* deyimi, *ayrıcalık* deyimiyle özleştirilmiştir. *Bk.* İmtiyâzlı hisse senetleri.

İMTİYAZLI HİSSE SENETLERİ (*Os.* İmtiyâzlı hisse senetleri, *Fr.* Actions privilégés, *Al.* Vorzugsaktien, *İng.* Preference shares) Oy kullanmada ya da kâr payı almada ayrıcalıkları ya da öncelikleri olan hisse senetleri... Bu gibi hisse senetlerine sahibolanlar öbürlerinden ya daha çok oy kullanabilirler ya da daha çok kâr payı alırlar.

İMTİYÂZ SAHİBİ (*Os.* Sâhibi imtiyâz, *Fr.* Concessionnaire) Devletin herhangi bir iş için ayrıcalık almış olan... Daha çok ayrıcalıklı şirketler için kullanılır.

İMZÂ (*Os.* İmzâ, *Fr.* Signature, *Al.* Unterschrift, *İng.* Signature, Subscription, Signing; *Lâ.* Subscriptio) Bir yazının altına o yazıyı yazan kişinin yazdığı adını belirten işaret... İmzâ, bir adın yazılması olduğu gibi, adın kimi harflerinden oluşturulmuş bir biçim de olabilir. Borçlar Kanunu'na göre borç senedinin geçerli olabilmesi için borçlunun elyazısıyla imzâ etmiş olması gerekir.

İNANCA (*Os.* Teminât, *Fr.* Caution, *Sûreté*; *Al.* Sicherheiten, *Gewahr*; *İng.* Surety, Security, Warrant) Bir borcun zamanında ödenmesini sağlayan işlem... Borçlar Kanunu'nun 483. ve bunu izleyen, Medenî Kanun'un 765. ve 853. ve bunları izleyen maddelerine göre kişisel (şahsî) ya da malsal (aynî) olur. Örneğin kefâlet kişisel inanca, rehin malsal inanca. *Bk.* Güvence, İnanca parası, İnanca mektubu.

İNANCALI ÖDEME BUYRUĞU (*Os.* Teminâth akreditif, *Fr.* Lettre de crédit sur garantie, *Al.* Dokumenten Akkreditiv, *İng.* Payment against documents credit, Export commercial credit) Bankanın ödemesi, malların ya da malları temsil eden senetlerin teslimine bağlı olan akreditif... *Bk.* İnanca.

İNANCA MEKTUBU (*Os.* Teminât mektubu, *Fr.* Lettre de garantie, *Al.* Garantiefbrief, *İng.* Letter of guarantee) Devlet arttırma ve eksiltmelerinde arttırma ve eksiltmeyi yapan dâireye gerek kesin ve gerek geçici teminât olarak verilmek üzere bankalar tarafından arttırma ve eksiltmeye katılan iş sahiplerine verilen kefâlet mektubu... Bu konudaki özel ya-

saya göre belli bir biçimdedir ve mektubu veren bankanın sermaye hadleriyle sınırlıdır. *Bk.* İnanca, İnanca parası.

İNANCA PARASI (*Os.* Teminât akçesi, *Fr.* Caution, Fond de garantie; *Al.* Kautions, Haftgeld, Garantiefond; *İng.* Guaranteed fund) Arttırma ve eksiltmelerde arttırma ve eksiltmeye katılan iş sahiplerinden önceden alınan belli bir para... Kesin ve geçici olur. Geçici inanca parası, arttırma ve eksiltmeye katılabilmenin koşuludur. Bu inanca parasını yaptırmayanlar arttırma ve eksiltmelere katılamazlar. Kesin inanca parası, arttırma ya da eksiltme üstlerinde kalan, eşdeyişle iş kendilerine ihâle edilen kimselerin vermekle yükümlü buldukları paradır. Geçici inanca parasının iki katıdır, işten cayarlar ya da işi yapmakta gecikirse arttırma ve eksiltmeyi yapan dâireye irât kaydolunur. *Bk.* İnanca, İnanca mektubu.

İNANCASIZ SATIŞ (*Os.* Teminâtsiz fûruht, *Fr.* Vente a découvert, *Al.* Leeverkauf, *İng.* Short sale) Teminât verilmeden ya da alınmadan yapılan satış... *Bk.* İnanca.

İNANCA SÜRESİ (*Os.* Teminât müddeti, *Fr.* Délai de garantie, *Al.* Garantiefrist, *İng.* Term of guaranty) İnanca vermek için saptanan belli süre... *Bk.* İnanca.

İNDİRİM

1. (*Os.* Tenzilât, *Fr.* Réduction, *Al.* Ermaessigung, Herabsetzung; *İng.* Reduction) Fiyatı düşürme... Örneğin bu anlamda "bu malı almak istiyorum ama biraz indirim yapın" denir.

2. (*Os.* İskonto, *Fr.* Escompte, *Al.* Diskont, *İng.* Discount, *Lâ.* Remissio, Interusurium) Vâdesinden önce ödenen bir paradan yapılan kesinti... *Kırma* da denir, örneğin bu anlamda "emekli maaşımı kırdırdım" deyiminde kullanılır. Banka işlemi olarak, vâdesi gelmemiş bir senedin fâiz ve komisyonu düşülerek ekşiğine ödenmesini dilegetirir. *Senet kırdırma* deyimi bu anlamı verir. İki kez iskonto edilme işlemine de *reeskonto* denir, bir senedi iskonto eden bankanın bu senet karşılığında Merkez Bankası'ndan kredi almasını dilegetirir. Borçlar Kanunu'nun 80. maddesine göre borcunu vâdesinden önce ödeyen borçlunun yaptığı iskonto kimi kayıt ve şartlara bağlıdır. Borsacılık dilinde iskonto, vâdeli işlemlerde müşterinin tasfiyeden önce işlemi vâdeliden peşine çevirmek hakkını kullanarak satıcıyı senetleri vermek zorunda bırakması durumunda kendisinin de o senetlerin bedelini daha önce ödemesine denir. İskonto, temeldi bir

kredidir. Bir senedi iskonto eden banka, senedi vâdesinden önce satın alarak senet sahibine bir çeşit avans vermiş olur. Bu avansın da bir fâiz alır. Bu fâizin oranına (nisbetine) *iskonto haddi* denir. Piyasanın durgunluk dönemlerinde kapitalist devletler, piyasayı canlandırmak için bu iskonto oranını kullanırlar. Örneğin kısa vâdeli fâiz oranını yükseltirler. Bu halde anamal kısa vâdeli borç vermelere yönelir ve yatırımlardan çekilir. Ama piyasa da canlanır, para hızla dolaşmaya başlar.

3. (Os. Tenzil, Fr. Remise, Retranchement, Suppression; Al. Abstrich, Erlas; İng. Remission, Retrenchement) Herhangi bir şeyden bir miktar çıkarma ya da atma... Örneğin bu anlamda "borcunuzdan bir miktar indirdim" denir.

İNDİRİMLİ FİYAT (Os. Tenzilâtı fiyat, İkramlı fiyat; Fr. Prix de faveur, Al. Vorzugspreis, İng. Preferential price) Ucuzlatılmış fiyat... *Bk.* İndirim.

İNGİLİZ MERKANTİLİZMİ (Os. İngiliz merkantilizmi, Fr. Mercantilisme anglais, Al. Englischer Merkantilismus, İng. British mercantilism) Deniz taşımacılığını İngiliz gemilerinin tekeline veren merkantilizm... *Tecimsel merkantilizm* (Os. Ticârî merkantilizm, Al. Handelsmerkantilismus) de denir. Özellikle 1656 yılında çıkarılan Cromwell yasalarıyla gerçekleştirilen bu merkantilizm "ticâret, bayrağı izler" sloganını ortaya atmıştır. Kendi özgürlüklerine karşı pek soğukkanlı olan Holandalılar deniz ticâreti özgürlüğü için iki kez savaşa kalkışmışlarsa da İngilizlere yenilmişlerdir. *Bk.* Merkantilizm.

İNGİLİZ SENDİKACILIĞI (Os. İngiliz sendikacılığı, İng. Trade-unionism) Sonunda İngiliz işçi partisini oluşturan sendika hareketi... Anamalcılığı geliştiren ilk ülke olmakla sendikacılık tarihinde İngiltere'nin özel bir yeri vardır. Köleci ve feodal üretim düzenlerinden sonra anamalcılık ilkin İngiltere'de gerçekleşmiştir. XVIII. yüzyılım başlarında sayıları yedi bini bulan terzi işçileri dayanışmak için bir dernek kurmuşlarsa da (1720) kapatılmıştır. Bu türlü sendikal birleşmelerin yayılmaya başlaması üzerine 1799 yılında her türlü sendikal birleşme bir yasa çıkarılarak yasaklanmıştır. Daha sonra ütopyacı toplumlardan Robert Owen'in etkisiyle sendika kurma yasağı kaldırılmış ve 1833 yılında *Great Consolidated Trade Union* (Yarım milyon üyeli) kurulmuştur. Fabiancılığın da çabalarıyla birçok haklar elde eden İngiliz emekçileri siyasal savaşımı da gerçekleştirmek amacıyla

1903 yılında İngiliz işçi partisini kurmuşlardır. *Bk.* Sendikacılık, Owencilik, Fabiancılık.

İNGİLİZ SİYASAL EKONOMİSİ (Os. İngiliz ekonomi politikası, Fr. Économie politique d'anglais, İng. British political economy) Adam Smith ve David Ricardo ekonomi politikası... Diyalektik ekonomi dilinde bu deyim, Smith ve Ricardo liberalizmini Maltüsçülükten ayırır. *Bk.* Liberalizm, Maltüsçülük.

İNGİLİZ TECİMCİLİĞİ (Os. İngiliz komersiyalizmi, Fr. Commercialisme anglais) T. Mun, J. Child, W. Petty vb. gibi İngiliz economicilerinin İngiltere'nin ticâret ve denizciliğinin geliştirilmesi için önerdikleri önlemlerle gerçekleşen ekonomik akım... Buna *İngiliz merkantilizmi* de denir. Amaçları İngiltere'ye altın ve gümüş toplamaktı. Bu yüzden de navlunları altın ve gümüşle ödenecek olan deniz ticâret filosunu geliştirmeyi önermişlerdi. XVII. yüzyılda onların ilkelerini Cromwell uyguladı. Çıkarılan deniz ticâreti yasalarıyla (İng. Acts of navigation) İngiltere'den yapılacak her türlü deniz taşımaları İngiliz ticâret filosunun tekeline verilmişti. *Bk.* İngiliz merkantilizmi.

İNGİLİZ ÜTOPYACI TOPLUMCULUĞU (Os. İngiliz hayalci sosyalizmi, Fr. Socialisme utopique anglais, İng. British utopian socialism) İngiliz düşüncü toplumculuğu... Mutlu düzenler düşlemek geleneği, İngiliz düşünürü Thomas More'la başlamıştır. *Asla gerçekleştirilemeyecek düşünce* anlamında kullanılan *utopia* sözcüğünü ortaya atan da Thomas More'dur. More'un romanımsı bir denemeye açtığı İngiliz ütopyacılığı çığırı, değerli toplumcu Robert Owen'le son bulur. Ütopyacılığın ayırıcı niteliği, sorunu, sağduyu ve adâleti egemen kılarak çözümlemek istemesidir. Ütopyacılık, topluma, bilimsel açıdan değil, insanseverlik açısından bakar. Bununla beraber *Owencilik* bu bilimdsi düzenleme anlayışının çok ileri bir aşamasıdır. *Socialism: Utopian and Scientific* adlı yapıtında Robert Owen'i öven Engels, "İngiltere'de işçilerden yana her toplumsal davranışta ve her gerçek ilerlemede Robert Owen'in adı anılır" der ve konuyu şu sözle bitirir: "Toplumculuğu bir bilim yapmak için, önce onun gerçek bir tabana oturtulması gerekiyordu". *Ütopyacılık* deyiminin de isim babası olan Thomas More (1478-1535)'u, *Yeni Atlantis* adlı yapıtıyla Francis Bacon (1561-1625), *Oceana* (1656) adlı yapıtıyla Harrington, *Devletin Yeniden Kuruluşu* (1652) adlı yapıtıyla Winstanley, *Argenis* (1611) adlı yapıtıyla Barclay, *Altınçağ* (1611) adlı yapıtıyla Heywood gibi romanımsı

İNGİLİZ ÜTOPYACI TOPLUMCULUĞU

toplum düzenleri düşleyen İngiliz ütopyacıları izlemişlerdir. İngiliz ütopyacılığının bu serüveni şöyle başlar: Platon'dan yirmi yüzyıl sonra Thomas More, insanları mutlu kılmak için Platon'unkine benzer bir Devlet düşünüyor. Çağ, Yunan düşüncesinin yeniden dirildiği Rönesans çağıdır. Humanisme adı verilen insançı düşünce akımları Avrupa'yı kaplamıştır. İnsan, bir araç olmaktan çıkarak bir amaç olma yolundadır. İngiltere adası da, ayrıca, yeni bir düzeni gerektiren toplumsal bir karşılaşık içindedir. Savaşlar, toprak üretiminin kökünü kazımış; açlık ve hırsızlık almış yürümüştür. İnsanlık, kendisini bir süre oyalamaktan başka hiçbir işe yaramayacak da olsa, yeni bir öğreti beklemektedir. Gözler, nereden gelirse gelsin, bir kurtuluş yolu aratmaktadır. Thomas More, böyle bir ortamda meydana çıkmıştır. *Ütopya* adını taşıyan yapıtı, kendisini, Platon'dan sonra ikinci toplum düşleyicisi olarak düşünce zincirine soktu. *Ütopya'yı* yazdığı yıl, kırk yaşındaydı. Mutluydu. İngiltere kralı VIII. Henry, onu seviyor, yanından ayırmıyor, İngiltere başvekilliğine kadar yükseltiyordu. O, VIII. Henry ki, on yedi yıl sonra, tutup onu astıracaktı. Yapıtından ötürü asılsaydı, hiç değilse ünü büsbütün artardı. Oysa, koyu Katolikliğinden ötürü asıldı. Yapıtın kuruluşu da, Platon'un kuruluşunu andırmaktadır. Rafael, Gilles ve More karşılıklı konuşarak yeni toplumu düzenlemektedirler. Rafael, yolculuktan dönmüştür. Gördüğü *Ütopya* adasını anlatmaktadır. Kimi araştırmacılara göre *Ütopya* adası, Kanarya adalarıdır. Amerika'ya adım veren denizci Amerigo Vespucci, yazdığı bir mektupta, bu adalarda yaşayanların kolektif yaşayışlarını anlatmıştır. Kanarya adalarında özel mülkiyet yoktur. Thomas More'un, Platon'dan olduğu kadar, bu mektuptan da yararlandığı sanılmaktadır. Platon düşünü on iki bölgeye ayırıyordu, bu mistik sayı Thomas More'a yetmedi. More'un adası, elli dört kentten kuruludur. Platon her bölgeye 5040 aile yerleştiriyordu. More her kente 6000 aile yerleştirmektedir. Her aile yirmi iki kişilik olacaktır; bu yirmi iki kişinin yirmisi erkek, kadın, çocuk, ikisi de köledir. Thomas More, Platon gibi, sevgili kölecikleri unutmamaktadır. Öyle ya, köleler olmazsa usaklığı, hizmetçiliği, kaba işleri kim yapacaktır?.. Her iki düşünürde de köleler, toplumun temelidirler. Onlarsız edilemez. Bu bakımdan İngiliz aristokrasisi Yunan aristokrasisini andırmaktadır. Thomas More, Humanisme'e bu açıdan başını çevirip bakmıyor. Mutluluk hakkı, köleler için değil, özgür İngilizler içindir. Platon, toplumu sınıflara ayırıyor, her sınıfı ayrı bir sta-

tüye bağlıyordu. Thomas More'da, köleler dışında, sınıf yoktur. Herkes eşittir. Kadın ya da erkek her toplum üyesi iki yıl tarlada çalışmak zorundadır. İki yıllık tarla çalışması toplum üyelerini bu yükümden kurtarmaktadır. Bu yükümden kurtulanlar zenaatlerine döneceklerdir. Tarım çalışması, *Ütopya'da*, bir çeşit askerlik yükümü gibidir. Buna karşı askerlik yükümü yoktur. *Ütopyalılar* saldıрма savaşı yapmayacaklardır. Bir savunma savaşı gerektiği zaman da gönüllüler toplanacaktır. Thomas More, zorla asker edilemlerin savaşta hiçbir işe yaramayacakları kanısındadır. Platon, özel mülkiyetle birlikte aileyi de sarsıyordu. Thomas More aileye dokunmuyor. *Ütopya* adasında aşk, üstün tutulmaktadır. Birbirlerini sevenler evlenmelidirler. Ancak kızlar, on sekiz, erkekler de yirmi iki yaşından önce evlenemezler. Bir de, nişanlılar, evlenebilmek için çıplak vücutlarını üçüncü bir kişiye göstererek sağlam olduklarını tanıtlamak zorundadırlar. Boşanmaya da izin vardır. Birbirleriyle anlaşamayanları zorla bağlı tutmamak gerekir. Ancak boşanma kötüye kullanılmalıdır; evlilikte bir kez boşanmak mümkündür, ikinci evlilikte boşanmak yasaktır. Çocuklar, ana-babalarınındır. Çok çocuklular, çocuklarından birini çocuksuz ailelere vermeye zorlanabilirler. Her ailenin bir evi vardır. Evler, her on yılda bir kur'a çekilerek dağıtılır. Her aile, on yılda bir, yeni kur'a katılarak oturduğu evi değiştirmek zorundadır. Thomas More, mülkiyeti bütün *Ütopyalılar* için yasaklamıştır. Platon bu yaşağı sadece yöneticiler (Yargıçlarla Askerler) için koymuştu, amacı da yöneticileri her türlü sosyal bağlardan sıyrarak iyi yönetimi sağlamaktı. More'un *Ütopyasında* özel mülkiyet her türlü kötülüklerin, öldürmelerin kaynağıdır. Özel mülkiyetten kurtulan toplum, mutlu bir toplumdur. Oysa bu düşüncenin bilimsel gerekçesi nedir ve bilimsel sonucu ne olacaktır? Thomas More bu soruları karşılayamıyor. Bu yüzden ki, *Ütopya* deyi mi, günümüze, bir masal terimi olarak kalmıştır. Üretim, toplumundur. Tüketim için gerekenler genel ambarlarda saklanmaktadır. Her otuz aile birleşerek bu genel ambarlardan gruplar halinde yararlanacaklardır. Üretim plânlıdır, sadece gerekenler üretilmektedir, lüks üretim yasaktır. Her otuz aile bir Phylarkhos (Şef) seçecektir. Her on Phylarkhos da aralarından bir Protophylarkhos seçecektir. Devlet başkanı, halkın göstereceği dört aday arasından Proto-phylarkhos'larca seçilmektedir. Devlet gücünü bunlar yürütmektedir. Devlet başkanlığı, diktatörlüğe kaçmamak şartıyla, ömürlüktür. Tiranlaşmaya özendi mi, kendisine işt en el çektirilir. Bu

yöneticiler yasa koyamazlar, konulan yasaların iyi yürütülmesini sağlarlar. Yasa koyuculuğu, Ütopya vatandaşlarının seçtiği ayrı bir kurulun görevidir. Protestanlarla savaşıyor, konyu Katolikliğinden ötürü Kralına direnerek asılmayı göze alan Thomas More, din konusunda özel bir anlayış gösteriyor. Ütopyahılar çeşitli dinlere bağlı olabilirler. Birbirlerini hoşgörmek, birbirlerine saygı göstermek zorundadırlar. Hoşgörü yasasını çiğneyenler sürgün cezasıyla cezalandırılırlar. Bir dinin öbürüne üstünlüğünü savunmak, herhangi bir dini küçümsemek yasaktır. Gerekli olan, sadece bir Yaratıcının varlığına inanmaktır. Bütün Ütopyahılar, hangi din ya da mezhepten olurlarsa olsunlar, böylesine yüksek bir inançta birleşeceklerdir. Ütopya vatandaşı bir Yaratıcı'ya inanmak zorundadır, ama bu Yaratıcı'ya dilediği yoldan varabilir, yolların da (Dinler) birbirine hiçbir üstünlüğü yoktur. Şu yolla Tanrı'ya varan, öteki yolla varana sataşmayacaktır; sataşırse ceza görür. Bu hoşgörülük anlayışı böylesine geniş tutulmuştur ki, Tanrısızlar bile Ütopyada yaşayabilirler, ancak memurluk yapamazlar. Dinsizlik suç değildir, herhangi bir dini küçümsemek suçtur. Thomas More, kendinden sonrakileri bir hayli etkileyen bu yeni düşünceyle, Rönesans çağının ileri adımlarından birini atmış bulunmaktadır. Dinsel hoşgörü, ortaçağın koyu karanlığından sıyrılan Avrupa'nın ilk kez karşılaştığı yepyeni bir düşüncedir. Ütopya'nın dış politika anlayışı da bir hayli ilgivericidir. Bu anlayış, Kraliçe Elizabeth çağından bu yana sürügelmiş bulunan İngiltere politikasını andırmaktadır. Ütopya adası da, İngiltere gibi, birçok devletlerin kaynaştığı büyük bir kara parçasının (Kıta) yanındadır. Ütopyahılar, bu kara parçasındaki devletlerden hiçbirini ötekine üstün kılmamak politikasını güdüyorlar. Bunu sağlamak için iki yol tutmaktadırlar: Güçlenmeye yeltenen devlette karşılıklar çıkararak onu içinden çökertmek ve o devletin saldırmaya yeltendiği güçsüz devletlere yardım etmek... Bu yardım, birlikte dövüşmekten çok, para yardımınıdır. Ütopya'da para yoktur ama, dış politikayı yürütmek için değerli maddenler bulundurulmaktadır. Para yardımı yetmez de savaşmak zorunda kalırsa pek az sayıda asker gönderilebilir. Bu askerlerin de mümkün olduğu kadar sağlam yerlerde bulunarak, kendilerini boşboşuna öldürtmemeleri gerekir. Ütopya, böylesine bir dış politikayla, her zaman, güçsüz devletlerin dostudur. (Thomas More, yapıtının yayımlanmasından on bir yıl sonra, 1529'da İngiltere Başbakanı olmuştur. Güttüğü dış politika, bu politikadır. 1558'de İngiltere tahtına oturacak

olan, More'un Kralı VIII. Henry'nin kızı Elisabeth doğmak üzeredir. Elisabeth çağı, More'un bu politikasını gelenekleştirecektir). Thomas More'un bu ünlü düşünü, başka bir ünlü düşünce Francis Bacon izler: Francis Bacon, *Yeni Atlantis*'i; ölümünden iki yıl önce, 1624'te yazdı. Altmış üç yaşındaydı; bütün tutkularından elini çekmiş, yükselme umutlarını yitirmişti. Yazılarını önce İngilizce yazıp sonra Lâtinceye çeviriyordu. İngilizcenin birkaç yüzyıl içinde unutulup gideceğine, Lâtinceninse ölümsüz bir dil olduğuna inanmıştı. Düşüncelerinin gelecek kuşaklarca benimsenmesini istiyordu. Bugünün kuşaklarıysa onun betiklerini anlayabilmek için yeniden İngilizceye çeviriyorlar. Yeni Atlantis, insanlığın çok eski bir düşününün Bacon'un açısından yeniden ele alınışdır. Bu düşünce, bir erdemler ülkesi düşüdüdür. Bacon, bu ülkeyi Pasifik Okyanusu'nda bilinmez bir adamın üstünde kuruyor. Bu ada, Ben Salem adasıdır. Alışılmış anlatışa uyarak telleyip pulluyor önce: "Peru'dan yelken açarak Güney Denizi yoluyla Japonya'ya doğru yola çıktık," diyor, "yanımıza on iki aylık yiyecek almıştık. Beş ay doğudan uygun yeller esti, sonra batıdan esmeye başladı. Bu yüzden gün oluyor pek az yol alabiliyor, gün oluyor hiç yol alamıyorduk. Geri dönmeyi düşündüğümüz sırada güneyden doğuya doğru esen bir fırtına çıktı, kuzeye doğru sürüklendik. Ölçülü kullandığımız halde yiyeceğimiz tükendi, uçsuz bucaksız suların üstünde yiyeceksiz kaldık. Ölüme hazırlanıyorduk. Gönüllerimizi göklerdeki Tanrı'ya yönelttik. yardımına sığındık, denizini nasıl gösterdiyse toprağını da göstermesi için yalvardık. Gerçekten de, ertesi gün, akşamüstüne doğru kuzey yönünde bulutlar gördük. Bu, bize, karaya yaklaştığımız umudunu verdi. Çünkü güney denizinin insanlarca gereği gibi tanınmadığını, orada şimdiye kadar bulunmamış adalar olabileceğini biliyorduk. Rotamızı kara gibi bir şeyler görünen kuzey yönüne çevirdik, bütün gece yol aldık. Ertesi sabah gün ağırırken gözlerimizin önünde dümdüz bir kara parçasının uzandığını gördük. Kara parçası, ormanlarla kaplı olduğundan bir hayli karanlık görünüyordu. Bir buçuk saat gittikten sonra iyi bir limana girdik. Burası, pek büyük değilse de, iyi yapılmış, denizden pek hoş görünen güzel bir şehirdi." Bacon'a göre bu erdemler ülkesini yöneten Süleyman evi, bir başka adıyla altı günlük işler kolejidir. Bu ev ya da kolej, deneysel bilimin simgesidir. Süleyman evi'ni yöneten otuz altı ustadır. Bu ustalar birçok çırakla usta adaylarını yetiştirmektedirler. Çalışmaları gizlidir. Tapınak olarak kullandıkları iki uzun, özel

İNHİSÂR

likle döşenmiş salonları vardır. Bu salonlar çeşitli simgelerle süslenmiştir. Bu tapmaklarda toplanıp gizlilik andi içerler. Otuz altı usta üçer üçer gruplandırılmışlardır. İlk dört üçlük grup, on iki usta, ışık toplayıcıları adını taşırlar. Bunlar, henüz ulaşamadıkları yeni ışıklar varsa kendi ülkelerine taşırlar. Beşinci üçlüğün adı Yağmacılar'dır, bunlar bir çeşit filozoflardır, görevleri sadece betikleri okuyup ışık çıkarmaktır. Altıncı üçlük Sır adamları'dır, betiklerde bulunmayan denemeleri toplarlar. Yedinci üçlüğün adı Öncüler'dir, kendi düşüncelerine göre yeni denemelere girerler. Sekizinci üçlük çeşitli deneyleri belirli bir metoda göre sıralamakla görevlidir, bunlara Sıralayıcılar derler. Dokuzuncu üçlüğün adı Hayır sahipleri ya da Drahomacılar'dır, görevleri çeşitli denemelerden genel kurallar çıkarmaktır. Bu çalışmaların üstünde düşünüp tartışmak üzere bütün ustaların katıldıkları bir toplantıdan sonra, sonuncu üçlük, yüksek bir ışık altında yeni denemeleri yönetirler, bu sonuncu üç ustanın adına Lâmba denmektedir. Süleyman evi'nin ustaları, ilk yaratılan ışığı, bütün evreni aydınlatabilecek olan ışığı aramaktadırlar. Bu ışığı görmüşlerdir. Ülkelerinin halkı bu yüzden erdemlidir. Bir dağın yüksekliğiyle bir mağaranın derinliğinin aynı şey olduğunu, her ikisinin de göğün ışınlarından aynı orantıda uzak bulunduğunu bilmektedirler. Süleyman evi'nin hazırlık gereçleriyle çalışma araçları yirmi bir grupta toplanmaktadır: Derin mağaralar, yüksek kuleler, göller, yapma kaynaklar, yapma doğa evleri, sağlık odaları, hamamlar, bahçeler, parklar, özel havuzlar, dispenserler, makineler, ısı fırınları, optik laboratuvarlar, uzaklaştırıp yakınlaştıran araçlar, değerli taşlar, ses evleri, koku evleri, makine evler, matematik evleri, marifetler evi. Bacon, bu araçlarla geçelerin her birinin görevlerini ayrı ayrı, uzun uzun anlatmaktadır. Bütün bu çalışmalar, sonunda, erdemli bir ülke yaratılmıştır. Bacon, Ben Salem halkının erdemleri üstüne çeşitli örnekler veriyor. Bu örneklerden biri şudur: Gemiciler karaya çıktıkları zaman, adamın sağlık memuruna bahşiş vermek isterler. Memur, bir iş için iki kere para alamayacağını söyler. Ben Salem de rüşvetin adı "bir iş için iki kere para almak"tır. *Bk.* Ütopyaçı toplumculuk, Toplumculuk, Tarihsel özdekçilik, Owencilik.

İNHİSÂR *Bk.* Tekel.

İNHİSÂRCİ KAPİTALİZM *Bk.* Tekelci anamalıcılık.

İNSAN ALIMSATIMI (*Os.* İnsan ticâreti, *Fr.* Traffic de chair humaine, *Al.* Menschenhandel, *İng.* Human commerce) Toprak kölesi alimsatımı... Sömürgeen toplumlarda her şey, bu arada insan da alimsatım konusudur. Boğaz tokluğuna tarım işçisi elde etmek için özellikle Afrika zencilerinin alimsatımı yakın zamanlara kadar sürmüş, kapitalizmin emeğini fabrikalarda satacak özgür işçi ihtiyacının belirmesi üzerine yasaklanmıştır. Güney Amerika'nın büyük çiftliklerinde çalıştırılan bu zenci kölelerin özgürlüğü için yapılan savaşlar, gerçekte Kuzey Amerika'nın fabrikalarına işçi sağlamak içindi. *Bk.* Özgür emek.

İNSAN İLİŞKİLERİ (*Os.* Beşerî münâsebetler, *İng.* Human relations) Anamalıcı üretimde emekçilerin ruhbilimsel yapılarını incelemek için kurulan bürolar... Bu bürolarda *insan mühendisleri* çalışır ve emeğin verimini arttırmak için çareler ararlar. Bunlar özellikle Amerika'da Elton Mayo, Jacob Levy Moreno ve Kurt Lewin gibi ruhbilimci ve toplumbilimcilerin etkisiyle kurulmuştur. *Bk.* İnsan mühendisleri.

İNSAN MÜHENDİSLERİ (*Os.* İnsan mühendisleri, *İng.* Human engineers) Emekçileri daha çok çalıştırabilmek için yöntemler araştıran uzmanlar... *Bk.* İnsan ilişkileri, Taylorculuk.

İNSANSAL KAYNAKLAR (*Os.* Beşerî kaynaklar, *Fr.* Sources humaine) Emekgücü... Toprak ve toprak ürünlerini dilegetiren *doğal kaynaklar* deyimini karşılığında kullanılır. Gerçekte insan eli değmeden hiçbir doğal kaynağın sözü edilemez, çünkü doğa ve onun ürünlerine ekonomik değer katan ancak insanın emekgücüdür. *Bk.* Emekgücü, Emek.

İNSAN TİCÂRETİ *Bk.* İnsan alimsatımı.

İNTİFÂ *Bk.* Yararlanma.

İPOTEK *Bk.* Rehin.

İRÂT *Bk.* Gelir, Rant.

İRTİFAK *Bk.* Kullanma.

İSKONTO *Bk.* İndirim.

İSTATİSTİK *Bk.* Sayıbilim.

İSTEĞE BAĞLI DEĞİŞTİRME (*Os.* İhtiyârî mübâdele, *Fr.* Échange volontaire, *İng.* Voluntary exchange) Vergi vermenin isteğe bağlı olması gerektiğini ileri süren görüş... Vergi alanında bilimsel görünümlü bilim dışı *yararlanma kuramı* (İstifâde nazariyesi)'nin bir başka dilegetirilişidir. Buna göre bakkaldan na-

sıl parasını verip istediğiniz malı alıyorsanız, öylece, vergisini verip istediğiniz hizmetten yararlanacaksınız. *Bk. Vergi.*

İSTEĞE BAĞLI SİGORTA (*Os. İhtiyârî sigorta, Fr. Assurance volontaire, Al. Freiwillige Versicherung, İng. Voluntary insurance*) İlgilinin isteğiyle yapılan sigorta... *Yasal sigorta* (Kanunî sigorta) deyimi karşılığında kullanılır, yasal sigortaların yaptırılması zorunludur. *Bk. Sigorta.*

İSTEK BAĞIMSIZLIĞI (*Os. İrâde muhtâriyeti, Fr. Autonomie de la volonté, Al. Privatautonomie, İng. Free discretion*) Hukuksal bir işlemi diledikleri gibi düzenlemek için sözleşme yapanların serbest olmaları kuralı... Borçlar Kanunu'nun 19. maddesinde tanımlanmıştır.

İSTEK BELİRTİLERİ (*Os. İrâde tezâhürleri, Fr. Manifestations de la volonté, Al. Willensäußerungen, İng. Expressions of the will, Lâ. Declaratio voluntatis, Mentis declaratio*) Hukuksal açıdan irâdenin kullanılması biçimleri... *Bk. İstek bildirimleri.*

İSTEK BİLDİRİMLERİ (*Os. İrâde beyanları, Fr. Déclarations de la volonté, Al. Rechtsgescheftliche Willensäußerungen, İng. Expression of the intention aiming at an act in the law, Lâ. Declaratio voluntatis quae ad negotium iuridicum spectat*) Bir hukuksal işlemi gerçekleştirmeyi dileyen bildirim... Hukuksal işlemi, bu irâdenin içeriği oluşturur. *Bk. İstek bildirisi.*

İSTEK BİLDİRİSİ (*Os. İrâde izhârî, Fr. Déclaration de la volonté, Al. Willenserklärung, İng. Declaration of intention*) İrâdenin yasalara uygun olarak açığa vurulması... Hukuk açısından irâde bildirimleri iki türdür: Örneğin vasiyette olduğu gibi belli bir kimseye erişip erişemedikleri aranmaksızın sonuca ulaşan bildirimler. Örneğin icâp ve kabul gibi belli bir kimseye erişmekle sonuca ulaşan bildirimler, Ticâret Kanunu'nun 668. maddesinde olduğu gibi kimi durumlarda susmak (sükût) bile bir irâde bildirimidir. *Bk. İstek bildirimleri.*

İSTEK BİLDİRİŞİ KURAMI (*Os. İrâde izhârî nazariyesi, Fr. Théorie dite de la déclaration de volonté, Al. Erklärungslehre, İng. Doctrine of utterance*) Hukuksal açıdan irâdenin yasalara uygun olması gerektiğini ilersüren kuram... İrâdenin gizli kalmayıp bildirilmesi, eşdeyle sahibinden bağımsız bir varlık edinmesi gerektiğini de ilersürer. Açığa

vurulmamış bir irâde hukuk açısından geçerli değildir. *Bk. İstek bildirisi.*

İSTEK BOZUKLUĞU (*Os. İrâde fesâdı, Fr. Vice de la volonté, Al. Willensmangel, İng. Defective intention, Flaws of contractual agreement, Lacke of mutual assent; Lâ. Vitium voluntatis*) İrâdenin sakatlığı... Bu bozukluk yanılğı (hatâ), hiyle, zorlanma (ikrâh) gibi nedenlerden ilerigedir. Böylesine bir bozukluğa uğrayan irâdeyle yapılmış hukuksal işlem geçersizdir, yapamı bağlamaz. Bununla beraber Borçlar Kanunu'nun 31. maddesine göre irâde bildiriminde bulunanın oluruyla ya da üstünden bir yıl süre geçmesiyle geçerli bir duruma da gelebilir. *Bk. İstek bildirisi.*

İSTEKLENDİRME (*Os. Teşvik, Fr. Encouragement, Al. Förderung, İng. Promotion*) Bir kimsede bir şey yapmak isteğini uyandırma... *Bk. İsteklendirme rejimi.*

İSTEKLENDİRME REJİMİ (*Os. Teşvik rejimi, Fr. Régime d'encouragement*) Gerikalınmış ülkelerde özel teşebbüsü ya da yabancı anamalı sanâyi yatırımlarına çekmek için onlara yasalarla kolaylıklar gösterme ve bu yatırımları kârlı kılma... Az gelişmiş ülkeler devletlerince güdülen bir sanâyileşme siyasasıdır. Vergi indirimi, kâr ve fâiz transferi, devletçe kefalet, döviz taahhüdü gibi teşvik tedbirlerini kapsar. Ülkemizde de bu amaçla *Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Teşviki Sanâyi Kanunu, Petrol Kanunu* gibi birçok yasalar çıkarılarak bir teşvik rejimi izlenmiştir.

İSTEM (*Os. Talep, Fr. Demande, Al. Nachfrage, İng. Demand, Request*) Bir malı elde etmek için gösterilen istek... *Sunu* (Arz, Süriim) deyimi karşılığında kullanılır, *aranım* da denir. *Sunu ve istem yasası* (*Os. Arz ve talep kanunu*) deyimile ünlenmiştir. Ödeme gücüne sahip talep, alıcının ihtiyaçlarını karşılamak için elde edebileceği mal ve hizmetlerin tümünü dilegetirir. Karşılığında bir arz (sunu) önerisi buluyorsa gerçek istem (Hakikî talep), bulmuyorsa *güçlül istem* (Virtüel talep), güçlül olduğu halde açığa vurulmakla *eylemsel istem* (Efektif talep) adını alır. *Bk. Sunu ve istem yasası, Sunu.*

İSTEM FİYATI (*Os. Talep fiyatı, Fr. Prix de demande, Al. Nachfragepreis, İng. Demand price*) Herhangi bir mal için alıcılar tarafından ödenmeye hazır olan fiyat... Herhangi bir mal için satıcılar tarafından istenilen *sunu fiyatı* karşılığında kullanılır. Her iki terim de ekonomici Marshall'ındır. Mar-

İSTEME HAKKI

shall, bu iki fiyat arasındaki dengenin nasıl kurulacağını incelemiştir. İstem fiyatı sunu fiyatından yüksek olursa üretim artar, ama gene bundan ötürü de istem fiyatı düşer. *Bk.* İstem, Sunu ve istem yasası.

İSTEME HAKKI (*Os.* Mutâlebe hakkı, *Fr.* Droit d'exiger, Prétention; *Al.* Forderungsrecht, *İng.* Right of demand, *Lâ.* Actio) Hak sahibinin belli bir istekte bulunma hakkı... Dâvâ açılarak kullanılabilirdiği gibi dâvâ açılmaksızın (örneğin sadece ihbar etmekle) de kullanılabilir. Bu deyim, usul hukukunda, dâvâcının mahkemenen isteklerini dilegetirir.

İSTEM ESNEKLİĞİ (*Os.* Talep elâstikiyeti, *Fr.* Élasticité de la demande, *Al.* Nachfrageelastizität, *İng.* Elasticity of demand) Fiyat değişmelerine karşı alıcıların gösterdikleri birbirinden farklı tepkiler... Genel istem yasasına göre istem, fiyatlarla sıkıca ilişkilidir; fiyatlar yükselince aranım azalır ve fiyatlar düşünce aranım çoğalır. Ama bu kesin bir yaşa değildir ve her zaman böylece gerçekleşmez. Kimi zaman fiyatlar yükseldiği halde aranım da yükselebilir ya da aynı kalır. Deyim, aranımın bu elâstikliğini dilegetirir. Örneğin fiyat % 25 düşerken aranım % 50 artarsa aranım elâstikliği $50 : 25 = 2$ 'dir. Bu anormal bir aranım elâstikliğidir. Normal aranım elâstikliği fiyat % 25 düşerken aranımın % 25 artması örneğinde gerçekleşir. *Bk.* Esnek olmayan istem, İstem, Esneklik.

İSTEM İŞLEVİ (*Os.* Talep uf'ûlesi, *Fr.* Fonction de la demande, *Al.* Nachfragefunktion, *İng.* Demand function) Tüketici talebiyle bu talebi etkileyen öğeler arasındaki ilişki... Örneğin fiyatla talep arasındaki ilişki böyledir, ilke olarak fiyat artınca talep azalır. *Bk.* İstem, Fiyat.

İSTEM KAYMASI (*Os.* Talep tahavvülâtı, *İng.* Demand shift) Alıcıların gelirlerinde, zevklerinde ya da başka malların fiyatlarında gerçekleşen değişikliklerle aranım eğrisinin değişmesi... Örneğin alıcıların gelirlerinin darlığı yüzünden bir mal on liraya alınmazken gelirlerin çoğalmasıyla aynı mal seksen liraya alınabilir. Bunun tersi de olur. Zevk ve özellikle moda etkeniyle o malın yerine konabilen malların fiyatlarındaki değişiklikler aynı sonucu verir. Örneğin otobüs fiyatları dolmuş fiyatlarından daha yükseğe çıkarsa otobüs istemi azalır, dolmuş istemi artar. *Bk.* İstem esnekliği.

İSTEMSEL ENFLASYON (*Os.* Talep enflasyonu, *Fr.* Inflation par excès de la demande, *Al.* Nachfrageinflation, *İng.* Demand inflation)

Talep toplamının arz toplamından daha hızlı artması durumunda meydana gelen enflasyon... Anamalcı ekonomide talep artışının fiyatlarla ücretleri yükselttiği varsayılır. *Bk.* Enflasyon.

İSTENEN KASA VARLIĞI (*Os.* Arzulanan ankes, *Fr.* Encaisse désirée, *Al.* Gewünschter Geldvorrat, *İng.* Desired cash balance) Gerktiğinde kullanılmak üzere bekletilen para... Marjinalciliğin kurucularından Léon Walras tarafından ileri sürülmüştür. *Bk.* Kasa varlığı.

İSTİF (*Os.* İsparça, *Fr.* Arrimage, *Al.* Verstauen, *İng.* Stowage) Herhangi bir şeyi üst üste koyarak yapılan düzgün yığın... *Bk.* İstifçilik.

İSTİFÇİLİK (*Os.* İstifçilik, *Fr.* Stockage) Fiyatları yükselecek malları ucuzken toplayıp saklama... Halk deyimidir, *stokçuluk* da denir. Piyasada gereksiz yere darlık yaratan istifçilik birçok yasalarda suç sayılmıştır. *Bk.* İstif.

İSTİFLEMEK (*Os.* İstif etmek, *Fr.* Arrimer, *Al.* Verstauen, *İng.* To stow) Düzenli olarak yığmak... *Bk.* İstif.

İSTİHBÂRÂT *Bk.* Haber alma.

İSTİHDÂM *Bk.* Çalıştırma.

İSTİHLÂK *Bk.* Tüketim.

İSTİHSÂL *Bk.* Üretim.

İSTİKRÂR *Bk.* Durulma.

İSTİMLÂK *Bk.* Kamulaştırma.

İSTİSMÂR *Bk.* Sömürü.

İSVEÇ OKULU (*Os.* İsveç mektebi, *Fr.* École suédoise, *Al.* Schwedische Schule, *İng.* Swedish school) İsveçli profesörlerin oluşturdukları ekonomi anlayışı... Başta Knut Wicksell, Myrdal, Lindhal, Lundberg olmak üzere birçok İsveçli ekonomcinin oluşturduğu bu görüş temelde Léon Walras'ın marjinalci düşüncelerini izler. Önemli bir özelliği yoktur. Kredinin genişlemesini verimin artmasıyla düzenleyen bir para politikası önermişlerdir. *Bk.* Marjinalcilik, Keynesçilik.

İSVİÇRE OKULU *Bk.* Matematik okul.

İŞ

1. (*Os.* Mesâi, *İng.* Work) Kullanma değeri yaratan çalışma... Değiştirme değeri yaratan çalışma anlamındaki *emek* deyiminden ayrılır. Diyalektik ekonomi anlayışında Almanca Ar-

beit terimi bu iki farklı anlamda kullanılmıştır. İngilizcede bu farklı anlamlar *emek* için *labour* ve *iş* için *work* sözcükleriyle dile getirilmiştir. Fransızcada da, Almandaca olduğu gibi, tek sözcükle (*Fr. Travail*) dile getirilen bu iki anlam Türkçemizde *iş* ve *emek* sözcükleriyle ayrılmıştır. Bu anlam farkının ayrılması emek-değer kuramının anlaşılması bakımından önemlidir. Herhangi bir insan niteliği belli olan bir kullanma değeri meydana getirmek için çalışmakla bir *iş* yapmış olur, oysa anamalcı düzende bir fabrika emekçisinin çalışması olan *emek*, ancak nicelikçe ölçülebilen bir değiştirme değeri meydana getirir. *Bk. İşçi, Emek, Emekçi, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Değer.*

2. (*Os. Faaliyet, Fr. Affaires, Al. Geschaef, İng. Business*) Kazanç sağlayıcı ve gelir getirci çalışma... İş deyimini, bunlardan başka *çalıştırma* (*istihdâm*) ve *uğraşı* (*meslek*) anlamlarında da kullanılır. Bu anlamdaki iş deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde çok ve çeşitli kullanımları vardır, başlıcaları şunlardır: *Tecimsel deneyim* (*Os. Ticârî tecrübe, Fr. Expérience des affaires, İng. Business experience*), *işletme kapasitesi* (*Fr. Aptitude aux affaires, İng. Business capacity*), *iş alanı* (*Fr. Champ d'action, İng. Business circle*), *iş yönetimi* (*İng. Business administration*), *iş saatleri* (*İng. Business hours*), *tecimsel sigorta* (*İng. Business insurance*), *iş adamları* (*İng. Business people*), *iş yılı* (*İng. Business year*), *tecimsel temsilci* (*Os. Ticârî mümessil, İng. Business agent*), *iş kesatlığı* (*İng. Absence of business*), *iş pazarlığı* (*İng. Business bargain*), *tecimsel birleşme* (*İng. Business combination*), *banka işlemi* (*İng. Banking business*), *tecimsel bilgi* (*Fr. Connaissance des affaires, İng. Business knowledge*), *tecimsel evrak* (*Fr. Papiers d'affaires, İng. Business papers*), *iş durgunluğu* (*Fr. Stagnation des affaires, İng. Business stagnation*), *iş âlemi* (*Fr. Monde des affaires, İng. Business world*), *tecimsel girişim* (*Os. Ticârî teşebbüs, İng. Business concern*), *iş durumu* (*İng. Business statement*), *tecimsel ortaklık* (*Os. Ticârî şirket, İng. Business corporation*), *işlerin aksaması* (*Fr. Dérangement des affaires, İng. Business disturbance*), *iş gezisi* (*Fr. Voyage d'affaires, İng. Business travel*), *iş tutarı* (*İng. Amount of business*), *işletme ekonomisi* (*İng. Business economics*), *tecimsel gelir* (*Os. Ticârî kazanç, İng. Business income*), *iş arkadaşı* (*İng. Business friend*), *ticâret yasası* (*İng. Business law*), *tecimsel mektup* (*İng. Business letters*), *tecimsel ad* (*Os. Ticârî unvân, İng. Business name*), *tecimsel girişim* (*Os. Ticârî teşebbüs, İng.*

Business enterprise). *Bk. Çalışma, Çalıştırma, Uğraşı, Alışveriş, İş adamı.*
3. (*Os. Maslâhât, Fr. Affaire, Al. Angelegenheit, İng. Affair*) Yapılacak şey... *Bk. Görev.*

İŞ ADAMI (*Os. İş adamı, Fr. Homme d'affaires, Al. Geschaefsmann, İng. Businessman*) Çeşitli işlere girerek kazanmasını beceren kişi... Müteşebbis durumunda olanları da dile getirir. *Bk. İş, Girişimci.*

İŞ ADAMLİĞI (*Os. İş adamlığı, Fr. Fonctions d'entrepreneur, Al. Unternehmertum, İng. Entrepreneurship*) İş adamlarının niteliği... *Bk. İş adamı.*

İŞ AKDİ *Bk. İş sözleşmesi.*

İŞ ALANI (*Os. İş sahası, Fr. Champ d'action, Sphère d'activité; Al. Arbeitsfeld, İng. Business circle, Circle of trade, Field of activity*) İş çevresinin oluşturduğu alan... *Bk. İş çevresi.*

İŞ ÂLEMİ *Bk. İş çevresi.*

İŞ ANLAŞMASI *Bk. İş sözleşmesi.*

İŞ ANLAŞMAZLIKLARI (*Os. İş ihtilâfları, Fr. Conflits du travail, Al. Arbeitsstreitigkeiten, İng. Labour disputes*) İşçilerle işverenler arasında çıkan anlaşmazlık... Toplu ya da tek işçiyle olabilir.

İŞ ARACILIĞI (*Os. İş tavassutu, Fr. Intermédiaire pour la recherche du travail, Placement des travailleurs; Al. Arbeitsvermittlung*) İşçiye iş ve işe işçi bulma işlemi... Bu aracılık için İş ve İşçi Bulma Kurumu kurulmuştur, özel kurumlar da vardır. *Bk. İş, İşçi.*

İŞ ARKADAŞI (*Os. Mesâî arkadaşı, Fr. Collaborateur, Correspondant; Al. Mitarbeiter, Geschaeftsfreund; İng. Coworker, Commercial friend, Assistant*) Birlikte iş yapılan kişi... *Bk. İş.*

İŞBÂ KANUNU *Bk. Doyan istekler yasası.*

İŞ BANKASI (*Os. İş bankası, Fr. Banque d'affaires*) Yapılan ya da yapılması kararlaştırılan işlere katılan ve onlara süresiz kredi açan banka... İş bankaları amaç ve yapı olarak mevduât bankalarından farklıdır, ama pratikte onların gördükleri işleri de görürler. Kuruluş nedenleri, bir ülkede yapılan büyük sanayi yatırımlarına katılmak ve onları finanse etmektir. Bilânço yayımlamak zorunda olmamak gibi bir ayrıcalıkları da vardır. Bu bankalar gerçekte finans oligarşisinin bankalarıdır ve ülkenin iş hayatında etkindirler; anamalin merkezleşmesinin önemli araçları

İŞBIRAKIMI

dır. Ülkemizde de 26 Ağustos 1924 tarihinde Atatürk'ün de paydaş bulunduğu bir İş Bankası açılmıştır. *Bk.* Banka, Anamalin merkezleşmesi.

İŞBIRAKIMI (*Os.* Grev, *Fr.* Grève, *Al.* Streik, *İng.* Strike) İşçilerin, topluca çalışmamak suretiyle, bir işkolunda veya işyerinde faaliyeti durdurmak veya işin niteliğine göre önemli ölçüde aksatmak amacıyla aralarında anlaşarak veyahut bir teşekkülün aynı amaçla topluca çalışmaması için verdiği bir karara uyarak işi birakmaları... *Grev ve lokavt yasası*na göre bu duruma *grev* denir. Terim Fransızcadır ve *lokavt* terimi karşılığında kullanılır. Yasalar, işçilerin işverenle anlaşamamaları halinde, belli koşullarla sınırlı olarak, greve izin vermişlerdir. *Grev*, işçilerin işverenlere karşı, haklarını elde etmek yolunda, bir zorlama aracıdır. *Bk.* İşkapatımı.

İŞBIRAKIMI OYLAMASI (*Os.* Grev rey, *Fr.* Vote de grève, *Al.* Streikabstimmung, *İng.* Strike vote, *Strike* ballot) *Grev* yapılıp yapılmamasına karar vermek üzere işçilerce yapılan oylama... Bu konuda çeşitli yöntemler vardır. Ülkemizde *grev* kararı alma yetkisi sendikalara verilmiştir, ancak belli bir işyerindeki işçilerin üçte biri, sendika *grev* kararının işyerinde ilânından altı işgünü içinde o yerin en büyük mülkiye âmirine yazılı olarak başvurup *grev* oylaması isteyebilirler ve *grev* ancak bu oylama sonucunun olumlu olması durumunda uygulanabilir. Daha açık bir deyişle, belli bir işyerindeki işçiler isterlerse kendi işyerlerinde *grev* yaptırabilirler. *Bk.* İşbirakımı.

İŞBIRAKIMI SINIFLANDIRMASI (*Os.* Grev tasnifi, *Fr.* Classification des grèves, *Al.* Streikarten, *İng.* Classification of strikes) *Grev*leri çeşitli türlere ayırma... *Grev*ler, önce *yasal grevler* ve *yasal olmayan grevler* olmak üzere ikiye ayrılır. Sonra *genel grev*, *siyasal grev*, *dayanışma grevi*, *oturma grevi*, *uyarı grevi* vb. gibi birçok türlere bölünür. *Siyasal grev*, *genel grev*, *dayanışma grevi* gibi birçok *grev türü* yasadışı sayılmış ve yasaklanmıştır. Ayrıca mahkemeler de birçok *grevlerde işverenlere zarar verme kasdı* bularak *grevleri* yasaklamaktadırlar.

İŞBIRAKIMI YASAKLARI (*Os.* Grev memnuiyetleri, *Fr.* Interdiction des grèves, *Al.* Streikverbot, *İng.* Strike prohibitions) Yasalara göre greve engel sayılan durumlar... İlk genel *grev*, *siyasal grev*, *dayanışma grevi* vb. gibi *grev türleri* pek çok ülkelerde yasaklanmıştır. Bu ülkelerin arasında ülkemiz de

vardır. Bunların dışında 275 Sayılı Kanun'un 20. maddesi *grev yasaklarını* sıralamaktadır. Bu kanun hükmüne göre, savaş ve seferberlik durumlarında, tarafların hakeme başvurmaları halinde, toplu iş sözleşmesi süresi içinde ve mahkemenin *grevi* durdurması halinde *grev* yapılamaz. Bundan başka aynı maddeye göre sağlıkla ilgili işyerlerinde (hastane, sanatoryum, *prevantoryum*, klinik, *dispanser*, eczane vb.) can ve mal kurtarma işlerinde, kamu hizmetleriyle ilgili (elektrik, su, havagazı vb.) üretim ve öğretim kurumlarında, çocuk bakımevlerinde *grev* yapılamaz. Bundan başka ve aynı maddeye göre genel yaşamla ilgili felâketler (yangın, su basması, deprem, toprak kayması vb.)'de ve sıkıyönetim bölgelerinde *grev* yasaklanabilir. *Bk.* İşbirakımı, İşbirakımı sınıflandırması.

İŞBİRLİĞİ (*Os.* Sâyü amelde istirâk, *Tevhidi* mesâî; *Fr.* Coopération, *Al.* Zusammenarbeit, *İng.* Cooperation) Bir işin çeşitli işçiler tarafından yapılması... İşlerin birbirinden ayrılıp o işlerde uzmanlaşmış işçilerce yapılmasını gerektiren işbölümü, zamanla, bir işin çeşitli işçilerce yapılmasını gerektiren *işbirliği*'ne dönüşmüştür. İskoçyalı liberal ekonomici Adam Smith, ünlü iğne fabrikası örneğiyle, işbirliğinin yarar ve zararlarını şöyle anlatır: "Bir iğne fabrikasında her işçi, bir iğnenin meydana gelmesi için gerekli on işten birini yapmaktadır. İşbirliği ustalaşmayı artırır, zaman kazandırır, yeni buluşlara yol açar. Ama öbür yandan da işçiyi otomatlaştırır, aptallaştırır ve kişiliğini yok eder. Eskiden bir işi tek başına yapan sanatçı ve kişilikli işçi, artık kocaman bir makinenin küçücük bir vidası kadar önemsizleşir". İlkel toplumlarda işbirliği, üretim çabalarını birleştirerek verimi artırmıştır. *Diyalektik anlayışta basit işbirliği* ve *kapitalist işbirliği* deyimleriyle iki türlü işbirliği birbirinden ayrılmıştır. *Basit işbirliği*, yani iş süresi içinde yardımlaşma, avcı ve tarım topluluklarında üretim araçlarının ortak mülkiyetine dayanmış ve böylelikle bütün üretim güçlerinin birleştirilmesi verimi hızla artırmıştır. *Kapitalist işbirliğindeyse* artan, insanların kendi verimleri değil, anamalin verimidir. *Kapitalizm öncesi basit işbirliğinin* büyük sonuçları örneğin Mısırlıların ehamlarında görülmektedir. R. Jones, "Onların güçlerini yapan şey, sayılarıydı" der (*Textbook of Lectures on the Political Economy of Nations*, 1852). Buna karşı *kapitalist işbirliğinin* üretici gücü "çalışan insanların belli şartlar altına konulduğu her seferinde karşılıksız olarak gelişir ve onları böyle şartlar altına koyan da anamaldır. Bu gücün anamala hiçbir mâliyeti olmadığı"

dan ve öte yandan da emekçinin kendisi emeği anamala ait olmadan bu gücü geliştiremediğinden sanki bu, anamalin kendisinde gizli bulunan bir üretici güçmüş gibi görünür". İkel toplumlardaki yardımlaşma, eşdeyle *basit işbirliği* "bir yandan üretim araçlarının ortak mülkiyeti üzerine, bir yandan da bireyin henüz kendisini kabilesine ya da topluluğuna bağlayan göbek bağıni kismemiş olması -bireysel bir arının kendisini kovana bağlayan bağdan kurtaramaması gibi- üzerine dayalıdır. Böyle bir işbirliği yukardaki özelliklerin her ikisi nedeniyle, kapitalist işbirliğinden farklıdır. Eskidünyada, ortaçağlarda ve çağdaş sömürgelelerde ilineksel olarak gerçekleştirilen geniş çaplı işbirliği durumları, doğrudan bir egemenlik ve bağımlılık ilişkileri üzerine kuruludur. Buna karşı kapitalist işbirliği biçimi, daha başlangıçtan itibaren işgücünü anamala satan özgür ücretli emekçiyi gerektirir. Bununla birlikte tarihsel olarak bu biçim, köylü tarımına ve loncalar içinde örgütlenmiş olsun olmasın bağımsız el zenaatlarına karşı olarak gelişmiştir. Bunlara karşı olarak kapitalist işbirliği, özel bir tarihsel işbirliği biçimi olarak görünmez; işbirliğinin kendisi kapitalist üretim biçimine özgü ve onun özel bir ayırt edici işareti olan bir tarihsel biçim olarak belirir". *Bk. İşbölümü.*

İŞ BORSASI (*Os. Mesât borsası, Fr. Bourse du travail, Al. Arbeitsbörse, İng. Labour exchange*) İş ve işçi bulma kurumları... Bu adla da anılırlar. *Bk. İş aracılığı.*

İŞ BÖLGESİ (*Os. Mesât mntakası, Fr. Département de travail*) Bir kentte çeşitli işyerlerinin toplandığı bölge.

İŞBÖLÜMÜ (*Os. Taksimi âmâl, Fr. Division du travail, Al. Arbeitsteilung, İng. Division of labour*) Çeşitli üreticilerin çeşitli işlere bağlanması... İşbölümü, insan yaşamıyla ve doğal olarak başlamıştır. İnsanların cinsiyet ve yaş bakımlarından ayrı işler görmesi doğal bir işbölümüdür. İlk toplumsal işbölümü, insanların bir bölümünün tarımı ve öbür bölümünün çobanlıkla uğraşmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. Sonra mâdenlerden âletler yapma işi başlamış ve zenaatlarda uzmanlaşma ikinci toplumsal işbölümünü ortaya koymuştur. Toplumlararası alışverişin başlaması ve tüccar sınıfının doğuşuyla insanlar arasındaki işler üçüncü kez bölünmüş olmaktadır. Asıl ve gerçek işbölümü, kafa işiyle kol işinin ayrılmasıdır. Hem kafası ve hem de koluyla çalışması gereken insan, toplumsal gerekler yüzünden bu işleri birbirinden ayırınca bu işbölümünde birtakım insanların payına eğlence

ve tüketim, öbür takım insanların payına da çalışma ve üretim düşmüştür. "İşbölümü bize, insan doğal toplumda kaldığı sürece, yani özel ve genel çıkarlar arasında bir bölünme bulunduğu sürece, dolayısıyla da faaliyetler istenerek değil, fakat doğal olarak bölünmüş bulunduğu sürece, insanın kendi hareketi kendi denetimi altında olacak yerde onu köleleştiren, ona karşı çıkan bir yabancı güç halini alışının ilk örneğini vermektedir. Çünkü işbölümü başlar başlamaz her insanın kendisine zorla verilen ve ondan kaçamayacağı özel, yalnız kendine ait bir faaliyet alanı olur. O bir avcı, balıkçı, çoban veya eleştirici-yazardır ve eğer geçim araçlarını yitirmek istemiyorsa öyle kalmak zorundadır. Oysa hiç kimsenin yalnız kendine ait bir faaliyet alanının bulunmadığı, tersine, herkesin dilediği herhangi bir dalda faaliyette bulunabildiği toplumda üretim bir bütün olarak toplumca düzenlenir ve böylece bana, eğilime bağlı olarak bugün bir şey, yarın başka bir şey yapmak; ne avcı, ne balıkçı, ne çoban ve ne de eleştirmen olmadan sabahleyin avlanmak, öğleden sonra balık tutmak, akşamleyin sığırlara bakmak, yemekten sonra da eleştiri yapmak imkânını verir" (*Alman İdeolojisi, S. Hilâv çevirisi, s. 58*). "İşbölümünün geçirdiği türlü gelişme aşamaları, bir o kadar çok sayıdaki değişik mülkiyet biçimlerinden ibarettir. Yani işbölümünde ulaşılan aşama, çalışma maddeleri, araçları ve ürünü dolayısıyla bireylerin birbirleriyle aralarındaki ilişkileri belirler" (*Ibid, s. 40*). "Başlangıçta cinsel birleşme olayından başka bir şey olmayan ve daha sonra kendi kendine ya da doğal yatkınlıklara sözgelimi vücut gücü-, gereksilere; rastlantılara vb. bağlı olarak gerçekleşen işbölümü, işte böylece gelişir. İşbölümü, özdeksel ve düşünsel çalışma arasındaki bölünme ortaya çıktığı andan itibaren, gerçek işbölümü haline gelir" (*Ibid, s. 56*). *Bk. Kafa emeği, Kol emeği.*

İŞ ÇEVRESİ (*Os. İş âlemi, Fr. Monde des affaires, Al. Geschaefstswelt, İng. Business world*) İş adamlarının kendi aralarında oluşturdukları özel iş toplumu... Geniş anlamda piyasa demektir. *Bk. Pazar.*

İŞÇİ (*Os. Amele, Fr. Travailleur, Ouvrier; Al. Arbeiter, İng. Workman*) Nitelikçe belli bir çalışma yaparak kullanma değeri yaratan... *İng. workman* karşılığdır. Nicelikçe ölçülebiilen bir emek harcayarak değiştirme değeri yaratana emekçi (*İng. Labourer*) denir. Bu iki terim, iş ve emek ayrımını karşılar, ayrı anlamlar taşır. *İşçi* terimi, bu anlamda da, hem kafa hem de kol işçilerini kapsar. Kafa

İŞÇİ BELGİTİ

işçisi olarak memur, bilim adamı, doktor, avukat, mühendis, sanatçı vb. gibi hizmet erbabını da içine alır. Dünya nüfusunun çok büyük çoğunluğu işçidir. *Bk. Emekçi, İş, Emek.*

İŞÇİ BELGİTİ (*Os. Amele karnesi, Fr. Carnet de travail, Al. Arbeitsbuch, İng. Work book*) Kimi iş yasalarına göre işçilerin bir işe girerken göstermeleri gereken iş kimlik cüzdanı... Bu cüzdanda kimliği, yaptığı işin türü ve iş tutumu (hâl ve hareketleri) yazılır. *Bk. İşçi.*

İŞÇİ EMEKLİLİĞİ (*Os. Amele tekâütlüğü, Fr. Assurance contre la vieillesse, Al. Altersversicherung, İng. Old-age pension*) Yaşlılık sigortası gereğince emekçilere verilen yaşlılık aylığı... *Bk. Emekçi.*

İŞÇİ KONFEDERASYONU (*Os. Amele ittihadı; Fr. Confédération ouvrière*) Emekçi sendikaları birliği... Tarihte ilk konfederasyon Fransız emekçilerince 1895 yılında Limoges kentinde kurulmuş olan C.G.T. (*Fr. Confédération générale du travail*) kısa adıyla anılan *genel iş konfederasyonu*'dur. Ayrı iş-kollarında kurulan ayrı sendikaların birliğidir. *Bk. Sendika.*

İŞÇİLERİN KORUNMASI (*Os. Amelelerin himâyesi, Fr. Protection des ouvriers, Al. Arbeiterschutz, İng. Protection of the workers*) İşçileri sağlık ve güç açısından korumak için oluşturulan kamu hukuku... Rıza Tevfik'in daha yetmiş yıl önce (1914) *Kaamûs'u Felsefe*'sinde "her türlü mâişetten ve terbiyeden mahrûm, cem'iyet için bilüzdüm esâfilî nâs" (Her türlü geçim aracından ve terbiyeden yoksun, toplum için gereksiz sefiller sürüsü) olarak tanımladığı emekçilerin toplumu ayakta tutan güç oldukları nihayet anlaşılmiş ve işçilerin *himâyesi hukuku* "millî iş kuvvetinin zarardan vikâyesi âmme menfaati icâbı olduğundan" (Ulusal emekgücünün zarardan korunması kamu yararı gereği olduğundan) gerekcesine dayandırılabilmiştir. *Bk. İşçi, Emekçi, Üretim.*

İŞÇİLİK (*Os. Amelelik, Fr. Titre de travailleur*) İşçinin niteliği... *İşçilik* deyimi bu anlamın dışında *işçi ücreti* (*Fr. Salaire*), *işçi emeği* (*Fr. Labeur*) ve *işin niteliği* (*Fr. Façon*) anlamlarında da kullanılır. Bu anlamlarda örneğin "yüz lira işçilik verdim", "bu vazonun işçiliği çok", "bu masanın işçiliği iyi değil" denir. *Bk. İş, İşçi.*

İŞÇİ SENDİKASI (*Os. Amele İncası, Fr. Syndicat des ouvriers*) İşçilerin topluca davranarak haklarını korumak için kurdukları

örgüt... *İşçi birliği* deyimiyle özleştirilmiştir. *Bk. Sendika, İş.*

İŞÇİ SİGORTASI (*Os. İşçi sigortası, Fr. Assurance ouvrière, Al. Arbeiterversicherung, İng. Worker's insurance*) İşçilerin hastalık, sakatlık, yaşlılık vb. gibi işsiz kalma durumlarını parasal olarak karşılamak için yapılan sigorta... Ülkemizde 9 Temmuz 1945 günlü 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kanunu'yla kurulmuş ve 506 sayılı kanunla yeniden düzenlenerek *Sosyal Sigortalar Kurumu* adını almıştır. Üyeleri bakanlar kurulunca tayin edilen resmî bir örgüttür.

İŞÇİSİZLİK (*Os. Amelesizlik, Fr. Manque de main-d'oeuvre, Al. Arbeitermangel, İng. Unemployment, Lâ. Quaestus nullus*) Çeşitli işler için elverişli işçi bulunamaması durumu... *Bk. İşsizlik.*

İŞÇİ TEMSİLCİLİĞİ (*Os. İşçi mümessili, Mümessil işçi, İşçi temsilcisi; Fr. Délégué ouvrier, Al. Arbeitervreter, İng. Workers representative*) İşçilerle işveren arasında çıkacak anlaşmazlıklarda işçiler adına davranan işçi... İş yasasına göre işçilerce seçilir.

İŞÇİ ÜCRETİ (*Os. Amele ücreti, Fr. Salaire d'ouvrier, Al. Arbeitslohn, İng. Worker's wages, Lâ. Manupretium, Merces*) Emekçinin emekgücü harcaması karşılığında aldığı para... *Bk. Ücret.*

İŞÇİ YABANCI PARASI (*Os. İşçi döviz, Amele tasarrufâtı; Fr. Repatriement de l'épargne des travailleurs à l'étranger, Al. Arbeiterdevisen, İng. Receipts from worker's income*) Ülkelerinin dışında çalışan emekçilerin kendi ülkelerine gönderdikleri yabancı paralar... Bu yabancı paralar, özellikle ülkemiz gibi ülkelerde çok önemli bir gelir kaynağıdır. Bu modern insan ticareti her türlü dış ticaret kazancının üstündedir ve ödemeler dengesinde büyük açıkları kapatmaktadır. Yabancı ülkelerde çalışan Türk emekçileri, kimi ekonomilerce "tasarruf eğilimleri en yüksek emekçiler" olarak nitelenmektedir. Yoksulluklarından ötürü para harcamaya ya da para harcanmasını gerektiren tüketime alışmamış kişilerin tasarruf eğilimlerinin çok yüksek bulunması doğaldır. *Bk. Emekçi.*

İŞDE DENEY (*Os. Mesâide tecrübe, Fr. Pratique des affaires, Al. Geschaeftspraxis, İng. Business practice*) Bir işde edinilen alışkanlık.

İŞDE DENEYLİ (*Os. Mesâide tecrübeli, Fr. Versé dans les affaires, Al. Geschaeftsgewandt,*

İng. Versed in business) Bir işde alışkanlık ve o iş için gerekli bilgiyi edinmiş olan.

İŞ DEĞERLEMESİ (*Os. Mesâmin kıymetlen-dirilmesi, Fr. Qualification du travail, Al. Arbeitsbewertung, İng. Job evaluation*) Görülen işe göre saptanan ücret... İşçiyi göz önünde tutarak değil, yapılan işi göz önünde tutarak ücret saptama sistemini dilegetirir. Bunun için hizmetler önem derecesine göre sıralanır ve bu hizmetlere uygun bir ücret baremi yapılır. Bu sistemde ücret genellikle saat hesabıyla verilir. *Bk. Ücret.*

İŞDE KESATLIK (*Os. İşde kesatlık, Fr. Stagnation des affaires, Al. Geschaefsstöckung, İng. Business stagnation*) Alışverişte durgunluk... *Bk. İş durgunluğu.*

İŞDE KOLAYLIK (*Os. İşde sühûlet, Fr. Facilité en affaires, Al. Kulantz, İng. Facility in business*) İşlerin rahatlıkla yapılması... *Bk. İş, İşde deney.*

İŞ DURGUNLUĞU (*Os. Piyasada durgunluk, Fr. Calme des affaires, Al. Geschaefsstille, İng. Dullness of business*) Piyasada alışveriş yapılmaması ya da çok az yapılması... *Bk. Pazar, İşde kesatlık.*

İŞ GEZİSİ (*Os. İş seyâhâti, Fr. Voyage d'affaires, Al. Geschaeftsreise, İng. Business travel*) Bir iş görmek için yapılan yolculuk... *Bk. Gezi.*

İŞ GÖÇÜ (*Os. Amele hicreti, Fr. Migration de travail*) Emekçilerin iş alanlarına aktması... Yaşayabilmek için mal-insan da alıcısının bulunduğu bölgelere göçer. Bu göç, ülkeler arasında olduğu gibi ülkeler arasında da olur. Son yıllarda Türkiye'den Almanya'ya ve başka yabancı ülkelere yapılan emekçi göçleri bu akımın en belli örneklerinden biridir. *Bk. İşçi yabancı parası, Emekçi.*

İŞGÜCÜ (*Os. Sây kuvveti, Fr. Effectif de main-d'oeuvre, Al. Arbeitskraefte, İng. Labour force*) Bir ülkedeki üretici insan sayısı... *Aktif nüfus* deyimiiyle de dilegetirilir. Anamalcı ekonomide kullanılan bir deyimdir, *emekgücü* deyimiiyle karıştırılmamalıdır. *Bk. Emekgücü.*

İŞ GÜNÜ (*Os. Mesâf günü, Fr. Jour ouvrable, Al. Arbeitstag, Werktag; İng. Working day*) İşçinin günlük çalışma saatleri toplamı... Anamalcı ekonomide kullanılan bir deyimdir, *emek günü* deyimiiyle karıştırılmamalıdır. Temelde ikisi de aynı anlamdadır ama anamalcı ekonomide *iş günü* deyimii özellikle iş yasalarında izin, hastalık, doğum, ikrâmiye vb. gibi konuların hesaplanmasında kullanılır

ve bilimsel açıdan ele alınmaz. Gün yirmi dört saat olduğuna ve hiçbir emekçi bu süre içinde uyumadan çalışamayacağına göre iş günü, yirmi dört saatten daha az bir süredir. Anamalcı; daha çok artık-değer elde etmek için iş saatlerini ve dolayısıyla işgünü uzatmak ister. Yüz elli yıl önce İngiltere'de emekçileri yirmi saat çalıştıran işyerleri vardı. Fransa'da da 1848 yılına kadar işgününe hiçbir sınır konmamıştı. Şubat 1848 ihtilâli, 2 Mart kararnamesiyle işgününi Paris'te on saatte, taşrada da on bir saatte indirdi. Günümüzde işgünü sekiz saattir.

İŞ GÜVENLİĞİ (*Os. İş emniyeti, Fr. Sécurité de travail*) Emekçilerin gördükleri işlerden ötürü korunmaları ve karşılaşabilecekleri iş tehlikelerinin önlenmesi yolunda alınması yasaları zorunlu kılan önlemler... *Bk. Emek, Emekçi.*

İŞ HARCAMALARI (*Os. İş masrafları, Fr. Frais généraux, Al. Geschaeftspesen, İng. Business expenses, General expenses*) İşin gereği olarak harcanan paralar... *Genel harcamalar* (Umumi masraflar) da denir. Örneğin bir işi sonuçlandırmak için öteye beriye adamlar gönderilir, bunlar otomobil ve otobüs parası verirler, bir otelde kalırlar, yemek yer ve yedirirler. Bütün bunlar iş harcamaları hesabına geçirilir. *Bk. İş.*

İŞ HUKUKU (*Os. İş hukuku, Fr. Législation de travail, Al. Arbeitsrecht, İng. Labour legislation*) Emekçilerle işverenlerin ilişkilerini düzenlemek için gerçekleştirilen hukuk... Yakin zamanlara kadar böyle bir hukuk gerçekleşmemişti, çünkü emekçilerin hak sahibi olabilecekleri kabul edilmiyordu. *Emekçi*, eski sözlüklerimizde "her türlü vesaiti maîşetten, terbiyeden mahrum ve cemiyet için bilüzüm, yalnız el emeğiyle yaşamak mecburiyetinde bulunan sefiller sürüsü" olarak tanımlanmaktadır (*Bk. Rıza Tefvik, Mufassal Kamusu Felsefe, c. II, s. 324*). Emegün ve emekçinin, *cemiyet için bilüzüm* olmayıp, tersine, toplumun temeli olduğu Cumhuriyetten sonra anlaşılmıştır. *Bk. Değer, Emek, Emekçi.*

İŞKAPATIMI (*Os. Lokavt, Fr. Gréve patronale, Al. Arbeiteraussperrung, İng. Lockout*) İşveren tarafından işçilerin topluca işten çıkarılması... İşçilerin topluca işi bırakmalarını dilegetiren *grev* karşılığında kullanılır. *Grev* ve *Lokavt Kanunu*, *lokavtı* şöyle tanımlamaktadır: "Bir işkolunda veya işyerinde, faaliyettin büsbütün durmasına sebep olacak tarzda işveren veya işveren vekili tarafından kendi teşebbüsüyle veya bir teşekkülün verdiği ka-

İŞ KAZÂSI

rara uyarak işçilerin topluca işten uzaklaştırılmalarına lokavt denir". Grev gibi lokavtın koşulları da adı geçen yasada saptanmıştır. İş şartlarında değişiklik yapmak, yeni iş şartlarını kabul ettirmek ve mevcut iş şartlarını korumak amaçları dışındaki lokavt yasa dışı sayılmış ve yasaklanmıştır. *Bk.* İşbirakımı.

İŞ KAZÂSI (*Os.* İş kazâsı, *Fr.* Accident au travail, Accident industriel, Accident professionnel; *Al.* Arbeitsunfall, Betriebsunfall; *İng.* Accident arising out of and in the course of the employment) İşçinin işyerinde çalıştığı sırada ya da yaptığı işten ötürü meydana gelen kazâ... Hukuk dilinde kazâ "umulmayan bir olay dolayısıyla bir kimsenin ya da bir şeyin ârizaya ya da zarara uğraması" olarak tanımlanır. *Bk.* İşçi sigortası.

İŞKOLU (*Os.* İş şubesi, *Fr.* Branche d'activité, *Al.* Geschaefszweig, *İng.* Manufacturing trade branch) Aynı ya da pek benzer nitelikteki işlerin meydana getirdiği uzmanlık dalı... Örneğin mâden işçiliği, otobüs şoförlüğü, terzihane işçiliği, marangoz işçiliği vb. aynı işletme içinde olsalar bile ayrı birer işkoludurlar. Aynı işyeri'nde çeşitli işkolları bulunabileceği gibi aynı işkolu çeşitli işyerlerine de dağıtılabilir. *Bk.* İşyeri.

İŞ KUVVETLERİ *Bk.* Üretim güçleri.

İŞLEM (*Os.* Muâmele, *Fr.* Operation, Traitement, Maniement; *Al.* Operation, Bearbeitung, Behandlung; *İng.* Operation, Treatment, Management) Bir işi sonuçlandırmak için gerçekleştirilen evrelerin her biri... Örneğin bu anlamda "bu evrâkı işleme koyun" denir. *Bk.* İş.

İŞLEM GÜDÜSÜ (*Os.* Muâmele sâiki, *Fr.* Motif de transaction, *Al.* Transaktionsmotiv, *İng.* Transaction motive) İnsanı bir işlemde bulunmaya iten düşünce... Ekonomi edebiyatında "muâmele sâikiyle para talebi" (işlem güdüsüyle para istemi) deyiminde kullanılır. *Bk.* İşlem.

İŞLEMSEL ARAŞTIRMA (*Os.* Taharrii ameli, *Fr.* Recherche opérationnelle, *Al.* Unternehmensforschung, *İng.* Operational research) Sorunlara çözüm bulmak için geliştirilen matematiksel yöntem... Özellikle eldeki kaynakları ve olanakları en uygun biçimde kullanma yollarını araştırmak için geliştirilmiştir. Gözlemlere ve deneylere dayanır, tündengelem ve tümevarım yöntemlerini kullanır. Hemen her konudaki uzmanların birlikte çalışmalarıyla (çünkü ele aldığı sorunlar çok çeşitli olmakla birlikte birbirinden ayrılmaz ni-

teliktir. Örneğin üretim, yatırım, ücret, fiyat vb. gibi alanlardan biri için alınan karar bütün ötekileri de etkiler ve ilgilendirir) gerçekleştirilir. *Bk.* Araştırma.

İŞLEM VERGİSİ (*Os.* Muâmele vergisi, *Fr.* Taxes sur le chiffre d'affaires, *Al.* Umsatzsteuer, *İng.* Tax on turnover, Turnover tax) Bir malın dağıtımında tüketicinin eline geçinceye kadar tecimsel işlemlerden alınan vergi... Mal fiyatlarına eklenir ve tümüyle tüketicinin sırtına yüklenir. Üretimden tüketime kadar süren dolaşım ve dağıtım sürecinde yer alan işletme ve firmaların tümü mükellef kılınmıştır, vergiyi bunlar ödermiş gibi görünür. Bu vergi ilkin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde uygulanmış, ülkemizde de 3843 numaralı yasayla ülkede yapılan tüm maddelerle ülke dışında yapıp da ülkeye sokulan tüm maddelerden alınmaya başlanmıştır. Verginin alınmasında mâliye örgütünün pek çok güçlüklerle karşılaşması yüzünden 1954 yılında gider vergileri içinde yer alan istihâl (üretim) vergisine dönüştürülmüştür. *Bk.* Vergi, Gider vergileri.

İŞLENMEMİŞ ÖZDEK (*Os.* Madde iptidâye, Hammadde; *Fr.* Matières premières, *Al.* Rohstoffe, *İng.* Raw materials) İnsan emeğiyle işlenen maddeler... İnsansal çalışma süreci içinde kullanma değerine dönüştürülecek olan emek nesnelere. "Her hammadde emek nesnesidir ama her emek nesnesi hammadde değildir". Örneğin kesilen bir koyunun postekisindeki yün henüz hammadde değildir, insan emeğiyle işlenip kullanılacak yün haline geldikten sonra hammadde olur. Oysa yüzülmüş postekideki yün, hammadde olmadığı halde bir emek nesnesidir. *İşlenmemiş özdek* deymi bu açıdan doğru bir deyim değildir, çünkü hiç insan emeği katılmamış olan emek nesnelere hammadde değildirlir. İşlenmişlik niteliği burada Aristotelesçi bir mantıkla belirleyici rol oynar, daha açık bir deyişle kumaşa göre iplik, cekete göre kumaş hammaddedirlir. Buna göre havagazı üretiminde kömür bir hammadde olduğu halde konut yakıtı olarak kullanıldığında bir kullanma değeridir. Anamalcılığın emperyalizm aşamasında hammaddeler bir sömürü aracı olmuşlar ve sömürgeciliği doğurmuşlardır. *Bk.* Emek, Canlı emek, Geçmişte harcanmış emek, Sömürgecilik, Kullanma değeri, Emek nesnelere.

İŞLE ÖLÇÜLEN ÜCRET *Bk.* Ücret.

İŞLETME (*Os.* Tesis, Müessese; *Fr.* Exploitation, Entreprise; *Al.* Betrieb, Unterneh-

men; *İng.* Undertaking, Business unit, Enterprise, Prosecution, Carrying-on) Bir anamal yatırılarak kâr etme amacıyla kurulan kurum... Tarım, sanâyi, ticâret, bankacılık vb. gibi her türlü iş alanlarında kurulabilir. Bu kurumu kurana *işletmeci* (*Os.* Müessis) denir. Bir anamal yatırılarak böyle bir kurum kurma işine de *işletmecilik* denir. "Bir insan bir sanâyi işletmecisi olduğu için anamalcı olmaz, tersine, bir anamalcı olduğu için bir sanâyi işletmecisidir. Feodal dönemde nasıl general ve yargıç görevleri toprak sahiplerinin niteliğiyle sanâyi işletmeciliği de anamalin bir niteliğidir". *Bk.* Anamal, Anamalcılık.

İŞLETME ANAMALI (*Os.* Müessese sermayesi, *Fr.* Capital d'exploitation, Fonds de roulement; *Al.* Betriebskapital, *İng.* Working capital, Capital stock) Bir işletme kurmak için yatırılan anamal... Bir işletmenin câri aktifleri toplamıyla pasifleri toplamı arasındaki farkı dilegetirir. *Bk.* İşletme.

İŞLETMECİ (*Os.* Müessese müdürü, *Fr.* Gérant, *Al.* Betriebsführer, Geschäftsleiter; *İng.* Manager, Business man) İşletmeyi yöneten... *Bk.* İşletme.

İŞLETMECİLİK (*Os.* Müessese idâresi, *Fr.* Gestion de l'entreprise, *İng.* Business administration, Business management; *Al.* Betriebswirtschaftslehre) İşletmeyi yönetme tekniği... Anamalcı edebiyatta buna *müteşebbislik fonksiyonu* da deniyor. İşletmecilik, bir işletmeyi en çok kâr sağlayacak biçimde örgütleyebilmek ve yürütebilmek demektir. Gelişmiş anamalcı ekonomilerde bunun için birçok yönetim teknikleri kullanılıyor ve geliştiriliyor. Son yıllarda bu alanda bilgisayarlardan da geniş ölçüde yararlanılmaktadır. *Bk.* Fayolculuk, Taylorculuk, İşletme.

İŞLETME EKONOMİSİ (*Os.* İşletme iktisâdı, *Fr.* Économie des entreprises, *Al.* Betriebswirtschaft, *İng.* Business economic) İşletmecilik tekniklerini inceleyen ekonomi dalı... *Bk.* Ekonomi.

İŞLETME GEREÇLERİ (*Os.* İşletme malzemesi, *Fr.* Matériel d'exploitation, *Al.* Betriebsmaterial, *İng.* Working material) Bir işletmenin işleyebilmesi için gerekli olan her türlü malzeme... *Bk.* İşletme.

İŞLETME HARCAMALARI (*Os.* İşletme masrafları, *Fr.* Frais d'exploitation, *Al.* Betriebskosten, *İng.* Working expenses) Bir işletmeyi yürütebilmek için harcanan para... *Bk.* İşletme, Gider.

İŞLETMEK (*Os.* İşletmek, *Fr.* Exploiter, *Al.* Ausbeuten, *İng.* To exploit) Herhangi bir işletmeyi yürütmek... *Bk.* İşletme.

İŞLETME KURULU (*Os.* Müessese encümeni, *Fr.* Comité d'entreprise) En az elli ücretli çalıştıran işyerlerinde işletme şefinin başkanlığında personel tarafından seçilen delegelerden oluşan kurul... İşletme personelinin işletme yönetimiyle işbirliği yapması için kimi ülkelerde (örneğin Fransa'da) kurulması yasalarca zorunlu kılınmış olan bir kuruldur. Bu kurul sadece bir danışma organıdır, karar verme yetkisi gene patronundur. *Bk.* İşletme.

İŞLETME VERGİSİ (*Os.* İşletme vergisi, *Fr.* Taxe de facture, *Al.* Kaufsteuer, *İng.* Purchase tax) Satılan mal ve hizmetlerin satış bedellerinden alınan ve tüketiciye yükletilen vergi... 1970 yılında 1318 numaralı Finansman Kanunu'yla kabul edilmiş ve yürürlüğe konmuştur. Tüketimi zorunlu olmayan mal ve hizmetleri vergilendirmek gerekçesine dayanır. Parfümeri, plâk, kristal eşya, kürk, mücevher, lokanta, gazino, meyhane, oto lâstığı satışı vb. bu vergiyle yüzde beşten yüzde otuza kadar vergilendirilir. *Bk.* Vergi.

İŞLETMELERİN KAYNAŞMASI (*Os.* İşletmelerin kaynaşması, *Fr.* Fusion des entreprises) Anamal yoğunlaşmasının en yetkin biçimi olan geniş anlamda tröstler... Dar anlamlı tröst'ten farklı olarak, kaynaşmaya katılan şirketlerin hukukî ve malî bağımsızlıklarını yok eden bu dev tröstler anamalcı yoğunlaşmanın en kesin biçimidir. Örneğin Amerika'da 1900 yılından itibaren smâî üretimin yüzde 32'si ve mâden üretiminin yüzde 40'ı bu dev tröstlerce tekelleştirilmiştir. *Bk.* Anamalin yoğunlaşması, Tekelci anamalcılık, Tröst.

İŞLEV *Bk.* Görev.

İŞLİK (*Os.* Atelye, İmâlâthâne; *Fr.* Atelier, *Al.* Werkstatt, *İng.* Workshop) İçinde ürünler imâl edilen çalışma yeri... Bu anlamda örneğin bir marangoz atölyesinden sözedilir. *Bk.* İş.

İŞ MİKTÂRİ *Bk.* Emek niceliği.

İŞ MÜDDETLERİ *Bk.* İş süreleri.

İŞ ODALARI (*Os.* İş odaları, *Fr.* Chambres du travail, *Al.* Arbeitskammern, *İng.* Chambers of labour) İşçilerle işverenlerin konuşup uyuşmaları için kimi ülkelerde kurulan kamu kuruluşları... Ülkemizde yoktur. *Bk.* İş, İşçi.

İŞ ONAY BELGESİ (*Os.* İş şehâdetnâmesi, *Fr.* Certificat de service, *Al.* Dienstzeugnis,

İŞ OYLUMU

İng. Work's certificate) İşinden ayrılan işçiye işveren tarafından verilen belge... Borçlar Kanunu'nun 335. ve İş Kanunu'nun 31. maddelerine göre işinden ne türlü olursa olsun ayrılan işçiye gördüğü işin türünü ve süresini belirten böyle bir belge verilir. İşçi tarafından istenirse bu belgeye işçinin başarısı ve tutumunu da eklenir. *Bk.* İş, İşçi.

İŞ OYLUMU (Os. İş hacmi, *Fr.* Emploi de la main d'oeuvre, *Al.* Beschaeftigung von Arbeitskraeften, *İng.* Employment of labour) Bir ülkenin belli bir zamandaki toplam emek-gücü talebi... *Bk.* Emekgücü.

İŞ ÖLÇÜTÜ (Os. Mesâî kıstâsı, *Fr.* Critère de travail) Değerin ona harcanan emekle ölçülmesi... Bu ölçüt, *emek-değer kuramı*'yla açıklanmıştır. *Bk.* Emek-değer, Emek, Değer.

İŞ PAYI (Os. İş hissesi, *Fr.* Part dans les affaires, *Al.* Geschaeftsanteil, *İng.* Share in the business) Birçok kişinin yaptığı bir işde her birine düşen pay... *Bk.* Pay, İş.

İŞ PAZARLARI (Os. İş pazarları, *Fr.* Marché des affaires) Owen'in, emek ürünlerinin iş saati pusulalarıyla değiştirilmesi için kurduğu pazarlar... Engels'in "insan soyunun dünyaya pek seyrek gelmiş önderlerinden biri" olarak nitelediği Robert Owen, emekçiler için iş pazarları kurmuştu. Bu pazarlarda emekçiler, birimi tek bir iş saati olan emek pusulalarıyla kendi emeklerinin ürünlerini alabileceklerdi. Bu ütöpic davranış, zorunlu olarak, başarısızlıkla sonuçlandı. Fransız ütopyacı toplumcusu Proudhon, çok daha sonra, Owen'in bu pazarlarından aldığı örnekle başka bir ütöpic kuruluş olan *değiştirme bankaları*'nı önermiştir. *Bk.* Owencilik, Ütopyacı toplumculuk, Emek pazarı.

İŞPORTA (Os. İşporta, *Fr.* Colportage, *Al.* Hausieren, *İng.* Hawking) Gezici satıcılık... *İşportacılık* da denir. *İşporta* deyimini gerçekle gezici satıcıların satmak için boyunlarına astıkları ya da bir yere koydukları tahta sepet ya da buna benzer araçları dilegetirir. *Bk.* İşportacı.

İŞPORTACI (Os. İşportacı, *Fr.* Colporteur, *Al.* Hausierer, *İng.* Hawker) Gezici satıcı... *Bk.* İşporta.

İŞPORTACILIK *Bk.* İşporta.

İŞPORTACILIK YAPMAK (Os. İşportacılık yapmak, *Fr.* Faire le colportage, *Al.* Hausieren, *İng.* To hawk) Kutu ya da sepetler içinde gezerek mal satmak... *Bk.* İşporta.

İŞ REJİMLERİ (Os. Sûreti maişet, *Fr.* Régimes du travail, *Al.* Arbeitsbedingungen, *İng.* Status of workers) Çalışma alanını düzenleyen çeşitli dizgeler... İdealist economicilerce kullanılır. Gerçekte bu dizgeler, tarihsel süreçte üretim ilişkileriyle belirlenen ve zorunlu olarak birbirlerine dönüşen *sosyo-ekonomik formasyon*'lardır. *Bk.* Tarihsel özdekçilik, Üretim ilişkileri, Altyapı.

İŞ SAĞLIĞI (Os. İş hıfzıssıhhası, *Fr.* Hygiène de travail) Emekçilerin, gördükleri işlerden ötürü, sağlıklarını korumak için alınması gereken önlemler... *Bk.* İş güvenliği.

İŞ SÂHİBİ *Bk.* İşveren.

İŞ SENDİKASI (Os. İş sendikası, *Fr.* Syndicat professionnel, *Al.* Arbeitergewerkschaft, *İng.* Trade union) İşçilerin ekonomik savaşmalarını sürdürmek için kurdukları örgüt... *Bk.* Sendika.

İŞSİZ (Os. Muattal, *Fr.* Chômeur, *Al.* Arbeitslos, *İng.* Unemployed) Kendisini geçindirecek iş bulamayan... *Bk.* İşsizlik.

İŞSİZLİK (Os. Fıkdâm mesâî, Muattaliyyet; *Fr.* Chômage, *Al.* Arbeitslosigkeit, *İng.* Unemployment) Emekçilerin iş bulamamaları durumu... Klâsik ekonomide "emekgücü seviyesiyle istihdâm seviyesi arasındaki fark" olarak tanımlanır. İşsizlik, anamalcı üretim düzenine özgü bir toplum düzensizliğidir ve gerçekte bu düzenin kaçınılmaz ve zorunlu sonucudur. Anamalcı üretim, yapısı gereği, sürekli olarak gelişmek zorundadır ve gelişir. Geliştikçe de anamalcı organik bileşimi hızla yükselir, bu yükseliş birçok emekçiyi zorunlu olarak üretim dışına iter ve işsiz bırakır. Anamalcı economicilere göre bunun nedeni teknik ilerlemedir, teknik ilerleme iş hacmini ilkin daraltıp sonra genişleterek durumu dengeler ve bu düzensizliği kendiliğinden onarır. "İktisatçıların yarattıkları bir dogmadır bu. Bunlara göre, anamal birikiminin sonucu olarak ücretler yükselir. Yükselen ücretler işçi nüfusunun hızla çoğalmasının nedeni olur. Bu çoğalış, emek piyasası yeniden dolup taşınca ve dolayısıyla anamal emek arzına oranla yetersiz bir miktara düşünceye kadar devam eder. Bu durumda ücretler düşer ve bundan sonra madalyonun öteki yüzü söz-konusu olmaya başlar. Ücretlerin düşmesi sonucu olarak işçi nüfusu yavaş yavaş azalır ve anamal işçi nüfusuna oranla yeniden yavaş yavaş bollaşır... Böylece, yeniden emek arzının talebinden daha düşük olacağı, ücretlerin yeniden yükselmeye başlayacağı vb. bir durum meydana gelir". Emekçiler, anamal biri-

kimini meydana getirmek suretiyle ve bunu başardıkları ölçüde, kendi işsizliklerini bizzat yaratırlar. Çünkü "anamalın birikme gücünün gelişmesini sağlayan nedenlerle işgücünün boşta kalmaması gerektiren nedenler aynıdır". Amerika Başkanı Truman, bir demecinde, bu gerçeği şu sözlerle açıklamıştır: "İş arayanların daima bulunması ekonominin sağlığı bakımından iyi bir şeydir" (Bk. *L'Echo de la Bourse*, 15.12.1959 tarihli nüshasında yayımlanan Truman'ın demeci). Kimi anamalcı economicilere göre de "işsizliğin ortadan kalkması, işçilerin ücretlerini aşırı derecede yükseltmelerine sebep olur ve enflasyona yol açar" (Bk. *Economist* dergisi, 20.8.1955 tarihli sayısı). Gerçekte, işsizliği doğuran, emek arzı ve talebindeki sürüm ve aranım yasası değil, anamalcı üretimin kendi iç yapısıdır. Anamal biriktikçe, eşdeyişle çoğaldıkça anamalin organik bileşimi çok hızlı olarak büyür, eşdeyişle anamalin küçük bir bölümü ücret hâlini alır ve büyük bölümü değişmeyen anamala katılır. Bu, anamalin organik bileşiminde, değişken anamal bölümünün değişmeyen anamal bölümüne göre görece bir azalmasıdır. Bundan ötürüdür ki çok sayıda işçi sürekli olarak iş dışı kalır. Economicilerce çeşitli işsizlik türleri (Os. Fikdâni mesâit neveleri, Fr. Types de chômage, Al. Arten der Arbeitslosigkeit, İng. Classification for unemployment) ayırılmıştır. İşsizlik, başlıca, *toptan işsizlik* ve *bölümsel işsizlik* olmak üzere ikiye ayrılır. Toptan işsizlik emekçilerin işsiz ve ücretsiz kalma durumudur, bölümsel işsizlikse günlük ya da aylık iş süresinin kısıtlanmasını dile getirir ki ücreti kısıtlama ölçüsünde azalır. Bu ayırma, *açık işsizlik* ve *gizli işsizlik* ayırımına uygun düşer. Açık işsizlik işçilerin iş bulamayıp işsiz kalmaları durumudur, gizli işsizlikse emekgücünün düşük verimlilik ve düşük ücretle çalıştırılması halindeki işsizliktir. Bk. Makine, Anamalin organik bileşimi, Bunahım.

İŞSİZLİK ÖDENEĞİ (Os. İşsizlik tazminatı, Fr. Allocation de chômage, Al. Arbeitslosengeld, İng. Unemployment benefit) İşsiz kalmaları durumunda işçilere işsizlik sigortasınca verilen para... Bk. İşsizlik sigortası.

İŞSİZLİK SİGORTASI (Os. İşsizlik sigortası, Fr. Assurance contre le chômage, Al. Arbeitslosenversicherung, İng. Unemployment insurance) İşsiz kalmaları durumunda işçilere belli bir para verilmesi için yapılan sigorta... Bk. İşsizlik.

İŞSİZLİK TÜRLERİ Bk. İşsizlik.

İŞ SÖZLEŞMESİ (Os. İş akdi, Fr. Contrat de travail, Convention de travail; Al. Arbeitsvertrag, İng. Labourer agreement, Contract for service; Lâ. Locatio conductio operarum) İşverenle işçi arasında yapılan sözleşme... Her işçiyle ayrı ayrı yapılabildiği gibi *toplu sözleşme* biçiminde tüm işçilerle de yapılabilir. Önceden saptanmış iş koşullarını kabul ederek boşalmış bir kadroya alınmasını isteyen işçiyle (örneğin otobüs işletmesinde boş bir şoförlük kadrosuna tayinini isteyen şoförle) yapılan sözleşmeye *katılma sözleşmesi* (Fr. Contrat d'adhésion) denir. İş sözleşmeleri, İş Kanunu'ndan başka Borçlar Kanunu'nun 313, 314, 318, 319, 329, 331 ve 347. maddeleriyle de hüküm altına alınmıştır. Bu hükümlere hukuk dilinde *hizmet akdi hükümleri* denir. Bu hükümlere göre nitelikleri dolayısıyla otuz işgününden az süren işlere sürekli işler denir. Bir yıldan çok süren işlerde sözleşmenin yazılı olması şarttır. Bk. Toplu sözleşme, Sözleşme.

İŞ SÜRECİ (Os. Mesâit vetiresi, Fr. Processus de travail) Nesnelere mal durumuna dönüştüren süreç... *Emek süreci* (Al. Arbeitsprozess) de denir. İnsan emekgücü, bu süreçle nesnelere mal durumuna dönüştürür. Bk. Emek araçları, Emek nesnelere, Emekgücü, Emek, Mal.

İŞ SÜRELERİ (Os. İş müddetleri, Fr. Heures de travail, Al. Arbeitszeit, İng. Hours of work) Bir emekçinin haftalık çalışma saati... Türk anayasası ek ücret ödenmeden iş saatleri dışında bir insanın çalıştırılmasını *angarya* saymış ve yasaklamıştır. Bk. Artık-değer, Emekgücü, Emek süresi.

İŞ TEFTİŞİ (Os. İş mahallerinin teftişi, Fr. Inspection du travail) İş yasalarının işverenlerce uygulanıp uygulanmadığının işyerlerinde denetimi... Yasa terimidir. Bu denetim iş *müfettişleri* (Fr. Inspecteurs de travail)'nce yapılır. Bk. İş yasaları.

İŞTEN ÇIKARMA (Os. İşine nihayet verme, Fr. Licenciement, Al. Entlassung, İng. Dismissal) İş sözleşmesinin işveren tarafından tek yanlı olarak bozulması... İş sözleşmesinin işveren tarafından bitiminden önce bozulması, önceden haber verme koşuluyla iş yasalarında kabul edilmiştir. Bununla beraber işveren, *ihbâr tazminatı*'nı hemen ödeyerek işçiyi dilediği anda işten çıkarabilir. İşveren, işçinin kusurlu bulunması gibi belli koşulların saptanması halinde bu tazminatı da ödemez. Bk. İşsizlik.

İŞTEN İMTİNÂ Bk. İşten kaçınma.

İŞTEN KAÇINMA

İŞTEN KAÇINMA (Os. İşten imtinâ, Fr. Refus de travailler, Al. Arbeitsverweigerung) İşçinin kendisine ihtar edilmesine rağmen görevini yapmaması durumu... Bk. İşbirakımı.

İŞTİRÂKİYYÛN Ortaklaşacılar... Özellikle ikinci meşrutiyetten sonra, aralarında hiçbir fark gözetmeksizin, *kamulculuk* (Komünizm), *toplumculuk* (Sosyalizm) ve *ortaklaşacılık* (Kolektivizm) akımlarını dilegetirmek üzere Ar. *iştirâkiyye* ve bunlara bağlı olanları dilegetirmek üzere Ar. *iştirâkiyyûn* deyimleri kullanılmıştır. Bk. Kamulculuk, Toplumculuk, Ortaklaşacılık.

İŞ TUTARI (Os. *Ciro*, Fr. *Chiffre d'affaires*, Al. *Umsatz*, İng. *Turnover*) Bir firmanın sattığı mal ve hizmetlerin satış bedelleri toplamı... *Aktarım* anlamına gelen *ciro* deyimini, bir firmanın iş hacmini dilegetirmek için *iş tutarı* anlamında da kullanılır. Örneğin bu anlamda "bu firmanın yıllık cirosu bir milyon liradır" denir.

İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMU (Os. Müstahdemîn müessesesi, Fr. *Office de placement*, Al. *Arbeitsvermittlungsamts*, İng. *Labour office*) İşverenlere işçi ve işçilere iş bulmak için kurulan devlet kurumu... Bk. İş, İşçi.

İŞVEREN (Os. Müstahdîm, Patron; Fr. *Patron*, *Employeur*, *Chef de la maison*; Al. *Patron*, *Schrimherr*, *Arbeitgeber*, *Dienstherr*, *Lehrherr*, *Prinzipal*; İng. *Patron*, *Employer*, *Principal*, *Master*, *Head of a firm*) Emekçiyi ücret karşılığında çalıştıran ve artık-değer ürettiren anamalcı... Borçlar Kanunu'na göre hizmet akdi ve İş Kanunu'na göre iş akdi gereğince kendi işyerinde başka bir kimseyi bedenlen ya da hem bedenlen hem de fikren çalıştıran kimseye Borçlar Kanunu'nda *iş sâhibi* ve İş Kanunu'nda *işveren* denir. Sadece fikren çalışanlar Borçlar Kanunu'ndaki hizmet akdine tâbidirler. *Patron* deyimini, *sâhip* anlamına gelen *Lâ. patronus* deyiminden alınmadır. *Mal sâhibi* ya da *büyük paydaş* (büyük hissedâr) anlamında da kullanılır. Küçük satış yerlerinde eskiden müşterilere de *patron* denirdi. Yasalara göre *iş gördüren*'i dilegetirir, örneğin İş Kanunu'na göre, işçi çalıştıran bir devlet kurumunun müdürü de (ücretli bir memur olduğu halde) *işveren*'dir. Bk. İş, İşçi, Emekçi.

İŞVEREN SENDİKASI (Os. *Patron loncası*, Fr. *Syndicat patronal*, Al. *Arbeitgeberverband*, İng. *Employer's association*) Emekçilerin direnişlerine ve ekonomik savaşımalarına karşı dayanışmak ve ortak çıkarlarını korumak için

anamalcıların kurdukları sendika... Bk. Sendika.

İŞ YASALARI (Os. İş kanunları, Fr. *Lois de travail*) İşveren ve işçi ilişkilerini düzenlemek amacıyla yapılan yasalar... Pek çok ülkelerde yapılmıştır. Bk. İş hukuku.

İŞYERİ (Os. *Mesâî mahalli*, Fr. *Lieu de travail*, *Atelier*; Al. *Arbeitsplatz*, *Arbeitsstelle*, *Arbeitsraum*, *Arbeitsstaette*; İng. *Work place*, *Work shop*) İşçinin çalıştığı yer... İş Kanunu'na göre bu işyerine bağlı bahçe, yemekhane, banyo, yatakhane vb. gibi yerler de işyeri sayılır. *İşyeri* deyimini, iş yasaları açısından çok önemlidir. Örneğin işyerinde gerçekleşen bir kazânın sebebi ne olursa olsun iş kazâsı sayılır, sendikalar işkolları düzeyinde kurulabilecekleri gibi işyeri düzeyinde de kurulabilirler, grev oylaması işyerinde istenir vb. Bk. İşkolu, İş.

İŞ YETENEĞİ (Os. *Mesâî kaabiliyeti*, Fr. *Aptitude aux affaires*, Al. *Geschaeftstüchtigkeit*, İng. *Business capacity*) Para kazanabilme becerisi... Örneğin bu anlamda "bu adamda büyük iş yeteneği var" denir. Bk. İş adamı.

İŞ YILI (Os. *Mesâî senesi*, Fr. *Année comptable*, Al. *Geschaeftsjahr*, İng. *Business year*) Tecimsel işlemlerin kâr ve zarar hesaplarına temel olan dönem... Genellikle takvim yılıdır. Bk. Malsal yıl.

İTÂ ÂMİRİ (Os. *İtâ âmiri*, Fr. *Ordonnateur*, Al. *Ordonnateur*) Devlet harcamalarında harcamanın yapılması için emir vermeye yetkili kişi... Bk. İtâ emri.

İTÂ EMRİ (Os. *İtâ emri*, Fr. *Ordonance de paiement*, Al. *Zahlungsanweisung*, İng. *Order to pay*) Devlet harcamalarında harcamanın yapılması için verilen yazılı buyruk... İtâ âmirinin imzasını taşır. Bk. İtâ âmiri.

İTALYAN OKULU (Os. İtalyan mektebi, Fr. *Économistes italiens*, Al. *Italiensiche Schule*, İng. *Italian school of economists*) İtalyan ekonomistleri... İtalya, çağdaş ekonomik düşüncenin beşiğidir. Bu yüzden *İtalyan okulu* deyimini, hıristiyan ermişi Aquino'lu Thomas'dan Vilfredo Pareto'ya kadar (XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar) sekiz yüzyıllık bir dönemde ekonomik düşünceleri geliştirmeye çalışmış bütün İtalyan ekonomistlerini kapsar. Dünya üniversitelerinde ilk ekonomi bilimi kürsüsü profesörü de bir İtalyan ekonomistisi olan Antonio Genovesi (171-1769)'dir. Bununla beraber nesnel bilimsellikten kaçıp öznel bilim dışılığa yönelen ve Adam Smith gibi çok bü-

yük bir bilim adamını eleştirip değeri yarara bağlamaya çalışan ilk ekonomici de bir İtalyan olan Ferdinando Galiani (1728-1787)'dir. *Bk.* Ekonomik öğretiler.

İTFÂ *Bk.* Borç kapama.

İTHÂLÂT *Bk.* Dışalım.

İTİBÂR *Bk.* Saygınlık.

İTİBÂRÎ *Bk.* Saymaca.

İYİDURUM BELGESİ (Os. Hüsühâl şehâdetnâmesi, *Fr.* Certificat de bonne vie et moeurs, *Al.* Leumundszeugnis, *İng.* Certificate of good conduct) Bir kimsenin iyi durumunu saptamak için yetkililerce düzenlenen belge.

İYİLEŞTİRME (Os. İslah, *Fr.* Réforme, *Al.*, *İng.* Reform) Tümüyle değiştirmeye yönelmeksizin aksaklıkları düzeltme, onarma ve daha iyiye götürme... Kuramsal temeli, metafizik yapılı evrimci düşünceye dayanır. Bu düşünce evrimin niteliksel, eşdeyişle devrimsel yanını yadsır ve sadece niceliksel, eşdeyişle dar anlamda evrimsel yanını saltıklaştırır. Bu anlayışa göre toplumsal değişme, sıçrama ve devrimle değil, yavaş yavaş ve ard arda dizilen iyileştirmelerle gerçekleşecektir. İyileştirmeler birçok alanlarda olanaklı ve yararlıdır, ne var ki toptan değişmeyi gerektiren alanlarda geçersizdir. *Bk.* İyileştirmecilik.

İYİLEŞTİRMECİLİK (Os. İslahatçılık, *Fr.* Réformisme, *Al.* Reformismus, *İng.* Reformism) Toplumculuğa yavaş yavaş ve küçük reformları gerçekleştirerek geçilebileceği savı... Bilimsel toplumcularca *oportünizm* (oyalayıcılık) olarak nitelenir. Alman düşünürleri Edouard Bernstein ve Karl Kautsky'nin önderlik etkileri bir anlayışı dilegetirir. Bu *reformist* anlayış, toplumcu edebiyatta *sağcı toplumculuk* deyimiyle nitelenir ki *sosyal demokratik* deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Gözdengeçiricilik.

İYİLEŞTİRMECİ TOPLUMCULUK (Os. İslahatçı iştirâkiyye, *Fr.* Socialisme réformiste) Toplumculuğun bir dizi iyileştirmelerin birliğiyle gerçekleşebileceği savı... Bu savın Fransız politikacısı Albert Métin (1871-1918) tarafından savunulan biçimine de kendi deyimiyle *öğretisiz toplumculuk* denmektedir. *Bk.* İyileştirme, İyileştirmecilik.

İYİLİK KURUMLARI (Os. Hayır müesseseleri, *Fr.* Établissements de bien faisance, *Al.* Wohlfahrtsrichtungen, *İng.* Charitable institutions, Philanthropic foundations) Toplum-

sal yardım amacıyla kurulmuş dernekler... Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu vb. bu gibi derneklere dendir. *Bk.* Genel yararlı dernekler.

İYİMSER LİBERALLER (Os. Nikbîn liberaler, *Fr.* Courant optimiste français, *Al.* Optimistische wirtschaftsethische Auffassung, *İng.* French classical economists) Ekonominin uyumlu bir gelişme içinde bulunduğunu ileri süren liberaller... Yabancı terimlerden de anlaşılacağı gibi *iyimser Fransız akımı* ya da *Fransız klâsik economicileri* de denir. *Kötümser* ya da *karamsar liberaller* deyimini karşılığında kullanılır. Malthus ve Ricardo'nun karamsarlığına karşı Say ve Bastiat, ekonomik yaşamda tıpkı evrendeki gibi bir öncel düzen bulunduğunu ve kendiliğinden yolunda giden ekonomik işlere hiçbir dışal müdahalenin yapılmaması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre ekonomi, doğal bir uyumdur (âhenktir) ve bu uyum, devlet müdahalesiyle asla bozulmamalıdır. *Bk.* Liberalizm.

İYİNİYET (Os. Hüsni niyet, *Fr.* Bonne volonté, *Al.* Der gute Wille, *İng.* Readiness) Herhangi bir kişi ya da iş için hiçbir kötü düşünce beslememe.

İYİ PARA (Os. İyi para, *Fr.* Bon monnaie) Sağlam para... Bu deyim, değeri uzun bir süre değişmeden kalan parayı dilegetirir. Uzun süre değişmeden kalabilen değer, ekonomik olduğu kadar fizik değeri de kapsar. Bir paranın *iyi para* niteliğini taşıyabilmesi için, uzun süre yıpranmadan ve aşınmadan kullanılabilir olması da gerekir. Kolaylıkla taşınabilmesi, değerini yitirmeden bölünebilmesi, sahtesi yapılamayacak nitelikte bulunması da bir paranın *iyi* ya da *sağlam* sayılması için gereklidir. *Bk.* Para, Gresham yasası, Kötü para.

İZİN

1. (Os. İzin, *Fr.* Congé, *Al.* Urlaub, *İng.* Leave of absence) Bir kimseye işinden ayrılması için tanınan belli bir süre... Örneğin bu anlamda "o memur bugün izinli" denir.

2. (Os. Müsâade, *Fr.* Autorisation, Permis; *Al.* Erlaubnis, Einwilligung, Bewilligung, Ermaechtigung, Genehmigung, Zustimmung; *İng.* Authorization, Permission, Leave, Consent; *Lâ.* Consensus, Permissum, Auctoritas, Ratihabitio) Bir işin yapılması ya da bir hakkın kullanılması için verilen yetki... Genellikle devlet ve resmî makamlarca verilen izinler için kullanılır. Örneğin bu anlamda "böyle bir işin yapılması izine bağlıdır" denir. *Bk.* İzin belgesi.

İZİN BELGESİ

3. (Os. İcâzet, Fr. Approbation, Ratification; Al. Genehmigung, İng. Ratification, Lâ. Ratihabitio) Bir hukuksal işlemin yapılabilmesi için gerekli bulunan yetkilinin oluru... Örneğin Medenî Kanun'un 16, 394 ve 395. maddelerine göre borç altına girmeye ehil olmayan bir kimse tarafından yapılan borçlanma işlemine yasal mümessilin (kanunî mümessilin) sonradan muvafakat etmesi ya da Borçlar Kanunu'nun 38. maddesine göre bir kimşenin temsil yetkisini taşımaksızın bir başkası adına işlem yapan kişiye o başkasının sonradan muvafakat etmesi böylesine bir izindir. Bu izinden geri dönülemez (rücü edilemez) ve bu izin geçmiş işlemi de kapsar (makabline şâmindir). Bk. İzinlik.

İZİN BELGESİ (Os. Müsâade vesîkası, Fr. Permis, Al. Erlaubnisschein, İng. Permit) Yabancı ülkelere mal getirme ya da yabancı ülkelere mal çıkarma için verilen yetki belgesi... Bk. İzin.

İZİNLİK (Os. Ruhsat, Ruhsâtiye, Ruhsatnâme; Fr. Licence, Certificat; Al. Lizenz, Zeugnis, Konzessionsurkunde; İng. Licence, Certificate, Testimonial) Tecimsel bir işlemin ya-

pılabilmesi için devlet makamları tarafından verilen izin... İzin belgesi (Permi) deyimile anlamdaş olarak da kullanılır. Bk. İzin, İzin belgesi.

İZLENCELİ BÜTÇE (Os. Programlı bütçe, Fr. Budget-programme, Al. Programm-Budget, İng. Programme budgeting, Performance budget) Gelir kaynaklarıyla bu kaynaklarla yapılacak işleri karşılaştırmalı olarak gösteren bütçe... Bk. Bütçe.

İZLENCE KREDİSİ (Os. Program kredisi, Fr. Crédit de programme) Bir ülkenin başka bir ülkeye dilediği gibi kullanması ya da kendisinden dilediği malları satın alması için verdiği ödünç... Bir ülkenin başka bir ülkeye önceden gördüğü ve onayladığı bir projeyi gerçekleştirmek için verdiği ödünçü dilegetiren proje kredisi deyimini karşılığında kullanılır. Program kredisi, dilediği gibi kullanma koşuluyla son yıllarda hemen hemen hiç verilmemektedir. Program kredisinin yaygın biçimi, ödünçü verenin kendi ülkesinden mal satın alınmasını şart koşan biçimdir. Bk. Tasarı kredisi.

J

JANDARMA DEVLET (Os. Zaptiye devlet, Fr. État gendarmerie) Devletin sadece vatandaşların güvenliğini korumak göreviyle yetinmesi ve ekonomi alanına en küçük bir müdahalede bulunmaması gerektiğini ileristiren liberalizm anlayışı... Bütün liberaller bu düşüncede olmakla beraber bu savın en aşırı savunucusu Fransız economicisi Charles Dunoyer'dir. Sınırsız bir özgürlük yandaşıdır. Ona göre devlet, işsizliğe ve yoksulluğun önlenmesine bile karışmamalıdır; çünkü "işçiler kendilerine çok yararlı olan yoksulluklarından kendileri sorumludurlar".

JAPON KALKINMASI (Os. Japon inkişafı, Fr. Relèvement de Japon) Anamalcılıkla kalkınma... Anamalcı ekonomi edebiyatında gerikalmış bir ülkenin anamalcılıkla kalkınmasına örnek olarak Japonya gösterilir. Aydınlarımız arasında da bu konuda incelemeler yapılmıştır. Örneğin Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni* adlı yapıtında *Japonya kalkındı, Türkiye neden kalkınmadı?* başlığı altında şöyle demektedir: "Japonya'nın kapitalist gelişmesinin temelinde, gerçek üretici köylünün, prekapitalist dönemdekinden de ağır biçimde sömürülmesi olayı yatmaktadır. Avrupalılar gibi dış ülkeleri sömürme olanağından yoksun bulunan Japonya'nın ilk sermaye birikiminin başlıca kaynağının köy olduğunu söylemek mübalâğalı değildir. Profesör Baran'ın sözleriyle *köy, Japon kapitalizmi için, modern tarihi boyunca bir iç sömürge rolünü oynamıştır*. Aşırı köylü sefaletine dayanan bu politika, tarım üretimini artırdığı ölçüde başarılı olmuştur" (Bk. *İbid.*, Ankara 1968, s. 42). Bk. Anamal birikimi, Kalkınma.

JEOPOLİTİK (Os. Jeopolitik, Fr. Géopolitique, Al. Geopolitik, İng. Geopolitics) Coğrafya koşullarına göre düzenlenen siyasa... Hitler Almanyasının emperyalizm siyasasına te-

mel olan bu kuram, Alman profesörü Karl Haushofer tarafından ileristirilmiş ve sözde bir bilim dalı olarak *geopolitik* adıyla anılmıştır. Bu kuramın ortaya attığı başlıca kavram, *yaşam alanı* (hayat sahası) kavramıdır. Bu kavram, gerçekte, *sömürü alanı*'nı dile getirir ve bir ülkenin yaşayabilmesi için bir sömürü alanına sahibolması gerektiğini ilerisürer. Sömürü alanı olan ülkelerin nasıl yaşayacakları sözkonusu edilmez; çünkü yaşama hakkı sadece dünyanın efendilerine özgüdür, kölelere değil.

JEVONS KURAMI (Os. Jevons nazariyesi, Fr. Théorie de Jevons) Ekonomik bunalımların güneş lekelerinden meydana geldiğini ilerisüren kuram... Metafizik ekonomi anlayışının tipik örneklerinden biri olan bu kurama göre bunalımlar her on yılda bir zorunlu olarak tekrarlanır, çünkü her on yılda bir güneş üstünde lekeler meydana gelir ve bundan ötürü doğa koşulları değişir. Güneş lekelerinden doğan sıcak dalgalar üretimi çoğaltır. Ekonomik gelişme başlar ve yatırımlar artar, bunun sonunda da bunalım meydana gelir. Bu kuramı ilerisüren Prof. Stanley Jevons (1835-1882) marjinalciliğin kurucularındandır ve çağdaş anamalcı ekonominin önemli düşünürlerinden sayılmaktadır. Güneş lekeleri saçması, birçok metafizik yapıtı economiciler özellikle Beveridge tarafından savunulmuştur. Bk. Marjinalcilik, Bunalım.

JUGLAR DÖNEMLERİ (Os. Juglar devreleri, Fr. Périodes de Juglar) Ekonomik yaşamdaki konjonktürel ve devreli dalgalanmalar... Konjonktür dalgalanmaları, bu konudaki araştırmalarıyla ünlü Fransız economicisi Clement Juglar'm adına bağlanarak *Juglar devreleri* adıyla da anılır. Juglar'a göre bu dalgalanmalar ekonomik yaşamın tümünü kapsar ve düzenli olarak 2-3 yılda bir tekrarlanır. Her devre, önce bir yükselmeyi ve sonra bir alçalmayı gerçekleştirir. Bk. Konjonktür, Bunalım.

JÜBİLE Bk. Kutlama töreni.

K

KABA EKONOMİ (Os. Avâmî iktisat, *Fr. Économie vulgaire, Al. Vulgöroökonomie, İng. Vulgar economics*) Görünüşlerle yetinen yüzeysel ekonomi... *Ham ekonomi ve yüzeysel ekonomi* deyimleriyle de çevrilebilir, bilimsel olmayan tüm ekonomi anlayışlarını dilegetirir. Kuramsal açıdan metafiziğe, idealizme ve özellikle de pozitivizme dayanır. Pozitivizm, görünüşlerin ötesine gidilemeyeceği ve görünüşlerle yetinilmesi gerektiği tezini savunduğundan bu ekonomi nesnel arasındaki ilişkilerden insanlar arasındaki ilişkilere geçemez, zorunlu olarak yüzeysel kalır. Bu deyim, diyalektik ekonomi anlayışında temellenen *bilimsel ekonomi* deyimini karşıtıdır. *Bk. Ekonomi.*

KABA SİYASAL EKONOMİ (Os. Avâmî iktisadı siyâsî, *Fr. Économie politique vulgaire*) XIX. yüzyılın ikinci yarısından beri klâsik burjuva ekonomi politığının yerini alan çağdaş burjuva ekonomi politığı... Bilimsel olmayan bütün ekonomi anlayışları *kaba*'dır, eşdeyişle *bilimsiz*'dir. Ne var ki tüm burjuva ekonomisi bu nitelikte değildir, örneğin klâsik burjuva ekonomi politığı (Adam Smith ve David Ricardo) bilimseldir. Anamalcılık gelişip çelişkileri de buna uygun olarak keskinleştikçe, XIX. yüzyılın ikinci yarısından beri klâsik burjuva ekonomi politığının yerini, amacı *bilim yapmaktan çok öznelciliği savunmak* olan yeni bir burjuva ekonomi politığı (Malthus, Say, Bastiat, Marjinalciler vb.) almıştır. Bu yeni burjuva ekonomisine, klâsik burjuva ekonomi politığından ayırmak için, *kaba ekonomi politik* denir. Bu yeni ve kaba burjuva ekonomi politığı Smith ve Ricardo gibi değerli klâsikleri yadsıyıp olgucu ve öznelci bir ekonomi anlayışı geliştirmiştir. Örneğin *değer* konusunda Smith ve Ricardo'nun tüm değerli buluşlarını bir yana bırakıp değeri yarar, istek, gereksinme vb. gibi öznel etmenlerle açıklamaya çalışmışlardır; değerın kaynağına nesnel üretim alanında arayacakları yerde, tam tersine, öznel tüketim alanında aramışlardır. Örneğin kaba ekonomi politığın başlıca temsilcilerinden William Stanley Jevons, *The Theory of Political Economy* (1871) adlı yapıtında şöyle der: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfı siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişmesini durdurmaya yönelebilir. Bu yüzden, emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz" (*İbid.*, 4.

baskı, s. 164, 165). Kaba ekonomi politik, bilimsel dilde, klâsik ekonomi politığın (Smith ve Ricardo'nun) yozlaşması (dejeneresansı) olarak tanımlanır. *Bk. Kaba ekonomi.*

KABA TOPLUMCULUK (Os. Âdî sosyalizm, *Fr. Socialisme vulgaire*) Bilimsel özden yoksun toplumculuk anlayışları ve denemeleri... Geniş anlamda ütopyacı ve oportünist toplumculuk anlayışlarını dilegetirir. *Bk. Toplumculuk, Ütopyacı toplumculuk.*

KABOTAJ *Bk. Gemi işletimi.*

KABUL *Bk. Onama.*

KABZIMAL (Os. Kabzimal, *Fr. Commissionnaire*) Meyve ve sebze üreticileriyle satıcıları arasındaki aracı tüccar... *Kabzimal* deyimini Arapçadır ve *mal alan* anlamındadır, Fransızcadaki *komisyoncu* deyimini sadece bu anlama özgü değildir ve çok daha geniş anlamıdır. Ülkemizde kabzimalar, meyve ve sebze üreticilerinden malı toptan alıp perakendecilere parça parça satarlar. Hattâ toptan malı parçalamak için bu da yetmez, malı daha küçük parçalara ayırıp işportacı satıcılara vermek için araya bir de *madrabaz* (Farsça *matrabaz* deyiminden bozmadır, *değnekçi* demek)'lar girer.

KAÇAKÇI (Os. Kaçakçı, *Fr. Contrebandier, Al. Schmuggler, İng. Smuggler*) Kaçakçılık yapan... *Bk. Kaçakçılık.*

KAÇAKÇILIK (Os. Kaçakçılık, *Fr. Contrebande, Al. Schmuggel, Konterbande, Steuerhinterziehung; İng. Smuggling, Lâ. Fraus transferentis*) Vergi ve resim vermemek için hiyle yapmak ve alımsatımı yasaklanmış malları gizlice alıp satarak çıkar sağlamak... *Bk. Kaçakçı, Kaçak mal.*

KAÇAK MAL (Os. Kaçak emtia, *Fr. Marchandise de contrebande, Al. Schmuggelware, İng. Contraband goods*) Alımsatımı yasaklanmış olduğu halde gizlice alınıp satılan mal... *Bk. Kaçakçılık.*

KAÇINILMAZ NEDENLER (Os. Esbâbı mücbire, Mücbir sebepler; *Fr. Force majeure, Al. Höhere Gewalt, İng. Vis major, Superior power; Lâ. Vis maior*) Önceden düşünülmesi ve göz önünde tutulması ve bundan ötürü de önlenmesi olanaksız bulunan dış etkiler... Dilimizde *zorlayıcı neden* deyimini de kullanılmaktadır. Ekonomide *forsmajör*, özellikle bir firmanın taahhüdünde, kaçınılmaz nedenler yüzünden zamanında teslim yapamaması halinde, zarara uğramaması ilkesini kapsar. Bu halde müteahhit firmanın süresi uzatılır,

ancak bu kaçınılmaz nedeni derhal taahhüt ettiği kuruma haber vermesi ve resmî bir belgeyle kanıtlaması şarttır. Yangın, su baskını, zelzele vb. gibi doğal âfetler hukuk açısından *forşmajör* sayılır. Borçlar Kanunu'nun 117, 293, 478, 481. maddelerine göre kaçınılmaz nedenler, doğa güçlerinden doğabileceği gibi, üçüncü bir şahsın fiilinden ve devletsel bir yasaktan da doğabilir. Kaçınılmaz nedenin varlığı, borçluyu borcundan kurtarır.

KADASTRO *Bk.* Yeryazım.

KADIN İŞÇİLER (*Os.* Kadın ameleler, *Fr.* Main-d'oeuvre féminine, *Al.* Weibliche Arbeitskraefte, *İng.* Female workers) Düşük ücretle çalıştırılan kadın emekçiler... Kadın ve çocuk işçiler, özellikle XIX. yüzyıl sanâyinde ücretleri düşürmek için etkin bir rekabet ögesi olarak kullanılmışlardır. Hammond, *The Rise of Modern Industry* adlı yapıtında, 1811 yılında İngiliz Avam Kamarası'nda milletvekili Worthey'in şöyle dediğini yazmaktadır: "Toplumun üst tabakalarında aile sevgisi yaratmak bir erdem işidir, ama alt tabakalarında çocukları ailelerin ellerinden almak onların yararına. Dokuma fabrikalarını kadın ve çocukların emeğinden yoksun bırakmak kamu zararına doğurur, çünkü bu takdirde işçi ücretleri zorunlu olarak artar" (*İbid.*, s. 199-200). 1816 yılına kadar İngiliz kiliseleri yoksul çocukları dokuma fabrikalarına satarlardı. Çağdaş toplumda genellikle çocukların belli bir yaştan aşağı işyerlerinde çalıştırılması ve kadınların ağır işlerde kullanılmaları yasaklanmıştır, günümüzde birçok ülkelerde kadın ve erkek işçiler arasındaki ücret farklılığı da kaldırılmış bulunmaktadır. Ne var ki daha pek çok ülkelerde kadın ve çocuk işçiler sömürsü sürüp gitmektedir. Eşit işlerde kadın ve erkek işçiler arasındaki ücret farklılığının kaldırıldığı ülkelerde de yasadışı yollarla ve özellikle tarım kesiminde kadın işçilere daha düşük ücret ödendiği yazarlarca açıklanmaktadır. *Bk.* Emekçi, Emek.

KADIN İŞÇİ ÜCRETLERİ (*Os.* Amelei ni-sâye ücretleri, *Fr.* Gains de la main-d'oeuvre féminine, *Al.* Löhne für Arbeiterinnen, *İng.* Wages of female workers) Düşük ücret... Kimi ülkelerde kadın ve çocuk işçilere düşük ücret verilir ve onların rekabetiyle erkek işçilerin ücretleri de düşürülür. Her ne kadar Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 100 sayılı sözleşmesi "eşit işe eşit ücret" ilkesini koymuş ve sırf cinsiyet farkından ötürü ücretin düşürülmesini yasaklamışsa da genellikle buna uyulmamaktadır. *Bk.* Kadın işçiler, Ücret.

KADIN SATIMCI (*Os.* Kadın tüccâr, *Fr.* Commerçante, *Al.* Handelsfrau, *İng.* Trades women) Ticâret yapan kadın.

KAFA EMEĞİ (*Os.* Zihni sây, *Fr.* Travail intellectuel, *Al.* Geistige Arbeit) İnsan çalışmasının düşünsel yanı... İnsan çalışmasının bedensel yanını dilegetiren *kol emeği* deyi miyle birlikte *kafa ve kol emeği* (*Al.* Geistige und körperliche Arbeit) deyi mi, diyalektik terminolojinin en önemli deyimlerinden biridir. İlk insan topluluklarında ve özellikle komünal toplumda böyle bir ayırım yoktu. İnsanlar kafa ve kol emeklerini birbirine katarak hep birlikte çalışırlardı. Kafa ve kol emekleri ayırımı, köleci toplumun ilk evresinde gerçekleşmiştir. Önceleri insanların bir bölümüne kültürel bir gelişme sağlamışsa da sonunda sınıfsal bir çelişmeye dönmüştür. İnsanlar arasındaki asıl işbölümü, gerçek işbölümü kafa ve kol işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Kol ve kafa emeklerinin birbirinden ayrıldığı çağda *ideolog* (kendilerini sadece düşünce işine verenler)'ların ilk örnekleri rahipler olmuştur. Kafa ve kol işbölümü, toplumu *yönetenler* ve *yönetilenler* olmak üzere ikiye böldüğü gibi, ayrıca yönetenleri de *düşünür* ve düşünceleri benimseyici bir tutum takınarak *yönetici* olmak üzere ikiye böler. Toplumun asıl etkin bölümü bu ikincilerdir ama kendi kendileri hakkında hayal kurmaya vakitleri yoktur, sadece düşünürlerin kurdukları hayalleri benimseyici bir tutum takınmakla yetinirler. Nasıl kafa ve kol işbölümü bir çelişme içindeyse aynı sınıfın bu düşünür ve yönetici bölümleri de birbirleriyle çelişmeye düşebilirler. Ne var ki birinci çelişme kolaylıkla aşılamadığı halde bu ikinci çelişme çıkarların ortaklığı nedeniyle hemen aşılır. Toplumun bütünsel gelişmesi için kafa ve kol işbölümünün aşılması gereklidir. Bunu aşmanın önkoşulu da her çocuğa eşit eğitim ve öğretim olanaklarının sağlanması, her insanın kültür ve yönetim işlerine katılması, işgününün kısalması, ağır işlerin makinelere gördürülerek her insanın kültürel gelişme olanaklarına kavuşmasıdır. Kafa işine eğlence ve tüketim, kol işine çalışma ve üretim düştüğü; kafa ve kol işlerinin birbirine kaynaşmasının eğlence ve çalışmayı olduğu gibi üretim ve tüketimi de kaynaştıracağı kolaylıkla anlaşılacak bir gerçektir. *Bk.* İşbölümü, Kol emeği.

KÂĞIT PARA (*Os.* Kaime, *Fr.* Papier-monnaie, *Al.* Papiergeld, *İng.* Paper money) Kâğıttan yapılan ve saymaca değer taşıyan para... Altına dönüştürülemeyen (eşdeyişle al-tın karşılığı olmayan) ve devlet zoruyla piya-

KÂĞIT PARA DİZGESİ

sada kabul ettirilen parayı dilegetirir, *banknot* da denir. *Mâdensel para* deyimi karşılığında kullanılır. Mâden paraların gittikçe aşındıkları ve tümüyle kapsamadıkları değeri tedavülde sembolize etmeye devam ettikleri görülmekle *gerçek değer*'in yerine tüm *sembolünün* konulması düşünülmüş ve *kâğıt para* çıkarılmıştır. Dolaşıma çıkarılan kâğıt paranın miktarı değiştirme için gerekli para miktarını aşmazsa, bir ülkede, mâden para yerine kâğıt para çıkarmakta hiçbir sakınca yoktur. *Banknot*tan farklı olarak *kâğıt para* tüm saymaca bir değer taşır ve karşılığı garanti edilmemiştir, yani kâğıt paranın karşılığında altın ya da başka bir mâdenle ödeme yapmak zorunluğu yoktur. Bu bakımdan kâğıt para *karşılıksız ve zorunlu bir tedavül aracıdır*. Gerçekte karşılığı olabilir ya da olmavabilir, bu durum kâğıt paranın tedavül zorunluğu bakımından önem taşımaz. *Bk. Para, Banknot.*

KÂĞIT PARA DİZGESİ (*Os. Kâğıt para sistemi, Fr. Circulation fiduciaire, Al. Papierwahrung, İng. Paper currency, Note circulation*) Kâğıttan yapılmış para kullanımı... *Bk. Kâğıt para, Altın para dizgesi, Gümüş para dizgesi, Çift mâden dizgesi.*

KALANCA

1. (*Os. Bakıyye, Fr. Solde, Al. Saldo, İng. Balance*) Bir hesabın alacaklı ve borçlu tutarları arasındaki fark... 'Türk Ticâret Kanunu'na göre taraflar arasındaki hesabın kapanmasından ya da borcun bir bölümünün ödenmesinden sonra bir tarafın öteki tarafa borçlu kaldığı miktarı dilegetirir. Örneğin sekiz yüz lirası ödenmiş bin liralık bir borcun kalancaı iki yüz liradır.

2. (*Os. Bakaayâ, Fr. Arrière, Al. Rückstaendig, İng. In arrear*) Bir hesaptan artıp kalanlar... *Kalıntı* da denir. Tahsil edilememiş vergileri de dilegetirir.

KALANCA GÖSTERMEK (*Os. Bakıyye göstermek, Fr. Présenter un solde, Al. Einen Saldó aufweisen, İng. To show a balance*) Bir hesabın alacaklı ve borçlu tutarları arasındaki farkı belirtmek... *Bk. Kalanca.*

KALANCA HESÂBİ (*Os. Bakaayâ hesâbı, Fr. Compte arriéré, Compte en retard; Al. Rückstaendige Rechnung, Rechnungsvortrag; İng. Account in arrear*) Arda kalanları gösteren hesap... *Bk. Kalanca.*

KALDIRICI KOŞUL (*Os. İnfisâhî şart, Fr. Condition resolutoire, Al. Auflösende Bedingung, Resolutivbedingung; İng. Conditions subsequent, Lâ. Conditio resolutive*) Yapıldığı

anda yürürlüğe giren sözleşmeyi, gerçekleşmekle sona erdiren koşul... Kimi sözleşmeler kaldırıcı bir koşulla yapılırlar, koşul gerçekleşmekle sözleşme ortadan kalkar. *Bk. Koşul.*

KALDIRMA

1. (*Os. Fek, Fr. Mainlevée, Al. Aufhebung, İng. Release*) Hukuksal bir sınırlamanın kaldırılması... Mühür fekki, rehin fekki, haciz fekki vb. gibi hukuksal deyimlerde kullanılır. Osmanlıcada *kupon kesme* (*Fr. Détachement, Al. Ablösung, İng. Cutting of*) anlamında *kupon fekki* de denirdi.

2. (*Os. Fesih, İnfisâh; Fr. Annulation, Dissolution, Résiliation, Résolution, Rescision; Al. Auflösung, Beendigung, Rücktritt; İng. Dissolution, Rescission, Anulment, Avoidance; Lâ. Dissolutio, Rescissio*) Hukuksal bir işlemin irâdeyle ortadan kaldırılması... Örneğin yargıcın kararıyla (irâdesiyle) bir dernek feshedilebilir. Osmanlıcada kullanılan *infisâh* teriminin hukuksal açıdan farklı bir anlamı vardır, sözleşmenin kendiliğinden (irâdeyle değil) ortadan kalkmasını dilegetirir, örneğin bir hizmet akdi işinin ölümüyle kendiliğinden ortadan kalkar (infisâh eder). *Bk. Kaldırma dâvâsı, Kaldırma bildirim.*

KALDIRMA BİLDİRİMİ (*Os. Feshi ihbâr, Fr. Congé, Al. Kündigung, İng. Notice of termination of a contract, Lâ. Renuntiatio*) Taraflardan birinin sözleşmeyi ortadan kaldırmak istediğini öteki tarafa bildirmesi... Borçlar Kanunu'nun 262, 285, 340. maddelerine göre hizmet ve kirâ sözleşmelerinde sözleşmeyi ortadan kaldırabilmek için bu bildirim zorunludur. *Bk. Kaldırma, Kaldırma dâvâsı.*

KALDIRMA DÂVÂSİ (*Os. Fesih dâvâsı, Fr. Action en résiliation, Action en résolution, Action en rescision, Action en annulation; Al. Auflösungsklage, Aufhebungsklage, Wandelungsklage; İng. Action for rescission, Action for dissolution, Action for conselation, Action for anulment, Action for avoidance*) Taraflar arasındaki hukuksal bağlantının ortadan kaldırılması için açılan dâvâ... Genellikle kirâ, şirket, hizmet ve benzerleri gibi süreli sözleşmelerde fesih geriyi kapsamaz (makale şâmil olmaz). Borçlar Kanunu fesih için dâvâ açılmasını gereksemez, Ticâret Kanunu'na göreyse fesih ancak bir dâvâ sonunda mahkeme kararıyla olur. Borçlar Kanunu'nun 95, 106, 107. maddeleri ilgililere dâvâ açmaksızın fesih hakkı tanır. *Bk. Kaldırma.*

KALDIRMAK (*Os. Feshetmek, Fr. Dissoudre, Résilier; Al. Auflösen, İng. To dissolve, To*

rescind) Hukuksal bir işlemleri ortadan kaldırmak... *Bk. Kaldırma.*

KALDIRMA KARARI (*Os. Ref kararı, Fr. Mainlevée judiciaire, Al. Aufhebungsbeschluss, İng. Annul*) İtiraz edilen karar ya da tedbiri ortadan kaldıran yargı kararı... Örneğin İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 68. maddesine göre ifâmsız takiplerde borçlunun itirazı üzerine alacaklının yasal bir belge göstermesi durumunda yargı tarafından itirazın kaldırılmasına ve icrânın devâmına dâir verilen karâra *itirazın ref'i kararı* denir. *Bk. Kaldırma.*

KALDIRTMA HAKKI (*Os. Hakki ref'iyyet, Fr. Réintégrand, Al. Wiedereinsetzungsanspruch, İng. Right to redress*) Bir taşınmaz mal sâhibinin bu mala yapılan tecâvüzün kaldırılmasını isteme hakkı... Gayri menkullere yapılan tecâvüzler, mahkemece karar verilmeye kadar yönetimsel bir önlem olmak üzere illerde vâililer ve ilçelerde kaymakamlar tarafından da kaldırılabilir.

KALDOR BÜYÜME ÖRNEĞİ (*Os. Kaldor'un tevessü modeli, Fr. Modèle de croissance de Kaldor, Al. Wachstumsmodell von Kaldor, İng. Kaldor model*) Ekonomide dengeli gelişmenin anamalı, üretimin ve emek verimliliğinin eşit oranlarda artmasına bağlı olduğu savı... Macar asıllı İngiliz Cambridge Üniversitesi ekonomi profesörü Nicholas Kaldor (1908-) tarafından ileri sürülmüştür. *Bk. Büyüme.*

KALDOR DAĞILIM ÖRNEĞİ (*Os. Kaldor'un tevzi modeli, Fr. Modèle de Kaldor sur la répartition des revenus, Al. Einkommensverteilungsmodell von Kaldor, İng. Kaldor's income distribution model*) Ulusal gelirin yatırımlara ayrılan payı büyüdükçe mülkiyet gelirlerinin emek gelirinden daha çok pay aldıkları savı... İngiliz ekonomi profesörü Kaldor'un bu saptaması, anamalı niteliği üstüne çevrilen yüzeysel bir gözlemdir. *Bk. Gelir dağılımı, Emekgücü, Artık-değer, Kaldor büyüme örneği.*

KALDOR YAZANAĞI (*Os. Kaldor raporu, Fr. Rapport de Kaldor sur les impôts, Al. Kaldor-Bericht, İng. Kaldor raporu*) Türk vergi sistemi üzerine İngiliz profesörü Kaldor'un 1962 yılında verdiği rapor... Kaldor bu raporunda, özel sektörün büyük çapta vergilendirilmesini, ekonomide kamu sektörünün egemen kılınmasını, ağır bir toprak vergisi konularak topraklarını gereği gibi işletemeyen çiftçilerin topraklarını satmaya zorlanmasını öneriyordu. Böylelikle toprak reformunu ver-

gilendirme yoluyla gerçekleştirmeyi amaçlamıştı. Kaldor'un ülkemiz için hazırladığı ve 1962 yılında Viyana'da toplanan Uluslararası Economiciler Derneği Kongresi'ne de sunduğu bu rapor, *Kaldor reformu* adıyla da anılır. 1962 yılında İnönü hükümeti içinde şiddetli tepkilere ve bir hükümet bunalımına yolaçan bu rapor her ne kadar uygulanamamışsa da mecliste, basında ve mâliye örgütünde çok sayıda ve güçlü yandaşlar bulmuştu. Profesör Kaldor bu çok önemli bilimsel raporunda gerçek Atatürkçü ekonomi siyasasını geliştirerek bir çeşit ekonomi felsefesi yapmıştır. Ülkemiz için yabancı uzmanlara hazırlatılan çok sayıdaki ekonomik raporlar arasında tek önemli ve bilimsel rapor budur. *Bk. Kaldor büyüme örneği.*

KALFA (*Os. Kalfa, Fr. Contre-maître*) Ustanın yerini alabilecek kadar yetişmiş çırak... Arapça *birisinin yerine geçen kişi* anlamındaki *halife* sözcüğünden bozmadır. *İkinci usta* rütbesidir. Çırağın üstü ve ustanın temsilcisi olarak astıdır. *Bk. Kalfalık.*

KALFALIK (*Os. Kalfalık, Fr. Compagnonnage*) Kalfanın niteliği... Eski anlamıyla *kalfalık* deyiminin karşılığı olan *Fr. compagnonnage* deyimini, özellikle feodal düzende kurulan *gizli emekçi derneği* anlamını da dile getirir. Kalfalığın, ustalıktan olduğu kadar çıraklıktan da çok farklı bir niteliği vardır. Günümüz deyimleriyle dile getirilmeleri gerekirse feodal düzende *usta* bir çeşit işveren durumundadır, *çırak*'sa ustanın yanında yetişen ve çoğunlukla boğazı tokluğuna ya da küçük bir cep harçlığıyla çalışan bir öğrencidir. *Kalfa*, bunlardan farklı olarak, kendisine belli bir ücret ödenen bir zenaat işçisidir ve bundan ötürü de korporasyonda belli bir statüsü vardır. Kalfalar, bu nitelikleriyle, XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren örgütlenmişlerdir. Birbirleriyle dayanışabilmek için kurulan gizli derneklerinde özel yeminleri ve birbirlerini tanyabilmek için özel işâret ve parolaları vardır. Birbirlerine *kardeş* (*Os. Birâder*) derler. İşsizlerine iş bulurlar, işsiz kaldığı sürece para yardımı yaparlar, iş aramak için gittikleri yerlerde parasız konuklanmasını sağlarlar. Kalfaların oluşturduğu bu gizli dernekler çağdaş sendikacılığın öncüleri olduğu gibi çağdaş Masonluğun da tarihsel temelidir. Feodal düzende uransal (sınâî) üretim, tümüyle zenaatçılığa bağlıydı. Bundan ötürüdür ki ortaçağın gerçek işçileri kalfalardır. *Bk. Kalfa, Feodalite, Lonca.*

KALINTI *Bk. Kalanca.*

KALIT

KALIT (Os. Mirâs, Fr. Héritage, Succession, Hérité, Al. Nachlass, Erbschaft, Hinterlassenschaft; İng. Inheritance, Residuary, Estate; Lâ. Hereditas) Öleden kalan mal ve para... Hukuk dilinde buna *tereke* de denir. İngiliz düşünürü ve ekonomisi John Stuart Mill, mirâs hukukunun ortadan kaldırılmasıyla anamal birikimlerine engel olunacağına ve toplumsal adaletin gerçekleşeceğine inamıyordu. Fransız düşünürü ve ekonomisi Saint-Simon da aynı kamıdaydı. *Bk.* Toplumculuk.

KALIT BIRAKAN (Os. Mûris, Fr. Dêfunt, Al. Erblasser, İng. Testator, Deceased; Lâ. Testator) Ölümünden sonra ailesine para ve mal bırakan... Medenî Kanun'un 517 ve 526. maddelerine göre ölümünden ya da gaipliğine karar verilmiş olmasından sonra mirâsı açılan kimseye denir. *Bk.* Kalıt, Kalıtçı.

KALITÇI (Os. Mirâşçı, Vâris; Fr. Héritier, Successeur; Al. Nachfolger, Erbe; İng. Successor, Heir; Lâ. Heres) Kendisine mirâs bırakılan kişi... *Bk.* Kalıt, Kalıt bırakan.

KALIT HUKUKU (Os. Mirâs hukuku, Fr. Droit des successions, Législation successoriale; Al. Erbrecht, İng. Rules of inheritance) Mirâsla ilgili hukuksal kuralların tümü... Medenî Kanun'un bir bölümüdür. *Bk.* Kalıt, Kalıtım.

KALITIM (Os. Verâset, Fr. Hérité, Succession; Al. Erbschaft, İng. Heredity, Inheritance; Lâ. Hereditas) Bir kimsenin ölümü sonunda malları üstünde mirâşçıların edindiği hukuksal durum... *Bk.* Kalıt.

KALITIN AÇILMASI (Os. Mirâsın küşâdı, Fr. Ouverture de la succession, Al. Eröffnung des Erbgangs) Mirâsın ona ehil kişilere geçmesinin gerçekleşmesi... Medenî Kanun'un 517, 519, 522, 525, 623 ve 629. maddelerine göre mirâsın açılması için hem mirâs bırakanın hem de mirâşçıların kişiliklerine bağlı koşulların gerçekleşmesi gerekir. Örneğin mirâs bırakan gerçekten ölmüş olmalıdır, mirâşçılar mirâstan mahrum bulunmamalıdır. *Bk.* Kalıtta yeterlik.

KALITIN BÖLÜŞÜLMESİ (Os. Mirâsın taksimi, Fr. Partage de la succession, Al. Erbteilung, İng. Sharring of the inheritance, Lâ. Actio familiae erciscundae) Mirâsın mirâşçıları arasında yasalara göre paylaşılması... Medenî Kanun'un 181. ve onu izleyen maddelerinde yazılı olduğu gibi bölüşülme, ancak birden çok mirâşçı bulunması durumunda sözkonusudur. *Bk.* Kalıt.

KALITIN EDİNİLMESİ (Os. Mirâsın iktisâbı, Fr. Acquisition de la succession, Dévolu-

tion; Al. Erbschaftsanfall, İng. Devolution of an inheritance) Ölünün bıraktığı tüm malların, hakların ve borçların mirâşçılara geçmesi... Medenî Kanun'un 539. maddesinde yazılıdır. *Bk.* Kalıt.

KALITIN KABULÜ *Bk.* Kalıtın onanması.

KALITIN GERİÇEVİRİLMESİ (Os. Mirâsın reddi, Fr. Répudiation de la succession, Al. Erbausschlagung, İng. Disclaimer of inheritance, Lâ. Repudiatio) Mirâşçının mirâsı istemediğini sulh yargıcına bildirmesi... Medenî Kanun'un 545 ve 558. maddelerine göre reddin, mirâsın açılmasından itibaren üç ay içinde yapılması şarttır. Bu işlem, mirâşçının kendisine mirâs bırakanın borç yükünden kurtulması için yapılır. Mirâs bırakan borca batıksa bu red yapılmaya da mirâs hükmen reddedilmiş sayılır. *Bk.* Kalıt.

KALITIN ONANMASI (Os. Mirâsın kabulü, Fr. Acceptation de la succession, Al. Erbschaftsannahme) Mirâşçılık hakkını kazanmak için yapılan irâde beyânı... Medenî Kanun'un 545, 552, 553, 554. maddelerinde gösterilen durumlarda mirâsın kabul edildiğinin açıkça bildirilmesi gerekir. Örneğin 545. maddeye göre mirâs bırakan borca batıksa, mirâşçıların mirâsı kabul ettikleri açıkça bildirilmedikçe mirâs reddedilmiş sayılır. Bu durumların dışında mirâşçıların mirâsı kabul ettiklerini bildirmeleri gerekmez, çünkü mirâs yasalıdır. *Bk.* Kalıtın geriçevrilmesi.

KALIT NEDENİYLE HAKETME DÂVÂSİ (Os. Mirâs sebebiyle istihkak dâvası, Fr. Action en pétition d'hérité, Al. Erbschaftsklage, Lâ. Hereditas petitio) Mirâsı ele geçirmiş olanlara karşı yasal ya da mansup mirâşçının açtığı dâvâ... *Bk.* Kalıt.

KALIT ORTAKLIĞI (Os. Mirâs şirketi, Fr. Communauté héréditaire, Al. Ungeteilte Erbengemeinschaft) Mirâs bölüşülünceye kadar mirâsı ortaklaşa yönetmek için mirâşçıların kurdukları şirket... Medenî Kanun'un 581 ve 585. maddelerine göre mirâşçılar, taksim edilmiş olan mirâs üzerinde ortaklaşa (müştereken) mâliktirler ve mirâsı bırakanın borçlarından dayanışmalı olarak (müteselsilen) sorumludurlar.

KALIT SÖZLEŞMESİ (Os. Mirâs mukavelesi, Fr. Pacte successorale, Al. Erbvertrag, İng. Contract of inheritance, Testamentary contract; Lâ. Pactio hereditaria) Mirâşçı nasbı, mirâsta ferâgat, vasiyet vb. gibi ölüme bağlı tasarrufları içeren sözleşme... Örneğin mirâs bırakan (mûris) mirâşçılarından birini böyle

bir sözleşmeyle mirâsından vazgeçirebilir. Medenî Kanun'un 450-474, 492 ve onu izleyen maddelerine göre mirâs sözleşmesinin resmî bir biçimde yapılması ve yapanların medenî haklarını kullanmaya ehil olmaları şarttır. *Bk. Kalıt, Sözleşme.*

KALITTA GERİVERME (*Os. Mirâsta îade, Fr. Rapports entre héritiers, Al. Ausgleichung unter Miterben, İng. Bringing into hotchpot, Collation; Lâ. Collatio*) Mirâs bırakanın yaşamı sırasında mirâsçılarında biri ya da birkaçı için yaptığı olağanüstü harcamaların mirâsın bölüşülmesinde hesâba katılması... Örneğin mirâs bırakan mirâsçılardan birini olağanüstü para harcayarak evlendirmiş, okutmuş ya da bir borcundan kurtarmış olabilir. Bu harcama öteki mirâsçıların paylarını azaltmıştır. Mirâsın bölüşülmesinde bu harcamaların da hesâba katılarak mirâsın mirâsçılar arasında denkleştirilmesi gerekir. Medenî Kanun'un 603-610. maddelerine göre bu denkleştirme işlemine *mirâsta îade* denir. *Bk. Kalıt.*

KALITTAN VAZGEÇME SÖZLEŞMESİ (*Os. Mirâstan ferâgat mukavelesi, Fr. Pacte de renonciation a succession, Al. Erbverzichtvertrag, İng. Renunciation of the inheritance*) Mirâs bırakanın mirâsçılardan biri ya da birkaçıyla yaptığı mirâsçının mirâstan vazgeçtiğini saptayan sözleşme... Mirâsçı bu sözleşmeyle mirâsçılık hakkından vazgeçer ve mirâsçılık niteliğini yitirir. Medenî Kanun'un 475, 477, 492, 496. maddeleri bu konuyla ilgilidir. *Bk. Kalıt sözleşmesi.*

KALITTAN YOKSUN BIRAKMA (*Os. Mirâstan iskat, Fr. Exhérédation, Al. Enterbung, İng. Disinheritance, Exheridation; Lâ. Exheridatio*) Mirâs bırakanın mirâsçılardan birini ya da birkaçını mahfuz hisselerinden mahrum etmesi... Medenî Kanun'un 457. ve 460. maddelerine göre ölüme bağlı tasarrufla yapılır. *Bk. Kalıttan yoksunluk.*

KALITTAN YOKSUNLUK (*Os. Mirâstan mahrumiyet, Fr. Indignité successoriale, Indignité héritier; Al. Enterben, İng. Debarring from inhering, Unworthinesse to inherit; Lâ. Indignitas*) Mirâsçıların kimi durumlarda yasa tarafından mirâstan yoksun bırakılmaları... Örneğin kendisine mirâs bırakacak olanı kasden öldüren mirâsçı yasal olarak mirâs alamaz. Medenî Kanun'un 520 ve 521. maddelerine göre mirâs alabilmek için mirâstan yoksun bulunmamak şarttır. *Bk. Kalıt, Kalıtın edinilmesi, Kalıttan yoksun bırakma.*

KALITTA YETERLİK (*Os. Mirâsta ehliyet, Fr. Capacité successoriale, Al. Erbschaftigkeit, İng. Capacity of succeeding, Lâ. Hereditatem capare posse*) Mirâs alabilmek için gerçek ya da tüzel kişi olma koşulu... Medenî Kanun'un 519, 623 ve 629. maddeleri bu konuyla ilgilidir. Mirâsta ehliyet, hukukta ehliyetin bir parçasıdır. *Bk. Kalıtım edinilmesi.*

KALIT VERGİSİ (*Os. Verâset ve intikal vergisi, Fr. Impôt sur les successions et sur les mutations a titre gratuit, Al. Erbschaftsteuer, İng. Death duties, Lâ. Hereditatum, Vicesima*) Mirâs olarak kalan tüm mal ve haklardan alınan vergi... *Bk. Kalıt, Vergi.*

KALKINMA (*Os. Kiyâm, Fr. Décollage, Relèvement, Redressement, Reconstruction; Al. Abflug, Start; İng. Take-off, Recovery*) Gerikalmış ülkelerin dış yardım ve ekonomik düzenlemeler yoluyla gelişmiş ülkelere yetişme çabası... İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uyanan ve bağımsızlığını elde eden sömürgelerin ortaya çıkışıyla ilerisürülen bu terim, *az gelişmişlik* ve *gerikalmışlık* gibi aynı yapıda terimlerle birlikte ekonomik ezilmişliği ve sömürülmeyi dilegetirir. Ekonomistler, *kalkınma* deyiimiyle *gelişimin hızlanması* devresini nitelerler. Ekonomici W. W. Rostow, *The Stages of Economic Growth* adlı yapıtında bir uçağın belli bir hıza eriştikten sonra birdenbire kalkışına benzeterek *kalkınma* deyimini kullanmıştır. İşte bu evrede saptanan ulusal gelir oranı *kalkınma hızını* verir. Örneğin yüzde 7 kalkınma hızı demek, ulusal gelir yüzde 7 oranında artmıştır demektir. Aynı anlamda *gelişme hızı* deyimini de kullanılmaktadır. Örneğin Samuelson şöyle der: "Dünyanın büyük kısmını gelişmemiş memleketler teşkil etmektedir. Bu memleketlerde adam başına gelirler gelişmiş memleketlere oranla çok düşüktür. Gelişme kapasiteleri bulunmakla beraber *gelişme hızları* ileri memleketlerinkine göre çok düşüktür... Kalkınmanın anahtarı şu temel dört faktöre bağlıdır: Nüfus, tabii kaynaklar, sermaye birikimi ve teknoloji" (Samuelson, *İktisat*, İstanbul 1970, Demirgil çevirisi, s. 759-860). *Kalkınma* deyimini, ekonomi dilinde *büyüme* deyiminiyle anlamdaştır. *Bk. Büyüme, Az gelişmişlik.*

KALKINMA HIZI *Bk. Kalkınma.*

KALP (*Os. Kalp, Fr. Faux, Al. Gefaelscht, İng. False*) Sahte... Bu anlamda örneğin *kalp para* denir. *Bk. Kalpazanlık, Düzmece para.*

KALPAZAN (*Os. Kalpazan, Fr. Falsificateur, Al. Faelscher, İng. Counterfeiter, Falsifier*)

KALPAZANLIK

Kalp para yapan kişi... *Bk.* Kalp, Kalpazanlık, Kalp para yapan.

KALPAZANLIK (*Os.* Kalpazanlık, *Fr.* Faux monnayage, Délit de fausse monnaie; *Al.* Münzfaelschung, Falschmünzerei; *İng.* Coinage offences, Counterfeit currency; *Lâ.* Monetam adulterinam exercere) Kalp para yapma işi... Cezâ hukuku bakımından para sahtekârlığı suçudur. *Bk.* Kalpazan, Kalp para yapma.

KALP PARA YAPAN (*Os.* Kalp para imâl eden, *Fr.* Faux monnayeur, *Al.* Falschmünzer, *İng.* Coiner) Kalpazan... *Kalpazan* deyiimiyle anlamaştır. *Bk.* Kalpazan.

KALP PARA YAPMA (*Os.* Kalp para imâli, *Fr.* Falsification, *Al.* Faelschung, *İng.* Counterfeit, Falsification) Kalpazanlık... *Kalpazanlık* deyiimiyle anlamaştır. *Bk.* Kalpazanlık.

KAMBIYO (*Os.* Kambiyo, *Fr.* Change, *Al.* Wechsel, *İng.* Exchange) Para ya da para yerine geçenlerin değiştirilmeleriyle ilgili işlemler... *Değiştirmek* anlamındaki *Lâ. cambiare* deyiminden türetilmiştir. Ülkeler arası ticâretin başlamasıyla ulusal paraların yabancı paralarla ya da altınla değiştirilmesi zorunluğ u doğmuştur. *Kambiyo* deyiimi belli anlamlarda hem bu işlemi, hem de paraların karşıştıkları pazarı, aynı zamanda çevrilmesi gereken paraları ve çevrilme fiyatını dilegetirir. Örneğin bir dolar almak için kaç Türk lirası ya da kaç Fransız frangı gerekir? Bunu saptayan *kambiyo*'dur. Değerli mâdenlerle değiştirilebilen paraların *uluslararası kambiyo* da birbirleriyle değiştirilmelerinde ya da alım satımlarında hiçbir güçlük yoktur. Değerli mâdenlerle değiştirilemeyen kâğıt paraların alım satımında çeşitli güçlükler vardır ve *kambiyo* kurunun gerçekleşmesinde çeşitli etmenler rol oynar. Bu bakımdan *kambiyo kuru*, mâdenlerle değiştirilemeyen paranın saymaca değerini ancak yaklaşık olarak gösterebilir. *Uluslararası kambiyo piyasası*, oynak ve hızlı kur değişimleri yüzünden bir spekülasyon alanıdır. *Kambiyo*, her memlekette hükümetlerin yönetimi ve denetimi altındadır; resmî kambiyo kurunu hükümetler saptar. Oysa hemen her memlekette bu resmî piyasanın yanışında bir *döviz karaborsası* vardır. Ulusal parayı bir yabancı parayla hükümetlerin *kambiyo dairesi* değiştirir, bunu yaparken de değiştirme isteğinin ulusal çıkarlara uygun olup olmadığını inceler. Bugün bütün dünyadaki kâğıt paralar değiştirilemez nitelikte eşanlamda karşılıksız bulunduğundan uluslararası kambiyo serbestliğı genellikle kaldırılmıştır. *Bk.* Para, Döviz, Yabancı para karaborsası.

KAMBIYO ARACISI (*Os.* Kambiyo ajanı, *Fr.* Agent de change, *Al.* Wechselagenten, *İng.* Exchange dealer) Borsalarda para alım-satımına aracılık eden kişi... Bunlara *borsa acentesi* de denir.

KAMBIYO BORÇ BELGİTİ (*Os.* Kambiyo senedi, *Fr.* Effet de change, *Al.* Wechselscheine, Tratte; *İng.* Bil of exchange) Karşılığı yabancı parayla ödenmek üzere düzenlenen senet... Bu senetlere *kambiyal* da denir. Böylesine düzenlenen senetlerin ilki 1156 yılında Cenova'da verilmiştir.

KAMBIYOCU (*Os.* Kambiyocu, *Fr.* Cambiste, *Al.* Wechselmakler, *İng.* Exchange dealer) Kambiyo işlemlerinde uzmanlaşmış kişi... *Bk.* Kambiyo, Kambiyo aracı.

KAMBIYO DENETİMİ (*Os.* Kambiyo murâkabesi, *Fr.* Contrôle des changes, *Al.* Devisenkontrolle, Devisenüberwachung, Devisenwirtschaftung; *İng.* Foreign exchange control) Yabancı paraların her türlü devinimlerini gözetim altında bulundurma siyasası... Devlet eliyle uygulanır. Devlet, yabancı paraların (dövizin) ülkeye girmesini ve ülkeden çıkmasını, ülke içinde kullanımını düzenleyen kurallar koyar. Örneğin 1979-1980 Türkiye'sinde olduğu gibi fazla döviz harcanmasını önlemek için gezi özgürlüğünü bile sınırlar. *Bk.* Kambiyo.

KAMBIYO DURULMA ANAPARASI (*Os.* Kambiyo istikrâr fonu, *Fr.* Fonds de stabilisation des changes, Fonds d'égalisation des changes; *Al.* Waehrungsausgleichsfonds, *İng.* Exchange equalization fund) Kambiyo kuru değişmelerini önlemek için ayrılan fon... *Kambiyo* kurunun, altın harcanmasına başvurmaksızın, sabit tutulması için kullanılır. Özellikle kısa süreli kambiyo kuru değişmelerinde yararlı olabilir. Dövizler bu fondaki parayla devletçe satın alınır ve döviz istekleri de devletçe bu satın alınan dövizlerle karşılanmaya çalışılır. Ne var ki kambiyo kurundaki değişmeler uzun sürer ve böylelikle de denge sağlanamazsa döviz isteklerinin büsbütün kısıtlanması yoluna gidilmesi zorunludur. Geri bırakılmış güçsüz ülkelerin genellikle içine düştükleri durum budur. *Bk.* Kambiyo.

KAMBIYO GEÇERDEĞERİ (*Os.* Kambiyo kuru, *Fr.* Taux de change, Cours du change; *Al.* Wechselkurs, *İng.* Exchange rate) Kambiyoda değiştirilen yabancı paraların ulusal paraca fiyatı... *Paralar arası fiyat* olarak da tanımlanabilir. Resmî, serbest, yarı resmî, karaborsa vb. olmak üzere çeşitli döviz kurları vardır. *Bk.* Geçerdeğer, Kambiyo.

KAMBIYO GİDERLERİ (Os. Kambiyo masrafları, *Fr.* Frais de change, *Al.* Wechselkosten, *İng.* Bill charges) Para değiştirme işleminde yapılan harcamalar... *Bk.* Gider, Kambiyo.

KAMBIYO İŞLEMLERİ (Os. Kambiyo muâmelâtı, *Fr.* Opérations de change, *Al.* Wechselgeschäfte, *İng.* Operations in foreign exchange) Para ve para yerine kullanılanların alım satımına ve değiştirilmelerine ilişkin işlemler... *Bk.* Kambiyo.

KAMBIYO PARA DEĞERİ EŞİTLİĞİ (Os. Kambiyo paritesi, *Fr.* Parité des changes, *Al.* Kursparität, *Wechselpari*; *İng.* Exchange parity, *Par of exchange*) Resmî döviz kuru... Çeşitli paraların birbirlerine göre ne kadar para ettiğini dilegetirir. Örneğin bir dolar, şu günlerde 553 Türk lirasıdır; demek ki dolarla lira arasındaki *parite* budur.

KAMBIYO PAZARI (Os. Kambiyo piyasası, *Fr.* Place cambiste, *Al.* Wechselplatz, *İng.* Place of exchange) Yabancı paraların alınıp satıldığı ya da değiştirildiği yer... *Bk.* Kambiyo, Pazar.

KAMBIYO YÜKÜMÜ (Os. Kambiyo taahhüdü, *Fr.* Engagement de change, *Al.* Wechselverbindlichkeit, *İng.* Signing of bills of exchange) Tecimsel bir senetle yükümlenen borç... Örneğin cirantanın ya da senedi verenin taahhüdü böyledir. Borçlar Kanunu'nun 114. maddesine göre mevcut bir borç için kambiyo taahhüdünde bulunmak yenilemeyi (tecdidi) gerektirmez. *Bk.* Kambiyo, Borç.

KAMERALİZM (Os. Kameralizm, *Fr.* Caméralisme, *Al.* Kameralismus, Kameralwissenschaft; *İng.* Cameralism) Ulusal zenginliği devlet kasasının zenginliğinde bulan Alman merkantilizmi... Engels, *Das Volk* gazetesinin 6 ağustos 1859 günlü 14. sayısında şöyle der: "Almanlar, bilimin her dalında, öteki uluslardan hiç de geri kalmadıklarını tanıtlamışlardır. Ne var ki *ekonomi politik* alanında hiçbir Alman adına rastlanmaz. Bunun nedeni, ekonomi politığın gelişmiş burjuva şartlarını gerektirmesidir ki Almanya'da bu şartlar gerçekleşmemiştir. Alman bürjuvaları, bu konuda, ithal malı olan İngiliz ve Fransız ekonomi politığından yararlanmaya çalışmışlardır. Kısa bir süre sonra da onu Alman zekâsının şânına yaraşmayacak bir biçimde işlemişlerdir. Kitap sanâyii tüccarlarının, bürokratların ve çokbilmiş geçinenlerin karma-karışık topluluğundan yavanlık ve seviyesizlik açısından ancak Alman romancılığıyla kar-

şılaştırılabilecek olan Alman ekonomi edebiyatı böylece doğmuştur... Bu gayretlerin sonunda, hukuk öğrencilerinin memurluk sınavına girmek için bilmeleri gereken şeyler cinsinden, bulanık bir ekonomi saçmasıyla sulanmış, birbirine benzemeyen bir sürü şeyi bir araya getiren bir çorba yapılmış ve buna *kameralizm* adı verilmiştir". *Kamera* deyimi, *oda* anlamındadır. O çağda Almanya'da *kamu mâliyesi* (Hazine)'ne *Kameralistik* deniyordu. *Kameralizm* deyimi, bu kökten türetilmiştir. Hazine çıkarlarının savunuculuğunu yapan başlıca kameralistler J. J. Becher, J. H. Justi ve P. H. W. Hornick'tir. *Bk.* Merkantilizm.

KAMPANYA *Bk.* Sıkı çalışma.

KAMU BORCU (Os. Devlet borcu, *Fr.* Dette publique) Devletin ödemekle yükümlü bulunduğu paraların tümü... Devletin yaptığı borçlanmalardan memur maaşlarına ve emekli aylıklarına kadar taahhüt ettiği tüm giderler bu deyimle dilegetirilir. Tekelci devlet anamalcılığında devlet borçlanmaları, dolaşımdaki para oylumunu (hacmini) etkilemek amacıyla da yapılmaktadır. *Bk.* Kamu borç belgileri.

KAMU BORÇ BELGİTLERİ (Os. İtibarı âmme kâğıtları, *Fr.* Papier de valeur, *Al.* Wertpapiere öffentlichen Glaubens) Devlet ve devletsel kuruluşlar tarafından çıkarılan fâizli borç senetleri... Cezâ Kanunu uygulamalarında özellikle kalpazanlık açısından para sayılmışlardır. *Bk.* Devlet borç belgileri.

KAMU ÇIKARI (Os. Âmme menfaati, *Fr.* Utilité publique, *Al.* Öffentliches Interesse, *İng.* Public welfare, General interest; *Lâ.* Utilitas publica, Utilitas communis) Halka yarar sağlayan çıkarlar... Bunun ölçütü, hukuksal olmaktan çok siyasaldır ve kanun koyucuyla mahkemelerce değerlendirilir. Kamu çıkarı, ilke olarak, özel çıkardan üstün tutulur. Örneğin özel mülkiyet altındaki bir ev kamu çıkarı açısından yol açmak için kamulaştırılır. Özel mülk sahibi bu işlemde ötürü sadece haklı bir tazminat isteyebilir. *Bk.* Kamulaştırma.

KAMU DÂVASI (Os. Âmme dâvâsı, *Fr.* Action publique, *Al.* Öffentliche Klage, *İng.* Public prosecution, *Lâ.* Indicium publicum) Kamu çıkarının zedelenmesi durumunda savcılarca açılan dâvâ... Devlet bir kişi hakkında cezâ istemek hakkını savcılar aracılığıyla kullanır ve savcıya dâvâ açtırır. Mahkemeler, ancak savcıların kamu dâvâsı açmalarından sonra tahkikata başlayabilirler. Kamu çı-

KAMU DÜZENİ

karını zedeleyen bir işlemde ötürü kişisel olarak zarar uğrayanlar, savcının açtığı kamu dâvâsına katılabilirler. *Bk.* Kamu çıkarı, Kamu düzeni.

KAMU DÜZENİ (*Os.* Âmme nizamı, *Fr.* Ordre public, *Al.* Öffentliche Ordnung, *İng.* Public policy) Bir ülkede kamu görevlerinin iyi yapılmasını, güvenliğin korunmasını, kişiler arasındaki ilişkilerde ahlâka aykırılığın ve huzursuzluğun önlenmesini sağlamaya yarayan kurum ve kurulların tümü... Kamu düzenini bozan işlemlerde savcılarca kamu dâvâsı açılır. Devletler arası hukukta bu deyim, *uluslararası kamu düzeni* (*Os.* Beynelmîlîl nizamı âmme, *Fr.* Ordre public international, *Al.* Vorbehaltsklausel, *İng.* International public policy) deymiyle dilegetirilir, bu anlamda *saltık kamu düzeni* (*Os.* Mutlak nizamı âmme, *Fr.* Ordre public absolu) deyimini de kullanılmaktadır. *Bk.* Kamu dâvâsı.

KAMU GELENEĞİ HUKUKU (*Os.* Örf ve âdât hukuku, *İng.* Common law) İngiltere ve Amerika'da uygulanan geleneklerden doğan hukuk kuralları... Anglo-sakson ülkelerine özgü bir deyimdir, Fransızca ve Almanca'da İngilizce deyim kullanılır. Başka ülkelerde böyle bir hukuk yoktur.

KAMU GİRİŞİMİ (*Os.* Âmme teşebbüsü, *Fr.* Entreprise publique) Devletin ekonomik girişimi... *Özel girişim* (Hususî teşebbüs) deyimini karşıtıdır. Anamalcı düzende devlet girişimi, sadece özel girişimlerin kârsız bulunduğu alanlarda yapılır. *Bk.* Özel girişim, Kamu görevi.

KAMU GÖREVİ (*Os.* Âmme hizmeti, *Hidematî* âmme; *Fr.* Service public, *Al.* Öffentlicher Dienst; *İng.* Public service, Civil service) Devlet ve devlet kuruluşlarınca görülen hizmetler... Halkın tümünü ilgilendiren hizmetleri dilegetirir. Örneğin mektup taşıma hizmeti bir kamu hizmetidir, çöpleri toplama hizmeti bir kamu hizmetidir. *Bk.* Görev, Kamu girişimi.

KAMU GÖREVLERİ YASAĞI (*Os.* Hidematî âmmeden memnuiyet, *Fr.* Interdiction de l'occupation des fonctions publiques, *Al.* Unfähigkeit zur Bekleidung öffentlicher Aemter, *İng.* Disablement from holding public office) Siyasal hakları kullanma ehliyetini kaldırma cezası... Mahkemece yaşam boyu (müebbet) ya da geçici (muvakkat) olarak hükmedilebileceği gibi, kimi cezâların doğal sonucu da olabilir. Örneğin yüz kızartıcı bir suçtan hapis yatmış olanlar memurluk yapamazlar. Bu cezâ, seçme ve seçilme haklarını yokettiği

gibi, örneğin resmî vasiyetnâme düzenlenmesinde tamkılık edememek gibi yasalarca konulmuş özel yasaklamaları da kapsar.

KAMU GÜCÜ (*Os.* Âmme iktidârı, *Fr.* Pouvoir public, *Puissance publique*; *Al.* Staatsautoritaet, *Öffentliche Gewalt*; *İng.* Executive power, *Lâ.* Imperium, *Potestas*) Kural koyma, buyurma, silâhlı kuvvetler kullanma gibi devletsel güçlerin tümü.

KAMU GÜVENCESİ (*Os.* Âmme teminâtı, *Fr.* Garantie publique) Kamu kuruluşlarının yaptığı alışverişlerde devletin verdiği garanti... Örneğin yabancı bir firma bir ülke belediyesine kredili bir satış yaptığı zaman açtığı krediye devlet garantisi isteyebilir. *Bk.* Güvence.

KAMU HUKUKU (*Os.* Hukuku âmme, *Âmme hukuku*; *Fr.* Droit public, *Al.* Öffentliches Recht, *İng.* Public law, *Lâ.* İus publicum) Yönetilenlerle yönetenler arasındaki hukuksal ilişkileri düzenleyen hukuk dalı... Bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen *özel hukuk* (Hususî hukuk) deyimini karşılığında kullanılır. Kamu hukuku şu özel dallara ayrılır: Anayasa hukuku, İdare hukuku, Cezâ hukuku, Devletler genel ve özel hukuku.

KAMU İŞLETMESİ (*Os.* Âmme işletmesi, *Fr.* Entreprise de droit public, *Al.* Körperschaft des öffentlichen Rechts, *İng.* Public corporation) Paylarının tümü ya da çoğunluğu devlete ait bulunan girişimler... Kamu iktisâdî teşekküllerini de kapsar. *Bk.* Kamu girişimi, Kamu kuruluşları.

KAMU KESİMİ (*Os.* Âmme sektörü, *Fr.* Secteur public, *Al.* Öffentlicher Sektor der Wirtschaft, *İng.* Public sector) Devlet girişimlerinin tümü... *Özel kesim* (Hususî sektör) deyimini karşılığında kullanılır.

KAMU KREDİSİ (*Os.* Âmme kredisi, *Fr.* Crédit publique) Halkın işlerini görmek için devletin aldığı borç... *Tedaviül kredisi* ve *yatırım kredisi* gibi deyimler karşılığında kullanılır. Bu kredinin en eski örneğini antik çağın ünlü Yunan düşünürü Aristoteles anlatmaktadır: İyonya kolonyalisti Klazomen gecikmiş avlıkları ödemek için ücretli askerlerin kumandanlarından borç alır, sonra da bu borcu zengin vatandaşlardan zorla aldığı borçla ödemiş. Kamu kredisini gelecekteki devlet gelirleri karşılar. Devlet borçlarıyla ilgili esham ve tahvilâtın alınıp satılması da bir kamu kredisi konusudur.

KAMU KURULUŞLARI

1. (Os. Âmme müesseseleri, *Fr. Établissements publics, Al. Öffentliche Anstalten, İng. Public institutions, Institutions of public utility*) Tüzelkişilik taşıyan kamu hizmeti örgütleri... Örneğin İstanbul Elektrik, Tramvay, Tünel idaresi böyledir.

2. (Os. İktisâdî devlet teşekkülleri, *Fr. Organisations économiques d'état*) Anamallarının tümü devletçe sağlanarak kurulan ve hususî hukuk hükümleriyle yönetilen tüzelkişilerle bu tüzelkişilerin kurduğu sınırlı sorumlu kurumlar... Örneğin Sümerbank, Etibank, Toprak Mahsulleri Ofisi, Zirâî Dönatım Kurumu vb. böyledir. Sümerbank'ın kurduğu çeşitli fabrika ve işletmeler de bu tüzelkişilerin kurduğu sınırlı sorumlu kurumların örneğidir. Ülkemizde bu kamu kuruluşları 3460 sayılı kanunla yönetilirler. Malsal ve yönetsel özelliklikleri (muhtariyetleri) vardır, sorumlulukları anamallarıyla sınırlıdır, özel yasalarında 3460 sayılı kanuna bağlı oldukları açıklanmıştır, tecimsel ve ekonomik işlemlerinde hususî hukuk hükümlerine bağlıdırlar (örneğin alımsatımlarında devlet alımsatımlarının bağlı olduğu Artırma ve Eksiltme Kanunu'nu uygulamazlar). Bunlara Batı dillerinde *kamu işletmeleri* denir. *Bk. Kamu işletmesi.*

KAMULAŞTIRMA (Os. İslimlâk, *Fr. Expropriation, Al. Enteignung, Expropriation; İng. Expropriation, Lâ. Publicare, Translatio in publicum usum*) Özel mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi... *Kamulaştırma*, kamu yararı amacıyla özel mülkiyet altında olana devletçe ve toplumcu toplumlarda toplumca elkonulması demektir. Deyim olarak *mal edinme* (Os. İstimvâl, *Fr. Appropriation*) deyimine karşı kullanılır. Bu elkoyma işlemini hükümet, belediye, kamu hizmeti gören idareler gibi resmî kuruluşlar yapar. Kamulaştırılan mal, değeri ödenerek bu kuruluşların olur. Özellikle toplumcu ekonomi dilinde önemli bir terimdir, toplumculuk düzeninde üretim araçlarının özel mülkiyetine elkonur ve kamu mülkiyetine dönüştürülür. *Bk. Kamu çıkarı.*

KAMULCULUK (Os. İştirâkiyye, Mezhebi iştirâk; *Fr. Communisme, Al. Kommunismus, İng. Communism*) Toplumculuğun evrimiyle gerçekleşeceği ileri sürülen sınıfsız toplum düzeni... Alman düşünürleri Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından ileri sürülmüş ve *bilimsel kamulculuk* (*Fr. Communisme scientifique*) adıyla anılmıştır. Marksçı edebiyatta ilkel toplumların ortaklaşacaklıklarını dilegetiren *ilkel kamulculuk* deyiminden, bu ilkel

kamulculuk örneğinden esinlenerek çeşitli ortaklaşacılık hayalleri kuran *ütopyacı kamulculuk* deyiminden, bilim dışı savlarla toplumu düzenlemeye çalışan *kaba kamulculuk* deyiminden ayrılır. Tanımlanmamış ve düşünce plânında kalmıştır. Dünya üzerinde bu evreyi gerçekleştirmiş hiçbir sosyalist ülke yoktur. Marx ve Engels böyle bir toplumun nasıl olacağı hakkında ayrıntılara girmemişler ve "buna ancak bilim cevap verebilir" demişlerdir. Fransız Marksçısı Henri Lefebvre'e göre de "bunu sormak, bir mürekkepli kalemin yüz yıl sonraki durumunu bir fizikçi den sormak kadar saçma olur".

KAMU MALLARI (Os. Emvâli âmme, *Fr. Biens commun, Domaine public; Al. Öffentliche Güter, İng. Public goods*) Devletçe üretilen mal ve hizmetler... Mâliye terimidir. Örneğin savunma hizmeti mâliye dilinde kamu malı sayılır. *Bk. Kamu tüzelkişilerinin malları.*

KAMU MÜLKİYETİ (Os. Âmme mülkiyeti, *Fr. Propriété publique, Al. Staatseigentum, İng. Public ownership*) Toplumca sahibolma... Ekonomi edebiyatında "devlete ait toplumsal anamalla sanayi anamallının toplamı" olarak tanımlanır ve devletçe üretilen mal ve hizmetleri dilegetiren *kamu malları* deyimiyile ilişkili kılınır. Toplumcu ekonomide toplumculuğun üst ve yetkin aşamasında gerçekleşecek mülkiyet biçimini dilegetirir. Toplumculuğun toplumculuk aşamasında *toplumcu mülkiyet* gerçekleştirilir ki bu da *devlet mülkiyeti*yle *kooperatif mülkiyet* olmak üzere ikili bir yapıdadır. *Bk. Mülkiyet.*

KAMU SİGORTASI (Os. Âmme sigortası, *Fr. Assurance publique, Al. Öffentliche Versicherung, İng. National insurance, State insurance*) Devlet ya da devletsel bir tüzelkişinin yaptığı sigorta... Örneğin işçileri sigorta eden İşçi Sigortaları Kurumu böyledir. Bu deyim, belli görev ve meslek sahiplerinin kendilerini sigorta ettirmeye zorunlu tutulmaları olgusunu da kapsar. *Bk. Sigorta.*

KAMU TÜZELKİŞİLERİ (Os. Âmme hükmî şahısları, *Fr. Personnes juridiques de droit public, Al. Juristische Personen des öffentlichen Rechts, İng. Public law corporations, Chartered or statutory bodies*) Kamu hizmetlerini görmek üzere kamu hukukuna göre tüzelkişilik kazandırılarak kurulan kurumlar... *Bk. Kamu kuruluşları.*

KAMU TÜZELKİŞİLERİNİN MALLARI (Os. Âmme hükmî şahıslarının emvâli, *Fr. Domaine des personnes juridiques de droit*

KAMU YATIRIMLARI

public, *Al.* Öffentliches Eigentum, *İng.* Public property, Government property; *Lâ.* Res publicae) Devlet, vilâyet, belediye ve köylere ait mallar... Bu mallar yollar, ırmaklar, meydanlar gibi genel ve örneğin kaymakamlık binası gibi özel olmak üzere iki türdür. Kamu tüzelkişilerinin genel malları kamunun yararlanmasına ve kullanımına açıktır, özel mallarıysa belli hizmetlere özgü kılınmıştır. *Bk.* Kamu tüzelkişileri, Kamu malları.

KAMU YATIRIMLARI (*Os.* Ämme mevduâtı, *Fr.* Investissements publics, *Al.* Investitionen der öffentlichen Hand, *İng.* Public investments) Gelir sağlayan kamu harcamaları... Gelir getirme ölçütü dolaylı verimliliği de kapsar, örneğin yolların yapımı taşıtların artmasını sağlar, bu nedenle yollara harcanan para da kamu yatırımı sayılır. Bu deyim, geniş anlamında tüm kamu harcamalarını dilegetirir. Örneğin eğitim, sağlık vb. giderleri de bu geniş anlamda kamu yatırımıdır. *Bk.* Yatırım.

KAMU YÖNETİMİ (*Os.* Ämme idâresi, *Fr.* Administration publique a base territoriale, *Al.* Verwaltung, *İng.* Public administration on a territorial basis) Devlet, vilâyet, belediye ve köy yönetimi... Kamu görevlerini görmekle yükümlü tüm yönetimleri dilegetirir. *Bk.* Kamu görevi, Yörel yönetim.

KANÇILARYA (*Os.* Kançılarya, *Fr.* Chancelerie, *Al.* Konsulatskanzlei, *İng.* Chancery) Konsoloslara kâtiplik, saymanlık, kasadarlık, noterlik vb. gibi hizmetler görerek yardım eden dışişleri memuru ve hizmet gördüğü yer... *Bk.* Konsolos.

KANIT YÜKÜMÜ (*Os.* İspât mükellefiyeti, Beyyine külfeti; *Fr.* Charge de la preuve, *Al.* Beweislast, *İng.* Burden of proof, *Lâ.* Onus probandi) Mahkemede bir olay ya da bir hak ileristirenin bunları tanıtlaması zorunluğ... Hukuk ilkesi olarak her savlayan, savını tanıtlamakla yükümlüdür (Her müddei, müddeâsını ispât ile mükelleftir).

KANTAR VERGİSİ (*Os.* Kantar resmi, *Fr.* Impôt sur les pesages, *Al.* Wiegegeld, *İng.* Weighing fee) Ölçü ve tartılardan alınan vergi... *Bk.* Vergi.

KAPALI ARTIRMA (*Os.* Kapalı zarf usulüyle müzâyede, *Fr.* Soumission dans l'adjudication, *Al.* Submission bei versiegeltem Angebot, *İng.* Sealed tender) Bir artırmada önerilen fiyatın kapalı zarf içinde gizli ve yazılı olarak verilmesi... Artırma ve eksiltme yöntemlerinden biridir. 2490 sayılı Artırma ve

Eksiltme Kanunu'na göre kapalı zarflar rakiplerin önünde açılır ve iş en uygun fiyatı ileristirmiş olana ihâle edilir. *Bk.* Artırma ve eksiltme.

KAPALI DİZGE (*Os.* Kapalı sistem, *Fr.* Systéme fermé, *Al.* Geschlossenes System, *İng.* Closed system) Dışarıyla mal, anamal ve emek alışverişi yapmayan ekonomi sistemi... Anamalcı kuramsal çözümlerler genellikle kapalı bir model ele alınarak yapılır ve böylelikle konu basitleştirilir. *Bk.* Kapalı ekonomi.

KAPALI EKONOMİ (*Os.* İktisâdı mestfûre, *Fr.* Économie fermée, *Al.* Geschlossene Wirtschaft, *İng.* Closed economy) Ülkelere arasındaki ticârete katılmayan ve kendi kendine yetmek isteyen ekonomi birimi... Bu terim, Alman düşünürü Fichte'nin *Kapalı Ticâret Devleti* (*Der geschlossene Handelsstaat*, 1800) adlı yapıtıyla felsefe diline de girmiştir. Fichte, bu yapıtında devlet kuramını geliştirir ve toplumcu bir devlet ütopyası önerir. Ticâreti devlet yapmalı ve ulusal dengenin bozulmaması için de bu ticâret dışarıya karşı kapalı olmalıdır, der. Böylesine bir ekonominin özelliği *kendi kendine yeterli* (*Fr.* Autarcique) olmasıdır. Klâsik economiciler *kapalı ekonomi'*ye *Röbinson Crusoe* örneğini verirler ve tinli roman kahramanının yardımcısı *Cuma*'yla birlikte gerçekleştirdikleri varsayılan pazardan mal almaksızın ve pazara mal satmaksızın geçimlerini kendi emekleriyle sağlayan küçük toplumlarını gösterirler. Klâsik economiciler kuramsal çözümlerlerini genellikle böylesine *kapalı dizge* (*Os.* Manzumei mestfûre)ler düşleyerek yaparlar. *Bk.* Kapalı dizge, Ekonomi, Robenson.

KAPAMA (*Os.* Tevâzün, *Fr.* Réglement, *Al.* Ausgleichung, *İng.* Settlement) Ödeyip temizleme... Örneğin bu anlamda bir *hesap kapama* (*Fr.* Réglement d'un compte) ya da bir *borç kapama* (*Fr.* Réglement d'une dette)'dan söz edilir. *Hesaplaşma* (*Fr.* Réglement de compte) anlamını da verir. *Bk.* Kapatma, Ödeme.

KAPANIS BORSA ÇİZELGESİ (*Os.* Borsa tâtilinde yapılan cetvel, *Fr.* Cote de clôture, *Al.* Schlussnotierung, *İng.* Closing quotation) Borsanın gün sonu kapanışında yapılan cetvel... *Bk.* Borsa.

KAPANIS GEÇERDEĞERİ (*Os.* Kapanış kuru, *Fr.* Cours de clôture, *Al.* Schlusskurs, *İng.* Closing rate) Borsanın gün sonu kapanışında saptanan kur... *Bk.* Borsa, Geçerdeğer.

KAPARO (*Os.* Pey akçesi, *Fr.* Arrhes, *Al.* Angeld, Handgeld, Kaufgeld, Arrha, Drauf-

geld; *İng.* Earnest money, Deposit; *Lâ.* Arrha) Satış bedeline mahsup edilmek üzere önceden verilen para... Sözleşmeden dönülmeyeceği vadedini içerir. Sözleşmenin gerçekleştiğine inandırmak için verilen paraya *pey akçesi*, bir arttırmada fiyat öne sürmeye *pey sürmek* denir.

KAPASİTE (*Os.* Sia, *Fr.* Capacité, *Al.* Fassungsvermögen, Leistungsfähigkeit; *İng.* Capacity, Ability) Verim derecesi... Deyim, gerçekte *bir şeyin içine sığdırılabilecek miktar*'ı dilegetirir, buysa onun alma ve dolayısıyla da verme gücünü belirtir. Ekonomi ve ticâret dilinde *verim smuri* anlamında kullanılır. Bir fabrikanın kapasitesi, onun en çok üretebileceği miktari; bir dükkânın kapasitesi, onun en çok satabileceği mal sayısını dilegetirir. *Bk.* Verim.

KAPATMA (*Os.* Tasfiye, *Fr.* Liquidation, *Al.* Auflösung, Liquidation, Auseinandersetzung; *İng.* Liquidation, Dissolution, Winding-up) Sonuçları henüz belli olmayan hesapları inceleyip düzenleyerek aktifle pasif arasındaki farkı saptayan işlem... Borsa terimi olarak vâdeli işlemlerin saptanan zamanda kesilmesini, ticâret terimi olarak bir şirketin fesih ya da ifisâhı üzerine şirket alacak ve borçlarınının saptanmasını ve alacakların tahsil edilerek borçların ödenmesini ve geri kalanın ortaklara paylaşılmasını dilegetirir. İflâs nedeniyle ifisâh eden şirketin tasfiyesi, İcrâ ve İflâs Kanunu hükümlerine göre yapılır. *Bk.* Kapatma görevlileri, Paraya çevirme.

KAPATMA GÖREVLİLERİ (*Os.* Tasfiye memurları, *Fr.* Liquidateurs, *Al.* Liquidatoren, *İng.* Liquidators) Tüzelkişilik taşıyan şirketlerin tasfiyesinde bu işlemi yapmakla görevli resmî memurlar... Ticâret Kanunu'nun 210. ve onu izleyen maddeleriyle 446. ve onu izleyen maddelerinde yazılıdır. *Bk.* Kapatma.

KAPATMA GÜNÜ (*Os.* Tasfiye günü, *Fr.* Jour de liquidation, *Al.* Stichtag, *İng.* Settling day) Tasfiyenin yapıldığı gün... *Bk.* Kapatma.

KAPATMAK (*Os.* Tasfiye etmek, *Fr.* Liquider, *Al.* Liquidieren, Auflösen; *İng.* To liquidate, To wind up) Belli hesap işlemlerine son vermek... *Bk.* Kapatma, Paraya çevirme.

KAPİTAL *Bk.* Anamal.

KAPİTALİZM *Bk.* Anamalcılık.

KAPİTÜLASYON (*Os.* Teslimnâme, İmtiyâzâtı ecnebiye; *Fr.*, *İng.* Capitulation, *Al.* Kapitulation) Bir devletin başka devletlere tanıdığı ekonomik ayrıcalık... Osmanlı imparatorluğunda yabancılara statüsünü dilegetiren

kapitülasyon deyiminin, öteki dillerdeki anlamlarından çok, İtalyanca *anlaşma* anlamına gelen *capitulazione* ya da *fasıl başlığı* anlamına gelen *capitula* deyiminden kaynaklandığı ilerisürülür. Bununla beraber Fransızca anlamında *müslüman ülkelerinde hristiyanların haklarını saptayan sözleşme* anlamı da vardır. İlk Osmanlı Kapitülasyonu Fatih Sultan Mehmet zamanında İstanbul'un alınmasına yardımlarından dolayı Cenevizlilere verilmiştir. Daha sonra Venediklilere de tanınan bu ayrıcalık Kanunî Sultan Süleyman zamanında Fransa'ya ve daha sonra Kraliçe Elizabeth I. zamanında İngiltere'ye tanınmıştır. Giderek Yunanistan'dan İran'a kadar tanınan kapitülasyonlar ülkeyi bir yarı-sömürge durumuna düşürmüştür. Bu ayrıcalığı tanıyan ülke, görünüşte bağımsız bir ülkedir. Ama ekonomik bağımsızlığına yitirdiğinden bu türlü ülkelere *yarı sömürge* denir. *Kapitülasyonun* sağladığı ayrıcalıklar sadece vergi ve gümrük ödemek gibi ekonomik ayrıcalıklar olarak kalmaz; o ülkenin yasalarına bağlı olmamak, tevkif edilmemek, mahkemelerinde yargılanmamak vb. gibi hukuksal ve siyasal alanlara da yayılır. Yeni sömürgecilik, günümüzde, kapitülasyonların adını anmadan onlardan çeşitli biçimlerde ve çeşitli adlar altında yararlanmaktadır. *Bk.* İç kapitülasyonlar, Yenisömürgecilik.

KÂR (*Os.* Kâr, *Fr.* Bénéfice, Profit; *Al.* Gewinn, *İng.* Gain, Profit) Maliyet fiyatıyla satış fiyatı arasındaki fark... Farsçadır, konuşma dilinde *alışveriş işlerinin sağladığı para kazancı* olarak tanımlanır. Diyalektik anlayışa göre *kâr*, artık-emekten elde edilen *artık-değerdir* ve anamalcı ekonominin hem amacı hem de geliştirici gücüdür. Bu anlayışa göre, "üretimin miktarı, üretimle toplumsal ihtiyaçlar arasındaki ilişkilere göre belirlenecek yerde, ödenmeyen emeğin genel olarak gerçekleştirilen emek içindeki oranıyla -ya da kapitalistlerin diliyle söyleyecek olursak *kâr*-la belirlenir. Sonuç olarak kapitalist üretim biçimi, insan ihtiyaçlarının giderilmesiyle değil, belli bir kârın gerçekleştirilmesiyle durur" ve "avanse edilen toplam anamalin zürriyeti olmak sıfatıyla artık-değer, kâr biçimini alır". Anamalcının bu gerçeği görememesi, maliyet fiyatını malın değeri sanmasından ileri gelir. Nitekim bu büyük yanılıya ütopyacı Fransız topluncusu Proudhon da düşmüştür. Artık-değerin kattığı ek değer maliyet hesabına girmez, yani maliyet fiyatının içinde artık-değerin kattığı ek değer yoktur. Üretim fiyatı, malın maliyet fiyatıyla artık-değerin toplamıdır. Bu gerçek görülemediği takdirde

bir malın nasıl olup da maliyet fiyatının üstünde satılabildiği asla anlaşılabilir. Satış fiyatı, pazarda, birbirinden farklı olabilen üretim fiyatlarının ortalamasıyla teşekkül eder. Değer, böylece, *ortalama kâr* halini alır. Bu durum, şöyle bir örnekle açıklanmaktadır: Toplam anamalları 100 olan üç firma varsayalım. Diyelim ki birinci firma değişmeyen anamal olarak -yani binâlara, makinelere, hammaddelere, ısıtma ve aydınlatmaya- 60 ve değişken anamal olarak -yani işçi ücretlerine- 40 yatırdı. Artık-değer oranının da yüzde yüz olduğunu varsayalım. Bu firma, ürettiği mal-dan 40 artık-değer elde edecek ve ürettiği malın değeri eşdeyişle üretim fiyatı değişmeyen ve değişen anamallarla artık-değerin toplamı olarak 140 olacaktır. Diyelim ki ikinci firma değişmeyen anamala 70, değişken anamala 30 yatırdı. Bu firma da ürettiği mal-dan 30 artık-değer elde edecek ve ürettiği malın değeri aynı toplamayla 130 olacaktır. Üçüncü firmanın da değişmeyen anamala 80, değişken anamala 20 yatırdığını varsayalım; bunun elde edeceği artık-değer 20 ve ürettiği malın değeri 120 olacaktır. Şimdi bu üç ayrı değerde gerçekleşmiş olan aynı mal, pazarda ortalama satış fiyatı olan 130'a satılacaktır. Böylece *kâr* da ortalananarak, mallarına, birinci firma değerinin altında, ikinci firma tam değerinde, üçüncü firma değerinin üstünde sattığı halde her üç firma da *yüzde 30 kâr etmiş* olacaktır. Görüldüğü gibi, en gelişmiş -yani değişmeyen anamala ayırdığı anamal payı en büyük olan- firma, az gelişmiş firmaların kârının bir bölümünü böylelikle cebine indirmiş olmaktadır. Örneğimizde en gelişmiş firma üçüncü firmadır ve toplam anamalına oranla yüzde 20 artık-değer elde ettiğinden ötürü yüzde 20 kâr etmesi gerekirken yüzde 30 kâr etmekte ve yüzde 40 kâr etmesi gerekirken yüzde 30 kâr eden en gelişmemiş firmanın (birinci firma) yüzde 10 kârına da sahip olmaktadır. Belçikalı ekonomici Ernest Mandel de şöyle demektedir: "Mülkiyetin özel biçimi *kâr* etmeyi üretimin amacı, geliştirici gücü haline getirir; üretici güçlerin gelişmesine düzensiz bir nitelik verir. Üretim, en âcil gerçek ihtiyaçların karşılanması gerektiği sektörlerde değil, en yüksek kârların sağlanabildiği sektörlerde gelişir" (*Ekonomi Elkitabı*, Orhan Suda çevirisi, c. I, s. 172). *Kâr getiren* (*Fr. Profitable*) işe *kârlı* (*Fr. Lucrative*) ya da *kârlı iş* (*Fr. Affaire lucrative*), kârdan alınan paya *kâr hissesi* (*Fr. Part du profit*) kârın paylaşılmasına *kârın taksimi* (*Fr. Partage du bénéfice*), bir işten kâr sağlamaya *kâr getirme* (*Fr. Donner du profit*) denir. *Kâr* deyimini konuşma dilinde

kazanç deyimıyla anlaşıyor olarak da kullanılmaktadır. *Bk.* Artık-değer, Maliyet fiyatı, Satış fiyatı, Üretim fiyatı, Anamalin organik bileşimi, Fiyat, Değer, Anamalcılık, Gerekli emek.

KARABORSA (*Os.* İhtikâr borsası, *Fr.* Bourse noire, *Marché noir*; *Al.* Schwarze Börse, Schwarzmärkt; *İng.* Black market) Vurguncuların mal darlığından yararlanarak yüksek fiyatla mal sattıkları yasadışı gizli pazar... İstifçilik yaparak mal darlığı yaratıp yapay olarak da gerçekleştirilir. Geribıraktırlmış yok-sul ülkelerde karaborsalar sürekli olarak işlerler. Karaborsa, gerçekte anamalcı üretim düzenine özgü bir pazar biçimidir ve yasaçı pazarlarda yüksek fiyatla mal satılmadığı, düzgünlü kârlarla yetinildiği düşünüyü içerir. *Bk.* Pazar, Borsa.

KARA DİZELGE (*Os.* Kara liste, *Fr.* Liste noire, *Al.* Schwarze Liste, *İng.* Black list) Belli bir açıdan kötü görülen kişileri kamuya duyuran liste... Eski Yunanda halk oyu ile kent dışına sürülenler (*Fr.* Ostracisme) ve Katolik kilisesince aforoz edilenler (*Fr.* Excommunication), çağımızda kullanılan *kara liste* deyiminin ilk kaynaklarıdır. Günümüzde *kara liste* ya da özleştirilmiş deyimıyla *kara dizelge*, özellikle tröst ve kartellerde işverenlerin çıkarlarına uymayan kişi ve emekçileri saptamak ve bunları çeşitli yollarla baskı altına sokmak ya da cezalandırmak için hazırlanmaktadır. Bunun dışında demokratik amaç taşımayan siyasal partiler de böyle kara dizelgeler düzenlerler. Amaçları, iktidara geldiklerinde bu dizelgelerde yazılı siyasal hasuslarından öcalmaktır.

KARAKOL (*Os.* Karakol, *Fr.* Poste militaire, Poste de police, Poste de gendarmerie, Patrouille; *Al.* Wache, Wachtposten, Militäerwache, Streifwache; *İng.* Sentry, Sentinel, Guard, Police station; *Lâ.* Custodia, Vigiliae) Güvenliği koruyan silâhlı güçler ve onların buldukları yer... Bu silâhlı güçler asker, polis ve jandarmadır.

KARA LİSTE *Bk.* Kara dizelge.

KARAMSAR İNGİLİZ ERKİNCİLERİ (*Os.* Bedb'n İngiliz liberalleri, *Fr.* Courant pessimiste anglais) Liberal İngiliz ekonomistleri Malthus ve Ricardo'ya verilen ad... Liberal oldukları halde kendiliğinden kurulan bir düzene inanmadıkları ve ekonomik yasaların meydana getirdikleri çelişmelerden kaygılandıkları için Malthus ve Ricardo bu adla da anılırlar. Malthus'a göre besin maddeleri aritmetik ilerlemeyle arttıkları halde insanlar geo-

metrik ilerlemeyle artarlar, bu yüzden insanlık felâkete ve açlığa doğru gitmektedir. Malthus'un liberalizmi, "bırakınız yapsınlar" yerine; "bırakınız ölsünler" formülüne dayanır, "halk, çektığı yoksulluğun tek nedeninin kendisi olduğunu bilmelidir". Ricardo da toprak rantının zorunlu olarak durmadan artacağını, ihtiyaç maddeleri fiyatlarının da bu yüzden ve zorunlu olarak durmadan yükseleceğini söyler. Öyleyse, der, bırakınız, üretim maliyeti daha düşük olan ülkelerin malları İngiltere'ye serbestçe girsin, çünkü başkaca yapabileceğimiz bir şey yok. Ekonomi tarihinde bu *kötümser akım* (Fr. Courant pessimiste)'in karşısında ve ona bir tepki olarak *iyimser akım* (Fr. Courant optimiste) yer almaktadır. Bu akımın temsilcileri de Fransız ekonomistleri Jean-Baptiste Say'le Frédéric Bastiat'dır. Her iki ekonomici de teknolojik gelişmenin tüm insanlığı gönence ulaştıracağına inanırlar. *Bk. Liberalizm, İyimser liberaller.*

KARA NAKLİYATI *Bk. Kara taşımacılığı.*

KARANTİNA (Os. Karantina, Fr. Quarantaine, Al. Quarantaene, İng. Quarantine) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek için alınan sağliksal önlem... Hastaların buldukları yerde bekletilmesini dilegetirir. Kıyı sağliksal örgütleri de bu adla anıldığı gibi hastanelerde yatacak hastaların kayıt işlemlerinin yapıldığı yeri de adlandırır.

KARA PARA (Os. Siyah para, Fr. Monnaie noire) Vergiden kaçırılmış para... Kimi hükümetler vergi dışı tutulan paraları bankalara çekmek için vergi kaçakçılığına izin verirler ve bankalarda *isimsiz hesap* açtırırlar. Bu isimsiz hesaplar karşılığında verilen banka cüzdanları taşıyana (hâmiline) yazılıdır, bankalar da paranın kime ait olduğunun sır olarak saklanacağını garanti ederler (Bu yüzden kara para hesaplarına *ülkemizde sırdaş hesap* da denilmektedir). Kara para sahipleri ayrıca bir vergi ödemeksizin paralarını işlettirir ve fâizlerini alırlar. *Bk. Para, Vergi.*

KARÂR (Os. Karâr, Fr. Décision, Résolution; Al. Beschluss, Entscheidung, Anordnung; İng. Decision, Sentence, Writ; Lâ. Decretum, Sententia) Düşünüldükten sonra gerçekleştirilmek üzere varılan sonuçsal yargı... *Yargı sonucu* deyimile özleştirilmişse de henüz kullanılmamaktadır. Hukuksal açıdan *mahkeme kararı* (Fr. Jugement, Al. Urteil, İng. Judgement) hukuksal sonuç doğuran bir yargıdır. Kararlar genellikle *yaşamasal* (teşriî), *yargısal* (kazât) ve *yönetimsel* (idârî) olmak üzere üç türüdür.

KARÂRA İTİRÂZ *Bk. Karâra karşıçıkma.*

KARÂRA KARŞIÇIKMA (Os. Karâra itirâz, Fr. Opposition a jugement, Al. Widerspruch, Beschwerde; İng. Appeal, Complaint) Alınmış bir kararın değiştirilmesini ya da ortadan kaldırılmasını içeren dilek... *Bk. Karşıçıkma.*

KARÂR KURAMI (Os. Karâr nazariyesi, Fr. Théorie de la décision, Al. Entscheidungstheorie, İng. Decision theory) Çeşitli olasılıklardan hangisine karar verilmesi gerektiğini istatistiksel olarak araştırın anamalcı kuram... Çeşitli olasılıklar ve seçenekler içinden en uygununu uygulamaya karar verme, anamalcı ekonomide önemle ele alınmıştır, *karâr verme* (İng. Decision making)'yi kurallara bağlamaya çalışmışlardır. Bunun için de seçenekleri en çok yeğlenenden daha az yeğlenenlere doğru sıralamaya çalışırlar. Bu sıralamayı yapabilecek akılda bir de *rasyonel adam* düşlemler. Böylesine rasyonel bir adamın nerede bulunacağı da ayrı bir sorundur. Son yıllarda bilgisayarlardan yararlanmayı da denemektedirler. *Bk. Karâr, Oyun kuramı.*

KARÂRLI DENGE (Os. Müstakar muvâzene, Fr. Équilibre stable, Al. Stabiles Gleichgewicht, İng. Stable equilibrium) Tam rekabet koşulları içinde pazarda gerçekleşen denge... Tam rekabet koşulları içinde işleyen bir pazarda dengeliyi sağlayan güçlerin, arasıra denge bozulsa bile onu yeniden sağlayacakları varsayımını dilegetirir. *Bk. Denge.*

KARÂRNÂME (Os. Karârname, Fr. Décret, Décret-loi; Al. Dekret, Regierungsbeschluss, Verordnung, Ministerratsbeschluss; İng. Decree, Government order) Bakanlar kurulunca alınan karar... Bu karârlardan kimileri Cumhurbaşkanının imzasıyla tamamlanır. Kimileri de, olağanüstü durumlarda hükümete verilen yetkiye dayanılarak yasa niteliğinde olur. *Bk. Karâr.*

KARARSIZLIK (Os. Kararsızlık, İstikrarsızlık; Fr. Incertitude, Instabilité; Al. Unbestandigkeit, İng. Uncertainly) Bir karârda duramayanın niteliği... *Duraksama* (Tereddüt) deyimile anlamdaş olarak da kullanılır. *Bk. Karâr.*

KARA TAŞIMACILIĞI (Os. Kara nakliyatı, Fr. Transport par terre, Al. Landtransport, İng. Carriage by land, Land transport, Conveyance by land) Karada yapılan taşımacılık... Göl ve nehir taşımacılığı da bu deyim kapsamı içindedir. *Bk. Taşımacılık.*

KARA TECİMİ (Os. Kara ticâreti, Fr. Commerce terrestre, Al. Landhandel, İng. Land

KARDEŞLER

trade) Kara yoluyla yapılan ticâret... *Bk.* Kara taşımacılığı.

KARDEŞLER (*Os.* Birâderler, *Fr.* Frères, *Al.* Gebrüder, *İng.* Brothers) Anası ve babası ya da bunlardan biri bir olanlar... "Korkmaz kardeşler" ya da "Hasan Korkmaz ve kardeşleri" biçiminde firma adı olarak da kullanılır.

KARDİNAL YARAR *Bk.* Temel yarar.

KARIŞIK MAL (*Os.* Magış emtia, *Fr.* Marchandises mêlées, *Marchandises diverses*; *Al.* Mischware, *İng.* Miscellaneous goods) Başka şeylerle karışmış olan mal... *Bk.* Mal, Karıştırma, Karışma, Karışmak.

KARIŞMA (*Os.* İhtilât, *Halt*; *Fr.* Adjonction, Mélange; *Al.* Verbindung, Vermischung; *İng.* Mixed) İki malın birbiriyle birleşmesi... Medenî Kanun'un 700. maddesine göre birçok kimsenin malları birbirine karışmış olursa ilgililer halitayı meydana getiren malların karışma zamanındaki değerleri oranında paydaş olurlar. *Bk.* Karışık mal.

KARIŞMAK (*Os.* İgtişâş, *Fr.* Se mêler, S'imircer; *Al.* Sich in etwas mischen, *İng.* To mix up with) Birçok şeyin birbiriyle birleşmesi... *Bk.* Karışma, Karışık mal.

KARIŞTIRMA (*Os.* Tagış, *Fr.* Altération, Confusion; *Al.* Verwechslung, Verschlechterung, Verfaelschung, Warenfaelschung; *İng.* Adulteration, Confusion) Bir şeye başka bir şey karıştırarak safliğini bozma... Bir şeyi başka bir şeyle birleştirmeyi dilegetirir, bu anlamda safliği bozulmamış da olabilir, ama hukuk açısından karıştırma (örneğin su karıştırılmış süt) suçtur ve cezâyı gerektirir. *Bk.* Karışmak, Karışma, Karışık mal.

KARIŞTIRMAK (*Os.* Tagış etmek, *Fr.* Mêler, Mélanger; *Al.* Mischen, *İng.* To mix, To mingle) Bir şeye başka bir şey ya da şeyler katmak... *Düşünceyi karıştırmak* anlamında (*Fr.* Confondre, *Al.* Verwechseln, *İng.* To confound) deyimleri kullanılır. *Bk.* Karıştırma.

KARMA EKONOMİ (*Os.* Muhtelit iktisat, *Fr.* Économie mixte, *Al.* Gemischte Wirtschaft, *İng.* Mixed economy) Özel anamalin kârsız ya da riskli bulduğu işleri devlete yaptırma siyasası... Anamalcı üretim düzeninin XX. yüzyılda yöneldiği yeni bir devletçilik biçimidir. Ekonomi edebiyatında "devletçilikle liberalizmi bir arada ve uyumlu olarak yürütme" olarak tanımlanır ve "kapitalizmle kolektivism arasında üçüncü bir yol" olduğu ilerisürülür. Gerçekteyse devleti açıkça büyük

anamalın emrine verir ve kapitalizmin bunalmalarını devletin gidermesini sağlar. Amerikalı ekonomici Paul Samuelson bunu açıkça dilegetirmektedir, şöyle der: Özel teşebbüs bunalıma düştüğü zaman devletin yardımını bizzat arar ve ister, bu halde devlet, özel teşebbüsü serbest rekabetin yıkıcı sonuçlarından koruma görevini üstlenir. *Bk.* Devletçilik, Keynesçilik.

KARMAŞIK EMEK (*Os.* Mütîl sây, *Fr.* Travail complexe, *Al.* Komplizierte einfache Arbeit, *İng.* Multiplied simple labour) Nitelikli emekçinin harcadığı emekgücü... *Hünerli emek* deyimiyile anlamdaştır. *Bk.* Hünerli emek, Hünersiz emek, Soyut emek, Emek.

KARMA YAŞAM SİGORTASI (*Os.* Muhtelit hayat sigortası, *Fr.* Assurance mixte, *Al.* Gemischte Versicherung, *İng.* Mixed insurance) Hayat ve ölüm sigortalarının bir arada yapılan biçimi... Bu karma sigortada sigortalı belli bir tarihte hayatta bulunuyorsa sigorta tazminatını alabileceği gibi ölümü halinde mirâsçıları sigorta tazminatını alırlar. *Bk.* Sigorta, Yaşam sigortası.

KÂR ORANI *Bk.* Kazanç oranı.

KÂR ORANININ DÜŞME EĞİLİMİ YASASI (*Os.* Kâr nisbetinin tenezzülü meylî kanunu, *Fr.* Loi de la baisse tendancielle du taux de profit) Anamalcı ekonominin, değişmeyen anamalin artmasını ve ona oranla değişken anamalin azalmasını gerektiren, özünden zorunlu olarak doğan kâr oranının düşmesi... Bu eğilimi önce Ricardo görmüş, ne var ki nedenini çözemeyerek Malthus'un tüümüyle gerçekdışı olan nüfus yasasına bağlamıştı. Şöyle diyordu: "Kâr, doğal olarak azalma eğilimi gösterir. Çünkü anamalin gelişmesiyle yaşamak için gerekli maddelerin artışı gittikçe daha çok emeği gerektirir" (*Principes de l'Économie Politique et de l'Impôt*, c. I, s. 108). Daha sonra diyalektik öğreti bu eğilimin anamalcı üretimin özünden zorunlu olarak doğduğunu tanıtladı. Bu öğretiyeye göre anamalcı rekabet, üretim tekniğinin durmadan yenileştirilmesini gerektiriyordu. Bu yüzden de değişmeyen anamalin payı durmadan artıyor ve değişken anamalla işçi ücretleri değişmese bile- aralarındaki oran durmadan değişiyordu. Buysa artık-değerin, eşdeğerle kârın zorunlu olarak düşmesini gerektirmekteydi. Çünkü kâr oranı, artık-değerin değişken ve değişmeyen anamal toplamına bölünmesine eşittir. Daha açık bir deyişle, artık-değeri -yani kâr adı verilen ek değeri sağlayan değişken anamal -yani işçi ücretlerine

KARŞILAŞTIRMALI MÂLİYETLER KURAMI

harcanan anamal bölümü'dür. Bu bölüm, anamalı gittikçe artan değişmeyen bölümüne oranla gittikçe azalmakla kâr oram da zorunlu olarak azalır. Anamalcı üretimde üretim tekniğinin durmadan yenileşmesi zorunlu bulunduğundan değişmeyen anamala yatırılan para durmadan artmaktadır. Bu halde, değişken anamala yatırılan para da bir miktar artsa ve böylelikle artık-değer çoğalsa bile kâr oramı düşer. Bu durum, şu örnekte açıkça görülecektir: Diyelim ki toplam anamal 100'dür, bunun altmışı değişmeyen anamala ve kırkı da değişen anamala yatırılmıştır. Artık-değer oranının da yüzde yüz olduğunu varsayalım. Bu yatırımdan 40 artık-değer elde edilecek ve kâr oranı yüzde 40 olacaktır. Bir süre sonra üretim tekniğinin durmadan yenileşmesi zorunluğundan diyelim ki toplam anamal 200'e çıkarılacaktır. Bunun 150'sinin değişmeyen anamala ve 50'sinin de değişken anamala yatırıldığını varsayalım. Bu yatırımdan 50 artık-değer elde edilecek ve kâr oramı yüzde 25 olacaktır. Görüldüğü gibi, artık-değer (eşdeyişle, kâr) 40'tan 50'ye çıktığı halde kâr oranı yüzde 40'tan yüzde 25'e düşmüş olmaktadır. Bu çözümün metafizik yöntemle neden elde edilemeyeceği şöyle anlatılır: "Bu yasa son derece basit görünmektedir. Ama böyle olduğu halde şimdiye kadar hiçbir ekonomist bunu keşfedememiştir. Onlar, bu olayla karşılaştıklarında, birbiriyle çelişen düşünceler ilerisürdüler. Ama bu yasa, anamalcı üretimde o kadar önemliydi ki, bunu Adam Smith'ten beri bütün ekonomi politığın çözmeye uğraştığı bir esrar saymak mümkündür. Öyle ki, Adam Smith'ten beri bütün ekonomi okulları sadece bu konudaki varsayımlarının başkalarıyla birbirlerinden ayrılmışlardır. Öbür yandan, günümüze kadar bütün ekonomi politığın değişmeyen anamalla değişen anamal arasındaki fark çevresinde -bu farkı bir türlü açıklamayı başaramadan- dönüp durduğu, hiçbir zaman artık-değeri kârdan ayrı olarak, ne de kârı bütün saflığı içinde, onu teşkil eden çeşitli öğelerden -sanayi ya da ticâret kârı, fâiz, toprak rantı gibi- ayırarak düşünemediği, anamalin farklı organik bileşimini ve dolayısıyla genel kâr oranının teşekkülünü asla bütün derinliğiyle çözümleyemediği göz önüne alınırsa, onun bu yaşayı neden bir türlü bulamadığı anlaşılır". *Bk.* Anamalin organik bileşimi, Değişmeyen anamal, Değişken anamal, Kâr, Artık-değer.

KARŞIÇIKMA (*Os.* İtirâz, *Fr.* Protestation, Opposition, Réclamation, Objection; *Al.* Einspruch, Widerspruch, Protest, Einwand; *İng.* Objection, Protest, Opposition) Karşıdurma

ya da karşıtı ilerisürme... Hukuksal anlamda bir işleme engel olmak ya da bunu kimi koşul ve biçimlere uygun yapılmasını sağlamak için yapılan irâde bildirimini dilegetirir. Örneğin Medenî Kanun'un 68. maddesine göre genel kurul kararlarına itirâz edilebilir, 101. maddesine göre evlenme akdine itirâz edilebilir, 75. maddesine göre herhangi bir tesise itirâz edilebilir. 293 ve 294. maddelerine göre nesebi sahih olmayan çocuğun tanınmasına itirâz edilebilir.

KARŞI KİŞİ (*Os.* Muhâtap, *Fr.* Tiré, *Al.* Bezogener, Trassat; *İng.* Drawee) Kendisine polîçe çekilen kişi... *Keşideci* deyimi karşılığında kullanılır. Genel anlamda, *kendisine söz söylenen kişi* (*Fr.* Interlocuteur)'yi dilegetirir. *Bk.* Ödek.

KARŞILAŞTIRMA (*Os.* Mukayese, *Fr.* Comparation, *Al.* Vergleich, Kompromiss; *İng.* Comparison) Ayrımlarını ortaya çıkarmak için yan yana koyup incelemek... Ölçüştürmeyi dilegetirir. *Bk.* Karşılaştırmalı mâliyetler kuramı.

KARŞILAŞTIRMAK (*Os.* Mukaayese etmek, *Fr.* Comparer, *Al.* Vergleichen, *İng.* To compare) Ölçüştürmek... *Bk.* Karşılaştırma.

KARŞILAŞTIRMALI MÂLİYETLER KURAMI (*Os.* Mukayeseli mâliyetler nazariyesi, *Fr.* Théorie des coûts comparés, Théorie des coûts relatifs; *Al.* Theorie der komparativen Kosten, *İng.* Principle of comparative cost, Theory of comparative advantage, Principle of comparative advantage) Üretimde en düşük mâliyetlerle elde edilen iş alanında uzmanlaşmanın daha çok kazanç sağlayacağını ilerisüren kuram... *Ricardo'nun dış ticâret kuramı ve mukayeseli üstünlük kuramı* da denir. İngiliz liberal ekonomisi David Ricardo tarafından ilerisürülmüştür ve liberal düşünce gereği uluslararası serbest ticâretin yararlılığını tanıtlama amacını güder. Ricardo'ya göre *A* ülkesi bir birim *a*'yı bir işgününde, bir birim *b*'yi iki işgününde ve buna karşı *B* ülkesi bir birim *a*'yı üç işgününde ve bir birim *b*'yi dört işgününde üretiyorsa *A* ülkesi her iki üretimde de düşük mâliyet sağladığı halde *a* üretiminde uzmanlaşsın *b* üretimini *B* ülkesine bırakırsa her iki ülke de bundan kazançlı çıkar. Çünkü *A* ülkesinin *a* üretiminde ve *B* ülkesinin *b* üretiminde *mukayeseli üstünlüğü vardır*. Her iki üretimde de avantajsız olan *B* ülkesi, nisfî olarak *b* üretiminde mukayeseli bir üstünlüğe sahiptir. Diyelim ki iyi bir mimar aynı zamanda da iyi bir duvarcı ustasıdır. Ama zamanını mimarlığa harcayarak

KARŞILIK

duvarcılığı başka bir duvarcı ustasına bırakması onun için daha kârlıdır. Duvarcı ustasının ise hem mimarlıkta hem de duvarcı ustalığında mimar kadar verimli olmadığı halde, *mukayeseli mâliyetler kuramına* göre, mimarlığa oranla daha az verimsiz olduğu duvarcı ustalığında mukayeseli bir üstünlüğü vardır. Anamalcı ekonomi kuramcıları bu kuramdan ithalâtı engelleyen gümrük politikasının kendi verimsiz üretimini korumak isteyen ülkeler için de zararlı olduğu sonucunu çıkarmaktadırlar. Uluslararası ticâret bu gümrük yasaklarıyla engellenirse hem A hem de B ülkelerindeki işçilerin gerçek ücretleri düşecektir, ticâretin serbestliği ise her iki ülkedeki işçi ücretlerinin artmasını sağlar. *Bk. Tektarım.*

KARŞILIK

1. (Os. Tahsisât, Fr. Couverture, Provision; Al. Deckung, İng. Remittance, Provision, Fund) Bir iş için ayrılmış para... Ekonomi dilinde, kâğıt paranın değiştirilebilir olduğu güvencesini sağlamak için devletçe saklanan altın ya da değerli dövizler stokunu da dilegetirir. Sağlıklı kâğıt para, karşılığı olan kâğıt paradır. Kâğıt parayı genel eşdeğere döndüren bu anlamdaki karşılıktır. Bugün sağlıklı kâğıt para sistemlerinde genellikle altın yerine en başta dolar olmak üzere yabancı dövizler de karşılık olarak bulundurulmaktadır. Ne var ki yabancı dövizlerin karşılık gösterilmesi tartışmalıdır ve altın kadar sağlam sayılmamaktadır. *Bk. Kâğıt para, Para.*
2. (Os. İvaz, Fr. Contre-valeur, Contre-prestation; Al. Entgelt, Gegenleistung; İng. Consideration, Valuable consideration, Good equivalent) Karşılık olarak verilen... Hukuksal anlamda örneğin alana göre mal, satana göre para *karşılık* (İvaz, Mukaabil edâ)'tır. *Bk. Karşılıklı sözleşme, Karşılıksız sözleşme, Karşılıklı elde etme.*

KARŞILIK BULMAK (Os. Tahsisât bulmak, Teminât bulmak; Fr. Faire les fonds, Fournir les fonds; Al. Deckung anschaffen, İng. To remit, To make a remittance) Herhangi bir şeyin karşılığı olması gereken parayı bulmak... *Bk. Karşılık.*

KARŞILIKLI ANLAŞMA (Os. İtilâfî mütakabile, Fr. Entente réciproque, Accord mutuel; Al. Gegenseitiges Einverständnis, İng. Mutual agreement) Her iki yanın da birbirlerinin isteklerine uyarak yaptıkları anlaşma... *Bk. Karşılıklı sözleşme.*

KARŞILIKLI ELDE ETME (Os. İvazlı iktisap, Fr. Acquisition a titre onéreux, Al. Antgeltlicher Erwerb, Lâ. Acquisitio onerosa)

Bir para ya da mal karşılığında elde etme... Örneğin satış böyledir. Bu deyim İngiliz hukukunda kullanılmamaktadır. *Bk. Karşılık.*

KARŞILIKLI İŞLEM ANTLAŞMASI (Os. Muâmelei mütekaabile muâhedesi, Fr. Traité de réciprocité, Al. Gegenseitigkeitsvertrag, İng. Contract of reciprocity) Karşılıklı işlemde bulunmak üzere yapılan antlaşma... *Bk. İşlem.*

KARŞILIKLILIK KURALI (Os. Mütakaabiliyet esâsi, Fr. Principe de réciprocité, Al. Gegenseitigkeitsgrundsatz, İng. Rule of reciprocity) Ülkelerin birbirlerine karşılıklı olarak haklar tanımaları kuralı... Örneğin bir devlet başka bir devletin uyruklarına (tebaalarına), o devletin de kendi uyruklarına tanıdığı hakları tanıır. Hak tanıma, ülkelerarası hukukta, karşılıklıdır. *Bk. En kayırlmış ülke koşulu.*

KARŞILIKLI SİGORTA (Os. Mütakaabil sigorta, Fr. Assurance réciproque, Assurance mutuelle; Al. Wechselseitige Versicherung, Versicherung auf Gegenseitigkeit; İng. Mutual insurance, Reciprocal insurance) Karı kocadan birinin ölümü halinde sağ kalana para verilmek üzere yapılan sigorta... Türk Ticâret Kanunu'nun 997. ve onu izleyen maddelerinde hükme bağlanmıştır. Ayrıca Türk Ticâret Kanunu'nun 932. maddesine göre birçok kişilerin bir araya gelip belli tehlikelere karşı birbirlerini karşılıklı olarak sigorta etmeleri de bu deyimle dilegetirilir. Bu sigortada kişiler hem sigortalı, hem de sigortacı durumundadırlar. Böylesine bir sigorta yapanlar bir dernek ya da kooperatif niteliğindedir.

KARŞILIKLI SORUMLU ORTAKLIK (Os. Mütakaabil mes'uliyetli hissedarân şirketi, Fr. Société mutuelle, Al. Gegenseitigkeitsgesellschaft, İng. Mutual society) Ortaklarının birbirlerine karşı sorumlu oldukları şirket... *Bk. Şirket.*

KARŞILIKLI SÖZLEŞME (Os. İvazlı akit, Fr. Contrat a titre onéreux, Al. Entgeltlicher Vertrag, Lâ. Contractus onerosus) Taraflardan her birinin ötekine karşı aldığı ya da yaptığı şey için bir karşılık yükümünü içeren sözleşme... Örneğin kirâ sözleşmesi böyledir. Bu deyim İngiliz hukukunda kullanılmamaktadır. *Bk. Sözleşme, Karşılıksız sözleşme.*

KARŞILIKLI TANIMA HAKKI (Os. Mütakaabil riâyet hakkı, Fr. Respect mutuel, Al. Recht auf Achtung, İng. Mutual respect) Her devletin, devletler genel hukukuna aykırı ol-

mamak şartıyla, anayasası ve yasalarıyla oluşan haklarını öteki devletlerin tanınmaları hakkı... Bu tanıma, devletler arasında karşılıklıdır, eşdeyişle bir devlet kendi haklarını tanıyan devletin haklarını tanır.

KARŞILIKLI YARDIM (Os. Mütakaabil teâvün, Fr. Assistance mutuelle, Al. Gegenseitige Unterstützung, İng. Mutual assistance, Mutual help, Mutual support) Birinin saldırıya uğraması durumunda ötekilerin ona yardım etmelerini içeren devletlerarası anlaşma... Bk. Yardım.

KARŞILIKLI YÜKLENME (Os. Mütakaabil taahhüt, Fr. Engagement mutuel, Engagement réciproque; Al. Gegenseitige Verpflichtung, İng. Mutual liability) Birinin bir baskasına karşı bir şey üstlenmesi için öbürünün de ona karşı bir şey üstlenmesi... Bk. Karşılıklı yüklenmek.

KARŞILIKLI YÜKLENMEK (Os. Mütakaabil olarak taahhüt etmek, Fr. S'obliger réciproquement, Al. Sich verpflichten, İng. To enter into a mutual engagement) Karşılıklı olarak üstlenmek... Bk. Karşılıklı yüklenme.

KARŞILIKSIZ (Os. Teminatsız, İvazsız; Fr. A découvert, Non couvert, Sans provision; Al. Ohne Deckung, Ungedekt; İng. Uncovered, Without provision) Karşılığı olmayan... Örneğin bu anlamda "karşılıksız para" ya da "karşılıksız çek" denir. Bk. Karşılık.

KARŞILIKSIZ İŞLEM (Os. Teminatsız müâmele, Fr. Marché a découvert, Al. Blankogeschaeft, İng. Short contract) Karşılığı olmayan müâmele.

KARŞILIKSIZ KREDİ (Os. Teminatsız kredi, Fr. Crédit a découvert, Crédit en blanc; Al. Blankokredit, İng. Blank credit) Karşılık aranmaksızın verilen kredi... Bk. Karşılıksız.

KARŞILIKSIZ ONAMA (Os. Teminatsız kabul, Fr. Acceptation a découvert, Acceptation en blanc; Al. Blankoakzept, İng. Acceptance in blank, Uncovered acceptance) Karşılık aranmaksızın kabul... Bk. Onama.

KARŞILIKSIZ SÖZLEŞME (Os. İvazsız akit, Fr. Contrat a titre gratuit, Al. Unentgeltlicher Vertrag, İng. Gratuitous contract, Contract made without consideration; Lâ. Contractus gratuitus) Karşılığında hiçbir şey istemeksizin bir verme ya da ödemeyi üstlenen sözleşme... Dar anlamda *bağışlama* (Hibe, Teberu) niteliğindeki sözleşmeleri dilegetirir. Bk. Karşılıklı sözleşme, Karşılık, Karşılıksız.

KARŞIT ÖDEK (Os. İade poliçesi, Fr. Re-traite; İng. Redraft) Ödenmeyen bir poliçe hâmilinin poliçe bedeli ve tüm masrafları kapsayan ve keşideciyle cırantalara çektiği yeni poliçe... Bu deyim Türkçe yazımıyla *röret* biçiminde dilimizde de kullanılıyor. Bk. Ödek.

KARŞI YAN (Os. Hâsım taraf, Diğer taraf; Fr. Partie adverse, Al. Gegenpartei, Gegenseite; İng. Adverse party, Opponent, Opporing party) Bir dâvâda taraflardan her birinin ötekine göre durumu... Hukuk dilinde "dâvâ salâhiyeti olan müddeâ ile kendisinden dâvâ edilebilen müddealeyhten her biri" olarak tanımlanır. Bk. Karşı kişi.

KARTEL (Os. Kartel, Fr. Cartel, Al. Kartell, İng. Cartel) Aynı malı üreten sanâyciler arasında, ya da aynı malın üretilmesi için gerekli malları üreten sanâyciler arasında rekabeti ortadan kaldırarak tekel kurma ve daha çok kâr sağlama amacıyla gerçekleştirilen anlaşma... Anamalcı tekelciliğin gelişmiş biçimlerinden biridir. Anamalcı ekonominin geliştirici gücü olan *rekabet*, zamanla ve diyalektik yasa gereğince tam karşıtı olan *tekelciliğe* dönmüştür. Anamalcılar tekeller kurarak fiyatları diledikleri çizgide tutabilirler. Kartel birliği üyeleri olan anamalcılar fiyat, satış koşulları, pazarların paylaşılması, her birinin üreteceği mal sayısı vb. gibi temel ticâret sorunlarında anlaşmış olarak tüketicinin karşısına çıkarlar. Bu birleşme, onları serbest rekabetin zararlarından korur ve piyasaya egemen kılar. Bu birleşmeye katılan şirketler bağımsızlıklarını korurlar. Sadece, kısa ya da uzun vadeli bir anlaşmayla fiyatın saptanması, satış koşulları ve pazarların paylaşılması konularında birbirlerine bağlanırlar. Satımda olduğu gibi, alımda da birlikte hareket ederler. Anlaşmayı bozan birlik üyesi büyük tazminat ödemekle yükümlü tutulur. Ulusal karteller olduğu gibi uluslararası karteller de vardır. Anlaşma konuları bakımından da fiyat kartelleri, üretim kartelleri vb. gibi çeşitli biçimlere ayrılırlar. İlk Almanya'da Ruhr kentinde kurulan kartelleri, tröstlerden ayıran ayırıcı nitelik *üyelerinin anlaşma konuları dışında bağımsızlıklarını korumasıdır*. Anamalcılığın bu tekelleşme aşaması, *tröst* ve *konorsiyom* gibi daha başka biçimleşmeleri de doğurmuştur. Bk. Tekelci anamalcılık, Emperyalizm, Tröst, Holding.

KARTEL RANTI (Os. Kartel irâdi, Fr. Rente de cartel) Kartele katılan şirketlerden en gelişmiş olanının satış fiyatıyla öteki üye şirketlerin üretim fiyatı arasındaki fark... Kartel rantı, aşırı tekel kârının en basit örnek-

KARTİYECİLİK

lerinden biridir. Kartel rantını gerçekleştiren ticârî işlem şudur: Kartel birleşmesi, en düşük üretkenlikle çalışan ortalamâ kâr oranını gerçekleştirmesini sağlayan bir temele göre yapılır. Örneğin İngiltere'de 1883 yılında demiryolu fabrikatörleri karteli, fiyatları en elverişsiz işletmenin maliyet fiyatına göre saptamıştı. Öbürleriye gelişme derecelerine göre bu fiyattan pay aldılar. (Bk. *An Economic History of Modern Britain*, c. II, s. 151). Değerli ekonomi bilgini Ernest Mandel, *kartel rantını* şu örnekle anlatır: "Ortalama kâr oranının yüzde 20 ve anamalin organik bileşimi ortalamasının da 1/4 olduğunu varsayalım. Bu duruma göre dört şirketten meydana gelen bir lokomotif kartelinin üretiminin değeri şu biçime bürünecektir: Birinci şirket değişmeyen anamala 600, değişken anamala 100 yatırıyor, 100 artık-değer üretiyor. Bütün bunların toplamı olarak üretim değeri 800'dür. İkinci şirket değişmeyen anamala 400, değişken anamala 100 yatırıyor, 100 artık-değer üretiyor, üretim değeri 600'dür. Üçüncü şirket değişmeyen anamala 350, değişken anamala 100 yatırıyor, 100 artık-değer üretiyor, üretim değeri 600'dür. Dördüncü şirket değişmeyen anamala 250, değişken anamala 100 yatırıyor, 100 artık-değer üretiyor, üretim değeri 450'dür. Üçüncü ve dördüncü şirketlerin üretimi iki lokomotif, ikinci şirketin üretimi de dört lokomotif olsun. Bu sektörde serbest rekabet olsaydı dört şirketten her biri yüzde 20 kâr edecekti. Dördüncü şirket lokomotiflerini 420'ye (tanesi 210'a), üçüncü şirket 540'a (tanesi 270'e), ikinci şirket 600'e (tanesi 200'e), birinci şirket 840'a (tanesi 210'a) satacaktır. Fakat bu ortalama kâr, en pahalı lokomotif de alıcı bulsa bile, ancak piyasada talep arza eşit olduğu sürece gerçekleşebilir. Arz talepten fazla olduğu andan itibaren üçüncü şirket zararına satmak zorundadır. Oysa kartel piyasayı bilfiil kontrol etmeye başlar başlamaz bambaşka bir hesaplama yapılır. En elverişsiz şirket, üçüncü şirkettir; bu şirketin satış fiyatı olan 270 bütün kartelin kabul edeceği temel fiyat olacaktır. Demek ki lokomotiflerin tanesi 270'e satılacak, birinci şirketin satış fiyatı 1080 olacaktır (kâr 380'dir, bunun 140'ı ortalama kâr, 240'ı *kartel rantıdır*). İkinci şirketin satış fiyatı 810 olacaktır (kâr 310'dur, bunun 120'si ortalama kâr, 190'ı *kartel rantıdır*). Üçüncü şirket 540'tan satacak ve onun kârı ortalama kâra eşit olacaktır. Dördüncü firmanın satış fiyatı 540 olacaktır (kâr 190'dur, bunun 70'ı ortalama kâr, 120'si *kartel rantıdır*). Talep azaldığı andan itibaren kartel de üretimi azal-

tacak ve aşırı kârları gerektiren fiyatlar tutunabilecektir". Bk. Kartel, Anamalin organik bileşimi, Rant.

KARTİYECİLİK (Os. Kartiyerizm, Fr. Cartierisme) Fransız gazetecisi Cartier'nin geribırakılmış ülkelere yapılan yardımın anavatanına harcanması gerektiği yolundaki savı... Gerçeklerden habersiz bön bir adam olan ve geribırakılmış ülkelere *yardım* adı altında verilenlerin gerçekte bir sömürü aracı olduğunu anlamayan Fransız gazetecisi Raymond Cartier, uzun bir zaman insanseverlik sandığı bu yardımları eleştirmiş ve ulusal gelirin çarçur edildiğinden yakınmıştır. Cartier, ülkesinin kapitalistlerini kahkahalarla güldüren bu savlarıyla ünlenmiştir. Bk. Yardım, Yenisömürgecilik.

KASA (Os. Kasa, Sandık, Mal sandığı; Fr. Caisse, Al. Kasse, İng. Cash) İçinde para ve değerli şeyler saklanan çelik dolap... Bk. Kasa varlığı.

KASA AÇIĞI (Os. Kasa noksanı, Fr. Déficit de caisse, İng. Cash deficit, Shortage in cash) Kasada bulunması gereken parayla bulunan para arasındaki olumsuz fark... Bk. Açık, Kasa.

KASA ARTIĞI (Os. Kasa fazlası, Fr. Excédent de caisse, İng. Cash surplus) Kasada bulunması gereken parayla bulunan para arasındaki olumlu fark... Bk. Kasa açığı.

KASA BORÇ BELGİTİ (Os. Kasa bonusu, Fr. Bon de caisse, İng. Cash certification) Herhangi bir kasadan alınan borç karşılığında verilen bono... Bk. Bono.

KASA DURUMU (Os. Kasa vaz'iyeti, Fr. Situation de caisse, İng. Cash statement) Kasaya giren ve kasadan çıkan paraların belli bir andaki hesabı... Örneğin bu anlamda "kasa durumumuz nasıl?" denir. Bk. Kasa hesabı.

KASA DEFTERİ (Os. Kasa defteri, Fr. Livre de caisse, İng. Cash book) Kasaya giren ve kasadan çıkan paraların yazıldığı defter... Bk. Kasa hesabı.

KASA HESÂBI (Os. Kasa hesabı, Fr. Compte de caisse, Al. Kassenkonto, İng. Cash account) Kasaya giren ve kasadan çıkan paraların durumunu gösteren hesap... Bk. Kasa durumu.

KASA İNDİRİMİ (Os. Kasa iskontosu, Fr. Escompte pour le comptant, Al. Kassenskonto, İng. Cash discount) Kredili satışlarda borcunu zamanından önce ödeyen alıcıya yapılan indirim... Bk. İndirim.

KASA KALANCASI (Os. Kasa bakiyyesi, Fr. Solde de caisse, Al. Kassenbilanz, İng. Cash balance) Kasaya giren ve kasadan çıkan paraların hesaplanmasında kasada kaldığı saptanan para... *Bk.* Kalanca.

KASA ÖDENCESİ (Os. Kasa tazminatı, Fr. Indemnité de caisse, İng. Cash indemnity) Para alıp verme işlerinde çalışan görevlilerin açık vermeleri olasılığına karşı kendilerine aylıklarının dışında verilen para... *Bk.* Ödence.

KASA ÖDENESİ (Os. Kasa çeki, Fr. Chèque tiré par une banque sur soi-même, Al. Bankscheck, İng. Cashier's check) Bankaların bir servisten ötekine para aktarmak için kendi kendilerine yazdıkları çek... Firma içi bir aktarma işlemidir, ilkin Amerikan bankalarında kullanılmıştır. *Bk.* Çek.

KASA VARLIĞI (Os. Kasa mevcudu, Ankes; Fr. Encaisse, Al. Kassenbestand, Barvarrant; İng. Cash on hand, Cash balance, Reserve) Gereken harcamaları karşılamak için kasada bulundurulmuş para... Bankaların ankesi, aynı zamanda, emre hazır alacaklarını ve merkez bankasındaki hesap bakiyelerini de kapsar. Bir bankanın yatırımlarıyla derhal ödemeye hazır olarak bulundurduğu para arasındaki nispet *ankes oranı* deyimıyla dilegetirilir. Eskiden bankalar bu oranı kendi deneylerine göre diledikleri gibi saptarlardı. Günümüzde bu oran yasalarla saptanmaktadır, eşdeyişle bankalar kasalarında hemen ödeyebilmek için belli bir para bulundurmaya zorundadırlar. Bankacılık, gerçekte, herkesin, yatırdığı parasını bir anda geri istemeyeceği olasılığına dayanan bir çeşit kumardır. *Bk.* Banka.

KASA VERENEĞİ (Os. Kasa kredisi, Fr. Crédit de caisse, Facilités de crédit, Argent au jour le jour; Al. Kassenkredit, Kreditfazilitaeten, Tagesgeld, Kassenerleichterung; İng. Credit facility, Call money) Bankaların çok kısa vâdeyle ve fâizini peşin alarak verdikleri borç para... Yabancı terimlerde görüldüğü gibi buna *banka kolaylıkları* da deniyor. Bu sistemle bankalardan bir gün sonra ödenmek üzere alınan krediler de vardır. *Bk.* Kredi.

KATALLAKTİK (Os. İlmi mübâdele, Fr. Catallactique, Al. Katallaktik, İng. Catallactics) Ekonomi... İnsansal karakter taşımayan ekonomi (maddî ekonomi) anlamında kullanılmak üzere önerilmiştir. *Değiştirmeler bilimi* anlamına gelmekte ve ruhbilimsel çözümlenmeleri konu dışında bırakılmaktadır. *Bk.* Ekonomi.

KATIK (Os. Katık, Yu. Opsodion) Karın doyurmak için ekmeğe katılan yiyecekler... Yunanca temel besin maddesi (ekmek) anlamındaki *sitos* deyimini karşılığında kullanılır. Antik çağ Yunanlılarında işçinin en az geçim seviyesi *sitos* ve *opsodion*'a göre hesaplanır ve ücreti bunlarla belirlenirdi. Bolluk yıllarında büsbütün kaldırılır ve en az geçim sadece *sitos*'la saptanırdı (*Bk.* Heichelheim, Wirtschaftliche Schwankungen der Zeit von Alexander bis Augustus, s. 98). *Bk.* Geçim, Ücret.

KATILAN (Os. İştirâk eden, Fr. Participant, Al. Teilnehmer, İng. Participant, Partaker) Ortak olup benimseyen... *Bk.* Katılma.

KATILMA (Os. İştirâk, Fr. Participation, Al. Teilnahme, Beteiligung; İng. Participation, Partnership) Herhangi bir işe etken olarak katkıda bulunma... Ortak olup benimsemeyi dilegetirir. *Bk.* Katılan.

KATILMAK (Os. İştirâk etmek, Fr. Prendre part, Al. Teilnehmen, İng. To participate, To take an interest) Herhangi bir işe etken olarak katkıda bulunmak... *Bk.* Katılma.

KATILMA PAYI (Os. İştirâk hissesi, Fr. Apport, Mise de fonds; Al. Einlage, İng. Share of capital) Ortak olma payı... *Anamal payı* deyimıyla anlamdaştır. *Bk.* Katılma yükümü.

KATILMA YÜKÜMÜ (Os. İştirâk taahhüdü, Fr. Souscription d'action, Al. Aktienzeichnung, İng. Subscription) Bir şirkete hissedâr olmak isteyen kimsenin belli bir anamal yatırmak için verdiği söz... Türk Ticâret Kanunu'nun 283. ve onu izleyen maddelerinde hükme bağlanmıştır. *Bk.* Katılma payı, Katılma yükümü belgesi.

KATILMA YÜKÜMÜ BELGESİ (Os. İştirâk taahhütnâmesi, Fr. Bulletin de souscription, Al. Zeichnungsschein, İng. Application) Bir şirkete hissedâr olmak isteyen belli bir anamal yatırmak için verdiği sözü saptayan belge... *Bk.* Katılma yükümü.

KATIYLA KARŞILAMA (Os. Mukaabele bilmisil, Misilleme; Fr. Représailles, Droits de représailles; Al. Vergeltung, Kamptzoll, Retorsionzoll; İng. Retaliation, Retaliatory duties) Kendisine yapılanların benzerini fazlasıyla yapma... Kötü bir davranışı dengiyle karşılamayı dilegetirir. Genellikle uluslararası ilişkilerde bir ülkenin gümrük ve dış ticâret işlemlerini zorlaştırmak için alınan önlemlere o ülkenin de benzer önlemler olarak karşı-

KATLI GEÇERDEĞER DİZGESİ

lik vermesidir. *Aynen karşılık verme* de denir.

KATLI GEÇERDEĞER DİZGESİ (*Os. Muh-telif kur sistemi, Fr. Système de cours multiple*) Birden çok döviz kuru uygulaması... Geri-bıraktırlmış güçsüz ülkelerde uygulanır. Res-mi para kuru, seyahat döviz kuru, işçi dö-vizi kuru, öğrenci döviz kuru vb. gibi bir-birinden başka değerlerde kurlar bir arada ge-çerlidir. *Bk. Geçerdeğer.*

KATMA (*Os. Munzam, Fr. Supplémentaire, Al. Nachtraeglich, İng. Additional*) Herhangi bir şeye eklenmiş olan... *Bk. Katma değer, Katma ücret.*

KATMA BÜTÇE (*Os. Mülhak bütçe, Fr. Budget annexe, Al. Nachtragshaushalt, İng. Supplementary budget*) Devlet bütçesinden ayrı olarak yapılan devletsel kamu kuruluş-larının bütçeleri... Genel (umumî) ve özel (hu-sûsî) bütçelerin dışında bir bütçe tipidir ve kamu kuruluşlarının özel yasalarına dayanır. Katma bütçelerin sadece gelirleriyle giderleri arasındaki fark genel bütçede (devlet bütçe-sinde) gösterilir. *Bk. Bütçe.*

KATMA DEĞER (*Os. Kıymeti munzama, Fr. Valeur ajoutée, Al. Wertzuwachs, İng. Ac-cretion value*) Ölü emeğe eklenen canlı eme-ğin yarattığı değer... Özellikle ulusal gelir he-saplarında kullanılan muhâsebe terimi *katma değer*'in gerçek ve bilimsel tanımı budur. Bu terim, anamalcı ekonomide, *bir malın fi-yatından ara tüketim giderleri çıkarılınca ka-lan fark* olarak tanımlanır. *Ara tüketim* (*Fr. Consommation intermédiaire*) giderleri ham-maddeler, makineler, yakıt vb. gibi bir malın üretimi için gerekli araç ve gereçlere harca-nan paraları dilegetirir. (Gerçekte malın de-ğerine katılan bu araç ve gereçler *ölü emek* tir). Daha açık bir deyişle yüz liraya satılan bir malda seksen liralık hammadde, makine, yakıt vb. bulunuyorsa bu malın katma değeri yirmi liradır (Gerçekte bu yirmi lira *canlı emek* değeridir, eşdeyişle o malı üretmek için harcanan insan gücünün değeridir). *Bk. Can-lı emek, Geçmişte harcanan emek, Gerekli emek.*

KATMA DEĞER VERGİSİ (*Os. Munzam kıymet vergisi, Fr. Taxe sur la valeur ajoutée, Al. Mehrwertsteuer, İng. Value added tax*) Muâmele ve satış vergileri... Tüketilmek için üretilen mal ve hizmetlerin üretiminden, top-tan satışından, perakende satışından, dağı-tımından vb. alınan vergileri dilegetirir. İlk-in 1955 yılında Fransa'da uygulanmış ve daha

sonra tüm Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Bu vergi, üreticilerden ve satıcılardan alınır ama satış fiyatına yansıtılır. Son yıllarda ülkemizde de uygulanmaya başlamıştır, *KDV* kısaltma-sıyla gösterilmektedir. Katma değer vergisi, katma değer kavramıyla ilgilidir; daha açık bir deyişle, üretimin her aşamasında malın kazandığı değer vergilendirilmesidir, eşde-yişle bu verginin matrahı katma değerdir. *Bk. Katma değer, İşletme vergisi, Vergi, İşlem ver-gisi, Gider vergileri.*

KATMA GİDERLER (*Os. Munzam masraf-lar, Fr. Frais supplémentaires, Al. Mehrkosten, İng. Additional expenses*) Yapılan asıl har-camaya eklenen harcamalar... *Bk. Gider.*

KATMA GÜMRÜK VERGİSİ (*Os. Munzam gümrük resmi, Fr. Taxe douanière supplémen-taire, İng. Countervailing excise duty*) Yerli malları yabancı mallar rekâbetinden korumak için yabancı mallardan alınan ek gümrük vergisi... *Bk. Gümrük vergisi.*

KATMA ÖDEME (*Os. Munzam tediyât, Fr. Payer un supplément, Faire un payement supplémentaire; Al. Zuzahlen, İng. To make an additional payment*) Bir ödemeye ek ola-rak yapılan ödeme... *Bk. Ödeme.*

KATMA ÜCRET (*Os. Munzam ücret, Fr. Surtaxe, Al. Nachporto, İng. Additional por-tage*) Bir ücrete ek olarak verilen ücret... Bu deyim, daha çok, örneğin mektup vb. için verilen ek ücretleri dilegetirir. Örneğin pos-taya verilen mektuplarda taahhütlü ücreti, bir katma ya da ek ücrettir. *Bk. Ücret, Ek ücret.*

KATMA VERENEK (*Os. Munzam kredi, Fr. Crédit supplémentaire, Al. Nachbewilligung, İng. Supplementary allowance*) Bir krediye ek olarak verilen kredi... *Bk. Kredi.*

KATMA VERGİ (*Os. Munzam vergi, Resmi munzama; Fr. Surtaxe, Al. Zuschlagstaxe, İng. Surtax*) Bir vergiye ek olarak alınan ver-gi... *Bk. Katma gümrük vergisi.*

KATSAYI (*Os. Emsâl, Fr. Coefficient, Al. Koeffizient, İng. Coefficient*) Bir niceliğin kaç katının alındığını gösteren sayı... Örneğin dört katsayısı, belli bir niceliğin dört sayısı ile çar-pılacağını gösterir. *Bk. Çarpan.*

KAUTSKYÇİLİK (*Os. Kautsky'nin noktaî na-zarı, Fr. Kautskysme, Al. Kautskymus, İng. Kautskysm*) İyileştirmeci Karl Kautsky'nin adı-na bağlanan oportünist toplumculuk... Dya-lektik ekonomi deyimidir. 1920 yılına kadar Marksçılığın izdaşı olan Alman toplumcusu

Karl Kautsky, bu tarihten sonra Marksçılığı kasıtlı olarak tahrir etmiştir. Marksçı terminolojide Kautsky'nin bu oportünist tutumuna *sosyal şovenizm* ve *Kautskyst oportünizm* gibi adlar da verilir. *Bk. İyileştirmecilik, Gözdengeçiricilik.*

KAYDIRILMIŞ KREDİLER (*Os. Tâlik edilmiş krediler, Fr. Crédits différés, Al. Antizipative Guthaben, İng. Deferred credits*) Bankalarca müşterilerden müşterilere kaydırılarak verilen kredi... Belli bir para yatırma karşılığında belli bir süre sonra/ bu paranın birkaç katı olarak verilen krediyi dilegetirir. Bu kredi sistemi özellikle konut kredilerinde uygulanır. Örneğin bir banka yüz bin lira yatırıma iki yıl sonra üç yüz bin lira kredi vereceğini bildirir. Gerçekte bu işlem, bu krediyi almak için her yıl para yatırımların paralarını birbirlerine vermek yoluyla yapılır. Diyelim birinci yıl yüz kişi yüz biner lira yatırdı, iki yıl sonra bu kişiler üçer yüz bin lira (toplam olarak otuz milyon lira) kredi alacaklardır. İkinci yıl diyelim dört yüz kişi ve üçüncü yıl beş yüz kişi daha yüzer bin lira yatırdı. İkinci yıl sonunda bankanın elinde birinci yıl müşterilerinin yatırımlarından on milyon ve ikinci yıl müşterilerinin yatırımlarından otuz milyon olmak üzere kırk milyon lira toplanmış olmaktadır. Banka bu kırk milyon liranın otuz milyonunu kredi olarak verecek ve on milyonunu da kendisi kullanacaktır. Bu sistemi, bankalarla birlikte büyük yapı şirketleri ve kooperatifleri de uyguladılar. *Bk. Kredi.*

KAYDI PARA (*Os. Kaydı para, Fr. Monnaie scripturale, Al. Bankgeld, Giralgeld, Buchgeld; İng. Bank money*) Bankalarca yapılan hesap işlemi... Fizik yapısı olan para kullanılmadan defter üstünde yapılan para kaydı işlemine *kaydı para* denir. Örneğin bir borçlu alacaklına para yerine bir çek verir, alacaklı da o çeki bankaya götürerek borçlunun hesabından bankadaki kendi hesabına geçirir. Bu işlem (kayıt işlemi), efektif parayla değil, *hesap parası*yla yapılmış demektir. Bu banka hesap parası da, fizik yapısı olan efektif paralar gibi, kayıtlar üstünde tedâvül eder. *Bk. Para.*

KAYITSIZLIK (*Os. Kayıtsızlık, Fr. Indifférence, Al. Indifferenz, İng. Indifference*) Tüketicinin iki ya da daha çok mallar arasında fark görmemesi, ayırım yapmaması ve birini ötekine yeğlememesi durumu... Tüketicinin tercihleri ve kayıtsızlığı anamalcı ekonomide çok önemlidir. Tüketici çeşitli mal bileşimleri arasında kayıtsız kalabilir, bu halde kayıtsız ka-

lınan o bileşimlerin sağladığı yarar aynı sayılır. Aynı yararı sağlayan bu mal bileşimleri diyagramda *kayıtsızlık eğrileri*yle gösterilir. Bu eğriler üstündeki her nokta kayıtsız kalınan malların farklı bir bileşimidir. Değişmez gelirli tüketicilerin tüketim imkânları da değişmezdir, sınırlı paralarıyla alabilecekleri mallar çeşitli bileşimler meydana getirir, bir maldan daha çok alabilmeleri için bir başka malın bir miktarından vazgeçmeleri gerekir. Kayıtsızlık durumu, bu bileşimler arasında gerçekleşir. Aynı yararı sağlayan ve bundan ötürü de kayıtsız kalınan bu bileşimler sonsuz sayıdadır. Diyagramda gösterilen bu kayıtsızlık eğrilerinin tümüne *kayıtsızlık paftası* denir. *Bk. Marjinalcilik.*

KAYMAK FİYAT (*Os. Kaymak fiyat, Fr. Prix fort, Al. Starker Preis, İng. Skimming price*) Piyasaya yeni çıkarılmış rakipsiz bir mala konulan yüksek fiyat... Firmalar genellikle yeni mallarını topluma tanıtmak için yaptıkları reklâm kampanyalarının giderlerini bu kaymak fiyattan sağlarlar. Buradaki *kaymak* deyimini sadece fiyatı değil, tüketici sınıfların da kaymağını dilegetirmektedir. Bu yeni malı, ilkin en zenginler alacaklardır. Mal, daha sonra kademeli olarak ucuzlatılır ve rakipleri piyasaya sürülünce de normal fiyatına iner. Kimi yerde yüksek fiyatla az satış, ucuz fiyatla çok satıştan daha kârlıdır. Burjuva ekonomileri, zenginlerin aldığı mallara yoksulların ruhbilimsel olarak ilgi duyduklarını ve ilk kademe indiriminde (fiyat henüz gerçek fiyattan çok yüksek olduğu halde) o mali almaya çalıştıkların saptamışlardır. *Bk. Fiyat.*

KAYNAK (*Os. Mênâ, Fr. Source, Al. Quelle, İng. Source*) Üretici etmenler... Anamalcı ekonomide emek, toprak, anamal vb. gibi üretici sayılan etmenler bu deyimle dilegetirilir, örneğin "tüketim malları talebi, bütün üretici kaynakların dolaylı talebidir" denir. *Bk. Kaynaklar, Kaynaklar kuramı.*

KAYNAKLAR (*Os. Menâbi, Fr. Sources, Al. Quellen, Brunnen; İng. Spring, Source; Lâ. Fontes*) Topraktan çıkan sular... Hukuk açısından çıktıkları toprağın malıdır. Medeni Kanun'un 679. maddesine göre kaynaklardan ancak onların kaynadıkları gayrimenkullere irtifak hakkı koydurmak yoluyla yararlanılabilir. *Bk. Kullanma hakkı.*

KAYNAKLAR KURAMI (*Os. Mahreçler nazariyesi, Mahreçler kanunu; Fr. Loi des débouchés, Al. Gesetz der Absatzwege, İng. Law of markets, Say's law, Say's identity*) Her mal üretiminin o malı satın alabilecek

KAYNAKLAR YASASI

geliri de ürettiğini ileri süren bilim dışı kuram... Liberal ekonomici Jean-Baptiste Say'ın ileri sürdüğü bir kuramdır. *Say yasası* adıyla da anılır. Gerçekte 'bu düşünceyi ilkin ortaya atan, Say değil, İngiliz ekonomisi James Mill'dir. Say, James Mill'in bu düşüncesini bir yasa haline getirmiştir. Say'ın bu varsayımına göre her mal kendi karşılığını da ürettiğinden aşırı üretim ve bundan ötürü ekonomik bunalım sözkonusu olamaz. Bunalımın nedenlerini, çok üretimde değil, başka yerlerde aramalıdır (nitekim başka bir metafizikçi ekonomici bu nedenleri güneş lekelerinde bulmuştur. *Bk. Jevons kuramı*). Say, bu varsayımıyla, mal üretimine katılan çeşitli sosyal sınıfların gelirlerinin birbirine eşit olduğunu tanıtlamak ister. Metafizik ekonomi anlayışının büyük iddiası budur. 1803 yılında yayınladığı *Traité d'Economie Politique* adlı yapıtında Say, *bir mal satmanın, başka bir mal almak* demek olduğunu ileri sürmekle, aynı zamanda, *ekonomik düzeni kendi haline bırakın, onu değiştirmeye kalkmayın* demek ister. Bu da liberal ekonomi anlayışıdır. Say, anamalcı üretimde, alımla satım arasındaki zaman farkını ve fiyat dalgalanmalarının ya bir yanda bir gelir bakiyesi, ya da öteki yanda paraca karşılığı olmayan bir mal bakiyesi bıraktığını hesaba katmamaktadır. Bundan başka, eğer her gelir mutlaka bir mal alımına harcanıyorsa nasıl oluyor da anamal böylesine birikiyor? diye soramaz. *Mahreçler kuramı*, ancak, değiştirmeye değerleri değil, kullanma değerleri üreten bir toplumda; üretilmiş malların tümünün derhal ve peşin parayla satıldığı, farklı işletmeler arasında üretkenlik farklarının bulunmadığı bir toplumda geçerli olabilir. *Bk. Bunalım, Anamal, Anamal birikimi.*

KAYNAKLAR YASASI *Bk. Kaynaklar kuramı.*

KAYNAKTA KESME (*Fr. Vergi tevkifatı, Fr. Stoppage a la source, Retenue a la source; Al. Quellenbesteuerung, İng. Deduction at the source, Witholding*) Ödeyen tarafından kesilen vergi... Türkçe yazımıyla *stopaj* deyimi de kullanılmaktadır. Genel olarak gelir vergisinde uygulanır. Örneğin memurların ve işçilerin gelir vergileri maaş ya da ücretleri verilirken kesilir; bankalar belli bir niceliği aşan fâizlerin gelir vergisini fâzi öderken keserler. Vergiyi kesenler onu belli bir sürede vergi dairesine yatırmakla yükümlüdürler. *Bk. Vergi.*

KAYNAKTAN ELDE ETMEK (*Os. Membâdan istihârâ, Fr. Tirer d'une source, Al. Aus*

einer Quelle beziehen, *İng. To draw from a source*) Herhangi bir şeyi çıktığı yerden almak... *Bk. Kaynak.*

KAYNAKTAN ÖĞRENMEK (*Os. Membâdan vukuf, Fr. Savoir de source, Al. Aus Quelle wissen, İng. To know from source*) Herhangi bir bilgiyi çıktığı yerden öğrenmek... *Bk. Kaynak.*

KAYNAŞMA

1. (*Os. İmtizâç, Fr. Fusion, Al. Fusion, Verschmelzung, Zusammenschluss; İng. Fusion, Amalgamation*) İki ya da daha çok ticâret ortaklığının aktif ve pasiflerini birleştirerek tek bir ortaklık durumuna geçmeleri... Şirketlerin bu tecimsel birleşmelerinin pek çok biçimleri vardır. Başlıca biçimleri bu başlığın 2, 3 ve 4. bölümlerinde açıklanmıştır. Bu türlü tecimsel birleşmeler anamalcı ekonomide tekelleşme ve anamalin merkezleşmesi biçimleridir. Şirketlerin birleşmeleri, yüzyılımızın ikinci yarısında büyük ölçüde hızlanmıştır. Anamal, uluslararası anamala dönüşmüştür. Uluslararası dev tekeller dünya pazarlarına egemen olmuşlardır. *Bk. Tekelci anamalcılık, Anamalin merkezleşmesi, Anamalin yoğunlaşması, Kartel, Holding.*

2. (*Os. İttihâd, Fr., Al., İng. Union*) İki ya da daha çok ortaklığın anamallarını büyütme amacıyla kaynaşıp tek bir şirket durumuna gelmeleri... Ekonomi edebiyatında buna *öz anlamıyla birleşme* de deniyor. *Bk. Tekelci anamalcılık.*

3. (*Os. İltihak, Fr. Réunion, Al. Vereinigung, İng. Consolidation*) İki ya da daha çok ortaklığın kendilerini tasfiye ederek yeni bir şirket kurmaları... *Bk. Tekelci anamalcılık.*

4. (*Os. İmtisâs, Fr. Absorption d'entreprise, Al. Eingliederung, Übernahme, İng. Absorption merger, Combination*) Bir ortaklığın başka ortaklıkların aktif ve pasiflerini üzerine alarak onları kendisine katması... Ekonomi edebiyatında buna *soğurma* ya da *yutma* da deniyor. *Bk. Tekelci anamalcılık.*

5. (*Os. Mezç, Fr. Confusion, Al. Konfusion, İng. Merger, Lâ. Confusio*) Alacaklılık ve borçluluk sıfatının bir kişide birleşmesi... Borçlar Kanunu'nun 116. maddesine göre bu durumda borç ortadan kalkar. *Bk. Borç, Alacak.*

KAYYIM (*Os. Kayyim, Fr. Curateur, Al. Pflöger, Kurator; İng. Curator, Trustee, Guardian, Administrator; Lâ. Curator*) Yasalarla belli durumlarda bir işi görmek ya da yönetmek üzere yargıç tarafından tayin edilen kişi... Osmanlıcada genel anlamda *mltevellî* de denir, bu deyim özellikle vakıf yönetici-

leri için kullanılır. Mahkemece kayyım tâyini Medenî Kanun'un 353, 376, 401, 402, 403, 421, 422. maddeleri gereğince yapılır. Bununla beraber kayyım, yasal (kanûnî) olabildiği gibi isteğe bağlı (ihtiyârî) de olabilir.

KAZÂ (Os. Kazâ, Fr. Accident, Al. Unfall, İng. Accident) Bir irâde sonucu olmaksızın ya da umulmayan bir olay yüzünden bir kimsenin sakatlığa ya da zarara uğraması... Kazâya uğrayan kimsenin zararı, sorumluluğu ait genel hükümlere göre tazmîn edilir.

KAZANCA KATILMA (Os. Kâra iştirâk, Fr. Participation aux bénéfices, Interessément; Al. Gewinnbeteiligung, İng. Participation in profits) Emekçilere kârdan pay verme... Bir primli ücret sistemidir. Çeşitli biçimlerde uygulanır. Ne var ki her biçimde emekçilere dağıtılacak kâr kimi yerde emekçilerin almaları gereken ücretin de altına düşer. Her şeyden önce dağıtılan kâr, kesintili kâr (net kâr)'dır. Buysa gerçek kârın pek küçük bir yüzdesidir. Bu pek küçük yüzdeden de ilk elden kendilerine ödeme yapılacak olan hissedârlara ayrılan miktâr (ki ana sermayenin yüzde beşine eşittir) düşülür. Geriye pek az bir şey kalırsa bu da ücret kitlesi oranıyla çarpılıp katma değere bölünerek daha da küçültülür. Geriye pek küçük bir para kalacak olursa (ki bu pek enderdir) o da işçilere hemen verilmeyebilir, beş ya da sekiz yıl sonra verilir. Kazanca katılma ütopyası, bilimsel gerçeklerle de bağdaşmaz. Çünkü liberal David Ricardo'nun açık seçik gösterdiği gibi ücretle kâr ters orantılıdır, kârın çoğalması için ücretin azalması gerekir. Bk. Ücret.

KAZANÇ ARTTIRICI (Os. Kâr tezyid edici, İng. Profit increasing) Kârı arttıran... Anamalcı üretim düzeni deyimidir. Bu deyim, anamalcı üretim düzeniyle toplumcu üretim düzeni arasındaki temel ayrımı belirtir. Örneğin anamalcı üretim düzeninde *profit increasing* olmayan bir makine asla kullanılmaz, bir kenara atılır; toplumcu üretim düzenindeyse kullanılır, çünkü bu düzende amaç kâr değil insanların ruhsal ve bedensel gereksilerini karşılamaktır. İngilizcede bu deyimle birlikte *emek hafifletici* anlamında *labour-saving* deyim de kullanılır. Ne var ki bu ikinci deyim insan emeğinden tasarruf sağlayarak *profit increasing* amacını gözetmeyi dilegetirir. Tek sözle, anamalcı üretim düzeninde tek, temel, belirleyici ve başkaca hiçbir şeyi göz önünde tutmayan amaç *kâr*'dir. Anamalcı üretim düzeninde *profit increasing* olmayan hiçbir buluş ortaya çıkarılamaz, örneğin bir gü-

zelliği kremi daha çok kâr getiriyorsa bir kanser ilâcına yeğlenir. Bk. Anamalcılık, Makine.

KAZANÇBİLİM (Os. İlmi servet, Fr. Chrematistique, Al. Krematistik, İng. Chrematistic) Ticâretle para kazanma sanatı... Antik çağ Yunan düşünürü Aristoteles tarafından ileri sürülmüştür. Türkçemizde *kazançbilim* deyimiyile dilegetirilmiştir. Aristoteles, *krematistiki ekonomikin* karşısına koyar; *krematistik*, amacının *saltık olarak zenginleşme* olmasıyla *ekonomikten* ayrılır. *Ekonomik* geçimini sağlama ve yaşamak için gerekli kullanma değerlerini edinmekle sınırlıdır. Aristoteles'e göre gerçek refah *ekonomik* olandır ve *krematistik* tiksiniyecek bir olgudur. Aristoteles, *Krematistik*'i *Ekonomi*'nin karşısına koymuştur ve terim, sözcük anlamında *Yu. Perâkende mal ticâreti* demektir. Krematistik, bir yandan ticârete ve öteki yandan ekonomiye ait iki yönlü bir bilimdir. Ekonomiye dayanan yönü gerekli ve değerli, ticârete dayanan yönüye dolaşıma ve doğaya değil karşılıklı aldanmaya dayandığı için gereksiz ve değersizdir. Bu yüzden tefeci pek haklı olarak tiksiniyecek bir kimsedir, çünkü burada paranın icâdedilme amacı saptırılmış ve kazancın kaynağı bizzat paranın kendisi olmuştur. Para, malların dolaşımı için icâdedildiği halde paranın geliri olan para (eşdeyişle fâiz) parayı üretmeye başlamıştır. Paranın parası olan *fâiz*, *Yu. çıkar* ve *doğurma* anlamlarına gelir; kazanç yolları arasında doğaya en aykırı olanı budur. Aristoteles'e göre mal ticâretinin ilk biçimi *trampadır*, bunun yayılıp genişlemesi zorunlu olarak mal ticâretine dönüşmüştür. Bu da, başlangıç amaç ve eğilimine tümüyle karşıt olarak, *para yapma sanatı* (*Yu. Krematistik*) haline gelmiştir. *Krematistik*, Aristoteles'e göre *Ekonomik*'ten, amacının *saltık ve sınırsız zenginleşme* olmasıyla ayrılır. Kimilerinin paranın çoğaltılması işini ekonominin amacı saymaları bu iki bilimi birbirine karıştırmaları yüzündendir. Ekonomi, gerçekte, geçimini sağlama ve yaşamak için gerekli kullanım değerlerini edinmekle sınırlıdır. Gerçek zenginlik, yaşamı tatlılaştıran ve satın alınabilecek miktarları sınırlı olan bu kullanım değerlerinden meydana gelir. *Ekonomik* sınırlı, *krematistik*'se sınırsızdır. Bk. Ekonomi, Para.

KAZANÇ BÖLÜŞÜMÜ (Os. Kâr taksimi, Fr. Partage du bénéfice, Al. Teilung des Gewinnes, İng. Division of the profit) Kârın hissedârlar arasında paylaşılması... Bk. Kâr.

KAZANÇ DAĞITIMI (Os. Temettü tevzii, Fr. Répartition de dividende, Distribution de

KAZANÇ ELDE ETMEK

dividende; *Al.* Dividendenverteilung, *İng.* Distribution of dividend) Bir şirket kazancının hisseleri oranında hissedârlarına paylaşılması... *Bk.* Paydaş, Pay.

KAZANÇ ELDE ETMEK (*Os.* Kâr istihsâl etmek, *Fr.* Tirer profit, *Al.* Nutzen ziehen, Gewinn Ziehen, *İng.* To make profit, To derive profit) Herhangi bir işden kâr sağlamak... Örneğin bu anlamda "bu işden şu kadar kâr elde edildi" denir. *Bk.* Kâr.

KAZANÇ GENİŞLİĞİ (*Os.* Kâr marjı, *Fr.* Marge bénéficiaire) Satış sonunda elde edilen kâr... Satılan malın birimi üstünden değil de tümü üstünden, eşdeyle çok satıştan elde edilen kârı dilegetirmek için özellikle Fransız economicilerince kullanılmaktadır. *Bk.* Kâr.

KAZANÇ GETİREN (*Os.* Kâr istihsâl eden, *Fr.* Profitable, Lucratif; *Al.* Gewinnbringend, *İng.* Profitable, Remunerative) Kâr sağlayan... Örneğin bu anlamda "kâr getiren bir iş" denir. *Bk.* Kazanç getirmek.

KAZANÇ GETİRMEK (*Os.* Kâr getirmek, *Fr.* Donner du profit, Rapporter du bénéfice, Produire du profit; *Al.* Gewinn bringen, Nutzen bringen; *İng.* To bring profit, To yield benefit) Kâr sağlamak... *Bk.* Kazanç getiren.

KAZANÇ KAPASİTESİ (*Os.* Kâr sıfı, *Fr.* Capacité bénéficiaire, *İng.* Cash flow) Bir işletmenin gerçekten getirebileceği kazanç... Anamalı ekonomi edebiyatında *kesintisiz kazanç* (Net kâr) deyimine yeğlenmektedir. *Kâr kapasitesi* kavramı, net kârdan başka amortismanları ve previzyonları da kapsıyor. Ne var ki kâr kapasitesi işletme hesaplarında gösterilmez, gizli raporlarda yer alır. Çünkü firmalar gerçek kârlarını hiçbir zaman açıklamazlar ve muhâsebe oyunlarıyla çeşitli giderlere dağıtırlar.

KAZANÇLI (*Os.* Kârlı, *Fr.* Lucratif, *Al.* Eintraeglich, *İng.* Lucrative) Kâr sağlayan... *Bk.* Kazançlı iş.

KAZANÇLI İŞ (*Os.* Kârlı iş, *Fr.* Affaire lucrative, Affaire fructueuse; *Al.* Löhnen des Geschaefts, *İng.* Remunerative business, Lucrative business) Kâr sağlayan iş... Örneğin u anlamda "bu, çok kazançlı bir iştir" denir. *Bk.* Kazançlı, Kâr.

KAZANÇ ORANI (*Os.* Kâr nispeti, Kâr hadi; *Fr.* Taux de profit) Elde edilen toplam artık-değerin o üretime yatırılan toplam anamala oranı... Örneğin bir girişimde anamal-

cının 100.000 lira toplam anamal harcadığını ve buna karşı 10 bin lira toplam artık-değer elde ettiğini varsayarsak bu örnekte *kâr oranı* yüzde 10'dur. Değişmeyen anamalı C, değişken anamalı V, artık-değeri de S ile gösterirsek *kâr oranı* $S/C + V$ 'dir. *Artık-değer oranı* S/V 'dir. *Anamalin organik bileşimi* C/V 'dir. Anamalı, kendi işletmesinde yaratılan artık-değerin, yatırdığı anamalin tümüne oranla sağlandığını kabul eder. İşte bu orana *kâr oranı* denir. Anamalı üretimde, özellikle enflasyon evrelerinde, bu kâr oranı devletçe saptanmaya çalışılır. Buna *kâr hadlerini tespit etmek işlemi* denir. Enflasyon evrelerinde hızlı fiyat yükselişleri gerçekleştiğinden *narh* sistemi uygulanıp satış fiyatı dondurulamaz, bu yüzden kâr oranının sınırlanması düşünülür. Buysa, karışık maliyet hesaplarının iyice incelenmesine bağlı olan, pek güç bir işlemdir. Denetlenmesi de ayrı bir güçlük gösterir. Çeşitli işletmelerin ciroları birbirlerinden çok farklı olduğundan hangi mala ne oranda kâr tanınmak gerektiğinin saptanması da başka bir güçlüktür. *Bk.* Artık-değer, Anamalin organik bileşimi, Gerçek değer, Kâr oranının düşme eğilimi yasası.

KAZANÇ PAYI (*Os.* Kâr hissesi, *Fr.* Part du profit, Quotepart du profit; *Al.* Teil am Gewinn, Gewinnanteil; *İng.* Share of profit) Kârdan, bu kârın dönem dönem dağıtılması sırasında, ortaklara ve paydaşlara kendi payları oranında ayrılan bölüm... Bu deyim özellikle hisse senetleriyle kurulmuş şirketlerde kullanılır. Bu şirketlerde kurucu hissedârlara ayrılan kazanç paylarına da *temettü hissesi* (*Fr.*, *Al.* Dividende, *İng.* Dividend) denir. Temettü hissesine kısaca *temettü* de deniyor. *Bk.* Kâr.

KAZANÇ VE DOKUNCA (*Os.* Kâr ve zarar, *Fr.* Profits et pertes, *Al.* Gewinn und Verlust, *İng.* Profit and loss, *Lâ.* Lucrum et damnum) Bir ekonomik girişimin belli bir sürede varlığında meydana gelen artma ve eksilme... Artma kâr, eksilme zarardır. Bu deyim, bireysel tecim işlemlerinde de kullanılır; bir işe yatırılan parayla bu işten elde edilen kazanç arasındaki fark olumluysa kâr, olumsuzsa zarardır. *Bk.* Kazanç ve dokunca hesabı, Kâr.

KAZANÇ VE DOKUNCA HESÂBI (*Os.* Kâr ve zarar hesabı, *Fr.* Compte des profits et pertes, *Al.* Gewinn und Verlustrechnung, *İng.* Profit and loss account) Bir ekonomik girişimin kârım ve zararını gösteren hesap... Ticâret Kanunu'nun 140, 143. ve 463. maddelerinde yazılıdır. *Bk.* Kazanç ve dokunca.

KAZANÇ VERGİSİ (*Os. Kazanç vergisi; Fr. Impôt sur le profit, Impôt sur le revenu; Al. Gewinnsteuer, İng. Income tax*) 1949 yılında yerini gelir vergisine bırakan eski gelir vergisi... Batı'da bu vergiye *irât vergisi* (*Al. Ertragsteuer, Fransızca ve İngilizcesi kazanç vergisiyle aynıdır*) de denir. İlk 1798 yılında İngiltere'de uygulanmıştır. *Bk. Gelir vergisi.*

KAZANIMLI (*Os. Müstahak, Fr. Digne, Al. Würdig, İng. Worthy*) Hak etmiş.

KAZANMAK (*Os. Kazanmak, Fr. Gagner, Al. Gewinnen, İng. To win*) Herhangi bir şeyi elde etmek... Para kazanmak, dâvâ kazanmak vb. gibi deyimlerde kullanılır. *Bk. Kâr.*

KAZÂ SİGORTASI (*Os. Kazâ sigortası, Fr. Assurance contre les accidents, Al. Unfallversicherung, İng. Accident insurance*) Sigorta ettirenin karşılaştığı herhangi bir kazâ, hastalık ya da özdeksel çıkarlarını zedeleyecek herhangi bir olay nedeniyle ölümü, geçici ya da sürekli olarak çalışmaması ya da zarara uğraması halinde kendisine ya da mirâsçılara tazminat ödenmesi için yapılan sigorta... Geniş kapsamlı bir deyimdir. İş kazâsı sigortasından motorlu taşıt sigortasına ve hırsızlık sigortasına kadar birçok sigorta biçimlerini kapsamına alır. *Bk. Sigorta.*

KAZI (*Os. Hafriyât, Fr. Fouilles, Al. Ausgrabung, İng. Excavation*) Malsahibinin mülkiyet hakkına dayanarak mülkünde kazmak yoluyla yapabileceği her türlü şey... Medenî hukuk açısından bir toprak sahibi, toprağının derinliğine doğru dilediğini yapabilir. Ne var ki bu kazıyla komşuluk hakkını zedeleyemez ve binalara zarar veremez.

KEFÂLET (*Os. Kefâlet, Fr. Cautionnement, Al. Bürgschaft, İng. Guaranty, Lâ. Fideiussio*) Bir borcun ödenmesini alacaklıya karşı üçüncü bir kişinin garanti etmesi... Kefâletin gerçekleşmesi için yazılı olması ve kefilin sorumlu olduğu miktarın belirtilmesi gerekir (Borçlar Kanunu'nun 483. ve onu izleyen maddeleri). *Bk. Kefil.*

KEFİL (*Os. Kefil, Fr. Caution, Al. Bürge, İng. Guarantor, Surety; Lâ. Fideiussor, Sponsor, Fidepromissor*) Kefâlet eden kişi... *Bk. Kefâlet.*

KEMALİZM (*Os. Kemalizm, Fr. Kémalisme, Al. Kemalismus, İng. Kemalism*) Teokratik düzenden olumlu bilime yönelme siyasası... *Kemalizm* deyimini, *Atatürkçülük* anlamında

Batılılar tarafından ilerisürülmüş bir deyimdir. Batılılar, ulusal kurtuluş savaşımızla başlayan büyük Türk devrimini bu adla nitelmişlerdir. Türk lideri Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938)'ün siyasal ve toplumsal görüşlerini dilegetirir. Atatürk, dünya tarihinde ilk kez, anamalcılığın son aşaması emperyalizme başkaldıran ve *ulusal kurtuluş savaşı*'nı gerçekleştiren insandır. Atatürk'ün başlattığı ve başarıyla gerçekleştirdiği bu eylem, emperyalizmin boyunduruğunda yaşayan bütün sömürülen uluslara örneklik etmiştir. Bundan ötürü Batılıların deyimleriyle *Kemalizm* ve bizim deyimimizle *Atatürkçülük* belli bir anlamda emperyalizme başkaldırmayı ve ulusal kurtuluş savaşını gerçekleştirmeyi dilegetirir. Başta Lenin olmak üzere tüm toplumcu yazar ve düşünürler Mustafa Kemal Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü övmüşlerdir. Bağımsızlık savaşının kazanılmasından sonra Atatürk, gerçek bir bilimsel anlayışla, hemen ülkenin ekonomi politikasını saptamaya yönelmiş ve 1923 yılında İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi'ni toplamıştır. Atatürk'ün yedi yüzyıllık Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı düzen, *yarı-sömürge* ve *yarı-feodal* bir üretim düzenidir. Osmanlı ekonomisinin *yarı-feodal* niteliği (bu terim, Osmanlı üretimi için, 22 aralık 1882 tarihli mektubunda Engels tarafından kullanılmıştır), feodal toprak mülkiyetinin ve dolayısıyla siyasal feodalizmin hiçbir zaman Osmanlı üretim düzeninde yer almamış bulunmasından gelmektedir. Osmanlı *derebeyleri* hiçbir zaman Avrupa'nın *feodal senyörleri* niteliğini taşımadığı gibi Osmanlı *köylüsü* de hiçbir zaman Batı feodalizminin *serfleri* olmamıştır. Toprağın mülkiyeti, kimi zamanda ve kimi yerde sembolik de olsa, daima devletin üstünde kalmış; *timar* ve *zeamet* adı verilen yöntemlerle sadece toprak ürününden belli bir ölçüde *vergi alma* yetkisi toprak beylerine ve ağalarına bağlanmıştır. Bu sistemde *ticâret* hiçbir zaman gelişmemiş ve feodalizmin bağında oluşup onu anamalcı üretime dönüştüren *tüccar sınıfı* hiçbir zaman var olmamıştır. Bu sistemde ticâret, bir pazar üretimi konusu değil, bir devlet gelişmesi ve savunması konusudur. Egemen sınıf, *feodal sınıf* değil, *bürokrasi sınıfıdır*. Toprakta çalışanlar da, feodal sınıfın *köleleri* değil, devletin *kullarıdır*. Tarihsel süreçte bu terimlerin çok ayrı gerçekleri yansıtan çok ayrı anlamları vardır. Egemen sınıfın köleleri, üretime katılmamakta, saraylarda ve köşklere uşaklık etmektedirler. Üretimin pek küçük bir bölümü üreticilerin kendi ihtiyaçları için ayrılmakta, büyük bölümü de *timar* ve *zeamet* sahipleriyle devlet arasında paylaşılmaktadır.

KEMALİZM

Pazar üretimini gerçekleştirecek ve dolayısıyla *tüccar sınıfını* oluşturacak en küçük bir etken yoktur. *Devlet angaryasıyla* elde edilen üretim fazlası, ticâret pazarlarına değil, devletin savunma araçlarına ve zevk âlemlerine harcanarak çarpur edilmektedir. *Yarı-feodal* deyiminin kapsadığı anlam budur. Böyle bir sistemde toprak mülkiyetinin, özel kişilerin elinde değil, devletin elinde oluşu anamalcı gelişmeye engel olmak bakımından çok daha kötü bir sonuç verir. Devlet, varlığını, bütün gelirleriyle zevk ve safâ âlemlerinin dışındakı ordusunu güçlendirerek yeni fetihler ve dolayısıyla yeni gelir kaynakları elde etmekle ayakta tutabilir. Yeni fetihlerle elde edilen yeni gelir kaynakları da aynı kısır döngüye girdiğinden daha yeni fetihler ve daha yeni gelir kaynakları gerekir. Bu fetihler, güçlenmeye başlayan Batı burjuvazisi karşısına dikilinceye kadar, böylece sürüp gider. Bu düzenin, kendi sınırları dışında gelişen yeni bir genç düzenle çatışması ve bu çatışma sonunda yıkılıp gitmesi kaçınılmazdır. Bu kaçınılmazlığın sonucu olarak Batı emperyalizmi, onu yarı-sömürgeleştiren tam sömürgeleşme dönüştüreceği sırada tarihte görülmemiş bir olayla karşılaşmış, her bakımdan bitmiş ve çökmüş bir ülkenin Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde şahlandığına ve dünyanın en güçlü ordularına kafa tuttuğuna tanık olmuştur. Batı anamalcılığı ve onun en gelişmiş biçimi olan emperyalizmi, tarihte ilk kez, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde bağımsız yaşama hakkını savunan topsuz tüfeksiz bir avuç çıplak insan karşısında yenilgiye uğramıştır. Emperyalizmin yarı-sömürgeleştirip çöktüğü Osmanlı düzeninin yıkıntıları üstünde kurulan yeni Türkiye'nin o günkü ekonomik durumunu, değerli aydın Emin Türk Eliçin (1906-1966) şöyle anlatır: "42 bin köyü, 1000 kasabası, ve 67 kentiyile, 750 bin kilometre karelik koskoca bir coğrafya parçasını kaplayan Türk yurdunda son derece ilkel geçim şartları içinde yaşayan 12 milyonluk bir halk oturmakta... Bir millî pazardan, bir millî ekonomiden eser bile yok... Tandir çukurunda tezek yakan Orta Anadolu köylüsü Karadeniz kıyısında kömür yakıldığından nasıl habersizse, Amerikan ve Romen buğdayı yiyen Karadeniz halkı da dağların hemen ardındaki Sivas'ın bir buğday ambarı olduğunu bilmemekte. Ekonomik ilişkiler bakımından İran ve Suriye, Erzurum'a İzmir'den çok daha yakın. Bir yerde kıtlık olur, halk acıdan ölür; başka bir yerde yiyecekler çürür ya da hayvanlara yedirilir... Dar geniş bütün hatları bir arada yalnız 4072 kilometrelik hepsi yabancı malı bir demiryolu şebekesi, 18 bin 335 kilo-

metre karelik bakımsız şosesi, birkaç liman şehri arasında işleyen topu topu 72 bin tonlatoluk ufak bir teknesi vardır. Cumhuriyetin daha ilk yılında dışarıya ancak 85 milyonluk mal satabilmiş, buna karşı 145 milyon liralık mal almıştır, 60 milyon açığıdır... Kağşamış birkaç askerî fabrika sayılmazsa, iç pazarın ihtiyacına şöyle böyle yetecek hiçbir üretim dalı yok. İçerlek köşelerde kalmış, tek tük el tezgâhları ortadan çekilmek için ilk araçla gelecek yabancı ticâret mallarını beklemekte" (*Bk. Eliçin, Kemalist Devrim İdeolojisi*, İstanbul 1970, s. 268-273). Böylesine bir yıkıntının ortasında nasıl bir ekonomik siyasa güdülecektir? Atatürk, bunu saptamak için, 1923 yılında, İzmir'de, Kâzım Karabekir Paşa'nın başkanlığında *Türkiye İktisat Kongresi*'ni toplamıştır. Şöyle demektedir: "Bir milletin hayatıyla doğrudan doğruya ilgili olan ekonomisi, çöküşünün de yükselişinin de nedenidir. Zamanımız bir ekonomi çağıdır. Kılıç kullanan kol yorulur, ama saban kullanan kol yorulmaz, her gün daha çok güçlenir ve toprağına daha iyi sahip olur. Osmanlı fatihleri her şeyden önce sabanın karşısında yenilerek çekildiler, asıl felâket bu çeşit yenilgiden doğdu. Kılıçla zafer kazananlar yerlerini ergeç sabanla zafer kazananlara bırakmak zorunda kaldılar. Ulusal egemenlik, ekonomik egemenlikle pekitilmelidir, yoksa kazanılan askerî ve siyasi başarılarından bir şey çıkmaz. Halk çağı demek iktisat çağı demektir" (*Bk. Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam*, c. III, s. 352). Bu çok doğru sözlere ayrıca şunları da ekleyerek ekonomik tutumun siyasi sınırlarını çizmekte ve iktisat kongresine yol göstermektedir: "Biz istiklâlimizi emin buldurmak için heyeti umumiyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyeti milliyeye mücadeleyi caiz gören bir mesleği takip eden insanlarız" (*Bk. Tekinalp, Kemalizm*, İstanbul 1936, s. 226). Kongrenin açış nutkunda da şunları söylemektedir: "Zan olunmasın ki biz ecnebi sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır. Fakat mazide, Tanzimât devrinde sonra ecnebi sermayesi müstesna bir mevkie malikti. Devlet ve hükümet, ecnebi sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Her millet gibi Türkiye de buna muvafakat edemez. Burasını esir ülkesi yaptırmayız" (*Bk. Gündüz Ökçün, Türkiye İktisat Kongresi*, İzmir 1923, Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını, Ankara 1968, s. 252-253). Ne yazık ki İktisat Kongresi'nin üyeleri, Atatürk'ün bu güzel sözlerini anlayabilecek bir nitelikte değildi. Bu da *iktisadî misak* adı altında verdikleri şu kararlardan bellidir: "Hırsızlık,

yalancılık, ikiyüzlülük ve tembellik en büyük düşmanımızdır. Bağnazlıktan uzak bir dinî-bütünlükle çalışmak her şeyde baş ilkemiz olacaktır. Türkler bilgiye ve kültüre âşıktır. Maarifi mukaddes saydıklarından mevli di şerifi ve kandil gününü aynı zamanda bir kitap günü olarak kutlarlar. Türkler, hangi sınıf ve mesleklerden olurlarsa olsunlar, candan sevişirler. Türk kadını ve kocası, çocuklarını, *iktisadî misaka* göre yetiştirir” (Bk. *İktisadî Misak*, madde 6). Büyük Atatürk, bu kararları okuduğu zaman kim bilir nasıl acı acı gülmüş ve “bu kafalarla bu işi nasıl başaracağım?” diye uzun uzun düşünmüş olmalıdır. Atatürkçülüğün toplumsal hedefi, *muâsir medeniyet* (Tr. Çağdaş uygarlık) deyimine dile getirilmiştir. Yedi yüzyıllık bir Doğu geleneği içinde oluşan Osmanlı İmparatorluğu, Atatürk’ün çabasıyla Batı modeline uygun bir Türkiye Cumhuriyetine dönüştürülmüştür. *Kemalizm*’in en büyük başarısı her türlü tutuculuğa karşı çıkarak ordu ve gençliğe ilericiliği aşılacak olmuştur. Şöyle der: “Bilim, daima ileriye ve yeniliğe götürür. Bu, dünüştürsüz bir nitelik olduğuna göre, Türkiye Cumhuriyeti halkı daima ileriye ve yeniliğe uzun adımlarla yürümeye devam edecektir” (İkdam gazetesi, 1. eylül 1925). Atatürk, devlet anlayışını altı ilkede toplamıştır. Bu altı ilke şunlardır: *Devrimcilik, lâiklik, devletçilik, ulusçuluk, halkçılık, cumhuriyetçilik*... Bu ilkelerin tümü tutucu, teokratik, halka sırt çevirmiş bir Doğu despotizmine tepki olarak ve gericiliğe tam karşı bulunan bir ilerici olarak saptanmıştır. Bunun içindir ki bu ilkelerin tümü *ilericilik* ilkesinde özetlenir. Atatürk “En gerçek yolgösterici, bilimdir” (En hakikî mürşit ilimdir) demiştir. Bunun içindir ki Atatürkçülük *bilimsel olana yönelmek* demektir. Atatürkçülüğün gerçek anlamı budur. Bk. Emperyalizm, Doğu despotizmi.

KENDİ (Os. Asıl, Fr. Titulaire, Al. Amts-nhaber, İng. Titular) Kendi adına davranan... Hukuk dilinde vekil (yetkideş) deyimini karşılığında kullanılır. Kefâlette asıl borçluyu, memurlukta asıl görevliyi, medenî hukukta kendi yararına ya da zararına hüküm doğuracak davranışlarda bulunabilen kişiyi dile getirir. Bk. Kendi adına.

KENDİ ADINA (Os. Asâleten, Bizzat, Şahsen; Fr. Personnellement, Al. Persönlich, İng. Personally, Lâ. Proprio nomine) Kendi adına davranan davranış... Hukuk dilinde *temsil* deyimini karşılığında kullanılır; temsilci vekilse *vekâleten*, veltise *velâyeten*, vasiyse *vesâyeten* deyimleri karşıttır. Bk. Kendi.

KENDİ BAŞINA YAPILAN BELGİT (Os. Re’sen tanzim edilen senet, Fr. Acte authentique, Al. Öffentlich beurkundetes Schriftstück, İng. Deed or document drawn up by a notary or public official) İlgilinin sözlerini ve isteklerini dinledikten sonra iki tanık önünde noterin yaptığı senet... Sahteliği tanıtlanınca ya kadar kesin kanıt niteliğindedir. İcrâ hukukunda bu gibi senetler ilâm hükmündedir, hemen icrâ edilir.

KENDİ İÇİN ÜRÜN (Os. Kendisi için mahsûl, Fr. Produit pour soi) Üreticinin kendi gereksinimine ayrılan ürün... Toplumcu ekonomide *toplum için ürün* (Fr. Produit pour la société) deyimini karşılığında kullanılır. Toplumcu toplumlarda ürün, eşdeyişle ulusal gelir birbiriyle bağımlı iki bölüme ayrılır: Bir bölümü üreticilerin ve ailelerinin gereksinimlerinde kullanılır, öbür bölümü tüm toplumsal harcamaların değer kaynağıdır. *Kendi için ürün* bireysel gereksinimlerinin giderilmesinde *ücret* biçimini de alır. Bk. Ürün, Ücret, Ulusal gelir.

KENDİ KENDİNE HAK ALMA (Os. Bizzât ihkaakı hak, Kendi hakkını cebren vikaaye; Fr. Droit de se faire justice a soi-même, Usage de la force, Autorisé de la force; Al. Selbsthilfe, İng. Trespass) Yasaların gösterdiği yollardan alınması gereken kendi hakkını bizzat almak... Cezâ Kanunu’nun 308. maddesine göre suçtur. Örneğin bir kimse, borçlusunun girtlağını sıkarak alacağını alamaz, daha açık bir deyişle borçlusunun girtlağını sıkıp dövmeye alacaklı için bir hak değildir. Bununla beraber Borçlar Kanunu’nun 52. maddesi, başka bir yol bulunmadığı ve mecbur kalındığı hallerde, bizzat kuvvet kullanarak hakkını korumayı kabul etmiştir. Bu özel durum dışında hak, bizzat değil, ancak yasa yollarına başvuruyla alınır.

KENDİLİĞİNDEN İHKAAKI HAK Bk. Kendi kendine hak alma.

KENDİLİĞİNDENLİK (Os. Tav’iyet, Fr. Spontanéité, Al. Spontaneität, İng. Spontaneity) İnsanların bilgili etkinlik ve denetimlerine dayanmayan toplumsal-ekonomik gelişmenin niteliği... Doğa yasaları kendiliğinden işledikleri halde toplumsal-ekonomik yasalar kendiliğinden işlemez. Toplumsal-ekonomik yasaların işlenmesi için insan etkinliği gereklidir. Doğa yasalarıyla toplumsal-ekonomik (tarıhsel) yasalar arasındaki büyük ayırım buradadır. Toplumsal-ekonomik yasalar da, doğa yasaları gibi, nesneldir; eşdeyişle insan bilincinden ve irâdesinden bağımsızdır. İn-

KENDİNE MALETME

sanlar bu yasaları yaratamazlar ve yokedemezler. Ama onları işletecek ya da işlemelelerine engel olacak koşulları hazırlarlar, böylelikle de bu nesnel yasalara egemen olurlar. Ne var ki bu egemenlik, ancak nesnel ve zorunlu yasaların bilgisini edinmekle gerçekleştirebilir. Yasa bilinip kavranmadıkça ona egemen olunamaz. İnsanlar, bilgisini edinmekle, değil nesnesi bizzat insan olan toplumsal-ekonomik yasalara, doğa yasalarına bile egemen olmuşlardır; örneğin yerçekimi yasasının öğrenilmesiyle tonlarla ağırlığındaki bir uçak yerçekiminden kurtarılıp havalandırılabilmiştir. Bunun gibi, insanlar, doğa yasalarına göre yıldırımın düşmesine engel olamazlar ama tanıyıp ne olduğunu bilmekle yıldırımsavarlar yaparak onu kendilerine zarar vermeyecek bir biçimde düşürebilirler. Yeni kuşaklar, kendilerinden önceki kuşaklarla hazırlanmış olan toplumsal-ekonomik özdeksel koşulların içinde doğarlar. Demek ki onların yaşamını belirleyecek olan bu özdeksel koşullar onların irâde ve isteklerinden bağımsızdır, eşdeyişle nesnel ve zorunludur. İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama bunu keyiflerine göre değil, içinde buldukları nesnel ve özdeksel koşulların zorunluğu doğrultusunda yaparlar. İnsan, nesnel yasalara bağlı bulunan eylemine öznel amaçlar katar, bu öznel amaçlarıyla da nesnel yasaları yönlendirir. İnsanların istek ve amaçları kendiliğinden gerçekleşmez, bunları gerçekleştirebilmek için bilgili ve etkin olmaları gerekir. İnsanların istek ve amaçlarının kendiliğinden gerçekleşeceğini ilersürmek, örneğin insan zekâsı (Edison) olmaksızın ampulün kendiliğinden oluşacağını ilersürmekten farksızdır. Bundan ötürüdür ki tarihsel süreçte kendiliğindenlik ne kadar gerçek ve bilimselse, nesnel ve özdeksel yasaların zorunluğunu abartan *kendiliğendencilik* (Os. Tav'iyye, *Fr. Spontanéisme*) o kadar gerçekdışı ve bilim dışıdır. İnsanlar XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar toplumsal-ekonomik yasaları bilmiyorlar ve tanımıyorlardı. Bundan ötürüdür ki günümüze kadar gelen toplumsal-ekonomik gelişme nesnel ve özdeksel yasaların güdümü altında kendiliğinden olmuştur; insanlarla plânlanamamış, yönlendirilememiş, denetlenememiştir. İnsanın kendi ürününün kendine egemen olması ve onu köleleştirmesi bu yüzdendir. İnsanlar bilgisizlikleri yüzünden kendi tarihlerine egemen olamamışlar ve toplumsal-ekonomik gelişmelerini zorunlu olarak tarihin nesnel akışına bırakmışlardır. Tarihsel süreçteki bütün toplumsal-ekonomik oluşumlar (ilkel kömünel üretim biçimi, köleci üretim biçimi, feodal üretim biçimi, anamalcı üretim biçimi) insanların bilgili etkinlik-

lerinin ve denetimlerinin dışında kendiliğinden gerçekleşmiştir. Ama bu kendiliğindenlik, yukarıda da önemle belirttiğimiz gibi, doğa yasalarının kendiliğindenliği gibi değildir, insanların bilgisiz etkinlikleriyle oluşan toplumsal-ekonomik yasaların kendiliğindenliğidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, toplumsal-ekonomik yasaların işleyişi, doğa yasalarından farklı olarak, insansal etkinliği şartkoşar. Çünkü toplumsal-ekonomik yasalar, doğa yasaları gibi doğanın değil, insan toplumunun yasalarıdır ve bu yasaların nesnesi doğa değil bizzat insandır. Evrende insanlar olmasaydı toplumsal-ekonomik yasalar da olmazdı. Bundan ötürüdür ki toplumsal-ekonomik yasalar, doğa yasalarından farklı olarak, iki yan taşırlar: *I. Nesnel etmenler* (doğa koşulları, belirli bir üretim düzeyi), *II. Öznel etmenler* (bireylerin, sınıfların, devletlerin bilinçli etkinlikleri). İnsanların bilinç ve irâdelerinden (isteklerinden, öznel amaçlarından) bağımsız olan nesnel etmenler ancak öznel etmenlerin işlemesiyle meydana çıkabilirler. Buna karşı öznel etmenler de ancak nesnel etmenlerin hazır olduğu zaman bir rol oynayabilirler. Bu çiftyanlılıkta temel ve belirleyici olan nesnel etmenlerdir, çünkü son çözümlemede yukarıda da açıkladığımız gibi, öznel etmenler de içinde buldukları nesnel koşullardan oluşurlar. İnsanların istek ve düşünceleri gökten zembille inmez, içlerinde buldukları özdeksel ve nesnel koşulların ürünüdür; her fırsatta örneklediğimiz gibi çiftçi, çiftçi gibi düşündüğü için çiftçi olmuş değildir, çiftçi olduğu için çiftçi gibi düşünür. İnsanların istek ve düşünceleri içlerinde buldukları nesnel ve özdeksel koşullardan yansır. Ne var ki bu nesnel ve özdeksel koşulların bilgisini edinmekle, giderek onları daha derinden kavramakla bu düşünceler de insanların çıkarları doğrultusunda büyük bir etkinlik kazanır, böylelikle de nesnel ve özdeksel koşulları değiştirir. İşte bilgili etkinlikle bilgisiz kendiliğindenlik arasındaki büyük fark budur. İnsanlar XIX. yüzyılın ikinci yarısından beri toplumsal-ekonomik gelişmenin bütün sırlarını öğrenmiş ve çözümlenmiş bulunmaktadırlar. Demek ki artık toplumsal-ekonomik yasalara egemen olabilirler, onları denetleyebilirler ve kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilirler. Toplumsal-ekonomik gelişmenin kendiliğindenliği böylelikle son bulacaktır. *Bk. Ekonomik yasalar.*

KENDİNE MALETME (Os. Zimmet, *Fr. Dé-tournement*, *Al. Amtsunterschlagung*, *İng. Embezzlement*) Güveni kötüye kullanarak kendisine bırakılan kendinin etme... Türk Ceza Kanunu'nun 202. maddesine göre bir memur-

luk suçudur. Bir çeşit hırsızlıktır. Zimmete geçirilenin para olması da şart değildir, değerli kâğıtlar ya da mal olabilir. Bu anlamının dışında *zimmet* deyimini, bir ticâret kuruluşunun borçlarının tümünü de dilegetirir. Bir hesâbı bir kimsenin borçlarına katmaya da onun *zimmetine geçirme* denir. Memurluk görevinden ötürü bir memura verilen kâğıt, kalem, masa, koltuk vb. gibi nesnelere de onun zimmetine yazılır; görevinden ayrılırken bunları geri vermekle yükümlüdür. Arapça *zimem* deyimini *borçlar* demektir. Herhangi bir suçtan kurtulup temize çıkmaya da *berâat-i zimmet* denir.

KENDİN SEÇ (*Os.* Kendine hizmet, *Fr.* Libre service, *Al.* Selbstbedienung, *İng.* Self service) Parasını dükkândan çıkarken ödeme yoluyla müşterinin alacağını kendisinin seçip alması yöntemi... Bu yöntemle çalışan birçok büyük satış mağazaları olduğu gibi birçok da lokantalar vardır. Bu yöntemin, hırsızlık olanağının büyüklüğü sakıncasına karşı, serbest bırakılan müşterinin daha çok mal alma eğilimini göstermesi yararı ilerisürülmektedir:

KENT EKONOMİSİ (*Os.* Şehir iktisâdı, *Fr.* Économie urbaine) Sanâyi ve ticâret ekonomisi... Tarımsal ekonomiyi dilegetiren *köy ekonomisi* deyimini karşılığında kullanılır. *Bk.* Kentle köy.

KENTLE KÖY (*Os.* Şehirle köy, *Fr.* Ville et campagne, *Al.* Stadt und Land, *İng.* Town and country) Uyuşturulamaz karşıtlık içinde bulunan iki yerleşme yerinin karşıtlığı... Kentle köy karşıtlığı, toplumun temel karşıtlıklarından biridir ve uyuşturulamaz. Özellikle anamalcı toplumda kent kesimi ilerlemişliği ve köy kesimi gerikalımsılığı yansıtır. Kentle köy arasındaki karşıtlık ilkel komünal toplumdaki sınıflı köleci topluma dönüşme sırasında tarihsel olarak tarımla el zenaatları arasındaki işbölümünden doğmuştur.

KENT RANTİ (*Os.* Şehir rantı, *Fr.* Rente urbaine) Arsa ve binaların ticâret merkezlerine yakın oluşundan doğan yüksek gelir... Aynı değerde olan iki yapıdan biri ticâret merkezine yakın olursa öbüründen daha çok gelir getirir. Yakın olanla uzak olan arasındaki gelir farkı *şehir rantı* adıyla anılır. Bu, bir spekülasyon konusudur. Ticâret merkezleri dışında gözde semtler de böylesine bir gelir farkı sağlar. *Bk.* Rant.

KENTSOYLU (*Os.* Şehirli, *Burjuva*; *Fr.* Bourgeois, *Al.* Bürgerlich, *İng.* Bourgeois) Geçimini elleriyle çalışmadan sağlayan kent-

li... Kentlerde oturup elleriyle çalışmadan geçimlerini sağlayan ve yoksul olmayan kentlileri dilegetirir. Görüldüğü gibi *kentli* (şehirli) ve *anamalcı* (kapitalist) deyimlerinden farklı bir anlam taşır. Kentsoylu tipi, feodal düzenin bağrında oluşmuş ve ticâret yaparak zenginleşmiştir. Çağımızda kentsoylu, ya üretim araçlarına doğrudan ve dolaylı olarak sahiptir ya da çıkarı üretim araçları sahipleriyle özdeştir. Bundan ötürü de bu deyim en büyük kapitalistlerden küçük esnafa, serbest meslek sahiplerinden memurlara kadar eliş yapmadan geçinebilen tüm kentlileri adlandırır. Üretim araçlarına ve büyük anamallara sahibolanlarına *büyük burjuva*, onların yönetici kadrolarını oluşturan büyük memurlarıyla varlıklı serbest meslek sahiplerine *orta burjuva*, yoksul olmamakla beraber ancak geçinebilen küçük esnaf ve küçük tüccarlarla memurlara *küçük burjuva* denir. *Bk.* Kentsoylu sınıfı, Emekçi.

KENTSOYLU SINIFI (*Os.* Burjuvazi, *Fr.* Bourgeoisie, *Al.* Bürgerschaft, *İng.* Bourgeoisie) Kentsoylulardan oluşan sınıf... *Burjuvazi*, büyük kapitalistten küçük esnafa ve ekonomik güçleri paraya dayanan serbest meslek sahipleriyle bunların hizmetlerinde çalışan geniş bir bürokrasi kadrosuna kadar çok çeşitli insan gruplarını kapsar. Oysa bütün bunların ortak niteliği *elişi yapmamak*'tır. Bu ortak nitelik burjuva sınıfını, köylü sınıfıyla işçi sınıfından ayırır. Burjuva sınıfı, tarihte devrimci bir rol oynamış ve kimi yerde aristokrasıyla anlaşarak (İngiltere) kimi yerde de ihtilâlle (Fransa) eski düzeni yıkmış, bu düzenin yerine kendi düzenini getirmiştir. Din gücü de kendisini bu yeni düzene uydurmak zorunda kalmıştır. Katoliklik yerini Protestanlığa bırakmıştır. Kendi fabrikalarında ücretli işçi olarak çalıştırmak üzere toprak köleliğiyle mücadele etmiş (Amerika) ve toprak kölelerini azatlığa kavuşturmuştur. Korporasyon hukukunun yasaklayıcı bütün kalıntılarını temizlemiş ve onun yerine, şahıs hukukunu getirmiştir.

KENTSOYLU SİYASAL EKONOMİSİ (*Os.* Burjuva ekonomi politikası, *Fr.* Économie politique de bourgeois) Metafizik düşünce sistemine bağlı olan ekonomi politikası... Diyalektik düşünce sistemine bağlı olan ekonomi politik deyimini karşılığında kullanılır. Birincisi anamalcılığı, ikincisi toplumculuğu savunur. Bu bakımdan birbirlerine tam karşıt anlayıştadırlar. Burjuva ekonomi politikası, öznel ve ruhbilimsel bir yöntemle çalışır. Toplumcu ekonominin karşısında bulunan bütün ekono-

KESİLGE

mi okulları, toplumcularca bu adla nitelenir. *Bk.* Anamalcılık, Toplumculuk.

KESİLGE (*Os.* Maktûa, Kupon; *Fr.* Coupon, *Al.* Kupon, Zinsschein, Dividendenschein, Gewinnanteilschein, Abschnitt, Coupon, Zinsabschnitt; *İng.* Coupon, Dividend warrant) Değerli kâğıtların fâiz, temettü vb. almak için kesilebilir ya da kesilmiş parçası... Aynı zamanda bir fabrikadan özenerek yaptığı bir kumaştan birer giysilik keserek ayrı ayrı ülkelerle gönderdiği kumaş parçalarını da adlandırır. Kupon, tahvillerle hisse senetlerinde bulunur ve üstünde yazılı olan vâde tarihi geldiğinde kesilerek karşılığında fâiz ve temettü alınır. Bu gibi kuponlar tahvil ve hisse senetlerinden ayrı olarak da alınıp satılabilir. Kupon sahibiyse senet sahibi aynı olamayabilir, daha açık bir deyişle kuponun tahsili için senedin gösterilmesi şart değildir. Çağımız anamalcılığında *kupon kesiciler* adı verilen yeni bir rantiyeye kümesi oluşmuştur. Kupon kesiciler deyimi büyük şirket hissedarlarını, devlet eşhâm ve tahvilâtını ya da yabancı tahvilâtı ellerinde bulunduranları dilegetirir. Tekelci anamalcılığın ürünüdür ve kapitale sahip olanın bu kapitali işletmek için artık hiçbir emek harcamadığını belirtir. Bunlara Fransızcada *rantiye* denir. Anamalcılığın tekellilik aşamasında burjuvazi, *sanâyi burjuvazisi* ve *rantiye burjuvazi* olarak ikiye ayrılmıştır. Belçikalı ekonomici Ernest Mandel tekelci burjuvaziyi şöyle tanımlamaktadır: "Tekelci burjuvazi, burjuvazinin en saf tipini, yani artık değere temellükünü, üretim sürecinde yönetici bir fonksiyonun yerine getirilmesi karşılığında alındığı ilerisürülen ücretle gizlemeye çalışmayan, fakat bu temellükü üretim araçlarının özel mülkiyetinin münhasır sonucu olarak gören tipi temsil eder". *Bk.* Tekelci anamalcılık.

KESİM (*Os.* Kısım, *Fr.* Secteur, Section; *Al.* Sektor, Sektion; *İng.* Sector, Section) Bir bütünün bölümü... Ekonomi dilinde ekonominin faaliyet bölümlerini dilegetirir. Örneğin bu anlamda *özel kesim* (*Os.* Husûsî teşebbüs, *Fr.* Secteur privé) ve *kamu kesimi* (*Os.* Âmme teşebbüsü, *Fr.* Secteur public) denir. Karl Marx da üretim araçları üreten sanâyi kesimine *birinci kesim* (*Al.* Sektion I) ve tüketim nesnelere üreten kesime *ikinci kesim* (*Al.* Sektion II) adını vermiş ve bu kavramlardan yola çıkarak anamalcı ekonominin bunalımlara neden olan yapısını sergilemiştir. Anamalcı economiciler, özellikle Allen Fisher ve Colin Clark, ekonomik alanı üç kesime ayırır ve tarımla mädencilik gibi temel faaliyet alanını

birinci kesim (*Fr.* Secteur primaire), inşaat ve imalât sanâyiini *ikinci kesim* (*Fr.* Secteur secondaire); ulaştırma, turizm, ticâret, bankacılık, borsa, eğlence sanâyi vb. faaliyet alanını *üçüncü kesim* (*Fr.* Secteur tertiaire) adıyla nitelerler. Jean Fourastié gibi anamalcı economicilerse *sektörler* (*Al.* Sektoren) ayrı ölçüt olarak *verimlilik* (prodüktivite)'in ele alınması gerektiğini savunurlar. *Bk.* Bunalm, Yeniden üretim.

KESİMYERİ (*Os.* Salhâne, Mezbaaha, Kanara; *Fr.* Abattoir, *Al.* Schlachthaus, *İng.* Slaughter-house) Halkın et gereksinimini karşılamak için kasaplık hayvanların kesildiği yer... Ülkemizde belediyelerce kurulur ve yönetilir, bunların dışında hayvan kesmek yasaktır ve cezâyı gerektirir.

KESİN HESAP

1. (*Os.* Hesâb kat'î, *Fr.* Compte définitif) Mâlf yılın sonunda o yıl içinde yapılmış olan harcamaları ve toplanmış olan gelirleri saptayan ve gösteren hesap... *Bk.* Hesap.
2. (*Os.* Nihâf hesap, *Fr.* Compte final, *Al.* Schlussrechnung, *İng.* Final account) Ara hesapları toplayarak son ve kesin olarak yapılan hesap... *Kat'î hesap* deyimiyle anlamdaş olarak da kullanılır, bu başlığın 1. ve 2. bölümlerindeki deyimler *geçici hesap* (*Os.* Hesâbı muvakkat) deyimi karşıttır.

KESİN İNANCA (*Os.* Kat'î teminât, *Fr.* Caution définitive, *Al.* Endgültige Sicherheit) Bir arttırma ya da eksiltmede üzerine ihâle yapılan kimsenin vermekte yükümlü bulunduğu asıl teminât... *Geçici inanca* (*Os.* Muvakkat teminât) deyimi karşılığında kullanılır. Arttırma ve Eksiltme Kanunu'na göre onun iki katıdır. İşi üstüne alanın caymamasını ve işi gereği gibi yapmasını sağlamak için alınır. İşi üstüne alan işten caysa bu teminât alınmaz, ya da eksik yapılan işin tamamlanması için yapılan harcamalardaki fiyat farkları bu teminâtın karşılır. *Bk.* Inanca.

KESİNTİ (*Os.* Kat'iyât, Tevkîfât; *Fr.* Rétenu, *Al.* Unterbrechung, *İng.* Deduction) Ödenen bir paradan kesilen bölüm... Örneğin bu anlamda, maaş ve ücretler ödenmeden önce kesilen vergileri dilegetirmek için *vergi kesintisi* deyimi kullanılır. *Bk.* Kaynakta kesme.

KESİNTİLİ (*Os.* Sâfi, *Fr.* Net, *Al.* Netto, *İng.* Net) Kesintiler çıktıktan sonra kalan nicelik... *Kesintisiz* (Gayrı sâfi, Brüt) deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin çeşitli kesintileri ve vergileri ayrılmaksızın saptanmış bin liralık maaş brüttür, vergiler ve kesintiler çıktıktan

sonra memurun eline geçen üç yüz elli lira maaş nettir. *Bk.* Kesintisiz.

KESİNTİLİ AĞIRLIK (*Os.* Sıkleti sâfiye, *Fr.* Poids net, *Al.* Nettogewicht, *İng.* Net weight) Darası çıktıktan sonra saptanan ağırlık... Örneğin şişe içinde satılan bir sıvının şişeyle birlikte ölçülen ağırlığından şişenin ağırlığı çıkarıldıktan sonra kalan ağırlığı net ağırlıktır.

KESİNTİLİ BİREYSEL GELİR (*Os.* Ferdi vâridâtı sâfiye, *Fr.* Revenu personnel net, *Al.* Nettopersonaleinkommen, *İng.* Net personnel income) Toplumsal gelirden vergi, resim, harç vb. çıkarıldıktan sonra o toplumun nüfus sayısına bölünen gelir... *Bk.* Gelir.

KESİNTİLİ FÂİZ (*Os.* Sâfi fâiz, *Fr.* Taux d'intérêt net, *Al.* Nettozins, *İng.* Net interest) Yapılan masraflar çıkarıldıktan sonra kalan fâiz... Yapılan masraflar çıkarılmadan saptanan *gayri sâfi fâiz* (*Fr.* Taux d'intérêt brut) deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin bir banka kredi verir ve karşılığında diyelim yüzde on fâiz alır, bu *gayri sâfi* bir fâizdir, çünkü bankanın masraflarını da karşılamaktadır. Oysa *sâfi fâiz*, borç verilen paranın bütün masrafları çıktıktan sonra *net gelirini* dilegetirir. Bu deyimler ekonomici Alfred Marshall (1842-1924) tarafından ilerisürülmüştür. İngiliz Cambridge ekonomisi okulunun kurucusu olan Marshall'e göre *net fâiz*, her türlü masraf ve komisyonlardan başka risk payı da çıkarıldıktan sonra sunu-istem yasasına göre piyasada gerçekleştiği varsayılan bir *denge fâizi*'dir. İngilizcede *kesintili fâiz* (*İng.* Net interest) deyimiyle birlikte *arı fâiz* ya da *salt fâiz* (*İng.* Pure interest) deyimi de kullanılmaktadır. *Bk.* Fâiz.

KESİNTİLİ FİYAT (*Os.* Sâfi fiyat, *Fr.* Prix net, *Al.* Nettopreis, *İng.* Net price, Trade price) Ödenen fiyat... *Fiili fiyat* ya da *efektif fiyat* da denir. *Bk.* Fiyat.

KESİNTİLİ GELİR (*Os.* Sâfi vâridât, Vâridâtı sâfiye; *Fr.* Revenu net, *Al.* Nettoeinkommen, *İng.* Net income) Vergiler ve o geliri sağlamak için yapılan her türlü harcamalar çıkarıldıktan sonra elde kalan gelir... *Bk.* Gelir, Kesintili bireysel gelir, Kesintili ürün.

KESİNTİLİ KAZANÇ (*Os.* Sâfi kâr, *Fr.* Profit net, Bénéfice net; *Al.* Reingewinn, Nettogewinn; *İng.* Net profit) Belli bir dönemde elde edilen satış gelirinden bunu elde etmek için yapılan tüm harcamalar ve vergiler çıkarıldıktan sonra elde edilen kâr... Bu deyim, bir müteşebbisin, sahibi olduğundan ötü-

rü para ödememiş bulunduğu üretim faktörlerinin fâiz, rant ve ücretleri çıkarıldıktan sonra kalan kârını da dilegetirir. Bu anlamda üretimin *gayri sâfi hâsılatından* üretim masrafları çıktıktan sonra kalan farkı dilegetiren *gayri sâfi kâr* (*Fr.* Profit brut) deyimi karşılığında kullanılır. Çünkü bir üretimin masraflarını çıkarmak yetmez. Müteşebbisin sahip olduğu binâ, arsa vb. gibi birtakım üretim etmenleri de olabilir. Müteşebbis bunlara bilfiil para ödememiştir, çünkü sahibidir. Ama *sâfi kârı* bulabilmek için bunlara isabet eden ücret, fâiz ve rantı da ödenmiş gibi hesaba katmak gerekir. Diyelim bir hisse senedi yıl sonunda yüz liraya karşı dört lira temettü verdi, eğer fâiz haddi yüzde altıysa bu hisse senedi sahibi dört lira kâr etmiş değil, tersine, iki lira zarar etmiş demektir. Çünkü yüz lirasını bu hisse senedine yatırmayıp örneğin bankaya koysaydı altı lira kazanacaktı. *Bk.* Kâr.

KESİNTİLİ ULUSAL GELİR (*Os.* Sâfi millî hâsıla, *Fr.* Revenu national net) *Gayri sâfi* ulusal gelirden üretime katılan duran anamalin amortismanlarının düşülmesiyle elde edilen ulusal gelir... Bir ülkenin üretiminde kullanılan binâ, makine, âlet vb. gibi duran anamal (sâbit sermaye) konusu olan üretim faktörlerinin eskime-aşınma payları nazara alınmaksızın hesaplanan *gayri sâfi ulusal gelir* (*Fr.* Revenu national brut) deyimi karşılığında kullanılır. Katıksız ulusal gelirin bulunabilmesi için bu amortismanların hesaplanması ve toplanması düşülmesi gerekir. *Bk.* Ulusal gelir.

KESİNTİLİ ÜRÜN (*Os.* Hâsılaatı sâfiye, *Fr.* Produit net, *Al.* Nettoprodukt, Reinerlös, Reinertrag; *İng.* Net product) Fizyokratlara göre doğanın insan emeğine kattığı değer fazlası... Fizyokratlarca kullanılmış bir deyimdir. Fizyokratlara göre diyelim insan toprağa bir buğday tânesi eker, ama buna karşılık beş yüz buğday tânesi alır; dört yüz doksan dokuz buğday tânesi *net ürün*'dür. Fizyokratlara göre bu çoğaltmayı topraktan başka hiçbir güç yapamaz, bundan ötürüdür ki gerçek üretim tarımsal üretimdir, ticâret ve sanâyi kırsırdır.

KESİNTİLİ YATIRIM (*Os.* Tahsisâtı sâfiye, *Fr.* Investissement net, *Al.* Nettoinvestition, *İng.* Net investment) Amortismanlar çıktıktan sonra kalan yatırım bölümü... Bütün yatırımı dilegetiren *gayri sâfi yatırım* (*Fr.* Investissement brut) deyimi karşılığında kullanılır. *Sâfi yatırımın* hesabı çok güç ve kimi yerde imkânsız olmakla beraber bellidir ki

KESİNTİSİZ

yatırımın bir bölümü binâ, makine vb. gibi üretim faktörlerinin eskime aşınmasını yenilemek için yatırılmaktadır. Oysa eskime-aşınmaya harcanan yatırım bölümü anamal birikimini artırmaz, daha açık bir deyişle ülke zenginliğine ve gelişmesine hiçbir şey katmaz. Ancak *sâfi yatırımdır* ki ülkeyi geliştirir. Bundan ötürü, hesabı zor olmakla beraber, gereklidir. *Bk. Yatırım.*

KESİNTİSİZ (*Os. Gayri sâfi, Fr. Brut, Al. Brutto, İng. Gross*) Kesintileri çıkarılmamış nicelik... Kesintileri çıkarılmış niceliği dilegetiren *kesintili* (*Sâfi, Net*) deymi karşılığında kullanılır. *Bk. Kesintili.*

KESİNTİSİZ AĞIRLIK (*Os. Sıkleti gayri sâfiye, Fr. Poids brut, Al. Bruttogewicht, İng. Gross weight, Outside weight*) Darası çıkarılmamış ağırlık... Örneğin bir litre zeytinyağının şişesinin ya da teneke kutusunun ağırlığıyla birlikte olan ağırlığını dilegetirir, şişe ya da teneke kutunun ağırlığı düşüldükten sonra zeytinyağının kalan ağırlığı kesintili ağırlıdır. *Bk. Kesintili ağırlık.*

KESİNTİSİZ BİREYSEL GELİRLER (*Os. Gayri sâfi ferdî vâridât, Fr. Revenu personnels bruts, Al. Persönliches Grosseneinkommen, İng. Gross personal incomes*) Toplumsal gelirden vergi, resim, harç vb. çıkarılmadan o toplumun nüfus sayısına bölünmesiyle bulunan gelir... Ulusal gelir hesaplarında kullanılan bir deyimdir. *Bk. Kesintili bireysel gelir, Ulusal gelir.*

KESİNTİSİZ FÂİZ (*Os. Gayri sâfi fâiz, Fr. Taux d'intérêt brut, Al. Bruttozins, İng. Gross interest*) Borç verme işleminin masrafları çıkarılmadan gözönüne alınan fâiz... *Kesintili ürem* (*Sâfi fâiz*) deymi karşılığında kullanılır. Örneğin bir banka yüzde beş fâiz vererek aldığı parayı yüzde on fâiz alarak başkalarına veriyorsa aldığı bu yüzde on fâiz gayri sâfi fâizdir. *Sâfi* (*kesintili*) fâizi bulabilmek için o paraya karşı verdiği yüzde beş fâizle bu işlemler için yaptığı masrafları yüzde on fâiz tutarından çıkarmak (*düşmek*) gerekir. *Bk. Fâiz.*

KESİNTİSİZ GELİR (*Os. Gayri sâfi vâridât, Hâsılâtı gayri sâfiye; Fr. Revenu brut, Produit brut, Recette brute; Al. Bruttoeinkommen, Bruttoeinnahme, Bruttovertrag; İng. Gross receipt, Gross income, Gross taking*) Vergileri ve o geliri sağlamak için yapılan her türlü harcamaları çıkarılmadan hesaplanan gelir... *Bk. Kesintili gelir, Kesintili ürün, Gelir, Ürün.*

KESİNTİSİZ KAZANÇ (*Os. Gayri sâfi kâr, Fr. Bénéfice brut, Al. Bruttogewinn, Rohgewinn; İng. Gross profit*) Belli bir dönemde onu elde etmek için yapılan tüm harcamalar ve vergiler çıkarılmadan hesaplanan kâr... *Bk. Kesintili kazanç.*

KESİNTİSİZ ULUSAL GELİR (*Os. Gayri sâfi millî hâsıla, Fr. Produit national brut, Al. Bruttonationalprodukt, Bruttosozialprodukt; İng. Gross national product*) Bir ulusun bir yıl içinde ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarla dilegetirilen değerlerinin toplamı... *Sâfi ulusal hâsıla* deymi karşılığında kullanılır. Deyim, bir ulusun gelirini dilegetirir. Bir ulusun üretebildiği bütün mal ve hizmetler bu deyim kapsamında içindedir. Bu, bir bakıma hesaplanması son derece güç bir gerildir ve çeşitli tekrarlardan titizlikle kaçınılması gerekir. Örneğin üretilen, bir makinenin içinde üretilen birçok hammaddeler de vardır, bitmiş makinenin değeri hesaba geçirilirken bu hammaddelerin değerleri de hesaba katılmış demektir, bunları ayrıca hesaba sokmamak gerekir. Daha açık bir örnekte denilebilir ki bir yılda üretilen pasta değerinin içinde bir yılda üretilen şeker değerinin bir bölümü de vardır. Bu tekrarlardan kaçınabilmek için gayri sâfi ulusal hâsılanın ya en son mamulün fiyatıyla ya da o mamulün üretiminde kullanılan değerlerin toplamıyla hesaplanması gerekir. Gayri sâfi ulusal hâsıla, amortisman masraflarını da kapsar. *Bk. Kesintili ulusal gelir, Ulusal gelir.*

KESİNTİSİZ ULUSAL YARAR (*Os. Gayri sâfi millî fayda, Fr. Utilité nationale brute, Al. Bruttosozialnutzen, İng. Gross national utility*) Yarar eksilişlerini gözönünde tutmadan hesaplanan ulusal yarar... Ekonomici Sicco Mansholt, 1972 yılında, ulusal gelir hesaplarında yarar (*fayda*)'ın da hesaplanması gerektiğini ileri sürmüştür. Burjuva ekonomileri, değer emekten doğmadığını (eşdeyişle, değer yaratılmasında emekçilerin hiçbir katkıları bulunmadığını) tanıtlamak için yarar kavramından medet umarlar ve özel kuramlar geliştirirler. Mansholt'a göre de ulusal gelir artışı yararları hesaplanmadan hiçbir anlam taşımaz. Amaç, ulusal gelir artışı değil, yarar artışı olmalıdır. Oysa üretim artışının yanında sağlığın bozulması, ruhsal tedirginlikler, çevre kirliliği, gürültü artışı vb. gibi birçok yarar eksilişleri de gerçekleşir. Bu yarar eksilişlerinin parasal kaybını hesaplayıp toplamdan çıkarmadan yapılan ulusal gelir hesapları yanlış olur. Avrupa Ekonomik İşbirliği örgütünün ilerigelenlerinden ve Ortak Pa-

zar komisyonu başkanı olan Sizzo Mansholt'un bu önerisi, Rus asıllı Amerikan ekonomistisi Harvard Üniversitesi ekonomi profesörü (Nobel Armağanı da kazanmıştır) Simon Kuznets (1901-) tarafından işlenmiş ve ekonomi edebiyatına sokulmuştur. *Bk.* Yarar, Ulusal gelir, Marjinalcilik.

KESİNTİSİZ YATIRIMLAR (*Os.* Tahsisâtı gayri sâfiye, *Fr.* Investissements bruts, *Al.* Bruttoinvestitionen, *İng.* Gross investments) Yatırımların her türlü aşınma ve eksilmeleri de kapsayan genel toplamı... *Bk.* Yatırım, Kesintili yatırım.

KESİN VERGİ (*Os.* Maktû vergi, *Fr.* Impôt a forfait, *Al.* Pauschalsummensteuer, *İng.* Lump sum tax) Vergi mükelleflerinden eşit olarak alınan vergi... Günümüzde hemen hiçbir ülkede kullanılmamaktadır. Ülkemizde bir süre önce kaldırılan *yol vergisi* böyledir, herkesten aynı miktarda alınır. Bununla beraber dolaylı (vâsıtah) vergilerin hemen tümü bugün de bu niteliktedir. Örneğin bir kütü çaya en yoksulla en zengin aynı vergiyi verir, çünkü bu vergi çay fiyatına dahildir. Vergi kuramcılarını tüketim mallarından alınan dolaylı vergileri görmezlikten gelerek *maktû vergi*'yi, adaletsizlikle suçlarlar ve eleştirirler. *Bk.* Vergi.

KESTİREN (*Os.* Muhammin, *Fr.* Estimateur, Appréciateur, Taxateur; *Al.* Schaetzer, Taxator; *İng.* Estimator, Appraiser) Taşınır ya da taşınmaz bir malın değerini saptamak için özel olarak ya da resmî makamlarca görevlendirilen uzman... *Bk.* Kestirilen değer.

KESTİRİLEN DEĞER (*Os.* Muhammen kıymet, *Fr.* Valeur estimative, *Al.* Schaetzungswert, *İng.* Appraised value) Tahmin edilen değer... *Bk.* Kestiren.

KESTİRİM (*Os.* Fehim, *Fr.* Prévision, *Al.* Erwartung, *İng.* Expectation) Önceden görme... *Öngörü* de denir. Ekonomi edebiyatında geçmişin deneylerinden çıkarılan geleceğin yorumu anlamında kullanılmaktadır. *Umutsal bekleme* (*Os.* İntizâr, *Fr.* Attente) de deniyor, geleceği kestirme (*Os.* Tahmin, *Fr.* Estimation) anlamında da kullanılır. Özellikle ekonomi edebiyatında Oxford Üniversitesi ekonomi profesörü John Richard Hicks (1904-)'in kullandığı ve önem verdiği bir devimdir. Hicks ve John Maynard Keynes, işadamlarının ve tüketicilerin bu kestirimlerinin geleceği belirlediği kanısındadırlar. Daha açık bir deyişle, işadamlarının ve tüketicilerin tahminleri aktif bir rol oynar ve geleceğe yön verir. Onlara göre bu kestirimlerin iyimser ya da kö-

tümser oluşu yatırım kararlarını ve istihdam hacmini etkiler. Geleceğin iyimser ya da kötümser kestirimi, günlük ekonomiyi de biçimlendirir. *Bk.* Geleceği kestirme, Kestirim esnekliği.

KESTİRİM ESNEKLİĞİ (*Os.* Fehim elâstikiyeti, *Fr.* Élasticité des prévisions, *Al.* Elastizitaet der Erwartung, *İng.* Elasticity of expectations) Herhangi bir malın fahmin edilen gelecekteki görelî fiyat yükselişiyle bugünkü görelî fiyat yükselişi arasındaki oran... Profesör Hicks tarafından ileri sürülmüştür. Hicks'e göre her ikisi de aynı orandaysa esneklik katsayısı 1'dir. Bu katsayı birin üstündeyse gelecekte fiyatların yükseleceği inancı o malın talebini bugünden yükseltir. *Bk.* Kestirim.

KESTİRMECE MÂLİYET (*Os.* Tahminî mâliyet, *Fr.* Devis estimatif, *Al.* Vorkosten, *İng.* Estimated costs) Bir malın yapımından önce tahmin edilen mâliyeti... *Standart mâliyet*'i de dilegetirir. *Bk.* Mâliyet.

KEŞİDE *Bk.* Çekiliş.

KEŞİDECI *Bk.* Çeken.

KEŞİF *Bk.* Bulgu.

KEYNESÇİLİK (*Os.* Keynesçilik, *Fr.* Keynesianisme, *Al.* Keynesianismus, *İng.* Keynesianism) İngiliz ekonomistisi Keynes'in anamalcılığı kurtardığı ileri sürülen ekonomi anlayışı... Cambridge Üniversitesi ekonomi profesörü John Maynard Keynes (1883-1946), anamalcılığın büyük kurtarıcısı olarak nitelenir. Keynes, ekonomik bunalımların ve gittikçe genelleyen işsizliğin anamalcılığı temelinden sarsmaya başladığı bir sırada enflasyonist operasyonlarla ve kredilerin fâiz fiyatını düşürmek yoluyla *anamalın verimliliğinin* artırılmasını önermiştir. Keynes'e göre işsizlik, aranın yetersizliğinden doğmaktadır. Aranın yetersizliği ise insanların psikolojik etmenlerle gelirlerinin bir bölümünü saklamalarından ve anamalcıların yatırım yapmamlarından ileri gelir. Öyleyse devlet işe el koymalı, enflasyonist operasyonlarla anamalin verimliliğini artırdığı gibi bizzat yatırımlar yaparak tam istihdamı sağlamalıdır. Devlet, vergi yoluyla tüm halktan topladığı paraları anamalin emrine vererek anamalcılığın güçsüz yanlarını onaracaktır. Keynes'in *The General Theory of Employment, Interest and Money* adlı yapıtıyla ortaya atılan Keynesçilik, ekonomi politik alanında, liberal tutkuların bir yana bırakılıp pratik carelere yönelmeyi dilegetirir. Keynes'e göre birev için doğru olan toplum için doğru olmayabilir. Bu yüzden bireysel

KEYNESÇİLİK

incelemeyle (mikro) global inceleme (makro) sonuçları birbirine karıştırılmamalıdır. Bireysel incelemeleri genelleştirmek klâsikleri yarıltmıştı. Örneğin bir kişinin kazancından tasarruf etmesi ve gelirinin bir bölümünü saklaması kendisi için yararlıdır, ama toplum için zararlıdır. Çünkü toplumun bütün kişileri bu yola giderlerse tüketim azalır, gelir düşer ve toplumun para biriktirme olanağı kalmaz. Otomatik tam kullanma dengesi yoktur, bütün üretici güçlerin tam olarak kullanıldığı haller nadirdir. Klâsiklerin tam kullanma kuramı yanlıştır. Aranımı yaratan sürüm değil, tersine, sürümü yaratan gelecekteki aranımdır. Bu aranım (efektif talep), müteşebbisin gelecek için tahmin ettiği aranımdır. Müteşebbisin yatırım yapması, tahmin ettiği bu marjinal verimin fâiz haddinden büyük olmasına bağlıdır. Fâiz de, sanıldığı gibi, anamal sürüm ve aranımın fiyatı değildir. Fâizi belirleyen insanların para biriktirme tutkularıdır. Bu tutkuyu yenmek için yüksek fâiz vermek gerekir, demek ki fâiz psikolojik bir etmenle alçalıp yükselir. Bu psikolojik etmene, müteşebbisin geleceği tahmini gibi ikinci bir psikolojik etmen de eklenir. Yatırımı gerçekleştiren, tam kullanma dengesi kuramı değil, bu psikolojik etmenlerdir. Klâsikler parayı sadece bir değiştirme aracı olarak görüyorlar ve ekonomik olayları etkilemediğini sanıyorlardı. Oysa para miktarını ayarlayarak fâizi düzenlemek ve böylelikle de üretimi azaltmak ya da çoğaltmak mümkündür. Yatırımlar para miktarıyla etkilenebilirler. Tüketim, biriktirme, yatırım eğilimleri psikolojik etmenlerle belirlenir. Keynes, klâsiklerin fiyat kuramının yerine gelir kuramını koyar. Klâsikler yatırım yapabilmek için önce para biriktirmek gerektiğini sanıyorlardı, oysa para biriktirmek için önce yatırım yapmak gerekir. Çünkü yatırım gelir doğurur, gelir de tüketim ve biriktirme eğilimlerine yol açar. Bu gelir, dağıtılan ulusal gelirdir. Öyleyse yatırımlarla biriktirmeler arasındaki dengeyi ulusal gelir kuracaktır. Yatırım, üretim, gelir, gelirin dağılımı, biriktirme devresi sonunda yatırımlarla biriktirmeler birbirlerine eşit olurlar; eşdeyişle devre başında mümkün olmayan denge devre sonunda gerçekleşir. Bu dengeyi sağlayan, klâsiklerin sandığı gibi fiyat hareketleri değil, gelir hareketleridir. Keynes, Engel ve Schwabe yasalarını da geliştirerek, gelirlerle tüketimler arasındaki ilişkilerin psikolojik nedenlerini ilersürer. Gelirleri artanların tüketimleri de artmaktadır, gelirleri azalanlarınsa tüketimleri azalmaktadır. Ne var ki tüketimdeki azalma ve çoğalma, gelirdeki azalma ve çoğalmayla aynı oranda değildir. Çünkü, bu-

rada, alışılmış olan yaşama biçimini bozmaya çalışmak ve gelecekteki gelirin artacağını ummak gibi psikolojik etmenler rol oynar. Düşük gelirlerdeki zorunlu tüketim harcamaları, yüksek gelirlerdeki zorunlu tüketim harcamalarından çok daha büyüktür. Örneğin yoksullar varlıklarına göre çok daha yüksek ev kirâsı öderler; bir varlıkların örneğin gelirinin binde birini götüren ev kirâsı, bir yoksulun örneğin gelirinin yüzde altmışını götürür. Ulusal geliri belirleyen tüketim ve yatırım harcamaları arasındaki optimal dengeyi ancak devlet belli bir çizgide tutabilir. Öyleyse devlet, özel sektörün yetersiz bulunduğu alanlara yatırım yapılmalıdır ki bütün üretici güçlerin üretim alanına sürülebilmesi (tam istihdam) gerçekleşsinsin. Az gelirliler sınıfları koruyarak tüketimi arttırmak ve böylelikle yatırımlara imkân hazırlamak da devletin görevi olmalıdır. Para miktarını, gerektiğinde çoğaltıp gerektiğinde azaltarak, ekonomiyi düzenlemek de devletin işidir. Düşük kullanma hallerinde devlet işsizlere iş bulmalı ve bütçe harcamalarıyla iş alanları açmalıdır. Kimi ekonomi yazarlarına bu düşüncelere *Keynes ihtilâli* adı verilmiş ve yirminci yüzyıl *Keynes çağı* olarak nitelenmiştir. Keynes, görüldüğü gibi, Profesör Galbraith'in deyimiyle "anamalçılığın rahminde toplumculuk cücüğünün hızla geliştiğini" görmüş ve özellikle 1929-33 yılları arasındaki anamalçılık bunalımlarına çare arayarak liberalizmin alışık olmadığı bir takım aykırı düşünceler ilersürmüştür. *Keynesyen yenilikler* adı verilen bu düşünceler Keynes'e lordluk unvanını kazandırmıştır. İngiltere bankasının genel müdürlüğüne getirilen Keynes, 1934 yılında, İngiltere hükümeti hesabına paraların uluslararası tutarlılığını korumak için bir plan hazırlamakla görevlendirilmiş ve bu plan *Keynes planı* adıyla ünlenmiştir. Ne var ki bu plan, 4 Temmuz 1944 tarihinde kırk dört ulusun katıldığı Breton Woods Konferansı'nda reddedilmiştir. Keynes bu planında *bancor* adını verdiği, banka parası (kaydı para) niteliğinde uluslararası bir para önermişti. Kimi economiciler *Keynesyen yenilikler*'in, eski bilgilerin yeni terimlerle ilersürülüşünden başka bir şey olmadığını söylemişlerdir. Örneğin Profesör Feridun Ergin *Ak İktisat Ansiklopedisi*'nde şöyle demektedir: "O vakitler birer yenilik gibi karşılanmış olan *Genel Teori*'deki bazı kavramlar hakikatte daha önce tahlil edilmiş ve farklı terimlerle ifade edilmiş konulardı. Robert Malthus'un *fiili talep* hakkında söyledikleri, genel teori'de *tüketim fonksiyonu kavramı* olarak geliştirilmisti. Schumpeter'e göre *likidite tercihi fonksiyonu* eskiden beri iddihara dâir

yazılagelmiş metinlere fazla bir şey ilâve etmemektedir. *Sermâyenin marjinal etkenliği* Irving Fisher'in bahsettiği *marginal rate of return over cost* yahut *masraf karşılığında sonraki marjinal hâsulat* kavramından farklı değildir. Para ve gelir makro analizleri Cantillon'a inmektedir. *İstihdam çarpanı* kavramının bulucusu R. F. Kahn'dır. Keynes'in yaptığı, esasen mevcut olan parçalardan bir montajdır. Cantillon'dan Kahn'a kadar daha önce düşünülmüş kavramlardan ve geçirilmiş tecrübelerden bir tahlil âleti ortaya çıkarmıştır. Papen'in, Dr. Schacht'in ve Roosevelt'in verdikleri tatbikat örneklerini bir model haline sokmuştur... Kürdüğü model, Ragnar Frisch'in belirttiği gibi *makro statik* karakterlidir... Keynes'in özelliği, yalnız mevcut kavramları yeni bir terminolojiyle ifade etmesinde değildir. Fikirlerini şimdiye kadar hiçbir iktisatçıda görülmemiş derecede ustalıkla sunmasını bilmiştir" (*İbid*, İstanbul 1973, c. II, s. 525). Keynes, Malthus'un nüfus artışına dair ilerisürdüğü bilim dışı varsayımlara da inanmıştı. Ünlü Alman tarihçisi Isaac Deutscher, 1925 yılında Rusya'ya giden ve orada bir konferans veren Keynes'in Ruslara nüfus artışını önlemeyi öğütlediğini anlatarak şöyle der: "O zamanlar Rusya'da işsizlik vardı. Ama üç yıl sonra plânlı ekonomi başlayınca en büyük tehlikenin, nüfus artışı değil, tam tersine, nüfus yetersizliği olduğu görüldü" (Deutscher, *Troçki* adlı yapıtının ikinci cildinde, Rasih Güran çevirisi, s. 190). John Maynard Keynes, paranın altın temeline dayandırılmasını da eleştirmiş ve buna *altın fetişizmi* adını verip barbarlığın bir kalıntısı olarak nitelmiştir. Yüzyılımızın ortalarında anamalcı ekonominin en büyük kuramcısı sayılan ve çok büyük bir üne kavuşan Keynes, Churchill'in dışarıya kömür satabilmek için işçi ücretlerini düşürmesiyle de alay etmiş ve *Economic Consequences of Winston Churchill* (1925) adlı yapıtında bu devlet adamını bilgisizlikle suçlamıştır. *Bk.* Anamalcılık, Karma ekonomi.

KEYNES ÇARPANI (*Os.* Keynes madrubu, *Fr.* Multiplicateur de Keynes) Gelirle yatırım arasında Keynes'in bulunduğu belli oran... Çarpın, bir çarpma işleminde çarpılanın kaç kez tekrarlanacağını gösteren sayıdır: Keynes'e göre yatırımlar, ulusal geliri bu katsayı oranında etkiler. Eşdeyişle ulusal gelir, yatırımların bu çarpınla çarpımı kadar artar. Keynes, çarpını saptamak için, marjinal tüketim eğiliminin bilinmesini şart koşar. Örneğin marjinal tüketim eğilimi 2/3 ise -yani bireyler kazandıkları her 300 liranın 100 lirasını biriktirip 200 lirasını harcıyorlarsa- bu katsayı,

eşdeyişle Keynes çarpanı 3'tür. Bu halde 500 liralık bir yatırım $500 \times 3 = 1500$ liralık bir ulusal gelir artışı sağlayacaktır. Keynes çarpınına *çoğaltıcı* da denir. *Bk.* Keynesçilik, Yatırım, Ulusal gelir.

KISA DÖNEM (*Os.* Mahdût devre, *Fr.* Court terme, *Al.* Kurzfristige, *İng.* Short period) Sürümün aranım değişmelerine uydurulmasını olanaksız kılan kısıllıktaki üretim dönemi... Bu deyim, aynı zamanda, piyasadaki firma sayısının değişemeyeceği kadar kısa bir süre anlamını da kapsar. Örneğin bir fabrika tesisatını belli bir üretim miktarına göre kurmuştur. *Kısa dönemde* bu tesisat, aranım değişmelerine uydurulmak için, değiştirilemeyeceği gibi piyasadaki firma sayısı da değişmez. Firma, bu kısa dönemde, üretimini azaltıp artırarak piyasa fiyatını etkileyemez. Kısa dönem çeşitli üretim alanlarının özelliklerine göre değişen bir süredir. Hattâ kimi üretim alanlarında -örneğin sürekli üretim yapılamayan tarımda- kısa dönem sözkonusu değildir. Karmaşık teknikle çalışan bir üretim alanında kısa dönem süresi, basit bir teknikle çalışan üretim alanındaki kısa dönem süresine göre daha uzundur. Örneğin uçak üretiminin kısa dönemi, kumaş üretiminin kısa dönemine göre çok daha uzun bir süreyi gerektirir. Anamalcı ekonomide, fiyatların firmalarca etkilenemeyeceği bu dönemin denge koşullarını önceden saptamak çok önemlidir. *Kısa dönem* deyimi, *uzun dönem* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Uzun dönem.

KISA DÖNEM KESTİRİMİ (*Os.* Mahdût devre tahmini, *Fr.* Prévision a court terme, *Al.* Kurzfristige Wirtschafts-Prognose, *İng.* Short period forecasting) Kısa dönemin olasılıkları üstünde yapılan öngörüler... *Bk.* Kestirim, Geleceği kestirme, Kısa dönem.

KISA DÖNEM SUNUSU (*Os.* Mahdût devre arzı, *Fr.* Offre a court terme, *Al.* Kurzfristige Angebot, *İng.* Supply in the short period) Kısa dönemin özellikleri... İngiliz ekonomisi Alfred Marshall tarafından ilerisürülmüştür. Marshall'a göre bu dönemin başlıca özelliği, piyasaya yeni bir rakip giremeyecek ve piyasada yeni yatırımlara girişilemeyecek kadar *kısa* oluşudur. Marshall buna *kısa dönem normali* (*İng.* Short period normal) de diyor. *Bk.* Kısa dönem.

KISA SÜRELİ BORÇ ALMA (*Os.* Kısa vâdeli istikrâz, *Fr.* Emprunt a court terme, *Al.* Kurzfristige Anleihe, *İng.* Short dated loan) Kısa sürede ödemek üzere borç alma.

KISA SÜRELİ KREDİ

KISA SÜRELİ KREDİ (*Os. Kısa vâdeli kredi, Fr. Crédit a court terme, Al. Kurzfristiger Kredit, İng. Short term credit*) Genellikle üç aylık bir süre sonunda ödenmesi gereken kredi... *Orta vâdeli kredi, uzun vâdeli kredi ve çok uzun vâdeli kredi* deyimleri karşılığında kullanılır. Kredinin fâizi bu sürelerle orantılıdır. Kimi bankaların (örneğin Halk Bankası) memurlara açtıkları krediler üç aylıktır, fâizi de peşin kesilir, eşdeyişle hesaplanıp verilen krediden düşülür, örneğin 500 lira kredi alan bir memur 465 lira alır. Kısa vâdeli krediler genellikle tüketim kredileridir, üretim için verilen kredilerde bir yıla kadar süre için de *kısa vâdeli* deymi kullanılmaktadır. Bono iskontosu işlemleri de bu deyimle dilegetirilmektedir. *Bk. Kredi.*

KISA SÜRELİ SENET (*Os. Kısa vâdeli senet, Fr. Lettre de change a courte échéance, Al. Kurzer Wechsel, İng. Short bill*) Kısa sürede ödenmesi gereken belgit... *Bk. Senet.*

KISIR SINIF (*Os. Gayrı müsmir sınıf, Fr. Classe stérile, Al. Sterile Berufe, İng. Sterile professions*) Sanâyi ve ticâretle uğraşan sınıf... Fransız fizyokratlarının kullandığı bir deyimdir. Fizyokratlara göre tek üretici sınıf, tarımla uğraşan sınıftır. Bunun dışındaki bütün sınıflar *kısır* (verimsiz), eşdeyişle tarımda üretilenlerle geçinen ve yaşayan sınıflardır. Fizyokratlar bu deyimle, yeni değer yaratmayan ve tarımın yarattığı değeri biçim değiştirerek kullanan sınıfları dilegetirirler.

KISIT (*Os. Hacir, Fr. Interdiction, Al. Entmündigung, İng. Placing under guardianship or curatorship, Disability, Lâ. Interdictor bonorum administratio*) Bir kimsenin medenî haklarını kullanma yetkisinin mahkemece kaldırılması... *Bk. Kısıtlı.*

KISITLI (*Os. Mahcûr, Fr. Interdit, Al. Entmündigter, İng. Person placed under guardianship, Judicial disability; Lâ. In curatione esse*) Mahkeme tarafından medenî haklarını kullanma yetkisi kaldırılan... Kısıtlı olanın medenî hakları *velî* ya da *vasî*'si tarafından kullanılır. Yasalarla saptanan kısıtlılık nedenleri şunlardır: Akıl hastalığı, akıl güçsüzlüğü, israf, ayyaşlık, mallarını kötü idâre, çirkin hayat sürme, bir yıldan az olmamak üzere hapse mahkûm olma, ihtiyarlık, mâlûllük, işlerini gereği gibi görmekte aciz. Bir kimse, bu nedenlerden biriyle, hacir altına alınmasını kendisi de isteyebilir, buna *isteğe bağlı kısıt* (*Os. İhtiyârî hacir, Fr. Interdiction volontaire, Al. Entmündigung auf eigenes Begehren*) denir. Kısıtlılık hükümleri Medenî Ka-

nun'un 355-360. maddelerinde yazılıdır. *Bk. Kısıt.*

KITLIK (*Os. Kaht, Fr. Famine, Al. Knappheit, İng. Famine*) Besin maddelerinin azlığı ve yetmezliği... Genel bir açlık doğurur ve insanların büyük çoğunluğu ölür. Vaktiyle doğal afetlerden doğardı, günümüzde ekonomik yetersizlikten ilerigelmektedir. Yaşadığımız yıllarda da birçok Afrika ülkelerinde kıtlıktan insanlar ölmektedir.

KİBUTZ (*Os. Kibutz, Fr. Kibboutz, Al. Kibbutz, İng. Kibbutz*) İsrâil kolektif çiftlikleri... Toprak ve bütün malların ortak olduğu ve ortaklaşa çalışıldığı İsrâil köy işletmeleri *İbr. kibboutz* adıyla anılır. Filistin'e giden ilk Yahudi göçmenleri tarımsal girişime başlamak için ortaklaşa davranmak ve yardımlaşmak gereğini duydular ve ortaklaşa köyler meydana getirdiler (1927). Bunun için de ataları olan Esséen'lerden kalma ortaklaşma bilgisinden yararlandılar. Çocuklar, yaşlılar ve hastalar dışında kalan herkes için çalışma zorunluğu ve yükümlülüğü vardır. Ücret yoktur. Ortak sofralarda yemek yenir, çamaşırlar ortak çamaşırhanelerde yıkanır, çocuklar toplumca okutulur ve yetiştirilir. Kibutz'larda üretilen ürünler *Tnuva* adını taşıyan bir kooperatif eliyle satılır. Birçok kibutz'ların birleşmeleriyle kibutz federasyonları da kurulmuştur. Kimileri bunun bir toplumculuk denemesi olduğunu ilersürerlerse de toplumculukla hiçbir ilgisi yoktur. Kibutz'lar, İsrâil'in genel amaçlı üretim düzeni içinde, Filistin'in toprak koşullarından doğmuş tarım işletmeleridir.

KİLİT İŞÇİ (*Os. Miftah amele, Fr. Ouvrier clef, Al. Schlüssekraft, İng. Key worker*) Öteki işçilerin verimini etkileyen işçi... Nitelikli ve verimde etken işçileri dilegetirmek için ilersürülmüştür. Bunların eksiklikleri, firmanın verimini de düşürür. *Bk. Emekçi.*

KİLİT KESİMLER (*Os. Kilit kısımlar, Fr. Secteurs clefs, Al. Schlüsselsektoren, İng. Key sectors*) Öteki kesimlerin verimini etkileyen kesimler... Bunlara *temel kesimler* de denir. Örneğin nükleer sanâyi kesimi, petrol kesimi, elektronik kesimi kilit kesimlerdir. Bunların eksikliği, öbür kesimlerin verimlerini düşürmek bir yana, çalışmalarını olanaksız kılar. Bunlar, aynı zamanda, yüksek teknolojik düzeylerinden ötürü, öbür kesimleri belirleyicidirler. *Bk. Kesim, Kilit sanâyi.*

KİLİT PARA (*Os. Miftah nakid, Fr. Monnaie clef, Al. Schlüsselgeld, İng. Key money*)

Dünya ekonomisinde egemen olan para... Gü-nümüzün kilit parası Amerikan dolarıdır. Bu paranın azalması ya da istikrarsızlığı bütün ülkelerin paralarını etkiler. *Bk. Para.*

KİLİT SANÂİYİ (*Os. Miftah sanâyi, Fr. Industrie clef, Al. Schlüsselindustrie, İng. Key industry*) Öteki sanâyilerin verimini etkileyen sanâyi... Bunların eksikliği öteki sanâyilerin de verimini düşürür ve ekonomik koşulları değiştirir. *Bk. Sanâyi, Kilit kesimler.*

KİLİT YASASI (*Os. Kilit kanunu, Fr. Loi de cadenas*). Hükümetlere gümrük târifelerini gerektiğinde hemen değiştirebilme yetkisi veren yasa... Özellikle 1897 yılında Fransa'da uygulanmıştır. Hükümet, bu yasaya dayanarak, parlamentodan geçirmeksizin gümrük târifelerini ayarlayabilir. *Bk. Gümrük.*

KİMLİK BELGESİ (*Os. Nüfus hüviyet cüzdanı, Fr. Acte d'état civil, Al. Geburtsschein, İng. Certificate of birth*) Bir kimsenin nüfus kütüğündeki kaydının örneğini kapsayan cüzdan... Hukuk açısından ahvâli şahsiye sicildir, devletsel işlemlerde gerekli olduğu gibi banka ve postanelerden para almak için de gösterilmesi zorunludur.

KİNG YASASI (*Os. King kanunu, Fr. Loi de King, Al. Kingsche Regel, İng. King's law*) Sürümün aritmetik olarak azalması durumunda fiyatların geometrik olarak yükseleceğini ileri süren kuram... İngiliz istatistikçisi Gregory King (1648-1712) tarafından ileri sürülmüştür. Özellikle tarımsal ürünler için geçerlidir. King, istatistiklerden yararlanarak, örneğin buğday üretimindeki yüzde 10 azalmanın buğday fiyatını yüzde 30 arttırdığını saptamıştır. King, bu yasayla, ekonometrinin öncülerinden sayılıyor. *Bk. Ekonometri.*

KİRÂ (*Os. İcâr, Fr. Loyer, Al. Miète, İng. Rent*) Bir malın süreli kullanımının fiyatı... Hukuk dilinde *kirâ sözleşmesi* (İcâr akdi, İcâr mukavelesi)'ni dilegetirir. Bu, öyle bir anlaşmadır ki kirâlayan, onunla bir bedel karşılığında bir şeyin ya da bir hakkın kullanımını bir başkasına (kirâciya) bırakır. Kirâ, gerçekte kirâya verilenin amortismanı ve bakımı için gerekli para gerekçesine de dayanır da, anamalcı düzende bir *emeksiz gelir* (Rant) biçimine dönüşmüştür. Birçok yapılar, kirâlamak amacıyla yapılmaktadır. Her fiyat gibi, kirâ da, piyasa yasalarına (arz ve talep yasasına) bağlıdır. Kirâ, dar ve değizmez gelirlerin yüzde 80'ini götürür, kimi durumlarda bu gelirlerin tümü bile kirâyı karşılayamaz. Bu yüzden gecekondü yapımı hızla gelişir.

Buna karşı tüccâr ve sanâyciler, kirâ olarak verdiklerini gelir vergilerinden düşerler, bu yüzden satın almaktansa yüksek kirâlı yerlerde kirâcı olarak oturmak onların yararına.

KİRÂ BEDELİ *Bk. Kirâ değeri.*

KİRÂCI (*Os. Müste'cir, Fr. Locataire, Al. Mieter, İng. Tenant, Hirer*) Bir mal belli bir süre kullanmak için bir bedel karşılığında kirâlayan... Çiftlik ya da toprak kirâlayana da *tarımsal kirâcı* (*Fr. Fermier, Al. Paechter, İng. Leasholder*) denir. *Bk. Kirâ, Kirâya veren, Kirâlanan.*

KİRÂCININ KİRÂLAMASI (*Os. Müste'cirin icârı, Fr. Sous-location, Al. Untermiete, İng. Subhire, Subtemancy*) Kirâlanmış olan bir malın kirâcı tarafından bir başkasına kirâlanması... *Bk. Kirâcı, Kirâ, Kirâcının kirâcısı.*

KİRÂCININ KİRÂCISI (*Os. Müste'cirin müste'ciri, Fr. Sous-locataire, Al. Untermieter, İng. Subtenant, Subhirer*) Bir malın bir bölümünü ya da tümünü belli bir süre kullanmak için o malın kirâcısından kirâlayan... Borçlar Kanunu'nun 259. maddesine göre kirâcının hakları ikinci kirâciya da intikal eder. *Bk. Kirâcının kirâlaması, Kirâcı.*

KİRÂ DEĞERİ (*Os. Bedeli icâr, Fr. Loyer, Fermage; Al. Mietzins, Paechtzens; İng. Hire, Rent; Lâ. Merces*) Bir malın kullanımı karşılığında verilen para... Konuşma dilinde buna kısaca *kirâ* da denir. Para olarak verilebildiği gibi, tarımsal kirâcılıklarda ürün olarak da verilebilir. Üründen pay verme yoluyla gerçekleştirilen kirâya *ortakçılık* (iştirakli icâr) denir. *Bk. Kirâ.*

KİRÂ GETİREN MAL (*Os. Akaar, Fr. Immeubles destinés a location, Al. Immobilien, İng. Real estate*) Kirâya verilip gelir getiren taşınmaz mal... *Ar. akar* deyimi, halk dilinde bu anlamda kullanılırsa da fıkıh dilinde *gayrimenkul mal* demektir. *Bk. Gelir, Kirâ değeri, Rant.*

KİRÂLAMA (*Os. İcâr ve isticâr, Fr. Location, Al. Vermietung, İng. Lease, Letting*) Kirâya verme ya da kirâyla tutma işlemi... *Bk. Kirâlamak.*

KİRÂLAMAK (*Os. İcâra vermek ve İsticâr etmek, Fr. Louer, Al. Mieten, İng. To let, Take premises*) Kirâya vermek ya da kirâyla tutmak... *Kirâlamak* deyimi, *kirâlayan* deyimi gibi, çift anlamlıdır: Hem kirâya vermeyi (icâr), hem de kirâyla tutmayı (isticâr) dilegetirir. *Os. icâr* deyimi de hem kirâya ver-

KİRÂLAMA ORTAKLIĞI

meyi, hem kirâya verilmeyi, hem de kirâ parasını (icâre, icâret) dilegetirir. Kirâya verilen şeye de (Os. *Me'cûr, me'cûre, mû'cer, müs-te'cer*) denir. Bu deyimler özellikle XIX. yüzyılda dînsel *fıkıh* (şeriat bilgisi)'tan yeni yaşama uygulanmış medenî hukuk hükümleri olan *Mecelle*'de kullanılmıştır. *Bk.* Kirâ, Kirâlama, Kirâcı, Kirâya veren.

KİRÂLAMA ORTAKLIĞI (Os. İcâr şirketi, *Fr. Société de leasing, Al. Leasing Gesellschaft, İng. Leasing society, Leasing company*) Yatırım araç ve gereçlerini kirâya veren şirket... Amerika'da geliştirilen ve *İng. leasing* denilen bu sistemde (bu deyim bütün Avrupa dillerinde kullanılmaktadır) yatırım malları (araç ve gereçleri, malzemesi) kirâlama şirketlerince satın alınır ve isteyen firmalara kirâlanır, yatırım yapacak olan firmalar böylelikle ilk finansman masraflarından kurtulmuş olurlar. Örneğin bir firma büyük bir para yatırarak bir makine satın almaktansa o makineyi bu şirketlerden belli bir süre için kirâlar. Bu sistemde, yatırım mallarını kirâlama şirketlerine satıp sonra onlardan kirâlama işlemine de *İng. leaseback* denir. Kendi mallarını önce satıp sonra onları yeniden kirâlama, firmalara, birçok yıllara bölünecek olan amortismanları bir anda gerçekleştirmek olancağını sağlar, bundan başka firmalar elde edecekleri parayla yeni yatırımlara girişmek olancağını da kazanmış olurlar. Bu sistemin en büyük kârı, *kirâ* olarak ödenen paranın vergiden düşülmesidir. Daha açık bir deyişle; bu sistemde firmalar kullandıkları makinelerin parasını bile halka ödetmiş olurlar. *Bk.* Kirâ, Vergi.

KİRÂLAMA VE ÖDÜNC VERME YASASI (Os. İcâr ve ikrâz kanunu, *Fr. Loi de prêt-bail, Al. Leih und Pachtgesetz, İng. Lend-lease act*) İkinci Dünya Savaşı'nda Amerika'nın müttefiklerine askerî yardımı sürdürbilmesi için kabul ettiği yasa... 11 Mart 1941'de kabul edilmiştir. Amerika, böylelikle, başta İngiltere olmak üzere kimi müttefiklerine kirâlama ya da ödünç verme yoluyla askerî malzeme vermiştir.

KİRÂLANAN *Bk.* Kirâlamak.

KİRÂLAYAN *Bk.* Kirâcı, Kirâya veren.

KİRÂLIK KASALAR (Os. Kirâlık kasalar, *Fr. Caisses a louer*) Değerli şeyleri saklamak üzere bankalarca kişilere kirâlanan kasalar... Bu kasalarda çalınmasından, yanmasından ya da kaybolmasından korkulan hisse senetlerinden pul koleksiyonuna, altından mücev-

herâta kadar her şey saklanabilir. *Bk.* Kasa, Banka.

KİRÂ SÖZLEŞMESİ (Os. İcâr akdi, *Fr. Bail, Al. Mietvertrag, İng. Lease*) Kirâya vermek ve kirâyla tutmak için yapılan sözleşme... *Bk.* Kirâ.

KİRÂYA VEREN (Os. Mûcir, Acıy; *Fr. Loueur, Bailleur, Al. Vermieter, İng. Letter, Lessor, Lawful possessor; Lâ. Locator*) Malını bir bedel karşılığında kullanmak üzere belli bir süre için başkasına bırakan... Çift anlamından biri kullanılarak *kirâlayan* (bu deyim ikinci anlamı *kirâcı*'dır) da denir. Deniz taşımacılığında *gemi kirâya veren* (*Fr. Fréteur, Al. Verfrachter, İng. Carrier, Ship Owner*) ve *gemi kirâcısı* (*Fr. Affréteur, Al. Befrachter, İng. Charterer, Freightner*) deyimleri kullanılır. *Bk.* Kirâ, Kirâcı.

KİŞİ ORTAKLIKLARI (Os. Şahıs şirketleri, *Fr. Sociétés des personnes*) Kolektif ve adi komandit şirketler... Anonim, limitet, kooperatif ve hisselli komandit şirketleri dilegetiren *anamal şirketleri* deyim karşılığında kullanılır. Şahıs şirketlerinde temel öge o şirketi kuran kişilerdir, bunlar birbirlerini iyice tanıdıkları gibi o şirketle iş yapan başka kişilerce de tanınırlar. Anamal şirketlerindeyse temel öge anamaldır, şirketin paydaşları birbirlerini tanımadıkları ya da tanımak zorunda bulunmadıkları gibi, üçüncü şahıslarca da tanınmazlar.

KİŞİSELCELİK (Os. Şahsiyye, *Fr. Personnalisme, Al. Personalismus, İng. Personalism*) Kişinin hizmetinde olması gerektiği ilerisürülen ekonomi anlayışı... *Ekonomik kişiselcilik* (Os. İktisâdî şahsiyye, *Fr. Personnalisme économique*) de denir. Özellikle Emmanuel Mounier ve A. Dandieu gibi düşünürlerin öncülük ettikleri bu akım, hem anamalcılığa hem toplumculuğa karşıdır. Aslında *kişilikçilik* anlayışının ekonomiye uygulanması olan bu ekonomi anlayışı Türkçeye *kişiselcilik* deyimine çevrilmiştir. Hıristiyanlık temeline dayanan bu görüş, *ekonominin insanın kişiliğini belirtmesi gerektiği* gibi metafizik bir sav ilerisürer. Örneğin Mounier'ye göre anamalcılık, hem üretici hem de tüketici olarak insanın kişiliğini yoketmektedir, insan haysiyetine saygı göstermemektedir. Hıristiyanlık bu bakımdan anamalcılığa karşıdır. Oysa toplumculuk da insanın kişiliğini bireye indirgeyerek onu yoketmektedir. Birey-insanın asıl önemli olan bir de kişiliği vardır ki tarihte Hıristiyan ermişleri bunun en güzel örneğini vermişlerdir. Bu kişilik, bütün ekonomik ilişkilerin üstünde bir

kişiliktir. İşte, ekonomi, anamalcılığın ve toplumluluğun bireyciliğini aşarak bu kişiliğin hizmetinde olmalıdır. *Bk.* Ekonomi.

KİŞİSEL ÇIKARLAR (Os. Şahsî menfaatler, *Fr.* Intérêts personnels, *Al.* Persönliche Verhältnisse, *İng.* Personal interests) Kişiyeye bağlı olan hakların zedelenmesi durumunda tazminât isteğine konu olan çıkarlar... Medenî Kanun'un 24. ve Borçlar Kanunu'nun 49. maddelerine göre bunlara *kişilik hakkı* (Os. Hukuku şahsiye, *Fr.* Droit de la personnalité, *Al.* Persönlichkeitsrecht) da denir. Örneğin bir kişinin sağlığına, onuruna, özgürlüğüne vb. bir zarar veriliirse kişi bu zararları verenden tazminât isteyebilir.

KİŞİSEL DÂVÂ (Os. Şahsî dâvâ, *Fr.* Action personnelle, *Action civile*; *Al.* Persönlicher Anspruch, *Privatklage*, *Forderungsklage*; *İng.* Personal action of law, *Civil action*; *Lâ.* Action in personam) Kişisel bir hak isteğini içeren dâvâ... Hukuk muhâkemeleri usûlünde alacak dâvâlarını dilegetirir. Cezâ muhâkemeleri usûlünde ise suçtan zarar görenin açtığı dâvâdır. Kişisel dâvâdan vazgeçilmesi, bu konuda açılmış olan kamu dâvâsını düşürmez. Kişisel dâvâyâ konu olabilecek suçlar Cezâ Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 344-364. maddelerinde sayılmıştır, bunların dışında kişisel dâvâ açılmaz.

KİŞİSEL DURUM (Os. Şahsî hâl, *Ahvâlî şahsiye*; *Fr.* État civil, *Al.* Personenstand, *İng.* Civil status, *Lâ.* Status) Gerçek kişilerin hukuksal varlıklarıyla ilgili olan durumlar... Doğum, evlenme, boşanma, evlât edinme, ölüm vb. gibi durumlardır. Medenî Kanun'un 35. ve onu izleyen maddelerinde sayılmıştır.

KİŞİSEL DURUM KÜTÜĞÜ (Os. *Ahvâlî şahsiye* sicilli, *Fr.* Régistre de l'état civil, *Al.* Personenstandsregister; *İng.* Register of births, deaths and marriages) Kişinin hukuksal durumunu saptayan devletsel sicil... Medenî Kanun'un 35. maddesine göre tutulur, aynı yasanın 7. maddesine göre de doğru olmadığı saptanıncaya kadar geçerlidir. Üç türlü kişisel durum kütüğü vardır: *Doğum kütüğü* (*Fr.* Régistre de naissance, *Al.* Geburtsregister, *İng.* Register of births), *ölüm kütüğü* (*Fr.* Régistre de décès, *Al.* Sterberegister, *İng.* Register of deaths), *evlenme kütüğü* (*Fr.* Régistre de mariage, *Al.* Heiratsregister, *İng.* Register of marriages). *Bk.* Kütük.

KİŞİSEL HAK DÂVÂCISI (Os. Şahsî hak müddeisi, *Fr.* Partie civile, *Al.* Nebenklager, *İng.* Plaintiff claiming damages in a penal

prosecution) Bir suçtan zarara uğradığından ötürü kişisel dâvâ açan ya da kamu dâvâsına katılan kişi... *Bk.* Kişisel dâvâ.

KİŞİSEL İLİŞKİ (Os. Husûsî münâsebet, *Münâsebâtı husûsiye*; *Fr.* Rapport de droit contractuel, *Al.* Obligationenrechtliches) Borçlar hukukuna göre gerçekleşen hukuksal ilişkiler... Aynı haklarla ilgili hukuksal ilişkiler *malsal ilişki* (Aynı münâsebet), aile ve mirâs hukukuyla ilgili hukuksal ilişkilerse hem malsal, hem de kişiseldir.

KİŞİSEL İMZÂ (Os. Şahsî imzâ, *Fr.* Signature privée, *Al.* Privatunterschrift, *İng.* Private signature) Kişiyeye özgü imzâ... *Özel imzâ* da denir. *Bk.* İmzâ.

KİŞİSEL İNANCA (Os. Şahsî teminât, *Fr.* Suretés personnelles, *Garantie personnelle*; *Al.* Persönliche Gewaehr, *Personalgarantie*; *İng.* Personal guarantee) Başkasının borcunu kişisel olarak taahhüt etme... Örneğin kefil olmak, böylesine bir kişisel inancadır. *Bk.* İnanca.

KİŞİSEL KREDİ (Os. Şahsî kredi, *Fr.* Crédit personnel, *Crédit privé*; *Al.* Privatkredit, *İng.* Private credit, *Personal credit*) Kişinin şahsına açılan kredi... *Bk.* Kredi.

KİŞİSEL MAL (Os. Eşyâyî zâtîye, *Zâtî eşyâ*; *Fr.* Objets personnels, *Al.* Persönliche Effekten, *İng.* Personal effects) Kişinin kullanımına özgü eşyâ... *Tecimsel mal* (Ticârî eşyâ) deyimi karşılığında kullanılır. Bu gibi mallar ülkeye sokulurken gümrük ve ardiye resimleri alınmaz. Ama ülkeye sokulması ya da taşınması (örneğin silâh) yasaklanmış olan mallar da kişisel mal sayılmaz. Borç, haczi istenen eşyâ bedelinden doğmuş olmadıkça kişisel mallar haciz de edilemez. *Bk.* Kişisel mallar.

KİŞİSEL MALLAR (Os. Şahsî mallar, *Fr.* Apports du mari ou de la femme, *Al.* Eingebrautes Gut, *Mannesgut*, *Frauengut*) Evlilikten önce kadının ya da erkeğin mülkiyetinde olup da evlilikte gerçekleşen mal birliği ya da mal ortaklığına katılan mallar... *Bk.* Mal birliği, Mal ortaklığı, Mal ayrılığı.

KİŞİSEL ÖDEME (Os. Şahsî edâ, *Fr.* Prestation personnelle, *Al.* Höchstpersönliche Leistung, *İng.* Personal performance) Borçlunun bizzat yerine getirmesinde alacaklının yararı bulunduğu ödeme... Borçlar Kanunu'nun 67. maddesine göre üçüncü şahıslarla ödenebilir. Örneğin bir ressam parasını peşin aldığı bir tabloyu bizzat yapmakla yükümlüdür, baş-

KİŞİSEL VARLIK

ka bir ressamı yapıtırmaz. Borçlar Kanunu'nun 349. maddesine göre kişisel ödemeler borçlunun yetenekleri ve ahlâksal durumuyla sınırlıdır. *Bk.* Ödeme.

KİŞİSEL VARLIK (*Os.* Şahsî servet, *Fr.* Fortune privée, *Al.* Privatvermögen, *İng.* Private property) Kişinin özel serveti... *Özel servet* (Husûsî servet) de denir. Bir varlığın hissedârı olduğu bir şirketteki servetinin dışındaki servetini dilegetirir.

KLÂSİK BÜRJUVA EKONOMİ POLİTİĞİ
Bk. Klâsik kentsoylu siyasal ekonomisi.

KLÂSİK BÜYÜME KURAMLARI (*Os.* Klâsik tevessü nazariyeleri, *Fr.* Théories classiques de la croissance, *Al.* Klassische Wachstumstheorie, *İng.* Classical growth theories) Liberal ekonomiler tarafından ileri sürülen büyüme kuramları... Özellikle Ricardo, Malthus, Jean-Baptiste Say, Frédéric Bastiat ve John Stuart Mill tarafından ileri sürülen büyüme kuramları bu adla anılır. Ricardo ve Malthus nüfus çoğalmasının, toprakların sınırlı oluşunun ve azalan verim yasaının ekonomik büyümeyi bir yerde durduracağını ileri sürmüşlerdir. Bundan ötürü bunlara *kötümser liberaller* denir. Ötekilerse teknolojik gelişmenin büyümeyi sınırsızca geliştireceğini ileri sürdüklerinden *iyimsen liberaller* adıyla anılırlar. *Bk.* Büyüme, Liberalizm.

KLÂSİK DENGE (*Os.* Klâsik muvâzene, *Fr.* Équilibre classique, *Al.* Klassisches Gleichgewicht, *İng.* Classical equilibrium) Liberal ekonomilerin varsaydıkları genel denge... *Bk.* Genel denge.

KLÂSİK DIŞALIMSATIM KURAMI (*Os.* Klâsik ticâreti hâricîye nazariyesi, *Fr.* Théorie classique du commerce extérieur, *Al.* Klassische Aussenhandelsstheorie, *İng.* Classical foreign trade theory) Smith ve Ricardo taraflarından ileri sürülen dış ticâret kuramları... *Bk.* Karşılaştırmalı maliyetler kuramı.

KLÂSİK EKONOMİ (*Os.* Klâsik iktisat, *Fr.* Économie classique, *Al.* Klassische Ökonomie, *İng.* Classical economy) Liberal ekonomi anlayışı... Liberal ekonomi okulu bu adla anılır. Özellikle Smith'le başlayan ve Ricardo'yla süren bu ekonomi anlayışı, tarihsel süreçte ilk bilimsel ekonomi politik anlayışıdır. Anamalcılığa özgü sınıfsal yapısına rağmen Adam Smith ve David Ricardo bilimsel ve nesnel bir ekonomi kuramı geliştirmişlerdir. Papaz Malthus'un bilimsel dışı gevezelikleri aradan çıkarılırsa klâsik ekonomiye çağdaş ekonomi-

nin temeli denilebilir. *Bk.* Klâsik kentsoylu siyasal ekonomisi, Klâsik economiciler.

KLÂSİK EKONOMICİLER (*Os.* Klâsik iktisatçılar, *Fr.* Économistes classiques, *Al.* Klassische Ökonomen, *İng.* Classical economists) Liberal ekonomi okuluna bağlı economiciler... Bu economicilerin ilki ve okulun kurucusu Adam Smith (1776)'dir. Onu Thomas Robert Malthus, büyük ekonomi ökesi olan David Ricardo, Robert Torrens, Jean-Baptiste Say, Frédéric Bastiat, Nassau Senior, John McCulloch, James Mill, John Stuart Mill, Jeremy Bentham, John Elliot Cairnes izlemişlerdir. *Bk.* Klâsik ekonomi, Klâsik okul, Liberalizm.

KLÂSİK KENTSOYLU SİYASAL EKONOMİSİ (*Os.* Klâsik burjuva ekonomi politikası, *Fr.* Économie politique classique de Bourgeois) Smith ve Ricardo'nun bilimsel öğretileri... Bu deyim, özellikle İngiliz economicileri Adam Smith'le David Ricardo'nun ekonomi öğretilerini dilegetirir. Bu ekonomi anlayışı, anamalcılığın gelişmesi sonucu olarak, feodalite economicilerinin yadsınmasıyla oluşmuştur. Bu yadsınma, zorunlu olarak, ekonomik olaylar arasındaki iç bağıntıların araştırılmasını gerektiriyordu. Smith ve Ricardo bu bağıntıları keşfetmeyi denediler, ne var ki diyalektik düşünme yönteminden habersiz oluşları ve olayları metafizik yöntemle çözümlenmeye çalışmaları gerçekleri görmelerine engel oluyordu. *Bk.* Liberalizm, Klâsik okul, Klâsik ekonomi, Ekonomi.

KLÂSİK KULLANMA KURAMI (*Os.* Klâsik istihdâm nazariyesi, *Fr.* Théorie classique de l'emploi, *Al.* Klassische Beschäftigungstheorie, *İng.* Classical theory of employment) Klâsik economicilerin ileri sürdüğü tam istihdâmın otomatik olarak gerçekleşeceğini savunan kuram... Klâsik economicilere göre işsizler arasındaki rekabet ücretleri düşürür. Ücretlerin düşmesi işçi talebini arttırır, bir yandan da düşük ücretle çalışmak istemeyen işçileri piyasanın dışına atar. Ne var ki emek talebi emek arzından daha çok olunca ücretler yeniden yükselir. Ücretlerin yükselmesi piyasa dışına atılan işçileri yeniden piyasanın içine çeker ve emek arzı artar. Emek arzı artınca emek talebi kısılır ve ücretler yeniden düşer. Böylece dalgalana dalgalana tam istihdâm kendiliğinden (otomatik olarak) gerçekleşir. Anamalcılığın kurtarıcısı sayılan İngiliz economicisi John Maynard Keynes klâsiklerin bu kuramını eleştirmiş ve onun yerine kendisi bir tam istihdâm kuramı geliştirmiştir. *Bk.* Çalıştırma, Liberalizm, Keynesçilik.

KLÂSİK OKUL (Os. Klâsik mektep, Fr. École classique, Al. Klassische Schule, İng. Classical school) Adam Smith'le başlayan ve David Ricardo'yla doruğuna ulaşan liberal ekonomi öğretisi... Bk. Klâsik ekonomi, Klâsik ekonomiler, Klâsik kentsoylu siyasal ekonomi.

KLİRİNG Bk. Değiştokuş.

KOL (Os. Şûbe, Fr. Succursale, Établissement secondaire, Filiale; Al. Filiale, Zweig-geschafft, Zweigniederlassung; İng. Branche establishment) Bir firmanın ya da kurumun ikinci aşamadaki işyerlerinden her biri... Ticârî şubeler, merkeze bağlı olmakla beraber, dışarıya karşı özerkliği olan, bağımsız konut sahibi, bulunduğu yerin ticâret siciline kayıtlı ticâret kurumlarıdır. Bir şubenin işlemlerinden ötürü, iflâs dâvâsı dışında, o şubenin bulunduğu yerde dâvâ açılabilir ve icrâ takibinde bulunulabilir. Bk. Merkez.

KOLEKTİF ŞİRKET (Os. Kollektif şirket, Fr. Société en nom collectif, Al. Kollektiv-gesellschaft, Offene Handelsgesellschaft; İng. Open company, General partnership, Copartnership) İki ya da daha çok kişinin ortak olarak ve borçlularına karşı sınırsızca birlikte sorumlu olmak için sözleşerek kurdukları şirket... Bu tip şirket, yasa deyişiyle *ortaklarından hiçbirinin mesuliyeti alacaklılarına karşı tahdit edilmemiş şirkettir*. Genellikle bir ailenin bireyleri arasında kurulur ve hisse senedi çıkarması sözkonusu değildir. Ortaklar, borç ve taahhütlerinde, hep birlikte (eski deyimle müteselsilen) ve bütün mallarıyla sorumludur. Bu tip şirket sadece özel kişilerce kurulabilir, tüzel kişiler bu şirkete katılamazlar. Bk. Şirket.

KOLEKTİVİZM Bk. Ortaklaşıcılık.

KOL EMEĞİ (Os. Bedenî say, Fr. Travail manuel, Al. Körperliche Arbeit, İng. Physical labour) Bedensel çalışma... *Düşünsel çalışma* (Os. Fikrî say, Fr. Travail mental, Al. Geistige Arbeit, İng. Mental labour)'yı dilegetiren *kafa emeği* deyişiyle birlikte kullanılır. Diyalektik ekonomi dilinde kafa ve kol emekleri ayırımına *gerçek işbölümü* denir. İnsanların kimini kafa işine, kimini de kol işine ayırmak insanı kendisine yabancılaştırır. Gerçek insan, kafası ve koluyla çalışan insandır. "Üretim bir bütün olarak toplumca düzenlenince bana, eğilimime bağlı olarak bugün bir şey, yarın başka bir şey yapmak, ne avcı, ne balıkçı, ne çoban; ne de eleştirmen olmadan sabahleyin avlanmak, öğleden sonra balık tutmak, akşamleyin sığırlara bak-

mak ve yemekten sonra da eleştirme yapmak olanağını verir". Kol emeğinin küçümsenmesi, kölesel niteliğinden ötürüdür. Antik çağın ünlü yazarı Ksenofon şöyle der: "İnsanların *kaba sanatlar* dedikleri *kol işleri* devletler tarafından haklı olarak küçümsenmiştir. Bu işler, işçilerin vücutlarını mahveder. İnsanların bedeni yorgun olunca ruhları da hastalanır. Bu kaba işler yüzünden insanlar eğlenmezler, toplumsal ve uygar bir hayat süremezler". Bk. Kafa emeği, İşbölümü, Emek.

KOLON (Os. Kolon, Fr. Colon, Al. Landbauer, İng. Colonist) Ortaçağ feodal düzeninin özgür çiftçileri... *Toprak kölesi* (Serf)'nden farklı olarak *toprak beyi* (Senyör)'yle kirâ sözleşmesi yaparlar, ürettiklerinin bir bölümünü kirâ olarak toprak beyine bırakırlardı. Onlar da, toprak köleleri gibi, topraksızdılar ve senyörlerin topraklarında çalışmak zorundaydılar. *Kolon* deyişi, XIX. yüzyılda, sömürgelere (kolonilere) göçen sömürgeci yabancıları dilegetirmiştir. Bk. Toprak kölesi, Feodalite, Sömürgecilik.

KOLONİ Bk. Sömürge.

KOLONİZASYON Bk. Sömürgeleştirme.

KOLONYALİZM Bk. Sömürgecilik.

KOMANDİTE Bk. Sınırsız sorumlu ortak.

KOMANDİTER Bk. Sınırlı sorumlu ortak.

KOMANDİT ŞİRKET (Os. Komandit şirket, Fr. Société, en commandite, Al. Kommanditgesellschaft, İng. Commandite partnership, Joint stock company) Alacaklılarına karşı sorumlulukları sınırlı ve sınırsız olmak üzere çeşitli ortaklardan kurulu şirket... Bu tür şirketin, sınırsız sorumlu ortaklarına *komandite* ve şirkete yatırdıkları anamal oranında sorumlu ortaklarına *komanditer* denir. Sınırsız sorumlu ortaklar, kolektif şirketlerinkiler gibi, müteselsil olarak ve bütün mallarıyla sorumludurlar. Bundan ötürü şirketi bunlar yönetir. Sorumlulukları sınırlı ortaklar, şirketin yönetimine katılmazlar. Anamalı hisse senetlerine ayrılmış olan komandit şirketlere de *hisseli komandit şirket* (eski deyişiyle: sermayesi eshama münkasım komandit şirket) denir. Tarihsel süreçte komandit şirketin ilk biçimi, ipotekli gemi karşılığında ödünç vermedir ve antik çağ Yunanistan'ında gerçekleşmiştir. Bu biçim, oradan Bizans'a ve daha sonra IX. yüzyıl İtalya'sına geçmiş ve ortaçağ Avrupa'sına komandit şirket biçimiyle yayılmıştır. Bk. Şirket.

KOMERSİYALİZM Bk. Tecimcilik.

KOMİSER

KOMİSER (Os. Komiser, Fr. Commissaire, Al. Kommissar, Regierungskommissar; İng. Commissary) Anonim şirketlerin genel kurul toplantılarına katılan devlet görevlisi... Ticâret Kanunu'nun 297. ve 377. maddelerine göre komiserler, bu toplantılara nezaret ederler, oya katılmazlar, toplantı sonunda düzenlenen zabıt varakasını imza ederler. Anonim şirket toplantılarında *hükümet görevlisi* (Fr. Commissaire du gouvernement)'dirler. Ayrıca bu deyim *denetleyici*, genel satışlarda *değer tahmincisi*, açık artırmalı satışlarda *tellâl* ve polis örgütünde bir rütbe olarak *polis komiseri* (Fr. Commissaire de la police) anlamlarında da kullanılır.

KOMİSYON Bk. Yüzdelik.

KOMİSYONCU Bk. Yüzdelikli.

KOMPRADOR Bk. Sömürü işbirlikçisi.

KOMPRADOR BURJUVAZİ Bk. Sömürü işbirlikçisi kentsoylu sınıfı.

KOMÜNAL KÖLELİK (Os. Komünal memlûkiyet, Fr. Esclavage communal) Topluluğa ait kölelik... Kölelik, ilkel komünal toplumda gerçekleşmiş bir olgudur. Savaş tutsağı vb. gibi nedenlerle köleleştirilenler, bütün topluma aittir. Topluluğun ekonomik yapısında yardımcı bir durumdaydılar, köle emeği henüz başlıca etken durumuna yükselmemişti. Bk. Kölelik.

KOMÜNAL MÜLKİYET (Os. Komünal mülkiyet, Fr. Propriété communale) Toplulukça sahiplik... "Mülkiyetin ikinci biçimi antik çağda rastlanan ve özellikle birçok aşiretin sözleşme yoluyla ya da fetih yoluyla bir tek kent halinde birleşmesinden ilerigelen ve köleliğin varlığını sürdürdüğü *komünal mülkiyet* ve *devlet mülkiyeti*'dir (Mülkiyetin birinci biçimi *aşiret mülkiyeti* ve üçüncü biçimi *feodal mülkiyet*'tir). Komünal mülkiyetin yanı sıra taşınır ve taşınmaz malların özel mülkiyeti, komünal mülkiyete bağımlı bir biçim olarak daha o zamandan gelişmeye başlamıştır. Yurttaşlar, çalışan köleler üstündeki egemenliklerini kolektif olarak yürütebilirler ki bu da onları komünal mülkiyet biçimine bağlar. Bu, doğal ortaklık biçimini sürdürmek zorunda bulunan yurttaşların komünal topluluğa özgü özel mülkiyetleridir". Bk. Mülkiyet.

KONDOMİNYUM Bk. Ortaklaşa sömürücü-lük.

KONFEKSİYON Bk. Hazır giyim.

KONJONKTÜR (Os. Temevvücâtı iktisâdiye, Fr. Conjoncture, Al. Konjunktur, İng. Conjunction, Business cycles) Bir ülkenin ekonomik durumunu belirleyen bütün etmen ve öğeler... Latince'nin *bağlantı* anlamındaki *juncture* sözcüğünden türetilmiştir. Birçok nedenlerin birbirlerine bağlı olarak meydana getirdikleri *ekonomik dalgalanma*ları dilegetirir. Bu dalgalanmalara *konjunktür hareketleri* denir. Üretimle tüketim alanında, aranımla sürüm alanında birbirlerine bağlı olan değişmeler bu hareketler arasındadır. Metafizik yapılı ekonomilerce *konjunktür hareketlerinin* "gerçek nedenleri üstünde tam bir görüş birliğine varılmamıştır". *Konjunktür*, bir anamalcı ekonomi deyimidir ve *konjunktürel hareketler* anamalcı ekonominin iç çelişkilerinden doğan kaçınılmaz bir özelliğidir. Bu hareketlerin en önemlisi *bonalimler*dir, bunlara anamalcı ekonomide *konjunktürel bonalimler* denir. *Konjunktürel dalgalanmalar*'ı ekonominin mevsimlik ve strüktürel (yapısal) dalgalanmalarından ayıran metafizik ekonomi anlayışı, bu dalgalanmaları şöyle tanımlamaktadır: "İktisâdî şartlar daimî bir değişme halindedir. Refahın arkasından panik ve çöküntü yer almakta; millî gelir, istihdâm ve istihâl azalmaktadır. Fiyatlar ve kârlar azalmakta, insanlar işsiz kalmaktadırlar. Sonunda bir asgariye varılmakta ve canlanma başlamaktadır. İyileşme, yavaş yavaş veya hızlı olabilir, eksik olabilir veya yeni bir zirveye götürecektir kadar kuvvetli olabilir. Yeni refah seviyesi uzun ve sürekli bir talep, bol istihdâm imkânları, yükselen fiyatlar ve yükselen hayat standardına yol açabilir veya fiyatların ve spekülasyonun yükselmesini takip eden ikinci bir zararlı düşmeye yol açabilir. Etraflı bir *para ekonomisi*, kendi kendine yeter bir toplumun yerini aldığından beri, dünyanın sanâyileşmiş memleketlerinin özelliklerinden biri haline gelmiş bulunan ve yurdaki ârazıları gösteren bu hareketlere *konjunktür dalgalanmaları* diyoruz... Konjunktür dalgalanmaları, gösterdikleri intizamsızlıklar ve anî meydana gelişleri bakımından salgın hastalıklara, hava değişmelerine ve bir çocuğun ateşindeki değişikliklere benzetilebilir" (Samuelson, *İktisat*, Demirgil çevirisi, İstanbul 1970, s. 281-2). Kar yağınca odun fiyatlarının artması ya da akaryakıt sıkıntısı çekilmesi gibi *mevsimlik dalgalanmalar*, savaş ve kuraklık gibi nedenlerden doğan *ilineksel dalgalanmalardan* ayrılan ve diyalektik açıdan pek belli oldukları halde metafizik açıdan *gerçek nedenleri bilinemez* sayılan *konjunktürel dalgalanmalar* genellikle dört devreye

ayrılır: Gelişme, gerileme, bunalım ve düzleme. Konjonktür kuramları metafizik ve diyalektik olmak üzere iki karşıt düşünce düzeyinde ilerisürülmüştür. Diyalektik açıdan konjonktür hareketlerinin nedeni, *anamalıcılığın, üretimin büyük ölçüde ve zorunlu olarak gelişmesiyle tüketimin zorunlu olarak daha sınırlı gelişmesi arasındaki çelişki*'dir. Anamalcı üretim yapısı gereği her an biraz daha genişlemek zorundadır, bu genişleyen üretim zorunlu olarak aynı oranda genişleyen bir tüketimle karşılanmak ister. Oysa anamalcı üretimin zorunlu genişlemesi tüketimi zorunlu olarak kısar, anamal birikip çoğaldıkça çalışan insanlar yoksullaşır. Bu çelişki, tüketilemeyen üretim, zorunlu olarak bunalımı gerçekleştirir: "Bütün bunalımların son nedeni, anamalcı üretimin üretim güçlerini geliştirme eğilimi karşısında halk yığınlarının yoksulluğu ve sınırlı tüketimidir". Bu diyalektik anlayışa karşı metafizik kuramlar, konjonktür hareketlerinin güneş lekelerinden doğduğunu ilerisürmüşlerdir. Metafizik yapılu konjonktür kuramları arasında en bilimseli, diyalektik nedenlerini açıklamaya cesaret edememekle beraber Hobsen, Foster, Catchings, Hayek, Mises gibi yazarlarca savunulan *çok üretim ve az tüketim kuramı*dır. Sismondi ve Rodbertus gibi ütopyacı toplumcuların da katıldıkları bu kuram, diyalektik düşüncenin nedenleriyle açıkladığını yüzeysel olarak ilerisürer. Bu yazarlara göre çok üretim karşısında az tüketimin nedeni, ulusal gelirin gereği gibi dağılmamasıdır. Gelirin büyük bölümü anamalcılarda toplanınca çok üretim ve az tüketim gerçekleşir. Konjonktür hareketlerinin gerileme ve bunalım devrelerinde ve bu hareket nedeniyle gerçekleşen işsizliğe de *konjonktürel işsizlik* denir ki anamalcı üretimin zorunlu sonucu olan asıl işsizlik de budur. Anamalcı ekonomide üretim hacmiyle ulusal gelir dağılımını etkilemek amacıyla yapılan plânlama işlemine *konjonktürel plâncılık* denir, bu deyim de ekonomik yapı değişikliği amacını güden *yapısal plâncılık* deyimini karşılığında kullanılır. *Bk. Bunalım, İşsizlik, Anamalıcılık.*

KONJONKTÜR BÜTÇESİ (Os. Konjonktürel bütçe, *Fr. Budget conjoncturel, Al. Zyklischer Budgetausgleich, İng. Cyclical budgeting*) Konjonktür dalgalanmalarını etkilemek için düzenlenen bütçe... John Maynard Keynes tarafından ilerisürülmüştür. Klâsikler devletin ekonomik alana karışmamasını isterler ve *denk bütçe* önerirlerdi. Keynes ise devletin görevinin anamalcıları zengin etmek olduğunu ve bütçenin kendi denkliği yerine ekono-

miyi dengelemesi gerektiğini ilerisürdü. Bunun için de bütçe *denk değil*, tam tersine, *açık* olmalıydı. Kamu harcamaları, ulusal ekonominin genel dengesini sağlamak için başlıca etkindir. *Bk. Konjonktür.*

KONJONKTÜR DALGALANMALARI (Os. İktisâdî temevvücât, *Fr. Cycles économiques, Al. Konjunkturwellen, İng. Cyclical fluctuations*) Konjonktürün neden olduğu ekonomik iniş çıkışlar... Anamalcı ekonomide konjonktür dalgalanmaları mevsim dalgalanmalarından ve rastlantısal nedenlerle meydana gelen dalgalanmalardan ayırdedilir. *Bk. Konjonktür, Bunalım.*

KONJONKTÜR İŞSİZLİĞİ (Os. Konjonktürel işsizlik, *Fr. Chômage conjoncturel, Al. Konjunktürelle Arbeitslosigkeit, İng. Cyclical unemployment*) Konjonktür hareketlerinin gerileme ve bunalım dönemlerinde görülen işsizlik... *Bk. Konjonktür, İşsizlik.*

KONJONKTÜR KURAMLARI (Os. Konjonktür nazariyeleri, *Fr. Théories des fluctuations économiques, Al. Konjunktur theorien, İng. Theories of the cycle*) Konjonktür hareketlerinin nedenlerini açıklamak için ilerisürülen kuramlar... Bu kuramlar, metafizik ve diyalektik olmak üzere iki karşıt düşünce düzeyinde ilerisürülmüştür. *Bk. Konjonktür.*

KONJONKTÜR PLÂNCILIĞI (Os. Konjonktürel plâncılık, *Fr. Planisme conjoncturel*) Anamalcı ekonomide üretim hacmiyle ulusal gelir dağılımını etkilemek amacıyla yapılan plânlama... Ekonomik yapı değişikliği amacını güden *yapısal plâncılık* deyimini karşılığında kullanılır. *Bk. Konjonktür, Plâncılık.*

KONKORDATO *Bk. İflâs sözleşmesi.*

KONSOLOS (Os. Şehbender, *Fr. Consul, Al. Konsul, İng. Consul, Lâ. Consul*) Vatandaşlarının idâri, adli ve özellikle de ticârî işlerini görmek üzere yabancı ülke liman ve şehirlerinde görev yapan dışişleri bakanlığı görevlisi... Siyasal temsilci niteliği taşımazlar. Çalıştıkları ülkelerin yasalarına göre işlem görürler ya da iki ülke arasında yapılacak anlaşmayla kendilerine kimi ayrıcalıklar tanınır. Ülkeler kimi liman ve kentlerinde konsolos bulunmasını kabul edip etmemekte serbesttirler. *Bk. Konsolos yardımcısı.*

KONSOLOSLUK GÖREVLİSİ (Os. Şehbenderlik memuru, *Fr. Agent consulaire, Al. Konsularagent, İng. Consular agent*) Konsolos adına konsolosluk işlerini yapan görevli... *Bk. Konsolos.*

KONSOLOS YARDIMCISI

KONSOLOS YARDIMCISI (Os. Şehbender muâvini, Fr. Vice-consul, Al. Vizekonsul, İng. Vice-consul) Konsolosa yardım ve gerektiğinin vekâlet eden görevli... Bk. Konsolos.

KONSORSİYUM (Os. Konsorsiyom, Fr. Consortium, Al. Konsortium, İng. Consortium) Tek yönetimde toplanan çeşitli kuruluşların birliği... Çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Başlıca anlamı, çeşitli sanâyi kollarındaki girişimleri, bankaları, ulaştırma ve sigorta şirketlerini tek yönetimde toplayan uluslararası ticâret birliklerini dilegetirir. Tekelci anamalcılığın kartel ve tröst aşamalarından sonra ulaştığı en gelişmiş tekel biçimidir. Her türlü rekabeti ortadan kaldırır ve fiyatları dilediği gibi belirleyerek yoksul ülkeleri sömürür. Dünya pazarına egemen dev bir kapitalist gücüdür. Bu anlamın dışında özel şirket birleşmelerini de dilegetirmek için kullanılmıştır, örneğin ülkemizde 24 Mart 1930'dan 31 Aralık 1931'e kadar faaliyet göstermiş olan bu anlamda bir *bankalar konsorsiyumu* vardı, yabancı dövizleri toplayarak bir hayli kazanç sağlardı, yüzeysel gerekçesi para dalgalanmalarına engel olmaktı. Bundan başka, Türkiye'ye yardım ve borç vermek için başta Amerika olmak üzere hemen bütün kapitalist ülkelerin katıldığı (Federal Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Kanada, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İsveç, Avusturya, İsviçre, Norveç, Danimarka) *Türkiye'ye yardım konsorsiyumu* 31 Temmuz 1962 tarihinde Paris'te kurulmuştur. Bk. Tekelci anamalcılık, Holding, Tröst, Kartel.

KONSORSİYUM BANKALARI (Os. Konsorsiyom bankaları, Fr. Banques de consortium, Al. Konsortiumbanken, İng. Consortium banks) Bankaların kurduğu konsorsiyum... İlki 1967 yılında kurulan *International Commercial Bank Ltd*'dir. Bk. Konsorsiyum.

KONŞİMENTO Bk. Deniz yükü belgesi.

KONTENJAN Bk. Saptanca.

KONTRAT Bk. Sözleşme.

KONTUAR (Os. Kontuvar, Fr. Comptoir) Yabancı ülkelerdeki ticâret acentesi.

KONUT

1. (Os. Mesken, Fr. Habitation, Logement; Al. Wohnung, İng. House, Lâ. Sedes) Kişinin barındığı yer... Ev de denir.

2. (Os. Mahalli ikaamet, Fr. Séjour, Résidence; Al. Aufenthalt, İng. Place of sejour) Kişinin geçici olarak oturduğu yer... Fiilen oturulan yeri dilegetirir. Hukuksal bir anlamı olan *ika-*

metgâh deyimiiyle karıştırılmamalıdır. Medeni Kanun'un 20. maddesinde yazılıdır.

3. (Os. İkaametgâh, Fr. Domicile, Al. Wohnsitz, İng. Domicile, Lâ. Domicilium) Bir kişinin yerleşmek niyetiyle sürekli olarak oturduğu yer... Medeni Kanun'un 19. ve 49. maddeleriyle Borçlar Kanunu'nun 451. ve Hukuk Muhâkemeleri Usulü Kanunu'nun 17., İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 50. maddelerine göre her şahsın yalnız bir tek ikaametgâhu ve herhalde bir ikaametgâh bulunması şarttır. Yasalar, ticârî ikaametgâhların birden çok da olabileceğini kabul etmiştir. Şirketler, bankalar, ticârethâneler vb. gibi tecimsel nitelikli kuruluşların şubelerinin buldukları yerler de ikaametgâhları sayılır. Kimi kişiler için yasaların kabul ettiği ikaametgâhlara *yasal konut* (Kanunî ikaametgâh) denir, örneğin evli kadının ikaametgâhu kocasının ikaametgâhıdır ve gene böylece yetkili mahkemenin bulunduğu yer vesâyet altındaki kimsenin ikaametgâhu sayılır. Sözleşmelerde borçların ödenmesi ya da bildirimlerin (tebliğaatın) yapılması için gösterilen yerlere de *sözleşimsel konut* (Akdî ikaametgâh) denir. Tüzel kişilerin ikaametgâhları merkezleri, eşdeyişle yönetimlerinin yapıldığı yerdir. Bk. Kol.

KONUT ARTIRIMI (Os. Mesken zammı, Fr. Indemnité de logement, Al. Wohnungsgeldzuschuss, İng. Allowance for lodging) Kimi yerlerde oturmak zorunda bulunanlara verilen ek ödenek... Ülkemizde de Ankara'da oturmak zorunda bulunan memurlara maaşlarına ek olarak verilmiştir. Bk. Konut.

KONUT BELGESİ (Os. İkaametgâh senedi, Fr. Effet domicilié, Al. Domizilwechsel, İng. Domicilated bill, Addressed bill) Kimi resmî işlerde gerekli olan konut saptama belgesi... Kişinin oturduğu yerin muhtarından aldığı bu belgeye *ikaametgâh ilmihaberî* de denir. Bk. Konut.

KONUT KREDİSİ (Os. Mesken kredisi, Fr. Crédit a la construction, Al. Wohnungskredit, İng. Housing credit) Konut yaptırabilmeleri için kişilere verilen kredi... Bu kredi kimi bankalar ve kurumlarca (örneğin, Sosyal Sigortalar Kurumu) uzun vâdeli olarak (genellikle yirmi yıl) verilir, fâizi de fâize fâiz yürütülerek (mürekkep fâiz) alınır, eşdeyişle verilen para kadar fâiz alınmış olur. Bk. Kredi.

KONZERN Çeşitli üretim alanlarındaki işletmelerin birbirlerinin hisse senetlerinin bir miktarını satın alarak meydana getirdikleri ekonomik bağımlılık... Almancadır. Bir çeşit *holding*dir. Kartel ortaklarının kendi çıkarları

peşine düşerek kartelin çıkarını zedelemeleri üzerine ilkin Almanya'da 1923 yılında Hugo Stinnes adında biri tarafından kurulmuştur. Biçimsel olarak bağımsız görünen çeşitli üretim alanlarındaki işletmeler üzerinde mali kontrolün gerçekleştirilmesini sağlar. Büyük tekel imparatorlukları meydana getirmek amacıyla taşır. *Bk.* Kartel, Holding, Tekelci Anamalcılık.

KOOPERATİF (*Os.* Teävün sandığı, *Kooperatif*; *Fr.* Coopératif, *Al.* Genossenschaft, *İng.* Cooperative) Ortak gereksinimleri ortaklaşa sağlamak için kurulan kurum... Bir şirket biçimi olmakla beraber kâr amacı yoktur ya da olmaması gerekir. Türk Ticâret Kanunu'nda şöyle tanımlanmıştır: "Ortaklarının iktisadi faaliyetleri ve hususiyile meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım ve kefalet sayesinde sağlayıp korumak maksadıyla bir ticâret unvanı altında kurulan değişik sermayeli bir şirkete *kooperatif şirket* denir". Tüketim, üretim ve kredi alanlarında kurulabilir. Kooperatif şirket kurabilmek için yasaya göre en az yedi ortağın bir araya gelmesi gerekir. Toplumcu ekonomide kooperatifler bambaşka bir yapıdadır ve kooperatif mülkiyet temeline dayanır. Bu temel üstünde kooperatif çiftlikler örgütlenir, tüketim ve pazarlama kooperatifleri de kooperatif çiftliklerin elde ettiği ürün fazlasını toplarlar. Kooperatif çiftliklerinde, kooperatif topraklarından başka, kooperatif üyelerinin kendilerine ait topraklar da vardır. Ama üretim araçları, avadanlıklar vb. kooperatif çiftliğin malıdır. Üyelere ait toprakların ürünleri üyelerin, kooperatife ait toprakların ürünleri kooperatifindir. Bu kooperatif çiftlikleri bölgesel kooperatif birliklerine ve ülke çapında kooperatif konfederasyonuna bağlıdır. Üretim kooperatifçiliğinin babası İngiliz ütopyacı toplumcusu Robert Owen'dir. Toplumcu ülkelerde tarım kesiminin başlıca örgütlerinden biri olan *kooperatif çiftlik*'lerin yanında tüketim ve pazarlama kooperatifleri de kurulmuştur. Kooperatif çiftliklerin bir uzantısı olarak kurulan tüketim ve pazarlama kooperatifleri, ürünleri ya doğrudan doğruya pazarlarlar ya da devlet alım ofislerine gönderirler. Ayrıca bölgesel kooperatif çiftlik pazarları da kurulmuştur ki o bölgede yaşayanların gereksinimlerini karşılar.

KOOPERATİFÇİLİK (*Os.* Teävünüyye, *Fr.* Coopératisme, *Al.* Genossenschaftswesen, *İng.* Cooperative system) Kooperatiflerin kurulması ve yayılmasını öngören anlayış.

KOOPERATİF ŞİRKET (*Os.* Şirketi teävünüyye, *Kooperatif şirket*; *Fr.* Société coopéra-

tive, Association coopérative; *Al.* Genossenschaft, *İng.* Cooperative society) Anamal miktarıyla ortaklarının sayısı sınırlı olmayan şirket biçimi... *Bk.* Şirket.

KORPORASYON *Bk.* Esnaf dernekleri, Lonca.

KORPORASYON SOSYALİZMİ *Bk.* Loncacı toplumculuk.

KORPORATİZM *Bk.* Loncacılık.

KORUMAN (*Os.* Vasf, *Fr.* Tuteur, *Al.* Vormund, *İng.* Guardian of a minor, *Lâ.* Tutor) Çocukların ve hacir altına alınmış olanların çıkarlarını korumak için mahkemeye görevlendirilen kişi... Medenî Kanun'un 346. ve onu izleyen maddelerine göre tayin edilir, *yasal temsilci* (Kanunî mümessil)'dir. *Bk.* Korumanlık, Koruyucu.

KORUMANLIK (*Os.* Vesâyet, *Fr.* Tutelle, *Al.* Vormundschaft, *İng.* Tutelage, Tutorship, Guardianship; *Lâ.* Tutela) Küçüklerin ve hacir altına alınmış olanların korunması... Küçükler ve hacir altına alınanlar (ki, hukuk dilinde bunlara *kaasurlar* denir, *kusurlular* demektir) ya devletsel vesâyet organlarıncaya da devletin müdâhalesine gerek kalmaksızın aile vesâyetiyle korunurlar. Devletsel vesâyet organları *vesâyet dâireleri* (vasileri denetleyen Sulh ve Asliye Mahkemeleri), *vasiler* ve *kayyum*'lardır. *Bk.* Koruman, Koruyuculuk.

KORUMA ÖNLEMLERİ (*Os.* Muhâfaza tedbirleri, *Fr.* Mesures conservatoires, *Al.* Vorsorgliche Anordnungen, Erhaltungsmassnahmen; *İng.* Measures of conservation, Precautionary measures) Herhangi bir şeyin olduğu gibi kalmasını sağlamak ya da kaybolmasına meydan vermemek ya da durumunun değişmesine engel olmak için yetkili makamlarca alınan önlemler... İhtiyâfî tedbir, ihtiyâfî haciz, mühürleme, deftere geçirme, suç kanıtlarına elkonması ve saklanması vb. böyle sine önlemlerdir.

KORUMA SİYÂSETİ *Bk.* Koruyuculuk.

KORUNCAK (*Os.* Ambar, Depo; *Fr.* Dépôt, Magasin; *Al.* Depot, Niederlage; *İng.* Depot, Store, Warehouse) Malların konuldukları yer... Birçok anlamlarda kullanılır: Korunmak ya da gerektiğinde kullanılmak üzere bir şey konulan yeri dilegetirir, örneğin bu anlamda *su deposu* denir; bir malın toptan satıldığı ya da çokça bulunduğu yeri dilegetirir, örneğin bu anlamda *kömür deposu* denir; tahıl koymaya yarayan büyük sandık ya da odaları

KORUNCAK DEFTERİ

dilegetirir, örneğin bu anlamda *buğday ambarı* denir; gemilerde yük koymaya ayrılan yeri dilegetirir, örneğin bu anlamda *gemi ambarı* denir; eşyâ taşıyan kurum ya da ortaklıkları dilegetirir, örneğin bu anlamda *nakliyat ambarı* denir. Ayrıca, kum ve çakıl gibi yapı gereçlerini ölçmekte kullanılan yetmiş beş santimetrekarelik küp ölçüğü de dilegetirir. *Bk.* Koruncaklama.

KORUNCAK DEFTERİ (*Os.* Ambar defteri, *Fr.* Livre de magasin, Livre de dépôt; *Al.* Lagerbuch, *İng.* Stock book, Stock list, Deposit book, Depositor's book) Depo ve ambar işletmeciliğinde tutulması zorunlu olan defter... *Bk.* Koruncak.

KORUNCAKLAMA (*Os.* Ambarlama, Depo etme; *Fr.* Emmagasinage, *Al.* Lagerung, *İng.* Warehousing, Storage) Yığmak ve biriktirmek... *Bk.* Koruncak.

KORUNCAKLAMA SÜRESİ (*Os.* Ambarlama müddeti, Depolama müddeti; *Fr.* Délai d'enlèvement, *Al.* Lagerungsfrist, *İng.* Time allowed for removing) Mal taşımacılığında ambara koymak için tanınan süre... *Bk.* Koruncaklama.

KORUNCAK ÜCRETİ (*Os.* Ardiye ücreti, *Fr.* Prix de emmagasinage, *Al.* Lagerungspreis, *İng.* Storing, Price of warehousing) Geçici olarak koruncaklara konan mallar için alınan ücret... *Bk.* Koruncak.

KORUYUCU (*Os.* Veli, *Fr.* Détendeur de la puissance paternelle, *Al.* Gewaltinhaber, *İng.* Parental guardian, *Lâ.* Pater familias) Çocuk için ana-baba ya da bunlardan biri... Velâyet hakkına sahip olanların her birini dilegetirir. *Bk.* Koruyuculuk.

KORUYUCU GÜMRÜK BİLDİRMELİĞİ (*Os.* Himâyeci gümrük târifesi, *Fr.* Tarif protecteur, Tarif protectionniste; *Al.* Schutzzolltarif, *İng.* Protective tariff) Yabancı dışalım mallarına karşı yerli malları korumak için yapılan yüksek vergili gümrük târifesi... *Bk.* Gümrük.

KORUYUCU GÜMRÜK SİSTEMİ *Bk.* Koruyuculuk.

KORUYUCU GÜMRÜK VERGİSİ (*Os.* Himâyeci gümrük resmi, *Fr.* Droit protecteur, *Al.* Schutzzoll, *İng.* Protective duty) Yerli malları yabancı mallara karşı korumak için uygulanan yüksek oranlı dışalım vergisi... *Bk.* Koruyuculuk, Vergi, Gümrük, Gümrük vergisi.

KORUYUCULUK

1. (*Os.* Velâyet, *Fr.* Puissance paternelle, *Al.* Elterliche Gewalt, *İng.* Parental power, Guardianship of minor; *Lâ.* Patria potestas) Küçük çocukların ya da hacir altına alınanların şahısları ve malları üstünde koruma ve bakım açısından yasanın ana-babaya tanıdığı hak... Medenî Kanun'un 262. ve 277. maddelerinde yazılıdır. *Bk.* Koruyucu.

2. (*Os.* Himâyecilik, *Fr.* Protectionnisme, *Al.* Schutzzollsystem, *İng.* Protectionism) Bir ülke ekonomisinin başka ülkelerin rekabetine karşı korunmasını öngören ekonomi politikası... İthalâtta ağır gümrük resimleri koymak ve ihracâta teşvik primleri vermek suretiyle ulusal ekonomi korunmaya çalışılır. Merkantilizm, himâyeciliği önerir. İlkın, merkantilizmin kurucusu Colbert tarafından uygulandığı için *Kolbertizm* adıyla da dilegetirilir. Dilimizde *korumacılık* deyimile de anılır. Bir çeşit *devletçilik* anlayışıdır. İlkın bu politikayı merkantilistler uygulamışlardır. Tarihsel süreçte çeşitli ülkelerin ulusal sanâyilerini geliştirmeleri bakımından yararlı olmuştur. Ne var ki rekabetten korkmayacak bir çizgiye ulaşan ülkeler örneğin XVII. yüzyıl İngiltere'si- korumacılık politikasına karşı çıkmışlar ve serbest mübadele politikasını savunmuşlardır. *Bk.* Merkantilizm, Ekonomi, Liberalizm.

3. (*Os.* Himâye siyâseti, *Fr.* Protectorat, *Al.* Protektorat, *İng.* Protectorate) Güçsüz bir ülkenin güçlü bir ülkece korunması politikası... Bu politikaya göre güçsüz ülke sözde uluslararası varlığını sürdürür. Gerçekte bu koruma, güçsüz ülkeyi başka güçlü ülkelerin sömürsünden koruyarak koruyan ülkenin sömürmesi anlamındadır. XIX. yüzyıl sömürgeciliğinin bir biçimidir. *Korunan devlet* (*Os.* Mahmî devlet, *Fr.* État protégé, *Al.* Protektoratsstaat, *İng.* Protected state) geniş ölçüde *koruyan devlet* (*Os.* Hâmî devlet, *Fr.* État protecteur, *Al.* Schutzstaat, *İng.* Protecting state) tarafından sömürülür. *Bk.* Sömürgecilik.

KOŞUL (*Os.* Şart, *Fr.* Condition, *Al.* Bedingung, *İng.* Condition, *Lâ.* Conditio) Bir işin olabilmesi için eldeki olanaklara katılması istenen gereklilik... Hukuk açısından bir hukuksal sonucun ayrı ve belli bir duruma bağlı kılınmasıdır.

KOŞULA BAĞLI ONAMA (*Os.* Şarta muallâk kabul, *Fr.* Acceptation conditionnelle, *Al.* Bedingtes Akzept, *İng.* Conditional acceptance) Herhangi bir şartın yerine getirilmesine bağlanan kabul... *Bk.* Onama, Koşul.

KOŞULA DAYANAN İŞLEM (*Os.* Şarta müstenid muâmele, *Fr.* Opération a découvert sur

les conditions, *Al.* Differenzgeschaeft, *İng.* Time bargains, Gambling) Herhangi bir koşulun yerine getirilmesine bağlanan işlem... Özellikle borsa işlemlerinde kullanılır. *Bk.* Koşul.

KOŞUL BİLDİRMELİĞİ (*Os.* Şartname, *Fr.* Cahier des charges, *Al.* Submissionsbedingungen, *İng.* Specifications, Conditions of contract) Yapılacak sözleşmenin koşullarını önceden bildiren yazı... Genellikle devlet alım ve satımlarında kullanılır. Satın alma, satma, yaptırma, kirâya verme, kirâlama vb. gibi işler hakkında bu işleri yaptırmak isteyen kimse ya da devlet dâiresi tarafından düzenlenen ve ilerde yapılacak sözleşmeye temel olmak üzere bu sözleşmenin esas hükümlerini ve ayrıntılarını, özel ve uygulamalı (fenni) koşullarını içeren bildirmeliği dilegetirir. Arttırma ve eksiltme Kanunu'na göre yapılacak sözleşmelerde şartname düzenlenmesi zorunludur. *Bk.* Arttırma ve eksiltme.

KOŞULLAMAK (*Os.* Şart koşmak, *Fr.* Attacher une condition, *Al.* Bedingung an etwas Knüpfen, *İng.* To a condition, To subject) Bir işin yapılabilmesi için belli bir şart ilerisürmek... *Bk.* Koşul.

KOŞULLARI ONAMAK (*Os.* Şartları kabul etmek, *Fr.* Accepter des conditions, *Al.* Auf Bedingungen eingehen, *İng.* To agree to conditions) Bir işin yapılabilmesi için ilerisürülen şartlara razı olmak... Örneğin bu anlamda "şartlarımızı kabul ediyorum" denir. *Bk.* Koşul, Koşula bağlı onama.

KOŞULLAR KOYMAK (*Os.* Şartlar vaz'etmek, *Fr.* Poser des conditions, *Al.* Bedingungen aufstellen, *İng.* To make conditions, To establish terms) Bir işin yapılabilmesi için şartlar ilerisürmek... *Bk.* Koşul.

KOŞULLU CİRO (*Os.* Şartlı ciro, *Fr.* Endossement conditionnel, *İng.* Conditional indossement) Herhangi bir şeyin gerçekleşmesi şartıyla yapılan ciro... *Bk.* Ciro.

KOŞULLU ÖDEME (*Os.* Şartlı tediye, *Fr.* Annuité fortuit, *İng.* Contingent annuity) Herhangi bir şeyin gerçekleşmesi şartıyla verilen para... *Bk.* Ödeme, Koşul.

KOŞULLU SATIŞ (*Os.* Şartlı bey, *Fr.* Vente conditionnelle, *İng.* Conditional sale) Herhangi bir şeyin gerçekleşmesi şartıyla yapılan satış... *Bk.* Satış, Koşul.

KOŞULLU YARDIM (*Os.* Şartlı muâvenet, *Fr.* Aide conditionnelle, *Al.* Hilfe unter Be-

dingungen, *İng.* Tied aid) Paraca güçlü ülkelerin güçsüz ülkelere yaptıkları şarta bağlı yardım... *Bk.* Yardım.

KOŞULSUZ KREDİ (*Os.* Şartsız kredi, *Fr.* Crédit sans condition, *İng.* Clean credit) Şarta bağlanmadan verilen kredi.

KOŞULSUZ ONAMA (*Os.* Bilâkaydu şart kabul, *Fr.* Acceptation pure, Acceptation sans conditions; *Al.* Bedingungslos Akzept, *İng.* Absolüte acceptance) Şarta bağlanmadan yapılan kabul... Örneğin bu anlamda "önerinizi kayıtsız ve şartsız olarak kabul ediyorum" denir. *Bk.* Koşula bağlı onama.

KOTA *Bk.* Saptanca.

KOTASYON *Bk.* Saptancalama.

KOVALAMA (*Os.* Tâkip, *Fr.* Poursuite pour dettes, *Al.* Betreibung, Vollstreckung; *İng.* Execution) Bir borcun tahsil için icrâ dâirelerinde yapılan işlem... Mahkemece verilen bir karara göre (ilâmlı) olduğu gibi ilâmsız da olabilir. İlâmsız takipler ya haciz, ya rehinin paraya çevrilmesi ya da iflâs istemi yollarından biriyle olur. *Bk.* Kovalamaya karşı çıkma, Kovuşturma.

KOVALAMAYA KARŞIÇIKMA (*Os.* Tâkibe itirâz, *Fr.* Opposition de poursuite pour dettes, *Al.* Rechtsvorschlag Einspruch) İlâmsız tâkiplerde ödeme emrinin tebliği üzerine borçlunun tâkibi durdurmak için belli süre içinde karşı çıktığını bildirmesi... *Bk.* Kovalama, Karşıçıkma.

KOVUŞTURMA (*Os.* Tâkibât, *Fr.* Poursuite, *Al.* Strafverfolgung, *İng.* Prosecution) Bir suçun saptanması için yapılan araştırma ve soruşturma.

KÖKEN (*Os.* Menşe, *Fr.* Origine, *Al.* Ursprung, *İng.* Origin) Herhangi bir şeyin çıktığı ya da üretildiği yer... *Bk.* Köken imleri, Köken belgesi.

KÖKEN BELGESİ (*Os.* Menşe şahâdetnâmesi, *Fr.* Certificat d'origine, *Al.* Ursprungszeugnis, *İng.* Certificate of origin) Bir malın hangi yerde ya da ülkede yapıldığını gösteren belge... O malı üreten tarafından düzenlenir ve resmî makamlarca tasdik edilir, genellikle ticâret odalarının yapılıdır. *Bk.* Köken, Köken imleri.

KÖKEN İMLERİ (*Os.* Menşe işaretleri, *Fr.* Indication d'origine, *Al.* Ursprungszeichen, *İng.* Indication of origin) Üstüne konduğu malın kökenini bildiren işaretler... Örneğin T.M.

KÖKENLİ OLMAK

(Türk Malı) ve buna eklenen ayyıldız bir köken imidir. *Bk.* Köken, Köken ülkesi.

KÖKENLİ OLMAK (*Os.* Menşeli olmak, *Fr.* Être originaire, *Al.* Stammen, *İng.* To originate) Bir kökeni bulunmak... Köken, belgesi ya da imi taşımaya da dilegetirir. *Bk.* Köken, Köken belgesi, Köken imleri.

KÖKEN ÜLKESİ (*Os.* Menşe memleketi, *Fr.* Pays d'origine, *Al.* Ursprungsland, *İng.* Country of origin) Bir malın üretildiği ülke... *Bk.* Köken.

KÖKTENCİLİK (*Os.* Cezriyye, *Fr.* Radicalisme, *Al.* Radikalismus, *İng.* Radicalism) Siyasal ve ekonomik ilkelerin kökten değiştirilmesini öneren öğretidir... Gerek siyasa ve gerek ekonomi alanlarında birçok bilim dışı savları adlandıran bu deyim, *kök* anlamına gelen *Lâ. radix* deyiminden türemiştir. İngiliz düşünürleri Bentham, James Mill ve John Stuart Mill üçlüsünün, bütünüyle temel siyasal ilkelerin değişikliğini öngören, düşünsel yaşamın çeşitli alanlarında ilerisürdükleri kökten değişiklik öğretisine *felsefesi köktenlik* (*Os.* Felsefi inkılabıye, *İng.* Philosophical radicalism, *Fr.* Radicalisme philosophique) denir. Bu öğretinin temel düşüncesi *bireycilik*'tir. Ekonomik töresel, siyasal bütün alanlarda bireye tam ve koşulsuz bir özgürlük tanınmasını öngörürler. Bu üçlü düşünürlerin başkanı Bentham'dır. Her üçü de, sonunda pragmatizmi doğuran, *yararlılık* öğretisini savunmuşlardır. Buna *törebilimsel yararlılık* (*Os.* Ahlâki menfaat mezhebi, *Fr.* Utilitarisme moral) diyorlardı. Siyasal seçimle işbaşına gelen hükümetin ve milletvekillerinin tam yetkili ve devlette en büyük güç kılınmasını istiyorlardı. En üstün iyiliği ve mutluluğu *yararlı olan*'da buluyorlardı. İnsan usunun gerçek ve tek ölçüt kılınmasını savundular. Koyu liberal olmalarına rağmen eşitçiydiler, bu bakımdan bilmeyerek toplumculuğa yol hazırladıkları kimi yazarlarca örneğini Bertrand Russell ilerisürülür. Bu düşünürlerin dağılık ve metafizik yapıpı düşüncelerinin bilimsel toplumculukla en küçük bir ilgisi yoktur. *Bk.* Yararlılık, Liberalizm.

KÖLE (*Os.* Esîr, Abd, Memlûk; *Fr.* Esclave, *Al.* Sklave, *İng.* Slave) Emeğin verimliliğinin artmasıyla meydana çıkan insan malı... İnsanların kendi tüketimleri için ürettikleri zamanlarda *köle* yoktu. Savaş esirleri fazladan bir boğaz beslememek için öldürülüyordu. Zamanla geliştirilen üretim araçları emeğin verimliliğini arttırdı ve insanlar tükettiklerinden fazlasını üretmeye başladılar. O zaman, ken-

di tükettiğinden daha fazlasını üretebilen *köle*, eşdeyişle *insan-mal* ortaya çıktı. *Köle*, köleci düzenin ürünüdür. Bir bakıma insanın insanı sömürmesi sürüptüğü sürece her çağda var olmuştur, fakat daima nitelik değiştirmiştir. Bu bakımdan *köle*'yi, feodal düzenin ürünü olan *toprak kölesi*'yle karıştırmamak gerekir. *Köle* kavramı, tarihsel gelişimin belli bir evresine özgüdür, bu evre *köleci toplum* evresidir. *Köle*, *artı-ürün* sağlar, fakat *artık-değer* sağlamaz, çünkü *artı-değer* ancak anamaltın varlaşmasıyla varlaşmıştır. Kölenin emeğinin ödenmiş bölümü bile ödenmemiş görünür. Çünkü bir bakıma köleci, köleye hiçbir şey ödemez, ama köle yaşayabilmek için işgücünün bir bölümünü kendi tüketimi için harcamış olmaktadır, bu yüzden de işgücünün kendisini üretmeye yetecek karşılığı dolaylı olarak ona ödeniyor demektir. Oysa, kölenin bütün emeği köle sahibine karşılıksız bırakılmış gibi görünür. Aristoteles, ünlü yapıtı *Politika*'da şöyle demektedir: "İnsanlar da kendi aralarında, bir ruh bir bedenden ve bir insan bir hayvandan ne kadar farklıysa, o ölçüde farklıdır. En alt sırada olanlarda emek verimi, beden gücünün kullanımına dayanır. Kaldı ki böyleleri de sadece bu işe yarar. Yaratılışları bakımından köledirler, köle olarak yaratılmışlardır. Onlar için en iyisi bir efendinin egemenliği ve buyruğu altında yaşamaktır" (*Politique*, Fransızca çeviri, kitap I, bölüm V, 1254 B, 16-20). Antik çağ Yunan köleciliğinin büyük düşünürü Aristoteles, kölelerin çalışmaktan ayakta duracak halleri kalmadığını bilmezlikten gelerek, köleleri bir çeşit hayvan olarak nitelemekte ve dik durma yeteneğinden bile yoksun bulduklarını söylemektedir (İbid, 28). Köleci düzenin ürünü olan büyük dinler de Aristoteles'le aynı kanıdadır ve köleliği bir tanrı vergisi olarak onaylamaktadırlar. Köleci düzende köle sağlamanın başlıca üç kaynağı olmuştur: Savaş tutsakları, köle alım-satımı, toplumun yoksul üyelerinin borçlarından ötürü köleleştirilmesi. Bu üç kaynaktan sağlanan köleler, köleci üretim düzeninin üretici gücüydüler ve üretimin verimini ilkel komünal toplumda hayal bile edilemeyecek ölçüde arttırıyorlardı. Köle sömürüsü de, daha sonra gerçekleşecek olan sömürüler gibi, sömüren ve sömürülen iki sınıf arasındaki çelişkileri gittikçe keskinleştirerek bir sınıf savaşımıyla biçimlenmiş ve çeşitli köle ayaklanmaları (örneğin Spartaküs), verimini artmasıyla hızla gelişen üretim araçlarının özel bir bakım gerektirmesi gibi nedenlerin de eklenmesiyle, köleci düzeni feodal düzene dönüştürmüştür. *Bk.* Toprak kölesi.

KÖLE ALIMSATIMI (*Os.* Esir ticâreti, *Fr.* Commerce d'esclaves, *Traites des négres*; *Al.* Sklavenhandel, *İng.* Slave trade, *Lâ.* Negotiatio venaliciaria) Köle olarak çalıştırılmak için yapılan insan alımsatımı... Köle emeğinin yararlı ve kârlı olduğu çağlarda köle ticareti uluslararası nitelikteydi ve her büyük kazanç sağlayan alımsatım gibi insan da alınıp satılıyordu. Köleci üretim düzeninin bu zorunlu ticareti, ortaçağ feodalitesinde ve kapitalizmin ilk döneminde ve özellikle de tarım kapitalizminde devam etmiştir. Sanayi kapitalizmi olunca köle ve köle emeği zararlı olmaya başlamış ve yükselmekte olan fabrikalara *özgür emek* gerekmiştir. Sanayi kapitalizminde, insanın değil, insan emeğinin mal durumuna gelmesi ve pazara sürülerek parayla değiştirilebilmesi ve bunun için de kendini pazarda satabilme özgürlüğünü taşıması gerekiyordu. Bundan ötürüdür ki kapitalist dünya nasıl toprak sahipleriyle zorunlu bir savaşıma girmişse köle ticaretiyle de zorunlu bir savaşıma girdi. Amerika'nın ünlü Güney-Kuzey Savaşlarının gerçek nedeni budur ve kuzeyin fabrikalarına özgür emek sağlayabilmek için güneyin toprak kölelerini azaltmak amacını taşır. Bu nedene dayanan köle alımsatımının yasaklanması ilkin 1815 Viyana Kongresi'nde kararlaştırılmıştır. Bütün bu gerçeklerden habersiz bulunan Osmanlı Devleti de 1890 Brüksel Konferansı'na katılarak tarihsel bir saflıkla *Üserâyü Zencîye Ticaretinin Men'ine Dâir Kanunnâme* (4 Aralık 1305) çıkarmıştır. *Bk.* Köle.

KÖLECİ (*Os.* Sâhip, Efendi; *Fr.* Le maître) Köle sâhibi... Bu deyim, *kölecilik yandaşı* (*Os.* Mürevvici memlûkiyet, *Fr.* Esclavagiste) anlamında da kullanılır. *Bk.* Köle, Kölelik, Kölecilik.

KÖLECİ DEMOKRASİ (*Os.* Memlûkiyet demokrasisi, *Fr.* Démocratie esclavagiste) Köle sâhipliğinin egemenliğini sağlayan demokrasi... Antikçağ köleci Yunan sitelerinin demokrasisi bu niteliktedir. *Bk.* Kölelik, Köleci despotizm.

KÖLECİ DESPOTİZM (*Os.* Memlûkiyet idârei müstebidesi, *Fr.* Despotisme esclavagiste) İlkel kamulcu toplumun köleci topluma dönüşmesiyle güçlenen kabile federasyonları şeflerinin despotizmi... Özellikle Asya, Afrika ve Amerika'nın eski köleci toplumlarında gerçekleşmiştir. Eski Mısır Firavunları, Hamurabi'nin Bâbil Devleti tipik birer *köleci despotizm*'dir. Bilinen ilk yasa olan ve İ.Ö. XVIII. yüzyılda bir bazalt taşma kazılı bulunan *Hamurabi yasası* bu despotizmin en ince ayrıntılarını vermektedir. Yasanın büyük bir

bölümü, köle sâhiplerinin çıkarlarını koruyucu kurallara ayrılmıştır. Köle mülkiyetine karşı çıkmak en ağır cezayı gerektiriyordu. Bir kölenin çalınması ölüm cezasıyla cezalandırılmıştı. Köle sâhipleri bu despotizmi gerçekleştirmek için tanrıyı da peşlerine takmışlardı. Örneğin Mûsâ'nın tanrısı Yahova şöyle der: "Saman, değnek ve yük eşek çindir; emek, öğüt ve çalışma köle için. Köleyi yapabileceği işe sür, boyun eğmezse zincire vur" (*Bk. Vâiz, XXIII, 24, 28*) *Bk.* Kölelik, Doğu despotizmi.

KÖLECİLİK (*Os.* Mürevvici memlûkiyet mezhebi, *Fr.* Esclavagisme) Kölelik yandaşlığı... Gerçekte *kölelikçilik* anlamını dilegetirirse de *kölecilik düzeni* anlamında da kullanılmaktadır. *Bk.* Köleci, Köleci toplum, Kölelik.

KÖLECİLİK DÜZENİ *Bk.* Kölecilik, Köleci toplum.

KÖLECİ SİSTEM *Bk.* Köleci toplum.

KÖLECİ TOPLUM (*Os.* Cemiyeti memlûkiye, *Fr.* Système de l'esclavage, *Al.* Sklavenhaltergesellschaft, *İng.* Slave-owning system) Köle emeği sömürüsüne dayanan toplum... Eşanlamda *kölelik düzeni*, *kölecilik düzeni*, *kölelik rejimi*, *köleci sistem*, *kölecilik* deyimleri de kullanılmaktadır. *İlkel komünal toplum* üretim araçlarının gelişmesiyle dağılmaya yüz tutmuştu. Taş ve tahtadan araçlar yerlerini mâdensel araçlara bırakmışlardı, demirden ve bronzdan sanbanlar ve baltalar yapılmıştı. Tarım ve hayvancılık birbirinden ayrıldı ve ilk toplumsal işbölümü gerçekleşti, bu iki alan arasında değiştirme olayı başladı. Birlikte çalışma gereksizleşti ve toplum her biri bağımsız birer ekonomi birimi olan ailelere bölündü. Özel mülkiyet gerçekleşti ve sömürü olanakları açıldı. Araçlar özel mülk olunca o araçların ürünleri de özel mülk oldu. Üretim güçlerindeki bu değişiklikler, insanlar arasındaki ilişkilerde de (üretim ilişkilerinde de) değişikliği gerektirmiş ve emeğin verimliliğinin artması, ilkel komünal toplumu köleci topluma dönüştürmüştür. İlkel komünal toplumda savaş tutsakları fazla bir boğaz beslememek için öldürülürlerken, artık çalıştırılmakta ve çalışmayacak bir duruma gelince öldürülmektedirler. İlkel komünal toplumun bağrında meydana gelen kölelik rejimi, gitikçe güçlenerek Asya ve Afrika'da köleci toplumların oluşmasını gerçekleştirmiştir. İlkin köleler, ilkel komünal toplumun ortaklaşacılık yapısına uygun olarak, bütün toplumun malı sayılmışlardır. Bu evrede köle emeği üretimde önemli bir rol oynamamıştır. Kölelik

KÖLECI ÜRETİM BİÇİMİ

rejimi, üretici güçlerin gelişmesiyle koşutlu olarak olgunlaşmıştır. Üretimin artması el emeği talebini arttırmıştır. Bununla bağımlı olarak köleci devlet kurulmuş ve yeni köleler elde etmek için büyük savaşlar gerekmiştir. Savaş gereği, köleci devleti büsbütün geliştirmiştir. Karşılıklı diyalektik etkilerle oluşan yeni düzen eski Afrika ve Asya'da en üstün aşamasına ulaşmıştır. İlk köleci devlet biçimleri, kabile federasyonlarıdır. İlk köleci toplumlar İ.Ö. IV. bin yıldan başlayarak meydana çıkan Sümer, Akad, Bâbil, Asûr, Hitit vb. gibi devletlerdir. Bunların son ve yetkin örnekleri antikçağ Yunan ve Roma köleci toplumlarıdır. *Bk.* Köle, Kölelik, Kölecilik.

KÖLECI ÜRETİM BİÇİMİ (*Os.* Köleci iştihsâl şekli, *Fr.* Forme de production esclavagiste) Köle emeğine dayanan ve ona ancak yaşayabileceği kadar bir pay bırakarak artı-ürününe el konulan üretim biçimi... Bu deyim, bir sınıfın tarımsal emek gücünün en ilkel biçimine el konmasını dilegetirir. Bu üretim biçiminde kölenin, işgücü değil, bizzat kendisi maldır. Özel mülkiyet, köle üstünde de gerçekleşmiştir. Efendi, nasıl bir tarlanın ya da bir öktüzün sahibiyse öylece kölenin de sahibidir. Hindistan'daki kast düzeni köleleri *iki ayaklı hayvan* sayıyor, köleci düzenin ideologlarından Romalı Varro İ.Ö. I. yüzyılda onları üçe ayırdığı *üretim âletlerinden biri* olarak tanımlıyordu. Varro'ya göre üç türlü âlet vardı: Sessiz âletler (arabalar), söylemeyen sesli âletler (hayvanlar) söz söyleyebilen sesli âletler (köleler). "Köle, üretiminin anorganik koşulu olarak hayvanlarla birlikte doğal varlıkların arasına katılır ve kendisine toprağın bir parçası gözüyle bakılır". Köleci üretim düzeninin iki karşıt sınıfının (köle sahipleriyle kölelerin) dışında kendi emekleriyle geçinmeye çalışan zenaat-kâr ve köylü tabakaları yer almaktadır. Bu üretim biçiminin bir başka özelliği de üretici sayısının olağanüstü artmış bulunmasıdır (Örneğin Yunan sitelerinde özgür insanların oranı kölelere göre onda birdir). Köle emeğinin yanında doğa güçlerinden (örneğin su ve rüzgâr gücünden) de yararlanmaya başlamıştır. Gerek tahılların işlenmesinde ve saklanması, gerek kumaş ve deri yapımında büyük teknik ilerlemeler kaydedilmiştir. Bütün bu gelişmeler, köle emeğinin gittikçe artan veriminin ürünleridir. *Bk.* Köle emeği.

KÖLE EMEĞİ (*Os.* Sâyi ecir, *Fr.* Travail d'esclave) Üretimi gerçekleştirmek için kölece harcanan emek... Bu emek köle sahiplerinin ev işlerinde, tarlalarında, mâdenlerinde

ve sanayi atelyelerinde harcanırdı. Böylelikle kol emeği, özgür insanlara lâıyk görülmeyen aşağılık bir nitelik kazandı. Köle emeğinin tümü, köle sahibine aittir. Buna karşı köle sahibi kölelerini besler ve barındırır. Demek ki *köle* adını taşıyan insan-malın üretimiyle tüketimi arasındaki fark, köle sahibinin net kârıdır. *Kölelik ekonomisinin temeli köle emeğidir.* Çalışmanın özgür insana lâıyk olmayan bir eylem sayılması, köleyi ve köle emeğini toplum için zorunlu kılmıştı. Kölecilik çağının bütün düşünürleri, dinleri, yasaları kölenin doğal olduğunu bu yüzden kabul ederler ve köleci düzeni sürdürmek için çeşitli öneriler ileri sürerler. *Bk.* Köle, Emek, Köleci toplum, Kölelik, Köleci üretim biçimi, Kol emeği.

KÖLELİK (*Os.* Ecirlik, Esâret, Mемlûkiyet; *Fr.* Esclavage, *Al.* Sklaverei, *İng.* Slavery) Kölenin niteliği... Bu nitelik, özel mülkiyet konusu ve dolayısıyla *insan-mal* olma niteliğidir. Kölelik rejiminde üretim ilişkilerinin temeli, yalnız üretim araçları üstünde değil, aynı zamanda köle üstünde de özel mülkiyetin gerçekleşmesidir. Bu durum, toplumu, tarihte ilk kez *sınıf bölünmesi*'ne uğratmıştır. Sınıf kavramı, köleci toplumda oluşmuştur. Dinler, köleliği çeşitli biçimlerde desteklemişlerdir. Örneğin Yahudilerin *Tevrat*'ında şöyle yazar: "Köleni yapabileceği işe sür, yapmazsa zincire vur" (*Vâiz*, XXIII, 24-28). "Saman, değnek ve yük eşek içindir; emek, öğüt ve çalışmaksa köle için" (İbid), "Köle için para ödediğini ve o kaçarsa para kaybedeceğini hatırla" (İbid, 30, 31). İlk sömürü biçimi, köle emeğinin sömürüsüdür. Oysa bu pek güçlü bir sömürüydü. Bu sömürü, özellikle eski Yunan sitelerinde *ergasteries* denilen işyerlerinde toplanan ve işbirliğiyle verimleri artan kölelerin emeğiyle gerçekleşiyordu. Mandel, *Traité d'Économie* adlı yapıtında şu örneği verir: Ksenofon'un anlattığına göre İ.Ö. V. yüzyılda bir kölenin fiyatı 180-200 drahmymiş. Demosten, babasının mobilya ve bıçakçılık atölyelerindeki kölelerin, günlük bütün masrafları çıktıktan sonra günde bir obol bıraktıklarını, bununsa yılda 50 drahmî ve on yılda 500 drahmî ettiğini, köleyi satın almak için harcanan 200 drahmî bundan çıkarılınca her kölenin on yılda 300 drahmîlik bir kazanç sağladığını hesap edermiş (İbid, c. I, s. 101). *Bk.* Köle, Köleci üretim biçimi, Toprak kölesi.

KÖTÜMSER İNGİLİZ AKIMI (*Os.* Bedbin İngiliz cereyanı, *Fr.* Courant pessimiste anglais) Malthus ve Ricardo'nun erkinciliği...

Kötümser liberaller ve kötümser aktım da denir. Fransız ekonomileri Say ve Bastiat'ın iyimser liberalizmine karşı bir anlamda kullanılır. Malthus'un kötümserliği bilimsel ve nüfus artışı yüzünden insanların aç kalamadığı saçmasına dayanır. Ricardo'nun kötümserliği ise toprak rantı yasasıyla azalan verim yasasına dayanır. Anamalcı kampın yetiştirdiği en büyük ve bilimsel bir ekonomici olan David Ricardo, ücretle kârın ters orantılı oluştundan kötümser sonuçlar çıkarmıştır.

KÖTÜ PARA (Os. Fenâ para, Fr. Mauvaise monnaie) Saymaca değeri aynı olup da gerçek değeri öteki paralardan düşük olan para... İyi para deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin bir liralık kâğıt para, bir liralık maddenin paraya göre kötü paradır. Bundan ötürüdür ki aynı itibârî değeri taşıyan çeşitli paralar yapılmaz. Çünkü kötü para, iyi parayı koyar. Bk. İyi para, Gresham yasası.

KÖY (Os. Karye, Fr. Village, Al. Dorf, İng. Village) İlk göçebe toplumların bir toprağa yerleştikleri zaman kurdukları ilk topluluk... Kent karşılığıdır. Sözcük olarak koy ve kuyu gibi aynı kökten türemiş sözcüklerle birlikte çukur ya da girinti anlamına gelir. Türkçede, kırsal bölge deyiminde olduğu gibi kır sözcüğü de aynı anlamı dilegetirir ve kentşir'ni niteler. Kent sel niteliklerin bütünüyle karşıtı olan nitelikleri taşır. Uygarsal evrime belli bir ölçüde ve belli zorunluklar yüzünden kapalı bulunması nedeniyle toplumbilim açısından çok önemlidir. Tarım alanıdır ve ekonomi açısından da ilkel bir birimdir. Gerikalmışlık, köy nüfusunun kent nüfusuna göre çokluğuyla orantılıdır. Ekonomik ilkelliği, zorunlu olarak düşünsel ilkelliği de kapsar. Köy ve kent karşıtlığı, el ve kafa emekleri karşıtlığı gibi, kesinlikle aşılması gereken bir karşıtlıktır. Köyün, eşdeyişle kırsal ve tarımsal kesimin gerikalmışlığının tek nedeni azalıp çoğalmaz bir niteliğe sahip bulunan toprak üstündeki özel mülkiyet ve bunun zorunlu sonucu olan toprak rantıdır. Bk. Tarım, Rant, Toprak reformu.

KÖYLEŞME (Os. Köyleşme, Fr. Ruralisation) Köylülerin kentlere akmasıyla kentlerde meydana gelen köylüce yaşama durumu... Özellikle gecekondu semtlerinde köyleşme olayı bütün özellikleriyle görülür. Bk. Köy, Köylü.

KÖYLÜ (Os. Ehli kariye, Fr. Villageois, Paysan, Campagnard; Al. Bauer, İng. Peasant, Fellow villager) Köyde yaşayan... Feodal toplumdan anamalcı topluma devredilmiş bir sınıftır. Bir bölümü sanayi merkezlerine aka-

rak emekçi olmuş ve proleterleşmiş, bir bölümü burjuvalaşmış, bir bölümü de feodal düzendeki yaşayışına bir başka biçimde devam ederek köylü sınıfını gerçekleştirmiştir.

KÖYLÜLÜK (Os. Köylülük, Fr. Paysannerie) Köyde yaşayanların niteliği... Köylü sınıfı, köylülük niteliğinde birleştiği halde, çok çeşitli ve karmaşık katmanlardan oluşmuştur. Bk. Köylü.

KRACH Para değerinin borsada birdenbire düşmesi, ekonomik çöküntü... İngilizcedir. Konjonktürel dalgalanmanın bunalıma yol açan üçüncü devresini niteler. Yıkılma ve iflâs anlamlarını dilegetirir. Aşırı refah anlamındaki boom deyimi karşılığında kullanılır. Aşırı üretimden ötürü sürümün çoğalmasına karşı tüketimin ve dolayısıyla aranımın azalmasından doğar. Kısa dönemde gerçekleştiğinden birden sezilememesi ya da hızlanmış bulunan üretimin yeni koşullara zorunlu olarak hemen uydurulamaması nedeniyle ani çöküntüyle meydana çıkar. O zaman iflâslar hızla birbirlerini izler ve üretkenlik seviyeleri düşük olan işletmeler yıkılırlar. Bk. Bunalım, Konjonktür, Boom.

KREDİ (Os. İtibâr, Fr. Crédit, Al. Kredit, İng. Wealth, Credit) Ödünç verme işlemi... Lâtince inancı olmak anlamındaki credere sözcüğünden türetilmiştir. Borcunu ödeyeceğine inanılana verilen para'yı dilegetirir. Bu bakımdan kredisi olmak, eski deyimle itibarı olmak demektir. Gene aynı bakımdan borcunu ödeme yeteneği'ni de dilegetirir. Kredi, anamalcı üretimin temelidir. Kredi kurumu, bir malın başka bir malla derhal değiştirilememesinden, araya zorunlu olarak bir zaman süresi girmesinden doğmuştur. Genel olarak üretim kredisi ve tüketim kredisi adları altında iki türdür. Kısa, orta, uzun ve çok uzun vadeli olabilir. Çek, poliçe, bono vb. kredi araçlarıdır. Başlıca kredi kurumları da bankalardır. Nasıl ticâret üretimin farklı toplumlarda eşit olmayan gelişmesinden doğmuşsa, kredi de öylece üretimin farklı üreticilerde eşit olmayan gelişmesinden doğmuştur. Gelişmiş olan, gelişmemiş olana faiz karşılığında kredi verir. "Oysa işbirliği üzerine kurulmuş emeğe dayanan bir toplum kredi nedir bilmez. Böyle bir toplumda sadece yardımlaşma vardır. İlkel toplum, mübâdele ilişkilerinin ve işbölümünün genelleşmesine yol açacak kadar parçalanca, değerlerin emek süresinden tasarruf esasına dayanan eşdeğerliliği kavramı, aynı bir topluluğun üyeleri arasındaki yardımlaşma kavramından ağır basar. Kullanım değerleri üretimi, değiştirme değerleri üretimine oranla gerilemeye başlayınca bedava yar-

KREMATİSTİK

dımın yerini çıkar karşılığı kredi verme alır". Anamalcı düzende, bunların kaynağı halktan toplanan vergiler ve halkın bankalara yatırdığı küçük tasarruflardır. Gerçekte bu küçük tasarruflar, özellikle az gelişmiş ülkelerde kronik enflasyon yüzünden getirdikleri fâizin birkaç katını değerlerinden kaybederler. Köleci toplumun dinlerinde fâizin yasaklanması, köleci toprak sahiplerinin aldıkları krediye karşı fâiz ödemek istememeleri nedenine dayanır. Nitekim burjuvalar (para sahipleri) egemen sınıf olmaya yüztutunca burjuva dinleri hemen fâize izin vermişlerdir (Bk. Fâiz). Krediye tahsis edilmiş paranın kredi isteğinden fazla olması halinde gerçekleşen enflasyona *kredi enflasyonu* (Fr. Inflation, de crédit, Al. Kreditinflation, İng. Credit inflation) denir, bu deyim ekonomici Hartley Withers tarafından ileri sürülmüştür. Açılabilir kredinin en yüksek niceliğine *kredi sınırı* (Fr. Ligne de crédit, Al. Kreditlinie, İng. Credit line) denir. Üyelerine kredi sağlayan kooperatifler *kredi kooperatifi* (Fr. Coopérative de crédit) adıyla anılır. Başlıca kredi biçimleri şunlardır: *Üretim kredisi* (Fr. Crédit à la production), *tüketim kredisi* (Fr. Crédit à la consommation), *inşaat kredisi* (Fr. Crédit à la construction), *besi kredisi* (Fr. Crédit d'embouche), *gayrimenkul kredisi* (Fr. Crédit immobilier), *menkul kredisi* (Fr. Crédit mobilier), *ihrâcât kredisi* (Fr. Crédit à l'exportation), *ithâlât kredisi* (Fr. Crédit à l'importation), *döner anamal kredisi* (Fr. Crédit destiné à approvisionnement des fonds de roulement), *esnaf ve küçük zenaatlar kredisi* (Fr. Crédit à l'artisanat), *işletme kredisi* (Fr. Crédit d'exploitation), *iskonto kredisi* (Fr. Crédit d'escompte), *kamu kredisi* (Fr. Crédit public), *tarım kredisi* (Fr. Crédit rural), *perakendeci kredisi* (Fr. Crédit par le fournisseur au détaillant), *sanayi kredisi* (Fr. Crédit à l'industrie), *tesis kredisi* (Fr. Crédit d'installation), *toprak kredisi* (Fr. Crédit foncier), *yatırım kredisi* (Fr. Crédit d'investissement), *kısa vâdeli kredi* (Fr. Crédit à court terme), *orta vâdeli kredi* (Fr. Crédit à moyen terme), *uzun vâdeli kredi* (Fr. Crédit à long terme) vb. *Kredi* deyiminin, özellikle İngilizcede, çok ve çeşitli kullanımları vardır, başlıcaları şunlardır: Karşılığı bulunmayan ve devlet tarafından çıkarılan paraları dilegetiren *saymaca para* (Os. İtibârî nakid, İng. Credit money), satıcının alıcıya tenzilât yaptığını bildiren mektubunu dilegetiren *kredi muhtırası* (İng. Credit memorandum), *alacak bakiyesi* (İng. Credit balance), karşılıksız avansları dilegetiren *açık kredi* (İng. Credit in blank), bankaların kredi artırımlarını dile-

getiren *kredi genişlemesi* (İng. Credit expansion), müşteri tarafından bankaya ödenecek senetleri gösteren bordroyu dilegetiren *kredi bordrosu* (İng. Credit slip), parası belli bir süre sonunda ödenmek üzere yapılan satışları dilegetiren *kredili satış* (İng. Credit sales), borçlunun sağladığı kredi üzerine çekilen poliçeyi dilegetiren *kredi poliçesi* (İng. Credit bill), tehlikeli alacaklara karşı yapılan sigortayı dilegetiren *kredi sigortası* (İng. Credit insurance), itibâr mektuplarını dilegetiren *kredi mektubu* (İng. Credit note), teminat karşılığında borç verine işlemlerini dilegetiren *güvenceli kredi* (İng. Credit on guaranty), sigorta poliçesi karşılığında verilen avansları dilegetiren *sigorta poliçesi kredisi* (İng. Credit on insurance policy), taşınmaz mal ipotegi karşılığında verilen avansları dilegetiren *mülk kredisi* (İng. Credit on real property), değerli taşınır mallar karşılığında verilen avansları dilegetiren *şeyâ kredisi* (İng. Credit on preciousness), *müeccel kredi* (İng. Deferred credit). Bk. Fâiz, Anamalcılık, Ekonomi.

KREMATİSTİK Bk. Kazançbilim.

KRİZ Bk. Bunalım.

KULLANILABİLİR DEĞER (Os. Seyyâl kıymet, Fr. Liquidité immédiate, Al. Liquiditaet ersten Grades, İng. Immediate liquidity) Hemen kullanılabilir durumdaki para... Bir kimsenin cüzdanındaki ya da bir firmanın kasasındaki para bu niteliktedir. Ayrıca bankaların küçük câri hesaplarına vâdesiz olarak konulan paralar, kredi kartları, seyahat çekeri vb. da hemen kullanılabilir değerlerdir.

KULLANILABİLİR DEĞER KATSAYISI (Os. Seyyâl kıymet emsâli, Fr. Coefficient de liquidité immédiate, Al. Liquiditaet Koeffizient, İng. Coefficient of immediate liquidity) Bir kimsenin ya da firmanın hemen kullanılabilir durumdaki parasıyla kısa vâdeli taahhütleri arasındaki oran... Bk. Kullanılabilir değer.

KULLANILABİLİR KREDİ (Os. Kaabili istimâl kredi, İng. Stand by) Kullanılmaya hazır olduğu bildirilen kredi... Hemen kullanılabilir kredileri dilegetiren İng. stand by deyimini bütün Avrupa ülkelerince kullanılmaktadır. Özellikler Uluslararası Para Fonu, üyelerine, bu nitelikte bir krediyi hazır tutar. Bu krediyi hemen kullanmak da gerekmez, gerektiğinde kullanmak üzere yedek bir fon olarak da hazır tutulabilir. Bk. Kredi.

KULLANILMAYAN ANAMAL (Os. Âtil sermâye, Fr. Capital dormant, Capital oisif; Al.

Untaetiges Kapital, Totes Kapital; *İng.* Idle capital) Gelir sağlamaya yaramayan anamal... Anamalcı ekonomi dilinde örneğin işletilmeyen bir makine, boş duran bir binâ vb. kullanılmayan anamal sayılmaktadır. Oysa artık değer üretiminde kullanılmayan hiçbir değer anamal değildir. *Bk.* Anamal.

KULLANILMAYAN GÜÇ (*Os.* Âtıl kuvvet, *Fr.* Capacité oisive, Capacité inemployée; *Al.* Ungenutzte Kapazitaet; *İng.* Idle capacity) Üretim dışı bırakılmış güç... Anamalcı ekonomi dilinde örneğin günde bin otomobil üretebilecek nitelikte bir fabrika günde sekiz yüz otomobil üretiyorsa yüzde yirmi oranında kullanılmayan bir gücü var demektir. Anamalcı ekonomiler bunu fizibilite hesaplarında ki yanlışlara yorarlar.

KULLANILMAYAN PARA (*Os.* Âtıl para, *Fr.* Argent oisif, Liquidité inemployée; *Al.* Brachliegende Gelder, *İng.* Idle money) İşletilmeyen ya da işletilemeyen para... Anamalcı ekonomi dilinde genellikle bankaların işletme olanağını bulamadıkları paraları dilegetirir. *Bk.* Kullanılmayan anamal.

KULLANIMDAN KALKMA (*Os.* İstimâlden kalkma, *Fr.* Obsolescence, Usure morale) Bir teknik araç ya da gerecin daha yüksek nitelikli teknik bir araç ya da gereç yapılması üzerine kullanımdan çekilmesi... Niteliksel eskimeyi dilegetirir. Teknik yenilikler sürecinde olağan bir yıpranmadır. Bu yıpranma, kusurluluk ya da verim düşüklüğünden ötürü değildir. Örneğin kendi çapında tam verimli ve yeni yapılmış bir makine, daha verimli bir makinenin icad edilmesiyle kullanımdan kalkar. Buna *ekonomik süreaşımı* (İktisâdi mürrüzaman) da deniyor.

KULLANIM HAKKI (*Os.* Tasarruf nisâbı, *Fr.* Quantité disponible, *Al.* Verfügungsfreiheit, *İng.* Disposable portion of estate) Mahfuz hisse sâhibi mirâscısı olan bir kimsenin mallarının ölüme bağlı tasarruflar yapabileceği bölümü... Mallarının kullanım hakkı dışında kalan bölümüne de *mahfuz hisse* (Medenî Kanun'un 452. maddesi) denir. *Bk.* Kallt.

KULLANIM İŞLEMLERİ (*Os.* Tasarruf muameleleri, *Fr.* Actes de disposition, *Al.* Verfügungsgeschaeft, *İng.* Acts of disposal) Mallarda eksilme doğuran işlemler... Bu işlemleri kullanım yeterliği olan kişiler yapabilir. *Bk.* Kullanım yeterliği.

KULLANIM YETERLİĞİ (*Os.* Tasarruf ehliyeti, *Fr.* Pouvoir de disposition, *Al.* Verfü-

gungsbefugnis, *İng.* Power of disposition) Medenî haklarını kullanmaya ehliyeti olan kimsenin yeterliği... Kural olarak böyledir ama kimi durumlarda medenî haklarını kullanma ehliyeti olan kimsenin tasarruf ehliyeti olmayabilir, örneğin Medenî Kanun'un 533. maddesine göre terekenin (mirâs olarak kalan malların) yönetiminde medenî haklarını kullanma ehliyeti olan kimsenin tereke malları üzerinde tasarruf ehliyeti yoktur.

KULLANIŞLI (*Os.* Kaabili istifâde, *Fr.* Utilisable, *Al.* Brauchbar, *İng.* Useful, Serviceable) Kolaylıkla yararlanılabilir nitelikte.

KULLANMA

1. (*Os.* İstimâl, *Fr.* Utilisation, *Al.* Verwendbarkeit, *İng.* Availableness) Herhangi bir şeyden belli bir amaçla yararlanmak... Örneğin bu anlamda otomobil kullanmak, yazı makinesi kullanmak vb.'dan sözedilir.

2. (*Os.* İstihdâm, *Fr.* Emploi, *Al.* Verwendung, *İng.* Employment) Herhangi bir şeyi yararlı olduğu işe sürmek... Örneğin bu anlamda işçi kullanmak, memur kullanmak vb.'dan sözedilir. *Bk.* Çalıştırma.

3. (*Os.* Tedvîr, *Fr.* Maniement, *Al.* Handhabung, *İng.* Managment) Başına geçip yönetmek... Örneğin bu anlamda dümen kullanmak, sözcükleri kullanmak vb.'dan sözedilir.

4. (*Os.* İrtifâk, *Fr.* Servitude) Taşınmaz bir maldan yararlanma... *Bk.* Kullanma hakkı.

5. (*Os.* Tasarruf, *Fr.* Disposition, *Al.* Verfügung, *İng.* Disposition, *Lâ.* Dispositio) Dilediği gibi yararlanma... Medenî hukuk açısından mallar üstündeki hakkın devrini, değişmesini ya da ortadan kalkmasını doğuran bir ya da çok yanlı bir işlemdir. Kamu hukuku açısından, yönetim makamlarının kamu işlerindeki yetkilerine dayanarak yaptıkları işlemler ve aldıkları kararlardır. *Bk.* Kullanım işlemleri.

KULLANMA DEĞERİ (*Os.* İstimâl kıymeti, *Fr.* Valeur d'usage, *Al.* Gebrauchswert, *İng.* Use-value, Value in use) Bir ürünün taşıdığı yarar... *Değiştirme değeri* deyimi karşılığında kullanılır. Bu, ilkin bir doğa ürünüdür, nesnel bir yararlılıktır ve insan eli değmemiştir. Ama insanlar çoğunlukla doğanın verdiklerini ihtiyaçlarına daha iyi uydurabilmek için değiştirerek kullanırlar, o zaman işe insan eli ve emeği karışır. Ama bu sonuç olarak gene de doğal bir değerdir; insan bir doğa ürünü şu ya da bu biçime sokmuştur. Kaldı ki insan bu biçim verme işinde de sürekli olarak doğa güçlerinin yardımından yararlanır. "Demek oluyor ki emek, kullanma değerinin biricik kaynağı değildir". Oysa

KULLANMA DEĞERİ BİRİKİMİ

emek, değiştirme değerinin eşdeyişle asıl değer'in- biricik kaynağıdır. Bir ürünün yararı, onun kullanılmasyla gerçekleşir. Aynı kullanma değerini taşıyan şeyler değiştirilmezler, değiştirilebilmek için farklı kullanma değerleri gerekir. Kullanma değeri bireysel, değiştirme değeri toplumsal bir olgudur. Pazarda değiştirilen, kullanma değeri taşıyan bir *ürün* değil, toplumsal emekle belirlenen değiştirme değerini taşıyan bir *mal*'dir. Örneğin bir dokumacı, bir kumaş fabrikasında beş saatte elde edilen bir dokumayı elde etmek için yirmi saat harcıyorsa, onu pazarda fabrika dokumasından dört misli fiyata satamaz, çünkü bir malın değeri, eşdeyişle değiştirme ve asıl değeri "onun yeniden üretimi için toplumsal olarak gerekli emek süresine dayanır". Bu süre, toplumsal ortalama emek süresidir. Kullanma değeri, bir yandan bireysel kullanmayla tüketilmesi dolayısıyla bireysel bir karakter gösterirken, öbür yandan da toplumsal bir karakter taşır. Çünkü bir kişinin kullanımına yarayan ve başkaca hiç kimsenin işine yaramayan bir ürünün kullanma değerinden söz edilemez. Ancak herkes için kullanma değeri taşıyan bir üründür ki değiştirilebilir. Öyleyse kullanma değeri *başkaları için kullanma değeri*'dir. Bundan da ona harcanan insan emeğinin *başkaları için harcanmış emek* olduğu kolaylıkla anlaşılır. İşte, kullanma ve değiştirme değerleri arasında yapılmış olan ince ve bilimsel ayrımın asıl önemi buradadır. *Bk. Değer, Değiştirme değeri, Gerekli emek.*

KULLANMA DEĞERİ BİRİKİMİ (*Os. İstî-mâl kıymeti terâkümü, Fr. Accumulation de valeur d'usage*) Artık-ürün birikiminden doğan zenginlik... Anamalcı üretimde zenginlik nasıl değiştirme değeri birikiminden, eşdeyişle artık-değer birikiminden doğuyorsa kullanma değeri üreten eski toplumsal üretiminde de zenginlik öylece kullanma değeri birikiminden, eşdeyişle artık-ürün birikiminden doğuyordu. Çoban halklarda zenginlik sâhibolunan hayvan miktârına, tarımcı halklardaysa sâhibolunan ürün miktârına göre hesaplanırdı. Örneğin bir Japon ailesi, bütün Japonya'nın 28 milyon ölçek pirinç zenginliğine karşı 8 milyon ölçek pirinç zenginliğiyle anılmıştır. (*Bk. Takizawa, The Penetration of Money Economy in Japan*, s. 20). Binlerce yıl boyunca ilkel halklar, bu zenginlik doğuran artık-ürünü bozulmadan saklamak çarelerini aradılar. Zenginliği sürdürülebilmek için her yıl bu üretim fazlasını gerçekleştirmek gerekiyordu, bu da üretim fazlası karşılığında yeni köleler edinmekle mümkündü. Bozulmadan saklanabilen para ortaya çıkan zengin-

liğin sürekliliği de kolaylaştı. *Bk. Para, Kullanma değeri, Artık-ürün, İlk birikim.*

KULLANMA HAKKI (*Os. İrtifâk hakkı, Fr. Servitude, Al. Servitut, Dienstbarkeit; İng. Servitude, Casement; Lâ. Servitus*) Taşınmaz bir maldan yararlanma hakkı... *Medenî Kanun'un* 703. ve onu izleyen maddelerine göre iki türlü irtifâk hakkı vardır. Birincisi, gayrimenkule ait irtifâk hakkıdır ki, olumlu ya da olumsuz (müspet veya menfi) olabilir, örneğin bir gayrimenkul yararına başka bir gayrimenkul üzerine kurulan geçit hakkı (hakkı mürûr) olumlu ve bir gayrimenkul yararına başka bir gayrimenkul üzerinde inşaat yapmamak taahhüdü olumsuz irtifâk hakkıdır. İkincisi kişisel (şahsî) irtifâk hakkıdır ki yararlanma hakkı (intifâ hakkı)yla oturma hakkı (süknâ hakkı)'ndan oluşur, her ikisi de ilgili kişinin yaşamıyla sınırlıdır, daha açık bir deyişle, ilgili kişi ancak yaşadığı sürece bu hakları kullanır, ilgilinin ölümüyle bu haklar ortadan kalkar. *Bk. Kullanma.*

KUMAR (*Os. Kumar, Fr. Jeu de hasard, Al. Hasard spiel, İng. Gambling, Lâ. Alea*) Para üstüne oynanan talih oyunu... *Cezâ Kanunu'nun* 567-570. maddelerine göre kamuya açık yerlerde kumar oynamak ve oynatmak yasaktır, kumar kabahat türünden bir suçtur. *Borçlar Kanunu'nun* 504-507. maddelerine göre de hükümetçe izin verilen piyango ve müsterek bahislerin dışında kumar bir alacak hakkı doğurmaz. Kumar, *kaybetmeyi göze alma yoluyla kazanma'yı* dilegetirir. Ekonomi dilinde buna *rizikoya katılma* denir. Anamalcı ekonomi kuramcıları kumar sorununu inceleyerek rekabet piyasasına uygulamışlardır. Örneğin sigorta, bir çeşit kumardır. Sigorta kumarında, muhtemel büyük kayba karşı kesin küçük kayıp -sigorta primi- göze alınmaktadır. Buna karşı piyango, büyük kazanç ihtimaline karşı küçük kaybı göze aldırma aynı oyunu ters açıdan gerçekleştirir. Ticâret spekülasyonlarında ve yatırımlarda *kumar psikolojisi* önemli bir rol oynar. Anamalcı ekonomide buna çok önem verilir. Bernouilli, rizikolu hallerde en çok yararın hesaplanabileceğini ileri sürmüştür. XVIII. yüzyıl matematikçilerinden Bernouilli'nin bu kuramından economiciler çok yararlanmışlardır. Olasılıklar hesabı üstünde önemli buluşları olan Bernouilli'ye göre riziko ölçülebilir. Örneğin, gelir arttıkça gelirin marjinal yararı azalacağı görüşüne göre, yüzde elli kazanç ve kayıp olanağı bulunan bir kumar, kumar niteliğinde değildir; çünkü kazancın artı yararı, kaybın eksi yararından azdır. Ticâret spekülasyonları

da bir çeşit kumar olduğuna göre, Bernouilli'nin bu hesaplarından yararlanılmaktadır. Bu konuda çalışan başlıca economiciler Savage, Friedman, Morgenstern, Neumann vb.'dir. Bernouilli'nin bu hesaplarına dayanarak, rakiplerin, hangi kâr çizgisinde denge kurabileceklerini kumar formülleriyle saptayan bir de kuram geliştirilmiştir. *Oyun kuramı* adıyla anılan bu kuram, J. von Neumann ve O. Morgenstern adlı iki ekonomici tarafından birlikte ilerletilmiştir. Morgenstern "otomobil şirketleri arasındaki rekabet çatışmalarını, poker oyununa kıyaslamak, mekanik bir süreçle kıyaslamaktan daha mantıksaldır" der. Tam rekabet şartlarının hemen hiçbir yerde gerçekleşmediği ve klâsiklerin hayal ürünü bulunduğu iyice anlaşıldıktan sonra klâsik ve neo-klâsik kuramların bu konudaki varsayımları çökmüş, özellikle oligopol durumunda rakiplerin davranışlarını saptayacak yeni bir kuram aranmıştır. Anamalcı üretim düzeninin, birçok ciddi görünüşlü kuramlardan geçip, sonunda *kumar oyunu kuramı*'na dayanması ilginçtir. *Bk.* Oyun kuramı, Sigorta.

KUMPANYA (*Os.* Kumpanya, *Fr.* Compagnie, *Al.* Compagnie, *İng.* Company) Ortaklık...Günümüzde *ortaklık* (şirket) anlamında kullanılıyorsa da tarihsel süreçte hükümetle anlaşmalı imtiyazlı şirketleri dilegetirmiştir. Eskiden dilimizde de *yabancı şirket* anlamında kullanılmıştır (Çünkü imtiyazlı olanlar onlardı). Amerika'nın keşfinden sonra ilk kumpanyalar, Avrupa dillerinde, denizasını sömürgelelerde ticâret yapan imtiyazlı özel teşebbüsleri dilegetirirdi. *Bk.* Şirket.

KUPON *Bk.* Kesilge.

KUPON KESİCİLER *Bk.* Kesilge.

KUR *Bk.* Geçerdeğer.

KURTARMAK (*Os.* Fidyeye, *Fr.* Rançon, *Al.* Lösegeld, *İng.* Ranson, *Lâ.* Pecunia redemptionis) Herhangi bir şeyi bir başkasının elinden kurtarmak için verilen para... Kaçırılan ve serbest bırakılması için para istenen bir kimseyi kurtarmak, tutsak edilmiş bir insanı ya da gemiyi kurtarmak vb. için verilir. Gemi, yük ve rehîneleri kurtarmak için verilen para ve yapılan harcamalar deniz ticâreti hukukuna göre büyük avaryadan sayılır.

KURTULUŞ SAVAŞI (*Os.* İstiklâl harbi, *Fr.* Guerre de l'indépendance) Emperyalist sömürüye karşı dünyada ilk kez Atatürk'ün önderliğinde Türklerce başlatılan ve kazanılan savaş ve bunu örnek alıp izleyen aynı nitelikteki savaşlar... *Ulusal bağımsızlık savaşı*

(*Os.* Mücadelele millîye, *Fr.* Guerre de l'indépendance nationale) da denen bu eylem, ezilen ve sömürülen ulusların ezen ve sömürülen uluslara karşı açtıkları savaşı dilegetirir. Gerçekte anamalcılığın ve onun yüksek bir aşaması olan emperyalizmin zorunlu bir gelişme aracı olan *savaş*, sadece bu biçimde haklılık taşır. Başta Lenin olmak üzere bütün toplumcu yazarlar, tarihsel süreçte ilk kez Türklerce yapılan *bağımsızlık savaşı*'nı hayranlıkla övmüşlerdir. Ünlü düşünür Kuusinen, *Tarihî Materyalizm* adlı yapıtında şöyle der: "Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin, dış ve iç düşmanlarından, yani sömürücü Batı emperyalistleriyle onlara maşalık eden istilâcı Yunan ordusunun ve sırtını Batılı emperyalistlere dayanmış olan işbirlikçi feodal saltanatın pençesinden kurtarılmasında Türk halkı kesin bir rol oynamıştır". *Bk.* Kemalizm, Emperyalizm.

KURUCU (*Os.* Müessis, *Fr.* Fondateur, *Al.* Gründer, *İng.* Founder) Bir kuruluşu kuranların her biri... Medenî Kanun'un 54. ve Ticâret Kanunu'nun 276. ve onu izleyen maddelerinde tanımlanmıştır. *Bk.* Kuruluş, Kurum.

KURUCU PAY BELGİTİ (*Os.* Müessis hisse senedi, *Fr.* Part de fondateur, *Action de fondation*; *Al.* Gründeranteilscheine, *Gründungsaktie*; *İng.* Founder's share) Kurma hizmeti karşılığı olarak sadece temettüden yararlanmayı sağlamak üzere kuruculara verilen ada yazılı hisse senedi... Ticâret Kanunu'nun 298. maddesine göre anamala ve yönetime katılmayı sağlamaz, sadece kârdan yararlandırır. *Bk.* Kurucu, Kuruluş, Kurum.

KURULTAY (*Os.* Kongre, Hey'eti umûmiye içtimâr; *Fr.* Congrès, *Al.* Kongress, *İng.* Congress) Genel kurul toplantısı... Bir anlamda *toplantı* (konferans) deyimiyle de anlamaştır, devletler umûmî hukuku dilinde konferanstan daha genel ve daha resmî toplantıları (1815 Viyana Kongresi gibi) dilegetirir.

KURULUŞ (*Os.* Te'sis, *Fr.* Fondation, *Al.* Stiftung, *Gründung*; *İng.* Foundation, *Founding*, *Establishment*, *Establishing*) Kurulmuş olan... Sözcük anlamında *bir şey kurmak* demektir, kimi yerde *kurum* deyimiyle de anlamaştır. Bu anlamda toplumsal bir görevle kurulmuş olan her şeyi (banka, şirket, hastane, fabrika, dernek vb.) dilegetirir. Yasalarımızda irtifâk hakkının (Medenî Kanun'un 704. vd. maddeleri), gayrimenkul rehîninin (Medenî Kanun'un 765. vd. maddeleri), gayrimenkul mükellefiyetinin (Medenî Kanun'un

KURULUŞ ANAMALI

754. vd. maddeleri) te'sisinden de sözedilir ki burada *anlaşmanın (akdin) meydana gelmesi* anlamındadır. Bu anlamda da te'sis gene bir kurma ve meydana getirme işlemidir, bir malın bir amaca tahsis edilmesi ve bu amacın gerçekleşmesi için de belli bir tüzel kişiliğin kurulması demektir. Medenî Kanun'un 74. maddesine göre te'sis biçimsel (şekle bağlı) bir işlemdir ve Medenî Kanun'un 81. maddesine göre kütüğe geçirilmesi (tescili) gerekir. *Bk. Kurum.*

KURULUŞ ANAMALI (Os. Te'sis sermayesi, Fr. Capital de fondation, Al. Gründungskapital, İng. Capital stock, Original capital) Bir kuruluşun kurulması için yatırılan para... *Bk. Kuruluş.*

KURULUŞ GENEL KURULU (Os. Te'sis umûmî hey'eti, Fr. Assemblée des souscripteurs, Al. Versammlung der Aktienzeichner) Anonim şirketlerin kuruluşunda tüm paydaşların katıldığı kurul... Ticâret Kanunu'nun 289. maddesine göre toplanır. *Bk. Kuruluş.*

KURUL ÜCRETİ (Os. Hakkı huzûr, Fr. Jeton de présence, Al. Sitzungsgeld, İng Daily allowance, Per diem) Bir toplantıda bulunan üyeye kaybettiği zaman ve iş karşılığı olarak verilen para... Özellikle şirket yönetim kurulu toplantılarına katılan üyelere verilir.

KURUM (Os. Müessesese, Fr. Institution, Al. Institut, Anstalt; İng. Institution) Toplumsal ya da tecimsel bir görevle kurulmuş olan her türlü topluluk... *Kuruluş* deyimile de anlamaştır. Türk Dil Kurumu'ndan Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'na kadar birbirinden çok farklı kuruluşlar bu adı taşır. Hukuk dilinde, belli hukuk ilişkilerine değgin kuralların tümüne de *hukuksal kurum* (Os. Hukukî müessesese, Fr. Institution juridique, Al. Rechtsinstitut, İng. Juridical institution) denir. *Bk. Kuruluş.*

KURUMCU EKONOMİ (Os. Müesseseci iktisât, Fr. Économie institutionnelle, İng. Institutional economy) Veblen'in ekonomi anlayışı... Bu ekonomi anlayışını özellikle Amerikan economicisi Thorsten Veblen (1857-1929) temsil eder. Bu anlayışa göre, üretim, tüketim, bölüşüm vb.'lerini ekonomik yasalar değil, toplumsal kurumlara belirlir. Bu anlayış, klâsik ekonomiyi yadsır ve rekabet, serbest ticâret, özel mülkiyete karşıdır. İçine ruhbilim, yaşambilim, insanbilim'i de karıştırdığı bir çeşit toplumculuk güder. Veblen'e göre ekonomiye yönveren kurumları inceleyen ekonomici, tarihi olduğu kadar, bu bilim alanla-

rını da incelemelidir. Sınıflar, ruhbilimsel olarak birbirlerini anlamadıkları için, sonunda mutlaka çarpışmak zorunda kalacaklardır. Klâsiklere olduğu kadar Marx'a da karşıdır. John Rogers Commons, Wesley, Clair Mitchell gibi economiciler Veblen'i izlemişlerdir. *Bk. Kurumculuk.*

KURUMCULUK (Os. Müessesecilik, Fr. Institutionalisme, Al. Institutionalismus, Institutionelle Schule; İng. Institutionalism) Toplum bir kurumlar yığını (Fr. École institutionnelle) da denilen ve ekonomik kanadını Amerikalı Veblen'in oluşturduğu bu bilim dışı öğreti özellikle Seymour Lipset, Richard Bendix, Maurice Duverger, Peter Blau, Ralf Dahrendorf, D. Guldthorpe, Barrington Moore gibi toplumbilimcilerce izlenmiş ve savunulmuştur. Bu anlayışa göre toplumbilimin görevi, toplumsal kurumları incelemektir. Çünkü kurumlar, insanlar tarafından meydana getirildikleri halde insanlara göre nesnel bir gerçekliğe kavuşmuşlardır. Kurumlar, sınıflar üstüdür, çünkü psiko-sosyal etkileşimin birer simidirdir. Onları yaratan, toplumun tarihsel-özdeksel yaşam koşulları değil; duygular, düşünceler, gelenekler ve göreneklerdir. Bu metafizik ve idealist anlayış, açıkça görüldüğü gibi, anamalı toplumun savunması amacını taşır. Kurumsal okulun toplumbilimcilerinden L. Ward şöyle der: "Toplumda bir savaşım vardır. Ama bu, bir varolma savaşımı değil, bir kurumlaşma savaşımıdır". M. Ornou ve G. Renard gibi hukukçu toplumbilimciler de kurumları Platon'un idealizmine bağlarlar ve nesnel düşüncenin insanlardan önce de dünyada varbulduğunu, kurumların bu ideal nesnel düşünceye uygun olarak oluştuklarını ileri sürerler. Amerikalı toplumbilimci W. G. Summer, "bir kurum, bir kavramdan oluşur" der. Amerikalı toplumbilimci A. W. Green de kurumların, insanların yaşambilimsel ırasından çıkarılmış olduğunu söyler (örneğin *Bk. Green, Sociology, New York 1952, s. 61*). Bu gibi temelsiz, bilim dışı ve gülünç düşüncelerin yüzyılımızda hâlâ ileriye sürülebilmesi bir hayli şaşırtıcıdır. *Bk. Kurumcu ekonomi.*

KURUMLAR (Os. Te'sisât, Müessesât; Fr. Institutions) Üst yapının belli bir toplumsal düzeni ayakta tutmaya çabalayan örgütlerden meydana gelen bölümü... Siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel, dinsel, askersel vb. olmak üzere tüm alanlarda kurumlar vardır. Bu deyim, örneğin *elektrik tesisâtı* deyiminde olduğu gibi, *döşem* (Fr. Installation) anlamında da

kullanılır ve bir yere yerleştirilmiş malları dilegetirir. *Bk.* Kurum, Kurumcu ekonomi, Kurumculuk.

KURUMLAR VERGİSİ (*Os.* Kurumlar vergisi, *Fr.* Impôt sur les sociétés de capitaux, *Al.* Körperschaftssteuer, *İng.* Corporation income tax) Kurumların kârları üzerinden alınan vergi... 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'yla ülkemizde 1949 yılından beri alınmakta olan bu vergi anonim, komandit, limited, kooperatif şirketlerle iktisâdî devlet teşekküllerinden ve iktisâdî işletmelerden alınır. Şirketler ve işletmeler kendileri tarafından beyannameyle bildirilen bir yıllık kazançları üzerinden yüzde 25-35 oranında bu vergiyi verirler. Bu verginin gerekçesi, kurumları hissedârlarının gelir vergisinden bağımsız olarak, ayrıca vergilendirmektir. Verginin matrahı, kurumların bir yıllık kazançlarından birçok giderler indirilerek saptanır (Örneğin, hisseli komandit şirketlerde hisseli ortağın kâr hissesi bile kazançtan indirilir): Bu vergi, Avrupa'nın hemen bütün ülkelerinde alınmaktadır. *Bk.* Vergi, Gelir vergisi.

KUSUR (*Os.* Kusûr, *Fr.* Faute, Défaut; *Al.* Verschulden, Fehler, Schuld; *İng.* Fault, Falut-finding, Defect, Mistake; *Lâ.* Culpa) Yasaya ya da sözleşmeye uymama... Hukuk dilinde, yasanın koruduğu bir hakka tecâvüz olarak tanımlanır, ödemeyi (tazmini) gerektiren bir davranıştır. Hukukta kusur; kasıt, ihmal ya da tedbirsizlik sonunda meydana gelir. Bunun dışında bir eksikliği de dilegetirir, bu anlamda da örneğin "kusurlu bir mal"dan sözedilir.

KUSURLU (*Os.* Kusûrlu, Hatâlı; *Fr.* Défectueux, *Al.* Fehlerhaft, *İng.* Defective) Eksik ve yetersiz... Örneğin bu anlamda 'kusurlu bir makine' (*Fr.* Machine défectueuse)'den sözedilir. Ayrıca, bir kusur işleyeni de dilegetirir, bu anlamda da "kusurlu bir adam" denir. *Bk.* Kusur, Kusursuz.

KUSURSUZ (*Os.* Kusûrsuz, Hatâsız; *Fr.* Sans faute, Exempt de défaut, Sans défaut; *Al.* Tadellos, Fehlerfrei; *İng.* Faultness, Free from defect) Kusuru olmayan... *Bk.* Kusur, Kusurlu.

KUŞATMA (*Os.* Abluka, *Fr.* Blocus, *Al.* Blockade, Seesperre; *İng.* Blockade) Bir ülkenin başka ülkelerle olan tüm ilişkilerini kesmek için zor kullanarak çevresini sarma... Denizden olabileceği gibi kara ablukası (*Fr.* Blocus continental, *Al.* Kontinental blockade, *İng.* Continental blockade) da olur. İlk 1806 yılında Napolyon tarafından İngiltere'ye uy-

gulanmıştır. Çağımızda *ekonomik kuşatma* (*Fr.* Blocus économique, *İng.* Economic blockade)'lar da uygulanmaktadır.

KUŞTÜYÜ YATAK (*Os.* Kuştüyyü yatak, *Fr.* Lit de plumes, *Al.* Federbett, *İng.* Feather bed) Hiçbir iş görmeden ücret alan ve yükseltülen sendika ilerigelenlerinin durumunu nitellemek için Amerikan ekonomîcilerince ileri sürülen deyim... *Kuştüyyü yatak* deyiminin, emekçileri baskı altında tutsunlar diye bizzat bu kuştüyyü yatağı hazırlayanlar tarafından ileri sürülmesi ilk bakışta şaşırtıcıdır. *Bk.* Sarı sendika.

KUTLAMA TÖRENİ (*Os.* Âyin-i umûmî, *Fr.* Jubilé, *Al.* Jubiläum, *İng.* Jubilee) Ellinci yılını dolduran herhangi bir şey için yapılan tören... Yahudi dinine göre elli yılda bir yapılan bütün borçların bağışlanması ve toprakların yeniden paylaşılması gününü dilegetirir. İbrânîce *koç boynuzu* anlamına gelen *iobel* deyiminden türetilmiş, eski Yahudiler bu kut-sal günün geldiğini koç boynuzundan yapılan borular çalarak duyururlarış.

KUTU DİYAGRAMI (*Os.* Kutu diyagramı, *Fr.* Diagramme de boîte) Anamalcı sistemde satıcıyla alıcıdan birini daha fazla zarara sokmadan ötekini daha fazla kâr ettiren karşılaşmayı gösteren diyagram... Ekonomîci Edgeworth'un buluşudur. İki tüketicinin tercihlerini göstermek için ayrı ayrı çizilen iki diyagramdan birini 180 derece döndürerek öbürünün üstüne kapatmakla elde edilir.

KUTUPLU DİYAGRAMLAR (*Os.* Kutuplu diyagramlar, *Fr.* Diagrammes polaires, *Al.* Polardiagramme, *İng.* Chart with circular base line) Bir noktaya olan uzaklıklarıyla ve o noktaya olan açılarıyla anlam veren diyagramlar... Ekonomî istatistiklerinde kullanılmaktadır, özellikle de periyodik olayların gösterilmesinde yeğlenir.

KUYRUK KURAMI (*Os.* Kuyruk nazariyesi, *Fr.* Théorie de queue, *Al.* Queuetheorie, *İng.* Queueing theory) Sunuyla istemi eşzamanlı kılmaya çalışan kuram... Bir malın arzı kısa süreli talep değişikliklerini karşılayamaz, bu yüzden bir anda alıcılar çoğalır ve herhangi bir mala karşı kuyruklar oluşur. Örneğin beş dakika önce bomboş olan bir dolmuş durağına bir anda yolcuların üşüştüğünü görürsünüz. Bunu önlemek için arzla talebi eşzamanlı kılmak programlamanın nasıl yapılması gerektiğini saptamak kuyruk kuramının çözümlenmeye çalıştığı başlıca konudur. *Bk.* Sunu; İstem.

KUZNETS DÖNEMLERİ

KUZNETS DÖNEMLERİ (Os. Kuznets devreleri, Fr. Périodes de Kuznets) 15-25 yıllık konjonktür devreleri... 1930 yılında Rus asıllı Amerikalı ekonomici Simon Kuznets (1901-) tarafından saptanmış ve incelenmiştir. Elli yıl ve daha uzun süren konjonktür devrelerine de *Kondratief devreleri* denir, çünkü bunlar da Rus ekonomisi Nikolai Kondratief (1892-) tarafından saptanmış ve incelenmiştir. *Bk.* Konjonktür.

KÜÇÜK (Os. Sagır, Fr. Mineur, Al. Minderjäger, Ing. Infant, Lâ. Minor) Medenî haklarını kullanma yaşma gelmemiş olan... Hukuk terimidir, on sekiz yaşını doldurmuş olan *ergin* (Reşit) deyiminin karşıtıdır. Medenî Kanun'un 11 ve onu izleyen maddelerine göre küçükler medenî haklarını bizzat kullanamazlar.

KÜÇÜK ANAMAL (Os. Küçük sermaye, Fr. Petit capital) Küçük tüccâr, zenaatçı ve köylülerin anamalı... Büyük tüccâr, şanâyici ve toprak sahiplerinin anamalı dilegetiren *büyük anamal* (Os. Büyük sermaye, Fr. Grand capital) deymi karşılığında kullanılır. Küçük anamallar, büyük ve gerçek anamalla hiçbir zaman rekabet edemediklerinden giderek varlıklarını yitirirler. Küçük anamal da, büyük anamal gibi, artık-değer üretme aracıdır. Daha açık bir deyişle, bizzat çalışarak kazanan bir çiftçinin, bir esnafın, bir zenaatçının işine yatırdığı para ve mal anamal değildir. Burjuva terminolojisinde *anamal* değişik anlamdadır, örneğin işportasında limon satan bir işportacının sattığı limonlara yatırdığı paraya da burjuva dilinde *anamal* (Os. Sermâye) denir. *Bk.* Anamal.

KÜÇÜK BORSA OYUNCUSU (Os. Küçük alavereci, Fr. Boursicoteur, Ing. Scalper) Küçük borsa spekülasyonlarına girişen kişi... Genellikle hisse senetlerinin fiyatlarında düşmeler olacağı söylentileri çıkararak vurgunculuk yapmaya çalışanları dilegetirir. Dilimizde *madrabaz* deymi de kullanılır. Ayaküstü karaborsa bilet satıcıları (Fr. Trafiqueur) da bu adla nitelenir. *Bk.* Borsa.

KÜÇÜK BURJUVA *Bk.* Küçük kentsöylü.

KÜÇÜK EKONOMİ (Os. Mikro ekonomi, İktisâdî sagır; Fr. Micro-économie, Al. Mikroökonomie, Ing. Microeconomics) Ekonomi olaylarını bireysel açıdan ele alan ekonomi... Ekonomi olaylarını tümsel olarak ele alan ekonomiyi dilegetiren *makro-ekonomi* (Os. İktisâdî kebir, Fr. Macro-économie, Ing. Macroeconomics) deymi karşılığında kullanılır. Her iki deyim de John Maynard Keynes tarafın-

dan ilerisürülmüştür. Profesör Samuelson şöyle demektedir: "Makro iktisat; gelir, istihdam ve fiyat seviyelerinin makro büyüklüklerini inceler. Fakat mikro iktisadın önemsiz teferuatla uğraştığını zannetmeyelim, unutmayın ki büyük resim küçük parçaların birbirine eklenmesiyle ortaya çıkmıştır. Milyarlarca lira, halkın ihtiyaç duyduğu binlerce faydalı mal ve hizmetlere tekabül etmediği takdirde anlamsız rakamlardan ibaret kalır. Hayır, esasen makro ile mikro iktisat arasında hiçbir uyumsuzluk yoktur. Eğer birini bilirken diğereinden tamamen habersiz bulunuyorsanız yarım aydın bile sayılmazsınız. Hattâ hangisinin daha önce geldiğini bile söyleyemeyiz. Yirmi beş yıl önce Amerikan toplumu makro iktisat üzerinde o kadar zayıf bir hâkimiyet kurmuştu ki mikro iktisada fazla önem verilemiyordu. Milyonlarca insan aç dolaşırken koyun veya domuz etinin nisbî fiyatlarının uygun olup olmadığı konusunda fazla bir heyecan beklenemezdi ve sokaklar işsizlerle dolu iken vasıflı ve vasıfsız işçi ücretleri arasındaki fark hiç kimseyi ilgilendirmezdi. Bugün bütün bunların değiştiğini ümit ediyoruz. İnsanlar makro iktisat meselelerinde bilgi ve nüfuzlarını artırmış bulunmaktadırlar. Bu bakımdan mikro iktisadın klâsik meselelerinin ön plâna geçmiş olması tabiidir" (Samuelson, *İktisat*, Demir Demirgil çevirisi, İstanbul 1970, s. 416). Gerçekte, makro ve mikro ekonomi tartışmaları bilindiği tartışmalardır. Çünkü mikro, makronun soyutlanmış biçimidir. Tüm bireysel anamallar karşılıklı bağımlılık halindedirler. Bir işletme, bütün öbür işletmelerden soyutlanarak incelenemez. Mikro ekonomi, kimi sorunları ortaya koyabilir ama onları çözümlenmeye hiçbir zaman yeterli değildir. *Bk.* Büyük ekonomi.

KÜÇÜK GİDERLER (Os. Küçük masraflar, Fr. Menus frais, Al. Kleine Spesen, Ing. Small charges) Küçük çapta yapılan harcamalar... *Bk.* Gider.

KÜÇÜK İŞLETME (Os. Küçük müessese, Fr. Petite entreprise) Sınırlı üretim yapan işletme... Küçük burjuva ekonomi politığının kurucusu Sismondi tarafından, *büyük işletme* lere karşı önerilmiştir. Sismondi, bu deyimle, tarımın zenaatkârlıkla birleştiği ilkel köy işletmelerini kastediyordu. *Bk.* İşletme.

KÜÇÜK KASA (Os. Küçük kasa, Fr. Petite caisse, Al. Kleinekasse, Ing. Petty cash) Umuılmadık ve acele günlük harcamaları yapmak için yetkili memura avans olarak verilen para... Özellikle devlet sektöründe kullanılır. *Bk.* Kasa.

KÜÇÜK KENTSOYLÜ (Os. Küçük burjuva, Fr. Petit bourgeois) Büyük burjuvaziyle emekçiler arasında yer alan orta kat... Toplumcu ekonomi dilinde sınırlı bir özel mülkiyete sahip bulunmakla beraber kendi emekleriyle geçinen toplum *kat* (tabaka)'ını dilegetirir. Kendi toprağında çalışan köylüler, küçük tüccarlar, esnaf ve zenaatçılar, memurlar; avukat, hekim, mühendis vb. gibi serbest meslek sahipleri küçük *burjuva*'dırılar. Ekonomik açıdan çok çeşitli derecelerde bulunurlar, bir hayli zenginleri olduğu gibi bir hayli yoksulları vardır. Zenginleri anamalcı sınıfa, yoksulları emekçi sınıfa eğilimlidir. Anamalcı toplumun bu temel iki sınıfı arasında bir *geçiş katı* niteliği taşırılar. Zenginleri yavaş yavaş üretim araçlarına geniş çapta sahip olmaya başlayarak anamalcı sınıfa tırmanarlarken yoksulları yavaş yavaş ellerindekini de yitirerek emekçi sınıfa itilirler. Anamalcı sınıfa katılma umuduyla emekçi sınıfa düşme korkusu, onlara sürekli olarak tutucu kalma karakterini verir. *Bk.* Kentsoylu.

KÜÇÜK KENTSOYLÜ EŞİTÇİLİĞİ (Os. Küçük burjuva müsavatchılığı, Mablizm; Fr. Egalitarisme de petit bourgeois, Mablisme) Mably'nin öğretisi... Fransız ütopyacı topluncusu Gabriel Bonnet de Mably (1709-1785)'nin öğretisi *Mablicilik* (Fr. Mablysme) adıyla anılır. Mably, insanların doğal olarak eşit olduklarını, bu eşitliğin özel mülkiyetin gerçekleşmesiyle bozulduğunu, bu gerçekleşmenin insanların yanlışları yüzünden meydana geldiğini, insansal ahlâkı yetkinleşmesiyle bu yanlışın düzeltilip ortaklaşa mülkiyetin kurulabileceğini ilerisürmüştür. Öğretisi bilimsel güçten tümüyle yoksun bulunmakla beraber çağının anamalcılığını eleştirmiş ve onun birçok iç çelişkilerini sezmiştir. *Bk.* Ütopyacı toplumculuk, Eşitçilik, Eşit hak, Küçük kentsoylu toplumculuğu.

KÜÇÜK KENTSOYLÜ SİYASAL EKONOMİSİ (Os. Küçük burjuva ekonomi politikası, Fr. Économie politique de petit bourgeois) Sismondi ve Proudhon öğretileri... XIX. yüzyılın başlarında burjuva ekonomi politikasıyla birlikte *küçük burjuva ekonomi politikası* de doğmuştur. İsviçreli ekonomici Simon de Sismondi (1775-1842)'yle Fransız ekonomicisi ve düşü topluncusu Joseph Proudhon (1809-1865)'un temsil ettikleri bu akım, küçük mülk sahiplerinin çıkarlarıyla uğraşır ve onların ideolojisini dilegetirir. Büyük anamalcı üretim, küçük köylü mülkiyetini yoketmeye ve zenaatçıları atölyelerinden kovarak ücretli emekçiliğe dönüştürmeye başlamıştı. O za-

man, köylü ve zenaatkâr işletmelerinin bağımsız olduğu çağlara dönme düşçülüğü gerçekleşmiştir. Tarihin akışını geriye döndürmenin olanaksız bulunduğunu ve anamalcılığın tarihsel süreçte zorunlu bir aşama olduğunu anlayamayan küçük burjuva ideologları, küçük burjuvazinin çıkarlarını savunmak için bilimsiz ve gerçekleşmesi olanaksız öneriler ilerisürdüler. Ütopik ve bilimsiz niteliğine karşın küçük burjuva ekonomi politikası, anamalcılığın eleştirilmesinde etkin bir rol oynamıştır. *Bk.* Proudhonculuk, Sismondicilik, Küçük kentsoylu.

KÜÇÜK KENTSOYLÜ TOPLUMCULUĞU (Os. Küçük burjuva sosyalizmi, Fr. Socialisme de petit bourgeois) Fransız düşü toplunculuğu... Saint-Simon, Fourier, Sismondi, Louis Blanc, Cabet, Proudhon vb. gibi düşünürlerce geliştirilen ve burjuvaziye karşı köylünün ve küçük burjuvazinin haklarını savunan ve emekçi sınıfını bu ara sınıflar açısından değerlendiren toplumculuk akımına *küçük burjuva sosyalizmi* denir. Fransız düşünürü Sismondi'nin öncülük ettiği bu akım, anamalcılığın birçok çelişkilerini ve çıkmazlarını gözler önüne "büyük bir görüş keskinliğiyle" sermiştir. Ne var ki amacı ya eski mülkiyet ilişkilerini geri getirmek ya da anamalcı üretimi eski mülkiyet ilişkilerinin içine oturtmaktır. Üretimde loncaçlığı, tarımda ataerki ilişkileri savunmuştur. Zorunlu olarak birinin yokolmasıyla öbürünün gerçekleşebileceği iki düzeni uyusturmak gibi çıkmaz bir amaç düşleyen bu ütopyacı toplumculuk, "bütün uyusturucu etkilerini dağıtınca azaplı bir kıvrınma ile son bulmuştur". *Bk.* Ütopyacı toplumculuk, Toplumculuk, Küçük kentsoylu, Fransız toplumculuğu, Küçük kentsoylu siyasal ekonomisi.

KÜÇÜK KÖYLÜ (Os. Küçük köylü, Fr. Petit paysan) Küçük toprağında kendi emeğiyle sınırlı bir üretim yapan köylü... *Bk.* Köylü.

KÜÇÜK MAL ÜRETİMİ (Os. Küçük meta istihâli, Fr. Petite production de marchandise) Ücretli işçi kullanmaksızın zenaatkârlar ve köylülerce piyasa için yapılan üretim... İ.Ö. 3000 yılına doğru başlamıştır. Bu çağda *ihtiyaç için yapılan üretimin yerini piyasa için yapılan üretim* almaya başlamıştır. İ.Ö. VI. yüzyıldan itibaren İslâm ülkelerinde, XI. yüzyıldan itibaren de Batı Avrupa'da *küçük mal üretimi* egemen olmuştur. Bu üretim, günümüze kadar sürüpgelmiş ve anamalcı toplumda da devam etmiştir. Birçok çeviriçiler buna *küçük meta üretimi* demektedirler. *Bk.* Mal, Ürün.

KÜÇÜK MÜLKİYET

KÜÇÜK MÜLKİYET (Os. Küçük mülkiyet, Fr. Petite propriété) Genellikle küçük zenaatçılarla küçük köylülerin el emeğine dayalı sınırlı üretim araçları sahipliği... Toplumcu dilde *küçük özel mülkiyet* de denir. Örneğin bir küçük köylünün sabanı ve öküzü, bir küçük zenaatçının örsü ve çekici vb. gibi üretim araçları üstünde özel mülkiyeti vardır. Ama bu üretim araçlarıyla bizzat çalışarak üretim yapar. Daha açık bir deyişle bu üretim araçları artık-değer üretimi için kullanılmazlar. *Bk. Mülkiyet.*

KÜÇÜK RANTİYE (Os. Küçük rantıye, Fr. Petit rentier) Sınırlı anamalinin fâizi ya da sınırlı mülkünün kirâsıyla geçinen... "Anamal ne kadar büyürse işbölümü ve makine kullanımı da o kadar genişler. İşbölümü ve makine kullanımı ne kadar genişlerse emekçiler arasındaki rekabet de o kadar artar. Rekabet ne kadar artarsa emekçilerin ücretleri de o kadar kısılır. Buna ek olarak toplumun üst tabakalarından da emekçi sınıfına katılanlar olur. Küçük sanâycininin, ilk koşulu git-tikçe daha büyük ölçüde üretmek ve dolayısıyla büyük sanâyciliğe dönmüşmek olan anamalcılık savaşında pek fazla dayanamayacağı açıktır. Anamalin kütlesi ve sayısı çoğaldıkça, eşdeyişle anamal büyüdükçe fâizin azalacağı ve bunun sonucu olarak da küçük rantiyenin artık aldığı fâizle yaşayamayacağı da bundan daha az açık değildir".

KÜÇÜK SANATLAR (Os. Küçük sanatlar, Fr. Arts et métiers, Al. Kleingewerbe, Handwerk; İng. Arts and crafts) Bir ustanın satmak için el emeğiyle yaptığı mallar... 1943 yılında çıkarılan 4355 sayılı kanuna göre küçük tüccâr niteliğini taşımayan, ister gezginci olsunlar, ister bir dükkânda ya da bir sokakta bulunsunlar faaliyetleri parasal anamallarından çok bedensel çalışmalarına dayanan ve kazançları geçimlerine ancak yetecek ölçüde az olan kimselere *küçük sanat sahipleri* denir. Ticâret Kanunu'nun 19. maddesine göre de bu gibilerin satışları ticâret niteliğinde değildir. Küçük sanat sahiplerine de, küçük tüccârlar gibi (anayasaya göre küçük tüccâr niteliğinde olmadıkları halde) *esnaf* denir. *Bk. Esnaf, Küçük satımcı, Küçük mal üretimi.*

KÜÇÜK SATIMCI (Os. Küçük tüccâr, Küçük tâcir; Fr. Marchand, Al. Haendler, İng. Dealer) Esnaf niteliği taşıyan tüccâr... Bu nitelik yasalarda "faaliyetleri parasal anamallarından çok bedensel çalışmalarına dayanma ve kazançları geçimlerine ancak yetecek kadar az olma" deyişle tanımlanmıştır. *Bk. Esnaf, Küçük sanatlar.*

KÜÇÜK ÜRETİM (Os. Küçük istihâl, Fr. Petite production) Ücretli işçi kullanmaksızın zenaatçılar ve köylülerce piyasa için yapılan üretim... İ.Ö. 3000 yılına doğru başlamıştır. Bu çağda *ihtiyaç için yapılan üretimin yerini piyasa için yapılan üretim* almaya başlamıştır. İ.Ö. VI. yüzyıldan itibaren Yunanistan'da VIII. yüzyıldan itibaren de Batı Avrupa'da *küçük mal üretimi* egemen olmuştur. Bu üretim, günümüze kadar sürüp gelmiş ve anamalcı toplumda da devam etmiştir. Birçok çeviriciler buna *küçük meta üretimi* demektedirler. *Bk. Küçük mal üretimi.*

KÜLÇECİLİK (Os. Bülyonizm, İspanyol merkantilizmi; Fr. Bullionisme, Mercantilisme d'espagnol; Al. Bullionismus, İng. Bullionism) İspanyol merkantilizmi... XVI. yüzyılda İspanya'da uygulanan merkantilizmin en ilkel biçimidir, ülkede ne kadar çok altın ve gümüş bulundurulursa o ülke o kadar çok zenginleşir sanılıyordu, bu yüzden de İspanya'ya altın getirilmesini zorlayıcı ve İspanya'dan altın çıkarılmasını yasaklayıcı yasalar çıkarılmıştı, ihracatçılar sattıkları malın bedelini altın ya da gümüşle almak ve yurda getirmek zorundaydılar, ithalâtçılarsa getirdikleri malların bedelini ancak İspanyol ürünleriyle ödeyebiliyorlardı. Bu siyasa hiç de başarılı olmamış, sanâyi ve tarımın gelişmemesi yüzünden İspanya'da iç fiyatların yüksekliği dış pazarlardan ucuz fiyatlı mal talebini artırmış ve yurda giren altınlar zorunlu olarak yurttan dışarıya kaçmıştır. *Bülyonizm* deyişini, bunun dışında, kâğıt para çıkarılmasının mutlaka altın karşılığında olmasını da adlandırmıştır. Çağdaş ekonomi dilinde bu deyim altına aşırı bağlılığı dilegetirmektedir. *Bk. Merkantilizm.*

KÜLTÜREL GEREKSİNME (Os. Harsî ihtiyaç, Fr. Besoin culturel) Artistik ve eğitici araçlara, öğrenime, yaratmaya, araştırmaya vb.'lerine karşı duyulan ihtiyaç... Ekonomici Otto Sik tarafından, *ekonomik gereksinme* deyişini karşılığında kullanılması önerilmiştir. *Bk. Gereksinme.*

KÜME ÜCRETİ (Os. Grup ücreti, Fr. Accord de groupe, Al. Gruppenakkord, İng. Group accord) Parça başına ücret yönteminin belli bir işi birlikte gören bir işçiler kümesine uygulanarak verilen ücret... Genellikle yabancı ülkelerden getirilen makinelerin montajı işlerinde montaj grubuna böyle bir ücret verilir, bu ücreti alan grup başı parayı arkadaşlarına evvelce kararlaştırdıkları esaslara göre dağıtır, üretime katılma oranlarına ya da ustalıklarına göre işçiler birbirlerinden

farklı paylar alabilirler. *Bk.* Götürü ücret, Ücret.

KÜRSÜ SOSYALİZMİ *Bk.* Kürsü toplumluları.

KÜRSÜ TOPLUMCULARI (*Os.* Kürsü sosyalistleri, *Fr.* Socialistes de la chaire, *Al.* Kathedersozialisten, *İng.* Socialists of the chair) Liberal oldukları halde toplumcu öğütler veren ve anamalcılıktan toplumculuğa reformlarla geçileceğini ileri süren Alman profesörlerine takılan alaylı ad... Alay yolu, *Al.* *Katheders-Sozialist* adı verilen bu profesörlerin başında Brentano, Wagner, Schmöller, Sombart ve Stein gelir. XIX. yüzyıl anamalcılığının savunucuları olarak ortaya atılmışlar ve emekçilere tutarsız öğütler vermişlerdir. Almanya'da Bismarck'ın 1880 yılından sonra giriştiği sözde toplumcu reformlar, 1872 yılında toplumsal-siyasal bir birlik kuran bu kürsü toplumlularının ürünüdür. Kürsü toplumluluğu, toplumcu geçinerek toplumculuğu kös-

teklemenin profesörce biçimidir ki giderek en açık siyasal dilegetirilişini, emperyalist canavarlığına *nasyonal sosyalizm* adını takan Hitler faşizminde bulmuştur. *Bk.* Toplumculuk.

KÜTÜĞE GEÇİRME (*Os.* Tescil, *Fr.* Inscription, Transcription, Immatriculation; *Al.* Eintragung, Registerierung. Überschreibung; *İng.* Registration) Belli hakların meydana gelebilmesi için yasalarda bildirilen sicillere kaydetme işlemi... Örneğin şirketler, tüccârlar, dernekler vb. özel sicillerine kaydedilmekle kişilik kazanırlar ve iş görebilirler. *Bk.* Kütük.

KÜTÜK (*Os.* Sicil, *Fr.* Registre, *Al.*, *İng.* Register) Resmî belgelerin yazıldığı defter... Memur ve hizmetlilerin kişisel durumlarının yazıldığı dosyaları da dilegetirir. Üst makamların memur ve hizmetlilerin yetenekleri hakkındaki bildirilerine de *sicil vermek*, denir. Ticâret sicilli, tapu sicilli, nüfus sicilli vb. gibi çeşitli devletsel kütükler vardır. *Bk.* Kütüğe geçirme.

L

LASALCİLİK (Os. Lasal'in mezhebi iktisâdîsi, Fr. Lassallisme, Al. Lassallismus, İng. Lassallism) Oportünist küçük burjuva toplumluluğu... Alman düşünürü ve eylemcisi Ferdinand Lassalle (1825-1864), *eşit hak ve tunç yasası* gibi hiçbir bilimsel temele dayanmayan önerilerle bir *oportünist toplumluluk* anlayışı gütmüştür. Eşit hak anlayışı gerçekte eşitsizliğin kaynağı olduğu gibi, tunç yasası da işçi ücretlerinin esasen artabilen bir niteliğe sahip olmadıklarını ilerisürer. Ferdinand Lassalle, hiçbir zaman bilimsel nedenlere inemediği için oportünizme sapsmış ve Alman işçileri genel birliğini Prusya devlet başkanı Bismarck'ın emrine vermiştir. Siyasal pratikte oportünist toplumcu yapıda birçok başarılar kazanan Lassalle'in ve onu izleyenlerin bu tutumuna *Lasalcilik* denir. Bk. Eşit hak, Tunç yasası.

LASTA (Os. Lasta, Sefine hamûlesi; Fr. Last, Al. Echiffslast, İng. Last) Bir geminin aldığı yük miktarı... Hollanda dilinden olan bu deyim, dilimizde de kullanılmaktadır.

LATİFUNDİUM Roma köleci devletinde pazar için üretim yapan büyük toprak mülkleri... Lâtinedir, geniş anlamındaki *latus* ve *malikâne* anlamındaki *fundus* sözcüklerinden yapılmıştır, çoğulu *latifundia*'dır. Eski Roma'da bu malikâne sahiplerine *latifundistler* denirdi. Toprağın özel mülkiyet konusu olmasıyla gerçekleşmiştir ve köle emeğiyle pazar üretimine geçilmiştir. Bu üretim ilkin Roma'ya büyük bir gelişme sağlamışsa da sonraları feodal üretime dönüşmenin nedeni olmuştur. Roma'nın küçük köylüleri, latifundiyumların siyasal ve ekonomik baskısıyla köleleşmişlerdir. Bu mülkler köleci düzenin bağrında filizlenen feodal düzenin ilk habercileridir. Latifundistler, köylülerin komünal topraklarına zorla elkoyarak pazar için üretime geçmişlerdi. Topraklarından atılan köylüler tümüyle sınıfdışı ediliyordu. İ.Ö. II. yüzyıldan başlayarak yavaş yavaş köle emeği, üretimin başlıca etkeni olmaya başlamıştı. Köleci toplum, yükselip gitmek üzere, en yüksek aşamasına ulaşıyordu. Köleler, tam anlamıyla canlı bir üretim aracı durumundaydılar. Pazar üretiminin dış ticârete açılması tüccârlarla tefecileri gittikçe güçlendirmekteydi. Köleci düzenin iç çelişkileri şiddetlenmeye başlamıştı. Bk. Köleci toplum, Köle.

LÂTİN AMERİKA ORTAK PAZARI (Os. Lâtin Amerika ortak pazarı, Fr. Marché com-

mun de l'Amérique latine, Al. Lateinamerikanische Wirtschaftsgemeinschaft, İng. Latin American common market) Lâtin Amerika ülkeleri arasında kurulan serbest ticâret bölgesi... Meksika, Arjantin, Kolombiya, Brezilya, Paraguay, Şili, Peru, Ekvator, Boliviya, Venezuela, Uruguay gibi Lâtin Amerika ülkeleri arasında kurulmuştur. Bk. Ortak Pazar.

LÂTİN PARA BİRLİĞİ (Os. Lâtin para itihâdı, Fr. Union monétaire latine, Al. Lateinische Waehrungsunion, İng. Latin monetary union) Fransız parasını temel alan birlik... Fransa, Belçika, İsviçre, İtalya ve Yunanistan tarafından kurulmuş ve yüzyıldan fazla sürmüştür. 1932 yılında feshedilmiştir.

LEONTİEV'İN EKONOMETRİ ÖRNEĞİ (Os. Leontiev'in iktisâdî nümüne cetveli, Fr. Modéle économétrique de Leontiev, Al. Ökonometrisches Modell von Leontiev, İng. Aggregative model of Leontiev) Bir ulusal ekonominin ana üretim kolları arasındaki ilişkiler oranlarını saptayan tablo... Anamalcı üretim durmadan zorunlu olarak genişleyen bir üretdir. Çeşitli üretim dalları arasında genel bir dengenin nasıl sağlanacağını saptamak için yapılan hesaplara *genel denge analizi* denir. Bu analiz, çeşitli economiciler tarafından -örneğin Walras- denenmiştir. Bunların en ünlüsü, Rus economicisi Vasili Leontiev'in Grosplan'ın 1924'teki çalışmalarına göre hesaplayarak hazırladığı *ekonomik tablo* (Fr. Tableau économique)'sudur. (Bk. Leontiev, *Studies in the Structure of the American Economy*, New York, 1955). Üretici firmalar arasındaki mal ve hizmet akımlarını, nispeten bir türden olan malları *sanayi* adı altında toplayıp 11 sanayi koluna indirgeyerek hesaplayan *Leontiev'in tablosu* Karl Marx'ın *genişletilmiş yeniden üretim şemalarındaki* denge koşullarının genişletilmesinden başka bir şey değildir. Marx'ın iki sektörünün yerini (Marx'ın *birinci seksiyon* adını verdiği üretim malları üreten sektörle *ikinci seksiyon* adını verdiği tüketim malları üreten sektör) Leontiev'in tablosunda 14 sektör (11 sanayi sektörü, tarım sektörü, ulaştırma sektörü, hizmetler sektörü) almıştır. Tablodaki yatay bölümler her sektörün öteki sektörlerle sattığı, dikey kolonlar da bu sektörlerden satın aldığı malları gösterir. Sistemin denge halinde olması için yatay toplamların dikey toplamlara uygun olması gerekir. Buna İngilizce *input-output tablosu* (*input* emilen kaynaklar; *output* üretilmiş kaynaklar) da denir. Bk. Yeniden üretim.

LEONTİEV'İN TABLOSU (Os. Leontiev'in levhası, Fr. Tableau de Leontiev, Al. Tabelle

von Leontiev, *İng. Table of Leontiev*) Leontiev'in hazırladığı ekonomik tablo... Leontiev'in ekonometrik örneği bu adla da anılır. *Bk. Leontiev'in ekonometrik örneği.*

LIBERALİZM (*Os. Liberalizm, Serbestiyye; Fr. Libéralisme, Al. Liberalismus, İng. Liberalism*) Her alanda bireysel özgürlüğü ve kişisel davranışların serbest bırakılmasını savunan akım... Merkantilist müdahalecilğe bir tepki olarak belirmiştir. Anamalcı üretimin gelişme gereklerine uygun ilkeleri saptar, bu yüzden anamalcılığa *liberal sistem* de denir. İlk liberal düşünceler Fransız fizyokratları tarafından ileri sürülmüştür, liberalizmin ünlü sloganı "bırakınız yapsınlar" formülünü ortaya atan da onlardır. Kişi özgürlüğüne dayanan liberal düşünceye bilimsel bir nitelik kazandıran İngiliz ekonomisi Adam Smith'tir. Ünlü *Wealth of Nations* (1776) adlı yapıtında şöyle der: "Bireyler anamallarını kendilerine en çok verim sağlayacak biçimde kullanırlar. Kamu yararını sağlamak niyetinde olmadıkları gibi kamu yararının nasıl sağlanacağını da bilmezler. Hiçbir insan kendi güvenliğinden, kendi kazancından başka bir şey düşünmez. Ama kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışırken *gizli bir el* niyetiyle hiç de ilgili olmayan amaçlara hizmet etmesini sağlar. Kendi çıkarını kovalarken toplumun çıkarına yararlı olur. Doğrudan doğruya kamuya yararlı olmak amacına dayansaydı çok daha az yararlı olurdu". Görüldüğü gibi Smith, ekonomik sistemde *doğal bir düzen* bulunduğunu ileri sürüyor, fizyokratların *Tanrısal düzeninden* hiç de farklı olmayan bu düzene *görünmeyen el* adını veriyordu. Öyleyse devlet bu gizli elin işine karışmamalı, en küçük bir müdahaleyle bu düzeni bozmamalıydı. Bu düzenin iki önemli ilkesi *serbest rekabet*le *sürüm ve aranım yasası*'ydı. Üretim artınca fiyatlar düşer ve kârların azaldığı gören müteşebbisler de üretimi kısırlardı, üretim azalınca fiyatlar yükselir ve kâr edebileceklerini anlayan müteşebbisler üretimi artırırlardı. *Fiyat mekanizması* ancak serbest bir ekonomik alanda böylesine düzenle işleyebilirdi, öyleyse bırakınız ne isterse ve nasıl isterse öyle yapsınlar, en doğrusu bu olacaktır. O çağın yeni yeni gelişmekte olan anamalcılığının istediği de bundan başka bir şey değildi. Adam Smith, fizyokratların *değeri yaratan topraktır* savlarına karşı yeni bir sav ileri sürmüştür: *Değeri yaratan emektir*. Daha sonra Alman düşünürü Karl Marx'ın değerlendireceği bu sava göre, fizyokratların ileri sürdüğü gibi sadece çiftçiler değil, bütün çalışanlar üreticidirler. Çalışanlar arasında sıkı bir işbirliği bağlantısı var-

dır. Bu işbirliği, sosyal işbölümünün sonucudur. Adam Smith bunu kanıtlamak için bir iğne yapımı örneği verir. İğne fabrikasında her işçi, bir iğnenin meydana gelmesi için gerekli on sekiz işten birini yapmaktadır. İşbölümü uzmanlığı artırır, yeni buluşlara yol açar, zaman kazandırır ama bir yandan da işçiyi otomatlaştırarak körleştirir, kişiliği yok eder. Eskiden tek başına herhangi bir işi yapabilen sanatçı işçi artık kocaman bir makinenin küçük bir vidası kadar önemsizleşir. Smith'e göre işçi, ilkel ekonomi çağında emeğinin tam karşılığını aldığı halde şimdi bu karşılığı bütünüyle alamamaktadır. Eskiden, işçi ya da çiftçi, emeğiyle ürettiği bütün ürünlerin tek sahibiydi. Şimdiyse, anamalcı yardımı olmaksızın üretmesi mümkün bulunmadığından, elde ettiği ürünün bir bölümünü anamala bırakmak zorundadır. Bununla beraber Smith, bu durumu, adalete ve ahlâka aykırı bulur. Smith'e göre üç türlü fiyat vardır: Gerçek fiyat, doğal fiyat, piyasa fiyatı. Gerçek ve doğal fiyatlar, yerine göre adlanarak aynı özü taşırlar ve piyasa fiyatını doğururlar. Piyasa fiyatı, sürümle aranımın karşılığıyla gerçekleşir. Smith, anamalı, *duran anamal* (*Os. Sabit sermaye*) ve *döner anamal* (*Os. Mütedavil sermaye*) olmak üzere ikiye ayırır. Makineler, avadanlıklar, işletme yapıları ve çeşitli bilgiler *duran anamaldır*; ham ve yapılmış maddelerle para *döner anamaldır*. Kazanç, müteşebbisin kârıyla anamalcı fâzidir. İşçi ücretleri en az geçim çizgisiyle sınırlıdır, bunun altına düşemez. Üç türlü gelir vardır: Kazanç (kâr), rant, ücret. Bütün öteki gelirler, bu üç gelirin değişik görünümüdür. Üretimdeki dengeyi sağlayan kazançtır. Anamal ve işgücü, kazanç getirmeyen alandan kaçır ve böylelikle denge sağlanmış olur. Smith'e göre doğal düzenin sağladığı bu denge, ekonominin her alanında geçerlidir. Örneğin nüfus azalırsa piyasaya işçi sürümü de azalır, o zaman işçi ücretleri yükselir ve böylelikle doğumlar artar, nüfus çoğalır. Para alanında da böyledir. Para da bir maldır ve emtia tedavülüne yasaları para tedavülünde de geçerlidir. Devlet, ekonomik alana karışmamalı ve kişisel çıkarları serbest bırakmalıdır. Devletin bu alandaki tek görevi mülkiyeti korumak ve savunmaktır. Anamalcılar, işçilere insanca davranmalı, onlara iyi ücretler vermelidirler. *Ulusların zenginliği* böylelikle gerçekleşir. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* adlı ünlü yapıtının ikinci bölümünü şu sözlerle bitirmektedir: "Üretim ve tüketim dengesi bir ulusun sürekli olarak yararına, ticâret dengesiyle sürekli olarak zararına olabilir. Bir ulus, üst üste belki yarım yüzyıl

LİBERALİZM

ihraç ettiğinden çok değerde ithal edebilir. Bütün bu süre içinde ülkeye giren altınla gümüş, oradan, bir çırpıda, olduğu gibi dışarıya gönderilebilir. Yerine türlü kâğıt para geçtiği için ülkenin elden ele dolaşan parası gitgide tükenebilir. Hattâ alışveriş ettiği uluslara karşı yüklenmiş olduğu borçlar boyuna artabilir. Gene de gerçek zenginliği pekâlâ çoğalabilir. Şu son patirtiların başlamasından önce (1775) Kuzey Amerika'daki sömürgelerimizin durumu ve bunların memleketimizle (İngiltere) yaptıkları ticâret, bunun hiç de imkânsız bir şey olmadığını göstermiştir". Adam Smith, görüldüğü gibi, katıksız bir liberal, anamalcı ve sömürgecidir. *Klâsik okul* adı altında toplanan liberallerin ikinci düşünürü papaz Malthus (1766-1836)'tür. Adam Smith (1723-1790)'ın ünlü yapıtı yayımlandığı yıl on yaşında bulunan Malthus, özellikle, bilimsiz nüfus yasasıyla ünlüdür. Malthus, insan sayısının her yirmi beş yılda iki katına ulaşacağı, yiyecek maddelerininse bu oranda artmayacağı kanısındadır. İnsan artışı yok-sulluk ve ahlâksal bozukluklar önlemeseydi insanlar açlıktan kırılırlardı, der. Bu yüzden yoksulluk, çocuk düşürmeler, insan öldürmeler vb. çok iyidir ve insanlığa pek yararlıdır. Ama doğum kontrolü gibi yasaklar da asla konmamalıdır, devlet böylesine hayırlı bir işe bile karışmamalıdır. Malthus'un *birakınız yap-sınlar* formülüne eklediği şudur: *Birakınız öl-sünler*. Bu yüzden kendisine *karamsar liberal* adı verilmiştir. Malthus'un ana düşüncesi *azalan verim* yasasında belirir. Malthus, ekonomik bunalımları da, nüfus yasasındaki mantıkla açıklar. Ona göre bunalımlar olmaktadır, çünkü üretim satın alma gücünden daha büyük bir hızla artmaktadır... Üretimle tüketim arasında bu oransızlığı gidermek için -nasıl nüfus yasasında insanları ölüme bırakmak gerekiyorsa- parayı üretici olmayan amaçlara da harcamak gerekir. Eşdeyişle, nasıl insanların bir kısmını öldürmek gerekiyorsa, paranın da bir kısmını öldürmek gerekir. Görüldüğü gibi Malthus, anamalcı çoğalmayı sezmış, ama nerede bir çoğalmaya rastlamışsa hemen onu *yok etmek* gerektiğini ileri sürmüştür. İngiliz liberal klâsiklerinin Adam Smith kadar değerli ve ünlü olan üçüncü economicisi David Ricardo (1772-1823)'dur. Ricardo'ya göre de *değeri yaratan emektir*. Ricardo, bu konuda Adam Smith'ten çok daha ileriye giderek şu düşünceyi ileri sürmüştür. Anamal da değer yaratır (Smith) ama, *anamal birikmiş emekten başka bir şey değildir*. Ricardo'ya göre bu, *yeniden üretilebilen mallar* için doğrudur. Sanat ürünleri, antika eşya, eskitilmiş

şarap vb. gibi bir daha üretilmeyecek malların değerini, *nedret yasası* düzenler. Her malın tek fiyatı vardır, bu tek fiyat da o malın en kötü ortamda üretilmesi için gerekli emeğin karşılığıdır; çünkü en kötü ortamdaki emeğin değeri karşılanmazsa o mal bir daha üretilmeyecektir. Rant, fiyatı belirlemez, çünkü rant, salt bir değer değildir. (Anderson ve Malthus gibi yazarlar rantın doğanın verim gücüyle belirlenen saltık bir değer olduğunu söylemişlerdi). Rant, topraklar arasındaki verim farkından doğan görece bir değerdir. Daha verimli bulunmak, piyasaya yakın olmak vb. gibi avantajlardan yararlanan işletmelerin maliyet fiyatı, kötü durumdaki işletmelerin maliyet fiyatından düşüktür. Oysa her malın tek fiyatı vardır ve piyasa fiyatı en kötü durumdaki emeğin fiyatıdır. Avantajlı işletme, piyasa fiyatıyla kendi maliyeti arasındaki farktan yararlanır. İşte bu fark *rant*'tir. Ricardo, anamalcılara pek önem verdiği ve onları ekonomik yaşamın yöneticileri saydığı halde toprak sahiplerini toplumun parazitleri olarak adlandırır (klâsik okulun ayırıcı niteliği ve ekonomik amacı, toprak sahipleri sınıfına karşı burjuva sınıfının haklarını savunmaktır). Sanâiyin gelişmesi kentleri genişletir ve besin ürünleri gereğini arttırır. Bu yüzden besin ürünlerinin fiyatlarıyla toprak kirâsı sürekli olarak yükselir. Sonunda, topraklarını kirâya verip kendileri hiçbir iş görmedikleri halde, anamal ve işgücü gelirlerinin (kâr ve ücret) büyük bir parçası toprak sahiplerinin cebine girer. Besin ürünlerinin fiyatları artarsa işçi ücretleri de artar, çünkü işçi ücretleri en az geçim çizgisinin altına düşemez (Smith). Buysa, anamalcının kazanımının azalması demektir, çünkü *işçi ücretleriyle kâr ters orantılıdır*. Öyleyse, sanâiyin gelişmesi anamalcının değil, parazit toprak sahiplerinin ceplerini dolduruyor demektir. Fiyat, para miktarıyla kökten bağımlıdır (nicelik kuramı). Kâğıt paradaki değer düşüklüğü, kâğıt para miktarının çoğalmasıyla orantılıdır. Buna karşı yeni bir altın maddenin bulunması da altının değerini düşürür ve mal fiyatlarını yükseltir. Öyleyse, kâğıt ya da altın olsun, paranın değeri para miktarıyla belirleniyor, demektir. Piyasadaki parayla piyasadaki malların birbirlerine tam uygun buldukları ideal bir durumda, değerli maddenin değiştirme değerleri bunları topraktan çıkarmak için harcanan insan emeğinin değerine eşittir. Örneğin, böyle bir durumda, gümüşün gramı beş lira ederken altının gramı on lira ediyorsa altını topraktan çıkarmak için gümüşü topraktan çıkarmaya harcanan

emeğin iki katı harcanyor demektir. Ricardo'ya göre, paranın değeri bile emeğin tam karşılığı olmaktadır. Uluslararası ticâret, piyasa- nın gerektirdiği para miktarını otomatik ola- rak dengeler. Ancak, bunun için, paranın ya değerli mâden ya da değerli mâden karşılığı kâğıt olması ve dış ticâret fiyatlarının tam bir serbestlik içinde gerçekleşmesi gerekir. Böyle bir durumda ne enflasyon olur, ne de deflasyon. Karşılıksız kâğıt para önemlidir, ama her bakımdan da tehlikelidir. Para çı- karmak, bir devlet bankasının işi olmalıdır (liberal Ricardo'nun kuraldışı tek önerisi bu- dur). Banka, karşılık miktarınca kâğıt para çıkarmalıdır. Ancak bu karşılık da değerli mâden külçeleri halinde olmalıdır ki halk iki- de bir kâğıt parasının altın ya da gümüşle değiştirilmesini isteyemesin ve bundan sade- ce büyük tüccârlar ticâret dengesini düzenle- mek için yararlanabilsin (birçok ülkeler Ricar- do'nun bu ögüdünü hâlâ tutmaktadırlar). Gö- rüldüğü gibi, David Ricardo, anamalçı ya da Marksçı olsun, çağdaş ekonominin temelle- rini atan çok önemli bir kuramcıdır. Liberal ekonominin bu büyük kuramcısını Fransız economicileri Jean-Baptiste Say'la Frédéric Bastiat ve İngiliz düşünürü John Stuart Mill izler. Say (1767-1832), koyu bir devletçilik düşmanı ve aşırı bir serbestçilik yandaşıdır. Ona göre, sürümün tümü, aranınımın tümüne eşittir. Öyleyse ekonomik bunalımı gerektire- cek çok üretim sözkonusu olamaz. Olsa olsa herhangi bir malın satışında üretim çokluğu olabilir ki bu da piyasanın tam serbestliği halinde hemen dengesini bulur. Çünkü her mal karşılığı olan başka bir malla değiştiril- mek için üretilir, her üretim bir başka üreti- min hem hedefi hem sonucudur. Bu demektir ki, karşılığı üretilmeyen malın kendisi de üre- tilmeyeceğinden, üretim fazlalığı olayı bir ku- runtudan başka bir şey değildir. Say, Adam Smith'in birbirine karıştırdığını ilerisürdüğü, anamal geliri olan fâizle müteşebbis geliri olan kârı kesinlikle birbirinden ayırır. Ekonomiye üretim, dolaşım, bölüşüm, tüketim bölümleri- ne ayıran Say, *mahreçler kuramıyla* ünlüdür. Liberal ekonominin felsefeseli temeli Bentham, James Mill, John Stuart Mill üçlüsünün ileri- sürdükleri faydacılık öğretisidir. Özellikle İn- giliz düşünürü Jérémie Bentham (1748-1832)'ın insan doğası üstündeki düşünceleri, marjinal- cilerin ekonomik sistemlerinin temelidir. İnanı ve insanlararası ilişkileri metafizik ve psikolojik açıdan ele alan bu düşünürlerin içinde ekonomi açısından en ilginç John Stuart Mill (1806-1873)'dir. Mill'e göre gerçeğin öl- çüsü *faydadır*. Faydalı olan iyi, faydasız olan

kötüdür. İnsanları bu kişisel faydaları, eşde- yişle kişisel çıkarları yönetir. Kişisel yarar ya da çıkar, toplumsal yarar ya da çıkardadır. Kişinin faydası, toplumun faydasını da sağlar. Ekonomik denge, tam bir rekabet ser- bestliği içinde gerçekleşir. Sürüm-aranımla fi- yat, karşılıklı olarak, birbirlerini etkilerler. Sürüm fazlalaşınca fiyat düşer, fiyat düşüncü- aranınım çoğalır, bu da sürümün gereken çiz- giye inmesini sağlar. Aranınım fazlalaşması halinde de durum aynıdır. Demek ki fiyat, sürüm ve aranınım dengede tutan bir güçtür. Bununla beraber sürüm ve aranınımla fiyat arasındaki yükselme ve alçalmalar aynı oran- da değildir, bu oranın derecesi malların cinsi ve karşılayacakları ihtiyaçlar gibi çeşitli et- menlere bağlıdır. Uluslararası ticârette fayda, ihracatta değil, ithalâttadır. Çünkü, Mill'e gö- re ihracat, bir ülkede üretilenmeyi ya da çok pahalı üretilebilen malların ithalini sağlamak için yapılır. Öyleyse bu konuda önemli olan, tüccârların hangi malı getirmekten daha çok kâr edecekleri sorunu değil, tüketmek için hangi malın gerektiği sorunudur. Üretim yasa- ları doğaldır ve değiştirilemez, buna karşı tü- ketim yasaları, insanlarca denetlenebilir ve düzenlenebilir. Bölüşüm âdil değildir, âdil bir bölüşme için miras kurumu ve toprak rantı ortadan kaldırılmalıdır. Liberal ekonomi dü- şüncesinin bir başka temsilcisi de, işçilerin örgütlenmesine çalışanlara ağır cezâlar veril- mesini savunan ve iş saatlerinin sınırlanması- na şiddetle karşı çıkan, Oxford'un ilk ekono- mi politik profesörü Nassau William Senior (1790-1864)'dur. Liberalizmin bireysel ve psi- kolojik ilkelere, ilerde *neo-klasisizm* adı altın- da marjinalist ekonomi anlayışında devam edecektir. Erkinlik ya da liberalizm bir bur- juva anlayışdır ve burjuva sınıfının çıkarları- nı sağlamak için oluşturulmuştur. Bundan ötürü liberal ekonomi anlayışı *burjuva ekono- mi politiği* adıyla anılır. Ne var ki bu ekono- mi politik Adam Smith ve David Ricardo gibi bilimsel ve çok değerli economiciler de yetiştirmiştir. Bilimsel açıdan burjuva ekono- mi politiği ikiye ayrılır; Smith ve Ricardo ekonomi politiğine *klâsik burjuva ekonomi poli- tiği* ya da *bilimsel burjuva ekonomi politiği*, bunun dışındaki (Malthus, Say, Bastiat, Mar- jinalciler, Neo-klâsikler vb.) burjuva ekonomi politiğine *kaba ekonomi politik* ya da *ham ekonomi politik* denir. Bu iki burjuva ekono- mi politiğini birbirlerinden uçurumsal ola- rak ayıran nitelik, klâsiklerin bilimselliğine karşı öbürlerinin bilim dışı savlar ilerisürme- leridir. Nedenleri pek açık olan bunalımları güneş lekelerine bağlayacak kadar bilime ters düşmekten çekinmemişlerdir. Örneğin kaba

LİBERAL SİYASA

burjuva ekonomi politığının başlıca temsilcilerinden William Stanley Jevons 1871 yılında yayımladığı *The Theory of Political Economy* adlı yapıtında şöyle der: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfı siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişmesini durdurmaya yönelebilir. Bundan ötürü, emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz" (İbid, 4. baskı, s. 164-5). *Bk.* Değer, Emek, Gerekli emek, Marjinalcilik, Keynesçilik, Maltüscülük, Ekonomi.

LİBERAL SİYASA (*Os.* Serbestî siyâseti, *Fr.* Politique libérale, *İng.* Liberal policy) Milton Friedman öğretisinin bir başka adı... Milton Friedman'ın *parasalcılık* (*İng.* Monetarism) öğretisi, sıkı para siyasası ve yüksek fâiz siyasası gibi deyimlerle birlikte *liberal siyasa* deyiimiyle de anılmaktadır. Ne var ki bu liberallik geribiraktırlmış ülkeler için dışa borçlanmada, dışalımda (ithalâtta) ve yabancı sermayeye verilen ayrıcalıklardaki (imtiyazlardaki) serbestliği dilegetirmektedir. Bilindiği gibi Friedman'ın monetarizmi, para sunusuyla (arzıyla) ulusal gelir arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu varsayar. Onun için yatırım, üretim, tüketim, gelir dağılımı, sosyal adalet, istihdam, mâliye siyasası vb. gibi ekonominin temel sorunları önemli değildir, bütün bunlar para sunusuna egemen olunmakla kendiliğinden düzenlenir. Enflasyon, işsizlik vb. gibi ekonomik dengesizlikler hükümetlerin gevşek para siyasalarından ileri gelir. Para sunusu sıkı tutulursa bütün bu dengesizlikler düzelir. Sıkı para siyasasıya merkez bankasının para üstündeki yoğun denetimidir. Demek ki bu konuda bir serbestlik (liberallik) yok. Serbestlik, dışarıya sonsuzca borçlanma serbestliğidir. Bir ABD yetkilisinin dediği gibi "tekerleğin icadından sonraki en büyük buluş, ülkeleri borç tuzağına itmektir". Ulusal gelirin gelişmesini tüketim, yatırım ve kamu harcamalarındaki gelişmelerle ölçen Keynesçi görüşe karşı Friedmancılık, özellikle geribiraktırlmış ülkeler için, dışa borçlanmayı zorunlu kılmaktadır. Yüksek fâiz siyasasıyla tükenecek iç kredi olanaklarına karşı tek çıkış yolu dış finansman sağlamaktır. Dışa borçlanma kısa dönemde bir ülkenin ödemeler dengesini ferahlatır, ama uzun dönemde onu iflâsa sürükler. Bu, pek açık bir gerçektir. *Bk.* Friedman kuramı, Fâiz, Uluslararası Para Fonu, Reaganomi, Liberalizm.

LİFO *Bk.* Son içeri-ilk dışarı.

LİKİDASYON *Bk.* Paraya çevirme.

LİKİDİTE TERCİHİ *Bk.* Hazır parayı yeğleme.

LİMİT *Bk.* Sınır.

LİMİTED ŞİRKET (*Os.* Mahdût mes'uliyetli şirket, Limited şirket; *Fr.* Société a responsabilité limitée, *Al.* Gesellschaft mit beschränkter Haftung, *İng.* Limited company, Liability company) Ortaklarının, yatırımlarının ana mal miktarıyla sınırlı oldukları şirket biçimi... Ticâret Kanunu'nun 121., 503 ve onu izleyen maddelerine göre bankacılık ve sigortacılıktan başka her türlü ticâret işleri yapabilecek olan bu şirketin ortakları ikiden az ve elliden çok olamaz, ortaklık sermayesi de on bin Türk lirasından az olamaz, ortakların koyacakları sermayeler birbirinden farklı olabilir, ama her birinin en aş beş yüz Türk lirası sermaye koymaları gerekir, ortaklarının sorumlulukları koydukları sermaye miktarıyla sınırlıdır, sermaye beş yüz lira ya da bunun katları olarak para ya da mal biçiminde konabilir, bu şirketler Ticâret Bakanlığının onayıyla kurulurlar. *Bk.* Şirket.

LİRA (*Os.* Lira, *Fr.* Livre, *Al.* Pfund, *İng.* Pound) Para birimi... Eskiden yedi gram ağırlığındaki altın sikkeyi adlandırdı, sonraları bu altın sikkeleri karşılamak için kâğıt olarak bastırıldı. Günümüzde saymaca (itibârî) bir değer taşımaktadır, Türk para birimi olarak yüz kuruş değerindedir. *Bk.* Para.

LİSANS *Bk.* İzinlik.

LOKAVT *Bk.* İşkapatımı.

LOMBART İŞLEMİ (*Os.* Lombart muâmelesi, *Fr.* Prêt ou avance sur gages, *Al.* Lombardgeschäft, *İng.* Lombard business) Taşınır değerler ya da ticâret malı rehin edilmesi karşılığında alınan banka kredisi... *Bk.* Kredi.

LONCA (*Os.* Lonca, Esnaf cemiyeti; *Fr.* Corporation, Corps de métiers, Guilde; *Al.* Korperschaft, Gilde; *İng.* Corporation, Guild) Zenaatçı örgütü... *Lonca* deyiimi, *özel toplantı yeri* anlamını dilegetiren *İt. loggia* ve *Fr. loge* sözcüklerinden gelen *loca* deyiminden bozmadır. Eskiden belli bir işkolunun usta, kalfa ve çıraklarını içine alan ve pek sıkı bir hiyerarşik düzene bağlı bulunan örgütleri adlandırdı. Bu örgütlere, temel biçimlerini ortaçağda ve feodal üretim düzeninde kazanmakla beraber, eski Mısır'da rastlanmaktadır. Özgür el emekçilerinin böylesine örgütlenme gereğini duymalarının nedeni, kendileriyle rekabet eden köle emeğine karşı varlıklarını koruyabilmek ve sürdürülebilmektir. Zengin mülk

sahipleri bütün gereksinimlerini kölelerine yaptırıyorlardı. El emekçileri ve onlarla birlikte kentli tüccarlar, aralarında örgütlenmekle, feodal senyörlere karşı ekonomik faaliyetlerinde dayanılabilir koşullar sağladılar. Lonca örgütleri, çağdaş işçi sendikalarını andırır ve onların ilk biçimidir. Loncalarda, sendikalardan farklı olarak, çok sıkı kurallar ve yasalar uygulanıyordu. Bir loncadan başka bir loncaya geçmek pek güç olduğu gibi bir lonca içinde çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa geçmek de pek güç ve birtakım sınavlara bağlıydı. Çıraklar ve kalfalar, ustalar tarafından beslenirdi. Yiyeceklerini paylaşırlar, aralarındaki suçluları bizzat yargılayıp cezalandırırlardı. İçlerinden yardıma değer gördüklerine paraca yardım etmek için yardım sandıkları vardı. Zamanla pek güçlü örgütler haline gelen esnaf loncaları, amalcılık ve işçi sınıflarının gerçekleşmesiyle dağılıp yok oldu. Loncalar, özellikle ortaçağda pek güçlü kuruluşlardı. Bir işkolunda çalışabilmek için o kolun loncasına girmek şarttı. Loncaya bağlı olanlar birbirlerini korumak ve birbirlerine yardım etmekle yükümlüydüler. Loncalar, *esnaflık* adı verilen elişi zenaatkârlığının büyük çapta gelişmesini sağlamışlardır. Osmanlı imparatorluğunda da, son zamanlarına kadar, hemen bütün esnaflık kolları loncalar içinde örgütlenmişlerdi. Gerektiğinde devlete kafa tutacak kadar güçlüydüler. Osmanlı devletinin kuruluş çağında pek güçlü bir örgüt olan *Ahilik* de bir çeşit loncacılıktı. *Ahilik* (Fr. Confrérie) XVIII. yüzyıla doğru dinsel karakterinden sıyrılarak tümüyle ekonomik birer örgünleşme olan loncalara dönüşmüştür (Bu konuda Bk. Afet İnan, *Histoire Économique de l'Empire Turc-Ottoman*, 1941). *Lonca* deyiminin Fransızca karşılığı olan ve Türkçe yazımıyla dilimizde de kullanılan *korporasyon* deyimini *sendika* (Fr. Corporation ouvrière) anlamında da kullanılır. Bk. Sendika, Loncaci devlet, Loncaci toplumluluk, Esnaf dernekleri, Feodalite.

LONCACI DEVLET (Os. Cemâat devleti, Fr. État corporatif, Al. Korporativer Staat, İng. Corporate state) Anamalcılarla emekçileri birer lonca halinde örgütleyerek loncaların loncası sayılan devletin bunların arasındaki uyumsuzlukları kamu yararı içinde çözümleneceğini yansıyan faşist diktatörlüğü... *Korporatif devlet* deyimine de anılır. Sınıflar üstü devlet ütopyasının iki dünya savaşı arasında oluşturulan ve özellikle Mussolini İtalya'sıyla Portekiz'de uygulanan bu en köleleştirici biçimi, faşist diktatörlüğü gizlemek amacıyla taşır. Ortaçağ loncalarına benzer örgütler kurma ve

böylelikle toplumu düzenleme düşüncesini dilegetiren *loncacılık* (Fr. Corporatisme) akımı ütopyacı ve faşist olmak üzere iki ayrı kolda gelişmiştir. Faşist kolda gelişen loncacılık, İtalyan diktatörü Benito Mussolini'nin G. Sorel'den esinlenerek geliştirmeye çalıştığı ve iki dünya savaşı arasında İtalya'da uygulamaya kalktığı *korporatif devlet* ilkesidir. Bu ilkeye göre devlet, toplumun bütün sınıflarını temsil ederek karşıt çıkarlar arasında hakem rolü oynamaktadır. Gerçekte işçi sendikalarını işlemez hale getirmek amacıyla güden bu faşist anlayış, Mussolini İtalya'sından başka İkinci Dünya Savaşı sırasında Mareşal Pétain Fransa'sında ve Portekiz'de denenmiştir. İtalya'nın iki dünya savaşı arasındaki faşist diktatörü Benito Mussolini (1883-1945), *Faşizm* başlıklı yazısında şöyle demektedir: "Faşist devlet kendi eliyle kurduğu korporatif, eğitimsel, toplumsal kurumlarla ekonomi alanında da kendini ispat etmiştir. Devlet kavramı böylelikle en uzak dallara ulaşmakta ve devletin içinde, kendi örgütlerinde düzenli bir halde bulunan ulusun tüm siyasal, ekonomik ve mânevî güç çarkları dönerek işlemektedir... Faşist devlet boş ve zararlı özgürlükleri sınırlamış, esas olanları muhafaza etmiştir. Bu konuda karar verme durumunda birey değil, yalnız ama yalnız devlet olabilir" (Bu parça Mete Tunçay'ın derlediği *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi* adlı yapıtın 3. cildindeki Pars Esin'in çevirisinden aktarılmıştır). Her egemenliğin destekçisi olan din kurumu da korporatif faşizmin hizmetine girmiştir. Papa, 1931 yılında bir genelge yayımlayarak korporatif devlet kuramını desteklediğini bildirmiştir. Türk Dil Kurumu'na yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde *lonca devleti*, Dr. Özer Ozankaya tarafından şöyle tanımlanmaktadır: "Sendikacılığı ortadan kaldırmak, işçileri uygar hak ve özgürlüklerinden yoksun kılmak ve anamal egemenliğini sağlamak amacıyla halkı zorla anamalcı, işçi ve memur loncalarına bölen, özgür seçimlere yer veremeyen devlet biçimi". Bk. Lonca, Loncacılık, Loncaci toplumluluk, Anamalcılık, Tekelci anamalcılık.

LONCACILIK (Os. Loncacılık, Fr. Corporatisme, Al. Korporatismus, İng. Corporatism) Lonca örgütlerine dayanan ekonomi ve devlet anlayışı... Türkçe yazımıyla *korporatizm* deyimine de dilegetirilir. Gerçek anlamında feodal Avrupa'nın loncacılığını dilegetirir. Bir yandan faşist ve öbür yandan ütopyacı sosyalist yönlerde gelişmiş bulunan Loncaci devlet ve toplum anlayışlarını dilegetirmek için

LONCACI TOPLUMCULUK

de kullanılmaktadır. *Bk.* Lonca, Loncacı devlet, Loncacı toplumculuk.

LONCACI TOPLUMCULUK (*Os.* Loncacı iştirakçilik, *Fr.* Socialisme corporatif) Sendikaları ortaçağ loncalarına dönüştürme yoluyla gerçekleşeceği varsayılan toplumculuk anlayışı... Ortaçağ loncalarına benzer örgütler kurarak toplumu düzenleme anlayışını dile getiren *loncacılık* (*Fr.* Corporatisme), bir yandan *loncacı devlet* (korporatif devlet) adı altında faşist bir anlayışa yönelirken öbür yandan *loncacı toplumculuk* (korporasyon sosyalizmi) adı altında ütopyacı bir toplumculuğa yönelmiştir. *Loncacı toplumculuk*, sendikacılıktan (sendikalizm) farklı olarak, ortaçağ zanaatçıların bağımsız loncalarını yeniden diriltip toplumculuğu gerçekleştirmeyi yeğler. İlkelerini, 1906 yılında İngiliz düşünürü Pentynin ortaya attığı *loncacı toplumculuk* anlayışına göre demokrasi ekonomik alanda gerçekleşmeden politik alanda gerçekleşemez. Ekonomik örgütlenme, zorunlu olarak politik örgütlenmeyi doğurur. Bu yüzden ki önce ekonomik örgütlenmenin gerçekleştirilmesi gerekir. Ekonomik örgütlenme, işçi sendikalarının ortaçağ loncaları örneğine dönüştürülmesiyle gerçekleşebilir. İşçilerin, bugünkü sendikalarda olduğu gibi yönetime katılmaya çabalamaları değil, eski loncalarda olduğu gibi bizzat yönetmeleri gerekir. Eski loncalar bir işi üstlenip onu bizzat yönetir ve gerçekleştirirdi. Yeni loncalar da toplu sözleşmelerle bir endüstri işini yönetimiyle birlikte üstlenmeyi sağlamalıdır. Bugünkü sendikalar iş saatlerini kısaltmaya ve ücretleri çoğaltmaya çalışmaktan başka bir iş görmemektedirler. Oysa, üretimin verimi ve gelişmesi üstünde etkili olmalıdırlar. Böylelikle ki üretim artar ve kamu yararı gerçekleşir. Ortaçağ zanaatçıların loncaları, sendikalardan birçok bakımlardan farklıdır. Bağımsız bir loncanın üyesi olan zanaatçı, çalıştığı araç ve âletlerin sahibidir, yöneticilerini kendisi seçerek çalıştığı endüstriyi bizzat yönetir, böyle olunca da amacı üyelerinin haklarını korumaktan çok, endüstrinin iyi işlemesine yönelmiş barışçı bir amaçtır, bir endüstri kolunda çalışan ayak işlerinde kullanılan çocuktan işletmeye kadar bütün işçilerini içine alır. Loncacı toplumculuğa göre, sendikalar bu nitelikleri edinerek lonca örneğine dönüşmelidirler. Sendikalar bugünkü durumlarıyla üretimin verimi ya da gelişimi üstünde etkili olmamaktadırlar. Bundan başka sendikaların yönetime katılma çabaları, endüstrinin verimine karşı oldukları ve bu verimi engellemek istedikleri gibi yanlış sanılar doğurmaktadır.

Yönetime katılma ya da yönetimi denetleme yetmez, bizzat yönetim gerekir. Böylece işin verimi artar ve kamu yararı daha çok gerçekleşir. Üretimin niteliği ve alanını saptamak için üretilen malların fiyatı tüketiciyi de ilgilendirdiğinden, üretici kurullarının yanında tüketici kurulları da kurulmalıdır. Bu kurulların görevi, işyeri ve fabrika üretici kurullarıyla işbirliği yaparak maliyet ve fiyat sorunlarını çözümlenektir. Loncacı toplumcular, ekonomik gücün politik güçten önce geldiği görüşünü benimseyerek, demokrasinin ekonomik alanda gerçekleşmeden politik alanda gerçekleşmeyeceğini savunurlar. Önce endüstri alanı lonca örneğine göre örgütlenmelidir ki toplumun demokratik örgütlenmesi bunu zorunlu olarak izleyebilsin. Daha açık bir deyişle, ekonomik örgütlenme zorunlu olarak politik örgütlenmeyi doğuracaktır. Bu yüzden de önce ekonomik örgütlenme gerçekleştirilmelidir. Loncacı toplumculara göre, bir kimsenin başka bir kimseyi temsil etmesi mümkün değildir, bu bakımdan genel bir temsil sözkonusu olamaz. Ancak belli bir konuda temsil mümkündür, bir yapı işçisi yapı işçisi olarak ancak yapı işçiliği konusunda yapı işçilerini temsil edebilir. Öyleyse demokratik toplum, gerçek olmayan temsili kuruluşlar yerine bu fonksiyonel kuruluşları koymalı ve bu fonksiyonel demokratik temsil kuruluşlarından meydana gelen bir birlik olmalıdır. Endüstrinin o endüstride çalışan kafa ve kol işçilerinin ortak eylemleriyle yürütülmesi gerektiğinden, toplumculuğa geçiş döneminde ana endüstriler ve kamu hizmetleri devletin elinde olmalıdır. Sorumluluk ve güç, bireylerin toplum hizmetindeki görevlerinin önemiyle oranlı olması gerekir. Loncacı toplumcular, uzlaştırıcı denetim politikası adı altında iki amaç gütmektedirler: Anamalcıyı mülksüzleştirmeden yönetimi işçilere aktarmak ve toplu sözleşme... Loncacı toplumculuk ilkeleri 1906 yılında İngiliz düşünürü Pentynin *Guild* (İngilizce *lonca* anlamındadır) *Sosyalizmin Onarımı* adlı yapıyla ortaya atılmış; S. G. Hobson, A. R. Orage, G. D. H. Cole gibi düşünürlerce geliştirilmiştir. Bu kişiler, toplumculuğu engellenmenin ancak bozulmuş bir toplumculukla mümkün olabileceğini sanmışlardır. Nitekim Hitler de bu sanıdan yararlanarak faşist ve emperyalist diktatörlüğüne *ulusal toplumculuk* (Nasyonal sosyalizm) adını vermişti. *Bk.* Lonca, Toplumculuk, Sendikacılık, Loncacılık, Ütopyacı toplumculuk, Sorelcilik, Fabiancılık.

LONCA MÜLKİYETİ (*Os.* Lonca mülkiyeti, *Fr.* Propriété de corporation) Feodal toprak

sahipliğine karşı, loncalarda çirak ve kalfaların emeğine egemen olan anamal sahibi ustaların emeği... Feodal düzende *toprak mülkiyetinin* kentlerdeki karşılığı olarak ilerisürülmüştür. "Bu feodal toprak mülkiyeti sisteminin şehirlerdeki karşılığı, mesleklerin feodal örgütlenmesi, *lonca mülkiyeti*di. Burada mülkiyet, esas olarak, her ferdin kendi emeği... Tek tek zenaatkârların zamanla biriken sermayeleri, artan nüfus karşısında sayılarının az çok sabit kalması, kalfa ve çirak ilişkilerini geliştirdi; bu da şehirlerde kırdakine benzer bir hiyerarşi yarattı. Böylece feodalite devrinin mülkiyet biçimi, bir yanda serf emeğini kendine bent eden toprak mülkiyeti, öbür yanda lonca mülkiyeti". *Bk.* Lonca, Feodalite, Mülkiyet.

LOUVAİN OKULU (*Os.* Louvain mektebi, *Fr.* École de Louvain, *Al.* Louvainer Schule, *İng.* Louvain School) Konjonktür çözümüle-

meleriyle ünlenen Belçika üniversitesi economicilerinin oluşturduğu topluluk... Başlıca temsilcileri, J. Collard, Van Zeeland, Bauduin'dir. *Bk.* Konjonktür.

LOZAN OKULU (*Os.* Lozan mektebi, *Fr.* École de Lausanne, *Al.* Lausanner Schule, *İng.* Economists of Lausanne) Ekonomik olayları matematik formüllerle açıklayan economicileri toplayan okul.. Bu okula *matematik okul* da denir. Kurucuları Vilfredo Pareto ile Leon Walras'tır. Ekonomik olayları psikolojik çözümlerle açıklayan *Avusturya okuluyla Anglo-Amerikan okulu* gibi değerleri marjinal yarar kuramıyla açıklar. Adları geçen her üç okul da marjinalcilikte birleşirler: *Bk.* Marjinalcilik, İsviçre okulu.

LUDİZM *Bk.* Makinekrıcılık.

LÜKS *Bk.* Gösteriş.

M

MÂDEN (Os. Mâden, Fr. Métal, Al. Metall, İng. Metal) Organik olmayan özdek... **Mâden**, ekonomi dilinde iki bakımdan önem kazanmıştır: İnsanoğlunun İ.Ö. VI. binde mâdenleri bulması ve iş âletlerinin yapımında kullanması teknik bir devrim gerçekleştirmiş, ekonomik gelişmeyi son derece hızlandırmıştır. İkinci olarak, ağırlığı ölçülebilen işlenmemiş mâden genel eşdeğer (para) görevini yüklenmekle değiştirme olayını hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır. Artık, yün vererek karşılığında kahve almak isteyen, kahve vererek karşılığında yün almak isteyeniyi aramak zorunluğundan kurtulmuştur. Değerli mâdenlerin genel eşdeğer olarak seçilmesi ve hemen tarihin her çağında ve her yerinde aynı kabule uğramaları fizik özelliklerinden ötürüdür. Kolayca taşınabilirler, geç aşınırlar ve kolay paslanmazlar, dayanıklıdırlar, kolaylıkla bölünebilir ve eritilebilirler. *Bk. Para, Genel eşdeğer, Mâden para.*

MÂDEN PARA (Os. Mâdenî para, Sikke; Fr. Monnaie métallique, Al. Metallgeld, Münzgeld; İng. Metallic money, Metal currencies) Mâdenen yapılan para... Bir zamanlar saymaca değeriyle gerçek değeri farksız olan paraları dilegetirirdi, altın ve gümüş gibi değerli mâdenlerden yapılan paraları adlandırdı. Başlıca özelliği, küçük hacimde büyük değer taşınmasıdır. Günümüzdeki mâden paralar daha çok saymaca değer taşımaktadırlar, gerçek değerleri düşüktür. Osmanlı düzeninde darphanede üzerlerine vurulan nakıştan ötürü *sikke* (Çoğulu: Meskûkât) (Fr. Coin, Al. Münze, İng. Coin, Lâ. Nota) denirdi. *Bk. Para.*

MÂDEN PARA DİZGESİ (Os. Mâdenî para sistemi, Fr. Étalon métallique, Al. Metalwaeh-rung, İng. Metallic standard) Geçerli para olarak mâdenen yapılmış paraların kullanılmasını öngören sistem... *Bk. Mâden para.*

MÂDEN YEDEĞİ (Os. Mâdenî ihtiyât, Fr. Réserve métallique, Al. Metallvorrat, İng. Metallic reserve) Yedek olarak ayrılan ve saklanan mâden para... *Bk. Mâden.*

MADRABAZ (Os. Madrabaz, Fr. Grossiste qui fournit aux détaillants les fruits et les légumes) Sebze ve meyve alım-satımında toptancıyla perâkendeci arasındaki aracı... Dili-mizde bu anlamda kullanılır, *değnekçi* anlamına gelen *Fa. Matrakbâz* deyiminden bozul-

madır. *Dürüst olmayan tüccâr* (Fr. Marchand incorrect) anlamını da verir. Madrabazlar, kabızmallardan aldıkları malı küçük parçalar halinde gezginci esnafa (işportacılara) satarlardı.

MAĞAZA *Bk. Satimevi.*

MAHDUT MES'ULİYET *Bk. Sınırlı sorumluluk.*

MAHREÇLER KURAMI *Bk. Kaynaklar kuramı.*

MAHRUKAT *Bk. Yakacak.*

MAHSUP *Bk. Hesaplanmış.*

MAİŞET *Bk. Geçim.*

MAKBUZ (Os. Makbuz, Fr. Quittance, Reçu, Acquit; Al. Quittung, Empfangsschein; İng. Receipt, Acquittance, Voucher; Lâ. Apocha) Herhangi bir şeyin alındığını saptayan belge... Genellikle borcun ödendiğini bildiren ve alacaklı tarafından imza edilerek borçluya verilen belgeyi dilegetirir.

MAKBUZ SENEDİ (Os. Makbuz senedi, Resepise; Fr. Récépisé, Al. Lagerschein, İng. Warehouse receipt, Acknowledgement of receipt) Genel satışyerleri ve ambarlarca malların teslim alındığını saptamak için düzenlenen makbuz... Makbuzun özel bir biçimidir, bunun başka bir biçimine de *rehin senedi* (Varant) denir. *Bk. Makbuz.*

MAKİNE (Os. Makine, Fr. Machine, Al. Maschine, İng. Machine) Bir enerjiyi başka bir enerjiye dönüştüren araç... Anamalı üretim düzeninde makine, sanâyi anamalı varoluş nedeni ve artık-değer çoğalmasının temel kaynağıdır. Manüfaktür üretimin çökmesine ve sanâyi çağının başlamasına makinenin yapılması ve kullanılması neden olmuştur. İlk makine, 1733 yılında John Kay'ın yaptığı ve *uçan mekik* adını verdiği bir dokuma makinesidir. O kadar ki, ipliklerini çıkıkta bükken dokumacılar bu makineye iplik yetiştiremez oldular. O zaman da bir iplik bükme makinesi icat etmek gerekti. İhtiyaçlar, böylelikle, yeni makinelerin icadını zorunlu kılarak makineler çoğaldı ve makineleşme olayı gerçekleşti. Manüfaktürün yerini bir *makine-ler sistemi* olan *fabrika* aldı. 1775 yılında James Watt'ın yaptığı *buhar makinesi*, bütün öteki makineleri insan gücünü gerektirmeden işletecek bir güce sahip bulunuyor ve sanâyi devriminin kapılarını ardına kadar açıyordu. Artık âlet, işçinin elini bırakarak kendisine düzenli ve otomatik bir hareket veren ma-

kineyle birleşmiş, yekvücut olmuştu. Yeni bir üretim ilişkileri çağı, yeni bir işbölümü evresi başlıyordu. Makine, sabanı çeken öküzden daha fazla bir ekonomik kategori değildir, sadece bir üretim gücüdür. Makine kullanımı üzerine kurulu olan modern işyeri, bir toplumsal üretim ilişkisi, bir ekonomik kategoridir. İşin örgütlenişi ve bölünüşü, mevcut çalışma araçlarına bağlı olarak değişir. El değirmeninin gerektirdiği işbölümü, buhar enerjisiyle çalışan değirmenin gerektirdiği işbölümünden farklıdır. Kaba ve ağır işleri üstlenerek insanlara bilimsel ve kültürel çalışmaları için daha bol zaman olmaları sağlamak gibi mutlu sonuçlar doğurması gereken makine, anamalcı üretim düzeninde, insanların bir bölümünün kazançlarını daha çok artırırken öteki bölümünün daha çok yoksullaşmasını gerektirmiştir. Toprak beyliğinden manüfaktür yoluyla anamalcılığa dönmüş üretim ilişkilerinde bu sonuç kaçınılmazdır. Makine, bu yeni üretim düzeninde, işçilerin en büyük rakibi olarak meydana çıkmış ve emek güçlerinden başka satacak hiçbir şeyleri bulunmayan çok sayıda işçinin işten çıkarılmasını gerektirdikten başka, işçi ücretlerini de bir hayli düşürmüştür. Bundan ötürü, özellikle makineleşmenin ilk başladığı yer olan İngiltere’de, *luddite’ler hareketi* adı verilen makine kırma olayları başgöstermiştir. Tarihsel süreçte her olgu, bir ihtiyacın ve dolayısıyla bir tarihsel zorunluğun, bir zamanı gelmiş olmanın sonucudur. Örneğin, Roma köleci düzeninde köle emeğinin çok bol bulunuşu ve büyük bir yoksullar kitlesinin varlığı insan emeğinden tasarruf sağlayacak makine araştırmalarını önlemiş, Roma İmparatoru Vespasian “yoksul vatandaşlarını beslemek zorundam” diyerek bir akıllının icat ettiği mekanik bir vincin kullanılmasını yasaklamıştır (Bk. Sueton, *Vie des Douze Césares*, kitap 8, s. 18). Otomatik değirmenler, eski Çin’de, Batı’dakinden beş yüzyıl önce bulunmuştu. Ne var ki bu buluş, o tarım uygarlığında toprağın sulanması ihtiyacıyla çatıştığı için yasaklanmıştır. Çünkü döner kanatlar suyun hem akışını engelliyor, hem de ziyan olmasına yol açıyordu (Bk. Jacques Gernet, *Les Aspect Economiques du Bouddhisme dans la Société*, s. 11). Bunun gibi, James Watt’ın buhar makinesini meydana koymasından yüz yıl önce, Denis Papin buhar makinesini icat etmişti, ne var ki o çağda buhar makinesinin sanâyide kullanılması henüz tarihsel bir zorunluk değildi. Herhangi bir keşif ya da icadın insanın hizmetinde kullanılması tarihsel zorunluğun sonucu olduğu gibi, birçok keşif ve

icatlar da tarihsel zorunluk nedeniyle yapılmıştır. “Kömürün büyük miktarda çıkarılması nakliyat problemini ortaya koyuyordu, bu problemi çözmek için ray icat edildi” (Jean Baby, *Kapitalist Ekonominin Tenkidi*, Adil Onursal çevirisi, İstanbul, 1963, s. 67). Çok ucuza sağlanan el emeğinin rekabeti yüzünden, makineleşme, binlerce yıl hep önlenmiş ve yasaklanmıştır. Makine, el emeğinden daha ucuza mal edildiği zamandır ki el emeğini bir yana iterek üretim alanına girmiştir. “Maliyet fiyatlarını makineler sayesinde indirmek, ancak bu makinelerin fiyatları işçilerin aldıkları ücretlerden daha aşağı ise mümkündü. Makinenin fiyatı ücretlerde sağlayabileceği tasarrufa eşitse, toplumun tümü bakımından emek müddetinde önemli bir tasarruf sağlamasına rağmen, satın alınmayacaktır. İşte kapitalist bir sanâyiin işleyişiyle plânlı ve sosyalize bir sanâyiin işleyişi arasındaki temel fark buradadır” (Bk. Ernest Mandel, *Ekonomi Elkitabı*, Orhan Suda çevirisi, c. I, s. 137). Örneğin “sigara sanâyii Amerika’da 1860 yıllarında başlamıştı. Elle yapılıyordu. Kalifiye bir işçi on saatlik bir işgününde 3000 sigara sarıyordu. 1876 yılında 1000 sigara imali için yapılan ücret harcamaları 96,4 sentti. Bir firma, sigara yapacak bir makine icat edene 75 bin dolar vereceğini ilân etmişti. Bonsack 1881 yılında dakikada 22 sigara saran ve ücret harcamalarını 96,3 sentten 2 sente indiren bir makine yaptı. Bu makinelerden bir teki bile 1875 yılında Amerika’da elle yapılan sigaraların tümünü imal edebilecek durumdaydı” (Tennant, *The American Cigarette Industry*, s. 15-17). İşte, ücretlerde tasarruf sağlayan bu makinelerdir ki işçileri üretim alanının dışına sürmüş ve işsiz bırakmıştır. *Görelî artık-değerin* artmasını da bu makineler sağlamıştır (Bk. *Görelî artık-değer*). Metafizik ekonomi anlayışı, makinenin tek başına bir değer ürettiğini, eşdeyişle kâr sağladığını sanır ve ilerisürer. Oysa makine, insan emeği işe karışmadıkça, hiçbir ek-değer, eşdeyişle kâr sağlamaz. Makine, insan emeği ona katılmadığı durumda, sadece kendi değerini yitirir ve kendisini üretir. Hiçbir artık-değer üretmez (Bk. Anamalcı organik bileşimi, *Artık-değer*). Değerli ekonomici Ernest Mandel şöyle der: “Çağda teknik, böylece, sosyalist bir ekonomiye yöneltilen itirazların en eskisine, yani “peki, en güç, en zevksiz ya da pis işleri kim yapacak?” sorusuna mutlak bir cevap vermiştir. Bu cevap açıktır: Bütün bu işleri sadece makineler yapacaktır” (op. cit., c. II, s. 348). Makine, âleti insanın elinden alan ve onun yerine kullanılan bir

MAKİNE-AVADANLIK

âlettir. Âlet, insanın elini bırakarak kendisine düzenli ve otomatik bir devim veren makineyle birleşmiş, yekvücut olmuştur. İnsanın yükünü gittikçe daha geniş çapta azaltmakla düşünsel çalışmasına daha bol zaman ayırmasını ve ussal gelişmesini sağlamıştır. Makine, insanları, aç kalmaları için değil, tersine, gittikçe daha çok doymaları için işsiz bırakır. Anamalcı üretim düzeninde bir bölüm insanların yoksulluk nedeni, makine değil, makinenin bilim dışı kullanım biçimidir. Makine, bütün insanların hizmetine verilmekle, insanların doğaya gittikçe daha çok egemen olmalarını sağlayacaktır. Makine, toplumsal üretim düzeninde sabanı çeken öküzden farksız bir üretim gücüdür. O da, insandan başka bütün üretim güçleri gibi, insan emeği olmaksızın hiçbir yeni değer üretmez. Maddeleşmiş bir insan emeği olan makine, ürettiği ürünlere bu emeği geçirir. Örneğin dokunan bir kumaşa nasıl on liralık iplik gene on liralık iplik olarak bulunuyorsa on liralık yıpranan makine de gene on liralık makine olarak bulunur. Makinenin değeri de, bütün ekonomik değerler gibi, onun yeniden üretimi için gerekli zaman süresiyle belirlenmiştir. On bin liraya alınan bir makine on yılda yıpranıp tükeniyorsa her yıl ürettiği mallara kendi değerinden bin lira geçiriyor demektir. On yıl sonunda ancak kendisinin yeniden üretimi için gerekli değeri elde edecektir ve yıpranıp tükenmekle hiçbir yeni değer yaratmadan üretim alanından çekilmiş olacaktır. Anamalcıya ek bir değer, bir artık-değer sağlayan makine değil, o makineye katılan insan emeğidir. Oysa makineler, geleceğin toplumunda insanın en etkin yardımcı olacaklardır. Bütün ağır ve kaba işler makinelerce görülecek, insansal faaliyet bu gibi işleri makinelere bırakarak o makineleri yetkinleştirmeye yönelecektir. Böylelikle insanın kültürel gelişmesi çoğalıp genişleyecektir. Anamalı hizmetinden alınıp toplumun hizmetine verilen makine bir gelişme aracı olacaktır. Makine, sadece insanın fiziksel emeğinin yükünü azaltmakla kalmayacak, ansal emeğinin yükünü de büyük ölçüde azaltacaktır. Makineler hiçbir zaman düşünemeyeceklerdir, ama düşünen insanın ömrü boyunca gerçekleştiremeyeceği hesapları birkaç saniye içinde birleştirip onun önüne koyacaklardır. Böylelikle insan düşüncesi çok daha gelişecek, sağlamlasacak ve bilimselleşecektir. Evrensel süreçte, toplumsal bir ürün olmakla, zorunlu olarak sadece insana özgü kalacak olan düşünce; kendi yaratısı olan aşistan-makinelerinin hizmetiyle, kendini her an yeniden üreterek, evrensel ölçüde güçlenecektir. *Bk.* Makinekrıcılık, Gerekli emek.

MAKİNE-AVADANLIK (*Os.* Makine ve âlatu edevât, *Fr.* Machine-outil) Makinenin gelişmiş biçimi... İlk makineler, avadanlığın (âletlerin) gelişmiş biçimiydiler, örneğin bir çekicin ya da bir testerenin gelişmiş biçimi olan makineler çekicin ya da testerenin gördüğü işi daha yetkin olarak görüyorlar ve insan emeğinin verimliliğini arttırıyorlardı. XVIII. yüzyılın sonlarında makineler geliştiler ve makine-avadanlık oldular, daha açık bir deyişle bir makine hem çekicin hem de testerenin gördüğü işi görmeye başladı. Bu gelişme, sonunda, otomatik makinelerin oluşmasını (otomasyon) gerçekleştirdi. *Bk.* Makine.

MAKİNECİLİK (*Os.* Makinecilik, *Fr.* Machinisme) Makineli üretim dizgesi... Teknik üretim sistemini dilegetirir. Bu sistem ilkin sanâyide, sonra tarımda ve daha sonra da tüm faaliyetlerde (bankalar, yönetimsel ve tecimsel faaliyetler vb.) makineleşme sürecini gerçekleştirdi, makinelerin hızla gelişmesine yol açtı. Metafizik düşünce, büyük ve bilim dışı çelişkilerinden birini de üretimde makineleşmeye karşı aldığı tepkisel tutumuyla verir. Anamalcı düzende makineleşmenin yarattığı toplumsal tedirginliği, makinenin bilim dışı kullanımında değil, makinede bulan birçok metafizik düşünceli düşüncüler makinecilığe karşı çıkmışlardır. Örneğin Bergson şöyle demektedir: "Makineciligi, insanlara gördüğü hizmeti yadsımamakla beraber, kötü niyeti teşvik ettiği, insanları lükse alıstırdığı, kırların zararına kentleri tuttuğu, patronla işçi arasındaki uçurumu derinleştirdiği ve ilişkileri bozduğu için kıyıyorum" (Bergson, *Les Deux Sources de la Morale et de la Religion*, s. 329-334). Toplum bilimci Austin Freeman da şöyle der: "Makinecilik doğal güzellikleri yıkar, bir örneklik yaratır, malların niteliğini düşürür, işçiyi yoksulastırır, nitelikli ustaların yerine niteliksiz işçileri koyar, zenginliği çok sınırlı bir sınıfta elinde biriktirir, insanların karakterini bozar, yükselme olanaklarını yok eder, zevkleri kabalaştırır, her bakımdan insanlığın zararına" (Freeman, *Social Decay, an Regeneration*, Boston 1921, s. 199-203). Oysa bütün bunları yapan, makine değil, makinenin bilim dışı kullanımıdır. Metafizikçilerin görmedikleri ya da görmek istemedikleri olgu budur. Makine kullanımı, insanlığın insan olma yolunda attığı en büyük adımlardan biridir. İnsanı hayvansal yükünden kurtarmış ve bütünüyle insanlaşmasına olanak sağlamıştır. Makineleşmenin, insanın bedensel çalışma yükünü alacağını ve onu serbestçe insanlaşabileceği bir dünyaya kavuşturacağını buhar makinesinin ilk icatçısı Fransız Denis Papin,

daha 1960'larda, Alman düşünürü Leibniz'e yazıyor ve Leibniz de onun bu düşüncesine coşkunlukla katılıyordu. Alman düşünürü Fichte de şöyle diyordu: "İnsan çalışmalıdır, evet; ama hayvanlar gibi değil". Makineye ve makinecilğe yöneltilen bütün metafizik itirazlar, gerçekte anamalcı üretim düzeninin tedirginliklerini saptamaktadırlar. Bütün bunların nedeni, makinede ve makinecilikte değil, makinenin ve makineciliğin bilim dışı kullanım biçimindedir. *Bk. Makine.*

MAKİNEKİRİCİLİK (*Os. Makine tahripçiliği, Fr. Ludisme, Al. Ludismus, İng. Ludism*) Emekçilerin XIX. yüzyılın başlarında makine kırma hareketi... 1779 yılında çorap dokuma fabrikalarındaki makinelerin kırılması hareketine öncülük eden Ned Lud adlı bir İngiliz işçinin adından türetilmiş ve 1811-1816 yılları arasındaki büyük makine kırma salgınına *ludism* denmiştir. Fransızcada *makine kırıcılar* anlamında *luddites* sözcüğü de kullanılmaktadır. XVIII. yüzyıl sanayi devriminde İngiliz işçileri gittikçe gelişen makinelerin emeklerini ellerinden almakta olduğunu görmüşler ve XIX. yüzyılın başlarında büyük çapta makine kırma hareketlerine girişmişlerdi. İngiliz işçileri suçu makinelerde sanıyorlar; gerçekte ellerinden emeklerini alanın, makineler değil, bu makinelerin bilim dışı kullanılma biçimi olduğunu anlayamıyorlardı. Bu hareket, İngiltere'nin manüfaktür bölgelerinde dokuma tezgâhlarının buharla çalıştırılması üzerine başlamıştır. Daha önce, 1758 yılında, Everet tarafından su gücüyle işletilen ilk yün kırma makinesi yapıldığı zaman bu makine yüzünden işlerden çıkarılan yüz bin işçi makineyi ateşe vermişlerdi. Ücretlerde tasarruf sağlayan makineler, işçileri üretim alanının dışına atar ve işsiz bırakır. İngiltere'de bu yüzden büyük çapta işsizlik başgöstermiş ve ücretlerde yüzde 50 oranında bir düşme sağlanmıştır. (*Gayet, Rostow, Schwartz, Growth and Fluctuation of the British Economy, s. 239*). *Bk. Makine.*

MAKİNELEŞME (*Os. Makineleşme, Makine istimali; Fr. Mécanisation*) İnsan emeğiyle bu emeğin nesnesi arasına makinenin girmesi süreci... Makineleşme, anamalcı üretimin en yüksek biçimidir. Anamalcılık, egemenliğini makineleşmeyle kurmuştur. Böylelikle küçük çaptaki üretim yok edilmiş, anamalcı egemenlik alanı genişlemiş ve artık değer üretimini geniş ölçüde artırmanın koşulları yaratılmıştır. Makinenin anamalcı kullanımı anamalcı emekçiler üstündeki egemenliğini, toplumcu

kullanımı toplumun doğa üstündeki egemenliğini sağlar. *Bk. Makine.*

MAKRO EKONOMİ *Bk. Büyük ekonomi.*

MAKSİMUM *Bk. En çok.*

MAL

1. (*Os. Mal, Fr. Bien, Al. Vermögen, İng. Goods*) İnsan gereksinimlerini karşılayan özdeksel gereçler... Mallar, her şeyden önce, insanların ihtiyaçlarını gideren nesnelere olmakla belli bir kullanım değerine sahiptirler. Klâsik ekonomi, malları, önce *serbest mallar* ve *ekonomik mallar* olmak üzere ikiye ayırır: Hava, su, güneş gibi ihtiyaç karşılama ve faydalı olma niteliklerini taşıyan doğa ürünleri bu anlayışa göre serbest mallardır. İnsan emeğiyle üretilenler de ekonomik mallardır. Ekonomik mallar, *tüketim malları* ve *üretim malları* olmak üzere ikiye ayrılır. Üretim mallarına *anamal malları* ya da *yatırım malları* da denir; bunlar insanların ihtiyaçlarını, tüketim malları gibi doğrudan değil, dolaylı olarak karşılarlar. Bir mal, kullanım biçimine göre, üretim ya da tüketim malı olabilir; örneğin sabana koşulan öküz üretim malı ve kasapta satılan öküz tüketim malıdır. Mallar, daha birçok açılardan sınıflandırılmışlardır. Örneğin bir kez kullanılmakla tüketilen mallar -tüketimi sürekli olan mallar; özdeksel mallar- hizmetler gibi özdeksel olmayan mallar; kullanılmak için başka bir malı da gerektiren mallar -başka bir malın yerine de kullanılabilen mallar; ihtiyaçları doğrudan doğruya karşılayan mallar- ihtiyaçları birtakım işlemlerden sonra karşılayabilen mallar vb... Anamalcı üretim düzeninde malların büyük çoğunluğu pazarda alınıp satılmak üzere üretilirler ve bundan ötürü de ayrıca bir değiş-tirme değerine sahibolmakla *pazar malı* (*Metâ*) adını alırlar. *Mal* deyiminin ekonomi ve ticaret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Yapılmış mal* (*Os. Mâmul, İng. Finished Goods*), *mal taşınması* (*İng. Goods traffic*), *dokuma mal* (*Os. Mensûcat, İng. Shaft goods*), *mal hasârı* (*İng. Damage of goods*), *mal hesabı* (*İng. Goods account*), *tüketim malları* (*İng. Goods consumers*), *üretim malları* (*İng. Goods producers*), *taşınır değerler* (*Os. Menkul kıymetler, İng. Goods and chattels*), *tehlikeli mallar* (*İng. Dangerous goods*), *çok tehlikeli mallar* (*İng. Double dangerous goods*), *en tehlikeli mallar* (*İng. Extremely dangerous goods*), *yarı yapılmış mallar* (*Os. Yarı mâmul, İng. Goods in process*), *gümrüklenmemiş mal* (*İng. Goods in bond*), *dayanıklı mallar* (*İng. Goods durable*), *birbirini tamamlayan mallar*

MALA ELKOYMA

(İng. Goods complementary), *mal tarifesi* (İng. Goods tariff), *mal örneği* (Os. Nümüne, İng. Sample of goods), *orta nitelikli mal* (İng. Medium grades goods), *özel nitelikli mal* (İng. Speciality goods), *yanıcı ve patlayıcı mal* (İng. Goods easily inflammable or explosive), *yünlü mallar* (İng. Woollen goods), *aktarma mallar* (İng. Goods in transit), *mal treni* (Os. Marşandiz, İng. Goods train), *mal vagonu* (İng. Goods ware). *Bk.* Ürün, Kullanma değeri, İş.

2. (Os. Metâ, Fr. Marchandise, Al. Ware, İng. Wares) Bir toplumun belli sayıdaki kişilerinin pazarda satmak için sürekli olarak ürettikleri ve her zaman üretebilecekleri toplumsal değiş-tirme değeri... Özellikle kapitalist üretime özgüdür ve *pazar malı* ya da *ticâret eşyası* (Emtia) anlamını dilegetirir. İnsanların bizzat kullanmak için ürettikleri *ürün* (Mahsül)'le pazarda alıp satmak için (eşdeyişle, değiştirmek için) ürettikleri *pazar malı* (Metâ) arasındaki büyük ve çok önemli fark şöyle açıklanmaktadır: "Bir şey *mal* olmadan da faydalı ve insan emeğinin ürünü olabilir. Kendi emeğinin ürünüyle kendi ihtiyacını karşılayan bir kimse her ne kadar kullanma değeri yaratmışsa da bir *mal yaratmamıştır*. Mal üretmek için o kimsenin yalnız kullanma değeri değil, bir başkası için kullanma değeri, toplumsal kullanma değeri üretmesi gerekir. Ve sadece başkası için üretmesi de yetmez. Ortaçağların köylüsü toprak beyleri için tahıl üretirdi, ama ürettiği mal değildi. *Mal labilmek için ürünün, onun kullanma değerinden yararlanacak başka bir kimseye değiştirme yoluyla devredilmek için üretilmiş olması gerekir*". Bunun içindir ki *mal*, ancak, anamalcı üretimin ürünüdür. Toplumcu üretimde üretilenler, *mal* değil, insanların ihtiyaçlarını gidermek için üretilmiş kullanma değerleridir. Anamalcı üretimden önce de *satış için üretim* yapılırdı (*Bk.* Küçük mal üretimi). Ama bu satış için yapılan ürün *mal* değildi, çünkü bu üretimde ürünü satarak geçinen üretici üretim araçlarının ve ürettiği ürünün sahibiydi. Oysa anamalcı üretimde üretici, ne üretim araçlarının ne de ürettiği ürünün sahibidir. Satış için üretimden anamalcı üretime geçiş, işgücünün *mal* haline ve üretim araçlarının da *anamal* haline dönüşmesiyle gerçekleşir. Ekonominin temel kavramı olan *değer*, işte bu *mal*'ın *değeri*'dir. Buysa onun üretimi ve yeniden üretimi için harcanan emek süresiyle ölçülür. *Mal* teriminin Osmanlı ekonomisindeki kullanımını bugünkü anlamında değildirdi. Bu konuda Profesör Niyazi Berkes, *Türkiye İktisat Tarihi* adlı yapıtımda

şu bilgiyi veriyor: "Köylü, bu tarla benim malımdır, der, benim mülkümdür, demez. *Mal*, Osmanlı dilinde *emtia* demek değil, gelir getiren bir araç ya da kaynak demektir. Köylü için önemli olan şey, toprağın kendi mülkü olması değil, kendi malı olması, eşdeyişle toprak üzerinde egemenliğini kurmak değil, toprağı ekip biçmek, kullanmak, onu geçim sağlama aracı yapmaktır. Bugün biz buna *tasarruf*, yani *kullanma hakkı* diyoruz. Bu da bugünkü hukukta *mülkiyet*'tir. Alınır, satılır, mirâsla geçer, feragat edilebilir. Toprak üzerindeki devlet mülkiyeti, yani Osmanlı deyişimiyle *mülk* ise alınmaz, satılmaz, feragat edilmez, mirasla da geçmez. Siyasal otorite olduğu sürece vardır ve onunla kaimdir. O hak olmadı mı siyasal otorite de yoktur ya da siyasal otorite yok oldu mu o hak da yok olur" (İbid, İstanbul 1969, c. I, s. 47). *Bk.* Değiştirme değeri, Emek, Değer, Anamalcılık.

MALA ELKOYMA

1. (Os. İstimvâl, Fr. Réquisition, Al. Requisition, İng. Requisition) Kamu yararı için ya da savaş sırasında özel yasası gereğince parası ödenerek kişilere ait mallara devletçe elkonulması... Bu konuda Millî Müdâfaa Mükellefiyeti Kanunu vardır.

2. (Os. Ahzü emvâl, Fr. Séquestration; Al., İng. Sequestration) Bir devletin kendi toprağı üzerindeki yabancı mallara elkoyması... Hukuk dilinde *yeddi emîne verme*'yi dilegetirir.

MAL AKTARIMI (Os. Emtia nakli, Fr. Transport des marchandises, Al. Warentransport, İng. Conveyance of goods) Malların bir yerden bir başka yere taşınması... *Bk.* Mal.

MAL ARACISI (Os. Emtia tellâlî, Fr. Courtier en marchandises, Al. Warenmakler, İng. Marchandise broker) Satılan mala alıcı ve alıcıya istediği malı bulan ve bu hizmetinden ötürü alımsatımdan komisyon alan simsar.

MAL AYRILIĞI (Os. Tefriki emvâl, Fr. Séparation des biens, Al. Gütertrennung) Karı kocadan her birinin evlilik kurumunda kendi mallarına sahip kalmaları durumu... Medenî Kanun'un 186. maddesine göre mal birliği ya da mal ortaklığı bulunmayan durumlarda evlilik kurumunda karıkoca malları için uygulanan yasal yöntemdir. *Bk.* Mal birliği, Mal ortaklığı.

MAL BELGİTLERİ (Os. Emtia senetleri, Fr. Papiers valeurs délivrés en représentation de marchandise, Reçus de marchandises, Récépissé, Warrant; Al. Warenpapiere, Lagerschein;

İng. Documents of title, Warrant, Warehouse receipt, Dock warrant) Bir antrepoya ya da bir nakliyeciyeye teslim edilen mallar karşılığında alınan makbuz... Bu makbuzlara *senet* denmesinin nedeni, ticârî senetler gibi elden ele geçebilme özellikleridir. Örneğin antrepoya konulan mal bir başkasına satılır, bu halde antrepodan alınan makbuz da o malı satın alana ciro edilir ve mallar bir yerde durdukları halde mülkiyet değiştirmiş olurlar, malı satın alan kendisine ciro edilmiş makbuzla o malı antrepodan alabilme hakkını kazanır. Medenî Kanun'un 781 ve 893. maddeleriyle Ticâret Kanunu'nun 693 ve 809. maddeleri emtia senetlerinin hukuksal niteliğini saptamıştır. Borçlar Kanunu'nun 473. maddesine göre de bu senetleri ellerinde bulunduranlar (senet hâmilleri) malların kendilerine teslimini isteyebilirler. Genel mağazalar ve antrepolar ücret karşılığında bir malı alıp saklarlar, karşılığında iki parçalı bir makbuz verirler, Osmanlıcada *emtia senedi* denilen bu makbuzların bir parçasına *varant* ve öteki parçasına da *resepise* denir. Bunlar mal sahihi tarafından bir bankaya da ciro edilebilirler.

MAL BİLDİRİMİ (*Os.* Mal beyânı, *Fr.* Déclaration des biens, *Al.* Angabe eines Vermögensverzeichnisses, *İng.* Declaration of property and assets) Para borcundan ötürü mahkûm olan ya da hakkındaki ilâmsız takip kesinleşen borçlunun icrâ dairesine yapmak zorunda bulunduğu bildirim... Bu bildirim yapılmayan borçlu, alacaklının isteği üzerine hapsedilir. Memurlar da özel bir yasayla beş yılda bir mallarını bağlı buldukları makamlara bildirmekle yükümlü kılınmışlardır.

MAL BİLGİSİ (*Os.* İlmi emtia, *Fr.* Connaissance des marchandises, *Al.* Warenkenntnis, *İng.* Knowledge of goods) Ticâret mallarını inceleyen bilim... *Bk.* Mal.

MAL BİRLİĞİ (*Os.* Tevhid-i emvâl, *Fr.* Union des biens, *Al.* Güterverbindung, Verwaltung) Evlilik kurumunda kocanın aile reisi sıfatıyla karısının mallarını da yönetmesi ve o mallardan da yararlanması yöntemi... Aile mallarının yasayla saptanan üç yönteminden biridir, Medenî Kanun'un 191 ve 198. maddeleriyle saptanmıştır. Kocanın, karısının mallarından da yararlanmasını sağlar. Ne var ki bu yöntemde de, mal ayrılığında olduğu gibi, eşler getirdikleri malların mülkiyetini muhafaza ederler. *Bk.* Mal ayrılığı, Mal ortaklığı.

MAL BORSALARI (*Os.* Emtia borsaları, *Fr.* Bourses des marchandises, *Al.* Warenbörsen, Produktenbörsen; *İng.* Produce exchange,

Commodity exchange) Ticâret ve zahire borsaları... Bu borsalarda her türlü mal alım-satımı yapılır. *Bk.* Borsa, Mal.

MAL DEĞERİNE GÖRE VERGİ DİZGESİ (*Os.* Kıymet esâsına müstenid vergi sistemi, *Fr.* Système ad valorem, *Al.*, *İng.* Ad valorem system) İthal edilen mallardan değerlerine göre alınan gümrük vergisi sistemi... *Bk.* Vergi.

MAL DEĞİŞİMİ (*Os.* Mal mübâdelesı, *Fr.* Échange des marchandises, *Al.* Warenaustausch, *İng.* The exchange of commodities) Malın malla değiştirilmesi... *Bk.* Değıştokuş.

MÂLİYE (*Os.* Mâliye, *Fr.* Finance, *Al.* Finanz, *İng.* Finance) Devletin gelirlerini ve giderlerini yönetme işi... Aynı zamanda bu işi inceleyen bilimi de dilegetirir, *devlet mâliyesi* (*Fr.* Finances publiques, *İng.* Public finance), ekonomi biliminin önemli bir dalı sayılır. *Bk.* Ekonomi, Mâliye bilimi.

MÂLİYE BİLİMİ (*Os.* Mâliye ilmi, *Fr.* Science financière, Science des finances publiques; *Al.* Finanzwissenschaft, *İng.* Science of finances) Devletin gelir sağlamasını ve gelirlerin kullanılmasını inceleyen bilim... *Bk.* Mâliye.

MÂLİYECİ (*Os.* Mâliyeci, *Fr.* Financier, *Al.* Finanzmann, *İng.* Financier, Moneyed man) Mâliye işlerinde çalışan ya da mâliye işlerinden anlayan kişi... *Bk.* Mâliye.

MÂLİYE SİYASASI (*Os.* Mâliye siyâseti, *Fr.* Politique financière, *Al.* Finanzpolitik, *İng.* Financial policy) Devletin ekonomiyeye elatma ve onu düzenleme politikası... *Bk.* Mâliye.

MÂLİYET (*Os.* Mâliyet, *Fr.* Coût, *Al.* Kosten, *İng.* Cost) Bir malın elde edilmiş değeri... Bir malın üretim giderlerinin toplamını dilegetirir. *Mâliyet* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Mâliyetin dağılımı* (*İng.* Cost distribution), *mâliyet birimi* (*İng.* Cost unit), *mâliyet giderleri oranı* (*İng.* Ratio of cost expenses), *mâliyet saptanması* (*İng.* Cost finding), *satın alınan malların mâliyeti* (*İng.* Cost of goods purchased), *satılan malların mâliyeti* (*İng.* Cost of goods sold), *üretim mâliyeti* (*İng.* Cost of production), *mâliyet yükselişi* (*İng.* Cost flow), *mâliyet muhâsebesi* (*İng.* Cost accounting), *normal üretim mâliyeti* (*İng.* Cost based on normal production), *mâliyet yüzdesi* (*İng.* Cost ration), *mâliyet eğrisi* (*İng.* Cost curve), *mâliyet denetimi* (*İng.* Cost control), *geçim endeksi* (*İng.* Cost of living index), *mâliyeti düşürme izlencesi* (*İng.* Cost reduction program), işletime giderleri arasına sokulup müş-

MÂLİYET DEĞERİ

teriyeye aktarılmayan mâliyeti dilegetiren *mâliyet emilmesi* (İng. Cost absorption), *mâliyet hesâbı* (İng. Cost account), *mâliyet defteri* (İng. Cost ledger), piyasa değerine karşın anlamda *mâliyet değeri* (İng. Cost value), *birim mâliyeti* (İng. Unit cost), mâliyete temel olan ölçütü dilegetiren *mâliyet standardı* (İng. Cost standard), *tahvil çıkarma mâliyeti* (İng. Cost of a bond issue), *hayat pahalılığı* (İng. Cost of living), *taşıma mâliyeti* (İng. Cost of transportation), *ambalâj mâliyeti* (İng. Cost of packing), *posta mâliyeti* (İng. Cost of postage), *ortak giderler* (Os. Masârif-i müstereke, İng. Costs included), *kurma giderleri* (Os. Tesisât masrafları, İng. Cost of promotion), *dâvâ giderleri* (İng. Cost of proceedings), *mâliyet belgeleri* (İng. Cost records). Başkaca kullanımlar aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır. *Bk. Mâliyet değeri.*

MÂLİYET DEĞERİ (Os. Mâliyet kıymeti, Fr. Valeur de revient) Bir malın elde edilış değeri... *Mâliyet* deyimiyle anlamdaştır. *Bk. Mâliyet, Mâliyet fiyatı.*

MÂLİYET FİYATI (Os. Mâliyet fiyatı, Fr. Prix de revient, Prix coûtant; Al. Selbstkostenpreis, Gestehungskosten; İng. Cost price) Bir malın çeşitli üretim ve dağıtım dönemlerinde o döneme kadar o mala yapılmış olan harcamaların toplamı... Örneğin *fabrika mâliyet fiyatı* o malın üretimi için yapılmış olan bütün üretim harcamalarını kapsar. *Toptancı mâliyet fiyatında* buna sigorta, ulaştırma ve depolama gibi harcamalar da eklenmiştir. *Perakendeci mâliyet fiyatı* ilk iki *mâliyet fiyatına* yeni ulaştırma, depolama vb. gibi yeni harcamaları da ekler. *Mâliyet fiyatını üretim fiyatı ve satış fiyatından* titizlikle ayırın ve her üç fiyatın birbirinden tamamıyla başka fiyatlar olduğunu açık seçik ortaya koyan diyalektik ekonomi anlayışıdır. Hele bütün bunları *malın değeriyle* asla karıştırmamak gerekir. Demek ki birbirinden tümüyle ayrı hesaplamalar olarak, bir malın; *değeri, mâliyet fiyatı, üretim fiyatı ve satış fiyatı* (piyasa fiyatı) vardır. *Malın değeri*, o malı üretmek için toplumsal olarak harcanan ve o maldaki billurlaşmış olan, eşdeyişle o malın hammadmesine katılmış ya da sokulmuş bulunan insan emegidir. Aynı malın *mâliyet fiyatı*, o malın üretimi için yatırılmış bulunan değişken ve değişmeyen toplam anamalin devir sürelerini hesaplayarak (*Bk. Gerçek değer*) elde edilen toplam fiyattır. Mâliyet fiyatının içinde kâr, eşdeyişle *artık-değer* yoktur. İşçinin mala kattığı bu ek-değerin mâliyet fiyatına eklenmesi *üretim fiyatını* verir. Diyelim

ki bir anamalcı, bir üretim işine, (75.000 lirası binâ ve makinelere, 20.000 lirası hammaddelere, 10.000 lirası da işçi ücretlerine olmak üzere) 105.000 lira yatırdı. Diyelim ki binâ ve makineler, on beş yılda yıpranmaktadır; demek ki onlara yatırılan 75.000 liranın her yıl 5.000 lirası üretime katılıyor. Üretim dönemini bir yıl ve artık-değer payını yüzde 100 varsayalım. Bu demektir ki işçi ücretlerine yatırılan 10.000 lira her yıl 20.000 lira değerinde üretim sağlıyor. Eşdeyişle 10.000 lira ücretler + 10.000 lira artık-değer = 20.000 lira üretim değeri sağlamaktadır. Anamalcı, insan emeğinin yarattığı ek-değeri bilmez ve hesaba katmaz. Mâliyet fiyatını, örneğimizde 5.000 lira binâlar ve makineler + 20.000 lira hammaddeler + 10.000 lira işçi ücretleri = 35 bin lira (mâliyet fiyatı) olarak hesap eder. Ama gene de, üretilen bu malların *mâliyet fiyatından* daha büyük bir değeri temsil ettiklerini sezmekte ve bu üretimden *kâr* ummaktadır. Anamalcı bunu 35.000 *mâliyet fiyatı* + 10.000 *kendi ticârî becerikliliği* = 45.000 *üretim fiyatı* sanır. Gerçekte *üretim fiyatı* bu örnekte 45.000 liradır, ama *mâliyet fiyatına* eklenen, anamalcının *ticârî becerikliliği* değil, işçinin ürettiği *artık-değer*dir. *Satış fiyatını* ise, piyasada diğer üreticilerle çatışan rekabet belirler. Normal durumda *satış fiyatı*, çeşitli üreticilerin farklı üretim fiyatlarının ortalamasıdır. *Bk. Mâliyet, Fiyat, Üretim fiyatı, Satış fiyatı, Pazar fiyatı, Gerçek değer.*

MÂLİYET KOŞULLARI (Os. Mâliyet şartları, Fr. Conditions de revient) Bir malı üretmek için gerekli etmenlerin tümü... Bir malı üretmek için çeşitli etmen bileşimleri, eşdeyişle çeşitli mâliyet koşulları vardır. Üreticinin bunlardan birini seçmesi, etmenlerin fiyatına ve verim derecelerine bağlıdır. Üretici, üreteceği malı, en ucuza mal etmek ister. Çünkü ne kadar ucuza mal ederse, aynı malı pahalıya mal eden üreticilerin kârından da pay almış olacaktır. Örneğin makine fiyatı işçi ücretlerinden daha ucuzsa bir makineyle iki işçi çalıştırır, ya da makine fiyatı işçi ücretlerinden daha pahalıysa hiç makine kullanmaz ve yirmi işçi çalıştırır. Elde etmek istediği *minimum mâliyet*ti. Ne var ki bunda üretim etmenlerinin sadece fiyatlarını değil, verim derecelerini de hesaba katmak zorundadır. Daha pahalı olan daha ucuzdan daha verimli olabilir ki o zaman daha pahalı olan daha ucuz olandan daha ucuz demektir. Anamalcı üretimde bu hesaplar inceden inceye yapılır ve grafiklerde *harcama doğrusuyla* gösterilir. *Bk. Mâliyet.*

MÂLİYET SAYMANLIĞI (Os. Mâliyet muhâsesesi, Fr. Établissement du prix de revient, Al. Kostenrechnung Kalkulation, İng. Cost accounting) Sanâyi işletmelerinde mâliyet hesaplarını tutan saymanlık... Özellikle büyük sanâyi işletmelerinde mâliyeti önceden saptamak yoluna gidilir ve bundan ötürü de mâliyet muhâsesesine özel bir önem verilir. Bk. Mâliyet.

MAL KAÇIRMA (Os. Mal kaçırma, Fr. Dé-tournement de biens, Soustraction de biens; Al. Verheimlichen, Beiseiteschaffen) Alacağın tahsiline engel olmak amacıyla borçlunun mallarını tümüyle ya da bir bölümünü elinden çıkarması... İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre borçlunun malını kaçırmaya hazırlanması alacaklıya *ihtiyâfî haciz* istemek yetkisini verir ve alacağın vâdesi gelmemiş de olsa derhal ödenmesini gerektirir. İflâstan önce ya da sonra malını kaçıran borçlu *hiyleli iflâs* yapmış sayılır, bunun gibi haciz yoluyla tâkibolunan borçlunun malını kaçırması da cezâyı gerektirir. Bk. İflâs.

MALLAR (Os. Ayniyât, Fr. Biens corporels, Al. Sachwerte, İng. Corporal property, Tangible property) Taşınabilen ve para eden her türlü nesnelere... Bk. Mallar saymanlığı.

MALLAR SAYMANLIĞI (Os. Ayniyât muhâsesesi, Fr. Comptabilité de marchandises, Al. Gesamtinventar Kalkulation, İng. Merchandise account) Eşyâ ve malzeme muhsâsesesi... İmalâtta kullanılan ilk ve hammaddeler, üretimde kullanılan her türlü araç ve gereçler, ilaçlar, büro eşyâsı ve her türlü demirbaş eşyâ bu saymanlığın denetimindedir. Bk. Mallar.

MAL ORTAKLIĞI (Os. Teşriki emvâl, Fr. Communauté de biens, Al. Gütergemeinschaft) Evlilik kurumunda karı kocanın mallarına birlikte sâhibolması ve hiçbirinin kendi payını bağımsızca kullanmaması... Medenî Kanun'un 211. ve onu izleyen maddelerine göre evlilik kurumunun üç mal rejiminden biridir. Bu rejimde karı ve kocadan her biri evlenirken getirdikleri mallara ortaklaşa (şâyien) sâhibolurlar. Bk. Mal ayrılığı, Mal birliği.

MAL-ÖNCESİ (Os. Métâdan evvel, Fr. Pré-marchandise) Ekonomide ürünün henüz mala dönüşmediği doğal dönem... Bu dönem ekonomisine *doğal ekonomi* denir, pazarsız bir ekonomidir. Bk. Doğal ekonomi, Ürün, Mal.

MAL ÖRNEĞİ (Os. Mal nümûnesi, Fr. Échantillons de marchandises, Al. Warenproben,

İng. Sample of goods, Trade samples) Bir malın niteliklerini göstermek üzere sergilenen örnek.

MAL PARA (Os. Metâ nakit, Fr. Monnaie-marchandise, Monnaie droite, Monnaie intrinséquer, Al. Warengeld, İng. Commodity money, Standart money) Para yerine kullanılan mal... Tarihsel süreçte ilkin değiştirme aracı olarak mal kullanılırdı, para yerine kullanılan ve görelî olarak genel eşdeğerlik eden mallar vardı. Günümüz anamalcı ekonomisinde bu deyim, örneğin altın ve gümüş gibi, kendi değerleri temsil ettikleri satınalma gücüne çok yakın olan ödeme araçlarını dilegetirir. Bk. Para, Eşdeğer, Genel eşdeğer, Mal, Değer.

MAL-PARA-MAL (Os. Metâ-nakit-metâ, Fr. Marchandise-monnaie-marchandise) Basit mal dolaşımını dilegetirmek için ilerisürülen formül... Basit mal dolaşımında bir malın sahibi, onu ihtiyacı olan başka bir malı alabilmek için satardı. Örneğin köylü, kaput bezi almak için buğdayını ya da peynirini satar. Bu dolaşım *mal-para-mal* dolaşımıdır. Ama mal, satın almak için satılmış değil de, satmak için satın alınmışsa bu dolaşım *para-mal-para* dolaşımıdır. Bk. Mal, Para.

MALSAL

1. (Os. Mâli, Fr. Financier, Fiscal; Al. Finanziell, İng. Financial) Malla ilgili... Mala değgin olanı dilegetirir. Yerine göre *malca*, *paraca*, *parasal* ve *akçal* deyimleri de kullanılmaktadır. *Malsal* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Malsal muhâsebe* (Fr. Complabilité financière, İng. Financial accounting), bilançoyla kâr ve zarar hesaplarını dilegetiren *malsal hesap* (Fr. Comptes financiers, İng. Financial account), *malsal rapor* (İng. Financial report), *malsal istatistik* (İng. Financial statistics), *malsal sendika* (Fr. Syndicat financier, İng. Financial syndicate), *malsal yönetim* (İng. Financial administration), *malsal danışman* (Os. Mâli müşâvir, İng. Financial advisor), *malsal durum* (Os. Mâli vaziyet, Fr. Situation financière, İng. Financial state), *malsal bütçe* (İng. Financial budget), *malsal çevre* (Os. Mâli muhit, Fr. Milieu financiers, İng. Financial circle), *mâliyecî* (Fr., İng. Financier), *yatırım* (Os. Finansman, İng. Financing), *malsal bunalm* (Os. Mâli buhrân, Fr. Crise financière, İng. Financial crisis), *malsal şirket* (Fr. Société financière, İng. Financial society), *malsal güçlük* (Os. Mâli müşkilât, Fr. Embarras financier, İng. Financial difficulty), *malsal kay-*

MALSAL ANAMAL

naklar (İng. Financial resources), *malsal dizge* (Os. Mâli sistem, İng. Financial system), *malsal işlem* (Os. Mâli muâmele, Fr. Opération financière, İng. Financial transaction), *malsal hukuk* (Os. Mâli mevzuât, İng. Financial law), *malsal sorumluluk* (Os. Mâli mes'uliyet, İng. Financial liability), *malsal giderler* (Os. Finansman masrafları, Fr. Charges financières, İng. Financial expenses), *işletmenin malsal durumu* (İng. Financial condition of the business), *malsal dünya* (Os. Finans âlemi, Fr. Monde financier, İng. Financial world), *malsal yıl* (Os. Mâli sene, Fr. Année d'exercice, İng. Financial year), *mal sandığı* (Fr. Caisse publique, İng. Financial office), *malsal güç* (Os. Mâli kudret, İng. Financial power), *malsal yatırım* (İng. Financial investment), *malsal oran* (Os. Mâli nispet, İng. Financial ratio), *malsal gümrük vergisi* (İng. Financial customs duties), *malsal defterler* (Os. Defâtir-i mâliye, İng. Financial books). Başkaca kullanımları aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır. *Bk. Mal.*

2. (Os. Aynî, Fr. Réel, Al. Dinglich, İng. Real) Özdeksel... Özellikle hukuk dilinde *parasal* deyimi karştı olarak kullanılır. Örneğin *nakdî yardım*, paraca yapılan yardımı; *aynî yardım* malca yapılan yardımı dilegetirir. *Bk. Malsal haklar, Mallar.*

MALSAL ANAMAL (Os. Aynî sermaye, Fr. Capital en nature, Al. Sach kapital, İng. Real capital) Para dışındaki anamal... Özellikle işletmeler muhâsesinde *parasal anamal* (Os. Nakdî sermaye) deyimi karştı olarak kullanılır. Bir işletmenin binâları, makineleri, âletleri vb. anamalci ekonomide malsal anamal sayılır. Kimi yazarlar hisse senetleri ve tahviller gibi parasal değerleri de bu deyimim kapsamına alıyorlar. Bir şirket kurulurken o şirkete yatırılan paradan başka her türlü anamal bu deyimim kapsamı içindedir. *Bk. Anamal, Finans anamalı.*

MALSAL ARDILLIK (Os. Aynî halefiyet, Fr. Subrogation réelle, Al. Dingliche Surrogation, İng. Real subrogation) Bir malın hukuksal niteliğini başka bir malın taşınması... Örneğin bir kimse borçlandığı sırada evini başka bir evle değiştirmiş (trampa etmiş) olsa yeni evi eski evinin hukuksal niteliğini edinir, eşdeyişle alacaklıya karşı kendiliğinden (otomatikman) bir teminat olur. Buna hukuk dilinde *malsal ardılık* denir, *ikaame ilkesi* de deniyor.

MALSAL ÇÖZÜMLEMECİ, (Os. Mâli muhalil, Fr. Analyste financier, Al. Finanzexpert,

İng. Financial analyst) Kurum ve kuruluşların malsal durumlarını inceleyen ve onlara yolgösteren uzman... *Bk. Ekonomik çözümleme.*

MALSAL DÂVÂ (Os. Aynî dâvâ, Fr. Action réelle, Al. Dingliche Klage, İng. Claim in rem, *Lâ. Actio in rem*) Malsal haklarla ilişkili dâvâ... Hukuk dilinde örneğin mülkiyete, gayrimenkule, müdâhalenin men'ine, irtifak hakkı sahibinin bu hakkını kullanmasına, tapu siciline, sınır anlaşmazlıklarına vb. ilişkin dâvâlar *aynî dâvâ* deyimiyle nitelenir.

MALSAL DENGELEM (Os. Mâli bilânço, Fr. Bilan fiscal, Al. Jahresbilanz, İng. Balance for fiscal year) Malsal yasalar gözönünde tutularak düzenlenen bilânço... Bu bilânçolara *vergi bilânçosu* da denir. Anamalci üretim düzeninde bu bilânçolar, verginin saptanmasını kolaylaştırmak amacından çok, kârdan düşülecek ve dolayısıyla vergi dışı tutulacak miktarların saptanması için düzenlenir. *Bk. Vergi.*

MALSAL DURUM (Os. Vaz'iyeti mâliye, Fr. État de fortune, Al. Finanzlage, İng. Financial position, Financial status) Malsal bilânçoda saptanan durum... *Bk. Malsal dengelem.*

MALSAL GÜMRÜKLER (Os. Mâli gümrükler, Fr. Droits de douane fiscaux, Al. Finanzzölle, İng. Customs duties of a fiscal nature) Devlet gelirini çoğaltmak için alınan gümrük vergileri... Ülke üretimini korumak için alınan *himâyeci gümrükler* deyimi karşılığında kullanılır. *Bk. Gümrük.*

MALSAL HAKLAR (Os. Aynî haklar, Fr. Droits réels, Al. Dingliche Rechte, Sachenrechte; İng. Real rights, *Lâ. İura in re*) Eşyâ üstündeki haklar... Kişiye özgü hakları dilegetiren *şahsî haklar* deyimi karşılığında kullanılır. Medenî Kanun'un *aynî haklar* adını taşıyan dördüncü kitabı üç bölüme ayrılır: Mülkiyet, mülkiyetin dışındaki aynî haklar, zilyetlik ve tapu sicili.

MALSAL İLİŞKİ (Os. Aynî münâsebet, Fr. Rapport de droit réel, Al. Dingliches Rechtsverhaeltnis, İng. Real relation) Aynî haklardan doğan hukuksal ilişkiler... Medenî Kanun'un aynî haklar bölümünde yazılı bulunan bu ilişkiler, Borçlar Kanunu'nun içerdiği kişisel ilişkilerden farklı özellikler taşır.

MALSAL İNANCA (Os. Aynî teminât, Fr. Sûretés réelles, Al. Dingliche Sicherheiten, İng. Real surety) Bir borca karşı yapılan menkul ve gayrimenkul rehni... Medenî Ka-

nun'un 860. maddesine göre bunun karşısı *kişisel inanca* (Os. Şahsî teminât) dir. *Bk. Inanca.*

MALSAL KÜME (Os. Mâlî zümre, Fr. Groupe financier) Sanâyi anamalcılarıyla banka anamalcılarının birleşmesi sonucunda oluşan küme... Dünyanın hemen bütün şirketleri bu malsal kümelerin denetimi altındadır. Bu kümeler dünya şirketleri piramidinin (ehrâmının) doruğundadırlar. Toplumcu ülkeler dışındaki dünya ekonomisini beş on kişinin elinde bulunan bu kümeler yönetirler. Malsal kümelerin gerçek efendileri olan bu beş on para sahibi, kentsoylu sınıfının (burjuvazinin) en ayrıcalıklı üst katını oluştururlar. Bu açıdan kendi sınıflarıyla aralarındaki ayrılık da gün geçtikçe büyümektedir. Bundan başka, uluslararası güçler olmakla, ulus karşısı (anti-nasyonal) karakterleri de gittikçe belirginleşmektedir. İç çelişkilerini de kendi uluslarının zararına çözümlemek zorundadırlar. Bunlara *malsal takımerki* (Finans oligarşisi) de denir. Anamalcılığın çağdaş tekelleşme aşamasında dünya ekonomisinin kilit noktaları bir avuç malsal takımerki'nin elindedir. Bunlar, anonim şirketleri aracılığıyla başkalarına ait tüm anamalları kullanırlar. Morgan'lar, Rockefeller'ler, Dupont'lar, Mellon'lar gibi beş on ailenin tekelinde olan *malsal takımerki*, öylesine büyük çapta anamalları denetimleri altında tutarlar ki, kendi ellerindeki pay senetleri denetledikleri anamalların yanında hiç kahr. Örneğin 1956 yılında Rockefeller'lerin ellerindeki pay senetleri üç buçuk milyar dolarken denetledikleri anamalin toplamı altmış bir milyar dolardı. Belçikalı ekonomici Ernest Mandel, hattâ biraz genişçe tutulmuş bir hesaplara, bütün dünya halklarının toplam olarak 200 aileye hizmet ettiğini saptamıştır (*Bk. Mandel, Ekonomi Elkitabı*, Orhan Suda çevirisi, c. II, s. 118). Değerli bir diyalektikçi ekonomici şöyle der: "Anonim şirketlerinin denetimi malsal oligarşinin her çeşit parasal dümeni çevirmesini sağlar. Böylelikle bütün toplum, hattâ dünyanın bütün toplumları malsal oligarşiye haraç vermiş olur. Malsal oligarşi, yüzeyde ve genel bir kural olarak, denetimini elinde tuttuğu binlerce sanâyi şirketinin, bankanın, demiryolunun ve diğer girişimlerin yönetimine karışmaz. Onları aylıklı memurlara yönettirir. Malsal takımerkinin egemenliği ve etkinliği, giderek daha büyük pay paketlerini elde edip denetimi altına almaktan ve her türlü dalavereyle uğraşmaktan öteye geçmez". *Bk. Finans oligarşisi, Finans anamalı, Tekelci anamalcılık, Tekelci devlet denetimi.*

MALSAL PAZAR (Os. Mâlî piyasa, Fr. Marché financier) Anamalin uzun vâdeli kredi hareketlerini kapsayan pazar... Anamalin para ve kısa vâdeli kredi hareketlerini kapsayan *para pazarı* (Os. Nakit piyasası, Fr. Marché-monétaire) deyimini karşılığında kullanılır. *Bk. Pazar.*

MALSAL RANT (Os. Aynı rant, Aynı irâd; Fr. Rente financière) Tarımsal ürün ya da hizmet biçiminde alınan gelir... Mal olarak alınan rantı dilegetirir ve para olarak alınan *para rantı* (Os. Nakdi irâd, Fr. Rente monétaire) deyimini karşılığında kullanılır. Köleci devletlerde bu türlü bir rant alınır. Avrupa dışındaki bütün kıtalarda bu rant günümüze kadar sürmüştür. *Malsal rant*'ın, özellikle Batı Avrupa'da, *para rantı* dönüşmesidir ki sanâyi devriminin gerçekleşmesi için gerekli birikimi yaratmıştır. Avrupa dışındaki ülkelerin bu devrimi gerçekleştiremeyip tarımsal üretimden anamalcı üretime geçmelerinin başlıca nedeni budur. *Bk. Rant.*

MALSAL SORUMLULUK (Os. Aynı mes'uliyet, Fr. Responsabilité réelle, Al. Dingliche Haftung, İng. Real obligation, Lâ. Obligatio realis) Sadece belli bir malda gerçekleşen sorumluluk... Örneğin bir borçtan ötürü sadece rehin edilen mal üstünde hak ilerisürülebilir, borçlunun öteki mallarına elkonulamaz. Medenî Kanun'un 754, 763, 860. maddeleriyle Ticâret Kanunu'nun 1027. maddesine göre malsal sorumluluk, kişisel olmayan bir sorumluluktur.

MALSAL SÖZLEŞMELER (Os. Aynı akitler, Fr. Contrats réels, Al. Realkontrakte, Dingliche Verträge; İng. Real contracts, Lâ. Contractus reales) Aynı haklarla ilgili sözleşmeler... Borçlunun alacaklıdan bir şey almasıyla doğan (örneğin taşıma sözleşmesi) kişisel (borç ilişkisi doğuran) sözleşmeler de bu deyimden kapsamına girer. *Bk. Malsal haklar.*

MALSAL ŞİRKET (Os. Mâlî şirket, Fr. Société financière, Al. Finanzgesellschaft, İng. Financial society) Malsal iş yapmak için kurulan şirket... *Bk. Şirket.*

MALSAL TEKEL (Os. Mâlî inhisar, Fr. Monopole fiscal, Al. Finanzmonopol, İng. Fiscal monopoly) Anamalcılığın tekelleşme aşamasında kurulan anamalcı tekeller... Bu deyim, burjuva ekonomisinde, devlet tekelinde yapılan üretimi de dilegetirir. *Bk. Tekel, Tekelci anamalcılık, Emperyalizm.*

MALSAL ÜCRET (Os. Aynı ücret, Fr. Salaire financier) Emekçiye mal ya da hizmet

MALSAL VARLIK

biçiminde verilen ücret... Emekçiye para olarak verilen ücreti dilegetiren *parasal ücret* (Os. Nakdî ücret, Fr. Salaire monétaire) deyimini karşılığında kullanılır. Malsal rantta olduğu gibi *malsal ücret* de feodal üretim biçimine özgüdür. Kimi bölgelerde, örneğin yurdumuzda, günümüzde de verilmektedir. Anadolu'muzda tarım işçisinin çoğu gördüğü işin karşılığını tarımsal ürün olarak alır. Trakya bölgesinde bile yakın zamanlara kadar, örneğin köy korucusunun ücreti yılda yirmi ya da otuz teneke buğday olarak verilirdi. Savaş ekonomisinde de memur maaşlarının bir bölümü mal olarak verilir. Bk. Ücret.

MALSAL VARLIK (Os. Mâmelek, Fr. Fortune, Al. Besitztum, İng. Fortune) Bir kimsenin bütün malları... Bir anlamda *servet* deyiimiyle de anlamdaştır.

MALSAL VERGİ (Os. Aynı vergi, Fr. Impôt en nature, Al. Realsteuer, İng. Tax in kind) Mal ya da hizmet olarak ödenen vergi... İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkemizde çiftçilerden alınan toprak mahsulleri vergisi bunun en tipik örneğidir. Günümüzde dünyanın hiçbir ülkesinde bu türlü bir vergi alınmamaktadır. Bk. Vergi.

MALSAL YASALAR (Os. Mâli kanunlar, Fr. Lois de finances, Al. Finanzgesetze, İng. Finance acts) Malsal hukukla ilgili yasalar... Vergi, emeklilik, genel muhâsebe, barem vb. gibi tüm malsal hukukla ilgili yasaları dilegetirir.

MALSAL YATIRIM (Os. Aynı tevdiât, Fr. Dépôt régulier, Investissement financier; Al. Effektdenpot, Dingliche Investierung; İng. Impair investment, Financial investment, Deposit of securities) Para, altın, eshâm ve tahvilât yatırımı... Bu deyim, kişilerin bankalara yaptıkları yatırımları dilegetirdiği gibi, örneğin bir fabrika satın alınması için yapılan tecimsel (ticârî) yatırımları da dilegetirir. Bk. Yatırım.

MALSAL YAZANAK (Os. Mâli rapor, Fr. Rapport de financier, Al. Finanziall Bericht, İng. Financial report) Herhangi bir kurum ya da kuruluşun malsal durumunu saptayan rapor... Bk. Malsal durum.

MALSAL YIL (Os. Mâli sene, Fr. Année fiscale, Année financière; Al. Finanzjahr, İng. Financial year) Devlet bütçesi için uygulanan yıl... *Takvim yılı* deyimini karşılığında kullanılır. Ülkemizde malsal yıl, takvim yılından farklı olarak, Mart ayının ilk gününde başlar ve Şubat ayının son günü sona erer.

MAL SANDIĞI (Os. Mal sandığı, Fr. Caisse publique, Caisse d'État; Al. Finanzkasse, Staatskasse; İng. Financial office) Devlet gelirlerinin, pul ve değerli belgilerin, her türlü aynıyâtın saklandığı ve hesaplarının tutulduğu mâliye dairesi... Ülkemizde bu deyim genellikle il defterdarlıklarıyla ilçe malmüdürlükleri için kullanılmıştır. Gerçekte her türlü sorumlu saymanlıkları (mes'ul muhâsiblikleri) adlandırır. Bk. Mâliye.

MAL SİGORTASI (Os. Mal sigortası, Fr. Assurance de biens, Al. Güterversicherung, İng. Commodities insurance) Mallar üzerindeki hak ve menfaatlerin zararını ödeyen sigorta... Örneğin yangın sigortası, nakliyat sigortası, hırsızlık sigortası vb. mal sigortasıdır. *Mal sigortası* deyimini; hayat sigortası, kazâ sigortası, hastalık sigortası vb. gibi sigortaları dilegetiren *şahıs sigortası* deyimini karşılığında kullanılır. Bk. Sigorta.

MALTÜŞÇÜLÜK (Os. Malthusyanizm, Fr. Malthusianisme, Al. Malthusianismus, İng. Malthusianism) İngiliz ekonomisi Malthus'ün ekonomi anlayışı... Klâsik ekonomi okulunun çok değerli ekonomi bilginleri oldukları halde bir Smithçilikten ve bir Ricardoculuktan söz edilmediği halde bir *Malthus'çülük*ten söz edilmesinin nedeni, İngiliz oligarşisinin parti çıkarlarına yararlı olması ve yoksulluğun doğal bir iyilik olduğunu ilerisürmekle anamalçı ekonomiyi geniş çapta güçlendirmesi ve desteklemesidir. Aslında bir papaz olan Malthus (1766-1834)'ün Maltüşçülüğü doğuran savı, hiçbir bilimsel veriye dayanmayan *nüfus yasası* varsayımdır. Protestan papazı Robert Malthus, *Essay on the Principle of Population* (1798) adlı yapıtında bir *nüfus yasası* ilerisürmüştür. Bu yasaya göre insanlar geometrik bir oranla (2, 4, 8, 16... olarak), tarımsal üretim aritmetik bir oranla (1, 2, 3, 4... olarak) artmak eğilimindeymiş. Bu yüzden, insan üretmesi tarımsal üretimle sınırlanmıştır. Açlık ve sefaletle bunların doğurduğu ölümleri artıran ve doğmaları azaltan her türlü kötülükler doğaldır. Tarımsal üretimin sınırlamasından doğan bu kötülükler engellemese insanların üretmesi besin üretimini aşar ve insanlık aç kalır (İbid, c. I, s. 1-29). İnsanlar eşit olmamalı, yoksullara yardım edilmemeli ve ölümleri önleyici tedbirler alınmamalıdır. "Her eşitlik sistemi sonunda yoksulluk ve sefalete varır" (İbid, c. II, s. 151). Osmanlı devleti, kötü yönetimi ve zulmüyle tarımsal üretimi ve dolayısıyla nüfusu sınırlamıştır (İbid, c. I, s. 211). İşçi ücretlerinin en az geçim çizgisinde bulunması kaçınılmazdır, çünkü ücretler ar-

tarsa nüfus da artar ve ücretler zorunlu olarak gene en az geçim çizgisine iner. İngiliz oligarşisinin çıkarlarına uygun bulunan Malthus'un bu savı geniş çapta tutulmuş ve desteklenmiştir. Malthus, ekonomik bunalımları da nüfus yasasındaki mantıkla açıklamaktadır. Bunalımların üretimin satınalma gücünden daha büyük bir hızla artmasından doğduğunu; üretimle tüketim arasındaki bu dengesizliği gidermek için nasıl nüfus yasasında insanları ölüme bırakmak gerekiyorsa parayı da öylece üretici olmayan amaçlara bırakmak gerektiğini söyler. Eşdeyişle, nasıl insanların bir bölümünü öldürmek gerekiyorsa paranın da öylece bir bölümünü öldürmek gerekir. Görüldüğü gibi, Malthus, anamalcı çoğalmayı sezmiş, ama nerede bir çoğalmaya rastlanmışsa hemen onu yoketmek gerektiğini ilerisürmüştür. Doğal düzen insan artışına karşı yoksulluğu ve ahlaksızlığı, para artışına karşı da eğlenceyi ve lüksü koyarak dengeyi sağlamaktadır. İnsanların buna karışmamaları ve bu dengeyi bozmaya çalışmamaları yeter. Liberalizmin bırakınız yapınlar formülünü bırakınız ölsünler formülüne dönüştüren Malthus'un bu savları, kısa bir süre içinde, pratikle yalanlanmıştır. XIX. yüzyılda teknik yenilikler, üretimi, değil aritmetik, geometrik bir oranı da aşan bir hızla artırmış ve toplumu, nüfus artışı değil, üretimin artışı tedirgin etmiştir. Bunun sonucu olarak da, doğumları azaltmak yerine, aşırı üretimi azaltmak yoluna gidilmiştir. Kaldı ki Malthus'un nüfus yasası, keyfi ve bilim dışı bir konuta dayanmaktadır; insanların geometrik ve tarımsal üretimin aritmetik bir oranla arttığı hiçbir zaman tanıtılmamıştır. Bu varsayımın her bakımdan yanlışlığı, gittikçe çoğalan insanlığın gittikçe artan ihtiyaçlarını giderecek bütün araçları sağlamasıyla da meydana çıkmış bulunmaktadır. Evrensel gelişme, artan her ihtiyacın onu karşılayacak aracı da birlikte getirmesiyle sürüp gitmektedir. Malthus, insansal ilişkileri, ne doğa yasalarına ve ne de tarih yasalarına dayanan, bilim dışı sayısal ilişkilere dönüştürmüş ve böylelikle de sözde insanların yoksulluğunu ve savaşın kaçınılmazlığını açıklamıştır. Demek ister ki, sefalet de, savaş da anamalcılığın suçu değildir; bunlar doğa yasalarının zorunluğuyla olmaktadır. Malthus'a göre açlık da, yoksulluk da doğaldır, mukadderdir, hiçbir güç bunları önleyemez, devlet bu konuya boşuna müdahale etmemelidir (liberalizm). Yoksulları koruma yasaları (Ing. Poor law), nüfus artışını sağlamak ve yoksulluktan ölümlere engel olmakla, topluma kötülük etmektedir. İnsanların ve besinlerin ge-

rekli oranları Tanrıca düzenlenmektedir ve devlet, beceremeyeceği bir işe karışmaması gerektiğinden başka, Tanrı'nın işine de burnunu sokmamalıdır. Maltüşçüler, onun bu papazca düşüncelerinden yararlanarak tarihsel yasaların yerine, biyolojik verileri koymaya çalışmışlardır. Onlara göre insan toplumu biyolojik yasalarla yönetilmektedir, doğal ayıklama toplumda da geçerlidir ve en güçlülerin yaşamasını sağlamaktadır. Gerçekte toplumda da bir yaşama kavgası vardır, ama bu kavgaya, biyolojik bir kavga değil, toplumsal bir kavgadır. Kimileri de Darwin'in yaşama kavgası düşüncesini, Malthus'ten aldığı ilerisürerler. Oysa, "Darwin, yaşama kavgasının kökü Malthus'tadır diye bir şey söylemiyor. O, sadece, kendisinin yaşama kavgası kuramının, Malthus varsayımının bütün hayvanlar ve bitkiler âlemine uygulanmasıyla oluştuğunu söyler. Darwin'in, saflıkla, Malthus öğretisini incelemeyen kabul etmekle kıldığı pot ne kadar büyük olursa olsun, doğadaki kavgayı daha ille bakışta görmek için Malthus'un gözlüğü gerekmez". XIX. yüzyılın sonunda tarımsal üretimi sınırlandırma, düşüncesine Tarımsal Maltüşçülük denildi. Oysa Maltüşçülük, ürünlerin değil, nüfusun sınırlandırılmasını önermişti. Ne var ki, artık, toplumu, aşırı nüfus değil, aşırı üretim ürkütüyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da az gelişmiş ülkelerde çok gelişmiş ülkelere uygulanması istenen doğum kontrolleri Yeni Maltüşçülük adıyla adlandırıldı. Maltüşçülük, halkdevimbilimsel Maltüşçülük (Fr. Malthusianisme démographique) ve ekonomik Maltüşçülük (Fr. Malthusianisme économique) olmak üzere iki alanda gelişmiştir. Her iki alandaki Yeni Maltüşçülük (Fr. Néomalthusianisme) de Malthus'un çoğalmayı yoketme ana düşüncesine uygun, oysa ilerisürdüğü verilere karşıttır. Demografik yeni Maltüşçülük, az gelişmiş ülkelerde açların sayısını çoğaltmamak için doğum kontrol haplarıyla doğumu sınırlamayı önerir, oysa Malthus liberal bir anlayışla devletin doğum kontrolü gibi bir işe bile karışmamasını ilerisürmüştü. Ekonomik yeni Maltüşçülük, fiyatları yüksek tutmak için üretimi sınırlamayı önerir, oysa Malthus üretimin azlığını ve nüfus çoğalmasının bu üretimin azlığıyla doğal olarak sınırlandığını ilerisürmüştü. Felsefe açısından asıl yeni Maltüşçülük, tarihsel yasaların yerine biyolojik yasaları koyma düşüncesinde belirmiştir ve sosyal Darvincilik, ırkçılık gibi bilim dışı akımlarla aynı temelde birleşir. Bütün bu akımların ortak yanı yaşama kavgasının, toplumsal değil, biyolojik olduğunu tanıtmaya çalışmaktır. Toplumsal tedirginlik-

MANCHESTER OKULU

lerin biyolojik, bundan ötürü de doğal ve önlenemez olduğunu ilerisürerek ekonomik düzensizliğe bilimsel bir temel bulmaya çalışan bu gibi savlar bizzat tarih tarafından her gün biraz daha çürütülmektedir. *Bk. Liberalizm.*

MANCHESTER OKULU (Os. Mançester mektebi, *Fr. École de Manchester, Al. Manchester Schule, İng. Manchester school*) Dış ticârette serbestlik isteyen akım... XIX. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'nin Manchester kentinde Richard Cobden ve Bright gibi önderlerin başkanlığında buğday ithaline konulan gümrük resimleriyle savaşmak ve bunları kaldırtmak için kurulan *Manchester ligası*'ndan doğan bir ekonomi akımıdır. Klâsik-liberal ekonomi öğretisinin avamlaştırılması olarak nitelenir. Özel teşebbüsün ve böylelikle çeşitli ulusların dünyanın ekonomik birliğinde birleşecekleri ve siyasal sınırların önemsizleşerek dünyaya barış sağlanacağı düşüncesini savunur ve İngiliz klâsik erkinciliğinden çok Fransız klâsik erkincisi Bastiat'ın öğretisine dayanır. Anamalcılıkta bütün dünya için bir altın çağ umudunu besleyen Manchester öğretisi, Cobden ve Bright'in mücadeleleri sonunda 1846 yılında tahıl ithalinden alınan gümrük resimlerini kaldırmıştır. Engels, *Erfurt programının eleştirisi*'nde Manchesterliliği *namuslu oportünizm* olarak niteler, ama hemen ekler: "Oportünizmlerin en tehlikelisi, namuslu olanıdır".

MANDA (Os. Manda, *Fr., Al. Mandat, İng. Mandate*) Kendini yönetemediği ilerisürülen ülkeleri yönetmek için Milletler Cemiyeti'nin bir devlete verdiği yetki... Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin (Misâkinm) 22. maddesi, "modern dünyanın güç koşulları içinde kendi kendini yönetmek yeterliğine sahip olmayan ulusların" gelişmelerini sağlamak için Milletler Cemiyeti'nin vekili sıfatıyla ilerlemiş ulusların onları yönetmesini öngörmüştür. Sömürünün Milletler Cemiyeti'nce onaylanması demek olan bu karar, sayıları pek çok olan bilgisizler tarafından sevinçle karşılanmıştı. Atatürk ülkeyi sömürden kurtarmaya çabalayadursun, bu bilgisizler, İstanbul'da hangi mandayı yeğlemek gerektiğini tartışıyorlardı. Bu tartışmalar, 1920'lerdeki Türk aydınlarının kafa yoksulluğunu göstermesi bakımından çok ilginçtir. Atatürk'ün başarısı ülkeyi bu mandalardan ve mandacılarından da kurtarmıştır. *Bk. Sömürü, Sömürgecilik.*

MANÜFAKTÜR (Os. İmalâthane, *Fr. Manufacture*) Makinesiz fabrika... Anamalcılığın ilk sanâyi girişimi dönemine *manüfaktür dö-*

nemi denir. Bu dönemde ticâret anamalcılığı *manüfaktür anamalcılığı*'na dönüşmüş, evlerinde ya da dükkânlarında çalışan üreticiler büyük yapimevlerinde (*İng. Manufactories*) toplanmışlardır. Bu dönem, henüz insan elleriyle çalışılan ve üretilen bir dönemdir. Ne var ki bu eller artık ücret karşılığında satılmaktadır ve ürettikleri artık-değeri anamalcıya bırakmaktadırlar. Önceleri bu yapimevlerine iş araçlarını da birlikte getiren üreticiler daha sonra iş araçlarını da anamalcıya bırakarak sadece elleriyle kaldılar. Bu durum, anamalcı üretime büyük bir gelişme sağladı ve *sanâyi anamalcılığını* hazırladı. Türkçemizde *manüfaktür* biçiminde yazarlar ve kullananlar da vardır. Terim, sözcük olarak *fabrika* anlamındadır. Eskiden tek başına ya da çıraqlarıyla birlikte evinde ya da imalâthesinde çalışan usta işçi, satış için küçük çapta üretim yapıyor ve *ev sanâyiini* gerçekleştiriyordu. Ticâret anamalcılığının gelişmesiyle, daha büyük bir üretime geçmek için, bu ev zanaatkarları belli yerlerde toplandılar. İlk, bir tüccâr anamalcının denetiminde, kendi âlet ve tezgâhlarını bir araya getirerek ve aralarında işbölümü yaparak üretimlerini artırmışlardı. Sonraları âlet ve tezgâhlarını da anamalcı emrine bırakarak sadece emek güçlerini kullandılar. Zanaatkarlar böylelikle işbölümünün küçük bir parçası olmuşlardı. Gene el tekniğiyle çalışıyorlardı ama bir işin ancak küçük bir parçasını yapıyorlardı. Anamalcılığın *manüfaktür dönemi*, anamalcılığın büyük makine sanâyii aşamasına geçmesi için bir köprü olmuş ve onun ön koşullarını hazırlamıştır. Manüfaktür, emeğin üretkenliğinin artması bakımından da büyük bir ilerleme olmuştur. Bir araya gelmenin gerçekleştirdiği işbölümüyle bir iş, son derece basitleştirilmiş birçok mekanik işlemlere ayrılabilmiş, kolaylık ve hızla yapılabilmesi sağlanmıştır. Bundan başka bu basit mekanik işlerde kadın, çocuk, sakat, akıl hastası gibi o zamana kadar üretimsiz kalmış olan işgüçleri de işe sürülmüş, üretimin hızlandırılmasıyla birlikte mâliyet fiyatları da düşürülmüştür. Anamalcılığın manüfaktür döneminin ayırıcı niteliği, henüz *el emeğinin* devam etmesidir. Daha açık bir deyişle, üretime ege-men olan henüz *el emeğidir* ve anamal harcamaları büyük oranda el emekçilerinin ücretlerine gitmektedir. Makine için gereken birikim hazırlanmaktaysa da makine henüz üretime girmemiştir. *Bk. Anamalcılık, Makine, Anamal, Ekonomi.*

MARJİNALCİLİK (Os. Marjinalizm, *Fr. Marginalisme, Al. Marginalismus, İng. Marginalism*) Öznel ekonomik değer kuramı... Bilim-

sellğin gittikçe gelişip yayılması ve anamalcı ekonominin zorunlu çelişkilerinin gittikçe görünmesi üzerine anamalcı ekonomi kuramcıları, ekonomik değerın insan emeğinden doğduğu gerçeğini yadsımak için öznel bir kuram geliştirmek gereğini duymuşlar ve *marjinalcilik* adı verilen yeni bir değer kuramı ileri sürmüşlerdir. Bu anlayışın kurucularından Stanley Jevons bunu açıkça söyler, *Toplum-sal Ekonomi Kuramı* adını taşıyan ünlü yapıtında şöyle der: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfımız siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişmesini durdurmaya yöneltilebilir. O halde emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz" (İbid, 4. baskı, s. 164-165). Bu kuram, eski *ihtiyaç kuramı*'yla eski *fayda kuramı*'nı eski *nedret kuramı*'yla birleştirerek ortaya atılmaktadır. Bu anlayışa göre bir malın, azlığı ya da çokluğundan ötürü değişik ihtiyaçlarda kullanılmasıyla belirlenen son birimin faydası -ki buna *marjinal fayda* adı verilmiştir, okulun adı da buradan türetilmiştir- onun değerinin ölçütüdür. Böylelikle ekonomik değer, üretim alanından tüketim alanına ve nesnelikten öznelliğe kaydırılmaktadır. Bu anlayışa göre bir malın değeri, malın kendisinde bulunan bir şey değil, malın alıcısında bulunan bir şeydir. Ne var ki anamalcılar, marjinalcilerin bütün bu ögütlerine rağmen, mâliyet hesaplarını nesnel değer bilgilerine göre hesaplamakta devam etmektedirler. İsviçreli Leon Walras, Avusturyalı Karl Menger ve İngiliz Stanley Jevons'un kurdukları bu okula *sübjektivist okul* ve *neo-klâsik okul* da denir. İzdaşları yöntem ayrılığı yüzünden *psikolojik okul* ve *matematik okul* adları altında iki kola ayrılmıştır. Psikolojik okul, son birimin yararını, tüketicilerin ruhsal eğilimlerine göre ölçer. Matematik okula bunu matematik formüllerle bağlamaya çalışır. Her iki okulun da amacı; bir malın, o mala duyulan *ihtiyaç*, o malın sağladığı *fayda* ve o malın *az ya da çok bulunurluğunu* saptayarak kullanma değerini bulmaktır. *Marjinal* sözcüğü, burada, *son* (Ar. Nihâi) anlamındadır. Klâsik economiciler değeri *üretim mâliyetinde* buluyorlardı. Bu, yanlış olmasına rağmen *nesnel* bir anlayıştı. Marjinalciler değeri *fayda*'da bulmaktadırlar ki, bu *öznel* bir anlayış olmakla büsbütün yanlıştır. Bu demektir ki değer, artık, üretim alanında değil, tüketim alanında aranmaktadır. Bu anlayışa göre üreticinin, değerın belirlenmesinde, tüm belirleyici olmak bir yana, hiçbir rolü yoktur. Örneğin çöldeki bir insan için, bir testi suyun ikinci testinin bulunamayacağını varsayarsak- damlasının değeri

-marjinalistlerin deyimiyle *marjinal değeri*. paha biçilemeyecek derecede büyüktür. Oysa çeşmeleri gürül gürül akan bir kentte su bedavadır, çünkü marjinal değeri sıfırdır. Etin değeri ekmeğin değerinden yirmi kat fazlaysa, son lokma et son lokma ekmekten yirmi kat fazla değer taşıyor demektir. Deniz çok boldur ve bu yüzden bedavadır, ama denize girilebilecek yerler azsa oralarda plajlar kurulmaya ve deniz ona duyulan ihtiyaçla az bulunurluğu oranında değerlenmeye başlar. Bu hesap, mallarda böyle olduğu gibi, hizmetlerde de böyledir. Örneğin marjinalcilere göre müteşebbisler işçilerden daha çok kazanırlar, çünkü müteşebbislerin hizmet türü işçilerin hizmet türünden daha nadirdir (Bk. J. B. Say, *Oeuvres Diverses*, s. 80). İşçilerin de marjinal üretkenlikleri, aldıkları ücrete eşittir. Her işçi saat başına, ücrete eşit bir değer üretir (Bk. H. Denis, *Valeur et Capitalisme*, s. 85-6). İşçinin ücreti, bu anlayışa göre, çalışma süresinin son biriminin ürünüyle belirlenmektedir. Ne var ki, anamalcı üretimde anamalcılar, marjinalcilerin bütün bu öğrettiklerine rağmen, mâliyet hesaplarını klâsik bilgilere göre yapmakta devam etmektedirler (Bk. Alder ve Mitchell, *Economics of American Industry*, s. 128). Paris Hukuk Fakültesi'nde yapılan bir tartışmayı toplayan *Le Fonctionnement des Entreprises Nationalisées en France*'ta şöyle yazılıdır: "Çeşitli anketlerin, özellikle Hall ve Hitch'in yaptıkları anketlerin gösterdiği gibi işletmeler, marjinal fiyatlarını bilmemekte, önceden tasarlanmış bir kâr marjı ekleyerek ortalama toplam mâliyete göre hüküm vermektedirler" (s. 261). Bunun nedeni çok açıktır: Çünkü; marjinal değer hesaplanamaz. Nitekim, marjinalciler, üretim mallarının marjinal değerini, 1871'den bu yana yüz yıl geçtiği halde hâlâ hesaplayamamışlardır. Örneklerini hep tüketim mallarından, özellikle de lüks tüketim mallarından seçmektedirler (Bk. Léon Walras, *Abrégé des Eléments d'Economie Politique*). Klâsik liberaller, değerın belirlenmesi için *değiştirme değeri*ni temel aldıkları halde marjinalciler, bunun tam tersini, *kullanma değeri*ni temel almışlardır. Onlara göre değiştirme değeri, kullanma değerinin, yani malın faydasının ürünüdür. Oysa kullanma değerini de *nicelik* olarak dilegetiremediklerinden, örneğin şu kalemin on faydası vardır, diyemediklerinden, kullanma değerinin karşıladığı ihtiyacı miktarca saptamaya çalışmaktadırlar. Ne var ki bir insanın bedava olan havaya, çok değerli olan elmaştan çok daha fazla ihtiyacı vardır. Bunun içindir ki marjinalciler, doğrudan doğruya *ihtiyacın niceliğini* değil, *tatmin edilmeyen ihtiyacın son biriminin nice-*

MARJİNAL BİRİKTİRME EĞİLİMİ

liğini, ölçmeye çalışmışlardır. Marjinalcilerin, klâsik ekonomiyi tersyüz etme çabalarının nedeni de çok açıktır ve bunu kendileri de açıklamaktadırlar: Paris komünü hareketinden (1871) sonra ciddileşmiş bulunan bilimsel anlayışı safdışı edebilmek için, onun dayandığı bütün klâsik ve liberal temelleri de kökünden değiştirme gerekmiştir. Bunun için de, bütün klâsik anamalcı ekonominin dayanağı olan üretimden hareket yerine, marjinalcilik (1871), tüketimden hareket etmeyi yeğlemiştir. Marjinalcilik, böylelikle, Hermann Gossen ve Richards Jennigs'in hazırladığı temeller üstünde Walras, Jevons ve Menger tarafından bilimselliği kökünden yıkmaya gayretleriyle kurulmuştur. Onları, Anglo-Amerikan okulundan Alfred Marshall, J. B. Clark; Avusturya okulundan F. von Wiesner, Lozan okulundan Vilfredo Pareto izlemiştir (*Bk. W. Stark, The History of Economics in its Relation to Social Development*). Faydanın ölçülüp ölçülemeyeceği aralarında tartışma konusudur. Sencer Divitçioğlu şöyle yazmaktadır: "Marjinal ve neo-klâsik okul temsilcilerinden çoğu faydanın kardinal olarak ölçülebileceğine inanmışlardır. Marshall'e göre bir malın azalan marjinal fayda eğrisiyle o malın talep eğrisi özdeş olduğundan mala atfedilen fayda, dolaylı olarak fiyatlarla ölçülebilir. Talep edilen mal miktarının azalan marjinal faydanın bir fonksiyonu olduğunu kabul eden Marshall'in kısmi analizine karşılık, Lozan okulundan Pareto, faydanın ordinal olup ölçülemeyeceğini savunmuştur. Maldan talep edilen miktar yalnız o malın faydasının bir fonksiyonudur. Böylece kıymet teorisinde kısmi analiz bir yana bırakılmış, genel analiz uygulanmaya başlanmıştır. Bu görüş tarzına göre, birey, karşılaştığı mallar karşısında bir seçim yapmak zorunda kalacaktır. Birey, seçimini yaparken, kendisine maksimum faydayı, yahut başka bir deyişle, maksimum tatmini sağlayacak birleşimi arayacaktır" (*Bk. Mikro İktisat*, İstanbul 1971, s. 3, 4). Marjinalcilik, değer her mal için ayrı ayrı belirlenmesi gerektiğini ileri süren, mikro ekonomik bir anlayıştır. Değeri, üretim maliyetlerinin ürünü değil, aranımın bu üretim maliyetleri üstündeki etkisinin ürünü sayar. Yani, değeri aranım belirlir. Ernest Mandel şöyle yazmaktadır: "Ricardo'nun ortaya attığı ve Marx tarafından geliştirilen toprak rantı teorisi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında emek-değer teorilerinin hareket noktasıdır. Toprak rantı teorisine göre gerçekte; tarımsal ürünlere talep, son tahlilde bu ürünlerin fiyatını belirler. Bu toprak rantı teorisinin genel bir değer teorisi

haline getirilmesi iki tahlil hatasından ileri gelmektedir: Önce, toprak rantını yaratmış olan toprak mülkiyetinin özel şartlarını hesaba katmıyor. Sonra, kapitalist rejimde toprak mülkiyeti, sermaye mülkiyeti ve işgücü mülkiyeti ile ilgili kuramsal bakımdan farklı şartları göz önünde tutmuyor. Toprak rantı, toprak üretim sürecinin temel bir unsuru olduğu için doğmaz. Bu, toprakla bu üretim süreci arasına, bu üretim sürecinde yaratılmış toplam gelirlerden ösrü *keyfi olarak isteyen* bir toprak sahibinin girmesinden doğar. *Üretim süreci içinde yaratılmış gelirler* hakkında bir teori ortaya atmak için bu ösrün verilmiş tarzından hareket etmek büyük bir mantık hatasıdır" (Mandel, *Ekonomi Elkitabı*, Orhan Suda çevirisi, c. I, s. 305-6). Marjinalciler liberaldir, çünkü kurmaya çalıştıkları sistem ancak toptan bir rekabet halinde işleyebilir (bu yüzden kendilerine *neo-klâsik* adı verilmiştir). Böylesine bir rekabet alanında, bütün üretimin değerini, belirleyen marjinal ürünün değeri; amorti edilen anamal, ücret, fâiz ve toprak rantı halinde erir. Bu durum, marjinalist genel denge kuramıyla saptanmıştır (*Bk. Walras*, op. cit. s. 187-9). *Bk. Değer, Marjinal gelir, Marjinal ürün, Marjinal maliyet, Marjinal biriktirme eğilimi, Marjinal doz, Marjinal etkinlik, Marjinal dışalım eğilimi, Marjinal verimlilik kuramı, Marjinal yeğinlik, Liberalizm.*

MARJİNAL BİRİKTİRME EĞİLİMİ (*Os. Nihâf tasarruf meyli, Fr. Propension marginale a épargner, Al. Marginale Sparneigung, İng. Marginal propensity to save*) Gelir değişikliğine karşı tasarruf eğiliminde görülen değişiklik oranı... Marjinalcilere göre bu eğilim, biriktirmedeki artışı gelirdeki artışa bölerek bulunacak olan niceliktir. *Bk. Marjinalcilik.*

MARJİNAL DİŞALIM EĞİLİMİ (*Os. Nihâf ithâlât meyli, Fr. Propension marginale a importer, Al. Grenzhang zum Einfuhr, İng. Marginal propensity to import*) Dışalım mallarına yönelen istemin gelir artışına oranı... Marjinalcilere göre örneğin yüz milyonluk bir gelir artışı varsa ve bunun yirmi beş milyonu dışalım mallarına yöneliyorsa marjinal dışalım eğilimi dörtte bir oranındadır. *Bk. Marjinalcilik.*

MARJİNAL DOZ (*Os. Nihâf doz, Fr. Dose marginale*) Tatmin edilmiş ihtiyacın son dozu... Marjinalcilerin başlıca dayanaklarından biri olan ekonomici Gossen'e göre kimi mallarda doyma (tatmin) noktasına daha çabuk, kimi mallarda daha geç ulaşılır. Bu doz, her mal için başkadır. Örneğin, lüks mallarda

doym noktası daha geç oluşur. Bundan başka marjinal doz, kişilere ve ihtiyaçlara göre de değişir. Bir kimse bir mala bir başka kim-seden daha çabuk doyabilir. *Bk. Marjinalci-lik, Doyan istekler yasası.*

MARJİNAL ETKİNLİK (*Os. Nihâi tesir, Fr. Efficacité marginale, Al. Grenzleistungsfähig-keit, İng. Marginal efficiency*) Yatırım mali-na eklenecek yeni bir birimin ona harcanâ-cak paraya oranla getireceği kazanç yüzdesi... Marjinalciler buna *anamalın marjinal etkin-liği* (*Os. Sermâyenin nihâi tesiri, Fr. Efficacité marginale du capital*) derler. Anamalcı müte-şebbisler böylelikle yatırım kararlarını etkile-yen kâr etme ölçütünü buldukları kanısında-ırlar. *Bk. Marjinalcilik, Kazanç.*

MARJİNAL GELİR (*Os. Nihâi vâridât, Fr. Revenu marginal, Al. Grenzrös, İng. Mar-ginal revenue*) Arzın bir birim artmasıyla top-lam gelirden meydana gelen artış... *Bk. Mar-jinalcilik, Ulusal gelir.*

MARJİNAL MÂLİYET (*Os. Nihâi mâliyet, Fr. Coût marginal, Al. Grenzkosten, İng. Marginal cost*) Bir birim üretim artışının da-ha önceki üretim giderlerine eklediği harca-ma... Diyelim ki bir işletme günde dört ma-kine yapıyor ve 50.000 lira harcıyor, günde beş makine yaptığı takdirde 57.000 lira har-carsa *marjinal mâliyet* 7.000 lira demektir. Art-an birimlerin mâliyeti önce azalırken sonra artmaya başlar. Marjinal mâliyetin bilinmesi demek, mâliyetin azalma seyrinde en son bi-rimin hangisi olduğunu bilmek demektir. Daha açık bir deyişle, örneğimizdeki işletme mâli-yeti artırmadan günde kaç makine yapabile-cektir? Diyelim ki sekizinci makine biriminde mâliyet artmaya başlıyor, demek ki bu işle-tmenin ekonomik verimi günde yedi makinedir. *Bk. Marjinalcilik, Mâliyet.*

MARJİNAL TÜKETİM EĞİLİMİ (*Os. Nihâi istihlâk meyli, Fr. Propension marginale a con-sommer, Al. Marginale Konsumneigung, İng. Marginal propensity to consumption*) Gelir de-ğişmesinin tüketim niceliğinde meydana ge-tirdiği değişiklik... Bu eğilimin niceliği, tüke-timdeki artış miktarının gelirdeki artış mikta-rına bölünmesiyle bulunur. *Bk. Marjinalcilik, Tüketim.*

MARJİNAL ÜRÜN (*Os. Nihâi hâsıla, Fr. Produit marginal, Al. Grenzprodukt, İng. Mar-ginal product*) Bir üretim etmeni birimi ek-lelendiğinde üretim toplamında görülen artış... Örneğin beş işçiyle bin ampul yapıldığını varsayalım. Bir işçi daha eklersek (eşdeyişle,

altı işçiyle) bin elli ampul yapılıyor. Marji-nalcilere göre bu örnekteki son elli ampul, marjinal üründür. *Bk. Marjinalcilik.*

MARJİNAL VERİM (*Os. Nihâi hâsılat, Fr. Rendement marginale*) Son birimin verimi... Amerikan ekonomicisi John Bates Clark ta-rafından 1880 yılında ileri sürülmüştür. *Bk. Marjinal verimlilik kuramı.*

MARJİNAL VERİMLİLİK KURAMI (*Os. Nihâi hâsılat nazariyesi, Fr. Théorie de pro-ductivité marginale*) Ücreti, son işçinin üre-timde meydana getirdiği artışla belirleyen ku-ram... Bu kuram Alman ekonomicisi H. von Thünen ve Amerikan ekonomicisi John Bates Clark tarafından ileri sürülmüş, ufak tefek de-ğişikliklerle bütün marjinalcilerce kabul edil-miştir. İşçi ücretlerinin nasıl saptanacağını gösterir. Bu anlayışa göre işçi ücreti, bir fab-rikaya alınan son işçinin marjinalist deyimle: marjinal işçinin sağladığı ürüne eşittir. Di-yelim ki bu son işçi fabrikaya on liralık hâ-sılat sağladı, öyleyse bütün işçilerin ücretleri on lira olacaktır. Bu kuram, serbest rekabet koşullarında çalışan bir piyasada geçerlidir. İngiliz marjinalisti Marshall bunu şöyle bir örnekle açıklıyor: "Yirmi koyunu olan ve bunları bir çobanla yetiştiren bir kimsenin, ikinci bir çoban tutabilmek için eskisine göre pazara yirmi koyun daha fazla gönderebile-ceğine inanması gerekir. Eğer bu koyuncu pazara gönderebileceğine inandığı fazla koyun-ların değerinden daha az ücret isteyen bir çoban bulabilirse bu çobanı tutar, yoksa ikin-ci bir çoban tutmaz. Görülüyor ki çobanın ücreti, toplam hâsılaya eklediği değere eşit olmakta ve ikinci bir çobanın işe alınması sözkonusu olduğu takdirde bu ikinci çoban, yani *marjinal çoban*, kendinden önceki çoba-nın ücretini de belirlemektedir" (Erol Zeytin-oğlu, *İktisat Dersleri, İstanbul 1969, s. 282-3*). *Bk. Marjinalcilik, Ücret.*

MARJİNAL YEĞİNLİK (*Os. Nihâi şiddet, Fr. Intensité marginale*) Son birimin şidde-ti... Aranımı karşılaması gereken sürüm ne kadar azsa *marjinal şiddet* de o kadar büyük olur. Örneğin çölde susuz kalan bir adamın güçlüğü bulduğu bir testi suyun son damla-sının şiddeti çok büyüktür, buna karşı evinde sürekli akarsu bulunan bir adam için marji-nal şiddet sıfırdır. Jevons, kullanılan son biri-min faydasına *faydanın son derecesi* diyordu, onun bu deyiminin yerini Wieser'in *marjinal yarar* terimi almış bulunmaktadır. *Marjinal yarar*, bir malın sağladığı *en büyük yarar* de-ğil, onun akıllıca kullanımının sağladığı *en*

MARKSÇILIK

*küçük yarar*dır. Marjinal yarar ve şiddet, dozlar arttıkça azalır. Ekonomik olguları ruhbilimsel açıdan ele alan metafizik düşünce yapılı economicilerden Gossen'e göre herhangi bir mala karşı istek sonsuz olarak artmaz, istek giderildikçe azalma eğilimi gösterir. Ekonomici Marshall, Gossen'in bu yasasından *azalan marjinal fayda* kavramını çıkarmıştır. Azalan marjinal fayda ilkesine göre bir malın tüketilen miktarı arttıkça o malın marjinal faydası azalma eğilimi gösterir. Buradaki *marjinal fayda*, o malın son biriminin faydasıdır. Bunu daha iyi anlamak için şu basit örnekten yararlanılabilir: Diyelim ki karnızın açtır. Bu açlığınızı gidermek için bir ekmeği satın alıyorsunuz. İlk lokmanın ruhbilimsel faydası sizin için çok büyüktür. Ama yediğiniz lokmaların sayısı çoğaldıkça bu ruhbilimsel fayda azalacaktır. Buysa ekmeğin son lokmasının getirdiği ek faydanın gittikçe azalmakta olduğunu gösterir. Amerikalı ekonomi profesörü Paul Samuelson, *İktisat* adlı yapıtında şu örneği vermektedir: "Farz edelim ki insanın gözlerini kapatıp elini, avcunun içi yukarı bakacak şekilde tutmasını söylüyorsunuz. Avcuna bir ağırlık koyduğunuz takdirde şüphesiz ki bunu hissedecektir. Ağırlığı artırdığımız takdirde ek ağırlıkları da hissedecektir. Fakat ağırlık epeyce arttıktan sonra, deneye başlarken koyduğunuz ağırlığa, eşit bir ağırlık koyduğunuz takdirde bu eki hissetmediğini söyleyecektir. Eşdeyişle, avcunun taşıdığı *toplam* ağırlık ne kadar çoksa, ek veya *marjinal* ağırlık o kadar az olacaktır" (Ibid, İstanbul 1970, Demir Demirgil çevirisi, s. 479). *Bk.* Marjinalcilik.

MARKSÇILIK (*Os.* Marksizm, *Fr.* Marxisme, *Al.* Marxismus, *İng.* Marxism) Alman düşünürleri Karl Marx'la Friedrich Engels'in etimsel ve tarihsel özdakil öğretileri... Alman düşünürleri Karl Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895)'in tarihsel ve diyalektik özdakil öğretileri *Marksçılık* (Marksizm) adıyla anılır. Marksçılık, yüzyıllardan beri insan düşüncesini yöneten metafiziğin yerine doğanın işleyiş yasası olan diyalektiği koyar. Diyalektik, böylelikle, insanın geçmişini çözümlenecek ve geleceğine yön verecek eyleminde uygulayacağı bir yöntem olmuştur. Bu yöntem, bütün bilimleri ve özellikle altyapıyı gerçekleştiren üretim sürecini geniş çapta kapsamaktadır. Bu anlayışa göre insanlık tarihi, üretim süreciyle belirlenen ve biçimlenen toplumsal-ekonomik oluşumların tarihidir. İnsanlar yaşayacak durumda olmalıydılar ki tarih yapabilsinler. Yaşayacak durumda olmak demek, üretmek demektir. Marksçı ekonomi *Ka-*

pital adlı yapıtta verilmiştir. Yapıtın birinci cildi (1867) Marx tarafından yazılmış, ikinci (1885) ve üçüncü (1894) ciltleri Marx'ın ölümünden sonra bıraktığı notlardan Engels tarafından tamamlanmıştır. Hilferding şöyle der: "Marx'ı kendisinden önceki bütün düşünürlerden ayıran, sistemin temelindeki toplumsal kuram, eşdeyişle tarihsel özdakil görüştür. Bu kuram, ekonomik kategorilerin aynı zamanda tarihsel kategoriler olduğunun anlaşılmasını sağladığı için değil -çünkü bunun anlaşılması tek başına yeterli değildir-, toplumsal yaşamı yöneten yasanın özünü ortaya koyduğu için değerlidir. Bu kuramla evrimin mekanizması keşfedilebilir; ekonomik kategorilerin nasıl doğdukları, nasıl bir dönüşüm ve değişim geçirdikleri, nasıl ortadan kalktıkları ve bütün bunların nasıl olduğu tanımlanabilir" (Hilferding, *Aus der Vorgeschichte der Marxschen Oekonomie, in Die Neue Zeit*, kitap 29, c. 2, s. 626). İncelemeci Max Beer de şöyle yazmaktadır: "*Kapital*'i iyice anlayabilmek için şunları hatırlamak zorunludur: 1. Marx, mutlak karakterde hiçbir tarif vermez. Sermaye, ücret, değer v.b. gibi kavramlar tarihsel kategorilerdir; yani belirli bir tarih dönemi için, öteki dönemlerde olmayan, belli bir anlamları vardır. Örneğin değer kavramı, bazı dönemlerde bir şeyin faydasını anlatabilir, başka dönemlerde bir nesnenin ya da bir kişinin faziletiyle ya da güzelliğiyle belirlenebilir. Bu arada bugünkü toplumda değer, Marx'ın bilimsel bir analizle emeğe irca ettiği üretimle belirlenmektedir. 2. Marx, bilimsel yoldan keşfedilen prensipleri eşyanın kendi özü olarak görür, pratiği ise tersine eşyanın dışsal ifadesi olarak görür. Örneğin, *değer* teorik ifade, *fiyat* ise onun ampirik ifadesidir. Ampirik ifade şüphesiz teoriden uzaklaşır, ama teoriziz anlaşılması da imkânsızdır. 3. Marx, kapitalist ekonomik süreci, politik ya da öteki bütün dış müdahalelerden arınmış olarak görür. Marx'ın *Kapital*'de sözünü ettiği işçi mücadeleleri ve emeğin korunmasına değgin kanunlar, egemen sermayenin etkisini azaltmaktan çok, üretim güçlerinin gelişmesine yardım eder. 4. Marx, kapitalist sınıfı her zaman tümüyle ahr ve hiçbir zaman ayrı ayrı kapitalistleri ele almaz" (Beer, *Karl Marx, Şerif Hulfüsü ve Muvaffak Şeref çevirisi*, s. 93-4). Marksçı ekonomi anlayışı, Adam Smith ve özellikle David Ricardo gibi büyük liberal ekonomi bilginlerinin attıkları tohumların geliştirilmesi ve bilimselleştirilmesiyle oluşmuştur. *Bk.* Diyalektik ekonomi, Metafizik ekonomi, Emek, Değer, Artık-değer, Anamalmın organik bileşi-

mi, Anamalcılık, Bunalım, Ekonomi, Altyapı, Üstyapı, Gerekli emek.

MARSHALCILİK (Os. Marshallcilik, İng. Marshallianizm) Değerin eklektik olarak açıklanması görüşü... İngiliz ekonomisi Alfred Marshall (1842-1924), klâsik okulla neo-klâsik okul arasında bir sentez yapmayı denemiş ve değeri; üretim giderleri, sürüm ve aranım, marjinal yarar gibi birbirinden farklı bulunan üç kuramı birleştirerek açıklamaya çalışmıştır. Marshall'a göre piyasa fiyatı, marjinal aranım fiyatıyla marjinal sürüm fiyatının kesiştiği noktada gerçekleşir. Ne mâliyet (klâsik kuramın temeli olan üretim alanı) ne de marjinal yarar (neo-klâsik kuramın temeli olan tüketim alanı) tek başlarına değeri açıklayamazlar, bunların birleştikleri piyasa alanındadır ki *değer* gerçekleşir. Marshall, bundan başka, bir malın faydasını, birbirini izleyen her ünitenin marjinal faydasının toplamı olarak gördüğü için de Avusturya okulundan farklı bir marjinalcilik görüşü ileri sürmüştür. *Toplam marjinal yarar* kavramı Marshall'indir. *Bk.* Değer kuramları, Marjinalcilik.

MARSHALL'İN GELİR DAĞILIMI KURAMI (Os. Marşal'in tevzii vâridât nazariyesi, Fr. Théorie de Marshall sur la répartition des revenus, Al. Marshall'sche Distributions-theorie, İng. Marshall's theory of distribution) Gelir dağılımını müteşebbislerin belirlediği görüşü... Ekonomisi Alfred Marshall'e göre gelir dağılımını müteşebbisler (girişimciler) belirler, çünkü üretim faktörlerini kullanan müteşebbislerdir. Bir müteşebbis çeşitli üretim faktörlerinin mâliyetlerini sürekli olarak izler ve kârını en yükseğe çıkarmak için (maksimumlaştırmak için) taleplerini sürekli olarak bir faktörden ötekine kaydırır, böylelikle de üretim faktörlerinin gelirlerini belirlemiş olur. *Bk.* Gelir dağılımı, Girişim, Girişimci, Bölüşüm, Marshallcilik.

MARSHALL TASARISI (Os. Marşal plânı, Fr. Plan Marshall, Al. Marshall Plan, İng. Marshall plan) Amerika'nın Avrupa'ya yardım plânı... *Marşal yardımı* deyiminin kaynağı olan bu plân, *Avrupa kalkınma programı* adıyla da anılır. 1947 yılında Başkan Truman'ın dışişleri bakanı olan General George Marshall tarafından önerilmiştir. Görünüşteki amacı Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uğradığı çöküntüye engel olmak ve Avrupa'yı kalkındırmaktır, gerçek amacıysa Amerika'daki ekonomik çöküntüye engel olmak ve Amerikan üretimini canlandırarak bu üretime pazar bulmaktır. Amerika bu plân gereğince Av-

rupa'ya *yardım* adı altında krediyle büyük çapta mal satmıştır, arasıra da göstermelik hibelerde bulunmuştur. *Bk.* Yardım.

MATEMATİK EKONOMİ (Os. Riyâzi iktisat, Fr. Économie mathématique, Al. Mathematische Ökonomie, İng. Mathematical economics) Matematik yöntemle çalışan ekonomi... Ekonomiye matematiği sokan ve ekonomik sorunların matematik denklemlerle çözümlenebileceğini ileri süren ilk düşünür Fransız matematikçisi Antoine Augustin Cournot (1801-1877)'dur. Ekonomide matematik yöntem daha sonra marjinalciler, Slutsky, Hicks, Samuelson vb. tarafından geliştirilmiştir. *Bk.* Matematik okul.

MATEMATİK OKUL (Os. Riyâzi mektep, Fr. École mathématique, Al. Mathematische Schule, İng. Mathematical school) Marjinal değeri matematik formüllere bağlamaya çalışan marjinalcilik... Buna *İsviçre okulu* ve *Lozan okulu* da denir. Bu okulun öncüsü Fransız Leon Walras, sonra onun yerini alacak olan Vilfredo Pareto İsviçre'de Lozan kentinde ders vermişlerdi. Matematik okul, *Servetler Teorisinin Matematik İlkeleri Üzerinde Araştırmalar* (1838) yapıtıyla ünlü matematikçi ve ekonomisi A. Cournot'ya dayanır. Yöntem bakımından bu okulun gerçek öncüsü Cournot'dur. Özellikle Walras, tam rekabet koşulları içinde fiyatların nasıl gerçekleşeceğini gösteren birçok teoremler kurmuştur. Denge koşullarını belirleyen sürüm ve aranım eğrileri, ilgisizlik ve fiyat eğrileri, belirli gelir düzeylerinde aranan mal nicelikleri, marjinal mâliyet eğrileri, verilen ücretlerle bunun karşısında emeğin yararsızlığı eğrisi, istihdam aranımı, faiz oranı, yatırım hacmi vb. gibi birçok -kesişme noktalarında denge koşullarını sağlayacak olan eğriler saptamıştır. Böylelikle *marjinalist bir genel denge kuramını* ileri sürmektedir. Bu okulun karşısında, matematik formüllere rağbet etmeyen, psikolojik okul yer alır. *Bk.* Marjinalcilik.

MATEMATİKSEL YEDEKLER (Os. Riyâzi ihtiyatlar, Fr. Réserves mathématiques, Al. Mathematische Reserven, Praemienreservecfonds; İng. Mathematical reserve funds) Uzun vâdeli hayat sigortasının belli bir tarihteki değeri... *Bk.* Sigorta.

MATEMATİK ULUSLARARASI TECİM KURAMI (Os. Riyâzi beynelmilel ticâret nazariyesi, Fr. Théorie mathématique du commerce international, Al. Mathematische Theorie des Aussenhandels, İng. Mathematical theory of international trade) Klâsiklerden

MENFAAT

çağdaş economicilere kadar ileristirülen çeşitli uluslararası ticaret kuramlarının matema-tiksel birleşimi... Ricardo'dan günümüz ekono-micilerine kadar çeşitli economicilerce ileri-sürülen çeşitli dış ticaret kuramları, matema-tiksel yöntemle birleştirilmeye (sentezi yapılmaya) çalışılmıştır. *Bk. Matematik ekonomi.*

MENFAAT *Bk. Çıkar.*

MENGER KURAMI (*Os. Menger nazariyesi, Fr. Théorie de Menger*) Bütün öteki mallar değerlerinin, doğrudan doğruya tüketilen mal-lar değerlerine bağlı olduğu savı... Psikolo-jik marjinalciliğin kurucusu Viyana Üniver-sitesi ekonomi profesörü Karl Menger (1840-1921), malları ikiye ayırmış ve ekmek gibi doğrudan doğruya tüketilen mallara *birinci derecede mallar* adını vermiştir. Menger'e göre üst derecedeki malların değeri, birinci dere-cedeki malların değeriyle belirlenir. Menger'in bu kuramına *atf kuramı* denir. Menger'e göre değer in emek ve amalla hiçbir ilgisi yoktur, onu insanların aklı ve duyguları bel-irler. Örneğin eski model bir otomobil aynı anamal ve emek harcanarak yapıldığı halde aynı otomobilin yeni modelinden daha ucuzdur (Menger özel bir kuram geliştirdiğinden değerin nesnel yapısıyla ilgilenmemektedir. *Bk. Değer*). Menger'e göre bir malın bütün birimleri birbirinin eşidir ve aynı değeri taşır, o malın değerini belirleyen, bu eş birimler içinde en az yararlı olanıdır. *Azalan marjinal fayda ilkesini* ilerisüren de Menger'dir. *Bk. Marjinalcilik.*

MENKUL MALLAR *Bk. Taşınır mallar.*

MENSUCÂT *Bk. Dokuma.*

MERKANTİLİZM (*Os. Merkantilizm, Fr. Mercantilisme, Al. Merkantilismus, İng. Mercantilism*) Ekonomik ulusçuluk ve devletçilik... Fransızca *mercantile* sözcüğü *tecimsel* (*Os. Ticârî*) demektir, *paragöz* anlamını da dilegetirir, *namuslu olmayan tüccâr'a* da Fran-sızca *mercanti* denir. *Merkantilizm* anlamında *komersiyalizm* deyi mi de kullanılır. Fransız merkantilizmine *kolbertizm*, İspanyol merkan-tilizmine *bulyonizm*, Alman merkantilizmine *kameralizm* denir. Merkantilizm, XVI, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda hemen bütün Avrupa'nın ekonomik siyasası olmuştur. Merkantilist yazarların ortak düşünceleri devletçilik, ulusal ekonomiyi koruyuculuk, sanâyicilik sorun-larında toplanır. Enflasyoncu bir düşünceyle ulusal zenginliği devlet kasasındaki altın ve gümüş stokunun çoğalmasında bulmuşlar, altın ve gümüşü yurt içinde yağmak ve dışarı-

ya kaçırmamak için giriş kolaylıkları ve çı-kış zorlukları koymuşlardır. "Altın ticâretin, ticâret de altının anasıdır" derler. Tarihsel süreçte, ortaçağdan yeni zamanlara geçişin ürünüdür; derebeylik düzeninin yerini ulusal burjuva devleti almıştır. Bu sürecin zorunlu sonucu olarak uluslararası Katoliklik bile ul-sal Protestanlığa dönüşmüştür. Zengin mâdenleri ele geçirmek yolundaki sömürgecilik de bu düşüncenin zorunlu sonucu olmuştur. Yurt ticâretini ve sanâyiini içte ve dışta ko-ruyuculuk (himâyecilik); merkantilizmin baş-lıca özelliğidir. Örneğin, İngiltere'de, yurt sa-nâyiini ve ticâretini korumak için, ölümler bile yüklü kumaşla kefenlenmelerini buyuran yasalar çıkarılmıştır. İlk devletçi ve himâye-ci (merkantilist) düşünceyi ilerisüren Fransız düşünürü J. Bodin (1530-1596)'dir. Bodin, hammaddelerin çıkışıyla girişini ağır gümrük resmine, bunun tersini de hafif gümrük res-mine bağlamak gerektiğini savunmuştur. Ay-rıca, para miktarıyla fiyat arasındaki ilişkiyi de sezmiş, sanâyiin ücretli emek bulabilmesi için köleliğin kaldırılmasını savunmuş, ekono-mik sorunları ilk kez deneysel açıdan değerkendirmişdir. Ekonomik düşünce, merkantilizm çağında, felsefe ve din etkisinden kurtularak ulusal ve siyasal etkiler altına girmeye baş-lamıştır. Bodin'i izleyen Fransız düşünürü An-toine de Montchrétien (1576-1621), ulusal ekono-mi görüşünü ilerisürmektedir, "ekonomik bağımlılık, siyasal bağımlılığı gerektirir" der. İnsan emeğiyle işbölümünün önemi üstünde de durmuş, dış ticârette sıkı bir himayeciliği savunurken iç ticârette tam bir serbestliği önermiştir. Tembellerin işyerlerinde zorla çalıştırılmaları gerektiği düşüncesi de onundur. Merkantilizmin büyük adı, kuramcılıkla eylemciliği kişiliğinde birleştirmesi bakımından Fransız devlet adamı Colbert (1619-1683)'dir. Colbert "ulus, ekonomik bir örgüttür" der, iç pazarların kurulmasını sağlamış ve iç gümrükleri kaldırarak dış ticâret gümrükleri koy-muştur. Sanâyiin kurulması ve gelişmesi için kredi ve vergi kolaylıkları sağlamış, Fransız ekonomisinin güçlenmesinde büyük çapta et-kili olmuştur. Koyu merkantilist ekonomi si-yasası bir yandan fizyokrat tepkiyi hazırlar-ken öbür yandan liberal tepkiyi kotarmaktadı-r. İngiliz Colbert'i denilen Sir William Petty (1623-1687), "bir yanıyla merkantilist olduğu halde öbür yanıyla liberalizmin öncülerinden-dir. "Zenginliğin babası emek, anası da top-raktır" diyen Petty, ekonomide ulusçuluğu ve devlet müdahalesini savunmuştur. Ama bir yandan da dış ticâretin serbestçe yapılmasını istiyordu. İşsizliğe çare olmak üzere devle-

tin yatırımlar yapmasını ileristürmekle Keynes'e de öncülük etmiştir. İngiliz merkantilisti Dudley North (1641-1691) da uluslararası ticâret serbestliğini savunmak ve gümrük yasalarına karşı çıkmakla liberalizme öncülük etmektedir (Liberalizmi sezmeye başlayan İngiliz economicileri haklıydılar. O çağda, dünyanın en büyük ve ileri sanâyi ülkesi olan İngiltere'nin yabancı ülkeler rekabetinden korkusu olmaması gerekirdi. Merkantilizm Fransa için ne kadar yararlıysa liberalizm de İngiltere için o kadar yararlı olacaktı. Nitekim liberalizm, kısa bir süre sonra, İngiltere çıkarlarına uygun olduğundan ötürü İngiltere'de filizlenecektir). İtalyan merkantilisti Thomas Mun (1641-1671) *ticâret dengesi kuramının* öncüsüdür, ticâret dengesini sağlamak için ithalâtın azaltılıp ihracatın çoğaltılmasını ve yiyecek maddeleri üretiminin artırılmasını önermiştir. İngiliz merkantilisti John Law (1671-1729), parayı altın karşılığı olmaktan kurtararak, toprak karşılığına dayamak istemiştir. Parayla para maddesini birbirinden ayırarak paranın değerini devlet ve yasa gücünde bulan Nicholas Barbon (1640-1698), ulusal zenginliğin kaynağını tarımda bularak fizyokrat düşünceyi hazırlayan R. Cantillon (1680-1734), "toprağı sürmek ve hayvan beslemek Fransa'nın iki memesidir" diyen Kral Henri IV.'nin bakanlarından Sully (1558-1640), fiyat hareketlerini tümüyle sürüm-aranım karşılığınaya bağlamak isteyen James Stuart (1712-1780) merkantilist disiplin içinde liberalizmi hazırlayan economicilerdir. Liberalizmin babası Adam Smith, merkantilizmi, "bir himaye sistemi ve para konusunda yanlış görüşler koleksiyonu" olarak tanımlar. Merkantilizmin temel ilkesi şudur: Bir ulusun gücü, zenginliğiyle ölçülür. Ulusu güçlendirmek için ekonominin devlet eliyle düzenlenmesi ve iç sanâyiin dışa karşı korunması gerekir. Zenginliği sağlayan tek şey de mümkün olduğu kadar değerli mâden stoklarına sahip olmaktır. Merkantilizm de, hemen bütün ekonomik öğretiler gibi, Rönesans çağının en ileri ekonomik ülkesi olan İngiltere'de doğmuştur. Merkantilizmin doğum çağı, *ticâret kapitalizmi*'nin egemen olduğu çağdı, sanâyileşme henüz başlamamıştı ve *manüfaktür sanâyi* biçimindeydi. Amerika'nın ve dolayısıyla altın ve gümüş mâdenlerinin keşfi Avrupa'ya değerli mâdenler sağlamaya başla-

mış ve zenginliğin başlıca kaynağının bu değerli mâdenler olduğu düşüncesi uyanmıştı. Merkantilizm, ilkin ve özellikle İngiltere'de, ticâret burjuvazisinin çıkarlarına uygundu ve manüfaktür biçimindeki sanâyiin hızla gelişmesine etken olmuştu. Ama büyük sanâyi başlayınca yetmedi, o zaman da sanâyi burjuvazisinin çıkarlarına liberalizm gerekti. Yukarıda sayılan İngiliz ve Fransız merkantilistlerinin yanında Almanya'da merkantilizmi J. Peter Süsmilch, Joseph Sonenfels ve Justus Möser geliştirmişlerdir. Almanya'nın gelecekteki çıkarlarına özellikle neo-merkantilizm uygundur. O kadar ki, neo-klâsikler, neo-merkantilistleri Almanya'nın dünya diktatörlüğünü hazırlamakla suçlayacaklardır. *Bk. Ekonomi, Liberalizm.*

MERKEZ (*Os. Merkez, Fr. Établissement principal, Siège central; Al. Hauptsitz, Zentrale, Hauptniederlassung; İng. Head office, Chief establishment, Seat, Principal*) Bir kuruluşun genel yönetim yeri... Şubelerin bağlı olduğu ana yeri dilegetirir. Örneğin bu anlamda bir *şirketin merkezi* (*Fr. Siège social, Al. Sitz einer Gesellschaft, İng. Seat of a society*)'nden sözedilir. *Bk. Merkez tecimevi.*

MERKEZ BANKALARI (*Os. Merkez bankaları, Fr. Banques centrales, Al. Zentralbanken, İng. Central banks*) Devletin para çıkarmak, para piyasasını denetlemek ve düzenlemek için kurduğu banka... Hemen bütün devletlerin merkez bankaları vardır. Merkez bankaları, paranın istikrarını sağlamak için iskonto haddi politikasıyla açık piyasa işlemleri yaparlar. *Açık piyasa*, herkesin alım satımına açık olan piyasadır. Merkez bankası, bu piyasaya hazine bonosu veya tahvili çıkararak ihtiyatları ve genel krediyi genişletir. Böylelikle paranın istikrarı konusunda önemli ve egemen bir rol oynar. Merkez bankası, aynı sonucunu, iskonto haddini saptamak yoluyla da gerçekleştirebilir. Öteki bankalar, müşterilerinin borç senetlerini reeskonta bağlayarak merkez bankasından para alırlar. Amerikalı economici Paul Samuelson şöyle demektedir: "Merkez bankası kurulduğu zaman iskonto politikasının muameleleri sırasında önemli yeri işgal edeceği düşünülmekteydi. Üye bankalar müşterilerinin borç senetlerini reeskonta tabi tutulmak üzere merkez bankasına gönderip bunun karşılığında yeni para alırlar. Böylece, bankalar, çiftçilere ve kredi almak isteyen müteşebbislere borç vermek için daha para bulundururlar. İki sebepten dolayı bu iş tahmin edildiğinden farklı oldu. Birinci olarak, bugün bu işin uzmanları oto-

MERKEZ BANKALARI KAZANCI

matik olarak iyi zamanlarda genişleyen, kötü zamanlarda daralan elastik bir para arzının sıhhatli bir ekonomi için hiç de arzu edilen bir şey olmadığına görmüşlerdir. Zira, aksi takdirde konjonktür dalgaları ve enflasyon çok tehlikeli ve zararlı bir şekilde desteklenmiş olmaktadır. İkinci olarak, bankalar, merkez bankasından borç alırken müşterilerinin borç senetlerinden çok devlet tahvillerini kullanmayı tercih etmektedirler. 1935'ten beri borçlanmanın büyük bir kısmı devlet tahvilleri yoluyla yapılmaktadır. Bu sebepten dolayı *reeskont haddi* teriminden çok *iskonto haddi* terimi kullanılmaktadır. İngiltere'de buna *banka haddi* denmektedir" (Bk. Samuelson, *İktisat*, Demirgil çevirisi, İstanbul 1970, s. 351-2 dipnotu). Merkez bankaları, ya da başka bir deyişle *para çıkarma kurumları* (Fr. Instituts d'émission) yakın zamanlara kadar özel kuruluşlardı. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası da özel bir kuruluş olarak kurulmuştu. Merkez bankaları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletleştirilmeye başlamıştır. Ne var ki merkez bankaları, özel kuruluşlar oldukları zamanlarda bile (eşdeyişle, hisse senetleri özel kişilerin mülkiyetinde bulunduğu zamanlarda bile) devletlerin sıkı denetimi altındaydılar. Yöneticileri daima devletlerce atanmış, reeskont kârlarının tümü hiçbir zaman hisse senetleri sahiplerine bırakılmamıştır. Reeskont ve açık piyasa işlemlerini daima devletler saptamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra merkez bankaları hemen bütün dünya ülkelerinde devletleştirilmiş ya da hisse senetlerinin yarısından çoğu devletlere maledilmiştir. Merkez bankaları bütün dünya ülkelerinde tektir; sadece Amerika'da çok sayıda merkez bankası, eşdeyişle para çıkarma işlemlerini yürüten banka vardır. Sermayesi devletçe verilen ilk banka, Çarlık Rusya'sının imparatorluk bankasıdır (XIX. yüzyıl). Bu banka bile Rus devrimine kadar (1917) özel teşebbüs yöntemleriyle yürütülmüştür. Bk. Banka, Merkez bankası.

MERKEZ BANKALARI KAZANCI (Os. Merkez bankaları kârı, Fr. Profits des banques centrales, Al. Gewinn der Zentralbanken) Para çıkarma ve para değerini düşürme işlemlerinden elde edilen kârlar... Merkez bankalarının başlıca kazancı, emisyon ve devalüasyonundan gelir. Piyasaya sürülen yeni paralarla açılan kredilerin, reeskont edilen senetlerin ve konsolide edilen alacakların fâizi çok büyük çapta kazanç sağlar. Bundan başka para değerinin her düşürülüşünde (devalüasyon) merkez bankalarındaki altın ve yabancı para-

ların (dövizlerin) değeri paranın düşürülmesi oranında artar. Bk. Merkez bankaları.

MERKEZ BANKASI 1930 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası... Örgütlenme ve görevlerini (teşkilât ve vazifelerini) saptayan bir yasayla bir özel hukuk kuruluşu olarak kurulmuştur. O tarihte dolaşımdaki (tedâvüldeki) Türk parası, Osmanlı devletinden kalan 158 milyon liradan ibaretti. Bununla beraber altın stoku İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar iki yüz tona yükseltilebilmiştir. 1950 yılına kadar emisyon (para çıkarmaya) bir milyar liralık bir tavan sınırı çizilmiş ve bu sınır hiçbir zaman aşılmamıştır; hattâ 1950 seçimlerinden önce emisyon 882 milyon liraya düşürülmüştür. 1950-1958 döneminde bu sınır tümüyle bozulmuş ve emisyon dört milyara yükselmiştir. Bütçe açıkları Merkez Bankası'ndan çekilen paralarla karşılanmış, fiyatlar hızla yükselmiş, vurgunculuk (spekülasyon) almış yürümüş ve ülke sanki savaş içindeymiş gibi mal darlığı çekmeye başlamıştır. Ülkemizin bugün içine düştüğü ekonomik çöküntünün başlangıcı bu tarihtir. Bk. Merkez bankaları.

MERKEZSEL DENETİM (Os. Merkezî murakabe, Fr. Contrôle du pouvoir central sur les services décentralisés, Al. Staatsaufsicht, İng. Central control) Devletin kamu yönetimleri ve kuruluşları üstünde yaptığı denetim... Vilâyet, Belediye, Köy gibi kamu idareleriyle çeşitli kamu kuruluşları (örneğin, kamu iktisâdi teşebbüsleri - KİT) üstündeki *idâri vesâyet* (Fr. Tutelle administrative)'ine dayanan devlet denetimini dilegetirir.

MERKEZ TECİMEVİ (Os. Merkez ticârethâne, Fr. Maison principale, Al. Hauptgeschaef, İng. Head quarter) Kendisine bağlı şubeleri bulunan ticâret evi... Bk. Merkez.

MESLEK Bk. Uğraşı.

METÂ Bk. Mal.

METAFİZİK EKONOMİ (Os. Mâbâdettabî iktisat, Fr. Économie métaphysique) Ekonomi sorunlarını metafizik düşünme yöntemiyle çözümlenme... *Eyîşimsel ekonomi* (Diyalektik ekonomi) deyimi karşılığında kullanılır. Diyalektik ve metafizik, birbirlerine tümüyle karşıt yapıda ayrı birer dünya görüşüdür. Metafizik düşünce sistemi, insan düşüncesinin doğadan kopmasıyla başlamış ve günümüze kadar süregelmiştir. Doğa üstünde düşünmeye başlayan insan, bilimin aynı hızla ilerleyememesi nedeniyle, belli bir aşamada, düşüncesini do-

ğa verileriyle denetlemek ve pratikte de geçerli olup olmadığını denemek olanağından yoksun kaldığından fizik olayların üstünde (metafizik) hayaller kurma yolunu tutmuştur. Fizik yapıda kalması gereken insanın metafiziğe düşmesinin nedeni budur. Nesnelere özü nü kavrama yolunda gerçeklerden kopmuş olarak ve sadece düşünce plânında gerçekleşen metafizik, modern bilimin doğuşuyla birlikte, XVII. yüzyılda kendine özgü bir *bilimsel yöntem* olmuştur. İşte bu, *diyalektik yöntemin* tam karşıtı bulunan düşünme ve araştırma yöntemine *metafizik yöntem* denir. Bu yöntemin başlıca niteliği nesne ve olguların sadece *bir yanını görmektir*. Bu tek yanlılık, zorunlu olarak, bir öznelciliğin ürünüdür. Çünkü bir başkası da aynı nesne ya da olgunun bir başka yanını görebilir ve bilim nesnel, bütün insanlar için geçerli olma niteliğini yitirir. Bu tek yanlılık ve öznelcilik, toplumsal koşullarda kimi toplumsal güçlerin çıkarlarını sağlamaya eğilimlidir. Nesne ve olguları sadece bir yanından görmek, zorunlu olarak, onları, bütünden kopmuş, bağımsız, donuk ve devimsiz, çelişmesiz, değişmez ve gelişmez olarak ele almayı gerektirir. İşte bütün bu nitelikler, diyalektik yöntemin tam karşıtı olan düşünme yöntemi nitelikleridir. Tüketimsiz üretimi incelemek ya da üretimi hiç düşünmesizin alanı değer tüketim alanında aramak vb. metafizik ekonomi anlayışının zorunlu ürünleridir. Ekonomik bir kategoriye dondurmak, onu değişmesiz ve gelişmesiz olarak her zaman ve her yerde geçerli saymak da bu yönetime özgü büyük yanlışlardır. Bu yöntem, bilimsellikten yoksun spekülasyonu, bunalımın nedenlerini güneş lekelerinde aramaya kadar vardırır (*Bk. Jevons kuramı*). Değerin nesnel yanını görmezlikten gelerek onu fayda ve ihtiyaç gibi bireysel, öznel ve psikolojik etkenlerle açıklamaya çalışır ve bu yüzden değeri sadece bir kullanma niteliği sayarak antikçağda Aristoteles'in bile farkına vardığı değiştirme değerini yadsır. *Bk. Diyalektik ekonomi, Ekonomi*.

MEVSİM DALGALANMALARI (*Os. Mevsim temevvücatı, Fr. Variations saisonnières, Al. Saisonschwankungen, İng. Seasonal variations, Seasonal fluctuations*) Mevsimlere bağlı olan ekonomik değişmeler... Örneğin domatesin bol bulunduğu mevsimde fiyatı ucuzlar, kıt bulunduğu mevsimde pahalılaşır. Sunu (arz) bakımından da mevsimler rol oynarlar. Örneğin yaz aylarında mayo satışı artar, kış aylarında sifra düşer. Mevsim dalgalanmalarını önlemek için anamalcı ekonomide çeşitli önlemler alınır, örneğin yumurta üretiminin kış

mevsiminde de sürdürülebilmesi için kümesler elektrikle ısıtılır ve aydınlatılır. Mevsim dalgalanmalarının sadece ekonomik değil, toplumsal (sosyal) ve vurgunsal (spekülâtif) etkileri de vardır. Örneğin mevsim dalgalanmalarının fiyatları yükseltmesi halkın satınalma gücünü düşürür, çeşitli vurgunculuklara yol açar, kimi mallar elverişli mevsimlerde ucuza kapatılıp buzhanelerde bekletildikten sonra elverişsiz mevsimlerde pahalıya satılır.

MEVSİM İŞSİZLİĞİ (*Os. Mevsim işsizliği, Fr. Chômage saisonnier, Al. Saisonale Arbeitslosigkeit, İng. Seasonal unemployment*) Doğa koşullarına bağlı olan işlerde bu koşulların elvermemelerinden doğan işsizlik... Bu türlü işsizliğin en belli alanı tarımdır, tarımda çalışanlar tarıma elverişli olmayan mevsimlerde işsiz kalırlar. Bundan başka, örneğin kayak otelleri karsız mevsimde, gündelik bir işyerinde çalışanlar tatil günlerinde işsiz kalırlar. Mevsim işsizliği gelişmiş ülkelerde pek de önemli bir sorun sayılmamaktadır, değişik işkollarında çalışmak ve işsizlik sigortalarından yararlanmak gibi olanaklar vardır. Ama geribrakıtılmış yoksul ülkelerde her şey bir sorun olduğu gibi, mevsim işsizliği de önemli bir sorundur. *Bk. İşsizlik*.

MİKRO EKONOMİ *Bk. Küçük ekonomi*.

MİLLÎ GELİR *Bk. Ulusal gelir*.

MİLL KURAMI (*Os. Mill nazariyesi, Fr. Théorie de Mill*) Bir malın değiştirme değerinin o malla değiştirilen şeyin niceliğinden ibaret olduğunu ileri süren kuram... İngiliz düşünürü ve economicisi John Stuart Mill tarafından ileri sürülmüştür. Mill'e göre örneğin üç kilo şeker bir kilo zeytinyağıyla değiştiriliyorsa bir kilo şekerin değeri 1/3 kilo zeytinyağıdır, bir kilo zeytinyağının değeri de üç kilo şekerdir. *Bk. Değer, Değer kuramları*.

MONETARİZM *Bk. Friedman kuramı*.

MONOKÜLTÜR *Bk. Tektarım*.

MONOMETALİZM *Bk. Tek mâden para dizgesi*.

MONOPOL *Bk. Tekel*.

MONOPOL KAPİTALİZMİ *Bk. Tekelci anamalcılık*.

MONOPSON (*Os. Monopson, Fr. Monopsonne, Al. Monopson, İng. Monopsony, Buyer's monopoly*) Tek alıcı bulunan piyasa durumu... Buna *alıcı monopoli* da denir. Alım tekelini dilegetirir. Örneğin pancar üreticileri için pi-

MONOPSONİST

yasa *monopson* durumundadır, çünkü pancarlarını mutlaka şeker fabrikasına satmak zorundadırlar. Satın alma tekelcisine *monopsonist* denir. Örneğin bir toprak ağası, kendine bağlı köylerin tarım işçileri için *monopsonist*dir; ücreti dilediği gibi saptar. *Bk.* Düopson, Oligopson, Tekel.

MONOPSONİST *Bk.* Monopson.

MONTAJ (*Os.* Montaj, *Fr.*, *Al.* Montage,, *İng.* Mounting) Kurma... Türkçemizde *kurma* deyiimiyle dilegetirilir. Bir bütünün parçalarını birleştirip kurma anlamındadır. Örneğin ülkemizde birçok montaj fabrikaları vardır; bir otomobilin ya da buzdolabının bütün parçaları dışardan ithal edilir, bu fabrikalarda sadece *monte* edilerek satışa çıkarılır. *Bk.* Montaj sanâyii.

MONTAJ SANÂYYİ (*Os.* Montaj sanâyyi, *Fr.* Usine de montage, *Al.* Montagewerk, *İng.* Assembly plant) İthal edilen yabancı malı parçaları birleştirip satışa çıkarma yoluyla gerçekleştirilen sanâyii... Gerçekte bu bir sanâyii değildir, sadece bir *kutulama* ya da *pakelleme* işidir. Gelişmiş ülkeler gelişmemiş ülkelerde bir sanâyii kurulmasına engel olarak onları montaj işine iterler. İthalâtçılığı gizlemek için *sanâyii* adı verilen bu işin gerikalmış ülkeler ekonomisine hiçbir yararı yoktur. *Bk.* Montaj, Sanâyiileşme, Azgelişmişlik, Gerikalmışlık, Sanâyii, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık.

MORATORYUM *Bk.* Borç erteleme.

MUÂMELE VERGİSİ *Bk.* İşlem vergisi.

MUHÂBİR BANKA *Bk.* Bildirimci banka.

MUHÂSEBE *Bk.* Saymanlık.

MUKAVELE *Bk.* Sözleşme.

MUKAYESELİ MÂLİYETLER KURAMI *Bk.* Karşılaştırmalı mâliyetler kuramı.

MURÂBAHA *Bk.* Tefecilik.

MUTLAK ARTIK-DEĞER *Bk.* Saltık artıkdğer.

MÜDÂHALECİLİK *Bk.* Elatmacılık.

MÜESSESE *Bk.* Kurum.

MÜLKİYET (*Os.* Mülkiyet, *Fr.* Propriété, *Al.* Eigentum, *İng.* Ownership, Possession; *Lâ.* Proprietas) İnsanın üretim koşullarıyla ilişkisi... Türkçemizde *iyelik* denir. İnsanın *üretim koşullarıyla ilişkisini* dilegetirir. Mülkiyet

kavramı, ekonomi biliminin baş kavramıdır. Evrensel gelişmede insanlaşma *üretimle* ve bundan ötürü de *mülkiyetle* başlamıştır. Üreten insanın kendi emeğinin nesnel koşullarıyla ilişkisi bir *mülkiyet ilişkisi*dir. İnsanın üretici emeğinden bağımsız varlığı, her şeyden önce, kendi üretici emeğinin malikidir. Sonrada, çalışmasının ön koşulu olarak *ortak mülkiyet* biçiminde çalışma yeri olan toprağın malikidir. Üretici insanın amacı, *değer yaratmak* değil, *kendini üretmektir*. *Değer yaratmak için kullanılan emekçinin* ortaya çıkması tarihsel bir gelişmenin sonucudur ki bunun ön koşulu-insanın her iki mülkiyetinden de (hem emeğinin, hem toprak ve iş âletlerinin mülkiyetinden) ayrılmasıdır. Bunun içindir ki diyalektik ekonomi anlayışı, metafizik ekonomi anlayışının tersine, *mülkiyete değil, üretim araçlarının özel mülkiyetine* karşı çıkar. *Mülkiyet*, toplumsal bir olgudur; tek başına yaşayan bir insan nasıl konuşamazsa toprağa da sahip olamaz, ancak hayvanlar gibi geçimini topraktan sağlayabilir. Toprak mülkiyeti, insanın değil, topluca insanların bir toprağsavaşlı ya da savaşız-ışgal etmelerinden doğar. Eski toplumda üretimin ve bundan ötürü mülkiyetin amacı insandı, günümüz toplumunda insanın amacı üretim ve mülkiyet olmuştur. Eski toplumda bu amaç, Aristoteles'in deyimleriyle, *ekonomikti* ve insanın yaşamasını sağlıyordu; yeni toplumdaysa bu amaç *krematistik*dir ve mümkün olduğu kadar çok kazanmaya ve servet biriktirmeye yönelmiştir. Ne var ki insanlığın, insanlığa karşı bu yabancılaşması aşılarak daha üstün bir düzeyde insanlaşması için bu tarihsel süreci yaşaması zorunluydu. İlk insan, doğaya, kendi fizik varlığının karşındaymış gibi davranır ve onu kendi fizik varlığını kullandığı gibi kullanarak *malik* olur. Toplumun (ilkel kömünün ya da kabilenin) doğal bir parçası olarak *ortak-komünal mülkiyete* katılır ve onun bir parçasına tasarruf eder. Bu bireysel tasarruf, ya toprağın ortak mülkiyeti ya da ortak çalışma sonunda elde edilen toprağın ürünlerinin paylaşılmasıdır. "Böylece, *mülkiyet*, kökeninde, insanın kendisine ait olan doğal üretim koşullarına karşı *kendi öz varlığının ön koşulu olarak davranışı* anlamını verir. İnsan, mülkiyeti, vücudunun bir uzantısı sayar". İnsanın öznel varlığı toplum üyeliğiyle ne ölçüde şartlandırılmışsa, bu üyelik de onun çalışma yeri olan toprakla ilişkisi tarafından o ölçüde şartlandırılmıştır. Onun için "*mülkiyet*, *birtopluma* ait olmak demektir". Ancak bir toplumun üyesi olan bireydir ki *mülkiyet* edinir ve üretimin ilk dış koşulu olan *toprak*

(hem hammadde, hem araç, hem de ürün olan toprak)la ilişki kurabilir. İnsan başlangıçta, bir *sürü hayvanı*ydı, üretim eylemiyle insanlaşarak bir *sürü insanı* oldu, kendi üretimiyle doğal ilişkisi *mülkiyeti* gerçekleştirdi. Üretim, gittikçe gelişerek yeni koşullar yarattı; *mülkiyet* de onunla birlikte değişik biçimlere büründü. Tarihsel süreçte bu biçimler şöyle sıralanmaktadır: 1. İnsanın *kendi emeğine sahip olması* (insan nesnel varlığını kendi üretmemiş, doğada hazır bulmuştur), 2. İnsanın kendi emeğine sahibolmasının dış koşullu olan *toprağa sahip olması* (insan toprağı kendi üretmemiş, doğada hazır bulmuştur. Demek ki bu ilk iki mülkiyet biçimi, insanın öznel varlığının ön koşuludur), 3. İnsanın *üretim araçlarına sahip olması* (üretim araçlarını insan kendi üretmiştir), 4. İnsanın *tüketim araçlarına sahip olması* (insan, kendi ürettiğini ilkel komünal toplumda paylaşmış, feodal üretim biçiminin gerek köleci tarım

ve gerek zanaatçı lonca sistemlerinde tüketim fonundan yararlanmıştı). 5. İnsanın, varlık koşulu olan bu dört mülkiyetten ayrılıp *mülksüzleştirilerek* başkasının mülkiyeti altına girmesi, insanın *insana sahip olması... İnsanın doğayı kullanması* (gerek kendi vücudunun doğasını, gerek toprak doğasını kullanması) demek olan *mülkiyetin* bu evrimi, sonunda, *insanın kendisine sahip olmasıyla* sonuçlanacaktır. Bilimsel ekonomi anlayışı, kimi insanların mülkiyet sahibi olmalarını değil, bütün insanların mülkiyet sahibi olmalarını amaçlar. *Bk. Üretim araçları, Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Anamalcılık, Toplumculuk.*

MÜTEAHHİT *Bk. Yüklenici.*

MÜTESELSİL KEFÂLET *Bk. Dayanışmalı yükümleme.*

MÜTEŞEBBİS *Bk. Girişimci.*

N

NAKLİYAT *Bk.* Taşımacılık.

NAPOLYONCU MÜLKİYET BİÇİMİ (*Os.* Napolyoncu mülkiyet şekli, *Fr.* Forme propriété Napoléonienne) Fransız köylülerinin küçük toprak mülkiyeti... XIX. yüzyılın başlarında İkinci Napolyon tarafından köylülere yapılan toprak dağıtımı, köylülerin büsbütün yıkılmaması sağlamıştır. Toprağın küçük parçalara bölünmesi yoluyla gerçekleşen *Napolyoncu mülkiyet biçimi*, köylüyü tefecilerin ve burjuva anamalcının pençesine düşürdü. Topraklar, böylelikle, toprak ağalarının elinden alınarak anamalcılığın yararına sunulmuş oluyordu. "Küçük toprak mülkiyeti, bugün kapitalistin topraktan kâr, fâiz ve rant çekip toprağı süreni kendi başının çaresine bakmaya terk etme bahanesinden başka bir şey değildir". Çünkü, "feodal beylerin yerini şehirli tefeciler aldı, toprakla birlikte giden feodal yükümlülüklerin yerini ipotek aldı, soylu sınıfın toprak mülkiyetinin yerini burjuva sermayesi aldı. Fransız toprağı, üstündeki ipotek borcu Fransız köylüsünün omzuna, İngiltere'nin tüm millî borcunun yıllık fâizine eşit bir fâiz borcu yüklemiştir. Küçük toprak mülkiyeti, onu kaçınılmaz olarak sermayenin elinde esarete sürüklemekle, Fransız ulusunun büyük çoğunluğunu yarı maymun mağara adamlarına çevirmiştir. Kadınları ve çocuklarıyla on altı milyon köylü derme çatma izberlerde otururlar. Bunların çoğunun bir tek, bazılarının iki, pek azının ise üç hava deliğı vardır". Bu türlü toprak reformları, köylüyü kalkındırmak için değil, anamala yeni kazanç alanları açmak için yapılır. *Bk.* Toprak reformu, Mülkiyet.

NARH (*Os.* Narh, *Fr.* Prix contrôle, Prix fixé, Taxation; *Al.* Nark, Amtlich festgesetzter Preis; *İng.* Fixed price, Officially fixed price) Satış fiyatlarının hükümet ya da belediyelerce saptanması... Türkçemizde *sınırdeğer* deyimi önerilmiştir. Genellikle belediyelerce yapılır. Devlet fiyatlarına; narh koyarak, kâr hadlerini saptayarak ve satışı vesika yöntemine bağlayarak üç biçimde el atabilir. Narh, genellikle en yüksek satış fiyatını saptamak biçiminde olursa da kimi durumlarda üreticileri korumak amacıyla en düşük satış fiyatını saptamak biçiminde de olabilir. Birinci halde mal narh fiyatının üstünde, ikinci haldeyse narh fiyatının altında satılmaz, yasaktır ve satılması cezayı gerektirir. Ne var ki, bu du-

rumlarda, mal, narh fiyatının, birinci halde altında ve ikinci halde üstünde satılabilir. Üçüncü bir narh biçimi, *tek fiyat narhıdır*. Bu halde mal, narh fiyatının ne altında ne de üstünde satılabilir, narh fiyatına satılması gerekir. Bir de *sürekli narhlar* vardır ki bunlara *tanzim narhları* denir; otobüs, tünel, havagazi, elektrik, su vb. gibi taşıtların bilet fiyatları ve kimi maddelerin satış fiyatları sürekli olarak narhlıdır. *Bk.* Fiyat.

NASYONAL SOSYALİZM (*Os.* Nasyonal sosyalizm, *Fr.* National socialisme, *Al.* Nationalsozialismus, *İng.* National socialism) Sosyalizm göstermeliğı altında Alman emperyalizmini gerçekleştirmek için Hitler'in 1933 yılından, kendisi tarafından çıkarılan İkinci Dünya Savaşı yenilgisine kadar Almanya'da uyguladığı sosyo-ekonomik rejim... Faşist karakterli bu rejimin ayrımcı niteliğı ırkçılık, pancermanizm, Yahudi ve demokrasi düşmanlığıdır. Krupp, Mannesmann, Thissen vb. gibi Alman anamalcılarının desteğıyle iktidara gelen Adolf Hitler (1889-1945), dünya egemenliğı kurmak için savaşmıştır. Faşizm, her zaman ve her yerde büyük anamalcıların desteğıyle ortaya çıkar. Bu rejime *Nazizm* de denir. *Sosyalizm* adını halkı kandırmak için kullanmış, gerçekte toplumcu hareketi önlemek için ortaya çıkmıştır. Toplumculukla hiçbir ilgisi yoktur. Adlara ve kavramlara aldanılmaması gerektiğinin en açık tarihsel örneklerinden biridir.

NEDRET YASASI (*Os.* Nedret kanunu, *Fr.* Loi de rareté) Bir malın değerini onun az bulunuşuyla açıklayan yasa... Bu eski değer yasasına göre, aranan bir malın az bulunduğu oranda değeri artar. Örneğın çok bulunan su bu yüzden değersizdir ve çok az bulunan altın bu yüzden çok değerlidir. Psikolojik *ihtiyaç* kavramıyla da dolayısıyla ilgili bulunan bu değer yasası, çağdaş marjinalcilerce yeniden diriltilmiştir. Gerçekte bu yasa değıştirme değerini açıklamaz, güçsüz yanı değeriyle fiyatı aynı şey saymasındadır. Bir malın az ya da çok bulunurluğı o malın fiyatını etkileyebilir, ama bizzat içerdiği değerini değıştiremez. Örneğın aynı kunduranın pek az bulunduğu zamandaki değeriyle pek çok bulunduğu zamandaki değeri aynıdır. Değerin az bulunurlukla ilgili olduğunu ilk ilersüren düşünür Aristoteles'tir. Aristoteles, malların değerini yararlarında görüyordu, bununla beraber değerin gerçekleşmesinde malların niceliğinin de önemli bulunduğunu söylüyordu. Kuramı bugünkü biçimiyle ortaya atan ilk

yazar, İtalyan eköconomicisi Galiani (1726-1789) 'dir. *Bk.* Değer, Sunu ve istem yasası, Fiyat.

NEO-EMPERYALİZM *Bk.* Sweezy kuramı.

NEO-KLÂSİK OKUL *Bk.* Yeni klâsik okul.

NEO-KOLONYALİZM *Bk.* Yeni sömürgecilik.

NEOLİTİK DEVRİM (*Os.* Neolitik inkılâp, *Fr.* Révolution néolitique) İnsansal yaşamda tarımın başlaması ve hayvanların evcilleştirilmesi... Cilâhî taş devrinde gerçekleşen bu çok önemli ekonomik aşamaya ekonomi dilinde *neolitik devrim* denir. Bunun önemi, insanların, bu devrimi gerçekleştirmek için ilk kez, bir yiyecek maddeleri stokuna sahip olmalarında ve üretimi ilk kez kontrolleri altına almalarındadır. Besin stokuna sahip olmasardı ne tarımla, ne de hayvancılıkla uğraşabilirlerdi; çünkü tarım ve hayvancılık onlara yiyeceklerini hemen sağlamaz. Üretimin kontrol altına alınması da insan emeğinin üretkenliğini artırmış ve doğal kaynakların çoğaltulmasını gerçekleştirmiştir.

NEO-MARJİNALİZM *Bk.* Yenimarjinalcilik.

NEO-MERKANTİLİZM *Bk.* Yenimerkantilizm.

N.E.P. Sovyet Rusya'nın ekonomi politikası... Rusça *yeni ekonomi politikası* deyiminin ilk harflerinden meydana gelen bir kısaltmadır. Metafizik ekonomi anlayışınca *kapitalizme dönmüş* olarak nitelenen ve yorumlanan bu politika, geçiş ekonomisi olarak, karma bir sistem izlemiş ve büyük çapta sanâyî devlet tekeline alarak küçük sanâyî ile ticâreti özel sektöre bırakmıştır. Bu programı tümüyle Lenin çizmiş ve Stalin'in bu politikaya hiçbir katkısı olmamıştır.

NESNEL DEĞER KURAMLARI (*Os.* Âfâkî kıymet nazariyeleri, *Fr.* Théories de valeur objective) Değer kavramını değiştirme temeline dayanan kuramlar... Değer kavramını kullanma temeline dayanan *özel değer kuramları* deyimi karşılığında kullanılır. Smith, Ricardo ve Marx gibi büyük eköconomicilerin değer kuramları nesneldir. Her üç eköconomicinin de birbirinden yola çıkarak geliştirmiş oldukları bu değer kuramına *emek-değer kuramı* denir. Doğru ve bilimsel değer kuramları nesneldir. Nesnel kuramlar değeri üretim alanında, özel kuramlarsa tüketim alanında incelerler. *Bk.* Değer, Değer kuramları.

NESNEL ÖDEME (*Os.* Maddî edâ, *Fr.* Prestation matérielle, *Al.* Sachleistung) Kişisel ol-

mayan ödeme... Varlıktan (mâmelektan) yapılan tüm ödemeler böyledir. Bu ödemeyi borçlu yerine üçüncü bir kişi de yapabilir. Borçlar Kanunu'nun 67. maddesine göre alacaklı, üçüncü kişinin ödemesini kabul etmemezlik edemez, daha açık bir deyişle, alacaklının borcun kişisel olarak ödenmesini istemeye hakkı yoktur. *Bk.* Ödemé.

NET *Bk.* Kesintili.

NEW DEAL 1933 yılı Amerikan ekonomik kalkınma programı... İngilizcedir. 1932 seçim kampanyası sırasında Amerika başkan adayı Franklin D. Roosevelt tarafından adı geçen programı dilegetirmek için kullanılmış bir deyimdir. Bu program 1929 bunalımını hafifletmek için devlet müdahalesini öngörüyordu. Amerikan Yüksek Mahkemesi'nce anayasaya aykırı bulunan bu programın birçok önerileri arasında örneğin üretimin sınırlandırılması gibi müdahaleler vardı. Programın uygulanması Amerika için başarılı olmuştur. *Bk.* Yeni-merkantilizm.

NİCELİK KURAMI (*Os.* Kemmiyet nazariyesi, *Fr.* Théorie quantitative, *Al.* Quantitaets-theorie, *İng.* Quantity theory) Paranın miktarıyla değeri arasındaki ilişkiyi açıklayan kuram... İngiliz eköconomicisi David Ricardo'da "para miktarının değişmesi genel fiyat seviyesini aynı yönde ve aynı oranda değiştirir" formülüyle kesin biçimine ulaşan bu kuram, daha önce birçok eköconomicilere önerülmüştür. Bu formül, paranın sayıca azalıp çoğalmasıyla değerinin de azalıp yükseleceğini dilegetirir. Bu demektir ki, paranın miktarı çoğaldıkça fiyatlar da yükselecek ve paranın değeri düşecek, paranın miktarı azaldıkça fiyatlar da düşecek ve paranın değeri yükselecektir. Parayla fiyatlar doğru orantılı, paranın miktarıyla paranın değeri ters orantılı bir değişme göstermektedir. Tarihsel süreçte bu olguyu ilk sezen ortaçağ düşünürlerinden Nicolaus Oresmius (1323-1383)'tur. Onu, ilk merkantilistlerden Fransız Jean Bodin (1530-1596) ve İtalyan Davanzatti (1529-1600) izlemiştir. Özellikle Bodin, Avrupa'daki fiyat yükselişlerinin nedenini altın ve gümüş miktarının çoğalmasında bulmuş ve üretilen tüketim maddeleriyle piyasadaki para hacminin orantılı bulunmasını önermiştir. Nicelik kuramına kesin biçimini veren Ricardo'nun göz önünde tuttuğu kâğıt paradır, çünkü ona göre altın ve gümüşün değeri, çokluğu ya da azlığıyla değil (*Bk.* Nedret yasası), onları üretmek için harcanan emekle belirlenir (*Bk.* Değer). Ricardo'ya göre tedavüldeki kâğıt paranın yüzde

NİKEL PARA

yüz altın karşılığı bulunmalıdır (*İng. Currency principle*. Bu deyim karşılığı İngilizce *banking principle*'dir ki günümüzde geçerli olan da budur). Ricardo'nun bu *nicelik kuramı*na John Stuart Mill, Tooke, Thornton ve özellikle J. B. Say karşı çıkmışlardır. Say, paranın artışının fiyatların artışını değil, tam tersine, fiyatların artışının paranın artışını gerektirdiğini ileri sürmüştür. *Nicelik kuramı*, çağdaş economicilerden Fisher, Friedman, Marshall ve Wicksell tarafından da çeşitli açılardan işlenmiştir. Amerikan economicisi Irwing Fisher (1876-1947)'e göre fiyatlar, para hacmiyle mal hacmi arasındaki orantıyla belirlenir, Ricardo'nun formülü ancak denge durumlarında doğru ve geçerlidir, denge durumlarının dışında fiyatlar paranın niceliğiyle aynı oranda değişmez. Fisher, para değeriyle fiyatlar arasındaki değişmez bir oran sağlayan yeni bir para sistemi de önermekte ve bu paraya *indeks parası* adını vermektedir, bu para fiyat indekslerine göre kapsadığı altının niceliği azalıp çoğalabilen bir para olacaktır. *Bk.* Para, Nedret yasası, Fiyat.

NİKEL PARA (*Os.* Nikel para, *Fr.* Monnaie nickel, *Al.* Nickelgeld, *İng.* Nickel money) Nikel maddeninden yapılmış para... *Nikel* deyimini İsveççedir, altın ve gümüşten daha değerli bir elementtir, kolaylıkla oksitlenen birçok maddelerle nikel kaplanır, nikel kaplamaya *nikelaj* denir. *Bk.* Para.

NİTELİKLİ EMEK (*Os.* Vasıflı sây, *Fr.* Main d'oeuvre qualifiée, *Al.* Qualifizierte Arbeit, *Facharbeit*; *İng.* Skilled labour) Hünerli emek... *Hünerli emek* deyimini anlamdaştır, aynı anlamda *karmaşık emek* deyimini de kullanılmaktadır. *Nitelikli emek* deyimini niteliksiz, hünersiz, basit emeğin karşılığıdır ve onun çoğaltılmış bir biçimini dilegetirir. Aralarındaki niteliksel fark, gerçekte bir niteliksel farktır. Ekonomide, nitelikli ve niteliksiz emekleri her an *ortalama emeğe* indirgeyen bir süreç işler. Farklı emek türlerini ortalayan oranlar, üreticilerin haberi olmadan, toplumda yerleşmiştir. *Nitelikli emekçi* anlamında *kalifiye işçi* deyimini de kullanılır. Üretim sanayileşmeden, eşanlamda makineleşmeden önce her üretici nitelikliydi. Makineleşme, emeğin de değerini düşürmüş ve nitelikli emekçileri niteliksiz ya da yarı nitelikli emekçiler haline dönüştürmüştür. Friedmann, *Ou va le Travail Humain?* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Ford fabrikalarının üretim atelyelerindeki işçilerin yüzde sekseni iki haftadan az bir zamanda yetiştirilebilir. Western Electric tröstünün fabrikalarında nitelikli işçilerin oranı

yüzde ona düşmüştür. Bugünün işçilerinin yaptığını artık herkes yapabilir" (s. 151-3). *Bk.* Hünerli emek, Ortalama emek, Emek, Soyut emek, Somut emek.

NİTELİK RANTI (*Os.* Vasıf rantı, *Fr.* Rente de qualité) Toprağın nitelik farkından doğan rant... Bir rant biçimidir, *kalite rantı* da denir. Aynı mâliyetle üretilmiş iki toprak ürününün kalite farkından doğan rantı dilegetirir. Örneğin iki ayrı bostanda aynı para ve emek harcanarak eşit miktarda lâhana üretilmiştir. Bu lâhanalardan biri öbüründen daha iyi, eşanlamda daha nitelikliyse, daha pahalı satılacaktır. İşte bu iki bostan ürünü lâhanalar arasındaki fiyat farkı *nitelik rantı* doğurur. *Bk.* Rant.

NİTELİKSİZ EMEK (*Os.* Vasıfsız sây, *Fr.* Main d'oeuvre non-qualifiée, *Al.* Ungelernte Arbeiter, *İng.* Unskilled labour) Eğitilmemiş emekçinin emeği... *Bk.* Nitelikli emek.

NORMAL FİYAT (*Os.* Tabii fiyat, *Fr.* Prix normal, *Al.* Normalpreis, *İng.* Normal price) Mâliyete eşit olan fiyat... Liberallerin ünlü doğal fiyat deyimlerinin anlamdaşdır. Türkçemizde *düzgünlü eder* denir. Malın üretim fiyatıyla kâr payının toplamını dilegetirir. Anamalcı üretimde yatırılan anamala normal bir verim sağlayan fiyata *normal fiyat* denir. Economici Marshall tarafından da kullanılmıştır, ekonomi dilinde buna *denge fiyatı* da denir. Firmanın ortalama hâsılatı -Marshall buna *marjinal hâsılat* demektedir- bu fiyata eşittir. Diyalektik ekonomi dilinde bu normal fiyata *üretim fiyatı* denir. *Bk.* Fiyat, Üretim fiyatı, Normal kâr.

NORMAL KÂR (*Os.* Tabii kâr, *Fr.* Profit normale, *Al.* Normalprofit, *İng.* Normal profit) Anamalcıyı para yatırdığı üretim alanında tutan ve başka bir üretime kaçmamasını sağlayan kâr... Economici Marshall tarafından kullanılmıştır. Marshall'e göre bir yatırımdan *normal kâr* sağlayamayan müteşebbis o yatırım alanından kaçır. *Normal kâr*, açık bir deyişle, anamalcının elde etmek istediği kârdır. Yani bu normallik, anamalcının kendi ölçülerine göredir ve öznelidir. Onu başka alana kaçırmayacak kâr miktarı, bu özneliğin bir dereceye kadar nesnel yanısırdır. *Bk.* Kâr, Normal fiyat.

NORMAL KİRÂ (*Os.* Âdi icâr, *Fr.* Bail a loyer, *Al.* Miète, *İng.* Contract of hire, Ordinary lease; *Lâ.* Locatio conductio rei) Konusu tarımsal olmayan kirâ.. Borçlar Kanunu'nun 248-269. maddelerinde hükme bağlanmıştır.

Konusu tarımsal olmamak şartıyla (eşdeyişle, ürün veren bir mal olmamak şartıyla) kirâ getiren mal, taşınır ya da taşınmaz nitelikte olabilir. *Bk.* Kirâ.

NORMAL SENET (*Os.* Âdi hisse senedi *Fr.* Action ordinaire, *Al.* Stammaktien, *İng.* Ordinary share) Bir şirketin normal olarak çıkardığı hisse senedi... Ortaklığa katılma payı olmaktan başka hiçbir ayrıcalığı yoktur. *Bk.* Hisse senedi.

NORMAL SÖZLEŞMELER (*Os.* Âdi akitler, *Fr.* Contrats normales, *İng.* Normal contracts) Karşılıklı anlaşma yoluyla yapılan sözleşme... *Bk.* Sözleşme.

NORMAL SÜREAŞIMI (*Os.* Âdi mürûru zamân, *Fr.* Prescription ordinaire, *Al.* Ordentliche Ersitzung) Olağanüstü olmayan süre aşımı... Örneğin tapu sicilinde üstüne kayıtlı olan bir malı on yıl elinde bulunduran kişinin o mal üstündeki hakkına itiraz olunamaz. Buradaki on yıl, âdi mürûru zamandır. *Bk.* Süre aşımı, Olağanüstü süre aşımı.

NUMERER (*Os.* Nümerer, *Fr.*, *Al.*, *İng.* Numeraire) Walras'ın dilinde, bütün öteki malların fiyatını ölçen mal miktarı... Sözcük olarak *mâden para* anlamını dilegetiren Fransızca *numéraire* deyimini ekonomici Walras terminolojisinde özel bir ölçü anlamında kullanılmıştır. Örneğin bir çift kurduranın, bir çuval pamuğun, bir buzdolabının fiyatlarının kaç kilo şeker ettiklerini hesaplayarak saptarsak burada şeker, Walras'a göre *numéraire*'dir. Walras çözümlenmelerinde bütün mallar, bir *numéraire* ölçüsüyle ölçülmektedir. *Bk.* Walras kuramı.

NURKSE KURAMI (*Os.* Nurkse nazariyesi, *Fr.* Théorie de Nurkse) Gerikalmış ülkelerin ancak sanâyileşmekle kalkınabileceklerini, sanâyileşmenin de bütün sanâyi dallarında hep birlikte gerçekleştirilmesi gereken bir dengeli gelişmeyle sağlanabileceğini saptayan kuram... Az gelişmiş ülke ekonomileri üstünde çalışan Columbia Üniversitesi profesörü Estonyalı Ragnar Nurkse (1907-1959)'nin bu kuramına *dengeli gelişme kuramı* denir. Nurkse'ye göre az gelişmiş ülkeler ihracat için hammadde üretiminden vazgeçmelidirler, kendi ürettiklerini de iç pazarlarında satmalı ve ihrac etmemelidirler, özel kaynaklardan ve devletten yatırımlar sağlamalıdır. Az gelişmişler ancak böylelikle ve plânlı bir dengeli gelişmeyle kalkınabilirler. Hammadde ve yarı-mâmûl madde üretimi onları büsbütün yok-sulluğa düşürür. *Bk.* Gerikalmışlık, Az gelişmişlik, Sanâyi.

NÜFUS (*Os.* Nüfûs, *Fr.* Population, *Al.* Bevölkerung, *İng.* Population) İnsan sayısı toplamı... Belli bir yerde yaşayanların tümünü dilegetirir. Ekonomi, gerek tüketici ve gerek üretici olarak, insan sayısına dayanır. İnsan sayısı doğal olarak her yıl artar, örneğin ülkemizde 1966 istatistiklerine göre yıllık artış oranı 2,6'dır. Nüfusun tam ve etkin olarak kullanılması, nüfus sayısıyla ulusal gelir arasındaki ilişkiler vb. bakımından ekonomi bilimi, nüfus sorunuyla çok yakından ilgilidir. Nüfus devimleri, nüfus sayımı ve *nüfus istatistikleri* (*Os.* Nüfus ihşâiyâtı, *Fr.* Statistiques de la population, *Al.* Bevölkerungsstatistik, *İng.* Population statistics)'yle saptanır. Dünya nüfusu İ.S. I. yüzyılda 200 milyondur, Rönesans çağında 500 milyon ve XIX. yüzyılın ortalarında bir milyar oldu; 1930 yılında iki milyara ve 1965 yılında üç buçuk milyara ulaştı. Irak 3,3 nüfus artışı oranıyla dünyada başta gelmektedir. Ülkemiz de, 1966 istatistiklerine göre 3,0 oranlı Suriye'den sonra üçüncülüğü Mısır'la paylaşmaktadır. İstatistikler, az gelişmiş ülkelerdeki nüfus artışının gelişmiş ülkelerdeki nüfus artışından çok olduğunu göstermektedirler. Nüfusun en çok bulunduğu yaş grubu, *üretken nüfusu* kapsayan 15-64 yaşları arasındadır. Üreticilik niteliğini henüz kazanamayan çocuk nüfusuyla üreticilik niteliğini yitiren yaşlı nüfusu oranları, sadece tüketici olmaları bakımından, ekonomik çözümlenmelerde çok önemlidir. Çeşitli açılardan saptanan yaş kümelerinin nüfusun tümü içindeki payına *nüfusun yaş dağılımı* (*Fr.* Distribution de la population selon l'âge, *Al.* Altersgliederung der Bevölkerung, *İng.* Age distribution of the population) denir. Örneğin askerlik, öğrenim vb. çağında olanların toplam nüfusa oranları böylece saptanır. Bundan başka örneğin suç işleme, meslek değiştirme vb. oranları da yaşa göre değişir. Bunun gibi belli yaşlar belli işler ve eylemler için verimli ya da verimsizdir. Bakılmaya muhtaç olanların sayısındaki çokluk, bir ülkenin ekonomik durumunu güçleştirir. Tarihsel süreçte nüfus, insanların bir ürün fazlası elde etmeye başladıkları zamandan itibaren artmaktadır. Gordon Child şöyle der: "Belli bir toprak üstünde nüfus, emeğin üretkenliğiyle birlikte artıyordu. Ekonomik ve toplumsal ilerlemenin en açık belirtisi de buydu" (*Man Makes Himself*, s. 15-19). Kıtık devrelerinde nüfus azalmaktadır, ilkel halklar ayrıca doğumları kısıtlamayı da biliyorlardı. Yeni doğan çocukların öldürülmesi de besin maddelerinin yetersizliğindendi (*Bk.* Raymond Firth, *Primitive Polynesian Economy*; Lévy-Strauss,

NÜFUS YASASI

Triestes Tropiques). Nüfus artışı ekonomik gelişmenin en önemli etmeni olduğu gibi verimli olarak kullanma imkânlarının bulunmadığı hallerde ekonomik gelişmenin engeli de olabilir. İngiliz metafizikçisi papaz Malthus, yanlış olarak, nüfus artışının insanlık için en büyük tehlike olduğunu ileri sürmüştür. Tarihiçi Isaac Deutscher, 1925 yılında Rusya'ya giden ve orada bir konferans veren ünlü İngiliz economicisi Keynes'in Ruslara nüfus artışını önlemeyi öğütlediğini anlatarak şöyle der: "O zamanlar Rusya'da işsizlik vardı. Ama üç yıl sonra plânlı ekonomi başlayınca *en büyük tehlikenin* nüfus artışı değil, tersine, nüfus yetmezliği olduğu görüldü. Bu da, sanâyileşen bir toplum ekonomisine Malthusçuluğun uygulanamayacağını gösterdi" (Deutscher, *Troçki*, Ağaoğlu Yayınevi, Râsih Güran çevirisi, c. II, s. 190). Türk Dil Kurumu'na yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde nüfus, Dr. Özer Ozankaya tarafından şöyle tanımlanmıştır: "Belli bir ülkede yaşayan, aralarında belirli toplumsal-ekonomik ilişkiler bulunan insanların tümü". Bu sözlükte ayrıca, bir toplumda ya da bir toplumsal kümede nüfusun başta yaşamı sürdürmeye yeterli bir tüketim düzeyi olmak üzere toplum ya da kümece benimsenmekte olan belli amaçların gerçekleştirilmesini engelleyecek ölçüde çok olmasına *Fr. surpopulation* ve *İng. overpopulation* deyimleri karşılığında *nüfus aşırılığı*; ölümlerin doğumlardan çok olması ve kamusal kararlarla başka yerlere nüfus gönderilmesi ya da kendiliğinden göçler gibi nedenlerle bir ülke nüfusunun sayısal olarak azalmasına *Fr. dépopulation* ve *İng. population decrease* deyimleri karşılığında *nüfus azalması*; nüfusun geçim kaynaklarındaki artıştan daha yüksek oranda artmasına *Fr. pression populationelle* ve *İng. population pressure* (Os. Nüfus tazyiki) deyimleri karşılığında *nüfus baskısı*; bir toplum ya da topluluk nüfusunun yaş-cinslik-evlilik durumu-uğraş-budansal özellik vb. bakımlardan dağılımının çizgeyle gösterilmesine *Fr. piramide de population* ve *İng. population pyramide* (Os. Nüfus ehrsâmı) deyimleri karşılığında *nüfus piramidi*; bir toplumda ya da toplumsal kümede ulaşılmaya değer sayılan amaçların gerçekleştirilmesine yetecek sayıda bir nüfusun bulunmaması durumuna *Fr. souspopulation* ve *İng. underpopulation* (Os. Nüfus kıfâyetsizliği) deyimleri karşılığında *nüfus yetersizliği* deyimleri önerilmiş ve tanımlanmıştır. *Bk.* Nüfus yasası, Maltüsçülük.

NÜFUS YASASI (Os. Nüfus kanunu, *Fr. Loi de population*) Nüfus-üretim ilişkilerini saptamaya çalışan varsayımlar... İngiliz liberâli papaz Malthus'tan önce birçok nüfus kuramcıları çeşitli nüfus yasaları ileri sürmüşlerdir. Brucckner, Wallace, Townsend, Th. Calmers, Petty, Josiah Child vb. nüfus sorunu üstünde düşünen economicilerdir. Örneğin Petty, nüfusu zenginliğin temeli sayar. Ama bütün bunların içinde *nüfus yasası* denince Malthus kuramı kastedilir. Malthus'un *nüfus yasası*, hiçbir bilimsel temele dayanmayan öznel bir varsayımdır. Nüfus artışının insanlar için büyük bir tehlike olduğunu, işçi yığınlarının yoksulluklarının da nüfus artışından doğduğunu ve bunu doğanın çeşitli ölümlerle önlemeye çalıştığını, ölümle sonuçlanan her türlü ahlâksızlığın bu yüzden doğal ve pek gerekli olduğunu ileri süren Malthus, bu sayılla ekonomik düzensizliğin gerçek niteliklerini gizlemek amacını gütmüştür. Değerli economici Ricardo da, ölümüne yakın, bir *nüfus yasası* tasarlamıştı. Mac Culloch'a yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Döner sermayesi olan bir fabrikatörün birçok kişiye iş verebileceğini söylemişim. Eğer fabrikatör, bu döner sermayenin yerine, aynı değerde bir sabit sermayeyi geçirmeyi daha kârlı bulursa işçilerin bir kısmını işten çıkaracaktır. Bu gerçek bana herhangi bir geometri teoremi kadar sağlam görünmektedir, bunu uzun zamandan beri nasıl olup da göremediğime şaşıyorum". Fransız düşünürü Roger Garaudy şöyle der: "Böylece Ricardo, anamalcı üretimin yasaından doğan ve kendisine bütün kuramına temel yapmak imkânını verecek olan bir *nüfus yasası* bulmak üzereydi". Alman economicisi Karl Marx, kendi *nüfus yasasını Kapital* adlı yapıtında şöyle dilegetirmektedir: "Değişken anamalin orantılı azalması yasaının tamamlayıcısı görelî bir nüfus fazlasının yaptığı üretdir... Ücretli sınıf, anamal birikimini meydana getirerek, kendisinin emekliye ayrılmasına yol açan aracı da meydana getirmiş ya da kendisinin bir nüfus fazlası haline dönüşümünü sağlamış olur. İşte anamalcı üretim döneminin ayırt edilmesine yarayan ve onun özel üretim tarzına uygun düşen *nüfus yasası* budur. Kaldı ki, toplumsal üretimin tarihsel biçimlerinden her birinin, sadece kendisi için geçerli olan ve kendisiyle birlikte ortadan kalan ve dolayısıyla ancak tarihsel bir değer taşıyan, kendine özgü *nüfus yasaları* vardır" (İbid, *Édition Sociales*, c. III, bölüm XXV, s. 74). *Bk.* Nüfus, Maltüsçülük.

OFELİMİTE (Os. Ofelimité, Fr. Ophélimité, Al. Ophelimitaet, İng. Ophelimity) Pareto'ya göre tatmin duygusu... İtalyan faşizminin ideologlarından Profesör Vilfredo Pareto (1848-1923) tarafından marjinalcilerin yarar (fayda) terimi yerine kullanılmıştır. Pareto'ya göre bu deyim, yarar kavramından çok daha anlamlıymış. Bk. Marjinalcilik, Yarar.

OK VE YAY (Os. Ok ve yay, Fr. Flèche et arc) Emeğin verimliliğinin artmasında büyük çapta etken olan iki buluş... İ.Ö. 14 bin yılında ok ve yayın icadı, ekonomik gelişmeyi büyük çapta etkilemiş ve hızlandırmıştır. İlk insanların bu icadı, onların doğa güçlerine karşı mücadelelerini çok hafifletti ve doğaya büsbütün egemen olmalarını sağladı. Ok ve yay; insanlara yemek için et, giyinmek için post ve deri, silâh ve çalışma aracı yapmak için boynuz ve kemik sağlamkla bir ürün fazlası elde etme olanağını vermiştir. Hayvansal bir faaliyet olan doğadan yiyecek toplamak, ok ve yayın kullanılmasıyla yerini insansal bir faaliyet olan üretime bırakmıştır. Bk. Üretim.

OLAĞAN MÂLİYET HESÂBİ (Os. Tabii mâliyet hesabı, Fr. Imputation rationnelle, Al. Normalkalkulation, İng. Normal production cost calculation) İstatistiklerden yararlanıp mâliyet etmenlerini önceden tahmin ederek yapılan hesap... Kimi firmalar, özellikle Almanya'da, kısa dönem hesaplarında bu mâliyetleri kullanmaya çalışırlar. Bk. Mâliyet.

OLAĞANÜSTÜ BÜTÇE (Os. Fevkalâde bütçe, Fr. Budget extraordinaire, Al. Ausserordentlicher Haushaltsplan, İng. Extraordinary budget) Olağan bütçeden ayrı olarak yapılan ve olağanüstü gider ve gelirleri içeren bütçe... Bu bütçe her yıl değil, gerektiğinde yapılır. Olağan bütçe açıklarını gizlemek için yapıldığı da olur. Gerçekte olağanüstü gelir ve giderler de normal bütçede yer alabilir, bunun hiçbir sakıncası yoktur. Bk. Bütçe.

OLAĞANÜSTÜ GELİR (Os. Fevkalâde vâridât, Fr. Recette extraordinaire, Al. Ausserordentliche Einnahmen, İng. Exceptional receipts, Extraordinary receipts, Abnormal receipts) Olağanüstü harcamaları karşılamak için bulunan olağanüstü gelir... Örneğin ülkemizde İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan varlık vergisi ve toprak mahsulleri ver-

gisi böylesine olağanüstü bir gelirdir. Bk. Gelir.

OLAĞANÜSTÜ ÖDENEK (Os. Fevkalâde tahsisât, Fr. Crédits extraordinaires, Al. Ausserordentliche Kredite, İng. Supplementary budget estimates, Emergency budget estimates) Bütçenin düzenlenmesi sırasında düşünülmüş bir hizmet için alınan tahsisât... Muhâsebei Umûmiye Kanunu'nun 36. maddesine göre alınır. Bk. Ödenek.

OLAĞANÜSTÜ SAPTANMIŞ SÜRE (Os. Fevkalâde mühlet, Fr. Délais extraordinaires, Al. Ausserordentliche Fristen, İng. Exceptional time limits) Bakanlar kurulunca saptanacak yer ve süre içinde borçlulara borçlarını ödemeleri için icrâ tetkik merciince altı ayı geçmemek üzere verilen mühlet... Bk. Süre.

OLAĞANÜSTÜ SÜREAŞIMI (Os. Fevkalâde mürûru zamân, Fr. Prescription extraordinaire, Al. Ausserordentliche Ersitzung, İng. Extraordinary prescription) Yirmi yıllık süre aşımı... İsviçre hukukundan alınmıştır. Medeni Kanun'un 639. maddesine göre sahibi bilinmeyen bir gayrimenkulü nizâsız ve sürekli olarak mâlik sıfatıyla yirmi yıl elinde bulunduran kimse, o gayrimenkulün kendi mülkiyetine tescili isteminde bulunabilir. Bk. Süre aşımı.

OLİGOPOL (Os. Oligopol, Fr. Oligopole, Al. Oligopol, İng. Oligopoly) İkame malları üreten ve birbirlerinin davranışını hesaplamak zorunda bulunan az sayıda satıcının meydana getirdiği piyasa... Oligopol piyasasındaki satıcının fiyatı, öteki oligopolcu satıcıların fiyatlarıyla bağımlıdır. Çünkü ötekiler de ya aynı malı ya da ikame edilebilen malları üretmektedirler. Oligopol, rekabet koşulları içinde gerçekleşir, yani oligopolcu firmalar aralarında anlaşıp birleşirlerse bu, oligopol değil, monopol olur. Ekonomi bilgini Ernest Mandel, oligopolü tekelleşme sürecinin bir aşaması saymakta ve "namuslu bir inceleme, bu davranışın, serbest rekabet koşulları içindeki işletmelerin davranışlarından kalitece farklı olduğunu gösterir" demektedir. Stocking ve Watkins, Cartels in Action adlı yapıtlarında şöyle demektedirler: "Rekabet baskılarını azaltmak ve aşırı kârlar sağlamak için rakiplerin kaynaşması, tekellerin meydana gelmesi mutlaka gerekmez. Sürümü, kısıtlamak ve fiyatları yükseltmek gücünün ilginç olması için mutlak bir güç olması gerekli değildir. Bu güç, satıcıların sayısı içlerinden her biri rekabetçi olmayan bir politika izlemenin avantajlarını kabul edecek kadar azaldığı andan

itibaren daha yüksek kârlar sağlamaktadır" (İbid, s. 82). A. A. Berle Jr. da, *The XXth Century Capitalist Revolution* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Büyük üniteler arasındaki rekabeti, eski günlerin binlerce küçük ünitesi arasındaki rekabetle -ki bu rekabet Amerika'da artık hiç kalmamıştır- bir tutmak asla doğru değildir" (İbid, s. 334). Ernest Mandel de şöyle der: "Akademik birçok ekonomici, kapitalizmin 1875'ten itibaren değişmiş olan yapısının analizinde *tekeller* kategorisinin kullanılmasını kabul etmiyorlar. Onlara göre bu terim, sözcüğün asıl anlamında, yani bir tek firmanın mutlak iktidarı anlamında ele alındığı takdirde yerindedir. Bundan ötürü onlar, bir avuç küçük işletmenin egemen olduğu sanayi sektöründeki durumu nitelendirmek için *oligopol* terimini kullanmayı tercih ediyorlar. Semantik tartışmalar boşuna vakit kaybettirir. Fakat akademik ekonomi biliminin sözde terminoloji sarahatinin arkasında yapısal gerçek sorunları kavramanın güçsüzlüğü yatmaktadır. *Oligopolların* ortaya çıkışı, durumun sadec derece derece değiştiği anlamına değil, bellibaşlı işletmelerin yöneticilerinin davranışında köklü bir değişikliklerle karakterize edilmiş yeni bir çağın başladığı anlamına gelir. Bu da, iç ve dış politikada, bir o kadar köklü değişiklikleri gerektirir" (Bk. Mandel, *Ekonomi Elkitabı*, Orhan Suda çevirisi, c. II, s. 145). Oysa *oligopol* piyasasındaki bu bir avuç işletme, biçimsel olarak bağımsız görünüşlerine rağmen, gerçekte büyük *tekeller* tarafından yönetilmektedir. Bk. Oligopson, Düopol, Tekel.

OLİGOPSON (Os. Oligopson, Fr. Oligopsonne, Al. Oligopson, İng. Oligopsony) Birbirlerinin davranışını hesaplamak zorunda bulunan az sayıda alıcının meydana getirdiği piyasa... Bu piyasada fiyatlar, birbirlerinin davranışlarını hesaplamak zorunda bulunan az sayıda satıcının meydana getirdiği piyasadaki (*oligopol*) gibi saptanır. Bk. Oligopol.

OLUMLU DOKUNCA (Os. Müspet zarar ve ziyân, Fr. Intérêt positif, Intérêt à l'exécution; Al. Positives Interesse, Leistungsinteresse; Lâ. Quod interest) Borçlunun sözleşme hükümlerini hiç ya da vaktinde yerine getirmemek yoluyla alacaklıya verdiği zarar... Borçlar Kanunu'nun 96. ve 102. maddelerinde tanımlanmıştır. Bk. Dokunca, Olumsuz dokunca.

OLUMSUZ DOKUNCA (Os. Menfi zarar ve ziyân, Fr. Intérêt négatif, Al. Negatives interesse) Bir sözleşmenin yapılmış olmasından doğan zarar... Sözleşmenin kusurlu olmasından ve bundan ötürü geçerli bulunmamasından

doğan bu zarar, Borçlar Kanunu'nun 62. maddesine göre olumlu zarar miktarını geçemez. Bk. Dokunca, Olumlu dokunca.

OLURLAMAMA (Os. Ademi kabul, Fr. Non-acceptation, Al. Nichtannahme, İng. Non-acceptance) Kabul etmeme... Örneğin bir kimsenin kendisine çekilmiş bir poliçeyi kabul etmemesini dilegetirir. Ticâret Kanunu'nun 570. maddesine göre bu çekinme, bir protestoyla yapılmalıdır. Bk. Olurlamama uyarısı.

OLURLAMAMA UYARISI (Os. Ademi kabul protestosu, Fr. Protêt faute d'acceptation, Al. Protest mangels Annahme, Annahmeprotêt; İng. Protest for non-acceptance, Protest non-acceptation) Kendisine gönderilen bir poliçeyi kabul etmemesi durumunda ilgilinin yasa gereği noter aracılığıyla çekmek zorunda bulunduğu protesto... Bk. Olurlamama.

OLUŞMAMIŞ BORÇLAR (Os. Nâkıs düyün, Fr. Obligations imparfaites, Al. Unvollkommene Verbindlichkeiten, Naturobligationen; İng. Unperfect obligations, Lâ. Naturales obligationes, Obligationes imperfectae) Yasaların alacaklıya dâvâ ve takip hakkı vermediği borçlar... Borçlar Kanunu'nun 504 ve 505. maddelerine göre böylesine borçlar ödenirse geri istenemez. Bk. Borç.

ONAMA

1. (Os. Kabul, Fr. Acceptation, Al. Akzept, Annahme; İng. Acceptance) Uygun bulup gereğini yapma... Özellikle ticâret, bankacılık ve hukuk işlemlerinde *kabul*, önemli sonuçlar doğuran bir irâde bildirimidir. Örneğin banka tarafından kabul edilmiş bir poliçe, sağlam bir poliçedir, banka bu kabulüyle borçlu yerine ödemeyi yükümlenir. Bir poliçe muhâtabı olan tüccar tarafından kabul edilip imzalanmakla sağlamlık kazanır, kolaylıkla iskonto ettirilebilir. Özellikle dışalmsatımlarda poliçelerin bankalara kabulü, muhâtablarını tanımayan tüccarlara güven verir ve böyle bir poliçe artık her kurum ve kuruluşta geçerlik kazanır. Hukuksal işlemlerde kabul, işlemin tamamlanması (örneğin bir sözleşmenin geçerlik kazanması) için başkoşuldur. Hukuk dilinde "sattım" deyimine *icâb* ve buna yanıt olan "aldım" deyimine *kabul* denir.

2. (Os. Muvâfakat, Fr. Assentiment, Concession; Al. Einwilligung, Bewilligung; İng. Assent, Consent, Concession) Uygun bulma... Örneğin bu anlamda "önerinizi uygun buluyorum" denir.

ONAMA KREDİSİ (Os. Kabul kredisi, Fr. Crédit réalisable par acceptation, Crédit a

découvert, Cr dit en blanc; *Al.* Akzeptkredit, *İng.* Acceptance credit, Blank cr dit)  nc  bir kişinin ya da bir bankanın bir ticâret senedine garanti vermesi... Güvenilir bir kişi ya da kurumun bir senedi (senet sahibince ödenmediği takdirde)  demeyi y k mlenmesi, o senede verilen bir kredi niteliindedir. Bu işi genellikle bankalar yaparlar, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İngiltere'de sadece bu işi yapan *onama bankaları* (*Os.* Kabul müesseseleri, *İng.* Accepting houses) vardı. *Bk.* Onama.

ONANMIŐ ÖDEME BUYRUĞU (*Os.* Kabul edilmiş akreditif, *Fr.* Cr dit confirm , *Al.* Bestaetigtes Akkreditiv, *İng.* Confirmed credit) Bir banka tarafından kabul edilmiş akreditif... Bir alımsatım sözleşmesinde alıcı, kimi koşullar altında belli bir paranın satıcıya ödenmesi için bir bankaya * deme buyruğu* (akreditif) gönderebilir, bankanın bu ödeme buyruğunu kabul etmesi durumunda o ödeme buyruğu *onanmıŐ ödeme buyruğu*'dur. Banka tarafından kabul edilmeyen ödeme buyruklarına da *onanmamıŐ ödeme buyruğu* (*Os.* Kabul edilmemiş akreditif, *Fr.* Cr dit non confirm , *Al.* Unbestaetigtes Akkreditiv, *İng.* Unconfirmed credit) denir.

ONARIM (*Os.* Tâmir, *Fr.* R paration, *Al.* Ausbesserung, *İng.* Reparation) Yıpranan, aşınan, bozulan, c riyen herhangi bir Şeyin eski duruma getirilmesi için yapılan işlem... Parçalarının değiştirilerek yenilenmesini de kapsar. Örneğin bu anlamda "bu ev nerdeyse yıkılacak, onarımı gerek" denir. Bu anlamda *onarma* deyiimi de kullanılır.

ONAŐMA (*Os.* Rızâ, *Fr.* Consentement, Adh sion, Accession, Assentiment; *Al.* Zustimmung, Zugestaendnis, Einwilligung, Beitritt; *İng.* Consent, Assent, Accession; *L .* Consensus, Essensus) Uygun bularak kabul etme... R z  olmayı dilegetirir, belli bir anlamda da *katlanma* demektir. Hukuksal anlamda, bir kimsenin dilegetirdiği ir desidir. Bir işlemin yapılmasından önce verilmesi gereken *rız *'ya *izin* denir. Eski hukukumuzda, herhangi bir Şeyi yapıp yapmamak seçeneklerinden birini yeğlemek anlamına gelirdi. *Bk.* OnaŐmaya bağlı sözleşmeler.

ONAŐMAYA BAĞLI SÖZLEŞMELER (*Os.* Rızâya tâbi akitler, *Fr.* Contrats consensuels, *Al.* Konsensualvertrage, *İng.* Consensual contracts, *L .* Contractus consensuales) Sadece tarafların rız larının bildirmeleriyle oluşan sözleşmeler... Kural olarak bütün sözleşmeler böyledir, ancak aynı sözleşmelerle biçime bağlı

sözleşmeler sadece rız ların birleşmesiyle oluŐmaz. *Bk.* Sözleşme.

ONAY (*Os.* Tasdik, *Fr.* L galisation, Homologation, Ratification; *Al.* Beglaubigung, Genehmigung, Ratifikation, Fertigung; *İng.* Ratification, Legalization, Homologation; *L .* Ratihabitio) Hukuksal bir işlemin doğruluğunu ya da yasalara uygunluğunu onama... Doğrulama işlemini dilegetirir. Bu hukuksal işlem teŐrit, kazâi ya da idâri bir karar olabilir; ya da herhangi bir belge ( rneğin bir hekim raporu, bir nüfus s reti vb.) olabilir. Onay, hukuksal işlemlerin geçerli olabilmesi için temel koşuldur. Yetkili makamlarca, mahkemelerce ve noterlerce yapılır. Örneğin onaylanmamıŐ bir resmî belge s reti geçersizdir.

ONAYAN (*Os.* M tekkabil, *Fr.* Accepteur, *Al.* Akzeptant, *İng.* Acceptor) Kabul eden... Genellikle bir poliçeyi kabul eden dilegetirir. *Bk.* Onama.

ONAYLI  EK (*Os.* Tasdikli  ek, *Fr.* Ch que vis , *Al.* Bestaetiger Scheck, *İng.* Certified cheque) Karşılığının bulunduğu ve istenildiğinde ödeneceği bir banka tarafından onaylanan  ek... Özellikle devlet dâireleri  ek kabul etmek için bu koşulu ararlar. Bu tasdik, bir banka tarafından çekin üstüne ya da arkasına yazılarak yapılır. Ne var ki böyle bir çekin ibr z süresi içinde çekilmesi, eşdeyişle bankaya verilerek paraya çevrilmesi gerekir. Bu süre içinde bankalar çekin tutarını, herhangi bir haciz ihtimaline karşı, bloke ederler. Çekin ibr z süresi geçtikten sonra para serbest kalır ve başka bir işde kullanılabilir. ibr z süresi Türk Ticâret Kanunu'na göre çekin yazıldığı kentte ödenecek olanlar için 10 gün, başka bir ilde ödenecek olanlar için 30 gündür (Bu süre her ülkede aynı değildir). *Bk.*  ek.

ONAYLI EŐLEM (*Os.* Tasdikli s ret, *Fr.* Copie authentique, *Al.* Beglaubigte Abschrift, *İng.* Legalised copy) Yetkililerce aslına uygun olduğu tasdik edilmiş olan s ret... Tutanaklar, mahkeme ilamları, sicil ve nüfus kayıtları gibi her türlü senet ve vesikaların tasdikli s reti çıkarılabilir. Tasdikli s ret, aslı gibi geçerlidir.

ONAYLI SENET (*Os.* Tasdikli senet, *Fr.* Acte authentiquement, *Al.* Beglaubigte Urkunde, *İng.* Authenticadet contract) Noter tarafından tasdik edilmiş olan senet... Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 295. maddesine göre aksi tanıtlanıncaya kadar kesin kanıttır. *Bk.* Senet.

ONLAR KLÜBÜ

ONLAR KLÜBÜ (*Os.* Onlar kulübü, *Fr.* Club des Dix, *İng.* Club of Ten) Uluslararası Para Fonu üyeleri... Amerika, Batı Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya, İtalya, Kanada, Belçika, Hollanda ve İsviçre'ten oluşan Uluslararası Para Fonu üyeleri bu adla anılıyor, kimi yerde *zenginler klübü* (*İng.* Rich Men's Club) de deniyor. İsviçre de bunlara katılma çabasıdır. Bunlar, çağdaş anamalcı dünyanın on büyük ülkesidir. Dünyanın en büyük altın ve döviz sahipleridir, dünya para siyasasını bunlar yönetirler. Uluslararası Para Fonu paylarını ellerinde ve böylelikle de dünya pazarlarını kesin olarak egemenlikleri altında tutarlar. *Bk.* Tekelci anamalcılık.

ONURSAL ÖDENCE (*Os.* Mânevî tazminât, *Fr.* Réparation pour un dommage immatériel, *Al.* Ersatz für Nichtvermögensschaden) Kişisel çıkarlara karşı yapılan saldırdan ötürü ödenen tazminât... Medenî Kanun'un 23. ve Borçlar Kanunu'nun 49. maddelerine göre alınır. Bu türlü tazminatta mallarda bir eksilme ya da bir kazançtan yoksun bırakılma sözkonusu değildir, onursal zedelenme sözkonusudur. *Bk.* Ödence.

OPSİYON *Bk.* Seçme yetkisi.

OPTİMUM *Bk.* En uygun.

ORANLAMA (*Os.* Kıyâs, *Fr.*, *Al.*, *Lâ.* Analogie, *İng.* Analogy) Örneksene... Benzetme yoluyla uygulamayı dilegetirir. Hukuk açısından yasal bir yargının örneksene yoluyla benzer olaylara da uygulanmasıdır. Bu, ancak özel hukuk alanında olabilir, Medenî Kanun'un 1. maddesiyle Ticâret Kanunu'nun 2. maddesi buna olanak tanımıştır. Cezâ hukukunda kıyâs olmaz, çünkü kanunda yazılı olmayan cezâ olmaz. Hukuk alanında kıyâs yasaların boşluklarını doldurmak için gereklidir.

ORANTILI (*Os.* Mütênâsîp, *Fr.* Proportionnel, *Al.* Proportional, *İng.* Proportioned) Oranlı olan... *Oranlı* deyimleriyle de belli bir anlamda anlamdaştır. Matematikte, bir niceliğin bir, iki, üç vb. kez çoğalması ya da azalması başka bir niceliğin onca kez çoğalmasını ya da azalmasını gerektiriyorsa "bu iki nicelik orantılıdır" denir. Matematikte *doğru orantılı* (*Os.* Mabsûten mütênâsîp) ve *ters orantılı* (*Os.* Mâkûsen mütênâsîp) deyimleri kullanılır, örneğin "ücretle kâr ters orantılıdır", bu demektir ki ücretin çoğalması için kârın azalması ya da kârın çoğalması için ücretin azalması kesinlikle gereklidir ve birinin azaldığı oranda öbürü çoğalır.

ORANTILI GİDERLER (*Os.* Mütênâsîp masraflar, *Fr.* Frais proportionnels, *Al.* Proportionale Kosten, *İng.* Proportionate cost) Gelerle orantılı olan giderler... *Bk.* Gider, Gelir, Orantılı.

ORANTILI PAYLAŞTIRIM (*Os.* Garâmeten tevzi, *Fr.* Distribution par contribution, *Al.* Anteilmæssige Verteilung, *İng.* Distribution of the estate, Distribution of the average; *Lâ.* Distributió nro parte) Bir oran gözetilerek yapılan paylaşırma... Özellikle iflâs durumlarında el konan para alacaklılara yetmezse alacakları oranında paylaşırılır. Rehin ve haciz durumlarında da böyledir.

ORDİNO *Bk.* Buyruk.

ORGANİGRAM (*Os.* Organigram, *Fr.* Organigramme, *Al.* Organigramm, *İng.* Organigram) Bir işletmede çalışanların görevlerini ve kimliklerini ayrıntılı olarak saptayan işletme plânı... Bu deyim, aynı zamanda, bir işletmenin programlanmasında olasılıkları, tahminleri ve karşılaştırmaları kapsayan fişleri de adlandırmaktadır.

ORGANİK BİLEŞİM *Bk.* Anamalı organik bileşimi.

ORTAÇAĞ EKONOMİSİ (*Os.* Kurûnu vustâ iktisâdiyâtı, *Fr.* Économie de moyen âge) Ortaçağın ekonomik düşüncesi ve sistemi... Ortaçağın büyük bir bölümünde ekonomiye din açısından bakılmıştır, ancak XI. yüzyıldan sonra dinden bağımsız bir ekonomi anlayışı gelişmeye başlamıştır. Ortaçağda feodal üretim sistemi egemendir. Dinin ekonomi amacı da bu kurulu düzeni titizlikle korumaktır. Ortaçağda dinsel ekonomik düşüncenin en büyük temsilcisi Aquino'lu Thomas (1225-1274)'dir. Papaz Thomas, din ile dünyayı uzlaştırma çabası içinde, bu alandaki düşüncelerini de çeşitli çelişmelere düşerek açıklamaktadır. Örneğin bütün insanların eşitliğini ve kardeşliğini Hıristiyanlık açısından zorunlu olarak savunduğu halde köleliği -ekonomik düzen gereği- yararlı bulur ve onaylar. Hıristiyanlık açısından mülkiyete karşı çıkması gerektiği halde özel mülkiyeti de uygun bulur, ancak kişilerin toplumsal durumuyla sınırlanmaya kalkar. Aristoteles'ten gelme *âdil fiyat* (*Fr.* Juste prix) kavramını işler ve bundan öğütçü bir *narh* statüsü çıkarır, "bir malı âdil fiyatından fazlaya satmak bir insanın komşusunu aldatması kadar günahtr" der. Bununla beraber ortaçağ, iki önemli düşünürüyle ekonomik düşünceye katkıda bulunmuştur. Bu düşünürlerden biri Jean Buridanus

(1300-1358), öteki de Nicolaus Oresmius (1323-1382)'tur. Buridanus'a göre bir malın değeri ihtiyaçtan doğar, ama bu, bir malı değiştiren insanın kişisel ihtiyacı değil, değiştirme zorluğunda bulunan bütün insanların ortak ihtiyaçlarıdır. Paranın gerçek değeriyle değiştirme değerini de birbirinden ayırmış, paranın cevher değerine karşı değiştirme değerinin devletçe saptanacağını söylemiştir. Oresmius da para konusunda bağımsız bir deneme yaparak ekonomiyi, ilk kez, dinden ayırmıştır. *Bk.* Ekonomi.

ORTADAN KALDIRMA (*Os.* İlgaa, *Fr.* Abrogation, Abolissement; *Al.* Aufhebung, Ausserkraftsetzung, Abschaffung; *İng.* Repeal, Abolishment, Abrogation; *Lâ.* Abrogatio) Hukuksal bir hükmün yeni bir hükümle yok edilmesi... Hukuksal bir hükmü ortadan kaldırmak için aynı güçte bir hüküm gerekir, örneğin bir yasa hükmü ancak yeni bir yasa hükmüyle ortadan kaldırılır, bir tüzük ya da yönetmelik hükmüyle ortadan kaldırılamaz. Ortadan kaldırma açık (sarîh) olabileceği gibi örtük (zımnî) de olabilir. Eskisiyle uyuşturulmaları olanaksız olan yeni hükümlerin eski hükümleri örtük olarak ortadan kaldırdıkları kabul edilir.

ORTA FİYAT (*Os.* Vasat fiyat, *Fr.* Prix moyen, *Al.* Mittelpreis, *İng.* Average price) Ne pahalı ne de ucuz olan fiyat... *Bk.* Fiyat.

ORTAK (*Os.* Şerik, *Fr.* Associé; Coassocié, Co-sociétaire; *Al.* Gesellschafter, Teilhaber, Mitteilhaber, Mitglied; *İng.* Partner, Associate, Copartner; *Lâ.* Socius, Correus) Ortaklaşa yapılan bir işe katılanlardan her biri... Birlikte iye (mâlik) olanlardan her birinin birbirlerine göre iyelik (mülkiyet) durumlarını dile getirir. Hisse senetli şirketlerde ortağa *paydaş* (hissedar) denir.

ORTAK BORÇLU (*Os.* Müşterek borçlu, *Fr.* Codébiteur, Coobligé; *Al.* Mitschuldner, Mitverpflichteter; *İng.* Coëdebtor) Bir borcun ödenmesinde başkalarıyla birlikte sorumlu olan... *Bk.* Ortaklaşa borç.

ORTAKÇI (*Os.* Yarıcı, *Fr.* Métayer) Ürüne ortak olarak başkasının toprağında çalışan köylü... *Yarıcı* da denir. Her iki deyim de, toprağı verenle toprakta çalışanın yarı yarıya bölüştüğünü dilegetirmekteyse de gerçek böyle değildir. Pratikte ortakçının payı dörtte bire, kimi zaman daha da aza düşer. Ortakçılık, toprağı olmayan köylülerin zorunlu olarak meydana getirdikleri sosyo-ekonomik bir olgudur. *Bk.* Ortakçılık.

ORTAK ÇIKAR (*Os.* Müşterek menfaat, *Fr.* Communauté d'intérêts, *Al.* Interessengemeinschaft, *İng.* Community of interests) Bir toplumsal kümenin ya da sınıfın tüm bireylerini yararlandıran çıkar.

ORTAKÇILIK (*Os.* Yarıcılık, *Fr.* Métayage) Toprağı olmayan köylüyle toprak sahibi arasındaki tarım ilişkisi... *Ortakçılık* yoksul Doğu ülkelerinde, özellikle Anadolu'da, uygulanan bir tarım ilişkisidir. Kimi yerlerde *yarıcılık* da denir. Gerçekte ne ortaklıkla, ne de yarı payla ilgisi vardır. Ürünün büyük bölümünü toprak sahibi alır. Çalışan köylüye pek az bir ürün verilir. Weulersse, *Le Pays des Alauites* adlı yapıtında şöyle yazmaktadır: "Ortakçıya Arapçada *maraba* denir. Gerçekte en yaygın statü budur. Tahıl yetiştiren köylerde toprak sahibi fellâha toprak, tohum, öküz ve saban verir. Ortakçı, kendisinin ve ailesinin işgücünden başka bir şey getirmemektedir. Gerçekte, karısından ve çocuklarından başka hiçbir şeye sahip olmadığı için, istediği anda kendisini kovabilecek durumda bulunan bu toprak sahibinin bütünüyle egemenliği altındadır. Bir yıllık çalışmasına karşı ürünün sadece dörtte birini alır" (İbid, s. 225). Bu tefeci rantının ürünün yüzde doksanına kadar yükseldiği de görülmüştür (*Bk.* H. K. Lee, *Rural Economy*, s. 163). *Ortakçılık*, az gelişmişliğin belirtilerindedir. *Bk.* Ortakçı, Az gelişmişlik, Yarıcılık sözleşmesi.

ORTAK GEREKSİNME (*Os.* Müşterek ihtiyaç, *Fr.* Besoin collectif) Bütün insanlarca duyulan ihtiyaç... *Kişisel gereksinme* (*Os.* Sahsi ihtiyaç) deyimi karşıtıdır. Örneğin besin gereksinmesi ortak, müzik dinleme gereksinmesi kişiseldir. *Bk.* Gereksinme.

ORTAK HAK DÂVÂSİ (*Os.* Müşterek hak dâvâsı, *Fr.* Action collective, *Al.* Gesamtklage) Şirket, dernek, sendika gibi tüzel kişiliği olan toplulukların topluluklarına özgü haklarını korumak için açtıkları dâvâ... Batı dillerinde kısaca *ortak dâvâ* deniyor. Bir de Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 43. ve onu izleyen maddelerine göre hakkın ya da borcun müşterek ya da iştirak halinde bulunduğu dâvâlar vardır ki bunlara Batı dillerinde (*Fr.* Action intenté par ou a plusieurs personnes simultanément, *Al.* Gemeinschaftliche Klage) denir.

ORTAKLAŞACILIK (*Os.* İştirâkiyye, Cem'aniyye; Mezhebi iştirâk, İştirâkiyyün mezhebi; *Fr.* Collectivisme, *Al.* Kollektivismus, *İng.* Collectivism) Çeşitli anlamlarda ortaklaşmayı öngören sosyo-ekonomik ve politik tutum...

ORTAKLAŞA SÂHİP

Birçok kimselerden ve birçok şeylerden meydana geleni dilegetiren *bileşimli* (Os. Müşterek) anlamındaki *kollektif* (ortaklaşa) sözcüğünden türetilen *ortaklaşacılık* ya da *kollektivizm* genellikle, kimileri birbirine karşıt, dört anlamda kullanılmaktadır: 1. Toplumca birlikte çalışma ve yaşama ilkesini dilegetirir. Bu ilke, toplumculuğun ana ilkesidir. Toplumcu üretimin ana yapısı, üretim araçları üstündeki ortaklaşa mülkiyete dayanır. 2. Deyim, kimi yazarlarca *toplumculuk* anlamında da kullanılmaktadır. Bu kullanım, genellikle toplumculuğa karşı çıkan yazarlara özgüdür ve toplumculuğa üçüncü anlamı yakıştırmak amacını güder. 3. Kadınlara varıncaya kadar her türlü mal, mülk ve varlık konusunda ortaklığı öneren kaba kamululuğu adlandırmıştır. Gerçekte ne toplumculuğun, ne de bilimsel kamululuğun bu türlü bir anlayışla en küçük bir ilişkisi yoktur. Bu kullanım da toplumculuğa ve kamululuğa karşı çıkan yazarlara özgüdür. 4. Örneklerinden birini İngiliz işçi partisinde bulan oportünist Fabian ciliği adlandırır. Ne var ki bütün bu anlamlarında *bireycilik* deyiimi karşıtıdır. *Ortaklaşacılık* deyiimi, tarihsel süreçte, bu temel kullanımlarının dışında yakıştırmaya yoluyla şu anlamlarda da kullanılmıştır: A. Ekonomik devletçiliğe ve ekonomik yaşamın devletçe düzenlenmesini öngören tüm ekonomi öğretilerine kimi yazarlarca *ortaklaşacılık* denilmiştir. B. Hegel'in devlet anlayışı kimi yazarlarca *ortaklaşacı felsefe* (Kollektivist felsefe) deyiimiyle nitelenmiştir. C. Jean-Jacques Rousseau'nun *genel toplum irâdesi* kavramıyla ilersürdüğü sava da kimi yazarlarca *ortaklaşacılık* deyiimi yakıştırmıştır. Ç. Amerikalıların *New Deal* tasarısı kimilerince bu deyimle adlandırılmıştır.

ORTAKLAŞA SÂHİP (Os. Müşterek sâhip, Fr. Copropriétaire, Al. Mitbesitzer, İng. Joint owner, Co-proprietor) Herhangi bir şeye başkalarıyla birlikte sâhibolan... Bk. Ortak.

ORTAKLAŞA SÖMÜRÜCÜLÜK (Os. Müşterek müstemlekecilik, Fr. Condominium) Birçok sömürücü devletlerin bir sömürge üstündeki ortaklaşa egemenlikleri... Bk. Sömürge, Sömürgecilik.

ORTAKLIĞI GİDERME (Os. İzâlei şüyû, Fr. Fin de l'indivision, Al. Aufhebung der Miteigentumsgemeinschaft, İng. Division of an undivided property) Taşınır ya da taşınmaz bir malı satarak ve parasını paylaşarak ortaklığı kaldırma... Bk. Ortaklık durumu.

ORTAKLIK DURUMU (Os. Hâli şüyû, Fr. État d'indivision, Al. Ungeteilte Gemeinschaft, Miteigentumsgemeinschaft nach Bruchteilen; İng. Estate being undivided, La: Communio pro partibus indivisio) Birden çok kişinin, payları ayrılmaksızın, bir mala sâhibolmaları durumu... Medenî Kanun'un 623-628. maddelerinde tanımlanmıştır.

ORTAKLIK ŞİRKETİ (Os. Ortaklık şirketi, Fr. Société en participation, Al. Partizipationsgesellschaft, İng. Private company) Ortak olunarak kurulan şirket... Bu deyimdeki *ortaklık* terimi, *şirket* anlamının dışında, *ortak olma durumu* (Os. Müşâreket, Fr. Participation)'nu dilegetirir. Örneğin iki ya da daha çok kişinin birbirleriyle ortak olarak kurdukları şirket, bir ortaklık şirkettir. Bk. Şirket.

ORTAKLIK TECİMİ (Os. Ortaklık ticâreti, Fr. Affaire en participation, Al. Partizipationsgeschaef, İng. Joint undertaking, Joint transaction) Ortaklıkla yapılan ticâret... Bk. Ticâret.

ORTAK PAZAR (Os. Müşterek pazar, Fr. Marché commun, Communauté économique européenne; Al. Gemeinsamer Markt, Europäische Wirtschaftsgemeinschaft; İng. Common market, European economic community) Kimi Avrupa ülkelerinin ekonomik bakımdan tek ülkeymiş gibi davranmak için kurdukları birlik... *Ortak Pazar* deyiimi, *Avrupa Ekonomik Birliği*'ni niteler. 1957 yılında Roma'da imzalanan bir anlaşmayla Fransa, İtalya, Batı Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ülkeleri iç pazarlarının yetmezliği nedeniyle aralarında gümrük duvarlarını kaldırmak ve her türlü kısıtlamaları ve farklılıkları gidermek yoluyla bir *Ortak Pazar* elde etmek için birleşmişlerdir. 1972 yılının Ocak ayının 22. günü, Ortak Pazar'a girmelerine yıllarca karşı konulan İngiltere, Danimarka, Norveç ve İrlanda da bu topluluğa katılmışlardır. Bu Ortak Pazar, her birinin iç pazarlarının birleşmesinden meydana gelen *geniş bir pazar*dır. Amerika ve Rusya gibi çok gelişmiş ülkeler, bu ekonomik gelişmelerini, mâliyetlerin gittikçe düşürülmesini sağlayan geniş iç pazarlarına borçludurlar. Bir pazar ne kadar geniş olursa işbölümü ve uzmanlaşma o kadar artar, mâliyetler de bu yüzden düşer. Avrupa Ekonomik Birliği'nin kurulmasındaki amaç budur. Bu pazarda, teorik olarak, anamal ve işgücü hiçbir kayıt ve şartla engellenmeksizin bir yerden öbür yere istediği gibi akacak ve böylelikle mâliyetleri düşürerek verimi artıracaktır. Ne var ki bu teorinin arasındaki pratik, üye ülkelere tam bir eşitlik

sağlamamaktadır. Örneğin bu birlikte Lüksemburg 1, Belçika ve Hollanda 2, ötekiler 4 öya sahiptirler ve kararlar da çoğunlukla alınmaktadır. Bundan başka böyle bir pazarın bütün üyelere yararlı olabilmesi için üye ülkelerin eşit ekonomik güçte olmaları gerekir, oysa oy eşitsizliği ekonomik eşitsizliği de yansıtmaktadır. Ülkemiz de bu pazara katılmak istemiş ve 1964 yılında yürürlüğe giren bir anlaşmayla ortaklığı kabul edilmiştir. Türkiye'ye 5 yıllık bir *hazırlık devresi* ve ondan sonra başlayacak olan 12 yıllık bir *geçiş devresi* tanınmıştır. Gerikalması bir ülkenin Ortak Pazar'a girmekten ne kazanacağı tartışma konusudur. Gülten Kazgan, Kenan Bulutoğlu, Sadun Aren vb. gibi Türk economicileri Türkiye'nin Ortak Pazar'a katılmasına karşıdır. Örneğin Prof. Sadun Aren şöyle yazmaktadır: "Ortak Pazar'a girmemiz bizim için bir felâket olur. Bu, o kadar açıktır ki üzerinde daha fazla durmayı fuzulî buluyorum" (Aren, *Ekonomi Elkitabı*, İstanbul 1968, s. 71). Prof. Kenan Bulutoğlu da şöyle yazmaktadır: "Türkiye'nin Avrupa'nın az gelişmiş bir bölgesi gibi kalmasından Avrupa'nın diğer Ortak Pazar ülkelerinin rahatsız olacağını düşünmek ve kalkınmayı bir an önce gerçekleştirmek için ciddi bir çaba göstereceklerini ummak gerçekçi değildir. Ortak Pazar mükelleflerinin Türkiye üye oldu diye niçin daha fazla vergi gayreti göstereceklerini anlamak zordur. Gösterilebilecek bir sebep, Türkiye'de emek ucuzluğundan istifade için bazı parçaların Türkiye'de yaptırılması ve bu amaçla bazı özel yatırımların Türkiye'de yapılmasıdır. Bu düşünce üzerinde durmak ve araştırma yapmak gerekir. İtalyan Birliği'nin kurulması, güneyde emek daha ucuz olduğu halde, orada kurulmuş sanâyii yıkılmış; kuzeyden güneye sermaye akımı yerine mal akımı, güneyden kuzeye de mal akımı yerine adam akımı ortaya çıkmıştır" (Bulutoğlu, *Türkiye'de Yabancı Sermaye*, İstanbul 1970, s. 198). Kaldı ki Türkiye'nin az gelişmişliğinden, Ortak Pazar üyelerinin, rahatsız değil, pek memnun oldukları çok açıktır (Bk. Anamalin organik bileşimi). Bundan başka Türkiye'nin Fransa, İtalya ve hele Amerika'dan sonra dünyada ikinci sanayi ülkesi olan Batı Almanya'yla *aradaki ekonomik farklılıkları gidererek* eşit duruma geleceğini düşünmek en hafif deyimle hayalciliktir. Ortak Pazar üstüne değerli bir inceleme yayımlamış bulunan Prof. Dr. Gülten Kazgan, Ortak Pazar anlaşmamızı (1963 Ankara Antlaşması) kapitülasyonlarla (1838 İngiliz-Osmanlı Ticâret Antlaşması) kıyasladuktan ve aradaki çok sayıda benzerlikleri sap-

tadıktan sonra şöyle demektedir: "Yukardaki benzerliklere karşılık tabii iki antlaşma arasında önemli farklar da vardır. Ne var ki bu farklar, sonucun da farklı olmasına yol açabilecek nitelikte değildir" (Gülten Kazgan, *Ortak Pazar ve Türkiye*, İstanbul 1970, s. 113). Bütün bunlara karşı işadamlarının Ortak Pazar'a katılmak için neden can attığını da Prof. Kazgan şöyle açıklamaktadır: "Türkiye'deki devrimci akım egemen sınıfları ürküttükçe ve düzenin ilânihâye kendi egemenlikleri altında sürdürülemeyeceği kuşkusunu uyandırdı, bir sigorta aranmakta ve bu sigorta da bir an önce Ortak Pazar'a katılmakta bulunmaktadır. Bununla beraber, Türkiye'de kapitalizmin gelişmesine taraftar olanlar arasında da, sistemin işleyiş kanunlarını bilenler, en kısa süreler içinde geçiş dönemine girip tam üyelik statüsüne yaklaşmayı savunmamışlardır" (İbid, s. 297).

ORTAK ŞİGORTA (Os. Müşterek sigorta, Fr. Coassurance, Assurance conjointe; Al. Mehrfache Versicherung, İng. Joint insurance) Bir konuda birkaç sigorta şirketi tarafından aynı zamanda ve aynı tehlike için yapılan sigorta... Ticâret Kanunu'nun 947. maddesine göre sigorta şirketlerinin her biri sigorta bedellerinin toplamına göre sigorta ettiği bedel oranında sorumlu olur. Bk. Sigorta.

ORTAK YARAR İŞLEVİ (Os. Müşterek fayda uf'ülesi, Fr. Fonction d'utilité collective, Al. Gemeinsame Nutzenfunktion, İng. Joint utility function) Bir toplumdaki bireysel faydaların toplamı... Marjinalcilerin ortaya attıkları bir kavramdır. Marjinalcilere göre bireysel yarar, her bireyin tükettiği mal miktarıdır. Bunların toplamı da toplumsal yararı gösterir. Ekonomik gönenc (refâh), bu toplumsal yararın (ya da onların deyimleriyle, *ortak yarar*'ın) en yüksek (maksimum) değere ulaşmasıyla olanaklıdır. Bk. Yarar, Marjinalcilik.

ORTALAMA (Os. Vasatı, Fr. Moyenne, Al. Durchschnitt, İng. Average) Nicelik ve nitelik farklarını gideren ölçü... Örneğin bir ceketin kaç saatte dikileceğini anlamak için ceket diken bütün terzilerin çalışma sürelerini toplamamız gerekir. Diyelim biri üç, ikincisi beş, üçüncüsü yedi, dördüncüsü dokuz saatte ceket diken dört terzi var. Bu sürelerden her biri *bireyseldir* ve bir ceketin kaç saatte dikilebileceğini göstermez. Dört terzilik toplum örneğimizde bir ceketin kaç saatte dikildiğini *toplumsal* olarak saptamamız için bu sürelerin hepsini toplamak ve terzi sayısına bölmekle ortalamasını bulmak zorundayız. Bu hesap sonunda bir ceket bu toplumda *sosyal*

ORTALAMA BİRİKTİRME EĞİLİMİ

ortalama olarak altı saatte dikiliyor diyebiliriz. Bu *toplumsal ortalama*, çeşitli toplumlar da, becerikli ya da beceriksiz terziler sayısının değişikliği oranında değişiktir. Ekonomi, bireysel değil, toplumsal bir olgudur; bundan ötürü de bütün ekonomik kategoriler *toplumsal ortalama*yı dilegetirirler. Çeşitli ve farklı nicelik ve nitelikler *toplumsal ortalama*da eşitlenirler. Bu eşitlenme, üreticilerin ve tüketicilerin gerisinde, bir toplumsal süreçle belirlenir. Bir toplumda birbirinden farklı değerler, emekler, fiyatlar, kârlar, mâliyetler vb. *toplumsal ortalama*da eşitlenirler. Bundan ötürüdür ki bir el dokumacısı, modern bir dokuma fabrikasının beş saatte yaptığı kumaşı yapmak için yirmi saate muhtaçsa, dokumacının kumaşı fabrikanın kumaşından dört kez daha fazla bir değişirme değerine sahip olmaz. Kumaşın değişirme değerini saptayan *toplumsal ortalama*dır. *Bk.* Ortalamalar.

ORTALAMA BİRİKTİRME EĞİLİMİ (*Os.* Vasâfi taşarruf meyli, *Fr.* Propension moyenne a épargner, *Al.* Durchschnittliche Sparneigung, *İng.* Average propensity to save) Gelirin harcanmayıp biriktirilen bölümü... *Bk.* Ortalama tüketim eğilimi.

ORTALAMA DOLANIM HIZI (*Os.* Vasâfi devir sür'ati, *Fr.* Vitesse moyenne de rotation) Anamalin çeşitli unsurlarının devir hızlarının aritmetik ortalaması... Üç yılda eskiiyip yenilenmesi gereken bir makineye yatırılan anamalin devir hızı yılda 1/3'tür. Bir malın üretim fiyatını saptamak için o malın üretimine harcanan anamalin (sermayenin) çeşitli bölümlerinin ortalama devir hızlarını bulmak gerekir. *Bk.* Gerçek değer.

ORTALAMA EMEK (*Os.* Vasâfi sây, *Fr.* Travail moyen, *Al.* Durchschnittsarbeit, *İng.* Average labour) Bireysel farkları giderilmiş emek... Buna *toplumsal ortalama emek* (*Al.* Gesellschaftliche Durchschnittsarbeit) denir. "İnsan emeği, her sıradan insanın, *ortalama* olarak, özel bir gelişime uğramaksızın kendi yaşayan organizmasında sahip bulunduğu basit emek gücünün harcanmasıdır. Farklı ülke ve farklı kültür dönemlerinde *basit ortalama emeğin* kendisi de değişir, ama belli bir toplumda değişmez. *Ortalama emek*'ten daha üstün ya da daha karmaşık olan her emek, üretimi daha çok emek süresini gerektiren ve bundan ötürü de daha büyük bir değeri olan emek gücünün harcanmasıdır. Nitelikli ya da karmaşık emek demek, sadece *birkaç katına çıkarılmış* niteliksiz ya da basit emek demektir ki bunun sonucu olarak küçük miktarda bir karmaşık emek daha büyük miktarda bir

basit emeğe eşit olur. Karmaşık emeği basit emeğe indirgeyen bir süreç, ekonomide her an işlemektedir. Daha açık bir deyişle, karmaşık emek ölçü birimi olarak basit emekle eşittir, çünkü örneğin bir ölçü karmaşık emek, üç ölçü basit emek demektir. Bir toplumun üretim sürecinde çok sayıda farklı emekler *toplumsal ortalama*da böylelikle eşitlenir. *Ortalama emek*, bir toplumdaki bütün farklı emeklerin, bireysel farkları giderilmiş olarak elde edilen ölçüsüdür. *Bk.* Emek, Ortalama, Gerekli emek.

ORTALAMA KÂR (*Os.* Vasâfi kâr, *Fr.* Profit moyen) Farklı kâr oranlarının aritmetik ortalaması... Diyalektik ekonomi deyimidir. Anamalcı üretim düzeninde rekabet yasası, çeşitli kâr oranlarını eşitler. Diyalektik ekonomi anlayışına göre bu böyle olmasaydı, anamalcı üretim düzeni temelinden çökerdi. Çünkü kâr oranları düşük olan işletmelerin anamalları kâr oranı yüksek olan işletmelere kaçır ve yüksek kâr getiren sektörde aşırı üretim yapılarak mallar değerlerinden aşağı satılmaya başlardı. Rekabet, birbirinden farklı olan çeşitli kâr oranlarını, bunların *ortalaması* olan bir *genel kâr oranında* birleştirir. Belli büyüklükteki bir anamalin payına düşecek bu *genel kâr ortalama kâr* denir. Böylece, değerler de, fiyatlarda ancak *toplumsal ortalama* olarak gerçekleşir. Bununla beraber, mahallî özelliklerinden dolayı kimi teşebbüsler elverişli ya da elverişsiz durumda da kalabilirler. Örneğin gelişmiş ülkelerle gerikalımlık ülkeler arasındaki durum böyledir. Gelişmiş ülkeler teşebbüsleri, gerikalımlık ülkeler teşebbüslerinden daha yüksek bir kâr, *ortalama kârın* çok üstünde bir *aşırı kâr* elde ederler. Bunun nedeni, *anamalın organik bileşimindeki* farklarıdır. *Bk.* Anamalin organik bileşimi, Ortalama.

ORTALAMALAR (*Os.* Vasâtiler, *Fr.* Les moyennes, *Al.* Mittelwerte, *İng.* Averages) Ortalama türleri... Çeşitli *ortalama*'lar vardır. Bunların içinde en çok kullanılan *aritmetik ortalama* (*Os.* Hesâbi vasâfi, *Fr.* Moyenne arithmétique, *Al.* Aritmetisches Mittel, *İng.* Arithmetic mean)'dir, alt alta ya da yan yana yazılmış rakamlar toplamının rakam sayısına bölünmesiyle elde edilen ortalama dilegetirir; örneğin 100, 200, 300, 400, 500'un aritmetik ortalaması 1500 rakamının 5 rakama bölünmesiyle bulunan 300'dür, çünkü yan yana 5 rakam yazılmış bulunmaktadır ve bu rakamların toplamı da 1500'dür. Ortalaması alınan birimlerden büyük bölümünün sayısına yakın olan ortalamalara *tipik ortalama* (Örneğin bir toplumun boy ortalaması, çünkü

orta boy lu insanlar çoktur), ortalaması alınan birimlerin büyük bölümünün sayısına uzak olan ortalamalara *atipik ortalama* (Örneğin bir toplumun yaş ortalaması, çünkü orta yaşlıların sayısı çocuklara ve gençlere göre azdır) denir. Her biri için tek gözlem yapılan birimlerin ortalamasına *öznel ortalama* (Örneğin adam başına gelir ortalaması, istatistik bilimi bu tür ortalamalarla çalışır), her biri için çeşitli gözlemler yapılan birimlerin ortalamasına *nesnel ortalama* (Örneğin dünyanın aya uzaklığı üstünde çeşitli gözlemlerden elde edilen rakamların ortalaması, astronomi bilimi bu tür ortalamalarla çalışır) denir. Ayrıca *mod* ve *medyan* gibi çeşitli ortalama türleri de vardır. *Mod* (Fr. Mode), bir istatistiksel sıralamada en çok tekrarlanan sayıdır. Diyelim beş öğrencili bir sınıfta öğrencilerin aldıkları notları sıralayarak genel başarıyı ölçüyoruz. Beş öğrencinin aldıkları notlar örneğin şöyle sıralanıyor: 2-2-3-4-5. Bu sıralamanın ortalaması 3,2 (Toplamı olan 16 sayısının öğrenci sayısı olan 5'e bölünmesiyle elde edilen sayı), modu 2 (çünkü en çok tekrarlanan 2'dir, iki öğrenci 2 almıştır), medyanı 3'tür (çünkü bu sıralamada ortada bulunan sayı 3'tür). *Medyan* (Fr. Médiane), bir sıralamada ortada bulunan sayıyı dilegetirir. Ortada bulunan sayı, bu örnekte açıkça görüldüğü gibi, ortalama dan çok farklıdır. *Bk.* Ortalama.

ORTALAMA MÂLİYET (Os. Vasâfi mâliyet, Fr. Coût moyen, Al. Durchschnittskosten, İng. Average cost) Tüm harcamalar tutarını üretim miiktârına bölerek bulunan mâliyet... Örneğin 1000 lira harcanarak 100 kalem üretilmiştir, bu örnekte ortalama mâliyet 10 liradır. *Bk.* Mâliyet.

ORTALAMA TÜKETİM EĞİLİMİ (Os. Vasâfi istihlâk meyli, Fr. Propension moyenne a consommer, Al. Durchschnittliche Konsumneigung, İng. Average propensity to consume) Tüketilen bölümün tüm gelire oranı... *Bk.* Ortalama biriktirme eğilimi.

ORTA SINIFLAR (Os. Sunûf-ı evsat, Fr. Classes moyennes) Anamalıcı sınıfla emekçi sınıfı arasında kalan bütün sınıflar... Bu deyim in kapsamına serbest meslek sahipleri, memurlar, köylüler, zanaatçılar, esnaf vb. gibi bütün kümeler sokuluyor. Oysa bu konuda *küme* ya da *katman*'la *sınıf* kavramları arasındaki ayrımı titizlikle gözönünde tutmak gerekir. Sınıfları ayırdeden ölçüt, üretim araçları üstündeki mülkiyet ilişkilerinin biçimidir. Küme ve katmanlarsa belli çıkarlar çevresinde toplanmış ve birçok sınıflara bağlı oldukları için sınıf niteliği taşımayan insan topluluklarıdır. Her

sosyo-ekonomik kuruluşta *temel sınıflar*'ın yanında *temel olmayan sınıflar* da vardır. *Orta sınıf* deyimi bu temel olmayan sınıfları dilegetirir. Temel olmayan sınıflar, eşdeyle orta sınıflar; ya aşılmış sosyo-ekonomik kuruluşun mülkiyet ilişkilerini sürdürmeye çalışan (örneğin anamalıcı düzende *köylü sınıfı*'yla *toprak sahipleri sınıfı* gibi), ya da geleceğin sosyo-ekonomik kuruluşunda gerçekleşecek mülkiyet ilişkilerinin filizlerini taşıyan (örneğin feodal düzende *burjuva sınıfı* gibi) gruplardır. *Bk.* Sınıf.

ORTA SÜRELİ KREDİ (Os. Orta vâdeli kredi, Fr. Crédit a moyen terme, Al. Mittelfristige Darlehen, İng. Medium term credit) Genellikle 1-5 yıl arasındaki sürelerle verilen kredi... Bu süreyi 2-7 yıl arası sayanlar da vardır. Üstünde uyusulmamış olmakla beraber kısa vâdeli kredilerle uzun vâdeli krediler arasındaki krediyi dilegetirir. Genellikle tesisleri yenilemek ya da genişletmek için aranan krediler, orta vâdeli kredilerdir. *Bk.* Kredi.

ORTAYA ÇIKMA HAKKI (Os. İhdâs hakkı, Fr. Droit formateur, Al. Gestaltungsrecht) Bir hukuksal duruma yeni bir hukuksal sonuç meydana getirmeye olanak tanıyan hak... Örneğin bir sözleşmeye son vermek, itirazda bulunmak, işlemin ortadan kaldırılmasını (iptâlini) istemek vb. bu türlü haklardandır. Bu hak, bu hakka sâhibolan kimse tarafından kullanılmakla, hukuksal bir sonuç meydana gelir.

ORTAYA KOYMA (Os. İbrâz, Fr. Présentation, Al. Praesentation, Vorzeigung; İng. Presentation, Lâ. Exhibitio) Gösterme... Tecimsel işlemlerde bir senedi borçluya göstererek ödenmesini istemeyi dilegetirir. Hukuk terimi olarak *mahkemeye verme* demektir, örneğin Ticâret Kanunu'nun 71 ve 78. maddelerine göre mahkeme ya doğrudan doğruya (re'sen) ya da taraflardan birisinin isteği üzerine ticârî defterlerin mahkemeye ibrazını (verilmesini) isteyebilir.

ORTODOKS EKONOMİ (Os. Ortodoks iktisat, Fr. Économie orthodoxe). Klâsik ve yeniklâsik ekonomi okullarının ekonomi anlayışına verilen ad... Adı geçen ekonomi okullarının Keynes ekonomisi karşısındaki durumlarını nitelenmek için kullanılmıştır. *Bk.* Keynesçilik.

OSMANLI EKONOMİSİ (Os. Osmanlı iktisâdiyâtı, Fr. Économie de l'Empire Ottoman) Yarı-feodal üretim düzeni... *Yarı-feodal* deyimi, Osmanlı üretim düzenini nitelenmek için tarihsel ve eytişimsel özdekçi öğretinin ku-

rucularından Friedrich Engels tarafından kullanılmıştır. *Yarı-feodal deyimini*, feodal toprak mülkiyetinin ve siyasal feodalizmin hiçbir zaman Osmanlı üretim düzeninde yer almamış olduğunu dilegetirir (*Bk. Engels'in 22 Aralık 1882 tarihli mektubu*). Osmanlı *derebeyleri* Avrupa'nın feodal *senyörleri* niteliğini taşımadığı gibi Osmanlı *köylüsü* de Batı feodalizminin *serfleri* olmamıştır. Toprağın mülkiyeti, kimi zaman ve yerde sembolik de olsa, daima devletin üstünde kalmış; *timar* ve *zeamet* adı verilen yöntemlerle sadece toprak ürününden belli bir ölçüde *vergi alma* yetkisi toprak beylerine ve ağalarına bağlanmıştır. Bu sistemde *ticâret* hiçbir zaman gelişmemiş ve feodalizmin bağrında oluşup onu kapitalist üretime dönüştüren *tüccar sınıfı* hiçbir zaman var olamamıştır. Bu sistemde ticâret, bir pazar üretimi konusu değil, bir devlet gelişmesi ve savunması konusudur. Egemen sınıf, *feodal sınıf* değil, *bürokrasi sınıfıdır*. Toprakta çalışanlar da, feodal sınıfın *köleleri* değil, devletin *kullarıdır*. Tarihsel süreçte bu terimlerin çok ayrı gerçekleri yansıtan çok ayrı anlamları vardır. Egemen sınıfın *köleleri* üretime katılmamakta, saraylarda ve köşklüklerde uşaklık etmektedirler. Üretim pek küçük bir bölümü üreticilerin kendi ihtiyaçları için ayrılmakta; büyük bölümü *timar* ve *zeamet* sahipleriyle devlet arasında paylaşılmaktadır. Pazar üretimini gerçekleştirecek ve dolayısıyla *tüccar sınıfını* oluşturacak en küçük bir etken yoktur. *Devlet angaryasıyla* elde edilen üretim fazlası, ticâret pazarlarına değil, devletin savunma araçlarına ve zevk âlemlerine harcanarak çarçur edilmektedir. *Yarı-feodal* deyiminin kapsadığı anlam budur. Böyle bir sistemde toprak mülkiyetinin, özel kişilerin elinde değil, devletin elinde oluşu anamalcı gelişmeye engel olmak bakımından çok daha kötü bir sonuç verir. Devlet, varlığını, bütün gelirleriyle -zevk ve safa âlemlerinin dışında- ordusunu güçlendirerek yeni fetihler ve dolayısıyla yeni gelir kaynakları elde etmekle ayakta tutabilir. Yeni fetihlerle elde edilen yeni gelir kaynakları da aynı kısır-döngüye girdiğinden daha yeni fetihler ve daha yeni gelir kaynakları gerekir. Bu fetihler, güçlenmeye başlayan Batı burjuvazisi karşısına dikilinceye kadar, böylece sürüp gider. Bu düzenin, kendi sınırları dışında gelişen yeni bir genç düzenle çatışması ve bu çatışma sonunda yıkılıp gitmesi kaçınılmazdır. *Bk. Feodalite, Derebeylik, Kemalizm, Kapitülasyon, İç kapitülasyonlar, İltizam, Has.*

OTLAK (*Os. Mer'a, Fr. Pâturages, Al. Weideland, İng. Pasturage, Lâ. Ager compascuus,*

Pascuum) Hayvan otlatılacak yer... Medenî Kanun'un 574, 641, 675 ve 703. maddelerinde otlaklara özgü hükümler vardır. Kamuya ait otlaklar bulunduğu gibi özel mülkiyet altında bulunan otlaklar da vardır. Fransızca deyim *otlatma hakkı'nı* da dilegetirir. Anamalin ilk birikimi, özellikle İngiltere'de ekili tarlaların çiftçilerin elinden zorla alınarak otlaklaştırılmasıyla başlamıştır. *Bk. İlk birikim.*

OTOMATİK DENGE (*Os. Muvâzenei gayri ihtiyârî, Fr. Équilibre automatique, Al. Automatisches Gleichgewicht, İng. Automatic balance*) Fizyokrat ve liberal ekonomi anlayışının doğal düzen inancından doğan ve tam rekabet koşulları içinde kendiliğinden gerçekleşeceği varsayılan ekonomik denge... Özellikle Ricardo, Mill ve Say taraflarından geliştirilen *otomatik denge* kavramı, ticâretin hiçbir müdahale yapılmaksızın tamamıyla serbest bırakılması halinde kendi kendini otomatik olarak dengeleyeceğini ve hiçbir bunalımın gerçekleşmesine imkân bırakmayacağını dilegetirir. Fransız ekonomisi Say'ın *mahreçler yasası*, bu kendiliğinden dengenin en belli örneklerinden birini ilerisürer. Oysa anamalcı üretimin ayırt edici niteliği, otomatığı bir yana, ekonomik dengeyi müdahalelere rağmen bir türlü sağlayamamasıdır. Bu anlayışa göre her kayıp bir kazancı karşıladığından sistemin bütünlüğü içinde hiçbir zarar sözkonusu değildir. Örneğin John Stuart Mill'e göre bir ülkeden öbür ülkeye altın kaçıyorsa bunda telâş edecek hiçbir şey yoktur. *Otomatik denge* bu altın akımını kısa zamanda tersine çevirecektir. Çünkü bir memleketten öbürüne altın kaçması demek, o memleketteki döviz kurunun altın ihraç noktasına yükselmesi demektir. Altın kaçıran ülkede bu yüzden fiyatlar düşecek, fiyatların düşmesi yüzünden de ihracat artacak, ithalât azalacaktır. Buna karşı, kaçan altınları toplayan ülkede fiyatlar yükselmeye başlayacak ve bundan ötürü de ithalât artarken ihracat azalacaktır. Bundan doğacak sonuç şudur: Altın kaçıran ülkede döviz kuru altın ihraç noktasının altına düşerken, kaçan altınları toplayan ülkede döviz kuru altın ihraç noktasına yükselecektir. Bu da, altınların, tersyüzü geriye dönmelerini zorunlu kılmaktadır. Otomatik denge kuramını ilkin ortaya koyan İngiliz düşünürü David Hume'dür. *Bk. Bunalım, Denge, Kaynaklar kuramı.*

OTOMATİK EKONOMİK BÜYÜME (*Os. Otomatik iktisâdî neşvünümâ Fr. Croissance économique automatique*) Anamal ve hâsıla hızının gelişme hızıyla eşit bulunduğu kendiliğinden ekonomik gelişme... Özellikle İngi-

liz ekonomistisi Harrod'la Amerikan ekonomistisi Domar taraflarından ilerisürülmüştür. Birbirlerinden habersiz olarak çalışan ve dengeli gelişme koşullarını saptayan gelişme modelleri birbirinin benzeri olan bu ekonomistlerin ilerisürdükleri dengeli gelişme modeline *Harrod-Domar modeli* denir. Ülkemizin kalkınma plânı da bu modele göre hazırlanmıştır. Harrod-Domar'ın bu modelin çizilmesinde temel görüşleri şudur: Yatırımlar, gelir yarattıkları oranda üretimin verimini de arttırlar.

OTOMATİK TAM ÇALIŞTIRMA DENGESİ (Os. Otomatik tam istihdam muvâzenesi, Fr. Plein emploi à équilibre automatique) Emek piyasasının sunu ve istem yasasıyla belirlendiğini ilerisüren liberal görüş... Smith, Ricardo ve özellikle Malthus gibi liberallerce ilerisürülen bu görüşe göre, ücret azaldıkça insan sayısı da azalacaktır. Demek ki insan sayısı arttıkça ücret azalacak, insan sayısı azaldıkça ücret artacaktır. Liberallerin bundan çıkardıkları sonuç şudur: Aranım, bütün öteki malların olduğu gibi, insan-malın da üretimini ayarlar. Bu üretim, *tam istihdam dengesinin* üstüne çıkarsa onu azaltır, altına inerse onu yükseltir. Demek ki serbest ticaret piyasası, hiçbir müdahaleyle zedelenmediği durumda, insan kullanımını da otomatik olarak dengeler. *Bk.* Otomatik denge, Maltüşçülük, Liberalizm.

OTURMA ANTLAŞMASI (Os. İkaamet muâhedeşi, Fr. Traité d'établissement, Al. Niederlassungsabkommen, İng. Convention respecting conditions of residence and business) Antlaşmayı yapan devletler vatandaşlarının birbirlerinin ülkesinde oturma ve ticaret yapma haklarını düzenleyen sözleşme.

OTURMA BİLDİRGESİ (Os. İkaamet beyânâmesi, Fr. Déclaration de séjour, Al. Polizeiliche Anmeldung, İng. Declaration of residence) Türkiye'de on beş günden çok kalacak yabancıların polise vermekle yükümlü oldukları beyanname... *Bk.* Oturma izni.

OTURMA İŞBIRAKIMI (Os. Oturma grevi, Fr. Gréve avec occupation d'usine, Al. Sitzstreik, İng. Sit-down strike) İşyerinde oturma yoluyla gerçekleştirilen grev... Kimi ülkelerde işyerini işgal olarak nitelenir ve yasalarca yasaklanır. *Bk.* İşbirakımı.

OTURMA İZİNİ (Os. İkaamet tezkeresi, Fr. Permit de séjour, Al. Aufenthaltsgenehmigungsurkunde, İng. Permit of residence) Bir ülkede oturabilmeleri için yabancılara verilen izin kâğıdı... *Bk.* Oturma bildirgesi.

OWENCİLİK (Os. Owenizm, Fr. Owenisme, Al. Owenismus, İng. Owenism) İngiliz topluncusu Owen'in ve onu izleyenlerin toplunculuk anlayışı... İngiliz ütopyacı topluncusu Robert Owen (1771-1858), işadamlı gözlem ve deneylerine dayanarak, kendine özgü topluncu bir tutum geliştirmiştir. Ütopik bir alanda da olsa, anamalcılığın çelişkilerini sezmiş ve bizzat sahibi olduğu fabrikada örnekler vererek anamalcı sistemin zararlarını önlemeye çalışmıştır. Toplunculuk, özellikle, kooperatif modelini Owen'e borçludur. Owen, anamalcı düzendeki artan yoksulluğu, üretim sürecine değil, bölüşümün âdil olmaması nedenine bağlıyordu. 25.000 işçinin çalıştığı bir fabrikayı örnek bir fabrika haline getirmişti. İşçi çocukları için bakımevleri açmıştı. Bu bakımdan çocuk yuvalarının da icatçısı sayılmaktadır. Başka fabrikalar işçilerini on dört saat çalıştırırken Owen on buçuk saat çalıştırıyordu. Beş yıllık bir mücadeleden sonra, 1819 yılında, kadınların ve çocukların çalışma saatlerini kısıtlayan ilk yasanın çıkarılmasını da o sağlamıştır. Düşünceleri, özellikle birimi çalışma saatiyle belirlenen vesikalar karşılığında emek ürünleri alışverişinin yapıldığı *emek pazarları* projesi, Proudhonculuğu geniş çapta etkilemiştir. Engels, onun için "bu adamın kişiliğinde, yücelik derecesine varan çocuğu bir yanla insanları yönetme konusunda pek az kimsede bulunan bir yetenek yan yana bulunuyordu" der. *Bk.* Toplunculuk, Ütopyacı toplunculuk.

OY (Os. Rey, Fr. Vote, Al. Stimme, Abstimmung; İng. Vote, Lâ. Sententiae, Suffragia) Bir topluluk üyelerinin ilerisürdükleri görüş... Bu görüşü bildiren kâğıdı da dile getirir. Açık ya da gizli olabilir.

OY BAKIMINDAN AYRICALIKLI PAY BELGİTLERİ (Os. Rey noktai nazarından, imtiyazlı hisse senetleri, Fr. Action a droit de vote privilégié, Al. Stimmrechtsaktien, İng. Shares carrying voting power) Genel kurul toplantılarında sahiplerine daha çok oy hakkı sağlayan hisse senetleri.

OYLAMA TRÖSTÜ (Os. Rey tröstü, Fr. Syndicat d'entreprises, Al. Auf das Stimmrecht beschränkter Trust, İng. Voting trust) Hisse senetlerinin sadece oy hakkını kullanan tröst... Tröst ya da holding denilen dev ortaklığın icatçısı ve kurucusu T. Doot tarafından kurulmuştur. Rockefeller'in avukatı ve sonradan ortağı olan Doot, çeşitli petrol şirketlerinin mülkiyetlerine sahibolanların hisse senetlerini, mülkiyetleri sahiplerinde kalmak üzere, sade-

OYNAK ÖLÇÜ

ce oy hakları bakımından bir tröstte toplamış ve böylelikle bütün petrol şirketlerine egemen olmuştur. Doot'un bu buluşuyla kurduğu *Standard Oil Company*, dünyada kurulan ilk tröstdür. *Bk.* Tröst, Holding.

OYNAK ÖLÇÜ (*Os.* Müttehavvil merdiven, Eşel mobil; *Fr.* Échelle mobile; *Al.* Gleitskollentarif, Gleitende Skala; *İng.* Sliding scale) Mal fiyatlarının iniş çıkışlarıyla inip çıkan ücret ve maaş ödeme dizgesi... Yüzeyde satınalma gücünün korunması amacıyla, gerçekteyse kâr oranını artırmak amacıyla uygulanır. Ücret artışını, anamalcı kârından değil, tüketim maddelerine yansıtılan zamlardan öder ve böylelikle de aynı zamanda ücret artışlarının fiyat artışlarını doğurduğu savını ilerletmek hakkını elde etmiş olur. Oysa ücret artışlarının kârlarda yapılacak kısıtlamalardan karşılanması gerekir, anamalcı kârları ücret artışlarını her zaman bol bol karşılayabilecek bir düzeydedir ve böylece karşılanan ücret artışları hiçbir zaman en küçük bir pahalılığı ve enflasyonu gerektirmez. *Bk.* Ücret, Cehennem çemberi kuramı.

OYUNCU (*Os.* Hosye, *Fr.* Haussier, *Al.* Hausierer, *İng.* Bull, Speculator) Borsada fiyat iniş çıkışları üstünde kumar oynayan vurguncu... *Bk.* Borsa oyuncusu, Borsa oyunu.

OYUN KURAMI (*Os.* Oyun nazariyesi, *Fr.* Théorie des jeux, *Al.* Theorie der Spiele, *İng.* Game theory, Theory of games) Rakiplerin, birbirlerini gözleyerek, en çok kârı elde etmek için ne türlü bir tutum izlemeleri gerektiğini ve iki kişilik rekabette rakiplerin hangi kâr çizgisinde denge kurabileceklerini kumar formülleriyle saptayan kuram... *Oyun kuramı*, J. von Neuman ve O. Morgenstern adlı iki ekonomici tarafından birlikte ileri sürülmüştür. Morgenstern "otomobil şirketleri arasındaki rekabet çatışmalarını, poker oyununa kıyaslamak, mekanik bir sürece kıyaslamaktan daha mantıksaldır" der. Tam rekabet şartlarının hemen hiçbir yerde gerçekleşmediği ve klâsiklerin hayal ürünü bulunduğu iyice anlaşıldıktan sonra klâsik ve neo-klâsik kuramların bu konudaki varsayımları çökmüş, özellikle oligopol durumunda rakiplerin davranışlarını saptayacak yeni bir kuram aranmıştır. Anamalcı üretim düzeninin, birçok

ciddi görünüşlü kuramlardan geçip, sonunda *kumar oyunu kuramına* dayanması pek ilginçtir. Bu anlayışa göre rakipsiz olan monopolcu, kendi hesabını kolaylıkla yapabilir; karşısında, zorunlu olarak gözlemesi gereken başkaca hiç kimse yoktur. Ama oligopolcular böyle değildirler, birbirlerinin stratejilerini dikkatle gözlemek ve kendi davranışlarını rakiplerinin davranışlarına göre hesaplamak zorundadırlar. Bu hesap, tıpkı kumar oyunundaki gibi, bir *tahmin* hesabıdır. Ama bu tahmin, tıpkı kumar oyunundaki gibi, en ustalıklı olarak nasıl yapılmalıdır? İşte *oyun kuramı*, oligopolculara bunun yolunu öğretir. Oligopolcu bir firmaya, karşısındaki firmaya karşı, en büyük kârı kapabilmek için üç kâğıtla kumar oynayabilir: Malın fiyatı, malın miktârı ve malın kalitesi... Örneğin oligopolcu A, rakibini ykmak için, fiyatına biraz düşürmeye kalkarken oligopolcu B, kaliteyi biraz düşürerek fiyatı ondan daha aşağıya indirebilir. Tıpkı poker oyunundaki gibi çok dikkatli bulunmak gerekir. Bu durumda, birinin kazancı, ancak ötekinin kaybıyla mümkün olacaktır. Oyun kuramcıları, her iki oyuncu için de muhtemel bütün stratejileri bir cetvelde saptamışlar, bu cetvele *kazanç matrisi* adını vermişlerdir. Bu matriste her strateji ihtimalinin, karşı stratejiyle karşılaşması halinde, sağlayacağı kâr ve zarar da hesaplanmıştır. Oyun kuramcılarına göre rakiplerden biri, ne türlü davranırsa davranırsa -yani hangi stratejiyi seçerse seçsin- karşısındakinin kendisine en küçük kârı bırakacak stratejiyi seçebileceğini düşünüyorsa, bu halde, kendisi için, bütün muhtemel stratejiler arasında küçük kârların en büyüğünü seçmesi akıllıca olur. Çünkü nasıl olsa bu oyunu kazanamayacağına inanmıştır, öyleyse oyunu *en az kayıpla* kapatmalıdır. Eğer karşı taraf da aynı şekilde düşünmüşse, kumar tutmuş demektir. Böylelikle her ikisi de aynı stratejiyi seçmiş olurlar ve eşit miktarda kâr elde ederler. Ne var ki, böyle bir dengenin düopol piyasasında kurulabilmesi için, her iki oyuncunun da, *kazanç matrisini* iyice bildiği varsayılmıştır; eşdeyle her iki oyuncu da karşısındakinin *kazanç matrisi* hakkında kesin bilgiye sahiptir. Aksi halde, biri minimum kazançlarını maksimumlaştırırken (maksimin) öbürün maksimum kayıplarını minimumlaştırılmaz (minimaks). *Bk.* Rekabet, Si-gorta, Oligopol.

ÖDEK (Os. Polîçe, Fr. Traite, Lettre de change; Al. Tratte, Gezogener, Wechsel; İng. Draft, Bill of exchange) Hâmiline para ödenmesi gereken değerli kâğıt... Belli bir sürenin sonunda belli bir parayı kendi adına ya da bir başkasının emrine ödemesi için alacaklının borçlusuna yazdığı bildiriye dilegetirir. Üçlü bir para ilişkisi aracıdır. Örneğin Ahmet, Mehmet'e yüz liralık bir mal satmış ve henüz parasını almamıştır. Bu sırada Hasan'dan yüz liralık mal satın alan Ahmet, Mehmet'e, yüz lira alacağını Hasan'a ya da emrî havalesine (onun ciro edeceği herhangi bir kimseye) ödenmesi için bir *polîçe çeker*. Bu örnekte Ahmet *keşideci*, Mehmet *muhatap*, Hasan da *müteneffî*dir. Bu üç deyim, sırasıyla, polîçeyi çeken, kendisine polîçe çekilen, polîçeden yararlanan anlamındadır. Bu polîçenin *müteneffî* Hasan da Ali'den yüz liralık bir mal almışsa bu *polîçeyi para* gibi kullanır ve Ali'ye ciro eder. Bu durumda Mehmet'ten parayı alacak olan *müteneffî* Ali'dir. *Polîçe*, itimada dayanan bir sistemdir ve para darlığından doğmuştur. *Polîçe* deyimi, *sigorta polîçesi* (Fr., Al. Polîce, İng. Policy) anlamında da kullanılır, bu anlamda sigortacı tarafından imza edilerek sigorta ettirene verilen ve her iki tarafın da hak ve borçlarını kapsayan bir senet niteliğindedir. Sigorta polîçesi, sigorta konusunun gerçekleşmesi durumunda ödenecek para miktarının önceden belli olup olmamasına ya da değişebilir olmasına göre *dalgâlî polîçe* (Fr. Polîce flottante, Al. Laufende Polîce, İng. Floating policy), *açık polîçe* (Fr. Polîce ouverte, Polîce non évaluée; Al. Offene Polîce, İng. Open policy) ya da *değerlendirilmiş polîçe* (Fr. Polîce évaluée, Al. Wertpolîce, İng. Valued policy) biçimlerinde olabilir. Polîçe, bono ve çek'le birlikte bir tedâvül ve ödeme aracıdır, Türk hukukuna göre *kıymetli evrâk*'tır ve *kambiyo senetleri* arasında yer alır. Bunlar gibi piyasada işlem görür ve başkasına devir (ciro) edilebilir. Kendisine polîçe çekilen kişi (muhatap) polîçeyi kabul etmediği ya da ödemediği takdirde polîçeyi çeken (keşideci) polîçe tutarını ödemekle yükümlüdür, bu anlamda polîçenin asıl borçlusu polîçeyi düzenleyen ve çeken kişidir. Polîçenin son taşıyıcısı (hâmili) muhatap tarafından ödenmeyen polîçeden ötürü, varsa ve dilerse, aradaki cirantalara da rücu edebilir, eşdeyişle polîçeyi onların ödemesini isteyebilir. Polîçeler, ya derhal ödenmesi gerekli olarak ya da belli bir süre sonunda ödenmesini

gerektirecek (vâdeli) biçimde düzenlenebilir. *Polîçe* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Sigorta polîçesi* (İng. Insurance policy), *polîçe karşılığı borç verme* (İng. Loan of policy), *ödenmesi gerekli polîçe* (İng. Draft payable), *ticârî polîçe* (İng. Commercial draft), *kazâ sigortası polîçesi* (İng. Accident policy), *hayat sigortası polîçesi* (İng. Life policy), *yangın sigortası polîçesi* (İng. Fire policy), *taşıma sigortası polîçesi* (İng. Policy on cargo), *genel sigorta polîçesi* (İng. All in policy), *açık polîçe* (İng. Blank policy), *navlun polîçesi* (İng. Freight policy), *gemi sigorta polîçesi* (İng. Marine policy), *sürelî sigorta polîçesi* (İng. Time policy), *değerlendirilmiş sigorta polîçesi* (İng. Valued policy), *gezi sigortası polîçesi* (İng. Voyage policy), *savaş sigortası polîçesi* (İng. War risk policy), *vâdelî polîçe* (İng. Time draft), *belgeli polîçe* (İng. Draft with documents attached), *banka keşidesi* (İng. Bank draft), *ibrâzında ödenecek polîçe* (İng. Demand draft, Sight draft), *taşıma senedi* (İng. Carrier's policy), *özel polîçe* (İng. Special policy), *bölünmüş polîçe* (İng. Divided policy), *polîçenin hâmili* (İng. Policy holder), *polîçe sâhibi* (İng. Policy owner), *müşterek polîçe* (İng. Collective policy), *bütün dünyada geçerli polîçe* (İng. Wide world policy), *ek polîçe* (Os. Zeyilnâme, İng. Additional policy, Supplementary policy), *nâma yazılı polîçe* (İng. Named policy), sigorta bedelini daha sonra saptamak üzere düzenlenen polîçeyi dilegetiren *değerlendirilmemiş polîçe* (İng. Unvalued policy), *primisiz polîçe* (İng. Paid up policy), *yürürlükte bulunan polîçe* (İng. Policy being in force).

ÖDEME

1. (Os. Te'diye, Fr. Payement, Acquittement; Al. Zahlung, Einlösung; İng. Payment, Redemption, Discharge; Lâ. Solutio) Para borcunun alacaklısına verilmesi... Bu türlü ödemede ödemeyi gerektiren borç bir sözleşmeden doğabileceği gibi bir alışverişten de doğabilir, satın alınan bir şeyin parasını verme bu türlü bir ödemedir. *Bk.* Borç.

2. (Os. Edâ, Fr. Prestation, Al. Leistung, İng. Prestation, Lâ. Praestatio) Bir yükümü yerine getirme... *Edâ* deyimi gerçekte yükümlülüğü dilegetirir, ama dilimizde *ödemeye* anlamında "borcumu edâ ettim" denir. Bu anlamda ödeme, taraflardan yalnız birinin ötekine karşı yerine getirmekle yükümlü bulunduğu şeyi yapmasını dilegetirir. Bu yüküm bir malın teslimi, bir hizmetin yapılması ya da bir davranıştan kaçınma olabilir. Bir şey yapmak yükümlülüğü aynı zamanda bir *borç*'tur, bun-

ÖDEME ANLAŞMALARINI

dan ötürü *edâ* deyimi *borç* anlamında da kullanılır. *Bk.* Borç.

3. (Os. Tesviye, *Fr.* Remboursement, *Al.* Rückzahlung, *Erfüllung*; *İng.* Reimbursement) Parayı vererek bir borcu kapatma... Vetip ödeyerek sonuca bağlamayı dilegetirir. Alınanı geri verme anlamındadır. *Bk.* Borç, Alacak.

ÖDEME ANLAŞMALARINI (Os. Te'diye muâhedeleri, *Fr.* Accords de paiement, *Al.* Zahlungsbkommen, *İng.* Payment accords) İki ülke arasındaki borç ve alacakların ödenmesi için yapılan anlaşma... Bu anlaşmalar ülkeler arasında 1931 bunalımından sonra yapılmaya başlanmıştır, genellikle de takas ya da kliring anlaşmalarıdır, daha açık bir deyişle ya mallar mallarla değiştirilir ya da dışalım (ithalât) için ödenmesi gerekli para dışsatımcılara (ihracatçılara) ödenir.

ÖDEME ARACINI (Os. Te'diye vâsıtası, *Fr.* Moyens pécuniaires, *Al.* Zahlungsmittel, *İng.* Pecuniary means) Satın ya da ödünç alınan bir şeyin karşılığını verme aracı... Örneğin bu anlamda "para, bir ödeme aracıdır" denir. *Bk.* Ödeme.

ÖDEME BUYRUĞU (Os. Te'diye emri, *Fr.* Commandement de payer, *Ordre de paiement*; *Al.* Zahlungsbefehl, *Zahlungsanweisung*; *İng.* Order of payment) Ödemede bulunulması için verilen emir... Hukuk açısından bir borç için yapılan ilâmsız takiplerde icrâ dâiresince İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 60. maddesine göre borçluya tebliğ edilen emirdir. Genel olarak çek, poliçe, varant vb. birer ödeme emridirler. *Bk.* Ödeme buyruğu mektubu, Akreditif.

ÖDEME BUYRUĞU MEKTUBU (Os. Te'diye emri mektubu, Akreditif mektubu; *Fr.* Lettre de crédit, *Al.* Kreditbrief, *İng.* Letter of credit, *Lâ.* Mandatum credendae pecuniae) Bir kimseye para ödenmesi için yazılan mektup... Akreditif deyimiyle anlamdaştır. *Bk.* Ödeme buyruğu, Akreditif.

ÖDEMEDE GECİKME (Os. Te'diyede teahür, *Fr.* Retard de paiement, *Al.* Zahlungsverzögerung, *İng.* Delay of payment) Ödeme yapılması gereken zamanı geçirme... *Bk.* Ödeme.

ÖDEME GÜÇLÜĞÜ (Os. Te'diye müşkilâtı, *Fr.* Difficulté de paiement, *Al.* Zahlungsschwierigkeit, *İng.* Financial difficulty) Para bulup ödemekteki güçlük... Ticâret dilinde buna *mâlî sıkıntı* da denir. *Bk.* Ödeme, Ödeme kolaylığı.

ÖDEME GÜNÜ (Os. Te'diye günü, *Fr.* Jour de paiement, *Al.* Zahhtag, *İng.* Pay day, Day of payment) Ödeme yapılması gereken gün... *Bk.* Ödeme.

ÖDEME İSTEMİ (Os. Te'diye talebi, *Fr.* Demande de paiement, *Al.* Zahlungsaufforderung, *İng.* Request to pay) Ödenmesini isteme... *Bk.* Ödeme.

ÖDEME KOLAYLIĞINI (Os. Te'diye suhûleti, *Fr.* Facilité de paiement, *Al.* Zahlungsverleichterung, *İng.* Easy payment) Para bulup ödemekteki kolaylık... *Bk.* Ödeme güçlüğü.

ÖDEME KOŞULLARINI (Os. Te'diye şartları, *Fr.* Conditions de paiement, *Al.* Zahlungsbedingungen, *İng.* Terms of payment) Ödeme sırasında yerine getirilmesi istenen gerekler... *Bk.* Ödeme.

ÖDEMELER DENGESİNİ (Os. Te'diye muvâzenesi, Te'diye bilânçosu; *Fr.* Balance des paiements) Bir ülkenin başka ülke ya da ülkelerle olan alacak-verecek hesaplarının dökümü yapılarak alacak ya da verecek durumu ve farkının belirtilmesi... Eşanlamda *muâsebe dengesi* deyimi de kullanılmaktadır, *ödeme dengelemi* de denir. Dar anlamda bir *ticâret dengesi*'dir, bir ülkenin dış ekonomik ilişkilerini saptar, gelişme derecesini gösterir.

ÖDEMEME (Os. Ademi te'diye, *Fr.* Non-paiement, *Al.* Nichtzahlung, *İng.* Non-payment) Vâdesi gelen bir borcun borçlusu tarafından alacaklına ödenmemesi durumu... Ticâret Kanunu'nun 569. ve onu izleyen maddelerine göre bu durumun bir protestoyla saptanması şarttır. *Bk.* Ödememe uyarısı.

ÖDEMEME UYARISINI (Os. Ademi te'diye protestosu, *Fr.* Protêt faute de paiement, *Al.* Protest mangels Zahlung, *İng.* Protest for non-payment) Bir borcun ödenmemesi durumunda alacaklı tarafından noter aracılığıyla borçluya gönderilen protesto... *Bk.* Ödememe.

ÖDEMENİN GERİÇEVRİLMESİNİ (Os. Te'diyenin reddi, *Fr.* Refus de paiement, *Al.* Zahlungsverweigerung, *İng.* Refusal to pay) Ödememe... *Bk.* Ödememe.

ÖDEMENİN KESİLMESİNİ (Os. Te'diyâtın tâtili, *Fr.* Cessation de paiement, *Suspension de paiement*; *Al.* Zahlungseinstellung, *İng.* Stopping of payment, *Suspension of payment*, *Insolvency*) Borçlunun ödemeyi durdurması... İcrâ ve İflâs Kanunu'na göre borçlunun acizine kanıttır. Borçlunun borcunun tühünü ödeyemeyeceğini açıkça söylemesi ya da öde-

mevki fiilen kesmesi ya da ödemededen kurtulmak için kaçmış olduğunun anlaşılması bu sonucu doğurur. *Bk. Ödeme.*

ÖDEMENİN OLANAKSIZLIĞI (*Os. Edânın imkânsızlığı, Fr. Impossibilité d'exécution de la prestation, Al. Unmöglichkeit der Leistung, İng. Impossibility of performance, Lâ. Impossibilitas praestationis*) Borçluya düşen ödeme yükümlülüğünün borçlunun elinde olmayan bir neden yüzünden yerine getirilememesi... Borçlar Kanunu'nun 117. maddesine göre bu olanaksızlık eğer sözleşme yapıldığı sırada varbulunuyorsa sözleşme geçersizdir (bâtıldır), eğer sözleşme yapıldıktan sonra gerçekleşmişse borç düşer (sukut eder). Borçlar Kanunu'nun 98. maddesine göre ödemenin olanaksızlığı borçlunun kusurundan doğmuşsa tazminatı gerektirir. *Bk. Borç, Ödeme.*

ÖDEME SÖZVERİSİ (*Os. Te'diye vaadi, Fr. Promesse de payement, Al. Zahlungsverprechen, İng. Promissory note*) Borcun ödeneceğine dair verilen söz... *Bk. Ödeme, Borç.*

ÖDEME SÜRESİNİN UZATILMASI (*Os. Te'diye mühletinin temdidî, Fr. Prorogation de délai, Al. Zahlungsaufschub, İng. Delay of payment, Remission of payment, Respite of payment, Postponement of payment*) Borçlunun ödemede bulunması için saptanmış olan zamanın uzatılması... *Bk. Ödeme, Süre.*

ÖDEME TARİHİ (*Os. Te'diye tarihi, Fr. Date de payement, Terme de payement; Al. Zahlungstermin, İng. Term of payment*) Borçlunun ödemede bulunması için saptanmış olan tarih... *Bk. Ödeme.*

ÖDEME YERİ (*Os. Te'diye mahalli, Fr. Lieu de payement, Al. Zahlungsort, İng. Place of payment*) Borçlunun ödeme yapması gereken yer... *Bk. Ödeme.*

ÖDEME YERİNE YAPMA (*Os. Edâ yerine ifâ, Fr. Dation en payement, Al. Hingabe an Zahlungsstadt, Leistung an Erfüllungsstadt; İng. Performance in lieu of payment, Prestation in lieu of the promised payment; Lâ. Datio in solutum*) Para verme yerine başka bir şey vererek ya da yaparak ödeme... Örneğin borcunu para olarak ödeme yerine bir malını vererek ödemek böyledir. Borçlu, alacaklısının da oluruyla alarak, taahhüt ettiğinden başka bir şey vererek ya da yaparak borcunu ortadan kaldıracaktır. *Bk. Ödeme, Borç, Ödeme yerine yapılan yerine getirme.*

ÖDEME YERİNE YAPILAN YERİNE GETİRME (*Os. Te'diye yerine edâ, Fr. Presta-*

tion en vue du payment, Al. Leistung erfüllungshalber, Lâ. Datio solutionis causa) Borçlunun alacaklısına; satın içinden alacağını alması için herhangi bir şeyi vermesi... *Ödeme yerine yapma* (Edâ yerine ifâ)'dan farklı olarak bu durumda borçlunun alacaklısına borcunu ödemek yerine bir mal ya da bir hak vermesiyle borç ortadan kalkmaz, ne var ki alacaklı kendisine teslim edilen şeyi paraya çevirme olanaklarına sahip olduğu sürece borçlusundan borcunu ödemesini de isteyemez, borçlu da alacaklısına verdiği şeyi geri isteyemez (Borçlar Kanunu'nun 396. maddesi). Bu durumda bir çeşit vekâlet sözleşmesiyle bir çeşit rehin hakkı meydana gelir. *Bk. Ödeme yerine yapma, Ödeme.*

ÖDEME YETENEĞİ (*Os. Te'diye kaabiliyeti, Fr. Solvabilité, Al. Zahlungsfähigkeit, İng. Solvency*) Borçlunun borçlarını ödeyebilecek bir malsal durumda bulunması... İcrâ ve İflâs Kanunu hükümlerine göre iflâs istenen borçlunun borcunu ödemesi ödeme yeteneğinin kanıtıdır ve iflâs istemi bu durumda reddedilir. *Bk. Ödeme.*

ÖDEME YETENEKSİZLİĞİ (*Os. Te'diye kaabiliyetsizliği, Fr. Insolvabilité, Al. Zahlungsunfähigkeit, İng. Insolvency*) Borçlunun borçlarını ödeyebilecek bir malsal durumda bulunmaması... *Bk. Ödeme yeteneği, Ödeme yeteneksizliğini duyurma.*

ÖDEME YETENEKSİZLİĞİNİ DUYURMA (*Os. Te'diye kaabiliyetsizliğini ilân, Fr. Cesser ses payements, Se déclarer insolvable; Al. Sich Zahlungsunfähig erklären, İng. To declare one's self insolvent*) Borçlunun borçlarını ödeyebilecek bir durumda bulunmadığını ilân etmek... *Bk. Ödeme yeteneksizliği.*

ÖDEMEYE YETENEKLİ (*Os. Te'diyeye muktedir, Fr. Solvable, Al. Zahlungsfähig, İng. Solvent*) Borçlunun ya da satın aldıklarını ödeyebilecek güçte olan... *Bk. Ödemeye yetenekli.*

ÖDEMEYE YETENEKSİZ (*Os. Te'diyeye gayrı muktedir, Fr. Insolvable, Al. Zahlungsunfähig, İng. Insolvent*) Borçlunun ya da satın aldıklarını ödeyebilecek güçte olmayan... *Bk. Ödemeye yetenekli.*

ÖDEMEYİ KESMEK (*Os. Te'diyeyi tâtil etmek, Fr. Suspendre, Al. Einstellen, İng. To suspend*) Borçlunun ödemeyi durdurması... *Bk. Ödemenin kesilmesi.*

ÖDEME YÜKLENİMİ (*Os. Te'diye taahhüdü, Fr. Engagement de payer, Al. Zahlungs-*

ÖDEME YÜKÜMÜ

verpflichtung, *İng.* Liability to pay) Bir borcu ödemeyi taahhüt etme... *Bk.* Ödeme, yüklenme, Ödeme yükümü.

ÖDEME YÜKÜMÜ (*Os., Fr., Aval, Al. Aval, Wechselbürgschaft; İng. Aval, Surety, Bill guarantee*) Üçüncü bir şahsın bir ticâret senedini imzalayarak müteselsil kefil niteliğiyle borcun ödenmesini taahhüt etmesi... Ticâret Kanunu'nun 555 ve 557. maddelerine göre aval veren kişi, o borçtan ötürü kefil olduğu borçlu derecesinde sorumludur ve senedi ödediği takdirde ödediği parayı kefil olduğu borçludan ya da onun kefillerinden isteyebilir, keşifceden başka senet üstünü imzalayan kişi aval vermiş sayılır. Aval, bir kefalet biçimidir. *Bk.* Ödeme yükümü sigortası.

ÖDEME YÜKÜMÜ SİGORTASI (*Os. Aval sigortası, İtibâr sigortası; Fr. Assurance-crédit, Al. Kreditversicherung, İng. Credit insurance*) Bir kimsenin kendisine borçlu olanların aciz haline düşerek borçlarını ödeyememeleri tehlikesine karşı yaptırdığı sigorta... Ticâret Kanunu'nun 937. maddesine göre bu sigortaya *ticârî itibâr sigortası* da denir. *Bk.* Ödeme yükümü.

ÖDEME ZAMÂNI (*Os. Te'diye zamânı, Fr. Date d'exécution, Al. Leistungszeit, Erfüllungszeit; İng. Time of performance, Lâ. Dies solutionis*) Borçlunun ödeme yapmaya hakkı olduğu zaman... Medenî Kanun'la Borçlar Kanunu'na göre buna *borcun edâ kaabiliyetini iktisâbetmesi* denir. Bunun karşısı *alacağın muaccliyet iktisâbetmesi*'dir. *Bk.* Ödeme tarihi.

ÖDENCE (*Os. Tazminât, Fr. Indemnité, Indemnisation, Dédommagement, Réparation, Dommages-intérêts; Al. Schadensersatz, Entschädigung; İng. Indemnity, Compensation, Ameds, Indemnification; Lâ. Damnum praestare*) Herhangi bir zarar meydana getirenin bu zararı ödemesi için vermesi gereken para... Haksız bir fiil işleyen ya da sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü (mükellefiyeti) ihlâl eden kişi, bu davranışlarından ötürü zarara uğrattığı kişinin tüm zararlarını ödemekle yükümlüdür. Ödence özdeksel (maddî) olabileceği gibi tinsel (mânevî) de olabilir.

ÖDENCE DÂVÂSİ (*Os. Tazminât dâvâsı, Fr. Action en dommages-intérêts, Action en réparation; Al. Schadenersatzklage, İng. Action for damages, Suit for damages*) Tazminât istemek için açılan kişisel dâvâ... *Bk.* Ödence.

ÖDENE DEFTERİ (*Os. Çek karnesi, Fr. Carnet de chèque, Chequier; Al. Scheckbuch; İng. Check book*) Koparılıp kullanılacak birçok çekleri içeren defter... İsteyen para sahiplerine bankalarca verilen çek defterini dilegetirir. Bu defterin sahibi basılı çekleri kopararak bankadaki hesabından tahsil edilmek üzere dilediğine verebilir, çekin belli satırlarına ödenecek para miktarını ve kime ödeneceğini (belli bir kimseye ya da hâmine) yazarak tarih atıp imzalaması şarttır. *Bk.* Çek.

ÖDENEK (*Os. Tahsisât, Fr. Allocations, Crédits budgétaires, Subvention; Al. Budgetkredite, Ausgaben, Bewilligte Gelder, Beihilfe; İng. Supplies, Subvention*) Bir iş için ayrılan para... Özellikle devlet kesiminde çeşitli anlamlarda kullanılır, genel anlamda *bir işe ayrılan para* demektir. Görülmüş ve görülecek kamu görevleri için bütçeye konulan maaş, ücret ve her türlü harcamalar karşılığı olarak ayrılan (tahsis edilen) paraları dilegetirir. Örneğin milletvekilleri aylığı gibi maaş ve ücret niteliğinde olmayan aylık ya da yıllıklar da bu deyimle nitelenir. Bunlardan başka devletçe yapılan para yardımlarını (sübvansiyon) da adlandırır. Bir devlet ya da kamu kuruluşunda "karşılığı olan para bütçeye konmamış" anlamında "tahsisât yok" denir ve bu anlamda örneğin "tahsisât yok, kömür alamadığımız için sobaları yakamıyoruz" deyimini kullanılır. Osmanlı düzeninde pâdişahların devletten aldıkları aylığa da *tahsisâtı senîye* denirdi. Kimi devlet makamlarında hesap vermeden harcama yetkisi verilen (kime ve ne için verildikleri kamu yararı bakımından gizli tutulan) ve bütçede bu iş için ayrılmış paraya da *örtülü ödenek* (Tahsisâtı mestûre) denir. Kamu bütçelerinde bu anlamlardan herhangi biri için para ayrılmasına da *ayırma* (*Os. Tahsis etmek, Fr. Attribuer, Al. Zuschreiben, İng. To ascribe*) denir.

ÖDENİLİ (*Os. Peşin, Fr. Au comptant, D'avance; Al. Vorher, Im voraus; İng. In advance, Cash*) Almadan önce ya da alım sırasında ödenen... Örneğin bu anlamda "satışımız peşindir, veresiye vermiyoruz" denir. *Bk.* Ödenilî fiyat.

ÖDENİLİ ALIM (*Os. Peşin mübayaa, Fr. Achat au comptant, Al. Barkauf, İng. Cash purchase*) Parası hemen ödenerek yapılan alım... *Bk.* Ödenilî.

ÖDENİLİ FİYAT (*Os. Peşin fiyat, Fr. Prix au comptant, Al. Barpreis, İng. Cash price*) Almadan önce ya da alım sırasında ödenmesi gereken fiyat... Örneğin bu anlamda

"bu malı taksitle, ama peşin fiyatına satıyoruz" denir. *Bk.* Ödenili.

ÖDENİLİ İŞLEM (*Os.* Peşin muâmele, *Fr.* Affaire au comptant, Opération au comptant; *Al.* Bargeschaeft, *İng.* Cash bargain, Ready money business) Parası hemen ödenerek yapılan işlem... Örneğin bu anlamda "her çeşit muâmelemiz peşindir" denir. *Bk.* Ödenili işlemler.

ÖDENİLİ İŞLEMLER (*Os.* Peşin muâmelât, *Fr.* Marchés a comptant, *Al.* Sofortgeschaeft, *İng.* Cash contracts, Spot contracts) Aynı gün ya da bir iki gün içinde yapılması gereken borsa işlemleri... *Bk.* Borsa.

ÖDENİLİ ÖDEME (*Os.* Peşin te'diye, *Fr.* Payement au comptant, Payement anticipatif; *Al.* Barzahlung, Vorauszahlung; *İng.* Cash payment, Prompt payment, Pre-payment, Anticipatory payment, Preliminary payment, Payment in advance) Alınanın parasını hemen ödeme... *Bk.* Ödenili, Ödeme.

ÖDENİLİ PARA (*Os.* Peşin nakit, *Fr.* Argent comptant, *Al.* Bares Geld, *İng.* Cash, Ready money) Satın almadan önce ya da satın alırken verilen para... Örneğin bu anlamda "bu malı peşin parayla satıyoruz" denir. *Bk.* Ödenili.

ÖDENİLİ SATIŞ (*Os.* Peşin fûruht, *Fr.* Vente au comptant, *Al.* Barverkauf, *İng.* Cash sale) Peşin para karşılığında yapılan satış... *Vereşiye satış* deyimini karşılığında kullanılır. *Bk.* Ödenili.

ÖDÜNC VERİLEN ANAPARALAR KURAMI (*Os.* Müstakraz sermâye nazariyesi, *Fr.* Théorie de fonds utilisable pour des prêts, *Al.* Theorie der leihbaren Fonds, *İng.* Loanable funds theory) Fâizin para arzını nasıl etkilediğini saptamaya çalışan kuram... Bertil Ohlin ve D. H. Robertson tarafından ileri sürülmüştür. Bu economiciler Keynes'in ünlü likidite tercihi kuramını eleştirmişler ve Keynes'in para talebiyle fâiz oranı arasındaki etkileri incelediği halde para arzıyla fâiz oranı arasındaki etkileri görmezlikten geldiğini öne sürmüşlerdir. Ohlin ve Robertson'a göre fâiz oranları, ödünç verilen paranın arzıyla talebi tarafından birlikte belirlenir. Fâiz oranının yükselmesi, biriktirilen paraları piyasaya çeker. Bu para arzı, belli bir para talebini karşılar. Fâiz oranı işte bu taleple arzın kesiştiği noktada oluşur. *Bk.* Hazır parayı yeğleme, Keynesçilik.

ÖDÜNC VERME (*Os.* İâre, *Fr.* Prêter, *Al.* Verleihen, *Borgen*; *İng.* To lend) Belli bir süre

sonra geri alma ya da ödettirme koşuluyla bir başkasına para ya da mal verme.

ÖĞRETİSİZ EKONOMİ (*Os.* Akidesiz iktisât, *Fr.* Économie sans doctrine) Öğretiden bağımsız olarak, ölçmeler ve nicel çözümlerle çalışan ekonomi... *Doktrinsiz iktisat* deyimini de kullanılmaktadır. Matematikğin ekonomiye uygulanmasıyla gelişmeye başlamış ve sonunda ekonomik yasalar matematik denklemlerle dilegetirilmiştir. Walras'ın öncülük ettiği *matematik ölçülün* çalışmalarıyla başlayan bu yeni ekonomi yöntemi, gerek metafizik ve gerek diyalektik ekonomi kamplarında, plânlama teknikleriyle daha da gelişmiştir. *Ekonometri* (bu deyim, ilkin 1926 yılında *biometri* deyiminden esinlenerek Ragnar Frisch tarafından kullanılmıştır). *öğretisiz ekonominin* matematiksel yöntemine karşı istatistik yöntemini getirmiş ve matematiksel kesinliğin yerine istatistik olasılığı koymuştur.

ÖLÇÜN (*Os.* Yeknesak, *Fr.*, *Al.*, *İng.* Standard) Birörnek... Belli bir ölçüye uygun olanı dilegetirir. Tekdüzenlilik ticârette çok önemlidir, örneğin bir sandık elma aynı türden ve aynı büyüklükte olmalıdır, özellikle dışalım ve dışsatımlarda bu birörneklik başlıca koşuldur. *Bk.* Ölçünlü mal, Ölçünleme.

ÖLÇÜNLEME

1. (*Os.* Yeknesaklaştırma, *Fr.* Standardisation, *Al.* Standardisierung, *İng.* Standardization) Kalite eşitliğini sağlama... *Bk.* Ölçün, Ölçünlü mal.

2. (*Os.* Tabiileştirme, *Fr.* Normalisation, *Al.* Normalisierung, *İng.* Normalization) Olağan bir duruma getirme... Bu deyim, *standartlaştırma* deyimiyile de anlamaştır. Bunun dışında, olağanüstü bir durumdan olağan bir duruma getirmeye de *normalize etmek* (Ölçünlemek) denir. Örneğin fiyatların normalizasyonu, olağanüstü yükselmeler ya da alçalmalar gösteren fiyatların olağan çizgiye döndürülmesidir.

ÖLÇÜNLÜ MAL (*Os.* Yeknesak mal, *Fr.* Marchandise normale, *Al.* Normalgut, *İng.* Standard goods) Kalite eşitliği taşıyan birörnek mal... *Bk.* Ölçün.

ÖLÇÜNLÜ MÂLİYET (*Os.* Yeknesak mâliyet, *Fr.* Coût normal, *Al.* Standardkosten, *İng.* Standard cost) Normal olarak tahmin edilen mâliyet... Bu deyim, doğal ve düzgünlü koşullarda gelecekteki fiili mâliyetlere ölçü olarak önceden tahmin edilen mâliyeti dilegetirir. Fiili mâliyetin bu ölçünlü mâliyetten yüksek olmamasına çalışılır. *Bk.* Mâliyet.

ÖLÜ BİRİKİM

ÖLÜ BİRİKİM (Os. Ölü teräküm, Fr. L'accumulation morte) Artık-değer yaratmayan birikim... Örneğin savaş sonunda ele geçirilen mallar ve paralar böylesine bir birikim meydana getirir. Bunlar yeni paralar doğurmaz, eşdeyişle kendi kendilerini çoğaltmaz. Bir birikimin kendini çoğaltması, para doğurması, eşdeyişle artık-değer üretmesi için *anamal* olması gereklidir ki bunun da koşulu emeğin mal niteliğini edinmesi ve para dolaşımına girmesidir. Köleci üretim düzeninde köle emeği de artık-değer yaratmaz, *ölü birikim* yaratır, çünkü kölenin emekgücüne köle değil, köleci sahiptir. *Bk.* Anamal, Anamal birikimi, İlk birikim, Artık-değer, Köle, Emekgücü.

ÖLÜ EMEK (Os. Ölü sây, Fr. Travail mort, Al. Tote Arbeit, Vergangene Arbeit; İng. Previous labour, Labour of past ages) Geçmişte harcanmış emek... Aynı anlamda *canısız emek* deyimi de kullanılır. Emekçinin bilfiil emek gücünü dilegetiren *canlı emek* (Os. Canlı sây, Fr. Travail vivant, Al. Lebendige Arbeit, İng. Living labour) karşılığında kullanılır ve *mal biçiminde birikmiş emek* ya da *yabancılaşmış emek* olarak tanımlanır. Canlı emek, yaşayan ve hareket eden emekçiden ayrılmaz, ölü emekse emekçiden ayrılmış ve mal biçimine girmiştir, "emek gücünün üretim araçları sahibine satılması, canlı emeğin üretim araçlarında birikmiş ölü emeğe satılmasıdır". Makineler, binâlar ve her türlü mallar gibi *anamal* (sermaye, kapital) da bir ölü emek, geçmişte harcanmış ve mallarda billurlaşmış bir soyut emektir. Tüm ölü emekler gibi o da ancak canlı emeğin elinde kullanılabilir. Ölü emeğin varlığı, canlı emeğin eliyle yeni bir kullanma değerine geçinceye kadar sürer, yeni bir kullanma değeri içinde canlandıktan sonra yok olur. Ölü ve canlı emeklerin ürünü olan yeni kullanma değeri, her ikisinin de özdeksel taşıyıcısıdır. Ne var ki ölü emek artması olanaksız ve kesin bir değerdir, yeni kullanma değerine geçmekle sadece yer değiştirmiş olur, canlı emekse ondan çok farklı olarak kendi değerini aşar ve artık-değer üretir. *Bk.* Gerekli emek, Emek, Canlı emek, Soyut emek, Emekgücü, Artık-değer, Değer.

ÖLÜME BAĞLI KULLANIMLAR (Os. Ölüm sebebiyle tasarrufât, Ölümüne bağlı tasarruflar; Fr. Actes a cause de mort, Dispositions pour cause de mort; Al. Verfügungen von Todes wegen, İng. Dispositions mortis causa, *Lâ. Negotia mortis causa*) Gerçek kişilerin hukuksal sonuçları ölümlerinden sonra meydana gelecek olan kullanımları... Bu tasarrufların

hüküm ifade etmesi için tasarrufu yaparın ölümü şarttır. Medenî Kanun'un 449. ve onu izleyen maddelerine göre başlıca ölüme bağlı tasarruflar vasiyet ve mirâs sözleşmesidir.

ÖLÜME KADAR BAKMA SÖZLEŞMESİ (Os. Vefâta kadar bakma akdi, Fr. Contrat d'entretien viager, Al. Altenteilsvertrag, İng. Agreement for lifelong support) Bir kimsenin bir başkasını onun bırakacağı mirâs ya da vereceği para karşılığında ölüncüye kadar bakmayı bir sözleşmeyle yükümlenmesi... Borçlar Kanunu'nun 511. ve onu izleyen maddelerince düzenlenmiştir.

ÖLÜM SİGORTASI (Os. Vefât sigortası, Fr. Assurance en cas de décès, Al. Todesfallversicherung, İng. Insurance in case of death) Bir kimsenin bir başkasının ölümü durumunda para almak için ya da kendisinin ölümünden sonra bir başkasının para alması için yaptırdığı sigorta... Bu *başkası'nı* sigortayı yaptıran saptar. *Bk.* Yaşam sigortası.

ÖLÜNCEYE KADAR GELİR SÖZLEŞMESİ (Os. Kaydı hayat şartıyla irât akdi, Fr. Contrat de rente viagère, Al. Leibrentenvertrag, İng. Annuity agreements) Bir kimsenin ölüncüye kadar bir başkasından belli bir gelir almasını sağlayan sözleşme... Borçlar Kanunu'nun 507-510. maddelerine göre bu gelir sözleşmede, borçlunun ya da üçüncü bir kişinin yaşamıyla açıkça sınırlanmamışsa, alacaklının yaşadığı kadar sürer. *Bk.* Ölümüne kadar bakma sözleşmesi.

ÖN AKÇALAMA (Os. Prefinansman, Fr. Pré-financement, Al. Vorfinanzierung, Exportfinanzierung; İng. Prefinancing, Financing of export, Preliminary financing) Bir siparişi yerine getirebilmesi için bir firmaya açılan kredi... Genellikle dışsatum (ihracat) siparişlerini karşılamak için verilen kredileri adlandırılır. Kısa vâdeli bir kredi biçimidir. *Bk.* Kredi.

ÖNCELEME FÂİZİ (Os. Muacceliyet fâizi, Fr. Taux d'anticipation, Al. Vorausgezahlter Zins, İng. Anticipation rate) Vâdesinden önce ödenen borçlarda yapılan indirim... Bu fâizin oranı, taraflar arasındaki anlaşmayla saptanır.

ÖNCELİK HAKKI (Os. Hakkı rüçhân, Fr. Droit de priorité, Droit de privilège, Droit de demande; Al. Vorzugsrecht, Prioritaetsrecht, Bezugsrecht; İng. Right of priority, Right of preference, Right of privilege, Preferential right, Option to call) Üstünlük hakkı... Hukuk açısından bir alacağın başka alacaklardan önce ödenmesini isteme hakkını dile-

getirir. Yasal bir ayrıcalıktan, hapis hakkından, rehin sözleşmesinden, rehin ya da hacze katılma derecesinden, alacakların yasal sırasından ilerigedir. Medenî Kanun'un 207, 438, 765, 790, 791, 853, 861, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874. ve Borçlar Kanunu'nun 267. ve Ticâret Kanunu'nun 757, 770, 815, 975, 1224, 1233. ve İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 101, 206. maddelerinde saptanmıştır. Şirketlerde öncelik hakkı (Fr. Droit d'option privilégié, Al. Bezugsrecht auf Aktien, İng. Stock rights); yatırırları anamalla oranlı olarak şirket hissedârlarına yeniden çıkarılacak borç ve pay belgilerini (hisse senetlerini ve tahvilleri) belli bir fiyata herkesten önce alabilme hakkını dilegetirir. Örneğin bir şirkette yüz bin liralık hissesi olan bir hissedâr, o şirket tarafından yeniden çıkarılan hisse senetlerinden yüz bin liralık hisse senedi daha almak hakkını taşır. Bu yüz bin liralık hisse senedi o hissedâr satın almadığı takdirde başkalarına (hissedâr olmayanlara) satılabilir.

ÖNCEL TUTUM (Os. Mukaddem tasarruf, Fr. Épargne ex ante, Al. Geplante Ersparnisse, İng. Ex ante savings) Yapılması tasarlanan tasarruf... Tahmin edilen tasarrufu dilegetirir. Anamalcı ekonomi edebiyatında Lâtince *ex ante* ve *ex post* deyimleri, önce ve sonra anlamlarındadır. Birincisi içinde bulunulan zamandan geleceğe doğru uzanan bir durumu, ikincisi tamamlanmış bir dönem sonunda gerçekleşmiş olan durumu dilegetirmek için bir çok deyimlerde kullanılmaktadır. Örneğin bir malın satışı ya da satılıp satılmayacağı konusunda yapılan tahminler *ex ante*, mal satıldıktan ya da satılmayıp elde kaldıktan sonra yapılan hesaplaşma *ex post*'tur.

ÖNCESİNİ KAPSAMA (Os. Makable şümül, Fr. Rétroactivité, Al. Rückwirkung, İng. Retroaction) Bir yasanın, bir hükmün ya da bir hukuksal işlemin varlığından önceki olaylara etkisi... Yasaların yürürlük tarihlerinden öncesini kapsamaları hukukun temel ilkelelerinden biridir. Yeni bir yasa, kendinden önceki olaylara uygulanamaz (makable ismâl edilemez). Edinilmiş hakların (müktesep hakların) korunması temel kuraldır. Ancak ilgililerin yararına (lehinde) olan hüküm ve yasalarla yargılama yöntemine özgü hüküm ve yasalar öncesini kapsayabilirler. *Bk.* Öncesi ni kapsayan.

ÖNCESİNİ KAPSAYAN (Os. Makable şâmil, Fr. Rétroactif, Al. Rückwirkende Kraft haben, İng. Retroactive) Kendinden önceki olayları etkileyebilen... *Bk.* Öncesi ni kapsama.

ÖNERGE (Os. Takrîr, Fr. Motion, Al. Vorschlag, Antrag; İng. Motion). Herhangi bir toplantıda üyelerin isteklerini bildiren yazı... Bu yazı, toplantı başkanı tarafından genel kurula sunulup oylanabileceği gibi, incelenmek üzere bir komisyona da yollanabilir. *Bk.* Öneri.

ÖNERİ (Os. Teklif, Fr. Proposition, Offre; Al. Anerbieten, İng. Offer proposal) Bir topluluğun kabulüne sunulan istek... *Bk.* Önerge.

ÖNERİLEN FİYAT (Os. Teklif edilen fiyat, Fr. Prix offert, Al. Angebotener Preis, İng. Offered price) Kabule sunulan fiyat... Özellikle arttırma ve eksiltme yöntemiyle yapılan alımsatımlarda ilgili tarafından verilen fiyatı dilegetirir. Bu anlamda kısaca "teklifler toplandı mı?" da denir, kapalı zarfla yapılan önerilerde "teklif zarfları" deyimini de kullanılır. *Bk.* Öneri.

ÖNERİLİ (Os., Fr. Proforma, Al., İng., Lâ. Pro forma) Öncel belge... Lâtince'dir, Türkçe yazımıyla dilimizde de kullanılmaktadır. *Bk.* Önerili satımca.

ÖNERİLİ SATIMCA (Os. Proforma fatura, Fr. Facture proforma, Al. Proformarechnung, İng. Proforma invoice) Malın fiyatını, satış koşullarını, ödeme biçimlerini vb. belirten satış vaadi belgesi... *Satış faturası*'ndan farklı olarak malın satışından önce satıcı tarafından alıcıya verilir. Bir çeşit *teklif*'tir ve yürürlükte kalacağı süreyi (opsiyon süresini) de saptar ve belirtir. Özellikle dışalım-satımlarda döviz formalitelerinin gerçekleştirilmesi sürecinde kullanılır, döviz tahsis işlemleri proforma faturalara dayanılarak yapılır. Özellikle devlet dışalım-satımlarında satınalma kararıyla satınalma arasında çok zaman geçer, bu süre içindeki formalitelerin yürütülmesi için böylesine bir önbelgeye ihtiyaç vardır.

ÖNÖDENCE (Os. Depozito, Fr. Dépôt, Al. Hinterlegung, İng. Deposit, Lâ. Satisfactio) Herhangi bir işte önceden yatırılan bağlanma parası... Devlet ihâlelerinde buna *geçici inanca* (Muvakkat teminât) denir. Kimi durumlarda *alım öndeliği* (Pey açesi) deyimini de kullanılır. Bu önyatırım para olabileceği gibi devlet tahvili, banka teminât mektubu vb. da olabilir.

ÖRFİ VERGİLER Osmanlı üretim düzeninde her bölgenin kendi gelenek ve göreneklerine göre ayrı biçimlerde alınan vergiler... Bayezid II. çağından beri uygulanmış ve *şer'î vergiler*'le birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli gelir kaynağı olmuştur. Genellikle

ÖRGÜT

bölge ihtiyaçları için alınır ve büyük bölümü toplandıği bölgede harcanırdı. Örneğin bir bölgede deprem olunca depremin zararlarını karşılayacak para sadece o bölgeden toplanırdı. Bunun için de gereken para o bölgenin insan ya da ev sayısına bölünerek vergilendiriliyordu. İstanbul kenti bu verginin dışında tutuluyordu (istisna edilmişti). Her vergi gibi bu vergi de son derece adaletsizdi. *Bk.* Vergi, Osmanlı ekonomisi, Şer'i vergiler.

ÖRGÜT (*Os.* Teşkilât, Teşekkül; *Fr., Al.* Organisation, *İng.* Organization) Örgütlenerek meydana gelen kuruluş... Ekonomi dilinde *girişim* (Teşebbüs)leri dilegetirir. Feodal üretim düzeninde gizli işçi dernekleri (*Fr.* Compagnonnages) de bu adla anılırdı. Feodal düzende ustalar, kalfalar ve çıraqlardan oluşan *esnaflık* (*Fr.* Jurande) hiyerarşisinde özellikle kalfalar bu türlü gizli dernekler kurmuşlardır. Çünkü bu hiyerarşi içinde kendilerine ücret ödenen birer zanaat işçisi durumunda olup sömürülenler onlardı. Ustahğa yükselmek çok gücü ve başta kral olmak üzere birçok egemenlere büyük paralar yedirmeye bağlıydı. Ustahğa yükseltülenler, genellikle, kalfalar değil, usta çocuklarıydı. Kalfalar, bu gizli derneklerde ya da örgütlerde birbirleriyle yardımlaşmaya çalışırlar, karanlık geleceklerine çareler ararlardı. Birbirlerine *kardeş* (birâder) derlerdi, özel yemin törenleri ve birbirlerini dışarda da tanıyabilmeleri için gizli simgeleri (işaretleri) vardı. İş bulma rekabetleri yüzünden bu örgütler arasında da çatışmalar çıkıyordu. Bu örgütler, çağdaş sendikacılığın ilk örnekleridir. *Bk.* Girişim, Sendika, Kalfalık.

ÖRGÜTLÜ İŞBRAKIMI (*Os.* Teşkilâtlı grev, *Fr.* Gréve organisée, *Al.* Organisiertes Streik, *İng.* Organized strike) Yasada gösterilen yöntem ve kurallara uyularak yapılan grev... İşçi sendikalarınca yaptırılan düzenli grevi dilegetirir. *Bk.* İşbirakımı.

ÖRMECİLİK (*Os.* Trikotaj, Mensûcât; *Fr.* Tricotage, *Al.* Trikotagen, *İng.* Tricot, Tissues, Textile) El ya da makineyle yapılan örme işi... Belli bir anlamda *dokumacılık* (Tekstil) deyimiyile anlamdaştır. Ne var ki örneğin çorap bir *örme işi* (*İng.* Knitting) olduğu halde kumaş bir dokuma işidir.

ÖRNEĞE GÖRE SATIŞ (*Os.* Nümüne üzerine satış, *Fr.* Vente sur échantillon, *Al.* Kauf nach Muster, *İng.* Sale according to pattern) Önceden gösterilmiş olan örneğe göre yapılan satış... Borçlar Kanunu'nun 218. ve Ticâret Kanunu'nun 708. maddelerine göre

böylesine bir satışta alıcı, elindeki örneğin kendisine teslim edilen örneklik olduğunu tanıtlamak zorunda değildir, ama satıcı bunun tersini (eşdeyişle, alıcının elindeki nümünün kendisinin verdiği nümüne olmadığını) tanıtlatabilir.

ÖRNEK BİÇİM (*Os.* Düstûr, Formül; *Fr.* Formule, Formulaire; *Al.* Formular, Vordruck, Formblatt; *İng.* Form, Formulary) Bir belgenin yazılacağı biçimi gösteren örnek... Bu anlamda örneğin mahkeme davetiyeleri, celpnameler vb. böylesine birer formüldür. Bu deyim, aynı zamanda bir anlatım biçimini de dilegetirir; bu anlamda örneğin "karbon monoksidin formülü CO'dur" denir. Soru fişleri de *formüller* deyimiyile dilegetirilir. Herhangi bir işe bir çözüm yolu bulmak da *formül bulmak* deyimiyile anlatılır.

ÖRNEKLEME (*Os.* Nümüneleme, Sondaj; *Fr.* Échantillonage, Sondage; *Al.* Stichproben, *İng.* Sampling) Birkaç örnek alarak genel sonuç çıkarma... Bu yöntemde incelenecek konunun en tipik örnekleri seçilerek onlardan genel sonuçlara varılır, örneğin bir fiyat artışının kamuoyundaki tepkisi her sınıftan birkaç kişiye sorularak saptılır.

ÖRTÜLÜ ANAMAL (*Os.* Sermâyei mestûre, *Fr.* Capital camouflé, *Al.* Fromdkapital, *İng.* Camouflaged capital) Ödünç olarak alınmış para biçiminde gösterilen anamal... Kurumlar Vergisi Kanunu ödünç alan kurumla ödünç veren kurum arasında sürekli bir ekonomik ilişki bulunduğu takdirde, bunu örtülü sermaye saymakta ve vergilendirmektedir. *Bk.* Kurumlar vergisi.

ÖRTÜLÜ GELİR (*Os.* Vâridâtı mestûre, *Fr.* Revenus camouflés, *Al.* Tarnung, *İng.* Camouflage of earnings) Bir kurumun yakınlıklarına sağladığı olağanüstü çıkarlar... Bir kurumun büyük hissedârları (egemenleri), bunların eşleri ve akrabaları çeşitli yollardan örtülü kazanç sağlayabilirler. Örneğin, kurumun çeşitli işlerinde emsallerine göre yüksek ücretlerle çalıştırılırlar, ya da hiç çalıştırılmadan kendilerine aylık bağlanırlar, arsa ve binaları çok yüksek fiyatla kirâlanırlar ya da satın alınırlar, kurumun malları kendilerine çok düşük fiyatla kirâlanırlar ya da satılır. Bütün bunlar örtülü gelir dağıtım kavramının kapsamına girer ve vergi yasalarına göre cezâyı gerektirir. Kurumlar Vergisi Kanunu, bütün bu harcamaların sadece emsallerine uygun olan bölümünü *gider* olarak kabul etmektedir. *Bk.* Gider, Gelir.

ÖŞÜR İslâm hukukuna göre ürünlerden onda bir oranında alınan vergi... Arapçadır, aynı anlamda çoğul olarak *âşar* deyiimi de kullanılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun vergi sistemi buydu, bu vergiyi bir komisyon karşılığında halktan toplayana *mültezim* ve bu yönteme de *iltizam usulü* denirdi. *Bk.* Osmanlı ekonomisi, İltizam.

ÖZAKÇALAMA (*Os.* Otofinsman, *Fr.* Auto-financement, *Al.* Selbstfinanzierung, *İng.* Self financing) Kendi kazancıyla yatırım yapma... Bir işletmenin kendi kârını sermayesine eklemesi yoluyla kendi kendini finanse etmesini dilegetirir. Özellikle banka kredisinden kaçmak ve böylelikle banka sermayesinin denetimini altına girmekten kaçınmak için yapılır. Tröstler, aşırı kârlarını böylece kapitalize ederler. Ne var ki İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devleşen tröstler, sermaye fazlalarının gelir sağlaması için kendileri banka kurmaya başlamışlardır. Otofinsman deyiimi, artık, dev tröstlerin bu ihtiyat fonlarından finanse edilmelerini dilegetirmektedir. Ekonomi edebiyatında *kârın dağıtılmamış olan bölümü* olarak tanımlanır.

ÖZDEKSEL MALLAR (*Os.* Maddî mallar, *Fr.* Biens corporels, *Al.* Körperliche Gegenstände, *İng.* Corporal goods, *Lâ.* Res corporales) Fiziksel yapısı olan mal... Eyler, arsalar, değerli senetler vb. böyledir. *Bk.* Özdeksel olmayan mallar, Mal.

ÖZDEKSEL OLMAYAN MALLAR (*Os.* Gayrı maddî mallar, *Fr.* Biens incorporels, *Al.* Unkörperliche Gegenstände, *İng.* Incorporales goods; *Lâ.* Res incorporales) Özdeksel yapısı olmayan mallar... Her türlü hizmetler, telif hakları, keşif ve ihtirâ beratları vb. böyledir. *Bk.* Mal, Özdeksel mallar.

ÖZEL BANKA (*Os.* Husûsî banka, *Fr.* Banque privée, *Al.* Privatbank, *İng.* Private bank) Özel anamalla kurulmuş banka... Devlet bankalarının dışındaki bankaları dilegetirir. *Bk.* Banka.

ÖZEL BELGİT (*Os.* Husûsî senet, Âdî senet, Gayrı resmî senet, Mâbeyin senedi; *Fr.* Acte privé, *Al.* Privaturkunde, *İng.* Simple contract) Ticârî olmayan senet... Sadece aleyhine sonuç doğuracak kişi tarafından imza edilen senetleri dilegetirir. Örneğin âdî borç senedi böyledir.

ÖZEL DENİZ DOKUNCASI (*Os.* Husûsî avarya; *Fr.* Avarie particulière, Avarie simple; *Al.* Besondere Havarie, Einfache Havarie; *İng.* Particular average, Petty average) Büyük avar-

yadan sayılmayan ve yolculuğun olağan zararlarından olmayan zarar ve harcamalar... Ticâret Kanunu'nun 1162. maddesine göre küçük avaryanın gemiye ait olanı gemi sahibine, yüke ait olanı yük sahibine düşer.

ÖZEL GİRİŞİM (*Os.* Husûsî teşebbüs, *Fr.* Entreprise privée) Özel anamalla kurulmuş işletme... *Kamu girişimi* (Âmme teşebbüsü) deyiimi karşılığında kullanılır. Neoklâsik economiciler (örneğin H. Johnson, Bauer-Yamey vb.) kalkınmanın, plâna değil, özel teşebbüsün tam bir serbestlik içinde iş görmesiyle sağlanacağı kanısındadırlar.

ÖZEL KESİM (*Os.* Husûsî sektör, Özel sektör; *Fr.* Secteur privé, *Al.* Privater Sektor, Privatwirtschaftlicher Sektor; *İng.* Private sector) Özel anamal ve girişim sahiplerinin kesimi... *Kamu kesimi* (Âmme sektörü) deyiimi karşılığında kullanılır.

ÖZEL KİŞİ (*Os.* Husûsî şahıs, *Fr.* Personne privée, *Al.* Privatmann, *İng.* Private person) Bir ülkenin bireylerinden her biri... *Tüzel kişi* (Hükmi şahıs) deyiimi karşılığında kullanılır, *gerçek kişi* (Hakikî şahıs) deyiimiyle anlamdaştır. *Bk.* Gerçek kişiler.

ÖZELLEŞMİŞ YETKE (*Os.* Husûsîleşmiş hâkimiyet, *Fr.* Autorité spécialisée, *Al.* Spezialisierte Autorität, *İng.* Specialized authority) Devletlerin karışamayacağı yetkilere sâhibolan kuruluş... Bu deyim özellikle Avrupa kömür ve çelik birliği için kullanılmıştır.

ÖZEL MAL (*Os.* Husûsî mal, *Fr.* Marchandise privée) Üretim araçlarından yoksun bırakılmış insan... Tarihsel ve eytışimsel özdekçilik öğretisinin ilerisürdüğü bir deyimdir. *Bk.* Mal, Gerekli emek.

ÖZEL MÜLKİYET (*Os.* Husûsî mülkiyet, *Fr.* Propriété privée, *Al.* Privateigentum, *İng.* Private property, Private ownership) Kişisel sâhibolma... *Sâhibolma hakkı*'na dilegetiren *mülkiyet* deyiminden farklı olarak *özel mülkiyet* deyiimi, *toplumsal mülkiyet* (*Fr.* Propriété collective) ve *devlet mülkiyeti* (*Fr.* Propriété de l'état) deyimleri karşılığında kullanılır. *Kişisel sâhibolmayı* dilegetirir. *Özel mülkiyet*, genel olarak *mülkiyetten* sâhibolunan malın bütün ürünlerinden *yararlanmayla* ayrılır. Buysa, en gelişmiş ifadesini *anamalcı mülkiyet* (*Fr.* Propriété capitaliste) biçiminde bulan üretim araçları üstündeki özel mülkiyettir. Tarihsel süreçte ilk *özel mülkiyet* konusu, başkasıya giremeyeceği çevresi kapalı tarla anlamına gelen *bahçelerdir*. İlkel toplumlarda

ÖZEL SİGORTA

ekilebilir topraklar kabile ya da klanın, *bahçelerse* soydan soya geçen mülkiyet olarak ailelerindî. Toplumculuğa göre amaç, genel olarak mülkiyetin ortadan kaldırılması değil, anamalcı özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıdır; buysa, üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin kamuya mal edilmesini dilegetirir. Mülkiyet, tarihsel süreçte, özel mülkiyete dönüşünce bütün toplumsal ilişkiler de değişmiş ve insanların bir bölümü öbür bölümüne bağlı kılınmıştır. Çünkü insan, *üretim aracı* olmadan *üretemez* ve üretim aracının bütün *ürünlerinden* ancak o üretim aracına özel olarak sahip olan yararlanır. Özel mülkiyet, insanın *emeğinin ürününe sahip olmasıdır* ki bu da ancak *üretim aracına sahip olmasıyla* gerçekleşir. Üretim aracına sahip olmayan emeğinin ürününe de sahip olamaz. Bundan ötürü *mülkiyet* kavramıyla *özel mülkiyet* kavramı kesin olarak birbirinden ayrılır. İnsanın kendi emeği üstünde *mülkiyeti* vardır, oysa bu mülkiyetin -yani emeğinin- bütün ürünlerine sahip olmadıkça *özel mülkiyeti* yoktur. *Bk. Mülkiyet.*

ÖZEL SİGORTA (*Os. Hususî sigorta, Fr. Assurance privée, Al. Privatversicherung, İng. Private insurance*) Özel anamal ve girişimle kurulmuş sigorta... Devletin yasalarla kurduğu (işçi sigortaları gibi) sigortalar karşılığında kullanılır.

ÖZEL ŞİRKET (*Os. Hususî şirket, Fr. Société privée, Al. Privatgesellschaft, İng. Private company*) Ortaklardan yalnız birinin kendi adına ticâret yaptığı şirket... Bir çeşit örtülü şirkettir, ortakları vardır, ama görünmez, ortaklıkları özel sözleşmelerle, ticâret işini sadece bir kişi kendi unvanı altında yapar, ticâret şirketlerinden farklı olarak tüzel kişiliği de yoktur.

ÖZEL TAŞIMA (*Os. Mesajeri, Fr. Messagerie, Al. Güter abfertigung*) Taşıma işleri... Nakliye şirketini dilegetirir, yolcu treniyle gönderilen ticâret eşyasını da adlandırır. *Bk. Taşımacılık.*

ÖZEL TEŞEBBÜS *Bk. Özel girişim, Özel kesim.*

ÖZEL TOPRAK MÜLKİYETİ (*Os. Hususî arâzi mülkiyeti, Fr. Propriété foncière privée*) Özel kişilerin toprağa sahip olması... *Özel toprak mülkiyeti*, özel mülkiyetin ilk biçimidir. Bir mala, o malın bütün ürünleriyle birlikte sahip olma olayı toprağa sahip olmayla başlamıştır. *Toprak özel mülkiyeti*, anamalcı üretimin gelişmesine en büyük engellerden

biridir. Bu yüzden anamalcı economiciler -David Ricardo ve John Stuart Mill'den başlayarak- toprak özel mülkiyetinin kaldırılması için mücadele etmişler ve toprağın küçük parçalara ayrılarak köylüye dağıtılmasından (toprak reformu) yana olmuşlardır. Napolyon II. bu yüzden, XIX. yüzyılın başlarında, toprağı parçalayarak köylülere dağıtmıştı (*Bk. Napolyoncü mülkiyet biçimi*). Bunun üç nedeni vardır: 1. Artık-değerin toprak rantına giden büyük bir bölümü, kâr oranının eşitlendirilmesine katılmamaktadır (*Bk. Ortalama kâr*). Oysa toprak rantına giden bu büyük çapta artık-değer, sanâyidekine oranla organik bileşimi daha az olan bir anamal tarafından işletildiği için ortalama kâr oranını çok yükseltebilirdi (*Bk. Anamalin organik bileşimi*). 2. Toprak rantı yüzünden tarım ürünlerinin fiyatı yüksektir, buysa işçi ücretlerinin yükselmesini ve dolayısıyla anamalcı üretimdeki artık-değerin azalmasını gerektirir. 3. Toprak özel mülkiyeti, anamalcı üretim ilişkilerinin kırık bölgelerde gelişmesini engeller, N. S. B. Gras, *A History of Agriculture* adlı yapıtında (s. 274) şöyle der: "Birleşik Amerika, Avustralya, Kanada gibi ülkelerde toprak rantı tümüyle ortadan kaldırıldı ve topraklar sembolik bir vergi karşılığında küçük çiftçiye dağıtıldı". *Bk. Rant, Toprak reformu.*

ÖZEL TRÖSTLER (*Os. Hususî tröstler, Fr. Trusts privée*) Kimi az gelişmiş ülkelerin ekonomik ve siyasal yaşamını belirleyen ve yöneten tröstler... Bu *özel tröstlerin* üstlerinde milyonlarca insanın yaşadığı geniş toprakları, şehirleri, limanları, demiryolları ve hattâ silahlı kuvvetleri vardır. Egemen oldukları ülkelerde onların onayından geçmeden hiçbir hükümet kurulamaz ve siyasal antlaşma yapılamaz. Örneğin Şahlık dönemi İran'ındaki Anglo-İrâniyen petrol kumpanyasının, Honduras'taki United Fruit Company'nin bu durumda buldukları ilerisürülmektedir. *Bk. Az gelişmişlik, Tröst, Emperyalizm, Yeni sömürgecilik.*

ÖZEL UZLAŞMA (*Os. Hususî musâlâha, Fr. Accord particulier, Contrat privé; Al. Privatübereinkunft, İng. Private contract, Special agreement*) Özel olarak yapılan anlaşma... *Bk. Sözleşme.*

ÖZEL VARLIK (*Os. Hususî mâmelek, Fr. Fonds particulier, Al. Sondervermögen, İng. Private estate, Lâ. Universitas juris*) Kişinin hukuksal bir bütünlük olarak sâhib olduğu parayla ölçülebilen mal, hak ve borçlarının tümü... Medenî Kanun'un 717 ve 738. madde-

lerine göre mal birliği rejiminde ya da herhangi bir tesiste mahfuz mallar özel varlıktır.

ÖZEL YAPIM (*Os. Husûsî mâmûl, Fr. Spécialité, Al. Spezialitaet, İng. Speciality*) Sadecce bir tek firmanın ya da kuruluşun yaptığı mal... Bir firmaya özgü yapımı dilegetirir, örneğin bu anlamda "bu lokantanın spesiyalitesi ya da husûsîyeti nedir?" denir.

ÖZEL YASALAR

1. (*Os. Kavânîni husûsîye, Fr. Lois spéciales, Al. Sondergesetze, Spezialgesetze; Lâ. Leges speciales*) Özel bir alana özgü yasalar... Örneğin Zirâat Bankası Kanunu, Askerî Cezâ Kanunu gibi yasalar böyledir. Hukuk dilinde kimi yasalar genel olanlarına oranla da bu deyimle alınırlar; örneğin Ticâret Kanunu bir anlamda genel bir yasa, ama Medenî Kanun'a göre özel bir yasadır.

2. (*Os. Kavânîni mahsûsa, Fr. Lois formelles, Al. Formelles Gesetz, Gesetz im formellen Sinne; Lâ. Leges formales*) Bir kişiye ya da bir olaya özgü yasalar... Örneğin bir vatandaşın vatana hizmet ettiği için maaş bağlanması hakkındaki yasa böyledir.

ÖZEL YETKİDEŞLİK BELGESİ (*Os. Husûsî vekâletnâme, Fr. Acte de procuration spéciale, Al. Spezialvollmachtsurkunde, İng. Special power of attorney*) Belli ve sınırlı işlere yetki veren vekâletnâme.

ÖZENÇE (*Os. İkrâmîye, Fr. Gratification, Al. Gratifikation, Belohnung; İng. Gratuity, Lâ. Remuneratio*) Daha iyi çalışana aylık ya da ücret dışı verilen para... Aynı zamanda, piyango bileti ya da kimi hisse senedi alanlara ad çekilerek dağıtılan parayı da dilegetirir. Örneğin bu anlamda "piyangoğun en büyük ikrâmîyesi Hasan'a çıkmış" denir. *Bk. Özenceli borç ve pay belgileri.*

ÖZENCELİ BORÇLANMA (*Os. İkrâmîyeli istikrâz, Fr. Emprunt lotterîe, Al. Lotterîe-anleihe, İng. Lottery loan*) İkrâmîyeli devlet tahvilleriyle yapılan borçlanma... Devlete para gerektiğinde çıkarılan tahviller, satışı kolaylaştırmak için kimi zaman ikrâmîyeli olarak düzenlenir. Ne var ki bu ikrâmîye kur'ayla dağıtılır, eşdeyle bir çeşit baht işidir, buna karşı bu türlü tahvillerin fâizleri düşüktür, bunları alanlar bir çeşit piyango bileti almış gibi kumar oynayanlardır. *Bk. Özence, Özenceli borç ve pay belgileri.*

ÖZENCELİ BORÇ VE PAY BELGİTLERİ (*Os. İkrâmîyeli eshâm ve tahvilât, Fr. Vaeurs a lots, Al. Verlosbare wertpapiere, İng.*

Lottery bonds) Fâizden başka ayrıca kur'ayla ikrâmîye veren tahviller ve hisse senetleri... *Bk. Özence, Özenceli borçlanma.*

ÖZERK BİLDİRMELİK (*Os. Muhtâr târife, Fr. Tarif autonome, Al. Autonomer Tarif, İng. Autonomous tariff*) Bir devletin tek taraflı olarak saptadığı ve kaynak farkı gözetmeksiz'in uyguladığı gümrük tarifesi... Anlaşma yapılmamış ülkeler mallarına ya da anlaşma dışı mallara uygulanır. Ne var ki çağımızda bu türlü tarife hemen hiçbir ülkede yapılmamaktadır.

ÖZERK BÜTÇE (*Os. Muhtâr bütçe, Fr. Budget autonome, Al. Autonomer Haushalt, İng. Autonomous budget*) Piyasa koşullarına göre yönetilmeleri gereken devlet işletmelerinde yapılan ve genel devlet bütçesinin dışında tutulan bütçe... *Bk. Bütçe.*

ÖZERK HARCAMALAR (*Os. Muhtâr sarfiyât, Fr. Dépenses autonomes, Al. Autonom Ausgaben, İng. Autonomous expenditures*) Hiçbir ekonomik etkide kalmadan yapılan harcamalar... *Bk. Harcama.*

ÖZERKLİK (*Os. Muhtârîyet, Fr. Autonomie, Al. Autonomie, İng. Autonomy*) Bağımsız olanın ve kendi yasasını kendi koyanın niteliği... Bir toplumun ya da tüzel kişilerin kendi kurallarını kendilerinin saptamasını ve serbestçe davranabilmelerini dilegetirir. *Bk. Özerk bildirmelik.*

ÖZERK YATIRIM (*Os. Muhtâr tevdiât, Fr. Investissement autonome, Al. Autonome investition, İng. Autonomous investment*) Hiçbir ekonomik etkide kalmadan yapılan yatırım... Genellikle ulusal gelir değişikliklerinden bağımsız olarak yapılan yatırımları dilegetirir. *Bk. Yatırım.*

ÖZET

1. (*Os. Hülâsa, Fr. Extrait, Aperçu, Resümé; Al. Übersicht, Auszug; İng. Extract, Summary*) Bir sözün ya da yazının özünü anlatan kısaltılmış biçimi... Örneğin bu anlamda *hesap özeti* (*Fr. Extrait du compte*) denir.

2. (*Os. Fezleke, Fr. Résümé d'un interrogatoire, Al. Gedraengte Zusammenfassung eines Verhörs, İng. Summary of proceedings*) Bir mahkeme kararının, teftiş raporunun, bir tahkikat ya da muhâkeme zaptının özeti.

ÖZGÜL VERGİ (*Os. Nev'î vergi, Fr. Droit spécifique, Al. Mengenzoll, Stückzoll; İng. Specific duty*) Niceliğe dayanan vergi... Değere dayanan vergi karşıtı olarak kullanılır.

ÖZGÜN

Vergiye matrah olan nicelik ağırlık, uzunluk, oylum vb. olabilir. *Bk.* Vergi.

ÖZGÜN (*Os.* Aslı, *Orijinal*; *Fr.* Original, *Al.* Urchrift, *İng.* Original) Benzerlerinden ayrı ve üstün olan... Örnek olarak alınabilecek değerde olanı ve kimi yerde de taklit edilmiş olmayı dilegetirir. Örneğin, taklit edilerek çoğaltılmış bir tablonun (röprodüksiyon) orijinali, bizzat ressamın yaptığı tabludur.

ÖZGÜR EMEK (*Os.* Hür sây, *Fr.* Travail libre) Kendini pazarda satabilme özgürlüğünü taşıyan emek... *Özgür emek*, ücretli emeğin önkoşuludur. Emeğin mal durumuna gelmesini, pazara sürülmesini ve parayla değiştirebilmesini dilegetirir. Anamalcı üretim, artık-değer üretmek için, özgür emeğe muhtaçtır. Özgür emeğin bulunmadığı yerde anamalcı üretim yapılamaz. Köleci düzende köle emeği, feodal düzende serf emeği özgür değildi. Burjuvazinin doğumu köleliğin ve esaretin kaldırılmasını gerektirdi. Avrupa ve Amerika'daki esaret aleyhtarlığının gerçek nedeni budur. Amerika'daki kuzey-güney savaşları da güneyin toprak zencilerini kuzey fabrikalarının *ücretli emekçi'si*, eşdeyişle *özgür emekçi'si* yapabilmek için çıkmıştır. *Artık-değer*, anamalcı deyişle *kâr* üretebilmesi için emeğin *özgür* olması, eşdeyişle kendini *pazarda satabilmesi* gerekir. Anamalcının, satın aldığı her mal gibi, *emekçi-mal'i* da dilediğince kul-

lanabilmesinin önkoşulu budur. *Bk.* Emek, Ücretli emek, Gerekli emek.

ÖZGÜR İŞLEM (*Os.* Muhayyer muâmele, *Fr.* Marché avec faculté, *Al.* Nochgeschaft, *İng.* Put of more, Call of more) Borsada bir prim verme karşılığı olarak alacağı ya da vereceği miktarı tekyanlı yükseltme hakkı veren işlem... *Bk.* Borsa.

ÖZNEL DEĞER KURAMLARI (*Os.* Enfüsi kıymet nazariyeleri, *Fr.* Théories de valeur subjective) Değer kavramını kullanma temeline dayayan kuramlar... Değer kavramını değiştirme temeline dayayan *nesnel değer kuramları* deyimi karşılığında kullanılır. Eski ihtiyaç ve fayda kuramlarıyla bunların son temsilcisi olan marjinalciler öznel değer kuramcılarıdır. Nesnel değer kuramcıları değeri üretim alanında, öznel değer kuramcılarıysa tüketim alanında ararlar. Bilim nesnel, bundan ötürü de bilimsel alanda öznel olan her yöntem tümüyle yanlıştır. *Bk.* Değer, Değer kuramları.

ÖZTÜKETİM (*Os.* Bizzât istihlâk, *Fr.* Auto-consommation) Üreticilerin kendi ürettiklerini tüketmeleri... Öztüketimde ürün mal durumuna, eşdeyişle değiştirme değerine dönüşmez ve para dolaşımının dışında kalır. Küçük köylülerin üretimi, bir öztüketim üretimidir. Doğal ekonomi tümüyle böyleydi. Öztüketimin ekonomik etkisi, üretimde çeşitlemeyi (polikültür) sağlamasıdır. *Bk.* Tüketim, Üretim.

P

PANAYIR (*Os. Panayır, Fr. Foire, Al. Messe, İng. Fair*) Ticâret mallarının toplu olarak sergilenmesini, tanıtılmasını ve satılmasını sağlamak için kurulan pazar... Ulusal olabildiği gibi uluslararası nitelikte de olabilir. Yerli ve yabancı alıcı ve satıcıların buluşmasını sağlamak için belli yerlerde ve belli tarihlerde açılır (örneğin 9 Eylül İzmir Fuarı). Özellikle yeni malları tanıtarak daha sonra imâl etmek üzere sipariş almak amacıyla da taşır. Bu deyim eskiden *festival* (San'at ve eğlence gösterisi) anlamında da kullanılmıştır.

PARA (*Os. Para, Fr. Monnaie, Argent; Al. Geld, Münze; İng. Money, Coin*) Malların değiştirilmesinde aracılık eden genel eşdeğer... Farsçadır. Tarihsel süreçte değiştirme olayı başlayınca ilkin *trampa* yöntemiyle mallar mallarla değiştirilirdi. Ama bu, kumaş verip de buğday almak isteyen pazarlarda mutlaka buğday verip de kumaş almak isteyen bulunmasını gerektiriyordu. Bu yüzden, değiştirilmek istenen *değerler* arasında aracı olabilecek bir *eşdeğer* arandı. Önceleri bu eşdeğer, karşılığında her türlü malın satın alınmasını sağlayan bir *mal* oldu. Örneğin eski Mısır'da, Ramses'ler çağında, genel eşdeğer *davar*'dı; bir hasır, beş ölçek bal, on bir ölçek zeytinyağı bir sığır değerindeydi. Sonra *gümüş* bulundu. İ.Ö. 4000 yılında Mezopotamya'da, genel eşdeğer *gümüş*'tü. Hitit yasalarında değerleri gümüşe göre eşitleyen uzun listeler vardır. Bu listelere göre, örneğin bir koyun, bir ölçek yağ, bir öküz derisi, yirmi kuzu derisi, dört ölçek bakır vb. bir gram gümüş değerindedir. Daha sonra *altın* da onunla birlikte eşdeğer olarak kullanılmaya başlandı. Böylelikle *ağırlığı ölçülebilen işlenmemiş saf mâden* genel eşdeğerlilik görevini yükledi. Ticâret gelişmesinin belli bir aşamasında, İ.Ö. 3000 yılında Mezopotamya ve Mısır'da, İ.Ö. 2000 yılında Avrupa'da ve Girit'e değerli mâdenlere ağırlıklarını gösteren bir damga vurma işini devlet üstlendi. Daha sonra, İ.Ö. 700 yılında, Libya'da, mâden külçelerine uzak yerlere taşınabilecek bir biçim verme düşüncesi doğdu ve birkaç gram ağırlığında *altın paralar* bastırıldı. *Paranın* ayrımcı niteliği, tarihsel süreçte, artık *genel eşdeğer olmaktan başka kullanılmı değerli olmayan bir mal* olmasıdır. Ashında bu *aracı eşdeğer* çeşitli mallarda billurlaşan *insan emeğini* eşitlemektedir (*Bk. Değer*). Bir çuval buğday bir altın lira ya eşittir dendiğinde, bu, toplumsal bakım-

dan gerekli emek sürelerini dilegetiren *değiştirme değeri*nin her ikisinde de eşdeğerli olduğunu gösterir (*Bk. Değiştirme değeri*). Daha sonra saymaca (*Os. İtibârî*) değeri olan *banknot* ve *kâğıt para* kullanılmaya başlanmıştır (*Bk. Banknot, Kâğıt para*). Anamalcı üretimde mal dolaşımının büyük bölümü, *para* karşılığında değil, *kredi* karşılığında dolaşır. Bu yüzden paranın anamalcı üretimde, gerçeği gizleyen ve yanıltıcı, ikili yanı vardır: Bir yandan *ödeme aracı*, öbür yandan *dolaşım aracı*dır. Bu durum, genel eşdeğer olan paranın kendi öz değerinin önemsiz olduğu yanlışını doğurur. Gerçekteyse paranın öz değerindeki her dalgalanma, hem fiyatları düşürüp yükseltir, hem de alacaklılarla borçlular arasındaki ilişkileri altüst eder. Örneğin klâsik ekonomciler parayı sadece bir *dolaşım aracı* olarak görmüşler ve önemini küçümseyerek tüm ekonomik yaşamı etkileyebileceğini yadsımışlardır. Onlar için paranın, *değeri* değil *miktarı* önemliydi (*Bk. Nicelik kuramı*). Neo-klâsikler, özellikle Walras, klâsiklerin bu yanlışını görmüşler ve dilegetirmişlerdir. Diyalektik ekonominin kurucusu Karl Marx'a göre de *para* "malları kendi aralarında ölçülebilir duruma sokan şey değildir. Tersine, bütün mallar insan emeğini kapsadıkları ve dolayısıyla kaçınılmaz olarak aralarında ölçülebilir oldukları için bir ortak değer ölçüsü, olarak *paraya* dönüştürülebilir. Özel mülkiyete ve değiştirme olayına dayanan bir üretim sisteminde, zorunlu olarak, malların değer ölçüsü, emek-zaman değiştirme değerinin ölçüsü olan *para* biçiminde görünür". Köylünün, ürünün bir bölümünü pazara getirip karşılığında sanayi ürünü araması, sanayi ürünlerini evde yapmanın çok *zaman* almasından ötürüdür; köylüler pazarda bir çuval buğday karşılığında değiştirdikleri malın hiç değilse bu buğdaydaki kadar *emek süresi* kapsamasını her zaman göz önünde tutmuşlardır. *Para*, birim olarak kabul edilmiş bir mal miktarıyla bir para miktarı arasında kurulan oran ve ilişkidir. Bir malın değeri, *paranın* öz değerine oranla değiştiği zaman, bu malın fiyatı da değişmek zorundadır. Malın fiyatının paranın fiyatına oranı, malın değerinin paranın değerine oranına eşittir. Örneğin bir gram altının fiyatı 100 lirayken bir çuval buğdayın fiyatı üç yüz liraysa, bu bir çuval buğdayın değeri bir gram altının değerinin üç katıdır demektir (yani, örneğin buğdayın çuvalı otuz, altının gramı on liralık emek değerindedir). Bundan çıkan çok önemli sonuç şudur: Paranın değeriyle fiyatı hep değişmeden kalsaydı, anamalcı üretim süre-

PARA ALIMI

cinde malların fiyatlarında sürekli bir düşme görülecekti. Çünkü anamalcı üretimin gelişmesi, emeğin verimliliğini sürekli olarak arttırmakta ve teknik ilerlemeler üretim süresini gittikçe kısaltmaktadır (Bk. Anamalcı organik bileşimi). Demek ki genel eşdeğer rolünü oynayabilmesi için paranın bizzat bir değeri olması -yani paranın da bizzat mal olması- gerekir. Paranın, ödeme ve dolaşım araçları olmaktan başka, üçüncü bir fonksiyonu da *birikim aracı* olmasıdır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar para, ya maddeni ya da sabit oranla altınla değiştirilebilir nitelikte kâğıttı. Her ülkenin parası, zamanla değişmeyen bir altın ya da gümüş miktarını temsil ediyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu durum değişmiş ve çoğu ülkeler paralarının altınla değiştirilmesini durdurmuşlardır. Para bizzat bir anamal değildir, insanın emek gücünü satın alarak anamala dönüşür (Bk. Anamal, Anamal birikimi). Bunun için de, piyasada, mal biçimine girmiş özgür emeği bulması gerekir (Bk. İlk birikim, Özgür emek). Belçikalı ekonomici Ernest Mandel şöyle demektedir: "Para, her yere sızar, geleneksel bütün bağları koparır, mevcut bütün ilişkileri değiştirir. Her şeyin bir fiyatı vardır ve insan artık sadece parasıyla ölçülür. Bir zamanlar Aquino'lu Thomas'ın da saptadığı gibi, para ekonomisinin egemen olmasıyla birlikte genel bir ahlâksızlık başlar, her şey parayla satın alınır bir duruma gelir. Aynı zamanda para, vaktiyle köle ile efendi (gerekli emekle artık-emek) arasında apaçık görünen gerçek ekonomik ilişkileri gizlemeye başlar. Toprak sahipleriyle köylüler, patronlarla işçiler pazarlarda özgür mal sahipleri olarak karşılaşır ve eski *sömürü ilişkisi* ulu serbest mübadelede *para biçimine bürünüp gizlenir*". Bk. Değer, Eşdeğer, Genel eşdeğer, Fiyat.

PARA ALIMI (Os. Tahsilât, Fr. Rentrée, Al. Eingang, İng. Returns) Kasaya para girmesi... Kasaya giren parayı dilegetirir. Bk. Para alma.

PARA ALMA (Os. Tahsil, Ahzukabz; Fr. Encaissement, Recouvrement; Al. Einziehung, Einkassierung, Inkasso; İng. Encashment, Collection, Collecting) Paranın tesellüm edilmesi ya da kasa hesabına kaydı... Bk. Para alma yetkisi, Para alımı.

PARA ALMA GIDERLERİ (Os. Tahsil masrafları, Fr. Frais de recouvrement, Al. Inkassospesen, İng. Expenses of collecting) Para almak için yapılan harcamalar... Bk. Para alma, Gider.

PARA ALMA YETKİSİ (Os. Tahsil selâhiyeti, Fr. Mandat d'encaissement, Al. Inkasso vollmacht, İng. Collecting power) Para tahsil etmek için başkasına verilen yetki... Bk. Para alma.

PARA-ANAMAL (Os. Nakit-sermâye, Fr. Monnaie-capital) Para elde etmek için kullanılan para... *Parasal anamal* (Os. Nakdi sermaye, Fr. Capital monétaire) deyimiyile karıştırılmamıştır. *Para-anamal* deyimiyile para elde eden parayı; *parasal anamal* deyimiyile anamalcı parasal bölümünü dilegetirir. Anamalcı, ürettiği malları pazarda satmakla *mal-anamal*'ı *para anamal*'a dönüştürür. Böylelikle anamal, ilk biçimine dönmüş olur. Ne var ki anamalcı, böylelikle, üretime başlamadan önce harcadığı parayı çoğaltmış olarak, artmış olarak elde etmiştir. Soru şudur: Mâl satışı, eşdeğerle malla paranın değiş-tokuşu malın değeri üstünden yapıldığı halde (Bir mal, üretimi için yüz kuruş harcanmışsa, kesinlikle yüz kuruşa satılır. Yüz bir kuruşa satılmaz, eşdeğerle en küçük bir kâr getirmez. Çeşitli etkenlerle daha pahalı ve daha ucuz satışlar, toplumsal ortalama malın gerçek değeriyle dengelenir) nasıl oluyor da anamalcıya o malın üretimi için harcadığı paranın daha çoğunu getirebiliyor? Bunun nedeni, para sahibinin, pazarda, tüketimiyle yeni bir değer yaratabilen bir özel mal bulmuş olmasıdır. Bu özel mal, *emekgücü*'dür (Bk. Değer, Artık-değer, Emekgücü). *Para-anamal* deyimiyile, anamalcılık öncesinde tefeci-tüccâr anamalcı dilegetirir. Batı Avrupa'da para anamal, X. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar, feodal sınıfın baskısından derece derece kurtulan burjuva sınıfı tarafından gerçekleştirilmiştir. Sanayi devriminin başlamasıyla da bizzat anamalcı üretim mekanizmasının sonucu olan bir para anamal gelişmeye başlamıştır. Her iki halde de para, *mal almak için kullanılan para* olmak niteliğinden çıkıp *para almak için kullanılan para* niteliğine dönüşmüştür. Para anamal, anamalcı devri sürecinde hem başlangıç noktası hem de sonuçtur (Bk. Anamalcı devri). Anamalcı üretim sürecinde önce para malla değiştirilir (üretime gerekli üretim araçları ve emekgücü satın alınır), sonra mal parayla değiştirilir (o mal yeniden üretmek için mal karşılığında para alınır). Demek ki, anamalcı üretim sürecinin birinci evresindeki para, ikinci evresinde *çoğalmış olarak* geri gelir. Paranın bu çoğalışının ve anamal oluşunun nedeni, üretim sürecinde tüketilmiş olan, üretim araçları değil, sadece emekgücüdür. Bk. Artık-değer, Para, Anamal, Gerekli emek.

PARA AŞINIMI (*Os.* İ'tikâli nakit, *Fr.* Érosion monétaire, *Al.* Geldenwertung, *İng.* Monetary erosion) Para bolluğu nedeniyle para değerinde meydana gelen yıpranma... *Bk.* Enflasyon.

PARA BASIMEVİ (*Os.* Darphâne, *Fr.* Hôtel de la monnaie, *Al.* Münzamt, Münzstaette; *İng.* Mint, *Lâ.* Moneta) Paraların basıldığı ve yapıldığı yer... *Bk.* Para.

PARA BİÇİMLERİ *Bk.* Para türleri.

PARA BİRİMİ (*Os.* Para vâhidi, *Fr.* Étalon monétaire, Unité monétaire; *Al.* Waehrung, *İng.* Standard coin) Parayı ölçen birim... Her para, belli bir birimi içerir. Örneğin yüz lira demek, yüz tane bir lira demektir, bir lira da yüz tane kuruş demektir. Sürekli enflasyon durumunda bulunan geri ülkelerde küçük birimler, gittikçe değersizleşerek, yerlerini büyük birimlere bırakırlar. Para birimleri, kuramsal olarak, belli bir altın ağırlığıyla belirlenir. Örneğin Amerikan doları, İngiliz sterlini, Alman markı, Fransız frangı böylesine birimlerdir. *Bk.* Para.

PARABOL KURAMI (*Os.* Mesel nazariyesi, *Fr.* Théorie de parabole) Toplumun değerli kesimini gösteren kuram... Fransız ekonomisti ve ütopyacı topluncusu Saint-Simon (1760-1815), Fransa'nın, bir anda bütün devlet adamlarını, bütün aristokratlarını, bütün papazlarını, bütün mülk sahiplerini yitirdiği takdirde sadece tüzümle kalacağını ve ekonomik yapısının hiç değişmeyeceğini; buna karşı bir anda elli fizikçisini, elli kimyacısını, elli fizyolojistini, elli demircisini ve altı yüz çiftçisini yitirdiği takdirde ekonomik yapısının tümüyle değişeceğini ve yoksullaşacağını ileri sürmüştür. Ölümünden sonra yayımlanan *L'Organisateur* adlı yapıtında açıklanan bu kurama *parabol kuramı* denir. *Bk.* Saint-Simonculuk.

PARA BOLLUĞU (*Os.* Para mezbûliyeti, *Fr.* Abondance de numéraire, *Al.* Zufluss, Geldüberfluss; *İng.* Abundance of cash) Piyasada çok para bulunması durumu... *Bk.* Para.

PARA BORCU (*Os.* Para istikrâzı, *Fr.* Dette d'argent, *Al.* Geldschuld, *İng.* Money debt, Pecuniary debt; *Lâ.* Pecunia debita) Konusu para olan borç... Para borcu hukuk açısından türüyle belirlenmiş (nev'iyile tayin edilmiş) bir borç niteliğindedir. Borçlar Kanunu'nun 83. ve Ticâret Kanunu'nun 643. maddelerine göre yabancı parayla yapılan borçlar, yabancı parayla ödenmesi şartı bulunmadık-

ça, vâdenin geldiği gündeki değeri üzerinden ülke parasıyla ödenebilir. *Bk.* Para, Borç.

PARA BUNALIMI (*Os.* Nakit buhrânı, *Fr.* Crise monétaire, *Al.* Geldkrisis, *İng.* Money crisis) Para yokuşundan ya da azlığından doğan bunalım... *Bk.* Bunalım, Para.

PARA CEZÂSİ (*Os.* Cezâî nakdi, *Fr.* Amende, *Al.* Geldstrafe, *İng.* Fine, Penalty, Pecuniary; *Lâ.* Damnum, Poena pecuniaria) Suçlunun devlete belli bir para ödemesini gerektiren cezâ... Türk Cezâ Kanunu'nun 11, 19 ve 24. maddelerine göre cürümlerden alınan para cezâsına ağır para cezâsı, kabahatlerden alınan para cezâsına hafif para cezâsı denir. Ağırlık ve hafiflik paranın miktârında değil, suçun türündedir; iki yüz lira hafif para cezâsı olabildiği gibi, yüz lira ağır para cezâsı da olabilir. Para cezâsı, doğrudan doğruya verilebildiği gibi belli bir cezâyâ ek olarak da verilebilir. Bunun dışında birçok belediye yasaklarına uymamak, trafik yasaklarına uymamak vb. gibi durumlar da özel yasalarla para cezâsıyla cezâlandırılırlar.

PARA CEZÂSİ BELGESİ (*Os.* Cezâî nakdi vesikası, *Fr.* Promesse de paiement, *Al.* Geldverschreibung, *İng.* Pecuniary promise) Para cezâsı karşılığında verilen belge... *Bk.* Para cezâsı.

PARA ÇALDIRMA SİGORTASI (*Os.* İhtilâs sigortası, *Fr.* Assurance contre le détournement, *Al.* Veruntreuungssicherungung) Görevlilerin görevlerini gördükleri sırada yapmaları olası hırsızlıklardan ya da emniyeti kötüye kullanma durumlarından doğacak zararları karşılayan sigorta... Hırsızlık sigortasının belli bir türüdür.

PARA ÇIKARMA BANKASI (*Os.* İhrâc bankası, *Fr.* Banque d'émission, *Al.* Zettelbank, Notenbank; *İng.* Note bank, Issuing bank) Para ya da banknot çıkarmaya yetkili banka... *Bk.* Banka, Merkez bankası.

PARA ÇIKARMA TEKELİ (*Os.* İhrâc inhişârı, *Fr.* Monopole d'émission, *Al.* Emissionsmonopol, *İng.* Issue monopoly, Emission monopoly) Para ihrâcının sadece bir bankaya özgü kılınması... Ülkemizde para çıkarma tekelî Merkez Bankası'nındır. Birçok ülkelerde ve özellikle de yüzyılımızdan önce birçok bankaların para çıkarmaya yetkileri vardı. *Bk.* Merkez bankaları, Merkez bankası.

PARA DARLIĞI (*Os.* Nakit fıkdamı, *Fr.* Pénurie monétaire, Manque d'argent, Manque de numéraire; *Al.* Geldmangel, *İng.* Want of

PARA DARLIĞI ETKENİ

money, Monetary stringency) Piyasada az para bulunması durumu... *Bk.* Para bolluğu.

PARA DARLIĞI ETKENİ (*Os.* Deflâtör, *Fr.* Déflateur, *Al.*, *İng.* Deflator,) Para darlığını destekleyici etken... Anamalcı ekonomi edebiyatında deflasyonist eğilimleri destekleyen etkenler bu deyimle dile getirilir. Bu etkenlerin başında fâizlerin yükseltilmesi, kredilerin daraltılması, para biriktirme ve küpte saklama, piyasadaki paranın geri çekilmesi vb. gelir. *Bk.* Para darlığı.

PARA DEĞERİ (*Os.* Nakit kıymeti, *Fr.* Valeur de la monnaie, *Valeur monétaire*; *Al.* Geldwert, *İng.* Monetary value, Money value) Paranın satın alma gücü... Genellikle bir para biriminin satın alabileceği mal, hizmet ve döviz niceliğiyle ölçülür. Aynı nitelikte iki eklemek satın alabilen bir para birimi, bir eklemek satın alabilen bir para biriminden bir kat daha değerli demektir. Bundan ötürüdür ki önemli olan, paranın miktarı değil, değeridir.

PARA DEĞERİNDEKİ DÜŞME (*Os.* Nakdin kıymetsizleşmesi, *Fr.* Dépréciation monétaire) Paranın satın alma gücündeki azalma... *Bk.* Para değeri, Enflasyon, Para aşınımı.

PARA DEVRİMİ (*Os.* Para ihtilâli, *Fr.* Révolution monétaire) Süreklilik ve tutarlılık (istikrâr) kazanmış olan bir para yapısı ve ticâret hacminin birdenbire değişivermesi... Paranın bu devrimi, toplumun siyasal ve toplumsal yapısında da devrimler meydana getirebilir. *Bk.* Para.

PARA DOKUNCASI (*Os.* Para zararı, *Fr.* Perte pécuniaire, *Al.* Geldverlust, *İng.* Pecuniary loss) Paraca uğranılan zarar... Örneğin bu anlamda "bu işten bir hayli para zararına uğradım" denir. *Bk.* Para, Dokunca.

PARA DOLAŞIMI (*Os.* Para tedâvülü, *Fr.* Circulation monétaire, *Al.* Geldumlauf, *İng.* Circulation of money, Currency of money) Para karşılığında alınan malın yeniden parayla değiştirilmesi... Paranın bir görevi de *dolaşım aracı* (*Os.* Tedâvül vasıtası) olmaktır. Para, bu göreviyle, değiştirme işini *ulım* ve *satım* olarak ikiye ayırır, malların el değiştirmesini kolaylaştırır; yani değiştirme işlemlerinde malların yerine kendisi dolaşır. Paranın bu görevi işbölümünü ve uzmanlaşmayı geliştirmiş, üretimi arttırmıştır. Çünkü artık üreticiler, değiştirme güçlerini düşünmek-sizin, satmak için üretmektedirler. Para, bu dolaşımında, anamalcı üretim sürecinde artık-değer yaratır (*Bk.* Artık-değer). Ne var ki

para, anamalcı üretim sürecinden önceki çağlarda da dolaşıyor ve tüccarlara *kâr* sağlıyordu. Bu *kâr*, artık-değer midir? Diyalektik ekonominin saptadığı çözümlemelere göre bu *kâr*, artık-değer değildir. Çünkü bu *kâr ucuzla almak* ve *pahalıya satmak* gibi bir kandırma işlemine dayanır ve topluma hiçbir yeni değer katmaz. Sumer ve Keller, *Science of Society* adlı yapıtlarında, kimi Afrika kabilelerinde *tüccar* ve *dolandırıcı* sözcüklerinin anlamdaş olduğunu yazmaktadırlar (c. I, s. 155). Paranın anamalcı üretimden önceki dolaşımının hiçbir yeni değer yaratmadığı şu örnekle açıklanabilir: A ülkesinden bir tüccar B ülkesinden ucuzla kapattığı bir malı C ülkesine pahalıya sattı diyelim. Tüccar, değer farklarından elde ettiği *kâr*la B ve C ülkelerindeki değeri azaltarak A ülkesindeki değeri çoğaltmaktadır. Ne var ki her üç ülkenin toplam değeri aynıdır, birinin kazancı ötekilerin zararıyla gerçekleşmiştir ve topluma yeni bir değer eklenmemiştir. *Bk.* Para, Değer.

PARA EKONOMİSİ (*Os.* Nakit iktisâdı, *Fr.* Économie monétaire) Paranın egemen olduğu ekonomi... Ayrıca para konusuyla uğraşan ekonomi bilimi bölümüne de *para ekonomisi* denir. Schreiber, *Thomas v. Aquino* adlı yapıtında: "Thomas'ın, para ekonomisinin egemen olmasıyla birlikte genel bir ahlâksızlığın başladığını, şeref ve namuslara varıncaya kadar her şeyin parayla satın alındığını söylediğini" yazmaktadır (s. 23). Ortaçağda para ekonomisinin gelişmesi, tahilla ödenen rantın parayla ödenen ranta dönüşmesiyle başlamıştır. Köylü, toprak beyine ödeyeceği parayı bulmak için ürününü bizzat pazara götürüp para karşılığında satmak zorunda kalmış ve böylelikle para sürecine katılmıştır. *Bk.* Para.

PARA GEREKSİNİMİ (*Os.* Para ihtiyacı, *Fr.* Besoin d'argent, *Besoin monétaire*, *Besoin de fonds*; *Al.* Geldbedarf, *İng.* Want of money) Piyasada para azlığından doğan ihtiyaç... *Bk.* Para darlığı, Para bunalımı.

PARA İSTEMİ (*Os.* Nakit talebi, *Fr.* Demande de la monnaie, *Al.* Geldnachfrage, *İng.* Demand for money) Kullanılmak için gerekli para ararını... *Para sunusu* (Para sürümü, para arzı) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk.* Para sunusu.

PARA İŞLERİ (*Os.* Para muâmelâtı, *Fr.* Affaires d'argent, *Al.* Geldgeschaefte, *İng.* Money bargains, Money business) Parayla yapılan işler... Örneğin banka işlemleri (*Fr.* Affaires de banque) böyledir. *Bk.* Para, Banka.

PARA-KREDİ DÜZENEGİ (Os. Para-kredi mekanizması, *Fr. Mécanisme de monnaie-crédit*) Para ve kredi hacimlerini azaltıp çoğaltan mekanizma... Bu mekanizmayı işleten *para politikası*dır. Schumpeter, Mises ve Hayek gibi birçok economiciler bunalımların nedenini *para mekanizmasının gereği* gibi ayarlanmamasında bulmaktadırlar. Örneğin Schumpeter'e göre bunalımlar teknik yeniliklerle üretimin aşırı olarak artması sonucudur. Teknik yeniliklerse bu yenilikleri ilerisüren ve gerçekleştiren müteşebbisler aracılığıyla, banka kredileriyle finanse edilir. İşte bu finansmanın iyi ayarlanmaması piyasayı altüst eder ve bunalım doğurur. Mises ve Hayek'in savlarına göre de fâiz hadlerinin azaltılıp çoğaltılması, iyi ayarlanamazsa aynı sonucu gerçekleştirebilir. *Bk. Para.*

PARA KURAMI (Os. Para nazariyesi, *Fr. Théorie monétaire*) Paranın özünü ve niteliğini inceleyen kuramlar... Para, dolaşım sürecine katıldığından beri, incelemecilerin başlıca konusu olmuştur. Örneğin klâsikler, parayı bir mal saymışlar ve paranın madden değerinden başka bir değer taşımadığını, dolaşım sürecinde öteki malların bağlı olduğu yasalara bağlı bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. *Bk. Para.*

PARANIN GÖREVLERİ (Os. Paranın vazifeleri, *Fr. Fonctions de la monnaie, Al. Funktionen des Geldes, İng. Functions of the money*) Ticâret ekonomisinde paranın gördüğü işler... Alışveriş ekonomisinde para dört iş görür: 1. *Değer ölçüsüdür* (Malların değeri parayla dilegetirilir, bir malın parayla dilegetirilen değerine *fiyat* denir. Örneğin bir kilo kahveyle bir metre kumaşın birbirlerine göre değerleri fiyatlarından anlaşılır). 2. *Dolaşım aracıdır* (Malların yerine para dolaşır, örneğin kahvecinin gereksediği saati bulmak için piyasada kahveyle saat dolaşmaz, para dolaşır, kahveci kahvesini satar ve koluna bir saat satın alır). 3. *Ödeme aracıdır* (Özellikle kredili alım satımlarda malların değeri parayla ödenir). 4. *Biriktirme aracıdır* (Servet biriktirme genellikle para biriktirmeyle olur, çünkü para daima istenilen herhangi bir malı satın alabilir). *Bk. Para.*

PARANIN MARJİNAL YARARI (Os. Paranın nihâî faydası, *Fr. Utilité marginale de la monnaie*) Paranın yoksul için zenginden daha büyük bir değer taşıdığı... Marjinalcilerin, özellikle A. Marshall'ın, savıdır. Öznel ve psikolojik bir kurum geliştiren marjinalcilere göre paranın değeri de öznel ve kişiseldir. Bu halde nesnel geçerliliğin nasıl sağlan-

dığı sorusuna Marshall şu karşılığı vermektedir: Herhangi bir şeyin değeri, tek kişiye göre değil, bütün kişilere göre hesaplanır... Toplumsal doygunluk da bu ölçüye göre hesaplanacaktır, yani yoksulun gelirindeki artmanın marjinal faydası, zenginin gelirindeki azalmanın marjinal kaybından daha büyük olursa toplumun bütün sınıfları tatmine yaklaşmış olur. *Bk. Marjinalcilik.*

PARA ÖNDELİĞİ (Os. Para avansı, *Fr. Avance de fonds, Al. Geldvorschuss, İng. Advance of money*) Sonradan hesabı yapılmak üzere peşin olarak verilen para.

PARA ÖZVERİSİ (Os. Para fedakârlığı, *Fr. Sacrifice pécuniaire, Al. Geldopfer, İng. Pecuniary sacrifice*) Herhangi bir işi yapmak için parayı gözden çıkarma... Örneğin bu anlamda "o, bu iş için bir hayli para fedakârlığında bulundu" denir.

PARA PAZARI (Os. Nakit piyasası, *Fr. Marché monétaire, Al. Geldmarkt, İng. Money market*) Paranın herhangi bir mal gibi alınıp satıldığı yer... *Bk. Borsa, Pazar.*

PARA REFORMU (Os. Para ıslahâtı, *Fr. Reforme monétaire*) Uluslararası para sisteminde değişiklik önerileri... *Para reformu* konusunda çeşitli öneriler ileri sürülmüş ve Triffin plânı, Posthuma plânı, Bernstein plânı, Keynes plânı vb. gibi birçok plânlar yapılmıştır. Bu plânlardan kimi altın esasını savunmakta, kimi ortaklaşa bir dünya parası çıkarılmasını ileri sürmekte, kimi de eşya-para temelini kabul edilmesini önermektedir. Örneğin Keynes, *bancor* adını taşıyacak yeni bir uluslararası para çıkarılmasını önermişti. Bu para, uluslararası bir para örgütü tarafından çıkarılacak ve miktarı uluslararası antlaşmalarla kafa karıştırılacaktı. Böylelikle paranın, yeni bir altın maddenin bulunması gibi rastlantısal öğelerle değişikliklere uğramaktan kurtarılması düşünülüyordu. Keynes, bu plânını 1923 yılında yayımladığı *Tract on Monetary Reform* adlı yapıtında açıklamıştır. Bununla beraber Bretton-Woods'ta bu önerilerin hiçbiri kabul edilmeyerek para, dolar temeline oturtulmuştur. Paranın altın bakımından devalüasyonu ve altın fiyatının yükseltilmesiyle sabit kambiyo yerine sürüm ve aranım dengelenecek serbest kambiyo önerileri de aynı konferansta ileri sürülmüştü. *Bk. Para.*

PARASAL ANAMAL (Os. Nakit sermaye, *Fr. Capital monétaire*) Anamalin parasal bölümü... *Malsal anamal* (Aynı sermaye) deyimini karşılığında kullanılır. *Bk. Anamal.*

PARASAL İNANCA

PARASAL İNANCA (*Os.* Nakdî teminât, *Fr.* Garantie pécuniaire, *Al.* Barkaution, Barsicherheit; *İng.* Pecuniary guaranty, Pecuniary warrant) Müteahhidin üstüne aldığı işi zamanında ya da şartnameye uygun olarak bitirmemesi durumunda kendisinden alınacak cezâ parasını karşılamak üzere peşin yatırıldığı para... Bu teminât, ihâleye girerken geçici (muvakkat) ve ihâle yapıldıktan sonra kesin (kat'î) olarak alınır. Bu işlem, genellikle devlet alımsatımlarında yapılır. Bunun dışında para teminâtı Ticâret ve Borçlar Hukuku'na ve Medenî Kanun'a ve Usûl Kanunları'na göre mahkemelere karşı da gösterilebilir. *Bk.* İnanca.

PARASAL ÖDENCE (*Os.* Nakdî tazminât, Maddî tazminât; *Fr.* Réparation pour un dommage matériel, *Al.* Ersatz für Vermögensschaden) Para ya da mal zararının tazmini... Bir kimsenin malvarlığında (mâmelekinde) bir eksiltmeyi ya da bir kârdan yoksun kalmayı gerektiren fiillerde olur. *Bk.* Ödence.

PARASAL ÜCRET (*Os.* Nakdî ücret, *Fr.* Salaire monétaire) Para olarak ödenen ücret... Mal olarak ödenen *malsal ücret* (Aynı ücret) deyimini karşılığında kullanılır. *Bk.* Ücret.

PARASI ALINMAK İÇİN GÖNDERİLEN BELGİT (*Os.* Tahsile gönderilen senet, *Fr.* Effet a l'encaissement, *Al.* Wechsel zum Inkasso, *İng.* Bill for collection) Vadesi geldiği zaman tutarı ödenmek üzere gönderilen senet... *Bk.* Senet.

PARA SIKINTISI (*Os.* Para sıkıntısı, *Fr.* Embarras pécuniaire, Embarras financier; *Al.* Geldverlegenheit, *İng.* Financial difficulty) Para bulamamaktan doğan sıkıntı... Buna *mâlî sıkıntı* da denir, örneğin bu anlamda "bugünlerde çok para sıkıntısı çekiyoruz" deyimini kullanılır. *Bk.* Para-bunalımı, Para darlığı.

PARASIZ (*Os.* Bedâvâ, *Fr.* Gratuit, *Al.* Gratis, Unentgeltlich; *İng.* Gratuitous) Karşılığında para almadan... *Bk.* Parasızlık.

PARASIZ DEĞİŞTİRME (*Os.* Bilâbedel mübâdele, *İng.* Swap) Mal ya da hizmet karşılığında başka bir mal ya da hizmet alıp verme... İkinci Dünya Savaşı'nda Anglo-Sakson savaş tutsakları tarafından icâdedilmiş, savaşın sonra özellikle Amerika'da yaygınlaşmıştır. Ellerindeki malı başka bir malla değiştirmek isteyenler için birçok *swap shop*'lar kurulmuştur. Bir çeşit eşya borsaları olan bu dükânlarda her aranan mal bulunabilmekte ve piyasa fiyatları ölçüsü üzerinden kolaylık-

la değiştirilebilmektedir. İlkel trampa sisteminde böylesine bir kolaylık yoktu, verilen malı alacak ve ona karşı istenilen malı verecek kimselerin birbirlerini bulabilmeleri gerekiyordu.

PARASIZLIK (*Os.* Parasızlık, *Fr.* Faute d'argent, *Al.* Aus Mangel an Geld, *İng.* For want of money) Parası olmamak... *Bk.* Parasız.

PARASIZ OLARAK (*Os.* Bedâva olarak, *Fr.* Gratuitement, *Al.* Umsonst, *İng.* Gratuitously) Karşılığında para almadan... Örneğin bu anlamda "size bunu parasız olarak veriyorum" denir. *Bk.* Parasız.

PARA SİYASASI (*Os.* Para siyâseti, *Fr.* Politique monétaire) Para, kredi ve fâiz hacim ve hadlerini ayarlayarak ekonomik dengeyi sağlama ve sürekli kılma politikası... Birçok economiciler *para politikası* konusunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Örneğin Kanadalı economici John Kenneth Galbraith (1908-)'e göre enflasyonlar ve bunalımlar ancak para politikasıyla önenebilir. Bu da, para sektöründe hükümet müdahalesiyle sağlanabilir. Galbraith'e göre, özel sektör üstündeki etkileri ne olursa olsun, hükümet mutlaka para konusunda ipleri elinde tutmalıdır. Son yıllarda moda olan para siyasalarından biri de Chicago Üniversitesi ekonomi profesörü Milton Friedman (1912-)'ın *monetarizm* adını verdiği para siyasasıdır. İsrâil, Şili, İngiltere gibi ülkelerde uygulanmaya çalışılan bu siyasaya göre fiyatlar serbest bırakılmalı ve esnek (fleksibl) kambiyo kurları uygulanmalıdır, piyasa dengesi ancak böylelikle sağlanabilir. Friedman'a göre böylesine bir para siyasasıyla enflasyonu durdurmak olanaklıdır. Yukarda adı geçen Galbraith şöyle demektedir: "Friedman okulunun deney taşanını İngiltere'ye teşekkür borçluyuz. Çünkü gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Serbest pazarlarla dolu bir dünya varolabilseydi Friedman bir peygamber olurdu. Çünkü Friedman'ın düşündüğü piyasa ekonomisinde bütün firmalar hemen hemen eşit güçtedirler. Oysa gerçek dünyada böyle bir piyasa yoktur, büyük firmalar vardır ve bunlar işlerini bankalarla yürütürken küçükler yok olur, ezilir". *Bk.* Para.

PARA SUNUSU (*Os.* Nakit arzı, *Fr.* Offre de la monnaie, *Al.* Geldversorgung, *İng.* Money supply, Supply of money) Bir ülkede tedâvül eden tüm paraların ve para değerindeki kâğıtların toplamı... *Bk.* Para istemi.

PARAŞÜT KURAMI (*Os.* Paraşüt nazariyesi, *Fr.* Théorie de parachute, *İng.* Symmetal-

list system of a goldstandard with a regulatory silver currency) Çift mâden para sisteminin destekleyen marjinalci Walras'ın bilim dışı kuramı... Yanlış ve gerçekdışı temellerden yola çıkan Léon Walras'a göre çift mâden para sisteminde (bimetalizm) altın ve gümüş birbirlerindeki fiyat istikrârsızlıklarına karşı birer *paraşüt* (gökten düşen bir cismin ağır ağır yere inmesini sağlayan şemsiye) rolü oynarlarmış. Altının azlığını gümüşün bolluğu ve gümüş fiyatının düşüklüğünü altın fiyatının yüksekliği dengelermiş. *Bk.* Çift mâden dizgesi, Para, Marjinalcilik.

PARA TECİMİ (*Os.* Para ticâreti, *Fr.* Commerce de la monnaie) Paranın parayla değiştirilmesi yoluyla yapılan ticâret... Para ticâreti, tarihsel süreçte, tecfeci ve tüccarların ortaya çıkışıyla başlamıştır. Ticâret, kredi ihtiyacını da yaratmıştı. Para dolaşımının alım ve satım işlerini birbirinden ayırması, birbirinden uzak yerlerde bulunan alıcıyla satıcı arasındaki para transferi zorunluluğu para ticâretine olanak sağlayan başlıca etkenlerdir. *Bk.* Para.

PARA TOPLAYICI (*Os.* Tahsildar, *Fr.* Receveur, Percepteur; *Al.* Einnehmer, *İng.* Receiver) Para toplamakla görevlendirilmiş ve yetkilendirilmiş kişi... *Bk.* Para alma yetkisi.

PARA TUTMA NEDENLERİ (*Os.* Nakdî tasarruf sâikleri, *Fr.* Motif des opérations, Motif de précaution, Motif de spéculation; *Al.* Transaktionsmotiv, Vorsichtsmotiv, Spekulationsmotiv; *İng.* Transaction motive, Precautionary motive, Speculative motive) Para saklamanın nedenlerini saptayan Keynes kuramı... İngiliz ekonomisi John Maynard Keynes'e göre para, üç nedenle elde tutulur: 1. *İş görmek için* (İşe yatırılan paranın geri gelmesi için belli bir süre gerekir, oysa bu süre içinde birçok harcamalar yapılacaktır, bu yüzden işadamları bir miktar parayı daima kasalarında saklarlar), 2. *Fırsatlardan yararlanmak için* (Spekülâtörler, çıkması olanaklı fırsatlar için daima yanlarında para saklarlar), 3. *Beklenmedik harcamalar için* (Bir hastalık olasılığından ansızın ortaya çıkacak iş harcamaları olasılığına kadar çeşitli olasılıklarla dolu bulunan gelecek korkusu, bir miktar paranın daima saklı tutulmasını gerektirir).

PARA TÜRLERİ (*Os.* Para neveleri, *Fr.* Formes de la monnaie, Espèces de la monnaie; *Al.* Arten und Formen des Geldes, Geldsorte; *İng.* Monetary means of payment, Sort of money) Para çeşitleri... Tarihsel süreçte çeşitli paralar kullanılmıştır, çağımızda da

birçok para çeşitleri birlikte kullanılmaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır: 1. *Mal-para* (*Fr.* Monnaie-marchandise), mâdânsel değeri resmî değerine eşit olan paradır. En belli örneği altın paradır ki çağımızda kullanılmamaktadır. 2. *Kâğıt para* (*Fr.* Monnaie papier) ki *fiyat para* ve *kaima* de deniyor, bunların mâdânsel karşılığı yoktur, yasalar ve alışkanlıklarla geçerli kınırlar. 3. *Saymaca para* (*Fr.* Monnaie fiduciaire) ki kâğıt para, yazılı para (kaydî para) ve simgesel para (temsîlî para)'ların tümünü dilegetiren bir deyimdir, güvene dayanan paradır, değerli mâden karşılıkları yoktur. Poliçeler, ödeme mektupları, banknotlar bu niteliktedir. 4. *Simgesel para* (*Fr.* Monnaie représentative) ki *temsîlî para* da denir, değersiz mâdenlerden yapılmış ufak paralar ve mâdânsel para şehâdetnâmeleri bu niteliktedir. 5. *Yazılı para* (*Fr.* Monnaie scripturale) ki *kaydî para* da denir, çağdaş İngiliz bankerleri tarafından icâdedilmiştir, bankalarca yapılan hesap işlemlerini dilegetirir, fizik yapısı yoktur, defterler üstünde yapılan para kaydı işlemleridir. 6. *Ufak para* (*Fr.* Petite monnaie) ki mâdânsel değerleri temsil ettikleri değerin çok altındadır, bu yüzden simgesel para niteliğindedir. 7. *Çevrilebilir para* (*Fr.* Monnaie convertible) ki serbest döviz niteliğindedir, her an dövize ya da değerli mâdenâye çevrilebilir. 8. *Para benzeri* (*Fr.* Quasi monnaie) ki özel hesapları dilegetirir. *Bk.* Para.

PARA ÜŞÜŞMESİ (*Os.* Para tehâcümü, *Fr.* Afflux d'argent, *Al.* Geldzufluss, *İng.* Influx money) Piyasada paranın birdenbire bollaşması... Bu durum, 1950 Türkiye'sinde uygulanan ekonomi siyasasıyla gerçekleşmişti. O yıllarda para üşüşmesini hayranlıkla izleyenler kısa bir süre sonra paranın hızla kaçışmasını şaşkınlıkla seyrettiler. *Bk.* Para, Para bolluğu.

PARA VARLIĞI (*Os.* Nakit mevcûdu, *Fr.* Réserve monétaire, Stock monétaire, Caisse monétaire; *Al.* Geldvorrat, *İng.* Cash monetary, Balance monetary, Stock) Elde bulunan paranın tümü... *Bk.* Para.

PARAYA ÇEVİRME (*Os.* Nakde tahvil, Tasfiyei hesâp; *Fr.*, *Al.* Liquidation, *İng.* Liquidation, Settlement, Winding-up) Herhangi bir değeri paraya çevirme... Ekonomi dilinde *Likidasyon* deyimimin çeşitli anlamları vardır: *Hesap kapatılması* (Tasfiye) anlamına gelir, borsalarda satılan değerlerin paralarının *tahsil edilmesi* anlamını dilegetirir, ticâret dilinde elden hemen çıkarılması gereken malların *düşük fiyatla satılması* anlamında kullanılır, bu anlamda *indirimli satış* deymiyle anlam-

PARAYA ÇEVİRME GEÇERDEĞERİ

daştır; doğrudan doğruya *elden çıkarma* ya da *satma* anlamında da kullanılır, örneğin bu anlamda "bir mülkü satma" (*Fr. La liquidation d'une propriété*) denir; kapanacak olan bir firmanın tüm aktifini *paraya çevirme*'si de *likidasyon* deyimiiyle dilegetirilir. *Bk. Hazır parayı yeğleme.*

PARAYA ÇEVİRME GEÇERDEĞERİ (*Os. Likidasyon kuru, Fr. Cours de liquidation, Cours de compensation; Al. Liquidierungskurs, İng. Making up price*) Herhangi bir değeri paraya çevirirken saptanan kur... *Bk. Geçerdeğer.*

PARAYA ÇEVİRMEK (*Os. Nakde tahvil etmek, Fr. Réaliser du gage, Al. Umsetzen zu Gelde machen, Pfandverwertung, Versilberung; İng. To realize assets*) Rehin ya da haczedilmiş bulunan ya da iflâs masasına getirilen malların satılıp paraya çevrilmesi işlemi... *İcra ve İflâs Kanunu'nun 106-136, 145, 152, 241-245. maddelerine göre yapılır. Bk. Paraya çevirme.*

PARAYA ÇEVİRMEYİ YEĞLEME KURAMI *Bk. Hazır parayı yeğleme.*

PARAYA ÇEVİRİLİR DEĞER (*Os. Nakde tahvili kaabil kıymet, Fr. Liquidité, Al. Liquiditaet, İng. Liquidity*) Harcanabilecek durumda olan satınalma gücü... Derhal harcanabilecek durumda bulunan değerler paraya çevrilmelerinin kolaylığı ve hızı bakımından üç dereceye ayrılırlar: Cepteki para birinci derece, tahvil ve bonolar ikinci derece, her türlü taşınabilir değerler (mankul kıymetler) ve külçe altın üçüncü derece likiditedir. *Bk. Paraya çevirme.*

PARA YARDIMI (*Os. İâne, Fr. Souscription, Al. Hilfe, Beitrag; İng. Help, Donation, Subsidy*) Parayla yapılan yardım... Yardım olarak verilen parayı da dilegetirir. *Bk. Yardım.*

PARA YATIRIMI (*Os. Para tevdiâtı, Fr. Placement de fonds, Al. Geldanlag, İng. Investment of money*) Belli bir iş için verilen para... Örneğin bu anlamda "bu işe çok para yatırdık" denir. *Bk. Yatırım.*

PARA YÜKÜMLÜLÜĞÜ (*Os. Parafiskalite, Fr. Parafiscalité, Al. Parafiskalitaet, İng. Parafiscality*) Vergi benzeri parasal yükümlülük... Çeşitli kuruluşlara ve kişilere hükümetçe parasal yükümlülük konmasına dilegetirir. Örneğin gerek işçilerin ve gerek işverenlerin Sosyal Sigortalar Kurumu'na ödemek zorunda buldukları paralar bir *parafiskalite*'dir. Bunun gibi her avukatın baroya, her hekimin etibbâ

odasına vb. ödemek zorunda bulunduğu aidatlar da böyledir. Bunlar vergi değildir, ama vergi gibi ödenmeleri yasalarla zorunlu kılınmıştır. *Bk. Vergi.*

PARÇA BAŞINA ÇALIŞMAK (*Os. Parça başına sarfı mesâî, Fr. Travailler aux pièces, Al. Auf stück Arbeiten, İng. To work by the piece*) Parça başına ücret alarak çalışmak... *Bk. Parça başına ücret.*

PARÇA BAŞINA ÜCRET (*Os. Parça başına ücret, Fr. Salaire aux pièces*) Üretilen malın miktarı üstünden verilen ücret... *Zamana göre ücret* deyimii karşılığında kullanılır, zamana göre ücretin örtük bir biçimidir. Temel ücret biçimleri *zamana göre ücret*'le *parça başına ücret*'tir, bütün öteki ücret biçimleri bu iki biçimden türemiştir ve bunların değişik görünümüdür. *Parça başına ücret* anamalcılar için birçok bakımlardan elverişlidir: İşçi mümkün olduğu kadar çok parça üretmek için işgünüü uzatır, anamalcı belli bir parça sayısından daha çok üretilen parçalar için indirimli bir ücret uygular ve işçi daha çok kazanabilmek için bu indirim katlanır, anamalcı yol vereceği beceriksiz işçileri bu sistem sayesinde verimli işçilerden ayırır, anamalcı denetçi ve hattâ binâ masraflarından -bu arada aydınlatma, ısıtma vb.- kurtulabilir ve üretimi işçinin evinde de yaptırabilir, anamalcı kusurlu üretilen parçalara ücret vermez ve böylelikle daha netikli bir üretim sağlamış olur. *Bk. Ücret.*

PARÇA HESÂBIYLA İŞ (*Os. Parça hesabıyla iş, Fr. Travail aux pièces, Travail a la tâche, Travail a forfait; Al. Akkordarbeit, İng. Piece work*) Parça başına ücret alınarak yapılan iş... *Bk. Parça başına çalışmak, Parça başına ücret.*

PARÇA MAL (*Os. Parça mal, Kırkambar; Fr. Cueillette, Al. Stüctgüter, İng. Piece goods, Sundry goods, Parcels*) Parça başına yapılan mal taşıma sözleşmesi... Navlun sözleşmelerinin bir biçimidir. Navlun sözleşmeleri *iskarça* adı verilen tam gemi kirâlaması biçiminde olabileceği gibi yarım ya da bir ambara özgü kirâlama ve *kırkambar* adı verilen parça mal üzerinden kirâlama biçimlerinde de olabilir.

PARETO YASASI (*Os. Pareto kanunu, Fr. Loi de Pareto, Al. Pareto Gesetz, İng. Pareto law*) En yüksek gelirlerin her zaman ve her yerde aynı biçimde dağıldığını ilersüren yasa... Faşizmin ideolojik öncüsü İtalyan ekonomisi ve toplumbilimcisi Vilfredo Pareto (1848-1923), tüm çağlarda ve tüm ülkelerde

PAY BELGİTLERİNİN VERİM KATSAYISI

en yüksek gelirlerin aynı biçimde dağıldığını ilerisürer. Başka bir anamalcı ekonomici ve 1970 Nobel Armağanı sahibi Amerikalı profesör Paul Anthony Samuelson (1915-) bunun hiç de doğru olmadığını söyler. *Bk.* Gelir dağılımı.

PARİTE (*Os.* Tesâvii kıymet, Müşâbeheti tamme; *Fr.* Parité, *Al.* Gleichheit, *İng.* Parity) Bir ülkenin parasına bir başka ülke parasıyla verilen değer... İki ülke parasının karşılıkları altın miktarlarının birbirlerine oranını dilegetirir. *Para eşitliği* demektir. Ayrıca, mâdânsel paraların külçe olarak kambyo değerlerini de dilegetirir. Endeks sayılarına göre saptanan fiyat düzeyine de *fiyat paritesi* (*İng.* Parity price) denir. *Bk.* Para, Kambyo para değeri eşitliği.

PARKİNSON YASASI (*Os.* Parkinson kanunu, *Fr.* Loi de Parkinson, *Al.* Parkinson Gesetz, *İng.* Parkinson law) Ücretlerin fiyat artışlarının daima altında kaldığını ilerisüren yasa... Anamalcı üretim düzeninin temel yasalarından habersiz bulunan anamalcı ekonomici Parkinson, ücretle çalışan insanlara (memur, işçi, hizmetli) devlet ve firma gelirlerinin artması oranında zam yapılmadığını ilerisürerek eski bir deyimle *mâlümu i'lâm* eder (Bilineni bildirir). *Bk.* Ücret.

PASİF (*Os.* Düyünât, *Fr.* Passif, *Al.* Passiva, *İng.* Liabilities) Devletin, tecimsel bir girişimin ya da kişinin belli bir andaki borçlarının tümü... Alacaklarının ve mallarının tümünü dilegetiren *varlık* (Aktif) deyimini karşılığında kullanılır. Bu deyim, genellikle *aktif* ve *pasif* deyimleriyle dilegetirilir. *Bk.* Varlık.

PATENT *Bk.* Bulgu belgesi.

PATERNALİZM *Bk.* Babacılık.

PATRON *Bk.* İşveren.

PATTEN KURAMI (*Os.* Patten nazariyesi, *Fr.* Théorie de Patten, *Al.* Patten theorie, *İng.* Patten theory) Güçlü ülkelerin korunması kuramı... Gelişmiş bir sanayi ülkesi olan Amerika'nın, işçi ücretleri seviyesini muhafaza ya da yüksek tutma bakımından, nasıl korunacağı birçok Amerikan economicisini düşündürmüştür. Bunlar arasında bulunan S. Patten (1852-1922), bu konuda 1890 yılında güçlü ülkelerin korunması kuramını ilerisürdü. Patten, bu kuramında, ülkeleri *statik* ve *dinamik* (Amerika) olmak üzere ikiye ayırmakta ve bu iki tip ülke arasında ticâretin serbest bulunması halinde ücretlerin en düşük ücret haddine göre -yani, statik ülkelerdeki ücret haddine göre- eşitleneceğini ilerisürerek Amerika'nın korunmasını önermektedir.

PAY (*Os.* Hisse, *Fr.* Part, Lot; *Al.* Anteil, Quote, Gewinnanteil. *İng.* Share, Portion; *Lâ.* Pars) Herhangi bir şeyden ayrılan ve bir kimseye düşen bölüm... Hukuk dilinde kolektif ve komandit şirket ortaklarının şirkete katılma oranlarını adlandırır. *Bk.* Hisse senedi.

PAY BELGİTİ ANAMALI (*Os.* Hisse senedi, sermâyesi, *Fr.* Capital actions, *Al.* Aktienkapital, *İng.* Share capital) Pay belgileri tutarlarının sağladığı anamal... *Bk.* Pay.

PAY BELGİTİ ÇIKARILMASI (*Os.* Hisse senedi ihracı, *Fr.* Émission d'actions, *Al.* Aktienausgabe, *İng.* Issue of shares) Hisse senetli şirketlerin kuruluşlarında ya da sermâye arttırmalarında ortaklar sağlamak amacıyla hisse senetleri düzenleyerek satışa arz etmeleri... *Bk.* Pay belgimli ortaklıklar.

PAY BELGİTİ KESİLGESİ (*Os.* Hisse senedi kuponu, *Fr.* Coupon d'action, *Al.* Aktienabschnitt, *İng.* Coupon, Dividend, Warrant) Yıllık fâizlerini alabilmek için hisse senetlerine eklenen kupon... *Bk.* Kesilge.

PAY BELGİTİNE ÇEVİRİLEBİLEN BORÇ BELGİTİ (*Os.* Eshâma kaabili tahvil tahvilât, *Fr.* Obligation convertible, *Al.* Konvertible Obligationen, *İng.* Convertible bond) Hisse senetli şirketlerin daha sonra hisse senedine dönüşecek biçimde çıkardıkları tahvil... Bilindiği gibi tahviller düzenli fâiz verirler, ama para değerinin düşüşünden zarar görürler, daha açık bir deyişle, tahvil sahibi fâizini muntazaman alır, ama anaparası enflasyon ve devâliasyon hallerinde durduğu yerde erir. Buna karşı hisse senetleri gerçek değerlere dayandıklarından para düşüşlerinden pek zarar görmezler, ama kuruluş yıllarında ve hattâ uzun yıllar kâr edemeyebilir ve temettü dağıtamayabilirler. Paralarını düzenli bir gelir karşılığında yatırmak isteyen para sâhipleri hisse senedi çıkaran yeni bir kuruluşa güven duymayabilirler. Pay belgiline çevrilebilen borç belgileri yeni kuruluşlarca bu yüzden çıkarılır, daha açık bir deyişle yeni şirket kâr etmeye başlayınca kadar bu çevrilebilir (konvertibl) tahvilleri alanlara muntazaman fâiz öder, kâra geçtikten sonra da tahvilleri hisse senedine çevirip temettü ödemeye başlar. Tahvillerin ne zaman hisse senedine çevrileceği ve bunun koşulları şirket statüsünde ve tahvil üzerinde gösterilir. *Bk.* Hisse senedi, Tahvil.

PAY BELGİTLERİNİN VERİM KATSAYISI (*Os.* Hisse senetlerinin müsmiriyet emsâli, *Fr.* Coefficient de rendement des actions, *Al.* Koeffizient der Aktienrendite, *İng.* Coefficient

PAY BELGİTLİ ORTAKLIKLAR

of yield per share) Dağıtılan temettü ile hisse senedi değeri arasındaki oran... *Bk. Pay.*

PAY BELGİTLİ ORTAKLIKLAR (*Os. Hisse senetli şirketler, Fr. Sociétés par actions*) Kooperatif, komandit ve anonim şirketler... *Bk. Şirket.*

PAYDAŞ (*Os. Hissedar, Fr. Actionnaire, Participant. Al. Aktionaer, Anteilseigner, İng. Shareholder, Stockholder, Share owner*) Anamalı paylara bölünmüş şirketlerin ortağı... Sermâyeleri birbirine eşit parçalarına ayrılmış şirketlerin her sermâyeye parçasına *pay* (hisse) ve bu parçaların sâhiplerine *paydaş* (hissedar) denir. Anamalı paylara bölünmüş (sermâyesi eshâma münkaşem) şirketler anonim, komandit ve kooperatif şirketlerdir. Bunların dışındaki şirketler anamallarını paylara bölemezler. Medenî Kanun'un 623. ve onu izleyen maddelerine göre de paydaş, herhangi bir mala şâyian (ortaklaşa) sâhibolup hisseleri birbirinden ayrılmamış olanları adlandırır. Örneğin üç çocuğa ölen babalarından mirâs olarak bir ev kalır, bu evi satıp paylarını ayırmadıkları sürece bu çocuklar o evin hissedarıdır. *Bk. Pay, Ortak, Hisse senedi.*

PAYLAŞMA (*Os. Mukaaseme, Fr. Partage, Al. Unter sich verteilen, İng. A share, Divide up*) Payların bölüşülmesi... Bir şirketin ortakları ya da bir ailenin bireyleri arasında gelirin bölüşülmesini dilegetirir. *Bölüşme* (*Fr. Distribution des parts*) de denir. Ulusal gelirin bir ulusun bireyleri arasında bölüşülmesi de bu deyimle dilegetirilir. *Bk. Bölüşüm.*

PAYLAŞMA DÂVÂSİ (*Os. Taksim dâvâsî, Fr. Action en partage, Al. Teilungsklage, İng. Action for partition, Lâ. Partitio*) Birden çok kişilerin müşterek ya da iştirâk halinde mülkiyetleri altında bulunan taşınır ve taşınmaz malların hisselerine göre paylaşılması ve böylelikle müşterek ya da iştirâk halindeki mülkiyete son verilmesi için hisse sahiplerinden biri tarafından öteki hissedarlar aleyhine açılan dâvâ... Medenî Kanun'un 583, 586, 602, 627, 628, 631. maddelerine göre açılır. *Bk. Ortaklığı giderme, Paydaş.*

PAYLI ANAMAL (*Os. Hisseli sermâyeye, Fr. Action de capital, Al. Kapitalaktie, İng. Original share*) Paylara bölünmüş anamal... *Bk. Pay belgiti anamalı.*

PAY VE BORÇ BELGİTİ (*Os. Eshâm ve tahvilât, Fr. Action et obligation, Valeurs mobilières, Titres, Fonds publics. Al. Effekten, İng. Stocks fund, Public fund*) Hisse ve borç senetleri... *Bk. Hisse senedi, Tahvil.*

PAY VE BORÇ BELGİTİ BORSASI (*Os. Eshâm ve tahvilât borsası, Fr. Bourse de valeurs, Bourse des fonds publics; Al. Effektenbörse, Fondsbörse; İng. Stock-exchange*) Kambiyo borsası... *Bk. Borşa, Kambiyo.*

PAY VE BORÇ BELGİTİ TECİMİ (*Os. Eshâm ve tahvilât ticâreti, Fr. Commerce des titres, Commerce des valeurs; Fr. Effektenhandel, Fondsgeschaef; İng. Stock-exchange business*) Hisse senedi ve tahvil alımsatımıyla yapılan ticâret... *Bk. Borsa, Kambiyo.*

PAZAR (*Os. Pazar, Piyasa, Çarşı, Bedesten; Fr. Marché, Al. Markt, İng. Market, Lâ. Mercatus*) Alımsatım yeri... Bölgesel pazar, ulusal pazar, ülkesel pazar ve dünya pazarı gibi çeşitleri vardır; örneğin Adana kenti pamuk pazarıdır ya da Çin, Amerika için iyi bir pazardır denir. Diyalektik ekonomide *değer* kavramının açıklanması için *pazar* kavramı çok önemli bir öğedir, çünkü anamalı ekonomide pazar *mal dünyasını* dilegetirir. Türkçemize İtalyancadan geçme *piyasa* deyimini de *pazarla* anlamdaştır. Piyasa ya da pazardaki eğilim, sürüm (arz) ve aranım (talep) arasında bir eşitlik kurmaktır. Bu eşitlik kurulmadıkça fiyat sürekli olamaz, yükseliş ve alçalışlarla dalgalanır. Sürümün aranımdan az olduğu pazara *satıcı pazarı*, aranımın sürümden az olduğu pazara da *alıcı pazarı* denir. Çünkü birincisinde satıcılar ve ikincisinde de alıcılar ötekilere şartlarını kolaylıkla kabul ettirebilirler. Sürüm ve aranım niceliklerinin alın ve satım anında bilindiği *örgütlenmiş pazarlar borsa*lardır, çünkü alıcı ve satıcı sınırları alacakları ve satacakları miktarlarla fiyatları bildirmişlerdir. Örgütlenmemiş pazarlarda sürüm ve aranımın eşit olduğu fiyat hemen gerçekleşmez, çünkü alıcılar da satıcılar da bütünsel durumu bilemezler, bu yüzden de bu gibi pazarlarda fiyatlar sürekli olarak dalgalıdır. *Bk. Değer, Mal, Fiyat.*

PAZAR ARAŞTIRMASI (*Os. Piyasa taharriyâtı, Fr. Recherche commerciale, Relevé d'opinion; Al. Marktuntersuchung, İng. Market survey*) Müşterilerin istekleri, gereksinimleri, eğilimleri ve zevkleri üstünde yapılan araştırma... Satış yerlerinde çalışanların deneyleri ve elde ettikleri kanılar da bu piyasa anketlerine eklenir. *Bk. Pazar, Pazar çözümlemesi.*

PAZAR BİÇİMLERİ (*Os. Piyasa şekilleri, Fr. Formes du marché, Al. Marktformen, İng. Market structures*) Alıcılarla satıcıların karşılaşmalarında saptanan çeşitli biçimler... Normal bir pazar biçiminde pek çok sayıda al-

cı pek çok sayıda satıcıyla karşılaşır, bu durumda arz ve talep yasası da işler. Ne var ki çağdaş pazarlarda bu durum olağandışıdır ve hemen hemen hiç rastlanmaz. Çağdaş pazarlarda genellikle tek satıcıyla çok sayıda alıcı (normal monopol), tek satıcıyla tek alıcı (ikiyanlı monopol), tek satıcıyla az sayıda alıcı (kısıtlı monopol), birkaç satıcıyla tek alıcı (monopson), birkaç satıcıyla birkaç alıcı (ikiyanlı oligopol), birkaç satıcıyla çok sayıda alıcı (oligopol), birkaç alıcıyla çok sayıda satıcı (oligopson) vb. karşılaşır. Bu durumlarda arz ve talep yasaları işlemez, fiyatlar alıcı ya da satıcıların gücüne göre değişir. Çok sayıda satıcısı bulunan tek alıcı da fiyata egemendir. *Bk. Pazar.*

PAZAR ÇÖZÜMLEMESİ (*Os. Piyasa tahlili, Fr. Analyse du marché, Étude de marché; Al. Marktanalyse, İng. Market analysis*) Bir malın ne zaman, nerede, kimlere ve ne miktarda satılabileceğini saptamak için yapılan inceleme ve araştırma... Kâr etme amacıyla yapılan anamalcı üretimde bu çözümleme çok önemlidir, pazarlama bu çözümlemenin doğru olarak saptanmasına çalışılan sonuçlarına göre yapılır. Bu çözümleme sonuç olarak genelde bir tahmindir, çağımızda bilgisayarların yardımından da yararlanılmaktadır, elde edilen sonuçların değerlendirilmesine de *İng. judgmental approach* deniyor. *Bk. Pazar araştırması, Pazarlama.*

PAZARDA SATILAN GÖREV (*Os. Piyasada satılan hizmet, Fr. Service vendant au marché*) Değer yaratan hizmet... Değer yaratmayan *pazarda satılmayan hizmet* deyimi karşılığında kullanılır. Diyalektik ekonominin bu ayrımı, özellikle ulusal gelir hesaplarında çok önemlidir. Örneğin bir berberin hizmeti değer yaratır, çünkü hizmeti patronu tarafından pazarda satılmaktadır. Berber, işgününün bir bölümünde kendisinin yeniden üretimi için gerekli değeri, öteki bölümünde de patronu için artık-değer üretir. Buna karşı bir hizmetçinin hizmeti değer yaratmaz, çünkü hizmeti pazarda satılmaz, doğrudan doğruya efendisi tarafından tüketilir. Bu ayrımada temel, *hizmetin niteliği* değil, *hizmetin kullanılma tarzıdır*. Örneğin berber salonundaki berber değer ürettiği halde bir milyonerin özel olarak evinde bulundurduğu ücretli berberi değer üretmez. Bir hizmetin pazarda satılma ve satılmama niteliği, onun değer üretip üretmemesine tekaül eder, bu da *üretici hizmetle üretici olmayan hizmeti birbirinden ayırır. Bk. Değer, Artık-değer, Pazar, Ulusal gelir, Görev.*

PAZAR DEĞERİ (*Os. Piyasa kıymeti, Fr. Valeur de marché*) Malın toplumsal değeri... Diyalektik ekonomi deyimidir, malın bireysel değeri karşılığında kullanılır. Anamalcı ekonomide önemli olan malın, bireysel değeri değil, *pazar değeridir*. Çünkü anamalcı üretim, toplumsal bir üretimdir; anamalcı üretimde, bireysel kullanım için değil, *pazar* için üretilir. Çünkü anamalcı değer, sanayi yapısının belli bir durumuyla pazarın belli bir durumunda üretim için toplumsal bakımdan gerekli emek miktarıdır. Malın *bireysel değeri*, her mal biriminin üretimi için harcanan emek miktarını dilegetirir, *pazar değeri*yse bireysel değerlerin aritmetik ortalamasıdır. *Bk. Pazar, Değer, Ortalama.*

PAZAR DENGESİ (*Os. Piyasa muvâzenesi, Fr. Équilibre du marché*) Tam rekabet koşulları altında fiyat mekanizması yoluyla tüketiciler, firmalar ve faktör sahipleri arasındaki uyuma... Doğadaki uyumun gözlenmesi sonucunda ekonomik yaşamda da varsayılan bu uyumaya *genel denge* denir. Böyle bir denge durumunda, belli mal ve faktörlerin sürüm ve aranımaları belli bir fiyattan birbirine eşittir. Genel denge durumunda piyasanın üç kategorisi (tüketiciler, firmalar, faktör sahipleri) tek fiyata uymak zorunda kalırlar ve bağımsız bir davranışla kendilerine özgü bir strateji seçemezler. Daha açık bir deyişle, bütün kategoriler birbirlerine zorunlu olarak uyma durumundadırlar. *Bk. Liberalizm, Otomatik denge, Fizyokratlık, Walras kuramı.*

PAZAR DÖNEMİ (*Os. Piyasa devresi, Fr. Période du marché*) Çok kısa dönem... *Kısa dönem* ve *uzun dönem* deyimleri karşılığında kullanılır. Bu çok kısa piyasa döneminde piyasadaki mal *stoktur*, yani miktarı değişmez. Bu bakımdan *sürüm* sabittir, piyasaya ne gelmişse o satılacaktır. Buna karşı, fiyatı belirleyecek olan sadece *aranımdır*. Böyle bir dönemde malların fiyatı *bekletilebilen* ya da *bozulabilen* mal olmalarına göre değişir. Bekletilebilen mal aranımın etkisine karşı dayanabilir, ama bozulabilen mal dayanmaz. Bozulabilen mallarda aşırı fiyat düşüklüğü, satıcıların o malları kendilerinin tüketmesi ya da denize dökmesiyle sonuçlanabilir. *Bk. Kısa dönem.*

PAZAR EKONOMİSİ (*Os. Piyasa iktisadı, Fr. Économie de marché*) Para ekonomisi... Toplumcu ekonomi dilinde *plânlı ekonomi* deyimi karşılığında kullanılır. *Piyasa ekonomisinde* üretim, plâna göre değil; fiyat, sürüm ve aranımına göre belirlenir. Anamalcı eko-

PAZAR FİYATI

nomi tam bir *piyasa ekonomisi*dir, çünkü üretim piyasa için yapılır. Buna karşı gerikalmiş tarım ülkelerindeki kullanım için yapılan tarım üretimi, *piyasa ekonomisi* dışındadır. Gerikalmış ülkelerin ekonomisi böylece birtürdenlik göstermemekle de anamalcı ekonomiden ayrılır. Liberallere göre *piyasa ekonomisi* kendi dengesini kendi kurar ve optimal kaynak dağılımını gerçekleştirir. *Bk.* Liberalizm.

PAZAR FİYATI (*Os.* Piyasa fiyatı, *Fr.* Prix du marché, *Al.* Marktpreis, *İng.* Market price) Kısa dönem fiyatı... Klâsiklerin kullandığı bir deyimdir. Uzun dönem fiyatını dilegetiren *doğal fiyat* deyimini karşılığında kullanılır. Klâsiklere göre bir malın değiştirme değeri, o malın fiyatında belirir. Bunu da, yani *piyasa fiyatını* da, sürüm ve aranın yasası belirler. Adam Smith ve David Ricardo, bildiği gibi, bütün bu savlarında tam rekabet koşullarını varsayarlar. *Doğal fiyatı*, Smith ve Ricardo'ya göre, *mâliyetle* belirlenen bir uzun dönem fiyatıdır ve *piyasa fiyatı* artık hep bu *doğal fiyatın* çekim alanında kalacaktır, onunla birleşme bile onun altında ya da üstünde dolaşıp duracaktır. Bu klâsik anlayış dışında pazar fiyatı, pazar koşullarında gerçekleşen *satış fiyatını* dilegetirir. Tam rekabet koşulları içinde bu fiyat tektir ve sürüm-aranım yasasıyla belirlenir. Bu fiyatın gerçekleşmesinde diyalektik, ikiyanlı bir ilişki sözkonusudur; *Pazar fiyatını* sürüm ve aranın belirlediği gibi, pazardaki sürüm ve aranın miktarları da bu fiyatla belirlenir. Bu fiyata *satış fiyatı* da denir. *Pazar fiyatı* ya da *piyasa fiyatı* ya da *satış fiyatı* deyimlerini -ki aynı anlamdadırlar- *üretim fiyatı* ve *mâliyet fiyatı* deyimleriyle karıştırmamak gerekir. Üretim fiyatı, o malın üretimi için yatırılan değişmeyen ve değişken anamalların toplamıdır (*Bk.* Değişmeyen anamal, Değişken anamal). *Mâliyet fiyatı*, üretim fiyatına artık-değerin, yani kâr denilen değer fazlasının eklenmesiyle elde edilir. Pazar ya da satış fiyatıysa, tam rekabet koşulları içinde, üretim fiyatlarının aritmetik ortalamasıdır. Çünkü çeşitli gelişme farkları içinde bulunan firmalar -ya da ülkeler- aynı mâliyetle bile çeşitli üretim fiyatları elde ederler. Diyelim her ikisi de yüzer liralık anamala sahip olan iki firma var. Birincisi daha gelişmiş olduğundan seksen lirasını makinelere, yirmi lirasını işçi ücretlerine yatırıyor. Artık-değer oranını yüzde yüz kabul edelim. Birinci firma yüz liralık mâliyetiyle, yirmi liralık artık-değerle birlikte, yüz yirmi liralık bir üretim değeri elde edecek. İkinci firmayı gelişmemiş sayarsak yüz liralık anamalinin yirmi

lirasını makinelere ve seksen lirasını işçi ücretlerine yatırdığını kabul edebiliriz. Bu takdirde ikinci firma, birinci firmaya eşit olan yüz liralık mâliyetiyle, seksen liralık bir artık-değerle birlikte, yüz seksen liralık bir üretim değeri elde edecek. Görüldüğü gibi aynı mâliyetle (her ikisinde de yüz lira) farklı üretim fiyatları (birincide yüz yirmi lira, ikincide yüz seksen lira) elde edilmiştir (*Bk.* Anamalin organik bileşimi). Örneğimizde satış (pazar) fiyatı her iki mal için de, aritmetik ortalamaları olan, yüz elli liradır. *Pazar fiyatının* gerçekleşmesinde *üretim fiyatı* çok önemlidir, çünkü pazar fiyatının ağırlık merkezi üretim fiyatıdır, pazar fiyatı sürüm ve aranın miktarlarıyla dalgalandığı halde üretim fiyatı kesindir ve malla para arasındaki normal değiştirme ilişkisini meydana koyar. Üretim fiyatının, pazar fiyatında ağırlık merkezi oluşu şu çok önemli sonucu doğurmaktadır: Pazar fiyatının üretim fiyatından yüksek ya da aşağı olması durumlarında bu yükselme ve alçalma hareketini durduran ve ters yöne çeviren bir tepki meydana gelir. Çünkü, pazar fiyatı üretim fiyatını aşarsa kâr artar, anamal bu artan kârlı üretim alanına akarak o ürünün sürümünü de artırır. Sürümün bu artışı fiyatları düşürür. Pazar fiyatı, üretim fiyatının altına düşerse bunun tersi olur; kâr oranı düşer ve anamal bu alandan kaçarak sürümü azaltır, bu da fiyatları yükseltir. Görüldüğü gibi, *pazar fiyatı* herhangi bir malın *üretim fiyatının* çevresinde dönüp dolaşmaktadır (büyük ekonomici Adam Smith, ayrı terimler kullanmakla beraber, bu olayı görmüş ve açıklamıştır). Bir mal *pazara* götürülmezse onun fiyatı nasıl gerçekleşir? *Gelir dağılımı* konusunda değerli bir doktora tezi vermiş olan Dr. Korkut Boratav şöyle demektedir: "Birçok hallerde, ürününü pazara taşıyabilecek maddî araçlardan ve imkânlardan dahi yoksun olan küçük üretici, ürün henüz toplanmadan tarlada veya ağaç üzerindeyken *düşük fiyatla* ve belli bir avans karşılığında tüccara satış yapar. Eline geçen fiyat, daha sonra teşekkül edecek *piyasa fiyatının* genellikle altındadır ve bu fark küçük üreticinin -avanstan doğan bir fâiz yükü şeklinde de yorumlanabilecek- bir ilâve sömürülme payıdır" (Dr. Boratav, *Gelir Dağılımı*, İstanbul 1969, s. 133. Aktarılan parçadaki iki deyim tarafımızdan italik yazılmıştır). *Bk.* Pazar.

PAZAR İSTEMİ (*Os.* Piyasa talebi, *Fr.* Demande du marché) Herhangi bir pazarda tüketici taleplerinin toplamı... Tek tek firma-

ların sunularının (arzlarının) toplamını dilegetiren *pazar sunusu* (Os. Piyasa arzı, Fr. Offre du marché) deyimi karşılığında kullanılır. Sunu ve istem yasası (arz ve talep kanunu), pazar istemiyle pazar sunusunun serbestçe karşılaşmasında geçerlidir, ne var ki çağdaş koşullarda bunlar hiçbir zaman serbestçe karşılaşamazlar. *Bk.* Sunu ve istem yasası.

PAZAR KANUNU *Bk.* Kaynaklar kuramı.

PAZAR KESTİRİMİ (Os. Piyasa tahmini, Fr. Prévision du marché, Al. Marktprognose, İng. Forecasting) Pazarın ve genellikle de ekonominin ilerde tutacağı yönü önceden kestirme işlemi... Anamalcı ekonomide bunun için çeşitli yöntemler uygulanır ve çeşitli kuramlar ileristirülür. Endeksler ve istatistikler, geleceği kestirmenin başlıca dayanaklarıdır. Bu iş için dünyada özel olarak kurulmuş birçok kuruluşlar da vardır, örneğin Amerika'nın ünlü *ekonomik araştırmalar ulusal bürosu* (İng. National Bureau of Economic Research) bu kuruluşların tipik örneklerinden biridir. *Bk.* Pazar çözümlemesi, Pazar araştırması.

PAZARLAMA (Os. Piyasaya arzetme, Fr. Commercialisation, Al. Marktforschung, İng. Marketing) Malı pazara çıkarma ve satma tekniği... Ekonomî biliminin önemli bir dalı sayılır ve *üretim ticâret alanında değerlendirilmesi sanatı* olarak tanımlanır. Bir çeşit *piyasa incelemesi* (Fr. Étude de marché)'dir. Üretilen malların kime, ne zaman, ne miktarda, kaçta, nasıl, hangi araçlarla ve hangi koşullarla satılacağını saptamaya *pazarlama bilimi* denir. Anamalcı ekonomide önemli olan, belli bir anlamda, malı üretmek değil, malı pazarlamaktır. Çünkü anamalcı üretimin sonuçsal amacı budur. *Bk.* Pazarlama siyasası.

PAZARLAMA GENİŞLİĞİ (Os. Pazarlama vüs'ati, Fr. Marge des prix, Al. Marketing-spanne, İng. Marketing margins) İlk alıcıyla son alıcının herhangi bir mala ödedikleri fiyatlar arasındaki fark... *Bk.* Pazarlama siyasası.

PAZARLAMA SİYASASI (Os. Pazarlama siyâseti, Fr. Politique du marché) Bir mahn alıcısının bulunduğu yeri doğru olarak saptama siyasası... Pazar, bu anlamda, tüketicilerin ihtiyâcüdür. Hangi tüketiciler nerede, ne zaman, neye ihtiyâc duyarlar? Pazarlama siyasasının saptamak zorunda bulunduğu budur. Pazarlama siyasası, pazarı ve o pazara en uygun ürünü belirlemek zorundadır. Kamu pazarlarıyla özel pazarlar, iç ve dış pazarlar,

küçük ve büyük pazarlar pazarlama siyasasında daim gözönünde tutulur. Örneğin kuru üzümü ayıklanmış olarak mı satmak daha çok kâr sağlar, ya da ayıklanmamış olarak mı? Mukavva kutuda mı, tepeke kutuda mı? Bir kiloluk mu, yarım kiloluk mu? Birlikte bir hediye vererek mi, ya da hediyesiz mi? Bütün bu soruların karşılığını pazarlama siyasası verir. Bundan başka kimi zaman kömür yerini petrole bırakır, kimi zaman da petrol yerini kömüre bırakır ya da soba yerini kalorifere bırakır ve kimi zaman da kalorifer yerini sobaya bırakır, yakıt yokluğunda otomobil yerini bisiklete bırakır vb. Pazarlama siyasası bütün bu olasılıkları ve değişimleri gözönünde tutmak zorundadır. *Bk.* Pazarlama.

PAZARLIK (Os. Pazarlık, Fr. Marchandage, Al. Handeln, İng. Bargaining) Ucuza almak ve pahalıya satmak için alıcıyla satıcı arasında yapılan çekişme.

PAZARLIK ETMEK (Os. Pazarlık etmek, Fr. Marchander, Débattre le prix; Al. Feilschen, İng. To bargain, To cheapen) Ucuza almak ta da pahalıya satmak için çekişmek... *Bk.* Pazarlık.

PAZARLIK GÜCÜ (Os. Pazarlık kuvveti, Fr. Force de marchandage) Pazar koşullarının pazarlığa uygun olmasıyla kazanılan güç... Örneğin arz talepten çoksa bir alıcının, talep arzdan çoksa bir satıcının pazarlık gücü var demektir. *Bk.* Pazarlık.

PAZARLIKLA ALIŞVERİŞ (Os. Pazarlıkla ahzu itâ, Fr. Marché de gré à gré, Al. Freihandiger Verkauf, İng. By bargaining) Pazarlık ederek yapılan alımsatım... *Bk.* Pazarlık, Pazarlıksız alışveriş.

PAZARLIKSIZ ALIŞVERİŞ (Os. Pazarlıksız ahzu itâ, Fr. Prix fix, Al. Festpreis, İng. At fixed prices, Without bargaining) Pazarlık edilmeden yapılan alımsatım... Yabancı terimlerde de görüldüğü gibi buna *durağan eder* (Sâbit fiyat) de denir. *Bk.* Pazarlıkla alışveriş, Pazarlıksız satış.

PAZARLIKSIZ SATIŞ (Os. Pazarlıksız fîruht, Fr. Vendre sans marchandage) Belli mallar için pazarlık etmenin yasaklanması dolayısıyla yapılan satış... *Bk.* Pazarlık.

PAZAR ÜCRETİ (Os. Piyasa ücreti, Fr. Salaire du marché) Sunu ve istem yasasıyla belirlenen ücret... Ricardo deyimidir. Ricardo, ücreti -emeği de bir mal saydığından ötürü

PAZAR ÜREMİ

mal değerinde yaptığı gibi *doğal ücret* ve *piyasa ücreti* olarak ikiye ayırır. *Doğal ücreti* "sayıca artmadan ve azalmadan işçilerin normal yaşamlarına ve türlerini sürdürmelerine yetecek ücret" olarak tanımlayan Ricardo'ya göre *piyasa ücretini* öteki bütün mallarda olduğu gibi sürüm ve aranın yasası belirlemektedir. Daha açık bir deyişle, klâsiklere göre ücret, insan-malın fiyatıdır ve bu ücret ayırımı, *doğal fiyat* ve *piyasa fiyatı* ayırımına tekabül etmektedir. *Bk. Ücret.*

PAZAR ÜREMİ (*Os. Piyasa fâizi, Fr. Taux du marché, Al. Marktzins, İng. Market rate*) Piyasada alınan krediye karşı ödenen fâiz... İsveçli ekonomici K. Wicksell (1851-1926) fâizi, *doğal fâiz* ve *piyasa fâizi* olmak üzere ikiye ayırır. Ona göre doğal fâiz de tasarruf miktarıyla kredi talebini eşit kılan fâizdir. İkisi arasındaki fark, yatırım kararlarını etkilemiştir. *Bk. Yatırım.*

PAZAR YOKLAMASI (*Os. Piyasa yoklaması, Fr. Test de la tenue du marché, Al. Marktprüfung, İng. Market testing*) Alıcıların eğilimlerini öğrenmek için yapılan test... Özellikle piyasaya yeni mallar çıkarmaya hazırlanan firmalarca yapılır ve bu malların tutunup tutunamayacakları ölçülür. *Bk. Pazar çözümlenmesi, Pazar araştırması, Pazar kestirimi, Pazarlama siyasası.*

PEARSONS ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ (*Os. Pearsons taharri enstitüsü, Fr. Institut recherche de Pearsons*) İstatistikçi ve ekonomci Amerikalı W. M. Pearsons'un konjonktür dalgalarını incelemek için Harvard Üniversitesi'nde kurduğu enstitü... Bu enstitü çalışmalarının, sayısı pek çok olan konjonktür kuramlarından daha yararlı olduğu sanılmıştı. Çünkü konjonktür kuramlarının hiçbiri, birinci seksiyonla ikinci seksiyon üretimlerini diyalektik olarak çözümlenemediği için (*Bk. Bunalım*), konjonktürel bunalımları önceden haber verip tedbirler alınmasını sağlayamamıştır. Pearsons'un grafikleri -ki bunlara *Harvard endeksleri* ve *konjonktür barometresi* denir- de 1929 bunalımında, ekonomik gelişmenin New York borsasındaki kargaşalığa rağmen devam ettiğini göstermiştir. Bilimsel temele dayanmayan kuram ve pratiğin vardığı sonuç aynıdır ve başarısızlıktan ibarettir. *Bk. Konjonktür, Öğretisiz ekonomi, Ekonometri.*

PEKİŞTİRİLMİŞ BORÇ ALMA (*Os. Muhakem istikrâz, Fr. Emprunt consolidé, Al. Konsolidierte Anleihe, İng. Consols*) Uzun vâ-

deli borç alma... Konsolide edilmiş borçları dilegetirir.

PEKİŞTİRME (*Os. Yeminli beyân, Fr., Al., İng. Affidavit*) Herhangi bir konu üstünde resmî makamlar önünde yazılı beyânını yeminle teyit etme... Kimi ülkeler hukukunda yer almış olan bir işlemdir. Örneğin yabancı bir ülkede hisse senedi ya da tahvil kuponlarını tahsil etmek isteyenler, kendi ülkelerinde stopaj yapılmış olduğunu böylece pekiştirerek çift vergilendirmeden kurtulabilirler. Bu deyim son yıllarda *vekâletnâmeme* anlamında da kullanılıyor, bu anlamda *resmî makamlar önünde yapılan beyân*'ı dilegetiriyor. Örneğin bir belgeyi doğrulayan yeminli bildiri (*İng. Affidavit of service*), hacizlerde yapılan yeminli bildiri (*İng. Affidavit for attachment*), iyiniyeti tanımlayan yeminli bildiri (*İng. Affidavit of good faith*), dâvâlı yararına yapılan yeminli bildiri (*İng. Affidavit of defense*) deyimleriyle dilegetirilmektedir.

PERÂKENDE *Bk. Tekten.*

PERHİZ KURAMI (*Os. İmsâk nazariyesi, Fr. Théorie de l'abstinence, Al. Abstinenztheorie, İng. Abstinence theory*) Anamalm tüketimden yapılan fedakârlıkla meydana geldiği ve artık-değer ürettiği savı... İngiliz ekonomcisi Nassau W. Senior tarafından ileri sürülmüştür. *İmsâk nazariyesi* adıyla da anılır. Bir paranın durup dururken nasıl bir artı-para yarattığı sorunu, metafizik dünya görüşüne bağlı ekonomcileri bir hayli uğraştırmıştır. Kimisi parayı bizzat üretken saymış, kimisi de paranın aşınmasına karşılık olarak bir artı-parayla mükâfatlandırıldığını ileri sürmüştür. Senior'a göre de her anamal, tüketilecek bir paradır. Anamalcı fedakârlık ediyor -*imsâk* ya da *perhiz* yapıyor- ve onu bizzat tüketmeyip üretim araçlarına yatırıyor. Senior'a göre onun bu yüce fedakârlığı *fâiz* (artık-değer)'le mükâfatlandırılmaktadır. Gerçeklerden kopmuş düşüncenin nerelere kadar gidebileceğini gösteren ilginç örneklerden biri de Senior'un bu kuramıdır. Bu kurama göre örneğin milyarder Morgan'ın fabrikalarını kurmak için *perhiz* yaptığı ileri sürülmektedir. Belçikalı ekonomci Ernest Mandel şöyle der: "Evet, perhiz vardır, ama bu perhiz anamalcıların yaptıkları perhiz değil, üreticilere yaptırılan perhizdir". *Bk. Fâiz, Artık-değer.*

PERMİ *Bk. İzin.*

PETTY KURAMI (*Os. Petty nazariyesi, Fr. Théorie de Petty*) Ülke zenginliğinin ancak sanayi geliştirdiği ölçüde yararlı olabileceği

savı... İngiliz ekonomisi William Petty, merkantilizmin ülke sınırları içinde altın yağma savına karşı çıkan bu kuramıyla liberalizme öncülük etmiştir. Petty, XVII. yüzyıl İngiltere'sinin en ilginç, ekonomi tarihinin de en büyük düşünürlerinden biridir. Aynı zamanda hekim ve istatistikçiydi. Oxford Üniversitesi'nde anatomi profesörüydü. Haklı olarak "modern ekonomi politişin kurucusu" olarak nitelenir. Cromwel'in ve Charles II.'nin danışmanlığını yapmıştır. *Royal Society*'nin ilk üyelerindendir. İstatistiğı ekonomik olaylara ilk uygulayan odur. Zenginliğin özünün emek olduğunu keşfedenlerdendir. *A Treatise of Taxes and Contributions* (Londra 1667) adlı yapıtında birçok bilimsel ekonomik gerçekleri önceden görmüştür. Örneğin, değerin, üretimi için gerekli emek-zamanıyla belirlendiğini ve aynı nicelikte emek-zamanına malolan başka bir malın niceliğıyle dilegetirildiğini şöyle anlatır: "Eğer bir kimse bir kile buğday üretebileceğı bir zaman süresi içinde Peru'da topraktan bir ons gümüş çıkarıp Londra'ya getirebiliyorsa bunlardan biri ötekinin doğal fiyatı olur. Şimdi eğer aynı kimse yeni ya da daha kolay bir maddeden iki ons gümüş elde edecek olsa, öteki koşullar aynı kalmak kaydıyla, daha önce beş şilin olan buğdayın kilesi şimdi on şilin olur" (İbid, s. 32). Dolaşım aracı niceliğinin dolaşımındaki malların fiyatlarının toplamıyla ortalama dolaşım hızı tarafından belirlendiğini de şöyle anlatır: "Bir ulusun ticâretini yürütmek için gerekli olan para belli bir ölçü ve orandadır. Bunun fazlası kadar azı da işin yürütülmesine zarar verir. Bu aynen küçük perâkende ticârette gümüş parayı bozmak ve hattâ en küçük gümüş sikkelerde bile yapılamayan hesapların ödenbilmesi için belli bir oranda paraya ihtiyaç olduğu gibidir. Ve gene ticâret için gerekli bozuk paranın niceliğı (mikdârı), alışveriş yapan insanların sayısı ve bunların yaptıkları alışverişin sıklığına ve aynı zamanda özellikle de en küçük gümüş paranın değerine bağlıysa, aynı biçimde bizim ticâretimiz için gerekli paranın (altın ve gümüş sikkelerin) oranı da yapılan alışverişin sıklığı ve ödemelerin büyüklüğüyle belirlenir" (İbid, s. 17). Petty, Malthus kuramı adı verilen nüfus zirvasını da ondan yüzelli yıl önce bilimsel olarak incelemiştir. İnsan çokluğuna (eşdeyişle nüfusa) zenginliğin temeli gözüyle bakan Petty, Malthus öncesi papazların nüfusa el atmalarına karşı şöyle der: "Hukukun en iyi gerçekleştigi yer nasıl ki avukatların yapacak iş bu-

lamadıkları yere, dinin de en iyi geliştigi yer papazların yapacak iş bulamadıkları yerdir. Kiliseler, vakıflarının geçimlerini sağlayabileceğinden çok papaz üretmemelidirler. Bugün eğer İngiltere ve Gal'de on iki bin kişiye yetecek kadar yer varsa yirmi dört bin papaz üretmek doğru olmaz. Çünkü açıkta kalan bu on iki bin papaz kendilerine bir geçim yolu arayacaklar ve bunu en kolay olarak da görevli on iki bin papazın halkın ruhlarını zehirlediklerini ya da açlıktan öldürdüklerini, cennete giden yolda onlara yanlış öncülük ettiklerini etrafa yayarak yapacaklardır" (İbid, s. 57). Petty, ekonominin hemen her alanında çok doğru yargılara varmış bir bilgidir. Örneğin şöyle der: "Özdeksel zenginliğin (maddî servetin) babası emek, anası da topraktır". *Quantulumcumque Concerning Money* (1682) adlı yapıtı da para konusunda değerli yargularla doludur, örneğin şöyle der: "Eğer bir ulusun zenginliğı bir buyrukla on katına çıkartılabiliyorsa hükümdarlarımızın böyle bir buyruğı çoktandır vermemiş olmaları doğrusu çok garip" (İbid, s. 36). *Political Anatomy of Ireland* (Londra 1681) adlı yapıtı da çok değerli gözlemler kapsar, örneğin şöyle der: "Yılda kırk milyonluk işlemleri yürütmek durumu ortaya çıksa, ticâretin gerektirdiğı devir ve dolaşım için bunun altı milyonu (altın) yeter mi? Evet, yeter. Kırk milyonluk bir toplam için eğer devirler kısa vâdeliyse, eşdeyişle her cumartesi ücret alan ve borçlarını ödeyen yoksul zanaatçılarla işçiler arasında olduğu gibi haftalıkça, bir milyonluk paranın 40/52'si bunun için yeterlidir. Yok eğer devreler üçer yıllıksa bizim kirâ ödeme ve vergi toplama geleneklerimiz gereğince on milyona gerek vardır. Bunun için çeşitli sürelerdeki ödemelerin genel olarak bir ilâ on üç hafta arasında yapıldığını varsayarsak on milyonun 40/52'ye eklenmesi gerekir ve bunun yarısı beş buçuk milyon eder ki beş buçuk milyonumuz varsa yetecek demektir" (İbid, s. 13-14). Gene bu yapıtında şöyle der: "Para devlet gövdesinde yağdan başka bir şey değildir. Bundan ötürü fazlası çevikliği önlediğı gibi, azı da hasta eder. Yağın, kasların hareketini sağlaması, besin yetersizliğini tamamlaması, boşlukları doldurması ve vücudu güzelleştirmesi gibi para da devletin hareketini kolaylaştırır, ülkede kıtlık olunca dışardan onu besler, hesapları öder ve her şeyi güzelleştirir, hele özellikle ona bolca sâhibolan kişileri" (İbid, s. 14). Ekonomi politişin babası ve istatistiğın kurucusu olan Petty şu gerçeğı de doğru olarak saptamıştır:

PHİLLİPS EĞRİSİ

"İşçinin günlük ortalama ücretinin değeri; onun yaşaması, çalışması ve çoğalması için gerekli olan şeylerle belirlenir" (İbid, s. 64). Petty, manüfaktürde uygulanan işbölümünün anamalcı niteliğini Adam Smith'den çok daha başarıyla ortaya koymuştur. Kendisine *İngiliz Colbert'i* adı verilen Petty, bir yanıla merkantilist ve İngiliz komersiyalisti olduğu halde öbür yanıla erkinciliğin (liberalizmin) ve bilimsel ekonominin öncüsüdür. İşsizliğe çare olarak devletin yatırımlar yapmasını ve iş alanları açmasını ilerisürmekle Keynes'e de öncülük etmiştir. Ülke zenginliğinin ancak sanayi geliştirdiği ölçüde yararlı olabileceğini de ilerisürerek ülke sınırları içine altın yığma siyasasına şiddetle karşı çıkmıştır. Rant konusunda ilk bilimsel çalışmayı yapan da odur. Görüldüğü gibi Sir William Petty, XVII. yüzyıl İngiltere'sinin yetiştirdiği büyük bir öke (dâhi)'dir. Böylesine eski bir tarihte yaşadığı halde böylesine az yanılırlı bilimsel bir öncü bulunmadığı gibi böylesine geniş kapsamlı bir öncü de yoktur denilebilir. Bilim tarihinde, bilimsel gerçekleri tarihsel olgunlaşma zamanlarından önce orasından burasından sezen birçok bilim adamları çıkmıştır. Ama William Petty gibi hemen her alanı başarıyla çözümleyen başkaca bir bilgin yoktur. Yukarıda adlarını andığımız yapıtlarından başka şu ilginç yapıtları da vardır: *An Essay Concerning the Multiplication of Mankind* (Nüfus artışı üstüne deneme, Londra 1686), *Several Essays in Political Arithmetick* (Siyasal hesap üstüne birkaç deneme, Londra 1699). *Bk. Merkantilizm.*

PHİLLİPS EĞRİSİ (Os. Filips münhanîsi, *Fr. Courbe de Phillips, Al. Phillipsche Kurve, İng. Phillips curve*) Artan işsizliğin fiyat yükselmesini azaltabileceğini ya da büsbütün durdurabileceğini gösteren eğri... Bu eğri, İngiliz economicisi A. W. Phillips'in yaptığı maliyet diyagramıdır. Bu diyagrama da *Phillips diyagramı* denir. Bu diyagramın yatay ekseninde işgücünün yüzdesi olarak işsizlik gösterilmiştir; sol dikey eksende yüzde olarak ortalama fiyatların yıllık değişmesi, sağ dikey eksende de saat başına ücret hadlerindeki değişme oranı yer almaktadır. Fiyat artışıyla ücret artışı arasındaki fark, yıllık produktivite artışına eşittir.

PİGOU ETKİSİ (Os. Pigou te'siri, *Fr. Effet de Pigou, Al. Pigou Effekt, İng. Pigou effect*) İşsizliğin deflasyonla giderilebileceği savı... İngiliz economicisi Arthur Cecil Pigou (1877-1959), Keynes'in enflasyoncu politikasına kar-

şı, deflasyoncu bir politika ilerisürerek tam istihdâmın sağlanabileceğini savunmuştur. Pigou'nun bu savına ekonomi edebiyatında *para etkisi* anlamında *Pigou etkisi* denir. Pigou'ya göre nakdi ücretler ve fiyatlar yeteri kadar düştüğü takdirde tam istihdâmı teorik olarak sağlamak mümkündür. Çünkü deflasyonda fiyatlar düşecek, ama eldeki paranın değeri artacaktır. Servetin reel değerindeki bu artış tüketim harcamalarını da artırır ve böylelikle istem (talep) yetersizliği karşılanarak tam istihdâm gerçekleşir.

PİLOT BÖLGE (Os. Pilot mıntika, *Fr. Zone d'aménagement, Al. Entscheidungszone, İng. Target zone*) Bir yeniliği denemek için seçilen deney bölgesi... Özellikle kalkınma edebiyatında kullanılır, belli bir konudaki kalkınma modelinin denendiği bölgeyi dilegetirir. Deneğin model ya da teknik yenilik başarılı olursa bütün ülkeye yayılacağı, her yerde uygulanacağı varsayılır. *Bk. Kalkınma.*

PİYASA *Bk. Pazar.*

PLÂN (Os. Pilân, *Fr., Al., İng. Plan*) Belli bir amacı gerçekleştirmek için tutulması gereken yolu ve alınması gereken önlemleri önceden saptayan tasarı... *Tasar* deyimiyile özleştirilmiştir. *Bk. Plânlama.*

PLÂNCILIK (Os. Pilâncılık, Pilânlamacılık; *Fr. Planisme*) Plân yapma işlemi... *Bk. Plân, Plânlama.*

PLÂNCILIK (Os. Pilânlama, *Fr. Planification, Al. Planung, İng. Planning*) Üretimi tüketim gereksinmelerine göre düzenleme... *Plânlama*, birbirlerine tam karşıt anlamda olarak, *anamalcı plânlama* ve *toplumcu plânlama* olmak üzere iki ayrı kampta gerçekleşmiştir. *Anamalcı plânlama*, anamalı geliştirmek ve bunalımlara engel olmak amacı içinde *yapısal plânlama* ve *konjonktürel plânlama* olmak üzere ikiye ayrılır. Diyalektik ekonomi anlayışına göre anamalcı plânlama özel anamalın yararına, toplumcu plânlama kamunun yararına göre düzenlenir. Bütünsel gelişme amacıyla yapılan plânlama, bir bakıma, temel yasa gelişme farklarına dayanan anamalcı üretimle kökten çelişiktir. Çünkü anamalcı üretimin genel yasa, başkalarının zararından kâr etmektir (*Bk. Anamalın organik bileşimi*). Anamalcı plânlamayı ilk önerenlerden biri Amerikalı economicisi W. C. Mitchell (1874-1948)'dir. Devletin işsizliği önlemek için anamalcı bir plân yapması gerektiğini önerenler-

den biri de İngiliz ekonomisi John Maynard Keynes'tir (Bk. Keynesçilik). Bunları izleyen Rosenstein-Rodan, Chenery, Nurkse (Bk. Nurkse kuramı) gibi ekonomiler de ekonomik kararların bir merkezden alınması ve bir plâna bağlanması gerektiğini, piyasa fiyatlarının mevcut durumu yansıtmakla beraber geleceği haber vermediklerini ve bu bakımdan yatırımların gerekli koordinasyonu sağlayamayacaklarını, merkezleştirilmiş bir yatırım plânlaşmasına gidilmesinin her bakımdan zorunlu bulunduğunu savunmuşlardır. Ne var ki özel sektörün bu plâna uymaya nasıl zorlanacağı ayrı bir güçlük yaratmaktadır. Bu güçlüğü çözebilmek için çeşitli mâliye, dış ticâret, para ve kredi politikaları önerilmiştir. Bununla beraber anamalcı plânın özel sektör için emredici değil, sadece yol gösterici olması istenmiştir (Bk. Gülten Kazgan, *İktisâdî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul 1969, s. 346). Plân düşüncesinin anamalcı kesimde İkinci Dünya Savaşı'na doğru ve savaş ekonomisiyle ilgili olarak başlamasına karşı örneğin Fransa'da ilk plânlaşma 1947 yılında yapılmıştır. *toplumcu plânlaşma* 1920'lerde oluşmaya başlamış ve 1928 yılında uygulamaya geçilmiştir. Bunalımlara engel olmak amacıyla güden *anamalcı plânlaşmaya* karşı bunalımsız bir ekonomi olan toplumculuğun plânı toplumun bütünsel gelişmesi amacıyla güder. Belçikalı ekonomisi Ernest Mandel şöyle der, "Burjuvazi plânlaşmayı, ancak kâr sâikini tehlikeye düşürmediği, ekonomik hayatın tümünü kapsamadığı, kâr için yapılan üretimin yerini ihtiyaç için yapılan üretim almadığı ölçüde kabul eder ve uygular" (Mandel, *Ekonomi Elkitabı*, Orhan Suda çevirisi, c. II, s. 279). İngiliz ekonomisi John Strachey, 1945 seçimlerinden önce, İngiliz işçi partisinin tutumunu halka anlatmak için yazdığı küçük bir kitapta *toplumcu plânlaşmayı*, bilimsel terimleri bir yana bırakarak, herkesin anlayacağı bir dille şöyle açıklamaktadır: "Anamalcı sistemde üretim kâr amacı gözetilerek yapılır, toplumcu sistemdeyse meydana getirilen ürünlerin kullanılması için yapılır. Kâr düzenleyicisi ortadan kalkınca ne üreteceğimizi bize bildirecek başka bir düzenleyici bulmamız gerekir. İşte bu düzenleyici *plânlaşmadır*. Her yıl ne gibi eşyanın, ne miktar üretileceğini bize o bildirir. Plânlaşma kurulu, bütün ulusun ihtiyaçlarının toplamını saptar, öbür yandan da yurdun üretim kaynaklarının tümünü deftere geçirir. Sorun, bu ikisini birbirine denk getirmektir. Plânlaşma kurulu üretim için gereken bütün işçileri, makineleri, binâları, hammaddeleri vb. gere-

ken işlere göre düzenler. Bu iş zordur, ama bunu yapmamak yapmaktan daha kolay değildir. Hem biz bunu, başımız sıkıştığı için, savaş içinde anamalcı (kapitalist) düzenimizde de yapmadık mı? Savaşta başarıyla yaptığımızı barışta neden yapmayalım?" Bk. Anamalcılık, Toplumculuk, Yeniden üretim, Bunalım.

POLİÇE Bk. Ödek.

POOL Firmalar arasında piyasayı fiilen paylaşan ve her firmanın alacağı payı kesinlikle saptayan anlaşma... İngilizcedir. Anamalcı yoğunlaşmasının ve tekelliliğe dönüşmesinin ilk biçimlerindedir. Amerikan demir-çelik sanâyii *pool*'ü örnek olarak gösterilebilir. Bk. Tekelci anamalcılık, Kartel, Tröst.

POTANSİYEL FAZLASI Bk. Gizli artık.

PREBİSCH KURAMI (Os. Prebisch nazariyesi, Fr. Théorie de Prebisch) Geribıraktırmış ülkelerin ancak sanâyileşmeyle kalkınabileceklerini ileri sürer. Kuram... Toplumculuk kampına geçen ülkelerin hızla kalkındıkları halde anamalcı kampa bağlı kalan gerikalımlık ülkelerin bir türlü kalkınamadıklarını gözlemleyen Nurkse, Singer, Myrdal gibi ekonomisi R. Prebisch de *The Economic Development of Latin America and its Principal Problems* adlı yapıtında az gelişmiş ülkelerin himayecilik yoluyla sanâyileşmelerinden başka çıkar bir yol bulunmadığını sonucuna varmaktadır. Uzmanlaşma ve inukayeseli üstünlük gibi kuramlarla gerikalımlık ülkelerin oyalanmaması gerektiğini söyleyen Prebisch, bunların geribıraktırmışlara hiç de yararlı olmadığını kesinlikle ileri sürer. Bk. Sanâyileşme.

PRİM (Os. Pirim, İkrâmiye; Fr. Prime, Al. Praemie, İng. Premium, Lâ. Praemium) Çeşitli anlamlarda armağan... Bu deyim, kullanıldığı yere göre çeşitli anlamlar verir. Ticârette mal almaya özendirme için alıcılara verilen armağana dile getirir, bu anlamda *özen-ce* deyimle dile getirilmesi daha doğru olur. Sigortacılıkta, sigorta ücreti anlamındadır. Ücretlilere ödenen ikrâmiye de bu deyimle dile getirilir. Tahsildârlar, tahsil ettikleri para oranında prim alırlar; bu, daha çok tahsil etmelerini sağlamak için ücretlerine eklenen bir ek ücrettir. Hisse senetlerinin asıl fiyatıyla piyasa fiyatı arasındaki fark da bu deyimle dile getirilir. Herhangi bir işe heveslendirmek için verilen ödül de bu deyimle dilegelir. Satıcının müşteriye dükkânına bağlamak için yaptığı tenzilâtı da adlandırır. Dış ticâreti

PRİMLİ PAZAR

güçlendirmek için uygulanan kur farklarına da prim denir. Devletin firmalara tanıdığı avantajlar da bu deyimle dile getirilir. Deniz ödüncülerinde ödünç verene, alınan paradan fazla olarak ödenecek miktara da ticâret kanununa göre *prim* denilmiştir. Hisse senedinin ve tahvilin itfâsı için çekilen kur'ada hisse senedine ya da tahvile düşen para da prim adıyla anılır. Yeni çıkarılan hisse senetlerinde, yeni paydaşların eski paydaşlar gibi şirket anamalından ve kazancından (temettüünden) yararlanmaları için yeni paydaşlardan yeni hisse senetlerinin nominal değerinden fazla olarak alınan paraya da *ihrâc primi* denir. *Prim* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Aylık prim* (İng. Monthly premium), *haftalık prim* (İng. Weeckly premium), *tek prim* (İng. Single premium), *prim geliri* (İng. Premium income), *sigorta primi* (İng. Premium insurance), *tecimsel prim* (İng. Trade premiums), *ödenmemiş prim* (İng. Unpaid premium), *prim îadesi* (İng. Return of premiums), *prim indirimi* (İng. Reduction of premiums), *prim târihesi* (İng. Premium tariff), *ana prim* (İng. Basis premium), *cârî prim* (İng. Current premium), *özel prim* (İng. Special premium), *ihrâc primi* (İng. Stock premium), *prim makbuzu* (İng. Premium receipt), *tahvil çıkarma primi* (İng. Premium on bonds issued), *dışsatım primi* (İng. Premium on exportation), *fazla çalışma primi* (İng. Premium pay), *yıllık prim* (İng. Annual premium, Yearly premium), *gerçek prim* (İng. Effective premium), *hisse senedi çıkarma primi* (İng. Premium on capital stock), *asgârî prim* (İng. Minimum premium), *olağanüstü prim* (İng. Extra premium), *prim zammı* (İng. Addition to the premium).

PRİMLİ PAZAR (Os. Primli piyasa, Fr. Marché a prime, Al. Praemiengeschaefte, İng. Option bargain, Deal Options market) Gerçektiğinde alıcıya götürü bir para ödeyerek girmiş olduğu taahhüdü iptal etmek hakkını tanıyan piyasa... Borsa deyimidir, vâdeli borsa işlemlerinde uygulanır. Diyelim bir hisse senedinin yakında yükseleceğini tahmin ediyorsunuz. Bu hisse senetlerinden bir miktarı vâdeli olarak almaya karar verdiniz. Eğer bu işlemi borsa primli piyasasında yapmışsanız, tahmininiz gerçekleşmediği takdirde (eşdeyişle, o hisse senedi fiyatları yükselmediği takdirde) vâde tarihinde önceden saptanmış götürü bir para ödeyerek o hisse senetlerini almaktan vazgeçebilirsiniz, böylelikle de zararınızı sınırlamış olursunuz. Size o hisse se-

netlerini satacak olan da bundan zarar etmez, çünkü primli piyasa kuru normal vâdeli kurdan daha yüksektir. Satıcı, primli piyasa yöntemini kabul etmekle, hem daha kolay alıcı bulmakta, hem de daha yüksek fiyat elde etmektedir.

PRİMLİ ÜCRET (Os. Primli ücret, Fr. Saire a prime) İş hacmiyle orantılı olarak verilen ücret... *Parça başına ücretin* değişik bir biçimidir, aynı gerekçeye dayanır ve aynı sonuçları doğurur. Anamalcı için çok elverişli bir ücret verme biçimidir. İlkini 1970 yılına doğru Amerikan metalürji sanâyiinde kullanılmıştır. Emerson, Halsey, Rowan, Bedeaux vb. gibi çeşitli sistemleri vardır. Bütün bu sistemler işçinin veriminin, aldığı ücretten çok daha hızla artmasını sağlamak için çeşitli yöntemler ileri sürmektedir. Amaç, artık-değeri sürekli olarak artırmaktır (Bk. Artık-değer). Örneğin Rowan sisteminde verim yüzde 50 artarsa ücret yüzde 33, verim yüzde 100 artarsa ücret yüzde 50, verim yüzde 200 artarsa ücret yüzde 66 artar. Buradaki hesap şudur: Günde sekiz metre kumaş dokuyan ve 100 lira ücret alan bir işçiyi ele alalım. Yüzde yüz oranında artık-değer ürettiğini varsayalım. Öyleyse bu sekiz metre kumaşa her gün 100 ücret + 100 artık-değer = 200 liralık bir değer billurlaşmaktadır (Bk. Billurlaşma). Bu, kumaşın her metresinde 25 liralık bir değer-emek var demektir. Patron, fazladan üretilecek her metre kumaşa diyelim 10 lira prim ödeyecektir. Bu prim ona, işçinin her metre kumaşa patróna sağladığı 12,50 liralık kârı 15 liraya yükseltir, yani her fazla metreye verilen prim kendisini geri getirdikten başka fazladan da 2,50 lira getirir. Bk. Ücret.

PRİM SİGORTASI (Os. Prim sigortası, Fr. Assurance de la prime, Al. Versicherung der Praemie, İng. Primum insurance) Sigortalının sigorta şirketine vermek zorunda bulunduğu primi ödeyemeyerek tazminatı tümüyle alamaması tehlikesine karşı ayrıca o primi de sigorta ettirmesi... Ticâret Kanunu'nun 968. maddesine göre böylece sigortalı tazminatı tümüyle alır.

PRİM YA DA İNDİRİM KURAMI (Os. Prim veya iskonto nazariyesi, Fr. Théorie de prime ou bien d'escompte) Boehm-Bawerk'in fâiz kuramı... Avusturya okulu üçlüsünün sonuncu ekonomıcisi olan Boehm-Bawerk (1851-1914)'e göre fâiz, bir prim ya da iskontodur. Bugünün malı ve parası, geleceğin malı ve parasından daha değerlidir. Eugen von Boehm

-Bawerk, bu sava çeşitli nedenler saymaktadır. *Anamalı Pozitif Kuramı* adlı yapıtında bunları sıralayan Boëhm-Bawerk'in bu kuramına *acyo kuramı* da denir. *Bk.* Acyo fâiz kuramı.

PRODÜKSİYON *Bk.* Üretim.

PRODÜKTİVİTE *Bk.* Verimlilik.

PRODÜKTİVİTE NAZARİYESİ *Bk.* Verimlilik kuramı.

PROFORMA FATURA *Bk.* Önerili satımca.

PROGRAM KREDİSİ *Bk.* İzlençe kredisi.

PROGRAMLAMA *Bk.* İzlenceleme.

PROJE KREDİSİ *Bk.* Tasarı kredisi.

PROLETARYA *Bk.* Emekçi sınıfı.

PROLETER *Bk.* Emekçi.

PROTESTO *Bk.* Uyarı.

PROUDHONCULUK (*Os.* Proudhonizm, *Fr.* Proudhonisme, *Al.* Proudhonismus, *İng.* Proudhonism) Küçük burjuva toplumluluğu... Fransız ekonomisi Pierre Joseph Proudhon (1809-1865)'un ekonomi anlayışıdır. Mülkiyeti hırsızlık saymış, fâiz ve rantı haksız gelirler olarak nitelemiş, büyük sanâiyin işçi birlik-

leriyle yönetilmesini ve işçilere fâizsiz kredi açacak bir bankanın kurulmasını savunmuştur. Diyalektikten ve bilimsellikten yoksun, metafizik yapılı bir toplumluluk anlayışı geliştirmiş, belli oranlarda Fourier ve Sismondi anlayışlarını sürdürmüştür. Toplumun eşitlik, özgürlük, kardeşlik gibi içi boş kavramlarla düzeleceği inancındaydı. Kölenin bulunmadığı yerde efendinin de bulunamayacağını anlamıyor, toplumun kötülüklerini atarak iyiliklerini muhafaza edebileceğini sanıyordu. *Bk.* Ütopyaçı toplumluluk.

PSİKOLOJİK MEKTEP *Bk.* Ruhbilimsel okul.

PUL (*Os.* Pul, *Fr.* Timbre, *Al.* Marke, *İng.* Stamp) Devletçe alınan posta parasına ya da damga rêsmine karşılık postayla gönderilen şeylere ve kâğıtlara yapıştırılan küçük basılı ve yapışkan kâğıt parçası... Devletçe basılır ve satılır, değerli kâğıt niteliğindedir, taklidi suçtur ve cezâyı gerektirir. Posta, damga ve harç pulları olmak üzere çeşitli biçimleri vardır.

PUL YÜKÜMLÜLÜĞÜ (*Os.* Pul mükellefiyeti, Pul mecburiyeti; *Fr.* Affranchissement obligatoire, *Al.* Frankaturzwang, *İng.* Compulsory pre-payment) Postayla gönderilen şeylere ve kimi resmî evrâka pul yapıştırma zorunluğudur... *Bk.* Pul.

R

RADİKALİZM Bk. Köktencilik.

RAKABE Bir malın sâhipliği... Arapçadır, çoğulu *rakabât*'tır. Osmanlı ekonomisinde kullanılan terimlerdenidir, mülkiyet hakkını dilegetirir. Osmanlı devletinde toprak, devletin *rakabe*'si altındaydı ve köylüye sadece *tasarruf* (kullanma hakkı) bırakılmıştı. Osmanlı devletinde *mülk* ve *devlet* aynı anlama geliyordu, *devletin temeli mülk*'tü, eşdeyişle toprak üstündeki *rakabe*'siydi. Bk. Osmanlı ekonomisi.

RANT (Os. İrâd, Fr., Al. Rente, İng. Rent) Sahibinin hiçbir emeği olmaksızın bir malın kendiliğinden getirdiği gelir... *Rant*, genellikle topraktan (toprak rantı) ve öteki mallardan *kirâ* olarak elde edilir. İngiliz ekonomisi Marshall, bunun, anamal ve emekten de sağlanabileceğini savunmuştur. Hiç çalışmadan elde edilen bu kazanç hemen bütün ekonomileri ilgilendirmiş ve çeşitli *rant kuramları* ilerisürülerek bu havadan gelirin ekonomik nedenleri araştırılmıştır. Klâsik ekonomide *rant*; değer yarattığı ilerisürülen dört faktörden anamalin hissesine düşen *fâiz*, emeğin hissesine düşen *ücret*, müteşebbisin hissesine düşen *kâr* deyimleri karşılığı olarak *toprağın hissesine düşen toplumsal gelir* anlamına dilegetirir. Sözcük anlamında *rant*, *kirâ bedeli* demektir. Bu bakımdan her türlü kirâyı kapsar ve bu kirâ bedellerini toplayarak çalışmadan geçinenlere de bu yüzden *rantıye* denir. Oysa ekonomide *rant* denilince *toprak kirâsı* anlaşılır. Çünkü klâsikler toprağı gelir sağlayıcı üç öğeden biri saymışlardır (Emek, anamal ve topraktan ibaret bulunan bu faktörlere sonradan *teşebbüs* de eklenmiştir). Klâsik anlayış, *toprak kirâsından* başka, bütün kirâ gelirlerini anamal geliri sayar. Bu anlayışın gerekçesi, sadece toprağı, fiyat değişikliklerine karşı *sürümü değişmeden kalan üretim faktörü* saymaktır. Ne var ki *toprak kirâsı*, doğanın verimi olan *asil rantı* dilegetirmez; *toprak kirâsı*, Fransız düşünür J.-J. Rousseau'nun deyimiyle ilkel toplumda "bir toprak parçasının çevresine kazıklar çakıp *burası benimdir* diyen ve etrafında buna inacak kadar budalalar bulan" bir parazitin havadan elde ettiği gelirdir. Klâsikler *asil rantı*, eşdeyişle doğanın cömertliğinden gelen verimi bulabilmek için bir toprağın getirdiği toplam gelirden toprak kirâsını, o toprağı yatırılmış anamal fâizini, o toprak üstündeki

teşebbüse isabet eden kârı, o toprağı işleyen emeğin ücretini çıkarırlar. Geriye kalan *asil rant*'tır. Kirâ biçiminde alınan rant ise *müş-tak rant*'tır. Günümüz economicileri, Ricardo'nun kullandığı *rant* terimi yerine, *ekonomik rant* deyimini kullanmayı yeğlemektedirler. Tarihsel süreçte *rant*, ilkin ürünlerle ödenirdi (*aynî rant*, ki buna *angarya rant* ve *emek rant* da denir), XIII. yüzyılın ortalarından sonra Avrupa'da para olarak ödenmeye başladı (*nakdî rant* ya da *para rantı*). Rantın bu dönüşümü anamalcılığın ön koşulu olan birikimi hazırlamıştır. Para rantını ödemek zorunda bulunan köylüler pazara gitmek ve mallarını bizzat satmak durumundaydılar, böylelikle para sürecine katılıyorlardı. Feodaller de, köylünün kişisel bağımlılığı önemini yitirdiğinden, bu parayı daha büyük ölçüde sağlamak için onlara her türlü ekonomik özzerkliği tanıyorlardı. Feodal ekonominin yerini, anamalcılığın ön koşulu bulunan, para ekonomisinin alışı bu yüzdendir. "Toprak kirâsı tutucu, kâr ise ilericidir. Toprak kirâsı ulusal, kâr ise kozmopolittir. Toprak kirâsı devlet kişilesine inanır, kâr ise doğuştan dinsizdir. İngiltere'de 1846 yılında Mısır kanunlarının kaldırılması, zaten tamamlanmış olan bir olguyu, çoktan beri süregelen bir değişmeyi tanımış oldu. Bu değişme, toprak çıkarının para çıkarına, mülkiyetin ticârete, tarımın imalât sanâyiine ve köyün kente bağımlı hale gelmesiydi". *Rant* konusunda ilk bilimsel çalışmaları yapanlar İngiliz merkantilisti William Petty ile Fransız fizyokratlarıdır. Toprak rantı kuramı da Ricardo tarafından ortaya atılmış ve Marx tarafından geliştirilmiştir. Ricardo, *rant* adı verilen gelirin esasen verim farklarından doğduğunu ilerisürmüştür. Ona göre hiçbir toprak kendiliğinden bir gelir sağlamaz, geliri sağlayan topraklar arasındaki verim farkıdır. Bir toprak ürününün fiyatı, en verimsiz toprak ürünü mâliyetiyle belirlenir. Çünkü böyle olmasaydı verimsiz toprağı yatırım yapılmazdı, bu halde de üretim yetersizliği yüzünden fiyatlar yükselirdi. Verimsiz toprağın işletilmesi toplumsal ihtiyaçlar için zorunludur. Verimsiz toprağın yüksek mâliyetiyle verimli toprağın düşük mâliyeti arasındaki fark *diferansiyel rant*'tır. Diyelim ki verimli bir tarlaya verimsiz bir tarlaya 1000'er liralık yatırım yapılmıştır. Ortalama kâr oranı da diyelim yüzde 20'dir. Her iki tarla ürününün de üretim fiyatı 1000 + 200 = 1200 lira olacaktır. Verimli tarlanın 5 kental, verimsiz tarlanın da 4 kental buğday verdiğini varsayalım. Buğdayın fiyatı verimli tarlada 1200 : 5 = 240 lira,

verimsiz tarladaysa $1200 : 4 = 300$ lira olacaktır. Bugünyaz pazarda verimsiz tarla fiyatıyla satılacağından verimli tarla $300 - 240 = 60$ lira *diferansiyel rant* elde edecek demektir (*Bk. Ricardo, Essay on the Application of Capital to Land*). Buna karşı en kötü toprağın bile getirebileceği rantı dilegetiren *salık rant* deyimi, *diferansiyel rant* deyimi karşılığında kullanılır, Rodbertus, Oppenheimer ve Cassel gibi ekonomistlerce ileri sürülmüştür. İşletilecek toprakların miktarı değişmez. Bu durumda toprak sahiplerinin, sanâyciler gibi yeni rakiplerle karşılaşmaları olanaksızdır. Sanâycilerse daima yeni rakiplerle karşılaştıklarından *ortalama kâr*la yetinmek zorundadırlar. Toprak sahipleri bu üstün durumlarından yararlanarak, kolektif olarak ellerinde tuttukları toprak tekeline ötürü, yaratılmış olan toplam artık-değerden *salık-rant*'larını alırlar. Onların *toprak mülkiyetinden* ötürü aldıkları bu rant, ortalama kâr oranının gerçekleşmesine katılmamaktadır. Toprak özel mülkiyet altında olmasaydı, sanâyi ve tarıma yatırılacak olan toplam anamal için ortalama kâr gerçekleşecekti. *Toplumcu toprak reformuna* karşı gerçekleştirilen *burjuva toprak reformunun* gerekçelerinden biri de budur. Bunu şöyle bir örnekte açıkça görebiliriz: Diyelim ki 300 lira değişmeyen ve 100 lira değişken anamal olarak toplamı 400 liralık bir sanâyi anamalı işletiliyor. Bütün örneklerimizde olduğu gibi gene artık-değer oranını yüzde yüz var sayalım. Bu halde bu sanâyi işletmesinin kârı yüzde 25'tir. Bunu toplam anamal 400 lirayı, değişken anamala yatırılan 100 liraya bölerek buluyoruz. Tarım sektöründe değişmeyen anamala yatırılan para, sanâye göre çok azdır. Diyelim bir tarım işletmesinde, değişmeyen anamala yatırılan 50 lira ve değişken anamala da yatırılan 50 lira olmak üzere, toplam 100 lira anamal yatırılmış olsun. Burada kâr oranı yüzde 50 olacaktır. Bunu da toplam anamal 100 lirayı değişken anamala yatırılan 50 liraya bölerek buluyoruz. Toprak sahipleri kâr oranının eşitlenmesine (toprağın özel mülkiyetinden ötürü) engel olmasaydı tarımsal süreç de sanâyi sürecine katılarak örneğimizde 400 lira sanâyi anamalı ve 100 lira tarım anamalı olmak üzere toplam anamal 500 lira ve bunun da kâr oranı -toplam anamal 500 lirayı, değişken anamal toplamı 150 liraya bölerek bulabileceğimiz- yüzde 33 olacaktır. Yani anamalcılar, toprak sahipleri yüzünden, ortalama kârdan yüzde 8 oranında zarar etmeyeceklerdi. Bu halde tarım ürünlerinin fiyatları da düşmüş olacaktı, bu da ücretlerin düşüklüğünü sağlamak bakımından

anamalcılar için ikinci bir yarar sağlayacaktı. Görüldüğü gibi anamalı düzende büyük toprak mülkiyetinin parçalanması, sanâyi gelişmesi bakımından önkoşuldur. *Anamalı rant* (kapitalist rant), sonradan para rantına dönüşen angarya ya da malsal biçimdeki *anamalcılık öncesi rant*'tan birçok bakımlardan farklı bir yapıdadır. Anamalı rant, toprağın ve topraktan elde edilen başlıca ürünlerin *mal* haline dönüştüğü bir toplumda meydana çıkar ve ortalama kâr getirecek anamalin tarım alanına yatırılmasının sonucudur. Anamalı rant, tıpkı anamalı sanâyide olduğu gibi, üreticilerin üretim araçlarından, toprak sahiplerinin anamalcıdan ve müteşebbisin bunların her ikisinden *ayrılması* gerektirir. *Anamalı rantı anamalı kârdan* ayırt eden bu özelliğidir. *Tarım anamalcıları*, aynı zamanda toprağa da sahip olabilirler. Bu halde *anamalı rant*, tıpkı bir fabrikada olduğu gibi ürün fazlası biçimindeki artık-değerle birlikte, toprak kirâsını ve toprakların verim farkından doğan toprak rantını da kapsar. Tarım ülkelerinin ve en gelişmiş ülkelerde bile sanâyi kesimine göre tarım kesiminin geriliğinin ve yoksulluğunun nedeni asalak toprak sahipleri tarafından el konan toprak rantıdır. *Toprak kirâsı* adıyla anılan bu rantta *özel artık-değer* denir. *Rant* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Arsa kirâsı* (*İng. Ground rent*), *kirâ geliri* (*İng. Rent income*), *kirâ hesâbı* (*İng. Rent expense*), *kirâci* (*İng. Renter*), *kirâ sözleşmesi* (*Os. Kunturat, İng. Rental agreement*), *toplam kirâ değeri* (*İng. Rental value*), *Kirâsız* (*İng. Rent free*), *kirâ denetimi* (*İng. Rent control*), *kirâ senedi* (*İng. Rent charge*), *kirânın ödeneceği gün* (*İng. Rent day*), *kirâ defteri* (*İng. Rent roll*), *kirâ zararı* (*İng. Loss of rent*), *kirâlık* (*İng. For rent*). *Bk. Kâr, Fâiz, Ücret.*

RANT BENZERİ (*Os. Şibih rant, İng. Quasi-rent*) Kısa dönem arzında talebin ve dolaşısıyla fiyatların artmasından doğan emeksiz gelir... İngiliz ekonomistisi Alfred Marshall'ın deyimidir. *Türkçe* çevirilerde *yarı-rant* ve *şibih rant* deyimleri de kullanılmaktadır. Toprak geliri olan *rant*, emeksiz bir kazançtır; toprağa ya da herhangi bir gayri menkule sahip olan bir insan, onu kirâya verdiğinde hiçbir iş görmeden para kazanır. Ekonomici Marshall kısa dönemdeki mal sürümünü, tıpkı toprak gibi, durgun ve azalıp çoğalmaz olarak görmektedir. Bu halde aranın birdenbire artarsa bu statik sürüm aramını karşılayamayacak, bu yüzden fiyatlar yükselecek ve malları satanlar *ranta benzer* emeksiz bir

RANTIYE

kazanç elde edeceklerdir. Marshall bununla şunu demek ister: Anamal ve emek de, tıpkı toprak gibi, rant elde edebilir. Ama bu ancak kısa dönemde, mal sürümü değiştirilemez bir durumdayken olabilir. Uzun dönemde anamal ve emek yeniden üretilebilirler, topraksa hiçbir zaman yeniden üretilemez. Yeniden üretilme, sürümün aranımına uymasını sağlar.

RANTIYE (Os. Sâhibi irâde ve akaar, Eshâbi emlâk; Fr., İng. Rentier, Al. Rentner) Hiç çalışmadan gelir elde eden asalak... Hiç çalışmadan elde edilen bu gelir, *kirâ geliri* (rant)'dir. Bir başka açıdan da bu, *anamal fâizidir*. Fâiz kârdan ayrılmakla, anamalcı düzende, *rantiyeye sınıfı* da burjuva sınıfından ayrılmıştır. Bu gelişme çok ilginçtir: Anamalcı sınıf feodal düzenden kurtulmak için savaşını rantiyelerle yapmış ve bu mücadeleyi kazanmakla gelişmiş ve fakat bu gelişmesi sonunda, tekelci anamalcılık aşamasında, bizzat rantiyeliğe dönüşmüştür. Bu aşamada burjuva sınıfının, bizzat işletmeci olan bir bölümünün dışındaki bölümü, kupon keserek yaşamaktadırlar ve feodal düzenden çok daha gelişmiş yeni bir *rantiyeye sınıfı* meydana getirmektedirler. Bk. Kesilge.

RANTIYE DEVLETLER (Os. Rantiye devletler, Fr. États rentiers) Mal ihrâcı yerine anamal ihrâc eden devletler... Anamal ihrâc eden devletler, *rantiyeye devletler*'dir. Bu devletler de artık, kişi rantiyeler gibi, başka ülkelere yatırdıkları anamalin geliriyle gittikçe zenginleşirler. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce İngiltere, savaştan sonra da Amerika bu rantiyeye devletlerin başında gelmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İngiltere'nin yabancı ülkelerdeki yatırımlarının geliri o çağın anamalcı ülkelerinin dış ticâret gelirlerinin beş katına çıkmıştı. Günümüzde de Amerika'nın anamal ihrâcından elde ettiği yatırım geliri bununla ölçülemeyecek bir düzeye çıkmış bulunmaktadır. Kendilerine anamal ihrâc edilen devletlerin tümü daima ve sürekli olarak *borçlu devletler*'dir.

REAGANOMİ Amerika Birleşik Devletleri başkanı Ronald Reagan'ın ekonomi politikası... Son zamanlarda ekonomi edebiyatına sokulan *Reaganomi* (İng. Reaganomy) deyimi, devlet müdahalesi en aza indirilmiş serbest piyasa ekonomiyi anlatışını dilegetirmektedir. Başkan Reagan'ın Ekonomik Danışmanlar Konseyi üyelerinden Brown Üniversitesi yardımcı profesörü William Haraf (1948-), 28 Nisan 1985 günü *Cumhuriyet* gazetesine verdiği bir demeçte bu politikayı şöyle anlatmaktadır: "Baş-

kan Reagan'ın uyguladığı ekonomi politikaları temelde serbest piyasa felsefesine dayanmaktadır. Bu felsefe, serbest piyasanın ekonomide kaynak dağılımını daha iyi sağladığını ve bu nedenle hükümetlerin ekonomiyi müdahalesinin asgariye indirilmesi gerektiğini savunuyor. Bu amaçla ekonominin mümkün mertebe büyük bir bölümünün idari müdahalelerden kurtarılmasını ve özel girişimcilerle kendi kararlarını verme olanağının sağlanmasını da öngörüyor. Başkan Reagan'ın bu temel felsefeye dayanan ekonomi stratejisinin üç temel ögesi vardı. Birincisi, vergi sisteminin bünyesinde bulunan girişimciyi caydırıcı öğelerin ayıklanması ve vergi indirimleri yoluyla girişimciye olabildiği kadar fazla inisiyatif sağlanmasıydı. Ekonomik paketin çok önemli olan bu vergi ögesi, biliyorsunuz hâlâ da yürürlükte ve yeni bir vergi reformu tasarısı da hazırlanmış durumda. Bu tasarı marjinal vergi oranlarının daha da düşürülmesini öngörüyor. Reagan stratejisinin ikinci temel ögesi, kamu harcamalarının azaltılmasını hedef alıyordu. Bu hedefe doğru da bazı adımlar atıldı, ama bu alandaki başarılarımız sınırlı kaldı, istediğimiz noktaya henüz varamadık. Uzun yıllardan beri artış eğiliminde olan, savunma harcamaları dışındaki kamu harcamalarının gayrisâfi millî hasılaya oranını sabit tutmayı başardık ve kamu harcamalarına hiç değilsen bir tavan koyabildik. Ancak bu oranı aşağı çekmeyi başaramadık. 1986 bütçesi bu alanda daha ileri gidiyor ve kamu harcamalarının payını düşürmeyi amaçlıyor. Ancak savunma dışındaki kamu harcamaları azalırken, savunma harcamalarının biraz yükselmesi ve devletin fâiz yüklerinin artması toplam kamu harcamalarını aşağı çekme konusundaki başarılarımızı sınırladı. Üçüncü öge, ekonominin bazı önemli sektörlerini tümüyle devlet müdahalesinin dışına çıkartmaktır. Bu çerçevede havayolları sektöründe, doğal gaz sektöründe ve finans sektöründe önemli adımlar atıldı ve başarılar sağlandı. Bütün bu alanlarda hükümetin müdahalesi en aza indirildi". Haraf, ekonomide büyümenin nasıl sağlanacağı, hangi sektörlerin öne çıkacağı, kaynakların devletçe değil, girişimcilerce verilmesi gerektiğini ve edindiği izlenimlere göre bu gerçeğin Türkiye için de geçerli olduğunu anlattıktan sonra şöyle demektedir: "Ben, ABD'de çok dinamik bir özel sektör bulunduğu inanıyorum. Ayrıca, ABD ekonomisi çok karmaşık bir ekonomi ve böyle bir ekonomide hükümetin ekonomiyi kâr motifiyle davranan özel girişimcilerden daha iyi, daha sağlıklı yön verebileceğini düşünmek bile zor.

ABD'de son dört beş yıl içinde binlerce yeni işyerinin açılması, otomobil gibi, çelik gibi, mädencilik gibi geleneksel sanâyilerden yüksek teknoloji sektörlerine doğru bir yönelişin başlaması yönünden çok büyük adımlar atıldı, atılımlar yapıldı, büyük gelişmeler sağlandı. Ve bu atılımları bazen büyük, yerleşmiş kuruluşlar, bazen de hattâ çoğunlukla yeni kurulmuş işyerleri, yeni girişimciler yaptı. ABD ekonomisinin geleceğine yön vermede bu küçük girişimciler kilit bir rol oynadı. Tabii bu arada kapanan, bu gidiş ayak uyduramayan firmalar da oldu, ama bütün bunları piyasa halletti. İşsizliği arttırır korkusuyla bu çürümüş firmaların kapanmasına göz yummasaydık bugün varmış olduğumuz noktaya varamazdık". *Bk. Friedman kuramı.*

REÂYÂ Vergi veren halk... Arapçadır, çoğulu *raiyyettir*. Osmanlı ekonomisinin temel gelir kaynağıdır. İlkın uyruklaşmış *Hıristiyan halkı* nı dilegetirirdi, sonra *köylü halkı* adlandırdı ve buna karşılık *şehirlî halka* da *berâyâ* dendi. *Reaya*, Osmanlı düzeninde köylü halkı dilegetirir ki devletin sahipliği altında bulunan (*Bk. Rakabe*) toprağı sadece kullanma hakkına (*Bk. Tasarruf*) sahiptir. Ama bu kullanma hakkı sürekli niteliktedir ve mirâs yoluyla oğullara geçer. Ne var ki köylü, bu toprağın asıl sahibi olan devlete *toprak kirâsı* (rant) ödemekle yükümlüdür. Demek ki tarımsal üretimin fazlası, eşdeyişle tarımsal artık-değer devlete gitmektedir. Bu rant, Osmanlı köylüsünün devlete ödediğı vergilerin başında gelir. Osmanlı sözlüğünde *reâyâ oğlu reâyâ* deyimi vardır; bu deyim, köylünün daima reâyâ olduğunu ve öyle kâlaceğini, hiçbir zaman toprak mülkü edinemeyip anamalcılığın önkoşulu olan para ekonomisine geçemeyeceğini dilegetirir. Osmanlı ekonomisinin kendine özgü toprak beyliğı -sonradan ağılığı- düzeninden anamalcı düzene dönüşemeyişinin temel nedeni de budur. *Bk. Osmanlı ekonomisi.*

REFERANS *Bk. Güvendirici belge.*

REHİN

1. (*Os. Rehin, Fr. Gage, Nantissement; Al. Pfand, Verpfaendung; İng. Pledge, Pawn; Lâ. Pignus*). Borcun ödenmemesi halinde alacaklı tarafından el konulmak üzere borçlu tarafından alacaklıya önceden verilen değerli teminat... Arapçadır. Türkçemizde *tutu* deyimi önerilmiştir, rehin edilen nesneye de *tutak* (*Ar. Rehine*) denmektedir. Eskiden *rehin edilmiş* anlamına da *merhûn* denirdi. Rehin kar-

şılığı borcun tarihi çok eskidir. *Bk. Komandit şirket, Kredi.*

2. (*Os. Gayrimenkul rehni, İpotek; Fr. Hypothèque, Al. Hypothek, İng. Hypothek, Cautionary mortgage; Lâ. Hypotheca*) Taşınmaz mal rehni... Taşınabilir mallara ipotek konulamaz. Herhangi bir borca karşı teminat olan bir gayrimenkulü dilegetirir. Aynı bir hak niteliğindedir ve tapu siciline kaydedilir. İpotek edilen gayrimenkul, borçlunun ya da bir başkasının olabilir. Bir gayrimenkule ipotek konulması mälikinın zilyetliğine zarar vermez. Alacak önce borçludan istenir, borçlu ödemediğı takdirde ipotekli malın satışına gidilir. Ödeme süresi içinde ipotekli mal birkaç el değiştirmiş de olabilir, bu durum alacağın o mal üstünden tahsilini engellemez. İpotek, sözleşmeyle yapılabildiğı gibi (akdî ipotek) Medenî Kanun'un 807. maddesine göre *yasal ipotek* (*Os. Kanunî ipotek, Fr. Hypothèque légale, Al. Gesetzliches Grundpfand, İng. Lien, Lâ. Hypotheca legalis*) de olabilir, eşdeyişle ilgili tarafından hak olarak istenebilir. *Bk. Rehinli borç senedi.*

REHİN BANKASI (*Os. Rehin bankası, Fr. Banque de prêts, Al. Darlehnsbank, İng. Loan bank*) Rehin karşılığında borç para veren banka... Örneğın ölkemizdeki Emniyet Sandığı böyledir. *Bk. Banka, Rehin.*

REHİN HAKKI (*Os. Rehin hakkı, Fr. Droit hypothécaire, Al. Pfandrecht, İng. Right of mortgage*) Bir gayrimenkule rehin konulmasını yasalara göre isteyebilme hakkı... Örneğın parası sonradan ya da taksitle ödenmek üzere bir gayrimenkulü satan satıcı o gayrimenkule rehin konulmasını isteyebilir. *Bk. Rehin.*

REHİN KARŞILIĞINDA BORÇ VEREN (*Os. Rehin mukaabilinde ikrâz eden, Fr. Preteur sur gage, Al. Pfandlemer, İng. Pawnbroker*) Herhangi bir malın rehin edilmesi karşılığında borç para veren kişi... *Bk. Rehin.*

REHİN KARŞILIĞINDA BORÇ VEREN KURUM (*Os. Rehin mukaabilinde ikrâzatta bulunan müessese, Fr. Établissement de prêts sur gage, Al. Versatzanstalt, Pfandhaus; İng. Pawn office*) Hükümetin izniyle rehin karşılığında borç veren kurum... Bu izin Medenî Kanun'un 816 ve 883. maddelerine göre özel kurumlara da verilebilir. *Bk. Rehin, Rehin bankası.*

REHİNLİ BORÇ SENEDİ (*Os. İpotekli borç senedi, Fr. Cédule hypothécaire, Al. Pfandbrief, Briefhypothek; İng. Mortgage certificate,*

Certified mortgage) Gayrimenkul rehniyle temin edilmiş kişisel alacak karşılığında verilen senet... Bu senetler kıymetli evrâk niteliğindedir ve elden ele dolaşabilirler. Medenî Kanun'un 812. ve onu izleyen maddelerine göre ipotekli borç senedi, alacaklısına, borçlunun şahsını değil, sadece gayrimenkulü hedef alan (istihdâf eden) bir talep hakkı verir. *Bk. Rehin.*

REKABET (*Os. Rekabet, Fr. Concurrence, Al. Konkurrenz, İng. Competition*) Benzerlerinden daha çok satmak ve daha çok kâr etmek için yarışmak... *Yarışma* deyimiyle özleştirilmiştir, yarışanlara da *rakip* denir. *Rekabet*, anamalcı üretimin temel koşulu ve itici gücüdür: anamalcılık rekabetle gelişmiştir, çünkü anamalcılık *gelişme farklarına* dayanır (*Bk. Anamalcılık organik bileşimi*). Firmaların fiyatlar üstünde hiçbir etkileri bulunmaması durumuna *tam rekabet*, fiyatları az çok etkileyebildikleri duruma da *eksik rekabet* denir. Tekel durumunda rekabet yoktur, çünkü yarışacak bir ikinci alıcı ya da satıcı mevcut değildir. Firma, rekabet şartları içinde de, fiyatlarını ve malının niteliklerini farklılaştırarak *monopol* durumuna gelebilir ve böylelikle rekabet edebilir, buna *monopol rekabet* denir. Klâsik economiciler, özellikle Smith ve Ricardo, anamalcı ekonominin ancak *serbest rekabet* şartları içinde gelişebileceğini savunmuşlar ve bu yüzden liberalizmi ileri sürmüşlerdir (*Bk. Liberalizm*). Ne var ki 1890'larda anamalcılığın *tam rekabet koşulu*, tam tersi olan tekelcilığe dönüşmüş ve anamalcılığın yeni bir evresi ve aşaması olan *empyrializm* (tekelci anamalcılık) çağı başlamıştır. İlk devrede *rekabet*, anamalcı üretime ve klâsik economicilere bir *doğa yasası* gibi görünmüştü. Ama bu *rekabet* gün geçtikçe üretimin yoğunlaşmasını doğuruyor ve anamalcılığı tam karşısı olan tekelcilığe dönüştürüyordu. Serbest rekabetin doruğuna ulaştığı yıllar 1860-1870 yılları arasındır. 1870'ten sonra -ki bu bir bunalım yılıdır- tekelleşmeler yavaş yavaş belirmeye başlamıştır. 1900-1903 bunalımından sonra karteller bütün güçleriyle meydana çıkmışlardır ve anamalcılık tam anlamıyla empyrializme dönüşmüştür. Artık rekabet -daha doğrusu bu bir rekabet de değil, bir ölüm kalım savaşıdır- kartellerle karteller dışında kalan anamalcılar arasındadır. Bu evrede burjuva economicileri "eski serbest ve dürüst rekabete geri dönme rüyaları görmekte"dirler". Rekabet, sürüm ve aranın yasası ve fiyat mekanizması birbirine bağlı, birbirinden ayrılmaz koşullardır. Sürüm ve ara-

nim yasası ve otomatik fiyat mekanizması, ancak rekabet koşulları içinde işler. Piyasada belli bir mal aranıldan daha çok bulunursa *rekabet*, bu malın fiyatını düşürür. Düşük fiyat tüketimi çoğaltırken, öte yandan üretimi azaltır. Böylece *rekabet*, sürüm ve aranın arasında gerekli dengeyi fiyat mekanizması aracılığıyla otomatik olarak kurmaktadır. Bundan başka *rekabet*, bir malı daha ucuz üretmeyi ve dolayısıyla daha çok satmayı gerçekleştirmek için sürekli bir gelişmeyi ve yenilemeyi gerektirir. Üretim teknolojinin hızla ilerlemesi *rekabet* nedeniydiler. Ne var ki *rekabet*, bir yandan anamalcılığı geliştirip anamalı yoğunlaştırırken öte yandan ortalama kâr oranını düşürür (*Bk. Kâr oranının düşme eğilimi yasası*). İşte bu kâr oranının düşmesini önlemek amacıyla ki anamalcılar *serbest rekabeti sınırlamak* ve aralarında *fiyatları düşürmek yoluyla rekabete girişmeyebileceklerini öngören birleşmeleri gerçekleştirmek* zorunda kalmışlardır. Örneğin 1901 yılında İngiliz sabun fabrikatörleri birliği başkanı "ortaklıklar kurmadan ve birleşmeden kâr elde etmek imkânsız hale geldi" demektedir (*Bk. Wilson, Unilever, c. I, s. 65*). İngiliz kimya tröstünün (I.C.I.) başkanlarından Lord Melchett "rekabetin aşıldığını ve bunun yerini işletmelerin kaynaşmasından ve uluslararası birleşmelerden meydana gelen bir işbirliğinin aldığını" söylemektedir (*Bk. Stocking and Watkins, Cartels or Competition, s. 59*). Ne var ki "serbest rekabetten doğmuş bulunan tekeller serbest rekabeti yok etmez, fakat onun üstünde ve onunla yan yana yaşar". M. A. J. Eddy, *The New Competition* adlı yapıtında, bu yeni *rekabet* biçiminin açık fiyatlar üstünde, yeni mâliyet ve satış fiyatlarıyla ilgili genel haber alma üzerine kurulduğunu anlatmaktadır (*Bk. Burns, The Decline of Competition, s. 44*). *Rekabet* deyiminin başlıca kullanımları şunlardır: *Haksız rekabet* (*İng. Unfair competition*), *rakip* (*İng. Competitor, Fr. Concurrent*), *rekabete yetenekli* (*İng. Competitive*), *rekabeti teşvik* (*İng. To challenge competition*), *rekabetten korkma* (*İng. To fear competition*), *rekabetten oluşan ücret* (*İng. Competitive wage*), *rekabet etme* (*İng. To make competition*), *eksiltme* (*Os. Münâkasa, İng. Competitive bidding*), *rekabet fiyatı* (*İng. Competitive price, Fr. Prix de concurrence*), *rekabeti yenme* (*İng. To beat the competition*), *rekabete karşı koyma* (*İng. To stand competition*), yarışarak işe almayı dilegetiren *rekabet sınavı* (*Os. Müsâbaka imtihanı, İng. Competitive examination*), imtihanla memur ya da işçi alma

sistemini dilegetiren *rekabet dizgesi* (İng. Competitive system). Bk. Liberalizm.

REKÂBET FİYATI (Os. Rekabet fiyatı, Fr. Prix de concurrence, Al. Konkurrenzpreis, İng. Competitive price) Bir mala benzeri mallarla rekabet etmesi için konulan düşük fiyat... Bk. Rekabet, Fiyat.

REKÂBET SAVASIMI (Os. Rekabet mücadelesi, Fr. Lutte de concurrence, Al. Konkurrenzkampf, İng. Competitive struggle) Rakipleri büsbütün yok etmek için yapılan rekabet... Özellikle bir üretim alanına yeni katılan bir firmayı o üretim alanından silmek için eski firmalarca yapılır. Çünkü firmanın kökleşmeden yok edilmesi daha kolaydır. Bk. Rekabet.

REKÂBET YETENEĞİ (Os. Rekabet kaabiliyeti, Fr. Capacité de concurrence, Al. Konkurrenzfaehigkeit, İng. Capacity to compete) Rekabet edebilmek için gereken malsal ve parasal güç... Bk. Rekabet.

REKLÂM Bk. Tanıtım.

REKOLTE Bk. Ürün devşirimi.

REPOR Bk. Uzatma.

RERUM NOVARUM GENELGESİ Papa XIII. Leon'un yayımladığı dinsel ekonomik genelge... İki bin yıllık Hıristiyan yasalarının hızla gelişen anamalcılığın çeşitli çelişmelerine uymadığını gören papalar, kısa aralıklarla, ekonomik genelgeler yayımlamakta ve ekonomik eşitsizlikleri gidermek için öğütler vermektedirler. Metafizik ekonomi anlayışının en belli ve en tipik örnekleri bu genelgelerdir. Bu genelgeler, başlangıç sözleriyle anılırlar; papa XIII. Leon'un bu genelgesi de *yeni şeyler* anlamında *rerum novarum* sözcükleriyle başlanmaktadır. 1891 yılında yayımlanan bu genelgenin kırkinci yılı dolayısıyla papa XI. Pius'un 1931 yılında yayımladığı *quadragesimo anno* (kırkinci yıl) genelgesinde Hıristiyan kilisesi, vaktiyle bütün gücüyle desteklediği ve hattâ feodal dönemde kendisinin de bizzat katıldığı, sömürünün uçlaşmış çelişmelerini ve gerilimini yumuşatmak için şu öğütleri vermektedir: "Mülkiyetin, bireysel ve toplumsal olmak üzere, iki yanı vardır. Öyle mülkler vardır ki özel kişiler elinde bırakılmaları kamu yararı için zararlıdır, çünkü sahiplerine çok büyük bir güç sağlar. Bu gibi mülklerin topluma bırakılmaları gerekir". İnanılmayacak kadar *Marx ağzıyla* konuşan papa, ekonomik öğütlerine şöyle devam eder: "Âdil ücretin

emekçiyile ailesinin durumu ve genel ekonominin zorunlukları hesaba katılarak saptanması gerekir. Bu ücretin, emekçilere, sadece zorunlu harcamalarını değil, bireysel bir artırım yapabilmelerini de sağlaması lâzımdır. Kârlara işçiler de ortak edilmelidir. Denetimsiz bir özgürlükten doğan ekonomik kötülüklerin devlet eliyle önlenmesi şarttır. Serbest rekabet kendi kendini yok etmiştir, bunun yerini ekonomik bir diktatörlük almıştır. Büyük anamallar az sayıda kişilerin ellerinde toplanmaktadır. Toplum yapısının birliği sınıf zıtlaşmaları üstüne kurulamaz". Papaların yayımladığı bu bildirilerin en ünlülerinden biri de *Ana ve Öğretmen* (Lâtince: *Mater et Magistra*) bildirisi. Bu bildiri, papa XXIII. Johannes tarafından 1961 yılında yayımlanmıştır. Papa, bu bildirisinde, sosyalizasyonun ekonomik ve sosyal hakları daha iyi gerçekleştirdiğini, oysa insan özgürlüğünü kısıtladığını ilersürer. İşçilere insanca yaşayacak bir ücret verilmesini, gelişmiş ve gelişmemiş bölgeler arasındaki ilişkilerde hak ve adalet ilkelere uygulanmasını öğütler. Kooperatifler kurulmasını, tarım kesimindeki verimliliğin ve yaşama standartlarının artırılmasını salık verir. Özetle, toplumu dinsel öğütlerle düzenlemeye çalışır. Bk. Kilise toplumculuğu.

RESİM (Os. Resim, Fr. Droit, Al. Abgabe, İng. Duty) Devletin kimi işlerden ya da nesnelere aldığı vergi... Arapçadır, çoğulu *ri-sâm'dur*. Damga resmi, avlanma ruhsatı resmi, rıhtım resmi vb. gibi vergi biçimlerinde kullanılır. Bk. Vergi.

RESMÎ GEÇERDEĞER (Os. Resmî kur, Fr. Cours officiel) Devletin saptadığı kur... Kur (Os. Râyîç, Fr. Cours) deyimini, yabancı paraların ulusal para cinsinden değerini dilegetirir. *Resmî kur* ve *karaborsa kuru* olarak çeşitlenir. Ayrıca, *katlı kur* sisteminde aynı para için çeşitli kurlar uygulanır: *Serbest kur sistemi* ve *sabit kur sistemi* olmak üzere iki türlü döviz kuru sistemi vardır. Birincide döviz kurunun, bir malın fiyatı gibi sürüm-aranım yasasıyla belirlenmesine izin verilir. İkincide döviz kuru hükümetçe saptanır, saptanan bu kurların dışında para alım satımı yasaklanır. Bununla beraber, dövizlerin gerçek değerleriyle *resmî kur* arasındaki farklılaşma, daima *karaborsa kurunu* doğurur. Birde çok döviz kuru uygulama sistemi, gerikalmış ülkelere özgü bir zorunluktur. Bu ülkelerde genellikle resmî para kuru, işçi döviz kuru, seyahat döviz kuru, ithalât döviz kuru başkadır. Buna *katlı kur sistemi* denir. Bk. Geçerdeğer, Para.

RESMÎ KÜTÜK (*Os. Resmî sicil, Fr. Registre public, Al. Öffentliches Register, İng. Public register*) Kimi hak ve durumların doğumunu ya da tanıtılmasını sağlamak amacıyla devletçe tutulan sicil... Tapu sicili, nüfus sicili, ticâret sicili vb. bunun örnekleridir.

RESMÎ ONAY (*Os. Resmî tasdik, Fr. Certification publique, Al. Öffentliche Beglaubigung, İng. Authentication*) Kimi belgelerin geçerli olabilmesi için devletçe yapılan tasdik işlemi.

RESMÎ SENET (*Os. Resmî senet, Fr. Acte public, Al. Öffentliche urkunde, İng. Authentic contract*) Yetkili memur tarafından usulüne uygun olarak düzenlenmiş senet.

RESMÎ ŞEKİL (*Os. Resmî şekil, Fr. Constatacion par acte authentique, Al. Öffentliche Beurkundung, İng. Authentication*) Devletsel bir işlemde uyulması gerekli biçim... Örneğin yasalara göre kefâlet yazılı olmalıdır.

RESMÎ YATIRGA (*Os. Resmî mevduât, Fr. Dépôt officiel, Al. Offizielleinlage, İng. Official deposit*) Devlet kuruluşlarınca bankalara yatırılan paralar... Özel idâreler, belediyeler, köy idârelerinin yatırdıkları paralar da bu deyimim kapsamına girer. Devlet kuruluşlarınca yatırılan paralar, devlet hizmetlerinin yapılmasıyla doğrudan ilgili bulunmak niteliğini taşır. *Resmî mevduât* deymi, bankacılık dilinde kullanılan bir deyimdir.

RİCARDO KURAMLARI (*Os. Ricardo nazariyeleri, İng. Théories de Ricardo*) Büyük ekonomici David Ricardo'nun çeşitli kuramları... İngiliz ekonomisi David Ricardo (1772-1823), ekonomik düşüncenin üç büyük düşünüründen biridir. İşadamydı, üniversite kürsülerinden değil, borsa simsarlığından yetişmişti. Büyük economicilerin ikincisi olan Adam Smith öldüğü yıl on sekiz yaşındaydı. İngiltere'nin sanâyi devrimî çağında doğmuş ve yaşamış, içinde bulunduğu anamalcılık koşullarını hem bir hayli geliştiren, hem de bir hayli aşan ve günümüze kadar uzanan çok parlak bir ekonomik düşünce meydana koymuştur. İçinde bulunduğu metafizik düşünce sisteminin dar çerçevesiyle zorunlu olarak sınırlı bulunduğu halde emek-değer kuramını ilerisürmüş, ücretle kârın ters orantılı olduğunu açıklamış, kâr haddinin azalma eğilimini sezmiştir. Ricardo'nun birçok kuramları anamalcı ekonomi edebiyatında bugün de üstünde önemle durulan kuramlardır. Özellikle *Ricardo'nun büyüme modeli* (*Fr. Mo-*

dèle Ricardien de croissance, Al. Wachstumsmodell von Ricardo, İng. Ricardian growth model, mukaâyeseli mâliyetler kuramı (*Fr. Théorie des coûts comparés, Al. Theorie der komparativen Kosten, İng. Principle of comparatif cost*), *Ricardo'nun vergi kuramı* (*Fr. Théorie Ricardienne de l'impôt, Al. Ricardische Steuerregeln, İng. Ricardian principles of taxation*), *Ricardo'nun çözümsel izlenesi* (*Fr. Programme analytique de Ricardo, Al. Analytisches Programm von Ricardo, İng. Ricardo's analytical programme*) klâsik ekonomi edebiyatının başlıca dayanaklarıdır. Ricardo kuramlarının en önemlisi, bütün yanılmasına rağmen, *Ricardo'nun değer kuramı* (*Fr. Théorie Ricardienne de la valeur, Al. Wertlehre von Ricardo, İng. Ricardian theory of value*)'dır. Ricardo bu kuramında çok doğru olarak değerın insan emeğinden doğduğunu söyler, çok doğru olarak ücretle kârın ters orantılı olduğunu açıklar ve gene pek doğru olarak makinelerin emekçi sınıfına zarar verdiğini ilerisürer. Ne var ki suçun makinelerde olmayıp makinelerin kapitalistçe kullanımında olduğunu göremez. Bu yüzden de anamalcı economiciler 1810'lardaki makine kırma hareketinin Ricardo'nun bu düşüncelerinden kaynaklandığını ilerisürerler. *Bk. Liberalizm.*

RİSK *Bk. Cekince.*

RİSTURN *Bk. Düşelge.*

RİZİKO *Bk. Çekince.*

ROBENSON (*Os. Robenson, Fr., Al., İng. Robinson*) İssiz bir adada tek başına yaşayan insan... Diyalektik bilgiden yoksun economicilerin pek meraklı oldukları *Robinson Crusoe*, Daniel Defoe adlı bir İngiliz yazarının ünlü bir romanının (1719) kahramanıdır. Metafizik yapılı yazarlar kimi ekonomik sorunları açıklamak için ondan yararlanırlar (örneğin *Bk. Anamalcı üretkenliği kuramı*) ve ekonomik olguların toplumsal niteliğinden habersiz olarak bireysel örneklerle oyalanırlar. Marx şöyle der: "Robinson Crusoe'nun deneyleri siyasal economicilerin gözde konularından biri olduğuna göre biz de Robinson'a adasında bir göz atalım. Alçakgönüllü olmakla beraber gidermek zorunda olduğu birçok ihtiyaçları vardır. Âlet ve mobilya yapmak, keçileri evcilleştirmek, balık tutmak gibi değişik türde bir miktar yararlı iş yapmak zorundadır. Dua etmesini ve benzeri işlerini hesaba katmıyorduz. Çünkü bunlar onun için bir zevk kaynağıdır ve onları bir boş zaman işleri olarak görmektedir. Yaptığı işlerin çeşitliliğine rağmen"

men, biçimi ne olursa olsun, emeğinin bir ve aynı Robinson'un faaliyeti olduğunu ve insan emeğinin değişik tarzlarından başka bir şey olmadığını bilir. Bizzat ihtiyaç onu, zamanını değişik işler arasında isabetli bir biçimde bölüştürmeye zorlar. Bir işin süresinin öteki işten daha çok olup olmaması, yenilmesi gereken güçlüklerin daha az ya da daha çok olmasına bağlıdır. Dostumuz Robinson çok geçmeden bunu deney yoluyla öğrenir ve gemi enkazından bir saat, bir hesap defteri, bir kalem ve mürekkep kurtarmış olduğuna göre gerçek bir İngiliz gibi bir dizi hesaplar tutmaya başlar. Demirbaş defterinde sahip olduğu yararlı nesnelere ve onların üretimi için gerekli olan işlemlerin ve son olarak da bu nesnelere belli miktarlarda kendisine ortalama olarak ne kadar emek-zamana mal olduğunun bir listesi vardır. Robinson'la kendi yarattığı bu nesnelere arasındaki bütün ilişkiler, burada Herr M. Wirt'in bile zahmetsizce anlayabileceği kadar basit ve açıktır. Ama bu ilişkiler, değerlerin belirlenmesinde temel olan her şeyi içermektedirler. Şimdi, gelin, Robinson'un pırl pırl ışıklı adasından Avrupa'nın karanlıklara gömülmüş ortaçağlarına geçelim". *Bk. Emek süresi, Emek niceliği, Emek, Değer.*

RODBERTUS TOPLUMCULUĞU (*Os. Rodbertus sosyalizmi, Fr. Socialisme de Rodbertus*) Devlet tekeline dayanan toplumculuk anlayışı... Alman economicisi Johann Karl Rodbertus (1805-1875)'a göre toplumculuğu devlet gerçekleştirmelidir. Ekonomik bunalmalar işçinin satın alma gücünün azalmasından doğmaktadır. Bunalmalarda mallar satılamayınca yeni pazarlar bulmak gerekir. Devletler bu piyasaları silah zoruyla bulmak zorundadır. Sanâyleşmemiş ülkelerin pazarları böylece ele geçirilir ve başka devletlerle yerli üreticiler bu pazarın dışına itilir. Anamalcı-ışgücü arasındaki çelişmenin devlet eliyle giderilmesini isteyen Rodbertus, bu düşünceleriyle, emperyalizm kuramının öncüsü sayılmaktadır. *Bk. Emperyalizm, Toplumculuk, Bunalm.*

ROMA ANTLAŞMASI (*Os. Roma muâhedeşi, Fr. Traité de Rome, Al. Rom-Vertrage, İng. Roma treaties*) Ortak Pazar Antlaşması... Üye devletler arasında 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanmıştır. Liberal bir anlayışı dile getirir ve üye ülkeler arasında serbest rekabeti gerçekleştirmeyi amaçlar. Ne var ki bunu eşit rekabet gücüne sahip oldukları alanlarda kabul etmekte ve öteki kesimlerde müdahaleyi onaylamaktadır. Üye devlet-

ler arasında her türlü ithalât ve ihrâcat yasaklarını, gümrük resimlerini ve baskaca kısıtlamaları kaldırır. Ortak bir ekonomi politikası güdülmesini şart koşar. *Bk. Ortak Pazar.*

ROMA EKONOMİSİ (*Os. Roma iktisâdiyatı, Fr. Économie de Rome*) Köleci üretim... Eski Roma devletinin ekonomik yapısı, antik üretim biçiminden dönmüş köleci üretim biçimidir ve köle emeğine dayanır. Köleciliği en belirgin biçimiyle geliştiren Roma'dır. Dünya ulusları arasında en ileri bir ekonomi pratiği yaşayan Roma, ekonomi teorisine hemen hiçbir katkıda bulunmamıştır. Antikçağ Yunan düşüncesinin izleyicileri olan Ciceron, Plinius, Seneca, Marcus, Aurelius, Lucretius gibi düşünürleri ticâret, vergi, fiyat, para, işbölümü konularında böhük pörçük düşünceler ileri sürmüşlerdir. Ama hiçbiri, örneğin antikçağın ünlü ökesi Aristoteles gibi, ekonomik düşünceleri ciddiye almamışlardır. Tarım ekonomisi alanındaysa Cato, Varro, Columella, Plinius gibi yazarlar özellikle tarım tekniğine daha bir önemle eğilmişlerdir. Romalıların ekonomiye dolaylı olarak büyük katkıları hukuk alanındadır. Çağdaş anamalcı hukukun temeli Roma hukukudur. Mülkiyet ve mirâs ilişkileri, borçlar hukuku vb. en ince ayrıntılarına kadar Roma'da işlenmiştir. Roma hukuku, günümüzde de, bütün dünya üniversitelerinde, bir hukuk tarihi konusu olarak değil, hukukun temel ilkeleri bilgisi olarak okutulur. *Bk. Köleci üretim biçimi, Köle emeği.*

ROMANTİK YENİMERKANTİLİZM (*Os. Romantik neo-merkantilizm, Fr. Néo-mercantilisme romantique*) Gizemsel devletçilik anlayışı... Romantik yenimerkantilizmin en ünlü temsilcileri Adam Müller (1779-1829) ve F. V. Baader (1765-1841)'dir. Bunlara *romantik* denmesinin nedeni, rasyonalizme karşı ve mistik yapılı oluşlarıdır. Neo-merkantilizmin *ulusçu* koluna karşı *romantik* kolunu temsil eden bu economicilere göre devlet, en yüce kuruluştur ve insanların töresel-organik birliğini dilegetirmektedir. Devlet her alanı kapladığı gibi ekonomik alanı da kaplar. Ekonomi, serbest bir alanda at oynatamaz. İnsanın varlığı devletin varlığına bağlıdır. Ekonominin mutlak düzenleyicisi de devlettir. Ulusal zenginlik sadece maddesel ürünleri değil, düşünsel ürünleri de kapsar. Düşünce alanlarında çalışanlar da, tarımcı ve sanâyciler kadar, üreticilerdir. *Anamal* kavramında, sadece *maddesel anamal* (*Fr. Capital physique*) değil, *düşünsel anamal* (*Fr. Capital intellectuel*) da

ROSCHER KURAMI

vardır. XX. yüzyılda Hitler faşizmi, romantik neo-merkantilistlerin bu düşüncelerinden bir hayli yararlanacaktır. *Bk.* Yenimerkantilizm, Ulusçu yenimerkantilizm.

ROSCHER KURAMI (*Os.* Roscher nazariyesi, *Fr.* Théorie de Roscher) Ekonomik sürecin tarih incelemeleriyle açıklanabileceği savı... Alman tarihçi okulunun kurucusu Wilhelm Roscher (1817-1894), 1843 yılında yayımladığı *Tarihçi Yönteme Göre Ekonomi Siyasası Dersleri* adlı yapıtında bu savı ilerisürer. Bu ilerisürüşün özelliği ve bilimsel değeri, soyut teoriden somut pratiğe geçmesidir. *Bk.* Alman tarihçi okulu.

ROSENSTEİN-RODAN KURAMI (*Os.* Rosenstein-Rodan nazariyesi, *Fr.* Théorie de Rosenstein-Rodan) Geribraktırılmış ülkelerin ancak plânlamayla kalkınabilecekleri savı... Geribraktırılmış ülkelerin ekonomisiyle uğraşan Rosenstein-Rodan, anamalcı üretim düzeninde olanaksız bulunan bir öneri ilerisürer ve sanâyiin bütün olarak tek bir firmaymış gibi plânlanmasını öğütler. Oysa anamalcı üretim düzeni geribraktırılmış ülkelerde sanâyiin gerçekleşmesine asla izin vermediği gibi, büttünel bir plânlanmayı da asla gerçekleştiremez. Çünkü anamalcı üretim düzeninin temel yasası kâr etmek, demek ki plânsızlıktır. Anamalcı plânlar özel anamalcı daha çok kâr etmesi amacıyla yapılır. Buysa geribraktırılmış bir ülkeyi büsbütün geriye iter. *Bk.* Az gelişmişlik, Plânlama.

ROSTOW KURAMI (*Os.* Rostow nazariyesi, *Fr.* Théorie de Rostow) Geribraktırılmış ülkelerde ekonomik gelişmenin beş evreli bir dönüşümle gerçekleşebileceği savı... Amerikan ekonomisi Walt Whitman Rostow (1916-)' un kalkınma kuramına göre az gelişmiş ülkeler, kalkınabilmek için yatırım oranlarını ulusal gelirlerinin yüzde 10-15'ine çıkarmak zorundadırlar. Bu, onun deyiimiyle *sıçrama* için önkoşuldur. Gelişmiş anamalcı ülkelerin tarihleri incelendiğinde, ekonomik gelişmelerinin beş evrede gerçekleştiği görülür. Öyleyse az gelişmiş ülkeler de bu beş evreden zorunlu olarak geçeceklerdir. Rostow'un *The Stages of Economic Growth* (1961) adlı yapıtında anlattığına göre Amerika, bu gelişmenin beşinci evresine, İkinci Dünya Savaşı sırasında; Batı Avrupa'ya İkinci Dünya Savaşı'ndan beş yıl sonra ulaşabilmiştir. Az gelişmiş ülkeler, Rostow'un deyiimiyle *uçuşa geçmek* (*İng.* Take off) için gelir bölüşümünü, onu tüketecek ya da küpte saklayacak olanlardan, onu yatırımlara harcayacak müteşebbislere yöneltme-

lidirler. Yatırımları teşvik için de yerli müteşebbislerin kârları artırılmalıdır. Yabancı sermayeye de kapılar ardına kadar açılmalıdır. Gelir bölüşümü, müteşebbis lehine, elbette eşitsiz olacaktır. Ancak bu eşitsizlikler ki az gelişmiş ülkenin kalkınmasına temel olabilir. Rostow az gelişmiş ülkelerin kalkınabilmeleri için en az yüz yıl gerektiğini ilerisürer. *Bk.* Az gelişmişlik.

RUHBİLİMSEL DEĞER (*Os.* Rûhî kıymet, *Fr.* Valeur psychologique) Öznel değer... *Değer* kuramlarında metafizik yapıyı öznelci economicilerin dört elle sarıldıkları psikolojik değer, öznel (sübjektif) bir değerdir. Örneğin annemizin gençlik resmi bizim için psikolojik bir değer taşır, ama satışa çıkarırsak kimse beş para vermez. Van Gogh'un orijinal bir tablosu (eşdeyişle, ressamın fırçasından çıkmış tablo) da öznel bir değer taşır, satışa çıkarılınca milyonlara satılabilir; ama çoğaltılmış (röproduksiyon) Van Gogh tablolarıdır ki ekonomik bir değere sahiptir, pazarda değiştirilirken değerlenir. Ekonomik değer, öznel bir değer değil, nesnel (objektif) bir değerdir ve ruhbilimsel değerlerle asla karıştırılmamalıdır. *Bk.* Değer, Ruhbilimsel okul, Ruhbilimsel para kuramı.

RUHBİLİMSEL OKUL (*Os.* Ruhîyatçı mektep, *Fr.* École psychologique, *Al.* Psychologische Grenznutzenschule, *İng.* Psychological school) Öznelci Avusturya okulu... Marjinalci anlayışa bağlı olan bu economiciler, bilim dışı bir temele, ruhbilimsel değer temeline dayanırlar. Bu okul, *Avusturya okulu* ve *Viyana okulu* adlarıyla da anılır. Bununla beraber Avusturyalı olmayan *psikolojik okul* economicileri de vardır; örneğin marjinalciliğin üç kurucusundan biri olan Stanley Jevons ve kendisini izleyen Alfred Marshall, John Bates Clark, N. T. Carver *Anglo-Amerikan okulundandırlar*. Marjinalciliğin ikinci kurucusu Karl Menger ve kendisini izleyen F. von Wieser, Boehm-Bawerk, H. Mayer gibi economiciler de *Avusturya okulundandırlar*. *Psikolojik okul*, marjinal değerlerin açıklanmasında, marjinalciliğin öteki okulu *matematik okul*dan ayrı, ruhbilimsel bir yöntemle çalışmıştır. *Bk.* Ruhbilimsel değer, Marjinalcilik, Matematik okul, Avusturya okulu, Değer.

RUHBİLİMSEL PARA KURAMI (*Os.* Ruhîyatçı para nazariyesi, *Fr.* Théorie psychologique de la monnaie, *Al.* Psychologische Theorie des Geldes, *İng.* Psychological theory of money) Paranın değerini psikolojik etmenlerin belirlediğini ilerisüren kuram... Paris

Hukuk Fakültesi ekonomi profesörü Albert Aftalion (1874-1956) tarafından ileri sürülmüştür. Marjinalci temele dayanan Aftalion'a göre para değerinin belirlenmesinde halkın duyguları, düşünceleri ve özellikle de geleceksel tahminleri rol oynar. Değeri duygular ve düşüncelerle açıklamak isteyen bu kuram, her bakımdan bilim dışıdır. *Bk.* Ruhbilimsel değer, Para, Değer, Marjinalcilik.

RUHSAT *Bk.* İzinlik.

RUHSATİYE *Bk.* İzinlik.

RUHSATNÂME *Bk.* İzinlik.

RUSSELL PARADOKSU (*Os.* Russell garbesi, *Fr.* Paradoxe de Russell) Bir üretimde faktör paylarının saptanamayacağı savı... İngiliz düşünürü Bertrand Russell'a göre çeşitli faktörler, milyonlarca işin ölçülemeyecek küçük bir parçasını gerçekleştirirler. Örneğin

malları yük vagonuna taşıyan bir hamalın emeği böyledir, trendeki malların ne kadarcının onun emeğinin karşılığı olduğu bilinemez. Bu yüzden de üretimde faktör paylarını kesin olarak saptamaya çalışmak düşüklüktür. Ekonomi edebiyatında Russell'ın bu savı *Russell paradoksu* adıyla anılır.

RÜSUMU SİTTE ANLAŞMASI Osmanlı devletinin yerli alacaklılarıyla yaptığı anlaşma... Bu anlaşma 1879 yılında, İngiltere'nin donanmasını göndererek Osmanlı devletini korkutması üzerine, Sait Paşa kabinesi tarafından yapılmış ve dış borçlulara karşı da böyle bir statünün (*Düyunu Umumiye* denilen örgütün) kurulmasına yol hazırlamıştır. Devlet, bu anlaşmayla, altı verginin tahsilini iç alacaklılarına bırakmıştır. Arapça *rüsumu sitte* deyimini *altı vergi* anlamındadır. *Bk.* Osmanlı ekonomisi.

S

SAAT (Os. Saat, Fr. Heure, Al. Zeit, İng. Hour) Bir günün yirmi dördte birini gösteren zaman ölçüsü... "Ücret, anamalcının belli bir işin yapılması karşılığında ödediği para tutarıdır. Bundan ötürü anamalcı, emekçilerin emeklerini parayla satın alıyor görünür. Emekçiler de emeklerini bu para karşılığında anamalcıya satarlar. Ama bu, ancak görünüşte böyledir. Gerçekte; emekçilerin para karşılığında anamalcıya sattıkları emek'leri değil, emekgüç'leridir. Anamalcı bu emekgüç'ü nü bir günlüğüne, haftalığına ya da aylığına vb. satın alır. Satın aldıktan sonra da emekçileri, satın alırken şart koştuğu zaman boyunca çalıştırarak bu emekgüç'ü nü kullanır. Anamalcı, emekçilerin emekgüçlerini satın aldığı aynı para karşılığında örneğin iki kilo şeker ya da herhangi başka bir mal alabilirdi. İki kilo şeker satın aldığı bu aynı para, diyelim iki mark, iki kilo şekerin fiyatıdır. Bunun gibi, on iki saatlik kullanımını satın aldığı bu iki mark da on iki saatlik emekgüç'ünün fiyatıdır. Demek ki emekgüçü de bir maldır, şekerden ne eksik ne fazla. Birincisi saat'le ölçülür, ikincisi terazi'yle". İşçilere zaman ölçüsüyle verilen ücret'e saat başına ücret denir. Deyim, yapılan iş ölçüsüyle verilen ücret'i dilegetiren parça başına ücret deyimi karşılığında kullanılır. Bu iki biçim, ücret'in temel biçimleridir. Bk. Ücret, Emekgüçü, Emek, Değer, Artık-değer, Parça başına ücret, Gerekli emek.

SAAT BAŞINA ÜCRET Bk. Saat.

SAĞCILIK (Os. Terakkişikenlik, Muhâfazakârlık; Fr. Droitisme, Parti de droite) Ekonomik açıdan mevcut üretim düzeninin olduğu gibi kalmasını isteyen tutum... Bk. Solculuk.

SAĞLAM (Os. Edâyı deyne muktedir, Mûteber; Fr. Solvable, Al. Gut, İng. Solvent) Borcunu ödeme gücündé olan... Ödeyebilir demektir, örneğin bu anlamda sağlam borçlu (Fr. Débiteur solvable) denir. Ödeme gücü (Fr. Solvabilité) olanı dilegetirir. Bk. Sağlam para.

SAĞLAM BELGİT (Os. Mûteber senet, Fr. Valeur sûre, Al. Sicherer Wechsel, İng. Safe bill) Tutarının tahsil edilebileceğine güvenilen senet.

SAĞLAMLAŞTIRICI İŞLEMLER (Os. Te'yi-dî muâmeleler, Fr. Actes confirmatifs, Al.

Bestätigende Handlungen, İng. Confirmatory acts) Herhangi bozuk bir işlemi geçerli duruma sokan işlemler... Örneğin taraflardan birinin irade bozukluğu (fesâdı) gibi bir nedenle bozmakta haklı olacağı bir işlemi icâzet vermek ya da akdi yerine getirmek gibi bir işlemle geçerli kılması böyledir.

SAĞLAMLAŞTIRMA

1. (Os. Tathîr, Fr. Assainissement, Al. Sanierung, İng. Relieving) Temizleme ve düzenli bir duruma getirme... Örneğin bu anlamda "bu işletmeyi sağlamlaştırmak gerek" denir.

2. (Os. Tahkîm, Konsolide etme; Fr. Consolidation, Al. Konsolidierung, Konsolidation; İng. Consolidation) Pekleştirme... Ekonomi dilinde özellikle kısa vâdeden uzun vâdeye çevirme anlamında kullanılır, bu anlamda devlet borçlarının sağlamlaştırılması (Fr. Consolidation des dettes publiques, Al. Konsolidierung der Statsschulden, İng. Consolidation of public debts, Consolidation of securities)ndan sözedilir. Kısa vâdeli bir devlet borcu, uzun vâdeli bir devlet borcuna dönüştürülmekle konsolide edilmiş olur. Devletin borcunu ödeyememesi durumunda uzun vâdeli bir borç da daha uzun bir vâdeye dönüştürülebilir ya da son yıllarda ülkemizde çok kullanılan bir deyimle, borcun ödenmesi ertelenir (tehir edilir). Hükümetler bu işlemi ya zorla (mecubrî) ya da isteğe bağlı (ihtiyârî) olarak yaparlar. Zorla yapılanı, kısa vâdeli ilk senetlerin yeni uzun vâdelilerle değiştirilmesi zorunluğu konarak olur. İsteğe bağlı olanda kısa vâdeli tahvillerin yerine uzun vâdeli tahviller çıkarılır, bu uzun vâdeli tahvilleri çekici kılmak için daha yüksek fâiz verilir, bu yüzden de genellikle ellerinde kısa vâdeli tahvil bulunanlar bunları para gibi kullanarak uzun vâdeli tahvillerle değiştirirler. Sağlamlaştırma anlamı, alacaklılar yararına değil, devlet yararınadır, eşdeyişle devlet kendi para durumunu sağlamlaştırır.

SAĞLAMLAŞTIRILMIŞ BORÇ (Os. Muhakkem deyn, Fr. Dette consolidée, Al. Konsolidierte Schuld, İng. Funded debt) Vâdesi uzatılmış borç... Konsolide edilmiş borcu dilegetirir. Bk. Sağlamlaştırma.

SAĞLAMLAŞTIRMAK (Os. Tahkîm etmek, Fr. Consolider, Al. Konsolidieren, İng. To consolidate) Bir borcun vâdesini uzatmak... Bk. Sağlamlaştırma.

SAĞLAMLIK (Os. Vüsûk, Fr. Authenticité, Al. Authentizitaet, İng. Authenticity) Bir yazı

ya da imzanın taşıdığı kesinlik değeri... Bu değer Hukuk 'Muhâkemeleri Usulü Kanunu' nun 309. maddesine göre yazı ya da imzanın sahibine aidiyetinin kesinliğiyle gerçekleşir. Bir yazı ya da imzaya sağlamlık kazandırmak için yapılan işleme de hukuk dilinde *tevsik* denir.

SAĞLAM PARA (Os. Kıymetli nakit, Fr. Monnaie stable, Monnaie droite; Al. Gutes Geld, Stabile Waehrung; İng. Sound money, Stable money) Satılma gücü değerine eşit olan para... Bk. Para.

SAĞLAM TECİMEVİ (Os. Mûteber ticârethâne, Fr. Maison sérieuse, Maison solide, Maison sûre; Al. Gediogenes Haus, Solides Haus; İng. Solvent house) Her bakımdan güvenilir satışı... Hem para hem de mal bakımından hiyle yapılmayan ütöpik bir ticârethâneyi dilegetirir. Ütöpiktir, çünkü bu bir ahlâk sorunu değil, bir üretim düzeni sorunudur.

SAĞLIK BELGESİ (Os. Sıhhat varakası, Fr. Certificat de santé, Al. Gesundheitspass, İng. Bill of health) Bir kimsenin sağlık durumunu saptamak için devletsel sağlık merkezlerinde düzenlenen belge... Örneğin böyle bir belge olmaksızın evlenilemez, memur olunamaz.

SÂHİBOLMA (Os. Temellük, Tesâhüp; Fr. Appropriation) Bir malı kendi mülkiyetine geçirme... *İyelenmek* (Os. Temellük, Fr. Possession, Al. Besitz, İng. Possession) deyiminden farklı bir anlamda özellikle toplumu ekonomi edebiyatında kullanılır ve *mülk edinme süreci*'ni dilegetirir. Bk. Mülkiyet.

SÂHİPSİZ MALLAR (Os. Sâhipsiz mallar, Fr. Biens sans maître, Al. Herrenlose Sachen, Herrenlose Güter; İng. Chattels or moveables without owner, Lâ. Res nullius) Hiç kimsenin mülkiyeti altında bulunmayan mallar... Hukuk deyimidir, örneğin hurda ve sokağa atılmış bir buzdolabı böyledir. Medenî Kanun'un 641 ve 691. maddelerine göre bu gibi malları edinmek için *almak* (ihraz) yeter.

SAHTECİLİK (Os. Sahtekârlık, Fr. Usage du faux, Al. Faelschung, İng. Falsification, Counterfeiting; Lâ. Falsum) Düzmece işlem yapma... Cezâ hukuku açısından genellikle *evrakta sahtekârlık* deyimiyile dilegetirilir.

SAHTELİK SAVI (Os. Sahtelik iddiası, Fr. Inscription de faux Al. Faelschungsklage, Einrede der Faelschung; İng. Plea of forgery) İlerisürülen yazılı kanıtlarla gerçeğin kasden

değiştirildiği savı... Dâvâ açmak yoluyla da yapılır, yasaya göre sahtelik iddiasının dilekçeyle bildirilmesi gerekir. Bk. Sahtecilik.

SAİNT-SİMONCULUK (Os. Saint-Simonizm, Fr. Saint-Simonisme, Al. Saint-Simonismus, İng. Saint-Simonism) Fransız ekonomîcisi Saint-Simon'un ütopyacı toplumsuluğu... Fransız ekonomîcisi Claude Henri de Rouvroy Comte de Saint-Simon (1760-1825), idealist ve metafizik yapısına rağmen, toplumsal evrimi, sınıf savaşımının bu toplumsal evrimin itici gücü olduğunu ve sınıf farklarının da özel mülkiyetten doğduğunu görmüş ve açıklamıştır. Toplumun kendi çağındaki yapısı (Bk. Parabol kuramı) ve geleceğin sanâyi toplumunun nasıl kurulacağı üstünde, ütöpik ama ilginç düşünceler ilerisürmüştür. Bilimsel olarak olumlu bir toplum kurulması önerisi, o sıralarda ona kâtiplik etmekte olan geleceğin ünlü olgucusu Auguste Comte'u etkilemiştir. İnsanın insan tarafından sömürülmesi ortadan kalkmalıdır, diyordu. Ama bunu gerçekleştirmek için ilerisürdüğü öneriler bilimsellikten uzaktı. Yeni-platoncu bir seçkinler yönetimi anlayışıyla toplumun *endüstriyeller* dediği işverenler, tüccarlar, bankerlerle birlikte işçileri de kapsayan karma bir sınıf tarafından yönetilmesini istiyordu. Hristiyanlığın Hristiyanlarca çoktan bırakılmış olan yoksulluk felsefesini, kendi deyimiyile "en yoksul ve en kalabalık sınıf"ın kalkınmasına uyguluyor ve bunun *yeni Hristiyanlıkla* mümkün olabileceğini ilerisürüyordu. Bu bakımdan Saint-Simonculuk, *idealist sosyalizm* ya da *ülkücü sosyalizm* adlarıyla da anılır. Anamalcı müteşebbisin kârını haklı buluyor, ancak *fâiz* ve *rantın* birer sömürü olduğunu söylüyordu. Üretim araçları mülkiyetini kabul etmekte, ancak bunun yetkin ellerde toplanmasını istemekteydi. *Saint-Simonculuk* akımında izdâşları onun bu düşüncesini doğru bulmayarak üretim araçları üstündeki özel mülkiyeti bütünyle bir sömürü aracı saymışlardır. Saint-Simonculuğa *prodüktivizm* de denir. Çünkü üretim araçları üstünde *organizatör otorite* saydığı devlet bunları en verimli olanlara dağıtacaktır. Saint-Simon, böylelikle "herkese yeteneğine göre" ilkesini önermektedir. Verimli üretimden herkes bu üretime katılmasıyla orantılı olan payını alacaktır. Enfantin, Bazard vb. gibi Saint-Simoncular, kimi yerde ustalarını eleştirmişler, kimi yerde de düşçülükte ustalarını kat kat geride bırakmışlardır. Saint-Simon bütün ütopyacılığına rağmen çağını geniş çapta etkilemiş bir düşündürür. Engels onun için: "Büyük Fransız Devrimi'ni

SAKINMALIK

soylular, burjuvalar ve yoksullar arasında geçen bir mücadele olarak görmek gerçekten dâhiyane bir kavrayıştır. Politikanın üretim biliminden başka bir şey olmadığını ve ileride *ekonominin içinde eriyeceğini* görmüştür. Onda, sonraki toplumcuların ilerisürdükleri düşüncelerin -doğrudan doğruya ekonomik düşünceler dışında- hemen tümünü içinde taşıyan dâhiyane bir kavrayış genişliği vardı" der. *Bk. Ütopyaçı toplumluluk.*

SAKINMALIK (*Os. İhtiyât hissesi, Fr. Marge, Al. Deckung, İng. Cover*) İhtiyat payı... Bankacılık terimidir. Örneğin kredi veren banka, kendisine gösterilen ve ipotek ettirilen karşılığın değerinden daha az bir kredi verir, aradaki farkı *marj* olarak bırakır. Çünkü borcun ödenmemesi durumunda başvurulacak olan ipotekli malın değeri düşmüş olabilir, herhangi bir nedenle eksilmiş olabilir. Banka bunu bir *sakıntı önlemi* (ihtiyâfî tedbir) olarak öngörür. *Bk. Sakıntı önlemleri.*

SAKINTILI ELKOYMA (*Os. İhtiyâfî haciz, Fr. Saisie conservatoire, Al. Dinglicher Arrest, İng. Provisional remedy, Arrestement; Lâ. Arrestum*) İhtiyâfî tedbir olmak üzere yapılan haciz... *Bk. Sakıntı önlemleri.*

SAKINTI ÖNLEMLERİ (*Os. İhtiyat tedbirleri, Tedâbiri ihtiyâfîye; Fr. Mesures provisoires, Mesures conservatoires; Al. Vorsorgliche Massregeln, Einstweilige Verfügung; İng. Measures of conservation*) Olasılı bir zarar önlemek için önceden alınan tedbirler... Hukuk açısından bir dâvâda esas hakkında karar verilinceye kadar geçerli olmak üzere dâvânın açılmasından önce ya da dâvânın görülmesi sırasında taraflardan birinin isteğiyle yargıcın yasalar gereğince alacağı (yasalarla belli ve sınırlı) önlemleri dilegetirir. Örneğin anlaşmazlık konusu olan (münâzaalı) menkul ya da gayrimenkul malların haczi ve yeddi 'adle tevdi' böyledir. Medenî Kanun'da yazılı durumlarda (152, 161-163, 315. maddeler) nafaka alınması böyledir. *Bk. Sakıntılı elkoyma.*

SAKLAM

1. (*Os. Emânet, Fr. Consignation, Al. Kon-signation, İng. Consignment*) Saklanmak ve korunmak üzere birine verilen ya da bir yere bırakılan eşya.

2. (*Os. Vedia, Fr. Dépôt, Al. Verwahrungsvertrag, İng. Bailed goods, Deposition; Lâ. Depositum*) Bir malı korumayı ve saklamayı yükümleyen anlaşma... Hukuk terimidir. Konuşma dilinde *bir kimseye saklaması için bi-*

rakılan malı dilegetirir ve *emânet* deyiimiyle anlamdaştır. Borçlar Kanunu'nun 472. maddesine göre bankaların bir paket içinde mühürlü olarak kabul ettikleri mevduât *alel'ade vedia* niteliğindedir. *Bk. Saklama.*

SAKLAMA

1. (*Os. Muhâfaza, Fr. Conservation, Maintient; Al. Aufrechterhaltung, İng. Custody, Maintenance, Keeping up*) Bir şeyi, durumunu değiştirmeksizin, elde tutmak... Saklama olgusu, insanlık tarihinin en önemli olgusu ve saklamasını öğrenmek insanlaşmanın en önemli adımıdır. İnsanlar önceleri saklamasını (muhâfaza etmesini) bilmiyorlardı, bundan ötürü de bir milyon yıl olduğu tahmin edilen insanlık yaşamının 980.000 yılını aşırı bir yoksulluk içinde geçirdiler. Yiyecekleri kadar yiyorlar, yiyemediklerini çürütüp ziyan ediyorlardı. Bütün zamanları yiyecek sağlamaya çalışmakla geçtiği için zihinsel yetenekleri gelişmiyordu. İnsansal gelişme, insanların yiyeceklerini saklamasını öğrenmeleri ve sürekli bir yiyecek stoku bulundurabilmeleriyle başlamıştır.

2. (*Os. İdâ, Fr. Garde, Al. Verwahrung, İng. Deposit, Bailment*) Bir kimsenin başka bir kimse tarafından kendisine verilen şeyi koruyup saklamayı taahhüt etmesi... Hukuk deyimidir. Borçlar Kanunu'nun 463. ve onu izleyen maddelerine göre ücret şart edilmedikçe saklayan kişi bu hizmetinden ötürü ücret isteyemez. *Bk. Saklam.*

SAKLAMA İŞLEMİ (*Os. Emânet muâamelesi, Fr. Affaire de consignation, Commerce de consignation; Al. Konsignationsgeschaef, İng. Consignment business*) Saklamak için yapılan işlem... Emânetçilik işlemi dilegetirir. *Bk. Saklam.*

SAKLAM BELGESİ (*Os. Antrepo vesikası, Fr. Certificat d'entrepôt, Al. Zollhausquittung, Dockquittung; İng. Warehouse receipt*) Antrepolara bırakılan mallar için antrepo tarafından sahiplerine verilen senet ya da makbuz... Bunlara *tutu belgiti* (Rehin senedi, Varrant) ve *alındı belgiti* (Makbuz senedi, Resepise) de denir. Osmanlı ekonomisinde bunlara *emtia senetleri* denirdi.

SAKLANMAK İÇİN VERMEK

1. (*Os. Muhâfaza için vermek, Fr. Donner en garde, Al. In Aufbewahrung, İng. To place in custody*) Bir şeyi durumunu değiştirmeksizin korunup gözetilmek için vermek... *Bk. Saklama.*

2. (*Os. Emâneten tevdi, Fr. Donner en consignation, Al. In Konsignation geben, Hinter-*

legung; *İng.* To give in consignment, Lodgment; *Lâ.* Obsignatio et depositio judicialis, Depositio in publico loco) Bir süre korunduktan sonra iade edilmek üzere vermek... Hukuk dilinde, alacaklının temerrüdü durumunda ödeme konusunun borçlu tarafından hasâr ve masrafları alacaklıya ait olmak üzere bir kimseye ya da yere bırakılmasını dilegetirir. Borçlu, böylelikle borcundan kurtulur. Borçlar Kanunu'nun 91. maddesine göre verilecek ya da bırakılacak yeri yargıç (te'diye yerindeki yargıç) saptar, ancak tecimsel mallar yargıç kararı olmaksızın da bir ardiyeye bırakılabilir. *Bk.* Saklam.

SAKLANMAK ÜZERE BIRAKMAK (*Os.* Emâneten bırakmak, *Fr.* Consigner, Donner en commission; *Al.* Konsignieren, In kommission geben; *İng.* To consign, To give on commission) Bir malı bir satışyerine belli bir komisyon karşılığında satıldıktan sonra parası alınmak üzere bırakmak... Bu satış yöntemi genellikle elişlerinde kullanılır. Örneğin süs bebekleri yapan bir sanatçı bebeklerini bir dükkâna saklanmak üzere bırakır, eşdeyle satılırsa parasını alır, bebekleri satan dükkâncı da bu satıştan belli bir komisyon alır. Bu yöntem *an konsinye satış yöntemi* denir. *Bk.* Saklam, Satış.

SAKLATAN (*Os.* Emnânet eden, *Fr.* Consignateur, *Al.* Konsignant, *İng.* Consignor, Consigner) Bir dükkâna satıldıktan sonra parasını almak üzere mal bırakan... *Bk.* Saklanmak üzere bırakmak, Saklayıcı, Saklam.

SAKLAYICI (*Os.* Emânetçi, *Fr.* Consignataire, *Al.* Konsignatâr, *İng.* Consignee) Bir malı saklamak için teslim alan tüccâr ya da komisyoncu... Hukuk dilinde *yeddi emîn* (Güvenilir kişi) anlamında kullanılır. *Bk.* Güvenilir kişi, Saklatan, Saklam, Saklanmak üzere bırakmak.

SAKLI MALLAR (*Os.* Mahfûz mallar, *Fr.* Biens réservés, *Al.* Sondergut, Vorbehaltsgut; *İng.* Separate estate) Malbirliği ve mal ortaklığı rejimleriyle yapılan evliliklerde birlik ve ortaklık mallarından ayrılarak eşlerin kendi mülkiyetlerinde bırakılan mallar... Bu mallar üzerinde mal ayrılığı hükümleri uygulanır. Medenî Kanun'un 182-185, 204 ve 217. maddelerine göre malların bu saklılığı ya evlilik sözleşmesinden, ya bir üçüncü şahsın tasarrufundan ya da yasadın doğar. *Bk.* Mal birliği, Mal ortaklığı, Mal ayrılığı.

SAKLI PAY (*Os.* Mahfûz hisse, *Fr.* Réserve héréditaire, *Al.* Pflichtteil, *İng.* Compulsory

portion, Legal portion; *Lâ.* Portio debita) Mirâs bırakanın ölüme bağlı tasarrufla dilediği gibi kullanamayacağı mirâs bölümü... Medenî Kanun'un 453. maddesine göre mirâsçılarının mahfuz hisselerini aşan ölüme bağlı tasarruflar kısıtlanır (tenkîs edilir). Ölüme bağlı tasarruflarda mirâsçıları bulunan kişinin serbestçe kullanabileceği mal miktarına da *tasarruf nisâbı* denir. Örneğin çocukları olan bir kişi malının ancak dörtte birini bir başkasına vasiyet edebilir, malının dörtte üçü çocuklarının *mahfûz hisse'si*dir. *Bk.* Kalıt.

SALT EKONOMİ (*Os.* Sâde iktisat, *Fr.* Économie pure, *Al.* Theoretische Wirtschaftswissenschaft, *İng.* Pure economy) Ekonomik yaşamı her türlü dış koşullardan soyutlayarak incelemek iddiasını taşıyan ekonomi anlayışı... Bilimsel bir anlayışı dilegetiren *salt ekonomi* deyimi marjinalci Lozan okulu ekonomileri Vilfredo Pareto ve Leon Walras taraflarından ileri sürülmüştür. *Bk.* Marjinalcilik.

SALTIK ARTIK-DEĞER (*Os.* Mutlak kıymet fazlası, *Fr.* Plus-value absolue, *Al.* Absoluter Mehrwert, *İng.* Absolute surplus value) İş süresinin uzatılmasıyla elde edilen artık-değer... Üretim koşullarını değiştirmek yoluyla emeğin verimliliğini artırarak elde edilen artık-değeri dilegetiren *görelî artık-değer* deyimi karşılığında kullanılır. Emeğin verimliliği, anamalı tarafından, ancak bu iki yoldan artırılabilir. Bir zamanlar, bu yüzden, 18-20 saate kadar çıkarılmış bulunan *emek zamanı* yasalarla sekiz saate indirilebilmiştir. Gün yirmi dört saate sınırlı bulunmasa ve insanın fizik yapısı dinlenmeksizin bu sürede çalışmaya dayanabilse anamalı düzen çalışma gününü yirmi dört saate çıkarırdı. Anamalı bunu, kötülüğünden değil, anamalı üretimin zorunlu yasalarının baskısıyla yapar; yapmak zorundadır. Nitekim işgününü belli bir sınırdan öteye uzatamadığı içindir ki tekniği geliştirmek yoluyla emeğin verimliliğini arttırmak zorunda kalmıştır. Örneğin işçinin ücretinin eşdeğerini beş saatte ürettiğini varsayarsak işgününün on saatten on iki saate çıkarılması, artık-emeği günde beş saatten yedi saate yükseltir ve yüzde 40 artırır. Bir ücret artırımı yapılmaksızın gerçekleştirilmiş olan bu uzatma, artık-değerin *saltık artışı*'dır. *Bk.* Artık-değer, Görelî artık-değer.

SALTIK GEREKSİNME (*Os.* Mutlak ihtiyaç, Zarûrî ihtiyaç; *Fr.* Besoin absolu) İnsanın yaşaması için zorunlu ihtiyaç... Örneğin besin ihtiyacı böyledir. Zorunlu olmayan ihtiyaçları dilegetiren *görelî gereksinme* (*Fr.* Be-

SALTIK RANT

soin relatif) deyimini karşılığında kullanılır, örneğin müzik dinlemek bir görelî gereksinimdir. *Bk.* Gereksinme.

SALTIK RANT (*Os.* Mutlak rant, *Fr.* Rente absolue) En kötü toprağın bile getirebileceği rant... *Diferansiyel rant* deyimini karşılığında kullanılır. Rodbertus, Oppenheimer ve Cassel gibi economicilerce ilerisürülmüştür. İşletilecek toprakların miktarı değişmez. Bu durumda toprak sahiplerinin, sanâyciler gibi yeni rakiplerle karşılaşmaları olanaksızdır. Sanâycilerse dâima yeni rakiplerle karşılaştıklarından *ortalama kâr*la yetinmek zorundadırlar (*Bk.* Ortalama kâr). Toprak sahipleri bu üstün durumlarından yararlanarak, kolektif olarak ellerinde tuttukları toprak tekelinden ötürü, yaratılmış olan toplam artık-değerden *salтік rant*larını alırlar. Çünkü onların *toprak mülkiyetinden* ötürü aldıkları bu rant, ortalama kâr oranının gerçekleşmesine katılmamaktadır. Toprak özel mülkiyet altında olmasaydı, sanâyi ve tarıma yatırılacak olan toplam anamal için ortalama kâr gerçekleşecekti. *Dünyanın tüm anamalcı ülkelerinde yapılan toprak reformunun* gerekçelerinden biri de budur. Bunu şöyle bir örnekte açıkça görebiliriz, Diyelim ki 300 lira değişmeyen ve 100 lira değişken anamal olarak toplamı 400 liralık bir sanâyi anamalı işletiliyor. Bütün örneklerimizde olduğu gibi gene artık-değer oranını yüzde yüz varsayalım. Bu halde bu sanâyi işletmesinin kârı yüzde 25'tir. Bunu toplam anamal 400 lirayı, değişken anamala yatırılan 100 liraya bölerek buluyoruz. Tarım sektöründe değişmeyen anamala yatırılan para sanâye göre çok azdır. Diyelim bir tarım işletmesinde, değişmeyen anamala 50 lira ve değişken anamala da 50 lira olmak üzere, toplam 100 lira anamal yatırılmış olsun: Burada kâr oranı yüzde 50 olacaktır. Çünkü artık-değer oranını yüzde yüz varsayarsak kâr değişken anamala eşittir. Toprak sahipleri kâr oranının eşitlenmesine -toprağın özel mülkiyetinden ötürü- engel olmasaydı tarımsal süreç de sanâyi sürecine katılarak örneğimizde 400 lira sanâyi anamalı ve 100 lira tarım anamalı olmak üzere toplam anamal 500 lira ve bunun da kâr oranı -toplam anamal 500 lirayı, değişken anamal toplamı 150 liraya bölerek bulabileceğimiz- yüzde 33 olacaktır. Yani anamalcılar, toprak sahipleri yüzünden, ortalama kârdan zarar etmeyeceklerdi. Bu halde tarım ürünlerinin fiyatları da düşmüş olacaktı, bu da ücretlerin düşüklüğünü sağlamak bakımından anamalcılar için ikinci bir yarar sağlayacaktı. Görüldüğü gibi anamalcı düzende büyük

toprak mülkiyetinin parçalanması, sanâyiin gelişmesi bakımından önkoşuldur. *Bk.* Rant.

SALTIK ÜSTÜNLÜK (*Os.* Mutlak tekaddüm, *Fr.* Avantage absolu, *Al.* Handelsvorteil, *İng.* Absolute advantage) Bir ülkenin ürettiği bir malın gerek mâliyet ve gerek nitelik bakımlarından öbür ülkelerden kesinlikle üstün bulunması... Adam Smith tarafından ilerisürülmüştür. Liberal ekonominin kurucusu Smith'e göre ülkeler saltık üstünlük sağladıkları üretimde uzmanlaşmalı ve dışsattıklarını bu tür mallara yöneltmelidir. Smith'in bu anlayışı David Ricardo tarafından geliştirilmiştir. Kapitalist economiciler iki büyük liberalin oluşturdukları bu anlayışı kapitalizm yararına yorumlarlar ve örneğin Brezilya'nın sadece kahve üretmesini (çünkü sadece bu üretimde saltık üstünlüğü varmış) ve ülkesine gereken başkaca her şeyi öteki ülkelerden satın almasını öğütlerler. Bu yanlış öğüt, geribraktırılmış yoksul ülkeleri büsbütün geriye iter ve başka ülkelere kesinlikle bağımlı kılarak büsbütün sömürmelerini sağlar. *Bk.* Karşılaşmalı mâliyetler kuramı, Dünya işbölümü.

SALTIK YOKSULLAŞMA (*Os.* Fakrı mutlak, *Fr.* Paurérisme absolu) İşçi ücretlerinin gittikçe düştüğü varsayımı... Alman sosyal demokratlarının revizyonist (*Bk.* Gözdengeçiricilik) kanadının ilerisürdüğü ve Marx'a yamamaya çalıştığı bir deyimdir. Oysa Marx'ın yapıtlarının hiçbirinde böyle bir görüşe rastlanmaz (*Bk.* Roman Rosdolsky, *Der Esoterische und Wirtschaft*, kısım, aralık 1957 ve ocak 1958 sayıları; J. Steindl, *Maturity and Stagnation in American Capitalism*, s. 229-336; Ernest Mandel, *Manuel d'Economie Marxiste*, bölüm V). Bu görüş ilkin Malthus tarafından ilerisürülmüş, sonra da Alman sosyalisti Lasalle tarafından *tunc* yasasıyla (*Bk.* Tunc yasası) pekiştirilmişti. Lasalle güya, sürekli olarak düşme eğilimi gösteren işçi ücretlerini yaşamak için gerekli bir çizgide tutmak istiyordu. Marx, tam tersine, bu bilim dışı anlayışı her fırsatta eleştirmiştir. İşçi ücretleri gittikçe düşmez, tam tersine, gittikçe yükselir. Çünkü anamalcı üretimin zorunlu yasası gittikçe gelişmektedir. Ne var ki, Ricardo'nun da dediği gibi, *ücretle kâr ters orantılıdır*. Buysa bir *görelî yoksullaşmayı*, yani *zenginliğin tümüne göre bir yoksullaşmayı* zorunlu kılar. Marx'ın dediği sadece budur, ve emekçilerin teknik gelişme nedeniyle üretimin dışına doğru sürekli olarak itilmeleri olgusudur. *Bk.* Yedek sanâyi ordusu.

SAMUELSON KURAMI (Os. Samuelson nazariyesi, Fr. Théorie de Samuelson) Güçlülerin korunması savı... Amerikalı ekonomici Paul A. Samuelson, *Economic Journal*'in haziran 1948-1949 sayılarında yayımladığı *International Trade and Equalisation of Factor Prices* başlıklı yazısında, Ohlin'in ticâret yoluyla faktör fiyatlarının eşitlenmesi kuramını geliştirerek Amerika'daki reel işçi ücretlerini, az gelişmiş ülkelerin düşük işçi ücretlerinin rekabetinden korumak amacıyla kullanmış ve bunu yeni bir kuram olarak ileri sürmüştür. Bu savın temeli, Ricardo'nun *mukayeseli üstünlük kuramına* dayanır. Profesör Samuelson, akademik kariyerden gelmemiş olan Ricardo'yu "evrak komisyoncusu ve aynı zamanda da milyoner, toprak rantı ve para üzerinde ihtisası olan Ricardo" (Samuelson, *İktisat*, Demir Demirgil çevirisi, İstanbul 1970, s. 734) diye tanıladıktan sonra, Ricardo'nun bu kuramını anlatmakla (Bk. İbid, s. 732-739) ve daha sonra kendisinin de aynı kuşkuya kapılıp kuram olarak ileri süreceği sorunu *sokaktaki Amerikalıya* söyletmektedir: "Sokaktaki Avrupalı şöyle düşünür: Aman Allahım, Amerikan devile ticâret bize kazanç sağlamaz. Avrupalı işçiyi ithalât gümrükleriyle korumanız gerek. Sokaktaki Amerikalı da şöyle düşünür: Avrupa'daki ücret seviyesi dünyanın en müreffeh ülkesi olan Amerika'dan çok düşüktür. Amerikalı işçiyi ithalât gümrükleriyle korumamız gerek. Ricardo'nun ortaya koymuş olduğu fikirler her iki iddianın da yanlış olduğunu göstermektedir. Milletlerarası ticâret sayesinde hem Avrupalı işçi hem de Amerikalı işçi daha yüksek ücretler elde edebilirler" (İbid, s. 736). Daha sonra Samuelson, sokaktaki Amerikalının kuşkusuna bizzat kapılarak Amerikan işçisinin, düşük ücretli ülkeler işçilerinden dış ticâretî sınırlamak yoluyla korunması gerektiğini, aksi halde serbest dış ticâretin reel ücretleri eşitleyerek varlıklı ülkelerdeki ücretleri düşüreceğini ileri sürmüştür. Bk. Saltık üstünlük, Karşılaştırmalı maliyetler kuramı.

SAN (Os. Unvan, Fr. Titre, Al. Überschrift, İng. Title) Adlara eklenen belirtme deyimi... Örneğin bu anlamda *ticâret unvânı* (Unvânı ticâret)'nden sözedilir. Bir gazetenin, bir yazının unvanına da *başlık* (Os. Serleyhâ, Fr. En-tête, Al. Titel, İng. Head) denir.

SAN'AT DEĞERİ (Os. San'at kıymeti, Fr. Valeur d'art) Sanat ürünleri için biçilen değer... Metafizik ekonomi anlayışında *değer* kavramı çözümlenirken *ekonomik değer*le ka-

rıştırılan bir değer biçimidir. San'at ürünü *yeniden üretilebilen bir mal* değildir ve toplamun *bütün insanlarınca* aynı değerde görülmez. Bir çift kundura herkes için, örneğin elli liradır, ama bir tablo pek az kişi için bir milyon liradır. Bundan başka sürekli olarak yeniden üretilebilen bir mal niteliğinde olmadığından ekonomi biliminde sözcukonu olan bir ekonomik değer taşımaz. San'at değeri taşımayan ve pazarda satılan -sürekli olarak yeniden üretilen- örneğin tablolar da vardır. Onların değeri, ekonomik değerdir ve yeniden üretilmeleri için gerekli insan emeği süresiyle belirlenir. Bk. Değer.

SANÂİYİ (Os. Sanâyi, Fr., Al. Industrie, İng. Industry, Lâ. Industria) Hammaddeleri yapılmış madde haline getirmek için gerçekleştirilen üretim ve bu üretimde kullanılan araçların tümü... Dar anlamda yapımçılığı (imalâtçılığı), geniş anlamda bir müteşebbisin kurduğu kâr sağlayıcı mal ve hizmet üretimini dilegetirir. Örneğin geniş anlamda turizm sanâyiinden, eğlence sanâyiinden vb. sözedilir. Genel anlamda da tarımsal olmayan kullanma değerleri üreten ve kolektif bir nitelik taşıyan ekonomik faaliyeti dilegetirir. Bu genel anlam tarımı, zanaatçılığı ve hizmetleri anlam dışı bırakır. Bilimsel ekonomi genişletilmiş yenede üretimi incelerken üretim malları üreten sanâile tüketim malları üreten sanâiyi özellikle birbirinden ayırmıştır. Sanâyin tarihi, tarımın tarihi kadar eskidir. Bireysel zanaatlardan başlayarak anamalcı büyük sanâyie gelinceye kadar yüzyıllar boyunca çeşitli evrelerden geçmiştir. Anamalcılıktan önce de sanâyi vardı, ama bu *anamalcı sanâyi* niteliğinde değildi. Çünkü *anamal ancak* durmadan artan üretimi karşılayacak *geniş bir pazar* koşulları hazırlandığı zaman sanâyi üretimi alanına girebilirdi. Sanâyide ve ulaştırmada makineleşmenin başlaması bu geniş pazarı yaratmış ve anamal sanâyi alanına yönelmiştir. Ne var ki bu, karşılıklı diyalektik evrimi gerektiren bir oluşmadır. Anamalin sanâyie yönelmediği sürece teknik icatlar, yani makineleşme de gerçekleşmemiştir. İlk diyalektik gelişme, yani ilk makinelerin anamalı ve anamalin da yeni makineleri geliştirmesi, madencilik alanında olmuştur (Bk. Makine). Ortaçağ loncaları, işçi çalıştıran sanâyici ustanın anamalcılaşmasını birtakım yasaklar koyarak, örneğin çalıştırılacak işçi sayısını sınırlayarak önliyordu. "Para ya da mal sahibi, ancak, üretime yatırdığı en az para ya da malı ortaçağın sınırladığı en yüksek çizgiden çok yukarılara çıkarabildiği zaman ana-

SANÂYİ ANAMALCILIĞI

malcı haline gelebilirdi". Anamalcılık, önce ticâret anamalcılığıyla gelişmiş, sonra manüfaktür anamalcılığına geçmiş ve en sonunda sanâyi anamalcılığına ulaşmıştır. Daha sonra da bu süreç finans anamalcılığına dönüşmüştür. Anamalcılık öncesi sanâyi -ki küçük sanâyi adıyla anılır- emekçilerin kendi üretim araçları üstünde özel mülkiyete sahip oldukları bir sanâyidi. Bu, toplumsal üretimin ve emekçinin bireysel gelişiminin de bir koşulu-uydu. Günümüz sanâyii bir fabrika sanâyidir ve ortaklaşa (kollektif) emeği gerektirir. Sanâyi, insanlık tarihinin anamalcılık (kapitalizm) evresinde çok büyük bir aşamaya ulaşmıştır. *Sanâyi (işleyim* deyimıyla özleştirilmiştir) deyiminin başlıca kullanımları şunlardır: *Demir sanâyii (İng. Iron industry), kimyâ sanâyii (İng. Chemical industry), ilaç sanâyii (İng. Pharmaceutical industry), elektrik sanâyii (İng. Electric industry), ticâret sanâyii (İng. Commercial industry), tarım sanâyii (İng. Farming industry), tütün sanâyii (İng. Tobacco industry), besin sanâyii (İng. Food industry), makine sanâyii (İng. Machinery industry), mâden sanâyii (İng. Metal industry), yapım sanâyii (İng. Manufacturing industry), kâğıt sanâyii (İng. Paper industry), sellüloz sanâyii (İng. Cellulose industry), dokuma sanâyii (İng. Textile industry), giyim sanâyii (İng. Clothing industry), saat sanâyii (İng. Watchmaking industry), taşıma sanâyii (İng. Transport industry), uçak sanâyii (İng. Aeroplane industry), gemi sanâyii (İng. Ship industry), vagon sanâyii (İng. Wagon industry), örgütlü sanâyi (İng. Organized industry), sanâyi hukukçu (İng. Law governing the industry), korunması gereken sanâyi (İng. Infant industry), işleyimsel (Os. Sınâi, İng. Industrial), sanâyi dalı (İng. Branch of industry). Bk. Sanâyi devrimi.*

SANÂYİ ANAMALCILIĞI (Os. Sanâyi kapitalizmi, Sınâi kapitalizm; Fr. Capitalisme industriel, Al. Industrielle Kapitalismus, İng. Industrial capitalism) Anamalla gerçekleştirilen sanâyi... XVI. yüzyıldan beri üretimde mekanik gücün kullanılması, anamalin yavaş yavaş sanâyi alanına yönelmesini hazırlamıştır. *Sanâyi anamalcılığı*, ilkin, XVIII. yüzyılda ve İngiltere'de gerçekleşmiştir. XVIII. yüzyıl sahnesi, ticâret anamalcılığıyla küçük sanâyi anamalcılığının çok ilginç çekişmelerini sergiler. Sanâyi anamalcılığının kuramsal desteği, *birakiniz geçsinler* ilkesiyle liberalizmdir. Buysa, XIX. yüzyılda *sanâyi devrimini* gerçekleştirmiştir. Sanâyi anamalcılığının tarihsel koşulları şunlardır: Anamalin birikme-

si, pazarların genişlemesi, değişik sınıfların toplumsal yerlerindeki değişmeler ve gelir kaynaklarını yitiren çok sayıda insan... *Sanâyi anamalcılığı*: "gericilerin büyük üzüntüsüne yol açan bir biçimde, sanâyiin ayakları altından ulusal temelini çekip almıştır. Bütün ulusal sanâyiler yıkılmıştır ve her gün yıkılmaktadır. Gelişi bütün uygar uluslar için bir ölüm-kalım sorunu halini alan yeni sanâyiler, artık yerli hammaddeleri değil, fakat en uzak bölgelerden getirilen hammaddeleri işleyen sanâyiler, bu eski sanâyileri yerlerinden söktüp atmıştır. Bunlar, artık, ürünleri yalnız o ülkede değil, yeryuvarlağın her yanında tüketilmekte olan sanâyilerdir". Bk. Sanâyi, Liberalizm.

SANÂYİ BANKASI (Os. Sanâyi bankası, Fr. Banque industrielle, Al. Industriebank, İng. Industrial bank) Sanâyi yatırımlarına kredi veren ve onlarla ortaklık kuran banka... Bk. Banka.

SANÂYİ BÖLGESİ (Os. Sanâyi mntıkası, Fr. Centre industriel, Al. Industriemittelpunkt, İng. Industrial centre) Birçok sanâyi kuruluşlarının toplandıkları bölge... *Sanâyi merkezi* de denir.

SANÂYİCİ (Os. Sanâyici, Fr. Industriel) Toplum yöneten sınıf... Fransız toplumcusu Saint-Simon, *industriel* (Os. Sanâyici) deyimıyla toplumu yöneten başlıca sınıfı dilegetirmektedir ve fakat bu sınıfta çiftçilerden, el zanaatçılarından, anamalcılara ve bankerlere kadar çeşitli üreticileri toplamaktaydı. Ona göre toplumu sömüren bunlar değildi, sömürücü sınıf toprak sahipleriydi. Saint-Simon'a göre toplumu *industriel*'ler yönetmeliydi, oysa toprak sahipleri yönetiyordu. Bk. Saint-Simonculuk.

SANÂYİ DALI (Os. Sanâyi şubesi, Fr. Branche d'industrie, Al. Industriezweig, İng. Branche of industry) Bir sanâyiin çeşitli bölümlerinden her biri... Örneğin azot sanâyii, petrol sanâyii vb. kimya sanâyiinin dallarıdır.

SANÂYİ DEVRİMİ (Os. Sanâyi inkılabı, Fr. Révolution industrielle, Al. Industrielle Revolution, İng. Industrial revolution) Anamalcılıkta buhar ve makineleşmeyle gerçekleşen büyük aşama... *Sanâyi devrimi* anlamını dilegetiren İng. *industrial revolution* deyimini, İngiliz economicisi Arnold Toynbee (1852-1883, tarihçi Toynbee'nin yeğeni) tarafından ileri sürülmüştür. XVIII. yüzyılda gerçekleşen ve bu yüzyıla damgasını vuran bu devrim, geniş çapta makineleşmenin ürünüdür. Birçok

yazarlar, bu devrimin, 1760 yılında hazırlanmış ileri sürerler. Çünkü 1757 Plassey savaşıyla Hindistan'ın İngiltere tarafından yağmalanması başlamış bulunuyordu. Bengal'de ele geçirilen ganimetler Londra'ya gelmeye başlamıştı. 1759 yılında İngiltere bankası ilk kez 10 ve 16 dolarlık kâğıt paralar ihraç etmiştir. İngiltere'nin 1757-1780 yılları arasında Hindistan'dan 40 milyon sterlin sağladığı hesaplanmıştır (Bk. Brooks Adams, *La Loi de la Civilisation et de la Décadence*, s. 375-380). 1770 yılında İngiltere'nin yıllık ek değeri sanayi alanında 24,5 milyon sterlindir. 1770-1780 yılları arasında Batı Hindistan'ın köle emeği de İngiltere'ye ayrıca bir 40 milyon sterlin daha sağlamış bulunmaktadır. Bu süre içinde sadece Doğu ve Batı Hindistan'dan sağlanan gelirler doğmakta olan İngiliz sanayiinin disponibl birikim fonunu iki mislinden fazla artırmıştır (Bk. H. V. Wisemann, *A Short History of the British West Indies*, s. 50). Ekonomikçiler, genellikle, sanayi devrimini üç döneme ayırır ve *birinci sanayi devrimi* adını verdikleri dönemi 1774 yılında James Watt'ın buhar makinesini buluşuyla başlatırlar, *ikinci sanayi devrimi* 1869 yılında Gramme makinesi buluşuyla ve *üçüncü sanayi devrimi* de İkinci Dünya Savaşı sonunda kompüter ve otomasyon kullanımıyla başlatılmaktadır. Friedrich Engels: "Sanayi devriminin, toplumu, burjuvalar ve emekçiler olarak bölmesinin ilk sonuçları nelerdir?" sorusuna şu karşılığı verir: "Birincisi, makine emeğinin ucuzluğu nedeniyle sanayi ürünlerinin fiyatları son derece ucuzladı ve el emeğine dayanan eski sanayi düzeni tümüyle yıkıldı. Bunun sonucu olarak da sömürülen ülkelerin gözleri zorla açılmış oldu. Bu ülkeler, İngiltere'nin ucuz mallarını aldılar ve kendi el emekçilerini yok olmaya bıraktılar. Böylece binlerce yıldır hiçbir ilerleme göstermemiş olan ülkeler, örneğin Hindistan ve Çin, devrime yönelmiş oldu. Büyük sanayi, böylece, dünyanın tüm küçük yerel pazarlarını dünya pazarına katarak dünyanın bütün halklarını birbirleriyle ilişki içine sokmuş oldu. Artık, bir ülkede olan her şey öteki ülkelerde de yankılar uyandıracaktır. İkincisi, sanayi devrimi burjuva sınıfını zengin ederek egemen sınıf durumuna getirmiştir. Bunun sonucu olarak da aristokrasiyi, lonca ustalarını ve bunları temsil eden saltık monarşiyi yoketme yoluna sökmüştür. Monarşilerin yerlerini burjuva hükümetler almaktadır. Üçüncüsü, sanayi devrimi burjuvaziyi ne ölçüde yaratmışsa aynı ölçüde proletaryayı da yaratmıştır. Çünkü proletaryanın çoğalması ve büyümesi, burjuva anamalinin ço-

ğalması ve büyümesiyle bağımlıdır". Engels, "sanayi devriminin öteki sonuçları nelerdir?" sorusuna da özetle "bunalım" karşılığını verir. Bk. Bunalım, Makine, Anamalcılık, Sanayi.

SANÂYİ İSTEKLENDİRME (Os. Teşviki sanayi, Fr. Encouragement a l'industrie, Al. Industrieförderung, İng. Stimulation of industries) Anamalin sanayie yatırılmasını teşvik için devletçe gösterilen kolaylıklar ve vergi bağışlıkları... Ülkemizde Teşviki Sanayi Kanunu'yla uygulanmıştır.

SANÂYİ İŞLETMESİ (Os. Sanayi müessesesi, Fr. Entreprise industrielle, Al. Industrieunternehmen, İng. Industrial undertaking, Industrial enterprise) Hammaddeleri işlenmiş maddelere dönüştürmek için kurulan işletme... Bk. İşletme.

SANÂYİLERARASI BAĞLANTILAR TABLOSU (Os. Beynel-sanayi alâkalar cedveli, Fr. Tableau des relations inter-industrielles) Çeşitli sanayiler arasındaki zorunlu alımsatımları gösteren tablolar... Rus asıllı Amerikan ekonomisi Wassily Leontief'in girdi (Input)-çıkıtı (Output) çözümlemelerinden meydana gelmiş tablolardır, bir ulusal ekonominin ana üretim dalları arasındaki ilişki oranlarını saptar. Bk. Leontief'in ekonometri örneği.

SANÂYİLEŞME (Os. Sanayileşme, Fr. Industrialisation, Al. Industrialisierung, İng. Industrialization) Anamalin teknolojik düzeyinin yükselmesi ve böylelikle emeğin verimliliğinin artırılması... Bu deyim birçok anlamlarda kullanılmıştır. İlk makineleşmeyi dilegetirmiştir, ikinci olarak zanaatçılıktan fabrikacılığa (örneğin bir marangoz atelyesinde yapılan masalarla bir fabrikada yapılan masalar) geçiş adlandırmıştır, üçüncü olarak ekonomik yapıyı hızla değiştiren teknik gelişme anlamına gelmiştir, dördüncü olarak sanayi tarıma göre önceliği anlamını vermiştir, beşinci olarak tüketim araçları yapımına göre üretim araçları yapımı nitelemiştir. Bir ülkenin sanayileşmesinden söz edilirken bu anlamların tümü kastedilir. Ekonomik kalkınma, tümüyle *sanayileşmeye* bağlıdır. Buysa ulusal gelirin en az yüzde 10-15'inin sanayie yatırılmasıyla mümkündür. Kalkınma, anamalcı yoldan gerçekleştirilecekse, ayrıca toprağın ağı mülkiyetinden kurtarılması ve tarımsal gelirin sanayi kesimine katılması gerekir. Sanayileşmenin zorunlu koşulu, ekonomik bağımsızlıktır. Çünkü bağımlı bir sanayileşme sürecinde (böyle bir şey esasen mümkün değildir) sanayi mamülleri ithalini kısıp ihracını artırmak

SANÂYİ SERGİSİ

mümkün olamaz. *Sanâyileşme* demek, sanâyi mamulleri ihraç edebilecek hale gelme demektir ki bu da sanâyi mamulleri ithalinin gittikçe azalmasını gerektirir. Kutulama, paketlenme, ambalajlama, montaj yapma sanâyî *sanâyileşme* sürecinin tamamıyla dışındadır. Çünkü bütün bunlar sanâyi mamullerinin ihraçını değil, ithalini gerektirir ve anamalin teknoloji seviyesini yükseltmez. Bundan başka gelişmiş ülkelere bağımlılık anamalin organik bileşimi yüzünden gelişmeyi değil, tam tersine, gittikçe gerilemeyi zorunlu kılar. Bütün bunlar günümüz ekonomisinin çözemediği ve sergilediği matematik gerçeklerdir ve az gelişmiş ülkelere bir an önce öğrenilmeleri zorunludur. *Bk.* Anamalin organik bileşimi, Az gelişmişlik, Gerikalmışlık.

SANÂYİ SERGİSİ (*Os.* Sanâyi sergisi, *Fr.* Exposition industrielle, *Al.* Industrieausstellung, *İng.* Industrial exhibition) Sanâyi ürünlerine alıcı bulmak için açılan sergi... *Bk.* Sergi.

SANÂYİ YAPIMI (*Os.* Sanâyi mâmûlâtı, *Fr.* Produit industriel, *Al.* Industrieerzeugnis, *İng.* Industrial produce) Sanâyi ürünleri... Örneğin buğday tarım ürünü, makine sanâyi ürünüdür.

SAPTAMA

1. (*Os.* Tesbit, *Fr.* Fixation, *Al.* Festsetzung, *İng.* Fixation) Bir şeyi kılmıdayamaz ya da değişmez duruma getirme... Mecaz anlamında, bir şeyin durumu üstünde kesin bilgi edinmeyi de dilegetirir. *Bk.* Saptama dâvası.

2. (*Os.* Tahakkuk, *Fr.* Constataion, *Al.* Taxierung, *İng.* Tax assessment) Tarhedilen verginin tahsil edilebilir duruma getirilmesi... Belli bir anlamda *gerçekleşme* (*Fr.* Réalisation) deyimiyle anlamdaş olduğu gibi, belli bir anlamda *tesbit* deyimiyle de anlamdaştır, örneğin Fransızcada *bir zararı tahakkuk ettirmek* anlamında *fixer* deyimi kullanılır. *Bk.* Gerçekleşme, Vergi, Saptanmış vergi.

SAPTAMA DÂVÂSİ (*Os.* Tesbit dâvası, *Fr.* Action en constataion, *Al.* Feststellungsklage, *İng.* Declaratory action) Bir hukuksal işlemin ya da ondan doğan bir yetkinin varbulunup bulunmadığının ya da bir belgenin sahte olup olmadığının bir hükümle tesbiti için açılan dâva... Mahkemece yapılan bu tesbit, her kесе karşı hüküm ifade eder. Tesbit dâvası, olumlu (müspet) olabileceği gibi olumsuz (menfi) de olabilir; eşdeyişle bir belgenin sahte olduğunun tesbiti istenebileceği gibi sahte olmadığının tesbiti de istenebilir. *Bk.* Saptama.

SAPTANCA

1. (*Os.* Hissei müfreze, *Kota*; *Fr.* Quota, *Al.* Quote, *İng.* Quotas) Ayrılan pay... Ayrılan bir parayla alınacak malın çeşidini ve her çeşidin oranını gösteren listeyi dilegetirir. Bir ülkenin ya da firmanın ithal ya da ihraç edeceği mallara çizilen sınırı da adlandırır. *Bk.* Saptancalama.

2. (*Os.* Hissei musıbe, *Kontenjan*; *Fr.*, *İng.* Contingent, *Al.* Kontingent) Almada ya da vermede saptanan pay... Bir malın alımsatım ya da dağıtım işinde ilgililerin her birine düşen payı dilegetirir. İthalât sınırını da adlandırır, bir ülke yabancı malların nitelik ve niceliğini *kontenjan yöntemi*'yle sınırlayabilir, olağanüstü durumlarda bu sınırlandırılan mal satışlarında *falana şu kadar kontenjan ayrıldı* demek, ona *satmak için şu kadar mal ayrıldı* demektir. *Kontenjan* sisteminde ithal edilecek malların çeşitlerini ve çeşit oranlarını ya da miktarlarını gösteren listeye de *kota* denir. Bu yöntem genellikle yerli malların korunması için uygulanır.

SAPTANCALAMA

1. (*Os.* Hissei musıbe tefriki, *Fr.* Contingentement, *Al.* Kontingentierung, *İng.* Contingency) Paylara ayırma... *Kontenjan* yöntemini uygulamayı dilegetirir. Saptancalama birkaç türlü olabilir: Ya her ürün için belli bir dışalım (ithal) miktarı saptanır, ya kamu idareleri tarafından dışalım izne bağlanır ve izinle mal getirilir, ya da ilgililer getirtecekleri mal miktarı üzerinde aralarında anlaşılır. Kapitalist ülkeler bu yöntemle çıkarlarına uygun bulunduğu zaman başvururlar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dışalım satımların serbest bırakılması yeğlenmektedir. *Bk.* Saptanca.

2. (*Os.* Kotasyon, *Fr.* Cotation, *Al.* Notierung, *İng.* Quotation) Değerini saptama... Borsada işlem gören değerli kâğıtların belli bir tarihteki geçerdeğerlerini (râyiç kıymetlerini) saptamayı dilegetirir. Buna dilimizde de *kote etmek* (*Fr.* Cote, *Al.* Kursnotierung) deniyor. *Bk.* Saptanca.

SAPTANCA YÖNTEMİ (*Os.* *Kontenjan* usulü, *Fr.* Système de contingent, *Al.* Kontingentierungssystem, *İng.* Quota system) Ülkeye girecek yabancı malların sınırlandırılması yöntemi... *Bk.* Saptanca, Saptancalama.

SAPTANMIŞ GELİR (*Os.* Tahakkuk etmiş vâridât, *Fr.* Revenu réalisé, *İng.* Accured income) Tahsil edilebilir duruma gelmiş gelir... *Bk.* Gelir.

SAPTANMIŞ GİDER (*Os.* Tahakkuk etmiş masarîfât, *Fr.* Frais constaté, *İng.* Accured

expense) Harcanması gerekli ve zorunlu para... *Bk. Gider.*

SAPTANMIŞ KAZANÇ (*Os. Tahakkuk etmiş temettü; Fr. Dividende réalisé, Dividende accrus, Profit réalisé; İng. Accured dividend, Accured profit*) Hemen elde edilebilecek duruma gelmiş kazanç.

SAPTANMIŞ ÜREM (*Os. Tahakkuk etmiş fâiz, Fr. Intérêt accumulé, İng. Accured interest*) Tahsil edilebilir duruma gelmiş fâiz... Vâdesi gelmiş olan fâizi dilegetirir. *Bk. Fâiz.*

SAPTANMIŞ VERGİ (*Os. Tahakkuk etmiş vergi, Vergi tahakkuku; Fr. Estimation d'impôt, Évaluation d'impôt; Al. Taxierung, İng. Assessment of income*) Tarhedilmiş ve tahsil edilebilir duruma getirilmiş vergi... Tahakkuk işlemi, verginin tarhından sonra yapılır. Tahakkuk eden vergi ya ödenir ya da tahakkuka itiraz edilir. İtiraz süresinin geçirilmesi tahakkuku kesinleştirir. *Bk. Saptama, Vergi.*

SAPTAYICI BELGE (*Os. Evrâkı müsbite, Fr. Pièces justificatives, Pièce à l'appui, Document; Al. Unterlagen, Beleg, Dokumente; İng. Documents of proof, Voucher; Lâ. Documento*) Bir şeyin olduğunu, varlığını ya da bir olayın gerçeğe uygunluğunu saptayan yazı.

SAPTAYICI BELGE VERMEK (*Os. Evrâkı müsbite ibrâzi, Fr. Produire des pièces justificatives, Al. Belege beibringen, İng. To vouch*) Bir şeyin varlığını kanıtlayan bir yazıyı ilgililere göstermek ya da vermek... *Bk. Saptayıcı belge.*

SARI SENDİKA (*Os. Sarı sendika, Fr. Syndicat jaune*) Anamalcıların buyruğunda olan ve işverenlerle danışıklı çalışan sendika... Bu türlü sendikaları, sendikacılıktan büyük çıkarlar sağlayan sendika ağaları yönetir. Bunlar, patronlarla anlaşmalı olarak kısa süreli grevler de düzenlerler, belli ölçülerde ücret artışları da sağlarlar. Özetle, patronları fazla rahatsız etmeden patron-işçi ilişkilerini kopmayacak bir gerginlikte tutarlar. Sarı sendikaların ilki, gerçek işçi sendikalarıyla savaşmak için 1899 yılında Fransa'da Creusot ve Montceau-les-Mines'de kurulmuştur. *Bk. Sendika.*

SARI SÖZLEŞME (*Os. Sarı mukavele, Fr. Contrat jaune, Al. Anstellungsvertrag, İng. Yellow-dog contract*) Anamalcıların emekçileri işe alırken sendikaya girmeyeceklerine dâir imzalatıkları belge... Birçok ülkelerde işe al-

ma şartıdır, bu belgeyi imzalamayan işçi iş bulamaz. *Bk. Sendika, Emekçi.*

SARRAF (*Os. Sarraf, Fr. Changeur, Al. Geldwechsler, İng. Money-changer*) Altın ve gümüş alıp satan ve fiyat farkıyla para bozan para tüccârı... Sarrafın yaptığı işe *sarraflık*, aldığı para farkına da *sarrafiye* denir. Sarrafların özellikle Osmanlı devletinin dış ticâret ve kambiyo işlemlerinde çok önemli rolleri olmuştur. Kanûni Süleyman ve Selim II. çağlarında, önceleri Yahudi ve sonraları Ermeni sarrafların oynadıkları zararlı para oyunları ünlüdür. Avrupa'da da *sarraf parası* (*İng. Goldsmiths'notes*) adı verilen sarraf makbuzları altın karşılıklı değerli kâğıt ihracının öncüsü olmuştur. Sarraflar, kendilerine emanet edilen altın ve gümüş karşılığında makbuz vermeye başlamışlar (özellikle XVII. yüzyıl İngiltere'sinde) ve bu makbuzlar da piyasada para yerine kullanılmıştı. *Bk. Banka.*

SATICI (*Os. Bâyi, Fr. Vendeur, Al. Verkäufer, İng. Vendor, Seller; Lâ. Venditor*) Mal satan kişi... Osmanlıca *bâyi* terimi bir malı satmayı yükümlenen bir çeşit müteahhidi de dilegetirir ki buna yabancı dillerde (*Fr. Fournisseur, Al. Lieferant, İng. Supplier*) denir ve örneğin bu anlamda gaz bâyii, tuz bâyii, sigara bâyii vb. gibi deyimler kullanılır. *Bk. Satış.*

SATICI PAZARI (*Os. Satıcı piyasası, Fr. Marché des vendeurs, Al. Verkaeufermarkt, İng. Seller's market*) Satıcıların satış şartlarını alıcılara kabul ettirebildikleri piyasa.. Alıcıların egemen oldukları ve alış şartlarını satıcılara kabul ettirebildikleri *alıcı pazarı* deyimini karşılığında kullanılır. Satıcı pazarı talebin arzdan çok ve alıcı pazarı arzın talepten çok bulunduğu durumlarda oluşur. *Bk. Pazar, Sunu ve istem yasaı.*

SATICI RANTI (*Os. Satıcı rantı, Fr. Rente de vendeur*) Satıcının satmaya razı olduğu düşük fiyatla sattığı yüksek fiyat arasındaki fark... Örneğin bir satıcı bir malı yüz liraya satacağı, ama müşterisinden yüz elli lira ister, pazarlık ederler ve mal diyelim yüz otuz liraya satılır. Bu otuz liraya anamalcı ekonomide *satıcı rantı* denir. Bunun tersi de *alıcı rantı*'dır. *Bk. Rant.*

SATILAMAYAN MAL (*Os. Satılmayan mal, Fr. Rossignol, Gardeboutique; Al. Ladenhüter, İng. Drug, Dead stock, Unsaleable goods*) Modası geçmiş, çürük, tapon ve alıcı bulamayan mal... *Bk. Satış.*

SATILANA HİYLE KATMAK

SATILANA HİYLE KATMAK (Os. Satılanı tağış etmek, *Fr.* Frelater, *Al.* Verfaelschen, *İng.* To adulterate) Satılan bir malı hiyleyle bozmak ve içine ucuz şeyler karıştırmak... Örneğin süte su katarak satmak böyledir. *Bk.* Satış.

SATILIK (Os. Satılık, *Fr.* Être en vente, Être à vendre; *Al.* Feil sein, Kaeuflich sein; *İng.* To be for sale) Satılmak için yapılmış ya da konulmuş... Örneğin bu anlamda "bu mal satılıktır" denir. *Bk.* Mal, Satış.

SATIMCA (Os. Fatura, *Fr.* Facture, *Al.* Faktur, Rechnung; *İng.* Invoice, Bill, Account; *Lâ.* Ratiuncula) Satılan malın fiyatını, miktarını, niteliğini ve başkaca açıklamaları içeren ve satıcı tarafından alıcıya verilen hesap pusulası... Sekiz gün içinde itiraz edilmeyen fatura kabul edilmiş sayılır. Ticâret Kanunu'nun 684. maddesine göre kabul edilmiş faturalar, sözleşmeden doğan anlaşmazlıklarda ispat aracı olarak kullanılabilir. *Bk.* Satımca düzenlemek.

SATIMCA DEFTERİ (Os. Fatura defteri, *Fr.* Facturier, *Al.* Fakturenbuch, *İng.* Invoice book) Faturaların kaydedildiği defter... *Bk.* Satımca.

SATIMCA DÜZENLEMEK (Os. Fatura tanzim etmek, *Fr.* Facturer, Dresser une facture; *Al.* Fakturieren, Eine Rechnung ausstellen; *İng.* To invoice, To bill, To make out an invoice) Satıcı tarafından alıcıya verilmek üzere satılan mal hakkında bir hesap pusulası düzenlemek... *Bk.* Satımca.

SATIMCAYA GÖRE (Os. Faturaya nazaran, *Fr.* Suivant facture, *Al.* Laut Rechnung, *İng.* As per invoice) Satılan mal hakkında düzenlenen hesap pusulasına göre... Örneğin bu anlamda "faturaya göre bu malın fiyatı yüz liradır" denir. *Bk.* Satımca.

SATIMCI (Os. Tâcir, Tüccâr; *Fr.* Commerçant, Marchand, Négoçant; *Al.* Kaufmann, *İng.* Merchant, Mercantile, Trader, Tradesman) Kâr etmek amacıyla mal alıp satan kişi... Arapça *tüccâr* deyimini, *tâcir* deyiminin çoğuludur, eskiden bu çoğulun çoğulu da *tüccârân* deymiyle dilegetirilirdi. Ticâret Kanunu'nun 9. ve onu izleyen maddelerine göre tüccâr "ticârî ehliyeti hâiz olup, kendi nâmına ticârî muâmelelerden biriyle işğali mutâd sanat ittihâz eden kimse" olarak tanımlanmıştır. Ticâret şirketleri de *tüccâr* sıfatını taşıyan tüzelkişilerdir. Ticâret Kanunu'nun 12. maddesine göre devlet, belediye, vilâyet gibi kamu kuruluş-

ları ticâret yapmış olsalar bile tüccâr sayılmazlar. Dilimizde *tüccâr* anlamında *tecimci* deyimini de kullanılmaktadır. Tarihsel süreçte tüccâr, toplumsal işbölümünden, dolaşım alanının üretim alanından ayrılmasından doğmuş ve üreticilerle tüketiciler arasında bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle ortaçağda bu aracı gerekliydi, çünkü ürünleri üretim bölgesinden tüketim bölgesine getirmek için birçok tehlikeleri göze almak gerekiyordu. Tüccâr, böylelikle kapitalizmin gelişmesini belirlemiş ve sonunda üreticilerin üretim araçlarını da ellerinden alarak sanâyiciye dönmüştür. *Bk.* Anamalcılık.

SATIMCI GÖREVLİSİ (Os. Tüccâr memuru, *Fr.* Commis, *Al.* Handlungsgehilfe, *İng.* Mercantile employee) Bir tüccâra ticâret işinde hizmet eden ve kimi yerde onun işini görmekle yükümlü bulunan kişi... Ticâret Kanunu'nun 82. ve Borçlar Kanunu'nun 449. maddelerinde tanımlanmıştır. *Bk.* Satımcı.

SATIMCI TAKIMI (Os. Tüccâr zümresi, *Fr.* Le commerce, *Al.* Kaufmannstand, *İng.* The trade, The commerce) Ticâret mesleğinde bulunanların tümü... *Bk.* Satımcı.

SATIMCI ULUS (Os. Tüccâr millet, *Fr.* Nation commerçante, *Al.* Handeltreibende Nation, *İng.* Trading nation) Başlıca geçimi ticâret işi olan ulus... Örneğin bu anlamda "Fenikeliler tüccâr bir ulustu" denir. *Bk.* Satımcı.

SATIMEVİ (Os. Mağaza, *Fr.* Magasin, *Al.* Magazin, *İng.* Storehouse) İçinde ticâret yapılan büyük dükkân... Eşya ve zahire deposu anlamında da kullanılır. *Bk.* Satışlık.

SATINALMA (Os. Mubâyaa, *Fr.* Acquisition, *Al.* Ankauf, *İng.* Buy) Değerini vererek alma... Belli bir anlamda *alum* (Os. İştirâ, *Fr.* Achat, *Al.* Bezug, *İng.* Purchase) deyimiyile anlamdaştır. *Bk.* Satınalma fiyatı.

SATINALMA FİYATI (Os. Mubâyaa fiyatı, *Fr.* Prix d'achat, *Al.* Kaufpreis, *İng.* Buying price, Purchase price) Satın alınan bir mal için ödenen fiyat... Bir anlamda, satıcının satmak için aldığı mala ödediği fiyatı dilegetiren *alum fiyatı* (Os. İştirâ fiyatı, *Fr.* Prix coûtant, *Al.* Kostenpreis, *İng.* Cost price) deyimiyile anlamdaştır. Bu anlamda satıcı için *mâliyet fiyatı*'na dilegetirir. Piyasa dilinde bu anlamda *sermâye* deyimini de kullanılır, örneğin "size bu malı sermâyesine veriyorum" demek "aldığım fiyata satıyorum" demektir. *Bk.* Mâliyet.

SATINALMA GÜCÜ (*Os. İştirâ kuvveti, Fr. Pouvoir d'achat, Al. Kaufkraft, İng. Purchasing power*) Bir kişinin geliriyle alabildiği mallar ve hizmetlerin niceliği... Alımgücünü paranın niceliği değil, gerçek değeri belirler. İki ayrı ülkede aynı miktar para kazanan iki kişiden biri yoksul, öbürü varlıklı olabilir. Diyelim biner lira kazanıyorlar. Önemli olan, bu parayla ne ve ne kadar mal alınabildiğidir. Ülkelerden birinde bin lirayla yüz ekmek alınırken öbüründe üç yüz ekmek alınıyorsa ikincinin alımgücü birincinin alımgücünden üç kat fazla demektir. *Bk. Para.*

SATINALMA HAKKI (*Os. İştirâ hakkı, Fr. Droit de rachat, Droit d'emption; Al. Ankaufsrecht, Ablösungsrecht, Kaufsrecht, Optionsrecht; İng. Right of redemption, Lâ. İus redemptionis*) Bir taşınmaz mal önceden saptanmış bir para karşılığında satınalma hakkı... Medenî Kanun'un 660. maddesine göre oluşur. Medenî Kanun'un 919. maddesine göre tapu siciline şerh verilmekle bu hak, o gayrimenkulü sonradan iktisâbeden hak sahiplerine karşı da kullanılabilir.

SATINALMAK (*Os. Mubâyaa etmek, Fr. Acheter, Al. Ankaufen, İng. To buy, To purchase*) Değerini vererek almak... *Bk. Satınalma.*

SATINALMAK İÇİN SATMAK (*Os. Mubâyaa etmek için fûruht, Fr. Vendre pour acheter*) Kullanma değeri almak için değiştirmek... *Satmak için satın almak* deyimini karşılığında kullanılır. Küçük mal üretiminin amacı buydu. Formülü şudur: Mal-para-mal. Bu türlü satışta kâr amacı ve artık-değer yoktur. *Bk. Küçük mal üretimi, Satmak için satın almak.*

SATINALMA TASARI (*Os. Mubâyaa plânı, Fr. Plan d'achats, Al. Einkaufsplanung, İng. Purchasing budget*) Bir işletmenin ya da kurumun bir yıl içinde satın almak durumunda bulunduğu şeyleri ve satınalma zamanlarını önceden saptayan plân... İngilizce deyimde görüldüğü gibi *satınalma bütçesi* de deniyor. *Bk. Satınalma.*

SATIŞ (*Os. Bey, Fûruht; Fr. Vente, Al. Verkauf, İng. Sale, Lâ. Emptio venditio*) Bir mal ya da bir hizmeti belli bir para karşılığında bir başkasına devir ve temlik etme... Borçlar Kanunu'nun 182. maddesinde tanımlanmıştır. Taşınır mallarda (menkullerde) biçime bağlı değildir, taşınmaz mallarda (gayrimenkullerde) Borçlar Kanunu'nun 213. maddesine göre resmî biçimde yapılması (eşdeyişle,

tapuya tescil edilmesi) gerekir, yoksa geçerli olmaz. Açık satış, veresiye satış, taksitle satış, götürü satış, sif satış, fob satış, zorunlu satış, gerilma koşulluyla yapılan satış vb. gibi çeşitli biçimleri vardır.

SATIŞA ÇIKARMA (*Os. Satışa arz etme, Fr. Mise en vente, Al. Zum Verkauf ausbieten, İng. Offer for sale*) Herhangi bir şeyin satılık olduğunu bildirme ya da onu bir satış yerine koyma... Örneğin bu anlamda "Ahmet evini satışa çıkardı" denir. *Bk. Satış.*

SATIŞ DEFTERİ (*Os. Satış defteri, Fr. Livre de vente, Al. Verkaufsbuch, İng. Sales book*) Satılan şeylerin yazıldığı defter... *Bk. Satış.*

SATIŞ DEĞERİ (*Os. Satış kıymeti, Beyyie; Fr. Valeur de vente, Al. Verkaufswert, İng. Sale value*) Herhangi bir şeye satımı için biçilen değer... *Bk. Satış fiyatı.*

SATIŞ FİYATI (*Os. Satış fiyatı, Semen; Fr. Prix de vente, Al. Verkaufspreis, İng. Selling price*) Satılan şeyin karşılığında alınan para... Satış fiyatının saptanması konusunda Borçlar Kanunu'nun 209. ve Ticâret Kanunu'nun 700, 701, 703 ve 705. maddelerinde hükümler vardır.

SATIŞ GÖREVLİSİ (*Os. Satış memuru, Fr. Commis a la vente, Al. Ladenverkäufer, İng. Sale clerk*) Bir satımevinde toptan ya da perakende mal satmaya yetkili olan kişi... Ticâret Kanunu'nun 100. maddesine göre, satış memurları sadece ticârethane içinde yapmış oldukları satışların bedelini tahsil ve gerektiğinde makbuz vermeye yetkilidirler. *Bk. Satımcı görevlisi.*

SATIŞ HARCAMALARI (*Os. Satış masrafları, Fr. Frais de vente, Frais commerciaux; Al. Verkaufsspesen, Vertriebskosten; İng. Selling expenses*) Bir işletmenin ya da firmanın mallarını pazarlamak ve satmak için yaptığı harcamalar... Reklâm harcamaları, ambalaj giderleri, gönderilen mûmune masrafları, kredili satışlarda taksitlerin tahsili için harcanan paralar, satış memurlarının ücretleri vb. bu deyim kapsamı içindedir. Ekonomi dilinde buna *dönem mâliyetleri* de deniyor. *Bk. Satış, Mâliyet.*

SATIŞ HESÂBI (*Os. Satış hesâbı, Fr. Compte de vente, Al. Verkaufsrechnung, İng. Account sales*) Bir satışta yapılan harcamalar ve elde edilen gelirler için tutulan hesap... *Bk. Satış.*

SATIŞI KOLAY (*Os. Satışı kolay, Kaabili fûruht; Fr. Vendable, De bonne vente, De*

SATIŞ İÇİN ÜRETİM

vente facile; *Al.* Licht Verkaeufllich, *İng.* Saleable, Marketable) Kolaylıkla satılabilir nitelikte... *Bk.* Satış kolaylığı.

SATIŞ İÇİN ÜRETİM *Bk.* Küçük mal üretimi.

SATIŞ KESTİRİMİ (*Os.* Satış tahmini, *Fr.* Prévision de vente, *Al.* Verkaufsschaetzung, Absatzprognose; *İng.* Sales forecasting) Malların satılıp satılmayacağını, nasıl ve ne kadara satılabileceğini önceden kestirme... *Bk.* Geleceği kestirme.

SATIŞ KOLAYLIĞI (*Os.* Kaabiliyeti fûruht, *Fr.* Facilité de vente, *Al.* Verkaeufllichkeit, *İng.* Saleableness) Kolaylıkla satılabilir nitelikte olma... *Bk.* Satışı kolay.

SATIŞ KOŞULLARI (*Os.* Satış şartları, *Fr.* Conditions de vente, *Al.* Verkaufsbedingungen, *İng.* Terms of sale) Satış için saptanan şartlar... *Bk.* Satış.

SATIŞLIK (*Os.* Dükân, *Fr.* Boutique, *Al.* Laden, *İng.* Shop, Stall) Perâkende satış yapan esnâfın ya da küçük zanaat sahiplerinin satış yaptıkları ya da işledikleri yer... Örneğin şeker satılan yere şekerci dükkânı denildiği gibi, musluk tamir edilen yere de muslukçu dükkânı denir. *Bk.* Satımevi.

SATIŞLIKÇI (*Os.* Dükâncı, Dükân sahibi; *Fr.* Boutiquier, Propriétaire d'un boutique; *Al.* Kraemer, Ladeninhaber; *İng.* Shop keeper) Bir dükkâna sâhibolan ya da bir dükkânda iş gören kişi... *Bk.* Satışlık.

SATIŞLIK FİYATI (*Os.* Dükân fiyatı, *Fr.* Prix marqué, Prix fort; *Al.* Ladenpreis, *İng.* Full price) Dükânda satılanın fiyatı... Örneğin bu anlamda "bugün pazara gittim, dükkân fiyatından daha ucuza aldım" denir. *Bk.* Satışlık.

SATIŞLIK KİRÂSİ (*Os.* Dükân kirâsı, *Fr.* Loyer, *Al.* Ladenmiete, *İng.* Rent) Bir dükkânı kirâlamak için ödenen para... *Bk.* Kirâ, Satışlık.

SATIŞ MASRAFLARI *Bk.* Satış harcamaları.

SATIŞ MEMURU *Bk.* Satış görevlisi.

SATIŞ SÖZVERİSİ (*Os.* Satış vaadi, *Fr.* Option du double, *Al.* Nochgeschaeft, *İng.* Call of more) Bir şirketin hisse senetlerini alanların o şirkete bağlı başka şirketler de kurulduğu takdirde onların da hisse senetlerini alabilmeleri hakkı... *Dilerse almak hakkı'nı* dilegetirir, bir alım ya da satımın vâdeli

bir işlemle birleşmesidir. Örneğin borsada taraflardan biri ödediği prim karşılığı olarak günü geldiğinde teslim ya da teslimim edeceği şeyin miktarını tek taraflı olarak arttırmak hakkını elde eder. Bu işleme *seçmeli işlem* (*Os.* Muhayyer muâmele, *Fr.* Marché avec faculté) de deniyor. Bu işlemde bir şirketin hisse senetlerini ya da tahvillerini alan, o şirketin ilerde çıkaracağı hisse senetleri ve tahvillerden de aynı miktarda almak hakkını kazanır. Bu işlem özellikle holding şirketleri hisse senetlerinde önemlidir. Çünkü holdingler kendilerine bağlı şirketler arasında kâr kaydırmaları yaparlar, bir şirketin fazla kârını bir başka şirkete aktarırlar. Hisse senedi sahibinin bundan zarar etmemesi için bu işleme başvurulur. Bu işlemde holdinge bağlı bir şirketin hisse senetlerini almış olan, holdinge bağlı öbür şirketlerin hisse senetleri üstünde de hak sahibi olur. Bu işlemin dışında *satış vaadi* gayrimenkuller için noterlerce yapılır, gerçek bir satış değildir, satıcı bu vâdine rağmen gayrimenkulü satmadığı takdirde belli bir tazminat ödemeyi yükümlenir.

SATIŞ VERGİLERİ (*Os.* Satış vergileri, *Fr.* Taxe sur la dépense, *Al.* Umsatzsteuer, *İng.* Sales tax) Satışlardan alınan vergiler... İmalâtçı, toptancı ve perakendeci satış vergileri olmak üzere başlıca üç türdür. Muamele vergisi, istihsal vergisi, işletme vergisi gibi vergiler de değişik adlar altında birer satış vergisidir. Satış vergileri son çözümlemeye malları satın alanların ödedikleri vergilerdir. Çünkü imalâtçı, toptancı ve perakendeci ödediği satış vergilerini malın fiyatına ekler. Bu işlem o kadar açıktır ki anamalıcı ekonomiler, üretimde kullanılan üzere satın alınan malların vergilendirilmemesi gerektiğini savunurlar. Kaldı ki üretim malarından alınan satış vergileri de mâliyete eklenecek ve tüketicilere yansıtılacaktır. Ekonomiler rahatlız eden, üreticilerin bu malların satın almak yerine bizzat üretmeye kalkışmaları ve bu yüzden de başka üreticilerin bundan zarar görmeleri olasılığıdır. Bundan başka malların kolaylıkla satılabilmesi için mâliyetlerin fazla kabarmamaları gerekir. *Bk.* Vergi.

SATMAK (*Os.* Fûruht etmek, *Fr.* Vendre, *Al.* Verkaufen, *İng.* To sell) Para alma karşılığında bir şey vermek... *Bk.* Satış.

SATMAK İÇİN SATINALMAK (*Os.* Fûruht için mübâyaa, *Fr.* Acheler pour vendre) Kâr amacıyla ve artık-değer elde etmek için satmak... *Satın almak için satmak* deyimi karşılığında kullanılır. Anamalıcı üretimin ama-

cı budur. Formülü şöyledir: Para-mal-para. Bu türlü satışı anamal sahipleri gerçekleştirebilir. Amaçları, kendi ihtiyaçları için herhangi bir kullanma değeri almak değil, para-anamallarına artık-değer katmaktır. Bu artık-değerin eklendiği her değer *anamaldır*. *Bk.* Anamal, Anamalcılık, Satın almak için satmak.

SAVAŞ (*Os.* Harp, Muhârebe; *Fr.* Guerre, *Al.* Krieg, *İng.* War) Ekonomik nedenle ülkeler arasında yapılan silahlı kavga... Bütün savaşların nedeni ekonomiktir. Anamalcılıktan önce savaşlar başka bir ülkeyi yağmalayıp geçinmek için yapıldı. Osmanlı devletinin savaşları bunun en belli örneğidir. Kimi savaşlar da başka ülke ya da ülkelerin ekonomik sömürsünden kurtulmak için yapılır. Atatürk'ün gerçekleştirdiği Türklerin *bağımsızlık savaşı* da bunun hem en belli, hem de bütün dünyada ilk örneğidir. Anamalcılığın ilk evresinde savaşlar başka bir ülkenin sömürmesini kendi ülkesine sömürge yapmak için yapıldı. Anamalcılığın emperyalizm aşamasında büyük emperyalist ülkelerin *dünyayı paylaşmaları ve yeriden paylaşmaları* için yapılmaktadır. Kimi anamalcı ülkelerin çıkardıkları bölgesel savaşlar da kendi üretimlerine pazar sağlamak içindir, anamalcılığın emperyalist aşaması aşırı kapitalizasyonu değerlendirmek için silahlanma sanayiine dönüşmek zorundadır (*Bk.* Silahlanma), bu yüzden de silah üretimine pazar açmak için savaş çıkarır ve sürdürür. Savaş sanayiyle yaratılan *ikame piyasası*, ağır sanayi mamullerinin devlet tarafından satın alınması için yaratılmış yeni bir satın alma gücüdür. Silahlanma ekonomisi ve *savaş*, aşırı kapitalize edilmiş büyük tekellerin anamallarını değerlendirmek için zorunludur. Anamalcılık, yapısı gereği, tek sözle *savaş* demektir. Önce serbest rekabet piyasasında anamalcılar arası savaş, sonra dışarda yoksul ülkeleri sömürgeleştirme savaşı, daha sonra dünyanın paylaşılması savaşı ve ondan sonra da dünyanın yeniden paylaşılması savaşı ve bu arada yoksul ülkelerin bütün bunlardan kurtulmak için bağımsızlık savaşları ve devletler kavgasının arasında ezilmemek için bunlardan birinin uydusu olarak katıldıkları zorunlu savaşlar... *Bk.* Dünyanın paylaşılması, Savaş ekonomisi.

SAVAŞ EKONOMİSİ (*Os.* Harp iktisâdı, *Fr.* Économie de guerre) Savaş sanayiine yönelen ve bu sanayi dışındaki tüketimi sınırlayan ekonomi... Amaç ve araç olarak iki yanlıdır. Amaç olan savaş ekonomisinde eşaşen

savaş bu amacı gerçekleştirmek için çıkarılmıştır (*Bk.* Silahlanma, Savaş). Bu halde savaş sanayi dışındaki tüketim kısıtlanmaz. Araç olan savaş ekonomisinde anamalcı ekonomi savaş süresiyle sınırlı olarak bir çeşit toplumcu ekonomiye geçer (*Bk.* Plânlama). Bu halde savaş sanayi dışındaki tüketim kısıtlanır. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyasının *tereyağı yerine tank* sloganı bu gereği dilegetirir. Savaş ekonomisinin belli bir anlamda kurucusu İngiliz economicisi John Maynard Keynes'tir. Keynes'e göre "anamalcı ekonominin durgunluğu, yerini sürekli bir savaş ekonomisine bırakmalıdır". Açık bir deyişle, Keynes, anamalcı ekonominin durgun kalmaması için sürekli olarak savaş çıkarılmasını önerir (*Bk.* Soğuk savaş). Anamalcı ekonominin aşırı kapitalizasyonunda savaş çok kârlı ve verimli bir ekonomik kaynaktır. "Savaş ekonomisi, kapitalist üretim sisteminin kendi çöküş evresinde bulunduğu temel ikame piyasalarını temsil eder". *Bk.* Savaş, Soğuk savaş.

SAVAŞIM (*Os.* Mücadele, *Fr.* Conflit, Lutte; *Al.* Konflikt, Kampf; *İng.* Conflict, Struggle) Belli bir amacı elde etmek için uğraşma... Bu uğraşma, kavga ederek olabildiği gibi kavgasız da olabilir. Savaşım, savaş değildir, ama savaşa da dönüşebilir. *Bk.* Savaşım gümrüğü.

SAVAŞIM GÜMRÜĞÜ (*Os.* Mücadele gümrüğü, *Fr.* Guerre des tarifs, *Al.* Tarifkrieg, *İng.* Tariff war) Gümrük tarifeleriyle yapılan savaş... Yabancı ülkeler gümrük tarifelerindeki artışlara misilleme olarak yapılan gümrük artışlarını dilegetirir. *Bk.* Gümrük.

SAVAŞ KAZANCI (*Os.* Ganîmet, *Fr.* Butin, *Al.* Beute, *İng.* Booty, *Lâ.* Praeda) Savaş sırasında düşman eşyasını mal edinme... Devletler hukukunda tartışmalı bir konudur. 1907 tarihli Lâhey Anlaşması'nda şahıslara ait malların zapt ve müsâdere edilemeyeceği yazılıysa da İkinci Dünya Savaşı'nda buna uyulmamıştır. *Bk.* Savaş.

SAVAŞ KAZANÇLARI VERGİSİ (*Os.* Harp kazançları vergisi, *Fr.* Impôt sur les bénéfices de guerre, *Al.* Kriegsgewinnsteuer, *İng.* Tax on war profits) Savaşın yarattığı fırsatlardan yararlanarak zenginleşenlerden alınan olağanüstü vergi... Birinci Dünya Savaşı'nda bizde de uygulanmıştır. *Bk.* Vergi.

SAVAŞ ÖDENCESİ (*Os.* Harp tazminatı, *Fr.* Réparation des dommages de guerre, *Al.* Kriegssentschaedigung, *İng.* War indemnity)

SAVAŞ SAKATI

Yenen ülkenin yenilen ülkeden aldığı tazminât... Bu tazminât, savaş için yapılan masraflar gerekçesine dayanır. *Bk.* Savaş, Ödence.

SAVAŞ SAKATI (*Os.* Harp mâlûlü, *Fr.* Invalide de guerre, *Al.* Kriegsverletztter, Kriegsbeschädigter; *İng.* War woundet, War casualty) Savaş sırasında sakat kalan askerlerin durumu... Savaş sakatlarına ek tahsisat, ikramiye vb. gibi birçok haklar tanınır.

SAVAŞ SİGORTASI (*Os.* Harp sigortası, *Fr.* Assurance contre les risques de guerre, *Al.* Kriegsversicherung, *İng.* War insurance) Savaşta doğacak zararlara karşı yapılan sigorta... Kimi ülkelerde uygulanmıştır, bizde yoktur. *Bk.* Sigorta.

SAVAŞ YASALARI (*Os.* Kavânîni harbiye, *Fr.* Loi de la guerre, *Al.* Kriegsrecht, *İng.* Martial law, *Lâ.* Belli lex) Ülkelerarası anlaşmalarla saptanan ve savaşanların uymak zorunda buldukları kuralları içeren yasalar... Bu deyim, aynı zamanda, bir ülkede savaş sırasında çıkarılan olağanüstü yasaları da dilegetirir.

SAVUNMA VERGİSİ (*Os.* Müdâfaa vergisi, *Fr.* Taxe de la défense nationale, *Al.* Wehrsteuer, *İng.* Tax for the benefit of national defence) Ülkenin savunması harcamalarına katkıda bulunmak için kimi tüketim mallarından alınan vergi... Ülkemizde de alınır. *Bk.* Vergi.

SAVURGANLIK (*Os.* İsrâf, *Fr.* Prodigalité, *Al.* Verschwendung, *İng.* Prodigality, *Lâ.* Prodigus) Gereksiz yere para harcama... Saçıp savurmayı dilegetirir. Hukuk açısından bir kimsenin hem ailesine hem de topluma zarar vereceğini gerekçesiyle Borçlar Kanunu'nun 235. ve Medenî Kanun'un 356, 359 ve 419. maddeleriyle *hacir* nedeni sayılmıştır.

SÂY *Bk.* Emek, İş.

SAYDAM PAZAR (*Os.* Şeffâf piyasa, *Fr.* Marché transparent, *Al.* Transparenzmarkt, *İng.* Perfect knowledge) Alıcılar ve satıcılarca kolaylıkla anlaşılacak nitelikte piyasa... Böyle bir pazarda hangi malın nerede ve kaçta bulunabileceği kolaylıkla bilinir. *Bk.* Pazar.

SAYGINLIĞIN GERİVERİLMESİ (*Os.* İadei itibâr, *Fr.* Réhabilitation, *Al.* Rehabilitierung, Wiedereinsetzung, Rehabilitation des Gemeinschaftsdners; *İng.* Rehabilitation, Re-establishment) İflâsla yitirilen birtakım hakların yeniden elde edilmesi... Hukuk açısından bir-

takım sonuçlar doğurur, örneğin saygınlığı geriverilmeyen bir kişi milletvekili seçilemez. İflâs edenlerin *iadei itibâr* edebilmeleri için yapmaları gerekli işlemler Cazâ Muhâkemele-i Usûlü Kanunu'nun 416-420. ve İcrâ İflâs Kanunu'nun 312-316. maddelerinde yazılıdır. *Bk.* Saygınlık; İflâs.

SAYGINLIK (*Os.* İtibâr, *Fr.* Estime, Considération; *Al.* Ansehen, *İng.* Esteem) Saygı görme durumu... Kredisi olmayı da dilegetirir, ayrıca sözü geçen (forslu) bir adam için de *itibârlu bir adam* denir. *Bk.* Kredi.

SAYI (*Os.* Adet, Rakkam; *Fr.* Nombre, *Al.* Zahl, *İng.* Number) Bir nicelikte belli bir birimden kaç tane bulunduğunu anlatan deyim... Nesne ve süreçlerin nicel belirlenimini gösterir.

SAYIBİLİM (*Os.* İhsâiyât, *Fr.* Statistique, *Al.* Statistik, *İng.* Statistics) Olay ya da olguları yöntemli bir saymayla kümelere ayırarak bunlardan sonuç çıkarma bilimi... Rastlantısal nedenlere bağlı olay ve olguları inceler. Tüm bilimler, istatistikten yararlanırlar. Özellikle olasılıklar hesabı bilimi (hesâbı ihtimâli) tümüyle istatistiğe dayanır. İstatistik, olay ve olguların sayıca tekrarından onların nedenlerini bulmaya çalışır. Örneğin gelir dağılımı istatistiği ulusal gelirden büyük payın küçük bir azınlığa düştüğünü meydana koyar. Sıfat olarak kullanıldığında *sayılama* deyimleriyle dilegetirilir. Fiyat istatistikleri, hayat pahalılığı istatistikleri vb. ekonomik olguları sergiler. Örneğin Prusyalı istatistikçi Engel, gelir arttıkça beslenme harcamalarının görece payının azaldığını, işçi aileleri bütçeleri için yaptığı istatistiklerden keşfetmişti. Buna *Engel yasası* denir. Bu yasanın doğruluğuna örnek olarak olağanüstü bir ekonomik gelişme gösteren Yugoslavya'da saptanan sayılar verilebilir: Beslenme harcamaları 1956 yılında gelire oranla yüzde 50 iken 1959 yılında artan gelire oranla yüzde 43'e düşmüştür. Buna karşı tüketim malları harcamaları gelire oranla 1956 yılında yüzde 4 iken 1959 yılında yüzde 10'u aşmıştır (*Bk.* *Les Nouvelles Yougoslaves*, mayıs 1960).

SAYILAMA GİZLERİ (*Os.* İstatistik sırları, *Fr.* Secrets de statistique, *Al.* Statistisches Geheimnis, *İng.* Statistical secrets) Açıklanmaması gereken istatistik bilgileri... *Bk.* Sayıbilim.

SAYILAMA İNSANI (*Os.* İstatistikî adam, *Lâ.* Homo statisticus) Geçinme endeksleri vb. gibi istatistiklerde belli bir ülke halkını ku-

ramsal olarak temsil eden tip... Fransız economicisi Jean Romeuf tarafından önerilmiş ve kullanılmıştır, matematiksel bir insan tipidir. *Bk.* Sayıbilim, Ekonomik insan.

SAYILAMSAL DENGE (*Os.* İstatistikî muvâzene, *Fr.* Pondération statistique) İstatistik hesaplarında bütünlü parçalar arasında kurulması gereken denge... Fransız economicisi André Piatier, *Statistique et Observation Économique* adlı yapıtında şöyle der: "Hayat pahalılığı endeksinde ekmekle hardala aynı önem verilirse sayılamal denge bozulur". Bir bakıma istatistiksel denge için genel bir kural yoktur, bu denge araştırmanın amacına göre sağlanmalıdır. Siyasal kasıtlı istatistikler özellikle bu dengeyi görmezlikten gelir, örneğin hayatın pahalılaşmadığını göstermek için hayat pahalılığı istatistiğine kuş yemi bile konabilir. *Bk.* Sayıbilim.

SAYIM (*Os.* Tâdât, Tahrîr; *Fr.* Recensement, *Al.* Zaehlung, *İng.* Survey, Census) Sayma ve toplama yoluyla yapılan istatistiksel işlem... En belli örneği nüfus sayımlarıdır, bir ülkenin insanları sayılır ve ülke nüfusunun artıp artmadığı böylelikle saptanır. Basit *sayma* (*Fr.* Dénombrément) ve *hesaplama* (*Fr.* Comptage) işlemlerinden farklı olarak soruşturma yöntemiyle yapılır; böylelikle de yaş, cinsiyet, meslek, okuryazarlık, öğrenim derecesi vb. gibi ayrıntılar üstünde de bilgiler edinilir. Nüfus sayımlarının dışında makine sayımları, fabrika sayımları, tarım sayımları vb. gibi özel alanlarda da birçok sayımlar yapılarak istatistiksel bilgiler edinilir. Sayım sonuçları, bir ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını dolaysız olarak meydana koymak bakımından çok değerlidir. *Bk.* Sayıbilim.

SAYISAL YARAR (*Os.* Kardinal fayda, *Fr.* Utilité cardinale) Nicelikçe ölçülebilen fayda... Neo-klâsik ekonomi deyimidir. *Kardinal fayda* deyimiyile de dilegetirilir. Marjinalcilerin çoğu, (örneğin Walras, Jevons, Marshall, Edgeworth) yararın miktarda ölçülebileceğini savunmuşlardır. Örneğin İngiliz economicisi Marshall, *Principles of Economics* adlı yapıtında, aranın azalıp çoğalmasının, azalan marjinal yararlar ilgili olduğunu ve bundan ötürü bir maldaki yararın o malın fiyatıyla ölçülebileceğini ileri sürmüştür. *Bk.* Sırasal yarar.

SAYIŞMALIK (*Os.* Alelhesâp, Akont; *Fr.* Acompte, *Al.* Akontozahlung, *İng.* Down payment, On account) Borca sayılmak üzere ödenen para... Gerçekleşmiş bir kâr payından ya da bir borçtan bir bölümünün önceden

ödenmesini dilegetirir, örneğin bu anlamda "şirketten alelhesap bin lira aldım" denir. Osmanlıcada *kısmî tediyât* (bölümsel ödeme) da denirdi. *Bk.* Sayışmalıkla ödeme.

SAYIŞMALIKLA ÖDEME (*Os.* Alelhesâp te'diyât, *Fr.* Payement acompte, *Al.* Anzahlung, *İng.* Payment on account) Sonradan hesaplaşmak üzere borcun bir bölümünü önceden ödeme... *Bk.* Sayışmalık.

SAYIŞTAY (*Os.* Divânı muhâsebât, *Fr.* Cour des comptes, *Al.* Rechnungsprüfungsamt, Rechnungshof; *İng.* Audit court, Audit office) Devletin tüm gelir ve giderleriyle mallarını denetleyen kurul... Büyük Millet Meclisine bağlıdır ve onun adına iş görür, bütçeyi uygulayanların ve devlet mallarını kullananların hesap ve işlemlerini inceler ve gerektiğinde de yargılar. Sayıştay daireleri bir hesap mahkemesidir ve genel kurul en yüksek itiraz merciidir. Sayıştay başkan ve üyeleri Büyük Millet Meclisi'nce seçilir.

SAY'IN DEĞER KURAMI (*Os.* Say'ın kıymet nazariyesi, *Fr.* Théorie de la valeur de Say, *Al.* Saysche Wertlehre, *İng.* Say's theory of value) Değerin emekten doğmadığını tanıtlamaya çalışan bilim dışı değer kuramı... Fransız economicisi Jean-Baptiste Say (1767-1832)'e göre değer, emekten değil, yarar (fayda)'dan doğar. Bir mal ne kadar yararlıysa o kadar değerlidir. İtalyan economicisi Ferdinando Galiani ve Fransız düşünürü Condillac'ın öznal düşüncelerinden yararlanan Say, değer konusunda bilim dışı varsayımlar ileri sürer ve kapitalistlerin düşünce ve kararlarını bile bu *değer üreten yarar* kavramına katar. *Bk.* Değer, Değer kuramları, Emek, Gerekli emek, Emekgücü, Kentsoylu siyasal ekonomisi.

SAY KANUNU *Bk.* Kaynaklar kuramı.

SAYMACA (*Os.* İtibârî, *Fr.* Nominal, Fiduciaire; *Al.* *İng.* Nominal) Gerçekte öyle olmadığı halde öyle sayılan... *Bk.* Saymaca para.

SAYMACA AKTİF *Bk.* Saymaca varlık.

SAYMACA ARAYIĞIMLIK (*Os.* İtibârî antrepo, *Fr.* Entrepôt fictif, *Al.* Lagerung unter Zollverschluss, *İng.* Private warehouse) Kimi zorunlulardan ötürü gümrük ardiyesi gibi kullanılan ve gümrük antreposu sayılan yerler... Örneğin bozulacak bir mal bir buhanede (frigorifik tesiste) saklanır, gümrük idâresi de bunu kabul eder. *Bk.* Gümrük.

SAYMACACILIK (*Os.* İtibârîyye, *Fr.* Nominalisme, *Al.* Nominalismus, *İng.* Nominalism)

SAYMACA DEĞER

Knapp'ın para kuramına verilen ad... Alman ekonomicisi George Friedrich Knapp (1842-1926)'a göre para, değerini devlet tarafından konulan fiyattan alır. Altın, gümüş ya da kâğıt olmasının hiçbir heberi yoktur ve bunlar paranın satılma gücünde hiçbir rol oynamaz. *Bk.* Para, Saymaca değer.

SAYMACA DEĞER (*Os.* İtibârî kıymet, *Fr.* Valeur nominale, *Al.* Nennwert, Nominalwert; *İng.* Nominal value, Face value) Değerli kâğıtların üstünde yazılı olan değer... Paraların, tahvillerin, hisse senetlerinin, çeklerin, poliçelerin vb. üstlerinde yazılı olan fiyatı dilegetirir ve gerçek değer deyimi karşılığında kullanılır. Değerli kâğıtların (menkul kıymetlerin) ihraç fiyatları, borsa râyiçleri, muhasebe değerleri vb. saymaca değerlerinin altında ya da üstünde olabilir.

SAYMACA FİYAT (*Os.* İtibârî fiyat, *Fr.* Prix nominal, *Al.* Nominalpreis, *İng.* Nominal price) Piyasa fiyatı... Bu deyim, piyasa fiyatı anlamında kullanıldığı gibi, saymaca değer (itibârî kıymet), eşdeyişle değerli kâğıtların üstünde yazılı olan fiyat anlamında da kullanılmaktadır. Birinci anlamda, fiyat, değer için para diliyle ifadesi olduğuna göre bir malın gerçek fiyatı onun üretilmesi için gerekli sosyal ortalama emek süresiyle belirlenen değere eşittir ve bundan ötürü de saymaca fiyat deyimi bu gerçek fiyatın piyasa koşullarına göre üstünde ya da altında bulunan piyasa fiyatını dilegetirir. Gerçek değeri ve eşdeyişle gerçek fiyatı on kuruş olan bir mal arz ve talep koşullarına göre pazarda on beş kuruşa satılabileceği gibi beş kuruşa da satılabilir, bu satış fiyatı saymacadır (nominaldir) ve gerçek fiyata uymaz. İkinci anlamdaysa deyim, bunun tam tersini dilegetiriyor. Örneğin tahviller, vâdeleri geldiğinde, piyasadaki satış fiyatları üzerinden değil, üstlerinde yazılı olan saymaca fiyattan itfâ edilirler. *Bk.* Saymaca değer.

SAYMACA GELİR (*Os.* İtibârî vâridât, *Fr.* Revenu nominal, *Al.* Nominaleinkommen, Geldeinkommen; *İng.* Monetary income, Nominal income) Parayla dilegetirilen gelir... Satılma gücü dikkate alınmaksızın parayla saptanan geliri dilegetirir, parasal gelir (Nakdî vâridât) de denir ve gerçek gelir deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin bir kimsenin yıllık kazancı bin liraysa bu bin lira onun saymaca geliridir, gerçek geliriye bu bin lirayla ne ve ne kadar şey satın alabildiğinin saptanmasıyla ortaya çıkar. Yıllık kazancı bin lira olan adamın yıllık kazancı iki bin liraya

çıkarsa, ama bu iki bin lirayla eskiden bin lirayla alabildiklerini alamıyorsa saymaca geliri artmıştır, ama gerçek geliri azalmış demektir. *Bk.* Gelir.

SAYMACA ORTAK (*Os.* İtibârî şerik, *Fr.* Associé nominal, *Al.* Nominalmitteilhaber, *İng.* Nominal partner) Bir ortaklıkta sadece adı kullanılan ve ortaklığın işlerine karışmayan ortak... Bu ad, tecimsel alanda ünlü ve saygın bir ad olabilir ve saymaca ortak sadece adının kullanılmasından ötürü ortaklık payı alır. *Bk.* Ortak.

SAYMACA PARA (*Os.* İtibârî nakit, *Fr.* Monnaie fiduciaire) Güvene dayanan para... Gerçek para deyimi karşılığında kullanılır. Değerli mâden karşılığı bulunmaksızın tedavüle çıkarılmış banknotlar itimada dayandıklarından ötürü fidüsyer paradırlar. Bu itimat, onların gerektiğinde değerli mâdenlerle karşılanacağı itimadıdır. Poliçeler, ödeme mektupları vb. bu niteliktedir. Bunlara özel fidüsyer para denir, çünkü özel kişiler tarafından verilmişlerdir ve bunları veren kişilere karşı gösterilen güvene dayanırlar. Her tüccar kendi senetlerinin gerçek parayla değiştirilebilirliğinden sorumludur. Bunlar ödenmezse tüccâr iflâs eder ve bu senetleri ellerinde bulunduranlar bu senetler karşılığında verdikleri parayı kaybederler. Özel fidüsyer para, bir kredi biçimidir, geçerliği bunu verenlerin ödeme gücüne bağlıdır. Fidüsyer para; temsili para, kâğıt para ve kaydı para olmak üzere üç grupta toplanır. *Bk.* Para.

SAYMACA ÜCRET (*Os.* İtibârî ücret, *Fr.* Salaire nominale, *Al.* Nominallohn, *İng.* Nominal wage) Parayla dilegetirilen ücret... Satılma gücü dikkate alınmaksızın parayla saptanan ücreti dilegetirir ve gerçek ücret deyimi karşılığında kullanılır. Örneğin A ülkesinde on lira saymaca ücret alan bir işçi on ekme ve B ülkesinde beş lira saymaca ücret alan bir işçi on beş ekme satın alabiliyorsa B ülkesindeki işçi A ülkesindeki işçiden saymaca (nominal) olarak daha az ücret aldığı halde gerçek (reel) olarak daha fazla ücret almaktadır. *Bk.* Saymaca gelir, Ücret.

SAYMACA VARLIK (*Os.* İtibârî aktif, *Fr.* Actif fictif, *Al.* Unechte Aktiva, *İng.* Fictitious assets) Firma bilançosunda yer almakla birlikte gerçek bir değer taşımayan varlık... *Bk.* Varlık.

SAYMAN (*Os.* Muhâsip, Muhâsebeci; *Fr.* Te-nneur de livres, Comptable; *Al.* Buchhalter, Rechnungsführer; *İng.* Bookkeeper, Account-

tant) Hesap işlerini gören uzman... *Bk.* Saymanlık, Hesap.

SAYMANLIK (*Os.* Muhâsebe, Muhâsebecilik, Muhâsiplik; *Fr.* Comptabilité, *Al.* Buchhaltung, Buchführung; *İng.* Accounting, Book-keeping) Saymanın görevi ve hesap işlerinin görüldüğü yer... Parayla iş gören bir birimin hesaplarını tutma işlemini dilegetirir. Bir bilim dışı olarak hesap tutma işlemlerinin yöntemlerini saptar ve açıklar. Ayrıca hesap tutma işlemlerinin yürütüldüğü yeri de adlandırır. Hesap tutma işi, parasal olayların kâğıda geçirilerek saptanması işidir. Bundan ötürü saymanlığın başlıca görevi, kayıtların çok düzenli bir biçimde tutulmasıdır. Kayıtlarda toplanan bilgilerin sınıflandırılması, raporlar ve tablolar biçimine sokularak kolay anlaşılabilir bir biçimde sunulması da saymanlığın temel görevlerindedir. Saymanlık, hesabını tuttuğu birimin (bu birim kişi, şirket, kurum, kuruluş, işletme vb. olabilir) geçmişine ve geleceğine ait tüm parasal ve malsal sorumluluğunu taşıy ve birimin çalışmasını yönlendirir. Mâliyetlerden vergilere kadar tüm parasal ve malsal işlemler *muhâsebe dâiresi* (*Fr.* Bureau de comptabilité) 'nde görülür. Bu bakımdan saymanlık birçok uzmanlık dallarına da ayrılır: *Genel saymanlık* (Umûmî Muhâsebe), *malsal saymanlık*. (Mâlî muhâsebe), *mâliyet saymanlığı* (Mâliyet muhâsesi), *işletme saymanlığı* (İşletme muhâsesi), *yönetim saymanlığı* (İdâre muhâsesi) vb. böylesine uzmanlaşmış saymanlık dallarıdır. Osmanlıca *muhâsebe* deyimi, aynı zamanda *hesap görme* (*Fr.* Réglement des comptes) anlamını da dilegetirir. *Bk.* Hesap, Sayıştay, Sayman, Mâliye, Para, Saymanlık defterleri, Saymanlık denetimi, Saymanlık ilkeleri.

SAYMANLIK DEFTERLERİ (*Os.* Muhâsebe defterleri, *Fr.* Livres de comptabilité, *Al.* Rechnungsbücher, *İng.* Account books) Saymanın tutmak zorunda bulunduğu bütün ticârî defterler... *Bk.* Sayman, Saymanlık, Tevâcüz defterleri.

SAYMANLIK DENETİMİ (*Os.* Muhâsebe murâkabesi, *Fr.* Vérification des comptes, *Al.* Rechnungsprüfung, *İng.* Accounting control) Saymanlık işlemlerinin ve kayıtlarının kontrolü... Bu denetim, üst makamlarca yapılabilir. Ekonomik faaliyetin niceliksel kaydını sağlayan bir teknik olarak saymanlık özel olabileceği gibi ulusal ya da kamusal da olur. Denetimin biçimi ve yöntemi, saymanlığın özel ya da kamusal olmasına göre değişir. Ka-

musal saymanlığı en yüksek hesap mahkemesi olarak Sayıştay denetir. Bu deyim, iki yerde ayrı ayrı tutulan muhâsebe kayıtlarının karşılıklı olarak birbirlerini denetlemeleri anlamında da kullanılmaktadır. *Bk.* Sayıştay, Saymanlık.

SAYMANLIK DİZGESİ (*Os.* Muhâsebe sistemi, *Fr.* Système comptable, *Al.* Buchhaltungsverfahren, *İng.* Systems of account, Accounting systems) Ekonomik faaliyetin sayısal kaydı tekniği... Saymanlık işlemlerinde çeşitli teknikler kullanılır. *Bk.* Saymanlık.

SAYMANLIK İLKELERİ (*Os.* Muhâsebe mebdeleri, *Fr.* Principes de la comptabilité, *Al.* Buchhaltungsgrundsätze, *İng.* Accounting principles) Ekonomik faaliyetin sayısal kaydında uygulanan kurallar... Bu kurallar kesin ve değişmez nitelikte değildir, ekonomik birimin özelliğine ve koşullarına göre değişir. Genellikle paranın ölçü olarak kullanılması, eşdeğerle ekonomik faaliyetlerin para diliyle kaydedilmesi bu kuralların başında gelir. *Bk.* Saymanlık.

SÂYÜ AMEL *Bk.* Emek, İş.

SAY YASASI *Bk.* Kaynaklar kuramı.

SCHOLLER KURAMI *Bk.* Tarihi okul.

SCHUMPETER KURAMI (*Os.* Schumpeter nazariyesi, *Fr.* Théorie de Schumpeter) Emperyalizmin anamalcılığın zorunlu bir aşaması olmayıp anamalcılığa yapılan gereksiz baskılar yüzünden meydana çıktığı ve düzeltilip yeniden anamalcılığa dönülebileceği savı... Önce Viyana'da ve sonra Amerika'da Harvard üniversitesinde profesörlük yaparak bulunan Avusturyalı Joseph Alois Schumpeter (1883-1950), anamalcılıkla Marksçılık arasında bocalayan, bununla beraber anamalcılığa bağlı kalarak, birçok akıldışı kuramlar ileri süren (*Bk.* İcatlar kuramı) ilginç bir ekonomisttir. *The Theory of Economic Development ve History of Economic Analysis* gibi anamalcı ekonominin klâsikleri arasında sayılan yapıtlar vermiş olan Schumpeter için Amerikalı Prof. Samuelson şöyle der: "Kapitalizmin kendinde bulunan kanser hastalığından öleceğini düşünen Marx'tan farklı olarak Schumpeter, kapitalizmin psikosomatik nedenlerden ötürü intihar edeceğini düşünmüştür." Ne var ki Schumpeter, anamalcılığın değil, emperyalizmin intihar edeceğini ve anamalcılığın ondan kurtularak yaşamakta devam edeceğini savunmuştur. Schumpeter'e göre emperyalizm anormal bir olgudur ve himaye politikası yü-

SEÇENEKLİ BORÇ

zünden rekabetin bozulup tekellerin meydana çıkmasıyla oluşmuştur. İdeal anamalcılıkla ki bu anamalcılık Schumpeter'e göre tam rekabet anamalcılığıdır. bağdaşamayacağı ve yapı olarak onunla çelişik bulunduğu için "kesin olarak solacak ve ölecektir". *Bk.* Emperyalizm.

SEÇENEKLİ BORÇ (*Os.* Mütévâli borç, *Fr.* Obligation alternative, *Al.* Alternativobligation, *İng.* Alternative obligation, *Lâ.* Obligatio disjunctiva) İşlerinden sadece biri ödemek üzere birden çok ödeme konusu bulunan borç... Borçlar Kanunu'nun 71. maddesine göre kural olarak ödeme konusunu seçme hakkı borçlununundur, ama bu hak alacaklıya ya da üçüncü bir kişiye de verilebilir. *Bk.* Borç, Seçme hakkı.

SEÇME HAKKI (*Os.* Hakkı hıyâr, *Fr.* Bénéfice d'option, *Al.* Ersetzungsbefugnis, *İng.* To have an option on a thing) Çeşitli yollardan birini serbestçe yeğleme hakkı... Hukuk dilinde "bir sözleşmeyle saptanan ödemenin (edânin) yerine bir başkasını koyabilmek (ikaa-me edebilmek) yetkisi" olarak tanımlanır.

SEÇMELER TEOREMİ (*Os.* Tercihler dâvâ-yı nazârîsi, *Fr.* Théorème des préférences) Tüketicinin birçok mallar arasında bir mal seçme nedenlerini çözümleyen teorem... Amerikalı ekonomîci Paul A. Samuelson'undur ve *Foundations of Economic Analysis* (1947) adlı yapıtında ileri sürülmüştür. Samuelson'a göre tüketicinin bu malı neden ötekine tercih ettiğini bilemeyiz, çünkü bunu çok zaman tüketicinin kendisi de bilemez. Öyleyse tüketici tercihlerini piyasayı gözlemleyerek çözümleriz, yani tüketici tercihini yaptıktan sonra bu tercihin nedenlerini araştırır ve bundan sonuçlar çıkarırız. Samuelson buna *açıklanan tercihler*, yani piyasada gerçekleşmiş ve kendini belli etmiş tercihler demektedir. *Bk.* Samuelson kuramı.

SEÇME YETKİSİ (*Os.* Muhayyerlik, Hakkı hıyâr; *Fr.*, *İng.* Option, *Al.* Option, Wahlrecht, Terminhandel) Yeğleme hakkı... Aynı anlamdaki *Lâ. optare* sözcüğünden türemiştir. Genellikle belli bir süre içinde almak ya da satmak konusunda kesin karara varma hakkım dilegetirir. *Opsiyon süresi* (Müddeti ihtiyâr) içinde gerek alıcı ve gerek satıcı, alıp satmak ya da vazgeçmek hakkını ellerinde tutarlar. Kabul ya da retlerini bu sürenin sonuna kadar bildirmek zorundadırlar. Belli bir sürede seçme yetkisine karşılık ayrıca bir bedel ödenir, tarafların anlaşmasına göre be-

delsiz de olabilir. Belli bir süre içinde bir malı başka isteklilere yeğlenerek (tercihan) satın alma hakkı da bu deyimle dilegetirilir, ne var ki bu durumda seçme yetkisini elinde tutan kişi o mala başka isteklilerin verdiği parayı vermek zorundadır. Bu yetki, genellikle borsa işlemlerinde kullanılır. *Bk.* Seçme hakkı.

SEKSİYON *Bk.* Kesim.

SEKTÖR *Bk.* Kesim.

SENDİKA (*Os.* Sendika, Amele teşekkülü; *Fr.* Syndicat, *Al.* Syndikat, Gewerkschaft; *İng.* Syndicate, Trade-union) Emekçilerle anamalcıların birbirlerine karşı kendi çıkarlarını korumak için kurdukları örgüt... Gerçek sendikalar, ortaçağ lonca'larının anamalcı üretim düzeni koşullarına dönüştürülerek kurulan işçi sendikalarıdır, işveren sendikaları bunlara karşı bir güç meydana getirmek için sonradan ortaya çıkmıştır. İlk sendika XVIII. yüzyılda İngiltere'de (*İng.* Trade-union) kurulmuştur. Fransa'da 1884 yılında ve Türkiye'de 1947 yılında işçilere sendika kurma hakkı tanıyan yasalar yapılmıştır. İşçi haklarını savunma amacı güden davranışlara *sendikal faaliyetler* denir. Yöneticileri işverenlerin emrinde bulunan sahte sendikalara da *sarı sendika* adı verilmiştir. Ayrıca anamalcı tekellerin bir biçimi de *sendika* adıyla anılır, bu biçim tekilde mal satışı ya da hammadde satın alması ortak bir ticâret acentesi aracılığıyla yapılır, bunlara *satın alma sendikaları* ya da *satış sendikaları* denir. İşçi sendikaları genellikle ücretler ve iş saatleri sorunları üstünde şavaşırlar. Amaçlarını gerçekleştirebilmek için işçi sendikalarının *grev* (toplucu işi bırakma) ve işveren sendikalarının *lokavt* (toplucu işten çıkarma) hakları vardır. Kimi ülkelerde *sendika* deyimiyile anlamdaş olarak ve kimi ülkelerde de farklı bir anlamda *işçi derneği* (*Os.* Amele cemiyeti, *Fr.* Association ouvrière, *Al.* Arbeitergenossenschaft, *İng.* Trade-union) deyimiyile kullanılmaktadır. *Bk.* Emekçi, Emekçi sınıfı, Gerekli emek, Anamalcılık.

SENDİKACILIK (*Os.* Sendikalizm, *Fr.* Syndicalisme, *Al.* Syndikalismus, *İng.* Syndicalism, Trade-unionism) Genel olarak sendikalaşma hareketi, özel olarak emekçi hareketi içine sızmış yarı başsızcı bir küçük burjuva akımı... *Sendikacılık* deyimiyile, genel anlamında sendikalaşma hareketlerini dilegetirir. Başta işçi sendikaları olmak üzere işveren sendikaları, memur sendikaları, yazar sendikaları vb.

gibi pek çok alandaki sendikalaşmaları kapsar. Bunun dışında *ihtilâlcî sendikalizm* adıyla anılan bilimdisi ve yarı anarşist bir küçük burjuva hareketi de bu deyimle nitelenmektedir. Marksçlıkla savaşılan bu hareket, bizzat Karl Marx'ın da kendileriyle savaştığı Bakunin ve Proudhon anarşizminden kaynaklanır. Dilimizde *başsızcılık* deyimiyile özleştirilen anarşizm (Os. Mezhebi fevzâ, İhtilâlîyye; Fr. Anarchisme, Al. Anarchismus, İng. Anarchism) başta devlet olmak üzere bütün kurumları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir küçük burjuva saçmasapanlığıdır ve bilimsel temelden yoksundur. *Başsızcî sendikacılık* (Fr. Anarcho-syndicalisme) adıyla da anılan bu hareket XIX. yüzyılda Batı Avrupa'da ortaya çıkmıştır.

SENDİKA TEMSİLCİSİ (Os. Amele teşekkülü mümessili, Fr. Délégué syndical) Toplu sözleşmelerde ve benzeri görüşmelerde sendika adına konuşan yetkili kişi ya da kişiler.

SENDİKAYA ÜYE OLMA ZORUNLUĞU (Os. Sendikaya âzâ olma mecbûriyeti, İng. Union shop) Amerika'da işçilere uygulanan sendika yükümlülüğü yasası... Bunun bir başka biçimi de *closed shop*'tur. Her iki biçimde de işçi, iş bulabilmek için, belli bir sendikaya üye olmak zorundadır. Bk. Sendika, Sarı sendika.

SENET (Os. Senet, Fr. Lettre de change, Traite, Effet, Titre, Acte, Pièce, Instrument; Al. Urkunde, Wechsel, Schriftstück; İng. Deed, Bill of exchange, Instrument, Record, Document; Exchange; Lâ. Titulus) Bir borcu ya da hukuksal bir işlemi saptamak için düzenlenen belge... Tapu senedinde olduğu gibi resmî bir makam tarafından onaylanmış, borç senedinde olduğu gibi borçlu tarafından imzalanmış olabilir. Resmî, özel, onaylı, değerli, tecimsel vb. olmak üzere çeşitli biçimleri vardır. *Kambiyo mektubu* (Fr. Lettre de change), *poliçe* (Fr. Traite), *ticârî senet* (Fr. Effet commercial) gibi adlar da alır. Kısa ya da uzun vâdeli, sağlam ya da çürük, iç pazar ya da dış pazar için verilmiş vb. olabilir. Halk arasında en çok kullanılanı, borçlunun alacaklısına borç miktarını ve ödeyeceği tarihi yazıp imzalayarak verdiği senettir. Hukuk açısından sahteliği kanıtlanıncaya kadar yasal kanıt olarak geçerlidir. Borçlar Kanunu'nun 14. ve 15. maddelerinde tanımlanmıştır. Bk. Senet hukuku.

SENET ÇEKİLİŞİ (Os. Senet keşidesi, Fr. Souscription d'un effet de commerce, Al.

Ziehung eines Wechsels, İng. Drawing) Bir poliçe ya da çekin düzenlenip imza edilerek tedâvüle çıkarılması.

SENET EŞLEMİ (Os. Senedin ikinci nüshası, Fr. Duplicata de la lettre de change, Al. Wechselduplikat, İng. Duplicata of a bill) Senedin elyazısıyla ya da kopya kâğıdıyla çıkarılmış kopyası... Eski dilimizde buna *süret* denirdi. Bk. Senet.

SENETE YAZILAN YÜKÜMLENME (Os. Senede mukayyet kefâlet, Fr. Aval, Al. Wechselbürgschaft, Aval; İng. Surety) Bir senede kefil olduğu yolunda yazılan yazı... Bk. Senet, Kefil, Kefâlet.

SENET HUKUKU (Os. Senet hukuku, Fr. Législation sur les lettres de change, Al. Wechselrecht, İng. Law of exchange) Senetle ilgili hukuksal kuralların tümü... Ülkemizde Borçlar Kanunu, Medenî Kanun ve Ticâret Kanunu senetle ilgili hukuksal kuralları kapsar.

SENET KARŞILIĞINDA KREDİ (Os. Senet mukaabilinde kredi, Fr. Crédit papier, Al. Wechselkredit, İng. Paper credit) Bankaların senetleri rehin tutarak verdikleri kredi.

SENETLER CÜZDANI (Os. Senedât cüzdanı, Fr. Portefeuille des effets, Al. Wechselmappe, Wechselbestand, Wertpapier; İng. Bill case) Bir ticâret evinin belli bir anda elinde bulunan alacak senetlerinin tümü... Bankalarda da iskontolu senetlerin tümüne *iskonto belgîtlîği* (İskonto cüzdanı) denir. Bu deyimler ticâret ve bankacılık dillerinde kısaca *belgîtlîk* (Cüzdan, Portföy) deyimiyile de dile getiriliyor.

SENET PULU (Os. Senet pulu, Fr. Timbre a traite, Al. Wechselstempel, İng. Bill stamp) Senetlere, içlerinde yazılı miktar oranında, yapıştırılması yasayla zorunlu kılınan pul.

SENET SÜRESİ (Os. Senedin vâdesi, Fr. Échéance d'un effet, İng. Term of bill) Alacaklının alacağını tahsil etmek için borçlusuna tanıdığı ve borçludan aldığı senede yazdığı süre... Bk. Süre.

SENET TAŞIYICISI (Os. Senet hâmilî, Fr. Porteur d'un effet, Al. Wechselinhaber, İng. Bill holder) Bir senedi belli bir anda elinde bulunduran... Bk. Taşıyana yazılı.

SENET YÜKÜMLÜSÜ (Os. Senede kefil, Fr. Avaliste, Donneur d'aval; Fr. Wechselbürge, İng. Avaliste) Bir senedin borçlusu tarafın-

SENİOR KURAMI

dan ödenmediği takdirde bizzat ödeyeceğini senedin altına yazarak imzalayan kefil... *Bk.* Senete yazılan yükümlenme.

SENİOR KURAMI *Bk.* Perhiz kuramı.

SENİYÖR (*Os.* Kurûnu vustâ mâlikâne sâhibi, *Fr.* Seigneur) Feodal toprak sâhibi... Özellikle Marksçı edebiyatta Türkçe yazımıyla kullanılan *seniyör* deyimini, dilimize *derebeyi* ya da *zeâmet sâhibi* deyimleriyle çevriliyorsa da bunlardan çok farklı bir yapıdadır. Seniyör toprağın, üretim araçlarının ve toprak kölelerinin (serflerin) sâhibidir. Osmanlı üretim düzeni hiçbir zaman Batı feodal düzeni karakteri taşımamıştır. Osmanlı düzeninde toprak devletindir; toprak beylerine sadece işletme ve yararlanma hakları bırakılmıştır. Bundan başka Osmanlı köylüsü de hiçbir zaman toprak kölesi (serf) niteliğinde olmamıştır. *Bk.* Feodalite, Toprak kölesi, Derebeylik, Osmanlı ekonomisi.

SEPET (*Os.* Sepet, *Fr.* Panier, *Al.* Warenbündel, *İng.* Bundle) Orta halli bir ev kadının alabileceği besin miktarı... Fiyat karşılaştırmalarında kullanılan bir deyimdir ve genellikle bir haftalık besin satınalma gücünü dilegetirir. *File* de denir. Bir sepetlik besin maddesinde geçen yıl ne ödeniyordu, bu yıl ne ödeniyor ya da bu ülkede ne ödeniyor, başka ülkede ne ödenmektedir? Sepetsel karşılaştırma (mukayese) 1979-80 dönemi siyasal edebiyatımızda da kullanılmıştır.

SERBEST ARACI (*Os.* Serbest mutavassıt, *Fr.* Courtier libre, *Al.* Freier Makler, *İng.* Outside broker) Ticâret işlerinde hiçbir yere bağlı olmaksızın çalışan aracı... *Bağlı aracı* (*Os.* Kayıtlı mutavassıt, *Fr.* Courtier inseret) deyimini karşılığında kullanılır. Yeminli ve devletsel olanları, ayrıca bankalara bağlı bulunanları da vardır. Kurtiyeler, alıcılarla satıcılar arasında aracılık ederler, örneğin bir yük gemisine taşınacak yük bulurlar.

SERBEST DEĞİŞTİRME (*Os.* Serbest mübâdele, *Fr.* Libre échange, *Al.* Freihandel, *İng.* Free trade) Gümrüklerle engellenmeyen ticâret... Ticâreti kısıtlayıcı her türlü devlet müdahalesinin kaldırılması isteğini dilegetirir. *Bk.* Liberalizm.

SERBEST DEĞİŞTİRME İLKESİ (*Os.* Serbest mübâdele mebdai, *Fr.* Principe de libre échange, *Al.* Freihandelspolitik, *İng.* Free trade principle) Devletlerin hiçbir baskısı ve elatması olmaksızın, gerek ulusal sınırlar içinde ve gerekse uluslararası alanda, alışverişin ser-

bestçe yapılmasını isteyen düşünce akımı... XVIII. yüzyılda merkantilizme bir tepki olarak ilkin ekonomisi Isaac Gervaise tarafından ilerisürülmüş, Fransız fizyokratlarının ünlü "bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar" sloganıyla Avrupa'ya yayılmış ve İngiliz liberallerinin temel ilkesi olmuştur. *Bk.* Liberalizm, Serbest dış tecim kuramı.

SERBEST DEĞİŞTİRME YANDAŞI (*Os.* Serbest mübâdele taraftarı, *Fr.* Libre-échangiste, *Al.* Freihändler, *İng.* Free trader) Bağımsız değiştirme ilkesini savunan... *Erkinci* (liberal) deyimle de anlamaştır, nitelik İtalyanlar bu anlamda sadece *liberista* deyimini de kullanırlar. *Bk.* Liberalizm.

SERBEST DIŞ TECİM (*Os.* Serbest ticâreti hâriciye, *Fr.* Commerce extérieur libre, *Al.* Freiaussenhandels, *İng.* Free external trade) Her türlü müdahaleden ve gümrük engellerinden arınmış, tüccarların kârlarına en uygun biçimde ve diledikleri gibi yapabilecekleri dış ticâret... *Bk.* Serbest dış tecim kuramı.

SERBEST DIŞ TECİM KURAMI (*Os.* Serbest ticâreti hâriciye nazâriyesi, *Fr.* Théorie de commerce extérieur libre) Ülkeler arasında ticâretin serbest olması gerektiğini ileri süren kuram... İlkin Fransız fizyokratlarınca ilerisürülmüştür. Fizyokratlar, İngiliz liberalerinden farklı olarak, bu kuramı bir tarım ürünleri ihracı sorunu olarak ele almışlar ve tarım kesimindeki üreticilerin geniş pazarlara kavuşarak daha çok kâr etmelerini sağlamak istemişlerdir. *Bırakınız yapsınlar* (*Fr.* Laisser faire) diyorlardı, çünkü *doğal düzenin gereği* budur, genel dengeyi doğal düzen kurar. Daha sonra İngiliz liberalizminin kurucusu Adam Smith, kuramı başka bir yanından işlemiştir. Smith'e göre akıllı bir aile babası dışarda ucuz bulduğunu evinde pahalıya üretmeye kalkmaz, ülkeler de bir aile babası gibi akıllı olmalıdırlar. En ucuz üretimin saltık üstünlüğü vardır, öyleyse ucuz ürettiğinde uzmanlaşmalıdır. Çeşitli uzmanlıkların birbirlerine serbestçe mal satabilmeleri her birinin yararını sağlayacaktır. Her ülke en ucuz ürettiğini serbestçe satmalı, pahalı ürettiğini de ucuz üretenden serbestçe satın almalıdır. Daha sonra David Ricardo, Smith'in saltık üstünlüğünü, görelî üstünlüğe dönüştürmüş ve ticâretin bu yüzden serbest olması gerektiğini ilerisürmüştür. Bir başka liberal, John Stuart Mill, daha da ileri giderek serbest dış ticârette en yoksul olan ülkenin en çok kazanacağını ilerisürmüştür. Ona göre varlıklı ülkeler daha büyük satın alma gücüne ve

bundan ötürü de daha büyük isteklere sahip olduklarından yoksul ülkelerden daha çok mal alacaklardır. Bununla beraber Mill, yeni gelişen ülkelerde yeni bir sanayi yerleşmesi için koruyucu gümrüklerin geçici olarak konabileceğini de kabul etmektedir. Fransız liberali Say'a göre de ithalâtla ihracat birbirlerini otomatik olarak dengeleyeceklerinden dış ticaret serbest olmalıdır. Daha sonra Manchester'liler serbest dış ticaretin ülkelerarası dayanışmayı artıracağını ve savaşı imkânsız kılacağını savunmuşlardır. Serbest dış ticaret kuramını asıl geliştirenler ve liberallerden çok daha bağınazlıkla savunanlar neo-klâsikler olmuştur. Onlara göre serbest dış ticaret her ülkede mal fiyatlarını eşitleyeceği gibi faktör fiyatlarını da eşitleyecektir. Ne var ki dayandıkları varsayımlar gerçeklere bütünüyle ters düşmektedir. Onlara göre dünya, eşitlenmiş mal ve faktör fiyatlarıyla, âhenkli ekonomik bir bütündür; bu bütünlükte ne sömürme ne de sömürülme olayı gerçekleşir. *Bk.* Karşılaştırmalı mâliyetler kuramı, Kaynaklar kuramı.

SERBEST GEÇERDEĞER (*Os.* Serbest kur, *Fr.* Cours libre) Fiyatı arz ve talep yasasıyla belirlenen yabancı paraların ulusal paraca değeri... Hükümetler tarafından serbestçe oluşmasına izin verilen kur sistemini dilegetirir ve *sâbit kur* deyimi karşılığında kullanılır. Serbest kur sisteminde yabancı paralar (dövizler) piyasada herhangi bir mal gibi serbestçe alınıp satılır ve fiyatlar da herhangi bir malın fiyatı gibi arz ve talep (sunu ve istem) yasasıyla belirlenir. *Bk.* Geçerdeğer.

SERBEST GİRİŞİM (*Os.* Hür teşebbüs, Serbest teşebbüs; *Fr.* Libre entreprise; *Al.* Freitunternehmen; *İng.* Free enterprise) Serbest rekabet koşullarına göre hiçbir müdahaleyle engellenmeksizin gerçekleştirilen para kazanma işi... Serbest teşebbüs, bir müteşebbisin rekabet ve piyasa koşullarından başka hiçbir müdahaleye uğramaksızın bir üretim ya da ticaret işine girişmesini dilegetirir. XIX. yüzyıl İngiliz liberallerinin, Fransız fizyokratlarından etkilenerek, ilersirdükleri bir ideolojidir. Bu anlayışa göre, birbirlerine sıkıca bağlı kavramlar olarak, üretim ve bunun ticareti alanında *teşebbüs*, *rekabet*, *piyasa*, *ticaret* ve *dış ticaret* tamamen serbest olmalı ve sürüm-ararım yasası dışında hiçbir etki ya da müdahaleyle zedelenmemelidir. Ancak bu haldedir ki, bir doğal düzen olan ekonomik düzen otomatik olarak ve en uygun biçimde işler. Gerçekte bütün bu serbestlikler

gelişme farklarına dayanan anamalcılığın temel koşuludur ve ancak güçlülerin sınıf, firma ya da ülke yararıdır ve güçsüzlerin sömürülmesini gerçekleştirir. Ekonomici J. Robinson "diğer ülkelerin serbest ticarete yönelmesinden İngiltere'nin kaybedecek pek az, ama kazanacak pek çok şeyi vardı" der. *Serbest teşebbüs sistemi* deyimi, *anamalcılık*, *liberal sistem*, *piyasa iktisadi sistemi* ve *özel teşebbüs sistemi* deyimleriyle anlamdaştır. *Bk.* Anamalcılık, Anamaltın organik bileşimi.

SERBEST KARTELLER (*Os.* Serbest karteller, *Fr.* Cartels conventionnels, *Al.* Freiwilige Kartelle) İlgililerin kendi isteklerine göre kurdukları karteller... Buna karşı devletin zorlamasıyla kurulan karteller de vardır. *Bk.* Kartel.

SERBEST LİMAN (*Os.* Serbest liman, *Fr.* Port libre, *Al.* Freihafen, *İng.* Free port) Gümrük resmi ödemedi girilip çıkılabilen liman.

SERBEST MAL (*Os.* Serbest mal, *Fr.* Marchandise libre, *İng.* Free goods) İnsan emeği geçmemiş doğa ürünleri... İnsan emeğiyle meydana getirilen *ekonomik mal* deyimi karşılığında kullanılır. Hava, güneş ışığı, göller ve akarsular serbest mal sayılır. *Bk.* Mal.

SERBEST PARA (*Os.* Serbest para, *Fr.* Frappe libre, *Al.* Freie Münzprägung, Freie Ausprägung; *İng.* Free coinage) Halkın altın ve gümüşü darphaneye getirip serbestçe bastırdıkları para... *Bk.* Altın para dizgesi.

SERBEST PAZAR (*Os.* Serbest piyasa, *Fr.* Marché libre, *İng.* Free market) Alışverişin tam rekabet koşulları içinde serbestçe yapıldığı pazar... *Bk.* Pazar.

SERBEST TECİM (*Os.* Serbest ticaret, *Fr.* Commerce libre, *İng.* Free trade) Devlet müdahalesi olmaksızın yapılan ticaret... Anamalcı ekonominin temel yasası olan *serbestliğin* ticaret alanında da gerçekleşmesini dilegetirir. Bu da, bütün anamalcı serbestlikler gibi, *devlet müdahalesini reddetme* anlamını kapsar. *Serbest ticaret* deyimi, özel olarak iç ticaret serbestliğini dilegetirmekle beraber, genel olarak *serbest dış ticaret* deyimiyle anlamdaştır. XIX. yüzyıl İngiliz liberallerinin ilersirdükleri *serbestlik* görüşüne göre serbestlik, eşanlamda özgürlük, gelişmenin temel koşuludur. Serbest dış ticaret yandaşlarına göre bütün ülkeler için kârlı olan uluslararası işbölümü, bütün ülkelerin potansiyel ve reel gelirlerinin yükselmesi ve refaha ulaşmaları ancak

SERBEST TECİM BÖLGESİ

ve ancak ticâretin serbestliğiyle mümkündür. Bu görüşün ne kadar yanlış olduğunu, gerikalmış ülkelerin durumları bir yana, bizzat anamalcı serbestliğin anamalcı tekelciliğe dönüşmesi de göstermiştir. *Bk.* Tekelci anamalcılık.

SERBEST TECİM BÖLGESİ (*Os.* Serbest ticâret mıntkası, *Fr.* Zone de commerce libre, *İng.* Free trade zone) Anlaşma dışı ülkelere karşı ortak bir gümrük politikası izlemesizin aralarındaki gümrük duvarlarını kaldırmak için anlaşan ülkelerin meydana getirdikleri bölge... Anlaşma dışı ülkelere de ortak bir gümrük tarifesi uygulayan *gümrük birliği* karşılığında kullanılır. Her iki deyim arasındaki ayırım, anlaşma dışı ülkelere karşı izlenecek gümrük politikasından doğar. *Serbest ticâret bölgesini* meydana getiren ülkeler, anlaşma dışı ülkelere karşı ayrı kendi gümrük politikalarını sürdürürler. Örneğin bir zamanlar *Ortak Pazar* dışında kalan ve bu pazarın geleceğinden kuşkulanan Avrupa'nın yedi ülkesi (İngiltere, İsviçre, İsveç, Norveç, Danimarka, Portekiz, Avusturya) aralarında böyle bir *serbest ticâret bölgesi* kurmuşlardı.

SERBEST UĞRAŞI (*Os.* Serbest meslek, *Fr.* Profession libre, *İng.* Free art) DevletSEL ya da tecimsel hiçbir kuruma bağlı olmaksızın yapılan meslek... Memur olmayan hekim, avukat, mühendis vb. gibi meslek sahiplerine *serbest meslek erbâbı* denir.

SERBEST YABANCI PARA (*Os.* Serbest döviz, *Fr.* Devis convertible, Libre devise; *Al.* Freie Devisen, Konvertible Devisen; *İng.* Free currency, Free exchange rate) Uluslararası ödeme aracı niteliğindeki yabancı para... Dönüştürülebilir (konvertibl) niteliktedir, bu yüzden bağımsız yabancı paraya *sabit kurlu konvertibilite* (*Fr.* Convertibilité a taux stable, *Al.* Konstante Wechselkursen, *İng.* Convertibility with stabilized exchange rate) de denir. Merkez bankaları bunları yedek olarak elde bulundurur ve tavan fiyatından yükseğe çıkma ya da taban fiyatından aşağı düşme eğilimleri belirlediğinde piyasaya sürerek düzenleyici bir rol oynarlar.

SERBEST YARIŞMA (*Os.* Serbest rekabet, *Fr.* Libre concurrence, *Al.* Freier Wettbewerb, *İng.* Free competition) Devlet müdahalesi ve tekel etkisi bulunmayan bir pazarda gerçekleşen rekabet... Firmaların fiyatlar üstünde hiçbir etkileri bulunmadığı varsayımsal bir durumu dilegetiren *tam rekabet* deyimiyile anlamdaştır, *sağ rekabet* de denir. Kimi ekono-

micilere göre böylesine bir rekabet hiçbir yerde ve hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. *Bk.* Liberalizm, Rekabet.

SERGEN (*Os.* Vitrin, *Fr.* Vitrine, Devanture; *Al.* Schaufenster, *İng.* Showcase, Show window, Shop window) Mal satan yerlerin so-kağa bakan yerinde malları göstermek için düzenlenen camlı bölme... *Bk.* Sergileme.

SERĞİ (*Os.* Meşher, *Fr.* Exposition, *Al.* Ausstellung, *İng.* Exhibition show, Exposition, Exhibit) Her türlü ürün ve yapımları tanıtmak ya da satmak için bunların topluca gösterildikleri yer.

SERĞİCİ (*Os.* Sergici, *Fr.* Exposant, *Al.* Aussteller, *İng.* Exhibitor) Satılık mal, sergi yapan kişi... *Bk.* Sergi.

SERĞİLEME (*Os.* Teşhir, *Fr.* Étalage, *Al.* Auslage, *İng.* Show) Bir şeyi tanıtmak ya da satmak için belli bir yere koyup gösterme... *Bk.* Sergi.

SERVET (*Os.* Servet, *Fr.*, *İng.* Fortune, *Al.* Vermögen, Habe) Zenginliği meydana getiren ekonomik değerler toplamı... Arapçadır; Fransızcada bu anlamda *fortune*, anlamdaşları olan *zenginlik* anlamında *richesse* ve *mal* anlamında *biens* deyimleriyle dilegetirilir. Türkçemizde bu üç anlam için sırasıyla *varlık*, *zenginlik* ve *mal* deyimleri kullanılır. Eskiden *ekonomi* anlamında *iktisat'a ilmi servet* denirdi. Diyalektik anlayışa göre servet, artık-değerlerden meydana gelir. Anamalcı ekonomi öncesinde üretimin amacı servet değil, insandı. Anamalcı üretimde bu amaç değişmiş ve servet olmuştur. "Servet, bireyin dışında kalan ve iğreti olarak onun yanında yer alan maddesel bir niteliklidir". Antik çağda Aristoteles *servet* amacını güden eylemleri *ekonomik* olandan ayırmış ve bunları *krema-tistik* saymıştır. Bununla beraber fizyokratlardan bu yana bütün ekonomi öğretileri *servetin kaynağını* aramışlardır. Örneğin merkantilistler servetin kaynağını değiştirme olayında bulmuşlar, bu yüzden ticâreti ve tüccârı ulusal zenginliğin gerçekleşmesinde en verimli etken saymışlardır. Fizyokratlara bunun tarımsal üretimle gerçekleştiğini ilersürmüşlerdir. Liberalizmin babası sayılan Adam Smith'in ünlü yapıtı da *Ulusların Zenginliği* adını taşır. Demek ki *ekonomi*, Aristoteles ve Marx'a rağmen, hemen bütün metafizik dünya görüşü kampında, Osmanlıların diliyle *ilmi servet* sayılmıştır. Bu anlayışın en gelişmiş biçimi de anamalcı ekonomide gerçekleşmiştir. *Bk.* Ekonomi, Anamalcılık.

SESLENME (Os. Hitâp, Fr., Al. Appel, İng. Appeal) Bir kimseye söz yöneltme... Sözü birine yöneltildiğini kendisine anlatmak için kullanılan sözcüğü ya da söz takımını da dile getirir. Tecimsel anlamdaki seslenmeye *çağırma* (Os. Dâvet, Apêl; Fr. Appel, Al. Einforderung, İng. Call) denir ki şirketlerde ortak ya da paydaşların taahhüt ettikleri sermayeyi tamamlamaya çağrılmalarını dile getirir. Bir anonim şirket, sermayesinin en az dörtte biri ödenmek koşuluyla kurulabilir. Geri kalan sermaye belli sürelerde ve belli oranlarda parça parça da alınabilir. İşte bu parçaların istenmesine tecimsel dilde birinci apel, ikinci apel vb. denir.

SEVİNME LİK (Os. Bahşış, Fr. Pourboire, Al. Trinkgeld, İng. Tip, Beer money) Hizmet gören bir kişiye fazladan verilen para... Hizmet göreni mükâfatlandırma, hoşnut etme amacını taşır. Garson ve benzerlerine verilen yüzdelere bahşış değil, bir çeşit ücret niteliğindedir. Bu yüzdelere daha fazla bir para verilirse o bahşış olur.

SIKI ÇALIŞMA (Os. Kampanya, Fr. Campagne) Hızlı çalışma dönemi... Örneğin bir fabrikanın sıkı bir üretim dönemine girmesi bu deyimle dile getirilir, *savaşım* anlamında da kullanılır, örneğin bu anlamda *propaganda kampanyası* (Fr. Campagne de propagande) denir.

SIKI PARA POLİTİKASI Bk. Friedman kuramı.

SIKIYÖNETİM (Os. İdârei örfiye, Fr. État de siège, Al. Ausnahmezustand, İng. State of siege, Martial law; Lâ. Obsidio) Olağanüstü durumlarda ülkenin güvenliğini sağlamak için askersel gücün yardımıyla sağlanan yönetim... Anayasalara göre bu yönetim ancak savaş durumunda ve savaşı gerektirecek durumlarda ya da bir başkaldırma (isyân) hareketinde ve genel olarak ülkenin tehlikeye düştüğünü gösteren belirtiler görüldüğünde gerçekleştirilir. Bu yönetim sürecinde özgürlükler kısıtlanır.

SİNÂİ (Os. Sinâi, Fr. Industriel, Al. Industriell, İng. Industrial) Sanâyiyle ilgili... Sanâye değgin olanı dile getirir. Bk. Sanâyi.

SİNÂİ HAKLAR (Os. Sinâi haklar, Fr. Droits industriels, Al. Gewerbliche Schutzrechte, İng. Patent rights) Sanâyi ile ilgili tüm haklar... İhtirâ beratları, fabrika ve ticâret markaları, ticâret ünvanları, sanâyi keşif ve icâtlarından yararlanma, yasadışı rekabetten korunma vb. gibi haklar böyledir.

SİNÂİ KÂR (Os. Smâi kâr, Fr. Profit industrielle, Al. Gewerbliche Profit, İng. Industrial profit) Sanâyi anamalınn elde ettiği artık-değer... *Tecimsel kazanç* (Ticârî kâr) deyimini karşılığında kullanılır. Bk. Artık-değer.

SİNÂİ KREDİ (Os. Sinâi kredi, Fr. Crédit industriel, Al. Industriekredit, İng. Industrial credit) Sanâyi kuruluşları ve girişimler için verilen kredi... Ödünç Para Verme İşleri Kanunu'nun 16. maddesinde tanımlanmıştır.

SİNÂİ MERKANTİLİZM (Os. Sinâi merkantilizm, Fr. Mercantilisme industriel, Al. Gewerbemerkantilismus, İng. Industrial mercantilism) Sömürgeler elde ederek ucuz hammadde ithal edip mâmul madde ihracı siyasası... *Kolbertizm* ve *Fransız merkantilizmi* deyimleriyle anlamdaştır. Sadece Fransa'da değil, birçok Avrupa ülkelerinde uygulanmıştır. Bk. Merkantilizm.

SİNÂİ MÜLKİYET (Os. Sinâi mülkiyet, Fr. Propriété industrielle, Al. Gewerbliches Eigentum, İng. Industrial property) Smâi haklar üstündeki hukuksal mülkiyet... Bu mülkiyet, uluslararası anlaşmalarla korunmuştur. Bk. Smâi haklar.

SINIF (Os. Sınıf, Fr. Classe, Al. Klasse, İng. Class) Tarihsel olarak belirlenmiş bir üretim düzeninde üretim araçlarıyla ilişkileri bakımından çıkar ortaklığıyla birleşmiş insan kümesi... Sınıf, tarihsel bir olgudur ve üretim araçları üstünde özel mülkiyetin elde edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreçte *sınıflı toplum*, üç sosyo-ekonomik yapı içinde gerçekleşmiştir: Kölecî, feodal ve anamalcı. İlk sınıflar *köle sahipleri sınıfı*'yla *köle sınıfı*'dır. Kölecî toplumda oluşan bu sınıflar feodal toplumda *toprak sahipleri sınıfı*'yla *toprak köleleri sınıfı*'na dönüşmüştür. Feodal toplumun bağrında oluşan *anamalcı sınıfı*'yla *emekçi sınıfı* da anamalcı üretim düzenini oluşturmuştur. *Sınıf* niteliği taşımayan birleşik insan kümelerine de (örneğin memurlar, aydınlar, serbest meslek sahipleri, esnaf vb.) *küme* (Os. Zümre, Fr. Groupe) denir. Bunlar her çeşit sınıftan olabilirler ve aralarında sadece mesleksel olarak (eşdeyişle üretim araçlarıyla ilişkileri bakımından değil) çıkar birliği vardır, temel çıkarları bağı buldukları sınıfın çıkarlarıdır, bundan ötürü de aralarında sadece mesleksel bir birlik vardır, sınıfsal bir birlik yoktur. Sınıflı toplumların tarihi, bu sınıfların sürekli olarak çekişmelerinin tarihidir. Çekişme, sadece sınıfsal karşıtıktan doğmaz, sınıfsal ilerlilikten ve gericilikten de doğar. Örneğin bir öncekine

SINIFLANDIRMA

göre ilerici olan toprak sahipleri sınıfı köle sahipleri sınıfıyla, anamalcı sınıfı hem köleci sınıfıyla (örneğin Amerika'nın kuzey-güney savaşları) hem de toprak sahipleri sınıfıyla (örneğin anamalcı toprak reformu) çekişir.

SINIFLANDIRMA (Os. Tasnif, Fr., İng. Classification, Al. Klassifikation) Ortak özellikler taşıyanları bölümlenme ve sıraya koyma... Sınıflandırma, ekonomik istatistiklerde belli bir amaca göre yapılır. *Bk.* Sayıbilim.

SINIR

1. (Os. Hudût, Fr. Frontière, Al. Grenze, İng. Frontier, Border; Lâ. Finis) Komşu iki ülkenin topraklarını birbirinden ayıran çizgi... Medenî hukukta, tapu sicilinde bağımsız olarak kayıtlı bulunan taşınmazların (gayrimenkullerin) birbirlerine bitiştiği yeri dilegetirir. Medenî Kanun'un 645 ve 646. maddelerine göre taşınmazların sahipleri sınırlarını saptamakta karşılıklı yardım göreviyle yükümlüdürler.

2. (Os. Had, Fr. Limite, Al. Limitum, İng. Limit, Lâ. Limes) Banka ve borsa işlemlerinde tanınan değer tavanı... Örneğin bir tüccârın bir bankadan alabileceği en çok kredi, o tüccârın kredi limitidir. Bu anlamda *sınır*, üstüne çıkılamayacak olan *tavan*'ı dilegetirir. Bunun gibi, altına inilemeyecek olan *taban*'lar da vardır (örneğin, asgârî ücret) ki *sınır* deyimiyle de dilegetirilir.

SINIRLAMALAR (Os. Tahditler, Fr. Limitations) Tüketicinin kendisine gerekeni en uygun biçimde elde etmesi için tüketim mallarında ve miktarlarında yapması gereken sınırlamalar... Metafizik ekonomi anlayışının önemseyerek uğraştığı konulardan biri de tüketicinin en az mâliyetle ihtiyaçlarını en uygun (optimal) olarak nasıl gidereceği sorunudur. Örneğin tüketicinin günlük beslenmesi için belli bir kaloriye ihtiyacı vardır. Diyelim ki elinde beş lirası var. Bu beş lirasıyla çeşitli besin maddeleri alabilir. Örneğin iki kilo üzüm ya da on ekmek ya da yarım kilo peynir alabileceğini varsayalım. Yapılan hesaplara göre en az mâliyetle yeterli kaloriyi sağlayabilmesi için tüketicinin, alabileceği birçok mallarda ve o malların miktarlarında *tahditler* (sınırlamalar) yapması ve örneğin bir ekmek, yarım kilo üzüm ve 250 gram peynir alması gerekecektir.

SINIRLI ARTIRMA (Os. Mahdût müzâyede, Fr. Enchères entre les intéressés, Al. Nicht öffentliche Versteigerung, İng. Private sale by auction) Belli kimselerin katılabileceği artırma... Örneğin Medenî Kanun'un 591. mad-

desine göre terekeye dahil olup taksim edilmeyen malların müzâyedesine sadece mirasçılarının katılabileceğine karar verilebilir, bu durumda yabancılar bu artırmaya katılamazlar. *Bk.* Artırma.

SINIRLI SORUMLULUK (Os. Mahdût mes'uliyet, Fr. Responsabilité limitée, Al. Beschränkte Haftpflicht, İng. Limited liability) Belli bir pay miktarıyla sınırlı olan sorumluluk... Örneğin limited şirketlerin ortaklarının sorumlulukları, yatırdıkları sermaye miktarıyla sınırlıdır. Sınırlı sorumluluk, ortaklarının alacaklılara karşı sorumluluğunu kendi paylarıyla sınırlar. *Bk.* Sınırlı sorumlu ortak, Sınırsız sorumlu ortak.

SINIRLI SORUMLU ORTAK (Os. Komanditer, Fr. Commanditaire, Al. Kommanditist, Kommanditaer; İng. Silent partner, Partner with limited liability) Sorumluluğu koyduğu sermaye miktarıyla sınırlı olan ortak... Özellikle komandit şirketlerin, sorumlulukları koydukları sermayeyle sınırlanmış olan ortaklarını dilegetirir. Komanditer ortak, gerçek bir kişi olabileceği gibi, bir tüzel kişi de olabilir. Bu türlü ortaklar idâre ve temsil hakkına sahip değildirler, kârdan paylarını alırlar ama zarara sermayeleri oranında katılırlar. Daha açık bir deyişle, örneğin beş yüz lirahik hissesi bulunan komanditer ortak, şirket çok kâr ederse çok büyük bir kâr payı alır, ama şirket zarar ederse sadece beş yüz lirasını yitirir ve daha fazla bir para vermekle yükümlü olmaz. *Bk.* Sınırsız sorumlu ortak.

SINIRSIZ SİGORTA (Os. Hudûtsuz sigorta, Fr. Assurance illimitée, Al. Unbegrenzte Versicherung, İng. Unlimited insurance) Ödenecek paranın önceden saptanmadığı sigorta... İsviçre ve İtalya gibi ülkemizde de yasaklanmış olan bu sigorta biçimi özellikle Anglo-sakson ülkelerinde uygulanmaktadır. Anglo-sakson ülkelerinde genellikle sorumluluk (mes'uliyet) sigortaları sınırsız sigorta poliçeleri verilmekle yapılır, sigorta bedeli önceden saptanmaz. *Bk.* Sigorta.

SINIRSIZ SORUMLU ORTAK (Os. Komandite, Fr. Commandité, Al. Persönlich haftender Gesellschafter, Komplementaer; İng. Responsible partner with unlimited liability) Şirket alacaklılarına karşı sorumluluğu sınırlanmamış olan ortak... Komandit şirketlerin yönetim ve temsil yetkisi taşıyan ortakları şirket alacaklılarına karşı sınırsız olarak sorumludur, alacaklılar gerektiğinde bunlara başvurabilirler ve iflâslarını isteyebilirler. Her

komandit şirketin ticâret ünvanında en az bir komandite ortağın ad ve soyadının bulunması zorunludur. Tüzel kişiler komandite ortak olamazlar, bunların gerçek kişiler olması şarttır. *Bk. Sınırlı sorumlu ortak.*

SIRA (*Os. Derece, Fr. Degré, Grade, Rang; Al. Grad, Rang; İng. Degree, Rank, Order; Lâ. Gradus, Locus, Ordo*) Alacaklıların alacaklarını alma sırası... Medenî Kanun'un 785, 786, 787. maddeleriyle İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 206. ve Ticâret Kanunu'nun 1295 ve 1309. maddelerinde bu anlamda kullanılmıştır. Üstüne ipotek konulmuş gayrimenkullerin satışında alacaklıların ipotek sırasını dilegetirir. Ayrıca Medenî Kanun'un 17. maddesine göre hısmıktaki yakınlık ölçüsünü dilegetirmek için de kullanılmıştır. Memurluk hükümlerinde de memur ve hizmetlilerin maaş ve ücret sıralarını dilegetirir.

SIRA HAKKI (*Os. Mertebe hakkı, Fr. Droit de priorité, Al. Reihenfolge, İng. Order of priority*) Öncelik hakkı... *Öncelik hakkı* deyişiyle anlamdaştır. *Bk. Sıra.*

SİRAL YARAR (*Os. Ordinal fayda, Fr. Utilité ordinale, Al. Ordinalnutzen, İng. Ordinal utility*) Niteliğiyle ve kıyaslamayla ölçülebilen yarar... *Nicelikçe ölçülebilen yarar*'ı dilegetiren *sayısal yarar* (Kardinal fayda) deyişi karşılığında kullanılıyor. Her iki deyim de marjinalci ekonominin ürünüdür. *Değere* kaynak olarak *fayda* alınınca bu *faydayı ölçmek* gerekiyordu. Daha açık bir deyişle, değeri nesnel alandan öznel alana kaçırmak yetmemiştir; bilim yapabilmek için bu özneliği bile nesnel olarak ölçmek gerekirdi. Gerçekte *ölçmek* demek, nicelikçe ölçmek demektir; hiçbir değer niteliğiyle ölçülemez. Örneğin beş elmanın üç elmadan daha çok olduğu söylenebilir, ama çok güzelin daha az güzelden kaç defa daha güzel olduğu söylenemez. Bu yüzden *sayısal faydayı* ilerisüren marjinalciler, çıkmaz bir hesap peşinde olmakla beraber, *sırasal faydayı* ilerisüren marjinalcilerden, hiç değilse varsayımlarında, daha bilimseldirler. *Sırasal fayda* deyişi, E. Y. Edgeworth tarafından ilerisürülmüştür ve *malların tüketicilerce tercih edilme sıralarını* dilegetirir. Bu sıralar, diyagramlarda *kağıtsızlık eğrileri* denilen çizgilerle gösterilir. Bu anlayış, tüketiciyi tüm akıl ölçüleriyle dayanan bir varlık sayar ve *rasyonel tüketicisi* deyişiyle niteler. Burada da öznelikten nesnelliğe zorunlu bir çıkış vardır, sayısız tüketiciler arasında nesnel bir ölçü (akıl) gerekmiştir; yoksa bir aptal hiç de ekonomik olmayan bir

nedenle şu malı ötekine tercih edebilir. Tüketicilerin hepsini hem *akıllı*, hem de *üstelik aynı akılda* saymak gerekir ki ortak ve nesnel bir ölçü bulunabilin. *Sırasal fayda* anlayışına göre bu akıllı tüketicinin tercihleri, geliriyle piyasa fiyatları tarafından belirlenmektedir. Yani akıllı tüketicisi, cebindeki parasına ve piyasadaki malların fiyatlarına bakarak, çok akıllıca davranmak şartıyla, şu malı bütün öteki mallara tercih edecektir. Demek ki bu mal, bu gelir ve bu fiyatlarla, bu akıllı tüketicisi için en faydalı olan maldır. Malların değer sıraları, akıllı tüketicilerin bu tercih sıralarına göre sıralanmaktadır. Bütün bu varsayımlar, akıllı economicilerce bilimsel sayılmaktadır. *Bk. Marjinalcilik, Sayısal yarar.*

SIVI MALLAR (*Os. Mâyi emtia, Fr. Matières liquides, İng. Wet goods*) Sıvı nitelikli mallar... Gaz, zeytinyağı, sirke ve benzerleri böyledir. *Bk. Mal.*

SİF *Bk. Cif.*

SİF SATIŞ (*Os. Sif satış, Fr. Vente caf, Al. Cifkauf, İng. Sale cif*) Satılan şeyin parasını, gemi navlununu ve sigorta ücretini kapsayan bir bedelle limanda teslim koşuluyla yapılan satış... *Bk. Cif, Satış.*

SİGORTA (*Os. Sigorta, Fr. Assurance, Al. Versicherung, İng. Insurance*) Herhangi bir şeyde olabilecek bir zararın parayla karşılanacağını önceden garanti edilmesi... Yangından cam kırılmasına, su baskınından hırsızlığa, gemi batmasından trafik kazasına, hastalıktan ölüme kadar çeşitli zarar olasılıkları (ihtimalleri) sigorta konusu olabilir. *Sigorta*, gelecekteki bir zararı garantilemek için şimdiden zarar etmeyi göze almak demektir, eşdeyişle bir *rizikoya katlanmadır*. Ne var ki bu katlanma, muhtemel büyük zararı garantilemek için kesin küçük zararı (sigorta primi) göze almakla gerçekleşir. *Kumar* da aynı katlanışı ters açıdan gerçekleştirir, muhtemel büyük kazancı elde edebilmek için muhtemel küçük zararı göze alır. Her ikisi de aynı yapıda olmakla beraber *sigorta* kesinliğin ihtimaline, *kumar* ihtimalin kesinliğe tercih edilmiştir. Sigortaya yatırılan anamal, üretici olmayan bir anamaldır ve anamalin dolaşımında (sermâyenin tedâvülü) onun korunması için gerekli bir masraftır. Kimi anamalcılar sigortaya yatırdıkları anamaldan kâr sağlayabilirler, oysa sigorta masrafları anamalcı sınıfın tümü için zarardır. Daha açık bir deyişle, sigorta, kimi anamalcıların zararlarını kapatarak bu zararları bütün anamalcı sınıfa dağıtmış

SİGORTA BELGESİ

olur. Marjinalci ekonomi anlayışı sigorta kurumunu da fayda ölçüsüyle açıklar. Bu düşünceye göre deniz kenarında geçirmek istediğiniz tatilinizi yağmura karşı sigorta ettirebilirsiniz, çünkü bunda kaybedilmesi muhtemel (sigorta edilebilir) bir fayda vardır; ama yılbaşında kar yağmayacağı hakkındaki kanunların teminatı altında bir bahse girişemezsiniz, çünkü bunda kaybedilmesi muhtemel bir fayda yoktur. Kumar ve bahisten doğan alacakları kanunlar bu yüzden himaye etmez. Aynı nedenden ötürü kar yağmaması ihtimali bir kayak işletmesince sigorta ettirilebilir, çünkü kar yağmaması halinde kayak işletmesince kaybedilecek bir fayda sözkonusudur. *Sigorta* deyimiminin başlıca kullanımları şunlardır: *Yangın sigortası* (İng. Fire insurance), *hastalık sigortası* (İng. Disease insurance), *genel sigorta* (İng. General insurance), *binâ sigortası* (İng. Houseowner's comprehensive insurance), *makine sigortası* (İng. Machinery insurance), *deniz sigortası* (İng. Marine insurance), *analık sigortası* (İng. Maternity insurance), *sanâyi sigortası* (İng. Prudential insurance, Industrial insurance), *nakliye sigortası* (İng. Transportation insurance, Transit insurance), *çocuk sigortası* (İng. Children insurance), *zorunlu sigorta* (İng. Compulsory insurance), *kişisel sigorta* (İng. Insurance of person), *yaşam sigortası* (İng. Life insurance), *ömür boyu sigorta* (İng. Whole life insurance), *işsizlik sigortası* (İng. Unemployment insurance), *hırsızlık sigortası* (İng. Theft insurance), *ölüm sigortası* (İng. Insurance against death), *sakatlık sigortası* (İng. Insurance against disability), *doğal âfetler sigortası* (İng. Insurance against power of nature), *mal sigortası* (İng. Insurance of goods), *gelir sigortası* (İng. Insurance of interest), *hayvan sigortası* (İng. Insurance of livestock), *savaş sigortası* (İng. Insurance against war risk), *kâr kaybetme sigortası* (İng. Insurance of net profit and standing charges), *kirâ zararı sigortası* (İng. Insurance of rent), *ev eşyası sigortası* (İng. Insurance on household goods), *hava sigortası* (İng. Insurance respecting aerial transportation), *kazâ sigortası* (İng. Accident insurance), *yaşam boyu gelir sigortası* (İng. Annuity insurance), *toplu sigorta* (İng. Collective insurance), *hekim tazminat sigortası* (İng. Doctor's indemnity insurance), *deprem sigortası* (İng. Earthquake insurance), *işçi kazâ sigortası* (İng. Employer's liability insurance), *yabancı parayla sigorta* (İng. Foreign currency insurance), *yük sigortası* (İng. Freight insurance), *tarım sigortası* (İng. Growing crops insurance), *doluya karşı sigorta* (İng.

Hail insurance), *sağlık sigortası* (İng. Health insurance), *hastalık giderleri sigortası* (İng. Hospital benefits insurance), *gemi sigortası* (İng. Hull insurance), *zarar sigortası* (İng. Indemnity insurance), *kara sigortası* (İng. Land insurance), *sorumluluk sigortası* (İng. Liability insurance), *bagaj sigortası* (İng. Luggage insurance), *götürü sigorta* (İng. Lump-sum insurance), *otomobil sigortası* (İng. Motor-car full comprehensive insurance), *ipotek sigortası* (İng. Mortgage insurance), *karmâ sigorta* (İng. Mixed insurance), *kazanç sigortası* (İng. Profits insurance), *bölümsel sigorta* (İng. Partial insurance), *özel sigorta* (İng. Private insurance), *ortaklık sigortası* (İng. Partners insurance), *tren yolculuğu sigortası* (İng. Railway passenger's insurance), *soygun sigortası* (İng. Robbery insurance), *yâğmur sigortası* (İng. Rainweather insurance), *nehir sigortası* (İng. River insurance), *toplumsal sigorta* (İng. Social insurance), *devlet sigortası* (İng. State insurance), *fırtına sigortası* (İng. Windstorm insurance).

SİGORTA BELGESİ (Os. Sigorta şahâdetnâmesi, Fr. Certificat d'assurance, Al. Versicherungszertifikat, İng. Certificate of insurance, Insurance certificate) Sigorta poliçesinde değişiklik yapılması gerektiğinde poliçeye ek olarak düzenlenen belge... Kimi ülkelerde sigorta ödeği eki (Zeyilnâme) niteliğindedir. Ne var ki Ticâret Kanunu'nun 734. maddesine göre bu ekbelge'ler sigortanın özel şartlarını içermedikçe ve öteki şartlar hakkında sigorta poliçesine atfen düzenlenmedikçe sigorta poliçesi yerine geçmez.

SİGORTACI (Os. Sigortacı, Fr. Assureur, Al. Versicherer, İng. Insurer) Sigorta eden... Sigorta tazminatını ödemeyi üstleneni dilegetirir, sigorta sözleşmesinin taraflarından biridir, ya bir kamu kuruluşu ya da anonim bir şirkettir.

SİGORTA DEĞERİ

1. (Os. Sigorta bedeli, Fr. Somme assuré, Al. Versicherungssumme, İng. Insurance money) Zararın gerçekleşmesi durumunda sigortacının ödemesi gereken para... Sigorta sözleşmesinde yazılıdır, genellikle paradır, ama mal olarak (aynen) yerine getirilmesi gereken bir borç da olabilir. Sigortacının ödemesi gereken, sigortalının fiilen uğradığı zarar miktarıdır. Mal sigortalarında bu bedel, malın zararın gerçekleşmesi sırasındaki değeridir.

2. (Os. Sigorta kıymeti, Fr. Valeur assurée, Al. Versicherungswert, İng. Insurable value) Sigorta ettirilen şeyin değeri... Bu değer, si-

SİGORTA SÖZLEŞMESİNİ YAPAN

gorta ettirilen şeyin sigortalı için temsil ettiği yararı dilegetirir.

SİGORTA DÜŞERLİĞİ (Os. Sigorta primi, Fr. Prime d'assurance, Al. Versicherungsprämie, İng. Insurance premium) Sigortalının sigorta tazminatı karşılığında sigorta şirketine ödediği prim.

SİGORTA HESAP BELGESİ (Os. Sigorta hesap fişi, Fr. Fiche de compte d'assuré, İng. Account paper of insured people) İşlerinden ayrılan sigortalı işçilere işveren tarafından düzenlenip verilen sigorta bordrosu.

SİGORTA HESAP ÇİZELGESİ (Os. Sigorta kartı, Fr. Carte de compte d'assurance, İng. Insurance account card) Sigortalı işçilere verilen ve sigortalı olduklarını saptayan kart... Bu kart, aynı zamanda, sigortalının ödediği primleri de kapsayabilir.

SİGORTA İŞGÖREVİ (Os. Sigorta acentesi, Fr. Agent d'assurance, Al. Versicherungsagent, İng. Insurance agent, Insurance broker) Sigorta olmak isteyenlerle sigorta şirketi arasındaki aracı... Bu aracı bir şirket ya da kişi olabilir, yetkisi sigorta şirketiyle yaptığı sözleşmede yazılıdır. Hukuk açısından sigortacının vekili sayılır, sigorta poliçesini imza edebilir.

SİGORTA KARŞILIĞI ÖNDELİK (Os. Sigorta mukaabilinde avans, Fr. Avance sur police d'assurance, İng. Advance on insurance policy) Hayat sigortası poliçesi teminat gösterilerek alınan borç para.

SİGORTA KOLU (Os. Sigorta şubesi, Fr. Branche d'assurance, İng. Insurance branch) Çeşitli sigorta konularında işlem yapmak üzere ayrılan sigorta şubeleri... Örneğin hastalık sigortası, kazâ sigortası, gebelik sigortası vb. ayrı birer sigorta kolu ya da dalıdır.

SİGORTA KÜTÜĞÜ SAYISI (Os. Sigorta sicil numarası, Fr. Numéro de régistration d'assurance, İng. Insurance registration number) Sigortalı işçilere Sosyal Sigortalar Kurumu'na verilen sicil numarası.

SİGORTALAMAK (Os. Sigorta etmek, Fr. Assurer, Al. Versichern, İng. To insure) Herhangi bir şeyde olabilecek bir zararın parayla karşılanacağını önceden garanti etmek... Örneğin bu anlamda *deniz kazasına karşı sigorta etmek* (Fr. Assurer contre les risques de mer, Al. Gegen seegefahr versichern, İng. To insure against sea-risk)'ten sözedilir.

SİGORTALI (Os. Sigortalı, Sigorta edilen, Fr. Assuré, Al. Versicherter, İng. Insured, Assured) Sigorta edilen... Sigorta konusu olan zararın gerçekleşmesi durumunda sigorta şirketinin kendisine tazminat ödemeyi taahhüt ettiği kişiyi dilegetirir.

SİGORTALI BELGESİ (Os. Sigorta kartı, Fr. Carte d'assurance, İng. Insurance card) Sosyal Sigortalar Kurumu'na sigortalı işçilere verilen resimli kimlik kartı.

SİGORTA ORTAKLIĞI (Os. Sigorta şirketi, Fr. Compagnie d'assurance, Al. Versicherungsgesellschaft, İng. Insurance company) Sigorta işlemleri yapan şirket.

SİGORTA ÖDEĞİ (Os. Sigorta poliçesi, Fr. Police d'assurance, Al. Versicherungspolice, İng. Insurance policy) Sigorta senedi... Kısa ca *ödek* (poliçe) de denir, *poliçe* deyimi bir anlamda *sigorta poliçesi* demektir ve belli bir parayı belli bir sürenin sonunda kendi adına ya da bir başkasının buyruğuna ödemesi için alacaklının borçluya yazdığı bildiriye dilegetirir. Bk. Ödek.

SİGORTA ÖNERİSİ (Os. Sigorta teklifnâmesi, Fr. Proposition d'assurance, Al. Versicherungsantrag, İng. Insurance proposition) Sigorta yaptırmak isteyen kişiye sigortacı tarafından sunulan basılı kâğıt... Sigorta yaptırmak isteyen bu kâğıdı doldurup imzaladıktan sonra sigortacıya verir, bu öneri hukuk açısından sigortacıya karşı bir *icâp* niteliğindedir, eşdeyişle yürürlüğe girebilmesi sigortacının *kabul*'üne bağlıdır ve *kabul* yapılmadıkça sigortacıyı bağlamaz. Daha açık bir deyişle, bu öneriyi sigorta yaptırmak isteyene vermekle sigortacı hiçbir taahhüde girmiş olmaz.

SİGORTASIZ (Os. Sigortasız, Fr. Non assuré, Al. Unversichert, İng. Uninsured) Sigorta yaptırmamış ya da sigortası yapılmamış... Örneğin bu anlamda "ev yandı, hem de sigortasızdı" denir.

SİGORTA SÖZLEŞMESİ (Os. Sigorta mukavelesi, Fr. Contrat d'assurance, Al. Versicherungsvertrag, İng. Insurance contract) Sigorta anlaşmasını saptayan belge... Ticâret Kanunu'nun 966. ve onu izleyen maddelerine göre *sigorta poliçesi* de denir. Bk. Sigorta ödeği.

SİGORTA SÖZLEŞMESİNİ YAPAN (Os. Sigorta ettiren, Fr. Preneur d'assurance, Al. Versicherungsnehmer, İng. Insurance taker, Ta-

SİGORTA UZMANI

ker of insurance policy) Sigorta şirketi adına sigorta sözleşmesini yapan ve imza eden kişi... Ticâret Kanunu'nda *sigorta akdini yapan* deyimini kullanılmıştır. *Bk.* Sigortalı.

SİGORTA UZMANI (*Os.* Sigorta mütehas-
sısı, *Aktüer; Fr.* Actuaire, *Al.* Versicherungs-
statistiker, *İng.* Actuary) Sigorta kurumunun
istatistiklere dayanan hesaplarını hazırlayan
uzman.

SİGORTA YARARI (*Os.* Sigorta menfaati,
Fr. Intérêt assuré, *Al.* Versicherungsinteresse,
İng. Insurable interest) Sigorta yaptırının za-
rarın gerçekleşmesi durumunda umduğu ya-
rar... Ticâret Kanunu'nun 934, 989, 1002, 1319.
maddelerine göre bir sigorta anlaşmasında
kesinlikle (mutlaka) bulunması gerekli bir öge-
dir (unsurdur).

SİGORTA YEDEĞİ (*Os.* Sigorta ihtiyat ak-
çesi, *Fr.* Réserve d'assurance, *İng.* Insurance
reserve) Sigortacının zarar ödemelerini karşı-
lamak için bulundurduğu yedek para.

SİGORTA ZARARI (*Os.* Sigorta zarar ve
ziyânı, *Fr.* Sinistre) Sigortalanmış malların uğ-
radığı zarar ve ziyan... *Bk.* Sigorta.

SİKKE Mâden para... Arapçadır, Türkçemiz-
de *akçe* deyimıyla dilegetirilir. Eskiden çeşitli
sikkelere çoğul olarak *meskûkât* denirdi. Os-
manlı para sisteminde birim, lira değil, *ak-
çeydi*. Akçe, ak sikkedir, bir sikkenin ayanını
öbür sikkelere göre ölçer. Osmanlı mâliye-
sinde akçeye *muhasabe sikkesi* denirdi, bü-
tün sikkeler arasında ortak bir ölçü sayılırdı.
Bk. Para.

SİLÂHLANMA (*Os.* Tesliih, *Fr.* Armement,
Réarmement; *Al.* Bewaffnen, *İng.* Arm)
Anamalı üretimde aşırı kapitalizasyondan
doğan anamalı değerlendirme aracı... Ana-
malcı üretimin emperyalist aşamasında bi-
riken aşırı kârlar bir anamal bolluğu ya-
ratırlar. Bu aşırı kapitalizasyona yeni yatı-
rım alanları ve yeni pazarlar bulmak gerekir.
O zaman *mal ekonomisinin* yerine *silâhlanma*
ekonomisini ve *mal pazarlarının* yerine *savaş*
pazarlarını ikame etmek zorunludur. Büyük
emperyalist ülkeler, sürekli bir savaş tehdidi al-
tında bulduklarını ileri sürerek, kendilerine
bağlı geribirakılmış ülkelerde de kendi silah
ekonomilerine pazar açarlar. *Savaş ekonomi-*
siyle silâhlanma ekonomisi, hem birbirlerinin
zorunlu koşulu ve hem de birbirlerine kar-
şıttırlar. Çünkü son haddine vardırılmış bir
savaş ekonomisi mutlaka bir daraltılmış tek-
rar üretim sürecini gerektirdiği halde sürekli

bir silâhlanma ekonomisi bunu gerektirmez.
Bu bakımdan, birbirleriyle bağımlı olan bu
iki ekonomiyi aynı zamanda birbirlerinden
ayırarak da gerekir. Aşırı kârların sonucu
olan anamal bolluğu (aşırı kapitalizasyon), ana-
malcılığın, *hayat seviyesini yükselterek kârı*
savunan refah ekonomisini *hayat seviyesini*
düşürerek kârı savunan faşist ekonomiye dö-
nüştürür. Hayat seviyesini düşürerek kârı sa-
vunma, *silâhlanma ekonomisinde* Nazilerin ün-
lü sloganıyla "tereyağı yerine top" yaparak,
işçi ücretlerini dondurup tüketimi kısıtlaya-
rak ve halkı mecbûri tasarrufa zorlayarak
gerçekleşir. Bu, emperyalist aşamanın gelişi-
minde zorunlu bir sonuçtur. *Bk.* Yeniden üre-
tim, Emperyalizm, Savaş ekonomisi, Savaş,
Soğuk savaş.

SİLME (*Os.* Terkin, *Fr.* Radiation, *Al.*
Streichung, Löschung; *İng.* Cancelling, Can-
cellation) Resmî sicil, defter ve benzerlerin-
deki yazılarla edinilen hukuksal hükümlerin
ortadan kaldırılması... Medenî Kanun'un 798,
833, 923 ve 933. maddelerine göre yapılır.
Herhangi bir hükmü ya da değeri *silmek*
(*Fr.* Annuler) yoluyla yazıdan çıkarmayı dile-
getirir.

SİLO (*Os., Fr., Al., İng.* Silo) Tahıl ambarı...
Sarpın da denir.

SİMSAR (*Os.* Simsar, *Fr.* Courtier, Agent de
change; *Al.* Makler, Effektenmakler; *İng.* Bro-
ker, Jobber, Stock broker) Ticâret işlerinde
aracılık eden kişi... *Komisyoncu* deyimıyla an-
lamdaştır. Dilimizde özellikle ev alımsatımı
ve kirâlanması işlerinde aracılık edenleri dile-
getirir. Borsa işlerinde aracılık edenlere de
Türkçeleştirilmiş bir deyimle *kurtiye* denir.
Bu anlamda *tellâl* deyimıyla anlamdaş olarak
da kullanılır.

SİMSAR BORÇLANIMI (*Os.* Emtea kefâleti,
Fr. Ducreire, *Al.* Delkreedere, *İng.* Delcre-
dere) Bir malı satana karşı satışı yapan ara-
cının satış parasının ödeneceğine kefil olması
ve bundan ötürü komisyondan ayrı olarak al-
dığı ücret... Ticâret Kanunu'nun 867. madde-
sinde tanımlanmıştır.

SİMSAR PARASI (*Os.* Simsârîye, Tellâliye;
Fr. Courtage, Commission sur le chiffre d'aff-
aires; *Al.* Umsatzprovision; Maklergebühr;
İng. Brokerage, Turnover commission) Aracılı
alımsatımlarda aracının aldığı yüzdelik... *Yüz-
delik* (komisyon) deyimıyla anlamdaştır.

SİNGER KURAMI (*Os.* Singer nazariyesi,
Fr. Théorie de Singer) Az gelişmiş ülkelerdeki

yabancı sermaye yatırımlarının gelişmiş ülkelere yararlarını saptayan kuram... Ekonomici H. Singer, az gelişmiş ülkeler ekonomisiyle uğraşmış ve bu ekonominin geliştirilmesi için birçok kuramlar ileri sürmüştür. Bu kuramların en ilginç, az gelişmiş ülkelerdeki yabancı yatırımların gelişmiş ülkelerin yararına olduğunu saptayan kuramdır. Singer'e göre az gelişmiş ülkelerin zararına olan bu yatırımlar "sanâyleşmiş ülkelerin kendi yerli yatırımları niteliğindedir" (Singer, *The Distribution of Gains Between Investing and Borrowing Countries*). Yabancı yatırımlar, az gelişmiş ülkelere zarar verirken bu yatırımı yapan gelişmiş ülkeye yarar sağlar. Çünkü yabancı yatırımlar az gelişmiş ülkeleri hammadde üretiminde uzmanlaştırır ve yerli sanâiyin gerçekleşmesini engeller. Bundan başka az gelişmiş ülkelerin hammadde üretiminde gerçekleştirilen değerler de yatırımı yapan gelişmiş ülke sanâiyinin tamamlayıcısıdır, yani ancak gelişmiş ülkelerde değerlenir ve gerçekleşir (Singer'in metafizik açıdan ileri sürdüğü bu tez, diyalektik açıdan matematiksel bir tanıtlamaya kavuşmuştur. *Bk.* Anamalin organik bileşimi). Az gelişmiş ülkeler, serbest dış ticâretle değil, ancak koruma yoluyla sanâyleşebilirler. Gelişmek için de sanâyleşmeleri ve ulusal gelirlerinin en az yüzde 10-15'ini ulusal sanâyilerine yatırmaları şarttır. *Bk.* Sanâyleşme, Yabancı anamal.

SİNİR HARBİ *Bk.* Soğuk savaş.

SİNSİ ENFLASYON (*Os.* Sinsi enflasyon, *Fr.* Inflation larvée, *Al.* Unsichtbare Inflation, *İng.* Hidden inflation) Fiyatların yavaş yavaş yükseldiği ve pek göze batmadığı enflasyon biçimi... *Bk.* Enflasyon.

SİSMONDİCİLİK (*Os.* Sismondizm, *Fr.* Sismondisme, *Al.* Sismondismus, *İng.* Sismondism) İsviçreli ekonomici Sismondi'nin küçük burjuva toplumculuğu... Jean Charles Léonard Simonde de Sismondi (1773-1842), Ricardo'ya benzer (nazire) olarak yazdığı *Nouveaux Principes d'Economie Politique* (1819) adlı yapıtında liberalizmi ve anamalcılığı suçlamış ve sosyal adalet ilkesine dayanan bir çeşit ütopyacı toplumculuğu önermiştir. Daha önce liberaldi ve 1803 yılında yayımladığı *Richesse Commerciale* adlı yapıtında liberalizmi savunmuştu. Sismondi'nin önemi, liberal sistemde otomatik dengenin bulunmadığını ileri süren ilk ekonomici oluşudur. Bundan başka anamalcı toplumun burjuva ve proleter olmak üzere çelişik çıkarlı iki sınıftan kurulu olduğunu da saptamıştır. Hastalığı görüyor, ama

çaresini bulamıyordu. Üretim gittikçe artması ve buna karşı tüketimin azalması dolayısıyla anamalcı üretimde ekonomik bunalımların kaçınılmaz olduğunu söylediği halde -ki Say, mahreçler kuramını onun bu düşüncesine karşı ileri sürmüştür- bunun çaresi olarak büyük anamalcı mülkiyetin parçalanarak küçük burjuva mülkiyetinin meydana getirilmesini önermişti. *Bk.* Toplumculuk.

SİYASAL İŞBIRAKIMI (*Os.* Siyâstî grev, *Fr.* Grève politique) Siyasal amaçla yapılan grev... Anamalcı edebiyatta ekonomik amaçla yapılan grev karşıtı olarak kullanılmaktadır. *Bk.* İşbirakımı.

SİYASAL OLMAYAN TOPLUMCULUK (*Os.* Gayrı siyâstî sosyalizm, *Fr.* Socialisme non-politique) Owencilik, Fouriercilik vb. gibi bilimsel olmayan toplumculuk tasarımları... Bu tasarımlar bu deyimle de adlandırılmıştır. *Bk.* Ütopyacı toplumculuk.

SMİTH KURAMI (*Os.* Smith nazariyesi, *Fr.* Théorie de Smith) Liberalizm... Ekonomik düşüncenin üç büyük düşünüründen biri olan İngiliz ekonomisi İskoçyalı Adam Smith (1723-1790), liberalizmin kurucusudur. Anamalcı ekonominin dayandığı gerçek ilkeleri saptayan bu büyük ekonomi bilgini, fizyokratların tek değer yaratıcısı olarak kabul ettikleri *tarımsal emek* kuramına karşı çıkmış ve değerın bütün üretim alanlarındaki üretici emekten doğduğunu ileri sürmüştür. Metafizik düşünce sisteminin zorunlu yanlıgılarını taşıyan Smith, bu yanlıglara rağmen, diyalektik ekonominin, Ricardo'yla birlikte, başlıca kaynaklarından biridir. *Bk.* Liberalizm, Ricardo kuramı.

SMİTHİES KURAMI (*Os.* Smithies nazariyesi, *Fr.* Théorie de Smithies) Gelirle tüketimin aynı oranda arttığını ileri süren kuram... Ekonomici A. Smithies, Amerikan ekonomisi ve toplumundaki incelemeleri sonucu olarak ileri sürdüğü bu kuramda, gelir yükseldikçe azalan ortalama tüketim eğiliminin, köyden kente göçlerin ve yaşama süreleri gittikçe artan tüketici ihtiyaçların yarattıkları fazla tüketimle telâfi edildiğini savunmuştur. Ona göre şehir nüfusu ve yaşama süresi, gelirle aynı hızda artmaktadır. *Bk.* Gelir, Tüketim.

SOĞUK SAVAŞ (*Os.* Sınır harbi, *Fr.* Guerre froide) Silâhlanma ekonomisinin sürdürülmesi için yaratılması gereken sınır savaşı... Bu savaşın kuramcısı İngiliz ekonomisi Keynes'tir. Keynes, tam istihdamı gerçekleştirmek için, özel teşebbüsün yararına olarak kamu harca-

SOĞUMA SÜRESİ

malarının arttırılmasına önermiştir. *Soğuk savaş* ya da *sinir harbi* deyimleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri kullanılmaktadır. *Bk.* Savaş ekonomisi, Silâhlanma, Savaş, Keynesçilik.

SOĞUMA SÜRESİ (*Os.* Müddeti intizâr, *Fr.* Période de refroidissement, *Al.* Abkühlungszeit, *İng.* Cooling off period) Greve başlamadan önce beklenmesi gereken ve sınırları yataştıracağı düşünülen yasal süre... *Bk.* İşbirlikimi.

SOLCULUK (*Os.* Terakkiperverlik, *Fr.* Gauchisme) Çeşitli anlayış ve ölçülerde devrimcilik tutumu... Temel anlamında, mevcut ekonomik düzenin değişmesini ve ileriye doğru dönüştürülmesini isteyen tutumu dilegetirir. Mevcut ekonomik düzenin olduğu gibi kalmasını isteyen tutumu dilegetiren *sağcılık* deyimini karşılığında kullanılır. Her iki deyim de 1789 Fransız Devrimi'nin ürünüdür. Devrimden sonra kurulan Mecliste egemenliği ele geçiren devrimci burjuva sınıfı temsilcileri solda, tutucu (muhâfazakâr) toprak sahipleri sınıfı temsilcileri sağda oturmuşlardı. *Bk.* Sağcılık.

SOMBART KURAMI (*Os.* Sombart nazariyesi, *Fr.* Théorie de Sombart) Ekonominin tarihsel bir süreç olduğunu ve ekonomik yasaların tarihsel olup evrensel olamayacağını ilersüren kuram... Önceleri koyu Marksçı olan Alman ekonomisi W. Sombart (1863-1941), bu kuramını tarihsel özdekçilik öğretisine dayamaktadır. Alman tarihçi okulunun izleyicilerindedir. 1939'lara doğru Hitlerçi ve nasyonal sosyalist olmuş, insanlar arasındaki eşitsizliğin doğal olduğunu ilersürerek Alman ırkının da ırklar arasındaki üstünlüğünü savunmuştur. Savaşın çok iyi bir şey olduğunu söyleyecek kadar faşizme bağlıydı.

SOMUT EMEK (*Os.* Müşahhas sây, *Fr.* Travail concret, *Al.* Konkrete Arbeit, *İng.* Concrete labour) Bireysel emek... *Toplumsal emek* anlamındaki *soyut emek* deyimini karşılığında kullanılır. Her somut emek bir kullanma değerine tekabül eder. Örneğin kunduracı Hasan'la fırıncı Hüseyin'in emekleri kullanma değeri yaratmak bakımından birbirinden farklıdır, birinin emeğiyle yapılan ayağa geçirilir ve öbürünün emeğiyle yaptığı yenir. Oysa bütün bu çeşitli emeklerin somut karakterleri bir yana bırakılarak her türlü emeğin enerji harcamak ve değiştirme değeri yaratmak bakımından ortak bir niteliği olan toplumsal geçerli bir emek düşüncesine varılır. İşte bu, *soyut emek* (*Al.* Abstrakte Arbeit)'tir. Bu,

toplumdaki bütün emeklerin birbirleriyle aynı olan yanıdır. Demek ki bir malın üretimine harcanan emek, özelliği bakımından somut ve genelliği bakımından soyuttur. Daha açık bir deyişle, her emek, diyalektik iki yanlılıkla, hem somut ve hem soyuttur. Emeğin kullanma değerine tekabül eden yanı somut, değiştirme değerine tekabül eden yanı soyuttur. Birincisi Hasan ya da Hüseyin'in emeği, ikincisi doğrudan doğruya *insan emeği*dir. Somut emekler, anamalcı üretimde, mal denilen değiştirme nesnesinde soyut insan emeği olarak billurlaşır. *Bk.* Emek.

SON İÇERİ - İLK DIŞARI (*Os., Fr., Al., İng.* Lifo) Hammaddelerin zamanla değişen fiyatları karşısında kullanılmış bir hammaddenin, alındığı zamanki fiyatı yerine, şimdiki fiyatıyla mâliyet hesabına geçirilmesi... Envanter hesaplarında kullanılan bir yöntemin adıdır. İngilizce *last-in-first-out* (kısaltması, lifo) deyişle dilegetirilir. Bunun tersi olan envanter yöntemine de İngilizce *first-in-last-out* (kısaltması *filo*) denir.

SONSUZCA ARTAN GEREKSİNİMLER KURAMI Giderilen her ihtiyaca karşı yeni bir ihtiyacın doğacağı ve ihtiyaçların sonsuz olarak artacağı savı... Ekonomici Alfred Marshall ve Von Mises taraflarından ilersürülmüştür (*Bk.* Marshall, *Principles of Economics*, s. 86-90; Mises, *Le Socialisme*, s. 189). Demek isterler ki: Suç, bozuk düzende değil. İhtiyaçlar sonsuzca artacak ve hiçbir zaman tüümüyle giderilemeyecek. Maltüsçülüğün bir başka açından yinelenmesi olan bu kuram da bilim dışıdır. İhtiyaçların sonsuzca artacağı doğrudur, ama onların sonsuzca giderileceği de doğrudur. Çünkü bilim, bir ihtiyacın ancak karşılığıyla birlikte doğduğunu tanımlamış bulunmaktadır. *Bk.* Gereksinme.

SORELCİLİK (*Os.* Sorelizm, *Fr.* Sorelisme, *Al.* Sorelismus, *İng.* Sorelism) Sorelci sendikacılık... Fransız ekonomisi ve sosyoloğu Georges Sorel (1847-1922), Bergson felsefesine dayanan metafizik yapıtı bir sendikacılık ilersürmüştür. Bu sendikacılık anlayışına *Sorelci sendikacılık* denir. Düşüncesinin özellikleri şiddet, saf irade ve genel grevdir. *Réflexion sur la Violence* adlı yapıtında şiddeti över ve genel grevle işçilerin haklarını elde etmelerini öğütler. *Genel grevin* ötesinde hiçbir düşünce gerekmez. İşçiler ne grevin amacını, ne de yeni bir topluma nasıl geçileceğini bilmemelidirler. Yeni toplum hayali, tıpkı din gibi, sezgisel olmalıdır. Ayrıntılar üstünde tartışmak çeşitli yanlış anlaşılmalara doğuracağı

gibi grev gücünü azaltır. Nasıl insanlar dinsel ötedünya üstüne hiçbir bilgileri olmadığı halde bu dinsel sezgilerinin hayaliyle daha da güçlenerek yüzyıllardan beri din savaşları vermişlerse, öylece, yeni toplum hayaliyle daha güçlü olarak genel greve gitmelidirler. Toplumculuk bilgisinin öğretmediği toplumculuk gerçeğini toplumculuk sezgisi öğretir. Bilimsel temelden yoksun bulunan bu kuram sonunda İtalya'da Mussolini faşizmini doğurmuştur. Şu farkla ki, işçilere öğütlediği şiddet, İtalyan faşizminde işçilere karşı kullanılmıştır. *Bk. Sendikacılık.*

SORUMLULUK (*Os. Mes'uliyet, Fr. Responsabilité, Al. Haftung, Verantwärtlichkeit; İng. Responsibility, Liability; Lâ. Praestare, İus vocare*) Kendisinden hesap sorulabilecek olanın yükümlülüğü... Uyulması gereken kuralara aykırı davranışların hesabını verme durumunu dilegetirir. *Bk. Sorumlu sayman.*

SORUMLULUK SİGORTASI (*Os. Mes'uliyet sigortası, Fr. Assurance de la responsabilité civile, Al. Haftpflichtversicherung, İng. Liability insurance*) Üçüncü şahısların zararlarını karşılamak üzere yapılan sigorta... Ticâret Kanunu'nun 1003. maddesine göre örneğin bir otomobil sahibi, otomobilinin üçüncü şahıslara yapacağı zararları karşılamak üzere kendi sorumluluğunu sigorta ettirir. *Bk. Sorumluluk, Sigorta.*

SORUMLU SAYMAN (*Os. Muhâsibi mes'ul, Fr. Comptable responsable*) Devlet parası ve mallarının kullanımından ötürü Sayıştay'a karşı sorumlu olan sayman... Muhâsebei Umûmiye Kanunu'nun 9. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk. Sayman, Saymanlık.*

SORUŞTURMA (*Os. İstimzâç, Fr. Enquête, Al. Befragung, İng. Survey*) Belli bir konu üstünde bilgi toplama... Ekonomi alanında çeşitli anketler yapılır ve üretime yön vermek için bunlardan sonuçlar çıkarılır. Bütün birimler üstünde bilgi toplanabildiği durumlara *tam soruşturma* (*Os. Küllî istimzâç, Fr. Enquête exhaustive*), örnekleme yoluyla yapıldığı durumlara *örnekleme soruşturma* (*Os. Sondaj usulüyle istimzâç, Fr. Enquête par sondage*) denir.

SOSYAL HÂSILA *Bk. Ulusal gelir.*

SOSYALİZM *Bk. Toplumculuk.*

SOSYAL SİGORTA *Bk. Toplumsal sigorta.*

SOVHOZ (*Os. Sovhoz, Fr. Sovkhose, Al. Sowchose, İng. Sovkhoz*) Sosyalist Rusya'da

devlet mülkiyetinde olan tarım işletmesi... 1917 devriminden sonra Sovyet Rusya'da kooperatif mülkiyetini gerçekleştiren *kolhoz*'ların yanında devlet mülkiyetinde olan *sovhoz*'lar da kuruldu. Bunlar tarımsal endüstriyi gerçekleştiren *tarım fabrikaları*'ydı. *Bk. Sovnarhoz.*

SOVNARHOZ (*Os. Sovnarhoz, Fr. Sovnarhoz, Al. Sownarchose, İng. Sovnarkhozy*) Sovyet Rusya'da gerçekleştirilen ekonomik halk kurulu... 1937 yılında yerinden yönetimi gerçekleştirmek için kurulmuştur. Rusya, 105 ekonomik bölgeye ayrılmış ve her bölgenin ekonomik yönetimi bir *sovnarhoz*'a bırakılmıştır.

SOYDAN KALMA MÜLK (*Os. Mâlikâne, Fr. Propriété héréditaire*) Mirâs yoluyla kuşaklardan kuşaklara geçen büyük çiftlikli ev... Feodal düzenin ürünü olan büyük bir mülkiyet biçimidir. *Soydan kalma büyük mülk* (*Fr. Grande propriété héréditaire*) ya da *de-rebeyi mülkü* (*Fr. Propriété seigneuriale*) de denir. *Bk. Feodalite.*

SOYGUNCULUK (*Os. Şakaavet, Fr. Brigandage, Al. Raub, İng. Robbery, Lâ. Rapina, Latrocinium*) Ev, çiftlik, ağıl, köy, değirmen vb. gibi yerleri basarak ya da yakarak ve adam öldürerek soygun yapma suçu... Bu suçu işleyenlere *eşkiyâ, şakî* (*Fr. Brigand*) denir, *soyguncu* demektir. Kentlerde de yapılabilir, ama özellikle ülkemizde kırsal kesime özgü bir suçtur.

SOYUT ALACAK (*Os. Mücerred alacak, Fr. Créance abstraite, Al. Abstrakte Forderung, İng. Abstract claim, Lâ. Cautio iadiscreta*) Hukuksal nedeni sözleşmede gösterilmeyen alacak... Borçlar Kanunu'nun 17 ve 66. maddelerine göre sebebi bildirilmemiş olan borç sözleşmeleri de geçerlidir. *Bk. Borç, Alacak.*

SOYUT EMEK (*Os. Mücerred sây, Fr. Travail abstrait, Al. Abstrakte Arbeit, İng. Abstract labour*) Toplumsal emek... *Bk. Somut emek.*

SÖMÜRGE (*Os. Müstemleke, Fr. Colonie, Al. Kolonie, İng. Colony*) Bağımsızlığını yitirmiş ve başka bir ülkenin malı olmuş ülke... Değer kaynakları sömürülen ülke anlamındadır. Başka bir ülkenin malı olmak demek, o ülkenin yararına üretim yapmak ve kendi üretiminden yararlanma hakkını yitirmek demektir. *Bk. Sömürtü, Sömürgecilik, Yarı sömürge, Yeni sömürgecilik.*

SÖMÜRGEÇİLİK (*Os. Müstemlekecilik, Fr. Colonialisme, Système colonial; Al. Kolonisié-*

SÖMÜRGEÇİLİK

rung, Koloniale Ausbeutung; *İng.* Colonialism, Colonial policy) Sömürge edinme... Sömürgeçiliğin tarihi pek eskidir, oysa çağdaş anlamda sömürgeçilik anamalcı üretimle başlamıştır. İlkçağların köleci devletleri, güçsüz ülkelere o ülkelerin zenginliklerini yağmalamak ve köleler toplamak için akın ederlerdi. Bu bir *talandı* ama *sömürü* değildi. Çağdaş anlamda *sömürü*, *üreticilerin ürettikleri değer fazlasına sahip çıkmak* demektir. Bu, bir talan değil, anamalcı mübâdelenin niteliğinden doğma zorunlu bir olgudur. Bu anlamda dünyanın ilk sömürgeci ülkesi İngiltere ve onun ilk sömürgelerinden biri de Amerika'dır. 1870' lere kadar sömürgeçilik nispeten küçük çapta devam etmiş, anamalcılık tekeli anamalcılığa ve dolayısıyla emperyalizme dönüşünce dünyanın paylaşılması başlayarak büyük sömürge imparatorlukları kurulmuştur. Önceleri asker sökarak ve bayrak dikerek gerikalımlı ülkelere siyasal ve ekonomik bağımlılığı sağlayan sömürgeçilik, giderek sadece ekonomik bağımsızlığı yok eden yeni sömürgeçiliğe dönüşmüştür. Ne var ki, daha XVII. yüzyılda Fransız ekonomisi Antoine de Montchrétien'in söylediği gibi, ekonomik bağımlılık zorunlu olarak siyasal bağımlılığı gerektirir. Yüzeyle bir siyasal bağımsızlığın hiçbir anlamı yoktur. Sömürgeçilik, geri ve yoksul ülkelere uygarlık ve özgürlük götürmek bahaneleriyle girmiş, oysa onlara sadece açlık ve yoksulluk sağlamıştır. Birleşmiş Milletler Kurulu'nun resmî bir yayını, Afrika ülkelerinde çalışan yerli işçilerle Avrupalı işçilerin kişi başına düşen ulusal gelir payları hakkında şu rakamları vermektedir (*Bk. U. N. National Income and its Distribution in Underdeveloped Countries*, s. 19): Kenya'da çalışan yerlilere adam başına 6 dolar, Avrupalılara 209 dolar; Kuzey Rodezya'da çalışan yerlilere 5 dolar, Avrupalılara 292 dolar; Güney Rodezya'da çalışan yerlilere 9 dolar, Avrupalılara 306 dolar... Sömürgeçiliğin Afrika'ya götürdüğü özgürlük ve uygarlığın niteliği, bizzat sömürgeçler tarafından yayımlanan şu rakamlarla yeterince açıklanmaktadır. Eski sömürge Çin'e götürdükleri özgürlükse Şanghay lokantalarının kapılarına asılan: "Buraya köpeklerle Çinliler giremez!" levhalarında yeterince ilân edilmiştir. Profesör Frederick H. Harbison, *Labour and Economic Development* adlı yapıtında şöyle yazmaktadır (s. 253, 284): "Fransız Batı Afrika'sında Fransız valisi, 1953 yılına kadar, yerli işçilerin ücretini en az geçim seviyesinden yüzde 10 daha düşük olarak tespit etmiştir. İngiliz Batı Hindistan'ındaysa, çalışmak işsiz kalmaktan daha

iyidir denildiği için, ücretler en az geçim seviyesinin olabildiği kadar altına indirilmiştir". Sömürgeçlerde faaliyet gösteren petrol tröstü Royal Dutch, altmışıncı yıldönümü, vesilesiyle 1950 yılında yayımladığı kitapta, 1890 yılında 1000 florine satın alınmış bir tek hisse senedinin yılda otuz bin florinlik gelir getirdiğini iftiharla yazmaktadır. Bin liralık bir yabancı sermayenin her yıl otuz bin lira kâr getirmesi, sermayeyle birlikte gerikalımlı ülkelere götürüldüğü söylenen özgürlük ve uygarlık karşılığında sağlanmış olacaktır. Aşağıdaki rakamlar, sömürgeçiliğin anamal ihracı yoluyla yenisömürgeçiliğe nasıl dönüştüğünü ve hangi ülkelerin hangi yollarla bu sömürü biçimine katıldıklarını göstermektedir: 1862 yılında İngiltere gerikalımlı ülkelere 3,6 milyar frank sermaye yatırarak tek başına yenisömürgeçilik sahnesine girmektedir. 1870 yılında İngiltere'nin yatırımı 20 milyar franga yükseliyor ve Fransa 10 milyar frankla ikinci ülke olarak sahneye giriyor. 1885'te İngiltere'nin sermaye ihracı 30 milyar franga ve Fransa'nın 15 milyar franga yükselmiştir. Almanya 6,5 milyar frank ve Belçika 4 milyar frankla üçüncü ülkeler olarak sahneye girmişlerdir. 1902 yılında İngiltere'nin yatırımı 62, Fransa'nın 30, Almanya'nın 12,5, Belçika'nın 5 milyar franga yükselirken Amerika 3 milyar frankla dördüncü ülke olarak kervana katılmaktadır. 1914 yılında İngiltere'nin yatırımı 87, Fransa'nın 40, Almanya'nın 30, Amerika'nın 15, Belçika'nın 7 milyar franga yükselirken Hollanda 10, İsviçre 7 ve Japonya 1 milyar frankla kervana beşinci ülkeler olarak katılıyorlar. (Gerçekte tablo tamamlanmış, sekiz emperyalist ülke dünyayı paylaşmaya başlamıştır). 1930 yılında İngiltere'nin yatırımı 90, Amerika'nın 75, Hollanda'nın 18, İsviçre'nin 9, Japonya'nın 4,5 milyar franga yükselirken Fransa'nın 20 (çünkü, 1918'de savuştan galip çıkmakla beraber bir hayli örselenmiştir), Almanya'nın 5,6 (çünkü, 1918'de savuştan yenik çıkmıştır, ama ölüsü bile sermaye ihraç etmeye devam etmektedir), Belçika'nın 4 milyar franga düşmüştür. 1938 yılı, dünyanın yeniden paylaşılması hazırlıklarının hızlandığı yıldır (1939 yılında İkinci Dünya Savaşı başlayacaktır). Bu yüzden 1938 yılında İngiltere'nin yatırımı 85, Fransa'nın 15, Amerika'nın 48, İsviçre'nin 6 milyar franga ve Almanya'nın yatırımı sifıra düşerken (çünkü ilerde daha çok dışarıya yatırabilmek için şimdilik içeriye, topa tüfeğe yatırılmaktadır), Hollanda'nın 22, Belçika'nın 7, Japonya'nın 9 milyar franga yükselmiştir (1938 gürültüsünden en çok Japonya'nın yararlandığı an-

laşılmaktadır, yatırımı tam bir misline yükselemiştir). Dünyanın paylaşılması için çıkarılan her iki dünya savaşında da Almanya'nın durumu yenik, Fransa'nın durumuysa savaştan galip çıkmakla beraber yenikten de beterdir. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya da aynı duruma düşürülmüştür. İstatistikler Almanya'nın çok çabuk toparlanma niteliğini bildiriyorlar. Nitekim günümüzde, listenin başını çeken Amerika'yi pek az bir farkla izlemektedir. Birçok economiciler onun, kısa bir süre sonra, listenin başına geçeceğini tahmin etmektedirler. Rakamlar, Japonya'nın da kendini toparladığını ve her iki dünya savaşında da büyük kavgacıların dışında kalan İsviçre, Belçika ve Hollanda'nın istikrarlı gelişmelerini sürdürdüklerini göstermektedir. Belçikalı economici Ernest Mandel'in değerli yapıtından aldığımız bu rakamlara göre anamal ihracı yoluyla gerçekleştirilen emperyalist sömürü büyük ölçüde hızlanmıştır. Mandel şöyle demektedir: "Bütün insanların potansiyel olarak yararlanabileceği muazzam servetlere sefalet, israf ya da insansal ve teknik kaynakların noksan istihdamı arasındaki zıtlık, dünya ölçüsünde, hiçbir zaman bugünkü kadar açıkça görülmemiştir. Eğer insanlar, doğa üstünde parlak zaferler elde etmelerini sağlayan aynı bilimsel yöntemlerle kendi toplumlarını yeniden kurmayı beceremezlerse üretken güçler, son bir kez, hem de bu sefer kesinlikle, kolektif bir tahrip gücü, nükleer savaş gücü haline gelecektir". *Bk.* Sömürge, Yenısömürgecilik, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık, Azgelişmişlik, Anamalin organik bileşimi, Savaş, Silâhlanma, Dünyanın paylaşılması, Dünya işbölümü.

SÖMÜRGELEŞTİRME (*Os.* Müstemlekeleştirme, *Fr.* Colonisation) Bir ülkeyi sömürge ya da yarı sömürge durumuna getirme... *Bk.* Sömürge, Sömürgecilik.

SÖMÜRÜ (*Os.* İstismâr, *Fr.* Exploitation, *Al.* Ausbeutung, *İng.* Exploitation) Bir bölüm insanların başka bir bölüm insanları çalıştırarak onların emeğine el koyması... Toplumcu ekonomi anlayışına göre köleci, feodal ve anamalcı düzenlerin tarihi, bir sömürü tarihidir. Çünkü toplumların üretimini üretim araçlarından yoksun bırakılmış olanlar gerçekleştirir. Bunları ürettikleri artık-değerse üretim araçlarına sahip çıkanların cebine girer. Bu, üretim araçlarının onu kullanacak olan emekten ayrıldığı bir üretim düzeninde zorunlu bir sonuçtur. İnsan, âlet yapmak ve yaptığı âleti kullanmakla insanlaşmış, hayvan türünden koparak gelişmeye başlamıştır. İnsan, bir

âlete -yani, üretim aracına- sahip olmadan üretmez. Bir insanın başka bir insana ege-men olabilmesi ve onu köleleştirebilmesi sadece onu üretim aracından yoksun bırakmasıyla mümkündür. Kendisini bir başkası için kesin olarak gerekli kılamayan insan, onu hiçbir zaman köleleştiremez. Bu kesin gerekliliğin de, tek yolu, köleleştireceğini üretim aracından yoksun bırakarak o üretim aracına sahip çıkmaktır. Fransız düşünürü Jean-Jacques Rousseau, *Eşitlik Üstüne Söylev* adlı ünlü yapıtında şöyle der: "Bir toprağın çevresine kazıklar çakıp burası benimdir, demeye cesaret eden ve etrafında buna inacak kadar budağalar bulan ilk insan bugünkü uygarlığımızın atasıdır. Kazıkları çekip atarak öteki insanlara, bu adamı dinlemeyiniz, meyvelerin herkesin olduğunu ve toprağın hiç kimsenin olmadığını unutursanız mahvolursunuz, diyebilecek bir adam, insanlığı ne kadar suçlardan, savaşlardan, yoksulluk ve acılardan korumuş olurdu". *Bk.* Sömürge, Sömürgecilik, Gereklî emek, Artık-değer, Anamalin organik bileşimi, Değer, Anamalcılık, Toplumculuk.

SÖMÜRÜ İŞBİRLİKÇİSİ (*Os.* Komprador, *Fr.*, *İng.* Comprador, *Al.* Komprador) Sömürücü yabancılarla işbirliği yaparak kendi ülkesinin sömürüsüne katılan yerli... İspanyolcadır, *satın alan* anlamına gelir. Eskiden yabancı gemiler için mal satın alan yerlileri adlandırmış. Günümüzde geribıraktırlmış ülkelerin çıkar karşılığında kendi ülkesini emperyalist ülkelere sömürten yerlisini adlandırır.

SÖMÜRÜ İŞBİRLİKÇİSİ KENTSOYLU SİNİFİ (*Os.* Komprador burjuvazi, *Fr.* Bourgeoisie comprador) Sömürücü yabancılarla işbirliği yaparak kendi ülkesinin sömürüsüne katılan ve sanâyileşmesine engel olan burjuva kesimi... *Sanâyi burjuvazisi* deyimî karşılığında kullanılır. Bu tip burjuvazi elindeki parayı sanâyi işinde kullanmaz, ya doğrudan doğruya ya da *montaj sanâyii* perdesi altında dış ticârete yatırır. Emperyalist bankalarla işbirliği yapar, köylülüğün bağımlı tutulmasına ve yerli sanâyiin engellenmesine yardım eder. Gerikalmışlıktan kurtulmanın tek yolu olan sanâyileşmenin, tek engeli *komprador burjuvazidir*. Tefeci-tüccâr olarak rizikosuz, kolay ve rahat kazanç gerikalmış ülkelerdeki kimi burjuvaları bu yola sürükler.

SÖMÜRÜ KURAMLARI (*Os.* İstismâr nazariyeleri, *Fr.* Théories de l'exploitation capitaliste, *Al.* Ausbeutungstheorien, *İng.* Capitalist laws of exploitation) Anamalei üretimin

SÖZLEŞEN

insanın insan tarafından sömürülmesine dayandığım ilerisüren kuramlar... Kimi economiciler; başta Marksçılık olmak üzere Openheimer, J. Robinson, H. Peter, W. Lexis, O. Conrad vb. gibi economicilerin kuramlarını bu ad altında toplarlar. *Bk.* Sömürü.

SÖZLEŞEN (Os. Âkit, Fr. Contractant, Stipulant; Al. Kontrahent, Vertragspartei, Vertragsgegner; İng. Contracting party, Party to contract; Lâ. Stipulator, Promissor, Paciscens, Contrahens) Bir sözleşmede taraf olan kişi... Sözleşmenin türüne göre satan, alan, kirâcı, kirâlayan, vekil, müvekkil vb. olabilir. *Bk.* Sözleşme, Sözleşenler.

SÖZLEŞENLER (Os. Âkit taraflar, Fr. Les parties contractantes, Al. Die Vertragesschiedsenden Parteien, İng. The contracting parties) Sözleşmeyi yapan taraflar... *Bk.* Sözleşme, Sözleşen.

SÖZLEŞME (Os. Akid, Mukaavele; Fr. Contrat, Convention, Pacte, Accord, Entente; Al. Vertrag, Kontrakt, Abkommen, Übereinkunft, Vereinbarung, Abmachung; İng. Contract, Convention, Agreement, Stipulation, Covenant; Lâ. Contractus, Pactum, Pactio, Conventio, Pactum conventum). Tarafların uyulan bildirimleriyle birbirlerine karşılıklı yükümlülükler yükleyen anlaşma... Borçlar Kanunu'nun 1. maddesinde tanımlanmıştır. Osmanlıcada çoğunlukla anlamdaş olarak kullanılan *akit* ve *mukaavele* deyimleri kimi yerde ayrı anlamlar verir. Örneğin Medenî Kanun'un 170. maddesine göre yapılan evlenme mükavelesi evlenme akdi demek değildir, bunun gibi Borçlar Kanunu'nun 316. maddesine göre yapılan genel mükavele de genel akit anlamına gelmez. Sözleşmeler, kirâ sözleşmelerinde olduğu gibi sürekli olabilirler. Tekyanlı, ikiyanlı ve çokyanlı olarak da yapılabilirler. Kimi sözleşmelere *anlaşma*, kimilerine *antlaşma* ve kimilerine de özellikle dilimizde kirâ anlaşmalarına yakıştırıldığı gibi *konturat* da denir.

SÖZLEŞME BELGİTİ (Os. Mukaavenâme, Fr. Instrument du traité, Al. Vertragsurkunde, İng. Deed, Indenture; Lâ. Instrumentum) Sözleşmeyi oluşturan ya da saptayan yazı... Sözleşme deyimleriyle anlamdaş olarak da kullanılır. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞMEDEN DOĞAN BORÇLAR (Os. Akitten münbais borçlar, Fr. Obligations contractuelles, Al. Schuldverhaeltnisse aus Vertrag, İng. Contractual obligations, Obligations arising from contracts; Lâ. Obliga-

tiones ex contractu) İki ya da daha çok taraflara sözleşmeyle yükletilen borçlar... Borçlar Kanunu'nun 1-40. maddelerinde yazılı olan satış, kirâ, hizmet vb. gibi akitlerden doğan borçlar böyledir. *Bk.* Sözleşme, Borç.

SÖZLEŞMENİN ASLI (Os. Mukaavelenin asıl nüshası, Fr. Minute, Al. Entwurf, İng. Rough draft) Çoğaltma ürünü ya da kopya olmayan sözleşme... Sözleşmenin kopyası ya da ikinci nüshası deyimleri karşılığında kullanılır. *Bk.* Sözleşme belgiti.

SÖZLEŞMENİN KALDIRILDIĞINI BİLDİRME (Os. Akdin feshini ihbâr, Fr. Dénonciation, Congé, Déclaration de résiliation d'un contrat; Al. Kündigung, İng. Notice termination, Declaration of resiliation a contract; Lâ. Renuntiatio) Taraflardan birinin haklı bir nedene dayanarak sözleşmeyi bozması üzerine durumu karşı tarafa bildirme zorunluğu... Genellikle hizmet, iş, kirâ gibi akitlerin fesihlerinde zorunludur. *Bk.* Sözleşme, Sözleşmenin kaldırılması.

SÖZLEŞMENİN KALDIRILMASI (Os. Akdin feshi, Fr. Rupture de contrat, Al. Kontraktbruch, İng. Breach of contract) Sözleşmeden cayma... *Bk.* Sözleşmenin kaldırıldığını bildirme.

SÖZLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜ (Os. Akit serbestisi, Fr. Liberté contractuelle, Al. Vertragessfreiheit, İng. Freedom of contract, Lâ. Libertas contrahendi) Yasaların yasaklamadığı konularda tarafların sözleşme konusunu serbestçe saptayabilmeleri... *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞME SÖZVERİSİ (Os. Akit vaadi, Fr. Promesse de contracter, Avant-contrat; Al. Vorvertrag, Vertragsversprechen; İng. Preliminary contract, Lâ. Pactum de contrahendo) İlerde başka bir sözleşme yapmak için yapılan sözleşme... Borçlar Kanunu'nun 22. maddesine göre ilerde yapılacak sözleşmeye *esâs mükavele* denir. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞME SUÇU (Os. Akit kusuru, Fr. Culpa in contrahendo, Al. Verschulden beim Vertragsschluss, İng. Mistake in the conclusion of a contract, Lâ. Culpa in contrahendo) Sözleşmenin oluşturulması sırasında taraflardan birinin iyiniyet kurallarına aykırı olarak ve kasden öteki tarafın kararını etkileyecek bilgileri vermemesi ve onu böylelikle yanlış bir yola sürüklemesi suçu... Bu suç, tazminatı gerektirir. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞME YAPMA (Os. Mukaavele akdi, Fr. Conclusion d'un contrat, Al. Kontraktab-

schluss, *İng.* Conclusion of a contract) İki ya da daha çok taraflarca birbirlerine karşılıklı yükümlülükler yükleyen bir anlaşmaya varma... *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞME YAPMAK (*Os.* Mukaavele akdetmek, *Fr.* Conclure un contrat, *Al.* Einen Vertrag abschliessen, *İng.* To conclude a contract) Taraflara karşılıklı yükümlülükler yükleyen bir anlaşma yapmak... *Bk.* Sözleşme yapma, Sözleşme.

SÖZLEŞME YAPMA ZORUNLUĞU (*Os.* Akit yapma mecburiyeti, *Fr.* Obligation de contracter, *Al.* Kontrahierungszwang, *İng.* Obligation to contract, *Lâ.* Obligatio contrahendo) Yazılı bir anlaşma yapma zorunluğu... Yasal bir hükümden ya da yönetimsel (idâri) bir tasarruftan doğar. Örneğin yabancı bir şirkete imtiyâz vermek için bir imtiyâz mukaavelesi yapma zorunluğu vardır. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞMEYE BAĞLI FÂİZ (*Os.* Mukaavele müstenit fâiz, *Fr.* Intérêt conventionnel, *Al.* Vereinbarter Zins, *İng.* Interest prescribed by contract, Agreed interest; *Lâ.* Usurae conventionales) Sözleşmeyle serbestçe saptanabilen fâiz... Borçlar Kanunu'nun 72., Medenî Kanun'un 767. ve Ticâret Kanunu'nun 654. maddelerine göre aşırı (fâhiş) olmamak koşuluyla fâiz, sözleşmeyle serbestçe saptanabilir. Borçlar Kanunu'nun 307. ve Ticâret Kanunu'nun 752. maddelerine göre âdi işlemlerde fâiz saptanmamışsa fâiz ödenmesi gerekmez, tecimsel (ticârî) işlemlerdeyse fâiz şart edilmemişse bile fâiz verilmek gerekir. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞMEYE DAYANAN (*Os.* Mukaavele müstenit, *Fr.* Contractuel, *Al.* Kontraktlich, *İng.* By contract) Yazılı bir anlaşmadan kaynaklanan... *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞMEYE DAYANAN PARA CEZÂSİ (*Os.* Mukaavele müstenit cezâyı nakdî, *Fr.* Amende contractuelle, *Al.* Konventionalstrafe, *İng.* Penalty) Sözleşme yerine getirilmediği ya da sözleşmeye aykırı davranıldığı durumlarda alınacak, aynı sözleşmeyle saptanan para cezâsı... Örneğin bir mal verme taahhüdünde malın teslim günü saptanır, gecikilecek her gün için de belli bir para cezâsı konur. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞME YERİ YASASI (*Os.* Akdın in'ikaadı kanunu, *Fr.* Lex loci actus, *Al.* Recht des Vertragsabschlussortes, *İng.* Lex loci actus, *Lâ.* Lex loci actus, Lex loci contractus, Lo-

cus regit actum) Genellikle her hukuksal işlemin yapıldığı ülkenin yasası... Ticâret Kanunu'nun 602. 606 ve 636. maddelerine göre poliçelere, emre yazılı senetlere ve çeklere ait taahhütlerin biçimlerini bu taahhütlerin yapıldıkları (akdolundukları) ülkenin yasaları saptar. Devletler hukukunun temel kuralı da budur. *Bk.* Sözleşme.

SÖZLEŞMEYİ SAVMA (*Os.* Akdın def'i, *Fr.* Exception de contrat non exécuté, *Al.* Einrede des nichterfüllten Vertrages, *İng.* Plea of non-execution of contract, *Lâ.* Exceptio non adimpleti contractus) Karşılıklı yükümlülükleri içeren bir sözleşmede taraflardan birinin karşı tarafın yükümlülüğünü yerine getirmedeğini ilerisürerek def'ide bulunması.

SÖZLÜ (*Os.* Şifâhî, *Fr.* Verbal, Oral; *Al.* Mündlich, *İng.* Verbal, Oral) Sözle dile getirilmiş olan... Yazıya geçirilmemiş olanı dile getirir. *Bk.* Sözlü anlaşma.

SÖZLÜ ANLAŞMA (*Os.* Şifâhî mukaavele, *İng.* Gentleman's agreement) Karşılıklı güvene dayanan ve yazıya geçirilmeyen anlaşma... Özel olarak, bir malı belli fiyatlardan aşağı satmamak, kimi bölgelerde satmamak, pazarları bölüşmek vb. gibi rekabeti önleyici ve aşırı fiyatlarla mal satmayı kolaylaştırıcı önlemler için anamalcılar arasında yapılan anlaşmaları dile getirir. Örneğin 1901 yılında Britanya sabun fabrikatörleri aralarında böyle bir anlaşma yapmışlardı (*Bk.* Ch. Wilson, *Unilever I*, s. 65). *Bk.* Tekelci anamalcılık, Anamalin yoğunlaşması.

SÖZSÜZ ALIŞVERİŞ (*Os.* Sözsüz trampa, *Fr.* Commerce muet) İlk değiştirme biçimi... İlk insanların yaptıkları, düşmanlıktan ileri gelen bir mübadele biçimidir. Düşman gruplardan biri, fazla ürünlerini ıssız bir yere getirip bırakır ve öteki grup kendi ürünlerini aynı yere koyup onların bıraktıklarını alıncaya kadar ortadan kaybolur. Bu sözsüz değiştirme, günümüzde de Alaska'da, Yeni Gine'de, Yeni Hebrid'lerde ve Kuzey Rodezya'da uygulanmaktadır. Güçlü gruplar, güçsüz grupları bu yüzden öldürmemeyi yeğlemektedirler. M. Mead, *Sex and Temperament* adlı yapıtında (s. 170), Yeni Gine'deki güçlü kabilelerin, çömlüksüz kalmamak için çömlük yapan güçsüz grupları öldürmekten sakındıklarını söylediklerini yazar. *Bk.* Değiştirme.

SÖZVERİ (*Os.* Vaat, *Fr.* Promesse, *Al.* Versprechen, Schuldversprechen; *İng.* Promise) Birinin yararına bir iş yapmak için verilen söz...

SÖZVERİLEN NİTELİKLER

Sözverilen şeyi de dilegetirir. Hukuk açısından önemli sorumlulukları ve tazmini gerektirir. Örneğin satış vaadi noterce yapılan bir senede dayanıyorsa geçerlidir, yerine getirilmemesi tazminat ödemeyi şart kılar. Hukuksal sözveriler genellikle yazılı olmalıdır, örneğin bağışlanmanın yazılı olması şart olmadığı halde bağışlama vaadi ancak yazılı olursa geçerlidir. İlan suretiyle yapılan vaatler hukuk açısından açık bir taahhüt niteliğindedir ve yerine getirilmesi gerekir. Buna karşı evlenme vaadi, sözvereni bağlamaz, daha açık bir deyişle, sözveren, evlenmek zorunda değildir, evlenme memuru da bu yaade dayanarak nikâh kıyamaz. Kimi vaatlerden de cayılabilir, ne var ki iş yapılmadan cayılan vaatlerde cayan vadettiği bedeli aşmamak üzere karşı tarafın iyiniyetle yaptığı harcamaları ödemekle yükümlenir. Borçlar Kanunu'nun 8, 22, 163, 213 ve 238. maddeleriyle Medeni Kanun'un 97. ve onu izleyen maddeleri sözverme konusuy-la ilgilidir. *Bk. Sözleşme sözverisi.*

SÖZVERİLEN NİTELİKLER (*Os. Vaadedilen vasıflar, Fr. Qualitéş promises, Al. Zugesicherte Eigenschaften*) Satılan bir maldaki bulunduğu ilan edilen vasıflar... Borçlar Kanunu'nun 194-207. maddeleriyle Ticâret Kanunu'nun 716-721. maddelerine göre satıcı, satılan şeyin vaadedilen nitelikleri taşımamasından ötürü alıcıya karşı sorumludur.

SPIETHOFF KURAMI (*Os. Spiethoff nazariyesi, Fr. Théorie de Spiethoff*) Konjonktür dalgalarının altı evrede gerçekleştiğini ileristiren kuram... Alman tarihçi okulundan ekonomici A. Spiethoff (1873-1957), konjonktürel dalgalanmaları, iniş - ilk yükselme - ikinci yükselme - boom - anamâl darlığı - bunalmak olmak üzere altı evreye ayırır. *Bk. Konjonktür.*

SRAFFA KURAMI (*Os. Sraffa nazariyesi, Fr. Théorie de Sraffa*) Anamalcı ekonomide tam rekabet şartlarının bulunmadığını ileristiren kuram... Cambridge Üniversitesi ekonomi profesörü İtalyan asıllı P. Sraffa (1898-), Adam Smith'ten beri geçerli olan ve neo-klâsiklerle doruğuna yükselen *tam rekabet şartları varsayımının* bir hayalden ibaret bulunduğunu, bunun anamalcı ekonomide hiçbir zaman gerçekleşmemiş olduğunu ileristirmiştir. Sraffa'ya göre anamalcı ekonomide sadece *eksik rekabet şartları* varolmuştur. Uzun dönemde üretimi gittikçe artan firma, bir çeşit monopolleşir ve fiyatları etkiler. Bu konuda J. Robinson, Chamberlin vb. gibi birçok economiciler Sraffa'yı izlemişlerdir. Sraffa'ya göre tüketici, aynı mal üreten çeşitli firma-

lara karşı hiç de *kayıtsız* değildir, bunlardan birini *tercih* etmek için dostluk, alışkanlık, malına güven, yer yakınlığı, veresiye alma imkânı, markanın ünü ya da geleneksel adı vb. gibi çeşitli nedenleri vardır. Bu durumda aynı malın piyasası, bir dizi farklı piyasalara ayrılmış demektir. Bütün bu nedenleri yenmek isteyen firma birçok pazarlama masrafları yapmak zorundadır. Bütün bunlar anamalcı ekonomide eksik rekabetin geçerli olduğunu tanıtlar. *Bk. Rekabet.*

STACKELBERG KURAMI (*Os. Stackelberg nazariyesi, Fr. Théorie de Stackelberg*) Oligopol piyasasında dengesizliğin dengeden daha geçerli olduğunu ileristiren kuram... Alman economicisi ve ünlü Nazilerden H. von Stackelberg (1905-1946), 1934 yılında yayınladığı *Marktform und Gleichgewicht* adlı yapıtında, eksik rekabet koşullarının gerçekleştireceği düzensizliğe devletin müdahale etmesi gerektiğini, bu alanda da Hitler rejiminin çok yararlı bir otorite sağladığını savunmuştur. *Bk. Düopol, Oligopol.*

STAKHANOVÇULUK (*Os. Stakhanovizm, Fr. Stakhanovisme, Al. Stakhanovismus, İng. Stakhanovism*) Önceden saptanan üretim ölçüsünü aşma... Normal üretim ölçülerini aşarak çalışan Stakhanov adındaki işçinin adından yapılmış bir deyimdir. Önceden saptanan çalışma ölçülerini aşan işçileri armağanlandıran ve aşamayanları da cezalandıran çalıştırma sistemi bu adla anılır.

STAND BY Beklenmedik durumlarda hemen kullanılmak üzere hazır bulundurulmuş yedek... 1970'lerin Türkiye'sinde İngilizce olarak çok sık kullanılan bu deyim, gerçekte radyo ve televizyonlardaki yedek yayın programlarını dilegetirir. İngilizcede *to stand by* deyimini, *alesta durmak* (hazır bulunmak) anlamındadır. 1970'lerde devlet adamlarımız yabancı ülkelerden böylesine alesta paralar beklemekteydiler. *Bk. Kullanılabilir kredi.*

STERLİNG BÖLGESİ (*Os. Sterling mntıkası, Fr. Zône sterling, Al. Laender des Sterlingblockers, İng. Sterling area, Sterling bloc*) Paralarını İngiliz sterlingine bağlayan ülkeler topluluğu... Birinci Dünya Savaşı'ndan önce dünyanın en güçlü parası ve uluslararası ödeme aracı sterlingti. Birinci ve ikinci dünya savaşlarından sonra Amerikan doları onun yerini aldı. Bununla beraber bugün de birçok ülkeler (örneğin, İrlanda, İzlanda, Avustralya, Hindistan, Güney Afrika vb.) sterlinge bağlıdır.

STİGLER KURAMI (Os. Stigler nazariyesi, Fr. Théorie de Stigler) Aranın belirsizliğinin tam rekabet koşulları piyasasında önemli bir etken olduğunu ileri sürer kuram... Chicago Üniversitesi ekonomi profesörü G. Stigler, eksik rekabet şartlarını temel alan kuramlara karşı (Bk. Sraffa kuramı) tam rekabet şartlarını savunan economicilerin ilerigelenlerindedir. Aynı düşüncüyü savunan M. Friedman, F. Knight, J. Viner, L. Mints, H. Simons *Chicago Okulu* adı altında toplanırlar. Bk. Rekabet, Liberalizm, Friedman kuramı.

STOCKHOLM OKULU (Os. Stockholm mektebi, Fr. École de Stockholm) Stockholm Üniversitesi economicileri... İsveçli economiciler Eric Lindhal, Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin, Erik Lundberg *Stockholm Okulu* adı altında toplanırlar. Hemen tümü economici Knut Wicksell'in etkisi altındadırlar. Wicksell ve okulunun Keynes'e kaynaklık ettiği ileri sürülür. Keynes, kimi yazarlara göre, bu okulun temellerini hazırlayıp yarıda bıraktıkları birçok kuramları bütünleyerek üne kavuşmuştur. *Stockholm Okulu* economicileri, özellikle müteşebbislerin tasarruf ve yatırım konularında nasıl karar verdiklerini en doğru biçimde saptamışlardır. Keynes bu kararları fâiz oranına bağlayarak bir sürüm kuramına varmıştır. Bk. Wicksell kuramı, Keynesçilik.

STOLPER-SAMUELSON KURAMI (Os. Stolper-Samuelson nazariyesi, Fr. Théorie de Stolper-Samuelson) Güçlü ülkelerin, serbest ticaret halinde güçsüz ülkeler fiyatlarının eşitlendiği düşük fiyatlara karşı korunmaları gerektiğini ileri sürer kuram... Bk. Samuelson kuramı.

STRACHEY KURAMI (Os. Strachey nazariyesi, Fr. Théorie de Strachey) Anamalcılığın artık emperyalizme ihtiyacı kalmadığını ileri sürer kuram... Gençliğinde Marksçı olduğu halde sonradan kendine özgü oportünist bir sosyalizm anlayışı güden İngiliz işçi partisinin ünlü düşünürü John Strachey (1904-1965), Lenin'in emperyalizm kuramına karşı çıkarak bu kuramın ancak 1917'lerde geçerli olabileceğini, anamalcılığın halkın yoksulluğu yüzünden dış pazarlar aradığını ve emperyalizme yöneldiğini, oysa bu durumun artık düzelmiş olduğunu, ücretli sınıfların yaşama seviyeleri arttığından iç pazarların anamalcılığa yeteceğini ileri sürmüştür. Strachey, Schumpeter'e benzer bir görüşle, anamalcı ekonomide emperyalizmin geçici bir evre olduğunu savunur (Bk. Schumpeter kuramı). Ne var ki, *The End of Empire* (1959) adlı yapıtında,

bu geçiciliğin sadece emperyalizme özgü bulunduğunu ve anamalcılığın gittikçe güçlenerek yaşamakta devam edeceğini anlatır. Bk. Emperyalizm.

SULAR (Os. Sular, Fr. Eaux, Al. Wasser, İng. Water, Lâ. Aquae) İki molekül hidrojen ve bir molekül oksijenden oluşan saydam ve sıvı özdekler... İçme, kullanma, sulama, paylaşma, taşarak zarar verme, yol olma, bataklık meydana getirme vb. gibi birçok konularda yasalarla hüküm altına alınmıştır. Suların kendi kendine akması, *akarsular* (Fr. Écoulement des eaux, Al. Natürlicher Wasserablauf, İng. Water-course, Lâ. Aquae iter) olayında komşulardan hiçbiri bir başkasının zararına olarak kendi toprağından geçen bu akıntıya engel olamaz. Medenî Kanun'un 666. maddesine göre bir gayrimenkulün aşağısında bulunan başka bir gayrimenkule akan ve ona gereken suyu, yukardaki gayrimenkul sahibi kendisine gerekenden çok kendi mülkünde tutamaz.

SUNU

1. (Os. Arz, Fr. Offre, Al. Angebot, Offerte; İng. Supply, Offer) Bir malı pazara çıkarma... Ekonomi dilinde bir malın belli fiyattan satılabilecek miktarını dilegetirir. *Sürüm* de denir, *istem* (Aranım, Talep) deyimini karşılığında kullanılır. Bk. İstem, Sunu ve istem yasası.

2. (Os. İcâp, Fr. Pollicitation, Al. Antrag, İng. Offer, Lâ. Pollicitatio) Başka biriyle anlaşmak için yapılan bildirim... Hukuksal anlamda kabule bağlı bir irade beyanıdır. Bk. Sunu ve onama.

SUNU ESNEKLİĞİ (Os. Arz elâstikiyeti, Fr. Élasticité de l'offre, Al. Angebotselastizitaet, İng. Elasticity of supply) Fiyat değişmelerine karşı satıcıların gösterdikleri tepki... Genel sürüm yasasına göre fiyatın yükselmesi üretimi artırır, düşmeyi azaltır. Fiyata karşı sürümdeki bu tepki *sürüm elâstikliği*ni dilegetirir. Ne var ki sürümdeki bu elâstiklik, aranındaki elâstiklik gibi hemen gerçekleşemez. Üretim zamana bağlı bir iş olduğundan fiyatlara göre hemen kısılamaz ya da hemen artırılmaz. Bu yüzden ki kısa dönemde fiyat yükselişleri ya da düşüşleri, sürümü hemen hiç etkilemez. Helé tarım gibi yılda bir yapılan üretimlerde sürüm elâstikliği belli bir sürede hiç yoktur, fiyat yükselişi ya da düşüşü gelecek yılın üretimini ve dolayısıyla sürümünü etkileyebilir.

SUNU-İSTEM AKIŞKANLIĞI

SUNU-İSTEM AKIŞKANLIĞI (Os. Arz ve talep seyyâliyeti, Fr. Fluidité de l'offre et demande) Arz ve talebin birbirlerine serbestçe ve kolaylıkla uyabilmeleri... Bir piyasada sürüm ve aranın akışkan olması, tam rekabetin gerçekleşmesi için başlıca koşuldur. Tam rekabetin gerçekleşebilmesi için ikinci bir koşul da, sürüm ve aranın atomlaşması, yani her sürüm ve aranın karşılaşmasının çok sayıdaki sürüm ve aranın içinde bir atom küçüklüğünde kalmasıdır. *Sürüm-aranın atomlaşması* deviminden gerek sürümün ve gerek aranın fiyatları etkileyecek bir durumda bulunmaması anlaşılır. Daha açık bir deyişle, tam rekabet şartlarının bir piyasada gerçekleşebilmesi için sürüm ve aranın hem akışkan hiçbir etkiyle zedelenmeksizim dileği gibi hareket serbestliğine sahip hem de atomlaşmış -bizzat kendisi de piyasayı etkileyemeyecek bir durumda olmalıdır. Ancak böyle bir piyasadır ki belli bir zamanda belli bir malın tek fiyatı vardır. *Bk.* Sunu ve istem yasası.

SUNULAN FİYAT (Os. Arzedilen fiyat, Fr. Au prix offert, Al. Zum angebotenen Preise, İng. At the offered price) Bir malın pazar fiyatı... *Bk.* Fiyat.

SUNU VE İSTEM (Os. Arz ve talep, Fr. Offre et demande, Al. Angebot und Nachfrage, İng. Offers and demands) Bir malı pazara çıkarmak ve o malı almak için gösterilen istek... Satmak ve satın almak eğilimlerini dilegetirir. *Bk.* İstem, Sunu, Sunu ve istem yasası.

SUNU VE İSTEM YASASI (Os. Arz ve talep kanunu, Fr. Loi de l'offre et de la demande, Al. Angebot und Nachfrage Gesetz, İng. Law of supply and demand) Arz ve talep değişiklikleriyle fiyat değişiklikleri arasındaki bağımlılık ilişkisini saptayan yasa... Bu yasaya göre satış fiyatı arz ve talep eğrilerinin kesiştiği noktada belirir, eşdeyişle *fiyatlar sunu ve isteme göre oluşur* (Fr. Les prix dépendent de l'offre et de la demande, Al. Die preise richten sich nach Angebot und Nachfrage, İng. The prices depend from the offers and demands) ya da *fiyatları saptayan sunu ve istemdir* (Fr. C'est l'offre et la demande qui fixent les prix). Bu yasa, sürümün aranımdan çok olduğu hallerde fiyatın düşeceğini ve aranın sürümden çok olduğu hallerde de fiyatın yükseleceğini dilegetirir. Çünkü bir piyasada aynı malı arayan on alıcıya karşı o maldan yüz tane varsa satıcılar kendi mallarını sürmek için aralarında rekabete

girişerek fiyatı düşürürler, buna karşı piyasada on tane bulunan bir malı yüz alıcı aramaktaysa alıcılar ihtiyaçları olan malı alabilmek için kendi aralarında rekabete girişerek fiyatı yükseltirler. Böyle durumlarda satıcılar ve alıcılar *böyle davranmak zorundadırlar*. Daha doğrusu, tam rekabet piyasasında, bu yasa, alıcıların ve satıcıların bilinçli davranışlarıyla değil, *kendiliğinden* işler. Liberallerin dedikleri gibi, sanki bir gizli hesap makinesi sürüm ve aranın oranlarının hesabını yaparak gereken fiyatı hemen meydana koymaktadır. Belli bir anda piyasadaki sürüm, ürettikleri ya da üretebilecekleri mal miktarlarına bağlı olarak satıcıların eğilimlerini; piyasadaki aranın da, zevklerine ve satılma güçlerine bağlı olarak alıcıların eğilimlerini gösterir. Alıcılar şu kadar malı şu fiyattan almayı, satıcılar şu kadar malı şu fiyattan satmayı kabul etmektedirler; demek ki aranan ve sürülen mal miktarları fiyatlara bağlıdır. Sürüm ve aranın eşit olduğu durumda -örneğin bir maldan yüz tane arıyor ve piyasada da o maldan ancak yüz tane varsa -beliren fiyata *denge fiyatı* denir. Çünkü satıcılar mallarının tümünü satacak, alıcılar da ihtiyaçlarının tümünü karşılayacaklardır; soru ve soruya karşı alınan karşılık dengededir. *Sürüm-aranın yasası*, rekabet piyasasında bu dengeyi sağlamak için işler. İstek çok ve karşılık azsa fiyatlar yükselecek ve bu halde yüksek fiyatları gören üretim de artarak karşılığı isteğe uyduracaktır; bunun tersi olarak istek az ve karşılık çoksa fiyatlar düşecek ve bu halde düşük fiyatları gören üretim durarak gene karşılığı isteğe uyduracaktır. Bir yandan karşılık isteğe uyarken öbür yandan istek de karşılığa uymaktadır; fiyatların yükselmesi üretimi ve dolayısıyla sürümü çoğaltırken aranı azaltır, buna karşı fiyatların düşmesi üretimi ve dolayısıyla sürümü azaltırken aranı çoğaltır. Sürüm ve aranın arasındaki eşitsizlik malın fiyatını, malın değerinin üstüne yükseltir ya da altına düşürür. Değişen, malın değeri değil, malın fiyatıdır (*Bk.* Fiyat, Değer). Ama malın değeri de sürüm ve aranın arasındaki eşitsizliğin doğurduğu koşullara bağlıdır. Aranın sürümden çoksa en elverişsiz koşullarda üretim yapan ve bundan ötürü de üretim fiyatları yüksek olan güçsüz firmalar da üretime katılırlar. O zaman malların toplumsal değerini bu güçsüz firmaların ürettikleri değer belirler. Buna karşı sürüm aranımdan çoksa rekabete ve hattâ orta derecedeki firmalar gereküz dayanamayıp üretim sürecinden çekilebilirler ki bu da bir değer değişikliği yaratır. Bu olgu, sürüm ve

aranımın malın değerine dolaylı bir etkisidir. Ne var ki bu değer dalgalanmaları, fiyat dalgalanmaları sürecinde fiyatlarla değerlerin farklılığını ortadan kaldırmaz. Bundan başka değer dalgalanmaları ancak sürümün aranım-dan çok ya da az olduğu uzun bir dönemde meydana gelebilir, kısa dönemde sürüm ve aranım eşitsizliği değeri etkilemez. Sürüm ve aranım, görüldüğü gibi, fiyatlarla diyalektik bir bağımlılık ve karşılıklı etki ilişkisi içindedir. Liberal ekonomistler fiyatı belirleyen tek etkenin *sürüm ve aranım* olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu, yanlıştır. Çünkü, sürüm ve aranım, fiyatı, ancak malın üretim süresiyle belirlenen gerçek değiştirme değerinin çevresinde etkileyebilir. Son çözümlemede, yani malın değerinin üstüne çıkan ve altına inen fiyatların birbirini yok edeceği uzun bir dönemde, malın fiyatını belirleyen etkenin sadece o malın yeniden üretimi için toplumsal olarak gerekli emek süresi olduğu açık seçik görülür. Çünkü, yukarıda da görüldüğü gibi, sürüm-aranım yasasının geçerli olduğu tam rekabet piyasasında yükselişleri alçalışlar ve alçalışları yükselişler izler. Fiyatların düşmesiyle sonuçlanmayan bir fiyat yükselişi ve fiyatların yükselmesiyle sonuçlanmayan bir fiyat düşüşü olanaksızdır. Yükseliş ve alçalış oranlarının, birbirlerini izleyerek, uzun bir dönemde birbirlerini yok edeceği matematik bir gerçektir. *Bk. Liberalizm, Fiyat, Rekabet, Değer.*

SUNU VE ONAMA (*Os. İçap ve kabul, Fr. Policitation et acceptation, Al. Antrag und annahme, İng. Offer and acceptance*) Başka biriyle anlaşmak için yapılan bildirim ve bu bildirimi kabul etme... Borçlar Kanunu'nun 3. ve onu izleyen maddeleriyle Ticaret Kanunu'nun 669. maddesinde hükme bağlanmıştır. *Bk. Sunu.*

SUYOLU (*Os. Kanal, Fr. Canal, Al. Kanal, İng. Channel, Lâ. Frétum*) İnsanlar tarafından açılmış ve su verilmiş seyrüsefere elverişli yol... Akdeniz'le Kızıldeniz'i birleştiren Süveyş Kanalı, Atlas Okyanusu'yla Pasifik Okyanusu'nu birleştiren Panama Kanalı vb. uluslararası nitelikte önemli kanallardır, gerek savaş ve gerek ticaret gemilerinin bunlardan geçmesi özel anlaşmalara bağlıdır. *Bk. Sular.*

SÜRDÜRÜM (*Os. Abonman, Fr., Al. Abonnement, İng. Subscription*) Peşin parayla belli bir süre için alıcı olma... Örneğin bu anlamda bir gazete abonmanından söz edilir, "sürdürüm ayın birinden başlar" (*Fr. L'abonnement court des le premier du moi, Al.*

Das Abonnement geht vom I. des Monats an, İng. The subscription dates from the 1st of the month) denir. *Bk. Sürdürümcü.*

SÜRDÜRÜMCÜ (*Os. Abone, Fr. Abonné, Al. Abonnent, İng. Subscriber*) Peşin parayla belli bir süre için alıcı olan... *Bk. Sürdürüm.*

SÜRDÜRÜM KARTI (*Os. Abone kartı, Fr. Carte d'abonnement, İng. Season ticket*) Abone olanlara abone eden tarafından verilen belge... *Bk. Sürdürüm.*

SÜRDÜRÜMLETMEK (*Os. Abone olmak, Fr. S'abonner, Al. Abonnieren, İng. To subscribe*) Peşin para vererek belli bir süre için belli bir şeye alıcı olmak... *Bk. Sürdürüm.*

SÜRDÜRÜM ÖDEĞİ (*Os. Abonman poliçesi, Fr. Police d'abonnement, İng. Floating policy*) Abonman karşılığında verilen poliçe... *Bk. Sürdürüm, Ödek.*

SÜRE

1. (*Os. Müddet, Fr. Durée, Al. Zeit-dauer, İng. Space of time, Duration*) Zamanın belli bir bölümü... *Sınırlanmış zaman* ya da *zaman parçası* olarak tanımlanır. Örneğin bu anlamda "Ankara'da dört gün kaldınız, bu süre içinde ne yaptınız?" denir.

2. (*Os. Mühlet, Mehil, Ecel; Fr. Délai, Terme, Répit; Al. Frist, Termin, Bedenkzeit; İng. Term, Delay, Respite; Lâ. Terminus, Dies*) Bir işlemin yapılması ya da bir gereğin yerine getirilmesi için ilgililerle saptanmış zaman... Hukuksal açıdan aynı anlamda olmak üzere Medenî Kanun'la Borçlar Kanunu'nda *ecel, vâde, müddet* deyimleri de kullanılmıştır. Örneğin hukuk dilinde *itirâz müddeti, cevâp müddeti* vb. denir, bütün bunlar *mehil* anlamındadır. Yargıç tarafından yönetime ait olarak verilen süreye *kazâi mehil* denir, aksi-ne karar verilmiş olmadıkça bu süreyi geçiren taraf ikinci bir mehil isteyebilir, ikinci mehil kesindir. Yasanın saptadığı ya da yargıcın kesin olarak verdiği mehile de *kat'i mehil* denir, bu mehil içinde gereken işlem yapılmazsa o hak düşer (sükut eder). Borçlar Kanunu'nun 262 ve 285. maddelerine göre süresi belli olmayan kirâlarda ve iş sözleşmelerinde anlaşmanın feshi için tarafların uy-mak zorunda buldukları süreye de *feshin ihbârı mehli* denir. *Bk. Süreaşımı.*

3. (*Os. Vâde, Fr. Échéance, Terme; Al. Verfall, Termin, Ziel, Faelligkeit; İng. Term, Maturity*) Bir borcun ödenmesi için önceden saptanmış zaman... Özellikle banka ve borsa dillerinde kullanılır, hukuk dilinde *mühlet* deyimıyla anlamdaştır. Bankacılık dilinde bel-

SÜREAŞIMI

li bir zamandan önce geri alınmamak koşu-
luyla yatırılan paraya *vâdeli*, her zaman geri
alınabilecek paraya *vâdesiz* denir. *Bk.* Süreli
işlemler, Süreli yatırımlar.

SÜREAŞIMI (*Os.* Mürûru zamân, *Fr.* Pre-
scription, *Al.* Verjaehrung, *İng.* Prescription,
Lâ. Praescriptio) Bir hak kazanma ya da bir
yükümlülüğün kurtulma için yasanın saptadı-
ğı belli bir zamanın geçmesi... Bu belli sü-
renin geçmesi üzerine bir hak kazanma du-
rumuna *iktisâbî mürûru zamân*, bir yüküm-
lülüğün kurtulma durumuna *iskaatî mürûru*
zamân denir. *Mürûru zamân'a sukutu hak*
müddeti'ni birbirine karıştırmamalıdır, çünkü
mürûru zamâna uğramış bir borcun ödenmesi
durumunda yapılan ödeme geçerlidir. Borçlar
Kanunu'nun 125. maddesine göre özel hukuk-
ta kural olarak süreaşımı on yıldır, 126. mad-
deye göreysi kimi alacaklar beş yıllık süreaşımı-
na bağlanmıştır. Ticâret Kanunu'nun 417,
597, 606 ve 818. maddelerine göre kimi ala-
caklar üç yıl; 438, 491, 509 ve 1012. mad-
delerine göre kimi alacaklar iki yıl; 110, 886
ve 889. maddelerine göre kimi alacaklar bir
yıl; 634. maddesine göre de kimi alacaklar
altı ay geçmesiyle süreaşımına uğrarlar. Me-
denî Kanun'un 119, 129, 130. maddelerine
göre kimi haklar altı aylık; 456, 437, 501, 513,
579. maddelerine göre de kimi haklar bir yıl-
lık mürûru zamâna bağlanmıştır. Aynı haklar-
da iki türlü süreaşımı vardır: *Âdî süreaşımı*
ve *olağanüstü süreaşımı*. Örneğin Medenî Ka-
nun'un 638. maddesine göre haklı bir neden
olmadığı halde tapu sicilinde üstüne kayde-
dilmiş bulunan bir gayrimenkulü aralıksız (fâ-
sılasız) ve kavgasız (nizâsız) olarak iyiniyetle
on yıl elinde bulundurmuş olan kimsenin o
gayrimenkul üstündeki hakkına itiraz oluna-
maz (*Âdî mürûru zamân*), Medenî Kanun'un
639. maddesine göre tapu sicilinde kayıtlı ol-
mayan ya da kayıtlı olup da sahibinin kim
olduğu anlaşılamayan bir gayrimenkulü ara-
lıksız ve kavgasız mâlik sıfatıyla yirmi yıl
elinde bulundurmuş olan kimse o gayrimen-
kulün kendi mülkü olmak üzere tapu siciline
tescili isteğinde bulunabilir (Fevk'alâde mü-
rûru zamân). Cezâ hukukunda süreaşımı re'
sen nazara alınması gereken bir kamu düzeni
kuralıdır, süreaşımının sonuçlarından vazgeç-
mek hakkı tanımamıştır. Cezâ Kanunu'nun
102. maddesine göre belli bir sürenin geçme-
siyle kamu dâvâsı düşer (Bu süre, işlenen su-
çun şiddetine göre kanunda saptanmıştır ve
değişir), 112. maddesine göre de belli bir sü-
renin geçmesiyle cezâ infâz edilemez (Bu süre
de cezânın derecesine göre değişik olarak ka-

nunda saptanmıştır). Bununla beraber Cezâ
Kanunu'nun 102 ve 118. maddelerine göre
süreaşımına uğramayan dâvâlar ve mahkûmi-
yetler de vardır. *Bk.* Süreaşımına bağlı olma-
yan hak.

SÜREAŞIMINA BAĞLI OLMAYAN HAK
(*Os.* Mürûru zamâna tâbî olmayan hak, *Fr.*
Droit imprescriptible, *Al.* Unverjaehrbares
Recht, *İng.* Imprescriptible right, Indefeasible
right) Belli bir sürenin geçmesiyle ortadan
kalkmayan hak... Örneğin Medenî Kanun'un
779. maddesine göre gayrimenkul rehnine bağ-
lanmış bir alacak süreaşımına uğramaz, Borç-
lar Kanunu'nun 138. maddesine göre de men-
kul rehnine bağlanmış bir alacak süreaşımı-
na uğrarsa da alacaklının rehnedilen şey üze-
rinden hakkını alabilmesini engellemez. Bu-
nun gibi nafaka isteme hakkı, isim üzerindeki
haklar vb. süreaşımına uğramazlar. *Bk.* Süreaşımı.

SÜREAŞIMINA UĞRAMIŞ (*Os.* Mürûru za-
mâna uğramış, *Fr.* Prescrit, *Al.* Verjaehrt, *İng.*
Barred by the statute of limitation) Bir hak
kazanmak ya da bir yükümlülüğün kurtul-
mak için yasanın saptadığı süreyi geçirmiş...
Örneğin bu anlamda "bu alacak süreaşımına
uğramış" denir. *Bk.* Süreaşımı.

SÜREAŞIMI SÜRESİ (*Os.* Mürûru zamân
müddeti, *Fr.* Délai de prescription, *Al.* Ver-
jaehrungsfrist, *İng.* Term of prescription, Term
of limitation) Süreaşımına uğramak için ya-
sâlarda saptanmış olan süre... *Bk.* Süreaşımı.

SÜREĞEN ENFLASYON (*Os.* Müzmin en-
flasyon, *Fr.* Inflation chronique, *Al.* Chro-
nische Inflation, *İng.* Chronical inflation) Pa-
ranın satınalma gücünün sürekli olarak ve
yavaş yavaş düşmesi... Özellikle geribiraktı-
rılmış ülkelere özgü bir enflasyon biçimidir.
Fiyatlar sürekli olarak yükselir, düşme şöyle
dursun, hiçbir zaman daha önceki çizgilerine
dönmez. Ancak halkı ürkütmek için kimi
fiyatlar devlet eliyle belli çizgilerde tutulur,
kimisi fiyatlar da düşürülür. Ne var ki bu
belli çizgide tutulan ya da düşürülen fiyatlar
gerçek fiyatlara olan farkı devlet kasa-
sından, eşdeyişle halkın kesesinden ödenir.
Daha açık bir deyişle tüccâr malının tam be-
delini dolaylı olarak gene halktan almış olur.
Bk. Enflasyon.

SÜREĞEN İŞSİZLİK (*Os.* Müzmin işsizlik,
Fr. Chômage chronique, *Al.* Strukturelle Ar-
beitslosigkeit, *İng.* Chronical unemployment)
Sürekli işsizlik... Geribiraktırılmış ülkelere öz-

gü bir işsizlik biçimidir. Köylerden kentlere ve yabancı ülkelere işçi akımları bu tür işsizliğin en açık belirtisidir. *Bk.* İşsizlik.

SÜREKLİ ALIM SÖZLEŞMESİ (*Os.* Mütevâli teslim mukavelesi, *Fr.* Contrat de livraison a exécution successive, *Al.* Sukzessivlieferungsvertrag, *İng.* Contract for successive performance) Tek bir sözleşmeye dayanarak belli bir bedel karşılığında belli miktar ve zamanlarda mal teslimine özgü alımsatım sözleşmesi... *Bk.* Sözleşme.

SÜREKLİ BORÇ ALMA (*Os.* Dâimî istikrâz, *Fr.* Emprunt perpétuel, *Al.* Anleihe ohne Tilgungsfrist) Sürüp giden borçlanma... Geribıraktırlmış ülkelerin gelişmiş ülkelere soyulma biçimlerinden biridir. *Bk.* Sürekli borç ilişkileri.

SÜREKLİ BORÇ İLİŞKİLERİ (*Os.* Dâimî borç münâsebetleri, *Fr.* Contrat a durée, Contrat successive; *Al.* Dauerschuldverhältnisse, *İng.* Durable obligations, Permanent obligations) Feshedilinceye kadar sürüpgiden borç alma ve borç verme sözleşmeleri... Örneğin elektrik, su, havagazı sözleşmeleri böyledir. *Bk.* Sürekli borç alma, Sürekli ilişkiler.

SÜREKLİ DÖKÜM (*Os.* Dâimî envanter, *Fr.* Inventaire permanent, *Al.* Permanente Inventur, *İng.* Perpetual inventory) Nicelik ve değer değişiklikleri sürekli olarak kaydedilen envanter... *Bk.* Döküm.

SÜREKLİ İLİŞKİLER (*Os.* Dâimî münâsebetler, *Fr.* Relations suivies, *Al.* Fortgesetzte Verbindungen, *İng.* Continued relations) Kesintisiz sürüpgiden ilişkiler... *Bk.* Sürekli borç alma, Sürekli borç ilişkileri, Sürekli alım sözleşmesi.

SÜREKLİLİK

1. (*Os.* Temâdi, *Fr.* Continuité, *Al.* Kontinuität, *İng.* Continuity) Sürekli olanın niteliği.
2. (*Os.* Dâimîlik, *Fr.*, *İng.* Perpetualisme, *Al.* Perpetualismus) Klâsik ekonomistlerin ekonomi yasalarını zamandan bağımsız olarak sürekli saymalarına Alman ekonomisi Knies'in verdiği ad.

SÜREKLİ MAL (*Os.* Dâimî mal, *Fr.* Marchandise successive) Kullanımı uzun süren mal... Örneğin buzdolabı, koltuk, yatak vb. böyledir. Buna karşı bir kezde kullanılan örneğin ekme *süreksiz mal* deyimiyle nitelenir. *Bk.* Mal.

SÜREKLİ ÜRETİM (*Os.* Dâimî istihâl, *Fr.* Production successive) Kesintisiz sürüpgiden

üretim... Anamalcı üretimin niteliğidir. Anamalcı üretim sürekli olmak zorundadır. Anamalcı dolaşım devresi ne kadar kısalsın kâr o oranda artar, eşdeyişle mal ne kadar çabuk satılırsa o oranda para artmış olarak gelir ve yeni bir üretime geçilir. Bir yıl içindeki üretim devrelerinin sayısını arttırmak, yıl içindeki toplam artık-değeri arttırmak demektir. *Bk.* Üretim, Gerekli emek, Anamalcılık.

SÜREKSİZ MAL *Bk.* Sürekli mal.

SÜRELGE YILI (*Os.* Takvim senesi, *Fr.* Année civile, *Al.* Kalenderjahr, *İng.* Calendar year) Ocak ayının birinci gününden başlayıp aralık ayının sonuncu gününe kadar süren yıl.

SÜRELİ ALIŞVERİŞ (*Os.* Vâdeli bey ve iştirâ, *Fr.* Marché a terme, Marché différentiel; *Al.* Zeitgeschæft, Termingeschæft, Differenzgeschæft; *İng.* Time bargain) Satın ve satın alınan bedeli ve satın alınan şeyi belli bir süre sonra vermeyi taahhüt ettikleri satış anlaşması... Satış akdinin özel bir biçimidir. *Bk.* Süre, Satış, Süreli işlemler.

SÜRELİ İŞLEMLER (*Os.* Vâdeli muâmeleler, *Fr.* Affaires a terme, Opérations a crédit, Marchés a livrer; *Al.* Lieferungsgeschäfte; *İng.* Transaction on credit, Contracts for future delivery) Belli bir süre sonra yerine getirilmeleri gereken işlemler... *Süreli alışveriş* deyimiyle anlamdaştır. Özellikle borsada bu gibi vâdeli işlemler yapılır. Primli ya da serbest işlem, çift ikramiyeli işlem, muhayyer işlem, rapor işlemi vb. gibi çeşitli biçimleri vardır. Bu gibi işlemler hukuk açısından geçerlidir, ancak Borçlar Kanunu'nun 504. maddesine göre tarafların maksadı sadece fiyat farkından yararlanmaksa vâdeli satış kumar ve bahis niteliğinde olur ve sözleşmeyi gerekli kılmaz. *Bk.* Borsa, Süreli alışveriş, Süre.

SÜRELİ SATINALMAK (*Os.* Vâdeli iştirâ, *Fr.* Acheter a terme, Acheter a crédit; *Al.* Auf Zeit kaufen, *İng.* To buy for account, To buy on credit) Parasını belli bir süre sonra ödemek ya da satın aldığı şeyi belli bir süre sonra teslim almak koşuluyla satın almak... *Bk.* Süreli alışveriş, Süreli işlemler, Bölek.

SÜRELİ SATIŞ (*Os.* Vâdeli fûruht, *Fr.* Vente a terme, *Al.* Zeitverkauf, *İng.* Forward sale) Parasını belli bir süre sonra almak ya da satıldığı malı belli bir süre sonra teslim etmek

SÜRELİ SATMAK

koşuluyla satış... *Bk.* Süreli alışverişi, Süreli işlemler, Bölek.

SÜRELİ SATMAK (*Os.* Vâdeli fûruht etmek, *Fr.* Vendre a terme, *Al.* Auf Zeit verkaufen, *İng.* To sell for account, To sell on credit) Parasını belli bir süre sonra almak ya da sattığı malı belli bir süre sonra teslim etmek koşuluyla satmak... *Bk.* Süreli satınalmak, Süreli alışverişi, Bölek.

SÜRELİ YATIRGALAR (*Os.* Vâdeli mevduât, *Fr.* Dépôts a terme, *Al.* Fristgebundene Depositen, *İng.* Time deposits) Bankaya belli bir süre sonunda çekilebilmek kaydıyla ve daha yüksek bir fâiz karşılığında yatırılan paralar... Ülkemizdeki uygulamada bu vâde en az üç ay ve en çok dört yıldır. Bankaların borç verdiği paraların vâdesi çok daha kısa olabilir. Vâdeli mevduât vâdesiz mevduâta göre çok yüksek bir fâiz alır. Fâiz oranlarının sık sık değiştirildiği ülkemizde şu anda altı ay vâdeli mevduâta yüzde elli fâiz verilmektedir. *Bk.* Banka, Süre.

SÜRERDURUM (*Os.* Statüko, *Fr.*, *Al.*, *İng.* Status quo) Belli bir durumdan önce geçerli olan hak ve borçların bu durumun sona ermesinden sonra da oldukları gibi uygulanacaklarını dilegetiren Lâtince deyim... Genellikle *savaştan önceki durum* (*Lâ.* Statu quo ante bellum)'un savaştan sonra da süreceğini dilegetirir.

SÜRESİ UZATILMIŞ BELGİT (*Os.* Vâdesi temdit edilmiş senet, *Fr.* Effet renouvelable, *Al.* Prolongationswechsel, *İng.* Prolonged bill) Ödeme süresi yenilenmiş senet... *Bk.* Süre.

SÜRE TANIMAK (*Os.* Mühlet vermek, *Fr.* Accorder un délai, *Al.* Einen Aufschub gewahren, *İng.* To grant a delay) Bir işlemin yapılması ya da bir gereğin yerine getirilmesi için belli bir zaman bırakmak... *Bk.* Süre.

SÜREYİ AŞMA (*Os.* Sürastarya, *Fr.* Sures-tarie, *Al.* Überliegezeit, *İng.* Demurrage, Over-lay days) Deniz taşımacılığında gemiyi kirâlayanın malın yükletilmesi ve boşaltılması için yükleme ya da boşaltma süresinden fazla beklediği zaman... Ticâret Kanunu'nun 1108 ve 1135. maddelerine göre, sözleşmede sürastaryadan sözedilmekle beraber bunun devam süresi saptanmamışsa bu süre on dört gündür. Gemi zamanında yükletilmez ya da boşaltılmazsa kirâlayana ayrıca bir tazminât verilmesi gerekir. *Bk.* Bekleme süresi, Süreyi aşma ödencesi.

SÜREYİ AŞMA ÖDENCESİ (*Os.* Sürastarya tazminâtı, *Fr.* Indemnité de surastaries, Droit de staries; *Al.* Liegegeld, *İng.* Demurrage) Malın yüklenmesi ya da boşaltılmasında gerekenden fazla bekletilen zaman için kirâlayana verilmesi gereken tazminât... *Bk.* Süreyi aşma.

SÜREYİ UZATMA (*Os.* Müddeti temdit, *Fr.*, *İng.* Prolongation, *Al.* Fristverlaengerung) Bir işi yapmak ya da bir gereği yerine getirmek için önceden saptanmış olan zamanı uzatma... *Bk.* Süre.

SÜRPRODÜKSİYON *Bk.* Aşırı üretim.

SÜRTÜŞMEDEN DOĞAN İŞSİZLİK (*Os.* Friksiyonel işsizlik, *Fr.* Chômage frictionnel, *Al.* Friktionale Arbeitslosigkeit, *İng.* Frictional unemployment) İşçilerin daha iyi bir işe geçmek için sık sık yer değiştirmelerinden ve iyi iş aramalarından doğan işsizlik... *Bk.* İşsizlik.

SÜRÜM (*Os.* Revâç, *Fr.* Écoulement, *Al.* Absatz, *İng.* Sale) Bir malın satılabilir olması... Bir paranın geçerliğini de dilegetirir. *Sürüm* deyimini dilimizde *sunu* (*Os.* Arz) anlamında da kullanılır. *Bk.* Sunu.

SÜRÜM-ARANIM YASASI *Bk.* Sunu ve istem yasası.

SÜS GİDERLERİ (*Os.* Tezyin masrafları, *Fr.* Impenses voluptuaires, *Lâ.* Impensae voluptuariae) Zevk gereksinmelerini sağlamak için yapılan harcamalar... Hukuk açısından Medeni Kanun'un 725, 907, 908. ve Borçlar Kanunu'nun 8, 64, 193, 205, 292, 293, 301, 394, 405, 407. ve Ticâret Kanunu'nun 869, 931. maddelerinde bu türlü harcamalar için hükümler vardır. Bu hükümlere göre bir şeyi gerivermek zorunda bulunan kimse o şeye harcadığı süsleme masraflarını geri isteyemez, ama o şeye zarar vermemek kaydıyla yaptığı süslemeleri söküp almaya hakkı vardır. *Bk.* Süsleme.

SÜSLEME (*Os.* Tezyin, *Fr.* Orner, Parer; *Al.* Verzieren, Schmücken; *İng.* Adorn, Embellish) Bir şeyin daha güzel görünmesi için bir takım katmalarda bulunma... *Bk.* Süs giderleri.

SWEETZY KURAMI (*Os.* Sweezy nazariyesi, *Fr.* Théorie de Sweezy) Anamalcılığın işleyiş mekanizmasını tekelleşme evresinde inceleyen ve saptayan kuram... Marx ve Engels, anamalcılığın işleyiş mekanizmasını çözümlenmişler ve meydana koymuşlar, tekelleşme ana-

malcılığın ilk belirtilerine de işaret etmişlerdi. Lenin, daha sonra, Marksçı kuramı geliştirerek anamalcılığın emperyalizm aşamasını çözümlendi. Ne var ki bunu yeterli bulmayan P. Sweezy ve Paul Baran, birlikte yazdıkları *Monopoly Capital* (New York 1966) adlı yapıtlarında anamalcılığın tekellilik evresindeki işleyişini incelemişler ve anamalcılığın bu yeni mekanizmasını açıklamaya çalışmışlardır. Bu iki ekonominin bu tutumları *Neo-Marksizm* adıyla nitelenmiştir. Tekelci evresinde, anamalcılığın itici gücü olan rekabet yoktur. Müteşebbisler yerlerini dev anonim şirketlere bırakmışlardır. İngiltere'nin emperyalizmi bile Amerika'nın *neo-emperyalizmine* dönüşmüştür. Bunlar, birbirlerinden çok farklı yapılarıdır. Sweezy ve Baran'a göre anamalcılığın bu yeni yapısı, Marx'ın *rekabet* ve *artık-değer* kavramlarına dayanan çözümlenmesiyle açıklanamaz. Marksçı diyalektiği geliştirerek rekabetin yerini *tekel*'lerin aldığı bu yeni yapıda *artık-değer* kavramı da *ekonomik artık* kavramına dönüşmüştür. Çünkü, anamalcılığın tekellilik evresinde çok önemli olan devlet gelirleri, malı paraya dönüştürmenin mâliyeti, verimsiz işçilerin ücretleri vb. gibi kategoriler Marx'ın *artık-değer* kavramının kapsamına alınmamıştır. Baran'la Sweezy'ye göre *ekonomik artık*, bir toplumun ürettiğiyle bu üretimin mâliyeti arasındaki farktır (Bk. *Artık-değer*). Bu artığa sahip olanların bunun ne kadarını tükettiklerini, ne kadarını yatırıma ayır-

dıklarına ve ne kadarını hangi biçimlerde israf ettiklerini bilmek tekelci mekanizmayı anlamak için çok önemlidir. Üstyapı, ekonomik artığın bu kullanış biçimleriyle belirlenir (Bk. Üstyapı, Altyapı). Anamalcılığın yıpratıcı çelişkisi tekellilikte de vardır, ama emeğin toplumsallaşmasına karşı üretim araçları mülkiyetinin bireyselleşmesi olgusundan farklıdır; tekelci çelişki, sürekli olarak büyüyen bir artık yaratıldığı halde bu artığı emecek tüketim ve yatırım alanları yaratılmamasındadır. Tekelci üretim sistemi, emebileceğinden fazla bir artığı yaratmayacak kadar düşük bir çizgide çalışmazsa, bunalıma düşmek zorunda kalacaktır. Demek ki, tekelci anamalcılık yaşayabilmek için yarattığı artığı harcayabilecek yollar aramak zorunda kalmış ve zorunlu olarak silâhlanmaya ve savaş ekonomisine dönüşmüştür (Bk. Savaş ekonomisi, Silâhlanma). Aksi halde, emilemeyen artık yaratılmayacağına göre, tekelci anamalcılık öldürücü bir durgunluğa düşerdi. Bu durgunluktan kurtulmak, zorunlu olarak militarizme ve emperyalizme bağlıdır. Şu halde, anamalcı tekellilik *sömürmek zorundadır*. Devlet, bu evrede, bütün varlığıyla ekonomik süreçte katılmıştır. Bu arada *serbest teşebbüs* kavramı da anamalcılıktaki anlamını yitirmiştir. Çünkü ekonomik tekeller, toplumun bütününe denetimleri altında tutmakta ve kendi çıkarlarına uygun biçimde yönetmektedirler. Bk. Tekelci anamalcılık, Emperyalizm.

S

ŞER-İ VERGİLER Osmanlı imparatorluğunda din kurallarına dayanarak alınan vergiler... *Cizye, öşür, haraç ve zekât* olmak üzere başlıca dört türüdür. Bunlardan *zekât* müslüman olmanın temel şartlarından biridir.

ŞİKAGO OKULU *Bk.* Friedman kuramı, Stigler kuramı.

ŞİRKET (*Os.* Şirket, *Fr.* Société, Association, Compagnie; *Al.* Gesellschaft, Körperschaft, Teilhaberschaft; *İng.* Society, Company, Partnership, Corporation, Co-partner; *Lâ.* Societas) İki ya da daha çok kişinin emek ve mallarıyla ekonomik bir amaca ulaşmak için sözleşmeyle birleşerek oluşturdukları topluluk... Türkçemizde *ortaklık* deyiimiyle dilegetirilir. Tek kişilik ekonomik teşebbüsler zamanla *şirket* halinde birleşmelere dönüşmüştür. Bunların en üstün biçimi, tekelci anamalcılığın dev tekel şirketleridir. Şirketler, ilk evrelerinde, *şahıs şirketleri* olarak belirmiş ve daha sonra *anamal şirketleri* kurulmuştur. Şirketler genellikle kolektif, komandit, anonim, limitet, kooperatif olmak üzere sınıflandırılır. Bunlardan her birinin yasalarla saptanan ayrı statüleri vardır ve ayrı yükümlülükler taşırlar. *Şirketlerin şirketi* denebilecek olan kartel, tröst, holding vb. gibi tekeller; şirketlerin anlaşmaları ya da birleşmeleriyle kurulmuştur. *Bk.* Anonim şirket, Kolektif şirket, Komandit şirket, Kooperatif, Limitet şirket, Tekelci anamalcılık.

ŞİRKET ANAMALI (*Os.* Şirket sermayesi, *Fr.* Capital social, *Al.* Gesellschaftskapital, *İng.* Partnership capital, Social stock) Ortaklar tarafından ortaklığa konulan ya da ödenmesi

taahhüt edilen para ve mal... Bunların toplamı, şirketin ana sermayesidir. Şirket sermayesi, şirketin daha sonraki faaliyet dönemlerinde yeni ortaklar tarafından yatırılan tüm paraları da kapsar. Aynı zamanda, şirketin faaliyeti sonucu olarak yaratılan artık-değerin birikimi de şirket sermayesidir. Açık bir deyişle anamal (sermaye), birikmiş emekten başka bir şey değildir. *Bk.* Anamal.

ŞİRKET MERKEZİ (*Os.* Şirket merkezi, *Fr.* Siège social, *Al.* Gesellschaftssitz, *İng.* Registered office) Bir şirketin yönetildiği yer... Şirketin yöneticileri burada görev yaparlar, genel kurulu burada toplanır. Medenî Kanun'un 49. maddesine göre şirketin merkezi, onun yasal konutudur (kanunî ikaametgâhidir). Bu yer, şirketin asıl faaliyette bulunduğu ve ticâret yaptığı yerden ayrı bir yer olabilir.

ŞİRKET SÖZLEŞMESİ (*Os.* Şirket mukaavelesi, *Fr.* Contrat de société, *Al.* Gesellschaftsvertrag, *İng.* Deed of partnership) Şirket kurmak için ortaklar arasında yapılan *sözleşme*... Anonim şirketlerde bu sözleşmeye *şirket ana statüsü* denir. Yalnız ortaklıklarda (âdi şirketlerde) bu sözleşme hiçbir biçime bağlı değildir. Ticâret şirketlerinde yasaların buyurduğu biçimde yapılması ve kimi yerde hükümet ya da mahkemenin tetkik ve tasdiki gerekir. *Bk.* Sözleşme.

ŞİŞİRME ANAMAL (*Os.* Mübâlâğalı sermaye, *Fr.* Capital soufflé, *Al.* Vorgetauschtes Kapital, *İng.* Watered capital) Bir şirketin kuruluşunda gerçek olandan daha fazla gösterilmiş anamal... Bunun çeşitli yolları vardır. Örneğin sermayeye katılan bir milyon liralık bir binâ beş milyon lira olarak kaydedilir. Sermâyenin şişirilmesi anamalcılara birçok kârlar sağlar.

T

TAAHHÜT *Bk.* Angajman.

TABAN FİYATI (*Os.* Asgarî fiyat, *Fr.* Prix de soutien, *Al.* Mindestpreise, *İng.* Support price) Herhangi bir mal ya da hizmet için devletçe saptanan en düşük satış fiyatı... Üreticiyi korumak için saptanır, mal ya da hizmet taban fiyatının altında satılamaz. Daha üstünde satılması yasaklanan fiyata da *tavan fiyatı* denir. Her ikisi de bir çeşit narhtır. *Bk.* Tavan fiyatı.

TAHMİN *Bk.* Geleceği kestirme.

TAHSİSÂT *Bk.* Ödenek.

TAHVİL (*Os.* Tahvil, *Fr.* Obligation, Titre de rente; *Al.* Obligation, Schuldverschreibung; *İng.* Obligation, Bond, Debenture) Devletçe ya da şirketler tarafından ödünç para almak için çıkarılan belli süreli ve fâizli borç senedi... Fâiz verme koşuluyla ödünç para karşılığında çıkarılan bu değerli kâğıtlara *tahvil* adı verilmesinin nedeni her an *paraya çevrilebilme* niteliğini taşımalarındandır. Bunlar her an paraya *tahvil edilebilirler*, ama enflasyon durumlarında ya da tahvili çıkaran şirketin iflâsı halinde tahvil sahipleri zarar ederler. Örneğin, son bunalımda birçok Amerikan şirketleri bir dolara karşı ancak iki sent verebilmişlerdir. Bununla beraber *devlet tahvilleri*, devlet var olduğu sürece, emin bir gelir kaynağı sayılmışlardır. Bankacılıkta *yatırım* deyimi, bankanın elinde bulunan tahvilleri de kapsar. Tahvillerden başka, içerden ve dışardan para toplanan yollarından biri de *hisse senedi* (Aksiyon) çıkarmaktır. Devletlerin ikili anlaşmalarla yaptıklarını anonim şirketler hisse senedi çıkararak yaparlar, eşdeyişle mülklerine yabancıları da ortak ederler. Tahvil, doğrudan borç alma işlemidir ve karşılığında fâiz verilir. Hisse senedi ise paydaş kılma işlemidir ve karşılığında kârdan pay verilir. Uygulamada verilen fâizle küçük hisse sâhiplerine dağıtılan kâr payı arasında hemen hiçbir fark yoktur. Bu yüzden kimi economicilerce tahvil, işletmenin zararına katılmadığından, hisse senedinden daha elverişli sayılır. Ne var ki sürekli enflasyon durumunda bulunan geribırakılmış ülkelerde tahvilin değeri sürekli olarak düştüğü halde hisse senedinin değeri yükselir. Verilen fâiz ya da kâr payı aşağı yukarı aynı olmakla beraber bu açıdan bakılınca da hisse senedi tahvil-

den daha elverişli görünür. Anamalcı düzende şirketler, halk-yığınlarının küçük-biriktirmelerini bu yollardan da sömürerek gittikçe güçlenirler ve anamallarını arttırlar. Bu sömürüye, egemen şirketlerin temsilcileri olan bankalar da katılır. *Bk.* Hisse senedi.

TAHVİL SAHİBİ (*Os.* İkrâz senedi sahibi, Tahvil sahibi; *Fr.* Porteur de l'obligation, *Al.* Obligationsinhaber, *İng.* Bondholder) Bir tahvili elinde bulunduran... Tahviller genellikle taşıyana (hâmiline) aittir, kim elinde bulunduruyorsa sahibi odur. Yabancı deyimler bundan ötürü *borç belgiti taşıyıcısı* anlamındadırlar.

TAKAS *Bk.* Değiştokuş.

TAKSİT *Bk.* Bölek.

TALEP *Bk.* İstem.

TALON (*Os.* Talon, *Fr.* Feuille de coupons, *Al.* Couponbogen, *İng.* Sheet of coupons) Fâiz ve temettü kuponu almak için hâmiline yazılı aracı senet.

TAM AKTARIM (*Os.* Tam ciro, *Fr.* Endossement nominatif, Endossement régulier; *Al.* Vollindossmant, *İng.* Endorsement in full, Special endorsement) Kendisine ciro edilen kimsenin adının ve başkaca niteliklerinin açıkça yazılarak imzalanmış ciro... Sadece imza konularak yapılan *açık ciro* deyimi karşılığında kullanılır.

TAMAMLAYICI ANT (*Os.* Mütemmim yemin, *Fr.* Serment supplétoire, *Al.* Ergaenzungseid) Ticâret defterlerinin doğruluğu üstüne defter sahibine yargıç tarafından ettirilen yemin... Ticâret Kanunu'nun 86. maddesine göre yaptırılır.

TAMAMLAYICI MALLAR (*Os.* Mütemmim emtia, *Fr.* Biens complémentaires, *Al.* Komplementaergüter, *İng.* Complementary goods) Kullanılması, başka bir malın kullanılması için gerekli bulunan mal... Örneğin tütün içmek için satın alınan pipo ya da ağızlık böyledir; tek başına kullanılamaz ve ancak tütün malının tamamlayıcısı olarak değer bulur. Alman economicisi Herman Heinrich Gossen tarafından ileriye sürülmüştür. Ne var ki Gossen bu deyimi, kendi *doyan istekler yasasının* açıklayamadığı tüketim malları için zorunlu olarak ilerisürmüş ve istekleri doyurmayan bütün öteki malları *tamamlayıcı mallar* adıyla nitelemiştir. *Bk.* Doyan istekler yasası.

TAM ÇALIŞTIRMA

TAM ÇALIŞTIRMA (*Os.* Tam istihdâm, *Fr.* Plein emploi, *Al.* Vollbeschaeftigung, *İng.* Full employment) Bütün üretim güçlerinin noksansız olarak işe koşulması... *Noksan istihdâm* deyimi karşılığında kullanılır. Beveridge ve özellikle Keynes gibi ekonomiçiler bu konunun üstünde önemle durmuşlar ve tam istihdâmı gerçekleştirecek öneriler ileri sürmüşlerdir. Keynes, Ricardo'nun *mukayeseli mâliyetler kuramına* karşı çıkararak, tam istihdâmı gerçekleştirebilmek için İngiltere'nin korunması ve gümrük resimleriyle ithalatını kısması gerektiğini önermiştir. Çünkü bu takdirde yerli mal üretimi artacak ve tam istihdâm gerçekleşecektir. Ne var ki bu durum, bir ülkede ithalatın kısılmasıyla istihdâmın yükselmesine karşı o ülkeye mal satan ülkelerde ihracatın azalmasıyla istihdâmın da azalmasını gerektirir. Kaldı ki tam istihdâm kuramsal bir varsayımdır. İşçi talebinin işçi arzına denk geldiği durum bir yana, işçi talebinin işçi arzından çok fazla olduğu durumlarda bile mevsim işsizliği ve teknolojik işsizlik gibi nedenlerle işsizlik daima varkalmıştır ve anamalcı üretim düzeninde (bu düzenin yapısı gereği), daima varkalacaktır. *Bk.* İşsizlik, Keynesçilik, Tam çalıştırma okulu.

TAM ÇALIŞTIRMA OKULU (*Os.* Tam istihdâm mektebi, *Fr.* École de plein-emploi) Keynesçilik... İngiliz economicisi John Maynard Keynes ve izleyicileri *tam istihdâm okulu* adı altında toplanırlar. Bu okulda şu Anglosakson ekonomiçileri toplanmışlardır: J. Robinson (1903-), Paul A. Samuelson (1915-), A. Hansen (1887-), F. Domar (1914-), R. Harrod (1900-), J. Duesenberry ve A. Lerner. Bu okula *toplumbilimci ekonomi okulu* da denir. Bu ekonomi anlayışının temel niteliği siyasal oluşudur ve devletin ekonomiyeye el atmasını önerir. *Bk.* Keynesçilik.

TAM REKABET *Os.* Tam rekabet, *Fr.* Concurrence parfaite, *Al.* Vollstaendige Konkurrenz, *İng.* Perfect competition) Tarafların fiyatlar üstünde en küçük bir etkileri bulunmadığı piyasa durumu... *Eksik rekabet* ve *akşak rekabet* deyimleri karşılığında kullanılır. *Tam rekabet*, klâsik liberallerin, özellikle Smith ve Ricardo'nun ilerisürdükleri bir varsayımdır: *Tam rekabet piyasası*; üretici, tüketici ve faktör sahiplerinin sonsuz sayıda olduğu ve alım satım işine serbestçe girip çıkabildikleri bir piyasadır. Böyle bir piyasada fiyat, sadece sürüm ve aranın yasasıyla gerçekleşir ve üretici, tüketici ve faktör sahip-

leri teker teker, kendiliğinden gerçekleşen bu fiyatı etkileyemezler, onların iradelerinden bağımsız olarak beliren fiyatlara boyun eğmek zorundadırlar. *Tam rekabet*, modern bir deyimdir, klâsikler aynı anlamda *serbest rekabet* deyimini kullanmışlardır. *Bırakınız yapınlar*-cı liberal anlayışa göre böyle bir piyasa kendi kendini dengeler. Tam rekabette denge durumu, sürüm ve aranın eşit olduğu, yani birbirlerini tıpatıp karşıladıkları durumdur. Bu dengenin gerçekleşebilmesi için tüketici, üretici ve faktör sahiplerinin maksimum bir durumda; yani alım satım ve sunuşlarından en yüksek bir çizgide buldukları da ayrıca varsayılmaktadır. Liberallere göre bu piyasa tüketici, üretici ve faktör sahiplerinin tümü için *en iyiyi* ve *en yararlıyı* gerçekleştiren bir piyasadır. Oysa 1930'larda, birini kötüleştirmeden ötekini iyileştirmenin mümkün bulunmadığı, yani birinin kazancının ancak ötekini kayıyla mümkün bulunduğu ve bundan ötürü de *tam rekabet şartları* varsayımının gerçeklere dayanmadığı ilerisürülmüştür (*Bk.* Oyum kuramı). Bununla beraber marjinalcilerin hemen tümü, Walras ve Avusturya okulu bütünüyle, Marshall ve Wicksell gibi ekonomiçiler kısmen, tam rekabet koşulları varsayımını sürdürmüşler ve kuramlarını bu varsayım üstünde temellendirmişlerdir. *Bk.* Eksik rekabet, Rekabet.

TAM YETKİ (*Os.* Tam selâhiyet, *Fr.* Blanc-seign, *Al.* Blankovollmach, *İng.* Blank letter of attorney) Bir kâğıdın altına sadece imza atarak dilediği gibi doldurmasını kâğıdın verildiği kişiye bırakmak.

TANIK (*Os.* Şâhit, *Fr.* Témoin, *Al.* Zeuge, *İng.* Witness, *Lâ.* Testis) Bilgi veren üçüncü kişi... Herhangi bir dâvâda tarafların dışında bilgisine başvurulmuş kişiyi dilegetirir. Yasalar gereğince tanıklar çağrıldıkları mahkemeye gelmek ve duruşmada hazır bulunmak, bilgilerini doğru olarak söylemek ve yemin etmek zorundadırlar. Bunun dışında, örneğin Medeni Kanun'un 108. maddesine göre evlenme töreninde, 479. maddesine göre vasiyet senedi düzenlenirken ve Noter Kanunu'nun 33. maddesine göre noterlerce re'sen senet düzenlenirken tanık bulundurmamak zorunludur.

TANITIM (*Os.* Reklâm, *Fr.* Réclame, *Al.* Reklame, *İng.* Advertisement) Bir malın sürümünü sağlamak için yapılan propaganda... *Bk.* Tanıtımcılık.

TANITIMCILIK (*Os.* Reklâmcılık, *Fr.* Publicité, *Al.* Informative Reklame, *İng.* Adver-

tising) Reklâm yapma işi... *İlançılık* da bu deyimim kapsamındadır. Daniel Bell şöyle yazmaktadır: "Amerikan vatandaşı sabah karandıktan gece yarısına kadar sıkıyönetim altında yaşamaktadır. Bu sıkıyönetim, reklâmcılığın sıkıyönetimidir. Günlük yaşamında gördüğü, işittiği, dokunduğu, tadına baktığı her şey ona bir şey satabilmek çabasına dayanır. *Reklâmcılık*, onun benliğine işleyebilmek için bütün marifetini kullanmakta, kızdırmakta, şaşırtmakta, sınırlandırmakta, fakat en sonunda onun direncini kırarak mutlaka ona bir şey satmaktadır" (*The Erosion of Work, "The New Leader"*, 13, 9. 1954).

TANITMALIK (*Os. Târifnâme, Prospektüs; Fr., İng. Prospectus, Al. Prospekt*) Herhangi bir şeyin tanıtılması için yapılan yazılı ilân.

TAPU BELGİTİ (*Os. Tapu senedi, Fr. Titre de propriété foncière, Al. Grundbuchauszug, İng. Deed of real estate, Extract from land register*) Tapu dâirelerince gayrimenkul sahiplerine mülkiyetin kanıtı olmak üzere verilen senet... Tapu Kanunu'na göre mâlikin adını, sanını, gayrimenkulün kadastro durumunu, sınırlarını, cinsini, miktarını ve değerini saptar. *Bk. Tapu kütüğü.*

TAPU KÜTÜĞÜ (*Os. Tapu sicili, Fr. Registre foncier, Al. Grundbuch, İng. Land register, Official title register*) Gayrimenkuller üstündeki aynı hakları göstermek üzere devletçe tutulan resmî sicil... Medenî Kanun'un 633, 910, 937. maddeleriyle Tapu Kanunu'na ve Tapu Sicili Nizamnamesi'ne göre tutulur. *Bk. Tapu belgiti.*

TARIM (*Os. Ziraat, Fr. Agriculture, Al. Landwirtschaft, Ackerbau; İng. Agriculture*) Toprakta üretme... Kırsal bölgelerde ekip biçme yoluyla gerçekleştirilen üretimi dilegetirir. *Tarım*, insanların yaşayabilmek için gerçekleştirdikleri ilk üretim biçimidir, bu anlamda *sanaî* deyimi karşılığdır. Antikçağda zanaat ve ticâret küçümsenir, tarım övülürdü. Çiftçilik, özgür insanlara özgü bir iş ve bir asker yetiştirme okulu sayılırdı. Eski Yunanlılar zanaatkarları vatandaşlığa almıyorlardı. Romalılar da bir Romalının küçük bir tüccâr ya da zanaatçı hayatı yaşamasına izin vermezlerdi. Ortaçağ feodalizmi bu değer yargılarını tam tersine çevirmişti. XII. ve XIII. yüzyıllarda haclı seferleriyle gelişen ticâret-haclı seferlerinin nedeni dinsel değil, tümüyle ekonomiktir-tarımı da büyük ölçüde geliştirmiştir. Açılan yeni pazarlara yeni ürünler yetiştirmek gerekiyordu, bu yüzden pa-

pazlar bile manastırlarda tarımsal üretime koyulmuşlardı. İlk tarım biçimi, toprağı sıvri uçlu bir sopayla kazmakta ki cilâlı taş devrinde gerçekleşmiştir, bu yüzden bu büyük ekonomik devrime *neolitik devrim* denir. Çünkü artık, beslenmek için değil, ilerde tüketilmek için üretiliyordu ve bu bir *ürün fazlası* meydana getirmektir. İnsan böylelikle, bütün zamanını beslenmek için gerekenleri toplamaya harcamaktan kurtulmuş, gelişme olanağına kavuşmuştu. Bu devrimden önce insan, hayvandan biraz daha akıllıca, ama tıpkı hayvan gibi, ağaçlardan meyve toplayıp öteki hayvanları avlayarak yiyeceğini *pasif* bir biçimde elde ediyordu. Bu devrimden sonraysa *aktif* bir üretime girilmiş olmaktadır. Tarım tekniği de gittikçe gelişmiş ve bu alanda ikinci büyük devrim olan *sulamalı tarım* geçilmiştir. Tarihçi Heichelheim şöyle der: "Çağdaş anamalcılığa kadar bütün uygarlıkların temelinde tarım yatar". Sulamalı tarım, toprağın verimini görmemiş bir oranda arttırmış ve ürün fazlasını büyük çapta çoğaltarak uygarlıkların gerçekleşmesini sağlamıştır. *Tarım*, önce, hayvancılığa karşı insansal bir işbölümü yaratmıştır ve değiştirme ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştır. Hayvan ürünleriyle tarım ürünlerinin değiştirilmesi, değiştirme olayının gelişmesinde ilk büyük devrimdir. Sonra, şehirle köyün birbirinden ayrılmasının nedeni olarak, insanlar arasında gerçek bir işbölümünü doğurmuştur. Böylelikle kafa ve kol işleri de birbirinden ayrılmış olmaktadır. Ne var ki tarım, böylelikle ve aynı zamanda, kendi yarattığı değiştirme hareketinin gittikçe dışına itilmeye başlamıştır. Bununla koşutlu olarak da tarım gelirlerinin tarım dışı kesime, ister vergi ister tarım kredisi fâizi biçiminde olsun, aktarılması çabaları hızlanmıştır. Kimi ülkelerde izlenen, tarım ürünlerinin fiyatlarını yüksek tutma politikası da, bizzat üretici olan köylülere değil, büyük toprakların sahibi olan toprak ağalarına yaramaktadır. Kendi geçimine yetecek üretim yapan köylüler bundan hiç yararlanmadıkları gibi, geçimleri için toprak ürününü satın alma durumunda bulunan köylüler de üstelik toprak ağalarının bu fazla kazançlarını kendi ceplerinden ödemektedirler. Ekonomiklerin çoğu, çağdaş ekonomide, tarımın sonunun geldiği kanısındadırlar. Tarihsel süreçte tarımın geliştirici etkisi saygı ve sevgiyle anılmakla beraber, günümüzde, toprak ağaları ve köylüleriyle birlikte tarımsal kesimin anamalin gelişmesini kösteklediği bir gerçektir (bunun çeşitli nedenleri vardır. *Bk. Toprak reformu*). Bu yüzden "kaynaklar tarımdan çekilmeye zorlanmalıdır". Amerika-

TARIM BANKASI

lı ekonomici Samuelson şöyle der: "Acaba bunlar zalim ve gaddar düşünceler mi? Bir vatandaş olarak evet. Ama bir ekonomici olarak, bu işin başkaca bir çözüm yolu yoktur" (Bk. *İktisat*, 3. baskı, s. 461). Bk. Toprak, Toprak reformu, Sanâyi.

TARIM BANKASI (Os. Ziraat bankası, Fr. Banque agricole, Banque d'agriculture; Al. Agrarbank, Landwirtschaftsbank; İng. The agricultural bank) Tarımsal krediler veren banka... Ülkemizde ilk kez 1863 tarihinde Mithat Paşa tarafından kurulmuştur. Cumhuriyetten sonra 3202 sayılı kanunla *T. C. Ziraat Bankası* adını alan bu banka, 3460 sayılı kanunla iktisâdî devlet teşekkülleri arasına sokulmuştur. Bk. Banka.

TARIM İŞÇİLERİ (Os. Ziraat ameleşi, Fr. Ouvrier agricole, Al. Landarbeiter, İng. Agricultural labourer) Tarım kesiminde çalışan emekçiler... Tarım kesiminde kol güçleriyle çalışan topraksız köylüleri dilegetirir. *Yarıcı* ve *ortakçılardan* farklı olarak malca ya da paraca ödenen bir ücret karşılığında çalışırlar. Sosyo-ekonomik açıdan *köylü* ve *çiftçi* niteliğinde değil, *emekçi* niteliğindedirler. Çalışma süreleri çoğunlukla tarım mevsimiyle sınırlıdır. Pazarlık güçleri yoktur, daha köylerindeyken araçlar eliyle ve yok pahasına kirâlanarak gruplar halinde mevsimlik işyerlerine götürülürler. Ülkemizde köylü nüfusunun yüzde 20'sinin tarım işçisi olduğu hesaplanmıştır (Bk. Dr. Korkut Boratav, *Gelir Dağılımı*). Bk. Tarımsal anamalcılık, Emekçi.

TARIM KOOPERATİFLERİ (Os. Ziraat kooperatifleri, Fr. Coopératives agricoles) Tarımsal amaçlarla tarımcıları bir araya toplayan kooperatifler... Bu alanda dört türlü kooperatif biçimi vardır: Tarımsal üretimi koruyup sürdürme kooperatifleri, tarımsal araç ve gereç sağlama kooperatifleri, tarımsal satış kooperatifleri, ortaklaşa işletme kooperatifleri.

TARIM REFORMU Bk. Toprak reformu.

TARIMSAL ANAMALCILIK (Os. Zirâî sermayecilik, Zirâat sermayedarlığı; Fr. Capitalisme agricole) Tarım kesiminde gerçekleştirilen anamalcılık... Toplumcu ekonomi deyimidir. Toplumcu yazarlara göre tarım kesiminde anamalcılığın gerçekleştirilmesi için toprağa bir anamal yatırılması ve bu anamalin değişken bölümüyle işçi çalıştırılması ve artık-değer üretilmesi gerekir. Tarımsal anamalcılık toprak sahipliğinden, kimi yerde her ikisi de aynı kişide birleşmiş bulunsa da, farklı

bir yapıdır. Toprak sahibinin elde ettiği *rant*, tarım anamalcısının elde ettiği *artık-değer*'dir. Tarım anamalcısı toprak sahibinden rant karşılığında toprağı kirâlar ve işletir. Toprağı anamalcı biçimde işletilmesinden elde edilen artık-değerin bir bölümü *saltık rant* olarak toprak sahibinin cebine girer ve anamalcı üretime katılmaz. Bu durum anamalcıların zararına çeşitli sonuçlar doğurur. Sanâyi kesiminde artık-değerin tümünü elde eden anamalcı tarımsal kesimde bu artık-değerin bir bölümünü toprak sahibine ayırmakla anamalcı üretimde elde edilen ortalama kârdan dolayı olarak zarar eder. Tarımsal kesimde toprağın özel mülkiyet konusu olması anamalcılık için birçok bakımlardan büyük bir engeldir (Bk. Saltık rant, Toprak reformu). Tarihsel süreçte anamalcılığın, kalıntısı toprak sahipliği biçiminde devam eden feodal düzenle çatışmasının temel nedeni budur. Bu neden ancak büyük toprak sahipliğine son veren toprak reformlarıyla ya da toprak sahibini tarım anamalcılığına dönüştüren tarım reformlarıyla yok edilebilir. Anamalcılığın gelişebilmesi için tarımsal kesimde toprak rantının ortadan kaldırılması önkoşuldur. Büyük anamalcı ülkelerde anamalcı gelişmeye olanak sağlayan bu reformlar başarılmıştır. Anamalcı yazarlara göre de tarımsal anamalcılık, toprak rantına pay ayırmaktan kurtulmuş bir anamalcılık olmalıdır. Tarım kesiminde elde edilen artık-değerin tümü ortalama kârı gerçekleştiren sürece katılmaldır. Bu katılma, tarım kesiminin birçok özellikleri yüzünden ortalama kâr oranını bir hayli yükseltir ve anamalcılığı geliştirir. Bk. Tarım, Rant, Saltık rant, Anamalcılık, Toprak reformu, Artık-değer, Tarım işçileri, Tarımsal emek.

TARIMSAL ARTIK-ÜRÜN (Os. Zirâî mahsul fazlası, Fr. Surproduit agricole) Tarım kesiminde elde edilen ürün fazlası... Değiştirme olayı (mübâdele), tarihsel süreçte, tarımsal artık-ürünün elde edilmesiyle başlamıştır. Ürünü değiştirebilmek için, üreticinin ihtiyacına yetecek ürün miktarından fazlasını elde etmesi gerekiyordu. Tarımsal artık-ürün elde edilemeseydi, hiçbir bilimsel ve kültürel faaliyet gerçekleşmeyeceği gibi, sanâyi de oluşmazdı. İnsanlar bütün zamanlarını kendi yiyeceklerini sağlamaya çalışarak geçirirlerdi. Bu yüzden ekonomi edebiyatında "tarımsal artık-ürün uygarlığın temelidir" denir. Bk. Artık-ürün.

TARIMSAL BÖLÜŞÜM (Os. Zirâî tevzii vâridât, Fr. Distribution des revenus agricoles)

Tarımdan elde edilen artık-ürün ve artık-değerin kimler tarafından paylaşıldığı ve pay oranı... Toplumcu ekonomi anlayışına göre tarımsal kesimde elde edilen artık-ürünü ve artık-değeri tarımda bizzat çalışanlar yaratır. Bunlar küçük çiftçilerle tarım işçileridir. Tarım işçileri sadece kendilerini üretirler ve tarımsal gelirden hiçbir şey almazlar. Tarımsal bölüşümde hiçbir tarımsal emek harcamadıkları halde en büyük payı alan toprak sahipleridir. Bağımsız küçük çiftçilerle köy zanaatkarları artık-üründen pek küçük bir pay alabilirler. Tarımdan elde edilen artık-değerin bir bölümü tarım anamalcısına gider. Artık-ürün ve artık-değerin bir bölümünü vergi biçiminde devlet alır ve bürokratlara paylaştırır. Tarımsal gelirin bir bölümünü de fâiz adı altında tefeciler alır. *Bk.* Bölüşüm, Bölüşüm kuramı, Gerekli emek.

TARİMSAL EMEK (*Os.* Zirâî sây, *Fr.* Travail agricole) Tarımı gerçekleştirmek için harcanan emek... *Tarımsal emek* de üretimde harcanan bütün emekler gibi değer yaratır. Toplumcu ekonomi anlayışına göre toprak, anamalcı tipte işletildiği takdirde, tarımsal emekten artık-değer ürer. Tarımsal anamalcılık, toprağın ve topraktan elde edilen ürünlerin mal haline geldiği bir toplumda belirir ve ortalama kâr getirecek anamalin tarım alanına yatırılmasından doğar. Tarımsal emeğin ürettiği artık-değerin, sanâyide kullanılan emeğin ürettiği artık-değerden farkı; tarımsal emeğin ortalama kârla toprak rantını kapsayan iki yanlı bir artık-değer üretmesidir. *Bk.* Emek, Tarımsal anamalcılık, Rant, Saltık rant, Artık-değer, Tarım işçileri.

TARİMSAL İŞLETME (*Os.* Zirâî müessese, *Fr.* Entreprise agricole, Exploitation agricole; *Al.* Agrarunternehmen, Landwirtschaftlicher Betrieb; *İng.* Agricultural enterprise, *Lâ.* Rusticum, Praedium) Tarımsal üretim ve satış işletmesi... Hukuk açısından ekonomik bir birlik durumunda işletilmesi gereken kalıtsal (mirâsen intikal eden) tarımsal malları dilegetirir. Medeni Kanun'un 325, 597, 744. maddelerine göre bunların işletilmesi işletilebilecek nitelikte oldukları anlaşılan isteklilere, bunlar arasında da oğullara (erkek mirâsçılara) bırakılır.

TARİMSAL KREDİ (*Os.* Zirâî kredi, *Fr.* Crédit agricole, *Al.* Agrarkredit, *İng.* Agricultural credit) Bankaların tarım kesimine verdikleri kredi... Bu kredi büyük çiftçilerle çiftlik sahiplerine verilir. Köylülere verilen kredi ancak devlet bankalarının sağlanır, özel ban-

kalar köylüye kredi vermez. *Bk.* Kredi, Tarımsal kredi kooperatifleri.

TARİMSAL KREDİ KOOPERATİFLERİ (*Os.* Zirâî kredi kooperatifleri, *Fr.* Coopératives de crédit agricole, *Al.* Laendliche Kreditgenossenschaft, *İng.* Agricultural cooperative credit society) Tarım üreticilerine bankalardan kredi sağlayan kooperatifler... Bankalar köylüye kredi vermek istemezler, çünkü tâkibi ve tahsili güçtür, bu yüzden çiftçilerin kredi ihtiyaçları bu kooperatifler aracılığıyla sağlanır. Kooperatif, krediyi bankadan toptan alır ve üyelerine dağıtır, böylelikle de bankayı tek tek köylülerle uğraşmaktan kurtarır. *Bk.* Tarımsal kredi.

TÂRİFE (*Os.* Târife, *Fr.*, *Al.* Tarif, *İng.* Tariff) Fiyat ya da zaman gösteren çizelge... *Bildirmelik* deyimileyle özleştirilmiştir. Arapçadır, *anlatmak* anlamına gelen Arapça *tarif* sözcüğünden türemiştir ki onun da aslı *bilgi* anlamındaki *irfan* sözcüğüdür, *târife bilgi veren bir çizelge*'dir. Örneğin hangi maldan ne kadar gümrük alınacağını gösteren çizelgeye *gümrük tarifesi* denir. Lokanta, muhallebeci vb. gibi yiyecek malları satan dükkânlar da sattıkları yiyeceklerin fiyatlarını bildiren tarifeler asmaya belediyelerle mecbur tutulabilirler. Tarifeler genellikle saptanmış fiyat ya da zamanı gösterirler. Fiyat açısından zorunluk niteliğini taşıyor, örneğin taşıt tarifeleri zorunludur, bir vapura ya da bir uçağa binmek için tarifede yazılı olan fiyatı zorunlu olarak ödemek gerekir. *Târifeler* rekabet alanının dışında yer alırlar, bundan ötürü de bir tekel durumunu içerirler. Aynı iş ya da hizmet için değişik tarifeler de uygulanabilir. *Duvara asılan bildirmelik* (*Fr.* Horaire, *Al.* Fahrplan, *İng.* Time table) ve *cepte taşınan bildirmelik* (*Fr.* Indicateur, *Al.* Kursbuch, *İng.* Steamers) olmak üzere özellikle vapur, tren, uçak gibi taşıtların zamanını gösteren çeşitli biçimleri vardır.

TARİHÇİ OKUL (*Os.* Tarihçi mektep, *Fr.* École historique, *Al.* Historische Schule, *İng.* Historical school) Ekonomik süreci tarih incelemeleriyle açıklayan okul... *Alman tarihçi okulu* adıyla anılır. Kurucusu Alman ekonomisi W. Rosher'dir (*Bk.* Rosher kuramı). Ekonomik kurama hiçbir yenilik getirmedikleri halde ekonomik olayların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuşlardır. *Bk.* Alman tarihçi okulu.

TARİHSEL MÂLİYET (*Os.* Tarihi mâliyet, *İng.* Historical cost) Herhangi bir malın sa-

TARİHSEL ÖZDEKÇİLİK

tin alındığı tarihteki mâliyeti... Herhangi bir malın satın alındığı tarihteki malolma değeri anamalcı ekonomi edebiyatında bu deyimle dilegetirilir. Örneğin 1980 yılında on milyon lira eden bir binânın tarihsel mâliyeti satın alındığı 1970 yılındaki satın alma fiyatı olan bir milyon liradır. *Bk. Mâliyet.*

TARİHSEL ÖZDEKÇİLİK (*Os. Tarihi maddecilik, Fr. Matérialisme historique, Al. Historischer Materialismus, İng. Historical materialism*) Toplumsal ve ekonomik gelişmenin yasalarını saptayan kuram... Alman düşünürleri Karl Marx'la Friedrich Engels'in birlikte oluşturdukları bu kurama göre, insanlar arasında kurulan bütün ilişkilerin temeli özdekseldir. İnsanlar önce yaşayacak durumda olmalıydılar ki tarih yapabilsinler. Yaşayacak durumda olmak demek; yemek, içmek, barınmak vb. demektir. Demek ki yaşamlarının toplumsal üretimi içinde insanlar, birbirleriyle, iradelerinin dışında zorunlu ilişkiler kurarlar. Bu ilişkiler, üretim tarzlarının zorunlu ilişkileridir. Bu ilişkilerin bütünü, toplumun ekonomik yapısını meydana getirir. İnsanların varlıklarını belirleyen şey bilinçleri değildir, tersine, insanların toplumsal varlıklarıdır ki bilinçlerini belirler (*Bk. Altyapı*). Bu ilişkiler nasıl ebedî olmayıp tarihsel ve gelip geçiciyseler, onların soyut dilegetirilişleri olan düşünceler ve kategoriler de tarihsel ve gelip geçicidirler (*Bk. Üstyapı*). Yeni üretim güçleri (yani, başta insan olmak üzere üretimde kullandığı toprak, her türlü âlet ve bilgiler) kazanan insanlar, tarih boyunca, üretim tarzlarını ve bundan ötürü de üretim ilişkilerini değiştirmişlerdir. İnsanlık tarihi, üretim güçlerinde ve ona bağlı olarak üretim tarzlarında ve bundan ötürü de üretim ilişkilerinde meydana gelen bu gelişimsel dönüşmelerle oluşmuştur. Üretim gücünün artması ve değişmesi nasıl üretim tarzlarını ve ilişkilerini değiştirmişse, öylece, bunlardan meydana gelen düşünce ve kategorileri de değiştirmiştir. Çağdaş anamalcı üretim biçimi ve bundan doğan üretim ilişkileri, böylesine tarihsel bir gelişme ve dönüşme sonunda, ilkel komünal üretim biçiminin köleci üretim biçimine, köleci üretim biçiminin feodal üretim biçimine, feodal üretim biçiminin de anamalcı üretim biçimine dönüşmesiyle meydana gelmiştir. O da, ötekiler gibi, bütün üstyapılarıyla birlikte, ebedî olmayıp tarihseldir ve gelip geçicidir. Bütün bu tarihsel dönemlerde görelî süreklilik, üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin birbirlerine uygun düşmeleriyle sağlanır. Bu görelî süreklilik, zamanla, üretim güçleri ve üretim

ilişkileri arasında başlayan uyusturulamaz çelişmenin aşılmasıyla bozulur. O zaman toplum yeni bir üretim tarzına dönüşür ve bu yeni tarza uygun düşecek yeni üretim ilişkileri kurar. Anamalcılık da nasıl böylesine bir dönüşmeyle, tarihsel ve zorunlu bir gelişmenin sonucu olarak gerçekleşmişse, öylece, tarihsel ve zorunlu bir gelişmenin sonucu olan toplumsallığa dönüşecektir. Çünkü anamalcılığın temel çelişkisi, emeğin gittikçe toplumsallaşmasına karşı üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin gittikçe bireyselleşmesidir. Demek ki bu gelişmenin aşılması, üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin de, tıpkı emek gibi, toplumsallaşmasıyla gerçekleşecektir. Bu aşamada, insanlık tarihine hükmetmiş olan dış güçlerin tümü insanların egemenliği altına girecektir. Ancak bu aşamadan sonradır ki insanlar, kendi tarihlerini kendileri yaratacaklardır. Bu aşama, *insanlık-öncesi çağ'ın insanlık çağ'ına* dönüştüreceklerdir. *Bk. Toplumsallık, Diyalektik ekonomi, Metafizik ekonomi, Ekonomik yasalar, Ekonomik öğretiler.*

TASARI KREDİSİ (*Os. Proje kredisi, Fr. Crédit de projet*) Bir ülkenin başka bir ülkeye önceden gördüğü ve onaylandığı bir projeyi gerçekleştirmek için verdiği ödünç... *Program kredisi* deyimini karşılığında kullanılır. Bu ödünç biçiminde ödünç veren ülkenin çıkarları sözkonusudur. Bu çıkarlar, ekonomik ya da siyasal, ya da hem ekonomik hem siyasal olabilir. Çoğunlukla bir yabancı ülke, bu biçim krediyile, satamadığı malları satmak ya da mallarını pahalıya sürmek amacını güder. Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi uluslararası ödünç kurumları sadece *proje kredisi* vermektedirler. Ama bunların verdikleri krediyile herhangi bir ülkeden satın alma yapılabılır, yani bir ülkenin verdiği kredi gibi kayıtlı değildir. Bu kuruluşların verdikleri kredinin amacı daha çok siyasaldır. *Bk. Kredi, İzlençe kredisi.*

TASARRUF (*Os. Tasarruf, Fr. Épargne, Al. Sparen, İng. Savings*) Gelirin tüketilmeyen bölümü... *Tutum* (Arttırma ve biriktirme) deyimiyile özleştirilen bu Arapça deyim, aynı zamanda *kullanma* anlamına da dilegetirir. Bu anlamdaki *tasarruf hakkı*, ilkece, *mülkiyet hakkından* doğar. Bir kimse, ancak *mülkünü*, yani maliki olduğu, mülkiyeti altında bulundurduğu şeyi *tasarruf* edebilir. Ne var ki Osmanlılarda mülk, *devlet* demektir. Bu yüzden de *tasarruf hakkı* bir çeşit *intiâ hakkı* anlamına kayarak *mülkiyetine sahip olmadan kullanma* anlamını dilegetirmiştir. Osmanlı eko-

nomisinde toprak, devletin mülküydü, *reâyâ* (sözcük olarak *sürüler* demektir, *halk* anlamında kullanılır) ya da bu anlamda bir tasarruf hakkı tanınmıştı. Türk hukukunda ve dolayısıyla Türk dilinde *mülkiyet* kavramı yoktur, bu kavram İslâm hukukuyla gelmiştir. Türk hukukunda *elinde bulundurmamak* vardır. Halk da, Osmanlı ekonomisinde, devletin mülkü olan toprağı elinde bulunduruyor, onu kullanarak bu anlamda ona *tasarruf* ediyordu. *Biriktirme* ya da *tutum* anlamındaki *tasarruf*, gelirin tümünü harcamayıp bir bölümünü saklayıp toplamayı dilegetirir. Anamalcılık kuramcılarına göre anamal, biriktirmeye oluşur. Biriktirilen para, üretim mallarına yatırılır. Ne var ki biriktirmek için gelirin ihtiyaçtan daha çok olması gerekir, insanların büyük çoğunluğuyrsa böylesine bir fazla geliri elde edememektedir. Biriktirme, isteyerek ya da zorla olur. Zorla biriktirme, örneğin kârının tümünü ortaklarına dağıtmayıp bir bölümünü anamalına ekleyen şirketlerde görülür. *Bk.* İlk birikim, Tasarruf eğilimi, Tasarruf işlevi.

TASARRUF EĞİLİMİ (*Os.* Tasarruf meyli, *Fr.* Propension à épargner, *Al.* Sparneigung, *İng.* Propensity to save) Biriktirmeye yönelme... İstatistiklere göre *tasarruf eğilimi*, belli bir gelir seviyesinden sonra başlamaktadır. Metafizik düşünce yapılı economiciler, yoksulların biriktirme olanağından da yoksun olduklarını düşünmeksizin, zenginlerin yoksullardan daha çok tasarruf ettiğini yoksulları suçlayarak anlatırlar. Yoksullar, tersine, borçlanarak gelirlerinden daha çok harcamaktadırlar. Buna, *olumsuz biriktirme* anlamında *menfi tasarruf* denir. 1960 yılında Amerika'da yapılan bir istatistik, vergiler çıktıktan sonra kullanılabilir gelir olarak yılda eline 3000 dolar geçenin 3170 dolar harcadığını ve 170 dolar menfi tasarrufta bulunduğunu, 4000 dolar geçenin 4110 dolar harcadığını ve 110 dolar menfi tasarrufta bulunduğunu, 5000 dolar geçenin 5000 dolar harcadığını ve ne menfi ne de müspet tasarrufta bulunduğunu (başabaş noktası), 6000 dolar geçenin 5850 dolar harcayarak 150 dolar müspet tasarrufta (olumlu biriktirme) bulunduğunu, 7000 dolar geçenin 6600 dolar harcayarak 400 dolar tasarruf ettiğini, 8000 dolar geçenin 7240 dolar harcayarak 760 dolar tasarruf ettiğini, 9000 dolar geçenin 7830 dolar harcayarak 1170 dolar tasarruf ettiğini, 10.000 dolar geçenin 8360 dolar harcayarak 1640 dolar tasarruf ettiğini, 11.000 dolar geçenin 8850 dolar harcayarak 2150 dolar tasarruf ettiğini saptamış-

tır. Gelir çoğaldıkça *tasarruf oranı* da artmaktadır. Ne var ki buna, tasarruftan çok, harcayacak yer bulamama da denebilir. Yukardaki listede harcanan paralar, ailelerin *istihlak eğilimi* (tüketim eğilimi)'ni göstermektedir. *Tasarruf eğilimi*, gelire tasarruf arasındaki ilişkiyi; *istihlak eğilimi*, gelire tüketim arasındaki ilişkiyi gösterir. Artan her dolar gelirden tasarrufa ayrılan bölüme *ilâve tasarruf* (ek biriktirme) ve tüketime ayrılan bölüme de *ilâve istihlak* (ek tüketim) denir. Yukardaki listede 5000 dolardan 6000 dolara yükselen gelirden artan her dolar yüzde 85 ilâve istihlâke, yüzde 15 ilâve tasarrufa gitmektedir. Çünkü 5000 dolarlık gelir 1000 dolar artarak 6000 dolara yükselmekle 5000 dolarlık tüketim 850 dolar artarak 5850 dolara, 0 dolarlık tasarrufsa 150 dolara yükselmiştir. Demek ki artan her doların yüzde 85'i tüketime, yüzde 15'i tasarrufa gitmektedir. *İlâve* (ek) deyimi, ekonomi dilinde *marjinal* deyiimiyle dilegetirilir. Örneğin *marjinal mâliyet*, bir maldan ek olarak bir birim daha üretmek için gereken *ek mâliyet*dir. Bunun için ek tüketim eğilimine *marjinal istihlak eğilimi* ve ek tasarruf eğilimine *marjinal tasarruf eğilimi* denir. *Başabaş noktası* tasarrufun ne olumlu ne de olumsuz olduğu noktayı, yani hiç yapılmadığı noktayı gösterir. Başabaş noktasının altında olumsuz tasarruf, üstünde de olumlu tasarruf vardır. Bir ülkenin toplam ulusal geliri yükselirken toplam tüketim ve toplam tasarruf eğilimlerinin nasıl değiştiği istatistik bilgilere dayanan grafiklerle gösterilir. Savaş yıllarında tüketim malları çoğunlukla karneye bağlandığından örneğin her kişiye karne karşılığı bir ekmeğe, bir yumurta vb. verildiğinden tasarruf oranı çoğalmaktadır, buna *zorunlu tasarruf* denir ki tasarruf ve tüketim hesaplarında kuraldışıdır. Çünkü asıl tasarruf, harcamak olanağı bulunduğu halde harcamaktır. Savaş ekonomisinin kuraldışılığını tizlikle gözönüne alan metafizik düşünce yapılı economiciler, yoksulların kuraldışılığını görmezlikten gelirler. *Tasarruf* olayının *yatırım* olayı ile çok sıkı ilişkisi vardır. *Bk.* Yatırım, Tasarruf-yatırım eşitliği.

TASARRUF İŞLEVİ (*Os.* Tasarruf fonksiyonu, Tasarruf uf'ulesi; *Fr.* Fonction d'épargne, *Al.* Sparfunktion, *İng.* Savings function) Biriktirmenin, öteki değişen niceliklere bağlı olarak, değişen niceliği... Tasarrufun niceliği, gelirin, tüketimin, yatırımın niceliklerine sıkıca bağlıdır ve onlarla birlikte değişir. *Tasarruf*, gelirin, tüketim harcamalarına giden bölümünden artakalan bölümüdür. Economiciler, ana-

TASARRUF-YATIRIM EŞİTLİĞİ

mal birikiminin asıl kaynağının *tasarruf* olduğuna ilerişürerler (*Bk. İlk birikim*). Bu anlamda tasarrufun niceliği, yatırımın niceliğine eşittir. Ne var ki tasarrufun tümü yatırıma gitmez, fâiz karşılığında kredi olarak verilebilir ve küpte saklanabilir (*iddihar, Bk. Hazineleştirme*). Başka bir deyişle de *tüketim*, şimdiki mal ve hizmetlerin satın alınması; *tasarruf*, gelecekteki mal ve hizmetlerin satın alınmasıdır. *Bk. Tasarruf-yatırım eşitliği*.

TASARRUF-YATIRIM EŞİTLİĞİ (*Os. Tasarruf-mevdûât müsâvâtı, Fr. Égalité de la formation brute de capital à l'épargne, Al. Investitions-gleichung, İng. Savings-investment equality*) Klâsiklerin tasarrufun yatırıma eşit olduğu görüşü... Klâsik economicilerden, özellikle Smith ve Ricardo'ya göre tasarrufun niceliği, yatırımın niceliğine eşittir. Çünkü onlara göre ekonomik insan (iktisadî adam, homo economicus) rasyoneldir, yani yapılması en uygunu yapacak kadar akıllı davranışları olan bir insandır. Ricardo şöyle der: "Hiç kimse yoktur ki en verimli biçimde kullanmayacağı bir tasarrufta bulunsun". Tasarrufun tümünün yatırıma gittiği düşüncesine göre tasarruf, kâr haddiyle yakından ilgilidir. Kâr haddi düşünce tasarruf azalır. Bu, aynı zamanda, kâr haddi artınca tüketimin azalacağını ve kâr haddi düşünce tüketimin artacağını gösterir. Bu anlayış, tasarrufu gelişmenin kaynağı sayan bir anlayıştır. Ne var ki tasarruf ve yatırım, anamalıcı çağdaş ekonomide, başka kişiler tarafından ve başka nedenlerle yapılmaktadır. Tasarruf, bireyler ve ailelerce, yatırımlarsa teşebbüsler ve şirketlerce yapılır. Yatırımın nedeni ekonomik yatırım imkânıdır, yani kârli bir üretim alanının bulunmasıdır. Tasarrufun nedenleriyse pek çoktur; bir cimri sadece zevk duyduğu için, bir baba çocuklarına para bırakmak için, bir kuşku kendisini emniyette hissedebilmek için, bir gösterişçi lüks bir araba almak için, bir bayan kürk mantoya sahip olabilmek için tasarruf eder (tüketimini kısar). Bütün bunların yatırım olayıyla hiçbir ilgisi yoktur. *Bk. Tasarruf eğilimi, Tasarruf*.

TAS (*Os. Hacér, Fr. Pierre, Al. Stein, İng. Stone*) İnsanın ilk âleti... Taş, insanlık tarihinin en önemli maddesidir. İnsanlaşma âlet yapmakla başlamış, ilk âlet de taş olmuştur. İnsanlar ilkin taşı buldukları gibi (yumruk taşı) kullanmışlar, beslenmek için başka hayvanları taşla vurmuşlardır. Daha sonra ilk âlet olarak taş bıçak yapılmıştır. Birçok dinsel törenlerde kurbanların hâlâ taş bıçakla

kesilmesi, insanların bu ilk âletlerine duyduğu saygının büyüklüğünü ve sürekliliğini gösterir. Demek ki insanların, insan olarak kendilerini üretmeleri, taşı kullanabilmeleriyle başlamıştır, bu yüzden de ilk ekonomik madde *taştır*. *Bk. Ekonomi*.

TAŞERON *Bk. İkinci üstenci*.

TAŞIMA (*Os. Nakliye, Fr. Transport, Transporter*) Malları bir yerden başka bir yere götürme... *Bk. Taşımacılık*.

TAŞIMA ARAÇLARI (*Os. Nakil vâsıtaları, Fr. Moyens de transport, Al. Fahrzeuge, Transportmittel, Beförderungsmittel; İng. Means of transport, Means of conveyance*) Malları ve insanları bir yerden başka bir yere götüren araçlar... Kara, deniz, hava yollarında taşıma işi gören her türlü araç bu deyimim kapsamındadır. *Bk. Taşıma, Taşımacılık*.

TAŞIMA BELGİTİ (*Os. Nakliye senedi, Fr. Lettre de voiture, Réçu du voiturier; Al. Frachtbrief, Ladenschein; İng. Letter of carriage, Carrier's receipt, Way bill*) Bir nüshası eşyâyı gönderen ve ikinci nüshası nakliyeciden tarafından imzâlanan ve yasaya uygun biçimde düzenlenen senet... Ticâret Kanunu'nun 890. ve onu izleyen maddelerine göre yapılır. Emre ya da hâmiline yazılı olabilir, böyle olduğu hallerde nakliyecinin imzâ etmiş olduğu nüshanın cirosu eşyanın mülkiyetini de naklede, buna *irsâliye mektubu* da denir. *Bk. Taşımacılık*.

TAŞIMACI (*Os. Nakliyecisi, Fr. Expéditeur, Voiturier; Al. Frachtführer, İng. Carrier*) Taşıma işi yapan... *Bk. Taşımacılık*.

TAŞIMACILIK (*Os. Nakliyât, Nakliyecilik; Fr. Transports, Al. Transport, Beförderung, Frachtgeschæft; İng. Carriage, Transports, Forwarding*) Malları ve insanları her türlü araçlarla bir yerden bir başka yere taşıma işi... Kara, deniz ve hava olmak üzere üç türde yapılır. Hukuk açısından taşımacılık, bir sözleşmeye dayanarak yapılan taşımacılıktır. *Bk. Taşımacılık işletmesi*.

TAŞIMACILIK İŞLETMESİ (*Os. Nakliyât işletmesi, Fr. Maison de transport, Maison d'expédition, Maison de roulage; Al. Transport-geschæft, Speditionsgeschæft; İng. Forwarding agency, Transportation agency, Shipping agency*) Taşımacılık işi yapan kuruluş... *Bk. Taşımacılık*.

TAŞIMACILIK ORTAKLIĞI (*Os. Nakliyât şirketi, Fr. Société de transport, Compagnie*

de transport; *Al.* Transportgesellschaft, *İng.* Forwarding company, Transportation company, Carrying company) Taşımacılık işi yapan şirket... *Bk.* Taşımacılık.

TAŞIMACILIK SİGORTASI (*Os.* Nakliyat sigortası, *Fr.* Assurance de transport, *Al.* Transportversicherung, *İng.* Insurance against risk of carriage) Malların taşınması sırasında meydana gelebilecek zararları karşılamak için yapılan sigorta... Ticâret Kanunu'nun 983-988. maddelerinde bu konuda hükümler vardır. Taşıma araçları ve genel olarak her türlü taşıma gereçleri (malzemesi) için yapılan sigorta da bu sigortanın kapsamı içindedir.

TAŞIMACILIK TECİMİ (*Os.* Nakliyat ticâreti, *Fr.* Commerce de transport, Commerce d'expédition; *Al.* Transportgeschaef, *İng.* Carrying trade, Forwarding business) Taşımacılık işiyle yapılan ticâret... *Bk.* Taşımacılık, Tecim.

TAŞIMA GİDERLERİ (*Os.* Nakliye masrafları, *Fr.* Frais de transport, *Al.* Transportkosten, *İng.* Carriage freight) Malları bir yerden başka bir yere taşımak için yapılan masraflar... *Bk.* Taşıma, Gider.

TAŞIMA GİDERLERİ PAYI (*Os.* Nakliye masrafları hissesi, *Fr.* Part des frais de transport, *Al.* Frachtanteil, *İng.* Part of carriage note) Malları bir yerden başka bir yere taşımak için yapılan masraflarda alıcı ve satıcıya düşen pay... *Bk.* Taşıma, Taşıma giderleri.

TAŞIMA SATIMCASI (*Os.* Nakliye faturası, *Fr.* Note de transport, Note des frais; *Al.* Frachtrechnung, *İng.* Freight bill, Charge note) Taşıma ücreti karşılığında taşımacının verdiği fatura... *Bk.* Taşıma.

TAŞIMA ÜCRETİ ÖDENMİŞ (*Os.* Nakliye ücreti te'diye edilmiş, *Fr.* Franc de port, Port payé; *Al.* Portofrei, *İng.* Post-free, Postage paid) Bir malın taşınması için gereken ücret verilmiş... Bu anlam ticâret dilinde kısaca (*Fr.* Franco, *İng.* Free, Franked) deyimleriyle de dilegetirilir. *Bk.* Taşıma giderleri, Taşıma satımcası.

TAŞIMA VERGİSİ (*Os.* Nakliyat vergisi, Nakliye resmi; *Fr.* Impôt sur le transport, *Al.* Transportsteuer, Beförderungssteuer, Verkehrssteuer; *İng.* Tax on transport) Yolcu ve yük bilet paralarından alınan vergi... Bu vergi de tüketiciler tarafından ödenir, taşıma işletmeleri bu vergiyi bilet paralarıyla birlikte tahsil edip hazineye yatırırlar. *Bk.* Vergi.

TAŞIMA YÜZDELİKÇİSİ (*Os.* Nakliye komisyoncusu, *Fr.* Commissionnaire de transport, Courtier de transports; *Al.* Spéditeur, Frachtmakler; *İng.* Forwarding agent, Freight broker) Taşımacıya mal taşımak isteyen ve mal taşımak isteyeneye taşımacı bulan ve bu hizmeti karşılığında belli bir komisyon alan aracı.

TAŞINIR (*Os.* Menkul, *Fr.* Mobilier, *Al.* Beweglich, *İng.* Movable) Bir yerden başka bir yere götürülebilir nitelikte olan... *Taşınmaz* (Gayrimenkul) deyimini karşılığında kullanılır. *Bk.* Taşınmaz.

TAŞINIR DÂVASI (*Os.* Menkul dâvâsı, *Fr.* Action mobilière, *Al.* Mobiliarklage, *İng.* Action concerning goods and chattels) Konusu menkul bir mal üstündeki mülkiyet ya da aynı bir hak olan dâvâ... Medenî Kanun'un 686., 887-904. maddelerine göre açılır. Ayrıca Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 8. ve 20. maddelerinde de bu konuda hükümler vardır. *Bk.* Taşınır mallar, Malsal haklar.

TAŞINIR DEĞERLER (*Os.* Menkul kıymetler, *Fr.* Valeurs mobilières, *Al.* Bewegliche Güter, Börsenpapiere, Wertpapiere; *İng.* Stocks and shares) Sahip ya da hâmiline bir mal üstünde bir hak ya da tüzel kişilerden bir alacak sağlayan senetler... Bu deyim genellikle devlet tahvilleri, hazine bonoları, şirket hisse senetleri, şirketler ya da kamu kuruluşlarının çıkarılmış tahvilleri dilegetirir. Ticâret Kanunu'nun 299 ve 441. maddelerine göre bu değerli kâğıtların borsada kote edilmiş ya da edilmemiş olmaları niteliklerini değiştirmez.

TAŞINIR İYELİĞİ (*Os.* Menkul mülkiyeti, *Fr.* Propriété mobilière, *Al.* Fahrnisseeigentum, *İng.* Movable property, *Lâ.* Res moventes, Res quae moveri possunt) Menkul mallar üstündeki mülkiyet hakkı... Medenî Kanun'un 686. maddesinde tanımlanmıştır. Adı geçen yasa "temlikte sâlih bulunan tabii kuvvetler üstündeki mülkiyet hakkı"nı da bu deyimden kapsama almaktadır. *Bk.* Taşınır mallar.

TAŞINIR KREDİSİ (*Os.* Menkul kredisi, *Fr.* Crédit mobilier, *Al.* Lombardkredit, *İng.* Loan on movables) Krediyi verene borç ödenceye kadar menkul bir mal bırakarak alınan kredi... Ticâret malları, tahvil, hisse senedi ve benzeri değerli kâğıtlar, altın, gümüş vb. gibi menkuller karşılığında verilir.

TAŞINIR MALLAR (*Os.* Menkul mallar, Emvâli menkule; *Fr.* Biens mobiliers, Biens meubles; *Al.* Bewegliche Habe, Mobilien; *İng.*

TAŞINIR TUTUSU

Movable goods, *Lâ. Res mobiles* Değerini ve niteliğini yitirmeksizin bir yerden başka bir yere götürülebilen mallar... Örneğin kolumuzdaki saatten, üstünde oturduğumuz koltuktan değerli senetlere kadar bütün taşınırlar bu deyimim kapsamındadır. *Bk. Taşınmaz mallar.*

TAŞINIR TUTUSU (*Os. Menkul rehni, Fr. Gage mobilière, Al. Fahrnispfandrecht, Pfandrecht an beweglichen Sachen; İng. Pledge, Lâ. Pignus*) Bir borcun ödeneceğine güvence sağlamak için menkul bir mal üstüne konan rehin... Borç ödenmediği durumda rehin edilen menkul satılıp borç tahsil edilir: Medeni Kanun'un 853, 854, 864, 868, 876, 884. maddelerine göre menkul rehni altı biçimde olur: Teslimi meşrut biçimde rehin (hayvan rehni) başka bütün menkul rehni bu biçimdedir, eşdeyişle rehin edilen menkul mal borç ödeninceye kadar alacaklıya verilir ve onda bırakılır), hapis hakkı, hayvan rehni, alacak gibi haklar üstüne konan rehin, borç verme kurumlarınca yapılan rehin, rehinli tahviller. Gemiler üstünde yapılan rehin, icrâ hukuku bakımından gayrimenkul rehni niteliğindedir. *Bk. Taşınır mallar, Taşınır değerler.*

TAŞINMA (*Os. Nakli mekân, Fr. Changement de domicile, Déménagement; Al. Umzug, İng. Change of residence, Removal*) Bir yerden başka bir yere göçmek... Genellikle bir evden başka bir eve geçmeyi dilegetirir.

TAŞINMAZ (*Os. Gayrimenkul, Fr. Immobilier, Immeubles; Al. Immobilien, İng. Immovable*) Bir yerden başka bir yere götürülmez nitelikte olan... *Taşınır* (Menkul) deyimi karşılığında kullanılır. *Bk. Taşınır.*

TAŞINMAZA SALDIRI (*Os. Gayrimenkule tecâvüz, Fr. Atteinte a la propriété immobilière, Al. Eigentumsstörung, İng. Infringement of real property rights, Trespass to land*) Bir kimsenin bir gayrimenkul üstündeki mülkiyet ya da kullanma hakkına yapılan tecâvüz... Medeni Kanun'un 644 ve 702. maddeleriyle Borçlar Kanunu'nun 41 ve 58. maddelerine göre bu saldırıdan doğacak sorumlulukta kusur aranmaz, nedensellik bağı yeterlidir. Gayrimenkule yapılan tecâvüzler, mahkemeye başvurup bir karar alınıncaya kadar, valî ve kaymakamlarca da önlenbilir. Gayrimenkule tecâvüz Cezâ Kanunu'nun 513 ve 521. maddeleriyle ayrıca suç sayılmıştır. *Bk. Taşınmaz mallar.*

TAŞINMAZDA DEĞER ARTIŞI VERGİSİ (*Os. Gayrimenkulde kıymet tezâyüdü vergisi,*

Fr. Impôt sur les plus-values immobilières, Al. Wertzuwachssteuer; İng. Increment value duty, Betterment tax) Toprak, arsa ve binâların başkasına devri sırasında iktisâp tarihine göre artan değeri üzerinden alınan vergi... Ülkemizde 1970 yılı Finansman Kanunu'yla kabul edilmiştir. Vergiyi verecek olan, gayrimenkulü satan ya da parasız olarak devreden (örneğin hibe eden) kişidir. Mirâs yoluyla intikaller vergi dışı tutulmuştur. Ne var ki gayrimenkullerde değer artışı özellikle gerikalmış ülkelerde enflasyon ve devalüasyondan ilerigeldiğinden bu vergi mükelleflere ağır gelir.

TAŞINMAZ DÂVASI (*Os. Gayrimenkul dâvâsı, Fr. Action immobilière, Al. Immobiliarklage, İng. Action concerning immovables, Land action*) Konusu gayrimenkul bir mal üstündeki mülkiyet ya da aynı bir hak olan dâvâ... *Bk. Taşınmaz mallar.*

TAŞINMAZ DEĞERLER (*Os. Gayrimenkul kıymetler, Fr. Valeurs immobilières, Al. Unbewegliche Güter, İng. Real estate*) Gayrimenkul mallar... *Bk. Taşınmaz mallar.*

TAŞINMAZLAŞTIRMA (*Os. Gayrimenkulleştirme, Fr. Immobilisation*) Gayrimenkulle bağlı bulunan menkullerin hukuk açısından gayrimenkuller gibi işlem görmesi... Fransız hukukunda vardır. Türk Medeni Kanunu'nun 621 ve 622. maddelerinde de buna benzer hükümler yer almıştır. *Bk. Taşınmaz, Taşınır.*

TAŞINMAZ MALLAR (*Os. Gayrimenkul mallar, Emlâli gayrimenkule; Fr. Biens immeubles, Biens immobilières; Al. Unbewegliche Habe, Immobilien, Liegenschaften; İng. Immovable goods, Lâ. Res immobiles*) Değerini ve niteliğini yitirmeksizin bir yerden başka bir yere götürülemeyen mallar... *Taşınmaz değerler* deyimiyle de anlamdaştır. Tarla, ev, apartman, arsa gibi yerini değiştiremeyen malları dilegetirir. Ağaçlar, dükkânlar ve benzerleri bağlı oldukları topraktan ötürü gayrimenkul sayılırlar. Gemiler menkul oldukları halde İcrâ Hukuku açısından gayrimenkul sayılmışlardır. *Bk. Taşınır mallar, Taşınmaz değerler.*

TAŞINMAZ MAL VERENEĞİ (*Os. Gayrimenkul kredisi, Emlâk kredisi; Fr. Crédit immobilier, Al. Immobilarkredit, İng. Loan on real property, Real property credit, Real estate credit*) Gayrimenkullerin rehin edilmesi karşılığında verilen kredi... *Bk. Taşınmaz tutusu, Taşınmaz tutusu karşılığı borç verme.*

TAŞINMAZ TUTUSU (*Os. Gayrimenkul rehni, Fr. Gage foncier, Gage immobilière; Al.*

TAŞIYANA YAZILI PAY BELGİTİ

Grundpfand, *İng.* Pledge on land, Mortgage; *Lâ.* Hypotheca pignus) Bir borcun ödeneceğine güvence sağlamak için bir gayrimenkul üstüne konan rehin... Gayrimenkul rehni Medenî Kanun'un 765-852. maddelerinde yer almıştır. Bu rehni geçerli olabilmesi için tapu siciline tescili gerekir. *Bk.* Taşınmaz tutusu karşılığı borç verme.

TAŞINMAZ TUTUSU KARŞILIĞI BORÇ VERME (*Os.* Gayrimenkul rehni mukaabilinde ikraz, *Fr.* Prêteur sur gage foncier, *Al.* Auf ein Pfand leihen, *İng.* To lend upon pawn) İpotekli kredi... Borç verenin bir gayrimenkülü, verdiği parayı geri alıncaya kadar, rehin olarak elinde tutmasını dilegetirir. Tarihsel süreçte borçlu, rehin olarak elinde tuttuğu gayrimenkulün gelirlerinden de yararlanma hakkına sahipti. Ortaçağın başlangıcında manastırlar gayrimenkul rehni karşılığında borç para verirdi. XII. yüzyıldaysa ipotekli kredi işlemlerinin yapıldığı ilk banka, uluslararası nitelikte olarak Templier tarikatı tarafından gerçekleştirildi. Papa Alexandre III. manastırların bu işlemlerini yasaklayınca onların yerini Templier tarikatı almıştı. Rehin edilen gayrimenkulün gelirlerinden yararlanma bir çeşit fâiz hıylesiydi. Bir zaman sonra bu işlemin yerini rant satışı aldı. *Gayrimenkul rehni* deyimini İngilizcede *mortgage* (ipotek) teriminin kullanılmasına yol açmıştır. *Bk.* Rehin.

TAŞINMAZ VERENEĞİ KURUMLARI (*Os.* Gayrimenkul kredisi müesseseleri, *Fr.* Établissements de crédit foncier, *Al.* Bodenkreditanstalten, Bodenkreditinstitute; *İng.* Land credit institutions, Land mortgage institutes, Loans on real property) Gayrimenkul rehni karşılığında borç veren kurumlar... Medenî Kanun'un 765, 766, 884 ve 886 maddelerinde sayılmıştır. Emniyet Sandığı bu gibi kurumların tipik örneğidir. Bankalar Kanunu ilke olarak bankaların ipotek karşılığı kredi veremelerini yasaklamıştır. Ama kendi kanunlarına göre gayrimenkul ipotegi karşılığında kredi vermek için kurulan Emlâk Kredi Bankası, Vakıflar Bankası gibi bankalar bu yasağın dışındadır.

TAŞINMAZ YÜKÜMLÜLÜĞÜ (*Os.* Gayrimenkul mükellefiyeti, *Fr.* Charge foncière, *Al.* Grunddienstbarkeit, Grundlast; *İng.* Land charges, Charge on land; *Lâ.* Onus reale) Bir gayrimenkul sâhibinin bu mülkiyetinden ötürü başka bir kimseye bir şey yapmak ya da vermek yükümlülüğü... Örneğin bir binanın yıkılmayacak bir sağlamlıkta tutulması ya

da bir çitin korunması böylesine bir yükümlülüktür. Medenî Kanun'un 754. ve onu izleyen maddelerinde bu konuda hükümler vardır.

TAŞIYAN (*Os.* Hâmil, *Fr.* Porteur, *Al.* Träger, Inhaber; *İng.* Bearer, Holder) Herhangi bir şeyi elinde bulunduran... Genellikle emre yazılı senetleri ellerinde bulunduranları dilegetirir. Emre yazılı senetlerde taşıyanın kim olduğu da yazılıdır. Ama doğrudan doğruya taşıyana yazılı (hâmiline muharrer) senetlerde taşıyanın kim olduğu bildirilmez, senedi kim getirirse parayı o tahsil eder. Taşıyan senedi başkasına da ciro edebilir. Bu durumda senedin son taşıyanı vâdesi geldiğinde parayı tahsil etme hakkına sahiptir. Bu konuda Ticâret Kanunu'nun 529 ve 569. maddelerinde hükümler vardır. Hukuk açısından taşıyan'a zilyet de denir. *Bk.* Taşıyana yazılı.

TAŞIYANA YAZILI (*Os.* Hâmiline muharrer, *Fr.* Au porteur, *Al.* Auf den Inhaben lautend, *İng.* To holder, To bearer) Taşıyana ödenmesi yazılmış olan... *Bk.* Taşıyan, Taşıyana yazılı belgiler.

TAŞIYANA YAZILI BELGİTLER (*Os.* Hâmiline muharrer senetler, *Fr.* Titres au porteur, Effets au porteur; *Al.* Inhaberpapier, Inhaberwechsel; *İng.* Bearer securities, Bill payable to bearer, Obligations to bearer) Kimin elinde bulunuyorsa onu hak sâhibi kılan senetler... Ticâret Kanunu'nun 399, 611, 612, 894, 966, 991. maddelerine göre düzenlenir. Belli bir kişinin adına ya da emrine yazılmış olmayan tahvil, hisse senedi, poliçe vb. gibi taşıyana yazılmış olan tüm değerli kâğıtları dilegetirir. *Bk.* Taşıyan.

TAŞIYANA YAZILI DEĞERLİ BELGELER (*Os.* Hâmiline muharrer kıymetli evrak, *Fr.* Valeurs au porteur, *Al.* Inhaberpapier, *İng.* Securities to bearer) Kimin elinde bulunuyorsa onu hak sâhibi kılan değerli kâğıtlar... *Taşıyana yazılı belgiler* deyimiyile anlamdadır. *Bk.* Taşıyana yazılı belgiler.

TAŞIYANA YAZILI ÖDEK (*Os.* Hâmiline muharrer poliçe, *Fr.* Police au porteur, *Al.* Versicherungspolize auf den Inhaber, *İng.* Draft to bearer) Kimin elinde bulunuyorsa ona ödenmesi için düzenlenen poliçe... Genellikle sigorta poliçelerinin elden ele kolaylıkla geçebilmelerini sağlamak için uygulanır. Taşıyana yazılı sigorta poliçeleri bir kimseye verilmekle devrolunurlar. *Bk.* Ödek, Taşıyan.

TAŞIYANA YAZILI PAY BELGİTİ (*Os.* Hâmiline muharrer hisse senedi, *Fr.* Action

TAVAN FİYATI

au porteur, *Al.* Inhaberaktie, *İng.* Share to bearer) Kimin elinde bulunuyorsa ona ödemesi için düzenlenen hisse senedi... Alman temettüleri vergiden kaçırma için düzenlenir, bu gibi hisse senetlerinin temettüleri genellikle uydurma ad ve adreslerle alınır. Taşıyana yazılı pay belgiti düzenlenmesinin yüzeysel nedeni, kolaylıkla devrini olanaklı kılmaktır. *Bk.* Taşıyan.

TAVAN FİYATI (*Os.* Âzamî fiyat, *Fr.* Prix plafond, *Al.* Preisober grenze, *İng.* Ceiling price) Herhangi bir mal ya da hizmet için devletçe saptanan en yüksek satış fiyatı... Bu fiyattan daha yükseğine satış yapılması yasaklanır, genellikle alıcıların (tüketicilerin) korunması için uygulanır. *Narh* da denir. *Bk.* *Narh*, Taban fiyatı.

TAYLORCULUK (*Os.* Taylorizm, *Fr.* Taylorisme, *Al.* Taylorismus, *İng.* Taylorism) Emegi en çok yoğunlaştıracak biçimde işçiyi çalıştırma yöntemi... Amerikalı mühendis Taylor (1856-1915) tarafından önerilmiştir. Yöntemin temeli, emeğin harcanması sırasında işçiye zaman kaybettiren bütün öğeleri ortadan kaldırmak ve çok hızlı çalışmayı gerçekleştiren teknik bir işbölümü sağlamaktır. Frederic W. Taylor, örneğin, bir işçinin bir kureği tutma biçimine kadar en ince ayrıntıları saptamış ve fabrikalarda kullanılan çeşitli kürekleri en çabuk kullanılabilecek iki tip küreğe indirmiştir. Taylor, işçileri hareketlerine göre bir işbölümüne bağlamış ve bir hareketin belli bir sürede en çok ne kadar tekrarlanabileceğini saptamıştır. Her işçi sadece bir hareketi yapmakla görevlendirilince işin hızı ve emeğin verimi artmaktadır. Örneğin bir işçi sadece vidayı belli bir yere koymakta, ikinci işçi vidayı sadece bir kez bükmekte, üçüncü işçi de sadece onun üstüne bir kez çekiyle vurmaktadır. Vida bükken bütün bir işgününde sadece vidaya bükülecek, çekiç vuran da sadece çekiç sallayacaktır. Taylorizm, sanayi işçisini, Adam Smith'in gösterdiğinden de daha çok önemsizleştirmiş ve otomatlaştırmıştır (*Bk.* Liberalizm); bundan başka işçiler arasında çeşitli bunalımların ve ruh hastalıklarının nedeni olmuştur. G. Friedmann, *Ou Va le Travail Humain* adlı yapıtında Taylor sistemini uygulayan Berliet otomobil fabrikasını şöyle anlatır (s. 64): "Geniş ve aydınlık salonlarına rağmen Berliet fabrikası niçin bir zindana benzer? Çünkü burada Taylorculuk uygulanır. Memurlar ellerinde birer kronometreyle işçiler arasında dolaşarak gereken hızı göstermeyen işçileri saptarlar. İş-

çinin taban ücreti bu hıza göre saptanmıştır. İkide bir helâların kapılarını açıp içerde işçi olup olmadığını kontrol eden görevliler de başkadır". Çünkü Taylor sisteminde ayakta durulunda geçirilecek zaman bile önceden saptanmıştır. Ama öbür yandan, günde 12 ton demir boşaltan bir işçi, Taylor yöntemiyle 45 ton demir boşaltmaya başlamıştır. *Bk.* Emeğin yoğunlaşması, Göreli artık-değer.

TECİM (*Os.* Ticâret, *Fr.* Commerce, *Al.* Handel, *İng.* Commerce, Trade) Ucuza alıp pahalıya satarak aradaki farktan para kazanma işi... Ticâret, çeşitli ürünlerin birbirleriyle değiştirilmesi zorunluluğundan doğmuştur. İkin bizzat üreticiler arasında yapılan bu değişirme, zamanla bir aracıyı gerektirdi. Doğanın farklılaştırdığı çeşitli üretim bölgelerinin birbirlerine uzaklığı özellikle bu aracıyı zorunlu kılıyordu. İnsanlar arasında doğan bu yeni işbölümüne *ticâret*, bu işi gerçekleştirene de *tüccâr* dendi. Bundan ötürü ticâret, *genelleşmiş değişirme* olarak tanımlanır. Böylesine genelleşmiş bir değişirme olayında eşdeğerlilik ilişkileri, iki ürün ya da iki ürün kategorisi için geçerli olmaktan çıkıp, sonsuz sayıda farklılaşmış ürünler için geçerli olmuştur. Altın ve gümüşün genel eşdeğer, yani para olarak kullanılmaya başlaması da bu zorunluluğun sonucudur. Ticâret, ilkin Doğu Akdeniz'de, Giritliler ve Fenikeliler arasında gelişmiştir. Daha sonra Yunanlılar bunları izlemişlerdir ve ticâret tanrısı *Merkür* doğmuştur. Ticâretteki ilerleme şehirlerin meydana gelmesini sağlamıştır, çünkü şehir her şeyden önce bir pazardır. Bu da insanlar arasında yeni bir işbölümünün gerçekleşmesini gerektirmiş ve şehir emeğiyle köy emeği birbirinden ayrılmıştır. Demek ki ticâret, eşit olmayan ekonomik bir gelişmenin sonucudur. İncelemeci Kees, *Kulturgeschichte des Alten Orients* adlı yapıtında (c. I, s. 103), ticâretin, bütün ilkel toplumlarda daha ileri bir toplumdaki gelişmiş *yabancı tüccâr* biçiminde göründüğünü anlatır. Ticâret, üreticiden tüketiciye kadar uzanan taşıma, depolama, tezgâhlama ve ambalaj işlemlerini kapsar. Bu işlemler üretkendir ve mala bir ek değer katmaktadır. Ne var ki, *tüccâr kârı* daima bu değer farkının çok üstünde olmuştur. Bundan başka ticâretin gelişmesi, ticâret işini, ek değer yaratan bu işlemlerden de ayırmış ve bütünüyle üretken olmayan bir faaliyete dönüştürmüştür. Günümüzde, malları ne taşıyan, ne depolayan, ne tezgâhlayan ve ne de ambalajlayan tüccârdır. İthalâtçı ve ihracatçı tüccâr, alıp sattığı malı ne görür ne de ona elini

sürer. Ek değer yaratan ara işlemleri başkaları yaparlar. *Ticâret* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerinde başlıca kullanımları şunlardır: *Perâkende ticâret* (İng. Retail trade), *toptan ticâret* (İng. Wholesale trade), *kara ticâreti* (İng. Land trade), *deniz ticâreti* (İng. Floating trade), *iç ticâret* (İng. Domestic trade), *dış ticâret* (İng. Foreign trade), *ticârethâne* (İng. Commerce house), *dünyâ ticâreti* (İng. Commerce of the world), *ticâret odası* (İng. Chamber of commerce), *ticâret antlaşması* (İng. Treaty of commerce), *ticâret anlaşması* (İng. Trade agreement), *ticâret senedi* (İng. Trade bill), *ticâret alanı* (İng. Trade circle), *ticâret kredisi* (İng. Trade credit), *ticâret dengesi* (İng. Balance of trade), *ticâret teâmülü* (İng. Trade customs), *ticârî iskonto* (İng. Trade discount), *ticâret sicili* (İng. Trade register), *ticâret unvânı* (İng. Trade name), *ticârî marka* (İng. Trade mark), *ticârî borç* (İng. Trade liability), *ticârî yatırım* (İng. Trade investment), *ticâret açığı* (İng. Trade-gap, Trade deficit), *ticâret gazetesi* (İng. Trade journal), *ticâret yuğluğu* (İng. Trade directory), *ticârî fiyat* (İng. Trade price), *ticâret ortaklığı* (İng. Trading partnership), *yasal ticâret* (İng. Lawful trade), *ticârî giderler* (İng. Trading expenses), *ticâret yolu* (İng. Trade route), *ticâret kenti* (İng. Commercial city, Trading town), *tüccâr ulus* (İng. Trading nation), *ticâret bölgesi* (İng. Trading zone), *ticâret şirketi* (İng. Trading company), *ticâret merkezi* (İng. Trading centre), *ticârî hesap* (İng. Trading account). *Bk.* Tecim kârı.

TECİM ANAMALCILIĞI (Os. Ticârî sermayedarlık, Fr. Capitalisme commercial, Al. Handelskapitalismus, İng. Commercial capitalism) Anamalcılık ekonomisinin ilk biçimi... Anamalcılık ekonomisinin ilk biçimleri *ticâret anamalcılığı* ve *tefeci anamalcılığıdır*. Çünkü her iki anamalcılık da, bu işlere yatırılan bir anamala dayanır. Bu deyim, ayrıca, *merkantilizmin* anlamdaşı olarak da kullanılır. *Bk.* Tecim anamalı, Merkantilizm.

TECİM ANAMALI (Os. Ticârî sermaye, Fr. Capital commercial, Al. Handelskapital, İng. Commercial capital) Ticâret işi için gerekli anamal... Ticâret, bir anamal yatırımını gerektirir. Bu anamal ilkin veresiye alıp peşin satmaktan, sonra da ucuz alıp pahalıya satmaktan doğar. *Ticâret anamalı*, toplumsal artık-değerin bir bölümüdür. Tarihsel süreçte mal dolaşımı, para dolaşımına dönüşmüş ve artık-değer, para dolaşımının amacı olmuştur. İbni Haldun şöyle der: "Hayatını kazanma aracı olan ticâret, ucuz mal alıp pahalı sat-

mak ve böylece başlangıç anamalı arttırarak kazanç sağlamaktır" (*Prolégomènes*, c. II, s. 325). Ernest Mandel de şöyle demektedir: "Gerçekte ticâret, ekonomik bakımdan daha az gelişmiş, belki de genel mübadele evresine bile erişmemiş olan ve bundan dolayı da çok ucuz satan halklardan yok pahasına mal satın almaktan ibarettir. Sonra, bu mal, aynı ürünlerin son derece nadir olduğu ve çok arandığı, üretimleri için gerekli emek süresinin, yani gerçek değerinin bilinmediği, kıtlık ve su baskını gibi felâketler yüzünden bunlara büyük bir ihtiyaç duyulduğu yerlere gidilerek yüksek fiyatla satıldı." (*Ekonomi Elkitabı*, Orhan Süda çevirisi, c. I, s. 77). Andreades de *Gensgeschichte der Griechischen Staatswirtschaft* adlı yapıtında (c. I, s. 27): "Tüccârların sağladığı kâr ucuz mal alımına dayandığı için, artık-değer ve dolayısıyla ticâret anamalı başlangıcında yağmacılık ya da korsanlık vardır" der. Ticâretin ve ticâret anamalı gelişmesi, üretimin değiştirme değerlerine yönelmesini gerçekleştirmiş ve üretimin genişleyip evrenselleşmesini sağlamıştır. Para denilen genel eşdeğeri dünya parası haline getiren de ticâret anamalı gelişmesidir. Aslında ticâret anamalı, fizyokratların da gözlemleyip ilerisürdükleri gibi kısırdır, değer yaratıcı değildir, sadece üretim alanında yaratılmış olan değerlerin bir elden başka bir ele geçmesinden ibarettir. Bu durumda toplumsal zenginlik artmaz, sadece transfer edilir. Bu bakımdan ticâret anamalı, tefeci anamalından farklıdır. Ticâret anamalı, sanayi anamalı dolaşımına hizmet eder. Çünkü mal dolaşımının devir süresini (*Bk.* Anamalı devri) mümkün olduğu kadar kısaltmak sanayi anamalcısının yararına, yatırdığı para ne kadar çabuk geri gelirse o kadar çabuk yeni bir yatırım ve üretim gerçekleştirecek ve kâr oranı artacaktır. Bunun içindir ki çağdaş sanayi anamalcısı, artık-değerin bir bölümünü ticâret anamalına bırakır. Hem de ticâret anamalı, sanayi anamalı kadar kâr sağlayabilmelidir ki bu alanda kalsın ve sanayi alanına kayarak ayrıca sanayi kâr oranında azalma doğuracak yeni rekabetleri gerçekleştirmesin. Bundan ötürüdür ki ticâret anamalı, artık-değerin genel dağılımına katılmaktadır. Ama bu, onun bir artık-değer yarattığı anlamına gelmez. O, hiçbir artık-değer yaratmaksızın artık-değer dağılımından payını almaktadır. Ticâret anamalı; toptancı anamalı, yarı-toptancı anamalı ve perakendeci anamalı olarak çeşitlenip bu paylaşmaya katılır. *Bk.* Tecim, Tecim anamalcılığı, Anamal, Tefecilik, Tecim kârı, Tefeci anamalı.

TECİM ANDLAŞMASI

TECİM ANDLAŞMASI (*Os.* Ticâret muâhede-
desi, *Fr.* Traité de commerce, *Al.* Handels-
vertrag, Handelsabkommen; *İng.* Commercial
convention) Andlaşan devletler vatandaşlarının
ticâret işlemlerinin ve ülkeler arasındaki mal
alışverişinin düzenlenmesi için yapılan and-
laşma... İki ya da daha çok ülkeler arasında
olabilir. Andlaşmanın içeriğine göre bağımsız-
lığın ya da bağımlılığın bir görünümüdür.
Özellikle XIX. yüzyıl sonlarında yapılan ticâ-
ret andlaşmaları, emperyalist egemenliğin ge-
rekleriydi. *Bk.* Tecim.

TECİM ARACISI (*Os.* Ticâret tellâhı, *Fr.*
Courtier de commerce, *Al.* Handelsmakler,
İng. Mercantile broker) Alımsatım işlerinde
aracılık eden.

TECİM BANKASI

1. (*Os.* Ticâret bankası, *Fr.* Banque de com-
merce, *Al.* Handelsbank, *İng.* Commercial
bank) Tüccârlara kredi veren banka... *Bk.*
Banka.

2. (*Os.* Tüccâr bankası, *İng.* Merchant ban-
kers, Accepting houses) Özellikle XIX. yüz-
yılıda İngiltere'de ticâret senetlerini kabul eden
kuruluş... Bu kuruluşlar ticâret senetlerini im-
za ederek iskonto edilmesini ve paraya çev-
rilmesini kolaylaştırırlar. Gerçek anlamıyla bir
banka niteliğinde olmayan bu kuruluşların se-
netlere saygınlık (itibâr) kazandırmak için yap-
tıkları imza işlemine de *kabul kredisi* denir.
Bk. Kredi.

TECİM BİLİMİ (*Os.* İlmi ticâret, *Fr.* Science
du commerce, *Al.* Handelswissenschaft, *İng.*
Commercial science) Ticâret işlemlerinin ya-
şalarını araştıran ve kurallarını koymaya ça-
lışan bilim dalı... *Bk.* Tecim.

TECİM BİRLİKLERİ (*Os.* Ticâret ittihâdı,
İng. Trade associations) Tekellere karşı ger-
çekleştirilen meslek kümeleri... XX. yüzyılın
başlarından itibaren ve özellikle Birinci Dün-
ya Savaşı'ndan sonra genel kartelleşmeler *ti-
câret birlikleri* yoluyla gerçekleşmiştir. Bu bir-
likler, tekeleşmemiş sektörlerin kâr oranları-
nı koruyabilmek için bir organizasyona muh-
taç olmalarından doğmuştur. Tekellere karşı
kuruldukları halde bir tekel biçimindedirler. Bun-
lara katılan işletmeler bağımsızlıklarını korur-
lar, satışta ya da satın almada birlikte ve bir-
birlerine bağlı hareket etmek için kısa ya da
uzun vâdeli bir anlaşma yapmışlardır. *Bk.*
Kartel.

TECİM BORSALARI (*Os.* Ticâret borsaları,
Fr. Bourses de commerce, *Al.* Handelsbörsen,

İng. Exchange) Belli malların alımsatımlarını
yapan borsalar... Bunlar besin ürünleri, hay-
vanlar, çeşitli hammâdeler, orman ürünleri
gibi malların alımsatımını yaparlar. Ülkemiz-
de 10 Mayıs 1943 tarihli ve 4355 sayılı ka-
nunla kurulmuşlardır. Başlıca görevleri ticâret
mallarının alımsatımlarını yapmak ve tescil
etmek, mal tiplerinin niteliklerini saptamak,
alıcı ve satıcıların mal teslimi ve tesellümü-
le ödeme koşullarını düzenlemek, fiyat ha-
berleşmesini sağlamaktır. *Bk.* Borsa.

TECİM BÜLTENİ (*Os.* Ticâret bülteni, *Fr.*
Bulletin de commerce, Rapport commercial;
Al. Handelsbericht, *İng.* Trade report) Ticâ-
ret haberleri ve bilgileri veren rapor... *Bk.*
Tecim.

TECİMCİ ADINA DAVRANAN (*Os.* Ticârî
mümessil, *Fr.* Représentant de commerce,
Fondé de procuration; *Al.* Prokurist, *İng.*
Agent with power of procuration) İşletme-
nin vekili sıfatıyla alımsatım işlerini yürütme-
ye yetkili kılınmış kişi... Borçlar Kanunu'nun
449. ve onu izleyen maddelerine göre yetki
verilir.

TECİMCİLİK (*Os.* Komersiyalizm, *Fr.* Com-
mercialisme) Ticâret temeline dayanan eko-
nomi siyasası... *Merkantilizm* deyimiiyle an-
lamdaştır. *Bk.* Merkantilizm.

TECİM ÇEVRESİ (*Os.* Ticâret âlemi, Ticâ-
ret mühiti; *Fr.* Monde du commerce, *Al.*
Handelswelt; *İng.* Commercial world, Mercan-
tile world, Mercantile community) Tüccâr-
ların oluşturdukları iş çevresi... Yabancı terim-
lerde görüldüğü gibi *ticâret dünyası* da denir.
Bk. Tecim.

TECİM DALI (*Os.* Ticâret şubesi, *Fr.* Branche
de commerce, *Al.* Handelszweig, *İng.* Branche
of trade) Ticâret konusu olan işlerden her
biri... Örneğin kumaş ticâreti, sabun ticâreti,
kitap ticâreti vb. ticâretin birer dalıdır. *Bk.*
Tecim.

TECİM DENGEMİ (*Os.* Ticâret bilânço-
su, *Fr.* Balance du commerce, Balance com-
merciale; *Al.* Handelsbilanz, *İng.* Trade ba-
lance) Alımsatımlarda alacak ve borçları sap-
tayan çizelge... *Bk.* Bilânço.

TECİM DENGESİ (*Os.* Ticâret muvâzenesi,
Fr. Équilibre commercial) Bir ülkenin ihraç
ettiği değerlerle ithal ettiği değerlerin eşitli-
ği... Bu denge, belli bir süre içinde, genellikle
bir yılda alınan ve satılan mallarla hizmetleri
kapsar.

TECİMEVİ (*Os.* Ticârethâne, *Fr.* Établissement commercial, *Firme*, *Maison de commerce*; *Al.* Handelshaus, *Firma*; *Betrieb*, *Unternehmen*, *Geschäftshaus*; *İng.* Commerce house, *Firm*, *Business house*) İçinde ticâret işiyle uğraşılın yer... *Bk.* Firma, *Tecim*.

TECİMEVİ AKÇALAMASI (*Os.* Ticârethâne finansmanı, *Fr.* Financement de l'entreprise, *Al.* Betriebsfinanzierung, *İng.* Financing of the firm, *Business finance*) Firmanın para sağlanması yollarını ve 'sağlanan' paranın iyi kullanılmasını yöntemlerini inceleyen ticâret bilimi dalı... *Bk.* *Tecim bilimi*.

TECİMEVİ BELLİĞİ (*Os.* Ticârethâne damgası, *Fr.* Timbre a firme, *Al.* Firmenstempel, *İng.* Business stamp) Bir firmanın ayırıcı işareti olan damga.

TECİMEVİ DEĞERİ (*Os.* Ticârethâne kıymeti, *Fr.* Valeur de firme, *İng.* Firm value) Bir ticârethânenin adından ve ününden doğan değer... Örneğin ülkemizde Hacıbekir adı lokum ve akide şekeri ticâretinde ayrı bir değer taşır. *Bk.* *Tecimevi*.

TECİMEVİ DENGESİ (*Os.* Ticârethâne muvâzenesi, *Fr.* Équilibre de la firme, *Al.* Betriebsgleichgewicht, *İng.* Equilibrium of the firm) Bir ticâret evinin bütün mâliyet masraflarıyla bütün gelirlerinin eşitliği durumu... Anamalcı ekonomide bu durumda olan bir işletme dengede sayılır. Özellikle marjinalcilere göre bir işletmenin üretimini sınırsız olarak arttırması olanaksızdır. *Bk.* *Azalan verim yasası*, *Denge*.

TECİMEVİ LEVHASI (*Os.* Ticârethâne levhası, *Fr.* Enseigne, *Al.* Ladenschild, *Aushaengschild*, *İng.* Firm plat) Bir tecimevinin uğraştığı ticâret konusunu ve unvânını içeren ve kapısına asılan levha... *Bk.* *Tecimevi*.

TECİMEVİNE KATILMAK (*Os.* Ticârethâneye iştirâk etmek, *Fr.* Entrer dans une maison de commerce, *Al.* In eine Firma eintreten, *İng.* To enter a business house) Bir ticâret evine ortak olmak... *Bk.* *Tecimevi*, *Ortak*.

TECİMEVİNE SON VERME (*Os.* Ticârethâne faaliyetine nihayet verme, *Fr.* Cessation d'un commerce, *Al.* Aufgabe eines Geschäftes, *İng.* Liquidation of a business) Bir ticâret evinin faaliyetini tâtil etme... Ticâret işini bırakmayı dilegetirir. *Bk.* *Tecimevi*.

TECİMEVİNİ YÖNETMEK (*Os.* Ticârethâneyi idâre etmek, *Fr.* Diriger une maison de commerce, *Al.* Ein Geschäft führen, *İng.*

To conduct a business, To manage a business) Bir ticâretevinde ticâret işlerini yürütmek... *Bk.* *Tecimevi*, *Tecim*.

TECİM FİLOSU (*Os.* Ticâret filosu, *Fr.* Flotte commerciale, *Marine marchande*; *Al.* Handelsflotte, *İng.* Commercial navy, *Merchant fleet*, *Merchant marine*) Ticâret gemilerinden oluşan filo... *Bk.* *Tecim gemisi*.

TECİM GAZETESİ (*Os.* Ticâret gazetesi, *Fr.* Journal commercial, *Moniteur du commerce*; *Al.* Handelszeitung, *İng.* Trade journal) Ticâret haberleri vermek için yayımlanan gazete.

TECİM GEMİSİ (*Os.* Sefinei ticâret, *Fr.* Navire du commerce, *Bâtiment de commerce*, *Bâtiment de marchand*; *Al.* Handelsschiff, *İng.* Ship trader) Ticâret eşyası taşıyan gemi... *Bk.* *Tecim filosu*.

TECİM HUKUKU (*Os.* Ticâret hukuku, *Fr.* Droit commercial, *Al.* Handelsrecht, *İng.* Commercial law) Ticâret işlemlerini, kurumlarını ve tüccârların tutumlarını düzenleyen hukuk kurallarının tümü.

TECİM İLİŞKİLERİ (*Os.* Münâsebâtı ticâriye, *Fr.* Rapports de commerce) İnsanlar arasında alımsatımdan doğan bağlantı... Bu ilişkiler, İ.Ö. 3 bin yılına doğru Akdeniz'in doğu kıyılarında kurulmuştur. *Bk.* *Tecim*.

TECİM İŞLERİ GÖREVLİSİ (*Os.* Ticâret ajanı, *Fr.* Agent de commerce) Bir ticâretevi ya da firması adına ticâret işleri gören kişi... Bu anlamda *işgörevlisi* de denir.

TECİM KÂRI (*Os.* Ticâret kârı, *Fr.* Profit commercial) Sanâyi anamalcısının ticâret anamalcısına bıraktığı artık-değerin bir bölümü... Üreticilerin emeklerinden doğan artık-değer, ticâret alanında *ticâret kârı* adını alır. Sanâyi anamalcısı, kâr oranını yükseltmek için, eline geçirdiği artık-değerin bir bölümünü ticâret anamalcısına bırakmak zorundadır. Çünkü sanâyi anamalcısı ürettiği malı bizzat satmaya kalktığı takdirde hem vakit kaybedecek, hem anamalcının dolanım süresini uzatacak, hem de satışta uzmanlaşmış olan tüccâr kadar çok satış yapamayacaktır. Bütün bunlar, onun, anamalcıdan elde edileceği en çok kârı düşürür. Demek ki anamalcı, artık-değerin bir bölümünü tüccâra bırakmakla, kârından fedakârlık etmiş değil, tersine, kârını arttırmıştır. Sanâyici kârının bu artışı, dolaylı olarak bir başka açıdan da gerçekleşir: Anamalcının bu bölümünün ticâret anamalcı-

TECİM KÂRI

na ayrılması, sanâyi anamalcısının yararına-
dır; çünkü ticâret anamalcısı sanâyidekine eşit
bir kâr elde edemezse anamalı sanâyi alana
sokacak ve sanâyi anamalcısı için yeni
bir rekabet gerçekleştirerek sanâyi anamalı
kâr oranını düşürecek. Bütün bunlar, tüccâr
denilen aracının, bir malı, mâliyet fiyatı-
ndan yüksek, ama gerçek değerinden aşağı
bir fiyatla satın aldıktan sonra pazarda ger-
çek değerine sattığı halde nasıl bir *ticâret kârı*
gerçekleştirdiğini gösterir. Çünkü bir malın
gerçek değeri, mâliyet fiyatının üstüne bir artık
değer eklenmek suretiyle paraca diletirilen,
o malın yeniden üretimi için toplumsal olarak
gerekli zaman süresidir. Bu süre, pazarda,
para diline çevrilerek bir fiyatla diletiril-
miştir. Sanâyi anamalcısıyla ticâret anamal-
cısının paylaştığı, bu sürenin ödenmemiş bölü-
müne tekabül eden artık-değerdir. O malın
gerçek değerinin tümünü gerçekleştirdiği hal-
de bu değerini para diliyle tutarından küçük
bir parça *ücret* adı altında emekçiye, büyük
bir parça *kâr* adı altında anamalcıya ve aynı
büyüklükte bir üçüncü parça da *ticâret kârı*
adı altında tüccâra verilmektedir. Bir malın
gerçek değeri para diline çevrilerek böylece
bölüşülmüştür. Mal, pazarda, gerçek değerine
satılır. (Bk. Değer, Artık-değer). Böyle oldu-
ğunda hem anamalı hem de tüccâr, onun kap-
sadığı artık-değeri paylaşmak suretiyle, bu pay-
laşmadan ötürü hiçbiri zarar etmeden ayrı
ayrı kâr etmektedirler. Bu artık-değerin sanâ-
yi anamalcısı, toptancı tüccâr, yarı-toptancı
tüccâr ve perakendeci tüccâr arasında nasıl
paylaşıldığını ve hepsinin de bu paylaşmadan
hiçbir zarar etmeksizin nasıl ayrı ayrı kâr
ettiklerini, Ernest Mandel'in yapıtından yarar-
lanarak şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: Di-
yelim ki bir ülkede toplam üretimin değeri
900 milyar liradır. Bunun 800 milyarının ham-
maddelere, makinelere, binâlara ve ücretlere
gittiğini, 100 milyarının da artık-değer oldu-
ğunu varsayalım. Şimdi paylaşılacak olan bu
100 milyar liralık artık-değerdir. Diyelim ki
aynı ülkede ticârete de 200 milyar lira yatı-
rılmıştır; bunun 100 milyarının toptan ticâ-
rete, 40 milyarının yarı-toptan ticârete, 60 mil-
yarının da perakende ticârete ayrıldığını var-
sayalım. Bu durumda toplam anamalı, 800
milyar lira sanâyici anamalı ve 200 milyar
lira ticâret anamalı olmak üzere, 1000 milyar
liradır. Demek ki ortalama kâr oranı (Bk.
Ortalama kâr) 100/1000, yani yüzde 10 ola-
caktır. Toplam olarak 1000 milyar liralık bir
anamalı, 100 milyar liralık bir artık-değer pay-
laşacaktır; ortalama kâr, toplam anamalla art-
ık-değer arasındaki orandır. Bu paylaşma,

şöylece gerçekleşmektedir: Sanâyici, örneği-
mizde, 800 milyar liralık anamalı yatırmıştır.
Bu anamalla elde ettiği malı yüzde 10 kârla,
yani 880 milyar liraya toptancıya satacaktır.
Toptancı, bu malı alıp satmak için 100 mil-
yar liralık bir anamala sahiptir, demek ki
100 milyarlık anamalı yüzde 10'u oranın-
da bir kâr elde edebileceğinden, 880 milyara
aldığı malı yarı-toptancıya 890 milyara sata-
caktır. Yarı-toptancı da, aynı hespla 890
milyara aldığı bu malı perakendeci tüccâra
yüzde 10 kârıyla (40 milyarlık bir anamalı
yatırdığından) 894 milyara satacaktır. Tü-
keticisiyle karşı karşıya kalan perakendeci,
894 milyar liraya aldığı bu malı tüketiciye yüzde
10 kârıyla (60 milyarlık bir anamalı yatı-
rdığından) 900 milyar liraya -yani, gerçek de-
ğerine- satacaktır. Görüldüğü gibi 900 milyar
liralık bir değer, dönüp dolaşıp gene 900
milyar liraya satılmıştır. Ama bu arada sanâ-
yici 80 milyar, toptancı 10 milyar, yarı-top-
tancı 4 milyar, perakendeci 6 milyar olmak
üzere toplam olarak 100 milyar lira, yani
100 milyar liralık artık-değerin bütününi pay-
laşarak, kâr etmişlerdir. Hiçbiri zarar etme-
miştir, çünkü kârları yatırdıkları anamalla ay-
nı orandadır. Bunlardan biri ya da birkaçı
ortadan çekilseydi, ortalama kâr oranı büyü-
yebilirdi, yani toplam ticâret anamalı ortan-
dan çekildiğini varsayarsak ortada kalan
800 milyarlık sanâyi anamalı 100 milyarlık
artık-değere oranı artar ve yüzde 12,5 olur-
du. Ama bu takdirde de, malın dolanım sü-
resi ticâret anamalı tarafından azaltılmamış
olsaydı, 100 milyarlık artık-değer elde edile-
meyecekti ve elde edilecek artık-değer 100
milyarın altında olacaktı, yani kâr gene yüz-
de 12,5'a çıkmayacaktı. Daha başka bir de-
yişle, anamalı, ticâret anamalı yardımıyla
çabucak geri dönen anamalı sürekli üreti-
mi için kullanamayacak ya da aynı sürekli
üretimi sağlamak için daha büyük bir anamalı
yatırmak zorunda kalacaktı. Çünkü anamalı,
bu üretimini, ticâret anamalı sanâyi ana-
malı yerini alarak, sanâyi anamalı devir
süresini çok kısaltmak suretiyle sanâyi ana-
malı çok kısa bir sürede tekrar eline ge-
çirmekle gerçekleştirebilmektedir. Bu durum,
yukardaki örnekte de görüldüğü gibi, onun
kârını azaltmakta değil, tersine, arttırmakta-
dır. Örneğimizde sanâyi anamalı yüzde
10 kârından başka 200 milyar liralık -fâiz
getiren- bir anamalı tasarrufu da vardır. Eğer
200 milyar liralık ticâret anamalı, üretim-sat-
ış sürecine katılmamış olsaydı, sanâyici aynı
yüzde 10 kâr elde edebilmek için 800 mil-

yar yerine 1000 milyar liralık bir anamal yaratmak zorunda kalacaktı. *Bk. Kâr, Tecim.*

TECİM KENTİ (*Os. Ticâret şehri, Fr. Ville commerciale, Al. Handelsstadt, İng. Commercial town, Trading city*) Ticâret işlerinin yoğun olduğu şehir... *Bk. Tecim.*

TECİM KÜTÜĞÜ (*Os. Ticâret sicili, Sicilli ticâret; Fr. Registre du commerce, Al. Handelsregister, İng. Trade register*) Tüccârlarla ticâret şirketlerinin yazılması için ticâret mahkemelerinin kasa dâiresinde bulunan resmî kütük... Ticâret Kanunu'nun 26. ve onu izleyen maddelerine göre tutulur. *Bk. Kütük.*

TECİMLE UĞRAŞMAK (*Os. Ticâretle işgal etmek, Fr. Faire le commerce, Exercer le commerce; Al. Handel treiben, İng. To trade*) Ticâret işi yapmak... *Bk. Tecim.*

TECİM MEKTUBU (*Os. Ticâret mektubu, Fr. Lettre de commerce, Lettre d'affaires; Al. Geschäftsbrief, İng. Business letter*) Alışveriş için yazılan mektup... Kimi yabancı terimlerde de görüldüğü gibi, *iş mektubu* da denir. *Bk. Tecim.*

TECİM MERKANTİLİZMİ (*Os. Ticârî merkantilizm, Fr. Mercantilisme commerciale*) İngiliz merkantilizmi... Fransız merkantilizmine de *işleyim merkantilizmi* (Snâit merkantilizm) denir. *Bk. Merkantilizm.*

TECİM MERKEZİ (*Os. Ticâret merkezi, Fr. Centre commercial, Al. Handelsmittelpunkt, İng. Commercial centre*) Ticâret işlerinin yoğun olarak toplandığı yer... Kent, sokak, cadde, mahalle olabilir. *Bk. Tecim kenti.*

TECİM ODASI (*Os. Ticâret odası, Fr. Chambre de commerce, Al. Handelskammer, İng. Chamber of commerce*) Tüccârlar arasında dayanışma sağlamak ve tecimsel bilgi alışverişi yapmak için kurulan tüccâr dernekleri... Ülkemizde 14 ocak 1943 tarihli ve 4355 sayılı kanunla kurulmuştur. Daha sonra adı *Ticâret ve Sanâyi Odaları* olmuş, daha sonra da ayrıca *Sanâyi Odası*'nın kurulduğu bölgelerde birbirinden ayrılmıştır. *Bk. Tecim ve işleyim odaları.*

TECİM OKULU (*Os. Ticâret mektebi, Fr. École de commerce, Al. Handelsschule, İng. Commercial school*) Ticâret ve ekonomiyle ilgili bilgiler okutan okul... *Bk. Tecim bilimi.*

TECİM ORANI (*Os. Ticâret haddi, Fr. Terme de l'échange, Al. Austauschverhaeltnis, İng.*

Term of trade) Bir ülkenin dış ticâretinde gerçek kayıpla gerçek kazancının birbirlerine göre oranı... *Ticâret haddi*, ihracat fiyat endeksinin ithalât fiyat endeksine bölünmesiyle elde edilir. Diyelim ki bir ülke, bir yılda bin liralık ihracat ve bin liralık ithalât yapmıştır. Bu, onun ticâretinin dengede olduğunu göstermez. Eğer ihracat fiyatları yüzde beş artarken ithalât fiyatları yüze on artmışsa bu ülkenin *ticâret haddi* aleyhe gerçekleşmiş demektir. Çünkü ihracat fiyatları, ithalât fiyatlarına göre gerçek değerini yitirmiştir. Daha açık bir deyişle, bu ülkenin ihracat fiyatlarıyla ithalât fiyatlarının farklı yükselişlerinden ötürü yüzde 5 oranında açığı vardır. *Ticâret haddi*, bir ülkenin ihracat ve ithalât arasındaki gerçek kayıp ya da kazancını gösterir.

TECİM ORTAKLIKLARI (*Os. Ticâret şirketleri, Fr. Sociétés commerciales, Al. Handelsgesellschaften, İng. Commercial partnerships, Trading company, Lâ. Societas negotiationis*) Komandit, kolektif, limited, anonim ve kooperatif şirketler... Ticâret Kanunu'nun 121. maddesinde sayılmıştır. Bunların dışında kalan şirketler *âdi şirketler*'dir ki Borçlar Kanunu'nun 520. maddesindeki hükümlere bağlıdır, tüzel kişilikleri de yoktur. *Bk. Şirket.*

TECİM ÖZGÜRLÜĞÜ (*Os. Ticâret hürriyeti, Fr. Liberté du commerce, Al. Handelsfreiheit, İng. Liberty of trade*) Bir ülke vatandaşlarının diledikleri gibi ticâret yapabilmeleri serbestliği... Anamalcı ülkelerin anayasalarında yer almıştır. *Bk. Tecim.*

TECİM SANI (*Os. Ticâret unvânı, Fr. Raison de commerce, Dénomination; Al. Firma, Handelsfirma, Geschaeftsfirma; İng. Trade name, Firm name, Style of a firm*) Her tüccârın ticâret işlerinde kullanmak zorunda bulunduğu ad... Tek başına çalışan tüccârların ticâret unvânı kendi ad ve soyadlarıdır. Ticâret Kanunu'nun 41. ve onu izleyen maddeleriyle 500. maddesine göre ticâret unvânı ticâret siciline yazılır, başkaları bu unvânı kullanamaz ve tescil ettiremez. Komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketlerde ticâret unvânı, şirketin ticâret konusunu bildiren bir deyimle birlikte bu şirket türü adlarının ek olarak kullanılmasıyla (örneğin *Dericilik anonim şirketi*) oluşur. *Bk. Tecim kütüğü.*

TECİMSEL (*Os. Ticârî, Fr., İng. Commercial, Al. Handels*) Ticâretle ilgili... Ticârete değin olanı dilerdir. *Bk. Tecim.*

TECİMSEL ALIŞVERİŞ

TECİMSEL ALIŞVERİŞ (Os. Ticârî ahzu itâ, Fr. Trafic commercial, Al. Handelsverkehr, İng. Traffic) Ticâret yapmak için alıp satma... Bk. Tecim.

TECİMSEL BELGELER (Os. Ticârî evrâk, Fr. Papiers d'affaires, Al. Geschaeftpapiere, İng. Commercial papers, Business papers) Ticâret işleri için düzenlenen evrâk.

TECİMSEL BELGİTLER (Os. Senedâtı ticârîye, Fr. Effets de commerce, Al. Handels-papiere, Wechselpapiere; İng. Negotiable instruments, Commercial papers) Polîçe, emre yazılı senet ve çek... Ticâret Kanunu'nun 527. ve onu izleyen maddelerine göre polîçe, emre yazılı senet ve çek *ticârî senetler* olarak nitelendirilmiştir. Yasalarda bunlara *kambiyo senetleri* de denir. Borçlunun imzâsını taşıyan bu değerli belgelerin (kıymetli evrâkın) ibrâzında belli bir paranın kayıtsız ve şartsız olarak derhal ödenmesi gerekir. Ticâret senetlerinin bir başkasına devredilmesi ya da rehin edilmesi için ciro/ yeterli değildir, senedin de devredilen ya da rehin edilen kimseye verilmesi şarttır. Ticâret senetlerinde hukuk açısından senet ve içerdiği hak birbiriyle kaynaşmıştır, senedin içerdiği hak senetten ayrı olarak ilerisürülemez.

TECİMSEL BELLİK (Os. Ticârî marka, Fr. Marque déposée de fabrique; Al. Handelsmarke, İng. Trade mark) Bir malın üstüne yazılan ya da konan ticâretevi işareti.

TECİMSEL BİLGİ (Os. Ticârî mâlûmât, Fr. Connaissance des affaires, Al. Geschaeftskenntnis, İng. Business knowledge) Ticâret işlerine özgü bilgi... Bk. Tecim bilimi.

TECİMSEL BUNALIM (Os. Ticârî buhrân, Fr. Crise commerciale, Al. Geschaeftskrisis, İng. Commercial crisis) Alışverişte durgunluk ve para darlığı... Bk. Bunalım.

TECİMSEL DEFTERLER (Os. Defâtiri ticârîye, Fr. Livres de commerce; Al. Handelsbücher, İng. Books of account, Commercial books) Bir tüccârın yasa gereği tutmak zorunda olduğu defterler... Ticâret Kanunu'nun 66. ve onu izleyen maddelerine göre bir yevmiye defteri, bir mevcûdât ve muvâzene defteri ve bir de muhâberât kopya defteri tutmak zorunluluğu vardır. Bu yasal defterler, herhangi bir anlaşmazlık durumunda, tüccârların lehinde ve aleyhinde ispat aracı olarak kullanılır.

TECİMSEL DEĞER (Os. Ticârî kıymet, Fr. Valeur marchande, Al. Handelswert, İng.

Commercial value) Değiştirme değeri... Bk. Değiştirme değeri.

TECİMSEL DENEY (Os. Ticârî tecrübe, Fr. Expérience des affaires, Al. Geschaefts Erfahrung, İng. Business experience) Ticâret alanında uzun süre çalışmakla elde edilen bilgiler... Bk. Tecimsel bilgi.

TECİMSEL DENİZ ULAŞIMI (Os. Ticârî deniz seyrüseferi, Fr. Navigation commerciale, Al. Handelsschiffahrt, İng. Commercial navigation, Merchant shipping) Deniz yoluyla yapılan ticâret... Bk. Tecim.

TECİMSEL DURUM (Os. Vaz'iyeti ticârîye, Fr. Situation commerciale, Al. Geschaeftslage, İng. State of business) Ticâretin belli bir anda içinde bulunduğu koşullar.

TECİMSEL GELENEKLER (Os. Âdâtı ticârîye, Ticârî teâmül; Fr. Usages commerciaux, Al. Handelssitten, Geschaeftsbrauch; İng. Business custom, Trading custom) Ticâret alanında yerleşmiş olan hukuk dışı kurallar... Bk. Tecim.

TECİMSEL İŞLEMLER (Os. Muâmelâtı ticârîye, Fr. Actes de commerce, Transactions commerciales; Al. Handelsgeschaefte, İng. Commercial transactions) Ticâret Kanunu'nun tecimsel saydığı işlemler... Bu işlemler Ticâret Kanunu'nun 15-25. maddelerinde gösterilmiştir. Bu işlemler ya nitelikleri açısından ya da yapanların niyet ve sıfatları bakımından tecimsel sayılırlar. Bk. Tecimsel işler.

TECİMSEL İŞLER (Os. Umûru ticârîye, Me-sâili ticârîye, Mevaddı ticârîye; Fr. Matiéres commerciales, Al. Handelssachen, İng. Mercantile matters, Commercial affairs) Ticâret işiyle ilgili hukuksal olayların tümü... Yasalardaki kullanımı *tecimsel işlemler* deyiminden çok daha geniştir. Bk. Tecimsel işlemler.

TECİMSEL İŞLERDE ÇALIŞANLAR (Os. Umûru ticârîye müstahdemini, Fr. Travailleurs commerciaux) Malların satışını sağlamak, hesabını tutmak vb. gibi ticâret işlerinde çalışan emekçiler... Emekçi, değer üreten insandır. Ticârî işlerde çalışanlar, tüccâr memurları da emekçi (emek harcayarak hayatlarını kazanan) kişiler olmakla birlikte hiçbir değer yaratmazlar. Bunlar, üretici olmayan emekçilerdir. Bir tezgâhtarın malı satmak için harcadığı emek, o malın gerçek değerine hiçbir yeni değer eklemeyebilir. Bunlara ödenen ücret, üretici emekçilerin yarattıkları artık-değerden ayrılır. Bk. Artık-değer.

TECİMSEL MAL ÇEŞİTİ (Os. Ticârî mal çeşidi, *Fr.* Article de commerce, *Al.* Handelsartikel, *İng.* Trade article) Malların kimi özelliklerle birbirinden ayrılan öbeklerinden her biri.

TECİMSEL ÖDENTİLER (Os. Âidâtı ticârîye, *Fr.* Redevances commerciales, *Al.* Handelsbeitrag, *İng.* Trade royalties) Belli sürelerde para ya da mal olarak verilmesi gereken tecimsel yüküm... *Bk.* Âidât.

TECİMSEL SATIŞ (Os. Ticârî satış, *Fr.* Vente commerciale, *Al.* Handelskauf, *İng.* Sale of goods) Ticâret konusu olan malların satışı... Ticâret Kanunu'nun 15 ve 685. maddelerinde tanımlanmıştır. *Bk.* Satış.

TECİMSEL SÖZLEŞMELER (Os. Mukaave-lâtı ticârîye, Ticârî akitler; *Fr.* Contrats commerciaux, Traités de commerce; *Al.* Handelsrechtliche Verträge, Handelsvertrag; *İng.* Commercial contracts, Treaty of commerce) Ticâret hukuku kapsamında bulunan sözleşmeler... *Bk.* Sözleşme, Tecim.

TECİMSEL TUTU (Os. Ticârî rehin, *Fr.* Gage commercial, *Al.* Handlungspfand, *İng.* Commercial pledge) Bir ticâret işleminden doğan borçların garanti edilmesi için yapılan rehin... Ticâret Kanunu'nun 757. ve onu izleyen maddelerine göre yapılır. *Bk.* Rehın.

TECİMSEL VERENEK (Os. Ticârî kredi, *Fr.* Crédit commercial, *Al.* Handelskredit, *İng.* Trade credit) Bankalarca tüccârlara açılan kredi... Kredi krumunun ilk biçimi budur. Genellikle tüccârların mal alabilmeleri için açılır ve mal satıldıkça kapatılır. Ticâret Kanunu'nun 747. ve Bankalar Kanunu'nun 24. maddelerine göre verilir. *Bk.* Kredi.

TECİMSEL YARIŞMA (Os. Ticârî rekabet, *Fr.* Concurrence commerciale) Anamalcılığın tekellilik aşamasını başlatan yarışma... Anamalcılık, temelde, bir yarışma (rekabet) düzenidir. Her anamalcı, rakiplerinden kurtulmaya ya da onlarla anlaşıp fiyatları saptamaya çalışır. Büyük dev şirketlerse binlerce küçük girişimden daha kolay anlaşabilirler. Anlaşma eğilimi, rakiplere karşı savaşımın gerektirdiği harcamaları azaltmak isteğinden doğar. Yarışma, bu harcamaları sürekli olarak arttırır ve küçük girişimlerin dayanamayacağı boyutlara ulaştırır. Üretimin yoğunlaşması, kaçınılmaz olarak tekellerin kurulmasını gerektirir. Tekeller, üretimin büyük bölümünü ellerinde toplayan büyük anamalcıların aralarında anlaşmaya varmalarından doğarlar. Te-

kel, büyük parasal gücüyle, fiyatları dilediği gibi saptama ve bunun sonucu olarak da büyük kârlar sağlama olanağını yaratır. Karteller, tröstler, konsorsiyumlar, holdingler tekellci birleşmenin temel biçimleridir. Ne var ki tecimsel yarışma, tekellerle tekelleşmemiş sayısız girişimler arasında devam ettiği gibi tekeller arasında da devam eder. Tekeller, yarışmanın üstünde, ama yarışmayla birlikte bulunurlar. *Bk.* Rekabet, Tekelci anamalcılık, Emperyalizm, Tecim, Liberalizm.

TECİMSEL YASAK (Os. Ticârî memnûiyet, *Fr.* Prohibition de commerce, *Al.* Handelsperre, *İng.* Prohibition of trade) Yapılmaması gereken tecimsel iş... *Bk.* Tecim.

TECİMSEL YASALAR (Os. Kavânîni ticârîye, *Fr.* Lois du commerce, Législation commerciale; *Al.* Handelsgesetzgebung, *İng.* Commercial laws, Commercial legislation) Ticâret işlerini düzenleyen yasalar... Ülkemizde Türk Ticâret Kanunu bu yasaların başında gelir. *Bk.* Tecim.

TECİMSEL YAZIŞMALAR (Os. Muhâberâtı ticârîye, *Fr.* Correspondance commerciale, *Al.* Handelskorrespondenz, *İng.* Commercial correspondence) Ticâret işleri için yazılan karşılıklı mektuplar... *Bk.* Tecim mektubu.

TECİMSEL YETKİDEŞ (Os. Ticârî vekil, *Fr.* Mandataire commercial, Représentant; *Al.* Handlungsbevollmächtigter, Vertreter; *İng.* Mercantile power of agency, Representative) Ticârî mümessil ya da müstahdem sıfatını taşımaksızın bir ticâret kuruluşu sâhibinin nâm ve hesabına ticâret işleri yapmakla yetkilendirilen kişi... Borçlar Kanunu'nun 453. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk.* Tecimci adına davranan, Tecimsel yetkidedişlik.

TECİMSEL YETKİDEŞLİK (Os. Ticârî vekâlet, *Fr.* Mandat commercial, *Al.* Handelsauftrag, Agentur; *İng.* Mercantile agency) Ticârî mümessil ya da müstahdem sıfatını taşımaksızın bir ticâret kuruluşu sâhibinin nâm ve hesabına ticâret işleri yapmak... Ticâret Kanunu'nun 822. ve onu izleyen maddelerinde tanımlanmıştır. *Bk.* Tecimsel yetkidediş.

TECİM VE İŞLEYİM ODALARI (Os. Ticâret ve sanâyi odaları, *Fr.* Châmbres de commerce et d'industrie, *Al.* Handels und Industriekammern, *İng.* Chambers of commerce and industry) Tüccârlar ve sanâyiciler arasında dayanışmayı sağlamak, ortak sorunlarla uğraşmak, yabancı tüccâr ve sanâyicilerle irtibat kurmak, ortak çıkarları korumak için ya-

TECİM YAŞAMI

sayla kurulan kurumlar... Bir arada olabildiği gibi *Ticâret Odası* ve *Sanâyi Odası* gibi ayrı ayrı da olabilir. Tüzelkişiliği vardır. Örneğin hediyeelik eşyâ almak isteyen yabancı bir firma, bu isteğini o ülkenin ya da kentin Ticâret Odası'na yazar, Ticâret Odası da bunu kendisine kayıtlı olan hediyeelik eşyâ tüccârlarına bildirir. Uluslararası ticâret ve sanâyi sergilerini hükümetlere iletir, bunların hükümet ve yasalara karşı çıkarlarını savunur. Ticâret birliğinin sözleşmeye başkaldıran ya da uymayan üyesini cezâlandırır. Tüccârların ve sanâyicilerin güç birliğini sağlar.

TECİM YAŞAMI (Os. Ticâret hayatı, *Fr.* La carrière commerciale, *Al.* Die Kaufmaennische Laufbahn, *Geschäfts*laufbahn; *İng.* Commercial career, The business career) Ticâret işleri... *Bk.* Tecim.

TECİM YILLIĞI (Os. Ticâret yılığı, *Fr.* Annuaire du commerce, *Al.* Handelsadressbuch, *İng.* Trade directory) Yılda bir yayımlanan ticâret gazetesi... *Bk.* Tecim gazetesi.

TECİM YOLU (Os. Turûku ticârîye, *Fr.* Route commerciale, *Al.* Handelsweg, *İng.* Trading route) Ticâret malları taşınan yol... *Bk.* Tecim.

TEDÂVÛL *Bk.* Dolaşım.

TEDİRGİNLİK YARATAN HABERLER (Os. Huzursuzluk ihdâs eden haberler, *Fr.* Bruits alarmants, *Al.* Beunruhigende Gerüchte, *İng.* Alarming reports) Kaygılandırıcı haberler... Örneğin bu anlamda "devalüasyon haberi piyasada tedirginlik yarattı" denir.

TEDİYE *Bk.* Ödeme.

TEFECİ (Os. Murâbahacı, *Fr.* Usurier, *Al.* Wucherer, *İng.* Usurer, Loan shark) Çok yüksek fâizle borç para veren kişi... Yasal fâiz sınırının üstünde fâiz alanı dilegetirir. Chicago okulunun baş temsilcisi Amerikalı ekonomici Prof. Milton Friedman (1912-) öğretilerini uygulayan günümüz anamalcılığında fâizler serbest bırakıldığından bu deyim anlamı kalmamıştır. *Bk.* Tefecilik, Fâiz, Kredi.

TEFECİ ANAMALI (Os. Murâbahacı sermâyesi, *Fr.* Capital de l'usure) Yüksek fâizlerle birikerek anamala dönüşen tefeci parası... *Tüccâr anamalı* ve *sanâyi anamalı* gibi deyimler karşılığında kullanılır. İlk anamal biçimi budur. İlkçağlarda kullanım değerleri üretimine dayanan doğal bir tarım ekonomisinde gerçekleşmiştir. Önce bir mal verip yerine iki mal almak biçiminde yapılan malca ödünç

vermeler giderek paraca ödünç vermeler dönüşmüştür. İlk çağların tarım uygarlıklarında zenginliğin tek kaynağı tefeci anamalıdır. *Bk.* Tefecilik.

TEFECİLİK (Os. Murâbahacılık, *Fr.* Usure, *Al.* Wucher, *İng.* Usury) Aşırı fâiz karşılığı ödünç verme işi... Tarım kredisine muhtaç bulunan küçük üretici köylünün aşırı sömürülmesini sağlayan kurumlardan biridir. Genellikle zengin çiftçilerin ve kasabalı tüccârların gerçekleştirdikleri *tefecilik*, tarihsel süreçte de, zenginliğin ilk kaynağı sayılmıştır. Çağımızda, yüksek fâiz gelirleriyle kendi kendine biriken tefeci anamalına, bankalardan normal fâizle alınan ve köylüye yüksek fâizle devredilen banka kredileri de katılmıştır. Piyasa için üretim yapan küçük üretici köylüler, üretim biçimleri gereği, tefecilerin ağına düşmek zorundadırlar, bu yüzden küçük topraklar tasfiye edilmekte ve büyük topraklar daha da büyümektedir. Tefeci zenginliği, ulusal bir zenginlik değildir; çünkü değerlerin bir elden başka bir ele transferinden ibaretir ve ulusal değere hiçbir şey katmaz. Tefeciler, ülkeyi değil köylüyü sömürmek suretiyle sadece kendilerini zenginleştirirler. Hintlilerin eski destanları *Mahabârata*'da şöyle yazılıdır: "Ey krallar kralı tefecilik, sen dünyanın bütün zenginliklerine sahip olabilirsin". *Bk.* Fâiz, Tefeci anamalı, Sömürü.

TEFECİLİK YASASI (Os. Murâbahacılık kanunu, *Fr.* Loi sur l'usure, *Al.* Wuchergesetz, *İng.* Usury law) Tefeci piyasasını düzenleyen yasa... Ülkemizde de 22 mart 1303 tarihli bir Murâbaha Nizamnâmesi vardı, yüzde dokuzdan fazla fâiz alınmasını yasaklıyordu. Daha sonra, bir Ödünç Para Verme İşleri Kanunu yapıldı. Tefecilikle özellikle feodal çağda (toprak sahiplerinin egemen oldukları çağda) savaşılmıştır. Günümüz tekelci anamalcılığında bu savaşımın anlamı kalmamıştır, çünkü genellikle fâiz oranları serbest bırakılmaktadır. Tefeci piyasasına İkinci Beş Yıllık Plân'da bir de yeni ad bulunmuş ve *örgütlenmiş kredi piyasası* deyimleriyle nitelendirilmiştir. *Bk.* Tefeci, Tefecilik.

TEFECİ ÜREMİ (Os. Murâbahacı fâizi, *Fr.* Intérêt usuraire, *Al.* Wucherzins, *İng.* Usurious interest) Tefecilerin aldıkları aşırı fâiz... *Bk.* Tefeci, Tefecilik, Fâiz.

TEK BAŞLI İŞ ANLAŞMAZLIĞI (Os. Münferid iş ihtilâfı, *Fr.* Conflit individuel du travail, *Al.* Einzelarbeitsstreitigkeit, *İng.* Individual labour dispute) Tek işçinin işverenle anlaşmazlığı.

TEK DENİZ YÜKÜ BELGESİ (Os. Tek konşimento, Fr. *Connaissement direct*, Al. *Durchfracht*, *Durchkonnossement*; İng. *Through bill of lading*) Malları taşıyacak olan bütün araçlar için düzenlenen konşimento... Deniz taşımacılığına bağlı olan kara taşımacılığını da kapsar. Bk. Deniz yükü belgesi.

TEKEL (Os. İhisar, Fr. *Monopole*, Al. *Monopol*, İng. *Monopoly*) Bir malın yapımının tek firmanın elinde bulunduğu durum... Aslı Yunancadır ve *tek* anlamındaki *mono* sözcüğüyle *satıcı* anlamındaki *pol* sözcüğünden yapılmıştır. Herhangi bir üretim alanını tek elde tutmak, onun satışını tek elden yönetmek ve fiyatına egemen olmak demektir. Bundan ötürü *tekel* durumu, *tam rekabet* durumunun karşıtıdır (Bk. Tam rekabet). Tekel durumunda *rakip* olmadığı için *rekabet* de yoktur. *Tekel*, satış konusunda olduğu gibi alış konusunda da olur ve çoğunlukla bu iki durum bir arada gerçekleşir. Örneğin şeker üretimi ve dolayısıyla satışı tekeldeyse bunun hammaddesi olan pancar alımı da tekelde demektir. *Tekel*, bir kaynaktan çıkan ve eşi bulunmayan bir maddesuyu gibi *doğal*, bir kasabada sadece bir dükkânın bulunuşu gibi *zorunlu*, örneğin ülkemizde sigara konusunda olduğu gibi devletin bir yasayla kendi üstüne aldığı mallarda *yasal*, firmaların birbirleriyle anlaşarak meydana getirdiği durumlarda *sözleşmeli* olabilir. Eskiden bunlara *tabii*, *fiili*, *kanuni* ve *ahdi* ihisar denirdi. Bu durumlarda fiyat, maliyet masraflarına *en çok kâr* eklenerek gerçekleşir. Tekel fiyatına *optimal fiyat* denir (Bk. Fiyat). Bu fiyat, bir açıdan, aranın elastikliğiyle sınırlanır. Tüketiciler çok pahalı olan o malı almayabilirler. Demek ki firma, tekel fiyatını, aranın da gözönünde tutarak en çoğa çıkarabilir. Bundan başka tekel, değişik satın alma güçlerini ve değişik zevkleri de değerlendirir, örneğin ülkemizde olduğu gibi her keseye ve her zevke göre ayrı sigaralar çıkarır. Buna *diğeransiyel monopol* (Os. Tefazuli ihisar) denir. Bu durumda tekelci, daha yüksek zevkler ve daha paralı keseler için optimal fiyatın üstüne çıkarak kârını da artırabilir. Bu, aynı zamanda, tekelcinin erdemi gibi gördüğünden kamuoyu karşısında tekelciyi haklı kılmak gibi bir yarar da taşır; oysa düşük fiyatlı mallar düşük kaliteli ve sağlığa zararlı mallardır. Tekelci, kalite bakımından normal olanı yüksek fiyatla sürdürdüğünden ucuz fiyatlı malların kalitesini ucuz fiyatın da altına düşürerek ayrıca kârını çoğaltır. Ekonomi bilimi bakımından önemli olan *sözleşmeli tekeller*dir ki anamal-

cılığın çağdaş aşamasını gerçekleştirmişlerdir. Bk. Tekelci anamalcılık, İki yanlı tekel, Monopol, Düopol, Oligopol.

TEKELCİ ANAMALCILIK (Os. İhisarçı sermayecilik, Fr. *Capitalisme monopoliste*) Anamalcılığın merkezleşme eğiliminden doğan tekelleşme aşaması... *Monopol kapitalizmi* adıyla da anılır. *Emperyalizm* deyimiyile anlamaş olarak kullanılırsa da gerçekte *tekelci anamalcılık* emperyalizmin teorik bir değerlendirmesini ve belli bir evresini dile getirir. *Tekeller öncesi anamalcılık* gittikçe artan üretimine hem hammadde hem de pazar bulmak ihtiyacı yüzünden ülke sınırlarını gittikçe genişleterek emperyalist olmak zorundaydı. Rekabetle gelişen anamalcılığın bunun tam tersi olan tekelcilğe dönüşmesi, çeşitli zıtlıkların uyuturulamaz biçimde çatışarak aşılmasıyla gerçekleşmiştir. Çeşitli yapısal değişmelerin birikip dönüşmesiyle oluşan tekelci anamalcılık, zorunlu olarak emperyalisttir. Anamal, yapısı gereği yoğunlaşma ve merkezleşme eğilimindedir (Bk. Anamalin yoğunlaşması, Anamalin merkezleşmesi). Anamalin bu yoğunlaşma ve merkezleşme eğilimi, zorunlu olarak tekelleşmeye yönelir. Bu temel yasanın ekseninde ve bu temel yasanın yan etkileriyle anamalcı üretimde pek çok yapısal değişmeler oluşmuştur. Hafif sanâyiden ağır sanâyeye geçilmiş, ağır sanâyi büyük anamalları gerektirmiştir. Anamalcılığın geliştirici gücü olan rekabet, küçük anamalları ezmeye ve ortadan kaldırmaya başlamış ve büyük anamallara katılmalarını gerektirmiştir. Rekabet, her oğuda görüldüğü gibi, diyalektik yasa gereği önce geliştirip sonra kösteklemiştir. Küçük anamallarla büyük anamallar arasındaki bu çelişki küçük anamalları büyük anamallara katarak ve büyük anamalları ülkeler sınırları dışına taşıtarak aşılmıştır. Toplumcu ekonomi anlayışına göre bütün bu gelişmeler zorunludur ve anamalcılığın yapısı gereğidir. Ülke içi küçük anamallarla büyük anamalların çelişmesi aşılmakla ülkelerarası küçük anamallar ve büyük anamallar gelişmesi başlamıştır. Bu yüzden, gerikalımış ülkelerin emeğine el atmak zorunlu olmuştur (Bk. Azgelişmişlik, Anamalin organik bileşimi). Bir yandan da hisse senetli küçük şirketler gelişmiş ve toplumun bütün tasarruflarını tekelci anamala dönüştürecek nitelikte dev anonim şirketler meydana gelmiştir. Tek tek küçük müteşebbisleri yok ederek büyük anonim şirketlere dönüştüren rekabet, bundan sonra, bu dev şirketler arasında ve dünyanın paylaşılmasında rol almıştır (Bk. Dünyanın paylaşıl-

TEKELCİ DEVLET ANAMALCILIĞI

ması). Tekelci anamalcılığın bu gelişmesine uygun olarak emperyalizm de yeni emperyalizme dönüşmüş ve gerikalmış ülkelere asker çıkarıp bayrak dikmenin yerini anamal ihracı yoluyla ekonomik sömürü almıştır (Bk. Anamal ihracı, Finans anamalı) Buna uygun olarak eski anamalcı tipi de büyük bir dönüşüme uğramış ve anamalcı-banker-devlet birleşimi yeni bir niteliğe bürünmüştür (Bk. Finans oligarşisi). Bunlarla koşutlu olarak anamalcılığın itici ve geliştirici gücü kâr da, aşırı kâra dönüşmüştür (Bk. Aşırı kâr). Bundan başka tekel, fiyatları dilediği gibi saptamak gücüne sahiptir. Örneğin Amerika'da petrol tasfiyehanelerinin yüzde seksenini kontrolü altında tutan Standard Oil, benzinin galonunu 14,75 sentten 29,13 sente yükseltmiştir. 1909 yılında kurulan Imperial Window Class tröstü yüzünden pencere camı fiyatında bir yılda yüzde 70 bir yükselme olmuştur (Bk. Henri Denis, *Valeur et Capitalisme*). Tekeller, kâr oranını arttırmak için üretimi kısıtlayarak fiyatları yükseltmek gücünü de ellerinde taşırlar. Fiyatları farklılaştırarak kârı arttırmak da çoğunlukla uyguladıkları başka bir yöntemdir (Bk. Tekel). Rockfeller'in ortağı H. J. Rogers, Standard Oil Trust'ün kuruluşu nedeniyle 1874 yılında *New York Tribune* gazetesine verdiği demeçte şöyle demektedir: "Petrolcüler üretimi kısıtlamaya razı olurlarsa piyasa herkesin kâr edebileceği biçimde düzenlenir. Bugün petrolün galonu 15 senttir. Adil bir kâr sağlamak için bir galon petrolün 25 sente satılması gerekmektedir" (Bk. Ira Tarrbell, *The History of the Standard Oil Company*, I, s. 150). 1945 yılında *Journal of the Statistical Society* çok ilginç bir inceleme yayımlamıştı. Bu incelemeye göre (s. 161), İngiltere'de üç büyük tröst, çeşitli sanayi dallarında üretilen değer tümünü ellerine geçirmektedirler: Nikel ve alaşımları yüzde 100, patlayıcı maddeler yüzde 100, çinko yüzde 100, litofon yüzde 100, plâk ve gramfon yüzde 99, ağaç vidası yüzde 98, kibrit yüzde 97, bilyalı rulmanlar yüzde 97, kondanse süt yüzde 97, dikiş makinesi yüzde 95, toz kakao yüzde 93, dikenli tel yüzde 92 vb... Bu incelemede ayrıca 118 maddenin de sadece iki tröst tarafından üretildiği kaydedilmektedir. Bunlara *mâli grup imparatorlukları* adı verilmiştir. Ekonomici Ernest Mandel tekelci anamalcılığın, dünya piramidinin en tepesinde bulunan 200 aile tarafından yönetildiğini yazmaktadır (*Ekonomi Elkitabı*, Orhan Suda çevirisi, c. II, s. 118). Ekonomici E. A. G. Robinson, *Monopoly* adlı yapıtında (s. 93-95) anamalcı tekelcilikte 13 anlaşma biçimi ayrıt

etmiştir. Bk. Emperyalizm, Kartel, Tröst, Holding.

TEKELCİ DEVLET ANAMALCILIĞI (Os. İnhisarçı devlet sermâyeciliği, Fr. Capitalisme monopoliste d'État) Tekelci anamalcılığın devletle birleşmiş biçimi... *Tekelci anamalcılığın en gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleşen son evresi* olarak tanımlanır. Büyük emperyalist ülkelerde devlet doğrudan doğruya dev tekellerce yönetilir. 1933 büyük bunalımı tekelci devlet anamalcılığının oluşmasında başlıca etkindir. Bilimsel ekonomi dilinde *aşama* (Fr. Stade) ve *evre* (Fr. Phase) deyimleri arasındaki ayırım çok önemlidir. Emperyalizm, kapitalizmin bir aşamasıdır. Basit tekelci kapitalizmle tekelci devlet kapitalizmi de emperyalizm aşamasının evreleridir. Demek ki çağdaş anamalcılığın en gelişmiş biçimi tekelci devlet anamalcılığıdır. Tekelci devlet anamalcılığında dev tekeller, dolaylı yönetimi bir yana bırakarak, devleti doğrudan doğruya (bizzat kendileri) yönetirler. Devlet başkanı ve bakanlar onlardır, devlet örgütü tümüyle ve açıkça onların çıkarları için işler. Bk. Anamalcılık, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık.

TEKELCİLİK (Os. İnhisarçılık, Fr. Monopolisme, Al. Monopolismus, İng. Monopolism) Tekelci tutum... Anamalcı üretim düzenindeki tekeleşmeleri dilegetirir. *Tekel biçimleri* (Os. İnhisar şekilleri, Fr. Formes des monopoles, Al. Formen des monopols, İng. Forms of monopolies) çok çeşitlidir: Kartel, tröst, konsorsiyum, holding, konzern ve Avrupa kömür ve çelik ortaklığı gibi uluslararası dev örgütler bu biçimlerin başlıcalarıdır. Bk. Tekel, Tekelci anamalcılık, Kartel, Tröst, Holding.

TEKELCİ KENTSOYLU SINIFI (Os. İnhisarçı burjuvazi, Fr. Bourgeoisie monopoliste) Tekelci anamalcılık dönemi burjuvazisinin hisse senetleri geliriyle geçinen bölümü... Tekelci burjuvazinin bu düzende gördüğü tek iş, yılda yarım saat hisse senetlerinin kuponlarını kesmekten ibarettir. Bk. Kesilge, Tekelci anamalcılık, Kentsoyly sınıfı.

TEKEL FİYATI (Os. İnhisar fiyatı, Fr. Prix de monopole) Tekelcinin dilediği gibi saptadığı yüksek fiyat... Tekel fiyatı, tekellere en büyük kârı sağlayan fiyattır. Bk. Tekelci, Tekelci anamalcılık.

TEKELLERİN SINIFLANDIRILMASI (Os. İnhisarların tasnifi, Fr. Classification des monopoles, Al. Formen des Monopols, İng. Classification of monopolies) Tekellerin çeşitli aç

lardan türlere ayrılması... Tekeller çeşitli açılardan sınıflandırılmaktadır. *Bk.* Tekel, Tekelcilik.

TEKELLEŞTİRME (*Os.* İnhisarlaştırma, *Fr.* Monopoliser) Tekel durumuna getirme... *Bk.* Tekel.

TEKEL NESNELERİ (*Os.* İnhisar maddeleri, *Mevaddı inhisâriye*; *Fr.* Produits de monopole, *Al.* Monopolprodukte, *İng.* Monopoly products) Yapımları, çıkarılmaları, satılmaları devlet tekelinde bulunan maddeler... Siğara, alkollü içkiler, tuz, afyon, barut vb. böyledir. *Bk.* Tekel.

TEKEL-ÖNCESİ KAPİTALİZM *Bk.* Anamalcılık.

TEKEL SATIŞI (*Os.* İnhisar satışı, *Fr.* Vente exclusive, *Al.* Alleinverkauf, *İng.* Exclusive sale) Tekel maddeleri satışı... *Bk.* Tekel, Tekel nesneleri.

TEKELSEL (*Os.* İnhisârî, *Fr.* Monopolistique, *Al.* Monopolistischer, *İng.* Monopolistic) Tekelle ilgili... *Bk.* Tekel, Tekelsel yarışma.

TEKELSEL YARIŞMA (*Os.* İnhisârî rekabet, *Monopolli rekaabet*; *Fr.* Concurrence monopolistique, *Compétition monopolistique*; *Al.* Monopolistischer bettbewerb, *İng.* Monopolistic competition) Tekelci anamalcılığın rekabet biçimi... Anamalcılığın emperyalizm aşamasında rekabet üç yeni biçimde ortaya çıkar: Tekeller arasında, tekellerle tekelleşmemiş girişimler arasında, tekellerin içinde bulunan dallar arasında. Her üç rekabet biçimi de, tekel-öncesi anamalcılığın temel rekabet biçimi olan serbest rekabeti içererek aşmak ve rekabeti yoketmek amacına yönelik birer rekabet biçimidir. Nitekim tekellerle tekelleşmemiş girişimler arasındaki rekabet, tekelleşmemiş girişimlerin büyük tekellerce yutulmasıyla sonuçlanır. Anamalcı ekonomi edebiyatında *monopolli rekabet* deyimi, birbirine benzeyen, ama birbirinin aynı olmayan malların rekabeti, eşdeyişle bir farklılık rekabeti anlamında kullanılmaktadır. Bu rekaette özellikle reklâm ve farklı ambalaj büyük rol oynar. *Bk.* Tekel, Rekabet.

TEK KİŞİ ORTAKLIĞI (*Os.* Tek şahıs şirketi, *Fr.* Société a membre unique, *Al.* Einmangesellschaft, *İng.* One man company) Bir şirket ortaklarından birinin öteki ortakların hisselerini satın almasıyla meydana gelen şirket biçimi... Bu fiili durum kimi ülkelerde yasalarca tanınmıştır. *Bk.* Şirket.

TEK MÂDEN PARA DİZGESİ (*Os.* Tek mâden sistemi, *Monometalizm*; *Fr.* Monomé-tallisme, *Al.* Monometallismus, *İng.* Monometallism) Para ölçüsü olarak tek mâden kullanımını... Bu mâden genellikle altın ya da gümüş olmuştur. Örneğin Osmanlı devletinin kuruluş döneminde para ölçüsü gümüştü. İngiltere 1774 tarihinde para ölçüsü olarak altını temel almıştı. *Bk.* Çift mâden dizgesi.

TEKNİK (*Os.* Fen, *Usûlü fenniye*, *Mârifeti amelîye*; *Fr.* Technique, *Al.* Technik, *İng.* Technics) Toplumsal faaliyet yöntemlerinin tümü... *Uygulayım* deyimiyile özleştirilmiştir, *yapabilme gücü* anlamındaki Yunanca *tekhne* deyiminden türetilmiştir. Sıfat olarak *uygulayım*sal (*Os.* Fennî, *Tatbiki*; *Fr.* Technique, *Al.* Technisch, *İng.* Technical) deyimi kullanılır. *Kuramsal bilimin pratiğe uygulanması* olarak tanımlanır. Örneğin cisimlerin ısıyla genişlediği teorik bir bilgidir, bu teorik bilgiyi buhar makinesine uygulamak tekniktir. Bu anlamda *teknik*, teorik bilimden pratik alanda yararlanmayı dilegetirir. Anamalcılık kâr ve rekabet yasaları gereği tekniği geliştirir, teknik de anamalcılığı geliştirir. Toplumcu yazarlarla onlara katılan bir bölüm anamalcı yazarlara göre teknik, anamalcı üretimde, insanlığın yararına değil, anamalcılığın yararına gelişir (*Bk.* Makine). Teknik, anamalcılık öncesi *kullanma değerleri* üretiminde insan emeğinin verimliliğini artırarak insan emeğinden tasarruf sağlar. Anamalcı *değiştirme değerleri* üretimindeyse bir bölüm emekçileri daha çok çalıştırarak emekçilerin öbür bölümünün işten çıkarılmalarını sağlar. Böylece *yedek sanayi ordusu* doğar. Tekniğin gelişmesi anamalcılığın organik bileşimini yükseltir, yani değişmeyen anamalcı artırır; bundan ötürü de teknik bakımdan gelişmemiş bir fabrika ya da ülkenin ürettiği değerlerin bir bölümü teknik bakımdan gelişmiş fabrika ya da ülkenin cebine girer (*Bk.* Anamalcılığın organik bileşimi). Teknik gelişme emeğin verimliliğini çoğaltarak artık-değer oranını artırır (*Bk.* Göreli artık-değer). Ayrıca yedek sanayi ordusunun doğması dolayısıyla emeğin pazarlık gücünü düşürür ve ücret hadlerini azaltır (*Bk.* Ücret). Avusturyalı ekonomici Schumpeter, ekonomik bunalımların nedenini teknik gelişmeye bağlar. Abramovitz, Kendrick gibi ekonomiler de teknik gelişmeyi ekonomik büyümenin bağımsız bir etkeni sayarlar. *Bk.* Makine, Yedek sanayi ordusu, Teknolojik işsizlik.

TEKNİK BİLİM (*Os.* Fenniyât, *İlmi amelî*; *Fr.*, *Al.* Technologie, *İng.* Technology) Çeşitli tek-

TEKNİK İLERLEME

nikleri inceleyen ve yeni teknikler araştıran bilim... Bir anlamda da çeşitli amaçlarla oluşturulan makinelerin, dizgelerin (sistemlerin) ve yöntemlerin tümünü dilegetirir. *Bk. Teknik.*

TEKNİK İLERLEME (*Os. Tekâmülü fennîye, Fr. Progrés technique*) Belli bir üretimi daha az emek harcayarak yapma... Teknik ilerleme, bilimsel ilerlemenin pratiğe uygulanışının sonucudur. İnsanlar en az çalışmayla en yüksek verim elde edebilmek için sürekli olarak üretim araçlarını geliştirmişler, sürekli olarak daha yenilerini yaratmışlardır. Tekniğin gerçek gelişmesi, üretimin otomatikleştirilmesiyle, eşdeyişle *otomatlar tekniği* (*Fr. Automation*)'yle gerçekleşir. Bu teknik, sadece üretimin değil, üretim sürecinin düzenlenmesinin ve denetlenmesinin de sibernetik aygıtlarla yapılmasını sağlar. İnsan, ancak o zaman, üretim sürecinin içinde değil, yanında yer alacaktır ki, insanın asıl yeri de budur. İnsanın gerçek faaliyeti, fiziksel gücüyle üretme faaliyeti değil, düşünsel gücüyle yaratma faaliyettir. İnsan, ancak o zaman, tüm özgürlüğüyle gerçek faaliyetinin sınırsız olanaklarına açılabilir. *Bk. Teknik.*

TEKNİK İŞBÖLÜMÜ (*Os. Fennî taksimi âmâl, Fr. Division du travail technique*) Makineli üretimde işi en küçük parçalarına bölerek her işi sürekli olarak bir işçiye yaptırma suretiyle meydana gelen işbölümü... Bu türlü işbölümünü Adam Smith ve J. B. Say açıklamışlardır. Uygulamasını da Amerikalı Taylor yapmıştır. *Bk. İşbölümü, Liberalizm, Taylorculuk.*

TEKNİSYEN (*Os. Zanaatkâr, Fr. Technicien, Al. Techniker, İng. Technician*) Tekniğin bir dalında uzmanlaşmış kişi... Dilimizde, çoğunlukla, diplomasız pratisyenleri dilegetirmek için kullanılır. Sözcüğün asıl anlamında böyle bir ayırım yoktur, bir elektrik mühendisi de bir elektrik tamircisi gibi teknisyendir. *Bk. Teknik, Teknokrasi.*

TEKNOKRASİ (*Os. Erbâbı fen iktidârı, Fr. Technocratie, Al. Technokratie, İng. Technocracy*) Toplumun teknisyenlerle yönetilmesi gerektiğini ilerisüren görüş... *Uygulamı-erki* deyimile özeleştirilmiştir. 1923'te Amerika'da T. Veblen, H. Scott, G. Loeb vb. taraflarından savunulmuştur. Tarihsel süreçte geleceğin toplumunu politikacıların değil, teknisyenlerin yöneteceğini Saint-Simon ilerisürmüştü. Bununla beraber terim, Amerika'da meydana gelmiş ve yayılmıştır. Bu *yönetici teknikçilere teknokrat* denir. Tekelci anamal-

cılığın gelişmesi anamal sahiplerini işin bizzat başında bulunmaktan ayırmış ve hisse senetli şirketleri İngilizcede *yönetici* (müdür, direktör) anlamlarına gelen *manager*'lerin yönetimine bırakmıştır. Özellikle James Burnham tarafından ilerisürülen bu sav (*Bk. Burnham, The Managerial Revolution*) anamalci üretimde anamalci sınıfının yerine bir başka sınıfın, menajerlerin geçtiği iddiasına dayanır. Oysa menajerler, bir başka sınıf değil, bizzat anamalci sınıfın yöneticiliğe ayrılan bölümüdür. Daha açık bir deyişle, tekeli anamalculukta anamalci sınıfı *rantiyelerle menajerlere* ayrılmıştır, her ikisi de aynı soydur. Bu konuda göz önünde tutulması gereken asıl sorun, hangi sınıfta doğmuş olurlarsa olsunlar, menajerlerin toplumsal davranış ve nitelikleri bakımından burjuvalardan farklı olup olmadıklarıdır. Kaldı ki Vance Packard, menajerlerin 3/4'ünün bizzat burjuva çocukları olduğunu yazar (*Bk. Les Obsédés du Standing, s. 253*). Geri kalan 1/4'ünün yüksek aylıklar, bedava hisse senetleri, kazançlı spekülasyonlarla ve ayrıca rantıye kızlarıyla evlenerek büyük servet (anamal) sahipleri haline dönüştükleri açıktır.

TEKNOKRAT (*Os. Erbâbı fen, Fr. Technocrate, Al. Technokrat, İng. Technocrat*) Teknokrasiyi benimsemiş olan ve teknisyen yönetici durumunda bulunan... *Bk. Teknokrasi, Teknisyen.*

TEKNOLOJİ *Bk. Teknikbilim.*

TEKNOLOJİK İSSİZLİK (*Os. Sınâit işsizlik, Fr. Chômage technologique, Al. Technologische Arbeitslosigkeit, İng. Technological unemployment*) Teknik gelişmenin ve dolayısıyla makinelerin insan gücünün büyük bölümünü tasarruf etmesinden doğan işsizlik... Ünlü liberal ekonomici David Ricardo tarafından ilerisürülmüştür. Ricardo: "İşçi sınıfının, makineleşmenin kendi çıkarlarına aykırı olduğu yolundaki kanısı yanlış değil, tersine, ekonomi politiğin ilkelere uygundur. Makineleşme geliştikçe emek aranımı kaçınılmaz olarak azalır, aşırı nüfus meydana gelir, işçi sınıfı acıya ve yoksulluğa düşer" (*Bk. Principles, s. 392*) der. *Bk. Teknik, İşsizlik, Yedek sanayi ordusu, Ricardo kuramı, Makine.*

TEKNOLOJİK YENİLİKLER (*Os. Fennî yenilikler, Fr. Nouveautés technologique*) Konjonktür hareketlerinin teknik yeniliklerden doğduğu savı... *Bk. Buluşlar kuramı, Bunalım, Konjonktür.*

TEKNOLOJİ TOPLUMU (Os. Sınâf cemiyet, Fr. Société technologique) Teknolojik gelişmenin anamalcı düzenle toplumcu düzeni pek yakınlılaştırdığı ve her ikisini de bir teknoloji toplumunda birleştirdiği savı... Her bakımdan bilim dışı olan bu sav, ekonomici Prof. John Kenneth Galbraith tarafından ilerisürülmüştür. Pek açıktır ki anamalcılığın bulunduğu yerde toplumculuk, toplumculuğun bulunduğu yerde anamalcılık olmaz. *Bk.* Anamalcılık, Toplumculuk.

TEKNOLOJİ TRANSFERİ (Os. İntikali fen, Fr. Transfert technologique) Anamal ihracıyla birlikte teknik yeniliklerin de ihraç edildiği ve az gelişmiş ülkelere göçtüğü savı... Bu sava göre örneğin yabancı anamal az gelişmiş bir ülkede fabrikasını kurar, teknik yeniliklerini de getirmiş olur. Çünkü, özellikle mantık açısından, anavatandaki yöntemleriyle çalışması gerekmektedir. Oysa pratikte bunun böyle olmadığı görülmektedir. Kaldı ki bu sav, işçi başına verimin artıp artmadığına bakılarak, kolaylıkla tahkik edilebilir. Yabancı anamal teknik yeniliklerini de getirseydi, örneğin bir yabancı yatırımın lâstik fabrikasında çalışan yerli işçinin randımanı yerli lâstik fabrikasında çalışan işçinin randımanından çok yüksek olması gerekirdi. Bunun en belli nedeni, yabancı yatırımların -montaj sanâyii dışında ciddi bir sanâyii yatırımı varsa tabii- az gelişmiş bir ülkede teknik yeniliklerden değil, düşük ücretli işçilerden aşırı kâr sağladıklarıdır. *Bk.* Yabancı anamal, Anamalin organik bileşimi.

TEKRAR İSTİHSÂL *Bk.* Yeniden üretim.

TEKRAR TEVZİ *Bk.* Yeniden dağıtım.

TEKTARIM (Os. Tek zirâat, Fr. Monoculture) Tek türde tarım... Örneğin bir ülkede sadece kahve ya da bir ülkenin bir bölgesinde sadece pancar ekilmesini ve yetiştirilmesini dilegetirir. Gelişmiş anamalcı ülkeler, geribıraktırlmış yoksul ülkeleri sadece tarıma zorladıkları gibi kimi yerde de tarımın sadece bir türünü üretmeye iterler. Çünkü onlar için sömürge ya da yarı sömürge durumunda bulunan ülkeler hammadde üretkenleri olmak zorundadır. Emperyalist ülke kendisine bağlanmış olan yoksul ülkeyi sadece tarıma ve kimi yerde tarımın tek bir türüne itmekle onu kendisine büsbütün bağımlı kılar. *Bk.* Dünya işbölümü.

TEKTEN (Os. Perâkende, Fr. Détail, Al. Detail, Einzel, Klein; İng. Retail) Tek tek

yapılan... Tüm olarak yapılamı dilegetiren *top-tan* deyimini karşılığında kullanılır. *Bk.* Tekten satış.

TEKTENÇİ (Os. Perâkencideci, Fr. Détaillant, Al. Kleinhaendler, Detailist, Einzelverkaeufer; İng. Retail dealer) Perâkende satış yapan tüccâr... Malları tek tek doğrudan doğruya tüketiciye satan tüccârı dilegetirir. *Bk.* Tekten, Tekten satış.

TEKTEN FİYATI (Os. Perâkende fiyatı, Fr. Prix de détail, Al. Detailpreis, Einzelpreis; İng. Retail price) Herhangi bir malın tek olarak satış fiyatı... *Toptan fiyatı* deyimini karşılığında kullanılır. Perâkende fiyat daima toptan fiyattan daha yüksektir, çünkü fiyata perâkencideci kârı da eklenir. *Bk.* Tekten satış.

TEKTEN İŞ YAPMAK (Os. Perâkende iş yapmak, Fr. Faire le détail, Al. Kleingeschaeft machen, İng. To do retail business) Tüketiciye tek tek mal satmak... *Bk.* Tekten, Tekten satış.

TEKTEN SATINALMA (Os. Perâkende iştirâ, Fr. Acheter au détail, Al. Im detail kaufen, İng. To buy retail) Bir malı tek olarak satınalma... *Bk.* Tekten satış.

TEKTEN SATIŞ (Os. Perâkende satış, Fr. Vente en détail, Al. Detail Verkauf, Einzelverkauf; İng. Retail trade) Tüketiciye tek tek mal satma... *Bk.* Tekten, Tekten iş yapmak.

TEKTEN SATMAK (Os. Perâkende satmak, Fr. Détailler, Vendre en détail; Al. Einzel verkaufen, İng. To retail, To sell retail) Tüketiciye tek tek mal satmak... *Bk.* Tekten satış, Tekten iş yapmak.

TEKTEN TECİMEVİ (Os. Perâkende ticâret-hânesi, Fr. Maison de détail, Magasin de détail; Al. Detailgeschäft, İng. Retail house) Perâkende satış yapan mağaza... *Bk.* Tekten satış.

TEKÜRETİM (Os. Tek istihşâl, Fr. Monoproduction) Bir ülkenin ya da bir bölgenin tek ürün üretmesi... *Bk.* Tektarım, Dünya işbölümü.

TEK VERGİ (Os. Tek vergi, Fr. Impôt unique, Al. Alleinststeuer, Universalsteuer; İng. Single tax) Verginin sadece toprak rantından alınması savı... XVIII. yüzyılda Fransa'da fizyokratlar tarafından ilerisürülmüştür. Fizyokratlara göre tek üreten toprakta, toprağın yarattığı değer de rant olarak toprak sahibinin cebine giriyordu, öyleyse vergi sa-

TEKYANLI SÖZLEŞMELER

dece toprak rantından alınmalıydı. Bu savdan yola çıkan birçok vergi kuramcıları daha sonra da bütün vergilerin tek vergi biçiminde alınmasını savundular. XIX. yüzyılda tek verginin Almanya'da gelirden, Fransa'da pul olarak, Amerika'da gayrimenkullerden alınması gerektiği ilerisürülmüşse de uygulanmamıştır. Tek vergi savı 1950'lerde Fransa'da yeniden ilerisürülmüş; Simonian verginin hammadde-ler üstünden, Schueller enerji tüketiminden alınmasına savunmuşlardır. *Bk. Vergi.*

TEKYANLI SÖZLEŞMELER (*Os. Tek taraflı akitler, Fr. Contrats unilatéraux, Al. Einseitige Verträge, İng. Unilateral contracts, Unilateral transactions, One-sided contracts; Lâ. Contractus unilaterales*) Sadece bir tarafta borç yükleyen sözleşmeler... Örneğin kefalet, hibe vâdi vb. gibi sözleşmeler böyledir, alacaklı durumunda bulunan tarafa borç yük-lemez. *Bk. Sözleşme.*

TELLÂL (*Os. Tellâl, Fr. Courtier de commerce, Al. Handelsmakler, İng. Broker*) Satışlarda aracılık eden kişi... Belli anlamlarda *simsar* ve *komisyoncu* deyiimiyle anlamdaştır. Özelliği, sadece satışlardaki aracıyı dilegetirmesidir. Dilimizde özel bir anlamı da var: Herhangi bir şeyi halka duyurmak için bağırarak kişiyi dilegetirir. Eskiden başkaca duyuru araçları bulunmadığından sokaklarda, çarşı-larda, meydanlarda tellâl bağırılırdı. Hukuksal anlamda, taraflardan hiçbirine temsilci, vekil, memur, hizmetli, ya da acente gibi bir nitelikte bağlı olmaksızın ücret karşılığında sözleşmelerin yapılması konusunda aracılık edenleri dilegetirir. Ticâret işlerine özgü sözleşmelerin yapılmasında aracılık edenlere *ticâret tellâti*, borsa işlerinde aracılık edenlere *borsâ tellâti* denir.

TEMELE ALACAKLI (*Os. Esas dâyin, Asıl mukriz; Fr. Créancier principal, Al. Hauptgläubiger, İng. Principal creditor*) Borcu bizzat vermiş olan... *Bk. Alacaklı.*

TEMELE ANAMAL (*Os. Esas sermaye, Fr. Capital social, Capital actions; Al. Grundkapital, Aktienkapital; İng. Capital stock, Joint stock*) Şirket statüsünde rakkamla dilegetirilip belli ve birbirine eşit paylara bölünmüş olan anamal.

TEMELE BELGE (*Os. Esas nüsha, Asıl nüsha; Fr., İng. Original, Al. Original, Urschrift*) Sûretleri çıkarılan asıl yazı.

TEMELE BORÇLU (*Os. Esas medyûn, Fr. Débiteur principal, Al. Hauptschuldner, İng.*

Principal debtor) Borcu bizzat almış olan... *Bk. Borçlu.*

TEMELE GEREKSİNMELELER (*Os. Esas ihtiyaçlar, Fr. Besoins essentiels*) İnsanın yaşaması için gerekli olanlar... Beslenme, giyinme, korunma vb. gibi insanın yaşaması için gerekli olan temel gereksinimlerdir ve insanın yeryüzünde varlaşmasından beri değişmemişlerdir. *Bk. Gereksinme.*

TEMELE HAKLAR (*Os. Asıl haklar, Fr. Droits fondamentaux, Droits principaux; Al. Grundrechte, Hauptrechte; İng. Fundamental rights, Principal rights*) Bağmsız ve başbaşa bir varlığı olan haklar.

TEMELE İLİŞKİLER (*Os. Alâkai esâsiye, Fr. Relations fondamentaux*) Üretim ilişkileri... İnsanlar arasındaki ilişkilerin temeli, üretim ilişkileridir. Bütün öteki ilişkiler üretim ilişkileriyle belirlenir, toplumun anatomisi ekonomisiyle başlar. *Bk. Üretim ilişkileri.*

TEMELE İŞLEYİM (*Os. Esas sanâyi, Ana sanâyi; Fr. Base industrie, Industrie de base, Industrie clef; Al. Schlüsselindustrie, İng. Basic industry, Key industry*) Birçok sanâyi dalının kendisine dayandığı sanâyi.

TEMELE MÂLİYET (*Os. Esas mâliyet, Fr. Prix coûtant des matériaux, Al. Selbstkosten, İng. Prime costs*) Bir ürünün hammaddesiyle işçiliği mâliyeti... *Bk. Mâliyet.*

TEMELE ÖZDEKLER (*Os. Mevâddı aslıye, Fr. Matériaux fondamentales, İng. Fundamental materials*) Bir ürünü oluşturan maddeler... Örneğin makarna üretiminde un temel maddedir.

TEMELE YARAR (*Os. Kardinal fayda, Fr. Utilité cardinale, Al. Kardinalnutzen, İng. Cardinal utility*) Niceliksel yarar... Ekonomik değerin ölçütünü nesnel alandan öznel alana, üretim alanından tüketim alanına, *emek* kavramından *yarar* kavramına çekmeye çalışan marjinalciler yarar ölçmek zorunda kaldılar. Bir metre kumaş eğer sağladığı yararla beş yüz lira ediyorsa bunu kaç yarar sağlıyordu? Daha açık bir deyişle, yarar, ölçülebilir miydi? İşte *kardinal yarar* kavramı onun ölçülebilirliğini dilegetirmek için ortaya atıldı. Jevons, Walras, Edgeworth, Marshall gibi marjinalciler (ki bunlara neo-klâsikler de denir) yararın ölçülebileceğini savundular. Yararın doğrudan doğruya ölçülemeyeceğini zorunlu olarak kabul ediyorlardı, ama dolaylı olarak ölçülebileceğini ilerisürüyorlardı. Örneğin Marshall,

bir malın azalan marjinal yarar eğrisiyle istem (talep) eğrisinin özdeş olduğunu, bundan ötürü de yararın dolaylı olarak fiyatlarla ölçülebileceğini söylüyordu. *Bk.* Marjinalcilik, Yarar, Değer, Gereklî emek.

TEMETTÜ *Bk.* Düşerge.

TEMİNÂT *Bk.* İnanca.

TEMİZLEME VERGİSİ (Os. Tanzifât vergisi, *Fr.* Taxe des ordüres ménagères, *Al.* Müllabgabe, Strassenreinigungsabgabe) Çöp toplama ve sokakları temizleme karşılığında belediyelere alınan vergi... Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu'na göre oturan (meskûn) evlerin yazılı değerleri üstünden belli bir oranda alınır... *Bk.* Vergi.

TEMLİK (Os. Temlik, Devir ve temlik; *Fr.* S'approprier, Gession, Transfert; *Al.* Übereignung, Zession, Abtretung, Übertragung; *İng.* Giving as property, To cause to possess, Assignment, Transfer; *Lâ.* Cessio) Bir hakkın bir kişiden bir başka kişiye geçmesini sağlayan işlem.

TEMLİK CİROSU (Os. Temlikî ciro, *Fr.* Endossement translatif ou de propriété, *Al.* Eigentumsindossament) Senetten doğan tüm hakların ciro edilen kişiye geçmesini sağlayan ciro... Ticâret Kanunu'nun 539. maddesinde tanımlanmıştır.

TEMLİK EDİLEMİYEN HAKLAR (Os. Gayrı kaabili temlik haklar, *Fr.* Droits inaccessibles, Droits inaliénables, Droits strictement personnelles; *Al.* Unabtretbare Rechte, Höchstpersönliche Rechte; *İng.* Unassignable rights) Yasaların başkasına temlik edilmesine izin vermediği haklar... Şahsa bağlı olan haklar böyledir. Örneğin bir kimse adını ya da özgürlüğünü bir başkasına temlik edemez, ederse hukuk açısından geçersizdir.

TEMLİK ETMEME KOŞULU (Os. Temlik etmeme şartı, *Fr.* Défense d'aliéner, *Al.* Veräußerungsverbot, *İng.* Restraint on alienation; *Lâ.* Pactum de non cedendo) Alacaklının, borçlunun onayını almaksızın, alacağını bir başkasına devredememe şartı... Borçlar Kanunu'nun 162. maddesine göre bu şart senette yazılı olmalıdır, aksi halde alacağı temellük eden üçüncü şahıslara karşı ilerisürülemez.

TEMLİK İŞLEMLERİ (Os. Temlikî muâmeleler, *Fr.* Actes d'attributions, *Al.* Zuwendungsgeschäfte, *İng.* Conveyances) Bir kimse- nin bir başkasına mülkiyet açısından çıkar

sağlamasıyla sonuçlanan işlemler... Bir kimse- nin ya servetini çoğaltma ya da servetinin eksilmesine engel olma yoluyla yapılır.

TEMSİL (Os. Temsil, *Fr.* Representation, *Al.* Vertretung, Stellvertretung; *İng.* Representation, Agency) Başkasının yerine hukuksal bir işlem yapma.

TEMSİLCİ (Os. Mümessil, *Fr.* Représentant, *Al.* Vertreter, Stellvertreter; *İng.* Representative, Agent) Başkasının yerine iş gören kişi... Dilimizde *temsilci* deyimini kullanılıyor. *Başkasının yerine iş gören* anlamında *yerinde* de denebilir. Başkasının yerine iş görme, hukuksal *velâyet* ya da *vesâyet* gibi yasalar- dan doğabileceği gibi *vekâlet* gibi sözleşmelerden de doğabilir.

TEMSİL EDİLEN (Os. Temsil edilen, *Fr.* Représenté, *Al.* Der Vertretene, *İng.* Principal) Kendisinin yerine iş görmek üzere bir başkasını yetkilendiren kişi.

TEMSİL GÜCÜ (Os. Temsil kudreti, Kudreti temsilye; *Fr.* Pouvoir de représentation, *Al.* Vertretungsmacht, *İng.* Authority) Başkasının yerine hukuksal bir işlem yapma yetkisi... Bu güç, yasadan doğmuş olan temsillerde yasalarla, sözleşmeden doğmuş olan temsillerde sözleşme hükümleriyle sınırlıdır. Temsilcinin yaptığı işlemlerden doğan haklar ve borçlar, temsil edilenindir.

TEMSİLİ PARA (Os. Temsilî para, *Fr.* Monnaie fiduciaire) Madde olarak değer taşıyan para... Altın ve gümüşün para olarak kullanıldığı çağlara ve ülkelere özgü bir deyimdir. O çağ ve ülkelerde mâdenî para şehâdetnâmeleri, banknotlar, değersiz mâdenlerden yapılmış ufaklık paralar *temsilî para* sayılırdı, eşdeyişle, altın ve gümüş karşılıkları vardı ama bizzat kendilerinin madde olarak bir değeri yoktu. Gerçekte bu anlamda bir değersiz para olan *kâğıt para*'dan da bu yüzden ayrılıyorlardı, çünkü kâğıt paranın karşılığı olmadığı halde temsilî paraların karşılıkları vardı ve istenildiğinde derhal altın ya da gümüş çevrilmeleri zorunluuydu. *Bk.* Para.

TENKİS (Os. Tenkis, *Fr.* Diminution, Réduction; *Al.* Verminderung, Herabsetzung; *İng.* Diminution, Reduction, Abatement) Herhangi bir şeyi daha azına indirme... Özellikle hukuk dilinde yasalara ve töreye uygun olmayan tasarruf, yükümlülük ve borçların yasal ve usull sınıra indirilmesini dilegetirir. Medenî Kanun'un 466. ve Borçlar Kanunu'nun 44, 161, 249 ve 409. maddeleri böylesine

TENVİRÂT VERGİSİ

azaltmaları saptamıştır. Yönetim dilinde harcamaları kısma, memur ve hizmetli kadrolarını kaldırma gibi anlamlarda kullanılır.

TENVİRÂT VERGİSİ (*Os.* Tenvirât resmi, *Fr.* Taxe d'éclairage, *Al.* Strassenbeleuchtungs-abgabe) Sokakların aydınlatılmasından ötürü belediyelerce halktan alınan vergi... *Bk.* Vergi.

TERLİK (*Os.* Pantufla, *Fr.* Pantoufle) Devlet sektöründen özel sektöre geçme... *Daha rahat bir yaşama kavuşma* anlamında Fransız economicileri tarafından ilerisürülmüştür. Fransızlar, devlet sektöründen özel sektöre geçene *pantouflard* diyolarlar.

TERS ESNEKLİK (*Os.* Ters elâstikiyet, *Fr.* Désélasticité) Malların fiyatları yükselirken istemlerinin de artması durumu... Çeşitli nedenlerle olur: Kimileri bir malın pahalılaşmasını o malın azlığına ve artık bulunmayacağına yorarak stokçuluğa girerler. Kimileri de ucuz malı küçümseyerek pahalı malı yeğlerler. *Bk.* Esneklik.

TERS TUTUM (*Os.* Ters tasarruf, *Fr.* Désépargne, *Al.* Entspannen, *İng.* Dissaving) Saklanmış paranın ortaya çıkarılarak tüketime harcanması durumu... Çeşitli nedenlerle olur: Kimileri enflasyon ve devalüasyon durumlarında paranın erimekte olduğunu görerek saklamaktansa harcamayı yeğlerler. Kimileri de pahalılaşan fiyatlar karşısında daha çok pahalılaşma olasılığına karşı stokçuluğa girerler. *Bk.* Ters esneklik.

TERS YATIRIM (*Os.* Ters tevdiât, *Fr.* Désinvestissement, *Al.* Zurückziehung von Anlagekapital, *İng.* Disinvestment) Bir işe yatırılmış sermayenin satış sonunda paraya çevrilerle yatırımdan çekilmesi durumu... İngiliz economicisi Keynes tarafından ilerisürülmüştür. Keynes, üretim araçlarının amorti edilmemesi (yıpranmaların yenilenmemesi) durumunu da bu deyimle niteler. *Bk.* Yatırım, Keynesçilik.

TESELLÜM (*Os.* Tesellüm, *Fr.* Prendre livraison, *Al.* Abnahme, *İng.* Taking-over, Receipt) Kendisine verileni alma... *Verme* (Teslim) deyimini karşılığında kullanılır.

TESELLÜM MAKBUZU (*Os.* Tesellüm makbuzu, *Fr.* Avis de reception, *Al.* Rückschein, *İng.* Acknowledgment) Teslim alındığını saptayan makbuz.

TESİSAT *Bk.* Kurumlar.

TEŞEBBÜS *Bk.* Girişim.

TEŞVİK REJİMİ *Bk.* İsteklendirme rejimi.

THOMPSON KURAMI (*Os.* Thompson nazariyesi, *Fr.* Théorie de Thompson) Anamalcı kârının artık-değerden ibaret olduğunu ilersüren kuram... İngiliz economicisi William Thompson (1783-1833), toplumcu ekonominin öncülerindendir. İngiliz economicileri John Francis Bray (1809-1895) ve John Gray (1799-1850)'le birlikte Ricardo'nun *emek-değer kuramı*'ndan yola çıkarak *artık-değer* kavramını geliştirmişler ve anamalcı kârının artık-değerden ibaret bulunduğunu ilerisürmüşlerdir. *Bk.* Artık-değer, Emek, Gerekli emek.

THORNER KURAMI (*Os.* Thórner nazariyesi, *Fr.* Théorie de Thorner) Köy ekonomisini inceleyen kuram... Fransız economicisi Daniel Thorner, tarihsel süreçteki bütün tarımsal ekonomileri dilegetirmek için *köylü ekonomi* (*Fr.* L'économie paysanne) deyimini ilerisürmüştür. Thorner bu deyimle *feodal ekonomi*, *yarı-feodal ekonomi*, *Asya tipi ekonomi*, *Doğu toplumları ekonomisi*, *geçimlik ekonomi* gibi birçok deyimlerle birbirinden ayrı ve farklı anlamlarda dilegetirilen tarımsal ekonomiyi nitellemektedir.

THÜNEN RANTI (*Os.* Thünen rantı, *Fr.* Rente de Thünen) Aynı verimlilikte olan toprakların buldukları yer farkından doğan rant... Marjinalist değer kuramının öncülerinden sayılan Alman economicisi J. H. von Thünen (1783-1850), Ricardo'ya karşı, toprakların verim farkından doğan toprak rantının yanında toprakların buldukları yer farkından doğan bir toprak rantının da bulunduğunu ilerisürmüştür. Thünen'e göre toprak, pazara ne kadar yakınsa o kadar değerlidir. Çünkü pazara yakın topraklarda çabuk bozulabilen daha değerli maddeler ekilir, bunların hemen pazara götürülüp bozulmadan satılmaları mümkündür. Pazara uzak topraklardaysa bu gibi maddeler üretilmez, daha değerli, ama daha dayanıklı maddeler üretilir. İşte bu *mevki* farkından da pazara yakın toprakları değerlendiren bir rant doğar ki bu *mevki rantı*dır. Thünen, mevki ölçütüne, malların bozulmadan ötürü değer yitirme savından başka nakliye masrafları savını da katmıştır. Uzak topraktan getirilen mal nakliye masraflarının çokluğu nedeniyle daha pahalıya mal olur, ama yakın topraktan getirilen aynı malla aynı fiyata satılır, bu da toprak sahiplerinin mevki farkından ötürü farklı kazanç elde etmelerini gerçekleştirir. Thünen'e göre üretim, pazar ya da tüketim mevkiinden uzaklaşmanın marjinal mâliyeti tarafından be-

lirlenmektedir. Thünen'in bu savı *Der Isolierte Staat* (1850) adlı ünlü yapıtında açıklanmıştır. Bu yapıtında, merkezi tüketim mevkii olmak üzere, gittikçe genişleyen daireler halinde, üretimin bölgesel yerleşmesini gösteren bir model vermektedir. En yakın daire sebze, meyve, süt vb. gibi kolay bozulabilen ürümi gerçekleştirmektedir. İkinci daire yakıt ve yapı malzemesi sağlamak için ormanlara ayrılmıştır. Üçüncü daire tahıl üretimine, dördüncü daire hayvancılığa, beşinci ve sonuncu daire de avcılığa tahsis edilmiştir. Thünen'in bu modeli, üretimin bölgesel dağılımını önen bütün kuramların ilkidir ve hepsini etkilemiştir. *Bk.* Rant, Dünya işbölümü.

TİMAR *Bk.* Timar.

TİCÂRET *Bk.* Tecim.

TİCÂRET BAKANİ (*Os.* Ticâret vekili, *Fr.* Ministre du commerce, *Al.* Handelsminister, *İng.* Minister of commerce) Devletin ticâret işlerini yürütmekle görevli hükümet üyesi... *Bk.* Tecim, Ticâret bakanlığı.

TİCÂRET BAKANLIĞI (*Os.* Ticâret vekâleti, *Fr.* Ministère de commerce, *Al.* Handelsministerium, *İng.* Ministry of commerce) İç ve dış ticâret işlerini yürütmek ve düzenlemekle görevli bakanlık... Ülkemizde görev ve yetkileri 3614, 3837 ve 4442 numaralı yasalarla düzenlenmiştir. *Bk.* Tecim.

TİCÂRET KANUNU (*Os.* Ticâret kanunu, *Fr.* Loi commerciale, *Al.* Handelsgesetz, *İng.* Commercial law) Tüccârların ve ticâret kurumlarının işlemlerini düzenleyen yasa... Ülkemizde de bu adla anılır. *Bk.* Tecim hukuku.

TİCÂRET MAHKEMELERİ (*Os.* Ticâret mahkemeleri, *Fr.* Tribunaux de commerce, *Al.* Handelsgerichte, *İng.* Commercial courts, Tribunal of commerce) Ticâret işlemlerinden doğan anlaşmazlıkları çözümlmek ve bu nedenle açılan dâvâları sonuçlandırmak için kurulan mahkemeler... Bir yargıçla iki üyeden kurulur. *Bk.* Tecim.

TİCÂRET YARGICI (*Os.* Ticâret hâkimi, *Fr.* Juge de commerce, *Juge au tribunal de commerce*; *Al.* Handelsrichter, *İng.* Judge in commercial court) Ticâret mahkemelerinde görev yapan hâkim... *Bk.* Ticâret mahkemeleri.

TİCÂRET YARGILAMA YÖNTEMİ (*Os.* Ticâret usûlü muhâkemesi, *Usûlü muhâkema-*

ti ticâriye; *Fr.* Juridiction commerciale, *Al.* Handelsgerichtbarkeit, *İng.* Commercial Jurisdiction) Ticâret dâvâlarının görülmesi yöntemi ve kurallarını düzenleyen yasa... *Bk.* Tecim hukuku, Ticâret mahkemeleri.

TİKEL ARDILLIK (*Os.* Cüz'î halefiyet, *Fr.* Succession singulière, *Al.* Einzelrechtsnachfolge, *İng.* Singular subrogation, *Lâ.* Successio singularis) Tek mal üstündeki ardılık... *Ardılık* (*Os.* Halefiyet, *Fr.* Subrogation, *Al.* Surrogation, Rechtsnachfolge, Sukzession; *İng.* Subrogation, Transfer of rights; *Lâ.* Subrogatio, Successio) başkasının yerine geçmeyi dilegetirir. Örneğin kefil, ödediği paralarında alacaklının haklarına *ardıl* (*Os.* Halef) olur. Hukuk açısından birçok çeşitleri vardır.

TİMAR Osmanlı ekonomisinde hizmet karşılığı verilen geliri saptanmış toprak... Osmanlı devleti, kimi memur ve askerlerine, vergi toplayıp maaş vermek yerine, verginin kendisini bırakıyor ve böylece vergi toplama masraflarından da kurtulmuş oluyordu. Osmanlı düzeninde bütün toprakların mülkiyeti devletindir, toprağı işleyen köylülerden (reâyâ) *öşür* (ondalık) adı altında bir vergi alınır, eşdeyisle topraktan çıkan ürünün onda birini de devlet alır. İşte devletin kimi memur ve askerlerine bıraktığı bu ondalıktır. Geliri bırakılan topraklar bu açıdan üçe ayrılır: Geliri üç bin akçeden yirmi bin akçeye kadar olan topraklara *timar*, yirmi bin akçeden yüz bin akçeye kadar olanlara *zeâmet* ve yüz bin akçeden fazla olanlara da *has* denir. Selim I. Çaldıran'da Şah İsmail Safevî'yi yendikten sonra sınır üstündeki Kürt beyliklerini de imparatorluğa katmıştı, bunların oturdukları topraklar da *yurtluk* ve *ocaklık* adları altında kendilerine bırakılmıştı. Bu yurtluk ve ocaklıkların ötekilerden farkı mirâs yoluyla babadan oğula kalmasıdır. Üç türlü timar vardı: Buldukları yerin sancak beyinin komutası altında savaşa katılacakların timarlarına *eskinci timarı*, kalelerde bulunup bu kaleleri korumakla yükümlü olanların timarlarına *müştahtız timarı*, saray hizmetlileriyle kimi câmlerin imam ve hatiplerine verilen timarlara *hizmet timarı* deniyordu. Timar, zeâmet ve has kurumlarının ortaya çıkış nedeni, savaşa her an hazır bulunan asker şeflerini (sipâhîleri) beslemek ve barındırmaktı. Bunlar timar, zeâmet ve has topraklarında oturur, hem oranın dirlilik ve düzenliğini sağlar, hem de savaşa için asker hazırlarlardı. *Bk.* Osmanlı ekonomisi.

TON

TON (*Os. Ton, Fr., Al. Tonne, İng. Ton*) Bin kilogramlık ağırlık birimi... *Bk. Tonaj.*

TONAJ (*Os. Tonaj, Fr., İng. Tonnage, Al. Tonnengehalt*) Bir taşıtın alabildiği ton miktarı... *Bk. Ton.*

TONAJ BELGESİ (*Os. Tonaj vesikası, Fr. Certificat de tonnage, Al. Massbrief, İng. Bill of tonnage*) Bir taşıtın alabileceği ton miktarını gösteren belge... *Bk. Tonaj.*

TONTİN (*Os. Tontin, Fr. Tontine, Al. Tontinenversicherung, İng. Tontine policy of insurance*) Belli bir süre sonra sağ kalanlara verilmek üzere birçok kişinin ortaya para koyarak aralarında yaptıkları özel sigorta... Bu buluşu yapan İtalyan Lorenzo Tontini'nin adından alınmıştır. Çeşitli yaşlardan kişiler bir araya gelip belli bir süre sonra sağ kalana ya da sağ kalanlara verilmek üzere ortaya para koyarak aralarında bir sözleşme yaparlar. O belli süreyi aşan kişi ya da kişiler bu anlaşmayla zengin olur. Ne var ki Türk Ticâret Kanunu'nun 1001. maddesine göre bu türlü bir sözleşme yapmak yasaktır. Gerekçesi de şu: Bu türlü bir sözleşme yapanlar birbirlerinin ölümünü gözlediklerinden ahlâka aykırı sayılmaktadır. *Bk. Sigorta.*

TOPARLAK HESAP (*Os. Toparlık hesap, Fr. Somme ronde, Somme globale; Al. In Rund den Zahlen, Pauschalsumme; İng. Lumpsum, In roun*) Eksik ve artıksız hesap... *Yuvarlak hesap* da denir. Örneğin doksan dokuz lira doksan dokuz kuruşa ya da yüz lira bir kuruşa *yuvarlak hesap yüz lira* denir.

TOPLAM (*Os. Yekûn, Fr. Somme, Total; Al. Summe, İng. Sum, Total*) İki ya da daha çok birimin birbirine katılmasıyla ortaya çıkan sayı.

TOPLAMA (*Os. Cem, Fr. Addition, Al. Addition, Zusammenrechnung; İng. Addition, Summing up*) Birtakım sayıların toplamını bulma işlemi.

TOPLAM AKTARIMI (*Os. Nakli yekûn, Fr. Report, Al. Übertrag, Vortrag; İng. Carried forward, Total brought forward*) Bir bölümün sonunda toplanan toplam sayıyı öbür bölümün başına yazmak... *Bk. Toplam.*

TOPLAM KESİNTİLİ ÜRÜN (*Os. Sâfi hâsıla yekûnu, Fr. Produit total net*) Değişken anamalla artık-değerin toplamı... Marx'a göre toplam sâfi hâsıla, emekçi ücretleriyle artık-değerin toplamından ibarettir. *Bk. Toplam ürün, Değişken anamal, Artık-değer.*

TOPLAM SUNU (*Os. Mecmû arz, Fr. L'offre totale*) Bir pazardaki bireysel mal arzlarının toplamı... Bir pazardaki bireysel mal istemlerinin toplamını dilegetiren *toplama istem* (*Os. Mecmû talep, Fr. Demande totale*) deyimini karşılığında kullanılır. *Bk. Sunu, İstem.*

TOPLAM ÜRÜN (*Os. Mecmû hâsıla, Fr. Produit total, Al. Gesamtprodukt, İng. Total product*) Belli bir süre içinde tüm üretim etmenlerinin kullanılmasıyla elde edilen ürün miktarı... *Bk. Ürün, Toplam kesintili ürün.*

TOPLANTI

1. (*Os. İçtimâ, Fr. Réunion, Assemblée; Al. Versammlung, İng. Meeting*) Toplanmak... Herhangi bir konuda görüşmek üzere ilgililerin bir araya gelmesini dilegetirir.

2. (*Os. Müzâkere, Fr. Conférence, Al. Konferenz, İng. Conference*) Uluslararası bir sorunun çözümlenmesi için ilgili ülke temsilcilerinin yaptıkları buluşma... Diplomatik ya da teknik olabilir.

TOPLAYICILIK (*Os. Usûlü mukattıfa, Fr. Cueillette, Al. Sammeln, İng. Gathering*) İnsanların ilk besin sağlama yöntemi... İlk insanlar ağaçlardan, topraklardan ve sulardan çeşitli doğal ürünler toplayarak beslenirdi. *Toplayıcılık*, avcılıktan farklıdır. Biri aktif, öbürü pasif bir işlemdir. Avcılık zorla almak, toplayıcılıksa bulduyuyla yetinmektir. Âlet olarak sadece el yetiyordu. Önceleri toplamakta kullanılan bu el sonraları âlet yapıp, avlanmaya başladı ve tarıma geçerek bizzat doğayı üretti. *Bk. Tarım, Üretim, Altyapı.*

TOPLU İŞ ANLAŞMAZLIĞI (*Os. Müçtemi iş ihtilâfı, Fr. Conflit collectif du travail, Al. Gesamtarbeitstreitigkeit, İng. Collective labour dispute*) Emekçilerin tümü ya da on kişiden az olmamak üzere beşte biriyle işveren arasında çıkan anlaşmazlık... *Bk. İş anlaşmazlıkları, Tek başlı iş anlaşmazlığı.*

TOPLUM (*Os. Cemiyet, Fr. Société, Al. Gesellschaft, İng. Society*) Belli bir üretim biçimiyle belirlenen örgütlü insan topluluğu... *Toplum* deyimiyile dilegetirilen insan topluluğu, belli bir ekonomik altyapıyla belirlenmiş belli üstyapı kurumlarına sahip olan sosyo ekonomik bir biçimlenmedir. İdealist anlayışta *birey olarak insan* karşılığında kullanılır sa da diyalektik anlayış onu bireyle bağımlı kılar. Birey olarak insan, ancak toplumsal ilişkileriyle varlaşır. Bireysiz toplum olamayacağı gibi toplumsuz da birey olamaz. İdealist felsefede toplumdan soyutlanan ve toplu-

mun karşısına konulan (onunla zıtlastırılan) birey (Os. Fert, Fr. Individu, Al. Individuum, İng. Individual), diyalektik felsefede toplumsal ilişkilerinin bütünüdür. İdealist anlayış bireyle toplumu uzlaşmaz olarak görür ve uzlaştırma yolları önerir. Oysa birey, toplumla uzlaşmaz değil, tam tersine, toplumsuz var olamaz. Bireyin öznel yanı nesnel (toplumsal) yanından ayrılmaz. Uzlaşmayan çıkarlar bireyle toplum arasında değil, toplumun bir bölümüyle öbür bölümü arasındadır: "Toplum, sadece bir bireyler yığını değildir, bu bireylerin birbirleri karşısındaki yerini gösteren ilişkilerin toplamıdır. O, toplum içinde ve toplum dolayısıyla bir köledir. Toplum, insanı insan olarak ortaya koyduğu gibi, kendisi de onun tarafından ortaya konur". Amerikalı ekonomici Th. Cooper de *Lectures on the Elements of Political Economy* (1826) adlı yapıtında şöyle der: "Toplum denen bütüne, sözcüklerden nesne yapanların zihninden başka hiçbir yerde bulunmayan nitelikler giydirilmiştir. Ekonomi politikte bu kadar çok güçlükler ve yanlışlara yol açan şey budur". Bk. Robenson, Toplumculuk.

TOPLUMCU HİRİSTİYANLIK (Os. İştirakçi nasrânîlik, Fr. Christianisme socialiste) Katolik inançlarını toplumculuk açısından yorumlayan Hıristiyanlık... Ütopyacı ve bilim dışı toplumculuğun dinsel bir biçimidir. Ekonomik bunalımların tedirgin ettiği toplumu, dinsel öğütleriyle gerçek toplumculuğa yönelik gelişmeden alıkoyma amacını güder. Bu çabaya son yüzyılda Katolikliğin en büyük otoritesi olan papalar da katılmaktadırlar. Yayınladıkları çeşitli genelgelerle eşitsizliklerin giderilmesini, emekçilere daha yüksek bir yaşama seviyesi sağlanmasını, yoksullara şefkat gösterilmesini ve yardım edilmesini, hattâ üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin hafifletilmesini önermektedirler. Toplumculuğun bilimsel yanını ya hiç bilmezler, ya da görmezlikten gelirler. Çoğunlukla toplumculuğu, yoksullara şefkat ve merhamet düzeni sanırlar; amaçları, toplumculuk değil, Hıristiyanlığın yayılmasıdır. Hıristiyanca bir toplumculuğu önerenler arasında Philippe Buchez, Mainz piskoposu Von Ketteler, Frantz Hitze, kardinal Manning gibi din adamları ve Le Play, Le Tour du Pin, Albert de Mun gibi düşünürler vardır. Örneğin Le Play, liberalizmi yererek insanlığın ıslaha muhtaç bulunduğunu, bunu da ancak kilise otoritesinin gerçekleştirebileceğini ileri sürer. Le Tour du Pin, korporasyonlar kurularak üretime çekidüzen verilmesini önerir. Albert de Mun, sı-

nıf kavgasının yerine patron-işçi işbirliğinin geçirilmesini öğütler.

TOPLUMCU KÖKTENCİLİK (Os. İştirakçi cezirîyye, Fr. Radicalisme socialiste) Anamal merkezleşmesinin toplumsal adaletsizlik yarattığını ve bunun kökten reformlarla düzeltilmesi gerektiğini ileri süren kuram... Kuramın başlıca temsilcisi Fransız economicisi A. Aftalion'dur. Fransız economicisi Bourguin'in de katıldığı bu düşünceye göre mülkiyet hakkı, mülkiyet görevini de gerektirir. Anamalin merkezleşmesinin önlenmesi ve özellikle anonim ortaklıkların kötüye kullanılmaması lazımdır. Bunun için de köklü reformlar ve bu arada israfi önleyici ağır vergiler konularak toplumsal adalet gerçekleştirilmelidir. Aftalion, *Monnaie, Prix de Changes* (1927) adlı yapıtıyla ünlüdür. Aftalion'un bu kuramının, Hitler'in *nasyonal sosyalizmi* gibi, adından başka toplumculukla en küçük bir ilgisi yoktur. Bk. Toplumculuk.

TOPLUMCULUK (Os. Sosyalizm, Fr. Socialism, Al. Sozialismus, İng. Socialism) Anamalcı üretim düzeninin aşılmasıyla gerçekleşen üretim ve toplum düzeni... Tarihsel özdekçilik öğretisine göre toplumculuk, emeğin gittikçe toplumsallaşmasına karşı üretim araçları mülkiyetinin gittikçe bireyselleşmesi çelişmesini taşıyan anamalcılık düzeni aşılarak gerçekleşir. Bu aşma, anamalcı üretim düzeninin olumsuz yanını yok ederken olumlu yanını muhafaza eder ve daha üstün bir aşamaya dönüştürür. İnsanlık, köstekleyici çelişmenin ortadan kalkmasıyla, yeni bir hız ve güçle gelişmeye başlar. Bu çelişmenin aşılması, genel olarak mülkiyetin ortadan kalkmasını değil, sadece mülkiyetin anamalcı üretime özgü biçiminin, üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin ortadan kalkmasını gerektirir. Çünkü insan âletsiz çalışamaz. Çalışma âletleri özel mülkiyet konusu olunca, çalışmanın verimi de bu âletleri ellerinde bulunduranların özel mülkiyeti konusu olur. Çalışma âletleri topluma mal edilmekle çalışmanın verimi de topluma mal edilir. Tarihsel süreçte köleci üretim düzeni sadece köle sahiplerini, feodal üretim düzeni sadece toprak sahiplerini, anamalcı üretim düzeni sadece üretim araçları sahiplerini geliştirmiştir. Kaldı ki bu gelişmeler de olumsuz gelişmelerdir, çünkü bir insanın bireysel gelişmesi ancak bütün insanlığın toplumsal gelişmesiyle mümkündür. Toplumcu üretim düzeni, fiyat mekanizmasıyla değil, plân mekanizmasıyla işler. Anamalcının kâr etmesi için değil, insanların ihtiyaçlarının giderilmesi için üretilir. Üretim, bütünüyle, anamal-

TOPLUMCU MÜLKİYET

cının geleceğine değil, insanlığın geleceğine yönelir. Bilim ve kültür çok büyük bir hızla gelişir. Nedenleri ortadan kalkacağı için savaslar, israflar ve her türlü kötülükler de ortadan kalkar. *Bk.* Tarihsel özdekçilik, Anamalcılık.

TOPLUMCU MÜLKİYET (*Os.* Sosyalist mülkiyet, *Fr.* Propriété socialiste) Üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin kaldırılmasıyla gerçekleşen tüketim araçları mülkiyeti... Toplumcu ekonomi anlayışına göre toplumculuk, üretim araçları üstündeki özel mülkiyeti kamuya mal etmekle tüketim araçları üstündeki mülkiyeti gerçekleştirir. Üretim araçları; başta insan ve çalışması olmak üzere bu çalışmanın gereği olan âletler, makineler, fabrikalar vb.'dir. Üretim araçları özel mülkiyetteyse bu araçların ürettiği tüketim araçları da o özel mülkiyete ait olur. Bu bakımdan, mülkiyeti yok eden toplumculuk değil, anamalcılıktır. Asıl özel mülkiyet, pek küçük bir azınlığın üretim araçlarına sahip olmakla tüketim araçlarına da sahip olduğu anamalcılığın aşılmasıyla gerçekleşir. Böylelikle bütün insanlar gittikçe daha çok tüketim araçlarına sahip olmak olanağına kavuşurlar. Bu olanak, bütün toplumun el ve işbirliğiyle çalışarak gerçekleştirecekleri çok hızlı gelişmeyle elde edilir. *Bk.* Toplumculuk, Mülkiyet.

TOPLUMCU PLÂNLAMA (*Os.* Sosyalist plânlama, *Fr.* Planification socialiste) Toplumun ihtiyaçlarını gidermek ve bütünsel gelişmeyi sağlamak amacıyla yapılan plânlama... Toplumcu anlayışa göre anamalcının kârını ve gelişmesini sağlamak amacıyla yapılan *anamalcı plânlama* deyimi karşılığında kullanılır. Plânlama, önceligi gerektiren üretimi gerçekleştirmek için ekonomik faaliyetlerin güçbirliğine ve dengeli çalışmaya sokulmasıdır. Bu, teknik bir koordinasyondur. Toplumcu plânlamanın amacı topluma mal ve hizmet bolluğu sağlamaktır. Mal ve hizmet bolluğu deyimi eğitim, sağlık, spor, kültür ve eğlence olanaklarını da kapsar. Gerçekte plânsız bir ekonomi olan ve kâr etmek amacıyla gerçekleştirilen anamalcı üretim, dengesiz bir gelişmeyle gerekmedenleri de gerektiğinden çok üretmekle insan gücünü boşuna harcamakta ve toplumsal geliri israf etmektedir. Anamalcı üretimde fiyatları düşürmek için çok üretilen birçok malların denize döküldüğü ve yakıldığı sık sık görülmüştür. Toplumcu plânlama, sürüm ve aranımı disipline alır ve dengeye sokar. Üretim, toplam üretimde hiçbir azalma olmaksızın, belli malların üretimlerin-

de değişiklikler yapmak suretiyle düzeltilir. Toplam üretimin azalmaması, toplam tüketimin azalmaması demektir. Ne var ki toplumun ilâç ve ekmeğe ihtiyacı giderilmeden güzellik kremi ve lüks otomobil üretimine girilmez. Ama bu ilâç ve ekmeğe ihtiyacı giderildikten sonra o güzellik kremlerinin ve lüks otomobillerin çok daha güzelleştiricileri ve lüksleri de yapılabilir. Toplumcu plânlamanın temeli, öncelikle gerçekleştirilecek amaçlara erişebilmek için mevcut kaynakların gereken büyüme oranını sağlayacak biçimde dağılımını düzenlemektir. *Bk.* Toplumculuk, Plânlama.

TOPLUMCU PROTETANLIK (*Os.* Sosyalist Protetanlık, *Fr.* Protetanisme socialiste) Protetanlık inançlarını toplumculuk açısından yorumlayan Hıristiyanlık... İlmli reformlar ve yatıştırıcı tedbirlerle toplumsal gerginliğin azaltılması çabalarına, kimi Katolikler gibi, kimi Protetanlar da katılmıştır. Örneğin İngiltere'de XIX. yüzyılın ortalarına doğru Protetanlar *Hıristiyan Sosyalizm* adlı bir gazete çıkardılar; amaçları, Hıristiyanlığı toplumcullaştırmak değil, toplumculuğu ve işçileri Hıristiyanlaştırmaktı. Bir de *Emekçi Birliklerini Teşvik Derneği* kurdular; işçilerin tüketim kooperatifleri kurmasını öneriyorlar, bir yandan da üretim araçları üstündeki mülkiyetin sözünü etmeksizin toprak mülkiyetinin düzeltilmesini istiyorlardı. Gerçekte bu istekler, işçi istekleriymiş gibi ilerisürülen burjuva isteklerinden başka bir şey değildi. XX. yüzyılda, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Manchester piskoposu W. Temple'in öncülüğüyle kiliselerarası bir sosyalizasyon konferansı toplandı, bu konferansta üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin devamına karar verilmeyle beraber bankalara hücum edildi ve sanayiîni yeniden düzenlenmesi istendi, bankaların ve çok büyüyerek ezici bir güç haline girmiş bulunan işletmelerin devletleştirilmesi önerildi. XIX. yüzyıl Almanya'sında Protetan papazı Rudolf Todt, Hıristiyanlık temeli üstünde kurulmuş bir devlet sosyalizmini öneriyordu. Todt'un öncülük ettiği bu hareket sonraları ikiye ayrıldı, bir kolundan Toplumcu Hıristiyan Partisi meydana geldi ve öbür kolu Protetan papazları Naumann ve Göhre'nin önderliğinde Sosyal Demokrat Partisi'ne katılmaya çalıştı. XX. yüzyılda Protetan papazları *Dinci Sosyalist Birliği*'ni kurdular. Fransız Protetanları arasında da buna benzer pek çok toplumcu hareketler gelişmişti. Örneğin, 1887 yılında Charles Gide'in önderliği altında *Protetan Sosyal İnceleme ve Eylem Bir-*

liği, 1908 yılında P. Passy'nin önderliğinde *Sosyalist Hıristiyanlar Birliği*, Protestanlığın pratikte gerçekleşmesini isteyen *Sosyal Hizmet Okulu* hareketi gibi birtakım Protestan dernekleri din temeli üstünde oportünist bir toplumculuk önermişlerdi. *Bk.* Toplumcu Hıristiyanlık, Kilise toplumculuğu, Ütopycı toplumculuk.

TOPLUMCU REKABET (*Os.* Sosyalist rekabet, *Fr.* Concurrence socialiste, *Émulation socialiste*) Olağanüstü başarıları değerlendirerek çalışmanın teşvik edilmesi ve yarışılması... Toplumcu anlayışa göre daha fazla para kazanmak amacını güden *anamalçı rekabet* deyimini karşılığında kullanılır. *Toplumcu rekabet*, çalışma niteliğinin geliştirilmesi ve emeğin üretkenliğinin artırılması amacını güder. Anamalçı üretimin kıran kırana rekabet anlayışıyla hiçbir ilgisi yoktur. Anamalçı rekabet başkalarının zararını üstüne kuruluştur, toplumcu rekabetse toplumun yararında temellenir. Maddî ve mânevî teşvik unsurlarını taşır. *Bk.* Rekabet, Toplumculuk.

TOPLUMCU SANÂYİLEŞME (*Os.* Sosyalist sanâyileşme, *Fr.* Industrialisation socialiste) Topyekûn makineleşme... Çiftçiliği de içine alan bütün üretim alanlarının makineleşmesi, toplumculuğun amacıdır. Böylelikle insana gördürülen ağır işler, makinelere gördürülecektir. İnsanların bu gibi işlerden mümkün olduğu kadar hızla kurtularak zamanlarını insansal ve kültürel faaliyetlere harcamaları gerekir. Toplumcu anlayışa göre asıl insansal faaliyet, bütün ağır işleri makinelere gördürerek, o makinelerin daha iyi işlemesini ve doğanın daha verimli kılınmasını sağlayacak olan yaratıcı faaliyettir. İnsan, doğa tarafından yönetilen değil, tersine, doğayı yöneten bir varlıktır. Asıl insanlık bu amaca eriştikten sonra başlayacaktır. O zaman, bugünkü uygarlığımıza *insanlık öncesi* denecektir. Çalışma, insan için, katlanmak zorunda bulunduğu bir yük değil, mutlu yaşamının vazgeçilmez bir koşulu olacaktır. İnsan, çalışmak zorunda bulunduğu için değil, çalışmamazlık edemeyeceği için çalışacaktır. Hem de bu çalışma, doğaya gördürebileceği işlerde değil, insansal ve bilinçsel yaratıcı faaliyetlerde gerçekleşecektir. Anamalçı üretimde insanların bir bölümünün özel mülkiyeti altında bulunan ve ancak bu oranla sınırlı olarak gelişebilen makineler, bütün insanlığın hizmetine girecek, hızla ve sınırsızca gelişecektir. *Bk.* Toplumculuk.

TOPLUMCU TİCÂRET (*Os.* Sosyalist ticâret, *Fr.* Commerce socialiste) Devlet eliyle yapılan dağıtım... Ticâret, anamalçı üretimde bir dağıtım aracıdır. Toplumcu üretimde dağıtım, devlet eliyle yapılır. Toplumcu ekonomilere göre anamalçı üretimden toplumcu üretime dönüşme evresinde ticâret ilişkileri hemen yok olmaz. Dış ticâret hemen devletleştirilir, iç ticâret sınırlı olarak daha bir süre devam eder. Çünkü her üretim biçiminin kendine özgü bir dağıtım biçimi vardır. Toplumcu devlet kendi ürettiklerini kendi dağıtım merkezlerinde dağıtır, bireysel üretime bıraktıklarını da pazarda dağıttırır. Piyasa ilişkileri, üretimin bütünüyle toplumsallaşacağı zamana kadar zorunludur. Bilimsel zorunluk taşıyan bir süre için sadece toptancı ve yarı-toptancı gibi araçları ortadan kaldırmak, fiyatları devlet eliyle saptamak mümkündür. Nasıl anamalçı üretimde feodal ilişkiler daha bir süre devam etmişse, öylece toplumcu üretimde de anamalçı ilişkiler daha bir süre devam edecektir. *Bk.* Toplumculuk.

TOPLUMCU ÜCRET (*Os.* Sosyalist ücret, *Fr.* Salaire socialiste) Birəyin topluma verdiğiyle bağlı kalmaksızın toplumun bireye sağladığı olanakların tümü... *Ücret*, bir insanın emekgücü karşılığının paraca dilegetirilişidir. Toplumcu ekonomilere göre toplumcu ücret kavramı, anamalçı ekonomideki ücret kavramından çok daha geniş bir anlam kapsar. Toplumcu ekonominin geçiş döneminde de ücret vardır, emekgücünün niceliğine ve niteliğine göre verilir. Ama bu ücret, anamalçı üretimdeki gibi bireysel bir ücret değil, paraca dilegetirilen çok daha fazlasını kapsayan sosyal bir ücrettir. Bedava eğitim, bedava sağlık hizmetleri, bedava kitap, bedava tiyatro ve sinema, bedava konser vb. gibi toplumun bütününcü finanse edilen birçok parasız olanaklar *toplumcu ücret* kavramının kapsamı içindedir. *Bk.* Toplumculuk, Ücret.

TOPLUM KALKINMASI (*Os.* Cemiyet kalkınması, *Fr.* Développement de communauté, *İng.* Community development) Gerikalmış toplumların kalkınması için önerilen, kırsal toplulukların yol, okul, su gibi kimi ortak gereksinimlerini ve bir ölçüde de küçük tarımsal ve işlemsel girişimlerini ortak çabayla kendilerinin yürütmeleri, devletin de bunlara bilgi ve uygulamalı araçlar sağlaması yolu... Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde Prof. Özer Ozan-kaya tarafından önerilmiş ve tanımlanmıştır. *Bk.* Kalkınma, Toplum, Az gelişmişlik, İmece.

TOPLUMSAL ANAMAL

TOPLUMSAL ANAMAL (Os. İctimâî sermâye, *Fr. Capital social, Al. Gesellschaftskapital, İng. Partnership capital*) Bir toplumun bütün anamallarının toplamı... *Sosyal sermaye* deyimiyle de dilegetirilir. Toplumcu yazarlara göre diyalektik ekonomi' çözümlenmeleri, *anamalcıyı değil anamalcılığı* ve bundan ötürü de *bireysel anamalı değil, toplumsal anamalı* ele alır. Bir toplumdaki çeşitli anamallar elbette aynı organik bileşimde değildirler, ama bir toplumdaki bütün değişmeyen anamalların toplamını bütün değişken anamalların toplamına bölersek *toplumsal anamalı* ortalama organik bileşimini elde ederiz. *Bk. Ortalama, Anamalı organik bileşimi, Anamalı.*

TOPLUMSAL BİRİKTİRME (Os. İctimâî tasarruf, *Fr. Épargne sociale*) Toplumca üretilen malların tüketilmeyen bölümü... Ekonomi yapıtlarında *millî tasarruf* deyimi de kullanılmaktadır. Bu biriktirme, bireysel biriktirmeden farklıdır. Bireysel biriktirmeler çoğunlukla ya küpte saklama, ya tüketim mallarına harcama, ya da mülk satın alma için yapılır ve ulusal gelire hiçbir yeni değer eklemeyebilir. Toplumsal biriktirmeyse toplumsal yatırıma eşittir ve ulusal gelire yeni değer katar. Bir toplum, ne kadar tasarruf yapabilirse ancak o kadar yatırım yapabilir. *Bk. Tasarruf eğilimi, Yatırım.*

TOPLUMSAL DEĞER (Os. İctimâî kıymet, *Fr. Valeur sociale, Al. Gesellschaftlicher Wert, İng. Social value*) Üretim için toplumsal olarak gerekli emek miktarı... Değiştirme değerini dilegetirir ve kullanma değerini dilegetiren *bireysel değer* deyimi karşılığında kullanılır. Ekonomik değer, bireysel değil, toplumsal bir değerdir ve değiştirmeye (Mübadele) olayının belli bir aşamasında ortaya çıkmıştır. *Bk. Değer, Bireysel değer.*

TOPLUMSAL DÜZEN (Os. İctimâî nizam, *Fr. Ordre social, Al. Gesellschaftsordnung, İng. Social order*) Bir toplumda üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin oluşturdukları düzen... Üretim ilişkileri üretim güçlerine uygunsuz ve onları geliştiriyorsa bu düzen uyumlu bir düzen, üretim ilişkileri üretim güçlerine uygun değilse ve onlarla çelişiyorsa bu düzen uyumsuz bir düzendir. *Bk. Ekonomik gelişme yasası.*

TOPLUMSAL-EKONOMİK OLUŞUM (Os. İctimâî ve iktisâdî teşekkül, *Fr. Formation socio-économique, Al. Ökonomische Gesellschaftsformation, İng. Socio-economic formation*) Toplumun üretim ilişkileriyle belir-

lenen yapısı... Tarihsel özdekçi öğretinin en önemli kavramlarından biridir. Tarihsel süreçte bu oluşumlar ilkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, anamalı toplum ve toplumcu toplum olmak üzere birbirlerinden dönüşerek sıralanmışlardır.

TOPLUMSAL EKONOMİ KURAMI (Os. İctimâî iktisat nazariyesi, *Fr. Théorie d'économie sociale*) Anamalı ekonomideki düzensizliğin toplumun yararına devletçe giderilmesini öneren kuram... Marjinalci Friedrich von Wieser (1851-1926) tarafından ileri sürülmüştür. Bilimsel ve ütopyacı bir karakter taşıyan bu kurama *sosyal ekonomi politik* de denir. Tekelleşmiş anamalcılığın meydana getirdiği toplumsal tedirginliği gören ve bunu eleştirmek için kaçınamayan metafizik yapıtlı ekonomistler, XX. yüzyılın başlarında toplumsal bir eğilim göstermek zorunda kalmışlardır. Hukuk ve ahlâk kurallarıyla gerçekleştirilebilecek bir toplumsallık anlayışı güdüyorlardı, yani ekonomik yasaların yerine hukuk ve ahlâk yasalarının konulabileceği gibi büyük ve bilimsel bir yanlılığı içindeydiler. *Bk. Kürsü toplumsallığı, Ütopyacı toplumsallık.*

TOPLUMSAL EKONOMİ POLİTİK *Bk. Toplumsal ekonomi kuramı.*

TOPLUMSAL EMEK (Os. İctimâî sây, *Fr. Travail social, Al. Gesellschaftliche Arbeit, İng. Social labour*) Toplum için ve toplumca harcanan emek... "İnsanlar, ne türlü olursa olsun, birbirleri için çalışmaya başladıkları andan beri emekleri de toplumsal bir biçim almıştır". Her bireysel emeğin toplumsal bir yanı vardır. Örneğin bir kunduracı, kendi ihtiyacını karşılamak için değil başkaları kullanınsınlar diye kundura yapıyorsa emeği de başkaları için harcanmış demektir, yani toplumsaldır. Değiştirmek için üretilen mallarda billurlaşan, bireysel emek değil, toplumsal emektir. Çünkü mal üretimi bizzat toplumsal bir olgudur, toplum dışında gerçekleşemez. Bir dağ başında tek başına yaşadığını varsaydığımız kunduracı sadece kullanma değeri üretir; değiştirme değeri üretemez. Bu kunduracı değiştirme değerini ancak toplum içinde ve toplum için üretebilir ve onun toplumsal üretime harcadığı emek de bu yüzden toplumsal emektir. *Bk. Emek.*

TOPLUMSAL GELİŞME (Os. İctimâî inkişâf, *Fr. Développement social*) Ekonomik hareketin niteliksel yanı... Diyalektik ekonomi terminolojisinde *toplumsal gelişme* terimi, ekonomik hareketin niceliksel yanını dilegetiren

TOPLUMSAL OLARAK ZORUNLU EMEK SÜRESİ

ekonomik büyüme terimine karşı kullanılır. Diyalektik ekonomi anlayışında ekonomik hareketin niceliksel ve niteliksel olmak üzere iki yanı vardır. Örneğin buğday üretimi artar (niceliksel büyüme), ama bu üretimi artması toplumu ilerletir (niteliksel gelişme). Diyalektik hareket hiçbir zaman tek yanlı olmaz, niceliksel çöğalmalar daima niteliksel değişimleri gerektirir. *Bk.* Diyalektik ekonomi. Ekonomik büyüme.

TOPLUMSAL GEREKLİ EMEK (*Os.* İçtimâf lüzumlu sây, *Fr.* Travail nécessaire social, *Al.* Gesellschaftlich notwendige Arbeit, *İng.* Socially necessary labour) Belli bir toplumda bir malın üretimi için ortalama koşullar altında harcanması zorunlu emek... *Toplumsal zorunlu emek* de denir. Bu emek, normal koşullarda, ortalama bir ustalık ve yoğunlukla yapılan bir iş için harcanması zorunlu olan emektir. Malın değeri, malın üretimi için *toplumsal gerekli emek miktarıyla* ölçülür ve bu miktar *toplumsal gerekli emek süresinde* harcanan emek miktarıdır. "Toplumsal olarak gerekli emek zamanı, herhangi bir kullanma değerini toplumun belli bir anındaki normal üretim koşulları altında toplumun sahip bulunduğu ortalama hüner derecesiyle ve çalışma yoğunluğuyla elde edebilmek için harcanması gerekli çalışma zamanıdır". Bu yüzdendir ki eski bir fabrikada sekiz saatte üretilen bir malla yeni bir fabrikada beş saatte üretilen aynı mal, pazarda aynı değeri taşır. *Bk.* Gerekli emek, Ortalama emek, Toplumsal emek, Değer.

TOPLUMSAL KAT (*Os.* İçtimâf tabaka, *Fr.* Couche sociale) Meslek, yaş, siyasa, din vb. gibi etmenlerle belirlenen ve sınıf niteliği taşımayan toplumsal küme... *Türk Dil Kurumu'nca* yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'nde* *Fr. strate sociale* (*İng.* Social stratum) deyimini karşılığı olarak *toplumsal katman* deyimini önerilmiş ve şöyle tanımlanmıştır: "Bir toplumsal sınıfı oluşturan başlıca ekonomik kümeler". *Bk.* Sınıf.

TOPLUMSAL KULLANMA DEĞERİ (*Os.* İçtimâf istimal kıymeti, *Fr.* Valeur d'usage sociale) Başkaları için üretilen kullanma değeri... Üreticinin kendisi için ürettiği kullanma değerini dilegetiren *bireysel kullanma değeri* (*Os.* Ferdî istimal kıymeti, *Fr.* Valeur d'usage individuelle) deyimini karşılığında kullanılır. Değiştirmek için üretilen bir malın kullanma değeri, *toplumsal kullanma değeri* dir. Kullanma değeri, bir *malın kullanma değeri* dir; çünkü anamalcı üretim düzeninde

üretilen mal'lara özgüdür, bundan ötürü de toplumsaldır. *Bk.* Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Değer.

TOPLUMSALLAŞTIRMA (*Os.* İçtimâleştirme, *Fr.* Socialisation, *Al.* Sozialisieren, *İng.* Socialization) Toplumsal etme süreci... Batı dillerindeki karşılıkları, *toplumsal olma* sürecini dilegetiren *toplumsallaşma* anlamında da kullanılır. *Sosyalleştirme* ve *sosyalize etme* deyimleriyle de dilegetiriliyor. Toplumbilimde topluma uyma, ekonomide topluma maletme anlamlarını dilegetirir. Bir başka anlamda da, örneğin sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesinde olduğu gibi, halkı parasız olarak sağaltma demektir. Toplumbilim ve ruhbilim açılarından örneğin her çocuk konuşmasını öğrenir, ama kime "sen" ve kime "siz" deneneğini ayırtmak konuşmanın toplumsallaşmasıdır. Bu açıdan toplumsallaşma, içinde yaşanan toplumun dilediği biçimde davranmayı öğrenmektir. Kişinin toplumuyla bütünleşmesi sürecidir. Ekonomi açısından anamalcı düzende üretim, toplumun tüm emekçilerinin işbirliğiyle gerçekleştiğinden toplumsallaşmıştır, "girişimler dev bir girişim halini alıyor"sa ve bu dev girişim elde edilen pek çok haber ve bilgiyi hesaba katarak yüz milyonlarca insana gerekli temel hammaddelerin yola çıkarılmasını sistemli bir biçimde düzenliyorsa, bu hammaddeyi üretilmesi için en elverişli yere sistemli bir biçimde taşıyorsa, bu hammaddelerin işlenmesinin ardarda bütün evreleri ve bu arada bir seri ürünün yapımı tek bir merkezin buyruğuyla oluyorsa, bu ürünler yüz milyonlarca tüketiciye tek bir plâna göre dağıtılıyorsa üretimin *toplumsallaşma'sıyla* karşı karşıya olduğumuz kesinlikle ortadadır". *Bk.* Toplum, Kamulaştırma, Devletleştirme.

TOPLUMSAL OLARAK ZORUNLU EMEK SÜRESİ (*Os.* İçtimâf olarak lüzumlu mesâf müddeti, *Fr.* Temps de travail socialement nécessaire) Bir mal birimi üretmek için toplumsal olarak gerekli süre... Her üreticiye özgü edimsel emek süresini dilegetiren *edimsel emek süresi* (*Os.* Fiilî mesâf müddeti, *Fr.* Temps de travail effectif) deyimini karşılığında kullanılır. Diyelim bir çift kundurayı kunduracı Hasan altı saatte, kunduracı Hüseyin beş saatte, eski aygıtlarla çalışan bir kundura fabrikası iki saatte, yeni bir fabrika yarım saatte üretiyor. Bu saatler her birine özgü edimsel emek süreleridir. Ama aynı nitelikte varsaydığımız bütün bu kunduralar pazarda aynı fiyata satılır. Daha somut örneklemek

TOPLUMSAL ORTALAMA

için şöyle diyelim: Belli bir pazarda bir çift kunduraya bir kilo kahve veriliyor. Bütün bu kunduraları, ister altı saatte ister yarım saatte üretilmiş olsun, bir kilo kahveyle değiştirilecektir, demek ki eşit değer taşımaktadır. Bu örnekten pek açık olarak şu sonuç çıkar: Demek ki toplumsal olarak gerekli bir emek süresi var. Bu süre, ortalama üretim koşullarında, ortalama bir emek yoğunluğu ve ortalama bir teknik için zorunlu olan süredir, eşdeyişle *toplumsal ortalama*'dır. Bireysel emek süresi, pazar fiyatları aracılığıyla kendiliğinden, bu toplumsal olarak zorunlu emek süresine indirgenir. *Bk. Ortalama, Toplumsal ortalama, Ortalama emek, Emek, Değer.*

TOPLUMSAL ORTALAMA (*Os. İctimâî vasâtî, Fr. Moyenne sociale*) Ortalama... *Sosyal ortalama* da denir. *Ortalama* deyim, ekonomik açıdan toplumsallığı da içerir. Bir nesnenin değerini belirleyen, bu nesnenin üretimi için harcanan fiili emek süresi değil, belli bir çağda ve *belli bir toplumdaki ortalama* üretim koşulları içinde üretim yapmak için gerekli emek süresidir. Ortalama, belli bir toplumun ortalamasıdır. *Bk. Ortalama.*

TOPLUMSAL ORTALAMA EMEK (*Os. İctimâî vasâtî sâ-y, Fr. Travail social moyen, Al. Gesellschaftliche Durchschnittsarbeit, İng. Social average labour*) Ortalama emek... *Ortalama* deyim, ekonomik açıdan toplumsallığı da içerir. *Bk. Ortalama emek, Toplumsal ortalama, Toplumsal emek, Emek, Toplumsal olarak zorunlu emek süresi.*

TOPLUMSAL SİGORTA (*Os. İctimâî sigorta, Fr. Assurance sociale, Al. Sozialversicherung, İng. Social insurance*) İşçilerin sağlık, kaza, ihtiyarlık vb. gibi durumlarda gelirsiz kalmamaları için kurulan işçi sigortaları... Bu sigortalara işçiler ve işverenler belli oranlarda prim öderler.

TOPLUMSAL TOPLAM EMEK (*Os. İctimâî sâ-y yekûnu, Fr. Travail total social, Al. Gesellschaftliche Gesamtarbeit, İng. Total social labour*). Bir toplumdaki tüm bireysel emeklerin toplamı... *Bk. Toplumsal emek, Emek.*

TOPLUMSAL ÜRETİCİ GÜÇLER (*Os. İctimâî müstahsil kuvvetler, Fr. Forces productives sociales*) Üretim sürecinde doğayı etkileyen ve dönüşüme uğratan güçler... Bu güçlerin başında insan gücü gelir. İnsanın edindiği bilgi ve becerilerle her türlü üretim araç ve gereçleri bu deyim kapsamı içindedir. *Bk. Üretim güçleri.*

TOPLUMSAL ÜRETİM (*Os. İctimâî istihsal, Fr. Production sociale*) Toplumsal emeğin gerçekleştirdiği üretim... *Diyalektik ekonomi terimidir. Bireysel emeğin gerçekleştirdiği bireysel üretim* deyim karşılığında kullanılır. Üretim, yapısı gereği, daima toplumsaldır. İnsanlar, ilk günlerinden beri emeklerini birleştirerek üretmişlerdir. Hiçbir insan doğayla tek başına savaşamaz. Bu yüzden, bireysel emekler toplumsal emeğin küçük bir bölümüdür. Emeğin toplumsallaşması bireysel ürünleri toplumsal ürünlere dönüştürmüştür. Toplumcu ekonomi anlayışına göre toplumsal üretim, üretim araçları mülkiyetinin gittikçe özelleşmesine karşı temel bir çelişki olarak, en yoğun ve belirgin biçimine anamalcı üretim düzeninde erişmiştir. Artık hiçbir işçi şu malı ben yaptım diyemez, hattâ çok zaman bireysel emeğinin o malın neresinde bulunduğunu bile bilemez. Pazarda dolayan ve değiştirme konusu olan mallar, bir işçinin değil, bütün işçilerin ürünüdür. Anamalcı üretim düzeninde toplumsal üretim, üretim araçları mülkiyetinin bireyselliğinden ötürü bireysel amaçlara göre düzenlenir ve zorunlu olarak plânsızdır. Bu da, anamallı üretimde, ikinci bir çelişme daha yaratır. Tek tek işyerlerinin plânlı örgütlenişine karşı toplumdaki plânsız üretim anarşisi, uzlaşmaz bir karşıtlıktır. Bu uzlaşmaz çelişmeler, toplumcu yazarlara göre emeğin ve üretimin toplumsallaşmasına karşı üretim araçlarını da topluma mal ederek ve tek tek işyerlerinin plânlı örgütlenişine karşı toplumsal üretimi de plânlayarak aşılır. *Bk. Üretim biçimi, Toplumsal emek, Toplumculuk, Anamalcılık.*

TOPLUMSAL ÜRÜN (*Os. İctimâî mahsûl, Fr. Produit social*) Toplumsal emeğin gerçekleştirdiği ürün... *Diyalektik ekonomi terimidir, sosyal ürün* deyim de kullanılmaktadır. *Bireysel ürün* deyimini karşıttır. Toplumculuk terminolojisinde, daha çok, kullanma değerleri üretimi için kullanılır. *Bk. Mal, Ürün, Toplumsal ürün fazlası.*

TOPLUMSAL ÜRÜN FAZLASI (*Os. İctimâî mahsûl fazlası, Fr. Surproduit social*) Toplumsal ürünün toplumun tüketiminden artan bölümü... *Diyalektik ekonomi terimidir. İnsanlar, tüketimlerine yeten miktardan fazlasını ürettikledikleri zaman gelişmeye başlamışlardır. Ne var ki bu gelişme, aynı zamanda, toplumun sınıflara ayrılmasını da gerektirmiştir. Çünkü artık ortada el konulabilecek (ya da toplumcu edebiyatta denildiği gibi gaspedilecek) bir fazla vardır. Malinovski, Freedom*

TOPRAĞIN AZALAN VERİMLİLİĞİ YASASI

and Civilisation adlı yapıtında (s. 301) şöyle der: "İlkel koşullarda köle yoktur. İki elin ancak bir kişiyi doyurabilecek kadar ürettiği, daha fazlasını üretmediği çağlarda kölelik ekonomik temellerden yoksundu. Kölelik, ancak birikmiş emek ürünleri bir yerde saklanabildiği zaman doğar". Bunun gibi, köylünün ürün fazlasını elinden alan feodal derebeylik de bereketli topraklar üstünde, yani toplumsal ürün fazlasının sağlanabildiği topraklar üstünde doğmuştur. Rekoltenin düşük olduğu, bu fazla ürünün sağlanamadığı dağlık bölgelerde derebeylik gerçekleşmemiştir (Bk. Weulersee, *Le Pays des Alouites*, s. 357). Aynı anlamda ekonomik fazla (Os. İktisâdî fazla, Fr. Excédent économique) ve üretim fazlası (Os. İstihâl fazlası, Fr. Excédent de la production) deyimleri de kullanılır. Ernest Mandel bu konuda şöyle der: "Toplumsal ürün fazlasının birikimini ve yoğunlaşmasını sağlamanın dışında bu yeni egemen sınıflar, toplumsal bakımdan gerekli ve ilerici diğer fonksiyonları da yerine getirdiler. Sanatlar gelişti ve yeni senyörler için lüks eşya yapımı başladı. Birikim sayesinde toplumsal bir ürün fazlasının farklılaşması sağlandı. Bu da üretimin farklılaşmasına yol açtı. Öte yandan tarımsal üretim güçlerinin devamına ve gelişmesini sağlayan tekniklerin, bilgilerin birikmesine imkân verdiler" (Mandel, *Ekonomi El Kitabı*, İstanbul 1970. çev. Orhan Suda, c. I, s. 36). Gordon Childe de şöyle demektedir: "Tek bir ailenin kendi üretim ihtiyacının dışında elde ettiği ürün fazlası son derece geri bir tarım ekonomisinde öylesine yetersizdi ki her mevsim danaların büyük bir kısmını yemek gerekiyordu. Böyle bir toplumun yeterli miktarda başka ürünler -örneğin tuz ya da maddenler- elde etmesi için ailelerin bu ürün fazlalarını bir araya toplamak zorunluğunda kalıncıydı. Eski Doğu'da tunç devri uygarlıklarıyla ilgili tarihsel araştırmalar ve Polinezya ile Kuzey Amerika hakkında etnografların ilerisürdükleri kanıtlar başkanlık kurumunun bir temerküz tarzı ve bir Tanrı'ya tapmanın da başka bir temerküz tarzı olduğunu göstermiştir. Gerçek başkan ya da düşsel Tanrı, her ailenin kendi ürün fazlasından bağış ya da kurban olarak verdiklerini esaslı bir ekonomik fazla haline getirebilirdi" (Childe, *Scotland Before the Scotts*, s. 48). Bk. Üretim.

TOPLUMSAL VERGİLER (Os. İçtimâî vergiler, Fr. Charges sociales) İşçilerin belli toplumsal gereksinmelerini karşılamak için işverenlerin çeşitli kurumlara yatırmakla yüküm-

lü oldukları paralar... Bu vergiler, bir *ek ücret* niteliğindedir ve ücretin saptanmasında işverenlerce hesaba katılır. Ülkemizde bu vergiler, örneğin sigorta primi deyiminde olduğu gibi, *prim* deyiimiyle de dilegetirilir. Bk. Ücret.

TOPLU SİGORTA (Os. Grup sigortası, Fr. Assurance de groupe, Al. Gruppenversicherung, İng. Group insurance) İşverenin tüm işçileri için yaptırdığı kazâ sigortası... Ticâret Kanunu'nun 1002. ve onu izleyen maddelerine göre yapılır. Bu tür sigortada işçilerin adları yazılı değildir, tazminat işçinin kendisine ya da ölümü halinde mirâsçısına verilir.

TOPLU SÖZLEŞME (Os. Mukavelei müstereke, Fr. Convention collective, Al. Kollektivarbeitsvertrag, İng. Collective labour contract) Bir işyerinde çalışanların tümü için işverene işçi sendikası arasında yapılan sözleşme... Eskiden işçiler işverenlerle tek başlarına sözleşme yaparlardı, bu sözleşme çoğunlukla da yazıya geçmez ve sözde kalırdı. 1963 yılından beri ülkemizde de *toplulu sözleşmeler* yapılması yasalaştı. Yasaya göre bu sözleşmenin süresi, bir yıldan az ve üç yıldan fazla olamaz. Sözleşme hükümleri sendika dışı işçilere de uygulanır. Böylece, ücretler ve çalışma koşulları, işçiler için, tek tek değil, topluca saptanmış olur. Bk. Ücret.

TOPRAĞIN AZALAN VERİMLİLİĞİ YASASI (Os. Arâzinin tenkisi hâsıla kanunu, Fr. Loi des rendements décroissants, Al. Gesetz des abnehmenden Ertrages, İng. Law of diminishing returns) Ayrımsal toprak gelirin kökenini sözde açıklayan bilimdisi varsayım... Ayrımsal toprak geliri (diferansiyel rant)'nin kökenini sözde açıklayan bu varsayım başta Turgot olmak üzere Edward West, David Ricardo, Jean-Baptiste Say, John Stuart Mill ve Paul Leroy-Baeulieu gibi birçok economicilerce ilerisürülmüştür. Bu bilimdisi varsayımına göre verim, emekgücünün artması oranında artmamakta, belli bir noktadan sonra emekgücünün artırılması hiçbir gelir sağlamamaktadır. Economicilere göre bunun nedeni, emekgücünün artmasına karşı toprağın durağan kalmasıdır. Bu durum, toprak ürünleri fiyatlarını ve bundan ötürü de toprağın ayrımsal gelirini yükseltir. Papaz Malthus de benzer varsayımına bu kurama dayamış ve nüfus artışının her zaman tarım ürünleri artışından fazla olacağını ve bu yüzden insanların aç kalacaklarını ilerisürmüştür. Bu açıklık tehlikesine bir önlem olmak üzere de savaşları, salgın hastalıkları vb. övmüş ve li-

TOPRAK

berallerin *biraktınız yapsınlar* ilkesini, *biraktınız ölsünler*'e dönüştürmüştür. Bu bilimci varsayımların toprak geliri kuramıyla hiçbir ilişkisi bulunmadığı tanıtlanmıştır. Toprağın azalan verimliliği yasası, anamalcıları ve toprak sahiplerini, toprağın düzensiz işletilmesinden doğan pahalılığın ve yoksulluğun sorumluluğundan kurtarmak için ilerisürülmüştür. Gerçekte, toprak sahiplerinin diferansiyel rantı ceplerine indirip üretimi arttırmak için kullanmamaları tarımdaki gelişmeyi yavaşlatmakta ve hattâ durdurmaktadır. Bu konuda salık rantın kötü etkisi, diferansiyel ranttan daha da büyüktür. *Bk. Rant, Toprak.*

TOPRAK (*Os. Arz, Arâzi, Zemîn, Türâb, Ber; Fr. Terre, Terrain, Sol; Al. Erde, Boden; Ing. Earth, Soil*) Doğal üretim gücü... *Doğa* deyimiyle anlamdaş olarak da kullanılır. Klâsikler onu üç değer yaratıcısından biri saymışlardı. Klâsiklere göre değer yaratan üç güç vardı: Doğa gücü (toprak), insan gücü (emek), para gücü (anamal). Oysa toprak hiçbir değer yaratmadığı gibi bizzat kendisinin de hiçbir değeri yoktur (*Bk. Değer*). Değeri yaratan sadece insan emegidir (*Bk. Emek*). Toprak, bütün öteki nesnelere gibi, insan emeğinin doğal bir nesnesidir. İnsanın ilk üretim aracı, eşdeyişle insansal emeğin ilk uygulama alanı topraktır. Bu yüzden ki ilk ele geçirilen ve mülkiyet konusu olan da topraktır. Toprak, insan için, tıpkı insanın maddî vücudu gibi, doğal bir önkoşuldur. Bilinçli insan, önce kendi doğal vücuduna, sonra da doğal toprağa sahip olmuştur. Bu doğal üretim aracının ayırt edici niteliği yeniden üretilemezdir. Toprak, belli ve sınırlıdır. Bunun içindir ki onu ele geçirenler, ondan bir gelir elde ederler (*Bk. Rant, Saltık rant*). Fransız düşünürü Jean-Jacques Rousseau şöyle der: "Bir toprak parçasının çevresine kazıklar çakıp burası benimdir diyen ve buna inancak kadar budalalar bulan ilk insan, bugünkü uygarlığın atasıdır". *Bk. Emek, Anamal, Değer, Tarım, Toprak fiyatı, Rant, Toprak reformu, Toprak mülkiyeti, Toprak köleliği.*

TOPRAK FİYATI (*Os. Arâzi fiyatı, Fr. Prix foncier*) Toprak rantının geçerli fâiz oranına göre resülmale çevrilmesiyle dile getirilen para... Doğal bir nesne olan toprağın bizzat hiçbir değeri yoktur, ona değer katan onun üstünde işleyen insan emegidir. İşlenmemiş toprağın değeri olmadığı halde fiyatı vardır (*Bk. Değer, Fiyat*). Çünkü rant getirir. Örneğin yüz lira rant getiren bir toprak yüzde beş fâiz oranına göre iki bin liralık bir fiyat ka-

zandır. Çünkü iki bin lira borç olarak verilsydi yüzde beş fâizle yılda yüz lira getirirdi. Bu örnekte görüldüğü gibi, *toprağın fiyatı* gerçekte, toprağın değerini değil, paranın fâizini temsil eder. Bu yüzden ki fâiz oranı düşüncü toprağın fiyatı yükselir. Fâiz oranının yüzde dörde düştüğünü varsayarsak aynı toprak iki bin beş yüz liralık bir fiyata yükselir. Çünkü yüz liralık rant ya da fâiz elde etmek için, bu halde, bankaya iki bin beş yüz lira yatırmak gerekecektir. Gene bu yüzden ki toprağın rantı arttığı takdirde toprağın fiyatı da yükselir. *Bk. Rant, Toprak.*

TOPRAK KİRASASI (*Os. Arâzi icârı, Fr. Rente foncière*) Toprağı belli bir süre işlemek ve ondan yararlanmak hakkına karşılık ürün miktarıyla bağlı olmaksızın toprak sahibine ödenen para... Buna *toprak rantı* da denir, toprak üstünde bir kiracılık ilişkisini dilegetirir. Toprak kiracılığı; ortakçılık, yarıcılık vb. gibi ürünün paylaşılmasıyla ilgili toprak ilişkilerinden farklıdır. Ürünle ilgili toprak ilişkileri senyörlük, derebeylik, toprak ağalığı gibi feodal ya da yarı-feodal bir düzeni gerektirir; çünkü bu türlü toprak ilişkisi bizzat toprağın başında bulunmayı ve köyde yaşamayı zorunlu kılar. Toprak kirasası ilişkisiyse tümüyle anamalcı bir ilişkidir, bu ilişki içinde toprak sahibi toprağının nerede olduğunu bile bilemez, yebilir ve toprağı kiralayan çoğunlukla anamalcı bir işletmedir. Toprak kirasası ya da rantı bizzat toprağın kendisinden doğmaz. Kullanılabilir nitelikte olmayan topraklar kiralanmaz. Demek ki toprağın bir gelir getirebilmesi, onun kullanılabilir olma, yani insan emeğinin uygulama aracı olma niteliğinden doğar. Toplumcu ekonomi anlayışına göre bir kira, yani gelir getirebilmesi için toprağın sadece bu niteliğe sahip olması da yetmez. Ayrıca onun ele geçirilmiş ve bir bölüm insanların ondan yoksun bırakılmış olması da gerekir. O da, tıpkı sanâyide olduğu gibi, bir bölüm insanlara ele geçirilmiş ve insanların öbür bölümüne bırakılmamış bir üretim aracıdır. Demek ki *toprak kirasası*, tıpkı sanâyi kârı gibi, bir *artık-değer*dir ve eşdeyişle *ödenmemiş emektir*. *Rant*, yani *çalışmadan elde edilen havadan gelir* adını da bu yüzden almıştır. David Ricardo ve John Stuart Mill gibi klâsikler onun bu niteliğini görmüşler ve toprak mülkiyetiyle bu yüzden mücadele etmişlerdir. Toprak kirasasının nereden doğduğu önce Ricardo tarafından açıklanmış, sonra bu açıklama usta diyalektikçilerce düzeltilmiş ve geliştirilmiştir. Bu açıklamalara göre toprak kirasası ya da rantı, ya topraklar arasındaki

farktan *diferansiyel* olarak ya da kullanılabilir toprakların tümüyle ele geçirilmiş ve tekel altına alınmış olmasından *saltık* olarak doğar. *Bk.* Rant, Saltık rant, Toprağın fiyatı, Toprak, Diferansiyel rant.

TOPRAK KÖLELİĞİ (*Os.* İstirkak, Memlük-kiyet; *Fr.* Servage) Toprak kölesinin niteliği... Toprak köleliği düzeni, tarihsel süreçte feodal üretim düzenidir. *Bk.* Toprak kölesi.

TOPRAK KÖLESİ (*Os.* Memlük, *Fr.* Serf) Toprakla birlikte alınıp satılan köylü... Toprak köleliği, toprağa bağlılığı dilegetirir. Bu, öylesine bir bağlılıktır ki toprakla birlikte mülkleşmeyi gerektirir. Tarihsel sürecin kimi evrelerinde öldürme hakkını bile kapsamış olan bu mülkleştirme, ortaçağın feodal üretim biçimine özgüdür. *Toprak kölesini*, antikağın kölecisi üretim biçimine özgü bir mülkleştirme olan *köle*yle karıştırmamalıdır, aralarında çok önemli farklar vardır. Tarihsel süreçte, üretim araçlarını ellerine geçirdiklerinden ötürü öbür insanların emeklerini sömüren en tipik sınıflar nasıl *kölecisi* ve *toprak beyi* olarak birbirlerinden dönüşme yoluyla oluşmuşlarsa, üretim araçlarından yoksun bırakıldıklarından ötürü öbür insanlara sömürülen en tipik sınıflar olan *köle* ve *toprak kölesi* de öylece birbirlerinden dönüşerek oluşmuşlardır. Kölecisi üretim düzeninde köle emeği, üretim araçlarını geliştirmişti. Bu gelişmiş ve değerlendirilmiş üretim araçları, hiçbir kişisel çıkarları bulunmadığından ötürü onlara karşı hiçbir kişisel ilgi duymayan kölelerin ellerine bırakılmaz olmuştur. Kölelerin bu araçları kırıp ziyan etmemeleri için onlarla bu araçlar arasında bir çıkar ilişkisi kurmak gerekiyordu. Toprak kölesi böylelikle doğdu. Antik üretim biçiminin tümüyle efendisi için çalışan kölesi, üretim aracı olan toprağın ya da üretim süresinin belli bir bölümünde kendisi için çalışan toprak kölesine dönüştürüldü. Çünkü köle emeği verimini yitirmeye başlamıştı ve verimi yeniden arttırmak için başka çıkar bir yol yoktu. Ekonomik gelişmenin sonucu olarak, değer yaratmadıkları halde başkalarının yarattığı değeri ele geçiren iki tipe karşılık bütün değeri kendileri yarattıkları halde bu değeri başkalarına kaptıran bu iki tip arasında şu önemli farklar vardır: *Köle*, bütünüyle efendisi için çalışmış gibi görünür; oysa emeğinin bir bölümü kendisinin yaşamasına harcanmaktadır, yani ödenmiş emeği ödenmemiş emeğinin altında gizlenmiştir. *Toprak kölesi*, toprağın bir bölümünde ya da çalışma süresinin bir parçasında kendisi için, öbür bölüm

ve parçasında da toprak beyi için çalışır; durumu açık seçiktir ve gizlenmiş hiçbir yanı yoktur, yani ödenmiş emeğiyle ödenmemiş emeği birbirinden açıkça ayrılmıştır. Toplumcu kurama göre, açıkça görüldüğü gibi, her iki aşamada da *ödenmiş emek* aynı niceliktedir ve adı ne olursa olsun çalışarak değer yaratan insanın yaşaması için zorunlu bulunan ürün ya da para miktarıdır, buna karşı *ödenmemiş emek* de aynı niceliktedir ve adı ne olursa olsun başkalarının yarattığı emeğe el koyan insanın cebine giren ürün ya da para miktarıdır. Bütün bir tarihsel ekonomik gelişme sürecinde bu miktarlar hiç değişmemiştir. Bundan ötürüdür ki, karşılıklı olarak gelişen bu çifte ikiliğin aralarında, bir bakıma çok büyük farklar olduğu halde bir bakıma da hiçbir fark yoktur. *Bk.* Köle.

TOPRAK MÜLKİYETİ (*Os.* Arâzi mülkiyeti, *Fr.* Propriété foncière) Toprağa özel olarak sahip olma... Toprak mülkiyeti, mülkiyetin ilk biçimidir ve sahip olma olgusu ilkin toprağa sahip olmakla başlamıştır. Toplumcu ekonomi anlayışına göre toprak, önceleri toplumunda ve *komünal mülkiyet* altındaydı. Gerek göçebe ve gerek yerleşmiş halklarda toprak, ortakça kullanılıyordu. Zamanla toprağa ve bu toprağın tamamlayıcı organik eki olan insana sahip olundu. Çünkü toprak mülkiyeti, o toprağın organik ürünleri üstündeki mülkiyeti de zorunlu kılar. Bir üretim aracı olarak toprak, insanlığın ilk evrelerinde bir mülkiyet konusu olamazdı. Çünkü insanlar ellerindeki güçsüz ve ilkel âletlerle toprak üstünde ancak ortak bir çalışmayla üretim yapabiliyorlardı, ortak çalışmaya zorunlu olarak ortak mülkiyeti gerektiriyordu. Toprak dışındaki üretim araçları olan tarım âletlerinin zamanla gelişmesi, toprağın da verimini artırdı. Verimin bu artışı insanların tek tek çalışmasına yeterli bir duruma gelmeye başlamıştı. Ortak çalışma özel çalışmaya dönüşünce toprağın ortak mülkiyeti de özel mülkiyete dönüştü. Bu, tarihsel süreçte, gelişmenin zorunlu bir koşuluydu ve insanlığın gelişmesi için gerçekleşmesi gerekiyordu. Ne var ki üretim araçlarının özel mülkiyet altına alınması, insanların bir bölümünün onlardan yoksun bırakılmasını da gerekli ve zorunlu kılıyordu. İnsanlık, böylelikle, *zorunlu* olarak sınıflara bölünmüştür. *Toprak mülkiyeti* konusunda anamalcı economiciler, toplumcu economicilerden çok daha ileri gitmişlerdir. Örneğin Jean-Baptiste Say'e göre "toprak mülkiyetinin kökeni soygunculuktur" (Say, *Traité d'Economie Politique*, Paris 1817, 3. baskı, c. I, s./136 dip-

TOPRAK RANTI

notu), Adam Smith'e göre "toprak malikleri, ekmedikleri yeri biçmeye bayılırlar" (Smith, *The Wealth of Nation*, Germain Garnier'in Fransızca çevirisi, Paris 1802, s. 44), "toprak malikleri, gelirleri kendi emeklerine dayanmayan bir sınıftır" (İbid, s. 230), "toprak rantı bir tekel fiyatıdır, toprak malikinin alabileceği şeyle değil, çiftçinin verebileceği şeyle orantılıdır" (İbid, s. 131). Ricardo, John Stuart Mill, Mac Culloch, Destutt de Tracy, Michel Chevalier, Paul Louis Courier, Ganih, Saint-Simon vb. gibi pek çok economicilere göre de toprak sahibi bir düşmandır ve insanlığın gelişmesi anamal sahibinin toprak sahibine kesin zaferinin sonucudur. Diyalektiğe göre toprak mülkiyeti, gelişmemiş bir anamaldır ve ancak gelişmiş biçimi olan anamalda katıksız anlatımını bulmaktadır. *Bk. Mülkiyet.*

TOPRAK RANTI *Bk. Toprak kirası.*

TOPRAK REFORMU (*Os. Islâhâtı arâzi, Fr. Réforme agraire, Al. Bodenreform, İng. Land reform*) Tarımsal üretim ilişkilerinde gerekli değişiklik... *Toprak reformu* deyiminin dile getirdiği tarımsal yapı değişikliği anamalcı ve toplumcu ekonomi anlayışlarında ayrı anlamlar taşır. Bu bakımdan ekonomi edebiyatında *burjuva toprak reformu* deyiminin karşısında *toplumcu toprak reformu* deyimi yer almaktadır. Anamalcı ekonomi anlayışına göre büyük toprak mülkiyeti ve toprak rantı anamalcı gelişmenin en büyük engelleyicisidir. Bu engelleme üç alanda gerçekleşir: 1. Tarımsal üretimden elde edilen artık-değer parçalanmakta ve önemli bölümü toprağı ele geçirmiş olmaktan başka hiçbir özellikleri bulunmayan ve anamalcı risklere katılmayan toprak sahiplerinin cebine girmektedir. 2. Tarım kesiminde gerçekleşen artık-değerin tümü, toprak rantına ayrılması nedeniyle, anamalcı üretimin ortalama kâr oranına katılmamakta, bunun katılmasıyla yükselecek olan kârdan zarar edilmektedir. 3. Tarım ürünlerinin fiyatlarını verimsiz toprakların ürünleri belirlediğinden tahıl fiyatları yükselmekte ve işçi ücretlerinin artmasını gerektirmektedir (Her üç engelin ayrıntılı açıklaması için *Bk. Rant*). Toplumcu ekonomi anlayışına göre toprak reformu, tarım kesiminde artık-değerin üreticilere iadesi için yapılmalıdır; anamalcı toprak reformu bu amacı sağlamaz, köylüyü toprak sahiplerinin egemenliğinden alıp anamal sahiplerinin egemenliğine verir ve artık-değer toprak sahiplerinin cebine girmeye başlar. Son yıllarda *toprak reformundan* daha geniş bir terim olarak *tarım reformu* (*İng.*

Agrarian reform) deyimi önerilmiştir. Bu deyim tarımda makineleşme, elektrik gücünün kullanılması, sulama tesisleri, büyük çapta gübreleme ve ilaçlama, teknik eğitim vb. gibi tarımsal üretimi geliştirici gerekleri kapsamaktadır. Toplumcu ekonomi anlayışına göre tarım reformu, tarımsal anamalcılığı yaratmak amacını taşır; çünkü tarım reformunun kapsadığı gerekler küçük çiftçi kredileriyle sağlanamaz, büyük anamalcı yatırımları gerektirir. Kimi ülkelerde tarım reformu yapılarak toprak ağaları toprak anamalcısına dönüştürülmüştür. Toplumcu ekonomi anlayışına göre tarım reformu ancak toplumcu bir anlayışla ve devlet tarafından yapılabilir. Bu durum Birleşmiş Milletler Kurumu'nun bir raporunda da açıkça belirtilmiştir (*Bk. Progrès de la Réforme Agraire*, 3. rapor, Birleşmiş Milletler Kurumu, New York 1963, önsöz). *Toprak reformu*, anamalcı üretim biçimine dönüşmüş bulunan feodal üretim biçiminin devam edegelen kalıntılarını temizlemek ve ekonomik gelişmeye olanak sağlamak bakımından zorunludur. Bundan ötürüdür ki liberal ekonominin ustaları, özellikle Smith ve Ricardo, toprak mülkiyetine ve toprak rantına karşı çıkmışlar ve onunla savaşmışlardır. Ne var ki gerekli yan tedbirler alınmaksızın toprağı küçük parçalara bölmek ve dağıtmak toprağın verimini arttırmaz, bütünü azaltır. Köylüyü feodal üretim ilişkilerinden kurtarmak yetmez, onu toprak üretiminde hem kendisi hem de yurt ekonomisi bakımından verimli kılmak gerekir. İlk toprak reformu, tarihsel süreçte, Napolyon II. Fransa'sında denenmiş ve eksik kapsamlı bir toprak reformunun ne türlü zararlılara yol açtığı bütün açıklığıyla görülmüştür. *Bk. Toprak mülkiyeti, Rant, Napolyoncu mülkiyet biçimi, Tarım, Tarımsal anamalcılık.*

TOPRAK SAHİPLERİ (*Os. Arâzi mâlikleri, Fr. Propriétaire foncier, Les grandes propriétaires*) Toprağı özel mülk edinenler... Feodal üretim düzeninin egemen sınıfıdır. Fransızcada bunlara *seigneur* (senyör) ve toprakla toprak köleleri üstündeki haklarına *seigneurie*, bu haklarla kurdukları düzene *seigneurie* da denir. Bu düzenin ezilen ve sömürülen sınıfı, toprak köleleri (eşdeyişle, toprağı ve toprak sahibine bağlı köylü) sınıfıdır. Feodal düzende toprak sahipleri sınıfı, köylü sınıfını olduğu gibi, zanaatkarları da sömürüyordu. Egemenliğini yitirmiş olmakla beraber bu sınıf, bir kalıntı orta sınıf olarak çağdaş anamalcı düzende de varlığını sürdürmektedir. Bugün, en gelişmiş anamalcı ülkelerde bile tarımsal kesimin sanayi kesimine göre gerikal-

mişliğinin nedeni, tarımda üretilen artık-değerin bir bölümüne *toprak rantı* adı altında bu asalak sınıf tarafından el konulmasıdır. Bu asalak sınıf, feodal düzenin çöküş evresinde, zanaatkarların büyük bir bölümünü üretim araçlarından yoksun ettiği gibi köylülerin büyük bir bölümünü de topraklarından sürüp çıkarmaya başlamıştı. Çünkü yün, tarım ürünlerinden daha çok kazanç sağlıyordu. Tarlaların bu yüzden otlığa dönüştürülmesi gerekiyordu. Üretim araçlarını yitiren zanaatçılarla topraklarından çıkarılan köylüler böylelikle *ücretli işçiler* durumuna dönüştürüldüler. Çalıştıracak ücretli emeği bulan anamalcı sınıfı böylelikle güçlendi ve feodal düzen anamalcı düzene tarihsel bir zorunluk olarak böylelikle dönüştü. *Bk.* Rant, Toprak mülkiyeti, Toprak, Toprak kirası, İlk birikim, Fâiz, Sınıf.

TOPRAK SUNUSU (*Os.* Toprak arzı, *Fr.* L'offre terrain) Toprağın piyasaya çıkarılması... *Toprak aranımı* (*Os.* Toprak talebi) deyimini karşılığında kullanılır. Toprak özel mülkiyeti, toprağı, alınıp satılabilen ve piyasa konusu olan bir mal niteliğine dönüştürmüştür. Ne var ki toprağın, öteki mallardan çok farklı olan, bir özelliği vardır: Miktarı sabittir. Bundan ötürü de, fiyat yükselişini sağlayan aranımı ne kadar çoğalırca çoğalsın sürümü değişmez. *Toprak* deyimini, diyalektik ekonomi edebiyatında toprak, su, hava vb. kapsayan bütün doğa güçlerini dile getirir. Marshall gibi kimi neo-klâsikler de bu tanıma katılmaktadırlar. *Bk.* Toprak.

TOPRAK VERGİSİ (*Os.* Arâzi vergisi, *Fr.* Impôt foncier, Impôt sur la propriété foncière; *Al.* Grundsteuer, Bodensteuer; *İng.* Land tax, Tax on land; *Lâ.* Tributum soli) Tarla, üstünde binâ olmayan arsa ve benzerleri gibi topraklardan alınan vergi... *Bk.* Emlâk vergisi, Vergi.

TOPRAK VURGUNU (*Os.* Arâzi ihtikârı, *Fr.* Spéculation foncière, *Al.* Bodenspekulation, *İng.* Land speculation) Toprağı ucuza alıp pahalıya satmakla gerçekleşen vurgun... Altın ve binâ vurgunuyla birlikte yürür. Özellikle, çeşitli nedenlerden ötürü değerleneceği kestirilen arsalar üstünde yapılır. *Bk.* Vurgunculuk.

TOPTANCI (*Os.* Toptancı, *Fr.* Grossiste, Commerçant en gros; *Al.* Grosshaendler, *İng.* Wholesaler, Wholesale dealer) Malları toplu olarak alıp satan... Üreticiyle tektenci (perâkencedi) arasında aracılık eden bir tüccâr tipidir ve anamalcının anamalı bir an önce

geri çekmek gereksinmesinden doğmuştur. *Bk.* Tecim anamalı, Tecim kârı, Tecim.

TOPTAN FİYAT (*Os.* Toptan fiyat, *Fr.* Prix de gros, *Al.* Grosspreis, *İng.* Wholesale price) Toptan satılan malın fiyatı... Henüz perâkencedi kârı eklenmediğinden satış fiyatından daha ucuz bir fiyattır. *Bk.* Toptancı, Tecim kârı.

TOPTAN SATIŞ (*Os.* Toptan satış, *Fr.* Vente en gros, *Al.* Grossverkauf, *İng.* Wholesale) Malı toplu olarak satma... *Bk.* Toptancı.

TOPTAN TECİM (*Os.* Toptan ticâret, *Fr.* Commerce en gros, *Al.* Grosshandel, *İng.* Wholesale trade) Malı toplu satarak yapılan ticâret... *Bk.* Toptancı, Tecim.

TOPTAN TECİMEVİ (*Os.* Toptancı ticâret-hânesi, *Fr.* Maison de gros, *Al.* Grosshandlung, *İng.* Wholesale house) Malın toptan satıldığı ticâret yeri... *Bk.* Toptancı.

TRAMPA *Bk.* Değiştokuş.

TRANSFER (*Os.* Devir, *Fr.* Transfert, *Al.* Übertragung, Transfer; *İng.* Transfer) Bir yerden başka bir yere geçirme... Ekonomi ve ticâret dilinde çeşitli anlamlarda kullanılır. Ama bütün kullanımlarında *el değiştirme* anlamını taşır. Transfer işlemi kâr ve gelir getirebilir ama hiçbir zaman yeni bir değer yaratmaz. Örneğin Ahmet'in evi Mehmet'e satılır, eşdeğişle aktarılır (transfer edilir), ne var ki toplumdaki ev sayısı artmış olmaz. Aktarmalardan doğan bu gibi gelirlere *transfer gelirlere* ya da *transfer ödemeler* denir. Sigorta, tazminat, maaş, ücret vb. gibi ödemeler böyle sine transfer ödemelerdir, eşdeğişle bir elden alınıp başka bir ele yapılan ödemelerdir. Transfer gelirleri ya da ödemeleri yeni bir değer yaratmadıkları için ulusal gelir hesabına sokulmazlar. *Bk.* Değer, Ulusal gelir.

TRANSFER. HARCAMALARI (*Os.* Naklen sarfiyât, Transfer ödemeleri; *Fr.* Dépenses de transfert, *Al.* Transferausgaben, *İng.* Transfer expenditures) Bir elden öbür ele geçirmek yoluyla yapılan ödemeler... Ödemelerin bir türüdür. Örneğin devlet vergi olarak bir eliyle aldığını maaş olarak öbür eliyle harcar. Böylelikle sadece gelire yer değiştirtmiş olur.

TRANSİT *Bk.* Düzgeçiş.

TRİKOTAJ *Bk.* Örmecilik.

TRİPTİK (*Os.* Triptik, *Fr.*, *Al.*, *İng.* Triptique) Turist otomobillerine kolaylık olmak üzere verilen gümrük belgesi... Turist otomo-

billeri bu rejimi kabul eden ülkelerden hiçbir gümrük resmi ödemedi geçer.

TRÖST (*Os. Tröst, Fr., İng. Trust, Al. Treuhandgesellschaft*) Şirketlerin şirketi... Tekelci anamalcılığın en tipik birleşme biçimlerinden biridir. İlk Amerikalı T. Doot tarafından uygulanmış ve kullanılmıştır. Ünlü işadamı Rockefeller'in avukatı olan Doot, çağının ekonomik gelişmesine uygun bir buluşla, çeşitli petrol şirketlerinin hisse senetlerini ellerinde bulunduranları bir şirkete toplamayı düşünmüş ve böylelikle ilk şirketler şirketini kurmuştur. Doot'un bu buluşuyla hemen bütün Amerikan petrol şirketleri bir *tröst*'ün yönetimi altına girmişlerdir. Bu birleşmeden ürken şirketlerin zoruyla Amerikan hükümeti böylesine bir kuruluşun yasalara aykırı olduğunu ileri sürerek (1890) yasaklamaya kalkışmışsa da anamalcılığın bu zorunlu aşamasına engel olamamıştır (*Bk. Ida Tarbel, The History of the Standard Oil Company, c. I, s. 150-153*). Hisse senedi toplama (*İng. Voting trust*) ve hisse senedi satın alma (*İng. Investment trust*) temeline dayanan tröstler gitkice gelişmiş ve en tipik biçiminde *holding* (*İng. Holding trust*)'lerde erişmiştir. *Tröst* deyimini, daha sonra, tekelci anamalcılığın en gerçek biçimi olan *işletmelerin kaynaşması* (*İng. Fusion*) anlamında kullanılmıştır. Bu son aşamada artık işletmelerin ne hukuksal, ne de malsel bağımsızlıkları kalmıştır. Her bakımdan birbirleriyle bağımlı olarak tek yönetim altındadırlar. Bu tek yönetim, onlara, pazarlara diledikleri gibi egemen olma gücünü vermektedir. Sigara tröstü gibi tek bir sanayi kolundaki işletmelerin kaynaşmasından doğan tröstlere *yatay tröstler*, hammadde işletmelerini de kapsayan tröstlere *düşey tröstler* denir. Aynı malın üretimini yapan işletmelerin kaynaşmasına *birtürden tröstler* (*Fr. Homogène*), sabun ve sabun için gerekli hammaddelerden başka kâğıt, makine vb. gibi mal imalatını da kapsayan Unilever tröstü örneğinde görüldüğü üzere ayrı mallar üretimini yapan işletmelerin kaynaşmasından meydana gelen tröstlere *ayrı türden tröstler* (*Fr. Hétérogène*), çeşitli hammaddeleri üreten işletmelerin kaynaşmasından doğan tröstlere *traksak tröstler* (*Fr. Divergent*) ve aynı malın ham ve yarımamul maddelerini üreten işletmelerin kaynaşmasından meydana gelen tröstlere *yakınsak tröstler* (*Fr. Convergent*) denir. Diyalektik ekonominin kurucuları bu tröstleşmeyi görmüşler ve açıklamışlardır. Engels, *Socialisme Utopique et Socialisme Scientifique* adlı yapıtında *Bireysel Kapitalizmin Ortadan*

Kalkmasına Doğru başlığı altında şöyle der: "Tröstlerde rekabet özgürlüğü tam kendi karıştına, tekele döner ve kapitalist toplumun belirli hiçbir plâna dayanmayan üretimi, kapıyı çalan sosyalist toplumun belirli bir plâna dayanan üretimine teslim olur. Bu elbette, gene kapitalistlerin yararına ve çıkarına olduğu ölçüde gerçekleşir. Ancak bu durumda sömürü öylesine apaçıktır ki buna hiçbir ulus katlanamaz". *Bk. Tekelci anamalcılık, Holding, Emperyalizm.*

TRŞ. Tam rekabet şartları deyiminin kısaltılmışı... Eksik rekabet şartları deyiminin kısaltılmışı olan ERS kısaltması karşılığında kullanılır. *Bk. Rekabet.*

TRUCK DİZGESİ (*Os. Truck sistemi, İng. Truck system*) Ücretin mal olarak verilmesi... Anamalcılıkta ücret düşürülmesinin çeşitli sistemlerinden biri olan bu sisteme İngilizce *truck system* denir. Ücret yerine verilen malların miktarı ve kalitesi, verilmesi gereken ücretten çok düşük olarak, anamalcı tarafından saptanmaktadır. Özellikle anamalcılığın ilk evrelerinde uygulanan bu sistem, işçi sendikalarının karşı koymalarıyla hemen her yerde kaldırılmıştır. *Bk. Ücret.*

TUNÇ YASASI (*Os. Tunç kanunu, Fr. Loi d'airain, Al. Eherne Lohngesetz, İng. Iron law of wages*) Ücreti geçim seviyesinde donduran Lasalle'nin savı... Alman ütopyacı toplumcusu Ferdinand Lasalle (1825-1864) tarafından ileri sürülmüş ve bilimsel toplumculuğun kurucusu Karl Marx tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Aslında papaz Malthus'un bilim dışı nüfus yasaından başka bir şey olmayan *tunç yasa*sı, ücret artışının pahalılık ve pahalılığın da ücret artışı yaratacağına ileri süren temelsiz bir ekonomi düşüncesine dayanır (*Bk. Cehennem çemberi kuramı*). Lasalle'e, gerçekte Malthus'a göre ücretin artması nüfusu çoğaltır ve çoğalan nüfus da ücreti eski seviyesine indirir; yani ücret, esasen artabilen bir niteliğe sahip değildir. Demek ki işçilerin ücretleri nüfusun mutlak sayısından çıkan bir haddi aşamaz. Öyleyse ücret, yapısı gereği, en az geçim seviyesine eşittir ve bundan yüksek olamaz. Lasalle, ileri sürdüğü bu sözde yasanın bilim dışı temelini Malthus'tan aldığı gibi adını da Goethe'nin *değişmez yasalar* anlamında kullandığı *tunç yasaları* deyiminden almıştır. Marx şöyle der: "Tunç sözcüğü, Ortodoks inançlıların birbirlerini tanımlarına yarıyan bir simgedir.. Eğer ben ücret sistemini ortadan kaldırıyorsa onun yasalarını da ortadan kaldırıyorum demektir,

bu yasalar ister tunçtan olsun ister süngerden". *Bk. Ücret.*

TURGOT KURAMI (*Os. Turgot nazariyesi, Fr. Théorie de Turgot*) Fâizin toprak gelirin eşi olduğu savı... Fizyokratların ileri gelen economicilerinden ve XVI. Louis'nin Maliye Bakanı R. J. Turgot (1727-1781), *Réflexions sur la Formation et la Distribution des Richesses* (1766) adlı yapıtında fâizin, toprak gelirden vazgeçme karşılığında alınan haklı bir kazanç olduğu tezini savunur. Turgot'ya göre elinde parası olan kişi, bu parayı borç olarak vereceğine toprak satın alabilirdi. Öyleyse fâiz, toprak gelirine eşit olmalıdır ki borç verilebilsin. *Bk. Fâiz.*

TURİZM *Bk. Gezim.*

TURİSTİK *Bk. Gezimsel.*

TUTANAK (*Os. Zabıtname, Fr. Procés verbal, Al. Niederschrift, Protokoll; İng. Official report, Records, Protocol*) Toplantılarda söylenenlerin yazıldığı ve ilgililerin imzaladığı belge... Şirket, dernek, meclis, mahkeme gibi yerlerde konuşulanları, verilen kararları ya da görgüye dayanan olayları saptamak için tutulur.

TÜKETİCİ (*Os. Müstehlik, Fr. Consommateur, Al. Verbraucher, Konsument; İng. Consumer*) Malı satın alıp kullanan... Malı üreten anlamındaki *üretici* (müstahsil) deyimini karşılığında kullanılır ve malı tüketeni dilegetirir. *Bk. Tüketim.*

TÜKETİCİ DENGESİ (*Os. Müstehlik muvâzenesi, Fr. Répartition équilibrée des dépenses de consommation, Al. Konsumentengleichgewicht, İng. Consumer's equilibrium*) Tüketicinin gelirini çeşitli gereksinimleri arasında en uygun biçimde paylaşmakla sağlayacağı denge... Vilfredo Pareto tarafından ilerisürülmüştür.

TÜKETİCİ KÂRI *Bk. Dupuit kârı, Tüketicî rantı.*

TÜKETİCİ RANTI (*Os. Müstehlik vâridâtı, Fr. Rente du consommateur, Al. Konsumentenrente, İng. Consumer's surplus*) Tüketicinin ödeyebileceği ya da ödemeyi göze aldığı yüksek fiyatla ödediği düşük fiyat arasındaki fark... *Tüketicî artığı* ya da *tüketicî kârı* da denir. Fransız economicisi J. Dupuit (1804-1866) tarafından ilerisürülmüş ve Fransızca *utilité relative* deyimile dilegetirilmiştir. Deyimin Türkçesi *görelî yarar*dır. Aynı zaman-

da bir mühendis olan Dupuit, bu kavramı, yollar ve köprüler gibi kamu hizmetlerinden halkın elde ettiği yararı açıklamak ve bunların finansmanına bir temel bulmak amacıyla *Annales des Ponts et des Chaussées* (1844)'de ilerisürmüştür. Bu kavramı geliştiren economici Marshall, onu *tüketicî artığı* olarak nitelemiştir. *Bk. Dupuit kârı, Üretici rantı.*

TÜKETİM (*Os. İstihlâk, Fr. Consommation, Al. Konsum, Verbrauch; İng. Consumption*) Gereksinmeleri karşılayan kullanma değerlerinin kullanılıp yokedilmeleri süreci... Malların üretilmesini dilegetiren *üretim* deyimini karşılığında kullanılır. Türkçemizde aynı anlamda *yoğaltım* deyimini de kullanılmaktadır. *Tüketim* bir gelir konusudur ve bu bakımdan *bölüşümle* çok sıkı ilgisi olan bir kavramdır (*Bk. Bölüşüm*). Anamalcı üretim düzeninde geliri olmayan tüketemez. Demek ki tüketim gelire birlikte artar. İngiliz economicisi Keynes'in savma göre tüketim, gelire birlikte artmakta ve fakat aynı oranda artmamaktadır. Keynes, "gelirimiz ne kadar büyükse, gelirimizle tüketimimiz arasındaki fark da o kadar büyüktür" der. Bu sav, yaşama gereklerinin üstünde bulunan gelirler için doğrudur. Yoksa yarı aç yarı tok yaşayan bir insanın geliri artarsa, artan gelirinin tümü tüketilir. Belli bir çizgiden sonra gelire tüketim arasındaki oran açılmaya başlar, elde edilen gelirden daha azı tüketilir. Belli çizginin çok üstünde bulunan gelirlerde, harcayacak yer bulunmadığı için, tüketim artışı büsbütün durabilir. Gelirin artışıyla tüketimin artışı, emeğin üretkenliğinin artışıyla bağlıdır. Emeğin üretkenliği artmakla gelir ve dolayısıyla da tüketim artar. Diyalekteğe göre nasıl üretiliyorsa öyle tüketilir, yani tüketim maddelerinin dağıtımını üretim maddelerinin dağıtımını belirler. Üretim maddeleri kimlerin elinde ve ne oranda bulunuyorsa tüketim maddeleri de onların eline ve o oranda geçer. *Bk. Üretim.*

TÜKETİM EĞİLİMİ (*Os. İstihlâk meyli, Fr. Propension a consommer, Al. Konsumneigung, İng. Propensity to save*) Gelire tüketim arasındaki oran... *Bk. Tasarruf eğilimi.*

TÜKETİM FONU (*Os. İstihlâk fonu, Fr. Fonds de consommation, Al. Konsumfonds, İng. Consumption funds*) Brüt gelirden tüketime ayrılan bölüm... Üreticilerin tüketimlerine ayrılan *üretici tüketim fonu*yla memur aylıkları vb. gibi üretici olmayan tüketime ayrılan *üretici olmayan tüketim fonu* olmak üzere iki bölümdür. *Bk. Tüketim.*

TÜKETİM İŞLEVİ

TÜKETİM İŞLEVİ (Os. İstihlâk uf'ûlesi, Fr. Fonction de consommation, Al. Konsumfunktion, İng. Consumption function) Tüketim değişikliğinin gelir değişikliğine bağlılığı... İngiliz ekonomisi John Maynard Keynes tarafından ileri sürülmüş ve Pigou, Smithies, Dusenberry, Kuznets gibi ekonomilerce geliştirilmiştir. Keynes'e göre tüketim, gerçek gelirin tutarlı bir fonksiyonudur. Bu, genel olarak böyledir ve tüketimin öbür etkenlerinin değişmediği varsayımına dayanır. Keynes, bundan, gelir arttıkça genel olarak tasarruf oranının da arttığı sonucunu çıkarmaktadır. Bk. Tasarruf eğilimi, Tüketim.

TÜKETİM KOOPERATİFLERİ (Os. İstihlâk kooperatifleri, Fr. Coopératives de consommation, Al. Konsumvereine, İng. Consumer's cooperative). Üyelerinin tüketim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan kooperatifler... *Üretim kooperatifleri* deyimi karşılığında kullanılır. Bk. Kooperatif.

TÜKETİM KREDİSİ (Os. İstihlâk kredisi, Fr. Crédit a la consommation, Al. Konsumkredit, İng. Consumer's credit) Tüketmek için verilen borç... Üretmek için verilen borç anlamındaki *üretim kredisi* deyimi karşılığında kullanılır. Bk. Kredi.

TÜKETİM MALI (Os. İstihlâk emtiası, Fr. Marchandise de consommation, Al. Konsumware, İng. Consumption goods) Tüketmek için yapılan mallar... Üretmek için yapılan malları dilegetiren *üretim mali* deyimi karşılığında kullanılır. Tüketim mali doğrudan doğruya, üretim malıysa dolaylı olarak insan ihtiyaçlarını giderir. Üretim mali de sonuç olarak tüketim için yapılır, ama ihtiyaçlara doğrudan karşılık vermez. Ekmek, ev, palto, piyano vb. gibi mallar tüketim mallarıdır. Bk. Mal.

TÜKETİM VERGİSİ (Os. İstihlâk vergisi, Fr. Impôt de consommation, Al. Konsumsteuer, İng. Consume duty, Excise tax) Tüketim mallarından alınan dolaylı vergi... Çay, şeker, kahve, gaz, tuz, elektrik, havagazi vb. gibi hemen bütün tüketim mallarından alınır. Dolaysız vergilerden farklı olarak halk bu malları tükettiği ve tükettiği oranda vergi öder. Gerçekte gider vergileri, işletme vergisi, katma değer vergisi, muamele vergisi, satış vergisi vb. gibi birçok vergiler tüketim vergileridir. Ad farkları, vergi alma biçimi farklarından doğar ve vergi sayısını çoğaltma gerekçesine dayanır. Bk. Vergi.

TÜMÜNE ORTAK İYELİK (Os. İştirâk hâlinde mülkiyet, Fr. Propriété commune, Al. Gesamthandeleigentum, İng. Collective property, Joint tenancy; Lâ. Condominium plurium in solidum) Her biri malın tümüne sahip olan birden çok kişinin belli bir mal üstündeki mülkiyeti... Medenî Kanun'un 629. ve onu izleyen maddelerine göre iştirâk devam ettiği sürece bölme (taksim) ve belli bir payı kullanma (şâyi cüzüde tasarruf) olanaksızdır. Bu türlü mülkiyet, Medenî Kanun'un 623-628. maddelerinde yazılı *ortak iyelik* (Os. Müsterek mülkiyet, Fr. Copropriété, Al. Miteigentum, İng. Co-ownership, Lâ. Communio pro partibus indivisis)'le karıştırılmamalıdır. Ortak mülkiyette sahiplerden her biri, bölünmemiş malın belli bir payının sahibidir ve bu payını dilediği gibi satabilir, rehin edebilir. Buna hukuk dilinde *şâyi mülkiyet* de denir ki payların ayrılması *izâleî şeyvü* dâvasının açılmasıyla olanaklıdır. Bk. Mülkiyet, Ortaklığı giderme, Ortaklık durumu.

TÜREV İSTEM (Os. Müstak talep, Fr. Demande dérivée, Al. Abgeleitete Nachfrage, İng. Derived demand) Başka bir isteme bağlı olan istem... Örneğin gaz istemi, gaz sobası ya da gaz lâmbası istemine bağlıdır. Bunun gibi, hammadde istemi de o hammadde üretileceği mal isteminden türer. Bk. İstem.

TÜREV GELİRLER (Os. Müstak vâridât, Fr. Revenus dérivés) Temel bir gelirden alınan payla sağlanan gelirler... *Müstak gelirler* deyimiyle dilegetirilir ve *temel gelirler* deyimi karşılığında kullanılır. *Temel gelirler*, üretici emeğin sağladığı değerden alınan payla elde edilmiş olan gelirlerdir. Buna karşı *türev gelirler*, temel gelirlerden alınan payla elde edilen gelirlerdir. Demek ki değer paylaşılmasıyla elde edilen ücret, kâr, fâiz ve rantın dışındaki bütün gelirler *türev gelirler*dir. Anamalcının kazancı üretilmiş bir değerden aldığı paydır, temel bir gelirdir. Ama hizmetçisinin anamalcıdan aldığı aylık türev gelirdir. Bk. Gelir.

TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ Bk. Kemalizm.

TÜRK PARASININ DEĞERİNİ KORUMA YASALARI (Os. Türk parasının kıymetini vikaye mevzuâtı, Fr. Législation pour la protection de la monnaie turque) Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerini korumak için çıkarılan yasalar... Bu yasaların temeli, 1447 sayılı Menkûl Kıymetler ve Kambyo Borsaları Kanunu'dur. Asıl kanun 25

şubat 1930 tarihinde 1567 sayılı kanunla ortaya konmuştur. Pek çok değişikliklere uğramıştır.

TÜRÜYLE SAPTANAN BORÇLAR (Os. Nev'iyile tâyin edilen düyün, Fr. Dettes déterminées par leur genre, Al. Gattungsschulden, İng. Contract of fungible things) Konusu tür olan borçlar... Örneğin bir kilo kahve, yüz liralık şeker borçları böyledir, bu borçların ödenmesi ancak alacaklıya bir kilo kahve ya da yüz liralık şeker vermekle yapılabilir. Borçlar Kanunu'nun 70. ve Ticâret Kanunu'nun 660. maddelerinde yazılıdır. Bu türlü borçlar için yapılan sözleşmenin geçerli olabilme-

si, miktarın da belirtilmiş olması koşuluna bağlıdır. Nitelik açısından, yasa orta niteliği yeterli görmüştür.

TÜZEL KİŞİLER (Os. Hükmi şahıslar, Fr. Personnes morales, Personnes juridiques; Al. Juristische Personen, İng. Artificial persons, Corporate body; Lâ. Persona ficta, Universitas) Yaşayla kişilik kazanan kurumlar... Şirket, dernek, tesis vb. olabilir. Devlet kurumu da bir tüzelkişidir. Statüleri Medenî Kanun'un 8. ve onu izleyen maddeleriyle 45. ve onu izleyen maddelerinde düzenlenmiştir. *Gerçek kişiler* (Hakikî şahıslar) deyimi karşılığında kullanılır. Tüzelkişiler, belli durumlarda gerçek kişiler gibi davranırlar.

U

UCUZ (Os. Ucuz, Fr. Bon marché, Al. Billig, İng. Cheap) Benzerlerine göre az parayla alınan... *Pahalı* deyimini karşıttır.

UCUZ FİYAT (Os. Ucuz fiyat, Fr. Prix raisonnable, Al. Billiger Preis, İng. Fair price, Reasonable price) Benzerlerinden daha az olan fiyat... *Bk.* Fiyat, Ucuz.

UCUZLUK (Os. Ucuzluk, Fr. Modicité des prix, Al. Billigkeit, İng. Cheapness) Her şeyin ucuz olmasından meydana gelen piyasa durumu... *Bk.* Ucuz fiyat.

UCUZ PARA (Os. Ucuz para, İng. Cheap money, Easy money) Uzun vâdeli ve az fâizli kredi... *Pahalı para* (İng. Cost money) karşılığında kullanılır. Piyasada satın alma gücünün artması istenirse Merkez Bankası iskonto oranını azaltır ve böylelikle az fâizli ve uzun vâdeli *ucuz para* sağlanır. *Pahalı para* deyimini bunun karşıttır, yüksek fâizli kısa vâdeli parayı dilegetirir.

UFAK PARA (Os. Ufak para, Fr. Petite monnaie, Al. Kleingeld, İng. Small money, Token money) Temsil ettiği değerle mâden değeri arasında büyük fark olan değersiz mâdenlerden yapılmış para... Türkçemizde aynı anlamda *ufaklık* ve *bozuk para* deyimleri de kullanılır. Para olarak tedâvül gücünü, tıpkı kâğıt para gibi devletten ve yasalardan alır. Ödemeleri kolaylaştırmak için çıkarılırsa da devlete büyük bir gelir sağlar. *Bk.* Para.

UĞRAŞI (Os. Meslek, Fr., İng. Profession, Al. Beruf) Bir kimsenin geçimini sağlamak için tuttuğu iş... Bu anlamın dışında *öğreti* (Doktrin) anlamında da kullanılır, örneğin bu anlamda "Ricardo'nun mesleği liberalizmdir" denir.

UĞRAŞI HASTALIKLARI (Os. Meslek hastalıkları, Fr. Maladies professionnelles, Al. Berufskrankheiten, İng. Occupational diseases) Görülen işten doğan hastalık... Örneğin ayakta durarak çalışan bir kimsenin varis hastalığı, oturarak çalışan birinin leğen kemiklerinin kireçlenmesi vb. meslek hastalıklarıdır. Özellikle işçilerin işkazaları ve meslek hastalıkları bir sigorta konusudur, bu konuda özel bir kanun vardır. *Bk.* Uğraşı.

UĞRAŞI YASAĞI (Os. Meslekten men, Fr. Interdiction d'exercice d'une profession, Al.

Berufs und Gewerbeverbot, İng. Prohibition of practice of a profession) Türk Cezâ Kanunu'na göre cezâ olarak konulan belli bir işi yapma yasağı... Süresi üç günden iki yıla kadardır.

U KESİMİ (Os. U kısmı, Fr. Secteur U, Al. Sektor U, İng. Sector U) Gelişmemiş ülkelerde kalkınma harcamalarıyla büsbütün zenginleşen yerli ve yabancı anamalcılar... Hintli ekonomici Krishna Murti tarafından ortaya atılmıştır. Az gelişmiş ülkelerde devletçe yapılan kalkınma harcamalarının yerli ve yabancı anamalcıları nasıl zengin ettiğini gören Hintli ekonomiler *U kesimi* ya da *U sektörü* adını verdikleri bu grupların zenginleşme nedenlerini incelemişlerdir. Bu nedenlerin başında devletin, kalkınma yatırımlarıyla gerçekleştirilecek kuruluşları bizzat yapacak yerde anamalcı müteahhitlere yaptırması gelmektedir. Böylelikle kârları ve dolayısıyla israfları artan anamalcılara giden kalkınma yatırımları, kalkınma işlerini bir kısırdöngüye sokmakta ve kalkınma yatırımlarını verimsiz kılarak yeni yatırımları engellemektedir. *Bk.* Az gelişmişlik, Kalkınma.

ULAŞTIRMA (Os. Münâkalât, Fr. Transports, Al. Verkehr, İng. Transport) Malların bir yerden bir yere ulaşmasını sağlayan iş ve araçların tümü... *Taşıma* deyimini de kullanılır. Anamaltın devri konusunda ulaştırma ya da taşıma harcamaları (Os. Nakliye, nakil masrafları) önemlidir. Çünkü ambalaj vb. gibi tedâvül harcamaları mala hiçbir değer katmadıkları halde ulaştırma harcamaları mala değer katar. Çünkü mal, örneğin ambalajsız da tüketilebilir, ama tüketicinin eline varmadan tüketilemez. Bundan ötürü ulaştırma sanâiinde yatırılan değer, malın üretim değerine zorunlu olarak katılır. *Bk.* Değer.

ULUSAL BÜTÇE (Os. Millî bütçe, Fr. Budget national, Al. Nationalbudget, İng. National budget) Ulusal ekonomiyi tümüyle kapsayan bütçe... Devlet bütçesinden farklı olarak kamu kesimiyle özel kesimin tüm gelir ve giderlerini de kapsar, ulusal ekonomiyi bütünüyle içerir.

ULUSAL EKONOMİ (Os. Millî iktisat, Fr. Économie nationale, Al. Nationalökonomie, İng. National economy) Bir ulusun kendine özgü ekonomi siyasası... Her ulus, kendi ekonomik olanaklarına göre, bir ulusal ekonomi siyasası izler. Ekonomici Friedrich List de bir *ulusal ekonomi öğretisi* (Os. Millî iktisat nazariyesi, Fr. Doctrine de l'économie nationale,

AL. Nationale System der politischen Ökonomie) ilerisürmüştür. Klâsiklerin serbest ticâret savma bir tepki olarak ilerisürülen bu öğretiyeye göre (1840) ekonomi açısından kimi ülkeler tanrıca üstün, kimi ülkeler de tanrıca aşağı tutulmuşlardır (List, böylelikle, ekonomiyi Tanrı'ya bağlıyor). Demek ki, ülkelerin tümüne aynı ekonomi siyasası uygulanamaz. Örneğin List'in kafasına göre Tanrı tarafından geribıraktırılmış ülkeler gümrük duvarlarının gerisine çekilip kendilerini himayecilik siyasasıyla korumazlarsa sanâyileşmiş ülkeler karşısında tutunamazlar. *Bk.* Ulusçu yenimerkantilizm.

ULUSAL GELİR (*Os.* Milli hâsıla, *Fr.* Revenu national, *Al.* Volkseinkommen, *İng.* National income) Bir ulusun bir yıl içinde ürettiği toplam değer... Bir ulusun gelişmesi, ulusal gelirinin artmasıyla gerçekleşir. Bundan ötürü *ulusal gelirin* doğru hesaplanması çok önemlidir. Ulusal gelir hesaplarının doğru olması, bir yıl içinde üretilen yeni değerlerin doğru saptanmasına bağlıdır. Tarihsel gelişmesi içinde *ulusal gelir*, çeşitli değer yaratan üretim anlayışlarına göre çeşitli biçimlerde hesaplanmıştır. Örneğin fizyokratlara göre değer yaratan üretim sadece tarımsal üretimdir ve ulusal gelir de tarımsal üretimin yarattığı değer toplamıdır. Liberaller buna sanâyi üretimini de katmışlar ve ulusal geliri sadece tarım ve sanâyi üretiminin yarattığı değerler toplamı saymışlardır. Çağdaş anamalcı ekonomiler bu iki alana karşılığında ücret ödenen bütün hizmetleri de katmaktadırlar. Bu hesaba göre ücret karşılığında çalışan bir hizmetçi ulusal geliri arttırmakta, efendisiyle evlenen ve bundan ötürü artık ücret almayan hizmetçiye ulusal geliri azaltmaktadır. Bu anamalcı anlayışa göre örneğin hizmetçi sayısının artması ulusal geliri çoğaltır ya da ulusal geliri azaltmamak için hizmetçiler asla efendileriyle evlenmemelidirler. Diyalektik ekonomi anlayışının saptadığı ulusal gelir ölçüsü çok açıktır: *Ulusal gelir, üretici emeğin yarattığı toplam değerdir.* Bu ölçü, üretici emekle üretici olmayan emeğin ayırt edilmesini gerektirir. Üretici emek, bizzat üretimde bulunan ve üretimle ilgili hizmetler yapan emektir. Bunun dışında kalan bütün emekler, üretici olmayan emeklerdir. Örneğin bir satıcı malın satılmasını sağlamak için bir emek harcar, ama bu emek o mala hiçbir yeni değer eklemeyebilir. Buna karşı bir hammaddeyi üretim yerine taşıyan hamalın emeği üreticidir, çünkü onun emeği olmaksızın üretim yapılamaz. Örneğin bir avukat anamalcı toplumda bir hiz-

met görür ve bu hizmeti görürken bir emek harcar ve bu emeğinin karşılığında da bir ücret alır, ne var ki onun hizmeti topluma yeni bir değer katmaz. Üretici olmayan emek ve hizmetlerin ulusal gelir hesaplarına katılması, anamalcı ulusal geliri gerçeklikten uzaklaştırmaktadır. Oysa ulusal gelir hesaplarının amacı, toplumun yararlanabileceği yeni değeri saptamaktır. Bu yeni değer, belli bir sürede üretilen değer, eski değerlerin sürdürülmesi için gerekli bölümü ayırdıktan sonra kalacak olan net bölümdür. Demek ki önce üretici emeğin ürettiği toplam değeri kesin olarak saptamak, sonra da bu değerden örneğin makinelerin amortismanı gibi eski değerlerin korunması ve sürdürülmesi için gerekli bölümü çıkarmak gerekir. Hesaplanmasındaki amacı gerçekleştirecek olan *ulusal gelir* budur. Diyalektik ölçü bu hesabı kolaylıkla sağlar. Yeni bir değer meydana getirmek demek, üretmek demektir. Demek ki yaratılan değer kaynağı kesin olarak *üretim*dir. Üretime katılmayan emek ve hizmetler hiçbir değer yaratmazlar, sadece mevcut değeri elden ele döşatirirler. Bir doktorun, bir avukatın, bir eczacının, bir odun deposunun, bir açığı dükkânının, bir sigorta acentesinin vb. gördükleri hizmetler karşılığında aldıkları para, yeni yaratılmış bir para değil, sadece elden ele döşatmakta olan bir paradır. Bir tüccârın milyonlar kazanması topluma kırk paralık yeni değer eklemeyebilir, toplumda esasen mevcut olan para (değer)'nin büyüğe bir bölümünün kendi elinde toplandığını belirtir. Bu gibi hesaplara dayanarak elde edilen ulusal gelir, gerçek dışıdır. Hiçbir ülke hizmetçi, bar şarkıcısı, kumarhane krupiyesi, sayılarının artmasıyla kalkınamaz. Oysa bütün bu üretici olmayan hizmetlerin aldıkları ücretleri ulusal gelir hesabına katılmakta, böylelikle ulusal gelir ve dolayısıyla kalkınma hızı oranı yükseltilmektedir. Metafizik anlayışın *gelir yöntemi* ve *harcama yöntemi* adlarını verdikleri yöntemlerle yaptıkları bu gibi hesaplar, gerçek ulusal geliri ve kalkınma hızı oranını şişirmiş rakamların ardında gizlemektedir. Diyalektik anlayışın hesap yöntemi, *üretim yöntemi*dir ve ulusal geliri üretim sırasında ölçer. Bu yöntem, *son ürünün* değerini hesaba alır ve işlenmemiş ürünlerin değerini hesaba katmaz; böylelikle süütün değerini hem süt olarak, hem de peynir içinde iki kez hesaplamak yanılığısından da arınmış olur. Bu gerçeklik, üretilen bir hammaddenin değerine, son ürün haline gelinceye kadar geçirdiği bütün değişikliklerde katılan ek değerleri ayrı ayrı hesaplamakla da elde edilebilir. Örneğin süt,

ULUSAL İŞYERİ

insan emeğiyle bir inekten sağılmakla bir değer kazanmış olmaktadır. Son ürün olarak pazara çıkarılır, süt olarak piyasaya arz edilirse bu değere satılır. Onun bu değeri ulusal gelir hesabına alınır. Ama üretilen sütün bir bölümünden peynir yapılmaktadır. Bu halde ya peynir içindeki sütün değeri hesaba katılmaksızın peynirin değeri ulusal gelir hesabına katılır ki bu da dolaylı yoldan aynı sonuca varmak demektir. Daha açık bir deyişle, bu ikinci yöntemde tüm süt üretiminin gerçekleştirildiği değerle tüm peynir üretiminin sadece sütün peynir yapılan bir bölümüne kattığı ek değer ayrı ayrı ulusal gelir hesabına alınır ve böylece sütün değeri iki kez hesaplanmamış olur. Bunu aşağıdaki örnekte daha da açıklayabiliriz: Diyelim ki bir toplumda 100 liralık süt ve 50 liralık peynir üretilmektedir. 100 liralık sütün 75 liralık bölümünün süt olarak (son ürün) ve 25 liralık bölümünün de peynir içinde (son ürün) satıldığını varsayalım. Bu durumda üretim yöntemimizi iki biçimde kullanabiliriz: Ya, son ürünleri ulusal gelir hesabımıza alırız ve 75 liralık süt + 50 liralık peynir = 125 lira ulusal gelir sonucunu elde ederiz. Ya da tüm süt üretiminin yarattığı değerle tüm peynir üretiminin süt üretimine kattığı ek değeri ulusal gelir hesabımıza alırız ve 100 liralık süt + 25 liralık peynir ek değeri = 125 lira ulusal gelir sonucunu elde ederiz. Görüldüğü gibi her iki hesap da aynı sonucu verir ve ulusal gelir hesabında bizi iki kez hesaplama yanılgısından korur. Bunun gibi, hizmet gelirlerinin hangilerinin üretimden doğduğunu ve hangilerinin transfer sonucu olduğunu saptamak da bizi bu gelirleri iki kez (hattâ metafizik yöntemde yapıldığı gibi iki, üç, dört vb. kez) hesaplamaktan kurtarır. Bir toplumda 100 liralık değer yaratılmış olsun. Bu toplumun ulusal geliri budur. Ama bu 100 liranın 25 lirası üreticilere ücret olarak verilir, 75 lirası da anamal sahiplerinin cebine girer. Şimdi bu 100 lira gerek üreticiler ve gerek anamalcılar tarafından doktora, bakkala, mühendise, avukata ve daha pek çok hizmet erbabına verilir ve elden ele döler. Metafizik yöntem bütün bu hizmet erbabının gelirlerini ayrı ayrı hesaplayarak ulusal gelir hesabına almakta ve yüz liralık ulusal geliri böylelikle örneğin bin liraya yükseltmektedir. İşte *metafizik ulusal gelirle diyalektik ulusal gelir* arasındaki çok önemli ayırım buradadır. *Bk.* Değer.

ULUSAL İŞYERİ (Os. Millî atölye, *Fr.* Atelier national) İşyerleri... Ütopyaçı toplumcu Fransız Louis Blanc (1813-1882) tarafından öne

rilmiştir. Blanc bu atelyelerde hem işsizliği önlemeyi, hem de emeğin verimini değerlendirmeyi düşünüyordu.

ULUSAL KENTSOYLU SINIFI (Os. Millî burjuvazi, *Fr.* Bourgeoisie nationale) Yabancılarla işbirliği yapmayı kendi ülkesinin bağımsızlığını koruyan burjuvazi... Yabancılarla işbirliği yaparak kendi ülkesinin sömürüsüne katılan *komprador burjuvazi* deyimini karşılığında kullanılır.

ULUSALLAŞTIRMA (Os. Millîleştirme, *Fr.* Nationalisation, *Al.* Nationalisierung, *Verstaatlichung*; *İng.* Nationalization) Her türlü yabancı girişimin yerli girişime dönüştürülmesi... Ulusal kamu sektörüne dönüştürülebildiği gibi ulusal özel sektöre de dönüştürülebilir. Yerli özel sektör girişimlerinin kamu sektörüne dönüştürülmesine *devletleştirme* (*Fr.* Étatisation), özel mülkiyetin kamu mülkiyetine dönüştürülmesine *kamulaştırma* (*Fr.* Expropriation) denir. İngilizcede *ulusallaştırma* deyimini *devletleştirme* anlamında da kullanılıyor; Fransızcadaysa tüzel kişiliklerden devredilenlere *ulusallaştırma* ve özel kişiliklerden devredilenlere *devletleştirme* deyimleri kullanılıyor. Oysa bu üç deyim arasında, yukarıda da görüldüğü gibi, önemli anlam ayrılığı vardır. Kimi düzenlerde de devletin ya da kamu sektörünün, girişimlerin yüzde elli bir oranına sahip kılınması *ulusallaştırma* ve *devletleştirme* sayılmaktadır, eşdeyişle, girişimlerin tümüyle devletleştirilmesi ya da ulusallaştırılması gerekmemektedir. Özel sektörün yeterince kâr getirmez bularak devletin ya da kamunun işletmesine bıraktığı girişimler de bu deyimlerle dilegetirmektedir.

ULUSAL SAYMANLIK (Os. Millî muhâsebe, *Fr.* Comptabilité nationale, *Al.* Volkswirtschaftliche Gesamtrechnung, *İng.* National accounting) Ulusal ekonominin muhâsbesi... Bir ulusun belli bir dönemdeki ekonomik durumunu ölçme ve değerlendirme işlemidir. *Bk.* Ulusal ekonomi, Ulusal bütçe, Saymanlık.

ULUSÇU YENİMERKANTİLİZM (Os. Milli-yetçi neo-merkantilizm, *Fr.* Néomercantilisme nationale) Ekonomik ulusçuluk... *Romantik neo-merkantilizm* deyimini karşılığında kullanılır. Liberal ekonomi anlayışına tepkidir. Başlıca temsilcisi Alman ekonomisi Frederic List (1789-1846)'tir. List, *Das Nationale System der Politischen Ökonomie* (1841) adlı yapıtında gelişmekte olan Alman sanayi için zorunlu bir korunma politikası önermektedir. Gelişmiş bir sanayi nasıl serbest ticareti ulusal

bakımdan kârlı buluyorsa, gelişmekte olan bir sanâyi de korunmayı öylece ulusal bakımdan kârlı bulmaktadır. List, kuramsal açıdan liberal bir temele dayanmakla beraber, liberalleri birçok bakımlardan eleştirir. Önce onları bireycilikle suçlar, oysa ekonomik birim ulustur. Sonra onları uluslar arasında sürekli bir barış düşlemekle suçlar, oysa böylesine bir barış asla gerçekleşemez. Daha sonra liberallerin uluslararası işbölümü ve uzmanlaşma kuramlarını, eleştirir, ulusal ekonominin korunması için yabancı mallara karşı çıkar. Ona göre yabancı mallara açık olan bir ulusal ekonomi hiçbir zaman gelişemez. Bireyler, bugünün çıkarını yarının yararına feda edemezler. Bu, ancak devlet gücüyle yaptırılabilir. Ekonomik düzen, ancak ulus içinde ve devlet eliyle kurulabilir. *Bk.* Ulusal ekonomi.

ULUSLARARASI ANAMAL (*Os.* Beynelmîlel sermâye, *Fr.* Capital international) Dünya ülkelerindeki toplam anamal... Anamal son çözümlenmede, bir bütündür ve bundan ötürü de ülkeler çapında değil, uluslararası çapta yoğunlaşmaktadır. Bu demektir ki ulusal anamallar, gittikçe uluslararası bir nitelik kazanmakta ve ulusal sınırları aşarak uluslararası bir güce erişmektedir. Daha şimdiden dev kuruluşlar, ulusal bir anamalin değil, uluslararası anamalin ürünü olmaya başlamışlardır. *Bk.* Anamal, Tekelci anamalcılık, Uluslararası çalışma örgütü, Uluslararası tekel.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA BÜROSU (*Os.* Beynelmîlel mesâî dâiresi, *Fr.* Bureau international du travail, *Al.* Internationales Arbeitsamt, *İng.* International labour office) Uluslararası çalışma örgütünün genel yazmanlığı... Örgütü bu büro yürütür. *Bk.* Uluslararası çalışma örgütü.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ (*Os.* Beynelmîlel mesâî teşkilâtı, *Fr.* Organisation internationale du travail, *Al.* Internationale Arbeitsorganisation, *İng.* International labour organization) Dünya ülkelerinde çalışma koşullarını düzenlemek ve çalışma konularında hükümetlere teknik yardımda bulunmak için kurulan örgüt... O.I.T. kısaltmasıyla anılır (İngilizce kısaltması I.L.O.). İlkın Milletler Cemiyeti'ne bağlıydı, şimdi bağımsızdır. 1919 yılında Versay antlaşmalarıyla kurulmuştur. Uluslararası tekelci anamalcılığın yönetim merkezidir. *Bk.* Uluslararası anamal.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA SÖZLEŞMELE- Rİ (*Os.* Beynelmîlel mesâî mukaveleleri, *Fr.* Conventions internationales du travail, *Al.*

Internationale Arbeitskonventionen, *İng.* International labour conventions) Her ülkedeki emekçileri daha verimli çalıştırabilmek için uluslararası çalışma örgütince hazırlanan ve üye devletlerin tasdiğiyle uluslararası çapta geçerlik kazanan normlar... Uluslararası tekelci anamalcılığın yönetim merkezi sayılabilecek güçte olan bu örgüt, tekelci anamalcılığı güçlendirerek sürdürebilmek için gerekli tüm önlemleri alır ve üye ülkelere öğretir. *Bk.* Uluslararası çalışma örgütü, Tekelci anamalcılık.

ULUSLARARASI EKONOMİK İŞBİRLİĞİ BANKASI (*Os.* Beynelmîlel iktisâdî tevhidî mesâî bankası, *Fr.* Banque internationale de cooperation économique, *İng.* International bank for economic cooperation, *Al.* Internationale Bank für wirtschaftliche Zusammenarbeit) Sosyalist blok ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğini sağlamak için kurulan banka... 1964 yılında üçyüz milyon rublelik bir anamalla kurulmuştur. Merkezi Moskova'dadır.

ULUSLARARASI GELENEK (*Os.* Beynelmîlel teâmül, *Fr.* Coutume internationale, *Al.* Internationaler Brauch, *İng.* International custom) Devletler arasındaki ilişkilerde hukuksal boşlukları dolduran ve az çok sürekli olarak uygulanan kurallar... *Bk.* Uluslararası hukuk.

ULUSLARARASI GENEL HUKUK (*Os.* Devletler umumî hukuku, *Fr.* Droit international public, *Al.* Völkerrecht, *İng.* International law, *Lâ.* Jus gentium) Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde uymaları gereken hukuksal kuralların tümü... *Bk.* Uluslararası hukuk, Uluslararası özel hukuk.

ULUSLARARASI HAZIR PARA (*Os.* Beynelmîlel likidite, *Fr.* Liquidités internationales, *Al.* Internationale Liquiditaet, *İng.* International liquidity) Üye ülkelerin Uluslararası Para Fonu'nda bulunan ihtiyat paraları... *Bk.* Uluslararası Para Fonu.

ULUSLARARASI HUKUK (*Os.* Beynelmîlel hukuk, *Fr.* Droit internationale, *Al.* Internationales Recht, *İng.* International law) Devletler genel ve özel hukuklarını kapsayan ve devletlerle uyrukları arasındaki ilişkileri düzenleyen devletlerarası hukuk... *Bk.* Uluslararası genel hukuk, Uluslararası özel hukuk.

ULUSLARARASI IRMAKLAR (*Os.* Beynelmîlel nehirler, *Fr.* Fleuves internationaux, *Al.* Internationale Ströme, *İng.* International ri-

ULUSLARARASI İŞ HUKUKU

vers) İki ya da daha çok devletin toprağın-
dan geçen nehirler... Ren, Tuna vb. gibi ne-
hirler böyledir. Bu nehirlerde genel kural ola-
rak seyrişer serbestliği kabul edilmektedir.

ULUSLARARASI İŞ HUKUKU (*Os.* Bey-
nelmlele iş hukuku, *Fr.* Droit internationale
de travail, *Al.* Internationales Arbeitsrecht,
İng. International labour law) Ülkelerin iş
yasaları arasında uyum sağlayabilmek için
uluslararası çalışma örgütüne oluşturulan hu-
kuk... *Bk.* Uluslararası çalışma örgütü, Uluslar-
arası çalışma sözleşmeleri, Uluslararası anamal.

ULUSLARARASI İŞVERENLER ÖRGÜTÜ
(*Os.* Beynelmlele patronlar teşkilâtı, *Fr.* Or-
ganisation internationale des employeurs, *Al.*
Internationaler Arbeitgeberverband, *İng.* In-
ternational organization of employers) Ulus-
lararası anamalcılığın dayanışması için kuru-
lan örgüt... 1920 yılında kurulmuştur, merkezi
Brüksel'dedir. *Bk.* Uluslararası Çalışma Örgütü.

ULUSLARARASI KALKINMA BİRLİĞİ (*Os.*
Beynelmlele kalkınma birliği, *Fr.* Association
international pour le developpement) Azge-
leşmiş ülkelerin kalkınma projelerinin finans-
manına düşük fâizle borç vermek için kuru-
lan birlik... A.I.D. kısaltmasıyla anılır (İngi-
lizce kısaltması I.A.D.). Dünya Bankası tara-
fından ve kendi üyesi bulunan ülkeler için
kurulmuştur. Merkezi Washington'dadır. *Bk.*
Uluslararası Onarım ve Kalkınma Bankası.

ULUSLARARASI MAHKEMELER (*Os.* Bey-
nelmlele mahkemeler, *Fr.* Tribunaux inter-
nationaux, *Al.* Internationale Gerichte, *İng.*
International courts) Devletler ve uyrukları
arasında çıkan anlaşmazlıkları çözümlmek
için kurulan mahkemeler... Örneğin Lâhey
Adâlet Divânı böyledir. Ne var ki bu mah-
kemelere gitme zorunluğu bulunmadığı gibi
bu mahkemelerin kararlarına uyma zorunluğu
da yoktur. Bu konu, uluslar arasında çözümlenememiş bir konudur.

**ULUSLARARASI ONARIM VE KALKIN-
MA BANKASI** (*Os.* Beynelmlele imâr ve kal-
kınma bankası, *Fr.* Banque internationale de
reconstruction et de développement, *Al.* In-
ternationale Bank für Wiederaufbau und wirt-
schaftliche Entwicklung, *İng.* International
bank for reconstruction and development)
Yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmek
ve savaş sonrası imâr ve kalkınma hareketle-
rine kredi sağlamak için kurulan dünya ban-
kası... Fransızca kısaltması B.I.R.D., İngilizce

ve Almanca kısaltması İ.B.R.D.'dir. Kısaca
Dünya Bankası (*Al.* Weltbank, *İng.* World
Bank) da denir. 1945 yılında kurulmuştur,
merkezi Amerika'da Washington kentindedir.
Bu bankadan borç alabilmek için Uluslarara-
sı Para Fonu'na üye olmak gerekir. Üye ül-
kelerin hükümetlerine ve özel teşebbüslerine
borç para verir. Dünya kapitalizminin en bü-
yük ve en güçlü para kuruluşudur. Güçsüz
devletlerin ekonomi siyasalarını dilediği gibi
yönlendirir. Uluslararası kapitalizmin yönetim
merkezidir. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Uluslar-
arası Para Fonu.

ULUSLARARASI ÖDEMELER BANKASI
(*Os.* Beynelmlele te'diyât bankası, *Fr.* Ban-
que des réglements internationaux, *Al.* Bank
für Internationalen Zahlungsausgleich, *İng.*
Bank of international settlements) Merkez
bankaları arasında işbirliği sağlamak için ku-
rulan banka... 1930 yılında kurulmuştur, mer-
kezi Bâle kentindedir. B.R.İ. kısaltmasıyla
anılır. Merkez bankaları arasındaki transfer-
ler bu bankanın aracılığıyla yapılır.

ULUSLARARASI ÖZEL HUKUK (*Os.* Dev-
letler husûsî hukuku, *Fr.* Droit international
privé, *Al.* Internationales Privatrecht, *İng.*
Private international law) Çeşitli ülke uyrukları
arasında çıkan anlaşmazlıklarda uygulan-
an uluslararası hukuk... *Bk.* Uluslararası ge-
nel hukuk.

ULUSLARARASI ÖZGÜRLÜK AKADEMİSİ
(*Os.* Beynelmlele hürriyet akademisi, *Fr.* Aca-
démie internationale de la liberté, *Al.* In-
ternationale Friedensakademie, *İng.* In-
ternational freedom academy) Uluslararası pazar
ekonomisini düzenlemek ve anamalcılığın öz-
gürce gelişmesini sağlamak için kurulan örgüt...
1961 yılında kurulmuştur, merkezi Lo-
zan kentindedir. *INFRA* kısaltmasıyla nitele-
nir.

ULUSLARARASI PARA (*Os.* Beynelmlele pa-
ra, *Fr.* Monnaie internationale) Uluslararası
geçerlikte para... Her ulusun parası kendi sı-
nırları içinde geçerlidir. Uluslararası nitelik
taşıyan bir para yapılması düşünülmüşse de
başarısızdır. Ne var ki zaman zaman
İngiliz sterlini, Amerikan doları ve Alman
markı bu rolü oynamış ve uluslararası geçer-
lik niteliğini taşımıştır. *Uluslararası para'ya*
rezerv para da denir. *Bk.* Para.

ULUSLARARASI PARA FONU (*Os.* Beynel-
mlele para fonu, *Fr.* Fonds monétaire inter-
national, *Al.* Internationaler Waehrungsfonds,

İng. International monetary fund) Ülkeler arasındaki serbest ticâreti teşvik etmek ve döviz kısıtlamalarına engel olmak, uluslararası kam-biyoyu düzenlemek için kurulan örgüt... F.M.I. kısaltmasıyla anılır (İngilizce kısaltması I.M.F.). Kısaca *Fund* da denir. Dünya Bankası'yla birlikte ve aynı zamanda kurulmuştur. Örgüte üye olmayan ülkeler Dünya Bankası'ndan borç alamazlar. Merkezi, Amerika'da Washington kentindedir, eşdeyişle *Dünya Bankası*'yla aynı kenttedir. Ülkeniz ekonomisi de 1980 yılından beri basında *IMF* *reçeteleri* deyimiyle ünlenen bu örgütün kararlarıyla yönetilmektedir. Ülkemize gerikal-mış ülkelere özgü Friedman'cılığı uygulayan IMF, Türk parasını Amerikan dolarına bağ-layarak sürekli devalüasyonu öngörmüş ve Türk lirasının değerini inanılmayacak ölçüde düşürmüştür, bir yandan da maas ve ücret-lerin gerçek değerini inanılmayacak ölçüde düşürterek ucuz mal satımı yoluyla dışsattım (ihrâcât) kapılarını açmıştır. İlk dört yıl Fried-man'ın sıkı para siyasasını uygulayan IMF, enflasyonun büsbütün yükseldiğini ve dayanı-lmaz boyutlara vardığını görünce, 1985 yı-lında siyasa değiştirmiş, 200 milyon dolar borç verebilmek için, bütçedeki kamu harca-malarının aylık denetimini şartkoşmuştur. Şu satırları yazdığımız sırada bildirildiğine göre sıkı para siyasasından ödün verilerek 1985 yılı emisyon hacminin 1 trilyon sınırını aş-masına göz yumulacak, buna karşı *bütçe per-formansı* adı verilen kamu gelir ve giderle-rinin aylık denetimine yönelinecektir. Daha açık bir deyişle, bütçedeki kamu gelir ve gi-derleri her ay denetlenerek o ayın açığı, ya gelirden bir büyüme ya da giderde kısıntı sağ-lanarak ertesi ay mutlaka giderilecektir. Buy-sa açıkça sıkı para siyasasının ülkemizde ba-sarısızlığa uğradığını ve bunun yerine mâli-ye siyasasına dönülmesi gerektiğini dilegetirir. Ne var ki bu koşullar içinde mâliye siyasa-sının da başarılı olması olanaksızdır. *Bk.* Friedman kuramı, Uluslararası Onarım ve Kal-kınma Bankası.

ULUSLARARASI TECİM (*Os.* Beynelmîlel ticâret, *Fr.* Commerce international) Ülkeler arasında yapılan alışveriş... Ülkelerin ortala-ma üretkenlikleri arasında büyük farklar var-dır, bu yüzden gerikal-mış ülkelerde mal de-ğeri o malı gönderen ülkedeki değerinden yüksek olur. Oysa gelişmiş bir ülkenin gön-derdiği malın değeri, gerikal-mış bir ülkede yapılan aynı malın değerinden daha aşağıda-dır. Ekonomici Ernest Mandel şöyle demektedir: "Demek ki, mallarını gerikal-mış ülkelere

ihrâç eden ve buralardan hammaddelerle yi-yecek maddeleri satın alan ileri sanâyi ülke-leri, kendi malını değeri üstünde sattığı halde gerikal-mış ülkenin malını değerinin altında satın alır. Yani, ekonomik bakımdan ileri bir ülkeyle ekonomik bakımdan gelişmemiş bir ülke arasında *dünya piyasasındaki fiyatlara eşit bir mübadele görünüşü* altında yapılan ticâret, gerikal-mış ülkeden ileri ülkeye bir de-ğer transferini sağlar. Bu durum, çağdaş ana-malcılığın başlangıcında, Britanya sermayesi-nin meşhur *üçlü ticâret* -Batı Afrika'ya pa-muklu mal satmak, oradan aldığı köleleri aynı gemilerle Antillere satmak ve Antillerden al-dığı ve aynı gemilere yüklediği şeker ve romu İngiltere'de satmak- sayesinde gerçek-leştirdiği çok büyük kârların nedenini açıklar". *Bk.* Anamalin organik bileşimi.

ULUSLARARASI TECİM HUKUKU (*Os.* Beynelmîlel ticâret hukuku, *Fr.* Droit commercial international, *Al.* Internationales Handelsrecht, *İng.* International commercial law) Devletler hususî hukukunda ayrı bir bölüm oluşturması zorunlu görülen deniz ticâreti ku-ralları... Bu dal, özellikle çeşitli ülkeler yasa-larının birbirine benzer hükümler koymasıyla geliştirilmektedir. *Bk.* Uluslararası özel hukuk.

ULUSLARARASI TECİM ODASI (*Os.* Beynelmîlel ticâret odası, *Fr.* Chambre de commerce internationale, *Al.* Internationale Handelskammer, *İng.* International chamber of commerce) Çeşitli ülkeler tüccârlarının ortak çıkarlarını sağlamak için kurulan örgüt... 1920 yılında kurulmuştur, merkezi Paris kentinde-dir.

ULUSLARARASI TEKEL (*Os.* Beynelmîlel inhisar, *Fr.* Monopole international) Uluslar-arası anamalla kurulan büyük tekeli birleş-meler... Bunlara *süper monopol* de denir. Bunlar, bir ülke anamalinın değil, birçok ül-ke anamallarının, eşdeyişle *uluslararası ana-malin* ürünüdür. Örneğin iki büyük elektrik tröstü, *Allgemeine Elektrizität Gesellschaft* (A.E.G.) ile *General Electric Company* (G.E.C.) dünyanın bütün elektrik araç ve ge-reçleri üretimini paylaşmaktadırlar; yeryüzün-de bunlara bağlı olmayan hiçbir elektrik şir-keti yoktur. Bu iki dev tröst, 1907 yılında, aralarındaki rekabeti kaldırmak için anlaş-tılar. Bunların önce ulusal olan egemenlikleri de uluslararası egemenliğe dönüşmüştür. Örneğin *General Electric* tröstü başlangıçta Ame-rikan anamalıyla kurulmuştur. Bugün *Osram* (Almanya)'ın yüzde 29, *Philips* (Hollanda)'ın yüzde 17, *Compagnie des Lampes* (Fransa)'ın

UYARI

yüzde 44, *Tungstam* (Macaristan)'ın yüzde 10, *Associated Electrical Industries* (İngiltere)'nin yüzde 47, *Tokyo Electric Company* (Japonya)'nin yüzde 40 hissesine sahiptir. Bu uluslararası dev tekeller, kurulma amaçlarına göre, *satın alma kartelleri*, *satış kartelleri* ve *entegre karteller* olarak üç grupta toplanmaktadırlar. Uluslararası satın alma kartellerinin amacı, hammadde fiyatlarını ezici baskılarıyla düşürmektir, örneğin kakao fiyatlarını 12,15'ten 5,52'ye düşüren Unilever tröstünün bu baskısı Batı Afrika bunalımının hızlanmasına başlıca neden sayılmaktadır. Uluslararası satış kartellerinin amacıysa, tersine, mamul mâlîler fiyatlarını yükseltmektir, örneğin 1922 yılında kurulan uluslararası kauçuk karteli kauçuk fiyatlarını birdenbire 17,34 sentten 72,46 sente yükseltmiştir. Uluslararası entegre kartellerin amacı üretimi sınırlandırmaktır, örneğin uluslararası petrol karteli birçok ülkelerde petrol kuyularını üretim dışı bırakmaktadır. *Bk.* Tekelci anamalcılık, Dünyanın paylaşılması, Uluslararası anamal.

UYARI (*Os.* Protesto, *Fr.* Protêt, *Al.*, *İng.* Protest) Ekonomik ve hukuksal bir anlaşmazlığı saptamak için noter aracılığıyla gönderilen ihtar... Bir hakkın düşmesini önlemek ya da bir hakkı elde etmek için çekilir. Protesto işlemine *protesto çekmek* denir. Çekilen protestoda bir süre (mehil) bildirilir ve istek bu süre içinde yerine getirilmediği takdirde dâvâ yoluna gidilir.

UYDU FİRMA (*Os.* Tâbî firma, *Fr.* Attitude de satellite, *Al.* Satelliten Verhalten, *İng.* Recognition of interdependence) Başka firmalara bağımlı olarak davranmak zorunda bulunan güçsüz firma... Güçlü firmayı dilegetiren *önder firma* deyimini karşılığında kullanılır.

UYGARLAŞTIRMA (*Os.* Medenileştirme, *Fr.* Civiliser) Sömürgeci ülkelerin gerçek amaçlarına gizlemek için ilerisürdükları deyim... Zenci liderlerinden Stokely Carmichael, *Black Power* adlı yapıtında şöyle der: "Misyonerler Afrika'ya bizim iyiliğimiz için değil, toprağımızı iyi buldukları için geldiler. Gerçekten de gözlerimizi göğe çevirip yerde ne buldularsa ceplerine attılar". *Bk.* Sömürgeleştirme.

UZATMA (*Os.* Temdit, *Repor*; *Fr.*, *Al.* Report, *İng.* Report, *Carrying over*, *Continuation*) Vâdesi gelen bir işlemi ilerdeki bir tarihe erteleme... Genellikle borsa işlemlerinde ve kısa vâdeli kredilerde yapılır. Ertelene işlemi yaptıran para sâhibi üçüncü bir kişidir ve bu işlemde kesin bir kazanç elde eder. Vâdeyi uzattırmanın yapıldığıysa bir spekülasyonur, ikinci vâdenin sonunda da umduğu fiyat yükselişini bulamazsa belki de daha çok kaybedecektir, ama umduğu fiyat yükselişini bulursa uzatmayı sağlayan para sâhibine taahhüt ettiği parayı verdiği halde kendisi de kazanmış olacaktır. Şöyle bir örnekle açıklayalım: Bir kimse parası bir ay sonra ödenmek üzere yüz bin liralık hisse senedi aldı diyelim. Bu hisse senetlerinin bir ay sonra yüz elli bin liraya yükseleceğini ummuş olsun. Daha açık bir deyişle spekülâtörümüz hiç para harcamadan (belki de cebinde hiç parası olmadan) havadan elli bin lira kazanmak istemektedir. Oysa bir ay sonra hisse senetleri umduğu gibi yükselmemiş, tersine, doksan bin liraya düşmüş olsun. Ödeme günü gelmiştir, spekülâtörümüzdeyse borcunu ödeyecek para yoktur. İşte bu durumda *repor* yapar. Bir para sâhibine başvurarak yüzde on fâizle ve bir aylık vâdeyle yüz bin lira borç alır; böylelikle bir ay daha bekleme şansını kazanır. Bu ikinci bir aylık vâde içinde elindeki hisse senetleri yüz on bin liranın üstüne çıkarsa kazanacak, çıkmazsa kaybedecektir. Bu, uzatmalı bir borsa kumarıdır. *Bk.* Borsa.

UZATMA İŞLEMİ (*Os.* Repor muâmesi, *Fr.* Opération de report, *Al.* Reportgeschaeff) Vâdesi gelmiş bir borcu erteletme... *Bk.* Uzatma.

UZMANLAŞMA (*Os.* İhtisâs yapma, *Fr.* Spécialisation, *Al.* Spezialisieren, *İng.* Specialisation) Doğal yeteneğin bilgi ve uygulamalarla geliştirilerek üstün bir düzeye yükseltilmesi... Ekonomi alanına ilkin Adam Smith tarafından sokulmuş olan bu terim, bir ülkenin herhangi bir mal üretiminde öteki ülkelere daha üstün ve yetenekli olduğunu dile getirir. Adam Smith'e göre *uzmanlaşma*, bireysel işbölümünde olduğu gibi ülkelerarası işbölümünde de verimi artırır. Öyleyse her ülke ayrı bir üretim alanında uzmanlaşmalı ve uzman olduğu malı satarak uzman olmadığı malları başka ülkelere satın almalıdır. Dünyanın serbest ticâreti böylelikle bütün ülkelerin yararını sağlar. Smith'i izleyen David Ricardo, mukayeseli üstünlük kuramını bu temele dayamıştır. Günümüz liberallerince de çürütülmüş bulunan bu kuramlar, özellikle gelişmiş ülkelerin azgelişmiş ülkeleri hammadde üretimine itmeleri ve sanâyileşmelerine engel olmaları amacıyla kullanılmıştır.

UZMANLIK (*Os.* İhtisâs, *Fr.* Spécialité, *Al.* Spezialfach, *İng.* Speciality) Uzmanın niteliği... *Bk.* Uzmanlaşma.

UZUN DÖNEM (Os. Uzun devre, Fr. Long terme, Al. Langfrist, İng. Long term) Sürümün aranamı değişmelerine uydurulabileceği uzunlukta üretim dönemi... *Kısa dönem* de yimi karşılığında kullanılır. Uzun dönemde firma her türlü maliyetini değiştirebilir ve piyasaya uyar. Uzun dönemde yeni firmalar da kârlı üretim alanına katılırlar. Anamalçı ekonomide *dönem* ayrımı A. Marshall tarafından ilerisürülmüştür. A. Marshall'a göre üç türlü dönem vardır: *Çok kısa dönem* ya da *piyasa dönemi*, *kısa dönem*, *uzun dönem*... Örneğin herhangi bir mala aranamın arttığını varsayalım. Çok kısa ya da piyasa döneminde satıcı bu aranamın artışı karşılazamaz, elindeki stokla piyasaya girmiştir ve sadece o stoku satmaktan başka hiçbir şey yapamazdır, yeni mal sağlayıp piyasaya getirmek için zaman yoktur. Demek ki çok kısa süreli olan bu piyasa döneminde pazar satıcısı bile stokunda bir değişiklik yapamayacağı gibi o malı üreten firma üretiminde hiçbir değişiklik yapamaz. Kısa dönemde firma tesisatını aranam artışına uyduracak kadar büyütmez, ama üretimini mevcut tesisatıyla bir

dereceye kadar artırabilir. Ne var ki bu dönemde de mevcut firma tesisatını genişletip aranama uyamayacağı gibi bu aranam artışını gören yeni firmalar da üretime katılamazlar. Uzun dönemdeyse hem firma tesisatını genişletebilir, hem de yeni firmalar o kârlı üretim alanına katılabilirler. Bir başka deyişle ve firma açısından çok kısa dönem firmaman piyasada olup bitenlerden haberi olmadığı bir dönem, kısa dönem sabit faktörlerle iş görmek zorunda bulunduğu bir dönem, uzun dönemse sabit faktörlerini de dilediği gibi değiştirebileceği bir dönemdir. Uzun dönemde sürüm, aranamı değişmelerine uydurulur. *Bk.* Kısa dönem.

UZUN KONJONKTÜR DALGASI (Os., Fr., Al., İng. Trend) Uzun süreli konjonktür dalgası... İngilizcedir ve *uzanmak* (Os. İmtidat) anlamındadır. Bu gibi uzun süreli konjonktür dalgalanmalarına *trend* denildiği gibi *seküler dalgalanmalar* da denir. Bu dalgaların 30-50 yıl sürdüğü genellikle kabul edilmektedir. Kimi çevircilerimiz *trend* deyimini *uzun süreli eğilim* (Os. Meyil) deyimıyla de çevirmektedirler. *Bk.* Konjonktür.

Ü

ÜCRET (Os. Ücret, Fr. Salaire, Al. Lohn, İng. Wage) Emekgücünün satın alınması karşılığında verilen para... *Emekgücü fiyatı*'nı dilegetirir. Ücret karşılığında emek değil, emekgücü satın alınır. Emekgücünün değeri de, başkaca herhangi bir mal gibi, üretimi için gerekli emek miktarıyla belirlenmiştir. Bundan ötürüdür ki ücret, bu gücün yeniden kazanılması için beslenme, giyim, konut vb.'na yapılması gerekli harcamaların toplamıdır. Daha açık bir deyişle, ücretli, geçinebilmelidir ki ertesi günü yeniden çalışacak gücü elde etsin ve çalışabilsin. Tarihsel olarak ücretin evriminde Jacques Lacour-Gayet, hemen hiçbir değişiklik olmadığına dikkati çekmektedir: "Günümüzde verilen ücretle İ.Ö. 2000 yılında verilen ücret aynıdır. Günümüzde bir orakçının eline geçen ücretle alabileceği buğday miktarı, İ.Ö. 2000 yılında Mezopotamya'daki tarım işçilerine verilen buğday miktarına eşittir" (Le Roi Bilalama, s. 4). Bu eşitlik, emekgücüsüyle geçinene verilen ücretin, *asgari geçim seviyesi* denilen yaşamak için gerekli ve zorunlu *en az paranın* çevresinde dönüp dolaştığını dilegetirir. Diyalektik economicilere göre Çinli bir işçi emekgücünü yeniden kazanabilmek için en az bir tabak pirince ihtiyaç gösterirken İsviçreli bir işçi en az üç tabak pirince ihtiyaç gösterebilir; onları eşitleyen, en azın miktarı değil, emekgüçlerini yeniden kazanabilmeleri için her çağda ve her ülkede gerekenin en azıyla yetinmek zorunda bulunmalarıdır. Bundan ötürüdür ki hiçbir ücretli (Fr. Salarié) emekgücünü satarak geçinme zorunluğundan kurtulamaz ve kendisine piyango çıkması ya da yakışıklılığından ötürü patronun kızının kendisine gönül vermesi gibi olağanüstü durumlar dışında refaha kavuşamaz. Araştırmacı G. Espinas bu olanaksızlığı şöyle anlatır: "Ücretlilerin durumlarını düzeltbilmeleri imkânsızdır. Çünkü bağımsızlığa kavuşabilmek ancak daha çok para kazanmakla mümkündür. Patronun işçisine ödediği ücret, onun sadece hayatta kalabilmesini ve kendisine para ödeyen adamın hizmetinde devam etmesini sağlayacak bir miktarla sınırlanmıştır. Demek ki, eski efendisinin egemenliğinden kurtularak onunla rekabet etmesine imkân yoktur" (Les Origines du Capitalisme, c. I, s. 165). Bu gerçeği anamalcı liberaler de görmüşler ve *ücretle kâr ters orantılıdır*, yani ücret ne kadar azalırsa kâr o kadar artar (Ricardo) demişlerdir. Üc-

retliyi *proleter* kılan, anamalcılığın bu temel ve zorunlu yasadır (Bk. Emekçi). Emekgücü sürümü ve aranımındaki değişiklikler, eşdeyişle sürüm-aranım yasası, öteki malların değerini belirlemediği gibi, emekgücü malının değeri olan ücreti de belirlemez. Sürüm ve aranım, bir malın ancak piyasa fiyatının geçici dalgalanmalarını gösterir; bir malın fiyatının o malın gerçek değerinin altına neden düştüğünü ya da gerçek değerinin üstüne neden çıktığını açıklar, ama o malın gerçek değerinin ne olduğunu açıklamaz (Bk. Değer). Büyük ekonomici David Ricardo, *The Principles of Political Economy* adlı yapıtında *ücretler mal fiyatlarını belirler* saçmasını da çürütmüştür (Bk. Cehennem çemberi kuramı). Bütün malların değerini olduğu gibi emekgücü malının değeri olan ücreti de belirleyen, onun yeniden üretimi için gerekli emek miktarıdır. Bundan ötürüdür ki ücret, emekgücünün muhafazası ve yeniden kullanılabilmesi için gerekli mal ve hizmetlerin değerine eşittir. Kısacası ücret, emekgücünün değeridir. Oysa anamalcı ekonomide bu, emeğin değeriymiş gibi gösterilir. Ücret emeğin değeri ya da fiyatı olsaydı anamalcı üretimde artık-değer eşdeyişle kâr gerçekleşmezdi (Bk. Gerekli emek, Emekgücü). Ücret, anamalcı üretimin temelidir. Bu yüzden klâsik liberalerin Smith ve Ricardo gibi büyük ustalarından başlayarak çeşitli anlayışlara bağlı economicilerce en önemli inceleme konularından biri olmuştur. Liberal economiciler ücretin genellikle âdil ve yeterli olması gerektiği üstünde durmaktadırlar. Bunların karşısında yer alan toplumsal economicilerse anamalcı üretimi geliştiren her yeniliğin ücret oranını düşürdüğünü ileri sürerler. Toplumcu ekonomi anlayışının savına göre emeğin verimliliğini artıran yeni makineler, keşifler, icatlar ücret oranını gittikçe düşürmektedir. Yani en az geçime yetecek para, örneğin 1880 yılında 5 lirayken 1952 yılında 50 liraya yükselmiş olabilir, ama sanâyideki safî hâsilaya göre ücretlerin payı gittikçe düşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nin resmî istatistikleri bunu açıkça göstermektedir: 1880 yılında elde edilen 100 liralık değerde ücretin payı 48 lirayken (ya da başka bir deyişle, 100 liralık bir değer üretimine 48 lira verilirken) 1890 yılında aynı değere karşı ücret 45 liraya, 1899 yılında 40 liraya, 1909 yılında 39 liraya, 1939 yılında 36 liraya, 1952 yılında 35 liraya düşmüştür (Bk. U. S. Department of Commerce, *Historical Statistics of the U.S.A.* 1789-1939; *Statistical Abstract U.S.A.* 1958). Bu istatistikte açıkça görüldüğü gibi, ücretin para diliyle

yükselmiş bulunması, gerçekte işgücü fiyatının düşmesine asla engel değildir. Örneğin bir işçinin eskiden bir saatte harcadığı emek-gücünü yarım saatte harcamasını gerektiren yeni bir üretim yöntemi uygulayarak emeğin veriminin arttırıldığını düşünelim. Bu halde işgücünün yeniden üretilmesi için gerekli tüketim maddeleri ihtiyacı da iki katına çıkacak ve işçiye bu yüzden iki kat ücret verilmesi gerekecektir. Oysa ücret iki kat değil, diyelim yüzde 50 arttırılmıştır. Demek ki ücret artmış olmakla beraber emekgücünün fiyatı düşmüştür, bu işçinin eskiden 10 lira ücret aldığı varsayarsak şimdi 20' lira alması gerekirken 15 lira almaktadır. Bu demektir ki yüksek ücretler, gerçekte, daha büyük kârlar sağlayan düşürülmüş ücretlerdir. İstatistikler gelişmiş sanâyilerde artık-değer oranının 1880'lerde yüzde 100'ken 1960'larda yüzde 200'ü aştığını göstermektedir (*Bk. Artık-değer*). Ücret, klâsik ekonomide, çeşitli açılara göre çeşitli biçimlerde sınıflandırılmış ve malsal ücret, parasal ücret, nominal ücret, işle ölçülen ücret, zamana göre ücret, parça başına ücret, götücü ücret, primli ücret, kâra katılma biçiminde ücret vb. birbirlerinden ayırılmıştır. Ne var ki bütün bu biçimlerde ücretin niteliği aynıdır. *Bk. Kâr, Gerekli emek, Ücret kuramları, Emekgücü, Emekçi, Emek, Artık-değer.*

ÜCRET ENFLASYONU (*Os. Ücret enflasyonu, Fr. Inflation de salaire*) Artan ücretlerin mâliyetleri artırarak fiyatların yükselmesini doğuracağı savı... Metafizik ekonominin yanlış ve bilim dışı savlarından biridir. Gerçekte ücretlerin artması mâliyeti arttırmaz, ücretleri ödemek için karşılıksız para basıp piyasaya değersiz para çıkarılması fiyatları artırır ki bunun da ücretin yapısıyla hiçbir ilgisi yoktur. *Bk. Cehennem çemberi kuramı, Enflasyon, Ücret, Artık-değer.*

ÜCRET ESNEKLİĞİ (*Os. Ücret elâstikiyeti, Fr. Élasticité des salaires, Al. Lohnflexibilität, İng. Wage flexibility*) Ücretlerin ekonomik koşullara göre alçalıp yükselmesi... *Bk. Ücret.*

ÜCRET FARKLILIĞI (*Os. Ücret tefriki, Fr. Discrimination des salaires, Al. Lohn-differenzierung, İng. Wage discrimination*) Cinsiyet, yaş, yetenek açılarından farklı işçilere farklı ücretler verilmesi... *Bk. Ücret.*

ÜCRET FONU (*Os. Ücret fonu, Fr. Fonds des salaires, Al. Lohnfonds, İng. Wage funds*) Ücretlere ayrılan anamal... Papaz Malthus'un

ünü oranında bilim dışı nüfus kuramından yola çıkan ve onun ücreti nüfusa bağlayan görüşünü geliştiren klâsik economiciler, özellikle John Stuart Mill, *ücret fonu* kavramından *ücret fonu kuramı*'nı çıkarmışlardır. Bu kurama göre, ücret, ücretlerin ödenmesine ayrılan anamalin işçi nüfusuna bölünmesiyle elde edilen sayıdan başka bir şey değildir. Diyelim bir ülkede 5000 liralık bir anamal vardır, bu anamalin 1000 lirası ücretlere ayrılmıştır. Eğer bu ülkede 100 işçi varsa her birine 10 lira, 200 işçi varsa her birine 5 lira ücret düşer. Ücret, bundan kırk para fazla olamaz. Öyleyse ücretin artabilmesi için işçilerin bir an önce ölmeleri ve sayılarının azalması gerekir. Toplumun refahına insan ölümlerine bağlayan bu görüş, diyalektik olmayan ekonomi anlayışının tipik örneklerinden biridir. Bu sav, işçi piyasasında sürüm-aranım yasasını uygulamakla bilimsel olmak iddiasını taşımaktadır. Bu kuramda işçi aranımını ücret fonu, işçi sürümünün de işçi sayısı temsil eder. Mill'e göre ücret fonunu arttırmak mümkün değildir, işçiler de Malthus'un dediğince ölüp gitmediklerine göre ücret seviyesinin gittikçe azalması kaçınılmazdır. *Bk. Ücret, Gerekli emek.*

ÜCRET İNDİRİMİ (*Os. Tenzili ücret, Fr. Baisse des salaires, Al. Lohnermaessigung, İng. Wage reduction*) Ücretlerin düşürülmesi... Liberal Ricardo'nun, anlayışına göre ücreti mümkün olduğu kadar düşürmek anamalcı ekonominin temel ve kaçınılmaz zorunludur. Çünkü ücretle kâr ters orantılıdır. Birçok anamalcı economiciler işsizliği gidermek için ücretlerin düşürülmesini önermişlerdir. Pigou, Cannan gibi economiciler önderlik ettikleri bu görüş, ücret fonu kuramı anlayışına dayanır. John Maynard Keynes gibi ünlü anamalcı kuramcılar da bu anlayışa değer vermekte, ancak ücret indiriminin fiyatları da düşüreceğini ve bundan ötürü gerçek bir ücret indiriminin sağlanamayacağını ileri sürerek işsizliğin önlenmesinde bu öneriyi yetersiz bulmaktadırlar. *Bk. Ücret, Ücret fonu.*

ÜCRET KURAMLARI (*Os. Ücret nazariyeleri, Fr. Théories des salaires, Al. Lohntheorien, İng. Wage theories*) Ücretin yapısını ve belirlenme koşullarını inceleyen kuramlar... Ücretin yapısı ve nasıl belirlendiği klâsik ekonomide liberal okuldan beri araştırma konusu olmuş ve birçok economicilerce incelenmiştir. Liberaller bu konuda genellikle sürüm-aranım yasasına ve Malthus'un nüfus yasasına dayanmışlardır. Bu kuramlar, bütün güçsüzlüklerine rağmen, ücretlinin mal niteliğini

ÜCRETLİ

açık seçik ortaya koymaktadırlar. Eşdeyişle bu kuramlarda ücretlinin ücreti, tıpkı bir malın fiyatı gibi ele alınmaktadır. Nasıl bir malın fiyatı onun yeniden üretimi için gerekli paraya, bir ücretlinin ücreti de onun yeniden üretimi için gerekli paradır. Örneğin Ricardo, "doğal ücret, işçilerin, sayıca artmaksızın ve azalmaksızın, yaşama ve üremelerine imkân veren bir fiyattır" der (*The Principles of Political Economy*, c. I, s. 93, Cambridge University Press, 1951). Bu anlayış, diyalektik ekonomide gün ışığına çıkarılmış ve ücret gerçek anlamında tanımlanmıştır. Metafizik yapılı ücret kuramlarının başlıcaları ilgili başlıklarda açıklanmış bulunmaktadır. **Bk.** Ücret, Doğal ücret kuramı, Ücret fonu, Tunç yasaşı, Gerekli emek.

ÜCRETLİ (Os. *Ecir*, Fr. *Salarié*) Ücret karşılığında emekgücünü satan ya da kirâlayan insan... Başlıca ücretliler emekçilerdir. Ne var ki tüm ücretliler emekçilerle özdeşleştirilemez. Subay, bilim adamı, memur, öğretmen, yazar, müzikçi vb. gibi toplumsal yaşamın tüm alanlarına yayılmış bulunan birçok aydınlar da belli bir ücret karşılığında çalışırlar. **Bk.** Ücret.

ÜCRETLİ EMEK (Os. Ücretli mesâî, Fr. *Travail salarié*) Ücret karşılığında satılan çalışma... Diyalektik ekonomi terimidir. Diyalektik anlayışa göre *ücretli emek*, anamalin varlık koşuludur. Ücretli emek var olmadan anamal var olamaz. Ücretli emeğin var olması için de emeğin her şeyden önce özgür olması gerekir. Nasıl kölenin bulunmadığı yerde efendi de bulunamazsa ücretli emekçilerin bulunmadığı yerde de anamal ve anamalcılık bulunamaz. **Bk.** Özgür emek, Anamal, Anamalcılık, Mülkiyet.

ÜCRETLİLİK (Os. *Ecirlik*, Fr. *Salariat*) Ücretlinin niteliği... Ücret verenin niteliğini dilegetiren *patronluk* (Fr. *Patronat*) deymi karşılığında kullanılır. **Bk.** Ücretli.

ÜÇ ETMEN KURAMI (Os. Üç âmil nazariyesi, Fr. *Théorie des trois facteurs*) Değeri emek, anamal ve toprak olmak üzere üç etmenin meydana getirdiğini ileristüren kuram... Fransız ekonomisi J. B. Say (1767-1832) tarafından ilerisürülmüştür: *Üç faktör nazariyesi* adıyla da anılır. **Bk.** Emek, Anamal, Toprak.

ÜÇLER (Os. Üçler, Fr. *Les Trois*, Al. *Die Dreier*, İng. *The Three*) Ortak Pazar'a sonradan giren Danimarka, İrlanda ve İngiltere'ye verilen ad... Daha sonra buna Norveç'i de

katarak *dörtler* (Fr. *Les Quatres*, Al. *Die Vierer*, İng. *Group of Four*) denilmiştir. Belli bir gelişme süresinden sonra alınması kararlaştırılan Türkiye'yle Yunanistan'a da *ikiler* (Fr. *Les Deux*, Al. *Die Zweier*, İng. *The Two*) deniyor. Ortak Pazar'ı kuran Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'a *altılar* (Fr. *Les Six*, Al. *Die Sechser*, İng. *The Six*) adı verilmektedir. **Bk.** Ortak Pazar.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA (Os. Üçüncü dünya, Fr. *Tiers-monde*, İng. *Third world*) Gerikalmış ülkelerin tümü... Batı ve Doğu bloklarının dışında kalan bütün gerikalmış ülkeler bu adla adlandırılmıştır. Amerika'nın liderliği altında bulunan Batı blokuyla Rusya'nın liderliği altında bulunan Doğu blokunun dışında kalan bu üçüncü dünya blokunun büyük çoğunluğu Afrika'nın geribıraktırmış ülkeleridir. *Üçüncü dünya* deymi ilk kez Bandung Konferansı'nda kullanılmıştır. Deyimin bu gerçek anlamında, ideolojik ayırım gözetilmediği halde, bu topluluğa katılmak için Amerika ve Rusya bloklarına bağlı olmamak koşulu vardır. Bu anlamda, geribıraktırmış ülkelerin bir bölümü *üçüncü dünya* teriminin kapsamı dışında kalmıştır. 1955 yılında (18-24 Nisan) Endonezya'nın Bandung kentinde toplanan konferansa 29 Afrika ve Asya ülkesi katılmış ve büyük sanayi ülkelerinin ve onların kurdukları blokların baskısından kurtulmak için aralarında ekonomik iş ve gücübirligi yapılması kararına varılmıştı. Üçüncü dünya ülkelerine *yansız ülkeler* (tarafsızlar) ya da *bağlantısızlar* da deniyor. Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*'nde Prof. Dr. Özer Özankaya, *üçüncü dünya* deyimini şöyle tanımlamıştır: "Sömürgeci devletlere ve genel olarak günümüz dünyasındaki büyük güçlere karşı uluslararası düzeyde aralarında bir ölçüde dayanışma gerçekleştirilmiş bulunan Asya, Afrika, Güney Amerika'nın gerikalmış devletlerinin tümü". **Bk.** Azgelişmişlik.

ÜÇÜNCÜ KESİM (Os. Üçüncü kısım, Fr. *Secteur tertiaire*) Tarım ve sanayi sektörlerinin dışında kalan tüm ticâret ve hizmetler sektörü... Bu deyim bankacılık, sigortacılık, ulaştırma, sağlık hizmetleri, eğlence sanayii ve hizmetleri, turizm, borsacılık vb. gibi birinci ve ikinci sektörlerin dışında kalan tüm ticâret ve hizmetleri kapsar.

ÜÇÜNCÜ PAZAR (Os. Üçüncü piyasa, Fr. *Troisième marché*, İng. *Third market*) Resmî borsa dışındaki borsa... Özellikle Amerikan borsalarında işlem masraflarının büyük oluşu 1961 yılında resmî borsaların dışında hisse

senedi, tahvil, bono vb. alımsatımını doğurmuştur. *Bk.* Borsa.

ÜÇÜNCÜ SANAYİ DEVRİMİ (*Os.* Üçüncü sanayi inkılabı, *Fr.* Troisième révolution industrielle) Nükleer enerjiye ve elektronik makinelere dayanan sanayi devrimi... Buhar makinesine dayanan *birinci sanayi devrimi*, elektrik ve akaryakıtla çalışan makinelere dayanan *ikinci sanayi devrimi* deyimleri karşılığında kullanılır. Sanayi bu üçüncü devrimi 1940 yılından beri geliştirmektedir. *Bk.* Sanayi devrimi.

ÜÇÜNCÜ TOPLUMSAL İŞBÖLÜMÜ (*Os.* Üçüncü içtimâi taksimi âmâl, *Fr.* Troisième division du travail sociale) Üretim katılmayan tüccâr sınıfının doğmasıyla meydana gelen işbölümü... Tarım ve çobanlık ayırımına dayanan *birinci toplumsal işbölümü*, zanaatçılığın belirmesi ve bunlardan ayrılmasıyla gerçekleşen *ikinci toplumsal işbölümü* deyimleri karşılığında kullanılır. *Bk.* İşbölümü.

ÜLKEDİŞİ (*Os.* Hâricez memleket, *İng.* Off shore) Anavatanın dışında girilen ekonomik işlemler ve harcanan paralar... İlk Marshall Plânı'nda yer almış bir deyimdir, İngilizce deyim sözük anlamı *kıyıların ötesinde* demektir. Örneğin Amerikan parasıyla Amerika dışında NATO için yapılan siparişlere *Off-shore siparişler* adı verilmektedir.

ÜLKÜCÜ TOPLUMCULUK (*Os.* Mefkûreci sosyalizm, *Fr.* Socialisme idéaliste) Bilimsiz toplumculuk ülküleri... *Düşü* ya da *ütopyacı toplumculuk* (*Os.* Hayalci sosyalizm, *Fr.* Socialisme utopiste) bu adla da anılır. Özel olarak Saint-Simonculuğu dilegetirir. Genel anlamda Fourier, Robert Owen, Louis Blanc, Proudhon vb. gibi bilimsel olmayan toplumculuk anlayışları bu adla anılır. Çünkü bütün bu düşünürler toplumculuğu, bilimsel olarak değil, bir ülkü olarak düşünmüşler ve düşü tasarımlarla çözümlenmeye çalışmışlardır. Buradaki *ülkü* deyim, *bilimsel olmayan* (*Os.* Gayri ilmi, *Fr.* Non-scientifique) anlamındadır. *Bk.* Ütopyacı toplumculuk, Saint-Simonculuk, Proudhonculuk.

ÜLKÜSEL PARA (*Os.* Mefkûrevî para, *Fr.* Monnaie idéale, *Al.* Ideales Geld, *İng.* Ideal money) Değeri sâbit fiyatlarla dilegetirilen hesap parası... James Steuart *kaydı para'yı*, John Stuart Mill altına çevrilemeyen ödeme araçlarını bu deyimle dilegetirmişlerdir. *Bk.* Para.

ÜLTRA-EMPERYALİZM (*Os.* Ultra-emperyalizm, *Fr.* Ultra-impérialisme) Emperyalizm çe-

şliklerine son vereceği ileristirülen dünya tekeli... Alman iyileştirmecisi Karl Kautsky tarafından ileristirülmüştür. *Süper-emperyalizm* de denir. Kautsky'ye göre bütün dünya emperyalizmleri birleşerek tek bir dünya tekeli meydana getirecekler ve böylelikle emperyalizmin bütün çelişkilerine son vereceklerdir. Artık tekeller arası rekabet de son bulacağından savaşların hiçbir değeri kalmayacaktır. Toplumcu ekonomi anlayışına göre bu sav tümüyle bilimseldir. Kaldı ki bilimsel olarak Kautsky'nin bu düşünün gerçekleşmesi olanaksızdır, çünkü anamalcılığın temel gelişme yasaşı *eşit olmayan gelişme yasaşıdır*. Emperyalizmin büyük kârı, çeşitli emperyalist ülkelerin aynı hızla gelişmemelerindedir. Bu yüzden emperyalist ülkeler arasındaki rekabet ve mücadele gittikçe hızlanmaktadır. *Bk.* Emperyalizm, Anamalin organik bileşimi.

ÜRETİCİ (*Os.* Müstahsil, *Fr.* Producteur, *Al.* Produzent, *İng.* Producer) Değer üreten... Diyalektik ekonomi dilinde *emekçi'yi*, anamalcı ekonomideyse anamalcıyla birlikte girişimciyi (müteşebbisi) ve görevleri ne olursa olsun üretimde çalışan tüm ücretlileri dilegetirir. Diyalektik ekonomi dilinde bu ücretlilerin bir bölümüyle memurlar, deyim kesinlikle kapsamı dışındadır. *Üretici* deyim, diyalektik ekonomide şöyle tanımlanmıştır: *Üretici olabilmek için kolektif emekçinin bir organı olmak ve üretimde gerekli bir işlevi yerine getirmek* gerekir. Bundan ötürüdür ki, örneğin bir iplik fabrikasında bizzaat iplik dokumadıkları halde hammadde taşıyan hamal, malı bir yerden öbür yere ulaştıran fabrika kamyonu şoförü vb. da *üretici*, eşdeyle emekçidir. Buna karşı fabrikanın hesaplarını tutan muhâsebeci üretici değildir, çünkü kolektif emekçinin bir organı olmadığı gibi üretim için gerekli bir işlevi yerine getirmemektedir (Muhâsebe hesapları, üretimle değil, anamalcıyla ilgilidir). *Bk.* Emekçi, İşçi, Üretici emek, Artık-değer, Üretim, Değer.

ÜRETİCİ ANAMAL (*Os.* Müstahsil sermaye, *Fr.* Capital productif) Para durumundan çıkıp üretim araçları ve emekgücüne dönüşen anamal... Artık-değer üretimi için kullanılan anamal, *üretici anamal'dır*. Artık-değer üretiminde kullanılmayan anamal, örneğin ticâret anamalı, *üretici olmayan anamal* (*Os.* Gayri müstahsil sermaye, *Fr.* Capital non-productif) dır. *Bk.* Anamal, Tecim anamalı.

ÜRETİCİ EMEK (*Os.* Müstahsil sây, *Fr.* Travail productif) Değer yaratan emek... *Değer yaratmayan emek'i* dilegetiren *üretici olmayan*

ÜRETİCİ GÜÇLER

emek (Os. Gayri müstahsil sây, Fr. Travail non-productif) deyimini karşılığında kullanılır. Bu ayrımı ilkin liberal ekonomici Adam Smith yapmıştır. Adam Smith'e göre *üretici emek*, maddî ürünler üreten emektir ve ekonomik bir değer yaratmaktadır (Bk. Değer). Buna karşı *üretici olmayan emek* ya da *verimsiz emek*, maddî olmayan hizmetler üreten bir emektir ve ekonomik bir değer yaratmamaktadır. Şöyle ki: "*Verimli emek*, harcanırken, harcadığı nesnenin değerine değer katan emektir. Verimsiz emeğinse böyle bir etkisi yoktur" (Bk. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, London 1930, 5. baskı, c. I, s. 313). Bu tanıma göre emek, bir nesne üstünde harcanacak, yani maddî bir ürün yaratacak ve harcanırken de o ürüne maddî değer ekleyecektir. Emek, ancak bu halde *verimli* ya da *üretici* olabilir. "Üretici olmak için işe bizzat karışmak gerekli değildir, kolektif emekçinin bir organı olmak ve üretimde gerekli bir fonksiyonu yerine getirmek yeter". Smith'in ilerisürdüğü bu tanıma göre bir duvarcı ustası verimli emekçidir, ama bir doktor verimsiz emekçidir. Bu görüşü, *Cours d'Economie Politique* (1815) adlı yapıtında Adam Smith'e karşı eleştiren Rus ekonomisi Heinrich Storch (1766-1835), bir doktorun da sağlık ürettiğini ve böylelikle maddî ürünlerin üretilmesine katkıda bulunduğunu, üretici sayılması gerektiğini ilerisürmüştür. Storch'un bu savı şöyle eleştirilmiştir: "Evet, bir doktor sağlık, ama aynı zamanda da hastalık üretir. Tıpkı hastalığın doktorları, ahlâksızlığın ahlâkçıları ürettiği gibi... Ama bütün bunlar maddî olmayan ürünler ürettikleri halde maddî ürünler, yani üretici emekçilerin ürettikleri ürünleri tüketirler" (*Theorien über der Mehrwert*, s. 376-384). Bk. Emek, Üretici, Üretim.

ÜRETİCİ GÜÇLER Bk. Üretim güçleri.

ÜRETİCİ İŞ Bk. Üretici emek.

ÜRETİCİ OLMAYAN ANAMAL Bk. Üretici anamal.

ÜRETİCİ OLMAYAN EMEK Bk. Üretici emek.

ÜRETİCİ RANTI (Os. Müstahsil irâdı, Fr. Rente du producteur, Al. Herstellergewinn, İng. Producer's surplus) Üreticinin malını satmaya hazır olduğu fiyattan daha üstün bir fiyata satması durumunda elde ettiği, satmaya hazır olduğu fiyatla sattığı fiyat arasındaki farktan doğan ek gelir... Farklı mâliyetlerle üretilen aynı fiyata satanlarda, az mâliyetle

çok mâliyet arasındaki farktan doğan geliri de dilegetirir. Bk. Tüketici rantı, Rant.

ÜRETİM (Os. İstihsal, Fr., İng. Production, Al. Produktion) İnsanın var olabilmesi için doğayı değiştirmesi ve doğayı değiştirirken kendini de değiştirmesi süreci... Üretim, insanın yaşayabilmesi için gerekli her türlü araç ve besinleri kendi işgücünü tüketerek doğadan elde etmesini dilegetirir. Bundan ötürü insanın varlık koşuludur. Bundan başka, insan yaşamının belirlenmesinde de temel etmezdir. İnsanlar doğayla ilişki kurabilmek için zorunlu olarak birbirleriyle de ilişkiler kurarlar. Üretmek için doğayı değişikliğe uğrattırırken kendilerini ve dolayısıyla birbirlerini de değişikliğe uğrattırır. Toplumsal yapı bu değişikliklerle biçimlenir. İnsanlar üretim faaliyetleriyle belirlenen düşünceler edinirler; töreler, kurallar, dinler ve ideolojiler yaratırlar. Sonra, üretimle belirlenmiş olan bütün bu üstyapı kurumlarıyla gene doğayı, kendilerini ve birbirlerini değiştirirler. İnsanlık tarihi böylesine grift ve karşılıklı etkilerle belirlenen bir süreçte oluşur. Tarihsel süreçte hayvanlıktan insanlığa geçiş *üretimle* başlamıştır. Doğanın bütün varlıkları arasında üretebilen tek varlık, insandır. Demek ki *üretim*, her şeyden önce, insanca bir iştir. İnsanın varlık koşulu ve bundan ötürü temel niteliği de *üretici* (Os. Müstahsil, Fr. Producteur) olmaktır. İnsanlık tarihi, üretebilmek için gerekli iki koşulun, üretebilecek insanla üretililecek doğanın karşılaşmasıyla başlamıştır. Bu iki doğal varlığın, aralarında ilişki kurup birbirlerini karşılıklı olarak etkileyebilmeleri ve geliştirebilmeleri için gerekli olan *üretim aracının* insan eliyle yaratılması *üretimi* gerçekleştirmiştir. Böylelikle doğa, var olduğundan beri ilk kez değişmeye ve değişirken kendisini değiştiren insanı da değiştirmeye başlamıştır. Doğa, insan ve âleti olmak üzere bu *üretim güçlerinin* karşılıklı etkileşimleriyle gerçekleşen gelişimsel değişme, evrende yepyeni bir doğa, bir *insansal doğa* (kültür) yaratmış bulunmaktadır. Üretim hiçbir zaman bireysel olarak gerçekleştirilememiş ve daima toplumsal bir karakter taşımıştır, bundan ötürü de insanlar arasında kurulan ilişkiler zorunlu *üretim ilişkileridir*. Bu ilk ve zorunlu ilişkiler zamanla dinsel, ahlâksal, siyasal, hukuksal vb. ilişkileri doğurmuştur. Demek ki tarih, temelde, insanların nasıl ürettiklerinin, eşdeyişle *üretim biçimlerinin* tarihidir. Bu tarihsel gelişimin belli bir aşamasından insanların bir bölümü üretim araçlarını ellerine geçirerek insanların öbür bölümünü üretimden

yoksun bırakmışlardır. Ne var ki üretim araçlarına sahip olanlar, üretim araçlarından yoksun bıraktıklarını üretime girişmekten yoksun bırakırken kendilerini de üretim işinden kurtarmış oluyordular. Üretici ve bundan ötürü de tüketici olan insan, böylelikle, sadece üretici olanlarla sadece tüketici (Os. Müstehlik, Fr. Consommateur) olanlardan kurulu yeni bir toplum meydana getirmiştir. Köleci üretim düzeniyle oluşan bu sınıflı toplumda, kuşkusuz, üretici olanlar da ölmeyecek kadar ve üretim için gerekli emekgüçlerini koruyabilecek ölçüde tüketirler. Ama onları boğazı tokluğuna çalıştıran tüketiciler asla üretmezler. Üretim araçlarıyla üretim ilişkileri insanların *üretim tarzı*'ni belirler. Üretim tarzının sürekliliğinde üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin uygunluğu şarttır. Oysa, üretim güçleri sürekli olarak gelişirken üretim ilişkileri eskir ve aralarındaki uygunluk bozulur. Bu uygunluğun yeniden meydana gelebilmesi için üretim tarzının değişmesi zorunludur. Bu zorunluk, toplumun da, doğa gibi, kendine özgü nesnel bir yasayla geliştiğini dilegetirir. Tarihsel özdekçiliğin meydana koyduğu *üretim ilişkilerinin üretim güçlerine uygunluğu yasası*, toplumsal gelişmenin temel yasasıdır. Ne var ki toplumun bu nesnel yasasına, doğanın nesnel yasalarına olduğu gibi, egemen olmak için onun bilincine varmak ve böylelikle onu insansal amaçlara koşmak şarttır. Üretim süreci, insanın doğayı değiştirmesi ve onu kendi gereksinimlerine uydurması çabasında toplumla doğa arasında bir etkileşim sürecidir. Bu süreç, toplumsaldır. Nasıl dil toplumdan ayrı olarak düşünülemezse, toplumdan ayrılmış bir bireysel üretim de öylece düşünülemez (Bk. Robenson). Üretim, toplumun varlık koşuludur. İnsan, doğanın kendisine verdikleriyle yetinemez. Nasıl soluduğu havayı bile kimi yerde ısıtıp kimi yerde soğutması gerekiyorsa öylece doğayı sürekli olarak değiştirip doğa yasalarını bilinçli olarak kendi amaçları doğrultusunda kullanmakla doğada bulunmayan şeyleri de üretir. Üretim, tüm insan yaşamının belirleyicisidir. Son çözümlemeye, toplumda, tinselleri de içinde olan tüm öteki güçleri belirleyen tek güç üretimdir, nasıl üretiliyorsa öyle bölüşülür, öyle tüketilir ve öyle yaşar. Üretimin sürekli olarak gelişmesi de nesnel bir zorunluktur. Bu zorunluk, insanların sayılarının ve bununla orantılı olarak gereksinimlerinin artmasından doğar. Üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin gelişmesi (bu gelişmedeki uygunluğun *üretim tarzı*'ni belirlemesi) de üretimin sürekli gelişmesi sonucudur. Üretim sürecinin tarihsel olarak ilk biçimi,

üreticilerin sadece kendi gereksinimlerini karşılamak için gerçekleştirdikleri *doğal üretim* (Os. Tabii istihsal, Fr. Production naturelle)'dir. Üretimin gelişmesi, giderek, bu doğal üretimi başkaları için üretme olgusuna dönüştürmüştür. İnsanlar doğayı üretirken, toplumsal ilişkilerini de üretirler. Küçük köylüler ve zanaatçıların kendi el emekleriyle pazar için yaptıkları üretim *yalın üretim* (Os. Basit istihsal, Fr. Production simple), üretim araçları sahiplerinin emekgüçlerini satın alarak üretim birimlerinde emekçi yığınlarına yaptıkları üretim *karmaşık üretim* (Os. Müdil istihsal, Fr. Production complexe)'dir. Yalın üretim ikili bir iraa taşıır; Küçük köylülerle zanaatçıların kişisel emeklerine dayanmakla emekçilere, küçük köylülerle zanaatçıların kendi üretim araçlarına dayanmakla anamalcılara yaklaşır. Küçük köylülerle zanaatçıların bir yandan emekçilerle, öbür yandan da anamalcılarla çıkar birlikleri bundan ötürüdür. Doğal üretimin gelişmesiyle oluşan satış için üretim bir *yeniden üretim* (Os. Tekrar istihsal, Fr. Reproduction) sürecidir ki tüm ayrıntılarıyla açıklanmıştır, buna *mal üretimi* (Os. Meta istihsali, Fr. Production marchande) de denir (Bk. Yeniden üretim). İnsanlar, insan olabilmek için, önce yaşayacak durumda olmalıdırlar. Yaşayacak durumda olabilmek için de yemek, içmek, ısınmak, barınmak; teksözle *üretmek* gerekmektedir. Demek ki üretim, insanın, ilk ve temel varlık koşuludur. İnsanlar doğanın verdikleriyle yetindikleri sürece (Bk. Toplayıcılık) bir hayvan yaşamı sürdürüyorlardı, üretime geçmekle insanlaştılar. Bk. Tüketim, Üretim araçları, Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Üretim tarzı, Üretim güçleri, Üretim fiyatı, Yeniden üretim.

ÜRETİM ALETLERİ (Os. İstihsal âletleri, Fr. Instruments de production) Emek araçlarının emek nesnelarini doğrudan doğruya dönüşüme uğratan bölümü... *İş âletleri* ya da *emek âletleri* (Os. Mesât âletleri, Fr. Instruments de travail) de denir. İnsanım üretebilmesi için *emek nesnelari* (Os. Mesât maddeleri, Fr. Objets de travail) ve *emek araçları* (Os. Mesât vâsıtaları, Fr. Moyens de travail) gerekir. Örneğin buğday üreteceğiz diyelim. Buğdayı üretmek için toprağımız ve tohumumuz (emek nesnesi), ayrıca bir de sabanımız (emek aracı) olmalı. Yoksa üretemeyiz. *Emek araçları* deyimi, âletler ve makineler gibi emek nesnelarini doğrudan doğruya (eşdeyişle, araçsız olarak) dönüşüme uğratan *üretim âletleri*'ni kapsadığı gibi binâlar, yollar, kanallar, taşitlar vb. gibi emek nesnelarini dolaylı ola-

ÜRETİM ANARŞİSİ

rak dönüşüme uğratan araçları da kapsar. Bundan ötürü *üretim âletleri* deyimi, emek araçlarının özgül bir bölümünü, emek nesnelarini dolaysız olarak etkileyen bölümünü dile getirir. Üretim âletleri, avadanlıklar. (duvarcının malası, dülgereğin testeresi vb. gibi bir iş yapmada ya da onarmada kullanılan aygıtlar) la makinelerden ibârettir. Bunlar, insanın emeğiyle, emek nesnesi arasında dolaysız olarak iş görürler. Toplumun evrimiyle birlikte üretim âletleri de evrimleşir, sayıları ve türleri artar, nitelikçe zenginleşir. İlk insanların taş âletlerinden günümüzün gelişmiş makinelerine gelinceye kadar çok uzun bir tarihsel evrim süreci izlenmiştir. Üretim âletleri ilkin bireysel bir nitelik taşıyorlardı (eşdeyişle, bireylerce kullanılıyorlardı), bu uzun evrim süreci sonunda ve özellikle de anamalcı üretim düzeninde toplumsallaşmışlardır (eşdeyişle, birçok emekçilerin ortak emeğiyle kullanılabilirler). Buna karşı, ilkin toplumun ortak malıydılar, bu evrim süreci sonunda bireysel mülkiyet altına girmişlerdir. *Emek araçları*nın ve emek araçlarının bir bölümü olduğu *üretim araçları*'nın ve son çözümlemede üretim araçlarının da bir bölümü olduğu *üretim güçleri*'nin belli bir bölümü bulunan *üretim âletleri* (Daha açık bir deyişle; üretim âletleri emek araçlarının, emek araçları üretim güçlerinin bir bölümüdür), üretim güçlerinin en hızlı ve kesintisiz evrimleşen devrimci ögesidir. Bundan ötürüdür ki herhangi bir sosyo-ekonomik düzeni sürekli kılan *üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin uygunluğu yasası* gereğince bu uygunluğu bozan ve üretim ilişkilerinin yavaş evrimini geride bırakarak yeni bir sosyo-ekonomik düzen dönüşümüne yolaçan en devrimci öge (üretim güçlerinin en devrimci ögesi), *üretim âletleri*'dir. Bundan ötürüdür ki üretim âletlerinin evrimi, toplumsal gelişmenin temel itici gücüdür. Üretim âletlerinin evrimiyle toplumun evrimi, karşılıklı bir etkileşim içindedirler; toplumun evrimi üretim âletlerini geliştirirken üretim âletlerinin gelişmesi de toplumu geliştirir. *Bk.* Üretim, Üretim araçları, Üretim güçleri.

ÜRETİM ANARŞİSİ (*Os.* İstihsal hercümerci; *Fr.* Anarchie de la production) Tüketimle üretimin bir plâna uyusturulamasından doğan üretimsel kargaşa... *Plânlı üretim* deyi mi karşılığında kullanılır. Üretim başsızlığı ya da kargaşası (anarşisi) deyimi, *üretim bunalımı* ya da ekonomik anlamda *bunalım* deyimleriyle anlamdaştır. Belli ölçülerde, pazar için üretim yapan toplumların tümünde gerçekleşmiştir. *Bk.* Bunalım, Plânlama.

ÜRETİM ARACI (*Os.* İstihsal vâsıtası, *Fr.* Moyen de production) Üretim yapabilmek için gerekli araç... İnsanlar üretim aracını doğada hazır buldular. Toprağın kendisi bizzat bir üretim aracıydı. Sonra, taş ve sopa gibi doğada buldukları hazır üretim araçlarını kullandılar. Bu buluşlar insan toplumunu geliştirdi, ne var ki toplum gelişince bu doğal araçlar yetmedi. O zaman araç üretmeye başladılar. "Üretim aracı, daha şimdiden emek ürünü olduğuna göre, eşdeyişle mülkiyete temel olan öge emek tarafından yaratıldığına göre komün, ilkel biçimiyle kalamazdı. Bu mülkiyet biçiminin dayandığı komün, daha şimdiden üretilmiş ikincil bir şey olarak, yoktan varedilmiş bir şey olarak, emekçinin kendisi tarafından yaratılmış bir şey olarak görünmektedir". *Bk.* Üretim araçları, Mülkiyet, Üretim.

ÜRETİM ARAÇLARI (*Os.* İstihsal vâsıtaları, *Fr.* Moyens de production, *Al.* Produktionsmittel, *İng.* Means of production) İnsanın üretime geçebilmesi için gerekli bulunan araçların tümü... İnsan emeğinin üretime girişebilmek için muhtaç bulunduğu *emek nesneleri* (*Al.* Arbeitsgegenstand)yle *emek araçları* (*Al.* Arbeitsmittel)'ni kapsar. İnsanın üretime başlayabilmek için her şeyden önce emeğiyle etkileyip değiştirebileceği nesnelere ihtiyaç vardır. Bu nesneların başında insan eli değmemiş ilkel biçimiyle doğa gelir. Doğanın ayırt edici özelliği insandan bağımsız oluşudur. İnsan doğayı üretmemiş, tersine, onun bağrından çıkmakla kendi varlığının önkoşulu olarak hazır bulmuştur. Doğa, bir üretim nesnesi olarak bizzat hazır bulunduğu gibi taş, sopa vb. gibi ilk emek araçlarını da bağrında hazır bulundurmaktadır. Ne var ki bütün bu nesne ve araçlar bir dereceye kadar yeterlidir. Üretim, bu, ilkel yapısıyla belli bir aşamaya erişikten sonra özel olarak hazırlanmış emek ya da üretim nesnelarlarıyla özel olarak hazırlanmış emek ya da üretim araçlarını gerektirir. Bu gelişme aşamasından sonra gerekli emek nesnelari ve emek araçları insan tarafından üretilmiştir, eşdeyişle bu nesne ve araçlar da artık insansal üretimin ürünü olmuşlardır. Artık insan daha gelişmiş bir üretime girişebilmek için mâden, pamuk, iplik vb. gibi emek nesnelarleriyle balta, kürek, saban vb. gibi emek araçlarını bizzat üretmeye başlamıştır. İnsan, kendisi tarafından üretilen ilk iş âleti (*Fr.* Instrument du travail)'ne böylelikle sahip olmuştur. Bundan ötürü insan "âlet yapan hayvan" olarak tanımlanır. İnsanın doğaya karşı, elleri ve dişleriyle yaptığı amansız

İlkel mücadelenin sonucu olan bu nitelik, insanı insan eden bir niteliktir. Gittikçe gelişmekte olan üretim, nesnelere âletlerden başka araçları da gerektirmiş; binâlar, yollar, kanallar, köprüler, taşıtlar vb. yapılmıştır. İşte, insanın derece derece gelişen üretimi için gerekli bütün bu araçların tümü, *üretim araçları* deyimiyle dilegetirilir. Görüldüğü gibi, insan doğayı *teknik dönüşüm* (üretim)'e uğratmak için başta doğanın kendisi olmak üzere, *dayanıklı ve dayanıksız*, birçok araçlar kullanmıştır. *Üretim araçları* deyimi, bu genel anlamının dışında özel olarak da sadece dayanıklı, eşdeyişle bir kullanışta tükenmeyen araçları dilegetirir. Demek ki çok önemli terimler olarak, emek nesnelere doğrudan doğruya etkileyerek dönüşüme uğratan *üretim âletleri*'yle (Bk. Üretim âletleri) emek nesnelere dolaylı olarak dönüşüme uğratan binâlar, yollar, taşıtlar gibi üretimsel etkenler *emek araçları*'nı (Bk. Emek araçları) oluşturur; emek araçlarıyla *emek nesnelere* (Bk. Emek nesnelere) *üretim araçları*'nı oluşturur; üretim araçlarıyla onları kullanacak olan insan ve bilgisi *üretim güçleri*'ni (Bk. Üretim güçleri) oluşturur; üretim güçleriyle *üretim ilişkileri* (Bk. Üretim ilişkileri), *üretim tarzı*'nı (Bk. Üretim tarzı) oluşturur; üretim tarzı da *toplumsal-ekonomik oluşum*'u (Bk. Toplumsal-ekonomik oluşum) gerçekleştirir. Bu terimlerin her biri, kendinden önceki tüm terimleri kapsar ve içerir. *Üretim araçları* deyiminin karşısında *tüketim araçları* (Os. İstihlâk vâsıtaları, Fr. Moyens de consommation) deyimi yer alır. Ama bu iki deyimi birbirinden ayıran işlevsel bir ölçüttür: Kasaplık öküz tüketim aracıdır ama sabana koşulan öküz üretim aracıdır, evi aydınlatan elektrik üretim aracıdır ama makineyi çalıştıran elektrik tüketim aracıdır. Bk. Üretim güçleri, Üretim ilişkileri, Üretim tarzı, Üretim.

ÜRETİM ARAÇLARI ÜRETİMİ (Os. İstihlâk vâsıtaları istihlâli, Fr. Production des moyens de production) İnsanın üretim yapabilmesi için gerekli araçların üretilmesi... *Tüketim araçları üretimi* (Os. İstihlâk vâsıtaları istihlâli, Fr. Production des moyens de consommation) deyimiyle birlikte diyalektik ekonominin en önemli terimlerindedir. Toplumsal üretimi bu iki kesime ayırmadıkça yeniden üretim yasalarının açıklanması olanaksızdır. Üretim araçları üretimine *birinci kesim*, tüketim araçları üretimine *ikinci kesim* denir. Bk. Birinci kesim, İkinci kesim, Yeniden üretim, Bunalım, Üretim araçları.

ÜRETİM ARTIĞI (Os. İstihlâl fazlası, Fr. Surproduit) Toplumsal ürünün, üreticilerin tüketiminden artan bölümü... *Artık-ürün* (Al. Mehrprodukt) de denir. Bk. Ürün.

ÜRETİM BİÇİMİ (Os. İstihlâl şekli, Fr. Forme de production, Al. Produktionsformen, İng. Form of production) Üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin tarihsel olarak oluşturdukları ve geliştirdikleri üretim düzeni... Bu deyim, belli bir anlamda *üretim yöntemi* (Os. İstihlâl tarzı, Al. Produktionsweise) belli bir anlamda *toplumsal-ekonomik oluşum* (Os. İçtimâî ve iktisâdî taazzuv, Al. Ökonomische Gesellschaftsformation) belli bir anlamda da *yaşama yöntemi* (Os. Hayat tarzı, Al. Lebensweise) deyimleriyle anlamdaş olarak da kullanılmıştır. Üretim biçimi, üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin birbirinden ayrılmaz birliğini dilegetirir. Üretim biçimi, toplumun özdeksel temelidir. Toplum, bütün üstyapılarıyla, üretim biçimi temeli üstünde ve o üretim biçimine uygun olarak oluşur. Daha açık bir deyişle toplumun hukuku, dini, kültürü, ahlâkı, ideolojisi vb. üretim biçimiyle belirlenir (Bk. Altyapı, Üstyapı). Bundan ötürüdür ki toplumlar, tarihsel süreçte, üretim biçimlerinin değişmesiyle yeni toplumsal-ekonomik oluşumlara dönüşmüşlerdir (Bk. Toplumsal-ekonomik oluşum). Bir toplumun üretim biçimi, o toplumun *neyle* (hangi üretim güçleriyle) ve *nasıl* (ne türlü üretim ilişkileriyle) ürettiğini meydana koyar. Örneğin ilkel komünal toplumda insanlar, ortaklaşa kullandıkları ya da üretim araçlarıyla ve ortaklaşa bölüşmeye dayanan üretim ilişkileriyle ürettirlerdi. Yavaş yavaş emeğin üretkenliğinin artmasıyla toplum ailelere bölündü ve üretim araçları da ailelerin özel mülkiyetine girdi. Üreticiler, kendilerine yetenden çok üretmeye başladıklarından bu fazla üretime, eşdeyişle artık-ürüne (Bk. Üretim artığı) sahip çıkma olgusu da belirdi. Kimi aileler bu yüzden güçlendiler ve toplum yaşamında etkin olmaya başladılar. Hem üretim araçlarının ve hem de fazla ürünün özel mülkiyeti kimi ailelerin, toplumun öteki üyelerinin zararına, zenginleşmelerine yol açtı. Bu zenginlik, köleleri de mülk edinme düzeyine ulaştırca ilkel komünal toplum, köleci topluma dönüştü. Tarihsel süreçte ilk sınıflı toplum böylelikle meydana çıktı ve kölelerle köle sahipleri düşman sınıflara ayrıldılar. Köleci toplum, üretim güçlerinin gelişimine uygun olarak kölelerle köle sahipleri arasında yeni üretim ilişkileri oluşturdu. Köleci toplumda başlıca üretim gücü köle, toprak ve ilkel sabandı. İnsanlar arasındaki üre-

ÜRETİM BÖLGESİ

tim ilişkileri de bu üretim güçlerine uygun olarak köle-efendi ilişkileriydi. Köleci toplumun bütün üst kurumları bu köleci üretim biçimiyle belirlenmişti. Hukuk, köle-efendi ilişkilerini düzenliyor; din, köleleri efendilerine bağlamaya çalışıyordu. Üretim güçleriyle üretim ilişkileri birbirlerine uygun bulundukça köleci toplumun gelişmesi sürüp gitmekteydi. Ne var ki bu gelişme, üretim araçlarını üretim ilişkilerine uygun düşmeyen bir aşamaya ulaştırmıştı. Üretim biçiminin iki ögesinden üretim güçleri *geliştirici öge*, üretim ilişkileri *tutucu ögedir*. Her diyalektik çelişkide görüldüğü gibi geliştirici öge, sonunda, tutucu ögeyi aşar ve onun olumlu yanını da beraberine alarak daha üstün bir düzeye döner. Gelişmesinin belli bir aşamasında üretim güçleri, bir zamanlar kendisine uygun düşen üretim ilişkilerini aşmış ve ilkel sabanın gelişmesiyle meydana gelen daha pahalı bir saban mevcut üretim ilişkilerine uygun düşmemişti. Köleler, hiçbir çıkarları olmadığından ötürü hiçbir ilgi duymadıkları bu pahalı sabanları kırıyorlar, onlardan gereken verimi sağlayamıyorlardı. Köleci üretim biçiminde üretim güçlerinin gelişmesine destek olan üretim ilişkileri, bu aşamada onlara köstek olmaya başlamışlardı. Demek ki köleci üretim biçiminin başka bir üretim biçimine dönüşmesi ve yeni üretim güçlerine uygun düşecek yeni üretim ilişkileri kurması gerekiyordu. Antagonizmanın bu anında dönüşme kaçınılmazdı. Nitekim köleci üretim biçimi de böylelikle feodal üretim biçimine dönüşmüş, üretimden kölelere de bir pay ayrılarak onların pahalı üretim araçlarını benimsemeleri sağlanmıştı. Gelişmiş üretim araçları, köle-efendi üretim ilişkilerinin yerine toprak kölesi-toprak beyi ilişkilerini gerektirmişti. Yeni üretim ilişkileri gelişmiş üretim güçlerine uygun düşünce feodal toplum da gelişmeye başladı. Emegın üretkenliğinin artmasıyla birlikte daha çok ürüne olan gereksinme de artıyordu. Toplum, her yanıyla geliyordu. Kendi atölyelerinde çalışan zanaatkarlar, gittikçe artan isteği karşılayamaz olmuşlardı. Bu durum, zanaatkar atölyelerinin yerini manüfaktürün almasıyla sonuçlandı. Üretim güçleri hızla geliyor, buna karşı feodal üretim ilişkileri köhneyip geride kalıyorlardı. Manüfaktür, çok sayıda işçiyi bir çatı altında toplamakla yeni bir işbölümü yaratmakta ve emegın üretkenliğini büyük ölçüde artırmaktaydı. Manüfaktürün ortaya çıkışı, feodal toplumun bağrında anamalcı üretimin ve bu üretime özgü bulunan uzlaşmaz sınıfların filizlenmeye başladığını bildiriyordu. Manüfaktür, giderek, yeni üretim ilişkilerini gerektirmeye

başlamıştı. Manüfaktürleri işleten para sahipleri, emekgüçlerini satabilecek özgürlükte emekçiler istiyorlardı. Oysa feodal üretim ilişkileri, kentlere akıp emekçileşmeye hazır köylüleri (toprak kölelerini, serfleri) toprağa bağlıyorlardı. Manüfaktürün geniş pazarlara, hatâ giderek uluslararası pazarlara gereksinimi vardı. Oysa feodal üretim ilişkileri, üretim birimlerini feodal şatoların çevresine özgü kılmakla böylesine pazarların oluşumuna engel di. Köhneyen ve geride kalıp üretim güçlerinin hızla ilerleyişine ayak uyduramayan feodal üretim ilişkilerinin yerlerini, hızla gelişen üretim güçlerine uygun düşecek olan yeni anamalcı üretim ilişkilerine bırakmaları kaçınılmaz olmuştu. Anamalcı üretim biçimi de böylece gerçekleşti. Anamalcı üretim ilişkileri, üretim güçlerinin daha hızlı gelişebilmeleri için yeni bir uyarıcı oluşturmuştu: *Artık-değer* (Anamalcı dilde: *Kâr*). Artık-değer, üretimi gitgide toplumsallaştırırken (artık büyük emekçi yığınlarıyla yapılan üretim sözkonusuydu) üretim araçları üstündeki özel mülkiyeti gitgide bireyselleştiriyordu. Her *üretim biçimi*, kendisine uygun düşen bir *mülkiyet biçimi*'ni gerektiriyordu. *Bk.* Tarihsel özdellik, Üretim güçleri, Üretim ilişkileri, Üretim tarzı, Mülkiyet, Üretim, Toplumsal-ekonomik oluşum.

ÜRETİM BÖLGESİ (*Os.* İstihsal mıntıkası, *Fr.* Région de production) Bir ülkenin belli üretimler yapılan belli yerlerinden her biri... Doğal olduğu gibi yapay da olabilir. Örneğin pamuk üretiminin pamuk yetişen bölgede yapılması doğaldır, buna karşı savaş silâhları üretimin ülkenin en iyi korunabilecek bir bölgesinde yapılması yapaydır. Çevreyi kirleten ve sağlığa zararlı olan endüstrilerin de belli bölgelerde toplanması gereklidir.

ÜRETİM BUNALIMI (*Os.* İstihsal buhranı, *Fr.* Crise de production) Tüketimden çok üretmekten doğan bunalım... Bundan ötürü *çok üretim bunalımı* (*Os.* Fazla istihsal buhranı, *Fr.* Crise de surproduction) da denir. Üretim bunalımının bilimsel nedeni çözümlenmiş ve açıklanmıştır. Üretim bunalımlarının nedenlerini açıklama amacını güden metafizik kuramlar tümüyle bilimdisıdır. Bu bilimdisı kuramların arasında açıkça saçma ve gülünç olanları da vardır ki çağdaş ekonominin en ünlü bilginlerince ileristirülmüştür. Örneğin Avusturyalı ekonomici Joseph Schumpeter'e göre -ekonomici Hansen de bu düşüncededir-ekonomik bunalımları icatlar doğurur. Teknik bir yenilik önce ekonominin gelişmesini

sağlarsa da bir süre sonra bu yenilik nede- niyle artan üretim, tüketim hacmiyle gerekli dengesini yitirir, ekonomik bunalım başlar. Eşit saçmalık ve gültünlükteki bir başka ku- rama göre de bunalımlar her on yılda bir zorunlu olarak tekrarlanır, çünkü her on yılda bir güneş üstünde lekeler meydana gelir ve bundan ötürü doğa koşulları değişir. Güneş lekelerinden doğan sıcak dalgaları üretimi çoğaltır. Ekonomik gelişme başlar ve yatırımlar artar, bunun sonucunda da bunalım meydana gelir. Bu kuramı ilerisüren profesör Stanley Jevons (1835-1882) marjinalciliğin kurucula- rındandır ve çağdaş anamalcı ekonominin önemli düşünürlerinden sayılmaktadır. Güneş lekeleri kuramı, birçok metafizik yapıtı ekono- miciler özellikle Beveridge tarafından sav- unulmuştur. Oysa bunalımlar, anamalcı üre- timin zorunlu hastalığıdır. Devresel olmasının nedeni de, değişmeyen anamalin devresel ola- rak yenilenmesi zorunludur. Anamalcı bir- rikim yasasına göre üretim, tüketimden daha hızlı artmak zorundadır. Anamalcılık öncesi bunalımlar büsbütün başka nedenlerle olur- du. Savaşlar, salgın hastalıklar, su baskınları, depremler vb. gibi doğal ve toplumsal çökün- tüler yüzünden tüm üretim azalırdı. Bundan ötürü de anamalcılık öncesi bunalım, kulla- nma değerlerinin noksan üretiminden doğan bir bunalımdı. Anamalcılık bunalımlarıysa, bu- nun tam tersine, değiştirme değerlerinin aşırı üretiminden doğan bir bunalımdır. Tüketime yetecek olandan daha çok üretilen mallar pi- yasada satılamaz, eşdeyişle değiştirme dege- rini gerçekleştiremez ve zorunlu iflâslar ana- malcılık düzenini altüst eder. Anamalcılığın bu çelişkisi daha açık bir deyişle, üretimin büyük ölçüde gelişmesiyle tüketimin daha sı- nırlı gelişmesi arasındaki çelişkidir. Birinci seksiyonla (üretim malları üretimi), ikinci sek- siyon (tüketim malları üretimi) arasındaki den- genin bozulması bunalımın tek ve açık ne- denidir. Bu, anamalin organik bileşiminin artmasından ve kâr oranının düşmesinden ötürü üretimde gerçekleşen bir anarşidir. Bel- çikalı ekonomi bilgini Ernest Mandel şöyle demektedir: "Anamalin devresel hareketi or- talama kâr oranının eğilimli düşüşünü sağla- yan mekanizmadan başka bir şey değildir, sistemin bu düşüşe karşı gösterdiği bir tepki- dir. Bu tepki bunalımlar sırasında anamalin değerini yitirmesinde belirir. Bunalımlar, mal üretiminde harcanan emek niceliğinin toplu- sal bakımdan gerekli emek niceliğine, tek tek her mal değerinin toplumsal bakımdan be- lirlenmiş değere ve bu malların içerdiği artık değerin de ortalama kâra periyodik olarak

uyumasını sağlar. Anamalcı üretim bilinçli ola- rak plânlanmış ve örgütlenmiş bir üretim ol- madığından, bu ayarlamalar önceden değil, sonradan yapılır. Bundan ötürü de şiddetli sarsıntılara yol açar" (Mandel, *Traité d'Éco- nomie*, bölüm XI). Bunalım, devresel olarak şu evrelerden geçer. Bu evreler, ortalama kâr oranının evreleridir: 1. Ekonomik canlanma (*Fr. Animation*), 2. Refah (*Fr. Prospérité*), 3. Aşırı üretim (*Fr. Surproduction*), 4. Buna- lım ve çöküntü (*Fr. Crise et dépression*). Re- fah evresi *boom* ve aşırı üretim evresi *krach* deyimleriyle de nitelenir. Anamalcı üretim dü- zeninde sürekli olarak üretim artışını körük- leyen, anamalcı üretimin temel yasası gereğin- ce, her an daha çok kâr elde etme zorunlu- ğudur. Bundan başka, üretim araçları üreti- minin her an daha çok genişlemesi de her türlü genişletilmiş üretimin ekonomik yasası- dır, üretim araçları üretimini her an arttır- madan hiçbir genişletilmiş üretim yapılamaz. Toplumsal anamalin yalnız yeniden-üretimle genişletilmiş yeniden-üretimin çözümü, birinci ve ikinci sektörler arasında olduğu gibi her sektörün içindeki çeşitli dallar arasında ger- çekleşmesi gereken canlılığın ancak üretim bunalımlarıyla sağlanabildiğini gösterir. Ana- malcı yeniden-üretimde özgü uyusturulamaz kar- şılıklar yüzünden aşırı üretim bunalımları ka- çınılmazdır ve önlenemez. *Bk.* Bunalım, Ye- niden-üretim, Plânlama.

ÜRETİM DÜZENİ *Os. İstihsal nizamı, Fr. Ordre de production*) Tarihsel süreçte oluş- muş üretme yöntemlerinden her biri... Frie- drich Engels, "toplumsal nitelik kazanmış olan üretici güçlerle bireysel olarak kalmış bul- nan üretim biçimleri arasındaki çatışma (üre- tim düzeniyle mülkiyet düzeni arasındaki ça- tışma) nedir?" diye sorar ve bu soruyu şöyle yanıtlar: "Ortaçağda, emekçilerin kendi üretim araçlarındaki özel mülkiyetine daya- nan küçük üretim; toprakta, özgür ya da serf olan küçük çiftçilerin tarımı; şehirlerde, lon- calarda örgütlenmiş el zanaatçılığı genellikle yürürlükteydi. İş araçları (toprak, tarımsal araç ve gereçler, işlikler, avadanlıklar) tek tek kişilerin, tek işçinin kullanmasına adapte olmuş iş araçlarıydı ve bu yüzden de zorunlu olarak küçük, önemsiz ve sınırlıydı. Ama işte bu yüzden, genellikle, hepsi de üreticinin ken- disinindi. Bu dağınık, sınırlı üretim araçları- nı bir araya toplamak, genişletmek ve onları o günün güçlü üretim kaldıraçlarına (mani- velâlarına) dönüştürmek, kesinlikle, kapitalist üretimin ve onu gerekli kılan burjuvazinin ta- rihsel rolüydü. Ama burjuvazi, bu cüce üre-

ÜRETİM ETMENLERİ

tim araçlarını, onları aynı zamanda bireysel üretim araçları olmaktan çıkarıp insanların ancak ortaklaşa (elbirliğiyle) işletebileceği toplumsal üretim araçları haline getirmeden, büyük üretici güçlere dönüştüremezdi. Çıkrığın, eltezgâhının, demirci çekicinin yerine iplik makinesi, mekanik tezgâh, buharlı çekik kondu. Bireysel işliğin (atelyenin) yerini yüzlerce, binlerce işçinin işbirliğini gerektiren fabrika aldı. Üretim araçları gibi üretimin kendisi de bir bireysel işlemler serisinden bir toplumsal işlemler serisine, ürünler bireysel ürünlerden toplumsal ürünlere dönüştü. Artık fabrikalardan çıkan iplik, kumaş, mâdenî eşyâ tamamlanmadan önce ardarda ellerinden geçtiği birçok işçinin ortak ürünüydü. Bu işçilerin hiçbiri; bunu ben yaptım, bu benim ürünümdür, diyemezdi. Ama belirli bir toplumda, yavaş yavaş ve önceden düşünülmüş bir plâna dayanmadan emekleyen kendiliğinden işbölümü üretiminin temel biçimiye, orada, ürünlerin karışıklı değişimi, alım-satımı, tek tek üreticilerin çeşitli ihtiyaçlarını giderebilecek duruma getiren metâlar biçimini alır. Ortaçağdaki durum buydu. Örneğin köylü tarımsal ürününü zanaatçıya satıyor ve ondan elışı ürünler satın alıyordu. Bu tek tek (bireysel) üreticiler toplumuna yeni bir üretim tarzı girdi. Toplumun bütününde başat olan, kendiliğinden ve hiçbir plâna dayanmadan gelişmiş olan eski işbölümünün ortasında, artık belli bir plâna dayanan ve fabrika içinde örgütlenmiş yeni bir işbölümü belirdi. Bireysel üretimin yanışında toplumsal üretim ortaya çıktı. Her ikisinin de ürünleri aynı pazarda ve bu yüzden, hiç de ilse yaklaşık olarak eşit fiyatlarla satıldı. Ama belirli bir plâna dayanan örgüt, kendiliğinden olmuş işbölümünden daha güçlüydü. Bireylerin ortaklaşmasından (kollektifleşmesinden) doğan toplumsal güçle çalışan fabrikalar, mallarını tek başlarına çalışan küçük üreticilerden çok daha ucuza üretiyorlardı. Bireysel üretim, bütün alanlarda yenildi. Toplumsallaştırılmış üretim, eski üretim yöntemlerinin hepsini baştan aşağı değiştirdi. Ama onun devrimci karakteri, aynı zamanda, öylesine az anlaşılıyordu ki, tersine, metâ üretimini arttırmanın ve geliştirmenin bir aracı olarak tanıtılıyordu. Toplumsal üretim ortaya çıktığı zaman metâ üretimi ve değişimi için belirli araçları, ticaret sermayesini, zanaatçılığı, ücretli işi hazır olarak buldu ve böl böl kullandı. Böylece, toplumsallaştırılmış üretim kendini yeni bir metâ üretimi biçimi olarak tanıtmakla birlikte, onun yarattığı şartlardan eski mal edinme biçimlerinin tam geçerlikte kalması ve onun ürün-

lerine de uygulanması doğal bir şeydi. Metâ üretimi evriminin ortaçağ aşamasında emeğin ürününün kimin olacağı sorunu ortaya çıkarmazdı. Genellikle tek kişi olan üretici, ürününü, gene kendi elışı olan hammaddeden, kendi araçlarıyla, kendisinin ya da ailesinin el emeğiyle üretiyordu. Onun için, yeni ürünü mal edinmesine hiçbir ihtiyaç yoktu. Ürün, doğal olarak, bütünüyle onundu. Ürün üzerindeki mülkiyeti, bundan ötürü, onun kendi emeğine dayanıyordu. Başkasının yardımına başvuru olan yerde bile bu, genellikle az önemliydi ve genellikle ücretten başka bir şeyle ödeniyordu. Loncalı çıraklar ve kalfalar, doyurulmak ve barındırılmaktan çok, kendi başlarına buyruk ustalar (zanaatçılar) olabilmeleri için öğrenmek amacıyla çalışıyorlardı. Bu sırada üretim araçları ve üreticiler, büyük atelyelerde ve yapımevlerinde (manüfaktürlerde) toplanıyor, gerçekten toplumsallaştırılmış üretim araçlarına ve toplumsallaştırılmış üreticilere dönüştüyorlardı. Ama toplumsallaştırılmış üreticilerle üretim araçları ve onların ürünleri, bu değişiklikten sonra hâlâ daha önceki gibi, yani bireylerin üretim araçları ve ürünleri gibi işlem görüyordu. O zamana kadar iş araçlarının sahibi ürünü mal edinmişti, çünkü ürün onun ürünüydü ve başkalarının yardım istinâydi. Şimdiyse iş araçlarının sahibi, ürün artık onun ürünü olmayıp başkalarının ürünü olduğu halde, ürünü kendisine maletmekteydi. Böylelikle, artık toplumsal olarak üretilen ürünleri, üretim araçlarını gerçekten kullananlar ve metâları gerçekten üretkenler değil, kapitalistler mal ediyordu. Üretim araçları ve ürünün kendisi, aslında, toplumsallaşmıştı; ama bireylerin özel ürününü ve bundan dolayı herkesin kendi ürününe sahip olmasını ve pazara götürmesini önart koşan eski mal edinme biçimine bağlı kalınıyordu. Üretim tarzı, ikincinin dayandığı şartı ortadan kaldırmakla birlikte, mal edinmenin bu biçimine bağlı kalıyordu. Yeni üretim tarzına kapitalist karakterini veren bu çelişki, bugünkü toplumsal uzlaşmaz karşılıkların hepsinin çekirdeğini içermektedir. Yeni üretim tarzının bütün önemli üretim alanlarındaki ve bütün imâlâtçı ülkelerdeki üstünlüğü arttığı oranda, bireysel üretim önemsiz bir hâle geldi ve toplumsallaştırılmış üretimle anamalıcı mal edinmenin bağdaşmazlığı o oranda gün ışığına çıktı". *Bk. Mülkiyet, Üretim, Üretim biçimi, Üretim tarzı, Üretim güçleri, Üretim ilişkileri.*

ÜRETİM ETMENLERİ (Os. İstihsal âmil-leri, *Fr. Facteurs de production, Al. Produk-*

tionsfaktoren *İng.* Production factors) Üretimi meydana getiren güçler... Üretimi meydana getiren tek güç, üretici güç *emek*'tir. Ne var ki emekçinin emeğiyle birlikte *anamal* ve *toprak* da üretim etmeni sayılmıştır. Daha sonra bunlara bir dördüncü etmen, *girişim* (Teşebbüs) etmeni de eklendi. Bunun, girişimin anamaldan ayrılmasıyla bir zorunluk olduğunu ilerisürerler. Daha açık bir deyişle eskiden girişimci olabilmek için aynı zamanda *anamal* sahibi (Anamalcı) olmak gerekirdi, çağdaş anamalcı düzende ise *anamal* sahibi olmadan girişimci olunabilir. Kimi yazarlar da *emek* etmenini yalnız bırakmayı göze alamadıklarından, *emek* etmeninin yanına *doğa* etmenini katarak bu ikisine *temel etmenler* derler ve *anamalla* girişimi safdışı bırakırlar, ama hemen bu temel etmenlerle yapılacak üretimin düşük verimli olacağını da eklerler. Demek istedikleri şudur: Emekle *doğa* temel etmenlerdir, ama üretimin verimli olabilmesi için *anamalla* girişim etmenlerinin de işe karışması gerekir. Bu sav, bir bakıma ve *anamalcılık* açısından yanlış da sayılamaz. Çünkü *anamalcı* üretim düzeninde *emek*, üretim araçlarından yoksun bırakıldığından, tek başına değer yaratamaz. "Emek, her türlü servetin kaynağı değildir. *Doğa* da, *emek* kadar, gerçek servet olduğu kuşkusuz bulunan kullanma değerlerinin kaynağıdır. Kaldı ki emeğin bizzat kendisi de doğal gücün, insanın emekgücünün dileğelişinden başka bir şey değildir. Ancak insan, tüm *emek* araçları ve nesnelere ilk kaynağı olan *doğaya* karşı onun sahibi gibi davrandığı ölçüdedir ki, *doğaya* karşı kendi mülkiyetindeki bir eşya gibi davrandığı ölçüdedir ki insanın emeği kullanma değerlerinin ve dolayısıyla servetin kaynağı olur". *Bk.* Emek, Anamal, Toprak, Girişimci, Girişim, Üretim.

ÜRETİM ETMENLERİ DEVİNGENLİĞİ (Os. İstihsal âmilleri harekâtı, *Fr.* Mobilité des facteurs de production, *Al.* Faktormobilität, *İng.* Factor mobility) Üretim etmenlerinin akıcılığı... Anamalcı ekonomide üretim etmenlerinin nerede daha çok fiyat bulurlarsa oraya yönelecekleri (akacakları) kabul edilir. Ne var ki bu akıcılık, üretim etmenleri arasında farklıdır. Örneğin *anamal* kurduğu tesisleri bir anda bozup daha kârlı bir alana kısa dönemde geçemez. *Emek* etmeni, *anamal* etmenine göre daha akıcıdır. Ama en akıcı toprak faktörüdür, daha çok kazanç sağlıyorsa buğday yerine örneğin arpa ekilebilir. *Bk.* Üretim etmenleri.

ÜRETİM ETMENLERİ PAYLARI (Os. İstihsal âmilleri hisseleri, *Fr.* Rémunération des facteurs de production, *Al.* Faktor anteil, *İng.* Factor shares) Emeğe ücret, toprağa rant, *anamalla* fâiz ve girişime kâr adıyla dağıtılan artık-değer... *Bk.* Ücret, Rant, Kâr, Fâiz, Artık-değer, Üretim etmenleri.

ÜRETİM ETMENLERİ PAZARI (Os. İstihsal âmilleri piyasası, *Fr.* Marché des facteurs de production, *Al.* Faktormarkt, *İng.* Factor market) Emek, *anamal*, toprak ve girişimin fiyatlarının saptandığı piyasa... *Mal piyasası* deyimini karşılığında kullanılır. Mallar gibi etmenler de bir piyasada değerlendirilir, eşdeyişle fiyat bulur. *Bk.* Pazar, Üretim etmenleri.

ÜRETİM ETMENLERİ TAHSİSİ (Os. İstihsal âmilleri tahsisi, *Fr.* Allocation des facteurs de production, *Al.* Faktorzuteilung, *İng.* Allocation of factors) Marjinal-kârlılığa göre üretime hangi faktörlerin ne ölçüde katılması gerektiği... Marjinalci ekonomi deyimidir. Örneğin en fazla kâr elde etmek için şu kadar *anamalla* kaç işçi tahsisi gerekir? Ya da başka bir deyişle bir *emek* birimi ya da bir sermaye birimi bir üretim dalından başka bir üretim dalına kaydırılırsa kâr artar mı, ya da azalır mı? Üretim etmenleri tahsisi sorunu, bu soruları karşılamaya çalışır. *Bk.* Üretim etmenleri, Marjinalcilik.

ÜRETİM FAKTÖRLERİ *Bk.* Üretim etmenleri.

ÜRETİM FİYATI (Os. İstihsal fiyatı, *Fr.* Prix de production) Üretim harcamalarına ortalama kârın eklenmesiyle meydana çıkan fiyat... Üretim için gerekli harcamaların toplamını dilegetiren *mâlîyet fiyatı* (Kazançsız eder deyimiyile özleştirilmişse de kullanılmamaktadır)yla *satış fiyatı* (Ki buna *pazar fiyatı* ya da *piyasa fiyatı* da denir)'ndan titizlikle ayırdedilmelidir. Çünkü *ortalama kâr*, bir işletmedeki üreticilerin değil, tüm üreticilerin ortaya koyduğu bir değer (bir artık-değer)'dir. Üretim fiyatı, *mâlîyet fiyatına* bu ortalama kârın eklenmesiyle gerçekleşir. Anamalcı düzende mal fiyatları, *üretim fiyatı*yla belirlenir. Bir malın üretim fiyatı, önceki malın üretim fiyatından daha yüksek ya da daha düşük olabilir. Ama son çözümlemede üretim fiyatlarının toplamı, tüm malların değerlerinin toplamına eşittir. *Bk.* Mâlîyet fiyatı, Pazar fiyatı, Ortalama kâr, Kâr, Fiyat, Artık-değer.

ÜRETİM FONKSİYONU *Bk.* Üretim işlevi.

ÜRETİM GÜÇLERİ (Os. İstihsal kuvvetleri, *Fr.* Forces de production, Forces productives;

ÜRETİM GÜÇLERİYLE ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN UYGUNLUĞU YASASI

Al. Produktionskraften, İng. Forces of production, Production forces, Productive forces) Üretim araçlarıyla onları kullanacak olan insan ve bilgisi... *Üretici güçler* (Os. Müstahsil kuvvetler, Fr. Forces productives) ya da *toplumsal üretici güçler* (Os. İctimâî müstahsil kuvvetler, Fr. Forces productives sociales) de denir. Bununla beraber *üretici güçler* deyimini sadece *insan'a* özgü kılan tanımlar da vardır (Örneğin *Bk. Materyalist Felsefe Sözlüğü*, Aziz Çalışlar çevirisi, Sosyal Yayınlar 1972, s. 484. Şöyle tanımlanıyor: *Üretim usullerine, üretim tecrübesine ve iş itiyatlarına sahip bulunanlar. Üretici güçler, insanların, maddî zenginlik üretmek için kullanılan objeler ile tabii kuvvetleri karşısında aldıkları tavı ifade eder*). Jean Baby, *Principes Fondamentaux d'Économie Politique* adlı yapıtında şöyle der: "Üretim güçleri ya da toplumun üretici güçleri deyiminden ne anlamalıyız? İlk maddî servetlerin üretimine yarayan üretim araçları; âletler, avadanlıklar, makineler, hammaddeler, fabrikalar, binâlar vb. sonra da bu üretim güçlerini kullanan insanlar. Üretim güçlerine bir de üretimi yapanların bilinci demek olan ansal ögeyi eklemek gerekir. Gerçekten de üretim yapabilmek için teknik bilgilere, üretim deneyine ve iş alışkanlıklarına gerek vardır. Bu ansal öge de toplumun üretici güçlerindedir. Demek oluyor ki üretim güçleri; üretim araçlarını, insanları ve üretim deneyini kapsar" (*Bk. İbid, Giriş, B. üretim tarzı bölümü*). "Üretim güçleri, üretimin, üretim tarzının bir yüzüdür. Üretimin, üretim tarzının bir yüzüdür. Üretimin, üretim tarzının öteki yüzü, insanların üretim süreci içinde birbirleriyle olan ilişkileri, insanlar arasındaki *üretim ilişkileri*'dir". En önemli ya da temel üretim gücü, kuşkusuz, insanlardır. Çünkü onlar olmayınca, üretimi araçları hiçbir işe yaramazlar. Ama insan, belli bir üretim aracına bağlı değildir. Taştan, sopadan saban ve traktöre kadar çeşitli üretim araçlarını birbirinin yerine koyarak üretimi gerçekleştirmiştir. Üretim toplumsal bir olgu olduğuna göre (*Bk. Üretim*) ana üretim gücü olan insanlar arasındaki ilişkiler de, eşdeyle üretim ilişkileri de büyük çapta değer kazanır. "Maddî servetleri üretmek için işledikleri doğayla savaşımalarında insanlar, *bir başlarına* (*Fr. Isolés*) ve *birbirlerinden ayrılmış* (*Fr. Détachés*) bireyler değildir, ortaklaşa kümeler halinde birleşerek üretebilirler. Bundan ötürü üretim, hangi koşullar içinde olursa olsun, daima toplumsal bir üretimdir". Bir toplumun üretim güçlerinin ne ölçüde gelişmiş olduğu, en açık biçimde, işbölümünün ula-

şığı gelişme düzeyinden anlaşılır. Her yeni üretim gücü, örneğin yeni toprakların üretime açılması gibi sadece nicelik bakımından bir artışı sözkonusu olmamak koşuluyla, işbölümünü biraz daha geliştirir... Bu işbölümü ve işbirliği biçiminin bizzat kendisi de bir üretim gücüdür. Dahası, insanların kullanabildikleri üretim güçlerinin toplamı, toplumun irasını (karakterini) belirler. Demek ki insanlık tarihi, her zaman, üretim ve değişimin (mübâdelenin) tarihiyle bir arada incelenmeli ve açıklanmalıdır. Sürekli olarak sayıları ve bununla orantılı gereksinimleri artan insanların yapabilecekleri tek şey, sürekli olarak üretimi geliştirmektir. Üretimin gelişmesi nesnel bir zorunluk, bir toplum yasasıdır. İnsanlar, üretimlerini geliştirmeden yaşayamazlar. Üretimsel gelişme sürecindeyse ilk gelişen *üretim güçleri*, bunların içinde de en hızlı gelişen *üretim araçları*'dır. Daha az çalışmayla daha çok verim elde edebilmek için insanlar sürekli olarak üretim araçlarını geliştirirler, sürekli olarak daha yetkinlerini meydana koyarlar. *Üretim ilişkileri*'yse bu hızlı gelişmeye hiçbir zaman ayak uyduramaz, köhner, kokuşur ve dev adımlarıyla ilerleyen üretim güçlerinin ayaklarına takılarak onları kösteklemeye başlar. İşte dönüşüm bu yüzden zorunlu olur ve ilerlemiş üretim güçleri köhnemiş üretim ilişkilerini yıkıp devirerek kendilerine uygun yeni üretim ilişkileri oluştururlar. Tarihsel süreçteki tüm toplumların başına gelen budur. *Bk. Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Üretim tarzı, Üretim araçları, Üretim, Ekonomik gelişme yasası.*

ÜRETİM GÜÇLERİYLE ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN UYGUNLUĞU YASASI *Bk. Ekonomik gelişme yasası, Üretim güçleri, Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Üretim tarzı, Üretim araçları.*

ÜRETİM İLİŞKİLERİ (*Os. İstihsal münâsebetleri, Fr. Relations de production, Rapports de production; Al. Produktionsverhältnisse, İng. Relations of production*) Üretim sürecinde insanlar arasında kurulan ilişkilerin tümü... *Ekonomik ilişkiler* (*Os. İktisâdî münâsebetler, Fr. Rapports économiques*) de denir. "Üretim, ilişkilerin varlığım şartkoşar. Bu ilişkilerin biçimini belirleyen de gene üretimdir". Üretim ilişkileri, insan bilincinden ve isteklerinden bağımsız, nesnel ilişkilerdir. Bir toplumun üretim biçimi, birbirinden ayrılmaz ama birbiriyle çelişkiye de düşebilen, üretim ilişkileriyle üretim güçlerinden oluşur, "üretim biçiminin bir yüzü üretim güçleriye, öbür

yüzü de üretim ilişkileridir". Bu temel üretimsel ilişkiler, tüm öteki ilişkileri de belirleyerek kendilerine uydururlar. "İnsanlar, yapmakta oldukları toplumsal üretimde, belli ve kaçınılmaz ilişkilere girerler. Bu üretim ilişkileri, özdeksel üretim güçlerinin belli bir aşamasına uygun düşer. Üretim ilişkileri, toplumun ekonomik yapısını oluşturur. Hukuksal ve siyasal tüm üstyapı kuruluşları bu temelin üstünde yükselir. Özdeksel yaşamın üretiliş biçimi toplumsal, siyasal ve tinsel yaşam süreçlerinin genel niteliğini belirler. İnsanların yaşamlarını belirleyen bilinçleri değil, tersine, bilinçlerini belirleyen yaşamlarıdır. Üretim ilişkileri, hukuksal dilde *mülkiyet ilişkileri* adını alır. Gelişmesinin belli bir aşamasında toplumun üretim güçleri, o zamana kadar içinde işledikleri üretim ilişkileriyle (ya da hukuksal dille söylersek, mülkiyet ilişkileriyle) çatışmaya başlar. O zaman üretim ya da mülkiyet ilişkileri, üretim güçlerinin geliştirici destekleyicisi olmaktan çıkıp engelleyici köstekleyicisi olur. Bu halde, toplumsal dönüşüm kaçınılmazdır. Ekonomik temelin değişmesiyle üstyapı kurumları da değişmeye başlar". Mülkiyet ilişkilerinden başka bir şey olmayan üretim ilişkileri, toplumun; üstünde hukuksal, siyasal, dinsel, ideolojik vb. üstyapısının oluştuğu, ekonomik altyapıyı oluşturur. "İnsanlar, üretim sürecinde, sadece doğayla ilişki kurmazlar, birbirleriyle de ilişkiler kurarlar. Üretim, ancak, belli bir biçimde birlikte çalışmak ve etkinliklerini karşılıklı olarak değiştirmek yoluyla yapılır. Doğayla olan ilişki, eşdeyişle üretim, bu toplumsal ilişkiler içinde gerçekleşir. İnsanların toplumsal ilişkileri, doğal olarak, üretim araçlarının niteliğine bağlıdır. Nasıl yeni bir silâhın keşfiyle bir ordunun örgütlenişi değişirse yeni bir üretim aracının ortaya çıkışıyla da öylece toplumun örgütlenişi, eşdeyişle üretim ilişkileri değişir. İnsanların üretim yaparken giriştikleri toplumsal üretim ilişkileri; özdeksel üretim araçlarının, üretim güçlerinin değişmesine uygun olarak değişir ve gelişir. Bu demektir ki, toplum değişir ve gelişir. İlkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum ve anamalcı toplum böylesine birer üretim ilişkileri bütünüleridir ve her biri insanlık tarihinin ayrı bir gelişme aşamasını dilegetirir. Anamal (sermaye) da bir toplumsal üretim ilişkisidir. Anamalı oluşturan çalışma araçları, hammaddeler belli toplumsal koşullar altında ve belli toplumsal ilişkiler altında ve belli toplumsal ilişkiler içinde kullanılmaktadır". Üretim ilişkilerinin üretim güçlerine uygun düşmesi gerektiği, yoksa toplumsal dönüşmenin kaçınıl-

maz olacağı yolundaki toplumsal ve nesnel yasa, tüm insanlık tarihinin içyüzünü ve gelişme nedenini açıklamıştır. Bu yasaya göre, herhangi bir üretim biçiminde bulunan bir toplumun gelişebilmesi için üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin birbirlerine uygun düşmeleri zorunludur. Zamanla bu uygunluk bozulur ve üretim ilişkileri mevcut durumlarını muhafazaya çalışırken üretim güçleri gittikçe gelişerek onlarla çelişmeye başlar. Üretim güçleri gelişerek değişmekle üretim ilişkilerini de zorunlu olarak değiştirirler. Üretim ilişkilerinin üretim güçleriyle çelişkili bağlantısında, devrimci öge üretim güçleridir. Önce onlar değişir. Üretim ilişkileri, onların değişimine ayak uydurmak zorundadır. Çünkü üretim güçleriyle üretim ilişkileri, her zaman, çözülmez bir birlik içinde varolmuş ve gelişmişlerdir. Çelişkilerinin aşılması ve bu birliğin yeniden kurulması gerekir. Bu birlik olmazsa, toplum da olmaz, "toplumun anatomisi, ekonomisiyle başlar". "Üretimin toplumsal biçimi ne olursa olsun üretim ilişkileriyle üretim güçleri her zaman için bu biçimin öğeleri (unsurları) olarak yerlerini korurlar. Ne var ki birbirlerinden ayırdıkları durumlarda, bu öğelerden herhangi biri, tek başına, ancak potansiyel olarak böyledir. Üretimin sürdürülebilmesi için bu öğelerin birleşmeleri gerekir. Bu birliğin sağlandığı her özel biçim, toplum yapısındaki değişik ekonomik çağları birbirinden ayırır". Tarihsel süreçte, beş temel *üretim ilişkisi tipi* gerçekleşmiştir: İlkel komünal üretim ilişkisi, köleci üretim ilişkisi, feodal üretim ilişkisi, anamalcı üretim ilişkisi, toplumcu üretim ilişkisi. *Bk.* Üretim güçleri, Üretim biçimi, Üretim araçları, Ekonomik gelişme yasası.

ÜRETİMİN BÜYÜME ORANI (*Os.* İstihsalin tevessü nisbeti, *Fr.* Taux de croissance de production) Bir ülke üretiminin artma oranı... Örneğin 100 ton buğday üretilen bir ülkede buğday üretimi 103 tona çıkarılmışsa üretimin büyüme oranı yüzde 3'tür. Plâncılar, ülkenin durumuna göre bu büyüme oranının ne kadar olması gerektiğini önceden saptarlar. Ne var ki bunun hesabı bir hayli güç ve karışıktr. Çünkü üretkenliği sadece üretime göre hesaplamak doğru sonuçlar vermez. Üretimin büyümesi, bir ülkenin nüfus artışıyla işsiz sayısının artışına yakından bağlıdır. Örneğin bir ülkenin nüfusu, üretiminden daha çok artıyorsa üretim artmıyor, tersine, azalıyor demektir. Şöyle bir örnek bu durumu daha iyi açıklar: Bir ülkede üretimin yüzde 3 oranında büyüdüğünü, nüfusun da yüzde 1

ÜRETİM İŞLEVİ

oranında arttığını, nüfusun yüzde 20'sinin işsiz bulunduğunu ve bu işsizliğin giderilmesi için de 10 yıllık bir zaman gerektiğini varsayalım. Bu ülkenin üretiminin büyüme oranı en az $3 \times 1 \times 20 : 10 = 6$ olmalıdır. *Bk. Kalkınma.*

ÜRETİM İŞLEVİ (*Os. İstihsal uf'ülesi, Fr. Fonction de production, Al. Produktionsfunktion, İng. Production function*) Üretim etmenlerinin katılma oranlarıyla üretimin niceliği arasındaki ilişki... Klâsik anlayışa göre üretimin dört etmeni vardır: Emek, anamal, top rak ve girişim. Bir üretimin niceliğini (mik târını) ya da oylumunu (hacmini) bu etmenlerin katılma oranları belirler. Demek isterler ki: Şu kadar emek, şu kadar anamal ve şu kadar hammaddeyle şu kadar mal üretilir. *Bk. Üretim etmenleri.*

ÜRETİM KARTELLERİ (*Os. İstihsal kartel leri, Fr. Cartels de production*) Üretimi sınır lamak amacıyla meydana getirilen karteller... Bir kartel biçimidir. Üretim ve dolayısıyla stürüm, aranımı güçlüklerle karşılık veren bir çizgide tutulursa satış fiyatı ve dolayısıyla kâr yükselir. Bu tür karteller üretimi sınır la-dıkları gibi piyasayı da paylaşırlar ve böylelikle her pazarda belli bir mal niceliği bulundurulur. Bu yüzden bu kartellere *pazar kartelleri* adı da verilir. *Bk. Kartel.*

ÜRETİM KATSAYISI (*Os. İstihsal emsâli, Fr. Coefficient de production*) Bir birim ürünü yapan etmenin niceliği... Örneğin bir şişe fabrikasında on işçinin günde 30 şişe yaptığını varsayalım. Bir işçinin *üretim katsayısı* 3'tür. *Katsayı* (*Os. Emsâl, Fr. Coefficient*) de yimi, matematikte, cebir formüllerinde bir har fin önüne konan sayıyı dilegetirir. Böylelikle o harfin temsil ettiği terimin kaç katının alınacağını bildirir. Ekonomide, özellikle kredi lerin yatırılan paraya niceliksel etkilerini dile getirmek için *çoğaltan* ya da *çarpan* (*Os. Madrubu fih, Fr. Multiplicateur*) de yimi yeğ lenmektedir. Örneğin, gelirle yatırım arasında Keynes'in bulunduğu belli orana *Keynes çarpanı* denir. Çarpan, bir çarpma işleminde çarpıla nın kaç kez tekrarlanacağını gösteren sayıdır. Keynes'e göre yatırımlar, ulusal geliri bu kat sayı oranında etkiler. Eşdeyişle ulusal gelir, yatırımların bu çarpanla çarpımı kadar artar. Keynes, çarpanı saptamak için, marjinal tük etim eğiliminin bilinmesini şartkoşar. Örne ğin marjinal tüketim eğilimi $2/3$ ise -yani bi reyler kazandıkları her 300 liranın 100 liras ını biriktirip 200 lirasını harcıyorlarsa- bu katsayı, eşdeyişle Keynes çarpanı 3'tür. Bu

halde 500 liralık bir yatırım $500 \times 3 = 1500$ liralık bir ulusal gelir artışı sağlayacaktır. Keynes çarpanına *çoğaltan* da denir. *Bk. Key nesçilik, Yatırım, Ulusal gelir.*

ÜRETİM KOOPERATİFLERİ (*Os. İstihsal kooperatifleri, Fr. Sociétés coopératives de production, Al. Produktionsgenossenschaften, İng. Cooperative society for production*) Üyelerinin üretimlerini değerlendirmek için kurulan kooperatifler... Üreticileri araçlardan kurtar mak ve doğrudan doğruya tüketicilerle ilişki ye sokmak için kurulurlar. *Bk. Kooperatif.*

ÜRETİM KREDİSİ (*Os. İstihsal kredisi, Fr. Crédit a la production*) Üretime harcanmak için verilen borç... Tüketime harcanmak için verilen borca da *tüketim kredisi* (*Os. İstihlâk kredisi, Fr. Crédit a la consommation*) denir. Tüketim kredisi düpedüz tefeciliktir ve en belli örnekleri de taksitli mal satışlarıdır. *Bk. Kredi, Tefecilik.*

ÜRETİM MALI (*Os. İstihsal metâi, Fr. Marchandise de production*) Başka malları üretmek için üretilen mal... Tüketmek için üretilen mala da *tüketim malı* (*Os. İstihlâk metâi, Fr. Marchandise de consommation*) denir. Her ikisi de görelî deyimlerdir. Bir mal kullanılma biçimine göre üretim ya da tük etim malı olabilir. Örneğin aydınlatma aracı olarak kullanılan elektrik tüketim malı, bir makineyi işletmek için kullanılan elektrik üre tim malıdır. *Bk. Mal, Üretim, Tüketim.*

ÜRETİM MÂLİYETİ (*Os. İstihsal mâliyeti, Fr. Coûts des produits, Al. Produktkosten, İng. Product costs*) Mal üretmek için harca nan paraların toplamı... Buna *mâliyet fiyatı* da denir. "Ücret, stürüm (arz) ve aranım (talep) arasındaki ilişkiye göre, emekgücü alıcıları, yani kapitalistlerle emekgücü satıcıları, yani emekçiler arasındaki rekabetin aldığı biçime göre yükselip düşecektir. Ücretteki dal galanmalar, malların fiyatlarındaki dalgalan malara uygun düşer. Ama bu dalgalanmalar ın çerçevesi içinde emeğin fiyatı üretim mâ liyetiyle, o malın üretimi için harcanan emek gücünün üretimi için gerekli emek zamanıy la belirlenir. O halde emekgücü malın üre tim mâliyeti nedir? Bu mâliyet, emekçiyi emekçi olarak muhafaza etmek ve emekçiyi emekçi durumuna getirmek için gerekli parasal harcamalardır. Bundan ötürü herhangi bir işin gerektirdiği eğitim süresi ne kadar kısa olursa emekçinin üretim mâliyeti de o kadar az, emeğin fiyatı (eşdeyişle, ücret) da o kadar düşük olur. Çıraklık döneminin hemen

hiç gerekli olmadığı, emekçinin kaba özdeksel varlığının yeterli olduğu sanayi dallarında, emekçinin üretimi için gerekli harcamalar hemen hemen sadece kendisini yaşatmak ve çalışabilir durumda tutmak için zorunlu yiyecek ve içecek harcamalarından ibarettir. Bunun içindir ki emeğin fiyatı, zorunlu geçim araçlarının fiyatıyla belirlenir". *Bk. Mâliyet, Mâliyet fiyatı.*

ÜRETİM SÜRECİ (*Os. İstihsal vefresi, Fr. Processus de production, Al. Produktionsprozess, İng. Proces of production*) Üretimin gerçekleşmesi için gereken evrelerin tümü... Üretim bir anda gerçekleşmez; çeşitli evrelerde adım adım oluşan bir süreçtir. Bir başka açıdan da üretim, bizzat bir süreçtir, çünkü kesintisizdir, insanın yaşayabilmesi için sürüp gitmesi gereklidir. *Üretim süreci* insanla doğa arasında sürekli bir ilişkidir, bir açıdan da toplumsal bir süreç olmakla insanla insan arasında sürekli bir ilişkidir. *Bk. Üretim.*

ÜRETİM TARZI (*Os. İstihsal tarzı, Fr. Mode de production, Al. Produktionsweise, İng. Mode of production*) Toplumun tarihsel olarak oluşturduğu ve geliştirdiği üretme ve dolayısıyla yaşama yöntemlerinden her biri... *Üretim biçimi* deyimıyla anlamdaş olarak kullanılıyorsa da her iki terim arasında, küçük de olsa, bir anlam ayrılığı vardır (*Bk. Üretim biçimi*). "İnsanların yaşama araçlarını *üretim biçim*'leri, daha önce hazır buldukları ve yeniden üretmek zorunda kaldıkları *yaşama koşulları*'na bağlıdır. *Üretim tarzı*'nı sadece bireylerin fizik varlığının yeniden üretilmesi olarak görmemek gerekir. Bu *üretim tarzı*, daha çok, bu bireylerin etkinliklerinin belli bir *yöntem*'dir, yaşamlarını dilegetirilerinin belli bir *yöntem*'dir, belli bir *yaşama yöntemi*'dir. İnsanların yaşamlarını dilegetirme biçimleri (üslûpları) onların ne olduklarını kesinlikle gösterir. Demek ki insanların şöyle ya da böyle olmaları, üretim yöntemlerinin şöyle ya da böyle olmasına tıpatıp uyar, ürettikleri şeye uyduğu gibi bu şeyi üretiş *biçimleri*'ne de uyar. Öyleyse insanların ne oldukları, onların üretimlerinin özdeksel koşullarına bağlıdır". *Bk. Üretim biçimi.*

ÜRETİM TEKNİĞİ (*Os. İstihsal fenni, Fr. Technique de production*) Kullanma değeri üretebilmek için gerekli yöntemler... Üretimi gerçekleştirmek için belli yöntemlerin kullanılmasını gerekir. Her kullanma değeri için ayrı bir teknik vardır; kundura başka bir teknikle yapılır, kumaş daha başka bir teknikle dokunur. Bundan ötürü, *teknik* deyiminden çok,

teknikler deyimini kullanılır. Üretim teknikleri, üretim güçlerinin önemli bir bölümüdür. İnsan, tekniklerini geliştirmekle üretimini de geliştirmiştir. Demek ki, üretim ilişkilerinin üretim güçlerine uyması zorunluğu yasasının işleyişinde, üretim tekniklerinin önemli bir rolü vardır. Bu yüzden teknik, insanlığın doğaya egemenliğinin ölçütüdür. İnsan, emekgücüyü, üretim araçlarını belli bir tekniğe göre kullanır. Demek ki teknik, insanın üretim gücünün üç bölümünden biridir. *Bk. Teknik, Makine.*

ÜRETİM VERGİLERİ (*Os. İstihsal vergileri, Fr. Impôts de production*) Üretimden devlete alınan vergiler... Tüketimden alınan vergilere de *tüketim vergileri* (*Os. İstihlak vergileri, Fr. Impôts de consommation*) denir. Anamalcı üretim düzeninde üretim vergileri genellikle gelir vergileri, satış vergileri, muamele vergileri, gider vergileri biçimindedir. *Bk. Vergi.*

ÜRETİM YASASI (*Os. İstihsal kanunu, Fr. Loi de production*) Üretim ilişkilerinin, üretim güçlerine uygunluğu yasası... *Bk. Ekonomik gelişme yasası, Üretim güçleri, Üretim ilişkileri, Üretim biçimi, Üretim araçları.*

ÜRETKEN (*Os. Semeredâr, Münbit, Mahsul-dâr, Mütemetti; Fr. Productif*) Verimli... *Üretici* deyimiyile anlamdaş olarak da kullanılmaktadır. Oysa bu iki deyim arasında anlam ayrılığı vardır. >

ÜRETKENLİK (*Os. Müsmiriyet, Mahsuldarlık; Fr. Productivité*) Verimlilik... *Emeğin üretkenliği* (*Os. Müsmiriyeti sây, Fr. Productivité du travail, Al. Arbeitsproduktivitaet, İng. Productivity of labour*), emeğin yararlılık düzeyini dilegetirir. "Emeğin üretkenliği; emekçilerin becerilerinin ortalaması, bilimsel gelişme düzeyi ve uygulanabilirliği, üretimin toplumsal düzenleniş biçimi, üretim araçlarının özellikleri ve yetkinlikleriyle doğal ilişkiler tarafından belirlenir". Her yeni sosyo-ekonomik oluşum emeğin üretkenliğini arttırarak kendinden önceki sosyo-ekonomik oluşumları ortadan kaldırır. Toplumsal emekten yapılan her azalma emeğin üretkenliğini arttırır. Buna karşı emeğin üretkenliği arttıkça malın değeri düşer. Çünkü bir mal birikimini üretmek için daha az emek harcanır, daha az emek süresi yeter. Demek ki emeğin üretkenliğinin artmasıyla ya aynı çalışma süresinde daha çok değer, ya da daha az çalışma süresinde aynı değer üretilir. *Bk. Artık-değer.*

ÜRETKEN SINIFLAR

ÜRETKEN SINIFLAR (Os. Sunufu müsmire, Fr. Classes productives) Değer yaratan sınıflar... Değer yaratmayan sınıfları dilegetiren *üretken olmayan sınıflar* (Os. Sunufu gayrı müsmire, Fr. Classes non-productives) deyimini karşılığında kullanılır. Deyim, üretim alanında emek harcayan çeşitli sınıfları kapsar. Çiftçi sınıfı ve işçi sınıfı, *üretken sınıf* adı altında toplanır. Zanaatkarlar ve üretim alanında çalışan kafa işçileri de, sınıf niteliği taşımamakla birlikte, bu deyim kapsamında içindedir. Bk. Sınıf.

ÜRÜN (Os. Mahsûl, Fr. Produit, Al. Produkt, İng. Product) Üretimle elde edilen kullanma değeri... Üretimle elde edilen değiştirme değerini dilegetiren *mal* deyimini karşılığında kullanılır. Eşdeyişle üreticilerin bizzat tüketmek için ürettiklerine *ürün*, satmak için ürettiklerine *mal* denir. Bir ürünün mal olabilmesi için belli tarihsel koşullar gereklidir. Diyalektik ekonomi dilinde *mal* ve *metâ* deyimleri arasında da bir ayırım yapılır; kullanma değeri elde etmek için üretilene *mal*, para elde etmek için üretilene *metâ* denir. Anamalcı üretim öncesinde, tüccâr sınıfının doğmasıyla başlayan tecimsel alışverişler dışında, pazar için üretilen mallar da gene bir kullanma değeri elde etme amacını taşıyorlardı. Köylü yumurta, yağ, tahıl gibi mallarını pazara götürüp satıyordu, ama dileği değiştirme değeri (eşdeyişle, para) elde etmek değil; kazandığı parayla satın alacağıız gaz, tuz, kumaş gibi kullanma değerleri elde etmekte. Köylüsü böyle olduğu gibi feodal senyörü de böyleydi. Senyörler topraklarının mallarını satarak elde ettikleri parayla incik böncük, süslü giysiler vb. gibi kullanma değerleri satın alıyorlardı. Amaçları, para kazanmak değil, yaşamaktı, "bir zamanlar üretimin amacı yaşamaktı, ama sonra yaşamının amacı üretim oldu". İşte bu evrede, eşdeyişle anamalcı üretim düzeni evresinde mallar *metâ* laştı ve *mal-para-mal* dolaşımından çıkıp *para-mal-para* dolaşımına girdi. Bu anlamda, anamalcı üretim düzeni sürecinde yaşayan pek çok köylülerin de pazarda sattıkları *metâ* (Fr. Marchandise, Al. Ware) değil, *mal* (Fr. Bien, Al. Vermögen)'dir. Çünkü sattıkları şeyler karşısında aldıkları parayla kullanımı değerleri satın alarak alışveriş sürecinden çıkarlar (Satın almak için satmak). Oysa anamalcıların sattıkları *mal* değil, *metâ*'dir. Çünkü sattıklarının karşılığında kazandıkları parayla gene üretip para kazanırlar ve o parayla da üretip daha çok para kazanırlar (Satmak için satın almak), böylelikle de alışveriş sürecinden hiç çıkmazlar ve dai-

ma bu sürecin içinde kalırlar. Ürün, insan emeğinin gerçekleştirdiği bir üretimin sonucudur. Yabancı ağaçlarda kendiliğinden oluşan meyveler ekonomi dilinde ürün değildirler. Şu da unutulmalıdır ki, ürünün kullanma değeri üreticisinin, mal ve metân kullanma değeri başkalarınınındır. "Satın alınan süt nasıl ineekten ayrılıyorsa, satın alınan emekgücü de öylece emekçiden ayrılır". Toplumcu üretim düzeninde mal ya da metâ yoktur, ürün vardır. Çünkü toplumca ve toplum için üretilir. Bundan ötürü de sosyalist düzende ulusal gelirin bölümleri, *kendisi için ürün* (Fr. Produit pour soi) ve *toplum için ürün* (Fr. Produit pour la société) deyimleriyle dilegetirilir. Bu kavramlar, *zorunlu ürün* (Fr. Produit nécessaire) ve *artık-ürün* (Fr. Surproduit) kavramlarına uygun düşer. Kendisi için ürün, üreticilerin ve ailelerinin gereksinimlerine ayrılır. Toplum için ürünse kamu hizmetlerini karşılamak ve üretim güçlerini geliştirmek için kullanılır. Her iki bölüm de toplumun gereksinimlerini karşılar. Yiyecek, içecek, giyecek vb. gibi hastane, okul, müze vb. da toplumsal gereksinimlerdir. Yeniden üretim süreci içinde *zorunlu ürün* ve *artık-ürün* kavramları, toplumun sürekli artan özdeksel ve tinsel gereksinimlerini karşılamak amacıyla güden bir *genişletilmiş yeniden üretim*'i gerçekleştirir. Bk. Mal, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Yeniden üretim, Üretim.

ÜRÜN DEVŞİRİMİ (Os. Hasat, Fr. Récolte) Derlenen ürünün tümü... Örneğin *buğday rekoltesi* deyimini, toplam buğday ürününü dilegetirir.

ÜRÜN FAZLASI (Os. Fazlai mahsûl, Fr. Surproduit, Al. Mehrprodukt) Tüketime yetenden çok üretilen ürün... *Artık-ürün*, *üretim artığı* ve *ekonomik fazla* deyimleriyle de dilegetirilir. Anamalcı düzende bunalmılara neden olan *coküretim* (Os. Fazlai istihsal, Fr. Surproduction) deyimine karıştırılmamalıdır. Toplumcu ekonomi dilinde *toplumsal ürünün üreticilerin gereksinimlerini aşan bölümü* olarak tanımlanır. Toplumsal işbölümünün gerçekleşmesi ve toplumun sınıflara bölünmesi *ekonomik fazla* nedeniyedir. Bu anlayışa göre sürekli bir ürün fazlası sağladığı zaman toplumun bir bölümü öteki bölümünün sırtından geçinmeye başlar. "İlkel koşullarda köle yoktur. İki elin ancak bir kişiyi doyurabilecek kadar üretim yaptığı ve daha çoğunu sağlamadığı bir devirde kölelik ekonomik temellerden yoksundur. Kölelik, birikmiş emek ürün-

leri saklanmaya başlanmakla doğar" (Mali-novskij, *Freedom and Civilisation*, s. 301). Ernest Mandel bu konuda şöyle der: "Toplumsal ürün fazlasının birikimini ve yoğunlaşmasını sağlamanın dışında bu yeni egemen sınıflar, toplumsal bakımdan gerekli ve ileri-ki diğer fonksiyonları da yerine getirdiler. Sanatlar gelişti ve yeni senyörler için lüks eşya yapımı başladı. Birikim sayesinde toplumsal bir ürün fazlasının farklılaşması sağlandı. Bu da üretimin farklılaşmasına yol açtı. Öte yandan tarımsal üretim güçlerinin devamını ve gelişmesini sağlayan tekniklerin, bilgilerin birikmesini imkân verdiler" (Mandel, *Ekonomi Elkitabı*, İstanbul 1970, çev. Orhan Suda, c. I, s. 36). Gordon Childe de şöyle demektedir: "Tek bir ailenin kendi üretim ihtiyacının dışında elde ettiği ürün fazlası son derece geri bir tarım ekonomisinde öylesine yetersizdi ki her mevsim danaların büyük bir kısmını yemek gerekiyordu. Böyle bir toplumun yeterli miktarda başka ürünler örneğin tuz ya da maddenler elde etmesi için ailelerin bu ürün fazlalarını bir araya toplamak zorunluğunda kalmıştı. Eski Doğu'da tunç devri uygarlıklarıyla ilgili tarihsel araştırmalar ve Polinezya ile Kuzey Amerika hakkında etnografların ilerisürdükleri kanıtlar başkanlık kurumunun bir temerküz tarzı ve bir Tanrı'ya tapmanın da başka bir temerküz tarzı olduğunu göstermiştir. Gerçek başkan ya da düşsel Tanrı, her ailenin kendi ürün fazlasından bağış ya da kurban olarak verdiklerini esaslı bir ekonomik fazla haline getirebilirdi" (Childe, *Scotland Before the Scots*, s. 48). Tarihsel süreçte ürün fazlasının gerçekleştirilmesi için iki koşul gerekiyordu: Emegün üretkenliğinin gereken düzeye erişmesi, saklamanın öğrenilmesi. İkel komünal düzeyde üretim araçları sınırlıydı, bu yüzden emegün üretkenliği de sınırlıydı. İnsanlar ancak tüketebileceklerini üretebiliyorlar, buna uygun olarak da varlıklarını ancak sürdürebiliyorlardı. Ne var ki saklamasını öğrenmeden de üretim araçlarını geliştiremezlerdi. Tutulan iki balıktan birini yiyip ötekini ertesi güne saklamasını öğrenmek, insanlığın gelişiminde ilk ve en büyük adımdır. Böylelikle insanlar üretim araçlarını geliştirebilmek için gereken boş zamanı da elde etmişlerdir. Bu iki önemli koşulun gerçekleşmesinden sonradır ki insanlar ürün fazlası elde etmeye başladılar. Ne var ki bu artık-ürün onların bir bölümünün köleleşmelerine neden oldu, artık-ürüne sahibolanlar ondan yoksun bulunanlara egemen oldular. Toplum sınıflara bölündü. Bununla beraber, ürün fazlası, toplumsal gelişme için vaz-

geçilmez bir koşuldur. Toplumsal üretim fazlalarını daha da fazlaştırarak geliştirirler. Bundan ötürü ürün fazlası, ilkel komünal toplum dışında, tüm üretim biçimlerinde geçerli bir kavramdır. Bunun karşısında, üreticilerin yaşamları için gerekli olan zorunlu ürün (Os. Mecburî mahsûl, Fr. Produit nécessaire) kavramı yer alır. Bk. Ürün, Artık-ürün.

ÜRÜN MÂLİYETLERİ (Os. Mahsûl mâliyetleri, Fr. Coûts des produits, Al. Produktkosten, İng. Product costs) Hammâde tutarlarıyla bu hammaddeler üstünde çalışan emekçi ücretlerinin toplamı... Buna öz mâliyetler (Fr. Prix coûtant des matériaux et de la main d'oeuvre, Al. Selbstkosten, İng. Prim costs) da deniyor. Bununla beraber bu deyimî mâliyet fiyatı anlamında kullanan yazarlar da var. Kimi ekonomistler de bu terimi; genellikle kirâ, fâiz ve vergi giderlerini dilegetiren dönem mâliyetleri (Fr. Coûts périodiques, Al. Periodenkosten, İng. Period costs) deyiminin karşılığı saymaktadır. Bk. Üretim mâliyeti, Mâliyet, Mâliyet fiyatı.

ÜSTERME (Os. İhâle, Fr., İng. Adjudication, Al. Zuschlag, Lâ. Adjudicatio) Arttırma ve eksiltme yoluyla yapılan alımsatımlarda en çok arttırmanın ya da eksiltmenin önerisini kabul ederek işi ona verme... Bk. Arttırma ve eksiltme.

ÜST HAKKI (Os. Hakkı satih, Fr. Droit de superficie, Al. Überbaurecht, İng. Right to build over another's property, Lâ. Superficies) Başkasının arsasının altında ya da üstünde kullanma hakkı.

ÜSTYAPI (Os. Üstbünye, Fr., İng. Superstructure, Al. Überbau) Altyapıyla belirlenen her türlü bilinçsel etkinlikler... Diyalektik ekonomi dilinde altyapı deyimî karşılığında kullanılır. "İnsanların özdeksel yaşamları bilinçleriyle değil, bilinçleri özdeksel yaşamlarıyla belirlenir". Bundan ötürüdür ki özdeksel yaşam altyapı, bilinçsel yaşamsa üstyapıdır. İnsan bilinci de toplumsal bir üründür. İnsanlar yaşamları için gerekli araçları ürettikleri gibi siyasal, felsefesal, dinsel, hukuksal, ahlâksal vb. düşünce ve kurumları da üretirler. Ama bütün bu üretimlerin temeli maddî üretimdir. İnsanlar önce düşünüp sonra yaşamazlar, önce yaşayıp sonra bu yaşayışlarına uygun düşünceler edinirler ve bu düşüncelere uygun yapılar kurarlar. Örneğin köleci üretim biçimi kölelik ahlâkını, köle dinini ve köleci devlet düzenini üretmiştir. Belli bir biçimde üreten insanlar zorunlu olarak belli bir toplumsal ve siyasal ilişkiler içine girerler. Düşünsel ve top-

lumsal *üstyapı*, belli kişilerin yaşama sürecinden çıkıp gelişir. İnsan düşündüğü gibi yaşayamaz, yaşadığı gibi düşünür. Çiftçi, çiftçi gibi düşündüğü için çiftçi olmuş değildir; çiftçi olduğu için çiftçi gibi düşünmektedir. Ama çiftçi gibi düşündüğü için de çiftçilik koşullarını etkiler ve değiştirir. İnsan yaşamı, alt ve üstyapının karşılıklı etkileriyle oluşur, gelişir ve kurumlar, insan iradesinden bağımsız ve zorunlu olarak, bu temelin üstünde yükselirler. Bundan ötürüdür ki *altyapı* değiştirilmeden *üstyapı* değiştirilemez ve *altyapı* olduğu gibi bırakarak doğrudan *üstyapı* değişikliklerine yönelen bütün düzeltme çabaları sonuçsuz kalmaya mahkûmdur. Çiftçinin düşüncesi değiştirilmekle çiftçilik koşulları değiştirilemez, ancak çiftçilik koşulları değiştirilmekle çiftçinin düşüncesi değiştirilebilir. Hukuk, ahlâk, din, siyasa vb. gibi bütün *üstyapı* kurumları ekonomik *altyapıya* sımsıkı bağlıdır ve *altyapının* gerektirdiği zorunlu kurumlardır. Ancak, çiftçi olmak çiftçi gibi düşünmeyi gerektirir, ama çiftçi gibi düşünmek de çiftçiliği oluşturur, eşdeyişle *altyapı üstyapıyı* belirlerken *üstyapı da altyapıyı* belirler. Gelişme süreci, karşılıklı etkilerle (etkileşimlerle, enteraksiyonlarla) oluşur. Tarihsel süreçte her sosyo-ekonomik yapının üretimsel temeliyle belirlenen kendine özgü bir *üstyapısı* olmuştur. Örneğin köleci düzenin hukuku köle sahiplerinin, feodal düzenin hukuku toprak sahiplerinin haklarını korumuştur. Bununla beraber *üstyapı kurumlarının altyapıya* bağımlılıkları yanında özerklikleri de vardır. Bu özerklikleri *altyapıyı* değiştirme çabasında belirir. *Altyapıyla üstyapını* eytişimsel etkileşiminde temel olan *altyapıdır*, kültürel *üstyapı* ekonomik *altyapı* tarafından belirlenir. Çünkü insanların varlık koşulları olan, ilk ve vazgeçilmez eylemleri ekonomik eylemleridir, "insanlar önce yaşayacak durumda olmalıdırlar ki tarih yapabilsinler"; yaşayacak durumda olmak demek yemek, içmek, giyinmek, barınmak vb. demektir ki teksözle üretimsel eylemde, ekonomik eylemde bulunmak demektir. *Üstyapı'nın* birçok özellikleri vardır. İlk, pek karmaşık gibi görünür: Bir yanda özdeksel yaşamın siyasal ve hukuksal kurumları (Devlet, hükümetler, meclisler, her türlü yönetim örgenleri, polis, mahkemeler, hapishaneler vb.) yer alırken öbür yanda tinsel yaşamın düşünsel ve toplumsal ilişkileri (ahlâk, din, sanat, ideoloji, hukuk vb.) yer alır. Bu karmaşıklığın meydana getirdiği bütün, sanki bağımsızmış ve özerkmış gibi görünür. Ne var ki bu görünüş tümüyle aldatıcıdır. Çünkü *altyapıdaki* köksel değişmenin

bir süre sonra *üstyapıyı* altüst ettiği kolaylıkla görülür. Gerçekte *üstyapı*, bağımsız ve özerk olmadığı gibi, birtürden (müttecânis) de değildir. Her *üstyapıda* üç ayrı bölüm vardır: Göçüp gitmiş *üstyapının* kalıntısı olan bölüm (örneğin anamalcı düzenin *üstyapısında* feodal düzenin kalıntısı olan *üstyapı kurumları*), egemen durumda bulunan *üstyapı bölümü* (örneğin anamalcı düzenin *üstyapısında* filizlenmekte olan geleceğin *üstyapısının* öncü bölümü (örneğin anamalcı düzenin *üstyapısında* filizlenen toplumcu *üstyapı kurumları*). Bu bölümlere egemen olan, elbette, varbulunan düzenin egemen sınıfının *üstyapısıdır*. Bundan ötürüdür ki egemen *üstyapı*, *altyapıyı* etkileyip düzenini sürdürmeye çalışır. Ne var ki insanlar, düzensizliklerin bilincine de gene bu *üstyapı düzeyinde* varırlar. Bu yüzden, toplumların evrimini sanki *üstyapı yönetiyormuş* gibi görünür. Düşüncelerin, kavramların ve bilincin üretimi, başlangıçta, insanların özdeksel faaliyetleri ve özdeksel ilişkileriyle içicedir. Düşünme ve insanlar arasındaki ansal (zihinsel) alışveriş bu düzeyde insanların özdeksel davranışlarının açık dışavuruşu olarak görünür. Bir halkın siyasa, hukuk, ahlâk, din, metafizik vb. dilinde dilegelişini bulan zihin üretimi de aynıdır. Kavramlarını, düşüncelerini vb. insanlar üretirler; eşdeyişle, sahiboldukları üretim gücünün ve bunlara uygun düşen üretim ilişkilerinin belli bir gelişimiyle koşullanmış (şartlanmış) gerçek, faal insanlar üretirler. Bilinç, hiçbir zaman, bilinçli varoluştan başka bir şey olamaz; insanların varoluşlarıysa onların özdeksel yaşama süreçleridir. Eğer insanlar ve koşulları, ideolojide *camera obscura* (Görüntüyü başaşağı yansıtan bir ortaçağ aygıtı) da olduğu gibi başaşağı görünüyorsa bu, insanların tarihsel yaşama süreçlerinin bir sonucudur; nasıl ki nesnelere göz retinasında ters dönmeleri de insanların fiziksel yaşam süreçlerinin bir sonucudur. Bu ideolojiler, insanların özdeksel yaşama süreçlerinden yansıyan soyutlamalardır. Demek ki ahlâk, din, metafizik vb.larıyla bunlara uygun düşen bilinç biçimleri sözde bağımsız görünüşlerini artık koruyamazlar. Çünkü bunların ne tarihleri ve ne de gelişmeleri vardır, insanlar özdeksel üretimlerini ve özdeksel ilişkilerini geliştirmekle düşüncelerini ve düşüncelerinin çeşitli ürünlerini de geliştirirler. Yaşam bilinçle belirlenmez, tersine, bilinç yaşamla belirlenir. *Bk. Altyapı.*

ÜTOPYACI TOPLUMCULUK (Os. Hayâli iştirâkiyyün mezhebi, İştirâkiyye hayâlîyye; *Fr.*

Socialisme utopique, Socialisme utopiste; *Al.* Utopischer Sozialismus, *İng.* Utopist socialism) Bilimsel olmayan toplumculuk öğretileri... Özellikle Fourier, Saint-Simon, Robert Owen gibi düşünürlerin toplumculuk anlayışları bu adla anılır. Ne var ki ekonominin temel kavramları diyalektik bir çözümlemeyle bilimsel bir gerçekliğe kavuşturulmadıkça toplumculuk önerileri hayâlcilik plânında kalmak zorundaydı. Toplumsal düzensizliğe çare arayan ve altyapıyı bilimsel olarak çözümleyemeyen düşünürler, idealist düşünce yapıları içinde zorunlu olarak üstyapı düzeltmeleri düşlemekteydiler. Ama bu düşüce araştırmalar, ekonomik düzensizliğin sağlam bir eleştirisini yapmışlar ve zaman zaman bilimsel gerçeklere parlak sezislerle yaklaşmışlardır. Nasıl kimya bilimi ütopycacı bir simya, astronomi bi-

limi ütopycacı bir astroloji evresi geçirmek zorunda kalmışsa bilimsel toplumculuk da öylece ütopycacı bir toplumculuk evresi geçirmek zorunda kalmıştır. *Ütopycacı toplumculuk* deyi mi küçümseyişi bir anlam taşımaz, sadece toplumcu düşüncenin evriminde zorunlu bir evreyi adlandırır. Ne var ki ütopycacı toplumculuk bilimsel toplumculuğun üç büyük kaynağından biri olduğu halde, bilimsel toplumculuk ütopycacı toplumculukla da savaşmak ve onu çürütmek zorundaydı. Bu zorunluk, evrensel diyalektik yasaların zorunluğudur. Her gelişen, kendisini geliştireni yok etmekle gerçekleşebilir. Ütopycacı toplumculuğa yönelen bilimsel eleştiriler, onun büyük önemi duyulan saygıyı zerrece eksiltmeksizin, sadece bu zorunluğ u dile getirirler. *Bk.* Toplumculuk, İngiliz ütopycacı toplumculuğu.

V

VÂDE Bk. Süre.

VAKIFLAR (Os. Evkaf, Fr. Fondations, Al. Stiftungen, İng. Foundations) Bir mülkü sonsuz olarak kamu yararına tahsis etme... İslâmsal hukukta yer almış ve Osmanlı ekonomisinde önemli bir yer tutmuş olan hukuksal bir kurumdur. Cumhuriyet döneminde 1935 yılında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu yayımlanmış, İslâmsal kurullar çağdaş koşullara uydurulmaya çalışılmıştır. Daha sonra Batı'daki örneklerine benzer sanatsal ve bilimsel vakıflar da kurulmuştur. Batı'da Carnegie, Ford, Nobel, Rockefeller vakıfları ve ülkemizde Koç, Sabancı, Eczacıbaşı vakıfları bu tür vakıflara örnektir.

VÂRİDAT Bk. Gelir.

VARLIK (Os. Mevcûdât, Fr. Actif, Al. Aktiva, İng. Assets) Ekonomik bir birimin parası ve parayla değerlendirilebilir tüm mal ve hakları... Bu hukuksal bütünlüğe yükletilmiş olan tüm borçları dilegetiren *borçlar* (Os. Düyûnât, Fr. Passif, Al. Passiva, İng. Liabilities) deyimi karşılığında kullanılır. İşletmenin bilançosunda aktifler sol tarafa, pasifler sağ tarafa yazılır. Aktifler genellikle üç gruba ayrılır: Birinci grup, işletmenin kasasında ya da bankasında bulunan paraları, mal stokları, kısa vâdeli alacakları, hâzine bonoları vb. gibi döner değerlerdir. İkinci grup, uzun vâdeli alacakları, başka işletmelere iştirakleri vb. gibi bağlı değerlerdir. Üçüncü grup, binâları, arsaları, makine ve tesisleri gibi sâbit değerlerdir. *Aktif'e*, bir işletme parimovanının (mâmelekinin) *olumlu bölümü* (pozitif bölümü) ve *pasif'e olumsuz bölümü* (negatif bölümü) de denir. Bir işletmenin *pasif'i* de genellikle iki gruba ayrılır: Birinci grup işletmenin kendisine (örneğin hissedârlarına) olan borçları, ikinci grup üçüncü kişilere (örneğin alacaklılarına) olan borçlarıdır. *Aktif* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerindeki başlıca kullanımları şunlardır: *Aktif ve pasif* (Os. Mevcûdât ve duyûnât, Fr. Actif et passif, İng. Assets and liabilities), *aktif değerler* (Fr. Compte d'actif, İng. Assets account), *özdeksel değerler* (Os. Maddî kıymetler, İng. Tangible assets), *taşınmaz değerler* (Os. Gayrimenkul kıymetler, İng. Real assets), *alacak-verecek hesabı* (Os. Assets and liability statement), *taşınur değerler* (Os. Menkul kıymetler, İng. Personal assets), *özdeksel olmayan değerler* (Os.

Gayrı maddî kıymetler, İng. Intangible assets), *donmuş alacaklar* (İng. Frozen assets), *aktifte azalma* (İng. Assets decrease), *aktifte çoğalma* (İng. Assets increase), *eldeki değerler* (Os. Mevcud kıymetler, İng. Assets in hand), *geçer değerler* (Os. Cârî kıymetler, İng. Current assets), *hemen paraya çevrilebilen değerler* (İng. Assets ready convertible into cash). Bk. Pasif, Varlık değeri, Varlık hesapları.

VARLIK DEĞERİ (Os. Mevcûdât kıymeti, Fr. Valeurs d'actif, Al. Vermögenswert, İng. Assets value) Bir işletme varlığının parasal tutarı... Muhâsebe terimidir, *net aktif* de denir. Bunların çoğu (örneğin binâlar, arsalar, makineler, mal stokları) muhâsebe defterine mâliyet bedelleriyle yazılır, amortisman payları da mâliyet bedellerinden düşülür. Örneğin her yıl 10.000 liralık yıprandığı kabul edilen 100.000 liralık bir makine eğer üç yıldır kullanımda bulunuyorsa dördüncü yılın muhâsebe hesaplarında varlık değeri 70.000 lira olarak gösterilir. Bk. Varlık, Varlık hesapları.

VARLIK HAKLARI (Os. Mâmelek hakları, Fr. Droits de patrimoine, Droits patrimoniaux; Al. Vermögenrecht) Bir gerçek ya da tüzelkişinin tüm para ve mallarıyla ilgili haklar... Başta mülkiyet hakkı olmak üzere bütün aynı haklar, ihtirâ ve telif hakları gibi maddî olmayan haklar, alacak hakları vb. bu deyimin kapsamındadır. Bir gerçek ya da tüzelkişinin sâhip ya da mükellef olduğu para ve parayla ölçülebilen bütün mal, hak, alacak ve borçlarının hukuksal bütünlüğüne de *varlık* (Os. Mâmelek, Fr. Patrimoine, Al. Vermögen, İng. Property, Estate; Lâ. Universum ius) denir. Bk. Varlık.

VARLIK HESAPLARI (Os. Mâmelek hesabâtı, Fr. Comptes d'actif, Al. Aktivkonten, İng. Asset accounts) Bir işletmenin tüm varlığını saptayan hesaplar... Muhâsebe terimidir, *aktif hesapları* ve *T hesapları* da denir. Bu hesaplar, işletmenin büyük defterinde (defteri kebir) tutulur. Bu hesaplar büyük defterde kasadaki para, bankadaki para, binâlar, arsalar, makineler, hisse senetleri ve tahviller, alacaklar, hammaddeler, imâl edilmiş mal stokları, taşıt araçları vb. olmak üzere ayrı ayrı gösterilir. Bk. Varlık.

VARLIK VERGİSİ (Os. Mâmelek vergisi, Fr. Impôt de patrimoine) İkinci Dünya Savaşı'nda ilk kez Türkiye'de uygulanan bir vergi... Aşırı kazançları vergilendirmek gerekçeyle yapılmıştır. Bir çeşit servet vergisidir.

Ne var ki matrahı ve oranı yasadâ saptanmayıp idâre makamlarının takdirine bırakıldığı gibi vergiyi ödeyemeyenler Anadolu'da (Aşka-le'de) bedensel olarak çalışma yükümlülüğüne bağlı kılınmışlardır. Çok eleştirilmiş ve kötü izler bırakmış bir vergidir. Devlet, bir kez uygulanmak üzere koyduğu bu vegiden umduğu geliri de sağlayamamıştır. *Bk. Vergi.*

VARMA KURAMI (*Os. Vusûl nazariyesi, Fr. Théorie de la réception, Al. Zugangstheorie*) Kabul anlamındaki bir irâde bildiriminin, ilgilîye ulaştığı andan itibaren sözleşme hükümlerinin yürürlüğe gireceğini ilerisüren hukuksal kuram... Medenî Kanun'umuzdaki hükümler genellikle bu kurama uygundur. *Bk. Sözleşme.*

VARSAYILAN (*Os. Mevhûme, Fr., İng. Fiction, Al. Fiktion*) Gerçek olmadığı halde gerçek sayılan durum... Bir hukuk tekniğidir. Örneğin Borçlar Kanunu'nun 201. maddesine göre müşterinin, olanaklı bulunduğu halde, satın aldığı malı müâyene etmemesi onu kabul ettiği anlamına gelir. Bu, bir varsaymadır.

VÂSİTALİ VERGİLER *Bk. Dolaylı vergiler.*

VÂSİTASIZ VERGİLER *Bk. Dolaysız vergiler.*

VASİYET (*Os. Vasiyet, Fr., İng. Testament, Al. Verfügung, Lâ. Testamentum*) Bir kimsenin para ve mallarını ölümünden sonra geçerli olmak üzere kullanımı... Vasiyet, yasadâ belli biçime göre bir vasiyetnâmeyle yapılır. Ölmeden önce geri dönülebilecek niteliktedir. Medenî Kanun'un 449, 478, 479, 485, 486. maddeleri bu konuyla ilgilidir.

VASSALLİK (*Os. Vassallik, Fr. Vassalité, Al. Vassallenschaft, İng. Vassalage*) Toprak sâhiplerinin kendilerinden daha büyük ve daha güçlü toprak sâhiplerine bağlılığı... Ortaçağa özgü bir feodal üretim düzeni kurumudur. Feodal dizge, IX. ve X. yüzyıllarda değişime uğramış, -askersel *gedik* (*Fr. Bénéfice*) ler babadan oğula geçen bir çeşit *timar* (*Fr. Franc-alleu*)'a dönüşmüştü. Bütün toprak sâhipleri, kendilerinde daha güçlü bir toprak sâhibine bağlanmak ve onun *vassal* (*Os. Tâbi, Fr. Vassal*)'ı olmak zorundaydılar. Vassal, senyöründen bir *yuriltuk* (*Os. Mâlikâne, Fr. Fief*) alıyor ve silâhlı adamlarıyla birlikte döğüşme gücünü onun hizmetine veriyordu. Her senyörün birçok vassalı vardı, ama o senyör de kendisinden daha güçlü bir senyörün vassalıydı. Vassallık, başlangıçta özel sözleşmelerle yapılıyordu. IX. yüzyılın ikinci yarısında

kral fermânıyla zorunlu bir duruma geldi. Böylelikle, toprak sâhipleri arasında, en üstteki krala bağlı olarak bir aşama düzeni (hiyerarşi) kurulmuş oluyordu. Gerçekte bu, çok iyi örgütlenmiş bir sömürü düzeniydi. Bu sömürü düzeninin en üstünde kral, onun altında ona bağlı senyörler, onların altında vassallar ve vassalların vassalları, en altta da şövalye adıyla anılan ve sözde kahramanlıkla ilgili geçinen meteliksiz soylular bulunuyordu. Tümüünün altında da ezilen halk ve köylüler vardı. Sömürülen zanaatçı halk ve toprak kölesi köylüler, bu koca asalaklar düzenini beslemek için gece-gündüz demeden çalışıp duruyordu. Ne var ki Tanrı da bu asalakları korumaktaydı, Katolik kilisesi bu sömürü düzenine kanat germiştî. *Bk. Feodalite.*

VAZGEÇİLEBİLİR AKREDİTİF (*Os. Kabili rücu te'diye emri, Fr. Crédit révocable, Al. Widerrufliches Akkreditiv, İng. Revocable credit*) Geçersiz kılınabilen akreditif... Akreditifler, geçersiz kılınacağı zamana kadar geçerli olmak koşuluyla da çekilebilir. Bu durumda akreditifi veren, onu her an iptâl edebilir. *Bk. Akreditif, Kredi, Vazgeçilmesiz olanaksız akreditif.*

VAZGEÇİLEMİYEN HAKLAR (*Os. Ferâgati câiz olmayan haklar, Fr. Droits inaliénables, Al. Unversichtbare Rechte, İng. Inalienable rights, Undefeasible rights; Lâ. İura quae alienari non possunt*) Başkasına verilmesi olanaksız bulunan ya da üstlerine rehin, irtifak vb. konulamayan haklar... Şahsa bağlı olan haklar böyledir, örneğin bir kimse adını ve soyadını başkasına veremez. *Bk. Vazgeçme.*

VAZGEÇİLEN ALACAKLAR (*Os. Ferâgat edilen alacaklar, Fr. Créances abandonnées, İng. Abandoned debts*) İstenmesinden vazgeçilen alacaklar... Anlaşma yoluyla ya da iflâs sözleşmesiyle olabilir.

VAZGEÇİLMESİZ OLANAKSIZ AKREDİTİF (*Os. Gayrı kabili rücu te'diye emri, Fr. Crédit irrévocable, Al. Unwiderrufliches Akkreditiv, İng. Irrevocable credit*) Akkreditifi veren tarafından kesinlikle ödeneceği taahhüt edilen akreditif... *Bk. Vazgeçilebilir akreditif.*

VAZGEÇME (*Os. Ferâgat, Fr. Renonciation, Abdication, Demission; Al. Rücktritt vom Amt, Verzicht, Erlass; İng. Release, Waiver; Renuntiation, Abandonment, Surrender; Lâ. Renuntiatio, Repudiatio, Recusatio*) Hakkı olan bir şeyi istememek... Kişinin malları üs-

VEBLEN KURAMI

tündeki haklarından vazgeçmesi böyledir. Borçlar Kanunu'nun 34, 343, 344. maddelerinde bu konuda hükümler vardır.

VEBLEN KURAMI (Os. Veblen nazariyesi, Fr. Théorie de Veblen) Anamalcılığın tekelcilik aşamasında az gelişmiş ülkeler sömürsütünün zorunlu bulunduğunu ilersüren kuram... *Kurumcu ekonomi* adıyla ekonomi anlayışının kurucusu Amerikalı ekonomici Thorstein Veblen (1857-1929)'e göre anamalcı ekonomide, klâsik economicilerin düşledikleri doğal bir düzen değil, tersine, en küçük ekonomik kurumdan ülkeler arasına kadar her yerde öldüresiye bir çıkar boğuşması vardır. Veblen, özellikle *Imperial Germany and the Industrial Revolution* (New York, 1915) adlı yapıtında anamalcı toplumun çelişkilerini incelemiş, üretimi sınırlama amacını güden tekelcilikle makineli üretimin nasıl çatıştığını göstererek tek çıkar yol olan az gelişmiş ülkeler sömürsütünün zorunlu bulunduğunu ilersürmüştür. Veblen, metafizik düşünce sistemine bağlı ekonomi anlayışının en tipik örneklerinden biridir. Örneğin sınıf kavgasının kaçınılmazlığını ilersürmüş, ama bunun nedeni olarak insanların birbirlerini anlamadıklarını göstermiştir. İnsanların birbirlerini anlamamalarının nedeni de, Veblen'e göre, hâlâ eski kurumlar içinde düşünmekte olmalarıdır. Ekonomik kurumlar sürekli olarak yenileşmelidir, bu kurumların gerektirdiği yeni düşünceler insanları birleştirecektir. *The Theory of the Leisure Class* adlı yapıtında da bu birleşmeyi aydınların ve teknisyenlerin sağlayacaklarını ilersürmektedir. Ekonomik süreç, ticâret teşebbüslerinin çıkar peşinde koşmalarıyla değil, aydınların ve teknisyenlerin denetimiyle düzenlenmelidir. Veblen, temelde pragmacı felsefeye dayanan *ütopyacı anamalcılığın* örnek temsilcilerindendir. *The Place of Science in Modern Civilization* (New York 1919) ve *The Theory of Business Enterprise* (New York 1904) adlı yapıtları, özellikle tekel alanında, bu gibi çelişik ve bilim dışı eleştirilerle doludur.

VERGİ (Os. Resim, Teklif; Fr. Impôt, Taxe; Al. Steuer, Taxe; İng. Impost, Tax, Duty) Devlet örgütünü yürütmek için hükümetin halktan aldığı para... Eskiden *resim* ve *teklif* deyimleri kullanılırdı (çoğulları *rüsüm, teklîf*). Hizmet karşılığında alınan özel vergilere de *harç* denir. Verginin amacı, devlete gelir sağlamaktır. Adam Smith, vergi alımında dört temel ilke önermiştir: 1. Vergi, gelire oranlı alınmalıdır, 2. Her kişinin ödemek zorun-

da bulunduğu vergi belli olmalıdır, 3. Her vergi, verene en uygun gelen zaman ve biçimde alınmalıdır, 4. Verenin cebinden çıkanla devletin kasasına giren arasında pek az fark bulunmalıdır... Her verginin bir *mevzu* (vergi alınacak konu)'u, bir *mükellef* (vergi vermekle yükümlü olan)'i bir *matrah* (verginin hesaplanmasında temel olan miktar)'ı vardır. Klâsik anlayışa göre vergi önünde bütün vatandaşlar eşittirler. Buna *verginin genelliği ilkesi* (Os. Umûmiyet kaidesi, Fr. Universalité de l'impôt) denir. 1793 Fransız Anayasası bu ilkeyi "hiçbir vatandaş devlet masraflarına katılmak şerefinden yoksun bırakılmaz" deyişimiyle dilegetirmiştir. Bununla beraber birçok vatandaşlar bu şerften yoksun bırakılmışlardır, buna da mâliye dilinde *vergi muâfiyeti* ve *vergi istisnaları* denir. Birçok kaynaklardan alınan çeşitli vergiler genellikle iki grupta toplanır: Doğrudan doğruya gelirlerden alınan vergilere *vasıtasız vergiler* (Fr. Impôts directs), hizmetlerden ve tüketimden alınan vergilere de *vasıtalı vergiler* (Fr. Impôts indirects) denir. Örneğin vergi herhangi bir gelirden ötürü Bay Hasan'ın adına tarh edilmişse vasıtasız, Bay Hasan'ın satın aldığı bir paket çay üstüne tarh edilmişse vasıtalıdır. İkinci durumda vergiyi veren gene Bay Hasan'dır, ama bunu ancak çay satın aldığı için vermektedir, çay satın almazsa vermeyecektir; bundan ötürü vasıtalı vergi Bay Hasan'dan değil de çaydan alınmış gibi görünür. Mâliye bilimi açısından vasıtalı ve vasıtasız vergileri ayıran ölçüt, arada bir *aracı mükellef* bulunup bulunmamasıdır. Örneğin gelir vergisinde bir aracı mükellef yoktur, doğrudan doğruya gelir sahibi mükelleftir; buna karşı gümrük vergisinde aracı mükellef tüccârdır, devlete gümrük vergisini o yatırır, ama vergiyi asıl ödeyen malı satın alan tüketicidir, tüketici bu vergiyi bir başkasının aracılığıyla ödemektedir. Matrahın miktarı ne olursa olsun oranı her zaman aynı kalan vergiye *mütenasip vergi* (Fr. Impôt proportionnel), matrahın miktarı çoğaldıkça oranı da artan vergiye *müterakki vergi* (Fr. Impôt progressif) denir. Örneğin birinci tür vergide her 100 liradan 5 lira vergi alınır ve böylelikle 10.000 liradan 500 lira vergi alınmış olur; ikinci tür vergideyse örneğin 1000 liraya kadar yüzde 5, 1000 liradan 5000 liraya kadar yüzde 7, 5000 liradan 10.000 liraya kadar yüzde 10 vergi alınır ve böylelikle 10.000 liradan 730 lira vergi alınmış olur. Müterakki vergi çeşitli biçimlerde alınır: Yukardaki örneğimizde gösterildiği gibi, gelirin tümünü bölümlere ayırmak ve her yüksek bölüme daha yüksek

bir vergi oranı koymak yoluyla alınabildiği gibi gelirleri miktarlarına göre sınıflara ayırmak ve her yüksek sınıftan daha yüksek oranda bir vergi almak yoluyla da alınabilir. Bu ikinci durumda örneğin 500 liraya kadar geliri olanlardan yüzde 5, 1000 liraya kadar geliri olanlardan yüzde 7, 1000 liradan fazla geliri olanlardan yüzde 10 vergi alınır; ama bu halde 500 lira geliri olan 25 lira vergi verirken 501 lira geliri olan 35,07 lira vergi verir. Müterakki verginin bir başka biçimi de verginin en yüksek haddini önceden saptayarak gelir küçüldükçe vergi oranını indirmekti, buna *mütedenni vergi* (Fr. Impôt dégrés-sif) denir. Örneğin 1000 liradan fazlasından yüzde 10, 1000-800 lira arasından yüzde 5, 800-400 lira arasından yüzde 2, 400 liranın altından yüzde 0 vergi alınır. Gelir, binâ, arazi, hayvanlar, mâdenler, muameleler vb. olmak üzere her şey bir vergi konusu olabilir. Başbakan Gladstone, Faraday laboratuvarlarını gezerken "elektrik ne işe yarar?" diye sormuş, Faraday da "devletin vergi almasına yarar efendim" karşılığını vermiş. Vergi kuramının önem verilen ilkelerinden biri de *vergi adaleti*, yani çok kazananın çok ve az kazananın az vergi almasıdır. Ne var ki anamalcı düzende gelir vergilerinin gerçek müterakkilliği ile kâğıt üzerindeki müterakkilliği arasında büyük farklar vardır. Bu konuda çok değerli bir inceleme yapmış olan Dr. Korkut Boratay, örneğin ülkemizde en zenginlerle en yoksulların hemen hemen aynı oranda vergi ödediklerini saptamıştır (Bk. *Gelir Dağılımı*, İstanbul 1969, s. 168). Ernest Mandel de, Fransa'da mütesebbislerle serbest meslek sahiplerinin ödedikleri 271,5 milyar frank vergiye karşılık emekçilerin 450,5 milyar frank vergi ödediklerini yazmaktadır. Her iki hesap da vasıtasız vergilere göre yapılmıştır. Oysa vergi gelirinin büyük çoğunluğunu vasıtalı vergiler meydana getirir, buysa vergi alınmasında daha büyük eşitsizlikleri ortaya koyar. Çünkü vasıtalı vergiler, bir paket çayı ya da sigarayı alan ister milyon ister dilenci olsun, herkesten aynı miktarda alınır.

VERGİ ANAMALLAŞTIRMASI (Os. Vergi kapitalizasyonu, Fr. Capitalisation de l'impôt, Al. Kapitalisierung von Steuern, İng. Capitalization of taxes) Bir anamalı satın alınan satın aldığı fiyata o anamal için ödenen vergileri de katması olayı... Anamalcıların zarar etmemek için kendi aralarında kabul ettikleri ve yürürlüğe koydukları bir ilkidir. Bu ilke, anamalı verimini düşüren bölümsel (eşdeyişle, anamalı tümünün verimini düşürme-

miş) vergilerde sözkonusudur. Bk. Anamal, Vergi.

VERGİ AYRALLIKLARI (Os. Vergi istisnaları, Fr. Exemption, Al. Steuerausnahme, İng. Exclusion) Belli konu ya da mallardan vergi alınmaması ya da belli bir oranın altından vergi alınmaması... Bk. Vergi, Vergi bağışıklığı.

VERGİ BAĞIŞIKLIĞI (Os. Vergi muâfiyeti, Fr. Exemption d'impôt, Al. Steuerfreiheit, Steuerbefreiung; İng. Exemption from tax) Belli kişilerden vergi alınmaması... Örneğin işportada limon satanlardan vergi alınmaz, geliri otuz bin lirayı aşmayan çiftçilerden gelir vergisi alınmaz, hayır kurumlarından vergi alınmaz vb. Gelir bağışıklığının gelir ayrallığından farkı, ayrallık verginin konusu (mevzuu)yla ilgili olduğu halde bağışıklığın kişilerle (mükelleflerle) ilgili olmasıdır. Bağışıklık da, ayrallık gibi, geçici ya da sürekli, tam ya da bölümsel olabilir. Örneğin kimi vergilerde belli bir süre sonunda bağışıklık ve ayrallık ortadan kalkar, kimi vergilerse bağışıklık ya da ayrallık bakımından böyle bir süreyle sınırlanmamıştır, süreklidir. Bunun gibi, kimi vergi mükelleflerinden kazançları ne olursa olsun hiç vergi alınmaz, kimi vergi mükelleflerindense gelirleri ancak belli bir oranı aşmadığı hallerde vergi alınmaz. Bağışıklık ve ayrallık, yasalarla saptanır. Bk. Vergi, Vergi ayrallıkları.

VERGİ BİLDİRİMİ (Os. Vergi beyanı, Fr. Déclaration d'impôt, Al. Steuererklärung, İng. Tax return) Vergi tarhına temel olan değeri, mâliye dairesine mükellefin bizzat bildirmesi... Özellikle gelir, gümrük, muâmele, verâset ve intikâl vergilerinde uygulanan bir yöntemdir. Bk. Vergi, Vergi koyma.

VERGİ DİZGESİ (Os. Vergi sistemi, Fr. Fiscalité) Devletin, gelirler üzerinden pay almasını gerçekleştiren dizge... Kuramsal bir deyimdir. Ekonomi açısından ekonomik bir dizgeyi, hukuk açısından vergi yasaları dizgesini dilegetirir. Deyim, verginin değişik adları olan *resim* ve *harç* (Fr. Droit, Al. Gebühr, İng. Fee)ları da kapsar. Ar. *resim* (Fr. Droit, Al. Abgabe, İng. Duty) sözcük anlamında *vergi* demektir, ama kimi vergiler (örneğin damga resmi gibi) *resim* adı altında alınır. Harçlar sa bir hizmet karşılığında alınmakla (örneğin mahkeme harçları) bir dereceye kadar vergiden ayrılabilir. Gerçekte *resimler*, hizmet karşılığı olmaksızın alındıklarında *vergi* dirler.

VERGİ İLKELERİ

VERGİ İLKELERİ (Os. Vergi mebdeleri, *Fr. Principes d'imposition, Al. Grundsätze der Besteuerung, İng. Taxation principles*) Liberal ekonomici Adam Smith'in ilerisürdüğü dört ilke... *Bk. Vergi.*

VERGİ KOYMA (Os. Vergi tarhi, *Fr. Evaluation de l'impôt, Al. Veranlagung, İng. Assessment*) Alınacak verginin saptanması... Alınacak vergiyi saptamak için önce vergilendirilecek değer (matrah) saptanması gerekir. Bu değer saptandıktan sonra vergi yasasındaki oranlara göre hesaplanıp alınacak vergi belirlenir. Örneğin matrah bin liraysa ve alınacak vergi yüzde on oranındaysa yüz lira vergi konur (tarhedilir). Vergi koyma işleminde üç yöntem vardır: Vergi bildirim (beyânâme) yöntemi, götürü yöntem, belirti (karine) yöntemi. Bildirim yönteminde verginin matrahını ve alınacak vergiyi bizzat mükellef bildirir. Götürü yöntemde belli bir mükellef kümesine aynı vergi uygulanır. Belirti yönteminde kimi belirtiler (örneğin bir işyerinin vergilendirilmesinde o yerin aylık kirası, çalışan işçi ve memur sayısı vb.) ölçüt olarak kabul edilir. Bu üç yöntemin dışında vergi, mâliye dâirelerince takdir yöntemiyle de saptanabilir. Bu yöntemlerden en yaygın olanı bildirim yöntemidir. *Bk. Vergi, Vergilendirilen değer.*

VERGİ KREDİSİ (Os. Vergi kredisi, *Fr. Crédit d'impôt*) Vergi borcunun ertelenmesi ya da bölümlere ayrılarak belli aralıklarda alınması... Örneğin yerdepresi ya da su baskınından ötürü çiftçilerin vergi borçlarının ertelenmesi bir vergi kredisidir. *Bk. Kredi, Vergi.*

VERGİ KURAMLARI (Os. Vergi nazariyeleri, *Fr. Théories d'impôt*) Vergilendirme olgusuna gerekçe bulmak için ilerisürülen kuramlar... Vergilendirme olgusuna gerekçe bulmak için ilerisürülmüş kuramlar pek çoktur. Ancak bunların içinde, birçok economicilerin ürünü oldukları halde Adam Smith tarafından dizgeleştirilen iki kuram pek ünlüdür. Bu kuramlardan birincisi *güç kuramı* (Os. İktidâr nazariyesi, *Fr. Théorie de la capacité contributive, Al. Leistungsfähigkeitsprinzip, İng. Ability-to-pay approach*)'dır. Adam Smith'in ünlü vergi ilkelerinde de dilegetirilen bu kurama göre bireyler, devlet harcamalarının finansmanına güçleri (gelir düzeyleri) oranında katılmalıdırlar. Adam Smith demek ister ki: Bireylerin özverileri (fedakârlıkları) eşit olmalıdır, bu eşitlik de ancak güçleri oranında vergi ödemeleriyle sağlanabilir. Daha açık bir

deyişle bireyler, gelir düzeylerine göre farklı vergi ödemekle eşitleşeceklerdir. A. C. Pigou, buna *marjinal özveri* diyor. Onun da demek istediği şu: Özveri, ancak böylelikle ki *en az özveri* (Asgari fedkârlık) olacaktır. Bu kuram, vergiyi bireyler için bir görev, devlet için de doğal bir *hak* sayar. Devlet nasıl işlerini yürütebilmek için vergi almak zorundaysa, bireyler de öylece (bu işlerden yararlanıp yararlanmadıklarına bakılmaksızın) vergi vermek zorundadırlar. Mâdemki devlet işleri genel yararı sağlayıcı işlerdir, bu işlerden hiç yararlanmayan da vergi vermek zorunda olmalıdır. Ünlü vergi kuramlarının ikincisi *yararlanma kuramı* (Os. İstifade nazariyesi, *Fr. Théorie de la rédemption, Al. Steuerausgleichsprinzip, İng. Benefit principle*)'dır. Bu kurama göre bireyler, devlet hizmetlerinden yararlandıkları için ve yararlandıkları ölçüde vergi vermelidirler. Ne var ki yararlanma oranının saptanması pek kolay değildir, hattâ kimi durumlarda olanaksızdır. Birçok bireyler, birçok hizmetlerden yaşamları süresince hiç yararlanmazlar. Örneğin okula gitmemiş ve çocuğu da bulunmayan bir kişi, eğitim hizmetlerinden yararlanmamıştır. Bundan başka, çok vergi ödeyenin örneğin sağlık hizmetlerinden (az vergi ödeyene göre) daha çok yararlandırılması olanaksızdır. Bu gibi sakıncalarından ötürü bu kuram E. Lindahl, H. Bowen vb. gibi economicilerce *seçmeli değiştirme kuramı* (Os. İhtiyârî mübâdele nazariyesi, *Fr. Théorie de l'échange volontaire*)'na dönüştürülmüştür. Bu yeni kurama göre de kişi, nasıl pazarda fiyatını ödeyerek mal alıyorsa, öylece fiyatını (eşdeyişle, vergisini) ödeyerek hizmet almalıdır. Çeşitli hizmetler içinden dilettiği hizmeti seçmekte de özgür olmalıdır. Örneğin canınız balık istedi, gider balıktan fiyatını ödeyerek alırsınız; canınız polis hizmeti istedi, gider hükümetten fiyatını ödeyerek (ama tıpkı balık alırken olduğu gibi, yararlandığınız ölçüde ödeyerek) alırsınız. Kimi hizmetlerin belki de hiç istenilmeyeceği, kimilerinin de mâliyetlerini kurtaracak ölçüde istenilmeyeceği ilerisürülerek bu kuram da eleştirilmiştir. *Bk. Vergi.*

VERGİLENDİRİLEN DEĞER (Os. Vergi matrahı, *Fr. Assiette de l'impôt, Al. Bemessungsgrundlage, İng. Basis of assesment*) Vergi koymaya temel olan değer... Örneğin binâ vergisinde matrah, vergilendirilecek binânın değeridir; gelir vergisinin matrahı, yıllık kesintili (sâfi, net) gelirdir; kurumlar vergisinin matrahı, yıllık kesintili kârdır. *Bk. Vergi, Vergi koyma.*

VERGİNİN GERİVERİLMESİ (Os. Vergi îadesi, *Fr. Ristourne de droit, Al. Rückzol, İng. Drawback*). Yerli yapımın dışsattımında bu yapım için daha önce alınmış olan tüm vergilerin sanâyici ve tüccârlara geriverilmesi yöntemi... Bu malları satın alan ülkelerin yerli mallarıyla rekabet edebilmelerini sağlama gerekçesine dayanır. Bu dizgede örneğin bir kumaşın yapımında fabrikayı aydınlatan elektrikten alınmış olan vergiye kadar tüm üretim, tüketim, muamele, gümrük vb. gibi vergiler imâlâtçı tüccâra geriverilir. Bundan ötürü hayâli dışsattımlar uydurup havadan para alan firmalar da saptanmıştır. *Bk. Vergi, Anamalçılık.*

VERGİNİN KAPİTALİZASYONU *Bk. Vergi anamallaştırması.*

VERGİNİN YANSIMASI (Os. Vergininin aksettirilmesi, *Fr. Incidence de l'impôt, Al. Steuer überwälzung, İng. Tax incidence*). Ödenen verginin ödeyen tarafından başkalarına yükletilmesi... Ücretlilerin (emekçi, memur, subay, öğretmen, bilim adamı vb.) ücretlerinden ödenirken kesilen vergiler dışında hemen tüm vergiler tüketiciye yansıtılır. Örneğin dışalımçı tüccâr ödediği gümrük vergisini hemen fiyata ekler ve tüketiciye yükler. *Bk. Vergi, Verginin geriverilmesi.*

VERGİ ORANI (Os. Vergi nispeti, *Fr. Taux de l'impôt, Al. Steuersatz, İng. Tax rates*) Vergi matrahına uygulanarak alınacak verginin niceliğini saptayan sayı... Örneğin şu kazançtan yüzde beş vergi alınacaksa, vergi oranı yüzde beştir. Beş yüz liralık bir kazançta alınacak vergiyi saptamak için yapılması gereken, bu oranı vergi matrahı olan beş yüz liraya uygulamak ve bundan yirmi beş lira vergi alınacağını bulmaktır. Vergi oranları üç biçimdir: Matrah ne olursa olsun vergi oranı değişmezse *düz oranlı* (Sâbit vergi), matrahın büyümesiyle vergi oranı da büyürse *artan oranlı* (Müterakki vergi), matrah büyüdükçe vergi oranı küçülürse *azalan oranlı* (Müteddenni vergi) vergi adını alır. Örneğin ülkemizde uygulanan kurumlar vergisi düz oranlı, gelir vergisi artan oranlıdır. Azalan oranlı vergiyse genellikle *araçlı vergi* (Vâsıtalı vergi) lerde uygulanmaktadır. *Bk. Vergi.*

VERGİ TÖRESİ (Os. Vergi ahlâkı, *Fr. Morale fiscale, Al. Steuermoral, İng. Fiscal ethics*) Kişinin vergi ödemekle yükümlü olduğunu kendi vicdanında duyması... *Bk. Vergi.*

VERGİ TÜZESİ (Os. Vergi adâleti, *Fr. Justice fiscale, Al. Steuergerechtigkeit, İng. Tax*

equity) Vergi yükünün toplum üyelerine eşit ve haktanır bir biçimde dağıtılması... *Bk. Vergi.*

VERGİ YÜKÜMÜ (Os. Vergi mükellefiyeti, *Fr. Charge fiscale, Al. Steuerlast, İng. Tax burden*) Yasalarla saptanan vergi ödeme zorunluğu... Alınmış olan vergiyle alınabilecek olan verginin oranını dilegetirir. Bu yüküm, toplum üyelerine *araçlı* (vâsıtalı) ve *araçsız* (vâsıtasız) olarak iki yoldan yüklenir. Genellikle vergi yükümü, bir vergi, yükümlüsünün ödediği tüm vergilerin toplamıyla, elde ettiği tüm gelirlerin toplamının oranlanmasıyla bulunur. Tüm gelirlerinin toplamı beş bin lira olan bir kişinin, tüm ödediği vergilerin toplamı beş yüz liraysa vergi yükümü yüzde ondur. Bu hesaplama, toplum çapında da yapılır. *Bk. Vergi.*

VERİLEN FİYAT (Os. Efektif fiyat, *Fr. Prix effectif, Al. Kaufpreis, İng. Buying price*) Bir mal satın alanın ödediği fiyat... *Güçül fiyat* (Virtüel fiyat) deyimini karşılığında kullanılır. *Bk. Efektif, Güçül fiyat.*

VERİM (Os. Semere, *Fr. Rendement, Al. Rendite, İng. Yield*) Harcanan bir güçten elde edilen sonuç... Beklenen bir sonucu verene *verimli* (Os. Semereli, *Fr. Productif*), beklenen sonucu vermeyene *verimsiz* (Os. Semesiz, *Fr. Improductif*) denir. Verimli bir tarla için *münbit*, verimli bir bahçe için *mahsuldar*, verimli bir ticâret işi için *temettüllu* deyimleri de kullanılmıştır. Enerjinin sakınımı ilkesine göre *verim*, harcanan güçten daima azdır. Fizik dilinde buna "verilen enerjiyle alınan verim arasındaki oran daima 1'den küçüktür" denir. Bu halde *yüksek verimli* deyimini, verimin 1'e yaklaşma oranını dilegetirir. *Bk. Azalan verim yasası.*

VERİMLİLİK (Os. Müsmiriyet, *Fr. Productivité, Al. Produktivitaet, İng. Productivity*) Bir üretimin miktarıyla o üretimi gerçekleştirmek için kullanılan etmenler arasındaki oran... *Bk. Verim, Verimlilik kuramı.*

VERİMLİLİK KURAMI (Os. Müsmiriyet nazariyesi, *Fr. Théorie de productivité*) Ücret ve gelir kuramları... Metafizik dünya görüşüne bağlı ekonomistler çeşitli *prodüktivite kuramları* geliştirmişlerdir. Bunların içinde en ünlüleri Francis Walker ve Paul Leroy Beaulieu'nün geliştirdiği *prodüktivite ücret kuramı*, H. von Thünen'le John Bates Clark'ın geliştirdiği *prodüktivite gelir kuramı*'dır. Paul Leroy ve Francis Walker'e göre ücret, emeğin verimliliğiyle doğru orantılıdır. Bundan ötürü

ancak verim arttığı takdirde ücretin yükseltilmesini istemek haklı olur, verim artmadan ücret yükseltilmesi istenmemelidir. *Prodüktivite* terimini *gelir sağlama* anlamında kullanan Colin Clark de ticâret, nakliyat, kamu hizmetleri, sigortalar, bankalar, serbest meslekler vb.'dan meydana gelen *üçüncü sektör* (birincisi tarım, ikincisi de sanâyi sektörüdür)ün öteki sektörlerden daha üretken olduğunu, bu sektördeki faal nüfus arttıkça ulusal gelirin de yükseleceğini, bu sektördeki gelişmenin insanlığın ilerlemesi demek olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü bu sektördeki öteki sektörelere göre daha çok kazanmaktadır. (Bk. Ulusal gelir). Bu sav, örneğin mühendislerden daha çok kazanan balerinlerden kurulu bir toplumun mühendislerden kurulu bir topluma göre daha zengin olacağı gibi saçma bir sonuca varır.

VESİKA (Os. Vesika, Fr. Certificat, Al. Zeugnis, İng. Testimonial) Bir hakkı saptayan yazı... *Belge* deyiminiyle özleştirilmiştir. *Belge* deyimini, aynı zamanda, işlem görmüş kâğıtlar (Os. Evrâk, Fr. Document, Al. Urkunde, Dokument, İng. Document)'ı da dilegetirir. *Evrâk* deyimini sözcük anlamında *kâğıt yaprakları* (vârakalar) demektir ki dilimizde özellikle devlet dâirelerinde işleme konulmuş yazıları adlandırır. Bk. Vesika yöntemi.

VESİKALI ÖDEK (Os. Vesikalı poliçe, Fr. Traité documentaire, Al. Dokumententratte, İng. Documental draft, Draft with documents attached, Documentary bill) İlgili mallardan yararlanana bir mülkiyet ya da rehin hakkı sağlayan belgeleri kapsayan poliçe.

VESİKALI VERENEK (Os. Vesikalı kredi, Fr. Crédit documentaire, Al. Rembourskredit, Dokumenten Akkreditiv; İng. Documentary credit) Yola çıkarılmış malların belgeleri karşılığında verilen kredi... Buna *dışalım vereneği* (İs. İthalât kredisi) de denir. Bankalar ithalâtçılara genellikle konşimento ve sigorta poliçelerini rehin tutarak kredi açarlar.

VESİKA YÖNTEMİ (Os. Vesika usulü, Fr. Rationnement, Al. Rationierung, İng. Rationing) Azalan bir malı dağıtma yöntemi... Genellikle savaş sırasında uygulanır, *karne yöntemi* de denir. Örneğin İkinci Dünya Savaşı yıllarında ülkemizde ekmeğe karneye bağlan-

mış ve tüketimi sınırlanmıştı, çünkü ürettiğimiz buğday tüketime yetmediği gibi dışalım da yapılamıyordu. Ne var ki bu yöntem kara-borsa ve çeşitli yolsuzluklar yaratır.

VİRTÜEL FİYAT Bk. Gücül fiyat.

VİYANA OKULU (Os. Viyana mektebi, Fr. École de Vienne, Al. Wiener Schule, İng. Austrian school) Avusturyalı marjinalciler... İngilizce terimde görüldüğü gibi *Avusturya okulu* da denir. Ekonomi alanında marjinalciliği geliştiren Viyana okulu, marjinalciliğin kurucularından Karl Menger (bu anlayış ondan bağımsız olarak İngiltere'de William Stanley Jevons ve Lausanne'da Léon Walras taraflarından da ileri sürülmüştür) tarafından 1870 yılında kurulmuştur. Friedrich von Wieser, Eugen von Böhm-Bawerk, Ludwig von Mises, Emil Sax, Robert Meyer vb. taraflarından izlenen bu okula ayrıca *psikolojik okul* da denir. Bk. Marjinalcilik.

VURGUN (Os. Alavere, Fr. Spéculation, Al. Spekulation, İng. Speculation) Ekonomik darlıklardan yararlanarak aşırı kazanç sağlama düzeni... Bunu yapana da *spekülâtör* denir. Spekülâtörler fiyat farklarından yararlanırlar, ucuza kapatıp pahalıya satarlar. Örneğin birbirine uzak piyasalarda aynı malın fiyatları farklı olabilir, eğer bu fark nakliye masraflarından daha yüksekse spekülâtörler ucuz yerden aldıklarını pahalı yere götürürler. Samuelson, Chicago ticâret borsasında yüze yakın spekülâtörün bütün servetlerini bir gün içinde, fiyat değişmelerinden, sağladıklarını yazmaktadır. Spekülasyon, sürüm-aranım yasasının ustaca yorumlanmasıdır. Bk. Vurguncu, Vurgunculuk.

VURGUNCU (Os. Alavereci, Fr. Spéculateur, Al. Spekulant, İng. Speculator) Spekülasyon yapan... Bk. Vurgun.

VURGUNCULUK (Os. İhtikâr, Fr. Accaparement, Al. Horten, İng. Profiteering) Bir malın değerinin üstünde satarak çok kazanç sağlamak amacıyla yapılan hileli işlem... Özellikle *narh* konulmuş mallar üstünde yapılır. İhtikâr yapan satıcıya *muhtekir* denir. Çoğunlukla mali depolarda saklayarak piyasada yapay (sun'î) darlık yaratmak yoluyla yapılır. Kara-borsa, bir ihtikâr alanıdır.

W

WAGNER YASASI (*Os. Wagner kanunu, Fr. Loi de Wagner*) Devlet harcamalarının sürekli olarak artması gerektiğini saptayan yasa... Alman ekonomisi Adolf Wagner (1835-1917) tarafından ileri sürülmüştür. Wagner'e göre devlet giderleri sürekli olarak artar, çünkü artmak zorundadır. Toplumsal ve ekonomik gelişme, devleti buna zorlar. Toplumsal gelişmede gittikçe artan ihtiyaçların gittikçe daha büyük bölümü kamu ekonomisine karşılanmak zorundadır. Devlet giderlerinin artışı bu yüzden, buysa toplumcu bir ekonomiye yönelme zorunluğunu dilegetirir.

WALRAS KURAMI (*Os. Walras nazariyesi, Fr. Théorie de Walras*) Matematiksel genel denge... Marjinalciliğin üç kurucusundan biri olan Leon Walras (1834-1901)'a göre serbest rekabet koşulları içinde kâr yoktur, kârın normal haddi her zaman sifıra eşittir. Çünkü anamalcı, önce üretim mallarının satıldığı piyasada para alarak mal satmaktadır. İkinci piyasada kendisine geri dönen para, birinci piyasada kendisinin harcadığı paraya eşittir. Çünkü ikinci piyasanın alıcıları birinci piyasanın satıcılarıdır ve her birey ancak geliri kadar harcayabilir. Say'ın mahreçler yasasına göre sürümler ancak kendi aranımını yaratırlar, bundan ötürü de sürümden çok arınım ve arınımdan çok sürüm olamaz. Piyasalar ve mallar arasındaki bu matematiksel genel denge, tam rekabet koşullarından ötürüdür. Üretim tekniği değişmedikçe kâr gerçekleşmez, üretim tekniği değişince de kârın başladığını gören öteki anamalcılar hemen o alana üşüşürler ve rekabete başlayarak kârı sifıra indirirler. Bir malın fiyatını bireylerin zevkleri belirler, bu zevkler değişmedikçe fiyatlar da değişmez. Mal, anamal ve emek piyasaları birbirlerine sımsıkı bağlıdır ve dağıtılan gelirler her üç piyasa arasında sürekli olarak dolanıp matematiksel genel dengelyi sağlar. Bu piyasalardan birindeki fiyat değişik-

liği hemen öbürlerinde de yansır ve genel denge böylelikle sürekli olarak korunur. Walras kuramı, metafizik hayalciliğin gerçeklerden koparak nerelere kadar varabileceğini göstermek bakımından pek ilginçtir. *Bk. Marjinalcilik.*

WEBB KURAMI (*Os. Webb nazariyesi, Fr. Théorie de Webb*) Fabian sosyalizmi... İngiliz düşünürleri karıkoca Sidney Webb (1859-1947) ve Beatrice Webb (1858-1943)'lerin ortaklaşa yazdıkları on dört yapıtta ileri sürülmüştür. Fabian sosyalizminin ve İngiliz işçi partisinin (Labour party) temelleri Webb'lerin kuramlarıyla atılmıştır. Bilimsel sosyalizme aykırı ve bilim dışı varsayımlar ileri sürmekle beraber İngiliz işçi hareketine birçok yararlar sağlamışlardır. *Bk. Fabiâncılık.*

WHEATLEY KURAMI (*Os. Wheatley nazariyesi, Fr. Théorie de Wheatley*) Otomatik denge kuramının neden işlemediğini açıklayan kuram... İngiliz ekonomisi John Wheatley tarafından ileri sürülmüştür. *Bk. Otomatik denge.*

WICKSELL KURAMI (*Os. Wicksell nazariyesi, Fr. Théorie de Wicksell*) Fâizin, para sürümüyle arınım arasındaki orandan doğduğunu ileri süren kuram... İsveçli ekonomisi John Gustav Knut Wicksell (1851-1926)'e göre fâiz, para sürümüyle arınım arasındaki orandan doğar ki bu *doğal fâiz oranı*'dır. Buna karşı *piyasa fâiz oranı* banka politikasıyla gerçekleşir. Banka politikası, paranın genel arınım ve sürümünü değil, sadece bankalarca ödünç verilecek paranın sürüm ve arınımını gözönünde tutar. Bundan ötürü düşük görünen piyasa fâiz oranları bile doğal fâiz oranından yüksektir. Wicksell, bunalımları da para sorununa bağlamaktadır. Genel bir ekonomi kuramının kurulmasında İngiliz ekonomisi John Maynard Keynes'e öncülük ettiği ileri sürülür. *Bk. Keynesçilik, Stockholm okulu.*

WIESER KURAMI *Bk. Toplumsal ekonomi kuramı.*

Y

YABANCI ANAMAL (Os. Ecnebf sermâye, Fr. Capitaux étrangers, Al. Auslandskapital, İng. Foreign capital) Bir ülkeye sokulan yabancı ülke anamalı... Bir ülkenin kendi anamalı dilegetiren yerli anamal deyimi karşılığında kullanılır. Aynı anlamda dış anamal da denir. Yabancı anamal, her türlü anamal gibi, kâr etme amacıyla gelir. Diyalektik anlayışa göre gelişmiş bir ülkeden gerikalı bir ülkeye akan anamal, bu kârı, düşük işçi ücretlerinden ve aynı nedenden ötürü düşük hammadde fiyatlarından sağlar. Bundan ötürü de geldiği gerikalı bir ülkeye ileri bir teknoloji değil, zorunlu olarak, işgücünden yararlanmak için gerikalı bir teknoloji getirir. Yabancı anamal, dolaylı olarak yerli anamala da bir miktar kâr sağladığından gerikalı ülkelerin anamalcıları tarafından istenir. Kârlar yabancı anamalı kendi ülkesine transfer edildiğinden yabancı anamal getirdiği paranın pek çok katını hızla geri götürür. 1958 tarihli *L'Annuaire Statistique des Nations Unies*'ye göre yabancı anamal ihraç eden birçok ülkelerin yabancı anamaldan sağladıkları gelir, kendi ülkelerine yaptıkları yatırımlara harcadıkları paradan fazladır. Yabancı anamal ihracından örneğin Amerika yılda 2,5 milyar dolar, İngiltere 265 milyon dolar, İsviçre 100 milyon dolar, Hollanda 65 milyon dolar, Belçika 35 milyon dolar, İsveç 18 milyon dolar kâr elde etmiştir. Aynı istatistiğe göre bir yılda Venezuela 550 milyon dolar, Kanada 330 milyon dolar, Avustralya 220 milyon dolar, Güney Afrika 190 milyon dolar, Irak 135 milyon dolar, Brezilya 130 milyon dolar, Meksika 110 milyon dolar, Orta Afrika Federasyonu 100 milyon dolar, İran 190 milyon dolar yabancı anamal haracı ödemiş, yani bu miktarlarda dışarıya yabancı anamal kârı transfer etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkemizin yabancı anamala yönelmesinin nedenlerini, bu konuda bir inceleme yayımlamış olan Prof. Keşan Bulutoğlu şöyle anlatmaktadır: "Türkiye'de hükümetin yabancı sermaye konusuna dört elle sarılması 1953 tarihinde başlar. Bu bir tesadüf değildir. 1950-53 arasında Türkiye'nin ticareti serbestleştirme yolunu denemesi ve bu uğurda bütün döviz varlıklarını tüketmesi, geniş ölçüde borçlu düşmesi ve buna rağmen ihracatın gelişmemesi, ekonomideki canlanmanın sadece bir ithalât artışı ve iyi mahsul yıllarının yarattığı bir ticaret canlanması seviyesinde kalması ve it-

halâtın da imkânların tükenmesi sebebiyle tıkanmaya başlaması hükümeti kalkınma harcamalarının gerektirdiği döviz ihtiyaçlarını karşılamak için başka yolları denemeye sevk etmiştir. Menderes hükümeti Amerika'dan uzmanlar getirerek Türkiye'ye yabancı sermayenin girmesini teşvik etmek üzere bir *Yabancı Sermâye Kanunu* ve bir de yabancı şirketlerin petrol alanında yatırım yapmalarını sağlamak için *Petrol Kanunu* hazırlatıp yürürlüğe koymuştur" (*Türkiye'de Yabancı Sermâye*, İstanbul 1970, s. 124). Prof. Gülten Kazgan da bu konuda yayımladığı bir incelemesinde: "Yabancı sermayeye bağlı ekonomik gelişme olur mu?" sorusunu sorduktan sonra: "Bir toplumun yabancı sermaye ile ne ekonomik gelişmesini sağlaması, ne de ödeme dengesini gerçekleştirmesi sözkonusu olamaz. Bu sonucun nedeni de, yabancı sermayenin kâr transferleri ve anamal, yedek para vb. için bünyüttüğü döviz giderleridir. Gereksiz, geniş halk kitlelerinin temel hiçbir ihtiyacını karşılamayan mallar veya hizmetler için toplumun en önemli kaynakları tüketilir. Fakat toplum sonunda, gelişmeden kaldığı fark eder" demektedir (*Ortak Pazar ve Türkiye*, İstanbul 1970, s. 272). Prof. Sadun Aren de kısaca şöyle demektedir: "Yabancı sermaye bir sömürü vasıtasıdır" (*Ekonomi Elkitabı*, İstanbul 1968, s. 58). Ekonomici H. Singer, az gelişmiş ülkeler ekonomisiyle uğraşmış ve bu ekonominin geliştirilmesi için birçok kuramlar ileri sürmüştür. Bu kuramların ilginç, az gelişmiş ülkelerdeki yabancı yatırımların gelişmiş ülkelerin yararına olduğunu saptayan kuramdır. Singer'e göre az gelişmiş ülkelerin zararına olan bu yatırımlar "sanâyileşmiş ülkelerin kendi yerli yatırımları niteliğindedir" (Singer, *The Distribution of Gain Between Investing and Borrowing Countries*). Yabancı yatırımlar, az gelişmiş ülkelere zarar verirken bu yatırımı yapan gelişmiş ülkeye yarar sağlar. Çünkü yabancı yatırımlar az gelişmiş ülkeleri hammadde üretiminde uzmanlaştırır ve yerli sanayiinin gerçekleşmesini engeller. Bundan başka az gelişmiş ülkelerin hammadde üretiminde gerçekleştirilen değerler de yatırımı yapan gelişmiş ülke sanayiinin tamamlayıcısıdır, yani ancak gelişmiş ülkede değerlendirilir ve gerçekleşir (Singer'in metafizik açıdan ileri sürdüğü bu tez, diyalektik açıdan matematiksel bir tanıtlamaya kavuşmuştur. Bk. Anamalı organik bileşimi). Gerikalı ülkeler, serbest dış ticaretle değil, ancak korumaya yoluyla sanâyileşebilirler. Gelişmek için de sanâyileşmeleri ve ulusal gelirlerinin en az yüzde 10-15'ini ulusal sanayilerine yatır-

malari şarttır. Yabancı anamalı korumak için hazırlanan uluslararası sözleşmeye *yabancı anamalı garantisi* denir. Eskiden yabancı anamalı kendi ülkesinin savaş gücü korurdu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası nitelikte bir sözleşme hazırlanmış ve yabancı anamalı garanti altına alınmıştır. *Abs-Showcross Sözleşmesi* adıyla anılan bu sözleşme yabancı anamalı garantileyecek her türlü önlemi ön-görmekte ve anlaşmazlık durumunda *Lahey Adâlet Divânı'nın* yetkisini önceden kabul etmektedir. Ülkemizde, yabancı anamalı gelmesini sağlamak için, bir *Yabancı Sermâyeyi Teşvik Kanunu* çıkarılmıştır. İlk in 1950 yılında 5583 sayılı *Hazinece Özel Teşebbüslere Keşfet Edilmesi ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun* kabul edilmişti. Bu yasayla yabancı anamalı elde ettiği kârı kendi ülkesine götürmesi hükümetçe garanti ediliyordu. 1951 yılında yabancı anamalı daha geniş olanaklar tanyan ve daha güvenli garantiler sağlayan 5821 sayılı *Yabancı Sermâyeye Yatırımlarını Teşvik Kanunu* kabul edildi. Bu da yeterli görülmeyerek 1954 yılında 6224 sayılı *Yabancı Sermâyeyi Teşvik Kanunu* ve aynı yıl 6326 sayılı *Petrol Kanunu* yapıldı. Bir de *Yabancı Sermâyeyi Teşvik Komitesi* kuruldu. Bu komite, 6224 sayılı Yabancı Sermâyeyi Teşvik Kanunu'na göre kurulmuştur. Merkez Bankası genel müdürünün başkanlığında Mâliye Bakanlığının Hazine, İç Ticâret, Sanâyi İşleri genel müdürlerinden, Sanâyi Bakanlığı Etüt ve Plân Dairesi başkanıyla Türkiye Odalar Birliği genel sekreterinden kuruludur. *Bk.* Anamalı, Anamalcılık, Emperyalizm.

YABANCI EMEK (*Os.* Ecnebi sây, *Fr.* Travail étranger) Emekçiden ayrılarak bağımsızlaşan ve ona egemen olan emek... *Yabancılaşmış emek* de denir. *Yabancı emek* (*Al.* Fremdenarbeit) kavramı *yabancılaşma* kavramının özgül bir biçimini dilegetirir. Marx, gençlik yazılarında ve özellikle de 1844 *Elyazmaları*'nda kullandığı bu kavramı, klâsik ekonomilerin emeği *yansız* (*Fr.* Neutre) sayan anlayışlarına karşı ilerisürmüştür. Marx'a göre anamalı üretim düzeninde emek *yansız* değil, *yabancı*'dır. Çünkü üreticinin olması gereken ürün, ona tümüyle karşı durumda bulunan bir yabancı, tüketicinin (anamalıcının) olmaktadır. Emek, emekçisine yabancılaşmıştır; emekçisini zengin edecek yerde, ona tümüyle yabancı bulunan anamalıyı zengin etmektedir. Emekçi için, bizzat kendi emeğinin olumsuz sonuçlarını ortaya koyar. Yabancılaşmış emeği genel olarak *emek* kavramından ayırır ve emeğin ancak belli tarihsel koşulların olu-

şumuyla yabancılaşmış emek olabileceğini gösterir. Yabancı emek, toplumsal yaşamda dört biçimde belirir: 1. Emeğe ve bunun sonucu olarak emekçilere, üretim sürecine yabancı bir güç olan anamalı gücü egemen olur. 2. Emek, birbirlerine yabancı olan kafa emeğiyle kol emeğine bölünür. 3. Emek, birbirlerine yabancı olan uzmanlık dallarına ayrılır ve bizzat kendi niteliğine yabancılaşır. 4. Emek, ücretli emek biçiminde kendisine yabancılaşır ve emekçisine egemen olur. Yabancı emek, özel mülkiyetle tam bir çelişki içindedir; onun ürünü olduğu halde onu doğurmaktadır. *Yabancılaşmış emek* kavramı, temeli olan *yabancılaşma* kavramı gibi, Marx'ın bilimsel çözümlerine yetmemiş ve olgunluk yapıtlarında kullanılmamıştır. *Bk.* Emek.

YABANCI LARA ÖZGÜ ÇEVİRİLEBİLİRLİK (*Os.* Ecnebilere mahsus tahvil sistemi, *İng.* Non-resident convertibility) Yabancılar ülke parasını dövize çevirebilme serbestliği tanyan sistem... Başta İngiltere (1959) olmak üzere birçok ülkelerde değişik biçimlerde uygulanmaktadır. Örneğin İngiltere'de yabancılar İngiliz parasını serbestçe dövize çevirebilirler ve ülke dışına çıkarabilirler.

YABANCI ÖZEL ANAMAL (*Os.* Ecnebi hususî sermâyesi, *Fr.* Capital special étranger) Yabancı özel sektöre ait anamalı... *Yabancı kamu anamalı* ve *yerli özel anamalı* deyimleri karşılığında kullanılır. Örneğin bir devlet başka bir devlete kendi kamu anamalıyla yardım eder, bu *yabancı kamu anamalı*'dır. Buna karşı yabancı bir ülkenin müteşebbisleri başka bir ülkede kârlı yatırımlar yapar, bu *yabancı özel anamalı*'dır. *Bk.* Özel anamalı.

YABANCI PARA *Bk.* Döviz.

YABANCI PARA KARABORSASI (*Os.* Döviz karaborsası, *Fr.* Marché noir des changes, *Al.* Devisenschwarzmarkt, *İng.* Foreign exchange blackmarket) Resmî kurların dışında yüksek fiyatla alınıp satılan döviz pazarı... *Bk.* Döviz, Geçerdeğer, Yabancı para sınırlaması.

YABANCI PARA SINIRLAMASI (*Os.* Döviz takyidâtı, *Fr.* Restriction sur les devises, *Al.* Devisenbeschränkung, *İng.* Control of exchange) Yabancı ülkeler paralarının alımını ve değerlerini denetim altında tutan sistem... Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülkelerde uygulanmıştır. Ülkemizde de bu konuda 1567 sayılı bir yasa yapılmıştır. *Bk.* Döviz.

YABANCI ŞİRKETLER

YABANCI ŞİRKETLER (Os. Ecnebi şirketler, Fr. Sociétés étrangères, Al. Ausländische Gesellschaften, İng. Foreign companies, Foreign corporations) Bir ülkede iş yapan yabancı ülke şirketleri... Özellikle Osmanlı İmparatorluğ'unda imtiyaz verilme yoluyla İstanbul'da yerleşen şirketler bu adla anılır. Bankacılık, elektrik, tramvay, havagazi vb. gibi konularda imtiyaz alan bu şirketler Cumhuriyet hükümeti tarafından imtiyazları feshedilerek ulusallaştırılmışlardır. *Bk. Şirket.*

YAKACAK (Os. Mahrûkat, Fr., İng. Combustibles, Al. Brennstoff) Yakılacak madde... Odun, kömür vb. gibi yakacakları dilegetirir. *Bk. Akaryakıt.*

YAKINLAŞMA KURAMI (Os. Takarrüp nazariyesi, Fr. Théorie de la convergence, Al. Konvergenztheorie, İng. Convergence theory) Kapitalist ve kollektivist ekonomilerin zamanla birbirlerine benzeyip bütünülecekleri savı... Sorokin, Tinbergen, Galbraith gibi metafizikçilerce ileri sürülmüştür. Bilimsel bir kuramdır. Konuyu biraz bilenler için pek açıktır ki sosyalizm olursa anamalcılık olmaz, anamalcılık olursa sosyalizm olmaz. Bu iki üretim düzeni kökten çelişiktir. *Bk. Anamalcılık, Toplumculuk.*

YAKIT SORUNU (Os. Mahrûkat meselesi, Fr. Problème des combustibles) İnsanların gelecekte yakıtsız kalacakları yolundaki sav... Ekonomik sıkıntıları unutturmak ve gözleri başka alanlara çevirmek için ikidebir insanlığın geleceğiyle ilgili *karayıkım* (Os. Felâket) lardan sözederler. Bunun en açık örneklerinden biri, insanların bir gün besinsiz kalacaklarını ileri süren Malthusçülüktür. İnsanları korkutma yoluna yönelen ideoloji son yıllarda bir de yakıtsız kalma sorunu ortaya atmıştır. Bu sava göre kömür ve petrol kaynakları tükenmek üzeredir ve insanlar yakın bir gelecekte yakıtsız kalacaklardır. Buysa, bilimsel ve uydurma bir savdır. İnsanlar ne besinsiz ne de yakıtsız kalmışlardır ve bundan böyle de kalmayacaklardır. Tersine, ilk insanlardan bugüne, besinlerin çeşitleri çoğaldığı gibi yakıtların çeşitleri de çoğalmıştır. Kaldı ki, binlerce yıl önce kömürsüz ve petROLSÜZ yaşamıldığı gibi, bir zaman sonra da kömür ve petrol önemini tümüyle yitirecektir. Evrim, sürekli olarak, her alanda sonsuz sayı ve çeşitlilikte yepyeni güçler ortaya koyar. Atomsal erke, daha şimdiden, kömür ve petrolün yerini almaya başlamıştır. Gerçek bilim adamları, daha şimdiden, yıldızsal yakıtların sözünü etmektedirler. Ünlü fizikçiler M. Vasil-

yev'le K. Stanyukoviç, *Matter and Man* (Özdek ve İnsan) adlı yapıtlarında şöyle demektedirler: "XXI. yüzyılda güç üretimi, termonükleer fabrikaların işi olacaktır". *Bk. Maltüsçülük.*

YALIN DEĞİŞTİRME (Os. Basit mübâdele, Fr. Simple échange) İlkel ve rastlantısal değişirme... İlkel toplulukların rastlantısal değişirmelerini dilegetirir. Bu değişirmede karşılaşan değerler birbirlerine eşit olmayabilir, çünkü değişirme olayı henüz ekonomik bir anlamda gerçekleşmemiştir. Ölçme olanakları da yoktu. Rastlantı olarak ortaya çıkan bir ürün fazlası, aynı rastlantıyla elde edilmiş bir başka ürün fazlasıyla değiştiriliyordu. *Bk. Değişirme.*

YALIN EMEK (Os. Basit sây, Fr. Travail simple, Al. Einfache Arbeit, İng. Simple labour) Her sıradan insanın gerçekleştirebileceği ortalama emek... *Bk. Emek.*

YANGIN ŞİGORTASI (Os. Harîk sigortası, Fr. Assurance contre l'incendie, Al. Feuer-versicherung, İng. Fire insurance) Taşınır ve taşınmaz malların yanmasından doğan zararlara karşı yapılan sigorta... Bu sigorta yangın olayından doğan her türlü (kaybolma, kurtarma sırasında kırılıp dökülme, ısı ve dumanlanma, yıkılma) zararları kapsar. Ayrıca yıldırım düşmesi, patlama (infilâk) ve benzeri olayların doğurduğu zararlar da bu sigortanın kapsamı içindedir. *Bk. Sigorta.*

YANILGI (Os. Hatâ, Fr. Erreur, Al. Irrtum, İng. Mistake, Lâ. Error) Gerçek olmadığı halde gerçekleşmiş gibi kabul edilmiş olan fiil ve irâde... Hukuksal açıdan hatânın varlığı, hatâli işlemin düzeltilmesini gerektirir. Borçlar Kanunu'nun 23. 24. ve bunu izleyen maddelerinde bu konuda hükümler vardır. Hukuk açısından *sözleşmede yanılı* (Fr. Erreur sur le contrat, Al. Geschaeftsirrtum, İng. Essential mistake, Lâ. Error in negotio) (kirâ sözleşmesi yaptığını sanarak satış sözleşmesi yapmak gibi), *kişide yanılı* (Fr. Erreur sur la personne, Al. Personenirrtum, İng. Mistake in identity, Lâ. Error in persona) (Hasan'la sözleşme yaptığını sanarak Ali'yle sözleşme yapmak gibi), *konuda yanılı* ya da *nesnede yanılı* (Fr. Erreur sur la chose, Al. Identitaetsirrtum, İng. Mistake in detail, Lâ. Error in corpore) (gösterip aldığı kitapla satın almak istediği kitabın aynı olmaması gibi), *nîcelikte yanılı* (Fr. Erreur sur la quantité, Al. Quantitaetsirrtum, İng. Arithmetical mistake, Lâ. Error in quantitate) (iki yüz metre

aldığını sanarak elli metre almak gibi) birbirinden ayırılır.

YAPILABİLİRLİK (Os. Fizibilite, İng. Feasibility) Herhangi bir yatırımın sağlayacağı kazanca değer olması durumu... Yatırım projeleri, fizibilite hesaplarına dayanır. Böylelikle de bir yatırımın sağlayacağı kazanca değip değmeyeceği araştırılır.

YAPI KOOPERATİFLERİ (Os. İnşaat kooperatifleri, Fr. Coopérative de construction, Al. Baugenossenschaften, İng. Building society) Konut gereksinimini karşılamak için kurulan kooperatifler... Birçok yapıyı birden yapmanın sağlayacağı ucuzluk, kredi kolaylıkları, inşaatçı kârının kooperatif ortaklarında kalması vb. gibi birçok yararları vardır. *Bk.* Kooperatif.

YAPIM (Os. İmâl, İmâlât; Fr. Fabrication, Al. Verarbeitung, Fabrikation, Anfertigung; İng. Working, Fabrication) Hammaddelerden mal yapma işlemi... *Bk.* Üretim.

YAPIM FİYATI (Os. İmâlât fiyatı, Fr. Prix de production, Al. Herstellungspreis, İng. Price of productions) Hammaddelerden mal yapmak için gerekli harcamaların para diliyle ederi... *Bk.* Mâlîyet fiyatı.

YAPIM GİDERİ (Os. İmâlât masrafı, Fr. Coût de la production, Al. Herstellungskosten, İng. Expense of production) Hammaddelerden mal yapmak için gerekli harcamalar... *Bk.* Yapım, Gider.

YAPIM SÖZLEMESİ (Os. İstisnâ akdi, Fr. Contrat d'entreprise, Al. Werkvertrag, İng. Contract for work, Hire of work; Lâ. Locatio conductio operis) Bir tarafın öbür tarafa bir şey yapmayı taahhüt ettiği sözleşme... Borçlar Kanunu'nun 355. ve bunu izleyen maddelerinde bu konuda hükümler vardır. *Bk.* Yapım, Sözleşme.

YAPISAL İŞSİZLİK (Os. Bünyevî işsizlik, Fr. Chômage structurel, Al. Strukturelle Arbeitslosigkeit, İng. Structural unemployment) Geribırakılmış ülkelerde doğal kaynaklardan gereği gibi yararlanılmamasından ve anamal yetersizliğinden doğan sürekli ve yaygın işsizlik... Kimi economiciler hızlı ve sürekli nüfus çoğalmasını da yapısal işsizliğin nedeni sayarlar. *Bk.* İşsizlik.

YAPISAL PLÂNCILIK (Os. Bünyevî plâncılık, Fr. Planisme structurel) Ekonomik yapıda değişiklik amacını güden plâncılık... Üretim hacmiyle ulusal gelir dağılımını etkile-

mek amacıyla yapılan plâncılığı dilegetiren *konjonktürel plâncılık* deyimini karşılığında kullanılır. *Bk.* Plânlama.

YAPI ŞİRKETLERİ (Os. İnşaat şirketleri, Fr. Société Immobilière d'investissement, Compagnie financière de construction; Al. Baufirmen, Bausparkasse; İng. Building societies) Yapı yapmak için kurulan şirketler... Belli bir yapıya özge olmayıp sürekli (permanent) olarak yapı işleriyle uğraşan şirketler XIX. yüzyılda kurulmuştur. *Bk.* Şirket.

YAPI VURGUNU (Os. Binâ spekülasyonu, Fr. Spéculation immobilière, Al. Gebäudepespekulation, İng. Building speculation, Real estate speculation) Ucuza alıp pahalıya satmak yoluyla yapılan binâ vurgunu... Özellikle enflasyon durumlarında yapılır, enflasyonlarda binâ fiyatları sürekli olarak yükselir. Fâiz oranlarının düşmesi de bu spekülasyonun başlıca etkenlerindedir. *Bk.* Vurgun.

YAPTIRIM (Os. Müeyyide, Fr., İng. Sanction, Al. Sanktion, Lâ. Sanctio) Herhangi bir şeyin yapılmasını ya da yerine getirilmesini sağlayan zorlayıcı güç... Tazminat ve cezâ tehdidini içeren yasa hükümleri böyledir. Sözleşmeler, irâde bildirimleri vb. gibi serbest hukuksal işlemlerin yasa yaptırımlarından yararlanabilmeleri için yasaya aykırı olmamaları gerekir.

YARAR (Os. Fâide, Fr. Utilité, Al. Nutzen, İng. Utility) Kullanma değeri... Kullanma değeri olan bir şeye yararlı (Os. Faydalı, Fr. Utile), kullanma değeri olmayan bir şeye yararsız (Os. Faydasız, Fr. Inutile) denir. *Yarar*, eşanlamda kullanma değeri, ekonomik belirlenmenin dışında ele alınınca, ekonomi politigin alanına girmez. Böyle olduğu halde mal ve hizmetlerin ihtiyaçları giderme özelliklerine klâsik ekonomide *yarar* adı verilmiştir. *Bk.* Kullanma değeri, Yararcılık.

YARARCILIK (Os. Faydacılık, Nef'iyye; Fr. Utilitarisme, Al. Nützlichkeitslehre, İng. Utilitarianism, Utilitarianism) Ekonomik değer yarardan doğduğu savı... Metafizik düşünce alanında ekonomik değer, herhangi bir nesnenin yararından doğduğu savunulmuştur. Bu sav, kaynağını, antikçağın ünlü düşünürü Aristoteles'in şu sözlerinde bulmaktadır: "Sahip bulunduğumuz her şeyin iki türlü kullanımını sözkonusudur. Örneğin bir çift ayakkabı giymek için de kullanılır, değiştirmek için de kullanılır. Bunların ikisi de ayakkabının kullanımlarıdır". Oysa, Aristoteles bu sözleriyle kullanma değeri olan *yararı*, kesinlikle, değiş-

YARAR-DEĞER

time değeri olan asıl *değerden* ayırmış oluyordu. Liberal ekonominin kurucusu Adam Smith de *kişisel yararın* ekonomik yaşamı düzenlediğini ileri sürmüştür. Smith'e göre kişisel yarar genel yararı gerçekleştirir, her insan kendi kişisel yararının peşinde koşarken doğal olarak genel yararı sağlar. Bu kuramın felsefesini temelleri İngiltere'de Godwin ve Bentham tarafından atılmış, siyasal ekonomiyle birleşmesi de John Stuart Mill tarafından gerçekleştirilmiştir. Yararcılığın çağdaş biçimini marjinalciler temsil etmektedir. *Bk. Değer, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Marjinalcilik, Yarar, Doyan istekler yasası, Değer kuramları.*

YARAR-DEĞER (*Os. Fayda-kıymet, Fr. Utilité-valeur*) Kullanma değeri... Ekonomi alanında Aristoteles'ten beri geliştirilmiş bulunan iki değer kuramından, metafizik ve öznelci olanını dile getirir. Bunun karşısında özdekçi ve nesnel *emek-değer kuramı* yer alır. Değerin, insana sağladığı yarardan doğduğunu ileri süren metafizik ve öznelci değer kuramları, çağdaş ekonomide, değerlin insan emeğinden doğduğu gerçeğini gizlemek için, özellikle güçlendirilmeye çalışılmaktadır. *Bk. Emek-değer, Yarar, Kullanma değeri, Değiştirme değeri, Değer.*

YARARLANMA (*Os. İntifâ, Fr. Usufruit, Al. Niessbrauch, İng. Usufruct, Lâ. Ususfructus*) Herhangi bir şeyden yarar sağlama... Hukuk dilinde mülkiyeti başkasına ait olan bir maldan yarar sağlama hakkına *intifâ hakkı* denir. Medenî Kanun'un 717. ve bunu izleyen maddelerinde buna ait hükümler vardır. Bu hak, sözleşmeli (akdî) ya da yasal (kanunî) olabilir. Bu hak, hak sahibinin yaşamıyla sınırlıdır. Yararlanma hakkını kullanan yararlandığı şeyin özünü ve kullanma maksadını değiştiremez.

YARARLANMA KURAMI *Bk. Vergi kuramları.*

YARARLANMA SENETLERİ (*Os. İntifâ senetleri, Fr. Actions de jouissance, Al. Genusscheine, İng. Redeemed shares*) Bedeli itfâ edilen hisse senetleri karşılığında verilen senetler... Ticâret Kanunu'nun 418. maddesine göre sadece yıllık temettü dağıtımından pay alırlar, şirketin tasfiyesi halinde şirket anamında artakalandan pay alamazlar. *Bk. Aksiyon.*

YARARLANILMASI TÜKETİME BAĞLI MALLAR (*Os. İstifâdesi istihlâkine müteallik emvâl, Fr. Biens consommables, Al. Verbrauch-*

bare Sachen, İng. Consumable things, Lâ. Res consumptibles) Para, içki, yakıt ve benzerleri gibi mallar... *Bk. Yararlanılması tüketime bağlı olmayan mallar.*

YARARLANILMASI TÜKETİME BAĞLI OLMAYAN MALLAR (*Os. İstifâdesi istihlâkine müteallik olmayan emvâl, Fr. Biens non consommables, Al. Nicht verbrauchbare Sachen, İng. Non consumable things, Lâ. Res quae usu consumuntur*) Ev, halı, araba ve benzerleri gibi mallar... Yararlanılmaları tüketime bağlı olan ve olmayan mallar ayrımı hukuk açısından özellikle yararlanma hakkı (intifâ hakkı) bakımından önemlidir. Medenî Kanun'un 732. maddesine göre eğer bu hak yararlanılması tüketime bağlı olan mallarla ilgiliyse mâlikin intifâ sahibinden teminât istemeye ve teminât gösterilmedikçe malları teslim etmemeye hakkı vardır. Bu hak, yararlanılması tüketime bağlı olmayan mallarla ilgiliyse mâlikin teminât isteyebilmesi ancak haklarının tehlikede olduğunu ispât edebilmesine bağlıdır. *Bk. Yararlanılması tüketime bağlı mallar, Yararlanma.*

YARARLI GİDERLER (*Os. Fâideli masarifât, Fr. Impenses utiles, Al. Nützliche Verwendungen, İng. Useful expenses, Lâ. Imperisae utiles*) Zorunlu olmadığı halde bir yarar sağlamak ve özellikle de bir şeyin değerini çoğaltmak için yapılan harcamalar... *Bk. Gider.*

YARATICI ÇALIŞMA (*Os. Mesâii müsmire, Fr. Travail créateur*) Yeni değerler meydana koyan insan etkinliği süreci... Bu değerler özdeksel ve tinsel olabilir. İmgelemi de kapsar. Doğanın verdiği gereçlerden yararlanılarak ve nesnel gerçeklik yasalarının bilgisiyle gerçekleştirilir. Teksözle, bilinçli insan etkinliğidir. Metafizik ve idealist felsefe, her alanda olduğu gibi, bu alanda da birtakım bilim dışı varsayımlar ileri sürmüştür. Örneğin Platon'a göre yaratıcı sanatsal çalışma Tanrısal bir veridir, Bergson'a göre gizemsel bir sezgidir, S. Hartmann'a göre bilinçdışının işidir, Freud'e göre içgüdünün işidir vb. Oysa bilginin (âlimin), sanatçının, bulucunun (kâşifin), örgütçünün (teşkilâtçının) vb. yaratıcı çalışmaları insan gücünün ustahğına ve bilinçli amaçlarına dayanır. Ne bilinçdışıyla, ne içgüdüyle, ne sezgiyle hiçbir ilgisi yoktur. Yaratıcı çalışma, sadece ve sadece insan emeğinin ürünüdür. Toplumsal gelişmede birikmiş bilgi ve araçların oluşturduğu uygun ortamlarda gerçekleşir. Yoğun ve sürekli çalışmanın sonucudur. İnsan, bu yoğun ve sürekli çalışmasında, ken-

dini denetleyip gözlemleyemediği bir durumda, yaratıcı veriminin ansızın ya da sezgiyle meydana geldiğini sanabilir, ama öyle değildir. *Bk. Emek.*

YARDIM (*Os. Muâvenet, Fr. Aide, Al. Hilfe, İng. Aid*) Birini güçlükten kurtarmak için yapılan iş... Ekonomik anlamda, geribıraktırmış ülkeleri kalkındırmak için (ki bu işlem, anamalcı üretim düzeninin temel ve eşitsiz gelişme yasalarına tümüyle aykırıdır) gelişmiş ülkelere verilen borç parayı dilegetirir. Bağış biçiminde yapılanları da aynı niteliktedir. Gelişmiş ülkelerin geribıraktırdıkları ülkelere yaptıkları bu yardım, genellikle *dış yardım* deyimiyle dilegetirilir. Bu yardım, azgelişmiş ülkelerin ödeme dengelerinde gittikçe büyüyen açığı kapatmak için yapılmaktadır ve yardım alandan çok yardım edenin yararınaadır. Ödeme dengelerindeki açık, gerikalınmış ülkelerin mal satın alma olanaklarını yok eder. Yardımın amacı bu olanığı sağlamak ve ihraç edilecek donatım mallarına pazar bulmaktır. Yardım yoluyla ticâret, normal ticâretten birçok bakımlardan daha kârlı ve daha elverişlidir. Yardım eden ülkelerin altın rezervleri ve yabancı dövizleri artarken yardım gören ülkelerin altın rezervleriyle yabancı dövizlerinin hızla azaldığı açıklanmıştır (*Bk. GATT: International Trade in 1959*). Açıklanan bu istatistiklerin belirttiğine göre dış yardımlar, çoğunlukla iç ekonomik depresyonlara engel olmak için yapılmaktadır. Bu yardımların, yardım eden ülkelere ekonomidışı yararları da vardır. Örneğin Amerikalı ekonomici Samuelson şöyle der: "Amerika'nın dost memleketlere verdiği modern silâhlar onların savunmalarını sağladığı gibi Amerikan askerlerinin hayatlarını da kurtarmaktadır" (Samuelson, *İktisat*, İstanbul 1970, çev. Demirgil, s. 779). Dünyanın en gelişmiş ülkesi olan Amerika, *Marshall Planı* adıyla ünlenen geniş çaplı yardım programıyla Avrupa pazarlarına egemen olmuştur. Bundan başka, Avrupa'nın kalkınmasına yardım bahanesiyle, Amerika'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra (1945) başgösteren ekonomik çöküntü de bu plân sayesinde önlenmiştir. Orta Pazar, Avrupa'nın buna karşı aldığı bir önlemdir. Ayrıca, geribıraktırmış ülkeler soğuk savaş tehditleriyle de yardıma itilirler. Emperyalist ülkelerin defterden sildikleri silâhlar bu ülkelere yardım borcu karşılığında satılır. Yeni silâhların satışı da bu yolla hızlandırılır. Günümüzde *dış yardım* genellikle *borç verme* demektir. *Bk. Yenisömürgecilik.*

YARDIMCI HESAPLAR (*Os. Muâvin hesabât, Fr. Comptes auxilliaires, Al. Hilfskonten, İng. Subsidiary accounts*) Büyük defterdeki ana hesaptan ayrı olarak her borçlu için ayrı ayrı tutulan ayrıntılı hesaplar... *Bk. Büyük defter.*

YARDIM ÖRGÜTÜ (*Os. Muâvenet teşkilâtı, Fr. Aumônerie*) Belli amaçlara yönelik yardımları gerçekleştirmek için kurulan örgüt... Toplumsal, ekonomik, siyasal, dinsel vb. amaçlarla kurulabilir. *Bk. Yardım.*

YARDIM TOPLAMA (*Os. Cem'i îânât, Fr. Quête publique, Souscription; Al. Kollekte, Sammlung öffentliche; İng. Public subscription, Collection by public subscription; Lâ. Collatio, Collectio*) Genel bir hizmetin yapılması amacıyla hükümetin, belediyelerin, hayır kurumlarının halktan para toplaması... 1336 tarihli Cem'i İânât Nizâmnamesi'ne göre hükümetin izni olmadıkça halktan para toplamak yasaktır.

YARDIM VE İŞBİRLİĞİ FONU (*Os. Muâvenet ve tevhidî mesâf fonu, Fr. Fonds d'aide et de cooperation*) Bağımsız Afrika cumhuriyetlerine yardım için kurulan örgüt... Kısaltması F.A.C.'dir. 1959 yılında *Fonds d'Investissement pour le Développement Economique et Social* (kısaltması F.I.D.E.S.) örgütünün yerine kurulmuştur. *Bk. Yardım.*

YARICI, Bk. Ortakçı, Ortakçılık.

YARICILIK SÖZLEŞMESİ (*Os. Ortakçılık mukavelesi, Fr. Contrat de métayage, Al. Teilpacht, İng. Usufructuary tenancy, Lâ. Colonia partiaria*) Tarımsal kirâ sözleşmesinin para yerine yetiştirilen üründen bir bölümünü toprak sâhibine bırakan biçimi... *Yarıcılık* deyimindeki *yarı* sözcüğü gerçeği dilegetirmez, gerçekte toprak sâhibine kirâ olarak verilen malsul bölümü yarından çok fazladır. *Bk. Ortakçılık.*

YARI-FEODAL (*Os. Yarı-feodal, Fr. Demie-feodal*) Friedrich Engels'in Osmanlı üretim düzenini nitelemek için kullandığı deyim... Engels, 22 aralık 1882 tarihli mektubunda Osmanlı derebeylerini *yarı-feodal* olarak niteler ve şöyle der: "Hiç şüphe yok ki serflik ve toprağa bağımlılık sadece ortaçağa özgü feodal bir biçim değildir. Fatihlerin toprağı yerli halka kendi hesaplarına işlettikleri her yerde buna rastlıyoruz. Eski Türk *yarı-feodal* sisteminin en yüksek anında bulunduğu sırada Türkiye'deki Hıristiyanların durumu buna

YARI-FEODAL ÜRETİM

benzer bir durumu". *Bk.* Osmanlı ekonomisi, Feodalite, Derebeylik.

YARI-FEODAL ÜRETİM *Bk.* Osmanlı ekonomisi.

YARI GÖÇEBELİK (*Os.* Yarı göçebelik, *Fr.* Transhumance, *Al.* Halbnomadismus, *İng.* Transhumance) Ekonominin sığırçılık, çiftçilik üzerine temellendiği, göç süresi ve göç yollarının daha kısa olduğu, göçebelikle yerleşik yaşam arasındaki yaşama biçimi... Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*'nde Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek tarafından önerilmiş ve tanımlanmıştır.

YARI SÖMÜRGE (*Os.* Yarı müstemleke, *Fr.* Demi-colonie) Geribraktırılmış ülke... *Yarı sömürge* deyimi, emperyalist dünyada sömürgelerin bulunduğu çağda kullanılan eski bir deyimdir. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu, 1838 tarihinde İngiltere'yle yaptığı ticaret anlaşmasından sonra bir yarı sömürge olmuştur. Deyim, temelde, sömürgelerin bulunduğu çağda askersel işgal altına girmeyen, ama belli ülke ya da ülkelerce sömürülen gerikalmış ülkeleri dilegetirir. Ne var ki, sömürgeciliğin yeni sömürgecilğe dönüştüğü yirminci yüzyılın ikinci yarısında da *yeni sömürge* deyimine anlamdaş olarak kullanılmaktadır. Oysa yeni sömürgeler, yarı sömürge değil, tam sömürgelerdir. Eski sömürgelerden farkları, sadece sözcük bağımsız dış görünümüdür. *Bk.* Sömürgecilik, Yenisömürgecilik, Sömürge, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık, Azgelişmişlik.

YASA (*Os.* Kanun, *Fr.* Loi, *Al.* Gesetz, *İng.* Law) Evrensel gelişmeyi belirleyen zorunlu, nedensel ve nesnel iç ilişki... Hukuk açısından *yasa* kavramı, toplumsal ilişkileri düzenlemek için devletçe konulmuş kuralları dilegetirir. Bu kuralları temellendiren devlet yapısını kuran ilkelere de *anayasa* (Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu) denir. *Yasa* da, devlet ve hukuk gibi tarihsel bir olgudur. Bir zamanlar yoktu, ilkel komünal toplumda kamu düzeni, gelenek ve göreneklerle, tüm toplumun ortak çıkarlarını temsil eden yaşlıların yetkisiyle sağlanırdı. Toplumun yapısı, köleci üretim düzenine dönüşmekle devlet, hukuk ve *yasa* gereği duyuldu. Köle sahipleri azınlıktaydılar, büyük çoğunluğu oluşturan kölelerden korkuyorlardı. Onları çalıştırmak ve baskı altında tutabilmek için silahlı bir örgüt kurmak ve kuralları koymak zorunluğunu duydular. Devlet, hukuk ve *yasa* böylelikle doğdu. Hukuk, devletçe konulmuş kamusal davranış kurallarını düzenleme aracıdır ve belli bir top-

lumun siyasal düzenini koruma amacını taşır. Tarihsel süreçteki ilk yasalar (örneğin Hamurabi yasası) kölelerin çalıştırılmasına ve köle mülkiyetinin korunmasına ilişkin yasalarlardır. Özellikle köleci üretim düzeninde ortaya çıkan özel mülkiyet kurumu da, korunabilmek için, belli kuralları, eşdeyişle yasaları gerektirmiştir. İnsanların yaptıkları bu yasalar dışında *yasa* kavramı bilimsel açıdan evrenin işleyiş kurallarını dilegetirir. İnorganik ve organik doğa, bilinç ve toplum; teksözle tüm evren bu nesnel (insan düşüncesinden ve iradesinden bağımsız) yasaların zorunluğuyula işler ve gelişir. Yasalar bu bakımdan belli tür- lere ayrılır. İlk evrenin tümünde (eşdeyişle bir taşın, bir bitkinin yaşamından toplumun yaşamına kadar tüm evrensel sferlerde) geçerli *evrensel yasalar* (*Os.* Cihanşümül kanunlar, *Fr.* Lois universelles) vardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında keşfedilen bu yasalar üç tânedir: Karşıtların birliği ve savaşımı yasası, olumsuzlanmanın olumsuzlanması yasası, nicelikten niteliğe geçiş yasası. Genel, tikel ve türev tüm yasalar bu üç evrensel yasanın güdümü altındadır. Toplumsal-ekonomik süreçlerin gelişmesinde örneğin köle-köle sâhibi hem bir birlik hem de bir karşıtlıktır, biri olmadan öbürü de olamaz, ama biri öbürüyle sürekli olarak savaşır, bu savaşımın sonunda da köleci toplum gelişerek feodal topluma dönüşür. Köleci toplum kendinden önceki toplumsal-ekonomik oluşum olan ilkel komünal toplumu olumsuzlayarak oluşmuştur, ne var ki kendisi de feodal toplum tarafından olumsuzlanmıştır. Köleci düzenin iç çelişkileri ilkin nicelikçe çoğalmış ve uygunluk noktasına gelince topluma nitelik değiştirerek köleci üretim biçimini feodal üretim biçimine dönüştürmüştür. Bu evrensel yasaların dışında fizikteki Ohm yasası ve toplumsal-ekonomik süreçlerdeki sınıf savaşımı yasası gibi tek ya da az sayıdaki olgularda geçerli olan *tikel yasalar* (*Os.* Cüz'î kanunlar, *Fr.* Lois particulières) vardır, örneğin sınıf savaşımı yasası tarihsel süreçte gerçekleşmiş olan beş toplumsal-ekonomik formasyonun (komünal, köleci, feodal, anamalcı, toplumcu) sadece üçünde (köleci, feodal, anamalcı) geçerlidir, öbür ikisinde (komünal, toplumcu) sınıflar bulunmadığından işlemez. Fizikteki erkeğin sakınıcı yasası ve toplumsal-ekonomik süreçlerdeki üretim güçlerinin üretim ilişkilerine uygunluğu yasası gibi çok sayıdaki olgularda geçerli olan yasalara da *genel yasalar* (*Os.* Umûmî kanunlar, *Fr.* Lois générales) denir, örneğin üretim güçlerinin üretim ilişkilerine uygunluğu yasası tarihsel süreçteki tüm sosyo-

-ekonomik formasyonlarda geçerlidir. Yukarıda belirttiğimiz üç evrensel yasanın dışındaki bütün yasalar *özel yasalar* (Os. Husûsî kanunlar, Fr. Lois spéciales)'dır, her biri kendi alanına özgüdür ve öbür alanlarda geçersizdir, örneğin fizik yasaları toplumsal-ekonomik süreçlerde geçerli olmadığı gibi, toplumsal-ekonomik yasalar da yaşambilimsel (biyolojik) süreçlerde geçersizdir. Hiçbir yasa kendi sferinden başka bir sfere indirgenemez. Metafizik ve idealist düşünce sisteminin büyük yanlıgısı, örneğin sosyal Darwincilikte olduğu gibi, bunları birbirine karıştırmak olmuştur. Biyolojik Darwinciliği topluma uygulamaya kalkışmak, ya açık bir kasıtlılığın ya da bilimsel bilgiden yoksunluğun ürünüdür. Bir başka bakımdan da yasalar *temel yasalar* (Os. Esâsî kanunlar, Fr. Lois principales)'la *türev yasalar* (Os. Müştak kanunlar, Fr. Lois dérivés) olmak üzere ikiye ayrılır. Türev yasalar, bir temel yasadan türeyen ve o yasayı somutlaştıran yasalarlardır. Türev yasalar, temel yasanın egemen olduğu tüm tikel alanlarda işler ve temel yasaya bağımlı olduklarından ötürü bütün bu tikel alanları birbirine bağlayıp somutlaştırır. Herhangi bir alanı, o alanın temel yasasına bağımlı olan bir türev yasalar hiyerarşisi işletir. Türev yasa, somut olaylara temel yasadan daha yakındır. Örneğin anamalcı üretim biçiminin temel yasası artık-değer yasasıdır. Ama bu temel yasanın türevleri olan değer yasası, emek yasası, yeniden üretim yasası vb. anamalcı üretim biçiminin tikel olaylarını işleterek tüm anamalcı düzende geçerli temel yasa olan artık-değer yasasını bütünler ve somutlar. Yasalar, olgular arasındaki nesnel, nedensel ve zorunlu iç ilişkileri yansıtır. Yasalılık, bilimin temelidir. Bütün bilimlerde olduğu gibi ekonomi biliminin de yasaları bulunmasaydı, ekonomi bir bilim olamazdı. Bk. Ekonomik yasalar, Ekonomik gelişme yasası, Kendiliğindenlik.

YASADAN DOĞAN BORÇLAR (Os. Kanundan mütevellit düynât, Fr. Obligations légales, Al. Legalobligationen, İng. Legal duties, Lâ. Obligatio ex lege) Yasaların hükümleriyle kişilere yüklenen borçlar... Örneğin nafaka borcu böyledir. Medenî Kanun'un 315, 626, 630, 723. ve bunu izleyen maddeleriyle 858. maddesinde bu konuda hükümler yer almıştır. Bk. Borç.

YASADIŞI FÂİZ (Os. Gayrı kanunî fâiz, Fr. Intérêt illégal) Yasanın saptadığı sınırı aşan fâiz... Kimi ülkelerde yasalar fâiz oranlarını saptayıp sınırlarlar. Amerikalı ekonomici Fried-

mann'ın öğretisini uygulayıp fâiz oranlarını ve fiyatları serbest bırakan ülkelerde bu kavram geçersizdir. Bk. Fâiz.

YASADIŞI İŞBIRAKIMI (Os. Gayrı kanunî grev, Fr. Grève illicite, Al. Ungesetzlicher Streik, İng. Illegal strike) Yasaların yasakladığı grev... Bk. İşbirakımı.

YASADIŞI İŞLEM (Os. Keyfi muâmele, Fr. Acte arbitraire, Al. Willkürliche Handlung, İng. Arbitrary treatment, Lâ. Ex libidine) Kurallara ve genellikle de yasa hükümlerine aykırı işlem.

YASADIŞI REKABET Bk. Haksız rekabet.

YASAK BÖLGELER (Os. Memnû mıntakalar, Fr. Zone interdite, Al. Verbotene Zone, İng. Prohibited zone) Genellikle askersel güvenlik açısından girilmeleri yasaklanmış yerler.

YASAL FÂİZ (Os. Kanunî fâiz, Fr. Intérêt légal, Al. Gesetzlicher Zins, İng. Interest prescribed by law, Lâ. Usurae legales) Yasaların saptadığı fâiz... Örneğin Borçlar Kanunu'nun 72. maddesine göre fâiz verme zorunda bulunan kişi, fâiz sözleşme ya da yasaca saptanmamışsa, yüzde beş oranında fâiz öder. Bk. Fâiz, Yasadışı fâiz.

YASAL İYELENDİRME (Os. Kanunî temlik, Fr. Cession légale, Al. Übergang kraft Gesetzes, İng. Transfer by law, Lâ. Cessio legis) Yasalarda açıklanmış olan durumlarda tarafların irâdeleri gerekmeksizin yapılan temlik... Medenî Kanun'un 539., Borçlar Kanunu'nun 147, 393, 496. ve Ticâret Kanunu'nun 965, 973. maddelerine göre yapılır.

YASAL KOŞULLAR (Os. Kanunî şartlar, Fr. Conditions légales, Al. Gesetzliche Erfordernisse, İng. Legal requirements, Lâ. Conditions iuris) Hukuksal bir işlemin geçerli olabilmesi için yasaların varlıklarını gerektirdiği şartlar... Örneğin bir mülkiyetin başkasına devrinde tescilin (kütüğe yazdırmanın) şart olması böyledir.

YASAL TEMSİLCİ (Os. Kanunî mümessil, Fr. Représentant légal, Al. Gesetzlicher Vertreter, İng. Legal representative, Statutory agent) Başkasının adına herhangi bir işi yapmak için yasaların yetkili kıldığı kişi... Örneğin Medenî Kanun'un 572. maddesine göre terekenin tasfiyesine memur edilenler yasal temsilcidirler. Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 59. maddesine göre yasal temsilciler vekâlet-nâmeyi gerektirmeden temsil ettikleri kimse-

YASAL YEDEK AKÇE

lerin her türlü hukuksal işlemlerini yapabilirler, dâvâ açabilirler, para tahsil edebilirler.

YASAL YEDEK AKÇE (Os. Kanûnî ihtiyat akçesi, *Fr.* Fonds de reserve, *Al.* Gesetzliche Reservefonds, *İng.* Reserve funds) Özellikle anonim şirketlerde ayrılması yasaca zorunlu kılınmış olan yedek para... Yıllık kesintili (net) kârın yirmide biridir. Bunun dışında da çeşitli yedek akçe zorunlukları vardır. Yedek akçe ayrılmadıkça kâr payları dağıtılmaz. Yedek akçeler zararların kapatılmasında kullanılır. *Bk.* Yedek akçe.

YAŞAMA ARAÇLARI (Os. Vesâiti hayâtîye, *Fr.* Moyens de vie) İnsanların yaşamaları için gerekli özdeksel araçların tümü... Hava, ısı, besinler ve tüm üretim araçları bu deyimün kapsamına girer. İnsanlar, yaşayabilmek için, yaşama araçlarına sahibolmalıdırlar. Bu araçlara sahibolabilmek için de çalışmaları gerekir. Çalışma olmadan, yaşam düşünülemez. İnsan, doğanın kendisine hazır olarak sunduklarıyla yetinemez. Soluduğumuz havayı bile gerektiğinde ısıtırız, eşdeyişle doğanın bize sundukları üstünde bile çalışarak onları yeniden üretir ve gereksinimlerimize uygun kılarız. İnsansal yaşam, üretimle başlamıştır. "İnsanlar, önce, yaşayacak durumda olmalıdırlar ki tarih yapabilsinler. Yaşayacak durumda olmak demek; yemek, içmek, barınmak, giyinmek, ısınmak vb. demektir". *Bk.* Üretim araçları, Üretim.

YAŞAMA DÜZEYİ (Os. Hayat seviyesi, *Fr.* Niveau de vie) İnsanların tüketim oranlarıyla belirlenen düzey... Bu düzey, besin tüketiminden kitap tüketimine, elektrik tüketiminden televizyon tüketimine vb. kadar çeşitli yaşama araçları tüketimiyle belirlenir. Emeğiyle geçinenlerin yaşama düzeyi, genellikle, ücretlerin harcanan emeğin niteliğine ve niceliğine göre artmasıyla, gereksinim mallarının fiyatlarının düşürülmesiyle iyileştirilebilir.

YAŞAMA KOŞULLARI (Os. Hayat şartları, *Fr.* Conditions de vie) İnsanların yaşayabilmeleri için gerekli özdeksel ve tinsel gereksinimler... İnsanlar, belli yaşama koşulları içinde doğarlar. Bu koşullar önceki kuşaklarca hazırlanmıştır. Yeni kuşaklar, hazır buldukları bu yaşama koşullarına katkıda bulunurlar ve onları değiştirebilirler.

YAŞAM ALANI (Os. Hayat sahası, *Fr.* Espace vital, *Al.* Lebensraum, *İng.* Vital space) Sömürü alanı bulmak için Hitler Almanya' sında bahâne olarak ileri sürülen sözde bilim-

sel deyim... Alman profesörü Karl Haushofer'in geopolitik öğretilerine *yaşama alanı kuramı* da denir, çünkü bu deyim Haushofer'in öğretilerinden kaynaklanmıştır. *Bk.* Jeopolitik.

YAŞAMA ÖLÇÜNÜ (Os. Hayat standardı, *Fr.* Standard de vie, *İng.* Standard of living) Belli bir toplumda ulaşılmak istenen tüketim düzeyi... *Bk.* Yaşama düzeyi.

YAŞAMA SİGORTASI (Os. Hayat hâlinde sigorta, *Fr.* Assurance en cas de vie, *Al.* Erlebensfallversicherung, *İng.* Endowment insurance) Sigortalıya belli bir yaşa geldikten sonra hayatta olması koşuluyla gelir sağlayan sigorta... Ticâret Kanunu'nun 990. maddesinde tanımlanmıştır. *Bk.* Yaşam sigortası, Sigorta.

YAŞAM SİGORTASI (Os. Hayat sigortası, *Fr.* Assurance sur la vie, *Al.* Lebensversicherung, *İng.* Life insurance) Yaşam ve ölümlle ilgili üç sigorta biçimini kapsayan genel sigorta deyimini... Üç türlü yaşam sigortası vardır: 1. *Ölüm sigortası* (*Fr.* Assurance en cas de décès, *Al.* Todesfallversicherung, *İng.* Insurance in case of death) ki sigortalının ölümü durumunda önceden göstereceği bir kimseye para verilmesini sağlar. 2. *Karma yaşam sigortası* (*Fr.* Assurance mixte, *Al.* Gemischte Versicherung, *İng.* Mixed insurance) ki yaşama sigortasıyla ölüm sigortasını birlikte yapan sigortadır. 3. *Yaşama sigortası*'dır (*Bk.* Yaşama sigortası). Bu sigortalar ya toplu bir para almak (*Os.* Sermâye sigortası, *Fr.* Assurance de capitaux, *Al.* Summenversicherung, *İng.* Capital insurance), ya da belli sürelerde gelir sağlamak (*Os.* İrât sigortası, *Fr.* Assurance de rente, *Al.* Rentenversicherung, *İng.* Insurance of interest) biçimlerinde yapılabilir (*Ticâret Kanunu'nun* 1002. maddesi). *Bk.* Sigorta.

YATAY KARTEL, (Os. Ufki kartel, *Fr.* Cartel horizontal) Aynı türden sanâyileri tek yönetim altında toplayan kartel biçimi... *Bk.* Kartel.

YATAY MERKEZLEŞME (Os. Ufki temerküz, *Fr.* Concentration horizontale, *Al.* Horizontale Konzentration, *İng.* Horizontal combination) Yatay kartel... *Yatay kartel* bu deyimle de dilegetirilir. *Dikey kartel'e* de aynı zamanda *dikey merkezleşme* (*Os.* Amüdfi temerküz; *Fr.* Concentration verticale, *Al.* Vertikale Zusammenschluss, *İng.* Vertical combination, Integration) denir. Buna *düşey kartel* diyenler de var. *Bk.* Kartel, Yatay kartel, Dikey kartel.

YATIRGA (Os. Mevdûât, Fr. Dépôts, Al. Depositen, Bankeinlagen; İng. Deposits) Bankalara fâiz almak amacıyla yatırılan para... Vâdeli olabildiği gibi vâdesiz de olabilir. Bankacılık dilinde buna *mevdûât hesapları* ya da *cârî hesaplar* (Hesâbı cârî) denir. Bankalar, *mevdûât sahipleri*'ne verdikleri düşük fâize karşı bu yatırımları daha yüksek fâizle işleterek para kazanırlar. *Mevdûât* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerindeki başlıca kullanımları şunlardır: *Banka mevdûâtı* (İng. Cash on deposit), *vâdeli mevdûât* (İng. Time deposit), *vâdesiz mevdûât* (İng. Demand deposit), *mevdûât ilmihaberî* (İng. Deposit receipt), *mevdûât cüzdanı* (İng. Deposit slip), *mevdûât sâhibi* (Os. Mûdî, İng. Depositor), *sigorta mevdûâtı* (İng. Deposit on insurance), *para yatırmak* (İng. To deposit money), *mevdûâtı alan* (İng. Depositary). *Bk.* Banka.

YATIRIM (Os. Tevdiât, Fr. Investissement, Placement; Al. Investition, İng. Investment) Kâr amacıyla bir üretime yatırılan anamal... *Yatırım*, parayı verimli kılmak, eşdeyişle anamala dönüştürmektir. Üretimi arttırmayan harcamalar yatırım niteliğinde değildir, bir kimse gelir sağlamak için bir şey satın almakla yatırım yapmış olmaz. Yatırımlar üretim kapasitesini artırırlar. Üretime yatırılan anamalin tümüne *gayri sâfi yatırım*, bunun amortismanla harcanan bölümü çıkarıldıktan sonra kalan bölümüne *sâfi yatırım* denir. Yatırım için kredi veren bankalara *yatırım bankası* (Fr. Banque d'investissement, Al. Investitionsbank, İng. Investment banking) adı verilir. Bu bankaların verdiği krediye de *yatırım kredisi* (Fr. Crêdit d'investissement) denir. Bu kredi, artık-değer üretmek için verilen bir avanstr. Yatırımlardaki artışın ulusal gelir düzeyindeki etkisini belirten çarpana da *yatırım çarpanı* (Fr. Multiplacateur d'investissement, Al. Investitionsmultiplikator, İng. Investment multiplier) denir. Yatırım kararlarını etkileyen etmenlerle yatırım oylumu arasındaki ilişkiye *yatırım işlevi* (Fr. Fonction d'investissement, Al. Investitionsfunktion, İng. Investment function) adı verilmektedir. Yatırım kararlarını etkileyen en önemli etmen, bir üretim alanının öteki üretim alanlarından daha çok kâr getirmesidir. En çok kâr nerede varsa anamal oraya yatırılır. Ulusal gelirin yatırıma ayrılan bölümüne *yatırım fonu* (Fr. Fond d'investissement) denir. Ulusal gelirin yatırıma ayrılan bölümünü saptamak için brüt hâsıladan tüketime, yenilemeler ve rezervlere ayrılan bölümü çıkarmak gerekir. Bunlar çıktıktan sonra kalan miktar üretici bir dü-

zend *yatırım fonudur*. Yenilemeler ve rezervler zorunlu harcamalardır. Tüketimi ne kadar azaltılırsa yatırım fonu o ölçüde artırılabilir. Bir toplumun hızla gelişebilmesi yatırım fonunun büyüklüğüne bağlıdır. Birçok şirketlerin hisse senetlerini satın alarak onları yöneten tröstlere *yatırım tröstleri* de deniyor. İlk Amerika'da kurulmuş olan bu türlü tröstlere İngilizcede *investment trust* adı verilmiştir. Bu tröstler bütünüyle anamala dayandıkları için *yatırım tröstü* adını almışlardır. Topladıkları anamalla hisse senedi çıkarırlar ve bu hisse senetleri karşılığında elde ettikleri ve büyüttükleri anamalla birçok şirketlerin hisse senetlerini toplayarak onlara egemen olurlar. *Yatırım* deyiminin ekonomi ve ticâret dillerindeki başlıca kullanımları şunlardır: *Yatırım kredisi* (İng. Investment credit), *yatırım bütçesi* (İng. Investment budget), *yatırım hesâbı* (İng. Investment account), *sağlam yatırım* (İng. Trustee investment), *yatırımın teşviki* (İng. Investment incentives), *para yatırımı* (İng. Investment of money), *yatırım bankaları* (İng. Investment banks), *anamal yatırımı* (İng. Investment of capital), *yatırım şirketi* (İng. Investment company), *yatırım portföyü* (İng. Investment portfolio). *Bk.* Anamal, Kâr, Artık-değer, Tasarruf, Tasarruf-yatırım eşitliği.

YATIRIM BANKASI *Bk.* Yatırım.

YATIRIM ÇARPANI *Bk.* Yatırım.

YATIRIM FONU *Bk.* Yatırım.

YATIRIM İŞLEVİ *Bk.* Yatırım.

YATIRIM KREDİSİ *Bk.* Yatırım.

YATIRIM TRÖSTLERİ *Bk.* Yatırım.

YATIRMAN (Os. Mûdî, Fr. Dépositant, Al. Einlagerer, İng. Depositor, Bailor; Lâ. Tradens) Bankaya para yatırım kişi... Hukuk dilinde genel olarak "saklanmak üzere başkasına mal bırakan kişi" olarak tanımlanır. *Bk.* Yırga.

YAVAŞLATMA İŞBIRAKIMI (Os. Yavaşlatma grevi, Fr. Grève perlée, Al. Bummelstreik, İng. Slow-down strike) İşçilerin işlerini bırakmayıp çalışmayı gevşetme ve üretimi düşürme yoluyla yaptıkları direniş... *Bk.* İşbirakımı.

YAVRU SANÂİYİLER (Os. Yavru sanâyiler, Fr. Industrie naissante, Al. Industriezweik, İng. Infant industries) Yeni doğan korunması gerekli sanâyiler... *Yeni doğan sanâyi* ve *çocuk sanâyi* deyimleriyle de dilegetirilir. Bun-

YAY ESNEKLİĞİ

ların güçleninceye kadar korunmaları gerektiği yolunda birçok kuramlar ilerisürülmüştür. Özellikle A. Hamilton, F. List, Henry C. Carey ve Simon N. Patten tarafından savunulmuştur. Liberal ilkelerin sadece gelişmiş sanâyiler için yararlı olduğunu bizzat liberallerin ilerisürdükleri *yavru sanâyilerin* korunması tezi de tanıtılır. Örneğin liberal John Stuart Mill: "Koruyucu gümrük resimlerinin savunulabileceği tek durum, bir yeni sanâyiin yerleşmesi için konuldukları durumdur" der. Mill'in bu sözleri de açıkça gösterir ki anamalcı düzende gerikalmış bir ülke serbest dünya ticâretine açılmaz, kendisini üstün sanâyiler karşısında korumak zorundadır. Yoksa ilerlemek bir yana, büsbütün gerikalmışlığa itilir. *Bk. Anamalcı organik bileşimi.*

YAY ESNEKLİĞİ (*Os. Yay elastikiyeti, Fr. Élasticité d'arc, Al. Bogenelastizitaet, İng. Arc elasticity*) Aranın eğrisinde gerçekleşen iki nokta arasındaki elastiklik... Örneğin tanesi yetmiş beş kuruştan bir milyon kalem satılıyor diyelim. Bu kalemlerin tanesi yüz kuruşta çıktığında satış sekiz yüz bine düşerse buradaki elastikliğin saptanmasına *yay elastikliği* denir.

YAZDIRMA (*Os. İstiktâp, Fr. Comparaison d'écritures, Al. Schriftvergleichung*) İmzasını inkâr eden bir kimseye hâkimin inceleme amacıyla yazı yazdırıp imza attırması... Hukuk Muhâkemeleri Usûlü Kanunu'nun 309. ve İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 68. maddelerine göre yapılır.

YAZILI BİLDİRİM (*Os. Lâyiha, Fr. Mémoire, Al. Schriftsatz, İng. Written statement*) Bir savı ya da savunmayı içeren yazı... Kimi işlemlerde yasalarca zorunlu kılınmıştır. Örneğin Asliye mahkemelerinde, yargıtay ve daîretelerde savların ve savunmaların (iddiaların ve müdâfaaların) yazılı olarak bildirimi ve karşı tarafa tebliği zorunludur.

YAZININ SİLİNMESİ (*Os. Terkini kayd, Fr. Radiation, Al. Löschung, İng. Cancellation*) Resmî bir sicile kaydedilmiş olan hakların ortadan kalkmaları durumunda bu sicillerden silinmesi... *Bk. Kütük.*

YEDEK AKÇE (*Os. İhtiyat akçesi, Fr. Réserve, Al. Rücklagen, İng. Reserves*) Gerektiğinde kullanılmak üzere kârdan ayrılan para... Özellikle zararları karşılamak için kullanılır. Yasal da olur. Örneğin Türk Ticâret Kanunu'na göre şirketler her yıl sâfi kârlarının yirmide birini yedek akçe olarak ayırmak zorundadırlar, ancak bu zorunluk ayrılan yedek

akçenin ödenmiş anamalcı beşte birine ulaşmasıyla ortadan kalkar. Gizli yedek akçeler de vardır, bunlar şirketlerin bilançolarında görülmezler. *Bk. Kâr, Şirket.*

YEDEK GÜDÜSÜ (*Os. İhtiyat sâiki, Fr. Motif de précaution, Al. Vorsichtsmotiv, İng. Precautionary motive*) Gelirden bir bölümünü bir yere ayırmanın nedeni... Bu neden, güvenlik ihtiyacından doğar. Kimi durumlarda yasalar da yedek para ayırmayı zorunlu kılarlar. *Bk. Yedek akçe.*

YEDEK SANÂİYİ ORDUSU (*Os. İhtiyat sanâyi ordusu, Fr. Armée de réserve industrielle, Al. Industrielle Reservearmee, İng. Industrial reserve army*) Tekniğin gelişmesiyle iş alanları dışına itilen emekçiler... Aynı anlamda *nispi artık nüfus* ya da *nispi aşırı nüfus* (*Al. Relative Übervölkerung, İng. Relative surplus population*) deyimleri de kullanılmıştır. Tarihsel özekçiliğe göre anamalcı üretim yapısı gereği sürekli olarak gelişmek zorundadır, çünkü büyük kârlar gelişme farklarından doğar. Gelişmiş olan, gelişmemiş olanın kârını da paylaşır (*Bk. Anamalcı organik bileşimi*). Bu bakımdan anamalcı organik bileşimi sürekli ve hızlı olarak büyütür, değişmeyen anamal-yani makine ve binâlara harcanan anamal-değişken anamala -yani işçi ücretlerine harcanan anamala- oranla durmadan artar. Bu teknik ilerleme işçileri iş alanlarının dışına iterek *yedek sanâyi ordusunu* ya da *nisbi artık nüfus* meydana getirir. İşsiz bırakılan bu nüfus, bizzat kendi kendini de çoğaltır (*Bk. Nüfus yasası*). Çünkü, çalışmayan işçiler çalışan işçilere rekabet edeceğinden işçi ücretlerini düşürürler, çalışan işçiler işlerini korumak ve yerlerinde kalmak için ya işgününi uzatmak ya da emeklerini yoğunlaştırmak zorunda kalırlar. Bu da yeni emekgüçlerinin işten çıkarılmaları sonucunu doğurur. İşgününi uzatmak ya da emeği yoğunlaştırmak yoluyla beş işçiye yaptırabileceği bir işte hiçbir patron sekiz işçi tutmaz, işçilerden üçüne yol verir. Bundan başka anamalcılar ilerleyen teknik sayesinde kadın ve çocukları da kullanmaya başlarlar, bu da birçok işçilerin işsiz kalmalarına sebep olur. Okula gitmesi gereken çocuk ve çocuk doğurup büyütmesi gereken kadın, çalışması gereken erkek işçinin yerini alır; çünkü hiçbir patron ucuz ücretli bir çocuğa işlettirebileceği bir makine için daha büyük ücretli erkek işçi kullanmaz. Birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen bütün bu nedenlerle *yedek sanâyi ordusu* bizzat kendi kendisini de büyütmede devam eder. *Bk. Makine, İşsizlik.*

YEMİŞ TÜKETİMİ (Os. Meyve istihlâki, Fr. Consommation de fruit) İnsanlığın vahşilik döneminin ilk aşamasındaki besinlenme biçimi... Amerikan budunbilimcisi Lewis Henry Morgan (1818-1881) *Ancient Society* adlı yapıtında insanlık tarihini vahşilik, barbarlık ve uygarlık olmak üzere üç döneme ayırır. İlk iki dönemin her birini de yaşama araçlarının elde edilmiş biçimine göre aşağı, orta ve yukarı olmak üzere üç aşamaya böler. Vahşilik döneminin ilk aşamasında insanlar besinlerini kabuklu ve kabuksuz yemişlerle köklerden sağlardı. Morgan'a göre orta aşama *balık tüketimi* (Os. Semek istihlâki, Fr. Consommation de poisson)'yle başlamıştır.

YENİANAMALCILIK (Os. Yeni kapitalizm, Fr. Néo-capitalisme) Kâr etmeninden arınmış ve kamusal yönetimli bir anamalcılık ütopyası... Bu deyim, birçok anamalcı yazarların anamalcılığı yenileştirmeye dileklerinden doğmuştur. Toplumcu anlayışa göre anamalcılığın çıkmazlarını gören bu economiciler, onun yenileşebileceğini savunmaktadırlar. Onlara göre anamalcılığın yerini toplumsuluk alamaz. Çünkü toplumsuluk demokrasiyle bağdaşmaz. Metafizik plânda düşünen bu economiciler anamalcılığın yerine sosyalizme pek benzeyen ama gene de sosyalizm olmayan bir *yeni anamalcılık* düşleyerek ütopyacı toplumsuluğa karşı yeni bir *ütopyacı anamalcılık* yaratmaktadırlar. Örneğin *Yeni Sanâyici Devlet* adlı bir yapıt yayımlayan J. K. Galbraith'e göre yeni bir teknik yapı kurulacak ve anamalcılık piyasa ve kâr yasalarından kurtulacaktır. Piyasa ve kâr yasalarından kurtulan anamalcılıktan anamalcılık olarak ortada ne kalacağını açıklamayan Galbraith, gelecek anamalcılıkta kamusal bir yönetimin egemen olacağını ve bu yönetimin patron yönetimiyle hiçbir ilgisi kalmayacağını ileri sürmektedir. Kavramlara metafizik anlamlar vermekten doğan bu gibi saçmasapan düşünceler, özellikle Amerikan economicileri arasında yaygındır. *Bk. Anamalcılık.*

YENİDEN BAŞLAMA (Os. Hamle, Fr. Relance, Al. Initialzündung, İng. Pump-priming) Durulmaya yüz tutmuş bir girişimi yeni önlemlerle canlandırma... *Atılım* da denir. Özellikle işletmecilik dilinde kullanılır.

YENİDEN DAĞITIM (Os. Tekrar tevzi, Fr. Redistribution) Artık-değeri rant, fâiz ve kâr olarak paylaşanların bunu birtakım hizmetler karşılığı olarak tekrar dağıtmaları... Gelir ya da değer, üretici emeğin ürünüdür. İşçilere ayrılan ücret bizzat değerdir, bir artık

değer ilk bölüşümde fâiz, kâr ve rant olarak paylaşılır. Bunun bir bölümünü de vergi yoluyla devlet alır. Artık-değeri paylaşanlar onu çeşitli hizmetler karşılığında dağıtırlar; örneğin devlet memuruna maaş verir, anamalcı hizmetçisine aylık öder, rantiye doktora para verir. Ama bunların hiçbirisi mevcut değer kitlesini değiştirmez, çünkü hiçbirisi yeni bir değer yaratmaz. Mevcut değer, üretimden gelen artık-değerdir; tekrar dağılımla ne artar ne de eksilir. *Bk. Bölüşüm, Değer, Artık-değer.*

YENİDEN PAYLAŞMA (Os. Tekrar taksim, Fr. Repartage) Emperyalist savaşların amacı... Emperyalist savaşların tek amacı, dünyanın yeniden paylaşılmasıdır. *Bk. Dünyanın paylaşılması, Savaş.*

YENİDEN ÜRETİM (Os. Tekrar istihlâk, Fr., İng. Reproduction, Al. Reproduktion) Üretimin süreklilik niteliği... Üretim her an yenilenen bir süreçtir, anamalcı üretimse kâr amacı güttüğünden özellikle böyledir. Üretimin sonunda elde edilen artık-değerin bir bölümü yeniden üretime yatırılır. Artık-değerin tümünün kişisel gereksinmeler için harcanarak üretime başlangıçtaki anamalla devam edilmesine *basit yeniden üretim* (Al. Einfache Reproduktion), artık-değerin bütünü kişisel gereksinmeler için harcanmayarak bir bölümünün yeni üretime yatırılmasına ve böylelikle üretimin genişlemesine *genişletilmiş yeniden üretim* (Al. Erweiterte Reproduktion) denir. Basit yeniden üretim olağan bir durum değildir, olağanüstü hallerde gerçekleşebilir. Anamalcılık öncesi üretim biçimlerinde bile, durgunluk devreleri dışında, toplumun gelişebilmesi için üretim daima genişletilmiştir. İlk toplumlarda örneğin yiyecek maddelerinin biriktirilmesi bile genişletilmiş bir yeniden üretimi dilegetirir. Anamalcı üretim biçiminin ayırt edici özelliği ise, üretimin sürekli olarak genişletilmesi, eşdeyle toplumsal artık-ürünün üretici bir biçimde tüketilmesidir. Ne var ki genişleyen bir üretimin bunalımlara düşülmeden sürüp gidebilmesi için: 1. Üretim süreci boyunca kullanılmış üretim mallarının yenilenmesi için gerekli üretim mallarıyla işgücünün devamını sağlayacak tüketim mallarının üretilmesi, 2. Bu üretim mallarıyla tüketim mallarının değerlerini gerçekleştirebilecek satın alma gücünün yaratılması, 3. Bu satın alma gücünün de hem üretim malları hem tüketim malları bakımından sunu ve istem (arz ve talep) arasında bir denge sağlayacak biçimde dağıtılması şarttır. Eytimsel anlayışa göre anamalcı üretimin yapısal çelişkisi bu şartları zorunlu olarak

YENİEMPERYALİZM

gerçekleştirememesindedir. Anamalcı üretim bu şartları gerçekleştiremez, çünkü yapısı gereği üretimi ancak satın alma gücünü daraltarak genişletmektedir. Satın alma gücünün anamalcı dağıtımı, üretim malları üreten sektörle tüketim malları üreten sektörde, sunu ve istemi hiçbir zaman eşitleyemez. Anamalcı üretimde bunalımlara düşülmesinin nedeni budur. Anamalcı üretimde anamalcın organik bileşimi hızla büyür; yani anamalcın makine, binâ, hammadde vb. ayrılan bölümü (değişmeyen anamal) işçi ücretlerine ayrılan bölümüne (değişken anamal) oranla hızla artar. Anamalcı üretim çarkı, yapısı gereği, bu yasayla işler: Anamal birikimi anamalcı gelişmeyi, anamalcı gelişme anamal birikimi hızlandırır. Bunun zorunlu sonucu üretimin hızla artmasına karşı tüketimin sınırlanmasıdır. Böylesine bir dengesizlikte bunalım kaçınılmazdır. Diyalektik ekonomi, basit ve genişletilmiş yenilen üretimin işleyiş yasalarını saptamıştır. *Yeniden üretim şemaları* adı verilen şemalarda açıklanan bu yasalar kısaca şudur: *Basit yeniden üretimin gerçekleşebilmesi için üretim malları üreten sektördeki değişken anamalla artık-değer toplamının tüketim malları üreten sektördeki değişmeyen anamala eşit olması, genişletilmiş yeniden üretimin gerçekleşebilmesi için üretim malları üreten sektördeki değişken anamalla artık-değer toplamının tüketim malları üreten sektördeki değişmeyen anamaldan büyük olması gerektir.* Diyalektik ekonomi anlayışına göre bu yasalar, çok önemli şu iki gerçeği gün ışığına çıkarmaktadır: 1. Genişletilmiş yeniden üretimin aşırı üretimi ve dolayısıyla bunalıma düşülmeden gerçekleşebilmesi için her sektörde üretilen malların miktar, mahiyet ve değer hacimlerinin önceden saptanması ve bilinmesi şarttır, aksi halde bunalım kaçınılmazdır, buysa anamalcı üretimin yapısı gereği mümkün değildir, demek ki anamalcı üretimde bunalım kaçınılmazdır. 2. Her sektördeki malların miktar, mahiyet ve değer hacimlerinin önceden saptanması ve bilinmesi ancak toplumcu plâncılıkla ve toplumcu ekonomide mümkündür, demek ki bunalımsız bir üretim ancak toplumcu ekonomide gerçekleşebilir. *Bk.* Basit yeniden üretim, Genişletilmiş yeniden üretim, Birinci kesim, İkinci kesim, Bunalım, Anamalcın organik bileşimi.

YENİEMPERYALİZM (Os. Yeni emperyalizm, *Fr.* Néo-impérialisme) Yenişömürgecilik deyiminin anlamdaşı... *Bk.* Yenişömürgecilik.

YENİKEYNESÇİLİK (Os. Yeni Keynesçilik, *Fr.* Néo-keynesianisme) Keynes'in çoğaltan il-

kesiyle hızlandırma ilkesini birleştirmeye çalışan ekonometri okulu... *Yenikeynesyen ekonometri okulu* adıyla da anılır. Samuelson, Goodwin, Hicks, Kalecki, Harrold, Hamberg, Robinson gibi Amerikan economicilerinden oluşmuştur. *Bk.* Keynesçilik, Ekonometri.

YENİ KLÂSİK OKUL (Os. Yeni klâsik mektep, *Fr.* École néo-classique d'économie politique, *Al.* Neoklassische Schule der Nationalökonomie, *İng.* Neo-classical school of economics) Marjinalci ekonomi anlayışında birleşen economicileri toplayan okul... *Neo-klâsik okul*, klâsik temele dayanan çeşitli ekonomi okullarını kapsar ve bunları marjinalcilik anlayışında birleştirir. Bu okulun öncüleri Alman economicisi J. H. von Thünen (1783-1850), Alman economicisi H. H. Gossen (1810-1858), Fransız mühendisi ve economicisi J. Dupuit (1804-1866) ve Fransız matematikçisi A. A. Cournot (1801-1877)'dur. Bu hazırlayıcıların temelleri üstünde asıl marjinalciliği birbirlerinden habersiz olarak birlikte kuranlar Avusturyalı Carl Menger (1840-1921), İngiliz William Stanley Jevons (1835-1882) ve İsviçreli Fransız Leon Walras (1834-1910)'tır. Bu kurucuları Avusturya'da Friedrich von Wieser (1851-1926), Eugen von Böhm-Bawerk (1851-1914), İngiltere'de F. Y. Edgeworth (1845-1926), P. H. Wicksteed (1884-1927), A. Marshall (1842-1924), C. A. Pigou (1877-1959), L. C. Robbins (1898-), J. R. Hicks (1904-); İsveç'te J. G. Knut Wicksell (1851-1926), Gustav Cassel (1866-1945), Bertil Ohlin (1899-); İsviçre'de Vilfredo Pareto (1848-1923); Amerika'da J. B. Clark (1847-1938), L. Fisher (1867-1947) izlemiştir. Bunları da *neo-marjinalist okul* izlemektedir. Marjinal değer ve bölüşüm ölçüsünde birleşen bütün bu çeşitli anlayışlar *neo-klâsik okul* adı altında toplanır. Büyük klâsikler özellikle Smith ve Ricardo nesnel bir ekonomi anlayışına sahip oldukları halde neo-klâsikler tümüyle öznelirdir, büyük klâsikler devrimci oldukları halde neo-klâsikler mevcut ekonomi düzeni savunucusu ve tutucudurlar. Aralarında çok derin ayrılıklar bulunduğu halde bunlara da *klâsik* denmesinin nedeni, biraz sınırlamakla birlikte liberal ekonomi anlayışını sürdürmüş olmalarıdır. Ortak amaçları değerini insan emeğinden doğduğunu yadsımadır. Yapıtları, bu amaçlarını açıkça dilegetiren birçok sözlerle doludur. Örneğin Jevons, *The Theory of Political Economy* (1871) adlı yapıtında şöyle der: "Sayıları gittikçe artan ve örgütlenme güçlerini geliştiren işçi sınıfı, siyasal ve ekonomik özgürlüğümüzün gelişme-

simi durdurmaya yönelebilir. Bu yüzden, emeğin hiçbir biçimde değer yaratmadığını ortaya koyan bir kuram geliştirmeliyiz” (İbid, 4. baskı, s. 164-5). *Bk.* Marjinalcilik, Yenimarjinalcilik, Liberalizm.

YENİ KORPORASYONCULUK (*Os.* Yeni loncacılık, *Fr.* Néo-corporatisme) Meslek kollarını örgütleyerek ekonomiyi düzenleme akımı... Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra devlet müdahaleciliğini devlet hakemliğine dönüştürme eğiliminden doğmuştur. Kuramsal alan da Brethe de la Gressaye, Ugo Spirito, Manolescu, Bouvier-Ajam gibi düşünürlerce ilerisürülen bu anlayışa göre ekonomik düzensizlik, özellikle işçilerle işverenler arasında, devlet müdahalesinden çok devlet hakemliğiyle giderilebilir. Eski zanaatçı loncalarını örnek alarak meslek grupları örgütlenmeli ve devlet bunlar arasında etkili bir hakem rolü oynamalıdır. Böylelikle üretim de disiplini altına alınır ve hem rekabetten, hem de aşırı üretimden kaçınılmış olur. Parlamentonun yerini, meslek grupları temsilcilerinden meydana gelen bir korporasyonlar kurulu alır, bütün sınıflar devlet gücüne katılırlar. Sınıflar kendi çıkarlarını eşit haklarla koruyacaklarından toplumun bütününde ekonomik bir uygunluk gerçekleşir. Kuramsal tartışmalarla geliştirilen bu bilim dışı düşünce, toplumu anlayışa göre temelde özel teşebbüs rejimini anamalcılığın çıkmazlarından korumak amacını gütmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mussolini İtalya'sında uygulanmış ve faşist bir diktatörlükle sonuçlanmıştır. Devleti sınıflarüstü sanmak yanılışı da başlıca özelliğidir.

YENİ LİBERALİZM (*Os.* Yeni serbestiyeye, *Fr.* Néo-liberalisme, *Al.* Neoliberalismus, *İng.* Neo-liberalism) 1938 yılında ortaklaşacılıkla savaşmak için ilerisürülmüş ekonomi akımı... Walter Lippmann'ın 1938 yılında Paris'te düzenlediği seminerlerde başlayan bu akım özellikle kolektivism ve sosyalizmle savaşımı sağlamak için ilerisürülmüştür. Mülkiyetin kutsal olduğu gibi metafizik savlar ilerisürer, piyasa rekabetinin ekonomik düzeni sağlayacağına inanır. Eski bilimsel liberallerin tam tersine olarak piyasanın başıboş bırakılmamasını, sıkı hukuk ve ekonomi önlemleriyle piyasada rekabete uygun bir ortam hazırlanmasını, piyasayı kendi haline bırakmanın rekabet koşullarını ortadan kaldırdığını ilerisürer. *Bk.* Liberalizm.

YENİ MALTÜSÇÜLÜK (*Os.* Yeni Malthus mezhebi, *Fr.* Néo-malthusianisme) İnsanların üremesini önlemek ve sınırlandırmak için çe-

şitli doğum engelleme önlemleri ilerisüren akım... Gerek Malthus ve gerek yenimaltüsçüler, bilim dışı toprağın azalan verimliliği yasaasına dayanırlar. Söзде rantın kökenini açıklama savında olan bu aldatmaca, gerçekte, büyük toprak sahiplerini ve anamalcılarını geniş yığınların yoksulluğunun ve toprağın kötü işletilmesinin sorumluluğundan kurtarmak için ilerisürülmüştür. Bu aldatmacaya dayanan Malthus ve yenimaltüsçüler, toprağın veriminin gittikçe azalmakta olduğunu ilerisürerek bu gidişle insanların besin bulamayacaklarını, bundan ötürü de sayılarının azaltılması gerektiğini ilerisürmüşlerdir. Malthus bunun için savaşları ve salgın hastalıkları öyerek *birakınız ölsünler* diyordu. Yenimaltüsçülerse, ondan biraz farklı olarak, doğumları denetlemeyi önerisürüp *birakmayınız, çoğalmasınlar* demektedirler. Bu aldatmacayı kimi ütopyacı toplumlular bile gerçek sanmışlardır. Örneğin İngiliz yazarı Robert Wallace (1679-1771) *Various Prospect* adlı yapıtında sosyalizmin iyi bir şey olduğunu, ama dünya nüfusunun artmasını sağlayarak insanlığın felâketine neden olacağını ilerisürüyordu. Doğum kontrolünü öğütleyen yenimaltüsçülük, XIX. yüzyılda İngiltere'de Francis Place, Annie Besant, Drysdale vb. Fransa'da Robin, Amerika'da Knowlton, Wilde vb. taraflarından ortaya atıldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da kimi yazarlar, gerikalmiş ülkelerin yaşam düzeylerini yükseltmemek gerektiğini, çünkü bunun nüfusun artmasına yolaçağını ve insanların açlığa sürükleyeceğini savladılar. Örneğin William Vogt, *The Road to Survival* adlı yapıtında bu savı ilerisürer, daha da ileri giderek tıpkı Malthus gibi savaşların ve salgın hastalıkların övgüsünü yapar. Doğum önleme önlemleri kendilerini uygar sanan ülkelere bütün gerikalmiş ülkelere öğütlenmiştir. Margaret Sanger adlı Amerikalı bir kadın, bütün dünyada doğum kontrolünün çığırkânlığını yapmıştır. İsveç devleti yenimaltüsçülerin önerdiği tüm yasaları çıkarmış bulunmaktadır. Bu bilim dışı sav günümüzde de geçerliliğini sürdürüyor. Ne var ki yenimaltüsçülük, eski maltüsçülüğün tüm yanılıgılarını ve bilim dışılığını taşır. Toprakların veriminin gittikçe azalmakta olduğu tümüyle yanlıştır. Toprağa verimliliğini veren humusun bir daha elde edilemeyeceği savı bilim dışıdır. Şu anda dünya üzerinde henüz ekilmemiş 440 milyon hektar toprak vardır. Kaldı ki besin sorunu sadece toprağa bağlamak da saçmadır. Bundan başka *topraksız ekim* sorunu çağdaş bilim tarafından çözümlenmiş ve açıklanmıştır. Toprak ürünleri yakın gelecekte tümüyle

YENİMARJİNALCİLİK

sinâî ürünler olacak ve fabrikalarda üretilecektir. *Bk. Maltüsçülük.*

YENİMARJİNALCİLİK (*Os. Yeni marjinalizm, Fr. Neo-marginalisme, Al. Neomarginalismus, İng. Neo-marginalism*) Marjinalciliği izleyen ve yenileyen akım... Bu akımın başlıca economicileri Ludwig von Mises, Friedrich von Hayek, J. Schumpeter, Oskar Morgenstern, Von Neumann, P. A. Samuelson'dur. Bu economiciler yarı marjinalci yarı Keynesçi düşünceler ilerisürmüşler ve kimi yerde de örneğin Schumpeter- marjinalciliğe karşı çıkmışlardır. Bunların en ilginç Schumpeter'dir, metafizik düzeyde kalmakla beraber diyalektik ekonominin önemini ve geleceğini kavramıştır. Önce Viyana ve sonra Amerika'da Harvard üniversitelerinde profesörlük yapmış bulunan Avusturyalı Joseph Alois Schumpeter (1883-1950), anamalcılıkla Marksçılık arasında bocalayan, bununla beraber anamalcılığa bağlı kalarak birçok akıldışı kuramlar ileri süren ilginç bir economicidir. *The Theory of Economic Development ve History of Economic Analysis* gibi anamalcı ekonominin klâsikleri arasında sayılan yapıtlar vermiş olan Schumpeter için Amerikalı Prof. Samuelson şöyle der: "Kapitalizmin kendinde bulunan kanser hastalığından öleceğini düşünen Marx'tan farklı olarak Schumpeter, kapitalizmin psikosomatik nedenlerden ötürü intihar edeceğini düşünmüştür". Ne var ki Schumpeter, anamalcılığın değil, emperyalizmin intihar edeceğini ve anamalcılığın ondan kurtularak yaşamakta devam edeceğini savunmuştur. Schumpeter'e göre emperyalizm anormal bir olgudur ve himaye politikası yüzünden rekabetin bozulup tekellerin meydana çıkmasıyla oluşmuştur. İdeal anamalcılıkla -ki bu anamalcılık Schumpeter'e göre tam rekabet anamalcılığıdır- bağdaşamayacağı ve yapı olarak onunla çelişik bulunduğu için "kesin olarak solacak ve ölecektir". Yenimarjinalcilerden Neumann ve Morgenstern de birlikte yayımladıkları *oyun kuramı*'yla ünlüdürler. *Bk. Marjinalcilik.*

YENİMERKANTİLİZM (*Os. Yeni merkantilizm, Fr. Néo-mercantilisme*) Ekonominin liberal evrensellik ve serbestlik anlayışına karşı olan ulusallık ve koruma anlayışı... XIX. yüzyılın İngiltere'sinden ve Fransa'sından geri kalan ve sanâyileşemeyen Almanya ve Amerika, kendi ülkelerini dış rekabetten koruma zorluğunu duymuşlar ve eski merkantilist ekonomi anlayışını diriltmeye çalışmışlardır. Bu yenimerkantilist düşünceler özellikle Alman-

ya'da gelişmiştir. Alman filozofu Fichte'nin düşünsel temelleri üstünde yükselen bu ulusçu ve korumacı ekonomi anlayışı Adam Müller ve F. V. Baader'in öncülüğünde romantik, Frederic List'in öncülüğünde de ulusçu bir tutum izlemiştir. Alman düşünürü Johann Gottlieb Fichte (1762-1814)'ye göre para, bütün gücünü devletten alır. İnsan da ancak toplum içinde bir varlıktır, öyleyse devlet insan varlığına anlam veren bir kuruluştur. Ulusal gelişme, ancak, kapalı bir ticaret devleti içinde mümkündür. Ulusal ekonomi, kendi kendine yeter, otarşik olmalıdır. Fichte, *Kapalı Ticâret Devleti* (*Fr. L'Etat Commercial Fermé*) adlı yapıtını 1800 yılında yayımlamıştı. Otarşik, kendi yağıyla kavruken ekonominin en yetkinini meydana koyan bu düşüncelerden yola çıkan neo-merkantilist ekonomi akımı, az gelişmişliğin zorunlu silâhı olmakla günümüze kadar sürülmüş bulunmaktadır. Neo-merkantilistler, klâsik okulun İngiltere'nin dünya egemenliğini sağlamak için kasıtlı olarak yanlış kuramlar ilerisürdüğünü iddia ederken neo-klâsikler tarafından Almanya'nın dünya diktatörlüğünü hazırlamakla suçlanmıştır. Nitekim ilerde dünya diktatörlüğü düşüne kapılan Adolf Hitler, ekonomisini bu temeller üstüne oturtacaktır. Almanya'da ulusal sanâyi kapitalizminin kurulması için gerçekleşen neo-merkantilizm Amerika'da da H. C. Carey, S. Patten, W. F. Stolper ve P. A. Samuelson gibi economicilerce çeşitli nedenlerden ötürü savunulmuştur. Özellikle Carey, *The Past, the Present and the Future* (1848) adlı yapıtıyla liberalizmle korumacılığın birleşimini gerçekleştirmeye çalışarak tipik bir Amerikan ekonomi anlayışı vermektedir. XIX. yüzyıl ortalarında sanâyi bakımından geri bir durumda bulunan ve koruma ekonomisine zorunlu olarak sarılan Amerika XX. yüzyılda en ileri sanâyici kapitalist ülke durumuna geçmekle korumacılığı istihdam ve ücret seviyelerinin yüksekte tutulması için sürdürmüştür. Bu Amerikan neo-merkantilizmi özellikle S. Patten (1852-1922)'in *güçlülerin korunması kuramı*nda dile getirilmiştir. Patten'e göre dış ticaretin serbestliği ücretleri eşitleştirir, Amerika'da ücretlerin yüksek tutulması için bir korunma politikası gütmek zorunludur. Stolper-Samuelson da, aynı açıdan, zengin ülkeler işçilerinin yoksul ülkeler işçilerine karşı korunması gerektiğini savunurlar. Bu korunma, gerikalmış ülkelerin sanâyi mallarının Amerika'ya girmesini yasaklamak ve dolayısıyla gerikalmışların sanâyileşmesini önemekle gerçekleşir. Görüldüğü gibi, gerikalmışlığın zorunlu kurtarıcısı olmak durumunda bulu-

nan neo-merkantilizm, güçlü ülkelerin daha çok güçlenmeleri amacıyla da yararlı olmaktadır. Gerikalmiş ülkelerin neo-merkantilist bir ekonomi politikası gütmeleri gerektiğini özellikle Romanyalı ekonomisi M. Manoilescu, *The Theory of Protection* (1931) adlı yapıtıyla savunmuştur. Gerikalmiş kapitalist Romanya ekonomisinin kuramcısı olan Manoilescu, bu yapıtında, özellikle *mukayeseli mâliyetler kuramını* çürütmeye çalışmıştır. Ünlü İngiliz ekonomisi John Maynard Keynes de kendi ülkesindeki işsizliği önlemek ve tam istihdama sağlamak için yerli malların ithal mallarına karşı korunmasını savunmuştur. XIX. yüzyıldan çağımıza kadar sürüp gelmiş bulunan neo-merkantilist ekonomi anlayışı, görüldüğü gibi, birbirlerine tam karşıt çıkarları temsil eden çok geniş kapsamlı bir ekonomi anlayışıdır. *Bk.* Merkantilizm.

YENİMÜDÂHALECİLİK (*Os.* Yeni müdâhalecilik, *Fr.* Néo-interventionnisme) Anamalcı üretimin devlet müdâhalesiyle düzenlenmesini öngören akım... Ütopyacı toplumculuk amacıyla ilerisürülen *müdâhalecilik*'ten farklı olarak ütopyacı anamalcılık amacıyla ilerisürülmüştür. Toplumcu anlayışa göre anamalcılığın çıkmazlarını, özellikle toplumcu çözümlerden sonra, gören ve buna çare arayan bu gibi yeni öneriler pek çoktur. *Yeni müdâhalecilik* önerisi de iki kolda gelişmiştir; B. de Jouvenel, J. l'Homme ve H. Noyelle gibi yazarlarca savunulan *güdümlü ekonomi*; özellikle Fransız plâncıları tarafından savunulan *anamalcı plâncılık*... Noyelle'in toplumcu *güdümlü ekonomi*'den ayırmak için *güdümlülük* (*Fr.* Dirigisme) adını verdiği anlayışa göre liberalizm de, sosyalizm de birer ütopyadır ve asla gerçekleşemez. Liberalizmin kişisel çıkar dürtüsü ekonomik düzeni sağlamadığı gibi, sosyalizmin toplumsal hizmet dürtüsü de bu düzeni sağlayamaz. En doğrusu ortalama bir rejimdir, bu da ağır basan çıkarları devlet müdâhalesiyle dizginleyerek gerçekleşebilir. Bu müdâhale, zor ve baskı yollarıyla değil; para, kredi, vergi, yatırım politikalarıyla dolaylı olarak yapılabilir. *Anamalcı plâncılık* akımıysa, anamalcılığın yapısıyla çelişik olan bu öneriye, anamalcı üretimin devletin önceden saptayacağı üretim plânına göre yürütülmesini eklemektedir. *Bk.* Plânlama.

YENİSÖMÜRGEÇİLİK (*Os.* Yeni müstemlekecilik, *Fr.* Néo-colonialisme, *Al.* Neukolonialpolitik, *İng.* Neo-colonialism) Eski sömürge ve yarısömürgeleri bağımsızlıklarını tanımak aldatmacasıyla büsbütün bağımlı kılan sömürgeci-

lik... İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ulusal kurtuluş savaşlarıyla sarsılan emperyalizm, zorunlu olarak *dolaysız egemenlikten dolaylı egemenliğe* dönüşmüştür. Yenisömürgeçiliğin sömürgeleştirdiği geribraktırılmış ülkeler, sözde siyasal bağımsızlıklarına kavuşarak *yarısömürge* adını almışlardır. Gerçekte ekonomik pozisyonları aynen devam etmektedir. Ulusal kurtuluş savaşları emperyalizmin bu yeni aşamasının tek nedeni değildir, mâlî anamal ihracı zorunluğu da bunda aynı derecede büyük bir rol oynamıştır. Daha açık bir deyişle, anamalcılığın yapısal gelişmesi böyle bir dönüşümü gerektirmiştir. Gerikalmiş ülkelerin sınırlı sanâyileşmeleri, tüketim malları aranımının yanında donatım malları aranımını gerçekleştirmiş ve bu durum emperyalist ülkelerin donatım malları üretimine yönelen büyük tekellerine yeni müşteriler sağlamıştır. Bu durum, aynı zamanda gerikalmiş ülkenin sömürsü üstünde, metropol burjuvazisiyle yerli burjuvazinin işbirliğini gerektirmiştir. Anamalcı emperyalizmin son gelişme aşaması olan *yenisömürgeçilik* ya da *yeniemperyalizm* (Bu iki deyim anlamdaştır), malsal anamal (mâlî sermaye, finans kapital) ihracı zorunluğundan doğmuştur. Malsal anamal, yoksul ülkelere *yabancı anamal* (ecnebi sermaye) ya da *dış yardım* adıyla girer. Sömürgeci ülkesi Afrika'nın yetiştirdiği en büyük düşüncülerden biri olan Dr. Kwame Nkrumah (Bir zamanlar Gana cumhurbaşkanlığı da yapmıştı) *Yenisömürgeçilik* adlı yapıtında şöyle der: "Bugün yardım denen şey, kısa ya da uzun vâdeli borç vermekten başka bir şey değildir". Profesör Benham, *Az gelişmiş Ülkelere Ekonomik Yardım* adlı yapıtında şöyle demektedir: "Yoksul ülkelere yardım ederken, kendi kârlarımızı artırdığımızı bilmek hoşmuza gider". Kwame Nkrumah adı geçen yapıtında bu yardımın içyüzünü sergiler ve "En zengin kaynaklar + Yabancı anamal ya da yardım = En düşük yaşama düzeyi" denklemini tüm ayrıntılarıyla açıklar (*Bk.* Nkrumah, *Yenisömürgeçilik*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1966, A. Sarıca çevirisi). Nkrumah şöyle demektedir: "Gelişmiş ülkelerin daha da gelişmelerinin yükü, yoksul ülkelerin sırtına yükletilmiştir ve bu böylece sürüp gitmektedir. Örneğin Firestone şirketi yirmi beş yıl içinde Liberya'dan 160 milyon dolar değerinde kauçuk sağlamıştır. Buna karşılık Liberya'nın eline geçen 8 milyon dolar gibi bir sadakadır. Bu Amerikan ortaklığının sâfi kârı, Liberya'nın toplam gelirinin üç katıdır. Afrika'yı bir baştan öbür başa kaplayan mâlî ve sinâî konsorsiyumları şaşılacak bir hızla mâden ve akaryakıt ruhsatları alıyorlar;

YERİNE GETİRME

ormanlara, toprağa sahip çıkıyorlar; mâdenleri ve ilkel maddeleri yarımâmûl duruma getiren sanâyilere hücum ediyorlar. İlginçtir ki Cezayir'de yabancı yatırım furyası ulusal kurtuluş savaşıyla aynı döneme rastlamıştır. 1951-55 arasında Fransız-Amerikan yatırımları o güne dek görülmemiş bir saldırya geçti. Kâra zarara bakmaksızın mâlî ve sinâî kuruluşlar Cezayir ekonomisi içinde çöreklenmeye bakıyorlardı. Afrika'yı dört bir yandan saran dev endüstriler sırtlarını bankalara ve sigorta şirketlerine dayamışlardır; bunlar aynı zamanda bağımsız devletlerin paralarını ve mâliyelerini denetimlerinde tutarlar. Büyük banka ve sigorta kuruluşlarının ve yönettikleri milyarlık ortaklıkların arkasında da Dünya Bankası ve benzeri uluslararası kurumlar vardır. Bu hayret verici ittifaklar ağı Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa, Hollanda, İtalya ve İsveç'ten çevreye doğru yayılır. Afrika'yı didik didik eden mâden ve kimya endüstrisi firmaları şunlardır: Avrupa kömür ve çelik birliğine bağlı olan Sollac, Groupement de l'Industrie Siderurgique, Union siderurgique Lorraine, Union siderurgique du Nord de la France, Krupp, Thyssen, Kuhlmann, Pierrelette, Farbwerke, Hoëchts, Bayer, Badische Anilin und Soda Fabrik, Imperial Chemical Industrise. Bunların da üstünde bankerler ittifakını buluruz: Eurofin, Compagnie Bancaire, Finsider, Cofiner, Union Européenne Industrielle et Financière, Consortium Européen pour le Développement des Ressources Naturelles de l'Afrique vb. Bu sonuncunun Lüksemburg adresi, Uluslararası Banka'nın adresinin aynıdır" (İbid, s. 50-2). *Bk.* Sömürgecilik, Emperyalizm, Tekelci anamalcılık, Yabancı anamal, Yardım.

YERİNE GETİRME (*Os.* İcrâ, *Fr.* Exécution forcée, *Al.* Zwangsvollstreckung, *İng.* Execution, *Lâ.* Executio) Bir alacağın zorla tahsili için mahkemelerce verilen kararın yerine getirilmesi... Sözcük olarak *bir işi yürütme* anlamındadır. Mahkeme kararlarına göre alacağın tahsili işlemini yürüten örgene *icrâ dâiresi* denir. Bu dâire, borçlulara, önce, borcun ödenmesi gerektiğini bildiren bir *icrâ emri* gönderir. Borç ödenmediği takdirde borçlunun mallarına *haciz* koyar ve bu malları satışa çıkararak borcun ödenmesini sağlar. Bu işleme de *icrâî haciz* denir. *Bk.* Yerine getirme buyruğu, Yerine getirme dâiresi.

YERİNE GETİRME BUYRUĞU (*Os.* İcrâ emri, *Fr.* Ordre d'exécution, *Al.* Vollstreckungsbefehl, *İng.* Execution warrant, *Writ*

of execution, Enforcement order; *Lâ.* Praeceptum executivum) Mahkeme hükmünün yerine getirilmesi için icrâ dâiresince borçlulara yapılan tebligat... *Bk.* Yerine getirme.

YERİNE GETİRME DÂİRESİ (*Os.* İcrâ dâiresi, *Fr.* Office d'exécution, *Al.* Vollstreckungsamt, *İng.* Execution office) Mahkemelerin hükümlerini ve ilâmsız takipleri yerine getiren devlet dâiresi... İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 1. maddesine göre, her adliye mahkemesinin sınırı içinde yeteri kadar icrâ dâiresi bulunur. *Bk.* Yerine getirme.

YERİNE GETİRME Lİ HACİZ (*Os.* İcrâî haciz, İcrâen haciz; *Fr.* Saisie-exécution, *Al.* Pfändung, Vollstreckungsfaendung, *İng.* Attachment, Seizure, Impound, Distress; *Lâ.* Pignoriscapio) Bir borcun ödenmemesi durumunda icrâ dâiresince yapılan haciz... İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 32, 37 ve 78. maddelerine göre yapılır. *Bk.* Yerine getirme, Elkoyma.

YERİNE KOYMA (*Os.* İkaame, *Fr.*, *Al.*, *İng.* Substitution, *Lâ.* Substitutio) Bir şeyin yerine onun görevini görebilecek başka bir şey koyma... *İkame ilkesi*, gerek satış ve gerek alış bakımından ekonomide çok önemlidir. Anamalcı üretim, özellikle *ikame piyasaları* araştırır ve örneğin kârlı olmaktan çıkan kumaş üretimi yerine silâh üretimini koyar. Demiryollarının dünya ölçüsünde gelişmesinden sonra çelik sanâyii yeni pazarlar bulamaz olmuş ve savaş sanâiyine dönüşmüştür. Devletler, bu ikame piyasasını açmak için, silâhlanmak yarışına girmişlerdir. İkame piyasası, ağır sanâvi üretiminin devlet tarafından satın alınması için yapma (sun't) olarak yaratılmış yeni bir satın alma gücüdür. Bu piyasa, anamalcılığın biriktirdiği aşırı ve çok büyük anamalların değerlendirilmesi için gereklidir. Birbirlerinin yerine konabilen mallara da *ikame malları* denir. Örneğin şekerin bulunmadığı yerde pekmez bir ikame malıdır. Birbirlerinin yerine konabilme niteliği malları fiyat bakımından da ilişkili kılar. Örneğin şekerin fiyatı yükselirse pekmezin sürümü artar. Bir üretime girişecek olan firma, mâliyet hesabında, ikame mallarını gözönünde tutmak zorundadır. Aynı ihtiyacı karşılayabilen mallar fiyat bakımından birbirleriyle sıkıca bağımlıdır.

YERİNE KOYMA ESNEKLİĞİ *Os.* İkaame elâstikiyeti, *Fr.* Élasticité de substitution, *Al.* Substitutionselastizitaet, *İng.* Elasticity of substitution) Bir mal yerine başka bir mal aldığı zaman tüketicinin elde edeceği kâr ya

da yarar oranı... Girişimcinin bir etmen yerine başka bir etmen ikame ettiği takdirde elde edeceği kâr ya da yarar oranını da dile getirir. *Bk.* Yerine koyma.

YERYAZIM (*Os.* Kadastro, *Fr.* *Îng.* Cadastre, *Al.* Kadaster, *Lâ.* Tabulae publicae censoriae) Taşınmaz malların yerini, alanını, değerini ve sınırlarını belirtip plâna alma işlemi... Ülkemizde 1341 tarihli ve 658 sayılı kanunla kurulmuştur.

YETKİDEŞ (*Os.* Vekil, *Fr.* Mandataire, *Al.* Beauftragter, *İng.* Mandatory, Agent; *Lâ.* Mandatarius, Procurator) Bir kimsenin işini görmesi için kendi yerine bıraktığı ya da yetki verdiği kişi... Yetki verene de *müvekkil* (*Fr.* Mandant, *Al.* Auftraggeber, *İng.* Principal, *Lâ.* Mandator) denir. *Bk.* Yetkideşlik belgesi.

YETKİDEŞLİK BELGESİ (*Os.* Ve-kâletnâme, *Fr.* Acte de procuration, *Al.* Vollmachtsurkunde, *İng.* Proxy) Müvekkilin vekile verdiği yetkiyi saptayan yazılı belge... *Bk.* Yetkideş.

YIĞIN (*Os.* Stok, *Fr.* *İng.* Stock, *Al.* Warenbestand) Gelecek bir zamanda tüketilmek için biriktirilmiş mal... Ekonomik ve dolayısıyla insansal gelişme, sürekli bir yiyecek stokunun gerçekleşmesiyle başlamıştır. Anamalcı ekonomide darlık yaratmak ve spekülasyon yapmak için de kullanılabilen *stok*, insanların eylemlerini yiyecek aramak işinden çok daha yararlı ve geliştirici işlere çevirebilmeleri için gerekliydi. Çağdaş ekonomide *stok* deyimini, dolaşım sürecinin dışında tutulan ekonomik darlığı dilegetirir.

YIĞIŞMA (*Os.* Temerkütz, *Fr.* Centralisation, *Al.* Zentralisation, *İng.* Centralization) Bir merkezde toplanma... Ekonominin çeşitli alanlarında kullanılan bir deyimdir. Örneğin çoğu kitapçıların Çağaloğlu'nda ve Sahaflar Çarşısı'nda toplanmaları bir yığışmadır. Birçok şirketlerin bir holdingte toplanmaları da bir yığışmadır. *Bk.* Anamalin merkezleşmesi.

YOKSUL (*Os.* Fakir, Sefil; *Fr.* Pauvre, Indigent; *Al.* Arm, Mittellos; *İng.* Poor, Pauper) Geçimini sağlayacak gelirden yoksun bulunan... *Bk.* Yoksulluk, Yoksullaşma.

YOKSULLAŞMA (*Os.* Fakirleşme, *Fr.* Paupérisation) Geçimi sağlayan gelirin sürekli olarak azalması... Metafizik anlayış yoksulluğun nedenini tembellik, müsriflik vb. gibi kavramlara bağlar. Diyalektik anlayışa göre yoksulluğun nedeni üretim araçlarından yoksun bırakılmaktır. Tarihsel özdekçilik *yoksul-*

laşma'yı anamalcı üretimin gittikçe daha büyük kütleleri üretim sürecinin dışına itmesiyle açıklar. *Bk.* İlk birikim, Yedek sanayi ordusu.

YOKSULLUK (*Os.* Fakr, Sefâlet; *Fr.* Pauvèrisme, Pauvreté, Misère; *Al.* Armut, Elend; *İng.* Poverty, Misery) Yoksul olmanın niteliği... Yoksulluk da, varlıklılık gibi, tarihsel bir olgudur. Köleci üretim düşeniyle varlaşmıştır. Bir zamanlar yoktu, bir zaman sonra da olmayacaktır. *Bk.* Yoksul, Yoksullaşma.

YÖREL YÖNETİM (*Os.* Mahallî idâre, *Fr.* Administration locale, Administration régionale; *Al.* Kommunalverwaltung, Lokalverwaltung; *İng.* Local government) İl özel idâresiyle belediye ve köy idâreleri... 1876 Anayasasıyla kurulmuştur. Bölgeyi ilgilendiren kamu hizmetlerini görür. Seçimle oluşan meclisleri vardır. Görevleriyle orantılı gelir kaynaklarına sâhibolabilirse yararlı olabilir. Ne var ki, özellikle ülkemizde, gelir kaynakları çok sınırlıdır.

YUNAN EKONOMİSİ (*Os.* Yunan iktisadı, *Fr.* Économie gréque) Antik üretim biçimine dayanan ekonomi... Günümüz anamalcılığının temelleri antikçağ Yunan kentlerinde atılmıştır. *İlkel komünal üretim biçiminin* dönümlerinden biri olan *antik üretim biçimi*, ilkin Yunan kentlerinde ve daha sonra en saf biçimiyle Roma'da gerçekleşmişti. İlkel komünal üretim biçiminde toprak toplumdun, toprak üstünde bireylerin özel mülkiyeti yoktu. Oysa gerçek bir üretici düzenin gelişmesi için toprağın özel mülkiyet altına girmesi gerekliydi. Bu özel mülkiyet, ancak Avrupa'da Yunan topraklarında gerçekleşebilmiştir. Antik üretim biçiminde toprak iki türlü mülkiyet altındaydı. Bireyler hem kamu topraklarının ortak tasarruf sahibi, hem de kendilerine ayrılmış toprak parçalarının özel malikiydiler. Bunların dışında toprak yoktu. Kamu topraklarına Roma'da *ager publicus* deniyordu. Toprağın özel mülkiyeti bu toprağın üstünde çalışacak köleleri ve onların mülkiyetini de gerektiriyordu. Borç için kölelik, savaş tutsağı olarak kölelik bu alanda belirmiş ve kölelerin bireylerce özel olarak kullanılması olayı böylelikle başgöstermiştir. Demek ki antik üretim biçiminin toprak özel mülkiyetine imkân veren özelliği, köleci üretim biçimine geçiş şartlarını bağrında yaratmıştır. *Köleci üretim biçimi*, antik üretim biçiminin gelişmesi olarak belirmiştir. Özel mülkiyet altında bulunan toprakların üstünde özel mülkiyet altında bulunan kölelerin kullanılması, ekonomik evrimi tarihsel süreçte görül-

YURT İÇİ KOLONİLER

memiş bir hızla geliştirmiştir. Buna *Yunan mucizesi* adı verilmektedir ki evrimi, feodal üretim biçiminden geçerek, günümüz anamalcılığına varmış bulunmaktadır. Altyapının bu olağanüstü gelişmesi kültürel gelişmeyi de gerçekleştirmiş ve insan düşüncesinin ilk filizleri Yunan topraklarında yeşermeye başlamıştır. Antikçağ Yunan felsefesinin yapısal dayanağı ve imkân yaratıcı kaynağı antik üretim biçimidir. Ekonomik anlayışın ilk tohumları da, insan düşüncesinin ilk belirtileriyle birlikte, orada atılmıştır. Günümüzde uluslararası bir terim olarak kullanılan *ekonomi* sözcüğünün babası Aristoteles'tir. *Bk.* Ekonomi.

YURT İÇİ KOLONİLER (*Os.* Memleket dâhili koloniler, *İng.* Home colonies) İngiliz toplumsusu Robert Owen'in tasarladığı örnek topluluklar... *Bk.* Owencilik.

YURTTAŞLIK HAKLARI (*Os.* Hukuku medeniye, *Fr.* Droits civils, *Al.* Bürgerliche Rechte, *İng.* Civils rights) Yurttaşını kişi olarak sâhibolduğu özel haklar... Satın almak, satmak, mallarına tasarruf etmek, evlenmek, ad sâhibi olmak vb. gibi haklar böyledir. Bu deyim *siyasal haklar* (*Os.* Hukuku siyâsiye, *Fr.* Droits civiques, *Al.* Bürgerliche Ehrenrechte, *İng.* Civic rights) deyimini karşılığında kullanılır.

YÜKLEME KONŞİMENTOSU (*Os.* Tahmil konşimentosu, *Fr.* Connaissance de charge, *Al.* Abladekonossément, *İng.* Shipped bill of loading) Mallar gemiye yükletildikten sonra verilen konşimento.

YÜKLENİCİ (*Os.* Müteahhit, *Fr.* Entrepreneur, *Al.* Unternehmer, *İng.* Contractor, *Lâ.* Conductor, Redemptor operis) Bir işin yapılmasını taahhüt eden... Borçlar Kanunu'nun 355. ve bunu izleyen maddelerinde tanımlanmıştır. Müteahhitlik ya da taahhüt işi özellikle devlet alımlarında önemlidir. *Bk.* Angajman.

YÜKSEK FÂİZ POLİTİKASI *Bk.* Fâiz.

YÜK SENEDİ (*Os.* Hamûle senedi, *Fr.* Lettre de voiture, *Al.* Frachtbrief, *İng.* Bill of carriage) Bir nushası gönderende ve bir nushası taşıyanda kalmak üzere mal naklinde Ticâret Kanunu'na göre düzenlenen senet... *Nakliye senedi* de denir. Ada yazılı (nâma muharrer) olmadığı takdirde taşıyıcının imzalayıp gönderene verdiği nushanın cirosu olanaklıdır ve bu ciro malın mülkiyetini ciro edilene geçirir.

YÜZDELİK (*Os.* Komisyon, *Fr.* *İng.* Commission, *Al.* Kommission) Bir alıcıyla bir satıcı arasında aracılık ederek alışverişi gerçekleştiren kişinin yüzde hesabıyla aldığı ücret... Bir çeşit simsarlık olan bu aracılığa *komisyonculuk*, aracılığı yapana da *komisyoncu* ya da *komisyoner* denir. Türkçede aynı anlamda Arapça *simsar* ve *tellâl* deyimleri de kullanılır. *Bk.* Yüzdellikçilik, Yüzdellikçi.

YÜZDELİKÇİ (*Os.* Komisyoncu, *Fr.* Commissionnaire, *Al.* Kommissionaer, *İng.* Commission-agent) Alışveriş ve ticâret işlerinde aracılık ederek yüzdellik alan... *Bk.* Yüzdellik, Yüzdellikçilik.

YÜZDELİKÇİ İŞYERİ (*Os.* Komisyoncu yazıhanesi, *Fr.* Maison de commission, *Al.* Kommissionsgeschaef, *İng.* Commission house) Komisyoncunun iş gördüğü büro... *Bk.* Yüzdellik, Yükdellikçilik.

YÜZDELİKÇİLİK (*Os.* Komisyonculuk, *Fr.* Commerce intermédiaire, Commerce de commission; *Al.* Zwischenhandel, *İng.* Intermediate trade, Commission business) Alımsatımlarda ve tecimsel işlemlerde aracılık etme işi... Ticâret Kanunu'nun 845. ve Borçlar Kanunu'nun 416. maddelerine göre tecimsel (ticârî) bir iştir. *Bk.* Yüzdellik.

YÜZDELİK SÖZLEŞMESİ (*Os.* Komisyon mukavelesi, *Fr.* Contrat de commission, *Al.* Kommissionsvertrag, *İng.* Commission contract) Komisyoncuyla aracılık ettiği kişi arasında yapılan sözleşme... *Bk.* Yüzdellikçilik.

Z

ZAM Bk. Bindirim.

ZAMANA GÖRE ÜCRET (Os. Zamana göre ücret, Fr. Salaire aux temps) Çalışma süresine göre verilen ücret... Parça başına ücret (Fr. Salaire aux pièces) deyimini karşılığında kullanılır. Zaman ögesi, ücret sisteminin temelidir. Gerçekte ücret, hangi biçimde ve hangi ad altında verilirse verilsin, hep zaman'a göre verilir. Örneğin parça başına on lira alan bir işçi sekiz saatte dört parça üretiyorsa demek ki sekiz saatlik bir zaman süresinde kırk lira almaktadır. Daha açık bir deyişle, sekiz saatlik bir zamanda kırk lira almakla parça başına on lira almak aynı şeydir. Ne var ki parça başına ücret, ücreti veren için birçok bakımlardan daha kârlıdır. Parça başına ücret sisteminde emeğin değil de emekgücünün bedelinin ödendiği çok daha açıktır (Bk. Emekgücü). İkinci olarak parça başına ücret sisteminde bir parçadaki en küçük kusur ücreti düşürür, kesintiler yapılır. Üçüncü olarak parça başına ücret, bir işçinin belli bir zamanda ne kadar üretebildiğini açıkça gösterir ve bu üretimi gerçekleştiremeyen işçilerin rahatlıkla işten çıkarılabilmelerini sağlar. Dördüncü olarak *ev emeği* (Fr. Travail en domicile) biçiminde, eşdeyişle işçiyi kendi evinde çalıştırarak yapılabilir ve işsâhibini birçok harcamalardan (binâ, ısıtma, aydınlatma vb.) kurtarır ve kârını çoğaltır. Beşinci olarak, parça başına ücret alan işçi daha çok para kazanabilmek için emeğini daha çok yoğunlaştırır ve böylelikle işgününi kendiliğinden uzatır (O işgünü ki onu biraz kısaltabilmek için sendikal savaşımlar yapılmıştır). Bk. Ücret, Gerekli emek.

ZAMAN ÖLÇÜSÜ (Os. Zaman kistâsı, Fr. Chronométrage) Bir işin yapılması için gerekli zamanı ölçme araç ve yöntemleri... Anamalcı ekonomide, özellikle de Taylorculukta kullanılır. Zamanı ölçen araca da *kronometre* denir. Anamalcı ekonomide belli bir zamanda daha çok iş yaptırılmakla işgününi anamalcı yararına uzatılmış olur. Bk. Taylorculuk, Zamana göre ücret, Emeğin yoğunlaşması.

ZANAAT (Os. Sınâat, Zenâat; Fr. Métier, Al. Kunst, İng. Craft) Özdeksel gereksinimleri karşılamak için el uzmanlığıyla yapılan iş... İlk insanlar âletler yapmaya başlamakla uzmanlaşmışlar ve zanaatçılığın tarım ve ço-

banlıktan ayrı bir işkolu olmasıyla ikinci toplumsal işbölümü meydana gelmiştir. Tekniğin ve zanaatçılığın önkoşulu, besin için yapılan üretime harcanan emek süresinden bir zaman ayrılabilmesiydi. Bu zaman, ürün fazlası elde etmekle bulunmuştur. İnsanlar sürekli bir ürün fazlası yaratmakla zanaatçılığın meslek haline dönüşmesini gerçekleştirmişlerdir. Diyalektik açıdan *zanaat* (Al. Handwerk) la birlikte *âlet mülkiyeti* de başlamıştır ki bu, toprak mülkiyetinden sonra, insanın sahip olduğu ikinci mülkiyet biçimidir. İnsanın âleti kendi mülkü sayması, toprağı kendi mülkü saymasından farklıdır. Toprak mülkiyeti bir hammadde mülkiyeti olduğu halde âlet mülkiyeti insanın bizzat ürettiği ürüne sahip olmasını dilegetirir. *Zanaatçı* (Al. Handwerker), artık bizzat ürettiği *avadanlık* (Al. Handwerkszeug)'ların malikidir. Toprak mülkiyeti nasıl gerçek bir komünün varlığını gerektirmişse âlet mülkiyeti de öylece üretimin *zanaatçı emeği* biçiminde gelişmesini gerektirmiştir. Özellikle ortaçağın feodal loncaları, zanaatçı emeğiyle gelişmeyi büyük ölçüde hızlandırmışlardır. Ortaçağın *zanaat ustası* (Fr. Maître de métier), işçi çalıştırmakla beraber bir anamalcı değildir. Çünkü çalışma koşulları, bizzat çalışmadan yaşayabilmesine olanak veremeyecek kadar sınırlıdır. Oysa Rönesans pahalı âletleri gerektiren lüks eşya zanaatlarını doğurmuş, bunlarsa zanaat ustasının mâlî olanaklarını aşan bir anamalı gerektirmiştir. İpekçilik, matbaacılık vb. gibi zanaatlar zamanla kendilerini endüstrileştirecek olan bir dönüşümü potansiyel olarak içlerinde taşımaktadırlar. Nitekim, belli bir gelişme aşamasına erişildiğinde, basit nicelik farkları önemli nitelik farkına dönüşüvermiştir. Anamalcılık, feodal düzende, köylülerin olduğu kadar, zanaatçıların da üretim araçlarından yoksun edilmesiyle gerçekleşmiştir. Ortaçağda zanaatlar, büyük ilerlemeler göstermekle yeni bir üretim düzenini gerektirmişler ve böylelikle de anamalcılığın doğumunu hazırlamışlardır. Zanaatçılar; feodal beyler ve tüccârlar için tarım araçları, tüketim eşyası, avadanlıklar, silâhlar yapmaya başlamışlardı. Zanaatların bu gelişmesi, kentlerin de gelişmesine yol açmıştır. Büyük ekonomi, kültür ve siyasa merkezleri oluşmuştur. Demirin işlenmesi, uzun yolculuklar için yelkenliler ve gözlük, dürbün gibi basit optik araçlar yapılması; pusulanın, barutun, kâğıdın, baskı tekniğinin, saatin icadı bu dönemdedir. Bütün bu gelişmeler, anamalcı üretimin doğmasına yardımcı olmuşlardır. Bk. Sanâyi.

ZANAATÇI

ZANAATÇI (Os. Zenaatkâr, Fr. Artisan) Zanaat yapan nitelikli emekçi... Zanaatçı, ilkel komünal toplumun çözülme evresinde ortaya çıkmış, köleci toplumda tarımdışı ürünlerin üreticisi olmuştur. Feodal üretim düzeninde temel üreticilerden biri olmuş, anamalcı üretim düzeninde de ikinci derecede bir yere düşmekle beraber varlığını sürdürmüştür. Toplumcu üretim düzeninde ortadan kalkmıştır. Modern teknikler karşısında savaşım gücü olmadığından anamalcılığın gelişme sürecinde önemini yitirmeye başlamıştır. Kendi üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulundurmakla emekçiden, bizzat üretmekle de anamalcıdan ayrılır. Üretim araçlarının sahibi olmakla sınırlı sayıda emekçi kullandığı da olur. Üretimini pazarda aracısız olarak satar.

ZANAATÇILIK (Os. Zenaatkârlık, Fr. Artisanat) Zanaatın ve zanaatçının niteliği... Sınırlı bir el emeğiyle çalışan ve geçimlerini sağlayanların durumunu dilegetirir. Zanaatçılık, küçük üreticilerden meydana gelen toplumsal bir kümedir. Zanaatçılık, üreticilik ve büyük ölçüde emekçiliktir. Ürettikleri ürünler, çoğunlukla, anamalcı girişimlerin ürünleriyle pazarda karışır. Zanaatçılık ürünleri de, tıpkı anamalcılık ürünleri gibi, aynı koşullar içinde gerçekleşmiş bir değer taşır. Bu bakımdan zanaatçılığın üretimi anamalcı bir karaktere bürünür. Hizmetler üreten zanaatçılık da, özdeksel nesnelere üreten zanaatçılık kadar üreticidir. Zanaatçılık kesimi üç bölüme ayrılır: Üretim zanaatçılığı, onarımcılık ve bakımcılık zanaatçılığı, hizmet zanaatçılığı... Örneğin kuyumculuk bir üretim zanaatçılığı, tamircilik bir bakımcılık zanaatçılığı, berberlik bir hizmet zanaatçılığıdır. Zanaatçılığın her üç bölümündeki üreticiliği, bir değiştirme değeri üreticiliği değil, bir kullanma değeri üreticiliğidir. *Bk.* Zanaatçı.

ZARAR *Bk.* Dokunca.

ZEÂMET Osmanlı ekonomisinde savaşçı yararlıklarından ötürü padişah tarafından onadığı sipahilere bırakılan toprak... Arapçadır, *ziamet* biçiminde de yazılır. Osmanlı ekonomisinin en önemli terimlerindedir. *Timâr*'dan miktar olarak ayrılır, nitelikçe aynıdır. *Timar* üç bin akçeyle yirmi bin akçe arasında gelir getireceği saptanmış olan toprak, *zeamet* ise yirmi beş bin akçeyle yüz bin akçe arasında gelir getireceği saptanmış olan topraktır. Zeamet sahiplerine *zaim* ya da *ashabi ziamet* denir. Tanzimattan sonra 1841 yılında kaldırılmıştır. *Bk.* Timar, Osmanlı ekonomisi.

ZORLA ALMA (Os. Gasp, Fr. Usurpation, Port illégale; Al. Anmassung, İng. Usurpation, Unauthorized assumption, Unlawful wearing, False representation; Lâ. Usurpatio) Başkasının olanı haksız olarak ve zor kullanarak elde etme... Örneğin Medeni Kanun'un 25. maddesine göre başkasının olan bir *adı zorla alma* (Os. İsim gaspı, Fr. Usurpation de nom, Al. Anmassung von Namen, İng. Unauthorized assumption of name) böyledir. Cezâ hukuku açısından suçtur.

ZORLA AYIKLAMA (Os. Cebri tasfiye, Fr. Liquidation forcée, Al. Zwangsliquidation, İng. Compulsory liquidation) Bir ticâret kuruluşunun iflâs etmesi üzerine hesapların kesilmesi ve alacaklılara ortada kalan para ve maldan paylarına düşen miktarın verilmesi... *Bk.* İflâs.

ZORLA BORÇLANMA (Os. Cebri istikrâz, Fr. Emprunt forcé, Al. Öffentliche Zwangsanleihe, İng. Forced public loan) Özel ve tüzel kişilerin devlet tahvil ve bonolarını almak zorunda tutulmalarıyla gerçekleşen borçlanma... Yasayla da yapılır, fiilen de olabilir. Yasayla yapılanın en belli örneği ülkemizde 1960'larda memur ve hizmetlilere verilen tasarruf bonolarıdır. Bunun gibi, ekonomik ve tecimsel kuruluşlar da amortismanı ayırdıkları paranın ve dağıtmadıkları kârların belli bir bölümünü devlet tahvillerine yatırmaya yasayla yükümlü tutulmuşlardır.

ZORLAMA (Os. Cebir, Fr. Violence, Contrainte; Al. Zwang, Gewalt; İng. Compulsion, Constraint; Lâ. Vis compulsio) Bir kimseye isteği ve kabulü olmaksızın bir şey yaptırmaya da yaptırmama.

ZORLA OTURMA (Os. Fuzûli işgal, Fr. Occupation illicite, Al. Verbotene Eigenmacht, İng. Unlawful interference) Bir taşınmaz malı sâhibinin izin ve rızası olmadan işgal etme.

ZORLA ÖDÜNC (Os. Cebri ikrâz, Fr. Prêt force, Al. Zwangsdarlehen, İng. Forced loan) Açmak ya da vâdesi uzatılmak zorunda kalan kredi... Genellikle mahkemeye düşmekten çekinme nedeniyle yapılır. Örneğin bir alacaklı vâdesi geldiğinde alacağını alamazsa vâdeyi biraz daha uzatmayı yeğleyebilir. Bunu bankalar da yaparlar, kimi zaman karşılığı kalmaması olan bir çeki ödeyerek krediye çevirirler.

ZORLA SATIŞ (Os. Cebri satış, Fr. Vente par exécution forcée, Vente forcée aux enchères; Al. Zwangsverkauf, İng. Compulsory

sale, Forced sale; *Lâ. Venditio sub hasta*) Rehin ya da hacizli bir malın icrâ yoluyla satılması... İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 106. ve bunu izleyen maddelerine göre yapılır.

ZORLA SÜRÜM (*Os. Cebri tedâvül, Fr. Cours forcé, Al. Zwangsurlaub, İng. Legal tender*) Devletin geçerliğini zorunlu kıldığı kâğıt para sürümü... Bu deyim, *geçerliğini zorunlu olarak kabul etme* anlamını da verir, örneğin piyasanın para ihtiyacı kâğıt parayı bu açıdan da zorunlu kılar.

ZORLA TASARRUF (*Os. Cebri tasarruf, Fr. Épargne forcée, Al. Zwangssparen, İng. Forced saving*) İstemeksizin yapılan tasarruf... Jeremy Bentham tarafından ileri sürülmüş, birçok çağdaş economicilerce de geliştirilmiştir. Bentham'a göre tam istihdam durumunda para bollarırsa zoraki tasarruf olayı meydana gelir. Gerçekte bu deyim, satın alacak para bulamaktan ötürü tüketimin zorunlu olarak azaltılmasını dilegetirir. Bentham'ın ileri sürdüğü sav bunun tersidir ve harcayacak yer bulamamaktan ya da tüketime gerekenden çok para bulmaktan doğan zorunlu tasarrufu kasteder. Kimi economiciler, şirketlerin kârlarından bir bölümünü ihtiyat payı olarak ayırmaları yasal zorunluğunu da bu deyimden kapsama alırlar.

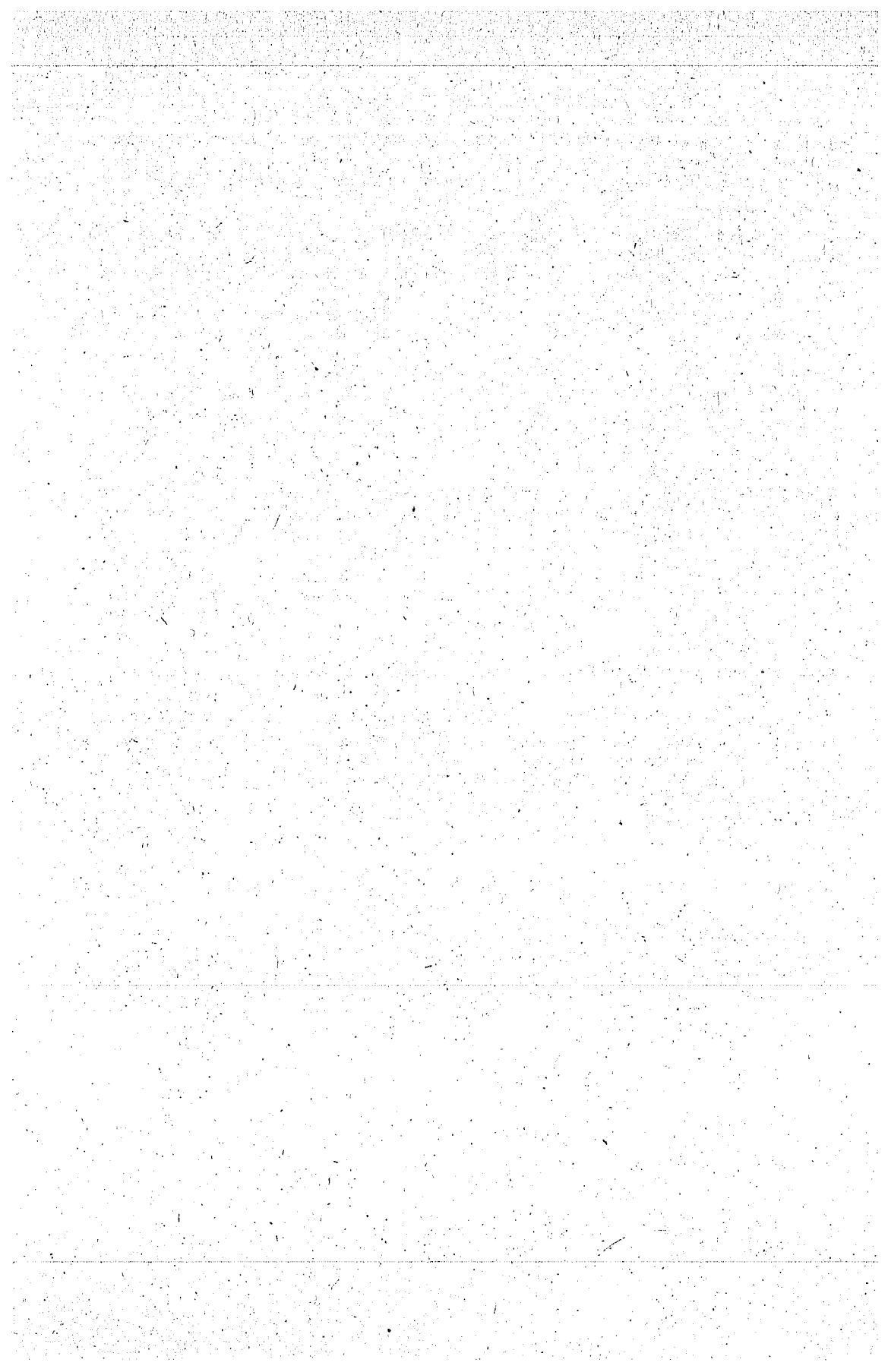
ZORLA YERİNEGETİRME (*Os. Cebri icrâ, Fr. Exécution forcée, Al. Zwangsvollstreckung, İng. Compulsory execution, Lâ. Executio rei judicati*) Mahkeme kararlarının icrâ yoluyla yerine getirilmesi... İcrâ ve İflâs Kanunu'nun 24-41. maddelerine göre yapılır. İlämsiz takiplerde yapılan icrâ da bu deyimden kapsamına girer.

ZORUNLU GİDERLER (*Os. Masârifî zarûriye, Fr. Impenses nécessaire, Al. Notwendige Verwendungen, İng. Necessary expenses, Lâ. Impensae necessariae*) Bir şeyin korunması amacıyla yapılması gereken harcamalar... Bu hukuk anlamının dışında bu deyim, yapılması gerekli her türlü masrafları dilegetirir. Örneğin görevle başka bir yere gönderilen bir

memurun taşıt, otel, lokanta masrafları zorunlu giderlerdir. Hukuk açısından, yapılan zorunlu bir masrafın daha sonra yararsız bir duruma gelmesi zorunluluk niteliğini kaldırmaz.

ZORUNLU KARTELLER (*Os. Mecbûri karteller, Fr. Cartels obligatoires, Al. Zwangskartelle*) Yasalar gereği kurulan karteller... İlgililerin istekleriyle kurulan *anlaşmalı karteller* (*Fr. Cartels conventionnels, Al. Freiwillige Kartelle*) deyimini karşılığında kullanılır. 1932 bunalımından sonra birçok anamalcı ülkelerde işletmeler, devletin zoruyla ve çıkarılan yasalarla kartelleşmeye zorlanmışlardır. Örneğin Almanya'da bu türlü kartelleşme çok daha önceden başlamış, 1910 yılında çıkarılan bir yasa potas üreten bütün şirketleri kartelleştirmişti. Hitler yönetiminde de 1933 ve 1934 yıllarında böyle yasalar çıkarıldı ve şirketler *meslek grupları* (*Al. Reichsgruppen*)'nda birleşmeye zorlandı. Amerika'da da Roosevelt yönetiminde *National Industrial Recovery Act* (1933) yapıldı, İngiltere'de *Coal Mines Reorganization Act* (1936) bütün kömür şirketlerini zorla kartelleştiriyordu. Fransa, İtalya, Japonya vb. gibi anamalcı ülkelerde de yasalar ve kararnamelerle birçok üretim alanlarında *zorla kartelleşme* gerçekleştirilmiştir. Bütün bunların nedeni, tekelleşmiş sektörlerin kâr oranlarını koruyabilmektir. Toplumcu anlayışa göre anamalcı devletler, bu kâr oranlarını geniş tüketici kitlelerinin zararına korumuşlardır. *Bk. Kartel, Tekelci anamalcılık.*

ZORUNLU SİGORTA (*Os. Mecbûri sigorta, Fr. Assurance obligatoire, Al. Zwangsversicherung, İng. Obligatory insurance*) Yasal olarak yapılan sigorta... Yasal sigorta yükümlülüğünü dilegetirir, *isteğe bağlı sigorta* (*Os. İhtiyârî sigorta, Fr. Assurance volontaire, Assurance facultative; Al. Freiwillige Versicherung*) deyimini karşılığında kullanılır. Bunlara *yasal sigorta* (*Os. Kanûnî sigorta, Al. Gesetzliche Versicherung*) da denir. Örneğin işçi sigortaları böyledir. *Bk. Sigorta.*

OSMANLICA KAVRAMLAR DİZİNİ

- Abd 244
 Abluka 33, 253
 Abone 387
 Abone kartı 387
 Abone olmak 387
 Abonman 387
 Abonman poliçesi 387
 Abonman sigortası 50
 Acente 9
 Âcir 234
 Aciz 146
 Acizlik def'i 146
 Aciz vesikası 146
 Acyocu 36
 Acyoculuk 36
 Aço fâiz nazariyesi 9
 Açık bono 9
 Âdatı ticârîye 410
 Ademi iktidâr 146
 Ademi kabul 296
 Ademi kabul protestosu 296
 Ademi merkezîyet 50
 Ademi te'diye 308
 Ademi te'diye protestosu 308
 Adet 362
 Âdî akitler 293
 Âdî hisse senedi 293
 Âdî icâr 292
 Adil 150
 Âdil fiyat 154
 Âdil kıymet 154
 Âdil ücret 154
 Âdî mallar 76
 Âdî müdrü zaman 293, 388
 Âdî senet 315
 Âdî sosyalizm 196
 Âdî şirket 10
 Âfâkî kıymet 53
 Âfâkî kıymet nazariyeleri 291
 Ağır sanâyi 10
 Ağnam vergisi 10
 Ahdî târife 147
 Ahîlik 107, 263
 Ahlâkî menfaat mezhebi 244
 Ahvâli şahsiye sicilli 235
 Ahzu emvâl 270
 Ahzu itâ 11
 Ahzu kabız 320
 Âidât 10
 Âidâtı ticârîye 411
 Akalli vâridât 51
 Akar 10, 233
 Akaret 10
 Akar sular 385
 Akçe 10
 Akdî fâiz 113
 Akdî hısımlık 163
 Akdî ikametgâh 240
 Akdin def'i 383
 Akdin feshi 382
 Akdin feshini ihbâr 382
 Akdin in'ikadı kanunu 383
 Akdi zülcânibeyn 174
 Akid 382
 Âkid 382
 Akidesiz iktisat 311
 Âkid taraflar 25, 382
 Akit 19, 382
 Âkit 382
 Akit kusûru 382
 Akit serbestisi 382
 Akitten münbais borçlar 382
 Akit vaadi 382
 Akit yapma mecburiyeti 383
 Akont 363
 Akord işçilik 144
 Akord sistemi 144
 Akord ücret 145
 Akrabalık 163
 Akreditif 11, 308
 Akreditif mektubu 11, 308
 Aktif hesapları 466
 Aktif işsizlik 11
 Aktif nüfus 187
 Aktüer 376
 Alâkai esâsiye 418
 Alâmeti fârika 11
 Âlât ve edevât 22, 268
 Alavere 472
 Alavereci 36, 472
 Âlâyiş 144
 Âlâyiş istihlâki 144
 Alelhesap 22, 363
 Alelhesap te'diyât 363
 Alivre 11
 Alman tarihçi mektebi 11
 Altbünye 13, 463
 Altılar 12, 448
 Altın 12
 Altın enflasyonu 12
 Altın fonu 12
 Altın kambiyo sistemi 12
 Altın külçe sistemi 12
 Altın sikke 12
 Altın sikke sistemi 12
 Ambalaj 13
 Ambalaj sanâyii 13
 Ambar 241
 Ambar defteri 242
 Ambargo 14
 Ambarlama 242
 Ambarlama müddeti 242
 Amele 100, 185
 Amele borsası 100
 Amele cemiyeti 366
 Amele hicreti 187
 Amelei nisâiye ücretleri 197
 Amele ittihadı 186
 Amelei zirâiye 168
 Amele karneşi 186
 Amelelerin himâyesi 186
 Ameleleşme 101
 Amelelik 186
 Amele loncası 186
 Amele piyasası 103
 Amele sınıfı 101
 Amelesizlik 186

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Amele taraftarlığı 101
 Amele tasarrufatı 186
 Amele tekaütlüğü 186
 Amele teşekkülü 366
 Amele teşekkülü mümessili 367
 Amele ücreti 186
 Ameliye 149
 Amerikançılık 14
 Âmil 110
 Âmir 142
 Amme dâvâsı 203
 Amme emvâli 205
 Amme hizmeti 204
 Amme hukuku 204
 Amme hükmî şahısları 205
 Amme hükmî şahıslarının emvâli 205
 Amme idâresi 206
 Amme iktidârı 204
 Amme işletmesi 204
 Amme kredisi 204
 Amme menfaati 203
 Amme mevdûâtı 206
 Amme müesseseleri 205
 Amme mülkiyeti 205
 Amme nizamı 204
 Amme sektörü 204, 315
 Amme sigortası 205
 Amme teminâtı 204
 Amme teşebbüsü 204, 226, 315
 Amoroso-Robinson formülü 14
 Amortisman 14
 Amûdî 65
 Amûdî temerküz 482
 Ana sanâyi 418
 Angajman 19
 Angarya 10, 19
 Anglo-Amerikan mektebi 265
 Ankes 215
 Anlaşmalı karteller 495
 Anonim şirket 19
 Antrepo vesikası 350
 Apel 371
 Arâzî 430
 Arâzî fiyatı 430
 Arâzî ıslahâtı 421
 Arâzî icârı 430
 Arâzî ihtikârı 433
 Arâzî mâlikleri 432
 Arâzî mülkiyeti 431
 Arâzînin tenkisi hâsıla kanunu 429
 Arâzî vergisi 433
 Ardiye 19
 Ardiye ücreti 19, 242
 Aristofan tarzı 166
 Âriyet 77
 Armatör 19
 Arz 385, 390, 430
 Arzedilen fiyat 386
 Arz elâstikiyeti 385
 Arzılanan ankes 182
 Arz ve talep 386
 Arz ve talep kanunu 386
 Arz ve talep seyyâliyeti 386
 Asâleten 223
 Asgarî 105
 Asgarî fiyat 393
 Asgarî mâişet tenzilâtı 105
 Asgarî ücret 105
 Asıl mukriz 418
 Asil 223
 Aslı 318
 Aslı haklar 418
 Aslı irâd 21
 Aslı nüsha 418
 Aslı rant 21
 Âşâr 315
 Atabei iktisâdiye 81
 Atatürkçülük 221
 Atelye 189
 Âtıl kuvvet 249
 Âtıl para 249
 Âtıl sermâye 248
 Aval 310
 Ayal sigortası 310
 Avâmî iktisat 196
 Avâmî iktisâdı siyâsî 196
 Avans 22
 Avarya 57
 Avusturya mektebi 22, 265
 Âyini umûmî 253
 Aynî 274
 Aynî akitler 275
 Aynî dâvâ 274
 Aynî haklar 274
 Aynî halefiyet 274
 Aynî irâd 275
 Aynî mes'ûliyet 275
 Aynî münâsebet 235, 274
 Aynî rant 275
 Aynî sermâye 274, 323
 Aynî temettü 75
 Aynî teminât 274
 Aynî tevdiât 276
 Aynî ücret 275
 Aynî vergi 276
 Ayniyât 273
 Ayniyât muhâsbesi 273
 Azalan marjinal fayda mebdei 22
 Azalan müsmiriyet kanunu 23
 Âzamî 105
 Âzamî fiyat 404
 Âzamî terâküm nisbeti 105
 Azil 141
 Azletmek 141
 Az müterakkilik 23
 Az terakki etmişlik 23
 Az terakkî etmiş memleketler 24
 Bâdü hevâ 28
 Bahrı dâhilî 169
 Bahşış 371
 Bakaayâ 198
 Bakaayâ hesabı 198
 Bakîye 198
 Bakîye göstermek 198
 Bakîyesi ahizoluan 161
 Bandıra 28
 Banka 25
 Banka çekleri 26
 Banka haddi 27
 Banka iflâsı 26
 Banka kârı 26
 Banka memuru 26
 Banka mevdûâtı 27, 483
 Banka sermâyesi 26
 Banker 26
 Banknot 27
 Baratarıya 27
 Basit istihsâl 451
 Basit mübâdele 476
 Basit say 27, 167, 476
 Basit tekrar istihsâl 27
 Bâyi 357
 Becâyış 143
 Bedâvâ 28, 324
 Bedâva olarak 324
 Bedbîn İngiliz cereyânı 246
 Bedbîn İngiliz liberalleri 208, 246
 Bedeli icâr 233
 Bedenî say 237
 Bedesten 328
 Bedevîlik 140
 Bededî cürümler 29
 Belediye zâbitası 29
 Bentham mektebi 29
 Ber 430
 Berâyâ 341
 Berbat enflâsyon 21
 Bernouilli nazariyesi 29
 Beşerî kaynaklar 180

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Dâhilî kambiyo 169
Dâhilî kapitülasyonlar 169
Dâhilî mübâdele 169
Dâhilî nizamnâme 170
Dâhilî piyasa 170
Dâhilî senet 169
Dâhilî sigorta 170
Dâhilî sular 170
Dâhilî tesîr 189
Dâhilî ticâret 169
Dâimî borç münâsebetleri 389
Dâimî envanter 389
Dâimî istihsâl 389
Dâimî istikrâz 389
Dâimîlik 389
Dâimî mal 389
Dâimî münâsebetler 389
Dalgalı sermâye 18
Damga pulu 50
Damga resmi 51
Damping 51
Dara 51
Dar boğaz 51
Darphâne 321
Dâvet 371
Dâyin 11
Debdebe 144
Defâtiri mâliye 274
Defâtiri ticârîye 410
Defîne 140
Deflasyon 52
Deflâtör 322
Deftere kayıt 52
Defteri kebîr 41, 52
Dekont 160
Deniz nakliyatı 58
Deniz nakliyatı simsarı 58
Deniz serveti 58
Deniz sigortası 58
Depo 241
Depo etme 242
Depolama müddeti 242
Depor 36
Depozito 313
Derebeylik 58
Derece 373
Devalüasyon 59
Devir 16, 72, 433
Devir sür'ati 72
Devir ve temlik 419
Devlet 338
Devlet bankası 60
Devlet borcu 203
Devletçilik 60
Devlet düyûnunun reddi 60
Devlet istikrâzı 60
Devlet kapitalizmi 60
Devletler husûsi hukuku 442
Devletler ittihâdı 113
Devletler umûmî hukuku 441
Devletleştirme 61
Devlet mâliyesi 271
Devlet muâveneti 61
Devlet mülkiyeti 61, 315, 338
Devlet plânlama teşkilâtı 61
Devlet sermayeciliği 60
Devlet sosyalizmi 61
Devlet tahvili 159
Devre 71
Devrei hesâbîye 160
Devre mâliyetleri 71
Deyn 34
Deyn ve matlup 35
Dış ticâret 62
Dış ticâret nazariyesi 62
Diğer taraf 213
Dinamik kâr 59
Dirijizm 146
Dispeç 161
Dispeççi 162
Divânı muhâsebât 363
Doğum sicilli 235
Dörtler 72, 448
Döviz 72
Döviz karaborsası 475
Döviz takyidâtı 475
Dupuit kârı 72
Dühûl fiyatı 138
Dühûlden hurûca kadar ücret 138
Dühûliye resmi 138
Dükân 360
Dükâncı 360
Dükân fiyatı 360
Dükân kirâsı 360
Dükân sâhibi 360
Dünya bankası 74, 442
Dünyanın taksimi 74
Dünya piyasası 74
Dünya taksîmi vezâifi 74
Düopol 74
Düopol nazariyeleri 75
Düopson 75
Düstûr 314
Düveli muazzama 41
Düyûnât 327, 468
Düyûnu umûmîye 60, 347
Ecel 387
Ecir 448
Ecirlik 119, 246, 448
Ecnebî husûsî sermâyesi 475
Ecnebilere mahsûs tahvil sistemi 475
Ecnebî sây 475
Ecnebî sermâye 474
Ecnebî şirketler 476
Ecri misil 30
Edâ 307
Edânın imkânsızlığı 309
Edâ yerine ifâ 309
Edâyı deyne muktedir 348
Edebî mülkiyet 76
Edgeworth nazariyesi 77
Efektif 77
Efektif fiyat 471
Efektif talep 181
Efendi 245
Ehli kariye 247
Ehlileştirme 110
Ehli hibre 32
Ehli vukuf 32
Ekonometri 78, 311
Ekonomi 78
Ekonomik abluka 253
Ekonomik fazla 429
Ekonomi politik 78
Ekonomi sosyal 78
Eksik rekaabet şartları 434
Eksper 32
Elâstikî talep 108
Elâstikiyet 108
El işi 98
Emânet 350
Emânetçi 351
Emânet eden 351
Emâneten bırakmak 350, 351
Emâneten tevdi 350
Emânet makbuzu 27
Emânet muâmelesi 350
Emek miktarı 103
Emîn 150
Emîni adil 150
Emir 40, 142
Emlâk alma vergisi 104
Emlâk bankası 104
Emlâk kredisi 104, 402
Emlâk vergisi 104
Emniyet 150
Emniyeti suiistimâl 150
Emniyet sandığı 104
Emperyalizm 104

- Emre muharrer senedât 105
 Emre muharrer senet 105
 Emsâl: 216, 460
 Emtia 270
 Emtia borsaları 271
 Emtia borsası 57
 Emtia kefâleti 376
 Emtia mübâdelesi 57
 Emtia nakli 270
 Emtia senetleri 270
 Emtia téllâhı 270
 Emvâli amme 205
 Emvâli gayrı menkule 402
 Emvâli menkule 401
 Endeksli tahviller 143
 Enflasyon 106
 Enfüsî kıymet 47, 53
 Enfüsî kıymet nazariyeleri 318
 En muvâfık 106
 En muvâfık inkişâf nisbeti 106
 En muvâfık terâküm nisbeti 106
 En muvâfık tevzi 106
 Envanter 71
 Envanter analizi 71
 Envanter tanzîmi 71
 Envanter vesîkası 71
 En ziyâde mazharı müsaa-de memleket şartı 106
 Erbâbı fen 416
 Erbâbı fen iktidârı 416
 Esâret 246
 Esas dâyin 418
 Esas ihtiyağlar 418
 Esâsî kanunlar 481
 Esas kıymet 53
 Esas mâliyet 418
 Esas medyûn 418
 Esas nüsha 418
 Esas sanâyi 418
 Esas sermâye 18, 418
 Esbâbı mücbire 196
 Eshâbı emlâk 340
 Eshâm 165
 Eshâma kaabili tahvil tahvilât 327
 Eshâm ve tahvilât 107, 328
 Eshâm ve tahvilât ticâreti 328
 Esir 244
 Esirlik 246
 Esir ticâreti 245
 Esnaf 107
 Esnaf cemiyetleri 107, 262
 Esnaf kredisi 107
 Esnaf loncası 108
 Esnaf müesseseleri 107
 Eşel mobil 306
 Eşhâsı hakikîye 133
 Eşhâsı hükmiye 437
 Eşhâs zimemi 35
 Eşkâl ile tasvîr 145
 Eşküyâ 379
 Eşkiyâlık 124
 Eşyâ sigortası 69
 Eşyâyı zâtîye 235
 Etvârı iktisâdiye 81
 Euler dâvâyı nazarîsi 110
 Evkaf 466
 Evlât edinmeden münbais hısımlık 163
 Evlenme sicilli 235
 Evrak 472
 Evrâkı müsbite 357
 Evrâkı müsbite ibrâzı 357
 Ev sanâyii 110
 Faâl 45
 Faâl hizmet 45
 Faâlîyet 45, 183
 Faâlîyet sahası 45
 Faâlîyet tahlîli 110
 Faâl nüfus 45
 Faâl şerik 45
 Fabianizm 111
 Fabrika 111, 266
 Fâhiş 383
 Fâhiş kâr 21
 Fâide 477
 Fâidei müstereke 31
 Fâideli masârifât 478
 Fâiz 65, 111
 Fâizi mürekkep 31
 Fakîr 491
 Fakîrleşme 491
 Fakr 491
 Fakrı mutlak 352
 Fatura 113, 358
 Fatura defteri 358
 Fatura tanzîmi 358
 Faturaya nazarân 358
 Fayda 477
 Faydacılık 477
 Fayda-kıymet 478
 Faydalı 477
 Faydalı masârifât 478
 Faydasız 477
 Fayolizm 113
 Fazlai istihsâl 462
 Fazlai kıymet 20, 53
 Fazlai kıymet nisbeti 20, 55
 Fazlai mahsûl 462
 Fazla istihsâl 21, 462
 Fazla istihsâl buhrânı 22, 454
 Fazla meşâi zamânı 20
 Fazla sây 20
 Fazla talep 48
 Fehim 229
 Fehim elâstikiyeti 229
 Fek 198
 Felâket 476
 Fellner nazariyesi 113
 Felsefei inkilâbiye 244
 Felsefi sendikacılık 113
 Fen 415
 Fenâ para 247
 Fennî 415
 Fennî taksimi âmâl 416
 Fenniyât 415
 Fennî yenilikler 416
 Feodal istihsal şekli 116
 Feodalite 113
 Feodalizm 113
 Feodal mülkiyet 115
 Feodal sosyalizm 116
 Ferâg 126
 Ferâgât 467
 Ferâgat edilen alacaklar 467
 Ferâgati câiz olmayan haklar 467
 Ferdî istimâl kıymeti 427
 Ferdî kıymet 32
 Ferdî talep 32
 Ferdî vâridâtı sâfiye 227
 Ferdîyetçilik 32
 Ferdiyle muayyen mal 29
 Fert 423
 Fesâd 348
 Feshetmek 198
 Feshi ihbâr 198
 Fesih 198
 Fesih dâvâsı 198
 Fevkalâde bütçe 295
 Fevkalâde mühlet 295
 Fevkalâde mürûru zaman 295, 388
 Fevkalâde tahsîsât 295
 Fevkalâde vâridât 295
 Fezleke 317
 Fikdâni mesâi 190
 Fikdâni mesâi nevileri 191
 Fıkıh 234
 Fırsat 116
 Fırsatçılık 116

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Fırsat mâliyeti 116
 Fidyе 251
 Fihrist 143
 Fiilî 77
 Fiilî mesâi müddeti 138, 427
 Fikir teâtisi 57
 Fikrî mülkiyet 76
 Fikrî sây 237
 Filips münhanisi 334
 Filo 378
 Finans âlemi 274
 Finansman 273
 Finansman masrafları 274
 Fiyat 117
 Fiyat endeksleri 118
 Fiyat haddi 119
 Fiyat kartelleri 118
 Fiyatlara göre finansman 118
 Fiyat mekanizması 118
 Fiyat mekanizması müci- zesi 119
 Fiyat sistemi 119
 Fiyat siyâseti 119
 Fiyat tahavvülâtı 53
 Fizibilite 477
 Fizyokratlar 119
 Fob satışı 120
 Fon 120
 Formül 314
 Forsmajör 196
 Fransız merkantilizmi 44, 121
 Fransız sosyalizmi 121
 Friedman nazariyesi 121
 Friksiyonel işsizlik 390
 Fuzûlî işgal 494
 Fürtü hısımlığı 163
 Furuht 359
 Furuht etmek 360
 Furuht için mübâyaa 360
 Fütüvvet 123
 Ganîmet 361
 Gantt'in ücret târifesi 124
 Garâmet 34, 75
 Garâmeten tevzi 298
 Garantizm 124
 Gasp 494
 Gayri elâstiki talep 108
 Gayri ilmi 449
 Gayri kaabili tahvil nakit 56
 Gayri kaabili temlik hak- ları 419
 Gayri kaabili rücu te'diye emri 467
 Gayri kanunî fâiz 481
 Gayri kanunî grev 481
 Gayri kanunî rekaabet 153
 Gayri maddî kıymetler 466
 Gayri maddî mallar 315
 Gayri me'mûl vaz'iyet 28
 Gayrimenkul 402
 Gayrimenkul dâvası 402
 Gayrimenkulde kıymet te- zâyüdü vergisi 402
 Gayrimenkule tecâvüz 402
 Gayrimenkul kıymetler 402, 466
 Gayrimenkul kredisi 402
 Gayrimenkul kredisi müesseseleri 403
 Gayrimenkulleştirme 402
 Gayrimenkul mal 10
 Gayrimenkul mallar 402
 Gayrimenkul mükeleffiyeti 403
 Gayrimenkul rehni 311, 402
 Gayrimenkul rehni mukaa- bilinde ikrâz 403
 Gayri mer'î 143
 Gayri müsâvî inkişâf 109
 Gayri müsmir sınıf 232
 Gayri müstahsil sermâye 449
 Gayri müstahsil sây 450
 Gayri mütehavvil sermâye 56
 Gayri resmî senet 315
 Gayri sâfi 228
 Gayri sâfi fâiz 228
 Gayri sâfi ferdi vâridât 228
 Gayri sâfi kâr 228
 Gayri sâfi millî fayda 228
 Gayri sâfi millî hâsıla 228
 Gayri sâfi vâridât 228
 Gayri siyâsî sosyalizm 377
 Gece istihdâm memnûfiyeti 124
 Gece vakti 124
 Geçim endeksi 126
 Gedik 467
 Gemi ilmühaberi 40
 Gemi kirâcısı 234
 Gemi rehni 129
 Gemi tonajı 129
 Genişletilmiş tekrar istih- sal 132
 Gıdâ mes'elesi 30
 Giffen paradoksu 137
 Gizli enflâsyon 139
 Gizli fazla 139
 Gizli işsizlik 11, 139
 Gizli yatırım fonu 139
 Gölgе fiyatlar 140
 Götürü fiyat 144
 Götürü hizmet 144
 Götürü mesâi 144
 Götürü vergi 145
 Grafik 145
 Gregarizm 145
 Gresham kanunu 145
 Grev 184
 Grev memnûfiyetleri 184
 Grev reyî 184
 Grev tasnifi 184
 Grup akordu 145
 Grup sigortası 429
 Grup ücreti 256
 Gümrüğe tâbî 148
 Gümrük 147
 Gümrük ambarı 147
 Gümrük beyannâmesi 147
 Gümrük dâiresi 147
 Gümrük faturası 148
 Gümrük memuru 148
 Gümrük himâyesi nazari- yesi 148
 Gümrük hudûdu 148
 Gümrük ittihâdı 147
 Gümrük kaçakçılığı 148
 Gümrüklenmiş emtia 148
 Gümrüklenmesi kaabil 148
 Gümrük mıntokası 147
 Gümrük muâfiyeti 147
 Gümrük muâhedesi 147
 Gümrük muâmelâtını ifâ 148
 Gümrük muâmelesi 148
 Gümrük resmi 148
 Gümrük serbestiyeti 148
 Gümrük siyâseti 148
 Gümrük târifesi 147
 Haber 31, 151
 Hacer 400
 Hacir 232
 Haciz 98
 Haczetmek 98
 Hacı câiz olmayan mallar 98
 Haczin fekkî 98
 Had 372
 Hafif nakit 151
 Hafif sanâyi 10, 151
 Haff işsizlik 139

- Hafî müterakkîlik 138
 Hafriyât 221
 Haftalık ücret 151
 Hafta tâtili 151
 Hakem 151
 Hakem encümeni 152
 Hakem hey'eti 152
 Hakem kararî 151
 Hakem mahkemesi 152
 Hakikat olma 133
 Hakikî ankes tesiri 133
 Hakikî kıymet 132
 Hakikî mâliyet 133
 Hakikî masârifât 133
 Hakikî şahıslar 133, 315
 Hakikî talep 181
 Hakikî vâridât 132
 Hakikî ücret 133
 Hâkim firma 77
 Hâkimiyet 77
 Hâkimiyet tesiri 77
 Hakkı hıyâr 366
 Hakkı huzûr 252
 Hakkı ihtirâ 78
 Hakkı mürûr 76
 Hakkın sâkıt olması 152
 Hakkın suiistimâli 152
 Hakkı ref'iyet 199
 Hakkı rüçhan 312
 Hakkı satıh 463
 Hakların içtimâi 152
 Hakların telâhuku 153
 Hak sâhibi 153
 Hak sâhibi şahıslar 153
 Haksız fiil 153
 Haksız fiille mal iktisâbı 153
 Haksız iktisap 153
 Haksız rekaabet 153
 Hal 154
 Halef 421
 Halefiyet 421
 Hâli hazır kıymeti 53
 Hâli şüyû 300
 Halk kapitalizmi 154
 Halk sigortası 155
 Halt 210
 Hamal 155
 Hâmi devlet 242
 Hâmil 403
 Hâmilelik yardımı 124
 Hâmiline muharrer 403
 Hâmiline muharrer hisse senedi 403
 Hâmiline muharrer kıymetli evrâk 403
 Hâmiline muharrer poliçe 403
 Hâmiline muharrer senetler 403
 Hamle 485
 Hammadde 188
 Hammâl 155
 Hammâliye 155
 Hamûle senedi 492
 Hansa 155
 Hansenizm 155
 Hapsen tazyik 155
 Haraç 155
 Harâm 65
 Harç 156, 469
 Harç pulu 156
 Harç târifesi 156
 Harekî iktisat 59
 Hâricez memleket 449
 Hâricî hissedarlar 63
 Hâricî iktisatlar 63
 Hâricî te'diye bilânçosu 63
 Hâricî te'sir 63
 Hâricî ticâret bilânçosu 64
 Hâricî ticâret nazariyeleri 64
 Hâricî ticâretin devletleştirilmesi 64
 Hâricî ticâret takası 63
 Hâricî yediler 64
 Harîk sigortası 476
 Harp 361
 Harp iktisâdi 361
 Harp kanunları 362
 Harp kazançları vergisi 361
 Harp mâlûlü 362
 Harp sigortası 362
 Harp tazminatı 361
 Harrod-Domar inkişâf nazariyesi 156
 Harsî ihtiyaç 256
 Harvard barometresi 156
 Harvard endeksleri 332
 Has 156, 421
 Hasârâtı bahriye garâmesi 161
 Hasat 462
 Hâsilatı gayrı sâfiye 228
 Hâsilatı sâfiye 227
 Hasım taraf 213
 Hastalık sigortası 156
 Hatâ 476
 Hatâlı 253
 Hatâsız 253
 Havâle 140
 Havâleli emtia 140
 Hava nakliyatı 157
 Hava oyuncusu 36
 Hava oyunu 36
 Havâriki Giffen 137
 Hava sahası 157
 Hava sigortası 157
 Hawtrey nazariyesi 157
 Hayalci sosyalizm 449
 Hayâlî iştirâkiyyûn mezhebi 464
 Hayat hâlinde sigorta 482
 Hayâtîyet 43
 Hayat sahası 195, 482
 Hayat seviyesi 482
 Hayat sigortası 482
 Hayat standardı 482
 Hayat şartları 482
 Hayattâr sây 43
 Hayat tarzı 453
 Hayır müesseseleri 193
 Hayvan icârı 157
 Hayvan rehni 158
 Hayvan sigortası 157
 Hayvan sirkati 157
 Hayvan ticâretî 157
 Hayvan zararları 157
 Hazır elbise 158
 Hazır emtia 158
 Hazine 159, 203
 Hazine bonusu 159
 Hazineleştirme 140
 Hazine tahvilâtı 159
 Hediye 159
 Hediyeelik eşyâ 159
 Her nevî 47
 Hesâben kâr 161
 Hesâbetme 161
 Hesâbı cârî 43, 160
 Hesâbı kat'î 226
 Hesâbı muvakkat 226
 Hesâbı vasafî 302
 Hesap 160
 Hesap bakîyesi 160
 Hesap cüzdanı 160
 Hesap çıkarma 160
 Hesap defteri 160
 Hesap devresi 160
 Hesap hatâsı 163
 Hesap hatâsı yapmak 163
 Hesap hülâsası 160, 162
 Hesap istemek 161
 Hesap kapama 206
 Hesap kapanışı 161
 Hesap kapatılması 161
 Hesap kârı 161
 Hesap kat'î 161
 Hesap keşidesi 160

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Hesaplaşma 206
 Hesap makinesi 162
 Hesap meş'ûliyeti 162
 Hesap müfettişleri 162
 Hesap mütehasşısı 162
 Hesap parası 162
 Hesap sâhibi 162
 Hesap senesi 162
 Hesap sormak 162
 Hesaptan tenzîl 162
 Hesap tanzîmi 161
 Hesap tasvibi 162
 Hesap tesvîyesi 162
 Hesap tetkiki 161
 Hesap tutmak 162
 Hesap vaz'iyeti 160
 Hesap verme 163
 Hesap yılı 163
 Hesiod tarzı 163
 Hey'eti hizmetkârân 142
 Hey'eti memûrîn 142
 Hey'eti umûmiye 131
 Hey'eti umûmiye içtimâ
 251
 Hıristiyan sendikacılık 163
 Hırsızlık 163
 Hırsızlık sigortası 163
 Hırsızlık 163
 Hız 163
 Hibe 164
 Hibe vergisi 164
 Hicret 139, 164
 Hicri sene 164
 Hidemâti amme 204
 Hidemâti ammeden mem-
 nûiyet 204
 Hile 165
 Hilei şer'îye 65, 112
 Hilekâr 27
 Hileli iflâs 165, 273
 Himâyecî gümrük resmi
 242, 274
 Himâyecî gümrük târifesi
 242
 Himâyecilik 242
 Himâye siyâseti 242
 Hisse 327
 Hissedar 328
 Hissei musîbe 356
 Hissei musîbe tefrîki 356
 Hissei müfreze 356
 Hissei temettü 75
 Hisseli sermâye 328
 Hisse senedi 165
 Hisse senedi ihrâcı 327
 Hisse senedi kuponu 327
 Hisse senedi sermâyesi 327
 Hisse senetlerinin müsmi-
 riyet emsâli 327
 Hisse senetli şirketler 328
 Hitâp 371
 Hizmet 141
 Hizmet akdi 142
 Hizmet ifâsı 141
 Hizmet kusûru 142
 Hizmetlerden istifâde 142
 Holding 165
 Hollanda merkantilizmi
 166
 Homer tarzı 166
 Hosye 306
 Hud'a 165
 Hudûd 372
 Hudutsuz sigorta 372
 Hukukî müessesese 252
 Hukukî sermâye 166
 Hukuku amme 204
 Hukuku medeniye 492
 Hukuku siyâsiye 492
 Hukuku şahsiye 235
 Hususî arâzi mülkiyeti 316
 Hususî avaryâ 315
 Hususî banka 315
 Hususî bütçe 41
 Hususî kanunlar 317, 481
 Hususîleşmiş hâkimiyet
 315
 Hususî mal 315
 Hususî mâmelek 316
 Hususî mâmûl 317
 Hususî musâlâha 316
 Hususî mülkiyet 315
 Hususî münâsebet 235
 Hususî sektör 315
 Hususî senet 315
 Hususî servet 236
 Hususî sigorta 316
 Hususî şahıs 315
 Hususî şirket 316
 Hususî teşebbüs 226, 315
 Hususî teşebbüs sistemi
 369
 Hususî tröstler 316
 Hususî vekâletnâme 131,
 317
 Huzursuzluk ihdâs eden
 haberler 412
 Hükmi şahıslar 133, 315,
 437
 Hülâsa 317
 Hür sây 318
 Hür teşebbüs 369
 Hisse senetlerinin müsmi-
 riyeti 163
 Hukuk siyâsiye 492
 Hüsnühâl şehâdetnâmesi
 193
 Hüsnünîyet 193
 Iskarta edilen emtia 168
 Iskat edici müddet 152
 Islah 193
 Islahatçı iştirâkiyye 193
 Islahatçılık 193
 Islahâtî arâzi 432
 Ismarlama 168
 İsparça 182
 İşıklı reklâm 168
 İade 75
 İadei itibâr 362
 İade poliçesi 213
 İâne 326
 İâre 311
 İbrâz 303
 İcâb 385
 İcâb ve kabul 387
 İcâp 385
 İcâr 233
 İcâr akdi 234
 İcâra vermek 233
 İcâr bedeli 233
 İcâr şirketi 234
 İcâr ve ikrâz kanunu 234
 İcâr ve isticâr 233
 İcât 38, 39
 İcâtlar nazariyesi 39
 İcâzet 194
 İcbar 146
 İcrâ 490
 İcrâ dâiresi 490
 İcrâ emri 490
 İcrâen haciz 490
 İcrâî haciz 490
 İç kapitülasyonlar 169
 İçtimâ 422
 İçtimâî hâsıla 37
 İçtimâî iktisat nazariyesi
 426
 İçtimâî inkişaf 426
 İçtimâî istihsal 428
 İçtimâî istimal kıymeti
 427
 İçtimâî kıymet 426
 İçtimâîleştirme 427
 İçtimâî lüzumlu mesâî
 müddeti 427
 İçtimâî lüzumlu sây 427
 İçtimâî mahsûl 428

- İçtimâî mahsûl fazlası 428
İçtimâî mülkiyet 315
İçtimâî müstahsil kuvvet-
ler 428, 458
İçtimâî nizâm 426
İçtimâî sây 426
İçtimâî sây yekûnu 428
İçtimâî sermâye 26, 426
İçtimâî sigorta 428
İçtimâî tabaka 427
İçtimâî tasarruf 426
İçtimâî tekâmül 42, 80
İçtimâî ücret 32
İçtimâî vasatî 428
İçtimâî vasatî sây 428
İçtimâî ve iktisâdî teşekkül
426, 453
İçtimâî vergiler 429
İdâ 350
İdârei müstebidei şarkîye
68
İdârei örfiye 371
İdârî 209
İddihâr 140
İflâs 170
İflâs bilânçosu 170
İflâs bürosu 171
İflâs dâiresi 171
İflâs hukuku 171
İflâsın mahkemece ilânı
171
İflâs idâresi 171
İflâs ilânı 170, 171
İflâs karârı 171
İflâs masası 171
İflâs masası memuru 171
İflâs muâmelesi 171
İflâs mukavelesi 171
İfrat amortisman ihtiyâtı
22
İfrat enflasyon 21
İfrat istihsâl 21
İfrat sermâyeleştirme 21
İfrat sermâye terâkümü 21
İfrat terâküm 21
İfşâyı esrâr ile tehdîd 139
İğtisâş 210
İhâle 463
İhbâr 31
İhbarnâme 31
İhdâs hakkı 303
İhrâcât 63
İhrâcatçı 63
İhrâcât emtiası 63
İhrâcât gümrük rësmi 63
İhrâcât lisansı 63
İhrâcât listesi 63
İhrâcât memleketi 63
İhrâcât memnûiyeti 63
İhrâcât rûsûmu 149
İhrâcât ticârethânesi 63
İhrâcât ticâreti 63
İhraç bankası 321
İhraç etmek 63
İhraç inhisârı 321
İhraç lisansı 63
İhrâz 349
İhsâiyât 362
İhtikâr 472
İhtikâr borsası 208
İhtilâlîyye 367
İhtilâs sigortası 321
İhtilât 210
İhtirâ 38
İhtirâ berâtı 38
İhtirâ hakkı 38
İhtisâs 444
İhtisâs yapma 444
İhtiyâç 134
İhtiyârî hacir 232
İhtiyârî mübâdele 180
İhtiyârî mübâdele nazari-
yesi 470
İhtiyârî sigorta 181, 495
İhtiyat akçesi 484
İhtiyat hissesi 350
İhtiyâtî haciz 273, 350
İhtiyâtî tedbir 241, 350
İhtiyat sâiki 484
İhtiyat sanâyi ordusu 484
İhtiyat tedbirleri 241, 350
İhzârât sarfiyatı 158
İkaame 490
İkaame elâstikîyeti 490
İkaame prensibi 274
İkaamet beyannâmesi 305
İkaametgâh 240
İkaametgâh senedi 240
İkaamet muâhedesi 305
İkaamet tezkeresi 305
İkiler 171, 448
İkinci derecede likidite
173
İkinci elden satınalma 172
İkinci içtimâî taksimi âmâl
173
İkinci iktisat 172
İkinci kefâlet 173
İkinci poliçe 173
İkinci sektör 172
İkinci temettü 172
İki taraflı aktitler 174
İki taraflı inhisâr 174
İki taraflı ticâret 173
İkrâmîye 317, 335
İkrâmîyeli eshâm ve tahvilât
317
İkrâmîyeli istikrâz 317
İkramlı fiyat 177
İkrâz 34, 35
İkrâzda bulunma 35
İkrâz senedi sâhibi 393
İktidar nazariyeleri 146
İktidar nazariyesi 146, 470
İktisâbî mürûru zaman
388
İktisâdî dâhilî 169
İktisâdî kebir 254
İktisâdî mestûre 206
İktisâdî sagîr 254
İktisâdî siyâsî 96
İktisâdî 80
İktisâdî âhenk 79
İktisâdî alâka 82
İktisâdî bilânço 81
İktisâdî buhran 80
İktisâdî buhran vergisi 174
İktisâdî bünyeler 95
İktisâdî devlet teşekkülleri
205
İktisâdî emperyalizm 79
İktisâdî faaliyet 79
İktisâdî fazla 81, 429
İktisâdî harp 93
İktisâdî hesap 82
İktisâdî icâbîyye 82
İktisâdî ihtiyâç 82
İktisâdî insan 83
İktisâdî istiklâl 79
İktisâdî istikrarsızlık 79
İktisâdî işsizlik 83
İktisâdî kanunlar 95
İktisâdî kesbi hayât 81
İktisâdî kıymet 81
İktisâdî kifâyet 96
İktisâdî maddecilik 93
İktisâdî mal 83
İktisâdî makuleler 94
İktisâdî mes'ele 93
İktisâdî mezhepler 83
İktisâdî muntakacılık 80
İktisâdî milliyetçilik 79, 94
İktisâdî muhabbeti insânî-
ye mezhebi 83
İktisâdî muvâzene 79
İktisâdî müeyyideler 79,
95
İktisâdî münâsebetler 458
İktisâdî mürûru zamân 249
İktisâdî müsâvât 79
İktisâdî neşvünümâ 80

İktisâdî nizâm 79
 İktisâdî saha 79
 İktisâdî sahalâr 80
 İktisâdî sistem 79
 İktisâdî sür'at 79
 İktisâdî şahsiyye 234
 İktisâdî şubeler 79
 İktisâdî tablo 93
 İktisâdî tablolar 94
 İktisâdî tahmin 93
 İktisâdî tazyik 80
 İktisâdî tekâmül 42, 79, 81
 İktisâdî tekâmül kanunu 81
 İktisâdî temel 94
 İktisâdî temerküz 79
 İktisâdî temevvücât 239
 İktisâdî tereddî 79
 İktisâdî tesis 79
 İktisâdî tevessü 42, 79, 82
 İktisâdî ufuk 82
 İktisâdî ünite 79
 İktisâdî vaz'iyet 79
 İktisâdî ve içtimâî müsâvat 94
 İktisâdî ve içtimâî teşekkül 94
 İktisâdî vetire 95
 İktisâdiyâtı riyâziyye 67
 İktisâdî ziyâde 81
 İktisat 78
 İktisatçı 79
 İktisatçılık 79
 İktisat siyâseti 96
 İlân 73
 İlâncılık 73
 İlâve tahsisât 96
 İlâve ücret 96
 İlgaa 299
 İlk içtimâî taksimi vezâif 175
 İlmi amelî 415
 İlmi emtia 271
 İlmi mübâdele 215
 İlmi servet 219
 İlmi sosyalizm 31
 İlmi taazzuv 31
 İlmi ticâret 406
 İlmi ve teknik inkılâp 31
 İltihak 218
 İltizâm 175
 İltizâm usûlü 315
 İmâl 477
 İmâlât 477
 İmâlât fiyatı 477
 İmâlâthâne 189, 278

İmâlâtı umûmiye masâri-fâtı 131
 İmâlât masrafı 477
 İmece 175
 İmsâk nazariyesi 332
 İmtidât 445
 İmtisâs 218
 İmtiyaz 127, 175
 İmtiyâzâtı ecnebiyye 207
 İmtiyazlı hisse senetleri 176
 İmtiyaz sâhibi 176
 İmtizâç 218
 İmzâ 176
 İnbisât 131
 İndeks parası 292
 İnfilâk 476
 İnfisâh 198
 İnfisâhî şart 198
 İngiliz ekonomi politiği 177
 İngiliz hayalci sosyalizmi 177
 İngiliz komersiyalizmi 177
 İngiliz merkantilizmi 177
 İngiliz sendikacılığı 177
 İngiliz ütopyacı sosyalizmi 177
 İnhidâm 48
 İnhidâmî âzam 41
 İnhilâl 50
 İnhisar 413
 İnhisarcı burjuvazi 414
 İnhisarcı devlet sermâyeciliği 414
 İnhisarcılık 414
 İnhisarcı sermâyecilik 413
 İnhisar fiyatı 414
 İnhisârî zülcânibeyn 174
 İnhisârî 415
 İnhisârî rekaabet 415
 İnhisarların tasnifi 414
 İnhisarlaştırma 415
 İnhisar maddeleri 415
 İnhisar satışı 415
 İnhisar şekilleri 414
 İnkişâf devreleri 128
 İnkişâf etmemişlik 135
 İnkişâf etmemiş muntıkâ 135
 İnkişâf kanunu 129
 İnkişâf safhaları 129
 İnkişâf şekli 128
 İnsan mühendisleri 180
 İnsan münâsebetleri 180
 İnsan ticâreti 180
 İnşaat kooperatifleri 477

İnşaat şirketleri 477
 İntibâk 110
 İntifâ 478
 İntifâ hakkı 478
 İntifâ senetleri 478
 İntikaal 126
 İntikaal devresi 126
 İntikaalî fen 417
 İntişâr 50
 İntizâr 28, 229
 İntizâr müddeti 28
 İpotek 341
 İpotekli borç senedi 341
 İptidâen terâküm 28, 174
 İptidâî iktisat 174
 İptidâî sermâyecilik 174
 İptidâî sermâye terâkümü 16, 174
 İrâde beyanları 181
 İrâde fesâdı 181
 İrâde izhârî 181
 İrâde izhârî nazariyesi 181
 İrâde muhtârîyeti 181
 İrâde tezâhürleri 181
 İrât 338
 İrât senedi 127
 İrât sigortası 128, 482
 İrât vergisi 221
 İrsâlîyye 140
 İrsâlîyye mektubu 400
 İrtifak 249
 İrtifak hakkı 250
 İsim gaspı 494
 İskat 152
 İskat edici müddet 152
 İskatî mürûru zaman 388
 İskonto 176
 İskonto haddi 177
 İspanyol merkantilizmi 256
 İspât mükellefiyeti 206
 İsrâf 362
 İstatistik 362
 İstatistikî adam 362
 İstatistikî muvâzene 363
 İstatistik sırları 362
 İsteğe bağlı sigorta 495
 İsticâr 233
 İstif 182
 İstifâde nazariyesi 180, 470
 İstifâdesi istihlâkine müteallik emvâl 478
 İstifâdesi istihlâkine müteallik olmayan emvâl 478
 İstifçilik 182
 İstif etmek 182

- İstihbârât 151
 İstihbârât bürosu. 151
 İstihdâm 45, 183, 249
 İstihdâm istikrârı 46
 İstihkak 152
 İstihkak dâvâsı 152
 İstihlâk 435
 İstihlâk edilen kıymet 53
 İstihlâk emtiası 436
 İstihlâk fonu 435
 İstihlâkı umûmiye vergisi 131
 İstihlâk kooperatifleri 436
 İstihlâk kredisi 436, 460
 İstihlâk malları 436, 460
 İstihlâk metâr 460
 İstihlâk meyli 435
 İstihlâk uf'ûlesi 436
 İstihlâk vâsıtaları 453
 İstihlâk vâsıtaları istihsâli 453
 İstihlâk vergileri 131, 436, 461
 İstihlâk vergisi 436
 İstihsâl 450
 İstihsâl âletleri 451
 İstihsâl âmilleri 456
 İstihsâl âmilleri harekâtı 457
 İstihsâl âmilleri hisseleri 457
 İstihsâl âmilleri piyasası 457
 İstihsâl âmilleri tahsisi 457
 İstihsâl buhrânı 454
 İstihsâl emsâli 460
 İstihsâl fazlası 429, 453, 462
 İstihsâl fenni 461
 İstihsâl fiyatı 457
 İstihsâl hercümerci 452
 İstihsâlîn tevessü nisbeti 459
 İstihsâli umûmiye vergisi 131
 İstihsâl kanunu 461
 İstihsâl kartelleri 460
 İstihsâl kooperatifleri 460
 İstihsâl kredisi 460
 İstihsâl kuvvetleri 457
 İstihsâl mâliyeti 460
 İstihsâl metâr 460
 İstihsâl muntkası 454
 İstihsâl münâsebetleri 458
 İstihsâl nizamı 455
 İstihsâl şekli 453
 İstihsâl tarzı 453, 461
 İstihsâl uf'ûlesi 460
 İstihsâl vâsıtaları 452
 İstihsâl vâsıtaları istihsâli 453
 İstihsâl vâsıtası 452
 İstihsâl vergileri 131, 461
 İstihsâl vetfresi 461
 İstiklâl harbi 251
 İstikrâr 73
 İstikrârsızlık 209
 İstikrâz 34
 İstikrâzda bulunma 35
 İstikrâzı dâhili 34, 169
 İstikrâzı hârici 34, 63
 İstikrâz tâkati 35
 İstiktâp 484
 İstilizâziyye 158
 İstimâl 249
 İstimâlden kalkma 249
 İstimâl kıymeti 249
 İstimâl kıymeti terâkümü 250
 İstimlâk 205
 İstimvâl 205, 270
 İstimzâç 379
 İstirkak 431
 İstismâr 381
 İstismâr nazariyesi 381
 İstisnâ akdi 477
 İstishâd 150
 İsveç okulu 182
 İş adamı 183
 İş adamlığı 183
 İş akdi 191
 İş âlemi 185
 İş'âr 143
 İş arzı 103
 İşbâ kanunu 71
 İş bankası 183
 İşçi 185
 İşçi cemiyetleri 314
 İşçi dövizî 186
 İşçi mümessili 186
 İşçi sigortaları 186
 İşçi temsilcisi 186
 İşçi ücreti 186
 İşde kesatlık 187
 İşde sühûlet 187
 İş emniyeti 187
 İş hacmi 190
 İş hıfzıssıhhası 190
 İş hissesi 190
 İş hukuku 187
 İş ihtilâfları 183
 İşine nihâyet verme 191
 İş kaabiliyeti 192
 İş kaanonları 192
 İş kazâsı 188
 İş kıstâsı 190
 İş kuvveti 102
 İşletme 188
 İşletme iktisâdı 189
 İşletmek 189
 İşletmelerin kaynaşması 189
 İşletme malzemesi 189
 İşletme masrafları 189
 İşletme vergisi 189
 İş maddeleri 102
 İş mahallerinin teftişi 191
 İş mahalli 192
 İş masrafları 187
 İş miktârı 103
 İş müddeti 103
 İş müddetleri 191
 İş odaları 189
 İş pazarları 190
 İşporta 190
 İşportacı 190
 İşportacılık yapmak 190
 İş rejimleri 190
 İş sâhası 183
 İş sendikası 190
 İş senesi 192
 İş seyâhâti 187
 İşsizlik 190
 İşsizlik sigortası 191
 İşsizlik tazminâtı 191
 İş şehâdetnâmesi 189
 İş şûbesi 188
 İş tavassutu 183
 İşten imtinâ 192
 İştirâ 11, 358
 İştirâ fiyatı 358
 İştirâ hakkı 359
 İştirâk 215
 İştirâkçi cezriyye 423
 İştirâkçi nasrânîlik 423
 İştirâk eden 215
 İştirâk etmek 215
 İştirâk hâlinde mülkiyet 436
 İştirâk hissesi 215
 İştirâkiyye 192, 205, 299
 İştirâkiyyei hayâlîyye 464
 İştirâkiyyûn 192, 299
 İştirâ kuvveti 359
 İştirakli icâr 233
 İştirak taahhüdü 215
 İştirak taahhüdünâmesi 215
 İş vetfresi 103, 191
 İtâ âmiri 192
 İtâ emri 192

- İtalyan mektebi 192
İtfâ 14, 34
İtfâ fonu 14
İthâlât 61
İthâlât emtiası 61
İthâlât enflasyonu 62
İthâlât hacmi 62
İthâlât kotaları 62
İthâlât kredisi 472
İthâlât memnûyeti 62
İthâlât metân 62
İthâlât meylî 61
İthâlât resmi 62
İthâlât rûsûmu 149
İthâlât ticâreti 61
İthâlât vergileri 62
İthâl etmek 62
İthâl lisansı 62
İthâl resmi 61, 138
İtibâr 247, 362
İtibârî amme kâğıtları 203
İtibârî 363
İtibârî aktif 364
İtibârî antrepo 363
İtibârî fiyat 364
İtibârî kıymet 53, 364
İtibârî nakit 248, 364
İtibârî sermâye 26
İtibârî şerik 364
İtibârî ücret 364
İtibârî vâridât 364
İtibârîyye 363
İtibârî zarar 69
İtibâr sigortası 146, 310
İtikâlî nakit 321
İtilâf 19
İtilâfî mütakaabile 212
İtilâf münhanfisi 25
İtimâda müstenid 150
İtimât 150
İtirâz 211
İttihât 218
İvaz 212
İvazlı akit 212
İvazlı iktisâp 212
İvazsız 213
İvazsız akit 213
İyi para 193
İzâfî haklar 141
İzâfî istihsâl fazlası 141
İzâfî kıymet 140
İzâfî nüfus fazlası 141
İzâleî şüyû 300
İzin 193
Jandarma devlet 195
Japon inkişâfî 195
Jeopolitik 195
Jevons nazariyesi 195
Juglar devreleri 195
Jübile 253
Kaabili fûruht 359
Kaabili istifâde 249
Kaabili istimâl kredi 248
Kaabili rüçû te'diye emri 467
Kaabili tahvil nakit 56
Kaabilîyeti fûruht 360
Kabotaj 129
Kabul 296, 387
Kabul edilmemiş akreditif 297
Kabul edilmiş akreditif 297
Kabul kredisi 296
Kabul müesseseleri 297
Kabızmal 196
Kaçakçı 196
Kaçakçılık 196
Kaçak emtia 148, 196
Kadastro 491
Kadın ameleler 197
Kadın amele ücretleri 197
Kadın tüccâr 197
Kâğıt para 197
Kâğıt para sistemi 198
Kaht 232
Kaime 197
Kaldor raporu 199
Kaldor'un tevessü modeli 199
Kaldor'un tevzî modeli 199
Kalfa 199
Kalfalık 199
Kalkınma 201
Kalp 201
Kalpazan 201
Kalpazanlık 202
Kalp para imâl eden 202
Kalp para imâlî 202
Kambiyo 202
Kambiyo ajanı 202
Kambiyocu 202
Kambiyo istikrâr fonu 57, 202
Kambiyo kuru 202
Kambiyo masrafları 203
Kambiyo muâmelâtı 203
Kambiyo murâkabesi 202
Kambiyo paritesi 57, 203
Kambiyo piyasası 203
Kambiyo râyici 57
Kambiyo senedi 202
Kambiyo taahhüdü 203
Kambiyo ve nukud kurları 56
Kambiyo ve nukud ve menkul kıymetler borsası 56
Kameralizm 203
Kamerî sene 164
Kampanya 371
Kanal 387
Kanara 226
Kançılaryâ 206
Kan hısımlığı 163
Kantar resmi 206
Kanûn 480
Kanundan mütevellit düyûnât 481
Kanûnî fâiz 481
Kanûnî inhisâr 67
Kanûnî ihtiyat akçesi 482
Kanûnî ikametgâh 240
Kanûnî ipotek 341
Kanûnî mümessil 9, 241, 481
Kanûnî sigorta 495
Kanûnî şartlar 481
Kanûnî temlik 481
Kanûnu inkişâf 129
Kapalı iktisat 206
Kapalı sistem 206
Kapalı ticâret devleti 206
Kapalı zarf usûlüyle müzâ-yede 206
Kapan 154
Kapanış borsa cedveli 206
Kapanış kuru 206
Kaparó 206, 313
Kapitalist 19
Kapitalist cemiyet 16
Kapitalist istihsal şekli 16
Kapitalist mülkiyet 315
Kapitalist plânlama 16
Kapitulasyon 169
Kâr 207
Kara ablukası 253
Karaborsa 208
Karaborsa kuru 343
Kâra iştirâk 219
Kârabol 208
Kara liste 208
Kara nakliyatı 209
Karantina 209
Kara para 209
Karâr 209
Karâra itirâz 209
Kararlı muvâzene 209

Kararnâme 209
 Karâr nazariyesi 209
 Kararsızlık 209
 Kara serveti 58
 Kara ticâreti 209
 Kardinal fayda 363, 373, 418
 Kâr getirmek 220
 Kâr haddi 220
 Kâr hissesi 220
 Kârın taksimi 208
 Kâr istihsâl eden 220
 Kâr istihsâl etmek 220
 Kârlı 208, 220
 Kâr marjı 220
 Kâr nisbeti 220
 Kâr nisbetinin tenezzülü, meyli kanûnu 210
 Kâr siası 220
 Kâr taksimi 208, 219
 Kartel 213
 Kartel irâdı 213
 Kâr tesbiti 75
 Kâr tezyid edici 219
 Kartiyerizm 214
 Kâr ve zarar 220
 Kâr ve zarar hesabı 30, 220
 Karye 247
 Karz 34
 Kasa 214
 Kasa bakiyesi 215
 Kasa bonosu 214
 Kasa çeki 215
 Kasa defteri 214
 Kasa fazlası 214
 Kasa hesabı 214
 Kasa iskontosu 214
 Kasa kredisi 215
 Kasa mevcûdu 215
 Kasa noksâmı 214
 Kasa tazminâtı 215
 Kasa vaz'iyeti 214
 Kasdî zarar 27
 Kasrıyet 154, 241
 Kat'î hesap 161
 Katık 215
 Kat'î hesap 226
 Kat'î teminât 226
 Kat'îyyât 226
 Katlı kur 343
 Kautskyizm 216
 Kavânîni harbiye 362
 Kavânîni husûsiye 317
 Kavânîni mahsûsa 317
 Kavânîni ticârîye 411'

Kaydı hayât şartıyla irâd akdi 312
 Kaydı ihtirâzî 47
 Kaydî para 26, 217
 Kayıtlı mutavassıt 368
 Kayıtsızlık 217
 Kayıtsızlık eğrileri 217
 Kaymak fiyat 217
 Kayyım 218
 Kazâ 219
 Kazâî 209
 Kazanç vergisi 221
 Kazanmak 221
 Kazâ sigortası 221
 Kefâlet 221
 Kefâleti müteselsile 52
 Kefil 221
 Kemalizm 221
 Kembraç mektebi 43
 Kembraç muâdelesı 43
 Kemmiyet nazariyesi 291
 Kendi 223
 Kendi hakkını cebren vikaâyê 223
 Kendiliğinden ihkaakı hak 223
 Kendine hizmet 225
 Kendisi için mahsûl 223
 Kesret 33
 Keşîde 47
 Keşîdeci 47
 Keşif 38, 39
 Keyfi muâmele 481
 Keynes çarpanı 46
 Keynesçilik 229
 Keynes ihtilâli 230
 Keynes madrûbu 231
 Keynes plânı 230
 Kırkambar 129, 326
 Kısa devre 231
 Kısa vâdeli istikraz 231
 Kısa vâdeli kredi 232
 Kısa vâdeli senet 232
 Kısım 226
 Kısmı evvel 172
 Kısmı sâlis 172
 Kısmı sâni 172
 Kısmı buhrân 37
 Kısmî muvâzene 37
 Kısmî te'diyât 363
 Kistelyevm 149
 Kıtlik 34
 Kıyâm 201
 Kıyâs 298
 Kıymet 52
 Kıymet beyânı 53

Kıymet esâsına müstenit vergi 271
 Kıymet fazlası hudûdu 55
 Kıymet haddi 55
 Kıymet hükmü 53
 Kıymeti hakikîye 132
 Kıymeti hâzıra 149
 Kıymeti munzama 216
 Kıymeti tabiiye 66
 Kıymet kanûnu 55
 Kıymetli nakit 349
 Kıymet nazariyeleri 53
 Kibutz 232
 Kilit 232
 Kilit kanûnu 233
 Kilit kısımlar 232
 King kanûnu 233
 Kirâ 233
 Kirâcı 234
 Kirâlık kasalar 234
 Klâsik burjuva ekonomî politiği 236
 Klâsik iktisat 236
 Klâsik iktisatçılar 236
 Klâsik istihdâm nazariyesi 236
 Klâsik mektep 237
 Klâsik muvâzene 236
 Klâsik tevessü nazariyeleri 236
 Klâsik ticâreti hâriciye nazariyesi 236
 Kollektif şirket 237
 Kollektivizm 299
 Kolon 237
 Komandite 237, 372
 Komanditer 237, 372
 Komandit şirket 237
 Komersiyalizm 406
 Komiser 238
 Komisyon 492
 Komisyoncu 492
 Komisyonculuk 492
 Komisyoncu yazihânesi 492
 Komisyon mukaavelesi 492
 Komprador 381
 Komprador burjuvazi 381
 Komünal memlûkiyet 238
 Komünal mülkiyet 238
 Kondratief devreleri 254
 Konferans 251, 422
 Kongre 251
 Konjonktür 238
 Konjonktür barometresi 332
 Konjonktürel bütçe 239

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Konjonktürel işsizlik 239
 Konjonktürel plâncılık 239
 Konjonktür nazariyeleri 239
 Konkordato 171
 Konsolide etme 348
 Konsolos 239
 Konsorsiyum 240
 Konsorsiyum bankaları 240
 Konşimento 58
 Kontenjan 356
 Kontenjan usûlü 356
 Konturat 339
 Kontuvar 240
 Konzern 240
 Kooperatif 241
 Kooperatif şirket 241
 Korporatif devlet 263
 Kota 356
 Kotasyon 356
 Kote edilmiş 57
 Kote edilmiş kıymetler 56
 Köle 244
 Köleci istihşâl şekli 246
 Köy 247
 Köyleşme 247
 Köylülük 247
 Kredi 247
 Kredi enflasyonu 247
 Kredi hudûdu 247
 Kredi kooperatifi 248
 Kredi mektubu 11
 Kudret ekonomisi 96
 Kudreti temsîliye 419
 Kumar 250
 Kumpanya 251
 Kunturat 339
 Kupon 226
 Kupon kesme 198
 Kur 124
 Kur farkı 125
 Kur tahavvülâtı 125
 Kurumlar vergisi 253
 Kurûnu vustâ iktisâdiyatı 298
 Kurûnu vustâ mâlikâne sâhibi 368
 Kuruş 10
 Kusûr 253
 Kusurlu 253
 Kusursuz 253
 Kuştiyü yatak 253
 Kutu diyagramı 253
 Kutuplu diyagramlar 253
 Kuvvei teşebbüs 138
 Kuvvetler nisbeti 146
 Kuyruk nazariyesi 253
 Kuznets devreleri 254
 Küçük 254
 Küçük avarya 315
 Küçük burjuva 255
 Küçük burjuva ekonomi politiği 255
 Küçük burjuva müsâvatçılığı 255
 Küçük ekonomi 254
 Küçük istihşâl 256
 Küçük kasa 254
 Küçük köylü 255
 Küçük masraflar 254
 Küçük metâ istihşâli 255
 Küçük müessese 254
 Küçük mülkiyet 256
 Küçük rantiyeye 256
 Küçük sanatlar 256
 Küçük sermaye 254
 Küçük tâcir 256
 Küçük tüccar 256
 Küllî istimzâç 379
 Kürsü sosyalistleri 11, 61, 257
 Lâhm ve Leben 110
 Lasalizm 258
 Lasta 258
 Lâtin Amerika ortak pazarı 258
 Lâtin para ittihâdı 258
 Lâyihâ 484
 Leben 110
 Leontiev'in iktisâdi nümûne cedveli 258
 Leontiev'in levhası 258
 Lezzetfiyye mebdei 159
 Liberalizm 259
 Liberal sistem 369
 Lifo 378
 Likidasyon 325
 Likidasyon kuru 326
 Likidite 326
 Likidite tercihi 158
 Likidite tuzağı 159
 Limited şirket 262
 Lira 262
 Lokavt 187
 Lombart muâmesi 262
 Lonca 262
 Loncacı iştirakçilik 264
 Loncacılık 263
 Lonca mülkiyeti 264
 Louvain mektebi 265
 Lozan mektebi 265
 Lüks 144
 Lüks vergisi 144
 Mâbâdettabî iktisat 286
 Mâbeyin senedi 315
 Mablizm 255
 Maddei iptidâiye 188
 Maddî edâ 291
 Maddî kıymetler 466
 Maddî mallar 315
 Maddî tazminât 324
 Mâden 266
 Mâdenî ihtiyat 266
 Mâdenî para 266
 Mâdenî para sistemi 266
 Madrabaz 254, 266
 Madrubu fih 46, 460
 Mağaza 358
 Mağşûs emtia 210
 Mahallî idâre 491
 Mahallî ikaamet 240
 Mahcûz mal 98
 Mahçur 232
 Mahdut devre 231
 Mahdut devre arzı 231
 Mahdut devre tahmini 231
 Mahdut mes'ûliyet 372
 Mahdut mes'ûliyetli şirket 262
 Mahdut müzâyede 372
 Mahfil 59
 Mahfûz hisse 249, 351
 Mahfûz mallar 351
 Mahkeme kararı 209
 Mahmî devlet 242
 Mahreçler kanûnu 217
 Mahrûkat 476
 Mahrûkat mes'elesi 476
 Mahsûben 161
 Mahsûl 270, 462
 Mahsûldâr 461
 Mahsûldârlik 461
 Mahsûl fazlası 20, 462
 Mahsûl mâliyetleri 463
 Mahsup 161
 Mahsup çeki 46
 Mahsûs kanûnlar 317
 Maîşet 125
 Mâkable işmâl 313
 Mâkable şâmil 313
 Mâkable şümûl 313
 Makbûl 150
 Makbuz 266
 Makbuz senedi 266, 350
 Makina 266
 Makina-avadanlık 268
 Makinacılık 268
 Makina istimâli 269
 Makina kırıcılık 269
 Makinalaşma 269

- Makina tahripçiliği 269
 Makina ve âlâtı edevât 268
 Makro dinamik 41
 Makro ekonomi 41, 254
 Makro ekonomi tahlili 41
 Makro statik 41
 Maktûa 226
 Maktû vergi 229
 Maktû zarar 69
 Mâkûsen mütenâsîp 298
 Mal 269
 Mal beyânı 271
 Mâlf 273
 Mâlf bilânço 274
 Mâlf buhran 273
 Mâlf gümrükler 274
 Mâlf halefiyet 274
 Mâlf inhisar 275
 Mâlikâne 170, 379, 467
 Mâlf kanunlar 276
 Mâlf kudret 273
 Mâlf mes'ûliyet 274, 275
 Mâlf mevzûât 274
 Mâlf muâmele 274
 Mâlf muhallil 274
 Mâlf muhit 273
 Mâlf müşâvir 273
 Mâlf müşkilât 273
 Mâlf nisbet 274
 Mâlf oligarşi 117
 Mâlf piyasa 275
 Mâlf rapor 276
 Mâlf sene 274, 276
 Mâlf sermâye 117
 Mâlf sistem 274
 Mâl şirket 275
 Mâlf vaz'iyet 273
 Mâliye 271
 Mâliye açığı 9
 Mâliyecî 271
 Mâliye ilmi 271
 Mâliye siyâseti 271
 Mâliyet 271
 Mâliyet fiyatı 272
 Mâliyet kıymeti 272
 Mâliyet muhâsebesi 273
 Mâliyet şartları 272/
 Mâlf zümre 275
 Mal kaçırma 273
 Mal mübâdelesi 271
 Mal nümûnesi 273
 Mal sandığı 214, 276
 Mal sigortası 69, 276
 Malthusçülük 276
 Mâlûliyet 97
 Mâlûliyet sigortası 97
 Mâlûmât satışı 31
 Mâmelek 276, 466
 Mâmelek hakları 466
 Mâmelek hesâbâtı 466
 Mâmelek vergisi 466
 Mâmûl 269
 Mançester mektebi 278
 Manda 278
 Mânevi tazminat 298
 Manüfaktür 278
 Manzûmei mestûre 206
 Mârifeti amelîye 415
 Marjinalizm 278
 Marka 11
 Marksizm 282
 Marsalcilik 283
 Marşal'in tevzii vâridât nazariyesi 283
 Marşal plânı 283
 Marşandiz 270
 Masârifâtı hakikiye 133
 Masârifî müştereke 272
 Masârifî zarûriye 495
 Masdârîye 149
 Maslahat 183
 Masraf 136
 Masrafların devri 69
 Masraflı 136
 Masrafsız 136
 Masraf vergileri 136
 Matematik 283
 Matlûp 11
 Matrah 470
 Mâyi emtia 373
 Mâyi mahrûkaat 10
 Mâzide sarfedilmiş sây 126
 Meksûten mütenâsîp 298
 Mebzûliyet 33
 Mecbûrî karteller 495
 Mecbûrî mahsûl 463
 Mecbûrî râyiç 57
 Mecbûrî sigorta 495
 Mecelle 234
 Meclisi umûmî 131
 Mecnû arz 422
 Mecnû hâsıla 422
 Mecnû talep 422
 Me'cûr 234
 Me'cûre 234
 Medenileştirme 444
 Medyûn 35
 Medyûnun temerrüdü 35
 Mefkûrecî sosyalizm 449
 Mefkûrevî para 449
 Mehil 387
 Meknî fazla 139
 Mektûm ihtiyat 139
 Memleket dâhili koloniler 492
 Memlûk 244, 431
 Memlûkiyet 246, 431
 Memlûkiyet demokrasisi 245
 Memlûkiyet idâresi 245
 Memnû muntikalar 481
 Memûr 142
 Memûriyet 141
 Memûr sicilli 142
 Memûrun şahsî kusûru 142
 Menâbî 217
 Menâbii düyûn 34
 Menâbii tabîiye 66
 Menâfii umûmiyeye hâdim cemiyetler 131
 Menbâ 217
 Menbâdan istihraç 218
 Menbâdan vukuf 218
 Menbâ vâridât 128
 Menfaat 47
 Menfaat grubu 113
 Menfaati umûmiyeye hâdim cemiyetler 59, 131
 Menfi zarar ve ziyan 296
 Menger nazariyesi 284
 Menkul 401
 Menkul dâvâsı 401
 Menkul kıymetler 269, 401
 466
 Menkul kıymetler vergisi 18
 Menkul kredisi 401
 Menkul mallar 401
 Menkul mülkiyeti 401
 Menkul rehni 402
 Mensûcât 68, 269, 314
 Menşe 243
 Menşe işâretleri 243
 Menşeli olmak 244
 Menşe memleketi 244
 Menşe şehâdetnâmesi 243
 Menzil 78
 Mer'a 304
 Merbut istihsâl 25
 Merbut kâr 25
 Merbut mallar 25
 Merbut talep 25
 Merkantilizm 284
 Merkez 285
 Merkez bankaları 285
 Merkez bankaları kârı 286
 Merkez bankası 286
 Merkez ekonomileri 47
 Merkezî murâkabe 286

- Merkez ticârethâne 286
 Mertebe hakkı 373
 Mesâha şehâdetnâmesi 130
 Mesâî 182
 Mesâî alâtu edevâtı 45
 Mesâî âletleri 451
 Mesâî arkadaşı 183
 Mesâî borsası 185
 Mesâide tecrübe 186
 Mesâide tecrübeleri 186
 Mesâî günü 187
 Mesâîi müsmire 478
 Mesâî kaabiliyeti 192
 Mesâî kustâsı 190
 Mesâîli ticârîye 410
 Mesâî maddeleri 451
 Mesâî mahalli 192
 Mesâî muntıkası 185
 Mesâî müddeti 45
 Mesâînin faydası 104
 Mesâînin kıymetlendirilme-
 si 187
 Mesâî senesi 192
 Mesâî vâsıtaları 100, 451
 Mesâî vefiresi 191
 Mesaj 31
 Mesajeri 316
 Mesel nazariyesi 321
 Mesken 240
 Mesken kredisi 240
 Mesken zammı 240
 Meskûkât 266, 376
 Meslek 183, 438
 Meslek grupları 495
 Meslek hastalıkları 438
 Meslekten men 438
 Mes'ûliyet 379
 Mes'ûliyeti müteselsile 52
 Mes'ûliyet sigortası 379
 Mes'ûl muhâsip 379
 Meşher 370
 Metâ 270
 Metâdan evvel 273
 Metafizik ekonomi 65
 Metâ istihsâli 451
 Metâ nakit 273
 Metâ-nakit-metâ 273
 Mevâddı aslıye 418
 Mevâddı inhisârîye 415
 Mevâddı ticârîye 410
 Mevcûdât 466
 Mevcûdât kıymeti 466
 Mevcut kıymetler 466
 Mevdûât 160, 483
 Mevdûât müdilesi 26
 Mevhûme 467
 Mevrûd 137
 Mevrd ve sâdira tahlili 137
 Mevsim işsizliği 287
 Mevsim temevvücâtı 287
 Mevzû 468
 Meyil 445
 Meyve istihlâki 485
 Mezbaha 226
 Mezc 218
 Mezhebi fevzâ 367
 Mezhebi iştirâk 205, 299
 Mîfât 14
 Miftah 232, 233
 Mikro ekonomi 41, 254
 Miktar envanteri 71
 Miktar nazariyesi 291
 Milâdi sene 164
 Millî atölye 440
 Millî burjuvazi 440
 Millî bütçe 438
 Millî hâsıla 439
 Millî iktisat 438
 Millî iktisat nazariyesi 438
 Millîleştirme 440
 Millî muhâsebe 440
 Milliyetçi neo-merkanti-
 lizm 440
 Mill nazariyesi 287
 Mirâs 200
 Mirâsçı 200
 Mirâs hukuku 200
 Mirâsın iktisâbı 200
 Mirâsın kabulü 200
 Mirâsın küşâdı 200
 Mirâsın reddi 200
 Mirâsın taksimi 200
 Mirâs mukavelesi 200
 Mirâs sebebiyle istihkak
 dâvası 200
 Mirâs şirketi 200
 Mirâsta ehliyet 201
 Mirâsta îade 201
 Mirâstan feragat mukave-
 lesi 201
 Mirâstan iskaat 201
 Mirâstan mahrûmiyet 201
 Misilleme 215
 Mizân 40
 Monetarizm 121, 324
 Monometalizm 415
 Monopollü rekaabet 415
 Monopson 287
 Montaj 288
 Montaj sanâyii 288
 Moratoryum 34
 Mostra 144
 Muacceliyet fâizi 312
 Muâdelct 108
 Muâdil kıymet 108
 Muâhede 19, 212
 Muâmelâtı sarrâfiye ma-
 halli 35
 Muâmelâtı ticârîye 410
 Muâmele 188
 Muâmelei mütekaabile
 muâhedesı 212
 Muâmele sâiki 188
 Muâmele vergisi 188
 Muattal 22, 190
 Muattaltiyet 190
 Muâvenet 479
 Muâveneti hâriciye 64
 Muâvenet teşkilâtı 479
 Muâvenet ve tevhidi mesâi
 fonu 479
 Muâvinin hesâbât 479
 Muayyeni tercih 29
 Mubâyaa 358
 Mubâyaa etmek 359
 Mubâyaa etmek için fü-
 ruht 359
 Mubâyaa fiyatı 358
 Mubâyaa plânı 359
 Mu'cer 234
 Mu'cir 234
 Mûdi 483
 Mûdil istihsâl 451
 Mûdil sây 166, 210
 Muhâberâtı ticârîye 411
 Muhâberât sırrı 151
 Muhâbir banka 31
 Muhâceret 139
 Muhâdenet 19
 Muhâfaza 350
 Muhâfaza için vermek 350
 Muhâfazakârlık 348, 378
 Muhâfaza tedbirleri 241
 Muhakkem deyn 348
 Muhakkem istikrâz 332
 Muhâlifi terakki sosyalizm
 135
 Muhammen kıymet 53, 229
 Muhammin 229
 Muhârebe 361
 Muhâsara 33
 Muhâsebe 365
 Muhâsebeci 364
 Muhâsebecilik 365
 Muhâsebe defterleri 365
 Muhâsebe mebde'leri 365
 Muhâsebe murâkabesi 365
 Muhâsebe sikkesi 376
 Muhâsebe sistemi 365
 Muhâsibi mes'ûl 379
 Muhâsip 364

- Muhâsiplik 365
 Muhâtap 211
 Muhâtara 47
 Muhayyerlik 366
 Muhayyer muâmele 318, 360
 Muhbir 151
 Muhiik 153
 Muhit iktisâdiyâtı 47
 Muhtar bütçe 317
 Muhtârîyet 317
 Muhtar sarfiyât 317
 Muhtar fârife 317
 Muhtar tevdiât 317
 Muhtekîr 472
 Muhtelif kur sistemi 216
 Muhtelit hayat sigortası 210
 Muhtelif iktisat 210
 Muîr 35
 Mukabelei bilmisil 215
 Mukabil edâ 212
 Mukaddem tasarruf 313
 Mukaseme 328
 Mukavelâtı ticârîye 411
 Mukavele 19, 382
 Mukavele akdetmek 383
 Mukavele akdi 382
 Mukavelei müstereke 429
 Mukavelenâme 382
 Mukavelenin asil nüshası 382
 Mukaveleye müstenid 383
 Mukaveleye müstenid ce-zâî nakdi 383
 Mukaveleye müstenid fâiz 383
 Mukayese 211
 Mukayeseli mâliyetler nazariyesi 211
 Mukayeseli üstünlük nazariyesi 211
 Mukriz 11, 35
 Muktezî mesâî 133
 Muktezî mesâî zamânî 134
 Munzam 216
 Munzam gümrük resmi 216
 Munzam kıymet 216
 Munzam kıymet vergisi 216
 Munzam kredi 216
 Munzam masraflar 216
 Munzam te'diyât 216
 Munzam ücret 216
 Munzam vergi 216
 Murâbaha 412
 Murâbahacı 412
 Murâbahacı fâizi 412
 Murâbahacılık 412
 Murâbahacılık kanûnu 412
 Murâbahacı sermayesi 412
 Mûris 200
 Musâhabe 143
 Mutâbakat 19
 Mutavassıt 19
 Mûteber 150, 348
 Mûteber senet 348
 Mûteber ticârethâne 549
 Mûtedil enflasyon 168
 Mûtedil talep 168
 Mutlak fakr 352
 Mutlak ihtiyâç 351
 Mutlak kıymet fazlası 351
 Mutlak nizâmı amme 204
 Mutlak rant 352
 Mutlak tekaddüm 352
 Muvâfakat 19, 296
 Muvâfakatnâme 171
 Muvakkat bilânço 125
 Muvakkat bütçe 125
 Muvakkat işsizlik 125
 Muvakkat tahsisât 125
 Muvakkat tâtili faaliyet 125
 Muvakkat tâtili faaliyet tazminatı 125
 Muvakkat teminât 125, 226, 313
 Muvâzaa 150
 Muvâzene 57, 209
 Muvâzene defteri 30
 Muvâzenei gayri ihtiyârî 304
 Muvâzenei umûmiye 40
 Muvazzaf 142
 Muzâaf mâden sistemi 48
 Muzâaf sigorta 48
 Mübâdele 56
 Mübâdele kıymeti 57
 Mübâdele vâsıtası 57
 Mübâlâgah sermaye 392
 Mübâyaa 358
 Mücâdele 361
 Müâcdele gümrüğü 361
 Mücâdelei millîye 251
 Mücbir sebepler 196
 Müceddid Keynesçilik 486
 Mücehhîz 19
 Mücerret alacak 379
 Mücerret sây 379
 Müçtemî iş ihtilâfı 422
 Müdâfaa vergisi 362
 Müdâhale 97
 Müdâhalecilik 98
 Müddet 387
 Müddeti ihtiyâr 366
 Müddeti intizâr 378
 Müddeti leyl 124
 Müddeti temdit 390
 Müessesât 252
 Müessesese 188, 252
 Müesseseci iktisat 252
 Müessesecilik 252
 Müesseseci mektep 252
 Müessesese encümeni 189
 Müessesese idâresi 189
 Müessesese müdürü 189
 Müessesese sermayesi 189
 Müessis 189, 251
 Müessis hisse senedi 251
 Müeyyide 477
 Müfredât cedveli 35, 71
 Mühlet 387
 Mühlet vermek 390
 Mükellef 468
 Mükerrer iskonto 171
 Mükerrer sigorta 172
 Müktesep haklar 313
 Mülâkat 143
 Mülhak bütçe 40, 216
 Mülk 258, 338, 379, 467
 Mülkiyet 288
 Mültezim 315
 Mümessil 419
 Mümessil işçi 186
 Mümessillik 9
 Münâkalât 438
 Münâkasa 21, 97, 342
 Münâsebâtı husûsiye 235
 Münâsebâtı ticârîye 407
 Münâzaa 57
 Münbit 461
 Münferit iş ihtilâfı 412
 Münhanî 77
 Mürkkep fâiz 31, 113
 Mürrevvici memlûkiyet mezhebi 245
 Mürsel-ün-ileyh 140
 Mürsil 140
 Mürûr 126
 Mürûriye 149
 Mürûr tezkeresi 126
 Mürûr vesikası 126
 Mürûru zamanı 388
 Mürûru zamana tâbi olmayan hak 388
 Mürûru zamana uğramış 388
 Mürûru zamanı müddeti 388

- Müşâade 193
 Müşâade vesikası 194
 Müşâbaka imtihanı 342
 Müşâdere 146
 Müşâvatçılar 108
 Müşâvatçılık 109
 Müşâvî hak 109
 Müşâvî mahsûl 109
 Müşâvî nihâi fayda kanûnu 109
 Müsmirîyet 128, 461, 471
 Müsmirîyeti sây 99, 461
 Müsmirîyet nazariyesi 471
 Müspet zarar ve ziyan 296
 Müstağrakı düÿün 48
 Müstahak 221
 Müstahdem 142
 Müstahdemîn 142
 Müstahdemîn müessesesi 192
 Müstahdim 192
 Müstahsil 449, 450
 Müstahsil îradı 450
 Müstahsil kuvvetler 458
 Müstahsil sây 449
 Müstahsil sermâye 449
 Müstakar muvâzene 209
 Müstakbel emtia 158
 Müstakraz sermâye nazariyesi 311
 Müste'cer 234.
 Müste'cir 233
 Müste'cirin icârı 233
 Müste'cirin müste'ciri 233
 Müstehlik 435, 451
 Müstehlik muvâzenesi 435
 Müstehlik vâridâtı 435
 Müstemleke 379
 Müstemlekecilik 379
 Müstemlekeleştirme 381
 Müşâbeheti tamme 327
 Müşâbih âyarlar 172
 Müşahhas sây 378
 Müşâreket 300
 Müş'ir 143
 Müş'ir rakkamları 143
 Müştak kanunlar 481
 Müştak rant 173
 Müştak talep 436
 Müştak vâridât 436
 Müşterek borçlu 299
 Müşterek fayda u'ûlesi 301
 Müşterek hak 299
 Müşterek ihtiyaç 299
 Müşterek menfaat 113, 299
 Müşterek mülkiyet 436
- Müşterek müstemlekecilik 300
 Müşterek pazar 300
 Müşterek sâhip 300
 Müşterek sigorta 301
 Mü'talebe hakkı 182
 Müteahhit 492
 Mütebellir sây 32
 Mütedâvil kıymet 69
 Mü'tâdâvil nakit 69
 Mütedâvil sermâye 55, 69, 71, 72
 Mütedennî vergi 469
 Mütehavvil 55
 Mütehavvil merdiven 306
 Mütehavvil sermâye 55
 Mütekabbil 297
 Mütekabilîyet esâsı 212
 Mütekabil mes'ûliyetli hissedârân şirketi 212
 Mütekabil olarak taahhüt etmek 213
 Mütekabil riâyet hakkı 212
 Mütekabil sigorta 212
 Mütekabil taahhüt 213
 Mütekabil teâvün 213
 Mütekait 102
 Mütekait maaşı 102
 Mütemettî 461
 Mütemevviç borçlar 50
 Mütemevviç sigorta 50
 Mütemmim emtia 393
 Mütemmim yemin 393
 Mütenâsip 138, 298
 Mütenâsip masraflar 298
 Mütenâsip vergi 468
 Müterâkim sây 32
 Müterâkim temettü 75
 Müterakki vergi 468
 Mütesâviyül kıyem 108
 Müteselsil dâyinler 51
 Müteselsil kefil 51
 Müteselsil medyûnlar 51
 Müteselsil mes'ûliyet 51
 Müteserrî 164
 Müteserrria nazariyesi 164
 Müteşebbis 19, 137
 Müteşebbis kredisi 138
 Mütevâli borç 366
 Mütevâli teslim mukavelesi 389
 Mütevelli 218
 Müttehîdül mânâ 108
 Müzâkere 143, 422
 Müzâyaka 126
 Müzâyede 20, 21
 Müzâyede ve münâkasa 21
- Müzmin enflasyon 388
 Müzmin işsizlik 388
- Nadas 12
 Nafaka 126
 Nafaka mükellefiyeti 126
 Nâgehzuhr vaz'iyet 28
 Nâhak 153
 Nakde müşâbih 29
 Nakde tahvil 325
 Nakde tahvil etmek 326
 Nakde tahvili kabil kıymet 326
 Nakdî cezâ 315
 Nakdî hâlis sistemi 149
 Nakdî îrât 275
 Nakdî kıymet 53
 Nakdî mevcûd 77
 Nakdin kıymetsizleşmesi 322
 Nakdî rant 275
 Nakdî sermâye 274, 320, 323
 Nakdî sim 149
 Nakdî tasarruf sâikleri 325
 Nakdî tazminat 324
 Nakdî teminât 324
 Nakdî ücret 276, 324
 Nakdî yardım 274
 Nâkıs düÿün 96
 Nâkıs iktisat 296
 Nakil masrafları 438
 Nakil vâsıtaları 400
 Nakit 10
 Nakit arzı 324
 Nakit buhrâmı 321
 Nakit fıkdanı 321
 Nakit iktisâdı 322
 Nakit i'tikâli 321
 Nakit kıymeti 322
 Nakit mevcûdu 325
 Nakit piyasası 275, 323
 Nakit-sermâye 320
 Nakit talebi 322
 Naklen sarfiyât 433
 Nakli mekân 402
 Nakliyât 400
 Nakliyât işletmesi 400
 Nakliyât sigortası 401
 Nakliyât şirketi 400
 Nakliyât ticâreti 401
 Nakliyât vergisi 404
 Nakliye 400, 438
 Nakliyecî 400
 Nakliyecîlik 400
 Nakliye faturası 401
 Nakliye komisyoncusu 401

Nakli yekûn 422
 Nakliye masrafları 401
 Nakliye masrafları hissesi 401
 Nakliye resmî 401
 Nakliye senedi 400
 Nakliyesi dâhil mal bedeli 43
 Nakliye ücreti te'diye edilmiş 401
 Nakliye ve sigortası dâhil mal bedeli 43
 Nâma muharrer 165, 403
 Napolyoncu mülkiyet şekli 290
 Narh 290, 404
 Nasyonal sosyalizm 290
 Navlun 129
 Navlun mukavelesi 129
 Nazarı itibâra alma 145
 Nazariyyei müteserria 164
 Nazizm 290
 Nedret kanûnu 290
 Nef'iyye 477
 Nehir nakliyatı 168
 Neolitik inkılâp 291
 Neo-Marksizm 390
 Nep 291
 Neşvünümâ 80
 Nevî 47
 Nev'î vergi 317
 Nev'yle muayyen mal 29
 Nev'yle tâyin edilen dü-yûn 437
 Nezâret 145
 Nihâf 279
 Nihâf doz 280
 Nihâf hâsıla 281
 Nihâf hâsılât 281
 Nihâf hâsılât nazariyesi 281
 Nihâf hesap 226
 Nihâf istihlâk meyli 281
 Nihâf istihsâl meyli 281
 Nihâf ithâlât meyli 280
 Nihâf mâliyyet 281
 Nihâf şiddet 281
 Nihâf tasarruf meyli 280
 Nihâf tesir 281
 Nihâf vâridât 281
 Nikbîn liberaller 193
 Nikel para 292
 Nisbî artik nüfus 484
 Nisbî aşırı nüfus 484
 Nisbî fiyat 141
 Nisbî ihtiyaç 141
 Nizâmı amme 204

Noksan 9
 Noksan istihdam 45, 96, 394
 Noksan istihlâk 97
 Noksan istihsâl 97
 Noksan rekaabet 97
 Noksan sermâye vaz'ı 96
 Nukudu ecnebîye 72
 Nürkse nazariyesi 293
 Nüfus 293
 Nüfus ehrâmı 294
 Nüfus hüviyet cüzdamı 233
 Nüfus ihsâfâtı 293
 Nüfus kanûnu 294
 Nüfus kifâyetsizliği 294
 Nüfus mübâdelesi 57
 Nüfus tazyiki 294
 Nüfus tezkeresi 233
 Nümerer 293
 Nümüne 270
 Nümüneleme 314
 Nümünelik 144
 Nümüne üzerine satış 314

Ofelimite 295
 Oktruva 138, 149
 Ok ve yay 295
 Oligopol 295
 Oligopson 296
 Onlar kulübü 298
 Oportünizm 116
 Ordinal fayda 373
 Ordino 40
 Organigram 298
 Orijinal 318
 Ortakçılık mukavelesi 479
 Ortaklık şirketi 300
 Ortaklık ticâreti 300
 Ortak pazar 300
 Orta vâdeli kredi 303
 Ortodoks iktisat 303
 Osmanlı iktisâdiyâtı 303
 Otofinsman 315
 Otomatik iktisâdî neşvünümâ 304
 Otomatik muvâzene 304
 Otomatik tam istihdâm muvâzenesi 305
 Oturma grevi 305
 Oyun nazariyesi 306
 Owenizm 305
 Ölümüne bağlı tasarruflar 312
 Ölümüne kadar bakma akdi 312

Ölüm sebebiyle tasarrufât 312
 Ölüm sicilli 235
 Ölüm sigortası 482
 Ölü sayı 312
 Ölü terâküm 312
 Örfî idâre 371
 Örfî vergiler 313
 Örf ve âdât hukuku 204
 Örf ve âdet 36
 Öşür 315, 421
 Özel teşebbüs sistemi 369
 Özel sektör 315

Panayır 319
 Pantufla 420
 Para 10, 319
 Para arzı 324
 Para avansı 323
 Para benzeri 29
 Parabol nazariyesi 321
 Para buhrânı 321
 Para cezâsı 321
 Para fedâkârlığı 323
 Para fıkdanı 321
 Parafiskalite 326
 Para islahâtı 323
 Para ihtilâli 322
 Para ihtiyâcı 322
 Para iktisâdî 322
 Para istikrâzı 321
 Para-kredi mekanizması 323
 Para mebzûlîyeti 321
 Para mevcûdu 325
 Para muâmelâtı 322
 Para nazariyesi 323
 Para nevîleri 325
 Paranın nihâf faydası 323
 Paranın vazifeleri 323
 Para piyasası 323
 Para sermâye 320
 Para sıkıntısı 324
 Parasızlık 324
 Para siyâseti 324
 Paraşüt nazariyesi 324
 Para talebi 322
 Para tazminâtı 324
 Para tedâvülü 69, 322
 Para tehâcümü 325
 Para teminâtı 324
 Para tevdiâtı 326
 Para ticâreti 325
 Para vâhidi 321
 Para yapma sanatı 219
 Paraya tahvil 325
 Para zararı 322

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Parça başına sarfı mesâî 326
 Parça başına ücret 326
 Parça hesâbıyla iş 326
 Parça mal 326
 Pareto kanûnu 326
 Parite 203, 327
 Parkinson kanûnu 327
 Pasaport 126
 Pasavan 126
 Paşif 327
 Patent hakkı 38
 Patron 192
 Patron loncası 192
 Patten nazariyesi 327
 Pazar 328
 Pazarlama 331
 Pazarlama siyâseti 331
 Pazarlama vüs'atı 331
 Pazarlık 331
 Pazarlık etmek 331
 Pazarlık kuvveti 331
 Pazarlıkla ahzu itâ 331
 Pazarlıksız ahzu itâ 331
 Pazarlıksız fûruht 331
 Pearson's taharrî enstitüsü 332
 Pedercilik 25
 Perâkende 417
 Perâkendeci 417
 Perâkende fiyatı 417
 Perâkende iştirâ 417
 Perâkende iş yapmak 417
 Perâkende satış 417
 Perâkende satmak 417
 Perâkende ticârethânesi 417
 Perhîz nazariyesi 332
 Personel 142
 Peşin 310
 Peşin fiyat 310
 Peşin fûruht 311
 Peşin muâmelât 311
 Peşin muâmele 311
 Peşin mübâyaa 310
 Peşin nakit 311
 Peşin satış 311
 Peşin te'diye 311
 Peştemâlîye 157
 Petty nazariyesi 332
 Pey akçesi 206, 313
 Pigou tesiri 334
 Pîlân 334
 Pîlâncılık 334
 Pîlânlama 334
 Pîlânlamaçılık 334
 Pilot mntîka 334
 Pirim 335
 Pirimli piyasa 336
 Pirimli ücret 336
 Pirim sigortası 336
 Pirim veyâ iskonto nazariyesi 336
 Piyasa 328
 Piyasa arzı 331
 Piyasada durgunluk 187
 Piyasada satılan hizmet 329
 Piyasa devresi 329
 Piyasa fâizi 332
 Piyasa fiyatı 53, 330
 Piyasa iktisâdî 329
 Piyasa iktisâdî sistemi 369
 Piyasa kıymeti 329
 Piyasa muvâzenesi 329
 Piyasa şekilleri 328
 Piyasa taharriyâtı 328
 Piyasa tahlili 329
 Piyasa tahmini 331
 Piyasa talebi 330
 Piyasa ücreti 331
 Piyasaya arz etme 331
 Piyasa yoklaması 332
 Police 307
 Prebisch nazariyesi 335
 Prefinansman 312
 Prodüktivite teorisi 17, 471
 Prodüktivizm 349
 Proforma 313
 Proforma fatura 313
 Program kredisi 194
 Programlı bütçe 194
 Proje kredisi 398
 Propaganda kampanyası 371
 Prospektüs 395
 Protesto 444
 Proudhonizm 337
 Pul 337
 Pul mecbûriyeti 337
 Pul mükellefiyeti 337
 Râiyye 48
 Râiyyet 341
 Rakabât 338
 Rakabê 338
 Rakkam 362
 Rant 338
 Rantiye devletler 340
 Râyîç 125, 343
 Reâyâ 341
 Reeskont 171
 Refâh 140
 Ref karârı 199
 Reftiyye 149
 Rehin 341
 Rehin bankası 341
 Rehin 341
 Rehin hakkı 341
 Rehin mukabilinde ikrâz 341
 Rehin mukabilinde ikrâz müessesesi 341
 Rehin sandığı 104
 Rehin senedi 350
 Rekaabet 342
 Rekaabet fiyatı 343
 Rekaabet kaabilîyeti 343
 Rekabet mücâdelesi 343
 Reklâm 73, 394
 Reklâmçılık 73, 394
 Rençber 168
 Rençberlik 48
 Repor 444
 Repor muâmesi 444
 Re'sen tanzim edilen senet 223
 Resepise 266
 Resim 343, 468, 469
 Resmî kur 343
 Resmî mevduât 344
 Resmî munzama 216
 Resmî senet 344
 Resmî sicil 344
 Resmî şekil 344
 Resmî tasdik 344
 Re'sülmâl 15, 18
 Reşît 254
 Retret 173
 Revâç 125, 390
 Revalüasyon 55
 Revizyonist 445
 Rey 305
 Rey bakımından imtiyazlı hisse senetleri 305
 Rey tröstü 305
 Rızâ 297
 Rızâya tâbî akitler 297
 Ricardo nazariyeleri 344
 Ricardo'nun dış ticâret nazariyesi 211
 Ristorna 75
 Riyâzî beynelmîlel ticâret nazariyesi 283
 Riyâzî ihtiyatlar 283
 Riyâzî iktisat 283
 Riyâzî mektep 283
 Riyâzî programlama 67
 Riziko 47
 Robenson 344
 Rodbertus sosyalizmi 345

Roma iktisâdiyâtı 345
 Roma muâhedesi 345
 Romantik neomerkantilizm 345
 Roscher nazariyesi 346
 Rosenstein-Rodan nazariyesi 346
 Rostow nazariyesi 346
 Rûhî kıymet 346
 Rûhiyatçı mektep 346
 Rûhiyatçı para nazariyesi 346
 Ruhsat 194
 Ruhsâtîye 194
 Ruhsatnâme 194
 Rûmî sene 164
 Russell garîbesi 347
 Ruznâme 149
 Rûçhan 165
 Rûçhan hakkı 312
 Rûsûm 468
 Rûsûmu sitte anlaşması 347
 Saat 348
 Saat başına ücret 348
 Sâbit fiyat 331
 Sâbit gelir 56
 Sâbit kur 72, 343
 Sâbit kurlu konvertibilite 370
 Sâbit mâliyet 73
 Sâbit sermâye 18, 55, 71, 72
 Sağcılık 348
 Sâde iktisat 351
 Sâdıra 47
 Sâfi 226
 Sâfi fâiz 227
 Sâfi fiyat 227
 Sâfi hâsıla 119, 227
 Sâfi hâsıla yekûmu 422
 Sâfi kâr 227
 Sâfi millî hâsıla 227
 Sâfi sıklet 227
 Sâfi tahsisât 227
 Sâfi vâridât 227
 Sagır 254
 Sâhibi imtiyâz 176
 Sâhibi irâd ve akaar 340
 Sâhip 245
 Sâhipsiz mallar 349
 Sahtekârlık 349
 Sahtelik iddiası 349
 Sahte para 76
 Saint-Simonizm 349
 Salâhiyet 141

Salhâne 226
 Sâlim 150
 Salma 175
 Samuelson nazariyesi 353
 San'at kıymeti 353
 Sanâyi 353
 Sanâyi bankası 354
 Sanâyi burjuvazisi 381
 Sanâyici 354
 Sanâyi inkılâbı 354
 Sanâyi kapitalizmi 354
 Sanâyileşme 355
 Sanâyi mâmûlâtı 356
 Sanâyi merkezi 354
 Sanâyi mıntıkası 354
 Sanâyi müessesesi 355
 Sanâyi odası 412
 Sanâyi sergisi 356
 Sanâyi şûbesi 354
 Sancak 28
 Sandık 214
 Sarf 155
 Sarfiyât vergileri 136
 Sarfiyât vergisi 155
 Sarfiyât ve vâridât 136
 Sarı mukavele 357
 Sarı sendika 357
 Sarraf 357
 Sarrafîyye 9
 Satıcı 357
 Satıcı piyasası 357
 Satıcı rantı 357
 Satılmayan mal 357
 Satılmı tağşis etmek 358
 Satılık 358
 Satış 359
 Satışa arzetme 359
 Satış defteri 359
 Satış fiyatı 359
 Satış hesabı 359
 Satışı kolay 359
 Satış kıymeti 359
 Satış masrafları 359
 Satış memuru 359
 Satış şartları 360
 Satış tahmini 360
 Satış vaadi 360
 Satış vergileri 360
 Sây 100
 Sâyı ecir 246
 Sâyin kesâfeti 104
 Say'ın kıymet nazariyesi 363
 Sâyin mahsûlü 99
 Sâyin müsmiriyeti 99, 103, 461
 Sâyin nihâi müsmiriyeti 98

Sâyin tekâsüfü 99
 Sâyin teksifi 104
 Sâyin yabancılaşması 99
 Sây kuvveti 187
 Sây müsmiriyeti 103
 Sâyü amelde iştirâk 184
 Sâyü kıymet nazariyesi 101
 Schumpeter nazariyesi 365
 Sebepsiz iktisâp 153
 Sefâlet 491
 Sefâleti zihniye 19
 Sefil 491
 Sefine hamûlesi 258
 Sefineî ticâret 407
 Sefine tonajı 129
 Semek istihlâki 485
 Semen 359
 Semere 471
 Semeredâr 461
 Semereli 471
 Semeresiz 471
 Semeresiz sermâye 18
 Sendika 366
 Sendikalizm 366
 Sendikaya âzâ olma mec-
 bûriyeti 367
 Senedât cüzdanı 367
 Senedâtı ticârîye 410
 Senede kefil 367
 Senede mukayyed kefâlet-
 367
 Senedin ikinci nüshası 367
 Senedin vâdesi 367
 Seneî hicriye 164
 Seneî kameriye 164
 Seneî mâliye 164
 Seneî milâdiye 164
 Seneî rûmiye 164
 Senet 34, 367
 Senet hâmili 367
 Senet hukuku 367
 Senet keşidesi 367
 Senet mukabilinde kredi
 367
 Senet pulu 367
 Senette mukayyet kefâlet
 367
 Sepet 368
 Serbest döviz 370
 Serbestî siyâseti 262
 Serbestiyye 259
 Serbest karteller 369
 Serbest kur 73, 369
 Serbest îman 369
 Serbest mal 83, 369
 Serbest meslek 370
 Serbest mutavassıt 368

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Serbest mübâdele 368
 Serbest mübâdele mebdei 368
 Serbest mübâdele taraftarı 368
 Serbest para 369
 Serbest piyasa 369
 Serbest rekaabet 370
 Serbest teşebbüs 369
 Serbest ticâret 369
 Serbest ticâreti hâriciye 368
 Serbest ticâreti hâriciye nazariyesi 368
 Serbest ticâret mıntıkası 370
 Serbest vakit 36
 Sergici 370
 Seri 65
 Seri imâlât 65
 Serlevha 353
 Sermâye 14
 Sermâyeciliğe aleyhtâr mektep 19
 Sermâyecilik 15
 Sermâyecilik aleyhtârı 19
 Sermâyeci terâkümün umûmî kanûnu 15
 Sermâye hareketi 18
 Sermâye ihrâcı 18
 Sermâye ihtiyatları 18
 Sermâye ikrâzı 18
 Sermâyeci mestûre 314
 Sermâye kıymetleri 18
 Sermâye miktârı 18
 Sermâyenin devri 16
 Sermâyenin müsmiriyeti nazariyesi 17
 Sermâyenin nihâî müsmiriyeti 16
 Sermâyenin nihâî tesiri 281
 Sermâyenin tekâsüfü 17
 Sermâyenin temerküzü 16
 Sermâyenin uzvî terkîbi 16
 Sermâye sâbitesi 18
 Sermâyesi eshâma münkasem 237
 Sermâyesi eshâma münkasim şirket 165
 Sermâye sigortası 482
 Sermâye şirketleri 18
 Sermâye tahvilleri 18
 Sermâye tedâvülü 69
 Sermâye terâkümü 15
 Sermâye tezâyüdü 18
 Servet 15, 370
 Servet vergisi 18
 Sevk müddeti 140
 Sevkülceş 131
 Seyâhat 135
 Seyâhat çeki 136
 Seyyâl kıymet 158, 248
 Seyyâl kıymet emsâli 248
 Seyyâl nukud 158
 Seyyar esnaf 135
 Seyyar satıcı 135
 Seyyar satış memuru 135
 Sıhhat varakası 349
 Sıhrîyet 163
 Sınâat 493
 Sınâî 371
 Sınâî cemiyet 417
 Sınâî haklar 371
 Sınâî işsizlik 416
 Sınâî kapitalizm 354
 Sınâî kâr 371
 Sınâî kredi 371
 Sınâî merkantilizm 44, 371, 409
 Sınâî mülkiyet 371
 Sınıf 371
 Sır 138
 Sıra 65
 Sırdaş hesap 209
 Sîa 207
 Sicil 257
 Sicilli ticâret 409
 Sif 43
 Sif satış 373
 Sigorta 373
 Sigorta acentesi 375
 Sigorta akdini yapan 375
 Sigorta bedeli 374
 Sigortacı 374
 Sigorta edilen 375
 Sigorta etmek 375
 Sigorta ettiren 375
 Sigorta hesap fişi 375
 Sigorta ihtiyat akçesi 376
 Sigorta kartı 375
 Sigorta kıymeti 374
 Sigortalı 375
 Sigorta menfaati 376
 Sigorta mukabilinde avans 375
 Sigorta mukavelesi 375
 Sigorta mütehassısı 376
 Sigorta poliçesi 307, 375
 Sigorta primi 375
 Sigortasız 375
 Sigorta sicil numarası 375
 Sigorta şehâdetnâmesi 374
 Sigorta şirketi 375
 Sigorta şûbesi 375
 Sigorta teklifnâmesi 375
 Sigorta zarar ve ziyâmı 376
 Sikke 10, 266, 376
 Sikleti gayrı sâfiye 228
 Sikleti şâfiye 227
 Silo 376
 Silsile 65
 Sim 149
 Simsar 376
 Simsârîye 376
 Sindika 366
 Sindikalizm 366
 Singer nazariyesi 376
 Sinir harbi 377
 Sinsi enflasyon 377
 Sipârîş 168
 Sipârîş defteri 168
 Sipârîşten nükül 168
 Sirkat 163
 Sirkat sigortası 163
 Sirküler 130
 Sismondizm 377
 Siyah para 209
 Siyâseti iktisâdiye 96
 Siyâsî grev 377
 Siyâsî iktisat 96
 Smithies nazariyesi 377
 Smith nazariyesi 377
 Soğuk damga 51
 Sombart nazariyesi 378
 Sondaj 314
 Sondaj usûlüyle istinzâc 379
 Sonsuzca artan ihtiyaçlar nazariyesi 378
 Sorelizm 378
 Sosyalist mülkiyet 424
 Sosyalist plânlama 424
 Sosyalist protestanlık 424
 Sosyalist rekaabet 425
 Sosyalist sanâyileşme 425
 Sosyalist ticâret 425
 Sosyalist ücret 425
 Sosyalizm 423
 Sosyal sigortalar kurumu 186
 Sosyal ücret 32
 Sovhoz 379
 Sovnarhoz 379
 Sözsüz trampa 383
 Spiethoff nazariyesi 384
 Sraffa nazariyesi 384
 Stackelberg nazariyesi 384
 Stakhanovizm 384
 Starya 28
 Statik muvâzene 75
 Statik tahlil 73

Statüko 390
 Sterling mintıkası 384
 Stigler nazariyesi 385
 Stockholm mektebi 385
 Stok 491
 Stolper-Samuelson nazariyesi 385
 Stopaj 218
 Strachey nazariyesi 385
 Sukutu hak 152, 388
 Sukutu hak müddeti 152, 388
 Sular 385
 Sunûfu evsat 303
 Sunûfu gayrı müsmire 462
 Sunûfu müsmire 462
 Surastarya 390
 Surastarya tazminâtı 390
 Sûreti maîşet 190
 Sükût 181
 Sünâf iktisat 172
 Süpermarket 42
 Sürastarya 390
 Sürastarya tazminâtı 390
 Sür'at-128, 164
 Sweezy nazariyesi 390

Şahıs şirketleri 234
 Şâhit 394
 Şahsen 223
 Şahsî ahvâl sicilli 235
 Şahsî dâvâ 235
 Şahsî edâ 235
 Şahsî hak müddeisi 235
 Şahsî hâl 235
 Şahsî imzâ 235
 Şahsî kredi 235
 Şahsî mallar 235
 Şahsî menfaatler 235
 Şahsî sermâye 18
 Şahsî servet 236
 Şahsî temînât 235, 275
 Şahsî ücret 32
 Şahsiyye 234
 Şakaavet 379
 Şakî 379
 Şakirtlik 47
 Şakirtlik mukavelesi 47
 Şakulî irtibât 75
 Şakulî kartel 64
 Şakulî temerküz 76
 Şart 242
 Şarta muallâk kabul 242
 Şarta müstenid muâmele 242
 Şart kartelleri 19
 Şartları kabul etmek 243

Şartlar vaz'etmek 243
 Şartlanmak 243
 Şartlı bey 243
 Şartlı ciro 243
 Şartlı muâvenet 243
 Şartlı te'diye 243
 Şartnâme 243
 Şartsız kabul 243
 Şartsız kredi 243
 Şeffâf piyasa 362
 Şehbender 239
 Şehbenderlik memuru 239
 Şehbender muâvini 240
 Şehir iktisâdî 225
 Şehirle köy 225
 Şehirli 225
 Şehir rantı 225
 Şehremâneti 29
 Şehremâneti meclisi umûmîsi 29
 Şekle bağılı akitler 30
 Şekli inkişâf 128
 Şerik 299
 Şer'î vergiler 392
 Şibih rant 339
 Şifâhî 383
 Şifâhî mukavele 383
 Şifreli telgraf 138
 Şikago okulu 122, 385
 Şirket 392
 Şirket ana statüsü 392
 Şirketi teâvünîye 241
 Şirket merkezi 392
 Şirket mukavelesi 392
 Şirket sermâyesi 392
 Şuâbâtı iktisâdîye 79
 Şûbe 237

Taahhüt 19
 Taahhüt edilmiş sermâye 26
 Tabaka 371
 Tâbî 467
 Tabiat 66
 Tâbî firma 444
 Tabîî fiyat 66, 292
 Tabîî iktisat 66
 Tabîî inhisar 67
 Tabîî istihsâl 451
 Tabîî kâr 292
 Tabîî kıymet 53
 Tabîîleştirme 311
 Tabîî mâliyet hesâbı 295
 Tabîî mülkiyet 67
 Tabîî nizâm 66
 Tabîî taksimi vezâif 66
 Tabîî ücret 67

Tabîî ücret nazariyesi 67
 Tâcir 358
 Tâdât 363
 Tagşış 210
 Tagşış etmek 210
 Tahakkuk 356
 Tahakkuk etmiş fâiz 357
 Tahakkuk etmiş masârifât 356
 Tahakkuk etmiş temettü 357
 Tahakkuk etmiş vâridât 356
 Tahakkuk etmiş vergi 357
 Taharrii amelî 188
 Tahditler 372
 Tahkîm 348
 Tahkîm etmek 348
 Tahkîm kararı 151
 Tahkîmnâme 152
 Tahlîli hareket 59
 Tahlîli iktisâdî 80
 Tahliye 36
 Tahliye müddeti 36
 Tahmil konşimentosu 492
 Tahmin 127, 229
 Tahminî mâliyet 229
 Tahrifçilik 145
 Tahrip 51
 Tahrir 363
 Tahsil 320
 Tahsilât 320
 Tahsildar 325
 Tahsile gönderilen senet 324
 Tahsili emvâl kanûnu 60
 Tahsil masrafları 320
 Tahsil selâhiyeti 320
 Tahsisât 212, 310
 Tahsisât bulmak 212
 Tahsisâtı gayrı sâfiye 229
 Tahsisâtı mestûre 310
 Tahsisâtı sâfiye 227
 Tahsisi vâridât 127
 Tahvil 34, 393
 Tahvil sâhibi 393
 Takarrüp nazariyesi 476
 Takas 57
 Takas çeki 46
 Takaslı ticâret 63
 Takdiri kıymet 97
 Takdir usûlü 145
 Tâkîbât 243
 Tâkîbe itirâz 243
 Tâkip 243
 Takribî kıymet 53
 Takrir 313

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Taksim 37, 50
 Taksim dâvası 328
 Taksimi âmâl 185
 Taksimî nazariyesi 38
 Taksit 37
 Taksitli satış 37
 Takvim senesi 276, 389
 Talep 181, 385
 Talep elâstikîyeti 182
 Talep enflasyonu 182
 Talep fiyatı 181
 Talep hakkı 182
 Talep tahavvülâtı 182
 Talep uf'ûlesi 182
 Tâlik irâd 173
 Tâlik edilmiş krediler 217
 Tâlimât 40
 Talon 393
 Tam ciro 393
 Tâmin 130
 Tâmir 297
 Tam istihdâm 45, 391
 Tam istihdâm mektebi 394
 Tam rekaabet 394
 Tam rekaabet şartları 434
 Tam selâhiyet 394
 Tantana 144
 Tanzifât vergisi 419
 Tapu senedi 395
 Tapu sicilli 395
 Tarafeyn 25
 Taraflar 25
 Tarafsız sancak 28
 Târife 397
 Târifnâme 395
 Tarihi mektep 397
 Tarihi maddecilik 398
 Tarihi mâliyet 397
 Tasarruf 249, 325, 398
 Tasarruf ehliyeti 249
 Tasarruf fonksiyonu 399
 Tasarruf-mevdûât müsâvâ-
 tı 400
 Tasarruf meyli 399
 Tasarruf muâmeleleri 249
 Tasarruf nisâbı 249, 351
 Tasarruf uf'ûlesi 399
 Tasdik 297
 Tasdik edilmiş sermaye 26
 Tasdikli çek 297
 Tasdikli senet 297
 Tasdikli sûret 297
 Tasfiye 207, 325
 Tasfiye etmek 207
 Tasfiye günü 207
 Tasfiyei hesap 325
 Tasfiye memurları 207
 Tashihçilik 145
 Tasnif 372
 Taşeron 173
 Tatbiki 415
 Tathîr 348
 Tatmin 71
 Tatmin edilmiş ihtiyaçlar
 kanûnu 71
 Tav'iyye 223
 Tav'iyyet 223
 Tavsiye mektubu 150
 Tavzîf 142
 Taylorizm 404
 Tayyâre meydanı 157
 Tazminat 310
 Tazminat dâvası 310
 Teâdül 108
 Teâvünîyye 241
 Teâvün sandığı 241
 Tebdili mekân 139
 Tebellür 32
 Teblig 31
 Tebligat 31
 Techîz 70
 Techîz iştirâki 70
 Te'cili düyûn 34
 Tedâbiri ihtiyâtîye 350
 Tedâvül 69
 Tedâvülde bulunmak 69
 Tedâvüldeki nakit 69
 Tedâvüldeki senetler 69
 Tedâvülden çekmek 69
 Tedâvüle çıkarmak 69
 Tedâvül kredisi 70
 Tedâvül mebdei 70
 Tedâvül senedi 69
 Tedâvül sür'atı 69
 Tedâvülü vâridât 127
 Tedâvül vâsıtası 69, 322
 Te'diyâtin tâtili 308
 Te'diye 307
 Te'diye bilânçosu 308
 Te'diyede teehhür 308
 Te'diye emri 11, 308
 Te'diye emri mektubu 308
 Te'diye günü 308
 Te'diye imkânsızlığı 309
 Te'diye kaabiliyeti 309
 Te'diye kaabiliyetsizliği
 309
 Te'diye kaabiliyetsizliğini
 ilân 309
 Te'diye mahalli 309
 Te'diye muâhedeleri 308
 Te'diye muvâzenesi 308
 Te'diye kaabiliyetsizliği
 309
 Te'diye müşkilâtı 308
 Te'diyenin reddi 308
 Te'diyenin tâtili 308
 Te'diye sühûleti 308
 Te'diye şartları 308
 Te'diye taahhüdü 309
 Te'diye talebi 308
 Te'diye tarihi 309
 Te'diye vaadi 309
 Te'diye vâsıtası 308
 Te'diyeeye gayrı muktedir
 309
 Te'diyeeye muktedir 309
 Te'diye yerine edâ 309
 Te'diyei tâtil etmek 308,
 309
 Te'diye zamânı 310
 Tedvîr 249
 Teehür fâizi 124
 Tefâhür 144
 Tefâzül rant 64
 Tevkifi sefâin 14
 Tefriki emvâl 270
 Tefriki vezâif 142
 Tefvîz 169
 T hesapları 466
 Tehir edilmiş te'diyât 124
 Tek akord 145
 Tekâlif 468
 Tekâmülü fenniye 416
 Tekâsüfü say 99
 Tekâüdiye 102
 Tekâüt sandığı 102
 Tekâüt sandığı 102
 Tek istihsâl 417
 Tek konşimento 413
 Teklif 313, 468
 Teklif edilen fiyat 313
 Tek mâden sistemi 415
 Teknik 415
 Teknik sermaye 166
 Tekrar istihsâl 451, 485
 Tekrar tahkik 145
 Tekrar taksim 485
 Tekrar tevzi 485
 Tek şahıs şirketi 415
 Tek tarafı akitler 418
 Tek vergi 417
 Tek zirâat 417
 Telâhuk 153
 Te'lif hakları 10, 76
 Tellâl 418
 Tellâlîye 376
 Temâdi 389
 Temâyül kanûnu 77
 Temdît 444
 Temellük 349

Temerküz 50, 491
 Temettü 18, 75
 Temettü hissesi 220
 Temettülü 471
 Temettü tevzii 75, 219
 Temevvücâtı iktisâdiye 80, 238
 Temevvüç 50
 Temevvüç etmek 50
 Temevvüç ihtikârı 50
 Temînât 150, 176
 Temînât akçesi 176
 Temînât bulmak 212
 Temînâtlı akreditif 176
 Temînâtlı avans 22
 Temînâtlı kıymet 53
 Temînât mektubu 176
 Temînât müddeti 176
 Temînâtsiz 150, 213
 Temînâtsiz avans 22
 Temînâtsiz furuht 176
 Temînâtsiz kabul 213
 Temînâtsiz kredi 213
 Temînâtsiz muâmele 213
 Temînât vermek 150
 Temlik 419
 Temlik etmeme şartı 419
 Temlikî ciro 419
 Temlikî muâmeleler 419
 Temsil 419
 Temsil edilen 419
 Temsilî para 27, 419
 Temsil kudreti 419
 Tenevvü 47
 Tenezzülü kıymet 59
 Tenkis 419
 Tenvirât resmi 420
 Tenzil 177
 Tenzilât 176
 Tenzilâtlı fiyat 177
 Tenzili ücret 447
 Terakkiperverlik 378
 Terakkîşikenlik 348
 Terâküm 32
 Terâkümü evveli 174
 Tercihler dâvâyı nazarîsi 366
 Tereddî 209
 Tereke 200
 Terkin 376
 Terkini kayd 484
 Terlik 420
 Ters elâstikiyet 420
 Ters tasarruf 420
 Ters tevdiât 420
 Tesâdüf 47
 Tesâhüp 349

Tesânüt grevi 51
 Tesânüt lokavtı 51
 Tesâvii fiyat 28
 Tesâvii kıymet 327
 Tesbit 73, 356
 Tesbit dâvâsi 356
 Tescil 257
 Tescil edilmiş sermâye 26
 Tesellüm 420
 Tesellüm konşimentosu 58
 Tesellüm makbuzu 420
 Teselsül 51, 52
 Tesiri dâhilî 169
 Tesiri vâridât 128
 Tesis 188, 251
 Tesisât 252
 Tesisât masrafları 272
 Tesis sermayesi 252
 Tesis umûmî hey'eti 252
 Teslih 376
 Teslim 420
 Teslimnâme 207
 Tesviye 308
 Tesviyei hesap 161
 Teşebbüs 137, 314
 Teşebbüs etmek 138
 Teşebbüs fikri 138
 Teşebbüs kuvveti 138
 Teşebbüs sermayesi 137
 Teşekkül 314
 Teşhir 370
 Teşkilât 314
 Teşkilâtlı grev 314
 Teşriî 209
 Teşriki emvâl 273
 Teşvik 181
 Teşviki sanâyi 355
 Teşvik kanunları 181
 Teşvik rejimi 181
 Teşvik tedbirleri 181
 Tevâzün 206
 Tevdiât 483
 Tevellüt 68
 Tevessü 42
 Tevessü nisbeti 42
 Tevezzüü vâridât 127
 Tevhidi emvâl 271
 Tevhidi mesâî 184
 Tevkifât 226
 Tevkifi sefâin 14
 Tevsi 42
 Tevzi 37, 50
 Tevzi etmek 50
 Tevzii vâridât 37
 Tevidî muâmeleler 348
 Tezyidi kıymet 55
 Tezyin 390

Tezyin masrafları 390
 Thompson nazariyesi 420
 Thorner nazariyesi 420
 Thünen rantı 420
 Ticâret 404
 Ticâret ajanı 407
 Ticâret âlemi 406
 Ticâret bankası 406
 Ticâret bilançosu 64, 406
 Ticâret borsaları 406
 Ticâret bülteni 406
 Ticâret filosu 407
 Ticâret gazetesi 407
 Ticâret haddi 409
 Ticâret hâkimi 421
 Ticârethâne 117, 407
 Ticârethâne damgası 407
 Ticârethâne faaliyetine nihayet verme 407
 Ticârethâne finansmanı 407
 Ticârethâne idâre etmek 407
 Ticârethâne kıymeti 407
 Ticârethâne levhası 407
 Ticârethâne muvâzenesi 407
 Ticârethâneye iştirak etmek 407
 Ticâret hayâtı 412
 Ticâret hukuku 407
 Ticâret hürriyeti 409
 Ticâreti dâhilîye rûsûmu 149
 Ticâreti hâricîye 62
 Ticâret ittihâdı 406
 Ticâreti zülcânibeyn 173
 Ticâret kanûnu 421
 Ticâret kârı 407
 Ticâretle iştigal etmek 409
 Ticâret mahkemeleri 421
 Ticâret mektebi 409
 Ticâret mektubu 409
 Ticâret merkezi 409
 Ticâret muâhedeşi 406
 Ticâret muhiti 406
 Ticâret muvâzenesi 406
 Ticâret münâsebâtı 407
 Ticâret odası 409, 412
 Ticâret seffinesi 407
 Ticâret sermayesi 405
 Ticâret sicilli 409
 Ticâret şehri 409
 Ticâret şirketleri 409
 Ticâret şubesi 406
 Ticâret tellâh 406

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

Ticâret usûlü muhâkemesi 421
 Ticâret ünvanı 409
 Ticâret vekâleti 421
 Ticâret vekili 421
 Ticâret ve sanâyi odaları 411
 Ticâret yıllığı 412
 Ticârî 409
 Ticârî âdât 410
 Ticârî ahzu itâ 410
 Ticârî akitler 411
 Ticârî buhrân 410
 Ticârî defâtir 410
 Ticârî deniz seyrüseferi 410
 Ticârî eşyâ 235
 Ticârî evrâk 410
 Ticârî kanunlar 411
 Ticârî kazanç 183
 Ticârî kıymet 410
 Ticârî kredi 411
 Ticârî mâl çeşidi 411
 Ticârî mâlûmât 410
 Ticârî marka 410
 Ticârî memnûiyet 411
 Ticârî merkantilizm 177, 409
 Ticârî muâmelât 410
 Ticârî muhâberât 411
 Ticârî mümessil 183, 406
 Ticârî rehin 411
 Ticârî rekaabet 411
 Ticârî satış 411
 Ticârî senedât 410
 Ticârî sermaye 405
 Ticârî sermayedarlık 405
 Ticârî şirket 10, 183
 Ticârî teâmül 410
 Ticârî tecrübe 183, 410
 Ticârî teşebbüs 183
 Ticârî vaz'iyet 410
 Ticârî unvân 183
 Ticârî vekâlet 411
 Ticârî vekil 411
 Timar 421
 Ton 422
 Tonaj 422
 Tonaj vesikası 422
 Tontin 422
 Toparlık hesap 422
 Toprak arzı 433
 Toprak talebi 433
 Toptancı 433
 Toptancı ticârethânesi 433
 Toptan fiyat 433
 Toptan satış 433

Toptan ticâret 433
 Trampa 57
 Transfer 433
 Transfer ödemeleri 433
 Transit 76
 Transit emtiası 76
 Transit geçmek 76
 Transit tezkeresi 76
 Trend 445
 Triptik 433
 Tröst 434
 Truck sistemi 434
 Trikotaj 314
 Tuhâfiye 159
 Tunç kanûnu 434
 Turgot nazariyesi 435
 Turist 136
 Turizm 136
 Turizmin ekonomik tezâ-hürü 136
 Turizmin tasnifi 136
 Turûku ticârîye 412
 Tüccar 358
 Tüccar bankası 406
 Tüccar memuru 358
 Tüccar millet 358
 Tüccar zümresi 358
 Türâb 430
 Türk parasının kıymetini vikaaye mevzûâtı 436
 Ucuz 438
 Uçuz fiyat 438
 Ucuzluk 438
 Ucuz para 438
 Ufaklık 438
 Ufak para 438
 Ufki kartel 482
 Ufki temerküz 482
 Uf'üle 141
 U kısmı 438
 Umûmî grev 130
 Umûmî hey'et 131
 Umûmî idâre masrafları 131
 Umûmî imâlât masrafları 131
 Umûmî istihlâk vergisi 131
 Umûmî kanunlar 480
 Umûmî karteller 130
 Umûmî mağazalar 131
 Umûmî masraflar 187
 Umûmî meclis 131
 Umûmî menfaate hâdim cemiyetler 131
 Umûmî muâdil 108, 130
 Umûmî mukavele 131

Umûmî muvâzene 130
 Umûmî mümessil 131
 Umûmî piyasa 131
 Umûmî piyasa fiyatı 131
 Umûmî piyasa temevvücâ-ti 131
 Umûmî sigorta 131
 Umûmî târife 147
 Umûmî vekâletnâme 131
 Umûmî vekil 9
 Umûmî yekûn 131
 Umûmîyet kaaidesi 468
 Umûru ticârîye 410
 Umûru ticârîye müstahde-mini 410
 Unvân 353
 Usûlü fenniye 415
 Usûlü muhâkemâtı ticârîye 421
 Usûlü mukattifa 422
 Usûl ve fûrû hısımlığı 163
 Uzun devre 445
 Ücret 446
 Ücret elâstikiyeti 447
 Ücret enflasyonu 447
 Ücret fonu 447
 Ücreti ziyâret 143
 Ücretli mesâi 448
 Ücret nazariyeleri 447
 Ücret tefriki 447
 Ücret tenzili 447
 Üç âmil nazariyesi 448
 Üçler 448
 Üçüncü dünya 448
 Üçüncü içtimâi taksimi âmâl 449
 Üçüncü kısım 448
 Üçüncü piyasa 448
 Üçüncü sanâyi inkılâbı 449
 Üçüncü sektör 172, 448
 Ültra emperyalizm 449
 Ünvan 353
 Üstbûnye 463
 Ütopya 177
 Vaadedilen vasıflar 384
 Vaat 383
 Va'd 383
 Vâde 387
 Vâdeli 34
 Vâdeli bey ve iştirâ 389
 Vâdeli fûruht 389
 Vâdeli fûruht etmek 390
 Vâdeli iştirâ 389
 Vâdeli mevduât 390
 Vâdeli muâmeleler 389

Vâdesi temdit edilmiş se-
nef 390
Vâhit 33
Vait 383
Vakıflar 466
Vâridât 127, 136
Vâridât elâstikiyeti 128
Vâridât fazlalığı 127
Vâridâtı hakikiye 132
Vâridâtı itibâriye 132
Vâridâtı millîye 37
Vâridâtı mestûre 314
Vâridâtın tedâvül sür'ati
127
Vâridâtı sâfiye 227
Vâridât nazariyesi 128
Vâridât vergisi 128
Vâride defteri 137
Vâris 200
Vasat fiyat 299
Vasatî 301
Vasatî devir sür'ati 302
Vasatî istihlâk meylî 303
Vasatî kâr 302
Vasatîler 302
Vasatî mâliyet 303
Vasatî sây 302
Vasatî tasarruf meylî 302
Vasıflı sây 292
Vasıf rantı 292
Vasıfsız sây 292
Vâsıta 19
Vâsıtai mâişet 125
Vâsıtalı müterakkilik 138
Vâsıtalı vergiler 70, 468
Vâsıtasız vergiler 70, 468
Vasî 241
Vaşiyet 467
Vassal 467
Vassallik 467
Vaz'ı yed 98
Vazife 141
Vaz'iyeti mâliye 274
Vaz'iyeti ticâriye 410
Vehlen nazariyesi 468
Vecibe 34
Vedâ 350
Vefâ hakkı 135
Vefâta kadar bakma akdi
312
Vefât sigortası 312
Vekâleten 223
Vekâletnâme 491
Vekil 142, 491
Velâyet 242
Velâyeten 223
Velî 242

Verâset 200
Verâset ve intikal vergisi
201
Vergi 468
Vergi adâleti 471
Vergi ahlâkı 471
Vergi beyânı 469
Vergi îadesi 471
Vergi istisnâları 469
Vergi kapitalizasyonu 469
Vergi kredisi 470
Vergi matrahı 470
Vergi mebdeleri 470
Verfi muâfiyeti 469
Vergi mükellefiyeti 471
Vergi nazariyeleri 470
Verginin aksettirilmesi 471
Vergi nisbeti 471
Vergi sistemi 469
Vergi tahakkuku 357
Vergi tarhı 470
Vergi tevkifatı 218
Vesâiti hayâtîye 482
Vesâyet 241
Vesâyeten 223
Vesika 472
Vesikalı kredi 472
Vesikalı poliçe 472
Vesika usûlü 472
Virtüel fiyat 77, 146, 471
Virtüel talep 181
Vitrin 370
Viyana mektebi 472
Vize 126
Vizite 143
Vusûl nazariyesi 467
Vüsûk 348
Wagner kanûnu 473
Walras nazariyesi 473
Webb nazariyesi 473
Wheatley nazariyesi 473
Wicksell nazariyesi 473
Yangın sigortası 476
Yarıcı 299
Yarıcılık 299
Yarı feodal 479
Yarı göçebelik 480
Yarı mâmûl 269
Yarı müstemleke 480
Yavaşlatma grevi 483
Yavru sanâyiler 483
Yay 295
Yay elâstikiyeti 484
Yeddi adil 150
Yeddi emîn 150

Yeddi nâbedîd 143
Yeknasak 311
Yeknasaklaştırma 311
Yeknasak mal 311
Yeknasak mâliyet 311
Yekûn 422
Yekûnen pazarlık 144
Yeminli beyân 332
Yeni emperyalizm 486
Yeni kapitalizm 485
Yeni Keynesçilik 486
Yeni klâsik mektep 486
Yeni loncacılık 487
Yeni Malthus mezhebi 487
Yeni marjinalizm 488
Yeni merkantilizm 488
Yeni müdâhalecilik 489
Yeni müstemlekecilik 489
Yeni serbestiye 487
Yevmî 149
Yevmî cerîde 149
Yevmî ihtiyaç 150
Yevmî kur 150
Yevmî mesâî 149
Yevmî mesâî müddeti 149
Yevmî nakit 150
Yevmî satış 150
Yevmî ücret 149
Yevmî vâridât 150
Yevmiye 149
Yevmiyecilik 149
Yevmiye defteri 11, 149
Yevmiyeli 149
Yevmiyesiz müstahdem
149
Yunan iktisâdiyatı 491
Yükleme ruhsatnâmesi 40
Zaâmet 494
Zaafiyet 146
Zâbitai belediye 29
Zabıtnâme 435
Zâfiyet 146
Zaif 146
Zâim 58
Zam 32
Zamana göre ücret 493
Zaman kıstâsı 493
Zanaat 493
Zanaatkâr 416, 494
Zaptiye devlet 195
Zarar 68
Zarar sigortası 69
Zarar tâyini 69
Zarûri ihtiyaç 351
Zâfi eşyâ 235
Zayıf para 146

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

Zeâmet 421, 494

Zeheb 12

Zemîn 430

Zenâat 493

Zenâatkâr 416, 494

Zenâatkârlık 494

Zenginler kulübü 298

Zenginlik 15

Zer 12

Zevk 28

Zeyilnâme 307, 374

Zihni mesâf 197

Zihni sây 197

Zilyet 403

Zimmet 34, 160, 224

Zimmetine kaydetme 34

Ziraat 395

Ziraat amelesi 396

Ziraat bankası 396

Ziraat kooperatifleri 396

Ziraat sermâyedarlığı 396

Zirâi kredi 397

Zirâi kredi kooperatifleri

397

Zirâi mahsûl fazlası 396

Zirâi müessesesi 397

Zirâi mütênâvibe 12

Zirâi sây 397

Zirâi sermâyedarlık 396

Zirâi tevzii vâridât 396

Ziyan 68, 69

Ziyâret 143

Ziyâret ücreti 143

Zümre 371

FRANSIZCA KAVRAMLAR DİZİNİ

- Abattoir 226
 Abdication 467
 Abondance 33, 47
 Abondance de numéraire 321
 Abolissement 299
 Abonné 387
 Abonnement 387
 Abrogation 299
 Absorption d'entreprise 218
 Abus de confiance 150
 Abus du droit 152
 Académie internationale de la liberté 442
 Accaparement 472
 Accélérateur 164
 Accélération 164
 Acceptation 296
 Acceptation a découvert 213
 Acceptation conditionnelle 242
 Acceptation de banque 26
 Acceptation de la succession 200
 Acceptation en blanc 213
 Acceptation pure 243
 Acceptation sans conditions 243
 Accepter des conditions 243
 Accepteur 297
 Accession 297
 Accident 219
 Accident au travail 188
 Accident industriel 188
 Accident professionnel 188
 Accord 19, 382
 Accord de groupe 256
 Accord de salaires 145
 Accorder un délai 390
 Accord mutuel 212
 Accord particulier 316
 Accords de paiement 308
 Accréditif 11
 Accumulation 32
 Accumulation de valeur d'usage 250
 Accumulation du capital 15
 Accumulation morte 312
 Accumulation primitive du capital 16, 174
 Achat 11, 358
 Achat et vente 11
 Achat au comptant 310
 Acheter 359
 Acheter a crédit 389
 Acheter a terme 389
 Acheter au détail 417
 Acheter de première main 172
 Acheter de seconde main 172
 Acheter pour vendre 360
 Acompte 161, 363
 Acquisition 358
 Acquisition a titre onéreux 212
 Acquisition de la succession 200
 Acquit 266
 Acquit a caution 76
 Acquit de transit 126
 Acquit d'exportation 63
 Acquittement 307
 Acte 367
 Acte a cause de mort 312
 Acte arbitraire 481
 Acte authentique 223
 Acte authentiquement 297
 Acte de procuration 491
 Acte de procuration spéciale 317
 Acte d'état civil 233
 Acte illicite 153
 Acte privé 315
 Acte public 344
 Actes confirmatifs 348
 Actes d'attributions 419
 Actes de commerce 410
 Actes de disposition 249
 Actes fiduciaires 150
 Actif 45, 466
 Actif disponible 158
 Actif et passif 466
 Actif fictif 364
 Action 165
 Action a droit de vote privilégié 305
 Action au porteur 403
 Action civile 235
 Action collective 299
 Action de banque 26
 Action de capital 328
 Action de fondation 251
 Action en annulation 198
 Action en constatation 356
 Action en demande de pension alimentaire 126
 Action en dommages-intérêts 310
 Action en partage 328
 Action en pétition d'hérédité 200
 Action en réparation 310
 Action en rescision 198
 Action en résiliation 198
 Action en résolution 198
 Action en revendication 152
 Action et obligation 107, 328
 Action immobilière 402
 Action intenté par ou a plusieurs personnes simultanément 299
 Action mobilière 401
 Actionnaire 328
 Action ordinaire 293
 Action personnelle 235
 Action publique 203
 Action réelle 274
 Actions de jouissance 478

- Actions privilégiés 176
 Activité 45
 Actuaire 376
 Adaptation 110
 Addition 422
 A découvert 213
 Adhésion 297
 Adjonction 210
 Adjudication 20, 463
 Adjudication au rabais 97
 Administration de la fail-
 lite 171
 Administration locale 491
 Administration publique a
 base territoriale 206
 Administration régionale
 491
 Aéroport 157
 Affaire 183
 Affaire au comptant 311
 Affaire de consignation
 350
 Affaire en participation
 300
 Affaire fructueuse 220
 Affaire lucrative 208, 220
 Affaires a terme 389
 Affaires d'argent 322
 Affaires de banque 322
 Affidavit 332
 Afflux d'argent 325
 Affranchissement obliga-
 toire 337
 Affréteur 234
 A forfait 144
 Agence 9
 Agence de renseignement
 151
 Agent 9
 Agent consulaire 239
 Agent d'assurance 375
 Agent de change 35, 202,
 376
 Agent de commerce 407
 Agio 9
 Agiotage 36
 Agioteur 36
 Agrandissement 42
 Agriculture 48, 395
 Aide 479
 Aide conditionnelle 243
 Aide extérieur 64
 Aisance 140
 Aliénation du travail 99
 Aliments 126
 Alieu 11, 121
 Alliance 163
 Allocation de chômage 191
 Allocation des facteurs de
 production 457
 Allocations 310
 Altération 210
 Amende 321
 Amende contractuelle 383
 Americanisme 14
 Amortissement 14, 34
 Analogie 298
 Analyse d'activité 110
 Analyse des intrants et des
 extrants 137
 Analyse du marché 329
 Analyse dynamique 59
 Analyse économique 80
 Analyse financier 274
 Analyse macroéconomique
 41
 Analyse statique 73
 Anarchie de la production
 452
 Anarchisme 367
 Anarcho-syndicalisme 367
 Anatocisme 31
 Angarie 19
 Animation 455
 Animation économique 39,
 80
 Année civile 389
 Année commerciale 163
 Année comptable 192
 Année de l'hégire 164
 Année d'exercice 163, 274
 Année financière 276
 Année fiscale 276
 Annonce 73
 Annuaire du commerce
 412
 Annuité fortuit 243
 Annulation 198
 Annuler 376
 Annuler un ordre 168
 Anti-capitaliste 19
 Aperçu 317
 Aperçu de compte 160
 Appel 371
 Apport 137, 215
 Apports du mari ou de la
 femme 235
 Appréciateur 229
 Apprentissage 47
 Approbation 194
 Appropriation 205, 349
 Aptitude aux affaires
 183, 192
 Arc 295, 484
 Arbitre 151
 Argent 149, 319
 Argent au jour le jour 149,
 150, 215
 Argent comptant 311
 Argent oisif 249
 Aristophanique 166
 Armateur 19, 70
 Armée de réserve indus-
 trielle 484
 Armement 70, 376
 Armement collectif 70
 Arrangement 19
 Arrêt 98, 146
 Arrêté de compte 161
 Arrhes 206
 Arrière 198
 Arrière caution 173
 Arrimage 182
 Arrimer 182
 Article de commerce 411
 Article d'importation 62
 Artisan 494
 Artisanat 107, 494
 Artisans 107
 Arts et métiers 256
 Aspects économiques du
 tourisme 136
 Assainissement 348
 Assemblée 422
 Assemblée des souscrip-
 teurs 252
 Assemblée générale 131
 Assentiment 296, 297
 Assiette de l'impôt 470
 Assistance mutuelle 213
 Association 58, 392
 Association coopérative
 241
 Association international
 pour le développement
 442
 Association ouvrière 366
 Association reconnue d'uti-
 lité publique 59
 Association sans personna-
 lité 58
 Associations d'utilité pub-
 lique 131
 Associé 299
 Associé actif 45
 Associé nominal 364
 Assurance 120, 373
 Assurance aérienne 157
 Assurance conjointe 301
 Assurance contre la vieil-
 lesse 186

- Assurance contre le chômage 191
 Assurance contre le détournement 321
 Assurance contre les accidents 221
 Assurance contre les dommages 69
 Assurance contre les risques de guerre 362
 Assurance contre le vol 163
 Assurance contre l'incendie 476
 Assurance courante 50
 Assurance crédit 146, 310
 Assurance de biens 276
 Assurance de capitaux 482
 Assurance de groupe 429
 Assurance de la prime 336
 Assurance de la responsabilité civile 379
 Assurance de lui-même 170
 Assurance de transport 401
 Assurance de rente 128, 482
 Assurance dommage 69
 Assurance du bétail 157
 Assurance en cas de décès 482
 Assurance en cas de vie 482
 Assurance facultative 495
 Assurance flottante 50
 Assurance générale 131
 Assurance illimitée 372
 Assurance invalidité 97
 Assurance maladie 156
 Assurance maritime 58
 Assurance mixte 210, 482
 Assurance mutuelle 212
 Assurance obligatoire 495
 Assurance ouvrière 186
 Assurance populaire 155
 Assurance privée 316
 Assurance publique 205
 Assurance réciproque 212
 Assurance sociale 428
 Assurance sur la vie 482
 Assurance volontaire 181, 495
 Assuré 375
 Assurer 375
 Assurer contre les risques de mer 375
 Assureur 374
- Atelier 189, 192
 Atelier national 440
 Attacher une condition 243
 Atteinte à la propriété immobilière 402
 Attente 229
 Attitude de satellite 444
 Attribuer 310
 Au comptant 310
 Augmentation 32
 Aumônerie 479
 Au pair 28
 Au porteur 403
 Au prix offert 386
 Autarchie 96
 Autarcie 96
 Autarcique 206
 Authenticité 348
 Autoconsommation 318
 Autofinancement 315
 Automatisation 416
 Autonomie 317
 Autonomie de la volonté 181
 Autorisation 193
 Autorisé de la force 223
 Autorité spécialisée 315
 Aval 310, 367
 Avaliste 367
 Avance 22, 310
 Avance de fonds 323
 Avance sans garantie 22
 Avance sur garantie 22
 Avance sur police d'assurance 375
 Avantage absolu 352
 Avant-contrat 382
 Avarie 57
 Avarie particulière 315
 Avarie simple 315
 Avertissement 31
 Avis 31, 73, 151
 Avis de réception 420
 Avoir sous les yeux 145
 Ayant cause 153
 Ayant droit 153
- Bail 234
 Bail à cheptel 157
 Bail à loyer 292
 Bailleur 234
 Bailleur de fonds 35
 Baisse des salaires 447
 Balance commerciale 64, 406
 Balance des comptes 63
- Balance des paiements 63, 308
 Balance du commerce 406
 Banque 25
 Banque agricole 396
 Banque correspondante 31
 Banque d'affaires 183
 Banque d'agriculture 396
 Banque de commerce 406
 Banque de hypothécaire 104
 Banque d'émission 321
 Banque des prêts 341
 Banque des règlements internationaux 442
 Banque d'état 60
 Banque d'investissement 483
 Banque industrielle 354
 Banque internationale 74
 Banque internationale de coopération économique 441
 Banque internationale de reconstruction et de développement 74, 442
 Banque privée 315
 Banqueroute 170
 Banqueroute frauduleuse 165
 Banques centrales 285
 Banques de consortium 240
 Banquier 26
 Baraterie 27
 Barème 27
 Baromètre de Harvard 156
 Base 13
 Base économique 94
 Base industrie 418
 Bâtiment de commerce 407
 Bâtiment de marchand 407
 Bénéfice 207, 467
 Bénéfice brute 227, 228
 Bénéfice de banque 26
 Bénéfice d'option 366
 Bénéfice excédentaire 21
 Bénéfice net 227
 Besoin 134
 Besoin absolu 351
 Besoin collectif 299
 Besoin culturel 256
 Besoin d'argent 322
 Besoin de fonds 322
 Besoin économique 82
 Besoin journalier 150
 Besoin monétaire 322

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Besoin relatif 141, 351-352
 Besoins essentiels 418
 Bien 269, 462
 Biens commun 205
 Biens complémentaires 393
 Biens conjointe 25
 Biens consommables 478
 Biens corporels 273, 315
 Biens immobilières 402
 Biens immeubles 402
 Biens incorporels 315
 Biens meubles 401
 Biens mobiliers 401
 Biens non-consommables 478
 Biens réservés 351
 Biens sans maître 349
 Bilan 30
 Bilan de faillite 170
 Bilan économique 81
 Bilan fiscal 274
 Bilan provisoire 125
 Bilatéralisme 173
 Billet a ordre 105
 Billet de banque 27
 Billet en blanc 9
 Bimétallisme 48
 Blanc-seign 394
 Blocus 33, 253
 Blocus continental 253
 Blocus économique 253
 Bloquer 33
 Bon 34
 Bon de caisse 214
 Bon du trésor 159
 Bon marché 438
 Bon monnaie 193
 Bonneterie 159
 Bonnetier 159
 Bon volonté 193
 Borderau 35
 Bougette 40
 Bourgeois 225
 Bourgeoisie 225
 Bourgeoisie comprador 381
 Bourgeoisie monopoliste 414
 Bourgeoisie nationale 440
 Bourse 35
 Bourse de valeurs 328
 Bourse des fonds publics 328
 Bourse de travail 185
 Bourse noire 208
 Bourses de commerce 406
 Bourses des marchandises 271
 Bourse travail 100
 Boursicoteur 254
 Boursier 36
 Boutique 360
 Boutiquier 360
 Boycottage 65
 Branche d'activité 188
 Branche d'assurance 375
 Branche de commerce 406
 Branche d'industrie 354
 Branches économiques 79
 Brevet d'invention 38
 Brigand 379
 Brigandage 379
 Bruits alarmants 412
 Brut 228
 Budget 40
 Budget annexe 216
 Budget autonome 316
 Budget conjoncturel 239
 Budget extraordinaire 295
 Budget national 438
 Budget-programme 194
 Budget provisoire 125
 Bulletin de commerce 406
 Bulletin de souscription 215
 Bullionisme 256
 Bureau de comptabilité 364
 Bureau de faillite 171
 Bureau de la douane 147
 Bureau de renseignement 151
 Bureau international du travail 441
 Butin 361
 Cabotage 129
 Cadastre 491
 Cadeau 159
 Cahier des charges 243
 Caisse 214
 Caisse a louer 234
 Caisse de retraite 102
 Caisse d'Etat 276
 Caisse publique 274, 276
 Calcul 161
 Calcul économique 82
 Calculer 161
 Calme des affaires 187
 Cambiste 202
 Caméralisme 203
 Campagnard 247
 Campagne 225, 371
 Campagne de propagande 371
 Canal 387
 Capacité 207
 Capacité bénéficiaire 220
 Capacité de concurrence 343
 Capacité d'endettement 35
 Capacité inemployée 249
 Capacité oisive 249
 Capacité successorale 201
 Capital 14, 18
 Capital actions 327, 418
 Capital camouflet 314
 Capital circulant 69, 71
 Capital commercial 405
 Capital constant 55, 72
 Capital de finance 117
 Capital de fondation 252
 Capital de la banque 26
 Capital de l'usure 412
 Capital d'exploitation 189
 Capital dormant 248
 Capital en nature 274
 Capital fixe 72
 Capital improductif 18
 Capital intellectuel 345
 Capital international 441
 Capitalisation de l'impôt 469
 Capitalisation insuffisante 96
 Capitalisme 15
 Capitalisme agricole 396
 Capitalisme commercial 405
 Capitalisme d'Etat 60
 Capitalisme industriel 354
 Capitalisme monopoliste 413
 Capitalisme monopoliste d'Etat 414
 Capitalisme populaire 154
 Capitalisme primitif 174
 Capital juridique 166
 Capital monétaire 320, 323
 Capital non amorti 18
 Capital non productif 449
 Capital obligations 18
 Capital oisif 248
 Capital personnel 18
 Capital physique 345
 Capital productif 449
 Capital social 392, 418, 426
 Capital soufflé 392
 Capital souscrit 26

- Capital spécial étranger 475
 Capital variable 55
 Capitaux étrangers 474
 Capitulation 207
 Capituler 169
 Capture 146
 Caractère féodal 114
 Carnet de banque 160
 Carnet de chèque 310
 Carnet de travail 186
 Carrière commerciale 412
 Carte d'abonnement 387
 Carte d'assurance 375
 Cartel 213
 Cartel de contrat 19
 Cartel horizontal 482
 Cartels conventionnels 369, 495
 Cartels de prix 118
 Cartels de production 460
 Cartels généraux 130
 Cartels obligatoires 495
 Cartel vertical 64
 Cartierisme 214
 Catallactique 215
 Catégories économiques 94
 Caution 176, 221
 Caution définitive 226
 Cautionnement 221
 Caution solidaire 52
 Céder 126
 Cédule hypothécaire 341
 Centralisation 491
 Centralisation du capital 16
 Centre commercial 409
 Centre industriel 354
 Certificat 194, 472
 Certificat d'assurance 374
 Certificat de bonne vie et moeurs 193
 Certificat de défaut de paiement 146
 Certificat d'entrepôt 350
 Certificat de santé 349
 Certificat de service 189
 Certificat de tonnage 422
 Certificat d'origine 243
 Certificat du jauge 130
 Certification publique 344
 Cessation de paiements 308
 Cessation d'un commerce 407
 Cesser ses paiements 309
 Cession 419
 Cession légale 481
 Chambre de commerce 409
 Chambre de commerce internationale 443
 Chambres des métiers 107
 Chambres du travail 189
 Chambres de commerce et d'industrie 411
 Champs d'action 45, 183
 Chancellerie 206
 Change 202
 Change du jour 150
 Change étalon d'or 12
 Change intérieur 169
 Changement de domicile 402
 Changeur 357
 Chantage 139
 Charge de la preuve 206
 Charge fiscale 471
 Charge foncière 403
 Charger 142
 Charges financières 274
 Charges sociales 429
 Chef de la maison 192
 Chèque 46
 Chèque a barrement général 46
 Chèque a barrement spécial 46
 Chque a porter en compte 46
 Chèque barré 46
 Chèque de banque 26
 Chèque de voyage 136
 Chèque non-barré 46
 Chèque ouvert 46
 Chèques de banque 26
 Chèque tiré par une banque sur soi-même 215
 Chèque visé 297
 Chéquier 310
 Chiffre 138
 Chiffre d'affaires 192
 Chômage 190
 Chômage actif 11
 Chômage chronique 388
 Chômage conjoncturel 239
 Chômage déguisé 139
 Chômage économique 83
 Chômage frictionnel 390
 Chômage provisoire 125
 Chômage saisonnier 287
 Chômage structurel 477
 Chômage technologique 416
 Chômeur 22, 190
 Chrématisique 219
 Christianisme socialiste 423
 Chronométrage 493
 Circulaire 130
 Circulation 69
 Circulation fiduciaire 198
 Circulation monétaire 69, 322
 Civiliser 444
 Classe 371
 Classes moyennes 303
 Classes non-productives 462
 Classes productives 462
 Classe stérile 232
 Classification 372
 Classification des activités touristiques 136
 Classification des grèves 184
 Classification des monopoles 414
 Clause de la nation la plus favorisée 106
 Clause de reserve 47
 Clearing bilatéral 63
 Clef 232, 233
 Clef de chiffre 138
 Clôture du compte 161
 Club des dix 298
 Coassocié 299
 Coassurance 301
 Co débiteur 299
 Coefficient 216, 460
 Coefficient de liquidité immédiate 248
 Coefficient de production 460
 Coefficient de rendement des actions 327
 Coin 266
 Colbertisme 44, 79, 121
 Collaborateur 183
 Collectivisme 299
 Colon 237
 Colonialisme 379
 Colonie 379
 Colonisation 381
 Colportage 190
 Colporteur 190
 Combustibles 476
 Combustible liquide 10

- Comité d'entreprise 189
 Cominande 168
 Commandement de payer 308
 Commanditaire 372
 Commandité 372
 Commerçant 358
 Commerçante 197
 Commerçant en gros 433
 Commerce 358, 404
 Commerce de comission 492
 Commerce de consignation 350
 Commerce de la monnaie 325
 Commerce d'esclaves 245
 Commerce des titres 328
 Commerce des valeurs 328
 Commerce de transport 401
 Commerce d'expédition 401
 Commerce d'exportation 63
 Commerce en gros 433
 Commerce extérieur 62
 Commerce extérieur libre 368
 Commerce intérieur 169
 Commerce intermédiaire 492
 Commerce international 443
 Commerce libre 369
 Commerce muet 383
 Commerce socialiste 425
 Commerce terrestre 209
 Commercial 409
 Commercialisation 331
 Commercialisme 406
 Commercialisme anglais 177
 Commis 142, 358
 Commissaire 238
 Commissaire de la police 238
 Commissaire du gouvernement 238
 Commissaires aux comptes 162
 Commis a la vente 359
 Commission 492
 Commission arbitrale 152
 Commissionnaire 196, 492
 Commissionnaire de transport 401
 Commission sur le chiffre d'affaires 376
 Commis voyageur 135
 Communauté de biens 273
 Communauté d'intérêts 299
 Communauté économique européenne 300
 Communauté héréditaire 200
 Communication 151
 Communication verticale 75
 Communisme 205
 Communisme scientifique 205
 Compagnie 251, 392
 Compagnie d'assurance 375
 Compagnie de transport 400-401
 Compagnie financière de construction 477
 Compagnonnage 199, 314
 Comparaison d'écritures 484
 Comparation 211
 Comparer 211
 Compensation 57, 161
 Compensation multilatérale 48
 Compétence d'attribution 141
 Compétition monopolistique 415
 Comportement des sujets économiques 81
 Composition organique du capital 16
 Comprador 381
 Compromis 152
 Comptabilité 365
 Comptabilité de marchandises 273
 Comptabilité financière 273
 Comptabilité nationale 440
 Comptable 364
 Comptable responsable 379
 Comptage 363
 Compte 160
 Compté 161
 Compte approuvé 162
 Compte arriéré 198
 Compte capital 18
 Compte courant 43
 Compte bloqué 33
 Compte d'actif 466
 Compte de banque 198
 Compte de caisse 214
 Compte définitif 226
 Compte des profits et pertes 220
 Compte de vente 359
 Compte en retard 198
 Compte final 226
 Compter 161
 Comptes auxiliaires 479
 Comptes d'actifs 466
 Comptes financiers 273
 Comptoir 240
 Concentration du capital 17
 Concentration du travail 99
 Concentration géographique 44
 Concentration horizontale 482
 Concentration verticale 76, 482
 Concession 175, 296
 Concessionnaire 176
 Conclure un contrat 383
 Conclusion d'un contrat 382
 Concordat 171
 Concours de droits 153
 Concurrence 342
 Concurrence commerciale 411
 Concurrence déloyale 153
 Concurrence illicite 153
 Concurrence imparfaite 97
 Concurrence monopolistique 415
 Concurrence parfaite 394
 Concurrence socialiste 425
 Concurrent 342
 Condition 242
 Condition résolutoire 198
 Condition de payment 308
 Conditions de revient 272
 Condition de vente 360
 Conditions de vie 482
 Conditions légales 481
 Condominium 300
 Confection 158
 Confédération générale du travail 186

- Confédération ouvrière 186
 Conférence 143, 422
 Confiance 150
 Confiscation 146
 Conflit 361
 Conflit collectif du travail 422
 Conflit de normes 153
 Conflit individuel du travail 412
 Conflits du travail 183
 Confondre 210
 Confrérie 263
 Confusion 210, 218
 Congé 193, 198, 382
 Congrès 251
 Conjoncture 238
 Connaissance des affaires 183, 410
 Connaissance des marchandises 271
 Connaissance 58
 Connaissance de charge 492
 Connaissance direct 413
 Connaissance reçu pour être chargé 58
 Conseil municipal 29
 Consentement 297
 Conservation 350
 Considération 145, 362
 Consignataire 150, 351
 Consignation 350
 Consignateur 351
 Consigner 351
 Consolidation 348
 Consolidation des dettes publiques 348
 Consolider 348
 Consommateur 435, 451
 Consommation 435
 Consommation apparante 149
 Consommation de fruit 485
 Consommation de poisson 485
 Consommation improductive 144
 Consommation intermédiaire 216
 Consortium 240
 Constatation 356
 Constatation par acte authentique 344
 Consul 239
 Contingent 356
 Contingentement 62, 356
 Continuité 389
 Contractant 382
 Contractuel 383
 Contrainte 146, 494
 Contrainte par corps 155
 Contrat 382
 Contrat a durée 389
 Contrat a titre gratuit 213
 Contrat a titre onéreux 212
 Contrat collectif de travail 191
 Contrat d'adhésion 191
 Contrat d'affrètement 129
 Contrat d'apprentissage 48
 Contrat d'assurance 375
 Contrat de commission 492
 Contrat de livraison a exécution successive 389
 Contrat de métayage 479
 Contrat d'engagement 142
 Contrat d'entreprise 477
 Contrat d'entretien viager 312
 Contrat de rente viagère 312
 Contrat de service 142
 Contrat de société 392
 Contrat de travail 142, 191
 Contrat jaune 357
 Contrat multilatéral 48
 Contrat plurilatéral 48
 Contrat privé 316
 Contrats bilatéraux 174
 Contrats commerciaux 411
 Contrats consensuels 297
 Contrats normales 293
 Contrats réels 275
 Contrats solennels 30
 Contrat successive 389
 Contrats unilatéraux 418
 Contraventions municipales 29
 Contrebande 196
 Contrebandier 196
 Contre-maître 199
 Contre ordre 168
 Contre prestation 212
 Contre valeur 212
 Contribution 10
 Contrôle des changes 202
 Contrôle du pouvoir central sur les services décentralisés 286
 Convention 19, 382
 Convention collective 429
 Convention de travail 191
 Convention douanière 147
 Conventions internationales du travail 441
 Convergent 434
 Conversation 143
 Convertibilité a taux stable 370
 Coobligé 299
 Coopératif 241
 Coopération 184
 Coopératisme 241
 Coopérative de construction 477
 Coopérative de crédit 248
 Coopératives agricoles 396
 Coopératives de consommation 436
 Coopératives de crédit agricole 397
 Copie authentique 297
 Copropriétaire 300
 Copropriété 436
 Corporation 108, 262
 Corporation ouvrière 263
 Corporations 107
 Corporations d'artisans 107
 Corporatisme 263, 264
 Corps certain 29
 Corps de métiers 262
 Correspondance commerciale 411
 Correspondant 183
 Co-sociétaire 299
 Cotation 356
 Cote 356
 Cote de clôture 206
 Cotisation 10
 Couche sociale 427
 Coulissier 35
 Coupon 226
 Coupon d'action 327
 Courant 150
 Courant optimiste 209
 Courant optimiste français 193
 Courant pessimiste 209
 Courant pessimiste anglais 208, 247
 Courbe 77
 Courbe de convention 25
 Courbe de Phillips 334
 Cour des comptes 363
 Courier maritime 58

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Courir 69
 Cours 124, 343
 Cours de clôture 206
 Cours de compensation 326
 Cours de liquidation 326
 Cours de marché général 131
 Cours du change 202
 Cours fixe 72
 Cours forcé 495
 Cours libre 369
 Cours officiel 343
 Courtage 376
 Courtier 376
 Courtier de commerce 406, 418
 Courtier de transports 401
 Courtier en marchandises 270
 Courtier inseret 368
 Courtier libre 368
 Court terme 231
 Coût 120, 271
 Coût-assurance-frêt 43
 Coût constant 73
 Coût de la production 477
 Coût de la vie 125
 Coût d'opportunité 116
 Coût et frêt 43
 Coûteux 136
 Coût marginal 281
 Coût moyen 303
 Coût normal 311
 Coutre-étrare 35
 Coûts des produits 460, 463
 Coûts directs 70
 Coûts indirects 70
 Coût périodiques 71, 463
 Coutume internationale 441
 Couverture 212
 Créance 11
 Créance abstraite 379
 Créances abandonnées 467
 Créancier 11
 Créancier principal 418
 Créanciers solidaires 51
 Crédit 247
 Crédit a courte terme 232, 248
 Crédit a decouvert 213, 296
 Crédit agricole 397
 Crédit a la construction 240, 248
 Crédit a la production 248, 460
 Crédit a l'artisanat 107, 248
 Crédit a l'exportation 248
 Crédit a l'importation 248
 Crédit a l'industrie 248
 Crédit a long terme 248
 Crédit a moyen terme 248, 303
 Crédit commercial 411
 Crédit confirmé 297
 Crédit de caisse 215
 Crédit de circulation 70
 Crédit de entrepreneur 138
 Crédit d'embouche 248
 Crédit de programme 194
 Crédit de projet 398
 Crédit d'escompte 248
 Crédit destiné a approuver les fonds de roulement 248
 Crédit d'exploitation 248
 Crédit d'impôt 470
 Crédit d'installation 248
 Crédit d'investissement 248, 483
 Crédit documentaire 472
 Crédit en blanc 213, 297
 Crédit foncier 104, 248
 Crédit immobilier 104, 248, 402
 Crédit industriel 371
 Crédit irrévocable 467
 Crédit mobilier 248, 401
 Crédit non confirmé 297
 Crédit papier 367
 Crédit par le fournisseur au détaillant 248
 Crédit personnel 235
 Crédit privé 235
 Crédit provisoire 125
 Crédit publique 204, 248
 Créédit réalisable par acceptation 296
 Crédit révocable 467
 Crédit rurale 248
 Crédit sans condition 243
 Crédits budgétaires 310
 Crédits différés 217
 Crédits extraordinaires 295
 Crédit supplémentaire 216
 Crise 39, 40, 455
 Crise commerciale 410
 Crise de 1929 41
 Crise de production 454
 Crise de surproduction 22, 454
 Crise économique 80
 Crise financière 273
 Crise monétaire 321
 Crise partielle 37
 Cristallisation 32
 Cristallisation du travail 32
 Critère de travail 190
 Croissance 42, 80
 Croissance économique 42, 80
 Croissance économique automatique 304
 Cueillette 326, 422
 Culpa in contrahendo 382
 Culture alterne 12
 Cumul d'actions 152
 Cumul de droits 153
 Curateur 218
 Cycle 72
 Cycles économiques 239
 Dardanisme 51
 Date de payement 309
 Date d'exécution 310
 Dation en payement 309
 D'avance 310
 Débardeur 155
 Débat 143
 Débattre le prix 331
 Débit 34
 Débiteur 35
 Débiteur principal 418
 Débiteur solvable 348
 Débiteurs solidaires 51
 De bonne vente 359
 Décentralisation 50
 Déchargement 36
 Déchéance 152
 Décision 209
 Décision arbitrale 151
 Déclaration 30
 Déclaration de faillite 170, 171
 Déclaration de la volonté 181
 Déclaration de résiliation d'un contrat 382
 Déclaration des biens 271
 Déclaration de séjour 305
 Déclaration d'impôt 469
 Déclaration en douane 147
 Décollage 201
 Décommander 168

- Décomposition des taches 142
 Décompte 160, 161
 Déconfiture 146
 Découverte 38
 Décret 209
 Décret-loi 209
 Dédommagement 310
 Dédouanement 148
 Dédouaner 148
 Déduction d'existence minimum 105
 Déduire 162
 Défalquer 162
 Défaut 253
 Défectueux 253
 Défense d'aliéner 419
 Défense d'impuissant 146
 Déficit 9
 Déficit de caisse 214
 Déflateur 322
 Déflation 52
 Défunt 200
 Degré 373
 Délai 14, 387
 Délai de déchargement 36
 Délai de déchéance 152
 Délai de forclusion 152
 Délai de garantie 176
 Délai d'enlèvement 242
 Délai de nuit 124
 Délai de prescription 388
 Délai d'expédition 140
 Délai préfix 152
 Délais extraordinaires 295
 Délégué ouvrier 186
 Délégué syndical 367
 Délibération 143
 Délit de fausse monnaie 202
 Demande 181
 Demande conjointe 25
 Demande de la monnaie 322
 Demande de paiement 308
 Demande de plus 48
 Demande de restitution 152
 Demande dérivée 436
 Demande du marché 330
 Demande élastique 108
 Demande individuelle 32
 Demande inélastique 108
 Demande modérée 168
 Demander compte 161, 162
 Demande totale 422
 Déménagement 402
 Demeure du débiteur 35
 Demie-colonie 480
 Demie-féodale 479
 Demission 467
 Démocratie esclavagiste 245
 Dénombrement 363
 Dénomination 409
 Dénonciation 31, 382
 Département de travail 185
 Dépense 136
 Dépenses autonomes 317
 Dépenses de préparation 158
 Dépenses de transfert 433
 Dépences et recettes 136
 Dépenses réelles 133
 Dépopulation 294
 Déport 36
 Déposant 483
 Dépôt 241, 313, 350
 Dépôt officiel 344
 Dépôt régulier 276
 Dépôts 483
 Dépôts a terme 390
 Dépôts de banque 26
 Dépréciation monétaire 322
 Dépression 40, 48, 455
 Dérangement des affaires 183
 Déséconomie 96
 Désélasticité 420
 Désépargne 420
 Désinvestissement 420
 Despotisme esclavagiste 245
 Despotisme orientale 68
 Destinataire 140
 Détachement 198
 Détachés 458
 Détail 417
 Détaillant 417
 Détailler 417
 Détendeur de la puissance paternelle 242
 Déterminisme économique 82
 Détournement 224
 Détournement de biens 273
 Dette 34
 Dette consolidée 348
 Dette d'argent 321
 Dette flottante 50
 Dette publique 60, 203
 Dettes déterminées par leur genre 437
 Deux (Les) 171, 448
 Deuxième division de travail sociale 173
 Dévaluation 59
 Devanture 370
 Développement de communauté 425
 Développement économique 42, 81
 Développement inégal 109
 Développement social 42, 80, 426
 De vente facile 360
 Devise 72
 Devise convertible 370
 Devise estimatif 229
 Dévolution 200
 Diagramme de boîte 253
 Diagrammes polaires 253
 Différence d'inventaire 71
 Différence du cours 125
 Difficulté de paiement 308
 Digne 221
 Diminution 419
 Diriger 146
 Diriger une maison de commerce 407
 Dirigisme 146, 489
 Discrimination des salaires 447
 Dispache 161
 Dispacheur 162
 Dispersion 50
 Disposition 249
 Dispositions pour cause de mort 312
 Dissolution 50, 198
 Dissoudre 198
 Distribuer 50
 Distribution 37, 50
 Distribution de dividende 219-220
 Distribution de la population selon l'âge 293
 Distribution des revenus 37, 127
 Distribution des revenus agricoles 396
 Distribution optimum 106
 Distribution par contribution 298
 Divergent 434
 Dividende 75, 220
 Dividende accrus 357

- Dividende réalisé 357
 Division du travail 185
 Division du travail géographique 44
 Division du travail mondial 74
 Division du travail naturel 66
 Division du travail primitif 175
 Division du travail technique 416
 Doctrine de l'économie nationale 438
 Doctrines économiques 83
 Document 357, 472
 Doit 34
 Doit et avoir 35
 Dol 165
 Dol religieux 65
 Domaine des personnes juridiques de droit public 205
 Domaine public 205
 Domestication 110
 Domicile 240
 Dommage 68
 Dommages-intérêts 310
 Donation 164
 Donner du profit 208, 220
 Donner en commission 351
 Donner en consignation 350
 Donner en garde 350
 Donneur d'aval 367
 Dose marginale 280
 Dossier de fonctionnaire 142
 Douane 147
 Douanier 148
 Double assurance 48
 Drapeau 28
 Dressement de l'inventaire 71
 Dresser une facture 161, 358
 Droit 156, 343, 469
 Droit commercial 407
 Droit commercial international 443
 Droit de douane 148
 Droit de demande 312
 Droit de la personnalité 235
 Droit d'emption 359
 Droit d'entrée 62
 Droit de priorité 373
 Droit de privilège 312
 Droit de propriété 312, 373
 Droit de rachat 359
 Droit de réméré 135
 Droit de représailles 215
 Droit de rétention 155
 Droit de se faire justice a soi-même 223
 Droit des successions 200
 Droit de staries 390
 Droit de superficie 463
 Droit de timbre 51
 Droit d'exiegr 182
 Droit d'option privilégié 313
 Droit égal 109
 Droit exclusif d'exercise d'un métier dans une certaine zone 127
 Droit formateur 303
 Droit hypothécaire 341
 Droit imprescriptible 388
 Droit international 441
 Droit international de travail 442
 Droit international privé 442
 Droit international public 441
 Droitisme 348
 Droit protecteur 242
 Droit public 204
 Droits civils 492
 Droits civiques 492
 Droits de douane fiscaux 274
 Droits d'entré 149
 Droits de patrimoine 466
 Droits de transit 149
 Droits d'exportation 149
 Droits d'octroi 149
 Droits fondamentaux 418
 Droits inaliénables 419
 Droits incessibles 419
 Droits industriels 371
 Droits patrimoniaux 466
 Droit spécifique 317
 Droits principaux 418
 Droits réels 274
 Droits relatifs 141
 Droits strictement personnelles 419
 Ducroire 376
 Dumping 51
 Dumping de conquête 51
 Dumping de péréquation 51
 Dumping de trésorie 51
 Duopole 74
 Duopsonne 75
 Duplicata de la lettre de change 367
 Durée 387
 Durée de travail 45, 103
 Durée de travail par jour 149
 Eaux 385
 Eaux interieures 170
 Echange 56
 Echange des marchandises 271
 Echanges bilatéraux 173
 Echange volontaire 180
 Echantillon 144
 Echantillonnage 314
 Echantillons de marchandises 273
 Echéance 387
 Echéance d'un effet 367
 Echelle mobile 306
 Ecole anti-capitaliste 19
 Ecole autrichienne 22
 Ecole classique 237
 Ecole de Cambridge 43
 Ecole de commerce 409
 Ecole de Bentham 29
 Ecole de Lausanne 265
 Ecole de Louvain 265
 Ecole de Manchester 278
 Ecole de plein-emploi 394
 Ecole de Stockholm 385
 Ecole de Vienne 472
 Ecole historique 397
 Ecole historique Allemande 11
 Ecole institutionnelle 252
 Ecole mathématique 283
 Ecole néo-classique d'économie politique 486
 Ecole psychologique 346
 Ecole suédoise 182
 Econométrie 78
 Economie 78
 Economie classique 236
 Economie de guerre 361
 Economie de l'Empire Ottoman 303
 Economie de marché 329
 Economie de moyen âge 298
 Economie de Rome 345
 Economie des entreprises 189

- Economie dialectique 65
 Economie dirigée 146
 Economie dualiste 172
 Economie dynamique 59
 Economie externes 63
 Economie fermée 206
 Economie gréque 491
 Economie institutionnelle 252
 Economie mathématique 283
 Economie métaphysique 65, 286
 Economie mixte 210
 Economie monétaire 322
 Economie nationale 438
 Economie naturelle 66
 Economie orthodoxe 303
 Economie périphérique 47
 Economie politique 78, 96
 Economie politique classique de bourgeois 236
 Economie politique d'anglais 177
 Economie politique de bourgeois 225
 Economie politique de petit bourgeois 255
 Economie politique vulgaire 196
 Economie primitive 174
 Economie pure 351
 Economie sans doctrine 311
 Economies internes 169
 Economies linéaires 67
 Economie sociale 78
 Economie urbaine 225
 Economie vulgaire 196
 Economique 79
 Economisme 79
 Economiste 79
 Economistes classiques 236
 Economistes italiens 192
 Ecoulement 390
 Ecoulement des eaux 385
 Effectif 77
 Effectif de main d'oeuvre 187
 Effet 367
 Effet à l'encaissement 324
 Effet commercial 367
 Effet de change 202
 Effet de domination 77
 Effet d'encaissements réelles 133
 Effet de Pigou 334
 Effet de revenu 128
 Effet domicilié 240
 Effet renouvelable 390
 Effets au porteur 403
 Effets de commerce 410
 Effets en circulation 69
 Effet sur l'intérieur 169, 170
 Efficacité marginale 281
 Efficacité marginale du capital 281
 Egalitarisme 109
 Egalitarisme de petit bourgeois 255
 Egalitaristes 108
 Egalité de la formation brute de capital à l'épargne 400
 Egalité économique et sociale 94
 Elasticité 108
 Elasticité croisée 46
 Elasticité d'arc 484
 Elasticité de la demande 182
 Elasticité de l'offre 385
 Elasticité de revenu 128
 Elasticité des prévisions 229
 Elasticité des salaires 447
 Elasticité des substitution 490
 Elevage 48
 Elévation 32
 Emballage 13
 Embargo 14
 Embarras financier 273, 324
 Embarras pécuniaire 324
 Emission d'actions 327
 Emmagasinage 242
 Emploi 45, 141, 249
 Emploi de la main d'oeuvre 190
 Emploi des mineurs 48
 Employé 142
 Employé de la douane 148
 Employer 141
 Employés 142
 Employeur 192
 Emprunt 34
 Emprunt à court terme 231
 Emprunt consolidé 332
 Emprunt extérieur 63
 Emprunt forcé 494
 Emprunt intérieur 169
 Emprunt loterie 317
 Emprunt perpétuel 389
 Emprunt public 60
 Emulation socialiste 425
 En acompte 161
 En bloc 144
 Encan 20
 Encaisse 215
 Encaisse désirée 182
 Encaissement 320
 Encaisse monétaire 325
 Enchère 20, 21
 Enchères entre les intéressés 372
 Encouragement 181
 Encouragement à l'industrie 355
 Endettement 35
 Endogène 169
 Endosseur 44
 Endossement 44
 Endossement conditionnel 243
 Endossement en blanc 44
 Endossement en garantie en gage 44
 Endossement nominatif 393
 Endossement régulier 44, 393
 Endossement translatif ou de propriété 419
 Endosseur 44
 Engagement 19
 Engagement de change 203
 Engagement de payer 309
 Engagement mutuel 213
 Engagement réciproque 213
 Enquête 379
 Enquête exhaustive 379
 Enquête par sondage 379
 Enrichissement sans cause 153
 Enseigne 407
 Entente 19, 382
 Entente réciproque 212
 En-tête 353
 Entrepôt 19
 Entrepôt de douanes 147
 Entrepôt fictif 363
 Entreprenant 137
 Entreprendre 138
 Entrepreneur 137, 492
 Entreprise 137, 188
 Entreprise agricole 397
 Entreprise de droit public 204

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Entreprise dominante 77
 Entreprise en vedette 77
 Entreprise industrielle 355
 Entreprise privée 315
 Entreprise publique 204
 Entrer dans une maison de commerce 407
 Entrevue 143
 Envoyeur 140
 Epargne 398
 Epargne forcée 495
 Epargnes ex ante 313
 Epargne sociale 426
 Equilibre 57
 Equilibre automatique 304
 Equilibre classique 236
 Equilibre commercial 406
 Equilibre de la firme 407
 Equilibre du marché 329
 Equilibre général 130
 Equilibre partiel 37
 Equilibre stable 209
 Equilibre statique 73
 Equipement 70
 Equipollent 108
 Equivalence 108
 Equivalent 108
 Equivalent générale 108, 130
 Erosion monétaire 321
 Erreur 476
 Erreur de calcul 163
 Erreur sur la chose 476
 Erreur sur la personne 476
 Erreur sur la quantité 476
 Erreur sur le contrat 476
 Esclavage 246
 Esclavage communal 238
 Esclavagisme 245
 Esclavagiste 245
 Esclave 244
 Escompte 176
 Escompte de banque 26
 Escompte pour le comptant 214
 Espace aérien 157
 Espaces économiques 80
 Espace vital 482
 Espèces de la monnaie 325
 Esprit d'entreprise 138
 Estimateur 229
 Estimation 127, 229
 Estimation d'impôt 357
 Estime 362
 Etablir un compte 161
 Etablissement commercial 407
 Etablissement de crédit foncier 403
 Etablissement de l'inventaire 71
 Etablissement de prêts sur gage 341
 Etablissement du compte 160
 Etablissement du prix de revient 273
 Etablissement principal 285
 Etablissements de bien faisance 193
 Etablissement secondaire 237
 Etablissements publics 205
 Etalage 370
 Etalon de change-or 12
 Etalon métallique 266
 Etalon monétaire 321
 Etalons parallèles 172
 Etat civil 235
 Etat corporatif 263
 Etat de fortune 274
 Etat de siège 371
 Etat d'indivision 300
 Etat gendarme 195
 Etatisation 61, 440
 Etatisation du commerce extérieur 64
 Etatisme 60
 Etat protecteur 242
 Etat protégé 242
 Etats rentiers 340
 Etre arriéré 135
 Etre a vendre 358
 Etre dans l'attente 28
 Etre en circulation 69
 Etre en vente 358
 Etre originaire 244
 Etre périmé 152
 Etude de marché 329, 331
 Evaluation de l'impôt 357, 470
 Evaluation d'impôt 357, 470
 Examen du compte 161
 Excédent de caisse 214
 Excédent de la production 429
 Excédent des recettes 127
 Excédent économique 81, 429
 Exception de contrat non exécuté 383
 Excès de fonds d'amortissement 22
 Excommunication 208
 Exécution forcée 490, 495
 Exempt de défaut 253
 Exempt de douane 148
 Exemption 469
 Exemption de droits 148
 Exemption d'impôt 469
 Exercer le commerce 409
 Exhérédatation 201
 Exode 139
 Exogène 63
 Expansion 131
 Expansion économique 82
 Expéditeur 140, 400
 Expérience des affaires 183, 410
 Expert 32
 Expert comptable 162
 Expertise 97
 Exploitation 188, 381
 Exploitation agricole 397
 Exploiter 189
 Exportation 63
 Exporter 63
 Exporter du capital 18
 Exporteur 63
 Exposant 370
 Exposition 370
 Exposition industrielle 356
 Expropriation 205, 440
 Extrait 317
 Extrait de compte 162
 Extrait 47
 Fabianisme 111
 Fabrication 477
 Fabrication en série 65
 Fabrique 111
 Facilité de crédit 215
 Facilité de paiement 308
 Facilité de vente 360
 Facilité en affaires 187
 Façon 186
 Facteur 110
 Facteurs de production 110, 456
 Facture 113, 358
 Facture certifiée 148
 Facture proforma 313
 Facturer 358
 Facturier 358
 Faible 146
 Faiblesse 146
 Faillite 170
 Faillite de banque 26

- Faire le colportage 190
 Faire le commerce 409
 Faire le détail 417
 Faire le relevé d'un compte 162
 Faire les fonds 212
 Faire l'extrait d'un compte 162
 Faire une erreur de calcul 163
 Faire un paiement supplémentaire 216
 Falcificateur 201
 Falcification 165, 202
 Famine 232
 Fausse monnaie 76
 Faute 253
 Faute d'argent 324
 Faute de service 142
 Faute personnelle du fonctionnaire 142
 Faux 201
 Faux monnayage 202
 Faux monnayeur 202
 Fayolisme 113
 Fédéralisme 113
 Feinte 144
 Féodalisme 114
 Féodalité 113
 Fermage 175, 233
 Fermier 233
 Feuille de coupons 393
 Feuille d'expédition 140
 Fiche de compte d'assuré 375
 Fiction 467
 Fiduciaire 363
 Fief 116, 467
 Filiale 237
 Finance 271
 Financement de l'entreprise 407
 Financement par prix 118
 Finances déficitaires 9
 Finances publiques 271
 Financier 271, 273
 Fin de l'indivision 300
 Firme 117, 407
 Fisc 159
 Fiscal 273
 Fiscalité 469
 Fixation 356
 Fixer 356
 Flèche et arc 295
 Fleuves internationaux 441
 Flotte commerciale 407
 Fluctuation 50
 Fluctuation de marché général 131
 Fluctuations du change 125
 Fluctuations économiques 80
 Fluidité de l'offre et demande 386
 Flux de revenu 127
 Foire 319
 Fonction 141
 Fonction de consommation 436
 Fonction de la demande 182
 Fonction d'épargne 399
 Fonction de production 460
 Fonction d'investissement 483
 Fonction d'utilité collective 301
 Fonctionnaire 142
 Fonctions d'entrepreneur 183
 Fonctions de la monnaie 323
 Fondateur 251
 Fondation 251
 Fondations 466
 Fond de garantie 176
 Fond de roulement 71
 Fond d'investissement 483
 Fondé de procuration 406
 Fonds 120
 Fonds d'aide et de coopération 479
 Fonds de consommation 435
 Fonds d'égalisation des changes 202
 Fonds de reserve 482
 Fonds de roulement 71, 189
 Fonds des salaires 447
 Fonds de stabilisation des changes 202
 Fonds d'investissement caché 139
 Fonds d'investissement pour le développement économique et social 479
 Fonds monétaire international 442
 Fonds particulier 316
 Fonds publics 107, 328
 Force de marchandage 331
 Force majeure 196
 Forces de production 457
 Forces productives 457, 458
 Forces productives sociales 428, 458
 Forclusion 152
 Formation économique et sociale 94
 Formation socio-économique 94, 426
 Forme de production 453
 Forme de production capitaliste 16
 Forme de production esclavagiste 246
 Forme de production féodale 116
 Forme d'organisation politique et sociale médiévale 114
 Forme propriété Napoléonienne 290
 Formes de la monnaie 325
 Formes des monopoles 414
 Formes du marché 328
 Formulaire 314
 Formule 314
 Formule d'Amaroso-Robinson 14
 Formule de Cambridge 43
 Formule de Cournot 44
 Fortune 276, 370
 Fortune de mer 58
 Fortune de terre 58
 Fortune privée 236
 Fouilles 221
 Fouriérisme 120
 Fournir les fonds 212
 Fournisseur 357
 Frais commerciaux 359
 Frais constaté 356
 Frais de banque 26
 Frais de change 203
 Frais de recouvrement 320
 Frais de transport 401
 Frais de vente 359
 Frais d'exploitation 189
 Frais générales d'administration 131
 Frais générales de fabrication 131
 Frais généraux 187
 Frais proportionnels 298
 Frais supplémentaires 216
 Franc-alleu 11, 121, 467
 Franc de droit de douane 147

- Franc de port 401
 Franchise 148
 Franco 401
 Frappe libre 369
 Fraude 165
 Fraude douanière 148
 Frelater 358
 Frères 210
 Frêt 120, 129
 Fréteur 234
 Frontière 372
 Frontière douanière 148
 Fusion 218
 Fusion des entreprises 189
- Gage 341
 Gage commercial 411
 Gage foncier 402
 Gage immobilière 402
 Gage mobilière 402
 Gage sur le bétail 158
 Gagner 221
 Gains de la main-d'oeuvre féminine 197
 Gangstérisme 124
 Garantie 150
 Garantie pécuniaire 324
 Garantie personnelle 235
 Garantie provisoire 125
 Garantie publique 204
 Garantisme 124
 Garant solidaire 52
 Garde 350
 Gardeboutique 357
 Gauchisme 378
 Gêne 126
 Géopolitique 195
 Georgisme 132
 Gérant 189
 Gestion de l'entreprise 189
 Goulot d'étranglement 51
 Goût 28
 Grade 373
 Grand capital 254
 Grande dépression 41
 Grande propriété héréditaire 379
 Grandes propriétés 432
 Grandes puissances 41
 Grand livre 41
 Grand magasin 42
 Graphique 145
 Gratification 96, 317
 Gratuit 28, 324
 Gratuitement 324
 Grégarisme 145
 Grève 184
 Grève (avec occupation d'usine 305
 Grève de solidarité 51
 Grève générale 130
 Grève illicite 481
 Grève organisée 314
 Grève patronale 187
 Grève patronale de solidarité 51
 Grève perlée 483
 Grève politique 377
 Grossesse 124
 Grossiste 433
 Grossiste qui fournit aux détaillants les fruits et les légumes 266
 Groupe 371
 Groupe financier 275
 Guerre 361
 Guerre de l'indépendance 251
 Guerre de nationale 251
 Guerre économique 93
 Guerre froide 377
 Guichet 138
 Guilde 262
- Habitation 240
 Halle 154
 Hanse 155
 Hansenisme 155
 Hasard 47
 Hausse 32
 Haussier 306
 Hédonisme 158, 159
 Hégémonie 177
 Hérité 200
 Héritage 200
 Héritier 200
 Hésiodique 163
 Hétérogène 434
 Heure 348
 Heures de travail 191
 Hinterland 164
 Holding 165
 Homerique 166
 Homme d'affaires 183
 Homo economicus 83
 Homogène 434
 Homologation 297
 Homo statisticus 362
 Honoraires 143
 Horaire 397
 Horizon économique 82
 Hôtel de la monnaie 321
 Humanisme économique 83
- Hygiène du travail 190
 Hyperinflation 21
 Hypothèque 341
 Hypothèque légale 341
 Hypothèque maritime 129
- Immatriculation 257
 Immeubles 402
 Immeubles destinés a location 10, 233
 Immigration 139
 Immobilier 402
 Immobilisation 402
 Impenses nécessaires 495
 Impenses utiles 478
 Impenses voluptuaires 390
 Impérialisme 104
 Importation 61
 Importer 63
 Impossibilité d'exécution de la prestation 309
 Impôt 468
 Impôt a forfait 229
 Impôt de consommation 436
 Impôt dégressif 468
 Impôt de patrimoine 466
 Impôt en nature 276
 Impôt foncier 433
 Impôt forfait 145
 Impôt général sur la consommation 131
 Impôt progressif 468
 Impôt progressif sur la dépense 155
 Impôt proportionnel 468
 Impôts de consommation 461
 Impôts de production 461
 Impôts des dépenses 136
 Impôts directs 70, 468
 Impôts indirects 70, 468
 Impôts sur les importations 62
 Impôt sur la propriété foncière 433
 Impôt sur le bétail 10
 Impôt sur le profit 221
 Impôt sur le revenu 128, 221
 Impôt sur les bénéfices de guerre 361
 Impôt sur les pesages 206
 Impôt sur les plus-values immobilières 402
 Impôt sur les sociétés de capitaux 253

- Impôt sur les successions et sur les mutations a titre gratuit 201
 Impôt sur les transactions immobilières 104
 Impôt sur le transport 401
 Impôt unique 417
 Imputation rationnelle 295
 Imprévision 28
 Improductif 471
 Incapacité 146
 Incertitude 209
 Incidence de l'impôt 471
 Indemnisation 127, 310
 Indemnité 310
 Indemnité de caisse 215
 Indemnité de grossesse 124
 Indemnité de logement 240
 Indemnité de non-travail temporaire 125
 Indemnité de retraite 102
 Indemnité de surastaries 390
 Indexation 143
 Indicateur 397
 Indication d'origine 243
 Indice 143
 Indice du coût de la vie 126
 Indices des prix 118
 Indifférence 217
 Indigent 491
 Indignité héritier 201
 Indignité successorale 201
 Individu 423
 Individualisme 32
 Industrialisation 355
 Industrialisation socialiste 425
 Industrie 353
 Industrie a domicile 110
 Industrie clef 233, 418
 Industrie de base 418
 Industrie d'emballage 13
 Industriel 354, 371
 Industrie légère 10, 151
 Industrie lourde 10
 Industrie naissante 483
 Infirmité 97
 Inflation 106
 Inflation chronique 388
 Inflation de crédit 248
 Inflation de l'importation 62
 Inflation de salaire 447
 Inflation d'or 12
 Inflation gatopante 21
 Inflation larvée 139, 377
 Inflation latente 139
 Inflation modérée 168
 Inflation par excès de la demande 182
 Information 151
 Infraction aux lois municipales 29
 Infrastructure 13
 Initiative 138
 Injuste 153
 Inscription 257
 Inscription de faux 349
 Insertion 73
 Insolvabilité 146, 309
 Insolvable 309
 Inspection du travail 191
 Instabilité 209
 Installation 252
 Institut d'émission 286
 Institution 252
 Institution juridique 252
 Institutionnalisme 252
 Institutions 252
 Institut recherche de Pearsons 332
 Instrument 367
 Instrument du traité 382
 Instrument du travail 452
 Instruments du production 451
 Instruments du travail 45, 100, 451
 Intensification du travail 104
 Intensité du travail 104
 Intensité marginale 281
 Interdiction 232
 Interdiction de l'occupation des fonctions publiques 204
 Interdiction des grèves 184
 Interdiction de travail pendant la nuit 124
 Interdiction d'exercice d'une profession 438
 Interdiction volontaire 232
 Interdit 232
 Interssement 219
 Intérêt 47, 111
 Intérêt accumulé 357
 Intérêt a l'exécution 296
 Intérêt assuré 376
 Intérêt composé 31
 Intérêt conventionnel 383
 Intérêt de retard 124
 Intérêt légal 481
 Intérêt moratoire 124
 Intérêt négatif 296
 Intérêt positif 296
 Intérêts personnels 235
 Intérêt usuraire 412
 Interlocuteur 211
 Intermédiaire 19
 Intremédiaire pour la recherche du travail 183
 Intervention 97
 Interventionisme 98
 Intrans 137
 Inutile 477
 Invalide de guerre 362
 Invalidité 97
 Inventaire 52, 71
 Inventaire permanent 389
 Invention 39
 Investissement 483
 Investissement autonome 317
 Investissement brut 227
 Investissement financier 276
 Investissement net 227
 Investissements bruts 229
 Investissements publics 206
 Invisible 143
 Isolés 458
 Jeton de présence 252
 Jeu de bourse 36
 Jeu de hasard 250
 Jobber 36
 Joueur 36
 Jour de liquidation 207
 Jour de payement 308
 Journal commercial 407
 Journalier 149
 Journal quotidien 149
 Journée 149
 Journallement 149
 Jour ouvrable 187
 Jours de planche 28
 Jubilé 253
 Juge au tribunal de commerce 421
 Juge de commerce 421
 Jugement 209
 Jugement déclaratif de faillite 171
 Jurande 314
 Juridiction commerciale 421
 Juste prix 78, 83, 154, 298

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Juste salaire 154
 Justice fiscale 471
- Kautskysme 216
 Kémalisme 221
 Keynesianisme 229
 Kibboutz 232
- Labeur 186
 Laissez faire 30, 119, 368
 Laissez passer 30, 126
 Lait 110
 Lassallisme 258
 Last 258
 Légalisation 297
 Législation commerciale 411
 Législation de travail 187
 Législation pour la protection de la monnaie turque 436
 Législation successorale 200
 Législation sur la faillite 171
 Législation sur les lettres de change 367
 Légitime 153
 Les égalitaristes 108
 Les six 12
 Lettre d'affaires 409
 Lettre d'avis 31
 Lettre de change 307, 367
 Lettre de change a courte échéance 232
 Lettre de commerce 409
 Lettre de crédit 308
 Lettre de crédit sur garantie 176.
 Lettre de garantie 176
 Lettre de rente 127
 Lettre de voiture 400, 492
 Lex loci actus 383
 Libéralisme 259
 Liberté contractuelle 382
 Liberté du commerce 409
 Libre concurrence 370
 Libre devise 370
 Libre échange 368
 Libre-échangiste 368
 Libre entreprise 369
 Libre service 225
 Licence 175, 194
 Licenciement 191
 Lieu de paiement 309
 Lieu de travail 192
 Lifo 378
- Ligne de crédit 248
 Limitation 372
 Limite 372
 Limite de prix 119
 L'industrie légère 10
 L'industrie lourde 10
 Liquidateurs 207
 Liquidation 207, 325
 Liquidation d'une propriété 325
 Liquidation forcée 494
 Liquider 207
 Liquidité 326
 Liquidité de second ordre 173
 Liquidité immédiate 248
 Liquidité inemployée 249
 Liquidités 158
 Liquidités internationales 441
 Liste noire 208
 Lit de plumes 259
 Livre 262
 Livre de balance 30
 Livre de caisse 214
 Livre de commandes 168
 Livre de dépôt 242
 Livre de magasin 242
 Livre des comptes 160
 Livre des entrées 137
 Livre de vente 359
 Livre journal 149
 Livres de commerce 410
 Livres de comptabilité 365
 Local 59
 Locataire 233
 Location 233
 Loge 262
 Logement 240
 Loi 480
 Loi commerciale 421
 Loi d'airain 434
 Loi de cadenas 233
 Loi de développement 129
 Loi de développement économique 81
 Loi de Gresham 145
 Loi de King 233
 Loi de la baisse tendancielle du taux de profit 210
 Loi de la guerre 362
 Loi de la valeur 55
 Loi de l'offre et de la demande 386
 Loi de Pareto 326
- Loi de Parkinson 327
 Loi de population 294
 Loi de prêt-bail 234
 Loi de production 294
 Loi de rareté 290
 Loi des besoins satisfait 71
 Loi des débouchés 217
 Loi des rendements décroissants 23, 429
 Loi de Wagner 473
 Loi d'utilité marginale 109
 Loi général de l'accumulation capitaliste 15
 Lois de finances 276
 Lois dérivés 481
 Lois de travail 192
 Lois du commerce 411
 Lois économiques 95
 Lois formelles 317
 Lois générales 480
 Loisir 36
 Lois particulières 480
 Lois principales 481
 Lois spéciales 317, 481
 Lois universelles 480
 Loi sur le recouvrement des impôts et créances publiques 60
 Loi sur l'usure 412
 Loi tendancielle 77
 Long terme 445
 Lot 327
 Louage de service 142
 Louer 233
 Loueur 234
 Loyer 233, 360
 Lucratif 220
 Lucrative 208
 Ludisme 269
 Lutte 361
 Lutte de concurrence 343
 Luxe 144
- Mablisme 255
 Machine 266
 Machine a calculer 162
 Machine a vapeur 38
 Machine défectueuse 253
 Machine-outil 268
 Machinisme 268
 Macrodynamique 41
 Macroéconomie 41, 254
 Macrostatique 41
 Magasin 241, 358
 Magasinage 19
 Magasin de détail 417

- Magasins généraux 131
Main-d'oeuvre féminine 197
Main-d'oeuvre infantile 48
Main-d'oeuvre non qualifiée 292
Main-d'oeuvre qualifiée 292
Main invisible 143
Mainlevée 198
Mainlevée de saisie 98
Mainlevée judiciaire 199
Maintient 350
Maison de commerce 407
Maison de commission 492
Maison de détail 417
Maison de gros 433
Maison de prêt 104
Maison de transport 400
Maison de roulage 400
Maison d'expédition 400
Maison d'exportation 63
Maison principal 286
Maison sérieuse 349
Maison solide 349
Maison sûre 349
Maître (Le) 245
Maître de métier 493
Maladies professionnelles 438
Malthusianisme 276
Malthusianisme démographique 277
Malthusianisme économique 277
Mandant 491
Mandat 140, 278
Mandataire 142, 491
Mandataire commercial 411
Mandat commercial 411
Mandat d'encaissement 320
Maniement 188, 249
Manifestations de la volonté 181
Manque d'argent 321
Manque de main-d'oeuvre 186
Manque de numéraire 321
Manufacture 278
Marchand 256, 358
Marchandage 331
Marchand ambulant 135
Marchander 331
Marchand incorrect 266
Marchandise 270, 462
Marchandise de consommation 436, 460
Marchandise de contrebande 196
Marchandise de production 460
Marchandise directe 67
Marchandise économique 83
Marchandise indirecte 70
Marchandise libre 369
Marchandise-monnaie -marchandise 273
Marchandise non dédouanée 148
Marchandise normale 311
Marchandise prête 158
Marchandise privée 315
Marchandises de contrebande 148
Marchandises de rebut 168
Marchandises diverses 210
Marchandises en combrantes 140
Marchandises en transit 76
Marchandises mêlées 210
Marchandises périssables 37
Marchandises soumises aux droits de douane 148
Marchandise successive 389
Marché 328
Marché a découvert 213
Marché a prime 336
Marché a terme 389
Marché avec faculté 318, 360
Marché commun 300
Marché commun de l'Amérique latine 258
Marché de gré a gré 331
Marché de la force de travail 103
Marché des affaires 190
Marché des facteurs de production 457
Marché des vendeurs 357
Marché différentiel 389
Marché du travail 103
Marché financier 275
Marché forfait 144
Marché général 131
Marché intérieur 170
Marché libre 369
Marché mondial 74
Marché monétaire 275, 323
Marché noire 208
Marché noire des échanges 475
Marchés a comptant 311
Marchés a livrer 389
Marché transparent 362
Marge 350
Marge bénéficiaire 220
Marge des prix 331
Marginalisme 278
Marine marchande 407
Marque déposée 11
Marque déposée de fabrication 410
Marshallianisme 283
Marxisme 282
Masse en faillite 171
Matérialisme économique 93
Matérialisme historique 398
Matériaux fondamentales 418
Matériel d'exploitation 189
Matières commerciales 410
Matières liquides 373
Matières premières 188
Mauvaise monnaie 247
Maximum 105
Mécanisation 269
Mécanisme de monnaie -crédit 323
Mécanisme des prix 118
Médiane 303
Mélange 210
Mélanger 210
Mêler 210
Mémoire 484
Menus frais 254
Mercantilisme 284
Mercantilisme anglais 177
Mercantilisme commerciale 409
Mercantilisme d'espagnol 256
Mercantilisme français 44, 121
Mercantilisme hollandais 166
Mercantilisme industriel 44, 371
Mer intérieure 169
Message 31
Messenger 151
Messagerie 316
Mesures conservatoires 241, 350

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Mesures provisoires 350
 Métal 266
 Métayage 299
 Métayer 299
 Métier 493
 Métiers 256
 Mettre en circulation 69
 Microéconomie 254
 Migration 139
 Migration de travail 187
 Milieu financières 273
 Milieu géographique 44
 Mineur 254
 Minimum 105
 Ministère de commerce 421
 Ministre de commerce 421
 Minute 382
 Miracle de mécanisme des prix 119
 Mise de fonds 215
 Mise en vente 359
 Misère 491
 Mobilier 401
 Mobilité des facteurs 110
 Mobilité des facteurs de production 457
 Mode 303
 Mode de développement 128
 Mode de production 461
 Modèle de croissance de Kaldor 199
 Modèle de Kaldor sur la répartition des revenus 199
 Modèle économétrique de Leontiev 258
 Modèle Ricardien de croissance 344
 Modicité des prix 438
 Moment 37
 Monde des affaires 183, 185
 Monde du commerce 406
 Monde financier 274
 Moniteur du commerce 407
 Monnaie 319
 Monnaie-capital 320
 Monnaie clef 232
 Monnaie convertible 56, 325
 Monnaie d'argent 149
 Monnaie de compte 162
 Monnaie droite 273, 349
 Monnaie en circulation 69
 Monnaie faible 146
 Monnaie fiduciaire 325, 364, 419
 Monnaie idéale 449
 Monnaie inconvertible 56
 Monnaie internationale 442
 Monnaie intrinsèque 273
 Monnaie légère 151
 Monnaie marchandise 273, 325
 Monnaie métallique 266
 Monnaie nickel 292
 Monnaie noire 209
 Monnaie papier 325
 Monnaie représentative 325
 Monnaie scripturale 217, 325
 Monnaie stable 349
 Monoculture 417
 Monométallisme 415
 Monométallisme argent 149
 Monopole 413
 Monopole bilatéral 174
 Monopole d'émission 321
 Monopole fiscal 275
 Monopole international 443
 Monopole naturel 67
 Monopoliser 415
 Monopolisme 414
 Monopolistique 415
 Monoproduction 417
 Monopsonne 287
 Montage 288
 Montant total 131
 Morale fiscale 471
 Moratoire 34
 Motif de précaution 325, 484
 Motif des opérations 325
 Motif de speculation 325
 Motif de transaction 188
 Motion 313
 Moyen 19
 Moyen d'échange 57
 Moyen de production 452
 Moyenne 301
 Moyenne arithmétique 302
 Moyennes (Les) 302
 Moyenne sociale 428
 Moyens de consommation 453
 Moyens de production 452
 Moyens de transport 400
 Moyens de travail 100, 451
 Moyens de vie 482
 Moyens pécuniaires 308
 Multiplicateur 46, 460
 Multiplicateur de Keynes 231
 Multiplicateur d'investissement 483
 Municipalité 29
 Naissance 68
 Nantissement 341
 Nationalisation 440
 Nationalisme économique 94
 National socialisme 290
 Nation commerçante 358
 Nature 66
 Navigation commerciale 410
 Navigation intérieure 169
 Navire du commerce 407
 Négociant 358
 Négociation 143
 Néo-capitalisme 485
 Néo-colonialisme 489
 Néo-corporatisme 487
 Néo-impérialisme 486
 Néo-interventionnisme 489
 Néo-Keynesianisme 486
 Néo-libéralisme 487
 Néo-Malthusianisme 277, 487
 Néo-marginalisme 488
 Néo-mercantilisme 488
 Néo-mercantilisme nationale 440
 Néo-mercantilisme romantique 345
 Net 226
 Neutre 475
 Niveau de vie 482
 Nocturne 124
 Nomadisme 140
 Nombre 362
 Nombres indices 143
 Nominal 363
 Nominalisme 363
 Non-acceptation 296
 Non-assuré 375
 Non-couvert 213
 Non-paiement 308
 Non-scientifique 449
 Non-travail temporaire 125
 Normalisation 311
 Note des frais 401
 Note de transport 401
 Notification 31
 Nouveautés technologique 416

- Nouvelle 451
 Numéraire 293
 Numéro de régistration
 d'assurance 375
 Objection 211
 Objets de travail 102, 451
 Objets insaisissable 98
 Objets personnels 235
 Obligation 34, 146, 393
 Obligation alternative 366
 Obligation convertible 327
 Obligation de contracter
 -383
 Obligations contractuelles
 382
 Obligations du trésor 159
 Obligations imparfaites 296
 Obligations indexées 143
 Obligations légales 481
 Obsoloscence 249
 Occasion 116
 Occupation illicite 494
 Octroi 138
 Office de faillite 171
 Office de placement 192
 Office de renseignement
 151
 Office d'exécution 190
 Offre 313, 385
 Offre a court terme 231
 Offre de la force de travail
 103
 Offre de la monnaie 324
 Offre de travail 103
 Offre du marché 331
 Offre et demande 386
 Offre terrain 433
 Offre totale 422
 Offrir des garanties 150
 Oligarchie de la finance
 117
 Oligopole 295
 Oligopsonne 296
 Opération 188
 Opération a découvert sur
 les conditions 242
 Opération au comptant 311
 Opération de report 444
 Opération d'inventaire 71
 Opération financière 274
 Opérations a crédit 389
 Opérations de change 203
 Ophélimité 295
 Opportunisme 116
 Opportunité 116
 Opposition 211
 Opposition a jugement 209
 Opposition de poursuite
 pour dettes 243
 Optimal 106
 Optimum 106
 Option 366
 Option de double 360
 Or 12
 Oral 383
 Ordonnance de paiement
 192
 Ordonnateur 192
 Ordre 40
 Ordre de payement 308
 Ordre de production 455
 Ordre d'exécution 490
 Ordre du jour 149
 Ordre naturel 66
 Ordre public 204
 Ordre public absolu 204
 Ordre public international
 204
 Ordre social 426
 Organigramme 298
 Organisateur 321
 Organisation 314
 Organisation de la plani-
 fication nationale 61
 Organisation internationale
 du travail 441
 Organisation internationale
 des employeurs 442
 Organisation scientifique
 31
 Organisations économiques
 d'état 205
 Original 318, 418
 Origine 243
 Orner 390
 Osciller 50
 Ostracisme 208
 Outils 22
 Ouverture de compte 160
 Ouverture de la succession
 200
 Ouvrier 100, 185
 Ouvrier agricole 168, 396
 Ouvrier clef 232
 Ouvriérisme 101
 Ouvriers sans journée 149
 Owenisme 305
 Pacotille 76
 Pacte 382
 Pacte de rémère 135
 Pacte de renonciation a
 succession 201
 Pacte successorale 200
 Paiement 155
 Panier 358
 Pantoufle 420
 Pantouflard 420
 Papier-monnaie 197
 Papiers a ordre 105
 Papiers d'affaires 183, 410
 Papiers de valeur 203
 Papiers valeurs délivrés en
 représentation de mar-
 chandise 270
 Paradoxe de Giffen 76, 137
 Paradoxe de Russell 347
 Parafiscalité 326
 Parenté 163
 Parenté adoptive 163
 Parenté collatérale 163
 Parenté contractuelle 163
 Parenté de sang 163
 Parenté en ligne directe
 163
 Parer 390
 Par jour 149
 Parité 327
 Parité des changes 203
 Part 327
 Partage 328
 Partage de la succession
 200
 Partage du bénéfice 208,
 219
 Partage du monde 74
 Part dans les affaires 190
 Part de fondateur 251
 Part des frais de transport
 401
 Part du profit 208, 220
 Participant 215, 328
 Participation 215, 300
 Participation aux bénéfices
 219
 Partie adverse 213
 Partie civile 235
 Partie de droite 348
 Parties 25
 Parties contractantes 25,
 382
 Pas de porte 157
 Passavant 76, 126
 Passeport 126
 Passer 126
 Passer en transit 76
 Passif 327, 466
 Passifs et créances 35
 Patente 175
 Paternalisme 25

- Patrimoine 466
 Patrimoine saisi 98
 Patron 192
 Patronat 448
 Patrouille 208
 Pâturages 304
 Paupérisation 491
 Paupérisation intellectuelle 19
 Paupérisme 491
 Paupérisme absolu 352
 Pauvre 491
 Pauvreté 491
 Pavillon 28
 Paiement 307
 Paiement acompte 363
 Paiement anticipatif 311
 Paiement au comptant 311
 Paiement des droits de douane 148
 Paiements arriérés 124
 Payer un supplément 216
 Paysan 247
 Paysannerie 247
 Pays d'exportateur 63
 Pays d'origine 244
 Pays sous-développés 24
 Pénurie monétaire 321
 Percepteur 325
 Période 71
 Période de compte 160
 Période de refroidissement 378
 Période de transition 126
 Période du marché 329
 Période infracourte 48
 Périodes de Juglar 195
 Priodes de Kuznets 254
 Permanent 477
 Permis 193, 194
 Permis d'importation 62
 Permis de séjour 305
 Permutation de poste 143
 Perpendiculaire 65
 Perpétualisme 389
 Personnalisme 234
 Personnalisme économique 234
 Personnel 142
 Personnellement 223
 Personne privée 315
 Personnes juridiques 437
 Personnes juridiques de droit public 205
 Personnes morales 437
 Personnes physiques 133
 Perte 69
 Perte pécuniaire 322
 Petit bourgeois 255
 Petit capital 254
 Petite caisse 254
 Petite entreprise 254
 Petite monnaie 325, 438
 Petite production 256
 Petite production de marchandise 255
 Petite propriété 256
 Petit paysan 255
 Petit rentier 256
 Petits commerçants 107
 Phase 414
 Phase de développement 129
 Physiocrates 119
 Pièce 367
 Pièce a l'appui 357
 Pièce d'or 12
 Pièces justificatives 357
 Pierre 400
 Pyramide de population 294
 Place cambiste 203
 Placement 483
 Placement de fonds 326
 Placement des travailleurs 183
 Plan 334
 Plan d'achats 359
 Planification 334
 Planification capitaliste 16
 Planification socialiste 424
 Planisme 334
 Planisme conjoncturel 239
 Planisme structurel 477
 Plan Marshall 283
 Plein emploi 394
 Plein emploi a equilibre automatique 305
 Plus-value 20
 Plus-value absolue 351
 Plus-value relative 140
 Poids brut 228
 Poids net 227
 Police 307
 Police au porteur 403
 Police d'abonnement 387
 Police d'assurance 375
 Police évaluée 307
 Police flottante 307
 Police municipale 29
 Police non évaluée 307
 Police ouverte 307
 Pollicitation 385
 Pollicitation et acceptation 387
 Politique des prix 119
 Politique douanière 148
 Politique du marché 331
 Politique économique 96
 Politique financière 271
 Politique libérale 262
 Politique monétaire 324
 Pondération statistique 363
 Pool d'or 12
 Population 293
 Population active 45
 Port aéronautique 157
 Portage 155
 Portefaix 155
 Portefeuille des effets 367
 Porteur 155, 403
 Porteur de l'obligation 393
 Porteur d'un effet 367
 Port illégal 494
 Port libre 369
 Port payé 401
 Poser des conditions 243
 Possession 349
 Poste de gendarmerie 208
 Poste de police 208
 Poste militaire 208
 Pourboire 371
 Poursuite 243
 Poursuite pour dettes 243
 Pouvoir d'achat 359
 Pouvoir de disposition 249
 Pouvoir de représentation 419
 Pouvoir public 204
 Pratique des affaires 186
 Préfère le certain 29
 Préférence pour la liquidité 158
 Préfinancement 312
 Préjudice 68
 Pré-marchandise 273
 Première accumulation 174
 Prendre livraison 420
 Prendre part 215
 Preneur d'assurance 375
 Prérrogative 175
 Prescription 388
 Prescription extraordinaire 295
 Prescription ordinaire 293
 Prescrit 388
 Présent 159
 Présentation 303
 Présenter un solde 198
 Préhension économique 80

- Préssion populationnelle 294
 Prestation 307
 Prastation en vue du payement 309
 Prestation materielle 291
 Prestation personnelle 235
 Prêt 34, 35
 Prêt a usage 77
 Prétention 182
 Prêter 35, 311
 Prêter sur gage foncier 403
 Prêteur 35
 Prêteur de fonds 35
 Prêteur sur gage 341
 Prêt force 494
 Prêt ou avance sur gages 262
 Prévision 229
 Prévision a court terme 231
 Prévision du marché 331
 Prévision économique 93
 Prime 335
 Prime d'assurance 375
 Principe de circulation 70
 Principe de libre change 368
 Principe de réciprocité 212
 Principe d'hédonistique 159
 Principe d'utilité décroissant marginal 22
 Principes de la comptabilité 365
 Principes d'imposition 470
 Privilège 175
 Prix 117
 Prix a determiner par equivalent 30
 Prix a forfait 144
 Prix au comptant 310
 Prix contrôle 290
 Prix courant 125
 Prix coûtant 272, 358
 Prix coûtant des matériaux 418
 Prix coûtant des matériaux et de la main-d'oeuvre 463
 Prix d'achat 358
 Prix de concurrence 342, 343
 Prix de demande 181
 Prix de détail 417
 Prix de emmagasinage 242
 Prix de faveur 177
 Prix de gros 433
 Prix de monopole 414
 Prix de pénétration 138
 Prix de production 457, 477
 Prix de revient 272
 Prix de revient réel 133
 Prix de soutien 393
 Prix de vente 359
 Prix de loyer d'un navire 129
 Prix du marché 330
 Prix effectif 471
 Prix fait 145
 Prix fictifs 140
 Prix fixe 331
 Prix fixé 290
 Prix foncier 430
 Prix fort 217, 360
 Prix marqué 360
 Prix moyen 299
 Prix naturel 66
 Prix net 227
 Prix nominal 364
 Prix normal 292
 Prix offert 313
 Prix plafond 404
 Prix raisonnable 438
 Prix relatif 141
 Prix virtuel 146
 Problème des combustibles 476
 Problème des nourritures 30
 Problème économique 93
 Procés de travail 103
 Procédure de la faillite 171
 Processus de production 461
 Processus de travail 191
 Processus économique 93
 Procés verbal 435
 Procuration générale 131
 Prodigalité 362
 Producteur 449, 450
 Productif 461, 471
 Production 450
 Production complexe 451
 Production conjointe 25
 Production des moyens de consommation 453
 Production des moyens de production 453
 Production marchande 451
 Production naturelle 451
 Production simple 451
 Production sociale 428
 Production successive 389
 Productivité 461, 471
 Productivité du travail 99, 103, 461
 Productivité marginale du capital 16
 Productivité marginale du travail 98
 Produire des pièces justificatives 357
 Produire du profit 220
 Produit 462
 Produit brut 228
 Produit égal 109
 Produit industriel 356
 Produit marginal 281
 Produit national brut 228
 Produit nécessaire 462, 463
 Produit net 227
 Produit pour la société 223, 462
 Produit pour soi 223, 462
 Produits de monopole 415
 Produit social 37, 428
 Produit total 422
 Produit total net 422
 Profession 438
 Profession libre 370
 Profit 207
 Profitable 208, 220
 Profit commercial 407
 Profit conjointe 25
 Profit de comptabilité 161
 Profit de Dupuit 72
 Profit dynamique 59
 Profit industriel 371
 Profit moyen 302
 Profit net 227
 Profit normal 227
 Profit réalisé 357
 Profits des banques centrales 286
 Profits et pertes 220
 Proforma 313
 Programmation linéaire 67
 Programme analytique de Ricardo 344
 Progression indirecte 138
 Progrés technique 416
 Prohibition de commerce 411
 Prohibition d'exportation 63
 Prohibition a l'importation 62

- Proletaire 100
 Prolétaiat 101
 Proletarisation 101
 Prolongation 390
 Promesse 383
 Promesse de contracter 382
 Promesse de paiement 309, 321
 Promptitude 164
 Promulgation 73
 Propension a consommer 435
 Propension a épargner 399
 Propension marginale a consommer 281
 Propension marginale a épargner 280
 Propension marginale a importer 280
 Propension moyenne a consommer 303
 Propension moyenne a epargner 302
 Propensité de l'importation 61
 Proportionnel 298
 Proposition 313
 Proposition d'assurance 375
 Propriétaire d'un boutique 360
 Propriétaire foncier 432
 Propriété 288
 Propriété capitaliste 315
 Propriété collective 315
 Propriété communale 238
 Propriété communè 436
 Propriété de corporation 264
 Propriété de l'état 61, 315
 Propriété féodale 115
 Propriété foncière 431
 Propriété foncière privée 316
 Propriété héréditaire 379
 Propriété industrielle 371
 Propriété intellectuelle 76, 371
 Propriété mobilière 401
 Propriété naturelle 67
 Propriété privée 315
 Propriété publique 205
 Propriété seigneuriale 379
 Propriété socialiste 424
 Prorogation de délai 309
 Prospectus 395
 Prospérité 40, 455
 Protection des ouvriers 186
 Protectionnisme 242
 Protectorat 242
 Protestantisme socialiste 424
 Protestation 211
 Protêt 444
 Protêt faute d'acceptation 296
 Protêt faute de paiement 308
 Proudhonisme 337
 Provision 212
 Publication 73
 Publicité 73, 394
 Puissance du travail 101
 Puissance paternelle 242
 Puissance publique 204
 Pupillarité 154
 Qualification du travail 187
 Qualités promises 384
 Quantité disponible 249
 Quantité du travail 103
 Quarantaine 209
 Quasi monnaie 29, 325
 Quasi rente 339
 Quatres (Les) 72, 448
 Quête publique 479
 Qui appartient a un fief 114
 Quittance 266
 Quittance pour solde 161
 Quota 356
 Quota de l'importation 62
 Quotepart du profit 220
 Quotidien 149
 Radiation 376, 484
 Radicalisme 244
 Radicalisme philosophique 244
 Radicalisme socialiste 423
 Raison de commerce 409
 Rançon 251
 Rang 373
 Rapport commercial 406
 Rapport de droit contractuel 235
 Rapport de droit réel 274
 Rapport de financier 276
 Rapport de forces 146
 Rapport de Kaldor 199
 Rappporter du bénéfice 220
 Rapports de commerce 407
 Rapports de production 458
 Rapports économiques 458
 Rapports entre héritiers 201
 Ratification 194, 297
 Rationnement 472
 Réalisation 133, 356
 Réaliser du gage 326
 Réarmement 376
 Réassurance 172
 Recensement 363
 Récépissé 266, 270
 Recette brute 228
 Recette extraordinaire 295
 Recette journalier 150
 Receveur 140, 325
 Recherche commerciale 328
 Recherche opérationnelle 188
 Réclamation 211
 Réclame 394
 Réclame lumineuse 168
 Récolte 462
 Reconstruction 201
 Recouvrement 320
 Reçu 266
 Rexu de voiturier 400
 Reçus de marchandises 270
 Reddition de comptes 163
 Redevance 10, 38
 Redevance radiophonique 10
 Redevances commerciales 411
 Redistribution 485
 Redressement 201
 Réduction 176, 419
 Réel 274
 Réescompte 171
 Réévaluation 55
 Référence 150
 Réforme 193
 Réforme agraire 432
 Réforme monétaire 323
 Réformisme 193
 Refus de payement 308
 Refus de travailler 192
 Régime d'encouragement 181
 Régimes du travail 190
 Régionalisme économique 80
 Région de production 454
 Région non-développé 135

- Registre 257
 Registre de décé 235
 Registre de l'état civil 235
 Registre de mariage 235
 Registre de naissance 235
 Registre du commerce 409
 Registre foncier 395
 Registre public 344
 Règlement 206
 Règlement d'avaries 161
 Règlement de compte 161, 206
 Règlement des comptes 365
 Règlement d'un compte 206
 Règlement d'une dette 206
 Règlement intérieur 170
 Réhabilitation 362
 Réintégrande 199
 Relance 485
 Relation économique 82
 Relations de production 458
 Relations fondamentaux 418
 Relations suivies 389
 Relevé d'opinion 328
 Relèvement 201
 Relèvement de Japon 195
 Remboursement 308
 Remise 177
 Rémunération des facteurs 110
 Rémunération des facteurs de production 457
 Rénchérissement 32
 Rendement 471
 Rendement marginale 281
 Rendre compte 163
 Rendre un service 141
 Renonciation 467
 Renseignement 151
 Rentabilité 128
 Rente 338
 Rente accesoire 173
 Rente absolue 352
 Rente de cartel 213
 Rente de qualité 292
 Rente de Thunén 420
 Rente de vendeur 357
 Rente différentielle 64
 Rente du consommateur 435
 Rente du producteur 450
 Rente financière 275
 Rente foncière 430
 Rente monétaire 275
 Rente principale 21
 Rente urbaine 225
 Rentier 340
 Rentrée 320
 Réparation 297, 310
 Réparation des dommages de guerre 361
 Réparation pour un dommage immatériel 298
 Réparation pour un dommage matériel 324
 Repartage 485
 Repartement de l'épargne des travailleurs a l'étranger 186
 Répartition 37, 50
 Répartition de dividende 219
 Répartition équilibrée des dépenses de consommation 435
 Répit 387
 Report 422, 444
 Repos dominical 151
 Repos hebdomadaire 151
 Représailles 215
 Représentant 411, 419
 Représentant de commerce 406
 Représentant général 131
 Représentant légal 481
 Représentation 419
 Représenté 419
 Reproduction 451, 485
 Reproduction expansive 132
 Reproduction simple 27
 Répudiation de la dette publique 60
 Répudiation de la succession 200
 Réquisition 98, 270
 Rescision 198
 Réserve d'assurance 376
 Réserve héréditaire 351
 Réserve métallique 266
 Réserve monétaire 325
 Réserve occulte 139
 Réserves 484
 Réserves mathématiques 283
 Résidence 240
 Résiliation 198
 Résilier 198
 Résolution 198, 209
 Respectable 150
 Respect mutuel 212
 Responsabilité 378
 Responsabilité de comptabilité 162
 Responsabilité du gardien d'animaux 157
 Responsabilité limitée 372
 Responsabilité réelle 275
 Responsabilité solidaire 52
 Rester en arrière 135
 Rester sous-développé 135
 Restriction sur les devises 475
 Résumé 317
 Résumé d'un interrogatoire 317
 Retard de paiement 308
 Retenue 226
 Retenue a la source 218
 Retenue journalière 149
 Retirer de la circulation 69
 Retraite 102, 173, 213
 Retraité 102
 Retranchement 177
 Rétroactif 313
 Rétroactivité 313
 Rétrograder 135
 Réunion 218, 422
 Revendeur 19
 Revenu 127
 Revenu brut 228
 Revenu fixe 56
 Revenu marginal 281
 Revenu national 37, 439
 Revenu national brut 227
 Revenu national net 227
 Revenu net 227
 Revenu nominal 132, 364
 Revenu personnel net 227
 Revenu réalisé 356
 Revenu réel 132
 Revenu restreint 51
 Revenus camouflés 314
 Revenus dérivés 436
 Revenus personnels brut 228
 Révision 145
 Révisionnisme 145
 Révisionniste 145
 Révocation 141
 Révolution industrielle 354
 Révolution monétaire 322
 Révolution néolithique 291
 Révolution scientifique et technique 31
 Révoquer 141

- Risque 47
 Ristourne 75, 471
 Ristourne de droit 471
 Rossignol 357
 Rotation 16, 132
 Rotation des stocks 71
 Rotation du capital 16
 Route commerciale 412
 Rupturé de contrat 382
 Ruralisation 247
 Ruse 165
- S'abonner 387
 Sacrifice pécuniaire 323
 Saint-Simonisme 349
 Saisie 98, 146
 Saisie conservatoire 350
 Saisie exécution 490
 Saisir 98
 Salaire 186, 446
 Salaire a prime 336
 Salaire aux pièces 144, 326, 493
 Salaire aux temps 493
 Salaire de vie 105
 Salaire d'ouvrier 186
 Salaire du marché 331
 Salaire d'un jour 149
 Salaire fait 145
 Salaire financier 275
 Salaire hebdomadaire 151
 Salaire individuel 32
 Salaire minimum 105
 Salaire monétaire 276, 324
 Salaire naturel 67
 Salaire nominal 364
 Salaire normal 67
 Salaire pour la période comprise entre l'entrée et sortie de la mine 138
 Salaire réel 133
 Salaire socialiste 425
 Salariat 149, 448
 Salariée 448
 Sanction 477
 Sanctions économiques 95
 Sans défaut 253
 Sans faute 253
 Sans frais 136
 Sans garantie 150
 Sans provision 213
 S'approprier 419
 S'attendre 28
 Savoir de source 218
 Savoir faire 31
 Science des finances publiques 271
- Science du commerce 406
 Science financière 271
 Second dividende 172
 Secret 138
 Secret des lettres 151
 Secrets de statistique 362
 Secteur 226
 Secteur primaire 172, 226, 448
 Secteur privé 315
 Secteur public 204
 Secteur secondaire 172, 226
 Secteur tertiaire 172, 226, 448
 Secteur U 438
 Section 226
 Section privé 226
 Section public 226
 Sections clef 232
 Section secondaire 172
 Sécurité 150
 Sécurité de travail 187
 Se déclarer insolvable 309
 Seigneur 58, 114, 368
 Seigneurie 58, 114
 Seigneurie 58
 Séjour 240
 Se mêler 210
 Sentence arbitrale 151
 Séparation des biens 270
 Septs extérieur 64
 Séquestration 270
 Séquestre 98, 150
 Serf 431
 Série 65
 Serment supplétoire 393
 Servage 431
 Service 141
 Service public 204
 Service vendant au marché 329
 Servitude 249, 250
 Seuil économique 81
 Siège central 285
 Siège social 285, 392
 Signature 176
 Signature privée 235
 Signification 31
 Silo 376
 S'immiscer 210
 Simple échange 476
 Sinistre 376
 Sismondisme 377
 Situation commerciale 410
 Situation de caisse 214
 Situation financière 273
- Six (Les) 12, 448
 S'obliger réciproquement 213
 Socialisation 427
 Socialisme 423
 Socialisme associationniste 59
 Socialisme corporatif 264
 Socialisme de la chaire 257
 Socialisme de petit bourgeois 255
 Socialisme de Rodbertus 345
 Socialisme d'Etat 61
 Socialisme féodale 116
 Socialisme français 121
 Socialisme idéaliste 449
 Socialisme non-politique 377
 Socialisme réactionnaire 135
 Socialisme réformiste 193
 Socialisme scientifique 31
 Socialisme utopique 465
 Socialisme utopique anglais 177
 Socialisme utopiste 449, 465
 Socialisme vulgaire 196
 Socialistes de la chaire 257
 Société 392, 422
 Société a membre unique 415
 Société anonyme 19
 Société a responsabilité limitée 262
 Société capitaliste 16
 Société coopérative 241
 Société de capitaux 18
 Société de leasing 234
 Société de transport 400
 Société en commandite 237
 Société en nom collectif 237
 Société en participation 300
 Société financière 273, 275
 Société immobilière d'investissement 477
 Société mutuelle 212
 Société par actions 328
 Société privée 316
 Société simple 10
 Sociétés commerciales 409
 Sociétés coopératives de production 460
 Sociétés des personnes 234

- Sociétés étrangères 476
 Sociétés par actions 328
 Société technologique 417
 Sol 430
 Solde 198
 Solde de caisse 215
 Solvabilité 309, 348
 Solvable 309, 348
 Somme 422
 Somme assuré 374
 Somme globale 422
 Somme ronde 422
 Sondage 314
 Sorelisme 378
 Sorte 47
 Soumis aux droits 148
 Soumis aux droits de douane 148
 Soumission dans l'adjudication 206
 Source 217
 Source de revenu 128
 Sources 217
 Sources des obligations 34
 Sources humaines 180
 Sources naturelles 66
 Sous-consommation 97
 Souscription 326, 479
 Souscription d'action 215
 Souscription d'un effet de commerce 367
 Sous-développé 23
 Sous-emploi 96
 Sous-locataire 233
 Sous-location 233
 Sous pavillon neutre 28
 Sous-population 294
 Sous-production 97
 Soustraction de biens 273
 Sovkhose 379
 Sovnarkhose 379
 Spécialisation 444
 Spécialité 317, 444
 Spéculateur 36, 472
 Spéculation 36, 472
 Spéculation de bourse 36
 Spéculation de fluctuation 50
 Spéculation foncière 433
 Spéculation immobilière 477
 Sphère d'activité 45, 183
 Spontanéisme 224
 Spontanéité 223
 Stabilisation 73
 Stade 414
 Stades de développement 128
 Stagnation des affaires 183, 187
 Stakhanovisme 384
 Standard 311
 Standard de vie 482
 Standardisation 311
 Staries 28
 Statistique 362
 Statistique de la population 293
 Status quo 390
 Stipulant 382
 Stock 491
 Stockage 182
 Stock monétaire 325
 Stoppage à la source 218
 Stratégie 131
 Strate sociale 427
 Structure économique 94, 95
 Subrogation 421
 Subrogation réelle 274
 Substances 125
 Substitution 490
 Subvention 61, 310
 Successeur 200
 Succession 200
 Succession singulière 421
 Succursale 237
 Suivant facture 358
 Super dividende 172
 Superstructure 463
 Supplément 32
 Supplémentaire 216
 Suppléments de salaire 97
 Suppression 177
 Suraccumulation 21
 Suraccumulation de capital 21
 Surcapitalisation 21
 Surchargé de dettes 48
 Sur enchère 20
 Surestarie 390
 Sûreté 176
 Sûretés personnelles 235
 Sûretés réelles 274
 Surplus potentiel 139
 Surpopulation 294
 Surpopulation relative 141
 Surproduction 40, 141, 455, 462
 Surproduction absolue 141
 Surproduction relative 141
 Surproduit 20, 453, 462
 Surproduit agricole 396
 Surproduit social 428
 Surtaxe 216
 Surtravail 20
 Surveillance 145
 Surveiller 145
 Suspendre 309
 Suspension de paiement 308
 Syndic 171
 Syndicalisme 366
 Syndicalisme chrétien 163
 Syndicalisme philosophique 113
 Syndicat 366
 Syndicat de métier 107
 Syndicat d'entreprises 305
 Syndicat des ouvriers 186
 Syndicat financier 273
 Syndicat jaune 357
 Syndicat patronal 192
 Syndicat professionnel 190
 Syndicat des métiers 107
 Syndic de la faillite 171
 Système ad valorem 271
 Système colonial 379
 Système comptable 365
 Système de contingent 356
 Système de cours multiple 216
 Système de Gantt 124
 Système de l'esclavage 245
 Système de monnaie d'or 12
 Système de prix 119
 Système d'or métallique 12
 Système de pièce d'or 12
 Système fermé 206
 Système quotidien 149
 Tableau de Leontiev 258
 Tableau de relations inter-industrielles 355
 Tableau économique 93, 258
 Tableaux économiques 94
 Tâcheron 173
 Tare 51
 Tarif 397
 Tarif autonome 397
 Tarif conventionnel 147
 Tarif des taxes 156
 Tarif douanier 147
 Tarif général 147
 Tarif protecteur 242
 Tarif protectionniste 242
 Taux 37

EKONOMI SÖZLÜĞÜ

- Taux d'accumulation maximum 105
 Taux d'accumulation optimum 106
 Taux d'anticipation 312
 Taux de change 202
 Taux de croissance 42
 Taux de croissance de production 459
 Taux de croissance optimum 106
 Taux de donation 164
 Taux de la plus-value 55
 Taux de l'impôt 471
 Taux de plus-value 20
 Taux de profit 220
 Taux de renouvellement des stocks 72
 Taux de valeur 55
 Taux d'intérêt brut 227, 228
 Taux d'intérêt net 227
 Taux du marché 332
 Taxateur 229
 Taxation 290
 Taxe 156, 468
 Taxe d'éclairage 420
 Taxe de la défense nationale 362
 Taxe de luxe 144
 Taxe des ordures ménagères 419
 Taxe douanière 148
 Taxe douanière supplémentaire 216
 Taxe de facture 189
 Taxe sur le valeur ajoutée 216
 Taxes sur le dépense 360
 Taxes sur le chiffre d'affaires 188
 Taylorisme 404
 Technicien 416
 Technique 415
 Technique de production 461
 Technocrate 416
 Technocratie 416
 Technologie 415
 Télégramme chiffré 138
 Témoin 394
 Temps de surtravail 20
 Temps de travail effectif 427
 Temps de travail nécessaire 134
 Temps de travail socialement nécessaire 427
 Teneur de livres 364
 Tenir un compte 162
 Terme 387
 Terme de l'échange 409
 Terme de paiement 309
 Terrain 430
 Terre 430
 Testament 467
 Test de la tenue du marché 332
 Textiles 68
 Théorème des préférences 366
 Théorème d'Euler 110
 Théorie classique de commerce extérieur 236
 Théorie classique de l'emploi 236
 Théorie d'accélération 164
 Théorie de Bernouilli 29
 Théorie de Bowley 37
 Théorie de Bronferbrenner 38
 Théorie de commerce extérieur libre 368
 Théorie d'économie sociale 426
 Théorie de cycle infernal 43
 Théorie de douane protectionniste 148
 Théorie d'Edgeworth 77
 Théorie de Fellner 113
 Théorie de fonds utilisable pour des prêts 311
 Théorie de Friedman 121
 Théorie de Hawtrey 157
 Théorie de Jevons 195
 Théorie de l'abstinence 332
 Théorie de la capacité contributive 146, 470
 Théorie de la convergence 476
 Théorie de la décision 209
 Théorie de l'agio de l'intérêt 9
 Théorie de la réception 467
 Théorie de la rédemption 470
 Théorie de la valeur 53
 Théorie de la valeur de Say 363
 Théorie de l'échange volontaire 470
 Théorie de Marshall sur la répartition des revenus 283
 Théorie de Menger 284
 Théorie de Mill 287
 Théorie de Nurkse 293
 Théorie de parabole 321
 Théorie de parachute 324
 Théorie de Patten 327
 Théorie de Petty 332
 Théorie de Prebisch 335
 Théorie de prime ou bien d'escompte 336
 Théorie de productivité 471
 Théorie de productivité du capital 17
 Théorie de productivité marginale 281
 Théorie de quatre mouvements 59
 Théorie de queue 253
 Théorie de répartition 38
 Théorie de revenu 128
 Théorie de Roscher 346
 Théorie de Rosenstein-Rodan 346
 Théorie de Rostow 346
 Théorie de salaire naturel 67
 Théorie de Samuelson 353
 Théorie de Schumpeter 365
 Théorie des coûts comparés 211, 344
 Théorie des coûts relatifs 211
 Théorie des fonds utilisable pour des prêts 361
 Théorie de Singer 376
 Théorie des inventions 39
 Théorie des jeux 306
 Théorie de Smith 377
 Théorie de Smithies 377
 Théorie de Sombart 378
 Théorie de Spiethoff 384
 Théorie de Sraffa 384
 Théorie des salaires 447
 Théorie de Stackelberg 384
 Théorie de Stigler 385
 Théorie de Stolper-Samuelson 385
 Théorie de Strachey 385
 Théorie des trois facteurs 448

- Théorie des valeurs inter-
 nationales 62
 Théorie de Sweezy 390
 Théorie de Thompson 420
 Théorie de Thorner 420
 Théorie de travail et
 valeur 101
 Théorie de Turgot 435
 Théorie de Veblen 468
 Théorie développement de
 Harrod-Domar 156
 Théorie de Walras 473
 Théorie de Webb 473
 Théorie de Wheatley 473
 Théorie de Wicksell 473
 Théorie dite de la déclara-
 tion de volonté 181
 Théorie mathématique de
 commerce international
 283
 Théorie monétaire 323
 Théorie psychologique de
 la monnaie 346
 Théorie quantitative 121,
 291
 Théorie Ricardienne de la
 valeur 344
 Théorie Ricardienne de
 l'impôt 344
 Théories classiques de la
 croissance 236
 Théories de duopole 75
 Théories de la valeur 53
 Théories de l'exploitation
 capitaliste 381
 Théories de pouvoir 146
 Théories de Ricardo 344
 Théories des échanges
 internationaux 64
 Théories des fluctuations
 économiques 239
 Théories de valeur objec-
 tive 291
 Théories de valeur subjek-
 tive 318
 Théories d'impôt 470
 Thésaurisation 140
 Thésauriseur 140
 Tiers-monde 448
 Timbre 337
 Timbre a firme 407
 Timbre a traite 367
 Timbres des taxes 156
 Timbres mobiles 50
 Tirage 47
 Tiré 211
 Tirer d'une source 218
 Tirer profit 220
 Tireur 47
 Titre 353, 367
 Titre de rente 393
 Titre de propriété foncière
 395
 Titre de travailleur 186
 Titres 328
 Titres a ordre 105
 Titres au porteur 403
 Titulaire 223
 Titulaire de compte 162
 Titulaire du droit 153
 Tonnage 422
 Tonnage du navire 129
 Tonne 422
 Tontine 422
 Total 422
 Tourisme 136
 Touriste 136
 Toute sorte 47
 Trafic commercial 410
 Trafic de chair humaine
 180
 Trafiqueur 254
 Traite 307, 367
 Traité de commerce 406
 Traité de réciprocité 212
 Traité de Rome 345
 Traité d'établissement 305
 Traité documentaire 472
 Traitement 188
 Traités de commerce 411
 Traités des négres 245
 Transactions commerciales
 410
 Transcription 257
 Transférer 126
 Transfert 419, 433
 Transfert technologique
 417
 Transhumance 480
 Transit 76
 Transiter 76
 Transition 126
 Transmissibilité 126
 Transplantation 172
 Transport 400
 Transport aérien 157
 Transport les marchan-
 dises 270
 Transporter 400
 Transport fluvial 168
 Transport maritime 58
 Transport par terre 209
 Transports 400, 438
 Trappe de liquidité 159
 Travail 100, 183
 Travail abstrait 379
 Travail a forfait 326
 Travail agricole 397
 Travail a la pièce 144
 Travail a la tâche 144, 326
 Travail aux pièces 326
 Travail complexe 210
 Travail concret 378
 Travail créateur 478
 Travail d'esclave 246
 Travail en domicile 493
 Travail étranger 475
 Travail intellectuel 197
 Travailler aux pièces 326
 Travailleur 100, 185
 Travailleur aux pièces 326
 Travailleurs commerciaux
 410
 Travail libre 318
 Travail manuel 98, 237
 Travail mental 237
 Travail mort 312
 Travail moyen 302
 Travail nécessaire 133
 Travail nécessaire social
 427
 Travail non-productif 450
 Travail par jour 149
 Travail passé 126
 Travail payé a la tâche
 144
 Travail salarié 448
 Travail simple 27, 476
 Travail social 426
 Travail social direct 67
 Travail social indirect 70
 Travail social moyen 428
 Travail productif 449
 Travail total social 428
 Travail vivant 43, 312
 Trend 445
 Trésor 140
 Trésor public 159
 Tribunal arbitral 152
 Tribunal d'arbitrage 152
 Tribunal international
 d'arbitrage 152
 Tribunaux de commerce
 421
 Tribunaux internatio-
 neaux 442
 Tribut 155
 Tricotage 314
 Triptique 433
 Troc 57
 Trois (Les) 448

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Troisième division du travail sociale 449
 Troisième marché 448
 Troisième révolution industrielle 449
 Trust 434
 Trusts privées 316
 Tutelle 241
 Tutelle administrative 286
 Tuteur 241
 Types de chômage 191
- Ultra-impérialisme 449
 Union 218
 Union d'associations 59
 Union des biens 271
 Union douanière 147
 Union monétaire latine 258
 Unité 33
 Unité monétaire 321
 Universalité de l'impôt 468
 Usage de la force 223
 Usage de faux 349
 Usages commerciaux 410
 Usine de montage 288
 Usufruit 478
 Usure 412
 Usure morale 249
 Usurier 412
 Usurpation 494
 Usurpation de nom 494
 Utile 477
 Utilisable 249
 Utilisation 249
 Utiliser les services 142
 Utilitarisme 477
 Utilitarisme moral 244
 Utilité 477
 Utilité cardinale 363, 418
 Utilité collective 31
 Utilité du travail 104
 Utilité marginale de la monnaie 323
 Utilité nationale brute 228
 Utilité ordinale 373
 Utilité publique 203
 Utilité relative 435
 Utilité-valeur 478
- Valable 150
 Valeur 52
 Valeur actuelle 149
 Valeur ajoutée 216
 Valeur assurée 374
 Valeur d'art 353
- Valeur d'échange 57
 Valeur de firme 407
 Valeur de la monnaie 322
 Valeur de marché 329
 Valeur de revient 272
 Valeur de vente 359
 Valeur d'usage 249
 Valeur d'usage individuelle 427
 Valeur d'usage sociale 427
 Valeur économique 81
 Valeur équitable 154
 Valeur estimative 229
 Valeur individuelle 32
 Valeur intrinsèque 132
 Valeur marchande 410
 Valeur monétaire 322
 Valeur naturelle 66
 Valeur nominale 364
 Valeur psychologique 346
 Valeurs a lots 317
 Valeurs au porteur 403
 Valeurs d'actif 466
 Valeurs immobilières 402
 Valeurs mobilières 107, 328, 401
 Valeur sociale 426
 Valeur sûre 348
 Valide 150
 Variable 55
 Variation 50
 Variations saisonnières 287
 Varier 50
 Variété 47
 Vassal 467
 Vassalité 467
 Vendable 359
 Vendeur 357
 Vendre 360
 Vendre a terme 390
 Vendre en détail 417
 Vendre pour acheter 359
 Vendre sans marchandage 331
 Vente 359
 Vente a cheptel 157
 Vente a découvert 176
 Vente a forfait 144
 Vente a livrer 11
 Vente a tempérament 37
 Vente a terme 389
 Vente au comptant 311
 Vente aux enchères 20
 Vente caf 373
 Vente commerciale 411
 Vente conditionnelle 243
 Vente de bétail 157
- Vente en détail 417
 Vente en gros 433
 Vente exclusive 415
 Vente fob 120
 Vente forcée aux enchères 494
 Vente journalière 150
 Vente par acomptes 37
 Vente par exécution forcée 494
 Vente sur échantillon 314
 Verbal 383
 Vérification des comptes 365.
 Vérification du compte 161
 Versé dans les affaires 186
 Viande 110
 Vice-consul 240
 Vice de la volonté 181
 Village 247
 Villageois 247
 Ville commerciale 409
 Ville et campagne 225
 Vingt pour cent 136
 Violence 494
 Virtuel 146
 Visa 126
 Visite 143
 Vitesse 128, 164
 Vitesse de circulation 69
 Vitesse de circulation revenu 127
 Vitesse moyenne de rotation 302
 Vitrine 370
 Voiturier 400
 Vol 163
 Vol d'animaux 157.
 Vol de bétail 157
 Vote 305
 Vote de grève 184
 Voyage 135
 Voyage d'affaires 183, 187
 Voyageur de commande 135
 Voyageur de commerce 135
- Warrant 270
- Zone d'aménagement 334
 Zone de commerce libre 370
 Zone douanière 147
 Zone interdite 481
 Zone sterling 384

ALMANCA KAVRAMLAR DİZİNİ

- Abberufung 141
 Abbestellung 168
 Abfertigungsfrist 140
 Abflug 201
 Abgabe 343, 469
 Abgeleitete Nachfrage 436
 Abkommen 19, 382
 Abkühlungszeit 378
 Abladung 36
 Abladekonnossement 492
 Ablösung 198
 Ablösungsrecht 359
 Abmachung 382
 Abnahme 420
 Abnahmesperre 65
 Abonnement 387
 Abonnent 387
 Abonnieren 387
 Abrechnung 161
 Absatz 390
 Absatzprognose 360
 Abschaffung 299
 Abschlagszahlung 22
 Abschlussprüfer 162
 Abschnitt 226
 Abschreibung 14, 34
 Absender 140
 Absetzen von einer Rechnung 162
 Absicht 165
 Absoluter Mehrwert 351
 Abstimmung 305
 Abstinenztheorie 332
 Abstrakte Arbeit 378, 379
 Abstrakte Forderung 379
 Abstreichen 177
 Abtretung 419
 Abwertung 59
 Abzahlungskauf 37
 Ackerbau 48, 395
 Addition 422
 Adoptivverwandschaft 163
 Ad valorem system 271
 Aemtertausch 143
 Aequipollent 108
 Aequivalent 108
 Aequivalenz 108
 Affidavit 332
 Agent 9
 Agentur 411
 Agio 9
 Agiotage 36
 Agiotheorie des Zinses 9
 Agrarbank 396
 Agrarkredit 397
 Agrarunternehmen 397
 Akkordarbeit 326
 Akkordlohn 144
 Akkordpreis 144
 Akkordvertrag 144
 Akkreditiv 11
 Akkumulation 32
 Akontozahlung 363
 Aktie 165
 Aktienabschnitt 327
 Aktienaussgabe 327
 Aktiengesellschaft 19
 Aktienkapital 327, 418
 Aktienzeichnung 215
 Aktionaer 328
 Aktiva 466
 Aktive Bevölkerung 45
 Aktive Teilhaber 45
 Aktivitaetsanalyse 110
 Aktivkonten 466
 Akzelerationstheorie 164
 Akzelerator 164
 Akzept 296
 Akzeptant 297
 Akzeptkredit 297
 Allgemeiner Zahlungsaufschub 34
 Allgemeine Verbrauchsteuer 131
 Allgemein Gekreuzter Scheck 46
 Alleinststeuer 417
 Alleinverkauf 415
 Altenteilsvertrag 312
 Alternativobligation 366
 Altersgliederung der Bevölkerung 293
 Altersversicherung 186
 Amortisation 14, 34
 Amtlich festgesetzter Preis 290
 Amtsinhaber 223
 Amtspflichtverletzung 142
 Amtunterschlagung 224
 Analogie 298
 Analytisches Programm von Ricardo 344
 Anarchismus 367
 Anatozismus 31
 Anerbieten 313
 Anfertigung 477
 Angabe eines Vermögensverzeichnisses 271
 Angarie 19
 Angebot 385
 Angebotelastizitaet 385
 Angebotener Preis 313
 Angebot und Nachfrage 386
 Angebot und Nachfrage Gesetz 386
 Angeld 206
 Angelegenheit 183
 Angemessene Vergütung 30
 Angestellte 142
 Anhaeuftung 32
 Ankauf 358
 Ankaufen 359
 Ankaufsrecht 359
 Anlagevermögen 72
 Anleihe 34
 Anleihe ohne Tilgungsfrist 389
 Annahme 296
 Annahmeprotest 296
 Annonce 73
 Anmassung 494
 Anmassung von Namen 494

EKONOMI SÖZLÜĞÜ

- Anordnung 209
 Anordnungen 241
 Ansehen 362
 Anspruch 152
 Anspruchskonkurrenz 153
 Anspruchsmehrheit 152
 Anstaendig 150
 Anstalt 252
 Anstandsschönkung 159
 Anstellen 141
 Anstellung 141
 Anstellungsvertrag 142, 357
 Anteil 327
 Anteilmaessige Verteilung 298
 Anteilseigner 328
 Antizipative Guthaben 217
 Antrag 313, 385
 Antrag und Annahme 387
 Anweisung 140
 Anzahlung 363
 Anzeige 31, 73
 Appel 371
 Arbeit 100, 182
 Arbeit auf höherer Potenz 166
 Arbeiter 185
 Arbeiteraussperrung 187
 Arbeiterdevisen 186
 Arbeitergenossenschaft 366
 Arbitergewerkschaft 190
 Arbeitermangel 186
 Arbeiterschutz 186
 Arbeiterversicherung 186
 Arbeitervertreter 186
 Arbeitgeber 192
 Arbeitsangebot 103
 Arbeitsbedingungen 190
 Arbeitsbewertung 187
 Arbeitsbörse 100, 185
 Arbeitsbuch 186
 Arbeitsfeld 183
 Arbeitsgeberverband 192
 Arbeitsgegenstand 102, 452
 Arbeitsintensitaet 104
 Arbeitskammern 189
 Arbeitskapital 71
 Arbeitskraefte 187
 Arbeitskraft 102
 Arbeitslohn 186
 Arbeitslos 190
 Arbeitslosengeld 191
 Arbeitslosenversicherung 191
 Arbeitslosigkeit 190
 Arbeitsmarkt 103
 Arbeitsmittel 100, 452
 Arbeitsplatz 192
 Arbeitsproduktivitaet 461
 Arbeitsprozess 103, 191
 Arbeitsraum 192
 Arbeitsrecht 187
 Arbeitsstaette 192
 Arbeitsstelle 192
 Arbeitsstreitigkeiten 183
 Arbeitstag 187
 Arbeitsteilung 185
 Arbeitsunfall 188
 Arbeitsvermittlung 183
 Arbeitsvermittlungsamtsamt 192
 Arbeitsvertrag 191
 Arbeitsverweigerung 192
 Arbeitszeit 45, 103, 191
 Arbeitszeitrechnung von Einfahrt bis Ausfahrt 138
 Arglistische 165
 Aristophanisch 166
 Arithmetisches Mittel 302
 Arm 491
 Armut 491
 Arrest 146
 Arrha 206
 Art 47
 Arten der Arbeitslosigkeit 191
 Arten und Formen des Geldes 325
 Auf Bedingungen eingeben 243
 Aufbewahrung 350
 Auf das Stimmrecht beschaenkter Trust 305
 Auf den Inhaber lautend 403
 Auf ein Pfand leihen 403
 Aufenhalt 240
 Aufenhaltsgenehmigungsurkunde 305
 Aufhebung 198, 299
 Aufhebung der Miteigentumsgemeinschaft 300
 Aufhebung der Pfaendung 98
 Aufhebungsbeschluss 199
 Aufhebungsklage 198
 Auflösen 198, 207
 Auflösende Bedingung 198
 Auflösung 50, 198, 207
 Auflösungsklage 198
 Aufgabe eines Geschäeftes 407
 Aufkonto 161
 Aufrechnung 57, 161
 Aufrechterhaltung 350
 Aufschlag 32
 Aufstellung 35
 Aufstellung der Rechnung 160
 Auf stück Arbeiten 326
 Auftrag 168
 Auftraggeber 491
 Aufwertung 55
 Auf Zeit kaufen 389
 Auf Zeit verkaufen 390
 Auktion 20
 Ausbesserung 297
 Ausbeuten 189
 Ausbeutung 381
 Ausbeutungstheorien 381
 Ausbringung 47
 Ausdehnung 131
 Auseinandersetzung 207
 Aus einer Quelle beziehen 218
 Aus erster Hand Kaufen 172
 Ausfuhr 63
 Ausfuhrverbot 63
 Ausfuhrzoll 149
 Ausfuhrzollschein 63
 Ausführen 63
 Ausgabe 136, 155
 Ausgaben 310
 Ausgaben und Einnahmen 136
 Ausgleichung 206
 Ausgleichung unter Miterben 201
 Ausgrabung 221
 Aushaengeschild 407
 Auskunftei 151
 Auskunftsbureau 151
 Ausladung 36
 Auslaendische Gesellschaften 476
 Auslage 370
 Auslandskapital 474
 Ausleihen 34
 Aus Mangel an Geld 324
 Ausnahmезustand 371
 Aus Quelle Wissen 218
 Ausrüstung 70
 Ausschlussfrist 152
 Ausschlusswaren 168
 Aussenhandel 62
 Aussenhandelstheorien 64
 Ausserkraftsetzung 299
 Ausser kurs setzen 69

- Ausserordentliche Einnahmen 295
 Ausserordentliche Ersitzung 295
 Ausserordentliche Fristen 295
 Ausserordentliche Kredite 295
 Ausserordentlicher Haushaltsplan 295
 Aussteller 47, 370
 Ausstellung 370
 Ausstoss 47
 Austausch 56
 Austauschverhaeltnis 409
 Auswanderung 139
 Ausziehen 162
 Auszug 317
 Aus Zweiter Hand Kaufen 172
 Autarkie 96
 Authentizitaet 348
 Automatisches Gleichgewicht 304
 Autonom Ausgaben 317
 Autonome investition 317
 Autonomer Haushalt 317
 Autonomer Tarif 317
 Autonomie 317
 Aval 310, 367
 Avis 151
 Avisbrief 31

 Bank 25
 Bankeinlagen 483
 Bank für Internationalen Zahlungsausgleich 442
 Bankgeld 217
 Bankier 26
 Bankkapital 26
 Banknote 27
 Bankrott 170
 Bankrotterklaerung 170
 Bankrotterklaerung durch das Gericht 171
 Bankscheck 215
 Baraterie 27
 Barem 27
 Baresgeld 311
 Bargeschaeft 311
 Barkauf 310
 Barkaution 324
 Barpreis 310
 Barsicherheit 324
 Barvarrant 215
 Barverkauf 311
 Barzahlung 311

 Bauer 247
 Baufirmen 477
 Baugenossenschaften 477
 Bausch 144
 Bauschpreis 144
 Bausparkasse 477
 Beamter 142
 Bearbeitung 188
 Beauftragen 142
 Baufragte 142
 Beauftragter 491
 Bedarf 134
 Bedenkzeit 387
 Bedienung 141
 Bedingtes Akzept 242
 Bedingung 242
 Bedingung an etwas knüpfen 243
 Bedingungen aufstellen 243
 Bedingungsloss Akzept 243
 Bedraengnis 126
 Bedürfnis 134
 Beendigung 198
 Beförderung 400
 Beförderungsmittel 400
 Beförderungssteuer 400
 Befrachter 234
 Befragung 379
 Beglaubigte Abschrift 297
 Beglaubigte Urkunde 297
 Beglaubigung 297
 Begleitschein 76
 Behandlung 188
 Beihilfe 310
 Beiseiteschaffen 273
 Beitrag 10, 326
 Beitritt 297
 Bekanntmachung 31, 73
 Belastung 34
 Beleg 357
 Belege beibringen 357
 Beleibung 35
 Belohnung 317
 Bemessungsgrundlage 470
 Benachrichtigung 31, 151
 Bentham Schule 29
 Beratung 142
 Berechnen 161
 Berechtig 153
 Berechtigter 153
 Bericht 151
 Beruf 438
 Berufsgewerkschaft 107
 Berufskrankheiten 438
 Berufs und Gewerbeverbot 438

 Berufung 19
 Berücksichtigung 145
 Beschaeftigung 45
 Beschaeftigung von Arbeitskraeften 190
 Bescheid 31
 Beschlag 14, 98
 Beschlagnahme 98, 146
 Beschleunigung 164
 Beschluss 209
 Beschraenkte Hafpflicht 372
 Beschwerde 209
 Besitz 349
 Besitztum 276
 Besondere Havarie 315
 Besonder gekreuzter Scheck 46
 Besprechung 143
 Besserungsschein 146
 Bestaetigende Handlungen 348
 Bestaetigter Schéck 297
 Bestaetigtes Akkreditive 297
 Bestandsbuch 71
 Bestellbuch 168
 Besuch 143
 Beteilung 215
 Betreibung 243
 Betrieb 188, 407
 Betriebsfinanzierung 407
 Betriebsführer 189
 Betriebsgleichgewicht 407
 Betriebskapital 189
 Betriebskosten 189
 Betriebsmaterial 189
 Betriebswirtschaft 189
 Betriebswirtschaftlehre 189
 Betriebsunfall 188
 Betrug 165
 Betrügerischer Bankrott 165
 Beute 361
 Beunruhigende Gerüchte 412
 Bevölkerung 293
 Bevölkerungsstatistik 293
 Bewaffnen 376
 Beweglich 401
 Bewegliche Güter 401
 Beegliche Habe 401
 Bewegliches Kapital 71
 Beweislast 206
 Bewilligte Gelder 310
 Bewilligung 193, 296
 Bezogener 211

EKONOMI SÖZLÜĞÜ

- Bezug 11, 358
 Bezugsrecht 312
 Bezugsrecht auf Aktien 313
 Bilanz 30
 Bilateral Clearing-Verkehr 63
 Bilateral Handel 173
 Bilaterales Monopol 174
 Bilateralismus 173
 Billig 438
 Billiger Preis 438
 Billigkeit 438
 Bimetallismus 48
 Binnengewässer 170
 Binnenhandel 169
 Binnenmeer 169
 Binnenschiffahrt 169
 Binnenzoll 149
 Blankoakzept 213
 Blankogeschäft 213
 Blankokredit 213
 Blankovollmacht 394
 Blankovorschuss 22
 Blockade 253
 Blutsverwandschaft 163
 Boden 430
 Bodenkredit 104
 Bodenkreditanstalten 403
 Bodenkreditinstitute 403
 Bodenreform 432
 Bodenspekulation 433
 Bodensteuer 433
 Bogenelastizität 484
 Bordzettel 40
 Borgen 311
 Bote 151
 Botschaft 31
 Boykott 65
 Börse 35
 Börsenmakler 35
 Börsenpapiere 401
 Börsenspiel 36
 Börsenpieler 36
 Börsenspekulant 36
 Börsenspekulation 36
 Brachliegende Gelder 249
 Brauchbar 249
 Brennstoff 476
 Briefgeheimnis 151
 Briefhypothek 341
 Brunnen 217
 Brutto 228
 Bruttoeinkommen 228
 Bruttoeinnahme 228
 Bruttoinvestitionen 229
 Bruttogewicht 228
 Bruttogewinn 228
 Bruttonationalprodukt 228
 Bruttozialnutzen 228
 Bruttozialprodukt 228
 Bruttovertrag 228
 Bruttozins 228
 Buchführung 52, 365
 Buchgeld 217
 Buchhalter 364
 Buchhaltung 365
 Buchhaltungsgrundsätze 365
 Buchhaltungsverfahren 365
 Buchprüfer 162
 Budget 40
 Budgetkredit 310
 Bullionismus 256
 Bummelstreik 483
 Bücherrevisoren 162
 Bürge 221
 Bürgerlich 225
 Bürgerliche Ehrenrechte 492
 Bürgerliche Rechte 492
 Bürgerschaft 225
 Bürgerschaft 221, 225
 Cambridge Gleichung 43
 Cambridgeschule 43
 Cedent 44
 Chiffre 138
 Chiffriertes Telegramm 138
 Chronische Inflation 388
 Cifkauf 373
 Colbertismus 44
 Compagnie 251
 Couponbogen 393
 Dardanariats 51
 Darlehensbank 341
 Darleihen 35
 Dauerschuldverhältnisse 389
 Debet 34
 Debitor 35
 Deckung 212, 350
 Deckung anschaffen 212
 Defizit 9
 Defizitfinanzierung 9
 Deflation 52
 Deflator 322
 Deklaration 30
 Dekret 209
 Delkredere 376
 Demonstrativer Konsum 144
 Dem Verderb ausgesetzte Ware 37
 Depot 36
 Depositen 483
 Depot 241
 Depression 48
 Detail 417
 Detailgeschäft 417
 Detaillist 417
 Detailpreis 417
 Detail Verkauf 417
 Deutsche Historische Schule 11
 Devisen 72
 Devisenbeschränkungen 475
 Devisenkontrolle 202
 Devisenschwarzmarkt 475
 Devisenüberwachung 202
 Devisenwirtschaftung 202
 Dezentralisierung 50
 Diebstahl 163
 Die Dreier 448
 Diensbarkeit 250
 Dienste benutzen 142
 Dienstherr 192
 Dienstvertrag 142
 Dienstzeugnis 189
 Die Sechser 12
 Differentialrente 64
 Differenzgeschäft 243, 389
 Dinglich 274
 Dingliche Haftung 275
 Dingliche Investierung 276
 Dingliche Klage 274
 Dinglicher Arrest 350
 Dingliche Rechte 274
 Dingliche Sicherheiten 274
 Dingliches Rechtsverhältnis 274
 Dingliche Surrogation 274
 Dingliche Verträge 275
 Direkte Kosten 70
 Direkte Steuern 70
 Dirigismus 146
 Diskont 176
 Dispache 161
 Dispacheur 161
 Dividende 75, 220
 Dividendenverteilung 220
 Dividendschein 226
 Dockquittung 350
 Dokumente 357, 472
 Dokumenten Akkreditiv 176, 472
 Dokumententratte 472

- Dominizilwechsel 240
 Doppelversicherung 48
 Doppelwährung 48
 Dorf 247
 Dreier (Die) 448
 Dualistische Wirtschaft 172
 Dumping 51
 Duopol 74
 Duopson 75
 Durchdringungspreis 138
 Durchfracht 413
 Durchfuhr 76
 Durchfuhrschein 126
 Durchfuhrzoll 149
 Durchgehen 76
 Durchkonnossement 413
 Durchschnitt 301
 Durchschnittliche Konsumneigung 303
 Durchschnittsarbeit 302
 Durchschnittliches Kosten 305
 Durchschnittliche Sparneigung 302
 Dynamische Analyse 59
 Dynamische Ökonomie 59

 Effekten 77, 107, 328
 Effektenbörse 328
 Effektdenpot 276
 Effektenhandel 328
 Effektenmakler 376
 Effektiv 77
 Ehernes Lohngesetz 434
 Eigentum 288
 Eigentumsindossament 419
 Eigentumsstörung 402
 Eigenwechsel 105
 Einbruchdiebstahlversicherung 163
 Einen Aufschub gewahren 390
 Einen Dienst leisten 141
 Einen Saldo aufweisen 198
 Einen Vertrag abschliessen 383
 Eine Rechnung ausstellen 358
 Eine Rechnung führen 162
 Einfache Arbeit 27, 167, 476
 Einfache Gesellschaft 10
 Einfache Havarie 315
 Einfache Reproduktion 485

 Einforderung 371
 Einfuhr 61
 Einfuhrartikel 62
 Einfuhrgebühren 62
 Einfuhrkontingent 62
 Einfuhrschein 62
 Einfuhrsteuer 62
 Einfuhrverbot 62
 Einfuhrzoll 62, 149
 Einführen 63
 Eingang 320
 Eingangsbuch 137
 Eingebrahtes Gut 235
 Ein Geschaeff führen 407
 Eingliederung 218
 Einheit 33
 Einheitszolltarif 147
 Einkassierung 320
 Einkaufsplanung 359
 Einkommen 127
 Einkommensteuer 128
 Einkommenstheorie 128
 Einkommenstrom 127
 Einkommensverteilung 37, 127
 Einkommensverteilungsmodell von Kaldor 199
 Einlage 215
 Einlagerer 483
 Einlösung 307
 Einmanngesellschaft 415
 Einmischung 97
 Einnahmequelle 128
 Einnehmer 325
 Einrede des nichterfüllten Vertrages 383
 Einrede der Falschung 349
 Einsatz 137
 Einsatz Ausstoss Analyse 137
 Einseitige Verträge 418
 Einspruch 211
 Einstellen 309
 Einstweilige Verfügung 350
 Eintraeglich 220
 Eintragung 257
 Einwand 211
 Einwilligung 193, 296, 297
 Einzel 417
 Einzelarbeitsstreitigkeit 412
 Einzelrechtsnachfolge 421
 Einzelpreis 417
 Einzelverkaeuer 417
 Einzelverkauf 417

 Einzel verkaufen 417
 Einziehung 146, 320
 Elastizitaet 108
 Elastizitaet der Erwartung 229
 Elend 491
 Elterliche Gewalt 242
 Embargo 14
 Emissionsmonopol 321
 Empfaenger 140
 Empfangsschein 40, 266
 Endgültige Sicherheit 226
 Endogen 169
 Engagement 19
 Englischer Merkantilismus 177
 Engpass 51
 Entdeckung 38
 Enteignung 205
 Enterben 201
 Enterbung 201
 Entgelt 212
 Entgeltlicher Erwerb 212
 Entgeltlicher Vertrag 212
 Entlassung 141, 191
 Entmündigter 232
 Entmündigung 232
 Entmündigung auf eigenes Begehren 232
 Entschaedigung 310
 Entscheidung 209
 Entscheidungstheorie 209
 Entscheidungszone 334
 Entspannen 420
 Entstehungsgründe der Schuldverhaeltnisse 34
 Entwurf 382
 Erbausschlagung 200
 Erbe 200
 Erbfachigkeit 201
 Erblasser 200
 Erbercht 200
 Erbschaft 200
 Erbschaftsklage 200
 Erbschaftsanfall 200
 Erbschaftsannahme 200
 Erbschaftssteuer 201
 Erbteilung 200
 Erbunwürdigkeit 201
 Erbvertrag 200
 Erbverzichtvertrag 201
 Erde 430
 Erfahren 151
 Erfindung 38, 39
 Erfindungspatent 38
 Erfüllung 308
 Erfüllungszeit 310

EKONOMI SÖZLÜĞÜ

- Ergaenzungseid 393
 Erhaltungsmassnahme 241
 Erklaerung 30
 Erklaerungstheorie 181
 Erklaerungsurkunde 30
 Erlass 130, 177, 467
 Erlaubnis 193
 Erlaubnisschein 194
 Erlebensfallversicherung 482
 Ermaechtigung 193
 Ermaessigung 176
 Eröffnung des Erbgangs 200
 Erpressung 139
 Ersatz 106
 Ersatz für Nichtvermögensshaden 298
 Ersatz für Vermögensschaden 324
 Erschütterung der Geschaeftsgrundlage 28
 Erstzungsbefugnis 366
 Ertragsteuer 221
 Erwartung 229
 Erweiterte Rejroduktion 485
 Etatismus 60
 Europaeische Wirtschafts-gemeinschaft 300
 Exogen 63
 Experte 32
 Export 63
 Exportfinanzierung 312
 Expropriation 205

 Fabianismus 111
 Fabrik 111
 Fabrikation 477
 Facharbeit 292
 Fachmann 32
 Faconwert 157
 Faelligkeit 387
 Faelscher 201
 Faelschung 202, 349
 Faelschungsklage 349
 Fahne 28
 Fahrnisseigentum 401
 Fahrnispfandreht 402
 Fahrplan 397
 Fahrzeuge 400
 Faktor 110
 Faktor anteil 110, 457
 Faktormarkt 457
 Faktormobilitaet 110, 457
 Faktorzuteilung 457

 Faktur 113, 358
 Faktürenbuch 358
 Fakturieren 358
 Falsches Geld 76
 Falschmünzer 202
 Falschmünzerei 202
 Fassungsvermögen 207
 Fayolismus 113
 Federbett 253
 Fehler 253
 Fehlerfrei 253
 Fehlerhaft 253
 Feilschen 331
 Feil sein 358
 Feldbestellung 48
 Fertigung 297
 Festes Kapital 72
 Festpreis 331
 Festsetzung 356
 Feststellungsklage 356
 Feudalismus 113
 Feuerversicherung 476
 Fiduziarische Rechtsgeschaefte 150
 Fiktion 467
 Filiale 237
 Finanz 271
 Finanzexperte 274
 Finanzgesellschaft 275
 Finanzgesetze 276
 Finanzial Bericht 276
 Finanziell 273
 Finanzjahr 276
 Finanzkasse 276
 Finanzklage 274
 Finanzmann 271
 Finanzmonopol 275
 Finanzpolitik 271
 Finanzwissenschaft 271
 Finazzölle 274
 Firma 116, 407, 409
 Firmenstempel 407
 Fiskus 159
 Flagge 28
 Flughafen 157
 Flugplatz 157
 Fluktuation 80
 Flusstransport 168
 Flüssiger Brennstoff 10
 Fonds 120
 Fondsbörse 328
 Fondsgeschaefte 328
 Forderung 11
 Forderungsklage 235
 Forderungsrecht 182
 Formblatt 314
 Formelles Gesetz 317

 Formen des Monopols 414
 Formgebundene Vertraege 30
 Formular 314
 Fortgesetzte Verbindungen 389
 Förderung 181
 Fracht 129
 Frachtanteil 401
 Frachtbrief 400, 492
 Frachtführer 400
 Frachtgeschaefte 400
 Frachtmakler 401
 Frachtrechnung 401
 Frankaturzwang 337
 Frauengut 235
 Freiaussenhandels 368
 Freie Auspraegung 369
 Freie Devisen 370
 Freie Münzpraegung 369
 Freier Makler 368
 Freier Wettbewerb 370
 Freihaendiger Verkauf 331
 Freihaendler 368
 Freihafen 369
 Freihandel 368
 Freihandrelspolitik 368
 Freiunternehmen 369
 Freiwillige Kartelle 369, 495
 Freiwillige Versicherung 181, 495
 Freizeit 36
 Fremdenarbeit 475
 Fremdenverkehr 136
 Friktionale Arbeitslosigkeit 390
 Frist 387
 Fristgebundene Depositen 390
 Fristverlaengerung 390
 Frömdkapital 314
 Funktion 141
 Funktionen des Geldes 323
 Fusion 218
 Führende Firma 77

 Gangbar 150
 Gantt'sches System 124
 Garantie 150
 Garantiebrief 176
 Garantiefond 176
 Garantiefrist 176
 Gattungsschulden 437
 Gebaedesspekulation 477
 Gebrauchswert 249

- Gebrüder 210
 Geburt 68
 Geburtsregister 235
 Geburtsschein 233
 Gebühr 469
 Gebühren 156
 Gebührenordnung 156
 Gediages Haus 349
 Gedraengte Zusammenfassung eines Verhörs 317
 Gefaelscht 201
 Gefasst sein 28
 Gegenleistung 212
 Gegenpartei 213
 Gegen seegefahr versichern 375
 Gegenseite 213
 Gegenseitiges Einverstaendnis 212
 Gegenseitige Unterstützung 213
 Gegenseitige Verpflichtung 213
 Gegenseitigkeitsgesellschaft 212
 Gegenseitigkeitsgrundsatz 212
 Gegenseitigkeitsvertrag 212
 Geheimnis 138
 Geistige Arbeit 197, 237
 Geistiges Eigentum 76
 Gekreuzter Scheck 46
 Geld 319
 Geldanlag 326
 Geldbedarf 322
 Geldeinkommen 364
 Geldenwertung 321
 Geldgeber 35
 Geldgeschaeft 322
 Geldhortung 140
 Geldkrisis 321
 Geldleiher 35
 Geldmangel 321
 Geldmarkt 323
 Geldnachfrage 322
 Geldopfer 323
 Geldschuld 321
 Geldsorte 325
 Geldstrafe 321
 Geldumlauf 322
 Geldüberfluss 321
 Geldverlegenheit 324
 Geldverlust 322
 Geldverschreibung 321
 Geldversorgung 324
 Geldvorrat 325
 Geldvorschluss 323
 Geldwechsler 357
 Geldwert 322
 Geldzufluss 325
 Gelegenheit 116
 Gelenkte Wirtschaft 146
 Gemeindepolizei 29
 Gemeinnutziger Verein 59
 Gemeinnutzige Vereine 131
 Gemeinsame Nutzenfunktion 301
 Gemeinsamer Markt 300
 Gemeinschaftliche Klage 299
 Gemischte Versicherung 210, 482
 Gemischte Wirtschaft 210
 Genehmigung 193, 194, 297
 Generalquittung 161
 Generalstreik 130
 Generalversammlung 131
 Generalvertreter 131
 Generalvollmacht 131
 Genossenschaft 241
 Genossenschaftswesen 241
 Genusscheine 478
 Geographische Konzentration 44
 Geopolitik 195
 Georgismus 132
 Geplante Ersparnisse 313
 Gerechter Lohn 154
 Gerechter Preis 154
 Gerechter Wert 154
 Gesamtarbeitsstreitigkeit 422
 Gesamtbetrag 131
 Gesamtgläubiger 51
 Gesamthandeleigentum 436
 Gesamtinventar Kalkulation 273
 Gesamtklage 299
 Gesamtprodukt 422
 Gesamtschuldner 51
 Gesamtschuldnerische Haftung 52
 Geschaef 183
 Geschaeftigkeit 45
 Geschaeftsanteil 190
 Geschaeftsbrauch 410
 Geschaeftsbrief 409
 Geschaefts Erfahrung 410
 Geschaeftsfirma 409
 Geschaeftsfreund 183
 Geschaeftsge wandt 186
 Geschaefts haus 407
 Geschaeftsirrtum 476
 Geschaeftsjahr 192
 Geschaeftskenntnis 410
 Geschaeftskrisis 410
 Geschaeftslage 410
 Geschaeftslaufbahn 412
 Geschaeftsleiter 189
 Geschaeftsmann 183
 Geschaefts papiere 410
 Geschaefts spesen 187
 Geschaeftspraxis 186
 Geschaeftsreise 187
 Geschaeftsreisender 135
 Geschaeftsstille 187
 Geschaeftsstockung 187
 Geschaeftsstüchtigkeit 192
 Geschaeftswelt 185
 Geschaeftszweig 188
 Geschenk 159
 Geschlossene Handelsstaat 206
 Geschlossenes System 206
 Gelschlössene Wirtschaft 206
 Geschmack 28
 Geschwindigkeit 164
 Gesellschaft 392, 422
 Gesellschafter 299
 Gesellschaftliche Arbeit 426
 Gesellschaftliche Durchschnittsarbeit 302, 428
 Gesellschaftliche Gesamtarbeit 428
 Gesellschaftlich notwendige Arbeit 427
 Gesellschaftlicher Wert 426
 Gesellschaft mit beschränkter Haftung 262
 Gesellschaftskapital 392, 426
 Gesellschaftsordnung 426
 Gesellschaftssitz 392
 Gesellschaftsvertrag 392
 Gesetz 480
 Gesetz der Absatzwegé 217
 Gesetz des abnehmenden Ertrages 23, 429
 Gesetz im formellen Sinne 317
 Gesetzliche Erfordernisse 481

EKONOMI SÖZLÜĞÜ

- Gesetzliche Reservefonds 482
 Gesetzlicher Vertreter 481
 Gesetzlicher Zins 481
 Gesetzliches Grundpfand 341
 Gesetzliche Versicherung 495
 Gesetz über die Einziehung von Steuern und Abgaben 60
 Gestaltungsrecht 303
 Gesteungskosten 272
 Gesundheitspass 349
 Gewaertig sein 28
 Gewaehr 176
 Gewalt 494
 Gewaltinhaber 242
 Gewerbemerkantilizmus 371
 Geweremonopolrecht 127
 Gewerbliche Profit 371
 Gewerbliche Schutzrechte 371
 Gewerbliches Eigentum 371
 Gewerkschaft 366
 Gewinn 207
 Gewinnanteil 220, 327
 Gewinnanteilschein 226
 Gewinnbeteiligung 219
 Gewinn bringen 220
 Gewinnbringend 220
 Gewinn der Zentralbanken 286
 Gewinnen 221
 Gewinnsteuer 221
 Gewinn und Verlust 220
 Gewinn und Verlustrechnung 220
 Gewinn Ziehen 220
 Gewusst Wie 31
 Gewünschter Geldvorrat 182
 Gezeichnetes Kapital 26
 Gezogener 307
 Giffen Paradox 137
 Gilde 262
 Gilden 107
 Giralgeld 217
 Girant 44
 Giro 44
 Glaebiger 11
 Glaebigerausschuss 171
 Gleichgewicht 57, 209
 Gleichheit 327
 Gleitende Skala 306
 Gleitskolentarif 306
 Gold 12
 Goldbarrenwaehrung 12
 Golddeckungsprinzip 70
 Golddevisenwaehrung 12
 Goldkernwaehrung 12
 Goldmünze 12
 Goldmünzwaehrung 12
 Goldpool 12
 Grad 373
 Graphisch 145
 Gratifikation 96, 317
 Gratis 28, 324
 Gregarismus 145
 Grenze 372
 Grenzerlös 281
 Grenzhang zur Einfuhr 280
 Grenzkosten 281
 Grenzleistungsfahigkeit 281
 Grenzprodukt 281
 Grenzproduktivitaet der Arbeit 98
 Grenzproduktivitaet des Kapitals 16
 Greshamsches Gesetz 145
 Grosshandel 433
 Grosshaendler 433
 Grosshandlung 433
 Grossmaechte 41
 Grosspreis 433
 Grossverkauf 433
 Grundbuch 395
 Grundbuchauszug 395
 Grunddienstbarkeit 403
 Grunderwerbsteuer 104
 Grundkapital 418
 Grundlast 403
 Grundpfand 403
 Grundrechte 418
 Grundsaeetze der Besteuerung 470
 Grundsteuer 433
 Grund und Gebaudesteuer 104
 Gruppenakkord 256
 Gruppenversicherung 429
 Gründung 251
 Gründungsaktie 251
 Gründungskapital 252
 Gründer 251
 Gründeranteilscheine 251
 Gut 348
 Gutachter 32
 Gutes Geld 349
 Gute Wille 193
 Güftig 150
 Güter abfertigung 316
 Gütergemeinschaft 273
 Gütertrennung 270
 Güterverbindung 271
 Güterversicherung 276
 Habe 370
 Haendler 256
 Haftgeld 176
 Haftpflichtversicherung 379
 Haftung 379
 Halbnomadismus 480
 Handarbeit 98
 Handel 404
 Handeln 331
 Handels 409
 Handelsabkommen 406
 Handelsadressbuch 412
 Handelsartikel 411
 Handelsauftrag 411
 Handelsbank 406
 Handelsbeitrag 411
 Handelsbericht 406
 Handelsbilanz 64, 406
 Handelsbörsen 406
 Handelsbücher 410
 Handelsfirma 409
 Handelsflotte 407
 Handelsfrau 197
 Handelsfreiheit 409
 Handelsgerichtbarkeit 421
 Handelsgerichte 421
 Handelsgeschaeft 410
 Handelsgesellschaften 409
 Handelsgesetz 421
 Handelsgesetzgebung 411
 Handelshaus 407
 Handelskammer 409
 Handelskapital 405
 Handelskapitalismus 405
 Handelskauf 411
 Handelskorrespondenz 411
 Handelskredit 411
 Handelsmakler 406, 418
 Handelsmarke 410
 Handelsmerkantilizmus 177
 Handelsminister 421
 Handelsministerium 421
 Handelsmittelpunkt 409
 Handelspapiere 410
 Handelspfand 411
 Handelsrecht 407
 Handelsrechtliche Verträge 411

- Handelsregister 409
 Handelsreisender 135
 Handelsrichter 421
 Handelssachen 410
 Handelsschiff 407
 Handelsschiffahrt 410
 Handelsschule 409
 Handelssitten 410
 Handelssperre 411
 Handelsstadt 409
 Handels und Industrie-
 kammern 411
 Handelsverkehr 410
 Handelsvertrag 406, 411
 Handelsvorteil 352
 Handelsweg 412
 Handelswelt 406
 Handelswert 410
 Handelswissenschaft 406
 Handelszeitung 407
 Handelszweig 406
 Handel treiben 409
 Handel treibende Nation
 358
 Handgeld 206
 Handhabung 249
 Handlungsbevollmachtigter
 411
 Handlungsgehilfe 358
 Handlungsreisender 135
 Handwerk 256, 493
 Handwerker 493
 Handwerkszeug 493
 Hang zum Import 61
 Hansa 155
 Hansenismus 155
 Harvardbarometer 156
 Hasard spiel 250
 Hauptbuch 41
 Haupteigentum 115
 Hauptgeschaef 286
 Hauptglaebiger 418
 Hauptniederlassung 285
 Hauptrechte 418
 Hauptschuldner 418
 Hauptsitz 284
 Hauptsumme 18
 Hausieren 190
 Hausierer 190, 306
 Hausindustrie 110
 Hausordnung 170
 Havarie 57
 Havarie aufmachung 161
 Hedonismus 158
 Hedonistisches Prinzip
 158, 159
 Heiratsregister 235
 Herabsetzung 176, 419
 Herausgabeanpruch 152
 Herrschaftswirkung 77
 Herrenlose Güter 349
 Herrenlose Sachen 349
 Herstellergewinn 450
 Herstellungskosten 477
 Herstellungspreis 477
 Hesiodische 163
 Hilfe 326, 479
 Hilfe unter Bedingungen
 243
 Hilfskonten 479
 Hingabe an Zahlungsstadt
 309
 Hinterland 164
 Hinterlassenschaft 200
 Hinterlegung 313, 350, 351
 Hirtentum 48
 Historisches Materialismus
 398
 Historische Schule 397
 Holding 165
 Hollaendischer Merkanti-
 lismus 166
 Homerische 166
 Homo economicus 83
 Honora 143
 Horizontale Konzentration
 482
 Horten 472
 Höchstpersönliche Leis-
 tung 235
 Höchstpersönliche Rechte
 419
 Höhere Gewalt 196
 Hören 151
 Hyperinflation 21
 Hypothek 341
 Hypothekenbank 104
 Ideales Geld 449
 Identitaetsirrtum 476
 Im detail kaufen 417
 Immobiliarklage 402
 Immobiliarkredit 104, 402
 Immobilien 10, 233, 402
 Imperialismus 104
 Importquote 62
 Im voraus 310
 In Aufbewahrung 350
 Index 143
 Index der Lebenshaltungs-
 kosten 126
 Index Effekten 143
 Indexzahlen 143
 Indifferenz 217
 Indirekte Kosten 70
 Indirekte Steuern 70
 Individualismus 32
 Individueller Wert 32
 Individuum 423
 Indossament 44
 Indossant 44
 Industrialisierung 355
 Industrie 353
 Industrieausstellung 356
 Industriebank 354
 Industrieerzeugnis 356
 Industrieförderung 355
 Industriekredit 371
 Industrielle 371
 Industrieller Kapitalismus
 354
 Industrielle Reservearmee
 484
 Industrielle Revolution
 354
 Industriemittelpunkt 354
 Industrieunternehmen 355
 Industriezweig 354, 483
 In eine Firma eintreten
 407
 Inflation 106
 Informativ Reklame 73,
 394
 Inhaber 403
 Inhaberaktie 404
 Inhaberpapiere 403
 Inhaberwechsel 403
 Initialzündung 485
 Initiative 138
 Inkasso 320
 Inkassospesen 320
 Inkassovollmacht 320
 In kommission geben 351
 In Konsignation geben 350
 In Kurs setzen 69
 Inlaendischer Handel 169
 Inlaendischer Markt 170
 Inlaendischer Wechsel
 169, 170
 Inlandskurs 169
 Inland Waters 170
 Innerer Wert 132
 In Rund den Zahlen 422
 Inserat 73
 Institut 252
 Institutionalismus 252
 Institutionelle Schule 252
 Interesse 47
 Interessengemeinschaft
 299

EKONOMI SÖZLÜĞÜ

- Internationale Arbeitskonventionen 441
 Internationale Arbeitsorganisation 441
 Internationale Bank für Wiederaufbau und Wirtschaftliche Entwicklung 74, 442
 Internationale Bank für Wirtschaftliche Zusammenarbeit 441
 Internationale Friedensakademie 442
 Internationale Gerichte 442
 Internationale Handelskammer 443
 Internationale Liquiditaet 441
 Internationaler Arbeitgeberverband 442
 Internationaler Brauch 441
 Internationaler Schiedsgerichtshof 152
 Internationaler Wachstumsfonds 442
 Internationales Arbeitsrecht 442
 Internationales Arbeitsamt 441
 Internationales Handelsrecht 443
 Internationales Privatrecht 442
 Internationales Recht 441
 Internationale Ströme 441
 Interne Einsparungen 169
 Intervention 97
 Interventionismus 98
 Invalidenversicherung 97
 Invaliditaet 97
 Inventar 71
 Inventaraufnahme 71
 Inventarverzeichnis 71
 Investition 483
 Investitionen der öffentlichen Hand 206
 Investitionsbank 483
 Investitionsfunktion 483
 Investitionsleichung 400
 Investitionsmultiplikator 483
 Irrtum 476
 Italienische Schule 192
 Jahr der Hedschira 164
 Jahresbilanz 274
 Jeder Art 47
 Jobber 36
 Jubiläum 253
 Juristische Personen 437
 Juristische Personen des öffentlichen Rechts 205
 Juristisches Kapital 166
 Kabotage 129
 Kadaster 491
 Kaeuflich sein 358
 Kaldor Bericht 199
 Kalenderjahr 389
 Kalkulation 161, 273
 Kameralismus 203
 Kameralistik 203
 Kameralwissenschaft 203
 Kampf 361
 Kampffzoll 215
 Kanal 387
 Kapital 14, 18
 Kapitalakkumulation 15
 Kapitalaktie 328
 Kapitaleinlage 137
 Kapitalgesellschaft 18
 Kapitalisierung von Steuern 469
 Kapitalismus 15
 Kapitulation 207
 Kardinalnutzen 418
 Kartell 213
 Kasse 214
 Kassenbestand 215
 Kassenbilanz 215
 Kassenerleichterung 215
 Kassenkonto 214
 Kassenkredit 215
 Kassenschein 27
 Katalaktik 215
 Kathedersozialisten 257
 Kaufgeld 206
 Kaufhaus 42
 Kauf in Bausch 144
 Kaufkraft 359
 Kaufmaennische Laufbahn 412
 Kaufmann 358
 Kaufmannstand 358
 Kauf nach Muster 314
 Kauf oder Fob 120
 Kaufpreis 358, 471
 Kaufsrecht 359
 Kaufsteuer 189
 Kaution 176
 Kautskysmus 216
 Kemalismus 221
 Keynesianismus 229
 Kibbutz 232
 Kinderarbeit 48
 Kingsche Regel 233
 Klagenhaftung 152
 Klasse 371
 Klassifikation 372
 Klassifizierung des Fremdenverkehrs 136
 Klassische Aussenhandels-theorie 235
 Klassische Beschaeftigungs-theorie 235
 Klassische Ökonomie 236
 Klassische Schule 237
 Klassisches Gleichgewicht 236
 Klassische Wachstums-theorie 236
 Klein 417
 Kleinekasse 254
 Kleine Spesen 254
 Kleingeld 438
 Kleingeschaefft machen 417
 Kleinhaendler 417
 Kleingewerbe 256
 Kleingewerbekredit 107
 Kleingewerbetreibender 107
 Knappheit 232
 Kniff 165
 Koeffizient 216
 Koeffizient der Aktienrendite 327
 Kollekte 479
 Kollektivarbeitsvertrag 429
 Kollektivgesellschaft 237
 Kollektivismus 299
 Kollektivvertrag 131
 Koloniale Ausbetung 380
 Kolonie 379
 Kolonisierung 379
 Kommanditaer 372
 Kommanditist 372
 Kommanditgesellschaft 237
 Kommissar 238
 Kommission 492
 Kommissionsaer 492
 Kommissionsgeschaefft 492
 Kommissionsvertrag 492
 Kommunalverwaltung 491
 Kommunikation 151
 Kommunismus 205
 Kompagnie 251
 Komplementaer 372
 Komplementaergüter 393

- Komplizierte einfache Arbeit 166, 210
 Komprador 381
 Kompromiss 211
 Konfektion 158
 Konferenz 422
 Konflikt 361
 Konfusion 218
 Kongress 251
 Konjunktur 238
 Konjunkturelle Arbeitslosigkeit 239
 Konjunkturschwankungen 80
 Konjunkturtheorien 239
 Konjunkturwellen 239
 Konkordat 171
 Konkrete Arbeit 378
 Konkurrenz 342
 Konkurrenzfähigkeit 343
 Konkurrenzkampf 343
 Konkurrenzpreis 343
 Konkurrenz von Rechten 153
 Konkurs 170
 Konkursamt 171
 Konkursmasse 171
 Konkursrecht 171
 Konkursverfahren 171
 Konkursverwalter 171
 Konkursverwaltung 171
 Konnesement 58
 Konsensualverträge 297
 Konsignat 351
 Konsignatar 351
 Konsignation 350
 Konsignation geben 350
 Konsignationsgeschäft 350
 Konsignieren 351
 Konsolidation 348
 Konsolidieren 348
 Konsolidierte Anleihe 332
 Konsolidierte Schuld 348
 Konsolidierung 348
 Konsolidierung der Staatsschulden 348
 Konsortium 240
 Konsortiumbanken 240
 Konstante Kosten 73
 Konstantes Kapital 17, 56, 72
 Konstante Wechselkurse 370
 Konsul 239
 Konsularagent 239
 Konsulatzkanzlei 206
 Konsum 435
 Konsument 435
 Konsumentengleichgewicht 435
 Konsumentenrente 435
 Konsumfonds 435
 Konsumfunktion 436
 Konsumkredit 436
 Konsumneigung 435
 Konsumsteuer 436
 Konsumware 436
 Konsumvereine 436
 Kontebuch 160
 Konterbande 196
 Kontinentalblockade 253
 Kontingent 356
 Kontingentierung 356
 Kontingentierungssystem 356
 Kontinuität 389
 Kontoauszug 160
 Kontoöffnung 160
 Kontoschluss 161
 Kontrahent 382
 Kontrahierungswang 383
 Kontrakt 382
 Kontraktabschluss 382
 Kontraktbuch 382
 Kontraktlich 383
 Konvention 19
 Konventionalstrafe 383
 Konventionaltarif 147
 Konvergenztheorie 476
 Konvertible Devisen 370
 Konvertible Obligationen 327
 Konzern 240
 Konzession 175
 Konzessionsurkunde 194
 Korporation 108, 262
 Korporatismus 263
 Korporativer Staat 263
 Kosten 271
 Kostenpreis 358
 Kostenrechnung Kalkulation 273
 Kosten-Versicherung -Fracht 43
 Kosten und Fracht 43
 Kostpielig 136
 Körperliche Arbeit 237
 Körperliche Gegenstände 315
 Körperschaft 392
 Körperschaft des öffentlichen Rechts 204
 Körperschaftssteuer 253
 Kraemer 360
 Kraftlosigkeit 146
 Krankenversicherung 156
 Kredit 247
 Kreditbrief 308
 Kreditfazilitäten 215
 Kreditinflation 248
 Kreditlinie 248
 Kreditversicherung 146, 310
 Kreis 72
 Krematistik 219
 Kreuzelastizität 46
 Krieg 361
 Kriegsbeschädigter 362
 Kriegsentschädigung 361
 Kriegsgewinnsteuer 361
 Kriegsrecht 362
 Kriegsverletzter 362
 Kriegsversicherung 362
 Krise 39
 Kristallisierte Arbeit 32
 Kulanz 187
 Kunst 493
 Kupon 226
 Kuppelprodukte 25
 Kuppelproduktion 25
 Kurator 218
 Kurs 124
 Kursabschlag 36
 Kursbuch 397
 Kursdifferenz 125
 Kursfixierung 143
 Kursnotierung 356
 Kursparität 203
 Kurschwankungen 125
 Kurve 77
 Kurzer Wechsel 232
 Kurzfristige 231
 Kurzfristige Anleihe 231
 Kurzfristige Angebot 231
 Kurzfristiger Kredit 232
 Kurzfristige Wirtschaftsprognose 231
 Kurzwaren 159
 Kündigung 198, 382
 Küstenhandel 129
 Küstenschifffahrt 129
 Laden 360
 Ladendiener 142
 Ladenhüter 357
 Ladeninhaber 360
 Ladenmiete 360
 Ladenpreis 360

EKONOMI SÖZLÜĞÜ

- Ladenschein 400
 Ladenschild 407
 Ladenverkaeufes 359
 Laender des Sterlingblock-
 kes 384
 Laendliche Kreditgenos-
 senschaft 397
 Lagerbuch 242
 Lagergeld 19
 Lagerhaus 19, 131
 Lagerschein 266, 270
 Lagerung 242
 Lagerungsfrist 242
 Lagerungspreis 242
 Lagerung unter Zollvers-
 chluss 363
 Landarbeiter 396
 Landbauer 237
 Landhandel 209
 Ländliche Kreditgenos-
 senschaft 387
 Landtransport 209
 Landvermögen 58
 Landwirtschaft 395
 Landwirtschaftlicher
 Betrieb 397
 Landwirtschaftsbank 396
 Langfrist 445
 Lassallismus 258
 Lastschrift 34
 Lateinamerikanische
 Wirtschaftsgemeinschaft
 258
 Lateinische Waehrung-
 sunion 258
 Laufen 69
 Laufende Police 307
 Laufender Preis 125
 Laufende Versicherung 50
 Lausanner Schule 265
 Laut Rechnung 358
 Leasing Gesellschaft 234
 Lebendige Arbeit 43, 312
 Lebenshaltungskosten 125
 Lebensraum 482
 Lebensversicherung 482
 Lebensweise 453
 Leerverkauf 176
 Legalobligationen 481
 Lehrherr 192
 Lehrvertrag 48
 Lehrzeit 47
 Leibrentenvertrag 312
 Leichtes Geld 151
 Leihe 77
 Leihen 34, 35
 Leiher 35
 Leihhaus 104
 Leih und Pachtgesetz 234
 Leistung 307
 Leistung an Erfüllungs-
 startd 309
 Leistung Erfüllungshalber
 309
 Leistungsfähigkeit 207
 Leistungsfähigkeitsprin-
 zip 146, 470
 Leistungsinteresse 296
 Leistungszeit 310
 Leumundszeugnis 193
 Liberalismus 259
 Lichtreklame 168
 Licht Verkauflich 360
 Lieferant 357
 Lieferpflichtsaldo 81
 Lieferungsgeschäfte 389
 Lieferungskauf 11
 Liegegeld 390
 Liegenschaften 402
 Liegetage 28
 Lifo 378
 Limitum 372
 Lineare Ökonomie 67
 Lineare Programmierung
 67
 Liquidation 207, 325
 Liquidatoren 207
 Liquidieren 207
 Liquidierungskurs 326
 Liquiditaet 326
 Liquiditaet ersten Grades
 248
 Liquiditaet Koeffizient
 248
 Liquiditaetsfalle 159
 Liquiditaetspraefferenz 158
 List 165
 Lizenz 194
 Lizenzgebühren 10, 38
 Lohn 446
 Lohndifferenzierung 447
 Löhnen des Geschaefts
 220
 Lohnermaessigung 447
 Lohnflexibilitaet 447
 Lohnfonds 447
 Lohnnebenleistungen 97
 Lohntheorien 447
 Lokal 59
 Lokalverwaltung 491
 Lombardgeschaeft 262
 Lotterieleihe 317
 Louainer Schule 265
 Löhne für Arbeiterinnen
 197
 Löschung 36, 376, 484
 Lösungszeit 36
 Lösegeld 251
 Ludismus 269
 Luftraum 157
 Lufttransport 157
 Luftversicherung 157
 Luxus 144
 Luxussteuer 144
 Machttheorien 146
 Maessige Nachfrage 168
 Magazin 358
 Makler 19, 376
 Maklergebühr 376
 Makro Dynamik 41
 Makroökonomie 41, 254
 Makroökonomische
 Analyse 41
 Makro Statik 41
 Malthusianismus 276
 Manchester Schule 278
 Mandat 278
 Manifest 30
 Mannesgut 235
 Marginale Konsumneigung
 281
 Marginale Sparneigung
 280
 Marginalismus 278
 Marke 337
 Marketingspanne 331
 Markt 328
 Marktanalyse 329
 Marktformen 328
 Marktforschung 331
 Marktgeneral 131
 Marktpreis 330
 Marktprognose 331
 Marktprüfung 332
 Marktuntersuchung 328
 Marktzins 332
 Marshall Plan 283
 Marshall'sche Distribu-
 tionstheorie 283
 Marxismus 282
 Maschine 266
 Massbrief 422
 Mathematische Ökonomie
 283
 Mathematische Reserven
 283
 Mathematische Schule 283
 Mathematische Theorie
 des Aussenhandels 283

Materailazierte Arbeit 32
 Matesreceipt 40
 Maximum 105
 Mehrarbeit 20
 Mehrarbeitszeit 20
 Mehreinnahme 127
 Mehrfache Versicherung 301
 Mehrkosten 216
 Mehrprodukt 20, 453, 462
 Mehrseitiger Vertrag 48
 Mehrwert 20
 Mehrwertsteuer 216
 Mehrwertstrafe 20
 Meistbegünstigungsklausel 106
 Mengenzoll 317
 Menschenhandel 180
 Merkantilismus 284
 Messe 319
 Metall 266
 Metallgeld 266
 Metallvorrat 266
 Metallwaehrung 266
 Miete 129, 233, 292
 Mieten 233
 Mieter 233
 Mietrevtrug 234
 Mietzins 233
 Mikroökonomie 254
 Militaerwache 208
 Minderjaehrig 254
 Mindestfrist 48
 Mindestpreis 393
 Minimallohn 105
 Minimum 105
 Ministerratsbeschluss 209
 Mischen 210
 Mischware 210
 Mitarbeiter 183
 Mitbesitzer 300
 Mitbürge 52
 Mitglied 299
 Miteigentum 436
 Miteigentumsgemeinschaft nach Bruchteilen 300
 Mitschuldner 299
 Mitteilhaber 299
 Mitteilung 31, 151
 Mittel 19
 Mittelfristige Darlehen 303
 Mittellos 491
 Mittelperson 19
 Mittelpreis 299
 Mittelwerte 302
 Mitverpflichteter 299
 Mobiliarklage 401

Mobilien 401
 Monometallismus 415
 Monopol 413
 Monopolismus 414
 Monopolistischer 415
 Monopolistischer bettbe-
 werb 415
 Monopolprodukte 415
 Monopson 287
 Montage 288
 Montagewerk 288
 Moratorium 34
 Multilateraler Clearing
 -Verkehr 48
 Multiplikator 46
 Multiplizierte einfache
 Arbeit 166
 Muster 144
 Müllabgabe 419
 Mündelstand 154
 Mündlich 383
 Münze 266, 319
 Münzfaelschung 202
 Münzgeld 266
 Münzstaette 321
 Nachbewilligung 216
 Nachfolger 200
 Nachfrage 181, 386
 Nachfrageelastizitaet 182
 Nachfrageelastizitaet des
 Einkommens 128
 Nachfragefunktion 182
 Nachfrageinflation 182
 Nachfragepreis 181
 Nachgeschaeft 48, 318
 Nachlass 200
 Nachlassvertrag 171
 Nachporto 216
 Nachtraeglich 216
 Nachtrag 32
 Nachtragshaushalt 216
 Nachtzeit 124
 Nark 290
 Nationalbudget 438
 Nationale System der poli-
 tischen Ökonomie 439
 Nationalisierung 440
 Nationalökonomie 78, 438
 Nationalsozialismus 290
 Natur 66
 Natural lohn 67
 Natural monopol 67
 Naturobligationen 296
 Natürliche Ordnung 66
 Natürliche Personen 133
 Natürlicher Preis 66

Natürlicher Wasserablauf 385
 Nebenklaeger 235
 Negatives Interesse 296
 Nennwert 364
 Neoklassische Schule der
 Nationalökonomie 486
 Neoliberalismus 487
 Neomarginalismus 488
 Netto 226
 Nettoeinkommen 227
 Nettogewicht 227
 Nettogewinn 227
 Nettoinvestition 227
 Nettopersonaleinkommen 227
 Nettopreis 227
 Nettoprodukt 227
 Nettozins 227
 Neukolonialpolitik 489
 Nichtannahme 296
 Nicht öffentliche Verstei-
 gerung 372
 Nicht verbrauchbare
 Sachen 478
 Nichtzahlung 308
 Nickelgeld 292
 Niederlage 241
 Niederlassungsabkommen 305
 Niederschrift 435
 Niessbrauch 478
 Nochgeschaeft 318, 360
 Nominal 363
 Nominaler Einkommen 132,
 364
 Nominalismus 363
 Nominallohn 364
 Nominalmittelhaber 364
 Nominalpreis 364
 Nominalwert 364
 Normalgut 311
 Normalisierung 311
 Normalkalkulation 295
 Normalmiete 292
 Normalpreis 292
 Normalprofit 292
 Note 27
 Notebank 321
 Notierung 356
 Notwendige Arbeit 133
 Notwendige Arbeitszeit 134
 Notwendige Verwendun-
 gen 495
 Numeraire 293
 Nutzen 477
 Nutzen bringen 220

EKONOMI SÖZLÜĞÜ

- Nutzen ziehen 220
 Nützliche Verwendungen 478
 Nützlichkeit der Arbeit 104
 Nützlichkeitstheorie 477

 Obligation 34, 393
 Obligationenrechtliches 235
 Obligationeninhaber 393
 Offene Handelsgesellschaft 237
 Offene Police 307
 Offerte 385
 Offizielleinlage 344
 Ohne deckung 213
 Ohne Kosten 136
 Ohne obligo 150
 Oktroi 138
 Oligopol 295
 Oligopson 296
 Operation 188
 Ophelimitaet 295
 Optimal 106
 Optimistische Wirtschaftsethische Auffassung 193
 Optimum 106
 Option 366
 Optionsrecht 359
 Ordentliche Ersitzung 293
 Orderpapiere 105
 Ordinalnutzen 373
 Ordonnateur 192
 Organigramm 298
 Organisation 314
 Organisierter Streik 314
 Original 418
 Ortspolizei 29
 Owenismus 305

 Öffentlich beurkundetes Schriftstück 223
 Öffentliche Anstalten 205
 Öffentliche Beglaubigung 344
 Öffentliche Beurkundung 344
 Öffentliche Gewalt 204
 Öffentliche Güter 205
 Öffentliche Klage 203
 Öffentliche Ordnung 204
 Öffentlicher Dienst 204
 Öffentlicher Sektor der Wirtschaft 204
 Öffentliche Schulden 60
 Öffentliches Eigentum 206
 Öffentliches Interesse 203

 Öffentliches Recht 204
 Öffentliches Register 344
 Öffentliche Urkunde 344
 Öffentliche Versicherung 205
 Öffentliche Zwangsanleihe 494
 Ökonometrie 78
 Ökonometrisches Modell von Leontiev 258
 Ökonomie 78
 Ökonomische 79
 Ökonomische Gesellschaftsformation 94, 453
 Ökonomischer Horizont 82
 Ökonomischer Humanismus 83
 Ökonomischer Kalkul 82
 Ökonomische Materialismus 93
 Ökonomische Tabelle 93
 Ökonomismus 79
 Österreichische Schule 22

 Packen 13
 Packtraeger 155
 Packtraegerlohn 155
 Pachtzins 233
 Pächter 233
 Papiergeld 197
 Papierwahrung 198
 Parafiskalitaet 326
 Pareto Gesetz 326
 Pari 28
 Parkinson Gesetz 327
 Parteign 25
 Partenreederei 70
 Partizipationsgeschaeft 300
 Partizipationsgesellschaft 300
 Pass 126
 Passierschein 126
 Passiva 327, 466
 Patent 38
 Patron 192
 Pattendtheorie 327
 Pauschalbesteuerung 145
 Pauschalsumme 422
 Pauschalsummensteuer 229
 Pension 102
 Pensioniert 102
 Pensionierung 102
 Pensionkasse 102
 Periode 71

 Periodenkosten 71, 463
 Peripherienwirtschaft 47
 Permanente Inventur 389
 Perpetualismus 389
 Personal 142
 Personalakten 142
 Personalgarantie 235
 Personenirrtum 476
 Personenstand 235
 Personenstandsregister 235
 Persönlich 223
 Persönliche Effekten 235
 Persönliche Gewaeher 235
 Persönlicher Anspruch 235
 Persönliches Grosseneinkommen 228
 Persönliches Verschulden des Beamten 142
 Persönliche Verhaeltnisse 235
 Persönlich haftender Gesellschafter 372
 Persönlichkeitsrecht 235
 Pfand 341
 Pfandbrief 341
 Pfandhaus 341
 Pfandlemer 341
 Pfandrech 341
 Pfandrech an beweglichen Sachen 402
 Pfandverwertung 326
 Pfaenden 98
 Pfaendung 98, 490
 Pfleger 218
 Pflichteil 351
 Pfund 262
 Phillipske Kurve 334
 Physiokraten 119
 Pigou Effekt 334
 Plan 334
 Planung 334
 Polardiagramme 253
 Police 307
 Politische Ökonomie 78, 96
 Polizeiliche Anmeldung 305
 Portofrei 401
 Postheimnis 151
 Positives Interesse 296
 Potenzierte einfache Arbeit 166
 Praejudizierung 152
 Praeklusio 152
 Praemie 335
 Praemiengeschaefte 336
 Praemienreservfonds 283

- Praesantation 303
 Praeventivakkord 171
 Preis 117
 Preisindex 118
 Preislimitum 119
 Preisober grenze 404
 Preissystem 119
 Primaer Sektor 33
 Prinzipal 192
 Prioritaetsrecht 312
 Privatautonomie 181
 Privatbank 315
 Privateigentum 315
 Privater Sektor 315
 Privatgesellschaft 316
 Privatklage 235
 Privatkredit 235
 Privatmann 315
 Privatunterschrift 235
 Privaturkunde 315
 Privatübereinkunft 316
 Privatvermögen 236
 Privatversicherung 316
 Privatwirtschaftlicher Sektor 315
 Privilegium 175
 Probe bilanz 125
 Produkt 462
 Produkt der Arbeit 99
 Produkterbörsen 271
 Produktion 450
 Produktionsfaktoren 110, 456-457
 Produktionsformen 453
 Produktionsfunktion 460
 Produktionsgenossenschaften 460
 Produktionskräften 458
 Produktionsmittel 102, 452
 Produktionsprozess 461
 Produktionsverhaeltnisse 458
 Produktionsweise 461
 Produktivitaet 471
 Produktkosten 460, 463
 Produzent 449
 Proforma 313
 Proforma rechnung 313
 Programm-budget 194
 Prokurist 406
 Proletariat 101
 Proletarier 100
 Prolongationswechsel 390
 Proportional 298
 Proportionale Kosten 298
 Prospekt 395
 Protektorat 242
 Protektoratsstaat 242
 Protest 211, 444
 Protest mangels Annahme 296
 Protest mangels Zahlung 308
 Protokoll 435
 Proudhonismus 337
 Provisorische Haushaltsmittel 125
 Prozessparteien 25
 Psychologische Grenznutzenschule 346
 Psychologische Theorie des Geldes 346
 Qualifizierte Arbeit 292
 Quantitaetsirrtum 476
 Quantitaetstheorie 291
 Quarantaene 209
 Quasi-Geld 29
 Quälle 217
 Quellen 217
 Quellenbesteuerung 218
 Queuethorie 253
 Quittung 266
 Quote 327, 356
 Radikalismus 244
 Ramschen 144
 Rang 373
 Rate 37
 Ratenkauf 37
 Ratifikation 297
 Rationierung 472
 Raub 379
 Realausgaben 133
 Realeinkommen 132
 Realisieren 133
 Realkontrakte 275
 Realkosten 133
 Reallohn 133
 Realsteuer 276
 Rechenschaft ablagen 163
 Rechenschaft fordern 161
 Rechenschaft Ziehen 162
 Rechnen 161
 Rechnung 160, 161, 358
 Rechnung ablagen 163
 Rechnung aufstellen 161
 Rechnungsablage 163
 Rechnungsabschluss 161
 Rechnungsauszug 162
 Rechnungsbücher 365
 Rechnungsfehler 163
 Rechnungsführer 364
 Rechnungsgeld 162
 Rechnungshof 363
 Rechnungsjahr 163
 Rechnungslegung 163
 Rechnungsperiode 160
 Rechnungsprüfung 161, 365
 Rechnungsprüfungsamt 363
 Rechnungsübersicht 160
 Rechnungsvortrag 198
 Rechnungswaehrung 162
 Recht auf Achtung 212
 Recht des Vertragsabschlussortes 383
 Rechtmaessig 153
 Rechtsausschluss 152
 Rechtsgeschaefliche Willensausserungen 181
 Rechtsgültig 150
 Rechtsinhaber 153
 Rechtsinstitut 252
 Rechtsmissbrach 152
 Rechtsnachfolge 421
 Rechtsnachfolger 153
 Rechtsnormenkollision 153
 Rechtsübergang 126
 Rechtsverwirkung 152
 Rechtsvorschlag Einspruch 243
 Rechtswridge 165
 Rediskontierung 171
 Reeder 19
 Reederei 70
 Reedereigewerbe 70
 Reform 193
 Reformismus 193
 Regierungsbeschluss 209
 Regierungskommissar 238
 Register 257
 Registerierung 257
 Rehabilitierung 362
 Rehabilitation des Gemeinschuldners 362
 Reichsfinanzierung 118
 Reichsgruppen 495
 Reichshaltigkeit 47
 Reihe 65
 Reihenfolge 373
 Reinerlös 227
 Reinertrag 227
 Reingewinn 227
 Reise 135
 Reiserverkehr 136
 Reisescheck 136
 Reklame 394
 Relative Preise 141
 Relative Rechte 141

- Relativer Mehrwert 140
 Relative Übervölkerung 141, 484
 Rembourskredit 472
 Rentabilitaet 128
 Rendite 471
 Rente 338
 Rntenschuld 127
 Rentenversicherung 128, 428
 Rentner 340
 Report 444
 Reportageschaeft 444
 Reproduktion 485
 Requisition 98, 270
 Resolutivebedingung 198
 Retentionsrecht 155
 Retorsionszoll 215
 Revision 145
 Revisionismus 145
 Revisionisten 145
 Ricardische Steuerregeln 344
 Risiko 47
 Ristorno 75
 Robinson 344
 Rohgewinn 228
 Rohstoffe 188
 Rom-Vertraege 345
 Rundchreiben 130
 Rückbuchung 75
 Rückbungenschaft 173
 Rückforderungsklage 152
 Rückkaufsrecht 135
 Rücklagen 484
 Rückschein 420
 Rückstaendig 198
 Rückstaendige Rechnung 198
 Rückstaendige Zahlung 124
 Rücktritt 198
 Rücktritt von Amt 467
 Rückversicherung 172
 Rückwechsel 173
 Rückwirkende Kraft haben 313
 Rückwirkung 313
 Rückzahlung 308
 Rückzoll 471

 Sachenrechte 274
 Sach Kapital 274
 Sachleistung 291
 Sachliche Zustaendigkeit 141
 Sachverstaendiger 32

 Sachwerte 273
 Saint-Simonismus 349
 Saisonale Arbeitslosigkeit 287
 Saisonschwankungen 287
 Saldo 198
 Sammeln 422
 Sammlung öffentliche 479
 Sanierung 348
 Sanktion 477
 Satelliten Verhalten 444
 Sayscche Wertlehre 363
 Schaden 68
 Schadenersatz 310
 Schadenersatzklage 310
 Schadensversicherung 69
 Schaetzer 229
 Schaetzung 97
 Schaetzungswert 229
 Schalter 138
 Schattenpreise 140
 Schatz 140
 Schatzamt 159
 Schatzanweisung 159
 Schaufenster 370
 Scheck 46
 Scheckbuch 310
 Schenkung 164
 Schiedsgericht 152
 Schiedsgerichtshof 152
 Schiedskommission 152
 Schiedsrichter 151
 Schiedsrichterliche Entscheidungen 151
 Schiedsrichterspruch 151
 Schiedsvertrag 152
 Schiffsfracht 129
 Schiffshypothek 129
 Schiffsmakler 58
 Schiffspfandrecht 129
 Schiffstonnage 129
 Schiffsvermessungsurkunde 130
 Schiffsvermögen 58
 Schiffsvertrag 129
 Schirmherr 192
 Schlachthaus 226
 Schleichende Inflation 139
 Schlusskurs 206
 Schlussnotierung 206
 Schlussrechnung 226
 Schlüsselgeld 232
 Schlüsselindustrie 233, 418
 Schlüsselkraft 232
 Schlüsselsektoren 232
 Schmiergeld 75
 Schmuggel 196

 Schmuggelei 148
 Schmuggelware 196
 Schmuggler 196
 Schmücken 390
 Schnelligkeit 164
 Schriftsatz 484
 Schriftstück 367
 Schriftvergleichung 484
 Schuld 34, 253
 Schuldabwehr 60
 Schuldverschreibung 34
 Schuldhaf 155
 Schuldner 35
 Schuldnerverzug 35
 Schuldverhaeltnis 34
 Schuldverhaeltnisse aus Vertragen 382
 Schuldverschreibung 392
 Schuldversprechen 383
 Schutzstaat 242
 Schutzzoll 242
 Schutzzollsystem 242
 Schutzzolltarif 242
 Schwach 146
 Schwaches Geld 146
 Schwacche 146
 Schwaegerschaft 124, 163
 Schwanken 50
 Schwankung 50
 Schwarzè Börse 208
 Schwarze List 208
 Schwarzmarkt 208
 Schwebende Schuld 50
 Schwedische Schule 182
 Sechser (Die) 12, 448
 Seefrachtbrief 58
 Seefrachtvertrag 129
 Seesperre 253
 Seetransport 58
 Seetransportversicherung 58
 Seeverversicherung 58
 Sektion 226
 Sektor 226
 Sektoren 172, 226
 Sektor U 438
 Sekundaer Sektor 172
 Sekundaerliquiditaet 173
 Selbstbedienung 225
 Selbstfinanzierung 315
 Selbsthilfe 223
 Selbstkosten 418, 463
 Selbstkostenpreis 272
 Sequester 150
 Sequestration 270
 Servitut 250
 Sicherer Wechsel 348

- Sicherheit 150
 Sicherheit bieten 150
 Sicherheiten 176
 Sich in etwas mischen 210
 Sich verpflichten 213
 Sich verrechnen 163
 Sich Zahlungsfaehig
 erklaeren 309
 Siechtum 97
 Silber 149
 Silbergeld 149
 Silberwahrung 149
 Silo 376
 Sismondismus 377
 Sitz einer Gesellschaft 285
 Sitzstreik 305
 Sitzungsgeld 252
 Sklave 244
 Sklavenhaltergesellschaft
 245
 Sklavenhandel 245
 Sklaverei 246
 Sofortgeschaefte 311
 Solidarbürge 52
 Solidaritaetsarbeiterauss-
 perrung 51
 Solidaritaetsstreik 51
 Solides Haus 349
 Soll 34
 Soll und Haben 35
 Sondergesetze 317
 Sondergut 351
 Sondervermögen 316
 Sonntagsruhe 151
 Sorelismus 378
 Sowchose 379
 Sownachose 379
 Sozialisieren 427
 Sozialismus 423
 Sozialversicherung 428
 Sparen 398
 Sparfunktion 399
 Sparneigung 399
 Speditionsgeschaef 400
 Spediteur 140
 Spekulant 472
 Spekulation 472
 Spekulationsmotiv 325
 Sperre 65
 Sperren 33
 Sperrgüter 140
 Spezialfach 444
 Spezialgesetze 317
 Spezialisieren 444
 Spezialisierte Autoritaet
 315
 Spezialitaet 317
 Spezialvollmachtsurkunde
 317
 Speziessache 29
 Spontaneitaet 223
 Staatsanleihe 60
 Staatsaufsucht 286
 Staatsautoritaet 204
 Staatsbank 60
 Staatsschulden 60
 Staatseigentum 205
 Staatskapitalismus 60
 Staatskasse 276
 Staatsobligationen 159
 Staatsplanungsamt 61
 Staatssozialismus 61
 Stabile Gleichgewicht
 209
 Stabile Waehrung 349
 Stabilisierung 73
 Stadtgemeinde 29
 Stadtrat 29
 Stadt und Land 225
 Stadtverordnenversamm-
 lung 29
 Stadtverwaltung 29
 Staendisch 115
 Stakhanovismus 384
 Stammaktien 293
 Stammen 244
 Standard 311
 Standardisierung 311
 Standardkosten 311
 Starker Preis 217
 Start 201
 Statische Analyse 73
 Statistik 362
 Statistisches Geheimnis
 362
 Status quo 390
 Steigern 20
 Stein 400
 Stellvertreter 419
 Stellvertretung 419
 Stempelabgabe 51
 Stempelgebuehr 51
 Stempelmarke 50
 Stempelsteuer 51
 Sterberegister 235
 Sterile Berufe 232
 Steuer 468
 Steuerausgleichsprinzip
 470
 Steuerausnahme 469
 Steuerbefreiung 469
 Steuerfreiheit 469
 Steuerfreiheit des Existenz-
 minimums 105
 Steuergerechtigkeit 471
 Steuerhinterziehung 196
 Steuererklaerung 469
 Steuerlast 471
 Steuermannsqaftung 40
 Steuermoral 471
 Steuersatz 471
 Steuer überwaelzung 471
 Steuerverpachtung 175
 Stichproben 314
 Stichtag 207
 Stiftung 251
 Stiftungen 466
 Stille Reserven 139
 Stimme 305
 Stimmrechtsaktien 305
 Strafverfolgung 243
 Strassenbeleuchtungsabgabe
 420
 Strassenreinigungsabgabe
 419
 Strategie 131
 Streichung 376
 Streifwache 208
 Streik 184
 Streikabstimmung 184
 Streikkarten 184
 Streikverbot 184
 Streuung 50
 Strukturelle Arbeitslosig-
 keit 388, 477
 Stückgüter 326
 Stückzoll 317
 Submission bei versiegel-
 tem Angebot 206
 Submissionsbedingungen
 243
 Substitution 490
 Substitutionselastizitaet
 490
 Subvention 61
 Subventionen 61
 Sukzession 421
 Sukzessivlieferungsvertrag
 389
 Summe 422
 Summenversicherung 482
 Superdividende 172
 Surrogation 421
 Syndikalismus 366
 Syndikat 366
 Tabelle von Leontiev
 258-259
 Tadellos 253
 Taetigkeit 45
 Taeschung 165

EKONOMI SÖZLÜĞÜ

- Tagebuch 149
 Tagelich 149
 Tageliches Geld 149
 Tagelohn 149
 Tagelöhner 149
 Tagesbedarf 150
 Tageseinnahme 150
 Tagesgeld 150, 215
 Tageskurs 150
 Tagesordnung 149
 Tagesumsatz 150
 Tara 51
 Tarif 397
 Tarifkrieg 361
 Tarnung 314
 Tausch 56, 57
 Tauschmittel 57
 Tausch Wert 57
 Taxator 229
 Taxe 468
 Taxierung 356, 357
 Taylorismus 404
 Technik 415
 Techniker 416
 Technisch 415
 Technokrat 416
 Technokratie 416
 Technologie 415
 Technologische Arbeitslosigkeit 416
 Teil am Gewinn 220
 Teilhaber 299
 Teilhaberschaft 392
 Teilnahme 215
 Teilnehmen 215
 Teilnehmer 215
 Teilpacht 479
 Teilung des Gewinnes 219
 Teilungsklage 328
 Termin 387
 Termingeschaft 389
 Terminhandel 366
 Terminkauf 11
 Theorie der Internationalen Werte 62
 Theorie der leihbaren Fonds 311
 Theorie der komparativen Kosten 211, 344
 Theorie der Spiele 306
 Theoretische Wirtschaftswissenschaft 351
 Tierhalterhaftung 157
 Tilgung 14, 34
 Tischler 22
 Titel 353
 Transfer 433
 Transferausgaben 433
 Transitgüter 76
 Transitwaren 76
 Transparenzmarkt 362
 Transport 400
 Transportgeschaft 400, 401
 Transport gesellschaft 401
 Transportkosten 401
 Transportmittel 400
 Transportsteuer 401
 Transportversicherung 401
 Trassat 211
 Tratte 202, 307
 Trend 445
 Treuhaender 150
 Treuhandgesellschaft 434
 Tribut 155
 Trick 165
 Trikotagen 314
 Trinkgeld 371
 Triptique 433
 Trockener Wechsel 105
 Umlauf 69
 Umlaufende Mittel 71
 Umlaufenden Wechsel 69
 Umlaufendes Geld 69
 Umlaufendes Kapital 71
 Umlaufgeschwindigkeit des Einkommens 128
 Umlaufgeschwindigkeit des Geldes 69
 Umsatz 192
 Umsätzen zu Gelde Machen 326
 Umsatzprovision 376
 Umsatzsteuer 188, 360
 Umschlaggeschwindigkeit 72
 Umsonst 324
 Umtausch 56
 Umzug 402
 Unabtretbare Rechte 419
 Unbegrenzte Versicherung 372
 Unbestaendigkeit 209
 Unbestaetigtes Akkreditiv 297
 Unbewegliche Güter 402
 Unbewegliche Habe 402
 Unechte Aktiva 364
 Unentgeltlich 324
 Unentgeltlicher Vertrag 213
 Todesfallversicherung 312, 482
 Tonne 422
 Tönnengehalt 422
 Tontinenversicherung 422
 Totales Gleichgewicht 130
 Tote Arbeit 126, 312
 Totes Kapital 249
 Traeger 403
 Traegerlohn 155
 Transaktionsmotiv 188, 325
 Unfaehigkeit zur Bekleidung öffentlicher Aemter 204
 Unfall 219
 Unfallversicherung 221
 Ungedekt 213
 Ungekreuzter Scheck 46
 Ungelernte Arbeiter 292
 Ungenutzte Kapazitaet 249
 Ungerecht 153
 Ungerechtfertigte Bereiche rung 153
 Ungesetzlicher Streik 481
 Ungesetzlicher Wettbewerb 153
 Ungeteilte Erlebensgemeinschaft 200
 Unteilte Gemeinschaft 300
 Union 218
 Universalsteuer 417
 Unkörperliche Gegenstände 315
 Unmöglichkeit der Leistung 309
 Unpfaendbare Gegenstände 98
 Unsichtbare Hand 143
 Unsichtbare Inflation 139, 377
 Unsichtbare Posten 143
 Untaetiges Kapital 249
 Unterbau 13
 Unterbeschaeftigung 96
 Unterbrechung 226
 Unterentwicklung 23
 Unterentwickelte Laender 24
 Unterhalt 126
 Unterhaltspflicht 126
 Unterkonsumption 97
 Unterlagen 357
 Unterlaubte Handlung 153
 Untermiete 233
 Untermieter 233

- Unternehmen 137, 138,
 188, 189, 407
 Unternehmend 137
 Unternehmensforschung
 188
 Unternehmer 137, 492
 Unternehmertum 183
 Unternehmungsg Geist 138
 Unter neutraler Flagge 28
 Unter sich verteilen 328
 Unterschlagung 150
 Unterschlagung in Amt
 224
 Unterschrift 176
 Unverjaehrbares Recht 388
 Unversichert 375
 Unverzichtbare Rechte
 467
 Unverzolte Ware 148
 Unvollkommener Wetbe-
 werb 97
 Unvollkommene Verbind-
 lichkeiten 296
 Unwiderrufliches Akkredi-
 tiv 467
 Unwirtschaftlichkeit 96
 Urkunde 367, 472
 Urlaub 193
 Urschrift 318, 418
 Ursprung 243
 Ursprungsland 244
 Ursprungszeichen 243
 Ursprüngliche Akkumu-
 lation 174
 Urteil 209
 Utopischer Sozialismus
 465

 Überbau 463
 Überbaurecht 463
 Übereignung 419
 Übereinkommen 19
 Übereinkunft 19, 382
 Überfluss 33
 Übergang kraft Gesetzes
 481
 Übergangszeit 126
 Überkapitalisierung 21
 Überlizezeit 390
 Übermaessige Gewinne 21
 Übernahme 218
 Übernahmekonnossement
 58
 Überproduktion 21
 Übertrag 422
 Übertragbarkeit 126
 Übertragung 419, 433

 Übertretungen orspolizei-
 licher Vorschriften 29
 Überschreibung 257
 Überschrift 353
 Überschuldet 48
 Übersicht 317
 Überwachen 145
 Überwachung 145

 Variables Kapital 17, 55
 Vassalenschaft 467
 Veraenderlich 55
 Veranlagung 470
 Verantwortlichkeit 379
 Verarbeitung 477
 Veräusserungsverbot 419
 Verband 171
 Verbindung 210
 Verborgene Arbeitslosig-
 keit 139
 Verbotene Eigenmacht 494
 Verbotene Zone 481
 Verbrauch 435
 Verbrauchbare Sachen
 478
 Verbraucher 435
 Verbrauchsteuer 155
 Verbundene Nachfrage 25
 Verbundene Produktion
 25
 Verbundene Profit 25
 Verbundguten 25
 Verbundung 73
 Verein 58
 Vereinbarter Zins 383
 Vereinbarung 382
 Vereinigung 218
 Verein ohne Persönlichkeit
 58
 Verfaelschen 358
 Verfaelschung 210
 Verfall 387
 Verfolgunsrecht 155
 Verfrachter 234
 Verfügbare Mittel 158
 Verfügung 249, 467
 Verfügungen von Todes-
 Wegen 312
 Verfügungsbefugnis 249
 Verfügungsfreiheit 249
 Verfügungsgeschaeft 249
 Vergangene Arbeit 126,
 312
 Vergabung an das nie-
 drigste Angebot 97
 Vergaenstaendliche
 Arbeit 32-33

 Vergeltung 215
 Vergleich 211
 Vergleichen 211
 Vergnügungsreisen 136
 Vergrößerung 42
 Verhaltensbeziehungen 81
 Verhandlung 143
 Verheimlichen 273
 Verjaehrt 388
 Verjaehrung 388
 Verjaehrungsfrist 388
 Verkaufen 360
 Verkaeufser 357
 Verkaeufsermarkt 357
 Verkaeufllichkeit 360
 Verkauf 359
 Verkaufsbedingungen 360
 Verkaufsbuch 359
 Verkaufspreis 359
 Verkaufsrechnung 359
 Verkaufsschaetzung 360
 Verkaufsspesen 359
 Verkaufswert 359
 Verkehr 438
 Verkehrssteuer 401
 Verkündung 73
 Verleihen 35, 311
 Verlust 69
 Verlosbare Wertpapiere
 317
 Vermieter 234
 Vermietung 233
 Verminderung 419
 Vermischung 210
 Vermittler 19
 Vermutung 127
 Vermögen 269, 370, 462,
 466
 Vermögensrecht 466
 Vermögenswert 466
 Verordnung 209
 Veröffentlichung 73
 Verpfaendung 341
 Verpflichtung 34
 Verrechnet 161
 Verrechnung 57, 163
 Verrechnungsscheck 46
 Versammlung 422
 Versammlung der Aktien-
 zeichner 252
 Versatzanstalt 341
 Verschlechterung 210
 Verschmelzung 218
 Verschulden 253
 Verschulden beim Ver-
 tragsschluss 382
 Verschuldung 35

- Verschuldungskapazität 35
 Verschwendung 362
 Versicherer 374
 Versichern 375
 Versicherter 375
 Versicherung 373
 Versicherung auf Gegenseitigkeit 212
 Versicherung der Praemie 336
 Versicherungsagent 375
 Versicherungsantrag 375
 Versicherungsgesellschaft 375
 Versicherungsinteresse 376
 Versicherungsnehmer 375
 Versicherungspolice 375
 Versicherungspolize auf den Inhaber 403
 Versicherungspraemie 375
 Versicherungsstatistiker 376
 Versicherungssumme 374
 Versicherungsvertrag 375
 Versicherungswert 374
 Versicherungszertifikat 374
 Versilberung 326
 Versprechen 383
 Verstaatlichung 61, 440
 Verstaatlichung des Aus-senhandels 64
 Verstaendigung 19
 Verstauen 182
 Versteckte Progression 138
 Versteigerung 21
 Verteilen 50
 Verteilung 50
 Vertikaler Zusammenschluss 76, 482
 Vertikaler Verbindungswege 75
 Vertrag 19, 382
 Vertragschiessenden Parteien 382
 Vertragsfreiheit 382
 Vertragsgegner 382
 Vertragspartei 382
 Vertragsparteien 25
 Vertragsurkunde 382
 Vertragsversprechen 382
 Vertrauen 150
 Vertrauensbrauch 150
 Vertretene (Der) 419
 Vertreter 411, 419
 Vertretung 419
 Vertretungsmacht 419
 Vertriebskosten 359
 Veruntreuungsversicherung 321
 Verwahrung 350
 Verwahrungsvertrag 350
 Verwaltung 206, 271
 Verwandtschaft 163
 Verwandtschaft in der Steintenlinie 163
 Verwandtschaft in gerader Linie 163
 Verwechseln 210
 Verwechslung 210
 Verwendbarkeit 249
 Verwendung 249
 Verwirkung 152
 Verzicht 467
 Verzieren 390
 Verzollbar 148
 Verzollbare Waren 148
 Verzollen 148
 Verzollung 148
 Verzugszinsen 124
 Viehdiebstahl 157
 Viehkauf 157
 Viehpacht 157
 Viehpfaendung 158
 Viehsteuer 10
 Viehversicherung 157
 Viehverstellung 157
 Vierer (Die) 72, 448
 Virtuelpreise 146
 Visum 126
 Vizekonsul 240
 Volkseinkommen 439
 Volksversicherung 155
 Volkswirtschaftslehrer 78, 79
 Volkswirtschaftsliche Gesamtrechnung 440
 Vollbeschaeftigung 394
 Vollindossament 393
 Vollmachtsurkunde 491
 Vollstaendige Konkurrenz 394
 Vollstreckung 243
 Vollstreckungsamt 490
 Vollstreckungsbefehl 490
 Vollstreckungsfaendung 490
 Vor Augen Haben 145
 Vorausgezahler Zins 312
 Vorauszahlung 311
 Vorbehaltsgut 351
 Vorbehaltsklausel 47, 204
 Vordruck 314
 Vorfinanzierung 312
 Vorgetauschtes Kapital 392
 Vorher 310
 Vorkosten 229
 Vorlaeufiger 40
 Vorlaeufiger Haushalt 125
 Vorlaeufiger Sicherheit 125
 Vormund 241
 Vormundschaft 241
 Vorrecht 175
 Vorschlag 313
 Vorschuss 22
 Vorschuss gegen Sicherheit 22
 Vorsichtsmotiv 325, 484
 Vorsorgliche 241
 Vorsorgliche Massregeln 350
 Vortrag 422
 Vorübergehen 126
 Vorvertrag 382
 Vorzeigung 303
 Vorzugsaktien 176
 Vorzugspreis 177
 Vorzugsrecht 175, 312
 Völkerrecht 441
 Vulgöroekonomie 196
 Wache 208
 Wachposten 208
 Wachstum 42, 80
 Wachstumsmodell von Kaldor 199
 Wachstumsmodell von Ricardo 344
 Wachstumsrate 42
 Waehrung 321
 Waehrungsausgleichsfonds 202
 Wahlrecht 366
 Wandelungsklage 198
 Wandergewerbe 135
 Ware 270, 462
 Warenaustausch 271
 Warenbestand 491
 Warenbörsen 271
 Warenbündel 368
 Warenfaelschung 210
 Warengeld 273
 Warenhaus 42
 Warenkenntnis 271
 Warenmakler 270
 Warenpapiere 270
 Warenproben 273
 Warenzeichen 11

- Wartezeit 28
 Wasser 385
 Wechsel 202, 307, 367
 Wechselagenten 202
 Wechselbestand 367
 Wechselbürge 367
 Wechselbürgschaft 310, 367
 Wechselduplikat 367
 Wechseleitiqe Versiche-
 rung 212
 Wechselgeschaefte 203
 Wechselinhaber 367
 Wechsel kosten 203
 Wechselkredit 367
 Wechselkurs 202
 Wechsel makler 202
 Wechsel mappe 367
 Wechselpapiere 410
 Wechsel pari 203
 Wechselplatz 203
 Wechsel recht 367
 Wechselschein 202
 Wechseleitiqe Versiche-
 rung 212
 Wechselstempel 367
 Wechselverbindlichkeit
 203
 Wechsel zum inkasso 324
 Wegnahme 146
 Wehrsteuer 362
 Weibliche Arbeitskraefte
 197
 Weideland 304
 Weltbank 74, 442
 Weltmarkt 74
 Weltwirtschaftskrise 41
 Werkstaat 189
 Werktag 187
 Werkvertrag 477
 Wert 52
 Wertgesetz 55
 Wertlehre von Ricardo
 344
 Wertpapiere 367, 401
 Wertpapiere öffentlichen
 Glaubens 203
 Wertpolice 307
 Werttheorie 53
 Wertzuwachs 216
 Wertzuwachssteuer 402
 Widerkauf 135
 Widerrufliches Akkreditiv
 467
 Widerspruch 209, 211
 Wiedereinsetzung 362
 Wiedereinsetzungsans-
 pruch 199
 Wiegegeld 206
 Wiener Schule 472
 Wilkürliche Handlung 481
 Willensäußerungen 181
 Willenserklärung 181
 Willensmangel 181
 Wirkungskreis 45
 Wirtschaftsanalyse 80
 Wirtschaftsdoktrine 83
 Wirtschaftsgebiete 80
 Wirtschaftskrieg 93
 Wirtschaftskrise 80
 Wirtschaftliche Funktio-
 nen des Fremderverkehrs
 136
 Wirtschaftslicher Druck
 80
 Wirtschaftslicher Nationa-
 lismus 94
 Wirtschaftliche Sanktio-
 nen 95
 Wirtschaftliche Schwelle
 81
 Wirtschaftspolitik 96
 Wirtschaftsprognose 93
 Wissenschaftlicher Sozia-
 lismus 31
 Wissenschaftlich Tech-
 nische Revolution 31
 Wochenlohn 151
 Wohlfahrtseinrichtungen
 193
 Wohlstand 140
 Wohnsitz 240
 Wohnung 240
 Wohnungsgeldzuschuss
 240
 Wohnungskredit 240
 Wucher 412
 Wucherer 412
 Wuchergesetz 412
 Wucherzins 412
 Würdig 221
 Zaehlung 363
 Zahl 362
 Zahntag 308
 Zahlung 307
 Zahlungsabkommen 308
 Zahlungsanweisung 40,
 192, 308
 Zahlungsaufforderung 308
 Zahlungsaufschub 309
 Zahlungsbedingungen 308
 Zahlungsbefehl 308
 Zahlungsbilanz 63
 Zahlungseinstellung 308
 Zahlungserleichterung 308
 Zahlungsfähig 309
 Zahlungsfähigkeit 146,
 309
 Zahlungsmittel 308
 Zahlungsort 309
 Zahlungsschwierigkeit 308
 Zahlungstermin 309
 Zahlungsverpflichtung
 309-310
 Zahlungsverprechen 309
 Zahlungsverweigerung 308
 Zahlungsverzögerung 308
 Zedent 44
 Zeichnungsschein 215
 Zeigen 144
 Zeit 348
 Zeitdauer 387
 Zeitgeschaef 389
 Zeitkauf 11
 Zeitverkauf 389
 Zentralbanken 285
 Zentrale 285
 Zentralisation 491
 Zentralisation des Kapi-
 tals 16
 Zentralverband 59
 Zession 419
 Zettelbank 321
 Zeuge 394
 Zeugnis 194, 472
 Ziehung 47
 Ziehung eines Wechsels
 367
 Ziel 387
 Zins 111
 Zinsabschnitt 226
 Zinseszinsen 31
 Zinsschein 226
 Zirkular 130
 Zirkulation 69
 Zoll 147
 Zollabfertigung 148
 Zollabgaben 147, 148
 Zollamt 147
 Zollbeamter 148
 Zolldeklaration 147
 Zollerklärung 147
 Zollfrei 147
 Zollfreiheit 148
 Zollfreischein 76
 Zollgebühren 148
 Zolgrenze 148
 Zollhausquittung 350
 Zolllagerhaus 147

EKONOMI SÖZLÜĞÜ

- Zollpflichtig 148
Zollpolitik 148
Zollrechnung 148
Zolltarif 147
Zollverein 147
Zolvertrag 147
Zölle 148
Zufluss 321
Zugangstheorie 467
Zugesicherte Eigenschaften 384
Zugestaendnis 297
Zum angebotenen Preise 386
Zum Nennwert 28
Zum Verkauf ausbieten 359
Zur Rechenschaft ziehen 162
- Zurückziehen 141
Zurückziehung 141
Zurückziehung von Anlag капитал 420
Zusammenarbeit 184
Zusammenkunft 143
Zusemmenrechnung 422
Zusammenschluss 218
Zuschlag 32, 463
Zuschlagstaxe 216
Zuschreiben 310
Zustimmung 193, 297
Zustellung 31
Zusteilen 50
Zusteilung 50
Zuwendungsgeschaefte 419
Zuzahlen 216
Zünfte 107
Zwang 146, 494
- Zwangsdarlehen 494
Zwangshaft 155
Zwangskartelle 495
Zwangsliquidation 494
Zwangssparen 495
Zwangsumlauf 495
Zwangsvergleich 171
Zwangsverkauf 494
Zwangsversicherung 495
Zwangsvollstreckung 490, 495
Zweiggeschaeft 237
Zweigniederlassung 237
Zweier (Die): 171, 448
Zweiseitige Verträge 174
Zwischenhaendler 19
Zwischenhandel 492
Zyklischer Budgetausgleich 239

İNGİLİZCE KAVRAMLAR DİZİNİ

- Abandoned debts 467
Abandonment 467
Abatement 419
Ability 297
Ability to pay approach
146, 470
Abnormal receipts 295
Abolishment 299
Abrogation 299
Absence of business 183
Absolute acceptance 243
Absolute advantage 352
Absolute surplus value
351
Absorption merger 218
Abstinence theory 332
Abstract claim 379
Abstract labour 379
Abstract of account 161
Abundance 33, 47
Abundance of cash 321
Abuse of confidence 150
Abuse of night 152
Acceleration theory 164
Accelerator 164
Acceptance 296
Acceptance credit 297
Acceptance in blank 213
Accepting houses 297, 406
Acceptor 297
Accession 297
Accessory rent 173
Accident 219
Accident arising out of
and in the course of the
employment 188
Accident insurance 221,
374
Accident policy 307
Accord wages 145
Account 160, 358
Accountability 162
Account agreed upon 160
Accountant 364
Account book 160
Account books 160, 365
Account closed 160
Account in arrear 160, 197
Accounting 365
Accounting control 365
Accounting period 160
Accounting principles 365
Accounting systems 365
Account number 160
Account of invoice 160
Account of return 160
Account paper of insured
people 375
Account payable 160
Account sales 359
Account stated 162
Accretion value 216
Accumulated interest 113
Accumulation 32
Accumulation of capital
15
Accured dividend 357
Accured expense 356
Accured income 356
Accured interest 357
Accured profit 357
Acknowledgement 420
Acknowledgement of
receipt 266
Acquittance 266
Action 152, 198, 310, 328,
401, 402
Action concerning goods
and chattels 401
Action concerning immo-
vables 402
Action for annulment 198
Action for avoidance 198
Action for consellation 198
Action for dissolution 198
Action for dammages 310
Action for partition 328
Action for recision 198
Action of recovery of
property 152
Active 45
Active circulation 69
Active duty 45
Active partner 45
Active population 45
Activity 45
Activity account 45
Activity accounting 45
Activity analysis 110
Acts of disposal 249
Acts of navigation 177
Actual total loss 69
Actual value 149
Actuary 376
Added value 53
Addition 422
Additional 216
Additional expenses 216
Additional policy 307
Additional portage 216
Addition to the premium
336
Addressed bill 240
Addressee 140
Adequate price 30
Adjudication 463
Adjudication in
bankruptcy 171
Adjustment of accounts
160
Administration budget 41
Administration of
bankruptcy 171
Administrator 218
Adoptive relationship 163
Adorn 390
Adulteration 210
Ad valorem system 271
Advance 22
Advance in blank 22
Advance of money 323
Advance on insurance
policy 375
Advances on guaranties 22
Adverse party 213

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Advertisement 73, 394
 Advertising 73, 395
 Advertising agency 9
 Advertising illumination 168
 Advice 151
 Advice letter 31
 Aerial transportation 157
 Aerodrome 157
 Aeroplane industry 354
 Affair 183
 Affidavit 332
 Affidavit for attachment 332
 Affidavit of defense 332
 Affidavit of good faith 332
 Affidavit of service 332
 Affinity relationship by marriage 163
 Age distribution of the population 293
 Agency 9, 419
 Agency by contract 9
 Agency fee 9
 Agency fund 9
 Agency without authority 9
 Agent 9, 419, 491
 Agent bank 9
 Agent on change 9
 Agents of production 9
 Agent with power of procuration 9, 406
 Aggregative model of Leontiev 258
 Agio 9
 Agiotage 36
 Agio theory of interest 9
 Agrarian reform 432
 Agreed interest 383
 Agreement 19, 382
 Agreement for lifelong support 312
 Agreement to sell future goods 11
 Agricultural bank 26, 396
 Agricultural cooperative credit society 397
 Agricultural credit 397
 Agricultural enterprise 397
 Agricultural laborer 396
 Agriculture 48, 395
 Aid 479
 Air space 157
 Alarming reports 412
 All in policy 307
 Allocation of factors 457
 Allocation to lowest tenderer 97
 Allowance for lodging 240
 Alternative obligation 366
 Amalgamation 218
 Ameds 310
 Amortization 14, 34
 Amortization fund 14
 Amortization reserves 14
 Amortisation of a loun 14
 Amount of business 183
 Analogy 298
 Anarchism 367
 Anatocism 31
 Angary 19
 Annexed budget 41
 Announcement 73
 Annual 199
 Annual account 160
 Annual interest 113
 Annual premium 336
 Annuity agreements 312
 Annuity change bond 127
 Annuity insurance 374
 Anterior loss 69
 Anticipation rate 312
 Anticipatory payment 311
 Anulment 198
 Appeal 209, 371
 Application 215
 Apportionment 50
 Appraised value 53, 229
 Appraisement 97
 Appraisement of the average 161
 Appraiser 229
 Apprenticeship 47
 Approximate value 53
 Apron 35
 Arbitral award 151
 Arbitral commission 152
 Arbitral tribunal 152
 Arbitrary treatment 481
 Arbitration agreement 152
 Arbitrator 151
 Arc elasticity 484
 Aristophanic 166
 Arithmetical mistake 476
 Arm 376
 Arrears interest 113
 Arrest 98, 146
 Arrestement 350
 Arrest for debt 155
 Artificial persons 437
 Arts and crafts 107, 256
 Ascertained goods 29
 A share 328
 As per invoice 358
 Assembly plant 288
 Assent 296, 297
 Assent account 160
 Assessment 470
 Assessment of damages 69
 Assessment of income 357
 Assets 466
 Assets account 466
 Assets and liabilities 466
 Assets and liability statement 466
 Assets decrease 466
 Assets increase 466
 Assets in hand 466
 Assets ready convertible into cash 466
 Assets value 466
 Assignee of the bankrupt's estate 171
 Assignment 419
 Assistant 183
 Associate 299
 Association 58
 Association of shipowners 70
 Association of public utility 131
 Assured 375
 At fixed prices 331
 At par 28
 Attachment 490
 At the offered price 386
 Auction 20, 21
 Audit court 363
 Audit office 363
 Auditors 162
 Austrian school 22, 472
 Autarchy 96
 Authenticadet contract 297, 344
 Authentication 344
 Authenticity 348
 Authorised capital 26
 Authority 419
 Authorization 193
 Automatic balance 304
 Autonomous budget 317
 Autonomous expenditures 317
 Autonomous investment 317
 Autonomous tariff 317
 Autonomy 317
 Available 150
 Availableness 249

- Aval 310, 367
 Avaliste 367
 Average 57, 301
 Average adjuster 162
 Average adjustment 161
 Average cost 303
 Average inventory 71
 Average labour 302
 Average price 299
 Average propensity to save 303
 Averages 302
 Average statement 161
 Aviation course 157
 Avoidance 198

 Backward area 135
 Backwardation 36
 Bad money drives out good 145
 Bailed goods 350
 Bailment 350
 Bailor 483
 Balance 30, 197
 Balance book 30
 Balance due 30
 Balance for fiscal year 274
 Balance monetary 325
 Balance of advantage 30
 Balance of an account 30
 Balance of cash on hand 30
 Balance of commerce 405
 Balance of order 30
 Balance of payments 30, 63
 Balance of trade 30
 Balance sheet account 30
 Balance sheet audit 30
 Balance sheet equation 30
 Balance with banks 30
 Banded warehouses 131
 Bank 25
 Bank acceptance 26
 Bank account 26, 160
 Bank bill 27
 Bank book 26
 Bank building 26
 Bank capital 26
 Bank charge 26
 Bank cheques 26
 Bank deposits 26, 27
 Bank discount 26
 Bank draft 26, 307
 Banker 26
 Banker's notes 27

 Bank for international settlement 26
 Banking business 183
 Banking principle 70, 292
 Bank interests 26
 Bank loan 26
 Bank money 26, 217
 Banknote 27
 Bank of international settlements 26, 442
 Bank of issue 26
 Bank pass book 26
 Bank post remittance 26
 Bank qualified indorsement 44
 Bank rate 26, 27
 Bank reserve 26
 Bankruptcy 170
 Bankruptcy office 171
 Bankruptcy proceedings 171
 Bankrupts estate 171
 Bank's affaires 26
 Bank's depositors 26
 Bank share 26
 Bank society 26
 Bank statement 26
 Bank statement balance 30
 Bank stock 26
 Barataray 27
 Bargaining 331
 Barred by the statue of limitation 388
 Barren capital 18
 Barter 57
 Basic industry 418
 Basis of assessment 470
 Basis premium 336
 Basis value 53
 Bearer 403
 Bearer securities 403
 Beer money 371
 Behavioural relations 81
 Benefit principle 470
 Bentham school 29
 Betterment tax 402
 Bid 20
 Bilateral clearing 63
 Bilateral contract 174
 Bilateralism 173
 Bilateral monopoly 174
 Bilateral trade 173
 Bill 358
 Bill case 367
 Bill charges 203
 Bill for collection 324
 Bill guarantee 310

 Bill holder 367
 Bill of carriage 492
 Bill of circulation 69
 Bill of entry 147
 Bill of exchange 202, 307, 367
 Bill of health 349
 Bill of lading 58
 Bill of tonnage 422
 Bill payable to bearer 403
 Bill stamp 367
 Bimetalism 48
 Birth 68
 Black list 208
 Blackmail 139
 Black market 208
 Blank bill 9
 Blank credit 213, 297
 Blanked insurance 131
 Blank endorsement 44
 Blank letter of attorney 394
 Blank policy 307
 Blockade 33, 253
 Blocked account 33
 Blood relationship 163
 Board of bankruptcy 171
 Bond 34, 393
 Bonded goods 148
 Bonded warehouse 147
 Bondholder 393
 Booking office 138
 Book-keeper 364
 Book-keeping 365
 Book profit 161
 Books of account 410
 Book value 53
 Boom 34, 48, 247
 Booty 361
 Border 372
 Borderau 35
 Borrowing capacity 35
 Bottleneck 51
 Bourgeois 225
 Bourgeoisie 225
 Bourse 35
 Boycott 65
 Branche establishment 237
 Branche of industry 354
 Branche of trade 406
 Breach of contract 382
 Bringing into hotchpotch 201
 British mercantilism 177
 British political economy 177

- British utopian socialism 177
 Broker 376, 418
 Brokerage 376
 Brothers 210
 Budget 40
 Budget act 41
 Budgetary account 41
 Budgetary deficit 41
 Budgetary draft 41
 Budgetary equilibrium 41
 Budgetary methods 41
 Budgetary policy 41
 Budgetary practice 41
 Budgetary principles 41
 Budgetary surplus 41
 Budgetary system 41
 Budget control 41
 Budget discussion 41
 Budget documents 41
 Budget estimates 41
 Budget period 41
 Budget preparation 41
 Budget time 41
 Building societies 477
 Building society 477
 Building speculation 477
 Bulky goods 140
 Bull 306
 Bullionism 256
 Bundle 368
 Burden of proof 206
 Business 183
 Business administration 183, 189
 Business agent 183
 Business bargain 183
 Business capacity 183, 192
 Business carrer 412
 Business circle 45, 183
 Business combination 183
 Business concern 183
 Business corporation 183
 Business custom 410
 Business cycles 238
 Business disturbance 183
 Business economics 183, 189
 Business enterprise 183
 Business expenses 187
 Business experience 183, 410
 Business finance 407
 Business friend 183
 Business hours 183
 Business house 407
 Business income 183
 Business insurance 183
 Business knowledge 183, 410
 Business law 183
 Business letters 183, 409
 Businessman 183, 189
 Business management 189
 Business name 183
 Business papers 183, 410
 Business people 183
 Business practice 186
 Business premises 59
 Business stagnation 183, 187
 Business stamp 407
 Business statement 183
 Business travel 183, 187
 Business unit 189
 Business world 183, 185
 Business year 183, 192
 Buy 358
 Buyer's monopoly 287
 Buying agent 9
 Buying price 358, 471
 By bargaining 331
 By contract 383
 By the job 144
 Cabotage 129
 Cadaster 491
 Calculation 161
 Calendar year 389
 Call 371
 Coll money 149, 150, 215
 Call of more 48, 318, 360
 Cambridge equation 43
 Cambridge school 43
 Cameralism 203
 Camouflaged capital 314
 Camouflage or earnings 314
 Cancellation 376, 484
 Cancelling 376
 Capacity 207
 Capacity of succeeding 201
 Capacity to compete 343
 Capital 14, 18
 Capital account 18, 160
 Capital assets 18
 Capital bonds 18
 Capital bonus 18
 Capital budget 18
 Capital coefficient 18
 Capital dividend 18
 Capital expenditure 18
 Capital facility 18
 Capital formation 18
 Capital funds 137
 Capital gain 18
 Capital goods 18
 Capital insurance 18, 482
 Capitalism 15
 Capitalist laws of exploitation 381
 Capitalization of taxes 469
 Capital leverage 18
 Capital levy 18
 Capital liability 18
 Capital loan 18
 Capital movement, 18
 Capital not yet redeemed 18
 Capital of a sale proprietor 18
 Capital outlay 18
 Capital receipts 18
 Capital rent 18
 Capital reserve 18
 Capital stock 18, 189, 252, 418
 Capital stock tax 18
 Capital sum 18
 Capital surplus 18
 Capital turnover 18
 Capitulation 19, 207
 Capture 146
 Cardinal utility 418
 Carriage 400
 Carriage by land 209
 Carriage freight 401
 Carried forward 422
 Carried interest 113
 Carrier 234, 400
 Carrier's policy 307
 Carrier's receipt 400
 Carrying company 401
 Carrying on 189
 Carrying over 444
 Carrying trade 401
 Cartel 213
 Casement 250
 Cash 214, 310, 311
 Cast account 160, 214
 Cash balance 215
 Cash bargain 311
 Cash book 214
 Cash certification 214
 Cash contracts 311
 Cash deficit 214
 Cash discount 214
 Cash dividend 75
 Cash flow 220
 Cashier's check 215

İNGİLİZCE KAVRAMLAR DİZİNİ

- Cash indemnity 215
 Cash monetary 325
 Cash on deposit 483
 Cash on hand 215
 Cash payment 311
 Cash price 310
 Cash purchase 310
 Cash sale 311
 Cash surplus 214
 Cash statement 214
 Cash value 53
 Catallactics 215
 Cattle tax 10
 Cattle theft 157
 Cause of loss 69
 Cause of return 75
 Cautionary mortgage 341
 Ceiling price 404
 Cellulose industry 354
 Census 363
 Central banks 26, 285
 Central control 286
 Centralization 491
 Certificate 194
 Certificate of birth 233
 Certificate of good conduct 193
 Certificate of insurance 374
 Certificate of measurement 130
 Certificate of origin 243
 Certified cheque 297
 Certified invoice 148
 Certified mortgage 342
 Chamber of arbitrage 152
 Chamber of commerce 405, 409
 Chambers of commerce and industry 411
 Chambers of labour 189
 Chancery 206
 Change of residence 402
 Channel 387
 Chantage 139
 Charge 34
 Charge note 401
 Charge on land 403
 Charitable institutions 193
 Chart 145
 Charter 129
 Chartered accountant 162
 Charterer 234
 Chartering agent 9
 Charter party 129
 Chart with circular base line 253
 Chattels or moveables without owner 349
 Cheap 438
 Cheap money 438
 Cheapness 438
 Check 46
 Check book 310
 Check book balance 30
 Check only for account 46
 Chemical industry 354
 Chief agent 9
 Chief establishment 285
 Child labour 48
 Children insurance 374
 Chrematistic 219
 Chronical inflation 388
 Chronical unemployment 388
 Chipher 138
 Chipher key 138
 Chipher telegraph 138
 Circle of trade 183
 Circular flow 47
 Circular flow of income 127
 Circular letter 130
 Circulating asset 69
 Circulating capital 18, 69, 71
 Circulating medium 69
 Circulating money 69
 Circulation 69
 Circulation of capital 69
 Circulation of costs 69
 Circulation of money 69, 322
 Citation 31
 City police 29
 City toll 138
 Civic rights 492
 Civil action 235
 Civil liability for misfeasance by public officer 142
 Civil servant's register 142
 Civil service 204
 Civils rights 492
 Civil status 235
 Claim 11
 Claim in rem 274
 Class 371
 Classical economists 236
 Classical economy 236
 Classical equilibrium 236
 Classical foreign trade theory 236
 Classical growth theories 236
 Classical school 237
 Classical theory of employment 236
 Classification 372
 Classification for unemployment 191
 Classification of monopolies 414
 Classification of strikes 184
 Classification of touristic activities 136
 Clean credit 243
 Clearance at the custom house 148
 Clearing 57
 Clear through the customs 148
 Clerk 142
 Closed economy 206
 Closed shop 367
 Closed system 206
 Closing of account 161
 Closing of the account 160, 161
 Closing quotation 206
 Closing rate 206
 Clothing industry 354
 Club of ten 298
 Cocket 76
 Codebtor 299
 Coefficient 216
 Coefficient of immediate liquidity 248
 Coefficient of yield per share 327-328
 Coin 266, 319
 Coinage offences 202
 Coiner 202
 Colbertism 44
 Collateral relationship 164
 Collation 201
 Collecting 320
 Collecting agent 9
 Collecting power 320
 Collection 320
 Collection by public subscription 479
 Collective insurance 374
 Collective labour contract 429
 Collective labour dispute 422
 Collective policy 307
 Collective property 436

- Collectivism 299
 Colonialism 379
 Colonial policy 380
 Colonist 237
 Colony 379
 Combination 218
 Combustibles 476
 Command 168
 Commandite partnership 237
 Commerce 358, 404
 Commerce house 405, 407
 Commerce world 405
 Commercial 409
 Commercial affairs 410
 Commercial agent 9
 Commercial bank 406
 Commercial books 410
 Commercial capital 405
 Commercial capitalism 405
 Commercial career 412
 Commercial centre 409
 Commercial city 405
 Commercial contracts 411
 Commercial convention 406
 Commercial correspondence 411
 Commercial courts 421
 Commercial crisis 410
 Commercial draft 307
 Commercial exchange 57
 Commercial friend 183
 Commercial house 407
 Commercial industry 354
 Commercialism 407
 Commercial jurisdiction 421
 Commercial law 407, 421
 Commercial laws 411
 Commercial legislation 411
 Commercial navigation 410
 Commercial navy 407
 Commercial papers 410
 Commercial partnerships 409
 Commercial pledge 411
 Commercial science 406
 Commercial school 409
 Commercial transactions 410
 Commercial traveller 135
 Commercial town 409
 Commercial value 410
 Commercial world 406
 Commissary 238
 Commission 492
 Commission agent 9, 492
 Commission business 492
 Commission contract 492
 Commission house 492
 Committee of inspection 171
 Commodities insurance 276
 Commodity exchange 271
 Commodity money 273
 Common law 204
 Common market 300
 Communication 151
 Communism 205
 Community development 425
 Community of interests 113, 299
 Company 251, 392
 Company with liability 18
 Comparison 211
 Compensation 310
 Competition 342
 Competitive 342
 Competitive bidding 342
 Competitive examination 342
 Competitive price 342, 343
 Competitive struggle 343
 Competitive system 343
 Competitive wage 342
 Competitor 342
 Complaint 209
 Complementary goods 393
 Composition 171
 Compound interest 31, 113
 Comprador 381
 Compulsion 494
 Compulsory execution 495
 Compulsory insurance 374
 Compulsory liquidation 494
 Compulsory portion 351
 Compulsory pre-payment 337
 Compulsory sale 494-495
 Concession 175, 296
 Conclusion of a contract 383
 Concrete labour 378
 Condition 242
 Conditional acceptance 242
 Conditional indorsement 243
 Conditional sale 243
 Conditions of contract 243
 Conditions subsequent 197
 Conference 143, 422
 Confidence 150
 Confirmatory acts 348
 Confirmed credit 297
 Confiscation 146
 Conflict 361
 Conflict of legal rules 153
 Confusion 210
 Congress 251
 Conjunction 238
 Consensual contracts 297
 Consent 193, 296, 297
 Consent-dividend 75
 Consideration 142, 145, 212
 Consignee 140, 150, 351
 Consigner 351
 Consignment 350
 Consignment business 350
 Consignor 351
 Consolidation 218, 348
 Consolidation of public debts 348
 Consolidation of securities 348
 Consols 332
 Consortium 240
 Consortium banks 240
 Conspecific consumption 144
 Constant capital 56
 Constant cost 73
 Constraint 146, 494
 Consul 239
 Consular agent 239
 Consumable things 478
 Consume duty 436
 Consumed value 53
 Consumer 435
 Consumer credit 436
 Consumer's cooperative 436
 Consumer's equilibrium 435
 Consumer's surplus 435
 Consumption 435
 Consumption function 436
 Consumption funds 435
 Consumption goods 436
 Continental blockade 253
 Contingency 356
 Contingent 356
 Contingent annuity 243
 Continuation 444
 Continued relations 389

İNGİLİZCE KAVRAMLAR DİZİNİ

- Continuity 389
 Contraband goods 148, 196
 Contract 382
 Contract for successive performance 389
 Contract for service 191
 Contract for work 477
 Contract impasing liability upon a third bankrupt's certificat 171
 Contracting parties 25, 382
 Contracting party 382
 Contract made without consideration 213
 Contract of affreightment 129
 Contract of apprenticeship 48
 Contract of engagement 142
 Contract of fungible things 437
 Contract of hire 292
 Contract of inheritance 200
 Contract of reciprocity 212
 Contract of service 142, 191
 Contractor 492
 Contracts for future delivery 389
 Contractual obligations 382
 Contract work 144
 Contribution 10
 Control of exchange 475
 Convention 19, 382
 Convention respecting conditions of residence and business 305
 Convergence theory 476
 Conversation 143
 Convertibility with stabilized exchange rate 370
 Convertible bond 327
 Conveyance by land 209
 Conveyance of goods 270
 Conveyances 419
 Cooling of period 378
 Cooperation 184
 Cooperative 241
 Cooperative society 241
 Cooperative society of production 460
 Cooperative system 241
 Co-ownership 436
 Co-partner 299, 392
 Copartnership 237
 Copiousness 47
 Co-proprietor 300
 Corporal goods 315
 Corporal property 273
 Corporate body 437
 Corporate state 263
 Corporation 58, 108, 262, 392
 Corporation income tax 253
 Corporation of artisans 107
 Corporatism 263
 Correspondant bank 31
 Cost 117, 120, 271
 Cost absorption 272
 Cost account 272
 Cost accounting 271, 273
 Cost and freight 43
 Cost based on normal production 271
 Cost control 271
 Cost curve 271
 Cost distribution 271
 Cost finding 271
 Cost flow 271
 Cost-insurance-freight 43
 Cost ledger 272
 Cost of a bond issue 272
 Cost of goods purchased 271
 Cost of goods sold 271
 Cost of living 125, 272
 Cost of living index 126, 271
 Cost of packing 272
 Cost of postage 272
 Cost of production 271
 Cost of proceedings 272
 Cost of promotion 272
 Cost of transportation 272
 Cost price 272, 358
 Cost ration 271
 Cost records 272
 Cost reduction program 271
 Costs included 272
 Cost standard 272
 Cost unit 271
 Cost value 272
 Counted 161
 Counterfeit 202
 Counterfeit cürcy 202
 Counterfeiter 201
 Counterfeiting 349
 Counter order 169
 Counter security 173
 Counter vailing excise duty 216
 Country of origin 244
 Country police 29
 Coupon 226, 327
 Covenant 382
 Cover 350
 Coworker 183
 Craft 493
 Craftsmanship credit 107
 Craft-union 107
 Credit 247
 Credit balance 30, 248
 Credit bank 26
 Credit bill 248
 Credit expansion 248
 Credit facility 215
 Credit in blank 248
 Credit inflation 248
 Credit insurance 248, 310
 Credit line 248
 Credit memorandum 248
 Credit money 248
 Credit note 248
 Credit on guaranty 248
 Credit on insurance policy 248
 Credit on presiousness 248
 Credit on real property 248
 Credit sales 248
 Credit slip 248
 Creepong inflation 139
 Crisis 39
 Cross bill 173
 Crossed check 46
 Cross elasticity 46
 Curator 218
 Currency 69
 Currency of money 322
 Currency principle 70, 292
 Currency school 70
 Current 150
 Current account 160
 Current assets 466
 Current premium 336
 Current price 125
 Curve 77
 Custody 350
 Custom house bond 76
 Customs 147
 Customs declaration 147
 Customs duties 156
 Customs duties of a fiscal nature 274
 Customs duty 148

- Customs entry 147
 Customs frontier 148
 Customs house 147
 Customs house officer 148
 Customs policy 148
 Customs tariff 147, 156
 Customs treaty 147
 Customs union 147
 Cutting off 198
 Cycl 72
 Cyclical budgeting 239
 Cyclical fluctuations 80, 239
 Cyclical unemployment 239

 Daily 149
 Daily account 160
 Daily allowance 252
 Daily receipts 150
 Daily sale 150
 Daily wage 149
 Daily want 150
 Daily working duration 149
 Damage 68
 Damage of goods 269
 Damages for delay in performance 69
 Damages for mental anguish 69
 Damages for wrongful death 69
 Damages insurance 69
 Dangerous goods 269
 Dardanism 51
 Day 51
 Day book 149
 Day of payment 308
 Days for discharging 36
 Day work 149
 Dead capital 18
 Dead stock 357
 Deal 300, 336
 Dealer 256
 Deal options market 336
 Death duties 201
 Debarring from inhering 201
 Debat 143
 Debenture 393
 Debit 34
 Debit account 160
 Debit and credit 35
 Debt 34
 Debts and liabilities 35
 Debtor 35

 Deceased 200
 Decentralisation 50
 Decision 209
 Decision making 209
 Decision theory 209
 Declaration 30
 Declaration of bankruptcy 170
 Declaration of intention 181
 Declaration of property and assets 271
 Declaration of residence 305
 Declaration of resiliation a contract 382
 Declaration of value 53
 Declaratory action 356
 Declared value 53
 Decree 209
 Deduction 226
 Deduction of the source 218
 Deed 367, 382
 Deed of partnership 392
 Deed of real estate 395
 Deed or document drawn up by a notary or public official 223
 Deeply involved 48
 Default of debtor 35
 Defaulter's assets 171
 Defect 253
 Defective 253
 Defective intention 181
 Defence of powerless 146
 Deferred credit 248
 Deferred credits 217
 Deficit 9
 Deficit account 9
 Deficit balance 9
 Deficit financing 9
 Deficit spending 9
 Deflation 52
 Deflator 322
 Defraudation 165
 Degree 373
 Delay 387
 Delay of payment 308, 309
 Delcredere 376
 Demand 181
 Demand deposit 483
 Demand draft 307
 Demand for money 322
 Demand function 182
 Demand inflation 182
 Demand note 31

 Demand price 181
 Demand shift 182
 Demonstration 144
 Demure of the debtor 35
 Demurrage 28, 390
 Department store 42
 Deport 36
 Deposit 207, 313, 350
 Depositary 150, 483
 Deposit bank 26
 Deposit book 242
 Deposit interest 113
 Deposition 350
 Deposit of securities 276
 Deposit on insurance 483
 Depositor 483
 Depositor's book 242
 Deposit receipt 483
 Deposits 483
 Deposit slip 483
 Depot 241
 Depression 48
 Derived demand 436
 Desired cash balance 182
 Despatch 164
 Despatching term 140
 Devaluation 59
 Devaluation of an inheritance 200
 Difference of exchange 57, 125
 Differential rent 64
 Diminution 419
 Direct costs 70
 Direct relationship 163
 Direct taxes 70
 Dirigism 146
 Disability 232
 Disablement 97
 Disablement from holding public office 204
 Discharge 36, 307
 Disclaimer of inheritance 200
 Discount 176
 Discount bank 26
 Discovery 38
 Discussion 143
 Disease insurance 374
 Diseconomies 96
 Disguised progressivity 138
 Disguised unemployment 138
 Disinheritance 201
 Disinvestment 420
 Dismissal 141, 191
 Dispersion 50

- Disposable portion estate 249
 Disposition 249
 Dispositions mortis causa 312
 Dissaving 420
 Dissolution 50, 198, 207
 Distraint 98
 Distress 490
 Distribution 50
 Distribution of dividend 75
 Distribution of the average 298
 Distribution of the dividend 220
 Distribution of the estate 298
 Dividend 75, 220, 327
 Dividend account 75
 Dividend book 75
 Dividend coupon 75
 Dividend declared 75
 Dividend equalization reserve 75
 Dividend in arrears 75
 Dividend in kind 75
 Dividend payable 75
 Dividend policy 307
 Dividend share 75
 Dividends of shares 75
 Dividend warrant 75, 226
 Divide up 328
 Division of an undivided property 300
 Division of labour 185
 Division of the profit 219
 Dock warrant 271
 Doctor's indemnity insurance 374
 Doctrine of utterance 181
 Document 367, 472
 Documental draft 472
 Documentary bill 472
 Documentary credit 472
 Documents of proof 357
 Documents of title 271
 Domestic trade 405
 Domiciliated bill 240
 Domicile 240
 Domination effect 77
 Donation 164, 326
 Double dangerous goods 269
 Double insurance 48
 Double standard 48
 Down payment 363
 Draft 307
 Draft payable 307
 Draft to bearer 403
 Draft with documents attached 307, 472
 Drawback 471
 Drawer 47, 211
 Draing 47, 367
 Drug 357
 Dual 172
 Dual economy 172
 Dullness of business 187
 Dumping 51
 Duopoly 74
 Duopsony 75
 Duplicata of a bill 367
 Durable obligations 389
 Duration 387
 Duration of discharge 36
 Duration of unloading 36
 Dutch mercantilism 166
 Dutiable 148
 Duty 156, 343, 468, 469
 Duty as to maintenance 126
 Duty free exempt from customs 148
 Dynamic analysis 59
 Dynamic economy 59
 Earnest money 207
 Earth 430
 Earthquake insurance 374
 Easy money 438
 Easy payment 308
 Econometrics 78
 Economic 79
 Economic activity 79
 Economic analysis 80
 Economic aspect of tourism 136
 Economic blockade 253
 Economic budget 79
 Economic calculus 82
 Economic clause 79
 Economic concentration 79
 Economic condition 79
 Economic cost 79
 Economic council 79
 Economic crisis 80
 Economic depreciation 79
 Economic determinism 79
 Economic development 79
 Economic doctrines 83
 Economic equality 79
 Economic equilibrium 79
 Economic expansion 79
 Economic field 79
 Economic fluctuations 80
 Economic forecasting 93
 Economic foundation 79
 Economic friction 79
 Economic goods 79
 Economic harmonies 79
 Economic horizon 82
 Economic humanism 83
 Economic imperialism 79
 Economic independence 79
 Economic instability 79
 Economic integration 79
 Economic man 79
 Economic materialism 93
 Economic mobilization 79
 Economic nationalism 79, 94
 Economic order 79
 Economic penetration 79
 Economic planning 79
 Economic policy 96
 Economic pressure 80
 Economic progress 79
 Economic recession 79
 Economic recovery 79
 Economic rent 79
 Economic rights 79
 Economics 78
 Economic sanctions 79, 95
 Economic spaces 80
 Economic system 79
 Economic tableau 93
 Economic union 79
 Economic unit 79
 Economic warfare 79, 93
 Economism 79
 Economist 79
 Economists of Lausanne 265
 Economy 78
 Economy of abundance 79
 Economy of scarcity 79
 Effective money 77
 Effective premium 336
 Elasticity 108
 Elasticity of demand 182
 Elasticity of expectations 229
 Elasticity of substitution 490
 Elasticity of supply 385
 Electric industry 354
 Embargo 14
 Embellish 390
 Embezzlement 150, 224

- Emergency budget estimates 295
 Emission monopoly 321
 Employ 141
 Employee 142
 Employer 192
 Employer's association 192
 Employer's liability 374
 Employment 45, 249
 Employment agency 46
 Employment contract 46
 Employment interview 46
 Employment full 46
 Employment guaranteed 46
 Employment of labour 190
 Employment part time 46
 Employment service 46
 Employment stabilization 46
 Encashment 320
 Endogenous 169
 Endorsement 44
 Endorsement for pledge 44
 Endorsement in full 393
 Endorsement supra protest 44
 Endorser 44
 Endowment insurance 482
 Enforcement order 490
 Engagement 19
 Enlargement 42
 Enterprise 137, 189
 Enterprising spirit 138
 Entrepreneur 137
 Entrepreneurship 183
 Equilibrium 57
 Equilibrium of the firm 407
 Equipment 22
 Equipolent 108
 Euivalency 108
 Equivalent 108
 Error in calculation 163
 Essential mistake 476
 Establishing 251
 Establishment 251
 Estate 200, 466
 Estate being undivided 300
 Esteem 362
 Estimate 161
 Estimated costs 229
 Estimation 127
 Estimator 229
 Etatism 60
 European economic community 300
 Examination of account 161
 Ex ante savings 313
 Excavation 221
 Exceptional receipts 295
 Exceptional time limits 295
 Excess profits 21
 Exchange 35, 56, 72, 202, 367, 406
 Exchange broker 36, 57
 Exchange check 57
 Exchange control 57
 Exchange dealer 202
 Exchange equalization fund 202
 Exchange gambling 57
 Exchange list 57
 Exchange market 35
 Exchange of commodities 57
 Exchange of commodity 271
 Exchange of ideas 57
 Exchange of offices or posts 57, 143
 Exchange of population 57
 Exchange of the day 57, 150
 Exchange of theories 57
 Exchange operations 57
 Exchange parity 203
 Exchange price 57
 Exchange rate 57, 202
 Exchange regulations 57
 Exchange stabilization fund 57
 Exchange value 57
 Exchequer 150
 Excise tax 131, 436
 Exclusion 469
 Exclusive sale 415
 Execution 243, 490
 Execution office 490
 Execution warrant 490
 Executive power 204
 Exemption from duty 148
 Exemption from tax 469
 Exemptions for dependents 105
 Exheridation 201
 Exhibit 370
 Exhibition show 370
 Exhibitor 370
 Exogenous 63
 Expansion 131
 Expectation 229
 Expenditure 136
 Expenditures and receipts 136
 Expenditure tax 155
 Expense of production 477
 Expenses of collecting 320
 Expensive 136
 Expert 32
 Exploitation 381
 Export 63
 Export articles 63
 Export commercial credit 63, 176
 Export duties 149
 Export duty 63
 Exporter 63
 Exporting country 63
 Exporting house 63
 Export license 63
 Export list 63
 Export markets 63
 Export prohibition 63
 Export season 63
 Export tax 63
 Export trade 63
 Exposition 370
 Expression of the intention aiming at an act in the law 181
 Expressions of the will 181
 Expropriation 205
 External assets and liabilities 81
 External economies 63
 External loan 63
 Extract 162, 317
 Extract from land register 395
 Extract of account 160
 Extraordinary budget 295
 Extraordinary prescription 295
 Extraordinary receipts 295
 Extra premium 336
 Extremely dangerous goods 269
 Fabian essays 111
 Fabianism 111
 Fabrication 477
 Face value 53, 364
 Facility in business 187
 Factor 110
 Factor market 457
 Factor mobility 110, 457
 Factor shares 110, 457

- Factors of production 110
 Factory 111
 Factory act 111
 Failure 170
 Fair price 438
 Fair value 154
 False 201
 False coin 76
 False representation 494
 Falsification 202, 249
 Falsifier 201
 Famine 232
 Farming industry 354
 Fault 253
 Faultfinding 253
 Faultness 253
 Fayolism 113
 Feasibility 477
 Feather bed 253
 Fee 156, 469
 Feet 143
 Fellow villager 247
 Female workers 197
 Feudalism 113
 Fiction 467
 Fictitious assets 364
 Fiduciary act 150
 Field of activity 183
 Final account 226
 Finance 271
 Finance acts 276
 Financial 273
 Financial account 273
 Financial accounting 273
 Financial administration 273
 Financial advisor 273
 Financial analyst 274
 Financial books 274
 Financial budget 273
 Financial circle 273
 Financial condition of the business 274
 Financial crisis 273
 Financial customs duties 274
 Financial difficulty 273, 308, 324
 Financial expenses 274
 Financial investment 274, 276
 Financial law 274
 Financial liability 274
 Financial office 274, 276
 Financial policy 271
 Financial position 274
 Financial power 274
 Financial ratio 274
 Financial report 273
 Financial resources 274
 Financial society 273, 275
 Financial state 273
 Financial statistics 273
 Financial status 274
 Financial syndicate 273
 Financial system 274
 Financial transaction 274
 Financial world 274
 Financial year 163, 274, 276
 Financier 271, 273
 Financing 273
 Financing of export 312
 Financing of the firm 407
 Fine 321
 Finished goods 269
 Fire insurance 374, 476
 Fire policy 307
 Firm 407
 Firm house 117
 Firm name 409
 Firm plat 407
 Firm value 407
 First exchange 57
 Fiscal ethics 471
 Fiscal monopoly 275
 Fixation 356
 Fixation of the dividend 75
 Fixed assets 72
 Fixed budget 41
 Fixed capital 18, 72
 Fixed price 290
 Flag 28
 Flaws of contractual agreement 181
 Floating capital 18, 71
 Floating debt 50
 Floating policy 50, 307, 387
 Floating trade 405
 Fluctuation 50
 Fluctuation of exchange 57, 125
 Food industry 354
 Forced exchange 57
 Forced loan 494
 Forced public loan 494
 Forced sale 495
 Forced saving 495
 Forces of production 458
 Forecast budget 41
 Forecasting 331
 Foreclosing 152
 Foreclosure 152
 Foreign capital 474
 Foreign companies 476
 Foreign corporations 476
 Foreign currency 72
 Foreign currency insurance 374
 Foreign exchange 57
 Foreign exchange black-market 475
 Foreign exchange control 202
 Foreign trade 62, 405
 Forfeiture 152
 Form 314
 Formal contracts 30
 Form of production 453
 Forms of monopolies 414
 Formulary 314
 For rent 339
 Fortune 276, 370
 For want of money 324
 Forwarding 400
 Forwarding agency 400
 Forwarding agent 9, 140, 401
 Forwarding business 401
 Forwarding company 401
 Forwarding paper 140
 Forward sale 389
 Foundation 251, 466
 Founder 251
 Founder's share 165, 251
 Founding 251
 Fraudulent bankruptcy 165
 Franked 401
 Free 401
 Free act 370
 Free coinage 369
 Free competition 370
 Free currency 370
 Free discretion 181
 Freedom of contract 382
 Free enterprise 369
 Free exchange rate 370
 Free external trade 368
 Free from defect 253
 Free from duty 147
 Free goods 369
 Free market 369
 Free on board 120
 Free port 369
 Free trade 368, 369
 Free trader 368
 Free trade principle 368
 Free trade zone 370
 Freight 129

Freight bill 401
 Freight broker 401
 Freighter 234
 Freight insurance 374
 Freight policy 307
 French classical economists 193
 Frictional unemployment 390
 Fringe benefits 97
 Frontier 372
 Frozen assets 466
 Frustration 28
 Fuel oil 10
 Full employment 394
 Full price 360
 Fully paid up capital 18
 Function 141
 Functions of the money 323
 Fund 120, 212
 Fundamental materials 418
 Fundamental rights 418
 Funded debt 348
 Furnishing of an inventory 52
 Fusion 218, 434

 Gain 207
 Gambler 36
 Gambling 243, 250
 Game theory 306
 Gangster 124
 Gangsterism 124
 Gantt system 124
 Gathering 422
 General assembly 131
 General budget 41
 General crossed check 46
 General equilibrium 130
 General expenses 187
 General expenses of management 131
 General insurance 374
 General interest 203
 General journal 149
 General ledger 41
 General manufacturing charges 131
 General market 131
 General market fluctuation 131
 General market price 131
 General partnership 237
 General power of attorney 131
 General representative 131

General strike 130
 General tariff 147
 General tax on consumption 131
 Gentleman's agreement 383
 Geographical concentration 44
 Geopolitics 195
 Georgism 132
 German historical school 11
 Giffen paradox 137
 Gift 159, 164
 Giving as property 419
 Gold 12
 Gold bullion standard 12
 Gold coin 12
 Gold coin system 12
 Gold exchange standard 12
 Gold pool 12
 Goldsmith's notes 27, 357
 Gold species standard 12
 Good equivalent 212
 Goods 269
 Goods account 160, 269
 Goods and chattels 269
 Goods complementary 270
 Goods consumers 269
 Goods durable 269
 Goods easily inflammable or explosive 270
 Goods exchange 57
 Goods in bond 269
 Goods in process 269
 Goods in transit 270
 Goods producers 269
 Goods tariff 270
 Goods traffic 269
 Goods train 270
 Goods ware 270
 Goodwill 157
 Government order 209
 Government property 206
 Grant 164, 175
 Graph 145
 Gratuitous 28, 324
 Gratuitous bailment 77
 Gratuitous contract 213
 Gratuitous loan 77
 Gratuitously 324
 Gratuity 317
 Great depression 41
 Great powers 41
 Gregarism 145
 Gresham's law 145
 Gross 228

Gross income 228
 Gross interest 228
 Gross investments 229
 Gross national product 228
 Gross national utility 228
 Gross personal incomes 228
 Gross profit 228
 Gross receipt 228
 Gross taking 228
 Gross weight 228
 Ground rent 339
 Group accord 256
 Group insurance 429
 Group of four 72, 448
 Growing crops insurance 374
 Growth 42, 80
 Growth rate 42
 Guaranteed fund 176
 Guarantor 221
 Guaranty 150, 221
 Guard 208
 Guardian 218
 Guardian of a minor 241
 Guardianship 241
 Guardianship of minor 242
 Guild 107, 262, 264
 Guinea 162

 Haberdasher 159
 Hail insurance 374
 Hanseatic league 155
 Hansenism 155
 Harvard index chart 156
 Hawker 190
 Hawker's trade 135
 Hawking 190
 Head 353
 Head office 285
 Head of firm 192
 Head quarter 286
 Health insurance 156, 374
 Hedonism 158
 Hedonistic principle 159
 Help 326
 Heredity 200
 Hesiodic 163
 Hidden inflation 139, 377
 Hidden reserve 139
 Higher bid 20
 Hinterland 164
 Hire 233
 Hire of cattle 157
 Hire of work 477
 Hirer 233

- Historical cost 397
 Historical materialism 398
 Historical school 397
 Hoarding 140, 165
 Holder 403
 Holder of account 162
 Holder of a right 153
 Holding 165
 Holding trust 434
 Home bill 170
 Home colonies 492
 Home industry 110
 Home market 170
 Homeric 166
 Homo economicus 83
 Homologation 297
 Homo statisticus 362
 Horizontal combination 482
 Hospital benefits insurance 374
 Hour 348
 Hours of work 191
 House 240
 Household 127
 Houseowner's comprehensive insurance 374
 House regulations 170
 Housing credit 240
 Hull insurance 374
 Human commerce 180
 Human engineers 180
 Human relations 180
 Hyperinflation 21
 Hypothek 341

 Ideal money 449
 Idle capacity 249
 Idle capital 249
 Idle money 249
 Illegal strike 481
 Illuminated sign boards 168
 Immediate liquidity 248
 Immovable 402
 Immovable goods 402
 Impair investment 276
 Imperfect competition 97
 Imperialism 104
 Import 61
 Import article 61, 62
 Import duties 62, 149
 Import duty 61, 62
 Import excise tax 61
 Import financing 61
 Import house 61
 Import license 61

 Import list 61
 Import prohibitions 62
 Import quota 61, 62
 Import tariff 61
 Import taxes 61
 Import trade 61
 Impossibility of performance 309
 Impost 468
 Impound 490
 Imprescriptible right 388
 Inability 146
 In advance 310
 Inalienable rights 467
 Inarrear 197
 Incertainly 209
 Income 127
 Income distribution 37, 127
 Income elasticity 128
 Income tax 128, 221
 Income theory 128
 Income velocity of money 128
 Incorporales goods 315
 Increase 32
 Increase of capital 18
 Increment value duty 402
 Indefeasible right 388
 Indemnification 310
 Indemnisation 127
 Indemnity 310
 Indemnity insurance 374
 Indemnity of temporary unworking 125
 Indenture 382
 Index 143
 Indexed bonds 143
 Indexing 143
 Index number 143
 Indication of origin 243
 Indifference 217
 Indirect costs 70
 Indirect taxes 70
 Individual 423
 Individualism 32
 Individual labour dispute 412
 Individual value 32
 Indorsement 44
 Indorsement by procurator 44
 Indorsement for collection 44
 Indorsement in blank 44
 Indorsement in full 44
 Indorser 44

 Industrial 354, 371
 Industrial bank 354
 Industrial capitalism 354
 Industrial centre 354
 Industrial credit 371
 Industrial enterprise 355
 Industrial exhibition 356
 Industrial insurance 374
 Industrialization 355
 Industrial mercantilism 371
 Industrial produce 356
 Industrial profit 371
 Industrial property 371
 Industrial reserve army 484
 Industrial revolution 354
 Industrial undertaking 355
 Industry 353
 Infant 254
 Infant industries 354, 483
 Infant industry 354
 Infirmary 97
 Inflation 106
 Influx money 325
 Information 151
 Information bureau 151
 Infrastructure 13
 Infringement againsts municipal statutes 29
 Infringement of real property rights 402
 Inheritance 200
 Initiative 138
 Inland bill 169
 Inland exchange 169
 Inland navigation 169
 Inland sea 169
 Inland trade 169
 Inland waters 170
 Input 137, 258
 Input-output analysis 67, 137
 Inquiry office 151
 In roun 422
 Insiders' stockholders 170
 Insolvency 146, 308, 309
 Insolvent 309
 Installment 37
 Installment sale 37
 Institution 252
 Institutional economy 252
 Institutionalism 252
 Institutions of public utility 205
 Instrument 19, 367

- Instrument payable to order 105
 Insurable interest 113, 376
 Insurable value 53, 374
 Insurance 373
 Insurance account card 375
 Insurance against death 374
 Insurance against disability 374
 Insurance against power of nature 374
 Insurance against risk of carriage 401
 Insurance against theft 163
 Insurance against war risk 374
 Insurance agent 9, 375
 Insurance branch 375
 Insurance broker 375
 Insurance by himself 170
 Insurance card 375
 Insurance certificate 374
 Insurance company 375
 Insurance contract 375
 Insurance in case of death 312, 482
 Insurance money 374
 Insurance of goods 374
 Insurance of household goods 374
 Insurance of interest 113, 128, 374, 482
 Insurance of livestock 157, 374
 Insurance of net profit and standing charges 374
 Insurance of person 374
 Insurance of rent 374
 Insurance of the disabled 97
 Insurance people 155
 Insurance policy 307, 375
 Insurance premium 375
 Insurance proposition 375
 Insurance registration number 375
 Insurance reserve 376
 Insurance respecting 157
 Insurance respecting aerial transportation 374
 Insurance taker 375
 Insured 375
 Insurer 374
 Intangible assets 466
 Integration 76, 482
 Intellectual property 76
 Intelligence 151
 Intelligence service 151
 Intensified simple labour 166
 Intercharge 56
 Interest 47, 111
 Interest being note 113
 Interest bond 113
 Interest coupon 113
 Interest expense 113
 Interest expense on bank overdrafts 113
 Interest for default 113, 124
 Interest group 113
 Interest income on bank accounts 113
 Interest of government securities 113
 Interest on arriers 124
 Interest on bonds payable 113
 Interest on interest 31, 113
 Interest prescribed by contract 113, 383
 Interest prescribed by law 113, 481
 Interest rate 113
 Intermediary 19
 Intermediatè trade 492
 Internal economies 169
 Internal exchange 57
 Internal loan 169
 International arbitral tribunal 152
 International bank for economic cooperation 441
 International bank of reconstruction and development 74, 442
 International chamber of commerce 443
 International commercial law 443
 International custom 441
 International courts 442
 International freedom academy 442
 International labour conventions 441
 International labour law 442
 International labour office 441
 International labour organization 441
 International law 441
 International liquidity 441
 International monetary fund 443
 International organization of employers 442
 International public policy 204
 International rivers 441-442
 International trade theories 64
 Intervention 97
 Interventionism 98
 Interview 143
 In the lump 144
 Intrinsic value 132
 Invention 39
 Inventory 71
 Inventory analysis 71
 Inventory at beginning of the year 71
 Inventory by quantity 71
 Inventory certificate 71
 Inventory control 71
 Inventory difference 71
 Inventory financing 71
 Inventory policy 71
 Inventory procedures 71
 Inventory profit 71
 Inventory sheet 71
 Inventory turnover 71
 Inventory valuation 71
 Investment 483
 Investment account 483
 Investment banking 483
 Investment banks 483
 Investment budget 483
 Investment company 483
 Investment credit 483
 Investment function 483
 Investment incentives 483
 Investment multiplie 483
 Investment of capital 483
 Investment of money 326, 483
 Investment portfolio 483
 Investment trust 434
 Invisible hand 143
 Invisible items 143
 Invoice 113, 358
 Invoice book 358
 Iron industry 354
 Iron law of wages 434
 Irrevocable credit 467
 Issued capital 26
 Issue monopoly 321

Issue of shares 165, 327
 Issuing bank 321
 Italian school of economists 434
 Jewish interest 113
 Jobber 36, 376
 Job evaluation 187
 Job-lot 168
 Job work 144
 Joint associations 59
 Joint creditors 51
 Joint debtors 51
 Joint demand 25
 Joint guaranties 52
 Joint insurance 301
 Joint liability 52
 Joint owner 300
 Joint production 25
 Joint products 25
 Joint profit 25
 Joint stock 418
 Joint stock company 19, 237
 Joint surety 52
 Joint tenancy 436
 Joint transaction 300
 Joint undertaking 300
 Joint utility function 301
 Journey 135
 Journeyman 149
 Jubilee 253
 Judge in commercial court 421
 Judgement 209
 Judgemental approach 329
 Juridical capital 166
 Juridical disability 232
 Juridical institution 252
 Jurisdiction 141
 Just price 154
 Just wage 154
 Kaldor model 199
 Kaldor report 199
 Kaldor income distribution model 199
 Kautskysm 216
 Keeping up 350
 Kemalism 221
 Key industry 233, 418
 Key money 232
 Keynesianism 229
 Key sector 232
 Key worker 232
 Kibbutz 232
 Kickback 75

Kind 47
 King's law 233
 Kinship 163
 Kinship in the collateral line 164
 Kinship in the direct line 163
 Knitting 314
 Know-how 31
 Knowledge of goods 271
 Krach 34, 48, 247
 Labour 100
 Labour agreement 191
 Labour disputes 183
 Labourer 185
 Labour exchange 100, 185
 Labour force 187
 Labour intensity 104
 Labour legislation 187
 Labour market 103
 Labour office 192
 Labour of pass. agens 126
 Labour of past ages 312
 Labour party 473
 Labour-power 102
 Labour process 103
 Labour saving 219
 Labour supply 103
 Labour time 103
 Lack of mutual assent 181
 Land action 402
 Land bank 26
 Land charges 403
 Land credit institutions 403
 Land insurance 374
 Land mortgage institutes 403
 Land reform 432
 Land register 395
 Land tax 433
 Land trade 209-210, 405
 Lans transport 209
 Land speculation 433
 Larceny 163
 Lassallism 258
 Last 258
 Latin American common market 258
 Latin monetary union 258
 Law 480
 Lawful possessor 234
 Lawful trade 405
 Law governing the industry 354

Law of bankruptcy 171
 Law of diminishing returns 23, 429
 Law of exchange 367
 Law of markets 217
 Law of supply and demand 386
 Law of value 55
 Law on the recovery of revenues 60
 Lay days 28, 36
 Learding firm 77
 Lease 233, 234
 Leaseback 234
 Leaseholder 233
 Leasing 234
 Leasing company 234
 Leasing society 234
 Leave 193
 Leave of absence 193
 Legal duties 481
 Legalised copy 297
 Legalization 297
 Legal portion 351
 Legal representative 481
 Legal requirements 481
 Legal tender 495
 Legitimate 153
 Leisure 36
 Lend-lease act 234
 Lender 35
 Less developed 23
 Lessor 234
 Letter 234
 Letter of carriage 400
 Letter of credit 11, 308
 Letter of guarantee 176
 Letting 233
 Lex loci actus 383
 Liabilities 327, 466
 Liability 379
 Liability accounts 160
 Liability company 262
 Liability insurance 374, 379
 Liability of the keeper for animals 157
 Liability to pay 310
 Liberalism 259
 Liberal policy 262
 Liberty of trade 409
 Licence 175, 193
 Lien 341
 Life insurance 374, 482
 Life policy 307
 Life salary 105
 Lifo 378

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Light coin 151
 Limit 372
 Limited company 262
 Limited liability 372
 Limited to its capital 18
 Linear economies 67
 Linear programming 67
 Line of business 45
 Liquid assets 158
 Liquidated damages 69
 Liquidation 207, 325
 Liquidation of a business 407
 Liquidator 207
 Liquid fuel 10
 Liquidity 326
 Liquidity preference 158
 Liquidity trap 159
 Livestock tax 10
 Living labour 43, 312
 Loan 34, 35
 Loanable funds theory 311
 Loan bank 341
 Loan for use 77
 Loan of interest 113
 Loan of policy 307
 Loan on exchange 57
 Loan on movables 401
 Loans on real property 402
 Local government 491
 Local police 29
 Lockout 187
 Lodgment 351
 Lombard business 262
 Long term 445
 Loss 69
 Loss and gain 69
 Loss assessment 69
 Loss indemnity 69
 Loss in value 69
 Loss leader 69
 Loss of civic rights 69
 Loss of claim 69
 Loss of earnings 69
 Loss of profit 69
 Loss of rent 69, 339
 Loss of the working capacity 69
 Loss of the year 69
 Loss on investments 69
 Loss ratio 69
 Loss statistics 69
 Loss suffered 69
 Lottery bonds 317
 Lottery loan 317
 Louvain school 265
 Lucrative 220
 Lucrative business 220
 Luddism 269
 Luggage insurance 374
 Lump-sum 145, 422
 Lump-sum insurance 374
 Lump-sum tax 229
 Luxury 144
 Machine 266
 Machinery industry 354
 Machinery insurance 374
 Macrodynamics 41
 Macrodynamic analysis 41
 Macroeconomics 41, 254
 Macrostatics 41
 Maintenance 126, 350
 Making out of the account 160
 Making up price 326
 Malthusianism 276
 Management 188, 249
 Manager 189, 416
 Managing agency 9
 Manchester school 278
 Mandate 140, 278
 Mandatory 142, 491
 Manuel labour 98
 Manufactories 278
 Manufacturing industry 354
 Manufacturing trade branch 188
 Marginal cost 281
 Marginal efficiency 281
 Marginalism 278
 Marginal product 281
 Marginal productivity of capital 16
 Marginal productivity of labour 98
 Marginal propensity to consumption 281
 Marginal propensity to import 280
 Marginal propensity to save 280
 Marginal revenue 281
 Marine insurance 58, 374
 Marine policy 307
 Maritime bank 26
 Market 328
 Market analysis 329
 Marketable 360
 Marketing 331
 Marketing margins 331
 Market period 48
 Market price 330
 Market rate 332
 Market structures 328
 Market survey 328
 Market testing 332
 Marshallianism 283
 Marshall plan 283
 Marshall's theory of distribution 283
 Martial law 362, 371
 Marxism 282
 Master 192
 Materialized labour 33
 Maternity insurance 374
 Mate's receipt 40
 Mathematical economies 283
 Mathematical reserve funds 283
 Mathematical school 283
 Mathematical theory of international trade 283
 Maturity 387
 Maximum 105
 Means 19
 Means of conveyance 400
 Means of exchange 57
 Means of labour 100
 Means of production 452
 Means of transport 400
 Measures of conservation 241, 350
 Medium grades goods 270
 Medium term credit 303
 Meeting 422
 Mental labour 237
 Mercantile 358
 Mercantile agency 411
 Mercantile broker 406
 Mercantile community 406
 Mercantile employee 358
 Mercantile matters 410
 Mercantile power of agency 411
 Mercantile trader 358
 Mercantile world 406
 Mercantilism 284
 Merchandise account 273
 Merchandise broker 270
 Merchandise exchange 57
 Merchant 358
 Merchant bankers 406
 Merchant fleet 407
 Merchant marine 407
 Merchant shipping 410
 Merger 218
 Message 31
 Messenger 151

- Metal 266
 Metal currencies 266
 Metal industry 354
 Metallic money 266
 Metallic reserve 266
 Metallic standard 266
 Microeconomics 41, 254
 Middleman 19
 Migration 139
 Minimum 105
 Minimum living allowance 105
 Minimum premium 336
 Minimum vital reduction 105
 Minimum wage 105
 Minister of commerce 421
 Ministry of commerce 421
 Mint 321
 Miscellaneous goods 210
 Misery 491
 Mistake 253, 476
 Mistake in calculation 163
 Mistake in detail 476
 Mistake in identity 476
 Mistake in the conclusion of a contract 382
 Mixed 210
 Mixed economy 210
 Mixed insurance 210, 374, 482
 Mode of production 461
 Moderate demand 168
 Monetarism 112, 121, 262
 Monetary erosion 321
 Monetary income 132, 364
 Monetary means of payment 325
 Monetary stringency 322
 Monetary value 53, 322
 Money 319
 Money bargains 322
 Money business 322
 Money-changer 357
 Money crisis 321
 Money debt 321
 Moneyed man 271
 Money lender 35
 Money market 323
 Money of account 162
 Money order 140
 Money supply 324
 Money value 322
 Monometallism 415
 Monopolism 414
 Monopolistic 415
 Monopolistic competition 415
 Monopoly 413
 Monopoly products 415
 Monopsony 287
 Monthly premium 336
 Moratory 34
 Mortgage 403
 Mortgage bank 104
 Mortgage certificate 341
 Mortgage insurance 374
 Mortgage on ship 129
 Most favoured nation clause 106
 Motion 313
 Motor-car full comprehensive insurance 374
 Mounting 288
 Movable goods 402
 Movable property 401
 Movables 401
 Multilateral clearing 48
 Multilateral contract 48
 Multiple insurance 48
 Multiplied simple labour 166, 210
 Multiplier 46
 Municipal budget 41
 Municipality 29
 Mutual agreement 212
 Mutual assistance 213
 Mutual help 213
 Mutual insurance 212
 Mutual liability 213
 Mutual respect 212
 Mutual society 212
 Mutual support 213
 Named policy 307
 National accounting 440
 National bank 26
 National budget 438
 National bureau of economic research 331
 National debt 60
 National economy 438
 National income 439
 National insurance 205
 Nationalization 61, 440
 National socialism 290
 Natural monopoly 67
 Natural order 66
 Natural persons 133
 Natural price 66
 Natural wage 67
 Nature 66
 Near money 173
 Necessary expenses 495
 Necessary labour 133
 Necessary labour time 134
 Need 134
 Negative taxes 61
 Negligence of public officer 142
 Negotiable instruments 410
 Negotiation 143
 Neo-classical school of economics 486
 Neo-colonialism 489
 Neo-liberalism 487
 Neo-marginalism 488
 Net 226
 Net income 227
 Net interest 113, 227
 Net investment 227
 Net personnel income 227
 Net price 227
 Net product 227
 Net profit 227
 Net weight 227
 New deal 291, 300
 New Fabian research bureau 111
 New value 53
 Nickel money 292
 Night delay 124
 Night time 124
 Nominal 363
 Nominal capital 26
 Nominal damages 69
 Nominal income 364
 Nominalism 363
 Nominal partner 364
 Nominal price 364
 Nominal value 53, 364
 Nominal wage 364
 Non-acceptance 296
 Non-consumable things 478
 Non-distrainable chattels 98
 Non-payment 308
 Non-resident convertibility 475
 Normal contracts 293
 Normalization 311
 Normal price 292
 Normal production cost calculation 295
 Normal profit 292
 Normal value 53
 Note bank 321
 Note circulation 197
 Notice 31, 73, 151

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Notice of termination of a contract 198
 Notice termination 382
 Notification 31
 Number 362
 Numéroire 293

 Objection 211
 Objective value 53
 Obligation 34, 393
 Obligations arising from contracts 382
 Obligations to bearer 403
 Obligation to contract 383
 Obligatory insurance 495
 Obligee 11
 Occasion 116
 Occupational diseases 438
 Octroi 138
 Octroi duties 149
 Of all kind 47
 Offer 385
 Offer and acceptance 387
 Offered price 313
 Offer for sale 359
 Offer proposal 313
 Offers and demands 386
 Official 142
 Official deposit 344
 Officially fixed price 290
 Official report 435
 Official title register 395
 Off shore 449
 Old-age pension 186
 Oligopoly 295
 Oligopsony 296
 On account 161, 363
 One man company 415
 One-sided contracts 418
 Open account 160
 Open check 46
 Open company 237
 Opening of account 160
 Open policy 307
 Operation 188
 Operational research 188
 Operations in foreign exchange 203
 Ophelimity 295
 Opponent 213
 Opporing party 213
 Opportunity 116
 Opportunity cost 116
 Opposition 211
 Optimum 106
 Option 366
 Option bargain 336

 Options market 336
 Option to call 312
 Oral 383
 Order 40, 373
 Order book 168
 Order of payment 308
 Order of priority 373
 Order of the day 149
 Order to pay 192
 Ordinal utility 373
 Ordinary lease 292
 Ordinary partnership 10
 Ordinary share 165, 293
 Organigram 298
 Organization 314
 Organized industry 354
 Organized strike 314
 Origin 243
 Original 318, 418
 Original capital 252
 Original share 328
 Outfit 70
 Output 77, 258
 Outside broker 368
 Outsiders stockholders 63, 170
 Outside weight 228
 Over capitalization 21
 Overdrawn account 160
 Over lay days 390
 Over population 294
 Over production 21
 Over value 53
 Owenism 305
 Owner's agent 9
 Ownership 288

 Package 13
 Packing 13
 Pact 19
 Paid up policy 307
 Paid up shares 165
 Paper credit 367
 Paper currency 198
 Paper industry 354
 Paper money 197
 Parafiscality 326
 Parcels 326
 Parental guardian 242
 Parental power 242
 Pareto law 326
 Parity 327
 Parity price 327
 Parkinson law 327
 Par of exchange 57, 203
 Partaker 215
 Partial insurance 374

 Partial loss 69
 Participation 215
 Participation in profits 219
 Participant 215
 Particular average 315
 Parties 25
 Partner 299
 Partnership 215, 392
 Partnership capital 26, 392, 426
 Partners insurance 374
 Partner with limited liability 372
 Part of carriage note 401
 Party to contract 382
 Passport 126
 Pastoralism 48
 Pasturage 304
 Patent 38
 Patent rights 38, 371
 Patron 192
 Patten theory 327
 Pattern 144
 Pauper 491
 Pawn 341
 Pawn broker 341
 Pawn house 104
 Pawn office 341
 Pay day 308
 Paying agent 9
 Payment 155, 307
 Payment accords 308
 Payment against documents credit 176
 Payment in advance 311
 Payment on account 363
 Payment of the duty customs 148
 Payments in arrear 124
 Peasant 247
 Pecuniary 321
 Pecuniary debt 321
 Pecuniary guaranty 324
 Pecuniary loss 322
 Pecuniary means 308
 Pecuniary promise 321
 Pecuniary sacrifice 323
 Pecuniary warrant 324
 Pedlar's trade 135
 Penal interest 124
 Penalty 321, 383
 Penetration price 138
 Pension allowance 102
 Pensioner 102
 Pension fund 102
 Percentage of loss 69
 Per diem 252

- Perfect competition 394
 Perfect knowledge 362
 Performance budget 194
 Performance in lieu of payment 309
 Period 71
 Period costs 71, 463
 Period of forfeiture 152
 Period of transition 326
 Perishable goods 37
 Peripheral economy 47
 Permanent obligations 389
 Permission 193
 Permit 63, 76, 126, 194
 Permit of residence 305
 Perpetual inventory 389
 Perpetualism 389
 Perquisit 96
 Personal action of law 235
 Personal assets 466
 Personal credit 235
 Personal effect 235
 Personal guarantee 235
 Personal interest 235
 Personalism 234
 Personally 223
 Personal performance 235
 Person causing the loss 69
 Person entitled 153
 Personnel 142
 Person placed under guardianship 232
 Persons entitled 153
 Petty average 315
 Petty cash 254
 Pharmaceutical industry 354
 Philantropic foundations 193
 Phillips curve 334
 Philosophical radicalism 244
 Physical labour 237
 Physiocrats 119
 Piece for the lot 144
 Piece goods 326
 Piece work 144, 326
 Piece work wages 144
 Pigou effect 334
 Place of exchange 57, 203
 Place of payment 309
 Place of sojourn 240
 Placing under guardianship or curatorship 232
 Plaintiff claiming damages in a penal prosecution 235
 Plan 334
 Planning 334
 Plea of forgery 349
 Plea of non-execution of contract 383
 Pledge 341, 402
 Pledge of cattle 158
 Pledge of livestock 158
 Pledge on land 403
 Police station 208
 Policy 307
 Policy being in force 307
 Policy holder 307
 Policy on cargo 307
 Policy owner 307
 Political economy 78, 79, 96
 Pool 335
 Poor 491
 Poor law 277
 Popular capitalism 154
 Population 293
 Population decrease 294
 Population pressure 294
 Population pyramide 294
 Population statistics 293
 Portal-to-portal pay 138
 Porter 155
 Portage 155
 Portion 327
 Possession 288, 349
 Postage paid 401
 Post-free 401
 Postponement of payment 309
 Pound 262
 Poverty 491
 Power of agency 9
 Power of disposition 249
 Power theories 146
 Precautionary measures 241
 Precautionary motive 325, 484
 Preference share 176
 Preferential price 177
 Preferential right 312
 Prefinancing 312
 Pregnant 124
 Pregnant indemnity 124
 Prejudice 68
 Preliminary balance sheet 125
 Preliminary contract 382
 Preliminary financing 312
 Preliminary payment 311
 Premium 335
 Premium income 336
 Premium insurance 336
 Premium on bonds issued 336
 Premium on capital stock 336
 Premium on exportation 336
 Premium pay 336
 Premium receipt 336
 Premium tariff 336
 Preparation expenses 158
 Prepayment 311
 Prescription 388
 Present 159
 Presentation 303
 Prestation 307
 Prestation in lieu of the promised payment 309
 Previous accumulation 28, 174
 Previous labour 312
 Price 117
 Price indexes 118
 Price for the lot 144
 Price limit 119
 Price of productions 477
 Price of warehousing 242
 Price system 119
 Primary sector 33, 172
 Prime cost 418, 463
 Principal 18, 192, 285, 419, 491
 Principal agent 9
 Principal creditor 418
 Principal debtor 418
 Principal rights 418
 Principal of comparative advantage 211
 Principle of comparative cost 211
 Private bank 315
 Private company 300, 316
 Private contract 316
 Private credit 235
 Private estate 316
 Private insurance 316, 374
 Private international law 442
 Private ownership 315
 Private person 315
 Private property 236, 315
 Private sale by auction 372
 Private sector 315
 Private signature 235
 Private warehouse 363
 Privilege 175

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Probability of loss 69
 Proses of production 461
 Prodigality 362
 Produce exchange 271
 Producer 449
 Producer's surplus 450
 Product 462
 Product costs 71, 460, 463
 Product exchange 57
 Production 450
 Production budget 41
 Production factors 457, 458
 Production forces 457
 Production function 460
 Productive 461
 Productive forces 458
 Productivity 471
 Productivity of labour 461
 Profession 438
 Profit 207
 Profitable 220
 Profit and loss 220
 Profit and loss account 220
 Profitteering 472
 Profit increasing 219
 Profits insurance 374
 Profits of exchange 57
 Pro forma 313
 Pro forma invoice 313
 Programme budgeting 194
 Prohibited zone 481
 Prohibition at night working 124
 Prohibition of practice of a profession 438
 Prohibition of trade 411
 Proletarian 100
 Proletariat 101
 Prolongation 390
 Prolonged bill 390
 Promise 383
 Promissory note 105, 309
 Promotion 181
 Promptness 164
 Prompt payment 311
 Promulgation 73
 Proof of loss 69
 Propensity to save 399, 435
 Propensity to import 61
 Property 466
 Property on land 58
 Property on sea 58
 Property tax 104
 Proportionate cost 298
 Proportioned 298
 Prosecution 189, 243
 Prospectus 395
 Protected state 242
 Protecting state 242
 Protectionism 242
 Protection of the workers 186
 Protective duty 242
 Protective tariff 242
 Protectorate 242
 Protest 211, 444
 Protest for non-acceptance 296
 Protest for non-payment 308
 Protest non-acceptation 296
 Protocol 19, 435
 Proudhonism 337
 Provision 212
 Provisional budget 125
 Provisional remedy 350
 Provisional warrant 125
 Proxy 491
 Prudential insurance 374
 Psychological school 346
 Psychological theory of money 346
 Publication 73
 Public administration on a territorial basis 206
 Public borrowing 35
 Public corporation 204
 Public debt 60
 Public finance 271
 Public fund 107, 328
 Public goods 205
 Public institutions 205
 Public investments 206
 Public law 204
 Public law corporations 205
 Public ownership 205
 Public policy 204
 Public property 206
 Public prosecution 203
 Public register 344
 Public sale 20
 Public sector 204
 Public service 204
 Public subscription 479
 Public welfare 203
 Pump-priming 43, 485
 Purchase 11, 358
 Purchase price 358
 Purchase tax 189
 Purchasing budget 359
 Purchasing power 359
 Pure economy 351
 Pure interest 113
 Put of more 318
 Qualified indorsement 44
 Quarantine 209
 Quantity theory 291
 Quasi money 29
 Quasi rent 339
 Queuing theory 253
 Quota 356
 Quota system 356
 Quotation 124, 356
 Quoted on exchange 57
 Radicalism 244
 Railway passenger's insurance 374
 Rainweather insurance 374
 Raising 32
 Raising of arrest 98
 Rank 373
 Ranson 251
 Rate of exchange 57
 Rate of surplus value 20
 Rate of turnover 72
 Ratification 194, 297
 Rationing 472
 Ratio of cost expenses 271
 Raw materials 188
 Readiness 193
 Ready money 311
 Ready money business 311
 Ready reckoner 27
 Ready to wear 158
 Reaganomy 340
 Real 274
 Real assets 466
 Real balance effect 133
 Real capital 274
 Real contract 275
 Real cost 133
 Real estate 10, 233, 402
 Real estate credit 104, 402
 Real estate purchase tax 104
 Real estate speculation 477
 Real expenditures 133
 Real income 132
 Realization 133
 Real obligation 275
 Real property credit 104, 402
 Real relation 274
 Real rights 274

- Real subrogation 274
 Real surety 274
 Real wage 133
 Reasonable price 438
 Receipt 266, 420
 Receipt full 161
 Receipts from worker's income 186
 Received for shipment 58
 Receiver 140, 325
 Receiving book 137
 Recipient 140
 Reciprocal insurance 212
 Recognition of interdependence 444
 Record 367
 Records 435
 Recovery 201
 Recovery of property 152
 Redeemed shares 478
 Redemption 14, 34, 307
 Redemption of securities 14
 Redemption of shares 14
 Rediscounting 171
 Redraft 173, 213
 Reduction 176, 419
 Reduction of salaries 149
 Re-establishment 362
 Reference 150
 Reform 193
 Reformism 193
 Refusal to pay 308
 Register 257
 Registered capital 26
 Registered office 392
 Registered shares 165
 Register of births 235
 Register of deaths 235
 Register of marriages 235
 Registration 257
 Rehabilitation 362
 Reimbursement 308
 Reinsurance 171
 Relationship 163
 Relations of production 458
 Relative price 141
 Relative surplus population 141, 484
 Relative surplus value 140
 Release 198, 467
 Relieving 348
 Remain behind 135
 Remission 177
 Remission of payment 309
 Remittance 212
 Remitter 140
 Removal 402
 Remunerative 220
 Remunerative business 220
 Render of account 160
 Rendering of account 163
 Rent 233, 338, 360
 Rentability 128
 Rental agreement 339
 Rental value 339
 Rent-charge 339
 Rent control 339
 Rent day 339
 Renter 339
 Rent expense 339
 Rent free 339
 Rentier 340
 Rent income 339
 Rent roll 339
 Renunciation 467
 Renunciation of the inheritance 201
 Reparation 297
 Repeal 299
 Report 444
 Representation 419
 Representative 411, 419
 Reproduction 485
 Repudiation of public debt 60
 Repurchase 135
 Request 181
 Request to pay 308
 Requisition 270
 Rescission 198
 Reservation 47
 Reserve 215
 Reserve funds 482
 Reserves 484
 Residuary 200
 Respatch 164
 Respectable 150
 Respite 387
 Respite of payment 309
 Responsibility 379
 Responsible partner with unlimited liability 372
 Restraint on alienation 419
 Restrictive indorsement 44
 Retail 417
 Retail dealer 417
 Retail house 417
 Retail price 417
 Retail trade 405, 417
 Retaliation 215
 Retaliatory duties 215
 Retirement 102
 Retrenchment 177
 Retroaction 313
 Retroactive 313
 Return 75
 Return account 75
 Return adress 75
 Return cargo 75
 Return carriage 75
 Return commission 75
 Returned bills of exchange 75
 Returned sales 75
 Return journey 75
 Return of capital 75
 Return of premium 75
 Returns 320
 Return shipment 75
 Return ticket 75
 Revaluation 55
 Revenue stamp 50
 Revision 145
 Revisionism 145
 Revinisionist 145
 Revocable credit 467
 Revolving fund 71
 Ricardian growth model 344
 Ricardian principles of taxation 344
 Ricardian theory of value 344
 Ricardo's analytical programme 344
 Rich Men's Club 298
 Right of demand 182
 Right of mortgage 341
 Right of preference 312
 Right of priority 312
 Right of privilege 312
 Right of redemption 359
 Right of retention 155
 Right of stoppage 155
 Right to build over another's property 463
 Right to redress 199
 Right to repurchase 135
 Riserising 32
 Risk 47
 Ristorno 75
 River insurance 374
 River transport 168
 Robbery 379
 Robbery insurance 374
 Roma treaties 345
 Rough draft 382
 Royalties 10
 Royalty 10, 38

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Royalty interest 10
 Rule of reciprocity 212
 Rules of inheritance 200

 Safe bill 348
 Saint-Simonism 349
 Sale 359, 390
 Saleable 360
 Saleableness 360
 Sale according to pattern 314
 Sale by auction 21
 Sale cif 373
 Sale clerk 359
 Sale of goods 411
 Sale of livestock 157
 Sale of purchase fob 120
 Sale of the installment plan 37
 Sales account 160
 Sales book 359
 Sales forecasting 360
 Sales tax 360
 Sale value 359
 Sale with power of redemption 135
 Sample of goods 270, 273
 Sampling 314
 Sanction 477
 Savings 398
 Savings function 399
 Savings investment equality 400
 Say's identity 217
 Say's theory of value 363
 Say's law 217
 Scalper 254
 Scarcity 126
 Science of finances 271
 Scientific socialism 31
 Sealed tender 206
 Seasonal fluctuations 287
 Seasonal unemployment 287
 Seasonal variations 287
 Season ticket 387
 Seat 285
 Seat of a society 285
 Sea transport 58
 Secondary sector 172
 Second degree liquidity 173
 Second of exchange 57
 Secrecy of the postal service 151
 Secret 138
 Sector 226
 Sector U 438
 Securities to bearer 403
 Security 150, 176
 Seizure 98, 146, 490
 Self financing 315
 Self service 42, 225
 Seller 357
 Seller's market 357
 Selling expenses 359
 Selling price 359
 Sender 140
 Sentence 209
 Sentinel 208
 Sentry 208
 Separate estate 351
 Sequestration 270
 Sequester 150
 Series 65
 Service 31, 141
 Serviceable 249
 Servitude 250
 Settlement 206, 325
 Settlement of account 161
 Settling day 207
 Shadow prices 140
 Shaft goods 269
 Share 165, 327
 Share bonus 165
 Share capital 327
 Share carrying voting power 165
 Share company 19
 Share deposited as security 165
 Shareholder 328
 Share in the business 190
 Share in the inheritance 165
 Share issued for cash 165
 Share issued for property 165
 Share of capital 165, 215
 Share of expenses 165
 Share of profit 165, 220
 Share owner 328
 Shares account 165
 Shares carrying voting power 165, 305
 Share to bearer 404
 Share with multiple votes 165
 Sharing of the inheritance 200
 Sheet of coupons 393
 Ship broker 58
 Ship industry 354
 Ship-owner 19, 234
 Shipped bill of loading 492
 Shipping agency 400
 Ship's outfitting 70
 Ship trader 407
 Shop 360
 Shop keeper 360
 Shop window 370
 Shortage in cash 214
 Short bill 232
 Short contract 213
 Short dated loan 231
 Short period 231
 Short period forecasting 231
 Short period normal 231
 Short sale 176
 Short term credit 232
 Show 370
 Showcase 370
 Show window 370
 Sight draft 307
 Signature 176
 Signing 176
 Signing of bill of exchange 203
 Silent partner 35, 372
 Silo 376
 Silver 149
 Silver currency 149
 Silver money 149
 Simple contract 315
 Simple labour 27, 167, 476
 Single premium 336
 Single tax 417
 Singular subrogation 421
 Sismondism 377
 Sit-down strike 305
 Six (The) 12, 448
 Skilled labour 166, 292
 Skimming price 217
 Slack 146
 Slaughter-house 226
 Slave 244
 Slave-owning system 245
 Slavery 246
 Slave trade 245
 Sliding scale 306
 Slow-down strike 483
 Small charges 254
 Small money 438
 Smuggler 196
 Smuggling 148, 196
 Social average labour 428
 Social capital 26
 Social insurance 374, 428
 Socialism 423

İNGİLİZCE KAVRAMLAR DİZİNİ

- Socialists of the chair 257
 Socialization 427
 Social labour 426
 Socially necessary labour 427
 Social order 426
 Social stock 392
 Social stratum 427
 Social value 426
 Society 392, 422
 Socio-economic formation 94, 426
 Soft currency 146
 Soil 430
 Solvency 309
 Solvent 309, 348
 Solvent house 349
 Sorelism 378
 Sort of money 325
 Sound money 349
 Source 217
 Source of income 128
 Source of obligations 34
 Sovkhozy 379
 Sovnarkhozy 379
 Space of time 387
 Special agent 9
 Special agreement 316
 Special crossed check 46
 Special endorsement 44, 393
 Speciality 317, 444
 Speciality goods 270
 Specialization 444
 Specialized authority 315
 Special policy 307
 Special power of attorney 317
 Special premium 336
 Specifications 243
 Specific chattels 29
 Specific duty 317
 Specific goods 29
 Speculation 472
 Speculation motive 325
 Speculator 306, 472
 Speed 164
 Spontaneity 223
 Spot contracts 311
 Spring 217
 Stable equilibrium 209
 Stable money 349
 Stabilization 73
 Stakhanovism 384
 Stall 360
 Stamp 337
 Stamp duty 51
 Standard 311
 Standard coin 321
 Standard cost 311
 Standard goods 311
 Standardization 311
 Standard money 273
 Standard of living 482
 Stand by 248, 384
 Standing orders 170
 Stare 241
 State bank 26, 60
 State capitalism 60
 State insurance 205, 374
 State loan 60
 Statement of account 162
 State monopoly of foreign trade 64
 State of business 410
 State of siege 371
 State planning organization 61
 State socialism 61
 Static analysis 73
 Statism 60
 Statistical secrets 362
 Statistics 362
 Statuary agent 9, 481
 Status of workers 190
 Status quo 390
 Steamers 397
 Sterile professions 232
 Sterling area 384
 Sterling bloc 384
 Stimulation of industry 355
 Stipulation 382
 Stock 165, 325, 491
 Stock accounting 165
 Stock and shares 165
 Stock book 242
 Stock broker 35, 376
 Stock company 165
 Stock dividend 165
 Stock exchange 35, 57, 328
 Stock exchange business 328
 Stock exchange operation 36, 56
 Stock exchange rates 56
 Stock exchange securities 56
 Stock exchange transaction 56
 Stock fund 107, 328
 Stock gambling 36
 Stockholder 328
 Stock jobber 36
 Stock jobbing 36
 Stock list 242
 Stock market 165
 Stock option 165
 Stock premium 336
 Stock purchase warrant 165
 Stock receipt 165
 Stock rights 313
 Stocks and shares 401
 Stocks fund 107, 328
 Stock taking 71
 Stone 400
 Stopping of payment 308
 Storage 242
 Stored-up labour 33
 Storehouse 358
 Storing 242
 Stowage 182
 Strategies 131
 Strike 184
 Strike ballot 184
 Strike prohibitions 184
 Strike vote 184
 Structural unemployment 477
 Struggle 361
 Style of a firm 409
 Subhire 233
 Subhirer 233
 Subjective value 53
 Subject owner 153
 Subrogation 421
 Subscribed capital 26
 Subscriber 387
 Subscription 176, 215, 387
 Subsidiary accounts 479
 Subsidy 326
 Substitution 490
 Subtenancy 233
 Subtenant 233
 Subvention 310
 Successor 200
 Suit for damages 310
 Sum 422
 Summary 317
 Summary of proceedings 317
 Summing up 422
 Sundry goods 326
 Super dividend 172
 Superior power 196
 Superstructure 463
 Supplement 32
 Supplementary allowance 216
 Supplementary budget 216

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Supplementary budget estimates 295
 Supplementary policy 307
 Supplier 357
 Supplies 310
 Supply 385
 Supply in the short period 231
 Supply of money 324
 Support price 393
 Surety 176, 221, 310, 367
 Surplus labour 20
 Surplus labour time 20
 Surplus interest 113
 Surplus product 20
 Surplus receipts 127
 Surplus value 20, 53
 Surrender 467
 Surtax 216
 Survey 363, 379
 Suspension of payment 308
 Swap 324
 Swedish school 182
 Symmetallist system of gold standard with a regulatory silver currency 324-325
 Sympathy lockout 51
 Sympathy strike 51
 Syndic 171
 Syndicalism 366
 Syndicate 366
 Systems of account 365

 Table of Leontiev 259
 Take off 201
 Taker of insurance policy 376
 Take premises 233
 Taking-over 420
 Tangible assets 466
 Tangible property 273
 Tare 51
 Target zone 334
 Tariff 397
 Tariff made or applied under treaty 147
 Tariff schedule 27
 Tariff war 361
 Taste 28
 Tax 468
 Taxable 148
 Taxable goods 148
 Tax assessment 356
 Taxation principles 470
 Tax burden 471

 Tax equity 471
 Tax farming 175
 Tax for the benefit of national defence 362
 Tax incidence 471
 Tax in kind 276
 Tax on land 433
 Tax on luxury expenditures 144
 Tax on transport 401
 Tax on turnover 188
 Tax on war profits 361
 Tax rates 471
 Tax return 469
 Taylorism 404
 Technical 415
 Technics 415
 Technician 416
 Technocracy 416
 Technocrat 416
 Technological unemployment 416
 Technology 415
 Temporary appropriations 125
 Temporary unworking 125
 Tenant 233
 Term 387
 Term of bill 367
 Term of guaranty 176
 Term of limitation 388
 Term of payment 309
 Term of prescription 388
 Term of trade 409
 Terms of payment 308
 Terms of sale 360
 Territorial credit 104
 Tertiary industry 172
 Testament 467
 Testamentary contract 200
 Testator 200
 Testimonial 194, 472
 Textile 314
 Textile industry 354
 Theft 163
 Theft insurance 374
 Theft of livestock 157
 Theory of comparative advantage 211
 Theory of games 306
 Theory of international values 62
 Theory of the cycle 239
 The six 12, 448
 The three 448
 The two 171, 448
 The year of the heğira 164

 Third market 448
 Third world 448
 Three (The) 448
 Throug bill of loading 413
 Tied aid 243
 Tight monetary policy 112, 122
 Time allowed for discharging 36
 Time allowed for removing 242
 Time bargain 11, 389
 Time charter 129
 Time deposits 390, 483
 Time draft 307
 Time of performance 310
 Time policy 307
 Time table 397
 Tip 371
 Tissues 314
 Title 353
 Titular 223
 To a condition 243
 To adulterate 358
 To agree to conditions 243
 To ascribe 310
 Tobacco industry 354
 To bargain 331
 To bearer 403
 To beat the competition 342
 To be for sale 358
 To be overdue 152
 To be prepared 28
 To be retarded 135
 To be waiting 28
 To bill 358
 To bring profit 220
 To buy 359
 To buy a first hand 172
 To buy for account 389
 To buy on credit 389
 To buy retail 417
 To buy second hand 172
 To calculate 161
 To call on the account 161, 162
 To cause to possess 419
 To challenge competition 342
 To charge 142
 To cheapen 331
 To clear goods at the custom house 148
 To close 33
 To compare 211

İNGİLİZCE KAVRAMLAR DİZİNİ

- Ton conclude a contract 383
 To conduct a business 407
 To confound 210
 To consign 351
 To consolidate 348
 To count 161
 To declare one's self insolvent 309
 To deduct 162
 To defalcate 162
 To deliver 50
 To deposit money 483
 To derive profit 220
 To dissolve 198
 To do retail business 417
 To draw from a source 218
 To draw out an account 162
 To employ 141
 To employ service 142
 To enter a business house 407
 To enter into a mutual engagement 213
 To establish terms 243
 To exploit 189
 To export 63
 To fear competition 342
 To fluctuate 50
 To give account 160, 163
 To give guaranty 150
 To give in consignment 351
 To give on commission 351
 To grant a delay 390
 To have an option on a thing 366
 To have before one's self 145
 To hawk 190
 To holder 403
 To import 63
 To insure 375
 To insure against see-risk 375
 To invoice 358
 To keep account 162
 Token money 438
 To know from source 218
 To lag 135
 To lend 35, 311
 To lend upon pawn 403
 To let 233
 To liquidate 207
 To make a remittance 212
 To make a statement of account 162
 To make competition 342
 To make conditions 243
 To make on additional payment 216
 To make out an account 161
 To make out an invoice 358
 To make profit 220
 To manage a business 407
 To mingle 210
 To miscalculate 163
 To mix 210
 To mix up with 210
 Ton 422
 Tonnage 422
 Tonnage of ship 129
 Tontine policy of insurance 422
 To originate 244
 To participate 215
 To pass 126
 To pass in transit 76
 To pay on account 160
 To place in custody 350
 To purchase 359
 To put in circulation 69
 To realize assets 326
 To remit 212
 To render account 163
 To render a service 141
 To rescind 199
 To retail 417
 Tort 153
 To run 69
 To runing bills 69
 To seize 98
 To sell 360
 To sell by the bulk 144
 To sell for account 390
 To sell on credit 390
 To sell retail 417
 To show a balance 197
 To stand competition 342
 To stow 182
 To subject 243
 To subscribe 387
 To suspend 309
 To take an interest 215
 Total 422
 Total amount 131
 Total brought forward 422
 Total estate 171
 Total loss 69
 Total product 422
 Total social labour 428
 To trade 409
 To undertake 138
 Tourism 136
 Tourist 136
 To vouch 357
 To watch over 145
 To win 221
 To wind up
 To withdraw 141
 To withdraw from circulation 69
 Town and country 225
 Town council 29
 To work by the piece 326
 To yield benefit 220
 Trade 358, 404
 Trade agreement 405
 Trade article 411
 Trade associations 130, 406
 Trade balance 64, 406
 Trade bill 405
 Trade boards act 111
 Trade circle 405
 Trade credit 405, 411
 Trade customs 405
 Trade deficit 405
 Trade directory 405, 412
 Trade discount 405
 Trade-gap 405
 Trade investment 405
 Trade journal 405, 407
 Trade liability 405
 Trade mark 11, 405, 410
 Trade monopoly 127
 Trade name 405, 409
 Trade premium 336
 Trade price 227
 Trader 358
 Trade register 405, 409
 Trade report 406
 Trade route 405
 Trade royalties 411
 Trade samples 273
 Tradesman 358
 Trades women 197
 Trade union 190, 366
 Trade-unionism 177, 366
 Trading account 405
 Trading centre 405
 Trading city 409
 Trading company 405, 409
 Trading custom 410
 Trading expenses 405
 Trading nation 358, 405

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Trading partnership 405
 Trading route 412
 Trading town 405
 Trading year 163
 Trading zone 405
 Traffic 410
 Transaction motive 188, 325
 Transaction on credit 389
 Transfer 419, 433
 Transferable shares 165
 Transfer by law 481
 Transfer expenditures 433
 Transfer of rights 421
 Transhumance 480
 Transit 76
 Transit duties 149
 Transit goods 76
 Transit insurance 374
 Transition 126
 Transit pass 126
 Transmissibility 126
 Transport 438
 Transportation agency 400
 Transportation company 401
 Transportation insurance 374
 Transport industry 354
 Transports 400
 Travel 135
 Traveller's check 136
 Treasure 140
 Treasury 159
 Treasury bonds 159
 Treatment 188
 Treaty 19
 Treaty of commerce 405, 411
 Trespass 223
 Trespass to land 402
 Trend 445
 Trial balance 30
 Tribunal of commerce 421
 Tribute 155
 Tricot 314
 Trip charter 129
 Triptique 433
 Truck 27
 Truck system 434
 Trust 434
 Trustee 218
 Trustee in bankruptcy 171
 Trustee investment 483
 Turnover 192
 Turnover commission 376
 Turnover tax 188
 Tutelage 241
 Two (The) 171, 448
 Tutorship 241
 Unassignable rights 419
 Unauthorized assumption 494
 Unauthorized assumption of name 494
 Unclaimed dividends 75
 Unconfirmed credit 297
 Uncovered 213
 Uncovered acceptance 213
 Uncrossed check 46
 Undefeasible rights 467
 Underconsumption 97
 Underdeveloped 23
 Underdeveloped countries 24
 Underemployment 46, 96
 Under neutral flag 28
 Underpopulation 294
 Understanding 19
 Undertaking 137, 189
 Unemployed 190
 Unemployment 186, 190
 Unemployment benefit 191
 Unemployment insurance 191, 374
 Unfair competition 153, 342
 Unfunded debt 50
 Unilateral contracts 418
 Unilateral transactions 418
 Unincorporated association 58
 Uninsured 375
 Union 218
 Union shop 367
 Unit cost 272
 Unity 33
 Universal agent 9
 Unjust 153
 Unjustifiable enrichment 153
 Unloading 36
 Unlawful interference 494
 Unlawful wearing 494
 Unlimited insurance 372
 Unlivery 36
 Unpaid balance 30
 Unperfect obligations 296
 Unproductive capital 18
 Unsaleable goods 357
 Unskilled labour 27, 292
 Unvalued policy 307
 Unworthiness to inherit 201
 Useful 249
 Useful expenses 478
 Use-value 249
 Usufruct 478
 Usufructuary tenancy 479
 Usurer 412
 Usurious interest 412
 Usurpation 494
 Usury 412
 Usury law 412
 Utilitarianism 477
 Utilitarianism 477
 Utility 477
 Utility corporations 59
 Utility of labour 104
 Utopist socialism 465
 Valid 150
 Valuable consideration 212
 Value 52
 Value added tax 216
 Valued policy 307
 Value in exchange 53
 Value insured 53
 Value in use 249
 Value judgment 53
 Value of the present time 53
 Value owed by the business 53
 Value received 53
 Value theory 53
 Value variance 53
 Variable 55
 Variable capital 55
 Variation 50
 Vassalage 467
 Velocity of circulation 69
 Vendor 357
 Verbal 383
 Verification of account 161
 Versed in business 187
 Vertical channel building 75
 Vertical combination 76, 482
 Vice-consul 240
 Village 247
 Visa 126
 Visit 143
 Vis major 196
 Vital space 482
 Voluntary exchange 180

İNGİLİZCE KAVRAMLAR DİZİNİ

- Voluntary insurance 181
 Vote 305
 Voting trust 305, 434
 Voucher 266, 357
 Voyage policy 307
 Vulgar economics 196
- Wage 446
 Wage discrimination 447
 Wage flexibility 447
 Wage funds 447
 Wage of one day 149
 Wage reduction 447
 Wages of female workers 197
 Wage table 27
 Wage theories 447
 Wagon industry 354
 Waiver 467
 Want 134
 Want of money 321, 322
 War 361
 War causality 362
 Wardship 154
 Warehouse 19, 241
 Warehouse receipt 266, 271, 350
 Warehousing 19, 242
 Wares 270
 War indemnity 361
 War insurance 362
 Warning 31
 Warrant 176, 271, 327
- War risk policy 307
 War woundet 362
 Waste matter 168
 Watch 145
 Watchmaking industry 354
 Water 385
 Water-course 385
 Watered capital 392
 Way bill 400
 Weakness 146
 Wealth 247
 Week-end 151
 Weekly premium 336
 Weekly wages 151
 Weighing fee 206
 Welfare 140
 Wel goods 373
 Whole life insurance 374
 Wholesale 433
 Wholesale dealer 433
 Wholesale house 433
 Wholesale price 433
 Wholesaler 433
 Wholesale trade 405, 433
 Wide world policy 307
 Wilful fraud 165
 Wilful misrepresentation 165
 Winding-up 207, 325
 Windstrom insurance 374
 Withdrawal 141
 Withholding 218
 Without bargaining 331
- Without cost 136
 Without gurantees 150
 Without provision 213
 Witness 394
 Woolen goods 270
 Work 182
 Work at price rates 144
 Work book 186
 Worker's insurance 186
 Worker's representative 186
 Worker's wages 186
 Working 472
 Working capital 71, 189
 Working day 187
 Working expenses 189
 Working hours 45
 Working material 189
 Workman 185
 Work place 192
 Work's certificate 190
 Workshop 189, 192
 World bank 74, 442
 World's market 74
 Worth 52
 Worthy 221
 Writ 209
 Writ of execution 490
 Written statement 484
- Yearly premium 336
 Yellow-dog contract 357
 Yield 471

KİŞİ ADLARI DİZİNİ

- Abramovitz 415
 Adams, B. 355
 Aftalion, A. 10, 128, 347, 423
 Ahmet Mithat 78
 Alderer 279
 Alexandre III., Papa 403
 Amoroso-Robinson 14
 Anderson 88
 Andreades 405
 Antonius, St. 154
 Aren, Sâdun 301, 474
 Aristophanes 145, 166
 Aristoteles 52, 53, 54, 78, 83, 154, 188, 204, 244, 290, 298, 345, 370, 477, 492
 Ashley 12, 90
 Atatürk 221, 222, 223, 251, 278
 Augustinus, St. 154
 Aurelius, Marcus 345
 Avcıoğlu, Doğan 58, 114, 195
 Aydemir, Ş. Süreyyâ 222
 Aysan, Mustafa 122

 Baader, F. von 89, 345, 488
 Baboeuf 121
 Baby, J. 112, 267, 458
 Bacon, F. 177, 179, 180
 Bakunin 367
 Baran, P. A. 139, 195, 391
 Barbon, N. 85, 285
 Barclay 177
 Barrême, B. F. 27
 Barone 91
 Bastiat, F. 193, 196, 209, 236, 261, 278
 Başar, Erdoğan 113
 Baudeau, Râhip 119
 Baudhuin 265
 Bayezid II., Sultan 313
 Bazard 349

 Beard, C. 82
 Beaulieu, L. 17, 429
 Becher 203
 Bedeaux 336
 Beer, Max 282
 Bell, D. 395
 Bendix, R. 252
 Benham 489
 Bentham, J. 29, 236, 244, 261, 478, 495
 Bergson 113, 268, 378, 478
 Berkes, Niyâzi 58, 113, 169, 270
 Berle, A. A. Jr. 296
 Bernoulli 29, 250, 251
 Bernstein 193, 323
 Besant, A. 487
 Beveridge 9, 39, 46, 195, 394
 Bismark 11, 61, 257
 Blanc, L. 255, 449
 Blau, P. 252
 Bloche, J. 13
 Bodin, J. 78, 84, 89, 121, 284, 291
 Boehm-Bawerk, E. von 9, 90, 91, 336, 337, 346, 472, 486
 Boisguilbert 121
 Boratav, Korkut 330, 396, 469
 Boulainvilliers, C. B. 114
 Bourguin 423
 Bouvier-Ajam 487
 Böhm-Bawerk *Bk.* Boehm-Bawerk
 Böke, J. H. 172
 Bray, J. E. 420
 Brentano 12, 90, 257
 Bright 278
 Brocard, L. 80
 Bronferbrenner 38
 Bruckner 294
 Buchez, Ph. 423
 Bulutoğlu, Kenan 301, 474

 Buridanus, J. 53, 78, 83, 298, 299
 Burnham, J. 416
 Burns 342

 Cabet 255
 Cairnes, J. E. 236
 Calmers, Th. 294
 Calvin, J. 78, 84
 Campanella, T. 84, 115
 Cannan 447
 Cantillon, R. 53, 85, 231, 285
 Carey, H. C. 94, 346, 484, 488
 Carmichael, S. 444
 Carnegie 466
 Carrier 214
 Carver, N. T. 346
 Cassel, G. 157, 339, 352, 486
 Castro, Jousé de 74
 Catchings, W. 97, 239
 Cato 78, 83, 345
 Chamberlain 384
 Charles I. 27
 Charles II. 333
 Chenery 335
 Chevalier, M. 432
 Childe, Gordon 81, 293, 429
 Childe, J. 177, 294, 463
 Churchill 231
 Cicero 345
 Clark, C. 226, 471, 472
 Clark, J. B. 38, 54, 98, 280, 281, 346, 471, 486
 Cobb, C. W. 38
 Cobden, R. 278
 Colbert, J. B. 44, 79, 84, 121, 147, 242, 284
 Cole, G. D. H. 264
 Collard, J. 265
 Columella 345
 Commons, J. R. 252

Compte, A. 349
 Condillac 54, 90, 363
 Conrad, O. 382
 Cooper, Th. 423
 Courier, P. L. 432
 Cournot, A. A. 44, 75, 91,
 283, 486
 Cromwel 177, 333
 Culloch, J. Mc. 236, 294,
 432

Çalışlar, Aziz 458
 Çang Kay Şek 124

Dahrendorf, R. 252
 Dandieu, A. 234
 Dantzig, G. 68
 Darwin, Ch. 277
 Davanzatti 291
 Defoe, D. 344
 Demirgil, Demir 23, 24, 68,
 92, 109, 119, 154, 201,
 238, 254, 275, 282, 286,
 353, 479
 Demosten 246
 Denis, H. 278, 414
 Deutscher, I. 111, 231, 294
 Divitçioğlu, Sencer 280
 Domar, E. D. 156, 305
 Domar, F. 394
 Dood, C. T. 165, 434
 Dorfman 68
 Douglas, P. H. 38, 97
 Drysdale 487
 Dupont 275
 Dupuit, J. 72, 435, 486
 Dutod 121
 Duverger, M. 252

Eczâcîbaşı 466
 Eddy, M. A. J. 342
 Edgeworth, F. Y. 31, 62,
 77, 363, 373, 418, 486
 Eisler 106
 Eliçin, Emin 222
 Elisabeth, Kraliçe 179
 Emerson 336
 Enfantin 349
 Engel 92, 362
 Engels, F. 13, 31, 39, 58,
 83, 113, 177, 205, 221,
 278, 282, 304, 305, 349,
 355, 390, 398, 434, 455,
 479
 Ergin, Feridun 230
 Esin, Pars 263
 Espinas, G. 446

Euler 110
 Evéret 269
 Fabius 111
 Faraday 469
 Fayol, H. 31, 113
 Fellner 75, 113
 Fénelon 121
 Fichte, J. G. 90, 206, 269,
 488
 Firth, R. 41, 293
 Fisher 91, 231, 292, 486
 Forbonnais 121
 Ford 466
 Foster, W. H. 97, 239
 Fourastié, J. 226
 Fourier, Ch. 59, 120, 121,
 124, 255, 337, 377, 449,
 465
 François I. 107
 Freeman, A. 268
 Fried 96
 Friedman, G. 222, 404
 Friedman, H. 29, 385
 Friedman, M. 93, 112, 121,
 122, 123, 251, 262, 292,
 324, 385, 412, 443, 481
 Frish, R. 231, 311
 Galbraith, J. K. 122, 230,
 234, 417, 476, 485
 Galliani, F. 54, 84, 193,
 291, 363
 Gama, V. de 38
 Ganilh 432
 Gantt, H. L. 124
 Garaudy, R. 294
 Gayet 269, 446
 Genovesi 79, 84, 192
 George, H. 132
 Gernet, J. 267
 Gervaise, I. 368
 Gide, Ch. 424
 Giffen, R. 76, 137
 Gladstone 469
 Glótz 138
 Goethe 434
 Gohn, G. 90
 Goodwin 478, 486
 Gossen, H. H. 22, 54, 71,
 90, 158, 280, 282, 393,
 486
 Gournay, J. C. V. 30
 Göhre 424
 Gras, N. S. B. 316
 Gray, J. 19, 420
 Green, A. W. 252

Gresham 145
 Gressaye, B. de la 487
 Guldthorpe, D. 252
 Güran, Râsih 111, 231, 294
 Haldun, İbn 83, 178, 405
 Halsey 336
 Hamberg 486
 Hamilton, A. 484
 Hammond 197
 Hamurabi 245
 Hansen, A. 394
 Hansen, H. 155
 Haraf, W. 340
 Harbison, F. H. 380
 Harrington 177
 Harrod, R. F. 156, 305, 394
 Harrold 486
 Hartmann, S. 478
 Haushofer, K. 195
 Hawley, F. B. 47
 Hawtrey, R. G. 157
 Hayek, F. von 238, 323,
 488
 Heckscher 64
 Hegel 88, 300
 Heichelheim 215, 395
 Heisenberg 41
 Henri IV. 84, 285
 Henry VIII. 178, 179
 Herskovitz 41, 101
 Hesiodos 163, 166
 Heywood 177
 Hicks, J. R. 229, 283, 486
 Hilâv, Selâhattin 185
 Hildebrand, B. 12, 61, 90
 Hilferding 282
 Hitler, A. 96, 195, 264, 290,
 378, 423, 488, 495
 Hitze, F. 423
 Hobsen 239
 Hobson, J. A. 97
 Hobson, S. G. 264
 Hodgkin, T. 19
 Homeros 166
 Homme, J. L' 489
 Hornigk 85, 203
 Houssiaux, J. 130
 Hume, D. 85, 304
 İbn Haldun *Bk.* Haldun
 İnan, Âfet 263
 İnönü, İsmet 199
 Jennings, R. 280
 Jevons, W. S. 40, 54, 90,
 102, 104, 111, 158, 195,

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- 196, 262, 279, 280, 281,
287, 346, 363, 418, 455,
472, 486
- Johannes XXIII. 343
- Johnson, H. 315
- Jones, R. 184
- Jouvenel, B. de 489
- Juglar, C. 195
- Justi, J. H. 203
- Kahn, R. F. 231
- Kaldor, N. 155, 156, 199
- Kalecki 486
- Kantaroviç, L. V. 67, 68
- Kanûni Süleyman 10, 207,
357
- Kautsky, K. 193, 217, 449
- Kay, John 266
- Kazgan, Gülten 301, 335,
474
- Kâzım Karabekir 222
- Kees 404
- Kendrick 415
- Ketteler, von 423
- Keynes, J. M. 9, 30, 41,
43, 60, 79, 91, 92, 98,
106, 121, 128, 158, 159,
229, 230, 231, 236, 239,
254, 285, 294, 323, 325,
334, 335, 361, 385, 394,
420, 435, 436, 447, 486,
489
- Kınalızâde Ali 78
- King, G. 233
- Klazomen 204
- Knapp, G. F. 12, 90, 363
- Knies, K. 12, 90, 389
- Knight, F. 47, 385
- Knowlton 487
- Koç, Vehbi 466
- Kolomb, K. 38
- Kondratief, N. 80, 254
- Konfüçyüs 114
- Köklü, Aziz 91
- Krupp 290
- Ksenophon 237, 246
- Kulisccher 27
- Kuusinen 251
- Kuznets, S. 229, 254, 437
- Lacour-Gayet, J. 446
- Lassalle, F. 61, 67, 108,
109, 258, 352, 434
- Law, J. 85, 121, 285
- Lee, H. K. 299
- Lefebvre, H. 205
- Leibniz 269
- Lenin 221, 251, 391
- León XIII. 154, 343
- Leontiev, W. 94, 258, 259,
355
- Lerner, A. 394
- Leroy-Beaulieu, P. 429, 471
- Leslie 12, 90
- Lévy-Strauss 293
- Lewin, K. 180
- Lexis, W. 382
- Lindhal, E. 182, 385
- Lippmann, W. 487
- Lipset, S. 252
- List, F. 89, 90, 94, 148,
438, 439, 440, 441, 484,
488
- Locke, J. 53, 54, 85
- Lodge, O. 111
- Loeb, G. 416
- Louis XIV. 44, 84, 121
- Louis XV. 119, 120
- Louis XVI. 435
- Lucretius 345
- Lud, N. 269
- Lundberg, E. 182, 385
- Lurie, S. 118
- Luther 84
- Luxembourg, R. 78
- Mably 86, 255
- Malinovski 81, 135, 428,
463
- Malthus 17, 32, 68, 84, 87,
88, 193, 196, 208, 209,
210, 230, 231, 236, 260,
261, 276, 277, 285, 294,
305, 333, 352, 429, 434,
447, 476, 487
- Mandel, E. 24, 33, 39, 81,
118, 129, 139, 173, 214,
226, 246, 267, 275, 280,
295, 296, 320, 332, 335,
352, 381, 405, 408, 414,
429, 463, 469
- Manesmann 290
- Manning 423
- Manoilescu, M. 487, 489
- Mansholt 228, 229
- Marshall, General 64, 479
- Marshall, A. 22, 38, 43,
54, 63, 64, 71, 72, 73, 91,
133, 134, 169, 181, 231,
280, 282, 283, 292, 323,
338, 339, 346, 363, 394,
418, 433, 435, 445, 486
- Marx, K. 19, 28, 31, 41,
53, 88, 94, 111, 113, 145,
205, 226, 252, 258, 259,
280, 282, 291, 294, 319,
338, 343, 352, 363, 367,
370, 390, 391, 398, 422,
434, 475
- Mayer, H. 346
- Mayo, E. 180
- McCulloch Bk. Culloch
- Mead, M. 383
- Mehmet, Fâtih Sultan
207
- Melchett 342
- Mellon 275
- Mélon 121
- Menderes 474
- Menger, K. 54, 90, 91, 279,
280, 284, 346, 472, 486
- Metin, A. 193
- Meyer, R. 472
- Mill, James 29, 218, 236,
244, 261
- Mill, John Stuart 29, 53,
62, 64, 88, 89, 111, 236,
244, 261, 287, 292, 304,
316, 369, 429, 430, 432,
447, 478, 484
- Mints, L. 385
- Mirabeau 36, 119
- Mises, L. von 134, 239,
323, 378, 472, 488
- Mitchell, W. C. 252, 279,
334
- Montagu, A. 134
- Montchrétien 78, 84, 121,
284, 380
- Montesquieu 84, 113
- Moore, B. 252
- More, T. 84, 115, 177, 178,
179
- Moreno, J. L. 180
- Morgan 275
- Morgan, L. H. 485
- Morgenstern, O. 29, 75,
251, 306, 488
- Mounier, E. 234
- Möser, J. 285
- Muhammed, Peygamber
164
- Mun, Albert de 423
- Mun, T. 85, 177, 285
- Murti, K. 438
- Mûsâ, Peygamber 245
- Musaddık 23
- Muskoviç 79
- Mussolini, B. 113, 263, 379,
487
- Muvaffak Şeref 282

- Müller, A. 89, 90, 345, 488
Myrdal 23, 182, 335, 385
Napoléon II. 290, 316, 452
Napoléon III. 104, 253
Nâsir Dinîbillâh 123
Naumann 424
Nemours 119
Neumann, von 29, 68, 75,
251, 306, 488
Nkrumah, K. 489
Nobel 466
Norman, C. W. 70
North, D. 84, 285
Noyelle, H. 489
Nurkse 233, 335
Oğuz, Orhan 91
Ohlin, B. 64, 311, 353, 385,
486
Okyar, Osman 91
Onursal, Âdil 267
Oppenheimer 339, 352,
382
Orage, A. R. 264
Oresmius, N. 78, 83, 291,
299
Orhan Gaazi 10
Ornu, M. 252
Ortes 84, 87, 285
Overstone 70
Owen, R. 19, 121, 177, 190,
241, 305, 377, 449, 465
Ozankaya, Özer 140, 144,
154-155, 263, 294, 425,
448, 492
Ökçün, Gündüz 222
Örnek, Sedat Veyis 480
Packard, V. 416
Papen, von 231
Papin, D. 267, 268
Pareto, V. 54, 91, 130, 192,
265, 280, 283, 295, 326,
435, 486
Parkinson 327
Passy, P. 425
Patten, S. N. 94, 327, 484,
488
Pearsons, W. M. 332
Pease, E. R. 111
Penty 264
Perroux, F. 77, 80
Pétain 263
Peter, H. 382
Petty, W. 85, 93, 101, 177,
284, 294, 332, 333, 334,
338
Philip d'Orléan 121
Phillips, A. W. 334
Piatier, A. 363
Piettre, A. 91
Pigou, A. C. 43, 54, 334,
436, 447, 470, 486
Pin, Le Tour de 423
Pius XI. 343
Place, F. 487
Platon 84, 178, 252, 478
Play, Le 423
Plinius 345
Prebisch, R. 47, 335
Prokoviç 79
Proudhon, P. J. 109, 190,
207, 255, 305, 337, 367,
449
Quesnay, Dr. F. 85, 86,
93, 94, 119
Ramses 319
Ravenstone 19
Reagan, R. 340
Renard, G. 252
Renaudet 25
Rıza Tevfik 186, 187
Ricardo, D. 19, 32, 43, 44,
53, 54, 62, 64, 66, 67,
70, 79, 87, 88, 93, 101,
177, 193, 196, 208, 209,
210, 211, 236, 237, 260,
261, 276, 280, 291, 292,
294, 304, 305, 316, 330,
332, 338, 339, 342, 344,
352, 353, 368, 377, 394,
416, 420, 429, 430, 432,
444, 446, 447
Rivière, M. 119
Robbins, L. C. 486
Robertson, D. H. 43, 51,
311
Robin 487
Robinson, E. A. G. 414,
486
Robinson, J. 43, 63, 369,
382, 394
Rockefeller 165, 275, 414,
434
Rodbertus, J. K. 339, 345,
352
Rogers, H. J. 414
Romeuf, J. 362
Rooswelt, F. D. 14, 231,
495
Roover 25
Roscher, W. 11, 12, 17,
90, 346, 397
Rosdolsky, R. 352
Rosenstein-Rodan 335, 346
Rostow, W. W. 201, 269,
346
Rousseau, J. J. 300, 338,
381
Rowan 336
Röpke, W. 145
Russell, B. 244, 347
Sabancı 466
Safevi, Şâh İsmail 421
Saint-Simon 121, 255, 321,
349, 350, 416, 432, 449,
465
Samuelson, P. A. 22, 23,
24, 38, 64, 68, 92, 93,
109, 116, 119, 154, 155,
201, 210, 238, 254, 282,
283, 285, 286, 327, 353,
365, 366, 385, 394, 396,
479, 486, 488
Sanger, M. 487
Sarica, A. 489
Savage 29, 123, 251
Sax, E. 472
Say, J. B. 17, 88, 193, 196,
209, 217, 218, 236, 261,
279, 292, 304, 363, 377,
416, 429, 431
Schacht, Dr. 231
Schaeffle 12, 90
Schmoller, G. 12, 61, 90,
257
Schoenberg 61
Schreiber 322
Schröder 85
Schueller 418
Schumpeter, J. A. 59, 91,
230, 323, 365, 366, 385,
488
Schwabe 92
Schwartz 269
Scott, H. 416
Sechendorff 85
Şehak efendi 78
Selçuk, İlhan 122
Selim I. 421
Selim II. 357
Seneca 345
Senior, N. W. 236, 261,
332
Sezar, J. 164
Shaw, B. 111
Sik, Otto 82

EKONOMİ SÖZLÜĞÜ

- Simon, Saint *Bk.* Saint-Simon
 Simonian 418
 Simons, H. 385
 Singer, H. 335, 376, 377, 474
 Sismondi, S. de 98, 255, 337, 377
 Slutsky 283
 Smith, Adam 28, 29, 30, 32, 52, 53, 54, 62, 64, 66, 67, 79, 83, 86, 87, 88, 92, 93, 101, 118, 142, 143, 177, 184, 192, 196, 211, 236, 237, 259, 260, 261, 276, 285, 291, 305, 330, 342, 352, 368, 370, 377, 394, 416, 432, 444, 450, 468, 470, 478
 Smithies, A. 376, 436
 Sombart, W. 11, 12, 86, 257, 378
 Sonenfels, J. 285
 Sorel, G. 113, 130, 263, 378, 379
 Sorokin, P. 476
 Spartaküs 244
 Spiethoff, A. 12, 384
 Spirito, U. 487
 Sraffa, P. 384
 Stackelberg, H. von 75, 384
 Stakhanov 384
 Stanyukovic, K. 476
 Stark, W. 280
 Starckenburg, H. 83
 Stein 257
 Steindal, J. 352
 Steuart, J. 85
 Stigler, G. 385
 Stinnes, H. 241
 Stocking 295, 342
 Stolper, W. F. 385, 488
 Storch, H. 450
 Strachey, J. 335, 385
 Strauss, L. 293
 Stuart, J. 285
 Suda, Orhan 81, 208, 267, 280, 296, 335, 405, 414, 429, 463
 Sueton 267
 Sully 78, 84, 121, 285
 Sumer et Keller 41, 322
 Summer, W. 252
 Supinski 78
 Süleyman *Bk.* Kanûnî Süleyman
 Süsmilch, P. 285
 Sweezy, P. 20, 390, 391
 Şerif Hulûsi 282
 Takizawa 250
 Taşköprülüzâde Ahmet 78
 Tarrell, I. 414, 434
 Taylor 31, 404, 416
 Tekinalp 222
 Temple, W. 424
 Tennant 267
 Thissen 290
 Thomas, Aquino'lu 78, 83, 101, 114, 154, 192, 298, 320
 Thompson, W. 19, 420
 Thorner, D. 420
 Thornton 292
 Thünen, J. H. von 17, 98, 281, 420, 421, 471, 486
 Tinbergen, J. 82, 476
 Todt, R. 424
 Toñtini, L. 422
 Took, T. 12, 70, 90, 118, 292
 Torrens, R. 70, 236
 Townsend 294
 Toynbee, A. 354
 Tracy, D. 432
 Triffin 323
 Troçki 111
 Trosn, L. 119
 Truman 191
 Tunçay, Mete 263
 Turgot, R. J. 23, 54, 119, 429, 435
 Uluşu, Bülent 122
 Varro 78, 83, 246, 345
 Vasiliev, M. 476
 Vauban 121
 Veblen, T. 252, 416, 468
 Vespasien 267
 Vespucci, A. 178
 Viner, J. 385
 Vogt, W. 487
 Wagner, A. 12, 90, 257, 473
 Walker, F. 471
 Wallace, R. 294, 487
 Walras, L. 54, 73, 90, 91, 130, 258, 265, 279, 280, 283, 293, 311, 319, 325, 363, 394, 418, 472, 473, 486
 Ward, L. 252
 Ward, W. 70
 Watkins 295, 342
 Watt, J. 38, 266, 267
 Webb, B. 111, 473
 Webb, S. 111, 473
 Weber, M. 12
 Wels 111
 Wesley 252
 West, E. 429
 Weulersee 299, 429
 Wheatley, J. 473
 Wheeler, Hobhouse 41
 Whyte, W. H. 141
 Wicksell, J. G. K. 292, 332, 385, 394, 473, 486
 Wicksteed, P. H. 486
 Wieser, F. von 54, 90, 280, 281, 346, 426, 472, 473, 486
 Wilde 487
 Wilson, Ch. 342, 383
 Winstanley 177
 Wirth, M. 345
 Wisemann, H. V. 355
 Worthey 197
 Yamey 315
 Zeeland, van 265
 Zeytinoğlu, Erol 281
 Zimmermann, C. C. 163, 166

ÖZET KAYNAKLAR

Metinde gösterilen kaynaklar bu dizelgeye alınmamıştır. Bu kaynaklardan sözlüğün geliştirmiş olan yeni baskılarında yararlanılmıştır.

- AK İKTİSAT ANSİKLOPEDİSİ Akbank Yayını, 1973, iki cilt.
TÜRK HUKUK LÜGATI Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, 1944.
İKTİSAT VE TİCARET LÜGATI İsmet Alkan ve Cevat Yücesoy, 1948.
TECİM, MALİYE, SAYIŞMANLIK VE GÜVENCE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ TDK Yayını, 1972.
TÜRKÇE İZAHLI MÂLİ, TİCÂRİ-SİNÂİ, SİGORTA, MUHASEBE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ Kenan Asafkan, 1966.
İNGİLİZCE-TÜRKÇE İŞLETMECİLİK TERİMLERİ İnal Cem Aşkun ve Özalp San, 1971.
İŞ HUKUKU SÖZLÜĞÜ Meftun Baykal, 1969.
İKTİSADİ VE TİCARİ DEYİMLER SÖZLÜĞÜ Ayhan Öney, 1971.
İKTİSADİ VE HUKUKİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ Pars Tuğlacı, 1965.
İZAHLI BANKA VE TİCARET SÖZLÜĞÜ Münir Yarkın, 1959.
İNGİLİZCE-TÜRKÇE İDÂRİ İLİMLER LÜGATÇESİ Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını, 1964.
DİCTIONNAIRE COMMERCIAL ET FINANCIER J.V. Servotte, Paris, 1963.
DİCTIONNAIRE DES SCIENCES ECONOMIQUE P.U.F. Yayını.
LAROUSSE COMMERCIAL ILLUSTRÉ E.M. de Toro Clémentel, Paris.
COMMERCIAL DICTIONARY G.R. Macdonald, London.
DİCTIONNAIRE COMMERCIAL COMPTABLE ET JURIDIQUE ILLUSTRÉ M. Pigier, Paris.
COMMERCIAL DICTIONARY F.W. Smith, London.
TÜRK DİL KURUMU'NUN BÜTÜN SÖZLÜKLERİ.

"Çağımız düşüncesi bütün bilimleri, özellikle de ekonomi bilimlerini içerir. İnsan yaşamı üretimle başlamış, toplumsal yapı üretimle belirlenmiştir. Ekonomi bir altyapı bilimidir ve felsefeyle kökten bağımlıdır. Felsefeyse, artık, pratikle kaynaşarak, bir uzmanlık işi olmaktan çıkmış, çağdaş insanın en gerekli temel bilgisi olmuştur."

Bu sözlük, ekonomik düşüncenin temel kavramlarını açıklamak ve ekonomi dilinde Türçeleştirilmeden ya da Türçeleriyle birlikte kullanılan başlıca terim ve deyimlerin anlamlarını; Türkçe, Fransızca, Almanca, İngilizce karşılıklarını vermek için düzenlenmiştir. Ekonomiyle ilgili hukuk terimlerinin Latincele de eklenmiştir.

Sözlüğe Osmanlıca kavramlar dizini, Fransızca kavramlar dizini, İngilizce kavramlar dizini, Almanca kavramlar dizini ve Kişi adları dizini eklenmiştir. Metinde açıklanan terim ve deyimler, bu dizinlerden bulunabilir.